

శ్రీహయగ్రీహయనమః

శ్రీహయగ్రీహయనమః

జయతూపనివన్సనితాసీమంత్రాలంకరిస్తుదీప్తిమనం । ఉజ్జ్వలితప్రవన్నంపన్నగగిరిజంఘవార్షమాణి
క్యం॥ ౧ ॥ — భ్యార్యభాతియదీయనామజగత్త్రీహౌదరాబాదిత్యోనేవక్త్రీలలామభాగ్యనగరంనా
మాస్తీతన్నతనం । తద్దేశేనవతిన్నామినగరేత్రీరామకృష్ణప్రభార్యేకోబాభిధనాయకోస్తీసదివస్సు
రైన్సైమేదరః॥ ౨ ॥ — • కశ్యపగోత్రప్రభవఃకాత్యాయనసూత్రవిషజగతీంధే । వెంకోబనా
యకసుతోరాధాంబాగర్భజలధీశిరాంశుః॥ ౩ ॥ — సహజబహుకుండలప్రదపవహాన్నిత్యమేవ
వఘువధ్యుః । దుశ్యసనికూరికృతాపుణ్లోలోకోస్త్రీరోహిరాధేయః॥ ౪ ॥ — గాంధీర్యాంబునిధిం
ధియాసురగురుంధానేనకల్పత్రమంజ్ఞానోస్తేషుగనారదంధృతిగిరింశాంత్యావసిస్థంమునిం । యనిశ్యం
నిగమాంతసూక్తిపితకానైకబద్ధపృహంధీమంతఃకథయంతికుసుతతంసర్వత్రగోష్ఠీముఖే॥ ౫ ॥ —
వచనమివహృదయమస్యప్రతికలమతివృక్షులమేవహృదయమివ । వదనంప్రసన్ననాశంవదనమివానం
దకారివరితమపి॥ ౬ ॥ — శీతలగభీరహృదయేజంధాఃస్త్యైర్వవహ్నిసంతోభః । శాంతజలధావము
ష్టిన్నోన్మివతికదాపికోపబడదాగ్నిః॥ ౭ ॥ — సవరావమాననాప్తిన్నపికరబదరితసమస్తశాస్త్రా
ధైర్యతాముపైతిజాత్యపిరాకాచంప్రమసితిమిరరేణవరా॥ — భవతాపతప్తహృదయాఅపివిద్వాం
సోయదీయముఖవంప్రం । దృష్ట్యైవజహతితాపంసర్లవసుధాసుదూరతరమాస్తాం॥ ౮ ॥ — సప్తా
హేప్రతివత్సరంస్వయమయంశ్రీకృష్ణసంశ్రీతయోత్రేమధ్యాగవతంనిషేవ్యవిధితోగౌదిదానైర్జగత్ ।
సంతోష్యవ్యధికోన్నవేకృతమనానానాదిగంతాగతైస్సద్భిఃకారయతిక్షయప్రయుగపన్నస్తాహదివ్యోత్స
వం॥ ౧౦ ॥ — తస్మిన్విస్తయస్థియరవ్యభవెనస్తాహదివ్యోత్సవే సంప్రాప్తిభివాభిధానశంహో
మాసేతవస్యజ్వలె । పితృశత్రుశతంమతత్రయబుధాపట్టాంశుకైరాంకవైన్దైమైరాభరణైర్ముదై
వయుగవత్సంపూజ్యతుష్టాస్త్వధాత్॥ ౧౧ ॥ — తదానీం । స్వస్థస్థురస్థిమరవమభరంఘనే
ప్తిన్నాద్ధాగ్నితరేలసరిభాస్యనిసందదానె । పతద్విత్తీగ్ధనవరాంకవభూషితాంధైర్భూరింప్రకోపనఃసై
రివికీన్యతేష్ట॥ ౧౨ ॥ — నాయకవర్యాకస్తాత్సప్తాహైప్తిన్నవాప్యబహువిభవం । విద్వాంసోవిభ
వాభ్యాంసాస్యజ్జిస్యభ్యధుస్సాన్ధాం॥ ౧౩ ॥ — సాయశ్చైత్తకధాపధాతిగమముహింసాదవీయ
త్తరంధివ్యాక్షయ్యఫలప్రదంబుధుమతంవాగ్యజ్ఞమత్యుజ్జితం । నాసేదప్రిభవివ్యతీర్థమనన్మోయజ్ఞోజగ
త్యామితలైఘ్నంతేష్టనహాజనాఃప్రమిళితాస్సప్తాహదివ్యోత్సవే॥ ౧౪ ॥ — యశ్చశబ్దవ్యోత్సవత
మనేనభగవన్ముదేనిచారదిగం । వరాంయతుమశక్తత్వాచ్ఛాచంయమవైవయజ్ఞతేనస్తాకం॥ ౧౫ ॥ —
సూక్ష్మోపనిషత్తీతాభామ్యాధిచారతోఘంసవయం । ధృవయన్నయమఖిలబుధాన్ద్రాగ్నిశాన్వా
యశ్చేతుతే॥ ౧౬ ॥ — భాగవతశ్రీకౌండేయైఃపూరయతిస్తేఘలాదిశోయన్వత్ । తద్వదిహసూత్ర
భావ్యైఃపూరయతుంజగదియేషమంప్రంతః॥ ౧౭ ॥ — అస్యప్రాప్తనమాసవగ్రామ్యుత్రం
సప్రమోదావహంరామానందమహామునీంప్రకృతయారత్నప్రభాటికయా । యుక్తశంకరభావ్యమే
రిదఖిలంముద్రాక్షరైర్ముద్రితంబ్రహ్మజ్యసుధీంప్రమాగ్నరదితశ్రీరత్నఖాలాంబితం॥౧౮॥...

శ్రీహయగ్రీహయనమః

శ్రీ

శ్రీ సుచ్చంకరభాషా

• చా రీ ర క మీ మా

త ద్దధ్యాయగతాఃపాదగతాశ్చ

విషయసంఖ్యా.

అధ్యాయార్థః

౧. ప్రథమాధ్యాయే, సర్వేషాంవేదాంతవాక్యానాంబ్రః
౨. ద్వితీయాధ్యాయే, సంఖ్యావివర్ధింకఃపరిహ్రీయతే. ౧
౩. తృతీయాధ్యాయే, విద్యాసాధననిర్ణయఃక్రియతే. ౧౦౪
౪. చతుర్థాధ్యాయే, విద్యాఫలనిర్ణయఃక్రియతే. ౧౧౪

అథప్రథమాధ్యాయగతపాదార్థః

౧. ప్రథమపాదే, సర్వజ్ఞశ్చసర్వాత్మత్వపర్వవాపహరత్వాదిపిప్ర
౨. ద్వితీయపాదే, అస్పష్టప్రమాణింగత్వేసతిఉపాస్యవిషయంవాక్యం
౩. తృతీయపాదే, అస్పష్టప్రమాణింగత్వేసతిజ్ఞేయప్రమాణిషయంవాక్యం
౪. చతుర్థపాదే, అవ్యక్తపదమజావదంచేత్యేవమాదిసందిగ్ధంపదజాతంచ.

ద్వితీయాధ్యాయగతపాదార్థః

౫. ప్రథమపాదే, సాంఖ్యయోగకాణాదాదిప్రతిభిః సాంఖ్యాది
తసమన్వయస్యపరిహృతః. ...
౬. ద్వితీయపాదే, సాంఖ్యావిమతానామప్రత్యంప్రదర్శితం.
౭. తృతీయపాదే, పూర్వభాగేనపంచమహాభూతశుక్రితీనాముత్తర
౮. చతుర్థపాదే, లింగశరీరశుక్రితీనాంవరస్పరవిరోధఃపరిహృతః.

తృతీయాధ్యాయగతపాదార్థః

౯. ప్రథమపాదే, జీవస్యపరోక్షగమవాగమనేచార్యవైరాగ్యం
౧౦. ద్వితీయపాదే, పూర్వభాగేన త్వంపదార్థః ఉత్తరభాగేనతత్త్వ
౧౧. తృతీయపాదే, సగుణవిద్యాసు గుణోపసంహారోనిర్గుణైర్బ్రహ్మ
౧౨. చతుర్థపాదే, నిర్గుణజ్ఞానస్యబహిరంగసాధనభూతాశ్వాత్మక
భూతానిశమదమత్రవిణమనననిదిధ్యాగమాయ

౧౩. ప్రథమపాదే, ప్ర

౧౪. ద్వితీయపాదే, :

౧౫. తృతీయపాదే,

౧౬. చతుర్థపాదే.

మ క్ర మ ని శా.

అధికరణసంఖ్యా.

పుటసంఖ్యా.

౧	చమసాధికరణం	...	౧౭౨
౩	సంఖ్యోపసంగ్రహాధికరణం	...	౧౭౪
౪	కారణత్వాధికరణం	...	౧౭౫
౫	జగద్వానిత్వాధికరణం	...	౧౭౬
౬	వాక్యావ్యయీధికరణం	...	౧౭౭
౭	ప్రకృత్యాధికరణం	...	౧౭౮
౮	సర్వవాక్యాభ్యావాధికరణం	...	౧౭౯

— * ద్వితీయాధ్యాయస్వప్రథమపాదే * — ౧౮౦

౧	స్వకృత్యాధికరణం	...	౧౮౦
౨	యోగప్రత్యక్షకృత్యాధికరణం	...	౨౦౦
౩	నవిలక్షణత్వాధికరణం	...	౨౦౨
౪	శిష్టాపరిగ్రహాధికరణం	...	౨౦౩
౫	భోక్తృపక్షకృత్యాధికరణం	...	౨౦౪
౬	ఆరంభనాధికరణం	...	౨౦౫
౭	ఇతరవ్యంజనాధికరణం	...	౨౦౬
౮	ఉపసంహారకర్మనాధికరణం	...	౨౦౭
౯	కృత్వప్రసక్త్యాధికరణం	...	౨౦౮
౧౦	సర్వోపేతాధికరణం	...	౨౦౯
౧౧	ప్రయోజనవత్త్వాధికరణం	...	౨౧౦
౧౨	అత్యంతవ్యవస్థాధికరణం	...	౨౧౧
౧౩	సర్వభక్తిపక్షకృత్యాధికరణం	...	౨౧౨

— * ద్వితీయాధ్యాయస్వ ద్వితీయపాదే * — ౨౧౩

౧	రజనానువచకృత్యాధికరణం	...	౨౧౩
౨	వాహదీప్త్యాధికరణం	...	౨౧౪
౩	ఉభయధాధికరణం	...	౨౧౫
౪	సముదాయాధికరణం	...	౨౧౬
౫	ఉపలభ్యధికరణం	...	౨౧౭
౬	ఏకత్వికసంభవాధికరణం	...	౨౧౮
౭	పత్నీరపామంజర్యాధికరణం	...	౨౧౯

... ౨౨౦

... ౨౨౧

... ౨౨౨

... ౨౨౩

... ౨౨౪

... ౨౨౫

... ౨౨౬

... ౨౨౭

... ౨౨౮

... ౨౨౯

అధికరణసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
2 తపశ్విద్యానాధికరణం ...	300
3 విద్యాయాధికరణం ...	301
4 అంతరావిజ్ఞానాధికరణం ...	302
5 చరాచరవ్యూహాశ్రయశ్చరణం ...	303
6 ఆశ్వాధికరణం ...	304
7 స్థాధికరణం ...	305
8 ఉత్పాదకవిద్యాధికరణం ...	306
9 కర్తృధికరణం ...	307
10 తత్వాధికరణం ...	308
11 పరాయణాధికరణం ...	309
12 అంతాధికరణం ...	310
—* ద్వితీయాధ్యాయస్య చతుర్థపాదే *	
1 ప్రాణోద్వేగధికరణం ...	311
2 సంతోషధికరణం ...	312
3 ప్రాణానుత్పాదకరణం ...	313
4 శ్రేష్ఠాధికరణం ...	314
5 నాయకీయాధికరణం ...	315
6 శ్రేష్ఠానుత్పాదకరణం ...	316
7 జ్యోతిరాద్యధికరణం ...	317
8 ఇంద్రియాధికరణం ...	318
9 సంజ్ఞామూర్తిప్రకరణం ...	319
—* తృతీయాధ్యాయస్య ప్రథమపాదే *	
1 తపశ్చరణప్రకరణం ...	320
2 కృతాశ్వాధికరణం ...	321
3 అనిష్టాదికార్యధికరణం ...	322
4 తత్వాభివ్యక్తిధికరణం ...	323
5 నాటిదిరాధికరణం ...	324
6 అన్యధిష్ఠిరాధికరణం ...	325
—* తృతీయాధ్యాయస్య ద్వితీయపాదే *	
1 సంధ్యాధికరణం ...	326
2 తపశ్చరణాధికరణం ...	327
3 కర్మానుష్ఠాపకవిధిధికరణం ...	328
4 ముద్గాధికరణం ...	329
5 ఉభయలింగాధికరణం ...	330
6 ప్రకృతైతావత్పాదకరణం ...	331
7 పరాధికరణం ...	332
8 ఫలాధికరణం ...	333

అధికరణసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
—* తృతీయాధ్యాయస్య తృతీయపాదే *	
1 సర్వవేదాంతప్రత్యయాధికరణం ...	334
2 ఉపసంహారాధికరణం ...	335
3 అన్యభాష్యాధికరణం ...	336
4 వ్యాప్తిధికరణం ...	337
5 సర్వాభేదాధికరణం ...	338
6 అనందాధికరణం ...	339
7 ఆధ్యానాధికరణం ...	340
8 అక్షయసాక్షాత్కారాధికరణం ...	341
9 కార్యాధ్యానాధికరణం ...	342
10 సమానాధికరణం ...	343
11 సంబంధాధికరణం ...	344
12 సంభవ్యధికరణం ...	345
13 పురుషవిద్యాధికరణం ...	346
14 వేదాధికరణం ...	347
15 హాస్యధికరణం ...	348
16 సాంపరాయాధికరణం ...	349
17 గతేంద్రవిద్యాధికరణం ...	350
18 అనియమాధికరణం ...	351
19 యావదధికారాధికరణం ...	352
20 అక్షరధికరణం ...	353
21 ఇయదామననాధికరణం ...	354
22 అంగరక్ష్యాధికరణం ...	355
23 వ్యవహారాధికరణం ...	356
24 సైవిహిసర్వాధికరణం ...	357
25 కామాధికరణం ...	358
26 ఆనందానందాధికరణం ...	359
27 తత్త్వదారణానియమాధికరణం ...	360
28 ప్రదానాధికరణం ...	361
29 వింగళనాయస్తాధికరణం ...	362
30 శరీరేభావాధికరణం ...	363
31 అంగావబద్ధాధికరణం ...	364
32 భూషణాయస్తాధికరణం ...	365
33 శబ్దాభివ్యక్తిధికరణం ...	366
34 వికల్పాధికరణం ...	367
35 కామ్యాధికరణం ...	368
36 యథాశ్రయభావాధికరణం ...	369

అధికరణసంఖ్యా.	పుటసంఖ్యా.
—* తృతీయాధ్యాయస్య చతుర్థపాదే *	౧౧౦
౧ పునుషాధికరణం	౧౧౦
౨ పరామర్శాధికరణం	౧౧౫
౩ మునిమాత్రాధికరణం	౧౨౦
౪ పారిష్లవాధికరణం	౧౨౧
౫ అగ్నింధనాధికరణం	౧౨౨
౬ సర్వాపేక్షాధికరణం	౧౨౩
౭ సర్వాన్నానుమన్యధికరణం	౧౨౪
౮ విహితత్వాధికరణం	౧౨౬
౯ అంతరాత్మద్వైప్యధికరణం	౧౨౮
౧౦ తమ్భూతాధికరణం	౧౨౯
౧౧ ఆధికారికాధికరణం	౧౩౦
౧౨ శ్లోకాధికరణం	౧౩౧
౧౩ పాపాధికరణం	౧౩౨
౧౪ సహకార్యంతరవిధ్యధికరణం	౧౩౩
౧౫ అనావిహారాధికరణం	౧౩౪
౧౬ విహితాధికరణం	౧౩౫
—* చతుర్థాధ్యాయస్య ప్రథమపాదే *	౧౩౬
౧ ఆవృత్త్యాధికరణం	౧౩౬
౨ ఆవృత్త్యాపాసనాధికరణం	౧౪౧
౩ ప్రతీకాధికరణం	౧౪౨
౪ బ్రహ్మదృష్ట్యాధికరణం	౧౪౩
౫ ఆవృత్త్యానుమన్యధికరణం	౧౪౪
౬ అసేనాధికరణం	౧౪౬
౭ యత్రైకాగ్రతాధికరణం	౧౪౭
౮ ఆపాత్రీయనాధికరణం	౧౪౮
౯ తదధికరణం	౧౪౯
౧౦ ఇతరాధికరణం	౧౫౦
౧౧ అనారబ్ధకార్యాధికరణం	౧౫౧

అధికరణసంఖ్యా.	పుటసంఖ్యా.
౧౨ అగ్ని మహాత్రాధికరణం	౧౫౨
౧౩ విద్యావీర్యవత్తరాధికరణం	౧౫౩
౧౪ ఇతరతాదాధికరణం	౧౫౪
—* చతుర్థాధ్యాయస్య ద్వితీయపాదే *	౧౫౫
౧ వాగధికరణం	౧౫౫
౨ వానోధికరణం	౧౫౬
౩ అన్యతాధికరణం	౧౫౭
౪ అన్యతాధికరణం	౧౫౮
౫ తదాపేతేన్దుపారవ్యపదేకాధికరణం	౧౫౯
౬ తదాపేతేన్దుపారవ్యపదేకాధికరణం	౧౬౦
౭ వరసంపత్తిధికరణం	౧౬౧
౮ అభిధానాధికరణం	౧౬౨
౯ తదోక్తాధికరణం	౧౬౩
౧౦ తత్త్వసూత్రాధికరణం	౧౬౪
౧౧ దక్షిణాయనాధికరణం	౧౬౫
—* చతుర్థాధ్యాయస్య తృతీయపాదే *	౧౬౬
౧ అగ్నిరాధికరణం	౧౬౬
౨ వాయుధికరణం	౧౬౭
౩ వరుణాధికరణం	౧౬౮
౪ ఆదివాహికాధికరణం	౧౬౯
౫ కార్యాధికరణం	౧౭౦
౬ ఆప్రతీకాలంబనాధికరణం	౧౭౧
—* చతుర్థాధ్యాయస్య చతుర్థపాదే *	౧౭౨
౧ సంపద్యాధికరణం	౧౭౩
౨ అభిధానాధికరణం	౧౭౪
౩ బ్రాహ్మధికరణం	౧౭౫
౪ సంకల్పాధికరణం	౧౭౬
౫ అభిధానాధికరణం	౧౭౭
౬ ప్రదీపదావేకాధికరణం	౧౭౮
౭ జగద్వ్యాపారవ్యాధికరణం	౧౭౯

వితచ్ఛప్రేంతర్గతసర్వాధికరణసంఖ్యా ౧౯౨

శ్రీరస్తు

ఓంనమోభగవతే నమశ్చిదేవాయ.

రత్నప్రభాభూషిత శౌంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యమ్.

రత్నప్రభా.

యమిహ కానుజ్ఞం శృణుంగతోఽప్యరిసహాయతర ఆపమహత్వదం । తనుహమాశుహరింశరమాశ్రయేజనక
 జాంకమనంతసుఖాన్వయం॥పిభీషణోఽరిసహాయాదరోఽపీత్యన్వయః॥౧॥ శ్రీశార్వాణభూర్ధదంఃజపదాంభోజేనము
 క్తిప్రదంప్రాచంఘ్నువనంహరంతమనఘంశ్రీఘండితుందాసినా । పంచేచర్మకపాలికోపకరజైవైర్వరాగ్యశాఖ్యాన్వ
 రంనాస్తీతీప్రదిశంతమంతవిధురంశ్రీకాశీశేషంశివం॥ప్రదిశంతముపదిశంతమ్॥౨॥ యత్యృపాలవమాత్రేంమూకో
 భవతిపండితః । వేదశాస్త్రశరీరాంతాంవాణీం పితౄకారాంభజే॥౩॥ కామాక్షీనర్తకప్రచురసురసుతప్రియభో
 జ్యాశిష్యాశ్రీశారీనాయకాభిత్వక్రీడనశివరామార్యలద్ధాచ్ఛబోధైః । శ్రీమద్గోపాలగీర్ణిఃప్రకటితపరమాద్యైతథా
 సాస్త్రతాస్యశ్రీమద్గోవిందవాణీవరణకమలగోఽర్చ్యతోఽహంయథాఽభిః॥మోక్షపుర్యాంకాంఘ్యాంశ్రీకామాఖ్యా
 దంతంపాయసంఠెవైరపిత్తుశం ప్రియంసంపూర్ణంప్రసిష్టాభ్యయన్తంవాయవోన్మృషన్నంతేనాతిపూజ్యాఃశ్రీశివ
 రామయోగినిః-కింవశివశ్యాపారామశ్చేతిస్యనామ్నాశ్రీశారీనాయకయోగభేదంప్రకటయంతీతేభ్యోనురుభ్యోల
 బ్ధాత్మభోధాయైః శ్రీగోపాలసరస్వతీభిరైత్యక్షణం॥౪॥ శ్రీశంకరంభాష్యక్యంప్రణవ్యవ్యాసంహరింసూక్ష్మ
 తంవకుర్యే । శ్రీభాష్యతీదైవరహంసతుష్టైవాడ్జాలబంధచ్ఛిదవభ్యుపాయం॥అప్రభాష్యేకతినవాగూక్రిపేణజాతేన
 యోబంధఃజాలబంధఃపక్షిణామివశరమహంసానాంక్షేపఃకన్నాశకమభీష్టముపాయంవస్తీగ్యదః॥౫॥ విష్ణుతత్త్వం
 పితౄయోమలసంయుక్తమానసం । వ్యాఖ్యానదధ్ధమారథాభాష్యరత్నప్రభాధిరా॥౬॥ శ్రీమచ్ఛారీరకంభాష్యంప్రా
 ప్యవాఘ్నద్ధిమాఘ్నయాత్ । ఇతిశ్రీమోమేనఘ్నలోగంగారభ్యోవకంయథా॥౭॥ యదజ్ఞానసముద్భూతమింత్రజాల
 మిదంకతో । సత్యజ్ఞానసుభాసంతంతహంబ్రహ్మసిన్ధుమ్॥౮॥

ఇహఖలుస్వాధ్యాయోఽశ్వేనవ్యంఇతినిత్యాభ్యయనవిధినాఽభీతసాంగస్వాధ్యామేతద్విజ్ఞానస్యసోఽపేక్ష్య
 వ్యంసమిజ్ఞానేతవ్యః । అత్తానాలరేప్రప్రవ్యశ్శ్రీతవ్యంఇతిప్రవణిధియవలభ్యతేతస్యాన్యః । అప్యతత్త్వకామేనా
 ద్యైతాద్వివిచారనివహేదాంశవాద్యైకత్వవ్యతితితేనకామ్యేననియమవిధినాఽధ్యాన్విన్నాత్మశాస్త్రప్రవృద్ధిర్యైది
 కానాంపురాణాదిప్రాధాన్యంవానిరస్యతేత్తవస్తుగతిః । తత్రకీర్తిదిహవత్సవన్యాంతతేవాఽనుష్ఠితయజ్ఞానగిర్ని
 తాంతంసర్వలస్యాంతోఽన్యశ్రవణవిధేఃకోవిషయఃకింఫలం? కోఽభికారీకిన్సంబంధః? ఇతిజ్ఞానతే । తంజ్ఞానము
 వలభమావోభగవాన్కాబాదరాయణస్తరనుబంధవత్సప్తయంత్రవశాత్తేనశాస్త్రోరంభప్రయోగంస్వామేననిష్ఠేతుమి
 దంసూత్రంరచయాంచకార । అథాతోబ్రహ్మజ్ఞానేతి । నన్యనుబంధజాతేవిధిసన్నిహితార్థవాచనవాద్యైకేనజ్ఞా
 తుంశక్యం । తథాహితవ్యకేహకర్తృదితోలోకకీర్తీయశివమేవాముత్రపుణ్యదితోలోకఃక్షీయతేఇతిశ్రీత్యాఽయత్యే
 తకంతదనిశ్యమితివ్యాయవత్యానజాయతేమియతేవాచవిశ్చిత్యోయైభూమాతరమృతవన్యరాత్తమిత్యానిశ్చ
 త్యావయామాత్మనిత్యస్తతోఽన్యదనిత్యమితివివేకోలభ్యతేకర్తృణాకృష్ట్యాదివాచిత్యంసంపాదిత్యంసన్యాసద్గోభోగ్యత
 త్యర్థః వివశ్చిత్తేనత్యజ్ఞానస్యయాః । పరీత్యలోకాకర్తృదితాకాబ్రాహ్మణోనిర్వేదమాయానాన్త్యకృతకృతే
 అద్వైతస్తుకామాయసర్వంప్రయంభవతీత్యాదిశ్రీత్యాఅనాత్మమాత్రేవైరాగ్యంలభ్యతే । పరీత్యోఽన్యత్వేననిశ్చ

త్యుత్కృతోమోక్షః కృతేనకర్మణా నాస్తీతికర్మతస్య తేభ్యఃవైరాగ్యంపాప్రవానిత్యర్థః శాంతోదాంతఉపరత స్తీతి
యుస్సమాహితశ్చ శ్రద్ధావిత్తోబూత్వాత్మస్యేవాత్మానంపశ్యే'దితిశ్రుత్యా శమాదిపట్యంబధ్యతే । 'సమాహితోబూ
త్వే'తికాన్యపాతః ఉపరతిఃసన్న్యాసః । 'నవపునరావర్తత'ఇతి స్వయంజ్యోతిరానందాత్మక మోక్షస్య నిత్యత్వశ్చ
త్యాముముత్యాలభ్యతేతథాచవివేకాదివిశేషణవాసధికారితిజ్ఞాతుంశక్యం-యథాయపతారాశ్రమిరుపయంతీతి రాత్రి
సత్రివిధౌప్రతితిష్ఠంతీన్యధవాదస్థప్రతిష్ఠాకామస్తత్వత్ । తథాశ్రోతవ్యంఇత్యత్రప్రత్యయార్థస్యైయోగస్యప్రకృత్య
ద్ధోవిచారోవిషయః । విచారస్యవేదాంతావిషయాఇతిశక్యంజ్ఞాతుం । అత్తాప్రప్తవ్యం ఇత్యద్యైతాన్తిదగ్ధసముద్దిశ్యశ్రోత
వ్యంఇతివిచారవిధానాత్ । నహివిచారస్సాత్మాదగ్ధనహేతుః । అప్రమాణత్వాత్ అపిశుక్రమూణవిషయత్వేన । ప్రమాణంచా
ద్యైతాన్తినివేదాంతావిషాంతంత్యోపనిషదంపురుషం । వేదాంతవిజ్ఞానమునిస్త్వితాథా' ఇతివశుశ్రీః । వేదాంతానాంచప్ర
త్యక్షప్రప్త్యాక్యంవిషయః । తత్త్వమపి'అహంబ్రహ్మస్మి'తిశ్రుతేః । ఎవంవిచారవిధేఃఫలమపిజ్ఞానద్వారాముక్తిః । తరతి
శోకమాత్మవిత్'బ్రహ్మవిద్భూతైవభవతీ'త్యాదిశ్రుతేః । తథాసంబంధోఽప్యధికారిణావిచారస్యకర్తవ్యతాదూషకఫల
స్యప్రాప్త్యతాదూషఇతియథాయోగంసంబోధః । తస్మాద్విదంసూత్రంవ్యర్థమిహచేద్యైవం । ఎతాసామధికార్యాణశ్రుతీనాం
స్వాధైతాత్మర్యనిష్ఠాయకన్యాయసూత్రాథా వేకింవివేకాదివిశేషణవాసధికారిః ఉత్తాన్యః కింవేదాంతాః పూర్వసంతే
గతాత్థాః । అగతాత్థావాకింబ్రహ్మప్రత్యగభిన్నంనవాకింముక్తిస్త్వద్ధాదివద్ధోకాంతరమాత్మస్వరూపావేతి'సంశ
యానివృత్తేః- తస్మాదాగమవాద్యైరాపాతతఃప్రతిపన్నాధికార్యాదినిర్ణయాధిమిదంసూత్రమావశ్యకం । తదుక్తంప్ర
కాశాఖ్యశ్రీచరద్యైః । అధికార్యాదీనామాగమకత్వేవిస్వాయేననిర్ణయాధిమిదంసూత్రమితియేషాంమతేశ్రవణేవిధి
రూప్రతిలేఖామవిహితశ్రవణేఽధికార్యాదినిర్ణయానపేక్షణాత్ సూత్రంవ్యర్థమిత్యావతీన్యలంప్రసంగేన ॥ ... *

తథాచాస్యసూత్రస్యశ్రవణవిధ్య పేక్షితాధికార్యావశ్యశ్రేణిః స్వాధ్యక్షిణియోజ్ఞాపితత్వాత్ హేతుహేతు
మద్భావశ్రుతిసంగతిః । శాస్త్రాగ్రంభహేత్వసంబంధనిర్ణాయకత్వేనోపాద్ధౌతత్వాచ్చాస్త్రాగ్రంసంగతిః । అధికార్యాది
శ్రుతీనాంస్వాధైకసమన్వయోక్తేస్సమన్వయాధ్యాయసంగతిః । వితచాత్మమిదంసర్వం'తస్యత్యం'సలత్త్వ'తత్త్వమసీ'
త్యాదిశ్రుతీనాంసర్వాత్త్యాదిస్పష్టబ్రహ్మలింగానాంవిషయాదౌ సమన్వయోక్తేఃపాదసంగతిః । ఎవంసర్వసూత్రా
ణాంశ్రుత్యర్థనిర్ణాయకత్వాత్ శ్రుతిసంగతిః । తత్త్విదధ్యాయేతత్తత్త్వాదేవసమానప్రమేయత్వేనసంగతిరూహనీయా ।
ప్రమేయంచకృత్సౌత్రస్యబ్రహ్మఅధ్యాయానాంతు సమన్వయావిరోధసాధనఫలాసః । తత్తత్ప్రథమపాదస్యస్పష్ట
బ్రహ్మలింగశ్రుతీనాంసమన్వయఃప్రమేయః । ద్వితీయత్యతీయయోగస్పష్టబ్రహ్మలింగానాం । చతుర్థపాదస్యవద
మాత్రసమన్వయఇతిభేదః । అస్యచాధికరణస్యప్రాప్త్యానాధికరణసంగతిః పేక్షితా ॥ ... *

అథాధికరణమారంభ్యతే.

శ్రోతవ్యం'ఇతివిహితశ్రవణాత్మకంవేదాంతమహంసాశాస్త్రంవిషయః । తత్త్రిమూర్త్యవ్యంనవేతివిషయప్రయోజనసంభ
వాసంభవాభ్యాంసంశయః । తత్ప్రవాహంబ్రహ్మే'తిభేదగామిత్రత్యయేణకర్తృత్వాకర్తృత్వాదివిరుద్ధధర్మవర్త్య
లింగకానుమానేనచవిరోధేనప్రహ్మేత్వవోదైక్యస్యవిషయస్యాసంభవాత్, సత్యబంధస్యజ్ఞావానివృత్తిరూపఫలాసం
భవాద్యవారంభణీయమితిప్రాప్తేసిద్ధాంతః । అథాత్'బ్రహ్మజ్ఞాసేతి'అత్రశ్రవణవిధిసమావాధిత్యాయకర్తవ్యేతివ
దముద్యాహర్తవ్యం । అధ్యాహృతంచభావ్యకృతా'బ్రహ్మజ్ఞాసాకర్తవ్యే'తి'తత్ప్రకృతిప్రత్యయార్థయోజ్ఞా'నెచ్చ
యోకర్తవ్యత్వానన్వయాత్ ప్రకృత్యాఫలీభూతంబ్రహ్మజ్ఞానమజహల్లక్షణయోచ్యతే । ప్రత్యయేనెచ్చాపాధ్యోవి
చారోజహల్లక్షణయా । తథాచ'బ్రహ్మజ్ఞానాయవిచారకర్తవ్యం'ఇతిసూత్రస్యశ్రోతార్థస్సంపద్యతే । తత్తత్జ్ఞానస్యస్వ
తఃఫలత్వాయోగాత్ । ప్రమాతృత్వకర్తృత్వభోక్తృత్వాత్కానర్థవర్తకత్వేనైవఫలత్వంవర్తవ్యం । తత్తాగ్రస్థస్య
సత్యత్వేజ్ఞానమాత్రాగ్నివృత్త్యయోగాదధ్యస్తత్వంవర్తవ్యమితిబంధస్యాధ్యస్తత్వమథాగ్నినిధితం । తస్యశాస్త్ర

స్వవిషయప్రయోజనవత్త్వసిద్ధిహేతుః। తథాపి శాస్త్రమార్గభక్త్యంవిషయప్రయోజనవత్త్వాద్భేదనాదవత్। శాస్త్రం ప్రయోజనవత్ బంధనవత్తక్షణహేతుత్వాత్ రజ్జురియమిత్వాదివాక్యవత్। బంధోజ్ఞాననవత్త్వః అధ్యస్తత్వాత్ రజ్జుసర్పవదితి ప్రయోజనసిద్ధిః । ఎవమథాన్యగ్నిజ్ఞానాజ్ఞేవగతానర్థభగ్నిమనవృత్తింఫలంసూత్రయన్ జీవప్రహ్లాదోరైక్యంవిషయమప్యర్థాయుచయః। అన్యజ్ఞానాదన్యత్రభగ్నిమానవృత్తైః । జీవోప్రహ్లాదభిన్నః తద్జ్ఞాననివర్త్యాభ్యా సాశ్రయత్వాత్ యదిథంతస్తథా యథాశక్త్యేన్నతదమంతః। విషయసిద్ధిహేతురభ్యాసత్యేవంవిషయప్రయోజనవత్త్వాచ్చాస్త్రమార్గభక్త్యేయమితి। అత్రపూర్వపక్షేబంధస్యసత్యత్వేనజ్ఞానమాత్రాద్యవృత్తేరుపాయాంతరసాధ్యాముక్తిరిత్యంబం । సిద్ధాంతేజ్ఞానాదెవముక్తిరివివేకః । ఏతత్పర్వంసంసేనిధాయప్రహ్లాదాత్రివిధ్యాభ్యాతుకామోభగవాన్భాష్యకార్తృస్సూత్రే విచారకర్తవ్యతాయావశ్యోతాద్ధాన్యధాఽనుపపత్వ్యైర్ధాత్ సూత్రీతవిషయప్రయోజనవత్త్వస్యోపాధౌతత్వాత్ సిద్ధిహేత్వభ్యాసమాత్యేవసమాధానాభ్యాం ప్రథమంబంధయతి యుక్తకష్టత్వప్రత్యయగోచరయోరితి । ఏతేనసూత్రాగ్నిజ్ఞానస్మిత్వాదభ్యాసగ్రంథోపాధౌమితినిరస్తం । అధికాథస్మిత్వాత్ ॥

యస్తహింకళాచరణాభావారవాభ్యయమిదంభాష్యమితి తన్నుతరామితరేతరభావానుపపత్తిరిత్యంతభాష్య రచనార్థంతదన్యస్యసర్వోపప్లవరహితస్య విజ్ఞానఘనప్రత్యుద్ధస్యతేత్వస్యప్రత్యుత్తత్వాత్ । అతోన్యోపత్వాదిదంభాష్యంవ్యాఖ్యేయం॥

శాంకరప్రహ్లాదసూత్రభాష్యమ్.

యుక్తకష్టత్వప్రత్యయగోచరయో

వ్యా॥ లోకేశుక్తాదిదంబరమితిభగ్నిసస్పృశ్యరథతెభ్యదంబరమిత్యధిష్ఠానసామాన్యారోప్యవిశేషయోరైక్యప్రమాహిత సంసారజన్యోద్భవప్రతిభాత్రాప్రవ్యాప్త్యన్యనాత్మాహంకారాభ్యాసేపూర్వప్రమాదాచ్యాసాచాత్మానాత్మనోర్వాస్తవైక్యమపేక్షతేనహితదస్త్రీతథాపిఅత్మానాత్మానావైక్యతూన్యవరస్పరైక్యాయోగ్యత్వాత్ తస్యప్రకాశవదిమత్వాహేతుభూతంవిరోధంవస్తూతఃప్రతిభాతోవ్యవహారతత్వసాధయతి॥ యుక్తకష్టత్వప్రత్యయగోచరయోరితి॥ నచప్రత్యయోద్ధరవదయోశ్చేతి (పా 2.1.10) సూత్రేణ ప్రత్యయచోద్ధరవదేవవరతోయుక్తకష్టదోద్భవర్యంతస్యత్వమావాదేశౌస్తాత్తదివిధానాత్ శ్వేదీయంమదీయం త్వత్వతోహత్వప్రతిభాతే త్వత్వస్పృశ్యయగోచరయోరితి తిస్యాదితివాచ్యం త్వమావేక్షవన (పా 2.1.10) ఇత్యేకవచనాధికారాత్ । అత్రచయుక్తకష్టదోరేకాద్ధవాదిత్వాభావాదనాన్తిసంయుక్తసర్థానాంబహుత్వాదత్వసర్థచైతన్యస్యాప్రసాదితోబహుత్వాత్ । నన్వేవంసంజాతమత్రభాష్యేవిగ్రహణీనచ యూయమితిప్రత్యయోయుక్తత్వప్రత్యయఃవయమితిప్రత్యయోఽత్వత్వప్రత్యయస్త్యోచరయోరితి విగ్రహణీవాచ్యం శబ్దసాధుత్వైరన్యథాసాధుత్వాత్ । నన్యహంకారాద్యనాన్తివోయుయమితిప్రత్యయవిషయత్వమస్తీతిచేన్నగోచరవచస్యయోగ్యతావరత్వాత్ । ఏదాత్మాతావదత్వత్వప్రత్యయయోగ్యతత్వప్రత్యయైక్యసంశయాదివృత్తిఫలభాక్త్యాత్ నతావదయమేకాంతేనావిషయః, అత్వత్వప్రత్యయవిషయత్వాదిభ్యామ్యేకైశ్చ । యద్యప్యహంకారాదిరపితద్యోగ్యస్తథావిదాత్తనస్సకాశాదత్యంతభేదసిద్ధ్యంతయుక్తత్వప్రత్యయయోగ్యత్యత్యచ్యతే। *

అత్రమశ్రీచరణామృతీకాయోజనాయామేవమాహుః । సంబోధ్యచేతనోయుక్తకష్టదవాచ్యః, ఉహంకారాదివిష్టచేతనోఽత్వత్వదవాచ్యః, తథాచ యుక్తకష్టదోః స్వాధేప్రయుజ్యమానయోరేవ త్వమాదేశనియమో నలాక్షణికయోః యుక్తకష్టదోష్ట్యేచతుర్థీద్వితీయాథయోర్యాన్నావాదితి (పా 1.1.10) సూత్రాసాంగ్యప్రసంగాత్ అత్రశబ్దలక్షకయోరివదిన్నాత్రజడమాత్రలక్షకయోరపినత్యమాదేశోలక్షకత్వావిశేషాదితియదితయోశ్చబ్దబోధకత్వే సత్యేవత్యమాదేశాభావత్యత్యనేనసూత్రేణజ్ఞాపితంతదాత్మకభాష్యేయుక్తకష్టదేనయుక్తకష్టజన్యప్రత్యయయోగ్యవరాగగోలత్యతే, అత్వత్వదేనాత్వకష్టజన్యప్రత్యయయోగ్యః ప్రత్యగాత్మా । తథాచ లక్ష్యతావచ్ఛేదకతయాశ

జ్యోతిఃబోధ్యత ఇతి నన్వమాదేశః | ననవరాత్త్వప్రశ్నోక్త్యయోరేవలత్యతావశ్యేనకత్వంనకజ్జయోగ్యత్వాంశస్యగౌరవాదివాచ్యం | పరాక్ష్మశ్రీతోర్విరోధస్సుపరజాధంవిరుద్ధశబ్దయోగ్యత్వస్యాపివత్త్వత్వాత్ | అశేషేదశుత్పత్ ప్రశ్నయగోచరయోరితివత్త్వత్వేఽపీదంశజ్యోత్పన్నకథలోకేవేదేదబహుళః 'ఇమేవియనాన్నహే' 'ఇమేవిదేహాః' 'అయిమహాని' స్త్రీలవత్ప్రయోగస్యనాత్ నాప్రద్యబ్జవిరోధీనితాన్తయత్ప్రద్యబ్జఃప్రయ్యుక్తిః | ఇతరజ్జప్రయోగవిరోధాన్ముక్తిః | ఏతేనచేతనవాదిత్వాదప్రద్యబ్జఃపూర్వంప్రయోక్తిః 'అభ్యుక్తితంపూర్వ'మితిన్యాయాత్ 'త్యదాదీననైర్విరిన్ద్య'మితి(పాగా.౨.౭౨)నూతే శిషిహితవి శేషస్యాదః సరిప్రయోగ్యవత్ప్రయోగితి నూత్రితా తాస్మిన్పూర్వనిపాత్రిక శేషయోరపాప్రతిః, ఏవ శేషేవకీతవిరోధానూత్తేష్టవృద్ధాన్తయత్ప్రద్యబ్జాననాన్త్యోపమప్రశ్నశుద్ధస్యవిద్వాతోరభ్యారోపాపవాదన్యాయేనప్రహణంయోగ్యమనుమానయత్ప్రగ్రహణ'మిత్యేవముఖ్యేగ్రియోక్తిః | ఇతరభావరాక్ష్మగ్రీవ్యత్వేనాన్త్యనాన్త్యోర్విరుద్ధతతోవిరోధఉక్తిః | ప్రత్యయిరనేనప్రతీతితోవిరోధఉక్తిః | ప్రతీయితఇతిప్రత్యయోఽహంకారాదననాన్త్యశ్చతయాభాతి, అన్త్యనుప్రతీతిత్వాన్త్యగ్రీవ్యయఃస్యప్రకాశనయాభాతి | గోచరిపదేనన్వచహఃతోవిరోధఉక్తిః | యత్ప్రద్యబ్జప్రశ్నగార్హితీసాంకేయైవామిత్యాంశవహః గోచరః | అన్త్యపద్ధత్యనాన్త్యప్రవిలాపేన అహంప్రప్రేత'వ్యవహారగోచరఇతిప్రకాశిరోధస్సుప్రతీతిః | యత్ప్రద్యబ్జప్రద్యయత్ప్రద్యబ్జీ, తేవప్రత్యయోఽహంకారోఽహంకారేతియత్ప్రద్యబ్జగ్రీవ్యయగోచరైతియోప్రేధామధ్యభావయోః ఇతిరన్వయగరభావోఽన్వంతాభేదస్తాదాన్త్యంవాతదనుపపత్తే సిద్ధాయామిత్యన్వయః | విశ్వాసంభవేఽపిశుద్ధానుభవతాదాన్త్యంకేవస్యాదిత్యగితహ || విషయఃపయనోరితి నిర్ణయయోగ్యపయఃపయత్యాదీననుభవయోరితినతాదాన్త్యమితిభావః | యత్ప్రద్యబ్జపరాక్ష్మగ్రీవ్యగ్నప్రతీతి, తేవప్రత్యయత్ప్రగోచరత్వేనైవప్రమాః | అత్రప్రత్యయగోచరపరా

గ్నివయ విషయబోధ్యనం ప్రకాశవిష్వసుద్ధస్య భావయో రితేతేతరభావాను
పపత్తేసిద్ధాయాం తద్దత్తానామపియతరామితేతేతరభావానుపపత్తిరిత్యతోఽ
త్ప్రప్రీవ్యయ గోచరే విషయని చిదాత్మకే యత్ప్రగ్నిత్యయ గోచరస్య

భ్యానాన్త్యనాన్త్యోప్రత్యక్షరాగ్నాదెదనిత్వంహేతుత్వం, తప్రకే నుమాహవిషయఃపయనోరితి | అనాన్త్యోగ్రీవ్యత్వాదనిత్వంఅన్త్యప్రగ్రహణత్వాద్విద్వింసవాచ్యం | అనిత్వేన్వస్యస్యేనప్రమాణ్యోత్పత్త్యత్వవిరోధేనాసంభవానప్రశ్నతత్వాపత్తిరిత్యర్థః | యశేష్టంవాహేయహేతున ద్భావః | నన్వచమాన్త్యనాన్త్యోః పరాక్ష్మగ్రీవ్యత్వేనవిదవిత్వేనగ్రీవ్యగ్రాహకత్వేనవిరోధాదేవప్రకాశవదైకస్య తాదాన్త్యస్యవాఽనుపపత్తేన త్యాంతస్మగ్నిత్యభావేనాభ్యాసాభావేపిసద్భావాంతైగన్వసుఖభాగ్యదుఃఖాదీనాంః సయేవాభ్యాసోఽస్త్విత్యగితహ || ఇద్దత్తానావేతి || తయోరాన్త్యనాన్త్యోద్దత్తాన్త్యస్తేవా మపితేతేతరభావానుపపత్తిః | ఇతరత్రేదత్త్వంతరైతరేతేనాన్త్యానాంభావస్సంసర్గప్రస్యానుపపత్తిరిత్యర్థః | నహిగన్త్యోస్సంసర్గంవిచారత్తానాంవిషయోఽస్తి | స్ఫుటికోహితవస్తుసాన్నిధ్యాద్దోహిత్యోన్వనంగర్గః | అసంగత్పద్యిణఃకేనాన్వసంసర్గాద్విసంసర్గపూర్వకోధత్వసంసర్గజుతస్త్యితిభిషేత్రిత్యుక్తిః | సుతరామితి | నన్వాన్త్యనాన్త్యోస్తాదాన్త్యస్యతద్దత్తసంసర్గస్యవాభావేఽన్వభ్యాసః కేవస్యాదిత్యగితహ || ఇత్యతఇతి || ఇత్యుత్తరీత్యాతాదోద్భావభావేనతస్మగ్నిమానూఅభావాదకఃప్రమాణ్యసంసారస్యాభ్యాసహితోరభావాదభ్యాసో మిత్యేతి భవతుంయత్ప్రమిత్యన్వయః | మిత్యాశబ్దోద్వ్యభిః, అపహ్నవచనః అనర్వచనీయతావచనత్వేతి | అత్రవాచహ్నవార్థః | ననుమత్రకస్యాభ్యాసోఽపహ్నయిత ఇత్యాశంక్యత్యేననాన్త్యతద్దత్తానాన్త్యస్యాత్మతద్దత్తానామభ్యాసోనిరన్వతఇత్యాహ || అన్త్యగ్రీవ్యయగోచర ఇత్యాదితా || అహమితిప్రత్యయయోగ్యత్వంబుద్ధ్యాదెరన్వప్రతీతిమత్వాతరతాన్త్యనంవివేచయతి | విషయగోచరస్యాదిసాక్షిణీత్యర్థః | సాక్షిత్వేహేతుః | చిదాత్మకఇతి | అహమితిభాసమానేదిదంశాన్త్యసీత్యర్థః | యత్ప్రగ్నిత్యయగోచర

స్వేతి॥ త్వంకారయోగ్య స్వేదమర్థ స్వేతియావత్॥ నన్వహమితిభాసమానబుద్ధ్యాదేకభమిదమర్థత్వమిత్యతహా ॥ ఏ
వయస్వేతి॥ సాక్షిభాస్య స్వేత్యర్థః॥ సాక్షిభాస్యత్వయోపలక్షణయోగాబుద్ధ్యాదెస్సటాదివదిదమర్థత్వం నప్రతిభాస
తత్తితిభావః॥ అథవా॥ యదాత్మవోముఖ్యంసర్వాంతరత్వయాపంప్రత్యక్షత్వంప్రతీతిత్వంబ్రహ్మప్రీతివ్యవహారగోచర
త్వంచోక్తంతనసిద్ధం, అహమితిప్రతీయమానత్వాత్ అహంకారవనిత్యాశంశ్యాహ॥ అప్రప్రీత్యయగోచరత్తితి॥ అన్య
చ్చాసాప్రత్యయశ్చాసాగోచరశ్చతస్సన్నిత్యర్థః॥ అహంవృత్తివ్యంగ్యస్ఫురణత్వంస్ఫురణవిషయత్వంవాహేతుః॥ ఆ
ద్యేద్యుష్టాంతేహేత్యసిద్ధిః, ద్వితీయేతుపతేతనసిద్ధిరిత్యాత్మవోముఖ్యంప్రత్యక్షత్వాదియుక్తమితిభావః॥ ననుయదాత్మవో
విషయత్వంతనసిద్ధం 'అనుభవామీ' తేజబలత్త్వాదహంకారవదిత్యతహా ॥ విషయతేతి ॥ వాచ్యత్వంలక్ష్యత్వంవాహే
తుః॥ నాద్యః॥ పతేతనసిద్ధిః॥ నాంత్యః॥ దృష్టాంతేతద్వైకల్యాదితిభావః॥ 'దేహంజానామీ' తదేహంకారయోగ్య
వయవిషయత్వైఽపిమనోబోధహమిత్యభేదాభ్యాసవదాత్మహంకారయోరప్యభ్యాసస్సాదిత్యతహా॥ చిదాత్మకత్తి
తి॥ తయోర్జ్వాద్యాల్పత్వాభ్యాసాదృశ్యకథ్యాసేఽపిచిదాత్మన్వనవచ్చిన్నైజదాల్పహంకారాదెర్వాభ్యాసత్తితిభా
వః॥ 'అహమితిభాస్యత్వాదాత్మనదహంకారస్యాపిప్రత్యక్షత్వాదికంముఖ్యమేవ, తతః పూర్వోక్తపరాత్వాద్య సిద్ధిరి
త్యాశంశ్యాహ॥ యుక్త్యదితి॥ అహంవృత్తిభాస్యత్వమహంకారేనాస్తి కర్తృకర్తృత్వవిరోధాత్, చిద్యాస్యత్వంచిదాత్మ
సాప్రీతిహేత్యసిద్ధిః॥ అతోబుద్ధ్యాదేప్రతిభాసతఃప్రత్యక్షైఽపిపరాత్వాదికంముఖ్యమేవేతిభావః॥ యుక్త్యర్థరాజ్
తచ్చాసాప్రతీయకత్తితిప్రత్యయశ్చాసాత్మత్వాదివ్యవహారగోచరశ్చతస్వేతివిప్రహః॥ తస్య సేయత్వాద్ధమాహ॥
విషయస్వేతి॥ ఏభోబంధసేవిషిణోతిబధ్నాతీ' విషయస్తస్వేత్యర్థః॥ ఆత్మన్యనాత్మగత్తర్వాభ్యాసోమిథ్యాభావమ, అనా
న్యన్యన్యత్వత్తర్వాభ్యాసశాంతిసర్వాత్॥ అహంస్ఫురామి' సుఖీ' త్యాన్యనుభవాశత్యాశంశ్యాహ ॥ తద్వివర్యయేతేతి॥ త
స్మాదనాత్మవోవిషయయోగిదుష్టస్వభావత్వైత్యంశ్చింతంభావేత్వేయా॥ వైతన్యాత్మనావిషయసాక్షిణస్తద్ధర్మాణాం

విషయస్వతద్ధర్మాణాంచాభ్యాసస్తద్వివర్యయేణవిషయసత్తద్ధర్మాణాంచ' విషయేఽభ్యాసోమిథ్యేతిభవి

నయోఽహంకారాకావిషయేఽభ్యాసఃసమిథ్యేతిసాప్రీతిభవిమంయుక్తంలభ్యాససానుగృహిభావాత్॥ నన్వాప్రమా
ర్తప్రమాహితసంసారస్సాదృశ్యమజ్ఞానంవాప్రీతిరవయవనిర్గుణస్యప్రకాశాత్మననానాయవసాదృశ్యస్యాజ్ఞానస్య
వాయోగాత్॥ నన్వాత్మవోనిర్గుణత్వేత్తద్ధర్మాణామితిభావ్యంకథమితీచేమచ్యతే॥ బుద్ధివృత్తిభివ్యక్తంచైతన్యంజ్ఞానంవి
షయాభేదేనాభివ్యక్తంస్ఫురణం॥ శుభకర్మఫలవృత్తివ్యక్తమానందత్తివ్యవంవృత్తిపాధికృతభేదాత్ జ్ఞానాదీనామాన్య
ధర్మత్వవ్యవదేశః॥ తదుక్తంతికాయాం' అనంకో' విషయానుభవోనిత్యత్వంచేతి సంతిధర్మాఅవృధత్వైఽపిచైతన్యాత్మ
ధగివావభాసంత' త్తితి॥ అతోనిర్గుణబ్రహ్మత్వన్వనతే 'అహంస్ఫురామి జానామి కరోమి' తిప్రతీతేరథస్యచాభ్యాస
త్వాయోగాత్ప్రమాత్యం॥ అహంనరత్తితిసామానాధికరణ్యస్యగోణత్వ' మితి మతమాప్థేయం॥ తథాచ బంధస్యసత్వ
తయాజ్ఞానాన్నివృత్తిరూపఫలాసంభవాత్పద్ధముక్తయోర్జీవబ్రహ్మణోరైక్యాయోగేన విషయాసంభవాచ్చాత్మం
నారంభణీయమితి పూర్వపక్షభావ్యతాత్పర్యం॥ యుక్తగ్రహణార్హుర్వపక్షస్యదుస్సలత్వంసూచయతి॥ తథాహి కి
మభ్యాసస్యనాప్రీత్యమయుక్తత్వాదభానాద్యాకారణాభావాద్వా' ఆద్యేత్తిత్తిత్యాహ॥ తేభాతీతి॥ పతనమరోధానా
కాయద్యసీతిపరితవ్యం॥ అభ్యాసస్యాసంగస్యప్రకాశాత్మన్యయుక్తత్వమలంకారత్తితిభావః॥ నన్వతీయత్తిత్యాహ॥ అయ
మితి ॥ అజ్ఞానకర్తృమనోబోధహమితిప్రత్యక్షానుభవాదభ్యాసస్యాభాసనుసిద్ధమితిభావః॥ నచేవంప్రత్యక్షంకర్తృ
త్వాకాప్రమేతినాచ్యం॥ ఆపారుషేయతయాన్యోషేణోపక్రమాదిలింగావధృతతాన్విత్యేణ 'తత్వమస్యాది' వాక్యే
నాకర్తృప్రమాబోధసేనాస్యభగినుత్పనిశ్చయాత్॥ నచజ్యేష్ఠప్రత్యక్షవిరోధాదాగవజ్ఞానస్యైవబాధత్తితివాద్యం
దేహాన్తవాదప్రసంగాత్॥ 'నునుబోధహమితిప్రత్యక్షవిరోధేన ఆధాయమేతేరి' త్తిత్యాదిశ్రుత్యాదేహాన్యాత్మాస
ద్ధిః॥ 'తస్మాదిదంరజత' మితివత్సమానాధికరణ్యప్రత్యక్షస్యభగినుత్పశంకాశంకీతస్యనాగమాత్పాబిల్యమిత్యాప్తే

యం కించ జ్యేష్ఠత్వం పూర్వభావిత్యంహా! ఆగమజ్ఞానం ప్రత్యుపజీవ్యత్వంహా! ఆద్యే నహి బల్యం । జ్యేష్ఠస్యాపిరజత
భ్రమిస్తుస్యపశ్చాద్భావినాశక్తిజ్ఞానేనబాధదర్శనాత్ । నద్వితీయః । ఆగమజ్ఞానోత్పత్తౌ ప్రత్యుత్పాదిమూలవృద్ధవ్యవహా
రసంగతిగ్రహద్వారా శబ్దోపలబ్ధిద్వారాచ ప్రత్యుత్పాదే ర్వాసవహారికప్రామాణ్యస్యోపజీవ్యత్వేఽపి తాత్త్విక
ప్రామాణ్యస్యానపేక్షితత్వాదనపేక్షితాంశస్యాగమేనబాధసంభవాదితి॥యస్తుక్షణికయాగస్యశుక్రిబలాత్కాలం
తరభావిఫలహేతుత్వవత్, నాథా, ఏద్యాన్నామయాపాద్విముక్తిః శతశుక్రిబలాత్ప్రత్యస్యాపిజ్ఞానాన్నివృత్తి సంభవాద
. ధ్యానవర్ణనంవ్యర్థమితి తన్నజ్ఞానమాత్రేనవర్త్యస్యత్వాపిసత్యత్వాదన్యనాత్, సత్యస్యచాత్మవిస్మృతివృద్ధిదర్శనాచ్చ, అ
యోగ్యతానిశ్చయే సతి సత్యబంధస్యజ్ఞానాన్నివృత్తిశుక్రిత్యోర్భేదకత్వాయోగాత్ । నచ సేతుదర్శనాన్యత్యస్యపావస్య
నాశదర్శనాన్నాయోగ్యతానిశ్చయశ్చితివాచ్యం । తస్య శ్రద్ధానియమాదిసాపేక్షజ్ఞాననాశ్యత్వాత్, బంధస్యచ నా
న్యఃసంధాః శ్చిశుక్రిత్యాజ్ఞానమాత్రాన్నివృత్తిప్రతీతేః । అతశ్శుక్రిజ్ఞానసవర్త్యత్వ నిర్వాహార్థమవ్యప్రత్యం వర్ణన
యం । కించజ్ఞానైకసవర్త్యస్యకిం నామసత్యత్వం? నతావదజ్ఞానాజన్యత్వం । మాయాయుక్తకృతమితిశ్రుతివిరోధా
న్నాయావిద్యయోనైక్యాత్ । నాపిస్వాధిష్ఠానేస్వాభావశూన్యత్వం । అష్టాలమిత్యాదినిషేధశుక్రివిరోధాత్ । నా
పి బ్రహ్మవద్భూతాయోగ్యత్వం జ్ఞానాన్నివృత్తిశుక్రివిరోధాత్ । అభవ్యవహారకాలే బాధశూన్యత్వం । తస్మిన్వావహా
రికమేవసత్యత్వమిత్యాశ్రయమవ్యప్రత్యం । తవప్రత్యుత్పత్తయోగ్యతాజ్ఞానాన్ధంవర్ణనీయమేవయాగస్యాపూర్వద్వార
త్వవత్ । నచ తదేనస్యత్వాధికరణేతస్యవర్ణనాత్పానకుక్తియం । తతోక్తిధ్యానప్రైవప్రప్రత్యంగవిషయాదిసిద్ధ్యర్థ
మానోప్రైవ్యమాణత్వాదితి డిక్ । అధ్యాసం ద్వేతాదర్శయతి॥ లోకవ్యవహారశ్చితి॥ లోక్యతేనుమయోఽహమిత్యభిమన్యత
శ్చితిలోకోఽథాధ్యాసః తద్విషయోవ్యవహారోఽభిమానశ్చితి॥ జ్ఞానాధ్యాసోద్భవః॥ ద్వివిధాధ్యాసస్వరూపలక్షణమా

తుంయుక్తం । తథాప్యన్యోఽన్యప్రీన్నన్యోన్యాన్తకలమన్యోన్యభిద్భాంశ్చాద్యస్యేతరే తరావివేకేనా
త్యంతవిక్రయోద్ధర్మధర్మిణోర్విధ్యాజ్ఞాననిమిత్తస్సత్యాసృతేమిభుజీకృత్యాహమిదుమమేదమితి నై స

హ॥ అన్యోన్యప్రీన్నిత్యాదివా ధర్మధర్మిణోరిత్యంతేన । బాధ్యవైతవ్యాదిధర్మాణాం ధర్మిణావహంకారాత్పానా త
యోరత్యంతం తిన్నయోరితరేతరభేదాగ్రహేణాన్యోన్యప్రీన్నన్యోన్యతాదాత్మ్యం । అన్యోన్యధర్మాంశ్చవ్యత్యాసేనా
ధ్యస్యలోకవ్యవహారశ్చితియోజనా । అతః 'సోఽయ' మితిప్రమాయానాధ్యాసత్వంతతిదమద్ధయోఃకాలభేదేనకల్పితభే
దేఽవ్యత్యంతభేదాభావాదివత్ప్రమత్యంతేత్యుక్తం । నచధర్మితాదాత్మ్యాధ్యాసేనధర్మాధ్యాససిద్ధేః 'ధర్మాంశ్చే'తి
వ్యర్థమితివాచ్యం । అంధత్వాదీనామింద్రియధర్మాణాంధర్మ్యాధ్యాసాస్ఫుటత్వేఽవ్యంభోఽహమిమిషుటోఽధ్యాస శ్చ
శిజ్ఞాపనార్థత్వాత్ । నన్వాత్పానాత్సన్యోపరస్పరాధ్యప్రత్యేకూన్యవాదస్యాదిత్యాశంక్యాహ । సత్యాన్యతేమిభుజీ
కృత్యేతి॥ నేత్యమనిదంతేతస్యం, తస్యానాత్మసంసర్గమాత్రాధ్యాసోనస్వరూపస్య । అన్యతంయుక్తవర్ణనః తస్యస్వరూ
పతోఽవ్యధ్యాసా త్రయోర్విభుజీకరణమధ్యాసశ్చిన్యతాన్యతేత్యర్థః । నన్యధ్యన్యమిభుజీకృత్యలోకవ్యవహారశ్చితిజ్ఞా
నామేకార్థత్వేఽధ్యస్య మిభుజీకృత్యేతి పూర్వకాలవాది త్యాప్రత్యయాదేశస్వల్యపః కథంప్రయోగ శ్చితిచిన్న, అ
ధ్యాసవ్యక్తిభేదాత్ । తప్రపూర్వపూర్వాధ్యాసస్యోత్తరోత్తరాధ్యాసంప్రతిసంపాకరద్వారాపూర్వకాలత్వేన
హేతుత్వవ్యతిరేకతార్థంల్యపఃప్రయోగః । తదేవస్పష్టయతి॥ నైసర్గికశ్చితి॥ ప్రత్యగఃత్వనిహేతుహేతుమద్భావేనాధ్యాస
ప్రవాహుః॥ నాదిరిత్యర్థః । ననుప్రవాహస్యావస్తుత్వాదధ్యాసవ్యక్తివాంపాదిత్యారూఢమనాదిత్వమితిచేత్ శివ్య
తే । అధ్యాసత్వావచ్ఛిన్నవ్యక్తీనాంమధ్యేఽన్యతనుయావ్యక్త్యాః పి నాఽవాదికాలస్యావర్తనంకార్యావాదిత్వమిత్యంగీ
కారాత్ । ఏతేనకారణాభావాదికల్పనితప్రస్ఫుంపాకరస్యనిమిత్తస్యనైసర్గికవచనోక్తత్వాత్ । నచపూర్వప్రమా
ణస్యపవనంపాకరోహేతుశ్చితివాద్యంలాఘవేనపూర్వానుభవజన్యంపాకరస్యహేతుత్వాత్ । అతఃపూర్వాధ్యాస
జన్యసంపాకరోఽస్తీతిసిద్ధం । అధ్యాసస్యోపాదానమాహ । మిథ్యాజ్ఞాననిమిత్తశ్చితి॥ మిథ్యాచతదజ్ఞానంబనిధ్యాజ్ఞా

సంతర్నిమి త్రముపాదానం యస్య సంతర్నిమి త్ర స్తమపాదాన ఇత్యర్థః | అజ్ఞానస్య పాదాన త్వేపి సంస్కరదాన్వితత్వా
వరకతయా దోష త్వేనాహంకారాధ్యాసకర్తురీశ్వరస్యోపాధిత్వేన సంసారకాల కర్మానిమి త్రవరిణామి త్వేనచ స
మి త్రత్వమితి దోషతయభినిమి త్రవరం | స్య ప్రకాశత్వస్య సంకేతథమవిద్యాసంగః సంసారాదిసామగ్రిభావాది
తీశంకానిరాసార్థమిథ్యావదం | ప్రపంచమార్తండమండలేపితకానుభవసిద్ధాంతకారవత్ అహమజ్ఞ ఇత్యనుభవసి
ద్ధమజ్ఞానం మరపన్నవక్తృత్వాస్యోపాదానస్మిత్వానిత్యస్యూపజ్ఞానస్యోజ్ఞానావిరోధిత్వాచ్యేతి | యద్వే అజ్ఞానం
జానాభావభిశంకానిరాసార్థమిథ్యావదం | మిథ్యాత్వేన తిసాక్షాత్త్వానవ ర్త్యత్వమజ్ఞానస్య లక్షణం మిథ్యాజ్ఞానపదే
నోక్తం | జ్ఞానేనేచ్ఛాస్యాభావస్సాక్షాత్త్వానివ ర్త్యసభివచంతం ప్రతిమిథ్యాత్వేన తీత్యుక్తం | అజ్ఞానస్య త్రిద్వారాజ్ఞా
నజవ ర్త్యబంధేన తివాప్తినిరాసాయ సాక్షాదితి | అజ్ఞామ్యపాదాన త్వేన తిమిథ్యాత్వం వాలక్షణం | బ్రహ్మనిరాసా
ర్థమిథ్యాత్వమితి | మృదాదినిరాసార్థమనాదితి | అవిద్యాత్వనోస్సంబంధనిరాసార్థముపాదాన త్వేన తితి | సంప్రత్యధ్యా
సంప్రథయితుమభిలషతి || అహమిదరీమ మేదమితి || ఆధ్యాత్మిక కార్యాధ్యాసేష్యహమితి ప్రథమోఽధ్యాసః | నచాధిష్ఠా
వారోప్యాశద్వయానుపలంభాన్నాయమధ్యాసభివచ్యం | అయోదహతీతవత్ అహముపలంభ ఇతి వృద్ధ్యశ్యాం
శయోరుపలంభాత్ | ఇదంపదేన భోగ్యసంఘాతఉచ్యతే | అత్రాహమిదమిత్వనేన మనుష్యోఽహమితి తాదాత్మ్యాధ్యా
సోదర్శితః | మమేదంశరీరమితి సంసర్తాధ్యాసః || ననుదేహత్వనోస్తాదాత్మ్యమేవ సంసర్గభిరయోః భేదభిచేత్ స
త్యం | సత్త్వైస్య సతిమిథో భేదస్తాదాత్మ్యం | తత్ర మనుష్యోఽహమిత్వైక్యాంశభానం మమేదమితి భేదాంశరూపసం
సర్గభానమితి భేదః | ఏవంసామగ్రి సత్త్వాదనుభవనత్వాచ్చాధ్యాసోఽస్తిత్వతో బ్రహ్మత్వైక్యవిరోధాభావేన విషయ
ప్రయోజనయోగ్యత్వాచ్చాప్రమాణం భణీయమిసిద్ధాంతభావ్యతాత్పర్యం | ఏవంచ సూత్రేణాథాత్మ్యానివేదిషయ
ప్రయోజనే ప్రతిపాద్యతే ధేతుమధ్యాసంలక్షణం సంభావనాప్రమాణై స్సాధయితుంలక్షణం పృచ్ఛతి || ఆహేతి || కింలక్ష

గ్నికోఽయం లోకస్త్వివహరః | ఆహకోఽయమధ్యాసోనామేతి ఉచ్యతే | స్మృతిరూపః పరత్ర పూర్వదృష్టావ
ణకోఽధ్యాసభిత్వాహ పూర్వవాదీత్యర్థః | అస్య శాస్త్రస్య తత్త్వనిర్ణయ ప్రధానత్వేన వాదకథాత్వద్యోతనార్థమా
హేతి పరోక్షిః | ఆహేత్యాది కథంపునః ప్రశ్నగాత్తనీత్యంతం పాగ్ధ్యాసంలక్షణం వరంభావ్యం తదారభ్యసంభావ
నావరం | తమేతనువిద్యాభ్యమిత్యారభ్య సర్వలోక ప్రత్యక్ష ఇత్యంతం ప్రమాణవరమితి భాగః | లక్షణమాహ | ఉచ్య
తే స్మృతిరూపభితి | అధ్యాసభిత్వనుషంగః | అత్ర పరత్రాభాసభిత్వేన లక్షణం | శిష్టంపదద్వయంతయపవాదనార్థం | త
థాహ | అవభాస్యత ఇత్యవభాసోరజతాద్యర్థః | తస్యా యోగ్యమధికరణం పరత్రవదార్థః | అధికరణస్యా యోగ్యత్వమా
లోప్యాగ్యంతాభావత్వంతద్వత్త్వంవా? తథాచైకావచ్ఛేదేన స్వసంస్పృజ్యమానే స్వాత్వంతాభావవత్త్వవిభాస్యత్వ
మధ్యాసత్వమిత్యర్థః | ఇదంచ సాద్యనాద్యధ్యాససాధారణంలక్షణం | సంయోగేఽతివాప్తినిరాసాయ పీకావచ్ఛేద
నేతి | సంయోగస్య స్వసంస్పృజ్యమానేవైస్వాత్వంతాభావవత్త్వవిభాస్యత్వేపి స్వస్వాత్వంతాభావయోర్నా
లాగ్రావచ్ఛేదకభేదాన్నాతివాప్తిః | పూర్వంస్వాభావవతిభూత తేవశ్చాదానోమహాభాతీతిమృతేతివాప్తినిరా
సాయ స్వసంస్పృజ్యమానభివచం | తేనాభావకాలే ప్రతియోగి సంసర్గస్య వర్తమానతో వ్యతభితి సాతివాప్తిః | భూత్వా
వచ్ఛేదేనావభాస్యగంధేఽతివాప్తివారిణాయ స్వాత్వంతాభావవతీతవదం | శుక్తావదంత్యావచ్ఛేదేన రజతసంసర్గ
కాలేఽత్యంతాభావోఽస్తినివాప్తిః | నన్యస్య లక్షణస్యాసంభవః శుక్తారజతస్య సామగ్రిభావేన సంసర్తాసత్త్వా
త్, నచత్తర్యమానత్యరజతస్యైవవరత్ర శుక్తావభాస్యత్వేనాద్యప్రత్యోక్తిరీతివాచ్యమన్యథాభ్యాతిప్రసంగాదిత్య
తలహ | స్మృతిరూపభితి || ప్రత్యతభిత్వైతి సత్యరజతాదితస్య రూపమివరూపమస్యేతి స్మృతిరూపః ప్రత్యమాణసద్భుత
ఇత్యర్థః | సాద్యశోక్త్యప్రత్యమాణాదారోవ్యస్య భేదాన్నాస్యథాభ్యాసభిత్వక్తంభవతి | సాద్యశ్యముపపాదయతి | పూ
ర్వదృష్టిః | శుద్ధంద్యసంసంసారద్వారాపూర్వద్యసాదవభాస్యతభిత్వాలూర్వదృష్టావభాసః | తేన సంసారజన్యజ్ఞా

నవిషయత్వంప్రత్యమాణారోప్యయోసాన్విత్యము క్తరభవతిష్టత్వారోపయోస్సంసారఃస్వత్వాత్ । నవసంసార
జన్యత్వాదారోపస్వత్ప్రతిత్వావత్తిరితివాచ్యం । దోషసంప్రయోగజన్యత్వస్యాపిపక్షితత్వేనసంసారమాత్రజన్య
త్వాభావాత్ । అత్రసంప్రయోగశబ్దేనాధిష్ఠానసామాన్యజ్ఞానమువ్యతే । అహంకారాధ్యాసేతియసంప్రయో
గాలాభాత్ । ఎతచ్చదోషసంప్రయోగసంసారబలాచ్ఛక్త్యాదౌరజతేముత్పన్నమస్తీతి పరత్రపరావభాస్యత్వలక్షణ
ముపపన్నమితిప్రతిహంపూర్వసృష్టవదాభ్యాముపపాదితం । అన్యేషుతాభ్యాంహేషాదిత్రయజన్యత్వంకార్యాధ్యాస
లక్షణముక్తమిత్యాహుః । అవశేతుఃప్రతిహంపూర్వమాణసదృశఃసాదృశ్యంచత్రమాణజన్యజ్ఞానవిషయత్వంప్రతి
త్వారోపయోగప్రమాణజన్యత్వాత్పూర్వసృష్టవరంతజ్ఞాతీయవరం, అభినవరజతాదేపూర్వసృష్టత్వాభావాత్; త
థావత్రమాణజన్యజ్ఞానవిషయత్వేనతిపూర్వసృష్టజాతీయత్వంపాశ్రితకార్యాసలక్షణంతాభ్యాముక్తం; పరతాద్రీవ
భాసశబ్దాభ్యామధ్యాసమాత్రలక్షణంవ్యాఖ్యాతమేవ; తత్రప్రత్యమాణగంగాదావభినవఘటేచాతివ్యాప్తినిరాసా
యత్రమాణేత్వాదిపదవ్యయమిత్యాహుః । తతాద్రీధ్యాసేత్ప్రత్యమాణసదృశఃపరత్రపూర్వసృష్టనావవభాస్యత ఇతి
యోజనా । జ్ఞానాధ్యాసేతుప్రతిసదృశఃపరత్రపూర్వసృష్టనావవభాసత ఇతివాక్యంయోజనీయమితిసంక్షేపః । ననుఅ
ధ్యాసేవాదిప్రతిపక్షైకకముక్తలక్షణసిద్ధిరిత్యాశంక్యాధిష్ఠానారోప్యస్వరూపపవాదేఽపి పరత్రపరావభాసశబ్దా
క్షణే సంపాదాద్యక్తిభిస్సత్వాధిష్ఠానే మిథ్యాద్ధావభాసేనైవసర్వత్రసంప్రసాదత ఇత్యంబక్షణమితిమత్వా అన్యథా
క్ష్యాతివాదినోద్గ్రహమాహ ॥ తంకేదితి ॥ కేదిదన్యథాభ్యాసేవాదినోన్యత్ర శుక్త్యాదావన్యధర్మస్వస్యా వయవ
ధర్మస్వదేశాంతరస్థయాప్యాదే రధ్యాస ఇతిపడితి । ఆత్మ్యాతివాదిస్తబాహ్యశుక్త్యాదౌబుద్ధిరూపాత్మనోధర్మస్వ

భాసఃతంకేదిదన్యత్రాన్యధర్మాధ్యాస ఇతిపడితి । కేదిస్తుయత్రయదధ్యాసస్తద్వివేకాన్రూపబంధనో
భక్తిమ ఇతిఅన్యేషుయత్రయదధ్యాసస్తద్వైవవిపరీతపద్యత్వకల్పనామాచక్షత ఇతి । సర్వభాపిత్యస్వస్యా
న్యధర్మావభాసతాంనన్యభివరతితథాచలోకేఽనుభవఃశుక్తికాహిరజతవదవభాసతేషుత్వంప్రసద్ధి
తీయవదితి । కథంపునఃప్రత్యగాత్మన్యవిషయేఽధ్యాసోవిషయతద్ధర్మాణాం సర్వోహిపురోఽవస్థితేపివ

రజతస్యాధ్యాస అంతరస్యరజతస్య బహిర్వదవభాస ఇతిపడితిన్యథః । అభ్యాసినసమాహ ॥ కేదిద్ధితి ॥ యత్రయ
స్యాధ్యాసోలోకసిద్ధస్తయోర్థయోస్తద్వియోశ్చభేదాన్రూపా సంతవన్మహోభక్తిః, ఇతరూప్యమితివిశిష్టస్వవహర
ఇతిపడితిన్యథః । త్రేపివిశిష్టస్వవహరాన్యథానుపపత్త్యావిశిష్టభాగ్మితేస్త్వికార్యాత్వాత్పరత్రపరావభాససమ్యక్తి
రిభావఃశున్యమతమాహ । అన్యేస్త్వితితస్యైవాధిష్ఠానస్వశుక్త్యాదెర్విపరీతధర్మత్వకల్పనాంవిపరీతోపబుద్ధోధర్మాయస్య
తద్భావస్తస్యరజతాదేరత్యంతాసతః కల్పనామాచక్షత ఇతిన్యథః । ఎతేషుమతేషుపరత్రపరావభాసత్వలక్షణంసంపాద
మాహ । పరవభాపిత్యతిఅన్యథాభ్యాసత్వాదిప్రకారపివాదేఽన్యధ్యాసఃపరత్రపరావభాసత్వలక్షణంనవహతీన్యథః । శు
క్తావరోక్షస్యరజతస్వదేశాంతరేబుద్ధోవాసత్వాయోగాచ్ఛాన్యత్వేప్రత్యక్షత్వాయోగాచ్ఛక్త్యాసత్వే బాధాయో
గాత్పిథ్యాత్వమేవేతిభావః । అరోప్యమిథ్యాత్వేనయుక్త్యపేతాతస్యానుభవసిద్ధత్వాదిత్యాహ । తథాచేతి ॥ బాధానంతర
కానోన్యమనుభవః । తత్సూర్యంశుక్తికాత్వజ్ఞానాయోగాన్రజతస్యబాధప్రత్యక్షసిద్ధమిథ్యాత్వంచవచ్చజ్ఞేవో
చ్యతే । ఆత్మేషుపాశ్చికేఽహంకారాధ్యాసేదృష్టాంతముత్త్వాత్ప్రమాణేవాంతరభేదస్యాః ద్యామ్యపాశ్చిక్స్యాధ్యాసే
దృష్టాంతమాహ ॥ ఎక ఇతి । ద్వితీయచంద్రసహితవదేకఎవాంశుభ్యాద్విధాభాతీన్యథః । లక్షణప్రకరణోపసంహారార్థ
ఇతిశబ్దః । భవత్వధ్యాసశుక్త్యాదౌ, ఆత్మేషునసంభవతిత్యాపితి ॥ కథంపునరితి ॥ యతాద్రీవరోపాధ్యాసాధిష్ఠానత్వం
తత్రేంద్రియసంయుక్త్యాంవిషయస్యచేతివ్యాప్తిశుక్త్యాదౌదృష్టా । తత్రవ్యాపకాభావాదాత్మనోఽభిష్ఠానత్వంనసం
భవతీన్యధిశ్రీత్యాహ ॥ ప్రత్యగాత్మేతి । ప్రతీదిపూర్ణ ఇంద్రియాగ్రహ్యవిషయస్యాహంకారాదేస్తద్ధర్మాణాంచా
ధ్యాసఃకథమిత్యర్థః । ఉక్తవ్యాప్తిమాహ ॥ సర్వోహిపురోఽవస్థితత్వమింద్రియసంయుక్తత్వం । నన్వాత్మనోఽన్యధి

స్థానత్వాత్సంవిషయత్వాదికమస్త్రిత్యతాపాః॥ యుష్మదితి॥ ఇదప్రత్యయానర్హస్యప్రత్యగార్హస్యోఃసచతుష్యుహ్యతః
 ఇత్యాదిశ్రుతివసుస్మత్యత్వవిషయత్వంబ్రవీషింసంప్రత్యధ్యాసలోభనవిషయత్వాంగీకారేశ్రుతిసిద్ధాంతయోగ్యా
 భస్యవిగ్రహః॥ అత్తస్యధ్యాససంభావనాంప్రతిజానీతే॥ ఉచ్యత ఇతి॥ అధిష్ఠానాద్యయోరెకత్విజ్ఞానభాసమానత్వ
 మాశ్రమధ్యాసవ్యాపకం, తద్వభాసప్రయుక్తసంశయభవ్యత్వాదిఫలభాక్తిం, తదేవభాసభిన్నత్వఘటితంవిషయత్వం,
 తస్మాద్వ్యాపకంకారవాదినిత్యాహ॥ నతావదితి॥ అయమాత్మానియమేనావిషయోనభవతితత్ప్రహేతుమాహ॥ అత్మది
 తి॥ అత్మత్వస్త్రిత్యయోఽహమిత్యధ్యాసస్త్రైభాసమానత్వాదిత్యర్థః॥ అత్మగర్భస్త్విదాత్మాప్రతిబింబితత్వేనయత్రప్రతి
 యతేనోఽత్మత్వస్త్రిత్యయోఽహంకారస్త్రైభాసమానత్వాదిత్యర్థః॥ నచాధ్యాసేనతిభాసమానత్వం, తత్త్వికాసతిశ్చితి
 పరస్పరాశ్రయభావాచ్యుచనాదిత్వాత్॥ పూర్వాధ్యాసేభాసమానత్వన ఉత్తరాధ్యాసాధిష్ఠానత్వసంభవాత్॥ నన్వ
 హమిత్యహంకారవిషయకభాసహవస్యాత్మనోభాసమానత్వంకథం॥ తద్విషయత్వంవివాదభృలభాత్వాయోగాదిత్యత
 తాహ॥ అపరోక్షత్వాచ్చేతి॥ చశబ్దస్యంకానిరాసాధ్యః॥ నన్వప్రకాశకత్వాదిత్యర్థః॥ నన్వప్రకాశత్వంసాధయతి॥ ప్రత్యగీతి॥
 ఆబాలపండ్లిగమాత్మనన్వంశయాదిశూన్యత్వేనప్రసిద్ధేఃనన్వప్రకాశత్వమిత్యర్థః॥ అతఃనన్వప్రకాశత్వేనభాసమానత్వా
 దాత్మనోధ్యాసాధిష్ఠానత్వంసంభవతీతిభావః॥ యదుక్తమపరోక్షాధ్యాసాధిష్ఠానత్వస్యేంద్రియసంయుక్తతయాగ్రా
 హ్యత్వావ్యాపకమితీతిగ్రహః॥ నచాయమి॥ తత్ప్రహేతుమాహ॥ అప్రత్యక్షేఽపీతి॥ ఇంద్రియాగ్రహ్యేఽమీత్యర్థః॥ బా

యేవిషయాంతరమధ్యస్యతి॥ యుష్మద్వస్త్రిత్యయాపేతస్యచప్రత్యగార్హస్యోఃవిషయత్వంబ్రవీషింఉచ్యతే॥
 నతావదితి॥ మేకాంతేనావిషయః॥ అత్మత్వస్త్రిత్యయవిషయత్వాత్, అపరోక్షత్వాచ్చప్రత్యగార్హస్యప్రసిద్ధేః॥
 నచాయమస్త్రినియమః॥ పురోఽస్థితవిషయేవిషయాంతరమధ్యసితవ్యమితి॥ అప్రత్యక్షేఽపిహ్యకాశేభా
 లాస్తంమలిసతాద్యధ్యస్యంతిపవమపిరుద్ధః॥ ప్రత్యగార్హస్యస్యనాత్మాధ్యాసస్తమేతమేవలక్షణమధ్యా
 సంపండితావిశ్వేతివన్యంతే, తద్వివేకేనచవస్తుస్వరూపావధారణంవిద్యామాముః॥ తత్రైవంసతియ
 త్రయవిధ్యాసస్త్రైత్యతేనదోషేణనుజేననాఽయమాత్రేణాపిససంబధ్యతే॥ తమేతమవిద్యాభ్యుమా
 న్నానాత్మనోరీతరేతరాధ్యాసంపురస్కృత్యసర్వేప్రమాణప్రమేయవ్యవహారాలౌకికావైదికాశ్చప్ర
 వృత్తాః॥ సర్వాణిదశాస్త్రాణివిధిప్రతిషేధమోక్షపరాణికథంపునరవిద్యావద్విషయాణిప్రత్యక్షాదీం

లాఅవివేకేనఃకలమంద్రనీలకటాహకల్పం నభోమలిసంపీఠమిత్యేవమపరోక్షమధ్యస్యంతి॥ తత్రేంద్రియగ్రహ్యత్వం
 నాస్త్రైత్యభిచారాన్నవ్యాప్తిః॥ ఏతేనాత్మానాత్మనోస్సద్భిశ్చభావాన్నాధ్యాసశ్చిత్తపాస్తం॥ కిలనభిసోద్రవభావే
 వ్యధ్యాసదర్శనాత్॥ సిద్ధాంతేఅలోకాకారచాక్షుషవృత్తిస్యక్తసాక్షివ్యేత్వంసంభవతీత్యేయం॥ సంభావనాంనిగమయ
 తి॥ ఏవమితి॥ నన్వప్రవృత్తజ్ఞాననాశ్యత్వేనమాత్రిణామవిద్యాంహిత్యాఅధ్యాసఃకిమిదర్శ్యతీతినితాహ॥ తమేతమితి॥ ఆ
 ష్టిస్తంసమాహితముక్తలక్షణలక్షణమధ్యాసవిద్యాకార్యత్వాదవిద్యేతిమన్యంతేఇత్యర్థః॥ విద్యానివర్త్యత్వాచ్చాస్యా
 విద్యాత్వమిత్యాహ॥ తద్వివేకేనేతి॥ అధ్యస్తస్మిషేధవాధిష్ఠానస్వయాపకధౌణంవిద్యామధ్యస్యనివర్తికామామురిత్య
 ణ్ణః॥ తథాపికారణవిద్యాంశ్యత్వాకార్యవిద్యాకిమిదర్శ్యతేతత్రాహ॥ తత్రేతి॥ తత్త్వన్నధ్యాసేఉత్తర్యామనావి
 ద్యాత్వేనేతిత్యర్థః॥ మూలావిద్యాయాస్సుషుప్తావగర్భత్వాదగ్ననాతాగ్ర్యాత్మనాతస్యాఅన్యధ్యక్షాపనాథం తద్వర్ణన
 మితిభావః॥ అధ్యస్తకృతనుదోషాభ్యానుధిష్ఠానంసలిప్యతఇత్యర్థః॥ ఏవమధ్యాసస్యలక్షణంసంభావనేఉత్తాప్ర
 మాణమాహ॥ తమేతమితి॥ తంపన్థితమేతంసాక్షిప్రత్యక్షసిద్ధంపురస్కృత్యహేతుకృత్యాలోకికః కర్తృశాస్త్రీయోమో
 క్షశాస్త్రీయశ్చేతిత్రివిధోన్యవహరః॥ ప్రవర్తతఇత్యర్థః॥ తత్రవిధినిషేధపరాణికర్తృశాస్త్రీయైవదీని, విధినిషేధ
 శూన్యప్రత్యగ్భిన్నపరాణిమోక్షపరాణివేదాంతవాక్యానీతివిభాగః॥ ఏవంన్యవహరహేతుత్వేనాధ్యాసేప్రత్యక్ష
 సిద్ధేఽపిప్రమాణాంతరంబృచ్చతి॥ కథంపునరితి॥ అవిద్యావానహమిత్యధ్యాసవానాత్మాప్రమాణాసంవిషయత్రయో

యేహంతాన్యవిద్యావద్విషయాణీతివిగ్రహః । తత్తత్ప్రతిమేయవ్యవహారహేతుభూతాయాఃప్రమాయా ఆధ్యాసాత్క
కప్రమాతాశ్రితతత్వాత్ప్రమాణానామవిద్యావద్విషయత్వం యద్యపి ప్రత్యక్షం తథాపి పునరపికథంకేనప్రమాణే
నావిద్యావద్విషయత్వమితియోజనా । యద్వా అవిద్యావద్విషయాణీకథంప్రమాణానన్యః? ఆశ్రయదోషదప్రామా
ణ్యావత్తేత్యాత్మేకః । తత్ప్రమాణప్రశ్నేవ్యవహారధాపత్తింతల్లింగకానుమానంచాహ ॥ ఉచ్యతే ఇత్యాదివాత
స్పష్టమీతేన ॥ దేవదత్తశ్చైత్యకోవ్యవహారస్తదియదేహాదివ్యహంశమాధ్యా సములప్రదన్యయవ్యతిరేకానుసారి
త్వాత్, యదిత్వంతత్తథా । యథామృత్యులోఘుబధితప్రయోగః । తత్ప్రవృత్తిరేకందర్శయతి ॥ ధేహోన్మదేవదత్తస్యను
మస్తావిద్యాసాభావేవ్యవహారభావోద్భవః, జాగ్రత్స్విప్నయోరధ్యాసేసతివ్యవహారభిన్నస్యయస్ఫుటత్వా న్నో
ద్భవః । అనేనలింగేనకారణతయాధ్యాసస్పృహ, వ్యవహారరూపకార్యానుపపత్త్యావేద్యావః । ననుననుష్యత్వాది జాతి
వాదిదేహైహమిన్యభిమానమాతాగ్నివ్యవహారస్పృహ కిమింత్రీయాదిమనుమాభిమానేనేత్యాశంక్యాహ ॥ నహి
త ఇంత్రీయపదంలింగాదేరఘ్యపలక్షణంప్రత్యక్షోదీత్యాదిపదప్రయోగాత్ । తథాచప్రత్యక్షలింగాప్రయోగో
యోవ్యవహారోన్రప్తా అనుమాతా శ్రోతాహమిత్యాదివాః సంత్రీయాదీనినమతాస్పదాన్యభిమాత్వానసంభ
వతీత్యర్థః । యద్వా తానిమనుత్సేనానుపాదాయయోవ్యవహారస్సనేతియోజనా । పూర్వశాశ్రియపాదానాసంభవత్రే
యయోరేవోవ్యవహారకతైత్త్వాప్రత్యయస్సాధుః । ఉత్తరతాగ్నినుపాదానన్యవహారయోరేకాత్వేనైత్యేకత్వాత్త
త్సాధుత్వమితిభేదః । ఇంత్రీయాదిమనుమేత్యధ్యాసాభావేఽద్ధాదేరివత్రప్రత్యక్షాదివ్యవహారోనస్యాదితిభావః ।
ఇంత్రీయాధ్యాసేనైవవ్యవహారాదలందేహాభ్యాసేనేత్యతలపః । నచేతి ॥ ఇంత్రీయాణామభిష్టానమాప్రయశ్శరీరమి

ప్రమాణానికాస్తాగ్రిచేతి ॥ ఉచ్యతే దేహేంత్రీయాదివ్యహంశమాభిమానరహితస్యప్రమాణ్యత్వా
నుపపత్తౌప్రమాణప్రవృత్త్యనుపపత్తేః । నహింత్రీయాన్యమపాదాయప్రత్యక్షోదీత్యవహారస్సంభవతి ।
నచాభిష్టానమంతరేనేంత్రీయాణాంవ్యాపారస్సంభవతి । నచానధ్యస్తాత్మభావేనదేహానిత్యేద్వాప్ర
యతే । నచైతత్ప్రసృత్తిన్నసత్యసంగస్యాత్వంప్రమాణ్యత్వముపపద్యతే । నచప్రమాత్వత్వమంతరే
ణప్రమాణప్రవృత్తిరస్తి । తస్మాదవిద్యావద్విషయాణ్యేవప్రత్యక్షోదీనిప్రమాణానికాస్తాగ్రిచేతి ॥ ఉచ్యతే

త్యర్థః । నన్యస్తాత్మనాసంయుక్తంశరీరంతేహమాప్రయోగిమధ్యాసేనేత్యతాగ్రిహ ॥ నచానధ్యస్తాత్మభావేనేతి ॥ అన
ధ్యస్తాత్మభావః ఆత్మతాదాత్వంయత్ప్రతేనేత్యర్థః । అసంగోహితశ్చిత్రేరాధ్యాసఃపదదేహాత్మోస్సంబంధాన
సంయోగాదితిభావః । నన్యస్తానోదేహాదిభిరాధ్యాసికసంబంధోఽపిమాన్యు । స్వతశ్చేతనతయాప్రమాణ్యత్వోపప
త్తేః, నచస్థుష్టాప్రమాతృత్వాపత్తికరణోపరమాదితీతతాగ్రిహ ॥ నచైతత్ప్రసిద్ధి ॥ ప్రమాత్రయత్వంహిప్రమాణ్య
త్వం । ప్రమాయదిత్యవేన్నాత్మంగద్వాత్రయత్వాయోగః, కరణవైయర్థ్యంచ । యదివృత్తమాత్మం, తదాజగదాం
ధ్యప్రసంగః పృత్యైర్జడత్వాత్, అతోవృత్త్యోబోధఃప్రమా, తదాత్రయత్వమసంగస్యాత్మనోవృత్తమన్వనస్తాదాత్మ్యా
ధ్యాసంవివానసంభవతీతిభావః । దేహాధ్యాసా, తద్ధర్మాధ్యాసేచాసతీత్యక్షరాద్భవత్త్వాత్తనఃప్రమాణ్యత్వంమా
త్ప్రతిపదంతంప్రత్యాహ ॥ నచేతి ॥ తస్మాదాత్మనఃప్రమాతృత్వాదివ్యవహారమధ్యాసోంగీకరణ్యభిత్వమనాన్ధాప
త్త్యోఫలముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ ప్రమాణసత్త్వాదిత్యర్థః । యద్వాప్రమాత్రస్సంసమాధాయాత్మేపంపరిహర
తి ॥ తస్మాదితి ॥ అహమిన్యధ్యాసస్యప్రమాత్రంతర్గతత్వేనాదోషత్వాదవిద్యావదాత్రయాన్యపిప్రమాణాన్యేవేతి
యోజనా । సతిప్రమాతరివశ్యాన్భవదోషభిన్నవ్యతేయథాకాచాదిః, అవిద్యాతుప్రమాత్రంతర్గతత్వాన్నదోషః, యే
నప్రత్యక్షోదీనామప్రామాణ్యంభవేతిభావః । ననుయదుక్తమన్యయవ్యతిరేకాభ్యాంవ్యవహారోఽధ్యాసకార్యభితిత
దయుక్తంవిదుహమధ్యాసాభావేఽపివ్యవహారవ్యప్తిరిత్యతలపః । వశ్యాదిభిశ్చేతి ॥ చ'శబ్దసంకారాసాధ్యః । కిందిద్య
త్వం 'బ్రహ్మస్తి' తిసాతాతాకారః ఉత యాత్రికమాన్వానాత్మభేదజ్ఞానం । అద్యే 'వాధితాధ్యాసానుపపత్త్యావ్యవ

హార' ఇతి సమన్వయసూత్రే వత్సతే । ద్వితీయే పరోక్షజ్ఞానస్వరూపోక్షభాగ్రిత్యనివర్తకత్వాద్వివేకేనామపిన్యవహార
 కాలపశ్యాదిభిరపి శేషాదధ్యాసవత్త్వేనకుల్యత్వాన్వయవహారోఽధ్యాసకార్యఇతి యుక్తమిత్యర్థః । అత్రాయంప్ర
 యోగః ఏవేకోఽధ్యాసవంతోవ్యవహారత్వాత్పశుపత్యోదివదితి । తత్రసంగ్రహవాక్యంవ్యాకుర్వాదృష్టాంశేహే
 శుంస్ఫుటయతి॥ యథాహితి॥ విజ్ఞానస్వానుకూలత్వంప్రతికూలత్వంచేష్టానిష్టసాధనగోచరత్వం, తదేవోదాహరతి॥ య
 తేతి॥ అయం సంహోమదనిష్టసాధనం దండత్వాత్ అనుభూతదండవత్ । ఇదంత్యం మదిష్టసాధనం అనుభూతజాతీయ
 త్వాత్ అనుభూతత్వోపదిత్యనుమాయవ్యవహారంతీత్యర్థః । అథునాహేతోఃపక్షదర్శితామాహ॥ పవమితి॥ పుష్పన్నచి.
 త్తాఅపీత్యన్వయః । ఏవేకోఽపీత్యర్థః । ఫలితమాహ॥ అత ఇతి ॥ అనుభవబలాదిత్యర్థః ॥ సమానఇతి ॥ అధ్యాసకార్య
 త్వేనకుల్యత్వత్వర్థః । నన్యస్సాకంప్రవృత్తిరధ్యాసాదీనస్వత్వాదయోబ్రువంతి, నాపివరేషామేతన్నీక్యతః; అతస్మా
 ద్యదికలోన్మృష్టాంతఇతినేత్యాహ ॥ పశ్యాదీనాంచేతి ॥ తేషామాత్మానాత్మనోజ్ఞానమాత్రమప్రినవివేకః, ఉపదేశా
 భావాత్, అతస్మాదుక్తీనత్వాదధ్యాసస్తేహంప్రసిద్ధిత్యర్థః । నిగమయతి ॥ తత్సామాన్యేతి ॥ త్రైవిద్యాదిభిస్సామా
 న్యంవ్యవహారవత్త్వంఽగస్యదర్శనాద్వివేకేనామప్యయంవ్యవహారస్సమానఇతిన్వీయతఇతిసంబంధః । సమానత్వంవ్యవ
 హారస్వాధ్యాసకార్యత్వేనేత్యుక్తంపురస్తాత్, తతోక్తాన్వయవ్యతిరేకాస్సాగయతి । తతాకలఇతి । తస్యాధ్యాసస్య

దిభిశ్చవిశేషాత్ । యథాహిపశ్యాదయశ్చబ్దాదిభిశ్చోక్తాగ్రీదీనాం సంబంధేనతిశబ్దాదివిజ్ఞానేప్రతికూ
 లేజాతేతతోనివర్తంతే అనుకూలేచప్రవర్తంతే, యథాగంఢోద్యతకరంపురుషమభిముఖముపలభ్యమాం
 హంతుమయమిచ్ఛతీతివలాయతుమార్థంతే, హరితశృణుపూర్ణే పాణిముపలభ్యతంప్రత్యభిముఖభవం
 తి, ఏవంపురుషాపిపుష్పన్నచిత్తాఃకూగ్రిత్యష్టేనాకోశతఃఖడ్గోద్యతకరాకాబలవతఉపలభ్య తతోనివ
 త్తంతే, తద్విపరీతాన్పుత్యభిముఖభవంతి । అతస్సమానంపశ్యాదిభిఃపురుషాణాంప్రమాణప్రమేయ
 వ్యవహారః । పశ్యాదీనాంచప్రసిద్ధ ఏవావివేకపూర్వకః ప్రత్యక్షోదివ్యవహారః తత్సామాన్యదర్శనా
 ద్విశ్చన్వీయతామపిపురుషాణాంప్రత్యక్షోదివ్యవహారస్తతాకలస్సమానఇతిన్వీయతే । శాస్త్రీయే
 తువ్యవహారేయద్యపిబుద్ధిపూర్వకారీనాదిదిత్వాత్తనఃపరలోకసంబంధమధిక్రీయతే, తథాపి నవేదాం
 తవేద్యమతనాయాన్యతీతమపేగ్రహ్నుతత్త్వాభేదమసంసార్యాత్తతత్త్వమధికారేఽపేక్ష్యతేఅను
 పయోగాదధికారేఽవరోధాద్వస్తాగ్రిత్యతథాభూతాత్మవిజ్ఞానాత్ ప్రవర్తమానంశాస్త్రమదద్యాదన్వయ
 యత్వంనాతివర్తతేతథాహి'బ్రాహ్మణోయజేతే'త్యాదీనిశాస్త్రాగ్రీత్యనివర్తాత్రవవయోఽవస్థావి

కాలపవకాలోయస్యసతతాకలః । యదాఽధ్యాసస్తదావ్యవహారః । తదభావేనుశుప్తౌతదభావఇత్యుక్తాన్వయాదిమా
 నితియావత్ । అతోవ్యవహారలింగాద్వివేకేనామపిదేహాదివ్యవహారమనాభిమానోఽస్తీశ్యవద్యం । ననుతాకికస్యవ్యవహ
 రస్వాధ్యాసకత్వేఽపి జ్యోతిష్తోమాదిరావవ్యవహారస్య నాధ్యాసజన్యత్వం, తస్యదేహాదిత్వాత్తజ్ఞానపూర్వకత్వాది
 త్యాశంశ్య హేతుమంగీకరోతి । శాస్త్రీయేత్వితి ॥ తహికథంవైదికకర్తవ్యోధ్యాసజన్యత్వస్థితిత్యాశంశ్యకింతత్రదే
 హాన్యాత్మదీమాత్రమపేక్షితంఉత్తాత్తతత్త్వజ్ఞానం'ఆద్యేతస్యాధ్యాసాబాధకత్వాత్తత్స్థితిత్యాహి'తథాహి'నన్వీ
 యఇత్యాహ ॥ నవేదాంతఇతి ॥ యుప్తిపాసాదిగ్రస్తేలాతివశేచనానహంసంసారీతిజ్ఞానంకర్తవ్యపేక్షితంతద్విపరీ
 తాత్తతత్త్వజ్ఞానం, అనుపయోగాత్ ప్రవృత్తిబాధకత్వాచ్చేత్యర్థః । శాస్త్రీయకర్తవ్యోఽధ్యాసజన్యత్వంనిగమయతి॥
 పాగ్గీతి॥ అధ్యాసే ఆగమంప్రమాణయతి॥ తథాహితి॥ యథాప్రత్యక్షోనుమానాథావత్తయోఽధ్యాసేప్రమాణం
 తథాగమోఽపీత్యర్థః । 'బ్రాహ్మణోయజేతే' నహవైస్సాత్వాభియేత' అష్టవర్ణముపనయాతి' శృష్టకేశోగ్నినాదధి
 తే'త్యాగమోబ్రాహ్మణాదిపరైరధికారిణంవర్ణాద్యభిమానినమనుపదన్నధ్యాసంగమయతీతిభావః । ఎవమధ్యాసేప్ర
 మాణసిద్ధేఽపికస్యకుత్రాధ్యాసఇతిజ్ఞానాయాం తముదాహర్యంబుగంస్సాగయతి॥ అధ్యాసోనామేతి॥ ఉదాహరతి॥

తద్యథేతి || తల్లక్షణంయథాస్మప్తంభవతి తథోదాహ్రియతఇత్యర్థః | స్వదేహచ్ఛేదనప్రత్యక్షాః పుత్రాక్షయోబా
వ్యోః, తద్ధర్మసాకల్యాణికదేహవిష్టాత్తన్యధ్యస్యతి, తద్ధర్మజ్ఞానాల్ స్వప్తిం ప్రస్తుల్యకర్మానధ్యస్యతిత్యర్థః | భేదా
పరోక్షజ్ఞానెతద్ధర్మధ్యాసాయాగాత్ అన్యథాభ్యాస్యనంగీకారాచ్చేదిత్యప్రవృత్తః | దేహేంద్రియధర్మాత్తన్యోవిష్టాత్త
న్యధ్యస్యోత్తామాతథేతి కృతత్వాదిధర్మవతోదేహదేహాత్మనీతాదాత్మ్యేనాత్మితత్వాత్తద్ధర్మాసాయాదాత్మన్యధ్యస్తా
ఇతిమంతవ్యం | అజ్ఞానప్రత్యక్షాపిపాక్షిణిమనోధర్మధ్యాసమాహ || తథాంతఃకరణేతి || ధర్మాధ్యాసముత్పాద్యతదే
వధర్మధ్యాసమాహ || ఏవమితి || అంతఃకరణంపాక్షిణ్యభేదేనాధ్యస్య తద్ధర్మకామాదీనధ్యస్యతిమంతవ్యం | స్వ
ప్రచారాననోవృత్తయః | పాక్షిణిలోమ్యేనాసజ్జడమంభాత్తకాహంకారాదిలక్షణతయాసచ్చిత్తుభాత్త కత్వేవాంబ
తిప్రకాశతఇతిప్రత్యక్ | ఏవమాత్మన్యనాత్మనద్ధర్మధ్యాసముగాహృత్యానాత్మన్యాత్మనోఽపి సంస్పృష్టత్వేనాధ్యాస
మాహ || శంచేతి || అహమిద్యధ్యాసేదిదాత్మనోభానంవాచ్యం, అన్యథాజగదాంధ్యావత్యైః | నచానధ్యస్తస్యాధ్యాసేభా
నమస్తి | తస్మాద్రజతాదాదివనతివాత్మనస్సంసర్గాధ్యాసవిప్రవృత్తిః | తద్విపర్యయేణేతి తస్యాధ్యస్తస్యోపస్యోపవర్య
యోఽగ్రస్థానత్వంనైత్యంవనదాత్మనాస్థితమితియావత్ | తత్తాత్త్వానైవేదలాత్మనస్సంసర్గః, మనస్సజ్ఞానోపహితస్య
దేహదేహునడపహితస్యేతివిశేషః | ఏవమాత్మనబుద్ధ్యాధ్యధ్యాసాల్ కర్తృత్వాదిలాభః | బుద్ధ్యానోచాత్మధ్యాసా
త్వైతస్యలాభఇతిభావః | సద్ధితాధ్యాసముపసంహరతి || ఏవమయమితి || అనాధ్యవిద్యాత్మకతయాకార్యాధ్యాసస్యా

శేషాధ్యాసమాత్రిన్యప్రవర్తంతే | అధ్యాసోనామానస్తిం ప్రస్తుద్ధితిన్యోచాను | తన్యథాపుత్రభార్యాదిను
వికలేషుసకలేషుచాలపామేవవికలస్సకలోవేతిబాహ్యధర్మానాత్మన్యధ్యస్యః | తథాదేహధర్మాస్థూలోఽ
హంకృతోఽహం గౌరోఽహం తిష్ఠామి గచ్ఛామి లంఘయామిచేతి తథేంద్రియధర్మాత్మకస్త్రిబోవిభక్తికా
నోఽర్థోహమితి | తథాంతఃకరణధర్మానామసంకల్పవిచిత్యాన్యవసాయాదీః | ఏవమహంప్రత్యయినమశే
షస్యప్రచారపాక్షిణిప్రత్యగాత్మన్యధ్యస్యతంచప్రత్యగాత్మానంసర్వపాక్షిణం తద్విపర్యయేణాంతఃకరణాది
మన్యధ్యస్యతి | ఏవమయమనాదిరనంతోనైసర్గికోఽధ్యాసోమిథ్యాప్రత్యయయావత్ కర్తృన్యభోక్తృత్వప్రవర్తక
స్యగ్వలోకప్రత్యక్షః | అస్యాత్మకహేతోఃప్రహణాయాత్మైకత్వవిద్యాప్రతిపత్తయేనర్వేవేదాంతాతరభ్యంతే |
యథాచాయవర్ణస్సత్వైవం వేదాంతానాంతథావయమస్యాంశౌరీరకమీమాంసాయాలప్రవర్ణయిష్యామః |

నాదిత్వం అధ్యాసాత్సంపాకరత్వతోధ్యాస ఇతిప్రచారాతోనైసర్గికత్వం || ఏవమపాదానంఽమిత్తయోక్తంభవతిజ్ఞా
నంవివాధ్యంసాభావాదానంశ్యంతమిత్తంభవదీతాను || శబదాపమస్యేహతథోపలభ్యతేవాంతోనచాదిర్నవసంప్రతి
ష్ఠేతి హేతుముత్పాస్యకూపమాహ || మిత్వేతి || మిథ్యామాయాతయాప్రతీయతఇతిప్రత్యయః | కార్యప్రపంచః, తస్మిన్నిలి
త్వేత్వేవంస్వరూపఇత్యర్థః | తస్యకార్యమాహ || కర్తృత్వేతి || ప్రమాణంఽగమయసి || పర్వేతి || పాక్షిప్రత్యక్షమేవాధ్యాస
ధర్మిగ్రాహకంనూనం, అనుమానాదికంనూనంభావనాద్ధమిగ్యభిప్రేన్యప్రత్యక్షోపసంహారః కృతః | ఏవమధ్యాసంవర్ణ
యిత్యాతత్సాక్ష్యేవిషయప్రయోజనేదన్యయితి || అస్యేతి || కర్తృత్వాన్యవర్ణహేతోరధ్యాసస్యసములస్యాత్వంతికవి
నాకోమోక్షః, సకలేత్యతలహ | ఆత్మేతి || బ్రహ్మైక్యసాయాతాకరస్యప్రతిపత్తిః | ప్రమాదిభిరప్రతిబంధేనలాభస్త
స్యాత్మగ్యర్థః | విద్యాయాంకారణమాహ || సర్వభి || ఆరభ్యంతేతినికృత్యపిచాన్యతరఇత్యర్థః | విచారితవేదాంతానాం
బ్రహ్మైక్యంవిషయోమోక్షఃఫలమిత్వైక్తంభవతి | అథాత్తద్విచారాత్మకశాస్త్రస్యాపితేవిషయప్రయోజనేతి
జ్ఞేయంననువేదాంతేషుపాక్షిణాద్యపాస్తీనాంభావాదాత్మైక్యమేవశేషావర్ణితకథమత్యతలహ | యథాచేతి || శరీరమే
వశరీరకం, కున్దితత్వాల్ తన్నివాస్థీశరీరకోజీవస్థస్యబ్రహ్మగ్విచారోమీమాంసా తస్యామిగ్యర్థః | ఉపాస్తీనాంవి
త్తైకాగ్నిద్వారాతైక్యజ్ఞానార్థత్వాత్తద్వాక్యానామపిమహాతాన్యగ్యమైక్యఇతివత్త్వేతి | ఏవమధ్యాసోత్పాద్యబ్రహ్మ
త్వైక్యే విరోధాభావేనవిషయప్రయోజనవత్త్వాచ్చాస్త్రమారంభణీయమితిదిర్భిరం || ఇతిప్రథమవర్గః ||

విచారస్యసాక్షాత్కారమయోవేదాంతాః, తేషాం గతార్థత్వాగతార్థత్వాభ్యామారంభసంబంధే హేతుత్వైశ్చ వేదస్య విధి
పరత్వాద్విధేత్ప్రతిభాతోద్భవజ్ఞానే త్యాది నాపూర్వతంత్రేణ విచారితత్వాదవగతార్థావవేదాంతాభివ్యవహి
తవిషయాభావానానారంభభిప్రాయే బుద్ధిః || వేదాంతేతి || వేదాంతవిషయకపూజితవిచారాత్మకశాస్త్రస్య వ్యాఖ్యా
తుమిష్టస్య సూత్రసందర్భస్యేదం ప్రథమసూత్రమిత్యర్థః | యదివిధిరేవ వేదార్థస్యాత్మదానర్థజ్ఞోబాదరాయణో బ్ర
హ్మజ్ఞాపాంసబూరియాత్, బ్రహ్మణిమానాభావాత్ | అతో బ్రహ్మణోజ్ఞాస్య తోక్త్యాకేనాపితం త్రేణానవగతబ్ర
హ్మపరవేదాంతవిచారారంభణీయభిప్రాయ సూత్రకృద్దర్శయతి | తత్ప్రవ్యావిఖ్యాసితస్యేతి వదనభావ్యకారోబభాషే || శబ్ద
ద్వితీయవర్ణకంశుపవంశవర్ణకద్వయేన వేదాంతవిచారస్యకర్తవ్యతాయాం విషయప్రయోజనవత్త్వమనవగతార్థత్వంచేతి
హేతుద్వయం సూత్రస్యాధికార్థం వ్యాఖ్యానాయాత్మరవ్యాఖ్యానారంభమాణః పునరవ్యధికారిభావాభావాభ్యంతరాస్త్ర
రంభసంబంధహేతులభశబ్దస్యానంతర్యాధికతోక్త్యా అధికారిణం సాధయతి | తతాగ్రీకశబ్దభిప్రాయే || సూత్రకర్తవ్యర్థః | మంగ
ళానంతరారంభప్రశ్నకాత్నేయోద్భవోత్పత్తిలభశబ్దస్య బహువేదార్థాస్సంతి | తతాగ్రీకయోగానుశాసనమిత్యత్ర
సూత్రేయథావధిభిరంగభార్థకః యోగశాస్త్రమారంభ్యత ఇతి తద్వదక్రమేన స్యాదిత్యతలహ | వాధికారార్థభిప్రాయ
మాశయః | కింజ్ఞాపాపదంజ్ఞానేచ్ఛాపరంజ్ఞాతవిచారలక్షకం | ఆద్యే లభశబ్దస్యారంభార్థత్వే బ్రహ్మజ్ఞానేచ్ఛారంభభి
ప్రాయే సూత్రాగ్రీకస్యాత్ సచాసంగతః | తస్య అనారంభ్యత్వాత్ సహిప్రత్యధికరణమిచ్ఛాక్రియతేకింతుతయాచారః | న
ద్వితీయః | కర్తవ్యవదాధ్యాహారం విసాచిరలక్షకత్వాద్యోగాత్ | ఆధ్యాపృతేవ తస్మిన్ తేవైవారంభోత్తరభిప్రాయే
యథాభ్యంతేతి త్పరీకారిసంస్థానమానంతర్యాధికతేవ యత్రేతి అభినానంభావితమథాంతరంబూషయతి || మంగళస్యేతి ||

వేదాంతమీమాంసా శాస్త్రస్య వ్యాఖ్యాసితస్యేదమాదిమం సూత్రం ||

— శ్లోకము || అథాతో బ్రహ్మజ్ఞానేతి || ౧ || శ్లో —

తతాగ్రీకశబ్దానంతర్యాధికః పరిగృహ్యతే, వాధికారార్థః బ్రహ్మజ్ఞానాయా అనధికార్యత్వాత్ | మంగ
ళస్య వాక్యాధ్యేసవస్వయాభావాత్ | ఆధాంతరప్రయుక్తవిషయాభిప్రాయే శ్రుత్యా మంగళప్రయోజ
నోభవతి పూర్వప్రకృతాపేక్షాయాశ్చ ఫలతలనంతర్యాధ్యతిరేకాత్ | సతిచానంతర్యాధికేయభావ

వాక్యాధోవిచారకర్తవ్యతా | సహితత్వమంగళస్యకర్తవ్యత్వాదినాస్వయోద్భవీత్యర్థః | నను సూత్రకృతాశాస్త్రీకా
మంగళంకార్యమిత్యభిప్రాయే ప్రయుక్తభిప్రాయే సత్యం | నతస్యాధోమంగళంకింతుతచ్ఛ్రవణముచ్చారణంచమంగళకృ
త్యంకరోతి తదర్థస్త్వేనంతర్యాధికతే త్యాహ | అథాంతరేతి | అథాంతరమానంతర్యం శ్రుత్యా ప్రవేశేన శంఖాది నావత్ప్ర
ణవదోంకారాధిభిప్రాయోప్రవణం మంగళఫలకం || ఓంకారశ్చాభిప్రాయే ద్వావేతే బ్రహ్మణః పురా | కంతంభిత్వాదిని
ర్యాతోతస్మాద్మంగళికాపుభాభిప్రాయేనాదిభావః | నను ప్రపంచోమధ్యేతి మతే ప్రకృతే సతి లభశబ్దతంత్రప్రపంచస్యభి
త్యత్ర పూర్వప్రకృతాధామత్తార్థస్యాధాంతరత్వాగ్ధోధిభిప్రాయే ద్భిప్రాయే, తథాక్రమేన స్యాదిత్యతలహ | పూర్వేతి ఫలతః
ఫలస్యేత్యర్థః | బ్రహ్మజ్ఞానాయా పూర్వమర్థవిశేషః ప్రకృతోనాస్తియస్మాత్తస్య అథాంతరస్య మధ్యేనోచ్యేత | య
తఃకుతశ్చిదధాంతరస్వంతు సూత్రకృతానవత్త్వం, ఫలాభావాత్ | యది ఫలస్య జ్ఞాపాపదోక్తకర్తవ్య విచారస్య హే
తుత్వేన యత్పూర్వం ప్రకృతంతదపేక్షాస్తీత్యపేక్షాబలాత్ ప్రకృతహేతుమాక్షిప్యతతోధాంతరస్వముచ్యేత | త
దాధాంతరత్వమానంతర్యేన వర్ధవతి హేతుఫలభావజ్ఞానాయానంతర్యస్యావశ్యం వాచ్యత్వాత్ | తస్మాదిదమథాంత
రమిత్తుత్తేతస్య హేతుత్వాప్రతీతిః | తస్మాదిదమనంతరమిత్తుత్తేన వత్వేన హేతుత్వప్రతీతిః | సచాత్వాదనంతరో
గారిత్యత్ర హేతుత్వభానావత్తితివాచ్యం | తయోద్దేశతః కాలతోవాచ్యవధానానంతర్యస్యాముఖ్యత్వాత్ | అత
స్యానుగ్రీఫలయోరేవముఖ్యమానంతర్యం, అవ్యవధానాత్ | తస్మిన్ తేన తస్య ధాంతరత్వం సచాచ్యంజ్ఞాతత్వాదై
ఫల్యాచ్యేతి భావః || ఫలవ్యవిచారస్య పూర్వకృతహేతుత్వపేక్షాయాబలాద్యధాంతరత్వంతస్యానంతర్యాధికతే నవ

ద్వితీయశ్లోకమునందును మూడవశ్లోకమునందునును
 ధర్మః బ్రహ్మణోధర్మః ద్వైలక్షణ్యమాహః ఇహత్వితి ఉత్తరమీమాంసాయామిత్యర్థః భూతమసాధ్యంతత్రహేతుః సత్యే
 తః సదాసత్త్వదిత్యర్థః సాధ్యసాధ్యత్వేనధర్మబ్రహ్మణోస్వరూపభేదముక్త్యాహేతుతోఽప్యాహః సేతి ధర్మచలకృత్య
 భీనం నేత్యర్థః మూలతోఽపిభేదమాహః బోధనేతి అజ్ఞాతజ్ఞాపకం వాక్యమత్రబోధనా తస్మాత్ప్రవృత్తిర్బోధకత్వంతద్వై
 లక్షణ్యాదృజిజ్ఞాస్యభేదభిత్వర్థః సంగ్రహవాక్యం వివృణోతి యాహీతి లక్షణం ప్రమాణం స్వీకృతామోయేజేతేత్యా
 దివాక్యం హి స్వవిషయధర్మేయాగాదికరణకస్వగ్రాదిఫలకభావనానూపేషలహేతుయాగాదిగోచరనియోగేవాహిత
 సాధనేయాగాదోవాపురుషం ప్రవర్తయదేవావబోధయతి అయమాత్మాబ్రహ్మైత్యాదివాక్యంతుగ్విమర్శంకేవలమ
 ప్రవంచం బ్రహ్మబోధయత్యేవనప్రవర్తయతి విషయాభావాదిత్యర్థః సప్తవబోధపంచవిషయస్తత్రాహః సపురుషభితి బ్ర
 హ్మబోధనయాపురుషోఽవబోధేనప్రవర్త్యత్యత్రహేతుంపూర్వవాక్యేనాహః అవబోధస్యేతి స్వజన్యజ్ఞానేస్వ
 యం ప్రమాణం ప్రవర్తకమిన్యత్రదృష్టాంతమాహః యథేతి మానాదేవబోధస్యజాతత్వాజ్ఞాతేచవిధ్యయోగాత్స
 వాక్యార్థజ్ఞానపురుషప్రవృత్తిః తథాచప్రవర్తకమానమేయోధర్మః ఉదాసీనమానమేయం బ్రహ్మైతిజిజ్ఞాస్యభేదాత్
 నతర్హిమాంసయోః క్రమాద్ధోఽధశబ్దభితిభావః ఏవమధశబ్దస్యాథాంతరాసంభవాదానంతర్యవాచిత్యే సతితదవిధిత్యే
 నపురుషలకారణం చక్షుష్యుత్యాహః తస్మాదితి ఉపదిశ్యతేనూత్రకృతేతిశేషః తస్మిన్మిత్యతలమా ఉచ్యత్యభితి ఏతే
 కాదీనామాగమిత్యేనపాత్రిమాణికత్వంపురుషాదేవోక్తం తాత్కల్యాపారాత్మనసదివరమశ్వము బాహ్యకరణానాము

కః, ఇహముత్యాక్రష్ణఫలభోగవిరాగః, శమదమాదిసాధనసంపత్, ముముక్షుత్వంఽదా తేషుహిసత్సుచా
గపిరన్మజ్జాసాయాదౌర్వ్యంఽచశక్యతేప్రహ్మజ్జ్ఞాసితుంజ్ఞాతుంఽ, నవివర్యయే । తస్మాదగభజ్జేనయథో
క్తసాధనసంపత్త్యానంతర్యమువదిత్యతే । అతశ్చబ్ధోహత్వద్ధః । యస్మాద్వేదపవాగ్నిహవాతాగ్ని
నాంశ్రేయస్సాధనానామగత్యఫలతాండర్యయతి, తద్వేదపాకర్మచిత్లోకఃక్షీయతేఏవమేవాముత్ర
పుణ్యచిత్లోకఃక్షీయతేఇత్యాది । తథాప్రహ్మవిజ్ఞానాదవివరంపురుషార్థందగ్గయతి, 'ప్రహ్మవిదాహ్న
తపర'మిత్యాది, తస్మాద్వ్యథోక్తసాధనసంపత్త్యానంతరంప్రహ్మజ్జ్ఞాసాకర్తవ్యా । ప్రహ్మనోజ్ఞాసా
ప్రహ్మజ్జ్ఞాసా । ప్రహ్మవత్త్వమానలక్షణం 'జహ్మన్యస్యయితే'ఇతిచరపవాదప్రహ్మశబ్దస్యకాత్యా
ద్యద్ధాంతరమాశంకితవ్యం । ప్రహ్మణ్యతికర్మసిద్ధీనశచే । జ్ఞాప్యనేతుత్వాజ్జ్ఞాసాయాః, జ్ఞా

వాక్యపూరణార్థమధ్యాహ్నతకర్తవ్యపదాన్వయార్థం బ్రహ్మజిజ్ఞాసాపదేన విచారలక్షణమునం న్యస్వాభివ్యక్తమానక
థనేనావయ్యార్థందగ్గయతి । బ్రహ్మణ్యతి । సనుభర్త్యయజిజ్ఞాసేతివత్ । బ్రహ్మజేజ్ఞాసేతివత్తుర్థి సమాసః కింనస్య
దితిచేమవ్యతే । జిజ్ఞాసాపదస్య హిముఖ్యాద్ధృతిచ్ఛాభా, తస్యాః ప్రథమంకర్తృకారకమపేక్షితంవశ్యాత్ ఫలం, తతశ్చాదౌక
ర్మజ్ఞానార్థంవశ్యే సమాసో యుక్తఃకర్మణ్యుక్తేనత్యక్తాత్ ఫలముక్తంభవతి, ఇచ్ఛాయాఃకర్మణివిఫలత్వాత్ । యథాస్య
ర్థస్యేచ్ఛేత్తుక్తేస్సర్థస్యఫలత్వంలభ్యతేతద్యత్ । అగవివభర్మజిజ్ఞాసేన్యతాస్మి సాహితస్యజ్ఞాతుమిచ్ఛేతీచ్ఛాంశ్చ
హిత్యావశ్యే సమాసోదర్శితః । విచారలక్షణాయాంతువిచారస్యజ్ఞేతాత్మకతయా ప్రథమంవృత్తివయత్యేన ప్రతిబింబిత
త్యేనక ఫలాకాంతత్వాత్ ధర్మాయజిజ్ఞాసేతివత్తుర్థి సమాసః క్తః, తథావృత్తికారైః । బ్రహ్మజేజ్ఞాసేత్తుక్తంజే
దప్రజ్ఞానత్యేన బ్రహ్మణఃఫలత్వా దితి । అథుచా బ్రహ్మపదార్థమాహ । బ్రహ్మజేతి సను బ్రహ్మకర్తృమిదం బ్రహ్మయాతి
బ్రహ్మస్వయంభర్పిన్నప్రజాపతిరితి శ్రుతిమలాశేదబాస్త్రియస్వజాతాజీవేదేకమలాసవేద బ్రహ్మశబ్దః ప్రయో
జ్యత ఇత్యాశంక్యాహ । అగవివేతి । జగత్కారణత్వంలక్షణప్రతిపాదకమాత్రాసంగత్య ప్రసంగాదేవేతద్ధర్మః । వృత్త్యంత
రేతేషేవశ్యేత్తుక్తంబూదయతి । బ్రహ్మణ్యతితి । సంబంధసామాన్యంశేషః । జిజ్ఞాసేత్యక్రసన్నగ్రిన్యయవాచ్యయాతి
చ్ఛాయాజ్ఞానంకర్తృ, తస్యజ్ఞానస్య బ్రహ్మకర్తృ । తత్కర్తృకక్రియాయాకర్మజ్ఞానవివాజ్ఞాతుమకర్తృత్వాత్ । ఇచ్ఛా

యావిపయజ్ఞానసన్యత్వాత్ప్రథమాపేక్షితం తైవచక్ర్యేవాచ్యంన శేషభిత్త్యః । ననుప్రమాణాదికమన్యదేవతా-
 గ్నాస్తుబ్రహ్మనుశేషితయాసంబధ్యతాంతతాత్రిహ॥ జిజ్ఞాస్యాంతరేతి॥ శ్రుతంకర్తవ్యత్వాన్యదశ్రుతంకర్తవ్యంఽపి
 డమున్యభ్యుక్తగంలేఖీతిన్యాయానుసరతీతిభావః॥ గూఢాభిసంధిశ్శుంకతే॥ నన్వతి॥ వస్త్రీ శేషభిత్త్యధానాత్ వస్త్రాసం
 బంధకూత్రింప్రతీతమపి॥ శేషకాంతాయాంసకర్తృకక్రియాసన్నిధానాత్ కర్తృత్వేపర్యవస్యతీత్యర్థః । అభిసంధిమ
 జానన్నివోద్ధరమాహ॥ ఏవసేపిపి॥ కర్తృభావైవప్రత్యక్షంకర్తృకర్మణోః కృతీసమాతేణ జిజ్ఞాసాపదస్యాప్రత్య
 యాంతత్వేనకృతంతస్యయోగవిహితంప్రథమాపేక్షితంచకర్తృత్వంత్యత్వాసరోతుమశబ్దకల్పయితభిత్త్యర్థః॥ శేషవా
 దీస్వాభిసంధిమన్యుటయతి॥ నన్వత్తితి॥ శేషచక్ర్యేంబ్రహ్మసంబంధిజిజ్ఞాసాప్రతిజ్ఞాతాభవతి । తత్రయానిబ్రహ్మ
 త్రితానిలక్షణప్రమాణయ్యక్తిజ్ఞానసాధఃఫలానితేషామపివారఃప్రతిజ్ఞాతోభవతి । తద్జిజ్ఞాసాయానిబ్రహ్మజ్ఞానా
 థత్వేనబ్రహ్మసంబంధితత్వాత్ । కర్తృసంస్థాంత్రబ్రహ్మకర్తృకపవచిచారఃప్రతిజ్ఞాతోభవతీతిభిసంధిసాశేషచక్రీతు
 చ్యతే॥ అతోవత్ప్రియాసోనన్వత్తి॥ బ్రహ్మసత్త్వంబంధినాంపర్యేషాంవిచారప్రతిజ్ఞానమగ్ధంఫలంయస్య తత్వాదిత్య
 థః॥ తత్ప్రియాసన్యేకంఫలంనయ్యత్తంనూతేణముఖ్యేప్రధానస్యబ్రహ్మగోవిచారేప్రతిజ్ఞాతేనతమచరణానాం

స్యాంతరాదైకత్వాత్॥ ననుశేషచక్రీపరిగ్రహేపిబ్రహ్మగోవిజ్ఞాసాకర్తృత్వంనకర్తృత్వేనసంబంధసా
 మాన్యస్యశివచక్రత్వాత్, పవచపిప్రత్యక్షంబ్రహ్మఃకర్తృత్వసంబంధసామాన్యత్వాదేవభోతుం
 ద్విత్వంకల్పయితోన్వత్తి॥ ప్రయాసస్యాత్, నన్వతోబ్రహ్మత్రితాశేషావారప్రతిజ్ఞానాథత్వాదీ
 తేత్, న, ప్రధానపరిగ్రహేతవపేక్షితానామప్రతిజ్ఞాతీతత్వాత్ । బ్రహ్మహిజ్ఞానేనాప్రతిజ్ఞాతమ
 త్వాత్ప్రధానం॥ తత్త్వప్రధానేజిజ్ఞాసాకర్తృసంబంధసాతేజ్ఞానసాదృశ్యానాబ్రహ్మజిజ్ఞాసితం నభవ
 తితాన్యథాతీతత్వాదేవేతవప్రకృతాప్రయితత్వాత్ । యథాఽరాజాసాగర్భభిత్త్యత్రేనపరివారస్యకా
 జ్ఞోగమనముక్తంభవతి తద్వత్ । శ్రుత్యనుగమాత్ । యతోవాదమాభిభావానాచారాంతభిత్త్యా
 ద్యాఃశ్రుతియః, తద్విజ్ఞానసన్యగన్వత్ప్రేక్షితప్రత్యక్షమేవబ్రహ్మగోవిజ్ఞాసాకర్తృత్వంచక్రయంతి॥
 తద్విజ్ఞానసన్యపరిగ్రహేనూతేణానుగతంభవతిస్వాన్వత్ప్రమాణభేదకర్తృసన్యే । జ్ఞానమిచ్ఛాజిజ్ఞా
 సా॥ అవగతిపర్యంతంజ్ఞానం సన్వాచ్యాయాశ్చాచ్యాయాఃకర్తృఫలవిషయత్వాదిచ్ఛాయాః॥ జ్ఞానేహిప్ర
 మాణేనావగతుమిష్టంబ్రహ్మ॥ బ్రహ్మేవగర్భిగునుమాన్యః॥ నిశ్చేషంసారిబీజాదిద్యావృతస్థంబ్రహ్మణాత్ ।
 తస్మాత్ప్రమాణజిజ్ఞాసితవ్యం॥ తత్తునన్వత్ప్రమాణప్రసిద్ధంప్రసిద్ధంవాస్యాత్ యదిప్రసిద్ధంనజిజ్ఞాసితవ్యం,

విచారస్యాధికప్రతిజ్ఞాయాదంతత్వాత్త్యాహసిద్ధాంతీ॥ నప్రధానేతి॥ సంకృతీతమగ్ధంసన్వత్త్వంసన్వత్త్వోతి॥ బ్రహ్మ
 హిచ్ఛాదివా॥ తద్విజ్ఞానసన్యేతములశ్రుత్యనుసారాచ్యకర్తృసన్వేత్యాహశ్రుత్యనుగమాచ్చేతి॥ శ్రుతిసూత్రయా
 రెకాథన్యభావాచ్చేత్యర్థః॥ జిజ్ఞాసాపదస్యావయవాథమాహ॥ జ్ఞానమితి॥ నన్వనవగతేవప్రసిద్ధాయానివర్తనాన్తస్యా
 మూలంవిషయజ్ఞానంచక్రవ్యం, బ్రహ్మజ్ఞానంబిజ్ఞాసాయాఃఫలం, తదేవమూలంకథమిత్యాశ్చ॥ త్యాహ॥ అవగతిః॥ అవగతి
 సన్వత్తిసూపాభివ్యక్తినుదైవతస్యనువగతిః పర్యంతో॥ పరివర్తనాన్తసాదృశ్యాత్తాత్పర్యవస్యతీతి॥ జిజ్ఞాసా
 యాఃకర్తృకదేవఫలం॥ మూలంత్వాపేక్షిజ్ఞానమిత్యనుసావత్కృత ఇతిఫలమూలజ్ఞానయోగ్యేనాన్వత్తిజ్ఞాసానువపత్తిరిత్య
 ర్థః॥ ననుగమనస్యగ్రాహకత్వే, తత్ప్రసిద్ధిఃఫలమితిభేదాల్కర్తృవఫలమన్యాయుక్తంతతాత్రిహ॥ ఫలేతి॥ క్రియాంతరేతి
 త్యాశ్చేదే॥ ఇచ్ఛాయాఃఫలవిషయత్వాత్కర్తృవఫలమన్యర్థః॥ ననుజ్ఞానావగతోన్వత్త్యాశ్చేదోక్తిరయ్యైవతతహ॥
 జ్ఞానేనజిజ్ఞానంవత్తి॥ అవగతిప్రస్థలమితిభేదభిభావః॥ అవగతుమభివ్యంజయితుం । అవగతేఫలత్వంస్ఫుటయతి॥ బ్ర
 హ్మేతి॥ హిశ్చోక్తంహతుమాహ॥ నిశ్చేషేతి॥ బీజవవిద్యాఆదిదర్శనాన్తస్యతస్మాదేకత్వాదిత్యర్థః॥ అవయవాథముక్త్యా
 సూత్రవాక్యార్థమాహ॥ తస్మాదితి॥ త్రసన్వత్త్యయస్యవిచారలక్షకత్వంతవ్యప్రత్యయేనసూచయతి॥ అథాతత్ప్రతిజ్ఞా

మధికారిణస్సాధితత్వాదేన బ్రహ్మజ్ఞానాయాచారః కర్తవ్యతత్వం॥ *ఇతి తత్వత్రయవర్ణకం* ప్రథమవర్ణకే బంధస్యా
 క్వాసత్వోక్త్యా వివయాదిసిద్ధావపి బ్రహ్మప్రసిద్ధ్యప్రసిద్ధ్యోర్వివయాదిసంభవాసంభవాభ్యాంశాస్త్రీరంభసందేహ
 పూర్వపక్షమాహ॥ తత్త్వసరితః పునశ్చిత్త్యోర్వివయాదిసంభవోక్త్యా తాంతరద్యోతనార్థః॥ యది వేదాంతవిచారాత్ ప్రాగేవ బ్రహ్మజ్ఞానంతస్త్వ
 జ్ఞానస్య నావివయస్యం నాస్తి॥ అజ్ఞానాభావేన తస్మాద్బ్రహ్మసంభవమపినాస్తి తి నవిచారయితవ్యం॥ అథాజ్ఞానం కేనాపిత
 స్త్వితమత్రైవ విచారః కర్తుం శక్యతే అజ్ఞాతస్యైవైశా యోగాత్॥ తథాచ బుద్ధావనానుభవస్య చిహితాత్మికశాస్త్రీరవే
 దాంతైశ్చ ప్రతిపాదనాయోగాత్॥ తత్త్వోపాద్యత్వయాపి సంబంధో నాస్తి అజ్ఞానానుభవైః ఫలమపినాస్తి స్యవారభ్యం
 శాస్త్రమిత్యం॥ ఆపాతప్రసిద్ధ్యాపి వయాదిలాభాదారంభణయమితి సిద్ధాంతయతి॥ ఉచ్యతే తత్త్వాది నా॥ ప్రసిద్ధంతావది
 త్యం॥ అస్తిత్వస్యాప్రకృతత్వే నాస్తివచస్యప్రసిద్ధివరత్వాత్॥ నిమగ్తమానేన బ్రహ్మణః ప్రసిద్ధిః న వసన్యంజ్ఞానమనం
 తం బ్రహ్మేతశ్చిత్త్యాసేతివాచ్యం॥ బ్రహ్మవచస్యలోకే సంకలితహాభావేన తస్మాదపి వాక్యస్యాబోధకత్వాదిత్యాశం
 త్యబ్రహ్మవచస్యస్వత్వాప్రతిపంతస్యోర్వచస్యసమస్యవప్రసిద్ధిరీత్యాహ॥ బ్రహ్మశబ్దస్య హేతుః అప్యాధిః॥ శ్రీతా
 మాత్రే బ్రహ్మశబ్దస్య ప్రయోగాన్యథానువచత్వాకచ్చిత్వం ప్రసిద్ధాయితే॥ ప్రమాణవాక్యే నిర్భక్తశబ్దప్రయోగాదర్శ
 నాత్॥ సచాక్షో విహత్త్యుపాపభివ్యాపరణాన్వస్థియతే॥ బ్రహ్మవిద్వాంసత్త్వజ్ఞాత్॥ సావచ్చిద్ధిర్నిరవధిమహత్త్వ
 మితి సంకోచకాభావాల్ శ్రీతావనంతవచేన సహ ప్రయోగాచ్చజ్ఞాయితే॥ నిరవధిమహత్త్వంచాంతవత్త్వాదికోవచ
 త్వేన సర్వజ్ఞత్వాదినుగూహిత్యేచన సంభవతి॥ లోకేనుగూహితకోవచతోరబ్యుత్పప్రసిద్ధేః॥ అతో బృహణాత్ బ్రహ్మ

అథా ప్రసిద్ధం నైవ శక్యం జ్ఞాసితుమితి॥ ఉచ్యతే॥ అస్తితావన్నిత్యశబ్దబద్ధమైస్త్వభావం సర్వజ్ఞం
 సర్వశక్తిసమన్వితం బ్రహ్మ॥ బ్రహ్మశబ్దస్య హేతుత్వాన్వయమానస్య నిత్యశబ్దత్వాదయోగభావః ప్ర
 తీయతే॥ బ్రహ్మతేజాతోకథానుగమాత్, సర్వస్యాత్మత్వాచ్చిత్వప్రకృత్యప్రసిద్ధిః॥ సర్వోవ్యుత్ప
 స్తిత్వం ప్రత్యేతి, న నాహమస్తితి॥ యదహి నాత్మాస్తిత్వప్రసిద్ధిస్సాత్ సర్వోలోకో నాహమస్తితి ప్రతీ
 యాత్॥ అన్యచ బ్రహ్మ॥ యదహిలోకే బ్రహ్మత్వేన ప్రసిద్ధమస్తితతోజ్ఞాతమేవేత్యజ్ఞాన్యస్యంపున
 రావన్నం, న, తద్విశేషం ప్రకటితమైతేః॥ దేహమాత్రం ప్రత్యేతి పశ్యమాత్మేతి పాశ్చిరాదనాలోకా

నిత్యత్వత్వాదేకకాలవస్తువిచారేచ్ఛేదాభావమానః స్వస్వం ప్రతీయతే॥ అపి ద్యాదికోవశూన్యత్వం శుద్ధత్వం॥ జాడ్య
 రాహిత్యం బుద్ధత్వం॥ బంధకాలే విస్మయతో బంధాభావము కర్తవ్యంచ ప్రతీయతే॥ ఏకమసకలతోవశూన్యస్వస్వం ప్రసి
 ద్ధం॥ తథా సర్వజ్ఞత్వాదినుగతంచ తత్త్వదవాచ్యం ప్రసిద్ధం॥ జ్ఞేయస్య కార్యస్య చాపరిశేషే బుద్ధప్రసంగేన సర్వజ్ఞత్వ
 స్య సర్వకార్యశక్తిమత్త్వస్య చలాభాదితి॥ ఏవం శక్యదా ప్రసిద్ధైరప్రమాణత్వేనాపాతత్వాజ్ఞానానివర్తకత్వాజ్ఞ
 జ్ఞానోపపత్తిరీత్యుక్త్యత్వం వదాద్ధాత్మనాపి బ్రహ్మణః ప్రసిద్ధ్యా తమవపత్తిరీత్యాహ॥ సర్వస్యేతి॥ సర్వస్యలోకస్య
 యోగయమాత్మాతదభేదాన్యస్మాణః ప్రసిద్ధిరీత్యర్థః॥ నన్వాత్మనః ప్రసిద్ధిః కేత్యతాహ॥ సర్వోహితి॥ అహమస్తితి
 ప్రత్యేతి తి న-కింను ప్రత్యేత్యేన, నైవ సద్విదాత్మనః ప్రసిద్ధిరీత్యర్థః॥ అత్మనఃకుతస్యైతి శూన్యమతిమాశంక్యాహ॥ యదహి
 న॥ అత్మనశూన్యస్య ప్రతీతో అహం నాస్తితిలోకోజ్ఞాసియాత్॥ లోకస్తు అహమస్తితి జానాతి, తస్మాదాత్మనోఽస్తిత్వ
 ప్రసిద్ధిరీత్యర్థః॥ అత్మప్రసిద్ధావపి బ్రహ్మణః కిమాయాతంతతాహ॥ అన్యచేతి॥ అయమాత్మా బ్రహ్మేత్యాది శ్రీతే
 రితిభావః॥ ప్రసిద్ధివతోక్తంకోవంపూర్వపక్షేణ స్పారయతి॥ యదహి॥ అజ్ఞాతత్వాభావేన ఏకయాద్యభావాదవిచార్య
 త్వంపాశ్చిత్తమిత్యర్థః॥ యథా ఇంద్రజితో మితివస్తుతత్త్వప్రసిద్ధిప్రద్యత్ అహమస్తితి సత్యతైత్వయాపాత్మ్య
 పామాన్యేన వస్తుతో బ్రహ్మణః ప్రసిద్ధిః॥ నేయంపూజ్ఞానంద బ్రహ్మత్వగూఢవిశేషగోచరా, వాదినాం వివాదాభావప్ర
 సంగాత్॥ నహి శుక్తిత్వవిశేషదర్శనే సతిరజతంరంగమస్యజ్యేతి విప్రతిపత్తిరస్తి॥ అతో విప్రతిపత్త్యన్యథానువచత్వాపా
 మాన్యతః ప్రసిద్ధావపి విశేషస్యాజ్ఞానత్వాద్వివయాదిసిద్ధిరిసిద్ధాంతయతి॥ నేత్యాది నా॥ సామాన్యవిశేషభావః స్యా

త్వనిసద్విత్పూర్ణాదిపదవాచ్యభేదాత్కాన్ధితత్త్వనిసంతవ్యం । తత్ప్రథమసూక్ష్మప్రమేణవిప్రతిపత్తిరుపన్యస్యతి । దేహ
మాత్రమిత్యాదిహ ॥ తాన్త్రజన్యజ్ఞానసూన్యాపాక్యతాః । వేదబాహ్యమతాన్యత్త్వతారికాదిమతమాహ ॥ అస్త
తి ॥ సాంఖ్యమతమాహ ॥ భోక్తేతి ॥ కిమాన్తాదేహాదిరూపఃకథతల్పన్నభితివిప్రతిపత్తికోటిత్వేనదేహేంద్రియమనోబు
ద్ధిసూన్యాన్యత్త్వతద్భిన్నోపపేక్షత్వత్వాదిమాన్నవేతి విప్రతిపత్తికోటిత్వేనతారికాసాంఖ్యపక్షానుపన్యస్యాకర్తృ
శ్వరాద్భిన్నోపపేతివివాదకోటిత్వేనయోగిమతమాహ ॥ అస్తితద్వ్యతిరిక్తశ్చశ్వరభితి ॥ నిరతిశయసత్త్వంగృహీత్వాశ్చ
శ్వరస్సర్వజ్ఞత్వాదినిజసంపన్నభితియోగినోవదంశి ॥ భేదకోటిమత్త్వాసద్ధాంతకోటిమాహ ॥ ఆత్మాసభోక్తురితి ॥ భో
క్తురీవప్యాకర్తృస్సాక్షిణసశ్చశ్వరతత్త్వాస్వరూపమితివేదాంతినోవదంతీత్యర్థః । విప్రతిపత్తిరుపసంహరతి ॥ ఎవంబహవ
భితి ॥ విప్రతిపత్తీనాంప్రపంచోనిరాసశ్చవివరణోపన్యాసేదర్శితఃపరిభాషాభేదావ్యతేః తత్ప్రయుక్తివా
క్యాశ్రయాస్సిద్ధాంతినోదేహోబ్రహ్మైవతత్త్వాద్భక్తిప్రసాదిత్యాదియైఃకైఃతత్త్వమసీత్యాదిశ్చిత్యాదౌబాధితా
యాస్సద్భూత్ ॥ అన్యేతుదేహాదిరాన్తాహ ॥ ప్రత్యయగోచరత్వాద్వ్యతిరేకేణఘటాదిపదవిత్వాదియైక్యభాసం, సవా
పిపపురుషోఽన్నరసమయభింద్రియసంవాదే, చక్షుశాదయస్తేహవాచకూచః, మనఃకేవాద, యోగియవిజ్ఞానమ
యః, అసదేవేదమగ్రతసీత్, కర్తృభేదా, అనన్తన్నన్యతత్త్వనమంతరీయమయితేతవాక్యాభాసంచాశ్రితా భి
తిభావః । దేహాదిరాన్తాభావత్యాత్ ప్రత్యత్యాత్ ॥ ఇత్యాదిన్యాయైః । ఆనందమయోఽభ్యాసాద్భిత్వాదిమాత్రై
శ్చాభాసత్వంవత్సృతే । నమసంతువిప్రతిపత్తయస్తకాపియస్యయన్తతేత్రద్ధాతదాశ్రయణాత్తస్యస్వాగ్ధసేన్యస్యకీం

యతికాశ్చప్రతిపత్తాః । ఇంద్రియాన్యేచేదనాన్యాన్యేన్యవతే । మనశ్చన్యే । విజ్ఞానమాగ్రంతుణీ
కమిత్యేచే । సూన్యమిత్యవతే । అస్తదేహాదిన్యతిరక్తసంసారికత్వాభోక్తేత్యవతే । భోక్తేవకేవలం
నకర్తృత్వేచే । అస్తితద్వ్యతిరిక్తశ్చశ్వరస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిరితికేచిత్ । ఆత్మాసభోక్తురిత్యవతే । ఏ
వంబహవోవిప్రతిపత్తయైక్తివాన్యతదాభాససమాశ్రయాస్సంతః । తత్ప్రావిచార్యయితిరీందీత్ ప్ర
తిపత్తమానోనిశ్చేయిసాత్ ప్రతిహన్యేతానర్థంచేయాత్ । తస్మాద్భక్తిజ్ఞానోపన్యాసముఖేనవే
దాంతవాక్యనివాంసా తదవరోధిర్యోగపకరణానిశ్చేయిసప్రయోజనాప్రస్తుత్యతే ॥

బ్రహ్మవిచారాంతభేదస్యరూపః । తత్ప్రావిచార్యే ॥ బ్రహ్మజ్ఞైకజ్ఞానాదేవముక్తిరితమన్త్యతే । మతాంతరాశ్రయణే
తదభావాన్మోక్షసంధిః । కించాత్మనమన్యభాజ్ఞాత్వాతత్త్వాపేనసంసారాంతకూపేవతేత్ । అంతఃతమఃప్రవిశంతయే
తేచాత్మహనోజనాభితిశ్చితే । యోగ్యభాసంతమాత్మనమన్యభాప్రతిపత్త్యతే । కిం తేనన్యతంపాపంనోరేణాత్మార
హరిణేతివచనాచ్యేత్యర్థః । అతస్సర్వసాంముముతూణానిశ్చేయిసలాభాయ వేదాంతపాదః । తద్వ్యతిరేకసూత్రా
గ్రముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ బంధస్యాన్యస్తత్వేనవిషయాదినిద్భావాదగతార్థత్వాదధికారిలాభాదాపాతప్రసిద్ధ్యాప
పయాదిసంభవాత్ప్రవేదాంతవిషయామీమాంసాపూర్ణతాచిచారణావేదాంతావరోధినోయేతరాగ్రంత్రాంతరీ
స్తాన్యవకరణనియస్యాస్సనిశ్చేయిసాయారభ్యంత్యర్థః । నమసూత్రేవిచారివాచపదాభావాద్విదాంతభావః । కథం
సూత్రార్థభిన్యతమా బ్రహ్మేతి ॥ బ్రహ్మజ్ఞానోన్మోక్షేద్వాతాచిచారంబయత్వాతేతి ॥ తస్యత్వాప్రతీతిభావః । ఏ
వంప్రథమసూత్రస్యనన్త్యారోగ్యాప్యాఖ్యానపదమప్రయేనవర్ణితాః । సూత్రస్యచానేకార్థత్వంభూషణం । సన్వితుసూ
త్రంశాస్త్రాన్విహిన్విత్వాశాస్త్రసూరంభయతి అంతస్సూత్రావా । అన్యేనిస్యహేయతా, తాస్త్రాసంబంధాత్ । ద్వి
తీయేతస్యారంభకంవాద్యం । నవన్యయమేవారంభకంస్యస్తాత్ స్వస్వదైరిత్యాన్యప్రయూత్, నచారంభకాంత
రంవశ్యావభితి । ఉచ్యతే । శ్రవణవిధిసాతరబ్ధమిదంశాస్త్రంశాస్త్రాంతర్గతమేషశాస్త్రారంభంప్రతిపాదయతి ॥ య
థాన్యనవిధిక్వేదాంతర్గతపవన్యన్నవేదస్యార్థయనంప్రయ్యక్షేతద్వదిత్యనవన్యం ॥ *ఇతిపత్తుర్థవర్ణకం* ప్రథమ
సూత్రంసమాప్తం ॥ అధికరణంధ సమాప్తం ॥

ప్రథమసూత్రేణ శాస్త్రీరంభముపపాద్యతా ప్రథమార్థమనాః పూర్వోద్ధరాధికరణయోస్సంగతిం వస్తువ్య
త్రింకీర్తయతి॥ బ్రహ్మేతి॥ ముముక్షుణా బ్రహ్మజ్ఞానాయ వేదాంతవిచారిః కర్తవ్యభిక్ష్య క్తం । బ్రహ్మణో విచార్యత్వో
క్త్యా అథాత్ ప్రమాణాదివిచారాణాం ప్రశిజ్ఞాతత్వేఽపి బ్రహ్మప్రమాణం బ్రహ్మయ్య క్రిత్యా జపిష్ట విచారాణాం విశే
షేణ బ్రహ్మజ్ఞానం విచారకర్తృమతకృత్యా తస్మిన్విశూఙ్ఘానాయాదౌ లక్షణం వత్త్వంతస్మిన్సంభవగీత్యా తీవ్యసూత్రకృ
తం పూజయన్మైవ లక్షణసూత్ర సవతారయతి ॥ కిం లక్షణం మిది ॥ కిమాత్మేషే, నాన్వేయే లక్షణమిత్యర్థః । ఆత్మేషేణా
స్యోజ్ఞానానాత్మేషసంగతిః । లక్షణద్యోతివేదాంతానాం స్వప్రబ్రహ్మలింగానాం లక్ష్యే బ్రహ్మణి నిమగ్నయోగైః శుక్రి
శాస్త్రీకృత్యయపాదసంగతయః । తథాహి । యతోవాగ్ధమానిభూతానిజాయంతే తస్మాదేవాన్యం విషయః । తస్మాదేవం బ్ర
హ్మణో లక్షణం వక్త్రినవేతి సంజేహః । తత్ప్రపూర్వపత్తే బ్రహ్మకృతపాసిద్ధ్యాం వత్త్వం పిష్టభవం సిద్ధాంతేన నిర్దిష్టం తేన నిర్దిష్టం తే
నః । యద్యప్యాత్మేషసంజౌ పూర్వాధికరణఫలమేవ ఫలమిత్వత్వాత్పుకృత్యా తీవ్యం । నమత్తం । ఆత్మేషేచాపవాదేవ
పాప్రాయో లక్షణకర్తృణి । ప్రయోజనం న వత్త్వం యద్యత్ప్రత్యాప్రవర్తనం ఇతి ॥ తథాపి స్వప్రకృత్యయత్త్వమితి సంజేహః ।
యత్ప్రపూర్వాధికరణసిద్ధాంతేన ప్రపూర్వపక్షురత్యాసవాదోసంగతిః । పాప్రకృత్యర్థాదిం చా । నిప్రసవత్తీహాప్రతం
జన్మాదేర్జగద్వత్త్వేన బ్రహ్మలక్షణత్వాయోగాత్ । నచ జగదుపాదానత్వేన కర్తృత్వం లక్షణమితివాచ్యం । కర్తృమ
పాదానత్వేదృష్టాంతాథావేనానుమానాప్రవృత్తేః । నచ శ్రోతస్య బ్రహ్మణః శ్రుత్యైవ లక్షణం ద్దేహిచానుమానేనేనా
చ్యం । అనుమానస్య శుక్రినుగాగ్రహకత్వేన తదథావేద్యియో శేవాశుక్రియార్థాపేక్షః । నచ జగదిన్ద్ర్యగ్రముపాదాన
త్వం చాప్రత్యేకం లక్షణమన్వీతివాచ్యం । కర్తృమాప్రత్యేకపాదానాన్వయస్య బ్రహ్మత్వాయోగాత్ । వత్త్వం విచరి

బ్రహ్మజ్ఞానతవ్యమిత్వ క్తం । కిం లక్షణం మిది ప్రవర్తన గ్రహ్యభిక్ష్యతా భూవాణమాత్రకారం

— జ్ఞానాః జన్మాన్యస్యయంతి ౨౦ — జ్ఞానాః —

జన్మేత్వత్తరాదిరస్యేతి తద్గుణసంవిజ్ఞానోపమాప్రీహిః । జన్మస్థితభంగం సమాసాస్థిః । జన్మవత్పాది
త్వం శుక్రికైత్రాపేక్షం వస్తుచైత్రాపేక్షం చ । శుక్రికైత్రాపేక్షావల్, యతోవాగ్ధమానిభూతానిజాయంతే
ఇతి । అస్మిన్వాత్వే జన్మస్థితప్రళయానాం ప్రవర్తనాల్ । వస్తుచైత్రాపేక్షావల్, జన్మనాం జన్మసత్తాకస్యకస్మిన్
జ్ఞేవాదితాప్రీప్తేపురుషభూతామాప్రస్యానుమానస్యాప్రస్థితస్యావంప్రియాన్వేషేన త్యాగియోగాత్ । అపా
రుషేయతయానిర్దోషకృత్యదోభయకారణస్య స్యుమఖాదిదృష్టాంతేన సంభావయితుం శతకృత్యాల్ । తదేవ లక్షణమి
సిద్ధాంతయతి । జన్మాన్యస్యయంతి ఇతి । అప్రియకస్యకం జన్మజన్మస్థితయ కారణత్వం లక్షణం ప్రతిపాద్య తే తథాచ్యక్తి । ప్ర
తికృతకత్వేన్మృతకరణేతత్తానిభవత్వం । నకర్తృత్వమాత్రం కిం శుకర్తృత్వోపాదానత్వేభావమానుమితవత్వమాణం సిద్ధ
వత్ప్రత్యేకభయకారణత్వం । లక్షణమిత్వవ్యతే ఇతి । ఏవం నుత్తర్యం । నను జ్ఞానస్యోగ్ధం బ్రహ్మణః పరిణామం లక్షణం
క్షణమితిచేత్ । ఉచ్యతే । యథాజగదంశురైర్లక్షణం యద్రాగం సాశుక్తిరేతి, తథాయజ్ఞగతానిభవత్వం ప్రవేషిత్వేన
గంకారణత్వం తలస్థం సదేవ బ్రహ్మణో లక్షణమిత్వవత్వం మాత్రం వ్యావస్థే ॥ జన్మేత్యాదిసా । బహుప్రీహాపదా
నాన్వయేవాత్కార్యస్యావధాన్యస్యచ శేషణానియథాచక్రగోదైవదత్తస్యచ త్యాగివాచ్యత్వాదత్యాగిపిజన్మాదీనపుంస
త్తేకమావధ్యోగేతస్య సమావోరస్యజన్మస్థితభంగస్యజన్మస్థితేషుగం, తథాచ జన్మసన్మాసాన్వయేదేవస్య గుణత్వేన సంవి
జ్ఞానం యస్మిన్ బహుప్రీహాసగత్వం సంవిజ్ఞానం బహుప్రీహితివ్యక్తం । తప్రియజ్ఞకారణం తద్వత్ప్రీహిత్వం బ్రహ్మస్యోపాదాన
మయ్య క్తం స్థితయ కారణాన్నిత్యేన జ్ఞానే బ్రహ్మస్య స్వజ్ఞానమశతకృత్యాల్ । అతో జన్మస్థితభంగం దైర్విరూపతానిప్రీ
కారణత్వాదమితి తాస్యేవ లక్షణమితి మత్వాసూత్రే సమావోద్యోగితే ఇతి ధ్యేయం । నన్వాదత్వం జన్మసంకభంజితవ్యం
సంసారస్యానాదిత్వాదిగ్యతతమా । జన్మనశ్చేతి । మూలశుక్రిత్యాన్వయత్యాచాదిత్వం జ్ఞాత్యాతదపేక్ష్యసూత్రకృతాబ
జ్మనాదిత్వముత్తమిర్దేహిః । ఇదమప్రత్యతార్థమాత్రవాదిత్వమాశంక్యోపస్థితసర్వకార్యవాదిత్వమాహ । అస్యేతి ॥

వియదాదిజగతోనత్యత్వాన్నజన్మాదిసంబంధత్యతతహ || షష్ఠీతి || వియదాదిమహాభూతానాం జన్మాదిసంబంధోవ
 త్యుతతతిభావః | నను జగతోజన్మాదేర్వాప్రప్నూసంబంధాభావాన్నలక్షణత్వమిత్యాశంక్యతత్కారణత్వంలక్షణమితి
 పంచమ్యర్థమాహ || యతభేదః || యచ్ఛత్రేనసంస్థానమనంతమానందరూపంచస్తావ్యతే | ఆనందాద్వేదేతిర్ణీతత్వాత్ |
 తథాచస్యరూపలక్షణసిద్ధిరిహనుంతవ్యం | పదార్థముత్పాదారూప్యసూత్రస్థబ్రహ్మపదానుపంగేతచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణచ
 సూత్రవాక్యార్థమాహ || అస్మేత్యాదివా || కారణస్యసర్వజ్ఞత్వాదిసంభావనాగ్ధానిజగతోవిశేషణానియథాకుంభకా
 రః ప్రథమంకుంభశబ్దాభేదేన పిత్వితం పృథువిధౌకరా కారస్యగూఢంబుద్ధా వాల్క్యతదాత్మనాకుంభంవ్యాకరోతిహ
 హిః ప్రకటయతి, తథాపరమకారణమపిస్వాపేక్షితం నామరూపాత్మనావ్యాకరోతీత్యనుమిత్యతిమత్వాహ | నాను
 రూపాధ్యామితి || ఇద్దంభావేనృతీయా | ఆర్యకార్యం ఫేతనజన్యం కార్యత్వాత్ కుంభపదితిప్రధానశూన్యయోర్నిరా
 సత్యతిభావః | హిరణ్యగర్భాదీవజన్యత్వంసంస్థతి || అనేకేతి || శాస్త్రవైశ్వానరేష్వరదాపితాపుత్రయోఃకర్తృ
 భావోగ్రీర్హదాత్పృథగుక్తిః | యోబ్రహ్మణఃకథాతిపూర్వం సర్వవేదాత్మనోపుష్పవంతీశశుక్రిత్యాఘాలనూ
 త్నదేహపూపాధివాదాబేవానాం కార్యత్వేన జగత్సర్వపాతిత్వాన్న జగత్కారణత్వమిత్యర్థః | కారణస్యసర్వజ్ఞ
 న్యంసంభావయతి || ప్రసిద్ధియతేతి || ప్రసిద్ధియతావ్యవస్థితానిదేశకాలనిమిత్తానియేహంక్రియాఫలానాంతదాత్రయ
 స్వేత్యర్థః | స్వర్గస్యక్రియాఫలస్యమేరుప్యంతదేశః | దేహపాతాదుర్ధ్వంకాలఉత్తరాయణమరణాదినిమిత్తంప్రతి
 నియతం | పంచరాశివాఫలగ్రాహిదైత్యాదివ్యవస్థాజ్ఞేయా | తథావియథాసేవాఫలందేశావ్యభిజ్ఞదాతృకం తథా

స్థితప్రయసంభవాత్ | అస్మేతి ప్రత్యయేదినన్నిధాపితస్యధర్మిణ ఇదమానైవేతః | షష్ఠీజన్మాదిధ
 ద్విసంబంధాద్ధా | యత్యతకారణైవేతః | అస్యజగతోనామరూపాధ్యాసం వ్యాకృతస్యానేకకర్తృభా
 వ్యసంయుక్తస్యప్రతినియతదేశకాలనిమిత్తక్రియాఫలాత్రయస్యనుసాప్యవింత్యరచనామపస్యజ
 త్తస్థితిభంగంయదాస్మిన్సర్వజ్ఞసర్వశక్తేః కారణాభ్యవతితద్వగ్రిహ్యేతివాక్యశేషః | అస్మేహమపిభావవి
 కారణాంక్రిష్టేవాంతర్భావభేదవత్తస్థితినాశానామహగ్రహణంయోసూపరిపరిచానాంతు జాయ
 తేత్తేత్తీత్యాదీనాంక్రిహణేతేహజగతఃస్థితికాలేసంభావ్యమానత్వాన్మలకారణాదుత్పత్తిస్థితివాశా
 జగతోనగృహతాస్యసృశిత్యాశంక్యేత తన్వాశంకీష్టేతియోప్పత్తిః | బ్రహ్మణఃకారణాత్ తత్రైవస్థితిః
 ప్రయశ్చైవేకవ్యంతే | నయథోక్తవిశేషణస్యజగతోయథోక్తవిశేషణమిశ్వరంముత్పాదన్యతఃప్ర

కర్తృఫలంఫలత్వాదిసర్వజ్ఞత్వసిద్ధిరితిభావః | సర్వశక్తిత్వంసంభావయతి || మనసాపీతి || నన్యస్యేషపరిణామాద
 యోభావవికారాస్సంతేకిమిజన్మాదీత్యాదివదేననగృహ్యంతేతత్కామ || అస్మేహమపీతి || వృద్ధిపరిణామయోర్జన్మకరణ
 పక్షయస్యనాశేవైవర్త్యావత్యతిభావః | నను దేహచూఢాయతే అస్తి వర్ధతేపరిణామతే అపక్షీయతే నశ్యతీతియాసూము
 నవాక్యమేతర్హుక్రిమూలంకింసప్యాదిత్యతహ || యాసేతి || యాసూమునిః కిలమహాభూతానాముత్పన్నానాంస్థితి
 కాతేభావోశేషప్రత్యయేణజన్మాదిపక్షగ్రామపలభ్య నిమిత్తవాక్యంచకారతన్మాతీక్యస్యజన్మాదిపక్షగ్రామకారణత్వంలక్షణం
 సూత్రార్థితగ్రహణేసూత్రకృతాబ్రహ్మలక్షణంసంస్కరీతంకింతుమహాభూతానాంలక్షణమిక్తమిత్యంకాస్యాత్
 సామానాదియేశుత్వక్తృజన్మాదముత్పవస్యవ్యంతత్యత్యర్థః | యదినిరుక్తస్యాపిశుక్రియైర్మలమిహహాభూతజన్మాదా
 వాన్మప్రసన్నాపాశుక్రియేనసూక్రియమూలవాన్మకిమంతర్భునానిరుక్తేనేతిభావః | యదిజగతోబ్రహ్మేతిరక్తంకారణం
 స్వాతదాబ్రహ్మలక్షణస్యతత్కారణివాప్రత్యక్షవివేకస్యాత్, అతస్తన్నిరూపాయలక్షణసూత్రేణ బ్రహ్మవివాదగజ్జ
 న్మాదికంసంసంభవతి కారణాంతరాసంభవాదియుక్తిస్సూక్రితా, సాతర్కపాదేవిస్తరేణవత్వతే, అథనాసంతేపే
 ణతాందవ్యయితి || నయథోక్తత్వాదినా || నామరూపాధ్యాసం వ్యాకృతస్యేత్యాదీనాంచచతుష్టాంజగద్విశేషణానాం
 వ్యాఖ్యానావసరేప్రధానశూన్యయోస్సంసారిత్వనిరాసోదర్శితః | పరమాణూనామచేతనానాంస్వతఃప్రవృత్తి

యోగాజ్ఞానాన్యజ్ఞానశూన్యత్వనియమేనానుమానాత్ సర్వజ్ఞేశ్వరాసిద్ధా తేషాం పెరికాభావాజ్జగదారంభకత్వా సంభవభిభావః । స్వభావాదేవవిచిత్రంజగదితి తావత్కేవలప్రత్యాహ ॥ నచేతి ॥ జగత్కల్పత్వాదిసంభావయి తుంసక్యమివన్వయః । కింస్వయమెవస్వస్య హేతురీతిస్వభావఉతకారణానపేక్షత్వం? నాద్యః, అన్నాత్మయాత్ । నద్వితీయభిత్వాహ ॥ విశిష్టేతి ॥ విశిష్టాన్యసాధారణానిదేశకాలనిమిత్తానలేషాంకార్యాధిభిరుపాదీయమానత్వాత్ కార్యస్యకారణానపేక్షత్వంనయ క్రిమిన్వయః । అపేక్షత్వే చాన్యాధి నాం భావిశేషేషద్వైతకాలే వీచాదినిమిత్తై చప్రవృత్తిర్నస్యాదితిభావః । పూర్వోక్తసర్వజ్ఞత్వాది విశేషణమివ్వరంముక్త్యా జగత్కల్పత్వాదిం సంభావతితిభాష్యేణకర్తారంవిచిత్రత్వంనా ప్రత్యుత్తరేకేఉక్తిః । తేనయతాన్యంతర్వేకత్వంమితివ్యాప్తిజ్ఞానయతే । ఏత దేవవ్యాప్తిజ్ఞానంజగతిపయేకత్వంసాధయత్ సర్వజ్ఞేశ్వరంసాధయతి కింశ్రీత్యేతితార్కికాణాంభాగ్రిమంసర్వస్య తి ॥ ఏతదేవేతి ॥ ఏతదనుమానమేవసాధనంసశ్రుతినిదన్యంతభియోజనా । అభవాపేక్షద్వ్యాప్తిజ్ఞానమేవశ్రీస్వమ గ్రాహకయక్తిమాత్రత్వేనాప్తమృత్యుతంసదనుమానంస్వతంత్రమితిచన్యంగభిత్వం । సర్వజ్ఞత్వమాదిభిత్వం । య ద్వాన్యాప్తిజ్ఞానసహకృతమేతద్విశుభమేవానుమానంసన్యంతభిత్వం । తత్కామిందేభావః । వ్యాప్తిజ్ఞానాన్యజ్ఞానత్వంనా ప్రత్యక్షిత్వసిద్ధిః, వత్సేన్యకత్వాసర్వజ్ఞః జగతాన్యజ్ఞత్వాత్ వ్యతిరేకేణసూచాదివదితసర్వజ్ఞత్వసిద్ధిః । అతఃసాధి త్యత్ర, మన్యంతభిత్వమనుమానస్యాభాసత్వంసూచతే । తథాహి, అనుమానా తాన్వేనకేవలత్వంసాధయతిచన్యమితిచ దేవత్వనియమాదన్యకత్వానాప్త్యేవేత్యేతిరేకేశ్వయాత్, 'యతాన్యంతర్వేకత్వంమితివ్యాప్తిజ్ఞానాసిద్ధిః ।

ధానాదచేతనాదనుభవోవాభావాద్వా సంసారిణోవోన్మత్వాదిసంభావయితుం శక్యం, నచస్వభావ తః, విశిష్టదేశకాలనిమిత్తానామిహసూచానాత్ । ఏతదేవానుమానంసంసారిన్యంతైశ్వరాప్తిత్వా దిసాధనమివ్వరకారణవాదివోగన్వయే । నన్యహానిదేవోవన్యజ్ఞానాన్యజ్ఞానమేత్రి, వేదాంతవాక్య కుసుమగ్రథనాథత్వాత్కూత్కాశాం । వేదాంతవాక్యారంభమున్ద్రీయదాహృత్యదిచాన్యంతే । వా క్యాధిపిచారణాద్యవసానస్వత్వాహిప్రవృత్తవగతిర్నానుమానాదిప్రమాణాంతరస్వత్వం । సత్తువే దాంతవాక్యేషజగతోజన్మాదికానివాదిమతదర్శగ్రహణాద్భావయానుమానమపి వేదాంతవాక్యాది రోధిప్రమాణంభవన్ననవార్యతేశ్రీవచనరూపాన్యజ్ఞభ్యపేతత్వాత్ । తథాహి, శ్రీరవ్యమంత

క్షుణ్డింగకానుమానేతుభావః, అశ్రీరస్యజన్యజ్ఞానాయోగాత్, 'యజ్ఞానంసత్వతో జన్యమితివ్యాప్తిః శ్రీకేశ్వరస్య జ్ఞానాసిద్ధేర్జ్ఞానాభావనిశ్చయాత్, తస్మాదతంత్రీయాశ్చేసుశ్రీరేవశరణః । శ్రీస్వర్గసంభావనాథ శ్వేనానుమానయై క్తిమాత్రంసన్వతంత్రమితిభావః । సన్వతమయై క్తింశ్రీరేవనుమానాంతర్భావవభిప్రేత్య భవదీయసూత్రకృతాను మానన్యైవోన్యప్రత్యాదితివై శేషితశ్చంకతే ॥ నన్వతి ॥ అతోనన్యంతభిత్వమనుమానస్యాభాసతోక్తిరయై క్తిరభావః । యదిశ్రీసంసారస్వతంత్రమానత్వంసస్వాత్త్వీ, 'తత్తనమన్వయాదిత్యాదినాతాసాం తాన్వయంసూత్రకృత్సవిచార యేత్, తస్మాదుత్తరసూత్తాశాంశుశ్రీపిచారాథత్వాజ్జన్మాదసూత్రేజగత్కల్పేవస్వాతంత్ర్యేవిచార్యతేనానుమా నమనివరిచారతి ॥ నేతి ॥ కించముముతోర్భృహ్మవగతిరభీష్టాయదధమన్యత్రప్రస్యాంభావసాచనానుమానాత్, 'తం త్యాజ్ఞానజగతిశ్రీతే, అతోనానుమానంవిచార్యమిత్యాహ ॥ వాక్యాధేతి ॥ వాక్యస్యతదధస్యచవిచారాద్యదధ్యవ సానంతాన్వయశ్చయఃప్రమేయసంభవశ్చయశ్చ తేనజాతాప్రవృత్తవగతిర్నాన్వయేభవతిన్వయః । సంభవోవాభాభా వః । ననుకివానుమానమపేక్షితమేవనేత్యాహ ॥ సత్త్వీతి ॥ విచారణభిన్నవిమిత్తేచాదానకంవిమతంచేతనప్రకృతికంకా ర్యత్వాత్ సుభాదివదిత్యనుమానంశ్రీస్వర్గదాధ్యాయాపేక్షితమిన్వయః । దాధ్యంసంశయవివర్యాసనివృత్తిః । 'కుంఠ వ్యభిశ్రీత్యధ్యప్రతేకసంభావనియభిత్వః । యథాకశ్చిద్గంధారదేశేభ్యశ్చైతరస్యతాగ్రీకేయధనేప్రపవత్యతః శ్రేణదిన్నక్రబంధప్రమక్తూర్గ్రహణసమర్థః పండితఃస్వయంతరరూకుకలోమేధావీస్యదేశానేపాప్రీక్షయాత్, స

వమేవేహవిద్యాకామాభిస్సృజూపాసందాత్ ప్రచ్యావ్యాప్తిన్నరణ్యేసంసారేక్షిప్తః కేనద్వియాపరవశేనాచార్యే
 ణ నానిన్యంసంసారికింతుతత్త్వచానేత్వపదిష్టస్వరూపఃస్వయంతరగతుశలశ్చేత్ స్వరూపంజానీయాన్నాస్యభే
 తి శుక్రిస్వస్యపురుషమలిరూపకాపేతౌందర్యయతీత్యాహ॥ పండితఇతి॥ ఆత్మవశుశ్రీతేరిత్యర్థః॥ ననుబ్రహ్మణో
 మననాద్యపేతౌనయౌతావేదార్థత్వాదర్థవత్కింశుక్రిలింగవాక్యారయవివాపేక్షితాభివ్యతతహ॥నెతి॥ జిజ్ఞాసేన
 ర్మభవజిజ్ఞాసేబ్రహ్మణోవివాద్యేయం॥ అనుభవోబ్రహ్మసాత్మాతాగ్రాభ్యోవిన్యదనుభవః॥ అవివదాత్మనసదిధ్యాస
 నయోపరిగ్రహః॥ తత్రహేతుమాహ॥ అనుభవేతి॥ ముక్త్యర్థంబ్రహ్మజ్ఞానస్యతాబ్దిస్యసాత్మాతాగ్రాహసానత్వా
 పేక్షణాత్ ప్రత్యక్ష్యాతసిద్ధబ్రహ్మణోదశత్వేనసాత్మాతాగ్రహళకత్వసంభవాత్తదర్థంమననాద్యపేతౌయౌతా॥ ధర్మే
 తునిత్యపరోక్షేసాధ్యసాత్మాతాగ్రహసాన్యపేక్షితత్వాదసంభవాచ్ఛ్రుత్యాదిర్థయమాశ్రమమథానాయాపేక్షితం॥
 లింగవయస్తతశ్చిత్త్యంత్యాతాపవశుశ్రీద్వా రాసిద్ధయోపయోగితేనాపేక్ష్యంతే నమననవయః, అనుపయోగా
 దిత్యర్థః॥ నిరపేక్షశ్చబ్రహ్మ॥ శబ్దస్యాన్తప్రకాశసాక్షర్థ్యంలింగం॥ పదంయోగ్యేతరపదాకాంతంవాక్యం॥ అంగ
 వాక్యసాపేక్షంప్రధానవాక్యంప్రకరణం॥ ప్రమతితానానాధానాంప్రమతితైస్యథాప్రమంసంబంధస్థానం॥ య
 థావింద్రాగ్నాదయిత్యప్రయోదశత్రమెణువితా, దశమంతాశ్చ ఇంద్రాగ్నిరోదనాదిపీత్యాద్యాః, తత్రప్రథ
 మేష్టాప్రథమమంత్రస్యవియోగ్యాద్యాకూహనీయం॥ సంజ్ఞాసామ్యంసమాఖ్యా॥ యథాధ్యర్థవసంజ్ఞకానామం

వ్యోవిదిధ్యాసితవ్యంఇతిహిశ్రుతిః, పండితోమధాపీగంధారానేవోపసంపద్యేతైవమేవేహాచార్యవా
 పురుషోవేదేలిదపురుషమిద్ధిసాహాయ్యమాత్మనోదర్శయతి॥ నధర్మజిజ్ఞాసాయామివశుశ్రీత్యాదయవివప్ర
 మాణంబ్రహ్మజిజ్ఞాసాయాంకింశుశుశ్రీత్యాదయోఽనుభవదయశ్చయథాసంభవమీప్రమాణం, అ
 నుభవవాసనత్వాత్ భూతవస్తవయఃకన్యచ్చి॥ బ్రహ్మజిజ్ఞానస్యకర్తవ్యేహివిషయేనానుభవాపేతౌ
 స్తీతిశుశ్రీత్యాదినామేవప్రామాన్యంసామ్యమిరుమాధీనాత్మలాభత్వాచ్చకర్తవ్యస్య॥ కర్తృమకర్తృమస్య
 థావాకర్తృంశక్యంతాకికంతైఃకరంకర్త॥ యథాశ్చైవగచ్ఛతిపద్భ్యామన్యథావానగచ్ఛతీత్యేతథా॥ అ
 తిరాత్రేమిదశిసంకృష్టానితిరాత్రేమిదశిసంకృష్టాః॥ ఉచితేజఃపూజ్యమిదతేజఃపూజాతీతివిధిప్ర
 తీషేధాశ్చాత్మార్థవంతస్యః వికల్పస్యగాపనాదాశ్చనతువస్తేవంనైవ మస్తినాస్తీతివాచిల్ప్య

తాత్పర్యాద్యవసంజ్ఞకేకర్మణివియోగ్యాద్యవివేకః, వివంతావస్త్వస్మిన్మననాద్యపేక్షంవేదార్థత్వాత్ ధర్మవది
 త్యనుమానేసాద్యత్వేనధర్మసామ్యసంభవాద్యోగ్యత్వం, అనపేక్షితానుభవత్వంబోపాధిరిత్యుక్తం, ఉపాధివ్యతిరేకా
 ద్భ్రహ్మణోననాద్యపేక్ష్యంతోక్తం॥ తత్రయది వేదార్థత్వమాత్రేనబ్రహ్మణోధర్మేనసామ్యంత్యయోచ్యేతత
 హింకృతిసామ్యత్వంవిధినిషేధవికల్పస్యగాపనాదాశ్చబ్రహ్మణోధర్మవత్స్యతి॥ ఏవతేజఃపూజమాహ॥ పురుషేత్యా
 దినా॥ పురుషకృత్యోగీనాత్మలాభఉచిత్యస్యనద్భ్యావాచ్ఛ్రుత్యాదినామేవప్రామాన్యమిద్యన్తయః॥ ధర్మ
 స్యసాధ్యత్వంతాకికర్తృవ్యవృత్తేనస్ఫుటయఃకర్తృమతి॥ తాకికవిదిత్యర్థః॥ దృష్టాంతంస్ఫుటయతి॥ యథేతి॥ దాప్తాం
 కికమాహ॥ తథేతి॥ తద్ధర్మస్యకర్తృమకర్తృంశక్యన్యముత్తానన్యథాకర్తృంశక్యన్యమాహ॥ ఉచిత్యర్థః॥ ధర్మస్యసాధ్యత్వ
 ముపపాద్యతత్రవిధ్యాదియోగ్యాదామాహ॥ విధితి॥ విధిప్రతిషేధాశ్చవికల్పవయశ్చధర్మేసాధ్యేత్యేకైర్వేద్యంసంసారసావ
 కాశాభవంతి॥ బ్రహ్మస్యవిన్యసిత్వార్థః॥ యజేతనురాంపివేదిత్యాదయోవిధినిషేధాః॥ ప్రీహిభిశ్చవైర్వాయజేతే
 సంభావితోవికల్పఃగ్రహణాగ్రహణయోరైచ్ఛికఃఉచితానుదితపూజయోర్యవస్థితవికల్పః॥ నహింస్యాదిత్య
 త్యర్థః॥ అగ్నిబోమియంపశుమాలభేతేత్యవదాదః॥ తథాఅహఃసంయజ్ఞఘోతీత్యుత్తర్థః॥ అగ్న్యస్యచేపదేజః
 ఘోతీత్యవదాద్యిదివేకః॥ ఏతేబ్రహ్మణిస్మరిత్యత్రేష్టావస్థింవారయతి॥ నత్విత్వాదినాభూతవస్తవయత్వాది
 త్యంలేన॥ ఇదంవస్తవీవంనైవంఘటఃపటోవేతిప్రకారవికల్పః॥ అస్తినాస్తీవేతిసత్తాస్వరూపవికల్పః॥ ననువస్తస్వసా

త్వాదావాది నానప్రినాస్త్రీత్యాదివికల్పాద్యశ్యంతతతాగ్రామ్ ॥ ఏకల్పనాస్త్రీతి ॥ అస్త్రీత్యాదికోటిశ్చరణంపురుషబుద్ధి
ప్రస్తుతామనస్సుంధితమాతాగ్రీస్థంశయవిపర్యయవికల్పనప్రమాయాపాఇన్యక్షరాధ్యఃఅయంభావఃభగ్నోహియథా
యథాజ్ఞాయతేతథాతథాకర్తుంశక్యనాతియథాశాస్త్రంపురుషబుద్ధ్యపేక్షా ఏకల్పాస్సర్వేప్రమాదాపావపభవంతి,
తత్సాన్వేత్రబ్రహ్మణ్యసినత్వేవికల్పయథాధాన్యస్యతిః ॥ తత్తాగ్రీహ్యమితవనంతంప్రత్యాహ ॥ నేతి ॥ యదసంధ్యస్తుజ్ఞానమ
పిసాద్యజ్ఞానమల్ పురుషబుద్ధిమపేక్ష్యజ్ఞాయేతతదాసినధే ఏకల్పయథాధాన్యస్యః, నసంధ్యస్తుజ్ఞానంపౌరుషంకింతస్తిప్ర
మాదవస్తుత్వం, తథాదవస్తునమకరూపత్వాదేకమేవజ్ఞానంప్రమా, అన్వేఏకల్పాలయథాధావేవ్యర్థః ॥ అస్త్రీద్విత్యంత
మాహ ॥ నసంధ్యాకాలేతి ॥ ఛాణురేవేత్యంధారణేనద్వేసత్వేఏకల్పయథాధానభవంపర్యర్థః ॥ తస్మిన్సత్వత్రంత్రింజ్ఞా
నంతద్యభావంయత్పురుషత్రంతస్తిశ్చేతివిభజతే ॥ తతేతి ॥ ఛాణావత్సర్థః ॥ ఛాణాభుక్తన్యాయంఘటాదివృత్తిక
తి ॥ ఎవమితి ॥ ప్రకృతమాహ ॥ తదైగ్రివంసతితి ॥ సిద్ధైశ్చేజ్ఞానప్రమాత్యశ్యవస్త్రసనత్వేనతి ప్రస్తుజ్ఞానమపివస్తుజ
న్యమేవయథాన్యంపురుషత్రంభూతాధిపయత్వాత్ ఛాణజ్ఞానవివిధ్యః ॥ అనస్సాన్వేత్రైవత్వేఏకల్పాః పుంత
తాగ్రీయథాధానసిద్ధైశ్చేతివైలక్షణ్యాత్, నకర్తృసావ్యంబ్రహ్మణ్యభవననాన్వపేక్షాసిద్ధేభావః ॥ నమతస్త్రిబ్రహ్మ
ప్రత్యక్షాగోవనంభక్తింబిక్షుణత్వాత్ ఘటాదివత్ ॥ తథాచజన్మాదిమాతేగ్రితాకరణానుమానంపిచార్యంసిద్ధా
త్థతస్యమానత్వాన్నత్యుక్తిః, సిద్ధాత్థతస్యాలమానత్వేనతస్యచారస్యభృతత్వాదివశంతే ॥ నన్వతి ॥ ప్రమాణాంతరవి

తే ॥ ఏకల్పనాస్త్రపురుషబుద్ధ్యపేక్షా, నవస్తుయాభాన్వేజ్ఞానంపురుషబుద్ధ్యపేక్షం, కింఽస్తివస్తునం
ప్రమేవతత్ ॥ నసంధ్యాకాలేత్పిఛాణుర్యాపురుషోవ్యోదేతితత్వజ్ఞానంభవతిగత్రపురుషోవ్యోదే
తివిధాన్వజ్ఞానంఛాణురేవేతితత్వజ్ఞానంవస్తుత్రంప్రత్యాత్ నివంభూతవస్తువిషయాణాంపాగ్రిమాణ్యంప
ప్రశంత్రింశ్చైగ్రివంసతితిప్రస్తుజ్ఞానమపివస్తుత్రంప్రమేవ భూతవస్తుః కయత్వాత్ ననుమానంవస్తువిష
యత్వేప్రస్తుజ్ఞానప్రమాణాంతరవిషయత్వమేవేతివేదాంతవాక్యవిచారణానన్ధివపాగ్రిత్వః, న, ఇంత్ర
యాదికయత్వేసంబంధాగ్రహణాల్స్వభావతోబహిర్విషయవిషయాణేంత్రయాణేనప్రస్తువిషయా
ణాసతీహింత్రయాదికయత్వేప్రస్తుభాగనంబ్రహ్మణాసంబంధంకార్యమితిగృహ్యేగ్రికార్యమాత్రమేవగృ
హ్యమాణంకింబ్రహ్మణాసంబంధంకిమన్వేనకేనచిద్వాసంబంధమిదనశక్యః శ్చేతింతస్త్వజ్ఞానాదిమాత్రం
నానుమానోపవాదాధంకింతస్తివేదాంతవాక్యప్రదర్శనాధంకింపునస్తత్వేదాంతవాక్యంయత్సూత్రే

కయత్వమేవపాగ్రిప్రమిత్యుత్వాప్రమాణాంతరవైస్వపిచారపాగ్రిప్రావీతశేషః ॥ అస్త్రపూర్వపక్షీప్రప్త్యః, కింయత్
కార్యంతర్భక్తిహృజమిత్యనుమానంబ్రహ్మసాధకంకింవాయతాకార్యంతర్భక్తికారణమితి నాన్వః, వ్యాప్త్యసిద్ధిరిత్యాహ ॥
నేతి ॥ బ్రహ్మణ్యంత్రయాగ్రీహ్యత్వాత్ ప్రత్యక్షేణవ్యాప్తిగ్రహయోగాన్నప్రమాణాంతరవిషయత్వమిత్యర్థః ॥ ఇం
త్రయాగ్రీహ్యత్వంకుతశ్చ్యతహ ॥ స్వభావతశ్చితి ॥ పరాంధిభానివ్యగ్యగత్వయంభూరిశ్చక్రితేః, బ్రహ్మనో
దాపాదిహినత్వాన్వేత్యర్థః ॥ ఇంత్రయాగ్రీహ్యత్వేపివ్యాప్తిగ్రహఃకింస్యాదతహ ॥ నతీతి ॥ తన్నాస్త్రీతిశే
షః ॥ ఇదంతాన్యంబ్రహ్మజమితివ్యాప్తిప్రత్యక్షంబ్రహ్మనోపేక్షంత్రయత్వాన్నసంభవతీత్యర్థః ॥ ద్వితియకారణసిద్ధావ
పికారణస్యబ్రహ్మత్వంప్రశంబినాజ్ఞాతుగుశక్యమిత్యాహ ॥ కార్యమాత్రమితి ॥ సంబంధకృతయస్తాత్, తగ్రిహం
తరేణజగదాకరణంబ్రహ్మణిశ్చయ లాభస్తాత్ తల్లాభాయత్రుతిరేవపాగ్రిహన్వేనవిచారణేయా, అనుమానంరూ
పాదానత్వాదిపామాన్యత్వాకాన్యదాదివద్భక్తిహృజస్వకార్యాత్కత్యాది శ్రోతాధ్యసంభావనార్థం గుణతయావి
చార్యమిత్యుపసంహతిః ॥ తస్మాదితి ॥ ఎతత్సాస్త్రస్యవిషయవాక్యంవృత్త్యః ॥ కింపునతి ॥ ఇహబ్రహ్మణిలక్షణాధత్వే
నవిచారయతుమిష్టంవాక్యంకిమిత్యర్థః ॥ అస్త్రహిప్రథమసూత్రేవిశిష్టాధికారిణోబ్రహ్మవిచారంప్రతిజ్ఞాయిత్రహ్మజ్ఞా
తుకామస్యద్వితీయసూత్రేవిక్షణముద్యతే, తదైవశుక్రావపిముముఖోర్బ్రహ్మజ్ఞాతుకామస్యగతాకరణతోపల

కు.శాసువాదేనబ్రహ్మజ్ఞాన్యతథితౌత్తార్థక్రమానుసారిత్వంసూత్రస్యదర్శయతుంసోపక్రమంవాక్యంవతతి || భృగు
 రితి|| అధిహిస్తాయఃఉపదిశేత్యర్థః | అత్రయేనేత్యేకత్వంవివక్షితం, నానాత్వేబ్రహ్మత్వవిధానాయోగాత్ | యజ్ఞగ
 తా-రణంతదేకమిత్యవాంతరవాక్యం, యదేకంకారణంతద్బ్రహ్మేతివాయతా-రణం తదేకంబ్రహ్మేతివామహావా
 క్యమితిభేదః కింతస్మిన్సూపలక్షణమిత్యాశంక్యవాక్యశేషాన్నిత్యోయతశ్చబ్రాహ్మణస్సత్యజ్ఞానానందశత్యాహ|| తస్యచే
 తి|| 'యస్సర్వజ్ఞః'తస్మాదేతద్బ్రహ్మనాన్యరూపమన్నంచజాయతే'జ్ఞానమానందంబ్రహ్మే'త్యాదిశాఖాంతరీయవా
 క్యాన్యస్యస్యవిషయశత్యాహ||అన్యన్యపీతి|| ఏవంజాతీయకత్వమేవాహ||సత్యేతి || తదేవంసర్వాసశాఖానులక్షణద్వ
 యవాక్యానిజ్ఞానేబ్రహ్మణిసమన్వితానతద్వియాముక్తిరితిసంధిః||౨|| *

యస్యనిశ్చయసతంవేదాఃసర్వాన్జ్ఞానశక్తయః|| శ్రీరామంసర్వవేత్తారంవేదవేద్యమహంభజే||

మృత్యునువాదేనసంగతిఃవదన్ముచ్యతేసూత్రమవతారయతి || జగదితి || చేతనస్యబ్రహ్మణోజగతా-రణతో
 వ్యసర్వజ్ఞత్వమథాత్ ప్రతిజ్ఞాతంసూత్రకృతాచేతనస్సప్తేజ్ఞానపూర్వకత్వాత్ | తథావబ్రహ్మసర్వజ్ఞంసర్వకా
 రణత్వాత్,యోయతా-ర్థాసతదేజ్ఞః,యథామలాలభితస్థితం,తదేవాధికంసర్వజ్ఞత్వంప్రధానాదిసరాసాయవేదకర్తృ
 త్వహేతునాప్రథయన్నాహేత్యర్థః | హేతుద్వయస్యైకార్థసాధకత్వాదేకవిషయత్వమవాంతరసంగతిః | యద్వా
 వేదస్యనిశ్చయత్వాద్బ్రహ్మసర్వహేతుతానాస్తీత్యాక్షేపసంగత్యావేదహేతుత్వముచ్యతే,అస్యమహతోభూతస్యని

శేహలిలక్షణమితిం 'భృగువైవాహరణివరుణంపితరముపససారఅధిహిభగవోబ్రహ్మే'త్యవేక్రమ్యా
 హ,'యతోవాఇమానిసూతాజాయంతేయేనజాతాఃజీవంతియస్మిన్'యత్యభిసంవిశంతిద్యజ్ఞాస
 స్వతస్సృష్టేతి|| తస్యచనిర్ణయవాక్యం 'ఆనందాద్ధేయభివ్యూహాతాజాయంతే ఆనందేనజా
 తానిజీవంతి ఆనందంప్రయంత్యభిసంవిశంతి||' అన్యన్యప్రేవంజాతీయకానివాక్యానిశ్చయశుద్ధబుద్ధము
 క్తస్యభావసర్వజ్ఞస్సూపకారణవిషయాణ్యుదాహరణ్యాని|| ౨||

జగతా-రణత్వప్రదర్శనేనసర్వజ్ఞంబ్రహ్మేత్యుపక్షిప్తంతదేవప్రథయన్నాహ||

—భిశాస్త్రయోగిత్వాదితి||౩||భి—

మహతఃకుగ్వేదాద్యశాస్త్రస్యానైకవిద్యాస్థానోపబృంహితస్యప్రదీపవత్సర్వాధావద్యోతితసర్వ
 శ్వసితమేవైతద్యద్భగ్వేదోయజుర్వేదస్సామవేదోఽథర్వాంగిరస'ఇతివాక్యంవిషయః| తత్కంవేదహేతుత్వేనబ్రహ్మ
 ణస్సర్వజ్ఞత్వంసాధయఃఉతనసాధయతీతిసందేహః; తత్రవ్యాకరణాదివదేదస్యపారుషేయత్వే మూలప్రమాణసా
 షేక్షత్వేనాపాత్రిమాణ్యాపాతాన్నసాధయతీతిపూర్వపక్షేజగద్భేదోశ్చేతనత్వాసిద్ధిఃఫలం | సిద్ధాంతేతత్సిద్ధిః|అస్యవే
 దాంతవాక్యస్యస్పష్టబ్రహ్మనింగస్యవేదకత్వరిసమన్వయోక్తేః శుక్రితాస్త్రాధ్యాయపాదసంగతయః| ఏవిమాపాదం
 శుక్రిత్యాదిసంగతయితిహ్యః| వేదేహిసర్వాన్గప్రకాశనశక్తిరుపలభ్యతే, సాతమపాదానబ్రహ్మగతశక్తిపూర్వకాత
 గ్గతావాప్రకాశనశక్తిత్వాత్ కార్యగతశక్తిత్వాద్వాప్రదీపగతశక్తివదితివేదోపాదానత్వేనబ్రహ్మణః స్వసంబద్ధాశే
 షార్థప్రకాశనసావర్థ్యరూపంసర్వపాక్షిత్వంసిద్ధ్యతి| యద్వాయథాఽప్యేతారః పూర్వక్రమంజ్ఞాత్వావేదం మర్వం
 ి, తథావిదిత్రగుణమాయాసహాయోఽనావృతానంతస్వప్రకాశవిద్యావిజయమేత్వరిఃస్వకృతపూర్వకత్వీయక్రమ
 సజాతీయక్రమవంతంవేదరాశింతదధాంశ్చయుగవజ్ఞానన్నైవకరోతీతినవేదస్యపారుషేయతా | యత్రిహ్యర్థజ్ఞానపూ
 ర్వకంవాక్యజ్ఞానంవాక్యస్పష్టకారణంత్రపారుషేయతా,అత్రచయాగవద్యాన్నసా,అతోవేదకర్తావేదమవతదధమ
 విస్వసంబద్ధంనాంతరీయకతయాజానాతీసర్వజ్ఞఇతిసిద్ధాంతయతి|| శాస్త్రేతి|| శాస్త్రంప్రతిహేతుత్వాద్బ్రహ్మస
 ర్వజ్ఞంసర్వకారణంచేతనంగతిద్వయానుసారేణసూత్రయోజనామభిప్రేయపదానివ్యాచక్షే|| మహతఇతి|| హతోన్న
 ద్యజ్ఞత్వసిద్ధయేవేదస్యవిశేషణః| తత్రగ్రంథతోఽథతత్పమహత్త్వం, హితశాసనాచ్చాస్త్రత్వం | శాస్త్రశబ్దఃకల్ప

మాతోఽసలక్షణార్థభిమత్వాహ । అవేకేతి । పురాణన్యాయమిమాంసాధర్మశాస్త్రాని శిక్షాకల్పవ్యాకరణనిరుత్త
 ఛంబోజ్యోతిషాదిపదంగానీతివశపద్యాప్తానానివేదార్థజ్ఞానహితవఃతైరుపకృతస్యేత్యర్థః । అనేనమన్వాదిభిఃపరిగృ
 హీతత్వేనవేదస్యప్రామాణ్యంసూచితం । బోధకత్వాదపిప్రామాణ్యమిత్యాహ॥ ప్రదీపవదతి॥ సర్వార్థప్రకాశనశక్తి
 మత్వైఽప్యచేగనత్వాత్ సర్వజ్ఞకల్పత్వంయోనిమపాదనంకర్తృతవ । ననుసర్వజ్ఞస్యయోగుణఃసర్వార్థజ్ఞానశక్తిమ
 త్త్వంవేదస్యతదన్వితత్వేనపితద్యోనేసర్వజ్ఞత్వంసంతతిత్యతలహ ॥ సహేతి । ఉపాదానేతచ్ఛక్తింపినాకార్యేతద
 యోగాద్యేదోపాదానస్యసర్వజ్ఞత్వం । అనుమానంతుపూర్వంవర్తితం । నచావిద్యాయాస్తదాపరితః । శక్తిమత్వైఽప్య
 చేతనత్వాదిభిః । వేదః సువిషయాదధికార్థజ్ఞానవజ్జన్యః, ప్రమాణవాక్యత్వాత్, వ్యాకరణరామాయణాదిపది
 త్యనుమానాంతరం; తత్రవ్యాప్తిమాహ॥యద్యదితి॥ విప్రశతభాగిన్యం, అనేనార్థతోఽల్పగ్నంవదాకర్తుజ్ఞానసాధ్యగ్నా
 గిన్యంసూచయతి; దృశ్యతేచాథవాదాగిన్యంవేదేఅత్రేహయోజనాయద్యచ్ఛాస్త్రంయస్తదాప్రాతీ సంభవతిసంత
 శ్చాస్త్రాదివిధికార్థజ్ఞానభిప్రసిద్ధం యథాశబ్దసాధుత్వాదిజ్ఞేయైకదేశోఽర్థోయస్య తదపివ్యాకరణాదిపాణిన్యాదెరధి
 కార్థజ్ఞానసంభవతి । య్యల్పార్థనాపిశాస్త్రమధికార్థజ్ఞానసంభవతి తదా అస్యనహితత్వాదిశుశ్రేష్ఠస్యన్యహ
 తోఽపరిచ్ఛిన్నామృతాత్ సత్యావ్యోనేనకాశాదవేశశాఖేత్యాదిఃశిష్టస్యవేదస్యపురుషనిశ్చయసవప్రయత్నేనైవ
 సంభవతస్యసర్వజ్ఞత్వంసర్వశక్తిమత్త్వంచేతిమువక్తవ్యమితి, తత్రవేదస్యసానుషేయగ్నశంకారాసాధ్యంబుత్తి

జ్ఞకల్పస్యయోగఃకారణంబ్రహ్మ । సహదృశస్యకాస్త్రస్యఋగ్వేదాదిలక్షణస్యసర్వజ్ఞగుణాన్వితస్యస
 ర్వజ్ఞాదన్వితసంభవోఽస్త్రేయద్యద్విప్రరాథంకాస్త్రంయస్తాత్పురుషులైషాత్సంభవతి, యథావ్యాకర
 ణాదిపాణిన్యాదైజ్ఞేయైకదేశార్థమపి, సతతోవ్యగితరవిజానఇతిప్రసిద్ధంలోకే, కిమువక్తవ్యమనేకా
 ఖాభేదభిన్నస్యదేవతిర్యజుసప్యవజ్ఞాత్రమాదిప్రవిభాగహేతోఽఋగ్వేదాన్వ్యాన్వితస్యసర్వజ్ఞానాకర
 ప్యాప్రయత్నేనైవతీలాన్వయేనపురుషనిశ్చయసవద్యస్తాత్సహతోభూతావ్యోనేనసంభవః । అస్యమహ
 తోభూతస్యనిశ్చయమేవైతద్యద్యగ్వేదోయజుర్వేదస్తానువేదత్వాదిశుశ్రేష్ఠస్యమహతోభూతస్య
 నిరతిశయంసర్వజ్ఞత్వంసర్వశక్తిమత్త్వంచేతిఅథవాయథోక్తమృగ్వేదాదీకాస్త్రంయోగఃకారణంబ్ర
 మాణమస్యబ్రహ్మణోయథావస్యరూపావగమః । శాస్త్రాదివప్రమాణజ్ఞానోజన్మాదికారణంబ్రహ్మ

స్థనిశ్చయితపదార్థమాహ । అప్రయత్నేనేతి॥ ప్రమాణాంతరేణార్థజ్ఞానప్రయాసంపినానిమేవాదిన్వాయేనేగ్యర్థః । అత్రా
 నుమానేనయస్సర్వజ్ఞానభిప్రసిక్త్యుక్తసర్వజ్ఞత్వధాన్వయపాణిన్యాదిపద్యేదకర్తృగ్నికార్థజ్ఞానసత్రామాత్రం సాధ్య
 తే సర్వజ్ఞజ్ఞానస్యవేదహేతుత్వం, నిశ్చయితశ్రుతిఃసరోధాల్, వేదజ్ఞానమాత్రేణాధ్యేత్యవద్యేదకర్తృత్వోపపత్తేష్చ । ఇ
 యాస్మిశేషః, అధ్యేతావరాపేక్షః, ఈశ్వరస్తుస్వకృతవేదానుపూర్వీంస్వయమేవ ప్రృత్యాతతైవకల్పదాబ్రహ్మ
 దిష్టావిర్భావయన్నావృతజ్ఞానత్వాదవర్జనీయతయాతదర్థమపిజానాతీతిసర్వజ్ఞానభ్యవద్యం । అథనాబ్రహ్మణోలక్ష
 ణానంతరంప్రమాణజ్ఞానాయాంవర్జకాంతరమాహ॥అథవేతి॥ లక్షణప్రమాణయోగ్యస్యైర్జ్ఞానార్థత్వాదేకఫల
 కత్వంసంకటిః । తత్యోపనిషదంపురుషమితిశ్రుతిఃసహవేదైకవేద్యత్వంబూతేనవేతిసంకయే, కార్యలింగేనైవ
 లాఘవాత్కర్తృతేస్యసర్వజ్ఞస్యబ్రహ్మణస్సద్వైర్బూతభిప్రాప్తేవేదప్రమాణకత్వాత్ బ్రహ్మణోనప్రమాణాం
 తరవేద్యత్వమితిసిద్ధాంతయతి॥ శాస్త్రయోనిత్వాదితి॥ తద్వ్యావృతప్ర॥ యథోక్తమితి॥ సర్వత్రపూర్వోదరపక్షయ
 క్తిద్వయంసంకయవిజంప్రప్రవ్యం । అత్రపూర్వపక్షేఅనుమానస్యైవవిచార్యతాసిద్ధిఃఫలం, సిద్ధాంతేతువేదాంతానా
 మితిభేదః । అనుమానాదినాబ్రహ్మసిద్ధిఃపూర్వమాత్రేప్రసంగాన్నిరస్తా । కించవిదితప్రపంచస్యప్రాసాదాదిపదేక
 కర్తృకతాబాధాన్నలాఘవావతారః । నవసర్వజ్ఞత్వాత్కర్తృతేత్యసంభవః, పక్షజ్ఞానాత్ సర్వజ్ఞత్వజ్ఞానంతరప్ర
 దిత్యవ్యోన్యాత్రయాదిత్యభిప్రేత్యాహ । శాస్త్రాదివేతి॥ కింతచ్ఛాస్త్రమితితత్త్వాహ । శాస్త్రమితి॥ పృథగారంభమా

క్షీవతి కిమర్థమితి॥ యేన హేతునాదర్శితంతతః కిమర్థమిత్యర్థః॥ జన్మవిలింగకామీమానస్యస్వాతంత్ర్యే గ్రోహన్యాసశం
కారితాసార్థం పృథక్కుప్రమిత్యాహ॥ ఉచ్యత ఇతి॥ * కేదాంతాస్సిద్ధబ్రహ్మపరాఉతకార్యపరాఇతి నిష్ఫలత్వ
పాపేక్షత్వయోః ప్రసంగా ప్రసంగాభ్యాం సంశయే పూర్వసూత్రేద్వితీయవర్ణకేనాత్మేవ సంకత్యాపూర్వపక్షమా
హ॥ కథంపునరిత్యాది నా॥ సదేవసోమ్యే త్యాదీనాం సర్వాస్త్యత్యాదిస్సప్తబ్రహ్మలింగానాం బ్రహ్మణి సమన్వయో
దైశుక్రిత్యాదిసంకతయోః పూర్వేవేదాంతేషు ముముక్షుప్రవృత్త్యసిద్ధిః సిద్ధాంతే తత్పరిధిరితి వివేకః॥ కథమిత్యాత్మే
పే హేతుః॥ యావతేతి॥ యతో బైమినిసూత్రేణ శాస్త్రస్య వేదస్య క్రియాపరత్వం దర్శితమతోఽక్రియాధత్వాద్వే
దాంతానామానన్ధక్యం ఫలవదన్ధశూన్యత్వం పాప్రమిత్యన్వయః॥ సూత్రస్యా యమర్థః॥ ప్రథమసూత్రే తావద్వేదస్యా
ధ్యయనకారణకభావనావిధిభావ్యస్య ఫలవదన్ధపరత్వముక్తం॥ చోదనాలక్షణోఽన్ధోధర్మఇతిద్వితీయసూత్రే ధర్మకా
ర్యేచోదనాప్రమాణమితి వేదపాప్రమాణ్యస్య వ్యాపకంకార్యపరత్వముక్తం॥ తత్ర 'వాయురైతేషిస్తాదేవతే' త్యాద్య
ర్థవాదానాం ధర్మకాప్రమాణ్యముక్తి నవేతి సంశయోఽపి మూయపాప్రమాణ్యస్య క్రియాధత్వేన వ్యాప్తత్వాదన్ధవాదేషు ధ
ర్మస్యాప్రతివేరక్రియాధానాంతేషు మానన్ధక్యం నిష్ఫలార్థత్వం, సచాద్యయనవిధ్యపాత్వానాం నిష్ఫలేసిద్ధాధిపాప్రమా
ణ్యంయుక్తం, తస్మాదనిత్యమేతేషాం పాప్రమాణ్యముచ్యతే॥ వ్యాపకాధావాద్యావ్యవహారికపాప్రమాణ్యం నాస్త్యేవేతియా
వత్ నివంపూర్వపక్షేఽపి విధినాత్వేకవాక్యత్వాత్ స్తుత్యధేనవిధినాంస్య రితిసూత్రేణ సిద్ధాంతమాహ॥ క్రియాపరత్వ

ధిగవ్యత ఇత్యభిప్రాయః॥ తచ్చాస్త్రముదాహృతం పూర్వసూత్రేయతో వాఇమానిభూతానిజాయం
త ఇత్యాదికిమర్థంతహేదంసూత్రం యావతాపూర్వసూత్రే జైవంజాతీయకంశాస్త్రముదాహరతా
శాస్త్రీయోనిత్వం బ్రహ్మణోదర్శనం ఉచ్యతే॥ తత్ర సూత్రాక్షరేణ విస్పష్టంశాస్త్రీస్యానుపాదానా
జ్జగతోఽన్మదిసూత్రేణ కేవలమనుమానముపన్యస్తమిత్వాశంక్యేత, తామాశంకాం పర్యయతుంసూ
త్రమిదం ప్రవృత్తే శాస్త్రీయోనిత్వాదితి॥ కథంపునన్వర్తమాన్ శాస్త్రీప్రమాణకత్వం ఉచ్యతే॥ యావ
తా ఆమూల్యస్య క్రియాధత్వాదానన్ధక్యమతదధానామితి క్రియాపరత్వం శాస్త్రీప్రవృత్తితంత్రం, అతో
వేదాంతానామానన్ధక్యనక్రియాధత్వాత్ కర్తృదేవతాదిప్రకాశనాధత్వేన వాక్రియావిధిశేషత్వం
ఉపాసనాదిక్రియాంతరవిధానాన్ధత్వంవా? నహిపరినిష్ఠితవస్తుస్వరూపప్రతిపాదనం సంభవతి ప్రత్య

మితి॥ అనిత్యమితి పాప్రేదర్శనమన్వర్థః॥ వాయుర్విక్షిప్తగామినీదేవతాతదైవతాకంకర్తృక్షిప్తమేవ ఫలం దాస్యతీ త్యేవం
విధేయాధానాంస్తుతిరూపాధేనద్వా రేణ 'వాయువ్యగ్ శ్వేతమాలభతే' త్యాదివిధివాక్యేనైకవాక్యత్వాదన్ధవాదాస్పృశ
లాస్త్వః॥ స్తుతిలక్షణయా సంఫలకార్యపరత్వాత్ ప్రమాణమన్ధవాదాఇతియావత్ సన్వధ్యయనవిధిగృహీతానాం వేదాం
తానామానన్ధక్యం నయుక్తమిత్వేనాహ॥ కర్తృత్వం వేదాంతానామానన్ధక్యం సాధయామః॥ కింతులోకేన్ధస్యమా
నాంతరవేద్యత్వాన్నిష్ఫలత్వాచ్చసిద్ధబ్రహ్మపరత్వేతేషాం మానాంతరపాపేక్షత్వనిష్ఫలత్వయోః ప్రసంగాదపాప్ర
మాణ్యాపాదాతాకార్యశేషకర్తృదేవతాఫలానాం ప్రకాశనద్వారాకార్యపరత్వం వక్తవ్యమితిబ్రూమః॥ తత్ర త్వంత
న్నదాధవాక్యానాం కర్తృదేవతాప్రావకత్వం వివిదిషాదివాక్యానాం ఫలప్రావకత్వం ననుకర్తృశేషనుసారభ్యప్రకరిణాంత
రాధీతానాం వేదాంతానాం కథంతేర్థేతత్వం॥ మానాభావాదిన్యరుచ్యావయోంతరమాహ॥ ఉపాసనేతి॥ మోక్షకామో
న బ్రహ్మభేదమారోప్య అహం బ్రహ్మస్మి' త్యుపాసితే త్యుపాసనావిధిః॥ ఆదివదాచ్చ సాదయః॥ తత్కార్యపరత్వం వావ
క్తవ్యమిత్వర్థః॥ ననుశ్రితం బ్రహ్మవిహాయ శ్రితకార్యపరత్వం కిమన్ధం వక్తవ్యమితి తత్ప్రమాణసహితం పరతస్యమంతాన్ని
త్వయేనస్థితం పరినిష్ఠితం కృత్యనపేక్షం సిద్ధమితియావత్॥ తస్యప్రతిపాదనమజ్ఞాతస్య వేదేనజ్ఞావనంతన్నసంభవతి, మానా
ంతరయోగ్యేఽధైవాక్యస్య సంవాదేన త్యనవాదకత్వాత్ అగ్నిర్విమస్య భేషజమితివాక్యవత్ విసంవాదేచాబోధక
త్వాదాదిత్యయూపవదిత్యర్థః॥ సిద్ధోనవేదాన్ధమానాంతరయోగ్యత్వాత్ ఘటవదిత్యుక్త్యాన్నిష్ఫలత్వాచ్చతథేత్యాహ॥

తదితి॥ సిద్ధజ్ఞాననేహియోపాదేయగోచరేఫలాభావాచ్చతన్నసంభవత్యర్థః॥ ఫలంహినుభావాత్ప్రభుఃఖమానంచ॥ త
 చ్చప్రవృత్తిఃప్రవృత్తిభ్యాంసాధ్యం॥ తేహోపాదేయస్యప్రవృత్తిప్రయత్నకార్యస్య హేయస్యనివృత్తియత్నకార్యస్యజ్ఞా
 నాభ్యాంజాయతేససిద్ధజ్ఞానాదివిభావః॥ తస్మిన్సిద్ధభోధివేదవాదానాంసాఫల్యంశమిత్యాశంక్యామ్నాయస్యేత్యాది
 సంప్రహవాక్యంవివృణోతి॥ అతవవేతి॥ సిద్ధజ్ఞానాత్ఫలాభావాదేవైత్యర్థః॥ దేవైర్నిరుద్ధస్సగ్నిరగోదీదితివాక్యేఽశ్చ
 జత్వేవరజతస్యనిందాద్వారాబహిఃషినదేయమితిసఫలనిషేధశేషత్వవద్వేదాంతానాంవిధిశేషత్వంచాచ్యమిత్యర్థః॥
 ననుతేహంమంత్రవత్సత్వతంగ్రిహస్తునాథవాదవద్విధేకవాక్యత్వమిత్యాశంక్యాన్వప్తాంతాస్థిమాహ॥ మంత్రాణాం
 చేతి॥ ప్రమాణత్వజేఽర్థవాదదింతానంతరంమంత్రేషుదింతాకృతా॥ ఇషేత్వేతిసంత్రేధినర్హిత్యధ్యాహారాచ్ఛాభా
 వేదనక్రియాప్రతీతేరగ్నిర్ముఖైత్యాహాచక్రియాసాధనదేవతాదేవప్రతీతేఃసంత్రాస్థిత్వాదిభిఃప్రతాపిణ్యుక్తైః
 తేదశమిచ్చావరణమాత్రేణాచ్యుప్తంపురస్కరః॥ త్రతాపుమర్కంవిఉతద్యప్తేనైవాన్యైర్జణేనేతిసందేహాదింతాదినాప్య
 ధ్యయనకాలావగతమంత్రాన్వేష్యత్ప్రతిసంభవాదన్వప్తాన్యంత్రాకలిప్రాప్తేసిద్ధాంతః॥ అవిశిష్టప్రవాక్యార్థః॥ ఇతి
 లోకవేదయోర్వాక్యార్థస్యావిశేషాత్సంత్రవాక్యవాన్వప్తేనైవస్వార్థప్రకాశనేనక్రయావకాశత్వసంభవాద్వ

యాదివిషయ్యాన్వరిణీతివస్తునః॥ తత్ప్రతిపాదనచ హేయోపాదేయరహితేపురుషాద్భావాత్॥
 అతవవఃసోగోదీదిత్యాదీనామానన్ధ్యంమాభూదితివిధినాత్వేకవాక్యత్వాత్ప్రత్యక్షేనవిధిసాన్వయేతి
 విధిప్రావకత్వేనాథవత్వేయిక్రంతాతవమంత్రాణాంచఇషేత్వేత్యాదీనాంక్రియానాన్వయసాధికా
 యకత్వేనకర్తృసమవాయిత్యముక్తం॥ అతోనన్ధ్యవిషయేదేవతాక్యానాంవిధిసంస్పర్శమంత్రేణాథవత్వద్వ
 ష్టోపపన్నావానదవరిణీతేవస్తుస్వరూపవిధిస్సంభవతిక్రియావిషయత్వాద్విధేః॥ తస్మాత్కర్మాత్మేతి
 తకర్తృదేవతాదిస్వరూపప్రకాశనేనక్రియావిధిశేషత్వంవేదాంతానాం॥ అథప్రతిరణాంతరభయా
 నైవతదభ్యవగమ్యతే, తథాపిస్వవాక్యగతోపాసనాదికర్తృవరత్వం, తస్మాన్నప్రహ్మణ్యత్వాప్రయోగ
 త్వమితిప్రాప్తే ఇదముచ్యతే॥ ... *
 ————— శ్లో తత్తత్తసమన్వయాత్ ॥౪॥ శ్లో —————

తుశబ్దఃపూర్వపక్షవాదవృత్తిర్థః॥ తద్వక్రీహ్మసర్వభృంసర్వశక్తిజగదున్నతస్థితిలయకారణంవేదాం
 తతాప్రక్రియవగమ్యతే॥ కథం? సమన్వయాత్॥ సర్వేషుహివేదాంతేషువాక్యైఃతాగ్నయేజైవసర్వార్థ

స్థేసంభవత్యద్యుజ్జ్వలనానువపత్యైఃఫలవదనుష్ఠానాయాపేక్షితేనక్రియానాన్వయసర్వభృతనమంత్రాణాంకర్మాగత్వం
 మంత్రేరేవమంత్రాన్ధేఃప్రద్యోగవిషయమప్రద్యుష్టోగతిరథాచాథవాదానాన్వయవదార్థద్వారావైకవాక్యత్వం
 విధిభిర్మంత్రాణామిత్యాన్వయజ్ఞానద్వారాతైర్వాద్యైరవాక్యత్వమితివిభాగః॥ నన్వస్తుకర్తృప్రతిరణస్థవాక్యనాం వి
 ధేకవాక్యత్వంవేదాంతానాంతుపేక్షిప్రామాణ్యంకింసప్యాదితతాగ్నిమానన్ధ్యవిధితి॥ నన్ధ్యవిధితి॥ వేదాంతాఃపద్యైఃవాక్యత్వే
 నైవాథవంతోసిద్ధార్థవేదత్వాన్మంత్రాగ్ధవాదాదవదిత్యర్థః॥ అన్యత్రాన్వప్తాపివేదాంతేషుకల్పితామితితతాగ్నిమా
 ఉపపన్నావేతి॥ వేద్యమచంగః॥ సిద్ధఫలాభావపోక్షత్వాదివిభావః॥ గహిఃప్రహ్మణ్యేవస్వార్థవిధిః॥ కృతం
 వేదాంతానాంవిధ్యంతరతేషువేద్యతలమా॥ సచేతి॥ ననుఽదృశాబాహుళినిసిద్ధవిధిః॥ విశిష్టప్రతాగ్నిమా॥ క్రియేతి॥
 దర్శనక్రియాసాధనస్యప్రయుజ్యమానతయాసాధ్యత్వాద్విధేయతా, సమీగ్రిహప్రహ్మణికథమన్వయాధ్యత్వాన్నవిధే
 యత్వమిత్యర్థః॥ భావనతముపసంహరణతస్మాదితి॥ తస్యయమేవారుదించకపక్షాంతరమాహ॥ అతేతి॥ సిద్ధాంతస్మా
 త్రంవ్యావృత్తే॥ తుశబ్దశ్చితి॥ తద్వక్రీహ్మవేదాంతప్రమాణకమితిప్రతిజ్ఞాతాథేహాతుంపుచ్చతి॥ కథమితి॥ హేతుమాహ॥
 సమితి॥ అన్వయప్రాత్యర్థవిషయత్వం, తస్మాదిత్యేవహేతుః॥ తాత్పర్యస్యపరమ్యుక్త్యమఖండాత్ విషయత్వం సూచయ

కుం సంపదం ప్రతిజ్ఞాంతర్గతమేవ, తథాచాఖండంబ్రహ్మవేదాంతజప్రమావిషయః, వేదాంతతాత్పర్యవిషయత్వాత్ ।
 మోయద్వాక్యతాత్పర్యవిషయస్సతద్వాక్యప్రమేయః, యథాకర్తృవాక్యప్రమేయోధర్మభిప్రయోగః । వాక్యాన్త
 స్యాఖండత్వమసంస్పృష్టత్వం, వాక్యస్యచాఖండార్థకత్వం, స్వపదోపసాహితాయేపదార్థాప్రేషాయస్ససర్గః తదగోచర
 ప్రమాజనకత్వం । నచేవమప్రసిద్ధం ప్రకృప్తప్రకాశత్వం ప్రభిత్యాదిలక్షణావాక్యానాం లోకేల్లక్షణయా చంద్రాదివ్య
 క్తివాత్ప్రమాహేనుత్వాస్మిన్వచలక్షణాచావిరుద్ధా । సత్త్వైరర్థవాదపక్షైరేకస్యాస్తుతేక్షణాంగీకారాద్విధా
 సస్యజ్ఞానాదివదైరఖండంబ్రహ్మభాతీతినపత్యాసిద్ధిః । నాపిహేత్వసిద్ధిః । ఉపక్రిమాదినిత్యైదాంతానామద్వితీయాదిం
 డబ్రహ్మణితాత్పర్యస్వయాత్తత్రాచాదోగ్యపత్యైఉపక్రమందర్శయతి । సచేతి, ఉద్దాలకః పుత్రమువాచ, హేసోమ్య
 ప్రియదగ్ధః, ఇదంసర్వభగదగ్రేఉత్పత్తైఃపాకా తేనదబాధితంబ్రహ్మేవాసీత్ । ఏవకారేణజగత్సమృత్యుకృతాసిషిధ్య
 తే । సతస్సజాతీయవిజాతీయస్యగతభేదసరాసాన్ధం, ఏకమేవాద్వితీయమివదక్రయం, ఏవమద్వితీయంబ్రహ్మవాప్ర
 మ్య ఏతదాత్మ్యవిదంసత్వం, మమ్యవసంహారసరి ఉపక్రమోపసంహారైకరూప్యంతాత్పర్యలింగం, తథా, తత్త్వమసీతి
 నవకృత్యోభ్యాసః । యాపాదసానాద్వితీయబ్రహ్మణో మానాంతరాయోగ్యత్వాదపూర్వత్వముక్తం, ఆప్రమాదకల
 సత్త్వోన్యనాభాలయసత్తాతీయంపూతేష్టతంప్రత్యక్షక్రియారజానాసీత్స్థితిః । తస్యతావదేవదిరంయావన్నవిమోక్ష్యున
 సంపద్యతే । బ్రహ్మజ్ఞానాస్థిలముక్తంతస్యవిమమోయావతా-లం దేహవాసవిమోక్ష్యతేతావదేవ దేహపాతవ్యం
 దోషకంబు । తదేవదేహపాతానంతరంబ్రహ్మకబ్రహ్మసంపద్యతే ఏదేహతైవస్యమనుభవతీత్యర్థః । ఖనేనజేవాన్వి

స్యప్రతిపాదకత్వేననమగరాలి, సచేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్, ఏకమేవాద్వితీయం, ఆత్మావాఇదమే
 కమివాగ్రఆసీత్, తదేతస్యక్రియారూప్యనవపద్యసంతరమబాహ్యమయమాత్మాబ్రహ్మసర్వానుభూ
 బ్రహ్మేదేవమమ్యంతంపురస్తాదిత్యాదీని । నవతర్గతానాంపదానాంబ్రహ్మస్వరూపవిషయేన్వి తేసమ
 న్నయేనవగమ్యమానేఉధాంతరకల్పనాయుక్తా, శ్రుతహాస్యశ్రుతకల్పనాప్రసంగాత్ । నవతేహంకర్తృ
 దేవతాదిస్వరూపప్రతిపాదనపరతావసీయతే । తతేనకంపశ్యేదిత్యాదిక్రియాకారకఫలనికారణ
 శ్రుతేః । నవపరిస్థితవస్తుస్వరూపత్వేనపిప్రత్యక్షాదివిషయత్వం, తత్త్వమసీతిబ్రహ్మత్వభావస్యశా

నానుప్రవిశ్యేత్వాదవద్వితీయజ్ఞానార్థోద్ధవాదః । మృదాదివృష్టాంతైఃప్రకృతివ్యతిరేకేణకారోనాస్తీత్యుపపత్తిరీక్తా ।
 ఏవంపద్యభానితాత్పర్యలింగానివస్తానసహస్తానవాప్రతివేదాంతదృశ్యంతిఇత్యభిప్రేత్యైతరేయోపక్రమవాక్యేన
 తతిః । ఆత్మావాత్ ఇతి । బ్రహ్మదాదన్యకేమధుకాంతోపసంహారవాక్యంపదాన్తిరోన్విశేషత్వాన్యమాహ । తదేవదితి, మా
 యాభివృక్షుమూఢుంతద్వక్తా । ఏతదవరోక్షం । అపూర్వంకారణసూన్యం । అనవరంకార్యరహితం । అన్యతరంజాత్యం
 తరంయస్యనాస్తీత్యనంతరం, ఏకతనమిశ్యర్థః । అబాహ్యమద్వితీయం । తస్మాదరోక్షస్వముపపాదయతి । అయమితి । వ
 స్వమనుభవతీతీసర్వానుభూః, చిన్మాత్రమిశ్యర్థః । ఋగ్యజుస్సమవాక్యాన్యత్వైర్నిర్విగహాక్యమాహ । బ్రహ్మేదేవ
 మితి । యశ్చురస్తాత్పూర్వవిగ్రస్తుజాతమిదంబ్రహ్మేవాదిమహంభావితదమృతంబ్రహ్మేనతత్త్వస్యర్థః । అనివదేన
 స్యంజ్ఞానవసంతమిత్యాదివాక్యాన్యవ్యాంతే । నస్యస్తుబ్రహ్మణస్తాస్త్వోపయత్వంవేదాంతానాంకార్యమేవాగ్ధః
 కేసస్యాదిత్వత్రాహ । నచేతి । వేదాంతానాంబ్రహ్మణీత్యాన్విశ్చేనస్మీయమానేకార్యాన్విన్యాయముక్తం । యత్పూర్వజ్ఞ
 స్సతద్భాగ్భిభిన్నాయాదిశ్యర్థః । యదుక్తపద్ధవాదన్యాయేనవేదాంతానాంకత్వాదిప్రవేశస్యమితిత్రాహ । నవతే
 హమితి । తేహంకర్తృశేషప్రవేశత్వంనభాతి కేతుజ్ఞానద్వాదాకర్తృతర్వానననాశికత్వమేవ, తత్తత్ప్రవిద్యాకారేణకర్తృ
 శేనకరణేనకంవిషయంపశ్యేదితిశ్రుతేరిశ్యర్థః; అథవాదానాంతుస్వాభేదభలాభావాల్ప్రతిలక్షణేతిభావః । యదుక్త
 సిద్ధత్యేనమానాంతరవేద్యంబ్రహ్మనవేదార్థభిరత్రాహ । నవపరితి । తత్త్వమసీతిశాస్త్రమంతరేణతేనంబంధం । త
 ద్విసవేదార్థస్యాన్విత్యేనపాకవన్యనాంతరవేద్యత్వాత్ । యదివేదంవిసాధర్మస్యానిర్ణయాన్నమావాంతరవేద్యత్వా

దా బ్రహ్మసూత్రం యచ్చోక్తం నిర్వలత్వాత్ బ్రహ్మన వేదాన్త ఇతి తదన్వయపరిహరణి॥ యత్త్విత్వాది నా॥ రహిత త్వాద్విన్నత్యాన్తస్త్రిన్దుగతిశేషః॥ యదవ్యక్తం ఉపాసనాపరత్వం వేదాంతావామితత్రక్తిం ప్రమాణంచాగ్ని దివాక్యానామతవత్వేపామితి తత్తాద్విన్నయంగీకరణి॥ తదతాదీతి॥ జ్యేష్ఠత్వాదినిఃసంఘటించాదితబ్రాహ్మః॥ నద్వితీయః, విధిశూన్యతాం సత్యంజ్ఞానమిత్యాదీనాంస్వాధ్యైకతవతామపాసనాపరత్వకల్పనాయోగాత్॥ కించతదన్తస్య బ్రహ్మ నిర్వచ్యేకత్వంజ్ఞానాత్పాత్రిహర్థ్యంవా? అద్యై అన్యస్తగుణవతః తచ్చేకత్వేనవేదన్తీయత్వాహ॥ నకుతథేతి॥ పాత్రిణాదిదేవతాదివదిత్యర్థః॥ అహం బ్రహ్మస్మి త్యేకత్వేజ్ఞానేనతహేయోపాదేయశూన్యతాయా బ్రహ్మత్వనిఃసంఘటానా వాచుపాస్యోపాసకత్వైతజ్ఞానస్యసకారణస్యనాశాచ్చనోపాసనాశేషస్యమిత్యాహ॥ ఏకత్వైత్యితి॥ ద్వైతజ్ఞానస్యసంపాదరబలాత్సునరుదయేధానమితి నేత్యాహ॥ ఏహితి॥ ద్విధానస్యేతిశేషః॥ భాగ్రిత్యానిష్ఠాయోగార్థ్యంసంపాదరంభం ఉభాగ్రితిత్వేననిష్ఠితంనవిధినిమిత్తమితిభావః॥ యేనేతిఉపాసనాయాంకారణస్యసత్వేనేత్యర్థః॥ వేదప్రామాణ్యస్యవ్యాపకంక్రియాగ్ధస్యముక్తమనువరణి॥ యద్యపితి॥ కన్యకాంబేళివాదానామిత్యర్థః॥ తథావన్యవతాభావాద్వేదాంతేషువ్యాప్యభావానుమానమితిభావః॥ వేదాంతాంసంపాద్యేమానం అక్రియాగ్ధత్వాత్, ఏహితి॥ ఏకత్వాదిత్యాదివదిత్యనుమానేషులగ్ధకత్వముపాశ్రిత్యాహ॥ తథాపితి॥ అథవాదానాంకల్పలస్వాధ్యామానత్వేపీత్యర్థః॥ తద్విషయస్యతత్తాగ్రణస్యస్వాధ్యైకబ్రహ్మత్వనిఃశేషః॥ సఫలజ్ఞానకారణత్వేనవేదాంతానాంస్వాధ్యేమానస్యసద్వేదాన్తక్రియాగ్ధ

ప్రమంతరేణానవగమ్యమానత్వాత్॥ యత్తు హేయోపాదేయరహితత్వానువదేశానన్త్యమితి॥ నైష దోషః॥ హేయోపాదేయశూన్యబ్రహ్మత్వావగమాదేవసర్వజ్ఞేత్రప్రమాణాత్సురుదయస్థితిః॥ తదతాదిప్రతిపాదనస్యతుస్యవాక్యగతోపాసనార్థత్వేనఏకత్వేద్వైతీయః॥ ననుతథా బ్రహ్మణఉపాసనావిధిశేషత్వంసంభవతి॥ ఏకత్వే హేయోపాదేయశూన్యతయాక్రియాకారణాదైవదిజ్ఞానోపవృత్తింపవతైః॥ నహిబ్రహ్మైకత్వవిజ్ఞానేనోక్షుధితస్యద్వైతవిజ్ఞానస్యపునస్సంభవోస్తి, యేమోపాసనావిధిశేషత్వం బ్రహ్మణః ప్రతిపాద్యేత॥ యద్యప్యన్యత్ర వేదవాక్యానాంవిధిసంస్పర్శమంతరేణప్రమాణత్వంనదృష్టం, తథాప్యాత్మవిజ్ఞానస్యఫలపరత్వంతత్వాత్ నతద్విషయస్యశాస్త్రస్యప్రామాణ్యం శక్యంప్రత్యాఖ్యాతుంనచానుమానగమ్యంతాస్త్రప్రామాణ్యంయేనాస్యత్రకృష్టానిదర్శనమపేక్ష్యేత॥ తస్మాద్విధంబ్రహ్మణశ్చాస్త్రప్రమాణకత్వంఅతాత్రివరేనత్యవతీత్యంతేపునరాగతవంతః॥ యద్యపిశాస్త్రప్రమాణకంబ్ర

కత్వంతద్వాప్యవకమితిభావః॥ ననుమానూద్వేదపాత్రిమాణ్యస్యవ్యాపకంక్రియాగ్ధస్యవ్యాప్యంతుభవిష్యంతదథావాద్వేదాంతానాంపాత్రిమాణ్యందుష్టేయమితి నేత్యాహ॥ నరేతి॥ యేన వేదపాత్రిమాణ్యంస్యపాన్యనుమానగమ్యత్వేనాస్యత్రత్వవిద్యప్రపంచ్యప్రాంతమపేక్షేత తదేవనాస్తిత్యర్థః॥ చతురాదివద్వేదస్యస్యతఃపాత్రిమాణ్యజ్ఞానాన్నతద్వాప్యవ్యతింగాద్యపేక్షా॥ పాత్రిమాణ్యసంశయేతుఫలవదజ్ఞానాబాధితార్థతాత్పర్యాత్పాత్రిమాణ్యశ్చయోగక్రియాగ్ధత్వేన సానుమానేపతేదితతాశ్చేవ్యభిచారాదితిభావః॥ ఎర్థతార్థముపసంహరణి॥ తస్మాదితి॥ సమన్వయాదిత్యర్థః॥ విధివాక్యానామపిఫలవదజ్ఞానార్థత్వేనపాత్రిమాణ్యంతత్వంవేదాంతానామపితిస్థితం॥ సప్రమంబర్గకం॥ ఏవంపదానాంసద్ధాతైపుస్సత్రివిచ్ఛతాంబ్రహ్మనాస్తికానాం మతంబ్రహ్మనోమానాంతరాయోగ్యత్వాన్యలవత్త్వాచ్చవేదాంతైకమేయత్వమిత్యుక్త్యాదిరస్తం॥ సంప్రతిసర్వేపాంపదానాంకార్యాన్వతాభేకత్రివిచ్ఛతాంవిధిశేషత్వేనప్రత్యగ్భావనావేదాంతైర్భేద్యతేనస్వాతంత్ర్యేణైవదతాంస్యత్రికారణాం మతనిరాసాయ సూత్రస్యవర్గకాంతరమారభ్యతే॥ తత్రవేదాంతాఃకిముపాసనావిధిశేషత్వేనబ్రహ్మబాధయంతి॥ ఉతస్వాతంత్ర్యేణా ఇతిసిద్ధే పున్సత్త్వభావభావాభ్యాంసంశయేపూర్వీకమాహ॥ అతాత్రివరణి॥ బ్రహ్మనోవేదాంతవేద్యత్వోక్తవత్రికారాఃపూర్వపక్షయంత్యన్యం॥ ఉపాసనాతోముక్తిఃపూర్వపక్షేత తత్రజ్ఞానాదేవేరింద్రాంలేఫలవిధిర్నియోగః తస్యవిషయఃప్రతిపత్తిరుపాస

నా! అస్యాకోవిషయఇత్యేకాంతాయాం సత్యాదివాక్యైర్వివిధై రేవ బ్రహ్మసమర్ప్యత ఇత్యాహ॥ ప్రతిపత్తిః॥ వివి
విషయప్రతిపత్తివిషయతయేత్యర్థః॥ వివిధరాద్యాక్యైర్చేషలభేద్యంతమాహ॥ యథేతి॥ యూపేపశుంబధ్నాతి॥ అ
హవనీయేజుఃపూతాః॥ ఇంత్రంయజేతేతి విధిషుకేయూపాదయ ఇత్యాకాంతాయాం॥ యూపంతక్షతి యూపస్తా
ప్రీకరోతీతి తక్షణాద సంస్కారం దాసుయాహ॥ అగ్నినాదగీతేత్యాధానసంస్కారతోఽగ్నిరాహవనీయః॥ చబ్రహ
స్త్రేపురందర ఇతివిధివై రేవ వాక్యస్సమర్ప్యతే తద్వచ్ఛ్రీష్ట్యర్థః॥ విధిపరవాక్యస్యాపి అన్యార్థబోధి త్వేవాక్య
భేదస్యాదితి శంకానాసార్థమపి శబ్దః॥ మానంత గాఙ్గా తాన్యపి శేషతయోచ్యంతే సప్రధానత్వే నేతినవాక్యభేదః,
ప్రధానార్థభేదస్యైవ వాక్యభేదకత్వాదితి భావః॥ నమా క్షమప్తి కలిం దైస్తామ్యర్పవిషయస్య బ్రహ్మణఃకుతోవిధి శేషస్య
మితశంకతే॥ శుభః॥ వృద్ధవ్యవహారేహి శాస్త్ర తాత్పర్యనిశ్చయః॥ వృద్ధవ్యవహారేచ శ్రీశుః ప్రవృత్తినివృత్తిరీదృ
శ్యాస్తప్రయోగోద్యతే॥ అశ్శాస్త్రస్యాపి తేషవప్రయోజనే, తేష కార్యజ్ఞానజన్యే ఇతి కార్యపరత్వం శాస్త్రస్య త
త కార్య శేషత్వం బ్రహ్మణ ఇత్యాహ॥ ప్రవృత్తిః॥ శాస్త్రస్య నియోగపరత్వే వృద్ధసన్న్యతిమాహ॥ తథాహి త్యాది నా॥
క్రియా కార్యం, నియోగో విధి, నియోగస్థానమిత్యనన్తాంశరం॥ కోవేదార్థ ఇత్యాకాంతాయాం భాష్యకృతోక్తం॥ వృ
ద్ధోహితి॥ తస్య వేదస్య కార్యం వేదార్థ ఇత్యత్ర చోదనా సూత్రస్థం భాష్యమాహ॥ చోదనేతి॥ క్రియా యాః నియోగస్య జ్ఞా
నద్వారా ప్రవర్తకం వాక్యంచోదనేత్యుచ్యత ఇత్యర్థః॥ శబరస్వామిసమ్మతి ముక్త్యాజై మిని సన్న్యతిమాహ॥ తస్య జ్ఞానమితి॥

మృతభాపి ప్రతిపత్తివిధివిషయతయైవ శాస్త్రేణ బ్రహ్మ సమర్ప్యతే, యథాయూపాహవనీయాదీన్య
తాకికాన్యపి విధి శేషతయా శాస్త్రేణ సమర్ప్యంతే తద్వత్ కుతపతత్? ప్రవృత్తినివృత్తిపరత్వాచ్చాస్త్ర
స్య, తథాహి శాస్త్ర తాత్పర్యనిదానమత్రమాణం॥ వృద్ధోహి తస్యార్థః కర్మవబోధనం నామేతి చోదనేతి
క్రియా యాః ప్రవర్తకం విచారం॥ తస్య జ్ఞానముపదేశః॥ తద్భూతానాం క్రియాధైరసమామూయః॥ ఆ
మూయస్య క్రియార్థత్వాదానర్థక్యమతదగ్ధా నామితిచ॥ అతః పురుషం కృదిద్విపయవిశేషే ప్రవర్తయ
తోకుతశ్చిద్విపయవిశేషాన్నివర్తయచ్చార్థవచ్చాస్త్రం, తచ్ఛేషతయాచాన్యమపయుక్తం, తత్తానూ
న్యాద్యేదాంతానామపి తే వార్థవత్వంస్యాత్॥ సతిపి విధిపరత్వే యథాస్వరూపికావస్థ్యాగ్నిహు
తాదిపాదనంవిధీయతే, ఏవమన్యతస్య కామస్య బ్రహ్మజ్ఞానంవిధీయత ఇతియుక్తం॥ సన్న్యహజ్ఞాస్య
వైలక్షణ్యముక్తం॥ కర్మకాండేభిర్వ్యోగర్హిజ్ఞాస్య, ఇహతుభూతం బ్రహ్మనిత్యనిర్వృత్తంజ్ఞాస్యమి

తస్య భిన్నస్య జ్ఞానకమపౌరుషేయం విధివాక్యముపదేశః, తస్య భిన్నావ్యతిరేకాదిత్యర్థః॥ పదానాం కార్యాన్యతాధై
రీతి నిర్వృత్తసూత్రంపతతి॥ తద్భూతానామితి॥ తద్భూతానాం క్రియాధైరసమామూయోఽర్థస్య తస్మిన్ తత్త్వాది
సూత్రం॥ తత్ర ప్రవేదేభూతానాం సిద్ధార్థస్థానం పదానాం క్రియాధైరకార్యవాచినాల్లిక్ష్ణాదిపదేన సమామూయస్య
హువాచ్చారిణంకర్తవ్యం॥ పదాన్జ్ఞానస్య వాక్యార్థమపకార్యాగ్నిమిత్తత్వాదిత్యర్థః॥ కార్యాన్యతాధైరీతానిపదానాం
కార్యవాచినదేన సహపదార్థస్త్వేద్వారా కార్యమేవ వాక్యార్థంబోధయంతీతి భావః॥ ఫలితమాహ॥ అనగతిః॥ యతోవృ
ద్ధావివహాపూరతోవిధినిషేధవాక్యమేవ శాస్త్రం, అర్థవాదాదికంకుతచ్ఛేషతయోపక్షీణం, తేన కర్మశాస్త్రేణ సా
మాన్యం శాస్త్రత్వం, తస్మాద్యేదాంతానాం కార్యపరత్వేవై వార్థవత్వంస్యాదిత్యర్థః॥ నమవేదాంతేనునియోజ్యస్య
విధేయస్య చాదగ్ధనాత్కథంకార్యగీరితితత్రాహ॥ సతిచేతి॥ నమదర్శబ్రహ్మజ్ఞానాసూత్రకారాభ్యామిహ కాండవ్య
యోర్ధ్వభేదరూక్షః, ఏక కార్యార్థత్వే శాస్త్రభేదానుపపత్తిః॥ తత్ర కాండవ్యయజ్ఞాస్య భేదసలిఫలవైలక్షణ్యం వాచ్యం॥
తథాచనముక్తి ఫలాయ జ్ఞానస్య విధేయతా, ముక్తైర్విధేయక్రియాభ్యుత్పేక్షకర్మఫలాదవిశేషప్రసంగాత్, అవిశేషచ
జ్ఞాస్య భేదానిద్ధేః॥ అతః కర్మఫలవిలక్షణత్వాన్నిత్యసిద్ధముక్తే ప్రద్యయంజకజ్ఞానవిధిరయ్యుక్త ఇత్యాశంకతే॥ సన్న్యహే
తి॥ ముక్తేకర్మఫలాద్యైలక్షణ్యమసిద్ధమితి తద్గంజ్ఞానంవిధేయం॥ సచత్త్వీసఫలంకార్యమేవవేదాంతేవ్యపిజ్ఞాస్య

మితితద్భేదానిధేరితివాచ్యం, ఇప్రత్యాత్. సచబ్రహ్మణోజ్ఞాన్యత్వసూత్రారోధః, జ్ఞానవిధిశేషశ్చేదసూత్రకృతా
బ్రహ్మప్రతిపాదనాదితపరిహరణి. తేతి. బ్రహ్మణోవిధిప్రయత్నస్వంస్ఫుటయతి. అన్యవాగితి. లోకంజ్ఞానస్వరూ
పం. బ్రహ్మవేదేశ్యత్రబ్రహ్మభావకామోబ్రహ్మవేదనః. కుగ్వాదివిధిఃపరిణమ్యునితిప్రవృత్త్యం. వేదాంతానేవాన్యతో
దన్యయతి. నిత్యితి. సమకించిధిఫలమితితదాహ. తమపాసనాదితి. ప్రవృత్త్యైశ్చాపాసనాత్. బ్రహ్మః తావన్
తిమిమితాస్తోక్తిమోక్షః స్వర్గవర్గాకామసిద్ధిఃఫలమిత్యర్థః. బ్రహ్మణః ప్రవృత్త్యాపాసనాదివయకవిధిశేషత్వానం
కీకారేణావకమాహ. కర్తవ్యేతి. విద్యసంబంధసిద్ధిభోధేప్రవృత్త్యాఫలాభావాదేనానాంతే ఫల్యస్యాదిత్యర్థః. ని
త్యుపశంకాస్పృహార్థాదృష్టాంతవైకమ్యేనపరిహరణి. స్వాదితి. ఎవదన్తవర్తిమేవంచేత్ప్రవృత్త్యర్థః. ఏవంబ్రహ్మ
మాహాయదితి. కించ, యదిజ్ఞానాదేవముక్తిప్రదాత్ర. సంబంధజ్ఞానానంతరం. సనాదివిధినిస్సౌత్, తద్భుతేశ్వకాన్య
సాధ్యముక్తిరిత్యాహ. శ్రోతవ్యితి. శబ్దానాంకార్యావరతకైఃప్రవృత్త్యాఫలప్రైవ తాన్త్రత్వాన్నిదే ఫలాభా

తి. తత్రనర్మజ్ఞానఫలాదనుష్ఠానాపేక్షాద్విలక్షణంబ్రహ్మజ్ఞానఫలంభవిరుచమాహ. నాహాశ్చ్యోభ
విత్. కార్యవిధిప్రయత్నస్వైకబ్రహ్మణఃప్రతిపాదనత్వాత్. అన్యవాశేప్రవృత్త్య. యితి. అన్య
విభావపాపా. సోన్వేద్యవ్యస్థాజ్ఞానీత్యన్య. అన్వేద్యోపాసిత. అన్యవమేవలక్షణముపాసిత. బ్రహ్మ
విద్యైష్టావళివతీత్యాదిమహి. విధానేషుసంస్థా. కోపావాన్యైఃప్రవృత్త్యాకార్యాయాం. తస్య
సూపసమన్వజేనసర్వేవేదాంతాఉపయుక్తాః, నిత్యస్వర్కస్థస్వర్కతోనిత్యవ్యవస్థాశ్చేద్యశుద్ధముక్తి
స్వభావోవిజ్ఞానమానంకంబ్రహ్మైశ్వేయమాదయ. తమపాసనావ్యతాన్త్రకృష్టావర్తనోమోక్షఃఫ
లంభవిద్య. కర్తవ్యవిధ్యననుప్రవేశేతువస్తుమాత్రకథనేహానోపాదానాసంభవాత్. నిత్యద్విపావ
సుమతీరాతాసంగచ్ఛతీత్యాదివాక్యవద్యేదాంతవాక్యానామానభావ్యమేవస్సౌత్. సమప్రమాత్ర
కథనేపి. శబ్దరియంనాయసర్వభిత్వానోభాగ్రితిజ్ఞాతఫలనివర్తనేనాన్యవర్తివర్తివర్తి. తథేహాన్యసం
సాధ్యత్వప్రకథనేనసంపారిత్వభాగ్రితివర్తనేనాన్యవర్తివర్తి. స్వాతేతదేవ. యది. తజ్ఞాన్య
సూపత్రసణమాత్రేజైవ. సర్వభాగ్రితినివర్తతే. తదాసంపారిత్వభాగ్రితి. బ్రహ్మస్వరూపత్రవణమా
త్రేనినివర్తత. సమనివర్తత. తుగ్గబ్రహ్మణోపి. యథాపూర్వం. సుఖదుఃఖాదిసంపారిధర్మదర్శనాత్. శ్రో
తవ్యోనంతవ్యోనిధిభావసంస్థా. త్రవణోత్తరకాలయోచ్చనానిధిభావసంస్థా. దర్శనాత్. త
స్మాత్ప్రతిపత్తివిధిపయతయైవశాస్త్రప్రమాణకం. బ్రహ్మభ్యుపగంతవ్యమి. అతాగిధియితే. కర్తవ్య
బ్రహ్మద్యాఫలయోన్వైలక్షణ్యాత్. తారీరంవాదికంమానసంబకమశుక్రిష్టతీప్రసిద్ధభాగ్యుం
యద్విషయాజ్ఞానా, అథానోధమజ్ఞానీతిసూత్రితా. అధర్మవిహింసాదికప్రతిషేధబోధనా
లక్షణత్వాన్జ్ఞాన్యఃపరిహరయ. తయోశ్చేదనాలక్షణయోరథానభావయోర్భాగ్యుంభావయోః ఫలే

వాన్తననాదివిధేశ్వకార్యురావేదాంతాశ్చిత్తాన్యవయవసంహరణి. తస్మాదితి. వేదాంతానవిధివరాస్వాధేఫలవ
ర్తివర్తియోభ్యఃఫలత్వాత్. నాయంసర్వభిత్వాన్యవత్. సారోదీతీ. స్వర్గకామాయజైతీతివాక్యయోర్నిరాసా
యసేతానిశేషాన్యయమితిసద్ధాంతయతి. అతేతి. యదుక్తంమోక్షకామస్య. యోజ్యజ్ఞానంవిధేయమితిన్నేత్యా
హ. తేతి. మోక్షోపనిషత్సంకర్తఫలవిలక్షణత్వాదాన్యవదిత్యర్థః. ఉక్తహేతుజ్ఞానాయకత్వశ్చలేప్రపంచయతి. తారీర
మిత్యాదివాక్యనిర్వర్తితంసంపాదనావమమవర్తివర్తి. అథవేదాన్యనానంతరం. అతోవేదస్యఫలవదర్శనత్వా
న్జ్ఞాన్యర్థయాన్యవర్తనాశ్చావక. కర్తవ్యితిసూత్రార్థః. సకేవలంభాన్యంకర్తవ్యం. నిర్వర్తనోపి. త్యాహ. అధర్మోప
సేతి. సకేవలవాక్యప్రమాణత్వాదిత్యర్థః. కర్మత్వఫలమాహ. తయోరితి. మోక్షప్రసరీ. త్రియోవిశోకః శరీరా
ద్యభోగ్యోవిపయాన్యజ్యోపనాన్యవిత్వప్రసిద్ధిభివైలక్షణ్యజ్ఞానాయప్రత్యేకత్వాదీనిశేషణాని. సామాన్యేనక

ర్తుఫలముక్త్యాధర్మఫలంపుభక్తిసంపదయతి॥ మనుష్యత్వాదితి॥ సఫకోమానుషత్వనందోస్తతశ్చతగుణోగంధర్వాదీనామి
లిత్రుతేరనుభవానుసారిత్యేమనుశబ్దార్థః॥ తతశ్చసఖతారతమ్యాదిత్యర్థః॥ మోక్షస్తునిరతిశయస్తత్సాధనంచతత్త్వ
జ్ఞానమేకరూపమితివైలక్షణ్యం॥ కించసాధనచతుష్టయసంపన్నమికరూపపమోక్షవిద్యాధికారి॥ కర్మణీతునానావిధభి
వైలక్షణ్యమాహ॥ ధత్తైతి॥ గమ్యతేనకెవలంకింతుప్రసిద్ధంచెత్యర్థః॥ అధిత్యంఫలకామిత్యం॥ సామర్థ్యంతోకికంపుత్రా
ది॥ ఆదిపదాద్విద్యత్త్వంకౌస్తాసిందితత్త్వంచ॥ కించకర్మఫలంమార్గప్రాప్యం, మోక్షస్తునిత్యాప్తభేదమాహ॥
తథేతి॥ ఉపాసనాయాంబిత్తస్థైర్యప్రకర్షాదర్పిరాదిమాన్దేబ్రహ్మలోకగమనంకైర్విష్ణుమిత్యాదిసామ్రాయతభి
వ్యర్థః॥ అగ్నిహూత్రం తపస్సత్యంవేదానాంచానుపాలనం॥ ఆతిభ్యంవైశ్వదేవంచఇష్టమిత్యభిధీయతే॥ “వాపీహాప
తీతాకాదిదేవతాయితనాదీచ॥ అగ్నిప్రదానమారామః పూర్తమిత్యభిధీయతే॥ “శరణాగతసంప్రాణంభూతానాం
చాప్యహింసనంబహిర్వేదిచయద్ధానందత్తమిత్యభిధీయతే॥ తత్రాపిచంద్రలోకైవీత్యర్థః॥ సంపతతిచచ్ఛతిఅస్మా
ద్లోకాదముంలొకమనెనెతసంపాత్యకర్మ, యావత్కర్మభోక్తవ్యంతావత్ప్రీత్యాపునరాయాంతీత్యర్థః॥ మనుష్యత్వా

ప్రత్యక్షేనుభవఃభేదరీరవాక్యనోభిరేవోపభుజ్యమానేవిషయేంద్రియసంయోగజన్యేబ్రహ్మేదిషుస్థావ
రాంతేషుప్రసిద్ధేమనుష్యత్వాదారభ్యబ్రహ్మంతేషుదేహవత్సుసఖతారతమ్యమనుశ్రూయితే॥ తత
శ్చృతద్దేవోద్ధర్మస్యాపితారతమ్యంగమ్యతేధర్మతారతమ్యాదధికారితారతమ్యం॥ ప్రసిద్ధంచాధిత్యసామ
ర్థ్యవిద్యత్త్వాదికృతమధికారితారతమ్యం॥ తథాచయాగాద్యనుష్ఠాయినామేవవిద్యాసమాధిభిశేషాదు
త్తరేణవధాగమనం॥ కేవలైరిష్టాపూర్తవత్తసాధనైర్థమాదిక్రమేణక్షిణేనపథాగమనం॥ తత్రాపిసుఖ
తారతమ్యంతత్సాధనతారతమ్యంచకౌస్తాసిం, యావత్సంపాతముపిత్వేత్యస్మాదవగమ్యతే॥ తథాచమ
నుష్యాదిషుస్థావరాంతేషుసుఖలవఃబోధనాలక్షణధర్మసాధ్యవివేతిగమ్యతేతారతమ్యేనవర్తమానః॥ త
తోర్ధ్వగతేష్వివాహాగతేషుచదేహవత్సుదుఃఖతారతమ్యదర్శనాల్ తద్దేవోరధర్మస్యప్రతీషేధబోధ
నాలక్షణస్యతదనుష్ఠాయినాంచతారతమ్యంగమ్యతే॥ ఏవమవిద్యాదిబోధవతాంధర్వాధర్మతారతమ్యని
మిత్తంశరీరోపాదానపూర్వకంసుఖదుఃఖతారతమ్యమనిత్యం సంసారయాపంశుక్రిత్ప్రతిన్యాయప్రసి
ద్ధం॥ తథాచశుక్రిఃసహవైసరీరస్యసత్యప్రియాప్రియయోరపహతిరస్తీతియథాచక్రితంసంసార
రూపమనువదతి॥ అశరీరంవాచసంసారప్రియాప్రియేస్పృశతేఇతిప్రియాప్రియస్పృశనప్రతీషేధా
చోదనాలక్షణధర్మకార్యత్వంమోక్షాభ్యస్యాశరీరత్వస్యప్రతిషేధ్యత ఇతిగమ్యతే॥ ధర్మకార్యత్వేహి
ప్రియాప్రియస్పృశనప్రతిషేధోనోపపద్యతే॥ అశరీరత్వమేవధర్మకార్యమిదేన్నతస్యస్యాభావిత్యా

చూర్ధ్వగతేషుసుఖస్యతారతమ్యముక్త్యాఅహోగతేషుతథాహ॥ తథేతి॥ ఇదాసంమూలతద్దేవ్యతదనుష్ఠాయినాంతారత
మ్యంపదన్నధర్మఫలంప్రపంచయతి॥ తతోర్ధ్వమితి॥ ద్వివిధంకర్మఫలంమోక్షస్యతైవైలక్షణ్యజ్ఞానాయప్రపంచితముప
సంహరతి॥ ఏవమితి॥ అస్మితాకామకోరిభయాన్యాదిత్యర్థః॥ “తేతంభుక్త్యాస్వగతలోకంతిహలోమిత్యాద్యాత్ప్రృతిః
కాష్ఠోపచయాజ్జ్వాలాపచయదర్శనాన్ఫలతారతమ్యేనసాధనతారతమ్యానుమానంన్యాయః॥ శుక్రిమాహ॥ తథాచైతి॥
మోక్షోనకర్మఫలంకర్మఫలవిరుద్ధాతీంద్రియత్వవిశేకత్వశరీరాద్యభోగ్యత్వాదిధర్మవత్త్వవ్యతిరేకేణస్వగ్రాహిణితి
న్యాయానుగ్రాహ్యంశుక్రిమాహ॥ అశరీరమితి॥ వాచేత్యవధారణేతత్త్వతోవిచేదనాలంపితమాచ్యసంప్రీతయికైసుఖ
దుఃఖవైవస్పృశత ఇతిత్యర్థః॥ మోక్షశ్చైదుపాసనారూపధర్మఫలం తదేవప్రియమస్తీతితన్నిషేధాయోగఇత్యాహ॥
ధర్మకార్యత్వేహితి॥ సనుప్రియంనామవైషయికంసుఖంతన్నిషేధ్యతే, మోక్షస్తుధర్మఫలమేవీకర్మణాంవిదిత్రఫలకా
ససామర్థ్యాదితిత్యర్థః॥ అశరీరత్వమేవేతి॥ ఆత్మనోదేహసంగీత్యమశరీరత్వం తస్యానాదిత్వాన్నకర్మసాధ్యతేత్యా
హ॥ నేతి॥ అశరీరంస్థూలదేహశూన్యం దేహావ్యవసేకమనిత్యేషుఏకంసత్యమవస్థితం మహంతంవ్యాపిం, ఆపేక్షికమ

నారభ్యఫలానికర్త్యానినశ్యంతి। అష్టాణ్యస్య హవమానుదంవిద్వాన్నిర్భయోభవతిద్వితీయాభావాత్। అభయంబ్ర
హ్మచాగ్నిహోమః। అక్షానహానాత్తజ్జీవాన్యంబ్రహ్మగుహాదేశాదాత్మానమేవ అహంబ్రహ్మస్మిత్వవేత్ విచితవత్। త
స్మాద్దేవనాత్తస్మిన్ బ్రహ్మసూక్ష్మగుభవగురిచ్చేనభాగ్నిహానాదేకత్వం, అహంబ్రహ్మైత్వనుభవస్తతాగ్నిగుభవకాలే
మోహశోకానస్తథితీహినినావభావః, తాసాంతాత్పర్యమాహ॥బ్రహ్మైతి॥ విద్యాతత్ఫలయోర్మధ్యభిన్నభావః। మో
క్షస్యపిఘ్నలత్వేస్సద్బాధివత్కాలాంతరభావస్త్వంపాతత్। తథాఽశ్చుక్తిభాధభిభావః। ఇతత్ప్రమోక్షవైభోనేత్యా
హ॥తథేతి॥ తస్మిన్ బ్రహ్మతస్మిన్ భ్యోః స్మిన్ పర్యంతస్మాజ్ఞానాద్వాచదేవోముక్తింక్ర॥ తుద్ధంబ్రహ్మప్రతిపేదేహతత్తజ్ఞా
నేర్విత్తం దృష్టవానాత్మమంతాగ్నిస్యస్యసర్వాత్మత్వప్రకాశకాత్, అహంమనుఃరిత్యాదీనాంతాగ్నిదదనేత్య
భావః। యద్యపిస్థితగానప్రియాయాతక్షణం, బ్రహ్మదర్శనంబ్రహ్మప్రతిపత్తిప్రియాహేతురితి వైషమ్యమస్తి, త
థాపిలక్షణహేతోఃప్రియాయాభితి(పాణిని3.1.2.1.2.3) సూత్రేనిప్రియాంప్రతిపత్తణహేతోర్భయోర్వత్తమా
మానాద్వాతోః పరస్యలబ్ధ్యైర్భ్యోశానవాదేశోభవనభావఃహితతత్త్వప్రశ్నయసామధ్యాత్మత్వగాయతీత్యుక్తై త
త్సార్థ్యం, వార్యాంతరంనుచ్ఛేదభావేత్యేతావశ్యస్మిత్తపదభిన్నస్యస్వప్రపంచమాహ॥యథేతి॥ కించజ్ఞానాదజ్ఞా
ననివృత్తిస్మిన్ బ్రహ్మచిత్తానస్యః శ్చైవత్వేనకర్మాదపిద్వా నవత్తకత్వం నయుక్తం, అతోబోధకావసవేదాంతానవి
ధాయకాభిప్రాయాః॥ త్వంహితి॥ భారద్వాజాదయష్టపయఃపిష్పాదంగురుంపాదయోః ప్రణయణోదితే భ్యంభిల్వ
భయంబ్రహ్మకప్రాప్తోపితదాత్మానమేవాదేకహంబ్రహ్మస్మిత్వితస్మాత్తస్సర్వగుభవత్, తత్త్రోరోమో
హాకశోకవికల్పమనుషశ్యత్యైవనాద్యాశ్చుక్తియోబ్రహ్మవిద్యానంతరంమోక్షందర్శయంత్యోమ
ధ్యేకార్యాంతరంవారయంతి। ఇథాతద్దేతత్త్వప్రశ్ననృషిర్వామదేవఃప్రతిపదే అహంమనురభవంసూ
ర్యత్వేతిబ్రహ్మదర్శనసర్వాత్మభావయోర్మధ్యేకత్వవ్యాంతరనివారణాయోదాహర్యం। యథాత్మిక
గాయతీలిప్తలిగాయతోర్మధ్యేనత్యుత్పాదకంకార్యాంతరం నాస్తితిగమ్యతే। 'త్వంహిసపితాయో
స్మాకమపిద్యాయాపకంపారంతారయసి; శుక్రితంహ్యేవమేభగవద్వశేభ్యః తరతిశోకమాత్మవిచి'।
'సోహంభగవశోనామిశన్మభగవాంబోధకస్యపారంతారయస్యి'। తేష్టైన్మదితకషాయాయతమనః
పారందర్శయతిభగవాన్'। నననునానాంభిజైవనాద్యాశ్చుక్తియోమోక్షప్రతిబంధనివృత్తిమాత్ర
మేవాత్మజ్ఞానస్యఫలంసంభవయంతి। తథాచాచార్యప్రణీతంన్యాయోపబృంహిశంసూత్రం 'మంభిన్నప్ర
స్మాకంపితాయత్వంపిత్యామకాహూత్యైవరంభుతరావృత్తియస్యపారంబ్రహ్మవిద్యాప్లవేనాస్మాంస్తాతయసి పా
పయసి జ్ఞానేనాజ్ఞానంనాతయసి'యావత్। ప్రశ్నవాక్యముక్తిభావోన్యూనాహ॥ శుక్రితమితి॥ అన్తరాయత్వ
త్వంశమివక్రమభూతేపమమనః, హరిత్యమితిభావః। అన్తరబోధకంశరీరేభగవత్త్వేభ్యోన్యూనాశుక్రమేఃపితవ్య
త్వం, 'సోహంభగవాన్' త్యాల్ హేభగవశోనామిశంశోచంశంసంభావనానెజ్ఞానప్లవేనోకషాగ్రస్యవరంపారంపా
పయస్యి'నివారదేవోక్తిఃసరమునామృత్యుస్థైర్యపాకృత్వీయనారదాయతనశశోకనిశానాజ్ఞానస్య జ్ఞానేనివృ
త్తియోపపకంపారంబ్రహ్మచక్రివ్యాధ్యభావఃపితవ్యోవేసోపిద్యాగ్రంభింకిరీతివాక్యవాదిజ్ఞాతాభావః। ఏవంశు
తేస్తత్త్వవృత్తిప్రమాముక్తిహేతుర్నాస్తిమేత్యుక్తం। తతాగ్నికపానగౌతమనినమ్మతిమాహత్రధాచేతి॥ శారోహ
మితిమిథ్యాజ్ఞానస్యాపారంభాద్యేవోమోహాదీవోహానాశః, తోహపాయాద్దమాధమకస్యహంప్రవృత్తైరపా
యః, ప్రవృత్త్యపాయాశ్చురదేహప్రాప్తియజ్ఞాన్మపాయః, ఏవంపాతప్రమేణోద్ధేరోద్ధిరస్యహేతునాశాన్నా
శేనతితస్యప్రవృత్తిరూపహేతోరవంతస్యకార్యస్యజత్వవోపాయాదుఃపిఘ్నంసూపాపగోభవతీత్యభావః। ఇమ
స్సూర్యసూత్రేఃతత్త్వజ్ఞానాన్నిశ్చేయిపాధిగుభిన్నత్వేనతితవదాన్భిన్నాత్మత్వత్త్వజ్ఞానంకథంమోక్షం సాధయ
తీత్యాకాంతాయామిథ్యాజ్ఞాననివృత్తిద్వారేణేతవత్ప్రమిశంసూత్రం ప్రవృత్తం। తథాచభిన్నాత్మజ్ఞానాన్నిశ్చేవ

యూత్రంసన్మనంచేత్ పరమతానుజ్ఞాప్యాదిన్యతపః॥ మధ్యేతితత్త్వజ్ఞానాన్ముక్తిరీత్యంతేనన్మయిరక్తా, భేదజ్ఞానం
తుయత్రసాద్యైతమివభవతీతశ్చిత్త్యాభాగ్రితిత్వాత్ మృత్యోస్సన్మత్తుమాప్నోయితిమానాసేవన్యతీతశ్చిత్త్యా
అన్యతాపాత్యాత్మనముక్తిహేతురీత్యావః । నమబ్రహ్మతైకత్వవిజ్ఞానమపిభేదజ్ఞానవన్నప్రమా, సంపదాదిహవత్సే
నభాగ్రితిత్వాదిన్యతపః॥ నచేదమిత్యాదినా॥ అన్యులంబనతిరహితేనోన్యైవప్రవృత్తేవధ్యానంసంపత్ యథా
మనః స్వచ్ఛత్వానంత్యారసంతతతత్కృష్టావశ్యేదేవాన్యసంతాత్మన్యనంత్యపాశ్చాత్మనిశ్యేదేవావేదమనఃభి
సంపత్ తయానంతఫలప్రాప్తిర్భవతి తథాచేదనన్యపాశ్చాన్యజ్జేత్రప్రవృత్తేనసంపదాదివదేత్యర్థః । ఆలంబనస్యప్రా
కాన్యేవధ్యానం, ప్రతీకోపాప్తిరధ్యానః । యథాబ్రహ్మన్యైవసంపదాదిన్యతాపః । తథాఅహంబ్రహ్మేతేజ్ఞానమ
ధ్యానానేత్యాహ॥ నచేతిఆదేశఃఉపదేశఃక్రియాశేషవిశిష్టక్రియాకరమాయోగోనిమిత్తంయస్యధ్యానస్యతత్త్వః ।
యథాప్రశయకాలేవాయుర్గాన్వదీన్సంపృణోతి సంహతీతీసంపర్కః, స్వావధారేపాగ్రిణో వాగాదీన్సంహతతీసం
హరక్రియాయోగాన్సంపర్కభిధ్యానంఛాందోన్యవిహితం తథాన్యక్రియాయోగాన్ప్రేక్షోన్యైవధ్యానమితిధ్యా
హ॥ నాపీతియథావత్స్వేక్షేతమాజ్యంభవతీత్యపాంఛియాగాదీన్సంపాన్యతాపాదేవదేవతానాంసంప

వృత్తిదోషమిథ్యాజ్ఞానానాముక్తిరోక్తిరేవాపాయేనవనంతరాపాయావవన్యతాపః । మధ్యాజ్ఞానావాయు
శ్చబ్రహ్మతైకత్వజ్ఞానాన్మనఃసంచేదంబ్రహ్మతైకత్వవిజ్ఞానంసంపదాదీనం, యథావః । తై నువీనం
తావైవిశ్యేదేవాఅనంతమేవసలేనలోకంజయంతి । నచాధ్యానమానయథానామోబ్రహ్మేన్యపాస
త, ఆదిన్యోబ్రహ్మేత్యాదేశభిద మనఆదిత్యాదిమబ్రహ్మన్యైవధ్యానః, నాపీతిష్టక్రియాయోగా
నిమిత్తంవాయూర్యావసంపర్కః । ప్రాణోవాససంపర్కభివత్ నాప్యాజ్యతేక్షణాదికర్తవత్కర్మం
గసంస్థారహం । సంపదాదిహపేహిబ్రహ్మతైకత్వవిజ్ఞానేఅభ్యుపగమ్యమానేతత్త్వమసీతహంబ్ర
హ్మన్యైవఅయమాన్యబ్రహ్మే త్యేవమాదీనాంవాక్యానాంబ్రహ్మతైకత్వవస్తుప్రతిపాదనవర్తవదసమ
న్వయఃపీద్యేతభిద్యతేహ్యవయస్కంభిశ్చిన్యంతేసర్వసంశయాభివచేవమాదీన్యతాన్యవృత్తిఫలశ్రవ
ణాన్యపరద్యే॥ బ్రహ్మజేత్రబ్రహ్మేన్యతాపీతచేవమాదీనభ్యానావలైవదనానసంపదాదిసర్వేణపా
మంబస్యేవోపద్యేత॥ తస్మాన్నసంపదాదిహంబ్రహ్మతైకత్వవిజ్ఞానం । ఆరోపపురుషవ్యాపారతం
బ్రాబ్రహ్మవిద్యా కింతహితప్రత్యక్షాదిప్రమాణమితివిశిష్టజ్ఞానాన్మత్తసంప్రేరేవ । పంచభూతస్య
బ్రహ్మణప్రజ్ఞానస్యవాసకయాదివిషయత్వాశక్తిఃకార్యానుప్రదేశేహిత్వయథానానధాతుఃకక్రియా

కర్తవ్యేనకార్యానుప్రవేశోబ్రహ్మణః । అన్యదేవతత్వదితాదతోఆదిత్యానాంసంపర్కక్రియాకర్తవ్యప్రతి

ధాకర్తవ్యత్యత్యేనాంగప్యాత్మనసంపాకాన్యబ్రహ్మజ్ఞానంసేత్యాహ॥ నాన్యత్యేతి॥ ప్రతిజ్ఞానాన్యమహేతుమా
హ॥ సంపదాదితాదపక్రమాదిలింగైర్వ్రహ్మతైకత్వేవప్రసక్తమితిహేతురన్యతాపాదీనసంపదాదీనాం పదనన్యస్య
న్వయప్రాప్త్యర్థంసన్పితంతేష్యద్యేతాకించ । పరస్వజ్ఞానాన్యజ్ఞానకన్యతయస్యాంత కరణస్యయోగాగాదిగ్రంథిశ్చిత్తనన్త
దాన్యైరూపాహంభాగగ్రంథిత్వానశ్యతీగ్గజ్ఞానోన్యైశ్చుపాద్యజాతస్యాన్సంపదాజ్ఞానప్యాప్రమాత్యే నాజ్ఞానా
నచర్తత్యాత్ కింబుజీవస్యబ్రహ్మత్వసంపదాకథంతత్వావః॥ పూర్వహద్యేతేనప్రేవాన్యప్యాన్యత్తాయోగాత్,
తస్మాన్నసంపదాదిహంబుత్కర్థః । సంపదాదిహంబత్వాదాదేవోపమాహ॥ అనీత్యేప్రమాత్యాన్నకృత్తిపాధ్యాకింతహి
నిత్యేవప్రమాణపాద్యేత్యర్థః॥ ఉత్తరీత్యాసద్బ్రహ్మహంబమోక్షస్యకార్యపాద్యత్వంజ్ఞానస్యయోగివిషయత్వం
చకల్పయితుమశక్యంకృగ్గపాద్యత్వాదిత్యాహ॥ పంచభూతస్యేతి॥ నమబ్రహ్మకార్యంగం కారకత్వాన్విత్వవేక్షణక
ర్తకారకాజ్యవదితీచేత్, కింజ్ఞానోబ్రహ్మణకర్తకారకత్వంఉత్తరీత్యాసాననాయాంనాన్యభిత్వాహ॥ నచేతి॥ శాబ్దజ్ఞానంవి
దిక్రియాశబ్దార్థః, పదితంకార్యంఅవిదితంకారణంతస్మాదధి అన్యదిత్యర్థః॥ యేనాన్యనాభిదంసర్వందృశ్యంతోకోహ

నాతితం కేనకరజేనజానీయాత్, తస్మాద్విషయతత్త్వేత్యర్థః॥ నద్వితీయశ్చత్యాహ॥ తథేతి॥ యత్ననసానమనుతః ఇతిశుభ్రత్యాలోకోమనసాయద్భ్రష్టానజానాతీత్యవిషయత్వముక్త్యా తదేవావేద్యంబ్రహ్మత్వంవిద్ధి'యత్తూపాధివిశిష్టదేవతాదికమిత్యుపాసతేజనాః నేదంబ్రహ్మేత్యర్థః॥ బ్రహ్మణఃశాబ్దబోధాఃపయత్వేప్రతిజ్ఞాహానిరితశంకతే॥ అవిషయత్వశ్చి॥ వేదాంతజన్యవృత్తికృతాపిద్యానివృత్తిఫలశాలితయాశాస్త్రప్రమాణకత్వంవృత్తివిషయత్వేఽపిస్వప్రకాశబ్రహ్మణోవృత్తిభివృత్తస్ఫురణావిషయత్వాదత్రమేయత్వమితిపరిహరతి॥ నేతి॥ పరత్వాస్ఫులత్వాదిత్యర్థః॥ నివృత్తిరూపబ్రహ్మణానిద్యాదితివాధాః॥ ఉక్తంవివృణోతి॥ సహితీ॥ దిద్విషయత్వమిదంత్యం॥ అవిషయతయాఅనిదంతయా॥ అదృశ్యత్వేశుక్రియాహ॥ తథాచేతి॥ యస్యబ్రహ్మానుతంతైతన్యావిషయభినిశ్చయస్తేనసమ్యగవగతం॥ యస్యత్వజ్ఞస్యబ్రహ్మచైతన్యవిషయభినిశ్చయతంసనవేద॥ ఉక్తమేవదాధ్యాధామనువదతి॥ అవిజ్ఞాతమితి॥ అవిషయతయాబ్రహ్మవిజానతామవిజ్ఞాతమదృశ్యమితిపక్షః॥ అజ్ఞానాంశుబ్రహ్మవిజ్ఞాతంవృశ్యమితిపక్షభిత్త్యర్థః॥ దృష్టేర్ద్రష్టాప్రసంగాత్తుషమనోవృత్తే

షేధాత్॥ 'యనేదంసర్వంవిజానాతితం కేనవిజానీయాది'తిచ॥ తథోపాప్తిక్రియాకర్తృత్వప్రతిషేధోఽపిభవతి॥ 'యద్వాచానభ్యుపితంయేనవాగభ్యుపిత'ఇత్యాద్యవిషయత్వంబ్రహ్మణఉపస్యస్య'తదేవబ్రహ్మత్వంవిద్ధి'నేదంయదిదముపాసత'ఇతి॥ అవిషయత్వేబ్రహ్మణఃశాస్త్రయోనిత్వానువపత్తిరితిచేన్న॥ అవిద్యాకల్పితభేదనివృత్తిపరత్వాచ్చాస్త్రస్యసహితాస్త్రమిదంతయావిషయాయాభూతంబ్రహ్మప్రతిపిపాదయమికింతర్హిప్రస్యగాత్త్యేనావిషయతయాప్రతిపాదయదవిద్యాకల్పితంవేద్యవేదిత్యవేదనాభేదమవసయతి॥ తథాచశాస్త్రం॥ 'యస్యామతంతస్యమతంమతంయస్యనవేదసః' 'అవిజ్ఞాతంవిజానతాంవిజ్ఞాతమవిజానతాం' 'నదృష్టేర్ద్రష్టారంపశ్యేర్మశుక్రేశోక్రితారంశృణుయానవిజ్ఞాతేర్విజ్ఞాతారంవిజానీయా'ఇతిచైవమాది॥ అతోఽవిద్యాకల్పితసంపారిత్వనివర్తనేనిత్యముక్త్యాస్త్యరూపముర్వణాన్నమోక్షస్వానిత్యత్వదోషః॥ యస్యతూత్వాద్యోమోక్షస్తస్యమానసంవాదికంకాయికంవాకార్యమపేక్షతఇతియుక్తం॥ తథాచికార్యత్వేచ॥ తయోఃపక్షయోర్మోక్షస్యధువచనిత్యత్వం॥ సహిదధ్యాదిపదికార్యముత్పాద్యంవాఘటాదినిత్యందృష్టంలూకే॥ నచాప్యత్వేనాపికార్యాపేక్షా॥ స్వాత్మస్వరూపత్వేనత్యనాప్యత్యాత్॥ స్వరూపస్యితిక్తత్వేపిబ్రహ్మణోనాప్యత్వం॥ సర్వగతత్వేననిత్యాప్తరూపత్వాత్సర్వేణబ్రహ్మణాచికార్యేన॥ నాపిసంసారోర్మోక్షామోక్షఃయేనవ్యాపారమపేక్షేత॥ సంసారోహినామసంసార్యస్యగుణాధానేనవాప్యాద్దోషాపనయేనవాసతావస్తుణాధానేనసంభవతి, అనాభేయాతితయబ్రహ్మస్వరూపత్వాన్మోక్షస్య॥ నాపిదోషాపనయేన॥ నిత్యశుద్ధబ్రహ్మస్వరూపత్వాన్మోక్షస్య॥ స్వాత్మధర్మపక్షసంప్రీతోభూతోమోక్షఃక్రియయాన్వినిసంసారియమాణేఽభివ్యజ్యతే॥ యథాచదత్సేనిగుణక్రియయా

సాక్షిణం అనయాదృశ్యయావృష్ట్యనపశ్యేర్విజ్ఞాతేన్బుద్ధివృత్తిర్నిశ్చయరూపాయాః సాక్షిణంతయానవిషయీకుర్యా ఇత్యాహ॥ నేతి॥ సర్వవిద్యాదినివర్తకత్వేనశాస్త్రస్యప్రామాణ్యేఽపినివృత్తేరాగంతుకత్వాన్మోక్షస్వానిత్యత్వంస్వాదితి నేర్యాహ॥ అతఇతి॥ తత్త్వజ్ఞానాదిత్యర్థః॥ ధ్వంసస్థనిత్యత్వాదాప్తరూపత్వాద్వనానిత్యత్వప్రసంగభిత్త్యర్థః॥ ఉన్నత్తివికారాప్రసంసారరూపంచతుర్విధమేవక్రియాఫలంతద్భిన్నత్వాన్మోక్షస్యనోపాసనాసాధ్యత్వమిత్యాహ॥ యస్యత్వత్వాదినాతస్మాజ్ఞానమేకంముక్త్యేత్యంతేన॥ తథోత్పాద్యత్వపదికార్యత్వేచాపేక్షతఇతియుక్తమిత్యన్వయం కూవయతి॥ తయోరితి॥ స్థితస్యావస్థాంతరంవికాః॥ నన్వరత్యత్వనిరాసాయక్రియయాఘటస్యైవబ్రహ్మణోగ్రామవదాప్రీస్తునేత్యాహ॥ నచేతి॥ బ్రహ్మజీవాభిన్నంనవాఃఉభయథాస్యాప్తత్వాన్నక్రియాపేక్షేత్యాహ॥ స్వాత్మేత్యాదినా॥ యథాప్రీహిణాంసంసార్యత్వేనపాత్రిణాపేక్షాతథామోక్షస్యనేత్యాహ॥ నాపీత్యాదినా॥ గుణాధానంబిహిషుపాత్రిణాదినాతాతనాదినావస్తాద్రీదామలాపనయః॥ శంకతే॥ స్వాత్మధర్మితి॥ బ్రహ్మేత్వస్వరూపపమో

హోనాద్యపిద్యమలావృతఃపాసనయానులేనప్తైభివ్యజ్యతేఇత్యుక్తదృష్టాంతః॥యథే॥సంపాద రోమలనాశః, కి
మాన్యమలస్యత్యఃకన్యితోవాద్వితీయేజ్ఞానాదేవతన్నాశోనశ్రీయయా; ఆద్యేక్రియాకిమాన్యనిష్ఠాలస్యనిష్ఠావా? నాద్య
ఇత్యాహ॥నశ్రీయేతి॥అనువపత్రింస్ఫుటయతి॥యదీతి॥క్రియాహిస్వాత్రయేసంయోగాదివికారశకుర్వతీనజ్ఞాయతఇత్య
ర్థః॥తస్యవాక్యబాధనంనద్వితీయఇత్యాహ॥అన్వేతి॥అవివచ్యత్యాత్మియాశ్రయత్రవ్యాసంయోగాదితీయావత్॥
దర్పణంతుసావయవంత్రియాశ్రయేష్టకాచూర్ణాదిత్రవ్యసంయోగిత్వాత్సంస్కరియతఇతిభావః॥అన్యక్రియాయాఅ
న్యోన్యసంస్కరితాతఇత్యుక్తవ్యభిచారంతకలె॥నన్వేతి॥ఆత్మనోమూలాఽద్యాప్రతిబింబితేనస్వహీతస్యనరోహ
మతభాగిత్వాదేహతాదాత్మ్యమాపన్నస్యక్రియాశ్రయత్వభాగిత్వాసంపాద్యత్వచరిమాన్నవ్యభిచారఇత్యా
హ॥నేతి॥కశ్చిదితి॥అనిష్ఠితబ్రహ్మస్వరూపఇత్యర్థః॥యత్యాత్మికవయోఅరోగ్యబుద్ధిరుత్పద్యతేతస్యదేహసంహ
తస్యైవారోగ్యఫలమిత్యన్వయః॥ననుదేహోభిన్నస్యోధంసంపాదరః? తస్మాముష్మిభుతిభోక్తృత్వాయోగాదిత్యుచ
సంస్కరియమాదేఖాస్వరత్వంధర్మఇతిచేన్న, క్రియాశ్రయత్వానువపత్తేరాత్మసంయదాశ్రయాహి

క్రియారమమకుర్వతీనైవాత్మనంలభతు॥యద్యాత్మక్రియయావిక్రియేభానన్యత్వమాన్యనశ్రీసజ్యే
త॥అవికార్యోయముద్యతేఇతిచైవమాదీనివాక్యానబాధ్యేరగ॥తస్మాత్కర్త॥తస్మాన్నస్వాత్రయాశ్రీ
యాన్యనస్సంభవతి॥అన్యాశ్రయాయాన్యక్రియాయాఅవివచ్యత్యాన్యనిష్ఠాసంస్కరియతే॥న
నుదేహోశ్రయయాస్నానాచమనయజ్ఞోపవీతభారణాదియాక్రియయాదేహసంస్కరియమానోద్య
ప్తఃనదేహోవిసంహతస్యైవాదిద్యాపిస్వహీతస్వాత్మనస్సంస్కరియమానత్వాత్॥ప్రత్యక్షమే
స్సానాచమనాదేదేహాసనువాయన్వే॥తయాదేహాశ్రయయాతస్యచాతవికశ్చిదవిద్యయాఅన్య
తేనపరిస్వహీతస్సంస్కరియతఇతియత్తం॥యథాదేహాశ్రయవికీర్తనమితేనభాతుసామ్యేనరస్యం
హతస్యతదకిమానతరోగ్యఫలం'అహమరోగ'ఇతియత్రబుద్ధిరుత్పద్యతే, ఏవంస్నానాచమనయజ్ఞోపవీ
తాదిభారణాదియాక్రియయా'అహంశుద్ధస్సంస్కృత'ఇతియత్రబుద్ధిరుత్పద్యతేనసంస్కరియతే,న
చదేహాసంహతవివ॥తేనైవహ్యహంకర్తృహంప్రత్యయవివయోగప్రత్యయనాసర్వాఃక్రియాధిర్వ
త్త్యోతేతస్యలంచసవివాహౌత॥తయోరన్యఃపిపలంస్వాన్యత్వస్యశ్చన్నన్యోఅభిచారకీర్తితమంక్రవ
ర్తాత్'అత్తేంద్రియమనోయుద్ధంభోదైత్యాహుత్తపిహ'ఇతి॥తథా'ఏవోదేవస్సర్వభూతేషుకూఢ
స్సర్వవ్యాపీసర్వభూతాంతరాత్మకర్తృధ్యక్సర్వభూతాధివాసస్సాక్షిచేతాకేవలోఽర్థుణశ్చే॥

హ॥నేతి॥దేహసంహతేనైవాంతకరణప్రతిబింబాత్మనాకర్తృహమితిభాసమానేనప్రత్యయాః॥కామాదయోమాన
స్తాదాత్మ్యవస్యసంతతీప్రత్యయినాక్రియాఫలంభుక్యంతఇత్యర్థః, మనోవిశిష్టస్వాముష్మికఫలభోక్తృసంపాదరోయుక్త
ఇతిభావః॥విశిష్టస్యభోక్తృస్యేనకేవలస్యసాక్షిఇత్యుక్తమానమాహ॥తయోగితి॥ప్రమాతృసాక్షిభోక్తృశ్చేసత్త్వి
సంసర్గమాత్రేగోకన్యితకర్తృత్వాదిమాప్రమాతాపిప్సలంకర్తృఫలంభుక్తే, సమవశోభితేనాన్యసాక్షితయాప్ర
కాశతఇత్యర్థః॥అన్వేదేహః, దేహోదియత్తంప్రమాతాత్మనమిద్యర్థః॥ఏవంసోపాధికస్యదిద్ధాతోద్దిభ్యాసంపాద్య
త్యమృత్వాదుపాధికస్వాసంపాద్యతేమానమాహ॥మతఇతి॥సర్వభూతేషుద్వితీయవికోదేహస్యప్రకాశతథాపి
మాయావృతత్వాన్నప్రకాశతఇత్యాహ॥కూఢఇతి॥ననుదేహాసంబంధాభిన్నత్వాద్వాదేవస్యాభానంనతుమాయా
కూహనాదివికార్యాహ॥సర్వవ్యాపీసర్వభూతాంతరాత్మక॥దేవస్యవిభుత్వాత్సర్వపాశీప్రత్యక్షైచ్చాపరణాదే
వాభాసమిద్యర్థః॥ప్రత్యక్షైకత్వోన్వంస్యాదితిచేన్న॥కర్తృధ్యక్కిక్రియాసాక్షిత్యర్థః॥తహిహసాక్ష్యమస్తీదిత్వ
తావత్తర్క॥సర్వభూతానామధిష్ఠానంకూత్వాసాక్షిభవతి, సాక్ష్యమధిష్ఠానేసాక్షిణికన్యితమితిభావః॥సాక్షితక్షాణ్ణ
మాహ॥చేతాకేవలఇతి॥భోద్యతేసతి,అతర్తసాక్షితలోకప్రసిద్ధంచకారోదోమాభావసముచ్చయార్థః, నిర్గుణత్వా

నిర్దోషత్వాచ్చ, నిర్దోషనాశోవాసంసారోనేత్యర్థః, సత్తత్వపక్రమాత్, శుక్రాదిశబ్దాఃపుంస్త్రీసభాచ్యః, సతత్వాపరిసర్వంఆగాత్ వ్యాప్తః, శుక్రోద్దిష్టిమాన్, అకాయోలింగశూన్యః, అప్రణోఽతుతః, అపాపవిధఃశిరావిభు రః, అనశ్వరభివా, ఆధ్యాపనాధ్యాపిణ్యాలదహశూన్యత్వముక్తం, శుద్ధోరాగాదిమలశూన్యః, అపాపవిధఃపుణ్య పాపాభ్యామసంస్పృష్టత్యర్థః, అభగతి, ఉన్నత్యాప్తివికారసంసారశేభ్యోఽన్యత్వంచమంక్రియాఫలంనాస్త్రీయ న్మోక్షస్యక్రియాసాధ్యత్వేద్వారంభవేదిత్యర్థః, ననుమోక్షస్యాసాధ్యత్వేనాస్త్రీరంభోవృథా, న, జ్ఞానార్థత్వాదిత్యా మా, తస్మాదితి, ద్వాదశాభావాదిత్యర్థః, వ్యాపూతంశంకతే, సన్నితి, తథాచమోక్షక్రియానుప్రవేశోనాస్త్రీతివ్యా హతమితిభావః, మానసమపిజ్ఞానంసంపద్యోగ్యాక్రియావస్తునంత్రత్వాత్కృత్యసాధ్యత్వాచ్చేత్యాహ, నేతి, వైలక్ష ణ్యంప్రపంచయతి, క్రియాహీతి, యత్రవిషయేతదనృప్తైవయాచోద్యతేతత్రసాహితీయేఽయోజనావిషయవస్తు నపేక్షా, కృతిసాధ్యచక్రీయేత్యత్రవృష్టాంతమాహ, యథేతి, గృహీతమధ్యర్యణేతిశేషః, 'వచట' రిప్యన్తోతాసం

• 'సప్యగాచ్ఛత్రమకాయమవ్రణమస్మావిరంశుద్ధమపాపవిద్' మితీచైతౌమంత్రావనాధేయాతిశయ తానెన్యశుద్ధతాంచబ్రహ్మణోదన్యయతః, బ్రహ్మభావశ్చమోక్షః, తస్మాన్నసంసార్యోఽపిమో క్షః, అతోఽన్యన్మోక్షంప్రతిక్రియానుప్రవేశద్వారం నశక్యంకేనదిద్దర్శయితుం, తస్మాజ్ఞానమేకం ము క్త్యాక్రియాయాగంధమాత్రస్యాప్యనుప్రవేశభివోపపద్యతేననుజ్ఞానంనామమానసీక్రియా, న, వైల క్షణ్యాత్, క్రియాహీనాచపా యత్రవస్తుస్వరూపశరపేక్షైవచోద్యతేపురుషచిత్తవ్యాపానాధీనాః, యథా, యుష్మైదేవరామై హవిర్వహీతంస్యాజ్ఞాంధ్యాయేద్వచట' రిప్యన్తోతి, 'సంధ్యాంచ యే'దితిచైవమాదిషు, ధ్యానంచితసంయన్యపిమానసంతథాపిపురుషణకర్తృమకర్తృమన్యథా శక్యంపురుషతంత్రత్వాత్, జ్ఞానంతుప్రమాణజన్యం, ప్రమాణంచయథాభూతవస్తువిషయం, కర్తృమకర్తృమన్యథోవాకర్తృమశక్యంకేవలంవస్తుతంత్రమేవ, తత్తేన చోదనాతంత్రం నా త్రంతస్మాద్ధ్యానంస్త్రైఽపిజ్ఞానస్యమహద్వైలక్షణ్యం, యథాచపురుషోవాచగౌతమాగ్నిర్యోగావాచగౌ తమాగ్నిరిత్యత్రయోపిత్పురుషయోరగ్నిబుద్ధిర్ధ్యానసేభవతి, కేవలచోదనాజన్యత్వాన్త్రక్రియైవసాపురు షతంత్రాచ, యాతుప్రతిష్ఠేఽగ్నాచగ్నిబుద్ధిర్నసాచోదనాతంత్రా, నాపిపురుషతంత్రా, కింశక్నోత్ర సి్యత్విషయవస్తుతంత్రై, తేవిజ్ఞానమేవతస్మాక్రియా, ఏవంసర్వప్రమాణవిషయవస్తుషువేదిత్యం, తత్రైవంసతియథాభూతప్రవృత్తితత్త్వవిషయమపిజ్ఞానంసచోదనాతంత్రం, అతస్తుద్విషయానిహ

ధ్యాండేతా'మితిచైవమాదివాక్యేషు, యథాయాన్యశీధ్యానక్రియావస్తునపేక్షాపుంతంత్రాచచోద్యతేతాన్యశీక్రి యేత్యర్థః, ధ్యానమపిమానసత్వాత్జ్ఞానవన్నక్రియేత్యతఆహ, ధ్యానమిత్యాదినా, తథాపిక్రియైవేతిశేషః, కృత్యసా ధ్యత్యముపాధిరితిభావః, ధ్యానక్రియాముక్త్యాతతోవైలక్షణ్యంజ్ఞానస్యస్ఫుటమువిజ్ఞానంబ్వితి, అతఃప్రమాత్వాన్న చోదనాతంత్రంసచిధేర్విషయః, పురుషఃకృతిద్వారంతంత్రంసేతుక్యస్యతత్పురుషతంత్రంతస్మాన్వస్తువ్యభిచారా దపుంతంత్రత్వాచ్చధ్యానాత్జ్ఞానస్యమహాభేదభిత్వర్థః, భేదమేవద్వస్తాంతరాతేణాహ, యథాచేతి, అభేదాన త్రైఽపివిధితోధ్యానంకర్తృంశక్యంసజ్ఞానమన్యథాః, ననుప్రత్యక్షజ్ఞానస్యవిషయజన్యవియాతత్తంత్రత్వేఽపిశాబ్ద బోధస్యతదభావాద్విధేయక్రియాత్వమితిసేత్యాహ, ఏవంసర్వే, శజ్ఞానుమానాన్యథేష్వపిజ్ఞానమచిధేయక్రియాత్వే నజ్ఞాతవ్యం, తత్తాపిమానాదేవిజ్ఞానస్యప్రాప్తేర్విధ్యయోగాదిత్యర్థః, తత్రైవంసతిలోకజ్ఞానస్యావిధేయత్వేనతి త్యర్థః, యథాభూతత్వమపాధిసర్వం, నను, ఆత్మానంపశ్యేత్, 'ప్రస్తుత్వంపిధి'తత్తాచప్రత్యభిజ్ఞానేతి, అహ తవ్యప్రత్యయావిధాయకాక్రూరియంతే, అతోజ్ఞానంపిధేయమిత్యతేతాహ, తద్విషయాభితి, తస్మిన్జ్ఞానరూపవిషయే విధయఃపురుషంత్రవస్తుయితుంతత్రాభవంతి, అనియోజ్యంకృత్యసాధ్యంసయోజ్యశూన్యంవాజ్ఞానంతద్విషయకత్వా

దిత్యథాః॥ మమాయంయోగోఽతిబోధానియోజ్యోవిషయశ్చవిధేర్నాస్తీతిభావః । ననుతహిజ్ఞేయంబ్రహ్మవిధీయ
తాంనేత్యాహ॥ అహియేతి॥ వస్తుస్వరూపోవిషయస్తత్త్వాత్ బ్రహ్మణోనిరతిశయస్యాసాధ్యత్వాన్నపిధేయత్వమిత్య
థాః॥ ఉదాసీనవస్తువిషయకత్వాన్నజ్ఞానంనవిధేయం, ప్రవృత్త్యాదిఫలాభాపాదితివాధాః॥ విధిపదానాంగతంపృచ్ఛ
తికిమధ్దాసీతి॥ విధిచ్ఛాయానిప్రసిద్ధియాగాదివిధిశుల్కాన్యోన్యం॥ విధిప్రత్యయైరాత్మజ్ఞానంపరమపురుషార్థసాధనమిత్తా
యితేస్తుత్యాచార్యంతిశేష్టహేతుత్వభాగ్నిత్యాయా విషయేషుప్రవృత్తిః అన్నప్రవణాదీప్రతిబంధికాతన్నివృత్తిఫలాని
విధిపదానీత్యాహ॥ స్వాభావికేతి॥ విప్రుణోః॥ యోహిత్వాదినా॥ తత్ప్రవిషయేషుసంఘాతస్యయాప్రవృత్తిః తద్గోచ
రాచ్ఛబ్దాదతిత్యర్థః । అసోఽతస్మిన్ప్రవృత్తిప్రవాహః । ప్రవర్తయత్తజ్ఞానసాధనప్రవణాదాపితిశేషః॥ ప్రవణస్వరూప
మాహ॥ తస్యేతి॥ అన్యేపదంజ్ఞానం । యదికంజగత్తత్సర్వమంత్యేవేత్యనాన్యజ్ఞానాన్యబోధ్యతే । అన్యతీయాన్య
త్యాన్యబోధేకేవిధిఃతపస్విత్యైవవోపజీవనక్రిష్టాస్యతీతిభావః॥ అన్యజ్ఞానం కర్తవ్యభావేమానమాహ॥ తథాచేతి॥
‘అయంస్వయంప్రభానంః పరమాత్మాహమస్మి’తి॥ యదికస్మిన్పురుషఆత్మనంజోయాత్తదాకింఫలమిచ్ఛాకస్యవా

దయశ్శ్రీయమాణాఅప్యయోజ్యవిషయత్వా ముంతీభవంతుపలాదిషు ప్రయుక్తమిదమైశ్వర్యేద
వత్, అహియానుపాదేయవస్తువిషయత్వాత్ । కిమధ్దానిరూపాత్పావాదేత్రప్రవృత్తిగోచర్యోఽ
త్యాదీపచనానివిధిభాయానిస్వాభావికప్రవృత్తివిషయముభిరణాధాసీతిబ్రూహః । యోహిబహి
ర్ముఖఃప్రవర్తతేపురుషఇష్టంమేభూయాదనిష్టంమేమాభూదిగివచనప్రాత్యంతికపురుషార్థంలభతే ।
తమాత్యంతికపురుషార్థవాంఛిసం స్వాభావికకార్యకరణ సంఘాతప్రవృత్తిగోచరాద్విముఖకృత్యప్ర
త్యగాత్మనిస్తోతప్రయాప్రవర్తయంతి ‘ఆత్మావాదేత్రప్రవృత్తిః ఇత్యాదీని । తస్యాత్మాన్యేషణాయ
ప్రవృత్తస్యాహేయమనుపాదేయంచాత్మతత్త్వముపదిశ్యతే ఇదంసర్వంయదయమాత్మా‘యత్రత్వ
స్యసర్వమంత్యేవాభూత్తతేనకంపశ్యేత్తతేనకఃకీఘేత్తతేనకంపిజానీయాత్ పిజ్ఞాతారమతేక
సంజానీయాదయమాత్మాబ్రుచ్చే‘త్యేవమాదిభిః । యదప్యకర్తవ్యప్రభానమాత్మజ్ఞానంహానయోపా
దానాయవానభవమిదం తతైవేత్యభ్యుపగమ్యతే॥ అలంకారోహ్యయమస్మాకంయద్యస్తాత్మానాతాస
త్యాంసర్వకర్తవ్యతాహఃకృతకృత్యతాచేతితథావత్ప్రతిః॥ ఆత్మనంచేత్వజానీయాదయవస్తీతపూ
రుషఃకిమిచ్ఛాకస్యకామాయశరీరమనుసంజ్యతే”దితి॥ ఏతమ్మృభ్యాబుద్ధిమాన్యాత్మకృతకృత్యకృత్యభా
రతే”తివత్ప్రతిః । తస్మాన్నప్రతిపత్తివిధిశేషతయాబ్రహ్మణస్సమర్పణం । యపివేదదాహుఃప్రవృ
త్తివ్యతివిధితచ్ఛేషవ్యతిరేణకెవలవస్తువాదీవేదభాగోనాస్తీతి, తన్న, బోషణపదస్యపురుషస్య అన

భోక్తుఃప్రతియశరీరంతప్యమానమనుసంజ్యతేత్ తస్యేత, భోక్తృభాగ్యదైతాభావాత్, కృతకృత్య అన్యవిదిత్యని
పాత్రియః॥ జ్ఞానకాంక్షాభ్యాంజ్ఞేచ్ఛజ్ఞః ఏతస్యహ్యతమంతత్త్వంవృత్తికారమతేనాసముపసంహరితి॥ తస్మాదితి॥ పా
భావోక్తమపన్యస్యతి॥ యదపివేదితి॥ కర్తాత్మాలోకసిద్ధత్వాన్నవేదాంతార్థః । తదన్యచ్ఛ్రీయ్యవదైవవేదస్యకా
ర్యపరత్వేనమానాభావాదిత్యథాః॥ మానాభావోఽసిద్ధఇత్యాహ ॥ నేతి॥ అజ్ఞాతస్యఫలస్వరూపస్యాత్మనఉపనిషదేకవే
ద్యస్యాకార్యశేషత్వాత్కృత్సివేదస్యకార్యపరత్వమసిద్ధం । నచప్రవృత్తినివృత్తిభ్యాంలింగభ్యాంశ్రోతుస్తద్భేదం
కార్యబోధమనుమాయవత్ప్రవాక్యస్యకార్యపరత్వంజ్యేత్యవాక్యభేదదానాంకార్యానితేకత్వప్రమాన్న సిద్ధస్యాప
దార్థస్యవాక్యాభ్యర్థమితివాచ్యం, పుత్రప్రజాతఃఇతివాక్యశ్రోతుఃపితుహార్దలింగేనేష్టంపుత్రజన్మానుమాయపుత్రా
దిపదానాంసిద్ధసంఘితప్రమాతాభ్యాంభూతాపేక్షయాన్యతాద్భేదతీరిత్యంగీకారేలాభువానిద్ధస్యాపివాక్యాభ్యర్థత్వాది
త్యలం । కింవత్ప్రహ్మణోనాస్తీత్వాదెవకృత్సివేదస్యకార్యపరత్వంఉపశేదాంతేషు తస్యాభానాత్ అభవాకార్యశే
షత్వాత్ కింవాలోకసిద్ధత్వాదాహూస్యిత్ మానాంతరవిరోధాత్॥ శ్రాద్ధం విజగ్రయంనిరావద్యే । యోఽ

సావతి || అనన్య శేష త్వాత్కామసంసారీత్యాదివశేషణం నాన్విత్యా భావే తే తుం వేదాంతమానసిద్ధత్వముక్త్యా హేత్వం
తరమాత్మత్వమాహ || సమపత్తి || ఇతిరిదమాథే ఇదంశబ్దం నోతిసర్వదృశ్యనిషేధేనయత్యేషదిష్టః సమపత్తిత్యర్థః | చతు
ర్థశంక తే || నన్వాత్మాహమితి || అత్తనోఽహంకారాదిసాక్షిత్వేనాహంభీషయత్వస్యనిరప్రత్వాన్నలోకసిద్ధతేత్యాహ ||
నేతి || యత్యేధక గాఅపినజానంతిరస్యాతాకికత్వంకిమువాచ్యమిత్యాహ || సహీతి || సమప్రతారతవ్యవర్జితః, తత్తన్న
తేఆత్మనిగతిద్యోగకానివశేషణాని, పంథమనిరస్యతి || అత్యతి || కేనదిద్వాదినాప్రమాణేనవేత్యర్థః | అగమ్యత్వా
న్నమానాంతరంరోశఇతిభావః || సాక్షికత్వాంగచేనత్యాగోర్త్వపదితతత్వాహ || విధితి || అజ్ఞాతసాక్షిణోఽనుపయో
గాజ్ఞాతస్యవ్యాఘాతకత్వాన్నకర్తృశేషత్వమిత్యర్థః | సాక్షిణస్సర్వశేషిత్వాదహేయానుపాదేయత్వాచ్చ నకర్తృశే
షత్వమిత్యాహ || అత్తత్వాదితి || అనన్యత్వేనాత్తనోహేయత్వమాశంక్యాహ || సర్వసహీతి || పరిణామిత్యేనహేయ
తానిగాచప్యే || త్రయేతి || ఉపాదేయత్వంనిరాచప్యే || అతవవేతి || నిర్వికారిత్వాదిత్యర్థః | ఉపాదేయత్వంహిసా
ధ్యస్యనత్వాత్తననిగతిసిద్ధత్వాదిత్యర్థః | పరపాప్రత్యర్థంఆత్మాహేయఇత్యతహ || తస్మాత్పురుషాన్నపరంకిందిది || కా
ష్టాసర్వస్యావధిః | ఏవమాత్తనోఽనన్యశేషత్వాదబాధ్యత్వాదపూర్వత్వాద్యేదాదైషుస్ఫుటంభానాచ్యవేదాంతైకవే

స్యశేషత్వాత్ | యోఽసామప్రపక్ష త్వేన్వాధిగతఃపురుషోఽసంసారీబ్రహ్మస్వరూపః ఉత్పాద్యాదిచతు
ర్విధప్రస్యపిటకుణఃస్వప్రకరణస్థోఽనన్యశేషో నాసానాన్వినాధిగమ్యతఇతివావదితుంశక్యం ‘సమప నేతి
నేత్యాత్మే’ త్యాత్మశబ్దాదాత్మనశ్చప్రత్యాఖ్యాతుమశక్యత్వాత్ | నన్వాత్మాహంప్రత్యయవిజేయత్వా
దవక్షయత్వేన్విజ్ఞాయితఇత్యనుపపన్నం | న, తత్సాక్షిత్వేనప్రత్యుక్తత్వాత్ | సహ్యహంప్రత్యయవిష
యకర్తృస్యతిరేకేతత్సాక్షిసర్వభూతస్థస్సమవికః కూటస్థనిత్యఃపురుషోవిధికాండేతరగ్రామయేవాకే
నవివధిగతః | సర్వస్యాత్మా; అతస్సనకేనదిప్సృత్యాఖ్యాతుంశక్యోవిధిశేషత్వంవానెతుంయవివధికాక
ర్తృతనైవవాత్తత్వాత్ | అత్తత్వాదేవచసర్వేహంనహేయోనాప్యపాదేయః | సర్వసహిఃసశ్యద్వి
కారజాతంపురుషాంతంవివశ్యతి | పురుషోవివాశహేత్వభావాదవివాశీవిక్రియాహేత్వభావాచ్యకూ
టస్థనిత్యః అతవివశ్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావః | తస్మాత్ ‘పురుషాన్నపరంకిందిత్వాకాష్టాస్థాపకరాతః’
‘తంత్యోపపక్షదంపురుషంప్రచ్ఛామీ’తిచాననిపదత్వవిశేషణం పురుషస్యోపపక్షత్వపూర్తిధాన్యేనప్రకాశ్య
మానత్వాదవపశ్యతే | అతోభూతవస్తువరోవేదభాగోనాస్తీతివచనంసాహసమాత్రంయదపిశాస్త్రతా
త్పర్యవిదామనుక్రమణివృత్తోహేతస్యాత్థః | కర్మావబోధనమిత్యేవమాదిఃత్వద్విజ్ఞాసాదిషయత్వా
దిధిప్రతిషేధశాస్త్రాభిప్రాయంద్విప్రస్యం | అపివఅమ్నాయస్యక్రియాధత్వాదానిధక్యమతదర్థా

ద్యత్వముక్తం || తత్తత్తులితమాహ || తంత్యేతి || తంసకారణస్యసూత్రస్యానిష్ఠానంపురుషంవీర్ణంహేతాకల్యత్వా
త్వాంపుచ్ఛామీశ్యర్థః || అత్యతి || ఉక్తిలింగైఃశ్రుత్యాదవేదాంతానామాత్మవస్తుపరత్వోత్పన్నయాదిత్యర్థః | పూర్వోక్త
మనువదితి || యదపితి || వేదస్యనైరర్థకేయంకితేతస్యాధ్యవత్ప్రపరమిదంభావ్యం || దృష్టోహీతి || శత్రుఫలవదర్థావబోధన
మితివక్తవ్యేతర్థవిచారప్రక్రమాత్కర్మావబోధనమిత్యక్తంనైతావతావేదాంతానాంబ్రహ్మేషత్వనిరాసః | అతప
వానుపలభ్యేత్థే ‘తస్మిమాణమితిస్మాత్రకారోధన్యస్యఫలవదజ్ఞాతత్వేనైవవేదాధతాండగ్యయః | ‘తచ్ఛావశిష్టంబ్ర
హ్మణ’ ఇతిసవ్యద్ధవాత్యైర్విరోధిత్యాహ || తద్ధమేతి || నిషేధశాస్త్రస్యాపినివృత్తికార్యపరిత్యమస్తి, తత్సూత్రభా
వ్యవాక్యజాలంకర్తృకాండస్యకార్యపరిత్యాభిప్రాయమిత్యర్థః | వస్తుతత్త్వవిజ్ఞేతృకాండస్యతాత్పర్యం, విజ్ఞతృ
లోకేప్రవర్తికజ్ఞానగోచరత్వేనస్థితంయాగాదిక్రియాగతమిష్టసాధనత్వమేవ సక్రియాలోఽతిరిక్తంకార్యంతస్యకూ
ర్మలోమనదప్రసద్ధత్వాదిగతస్యానిపతగాభిమతకార్యవిలక్షణేసిద్ధిపాప్రమాణ్యంకిముతజ్ఞానకాండస్యతిమంతవ్యం | కించ
వేదాంతాఃసిద్ధవస్తుపరాఃఫలవద్భూతశబ్దత్వాద్యధ్యదిశబ్దవదిత్యాహ || అపిచేతి || కిమక్రియాధకశబ్దానామానధక్యమభి

ధేయాభావః ఫలాభావోవా! ఆద్యతమా! ఆత్మాయశ్యేతి॥ ఇతిన్యాయేనపతదభిధేయరాహిత్యంనియమేనాం గీకుర్వ
తాం సోమేనయజేత' దధ్నాజుహూతీ'త్యాదివాక్యేషు దధిసోమాదిశబ్దానామర్థశూన్యత్వంపాద్యన్యర్థః । ననుకే
నోక్తవభిధేయరాహిత్యమిత్యాశంక్యాహ ॥ ప్రవృత్తీం ॥ కార్యాశరేకేణభవ్యార్థత్వేనకార్యశేషత్వేనదధ్యావశజ్ఞో
భూతంవక్తృచేత్, తస్మాదసర్వాదిశబ్దః కూటస్థంనవక్తృత్వకోహేతుఃకింకూటస్థస్యాక్రియాత్వాదుతాక్రియాశేష
త్వాద్యేతిప్రశ్నః! ననుదధ్యాదేకకార్యన్యాయిత్యేనకార్యత్వాదుపదేశఃకూటస్థస్యాకార్యత్వేనకార్యన్యమాశం
క్యమితిస్యేతి॥ సహేతి॥ దధ్యాదేకకార్యత్వేకార్యభదేశమితిహానిః । అతోభూతస్యకార్యార్థస్యైవార్థాన్నిలబ్ధమి
తిభావఃద్విరీయంశంకతే!అక్రియాత్వేనైవేతి॥క్రియార్థఃకార్యశేషమనీయబ్రహ్మస్యకార్యశేషత్వాత్సోపదేశఇతిభా
వః॥ భూతస్యకార్యశేషత్వంశబ్దార్థత్వాయ ఫలాయవా! నాద్యధిక్యాహ॥ వైకల్యవశాత్ । దధ్యాదేకకార్యశేషత్వేన
శ్యపితజ్ఞేనవస్తుమాత్రమేవోపదిష్టంనకార్యన్యయాశబ్దార్థః । అన్యవాఖ్యానాతేకైకజ్ఞానాంతరీకృతాభావన్యకణః
ద్విరీయమంగీకరోతి॥ క్రియార్థత్వంత్వేతి ॥ తస్యభూతమిశేషస్వదధ్యాదేకక్రియాశేషన్యఫలమన్విత్యేతిక్రియైవ ఇ
త్యర్థః, నతుబ్రహ్మణఇతిమత్యభావః । ననుభూతస్యకార్యశేషత్వాదీకారేన్వాతంశ్యేగింభవశబ్దార్థఃతేనతా
హ॥ సచేత్॥ ఫలాభావంశేషత్వాదీకారమాత్రేణశబ్దార్థత్వభంగోనా స్త్యన్యకణః । అద్వైత్యఃఫలాభావఇతిమతంశం

నామిత్యేతదేకాంతేనాభ్యుపగచ్ఛతాంభూతంవదేతానామాకర్తృత్వప్రసంగం । ప్రవృత్తీంప్రవృత్త్యంతరీ
కభూతంవదేత్ప్రవృత్తీంభవ్యావహిత్యేనకూటస్థస్యభూతంవోపదిష్టంకోహేయః । ఎవంభూతము
పదిశ్యమాశంక్రియాభవతి । అక్రియాత్వేనైవేతిభూతస్యక్రియాపాథుత్వాత్క్రియాశేషవచనాదేవ
దేశఇతిచేదైక్షమతోమః । క్రియార్థత్వేనైవక్రియాన్వృత్తీనకర్తృత్వప్రవృత్తీమన్విత్యేతిక్రియార్థత్వమ
ప్రయోజనంశస్య । సచైతావరావత్త్వమపదిష్టంభవతి॥యదినామోపదిష్టఃకింతవరేనస్యావతి॥ఉచ్యతే,
అనవకతాన్వఃస్తూపదేశశ్చకేతైవభవతుమహతః, తదవకత్యామిథ్యాభావస్య సహాపహేతో, నన్వ
ప్రే ప్రయోజనంక్రియతత్త్వేనైవేత్యవత్త్వంక్రియాపాథంప్రవదేతేన । అపిచాభ్యాసభావ
హంత్యైతదైవమాద్యాన్వృత్తీమపదిశ్యతే । నవసాక్రియానాపిక్రియాపాదవచనాఅక్రియాగ్ధానాము
పదేశోపార్థకత్వేత్ (ప్రాచ్యభావహంత్యైత్యాద్యవినిర్ముఖదేశానామాగ్ధత్వేనప్రాచ్యైత్యాది
ప్రే) నవస్వభావప్రాచ్యభావన్వహానాగేతాభావస్యనాప్రాచ్యక్రియార్థత్వేనైవైవయమహంతక్రి

యేతి॥ యదీతి॥ యద్యపిదధ్యాదిన్వితోక్త్యుపపాదిక్రియాత్వాదానఫలత్వాదుపదిష్టంభూతకూటస్థబ్రహ్మవాదినః క్రి
యాత్వాదాభావాదైనన్వృత్తంతేనకింఫలంపాద్యన్యకణః । భూతస్యసాఫత్వేక్రియైవత్వారమితనయమః, నిష్కర్తృభావ
మాత్రేణసాఫల్యవశాత్సావత్వాహ ॥ ఉచ్యతిఇతి ॥ ఏతైవదధ్యావపదేశత్యర్థః । దధ్యాదేకక్రియాత్వాదానాభ్యుప
బ్రహ్మప్రస్ఫుటభవశేషసన్యసికేతాంతానాంసఫలభూతాగ్ధత్వమాత్రేణకర్తృత్వవచనాపాద్యమన్యోపదిష్టం
ఇతాదీంవేతాంతానాంసపేదవాక్యవన్వద్ధ్యావగత్యమిత్యాహ॥అపిచేత్, నభావప్రత్యగ్యేనైవసంబంధాతోహననాభావో
నభ్యర్థఃఇష్టపాథసన్వేంక్రియాప్రత్యయాగ్ధః, ఇష్టత్వేనైవనరకమఃభాభావః, నిష్కరితాలతోహననాభావఇతిసపేదవా
క్యార్థః, మాననాభావోమహాభావోహేతురన్యైవపేద్యావనస్యమభిసాధనన్వయ్యాపురుషాఃప్రతే, నాక్రియోగః
కర్తృత్వే, సన్యక్రియాగ్ధత్వావదధ్యాదిపదయత్వాత్ । నవమాననాభావమాహాభావోవాద్యాన్వృత్తిఃక్రియా, అభా
వత్వాన్వాపిక్రియాపాథనః, అభావస్యభావాద్ధాహేతుత్వాద్ధావాద్ధానన్వృత్త్యేన్యర్థః । అతోసపేదశాస్త్రస్యస
ద్ధాత్వేపాగ్మాన్యమితిభావః॥ ఏవధేయందమాహ॥అగ్రియేతి॥ ననుస్వభావతోరాగతఃప్రాచ్యైవహంత్యధేనానురాగేన
సతోసంబంధేనహేతునామాననపితోభిసంకల్పక్రియాబోధ్యతే, సావనభగ్ధానాపాతప్రాచ్యత్వాద్విరీయతే!అ
మానసంకుర్యాది॥ తథాదకార్యాకామిదంవాక్యమిత్యాశంక్యనిపేదరే॥ సచేత్ । ఔదాసీన్యంపురుషస్యస్వరూపం

తచ్చహనక్రియానిష్పత్త్యుపలక్షి సంస్కృత్యైదాసీన్యంహననాభావభియోవత్ తద్వ్యతిరేకేణ నభిః క్రియాగర్భత్వం
 ల్యుయితుంసదశక్యమితియోగనా, ముఖ్యాన్తస్యాభావస్యనశ్చిత్త్వసంభవేతద్విరోధిక్రియావత్తత్తానాం అన్యాయత్వా
 నిషేధవాక్యస్యాపి కాన్యాభావేషేధభేదవిప్లవావత్తేజ్యేతభావః । ననుతదభావవత్తదన్యతద్విరుద్ధయోరపినభిః
 శక్తిఃకింసాన్యత్, అబ్రాహ్మణః అధర్మభీతిప్రయోగదర్శనాదితచేత్ । అనేకార్థత్వస్యాన్యాయత్వాదిత్యాహః । నభి
 శ్చేతి ॥ గవాదిశబ్దానాంతుఅన్యత్వానానార్థత్వం, స్వరైషువాగ్విప్రదీనాం శక్యపక్షసంబంధాభావేన లక్షణానవతా
 గాత్ । అన్యవిరుద్ధయోత్పబత్త్యన్యాయత్వంశక్యసంబంధాత్ । బ్రాహ్మణాదన్యత్వకక్షత్రియాదౌధమనవిరుద్ధేవా
 చాపేబ్రాహ్మణాన్యభావస్యనశ్చిత్త్వసంబంధాత్, ప్రకృతేచ అభ్యాతయోగాన్నభోప్రసక్త్యప్రతిషేధకవచనప
 ర్యుదాసలక్షణభినిమంత్యం । యద్వానభిఃప్రకృత్యాన్యసంబంధః । ప్రకృతేఃప్రస్థయాభోవపనన్దనత్వాత్ ప్రధా
 నసంబంధాచ్ఛాప్రధానానాంకింశుప్రకృత్యభావనిష్ఠేనప్రత్యయాథేనేష్టసాధనత్వేనసంబంధోనభిః । ఇష్టంచస్వాపే
 త్తయాబలవదన్ద్రాననుబంధయన్తిదేశ న తాతా లికచక్షమాత్రింపసంయుక్తాన్నభోజనస్యాసీష్టత్వావత్తే, తథాచ
 నహంతన్యహననంబలవదన్ద్రాసాధనత్వేనతి ఇష్టసాధనసంభవతీత్యర్థః । అస్తద హంతన్య ఇతిహననేశిష్టేష్టసాధన
 త్వంభ్రాంతస్యాప్రమనూద్యనేత్యభావబోధనేబలవదన్ద్రాసాధనసంహననమితిబుద్ధిగ్భవతి, హననేతాతా లికేష్టసాధ
 నత్వహంబలేవన్యస్యేనవిష్టేభావబుద్ధేర్విశేషణాభావపర్యవసానాత్ । విశేషణంబలవదన్ద్రాసాధనత్వమితరభా
 వోబలవదన్ద్రాసాధనత్వంసభిభావభివ్యవసానంబుద్ధ్యర్థిరాదాసీన్యపరిపాలితేత్యాహ ॥ అభావేతి ॥ చోఽత్యుక్తః పతాం

యానిష్పత్త్యైదాసీన్యవ్యతిరేకేణ । నభిశ్చేత్త్వస్యాభావస్యసంబంధినోఽభావంబోధయతీతి, అభా
 వబుద్ధిశ్చేదాసీన్యేకారణం, సాచదర్థేంధనాద్యగ్నివత్స్వయమేవోపశామ్యతి, తస్మాన్నీసక్తక్రియా
 నిష్పత్త్యైదాసీన్యమేవ, బ్రాహ్మణోనహంతన్య ఇత్యాదిముప్రతిషేధార్థంమన్యామహేఅన్యత్రప్రజాప
 తిప్రతాదిభ్యః, తస్మాత్పునఃపాథానుపయోగ్యుపాభ్యానాదిభూతార్థవాదవిషయమానర్థక్యాభిధానం
 ప్రప్రవ్యం । యదప్రస్తుతంకర్తవ్యమన్యమప్రవేశమంతరేణవస్తుమాత్రముచ్యమానమనర్థకంస్యాత్ సప్ర
 ద్విసావనువత్కాన్యాదివిశిష్టానిష్పత్తిం, విజ్ఞప్తియంతాయంసన్వితేతద్వస్తుమాత్రకథనేపిప్రయోజ
 నస్యబృష్టత్వాత్ । ననుకృతప్రమ్నానోఽపియథాపూర్వంసంపారిత్వదన్వినాన్నరజ్జస్వహంపక్షవపక్ష
 తరద్యోతప్రకృత్యభావావబుద్ధితేప్రత్యయాథాభావబుద్ధిః పీఠ్యభావః । బుద్ధేఃకుణితత్వాత్తదభావేనత్వేదాసీన్యత్
 ప్రమ్యతియాచాహననాదౌప్రస్ఫుటీసాన్యదితప్రాహ ॥ సాచేతి ॥ యథాగ్నిరింధనందద్వాతామ్యతివంసానభిధావా
 వబుద్ధిహననాదా విష్టసాధనత్వభావితములంరాగే ధనందద్వేనస్వయంతామ్యతీన్యతరాభావః, గాగనాశేతుతఃప్ర
 మ్యతిరితభావః । యద్వారాగః ప్రాప్తసాక్రియాగాగనాశేన్యమేవతామ్యతీన్యతఃపవయేతుహననోరోధిక్రియా
 కాశ్యేత్త్వైఽపిహననస్యేష్టసాధనత్వభాగిన్యనిరాసాత్ ప్రమ్యతిత్వార్థాతస్మాత్తదభావవినశ్చార్థత్వసంహర
 తీతితస్మాదేతి ॥ తావాధాభావేనదిష్టమయకన్యభావాత్ కాన్యాభావప్రవృత్త్యాభావః । యద్వేత్త్వైఽపియేనన్వత్త్వపలక్షి
 తమాదాసీన్యం యస్మాద్విశిష్టేభావాయన్తిమేవేతి వ్యాఖ్యయంస్యతస్మిన్దాసీన్యస్యనశ్చిత్త్వాద్యభ్యోనహదానా
 ర్థనిష్పత్త్యుపలక్షితత్వమితిభేదయం । నన్యవత్సార్వత్రివివ్యవస్థేయక్రియావాచితత్వేనకాన్యముప్రకృత్యనెత్తే
 తోన్యంతమాదన్యమితిప్రజాపతిప్రశముక్తం; అనితపత్రిమబలాన్తిప్ర నభితుకుణిరోధసంకల్పక్రియా లక్షణాంకిన్య
 తాపవమగౌరనురా అధర్మభివ్యాకౌనానుదార్పణయన్తిస్యనభిఃప్రతిషేధనాదిచ్ఛాయోగాత్ అన్యవిరుద్ధలక్షణత్వం ।
 ఏతేభ్యఃప్రజాపతిప్రతాదిభ్యోఽన్యత్రాభావమేవ నభిధంపన్యామహేఇత్యుక్తః । ముఖ్యాభావఫలకేనభిశ్చేనద్దేశేధతా
 స్త్రమానత్వవద్దేదాంతానాంబ్రహ్మణిమానత్వమితిభావః; తస్మాక్రియాభావానానర్థక్యమితిమాత్రం కింపయ
 మితరతాహ ॥ తస్మాదితి ॥ పేదాంతానాంస్వాధేఫలవద్వాన్వ్యర్థకభావిషయం గదిత్యుక్తం । యదాసీన్యాదిస్వప్రార్థంప్రవ

అజ్ఞానమాత్రాత్ సంసారానివృత్తావపిసాత్మాతాగజ్జీవతపవముక్తిర్దురవహువేతిసద్భూతమాహ || అత్రోద్యత
ఇత్యాదిసామ్రాజ్యహమితిసాత్మాతాగరవరోధావత్యర్థః | తత్త్వవివోజీవస్తుత్తమానమాహ || తదుక్తంశుశ్రేణి || జీ
వతోఽశరీరత్వం విరుద్ధమితశంకతే || శరీరఇతి || అత్తవోదేహసంబంధస్యప్రాంతప్రయుక్తత్వాత్తత్త్వధియతన్నా
శహువమశరీరత్వంజీవతోముక్తమిత్యాహ || నెత్యాదివా || అసంగాత్మహువంత్వశరీరత్వంతత్త్వధియాజీవోవ్యజ్యత
ఇత్యాహ || త్వమితి | దేహాత్మనోసంబంధస్సన్యతిశయేతి || తత్త్వేతి || తన్నాశార్థంకార్యాపేక్షేతిభావః | అత్తనశరీర
సంబంధేజాతేధర్మాధర్మోన్మత్తిః, తస్యాసంస్థానసంబంధజత్వేన్యోన్యన్యాశ్రయోదేహస్యాన్యధ్యాద్వియస్యాన్యసిద్ధి
స్యాదితిపరిహరతి || నెత్యాదివా || నన్యేతదేహజన్యధర్మాధర్మకర్మణ ఎతదేహసంబంధహేతుత్వేస్యాన్యోన్యాశ్రయః,
పూర్వదేహకర్మణవేతదేహసంబంధోన్మత్తిః, పూర్వదేహశ్చైతన్యబుద్ధదేహకృతకర్మణ ఇహీదాంకురవదనాదిత్వా

వత్త్వమిత్యుక్తం | అత్రోద్యతే | నావగతలక్షణత్వభావస్యయథాపూర్వసంసారిత్వంశక్యంబద్ధ
యితం | అక్షణత్వభావవిరోధాత్ | నహి, శరీరాద్యాన్యభిమానోద్యుక్తిభయాదిమత్త్వంబుద్ధమితి,
తస్యైవవేదప్రమాణజనితలక్షణత్వావగమేతదభిమానస్యత్వేనదేహిధ్యాజ్ఞానమిత్తం | మఃభయా
దిమత్త్వంభవతీతశక్యంకల్పయితం | నహి, గృహస్థస్యధనవోధనాభిమానోధనావహోధమిత్తం | మః
భివృద్ధమితి, తస్యైవప్రప్రజితస్యధనాభిమానరహితస్యతదేవధనావహోధమిత్తం | మఃభవతి | నచ
కుండలినీకుండలిత్వాభిమానమిత్తం | మఃభివృద్ధమితి తస్యైవకుండలినీయత్త్వంకుండలిత్వాభిమానహీ
నస్యతదేవకుండలిత్వమిత్తం | మఃభవతి | తదుక్తంశుశ్రేణి || అశరీరంవాచసంతాప్రియాప్రియస్స
శతేతి | శరీరేపితేఅశరీరత్వంస్యాన్నజీవతఇతిచేత్, న, అశరీరత్వస్యమిధ్యాజ్ఞానమిత్తర్యాత్ | న
హ్యత్తనశరీరాన్యభిమానలక్షణంవిధ్యాజ్ఞానముక్త్యాఅన్యతస్యశరీరత్వంశక్యంకల్పయితం | అన్యమ
శరీరత్వమకర్మమిత్తత్వాదిన్యవోచాహ | తత్కృతధర్మావత్త్వమిత్తం | శరీరత్వమితీతేత్, న, శరీరసం
బంధస్యాసిద్ధత్వాద్ధర్మాధర్మయోరాత్మకృతత్వాసిద్ధేః | శరీరసంబంధస్యధర్మాధర్మయోధర్మకృతత్వ
స్యచేతతేతాశ్రయత్వప్రసంగాంధవంపత్యైవేషానావస్యకబునాక్రియాసమవాయాభావాచ్ఛా
న్యనాకర్తృత్వానుపపత్తేః | సన్నిధానమాత్రేణగాజప్రభృతీనాంవృష్టంకర్తృత్వమితీతన్న | ధనదానా
ద్యుపార్జితభ్యోసంబంధిత్వాత్తేహంకర్తృత్వోపపత్తేః | నత్వాత్మవోధనదానాదివచనధీరాదిభిః స్వ
స్వామిభావసంబంధమిత్తం | విచిత్రకర్మకల్పయితం | విధ్యాభిమానస్తుప్రస్థానసంబంధహేతుః | ఎ
తేనయజమానస్వమాత్మనోవ్యాఖ్యాతం | అత్రాహుః, దేహాదివ్యతిత్తస్వాత్మనః ఆత్మయేదేహాదాహ
మభిమానోగాఢోనమిశ్యేతి | న | ప్రసిద్ధంస్తుభేదస్యగోణత్వముఖ్యత్వప్రసిద్ధేః | యన్యహిప్రసిద్ధోవస్తు
భేదః | యథాశేసరాదిమానాకృతివిశేషస్వయన్యతీతకాభ్యాంసంహతేప్రస్థయభావ్యుభ్యోఽన్యఃప్ర

న్నాయందోషత్వశతకా || అంధేతి || అపాత్రిమాణిత్యర్థః | నహి | బీజాంకురితతోబీజాంకురంచయథాప్రత్యయేణదృశ్య
తేతద్దాత్మవోదేహోసంబంధః | పూర్వకర్మకృతః ప్రత్యక్షః, నాప్యస్తీకశ్చిదాగమః ప్రత్యక్షాసంగోహిత్యాదిఃకురితః
సర్వకర్తృత్వం | వారయతీతిభావః | తత్ప్రయుక్తమాహ || క్రియేతి || కూటస్థస్యకృత్యయోగాన్నకర్తృత్వమిన్యోనాః | స్వ
తోఽమగ్నిమిప్యాపికారకసన్నిధానాత్కర్తృత్వమితీతంకాంక్షప్రాంతవైచమ్యేణఃరస్యసి || నెతి || గాజాదీనాంస్యక్తిర
భ్యుత్థితాత్మకర్తృత్వంయుక్తంనాత్తనత్వగర్హః | దేహాదుగోరవిద్యాభామాబీజాంకురవదావర్తమానయోరా
త్మనాసంబంధాభాగితికృతపతేత్యాహ || మిశ్యేతి || నను, యజేతేతివిద్వముపపత్త్యాత్మనఃకర్తృత్వమేష్టవ్యమితితా
హ | ఏతేనెతి | భాగితికృతేనదేహాదీసంబంధనయాగాదికర్తృత్వమామ్రహ్మబోధాద్వ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః || అత్రాహుః
ప్రాభాకరాత్త్యర్థః || భాగితిభావాదేహసంబంధాదికంసన్యమితిభావః | భేదజ్ఞానాభావాన్నగోణఇత్యాహ || నెతి || ప్ర

ద్వోజ్ఞాతోవస్తునోద్భవోయేన తస్యగౌణముఃప్రజ్ఞానాశ్రయత్వప్రసేదేరిత్యర్థః | యస్యతస్యపుంసోగౌణోభవత్యత్యన్వ
 యః | శౌర్యాదిగుణవిషయావిత్యర్థః | తస్యత్వమితి | భేదజ్ఞానసూన్యస్యపుంసత్యత్యర్థః | శబ్దప్రత్యయావతి | శబ్దఃశాబ్దబో
 ధశ్చేగ్యర్థః | సంశయమూలౌతాపుదాహరతి | యథామందతి || యదాసంశయమూలయోర్నగౌణత్వంతదాభాగ్రితి
 మూలయోఃకింవాచ్యమిత్యాహ || యథావేతి || అకస్మాద్దితి || అతర్క-తాదృష్టాదినాసంసారోద్భోధేసతీత్యర్థః | నిరుప
 చారేణ గుణజ్ఞానంపి నేత్యర్థః | దేహాదివ్యతిరిక్తాత్మాస్తిత్వవాదినామితి, దేహాన్తవాదినాంతు ప్రమేత్యభిమానఇతిభా
 వః | జీవన్ముక్తాప్రమాణమాహ || తథాచేతి || తత్రజీవన్ముక్తస్యదేహేయథావృష్టాంతః | అహినిర్లయసీసర్వత్వకవల్క్లికా
 దాప్రత్యస్తానిక్షిప్తాన్పుతానర్వేణత్వైర్భిమానావరతే, ఏవమేవదంవిదుషాత్వైర్భిమానంశరీరంశివ్యతి | అథతథాత్వ
 చానిమిత్తసర్వవదేవాయందేహస్థోఽశరీరం, విదుషాదేహీసర్వస్యత్వచీవాభిమానాభావాదశరీరత్వాదమృతఃప్రా
 శస్తీతిప్రాణోజీవన్ముపి బ్రహ్మచక్రితద్భిన్నులేభస్వయం జ్యోతిరానందపవేత్యర్థః, వస్తుతోఽచయురపిబాధితచయు

సద్విద్యత్యాన్యః పురుషః ప్రాయితైఃక్రూర్యశౌర్యాదిభిస్సంహతులైస్సంపన్నసిద్ధిః, తస్యపురుషేసం
 హశబ్దప్రత్యయాగౌణోభవతః | నాప్రసిద్ధవస్తుభేదస్యతస్యత్వస్యతాస్యశబ్దప్రత్యయాభాగ్రితిమిత్తా
 వేవభవతః, నగౌణో | యథామందాధికారే ఘోషరయమిత్యగృహ్యమాణంశేషేపురుషశబ్దప్రత్య
 యాస్థాణుపచయా | యథావా, శుక్తికాయామకస్మాత్ 'రజతమిదమితినిర్వితశబ్దప్రత్యయాత్వద్వై
 హాదిసంఘాతేఽహమితి నిరుపచారేణశబ్దప్రత్యయావాత్మానాన్తవివేకేనోత్పద్యమానా కథంగౌణోశ
 క్యావదితుం | అత్వానాన్తవివేకేనానుపేషండితానానుబావిపాలానామివాఽవిక్రాశబ్దప్రత్యయాభవతః |
 తస్మాద్దేహాదివ్యతిరిక్తాత్మాస్తిత్వవాదినాందేహాదావహంతప్రత్యయోమిత్త్యవనగౌణః, తస్మాన్విధ్యాప్ర
 త్యయినిమిత్రత్వాత్పశరీరత్వస్యసిద్ధంజీవతోపివిదుషోఽశరీరత్వం | తథాచబ్రహ్మవిద్వివయాశుగ్రీతిస్త
 ద్యథా అహినిర్లయసీసర్వీకేన్పుతాప్రత్యస్తాశయావైవమేవదంశరీరంశేతే అథాయమశరీరోపృతః
 ప్రాణోబ్రహ్మైవతేజపవేతి | సచయురచయురవసకర్లోకర్లభవసవగవాగివసమనా అనునాభవస
 ప్రాణోఽప్రాణభవేతిచప్రతిరపి స్థితప్రజ్ఞస్యకాభాషేత్యాద్యాస్థితప్రజ్ఞలక్షణాన్యాచక్షాణావి
 దుషస్సర్వప్రవృత్త్యసంబంధందగ్ధయతి | తస్మాన్నావగతబ్రహ్మేన్మభావస్యయథాపూర్వం సంసారి
 త్వంయస్యశుయథాపూర్వంసంసారిత్వంనాసావవగతబ్రహ్మేన్మభావత్యవద్యం | యత్పనన్తకంత్ర
 వణాత్పతాచీనయోర్ననసనిధ్యాసనయోర్ద్వర్ననాద్విధిశేషత్వంబ్రహ్మణోసస్సరూపవర్వససాయిశ్వని
 తి, తన్న, శ్రవణవచనత్యధత్వాత్పనసనిధ్యాసనయోః | యచహ్యవగతంబ్రహ్మేన్మశ్రేణియుజ్యేతభ
 వేదదావిధిశేషత్వంననుతుచస్తే, మనసనిధ్యాసనయోరపిశ్రవణవచనత్యధత్వాత్ | తస్మాన్నప్రతి
 పల్లివిధిశేషతయాశాస్త్రప్రమాణకత్వంబ్రహ్మణస్సంభవతీత్యతస్సత్వంత్రమేవబ్రహ్మశాస్త్రప్రమా

తాద్యసంపృత్యాసచయురీవైత్యాదియోగ్యం || ఇత్యనవద్యమితి || బ్రహ్మేన్మజ్ఞానాన్త్యైలాభ్యాల్సద్ధంవేదాంతానాం
 ప్రామాణ్యంహితతాసనాచాప్రత్యవ నిర్దోషతయాస్థితమిత్యర్థః | బ్రహ్మజ్ఞానముద్దిశ్యశ్రేణివత్పనసనిధ్యాసన
 యోరవ్యవాంతరవాక్యభేదేన విధ్యంతీకారాన్నిబ్రహ్మణోవిధి శేషత్వం, ఉద్దేశ్యజ్ఞానంభూయాప్రాధాన్యాదిత్యా
 హ | నేతి || శ్రవణంజ్ఞానకరణవేదాంతిగోచరత్వాన్ప్రధానంమనస నిధ్యాసతేయోఃప్రమేయగోచరత్వాత్తదవగతత్వం
 నియమాదృష్టస్యజ్ఞానేకవయోగఃసర్వాపేక్షాన్యాయాదితినంతవ్యం | తస్మాజ్ఞానేవిధిఃమితిశ్రేష్ఠతాప్రకాశా || యది
 హి || యిజ్ఞానేవిధిమంగీకృత్యవేదాంతైరవగతంబ్రహ్మవిధేయజ్ఞానే కర్తృకారకత్వేన వినియుజ్యేతతదావిధిశేషత్వం
 శ్యాత్ | నన్యవగతస్యవినియుక్తత్వమస్తే, ప్రాప్తావగత్యాసలలాభేవిధ్యయోగాదిత్యర్థః | తస్మాద్విధ్యసంభవాత్ |
 అథశ్శేషత్వాసంభవాత్ | సూత్రంయోజయతి || స్వతంత్రమితి || ఏవంచసతీతి || చోవధారణే | ఉక్తీకత్యాబ్రహ్మణః

స్వాతంత్ర్యేన త్యేవభగవతో వ్యాసస్య పుత్రకృత్ప్రకృతియ్యైః, ధర్మవిలక్షణప్రమేయలాభాత్ వెదాంతానాం కార్య
 పరత్వేతు ప్రమేయాభేదాన్నయైత్యేత్యర్థః, ననుమానసధర్మవిచారార్థంపునఃకారణభిత్త్యాశంక్యాహః । అరభ్యమాణం
 చేతి॥ అభిబాహ్యసాధనధర్మవిచారానంతరం అతో బాహ్యధర్మస్య తుష్టిద్వారామానసోపాసనాధర్మహేతుత్వాత్ పరి
 శిష్టోమానసధర్మోజ్ఞాస్య ఇతి సూత్రం స్యాదిత్యత్ర వ్యుత్పాతమాహః । అథేతి॥ తృతీయాధ్యాయే శుక్రిత్యాదిభిశ్చేషశేషత్వ
 స్వల్పయానంతరం శేషిణా శేషస్య ప్రయోగసంభవాత్ః । త్రతు శేషః కోవాపురుషశేష ఇతి జ్ఞాస్య తత్త్వార్థః । ఏవమార
 భ్యేత సత్త్వార్థంతస్మాదవాంతరరత్నామరంభ ఇత్యయైర్వమితి భావః । స్వమతేనూతా న్ముణ్యమస్త్రీత్యాహః । బ్ర
 హ్మేతి॥ జైమినీనా బ్రహ్మసవిచారితమితజ్ఞాస్యత్వసూత్రం యైర్వమితి త్యర్థః । వెదాంతార్థశ్చేదవైత్వతంత్రీక
 ద్వైతసాపేక్షవిధ్యావీనాం కాగీతి త్యాశంక్యః, జ్ఞానాత్పాత్రిగేవ శేషంపామాణ్యం నవత్పాదిత్యాహః । తస్మాదితి॥
 జ్ఞానస్య ప్రమేయప్రమాతృబాధకత్వాదిత్యర్థః । బ్రహ్మసకార్యశేషః తద్యోధాత్పాత్రిగేవ సర్వవ్యవహర ఇత్యత్ర బ్రహ్మ
 విదాంగాభాముదాహరతి॥ అపి చేతి॥ సదబాధితం బ్రహ్మపూర్ణం ఆత్మ విషయానావైశిష్ట్యేన సర్వపాత్యహమిత్యే
 వంబోధేజ్ఞాతేన తిపుత్రదేహాదేన సదబాధనాన్మయామాత్రత్వనిష్ఠయాల్ పుత్రదాదాదావహమితీస్వయమఃఖమ

ణకం చేదాంతవాక్యసమన్వయాదినిష్ఠం, ఎవంచ సన్యథాతో బ్రహ్మజ్ఞానేతి శాస్త్రాగ్రంభ ఉపపద్య
 తే, ప్రతిష్ఠాదినిష్ఠావేత్వేన అథాతోఽర్థజ్ఞానేత్యేవారిష్టత్వాన్నవ్యధికాన్త్రమాంభ్యేత, అరభ్యమా
 ణం దైవమారభ్యేత అథాతః పరిశిష్టవర్జజ్ఞానేత్యేవ భాగ్యే ప్రత్యక్షపునఃపాత్యయోజ్ఞానేతిచ్చిత్తే
 క్యావగతిస్తు అప్రతిజ్ఞాతేతి, తద్యోయైర్వత్పాత్రిగంభోఽథాతో బ్రహ్మజ్ఞానేతి॥ తస్మాదహం బ్రహ్మ
 స్తీత్యేతదవసానావససర్వేవిధయస్సర్వాణిచేతనాని ప్రమాణాని । బహ్యహేయానుపాదేయా ద్వైతా
 త్వావగతౌ సత్త్వాంధర్విషయాణ్యప్రమాతృకానిచ ప్రమాణాభివేదితుమర్హంతి । అపిచాహుః॥ గౌణ
 మిథ్యాత్వసోఽసత్యేపుత్రదేహాదిబాధనాత్ । సద్భ్రహ్మత్వాహమిత్యేవంబోధేకార్యంకథంభవేత్ ।
 అన్వేష్టవ్యాప్తిజ్ఞానాత్పాత్రిగేవ మాతృగ్వమాత్మనః । అన్వేష్టవ్యాప్తిమానైవచాత్మనోపాదివజ్జీ
 తః । దేహాత్మప్రత్యయోయన్వన్వీమాణత్యేనకన్వితః । లోకీకంతద్వదేవేకం ప్రమాణం త్వాత్మసన్వ
 యాదితి॥ * చతుర్ముత్రసమాప్తా * ఎవంచేదాంతవాక్యానాం బ్రహ్మత్వావగతిప్రయోజనానాం
 బ్రహ్మత్వనితాత్పర్యేన సన్వతానామంతరేణాపికాగ్యామప్రచేతం బ్రహ్మజీవన్మవసానముక్తం । ఇ
 మ్మదసర్వజ్ఞం సర్వశక్తిజమస్మదస్థితిలయకారణమితి ముక్తం । సాంఖ్యరయస్తుపనిష్ఠితం వస్తుప్రమా

భావైర్వజ్ఞానయోగాగ్నేత్యాదిభిమానస్య (చోఽహంకారముఖ) ఇతి మిథ్యాత్వాభివాసస్య విసర్వవ్యవహారహీ
 నోరసత్త్వే కార్యవిధిషేధాదివ్యవహరకథంభవేత్, హేతుభావాత్ సకథందిశ్యవేదిత్యర్థః । నన్వహం బ్రహ్మేతి
 బోధాబాధితః, అహమత్వస్య ప్రమాతుః బ్రహ్మత్వాయోగాదిత్యాశంక్యః, ప్రమాత్విగ్వపాత్యజ్ఞానవిలసితాంకః కరణతా
 వాత్మ్యకృతత్వాన్నబాధ ఇత్యాహః । అన్వేష్టవ్యేతి॥ యదాత్మపూతపాచ్ఛపరజోఽమృత్యుర్యశోఽసోఽన్వేష్టవ్యోఇతి
 శుక్రితేజ్ఞాతవ్యపరమాత్మవిజ్ఞానాత్పాత్రిగేవాజ్ఞానాద్విధాతో గాత్మనః ప్రమాతృత్వం, ప్రమాతృవజ్ఞాతస్యోపాత్మరాగ
 ద్విజ్ఞమరణవిపత్తితః పరమాత్మాస్యాదిత్యర్థః । ప్రమాతృత్వస్యోత్పత్తేతదాత్మీయానాం ప్రమాణానాంపామాణ్యం
 కథమిత్యతీతి॥ దేహేతి॥ యథాదేహాత్మప్రత్యయః కన్వితోధిమోఽపివ్యవహారాంగతయావాసత్యేనేవ తేవేదిత్యైః,
 తద్వజ్ఞోకసన్వతాదీకమాత్మబోధావధివ్యవహరకాలేబాధాభావాత్ వ్యావహారికంపామాణ్యమివ్యహం, వెదాం
 తానాంతుకాలప్రయాబాధ్యవస్తుభోధిత్వాత్తద్వైవేకంపామాణ్యమితి శుకృత్యాహః । ఆత్మనిష్ఠయాల్ । ఆ ఆత్మనిష్ఠ
 యాదిత్యాత్ మగ్యాదాయాం ప్రమాతృగ్వస్యకన్వితత్వేఽపి ప్రత్యయేది విషయాబాధాత్పాత్రిగేవ మితి భావః । “రా
 మనామిషరేధామిషకృత్వాన్నయసమన్వయః । కార్యభాత్పర్యబాధనపాధితశ్చుద్ధబుద్ధయే”॥ ఇతి చతుర్థాధికరణం॥

వృత్తమనూ ద్యామైశలక్షణానువాంతరసంగతిమాహుః సాంఖ్యాదయస్తీవతి॥ భవతుసిద్ధివేదాంతానాంసమన్వయః, తథాపిమానాంతరాయోగ్యేబ్రహ్మణితక్తిగ్రహాయోగాత్మాబల్యేన కారణత్వాయోగాచ్చన సమన్వయః, కింశుసర్వావ్యకార్యంగడప్రకృతికంకార్యత్వాద్భుతవదిత్యనుమానగమ్యేత్రిగుణేప్రధానసమన్వయఇత్యాహి పంచతీత్యర్థః । సద్దంమానాంతరగమ్యమేవేత్యాగ్రహణతక్తిగ్రహణః, అతఏవప్రధానాదావనుమానోపస్థితేతక్తిగ్రహసంభవాత్తత్పరతయావాక్యానియోజయంతీత్యుక్తం । కించతేజసాసోమ్యశుంగేనసన్మూలమస్యిచ్చేత్యాద్యాశ్చ శ్రయః । శుంగేనకార్యలింగేనకారణస్యస్యతోఽస్తేషణండర్యయంత్యోమానాంతరసిద్ధమేవజగత్కారణంవదంతీత్యాహ॥ సర్వేష్యతి ॥ సన్వయంప్రియత్యేనప్రధానాదావ్యాప్తిగ్రహాయోగాత్కథమనుమానంతతాగ్రా । ప్రధానేతి ॥ యత్యార్యంతజ్జడప్రకృతికంయథామటం, యజ్జడంతచ్చేతనసంయుక్తంయథారథాదిరితి సామాన్యతో దృష్టానుమానగమ్యాఃప్రధానపురుషసంయోగాభివ్యక్తః । అద్వితీయబ్రహ్మణఃకారణత్వవిరోధిమతాంతరమాహ॥కాణాదాస్తీవతి॥ సృష్టివాక్యేభ్యపవరాధానుమానయాపేభ్యాయత్యార్యంతచ్ఛుద్ధిమత్కర్తృకమితి । ఈశ్వరంకర్తారంపరమాణాం

కాంతరగమ్యమేవేతిమన్వమానాః ప్రధానాదినికారణాంతర్యామమమానాస్తత్పరతయేవవేదాంతవాక్యానియోజయంతి । సర్వేష్యేనతువేదాంతవాక్యేషుసృష్టివిషయేష్వనుమానేనైవకార్యేణకారణంలిలక్షయిషితం । ప్రధానపురుషసంయోగానిత్యానుమేయాభిసాంఖ్యామన్వంతే । కాణాదాస్త్యేతేభ్యఏవవాక్యేభ్యఈశ్వరంనిమిత్తకారణమనుమిమతే, అణాన్వయసమవాయికారణంఏవమన్యేఽపితారికాఃవాక్యాభాసయుక్త్యాభాసావప్తంభాంపూర్వపక్షవాదినిఇహాత్తివంతే । తత్రపదవాక్యప్రమాణజ్ఞేనఆచార్యేణవేదాంతవాక్యానాంబ్రహ్మత్వావగతిపరత్వప్రవర్తనాయవాక్యాభాసయుక్త్యాభాసప్రతిపత్తయఃపూర్వపక్షీకృత్యనిరాక్రియంతే । తత్రసాంఖ్యాఃప్రధానంత్రిగుణమచేతనంస్వతంత్రంజగత్కారణమితిమన్వమానాటపః, యానివేదాంతవాక్యవిసర్వజ్ఞస్య సర్వత్రేర్భూషోజగత్కారణత్వంప్రవర్తయంతీత్యవోచః తానిప్రధానకారణపక్షేఽపియోజయతుంశక్యంతే । సర్వత్రక్తిత్వంకావశ్యేకానస్వాపిస్వవికారవిషయముపపద్యతే, ఏవంసర్వజ్ఞత్వమపుష్పపద్యతే । కథం । యత్త్వంజ్ఞానంమన్వసేనసత్త్వధర్మః, సత్త్వాత్సంజాయతేజ్ఞానమితిస్మృతేః । తేనచసత్త్వధర్మేజ్ఞానేనకార్యకరణవంతఃపురుషాస్సర్వజ్ఞాథోగినః ప్రసిద్ధాః, సత్త్వస్యహిరతిశయోగోష్టేసర్వజ్ఞత్వంప్రసిద్ధం । నకేవలస్వాకార్యకరణస్యపురుషసోపలబ్ధిమాత్రస్యసర్వజ్ఞత్వంకించజ్ఞత్వంవాకల్పయతుంశక్యం,

త్రిగుణత్వాత్ప్రధానస్యసర్వజ్ఞానకారణభూతంసత్త్వంప్రధానావస్థాయానుపివిద్యుత్తాత్ప్రధానస్వాత్మయత్యార్యప్రస్థాంతస్యన్యాయపరిమాణరవాక్యరద్ధమిత్యనుమితభివ్యక్తః । అన్యేఽపిబౌద్ధాదయః । అసన్వాత్తరమగ్రతఃపీఠిత్యాదిర్వాక్యాభాసః । యద్వత్ప్రతీచూఢన్యాయసానియథాదీపితియుక్త్యాభాసః । ఏవంవాదిప్రతిపత్తియైత్యతస్మిరాసాయోత్తరమాత్రసంవర్ధమువతారయతి ॥ తత్త్రేతి ॥ వాదివాదేనరీత్యర్థః । వ్యాకరణమీమాంసాన్యాయనిత్యాత్మకవాక్యప్రమాణజ్ఞత్వంయజ్జగత్కారణంతచ్చేతనమచేతనంవేతిక్షుణ్ణస్యమన్వత్త్వేనానిర్వాభ్యాంసంశయేపూర్వపక్షమాహ॥ తత్రసాంఖ్యాఇతి॥ అపితేజావేవకారాధానదేవేత్యానిష్ఠుప్రసిద్ధింవాక్యానాంప్రధానపరత్వనిగాసేనబ్రహ్మచర్యోక్తేశ్చత్రిత్యాదిసంగతయః । పూర్వపక్షేజీవస్యప్రధానైవోపాస్తీః సిద్ధాంతేబ్రహ్మత్వైకజ్ఞానమితివివేకః । అచేతనసత్త్వవైకసర్వజ్ఞత్వం, నచేతనస్యత్వాహః । తేనచసత్త్వధర్మేజ్ఞేతి ॥ నచకేవలస్యతి । జన్యజ్ఞానస్యసత్త్వధర్మత్వాన్నిత్యోపలబ్ధేకార్యత్వాద్విస్తాత్రీస్యసంసర్వజ్ఞానకర్తృత్వమిత్యర్థః । ననుగుణానాంసామ్యావస్థాప్రధానమితిసాంఖ్యావిదంతి । తదవస్థాయాంసత్త్వసోత్తరాధానాతాగ్రంసర్వజ్ఞతేత్యన ఆహ॥ త్రిగుణత్వాదితి । త్రియోగుణావప్రధానంతస్యసామ్యావస్థాతదభదాత్ప్రధానమిత్యుచ్యతే । తదవస్థాయాను

పిప్రీశయే సర్వజ్ఞాన శక్తిమర్త్యరూపం సర్వజ్ఞత్వమత్యంత మిన్యథః । ననుమయాకిమితీ శక్తి మర్త్యరూపం గౌ
ణంసర్వజ్ఞత్వ మంగీకార్యమితి తత్రాహ ॥ సహిత ॥ అనిత్యజ్ఞానస్య ప్రశయేనాశాచ్ఛక్తి మర్త్యంవాచ్యం కా
రకాభావాచ్ఛేద్యాహ ॥ అపిచెతి ॥ మతస్యయసామ్యముత్తా స్యమతే పిశేషమాహ ॥ అపిచెతి ॥ బ్రహ్మణః
కారణత్వంప్రతిపాదే సమర్థ్యతేప్రధానాదేకారణత్వంతర్విపాదేయైర్భిర్నిరస్యతిఅథనాశుభిర్భిర్నిరస్యతి ॥

౨॥ ఈక్షతేర్నాశబ్దమిత ॥ ఈక్షణకృతాద్యేనశబ్దావాచ్యునశబ్దప్రపరీక్షానం ॥ అశబ్దత్వాన్నకారణమి
తిసూక్తియోజనా ॥ తత్సంబంధివాచ్యంకారణమైతత్తేతత్తమేవాహ ॥ బహిర్విగ్ ॥ బహుప్రపరీక్షయాపేక్షాత్వంకారణ
హమేవోపాదానతయాకార్యాభేదాజ్ఞానమ్యుపిత్వాహ ॥ ప్రేతి ॥ ఏవంతస్మిన్కీర్త్యాకారణంవాయుంచస్మిన్ప్రేతి
స్మృప్తవదిత్యాహశబ్దమి ॥ మపచ్చలత్ సత్త్వాకాంతమితియావత్ ॥ సతేవాధిన్నమనమాన్యైః ॥ పాగ్రిమస్మృతేపాగ్రి

చేతనస్య సతస్సర్వజ్ఞత్వ ముపవర్త్యతేవేదాంతవాక్యేషాఅవశ్యంచత్వయాపిసర్వజ్ఞంబ్రహ్మైత్యభ్యుప
గచ్ఛతాసర్వజ్ఞానశక్తిమత్వేనైవసర్వజ్ఞత్వమభ్యుపగంతవ్యంనహిసర్వజ్ఞానస్యఏవయజ్ఞానంతుర్వ
దేవబ్రహ్మవర్తతేతథాహిజ్ఞానస్యస్యత్వేజ్ఞానక్రియాంతప్రసవ్యాతంత్యంబ్రహ్మణోహియేన ॥ అథా
నిష్టంతదిశిజ్ఞానక్రియాయాడువరమేతదు మేతాపిబ్రహ్మ ॥ తదాసర్వజ్ఞానశక్తిమత్వేనైవసర్వజ్ఞత్వ
మావనతి ॥ అపిచ ప్రాగుత్వతేస్త్వకారకతూన్యంబ్రహ్మైవ్యతేస్యయానశజ్ఞానసాధనానాశశక్తిరేవ
యాదీనామభావేజ్ఞానోన్మత్తిఃకన్యబిరుపవన్నాఅపిచప్రధానస్యానేకాత్మకస్యవదితావసంభవాతా
రణతోపపత్తిర్నూదాదివన్నాసంహతస్యైకాత్మకస్యబ్రహ్మణ్యతేచప్రాప్తిశ్చదేవసూక్తియోజనభ్యతే॥

— జ్ఞానసూ॥౧॥ ఈక్షతేర్నాశబ్దం భే —

ససాంఖ్యపరికల్పితమచేతనంప్రధానంజగతఃకారణంశక్యంవేదాంతేహ్యశ్రియంతంఅశబ్దమితల్ ॥
కథమశబ్దం ॥ ఈక్షతేః ఈక్షిగృత్వశ్రివణాతా రణస్య ॥ కథం ॥ ఏవంహి శ్రూయతే ॥ సదేవోష్యేదమ
గ్రితపిత్ ॥ ఏకమేవాద్వితీయమిత్యవక్రీమ్య తదైతత్తనబహుప్యాంప్రజాయేయేతి తదైవోష్యతేభే
నతేనంశబ్దవాచ్యంనామరూపవ్యాకృతంజగత్ప్రాగుత్వతేనసదాత్మనావధార్యునస్యైవప్రకృతస్య స
చ్ఛబ్దవాచ్యస్యేకగుపూర్వకంలేజప్రభృతేస్త్రిప్రస్థంవర్ణయతి ॥ తథాన్యగ్రి బ్రహ్మవాత్తదమేక
ఏవాగ్రితపిన్నాన్యగ్రించనమివత్తతక్షతలంకామన్యైవాశ్చితి ॥ సత్తమాగ్రితావస్థుజలేతీతూపూ
ర్వికామేవస్పష్టిమాచప్తే ॥ క్వదిచ్చమేదశకలంపురుషంప్రస్తుత్యాహ ॥ సతీతూంచకేసప్రాణమస్పృశ
తేతి ॥ ఈక్షతేరితివధాత్వధానిదైవోభిప్రేతః ॥ యజతేరితివత్ సదాత్మకత్వేః ॥ తేన యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి
జ్యస్యజ్ఞానమయంతవత్తత్సదేతస్త్రిహ్మనామరూపమన్నంచజాయత ఇత్యేవమాదీన్యపిన్వేభిశ్చైర్నిరకా
రణవరాణివాక్యాన్యదాహర్తవ్యానియత్తత్తంసత్త్వధమేకజ్ఞానేనసర్వజ్ఞంప్రధానంభావ్యుప
తితనోపపద్యతేనహిప్రధానావస్థాయాంగుణసామ్యాన్నిర్వీధమోజ్ఞానంసంభవోనమాత్తంసర్వ

భాచ్ఛద్ధాంతంవాయున్యోతిరాపః పృథిపీంత్రియంమనోబుద్ధమన్నాదీన్యంసహమంత్రాణిమణిలాకాలోకేషువ
నామమేత్యత్తాన్మేదశకలాః, ననుభక్తిరీహాభాతునైర్భేదభికార్యాయనప్తరణాదీతీవదేన శ్రిబంతేసదాత్మకవ్యతే
తేనధాన్విర్థతక్షణంకశంవ్యాఖ్యాయగిత్యాశంక్యలక్షణయత్వాహ ॥ ఈక్షతేరితిచెతి ॥ ఇతికర్తవ్యతాఽభ్యర్థజలేః
పూర్వవర్త్యమితేమితిసూత్రీయధాయజలేపదేనలక్షణయాధాన్విన్యోయాగడుచ్యతే తద్వదిహాపీన్యథాఃసార్యాదివి
కృతియాగప్యాంసానావధానాత్ పూర్వవర్త్యంవర్తమాదిప్రకృతిస్థాంకవర్త్యమితిసూత్రాథంభాత్వస్థానిభేదేనలా
భమాహ ॥ తేనతిపామాన్యకవర్తజ్ఞానిశేషతఃసర్వవిదిభేదః జ్ఞానమీక్షణమేవతపః ॥ తపస్వినఃఫలమాహ ॥ తస్మాదితి ॥
ఏతత్తాగ్నింసూత్రాబ్ధంబ్రహ్మ ॥ తేవలసత్త్వవ్యతేర్దానత్వమంగీకృత్య ప్రధానస్యసర్వజ్ఞత్వంనిరస్తం ॥ నంప్రతి

కిమువ ద్రవ్యంతస్యనిత్యసిద్ధైశ్వరస్యస్పృష్టిస్థితిసంహృతివిషయంసత్యజ్ఞానంభావతీతి యదప్యక్తంప్రాస
కథంబిత్ ప్రకాశప్రియాశ్రయిత్యేనక ద్త్యుత్పాదచారవచ్చిదాన్తస్యపి చిద్రూపేతుణక ద్త్యుత్పాదచారాన్న వైచర్య
మిత్యుక్తంప్రార్థం । అధునాతుకుంభకారస్య సోపాద్యంతః కరణవృత్తిరూపేతుణవచిత్రసాధ్యో సోపాద్యవిద్యా
యాంవివిధస్పృష్టిసంసారాయాః ప్రశయావసావేదోచ్ఛ్వాసంసారాయాః సంతోష్టకతత్త్వప్రతిపాదః తస్మాత్
సూక్ష్మరూపేణానీనసర్వ కార్యవిషయకమీతుణంతస్యకార్యత్వాత్కమనద్భావాత్పతతా ద్త్యుత్పత్తంముఖ్యమితి
తయతి । సుతరామితి । ననుమామోపాధికవింబచిన్తాప్రసేష్వరస్యోకమీతుణంప్రతిముఖ్యంక ద్త్యుత్పత్తం కృత్యభావా
దితిచన్న । కార్యానుకూలజ్ఞానవతపిక ద్త్యుత్పాదిత్యుత్పాదసాధ్యమీతుణానుకూలసత్యజ్ఞానవత్త్వాత్ । నచసత్యజ్ఞానేవైచ
క ద్త్యుత్పాదసాధ్యతాకమీతుణేవేతివాచ్యం । వాయాదైవశబ్దవత్త్వసంభవాత్ కిమకాశేత్యపిప్రసంగాత్, ఉ

తఃశ్రుతత్వాద్వాన్వాయాదికారణత్వేనాకాశనదైక్షితేత్యాగంతుకత్వేన శ్రుతమీతుణ మాకాశాదిహేతుత్వేనాంకీకార్యమిత్యలం । అన్యకృతేమాత్మ్యాత్మనాస్థితేవ్యాకర్తుంస్థూలీకర్తుమీష్టభగ్యభావః । అన్యకృతకార్యోపరక్తజైతన్యయాపేక్షాసంస్కారకానపేక్షత్వేనపివృత్తిరూపేక్షాసంస్కారకంవాచ్యమిత్యాశంక్యాహా ॥ అపివాచ్యత్వాదిమనశ్చ ॥ యతైకస్యజ్ఞానంతభాగ్యస్యాపేక్షియమాభావాన్న్యాయినోఽశరీరస్యాపిజన్మేక్షణకారకత్వమితీభావః । ననుయజ్జన్మజ్ఞానంతచ్ఛరీరసాధ్యమితివాస్తవీరస్త్రీత్యాశంక్యశ్రుతిబాధమాహ ॥ మంత్రోచ్ఛేద ॥ కార్యంశరీరం కరణమింద్రియం । అస్యేశ్వరస్య శక్తీర్నయా స్వకార్యాపేక్షయావగా, విచిత్రకార్యకారిత్యాద్వికారా సాత్వైవమ్యవాప్రిసద్ధా నప్రమాణసిద్ధేత్యాహ ॥ శ్రూయతఇతి ॥ జ్ఞానరూపజలతేనయాస్పృష్టేత్రయాసాన్వయాపేక్షా అనాదిమాయాన్విత్యాదిస్వభావజ్ఞానస్యజైతన్యస్య బలంమాయావృత్తిప్రతీబింబితత్వేనస్ఫుటత్వం తస్యత్రీయాదీంబత్వేనబ్రహ్మణోఽపకారాజ్ఞానకాపిస్వాభావకీతివాదభావః । అపాదరపిగ్రహీతా । అపాదోఽపిజలనః । ఈశ్వరస్యస్వకార్యేభావకీహేత్వపేక్షానాస్థితీభావః । అగ్నిసూనాదింపురుషం అనంతంమహాంసింభుమిన్యస్థః । అపిద్వాంతింశేతి ॥ తస్యేతి ॥ జ్ఞానేత్రాంబు

త్వైతైర్బ్రహ్మణశరీరాదిసంబంధనుంశతేజోక్షిత్యన్వనుమవన్నమితి, ననన్యోన్యమవతరింపజన్మప్రకారవచ్చుచున్నోజ్ఞానస్వరూపభగ్యత్వేజ్ఞానపాదనాపేక్షానుమత్యై ॥ అపివాచ్యత్వాదిమనస్సంపారీణశరీరాద్యపేక్షాజ్ఞానోన్మత్తిస్వాత్మజ్ఞానప్రతిబంధకారణంహింసస్యేత్వరీస్య ॥ మంత్రోచ్ఛేదమాదీశ్వరస్య శరీరాద్యపేక్షాతామనావరణజ్ఞాననాంబంధియంతః ॥ తస్యకార్యకరణంవిస్తరేతది మిత్యభిప్రాయకత్వస్యతేనరాస్యశక్తిర్విపరైవప్రయతేస్వాభావకీజ్ఞానంబ్రహ్మచేతీతి ॥ అపాదరపాదోఽపిగ్రహీతావశ్యత్వచతుస్సన్యోత్వత్వత్వ ॥ సత్త్వేన్యం నాన్వయాత్తేదైవతమామూర్త్యంగిపురుషం జహంతమి ॥ ననునాస్తితావజ్ఞానప్రతిబంధకారణవాసీశ్వరాదన్యస్సంపారీణావ్యోతోఽస్తిప్రహానావ్యోతోఽస్తిజ్ఞానేత్యాదిశ్రుతితేత్రక్రిమిదముచ్యతేసంపారీణశరీరాద్యపేక్షాజ్ఞానోన్మత్తిశ్వరస్యేతి ॥ అత్రోపన్యతేనత్యం నేత్యరాదన్యస్సంపారీ, తథాపిదేహాదిసంఘతోపాధిసంబంధభగ్యవ్యవహరంబు యశినుమాద్యపాధిసంబంధభవ వ్యోగంబు, తత్కృతత్వశబ్దప్రత్యయవహరోలోకస్యవృత్తి ముబద్ధిప్రయోగకర్తృప్రమిత్యాదిరాకాశవ్యతిరేకేపి, తత్కృతాచాకాశేఘటాకాశాదిభేదమధ్యాబుద్ధిద్వైవేతతేహాపిదేహాది సంఘతోపాధిసంబంధావవేకకృతేత్వరసంపారీ భేదమధ్యాబుద్ధిః ॥ దృశ్యతేచాత్మన ఏవనతోదేహాదిసంఘతేఅనాత్మన్యాత్మత్వాభిసవేగేమధ్యాబుద్ధిమాత్రేణ సూర్యప్రకాశ్యేణ, నరైవం సంపారీత్వేదేహాద్యపేక్షమీక్షిగృత్వమువవన్నంసంపారీణః ॥ యదన్యత్తంప్రధానస్యానేకాత్మకత్వాద్భిన్నవాచికాశరణతోఽపపత్తిరాసంహతస్యబ్రహ్మణ్యై, తస్మిన్ధానస్యాకల్పత్వేనైవప్రత్యక్షం ॥

ప్రధానభాగ్యపద్యాగాగాదిః । అనత్యశ్వరాదన్యోవాస్తీత్యన్వయః । ఔపాధికస్యజేత్యేన శేనస్యమయాత్తత్వాన్నాపిద్వాంతభగ్యాహా ॥ తస్యతత్వతీతత్వం ॥ ఉపాధిసంబంధకృతశబ్దతత్వప్రత్యయకావోచ్ఛేదవహరః, అసంకల్పభగితేహ ॥ అన్యతేతేకాభిమంజరప్రత్యాగ్రహ ॥ తత్కృతాచేతి ॥ ఉపాధిసంబంధకృతేత్యభావః, దేహాదిసంబంధస్యహేతుబంధోఽనాద్యపిద్యానయాకృతేత్యభావః । అపిద్యాయాన్మాప్రతిబింబోజ్ఞానః, బింబజైతన్యమీశ్వరభగితేభేదేవద్యానోపనీతాః । అనాదిభేదస్యకార్యత్వాయోగాతే । కార్యబుద్ధ్యాదికృతప్రమాత్యాదిభేదప్రకార్యాపేక్షివివేకః । నన్యబంధస్యప్రకాశాత్మకీకరణపేక్షప్రత్యాగ్రహ ॥ దృశ్యతేచేతి ॥ పవనోదేహాదిభిన్నస్వప్రకాశేన్యవనతత్వవోనరోదమామిభిన్మోద్భవ్యత్వాక్రరహస్యం ॥ సదమధ్యాబుద్ధ్యామీయతత్వమిధ్యాబుద్ధిమాత్రేణభాగ్రితసిద్ధాజ్ఞానేనావ్యతీతకారాభావః । యదన్యత్తమిధ్యాబుద్ధిలోకానుభవమాహ, దృశ్యతేచేతి భిన్నంభావేనతీయా । భాగ్రిత్యాత్మనాద్యశ్వరభగ్యభావః । పూర్వప్రార్వభాగ్రితమాత్రేణాభ్యతేనప్రనుయేతివాదభావః ॥ కూటస్థస్వాపిమాయకంకారణత్వం

యదుక్తమిత్యాహ॥ యథాత్వితి॥ యత్త్వవేద్యైశ్చైతత్ క్రిత్యహాయోగఇతితన్న॥ ఖత్యాదిపదానామబాధితాద్యధైషులూ
 కావగతశక్తికానాంవాప్యైకదేశత్వేవోపస్థితాఖండబ్రహ్మలక్షకత్వాదితస్థితం । సంప్రత్యుత్తరసూత్ర నివర్త్యామా
 శంకామాహ॥ అతాగ్రీహేతి॥ అన్యథాపిప్రచేతనత్వేఽపి । ననుప్రధానస్యచేతనేనకింసాధన్యంయేనగోణమీతుణమితి
 తతాగ్రీహేతి॥ యథేతి॥ నియతక్రమకార్యకారిత్యంసాధన్యమిత్యథాఃఉపచారప్రాయే వచనాదిగోణాథా ప్రచురే
 ప్రకరణేసమాక్షానాదిత్యథాః॥ *

౬॥ అప్తేజస్వోరివాచితనేనిగోణాదుతనిరిచిత్ । న, ఆత్మశబ్దాత్పత్యైతనన్యశ్చయాదితి సూత్రార్థా
 మాహ ॥ యదుక్తమిత్యాదితా ॥ సామ్రక్యతాసచ్ఛబ్దవాచ్యాఇయమిక్షిప్రీదేవతాపరోక్షాహంత ఇదానీంభూతస్య
 యథాతుతరేణాపిబ్రహ్మణవివక్షతాగ్రరత్వంనిర్వృణం శక్యతేనప్రధానాదీనామపితథాప్రపంచ
 యన్యతేనవిలక్షణత్వాదస్యేత్యేవమాదితా॥ అత్రాహ ॥ యదుక్తంనాచేతనంప్రధానంజగత్కారణమ్
 . ఓగ్యగ్యత్రవణాదిత్యదన్యథాప్యపన్యతే॥ అచేతనేపిఽచేతనపదుపచారదర్శనాన్ప్రత్యాసన్నపతనతాం
 బాలస్యాంలక్ష్యమాలంపితపతీత్యచేతనేఽపిహలచేతనపదుపచారోద్భవస్తవ్వదచేతనేఽపి ప్రధానేప్ర
 త్యాసన్నసన్తే చేతనపదుపచారోభవిష్యతి తదైక్షతేతి । యథాలోకేశ్వరస్యైతనసాత్వాభుక్త్వాచా
 వరాహైగామింశరేణగమిష్యామితిక్షిత్వానంతరంతై నియమేనప్రవర్తతే, తథాప్రధానమపిసహ
 నాద్యాకారేణ నియమేన ప్రవర్తతే నస్తాన్యేతనపదుపచర్యతే॥ *

కస్తాన్యసింకారణాద్విహాయమన్యమిక్షిప్త్యన్యమాపచారికంకల్ప్యతే? 'తతైజవిత్త' 'తాలజవిత్తం
 దేవిచాచేతనయారదైజసోప్యేతనపదుపచారదర్శనాత్ । తస్మాన్సర్వార్థకమపీతుణమావచారికమితిగ
 వ్యతే॥ ఉపచారప్రాయేవచనాదిత్యేవంప్రాప్తై ఇవంసూత్రమారభ్యతే॥ *

• ————— ఖి సూ॥౬॥ గోణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్ ॥ ఖి —————

యదుక్తంప్రధానమచేతనంసచ్ఛబ్దవాచ్యంతప్రన్నాపచారికమిక్షిప్త్యన్యమైజసోరివేతితన్నకస్తాత్
 ఆత్మశబ్దాత్ । 'సదేవసోమ్యేకమగ్రతసీ'దిత్యుపక్రమ్య' తదైక్షత'తత్రేజోస్యజతేతతేజోఽబన్నానాం
 'సృష్టిముక్త్యాదేవప్రకృతంసదీక్షిగ్యతానివతేజోఽబన్నానిదేవతాశబ్దేనపరాన్యశ్యాహ॥ సయందేవ
 తైక్షత' 'హంకాహమిమాప్రిస్తో'దేవతాలనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతి । త
 యదిప్రధానమచేతనంసోవృత్త్యేకీత్యకప్యేకతదేవప్రకృతత్వాత్ప్రేయందేవతేతపరాన్యశ్యేతనదా
 దేవతాజీవమాత్మశబ్దేనాభీదధ్యాత్ । జీవోహినామచేతనశ్శరీరాధ్యక్షః ప్రాణానాంధారయితాప్రసి
 ధ్ధేర్నిర్వచనాచ్చ । సకథమచేతనస్యప్రధానస్యాత్మాభవేత్ ఆత్మాహినామస్వరూపంనాచేతనస్యేప్ర
 ధానస్యచేనోజీవఃస్వరూపంభవతుమర్హతిఃకథమచేతనంబ్రహ్మముఖ్యమిక్షిప్త్యవర్జ్యహ్యేత, తస్యజీవ
 విషయఆత్మశబ్దప్రయోగఉపపన్యతే॥ ఇథా సయపిహోఽనిమైతదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యంసతాత్మక

త్వసంతరం'ఇమాప్రిస్తేజోఽబన్నయాహః, పరోక్షత్వాదైవతాఇతి ద్వితీయాబహువచనం, అనేనపూర్వకంబాను
 భూతేనజీవేనాత్మనామమస్వరూపేణతాలనుప్రవిశ్యతాసంభోగ్యత్వాయనామరూపంచ స్థూలంకరిస్యాహిద్యేక్షతే
 త్యన్యయః॥ గోకిఃప్రసిద్ధేర్దేవసాగ్రీధారణఇతిధాతోర్దీపతిపాగ్రీణాధారయతీనిర్వచనాచ్యేత్యథాః॥ అకల్పితి॥ స్వ
 వయేనువింబప్రతివింబయోగ్లోకభేదస్యకల్పితత్వదర్శనాజ్జీవోబ్రహ్మణః సతతజ్ఞేతియదుక్తమిత్యథాః॥ జీవస్యసచ్ఛబ్దా
 థాంప్రత్యాత్మశబ్దాత్ సన్నప్రధానమిత్యక్త్యాసతోజీవంప్రత్యాత్మశబ్దాన్నప్రధానత్వమితివిధాంతరేణహేతుంవాన్య
 వత్ప్రే॥ తథేతి॥ సయస్సదాఖ్యపిహోఽనిమాపరమసూక్ష్మః ఎతదాత్మకమిదంసర్వరీజగత్ తత్ప్రదేవసత్యంవికారస్యవి
 ధ్యాత్వాత్, సత్విదాథాః సర్వస్యాత్మహేశ్వరీకోతో, త్వంచనాసిసంసారి, కింతుతదేవసకవాధితం సర్వాన్వి

కంబ్రహ్మసీమిహుగ్ర్యథః॥ ఇగ్యతోపశతి॥ అథ శ్చైతనాత్మకత్వాత్ సప్యేతనమేవైతివాక్యశేషః॥ యదుక్తమస్తేజసో
 రివసతతుక్షణం గౌణమితతాహః॥ అస్తేజసో స్త్వతి॥ నామనూపయోర్వాక్యకరణం సస్యప్తిః॥ అదివదాన్నియమనం అస్తే
 జసోద్భవ్యమయత్వాత్ సృజ్యత్వాన్నియమ్యత్వాత్వాచేతనత్వమీక్షణ్య మూర్త్యై బాధకమస్తి సాధకంచ నాస్తితి
 హేతోస్యస్తీమీక్షణ్యగౌణస్యమితియోజనాః॥ చేతనవత్కార్యకారిత్యంనుజః॥ తేజవిక్షణం చేతనవత్కార్యకారిత్యం
 యద్వా తేజవచేతనవిస్తానం సన్నిత్య తేతథాచమఖ్యమీక్షణమిత్వాహ॥ తేయోరతి॥ స్యాదేతత్ యదనంతతుక్షణం
 మఖ్యంస్యాత్తిదేవకుతస్యతతాహ॥ సత స్త్వతి॥ గౌణముఖ్యయోచితమ్యయోస్సంశయాభావేన గౌణప్రాయ సాత
 స్యానీత్వా యత్ తద్వాదాత్మకత్వావృసంతతుక్షణముఖ్యమిగ్యథః॥ అత్తహేత కారిత్యమణయోగాదాత్మకత్వోపప్రధానే
 గౌణఇతితత తేజితేనాన్యథా॥ అత్త్యేద్యేప్రధానేపిముఖ్యోనానాగతకత్వాదిత్వాహ॥ అత్యధి॥ నానాకళిత్యే

త్వమసిశ్చేతకతోఇగ్యత్వ సతత్వేతిప్రకృతంసంకటిమానంఅత్తికల్పబోధకమ్యనత్వమసిశ్చేతకతో
 ఇతిచేతనస్యశ్చేతకతోరాత్తిశ్చేతకేతి॥ అస్తేజసోప్రవివయత్వాచచేతనస్యం నామ నూపవాక్యకర
 తాదాచప్రయోజ్యత్వేనైవనిదేశాత్, సవాత్తిశ్చేతనతరంవిస్త్యున్న కారణమితియత్తింకూలవర్ధాణ
 త్వమీక్షిత్యత్వస్యగయోచితవివక్షితత్వా తేక్షమేవేక్షిగ్యత్వం॥ సరిప్రాప్తిశ్చైతన్ సకేతమీక్షిగ్యత్వ
 మిత్వ్యక్తంఅహోచ్యేతలచేతనైవప్రధానభవత్వాత్తిశ్చేతనస్యగ్నాన్తకారిత్యావ్యథారాజ్యస్యగ్నా
 త్కారితీభ్య త్యేభవత్వాత్తశబ్దోనమాత్తిభ ప్రసేనఇతిప్రధానంఅమృతమస్యాత్తివోభోగావచ్ఛేద
 క్షమవశోరీరాజ్య ఇవభ్యుగ్మస్సంభవిన్రహదీమవత్తమానః॥ అత్యైవసవాత్తిశ్చేతనాచేతన వివయో
 భవమ్యుగ్మతాత్తిచేదియాత్తిచేతనప్రయోగవగ్ననాత్, యథా వివవిజ్యోతిశ్చేతనప్రభువృలన
 వివయః॥ తత్రకతవితదాత్మకత్వాదితతరగౌణత్వమిత్యతడుత్తరంవతి॥ ... *
 —————
 తేమా॥ ౭॥ తస్మిన్తస్యమోక్షోపదేశాత్॥

నప్రధానమచేతనం అత్తశబ్దాలంబనంభవతుమహా॥ సతత్వేతిప్రకృతంసంకటిమానమాదాయత
 త్త్వమసిశ్చేతకతోఇతిచేతనస్యశ్చేతకతోమోక్షయితవ్యస్యతస్మిన్తతాముపదిశ్యోలతార్యవాఘ
 రుహోదే॥ తస్యతావదేవచిరంయావన్నపి మోక్ష్యేభనంపస్యైఇతిమోక్షోపదేశాత్॥ యదిహ్యచేతనం
 సచ్చక్షువాచ్యంతదసీతిగాగ్రాయేత్ ముముక్షుంచేతనంసంతమచేతనోసీతిరదావవీతవాదశాస్త్రం పు
 రువస్యానథాయేత్యప్రమాణంస్యాత్, సమ్యుద్వృషమిదంశాస్త్రమప్రమాణంకల్పయితుంయుక్తిం॥ య
 దిచాజ్ఞస్యసతోముముక్షోరచేతనమ నాత్తనమాత్మేత్యుపదిశేత్ ప్రమాణభూతంశాస్త్రం, సత్త్వరా
 సతయోంభగోశాంగూల న్యాయేన తదాత్మకత్వేనవరిగ్యజేత్ తద్వ్యసీతిక్తంచాత్తివం నప్రతిపద్యేతన
 ధాసతిమోక్షాద్భవ స్యేతలవర్ధంవా యుచ్చేత్॥ తస్మిన్తస్యగౌన్యగౌన్యభివోగ్నిచేమాతాగ్నిసాధ

ద్యస్తాంతః॥ యథేతి॥ అస్తేజశ్చేతనత్వాదిశుగ్రహ్యసహసగ్నితాశేక్రతాబ్యోహిష్టోమేవాలోకప్రయోగాదగ్నివ
 జ్యోతిశ్శబ్దోయథామఖ్యోప్రద్యుగ్యథః॥ ... *
 ౭॥ తస్మిన్తస్యదాద్ధేయోలభదజ్ఞానంయస్యసతస్మిన్తస్యప్రస్యముక్తిశ్చైతాదీనూత్రాగ్రణమాహ॥ నేత్యాది

నా॥ శుక్తిః సమన్యయసూత్రేవ్యాఖ్యాత॥ అనథాగ్రాయేత్యుక్తంప్రపంచయతి॥ యదిచాజ్ఞాస్యేతి॥ కశ్చిగ్నిలమప్తాత్తి
 మహారణ్యమాగ్నేవతీతమంధంస్వబంధునగరంజగమిషు॥ అభాషేమత్రాయత్తతాద్యభిలేనస్థియతీతి॥ సచాంధఃసు
 భాంవానేమాకర్ష్యగమాప్తంమతోవచా॥ అచూమామద్భాగ్దేయంయదత్రభావామాందీనంస్వాభీష్టనగరప్రాప్త్య
 సమకళంభావతీతి॥ సచపిత్రలిప్సిద్ధుష్టం గోయవానమాగ్నియతీయలాంగూలంఅంధంగాగ్రాయమాస, ఉపదిధే
 శదవనమంధం ఎవగోయవాత్వాంనగరంనేవ్యతి, మార్యజలాంగూలమితి॥ సచాంధఃత్రధాతు తయా తదవ్యజ్ఞ

స్వాభీష్టసుప్రాప్త్యానభోషకంపరాంప్రాప్తిః, తేనన్యాయేనేత్యర్థః । తథాసంకల్పజ్ఞానాభావేనతి విహస్యేరమో
 కంసపాశ్రియాయత్ ప్రత్యుత్తానభాగంసంసారంప్రాప్తియోదిత్యర్థః । ననుజీవస్యప్రథావై క్యసంపదపాసనాభా
 మిదంవాక్యమస్త్రితితత్ప్రాహ ॥ ఎవంచసతీతి ॥ అబాధితార్థప్రమాయాంసత్వామిత్యర్థః । కస్యచిదారోపితవోరత్వ
 స్యసత్యేనత ప్రవరతుంగృహ్యతోమోక్షోద్యుప్తః తద్వైష్టాంతేనసత్యేబ్రహ్మణిఅమామిత్యభిసంధిమతోమోక్షోయథా
 సత్వాభిసంధస్తప్రవరతుంగృహ్యతీసనవహ్యేతే అకముచ్యతఇతిశ్రీత్యోపదిష్టః సత్యవదేశఃసంపత్తయేనయక్త ఇత్యా
 హ ॥ అన్యథేతి ॥ దేహిముఖాపయతీత్యుక్తంప్రాహ ప్రస్తావ్యోపదేశాన్ముఖ్యసంభవకాణస్యాన్యాయ్యత్వాచాపి
 ద్విశబ్దః సతిముఖ్యఇత్యాహ ॥ అపిచేతి ॥ క్వవిధ్యుత్తాదాసర్వతాగ్రహమాత్మేత్యతాగ్రముఖ్యఆత్మశబ్దోనస్యాదిత్యర్థః ।
 చేతనత్వోపచారాత్ భూతాదిషుసర్వప్రచైతన్యతాదాహ్యేదిత్యర్థః । ఆత్మశబ్దశ్చైతనప్రైవసర్వతాగ్రసాధారణ
 త్వత్వం । అప్రవా అవ్యాపివస్తూనాంసాధారణప్రధాపితస్యాత్మశ్రుతాప్రధానపరత్వే నిశ్చయకాభావాన్నప్రధా
 నవృత్తిరేత్యాహ ॥ సాధారణత్వేపీతి ॥ చేతనవాచిత్యేతుప్రకరణంశ్వేతకేతువదంచనిశ్చయకమస్తీత్యాహ । ప్రకృ

త్యంయథాభూతముపచితతథామీముఖ్యోరపి 'సతత్వా' 'తత్త్వమసి శ్వేతకేతో' ఇతియథాభూతమేవా
 గ్నానముపచితతీతియక్తం । ఎవంచసత్యప్రవరతుగ్రహణమోక్షద్యుప్తాంతేనసత్వాభిసంధస్యమోక్షో
 పదేశోపవన్యతే । అన్యథాహ్యముఖ్యేసచాత్మతత్త్వోపదేశే అమామిక్తమస్తీతి విద్యాదితివత్సంభవాత్ప్ర
 మిదమనిత్యఫలంస్యాత్ । తత్రమోక్షోపదేశోనోపపద్యతే; తస్మాన్నసదణిమన్యాత్మశబ్దస్యగోణత్వం,
 భృత్యేతుస్వామిభృత్యభేదస్యప్రత్యక్షత్వాదుపవన్నగోణఆత్మశబ్దోపమాన్యాభప్రసేనఇతి । అపిచ
 క్వవిధ్యోపశబ్దోద్యుప్తఇతి వైతావతాశబ్దప్రమాణకేకైకగోణకల్పనాన్యాయ్య సర్వత్రానాశ్వాసప్ర
 సంగాత్ । యస్తూక్తంచేతనాచేతనయోస్సాధారణఆత్మశబ్దః క్రతుజ్వలనయోగ్జ్యోతిశబ్దఇవేతి, తన్న
 అనేకార్థత్వస్యాన్యాయ్యత్వాత్ । తస్మాచ్ఛైతనవిషయవిషముఖ్యఆత్మశబ్దశ్చైతనత్వోపచారాద్భూతా
 దిషుప్రయుజ్యతేభూతాన్యాచేంద్రియాన్యాచేతిచ, సాధారణత్వేపాప్యశబ్దస్యసప్రకరణముపవదం
 వాకిందిన్నిశ్చయకమంతరేణాన్యతరవృత్తితానిధారయతుంశక్యతే । సచాత్ర చేతనస్య నిశ్చయ
 కంకిందితాగరణమస్తీప్రకీర్తతుసదీక్షిత్వసంసహితత్వచేతనశ్వేతకేతుః, సహిచేతనస్య శ్వేతకేతో
 రచేతనఅన్యసంభవతీత్యవోచాను । తస్మాచ్ఛైతనవిషయిభవాత్మశబ్దఇతినిర్ణీయతే, జ్యోతిశబ్దోపిలా
 కికేనప్రయోగేణజ్వలనవిషయాభోధార్థవాదప్రకటితేనతుజ్వలనసాదృశ్యేనత్రతాప్రవృత్తిశబ్దవృష్టాం
 తే; అథవాపూర్వసూత్రవివాదశబ్దంనిరస్తనమస్తగోణత్వసాధారణత్వాశంకతయావ్యాఖ్యాన్యతత

తంత్యితి ॥ ఉపపదస్యనిశ్చయకత్వంస్ఫుటయతి ॥ సహితి ॥ తతఃకింతతాగ్రహ ॥ తస్మాదితి ॥ ఆత్మశబ్దోజ్యోతిశబ్దవన్నా
 నాభాగిభ్యుక్తంవృష్టాంఠంనిరస్యతి ॥ జ్యోతిరితి ॥ కథంతహిజ్యోతిమాయజేతేతిబ్యోభోషేప్రయోగస్తతాగ్రహ ॥ అ
 థవాదేతి ॥ ఏతానివావతానిజ్యోతింపీయ ఏతస్యస్తామా' ఇత్యర్థవాదేనకల్పితంజ్వలనేనసాదృశ్యం, 'ప్రిస్థస్థంచద
 శస్త్రీవృన్సప్తరశస్త్రీవృదకవింశ' ఇత్యేతస్తామాప్రవర్ణప్రకాశకత్వేనకుణేనజ్యోనిః పదోక్తాబ్దుస్సంఘాః, తథాచ
 జ్యోతింపిస్తామాఅస్యేతిజ్యోతిస్తానుఇత్యత్ర జ్యోతిశబ్దాగోణఇత్యర్థః । నన్యాత్మశబ్దాదిప్రూర్వమాప్రిపవాద్యశబ్దస్య
 ప్రధానగోణత్వ సాధారణత్వశంకానిరాసంకనుకముచితముఖ్యాభాగస్య లాగుచేనోక్తిసంభవే గోణత్వనానాభావ
 త్వశంకాయాదుర్బలత్వేనతన్నిరాసార్థంవృథక్కుతాగ్రహసానపేక్షణాత్ । సథాశశంకోదరత్వేనమాత్రవ్యాఖ్యా
 నంనాపవశోభతఇత్యనుచేరాహ ॥ అథవేతి ॥ నిరస్తాసనుస్తాగోణత్వాదిశంకాయస్యాత్మశబ్దస్యసతచ్ఛృంక ప్రస్యభావస్త్రా
 తయేత్యర్థః ॥ తతఃఇతి ॥ సతఆత్మశబ్దేనజీవాభిన్నత్వాదితిహీత్వపేక్షయామోక్షోపదేశః స్వతంత్రవివప్రధానకారణ
 త్వనిరాసహేతురీత్యర్థః ॥

౮॥ ననుయథాకథంబివరుంధలీందర్యయతుంకటస్థాంఘ్రాలంతాకాంబరుంధలీత్వేనోపదిశతి తద్వదనాన్వన ఏ
వప్రధానస్యసత్వదాక్షాప్త్యోవదేశితశంకతే॥ కుతశ్చేతి॥ ప్రధానంసచ్చబ్జవాచ్యంసేతికుతశ్చత్యక్తః । సామ్ర
శ్చకారోఽనుక్తసముచ్చయాక్షాంత్యాహ॥ చశబ్దశ్చితి॥ ఏవమోతి॥ సత్యపీఠి అపిశబ్దాన్నాస్త్యేవేతిసూచయతి । వే
దానశీత్యాగతంప్రబ్ధం పుత్రంపితోవాచ, హేపుత్రశ్చితి అపి ఆదిశ్చత్యక్త్యాదేశః ఉపదేశైకంభ్యః సదాత్మాతకువ్య
ప్రాక్రీయః సురుగుః టెప్పప్తవానసీయస్యశ్రవణేనమననేనవిజ్ఞానేనాస్యస్యసర్వస్యశ్రవణాదికంభవతితమిన్యస్వయః॥ న
న్యస్యేనజ్ఞాతేనకథమన్యవజ్ఞాతమపిజ్ఞాతంప్ర్యాదితిపుత్రశ్చంకతే॥ కథమితి॥ హేభగవతకథంశుభుసభవతీత్యర్థః, కావ్య
స్యకారణాన్యత్వంనాస్తీత్యాహ॥ యథేతి॥ పిండఃస్వయావంతేనవిజ్ఞాతేనేతిశేషః॥ తత్రయైక్రమాహ॥వాచేతి॥ వాచా
వాగిందియోకారభ్యత్యేతిపితారోవాచారంభణం । ననువాచానామైవారిభ్యతే, నఘటాదిరిత్యాశంకానామమాత్ర

స్వీకరంతప్రవప్రధానకారణంకారణహేతుర్వాన్యభ్యయః, తన్నిష్కస్యమోక్షోపదేశాదితి॥ తస్మాన్నా
చేతనంప్రధానంసచ్చబ్జవాచ్యం॥ కుతశ్చేన్నప్రధానంసచ్చబ్జవాచ్యం॥ *

— ❁ సూ॥ ౮॥ హయత్వావచనాన్వయః ❁ —

యద్యనాత్వైవప్రధానంసచ్చబ్జవాచ్యం 'సత్యమ్' తత్త్వినపీఠిచూచావచ్యంప్ర్యాత్ సరిమవదే
శీశ్రవణాదినాన్వితైతయాతన్నిష్టోమాభూదితి ముఖ్యమాత్మావముచిదిక్షుకాస్త్రం తస్యసాయగ్నం
ప్రాయోగే॥ యథాఅరుంధలీందవర్ణయము ప్రస్థమివస్థాంఘ్రాలంతాకాంబరుంధలీ ప్రకనమయంధ
లితిగ్రాహయత్వాతాంప్రత్యాఖ్యాయవశ్యం'అరుంధలీ మేవగ్రాహయతి తద్వన్నాయవాత్మేనప్ర
యోగే॥నచైవమవోచత్॥ సన్నాప్రాయగ్నైవమేవచ్యప్రవాచితేవసమాప్తిర్భూత్యతే॥ చశబ్దప్ర
తిజ్ఞావోధాభ్యవృత్తయప్రదన్యనాథః । సత్యపీఠీయత్వవచనేప్రజ్ఞావోధఃప్రసజ్యేన, కారణజ్ఞా
నాద్విసర్వవిజ్ఞాతమితిప్రతిజ్ఞాతం । ఉతతమాదేశమప్రాత్యుః, యేనాశ్రీతంప్రారంభవన్యమతంమ
తమవిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతమితి॥ ఉతంశుభగవస్సత్యదేశోభవతితి । 'యథాసోమ్యైవేనవ్యాప్తిందేవసర్వంవ్యా
ప్తియంవిజ్ఞాతంప్ర్యాత్, వాచారంభణంపితారోనామధేయం వ్యాప్తికైత్యేవసత్యం, ఏవంసోమ్యసత్యదే
శోభవతితివాక్యోవక్రమేక్రవణాత్ । నచసచ్చబ్జవాచ్యప్రధానైభోగ్యవత్, కారణేహీయత్వేనాహ
యత్వేనవాపిజ్ఞాతేభోక్త్యవగోచజ్ఞాతోభవతి అప్రధానపితారత్వాన్భోక్త్యవగోచ్యత, తస్మాన్నప్రధానం
సచ్చబ్జవాచ్యం॥ కుతశ్చేన్నప్రధానంసచ్చబ్జవాచ్యం॥ *

— ❁ సూ॥ ౯॥ హయత్వావచనాన్వయః ❁ —

ఉదేవసచ్చబ్జవాచ్యంకారణప్రకృత్య త్రాయితే॥యత్రైతత్కురువస్యపీఠినామసరాసోన్యత
వానఃచవోభవతిస్యనపీతోభవతస్తాదేవస్యపీఠిత్యాదతుతేస్యంహ్యపీతోభవతి త్యేమాశ్రయే
మేవవికారభిత్వాహ॥ నావధేయమితి॥ నామధేయంపితారోఽయంవాచాదేవలయవ్యతే॥ ఎత్తుతఃకారణాన్నిష్టోనా
త్రిగన్త్యుప్తయఃసోభోధావః॥ ఏకాదస్యవిధ్యాత్వేనభిన్నకారణప్ర్యాపిమిధ్యాత్వమితి నేత్యాహ॥ వ్యాప్తికేతి॥ కా
రణంకార్యాన్నిష్టసత్త్వంసకార్యాన్నిష్టకారణాన్నిష్టం, అతఃకారణాదిరిత్యుక్త్యాన్యస్వరూపవ్యాధావాత్ కారణజ్ఞానేన
జ్ఞానంభవతితితేదాప్రాంతాంతమాహ॥ ఏవమితి॥ వ్యవస్థాప్రకృతైవసత్యం'యదాదికారోమృషేతిప్రహ్లాజ్ఞానీ సరి
త్వేయంపింజ్ఞాపివ్యత్యత్యక్తః । యద్యపిప్రధానేజ్ఞానేతాదాత్మ్యాద్వికారాణాంజ్ఞానంభవతిసమరూపాణాం, తే
వాప్రధానపితారత్వాధావాదిత్యాహ॥ సచేతి॥ అన్నకంబుజీవానాంసమాగ్రీవత్వాత్తేజ్ఞానేజ్ఞానమితిభావః॥.....*

౯॥ కుతశ్చేతి॥ పునరపికన్యశ్చేతోరన్యర్థః, సమస్తాశీవవ్యసదాత్మసన్వత్ప్రన్నవ్యయత్రవణాత్ స
చ్యేతనమేవేతిమాత్రయోగినా । ఎతస్యన్నం యథాస్యాత్తథా యత్రసమస్తా స్వపీఠి నామభవతి తదా

పురుషస్సతానంపన్నపీఠవతిసదై క్యేఽపినామప్రవృత్తిఃకథంతాగ్రహః । స్వమితి ॥ తత్రలోకప్రసిద్ధిమాహ ॥ త
 స్పాదితి॥ హియస్మాత్ స్వంసదాత్మానమపీఠోభవతి తస్మాదత్యథఃశ్రుతేస్తాత్పర్యమాహ॥ ఏషాభిత్వాదినా ॥ ఇతే
 ధాతోగర్భ్యథాస్య అపిపూర్వస్యలయాథా త్వేఽపికథంత్యస్యజీవస్యలయిత్యాశంక్యఉపాధిలయాదివత్తుంజా
 గ్రత్సృష్టయోరుపాధిమాహ ॥ మనశ్చితి ॥ వింద్రియకమనోవృత్తయఉపాధయః, తైఘ్రబాదిష్టాలాథాపిశేష
 తామాత్మనాసంబంధాదాత్మాతాసింద్రియాథాన్యకాన్థాలః శేషేణదేహేనైక్యభాగ్రితిమావనోవిశ్వసంజ్ఞోజాగ
 ర్తిజాగ్రద్వాసనాశ్రయమనోవిప్రసతై జనసంజ్ఞాస్వప్నేవిచిత్రవాసనాసహకృతమాయాపరిణామాన్యకాహ
 మ్యతస్తనభిశ్రుతిస్థమనశ్శబ్దవాచ్యోభవతి, సతత్త్వాహలసూక్ష్మేపాధిద్వయోపరమేఽహంనరః కతేతి పశేషాభి
 మానాభావాద్దీనశ్చత్వపచ్యతఇత్యథః॥ ననుస్వపితి నానునిరుత్తరథావాదత్వాన్నయథాథా తేత్యతహః॥యథేతి॥

పిఠీత్యేతత్ పురుషస్యలోకప్రసిద్ధంనామనిర్వర్తి, స్వశబ్దేనేహోక్తేవ్యతేయః ప్రకృతస్సచ్ఛబ్దవాచ్య
 ప్రమపీఠోభవతి అపిగతోభవతీత్యర్థః॥అపిపూర్వస్యచ తేర్లయాథత్వంప్రసిద్ధంప్రభవాప్యయావిత్యశ్చ
 త్రిప్రళయయోఃప్రయోగదర్శనాత్ ॥ మనఃప్రచారోపాధివిశేషసంబంధాదింద్రియాథాన్యకాన్థంప్ర
 ద్విశేషావనోజీవోజాగర్తి, తద్వాసనావిప్రసృష్టాన్యకా మనశ్శబ్దవాచ్యోభవతి, సఉపాధిద్వ
 యోపరమే సుషుప్త్యవస్థాయామపాధికృతపశేషాభావాత్ స్వాత్మనిప్రతీనశ్చవేతిస్వంహ్యపీఠోభవతీ
 శ్చుచ్యతే ॥ యథాహ్యనయశబ్దనిర్వచనంశ్రుత్యాదర్శనం సవాపిష ఆత్మాహ్యుదితస్యైతదేవనిర్వర్తం
 హ్యుదయమితి, తస్మాద్ధృఢయమితి, యథావాచినాయోచన్యాశబ్దప్రవృత్తిమూలందర్శయంతిశ్రుతిః॥ఆ
 పవనశరీరతంతయంతేతేవపచ్యతంతయంతేఇతిచ, ఏవం స్వమాత్మానంసచ్ఛబ్దవాచ్యమపీఠోభవతీతి
 ఇమమర్థంస్వపిఠినామనిర్వచనేనదర్శయతి ॥ నచచేతనతత్త్వాఅచేతనంప్రధానంస్వరూపత్వేనప్రతిపద్యే
 త॥యదిపునఃప్రధానమాత్మీయత్వాన్నిశచిజ్ఞేవోచ్యేత ఏవమపిచేతివోఽచేతనమప్యేతీరి విరుద్ధమాపద్యే
 త, శ్రుత్యంతరంత (ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరివృత్తీనబాహ్యం కించనవేదనాంతరమితి సుషుప్తావస్థా
 యాంచేతనేఅప్యయందర్శయతి, అలోయస్తిన్నవ్యయస్సత్వేహంచేతనానాంతచ్యేతనంసచ్ఛబ్దవాచ్యం
 చ॥తస్మాత్కారణంస్వాన్నాచేతనంప్రధానం॥ కుతశ్చనప్రధానంజగతఃకారణం॥ ... *

—॥శ్లో॥సూ॥౧౦॥౧౭॥పామాన్యాత్॥శ్లో॥—

యదితాత్మికసమయఇవవేదాంతేవ్యపిభిన్నాకారణావగతిరభవిష్యత్ క్వచిచ్చేతనంప్రస్తుజగతఃకా
 రణం క్వచిచచేతనంప్రధానం క్వచిదన్యదేవేతి తతఃకదాచిత్సాధానకారణవాదాదురోధనాపీఠత్యా
 దిప్రవణమకల్పయిష్యత్, సత్వేతదిప్తి, సమానైవమాసత్వేషువేదాంతేషుచేతనకారణావగతిః, యథా
 గ్నేర్వ్యవతస్సర్వాదిభోవిష్ణులింగవిప్రసృష్టిరక ఏవమేవైతస్మాదాత్మనస్సత్వేప్రాణాయథాయతనం
 విప్రసృష్టంతే, (ప్రాణభ్యోదేవాదేభ్యోఽంకాభిః) తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మనలకాశస్సంజ్ఞానాభిభావి

తస్యహ్యుదయశబ్దస్యైతనిర్వచనం॥తదనివన్నంప్రవీక్యన్యనయంతేజరయంతీత్యాపవవాశనాయాపదాథాతత్వీతం
 ఉదకంనయంతేనోమయంతి ॥ తేజవవోఽహన్యాఅప్రవీక్షాతాన్చందనః॥ ఏవమిదమపినిర్వచనంయథాహుత్యాహ ॥ ఏవమి
 తి॥ ఇదంచప్రధానమతేనయన్తిమిత్యాహ॥ నచేతి॥ స్వశబ్దస్వాత్మకీవాన్తియైఽపిశక్తిరస్తిన్యాశంక్యాహ॥యదితి॥పా
 జ్ఞేనవింబవై తస్యేనేవ్వరేణసంపరివృత్తోభేదభిమాభావోనాభేదభివ్యథః॥ ... *

౧౦॥ తద్విద్యేదాంతాన్యానామవిగతీనాంచేతనకారణవిషయకత్వేనసామాన్యాన్నాచేతనం జగత్కారణమితి
 సూత్రాగ్రంథంవిశిష్టముఖానాహ॥ యదితాత్మికేత్యాదినా॥ అన్యత్పరమాన్యాహిం ॥ సత్వేతదితి॥ అవగతివైషమ్యాని
 త్యథః॥ దిప్రతిష్ఠేరన్యఽథంనానాదిశఃప్రతిగచ్ఛేయః॥పాగ్నిశాశ్చయురాదయోయథాగోశకంపాగ్నిమగ్నవంపాగ్నిః

భ్యాంనంతరం దేవాస్సూర్యావయ ప్రసంగోవాకాః, తదనంతరం లోక్యంత ఇతి లోకావిషయాభివ్యర్థః । నను వేదాంతా
 నాంస్వతః ప్రమాణత్వేన ప్రత్యేకంస్వాక్షానిష్ఠాయకత్వసంభవాత్ కిం గతిపామాన్యేనైత్యతలమామహచ్చైతి॥ ఏక
 రూపావగతిహేతుత్వం వేదాంతానాం ప్రామాణ్యసంశయనివృత్తిహేతురిత్యత్ర దృష్టాంతశ్చ యుతితి । యథాసర్వే
 మాంచయుషాం ఏకరూపావగతిహేతుత్వం శ్రవణానాం శబ్దావగతిహేతుత్వం ప్రాణాదీనాం గంధాదిషు, ఏవం బ్రహ్మ
 నేవేదాంతానాం గతిపామాన్యం ప్రామాణ్యదాక్ష్యే హేతురిత్యుక్తః॥ *

౧౦॥ ఏవమీతి తత్వాదిని దైరః శేత నేవేదాంతానాం సమన్వయః సస్య శేతనవాచకశబ్దేనాపి సస్యతి । శుభ్రతత్వా
 చ్చైతి॥ సూత్రం వ్యాచక్షే॥ స్వశబ్దేనేతి॥ సస్యశేతనస్యవాచకః సర్వవిచ్ఛిన్నః । జ్ఞః కాలకాలానుజీసర్వవిచ్ఛిన్నః ఇతి స
 ర్వజ్ఞః పరమేశ్వరం ప్రకృత్య సర్వవిచ్ఛిన్నా రణమితి శ్రుతత్వా ప్నా శేతనం కారణమితి సూత్రాభ్యాః కిరణాధిపాతీవాస్తే
 మామధిపః, అధికరణార్థము వసంహరితి॥ తస్మాదితి॥ ఈక్షణాన్వితబాధికం పరమాన్యదామన్వయైర్మితి మత్వాహ॥
 అచ్యుద్వేతి॥ ఇతి వంచమాధికరణం॥ *

అత్తనవివేదం సర్వమితి అత్తనవిచ ప్రాణోబాయతాభిచాత్తరః కారణస్వంపర్యయంతి సర్వేదేహా
 ధాః॥ అత్తశబ్దత్వేన వచనాభివ్యక్తం చాను॥ మహచ్చ ప్రామాణ్యకారణమేవ సర్వదేహాంతవాక్యానాం శేత
 తనకారణత్వే సమానగతిత్వం చ యురాదీనామివ రూపాదిషు, అతోగతిపామాన్యసర్వజ్ఞం బ్రహ్మజ
 గతః కారణం॥ కుతశ్చ సర్వజ్ఞం బ్రహ్మజగతః కారణం॥ *

— తిసూ । ౧౦॥ శుభ్రతత్వాత్ —

స్వశబ్దేనైవచ సర్వజ్ఞః శుశ్రోజగతః కారణమితి సూత్రయతే శ్చేతాశ్చ తరాణాం మంత్రోపః పదిస
 ర్వజ్ఞమీశ్వరం ప్రకృత్య సకారణం కిరణాధిపాతీహేతనచాస్య కర్మజ్ఞతానచాధిపః ఇతి, తస్మాద్విచ్ఛిన్నం
 బ్రహ్మజగతః కారణం, నాశేతనం ప్రధానమన్వద్యేతి సిద్ధం॥ *

జన్మాన్వస్యయత ఇత్యారభ్య శుభ్రతత్వాచ్చైత్యే తదంతైస్సూత్రైర్వాన్వయవాప్యకాని వేదాంతవా
 క్యాని, లేదాం సర్వజ్ఞస్య శ్రుతీశ్చ రోజగతో జన్మస్థితప్రళయకారణమిత్యేతస్యాన్వయప్రతిపాదకత్వం
 న్యా యప్రార్యకం ప్రతిపాదితం । గతిపామాన్యోపవాస సేవ సర్వేదేదాంతాశ్చేతనకారణవాదిన ఇతి
 వ్యాఖ్యాతం, అతః పరస్య గ్రంథస్య కీముద్ధానమితి ఉచ్యతే, ద్విగుపహీత్రప్రహ్వం గత్యతేనావరూపవి
 కారభేదోపాధివిచ్ఛిన్నం, తద్వివరీతం వసర్వోపాధివచితానం । “యత్ర హి తైస్సమివ భవతి తదత్యంతం ప
 శ్యత్కియత్ర తస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తేన సకంపశ్యేత్, యత్ర నాన్వయస్యో వాన్వయస్యోచోరీనా
 న్యుద్విజానాతి సభూమా, అథయతాస్యస్వస్యత్యస్యస్యోత్యన్వద్విజానాతి, తత్రైవం, యోవైభూ

ఆనందమయోభ్యాసాత్ । వృత్తానువాదేనోత్తరమాత్రసంపద్యమాపివతి॥ జన్మాదితి । ప్రథమమాత్రస్య శాస్త్రోపా
 ఘాతత్వాత్ జన్మాదిసూత్రమారభ్యేత్వం సర్వవేదాంతానాం కార్యప్రధానాద్యచేతనైవ సమన్వయసారసేన బ్ర
 హ్మపరత్వం వ్యాఖ్యాతం, అతః ప్రథమాభ్యాసాభ్యాసమాప్తత్వాదుత్తరగ్రంథారంభకిం కారణమిత్యుక్తః, వేదాం
 లేషు సగుణగుణాబ్రహ్మవాక్యానాం బహుళముపలబ్ధేః । తత్రోస్య వాక్యస్య సగుణోపాసవావిధిద్వారానుగతేన
 మన్వయః కస్యవాగుణవివక్షోవి నాపాతౌదేవ బ్రహ్మణీ సమన్వయ ఇత్యాకాంతై ప్రకారణమిత్యాహ॥ ఉచ్యతే ఇతి॥
 సంక్షిప్తసగుణస్థగుణవాక్యార్థమాహ॥ ద్విగుపహీతి॥ నానురూపాత్తేనోపకారః సర్వం జగత్ తద్భేదోపాద్యత్తుశు
 త్వాదిపశ్యేత్ ఇత్యుక్తః॥ వాక్యాన్వయదాహరితి॥ యత్ర హి త్యాదిసా॥ యస్యాంశుల్లజ్జావాపథాయాం ద్వైగవివక్షితుం భవ
 తితత్తదాభిరతస్య సర్వరంపశ్యతీతి దృశ్యోపాధికం వస్తుభూతి । యత్ర జ్ఞానకాలే విదుషః సర్వం జగదాత్మమాత్రమభూత్త
 దాతుకేనకం పశ్యేదిత్యాత్మేపార్శ్వరూపాధికంతత్వంభూతి, యత్ర భూమిస్థితో విద్వాద్విత్తీయంకిమపినవేత్త సోఽద్వి

తీయోభూమాపరమాత్మానిర్గుణః। అథనిర్గుణోక్త్యనంతరం సగుణమువ్యతే, యత్ర సగుణైస్థితీయం వెత్తితదల్పం పరిచ్ఛిన్నం, యస్త్రభూమాతదమృతం సత్యం॥ అథేతి॥ పూర్వవద్వ్యాఖ్యే యః సీతః పరమాత్మైవ సర్వాణి రూపాణి విచిత్రస్య ప్రేక్షానామాని వక్యత్వాబుద్ధ్యాదా ప్రవిశ్యజీవసంజ్ఞో వ్యవహారవ్యవర్తతే సగుణస్తానిర్గుణత్వేన విద్వానప్యన్యతోభవతి, నిర్గుణాః కలా అంశాయస్తాత్తం మృలం, అతోనిరంశత్వాన్నిమిగ్రియం, అతశ్చాంతమపరిణామినిరవద్యం రాగాదిదోషశూన్యం, అంజనం మూలతమస్సంబంధాధగ్నాదీకం వాతచ్ఛూన్యం నిరంజనం, కిం చామృతస్య మోక్షస్య స్వయమేవ వాక్యోథవృత్తిస్థత్వేన పరముత్కృష్టం సేతుం లోకిక సేతువత్ ప్రాచకం యథావద్గ్రంథనోఽనలశ్చామ్యః తమివావిద్యాతజ్జందద్వైప్రశాంతం నిర్గుణమాత్మానం విద్యాదిత్యథః॥ నేతి నేతి॥ వ్యాఖ్యాతం॥ స్థూలాదిదైవితశూన్యం । రూపద్వయే శ్రుతిమాహ॥ న్యూనమితి॥ దైవతస్థానం న్యూనం అల్పం సగుణరూపం నిర్గుణాదన్యత్ తథాసంపూర్ణం నిర్గుణం సగుణాదన్యదిత్యథః, ఏకస్య ద్విరూపత్వం విరుద్ధమిగ్గతతా॥ ఓద్యేతి॥ విద్యావిషయోజ్ఞేయం నిర్గుణం సత్యం, అవిద్యావిషయ ఉపాస్యం సగుణం కల్పితమిత్యః రోధః। తత్రాగ్రే విద్యావిషయం వివృణోతి॥ తత్రేతి॥ నిగుణాజ్ఞానార్థమారోపితప్రపంచమాశ్రిత్య బాధాత్ పాక్రికా తేనుడజీహ్వా కాన్యాయేన తత్సృలామ్యపాసనానిః శీయం తే తేహం చిత్తై కాగ్యగ్రిద్వారాజ్ఞానముఖ్యం ఫలమితి తద్వాక్యానామపిషహతాత్పర్యం ప్రహ్లాదీతి మంతవ్యం, నామ బ్రహ్మత్వామ్యపాస్త్రీనాం కామచారాదిర

మా, తదమృతం, అభయదల్పం, తత్త్వత్వం, సర్వాణి రూపాణి విచిత్రశీరః, నామాని కృత్వాభివదన్యాదాస్త్రై, నిష్కలం నిమిగ్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనం। అమృతస్య పరం సేతుం దగ్ధేంధనమివానలం, నేతి నేతి, అస్థూలమనన్వహస్త్రిస్త్వవదీర్ఘమితి, న్యూనమన్యథానం, సంపూర్ణమన్యదీతచ ఎవం సహస్రకోవిద్యావిద్యాః పయభేదేన బ్రహ్మణోద్విరూపరాండర్పయంతి వేదాంతవాక్యాని । తత్రావిద్యావస్థాయాం బ్రహ్మణ ఉపాస్యోపాసకాదితలగుస్సర్వోవ్యవహారః। తత్ర కాని చిద్బ్రహ్మణ ఉపాసనాన్యభ్యుదయాధాని, కాని చిత్కాని ముక్త్యర్థాని, కాని చిత్సమృద్ధ్యర్థాని, తేహం గుణ విశేషోపాధిభేదేన భేదః। ఏకఎవతు పరతత్వైశ్వర్యస్తైస్సైర్గుణవిశేషైర్విశిష్ట ఉపాస్యోయవ్యపిభవతి, తథాపి యథాగుణోపాసనమేవ ఫలానిభిద్యంతే తం యథాయథోపాసతే తదవభవతీతి శ్రుతేః, యథాక్రతురస్మిల్లోకేపురుషోభవతి, తథతః ప్రేక్ష్యభవతీతి చ శ్రుతేశ్చ “యం యం వాపి పుర న్భావంత్యజన్యం తేకలేబరం । తంతమేవైతి శాంతే యసదా తద్భావభావతీ” ఇతి । య్యైవ్యైకవిద్యాసర్వభూతేషు స్థావరజంగమేషు గూఢప్రకాపిచిత్తోపాధివిశేషతారతమ్యాదాత్మనః కూటభిత్వవ్యైకరూపప్ర్యాప్యై త్రోత్తరమావిష్టస్య తారతమ్యమైశ్వ

భ్యురయః ఫలం, దహరామ్యపాస్త్రీనాం ప్రముక్తిః ఉక్తిభాదిధ్యానస్య కర్మసంకల్పః ఫలమితి భేదః, ధ్యూనానాం మానసత్వాత్, జ్ఞానాంతరంగత్వాత్, జ్ఞానకాండేనిధానమితి భావః । సమాపాస్య బ్రహ్మణ ఏకత్వాత్ తాథముపాసనానాం భేదస్తత్రాహ॥ తేహమితి॥ గుణవిశేషః సత్యకామత్వాదయః పృథగ్భేదయాదిరుపాధిః। అత్రిస్వయమేవాశంక్యపరిహరతి॥ ఎక ఇతి॥ పరమాత్మస్వరూపాభేదేస్య పాధిభేదోపహితోపాస్యరూపభేదాదుపాసనానాం భేదేనతి ఫలభేద ఇతి భావః। తం పరమాత్మానం యద్యద్గుణవత్త్వేన లోకాగ్రాహనమివోపాసతే తద్గుణవత్త్వమేవ తేహం ఫలం భవతి, క్రతుస్సంకల్పాధ్యానం ఇహయాదృశాధ్యానవాన్మువతి స్మత్త్వాతాదృశోపాస్య రూపోభవతీత్యత్రేనిభగవద్వాక్యమాహ । శ్రుతే శ్చైతినినుసగ్ధభూతేషు నిరతిశయాత్మన ఏకత్వాదుపాస్యోపాసకయోస్తాంతవ్యత్రుతయః కథమిత్వాశంక్యపరిహరతి॥ యద్యైవ్యైక ఇతి॥ చిత్తానామ ఉపాధీనాం శుద్ధితారతమ్యాదైశ్వర్యజ్ఞానముఖరూపశక్తీనాం తారతమ్యరూపావిశేషభవంతి తైరేకరూపప్ర్యాప్యైత్తన ఉత్తరోత్తరం మమప్ర్యాదిహిరణ్యగర్భం, తేషాం విర్భూత తారతమ్యం శ్రూయతే। తస్యాత్మనః త్వానం స్వరూపమావిప్రరాంప్రకటతరంయో వేద ఉపాస్త్రీనోఽత్తు తేతదితరప్రీత్యయాదిత్యథః। తథాచన్యజ్ఞోపాధిగాత్మైవోపాసకః ఉత్కృష్టోపాధిశీర్షర ఉపాస్య ఇత్యోపాధికం తారతమ్యమవిరుద్ధమితి భావః। అత్రాగ్రేభగవ

స్త్రీతాముదాహరతి || స్త్రీతామితి || అత్ర సూర్యాదేరపినజీవత్వేనోపాస్యతాకింత్వీశ్వరత్వేనేత్యుక్తం భవతి సత్ర సూ
త్రవారసస్మృతిమాహ || ఏవమితి || ఉదయః అసంబంధః ఏవం యస్మిన్ వాక్యే ఉపాధిర్నివృత్తిః సద్వాక్యముపాసనావర
మివ వక్త్రము ద్విరసూత్రసంకర్షస్వారంభభివ్యక్త్యా యత్ర నవివక్షితః తద్వాక్యం జ్ఞేయ బ్రహ్మచరమితి నిర్ణయార్థమా
రంభభివ్యక్త్యాహ || ఏవం సద్భివ్యక్తిః || అన్నమయాదికోశా ఉపాధివిశేషః, వాక్యస్య గోచరాత్పర్యం । ఆరంభసమర్థనమున
సంహరతి || ఏవ మేకమపితి || *

౧౨ || సిద్ధివిదుర్తగతిపామాన్యస్య సాధనార్థమప్యైత్యగారంభభివ్యక్త్యాహ || యచ్ఛేతి || అన్నం ప్రసిద్ధం ప్రాణ
మనోబుద్ధయః హిరణ్యగర్భాదుపాహి, వింబతైతన్యమీశ్వర ఆనందః తేహింపంచానాం వికారా ఆధ్యాత్మికాదేహ ప్రాణ
ర్యశక్తివిశేషైశ్చామితి తస్య య ఆత్మానమావిస్తరాం వెదేత । అత్ర స్త్రీతామపి “మద్యద్విభూతిమ
స్మిన్ స్త్రీమనూర్జితమేవహ । తత్తదేవావగచ్ఛత్త్వంతు మతేజోంశసంభవ” మితి । యత్ర యత్ర వి
భూత్యావ్యతిశయ ససకుశ్చరభివ్యక్త్యాపాస్యతయాబోధ్యతే, ఏవమహాప్యాదిత్యనుండభవోరన్త్యయ్య పు
రుషస్సర్వపాచ్ఛేదయతింగాత్పరఎవేతి వివృత్తిః, ఏవమాకాశస్త్రుద్గింగాదిత్యాదిమూత్రప్రవృత్త్యం, ఏవం స
ద్యోముక్తికారణమహ్యత్వజ్ఞానముపాధి విశేషత్వా తేజోపదిత్యమానమప్యవివక్షితోపాధి విశేషం పరాప
రవిభజ్యత్వేన సందిహ్యమానం వాక్యగతివగ్యాలోచనయా విత్తేన సంభవం । యత్ర విహితావదానంద
మయోపభ్యాసాదితి, ఏవమేకమపి బ్రహ్మపేక్షితోపాధిసంబంధః సర్వస్తోపాధిసంబంధం చోపాస్యత్వేన
జ్ఞేయత్వేన పరమేవాం తేహాపదిత్యతభిప్రాయమునుంపరోగ్రంథ ఆరంభ్యతే । *

యచ్ఛగతిపామాన్యాదిత్యచేతనకారణంతరీకారకరణముత్తీర్ణవివాక్యాంతరాదీ బ్రహ్మచరయా
దివ్యాచక్షుశేన బ్రహ్మచరీతరణసాక్షేధనప్రపంచ్యతే । *

— ❀ సూ. ౧౨ || ఆనందమయోభ్యాసాత్ ❀ —

తైత్తిరీయకే ‘అన్నమయం’ ‘ప్రాణమయం’ ‘మనోమయం’ ‘విజ్ఞానమయం’ చానుక్రమ్యామ్నాయ
తే ‘తస్మాద్వాపతస్మాద్విజ్ఞానమయాదవస్యోఽనర ఆత్మానందమయ’ ఇతి । తత్ర సంశయః కిమహానందమ
యశ్చైతనపరమేవ బ్రహ్మబ్రహ్మత్యతేయస్సోక్యతం ‘సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి, కింవాన్నమయాదివ
త్ప్రమాణోఽథాంతరమితి కింతావత్ప్రాప్తం బ్రహ్మసోఽథాంతరమముఖ్య ఆత్మానందమయస్సోత్ । క
స్మాత్, అన్నమయాద్యముఖ్యాత్మప్రవాహవతితత్వాత్ । అథాపి పాస్యత్వాంతరత్వాదానందమయో
ముఖ్యపవాత్యైతినస్యాత్ ప్రియాద్యవయవయోగాత్, శారీరత్వత్రవణాద్యముఖ్యస్థేదాత్మాస్యాన్న
ప్రియాదిసంస్పర్శస్సోత్, ఇహను ‘తస్యప్రియమేవ శర’ ఇత్యాదిక్రూయతే, శారీరత్వంచ క్రూయతే
తస్యైవపవశారీర ఆత్మాయైవ పూర్వస్యేతి తస్య పూర్వస్యః జ్ఞాననాయనైగవవశారీర ఆత్మాయేవప
నందమయభివ్యక్త్యే । నవసశరీరస్య సత్యప్రియాప్రియసంస్పర్శో వారయితుంశక్యః, తస్మాద్గంపార్యేవా
నవోబుద్ధిజీవా అన్నమయాదయః పంచకోశాభిప్రాయేపరామాధరః । పూర్వాధికరణేకాగమభ్యక్షణయోరభివ్యక్త
త్వేన సంశయాభావాత్కేణప్రాయపాతోనసత్కాయకభివ్యక్తింశస్త్రిమయతోపి కారేప్రాచుర్యేదముఖ్యత్వాగ్నంశయే
వికారప్రాయపాతాదానందవికారోజీవ ఆనందమయభివ్యక్తి నిర్వయోఽస్తీతి ప్రత్యుదాహరణసంగత్యా పూర్వపక్షమా
హ || కింతాభిది || కస్మాద్విత్వాకాంతౌ పూర్వకం హేతుమాహ । అన్నమయాదితి । శ్రుత్వాదిసంగతయః స్ఫు
టాపన, పూర్వపక్షేచ్యుత్తికారమతేజోపాస్యప్రియాదిప్రాప్తిః ఫలం, సిద్ధాంతేతు బ్రహ్మపాస్యేతిభేదః, శంక
తే, అథాపితి, పరిహరతి, సప్యాదితి । సంస్కరీతం వివృణోతి ముఖ్యభిది, పరమాత్మైగ్యభావః, శారీరత్వేపీశ్వరత్వం
కింసప్యాదిత్యతలమానచేతి, జీవత్వం దుర్వారమిత్యభావః । సప్యానందపదాభ్యాసేఽప్యానందమయస్య బ్రహ్మత్వంకథ

మిత్యాశంక్యజ్యోతిష్టోమః కికాశేజ్యోతిఃపదస్యజ్యోతిష్టోమపరశ్చవదానందమయప్రకరణస్థానం దవదస్యానందమయపర
త్వాత్తదభ్యాసస్తస్యబ్రహ్మత్వసాధః శిష్యభిప్రేత్యాహ || ఆనందమయప్రస్తుత్యేతి || రసఃసారఃఆనందశిష్యభావః | అ
యంలాఃయతోయద ఏవత కాశఃపూర్ణఃఆనందఃసాక్షిపేరికోనస్యాత్తదాకోవాఽన్యచ్చ తేకోవావిశిష్యపాప్ర్యా
జ్జ్వేతోతస్మాదేవవదానందయాతి, ఆనందమయతత్వార్థః | సా 'పాథుయువాస్యా'దిత్యాదిసావత్వమాణా, మనుష్యయువా
నందమారభ్య బ్రహ్మనందావసానాపహసన్నిహితా ఆనందస్యతాతత్వ మీమాంసాభవతి, ఉపసంక్రామతి పిద్యా
న్మాప్రిహ్లాతత్యేకదేశేనామభావః | ముఖ్యసిద్ధాంతేనూపసంక్రమణంవిషయఃకోశానాంప్రత్యక్షాత్ప్రత్యేనవిలాపనమితి
జ్ఞేయంశిష్యముక్త్యాం | ఆనందశబ్దాద్బ్రహ్మత్వవశాత్స్వత్ప్రసమానేగతిసామాన్యభావాహ || ప్రత్యంతరేచేతి || లింగా

నందమయత్యేత్యేవంప్రాప్తై ఇదమన్యతే, ఆనందమయోఽభ్యాసాదితిపరవివానందమయోభవతు
వాహాతిమన్య, అభ్యాసాత్ప్రసన్నీకేనవ్యక్తస్యానందశబ్దోబహుకృత్వోఽభ్యస్యతే ఆనందమయం
ప్రస్తుత్య అసోవైసంశ్చితస్యేవరసత్వముక్తోఽన్యతే | "రసగ్ధోహ్యవాయులబ్ధ్యానందీభవతి కోహ్య
వాన్యానః | ప్రాణ్యాత్ యదేవత కాశఃఆనందోనస్యాత్ ఏవ హ్యేవానందయాతిసేవానందస్యమీమాంసా
సాభవతి" ఏవమానందమయమాన్యానముపసంక్రామతి | ఆనందంబ్రహ్మణోవిద్యాన్నభిభేతిమతశ్చనేతి
"ఆనందోబ్రహ్మణిన్యజానాదితి | శ్రుత్యంగరేవ విజ్ఞానమానందంబ్రహ్మేతిబ్రహ్మణ్యేతానందశ
బ్దోఽన్యతే, ఏవమానందశబ్దస్యబహుకృత్వో బ్రహ్మణ్యేవాభ్యాసాదానందమయత్యాబ్రహ్మేతిగన్యతే |
యత్ప్రాప్తవాన్నమయాద్యముఖ్యాత్ప్రవాహాతితత్వాదానందమయస్యాప్యముఖ్యాత్ప్రవేమితి, నాసా
దోహః, ఆనందమయస్యసర్వాంతరత్వాత్ | ముఖ్యమేవవ్యక్తానముపదిశితుశాస్త్రంలోకబుద్ధిమనుస
రదన్నమయంశరీరమనాన్యానమన్యంతమాథానామాత్మత్యేన ప్రసిద్ధమహాద్యముషానిషిక్తప్రతతా
మాదిప్రతిమావత్తతోఽన్తరంతోఽన్తరమి త్యేవంపూర్వేణపూర్వేణసమానము తరము తరమనాన్యా
నమాత్మేతిగాహయత్ప్రతిపత్తిసాకత్యాపేక్షయాసర్వాంతరంముఖ్యమానందమయమాన్యానముపదిశే
శేతిన్ద్రక్షరంయథాఅరుంధతీదన్యనేబహ్యేవపితారాన్యముఖ్యానుఅరుంధతీమదర్శితాసుయాఅంత్యా
ప్రదర్శ్యతేసాముత్రైవానుంధతీభవతి ఏవమహాప్యానందమయస్యసర్వాంతరత్వాన్ముఖ్యమాత్మత్వం |
యత్ప్రప్రియాదీనాం శిరిష్టాదికల్పనానుపపన్నా ముఖ్యస్యాత్తనశ్చత్యతానంతరంపాధినితాహి సాన
స్యాభావీశ్యకోహః | శారీరస్యసహ్యానందమయస్యాన్నమయాదిశరీరపరంపరయాప్రదర్శ్యమానత్వా
న్నపునస్సాయాదేవశారీరగ్నింసంసారివత్, తస్మాదానందమయఃపరవత్వా || ... *
— ❁ —

— ❁ — మా||౧౩||వికారశబ్దాన్దేతిచేన్నప్రాచుర్యాత్ || ❁ —

అత్రాహ నానందమయఃపరమాన్యాభవతుమహతి | కస్మాల్ వికారశబ్దాత్, ప్రకృతవచనాదయ
మన్యశ్చబ్దోవికారవచనస్సనుభవతః ఆనందమయశ్చిహయతోవికారార్థత్వాత్, తస్మాదేవమయాదిశ

దహభ్యాత్ససన్నిధేర్వాధితిమత్వాహ || నాసావితి | సర్వాంతరత్వం సత్ప్రతమిత్యాశంక్యతతోన్యస్యానుకైస్తస్యస
ర్వాంతరత్వమితివృణోతి | ముఖ్యమితి | లోకబుద్ధిమితి | తస్యాఃస్థూలగ్రాహితానుసంధిత్వభావః | తామ్రస్యమూ
షాకారత్వవత్ ప్రాణస్యదేహకారత్వం దేహీనసామాన్యం తథా మనఃప్రాణకారం తేనశమమిత్యాహ || పూర్వే
నేతి || అతీతోహోఽనంతరఉపాధిర్విజ్ఞానకోశస్తత్ప్రతా సావయవత్వకల్పనాశరీరేణజ్ఞేయత్వాచ్ఛారీరత్వమితిం
ద్యయందుర్బలం, అతఃసహాయాభావాదభ్యాససర్వాంతరత్వాభ్యాంవికారశన్నిధేర్వాధితిభావః || ... *

౧౩||వికారార్థకమయఃశ్రుతిస్సహాయత్యాశంక్యమయఃపాప్రిమర్శపివిధానానైవమిత్యాహ || వికారేత్యా
దిసా || తన్ప్రకృతవచనమయఃపరిచితిప్రథమాసమథాభ్యుత్పాత్ పాప్రిమర్శవిశిష్టస్యప్రకృత్యభావస్యప్రస్తుతస్య

చనేభిధానైగమ్యమానేసుయట్పరిత్యయోభవతిసూత్రాగ్రణః॥ అత్రవచనగ్రహణాత్ ప్రకృతస్య పామియ్యవైశి
ష్ట్యసిద్ధిః, తాదృశస్యలోకేమయిటోభిధానాత్ యథా అన్నయయోజ్యఇతి, అత్రహ్యన్యంత్రచురమప్తినిత్యన్న
శబ్దః ప్రకాశమన్యతస్యైత్తయిట్ యజ్ఞస్యప్రకృత్యథాన్నప్రాచుర్యవాచిద్యత్యేతే నశుద్ధప్రకృతవచనఇతిధ్యేయం॥

౧౮॥ సూత్రస్థశబ్దోఽనుక్తసముచ్చయార్థఇతిమత్వావ్యాచక్షే, ఇతశ్చేతి॥ తచ్చానుక్తంబ్రహ్మనందనస్య
రచయిత్యావధారణంపూర్వముక్తం॥ *

౧౯॥ ఆనందమయస్యబ్రహ్మత్వేలింగముక్త్యాప్రకరణమాహ॥ మాంతేతి॥ యస్మాదేవంత్రకృతంతస్మాన్మాంత్రవర్తి
ష్ట్యన్వికారవిషయవివాధిమానందమయశబ్దఇత్యేతే, న, ప్రాచుర్యకృతేషుమయిట్ప్రకారాత్ ప్రకృత్య
వచనమయిడితిహిత్రచురతాయామపిసయిట్ప్రకృతే, యథా అన్నయయోజ్యఇతిన్నప్రచు
రణ్యతే, ఏవమానందప్రచురంబ్రహ్మఆనందమయిట్జైవోచ్చతే॥ ఆనందప్రచురగ్విచలబ్రహ్మభూమి
మయత్వాదారభ్యోత్తరస్తిన్నుత్తరస్తిస్థానేతగమనానందఇత్యుక్త్యాబ్రహ్మనందస్య నిరవశయత్వా
వధారణాత్, తస్మాత్ప్రాచుర్యకృతేనయిట్॥ *

—॥ సూ॥ ౧౮॥ శబ్దమివ్యవదేశాచ్చ॥ ॥—

ఇతశ్చప్రాచుర్యకృతమయిట్ యస్మాదానందహేతుత్వం బ్రహ్మలోక్యవచనశ్రుతిః ఏషహేవా
నందయాతేతి ఆనందయిత్యర్థః, యోహ్యన్యనానందయితీసప్రచురానందఇతిప్రసిద్ధంభవతి॥ య
థాలోకేయోఽన్యైహంభసిత్యమాపాదయితిప్రచురధనఇతిగన్యతే తద్వత్, తస్మాత్ప్రాచుర్యకృ
తేషుమయిట్స్పంభవాదానందమయివచివాత్॥ *

—॥ సూ॥ ౧౯॥ మాంత్రవర్తికమేవచీయతే॥ ॥—

ఇతశ్చానందమయిఃపరపవాత్తా యస్మాత్, బ్రహ్మవిదాహేతిపరమితువక్రమ్యసత్యంజ్ఞానమనం
తంబ్రహ్మేత్యస్తిత్వంతేయిచ్ఛన్నప్రకృతంసత్యజ్ఞానానంతరేవజైర్నిధారిణం, యస్మాదాకాశాది
త్రమేగథావరణంగమానభూతాన్యకాయంత, యచ్చభూతాన్యప్యైతాన్యస్యప్రకృత్యనుహయామవస్థి
తంసర్వాంతరం, యస్యవిజ్ఞానాయాన్యోంతరత్యేతిప్రకాశింతంతస్మాంత్రవర్తికమేవ బ్రహ్మహా
యితే అన్యోంతరత్యేతానందమయితి॥ మంత్రబ్రహ్మయోజ్యైకాథత్వంయుక్తం అరోధాత్, అ
న్యథాహిత్రకృతహాప్రకృతప్రక్రియేప్యాతాం, నచాన్నయూచ్యఇవానందమయాదన్యోంతరత
త్వాబ్బిధీయతే॥ ఏతన్నిష్ఠైవచ ప్రైమాభ్యర్థవీవారుణీవిద్యా, ఆనందోబ్రహ్మైవ్యజ్ఞానాదితస్మాదా
నందమయిఃపరపవాత్॥ *

—॥ సూ॥ ౧౯॥ నైతరోమపత్యైః॥ ॥—

ఇతశ్చానందమయిఃపరపవాత్తా నైతరః॥ ఇతరక్షాత్వరాదన్యస్సంపారీజీవఇత్యర్థః॥ నజీవఆనంద
మయిశబ్దేనాభిధీయతేతస్మాత్, అనుపపత్యైః॥ ఆనందమయిహిత్రకృత్యత్రాయితే పోకామయతల

కమేవబ్రహ్మ ఆనందమయవాక్యేగీయతఇతియోజనాననుమంతోక్తమేవాత్రాగ్రహ్యమితికుతోనిర్బంధప్రతాపి॥
మాంతేతి॥ బ్రహ్మభాస్యమంత్రవ్యాఖ్యానత్వాదుపాయత్వమస్త్రమంత్రస్తూపియఃశబ్దముక్తం॥ అవిరోధాది॥
నయోరుపాయోపేయథావేనావిరోధాదిత్యర్థః॥ తహ్యన్యమయాదీనామపిమాంత్రవర్తికబ్రహ్మత్వంప్యాదిత్యతల
హ॥ నచేతి॥ కించభ్యుదేహిత్వవదుదేహిపద్మాభ్యనువర్తించమపర్యాయస్థానందేప్రతిష్ఠితాతతఃస్థానన్యాయేగతదేకా
భావబ్రహ్మబ్రహ్మఆనందమయైవైత్యహ॥ ఎతన్నిష్ఠైవేతి॥ *

౧౯॥ సత్యస్వరూపస్యైవ్యలోచనమతస్యతత్వవారిత్వర్థః, అభిధానంకామనా, బహుస్యామిత్యన్యతేకః॥

౧౬॥ అధికారే ప్రకరణే, ఫలనందమయోరసః॥ ననులబ్ధులబ్ధవ్యభావైష్య భేదః కిం స్యాదిత్యత ఆహ॥ నహి లబ్ధైవేతి॥ ననులబ్ధులబ్ధవ్యయో ర్భేదస్యావశ్యకత్వే శ్రుతిప్రత్యక్ష్యాభ్యాం స్యాదిత్యాశంకతే॥ కథమితి॥ యావతాయతః త్వయేత్యుక్తం ఆతః శ్రుతిప్రత్యక్షకథమిత్యన్వయః॥ ఉక్తాంతమంగీకరోతి॥ బాధమితి॥ తద్వ్యాప్త్యన ఏవాత్మనాలభ్యత్వోక్తిబాధోఽభేదాదిత్యాశంక్యకల్పితభేదాన్నబాధిత్యాహ॥ తథాపీతి॥ అభేదేపీత్యర్థః॥ తాకికః భ్రమః ఆత్మనః స్యాజ్ఞానజభ్రమణదేహాద్యభిన్నస్య భేదభాగింత్యాపరమాత్మనోజ్ఞేయత్వామ్యుక్తిరిత్యర్థః॥ ఆన్వేష్యవ్యోదేహాదివిక్తతయాజ్ఞేయవివేకజ్ఞానేనలబ్ధవ్యః సాక్షాత్కారవ్యతదర్థంతోతవ్యః విజ్ఞానంబిధిధ్యాసంసాక్షాత్కారోవాశ్రయంతరస్థానువాదాదపానరుక్త్యం ననుభేదస్య త్వేవాస్త్యతత్యాహ॥ శ్రుతిపీడ్యత ఇతి॥ అతః శాస్త్రాద్వైష్టజీవోఽవ్యోనాస్తీతిచేత్ జీవాభేదాదీత్యస్యాపిమిథ్యాత్వం

ముష్యాం ప్రజాయేయేతి సతపోతవ్యం సతపత్రస్తా ఇదగ్గర్వమస్మజత యదిదంకించేతి॥ తత్రప్రాగ్భూతిరామ్యుత్పత్తేరభిధ్యాసంసృజ్యమానానాం ఏకాగాణాం ప్రజ్వరవ్యతిరేకస్సర్వవికారస్థితిస్సవరస్సాదాత్మనోఽవ్యత్రోపపద్యతే॥ ... *
సూ॥ ౧౬॥ భేదవ్యవదేశాచ్చ॥

ఇత్యనానందమయస్సంసారియస్సాదానందమయాధికారే, రసోవై సః రసస్థిహ్యవాయులబ్ధాస్స నందిభవతీతిజీవానందమయా భేదవ్యవదేశేనహిలబ్ధైవలబ్ధవ్యోభవతి॥ కథంతవ్యాత్మాఽన్వేష్యవ్యః ఆత్మలాభాన్నపరంవిద్యత ఇతిచతుశ్చిత్త్యతీ యావతాయతనలబ్ధైవలబ్ధవ్యోభవతీత్యుక్తం॥ బాధంతథాప్యన్వనోఽప్రమ్యతాత్మభావస్యైవసత ప్రత్వానవబోధనిమిత్రోమిత్రైవదేహాదివ్యనాత్మస్వాత్మత్వనిష్పయో తాకికోద్యుష్టః, తేనదేహాదిభూతస్వాత్మనోప్యాత్మాఽనన్విష్టోఽన్వేష్యవ్యోలబ్ధోలబ్ధవ్యోఽశుశ్రీతవ్యోఽమతోమంతవ్యోఽవిజ్ఞాతోవిజ్ఞాతవ్యత్యాదిభేదవ్యవదేశఉపపద్యతే॥ శ్రుతిపీడ్యతవసతుపరమార్థతస్సర్వజ్ఞాత్వరమేశ్వరాదవ్యోప్రప్తాశోతావా, నాన్వోఽతోఽప్రిప్రప్తేత్యాది నాపరమేశ్వరత్వవిద్యావీతాచాధిరీతాత్మార్థుర్భూత్త్వజ్ఞానాభ్యావశ్యః, యథామాయావిసత్పర్వబద్ధధరాతీ సూత్రేణాకాశమధిరోహతస్సవివమాయాపీవరమాన్ధరూపోభూమిష్టోఽవ్యః॥ యథావాసుటాకాశాదుపాధిపరిచ్ఛిన్నాదనుపాధిపరిచ్ఛిన్నాకాశోఽవ్యః॥ ఈదృశంచవిజ్ఞానాత్మపరమాత్మభేదమాశ్రిత్యనేతరోనుపపత్తేర్భేదవ్యవదేశాచ్చేత్యుక్తం॥ ... *
సూ॥ ౧౭॥ కామాచ్చనానుమానాపేతౌ॥

ఆనందమయాధికారేచ, సోఽకామయతవముష్యాం ప్రజాయేయేతి॥ కామయిత్యవ్యవదేశాన్నానుమానికమపిసాంఖ్యపరికల్పితమచేతనం ప్రధానమానందమయత్వేనకారణత్వేనవాఅపేక్షితవ్యం॥ ఈక్షతే గ్నాశబ్దమితిరాకృతమపిప్రధానంప్రాప్యమాత్రోదాహృతాం కామయిత్యవ్యశ్చితిమాశ్రిత్యప్రసంగాత్పనరిరూక్తియతేగతిసామాన్యప్రదర్శనాయ॥ ... *
స్యాదత ఆహ॥ పరమేశ్వర ఇతి॥ అవిద్యాప్రతిబింబత్వేనకల్పితాజ్ఞీవాద్విష్టా త్రక్షాత్వరవృక్షోజ్జినమిథ్యాత్వంకల్పితస్యాదిస్థానాభేదైష్యదిస్థానస్యతతోభేదాదిత్యత్రదృష్టాంతమాహ॥ యథేతి॥ సూత్రానుభాసంతోపిమిథ్యానజీవిత్వత్యరవాద్యభేదమాశ్రమిథ్యాత్వేదృష్టాంతమాహ॥ యథావేతి॥ ననుసూత్రబలాద్భేదస్సత్యత్వత్యత ఆహ॥ ఈదృశంచేతి॥ కల్పితమేత్యర్థః॥ సూత్రేభేదస్సత్యత్వఇతిపదభావాత్తదనన్యత్వాదిమాత్రతాత్పర్యసాక్షాచ్ఛేతిభావః॥ *
౧౮॥ నన్వానందాత్మకసత్త్వప్రచురంప్రధానమానందమయమస్త తత్తాహ॥ కామాచ్ఛేతి॥ అనుమానగమ్యమానుమానం॥ పునరుక్తిమాశంక్యాహ॥ ఈక్షతేరితి॥ ... *
౧౯॥ అప్రసిద్ధి॥ విదయసత్తమీ, ఆనందమయవిషయకబోధవతోజీవస్యతద్యోగం యస్మాచ్ఛాస్తీతస్సాన్నప్రధాన

కతేనన్వతి॥ అత్ర బ్రహ్మశబ్దాత్ ప్రకృతస్వప్రధాన బ్రహ్మపర్యం భిజ్ఞానే సతి పుచ్చశబ్దః సోధపాప్రప్తా వేకప్తీన్వాత్వేత్ర
 ధనుచరమశ్రితశబ్దయో రాధ్యస్యనువసంజాతః సోధనోబలీయస్తాత్ పుచ్చశబ్దేనపాప్రగణస్వస్యభాగితీవా
 త్వాహ॥ ప్రకృతత్వాదితి॥ ప్రకరణస్యాస్యథాసిద్ధిమాహ॥ నన్వతి॥ ఏవైవైవగణస్వం ప్రధానత్వంచవిరుద్ధమిత్వాహ॥ అ
 తోచ్యతేతి॥ తత్రవిరోధసాహాయ్యతరస్త్విన్వాత్వేబ్రహ్మస్వీకారపుచ్చవాత్వేబ్రహ్మస్వీకార్యమిత్వాహ॥ అ
 న్యతరేతి॥ వాక్యశేషాన్వైవమిత్వాహ॥ అవేచేతి॥ తత్రబ్రహ్మణిర్జోకోఽపీశ్యతః॥ పుచ్చశబ్దస్యగతింపుచ్చతి॥ తథా
 పునరితి॥ త్వయాపిపుచ్చశబ్దస్యముఖ్యాభోవస్తుమశక్యః॥ బ్రహ్మణానందమయలాంగూలత్వాభావాత్ పుచ్చశబ్దస్థితిశ్చ
 కాయాంచాధారత్వలక్షణాయతాప్రతిష్ఠాపదయోగాత్, బ్రహ్మశబ్దస్యముఖ్యాక్షలాభాచ్ఛ॥ త్వత్ప్రబ్రహ్మచర
 స్వాప్యవయవలక్షకత్వాదిత్వాహ॥ నైవదోష్యతి॥ పుచ్చమిత్వాధారత్వమాత్రముక్తంప్రతిష్ఠేత్వేకాదీకన్వం ఎకంమ

ప్రసంగః । నన్వానందమయస్వాప్యవయవత్వేనబ్రహ్మపుచ్చంప్రతిష్ఠేత్వవ్యతే॥ అన్నమయాదీనామివే
 దంపుచ్చంప్రతిష్ఠేత్వాదితత్రకథంబ్రహ్మణఃస్వప్రధానస్వంత్యంపిజ్ఞాతుంప్రకృతత్వాదితిబ్రూహః॥
 నన్వానందమయావయవత్వేనాపిబ్రహ్మణిపిజ్ఞాయమానైవప్రకృతత్వంహీయతేఅనందనాయస్యబ్రహ్మ
 త్వాదితిఅతోచ్యతేనథాసతితదేవబ్రహ్మనందమయఃఆత్మాఽవయవీతదేవనబ్రహ్మపుచ్చంప్రతిష్ఠాప
 యవత్తస్యసామంజస్యంస్యాత్॥ అన్యతరపరిగ్రహేతుయుక్తంబ్రహ్మపుచ్చంప్రతిష్ఠేత్వత్రైవిబ్రహ్మణిర్జో
 శత్రయితుంబ్రహ్మశబ్దసంయోగాన్నానందమయవాత్వేబ్రహ్మశబ్దసంయోగాభావాత్॥ అపిచత్ర
 బ్రహ్మపుచ్చంప్రతిష్ఠేత్వాన్వైదముచ్యతేఅపిప్రజ్ఞానోభావత అసన్నైవనభవతిఅసద్బ్రహ్మణవేదచేత్
 అస్తిబ్రహ్మణిచేదేద సంతమనంతతోవిమరితిఅస్తింశ్చజ్ఞోకేఅననుకృప్యనందమయంబ్రహ్మణవినభా
 వాభావవేదనయోగూణదోషాభిధానాన్యతే బ్రహ్మపుచ్చంప్రతిష్ఠేత్వత్రబ్రహ్మణవిన స్వప్రధాన
 త్వమితి॥ నచానందమయస్వాత్మనోభావాభావశంకాయుక్తాప్రియమోదాదివిశేషణస్యఅనందమయస్యన
 ర్వలోకప్రసిద్ధత్వాత్కథంపునఃస్వప్రధానంసద్బ్రహ్మణవందమయస్యపుచ్చత్వేననిరవశ్యతేబ్రహ్మపు
 చ్చంప్రతిష్ఠేతి॥ నైవదోషః పుచ్చమిచ్చంప్రతిష్ఠాపరాయణంఏకాదీకన్వంసాన్వనందజాతస్యబ్రహ్మ
 నందశిష్యేతదనైవవివక్ష్యతేనామయవత్వం । ఎతస్మైవానందస్వాన్వానిభూతానిమాత్రముపజేవంతీతి
 శుశ్ర్యంతకాత్ । అపిహానందమయస్యబ్రహ్మశ్చేప్రియాద్యవయవత్వేనసపిశేషం బ్రహ్మభ్యుపగం
 వ్యం । నిర్విశేషంతుబ్రహ్మవాక్యశేషేస్త్రాయతే వాక్యనసయోరగోచరత్వాభిధానాత్, యతోవా
 చోనివర్తంతే అప్రాప్యమనసాసహఅనందంబ్రహ్మణోవిద్వాన్ నభిభేతమగచ్ఛవేత్రి అపిచక్షునంద
 ప్రచురభిత్వకైమ్యభావీయత్వమపిగమ్యతేప్రాచుర్యస్యలోకేప్రతియోగ్యత్వతాపేక్షత్వాత్ । త
 థాచసతియత్రనాన్యస్వశ్యని నాన్యచ్చుగ్గోతే నాన్యద్విజానాతి సఖామేతీహామిబ్రహ్మణితద్వ్య

జ్యంకీడుంఅభ్యసానంసోపాదానస్యజగత్తత్వంః । ననువృత్తికాగాణానపితైత్తిరీయకవాక్యంబ్రహ్మణినిమన్వతమిష్టం,
 తత్రక్రిముదాహరణభేదేనైత్యాశంక్యాహ॥ అపిచేతి॥ యత్రసపిశేషత్వంతత్రవాక్యనసగోచరత్వమితివ్యాకృతేత్రవ్యాప
 కాభావోక్త్యానిర్విశేషముచ్యతేఇత్వాహ॥ నిర్విశేషమితి॥ నివర్తంతేఅతత్రాభివ్యక్తం॥ సపిశేషస్యసృషాత్వాదభయంచా
 యుక్తం, అతోనిర్విశేషజ్ఞానార్థంపుచ్చవాక్యమేవోదాహరణమితిభావః॥ పామిర్యాభావమయటాసపిశేషాత్తానిర్విశే
 షశుశ్రిబాధతిత్తిః॥ దోషంతరమాహ॥ అపిచేతి॥ ప్రత్యయాంశత్వేనప్రధానస్యప్రాచుర్యస్యప్రకృత్యభోవపిశేష
 ణం, విశేషణస్యయఃప్రతియోగీరసోధనస్వాల్పగమపేక్షతేయథానప్రసయోగ్యానిభితితూప్రాప్త్యవ్యం॥ అస్త్రకో
 దోషస్తత్రాహ॥ తథాచేతి॥ ప్రకృత్యభావపాప్రధానేత్యయందోషానాస్తి, ప్రచురప్రకాశస్సపితేత్యత్రతమసోఽన్వ
 స్వాప్యథానాత్ పరంత్యానందమయవచస్యప్రచురానందేలక్షణాదోషస్వాదితిమంతవ్యం॥ కేచభిన్నత్వాన్లుట నన్వ

బ్రహ్మతేత్యాహ॥ ప్రతిశీరీమితి॥ నన్వభ్యస్యమానానందవధంలక్షణయానందమయవరమిత్యభ్యాససిద్ధిరిత్యతపహ॥య
దిచేతి॥ ఆనందమయస్యబ్రహ్మత్వేర్ణీతేనత్యానందవదస్యతస్మిరత్వజ్ఞానాదభ్యాససిద్ధిః, తస్మిన్దౌతస్మిన్లక్షణయిత్యతి పరస్మ
రాశ్రయిత్యతిభావః॥ అయమభ్యాసఃపుచ్చబ్రహ్మణ్యత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ ఉపసంక్రమణంబాధః॥ ననుసయపవంబిదితి
బ్రహ్మవిషంప్రక్రమ్యోపసంక్రమణవాక్యేనఫలసిద్ధిశ్చతతత్తస్మాబ్రహ్మత్వేనసిద్ధ్యతీతిశంకతే॥ నన్వతి॥ ఉపసంక్ర
మణంప్రాప్తిరిత్యంగీకృత్యవిశిష్టప్రాప్త్యక్త్యావిశేషణప్రాప్తిఃఫలమిత్యాహ॥ నైషదోషిత్యతి॥ జ్ఞానేనకోశానాంబాధస్త
దిసిద్ధాంతేబాధావధిప్రత్యగానందలాభోఽర్థాదుక్తః ఉత్తరశ్లోకేనస్ఫుటికృత్యత్యాహ॥తదపీతి॥తదపేక్షత్యాదితికా

తాత్పర్యాభావశ్చుక్తిరువచుఁడ్యతప్రతిశీరీంచప్రియాదిభేదాదానందమయస్యభిన్నత్వం, బ్రహ్మతునప్రతిశీ
రీరంభద్యతే, సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేత్యానంత్యశ్చుక్తిః, ఏకోదేవస్సర్వభూతేషుగూఢస్సన్వ్యా
పీసర్వభూతాంతగాత్మేతత్తుత్వంతరాత్ । నచానందమయస్యాభ్యాసశ్చుక్తియితే, ప్రాతిపదికాధా
మాత్రమేవహిసర్వత్రాభ్యస్యతే యదేషకాశఆనందోనస్యాత్ నైషానందస్యమీమాగ్సాధవతిఆ
నందంబ్రహ్మణోపద్వానవిభేతుతత్వనౌకఆనందోబ్రహ్మేవ్యజానాదీతదయదిచానందమయశబ్ద
స్యబ్రహ్మవిషయత్వసిద్ధితంభవేత్తతఉత్తరేషానందమాత్రప్రియోగేవప్యానందమయాభ్యాసఃక
త్వైత్యత, నత్యానందమయస్యబ్రహ్మత్వమస్తిప్రియశిరస్త్యాదిభిన్నైశుభిరిత్యవోచామ తస్మాచ్చుక్తిత్యంత
తేవిజ్ఞానమానందంబ్రహ్మేత్యానందప్రాతిపదికస్యబ్రహ్మణిప్రియోగదగ్ధనాత్ యదేషకాశఆనం
దోనస్యాదితిబ్రహ్మవిషయఃప్రియోగోనత్యానందమయాభ్యాసశ్చిత్వవ్యంతవ్యం । యస్త్యయంమయ
డంతస్యైవానందశబ్దస్యాభ్యాసః ఏతమానందమయమాత్మానముపసంక్రామతీతినతస్యబ్రహ్మవిషయ
త్వమస్తి వికారాత్తనామేవాన్నమయాదీనామనాత్మనా ముపసంక్రమితవ్యానాం వ్రీవాహౌవరిత
త్వాత్ । నన్వానందమయస్యోపసంక్రమితవ్యస్యాన్నమయాదివదబ్రహ్మత్వేనసతినైషవిషయోబ్రహ్మ
ప్రాప్తిఃఫలసిద్ధిఃప్రంభవేత్ నైషదోషః॥ ఆనందమయోపసంక్రమణస్తేనేషవిషయఃపుచ్చప్రస్థా
భూతబ్రహ్మప్రాప్తిసిద్ధిప్రత్యాత్ తదప్యేవశ్లోకోభవతి యతోవాచోనివర్తంతేత్యత్యాదివాచప్రవ
చ్యమానత్వాత్ యత్త్వానందమయస్సిద్ధానే సోఽకామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతీతయంశుక్తి
తిరుదాహృతాసాబ్రహ్మపుచ్చంప్రతిస్థేత్యనెనస్పృహీత తరేణబ్రహ్మణాసంబధ్యమానానానందమయ
స్యబ్రహ్మతాంబోధయతి తదపేక్షత్యాద్యోత్తరగ్రంథస్య తస్యవైసత్యత్యాదేనానందమయ విష
యమా నను ఏకోఽకామతేతిబ్రహ్మణిపుచ్చింకసిదేశోనోపపద్యతే । నాయందోషః । తస్మాద్వాఏత
స్మాదాత్మనకాశస్సంభూతశ్చత్యత్రపుచ్చింగేనాప్యాత్మశబ్దేనబ్రహ్మణఃప్రకృతత్వాత్ యాశుభాగ్దపీ
వారుణీవిద్యా ఆనందోబ్రహ్మేవ్యజానాదీతస్యాంమయడశ్రవణాత్ ప్రియశిరస్త్యాద్యశ్రమణాచ్చ
యక్తమానందస్యబ్రహ్మత్వం । తస్మాదణుమాత్రమపిపశేషమనాశ్రిత్యసస్యతవ ప్రియశిరస్త్యాది
బ్రహ్మణఉపపద్యతే, నచేహసపశేషంబ్రహ్మవ్రతపిపాదయపితంవాచ్యనసగోచరాదిక్రమణశ్చుక్తిః ।
తస్మాదన్నమయాదిప్సివతనందమయేపిచిశారాధావసమయడ్విజ్ఞేయోగప్రాచుర్యాధాః । సూత్రా

మయిత్యపుచ్చబ్రహ్మవిషయత్వాదిత్యర్థః॥ యదుక్తంపంచమస్థానస్థత్వాదానందమయేబ్రహ్మత్వేనసమాప్తాభ్యగువర్ణ
నదితతప్రాహ॥యత్త్వీతి॥ యాత్విత్యర్థః॥ మయట్కుత్యాసావయవత్వాదిలింగేనచస్థానంబాధ్యమితిభావః । గోచ
రాతిక్రమోగోచరత్వాభావః॥ పూర్వమీక్షితేసంశయాభావాదితియత్క్త్యాప్రాయపాతోననిశ్చయకత్త్యుక్తం । త
హేలత్రపుచ్చపదస్యాభారావయవయోగ్లక్షణసామ్యాత్ సంశయోఽస్తీత్యవయవప్రాయపాతోనిశ్చయకత్త్యిపూ
ర్యాధికరణసిద్ధాంతయ్యక్త్యభావేనపూర్వపక్షయతి॥ పుచ్చశబ్దాదితి॥ తథాచప్రత్యుదాహరణసంగతిఃపూర్వపక్షేన

గుణోపాస్తేః సిద్ధాంతైర్నిర్గుణప్రమితిఃఫలంవేదాంతవాక్యసమన్వయోక్తైః శుక్రిత్యాదిసంగతయఃస్ఫుటావీవ, సూత్ర
 ఫానందమయవదేనతద్వాక్యకథంబ్రహ్మచదంలక్ష్మ్యతే।విక్రీయతేననేతివికారోఽవయవః పాత్రయాపత్తిరితివయవత్ర
 మస్యబుద్ధౌపాప్రితిత్యర్థః । అత్రహీనుకృతస్యబ్రహ్మణోజ్ఞానార్థంకోశాఃపక్షిత్వేనకల్ప్యంతేసూత్రతాత్పర్యమస్తి
 తతానందమయస్వాపివయవాంతరోక్త్యనంతరంకన్దింశ్చేత్సుచేచి వక్తవ్యేప్రకృతంబ్రహ్మ పుచ్ఛపదేనోక్తంతస్యా
 నందమయాధారత్వేనావశ్యంతక్తవ్యత్వాద్దిత్యర్థః* తద్ధేతువ్యవదేశాచ్చ* తస్యబ్రహ్మణస్సర్వకార్యహేతుత్వవ్యవదే
 శాత్ప్రియాదివిశిష్టత్వాకారేణానందమయస్యజీవస్యకార్యత్వాత్తంతప్రతిశేషత్వం బ్రహ్మణోనయుక్తమిత్యర్థః।
 *మాంత్రివర్ణికమేవదగీయతే*బ్రహ్మవిదాపోఽతిపరమితి, యస్యజ్ఞానాన్తుక్తిరుక్తాయచ్చ, సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్ర
 హ్మేతివంతోక్తంబ్రహ్మనదత్తైవపుచ్ఛవాక్యేగీయతేబ్రహ్మపదసంయోగాత్, నానందమయవాక్యభివ్యర్థః*నేత
 రోఽనువపతైః* ఇతరతనందమయోజీవోత్తనప్రతిపాద్యఃసర్వసృష్టృత్వాద్యనువపతైరిత్యర్థః*భేదవ్యవదేశాచ్చ*
 అయమానందమయోబ్రహ్మగ్రంథస్థానందీభవతీతి, భేదోక్తకృతస్యాప్రతిపాద్యతేత్యర్థః । ఆనందమయోబ్రహ్మ

ణిత్వేనంవ్యాఖ్యయానిబ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిపేత్యక్రిమానందమయస్వావయవత్వేనవివక్ష్యతే బ్రహ్మ,
 ఉతస్యప్రధానత్వేనెతి పుచ్ఛకర్తృదావయవత్వేనేతిప్రాప్తే ఇదముచ్యతే।ఆనందమయోఽభ్యాసాత్*
 ఆనందమయత్యైస్యత్రబ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిపేతి స్వప్రధానమేవ బ్రహ్మోపపదిశ్యతే । అభ్యాసాత్ ।
 అసన్నైవసభవతి'స్యస్థిస్థిగమనగ్లోకేబ్రహ్మణపవకెవస్యాభ్యసమానత్వాత్ । *వికారశబ్దానైతి
 చెన్నప్రాచుర్యాత్* వికారశబ్దోవయవశబ్దోఽభిప్రేతః, పుచ్ఛమిత్యవయవశబ్దాన్నస్వప్రధానత్వం
 బ్రహ్మణితియమక్తంతస్యపరిహారోఽవక్తవ్యః । అత్రోచ్యతే, నాయందోఽప్యప్రాచుర్యాదవయవశ
 బ్దోఽవతైః। ప్రాచుర్యంప్రాయాపత్తిరవయవప్రాయవచనమిత్యర్థః। అన్నమయాదీనాంహిరతిది
 మపుచ్ఛాంతేమలభయవేషాత్తేషు ఆనందమయస్వాపిరతిదిన్యవయవాంతరాణ్యుక్తా అవయవపా
 యావద్భ్యాబ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిపేత్యాహ నావయవవివక్షయా యతాగ్రణమభ్యాసాదితి స్వప్రధాన
 త్వంబ్రహ్మణస్సమర్థితం । *తద్ధేతువ్యవదేశాచ్చ* సర్వస్యహివికారజాతస్యసానందమయస్యకా
 రణత్వేనబ్రహ్మవ్యవధిశ్యతే ఇదగ్ సర్వమస్మజతయదిదంకించేతి, నవకారణంసద్భ్రహ్మస్వవికారస్యా
 నందమయస్యముఖ్యయావృత్త్యాఅవయవఉపపద్యతే । అవగాణ్యపీనూత్రాణ్యయథాసంభవంపుచ్ఛవా
 క్యనిర్దిష్టస్యైవబ్రహ్మణఉపపాదకానిప్రప్తవ్యాని॥ *

— ❁ సూ॥౨౦॥అంతస్తద్ధర్మోవదేశాత్ ॥ ❁ —

ఇదమామూయతే “అథయవహంతరాదిత్యైహిరణ్మయఃపురుషోద్భవ్యతే హిరణ్యత్మశుక్రిహిరణ్యకే
 తైర్దిరియకపంచమస్థానస్థత్వాత్ । ఆనందవిదిత్యాశంక్యాహ* కామాచ్చనానుమానాపేక్షా* కావ్యతఇతికామఆ
 నందః తస్యశృగువల్ల్యాంపంచమస్యబ్రహ్మస్వరూపే రానందమయస్వాపి బ్రహ్మత్వానుమానాపేక్షానకార్యా, వికా
 రాభావకమయద్విరోధాదిత్యర్థః । భేదవ్యవదేశేత్వేనగుణంబ్రహ్మేత్రవేన్యంస్యాదిత్యాశంక్యాహ* అస్తిన్నస్యచ
 తక్యోగంశాస్త్రీ*గుహాహితత్వేనప్రతీదిసపకఇత్యుపసంహృతేపుచ్ఛవాక్యోక్తేబ్రహ్మణ్యహమేవపరబ్రహ్మేనిప్రబో
 ధవశఆనందమయస్యయదాహీతిశాస్త్రంబ్రహ్మభావంశాస్త్రీ, అతోనిర్గుణబ్రహ్మైక్యజ్ఞానార్థంజీవభేదానువాదఇత్య
 భిప్రీత్యాహ, అవగాణ్యపీతి, ఇతివస్థాధికరణం॥ *

౨౦॥ అంతస్తద్ధర్మోవదేశాత్ ॥ ఛాందోగ్యవాక్యముదాహరతి ॥ అథయఇతి ॥ అశేతుపాస్తీచ్ఛాన్రంభాభావః।
 హిరణ్మయోజ్యోతిర్వికారః, పురుషఃపూర్ణోఽపిమూర్తిమానుషాసత్వైర్వ్యత్యతే । మూర్తిమాహ ॥ హిరణ్యేతి, ప్రణభో
 గఖాగ్రంతేనసహిత్యభివిధానాత్ । నేత్రయోర్విశేషమాహ ॥ తస్యేతి, కపెర్మరూటస్యఆసుపుచ్ఛభాగోఽత్యంత

జన్మేతత్తుల్యంపుండరీకంయథా, దీప్తిమాదేవంతస్యపురుషస్యాక్షిణీసద్యోవికసితరక్తాంభోజనయనభక్త్యభావః । ఉపాస
 నాథామాదిభ్యమండలంస్థానంయావంచోక్త్యానామకరోతి॥తస్యోదితి॥ఉన్నామనిర్వక్త్రీసభితి॥ఉదితఉద్గతఃసర్వపాపాన్
 స్మృప్తభక్త్యభావః । నామజ్ఞానఫలమాహ॥ ఉదేతిహేతి॥ దేవతాస్థానంఆదిభ్యమభిక్యతోపాస్తుత్వస్యసంతరమాత్మానం
 దేహమభిక్యత్యాపితమక్రీతిత్యాహ॥ ఆత్మేతి॥ పూర్వత్రబ్రహ్మపదమానందపదాభ్యాసశ్చేతిముఖ్యత్రితయాదిబహుప్ర
 మాణవశాన్నిగుణనిర్ణయవచనాప్రపత్త్వాదిబహుప్రమాణవశాజ్ఞీవోహిరణ్మయభిప్రాయపూర్వసిద్ధాంతస్వప్నాంతసంగత్యా
 పూర్వమున్నెగఁగఁసిద్ధినిర్ణయవచనస్యస్యావవాదార్థం పూర్వపక్షయతి॥ సంసారితి॥ ఆత్మపూర్వోద్ధరపక్షయోర్థి
 త్రబ్రహ్మణోరుపాస్తేఃఫలం, అక్షిణీత్యాధారశ్రవణాచ్చసంసారితిసంబంధః । శ్రుతిమాహ॥ సంపత్తి॥ ఆదిభ్యభ
 వురుషుః, ఆముష్మాదాదిత్యామార్థస్యగాయతేవనలోకాస్తేమఘీశ్వరోదేవభాగానాంచేత్యభావః । సంపత్తిక్షిప్త్యపురుష

శతప్రణామ్యర్చనవసువర్ణప్రస్థయథాకస్యాసంపుండరీకమేవమక్షిణీ, తస్యోదితనామ, నపశనర్చ్యభ్యః
 పాస్తుభ్యఉదిత ఉదేతిహవై సర్వభ్యః పాస్తుభ్యోయివవంవెదేత్యభిప్రాయం । అథాభ్యాస్త్యమపి అథ
 యివహంతరక్షిణీపురుషోవ్యభిక్యత్యాది । తత్రసంశయః । కింపద్యాకర్తృత్విత్యవశాత్ప్రాప్తి
 ద్వికశ్చిత్సంసారిసూర్యమండలతరుణుపచ ఉపాస్యత్వేనశ్రూయతే, కింవానిశ్చిన్దఃపరమేశ్వరభి
 క్తితావత్ప్రాప్తంసంసారితి, కుతః, దూషవత్తత్రవశాత్ । ఆదిభ్యపురుషేతావద్విభక్త్యశ్రుతిత్యాది
 భూషణమదాహ్యతం, అక్షిపురుషేపితదేవతాచేనసామ్యతే తస్యైతాస్యతదేవమానం యదముఖ్యమావ
 మితి, నచపరమేశ్వరస్యదూషవత్త్వంయత్తం అశబ్దమస్మిన్మహావచనాభ్యయిమితిశ్రుతేః । అథాభ్య
 త్రవశాచ్చ ‘యవహంతరాదిత్యేయవహంతరక్షిణీ’ । సహ్యానాధారస్యస్యమహాప్రత్యక్షస్యసర్వ
 వ్యాపిసఃపరమేశ్వరస్యాధారఉపపత్త్యేత సభగవశఃస్త్రిప్రతిష్ఠితభితి, స్వేమహిమ్నోతి, ఆకాశవత్సర్వ
 గతశ్చనిత్యభివచశ్రుతిభవతః । విశ్వమర్యాదాశ్రుతేశ్చ । ‘సంపదచాముష్మాన్విరాంచోల్కాస్తై
 మాంచేష్టేదేవకామానాంచేత్యాదిభ్యపురుషవైశ్వర్యమర్యాదా సంపదచై నిస్తాదగ్నాంచోల్కా
 స్తైమాంచేష్టేమనుష్యకామానాంచేత్యక్షిపురుషస్య । నచపరమేశ్వరస్యమర్యాదావద్వైశ్వర్యం యు
 క్తం । ఏవసర్వేశ్వరవిషయాత్కవతి రేషభూతపాలవప సేతుస్విధరణపహంబోల్కానామసంభేదాయై త్య
 విశేషశ్రుతేః । తస్మాన్నాత్మోదిత్యయోరంతః పరమేశ్వరభక్త్యేవంప్రాప్తైబ్రూహః, అంతర్దర్శన
 దేహాదిత్యయవహంతరాదిత్యేయవహంతరక్షిణీతచ శ్రూయమాణపురుషఃపరమేశ్వరవివనసంసారి ।
 కుతః, శబ్దర్థివదేశాత్ । తస్యహిపరమేశ్వరస్యభక్త్యాభిప్రాయాచిష్టాశక్యథా తస్యోదితినామేతత్కా
 వముత్త్వా తస్యోదిత్యపురుషస్యనామసంపదసర్వభ్యఃపాస్తుభ్యఉదితభితిసర్వపాపాన్మననిర్వక్త్రీ
 తదేవచక్రతస్యోద్ధరంనామాక్షిపురుషస్యావ్యతిదిశతి ‘యన్నామతన్నామేతి । సర్వపాపాన్మనమశ్చప

వితస్సార్థోధప్తనాయోల్కాయేచమనుష్యకామాభోగాస్తేమఘీశ్వరభితిమర్యాదాశ్రూయతే । అనిశ్రుతిశ్చసం
 సారిభ్యర్థః । ఏవసర్వేశ్వరభక్త్యవిశేషశ్రుతేరితసంబంధః । భూతాభివతిర్యమః, భూతపాలభింద్రాదిశ్చపవపవ । కింప
 జలానామసంకరాయలోకవిధారకోయథా సేతురేవమేహంల్కానాంవద్ధాశ్రమాదీనామర్యాదాహేతుత్వాత్ సే
 తురేవపవ, అగస్సర్వేశ్వరభక్త్యర్థః । సూత్రంవ్యావశ్చేత్ । యవపత్తి॥ యద్యప్యేకస్త్రిన్వాద్యేప్రథమశ్రుతానుసారే
 చరమంసేయం, తథాభ్యత్రప్రథమశ్రుతంయావవత్త్వంనిష్ఫలంధ్యానాథామీశ్వరే సేతుంశక్యంచ సర్వపాపాసంగి
 త్వసాన్వాద్యేదిశంతునఫలంజేతే సేతుమశక్యంచేతిప్రబలం నచ సహవైదేవాపాపంగచ్ఛ్రుతి శ్రుతేరాదిత్యభవ
 స్యాపిపాపాప్రశ్నాన్మనవాద్యం । శ్రుతేరభిధానకర్తానధికారిణాందేనానాంక్రియమాణపాపాసంబంధేతస్యలూప్య
 తేవా తాస్మర్యాత్ తేహంసందితపాపాభావేక్షిణీపుణ్యేనర్త్యలోకంశంతిత్యయోగాదిత్యభిప్రేత్యాహ॥ సర్వ

రమాత్మనసవశ్రూయతే యుతర్హిషహతపాపైత్యాహ । తథా చాక్షుషేపురుషేనైవయుక్త్యానా
మతదుష్కంఠద్యజుస్తప్తగ్రీవేష్ట్యానాద్యాత్మకతానిధారయతి, సాచపరమేశ్వరసోపపద్యతే స
ర్వకారణత్వాత్ సర్వాత్మకత్వోపపత్తిః । పృథివ్యగ్నాద్యాత్మకేచాభిదైవతన్యుకామేవాత్మాణా
ద్యాత్మకేచాధ్యాత్మమనుక్రమ్యాహతస్య యుక్త్య సాచపరగణ్ఠావిత్యభిదైవతంతథాధ్యాత్మనపి యావ
ముష్యగణ్ఠాతాగణ్ఠావతి । తద్వసర్వాత్మకత్వైసత్యైవోపపద్యతే తద్యథ మపిణాయాంగాయంత్యైతేం
త్వేనతేగాయంతితస్మాద్దైధనసనయ ఇతిచరాకేషుపిగాతెషు అస్యైవోయమానత్వందర్శయతి । తద్వ
పరమేశ్వరపరిగ్రహవిషయుతే । “మన్యన్తిహునిశుస్త్యంశ్రీమదూర్జితమేవచా । తత్తదేవావగచ్ఛ
త్వంనునాతేదోంశసంభవ”మితిభగవద్గీతాద్భునాల్లోకకామేశిత్యత్వమపినిరంకుశం శ్రూయమాణం
పరమేశ్వరంగమయతి । యత్తాక్రంహిరణ్యత్మశుక్రిత్వాదిరూపవత్త్వప్రవణంపరమేశ్వరేవోపపద్యతఇ
త్యశ్రబ్రూహః, సోశ్వరమేశ్వరస్యావీచాభవశాన్తాయానుయంరూపంసాధకానుగ్రహార్థం । “మా
యాహ్యోహనుయాసృష్టాయన్తాంపశ్యసనారద । సర్వభూతగుణైర్గుక్తంమైవంమాంజ్ఞాతుమర్హసి”తి
స్మరణాత్ । అపిచయన్తారప్రసర్వకేషంపారమేశ్వరంరూపముపదిశ్యతేభవతితత్త్రశాస్త్రం అశబ్ద
మస్మగ్నమరూపమన్యాయుత్యాది । సర్వకారణత్వాత్మకకారణత్వైరపితైస్పిద్విశిష్టః పరమేశ్వరఉపా
స్యత్వైసప్తిశ్యతే సర్వకర్తాసర్వకామసర్వగంధస్పృశసంభిత్వాదినా, తథాహిరణ్యత్మశుక్రిత్వాది
నిదైశోపభవిష్యతి । యరహ్యాధారత్రవణాన్నిపరమేశ్వరఇతి అత్యోచ్యతే స్వహమినాప్రతిష్ఠస్యాహ్య
ధారపరేషోపదేశఉపాసనార్థోభవిష్యతిసర్వగతత్వాన్మృగ్మహోవ్యోమవిద్యుత్కాంతరత్వోపపత్తిః । వి
శ్వరూపరూపాశ్రవణమవ్యధ్యాన్మృగిదైవతపథాగాపేక్ష ముపాసనాశామేవ, తస్మిత్పరమేశ్వర
ఏవ అత్యోదిత్యయోరంతరుపదిశ్యతే । *

ధర్మః సమలోకే రాజానోగీయం తేనేష్వరభివ్యసతహ ॥ యవ్యదితి ॥ పశువిద్రాదిర్విభూతిః, త్రీఃకాంతిః, ఊర్జితత్వంబలం,
 ఉద్యుక్తంసంక్షయంగాజాదికం మదింశంవేద్యుక్తైస్తదానమవ్యసరస్వైవేత్వధర్మః । నిరంకుశమనన్యాగీనం, ఏవాదిచిత్తరూ
 పామూర్తిర్భూయా వికృతిత్వాన్భూయా మయాసృష్టేత్వధర్మః । యదుక్తమశబ్దమిత్యాదివాక్యంసంక్షయహరమిత్యాహ ॥
 అపిచేతి ॥ తహిహూపంకుతస్త్రాహ ॥ సర్వేతి ॥ యత్రనూపాస్యత్సేవోద్యతే సత్రే శ్చకాన్యవ్యసరస్వతానా
 త్యాత్మాప్రపంచపత్వంసంస్కర్యేత్వాంశుత్వా నిధిశ్యతథియోజనా । మర్యాదావైశ్వర్యమీకృతస్యనేత్యుక్తం
 నిరాకరోతి ॥ ఐవ్యర్వేతి ॥ అభ్యాసానిధిశ్యానయోర్విభాగః పృథక్పరియోజః, సదాపేదమేవనైశ్వర్యస్యపరిశ్చే
 దాభామిత్యర్థః ॥ *

అ॥ నను ఉపాస్మ్యేదేవేనాపా సేవిభ్యేభేయత్రయాకర్మనోక్త్యే హ్యవిజదన్యతస్మిన్మాతృతాపఁకాన్యహః

భేదేతి॥ ఆదిత్యజీవాదీశ్వరస్యభేదోక్తైః శుక్రిత్యంతరేజీవాదస్యకుశ్వరస్సద్భిన్నతాత్పర్యమాహ॥అస్తీతి॥ ఆదిత్యేస్థిత
 రత్నీనిరాసాథమాదిత్యాదంతరభిన్నః జీవనిరస్యతి॥ యమితీ॥ అశరీరస్యకథంబయంత్యత్వంతత్రాహ॥ యస్యేతి॥ అం
 తర్యామిపదార్థమాహ॥ యథితి॥ తస్యానాత్మత్వనిరాసాయాహ॥ ఏవతథితి॥ తేతవస్వరూపమిత్యథః॥ ఆదిత్యాంతర
 త్వశుక్రితేఃసమానత్వాదిత్యభేదః॥ తస్మాత్పరవివాదిత్యాదిస్థానగతఉద్గీర్ణఉపాస్యభిన్నస్థం॥ ఇతిసప్తమాధికరణం॥ *

౨॥భవతుయావవత్వాదిదుర్బలలింగానాంపాపాస్పర్శిత్వాకభిరవ్యభిచారిబ్రహ్మలింగైరన్యథానయనం, ఇహ
 త్వాగాశపవశ్రుతిఃలింగాద్భవీయసీతప్రత్యుదాహరణేనప్రాప్తేప్రత్యాహ॥ ఆకాశస్తల్లింగాదితి॥ ఛాందోగ్యవాక్య

— ❁ సూ॥౨౦॥ భేదవ్యవచేశాచ్ఛాన్యః॥ ❁ —

అస్తీవాదిత్యాదిశరీరాభిమానీభ్యో జీవేభ్యోఽన్యకుశ్వరోంగర్యామీ యఆదిత్యేలిప్తనాదిత్యా
 దంతరోయమాదిత్యోనవేదయస్యాదిత్యశరీరంయఆదిత్యమంతరోయమయత్యేపతిఅర్హంతర్యాచ్యన్య
 తేఇతిశ్రుత్యంతరేభేదవ్యవచేశాత్ । తత్రవర్ణదిత్యానంతరోయమాదిత్యోనవేదతివేదతురాదిత్యాద్వి
 జ్ఞానాత్మనోఽన్యోవైర్యామీతస్సప్తంబిర్విశ్యతే । సవివేహవ్యంతరాదిత్యేపురుషాభవతుమహతి । శ్రుతిసా
 మాన్యాత్ । తస్మాత్పరమేశ్వరపవేదహూపవశ్యతఇతిస్థం॥ *

— ❁ సూ॥౨౧॥ ఆకాశస్తల్లింగాత్॥ ❁ —

ఛాందోగ్యైర్మమామనంతి, అస్యలూకస్యకాగతిరిత్యాగాశఇతిహేమావావసర్వాణిహవాఇమాగ్నా
 తాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతేఇత్యాకాశంవ్రశ్యస్తం యంత్యాకాశోహ్యవైభ్యో జ్యాయానాకా
 శః పరాయణమితి, తత్రస్సంశయః । కిమాకాశశబ్దేనపరంబ్రహ్మభిన్నమితి, ఉత ధూతాకాశమితి, కుత
 స్సంశయః । ఉభయత్రప్రయోగదర్శనాత్ । భూతవిశేషేతావత్సప్తసిద్ధిలోకవేదయోరాకాశశబ్దః
 బ్రహ్మణ్యపిక్వచిత్ప్రియుజ్యమానోదృశ్యతే, యత్రవాక్యశేషవశాదసాధారణగుప్తవశాద్వానిధారి
 తంబ్రహ్మభవతి యథా, యదేషఆకాశ ఆనందోనస్యాదితి, ఆకాశోహవై నామనామరూపయోర్ని
 గ్వహితాతేయదంతరాత్పరిష్కృతిచైవమాదా, అనస్సంశయః, కింపునరత్రియక్షం ధూతాకాశమితి,
 కుతః, తద్దిప్రసిద్ధతరణప్రయోగేణశీఘ్రంబుద్ధిమారోహతి । నచాయమాకాశశబ్దఉభయోస్సాధారణ
 శ్చకోవిజ్ఞాతుం, అనేకాథశ్చప్రసంగాత్ । తస్మాద్బ్రహ్మణగోణవవాకాశశబ్దోభవితుమహతి । విభు
 త్యాదిభిర్బహుభిర్ధత్తైస్సృశమాకాశేనబ్రహ్మభవతి, నదముఖ్యసంభవేగోణార్థగ్రహణమహతి, సం
 భవతిచేహముఖ్యస్యైవాకాశస్యగ్రహణం । ననుధూతాకాశపరిగ్రహేవాక్యశేషోనోపపద్యతే, స
 ర్వాణిహవాఇమాగ్నిధూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతేఇత్యాదిః । నైషదోషః ధూతాకాశస్యాపివా
 య్యాదిగ్రమేణకారణత్వోపపత్తేః । విజ్ఞాయతేహి, తస్మాద్వావతస్మాదాత్మనఆకాశస్సంభూతః ఆకా
 శాద్వాయుఃవాయోర్నిరీత్యాదిజ్యాయస్త్యపరాయణత్వేఽపిధూతాంతరాపేక్షయోపపద్యతేధూ
 తాకాశస్య, తస్మాదాకాశశబ్దేనధూతాకాశస్యగ్రహణమిత్యేవంప్రాప్తేబ్రూహః, ఆకాశస్తల్లింగా
 త్ । ఆకాశశబ్దేనేహబ్రహ్మణోగ్రహణంయక్షంకుతః, తల్లింగాత్ । పరస్యహిబ్రహ్మణ్యదంతింగం, స

ముదాహరతి, ఇదమితి॥ శాలావత్యోబ్రాహ్మణోజైవలింగరాజానంపృచ్ఛతి, అస్యపృథివీలూకస్యచాగ్రస్యచకటిధారఇ
 తి, రాజాబ్రాతే॥ ఆకాశఇతిహేతి॥ యదేషఆకాశ ఆనందఇత్యానందత్వస్యాసాధారణస్యశ్రవణాదాకాశోబ్రహ్మైత్యవ
 ధారితం । ఆకాశోహవై నామేత్యత్రతద్బ్రహ్మైతివాక్యశేషాదివిభాగః । నిర్వహితాఉత్పత్తిస్థితిహేతుః, తేనామ
 రూపే, యదంతరాయస్సాద్భిన్నేయైర్లకలితత్వేనమధ్యస్తఇతివాధః । అగ్రపూర్వపక్షేధూతాకాశాత్మనోద్గీహ
 పాస్తీః, సిద్ధాంతేబ్రహ్మత్వనేతిఫలం, ఉపాస్యేస్సప్తబ్రహ్మలింగావాక్యసమన్వయోక్తేరాపాదంశ్రుత్యాదిసంగతయః

స్వప్నప్రభావ్యం । తేజఃప్రభవతీనువాన్యాదేరపికాణత్వాదేవకాశక్రితీబాధః । సర్వశుశ్రేష్ఠ్యాకాశాతిరక్తవ
 వయశ్చేనసంకోచస్యాదిత్యాహ ॥ సన్వేందర్శితమితి ॥ బ్రహ్మణస్తు సర్వాత్మకత్వాత్సాదేవసర్వమితీశుతిర్యుతైః
 భావః । తథా సర్వలయాంధారత్వంసరతః సముపాత్తస్థితాః పరమాశ్రయత్వమిత్యేతాని స్వప్నే సబ్రహ్మలింగాసీత్వా
 హ ॥ తథా ఆకాశమిత్యాదీనాం గాతేభ్యఃస్వపాతుః । గాలిరితిపాతేబంధురత్వద్ధి । లింగాంతరమాహ ॥ అపిచేతి ॥ దాల్భ్య
 శాలావత్యాబ్రాహ్మణోరాజాచేలిత్రయః ఉద్గీర్ణపద్యాకుశలాపిచారయామానుః కిముద్గీర్ణస్యపగాయణమితి । తతస్త్వ
 గాదాగతాభిస్సర్జితేనప్రాణేనక్రియమాణోద్గీర్ణస్య స్వర్గవిషవగాయణమితి దాల్భ్యపక్షానప్రతిష్ఠాదోషేన శా
 లావత్యోండిత్వాస్వర్గస్యాపకర్తృత్వాగాహతురయం లోకః ప్రతిష్ఠేత్సువాచ ॥ తంశాలావత్యస్యపక్షమంతవదైక్వీం
 తేశాలావగ్యసామేతి రాజాండిత్వానంతమేవాకాశంక్రీ భూతాకాశోక్తవంతవత్త్వదోషతాపస్థానిత్యధః ।
 నన్యాకాశోక్తవంతఇతిసశ్రుతిమిత్యాశంక్యాహ ॥ తంచేతి ॥ ఉద్గీర్ణఆకాశపవేతిసంపాదనామద్గీర్ణస్యానంతత్వాదకం
 స్వతఃశ్రేణిభావః । సఉద్గీర్ణావయవః ఓంకారవిషఆకాశాత్మకః । పరోపసహజత్వాగుణైరుత్కృష్టః । అతోఽక్షరాం

ర్వాణీహవాఇవానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పత్యంతఇతి । పరస్పాద్ధిబ్రహ్మణోభూతానాముత్పత్తి
 రితిచేదాంతేనుమన్యాదా । సమభూతాకాశస్యాపివాన్యాదిప్రమేణకారణత్వందర్శిం । సన్వేందర్శి
 తంతథాపిమూలకాణస్యబ్రహ్మణోఽపరిగ్రహదాకాశాదేవైశ్వవధారణం సర్వాణీతదభూతం శేష
 ణంనానుకూలంస్యాత్ । తథా ఆకాశంప్రగ్యప్రయంతీతి బ్రహ్మలింగం ఆకాశోఽప్యైవైభ్యోఽప్యై
 యానాకాశేపరాయణమితిచ జ్యాయప్రప్రవ్యానాపేక్షకంసరమాన్త్యైవైకత్వీన్నామన్నతం 'జ్యాయా
 యా' పృథివ్యాజ్యాయానంతరిత్యాజ్యాయా' దివోజ్యాయా' నెభ్యో'లోకేభ్య'ఇతి, తథాపరాయణ
 త్వమపిపరమకారణత్వాత్పరమాన్త్యైవోపపన్నతరంభవతి । శుశ్రీతిశ్చ 'భూతమానందంబ్రహ్మరాతె
 ద్ధాతుసరాయణమితి । అపిచాంతవత్త్వదోషేనశాలావత్యస్యపక్షంండిత్వా అనంతంకించిత్వక్తకా
 మేనజైవినా ఆకాశంపరిగృహీతై, సంపాకాశముద్గీర్ణేసంపాద్యోపసంహరతి 'స' ఏష పరోవరీయాను
 ద్గీర్ణస్త్వవిషానంతిఇతి, సచ్చానంత్యంబ్రహ్మలింగం । యత్పునరుక్తంభూతాకాశంప్రసిద్ధిబలెనప్రథమత
 రంప్రతీయతఇతి, అత్రబ్రూనుః, ప్రథమతరంప్రతీతమపితద్వాక్యశేషగర్భా బ్రహ్మగుణావృష్ట్యా
 సపరిగృహ్యతే । దర్శితశ్చబ్రహ్మణ్యాకాశశబ్దః ఆకాశోహవై నానునానుదాపయోర్నిర్వహితే'ర్వా
 దౌ । తథాకాశవ్యాయవాదినానుపేబ్రహ్మణిప్రయోగోద్భవ్యతే 'ఋదోఅక్షరేపరమేవ్యోమ' య
 త్త్వేదేవాఅభివిశ్వేని'మయః' 'నైషాభార్గవీవారుణీదిద్యా పరమేవ్యోమ' ప్రతిష్ఠితా' 'ప్రాణోబ్రహ్మ
 ఓంకంబ్రహ్మ ఖంబ్రహ్మ ఖంపురాణమితిచైవమాదౌ । వాక్యోపక్రమేఽపి వర్తమానస్యాకాశశబ్దస్య

తలేభ్యోవరీయా' శ్రేష్ఠత్యధః । పరత్వస్యవ్యయంసకారాంబంవా, పరిత్యక్తమితిప్రయోగాత్ । పరశ్చాసావలేభ్యోతి
 శయేనవిషాపరోవరీయానిత్యధః । పాశ్రీకమ్యాచ్యుశ్రిత్యాచ్చాకాశశబ్దోబరీయానిత్యుక్తంస్థానరయతి । యత్పునరితి
 ఏవకారసర్వశబ్దానుగృహీతానంత్యాది బహులింగానానుమగ్రహాయ "త్యజేదేకం కులస్యాథ" ఇతిన్యామైవైకస్యా
 శుశ్రేష్ఠ్యాద్యోక్తత్యాహ ॥ అత్రబ్రూనిశ ఇతి ॥ ఆకాశవదాన్యుతస్యైవప్రథమప్రతీతిరేతియమోనాస్తీగ్యసితై
 నద్యోతితః । తత్రయైక్తీమాహ ॥ దర్శితశ్చేతి ॥ ఆకాశపదాన్యోణాకాశస్యబ్రహ్మణోపేప్రథమప్రతీతిరస్తీతస్యతత్పర్యా
 యాణాంబ్రహ్మణిప్రయోగపాశ్రిమత్వాదిభావః । అక్షరేమాటప్థేవ్యోమ' మ్యోమిని బ్రహ్మణి ఋదోవేదా
 సంప్రసాదత్యేనయత్త్వక్షతేపశ్వేదేవాఅభిష్ఠితాఇత్యధః । ఓంకారఃకంఠమఖంబ్రహ్మఖంవ్యావకమితుపాసేత
 శుశ్రీన్వంతరప్రయోగమాహ ॥ ఖంపురాణమితి । వ్యాప్యనాదిబ్రహ్మైత్యధః । కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మైత్యాంధోగ్యం, ఓం
 ఖంబ్రహ్మఖంపురాణమితిబృహదారణ్యకమితీభేదః । కించతతైవప్రథమానుపారేణోత్తరంనేయంయత్రతన్నేతుం

క్యంయత్ర శ్చ క్యంశతో త్ర రాసుపాదేన ప్రకమం నేయమిత్వాహః వాక్యేతి॥ తస్మాదుపాసేత్ బ్రహ్మణి వాక్యంసమ
న్వివమిత్వ్యవసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ ఇత్యప్తమాధికరణం॥ *

౨౩॥ ఆకాశవాక్యోక్తన్యాయంతమత్తరవాక్యేఽపిదశతి * అవపప్రాపిః * ఉద్గీతప్రకరణమిదమితీజ్ఞానాధా
ముద్గీతఇతిభావ్యపదం ఉద్గీతప్రకరణే శ్రూయత ఇత్యన్యాయః॥ కశ్చిద్యపి త్వాక్యానిఃప్రస్తావారమువాచ, హే ప్రస్తా
వాయాదేవతా ప్రస్తావంసామభక్తినుసుతాధ్యానాధాంతాంచేజ్ఞాత్వానుమవిమహోసి తే ప్రస్తావ్యసముద్ధాతే ప
రివ్యతి॥ తతోభీతస్సకవప్రచ్ఛకతమాసాదవతేతి॥ ఉత్తరం॥ ప్రాణఇతి॥ ప్రాణసంభివ్యక్తసమ్యక్సంలీయతే తమ
సంభివ్యక్తిజ్ఞాతేఉత్పంద్యంతఇత్యర్థః॥ అతిదేశత్వాత్పూర్వవర్ణనశయాదివ్రత్యన్యమిత్వ్యక్తంపవ్యతోతి॥ ప్రాణేతి॥ మ
నోపాధికోబేదః, ప్రాణేనబ్రహ్మణాబధ్యతేమమస్తావేకీభవతి ప్రాణస్యవాయోఃప్రాణోపేక్షికం తస్యసర్వాస్మా

వాక్యశేషవశాద్యక్తాబ్రహ్మవిషయత్వావధారణా॥ అగ్నిరగ్నితేననాకమితీహివాక్యోపక్రమంతో
ఽప్యగ్నిశబ్దోమాణవకవిషయోభ్యుశ్యతే॥ తస్మాదాకాశశబ్దంబ్రహ్మేతిసిద్ధం॥ *

— సూ॥ ౨౩॥ అవపప్రాణః —

ఉద్గీతే ప్రస్తావనాదేవతా ప్రస్తావనన్వాయతైత్వ్యపక్రన్యశ్రూయతే ఆతమాసాదవతేతి ప్రా
ణఇతి హేలూవాచసర్వాణిహవా ఇమాంశ్చాని ప్రాణమేవాభిసంపిశంతి ప్రాణమభ్యజ్ఞాతేనైవా
దేవతా ప్రస్తావనన్వాయతేతి॥ తత్ర సంశయవిర్లయాపూర్వవదేవప్రప్త్యో, 'ప్రాణబంధనః సో
వ్యవసః ప్రాణస్య ప్రాణమితివై వమాకా బ్రహ్మవిషయః ప్రాణశబ్దోభ్యుశ్యతే, వాయుపికారేషుప్ర
సిద్ధతరోలోకవేదయారతఇహప్రాణశబ్దేనకతరస్యోపాదానయ్యక్తమితీభవతిసంశయః॥ కింపునరగ్ర
య్యక్తంవాయువికారస్యపంచవృత్తైఃప్రాణస్యోపాదానయ్యక్తం॥ తత్రహేప్రసిద్ధతరఃప్రాణశబ్దఇ
త్యనోచామననుపూర్వవదపిపితల్లింగాభ్యుష్మాణవగ్రహణయ్యక్తం ఇహపిసోవాక్యశేషేభూతా
నాంసంవేశనోక్తమనంపారమేశ్వరంకర్తుప్రతీయతే॥ న ముఖ్యేపి ప్రాణేభూతసంవేశనోక్తమనస్యద
ర్శనాత్॥ ఏవంహ్యేమాన్యతే 'యదావై పురుషస్త్వపితి ప్రాణంతహివాగప్యేతి॥ ప్రాణంచక్షుః
ప్రాణంశ్రోత్రం ప్రాణం నః సయదా ప్రబుధ్యతేప్రాణాదేవాధిపురజాయంతీఇతి॥ ప్రత్యక్షంవై
తత్ స్వాపకాలేప్రాణస్త్వైవసోలుప్యమానాయామింద్రియవృత్తయః పరిబ్రవంతే, ప్రబోధకాలేచ
పునఃప్రాచుర్భవంతీతి॥ ఇంద్రియసారత్వాచ్చభూతానామఃకుర్థోముఖ్యేపిప్రాణేభూతసంవేశనోక్త
మనన్వాదీవాక్యశేషః॥ అపిచాదిత్యోఽన్నంబోద్గీతప్రతిహారయోదైవతేప్రస్తావదేవతాయాః ప్రాణ
స్యానంతరంఃడిశ్యతే, నచతయోర్భ్రష్టత్వమస్తి, తస్మాదాన్యత్ప్రాణస్యాపి నబ్రహ్మత్వమిత్వే
వలప్రాప్తే సూత్రకారతః॥ అవపప్రాణఇతి॥ తల్లింగాదిపూర్వసూత్రేసిద్ధిప్రమతవప తల్లింగా
త్ప్రాణశబ్దమఃపరంబ్రహ్మభవితుసహాతి, ప్రాణస్యాపిహిబ్రహ్మలింగసంబంధశ్చూయతే 'సర్వాణి

త్రిపురమాత్మానంయేచిదుస్తే బ్రహ్మవిదఇత్యర్థః॥ పూర్వేణగతార్థత్వాత్పృథక్సూత్రంవ్యక్తమితిశంకతే॥ ననుపూర్వ
వదితి॥ అధికారంకాలరాసాధ్యమతిదేశసూత్రమితిమత్వాశంకామాహ॥ నముఖ్యేపి॥ తహింశదాచక్షురప్యేతీతివివం
ప్రకారేణసర్వత్రసంబంధః॥ నన్వశ్రేంద్రియాణాంప్రాణేలయోదయాశ్రూయతే తావతామహాభూతలయాదివా
క్యశేషోపపత్తిః కథమత్యోఆహ॥ ఇంద్రియసారత్వాదితి॥ 'త్యస్య హ్యేషరసభితిశ్రుతేః ఇంద్రియాణింగాత్మకా
పాణితిపంచీక్యోభూతానాంపాఠానితేహంలయామ్యక్త్యాభూతానామపిప్రాణేలయాదితిసదైఃవాక్యశేషోపపత్తిరిత్య
ర్థః॥ అబ్రహ్మసహపాతాచ్చప్రాణోనబ్రహ్మేత్యాహ॥ అపిచేతి॥ ఉక్త్యాత్మప్రతిహర్తృభ్యాముద్గీతేప్రమాణేచకాదే
వతేతివృత్తేనచాక్రాయణేనాదిత్యోఽన్నంచదిశ్యతే॥ ఆదిత్యఇతి హేలూవాచాసమిహేలూవాచేతి త్సూత్రావివ్య

ధాః । సామాన్యం సన్నిధానం । సన్నిధ్యనుగృహీత ప్రథమశ్చ తస్మాత్ ప్రాణిభ్యోః సామాన్యముఖ్యపాణిణాం యేతద్వ్యప్త్యప్రస్తావోపాస్థితిపూర్వపక్షఫలం, సిద్ధాంతే బ్రహ్మశ్చప్త్యప్రస్తావః । అస్యాధికరణస్యాతిదేశత్వమేవ పూర్వేణ సంపత్తిరితి భాగః । భవంతీతి భూతానీతి పుష్పత్వైర్వ యత్కంచిద్భవనధర్మకం కార్యమాత్రంతస్య లయోదయా వాయువికారప్రాణేన యుక్తా విత్తుక్తా భూతశబ్దస్య గూఢ్యభాగ్రహేఽపి లయా ద్భ్రష్టాన్యకత్వమిత్యాహ ॥ యదాపి ॥ భౌతికపాణిస్య భూతయోనిత్యా యోగాదీనిర్ధః । తస్య తద్యోనిత్వం శుక్తిత్యాశ్చ కతే ॥ నన్వతి ॥ అథ యదానుషుప్తాజీవః ప్రాణైర్బ్రహ్మణ్యోక్తీభవతి తదాపి సంప్రాప్తం సపిపయా వా గాదయోఽపి యంత్యర్థః । అత్ర జీవాభిన్నత్వేన తస్య లయాధారత్వం.

హవా ఇమాన్యభూతాని ప్రాణమేవాభిసంవితం ప్రాణసంఖ్యజ్జీవాత ఇతి ప్రాణనిష్ఠైస్సర్వేషాం భూతానాముష్ణత్తిప్తశయా వుచ్యమానం ప్రాణస్య బ్రహ్మతాంగమయతః । నహి క్తం ముఖ్యప్రాణపరిగ్రహేపి సంవేశనోద్గమసేమపరుద్ధం స్వాప్యప్రబోధయోద్గర్హనాదితి । అశ్రోద్యతే । స్వాప్యప్రబోధయోరిందిరియాణామేవ కెలలానాం ప్రాణాశ్రయం సంవేశనోద్గమనం దృశ్యతే, స సర్వేషాం భూతానాం, ఇహానుసేంద్రియాణాం సతీరాణాం చ జీవాపిష్టానాం భూతానాం సర్వాణి హవా ఇమాన్యభూతానీతి శ్రుతేః । యదాపి భూతశ్చ త్తిర్హవా భూతపయపరిశ్రవ్యాతే తదాపి బ్రహ్మలింగత్వమనరుద్ధం । నను సహపిపిపయైరిందిరియాణాం స్వాప్యప్రబోధయోః ప్రాణే అవ్యయం ప్రాణాచ్చ ప్రభవం శుణ్మనః । మేదానుప్తః స్వప్నం నకంచనపశ్యన్యాధాత్వా ప్రాణవివేకధాభవతి తదేనం వాక్యైర్వైరాపిభిన్నీహామ్యేతత్వత్ర తప్రాపితస్థింగాత్ప్రాణజ్జలం బ్రహ్మైవ । యత్పునరుక్తమనాదిత్య సన్నిధానాత్ప్రాణస్వాబ్రహ్మత్వమితి తదయుక్తం వాక్యశేషబలేన ప్రాణశబ్దస్య బ్రహ్మవిషయతాయాం ప్రత్యయమానాయాం సన్నిధానస్యాకించిత్యురత్వాత్ । యత్పునః ప్రాణశబ్దస్య పంచవృత్తాప్రసిద్ధతరత్వంతదాకాశశబ్దస్యేవ ప్రతివిధేయం । తస్మాత్ప్రసిద్ధప్రస్తావదేవతాయాః ప్రాణస్య బ్రహ్మత్వం । అత్ర కేదిమదాహరంతి ప్రాణస్య ప్రాణం ప్రాణబంధనం హి సోమ్యమన ఇతి చ తదయుక్తం శబ్దభేదాత్ప్రకరణాచ్చ సంశయానుపపత్తేః । యథాపి ముపి తేతి ప్రయోగేఽన్యః పితావస్థీనిర్జిహ్వాన్వికమాన్రిప్తః పితుః పితేతి గమ్యతే. తస్మాత్ప్రాణస్య ప్రాణులితశబ్దభేదాత్ప్రసిద్ధాత్ప్రాణాదన్యః ప్రాణస్య ప్రాణ ఇతి నన్వీయతే । నహి సవివేకస్యేతి భేదాన్ దైర్ఘ్యాభావః । యస్య చ ప్రకరణే యోనిదిశ్యతే నామాంతరేణాపి సపితరప్రప్రకరణేర్నిర్జిహ్వాతి గమ్యతే । యథాచోత్తరేణాధికారేణ సంవేశనం తేజోతిషాయ జైతేత్యప్రజ్యోతిషజ్జ్యోతిషోత్తరేణాధికారయోభవతి తథాపరస్య బ్రహ్మణః ప్రకరణే ప్రాణబంధనం హి సోమ్యమన ఇతి శ్రుతేః ప్రాణశబ్దో వాయువికారమాత్రం కథమవగమయేదగస్యం శయాపిషయత్వా నైతి మదాహరణం యుక్తం । ప్రస్తావదేవతాయాం తుప్రాణే సంశయపూర్వపక్షాన్ ద్ధయా ఉపపాదితాః ॥ *

— ౧౩ — సూ. ౨౪. జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ ॥ ౧౩ —

ఇదమానునంతి, అథయగగః పరోచివోజ్యోతిర్దీప్యతేఽశ్వతః పృష్ఠే మనర్వతః పృష్ఠే వస్వనుత్తమేషా

గాన్నముఖ్యః ప్రాణ ఇత్యాహ ॥ తత్ప్రాపీతి ॥ వాక్యాంతరథ సన్నిధ్యపేక్షయా స్వవాక్యగతం లింగబలీయ ఇత్యాహ ॥ తదయుక్తమితి । ఎకవాక్యత్వం వాక్యశేషః తస్య బలంతర్గతం లింగం తేనేయధాః । ప్రాణమేవేత్యవధారణేన సర్వభూతప్రకృతిత్వలింగేన చ ప్రాణపదేన తాదరణ్యబ్రహ్మలక్ష్యమిత్యాహ ॥ తదాకాశశబ్దస్యేవేతి ॥ వృత్తికృతా మదాహరణం సంశయాభావేనా యుక్తమిత్యాహ ॥ అత్రేత్యాది నా ॥ శబ్దభేదముక్తాన్తప్రకరణాచ్ఛవంచయితి ॥ యస్యచేతి ॥ ఇదేనమాధికరణమ్ ॥ *

౧౪. జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ * ఛాందోగ్యమేవోదాహరతి । ఇదమితి । గాయత్ర్యుపాధికబ్రహ్మహవా

స్తానంతర్యామి-2 భజనః । అతోదివోద్యులోకాత్ పరః పరస్తాద్యత్ జ్యోతిర్దీప్యతే తదివోద్యులోకాద్భూతాన్తస్య తేషాం
త్రదీప్యతే తతాగ్నివాదివ్యతభిః । విశ్వస్మాత్ప్రాణివక్త్రాదుపరిస్పృష్టాన్భూరాదిలోకాదుపరిమిలోకాస్తేషాంత్రమేషు
నవిజ్యంతే ఉత్తమాదేభ్యభివ్యతంత్రమేషు సర్వసంపారమండలాలితం విజ్యంతే మేషు ద్వేహస్థిమిత్యంకః । అస్య
పూర్వజాగతార్థత్వం వదన్తు స్మిన్దాహరణసంగమాహః । అథాంతరేణ త్రస్య వాక్యే విప్లవస్త్రితింగా భావేఽపి
పాదోఽస్యేతి పూర్వవాక్యేభూతపాదత్వలింగన స్థితిపాదసంగతిః । సూక్ష్మోద్భవత్యయోగ్యదబ్రహ్మజ్యోతిహనుపా
స్తేః ఫలమితీభేదః । నన్వజ్ఞానత మోః రోషద్వాన్ప్రవృత్తిసంజ్యోతిః పరతత్వయాత్ర ప్రవృత్తిః సేవ్యమా । చక్షురితి ॥ శర్వ
ర్యాం రాత్రాగ్రావంశాద్భుగంసీలమితీయాత్, అనేనావశిత్వా నూత్రిత్యుత్పన్నాద్యవద్భూతానాం తదభివ్యథాదు
త్తంభవతి ॥ జ్యోతిశ్శుక్తితేనుగ్రాహకలింగావ్యాహ ॥ తతేత్యాదినా ॥ భాస్వరమాపాస్త్రాదీ ఫిద్దేజనవలలింగామ
త్యాహ ॥ నహీతి ॥ మాస్తున ర్యాదేత్యాశక్యత్యుక్తిర్వాన్వైవిమిత్యాహ ॥ పరోదివ్యతి, న ర్యాదాంబూగితీభేదః । బ్ర
హ్మవత్కార్యస్యాపి న ర్యాదాయోగాగ్నీశశక్తంబ్రాహ్మణమిత్యుక్తిర్వాన్వైవిమిత్యాహ ॥ నన్వతి, ఎ-తేజూగ్రతే ॥ అస్తిత్వతి ॥

త్రమేషులోకేష్విగంవావశ్యదికనస్త్రిన్దంగభూమిజ్యోతిరతి, తత్ర సత్యయః । కిమహజ్యోతిశ్శబ్దేనా
దిత్యాదికంజ్యోతిరభిసేయతేకంవాపరమాత్మేతి అథాంతరఃషయస్యాపి పాగితజ్జ్యోతిశ్చింతింగాన్ప్రవృత్తి
షయత్వముత్తం, ఇహతులింగామేవాస్తివాస్తీతిచార్యతే । కింతావత్ప్రాప్తం । ఆదిత్యాదికమేవజ్యో
తిశ్చబ్రవపరిస్పృహ్యతభి । కుతః ప్రసిద్ధేః । సమోజ్యోతిః తిహీమాశబ్దాదుస్వరప్రతిస్పందిషయాప్ర
సిద్ధా । చక్షుర్వృద్ధిర్నిరీధకంశార్వరాదికంతమఉద్యతేతస్యాపివానుగ్రాహకమాదిత్యాదికంజ్యోతి
ప్రధాదీప్యతే, ఇతీయనుపిశుక్తిరాదిత్యాదివిషయాప్రసిద్ధా । నహీతాపాతిహీనంబ్రహ్మదీప్యతభిము
భ్యాంశుక్తిమన్వతి । ద్యున ర్యాదత్వత్రుతేత్వ । నహీచరాచరీభిస్సప్రహ్మణస్సర్వాత్కేస్యద్యార్థ
ర్యాదాయుత్త, కార్యస్యతు జ్యోతిషపరిచ్ఛిన్నస్వద్యోత్త ర్యాదాస్యాత్ పరోదివో జ్యోతిరితివ బ్రాహ్మ
ణం । ననుకార్యస్యాపిజ్యోతిషస్సర్వత్రగమ్యమానత్వాత్త్వన ర్యాదాత్త్వన సహంజాత్యంత్యదివ్యా
త్రివృత్తృతంతేజఃప్రళమజం, న, అత్రివృత్తృతస్యతేజః ప్రయోజనాభావాత్ । ఇమేః ప్రయోజ
నంయుపాస్యన్నమితీచేత్, న, ప్రయోజనాంతరప్రయత్నస్యైవాదిత్యాదేనుపాస్యన్నద్యునాత్ ।
'తాసాంత్రివృతంత్రివృతమేతై కాంకరవాణీతి చావశేషశుక్తిః । నచాత్రివృత్తృతస్యాపితేనసోద్యమ
ర్యాదత్వంప్రసిద్ధం అస్తుతేహిత్రివృత్తృతమేవతేజోజ్యోతిశ్చబ్దం । ననాక్రమర్యాదీపివోగమ్యతే
గ్నాదీకంతేజోజ్యోతిరతి, నైషదోషః సర్వత్రాపిగమ్యమానస్యజ్యోతిషః పరోదివ్యత్వపాసనార్థః

సద్భూతానాంకిందిదతీంద్రియంతేజోదివ్యపరస్తాదస్తి శుక్తిప్రామాణ్యాదిస్యంకః । అస్యయనవిభుపాన్తత్రుతేర్ని
ష్ఠలంవస్తునాథభక్త్యాతేషకోబ్రూతే ॥ నేతి ॥ ధ్యానంఫలమిత్యాశంభ్యనిష్ఠలస్యత్వాపిధ్యానంనాస్తీత్యాహ ॥ ఇమే
వేత్యాదినా ॥ ప్రయోజనాంతరంతమోనాశాదికంఅత్రివృత్తృతం తేజోఽన్తీకృత్యాభివ్యతముత్తాదీదేవనాస్తీత్యా
హ । తాసామితి ॥ తేజోఽబిన్నానాందేవతానామేతైకంద్విధావిభజ్యునవైకైకంభాగంద్వేధాకృత్యాస్యభాగాదిత
రభాగయోర్నిష్ఠివ్యతంత్రిగుణరజ్జవత్త్రివృత్తృతంకరవాణీత్యపిశేషేతైర్వాత్ప్రత్రివృత్తృతంకిందిదత్యంకః । కిం
చాత్రయనతఃపరభియచ్ఛబ్దేనాస్యతఃప్రసిద్ధంద్యమర్యాదత్వంధ్యానాయానూత్యతే । నచాత్రివృత్తృతస్యతత్త్వాది
గ్నోగ్నిస్థమిత్యాహ ॥ నచేతి ॥ ఏకదేవీమతేనిస్తేపాతూర్మురవక్షీబూగ్రతే ॥ అస్తుగహీతి ॥ ప్రదేశవశేషః దివః పర
స్తాదేదీప్యమానః సూర్యాదితేజోవ్యవభిశేషఃతస్యపరిగ్రహణపాసనాభోనవిదుద్భవభివ్యతస్యయః । సవివకాత్మేయ
జ్యోతిషిఉపాస్యతేతస్యాపితేజస్తాద్విదితిభావః । బ్రహ్మణోఽపిధ్యానార్థంప్రదేశస్థత్వంకన్యైతాంనేత్యాహ ॥ నన్వ
తి ॥ నిష్ప్రదేశస్యనిరవయవస్య ॥ ఏశేషేతి ॥ దివఃపరస్తాదేదీప్యమానబ్రహ్మణయవకల్పనా భాగీయుత్తానన్విత్యస్య

ప్రదేశః తేజవతి ప్రజానానీరుగ్యతే, నతుఃస్మృదేశస్య బ్రహ్మణః ప్రదేశవిశేషకల్పనాభాగినీ । సర్వ
తస్మిన్మేష్ట్యమన్త్రమేషాన్తిమేషుల్లోకైష్ట్యేతిచాధారబహుగ్నస్త్రిః కాత్యేజ్యోతిష్యుపపద్యతేతేరాం
ఇరంచాతస్యజిహ్వస్మింతపురుషేజ్యోతిరిశచ కాత్యేయజ్యోతిషి పరంజ్యోతిరభ్యసృమానం ద్య
త్యతేసారూప్యమిద్రాశ్చధ్యాసాధవంతియథాతస్యభూరితిశిరః ఏకగోహిశిరః ఏకమేతదక్షరమితికా
యేయస్యజ్యోతిఃప్రసిద్ధవబ్రహ్మస్యం తస్యైవాదృష్టిస్తస్యైవాత్రులితిచాప్ల్యఘోషవిశిష్టత్వేత్ర
విజాతేతిదేవద్యుప్తంనకుశంజేన్యవాసితేతిదశుశితేః తదేవద్యుత్పన్నతోభవతీతిచాల్పపలత్రవణా
దబ్రహ్మస్యంనహతేహిఫలాయబ్రహ్మహ్వాసాననమిష్యతే । నచాస్యదంకించిస్యవాత్యేపాగ్రిణాకాశ
విజ్యోతిహోస్తిబ్రహ్మజ్యుతింగం । నచపూర్వస్తిన్నపివాత్యేబ్రహ్మనిర్దిష్టమస్తి గాయత్రీవాళిగోసర్వం
భూతమితిభందోన్దైవాత్ । అథాపిభంభిత్పూర్వస్తివాత్యేబ్రహ్మనిర్దిష్టంస్యాత్, ఏవనపితవ్యే
పాప్రస్యభిజ్ఞానమస్తీతత్రహి త్రిపాదస్యామృతంవిహిక్యారధికరణత్వేనత్రాయతే, అత్రపునః ప
రోవిహిజ్యోతిరిహిక్యార్థ్యాదాత్వేన । తస్మాద్పాగ్రివంజ్యోతిరిహగ్రిహ్యమిత్యేవంపాగ్రిస్తే బ్రూ
హ్మః, జ్యోతిరిహబ్రహ్మగ్రిహ్యం । కుతః, చరణాభిధానాత్, పాదాభిధానాదప్యథః । పూర్వస్తిన్వా
త్యేహిచతుష్పృష్ఠినిర్దిష్టం, తావానస్యచహిమా అతోజ్యాయాంత్సపురుషః పారోస్యసర్వా
భూతాని త్రిపాదస్యామృతంవిహిక్యనేనసంత్రేణ తత్రయచ్ఛబుష్పవోబ్రహ్మణస్త్రీపాదస్యశంభు
సంబంధరూపంబిధిప్తం తదేవేహద్యుసంబంధాన్నిధిప్తమితిప్రత్యభిజ్ఞాయతేతిహిస్యజ్య పాగ్రికృతం
జ్యోతిఃకల్పయతిః ప్రకృతహానాప్రకృతప్రక్రియేత్రసజ్యేయాణాం । నకేవలంజ్యోతిర్ద్యావృషపబ్రహ్మ

గాయత్రీః యదుక్తం తావాత్తస్మిమానస్వప్రపంచోఽప్యగాయత్యేనుగతస్య బ్రహ్మణోపసామాః భూతేః పునః
 ఉత్పన్నాన్ బ్రహ్మహవః, అనః ప్రపంచాజ్ఞాయానభిః॥ ఆభిక్యమేవాహ॥ పాదభిః॥ సర్వంజగత్ వికఃపాదోఽన్యః
 విష్ణుభ్యామిహంకృస్సమేకాంతేనస్థితోఽగది"బ్రహ్మతేః॥ అస్యభ్రువపస్యవిస్సప్రకాశస్యయాపేత్రిపాదమృతయా
 వనుస్త్రి, ఉవిసూర్యమండలేవా భ్యావాభవనుస్త్రి, కన్వితాజ్ఞతోబ్రహ్మస్వరూపమనంగమస్త్రీత్యర్థః॥ యథాలోకే
 పాదాత్పాదత్రయమభికంతధేమిమిభిమిబోధనాథంత్రిపాదమృతమిత్తుత్తం నత్రిపాత్త్వింవివక్షితమితిమంతవ్యం॥
 యదతఃపరభితియచ్చట్టిస్యప్రసిద్ధాథవావిత్వాత్పూర్వవాక్యప్రసిద్ధంబ్రహ్మగామ్యామిత్యాహ॥ తత్రేతి॥ నను య
 దాగ్నేయోఽస్త్రోకసాలభిన్యత్రయస్పరస్యాప్రకృతాథకత్వంద్యప్రమిత్యతలహ॥ తస్మరిత్యజ్యేతి॥ తత్రయాగస్యా
 న్యతఃప్రసిద్ధే రభావేనాపూర్వత్వాదగత్వా యదోఽప్రసిద్ధాథకత్వమాశ్రితం, ఇహమపూర్వవాక్యప్రసిద్ధస్యబ్రహ్మ
 ణోద్యుసంబంధేనప్రత్యభిజ్ఞాతస్యయదథకత్వనిశ్చయాద్యభ్యుదైకాథకజ్యోతిఃపదస్యాపిసమవాథకభిన్యర్థః॥ సం

జ్యోతిష్కలక్షకభివ్యాఖ్యానసౌఖ్యత్యాహ || అవరభి || సాక్షాదేవవాచ్యార్థగ్రహణంవి నై వెతియావత్ | పూర్వం
 రూపాస్యతయా గాయత్రీవదేనాజవాల్లక్షణయా గాయత్రీబ్రహ్మణోద్వేషపి లక్షితే | నచగాయత్రీసర్వమిత్యన్య
 యాసంభవః ఘటోనుపీతపదార్థైకదేశేవ్యక్తౌ రూపాన్యయవదాయత్రీపదార్థైకదేశే గాయత్రీనుగతే బ్రహ్మణి
 ప్రధానైసర్వాత్మకత్వాన్యయసుభవాదిభావః | తథాచసూత్రే సిద్ధాంతభాగిన్యాయసంభవః | తథా గాయత్రీవచ్చ
 బుద్ధ్యైత్వగుణసామాన్యచైతోబ్రహ్మణి సవర్చ్యతేయేనసచోఽర్పణో గాయత్రీశబ్దస్సైవబ్రహ్మణివ నిగదాత్,
 అభిధానాత్, ఛందోఽభిధానమసిద్ధమితి | అథునా తథాహివర్చనమితీశేషంవ్యాచక్షే || రథేతి || సంవర్తవిద్యాయామధి
 వైవమగ్నిసూర్యచంద్రాంధాంసేవాయావీయంతే | అధ్యాత్మంవాక్పతుశ్శ్రోత్రచునాంసప్రాణసపియంతీత్యుక్తంతే
 వాపతేషంచాన్యైఅధిదైవికాః, వంచాన్యైతథ్యాత్మికాపైమిలిత్యాదేశసంఖ్యాకాస్సంతః కృతమిత్యుచ్యంతే | సంతపి
 కృతత్రైతాద్వాపరకలిసంక్షకానిచత్వాదిక్యాతానిప్రమేషవతురంకత్యైకత్వ్యంతై కాంతాని తత్రకృతంకతాత్మకం
 భవతి చతుర్వస్వంశేషుప్రమాణాంప్రచుద్వయోద్వయోదేశస్యచాంతగ్భవాత్, తథాచ చతుర్వగుణేనవాయాద
 యఃకృతశబ్దోచ్యంతే | ఏవంకృతత్వంవాయాదిసాముపక్రమ్యాహ || వైషేతి || విధేయాపేక్షయాస్త్రిలింగనిర్దేశః,
 విరాట్కరంఛందోవాచకం | కళాక్షరావిరాడిశుశ్రితః నశత్ససామ్యేనవాయాదయోవిరాడిత్యుచ్యంతే | ఏవంచన
 శత్వద్వాదావాయాదిషుకృతత్వం, రాట్కరంచధ్యేయం, తత్రవిరాట్కరధ్యానాత్ సర్వమస్యాన్నంభవతి | అన్నంవిరా
 దోభిధానేపిపూర్వస్త్రివాక్యే బ్రహ్మనిర్దేశం, తదేవజ్యోతిర్వాక్యేపిపరామృత్యతే, ఉపాసనాంతరవి
 ధానాయ | అవరభి సాక్షాదేవగాయత్రీశబ్దైవబ్రహ్మప్రతిపాద్యతే సంఖ్యాసామాన్యార్థభాగా
 యత్రీచతుష్పదావక్షతైఃపాదైః తథాబ్రహ్మచతుష్పత్ | తథాన్యప్రాపి ఛందోభిధాయాశబ్దోఽ
 ధాంతరైసంఖ్యాసామాన్యస్త్రియజ్ఞమావోచ్యతే | తద్యథా, 'తేవాపతేషంచాన్యైవంచాన్యైః'దశ
 సంతప్రకృతీమిత్యుపక్రమ్యాహ | సైహవిరాడన్నాదీతి | అక్షిప్తపక్షే బ్రహ్మైవాభిహితమితిచచ్చం
 దోభిధానంసర్వధాప్యస్త్రీ పూర్వస్త్రివాక్యే ప్రకృతంబ్రహ్మైతి || *

— ❀ సూ॥౨౬॥భూతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్తేర్నైవమ్ || ❀ —

ఇతలైచ్చవమభ్యుపగంత్యునుక్తి | పూర్వస్త్రివాక్యే ప్రకృతంబ్రహ్మైతియతోభూతాదిపాదా
 డింశుశ్రితేః కృతత్వధ్యానాదన్నాదోభవతి కృతమ్యాదస్యాన్నాదత్వాత్ | కృతంహిస్వీయవతురంశేషుశ్రింకాదిక
 వంతర్భావయదన్నమత్రీవలత్యతే | అతఏవకృతజయోదితరమ్యాజతయః శుక్రిత్యుక్తః | కృతాయఃవిజితాయాధరై
 యాస్సంయంతీతి, అయోమ్యాతంకృతసంజ్ఞోఽయః కృతాయఃసవిజితోయేనతస్మై, అథ రైశ్శ్రికాదయః అయాఃసం
 యంతి ఉపనమంతే తేనజితాభవంతీత్యర్థః | ఏవంచసానాయ్యాదిదశాత్మికావిమర్శితశబ్దితాపరాడన్నంకృతత్వాదన్నా
 దిత్వత్వత్వః || సర్వభావీతి || గాయత్రీవచస్యలక్షకత్వేగౌణత్వేఽపిచేత్యర్థః | అతాస్మింసరభిహేన్యవరదేనగౌణత్వంస్వ
 వాతంనేతిద్యోతయతి | అజహల్లక్షణాపయేహివాత్సై గాయత్రీతివాగాత్తత్వంగాయతివత్రాయతేచేతినిర్దేశగాయ
 త్రీనామకత్వంచగాయత్ర్యాగ్రిఉపాధిత్వేనోపాన్యత్వాదుపపన్నతరం గౌణపయేగాయత్రీత్యాగాత్తమభయం సగ్వా
 త్మకత్వమాశ్రిణోపపాదనీయం, ఏవంగాయత్రీవచస్యస్వాధికార్యాగోఽప్రసిద్ధ చతుష్పత్త్వగుణద్వాదా విప్రకృ
 ప్తలక్షణాచేతిబహ్వాసమంజసం || *

౨౬ || నను 'గాయత్రీవాగ్దంపర్వ'మితి గాయత్రీశ్చుశ్రితేః కథంలక్షణత్యాశంక్య వ్యాకేషగత సర్వాత్మక
 త్యాద్యనేకబలవత్ప్రమాణసంవాదేనబ్రహ్మణితాత్మక్యావగమాదిత్యాహ || భూతాదిపాదేతి || ఎవంపదార్థానూహ ||
 ఇతశ్చేతి || సూత్రస్థాదిపదార్థందర్శయతి || భూతవృద్ధివీతి || అత్ర సూత్రభావ్యకారయోర్భూతాదిభిః 'చతుష్పదాగాయ
 త్రీ'అధిదైవతం, వాయురగ్నిసూర్యశబ్దంత్రమాతపః || అధ్యాత్మం, ప్రాణోవాక్పతుశ్శ్రోత్రంమనః ఇతిదశ.

ప్రీతిసన్నతం | వడకురై శృణుషుత్వం వృత్తికారోక్తఘాతసంధం | చకారసూచితం యుక్త్యంతరమాహ || అపిచేతి ||
 బ్రహ్మచరసూక్తోత్పన్నత్వాచ్చతస్యోద్దృష్టరత్నమిత్యాహ || పురుషే || బ్రహ్మచరస్యభందోవాచిత్యము క్తం నిరస్యతి
 యదైవతస్యప్రీతీతి || పూర్వస్యామృత బ్రహ్మచరైవస్యభంధః | హృదయస్యచతుర్దిక్షూర్ధ్వం చపంచమపయస్సం
 తి | తేషుబ్రహ్మస్థానహృద్యగ్రస్య పాగ్రిగాదిద్వారేషురమేణపాగ్రి వ్యానాపానసమానోధానాః పంచద్వారపా
 లాభిధానాద్ధంశుక్తియాగ్నితంత్రహృదయద్విత్తస్థపాగ్రితేషుబ్రహ్మపురుషస్వశ్రుతిర్వృద్ధిగాయత్యాగ్రిబ్రహ్మ
 ణఉపాసనా సంబంధితాయాంబ్రహ్మణోద్వారపాలత్వాద్భక్తిస్మణఃపురుషాభి సంభవతీత్యాహ || పంచబ్రహ్మేతి ||
 ౨౭ || దివిదవత్తివిభక్తిభేదాద్విశ్వప్రకృతిజ్ఞానాస్తీత్యుక్తంచోద్యంనోపేక్షణీయమిత్యాహ || తత్పరిహరవ్యమ
 || పరిహరంప్రతిజానీతే | అతేగ్రి || సూత్రేనభిక్షంవదన్మరిహరమాహ || నాయమితి | ఏవంసర్వప్రవ్యాఖ్యాయం | ప్ర

వ్యవధితక్రమః | భూకృష్ణభీకరహృదయాసానిధిశ్యాహ 'వైహచతుష్పదాషడ్విధాగాయప్రీతి |
 నహిబ్రహ్మనాత్రయజ్ఞైరెవలస్యభందసోభాతాదయః పాదాఉపవన్యంతే | అపిచబ్రహ్మనాత్రయజ్ఞేన
 యన్యైస్సంబధ్యైత 'తావానస్యమహిమేతి | అనయాహి ఋణా స్వరసేనబ్రహ్మైవాభిధీయతే 'పా
 దోఽస్యసర్వాభూతాని ప్రాచదస్యాచ్యుతంబీతి సగ్నాత్పత్నోచపత్యైః పురుషసూక్తేపీయన్యైక్ బ్ర
 హ్మచరతన్మైవసమాచూయతే | స్మృతశ్చబ్రహ్మణివచనూపతాందర్యయతి 'విష్టభ్యాహమిహకృష్ణ
 'మేకాంశేనస్థితోజగతి'ని 'యదైవతస్యప్రీతి'చన్యదైవః | ఏవంసంభవభ్యార్థఉపవన్యతే | 'తేనావతే
 పంచబ్రహ్మపురుషాభిచ 'స్వారయమపిరేషు బ్రహ్మపురుషాభితశ్రుతిః బ్రహ్మసంబంధితాయాంవి
 వక్షితాయాంసంభవతి | తస్మాదస్తీపూర్వనిర్దివాక్యైబ్రహ్మప్రకృతం | తదేవజ్యోతిర్వాక్యైశ్చసం
 బంధాద్విశ్వభిజ్ఞాయమానంపరామృత్యతగతిస్థితం || *

— సూ|| ౨౭ || ఉపదేశ భేదాన్నైచిన్వోభయప్రీత్యుపరోధాత్ || —

యరస్యైవమక్తంపూర్వప్ర ప్రాచదస్యాచ్యుతంబీతి సప్రమ్యాత్వగాదారత్నేన ఉపవిష్టా, ఇహ
 పున్స 'అభయదశాసరోదినోజ్యోతిర్దీప్యత'ఇతి పంచమ్యానుగ్యాదాత్మేన తస్మాదుపదేశ భేదాన్నతస్యే
 హప్రకృతిజ్ఞానమస్తీతగమోహర్తవ్యం | అగ్రోవ్యతే, నాయంనోః, ఉభయప్రీత్యుపరోధాత్.
 ఉభయప్రీత్యపిసప్రవన్యంతే పంచమ్యంతే చోపదేశేన ప్రకృతిజ్ఞానంవిరున్యతే | యథాలోకేవృత్తా
 గ్రేణసంబద్ధోపిశ్యేనఉభయభోషదశ్యమానోదృశ్యతే, వృత్తాగ్రేశ్యేనోవృత్తాగ్రాగ్నిరతశ్యేనభిచ,
 ఎవందివ్యేవసద్భక్తిర్హృదివః పరమిత్యుపదశ్యతే | అవరతహ యథాలాకేవృత్తాగ్రేణసంబద్ధోపిశ్యేనఉ
 భయభోషదశ్యమానోదృశ్యతే వృత్తాగ్రేశ్యేనోవృత్తాగ్రాగ్నిరతశ్యేనభిచ, ఏవందివః పరమపిస
 ద్భక్తిర్హృదివీత్యుపదశ్యతే | తస్మాదస్తీపూర్వనిర్దిష్టస్యబ్రహ్మణిహప్రకృతిజ్ఞానం | అతఃపరమేవబ్ర
 హ్మజ్యోతిశ్శబ్దమితిసంధం || *

దానప్రాప్తిపదికాథామ్యసంబంధేనప్రకృతిజ్ఞాయాభిక్షక్యర్థభేదోనప్రతిబంధకం, కథందిదాధారస్యాపిమగ్యాదా
 త్వసంభవాత్ | యథావృత్తాగ్రంస్వలగ్నభాగాబద్ధిన్నశ్యేనస్యాచారస్సన్నేనస్వలగ్నభాగా వద్ధిన్నస్యతప్తైశ్చ
 మగ్యాదాభవతి, ఏవందివిసూర్యేహద్వాకాశేవాముఖ్యతాధారసద్భక్తిర్హృదివోమగ్యాదాత్వంతటలాగ్నాకాశావద్ధిన్నం
 బ్రహ్మప్రతికల్పయిత్వా దివఃపరమిత్యుచ్యతగత్యర్థః | యద్యాకాశేనావ్యసవద్ధిన్నంబ్రహ్మగృహీత్వాపంచమ్యాక
 వోమగ్యాదాత్వమేవముఖ్యంతదాగంగాయాంఘోషభివత్ సప్రమ్యాస్సమిన్యలక్షణయాధారత్వం వ్యాఖ్యేయమ
 త్యాహ || అవరభి || సంబద్ధంప్రత్యాధారత్వంముఖ్యంపూర్వముక్తందివ్యేరసదితి | అసంబద్ధంప్రతిమగ్యాదాత్వంము
 క్యమధునోవ్యతే | దివఃపరమపీతిభేదః | తస్మాజ్యోతిర్వాక్యముపాశ్యేబ్రహ్మణిసహస్వతమితిసంధం | ఇతిదశమోఢికరణమ్

౨౮॥ప్రాణప్రధానుగమాల్ * దివోదాసస్వాపత్యందైవోదాసః ప్రతర్దనోనామరాజాయద్దేనపురుషకారేణచ కార
జేనోన్మస్యప్రేమాస్పదంగృహంజగామః తంహేంప్రతదాచ ప్రతదానవరం తేదదామితి సహూవాచ ప్రతర్ద
నః, యంత్యంమర్త్యాయహితతమంమన్యసేతంవరంత్వమేవాలాచ్యమహ్యందేహీతి । తత ఇంత్రఇరమాహప్రాణో
స్త్రిత్యాదిముఖ్యంప్రాణంనిరసతుంప్రజ్ఞాత్వముక్తింనిర్వశేషవిన్నాత్రంనిరస్యతి॥ తంమామితి॥ ఇరంప్రాణస్యేంప్ర
దేవతాత్వేలింగం ముఖ్యప్రాణత్వేలింగమాహ॥ అథేతి॥ వాగ్దాదీనాందేహధారణశక్త్యభావశ్చయానంతరమిన్య
థా॥ ప్రాణస్యదేహధారకత్వముద్ధావశ్యంవప్రసిద్ధమితివక్తుంభివ్యక్త్యుక్తం॥ ప్రాణస్యదేవత్వేవత్వస్యంలింగమా
హ॥ సవాచమితి॥ ఆనందత్వాదికంబ్రహ్మలింగమాహ॥ అంతేచేతి॥ అనేశేనసంకింశుశ్చ్యమానేషుబలాబలసం
యాధామిదమధికరణమిత్యగతార్థతామాహ॥ అనేకలింగేతి॥ పూర్వప్రప్రసృతబ్రహ్మనాచికయచ్ఛబ్దబలాజ్ఞోర్వి

— సూ॥౨౮॥ ప్రాణప్రధానుగమాల్ ॥ —

అస్తికాపీతకీ బ్రహ్మణోపకషది ఇంత్రప్రతర్దనాభ్యాయికా ప్రతర్దనోహవై దైవోదాసిరింత్రస్య
ప్రియంధామోపజగామయ్యదైవచపారుషేణచేత్వారభ్యామ్నాతా తస్యాంశ్రూయతే సహూవా
చప్రాణోస్త్రిప్రజ్ఞాత్వా తంమామాయరవృతముపాస్మేతి, తథోన్మస్యత్రాపి అథఖలుప్రాణవివప్ర
జ్ఞాత్వైర్భగవీరంపరిగృహ్య్యాథాపయతీతి, తథా సవాచంవిజ్ఞాసేతవత్తారంవిద్యాదిత్యాది, అంతేచ
నేపిషప్రాణవివప్రజ్ఞాత్వానందోన్మజరోన్మృతేతిత్యాది తత్రసంశయః, కిమహప్రాణశబ్దేనవాయు
మాత్రమభిధీయతే, ఉతదేవశాస్త్రా, ఉతజీవః, అథవాపరంబ్రహ్మేతి । నన్వతపవప్రాణశక్యత్రచణ్ణ
తంప్రాణశబ్దస్యబ్రహ్మచరత్వమిహాపిచబ్రహ్మలింగమాస్తి అనందోన్మజరోన్మృతేతిత్యాది కథమిహపు
నస్సంశయస్సంభవతి । అనేకలింగవిర్భూనాదిలిబూరి మః । నరేవలమహబ్రహ్మలింగమేవోపలభ్యతేసం
హితరలింగాన్యపి । మామేవవిజానీహీతీంత్రస్యవచనందేవతాత్వలింగం ఇరంశరీరం పరిగృహ్య్యా
థాపయతీతిప్రాణలింగం । సవాచంవిజ్ఞాసేతవత్తారంవిద్యాదిత్యాది జీవలింగం, అతఉపపన్నస్సంశ
యః । తత్రప్రసిద్ధేర్వాయుఃప్రాణఇతిప్రాప్తే, ఇదమున్యతే, ప్రాణశబ్దంబ్రహ్మవిజ్ఞేయం । కుతః, త
థానుగమాల్ । తథాహిపార్వాపశ్యేణ పర్యాలాచ్యమానెవాత్యే పదార్థానాంసవన్వయోబ్రహ్మ
ప్రతిపాదనపరఉపలభ్యతే, ఉపక్రమేశావద్వరంవృణీష్వేతీంద్రేణోక్తిః । ప్రతర్దనఃపరమపురుష
స్థంవరముపవిత్రేష త్వమేవవరంవృణీష్వయంత్యంమనుష్యాయహితతమంమన్యసేతి । తస్మైహితతమ
త్వేరోపరిత్యమానఃప్రాణః కథంపరమాత్మానసాత్ । నహ్యస్యత్రపరమాత్మవిజ్ఞానాద్ధితతమప్రాప్తిర
స్తి తమేవవిదిత్వాతివ్యక్త్యమేతి నాన్యఃపంథావిద్యతే యనాయత్త్యాదిశ్రీఃభ్యః । తథా సయో
మాంవేదనహవై తస్యతేనకర్మణాలాకోమయతే నస్తయేననభూణహన్యయేత్వాదివపరబ్రహ్మప
రిగృహేణుటత్కే బ్రహ్మవిజ్ఞానేనహిసర్వకర్మక్షయఃప్రసిద్ధః । ఓయంతేచాన్యోర్వాణిరప్తిక దృష్టే

శ్చురీగృహిష్టచరేత్యుక్తం, నతథేహప్రాణశ్రుతిభంగేకించ్యులమస్తి మిథోవిరుద్ధానేకలింగానామనిశ్చయకత్వా
దితిప్రత్యుదాహరణసంగత్యాపూర్వపక్షయతి॥ తతేతి॥ పూర్వంప్రధానప్రాణవిదికార్థబలాద్విభక్త్యర్థబాధవ
ద్వాత్వాత్ప్రజ్ఞానంప్రశేహీతుత్వేనప్రధానానేక పదార్థబలాదేకవాక్యతాభంగఇతిదృష్టాంతసంగతిర్వాస్తు । పూర్వప
క్షేప్రాణాద్యనేహోపాస్తీః సిద్ధాంతే ప్రత్యగృహిణీరితివివేకః । తథాబ్రహ్మపరత్వేనపదార్థానామన్వయావగ
మాదిహిహేత్వేథోమాహ॥ తథాహీతి॥ హితతమత్వకర్మక్షయ్యాదిపదార్థానాం సంబంధోబ్రహ్మణితాగృహ్యనిశ్చా
యఃఉపలభ్యతేఇత్యుక్తంవివృణోతి॥ ఉపక్రమణిత్యాదినా॥ యంమన్యసేతంవరంగృహేవప్రయచ్ఛేత్యర్థః । సయోక
త్విన్యంబ్రహ్మరూపంవేదనాత్మానుభవతి తస్యవిదుషాలాకో మోక్షోమహతాపిపాతకేనసహమీయతేనైవహిన్యతే

నప్రతిబధ్యతేజ్ఞానాగ్నినాకమత్మణరాశేర్దగ్ధత్వాదిత్యాహ॥ సయితతి॥ పార్థసాధుసేపుణ్యపాపే తాభ్యామస్య
జ్ఞత్వంతతాగర్హ్యున్మన్వంఽరంకుశైశ్చర్వంచసర్వమేతదిత్యర్థః॥ *

౨౯॥ అహంకారవాదేనస్వాత్మవాచశబ్దైరాచదత్తుః క్తవాన్త్యన్వయః॥ వాక్యస్యైంద్రోహాసనాపరత్వేలింగాంత
రమాహ॥ తథావిగ్రహేతి॥ శ్రీశీర్షాశ్చియస్యేతి శ్రీష్వాత్మప్రుఃపుతోఽపశ్యమాహానానాబ్రాహ్మణఃతంహతవానస్తి॥ తౌ
తయథాభాంశబ్దయతీతిరుత్తేదాంతవాక్యం తస్మిన్భయేహంతేరున్ముఖాస్తేభ్యోఽన్యైర్వేదాంతబహిర్ముఖాన్యాయే
నరణ్యశ్చభ్యోరత్తవానస్త్విత్యర్థః॥ ఇంద్రేప్రాణశబ్దోపపత్తిమాహ॥ ప్రాణత్వంచేతి॥ వచంతతాకికాఅపీత్యర్థః॥ బల

పరావరశత్యాద్యానుశ్రుతిమప్రజ్ఞాత్వత్వంచబ్రహ్మపక్షవివోపపద్వతే । నభ్యుచేతనస్యవాయోఃప్ర
జ్ఞాత్వత్వంసంభవతి । తథోపసంహారేపి ఆసందోఽఽరోఽన్యతఃతత్తానందత్వాదీనిదనబ్రహ్మణోస్య
త్రసవ్యస్సంభవంతి । సనసాధునాకర్మణాభూయాభవతోపవాసాధునాకర్మణాకస్యీయానేషహ్యప
సాధుకర్మకారయతి తయమేభ్యోలాభేభ్యఉన్నిషతే ఎకఉఎవాసాధుకర్మకారయతయమేభ్యో
లాభేభ్యోహానికతతఃతతి । ఏషలాకానిపరతేషలాకపాల ఏషలోభేభ్యతతి । సర్వమేతత్సరస్మిన్బ్రహ్మ
ణ్యాశ్రీయమాణే అనుగంతుంశక్యతేనముఖ్యప్రాణే । తస్మాత్ప్రాణోబ్రహ్మ॥ *

మా ౨౯॥ నవక్షరాల్పేషసేకాదితచేదధ్యాత్వసంబంధభూమాహ్యస్మిన్॥

యదుక్తంహ్రీంబ్రహ్మేతిదాక్షిణ్యతే, నపరంబ్రహ్మప్రాణశబ్దం । కస్మిన్, వక్షరాల్పేషచే
తాత్ । వక్షాహంబ్రహ్మకశ్చిత్స్విగ్రహవాణ్ దేవతావశేషఃస్వాత్మానంప్రశ్ననాయాచదత్తుఃమా
మేవవిజానీహీతుపక్రమ్య । ప్రాణోష్టిప్రజ్ఞాత్వేత్వహంకారవాదేన సేవపక్షరాత్వత్వేనాపదిత్య
మానఃప్రాణతత్త్వంబ్రహ్మస్యాత్ । నహిబ్రహ్మణోవత్త్వత్వంసంభవతి అవాగమనాన్త్యాదిశ్చి
భ్యః । తథావిగ్రహసంబంధిభిరేవబ్రహ్మణ్యసంభవద్విధత్వైరింత్రాత్మానం తుష్టావ । శ్రీశీర్షాణంత్యా
ప్తగ్రహహనం అరున్ముఖాన్యతీకసాలావృతేభ్యఃప్రాయచ్చమిత్యేవమాదిభిః । ప్రాణత్వంచేంద్రస్య
బలవత్త్వముపపద్వతే, ప్రాణోదేబలమిహిహిజ్ఞాయతే బలస్యచేంద్రోదేవతాప్రసిద్ధా । యాచ
కాదిత్యలక్ష్మణిరింత్రస్యకత్వేవతతిహివదంతి । ప్రజ్ఞాత్వత్వమప్యప్రతిహతజ్ఞానత్వాదేవతాత్వనస్సంభ
వతి, అప్రతిహతజ్ఞానానిదేవతాత్వతీవదంతి । నిశ్చితేనైవంచేవతాత్వత్వోపచేతేహితతమత్వాదివచనా
నియథాసంభవంతద్విషయాభ్యేవయోజయితవ్యాని । తస్మాన్వక్షసింత్రస్యాత్వోపచేతాన్నప్రాణోబ్ర
హ్మేత్యాక్షిప్యసమాగీయతే । అధ్యాత్వసంబంధభూమాహ్యస్మిన్నితి । అధ్యాత్వసంబంధఃప్రత్యేగాత్వ
సంబంధస్తస్యభూమా బాహుళ్యవత్ప్రన్నధ్యాయఉపలభ్యతే । యాచపక్షిశరీరేపాణోవసతితా
వదాయురీతి పాణినిప్రేవప్రజ్ఞాత్వనః ప్రత్యేక్కుతస్యాయుచస్సంత్రదానోపసంహారయ్యః స్వాతం
శ్యగ్రిందర్శయతి నదేవతావశేషస్యపరావీనస్య । తథాఽస్తిత్వేచపాణినాంశ్రేయేషమిన్యధ్యాత్వ
మేవేంద్రియాశ్రయంపాణిందర్శయతి । తథాప్రాణిచప్రజ్ఞాత్వేనశరీరంపరిగృహ్యాయోధావయ

వాదినాప్రాణశబ్దేనబలదేవతాలక్ష్మ్యతఃతతిభావః । ఇంద్రోహితప్రనాన్యత్వాత్ఫితతమఃకమాన్సనికారాదపాపశక్యే
వంవ్యాఖ్యేయానీత్యాహ॥ నిశ్చితేచేతి॥ కిమింత్రవదేనవిగ్రహావలక్షితంచిన్ద్రాశ్రముచ్యతే ఉతవిగ్రహః । ఆశ్య
వాక్యస్యబ్రహ్మపరత్వంసంధం, నద్వితీయత్యాహ॥ అధ్యాత్వేతి॥ ఆత్మనిదేహాధిగమ్యతఃతత్వధ్యాత్వంప్రత్యగాత్వాస
సంబద్ధతేమైఃశరీరఫలత్వాదిభిరింత్రతనావసంభావితైర్వైదైఅధ్యాత్వసంబంధాస్తేహంభూమేత్యర్థః । ఆయురత్ర
దేహిప్రాణనాయుసంచారః॥ అస్తిత్వేప్రాణస్యస్థితౌప్రాణానామింద్రియాణాంస్థితిత్యర్థఃతత్స్మృతిమాహ॥ అ
స్తిత్యతి॥ అథానోనిశ్చయసానాంసాధనమిత్యాద్యాశ్రుతిః॥ ఇంద్రియస్థావకత్వవిదేహిహివాచకత్వమాహ॥ తథే

తి॥ వక్త్రస్వముక్త్యాసర్వాధిష్ఠానస్సంధర్మితమత్యాహ ॥ ఇతివోపక్రమ్యేతి ॥ తత్తప్రనానాప్రపంచస్యాత్మనికల్పనా
యాంయథాకృష్టాంతఃలోకేప్రసంస్థస్యరథస్యాతేషునేమినాభ్యోమణ్యస్థశలాకాకుచకోశ్రిపాంతరూపానేమిరర్పితా
నాభోవక్రపిండికాయానరాల్పితానివంఘాతానంపదస్థధివ్యాధీమీయంతేఇతిమాతాఃభోగ్యాశ్శబ్దాదయః పంచే
తిదశభూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాతాఃసుదశస్సద్విశాః ఇంద్రియజ్ఞానంచశబ్దాదివిషయప్రజ్ఞాః మీయంతేఆభిరితిమా
త్రాఃపంచీంద్రియాణీనేమివద్దాగ్నిహ్యం । గాగ్నిశేషులరెనుకల్పితమిత్యక్త్వానాభిష్ఠానోప్రాణేశ్వర్యంకల్పితమ
త్యాహ॥ పాఠేద్వితాఇతి॥ సపాఠోమమస్వరూపమిత్యాహ॥ సమఇతి॥ తస్మాత్ప్రత్యేగాత్మేననన్వయోనతుప్ర
హ్మణీతత్రాహ॥ అయమితి॥ *

ఊరి, నవాచంద్రిజ్ఞానీతవత్తరంః ద్యాదివివోపక్రమ్య తద్యథారథస్యాతేషునేమిరర్పితానాభావరా
ల్పితాః ఏమమేవైతాభూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాతాఃసద్విశాః ప్రజ్ఞామాత్రాఃపాఠేద్వితాఃసప
షపాఠింపప్రజ్ఞాత్వానంఘోకవోఽన్యః ఇతిః పంచేంద్రియవ్యవహారనాభిభూతంప్రత్యేగాత్మాన
మేవోపసంహరతి సమతత్వేతిః ద్యాదివివోపసంహరః ప్రత్యేగాత్మపరిగ్రహసాధుర్నవరాచీనపరిగ్ర
హే । అయమాత్మాబ్రహ్మసర్వానుభూతిః చ త్పత్వంతః । తస్మాత్కథ్యత్వసంబంధబాహుధ్యా
ద్భ్యః శుద్ధావదేశపవాయంనదేవతాన్మోచదేశః॥ కథంతర్నిచక్షరాన్మోచదేశః॥ ... *

— ఊ॥ సూ॥ 30॥ శాస్త్రవ్యవస్థాపదేశోవామదేవత్ ॥ ఊ॥ —

ఇంద్రినామదేవతాత్మాస్వాత్మాసంపదమాత్మత్వేనాహమేవవరంబ్రహ్మైర్వాగ్నేదృగ్జలదృశేనయథా
శాస్త్రంవశ్యస్నుపదిశతిస్త మామేవవిజానీహీతి । యథా తద్దేతన్వశ్యగృహీర్వామదేవఃప్రతిపేదేఅ
హంనుసురభవంసూర్యశ్చేతితద్వత్ తద్యోమోదేవానాంప్రత్యబుధ్యతసవతదభఃపదిశుక్రితేః । య
త్పనుక్తం మామేవవిజానీహీత్యుక్త్వాపిగ్రహధర్మైరింద్రస్వమాత్మానంతుప్రావత్వాప్తగ్రిధాదిభి
రితితత్పరిహర్తవ్యం । అతోఽప్యతేనతావత్త్వాప్తగ్రిధాదీనాం విజ్ఞేయేంద్రప్రత్యభఃత్వేవోపన్యాసః
యస్మాదేవతార్థాహం తస్మాత్త్వాం విజానీహీతి, కథంతహి, విజ్ఞానస్తుత్యభఃత్వేన । యతాగరణం
త్వాప్తగ్రిధాదీసాహసాన్యపన్యస్యపరేః విజ్ఞానస్తుతిహనుసందధాతి తస్యమేతత్త్రనలోపచమీయ
తే సయోమాంవేదనహవై తస్యకేవచకమాణాలోకోమియతేఇత్యాదినా । ఏతదుక్తంభవతి యస్మా
దీదృశాన్యపిహుక్రిరాణికమాణి కృతవతోమను బ్రహ్మభూతస్యలోమాపినహింస్యతేసయోఽవ్యోప
మాంవేదనతస్యకేనదిదపికమాణాలోకోహింస్యతఇతి । విజ్ఞేయంతుబ్రహ్మేచపాఠోఽస్మిప్రజ్ఞాత్వేతివ
త్ప్రమాణం । తస్మాద్బ్రహ్మవాక్యమేతత్ ॥ *

— ఊ॥ సూ॥ 31॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతచేన్నోపాసాతైరివిధ్యాదాత్రితత్వాదహతవ్యోగాత్ ॥ —

యన్యవ్యధ్యాశ్శసంబంధభూమదర్శనాన్నపరాచీనస్యదేవతాత్మనడవదేశః తథాపినబ్రహ్మవాక్యం
భవితుమర్హతి । కుతః, జీవలింగాన్ముఖ్యప్రాణలింగాచ్చ । జీవస్యతావదప్రీన్వాద్యేవిస్ఫుటంలింగముపల
30 ॥ అహంకారవాదస్యగతింవృచ్ఛతి ॥ కథమితి॥ సూత్రముత్తరం । తద్వాన్యభూతి॥ ఇంద్రఇతి॥ జన్మాంతరకృతత్రవ
ణాదినాల్పిజత్వనిస్వతస్సిద్ధంజర్మనమాషాంవిజ్ఞేయేంద్రప్రత్యభఃత్వపన్యాసః । నచెతాఃతహింసాసత్తివృద్ధిః । కథ
మితి॥ బ్రహ్మజ్ఞానస్తుత్యభఃస్సత్త్వాహ॥ విజ్ఞానేతినియామకంబూతే । యదితి ॥ వరేణతస్యమే ఇత్యాదినావాక్యేనే
త్యన్వయః । స్తుతిమాహ ॥ ఏతదుక్తమితి॥ తస్మాత్ విజ్ఞానంశ్రేష్ఠమితిశేషః । స్తుతజ్ఞానవిషయఇంద్రఇత్యతహా ॥ విజ్ఞే
యంత్యితి॥ *

31॥ దేహబాధాపనంజీవలింగంకింసస్యాత్తతాగ్నిహ ॥ శరీరధారణంచేతి॥ సర్వేవాగాదయఃపాఠానిహదమాం

శ్రేష్ఠభివీచితమానాః ప్రజాపతిముపజన్తుః | సచ తానువాచయన్తిస్మత్కాగ్రితేశరీరంపాపిస్తతరంభూత్వాపతిష్యంత
 చశ్రేష్ఠభిః | తథాక్రమేణవాగాదిభూతాగ్రితేష్వపిమూకాదిభావేనశరీరంస్వప్నమస్థాత్ | ముఖ్యపాగ్రిస్యరూఢ్య
 క్రిమిపాయాంసర్వేషాంవ్యాకులత్వాదసాతాన్వాగాదీన్వరితః పాగ్రిణిజవాచ | యూయంమోహమాపద్యకయతోఽ
 హమేవై తత్కరోమి | కింతస్త్వంచధాపాగ్రిణాపావాదిభావేనాత్మానంవిభజ్యైతద్వాతిగచ్ఛతీతివానంతదేవభాణమస్థి
 రంశరీరమపద్యభ్యాశ్రిత్యధారయామిత్యుక్తః | ద్వివచనసహవాసోత్కాగ్రింతిశ్రితేశ్వనబ్రహ్మగాగ్రిహ్యమిత్యాహ ||
 తీవముఖ్యైః | అభేదద్వైతమాహ || యోవాఇతి || భేదమాహ || సహేతి || యదిజీవముఖ్యపాగ్రియోగ్లింగానుపాస్య
 త్స్వంతహిబ్రహ్మసోపిలింగానామక్త్యాదుపాసనంస్థాత్, సచెష్టాపద్యైః | ఉపక్రమాదిసాక్ష్యాజైకవాక్యతాభంగ

భ్యుతే సవాచంపిజ్జ్ఞాసేతవత్తారంవిద్యావీతి అక్రీహివాగాదిభిరకజైర్వాప్యప్తతస్యకార్యకరణాభ్యు
 స్యజీవస్యవిజ్ఞేయస్యసాధేయతే తథాముఖ్యప్రాణలింగమపి | అభఖలుప్రాణవిప్రజ్ఞాత్వైరంశరీరం
 పరిగృహ్యభ్యాపయతీతి | శరీరధారణంచముఖ్యస్యప్రాణస్యధర్మః | ప్రాణసంవాదేవాగాది
 ప్రాణాన్వరిత్యై తాన్వరితః ప్రాణిజవాచమామోహమాపద్యక అహమేవై తస్త్వంచధాత్మానంప్ర
 విభజ్యైతద్వాతిగచ్ఛతీతిభ్యుతేధారయామీలిత్రవణాత్ | యేస్వనంశరీరంపరిగృహ్యైతివతంతి తెహమి
 మంజీవమింత్రయగాగ్రిమంవాపరిగృహ్యశరీరముద్ధాపయతీతివ్యాఖ్యయంప్రజ్ఞాత్వత్వసమీజేవైతావచ్ఛే
 తిసత్వాదుపిన్మంముఖ్యైః ప్రాణైః ప్రజ్ఞాసాధనపాగ్రిణాంతరాశ్రయత్వాదుపపన్నం | ఏవంజీవముఖ్య
 పాగ్రిణపరిగ్రహేచప్రాణప్రజ్ఞాత్వోన్మహవృత్తిత్వేనాభేదనిర్దేశః స్వరూపేణచ భేదనిర్దేశిత్యుభ
 యభాషినిర్దేశఉపపద్యతే యావై ప్రాణసాప్రజ్ఞాయావై ప్రజ్ఞాసప్రాణిభిః, సహహ్యేతావన్తి
 శరీరేవసతస్సుచూతాగ్రిమతిభిః | బ్రహ్మపరిగ్రహేతుకింకస్యాస్థిత్యైత, తస్మాదిహజీవముఖ్య
 ప్రాణయోగస్యతీక్షణభావాప్రత్యయేయూతాంసప్రప్యైతిచేత్, నైతదేవం, ఉపాసాత్తైః ధ్యాత్ |
 ఏవంసతప్రిత్యముపాసనంప్రసజ్యేత జీవోపాసనంముఖ్యప్రాణోపాసనంప్రచూర్ణపాసనంచేతి |
 సచైతదేవత్వస్వాత్మైభ్యుపగతుంయుక్తం, ఉపక్రమోపసంహారాభ్యాంహి వాక్యైకవాక్యగ్నావ
 గమ్యతే | మామేవవిజాణిహేత్వ్యంత్యైః ప్రాణోష్టప్రజ్ఞాత్వతం మామాయరమ్యత మిత్యుపా
 స్యేత్వక్త్యావై సమీపపాగ్రిణపవప్రజ్ఞాత్వనందోఽజరోఽమృతేత్యైకరూపావుపక్రమోపసంహ
 రోద్యత్యైత | తస్మాదైకత్వంయుక్తమాశ్రయతుం | నచబ్రహ్మలింగమన్యపరత్వేనపరిణేమంశక్యంచ
 శానాంభూతమాత్రాణాంప్రజ్ఞామాత్రాణాంచబ్రహ్మజ్యోత్యత్రార్పణానుపపద్యే | అక్రితత్వా
 చ్చాస్యతాగ్రిపి బ్రహ్మలింగవశాత్పాగ్రిణభ్యస్యబ్రహ్మణీయత్యైః | ఇహపిహితరిమోపన్యాసాదిబ్రహ్మ
 లింగాయోగాద్యగ్రిహ్యుపదేశవివాయునిగమ్యతే | యత్తముఖ్యపాగ్రిలింగంవర్జిణం ఇతంశరీరం
 పరిగృహ్యభ్యాపయతీతితదసత్, పాగ్రివ్యాపారస్యాపిపరమాత్మాయత్తత్వాన్మిత్తాన్మన్యపవరి
 శుంశక్యత్వాత్, సహాగ్రిణసనాపానెసవర్త్యజీవతిశ్వన ఇతరేణతుజీవంతి యస్మిన్నైతావుపాశ్రి

ప్రసంగావత్యాహ || నైతదేవమిత్యాదిహ || నచస్వతంత్రవదాథా శేదాద్వాక్యభేదఃకింసస్యాచివాద్యం, జీవముఖ్య
 పాగ్రియోగుక్తిలింగానాం బ్రహ్మణీనేతుంశక్యోగియాస్వాతంత్యాగ్రిపద్యైః, అఫలవదాథాగ్రిఫలవద్వాక్యథా శేష
 త్వేనప్రధానవాక్యథానుసారేణత్లింగానయనస్యోచితత్వాచ్చ | సహిప్రధానవాక్యథాబ్రహ్మలింగమన్యథా నే
 తుంశక్యం | నవాతమదితమిత్యాహ || నచబ్రహ్మలింగమితి || సూత్రశేషంవ్యాచక్షేః అక్రితత్వాచ్చేతి | అన్యత్రాతవి
 ప్రాణిభిత్వాదావృత్తిరాశ్రితత్వాదిహపిస్యబ్రహ్మలింగస్యయోగాద్యగ్రిహ్యుపరిపవప్రాణశబ్దఇత్యుక్తః | ప్రా
 ణిలింగాని సర్వాన్మతేబ్రహ్మగ్నినాయాసేన నేతుంశక్యానీత్యాహ || యత్త్విత్యాదిహ || యస్మిన్నేతాప్రేర్యత్వేన

స్థితా లేనేతరేణ బ్రహ్మణా సర్వే పాశ్చాదాదివ్యాపారంకుర్వంతీత్యథః । విశేషంపరిచ్ఛేదాభిమానమిద్యథః । వత్తారంవి
ద్యాదితనవత్త్రజ్ఞేయత్వముచ్యతే తస్య లాకసిద్ధత్వాత్, కింతు తస్య బ్రహ్మత్వంజ్యోత్యతేదోద్భవాభిముఖ్యాయలిజావ
యత్తస్య ప్రశస్త్యంతరమాహ ॥ యద్వాచేతి ॥ యేనచైతస్యేన వాగభ్యుద్యతేస్య కాగ్యాభిముఖ్యేన పేర్గ్యతేతదేవవా
గాతరగవ్యంబ్రహ్మేత్యర్థః । తత్త్వంపరవాచ్యయోఃస్వరూపతోభేదస్తాభ్యాముపలక్ష్యత్వస్వరూపాభేదాదేకత్వంని
ర్దిశ్యత ఇత్యాహ ॥ నైవదోష ఇతి ॥ స్వసుతేనసూత్రంవ్యాఖ్యానపుత్రికత్వేన వ్యాచక్షే ॥ అథవేతి ॥ ఉపాసనాప్రి
త్యప్రసంగాదిపూర్వముక్తం । అత్రప్రితకారకవైకృతబ్రహ్మవిశేష్యకవైకస్యోపాసనస్యచవత్తితత్వాదిత్యర్థః । అ
తోనవాక్యభేదఇతిభావః । దేహచేష్టాత్మకజీవనహేతుత్వంపాశ్చిన్యాపృష్టంచేహపేక్షయాతస్యముక్తైరవస్థానాన
న్యతత్వముక్తాపయతీత్యుక్తత్వమితిప్రాణధనుః । జీవధర్మమాహ ॥ అథేతి ॥ బుద్ధిపాశ్చిన్యాసహస్థిత్వతాగ్రిన్యా
ప్రసంతరమిద్యథః । అత్రప్రజ్ఞాపదేనసాభాసాజీవాభ్యాబుద్ధిరుచ్యతే । తస్యాసంబంధీనిదృశ్యాని సర్వాణిభూతా

తా'ఽఽత్యుక్తిః । యదపి 'నవాచంవిజిజ్ఞాసీతవత్తారంవిద్యా'దిత్యాదిజీవలింగందర్శితం, తదపినబ్రహ్మ
వత్కంనివారయతి, నహిజీవోనామావ్యంతభిన్నోబ్రహ్మణః 'తత్త్వమసి అహంబ్రహ్మస్మి'త్యాది శుక్తిం
భ్యః । బుద్ధ్యాద్యపాధికృతంతువిశేషమాప్రిత్యబ్రహ్మేవసంజీవః కర్తాభోక్తాచెన్యవ్యతే తస్యోపా
ధికృతవిశేషవర్తిత్యాగేన స్వరూపంబ్రహ్మదర్శయితుం 'నవాచంవిజిజ్ఞాసీతవత్తారంవిద్యా'దిత్యాదినాప్ర
త్యకాగ్యాభిముఖీకరణార్థఉపదేశోనవిరుద్ధ్యతే । 'యద్వాచానభ్యుదితయేన వాగభ్యుద్యతేతిదేవబ్ర
హ్మత్వంబిద్ధి నేదంయదిదముపాసత'ఇత్యాదిశుక్తిస్యంతరం ఎవనాన్తిక్రియావ్యాపుతస్యైవాత్మనోబ్ర
హ్మత్వం దర్శయతి । యన్నవరేదముక్తం 'సహస్యాతావత్త్వే శతీరేవసతస్సహజాత్రా'మత'ఇతి
ప్రాణప్రజ్ఞాత్మనోద్భేదదర్శనంబ్రహ్మవాదినోహోషవ్యత ఇతి । నైవదోషః । జ్ఞానక్రియాశక్తిద్వయా
ప్రయయోర్బుద్ధిపాశ్చిన్యాఃప్రత్యగాత్మోపాశ్చిన్యాతయోద్భేదనిర్దేశోవపత్తేః । ఉపాధిద్వయోపహిత
స్యప్రత్యగాత్మనస్వరూపేణాభేదభ్యుదయః పాశ్చిన్యావప్రజ్ఞాత్వేత్యేకీకరణమవిరుద్ధం । అథవానోపా
సాత్తేర్విధ్యాదాత్రితత్వాదిహతయోగాదిత్యస్యామనోభ్యథః । నబ్రహ్మవాద్యేపిజీవముఖ్యపాశ్చిన్యా
లింగంవిరుద్ధ్యతే । కథం, ఉపాసాత్తేర్విధ్యాత్ । త్రివిధమహాబ్రహ్మణఉపాసనంవివక్షితంపాశ్చిన్యా
ణప్రజ్ఞాభక్త్యేనస్పృహ్యేనచ । తత్ర 'అయరన్యతముపాస్వాయునిప్రాణ'ఇతి 'ఇదంశరీరంపరిగృహ్యహ్య
క్తావమతీతి'తస్మాదేతదేవోద్ధముపాసితీతివపాశ్చిన్యాధర్మః । అథ 'యథావైకప్రజ్ఞాయైసర్వాణిభూ
తాన్యేకీభవ'ఇతిద్వాభ్యాసానుభవత్వపక్రమ్య 'వాగేవాస్యావేకమంగమరూపమాత్తస్యైవావపర
స్తాత్పూర్తిః'ఇతితాభూతమాత్రాప్రజ్ఞాయావాచంసమారుహ్యవాచాసర్వాణి నామాన్యాహ్నోతీత్యాది

ఽయైకంభవంత్యస్థిస్తాసదిదాత్తనాతథావ్యాఖ్యాసానుభవత్వపక్రమ్యైకంవాగేవేత్యాచతురేవాస్యా ఏకమంగ
మరూపమాదిత్యాదిభక్త్యాయాదాంసంక్షిప్తార్థ ఉచ్యతే । ఉన్నస్నాయాఅసంసంస్థానాఃసాభాసబుద్ధేగ్నానప్ర
పంచవిషయత్వసంధాశరీరం, అధాత్మకరూపప్రపంచవిషయత్వసంధాశరీరమితిమిలిత్యాదిషయత్యాభ్యంపూర్ణం శ
రీరమింద్రియసాధ్యం । తత్రకమేంద్రియేషువాగేవాస్యాప్రజ్ఞాయావేకమంగదేహాధానురూపమాత్ పూరయా
మాస, వాగింద్రియద్వారానామప్రపంచవిషయత్వంబుద్ధిద్విత్యత్యర్థః । చతుర్థేషవ్యథాః । తస్యాఃపునర్నానుకి
ంచతురదిష్టాప్రతివిహితాజ్ఞాపితాభూతమాత్రాయాపాద్యథానాపరస్తాదవరాధైకారణంభవతి జ్ఞానకరణద్వా
రాఽర్థప్రపంచవిషయత్వంబుద్ధిఃప్రాప్తోతీత్యర్థః । ఏవంబుద్ధేఃసర్వాథాప్రప్తృత్వముపపాశ్చ తస్మిన్తదప్రతి
బింబద్వారాసాక్షినిప్రప్తృత్వాధ్యాసమాహ । ప్రజ్ఞాయేతి । బుద్ధిద్వారాదిదాత్తవాచమింద్రియంసమారుహ్యత
స్యాఃపేర్గణాత్వావాచాకరణేన సర్వాణి నామాని వక్తవ్యత్వేనాహ్నోతి, చతురూపసర్వాణిరూపాణివ్యతీత్యేవం

ప్రక్షాళనతీత్యథాః । తథాచసర్వద్రష్టృస్సంచితాత్మనిర్ద్రష్టృత్వాధ్యాసేనమిత్తత్వంచబుద్ధేధర్మణ్యత్వక్రంభవతి
సర్వాధారత్వానందత్వాదిర్బ్రహ్మధర్మణ్యత్వాహ ॥ తావా ఇతి ॥ దశత్వంవ్యాఖ్యాతం ప్రజ్ఞాశ్చంద్రియజాః తాలభి
కృత్యగాగ్రహ్యభూతమాత్రావర్తంతేప్రజ్ఞామాత్రా ఇంద్రియాణిగాహ్యం భూతజాతమధికృత్యవర్తంతఇతి గాగ్రహ్య
గాగ్రహకయోర్నికసాపేక్షత్వముక్తరీసాధయతి ॥ యదీతి ॥ తదేవస్ఫుటయతి ॥ నహీతి ॥ గాగ్రహ్యగాగ్రహ్యస్వరూపం
సిద్ధ్యతికింతుగాగ్రహకేణ । ఏవంగాగ్రహకమిహగాగ్రహ్యమనపేక్ష్యనసిద్ధ్యతి, తస్మాత్సాపేక్షత్వాదేతద్గాగ్రహ్యగాగ్రహ
కద్యయంవస్తుతోనభినన్నం కింతు చితాత్మన్యారోపితమిత్వాహ ॥ నోఇతి ॥ తద్యతేత్యాదికృతవ్యాఖ్యానం । మాత్రాధర్మ
ముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ అన్యథమేతాన్యస్యోపాసనంకథమిత్వాశంకాశ్రితత్వాదిత్వాహ ॥ అన్యత్రాపీతి ॥ ఉ
పాధిర్జీవః । తదన్యథమేతాన్యోపాసనం ॥ ఇయమసంగతావ్యాఖ్యా, తథాహితావదాదుణ్యాద్యనేకగుణవిశిష్టాపాస్త్ర
ప్రయణవత్, ఉపాసాప్రయవిశిష్టస్యబ్రహ్మణోవిభిన్నంభవతేసిద్ధస్యవిధ్యనహాత్వాత్, నాపిబ్రహ్మనువాదేనోపా
సాప్రయవిభివాక్యభేదాత్, నచనానాధర్మవిశిష్టమేకముపాసనం, ధీయతఇతివాచ్యం, తాదృశవిధివాక్యస్యాత్ర

ప్రజ్ఞాధర్మః । “తావాపతాదతైవభూతమాత్రాఅభిప్రజ్ఞందశప్రజ్ఞామాత్రాఅభిభూతంయద్భిభూత
మాత్రానస్యఃసప్రజ్ఞామాత్రాస్యస్యియద్భిప్రజ్ఞామాత్రానస్యఃసభూతమాత్రాస్యస్యఃసహ్యస్యతర
తోరూపంకించనసిద్ధ్యేత్ నోపతన్నానతద్యధారథస్యారేషునైమిరర్పితానాభావరాఆర్పితా ఏవమే
వైతాభూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాస్యస్యితాఃప్రజ్ఞామాత్రాః ప్రాణేఽపితాః సపషప్రాణవీవ
ప్రజ్ఞాతే”త్యాదిబ్రహ్మధర్మః । తస్మాద్బ్రహ్మణవైతమపాధిద్యయధత్వైః స్యధత్వైఃకైకముపాస
నంప్రివిధంవివక్షితం । అన్యత్రాపిమనోమయఃప్రాణరీరతిత్వాదాపుపాధిధత్వైఃబ్రహ్మణఉపాసన
మాశ్రిగం, ఇహాపితమ్యజ్యతేవాక్యస్యోపక్రమోపసంహారాభ్యామేకాథత్వావగమాత్ ప్రాణప్రజ్ఞా
ద్బ్రహ్మలింగావగమాత్ ॥ తస్మాద్బ్రహ్మవాక్యమైవైతమితిసిద్ధం ॥ *

ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీగోవిందభగవత్పూజ్య

పాదశిష్యశ్రీమద్భంకరభగవద్పాదకృతా శారీరకమీమాంసః .

సాభాష్యప్రథమపాద్యాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః .

ప్రవణాత్, నచ తంహమామృతమృతమృతపాస్వేత్యత్రమామితజీవేనాయురితిప్రాణేనామృతమితిబ్రహ్మణాస్వ
స్వధర్మణవతావిశిష్టాపాసనావిధిరితివాచ్యం, సర్వేహంధర్మణానాప్రవణాత్ బ్రహ్మశ్రీతేజ్ఞః । ప్రాణోవాఅమృ
తమితిప్రాణవైవామృతత్వశ్చుక్తిః । అతఉపాసనావిధిలుద్దేన చత్రానంద్యాదేతదేవోక్తముపాసీతసమ ఆత్మైతివి
ద్యాదిజీవప్రాణబ్రహ్మహ్మసాసనావిధయః, అన్యేగుణవిధయైశ్చిన్వికృతైకవాక్యత్వంత్యాజ్యం తచ్చాయుక్త
ముపక్రమాదివైకవాక్యతాణాణయాత్ । తస్మాద్జ్ఞేయప్రత్యగ్బ్రహ్మపరమిదంవాక్యమిత్యవసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ *

ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీగోవిందానందభగవద్పాదకృతా .

శ్రీమచ్ఛారీరకమీమాంసావ్యాఖ్యానాం భావ్యరత్న

ప్రభాయాం ప్రథమాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః .

[illegible]

ధాసిద్ధ్యాపరిహరతి॥ నైవదోషఇతి॥ శమవిధిపరత్వే హేతుమాహ॥ యతాగ్రహణమితి॥ యతఏవమాహతస్మాద్భుతమితి
రమిత్యన్వయః ॥ నవశమేతి ॥ శమధ్యానయోర్విధౌవాక్యభేదావత్రేరిత్యథాః । జన్మరంపరయాజీవస్యాపిసర్వకర్మ
త్వాదిసంభవమాహ॥ సర్వకమేతి॥ సర్వాణి కర్మాణి యస్య సర్వే కామాభోగ్యాని సర్వగంధస్పర్శరస ఇత్యాది
శబ్దార్థః॥ ఆరాద్రమాత్రస్యేతి॥ తోత్రపోతశలాకా రపరిమాణస్యేత్యర్థః । స్వాత్రప్రసిద్ధబ్రహ్మణివాత్తోపా
స్యత్వోపదేశాన్నజీవఉపాస్యఇతిమాత్రార్థమాహ॥ సర్వశ్రేతి॥ యత్రఫలంనోచ్యతేతత్రపూర్వోత్తరపక్షసిద్ధిః ఫ
లమితిమంతవ్యం॥ యస్మిన్పిరాకాంతం బ్రహ్మతథాపిమనః ప్రచురముపాధిరస్యప్రాణశ్శరీరమస్యేతి సమాసాంతర్వర

నాశంక్యతే । నైవదోషః । నెదంవాక్యం బ్రహ్మాపాసనవిధిపరం । కింతన్తి । శమవిధిపరం । యతాగ్ర
రణంసర్వంభగ్నిగంబ్రహ్మతజ్జలానలికాంతఉపాసితేత్యాహ । ఎతదుక్తంభవతి । యస్మాత్సర్వమిదంవి
కారజాతం బ్రహ్మైవశబ్దత్వాత్తజ్జలాత్తనత్వాత్ । నవశసర్వవైకాత్మకత్వేరాగావయస్సంభవం
తి, తస్మిన్చాంతఉపాసితేతి । నవశశమవిధిపరత్వేనతి అనెనవాక్యేనబ్రహ్మాపాసనం నియంతుంశ
క్యతే, ఉపాసనమతుసక్రతుంకుర్వీతేత్యనెవసీయతే । క్రతుస్సంకల్పాధ్యానమిత్యర్థః । తస్యచక్షిషయ
త్వేనశ్రూయతే ‘మనోమయః ప్రాణశరీర’ ఇతిజీవలింగం । అతోబ్రూమః జీవవిషయమేతదుపాసన
మితి । ‘సర్వకర్మాసర్వ కామ’ ఇత్యాద్యపిశ్రూయమాణంపర్యామోజీవవిషయముపపద్యతే । ఏషమత
ర్వాదైర్వ్యదయేదణీయాఃపీహేర్వానివాద్యైతిపర్యావాయతనత్వనణీయత్వం చా రాద్ర
మాత్రస్యజీవస్యానకత్వతేనాపరిచ్ఛిన్నస్యబ్రహ్మణః । నను ‘జ్ఞాయాఽపృథివ్యా’ ఇత్యాద్యపిసవరిచ్ఛి
న్నైవకత్వనిగతి, అత్రబ్రూమః, నరావదణీయత్వంజ్ఞాయత్వంచోభయమేకస్మిన్నాశ్రయితుం
శక్యంఃరోధాత్, అన్యతరాశ్రయజేచప్రథమశ్రుతత్వానణీయత్వంయత్తమాశ్రయితుం । జ్ఞాయ
త్వంతుబ్రహ్మభావాపేక్షయాభవ్యం । నిశ్చితేవజీవవిషయత్వేయదంతేబ్రహ్మసంక్షీర్తనమేతద్భి
స్మృతితదపిప్రకృతవరామగ్నాభ్యాజ్ఞేషమయమేవ । తస్మాత్సమోమయత్వాదిభిర్నైర్జీవఉపాస్య ఇ
త్యేనం ప్రాప్తేబ్రూమః, పరమేవప్రహ్మేహమనోమయత్వాదిభిర్నైర్జీవపాస్యం । కుతః, సర్వత్రప్ర
సిద్ధోపదేశాత్ । యస్మైర్వేషువేదాంతేషుప్రసిద్ధంబ్రహ్మశబ్దస్యాలంబనంజగత్కారణమిహచసర్వంభ
వ్యదంబ్రహ్మేతివాక్యోపక్రమేశ్చిత్తం తదేవమనోమయత్వాదిభిర్నైర్జీవేష్టముపదిశ్యతఇతియత్తం ।
ఎవంసతిప్రకృతమాప్రకృతక్రీయే నభవ్యతః । ననువాక్యోపక్రమేశమవిధివివక్షయాబ్రహ్మైది
ష్టంసర్వవివక్షయేత్యుక్తం । అతోచ్యతే । యద్యపిశమవిధివివక్షయాబ్రహ్మనిష్ఠైర్వతథాపిమనోమ
యత్వాదిపూపదిశ్యమానేషు బ్రహ్మసన్నిహితంభవతి । జీవస్తునసన్నిహితః నచస్యతేనోపాద్రగ్ధ
తీవైషమ్యం॥ *

—● మా ౨॥ వివక్షితగుణోపపత్తైశ్చ॥ —●

వస్తువిష్టావివక్షితాః॥ యగ్యవృషాదుషేయేవేదవస్తురథావానైచ్చార్థసంభవతితథాన్యపాదానై
సర్వనామ్నస్సన్నిహితవిశేష్యాకాంత్యాత్ప్రసిద్ధసంబధ్యతే । స్వోనం తేననంకరోమీతిసంసారార్థసదనస్యనిరా
కాంక్షస్యాపితప్రేక్షసేదేసాకాంక్షతచ్ఛబ్దేనసరామగ్నదగ్ధనాదిత్యాహ॥ అతోచ్యతేఇతి ॥ స్వోనంపాత్రం తెపురోదా
శస్యేతిశ్రుత్యథాః । జీవోఽపిలింగాగ్నగ్నీతఇత్యతఆహ॥ జీవస్త్వితి ॥ ఇదంహిలింగవ్యయంలాకసిద్ధంజీవంనసగ్న
ధావయతి॥ మఃభగఉపాస్త్వయోగ్యత్వాత్ ఫలాభావాచ్ఛ, అతోవిశ్వజిన్నాన్యయేనసర్వాభిలషితమానందరూపంబ్ర
హ్మైవోపాసనాక్రీయానుబంధీభావఃకించబ్రహ్మపదశ్చిత్వాలింగభాధఇత్యాహ॥నచేతి॥ అన్యతరాకాంతానుగృహీ
తంఫలవత్ప్రకరణంవిఫలలింగాగ్నగ్నీయఇతిసముదాయార్థః॥ *

౨॥ వస్తునోవివక్షాయాః ఫలముపాదానంస్వీకారః సచక్రక్య తేషుగుణైష్వ స్తీతివివక్షోపచారశత్యాహ॥ తథాన్యపాదానెనెతి॥ నన్యదంగాగ్రహ్యమిదంత్యాజ్యమితికీర్తియత్యేనావేదేమతస్యాదిత్యతతః॥ ఉపాదానానుపాదానెత్తితి॥ తాత్పర్యంనానుఫలవదథాప్రతీత్యనుమాలత్యంశబ్దకమః॥ ఉపక్రమాది నాతస్యస్థానాత్తయోగవగవశ్యత్యం॥ రవిహేతి॥ తత్తిస్మాత్తాత్పర్యవత్త్వాదిత్యతః॥ సర్వాత్తత్వేనమాణమాహ॥ తథాచేతి॥ జీర్ణస్థస్యోరోయోదంజెనవంచరిగచ్ఛతిసోఽపిత్వేవేవయోజాతోదాలస్యమేవసర్వతస్యగ్వానుదిత్తుశ్చురియః శ్రోత్రాగ్ర్యస్యతిసర్వతస్మగ్రిమత్సర్వజంతూనాంప్రసిద్ధాః పాణ్యానయ ప్రత్యేతిసర్వాత్తత్వోఽక్షీః॥ *

నభలనోపచర్యతే॥ లూకెనైయచ్చబ్ధాభిహితముపాదేయంభవతితద్వివక్షితమిత్యవ్యతే, యదనుపాదేయంతదవివక్షితమితి, తద్వద్వేదేభ్యుపాదేయత్వేనాభిహితమితివక్షితంభవతితదవివక్షితం । ఉపాదానానుపాదానేతువేదవాక్యతాన్విభ్యాతాత్పర్యాభ్యానువగమ్యతే । నచపాదవివక్షితాయేగుణాఉపాసనాయాముపాదేయత్వేనోపదిష్టాస్సత్యసంకల్పప్రభృతయస్తైవరత్నైకబ్రహ్మణ్యపవద్యంతే । సత్యసంకల్పగ్వాంహిస్సృష్టిస్థిత సంహృతిష్వప్రతిబద్ధతే త్యాత్మరమాత్మనోఽపకల్పతే॥ పరమాత్మగుణత్వేనచ యేతిత్వాచవహతపాప్తేత్యత్ర సత్యకామానన్యసంకల్ప ఇతిశ్చురితం ఆకాశాత్వేతిచ ఆకాశవదాత్మసైత్యతః । సర్వగతత్వాదిభిర్దత్తైస్సంభవగ్యాకాశేనసామ్యంబ్రహ్మణః । జ్యాయాన్యపుధివ్యా'త్యాదినాచైతదేవదిగ్భయతి । యదిహ్యకాశాత్వాత్సైతివ్యాభ్యాయితేతస్మింభవతి సర్వజగత్కారణస్యసర్వాత్మనోబ్రహ్మణకాశాత్వకన్యం ఆచరివసర్వకైత్యాః । ఏవమిహపాపాన్యకాయావక్షిశానుణాబ్రహ్మణ్యపవద్యంతే॥ బ్రహ్మణః యదోపాయస్యగోచరీర ఇతిజీవలింగంసత్యబ్రహ్మణ్యపవద్యత ఇతి, తదపిబ్రహ్మణ్యపవద్యత ఇతిబ్రాహ్మణః । సర్వాత్మత్వాద్దిబ్రహ్మణోజీవసంబంధీనిననోమయత్వాదీనిబ్రహ్మసంబంధీరభవంతి । తథాచబ్రహ్మవివయశ్చురిప్రత్యేభవతః త్వంస్త్రీత్వంపుమానసిత్వంకుమారఉతవాకుమారీత్వంజీర్ణోదంజెనవంచసిత్వంజాతోభవసివీశ్వతోముఖ'ఇతి । “సర్వత్యపాణిపాదంతత్సర్వతోఽక్షీశిరోముఖం । సర్వతస్మగ్రిహస్తాశ్చ సర్వమావృశ్యతిత్వతీ”తిచ । అప్రాణోహ్యనునాశ్చుత్త'ఇతిచశ్రుతిః శుద్ధబ్రహ్మవివయా । ఇయంశుమనోమయస్త్రిగోచరీర ఇతి సగుణబ్రహ్మవివయేతివిశేషః । అతోపవక్షితగుణోపవద్యైః పరమేవబ్రహ్మే హివాపాస్యత్వేనోపదిష్టమితి గమ్యతే॥ *

— శ్లో ౩॥ అనుపవత్తైస్తనశారీరః॥ —

పూర్వేణసూత్రేణబ్రహ్మణివివక్షితానాంగుణానాముపపత్తిరుక్తా, అనేనశారీరతేహిమనుపపత్తిరుచ్యతే॥ శుశబ్దోఽపధారణార్థః । బ్రహ్మేవోక్తేనన్యాయేననునోమయత్వాదిగుణం, సతుశారీరోజీవోమనోమయత్వాదిగుణః, యత్కారణం సత్యసంకల్పఆకాశాత్పైవవాక్యనాదరోజ్యాయాన్యపుధివ్యా'త్యత్యైవంజాతీయకాగుణానశారీరతలంజస్యనోపవద్యంతే । శారీర ఇతిశరీరేభవత్యత్యతః॥ నన్వీశ్వరోఽపశరీరేభవతి॥ సత్యంశరీరేభవతి సతుశరీరపవభవతి॥ జ్యాయాన్యపుధివ్యాజ్యాయానంతరియోదాకాశ

౩ ॥ ననుజీవధర్మాశ్చేచ్ఛగ్రిహ్మణియోజ్యంతేతహిబ్రహ్మరత్నావజీవేకిమితియోజ్యంతే తత్తాహ ॥ అనుపవత్తైతి॥ సూత్రంవ్యాచక్షే॥ పూర్వేణేతి॥ సర్వాత్మత్వాదిరుక్తన్యాయః కల్పితస్యసమాఅధిష్ఠానెసంబధ్యంతే, నాధిష్ఠానధర్మాఃకల్పితఇతిభావః॥ వాగేవవాక్యేనోఽన్యస్తీతివాణీనవాకీలవాకీలసింద్రియశ్యత్యతః॥ కుతాగ్రహ్యదరఃకామోస్యనాస్తీత్యనాదరః సత్యత్యప్రత్యత్యతః । జ్యాయస్తాద్యనుపవత్తైశారీర ఇతిపరిచ్ఛేదోహేతుఃసూతోక్తః । సతుజీవస్తాద్యవనేశ్వరస్యత్యాహ॥ సత్యమిత్వాదినా॥

౪॥ పాగ్రిక త్వేనవ్యవదితతీతిసంబంధః | కమ౯క ర్త్వవ్యవదేశవదస్యేభావంతరమాహ॥ తథోపాస్యేతి॥ *

౫॥ వీణాధాత్వం ప్రకరణస్య సమానత్వం | అంత రాత్నన్నితి విభక్తి లాపశ్చాందసః శబ్దయోర్వి శేషో విభక్తి భేదః | తస్మాత్తదధాత్వాయో ర్భేద ఇహ సూత్రాధికః॥ *

౬॥ స్మృతౌ హృది ధస్యజీవాద్భవోత్తరతాగ్రిమృది ధోమనోమయ యశ్వర ఇత్యాహ॥ స్మృతే శ్చేతి॥ ఖూతాజే వత్సర్వగతశ్చ సత్య ఇతి చ వ్యాపిత్వ ప్రమాణాత్ | జీవస్తు శరీరవసభవతి | తస్యతో నాగ్రహ నాద్భవీరాద స్య ప్రవృత్త్యా వాత్॥ *

— ❁ సూ॥౪॥ కర్మకర్త్వవ్యవదేశాచ్చ ❁ —

ఇతశ్చ నశారీరోమనోమయత్వాదిగుణః, యస్మాత్కర్మకర్త్వవ్యవదేశోభవతి ఏతదిగః ప్రేత్యాభి సంభవితాస్తీతి తమతి ప్రకృతం మనోమయత్వాదిగుణమపాస్యమానం కర్మ త్వేన ప్రాప్త్య త్వేన వ్యవదితతీతి | అభిసంభవితాస్తీతి శారీరముపాసకం కర్మ త్వేన ప్రాప్తవ త్వేన | అభిసంభవితాస్తీతి ప్రాప్త స్తీత్యేకః | నచ సత్యాంగతాచేకస్యకర్మకర్త్వవ్యవదేశో యుక్తః, తథోపాస్యోపాసకభావోపి భేదాద స్థానపవ తస్మాదపినశారీరోమనోమయత్వాదివిశిష్టః॥ *

— ❁ సూ॥౫॥ శబ్దవిశేషాత్ ❁ —

ఇతశ్చ శారీరాదన్యోమనోమయత్వాదిగుణః, యస్మాద్భట్టవ శేషోభవతి, సమానప్రకరణేహి త్వంత రేయథావీహి ర్వామనోవాచ్యామనోవాచ్యామాకతంబులవై వనయమంత రాత్నస్తుబిహింహింహి య ఇతశారీరస్యాత్మనాన్యః శబ్దోభిధామకః సప్తవ్యంతోంతరాత్నన్నితి | తస్మాద్విశిష్టోస్యః ప్రథమాం తఃపురుషశబ్దోమనోమయత్వాదివిశిష్టస్యాత్మరోభిధామకః, తస్మాత్తయోర్భేదోఽవగమ్యతే॥ *

— ❁ సూ॥౬॥ స్మృతే శ్చ ❁ —

స్మృతిశ్చ శారీరపరమాత్మనోర్భేదందర్శయతి “యశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్వైశ్చ నత్వతి” | భాగి మయస్సర్వభూతానియంక్రామాధానూయయే” త్యాద్యా | ఆక్రామా కఃపునకయంతారీరోనామప రమాత్మనోఽన్యోయః ప్రవీక్ష్యతే, అనుపపత్తేస్తు నశారీర ఇత్యాహ | శ్రుతిస్తు “నాన్యోఽతోఽస్తీత్ర ప్రానాన్యోఽతోఽస్తీత్రోథానాన్యోఽతోఽస్తీమంతానాన్యోఽతోఽస్తీవిజ్ఞాతే” త్వేనంజాతీయకావచిత్వా మోస్యమాత్మానం వారయతి | తథాస్మృతిరపి “క్షేత్రజ్ఞంచాపిమాంధిసర్వక్షేత్రేమభాకతే” త్వే వంజాతీయకేసి | అతోఽన్యతే | సత్యమేవై తత్సర్వవివాత్వాదేహంత్రియమనోబుద్ధ్యమాభిభవతి చ్చి ద్యమానోబాత్తే శ్చారీర ఇత్యవచనగ్యతే | యథాశుటకరకాద్యపాకవశాదపరిచ్ఛిన్నమపినభావపరిచ్ఛిన్నం ఎదవభాసతేతద్వత్ | తదిపేక్షయాచకర్మకర్త్వవ్యాదిభేదవ్యవహారోనవిరుధ్యతే | ప్రాక్తం చ్చిత్తమ సిత్వాత్తైకత్వోవదేశగ్రహణాత్ | గృహీతేత్వాత్తైక త్వేబంధమోతాదిసర్వవ్యవహారవహిసమాప్తి రేవస్యాత్॥ *

— ❁ సూ॥౭॥ అర్థకాకస్త్యైర్దర్శవదేశాచ్చ నెతిచెన్ననిచాయత్వాదేవంవోమవచ్చి ❁ —

అర్థకమల్పమోనోనీడం ఏషమేతత్త్వంతర్హృదయ ఇతిపరిచ్ఛిన్నాయతనత్వాత్ | స్వశబ్దేనచాశీ వాఽయంక్రాంతరీరం | అత్రసూక్ష్మతాసత్యభేదఉత్తరభాగ్రితిని రాసాయేక్షత్యనికరణేన ప్రసవితోక్తయన్యావ్య నిరస్యతి॥ అత్రాహిత్యాదినా॥ త్వదుత్తరీత్యావస్తుతీవత్వమేవ భేదస్తుబిత్తవేష సూత్రేష్వనూద్యత ఇత్యాహ॥ సత్యమితి॥ *

౭॥ అర్థకమోయస్యసోఽర్థకాకాఃతస్యభావస్తత్త్వంతస్మాద్భాగికమల్పత్వం | అనీయానిత్యవ్యవహారకణ్డే

నాపిశుశ్రమిత్యాహ॥ స్వశబ్దేనైతి ॥ నాయందోషభిన్నత్వంవివృణోతి॥ నతావదితి ॥ కథమపి బ్రహ్మభావాపేక్షయాఽపీత్యర్థః॥ పరిచ్ఛేదత్యాగంవినివాద్యబ్రహ్మత్వాసంభవాత్ తత్త్వాగేవ బ్రహ్మణవివోపాస్యత్వమాయాతీతిభావః॥ విభోఃపరిచ్ఛేదోక్తౌచ్యుష్టాంతిమాహ॥ యథాసమత్వేతి ॥ సర్వేశ్వరస్వామోధ్యానాంఘ్రిత్యపేక్షయాపరిచ్ఛేదోక్తివదల్పమృదిశ్యయిత్యేనతథాక్తిరిత్యర్థః॥ సమమితిహ్యవయమేవపాప్యేనోచ్యతేనతాహి॥ తత్త్వేతి॥ హ్యవయేపరమాత్మనోబుద్ధివృత్తిర్రాహిత్యావతి॥ అనత్యుత్సరాభివ్యక్తిస్థానత్వాత్తదుక్తిరిత్యర్థః॥ వ్యోమచ్యుష్టాంతాసినాశంకాలతాకాపిభిన్నేత్యాహ॥ తత్రయదాశంక్యత్యత్యాదిసాధిన్నాయశనస్వేఽపివ్యోమఃసత్యభేదాద్యభావాదితిభావః ॥ *

యాఽపిహిహిర్వానాన్వేష్యలోయత్వవ్యవచేతాత్, శారీరేవనానాగ్రకూతోన్మేవశబ్దాపాదశ్యతేనసర్వగత్యపరమాత్మేతియదుత్తందిచ్చిహిత్వవ్యం, అత్రోచ్యతే॥ నాయందోషః॥ నతావన్నదిచ్ఛిన్నదేశస్యసర్వగత్యవ్యవచేతకథనమృద్యతే॥ సర్వగతస్యతుసర్వదేశేషుఽప్యమానత్వాపరిచ్ఛిన్నదేశవ్యవచేతోపికయాదిపేక్షయాసంభవతి॥ యథాసమత్వమధానితనిసన్నయోధ్యానివతిరిత్యవదిశ్యతేకయాపునరపేక్షయాసర్వగత్యవ్యవచేతాకాలనేయాన్వేష్యపరిశ్యంతి॥ నిచాయ్యత్వాదేవమితిబ్రాహ్మణః॥ పరమణీరసస్వేదనతోపేతత్యుత్సరత్తప్రహృదయపుండరీకేనిచాయోత్రప్రవృత్తిత్యుగదిశ్యతే, యథాసాలగాగ్రీహారితతాగ్రీస్యబుద్ధివిజ్ఞానంగ్రీహకంచర్వగతోపీత్సరత్తప్రత్యోపాస్యమానఃప్రసీదతి॥ వ్యోమచ్యుష్టేత్వేత్వవ్యం॥ యథాసర్వగతమపిసవ్యోమసూచిపాశాద్యపేక్షయాఽపికాకోఽనేయశ్యవ్యవచేత్యే, ఎవంబ్రహ్మసి॥ తదేవంఽచాయ్యత్వాపేక్షం బ్రహ్మణోగృహకస్త్యవణీయత్త్వంచపారమాధికం॥ తత్రయదాశంక్యతేహృదయాయతనత్వాద్భక్తిహృదయానాంచప్రశీరీరంభిన్నత్వాత్ భిన్నాయశనానాంచశుకాదీనామనైకస్వపావయవత్వాఽనిత్యత్యాదిదోషదర్శనాద్బ్రహ్మణోపిత్యుత్సరస్వప్రసంగఇతి తదపిపరిహృతంభవతి॥ ... *

— శ్లో. సూ. ౮॥ సంభోగప్రాప్తిరిత్యేచ్ఛన్వై శేష్యత్॥ —

వ్యోమచ్యుత్సరగతస్య బ్రహ్మణః సర్వప్రాణీహృదయ సంబంధాద్భక్తిహృదయాయ శారీరేణాపిశిష్టత్వాత్ సుఖదుఃఖాదిసంభోగోఽప్యపిశిష్టః ప్రసజ్యేత॥ ఏకత్వాచ్చ॥ నహిపరహిత్వోన్యకశ్చిదాత్మాసంసారివిద్యతే 'నావ్యోతోస్త్రిష్ణాతే' త్యాదిసుక్తిభ్యః॥ తస్మాత్సరత్వైవ బ్రహ్మణః సంభోగప్రసంగఇతిచ్ఛన్వ, వై శేష్యత్॥ నతావత్సర్వప్రాణీహృదయసంబంధాద్భక్త్రాపతయాచ శారీరవద్భక్తిహృదస్సంభోగప్రసంగోవై శేష్యత్॥ పిశేషోహిభవతిశారీరపరమేశ్వరయోతేకః॥ త్రాభోత్త్రాధిమాణధర్మాదిసాధనఃసుఖదుఃఖాదిమాంశ్చ, ఏకత్వద్విపరీతోఽచహతపాత్తత్వాదిగుణః॥ ఎవస్మాదనయోర్విశేషాదైకస్యభోగోనేతరస్య॥ యదిచసన్నిధానమాప్రేణవస్తుశక్తిమనాత్రిత్యకార్యసంబంధోఽభ్యుపగమ్యేత ఆకాశాదీనామపిదాహాదిప్రసంగః॥ సర్వగతానేకాత్మవాదినామపిసమాచేతాచోద్యపరిహారౌ॥ యదప్యేకత్వాద్భక్తిహృద ఆత్మాంతరాభావాచ్ఛారీరస్యభోగేనబ్రహ్మణోభోగప్రసంగఇతి అత్రవ

౮॥ బ్రహ్మణోహృదత్వేఽనిష్టసంభోగావత్తైర్దివపవహార్థఉపాస్యఇతిశంకాంవ్యాచక్షే॥ వ్యోమచదితి॥ బ్రహ్మభోక్తృస్యాత్ హృదత్వేనపరిచేతనత్వాజ్జీవాభిన్నత్వాచ్చజీవవదిత్యుక్తంనిరస్యతి॥ నవై శేష్యదితి॥ ధర్మాధర్మకవత్స్వముపాధిరిత్యర్థః॥ అయమేవశేషావై శేష్యం॥ స్వాతేజస్యభోగప్రశయః॥ విశేషస్యాతితయాథోవాధర్మాదేస్పాన్విత్రయేఫలహేతుత్వమతిశయః, తస్మాదిత్యర్థః॥ కించవిభవోబహవఆత్మనఇతివాదినామేకత్వేదేహీసర్వాత్మనాంభోక్తృత్వప్రసంగఃస్వకర్మాజ్జితవిపదేహావీవభోగఇతిపరిహరశ్చతుల్యఇతిసయంపర్యసయోజ్యాఇత్యాహ॥ సర్వగతేతి॥ నస్తుతస్యేషమేవభోగసాంకర్యమిత్యగేవశ్శ్యతే॥ బ్రహ్మణోజీవాభిన్నత్వంశుక్రిత్యానిశ్చిత్తతేనభోక్తృత్వాను

మానేఉపజీవ్యశుశ్రిబాధమాహ॥ యథాశాస్త్రమితి॥ అర్థముబహుశ్రంజరత్యావృద్ధాయాః కామయతేనాంగాతిసో
 యమధాజరతీయన్యాయః సచాశ్రయక్షః । నవ్యాభిరసంగీకృత్యాభోక్తృత్వంత్యక్తుంయుక్తంశుశ్రేయవాభేద
 సిద్ధ్యథాంభోక్తృత్వవారణానిత్యాహ॥ శాస్త్రంచెతి॥ నన్వేకత్వంమయాశుశ్రేయసృహీతంయోనోపజీవ్యబాధస్సృ
 త్ । కింతుత్వదుత్త్యాసృహీతమిగ్యాశంక్యవించప్రతిబింబయోః కల్పితభేదేనభోక్తృత్వాభోక్తృత్వవ్యవస్థోపపత్తైర
 ప్రయోజకోహేతుఃత్యాహ॥ అథాగృహీతమిత్వాదినా॥ కల్పితధర్మేణాసంగీకృతమధ్యమనస్యవైశేష్యమిత్వస్సన్మతే
 పినూత్రంపాతయతి॥ తదాహేతి॥ బ్రహ్మణోహద్వత్యేబాధకాభావాచ్ఛాండియవిద్యావాక్యంబ్రహ్మణ్యపాస్యే
 సమ్యగేతినిర్దం॥ ఇతిప్రథమాధికరణమ్॥ *

దానః ఇనంతావద్దేవానాంప్రియఃప్రప్తవ్యః కథమయంశ్చయాత్మంతగాభావోధ్యవసితత్వతి॥ తత్త్వ
 మస్యహంబ్రహ్మస్మినాన్యోతోస్తివిజ్ఞాతౌత్యాదికాస్త్రీభ్యితిచేత్, యథాశాస్త్రంతహింశాస్త్రే
 యోగ్యఃప్రతిపత్తివ్యః నతతాగృహజరతీయంభ్యంశాస్త్రంచతత్త్వమసీత్యవహతపాప్త్యాద్విశేషణం
 బ్రహ్మజారిత్రాస్త్రేత్వేనోపదేశచ్ఛాదీరన్వయేతావదుపభోక్తృత్వంవారయతి॥ కుతః । తమపభాగేనత్ర
 మ్మూఢాభోగప్రసంగం । అథాగృహీత శాశిరస్యబ్రహ్మజైకత్వంతగామిథ్యాజ్ఞానఃమిదశాశిరస్యేప
 భాగోనతేనపరమాథానూపస్యబ్రహ్మణస్సంస్పృగః । సహిచాతైస్తలమటినతాదిభిర్వ్యమిషకల్ప
 మానేతలమనతా-విజ్ఞమేవపరమాథతోవ్యోమభవతి । తదాహ సవైశేష్యాదితి॥ నైకత్వేపితాశి
 రస్యేపభాగేనత్రమూఢాభోగప్రసంగోవైశేష్యత్ । విశేషోహిభవతిమిథ్యాజ్ఞానసమ్యక్జ్ఞానయోః ।
 మిథ్యాజ్ఞానకల్పితాభోగః, సమ్యక్జ్ఞానదృష్టమేకత్వం । నచమిథ్యాజ్ఞానకల్పితేనోపభాగేనసమ్యక్జ్ఞాన
 దృష్టమేకత్వంవస్తుసంస్పృశ్యతేతస్మాన్నోపభాగఃసంఘాపితకృత్యశ్చరస్యకల్పయితం॥ *

— ❁ — నూ॥ ౯॥ అత్తాచరాచరగ్రహణాత్॥ ❁ —

కతవస్త్వీమపత్యతే యస్యబ్రహ్మతత్త్వంహోభేభవతఃపదనః మృత్యుర్యస్యోహసేచనంకథావేదయ
 త్రసత్త్వతి॥ అత్రకల్పిదోదనోపచనసంసూచితోఽత్తాప్రతీయతే । తత్రకమగ్నరత్తాస్యామతజీవోఽక
 వాచరమాత్మేరింతయః, విశేషానపధారణాత్, త్రయాణాంచాగ్నిజీవపరమాత్మనామష్టకగ్రంథేప్ర
 శోఽపన్యాసోపలభ్యః । కింతావత్ప్రీత్యం, అగ్నిరత్తైతి । కుతః । అగ్నిరన్మాచిత్రశుశ్రేత్ప్రసిద్ధిభ్యాంజీ
 వోవాఽత్తాస్యాత్ తయోరస్యపిష్టలంస్సార్వత్రితిరన్యనాత్ । నచపరమాత్మ అశశ్చన్నన్యోఽభి
 వాకశీతీతిరన్యనాదిత్యేవంసాప్రేమూనినః, అత్తాప్రచరమాత్మాభివీతుమహతి । కుతః, చరాచరగ్ర
 హణాత్ । చరాచరంహిష్టావరిజంగనంమృత్యుపనేచనమహద్యత్యేనప్రతీయతే । తాదృశస్యచాద్యస్య
 పరమాత్మనోఽన్యః కాత్మేన్యఃనాత్తాసంభవతి, పరమాత్మానువికారజాతంసంహర్తాసర్వమతీత్య

౯॥ * అత్తాచరాచరగ్రహణాత్ * ॥ యస్యబ్రహ్మతత్త్వాదిజగదోదనోమృత్యుస్సర్వప్రాణిమారకోఽపి యస్యో
 పనేచనసంసూచనసంసూచితోఽన్యఃప్రశుద్ధివిన్యాతేత్రిభేదకల్పనయావత్తతే తచ్చుద్ధంబ్రహ్మత్వా
 ఇథం యశ్చరస్యావ్యధిప్రాసభూతంకోవేద, చిత్రశుద్ధ్యాద్యపాయంవినాకోఽపినజానాతీత్యథాః । సంశయబీదమాహ॥
 విశేషేతి॥ సత్యమగ్నిప్రబూహీత్యగ్నేః, యేయంప్రేతేవిచిత్రేజీవస్య, అన్యత్రచరాదిబ్రహ్మణఃప్రశ్నః । అ
 కాదిమగ్నింసమువాచేత్యగ్నేః, హంతతత్త్వంప్రవత్యోమితీతరయోఃప్రతిచనముపలభ్యతత్త్వంః । పూర్వత్రబ్రహ్మ
 ణోభోక్తృత్వంనాస్తీత్యుక్తంనచపజీవ్యపూర్వపక్షయతి॥ కింతావదితి॥ అగ్నిప్రకరణమతీతమత్యగుచేరాహ॥ జీవో
 వేతి॥ పూర్వపక్షేజీవోపాస్తే సిద్ధాంతేనిర్విశేషబ్రహ్మజ్ఞానమతిఫలభేదః । ఓదనశ్చోభాగ్యవాచితీపూర్వపక్షః, సి
 ధాంతస్తుబ్రహ్మత్రశబ్దైరుపస్థాపితకార్యమాతేగౌణఓదనశబ్దః । నుశాపృత్యమృత్యుపనేచనవేదేన సన్నిధాపిత

ప్రసిద్ధాదనగతంవివాద్యత్సంగృహ్యతే గౌణశబ్దస్యసన్నిహితగుణగాగ్రహిత్యాత్. తథాచసర్వస్యవివాద్యత్వేనభానా
న్లింగాదీశ్వరోఽత్రేత్యాహ || నైషదోషఇతి || తస్యసన్నిహితత్వాదితి || పిష్టలంస్వాద్యత్వీతిభాగస్యపూర్వోక్తిత్వా
దిత్యర్థః || (౧౦ || ప్రకరణాచ్చేతిసూత్రంస్పష్టత్వాన్నవ్యాఖ్యాతమ్.) ఇతిద్వితీయాధికరణమ్ ||

౧౦|| అత్త్యవాక్యానంతరవాక్యస్యాపిష్టేయాత్మనిసమన్వయమాహ || గుహామితి || ఋతమవశ్యంభావికర్మఫలంప
బంతాభుంజానాసుకృతస్యకర్మణోఽకేకార్యేచేహేవరస్యబ్రహ్మణోఽర్థంస్థానమహాతీతి పరాధ్యం హ్యాయంవర
మంశ్రేష్ఠంతస్మియాగుహాసభోరూపాబుద్ధిరూపావాతాంప్రవిశ్యస్థితౌఛాయాతపవత్సితోవిరుద్ధాతౌచబ్రహ్మవిదః క
ర్షిణశ్చవదంతి | త్రినాదికేతోఽగ్నిశ్చితోయస్తేత్రినాదికేతాః తేఽపివదంతీత్యర్థః | నాదికతవాక్యానామప్రాధ్యయ

వపద్యతే | నన్విహచరాచిరగ్రహణంనోపలభ్యతే, తత్కథంసద్ధవన్విరాచరగ్రహణంహేతుత్వేనోపాది
యతే | నైషదోషః | మృత్యువాసంచనత్వేనాద్యత్వేనసర్వస్యప్రాసజాతస్యప్రతీయమానత్వాన్న
హ్మత్వత్ప్రయోశ్చప్రాధాన్యత్వగ్నిదర్శనార్థతోఽవపత్యైః | యస్తుపరమాత్మినోపినాత్మైర్ద్వైత్వసంభ
వతి | అనశ్చన్నన్యోఽభిచాకశీతీతిదర్శనాదితి, అతోఽవ్యతే, కనుఁఫలభోగస్యప్రతిషేధః మేతద్దేశం
తస్యసన్నిహితత్వాన్నవికారసంహారస్యప్రతిషేధకం, సర్వవేదాంతేషుసృష్టిస్థితిసంహారకారణత్వే
నబ్రహ్మణఃప్రసద్ధత్వాత్, తస్మాత్పరమాత్మైవహోత్తాభవితుమహతి || ... *
... ..

— ❁ సూ|| ౧౦ || ప్రకరణాచ్చ || ❁ —

ఇతశ్చపరమాత్మైవహోత్తాభవితుమగ్నతీయత్వాదమిదంప్రకరణంపరమాత్మైవః సజాయితేహ్యయతేవా
వివశ్యేదిత్యాది | ప్రకృతగ్రహణంచన్యాయ్యం | ఇష్టాదేయప్రసాదేచమగ్నిజ్ఞానత్వంపరమాత్మలింగం ||

— ❁ సూ|| ౧౧ || గుహంప్రవిష్టవాత్సానోవాత్సర్వనాత్ || ❁ —

కనవల్లిష్టేవపద్యతే “ఋతంపిబంతాసుకృతస్యలోకగుహంప్రవిష్టాపరమేపరాధ్యై | ఛాయాత
పాబ్రహ్మవిదోవదంతివంచాగ్నయోయేచ త్రినాదికేతా” ఇతి | తత్ప్రసంశయః | కిమిహబుద్ధిజీవాన్దిష్టా,
ఉతజీవపరమాత్మానామితి | యదిబుద్ధిజీవాతతోబుద్ధిప్రధానాతాగ్నిదర్శనసంఘాతాబ్జలక్షణోజీవి
ప్రసాదితోభవతి, తదపీహప్రతిపాదయితవ్యం | “యేయంప్రేతేవిదికిశ్చాహనుష్టేఽస్తీత్యేకేనాయ
మస్తీతిచైతేచితద్విద్యాహనుశిష్టస్త్యయాహంవరాణామేవచరస్తృతీయైఇతిపృష్టత్వాత్ | అథజీవపర
మాత్మానా, తతోజీవాద్బుద్ధిః పరమాత్మాప్రతిపాదితోభవతి, తదపీహప్రతిపాదయితవ్యం | “అన్య
త్రధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్తాత్మతాకృతాదన్యత్రభూతాచ్చభవ్యాచ్చయత్తేషశ్యసీతద్వదే
తిపృష్టత్వాత్ | తిత్రాహఉభావప్యేతాపయోనసంభవతః | కిస్తాత్, ఋతపానంహికనుఁఫలాపభోగ
స్సుకృతస్యలోకఇలింగాత్ | తచ్చచేతనస్యత్వేత్రజ్ఞస్యసంభవతినాచేతనాయాబుద్ధేఃపిబంతామితిద్వ
వచనేనద్వయోఃపానందగ్నయితశుక్రిః | అతోబుద్ధియేత్రజ్ఞపక్షప్రావన్నసంభవతః | అతేవచేత్రజ్ఞపర
మాత్మపరోహానసంభవతిచేతనేపి పరమాత్మని ఋతపానాసంభవాత్ | అనశ్చన్నన్యోఽభిచాకశీతీతి

నంతథగ్జ్ఞానంతదనుష్టానంచేతిత్వంబోధ్యం | బుద్ధ్యవచ్ఛిన్నజీవస్యపరమాత్మనశ్చప్రకృతత్వాప్రసంశయమాహ ||
తతేక్రి || పూర్వోత్తరపక్షయోఃఫలంస్వయమేవాహ || యదీత్యాదినా || తదపిజీవస్యబుద్ధితైలక్షణ్యసమీత్యర్థః | నను
ష్టేప్రేతేస్యతేనతియేయంవిదికిత్వాప్రసంశయః పరలోకభాగ్యక్తాఽస్తీత్యేకేనాస్తీత్యన్యే, అతస్త్యయోపదిష్టోఽహ
మేతదాత్మతత్త్వంజానీయామిత్యర్థః | తదపీతిపరమాత్మస్వరూపమసీత్యర్థః | ఉభయోర్భోక్తృత్వాయోగేనసంశ
యమాపిపతి | అత్రాగ్రహీతి | ఇత్రేవదేనగరతాఽథవపిలత్పదేనాజహల్లక్షణయాప్రసిష్టాపుచ్యేతేఇత్యాహ || అతో
చ్యతఇతి | పానకత్త్రవాదివదేనపానానుమాలౌచాలయ్యాపిత్యాహ || యద్వేతి || నియతపూర్వభావికృతిమత్త్వరూప

మనుషులత్వంకర్తృకారయతోస్సాధారణం యఃకారయతి సకరోత్యేవేతిన్యాయాదితిభావః । అన్తప్రకృతిర్ముఖ్యా
థాన్తప్రత్యయేలక్షణామిశోక్తిప్రకృతిఃప్రత్యయాథోమేఖ్యః । ప్రకృత్యాత్వజహల్లక్షణయాపాయనంలక్ష్యమిత్యా
హుః । పూర్వపక్షేపిబంతామితకర్తృవాచిత్యప్రత్యయేనబుద్ధిజీవసాధారణంకారకత్వంలక్ష్యమిత్యాహ ॥ బుద్ధీతి ॥ ఎ
థాంసికాన్తానిపచంతీత్యాఖ్యాతేనకారకత్వంలక్ష్యంప్రకృతిప్రముఖ్యైవేతిభావః । ముఖ్యపాతారాప్రసిద్ధపక్షినో గా
హ్యేవత్యతపహః । నచేతి ॥ బ్రహ్మక్షుక్రవదస్యసన్నిహితమృత్యువదాదసత్వవస్తుపరత్వపదహాపిపిబత్వదస్యసన్నిహితగు
హపదాదుబుద్ధిజీవపరతేతిదృష్టాంతేనపూర్వపక్షయతి ॥ కింతావదతి ॥ గోచరఃఫలం । ఎకస్మిన్జాతిమతిక్లృప్తైసజాతీయ

మంత్రవర్ణాదితి । అత్రోవ్యతే । నైషదోషః । ఛత్రిణోగచ్ఛంతీత్యేకేనాపిఛత్రిణాబహూనామచ్ఛత్రి
ణాం ఛత్రిత్వోవచారదర్శనాత్, ఎవమేకేనాపిబహుదౌపిబంతావుచ్యేయాతాం । యద్వాజీవస్తావ
త్పిబతి, యశ్చరస్తుపాయథుతిపాయయన్నపిపిబతీత్యుచ్యతే । పాచయిత్యపివత్ప్రగ్భప్రసిద్ధిదర్శనాత్ ।
'బుద్ధిక్షేత్రజ్ఞపక్షపరిగ్రహహాపిసంభవతికరణేకత్వత్వోవచారాత్, ఏథాంసిపచంతీప్రయోగదర్శ
నాత్ । నచాధ్యాత్వాధికారేఅన్యోకావిదృతంపిబంతాసంభవతః, తస్మాద్బుద్ధిజీవాస్యాతాం జీవపరమా
త్వానావేతిసంశయః । కింతావత్ప్రాప్తంబుద్ధిక్షేత్రజ్ఞాదితి । కుతః । గుహంప్రవిష్టావిశిశేషణాత్ । య
దిశరీరంగుహాయదివాహృదయముభయభాపిబుద్ధిక్షేత్రజ్ఞాగుహంప్రవిష్టావుపపద్యతే । నచసతిసంభవే
సర్వగతస్యబ్రహ్మణః విశిష్టదేశత్వంయత్కంబ్ధయితుం । సుకృతస్యలోకః 'ఇతిచకర్మ' గోచరీసతిక్ర
మందర్శయతి । పరమాత్మనుసమకృతస్యభుక్త్యుత్సాహగోచరైవర్తతే । 'చకర్మ'ణావధానేవోకనీ
యాసతిశ్రుతేః । ఛాయాతపావితిచచేనాదేతనయోర్విదైశేఉపపద్యతే ఛాయాతపవత్పరస్పరస్యవిల
క్షణత్వాత్ । తస్మాద్బుద్ధిక్షేత్రజ్ఞావిహూచ్యేయాతామిత్యేవంపాప్రైబూగింః ॥ బుద్ధానాత్మపరమా
త్వానావిహూచ్యేయాతాం । కస్మాత్ । ఆత్మానాహితాపుభావపితేనవాసేమానస్సభావా, సంఖ్యాత్ర
వణేచసమానస్సభావేష్వేవలూకేప్రతీకర్తృశ్యతే, అస్యగోద్వితీయోఽన్వేష్టవ్యత్యక్త్యైకాగౌరె వద్వితీ
యోఽన్వయతీనాశ్చః పురుషోవా, తదిహముతపానెనలింగేనశ్చైతేబిజ్ఞానాత్మనద్వితీయోన్వేషణా
యాంసేమానస్సభావశ్చేతనఃపరమాత్మైవప్రతీయతే । నమాత్మంగుహాహితత్వదర్శనాన్నపరమాత్మాప్ర
త్యేతవ్యత్యతి । గుహాహితత్వదర్శనాదేవపరమాత్మాప్రత్యేతవ్యత్యతివదానుః । గుహాహితత్వంహేతుశ్చైత్యతి
ప్వస్యస్వరమాత్మనపవచ్ఛేత్యతే । 'గుహాహితంగహ్వరేష్టంపురాణంయోవెదసేనాంగుహాయాంపరమే
వోమ' అత్తానవస్యచ్ఛగుహంప్రవిష్టమిత్యాద్యాను । 'స్వగతస్యాపిబ్రహ్మణుపలబ్ధిర్భౌదేశః' శే
షోపదేశోనవిరుధ్యత్యత్యేతవ్యత్యక్తమేవ । సుకృతలోకవర్తిత్వంతుఛత్రిస్త్రివదకష్టేన్నపిచర్తమానీముభ
యోరప్యవిరుద్ధం । ఛాయాతపావిత్యప్యవిరుద్ధం । ఛాయాతపవత్పరస్పరవిలక్షణత్వాన్సంసారిత్వాసం
సారిత్వయోః । అవిద్యాకృతత్వాన్సంసారిత్వస్యపారమాధికత్వాచ్చాసంసారిత్వస్య, తస్మాద్విజ్ఞానా
త్మపరమాత్మానాగుహంప్రవిష్టాగృహ్యతే ॥ కుతశ్చవిజ్ఞానాత్మపరమాత్మానాగృహ్యతే ॥ *

'మేవద్వితీయం గ్రాహ్యం । వ్యక్తిమాత్రగ్రహేలానువాన్నవిజాతీయంజాతివ్యక్త్యభయకల్పనాకారవాత్ । నచాస్తు
కారకత్వేనసజాతీయాబుద్ధిరేవజీవస్యద్వితీయేతివాచ్యం, చేతనత్వస్యజీవస్వభావస్యకారకత్వానంతరంగత్వాత్ । త
థాచలూకేద్వితీయస్యాంతరంగజాతిమత్త్వదర్శనాజీవస్యద్వితీయశ్చేతనవిచేతిసూత్రార్థమాహ ॥ సంఖ్యాత్రవణే
చేతి ॥ గుహాయాంబుద్ధాస్థితంగహ్వరే అనేకానధానంతులదేహీస్థితంపురాణమనాదిపురుషంవిదిత్యాహేవశోకాజ
హతిపరమేశ్రేష్ఠేవోమ'వాదాకాశేయాగుహాబుద్ధిః తస్యాంసహితంబ్రహ్మయోవెదసోఽశ్చుతేసర్వా కామాని
త్యన్వయః, అన్వచ్ఛవిచారయేత్యర్థః ॥ *

౧౨॥ విశేషణంగంత్యంగతవ్యత్యాదికంఘికమాహ॥ విశేషణాచ్చేతి॥ సజీవోఽధ్వనస్సంసారమార్గస్యపరమంపా
 రంకింతత్, విష్ణోర్వ్యావనశీలస్యపరమాత్మనఃపదంస్వరూపమాహ్నతీత్యర్థః॥ దుర్లభంబుజ్జానంతత్రహేతుఃసూత్రం
 యావత్తంమాయామనుప్రవిష్టంవశ్చాప్తహాసితం గుహాద్వారాగహ్వరేష్టం ఏవంబహిరాగత మార్జున మధ్యాత్మ
 యోగఃస్థూలసూక్ష్మకారణదేహలయశ్రమేణప్రశ్యాగాత్మనిచిత్తసమాధానంతేనాధిగమోపహావాక్యజాప్యత్తిః తయా
 విదిత్సేత్యర్థః॥ ఋతపానమంత్రేజీవానువాదేనవాక్యార్థజ్ఞానాయతస్వధార్మోబ్రహ్మప్రతిపాద్యతత్త్వస్యసంహరతి॥
 తస్మాదహేతి॥ ఉక్తన్యాయమతిదితీతి॥ ఏషార్థః॥ ద్వాన్వౌ ఛాందసోద్భవచనస్యాకారః॥ సుపజ్ఞావివసనైవయ్యజ్యేతే
 నియమ్యనియామకభావేనీతి॥ సయ్యజౌ సఖాయాచేతనజ్యేవతుల్యస్యభావో॥ సమానమేకం వృక్షంభేదనయోగ్యంశరీ
 రమాశ్రేత్స్యస్థితావిత్యర్థః॥ గుహాప్రవిష్టావతియావత్॥ ఏతావాన్వానా॥ తద్వింగదగ్భవాదిత్యాహ॥ తయోరన్యత్తి॥ వి
 శేషణాచ్చేత్యాహ॥ అనంతరేచేతి॥ అవేశయాస్యస్యేత్వరత్వాప్రతిపత్త్యాదేహనిమగ్నఃపురుషోజీవశ్శీచతి॥ నిమగ్నః

— సూ॥ ౧౨॥ విశేషణాచ్చేతి —

విశేషణంచవిజ్ఞానాత్మపరమాత్మనోరేకసంభవతి॥ అర్జునంధిసంబిద్ధిశరీరంరథమేవచేత్యాదివాచ
 కేణగ్రంథేనరథిరథాదిరూపకకల్పనయాఽజ్ఞానాత్మానందధిసంసారమోక్షయోగఃసంసారంకల్పయ
 త్వాసోధ్వనఃపారమాహ్నతీత్యర్థః॥ పరమంపదమితిపరమాత్మానంగంతవ్యంబుయతి॥ తథా తండుద్ద
 ర్భంపూజనుప్రవిష్టంగుహాసితంగహ్వరేష్టంపురాణం అధ్యాత్మయోగాధిగమనదేవంబుగ్వాధిరోహ
 యోగోకాజహాతీతీపూర్వత్వస్ససిగ్రంథేమంత్రమంతవ్యత్వేనతావేవవిశేషితా॥ ప్రకరణంచేదంపరమాత్మ
 నః॥ 'బ్రహ్మవిదోవదంతీతీచ వక్తృవిశేషోపాదానంపరమాత్మపరిగ్రహేఘటతే, తస్మాదహజీవపరమా
 త్మానాపుచ్యయాతాం॥ ఏషపవన్యాయః 'ద్వాసుపజ్ఞాసయ్యజౌసఖాయోజ్యేవమాదిప్రపి॥ తతాపిహ్య
 ధ్యాత్వాధికారాన్నప్రాక్రతో సుపజ్ఞాపుచ్యతే తయోరన్యః పిష్పలంస్వాద్వస్తీత్యధనలింగాద్విజ్ఞా
 వాన్వాభవతి॥ అనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతీత్యనశనచేతనత్వాభ్యాంపరమాత్మా॥ అనంతరేచమంత్రేరా
 వెవత్రప్రప్రప్రవ్యభావేనవిశేషి॥ సమానస్యతేపురుషానిమగ్నోఽవేశయాశ్శీచతి ముహ్యమానః జ
 ప్తంయదాపశ్యశ్యస్యమిశమస్యః హిమానమతిపీతశోక' ఇతి॥ అపరఆహ ద్వాసుపజ్ఞేతి॥ నెయమృగస్వా
 ధికరణస్యసద్ధాంతంభజతే సైంగిరహస్యభాగ్నిశైవాన్యథావ్యాఖ్యాతత్వాత్॥ 'తయోరన్యఃపిష్పలం
 స్వాద్వస్తీతీతనత్వం॥ అనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతీత్యనశనన్యోభివశ్యోజ్ఞాప్తావేతాసత్త్వత్వత్రిజ్ఞావి
 తి, సత్త్వశబ్దోజీవేత్యైత్రజ్ఞశబ్దఃపరమాత్మైయమచ్యతే, తన్న॥ సత్త్వత్వైత్రజ్ఞశబ్దయోరంగఃకరణ
 శారీరఃతయాప్రసిద్ధత్వాత్తైత్రివచవ్యాఖ్యాతత్వాత్॥ 'తదేతత్త్వత్వయేనస్సస్మంపశ్యశ్యభయో
 యంశారీరఃప్రప్రసత్త్వైత్రజ్ఞాప్తావేతాసత్త్వత్వత్రిజ్ఞావేతనాప్యస్వాధికరణస్యపూర్వపక్షభావంభజ
 దాత్తమాహ॥ ముహ్యమాన ఇతి॥ సరోఽహమితిభాగిత్యర్థః॥ జప్తంధ్యానాదినాసంపదయదాధ్యానపరిపాకదశా
 యామిశమన్యంవిశిష్టయోపాద్భిన్నంశోధితదిన్నాప్రంత్రత్యక్తైస్సపశ్యతితదాఽస్యహామానంస్వరూపమితిప్రాహ్న
 తీతీతనత్వోఽభవతీత్యర్థః॥ ద్వాసుపజ్ఞేతివాక్యంజీవేశ్వరపరంకృత్యాదింతితం॥ అథనాకృత్యాదింతాముద్ఘాటయ
 తి॥ అపరఇతి॥ అన్యథాబుద్ధివిలక్షణస్వంపదలక్ష్యపరత్వేనేత్యర్థః॥ సత్త్వంబుద్ధిః॥ శంకతే॥ సత్త్వోబ్ధిఇతి॥ బుద్ధిజీవాదే
 త్పూర్వపక్షాధాస్యాదిత్యతతాహ॥ నాపీతి॥ పూర్వపక్షాధాప్రదాస్యాత్తేయద్యత్రబుద్ధిభిన్నస్సంసారిప్రతిపాద్యతే,
 సమ్యాత్రసంసారివవత్వతే॥ కింతుశోధితస్త్వస్థోబ్రహ్మేన్యథః॥ శ్రుతిశ్చుద్ధిభ్యాంచాయమగ్నోయ్యత్యతిశేషః॥
 తావతా మంత్రవ్యాఖ్యామాతేతి॥ ఏషమేవజీవస్యబ్రహ్మత్వోక్తావేదనహిజీవోబుద్ధిభిన్నఇతివేదమాత్రేనోపసం
 హారోయ్యత్తి॥ భేదజ్ఞానస్యభాగింతిత్వాద్వైకల్యాచ్చేతిభావః॥ అవిద్యావిదుషిమవిస్వకార్యంనాధ్వనంసతేనసంపా

జయతి, జ్ఞానాగ్నినాస్వస్యాపవదగ్ధత్వాదిత్యధః । అవిద్యానాగచ్ఛతీవాఽఙ్గాః । జీవస్యబ్రహ్మత్వపరమిదంవాక్యమితి పత్యేశంకతే ॥ కథమితి ॥ బుద్ధిరోభీక్రృత్యోక్తావతాత్మస్యం । నాస్రయ్యక్రిందితయావసఃభదనీయమిత్యాహ ॥ ఉచ్యత ఇతి ॥ తదర్థంబ్రహ్మత్వబోధనాభాంభోక్రృత్వముపాధిమస్తైనిహివతీత్యధః ॥ వస్తుతోజీవస్యాభోక్రృత్వేభోక్రృత్వస్థః ॥ కథమిత్యతలహ ॥ ఇదంహీతి ॥ చిత్తాదాన్వేయకల్పితాబుద్ధిః సభాదిగూఢేనపరిణమతేబుద్ధ్యవివేకాబ్ధిదాన్వనస్సభాదిగూఢవృత్తివ్యక్తచైతన్యవత్త్వభోక్రృత్వంభాతీత్యధః ॥ భూక్రృత్వమాఃద్యకంసవస్తుతథ్యత్రమానమాహ ॥ తథాచేతి ॥ యత్రావిద్యాకాలచైతన్యభిన్నమివభవతితదాస్రప్రత్యాదకం సవస్తుజ్ఞాతత్వస్యధః ॥ తస్మాద్భవంపిబంతాఽపివాక్యమేవగుహాధికరణవిషయఇతిస్థితం ॥ ఇతితృతీయాధికరణమ్ ॥ *

తే । నన్యప్రకారీరఃక్షేత్రజ్ఞఃకర్తృత్వభోక్రృత్వాదినాసంసారధర్మేణోపేతోవివక్ష్యతే । కథంత హిణ్యంసంసారధర్మాతీతీబ్రహ్మస్వభావత్వైతస్యమాస్రస్వరూపః అనన్తన్నన్యోఽభి పశ్యతిజ్ఞ ఇతివచనాత్ । 'తత్త్వమసి' 'క్షేత్రజ్ఞంచాపిమాంఽఙ్గీ'త్యాదిశ్రుతిస్ఫుట్యభ్యుత్పాదతావతాచవిద్యోవసంహారదగ్గినమేవమేవావకల్పతే । తావతౌసత్త్వక్షేత్రజ్ఞానహవాఎవంవిదికించనకజఅధ్వంసతఃఇత్యాది । కథంపునసన్న్యాపయే । 'తయోరన్యఃపిఘలంస్వాద్వద్వీ'తిసత్త్వమిశ్యచేతనైత్యేభోక్రృత్వవచనమితి । ఉచ్యతే । నేయంశ్రుతిరచేతనస్యసత్త్వస్యభోక్రృత్వంవత్సృమీతివృత్తా । కింతహిణ్యచేతనస్యక్షేత్రజ్ఞస్యాభోక్రృత్వంబ్రహ్మస్వభావతాంచవత్సృమీతి । తదర్థంసుఖదుఃఖాదివిక్రియావతిసత్త్వేభోక్రృత్వమధ్యారోపయతి । ఇదంహిణ్యకర్తృత్వంభోక్రృత్వంసత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోరితరేతరస్వభావావివేకకృతంకల్ప్యతే । పరమాక్షంతస్తునాన్యతరస్యాపిసంభవతి । అచేతనత్వాత్సత్త్వస్య, అవిక్రియత్వాచ్చక్షేత్రజ్ఞస్య, అవిద్యాప్రభువపథాపితసద్భవాచ్చసత్త్వస్యసతరాంసంభవతి । తథాచశ్రుతిః 'యత్రవాన్యదివస్యాత్తే'న్యోఽన్యత్పశ్యేదిత్యాదినా స్వప్నదృష్టహస్త్యాదివ్యవహారవదవిద్యావిషయపవకర్తృత్వాదివ్యవహారందర్శయతి । 'యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాక్షాంతతే'నకంపశ్యేదిత్యాదినాచవివేకినకర్తృత్వాదివ్యవహారంనివారయతి ॥ *

— ❁ సూ ॥౧౩॥ అంతరఉపపత్తైః ❁ —

'యవిదోఽక్షిణీపురుషాదృశ్యతేషసత్యైతి'హివాచాచైతదమృతమేతదభయమేతద్భ్రష్మేతి, 'తస్య దృశ్యస్త్రిణాసర్పిర్వోఽదకంచాసింఽచివత్త్వీ'హ్యోవగచ్ఛతీ'త్యాదిశ్రుత్యైతే । తస్రసంశయః । కిమయం ప్రతిబింబాత్పాక్షాత్కర్మణోఽదిశ్యతే, అభవిజ్ఞానాత్పాక్షాతేవతాత్పాక్షాంత్రీయస్యానిష్ఠాత్పాక్షాభోక్తాఽఙ్గావేశ్వరఇతి । కింతావత్ప్రీత్యం, ఛాయాత్పాపురుషప్రతిబింబరూపఇతి । మతః । తస్యదృశ్యమానశ్చప్రసిద్ధేః 'యవిదోఽక్షిణీపురుషాదృశ్యతే'ఇతిచప్రసిద్ధవచనదేశాత్ । విజ్ఞానాన్తనోవాఽయం నిర్దేశఇతియ్యుక్తం । నహిచక్షుషాపాపవశ్యంశ్చక్షుషిసన్నిహితోభవతి, అన్తశబ్ధిశ్చాన్వీకృతమేఽను

౧౩ ॥ ❁అంతరఉపపత్తైః❁ ॥ ఉపకోసలవిద్యావాక్యముదాహరణి ॥ యఇతి ॥ తదక్షిణానమసంగత్వేనబ్రహ్మణోఽనుగూపంయతోస్త్రిణాక్షిప్తంవత్సృణీవత్క్షణీవివగచ్ఛతీత్యధః ॥ దర్శనస్యలోకకన్యతాస్త్రియత్వాభ్యాంసంశయామాహ ॥ తత్రేతి ॥ పూర్వస్రపిబంతాపిప్రథమశ్రుతచేతనత్వానుసారేణచరమశ్రుతాగుహాప్రవేశాదయోనీతాః, తద్వదిహాపిదృశ్యతఇతిచాక్షుషత్వానుసారేణామృతత్వాదయోధ్యానార్థంకల్పితత్వేననేయాఇతిదృష్టాంతేనపూర్వపక్షయతి ॥ ఛాయాత్మేతి ॥ పూర్వవత్ప్రతిబింబోపాస్తేః సిద్ధాంతేబ్రహ్మపాస్తీరితిఫలం ॥ ప్రసిద్ధవదితి ॥ చాక్షుషత్వేనేత్యధః ॥ సంభావనామాత్రేణివత్సాంతరమాహ ॥ విజ్ఞానాన్తనశ్చిత్వాదినా ॥ మనోబ్రహ్మేతివత్, ఎతద్భ్రష్మేతివాక్యస్య ఇతివదశిరస్సుత్వాన్నస్వాత్మవరత్వవితిపూర్వపక్షః ॥ మనోబ్రహ్మేతియచాసీతేత్యత్ర ఇతివదస్యప్రత్యయవరత్వాత్ ॥ ఇహ

చ బ్రహ్మేత్యవశేత్యన్వయేన ఇతి వదన్యోక్తిసంబంధినోఽర్థపరత్వాదైవవ్యవహితసిద్ధాంతయతి॥ సరమేశ్వరపతేతి॥
 బహుప్రమాణసంవాదస్తాత్మర్యామగ్రహకథితన్యాయానుగృహీతాభ్యామాన్తబ్రహ్మశ్రుతిభ్యాం దృశ్యత్వగింకంబా
 ద్యమిత్యాహ॥ సంయద్యామేతి॥ వామానికమణిఫలాన్యేతమక్షిపురుషమఖిలత్వసంయంతి ఉన్నన్యంతే సర్వఫలదయ
 హేతురిత్యర్థః । లాకానాం ఫలదాతాప్యయమేవేత్యాహ॥ వామనీరితి॥ నయతి ఫలాని లాకాన్ ప్రాప్యతి త్యర్థః ।
 భామాని భానాని నయత్యయమిత్యాహ॥ భామనీరితి॥ సర్వాథా ప్రకాశక ఇత్యర్థః॥ ఘోననామ రూపాణాం ధ్యానార్థం
 శుక్తియంతరేతేషు వదేశాదపి ఘోనతోక్తిరత్రనదోష ఇతి సూత్రయోజనా॥ ... *

మూర్ఖభవతి । అదిత్యపురుషోవాచయమేన గ్రాహకః ప్రతీయతే । అశ్చేభిరేవోఽస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి
 శ్రుతిః॥ అమృతత్వాదీనాం చ దేవతాత్వస్య పికథం విశ్నంభవాత్, నెత్వరః, ఘోనపతేషన దైశాదిశ్యేవం
 ప్రాప్తైః పూజితః । పరమేశ్వరపితాక్షిణ్యభ్యంతరః పురుష ఇతి హి సామన్యత్యర్థః । కిన్నాత్, ఉపపత్తే, ఉ
 పపద్యతే సీవర మేశ్వరే నుజాతమితి హి సామన్యత్యర్థః । అత్వత్వంతావన్నాభ్యామవృత్త్యా పరమేశ్వ
 రఉపపద్యతే, సతత్త్వతత్త్వమసేతి శ్రుతిః । అమృతత్వాభ్యామత్వచరత్త్వస్య సత్యచూర్ణయితే, త
 కాపరమేశ్వరానురూపమేతదక్షిణానం । యథాహి పరమేశ్వరస్సర్వదోమైరితి పైః అవతతపాత్యత్వ
 త్రవణాత్ తథాక్షిణానం సర్వలేపరహితముపదిష్టం 'తద్యద్యద్యత్త్వస్యోదకంవాసించతి వత్త్వ
 హేయవగచ్ఛతీతి శ్రుతిః । సంయద్యామాదిగుణోపదేశేత్వ తస్మిన్నవకల్పతే ఎతం సంయద్యామి
 త్యావక్షతే । ఏతం హి సర్వాణివామాన్యభిసంనయంతి ఏవ ఉపపదానునీలేపహి సర్వాణివామాని నయ
 తి ఏవ ఉపపదానునీలేపహి సత్త్వమునామభివచితం । అం ఉపపత్తే రంతరః పరమేశ్వరః॥ ... *

— ❁ సూ॥౧౮॥ ఘోనాదివ్యవదేశాచ్చ॥ ❁ —

కథం పునరాకాశవత్సర్వగతస్య బ్రహ్మణోఽత్వత్వస్థానముపపద్యత ఇతి । అతోక్త్యతే । భవేదేహ
 నవక్లప్తియద్యతదేవైకం స్థానము స్య నిర్దిష్టంభవేత్ । సంతిన్యన్యస్యపివృథివ్యాధినిష్ఠానాన్యస్యని
 ర్దిష్టాని 'యః పృథివ్యాంతిష్ఠ'ని త్యాది నాతే మహిచతురపినిర్దిష్టంయశ్చ యుపితి వ్యనితి । ఘోనాది
 వ్యవదేశాదిత్యాదిగ్రహణేనైతద్దర్శయతి । నకేవలం ఘోనమేవైకమనుచితం బ్రహ్మణోనిర్దిశ్యతే, కిం
 తర్హి నామ రూపమిత్యేవం జాతీయకమప్యనానురూపస్య బ్రహ్మణోఽనుచితం నిర్దిశ్యమానం దృశ్యతే, 'త
 స్యోదితి నామ హిరణ్యత్వశ్రుతిత్యాదిగుణమపి సద్భ్రహ్మనానురూపగతైర్గుణైస్సగుణముపాసనార్థంత
 ర్త్రతతోపపద్యత ఇత్యేతదప్యక్తమేవ । సర్వగతస్యాపి బ్రహ్మణ ఉపబద్ధ్యథాం ఘోనపతేషనవిరుద్య
 తే సాలగ్రామ ఇవ విష్ణోరిత్యేతదప్యక్తమేవ॥ ... *

— ❁ సూ॥౧౯॥ సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవ॥ ❁ —

అపిచ, నైవ్యాత్రవివదితవ్యం, కిం బ్రహ్మస్మిన్వాక్యేఽభిధేయతేనవతి । సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవ బ్ర
 హ్మస్వంసిద్ధం । సుఖవిశిష్టం హి బ్రహ్మయద్యాకోవపరమేత్రకాగ్రితం 'ప్రాణోబ్రహ్మ కంబ్రహ్మ
 బంబ్రహ్మ' తిరదేవేహాభిహితం, ప్రకృతపరిగ్రహస్యన్యాయత్వాత్, ఆచార్యస్తుతేగతించత్తేతిచగతి

౧౮ । అనవక్లప్తిరక్లప్తకల్పనాతదాభవేద్యతైస్సనిర్దిష్టంభవేదిత్యన్వయః । నస్వనుచితబాహుళ్యోక్తిరసమాధానమి
 త్యాశంక్యయ్యుక్తిమాహ నిర్గుణమపితి॥ ... *

౧౯॥ ప్రకరణాదపి బ్రహ్మగ్రాహ్యమిత్యాహ॥ సుఖవిశిష్టేతి॥ ధ్యానార్థం భేదకల్పనయానుభవగుణవిశిష్టస్య బ్రహ్మ
 త్రకృతస్యయవ ఇతి సర్వనామాభిధానాదంతరః పరమాత్మ్యాప్యాదితి సూత్రార్థః । నను ప్రకరణాత్పరితేనద్య
 శ్యత్వగింకేనోపస్థాపితః ఛాయాత్మా సర్వనామాథాత్మతలహః ఆచార్యస్త్యతి । ఉపకోసలోనానుకల్పిద్భ్రహ్మచా

రీతాబాలస్యాచార్యస్యాగ్నిధావశవత్సరాపాదచారః । తనసుపదిశ్యదేశంపరగతేజాబాలేగాహపత్యాస్యగ్ని
భిర్దయయాప్రాణోబ్రహ్మేత్యాత్మవిద్యాముపదిశ్యోక్తం॥ ఆచార్యస్త్యతి॥ తవాత్మవిద్యాఫలావాప్తయేమార్గమర్పితా
దికంపదిప్యతీత్యథా॥ పశ్యదాచార్యేణాత్మయవిషోఽక్షిణీతుక్త్వాత్విరాదికాగతిరుక్తా । తథాచాగ్నిభిరుక్తాత్మవిద్యా
వాక్యస్యగతివాక్యేనైకవాక్యతానాచార్య, సాచసర్వనామాప్రకృతాత్మగ్రహనిర్వహతీత్యేకవాక్యతా నిర్వాహ
కంప్రకరణంవాక్యభేదకాల్పింగాప్యవదితిభావః॥ శ్రుతింవాచస్తే॥ ఉచ్యతే॥ పాణినిసూత్రాత్పాబ్రహ్మత్వాద్భ్ర
హ్మేతియత్తజ్ఞా నామికింపిషయసుఖంభంభచభూతాకాశంబ్రహ్మత్వేనజ్ఞాతుంనశక్నోమీత్యర్థః॥ ఖంకభంభూతంయత్సాగ
తదేవఖమితిసుఖనవిశేషితస్య స్వభూతత్వనిగాసః॥ తథాకంకభంభూతంయత్సంపదేవకమితివిభుత్వేనవిశేషితస్యకస్య
జన్యత్వనిరాసఇతివ్యతిరేకముభనాహ॥ తస్మాద్విమిత్యాదితా॥ అత్మవిద్యేతిశ్రుతిపరోధాత్పరీతకథ్యానమత్రా నిష్టమితి
భావః॥ పామయితి॥ ఆమయోదోషః సాధనపారతంత్యాగ్నిత్యాద్యః తస్మిహితత్వత్వర్థః । ప్రత్యేకగ్రహణేదోష

మాత్రాభిధానత్వప్రశ్నానాత్ । కథంపునర్వాక్యోపక్రమేసుఖవిశిష్టంబ్రహ్మవిజ్ఞాయతఇతి॥ ఉచ్యతే॥
‘ప్రాణోబ్రహ్మ కంబ్రహ్మ బంబ్రహ్మ’త్యేతదగ్నినాంపదనంశ్రుత్వోపకోసలఉవాచ॥ విజానామ్య
హంయత్ప్రాణోబ్రహ్మేతికంచఖంచతునవిజానామీతి । తత్రైదంప్రతిపదనం । ‘యద్వావకంసదేవ
ఖంయదేవఖంతదేవకమితి । తస్మాదంశబ్దోభూతాకాశేనిరూఢోలోకే॥ యదితస్యవిశేషణత్వేనకంశబ్ద
స్సుఖవాచీనోపాదీయేత, తథాసతిరేవతేభూతాకాశే బ్రహ్మశబ్దోనామాదిష్టివ ప్రతీకాభిప్రాయేణ
ప్రయుక్తఇతిప్రతీతిస్సాన్యత్ । తథాకంశబ్దస్యోపసంప్రయసంవరణజాతే సామయేసుఖే ప్రసిద్ధ
త్వాత్॥ యదితస్యఖంశబ్దోవిశేషణత్వేననోపాదీయేతాతాకంసుఖంబ్రహ్మేతిప్రతీతిస్సాన్యత్॥ ఇతరేత
రవిశేషితాదుకంభంశబ్దాసుఖాత్మకంబ్రహ్మగమయతః । తస్మాద్ద్వితీయేబ్రహ్మశబ్దేననుపాదీయమానకం
ఖంబ్రహ్మేత్యేవోచ్యమానకంశబ్దస్య విశేషణత్వేనైవోపయుక్తత్వాత్సుఖస్య గుణస్యాధ్యయత్వం
స్యాత్, తస్మాద్గుణాదిత్యుభయోఃకంభంశబ్దయోఃబ్రహ్మశబ్దశిరస్త్యంకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతి । ఇష్టం
హిసుఖస్యాపిగుణస్యగుణేవద్వైయగ్త్వం । తదేవంవాక్యోపక్రమేసుఖవిశిష్టంబ్రహ్మపదిష్టం । ప్ర
త్యేకంచగార్హపత్యాదయోగ్నియస్త్వంస్వంసుహిమానముపదిశ్య ఏహసోవ్యతే అస్తద్విద్యాఅత్మవి
ద్యాచేత్యుపసంహరంతఃపూర్వప్రబ్రహ్మనిర్దిష్టమిజ్ఞావయంతి । ఆచార్యస్తుతేగతింపత్యేతిచగతి
మాత్రాభిధానప్రతిజ్ఞానమధాంతరవివక్షాంతరయతి । ‘యథాపుష్కరతలాశఆహాసశ్లిక్యంతే ఏవ
మేవంవిదిపావంకర్తనగ్లిప్యతే’ఇతిచాక్షిప్తానంపురుషం విజానతః పాస్త్యనానుపహాతంబుగ్నివస్త్వక్షిప్తాన
స్యపురుషస్యబ్రహ్మత్వంవర్తయతి । తస్మాత్సకృతస్త్వేవబ్రహ్మణోఽక్షిప్తానతాంసంయద్వానుత్వా
దిగుణతాంచోక్త్వా అర్పిరాదికాంతద్విదోగతింపత్యేమిశ్యచక్రమతే ‘యవిషోఽక్షిణీపురుషోవ్యతే

ముక్త్వాద్వయోర్గ్రహణేభిరతమాహ॥ ఇతరేతరేతి॥ విశేషితార్థకావశ్యతః॥ నన్వేకంబ్రహ్మేనాత్ర భేదయంచేన్య
హ్మపదాంతరంకిమథామిత్యతఆహ॥ తత్రేతి॥ విశేషణత్వేనభివ్యభూతత్వవ్యావర్తకత్వేనేత్యర్థః॥ బ్రహ్మశబ్దశ్చిరోయ
యోస్తత్త్వమితిప్రహః॥ అధ్యయత్వేకోదోషస్తత్రాహ॥ ఇష్టంహీతి॥ మార్గోక్త్వాసగుణవిద్యాత్వావగమాదిభా
వః॥ అత్మవిద్యావదేవోపసంహారాదపిప్రకృతంబ్రహ్మేత్యాహ॥ ప్రత్యేకంచేతి॥ వృథివ్యగ్నిర్నమాదిత్యితిమమచత
సక్రిస్తనవోఽభూదితిగాహాపత్యఉపదిదేశ । ఆహాచిశేషతాగ్నిచక్రమభివ్యన్వాహార్యవచనఉవాచ । పాణి
నిఆకాశోద్యోగ్నివ్యతిస్థిమహిమానమాహవనీయోజగాదేతిభావః । ఇయమస్మాకమగ్నినాంవిద్యాప్రత్యేకముక్తా
త్మవిద్యాతుపూర్వమస్మాభిర్విరిత్యాప్రాణోబ్రహ్మేత్యుక్తత్వత్వర్థః॥ ఉచ్యతామగ్నిభిర్వ్రహ్మచాయాత్మాగురుణోచ్య
తాంపక్త్యభేదాదితత్రాహ॥ ఆచార్యస్త్యతి॥ ఏకవాక్యతానశ్చయాత్సక్త్యభేదేనాన్యభేదత్వత్వర్థః॥

శమదర్శనమనుస్మత్యైషభాయాఽన్యత్యంత్యర్థః జీవంభరస్యతి॥ తథేతి॥ జాన్యంధస్యాప్యహమిత్యవిశేషేణ జీవస్యాభి
 వ్యత్యైష్వయరేపథానమిత్యయ్యుక్తమిత్యర్థః॥ దృష్టతథితి॥ శ్రుతావితశేషః॥ నను “చక్షోఃస్సూర్యోఅజాయత సూర్యోఽ
 స్తమేత” ఇతివాక్యమునురాదేవాభిప్రసాదిబాధితమిత్యాశంక్యాహ॥ అమరత్వనాపీతి॥ భీషభయేన అస్మాదీశ్వరాద్వా
 యుక్తం॥ అగ్నిశ్చేంద్రశ్చస్వస్యకార్యంకురుతః॥ ఉక్తాపేక్షయాపంచమోమృత్యుఃసమాప్తాయమాంసికతేధావరీ
 త్యర్థః॥ ఈశ్వరపక్షేద్యశ్యశీత్యయ్యుక్తంతత్రాహ॥ అస్మిన్నితి॥ రర్శనమనుభవః॥ తస్యశాస్త్రే శ్రుతస్యశాస్త్రమే
 వకరణంకల్ప్యంసన్నిధానాత్ తథాచ శాస్త్రకరణకోవిద్వదనుభవఉపాసనాస్తుత్యగ్గడవ్యతత్యర్థః॥ తస్మాదుప
 శాసలవిద్యావాక్యముపాస్యేప్రహ్లాదసమన్వితమిసిద్ధం॥ ఇతిచతుర్థాధికరణమ్॥ *

పిసాధారణైకత్వముశరీరేంద్రియసంబంధేనతినవయుష్యేవావస్థితత్వంశక్యంవత్తుం॥ బ్రహ్మణస్తుసర్వ
 వ్యాపివోపన్యప్తఉపలబ్ధ్యర్థోహృదయాదిదేశ విశేషసంబంధః॥ సమానశ్చపిజ్ఞానాత్సన్యప్యమృతత్వాద్వి
 నాంగుణానామసంభవః॥ యన్యపిజ్ఞానాత్సాచరమాత్మనోఽనన్యవివ తథాప్యవిద్యాకామకర్తృకృతం
 తత్త్విత్త్యర్థస్యసాధారోపతంభయంచెన్యమృతత్వాభయత్వేనోపపద్యతే॥ శంయద్వామత్వాదయ
 త్వైతత్త్విన్నవైశ్వర్యాదనుపపన్నావః॥ దేవతాత్మనస్తు రత్తిభిరేషాఽస్త్రిప్రతిష్ఠితోఇతిశ్రుతేః యన్య
 పివకుమ్యవస్థానంస్యాత్తథాప్యాత్మత్వంతావన్నసంభవతి పరాగూహిత్యాత్॥ అమృతత్వాదయో
 పినసంభవంతి ఉన్నత్తిప్రశయశ్రవణాత్॥ అమృతత్వమపిదేవతానాందిరకాలావస్థానాపేక్షం॥ ఐ
 శ్వర్యవ్యాపిపరమేశ్వరాయ త్తంనస్వాభావికం, భీషాస్మాద్వాతఃపవతే భీషాదేతిసూర్యః భీషాస్మాదగ్ని
 శ్చేంద్రశ్చ మృత్యుర్ధావతిపంచమ ఇతిమంత్రవణ్ణాత్॥ తస్మాత్పరమేశ్వరపవాక్షిస్థానఃప్రత్యేతవ్యః॥
 అస్మింశ్చపక్షేద్యశ్యశీత్య ప్రసిద్ధపదుపాదానం శాస్త్రాద్యపేక్షం విద్యద్విషయంప్రరోచనాథామతి
 వ్యాఖ్యయం॥ *

— ❦ సూ॥ ౧౨॥ అంతర్యామ్యునిదై వాదిషుతద్ధన్యవదేశాత్॥ ❦ —

యథానుచలోకంపరంచలోకేన సర్వాణిచక్షుతాని యోంతరోయమయితీతువక్రమ్య శూక్రియతే
 ‘యఃపృథివ్యాంతర్థా పృథివ్యాఅంతరోయంపృథివీనవేదయస్యపృథివీశరీరంయఃపృథివీసంతరోయమయ
 త్యేవతతతత్తంతర్యామ్యమృత ఇత్యాది॥ అత్ర ‘అనిదై వతమలోకమధివేదమధియజ్ఞ మభిభూతమ
 భ్యాత్తంచకశ్చిదంతరవస్థితోయమయితాంతర్యామీతిశ్రూయతే॥ సకిమనిదైవతాద్యభిమానీదేవతా
 త్వాకశ్చిత్, కింవాప్రాప్రాణిమాదైశ్వర్యఃకశ్చిద్యోగీ, కింవాపరమాత్మా, కింవాఘాంతరం, కింవిది
 త్యపూర్వసంజ్ఞాదగ్గనాత్ సంశయః॥ కింతావన్నఃప్రతిభాతిసంజ్ఞాయాఅప్రసిద్ధత్వాత్సంజ్ఞా సౌప్యప్ర
 సిద్ధేనాఘాంతరేణకనచిచ్ఛవితవ్యమితి, అథవానానిమాపితమామఘాంతరంకించిదపితక్యమస్త్యభ్యుప

౧౨॥ ❦అంతర్యామ్యునిదైవాదిషుతద్ధన్యవదేశాత్❦॥ బృహదారణ్యకవాక్యముదాహరతి॥ యథాతి॥ అంతర్యామి
 బ్రాహ్మణేప్రతీయమానాథామాహ॥ అత్రేతి॥ యఃపృథివ్యామిత్యాదివాదేవతాఃపృథివ్యాద్యోఅనికృత్యయమయితా
 శూక్రియతే॥ తథాయస్సుర్వేషులూకేష్యిత్యధిలోకం॥ యస్సుర్వేషువేదేష్యిత్యధివేదం॥ యస్సుర్వేషుష్యైష్యిత్యధియ
 జ్ఞం॥ యస్సుర్వేషుభూతేష్యిత్యధిభూతం॥ యఃప్రాణేతిన్యన్యత్వాదియలక్షిత్యంతమధ్యాత్మచేతివిభాగః॥ అశరీరస్య
 నియంతృత్వసంభవాసంభవాభ్యాంసంశయః॥ పూర్వత్రేష్వరస్యాక్షిస్థానత్వసిద్ధయేపృథివ్యాదిస్థానాదైశోవృష్టాంత
 ఉక్తప్రస్య దృష్టాంతవాక్యసేత్వర పరత్వమత్రాక్షివ్యసమాసీయతతత్యాత్మేవసంగతిః, అతఃపూర్వప్రతేనాస్యఫలవ
 త్త్వం॥ అవాంతరిఫలంకుపూర్వపక్షేఽనిశ్చయోపాప్తిః సిద్ధాంతేత్రత్యక్తిప్రహ్లాదసమిమంతవ్యం॥ స్వయమేవాను
 చింపదస్సయోంతరమాహ॥ అథవేతి॥ అనిచ్ఛితాధైఫలాభావేనాఫలస్యవేదాత్తత్వాయోగాదితిభావః॥ తథాచశూక్రియ

తే దేవః స్య దేవస్యా యత సంతరిరం లోక్యతే నే నేతి లోకశ్చ యుజ్యో గతిః సద్భక్త ప్రకాశకం మనత్యగృహః । ఉప
క్రమాది నాంతర్యాప్తై క్యనిశ్చయాదనేక దేవతో నయ క్తత్యరుచే రాహుః ॥ యోగి నో వేతి ॥ ఆగంతుక సద్దస్యాంతర్యా
మిత్యే సద్దసాధనకల్ప నాగోన వాన్మనోస్థిప కాంతర్యామితి సిద్ధాంతయతి ॥ ఏవం చాస్త్యత్యతి ॥ దేవతాని నా సహజ్యం
రమాహ ॥ యంబుధివీతి ॥ ఈశ్వరో న సంయంతా అశరీర త్వాన్ముటవతి త్యుక్తం శరీర స్యతి ॥ నైషదో చ త్యతి ॥ నియమ్యాతిరక్త
రీతశ్చాన్యత్వం వా హేతుశ్చరీరా సంబంధిత్వం వా ॥ అద్యేస్య దేవానియంతరిదేవేవ్యభిచారః ॥ ద్విరీయస్త్యైకః ॥ ఈశ్వర
స్యానిత్యోపాన్తి శసర్వ సంబంధిత్వాదిత్యాహ ॥ యాన్నియచ్ఛతీతి ॥ సశరీరో నయంతేతి లోకశ్చ యుజ్యే నమస్త్యైకతయక్తం ॥

గంతుం । అంతర్యామిశబ్దశ్చ తత్సమయోగేన ప్రవృత్తౌ నాత్మ్యంతనప్రపంచః । తస్మాత్సృశివాత్మ్య
విషానీకశ్చైదైవోంతర్యామీస్యాత్ । తథావహూయితే వృథా వ్యయం స్యాదుతమం అస్మిన్లోకోజ్జ్యో
తరిత్యాది । సచకార్యకరణవత్త్వాత్సృశివాదీనంతస్త్యైకమయినయితియైత్తిః । తేనాత్మ్యవోయనయ
శ్చత్వంయోగినోవాకస్యదిశ్చిత్తస్యసర్వానుప్రవేశేనయనయిశ్చత్వంస్యాత్ । సమవయమాత్మాప్రస
తేఅకార్యకరణత్వాచత్యైవంప్రాప్తభిక్షముభ్యతే । యోంతర్యామ్యంతైవాదివహూయితే సమవయ
త్వైవస్యాన్నాన్యథా । ఖతః, తద్భిక్షవచేశాత్ । తస్యహిసవమాత్మవోభర్తృభావనిధిభ్యామానాన్యత్వం
తే । వృథావ్యాదితావదభిదైవాదిభిదభిక్షంసమప్రసవికారజాతమంతస్త్యన్యమయనీతిపరమాత్మవోయ
మయిశ్చత్వేంభర్తృఉపపద్యతే, సర్వవికారకాకణత్యైసహిసర్వశక్త్యవపత్తిః । ఎవతత్త్వాంతర్యామ్య
వృశిభిత్తాత్మాత్మకత్వైముఖ్యపరమాత్మనడిపపద్యతే । యంప్రసవీదవేదేతదవృత్తీవతాయా
అభిజ్ఞేయమంతర్యామిణంబురీషణదేవతాత్మవోవ్యవహంతస్యనిణంబిశ్చయతి, సృశీదేవతాహ్యహను
ప్తిసృశీత్యాత్మానంబిజానీయాత్ । తథా అవ్యభిజన్తృతాభిత్తాత్మ్యవదభోమాపాదిపహిసర్వాత్మక
మాత్మనడిపపద్యతే । యస్త్యైకార్యకరణస్యపరమాత్మవోయనయిశ్చత్వంసోపపత్తీనభి, నైపదో
షః, యాన్నియచ్చతితరాకార్యకరత్వైవతస్యకార్యకరణవత్త్వైవపత్తిః । తస్మాత్సృశివాన్యంతైవ్యనవ
స్థావోపశ్చనసంభవతి భేదాభావాత్ । భేదేహిసత్వనవస్థాదోషపత్తిః । తస్మాత్సృమాత్మైవాం
తర్యామి । ...

— * సూ || ౧౯ || నవస్తోత్రమర్చనశ్శివానమ్. * —

యశువుపపప్తత్యాద్యవదాః ప్రకాశస్యసంభవతి తథాపి సప్త్యత్యాద్యవదాః సంభవతి ప్రకాశ

యశువుపపప్తత్యాద్యవదాః ప్రకాశస్యసంభవతి తథాపి సప్త్యత్యాద్యవదాః సంభవతి ప్రకాశ

సమస్తము చేతనపొంది కార్యజ్ఞుడగువానిలో నయిదుసంతచ్చక్రిమత్త్వం నయింగుత్వం గానా వింగుత్వానాశక్తైశ్చి
 ద్విశశ్రేరంబువైవోపపన్నం. ననుబహునయింబుర్చీవప్యవ్యోనియింబా చేతస్యావ్యవ్యత్యనవభేద్యతతహ || తస్యాసీతి ||
 సమస్తం సమస్తం గుత్వం తుత్వం సమస్తమితి || తస్యనియంత్రంతరానుమానేశ్వరిబాధఇతి నానవభేద్యతః || యద్య
 తుత్వరాధ్యైవతత్త్వనయాజీవస్యనియంత్రత్వోచ్ఛ్రేతః || సత్యభేదాభావాన్నానవభేద్యతః || *

౧౯॥ ప్రధానం గుహ దాదీత్ర మేణకం ప్రస ర్తగ్గతితరు-స్యాపవయత్తాహః । అప్రవర్యమితి ॥ గూపాదీని-
నత్వా దపి జ్ఞేయం సర్వతో ద్భు ప్రమ ప్రమివతిత్తతిడత్వా దిగ్యర్థః । అథ, అప్రధానం చేతనం తస్య గమాణా మభిధా-

నాదివిశ్వరూపః ఉత్తరసూర్యసంశంకామాహ యదిప్రధానమిత్యాదిసో అమృతశ్చేతి వివాదివోదేహంతరభో
 గానుపవత్తైరిత్యర్థః యథాదేవదత్తకర్తృకమనశ్రియాయాః గ్రాహకమా నదేవదత్తః తథాత్మకర్తృకదర్శనాది
 శ్రియాయా అనాత్మావిషయసత్త్వాద్ శ్రియాయాః కర్తృవిషయత్వాయోగాదిత్యాహ కర్తృతీతి శ్రియాయాం
 సుఖికర్తృప్రధానంకమనశ్చేతి సాక్ష్యం శ్రియాయా మేకస్య సుఖత్యప్రధానస్యయోగ్యిరోధాన్నకతుః కమాత్వ
 మిశ్యభవః | దృష్టేర్దృష్టారమాత్మానంతయోద్భవ్యాదృష్ట్యావిషయీకుర్యాత్ త్యాదిశుతీశ్చేదృష్టత్వాద్విభమా
 త్యాగీరస్యేత్యాహ సేతి *

౨౦ || అపిశబ్దసూచితహేతుముక్త్యాకంఠోక్తంహేతుమాహ || అపిచోభయేఽపి || భేదేనెహసూత్రాద్విత్వికభేద
 స్యాదేతనత్వేనతైరిభ్యవగమాత్ | అవ్యభాప్తజ్ఞానప్రత్యక్షోక్తానంతోమంతాఽజ్ఞాతోజ్ఞాతే
 వివాదాక్యతేషభిమానవతి | అత్తత్వమపినప్రధానస్యోపపత్తే యదిప్రధానమాత్మత్వప్రప్తృత్వాన్య
 సంభవాన్నాంతరాన్యభ్యవగమ్యతే శాగీరస్త్యంతర్యామీభవతు శాగీరోహితేతనత్వాదృష్టేర్దృష్టో
 తామంతావిజ్ఞాతాదభవత్వాత్తాచప్రత్యక్షాత్, అమృతశ్చైత్యధర్మభావభోగోపవత్తే | అవ్యభ
 త్యాదయశ్చైత్యశాగీరేమప్రసిద్ధావగమనాదిశ్రియాయాః కర్తృప్రవృత్తిరోధాత్ | నదృష్టేర్
 ధారంపశ్యేదిత్యాది శుక్రిభ్యస్య | తస్యచకార్యకరణసంఘాతమంతర్యమయితుంశీలంభోక్తృత్వాత్ |
 తస్మాచ్ఛాగీరోతర్యామీశ్యతఉత్తరంపరతి | *

— జ్ఞా మా ౨౦ శాగీరశ్చోభయేఽపి భేదేనైవమనీయతే || జ్ఞా —

నేతిపూర్వసూత్రానువర్తతే శాగీరస్య నాంతర్యామీస్యాత్ కస్మాత్ యద్యపిప్రప్తృత్వానయో
 గత్వాప్రస్యసంభవంతి తథాఽనుటాకాశవచుపాధిపిచ్చిన్నత్వాన్నకాత్మైర్వ్యవస్థావిషయంతర
 వస్థాతుంధయంతుంచగోచరి | అపిచఉభయేషిశాఖనః కాణ్వీమాధ్యుందినాశ్చాంతర్యామిణోభేదే
 నైసంశారంవృద్ధివ్యాదివదితానత్వేనయన్యత్వేనానీయతే | యోజ్ఞా నేతిత్వేనైతికాత్వాః |
 యఅత్తైతిత్వేనైతిమాధ్యుందినాః | యఅత్తైతిత్వేనైతిత్వేనైతివత్వాతేనవత్వాత్తైతిత్వశాగీరస్యవా
 చకః | యోవిజ్ఞానేతిత్వేనైతిత్వేనైతిపాతేజ్ఞానజ్ఞేనశాగీరఉచ్యతే, విజ్ఞాననయోహిశాగీరఉతి | త
 స్మాచ్ఛాగీరాదన్యతాశ్చాగీరోతర్యామీతిసిద్ధం | కథంపునరేకత్వాదేహేద్వాప్రప్తృరాపుపవత్తే | య
 శ్చామీశ్వరోంతర్యామీయశ్చాయమితరశాగీరః కాపునరిహనుపవత్తి | నావ్యోతోఽస్తిప్రప్తేత్యా
 దిశుక్రితవచనంవిరుద్ధేన | అప్రహితకృతాదంతర్యామిణోఽన్యప్రప్తారంభోత్తాంమంతారంవిజ్ఞా
 తారంచాత్మానంప్రతిషేధతి నియంతరప్రతిషేధాథామేకత్వంనయితేత్, న, నియంత్రంతర
 ప్రసంగాత్, అపిశేషత్రవణాచ్చ | ఆలోచ్యతే | అవిద్యాప్రత్యుపాపికార్యకరణోపాధినిమిత్తో
 యంశాగీరాంతర్యామిణోర్భేదవ్యవధేశోనపారమాధిః | ఏకోహిప్ర్యాగాత్తాభవతినద్వాప్రత్యగా
 త్వానాసంభవతః | ఏకన్యైవతుభేదవ్యవహరణపాధిక్యతః, యథాఽనుటాకాశోపాధికోశభిః | తతత్వ

భూరింధరసితుంశంకతే || కథమితి || నన్వత్రైకోభోక్తాదేవః ఈశ్వరస్త్యభోక్తేనైవరోపగతిశంకతే || కాపునరితి || *
 యోగ్యేనశుక్రివిగుణితపూర్వవాద్యాహ || నాన్యగతి || సవిషమ్యుక్తమాహ || అశేతి || శుక్రితేరథాంతరమాత్రం
 క్యుపేషతి || నియంత్రంతరేత్యాదినా || సతేవలమప్రసక్తప్రతిషేధః, కింఽవిశేషేనప్రప్త్యంతరనిషేధశుక్రితేన
 ర్యావ్యంతరనిషేధాథాన్యభావశ్చేత్యాహ || అవిశేషేతి || తస్మాత్సన్వితేయఅత్తైతిత్వనితిశుక్రితాచప్రప్తృభేదో
 రయన్తా || నాన్యగతివాక్యతేషభేదనిరాసాదిప్రాప్తేభేదఉపాధిక్యతశ్చుక్రితమాభ్యాసనాద్యతత్తీసమాధర్మై
 ఆలోచ్యతగతి || భేదస్పృశ్యతేనస్యాదతతహ || ఏకోహితి || శారవేణ్యయోరహంకీగోదరత్వాసంభవాదేకపవత్తే

చరతదగోచరస్యఘటవదనాత్పత్నాన్నాత్పభవస్సత్యత్యర్థః॥ తతశ్చేతి ॥ కల్పితభేదాంగీకారాద్భేదాపేక్షంసర్వం
యజ్యత్యర్థభావః॥ తస్మాదంతర్యామిబ్రాహ్మణంజ్ఞేయేబ్రహ్మణీసమన్వితమితిసర్థం॥ ఇతిపంచమాధికరణమ్ ॥ ...*

౨౧॥ * అదృశ్యత్వాదిగుణకోఢయోగైః * ॥ ముండకవాక్యముదాహరణి ॥ అథేతి ॥ కమవిద్యాపాపవరి
ద్యోక్త్యనంతరంయయానిగుణంజ్ఞాయతేపరాసోద్యతేతామేవిషయోక్త్యానిధిశతి॥ యత్రదితి ॥ ఆదేశ్యంఅదృ
శ్యంజ్ఞానెంద్రియైఃఅగ్రీహ్యంకమేంద్రియైః॥ గోత్రంవంశః॥ వర్ణోబ్రాహ్మణత్వనిజాతిః ॥ చతుశ్శ్రీత్రశూ
న్యంఅవయుశ్శ్రీత్రం ॥ పాణిపాదశూన్యమపాణిపాదం ॥ జ్ఞానకమేంద్రియవికలత్వభావః ॥ విభంప్రభంసు
సూక్ష్మం మజ్జేయత్వాన్నిత్యావ్యయ పదాభ్యాం నాశావశ్యయయోర్నిగానః ॥ భూతానాంయోగంప్రకృతీయత్వ

భావ్యజ్ఞేయాదిభేదశ్రీతీయఃప్రస్యతేదీక్షచప్రమాణానసంపారాను భవోఽనిప్రత్యేకశాస్త్రంచేతి
సర్వమేతదుపపాతే ॥ తథాచశ్రుతిః యత్రసాద్యైతమివభవతితదంతరత్వతఃపశ్యతీస్యవిద్యాపదయే
సర్వస్యవహారంవన్యయతి॥ యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్తతేనకంపశ్యేదితివిద్యావిషయేసర్వస్య
విహారంవారయతి॥ ...

— సూ॥ ౨౧॥ అదృశ్యత్వాదిగుణకోఢయోగైః —

• అథపదాయయాతదక్షరమధిగమ్యతే యతదదేశ్య మగ్రీహ్యమగోత్రనానిధిమచయు శ్శ్రీ
త్రంతదపాణిపాదంసత్యంవిభంసర్వగతంసుసూక్ష్మం తదవ్యయంయన్ముతయోగంపరిపశ్యంశీరాశ్చ
తిత్రాయతే ॥ తత్రసంశయః ॥ కిమయమదృశ్యత్వాదిగుణకోభూతయోగంప్రధానంస్యాత్, ఉతశా
రీరి, అపహాస్విత్వరమేశ్వరశ్చితి ॥ తత్రప్రధానమచేతనంభూతయోగితియత్తం, అచేతనానామే
వతత్రప్రప్టంతత్వేనోపాదానాత్ యథోణాభిస్సృజతేస్పృష్టతేచయథావృణివ్యామోషభయస్సం
భవతియథాసతేపురుషతైశ్లోమానాతథాక్షరాస్సంభవతీహపిశ్యమితి॥ ననాణానాభిపురుషశ్చ
చేతనాపిహస్పృష్టంతత్వేనోపాత్తై, నేతిబ్రూమః, నహిదేవలస్యచేతనస్యతత్రసూత్రయోగత్వంశక
లామయోగత్వంవాస్తే ॥ చేతనాభిస్సృజతమచేతనంహ్యాద్దనాభిశరీరంసూత్రస్యయోగిపురుషశరీరం
చతేశలామూమితిప్రసిద్ధం॥ అపిచ ॥ పూర్వతాదృష్టత్వాద్యభిలాపసంభవేఽత్రప్రత్యాద్యభిలాపా
సంభవాన్నప్రధానమభ్యుపగతం॥ ఇహత్వదృశ్యత్వాదయోధమాణః ప్రధానైసంభవంతి, నచాగ్రవి
రుద్ధ్యమానోధమణఃకశ్చేదభిలప్యతే ॥ నను యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యయంవాక్యశేషాఽచేతనైప్రధానై
నసంభవతి ॥ కథంప్రధానంభూతయోగిప్రత్యాయశ్చితి॥ అతోచ్యతే॥ యయాతదక్షరమధిగమ్యతే
యతదదేశ్యమిత్యక్షరశబ్దేనాదృశ్యత్వాదిగుణకోభూతయోగం శాసయిత్వా పునఃప్రాయవ్యతి
అక్షరాత్పరతఃపరశ్చితి॥ తత్రయఃపరోఽక్షరాచ్చుగ్రీతస్ససర్వజ్ఞస్సర్వవిష్వభవివ్యతిప్రధానమేవాక్షర
శబ్దనిధిఃప్రభూతయోగః ॥ యదాతుయోగశబ్దోనిమిత్తవాచితదాశారీరోపిభూతయోగిస్స్యాత్, ధ

శ్యంతీధీరాః పండితాస్తేవత్తరంతద్విద్యాపరేత్యన్వయః ॥ అదృశ్యత్వాదిగుణానాంబ్రహ్మప్రధానసాధారణత్వాత్సం
శయః ॥ పూర్వనద్రీప్తత్వాదీనాంచేతనధర్మాణామతాగ్రీకురీతే॥ అనుప్రధానమితిప్రత్యుదాహరణేన పూర్వప
దయతి॥ తత్రేతి॥ పూర్వపక్షేప్రధానాయుపాస్తేః సిద్ధాంతేగుణానీరితిఫలం ॥ ఉపానాభిస్తూతాతీట్యంతయా
స్వదేహస్యజుఃఉపసంహరణచేత్యర్థః॥ సతోజీవతః॥ ననుపూర్వంనిరస్తంప్రధానంకథముద్ధావ్యతేతతాగ్రీహ ॥ అపి
చేతి॥ అత్రప్రధానైరుద్ధ్యమానోఽసంభావితోపాక్యశేషశ్చగ్రీతశ్చితిశంకతే ॥ ననుయశ్చితి ॥ పంచమ్యంతాక్షరశ్రు
త్యాభూతప్రకృతేఃప్రత్యభిజ్ఞానాత్ప్రధమాంతపరశ్చోక్తస్యజగన్నిమిత్తేశ్వరస్యసర్వజ్ఞత్వాదికమిత్యాహ ॥ అతో
చ్యతేతి ॥ సందిగ్ధమవాక్యశేషాదిత్యాదేనసిద్ధాంతయతి ॥ ఏవంప్రాప్తశ్చితి॥ చేతనాచేతనత్వేనసందిగ్ధభూతయో

నాయస్సర్వజ్ఞాభివాక్యశేషాదీశ్వరత్వనిగూయ్యత్యేతదయుక్తంవాక్యశేషేభూతయోనేప్రత్యభిజ్ఞాపకాథావాదిత
 శంకతే॥ నన్వతి॥ ఇదికథాఃప్రకృతిరితిసూత్రేణప్రకృతేరపాదానసంజ్ఞాయాంపంచమిహప్రకాశాదక్షరాత్పంచవర్ణ
 ప్రకృతిత్వేనోక్తాక్షరస్యభూతయోనేప్రత్యభిజ్ఞాపకాథావాదితప్రకృతిత్వలింగేనప్రత్యభిజ్ఞానమస్తీతిసమాధతే॥ అతో
 చ్యత ఇతి॥ ఎతత్కార్యంబ్రహ్మసూత్రాత్మకంసామూహపంఘాలంతతోన్నంప్రీహ్యదీత్యథాః॥ యదుక్తంచంచమ్యం
 తాక్షరశుక్రిత్యాభూతయోనేప్రత్యభిజ్ఞావాదచేతనత్వమితత్ప్రామా॥ అక్షరాత్పరత ఇతి॥ సాయమక్షరశబ్దోభూత
 యోగంపరామృతశతవిద్యాధిగమ్యత్వేనోక్తస్యాక్షరస్య భూతయోనేరక్షరం పుగుషంవేదేత్యక్షరశుక్రిత్యావేద్యత్వ
 లింగవత్పాపూర్వమేవబ్రహ్మత్వేనసారామర్శాదిత్యాహ॥ యేనేతి॥ యేనజ్ఞానెనాక్షరంభూతయోనింసర్వజ్ఞంపురు

క్షానప్రకృత్యాంభూతజాతస్యోపసర్జనాదితి॥ ఏవంప్రాప్తేభిసీయతే, యోయమదృశ్యత్వాదిగుణకో
 భూతయోనిస్సుపరమేశ్వరేవస్యాన్నాన్య ఇతి॥ కథమేతదవగమ్యతే॥ ధర్మోక్తేః॥ పరమేశ్వరస్యహింస
 త్యభిజ్ఞానాచ్యమానోదృశ్యతే॥ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదితి॥ నహిప్రధానస్యాచేతనస్యశారీరస్యవోపాధి
 పరిచ్ఛిన్నవృత్తిఃసర్వజ్ఞత్వంసర్వవిత్త్వంచాసంభవతి॥ నన్వక్షరశబ్దనిర్దిష్టాద్యభూతయోనేపరమైవ
 వైతస్సర్వజ్ఞత్వంసర్వవిత్త్వంచనభూతయోనివిషయమిత్యుక్తం॥ అతోచ్యతే॥ నైవంసంభవతియ
 తాగ్రణం॥ అక్షరాత్సంభవతీహవిశ్వమితిప్రకృతం భూతయోనిమహాజాయమానప్రకృతిత్వేననిర్దిశ్య
 నంతరమపిజాయమానప్రకృతిత్వేనైవసర్వజ్ఞంనిర్దిశతి॥ “యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యస్య జ్ఞానమయంతః
 తస్మాదేతన్ప్రహ్మనామూహపమన్నంచజాయత”ఇతి॥ తస్మాన్నిర్దేశసామ్యేనప్రత్యభిజ్ఞాయ మానత్వా
 ద్విక్యతవైవాక్షరస్యభూతయోనేస్సర్వజ్ఞత్వం సర్వవిత్త్వంచధర్మఉచ్యత ఇతిగమ్యతే॥ అక్షరా
 త్పరతఃపరత ఇత్యప్రాపిన్ప్రకృతాద్భూతయోనేరక్షరాత్పరతఃకన్పిదభిసీయతే॥ కథమేతదవగమ్యతే॥
 ‘యేనాక్షరంపుగుషంవేదసత్యంప్రవాచతాంతర్వతోబ్రహ్మవిద్యా’మితిప్రకృతవైవాక్షరస్య భూ
 తయోనేరదృశ్యత్వాదిగుణకస్యవక్తవ్యత్వేనప్రతిజ్ఞాతత్వాత్॥ కథంతేహి॥ అక్షరాత్పరతఃపరత ఇతి
 వ్యపదిశ్యత ఇత్యుక్తరసూత్రేవత్యాయః॥ అపిచాన్తద్వేపిద్యేవేదితవ్యేఉక్తేవరాచైవావరాచేతి॥ అ
 ప్రవరామృగేందాదిఅక్షణాంవిద్యాముక్త్యాబ్రవీతి॥ అథవరా యయా తదక్షరమధిగమ్యత ఇత్యాది॥
 తత్రపరస్యావిద్యాయావిషయత్వేనాక్షరంశుక్రితం॥ యదిపునః పరమేశ్వరాదన్యదదృశ్యత్వాదిగుణక
 మక్షరంపరికల్ప్యతేనెయంపరావిద్యాస్యాత్॥ పరాపరవిభాగోహ్యయంవిద్యయోరభ్యుదయసత్వేయ
 సఫలతయాపరికల్ప్యతే॥ నవప్రధానస్యవిద్యానిశ్చేయియసఫలాకేనవిభక్తవగమ్యతే॥ తిప్రశ్చవిద్యాః
 ప్రతిజ్ఞాయేరక తత్పక్షైరక్షరాద్భూతయోనే పరస్యపరమాత్మనఃప్రతిపాద్యమానత్వాత్॥ ద్వేవిష
 తువిద్యేతిహవేదితవ్యేనిర్దిష్టే శబ్దస్సన్నభగవోవిజ్ఞానేసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభవతీతిచైకవిజ్ఞానైససర్వవి
 జ్ఞానాపేక్షణంసర్వాత్మకైబ్రహ్మణివిషయమాణైవికల్పతే, నాచేతనమాత్రేకాయతనైప్రధానైభో

షంవేదతాంబ్రహ్మవిద్యాంయోగ్యానిశిష్యాని ప్రబ్రూయాదిత్యుపక్రమ్యాసామోహ్యమనాశ్చుభోక్షరాత్పర
 తఃపరత ఇత్యుచ్యమానః పరోభూతయోనిరిగమ్యత ఇత్యథాః॥ తస్మిన్పంచమ్యంతాక్షరశబ్దార్థః క ఇత్యాశంక్యాజ్ఞానమ
 లిపత్యుత ఇత్యాహ॥ కథమితి॥ పరవిద్యేతిసమాఖ్యయాఽపిరవిద్యపంచమ్యంతాక్షరశబ్దార్థః క ఇత్యాశంక్యాజ్ఞానమ
 నవిద్యాపికారణవిషయత్వాత్పరేత్యత ఆహ॥ పరాపరవిభాగోహితి॥ అన్యథలత్వేనాపరవిద్యాంసందిత్యాముక్త్యధి
 నోబ్రహ్మవిద్యాంపోవాచేతివాక్యశేషాత్తైరిత్యర్థః॥ అస్తుప్రధానవిద్యాపిముక్తిఫలత్వేనపరేత్యత ఆహ॥ నచేతి॥ నను
 యస్సర్వజ్ఞాభివాక్యప్రవరవిద్యావిషయ ఇత్యుచ్యతే, అద్రేశ్యవాశ్యేనతే ప్రధానవిద్యోచ్యత ఇత్యత ఆహ॥ తిప్రశ్చేతి॥
 ఇత్యభిజ్ఞానయోనేర్బ్రహ్మత్వమిత్యాహ॥ కన్పినితి॥ అచేతనమాత్రవైకాయతనముపాదానంతర్జ్ఞానతాగ్ర్య

చరఃతదగోచరస్యఘటవదనాన్తత్వాన్నాన్తభవస్సత్యత్యక్త్యర్థః | తతశ్చేతి || కల్పితభేదాంగీకారాద్భేదాపేక్షంసర్వం
యజ్యత్యత్యక్త్యర్థః | తస్మాదంతర్యామిబ్రాహ్మణంజ్ఞేయేబ్రహ్మణిసమన్వితమితిసద్ధం | ఇతిపంచమాధికరణమ్ || ...*

౨౧ || * అదృశ్యత్వాదిగుణకోధమోక్షైః * || మండకవాక్యముదాహరణి | అథేతి || కమణవిగ్యానాపావరవి
ద్యోక్త్యనంతరంయయానిగుణంజ్ఞాయతేవరాసోవ్యతేతామేవవిషయోత్పత్తిరభవతి | యత్తదితి | అద్రేశ్యంఅదృ
శ్యంజ్ఞానోత్పత్తియైఃఅగ్రహ్యంకేమేంత్రియైః | గోత్రంవంశః | వశోఽబ్రాహ్మణత్వోనిజాతిః | చతుశ్శ్రోతశా
న్యంతవతుశ్శ్రోత్రం | పాణిపాదతూన్యనాపాణిపాదం | జ్ఞానకేమేంత్రియవికల్పాత్త్యర్థః | విభుంప్రభుంసు
సూక్ష్మం మజ్జేయత్వాన్నిత్యావ్యయ ఏదాభ్యాంనాశావత్తయయోర్నిరాసః | భూతానాంయోగంప్రకృతీయన్వ

జ్ఞాతృజ్ఞేయాదిభేదశ్చ | తేయఃప్రసక్త్యాదీనచప్రమాణానిసంసారాను భవోఽగ్నిప్రత్యక్షశాస్త్రంచేతి
సర్వమేతదుపవ్యతే | తథాచశ్చితిః | యత్రిసాద్వైతమివభవతితదతత్త్వశంకావ్యతిరేకవిద్యావిషయే
సర్వవ్యవహారంవర్తయతి | యత్తత్త్వస్యసంస్కరమాత్మైవాగూత్రతేనకంవశ్యేదివివిద్యావిషయేసర్వవ్య
వహారంవారయతి || ...

— ❁ సూ || ౨౧ || అదృశ్యత్వాదిగుణకోధమోక్షైః ❁ —

• అథపరాయయాతదత్తురమధిగమ్యతే యత్తదద్రేశ్య మగ్రహ్యమగోత్రనావశామచయు శ్శ్రో
త్రంతదపాణిపాదంసత్యంవిభుంసర్వగతంసుసూక్ష్మం తదవ్యయంయన్భూతయోగింపరివశ్యంః సీరా'ఇ
తిశ్రూయతే | తత్త్రసంశయః | కిమయమదృశ్యత్వాదిగుణకోభూతయోగిప్రధానంస్యాత్, ఉతశా
రీర్షి, ఆహూస్విత్పరమేశ్వరఇతి | తత్త్రప్రధానమచేతనంభూతయోగిరియుక్తం, ఆచేతనానామే
వతత్త్రవృత్తాంతత్వేనోపాదానాత్ | యథోణాభిస్సృజత్యేష్టతేచయథావృణివ్యామోషభయస్సం
భవంతియథాసతఃపురుషతైశలోమానితథాక్షరాన్సంభవతీహపిశ్యమితి | ననాణానాభిపురుషశ్చ
చేతనాపహృష్టాంతత్వేనోపాత్తౌ, నైతిబ్రాహ్మః, నహిదేవలస్యచేతనస్యతత్త్రసూత్రయోగత్వంకేశ
లామయోగత్వంవాప్తి | చేతనాభిప్రత్యయచేతనంహ్యుద్గతాభిశరీరంసూత్రస్యయోగిపురుషశరీరం
చకేశలామామితిప్రసిద్ధం | అపిచ | పూర్వశ్రాద్ధప్రత్యావ్యభిలాషసంభవేప్రప్తృత్వాద్యభిలాషా
సంభవాన్నప్రధానమభ్యుపగతం | ఇహత్వదృశ్యత్వాదయోధమాః ప్రధానేసంభవంతి, నచాగ్రవి
రుద్ధ్యమానోధమఃకశ్చిదభిలప్యతే | నను | యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యయంవాక్యశేషాచేతనైప్రధానే
నసంభవతి | కథంప్రధానంభూతయోగిప్రత్యజ్ఞాయత్యితి | అతో'వ్యతే | యయాతదత్తురమధిగమ్యతే
యత్తదద్రేశ్యమిత్యత్తురశబ్దేనాదృశ్యత్వాదిగుణకోభూతయోగి శాశ్వత్యావృణివ్యామోషభయవ్యతి
అక్షరాత్పరతఃపర'ఇతి | తత్త్రయఃపరోఽక్షరాచ్ఛ్రోతస్ససర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యభవిష్యతిప్రధానమేవాక్షర
శబ్దసిద్ధిప్రభూతయోగిః | యదాతుయోగిశబ్దోనిమిత్తవాదితదాశారీరోపిభూతయోగిస్సాన్యోక్, ధ

శ్యంతిధీరాః పండితాస్తేదత్తురంతద్విద్యాపరేత్యన్వయః | అదృశ్యత్వాదిగుణానాంబ్రహ్మప్రధానసాధారణత్వాత్సా
ద్యయః | పూర్వపద్ద్రేష్టృత్వాదీనాంచేతనధర్మాణామతాగ్రీతేః | అస్తుప్రధానమితిప్రత్యుదాహరణేన పూర్వప
రాయా || తత్రేతి || పూర్వపక్షేప్రధానాద్యపాప్తిః సిద్ధాంతేగుణానిరీతిఫలం | ఉణానాభిష్టూతాకీటఃతంయూ
న్వదేహస్సృజతీపసంహరణచేత్యర్థః | సతోజీవతః | ననుపూర్వంనిరస్తంప్రధానంకథముక్త్యావ్యతేతతాగ్రహ || అపి
చేతి || అత్తప్రధానేవిరుద్ధమానోఽసంభావితోవాక్యశేషశ్చుగ్రఇతిశంకతే || ననుయఇతి || పంచమ్యంతాక్షరశ్చ
త్యాభూతప్రకృతేప్రత్యభిజ్ఞానాత్ప్రగ్రహంతపరశబ్దోక్తస్యజగన్నిమిత్తేశ్వరస్యసర్వజ్ఞత్వాదికమిత్యాహ || అతో'
వ్యతఇతి || సందిగ్ధమివాక్యశేషాదివిద్యాయేనసిద్ధాంతయతి || ఏవంప్రాప్తఇతి | చేతనాచేతనత్వేనసందిగ్ధభూతయో

నాయస్సర్వజ్ఞాభివాక్యశేషాదీశ్వరత్వనిర్ణయిత్యేతదయుక్తంవాక్యశేషేభూతయోనేప్రత్యభిజ్ఞాపకాభావాదిత
 శంకతే॥ నన్యతి॥ జనకతుఃప్రకృతిరితిసూత్రేణప్రకృతేరపాదానసంజ్ఞాయాంపంచమింద్రణాదక్షరాత్సంభవతీతి
 ప్రకృతిత్వేనోక్తాక్షరస్యభూతయోనేర్వాక్యశేషేరస్మాదిప్రకృతిత్వనింగేనప్రత్యభిజ్ఞానమస్తీతిసమాధతే॥ అతో
 చ్యతఇతి॥ ఎతత్కార్యంబ్రహ్మమాత్రాత్మకంనామనూపంఘాలంతతోన్నప్రీత్యధిపత్యభాః॥ యదుక్తంపంచమ్యం
 తాక్షరశుక్రిత్యాభూతయోనేప్రత్యభిజ్ఞానాదచేతనత్వమితత్త్రాహ॥ అక్షరాత్పరతఇతి॥ సాయమక్షరశబ్దోభూత
 యోగంపరామృతతీవశచిద్యాదికమ్యత్వేనోక్తపాక్షరస్య భూతయోనేరక్షరం పునఃపంచేద్యక్షరశుక్రిత్యావేద్యత్వ
 లింగవత్పాపూర్వమేవబ్రహ్మత్వేనవారామర్యాదిత్యాహ॥ యేనేతి॥ యేనజ్ఞానెనాక్షరంభూతయోనింసర్వజ్ఞంపురు

షాధన్యభ్యాంభూతకాతస్యోపసర్జనాదితి॥ ఏవంప్రాప్తైభిశీయతే, యోయమదృశ్యత్వాదిగుణో
 భూతయోనిస్సవరమేశ్వరీవపాప్యాన్నాన్యఇతి॥ కథమేతదవగమ్యతే॥ ధర్మితైః॥ పరమేశ్వరస్యహిం
 ర్మకామూల్యమానోదృశ్యతే॥ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదితి॥ నహిప్రధానస్యచేతనస్యశారీరస్యవోపాధి
 పరిచ్ఛిన్నదృష్టేఃసర్వజ్ఞత్వంసర్వవిత్త్వంవాసంభవతి॥ నన్యక్షరశబ్దనిర్దిష్టాద్యుభయోనేఃపరస్యై
 వైతస్సర్వజ్ఞత్వంసర్వవిత్త్వంపనభూతయోనివషయమిత్యుక్తం॥ అతోచ్యతే॥ నైవంసంభవతియ
 తాగ్రణం॥ అక్షరాత్సంభవతిహవిశ్వమితిప్రకృతం భూతయోనిమహజాయమానప్రకృతిత్వేననిర్దిశ్యో
 నంతరసపిజాయమానప్రకృతిత్వేనైవసర్వజ్ఞంనిర్దిశతి॥ “యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యస్య జ్ఞానమయంతః
 తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామనూపమన్నంచజాయత”ఇతి॥ తస్మాన్నిర్దేశసామ్యేనప్రత్యభిజ్ఞాయ మానత్వా
 ద్బ్రీకృతస్యైవాక్షరస్యభూతయోనేస్సర్వజ్ఞత్వం సర్వవిత్త్వంచధర్మఉచ్యతఇతిగమ్యతే॥ అక్షరా
 ద్విరతఃపరత్యత్రాపిన్ప్రకృతాద్భూతయోనేరక్షరాత్పరతఃకశ్చిదభిధీయతే॥ కథమేతదవగమ్యతే॥
 ‘యేనాక్షరంపునఃపంచసత్యంప్రాచావతాంతర్వతోబ్రహ్మవిద్యా’మితిప్రకృతస్యైవాక్షరస్య భూ
 తయోనేరదృశ్యత్వాదిగుణకస్యవక్తవ్యత్వేనప్రతిజ్ఞాతత్వాత్॥ కథంతహి॥ అక్షరాత్పరతఃపరత్యి
 వ్యపదిశ్యతఇత్సుతరసూత్రేవత్యామః॥ అపిచాత్రద్వేవిద్యేవేదితవ్యేఉక్తైవరాచైవావరాచేతి॥ అ
 త్రావరామృగేంద్రాదిలక్షణాంవిద్యాముక్త్యాబ్రవీతి॥ అథపరా యయా తదక్షరమధిగమ్యతేఇత్యాది॥
 తత్రపరస్యావిద్యాయావిషయత్వేనాక్షరంశ్రుతం॥ యదిపునః పరమేశ్వరాద్యదృశ్యత్వాదిగుణక
 మక్షరంచరికత్వైవనైయంపరావిద్యాస్యాత్॥ పరాపరవిభాగోహ్యాయంవిద్యారంభ్యదయస్సత్వేయ
 సఫలతయావరికల్ప్యతే॥ నవప్రధానస్యవిద్యానిశ్చేయసఫలాకెనవిరభ్యవగమ్యతే॥ తిప్రశ్చవిద్యాః
 ప్రజ్ఞాయేరక తత్పక్షైరక్షరాద్భూతయోనేః పరస్యపరమాత్మనాప్రతిపాద్యమానత్వాత్॥ ద్వేవివ
 తువిద్యేఇహవేదితవ్యేందిగ్ధే శక్తిస్సన్నభగవోవిజ్ఞాతేసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభవతీతిచైకవిజ్ఞానెనసర్వవి
 జ్ఞానాపేక్షణంసర్వాత్మకేబ్రహ్మణివివత్యమాణైవకల్పతే, నాచేతనమాత్రేకాయతనైప్రధానైభో

పంచేదతాంబ్రహ్మవిద్యాంయోగ్యానిశిష్యాయ ప్రబ్రూయాదిత్యుపక్రమ్యాపానోహ్యమనాశ్చభోక్షరాత్పర
 తఃపరత్యుచ్యమానః పరోభూతయోనిరిగమ్యతఇత్యభాః॥ తస్మిన్పంచమ్యంతాక్షరశబ్దార్థః కింత్యాశంక్యాజ్ఞానమ
 తివత్యుతఇత్యాహ॥ కథమితి॥ పరవిద్యేతిసమాఖ్యయాపితద్విషయస్యబ్రహ్మత్వమిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ ననుప్రధా
 ననిర్ణాపికారణవిషయత్వాత్పరేత్యతహ॥ పరాపరవిభాగోహితి॥ అగత్యఫలత్వేనావరవిద్యాంనిందిత్యాముక్త్యధి
 నోబ్రహ్మవిద్యాంపోవాచేతివాక్యశేషాంతైరిత్యర్థః॥ అస్తుప్రధానవిద్యాపిముక్తిఫలత్వేనపరేత్యతహ॥ నచేతి॥ నను
 యస్సర్వజ్ఞ ఇత్యగ్రేపరవిద్యావిషయఇత్యుచ్యతే, అద్రేశ్యవాక్యేనతే ప్రధానవిద్యోచ్యతఇత్యతహ॥ తిప్రశ్చేతి॥
 ఇతశ్చభూతయోనేర్బ్రహ్మత్వమిత్యాహ॥ కస్మిన్నితి॥ అచేతనమాత్రస్యైకాయతనముపాదానంతర్జ్ఞానకార్య

జ్ఞానేపిరదకార్యాణామాత్మనాంజ్ఞానసంభవతి । ఏవంజీవేజ్ఞానేతత్కార్యస్యభోగ్యస్యజ్ఞానసంభవతీత్యర్థః । బ్రహ్మవిద్యాశబ్దాచ్చభూతయోనిర్బ్రహ్మత్యాహ ॥ అపిచేతి ॥ సబ్రహ్మ సర్వవిద్యానాంప్రతిష్ఠాంసమాప్తిభూమింబ్రహ్మవిద్యామువాచ । బ్రహ్మణిసర్వవిద్యానాంవిద్యాఫలానాంచాంతర్భవాద్బ్రహ్మవిద్యాసర్వవిద్యాప్రతిష్ఠా । నన్నవరవిద్యాపరవిద్యాప్రకరణేకమర్థముకైత్యతఆహ ॥ అపరేతి ॥ స్థవంతేగచ్ఛంతీతిస్థవావిశాసినః । అదృశానిత్యఫలసంపాదనాశక్త్యాఃపోడకర్తృజఃపత్నీయజమానశ్చేత్యప్రాదశ । యజ్ఞేననామనిమిత్తేననిరూప్యంతేఇతియజ్ఞరూపాః । తథాహియతుమయాజయంతియజ్ఞంకారయంతీత్యత్విజః, యజతేఇతియజమానః, పశ్యంతీయజ్ఞసంయోగఇతిమాత్రేణపరిశ్రమస్యనకారంతాదేశోయజ్ఞసంబంధవిహితఇతివత్స, ఎవమృత్విగాదినామప్రవృత్తినిమిత్తంయజ్ఞఇతియజ్ఞరూపాయేష్యపరమనిత్యఫలకంకర్తృభృత్యుక్తం, ఏతదేవకర్తృశ్రేయోనాన్యదాత్మజ్ఞానమితియేమూఢాస్తుప్యంతిలేఖనఃపు

గ్యవ్యతిరక్తవాభోక్తరి । అపిచ సబ్రహ్మవిద్యాం సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠామథర్వాయజ్ఞేశ్వపుత్రాయప్రాహౌతి । బ్రహ్మవిద్యాంప్రాధాన్యేనోపక్రమ్యపరావరవిభాగేనపరాంవిద్యామక్షరాధిగమనీం దర్శయంప్రస్యాఃబ్రహ్మవిద్యాత్వందర్శయతి । సాచబ్రహ్మవిద్యాసమాఖ్యారవిభిగమ్యస్యాక్షరస్యాబ్రహ్మత్యేవాధితాస్యాత్ । అపరాత్వస్వదాదిలక్షణాకర్మవిద్యాబ్రహ్మవిద్యోపక్రమేణవస్యస్యతేబ్రహ్మవిద్యాప్రశంసాయై, “స్థవాహ్యేతలదృశాయజ్ఞరూపాలప్రాదశోక్తమవరం యేషుకర్మపతచ్ఛ్రేయోఽభిచందంతిమూఢాజరాంమృత్యుంతేపునరేవాపియంతీ” త్యేవమాదిగదావచనాత్ । నిందిత్వాచాపరాంవిద్యాంతతోవిరక్తస్యపరవిద్యాధికారందర్శయతి “పరీత్యలోకాన్సర్వదీతాన్బ్రహ్మణోనిర్వేదమాయాన్నాప్రకృతకృతేనతద్విజ్ఞానాశ్శాంసగురుమేవాధిగచ్ఛేత్సమిత్వాణిశ్రోత్రియంబ్రహ్మనిత్యమితి । యత్తూక్తమచేతనానాంపుధివ్యాదీనాందృష్టాంతత్వేనోపాదానాద్దాష్టాంతికేనావ్యచేతనైవభూతయోనినాభవితవ్యమితి, తదయుక్తం । నహిదృష్టాంతదాష్టాంతికయోరత్యంతసామ్యేనభవితవ్యమితియమోస్తి । అపిచస్థూలాఃపుధివ్యాదయోదృష్టాంతత్వేనోపాదాఇతి నస్థూలవదాష్టాంతికోభూతయోనిరభ్యుపగమ్యతే, తస్మాదదృశ్యత్వాదిగుణకోభూతయోనిఃపరమేశ్వరవివ ॥... .. *

— ❀ సూ॥౨౨॥ఏశేషణభేదవ్యవదేశాభ్యాంచనెతరా॥ ❀ —

ఇతశ్చపరమేశ్వరసవభూతయోనిః, నెతరాశాసీరఃప్రధానంవా । కస్తాత్, ఏశేషణభేదవ్యవదేశాభ్యాం । విశిష్టహితప్రకృతంభూతయోనింశాసీరాద్విలక్షణత్వేన ‘దివ్యోహ్యమూర్తఃపురుషస్సబాహ్యభ్యంతరోహ్యజోఽహ్యోహ్యమనాశుభ్ర’ ఇతి । నహ్యేతద్దివ్యత్వాదిఏశేషణమవిద్యాప్రత్యుపపాపితనామరూపపరిచ్ఛేదాభిమానినప్రధర్మాంశ్చాత్మనికల్పయతశ్శాసీరస్యోపపద్యతే । తస్మాత్సత్తాదావనిషదఃపురుషశబ్దాద్యతే । తథాప్రధానాదపిప్రకృతంభూతయోనింభేదేనవ్యవదేశతి । అక్షరాస్వరతః

నర్జన్మమరణమాపుష్కంతీత్యర్థః । యద్విజ్ఞానార్థంబ్రహ్మజ్ఞానార్థం గురుమభిగచ్ఛేదేవేనియమః । బ్రహ్మనిత్యస్యావ్యనభీతవేదస్యగురుత్వంవారయతి॥ శ్రోత్రియమితి ॥ కార్యముపాదానాభిన్నమిత్యంశేదృష్టాంతః । సర్వసామ్యేతవాప్యనిష్టావతైరిత్యాహ॥అపిచస్థూలాఇతి॥ *

౨౨॥ ఏశేషణాన్నజీవః భేదోక్తైర్నప్రధానమితిహేతుద్వయంవిభజ్యవ్యావప్తేః । విశిష్టహితాదినా । దివ్యోహ్యోహ్యసాత్కేఃస్వయంజ్యోతిరమూర్తఃపూర్ణః పురుషః పురిశయః ప్రత్యగాత్మబాహ్యంస్థూలమాభ్యంతరంసకారణంసూక్ష్మంతాభ్యాంసహాధిస్థానత్వేనతిథ్యతీతిసబాహ్యభ్యంతరః, హి తథాశ్రుతిమప్రసద్ధిత్యర్థః । అవిద్యాకృతంసావహూపాత్మకంశరీరంతేనపరిచ్ఛేదోఽల్పత్వం । తస్యశాసీరస్యధర్మాణాద్యమూర్తత్వాదీనిత్యర్థః । నన్నక్షరశబ్దేనప్రధానోక్తవశబ్దేనప్రధానస్యప్రతిజ్ఞాతంబాధ్యత తత్రాహ । అక్షరమవ్యాకృతమితి । అశోకివ్యాపౌతిస్వవికారవారమ

త్యక్షరం । అవ్యాకృతమకృతం అనాదితీయావత్ । నామరూపయోర్బిజయశ్చైవ ప్రత్యక్షమేవ సామ్యేనావ్యాకృతమపాదానమపి శక్తిరిత్యుక్తం । భూతానాంసూక్ష్మాఃసంసారాయత్రతద్భూతసూక్ష్మతా తద్భూతానాంసూక్ష్మతా ప్రత్యక్షయస్యతత్తథా । తస్యైవచిన్నాత్రస్యజీవేష్వరభేదోపాధిభూతంయత్తుక్షుశ్వరత్రయోవచితమేవ తద్భూతమపివాది నాంవ్యాఖ్యానంతద్భూత్యుపహిర్భూతం । ఎతస్మిన్జల్యక్షరేగాగ్ధ్యాకాశతత్త్వప్రత్యేక్ష్యమేవ సామ్యేనావ్యాకృతస్యచిదాశ్రయత్వశ్చిత్తే, ఆశ్రయవదలక్షణాయానిర్ములత్వాత్ । ససామూలప్రకృతేర్జ్యేకతావ్యవహితీ । సచ ఇంద్రోమాయాభిఃపురుషావక్షుయతఃఇతిశ్చిత్తీర్తానం । అజామేకామిత్యాద్యనేకత్రుప్తిబలంలాభానామేవ సహాయే సతప్యాశ్చిత్తేర్బుద్ధిభేదేనమాయాభేదానువాదిత్వాత్ । తదుక్తంసరేశ్వరాచాత్మ్యే “స్వతత్త్వేనావ్యాకృతేత్రమనాగపిసచిత్తతః” ఇతి । సాంఖ్యయోగాచార్యాఃపురాణేతిహాసకరారశ్వమూలప్రకృత్యైవ్యవహితీ । సత్త్వవిద్యైత్యే బంధముక్తివ్యవస్థాకథంశీచవ్యవస్థానాస్తీతివాచ్యంశ్రవణేప్రవృత్త్యాదిబాధాపాతాదిచేత్, ఉచ్యతే । యేహ్యపిద్యా నానాత్వమిచ్ఛంతి తైరపిపరిణామిత్యేనసాం శత్రుమపిద్యాయాలంగీకార్యం, తథాచానన్ధాన్తకస్త్వేయసంఘాతాన్త

పద్యఇతి । అక్షరమవ్యాకృతంనామరూపబీజశక్తిరూపంభూతసూక్ష్మమీశ్వరాశ్రయం తస్యైవోపాధి భూతంసర్వస్వాద్వికారాశ్చరోయోఽపికారఃతస్మాత్సరతఃపరఇతిభేదేన వ్యవహితీస్థరమాత్మానమహవి వక్షితందర్శయతి । నాశ్రుప్రధానంనామకించిత్స్వతంతత్త్వముభ్యుపగమ్యతేతస్మాద్భేదవ్యవహితీ ఉచ్యతే । కింతహిన్ । ప్రధానమపికల్ప్యమానంశ్చిత్తవిరోధేనావ్యాకృతాదిశబ్దవాచ్యంభూతేసూక్ష్మం పరికల్ప్యేత కల్ప్యతాం తస్మాద్భేదవ్యవహితీశ్చరమేశ్వరోభూతయోనిత్యేతదిహప్రతిపాద్యతే । *

కుతశ్చపరమేశ్వరోభూతయోనిః॥ *

—* సూ ॥ ౨౩ ॥ రూపోపన్యాసాచ్చ॥ *

అపిచ అక్షరాశ్చరతఃపర ఇత్యస్యానంతరం ‘ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణో’ ఇతి ప్రాణప్రభృతీనాంపుణివీ పర్యంతానాంతత్వానాంసర్గముక్తాతస్యైవభూతయోనెస్సర్వవికారాత్తకంరూపముపన్యస్యమానం పశ్యామః । “అగ్నిర్బుద్ధా చతుషీచంద్రమార్యోదిశశ్శ్రీత్రేవాగ్నివృతాశ్చవేదాఃవాయుఃప్రాణో హృదయంవిశ్వసుస్యవడ్భ్యాంపుణివీహ్యేషసర్వభూతాంతరాత్సై”తి । తచ్చపరమేశ్వరస్యైవోచితం సర్వవికారకారణత్వాత్ సకారీరస్య తనుమహిముఃనాపిప్రధానస్యాయంరూపోపన్యాససంభవతీ సర్వయాతాంతగాత్తత్వాసంభవత్, తస్మాత్సరమేశ్వరఎవభూతయోనిర్నేతరావతిగమ్యతే । కథం పునర్భూతయోనెరయంరూపోపన్యాసఇతిగమ్యతే । ప్రకరణాత్ ‘ఏవ’ ఇతిచప్రకృతానుకర్షణాద్భూత యోనింహిప్రకృత్యైవ ‘ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణో’ ఇవచసర్వభూతాంతరాత్సై’త్యాదివచనం భూతయోనిమ

నాపరిణతాఽవిద్యాంశోపహితజీవభేదాద్వ్యవస్థాసిద్ధ్యతి । యస్యజ్ఞానమంతఃకరణేజాయతేతస్యాంతఃకరణపరిణామ్యుజ్ఞానాంశనాశోముక్తిరితి । ఏవంచశ్రీతుస్స్వరూపానందప్రాప్తిః శ్రవణాదాప్రవృత్తిరిద్దదనుభవోజీవన్ముక్తిశాస్త్రంచేతిసర్వమబాధతంభవతి । సచైవంనానాజీవపటౌదవిశేషఃమూలప్రకృతినానాత్వాభావాదిత్యలం । పరిత్యేహి తుః॥ అవికారఇతి ॥ ననుమాత్రకృతాశ్చిత్తాప్రాధాన్యాద్భేదవ్యవహితీక్షత్రప్రకరణజ్ఞానాద్భేదోక్తిర్వాఖ్యా యితేతప్రామా॥ నాశ్రేతి॥ కార్యాత్తనాప్రథీయతఇతిప్రధానమజ్ఞానమేవ । తతోన్యస్యాప్రామాణికత్వాదిత్యకణః । అతోత్పాజ్ఞానమేవభూతయోనితిపూర్వపక్షంకృత్యానిరస్యతే । తన్నిరసేనాథాన్సాంఖ్యకల్పితప్రధాననిరాస ఇతిమంతవ్యం॥ *

౨౩ ॥ వృత్తికృష్టతేనాదౌసూత్రంవ్యాచక్షే ॥ అపిచేత్యాదినా ॥ ‘ప్రాణో’షసస్సర్వేంద్రియాణిచక్షంవాయు జ్యోతిరాపఃపుణివీతిశ్చిత్తిః । అగ్నిర్బుద్ధ్యలోకః అసౌవావలూకోగౌతమాగ్నిరితిశ్చిత్తే । ఏవృతావేదాఃవాగ్నిత్యన్య

యః | వద్యాంపాదావిత్వభాః | యస్యేదంబూవంసవససర్వప్రాణినామంతరాత్మైత్యర్థః | తనుమహిమ్నుఇతిఅబ్జశక్తైరిత్యర్థః | యథాకశ్చిద్భ్రష్టువిత్ స్వస్యసర్వాత్మత్వప్రకటనార్థమహమన్నమితిసామగాయతి సత్త్వన్నత్వాదికమాన్వనోవివక్షతి | అఫలత్వాత్తథేహపీత్యాహ | అహమన్నమితి | వృత్తికృద్వ్యాఖ్యాంబూషయతి || అన్యేపునరతి | ఏవమర్వభూతాంతరాత్మానూప్రాత్మా ఏతస్మాదుద్భుతయోనెర్థాయతత్తతి శ్రుతిస్వస్యయేనహిరణ్యగర్భస్యాత్రజాయమానత్వేనోపన్యాసాదిత్యర్థః | సరదిక్షదవోచదిత్యర్థః | అగ్నిర్భువలోకోయస్యసమద్రావమూర్వస్సోపేద్యులూకాగ్నిస్తస్మాదజాయతేత్యర్థః | తస్మాదిత్యవసమివతీశ్రుతిస్యంతరాత్ | అతోమధ్యేపిసృష్టిరేవవాచ్యానరూపమితిభావః | యదుక్తమగ్నిర్భువైత్యత్రయూతయోనెస్సర్వాత్మత్వంవివక్షితమితితన్నైత్యాహ || సర్వాత్మత్వమపీతి | నమహిరణ్యగర్భస్యజన్మాన్యత్రానుక్రంకభనుక్రవక్రవ్యంతరాహ || శ్రుతితి || అగ్రేసమవర్తవజాతస్పృశభూతగామైస్త్వైకిః పఠీరీశ్వరప్రసాదాదభవత్ సమాప్రాత్నాద్యామిమాంపుథివీచఘ్నాలంసర్వమధారయత్ కశ్చిత్ప్రజాపతిసంజ్ఞా

యమేవభవతి | యథోపాధ్యాయప్రకృత్య ఏతస్మాదనీవ్యవీష వేదవేదాంగపారగీభరివచనముపాధ్యాయవిషయంభవతివత్ | కథంపునరన్యత్యత్యాదిగుణకస్యభూతయోనెర్విగ్రహవద్రూపంభవతి | సర్వాత్మత్వవివక్షయెదముచ్యతేనవిగ్రహవత్త్వవివక్షయైవోపః | అహమన్నమహమన్నమహమన్నం అహమన్నాదీభ్యారోహత్ | అన్యేపునరన్యంతేనాయంభూతయోనెహపోపన్యాసజాయమానత్వేనోపన్యాసాత్ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్సర్వేన్ద్రియాణిచ ఖంబాయుర్జ్యోతిగాఃపుథివీవిశ్వస్యధారణీతిహిపూర్వప్రపాగ్నిదివృథివ్యంతంతత్వజాతంజాయమానత్వేనసరదిక్షత్ | ఉత్తరత్రాపీచితస్మాదగ్నిస్సమిహోయస్యసూర్యభిత్వమూది, అతశ్చ 'సర్వాఓషధయోరసాశ్చే' త్వేవమంతంజాయమానత్వేనైవనిర్దైత్యతి | ఇహైవకథమకస్మిరంతరాభిభూతయోనెహుపమవన్యస్యైత | సర్వాత్మత్వమపిసృష్టింపరిసమాప్యోపదేక్ష్యతి 'పురుషవేదంవిశ్వంకత్తే'త్యాదిना | శ్రుతిత్వైర్మూర్త్యైర్లోక్యతీరస్యప్రజాపతేజఃస్సనిర్దిశ్యమానముపలభామహే 'హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రేభూతస్యజాతఃపరిరేకఆసీత్ సదాధారవృథివీచద్యాముతే మాంకస్తేదేవాయహవిషవిభేషేతి సమవర్తతేతి అజాయతేత్యభాః | తథా 'సనైశరీరీప్రథమస్సనై పురుషః'వ్యతే, "అదికర్తానభూతానాం బ్రహ్మగ్రేసమవర్తతే"తి | ఏకారపురుషస్యాపిసర్వభూతాంతరాత్మత్వంసంభవతి, ప్రాణాత్మనాసర్వభూతానామధ్యాత్మనువస్థానాత్ | అప్రిన్యతే, 'పురుషవేదంవిశ్వంకత్తే'త్వేవమూదిసర్వరూపోపన్యాసఃపరమేశ్వరప్రతిపత్తిహేతురితివాఖ్యయం || ... *
 ————— ❀ సూ॥౨౮॥వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ ❀ —————

శోనఆత్మాకింబ్రహ్మైతి ఆత్మానమేవేవంవై శ్వానరంసంప్రత్యధ్యేషితమేవనోబూహి'తి చోపగ్ర

త్వే సర్వనామత్వాభావేన కస్మాదిత్యయోగాదేశారలోపనైకస్తే దేవాయప్రాణాత్మనెహవిషవిభేషపరిచరేమేతి వ్యాఖ్యయం | 'కథమవోదేవతీప్రాణ'ఇతిశ్రుతిః | యద్వాయస్మాదయంజాతప్రస్థాపకస్తేదేవాద్యైర్భాః | ఏవోదేవస్సర్వభూతేషుసూభ'ఇతిశ్రుతిస్యంతరాత్ | నమతస్యభూతాంతరాత్మత్వంకథం తత్రాహ || ఏకారేతి || పూర్వకస్యప్రకృష్టోపాసనాకర్మసముచ్యయానుష్ఠానాదప్రకాశ్యేసర్వప్రాణివృష్టిలింగానాం వ్యాపకం సర్వప్రాణ్యంతర్గతం జ్ఞానకర్తైన్ద్రియప్రాణాత్మకంసమష్టిలింగశరీరంజాయతేతద్రూపస్యసూత్రాన్వనస్సర్వభూతాంతరాత్మత్వంయుక్తమిత్యర్థః | స్వపత్యేసూత్రాభంగమాహ | అస్మిన్పక్షఇతి || కర్మసఫలంసర్వంశౌరహస్తేర్దాదికంతపశ్చపురుషవీచేతిసర్వాత్మత్వరూపోపన్యాసాచ్చయూతయోనాజ్ఞేయవాక్యంసమన్వరమిత్యర్థః || ఇతిపక్షాధికరణమ్ || ... *

౨౮ | ❀వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ ❀ | ఛాందోగ్యముదాహరణి | శోనఇతి | పూర్వకాలసత్యయజ్ఞేన్ద్రద్యు

మృజనకబుడిలామిలిత్వామీమాంసాంచకుఃకోసఆత్మకింబ్రహ్మేతి | ఆత్మైవప్రహ్మజ్ఞాననాథాంపదద్వయం | తెవం
 చాపిశ్చయార్థముద్దాలకమాజన్తుః | సోఽపిసమ్యక్సవేదేతితేనోద్దాలకేనసహవదప్యశ్వవతింకై కేయంరాజాన మాగ
 త్యోమః | ఆత్మానమితి అధ్యేషిత్వరసి తమేవనోబ్రూహితి | రాజాతుతేహంభ్రాంతినిరాసార్థంతాస్మిత్వేకమపుచ్ఛ
 త్ | కంతమాత్మానముపాస్మేకంతమాత్మానముపాస్మితి | తేచప్రాచీనకాలాదయః క్రమేణతంత్రత్యేకమూఢుః |
 దివమేవాహంవై శ్వానగంవేద్యే | ఆదిత్యమేవాహంవేద్యే | వాయుమేవ | ఆకాశమేవ | అవవివ | పృథివీమేవాహంవేద్యేతి |
 తతోరాజ్ఞాద్యసూర్యాదీనాంవజ్ఞాం యథాక్రమేణసుతేజస్త్యవశ్యరూపత్వపుభగ్వత్కార్యశ్చబహులత్వరయత్వప్ర
 తిష్ఠాత్వగుణాదధామ భవంతోయదీమామపృష్టా ద్యుసూర్యాదిమభగవతో వైశ్వానరస్యాంకేష్వేవప్రత్యేకంవై
 శ్వానరత్వద్వప్తయోభవేయైతదాక్రమేణ మూర్ధపాతాంధత్వప్రాణోత్క్రిమణదేహశీర్ణత్వవస్తిభేదపాదశోషాభ
 వతాయురితిప్రత్యేకోపాసనంధిందిత్వాసుతేజస్త్యగుణోద్యులాకోస్యాఽన్యోవై శ్వానరస్యమూర్ధా విశ్వరూపత్వ
 గుణకనూస్యోఽస్యచతురిత్యేవం ద్యుసూర్యాదీనాం మూర్ధాబభావముపదిశ్యసమస్తవైశ్వానరధ్యానవిధిరామ్నాయ
 తే | యస్త్యైతమహి | అభిముఖ్యనాపరోక్షతయావిశ్వంవిమిమితేజానాతీత్యభివిమానస్సర్వజ్ఞః తదుపాసకఃసర్వప్రభో

మ్యద్యసూర్యవాయ్వాకాశవారిపుథిపీనాం సుతేజస్త్యాదిగుణయోగమేకైకోపాసననిందయాచ వై
 శ్వానరంత్రత్యేహంమూర్ధాబభావముపదిశ్యామ్నాయతే“యస్త్యైతమేవంప్రాదేశమాత్రవ్యభివిమాన
 మాత్మానంవై శ్వానరముపాస్తేససర్వేషులోకేషుసర్వేషుభూతేషు సర్వేష్వాత్మస్వన్నమతితస్యహ
 వాపతస్యాన్యోవై శ్వానరస్యమూర్ధైవసుతేజాశ్చతుర్విశ్వరూపోవాయః ప్రాణః పుభగ్వత్కార్యా
 సందేహూబహుభోవస్తిరేవరయః పృథివ్యేవపాదాపురపవవెదిల్లొమానిబర్హిర్హృదయంగార్హవత్యో
 మనోన్వాహార్యవచనఆస్యమాహవనీయ”ఇత్యాది | తత్రసంశయః | కింవై శ్వానరశబ్దేనజాతరోగ్ని
 రుపదిశ్యతే? ఉత్తర్హితాగ్నిః అథతదభిమానీదేవతాలథవా శారీరకపూనిస్త్వరమేత్వరఇతి | కింపున
 రత్రసంశయకారణం | వై శ్వానరఇతిజాతరభూతాగ్నిదేవతానాంసాధారణశబ్దప్రయోగాదాత్మైవ
 శారీరవరమేత్వరయోః | తత్రకస్యోపాదానంన్యాయ్యంకస్యవాహనమితిభవతిసంశయః | కింతావ
 త్ప్రాప్తంజాతరోగ్నిరితి | కుతః తత్రహివిశేషేణకృచ్ఛ్రియోగోద్యుశ్యతే | అయమగ్నిత్వై శ్వానరో
 యోయమంతఃపురుషేయైవసన్నంపచ్యతేయదిరమద్యతే”ఇత్యాదౌ | అగ్నిమాత్రంవాస్యాత్తత్త్వా
 మాస్యేనాపీప్రయోగదర్శనాల్ విశ్వస్త్వఅగ్నింభవనాయదేవావై శ్వానరం కేతుమహ్మమృశ్వ
 స్త్విత్యాదౌ | అగ్నిశరీరావాదేవతాస్యాత్తస్యామపీప్రయోగదర్శనాల్ వై శ్వానరస్యమతౌఘామ

గ్యంభుజ్జగత్సర్వః | లూకాభూతాదయోభూతానిశరీరాణ్యాత్మానోజీవాఇతిభేదః | సుష్టుతేజఃకాంతిర్యస్యమ్యులాక
 స్యసమతేజాః విశ్వానిరూపాణ్యస్యసూర్యస్య | ఏవశుక్లవచనీల్ ఇతిశ్రుతిః | పృథక్ నానావిధంవర్తమానంతత్త్వా
 స్యభావోయస్యవాయోఃసనానాగతిత్వగుణకోఽస్యప్రాణఃబహులత్వంవ్యాపిత్వంతద్గుణకాశోస్య సందేహూబా
 హుధ్యః రయిత్వంధనత్వంతద్గుణకాలపోలస్యవస్తిహృత్ప్రస్థానంప్రతిష్ఠాత్వగుణావృథివీతస్యపాదౌ తస్యపూమా
 ధారత్వంసంపాదయతి | ఉరవివేత్యాదిసా | పూర్వమువక్రమథాద్యశ్యత్వాదిసాధారణశబ్దస్య వాక్యశేషస్థసర్వజ్ఞ
 త్వాదిలింగేనప్రక్షునిత్యముక్తం, తద్వదతాప్రపక్రమథసాధారణవైశ్వానరశబ్దస్య వాక్యశేషస్థపూమాధార
 త్వలింగేనజాతరనిత్యత్వమితివృష్టాంతేనపూర్వపక్షయతి | కింతావదిత్యాదిసా | పూర్వోన్మరపక్షయోద్ధాతరబ్రహ్మణో
 ధ్యానంఫలం | యదద్యతేతదన్నయేనవచ్యతేసోఽయంపురుషేశరీరైఽన్తరస్తీత్యభగ్గః | పక్షాంతరమాహ | అగ్నిమా
 త్రంవేతి | విశ్వస్తైభవనాయవై శ్వానరమగ్నిం అహ్మంకేతుందిహ్మంసూర్యందేవాఅకృణ్యకృతవంతః | సూర్యో
 దయేదిగవ్యవహారాదిశ్యధ్ | స్యాద్వై శ్వానరత్వమవంగః | హియస్మాల్ కంసుబప్రదోభవనానాంరాజావై శ్వాన

రోధిముఖాశ్రీరస్యేత్యభిశ్రీరీశ్వరః । తస్మాత్తస్యవై శ్వానరస్యనుమతౌవయంస్యామతస్యాత్పద్విదయాశుభమతిర్భవ
 త్విత్యర్థః । పక్షత్రయేఽప్యరుచింపదకల్పాంతరమాహ ॥ అశేత్యాదిసా ॥ అత్తావై శ్వానరః ఇతి శ్రీతేరిత్యర్థః । కేవల
 త్వంవై శ్వానరశబ్దశూన్యత్వం । అత్రజాతరోవై శ్వానరఇతిముఖ్యః పూర్వపక్షః ॥ పాగ్నిగ్నాహూత్రాహూమాధార
 త్వలింగాత్ । తస్యదేహవ్యాపిత్యాదాత్పత్వం । శ్రుత్యాద్యుత్పత్త్యాదికల్పనయాబృహత్వాద్భ్రష్టత్వమితిశ్లే
 యం । సిద్ధాంతయతి ॥ తత ఇదమితి ॥ సాధారణశ్రుత్యోరుపక్రమస్థయోర్విశేషాత్పరిభ్రమశ్రుతిముఖ్యతైర్లోక్యశరీర
 లింగాన్యర్వాత్తకేశ్వరపరత్వంయత్ ॥ సచరమశ్రుతకల్పితాహూమాధారత్వలింగేనజాతరపరత్వమిత్యర్థః । నను

గాజాహికంభవనానావభిశ్రీత్యేవమాద్యాయాశ్శ్రుతితద్వైతాయావైశ్వర్యాద్యపేతాయాంసం
 భవాత్ ॥ అథాత్మశబ్దసామానాధికరణ్యామవక్రమేవకోసత్వాకింబ్రహ్మైతికేవలాత్మశబ్దప్రయో
 గాదాత్మశబ్దవశేనవై శ్వానరశబ్దః పరిణేయఇత్యుచ్యతే ॥ తథాపిశారీరఅత్తాస్యాత్తస్యభోక్తృత్వేన
 వై శ్వానరసన్నికర్తాత్, ప్రాదేశమాత్రమితిచవిశేషాస్యతస్మిన్నపాధిపరిచ్ఛిన్నైసంభవాత్ । త
 స్మాన్నైశ్వరోవై శ్వానరఇత్యేవంప్రాప్తం । తత్రేకముచ్యతే వై శ్వానరః పరమాత్మాభవతుమర్హతి ।
 కుతః, సాధారణశబ్దవిశేషాత్ । సాధారణశబ్దయోర్విశేషః సాధారణశబ్దవిశేషః । యద్యప్యేతావుభావ
 హ్యేవవై శ్వానరశబ్దోసాధారణశబ్దో వై శ్వానరశబ్దస్త్రయాణాంసాధారణః, అత్మశబ్దస్పద్యయోః, త
 థాపివిశేషాద్యత్యేయేనపరమేశ్వరపరత్వంతయోరవగమ్యతే ॥ తస్యహవాపితస్యాత్మవోవై శ్వానరస్య
 మూర్తైవనులేఖాఇత్యాదిఅత్రహిషామేశ్వరపరమ్యుత్పత్త్యాదివిష్టోఽంథాంతరగతః ప్రత్యగాత్మత్వే
 నోపస్యస్త్రుత్యానాయేతిగమ్యతే కారణత్వాత్ । కారణస్యహిచర్వాభిఃకార్యగతాభిరవస్థాభిరవస్థావ
 త్వాత్ ॥ ద్యుల్లోకాద్యవయవత్వముపపద్యతే ॥ ససర్వేషులొకేషుసర్వేషుభూతేషుసర్వేష్యున్న
 మత్తీతిచసర్వలొకాద్యాశ్రయంఫలంక్రూయమాణం పరమకారణపరిగ్రహేసంభవతి । ఏవంహం
 స్యసర్వేపాప్యానాప్రదూయంతి ॥ ఇతిచతద్విదస్సర్వపాప్తప్రదాహశ్రవణం । ‘కోసత్వాకింబ్రహ్మై’
 తిచాత్మశబ్దప్రమాణభ్యాముపక్రమ్యత్యేవమంతాని లింగానిపరమేశ్వరమేవగమయంతి । తస్మా
 త్పరమేశ్వరపరవై శ్వానరః ॥ *

— ❦ సూ ॥ ౨౫ ॥ పుర్వమాణమనుమానంస్యాదితి ॥ ❦ —

ఇతశ్చపరమేశ్వరపరవై శ్వానరః, యస్మాత్పరమేశ్వరస్యైవఅగ్నిరాస్యంద్యర్మాద్ధేతద్భవంతై
 లాశ్వాత్మకంధూపంస్త్యతే “యస్యాగ్నిరాస్యంద్యర్మాద్ధాఖంనాభిశ్చరణోఽపితిః ॥ సూర్యశ్చతుర్దిశః
 శోత్రంతస్మైలొకాత్మనైనమ” ఇతి విష్ణుపురాణేతత్పుర్వమాణంరూపంమూలభూతాంశుగ్రీవనుమావ
 యదస్యవై శ్వానరశబ్దస్యపరమేశ్వరపరత్వేనానుమానంలింగంగమకంస్యాదిగ్యర్థః ॥ ఇతిశబ్దోహత్వకై
 యస్మాదిదంగమ్యంతస్మాదపివై శ్వానరః పరమాత్మైవేత్యర్థః । యద్యపిస్తుతిరియంతస్మైలోకాత్మనైనమ
 ఇతితథాపిస్తుతిత్వముపిసాసతిమూలభూతైవైదవాక్యేసమ్యగీదృశేనరూపేణసంభవతి । “ద్యాంమూర్ధా
 సంయస్యవిప్రవదంతిఖంవై నాభించంప్రసూర్యోచనైత్రే । దిశఃశోత్రైవిద్ధిపాదోఽపిచసోచింత్యా
 నిర్విశేషస్యకుతోపశేషఇత్యతఆహ ॥ అత్రహీతి ॥ అపథాంతరగతః తైర్లోకాత్మనాస్థితఇగ్యర్థః । హీతరస్యాపిధ్యా
 నాథాంపిశేషకల్పనేతిచేత్ । న, అసతకల్పనానుపపత్తిః । ఈశ్వరస్యరూపాదానత్వాద్విశేషస్సేవధ్యావార్థము
 చ్యతఇత్యాహ ॥ కారణత్వాదితి ॥ లింగాంతరకార్యమా ॥ ససర్వేష్యిత్యాదినా ॥ యథాగ్నోవిత్తద్రుషీకారూలంద
 వ్యాతేవంహంస్యవిదుషఇత్యర్థః ॥ *

౨౫ ॥ సస్వసదారోపేణాపిస్తుతిసంభవాన్నమూలశ్రుత్యపేక్షేత్యాశంక్యాహ ॥ యద్యపిస్తుతిరితి ॥ తథాపిపదదుగ్ధ

తఃపతతి||ప్రతిత్వమపీతి||ద్యుమూర్ధాత్వాదిరూపేణప్రతిర్నరమాత్రేణకతుఃమశేత్యా వినాశుక్రిమిత్యథః | సతారూపేణప్రతిసంభవాన్నాసదారోపభిభావః|| ... *
అ. శబ్దాదీనాంగతివత్తుముక్తసిద్ధాంతమాపిష్యసమాధత్తైశబ్దాదిభ్యశ్చతి|| సమమోఽగ్నిరైవశ్వానరభిత్వగ్నిరహస్యైవైశ్వానరవిద్యాయాంశుక్రితోఽగ్నిశబ్దశ్చైవైశ్వానరసంభవతీత్యథః|| సూత్రస్థాదిశబ్దార్థమాహ || ఆదిశబ్దాదితి|| భక్తమన్నం హుమీయం హుమసాధశంతేనప్రాణాగ్నిహుత్రంకార్యమిత్యథః|| వాజసనేయినామగ్నిరహస్యేసప్రపంచాంవైశ్వానరవిద్యాముక్త్యా సయోహైతమగ్నింవైశ్వానరంపురుషవిధంపురుషేంతఃప్రతిష్ఠితం వేదససర్వతాగ్నిమత్రీత్యుక్తందేహంతఃస్థేత్వంజాతరేసంభవతిప్రసిద్ధేరిత్యాహ|| తథేతి|| అత్రసూత్రేఆదివదేనైవాంతఃప్రతిష్ఠానస్యగ్రహణసంభవతిపృథగ్నుక్తిస్సాధారణలింగత్వద్వ్యౌతనాథాశబ్దాదిబలాదిదేమపిజాతరంగమయతీత్యభ్యవ్య

శ్వానర్యభూతప్రణతే||త్యేవంజాతీయకాచప్రతిరిహూదాహర్తవ్యా|| ... *
—సూ||౧౬|| శబ్దాదిభ్యంతఃప్రతిష్ఠానాన్నైతిచేన్నతథాదృష్ట్యుపదేశాదసంభవాత్పురుషమపిచైనమఖీయతే|| —
అత్రాహసపరమేశ్వరోవైశ్వానరోభవతుమర్హతి | కుతః, శబ్దాదిభ్యంతఃప్రతిష్ఠానాత్ | చశబ్దస్తావద్యైశ్వానరశబ్దోపరమేశ్వరేసంభవతి, అథాంతరేయాథత్వాత్ | తథాగ్నిశబ్దః ‘సమమోఽగ్నిరైవశ్వానరభితి’ ఆదిశబ్దార్థదయంగాహవత్యశ్చిత్యాద్యగ్నిత్రేతాకల్పనం | ‘తద్యద్భక్తంప్రథమమాగచ్ఛేత్తద్దోమీయమిత్యాదినాచప్రాణాహుత్యధికరణతాసంకీర్తనం | ఏతేభ్యోహేతుభ్యజాతరోవైశ్వానరఃప్రత్యేత్యథః | తథాంతఃప్రతిష్ఠానమపిశ్రూయతే పురుషేంతః ప్రతిష్ఠితంవెదేతితచ్ఛజాతరేసంభవతి యదభ్యుక్తం ‘మూర్ధైవసులేజా’ ఇత్యాద్యైశేమాతాకరణాత్పరమాత్మానైశ్వానరభితి అత్రబ్రూమః | కుతోన్వేషణర్థయోయమభయధాపివిశేషప్రతిభానెసతిపరమేశ్వరఃషయపవ విశేషఅత్రయణీయోనజాతరపీషయభితి | అథవాభూతాగ్నిరంతర్హసిశ్చావతిప్రమానస్యైవసగ్నిదైశోభవిష్యతి | తస్యాపిహిష్యలాకాదిసంబంధోమంత్రవద్దైవగమ్యతే ‘యోధానునావృధిపీంద్యాముతేమామాతతానరోదసీఅంతరిక్షమిత్యాహ | అథవారచ్ఛరీరాయాదేవతాయావిశ్వర్యయోగాక్ష్యలాకాద్యవయవత్వంభవిష్యతి | తస్మాన్నపరమేశ్వరోవైశ్వానరభితి | అతోచ్యతే | నతథాదృష్ట్యుపదేశాదితి | నశబ్దాదిభ్యఃకారణేభ్యఃపరమేశ్వరస్యప్రత్యాభ్యాసంయుక్తం | కుతః, తథాచారరాపరిత్యాగినదృష్ట్యుపదేశాత్ | పరమేశ్వరదృష్టిహిజాతరైవైశ్వానరభిహూపదిశ్యతే ‘మనోబ్రహ్మేత్యుపాసీతే’త్యాదివత్ | అథవాజాతరైశ్వానరోపాధిఃపరమేశ్వరభిహూత్రస్తవ్యత్వేనోపదిశ్యతే ‘మనోమయఃప్రాణశరీరోభాదూప’ఇత్యాదివత్ | యదిచేహపరమేశ్వరోసవివక్ష్యత, కేవలవిజాతరోగ్నివివక్ష్యత, తతః ‘మూర్ధైవసులేజా’ ఇత్యాద్యైశేషప్యాసంభవపవస్యాత్ | యథాతుదేవతాభూతాగ్నివ్యపాత్రయేణాభ్యయం

యః | యద్యపిద్యుమూర్ధత్వాదివిశేషశ్చైవరవత్తుపాతీ హూమాధారత్వాదిద్వితరవత్తుపాతీప్రతిభానంసమం తథాపిపారమేశ్వరోవిశేషజాతరేనసంభవతీతిబలవానిత్యతాహ || అథవేతి || ఏషద్యుమూర్ధత్వాదివిశేషిత్యథః | ఇమాంపృథిపీంద్యానుపిలేపద్యావాపృథివ్యారోదసీతయోమూర్ధ్యసుంతరిక్షంచయోధాతాగ్నిగ్భూయసాపేణాతతానవ్యాప్తవాగ్నధ్యతవ్యిత్యథః | ఇదమాత్రస్యనభ్యేయశ్చమిత్యతాహ || అథవేతి || పరమేశ్వరదృష్టిపాస్యజాతరాగ్నిప్రతీకవాచకాభ్యామగ్నివైశ్వానరశబ్దార్థాభ్యామమూర్ధత్వాదిమాసీశ్వరోలక్ష్మ్యతత్త్వక్త్యాన్వకల్పంతరమాహ || అథవాజాతరభితి || అస్మిన్నతేచాగ్రీధాన్యేనెశ్వరస్యపాస్యతాపూర్వత్రగుణతేభేభేదః | ఉపాధివాచిభ్యాంవదాభ్యాముపహితోలక్ష్మ్యతత్త్వత్యథః | లక్షణాబీజమసంభవంవ్యావస్థే || యదిచేతి || పురుషమపీత్యాదిసూత్రశేషంవ్యావస్థే || యదివకేవలభితి || శ్వానరప్రతీకతోపాధిత్వశూన్యిత్యథః | వివక్ష్యతరదేతిశేషః | యత్ యః పురు

మఃపూర్ణః, సమష్టిః శ్వానరశబ్దతోజారరోపాధికభిత్తుత్వభావః । యోవేదససర్వప్రభుః జగత్కర్తృభావః । పురుషత్వం ప్రాణాత్వమచేతనస్యజారరస్య నైత్యత్వాపాతాంతరే పురుషవిధత్వం దేహకారత్వంతస్య నైత్యభావః ॥ యే త్వితి ననుజారరస్యాపి దేహవ్యాపిత్యా తద్విధత్వం స్యాదిత్యతతాపా ॥ పురుషవిధత్వంచ ప్రకరణాదితి ॥ న దేహవ్యాపిత్యం పురుషవిధత్వం కింతు విరాడ్దేహకారత్వమధిదేవం పురుషవిధత్వం ఆధ్యాత్మ్యంచోపాసకమూర్ధాదిచుబుకాంతేవ్యంగేషు సంపన్నత్వమీశ్వరస్య పురుషవిధత్వమిత్యభావః । ఈశ్వరస్యాంగేషు సంపత్తిరేవ త్యుక్తే ॥ ... *
 ౨౭ ॥ ఏవంజారరం నిరస్య పక్షద్వయం నిరస్యతి । ఆతమవేతి ॥ సూత్రం వ్యావృత్తే ॥ యత్పునరీత్యాది నా ॥ ద్యుమూర్ధాత్వాది సర్వలూక ఫలభాక్త్యసర్వపాశ్చ ప్రదాహా ఆత్మబ్రహ్మశబ్దోపక్రమోక్తా హేతవః । తా నేవ స్మరయతి ॥ న సహిభూతా గ్నోరిత్యాది నా ॥ యో భావ సేతి మంత్రేణేశ్వరదృష్ట్యా మహిమోక్త ఇతి భావః ॥ ... *

విశేష ఉపపాదయితుం నశక్యతే, తథా త్తరసూత్రేన త్యుక్తాః । యది చ కేవలం పవజారరోపవత్త్వే తపురుషేంతః ప్రతిష్ఠితత్వం కేవలం తస్య స్యాన్నతు పురుషత్వం, పురుషన పిచై న మనీయతే వాజసనేయినః “సమష్టిః శ్వానరాయ త్పురుషస్య యోనోతమేవాగ్నించై శ్వానరం పురుషం పురుషవిధం పురుషేంతః ప్రతిష్ఠితం వేదేతి । పరమేశ్వరస్య తు సర్వాత్మాత్పురుషత్వం పురుషేంతః ప్రతిష్ఠితత్వంచోభయను ప్పుష్పవద్యతే ॥ యే తు పురుషవిధమపిచై న మనీయత ఇతి నూత్రావయవం పరంతి లేషా మేషాః ॥ కేవలజారరపరిగ్రహే పురుషేంతః ప్రతిష్ఠితత్వం కేవలం స్యాత్, న తు పురుషవిధత్వం । పురుషవిధమపిచై న మనీయతే వాజసనేయినః “పురుషవిధం పురుషేంతః ప్రతిష్ఠితం వేదేతి । పురుషవిధత్వంచ ప్రకరణాత్ ॥ యదగిచై వతం ద్యుమూర్ధత్వాది వృద్ధి ప్రతిష్ఠితత్వాంతం, యచ్ఛాధ్యాత్మ్యం ప్రసిద్ధం మూర్ధత్వాది చుబుక ప్రతిష్ఠితత్వాంతం, తత్పరిగృహ్యతే । ... *

— ❀ సూ ॥ ౨౭ ॥ ఆతమవనదేవతాభూతంచ ॥ ❀ —

యత్పునరుక్తం భూతా గ్నోరిత్యుక్తం ప్రవర్ణేద్యులూకాది సంబంధవగ్నాన్మృదైవమతేజా ఇత్యాద్యవయవకల్పనంతస్యైవ భవిష్యతి తచ్చరీరాయా దేవతాయా బిశ్వర్యయోగాదితి తస్మిహాత్తవ్యం అలోచ్యతే ॥ ఆతమోక్తేభ్యో హేతుభ్యో న దేవతానై శ్వానరః, తథా భూతాగ్నోరిత్యనై శ్వానరః । న సహిభూతా గ్నోరోష్ణ్యప్రకాశమాత్రైకస్య ద్యుమూర్ధత్వాదికల్పవోపవ్యతే వికారస్య వికారాంతరాత్ త్వాసంభవాత్ ॥ తథా దేవతాయా సుత్యవ్యైశ్వర్యయోగే న ద్యుమూర్ధత్వాదికల్పనాసంభవతి, అకారణత్వాత్పరమేశ్వరాగ్నినైశ్వర్యత్వాచ్చ ॥ ఆత్మశబ్దాసంభవత్స సర్వేషు పయేషు స్థితవః ॥ ... *

— ❀ సూ ॥ ౨౮ ॥ సాత్మాదస్య విరోధం జైమినిః ॥ ❀ —

పూర్వం జాతరాగ్నిప్రతీకోజారరాగ్న్యపాధికోవా పరమేశ్వర ఉపాస్య ఇత్యుక్తమంతః ప్రతిష్ఠితత్వాద్యనురోధేన, ఇదానీంతు చినైవ ప్రతీకోపాధికల్పనాభ్యాం సాత్మాదపి పరమేశ్వరోపాసనపరిగ్రహేన కశ్చిద్విరోధభిజైమినిరాచార్యమన్యతే । నను జాతరాగ్న్యపరిగ్రహేన్ద్రః ప్రతిష్ఠితత్వవచనం శబ్దాదీ

౨౮ ॥ పూర్వమగ్నినైశ్వానరశబ్దాబిశ్వరస్య లక్షణావిత్పుక్తం, అభినాప్రతీకోపాధిపరిత్యాగేన విరాట్పురుషాచారస్యభావతోనై శ్వానరస్యాంగస్య ధ్యాత్వమూర్ధాదిచుబుకాంతాంగేషు సంపాద్యోపాస్యత్వాంగికారే అపి నశబ్దాదివిరోధః శబ్దయోగిశ్వరయోగవృత్త్యా ముఖ్యత్వాదంతస్థస్యాదివాంచతత్రసంభవాదిత్యాహ ॥ సాత్మాదపి, సాత్మాత్వదప్యాభావామాహ ॥ చినైవేతి ॥ జాతరాగ్నిసంబంధం పరేశ్వరస్యోపాస్యత్వేన విశబ్దాద్యవిరోధం జైమినిమూల్యత ఇత్యభావః । ఇదమంతస్థత్వముదరస్థత్వకూచనోచ్యతే కింతు నభాదిభిభాంతావయవసముదాయాత్తకపురుషశరీరమూర్ధాదిచుబుకాంతాంగానివృత్త్యాభావత్యుక్తిత్వాత్, లేషు సంపన్నం నై శ్వానరః పురుషేంతః ప్రతిష్ఠిత ఇత్యుచ్యతే ।

అతోయథాశాఖాస్థస్యపక్షిణోవృక్షాంతస్థత్వంతథావై శ్వానరస్యపురుషాంత స్థత్వమిత్యాహ || నహీహపురుషవిధమి
త్యాదిహ || అగ్న్యదిశజ్వల్యేత్వరవాదిత్వాజ్ఞాతరాగ్నేరసంశబ్దితత్వం | అత్యేత్వరస్యపురుషవయవేషుసంపాదనా
త్పురుషవిధత్వమంతస్థత్వంచేత్వర్థః | పక్షాంతరమాహ || అథవేతి || పురుషవిధత్వంపుర్యవత్ | అంతస్థత్వంమధ్యస్థత్వం
పాక్షిత్వమిత్యర్థః | ఏవమంతస్థత్వమీశ్వరవాగ్భ్యాయశబ్దాదీనివ్యాపక్తే || నిశ్చితేచేతి || విశ్వశ్చాయంనరోజీవశ్చస
ర్వాత్మకత్వాత్ | విశ్వేషాంవికారాణాంచానరఃకర్తా | విశ్వేసర్వేనగాజీవాఅస్యాత్మత్వేననియమ్యత్వేనవాసంతీతివి
శ్వానరః, రక్షవీవరాక్షసశ్చివల్సాస్థైరధితప్రత్యయః | సర్వేసంజ్ఞాయామితిపూర్వపదస్యదీర్ఘతా | అగ్నిధాతోర్గత్య

నిచకారణానిమరుధ్యరన్నితి | ఆత్మోచ్యతే | అంతఃప్రతిష్ఠితత్వవచనంతావన్నమరుధ్యతే | నహీహ (పు
రుషవిధంపురుషేఽన్తఃప్రతిష్ఠితంవదేతి జాతరాగ్న్యభిప్రాయేజేదముచ్యతేతస్మాప్రకృతత్వాజసం
శబ్దితత్వాచ్చ | కథంతస్థాయస్సక్రికృతంమూర్ధాదిషుమబుకాంతేషుపురుషవయవేషుపురుషవిధత్వంక
న్వితంతరభిప్రాయజేదముచ్యతే | పురుషవిధంపురుషేఽన్తఃప్రతిష్ఠితంవదేతి, సజాతరాగ్న్యభిప్ర
యేణయథావృత్తేశాఖాంతప్రతిష్ఠితాంచవ్యవహితత్వత్ | అథవాయః ప్రకృతఃపరమాత్మఅధ్యాత్మమధి
వైవతంవపురుషఃకర్తౌపాధిః, తస్యయత్యేవలంపాక్షిణాపంతరభిప్రాయేజేదముచ్యతే పురుషవిధం
పురుషేంతఃప్రతిష్ఠితంవదేతినిశ్చితేవపూర్వాపరపర్యాలోచనావశేనపరమాత్మపరిగ్రహేతద్విషయమ
వవైశ్వానరశబ్దఃకనదివ్యోగేనవద్యతే, విశ్వశ్చాయంనరశ్చశ్వకరః, విశ్వేషాంచాయంనేరః, చిశ్వే
వానరాఅస్యేతివిశ్వనరఃపరమాత్మ సర్వాత్మకత్వాత్, విశ్వనరఃపవవైశ్వానరఃతద్ధితోఽనన్యాధఃరా
క్షసవాయపాదవత్ | అగ్నిశబ్దోవ్యగ్రణీత్వాదియోగాశ్రయజేనపరమాత్మవిషయవివభవవ్యతి | గా
ర్హవత్వాదిప్రకల్పనంప్రాణాహుత్యధికరణత్వంచపరమాత్మనోపిసర్వాత్మత్వాదుపపద్యతే || *

కథంపునఃపరమేశ్వరపరిగ్రహప్రాదేశమాత్రశ్చ్రుతిరుపపద్యతఇతితాంవ్యాఖ్యాతుమారభాతే || *

— ❁ సూ. ౨౯ || అభివ్యక్తైరిత్యాత్మరథః || ❁ —

అతిమాత్రస్యాపిపరమేశ్వరస్యప్రాదేశమాత్రత్వమభివ్యక్తినిమిత్తంస్యాత్ | అభివ్యజ్యతేకిలప్రా
దేశమాత్రపరిమాణపరమేశ్వరఃపాసకానాంకృతే | ప్రదేశపశేషేషుహృదయాదిమాపలబ్ధిప్థానెషువి
శేషేణాభివ్యజ్యతే | అతఃపరమేశ్వరేషిప్రాదేశమాత్రశ్చ్రుతిః | అభివ్యక్తైరుపపద్యతఇత్యాత్మరథఃఆచా
ర్యోవన్యతే || *

— ❁ సూ. ౩౦ || అనుష్ఠుతేర్హృది || ❁ —

ప్రాదేశమాత్రహృదయప్రతిష్ఠితేనవాఽయంమనసానుష్ఠర్యతేతేనప్రాదేశమాత్రశ్చక్ర్యతే |
యథాప్రథమితాయవాఃప్రథాశ్చక్ర్యత్యంతేతేతద్వత్ | యద్యపిచయవేషుస్వగతమేవిపరిమాణం ప్ర
థసంబంధాద్విజ్యతే నచేహపరమేశ్వరగతం కిందిత్పరిమాణమస్త్రీయధ్యనయసంబంధాద్విజ్యేతత
థాపప్రయుక్తాయాఃప్రాదేశమాత్రశ్చ్రుతే, సంభవితయథాకథంచిననుష్ఠరణమాలంబనమిన్యజ్యతే |

థాస్యనిప్రత్యయాంతస్యరూపమగ్నిరితి | అంగయతిశ్చమయత్యగ్రంకర్తృణఃఫలంప్రాప్తయగీత్యగ్నిరగ్రణీనర్థః | అ
భిణోఽగతీవాఅగ్నిః, వైశ్వానరోపాసకస్యాశ్చిభోజనాత్పూర్వంప్రాణాగ్నిశ్చూత్రంవిద్యాంగత్వేనవిహితం, త
దథామగ్నితేతాదికల్పనంప్రధానావిరోధేననేతవ్యమిత్యాహ || గార్హవత్వేతి || *

౨౯ || మాత్రాపరిమాణమతికాగ్రీతోఽతిమాత్రః తస్యవిభోరిత్యర్థః | ఉపాసకానాంకృతేఽనుగ్రహాయప్రాదేశ
మాతోఽభివ్యజ్యతే ప్రాదేశేషువామీయతేఽభివ్యజ్యతఇతిప్రాదేశమాత్రః || *

౩౦ || మతాంతరమాహ || అనుష్ఠుతేరితి || ప్రాదేశేనమనసామితఃప్రాదేశమాత్రశ్చక్ర్యతః | యథాకథంచదితి || మ

నష్టం ప్రాదేశమాత్రత్వం శ్రుతిద్వాదాత్మ్యమాణః కల్పితం శ్రుతితొలంబనవివక్షణః । సూత్రస్యాథాంతరమాహ॥ ప్రాదేశేతి॥ ... *
3౦॥ సంప్రతిశ్రుత్యైకం ప్రాదేశమాత్రశ్రుతిత్వమితి॥ సంపత్తేతి॥ బ్రాహ్మణంవతి॥ ప్రాదేశమాత్రమి

వహేతి॥ అపరిచ్ఛిన్నమపీత్యం ప్రాదేశమాత్రత్వేన సంపత్త్యా కల్పితం సహ్యగ్విచితవంతో దేవాస్తమేవేత్యగవభిప్ర
శ్యత్వైనసంపన్నాః ప్రాదేశవంతో హవై పూర్వశాతతో వోయైశ్చ భ్యంతి ధాద్యప్రభృతీనవయివాన్వత్యైమి॥ యథా
ప్రాదేశమాత్రం ప్రాదేశపరిమాణమనతిక్రమ్య మూర్ధాద్యధ్యాత్వం గెషు వై శ్వనరం సంపాదయిష్యమీతి ప్రాదేశ
కాలాదీన్పరిరాజాప్రతిజ్ఞాయస్వకీయమూర్ధానముపదిశన్ రేణవ్యచిన్నవాచ, ఏవవై మేమూర్ధానరాదీన్సోకా
నతీత్యడపరిత్యజీత్యతిష్ఠానాద్యులోకోవై శ్వనరః । తస్య మూర్ధ్వేతి యాః తే । అధ్యాత్మమూర్ధాభేదేనానైః మూర్ధా
నం సంపాద్యత్వేయితి వ్యవక్షణః । ఏవంచతురాదిమాహనీయం । స్వకీయచతుష్పద్యై సుతేజాస్సాన్యై

ప్రాదేశమాత్రత్వేన వాచయన్ ప్రాదేశమాతోవ్యసంప్రదీయః ప్రాదేశమాత్రశ్రుతిత్వవిత్తా
య । ఏవమనుత్ప్రతినిమిత్తాపరమేశ్వరే ప్రాదేశమాత్రశ్రుతిచిదిబాదిరరాచార్యోనన్యతే॥ ... *

— ❀ సూ॥ ౩౦॥ సంపత్తేతిజై మిని ప్రభాషిదగ్గయతి॥ ❀ —

సంప్రతినిమిత్తావాస్యాత్ప్రాదేశమాత్రశ్రుతిః । కుతః, నభాహిసమానప్రకరణంవాజననేయి బ్రా
హ్మణం ద్యుప్రభృతీన్పృథివీవర్ణంతాః త్రైలోక్యాత్మనోవై శ్వనరస్యావయివానధ్యాత్మమూర్ధప్రభృ
తిముచుకుపర్వంతేషు దేశావయదేషు సంపాదయన్ప్రాదేశమాత్రసంపత్తింపరమేశ్వరస్యచర్చయతి ।
ప్రాదేశమాత్రమివహవై దేవాస్సపితి అధిసంపన్నాస్తథామివ తాన్వత్యైమి యథా ప్రాదేశ
మాత్రమేవాభిసంపాదయన్ప్రాదేశపరిమాణం మూర్ధానముపదిశన్ నవాచ, ఏవవాలతిష్ఠావై శ్వ
నర, ఇతి చతుష్పదపదిశన్ నవాచ, ఏవవై సుతేజావై శ్వనర, ఇతి । నాసికేడపదిశన్ నవాచ, ఏవవై పృథ్వ
త్వాత్వై శ్వనర, ఇతి । ముఖ్యమాకాశముదిశన్ నవాచ, ఏవవై బహుళోవై శ్వనర, ఇతి । ముఖ్యాః
పడిపదిశన్ నవాచ, ఏవవై రయై శ్వనర, ఇతి । చురుకముపదిశన్ నవాచ, ఏవవై ప్రతిష్ఠావై శ్వనర
ఇతి । చురుకమిత్యగ్రంముఖఫలకమన్యతే । యన్యపివాజననేయరేచ్యోరతిష్ఠాత్వగుణాసమాన్యాయతే,
అదిత్యశ్చ సుతేజస్తస్యగుణః, ఛాలోగ్యేతుక్యాస్సుతేజస్తస్యగుణాసమాన్యాయతే, అదిత్యశ్చపితృతా
పత్యగుణః, తథాపి నైతావతాపితేషిణింబిద్ధీయతే ప్రాదేశమాత్రశ్రుతిత్వేన శేషాన్యకౌభావత్వ
యత్యాచ్య । సంపత్తినిమిత్తం ప్రాదేశమాత్రశ్రుతిం యుక్తతరాంజై మినిరాచార్యోనన్యతే॥ *

శ్వనరస్యచతురిత్యువాచ । నాసికాపదేన తస్యైః ప్రాచీనోలత్యతే తస్మిన్నాధ్యాత్మికప్రాదేశాదైవప్రాణస్యవా
యోర్బృష్టిమాహ ॥ నాసికే ఇతి ॥ అత్ర సర్వత్రవై శ్వనరశబ్దప్రదంగవరః । ముఖస్థం ముఖ్యం రిప్తీన్నధిజై చంబముఖా
కాశబృష్టిః । ముఖస్థలాల్పాహివాస్తప్పురయితబ్లిత తదీయవత్ప్రోదకబృష్టిః । చురుకై ప్రతిష్ఠాపాదరూపాన్పృథివీత్రప్త
వ్యా । ననుగుణవైవమ్యేణబద్ధయోగ్యేదాదీన్పరహస్యశ్రుతియసారేణ ఛాలోగ్యస్థప్రాదేశమాత్రశ్రుతిః కథం
వ్యాఖ్యయేత్వాశంక్యాహ ॥ యన్యపి త్యాది నా ॥ ఏతావతాల్పవైవమ్యేణబహుతరప్ర్యాభిజ్ఞాసిద్ధంబిద్యైక్యంసహాయ
తేకౌభాభేదేన సర్వకౌభానుప్రతీయమానంవై శ్వనరాద్యుపాసనం ఏకమితి న్యాయస్యవత్కమాణత్వాచ్య । అతిష్ఠాత్వ
గుణశాంత్యోగ్యత్వంసంహతావ్యయః । పితృతాపత్యగుణశ్చవాచిభిర్ద్రావ్యా ॥ తథాచద్యమార్యయోస్సుతేజస్తస్యం సమ
మతిష్ఠాత్వపితృతాపత్యయోర్యవస్థాంయద్యాకౌభాభేదేనగుణవ్యవస్థాప్రసవిద్యాభేదఇతిభావః॥ ... *

3౧॥ ప్రాదేశత్వస్య సంపత్తిప్రయుక్తత్వశ్రుతిత్వంతరం సంపాదయతి ॥ అమనంతి ॥ యపిదేశంతోఽపరిచ్ఛి

న్నః అతోఽవ్యక్తోమన్విజ్ఞేయస్తం కథం జానీయామిత్యత్కైప్రశ్నేయాంజ్ఞవల్క్యస్యోత్తరం | సక్షుశ్వరోఽవిముక్తైకా
మాదిభిర్బుద్ధజీవేభేదకల్పనయా ప్రతీష్ఠితఉపాస్యః పునరత్రిప్రశ్నః సత్తత్త్వోత్తరంవరణాయామితి | ఏవంప్రశ్నోత్త
రేలగ్నేఽపిజ్ఞేయే | తత్రచతుర్తాశ్వాసమేవభూగసహితాంనాసికాంనిరుచ్యేతిభావ్యయోజనా | సర్వాణాంత్రియకృ
తాదోషాన్వారయతీతివరణా భూగ్ | తాదోషాన్వాశయతీనాసానాసితేనిర్వచనం | నాసాభ్యువోద్భవద్వారే
శ్వరస్థానత్వధ్యానాత్ పాపవారకత్వమిహుతవ్యం | తయోమౌఽధ్యేఽపిపిష్యజీవస్యస్థానంపుచ్ఛతి || కతమితి || భు
వోరిత్యుత్తరం | ప్రాణస్యేతిపాతేఽపిభూగ్నిస్యేత్యుక్తః | సవిషసంధిర్ద్వైలాకస్యసర్వస్యవరస్యచప్రక్షులాకస్యసంధి
త్వేనగ్యేయిత్యాహ || ఏవమితి || ఆభిమన్వయనాహంబ్రహ్మేతిపిమీయతేజ్ఞాయత్యభ్యభిమానః ప్రత్యగాత్మ | అభిగత

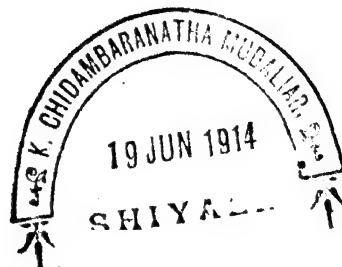
— సూ || ౩౨ || ఆమనంతిచై నమన్త్రి || —

ఆమనంతిచై నంవరమేశ్వరమన్త్రిమూర్ధమబుకాంతగా లేదాచాలాః | యమోనంతోవ్యక్తతత్త్వా
నోవిముక్తప్రతీష్ఠితఇతిసోవిముక్తకన్త్రిప్రతీష్ఠితఇతివరణాయాంనాస్యాంచమధ్యేప్రతీష్ఠితఇతికాతై
వరణాకాచనాసీతి | తత్రచైమామేవవరణాంనాసాంచేతినిరుచ్యసర్వాణాంత్రియకృతానిపాపానివార
యితిసావరణాసర్వాణాంత్రియకృతానిపాపానినాశయతీచేతిసానాశీతివరణానాశీతి నిరుచ్యపునరప్యా
మనంతి | కతమచ్ఛాస్యస్థానంభవతీతిభువోద్భూగ్నిస్యవయస్సంధిః | సవిషమ్యలోకస్యవరస్యచప్ర
ధిగ్భవతీతి | తస్మాదుపపన్నావరమేశ్వరేప్రాజేతమాత్ర సుక్తిః | అభివిమానసుక్తిః ప్రత్యగాత్మత్వాభి
ప్రాయా | ప్రత్యగాత్మతయాసత్త్వేప్రాణిభిరభిమీయత్యభ్యభిమానః | అభిగతోవాయంప్రత్య
గాత్మత్వాత్ | విమానశ్చమానపియోగాదిత్యభిమానః, అభివిమీతేవాసర్వంజగత్కారణత్వాదిత్య
భిమానః, తస్మాత్పరమేశ్వరీవవై శ్వానంతిసంధం || *

ఇతిశ్రీమచ్ఛ్రీరకమీమాంసాభాష్యగోవిందభగవత్పూజ్యపాదశిష్య
శంకరభగవత్పాదకృతౌప్రథమస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

శ్వాసోవిమానః సర్వస్వరూపత్వే సత్యానంత్యాన్తానమత్రవరిమాణం | అభివిమీతేనిమిత్తమే | తస్మాత్త్వే శ్వానర
వాక్యముపాస్యేప్రక్షులాకస్యసంధిమితిసంధం || *

ఇతిశ్రీమన్మరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీగోవిందానందభగవత్పాద
కృతౌ శ్రీమచ్ఛ్రీరకమీమాంసాభ్యాఖ్యానాంభాష్యరత్న
ప్రభాకాయాంప్రథమాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

శ్రీరస్తు.

రత్నప్రభాభూషితే శాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యే,
ప్రథమాధ్యాయస్య తృతీయపాదః.

ద్యుభ్యోతభూనపదమక్షరమీక్షణీయం శ్రీ గామమబ్జహృదిభాంతమధీశితారం।

ఇంద్రాదివైష్యమఖిలస్యచశాసితారంజ్యోతిర్నభఃపదమనిర్వచనజంభజేఽహం॥

౧॥ ఏవంయాథీయ క్తపదబహుభానాంప్రాయోగసంశేషవాక్యానాంసమన్వయోద్వితీయపాదేవర్కితః । అథన
యాగికపదబహుభానాంసర్విశేషప్రధానానాంవాక్యానాంసమన్వయంవత్తుంత్వతీయపాదఆరభ్యతే । అతోఽతా
కరణానాంశ్రుత్యధ్యాయపాదసంగతయః, తత్రపూర్వముపక్రమస్థపాధారణజన్మస్యవాక్యశేషస్థమూర్ధత్వాదిన
ప్రహ్వవరత్వముక్తం తద్వదతాశ్రయపక్రమస్థపాధారణాయతనత్వస్య వాక్యశేషస్థసేతుశ్రుత్యావస్తుతః పరిచ్ఛినే;

నమః పరమాత్మనె.

— ❁ సూ ॥ ౧॥ ద్యుభ్యాద్యాయతనంస్వశబ్దాత్ । ❁ —

ఇదం శ్రూయతే 'యప్రికాద్యోఃపృథివీచాంతరిక్షమోతంసునస్పహప్రాణైశ్చసర్వైస్తప్తమేనైకంజానథ,
అత్తానమన్యావాచోవిముంచథామృతస్యైషసేతు'రితి । అత్రయదేతద్ద్యుప్రభృతీనామోతత్వచచవా
దాయతనం కించదవగమ్యతే తత్కొంచరంబ్రహ్మస్యాదాపహస్విదధాంతరమితీసందిహ్యతే । తత్రా
ధాంతరంకిమప్యాయతనంస్యాదితిప్రాప్తంకస్తాత్, అమృతస్యైషసేతురితిశ్రవణాత్ । పారవాకాహి
లాకేసేతుఃప్రభ్యాతః । నవపరస్యబ్రహ్మణఃపారవత్త్వంశక్యమభ్యుపగతుం'అనంతమపార' మితిశ్రవ
ణాత్ । అధాంతరేచాయతనేపరిగృహ్యమాణేష్టృతిప్రసిద్ధంప్రధానంపరిగృహీతవ్యం, తస్యసాకారణత్వా
దాయతనత్వోపపత్తేః । శ్రుతిప్రసిద్ధోవాచాయస్సోత్ 'వాయుర్వాః శౌతమనోరూప్రం'వాచానావై
శౌతమసూత్రేణాయంచలొకఃపరశ్చలోకః సర్వాణిచభూతానిసంన్వత్వాభవంతీతి । వాయోరపివి
ధరణత్వశ్రవణాత్ । శారీరోవాప్యోత్, తస్యపిభాక్తృత్వాద్భ్యంత్రాప్యాయతనత్వోపపత్తేరితి,

ప్రధానాదావ్యవస్థేతిదృష్టాంతలక్షణాధికరణసంగతిః । పూర్వపక్షేప్రధానాద్యపాస్తేః । సిద్ధాంతేసర్విశేషప్రహ్వధీరి
తిఫలం । ముండకవాక్యముదాహరతి । ఇదమితి । యప్రికలోకత్రయాత్పరాకాట్ప్రాణైశ్చసర్వైస్తప్తమేనైకంజానథ
న్మకంచకారాదవ్యాకృతంకారణంఽంతఃకర్మితంతదపవాదేతమేవాధిష్ఠానాత్తానంప్రత్యగభిన్నం జానథశ్రవణాదినా
అన్యాఅనాన్తవాచోవిముంచథవిశేషేణనిశ్చేషంత్యజథ ఏవవాగ్విమోకపూర్వకాత్తసామూతాగోఽమృతస్యమో
క్షప్యాపారాపారమశ్వోరసంపారవారిధేః పరపారస్యసేతురివసేతుఃప్రాప్తకథిమాత్మవత్ శ్రుతిర్ముముక్షూనుపది
శః । తతాశ్రయతనత్వస్యపాధారణధర్మస్యదర్శనాల్ సంతయమాహ । తత్కొమితి । అమృతస్యబ్రహ్మణఃసేతురితివ
త్త్వాత్ప్రహ్వనోభిన్నత్వేనసతోశ్రుత్యాదేవకల్పపరామృష్టమ్యుభ్యాద్యాయతనమప్రహ్వవసేతురిత్యాహ । అమృ
తస్యతి । భేదశ్రవణాద్సేతురితిశ్రవణాద్భిత్వథః । తత్ర భేదశ్రవణంవ్యాఖ్యాతంసేతుశ్రవణంస్వయంవివృణోతి ।
పారవానితి । అనంతంజాలతః, అపారంధేశతః, జలవిధారకముఖ్యసతోర్గ్రహణాసంభవాల్ గౌణసేతురసోత్త
వ్యేముఖ్యసేత్వవినిభూతపారవత్త్వసంపాదేవశ్చిద్భాగ్యాః । నకుముఖ్యసౌఖ్యనితవిధారణనిగువాదీత్యరభి
భావః । యథాలాకేమణయఃసూత్రేణగ్రధికాపవంహేగౌతమసమన్వీదింగార్కవాచానాన్మూలానిసర్వాణిసంన్వ

ద్వానిగ్రధితానిభవంతీత్రుత్యర్థః । ఆత్మశబ్దాత్పక్షద్వయమయ్యుక్తమిత్యతః ॥ శారీరవేతి ॥ సద్విచీయత్వేనసేతుశబ్దోపపత్తేత్యేత్యర్థః । నన్వాత్మశబ్దోదేవసంభవతీత్యతః ॥ ఆత్మశబ్దశ్చేతి ॥ ఉపాధిపరిచ్ఛిన్నస్యజీవస్యసర్వవస్తుప్రత్యక్షస్వముఖ్యంనాస్తీత్యర్థః । ఉపక్రమస్థపాదారణాయతనత్వస్యగణసేతుత్వలింగాత్ ప్రథమశ్చిత్రాత్త్రుత్యాబ్రహ్మత్వనిత్యయితీభావః । స్వశబ్దాద్విషయాధాంతరమాహ ॥ క్షుద్రిత్యేతి ॥ ప్రజానాముత్పత్తౌ సదేవమూలంస్థితావాయతనంబయే ప్రతిష్ఠితే బ్రహ్మణాచిసత్త్వదేనాఘాంతోగ్యే బ్రహ్మణఆయతనత్వశ్చిత్రేత్రాపితశేత్యర్థః । అథాంతరమాహ ॥ స్వశబ్దేనైవేతి ॥ యాత్మకాద్యోపివాణ్యాత్ పూర్వోత్తరవాక్యయోఃపురుషబ్రహ్మబిశ్చేనబ్రహ్మసంకీర్తనాత్పక్షేపిబ్రహ్మగ్రాహ్యమితిత్యర్థః ॥ పురుషభితిపూర్వవాక్యం, బ్రహ్మైవేతిత్తరవాక్యం, సర్వాపదితమస్థితంసర్వంబ్రహ్మైవేతిత్యర్థః । ఉక్త్యేత్యోత్తరస్యాంబిఉదాహృతవాక్యస్యసంశేషబ్రహ్మపరత్వకూల్యవాక్యంవాచకత్వేతి ॥ త

ఏవం ప్రాప్తథానమాహద్యుభ్యాద్యాయతనమితిద్యోశ్యభావ్యవ్యభౌత్యభావాదీయస్యతత్త్వభావియదేవత్వేవాగ్యేద్యోవృథిత్యంతరికుంమనః ప్రాణిత్యేవమాత్మకంజగదోతత్వేనకీర్తితం తస్యాంతరసంభంబ్రహ్మభవతుమర్హతి । కుతః, స్వశబ్దాత్ । ఆత్మశబ్దాద్విషయార్థః । ఆత్మశబ్దోహేమాభవతి తమవైకంజానభ ఆత్మావమితి । ఆత్మశబ్దశ్చపరమాత్మపరిగ్రహసంఖ్యగవకల్పరేనాథాంతరపరిగ్రహేకత్వచిద్భస్వశబ్దేనైవబ్రహ్మణఆయతనత్వంశ్చిత్రయితే సన్మూలాసోమ్యేమాసూర్యాః ప్రజాస్థదాయతనాసూక్ష్మీకరణాః । స్వశబ్దేనైవచేహపురస్తామపరిష్టాచ్చబ్రహ్మసంకీర్త్యతే పురుషవిదేవంజీవ్యంభక్తగణోబ్రహ్మసరామృతమితి బ్రహ్మైవేదమమృతంపురస్తాద్భూత్వపశ్యద్భూత్వపక్షిణతశ్చోత్తరేదేవీచిత్రిత్రుత్యాయతనాయతనవద్భావశ్రవణాత్ సర్వంబ్రహ్మైవేతిపామానాసతకణ్యాత్ । యథాహ్యసేకాత్మోప్పేక్షః శాఖాసంఘామూలంచేత్యేవంనానారసోపదిత్ర ఆత్మైత్యాశంకాభవతి, రాంసవర్తయతుంసావధారణమాహ తమవైకంజానభ ఆత్మావమితి । ఏతదుక్తంభవతేనకావ్యప్రపంచపక్షిప్తపిచిత్రఆత్మాపక్షియః, కింతర్హి । అవిద్యాకృతంకార్యప్రపంచం విద్యయాప్రవిలాపయంత్యేతదేవైకమాయతనభూతమాత్మనంజానీతైకరసమితి । యథాత్మనాన్తైదేవతత్త్వదానయేత్యైతిఅసనమేదానయత్ నచేదదంతంతవ్వదాయతనస్వత్యేవైకర సన్మాత్మసోపక్షేయస్వముపదిత్యేతే వికారాన్యతాభిసంఘానస్యచాపవారశ్చక్రియతేమ్యుక్త్యోస్సమృత్యువాహోతియితహనానెవవ్యతీర్ణ । సర్వంబ్రహ్మైవేతిపామానాధికరణ్యంప్రపంచదిలాపీనార్థంనానైకరసతాప్రతిపాదనార్థం సన్మాత్మావైకసమ్యగోదంతరితీర్ణదాహ్యతీర్ణత్వోన్ముఖసమితివంవాతరేదయమాత్మనంబిదోదాహృత్యస్మిన్ప్రజ్ఞాసమసమేత్యేకరసతాప్రవణాత్ । తస్మాద్ద్యుభ్యాద్యాయతనంపరంబ్రహ్మ యత్ప్రాప్తంసేనుశ్చిత్రే సేనోక్తేపారపక్షిత్వేపవత్యేబ్రహ్మణోఽథాంతరేణద్యుభ్యాద్యాయతనేనభవితవ్యమితి, ఆహోద్యతే । యదగత్యమాత్ర

త్రైత్యాదినా ॥ సామానాధికరణ్యాద్విచిత్రత్యేసిసంబంధః । యత్ప్రణానర్వమోలంతమవైకమిత్యేనకావైకశబ్దాభ్యాంనిర్వశేషంశ్లేయమిత్యక్త్వాహేత్యంతరమాహ ॥ వికారాన్యతేతి ॥ వికారేతన్నతేకత్వితేలభీసంఘాదధిమానోయస్యతస్యానర్థభావేనసంబంధాశ్చిత్రేచ్ఛమాటస్థసన్యంశ్లేయమితిత్యర్థః । కథంశ్చి సామానాధికరణ్యంత్రైతాహ ॥ సర్వంబ్రహ్మైతి ॥ యశ్చోరస్పష్టానిరివత్యయస్సంబంధ్యోద్వేదిసర్వోద్దేశేనబ్రహ్మగ్రహణాత్ బాధనార్థంసమేత్యుక్తిస్తతర్థిర్వమితి నానారసత్వాధిమితిత్యర్థః । తత్ప్రనియామకమాహ ॥ యదేతి ॥ అవగమింహోఽన్తర్బహిశ్చరసాంతరకూల్యః సర్వోపపత్తికరసోయథా ఏవమరేమైత్రేయిచిదేకరసత్యైత్యర్థః । యద్యపిపారవర్త్యసాధయవత్వాదికంముఖ్యసన్యగ్నిధిచారి తథాపిసేతోన్జలాదిబంధనయాసంయద్యధారణతచేవవ్యభిచారిత్వేపిసేతుపదాత్రైకకేతత్వాక్షుణత్వేనగ్రాహ్యంసతుపదాద్భవసాహృతంపారవర్త్యాదికమిత్యాహ ॥ అత్రోచ్యతఇతి ॥ దృష్టత్వాత్తద్గ్రహేతిప్రసం

హాయదిచేశ్వరత్వతి || అత్రేశ్వరశ్చుద్ధచ్ఛాత్రోగ్రాహ్యః | ససర్వజ్ఞత్వాదివిశిష్టతస్యాత్రాప్రతిపాద్యత్వాత్ |
 తథాచాప్రతిపాద్యాధ్యక్ష్యాకస్మాత్ప్రత్యేవచనాసంభవాదాద్యవాక్యేనగ్రహణంకార్యమిత్యభిసంధిః | తమజ్ఞాత్వాశం
 కతే|| ననుతవాపీతి || బ్రహ్మస్వరూపప్రతిపాదనాగ్గమకస్మాదప్రకృతస్యాపిలోకప్రసిద్ధస్యజీవస్యానువాదసంభవత్వతి
 పరిహరతి|| నేతి|| ననుద్వాసుపజ్ఞాత్యప్రబుద్ధిజీవయోరుక్తైఃకథమిదంసూత్రిమిన్యతతహ|| గుహామితి|| ధీత్వదనాభ్యా
 మిశ్వరత్వేత్రిజ్ఞయోగమువాచేనైక్యందర్శినిమిత్యర్థః | నన్వత్రిజీవేశోనానువాద్యాపైరివ్యాఖ్యానోధాతతస్మా
 త్రాసంగతివ్యతతహ|| యదాపీతి || తదాపిసూత్రిస్యాసంగిత్వాన్ప్రత్యేకః | అదనవాక్యేనబుద్ధిమనూద్యద్ధి
 వాక్యేనబుద్ధ్యాదిపితృణుద్ధప్రత్యగ్స్త్రిజ్ఞానోద్భేదస్యైవ్యభ్యాదివాక్యేనజీవగ్రాహ్యంనబుద్ధ్యవహితో జీవత్వతి
 సూత్రిసంగతిమాహ||కథమిత్యాదినా || 'నన్వత్రిమిదమహోబుద్ధిన్తేనమంబ్రన్యైన్యతతహ || యద్వీతి || పానరు

చబ్ధిత్వదనాభ్యామిశ్వరత్వేత్రిజ్ఞానప్రకృత్యప్యతే | యదిచేశ్వరోద్యభ్యాద్యాయితనత్వేనఽవతీతః త
 తప్రత్యేకప్రకృతస్య తేత్రిజ్ఞాత్పుత్రగ్వచనమవకల్పతే, అన్యథావ్యాప్రకృతవచనమారప్తకమనంబద్ధం
 స్యాత్ | ననుతవాపీతిత్రిజ్ఞస్యేవైతాత్మభూతవచనమాకప్తకమేనప్రసజ్యేతనతస్యావివక్షితత్వాత్ |
 తేత్రిజ్ఞాహికర్తృత్వేనభోక్తృత్వేనచ ప్రతిశరీరంబుద్ధ్యామ్యపాధిసంబంధోలోకతవివప్రసిద్ధః నా
 నోశుక్రిత్యాతాత్మప్రేరణవివక్ష్యతే | ఈశ్వరస్తులోకతోఽప్రసిద్ధత్వాత్ శుక్రిత్యాతాత్మప్రేరణవివక్ష్యతత్వ
 తినతస్యాకప్తకవచనంయుక్తం | 'గుహంప్రవిష్టావాత్సావాహీన్యత్రాప్యైరిచ్ఛిం | ద్వాసుపజ్ఞేన్య
 స్యామ్యదిఈశ్వరత్వేత్రిజ్ఞాపుజ్యేతేత్వతి | యదాపిపైరిన్యపనన్యతేనవ్యాఖ్యానేనాస్యామ్యదిసత్వ
 తేత్రిజ్ఞాపుజ్యేతేతథాపినోభ్యుత్పిత్ | కథంప్రాణభృదిహఘటాదిభిర్రవత్ప్రత్వామ్యపాద్యభిమా
 నిత్వేనప్రతిశరీరంబుద్ధ్యామ్యహోద్యభ్యాద్యాయితనం నభవతీతిప్రతిషిద్ధ్యతే | యప్రసర్వశరీరేషా
 వాచిర్విహోపత్యతేపరవివసభవతి | యథాఘటాదిభిర్రాణిఘటాదిభిరుపాధిర్విహోపత్యమాణా
 నిమహాకాశవిభవంతితద్వత్ప్రాణభృతంపరస్తాదన్యత్వానుపపత్తే | ప్రతిషేధోహోపవద్యతే, తస్మాత్
 త్వామ్యపాద్యభిమానపవద్యభ్యాద్యాయితనత్వప్రతిషేధః తస్మాత్పునఃపప్రస్తుత్యభ్యాద్యాయిత
 నం తదేతత్ 'అద్యత్యత్వాదిగుణబోధర్హితైరిత్యనేనైవసిద్ధం, తస్యైవసాధారణయోగవాక్యస్యమధ్య
 త్వదంపరీతం 'యప్రేక్ష్యాద్యోపృథివీచాంతరిక్ష'మితి | ప్రపంచార్థంతుపునరుపన్యస్తేం || *

— శ్లో సూ ||౮|| భూమాసంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ || శ్లో —

ఇదమామసంతిభూమాత్వేవవిజ్ఞాసితవ్య'ఇతి, భూమాసంభగవోఽవిజ్ఞాన'ఇతి, 'యత్ర నాన్యత్వశ్య
 తినాన్యచ్ఛబ్దోఽనినాన్యద్విజానాతినభూమా, అథయత్రాన్యత్వశ్యశ్యశ్యచ్ఛబ్దోఽన్యన్యద్విజానాత
 దప్రసాద్యాది | తత్రసంశయః, కింపానోభూమాస్యాదాహవాన్విత్పరమాత్మేతి | కుతస్సంశయః
 భూమేతితావద్యమహస్విమభిధీయతే | 'బహూర్లోహభూచబహూః'పా||౨||౧౨౮) ఇతిభూమశ

క్యంశంకతే, తదేతదితి || ద్యభ్యాదివాక్యస్యబ్రహ్మపరత్వమిత్యర్థః | సమాధత్తే || ప్రపంచార్థమితి || సేతుశబ్దవ్యా
 ఖ్యానేనభూతయోనేప్రత్యేగాత్మత్వస్ఫుటీకరణార్థమిత్యర్థః | తస్మాన్మండోపపత్తే బ్రహ్మణీసాన్వితేతిసిద్ధం ||
 త్విప్రథమాధికరణమ్ || *

౮ || భూమాసంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ || భాందోగ్యముదాహరతి || ఇదమితి || నాత్వేనుభవమైవమమంత
 స్మేర్నిరతిశయసుభాధినాభూమైవవిచార్యత్వతినారదం ప్రతిసనతుకమాశోఽనైవతినారదోబూత్రి || భూమానమితి ||
 భూమోపత్యుణమద్వితీయత్వమాహ || యత్రేతి || భూమతక్షణంపరిచ్ఛిన్నలక్షణోక్త్యాస్ఫుటయతి || అథేతి || అత్రసం
 శయబీజంప్రశ్నపూర్వకమాహ || కుతత్త్వాదినా || బహూర్లోహభూచబహూః'పా||౨||౧౨౮) ఇతిభూమశ

కృత బహుధోషోభావబహువిధసూత్రైః బహువిధస్వేమనిష్యత్వయస్యాదేరికారస్యలాపస్యతో బ
హుధోషో నేభావత్యాదేశత్వప్రాధిమ్యకైర్భూమనిషితజ్జోషస్సన్మః, తస్య భావార్థకేమనిష్యత్వయాంతత్వాక్య
మున్వంవాచ్యం । తత్ప్రాధాన్యకమిత్యాకాంక్షాయాంసన్నిహితప్రకరణస్థైఃప్రాణోధర్మభాతి । వాక్యోపక్రమస్థిత్యా
విస్వప్రతిపాదనాపేక్షోద్భవ్యేనభాతీతి సన్నిహితవ్యవహితప్రకరణాభ్యాంసంకయైత్యర్థః । పూర్వమాత్మకజ్ఞాతో
మ్యభ్యాద్యాయశనంబ్రహ్మేభ్య క్షమయ్యుక్తం తరతిశోకమాత్మవిదిత్యబ్రహ్మణ్యప్యాత్మకజ్ఞప్రయోగాదిత్యాతేప స
గత్యాపూర్వపక్షయిత్యప్రాణోభూమేతిధీమధమిణోరభేదాత్ సామానాధికరణ్యంరక్ష్యం । పూర్వోత్తరపక్ష
యోఽప్రాణోపాస్త్రప్రహ్మజ్ఞానంచఫలంప్రమేణమంతవ్యం । అతాభ్యామేభాయఃప్రశ్నోత్తరభేదాదర్థభేదోచ్చ
త్యతే । భూమానుప్రాణాగ్నిరంభాయఃప్రశ్నంబైవోత్తలింగేనప్రాణోభ్యైర్నిత్యాహ ॥ కస్యదిత్యాదినా ॥ ప్రి

జ్ఞానభావప్రస్థానాంతర్భావరూపాత్ । కిమాత్మకంపునస్త్యహుస్సమితివేశేషాకాంతాయాం 'ప్రా
ణోవాతశాయాభూయా'సస్యసన్నిధానాత్ప్రాణోభూమేతిప్రతిభాత । తథాశ్చితం'హ్యవమేవభగవ
ద్వశేభ్యస్తరణిశోకమాత్మవిదితి'సోహంభగవశ్యోవామితంమాభగవాన్'శోకస్య పారంతరయత్స్యేతి
ప్రకాశోక్తా నాత్ పరమాత్మభూమేత్యపిప్రతిభాతి'తత్త్రకస్యోపాదానం'న్యాయ్యంకస్యవాహనమితిభ
వతినంశయః । కింతావత్ప్రాప్తంప్రాణోభూమేతి । కస్త్యేత్, భూయఃప్రశ్నప్రతివచనపరంవకాదర్శ
నాత్ । యథాహ 'అస్తీభగవోనామోభూయ'ఇతి 'వాగ్భావనామోభూయసీ'తితథా 'అస్తీభగ
వోవాహోభూయ'ఇతి, 'సునోవావవాహోభూయ'ఇతి నామాదిభ్యోవ్యప్రాణాదుభ్యయఃప్రశ్నప్రతి
వచనప్రవాహఃప్రవృత్తిః, నైవంప్రాణాత్పరంభూయఃప్రశ్నప్రతివచనంవ్యత్యతే । 'అస్తీభగవఃప్రా
ణాదుభ్యయ'ఇతి 'అవోవావప్రాణాదుభ్యయ'ఇతి ప్రాణమేవతునామాదిభ్య ఆశాంతేభ్యోభూయాం
సం 'ప్రాణోవాతశాయాభూయా'సత్వాదినాసప్రపంచముక్త్యాప్రాణిదగ్గినత్వాదివాదిత్వం 'అను
తివాద్యసీత' అతివాద్యప్రతిబూరి యాన్నావహ్మనవీతేభ్యభ్యనుజ్ఞాయ, 'సుషుప్తవాతివదతియస్సుత్యై
నాతివదతీతిప్రాణప్రతివదివాదిస్యనుకుప్యేష్యసరిత్యజ్యైవప్రాణంసత్వాదిపరంపరయాభూమానం
సనువతారయన్, 'సుప్తానిమేవభూమానంసున్యత'ఇతిగవ్యతేకథంపునప్రాణేభూమిన్వాఖ్యాయ
మానై 'యత్రనాన్యస్వశ్యతీ'త్యేతన్నామోలక్షణపరంవచనంవాఖ్యాయేతేత । ఉచ్యతే । సుషుప్తా
వష్టాయాంప్రాణగ్రైవమకరితేమేదగ్గనాదివ్యవహరనివృద్దిదగ్గనాత్ సంభవతి ప్రాణస్యాపి 'యత్ర
నాన్యస్వశ్యతీ'త్యేతన్నక్షణం । తథాచతుర్థిః 'నశ్వణోతిసవశ్యతీ'త్వాదినాసర్వకరణవ్యాపారప్రశ్న
ప్రసూయయాపాం సుషుప్తావష్టాముక్త్యా 'ప్రాణాగ్నయవినై తస్మిన్'పురేహాప్రీతితస్యమేవ'వష్టా
యాంపంచవృత్తైప్రాణస్యజాగరణంబు'వతీప్రాణప్రధానాంసుషుప్తావష్టాందగ్గయతి । యచ్చతన్నా

[illegible]

మిత్యన్వయః। అత్వపదేనోపక్రమవిరోధంపరిహరతి॥ పాగ్రిణవచేతి ॥ పాగ్రిస్వాత్మత్వంకథమత్యాశంక్యశుశ్రితత్వాది
త్యాహ॥ తథాహేతి॥ సత్త్వంసమర్పితమితచసర్వాధిష్ఠానంప్రాణంస్వీకరోతిశుశ్రీతిత్యన్వయః। అతతత్వస్వంపాగ్రిణేపి
ముఖ్యమితిభావః। భూమయూవత్వంయోజయతి॥ సర్వాత్మత్వేతి॥ సంప్రసాదశబ్దేనపాగ్రిణంలక్షయితుంముఖ్యాంధం దర్శ
యతి॥ సంప్రసాదశబ్దః॥ సవాపవవితస్త్రిసంప్రసాదేస్థిత్యాపునరాస్త్రవతీతిప్రయోగాచ్చ, తత్పదంసుముప్తివాచక
మిత్యాహ॥ బృహదితి॥ వాచ్యాంధసంబంధాత్పాగ్రిణోలక్ష్యత్యాహ॥ తస్యాంచేతి॥ అబ్రహ్మసూత్రశత్యథాః। భూమా
ప్రాణాద్భిన్నః, అత్రాధ్యాయే, తస్మాదూర్ధ్వముపదిష్టత్వాన్నామాదేహాద్ధ్వముపదిష్టవాగాదిపదిష్టత్యాః। విసత్సేహే

మన్నస్సుబత్వంశుశ్రీతం, 'యోవై భూమాతత్సుబ'మితితదవ్యవిరుద్ధం, 'యతైగ్రిణదేవస్త్వ'పాన్నసవశ్యతీతి
తై తస్త్రిశశరీరేసుఖంభవతీతిసుమస్తావస్థాయామేవమన్త్రవశాత్ । యచ్చ 'యోవై భూమాతదన్య
త'మితి, తదపిప్రాణస్వావిరుద్ధం, 'ప్రాణోవాఅన్యత'మితిశ్రుతేః । కథంపున ప్రాణంభూమానంమన్య
మానస్య 'తరణిశోకమాత్మవిదిత్యాత్మవిదిషయాప్రకరణస్యోక్తావనముగ్రవత్సేన, ప్రాణవిసేహోక్త్యావి
వక్షితశ్చలిబూగ్రిణః । తథాహే, 'ప్రాణోహపి తా ప్రాణోమాతా ప్రాణోభాగ్రిణా ప్రాణస్యసాప్రాణత
చార్యః, ప్రాణోబ్రహ్మణ'ఇతిప్రాణమేవసర్వాత్మనంకరోతి, 'యథావాఅరానాభోసమర్పితావేవమే
వాస్త్రి'ప్రాణేసర్వంసమర్పిత'మితిచ సర్వాత్మత్వాననాభినదర్శనాభ్యాంచసంభవతీ వైపుల్యాత్మికా
భూమయూవతాపాగ్రిస్య । తస్మాత్పాగ్రిణోభూమేత్వేనంప్రాప్తం । తతఃకథముచ్యతే । పరమాత్మైవేహ
భూమాభవతున్నో, నపాగ్రిణః । కస్మాత్, సంప్రసాదావధ్యుపదేశాత్ । సంప్రసాదశబ్దసుముప్తి
స్థానముచ్యతేసమ్యక్ప్రసేదత్యస్త్రివిత్తినిర్వచనాత్ । తథాబృహదారణ్యోపచన్ద్రవక్షాగరితస్థానాభ్యాం
సహపాతాత్, తస్యాంచసంప్రసాదావస్థాయాంపాగ్రిణోజాగరీతి పాగ్రిణోత్త్రసంప్రసాదోభిషే
యితేపాగ్రిణాదూర్ధ్వంభూమీఉపదిశ్యమానత్వాదిత్యథాః । పాగ్రిణవిసేహుమ్మాస్యాత్ సేవతస్మా
దూర్ధ్వముపదిశ్యే తేత్యజ్జిప్తమేతత్వాత్ । నహినామైవనామోభూయశ్శనామీఉర్ధ్వముపదిష్టం
కింతహే । నామోన్యరథాంతరముపదిష్టంవాగాభ్యంవాగ్వాచనామోభూయసీతి, తథావాగాది
భ్యోహ్యపాగ్రిణాదధాంతరమేవత్రైతతోర్ధ్వముపదిష్టం, తద్వత్పాగ్రిణాదధాన్యూర్ధ్వముపదిశ్యమానో
భూమాపాగ్రిణాదధాంతరభూతోభవతుమహతి । నన్యహనాస్తిప్రశ్నః, అస్తిభగవఃపాగ్రిణాద్భూయశ్చ
తి । నాపిప్రతివచనమస్తిపాగ్రిణాద్వావభూయోస్తితి । కథంపాగ్రిణాదధిభూమోపదిశ్యశ్చత్యన్వయేతేపాగ్రి
ణవిషయమేవాతివాదిత్వముత్తరత్రానుకృత్యమాణంపశ్యమః । ఏవతువాఅతివదతియస్స త్యేనాతివద
తీ, తస్మాన్నాస్తిపాగ్రిణాదధ్యుపదేశశ్చితిఅత్రోచ్యతే । నతావత్పాగ్రిణవిషయస్యైవాతివాదిత్వస్యైవ
తదనుకరణమితిశక్యంవత్తుం, విశేషవాచాత్, యస్సత్యేనాతివదతీతి । ననువిశేషవాదోఽప్యయంపాగ్రి
ణవిషయవివభవిష్యతి । కథం । యథా 'ఏవోఽగ్నిఃపూత్రీయస్సత్యంవదతీత్యుక్తేనసత్యవదనెనాగ్ని
పూత్రీత్వం,' కేనత్స్వి, అగ్నిఃపూత్రీత్వేన, తత్సత్యవదనంత్యగ్నిపూత్రీణా విశేషఉచ్య
తే, తథా 'ఏవతువాఅతివదతియస్స త్యేనాతివదతీత్యుక్తేనసత్యవదనెనాతివాదిత్వం,' కేనతహేత్రకృ

యాచ్చేదంబాధకమాహ॥ పాగ్రిణవచేదితి ॥ స్వవైవసస్వస్తాదూర్ధ్వముపదిష్టత్వమయ్యుక్తంనామాదివ్యదృష్టంచేత్య
థాః । హేత్వసిద్ధింశంకతే॥ నన్యహేతి॥ ప్రకృతపాగ్రిణవిత్పరామర్శకేవశబ్దోనభవతితస్యయచ్చల్లి పరతంత్రత్వేనస
త్యవాదివాచిత్యాత్ । అతఃపాగ్రిణప్రకరణంవిద్భిన్నమితిహేతుసిద్ధిరిత్యాహ॥ అత్రోచ్యతేతి॥ సత్యేనాతివాదిత్వంవి
శేషఃతద్వతోయవిషయ్యుక్తైర్నపూర్వానుకరణశత్యథాః । యపవపాగ్రిణవిదితివదతీత్యనూద్య ససత్యంవదతీవిధా
నాన్నపాగ్రిణప్రకరణవిచ్ఛేదశ్చిద్భూతంతేనశంకతే॥ నన్యతి॥ సత్యశబ్దోహ్యబాధితేహాలోబ్రహ్మవాచకః తదన్యస్యమ

భ్యాత్వాత్ సత్యవచనేశ్వబాధితార్థసంబంధాల్లాక్షణికఇతినాశ్రయత్వవచనవిధిరిత్యాహ॥ నేతిబ్రూమఇతి॥ కించస
త్యేనబ్రహ్మణాఽతివశతీతస్థితీయాశ్చిత్వాబ్రహ్మకరణకమతివాదిత్వంశ్చురం, తస్యప్రకరణాద్బాధో నయం క్తత్యా
హ॥ శ్చిత్వాహిత్యాదినా॥ నాతేతీసత్యవాక్యత్యర్థః॥ ఏవంసత్యేనేతిశ్చిత్వాప్రకరణంబాధ్యమిత్వత్వాతుశబ్దే
నాపితిద్బాధమాహ॥ ప్రకృతేతి॥ విజ్ఞానస్యత్వలింగాచ్చపూర్వోక్తాద్భిన్నమిత్యాహ॥ సత్యంత్వితి॥ ప్రకరణవిశేష
దృష్టాంతమాహ॥ తస్మాదితి॥ శ్చురీలింగబలాదేతస్యస్యంప్రకృతాత్పరాత్పరాధాన్యేనభిన్నంప్రప్తవ్యమిత్యర్థః॥ ఏ
వమతివాదిత్వస్యబ్రహ్మసంబంధోక్త్యాపాగ్నిలింగత్వంనిరస్తం । యత్ప్రశంపిన్ క్తత్వలింగామ్యామాప్రాగితిత
న్న, తస్మాప్రయోజకత్వాదిత్యాహ॥ నభే॥ ప్రశంభేదానర్థభేదఇతినియమాః, ఏకస్యాత్వనోమైతేయ్యాబహుశః పృ
ష్టత్వాత్ ప్రశంపిన్ క్తనతుర్వచస్యప్రకృతైకవేదాద్భిన్నత్వదర్శనాచ్చేత్యర్థః । ఏత్రయథాచతుర్వచస్యప్రకృ

తేనప్రాగివిజ్ఞానెనైవ, సత్యవచనంతుప్రాగివిచోపశేషోవివక్ష్యతఇతి, నేతిబ్రూమః, శ్చిత్వస్థితిత్యా
హప్రసంగాత్, శ్చిత్వాహిత్యాదౌ సత్యవచననాతివాదిత్వంప్రతీయతే యస్సత్యేనాతివదతిసోతివదతీతి ।
నాశ్రపాగ్నివిజ్ఞానస్యసంకీర్తనమస్తే । ప్రకరణాతుప్రాగివిజ్ఞానంసంబధ్యేతి । తత్రప్రకరణానురో
ధనశ్చితిఃపరిత్యక్తాస్యాత్ । ప్రకృతవాక్యవృత్త్యర్థశ్చతుశబ్దౌనసంగచ్ఛేత । ఏవతువాలతీవదతీతి ।
సత్యంత్వవిజ్ఞానతవ్యమితిచప్రయత్నాంతరకరణమథాంతరవివక్షాంసూచయతి । తస్మాద్వైక
వేదిప్రశంసానాంప్రస్తుతాయాం ఏవతుమహాబ్రాహ్మణోయశ్చతురోవేదానధీతైశ్చైకవేద్యా
ఽథాంతరభూతిశ్చతుర్వచః ప్రశస్యతేతావ్యగతద్వైప్రవ్యం । సచప్రశంప్రతీవచనరూపయైవాథాంతర
వివక్షయాభవితవ్యమితియమోక్షి, ప్రకృతసంబంధాసంభవకారితిత్వాదథాంతరవివక్షాయాః । త
త్రపాగ్నితమనుశాసనంశ్చిత్వాచూష్ణీం భూతంనారదంస్వయమేవసనశ్చుమారోవ్యుత్పాదయ
తి । యత్ప్రాగివిజ్ఞానెనవికారాన్యతవిషయణాతివాదిత్వమనతివాదిత్వంతే ఏవతువాలతీవదతీయస్స
త్యేనాతివదతీతి । తత్రసత్యమితివరంబ్రహ్మబ్రహ్మతేపరమార్థరూపత్వాత్ సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్ర
హ్మైతివశ్చిత్వంతరాత్ । తథావ్యుత్పాదితాయనారదాయ సోహంభగవస్సత్యేనాతివదాక్షిత్వేవం
ప్రవృత్తాయవిజ్ఞానాదిసాధనపరంపరయభూమానముపదిశతి । తత్రయత్ప్రాగిదధిసత్యంవక్తవ్యంప్ర
తిజ్ఞాతంతదేవేభాభూమేత్యుచ్యతఇతిగవ్యతే । తస్మాన్స్తేప్రాగిదధిభూముడివదేతఇత్యర్థః ప్రా
గిదన్యఃపరమాత్మాభూమాభవితమర్హతీతి । ఎవంచాత్మవిదిషయాప్రకరణస్యోథానముపపన్నం భ
వవ్యతి । పాగ్నివేహాత్మావిషయిత్యైతదపిన్వపవ్యతే । నహిపాగ్నిసమమ్యయావృత్త్యాఽత్వత్వ
మస్తే । నచాన్యప్రపరమాత్మజ్ఞానాచోభకనివృత్తిరస్తే, నాన్యఃఫంభావిద్యతేఽయనాతుతిశ్చుత్వంత
రాత్ తంమాభగవాన్ శోకస్యపరంపారంతరయత్వేతిచోవక్రమ్యోపసంహరతితస్మైమృదితకపాయా

తాసంబంధాదర్థభేదః, ఏవమిహోపేక్షస్ఫుటయతి॥ తత్రేత్యాదినా॥ సత్యవచనేనప్రాగ్నిోక్తిరిత్యతహ॥ తత్రసత్యమి
తి॥ విజ్ఞానంనిదిధ్యాసనం, ఆదివదాత్మననశ్రద్ధాసాధ్యశ్రవణమనశ్శుద్ధిస్థాతద్ధేతుకమాణిగ్యవ్యంతే । ఇమాన్యపిత్ర
వణాదీనిజ్ఞేయస్యసత్యస్యబ్రహ్మత్వేలింగాని । ఏవంశ్చురీలింగైః ప్రాగిస్యావాంతరప్రకరణంబాధిత్యాప్రస్తుతం స
త్యంబ్రహ్మభూమవనోక్తిబహుత్వధర్మీత్యాహ॥ తత్రయదితి॥ కించసన్నిహితాదపివ్యవహితంసాకాంతుంబలీయఇతి
న్యాయేనసన్నిహితంనిరాకాంతుంప్రాగిందృష్ట్యేవాణ్యోవక్రమథ మాత్మస్యప్రతీపాచనాయభూమవాక్యాపేక్షఇ
హభూమాగ్రాహ్యఇత్యాహ॥ ఏవంచేతి॥ కించశోకస్యపారమిత్వపక్రవ్యతమస్యపారమిత్వపసంహారాత్ శోకస్య
మూలోచ్ఛేదంవినితరణాయోగాచ్చ శోకవచేన మూలతమోగృహ్యతే తన్నివర్తకజ్ఞానగమ్యత్వలింగాదాత్మాభూమే
త్యాహ॥ నచాన్యతేరితి॥ బ్రాహ్మణమాత్మాయత్వంప్రాగిస్యవదతీసంబంధః । నన్వదంచరమబ్రహ్మణంబ్రహ్మ

పరమస్తుతఃప్రాగుక్తోభూమాప్రాణిభిశ్శంకతే॥ ప్రకరణాంతభి॥ తచ్చజ్ఞేనభూమానుకద్వాత్ మైవమిత్యాహ॥ నేతి॥

౯ ॥ భూమ్యై బ్రహ్మత్వేలింగారమాహ ॥ ధమేతి, సూత్రం ॥ యదుక్తంభూమోలక్షణంసుఖత్వమన్యతత్వంచప్రాణేసుయోజయితదనూద్యవిఘటయతి॥ యోగ్యసావిత్వాదినా॥ సతిబుద్ధ్యాద్యుపాధావాత్సవోద్యప్తత్వాదిస్తవభావేనుముప్తాదభావభివ్యసంగత్వజ్ఞానాథంప్రశ్నోపనిషది నశ్యణోతినపశ్యతీతి పరమాగ్దానంప్రకృత్యోక్తిః॥ తథాతత్త్వేనాత్మనః సుఖత్వముక్తంనపాగ్నిస్య ॥ యతఃశుక్త్యంతరమాత్మనవీవసుఖస్యమాహతస్మాదిత్యర్థః ॥ ఆమయోనాశాదివోషః తత్సహితంసామయంతరంనర్వరం సవివాధస్తాత్మఉపనిష్టాదిసర్వగతత్వం సవివేదంసర్వమతిసగ్దాత్మత్వంచశుక్రతం, తస్మాద్భూమాధ్యాయోనిస్తజేసమన్వితభిసిద్ధం॥ ఇతిద్వితీయాధికరణమ్॥ *

యతమసంపారందర్శయతిభగవాన్సనతుకమారభి ॥ తమభిశోకాదికారణమవిద్యోచ్యతే ॥ పాగ్నిణాంతేచానుశాసనేనపాగ్నిస్యాన్యాయస్తతోచ్యేత ॥ ఆత్మతఃపాగ్నిభిచబ్రాహ్మణం ॥ ప్రకరణాంతేచపరమాత్మపితౄభవిష్యతి, భూమాతుపాగ్నిణవేతిచెన్న ॥ సభగవ్యక్తేప్రతిష్ఠితభిస్సమహిమీర్త్యాదినా భూములవాప్రకరణసమాప్తైరనుకర్షణాత్ ॥ నైపుల్యత్వికాచభూమరూపతాసర్వకారణత్వాత్పరమాత్మనస్సుతగాముపపద్యతే॥ *

— ❁ సూ॥౯॥ధర్మోపపత్తేశ్చ॥ ❁ —

అపినయేభూమిశూక్రియం తేధర్మాస్తేపరమాత్మన్యపపద్యంతే ॥ యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛ్రుణోతి నాన్యద్విజానాతిసభూమేతి దర్శనాదివ్యవహారాభావంభూమన్యవగమయతి పరమాత్మనిచాయందర్శనాదివ్యవహారాబోధవగతః, యత్ర త్వస్యసర్వమాస్తైవాభూత్తేనానకవశ్యేదిత్యాదిహుక్త్యంతరాత్ ॥ యోగ్యసానుముప్తావస్థాయందర్శనాదివ్యవహారాభావఉక్తిఃసోప్యాత్మనవవాసంగత్వవేషమయోక్తోనపాగ్నిస్వభావవేషమయా, పరమాత్మప్రకరణాత్ ॥ యదపితిస్యానువస్థాయాంసుఖముక్తంతదప్యాత్మనవసుఖరావత్సవవేషమయోక్తం ॥ యతఃపావవిష్యపరమఆనందవైవా నందస్యాన్యానిభూతానిమాత్రాముపజీవంతీతి ॥ ఇహపి యోనైభూమా తత్పుణంనాప్నేసుఖమస్తేభూమైవసుఖమితిసామయసుఖనిరకరణేనబ్రహ్మైవసుఖంభూమానందర్శయతి యోనై భూమాతదన్యతేమితి అన్యుతత్వమవీహశూక్రియమాణంపరమకారణం గమయతి, ఏకారాణామన్యుతత్వస్యాపేక్షికత్వాత్ అతోధన్యదాత్తమితిచశుక్రతరాత్ ॥ తథాచసత్వత్వంస్వనహిమప్రతిష్ఠితత్వంసర్వగతత్వం సర్వాత్మకత్వమితివైతేధర్మాశూక్రియమాణాః పరమాత్మస్యేవోపపద్యంతే నాన్యత్రతస్మాద్భూమాపరమాత్మైతిసిద్ధం॥ *

— ❁ సూ॥౧౦॥అక్షరమంబరాంతధృతేః॥ ❁ —

కష్టిన్నుఖిల్యాకాశపితృప్రాతశ్చేతి సమూహావాచ ఎతదైతదక్షరంగాగ్ని బ్రాహ్మణా అభివదంత్యథూలమహాస్వత్వాదిశూక్రియతే ॥ తత్ర సంశయఃఽకిమిహాక్షరశబ్దైవర్ణఉచ్యతేకించాపరవేత్సరభి ॥ తత్ర యేనాక్షరసమామూయిత్రాదావక్షరశబ్దస్యవర్ణైప్రసిద్ధత్వాత్ప్రసిద్ధ్యతిక్రమస్యచా

౧౦ ॥ ❁అక్షరమంబరాంతధృతేః❁ బృహదారణ్యకంవతతి॥ కష్టిన్నితి ॥ యద్బూతంచభవచ్ఛ్రవణపశ్యచ్ఛ్రుత్సర్వంప్రసిద్ధతమితిగర్భాప్యస్తేనమునిసాయాజ్ఞవల్క్యనావ్యాకృతాకాశఃకార్యమాత్రాశ్రయఉక్తిః ॥ ఆకాశకీర్తిస్సోదభిభవతిద్వితీయప్రశ్నేనమునిరువాచ ॥ తదవ్యాకృతస్యాధికరణమేతదక్షరమస్థూలాదిరూపమిత్యర్థః ॥ ఉభయత్రాక్షరశబ్దప్రయోగాత్ సంశయః ॥ యథాసత్వశబ్దోబ్రహ్మణియాభిభవతి బ్రహ్మభూమేత్యుక్తంతథాక్షరశబ్దోవర్ణరూప ఇతిప్రజ్ఞాంతేనపూర్వపక్షః, తత్రోంకారోపాస్త్రైఃఫలం, సిద్ధాంతేనగ్గుణబ్రహ్మనిరీతివివేకః ॥ ననునక్షరతత్వచలత్వానాశస్య

యోగాత్ బ్రహ్మణ్యవ్యతురశబ్దోముఖ్యత్యతహా ॥ ప్రసిద్ధ్యతిక్రమశ్యేతి ॥ యాధీర్యోగముపహరతీతిన్యాయాదిత్య
 థాః ॥ వర్ణస్యోంకారస్యసర్వాశ్రయన్యోంకరమిత్యాశోక్యధ్యానాథామిదంయథాశుక్త్యంతరేసర్వాత్మత్వమిత్యా
 హా ॥ ఓంకారశ్చితి ॥ ప్రశ్నప్రతిపదనాభ్యాం అకాశాంతజగదాధారత్వేనతాత్పర్యనిశ్చయాన్నధ్యానార్థతా, అతస్త
 బ్లింగబలాచూర్ణింబాధిత్వాయోగవృత్తిగ్రహీతిపిద్ధాంతయతి ॥ ఏవమిత్యాదిసా ॥ ఆకాశభూతంకృత్యాశంకతే ॥
 స్యాదేతదితి ॥ *

...యత్తత్వాత్ ఓంకారవివేదంసర్వమిత్యాదౌచశుక్త్యంతరేవర్ణస్యాప్రపాద్యత్వేనసర్వాత్మకత్వా
 వధారణాద్వర్ణఎవాతురశబ్దజ్ఞో, ఏవంప్రాప్తేఉచ్యతే ॥ ఐరపవాత్తురశబ్దవాచ్యం, కస్తాత్, అం
 బరాంతస్యతే, పృథివ్యాదేరాకాశాంతస్యవికారజాతస్యధాంతాత్ ॥ తత్రీహిపృథివ్యాదెస్ససంస్త
 స్యవికారజాతస్యకాలక్రయవిభక్తస్య ఆకాశఏవతదోతంచప్రోతంచేత్యాకాశేప్రసిష్ఠితత్వముక్త్యా
 'కస్తాన్ముఖ్యాకాశతత్వస్యోతశ్చే'త్యనెనప్రశ్ననెవమతురమపిచారితం, తథాచోపసంహృతం (ఎ
 తస్మిన్నుబల్యతురేగాధ్యాకాశతత్వప్రోతశ్చే'తి ॥ నచేయమంబరాంతధృతిస్త్రిహ్యజ్ఞోఽన్యత్రసంభ
 వతి ॥ యదపి ఓంకారవివేదంసర్వమితిపదప్రహ్లాప్రతిపత్తిసాధనత్వాత్ప్రత్యర్థంప్రప్తవ్యం ॥ తస్మా
 న్నతురస్యముతేచేనిత్యత్వవ్యాపిత్యాభ్యామతురంపరమేవబ్రహ్మ ॥ స్యాదేతతాధ్యస్యచేతాగార
 ణాధీనస్యనంబరాంతధృతిరభ్యవగమ్యతే ప్రధానకారణవాదినోఽపీయమపవద్యతే కథమంబరాంత
 ధృతేస్త్రిహ్యప్రతిపత్తిరితి, అతఉచ్యతరంజతతి ॥ *

— ❁ సూ॥౧౦॥సాచప్రశాసనాత్ ॥ ❁ —

సాచాంబరాంతధృతిపరమేశ్వరస్వైవకర్త, కస్తాత్, ప్రశాసనాత్ ॥ ప్రశాసనంహీనాశ్రయ
 తే ఏతస్యవాత్తురస్యప్రశాసనోగార్హి సూర్యాచంప్రచసావిధ్యతొత్తిష్ఠతీ'ఇత్యాది ॥ ప్రశాసనంచపా
 రమేశ్వరంకర్త నాచేతనస్యప్రధానస్యప్రశాసనంసంభవతినన్యచేతనానాంఘటాదికారణానాంఘ
 ఠాదీనాంఘటాదిమయంప్రశాసనమస్తే ॥ *

— ❁ సూ॥౧౧॥అన్యభావవ్యాప్తతైశ్చ ॥ ❁ —

అన్యభావవ్యాప్తతైశ్చకారణాన్యసైవాతురశబ్దవాచ్యం, తస్మైవచాంబరాంతధృతికర్తనాన్యస్య
 కస్యచిత్ ॥ కిమిదమన్యభావవ్యాప్తతైరితి ॥ అన్యస్యభావోఽన్యభావోఅన్యభావాద్వ్యాప్తతైశ్చకారణా
 వ్యాప్తతైరితి ॥ అన్యభావవ్యాప్తతైరితి, ఏతదుక్తంభవతి యదన్యస్త్రిహ్యజ్ఞోఽతురశబ్దవాచ్యమహాశం
 క్యతేతద్భావాదిదమంబరాంతధృతిరమతురంవ్యావర్తయతిశుక్తిః తద్వానితతురంగార్హ్యరూప్తంప్ర
 ప్తౌఅశ్రుతంశ్రోతృఅనుసంఘాతవిజ్ఞాతవిజ్ఞాత్రీతి ॥ తత్రాన్యప్రత్యాదివ్యవదేశేప్రధానస్యాపి
 సంభవతి, ప్రప్తౌత్వాదివ్యవదేశేస్తునతస్యసంభవస్యచేతనత్వాత్, తథా 'నాన్యతోఽస్తిప్రప్తౌనా
 న్యతతోఽస్తిశ్రోతృనాన్యతతోఽస్తిసంఘాతాన్యతతోఽస్తివిజ్ఞాత్రీ'త్యాత్మభేదప్రతిషేధాత్ ననాకీర
 స్యాప్రపాదమతోఽతురశబ్దవాచ్యత్వం 'అచతుషకమశ్రోత్రమవాగమసంఘాతీ'చోపాధిమన్తాప్రతి

౧౦॥ చేతనకర్తృశ్చియోయాలప్రశ్రుతేమైవమిత్యాహ ॥ సాచేతి ॥ సూత్రంవ్యావర్తేసాచేతి ॥ చకారఆకాశ
 స్యభూతస్సనిరాపాథాః ॥ భూతాకాశస్యకార్యాంతఃపాతినఃప్రగతస్వకార్యాశ్రయత్వాయోగాత్ అవ్యాకృతమ
 జ్ఞానమేవాకాశఃప్రధానశబ్దితథితదాశ్రయత్వాచ్ఛాతురంసప్రధానమిత్యర్థః ॥ నిధృతావిషయత్వేనభ్యతా ॥ *

౧౧॥ ప్రశ్నపూర్వకంసూత్రంవ్యాకరోతి ॥ కిమిదమితి ॥ ఘటత్వాద్వ్యాప్తతైరితిభాగ్నింసంసృతి ॥ ఎతదితి ॥ అం
 బరాంతస్యాధారమతురంశుక్తిరచేతనత్వాద్వ్యావర్తయతీత్యర్థః ॥ జీవనిరాసపరత్వేనాపిసూత్రంయోజయతి ॥ గతే

తస్య స్త్రవరోఽసత్యః కిం స్యాదత్యతహా || సవవేతి || శుక్రిభ్యాం ప్రత్యభిజ్ఞానాత్సవవాయమితసా త్రస్యశబ్దో వ్యాఖ్యాతః | అత్రైవం సూత్రయోజనా, ఓంకారేయోధ్యేయః సవరవివాత్సా వాక్యశేషే చక్షుశీయత్వోఽరస్యచ శుక్రి ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ సవివాయమితి | ననుశబ్దభేదాన్నప్రత్యభిజ్ఞేతీతంకతే || నన్వతి || పరాత్పరత్యతతబృథేదవంగీకృత్యశుక్రిభ్యాముక్తప్రత్యభిజ్ఞాయాఅహిరోధమాహ || అత్రేతి || సస్వేతస్మాజ్జీవఘనాత్ పరాదిత్యేతత్పదేనోపకాగ్రింధ్యాతవ్యపరామర్శాదీక్షణీయః పరాత్పాధ్యేయాదస్యత్యతహా || సచాత్రేతి || ధ్యానస్యతత్పులేఖణస్యచలోకేసమానవిషయత్వాద్ధ్యేయపేక్షణీయః | ఎవంబోపక్రమోపసంహారయోరేకవాక్యతాభవతీభావః | ససామభిరున్నీయతేబ్రహ్మలోకం సవతస్మాజ్జీవఘనాదిత్యేతత్పదేనసన్నహితరోబ్రహ్మలోకస్వామీ పరామృత్యగతప్రశస్తూర్వకం వ్యాచక్షే || కస్తూర్హిత్యాననా || మూర్త్యునభిమాతాగ్రహిభావః | సైంధవభిల్బాలపిండభిల్బవనల్పభావః పరిచ్ఛేదోయస్యసభిల్బభావః | ఎతత్పదేనబ్రహ్మలోకోవాపరామృత్యత్యత్యాహ || అపరత్యతి || జీవఘనశబ్దస్యబ్రహ్మలోకేలక్ష

ధ్యాయతీర్హత్వాత్ | ఈక్షణేస్తుతథాభూతమేవస్తులోకకర్తృవృష్టమిత్యతఃపరమాత్మైవాయంసహ్యగ్గోగ్రవిషయాభూతచక్షుశీకర్తృత్వేనవ్యవదిష్టతీగవ్యతే | సవివచేహపరపురుషశబ్దాభ్యానభిధ్యాతవ్యః ప్రత్యభిజ్ఞాయతే | నన్వభిధ్యానేపరపురుషఉక్తః చక్షుశేతుపరాత్పరఃకథమితరత్యతత్రప్రత్యభిజ్ఞాయత్యతి, అత్రోచ్యతే | పరపురుషశబ్దోతావదుభయత్రసాధారణో | సచాత్రజీవఘనశబ్దేనప్రకృతోఽభిధ్యాతవ్యఃపరపురుషఃపరామృత్యతేయనతస్మాన్నరాత్పరోఽయమీక్షితవ్యఃపురుషోఽన్యస్వాత్ | సస్త్రస్మిజీవఘనభిల్బవ్యతేఘనోమూర్తిఃజీవలక్షణోఘనోజీవఘనఃసైంధవభిల్బవత్ | యఃపరిమాన్యనోజీవఘనరూపఃభిల్బభావఉపాధికృతఃపరశ్చవిషయంప్రియేభ్యఃసోస్త్రజీవఘనత్యతి | అపరఅహ ససామభిరున్నీయతేబ్రహ్మలోకమిత, అతీతానంతరవాక్యనిర్దిష్టోబ్రహ్మలోకఃపరశ్చలోకాంతరేభ్యఃసోఽస్త్రజీవఘనభిల్బవ్యతే | జీవానాంహీనత్వేపాంతరణపరివృతానాంసర్వకరణాత్సనిహిరణ్యకశ్చేబ్రహ్మలోకనివాసిసంఘాతోపపత్తైర్భవతీబ్రహ్మలోకోజీవఘనః, తస్మాత్పరోయఃపురుషఃపరమాత్మేక్షణకర్తృభూతఃసవివాభిధ్యానేపీకర్తృభూతత్యతిగవ్యతే | పరంపురుషమితచపేక్షణంపరమాత్మసరిగ్రహపవాచ్యతే | పరోహపురుషఃపరమాత్మేభవతియస్మాత్పరంకించితస్యన్నాస్త్రైపురుషాన్నవరంకించిత్సాకాష్టాసాపరాగతీరితిశుక్రిత్యంతగాత్ | పరంచావరంచబ్రహ్మయదోంకారాదితచపిభజ్యానంతరమోంకారేణపరంపురుషమభిధ్యేతవ్యంబు | వన్వరమేవబ్రహ్మపరంపురుషంగవయతి | యథాపాదోదరస్త్రవాచినిర్మల్యతేవింహైవసపాస్త్రనానిముచ్యతే | తిచపాస్త్రవినిర్మితకళలచవనంపరమాత్మనమహాభిధ్యాతవ్యంసూచయతి | అథయదుక్తంపరమాత్మాభిధ్యాయినోనచేశపరిచ్ఛిన్నంఫలంయజ్యత్యతి, అత్రోచ్యతే | త్రిమాత్రేణోంకారేణాలంబనేపరమాత్మానసభిధ్యాయితఃఫలంబ్రహ్మలోకప్రాప్తిఃక్రమే

ణాంగ్యయతి | జీవానాంహీతి | వ్యష్టికరణాభిమానినాంజీవానాంఘనస్సంఘాతోయస్త్రిసర్వకరణాభిమానినజీవఘనఃశబ్దాన్వయికత్వాత్పరంపరాసంబంధేనలోకోలక్ష్యత్యత్యత్యతః | తస్మాత్పరస్సర్వలోకాతీతఃశుద్ధిగత్యుద్ధి | పరపురుషశబ్దస్యపరమాత్మనిముఖ్యత్వాత్తస్సవివధ్యేయత్యత్యాహ || పరిమితి || యస్మాత్పరంనాపరమాత్మేకించిత్సవిషయభ్యఃపరః నతుపిండాత్పరస్యూతాగ్రేణ్యుద్ధి | కించపరశబ్దేనోపక్రమేశ్చిత్రింపరంబ్రహ్మైవాత్రవాక్యశేషేధ్యాతవ్యమిత్యాహ || పరంచావరంచేతి || పాపవృత్తిలింగాచ్చేత్యాహ || యతేతి || పాదోదరస్సర్వః | ఓంకారేవరబ్రహ్మైవాపాసనయాసూర్యద్వారాబ్రహ్మలోకంగత్వావరంబ్రహ్మేక్షిత్యాతచేశాంతమభయంహంపాప్తోతిత్యహిరోధమాహ || అత్రోచ్యత్యతి || ఎవమేకవాక్యతానయద్ధప్రకరణానుగృహీతపరిపురుషశుక్రిభ్యాంపరబ్రహ్మప్రత్యభిజ్ఞాయాబ్రహ్మలోకప్రాప్తిలింగంబాధత్వావాక్యంప్రణవధ్యేయేబ్రహ్మణీసహస్యతమిసిద్ధం || ఇతిచతుర్థాధికరణమ్ || ... *

౧౮॥ *దహరక్షురేభ్యః*ఃఛాందోగ్యముదాహరతి॥ అతేతి॥ భూమవిద్యానంతరందహరవిద్యాపూరితభాగ్నోఽథశబ్దః । బ్రహ్మభాగ్నోఽభివ్యక్తిస్థానత్వాత్ బ్రహ్మపురంశరీరమప్నిక్తాయత్ప్రసిద్ధందహరవత్ప్రసృజ్యంతంశ్చిత్తావృణయేయదంతరాకాశశబ్దితం బ్రహ్మతదస్వేష్టవ్యం విచార్యజ్ఞేయమిగ్యధః । అత్రాకాశోజ్ఞాన్యస్తదంతస్థస్థితే ప్రథమం సంశయఃకల్ప్యః । తత్ప్రయద్యాకాశస్తదాసంశయద్యయం । తత్రాకాశబ్దాదేకంసంశయముక్త్యాబ్రహ్మపురశబ్దాత్ సంశయాంతరమాహ॥ తథాబ్రహ్మపురమీతి॥ అత్రశబ్దేజీవస్యబ్రహ్మభోవాపురమీతిసంశయః । తత్ప్రతిష్ఠితాసంశయోనరీయోజనా । పరపురుషశబ్దస్యబ్రహ్మణిముక్త్యాత్ బ్రహ్మశ్చయమిగ్యుక్తిం, తథాహోహ్యకాశపదస్యభూతాకాశేనుభత్వాన్నాతాకాశోద్యేయభివ్యక్త్యాంతేనపూర్వపక్షయతి॥ తత్రాకాశేత్యాదితా॥ దహరవాక్యస్యానంతరప్రజాపతివాక్యస్యవసనుణ్ణేన్దుశైవనేమన్వయోక్తైఃశ్రుత్యావసంగతయః । పూర్వపక్షేభూతాకాశాద్యస్తాస్త్రః సిద్ధాంతేననుబ్రహ్మపాస్త్యానిగుణగీరితిఫలభేదః । సచాకాశస్త్రస్థింగాదిస్యనేనాస్యసంబంధితాశంతసీయా । అ

ణచసవ్యస్తగ్నోస్తుత్తిరితిప్రమాముక్త్యభిప్రాయమేతస్మదవ్యవస్థానోజ్ఞః॥ ... *॥

—* సూ॥౧౮॥దహరక్షురేభ్యః॥ —

అథయదిదమప్నిష్క్రిస్తుపురేదహరంపుండరీకంవేత్తదహరోఽప్నిష్కంతరాకాశస్తస్త్రియదంతస్తదస్వేష్టవ్యం తద్వావిజిజ్ఞాసితవ్యమిత్యాదివాక్యంసమామాన్యతే । తత్ప్రయోజయంతహతస్యవయపుండరీకేదహరఆకాశశ్శ్రుతఃసకింఘాతాకాశోఽథవిజ్ఞానాన్తాదథవాపరమాప్యేతసంశయోతే । సుతస్సంశయః, ఆకాశబ్రహ్మపురశబ్దాభ్యాం । ఆకాశశబ్దోవ్యయంభూతాకాశేపరిష్కర్షబ్రహ్మణీప్రయభ్యమానోద్యత్యతే । తత్క్రింభూతాకాశేవదహరస్వ్యామీకంవాపరభిసంశయః । తథాబ్రహ్మపురమితికింజీవోబ్రహ్మనామాగస్వేదంపురంశరీరం బ్రహ్మపురంఅథవాపరవ్యైవబ్రహ్మణః పురంబ్రహ్మపురమీతి । తత్ప్రజీవస్యపరస్యవాన్యతరస్యపురస్వామిందహరాకాశత్యేనంశయః । తత్రాకాశశబ్దస్యభూతాకాశేనుభత్వాన్నాతాకాశేవదహరభిప్రాయం, తస్యవదహరాయతేనాపేక్షయా దహరస్యం ‘యావాన్వాఅయమాకాశస్తావాసోవేఽన్తర్వృతయతాకాశే’ఇతిచ బాహ్యభ్యంతరభావకృతభేదస్యోపమానోపమేయభావోద్యావాపృథివ్యాదిచ తస్మిన్నంశసమాప్నోతమనకాశాన్తనాఽకాశవ్యైకత్వాత్ । అథవాజీవోదహరభిప్రాయంబ్రహ్మపురశబ్దాత్, దేవస్యహీనంపురంసచ్చరీరంబ్రపురమితివ్యత్యతే । తస్యస్వత్త్వభోవాగ్నితత్వాత్ । భక్త్యాదనస్యబ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వం । నహిపరస్యబ్రహ్మణఃశరీరేణస్వస్వామితుణస్సంబంధోఽస్తి । తత్ప్రపురస్వామినపురైకత్వేఽవస్థానంవృష్టంయథారాజ్యే, మనేడుపాధికశ్చజీవోమనశ్చప్రాయోగపృథయేప్రతిష్ఠితమిత్యభోజీవవ్యైకేరంభూతయేచైతరవస్థానంస్వాత్ । దహరత్వమపి తవ్యైవారాగోపమితత్వాదవకల్పతే । అకాశోపమిత్యాదిచబ్ర

హ్మతస్త్రియదంతస్తదస్వేష్టవ్యమిత్యాకాశాంతస్థస్వాస్వేష్టవ్యత్వాదిలింగాన్వయేనదహరాకాశస్యబ్రహ్మత్యేస్తుష్టలింగాభావాత్ । నహిభూతాకాశస్యాబ్రహ్మంకథమేకస్యోపమానత్వముపమేయస్సంచకథం ‘ఉభయస్త్రియాద్యావాపృథివీతంతరేవసమాహితేఉభావస్త్రివాన్యైత్యాదివాశ్రుతసర్వాశ్రయత్వంచకథమిత్యాశంక్యత్రమేణపరిహరతి॥ తస్యేత్యాదితా॥ హృదయాపేక్షయాఽబ్రహ్మంధ్యస్యాన్ధంకల్పితభేదాత్ సాదృశ్యం, స్వతవకత్వాత్ సర్వాశ్రయస్సమిగ్యధః । సస్వేషత్యేత్యాన్తశబ్దోభూతేనయత్తత్తత్వమచేరాహ॥ అథవతి॥ భక్త్యైవ- వైతస్యగుణయోగేనెస్యధః । ముక్త్యంత్రాగృహ్యతామిత్యతతా॥ నహితి॥ అస్తుపురస్వామిజీవోహృదయస్థాకాశస్తుబ్రహ్మైత్యతతా॥ తత్ప్రేక్షాపురస్వామినవేదకంశస్థత్వంసంభవాత్ నాన్యాపేక్షేత్యధః । వ్యాపివోంతస్థత్వంకథమిత్యతతా॥ మనశ్చ॥ ఆకాశపదేనదహరమనుక్యమ్యోక్తోపమాదికంబ్రహ్మభేదవివక్షయాభవిష్యతీత్యాహ॥ అకాశేతి॥ ననుజీవస్యాకాశపదా

ధర్మమయోక్తమిత్యాశంక్యతహాభూతాకాశవివదహరోఽస్తుతస్త్విన్నంతస్థింశీంద్విద్యయమితిపయోంతరమాహః సచా
 తేతి॥ పరమంతస్థింపస్తు, తద్విశేషణత్వేనాధారత్వేనదహరాకాశస్యతద్భజేనోపాదానాదిత్యర్థః। యద్వా, అన్వేష
 వ్యత్యాదిలింగాదహరస్యబ్రహ్మత్వనిశ్చయాదాకాశప్రతిలింగాదిత్యనేగత్యాధర్మమితిశంకాత్తనరహితీయా అన్వేషవ్య
 త్యాదేవవశేషణత్వేనగ్రహణార్థహరస్యబ్రహ్మత్వేలింగంసాప్రీత్యర్థః । అపహతపాస్త్యత్వాదిలింగోపేతాన్యశు
 త్యాకేవలాకాశశుద్ధిర్బాధ్యేతిసిద్ధాంతయతి॥ పరమేశ్వరత్విత్యాదినా। ఆకాశస్యాత్మేవపూర్వకమితిసంబంధః। తమాచా
 ర్యంతప్రియదిజ్ఞాతీయః। హృదయమేవతావదబ్రుంత్రత్యాకాశోఽబ్రుతరఃకింతదత్తాత్మేవద్యతేయద్విచార్యజ్ఞేయమి
 తి, తదాపలచార్యోబ్రూయాదాకాశస్యాల్పతానివృద్ధిమిత్యర్థః । వాక్యస్యతాత్పర్యమాహఃతతేతి॥ నివర్తయన్
 ఆచార్యత్వితీషేషః। సన్వాకాశశబ్దేనరూఢ్యాభూతాకాశస్యభానాతరథంతన్నివృత్తిరిత్యాశంక్యాహః। యద్యపీతి॥ నను

వక్తృభేదవివక్షయాభవిష్యతిసచాగ్రదహరస్యాకాశస్యాన్వేషవ్యత్వంవిజ్ఞాసితవ్యత్వంచశ్రూయతేత
 స్త్విద్యవంతరితిపరమశేషణత్వేనోపాదానాదితి, అతఃత్రరంబ్రామః । పరమేశ్వరనివాగ్రదహరా
 కాశోభవితుమర్హతినభూతాకాశోజీవోవా । కస్తాత్, ఉత్తరేభ్యోవాక్యశేషగతేభ్యోహేతుభ్యః।
 తథాహిఅన్వేష్యతయాఽభిహితస్యదహరాకాశస్య తంతేహ్యుక్తియీరిత్యుపక్రమ్య కింతదప్రవిద్య
 తే యదన్వేషవ్యంయద్వాపవిజ్ఞాసితవ్యమిత్యేవమాత్మేవపూర్వకంప్రతిసమాధానవచనంభవతి స
 బ్రూయాద్యావాన్వాఅయమాకాశప్రావాసేవోఽత్తర్హదయఆకాశఉభిత్పిద్యావాప్రధిపింతోరే
 వసమాహితేత్విత్యాది । తత్రపుండరీకదహరత్వేనప్రాప్తదహరత్వస్యప్రసిద్ధాకాశోపమ్యేనదహర
 త్వంనివర్తయన్బ్రూతాకాశత్వందహరస్యాకాశస్యనివర్తయతీతిగమ్యతే । యద్యప్యాకాశశబ్దోభూతా
 కాశేయాథప్రథాపితేనైవతస్యోపమా నోపపద్యతేతి భూతాకాశశంకావర్జితాభవతి । సన్వేకస్యా
 ప్యాకాశస్యబాహ్యభ్యంతరత్వకల్పితభేదనోపమానోపమయభావస్సంభవతీత్యుక్తం । నైవసంసంభ
 వతి, అగతికాహీయంగతిర్యతాల్పనికభేదాశ్రయణం । అపిచకల్పయిత్వాపిభేదముపమానోపమయ
 భావంచణయతః పరిచ్ఛిన్నత్వారధ్యంతరాకాశస్యనబాహ్యకాశపరిమాణత్వముపపద్యతే । ననుపర
 మేశ్వరస్యాపి బ్రూయేనాకాశోదిత్యుత్యంతరానైవాకాశపరిమాణత్వముపపద్యతే, నైవదో
 షః, పుండరీకవెత్తనప్రాప్తదహరత్వనివర్తయత్యాద్వాక్యస్య సతావర్త్యప్రతిపాదనపరత్వం । ఉభ
 యప్రతిపాదనహివాక్యంభిద్యేత । నచకల్పితభేదపుండరీకవెత్తితేఆకాశైకదేశేద్యావాప్రధివాదీనా
 మంతస్సమాధానముపపద్యతే । ఏషఆత్మావహతపాస్త్యుపహరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజ్ఞానోఽస్మిపాస
 స్సస్యకామసేత్యసంకల్పత్వచిత్తాన్వాపహతపాస్త్యత్వాదయోగుణానభూతాకాశేసంభవంతి । య
 ద్యప్యాన్వశబ్దోజీవేసంభవతి తథాపీతరేభ్యఃకారణేభ్యోజీవాశంకాపినివర్జితాభవతి । సహ్యుపాధపరి

రూపరావణయోర్యుద్ధంరామరావణయోరివే"త్యభేదప్రసమాద్యప్రేరితేన్న,అభేదసాదృశ్యస్యాసన్వయసయ్యుత్తస్య
 నిరుపమత్వేతాగ్నిర్యాదయమనన్వయాంకారఇతిహికావ్యవిదః।పూర్వోక్తమనూద్యనిరస్యతి।నన్విత్యాదినా।సీతాన్లి
 వ్రజభావాతికోదండప్రభయాయిత"త్విత్యాదౌప్రభాయోగసీతాన్లివయాపవశేషణభేదాత్ భేదాశ్రయణమేకప్రైవశీ
 రామసోపమానోపమయభావసిద్ధ్యర్థమగత్యా కృతమిత్వమదాహరణంద్రప్రవ్యం నైవమతాశ్రయణంయోక్తం వా
 క్యపాల్పత్వనివృద్ధిపరత్వేనగతిసద్భావాత్ । కించహద్రాకాశస్యాంతరత్వాత్వాగల్పత్వేనవాగవభావ్యాకాశపా
 ద్యశ్యంపయోక్తమిత్యాహః।అపిచేతి॥ అంతరత్వత్వాగేత్వత్యంతాభేదాన్నపాద్యశ్యమితిభావః । ననుహద్రాకాశస్యాల్ప
 త్వవర్జితా । త్వేతతాత్పర్యంకింసస్యాదిత్యతలహః । ఉభయేతి॥ అతోఽబ్రుత్వంపూర్వమేవతాత్పర్యమితిభావః। ఏ
 యోపమిత్యాదౌహద్రాకాశోనభూతమిత్యుక్తంసర్వాశ్రయిత్యాదిలింగేభ్యోకతత్యాహః । కతేత్యాదినా। ఏగ

తాదేమత్సాక్ష్యమిచ్చాయస్యసోఽయంవిజఘ్నః బుభుక్షాశూన్యభిర్యథః । ప్రథమశ్రుత ప్రహుశబ్దేనతత్సాపేక్షచరమ
 శ్రుతవక్త్రీవిభక్త్యర్థస్సంబంధోనేయః సతుప్రహుఃపురమితవత్ప్రథఃస్వస్వామిభావోగాగ్రహ్యః । నిరపేక్షేణతత్సాపే
 త్సంబాధ్యమితిన్యాయాదిత్యాహ ॥ అత్రబ్రూమఃఇతి॥ శరీరస్యప్రహుశాతమపల్బిష్ఠానస్వరూపేసంబంధేమానమాహ॥
 సత్తి॥ పూర్వశరీరేషుపురిహృదయేశయభితిపురుషభిర్యన్యయః । ననుప్రహుశబ్దస్యజీవేష్యనాదినాశరీరవృద్ధిహేతౌ
 ముఖ్యత్వాన్నవత్ప్రథఃకథంచిన్నేయభిర్యతలహ॥ అథవేతి॥ బృంహయతిదేహమితిప్రహుజీవేతత్సాన్నివేశపురే, హృద
 యంప్రహువేత్తేభవతురాజపురేమైత్రసన్నవదిత్యర్థః॥ అనంతఫలలింగాదపిదహరఃపరమాత్మేత్యాహ॥ తద్యథేతి॥ అథ
 కర్మఫలాద్వైరాగ్యానంతరమహజీవద్దశాయమాత్మానందహరంతదాశ్రితాంశ్చసత్యకామాదిగుణా ఆచార్యోవచే

చ్చిన్నస్వారాగోపమితస్యజీవస్యపుండరీకవెష్టనకృతందహరత్వంశక్యంనివర్తయితూం ప్రహుశబ్దవివ
 త్తయాజీవస్యసర్వగతత్వాదివివత్కృతభిచేత్ యదాత్మతయాజీవస్యసర్వగతత్వాదివివత్కృతతస్యై
 వప్రహుఃసాక్షాత్సర్వగతత్వాదివివత్కృతామితియత్తం । యదపున్యత్ప్రహుపురమితజీవేనపురస్య
 పలక్షితత్వాద్రాజ్యభవజీవస్యైవేదంపురస్వామినఃపురైకదేశవర్తిత్వమస్తితి, అత్రబ్రూమః । పర
 స్యైవేదంప్రహుఃపురంసచ్చరీరంప్రహుపురమిత్వవ్యతే ప్రహుశబ్దస్యతస్మిన్నుఖ్యత్వాత్ । తస్యా
 వ్యస్తిపురేణానేనసంబంధః ఉపలబ్ధ్యధిష్ఠానత్వాత్ । ‘సపతస్మాజ్జీవఘనాత్పూర్వపురికాయంపురు
 షమీక్షతే సవాలయంపురుషస్సర్వాసుపూర్వపురికాయభిర్యతాదిశ్రుతిభ్యః । అథవాజీవపురవివాస్తిస్త్రి
 ప్తసన్నిహితమువదెక్యతే । యథాపాలగ్రామివిష్ణుస్సన్నిహితభిర్యతే । ‘తద్యథేహకర్మచిత్తోల్
 కఃక్షీయతేవివమేవాముత్రపుణ్యచిత్తోల్కఃక్షీయతే’భిర్యతర్కణామంతవగ్భలత్వముక్త్యా‘అథయభిహ
 త్తానమనువిద్యవ్రజంత్యేతాంశ్చసత్యావామాంతైహంసర్వేషులోకేషుకామచారోభవతీతిప్రకృత
 దహరాకాశవిజ్ఞానస్యానంతఫలత్వంవదన్పరమాత్మత్వమస్యసూచయతి । యదప్యేతమక్తంనదహరస్యా
 కాశస్యాన్వేష్టవ్యత్వంవిజ్ఞానతస్యత్వంచశ్రుతం పరవిశేషణత్వేనోపాదానాదితి, అత్రబ్రూమః । య
 ద్యాకాశోనాన్వేష్టవ్యత్వేనోక్తస్యైత్ ‘యావాన్వాతయమాకాశస్తావానోహిన్ద్రహృదయలకా
 శభిర్యత్యాద్యాకాశస్వరూపప్రదర్శనంనోపపద్యేత । నస్వేతదవ్యంతర్వర్తివస్తుసద్భావదర్శనాయైవప్రద
 ర్శ్యతే ‘తంచేచ్ఛూర్తియ్యర్థదిదమచ్ఛిస్త్రిహృపురేదహరంపుండరీకలవేత్తేదహరోఽస్తిన్నం తదాకా
 శఃకింతద్రవిద్యతేయదన్వేష్టవ్యంయద్యావవిజ్ఞానతస్య’మిత్యాక్షిప్యపరిహాగావసరేఆకాశోపమ్యో
 పక్రమేణద్యావాపృథివ్యాదీనామంతిస్సమాహితత్వప్రదర్శనానైవతదేవం । ఏవంహిసతీయదంతస్స
 మాహితంద్యావాపృథివ్యాదితదన్వేష్టవ్యంవిజ్ఞానతస్యంచోక్తంస్యాత్ । తత్రవాక్యశేషోపపద్యేత
 ‘అస్మిన్నామాస్సమాహితా ఏవతత్త్వవహరపాప్తే’తిహిత్రకృత్యద్యావాపృథివ్యాదిసమాధానాధార
 మాకాశమాత్మానమనుకృత్య ‘అథయభిహత్తానమనువిద్యవ్రజంత్యేతాంశ్చసత్యావామా’నితీసము
 చ్చయార్థేనచశబ్దేనాత్మానందకామాధారమాహితాంశ్చకామాన్విజ్ఞేయాన్వాక్యశేషాదర్శయతి । తస్మా

శమనువిద్యధ్యానేనానుభూయమేపరలోకంగచ్ఛంతి తేహంసర్వలోకేష్వనంతమైశ్వర్యం సేవచ్ఛయా సంపలనాదికం
 భవతీత్యర్థః । దహరేక్షిక్తలింగస్యస్వధాసద్ధానితేహంతదంతస్థస్థగుణత్వాదిత్యుక్తంస్తారయిత్వాయావయతి । యద
 పిత్యాదిని॥ ఉక్తరేతకాశస్వరూపప్రతిపాదనాస్వధానువవత్ప్రహుర్వంతస్యాన్వేష్టవ్యత్వాదికమిత్యత్రాఖ్యభావవర్తిం
 శంకతే॥ సన్వతి॥ ఏతదాకాశస్వరూపంతేవబీజమాకాశస్యాల్పత్వముపమయా నిరస్యాంతస్థనస్తూత్రేష్టదంతస్థస్థమే
 వద్యేయమిత్యర్థః । తహింజగదేవద్యేయంస్యాదిత్యాహ । నైరదేవమితి॥ అస్తుకోదోషస్తతాగ్రహః । తతేతి॥ సర్వనా
 మభ్యాందహరాకాశమాకృష్యాత్కత్వాదిగుణానుత్వా గుణైస్సహతస్యైవధ్యయత్వం వాక్యశేషాబ్యాగ్రే, తద్విరోధభి

త్యక్తః। తస్మిన్యదంతరితత్వదేనవ్యవహితమపిహృదయమయోగ్యతయాగ్రహ్యమిత్యాహ। తస్మాదితి। యద్వా
కాశస్తస్మిన్యదంత ప్రదుభయమనైష్ఠ్యవ్యమితియోజనాంసూచయతి। సహంతస్థైర్యితి। ... *
౧౫। దహరాకాశస్యబ్రహ్మత్వేహేత్వంతరమాహ॥ గతితి॥ ప్రజాజీవాఃఏతంహృదయస్థందహరంబ్రహ్మస్య

రూపంలొకమహారహఃప్రత్యహంస్వాపేగచ్ఛంత్యప్రదాత్సనాస్థితాలవ్యసృతాన్జ్ఞానెనావృతాస్తంనజానంతిఅతఃపునరు
త్తింశతీత్యర్థః। నన్నేతత్పదపరామృష్టదహరస్యస్వాపేజీవగమ్యత్వేపిబ్రహ్మత్వేకిమాయాతమిత్యాశంక్యతథాహిదృ
ష్టమితిహ్యచప్తేతథాహితి। లోకపెద్భుష్టమిత్యథాంతరమాహ॥ లోకపీతి। గతిలింగంవ్యాఖ్యాయశబ్దంవ్యాచప్తే। తథే
తి॥ జీవభూతాకాశయోర్బ్రహ్మలోకశబ్దస్యాప్రసిద్ధిరితిభావః। బ్రహ్మగ్యపితస్యాప్రసిద్ధిశంకతే। నన్యైతి॥ నిపాదస్థవ
తిన్యాయేనసమాధత్తే। గమయేదితి॥ షష్ఠీచింతితంస్థపతిర్నిపాదశబ్దసామర్థ్యాత్ 'రాద్రీమిష్టింవిధాయఎతయానిపాద

ద్వాకోపక్రమైపిదహరంసాకాశోహృదయపుండరీకాధిష్ఠానఃసహంతస్థైర్యమాహితైఃవృధివ్యాదిభి
స్సత్వైశ్చకామైర్విజ్ఞేయఉక్తఇతిగమ్యతే। సహంతేభ్యోహేతుభ్యఃపరమేశ్వరఇతిస్థితం॥ *

— ❁ సూ॥౧౫॥ గతిశ్చాభ్యాంతథాహిదృష్టంలింగం॥ ❁ —

దహరఃపరమేశ్వరఉక్తరేభ్యోహేతుభ్యఃఇత్యుక్తం। తపవోత్తరేహేతవఇదానీంప్రపంచ్యంతే। ఇ
తశ్చపరమేశ్వరఏవదహరః యస్మాద్దహరవాక్యశ్చేషేపరమేశ్వరస్యైవప్రతిపాదకాగతిశ్చేష్టాభవతః।
'ఇమాస్సర్వాఃప్రజాలహరహగః'చ్ఛంత్యఎతంబ్రహ్మలోకంనవిందంతీతి। తత్రప్రకృతందహరంబ్ర
హ్మలోకశబ్దేనాభిధాయతద్విషయాగతిః ప్రజాశబ్దవాచ్యానాంజీవానామభిధీయమానాదహరస్యబ్ర
హ్మతాంగమయతి। తథాహ్యహరహాద్భీవానాంసుషుప్త్యవస్థాయాంబ్రహ్మవిషయగమనందృష్టంశ్రు
త్యంతరే 'సతాసోమ్యతదాసంపన్నోభవతీ'త్యేవమాదౌ। లోకపీతిలగాధంసుషుప్తమాచక్షతేబ్రహ్మీ
భూతోబ్రహ్మతాంగతఇతి। తథాబ్రహ్మలోకశబ్దోపిప్రకృతేదహరేప్రయుజ్యమానోజీవభూతాకాశ
శంకాంనివర్తయన్బ్రహ్మతామస్యగమయతి। ననుకమలాసనలోకమపిబ్రహ్మలోకశబ్దోగమయేత్। గ
మయేద్దదీదంబ్రహ్మలోకఇతిషష్ఠీసమాసవృత్త్యావృత్త్యాద్యేత। సామానాధికరణ్యవృత్త్యాతువృ
త్త్యాగ్యమానోబ్రహ్మీనలోకఇతిపరమేవబ్రహ్మగమయిష్యతి। ఎతదేవచాహరహాద్బ్రహ్మలోకగమనందృ
ష్టంబ్రహ్మలోకశబ్దస్య సామానాధికరణ్యవృత్తివరిగ్రహేలింగం। నవ్యాహరహరిమాఃప్రజాకార్య
బ్రహ్మలోకంనత్యలాకాఖ్యంగచ్ఛంతీతిశక్యంకల్పయితుం। ... *
— ❁ సూ॥౧౬॥ ధృతేశ్చమహిమో౭స్యాస్తన్నువలభే॥ ❁ —

ధృతేశ్చహేతోఃపరమేశ్వరఏవాయంచహరః। కథం, 'దహరో౭స్తిన్నంతరాకాశ'ఇతిహిప్రకృ
త్యాకాశేవమ్యతూర్వకంతస్తింశ్చర్వసమాధానముక్తౌతస్మిన్నైవచాత్మశబ్దంప్రయుక్త్యావహతపాస్త

స్థపతింయాజయేదిత్యామూయతే। తస్మిన్నిపాదానాంస్థపతిః స్వామితిషష్ఠీసమాసేనతైర్విన్దికోగ్రహ్యః అగ్నివిద్యా
దిసామర్థ్యాత్ నతునిపాదశ్చాసాంస్థపతిరికర్తృభారయేననిపాదోగ్రాహ్యో౭సామర్థ్యాదితిపాప్రత్యేధాంతః। నిపా
దపవస్థపతిస్సన్యతోనిపాదశబ్దస్యనిపాదేశక్తత్వాత్, తస్మాశ్చుక్తిపవస్థస్థసంబంధలక్షకత్వకల్పనాయాగాత్ శుక్రోద్వితీ
యావిభక్తైఃపూర్వపరసంబంధకల్పనాయాంలాఘవాత్ అతోనిపాదస్యేష్టిసామర్థ్యమాత్రంకల్ప్యమితితద్వద్భిన్నో
లోకశబ్దేకర్తృభారయిత్యర్థఃకర్తృభారయేలింగంచాస్తీతివ్యాచప్తే। ఏతదేవేతి॥ సూత్రేవకారఉక్తస్యాసముచ్చ
యాధః॥ ... *

౧౬। సర్వజగద్ధారణలింగాచ్చదహరఃపరఇత్యాహ। ధృతేరితి। నన్వభక్తాద్దహరప్రకరణంవిభిద్యశుక్రితాభ్యుత్పన్న
హరిలింగమితీశంకతే। కథమితి। యత్రేతిప్రకృతాక్షరైః అభక్తాదహరస్యధృతిగుణవిధిప్రారంభాద్భక్త్యాహ। దహ

రోఁప్పిన్ని త్యాదినా॥ శుక్రాచార్యునిశబ్దఃకర్తృవాచిత్యాత్ క్రిజంతఃసూత్రేతుమహిమశబ్దసామావాధికరణ్యాత్ భృతి
శబ్దః క్రిన్నంతోవిధారణంబ్రూతే, స్త్రీయాం క్రిన్నితిభావే క్రినోవిధానాదివిభాగః॥ సేతురసంకరహేతుః, విధృతిస్తుస్థి
తిహేతురిత్యపానరుక్త్యమాహ॥ యథోదకేతి॥ సూత్రంయోజయతి॥ ఎవమిహేతి॥ ధృతేశ్వరహరఃవరః అస్యభృతిరూప
స్యమహిమోన్మిక్తపరమాత్మస్వేవశుక్రత్యంతరేక్షపలజ్ఞెరితిసూత్రార్థః॥ ధృతేశ్వేతివశారాతేతుపదోక్తనియామ
కత్యలింగం గామ్యం, తతస్త్రియమనేశుక్రత్యంతరేక్షపలజ్ఞమాహ॥ ఎతస్యేతి॥ ధృతాతామాహ॥ రథేతి॥ ... *

౧౭॥ ఆసమంతాత్ కాశతేదవ్యతఖిస్వయంజ్యోతిషిబ్రహ్మణ్యాకాశశబ్దస్యవిభుత్వగుణోవాప్రసిద్ధిఃప్రయోగప్రాచుర్యం॥ ... , ... ,

త్వాదినుణయోగంచోపదిశ్యతమేవానతివృత్తప్రకరణంనర్దిశతి । అఖయతత్త్వాససేతుర్విధృతిరేహంలా
కానామసంభేదాయేతి । తత్రవిధృతిఃత్వాన్తశబ్దసామానాధికరణ్యాద్విధారయితోచ్యతే క్రిడకర్తరి
ప్రకాశత్ । యథోదకసంతానస్యవిధారయితాలాకెనెతుఃత్వేనసంపదామసంభేదాయ ఏవమయ
మాత్తైషామధ్యాత్వాదిభేదభిన్నానాంలాకానాం వల్లాశ్రమాదీనాంచవిధారయితా సేతురసంభేదా
యాసంకరామేతి । ఏవమహప్రకృతేదహరేవిధరణలక్షణంమహిమానందర్శయతి । అయంచమహిమా
పరమేశ్వరపవశుత్వంతరాదువలభ్యతే । ఏతస్యవాక్షరస్యప్రశాసనేగార్హిసూర్యాచంద్రమసౌవి
ధృతాత్మితత్తత్వాదేః । తథాస్యత్రాపినిశ్చితవరమేశ్వరవాక్యేశ్చామితే ఏషసర్వేశ్వరఏవభూతా
ధిపతిరేషభూతపాలఏవ సేతుర్విధరణఏహంలాకానామసంభేదాయేతి । ఏవంధృతేశ్యహేతోఃపరమేశ్వ
రఏవాయంచమరః ॥

— ❁ — సా ॥౧౬॥ ప్రసిద్ధిశ్చ ॥ ❁ —

త్తతశ్చవరమేశ్వరనివాయం దహలోఽస్త్విన్నంతరాకాశేతిత్యుచ్యతేయత్కారణం। ఆకాశశబ్దఃపరమే
 శ్వరేప్రసిద్ధః। ఆకాశోహవై నామహవయోర్నిర్వహితాసర్వాదేహావాక్యమనిభూతాన్యకాశాదేవ
 ముచ్యత్యంతేతిత్యాదిప్రయోగదర్శనాత్। జీవేతునక్వచిదాకాశశబ్దప్రయుజ్యమానోద్భవ్యతే। ధూతా
 కాశేప్రసర్త్యామహ్యకాశశబ్దప్రసిద్ధాప్రపమానోపమేయభావాద్యసంభవాన్నుపేతవ్యతిత్యుక్తం॥

— ❁ సూ॥గౌ॥ఇతరపరామార్థాన్వయితచెన్నాసంభవాత్. ❁ —

యదివాక్యశేషబలేనదహరణ్విపరమేశ్వరఃపరిగృహ్యైత అస్త్రహితరస్యపిజీవస్యవాక్యశేషవరా
మర్మణిఃఅథయవిషసంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముష్ణాయపరంజ్యోతిరుపసంవద్యస్యనరూపేణాభివృ
ద్ధతవిషఅత్సైతిఃపూవావాచేతి । అస్త్రహిసంప్రసాదశబ్దఃశుక్తివ్యంతరేషుషుప్తానస్థాయాంపుష్టత్వా
త్తదవస్థానంతంజీవంతోఽతుపస్థాపయతుంనాథాంతరం । తథాశరీరవ్యపాశ్రయస్యైవజీవస్యశరీరా
త్సముష్ణానంతంభవేతి । యథాకాశవ్యపాశ్రయాణాంవాయ్యాదీనామాకాశాత్సముష్ణానంతద్యత్ ।

౧౫॥ యది 'ఏవతస్మాదహతపాపస్త్వే' త్యాదివాక్యశేషబలసహరఃపరస్తహిణజీవోపిన్యాశంక్యనిషేధతి ఇతి తేతి॥ జీ
వస్యవాక్యశేషమాహ॥ తేతి॥ దహనోక్త్యనంతరముక్తోవస్యస్యంశుద్ధంబ్రహ్మచర్యతే॥ యఏవసంప్రసాదోజీవోస్తా
తా॥ ర్యకారణసంఘాతభవ్యనుష్ఠాయ ఆత్మానంతస్పాద్విచర్య విక్రమాత్మానంస్వేనప్రహర్యాపకాభినిష్పద్యసా
త్మాత్మత్వతేదేవప్రశ్నకర్తవ్యం జ్యోతిరుపసంపద్యతే॥ ప్రాప్తోతివ్యాఖ్యయం యథాముఖం వ్యాదాయస్వపితీతివాక్యం
సప్తముఖం వ్యాదత్యభివ్యాఖ్యాయతేతద్వత్॥ జ్యోతిషోఽవాస్తవ్యం నిరస్యతి॥ ఏవ ఇతి॥ సంప్రసాదేరత్వాచరిత్వే
తి శుక్ర్యంతరం॥ అపహావమథానమపి జీవస్య నిగమత్యాహ॥ తేతి॥ తదాత్రితస్యతస్మాద్గమస్థానదృష్టాంతః॥ యథే
తి॥ నను వ్యాప్యకాశశబ్దోజీవేనదృష్టత్యాశంకోక్తోఽపహాననిగమలాతాబ్ధ్యుత్థత్యాహ॥ యథాచేతి॥ నియామకా

33

[illegible]

ప్రకృతిసంగే పృష్టాంతోయతేతి॥ శుక్రకృతమితి॥ స్వపదార్థశుక్రిత్యా 'యోఽయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేషి'త్యే
 వమాద్యయాసిద్ధమితితథాః॥ పాశ్రాదిభిన్నశుద్ధత్వంపదార్థజ్ఞానస్యవాక్యభాసాత్తాతాఃఫలమితితథా॥ తేవలే
 తి॥ సశరీరస్వస్యస్వత్వాత్ సముద్భానముత్పాత్రితితివివ్యాఖ్యాయంనవివేకిత్యాశంక్యాహ॥ తథావివేకేతి॥ ఉక్తశుక్రి
 త్యనుసారేణేత్యథాః॥ శరీరేష్వశరీరమవస్థితమితిశుక్రితేఽవివేకమాప్రకృతిసంగశరీరత్వం అతోవివేకవచసముద్భానమి
 త్యథాః॥ ననుస్వకర్తృత్వేశరీరభోగస్యావరహార్యత్వాత్కథంజీవతవస్వరూపాదిర్భావవిశేషతతహా॥ శరీరస్థాపీతి॥
 అశరీరవత్ శరీరస్థస్థాపిబంధాభావస్మృతేర్జీవతోముక్తిర్యుక్తేత్యథాః॥ 'అవిభుక్షేతు'క్రిత్యథేనాప్రశేషేయైకైత్య
 హ॥ తస్మాదితి॥ అవ్యావృశౌసత్వాదివ్యర్థః॥ జ్ఞానాజ్ఞానకృతావాదిర్భావాదితిస్థితేభేదోఽన్యంశాంశిత్వకృ
 తోనరస్తైత్యథా॥ ఎవమితి॥ అంశాదిశాస్యత్వమసంగత్వం॥ ఆత్మాద్రవ్యత్వవ్యావృతానాన్యః విభుత్వాత్ వ్యవృ

పదిత్యాజైక్యసిద్ధేర్భేదోమత్యేత్యథాః॥ ప్రజాపతివాక్యాచ్చభేదోమత్యేత్యాకాంతాపూర్వకమాహ॥ కుతశ్చేత్యాది
నా॥ ఏతద్భేదస్యసత్యత్వం ఏవంనాస్తీతి కుతశ్చేత్యన్వయః॥ ఛాయాయాంబ్రహ్మన్యప్రపరమికంవాక్యంనాభేదపరమిన్య
తతహ ॥ నాస్తీతి॥ యస్యజ్ఞానాత్మోతకృత్యతాసంస్వరామపాప్రిప్రమాత్మనమన్విచ్ఛాదిశ్చిత్తవృత్తయోరింత్రవిరో
చనయోర్యన్యనాత్మచ్ఛాయాంప్రజాపతిర్బ్రూయోత్తదామృషావాదీస్యాదిత్యేథాః॥ ప్రథమపద్వివీయాదిపర్యా
యోవ్యావృత్తాస్యవస్థాసుఅనుస్మృతాత్మాబ్రహ్మత్వేనోక్తశ్చత్యాహ॥ తథేతి॥ అవస్థాభేదేక్యనుస్మృతాయుక్తిమా
హాకించేతి॥ సుషుప్తాజ్ఞాతుర్వావృత్తిమాశంక్యాహ॥ తథాత్మతీయశ్చితి॥ సుషుప్తానిర్వికల్పజ్ఞానరూపతత్వాస్తీన్యప్ర

నకృతవివచీవపరమేశ్వరయోర్భేదోనవస్తుకృతః వ్యోమవచసంగత్యాపిలేమాత్॥ కుతశ్చైత్వతదేవంప్రతిప
త్తవ్యం॥ యతః 'యవిషాఽక్షిణీపురుషాద్యశ్చతేత్యుత్పదిశ్య' ఎతదమృతమభయమేతద్భ్రష్టేత్వోత్పది
శతి॥ యోఽక్షిణీప్రసిద్ధోర్రప్తారప్తృత్వేనఽభావ్యతే సోఽమృతాభయంక్షణాద్యగ్నిహోఽన్యశ్చే
త్స్యాత్ తతోఽమృతాభయబ్రహ్మసామానాధికరణ్యంసస్యాత్॥ నాస్తీతిచ్ఛాయాత్మైవమృతీం
క్షితోన్దిశ్యతే, ప్రజాపతేర్బ్రూవావాదిత్వప్రసంగాత్॥ తథాద్వివీయేవిపర్యాయే 'యవిషస్సపైషమ
హీయమానశ్చరతీతనప్రథమపర్యాయఽద్దిప్తాక్షిపురుషాదగ్నిహోన్యోన్దిప్తః' ఎతంత్వేవతేభూయోఽ
నువ్యాఖ్యాస్యామీత్యుపక్రమాత్॥ కించాహమద్యస్సపైషాస్తీనమద్రాక్షంనేదానీతంపర్యామీతిచ్చ
ప్రమేవప్రతిబుద్ధప్రత్యాచక్షే, ర్రప్తారంతుతమేవప్రత్యభిజానాలియపవాహం స్వప్నమగ్రాక్షంసవి
వాహంజాగరితంపర్యామీతి॥ తథాత్మతీయేఽపిపర్యాయే 'నాహభిల్వయమేవంసంప్రత్యాబ్ధినంజానా
త్యయమహమస్తీతి' నోపవేమాన్విభూతానీతనుషుప్తావస్థాయాంవిశేషఽజ్ఞానాభావమేవదర్శయంతి నవిజ్ఞా
తారంప్రతిషేధతి॥ యస్తుతత్త్ర' వినాశమేవాపిహోభవతీతదవిపిలేషవిజ్ఞానవిశాఖిపాప్రియమేవ న
విజ్ఞాతృవినాశాభిప్రాయః॥ సహవిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విషరిలోహోవిద్యతే అపినాశిత్యాదిశుక్రిత్యంతరాత్॥
తథాదతుక్థేఽపిపర్యాయే 'ఎతంత్వేవతేభూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామి' నోపవాన్యతైగ్రిహోవిద్యుప
క్రమ్య' సుషుప్తత్వత్వంచాద్యంతరీర' మిత్యాదిసాప్రసంజేనశరీరాద్యపాదసంబంధప్రత్యాఖ్యాప్యేన
సంప్రసాదశబ్దోదితంజీవంస్సేన రూపణాభిన్వయ్యతశ్చిత్తబ్రహ్మస్వరూపాపన్నందర్శయన్ నపరిస్తా
ద్యగ్నిహోఽమృతాభయస్వరూపాదన్యంజీవందర్శయతి॥ తెచిత్తుపరమాత్మవివేచనాయాం 'ఎతంత్వేవ
త' ఇతిజీవాకవక్షణమన్యాయ్యం మన్యమానావితమేవవాక్యోపక్రమసూచితమపహతపాత్మత్వాదిసుగ
కమాత్మానంతేభూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామీతికల్పయంతి, తేషామేతమితిసన్నిహితావలంబిగీసర్వనా
మశుక్రిత్యప్రకృష్టేత, భూయశ్శుక్రితీర్చిపరుశ్యేత, పర్యాయాంతరాభిహితస్యపర్యాయాంతరేణా
నభిసీయమానత్వాత్, ఏతంత్వేవతత్తతీవప్రతిజ్ఞాయప్రాక్పతుథాత్పర్యాయాదన్యమన్యంవ్యాచయోగ
స్యప్రజాపతేప్రతారకత్వంప్రసజ్యేత॥ తస్మాద్యదవిద్యాప్రత్యవస్థాపితనపారీమూర్ధికంజైవంయా
వంశత్తత్వభోక్త్యన్యరాగద్వేషాదిదోషకలుషితమనేకానర్థయోగి తద్విలయనేనతద్వివరీతమపహత

బృహదారణ్యశుక్రితమాహ॥ నహీతి॥ బుద్ధేస్సాక్షిణోనాశోనాస్తీనాశకాభావాదిత్యథాః॥ ఏవమవస్థాభిరసంగత్యై
నోక్తతత్యైవభూయేఽపిబ్రహ్మత్వేనోక్తశ్చత్యాహ॥ తథేతి॥ శుక్రితేరేకదేశివ్యాఖ్యాంజూషయతి॥ కేచిత్త్వీతి॥ జీవపర
యోర్భేదాదితిభావః॥ శుక్రితీభాధాన్వైవమిన్యాహ॥ లేమామితి॥ సన్నిహితోజీవపరస్వసామాఖ్యాశ్చిత్త్యథాః॥ ఉక్త
స్యపునరుక్తాభూయశ్చిత్తియజ్యతే తవతూపకాంఠపరమాత్మనశ్చతుర్థవివోక్తేస్తద్బాధశ్చత్యాహ॥ భూయశ్చితి॥ లోకసి
ద్ధజీవానువాదేనబ్రహ్మత్వంబోధ్యతశ్చిత్తస్యదురముపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ వ్యాఖ్యానాంతరాసంభవాదిత్యథాః॥ విల్

యనంశోధనంవిద్యయామహావాక్యేనేతియావత్ । యేతుసంసారంసస్యమిచ్ఛంతిలేమామిదంశారీరకమేవోత్తరమిత్యాహ ॥ అపరేత్విత్వాదినా ॥ శారీరకస్యాన్ధంసంక్షేపేనోపేదిశతి ॥ ఏకఎవేతి ॥ అవిద్యామాయయోర్భేదంసంసారసంసామానాధికరణ్యం ఆవరణవిక్షేపశక్తి రూపశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభేదాత్సూత్రయోగః ॥ బ్రహ్మైవావిద్యయాసంసారతినతతోఽన్యోజీవిత్యతిశారీరకాన్ధశ్శబ్దః ॥ తహిసూత్రకారఃకిమతిభేదంబ్రూతేతత్సహ ॥ యత్త్వితీతి ॥ పరమాత్మనోఽసంసారిత్వసిద్ధ్యర్థంజీవాభేదంప్రథయతి తస్యాసంసారిత్వనిశ్చయభావేతదభేదోఽవపిజీవస్యసంసారిత్వానపాయాదిత్యర్థః ॥ అపస్తానస్యకన్వితాచ్ఛేదేఽవికన్వితస్యాపస్తానాన్నపృథక్త్వమిత్యాహ ॥ జీవస్యత్వితీతి ॥ కన్వితభేదానువాదస్యఫలమాహ ॥ ఎవంహీతి ॥ సూత్రేవ్యభేదోనోక్తఇతిభాగ్నింతింసరస్యతి ॥ ప్రతిపాద్యమితి ॥ ఆత్మైతితూపగచ్ఛంతీత్యాదిసూత్ర

పాస్త్రత్వాదిగుణకంపారమేశ్వరంస్వరూపంవిద్యయాప్రతిపాద్యతే సర్వాదిఃపియనెనేవరజ్జ్వాదీన్ ॥ అపరేతువాదనః పారమార్థికమేవజైవంరూపమితిమన్యంతే ॥ అత్పదీయాశ్చకేచితైహంసర్వేషామాత్మైకత్వసమ్మదేశానప్రతిపత్తుభూతానాంప్రతిషేధాయేదంశారీరకమారబ్ధం ॥ ఏకఎవపరమేశ్వరఃకూటస్థనిత్యోవిజ్ఞానధాతురవిద్యాయామాయయామాయావిదదనేకధావిభావ్యతేనాన్యోవిజ్ఞానధాతురస్త్రితి ॥ యత్త్వితీయంపరమేశ్వరవాక్యేజీవమాశంక్యప్రతిషేధసూత్రకారః నాసంభవాదిత్యాదినా ॥ (౧౩౩) ౧౮) రత్రాయమచిప్త్రాయః సత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావేకూటస్థనిత్యైకస్త్రిన్నసంగెపరమాత్మనిత్యత్వపరితంజైవంరూపంవ్యోమ్నీవతలలనినతాదిపరికన్వితం తదాజైకత్వప్రతిపాదనపరవాక్యైర్నాన్యాయోపేతైవైతవాదప్రతిషేధైశ్చాపనెహ్యమీతిపరమాత్మనోజీవాదస్యత్వంప్రథయత్విజీవస్యతునపరస్మాదస్యత్వంప్రతిపిపాదయషతికింత్యనువదత్యైవావిద్యాకన్వితంలోకప్రసిద్ధంజీవభేదం ॥ ఎవంహిస్వాభావికకర్తృత్వభోక్తృత్వానువాదేనప్రవృత్తాంకర్తృభయోనవిరుద్ధ్యంతఇతిమన్యంతే ॥ ప్రతిపాద్యంతుకాస్త్రీర్థమాజైకస్యమేవదర్శయతిశాస్త్రవృష్ట్యాచూపదేశోవామదేవపదిత్యాదినా, వణితశ్చాస్మాభిరిద్వదఃపద్మచ్ఛేదేనకర్తృవిభివోధపరిహారః ॥ *

— ❀ సూ. ౨౦ ॥ అన్యార్థశ్చపరామర్శః ❀ —

అథయోయంధహరవాక్యశేషేజీవపరామర్శోద్భవతః । అథయఎవసంప్రసాదేత్యాదిస్పృహతే పరమేశ్వరేవ్యాఖ్యానమానే నజీవోపాసనోపదేశోనాపిప్రకృతవిశేషోపదేశఇత్యనర్ధకత్వంపాశ్చిన్నతీత్యతలహ, అన్యార్థః ॥ అయంజీవపరామర్శఃనజీవస్వరూపపర్యవసాయా కింతహిపరమేశ్వరస్వరూపపర్యవసాయా, కథం, సంప్రసాదశబ్దోపిజీవోజాగరితవ్యవహారేదేహేంత్రియవంజరాధ్యక్షోభూత్వాతద్వాసనాన్నితాంశ్చస్వపాన్నాన్నాదీవరోఽనుభూయశ్శాంతశ్శరణం ప్రేస్తురుభయహాపాదపిశరీరాభిమానాత్సముత్థాయసుషుప్తావస్థాయాంపరంజ్యోతిరాకాశకబ్ధితంపరంబ్రహ్మైవాసంపద్యవిశేషవిజ్ఞానవత్త్వంపరిత్యజ్యస్వేనరూపేణాభినిష్పవ్యతే ॥ యరస్యోపసంపద్యంపరంజ్యోతిః, యోనస్వరూపేణాయమభినిష్పవ్యతే సవిషయత్వాపహతపాస్త్రత్వాదిగుణఉపాస్యిత్యేవమథోఽయంజీవపరా

తాగ్నితదిపదార్థః ॥ నన్వదైవతస్యశాస్త్రీర్థత్వేత్వైతాపేక్షవిభివోధస్తతాహ ॥ విద్ధితిశ్చేతి ॥ అత్వైతమజ్ఞానతః కన్వితదైవతాశ్రయావిధయోనవిరుద్ధతినర్థముపపన్నమిన్యథాః ॥ *

౨౦ ॥ ఎవంప్రజాపతివాక్యేజీవానుదేనవాత్సల్యంఎవాపహతపాస్త్రత్వోద్వైజేవేతదసంభవాన్నజీవోదహరఇత్యుక్తంతహిజీవపరామర్శస్యకాగతిత్యతలహ ॥ అన్యార్థశ్చేతి ॥ సూత్రంవ్యాఖ్యత్యైతి ॥ అథేత్యాదినా ॥ ప్రకృతేషహతేవిశేషాగుణః తదుపదేశోఽపినేన్యథాః ॥ తత్రధహరవాక్యశేషరూపింసంప్రసాదవాక్యమాశంకాపూర్వకం ధహరఅన్యపరత్వేనవ్యాఖ్యత్యైతి ॥ కథమిత్యాదినా ॥ *

౨౦॥ ఉపాస్యత్వాదల్పత్వము క్షమితవ్యాభ్యాయశుక్రిత్యానరస్తమిత్యధాంతరమాహ॥ శుక్రిత్యైవచేదమితి ॥ ఏవం దహరవాక్యంప్రజాపతివాక్యంచ సనుజేస్త్యజేదసమన్వితమితీసిద్ధం॥ ఇతిష్టాధికరణమ్. ... *

౨౧* అనుక్యతే ప్రస్యచ* ముండక వాక్యముదాహరితి॥ సత త్రేతి॥ రస్మిన్ బ్రహ్మసిద్ధిమయే నభాతితంసభాసయతీతి యాచిత్ ॥ యదాచందభాసః-రాదిర్నభాసయతితదాలిప్తదీప్తైరగ్నేఃకాకధేభ్యాహ॥ కుగళి॥ కించసర్వస్యసూక్యతే ప్రజ్ఞాస్యత్వాన్నతద్భాసకత్వమిత్యాహ॥ తమేవేతి ॥ అనుగమనవద్దనుభానంస్వగతమితీశంకాంశరస్యతి ॥ తస్యేతి॥ తత్రేతిసప్తమ్యాంసతిపయచసాధారణ్యాత్సంశయమాహ॥ తత్రేతి॥ పూర్వత్రాప్త్యశుక్రిత్యానబలాదాచాశబ్దస్యమాధీత్యాగాదీశ్వరేష్వత్తిరాశ్రితాతథేహపిసతిసప్తమీబలాత్ ఏద్రమానార్థత్యాగేనయస్మిన్సతిసూర్యామర్శఃపరమేశ్వరవాదినోఽప్యవస్యతి॥ ... *

— సూ॥ ౨౦॥ అల్పశుక్రితేరితిచేద్రమక్షం॥ —

యదప్యక్షం దహరోఽస్మిన్నంతరాకశేఽథత్యాకాశస్యాబ్జస్వంత్రాయమాణంపరమేశ్వరేహోపపద్యతే, జీవస్యత్వారాగోగ్రమితస్యాబ్జత్వచవకల్పతత్త్వతస్యపరిహారోవక్ష్యః, ఉద్భోహ్యస్యపరిహరః పరమేశ్వరేప్ర్యాపేషికమల్పత్వచవకల్పనిత్యస్థకాస్తాత్త్వత్వస్యపరేకాచ్చనైతజ్జన్మనిచాయ్యత్వాదేగంవ్యోమవశ్యేత్యత్ర సవివరిహరోఽనుసంధాతవ్యఇహనూచయతి ॥ శుక్రిత్యైవచేదమల్పత్వంప్రత్యక్షం ప్రసిద్ధినాకాశోపమిమానయా 'యావాన్వాఅయమాకాశస్తావానెహేంతహ్యోదయత కాశేఽథి॥ ఇతిష్టాధికరణమ్. ... *

— సూ॥ ౨౧॥ అనుక్యతే ప్రస్యచ॥ —

సతత్రసూర్యోభాతినచంద్రతారకంనెమావిద్యుతోభాంతికుతోయమగ్నిః తమేవభాంతమనుభాతి సర్వంతస్యభాసాసర్వమిదంఃభాతీతినమామనంతి ॥ తత్రయంభాంతమనుభాతిసర్వంయస్యచభాసాసర్వమిదంఃభాతిసకింతేజోధాతుకశ్చేతఃతపాగ్నిఃఅత్యైవిదశిత్వాయాంతేజోధాతురితతావత్ప్రాప్తం, కుతః, తేజోధారూనామేవసూర్యాదీనాంభానప్రతిషేధాత్ ॥ తేజస్స్వభావకంఘోచంచ్రతారకాదితేజస్స్వభావకవినసూర్యభాసమానైహసినభాసతత్తత్ప్రసిద్ధం, తథాఘమాసూర్యేణసర్వమిదంచంచ్రతారకాదియస్మిన్నభాసతేసోఽపి తేజస్స్వభావకవివకశ్చేత్యేవగవ్యతే, అనుభానమపితేజస్స్వభావకవివోపపద్యతే సమానస్వభావకేవ్యనుకారవర్జనాత్, గచ్ఛంతమనుగచ్ఛతీతి, తస్మాత్తేజోధాతుఃకశ్చిదిత్యేవంప్రాప్తైస్త్రామః ॥ ప్రాజ్ఞనివాయమాత్మాభవతుమక్షతి ॥ కస్మిన్, అనుక్యతేః, అనుకరణమనుకృతీ, యచేతత్ తమేవభాంతమనుభాతిసర్వమిత్యనుభానంతత్ప్రాజ్ఞపరిగ్రహేఽవకల్పతే ॥ 'భారూపస్యసంకల్ప'ఇతిహిప్రాజ్ఞమాత్మానమామనంతి, సతుతేజోధాతుంకంచయూర్యాదయోఽనుభాంతీతప్రసిద్ధం ॥ సమత్వాచ్చతేజోధారూనాంసూర్యాదీనాంసతేజోధాతుమన్యంప్రగ్య

దయోనభాస్యంతిసతేజోఽతేజఉపాస్యత్యి భవివ్యదధైవ్యత్తిరాశ్రయణీయా అభునాభాసమాసేనూర్యాదౌనభాతీ వివోధావితదృష్టాంతేనపూర్వపక్షయతి ॥ తేజోధాతురితి ॥ తేజోధ్యానంస్థగస్వయంజ్యోహిరాక్షానమిత్యుభయత్రఫలం॥ తేజోధాతుత్వేలింగమాహ॥ తేజోధారూనామితి॥ యత్యైవపేఽభిభావకంతతేజఇతివ్యాప్తిమాహ॥ తేజస్స్వభావకమితి ॥ యస్మిన్సతియన్నభాంతదనుతద్భాతీతిపరుద్దమిత్యతహ॥ అనుభానమితి॥ తతోనకృష్టభానంవివక్షితమితిభావః॥ ముగ్యసంభవేపిహిమపవత్యేమభ్యానుభానలింగాగ్నర్వభాసకఃపరమాత్మత్రగాగ్రిహ్యతీసిద్ధాంతమాహ॥ ప్రాజ్ఞఇతి॥ ప్రాజ్ఞత్వంస్వప్రకాశత్వంభాసకత్వార్థముక్షం, గత్రశుక్రితిమాహ॥ భారూపఇతి॥ మానాభావాచ్చతేజోధాతుర్నగాగ్రిహ్యతీత్యాహ॥ సత్త్వతి॥ కించసూర్యాదయతేజోంతరభానమనునభాంతి తేఽస్త్యిత్ ప్ర

దీపవదిత్యాహ॥ సమత్వాచ్చేతి॥ యోఽయమనుకరోతి సతజ్జాతీయిభిర్యమోనాస్తీత్యాహ॥ నాయమేకాంతభిః॥
 పానరుక్త్యమాశంభ్యోక్తానువాదపూర్వకంసూత్రోక్తం హేత్వంతరంవ్యావృష్టే॥ అనుకృతేరితి॥ తమేవభాంతమిత్యే
 వకారోక్తంతద్భావంపినా సర్వస్యపుష్కగానాభావరూపమనుభావమనుకృతేరిత్యసేనోక్తం తస్యచేతిసర్వభాసకత్వ
 ముక్తమిత్యపానరుక్త్యమిత్యేకః॥ ఆత్మనస్సూర్యాదిభాసకత్వంశుక్రిత్యంతరప్రసక్తమవిరుద్ధంచేత్యాహ॥ తందేవాభి
 తే॥ సర్వశబ్దః ప్రకృతసూర్యాదివాచకత్వేనవ్యాఖ్యాతః॥ సంప్రతీతస్యాసంకుచద్వృత్తితామత్వాథాంతరమాహ॥ అ
 భవేతి॥ తత్రేతి సర్వనామశుక్రిత్యాప్రకృతంబ్రహ్మగాగ్రహ్యమిత్యాహ॥ సతప్రసూర్యభిః॥ కించస్పష్టబ్రహ్మపరపూ
 ర్వమంత్రాకాంతౌపూర్వకత్వాదయదిమంత్రోబ్రహ్మపరభిః॥ అనంతరంచేతి॥ హిరణ్మయజ్యోతిర్మయే అన్నమ
 యాగ్యపెతుయావరేకోశే ఆనందమయాభ్యుచ్యతేతితంబ్రహ్మ విజయం ఆగంతుకశులతాగ్యం యోగినిరవయవం

పెత్తాస్త్రీయంభాంతమనుభూయః॥ సహిప్రదీపఃప్రదీపాంతరమనుభాతి॥ యదప్యుక్తంసమానస్యభా
 వతెన్ననుకారోదృశ్యతేతి నాయమేకాంతః॥ భిన్నస్యభావకేవ్యపిహ్యనుకారోదృశ్యతే, సుతప్తోఽయః
 పింతోఽగ్నిస్యనుకృతిరగ్నింపిహంతమనుకహతి, భావంవారబోవాయుంవహంతమనువహతీతి॥ అనుకృ
 తేరిత్యనుభావమనుచల్తే॥ తస్యచేతిచతుర్థపాదమస్యజ్ఞోకస్యసూచయతి॥ తస్యభాసాసర్వమిదంపి
 భావీతచతద్దేహుకంభానంసూర్యాదెరుచ్యమానంపార్శ్వమాత్మానంగమయ॥ తందేవాజ్యోతిహంజ్యో
 తిరాయుర్నైవాసతేఽమృతమితిహిపార్శ్వమాత్మానమానంతి॥ తేజోఽస్తరేణతుసూర్యాదితేజోవిభా
 తిత్యస్త్రసిద్ధంవిరుద్ధంచ, తేజోఽస్తరేణతేజోఽద్రుశ్యప్రతిఘాతదర్శనాత్॥ అభవానసూర్యాదీనామేవ
 జ్ఞోకపతితానామిదంతద్దేహుకంపిభానముచ్యతే, కింతస్మి సర్వమిదమిత్యవిశేషశ్రుతిః॥ సర్వవైవాస్య
 నామరూపక్రియాకారకఫలజాతస్యయాభివ్యక్తిసాన్నిబ్రహ్మజ్యోతిస్సత్యాస్మిత్వా॥ యథాసూర్యజ్యోతి
 స్సత్యాస్మిత్వాసర్వరూపజాతస్యాభివ్యక్తిస్త్యతే॥ సతప్రసూర్యోభాతీతచత్రశబ్దమావరణప్ర
 కృతప్రహణంకర్తృయతి॥ ప్రకృతంచబ్రహ్మ యష్మిన్ద్యోఃపుష్కలీచాంతరిక్షమోతమిత్యాదినా॥ అనంత
 రంచహిరణ్మయేవతేరోశేవిరజంబ్రహ్మఃకూలం తద్భుభ్రంజ్యోతిహంజ్యోతిస్త్యతాత్మవిరోపియంతి॥
 కథంతజ్యోతిహంజ్యోతిరిత్యసగ్రముద్ధతం సతప్రసూర్యోభాతీతి॥ యదప్యుక్తంసూర్యాదీనాంతేజ
 సాంభానప్రతిఘేద్యజేధాతాదైవాస్యప్రీన్నవకల్పైతేసూర్యభవేతేషామితి, తత్ప్రతుసమితేజోధాతు
 రన్యోనసంభవంత్యపాదితం॥ బ్రహ్మ్యాపిచైవాంభానప్రతిఘేదోఽకల్పతే, యతోయదుపలభ్యతే
 తస్మిన్సంబ్రహ్మజైవజ్యోతిషోపలభ్యతే, బ్రహ్మతునాన్యేనజ్యోతిషోపలభ్యతే, స్వయంజ్యోతిస్స్వరూప
 త్యాత్, యేనసూర్యాదయస్తస్మిన్భూయః॥ బ్రహ్మహ్యస్యస్వనక్షీ నతుబ్రహ్మస్యేనవ్యభ్యతే ఆత్మ
 నైవాయంజ్యోతిషానై అగృహ్యాయానాగృహ్యతేఇత్యాదిశుక్రిత్యాహ॥ *

శుభ్రంనై సగ్నికపాలసూర్యం సూర్యాదిసాక్షిభూతంబ్రహ్మపిత్వ సిద్ధమిత్యర్థః॥ సతిసప్తమీపక్షమనువచతి॥ యదప్రీ
 తి॥ సూర్యాగ్నిభిభావకతేజోధారాపాగ్రహణితేజస్యేహగ్రహణశంకాస్యాన్నత్రప్రమాణమస్తీత్యాహ॥ తత్రేతి॥
 సిద్ధాంతేసతత్రేతివాక్యాగ్నికభమిత్యాశంక్యాహ॥ బ్రహ్మ్యాపీతి॥ సతిసప్తమీపక్షమనుభాతీతిశ్రుతంచస్త్రీమానత్వంస్య
 త్వాతప్రీతసతిసభాస్యతీత్యశుక్రితభవివ్యక్త్యంకల్పనీయంప్రత్యక్షవిరోధనిరాసాయ, విషయసప్తమీపక్షేతునభాసయ
 తీగ్యశుక్రితనిద్యాహారమాత్రంకల్ప్యంనశుక్రితత్వాగతిరూపం, అతోబ్రహ్మణివిషయేసూర్యాదేర్భాసకత్వనిషే
 థేనబ్రహ్మభాస్యత్వముచ్యతేఇత్యర్థః॥ యేనాస్యభాస్యత్వేనహేతునాం సూర్యాదయస్తప్రీతబ్రహ్మణివిషయభాసకా
 స్స్యః, తథాతుబ్రహ్మస్యేనోపలభ్యతేస్వప్రకాశత్వాదితియోజనా॥ ఉక్తమేవశుక్రిత్యంతరేణప్రథమైతి॥ బ్రహ్మేతి
 స్వప్రకాశత్వేనాస్యభాస్యత్వంశుక్రిత్యయః॥ గ్రహణాయోగ్యత్వాదవ్యవ్యాధిత్యర్థః॥ *

౨౩॥ శిష్యాహారవత్ప్రతిబలమవ్యస్తీత్యాహ॥ అపిచేతి॥ సూత్రంవ్యాచక్షే॥ అపిచేతి॥ అభాస్యత్యేసర్వభాస
కత్వేచక్షోకన్వయంప్రప్త్యం తస్మాదనుభానమంతోబ్రహ్మణిసమన్వితఇతిసద్దం॥ ఇతిసప్తమాధికరణమ్. ... *

౨౪ *శబ్దాదేవప్రమితః* కారకవాక్యంవతతి అంగుష్ఠేతి॥ పురుషపుష్టోఽప్యాత్మనిచేహమధ్యేఅంగుష్ఠమాత్రే
మృదయేతిస్థిత్యంగుష్ఠమాత్రఇత్యుచ్యతే॥ తస్యైవపరమాత్మత్వవాదివాక్యాంతరమాహ॥ తథేతి॥ అధూమకమితిపర
నీయం । యోఽఙ్గుష్ఠమాతోజీవఃసవస్తుతోనిధూమజ్యోతిర్వన్నిమలప్రకాశరూపఇతిత్వమథాంసంశోధ్యతస్యబ్ర
హ్మత్వమాహ॥ ఈశానఇతి॥ తస్యాద్వితీయత్వమాహ॥ సపతేతి॥ కాలస్రయేఽపిసపివాస్తినాన్యతిరాచిత్ యన్నది
కతసామృత్యంబ్రహ్మతదేతదేవేత్యర్థః । పరిమాణేశానశబ్దాభ్యాంసంశయమాహ॥ తత్రేతి॥ యథానుభానాదిలింగా
తో శిష్యాహారేణసూర్యాన్యగోచరోబ్రహ్మత్వత్వం తథాప్రథమశ్రితపరిమాణలింగాత్ సప్రతీతాపిశానోఽస్త్రీ

—* సూ॥ ౨౩॥ అపిచప్రకృతే॥ *

అపిచేదంరూపంప్రాజ్ఞైవైవాత్మనస్త్యన్యతేభగవద్గీతాసు “నతద్భాసయతేనూర్యోనశశాంకోన
పావకః॥ యథత్వాననివర్తంతేతద్ధామవరమంమమే”తి “యదాదిత్యగతంతేజోజగద్భాసయతేబలం ।
యచ్ఛంక్రమసియచ్ఛాన్మౌతతైజోవిద్ధిమామక”మితిచ॥ ఇతిసప్తమాధికరణమ్. ... *

—* సూ॥ ౨౪॥ శబ్దాదేవప్రమితః॥ *

అంగుష్ఠమాత్రఃపురుషమధ్యపాత్మనిస్థితీతిశ్రావ్యతే, తథా అంగుష్ఠమాత్రఃపురుషోజ్యోతిరివా
ధూమకం ఈశానోభూతభవ్యస్యసపివాద్యసంకర్షవేతద్యైతదీతవ । తస్మయోఽయమంగుష్ఠమాత్రః
పురుషశ్శ్రావ్యతే, సకింవిజ్ఞానాత్పాకింవాపరమాత్మైతిసంశయః । తస్మిపరిమాణోపదేశాద్విజ్ఞానా
త్మైతితావత్ప్రొత్తం । నహ్యసంతాయామవిస్తారస్యపరమాత్మనోంగుష్ఠపరిమాణత్వముపదిశ్యేత । వి
జ్ఞానాత్మనస్తూపాధిమత్త్వాత్సంభవతికయాచిత్కల్పనయాంగుష్ఠమాత్రత్వం స్మృతేష్య “అకనస్యక
తఃకాయాత్పాశబద్ధంవశంగతం, అంగుష్ఠమాత్రంపురుషంగిశ్చక్ష్వయమోబలా”ఽతి । నహిపరమేశ్వ
రోబలాద్యమేననిమగ్నిష్టుంశక్యః, తేనతస్మింసార్యంగుష్ఠమాత్రోన్వేదితః సపివేషపీత్యేవంప్రా
ప్తైబ్రూమః॥ పరమాత్మైవాయమంగుష్ఠమాత్రమిమితఃపురుషోభవతుచన్వతి । కస్మాత్, శబ్దాత్ ఈ
శానోభూతభవ్యస్యేతి । నహ్యస్యఃపరమేశ్వరాద్భూతభవ్యస్యఃసంకుశమీశితా । ఎతద్యైతదీతవ
ప్రకృతంవృష్టమిహాసుసంకథాతి, ఎతద్యైతత్ యత్పృష్టంబ్రహ్మైత్యర్థః । పృష్టంచేహబ్రహ్మ అ
స్యత్రధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్త్యత్రాతాకృతాత్ అన్యత్రభూతాచ్చభవ్యాచ్చయత్తేష్య
సితద్వదేతి । శబ్దాదేవేతి అభిధానశ్రితేవేశానఇతి పరమేశ్వరోఽవగమ్యతఇత్యర్థః॥ ... *

కథంపునస్సర్వగతస్యపరమాత్మనఃపరిమాణోపదేశఇతి అత్రబ్రూమః: ... *

శిష్యామెదితివిధ్యధ్యాహారేణధ్యానపరంవాక్యమితిపూర్వవక్తయతి॥ తస్మిపరిమాణేతి॥ పూర్వవత్ప్రహ్మదృష్ట్యాజీ
వోపాస్తీ, సిద్ధాంతేశుప్రత్యగ్భ్రష్టైక్యజ్ఞానంఫలమితిసంకల్పం । ఆయామోఽయమంగుష్ఠమాత్రమితి
భేదః॥ కయాదిదితి॥ అంగుష్ఠమాత్రమృదయస్యవిజ్ఞానశబ్దేతబుద్ధ్యభేదాధ్యాసకల్పనయైత్యర్థః । స్మృతిసంవాదాద
ప్యంగుష్ఠమాతోజీవఇత్యాహ॥ స్మృతేశ్చేతి॥ అథమరణానంతరం యమపాతైర్బద్ధంకమవశంప్రాప్తమిన్యర్థః । త
త్రాపీశ్వరఃకింసాదిత్యతతహా॥ సహీతి॥ “ప్రభవతిసంయమనైమమాపివిష్ణు”రితియమస్యత్వరనియమ్యత్వత్పరణాది
తిభావః॥ భూతభవ్యస్యేత్యుపపదాత్సాధకాద్భూతకాభావాచ్చఈశానఇతిశత్యశబ్దాన్నిరంకుశమీశితాభాతీతి శ్రిత్యా
లింగంబాధ్యమితిసిద్ధాంతయతి॥ పరమాత్మేతేతి॥ ప్రకరణాచ్చబ్రహ్మపరమిదంవాక్యమిత్యాహ॥ ఎతదితి॥ శబ్దోవాక్యం
లింగాక్షరబలమిత్యాశంక్యాహ॥ శబ్దాదితి॥ ... *

౨౫|| కరస్యకన్తః అరత్తిః | ముఖ్యాంగుష్ఠమాత్రోజీవోగృహ్యతామింశానిగ్రహణేవేత్యతఆహ || సచాన్యథి || సతిసంభవేముఖ్యగ్రహణాన్యాయః | అన్త్రతుశ్చివిరోధోదసంభవఇతిశాన్తగ్రహణత్యర్థః | మనుష్యానేవేతి తైస్ర ద్వికానేవేత్యర్థః | శక్తత్వాదిత్యనేపశ్యాదీనాండేవానామ్యపీణాంచాధికారోవారితః | తత్రవశ్యాదీనాంశాస్త్రీగ్జ్ఞానాదిసామగ్యగ్రహణాత్ | కమణ్యశక్తిః, ఇంద్రాదేః స్వదేవతాకేకమణిస్సౌదేవేనద్రవ్యత్యాగాయోగాదశక్తిః, ఋషీణామాద్యేవరణేఋష్యంతరాభావాదశక్తిః | అగ్నిత్వాదిత్యనేసనిమామానాంముముక్షూణాంఘావరాణాంచాధికారోవారితః | తత్రముముక్షూణాంశుద్ధ్యధి త్వే నిత్యాదివృద్ధికారోనకామ్యేషు శుద్ధిత్వానాంమోక్షాధి త్వేత్ర వరాదిమవ్యంజకేవ్యధికారోనకమణిస్వతిమంతవ్యం | శూద్రస్యాధికారంనరస్యతి || అపర్యుపస్తత్వాదితి || శూద్రోయి జ్ఞేనవక్త్రేత్యతివ్యూహసాత్, ఉపేనయీతతమధ్యావయీతేతిశాస్త్రీద్వనశూద్రస్యవైదికేకమణ్యధికారః | తస్యైకజాతిస్వస్యైతరుపనయనప్రయ్యక్తజివిత్యాభావేన వేదాధ్యయనాభావాత్ | అత్రాపీతేన్యాయష్టస్థాధ్యాయవర్గితత్వత్వాహ || వర్గితమితి || స్వర్గకామోయజేతేత్యాదిశాస్త్రస్యాపిశేషేణస్వర్గఫలాధినఃప్రతి ప్రవృత్తత్వాత్పరి

— సూ || ౨౫ || హ్యవ్యపేక్షయాతుమనుష్యాధికారత్వాత్ || —

సర్వగతస్యాపిపరమాత్మనోహృదయేఽవస్థానమపేక్ష్యాంగుష్ఠమాత్రత్వమిదముచ్యతే, ఆకాశస్యే ధవంశపర్వాపేక్షమరత్తిమాత్రత్వం | సహ్యంజసాతి మాత్రస్యపరమాత్మనోంగుష్ఠమాత్రత్వముఫవ ద్యతే | సచాన్యఃపరమాత్మనభిహగ్రహణమహతి | ఈశానశబ్దాదిభ్యభివ్యక్తం | సనుప్రతివ్రాణిభేదం హృదయానామనవస్థితత్వాదపేక్షమవ్యంగుష్ఠమాత్రత్వం నోపవచ్యతేత్యతఉత్తరముచ్యతే, మను ష్యాధికారత్వాదితి | శాస్త్రంహ్యపిశేషప్రవృత్తమపిమనుష్యానేవాధికారోశక్తత్వాదిత్యాదవ ర్యుదస్తత్వాదుపనయనాదిశాస్త్రీజ్ఞేతి | ఎణితమేతదధికారలక్షణే, మనుష్యాణాంచనియతపరిమా ణఃకాయః, ఔదిత్యేగనియతపరిమాణమేవచైవమంగుష్ఠమాత్రంహృదయం | అలోమనుష్యాధికార త్యాచ్ఛాస్త్రస్యమనుష్యహృదయావస్థానాపేక్షమంగుష్ఠమాత్రత్వముచపన్నంపరమాత్మనః | యదభ్యు క్తంపరిమాణోపదేశాత్ప్రృతేశ్వసంసార్యేవాయమంగుష్ఠమాత్రఃప్రత్యేతవ్యథితరస్మిన్యచ్యతే, స ఆత్మతత్వమసీత్యాదివత్సంసారిణిఎవసతోంగుష్ఠమాత్రస్యల్రహ్యస్వమిదముపదిశ్యతేతి | ద్విదూ హాహివేదాంతవాక్యానాంప్రవృద్ధిః, క్వచిత్సరమాత్మస్వరూపనిరూపణపరా క్వచిద్విజ్ఞానాత్మనఃపర మాత్మైకత్వోపదేశపరా | తదత్రవిజ్ఞానాత్మనఃపరమాత్మైకత్వముపదిశ్యతే నాంగుష్ఠమాత్రస్వేనక

ణిమాత్రస్యసుఖాధికత్వాచ్చఫలాధైకమణివత్వాదీనామవ్యధికారత్యాశంకోక్తిరీత్యాతేషాంశక్తత్వాభావాత్స్వ గ్ధకామవదంతుమవ్యపరతయాసంకోచ్య మనుష్యాధికారత్వేష్టాపితే చాతుర్వర్ణ్యాధికారమాశంక్య 'బోసంతేబ్రాహ్మ ణోఽగ్నినాదీతగ్రీష్మేరాజన్యశ్శరదవైశ్య' ఇతిత్రయాణామేవాగ్నిసంబంధత్రవణాత్తేషామేవాధికారఇతి వర్ణితమి త్యర్థః | అస్తు ప్రస్తుతేకిమాయాతంతత్రాహ | మనుష్యాణాంచేతి || పూర్వేణసప్రవితస్తిపేరిమితోమనుష్యవేదాభ్యన్య థః | ఎవమంగుష్ఠశబ్దోహృత్పరిమాణవాచకస్తత్రస్థంబ్రహ్మలక్షయతీత్యుక్తంసంప్రతితచ్ఛక్తిశాంగుష్ఠమాత్రంజీవమ మాద్యాయమీశానభిలప్తాభేదోబోధ్యఇతివక్రముక్తమనువదితి | యదపీతి || ప్రతిపాద్యాభేదవిరోధాదనువాద్యాం గుష్ఠమాత్రత్వంబాధ్యంతాత్పర్యాప్తస్యబలవత్త్వాదిత్యాహ || తదితి | క్వచిత్ అఘాలమిత్యాహ, క్వచిత్ తత్త్వమ సీత్యాహ | * సనుపరమాత్మనోంగుష్ఠపరిమాణత్వంనసంభవతీతిసూత్రకారేణ హృదయాపేక్షమంగుష్ఠమాత్రత్వము క్తం ద్వివిధేత్యాదిభాష్యాత్మజీవముద్దిశ్యల్రహ్యత్వబోధనమితి ప్రతీయతేఇతి సూత్రాగ్రహస్ఫుర్తిత్వాద్భాష్యమనువదన్న మితిచెన్న, భాష్యతాత్పర్యాసంభిజ్ఞానాత్ | కతవర్ణివాక్యస్యావాతరతాన్వర్యమేకమహతాత్పర్యంజైకం తత్రా

* సస్యత్యాద్యవధేయమిత్వంతం ఔత్తరపాఠః.

వాంతరతాత్పర్యముపాసేయబ్రహ్మణి మహాతాత్పర్యంచజ్ఞేయబ్రహ్మణి అతఏవభావ్యకారైర్వాక్యద్వయోపన్యాసకృతః । అతిఎవోపాసనాఫలంకరవల్ల్యామేవ శతంచైకాచమృదయస్యనాడ్యభిత్వాదినాబోధితం । అతపంచతుర్థాధ్యాయేష్వతీయచరణేతదేకేభిరనులేహోద్దపద్యాంతకృత్య సమామనంతిభిభాష్యకారైః ప్రథమవాక్యస్యఉపాసేయబ్రహ్మణితాత్పర్యమితిప్రకటికృతం । ఇథంచాత్రత్యభాష్యంమహాతాత్పర్యాభిప్రాయకమితిప్రత్యక్షం । రామానుజభాష్యకృతాతుపూర్వపక్షోఽస్తుద్భావ్యతాత్పర్యాజ్ఞానేనైవకృతభిత్వవధేయం । ఎకత్వాత్థేవాక్యశేషమనుకూలయతి ॥ ఏతమితి ॥ శుక్రిన్యమోవాకర్తాప్రత్యయః తంచేవంప్రసృహేత్పథమకార్యాత్ ధైర్యేణబలవదంబ్రియగర్హవేదినా తంచవిత్తమాప్నోతం శుక్రంస్వప్రకాశం అమృతంకూటస్థంబ్రహ్మ జానీయాదిత్యర్థః । తస్మిన్కారవాక్యంప్రత్యప్రసృణోజ్ఞేయేసమన్వితమితిసిద్ధం ॥ ఇత్యప్తమాధికరణమ్. *

౨౬ ॥ శాస్త్రస్యమనుష్యాధికారత్వేదేవాదీనాంబ్రహ్మవిద్యాయామనధికారస్సాన్విదిత్యాశంక్యాహ ॥ *తమపర్యపిబాదరాయణస్సంభవాత్ ॥ ననుసమన్వయాధ్యాయేఽధికారచింతాససంగతేత్యతాహ ॥ అంగుష్ఠేతి ॥ స్పృతస్యపేయోనర్హస్వంత్రసంగః । అత్రమనుష్యాధికారత్వోక్త్యాత్మతానాందేవాదీనాం బేదాంతశ్రవణాదావధికారోఽస్తి ననేతిసందేహభోగాసక్తానాంవైరాగ్యాన్యసంభవానైతిప్రాప్తేసిద్ధాంతమాహ ॥ బాధమితి ॥ ఎవమధికారవిచారా

స్యచిత్ । ఏతమేవాన్యంవరణస్పృటికరివ్యతి । అంగుష్ఠమాత్రశుభ్రహంతరాత్పాసదాజనానాంహృదయేసన్నిష్ఠః తంస్వాచ్ఛరీరాత్పశ్యహేస్తుంజాదివేషికాంతైర్యేణతంచవిద్యాచ్ఛక్రమమృతమితి ॥

— సూ । ౨౬ ॥ తమపర్యపిబాదరాయణస్సంభవాత్ ॥ —

అంగుష్ఠమాత్రశుభ్రహంతరాత్పాసదాజనానాంహృదయేసన్నిష్ఠః తంస్వాచ్ఛరీరాత్పశ్యహేస్తుంజాదివేషికాంతైర్యేణతంచవిద్యాచ్ఛక్రమమృతమితి ॥ ననుసమన్వయాధ్యాయేఽధికారచింతాససంగతేత్యతాహ ॥ అంగుష్ఠేతి ॥ స్పృతస్యపేయోనర్హస్వంత్రసంగః । అత్రమనుష్యాధికారత్వోక్త్యాత్మతానాందేవాదీనాం బేదాంతశ్రవణాదావధికారోఽస్తి ననేతిసందేహభోగాసక్తానాంవైరాగ్యాన్యసంభవానైతిప్రాప్తేసిద్ధాంతమాహ ॥ బాధమితి ॥ ఎవమధికారవిచారాస్యచిత్ । ఏతమేవాన్యంవరణస్పృటికరివ్యతి । అంగుష్ఠమాత్రశుభ్రహంతరాత్పాసదాజనానాంహృదయేసన్నిష్ఠః తంస్వాచ్ఛరీరాత్పశ్యహేస్తుంజాదివేషికాంతైర్యేణతంచవిద్యాచ్ఛక్రమమృతమితి ॥

త్వకాధికరణవ్యయస్యప్రాసంగికేసంగతిః । అత్రపూర్వపక్షేదేవాదీనాంజ్ఞానానధికారాదైవత్వప్రాప్తిద్వారాక్రమముత్తమలామదహారోద్యుపాసనానుక్రమముక్త్యధికానామనుష్యాణామప్రవృత్తిఫలం సిద్ధాంతేతుప్రవృత్తిః । ఉపాసనాభిదైవత్వంప్రాప్తేనాంత్రవణాదినాజ్ఞానాన్ముక్తిసంభవాదితిఫలలోఽయంచారః । ననుభోగాసక్తానాంతేహంమోక్షాధిత్వాభావాన్నాధికారభిత్వతాహ ॥ అధిత్వంతావదితి ॥ ఏకారత్వేనాస్మతవిషయసుఖస్యక్షయోదయాదిదోషకృష్టానిరతిశయసుఖమోక్షాధికత్వంసత్త్వప్రకృతీనాందేవాదీనాంసంభవతీగ్యర్థః । నన్వంత్రాయస్వాహేత్యాదౌచతుర్థ్యంతశబ్దాతిర్క్తావిగ్రహవతీదేవతానాస్తి శబ్దస్యచాపామగ్ధ్యాన్నాధికారభిత్వతాహ ॥ తథేతి ॥ అధికత్వవదిత్యర్థః । అపర్యుగస్తత్వమాహ ॥ నచతేహమితి ॥ శోభోయజ్ఞేవక్లృప్తభివదైవాదీనాంచవిద్యాధికారనిషేధోనాన్వీగ్యర్థః । ననువిగ్రహవత్త్వేనకృష్టపామగ్ధ్యేసత్యపుష్పపయనాభావాచాప్తస్త్రియపామగ్ధ్యంనాస్తీగ్యతతాహ ॥ నచేతి ॥ జన్మాంతరాధ్యయనబలాత్ప్రవృత్తయమేవప్రతిభాతాఽస్త్రితావేదాయేహంతేతథాతద్భావాదిత్యర్థః । బాలాదిసుప్రసిష్టపశాచాదీనాంవేషోష్ఠోపకర్యనాద్యోన్మానీనాంజన్మాంతరత్సరణమస్తీగిత్ప్రకటేదాంతానామథావిచారోయన్వీగ్యత్యర్థః । దేవానామృషీణాంచవిద్యాధికారనిరణయధికత్వాదికముక్త్యాశ్రీతంగురుకులవాసాదిరింగమాహ ॥ అ

పీఠేతి॥ననుబ్రహ్మవిద్యా దేవాదీనామధికరోతవేదార్థత్వాత్ అగ్నిపౌషాత్రవదిత్యతలపా॥ యదపీతి॥ దేవానాంకర్మ
 సునాధికారః దేవతాంతరాణాముద్దేశ్యానామభావాదితిప్రథమసూత్రాధాః, ఋషీణామనధికారః ఋష్యంతరా
 భావాద్యపియుక్తైర్మన్యైశ్చైరితిద్వితీయసూత్రాధాః । అసామర్థ్యముపాధితివరిహరతి॥ నతదితి॥అసామర్థ్యరూపం
 కారణమిత్యర్థః, నవ్యాప్తయేనాసామర్థ్యంస్యాదితీశేషః 'తద్యోయోదేవానాంప్రత్యబుధ్యతసేవేతదభవత్తేభవీణా'
 మితివాక్యబాధోఽప్యనుమానస్యప్రప్త్యః । ననుదేవాదీన్ప్రత్యంగుష్ఠమాత్రశ్రుతికథం తేషాంమహాదేవత్వేనసామ
 దయస్యాన్నగంగుష్ఠమాత్రత్వాభావాత్ అతస్మృతిషుతేషాంనాధికారత్యతలపా॥దేవాద్యధికారైఃపీతి॥ *

౨౭ ॥ ననుమంతాదీనాంప్రతీక్షుమానవిగ్రహవత్త్వేతాత్మవ్యంకల్పయిత్వాదేవాదీనామధికారఉక్తస్సచాయు
 క్తః అన్యపరాణాంతేషాంప్రత్యక్షోదివిరోధేనస్వాభేతాత్మవ్యంకల్పనానుపప్నతైరిత్యాక్షిప్యమాత్రచతుష్టయేనవరిహర
 తి॥ విరోధఃకమణీశ్యాదినా॥ వల్లేత, తహిణితీశేషః । స్వరూపవిగ్రహః । అభ్యుపగమేప్రత్యక్షేనదేవతాదృశ్యేత
 నవదృశ్యతే అతోయోగ్యానుపలభ్యాదేవతాయావిగ్రహవత్యాఅభావాత్ సంప్రదానకారకాభావేనకర్మకష్టత్వి

ప్రస్తుతర్యాదికర్మయతి 'ఎకశతంహవైవద్దానిమనువాప్రజావతౌబ్రహ్మచర్యమువాస, భృగుర్వై
 వారుణః పరుణపితరముపససార ఆశీహిభగవోబ్రహ్మై'త్యాది । యదపిక్ర్మస్వనధికారకారణము
 త్తం నదేవానాందేవతాంతరాభావాత్ నఋషీణామృష్యంతరాభావాదితి, నతద్విద్యాస్వప్తి ।.న
 హింద్రాదీనాంవిద్యాస్వధిశ్రీయమాణానామింద్రాద్యుద్దేశేనకందిత్యుత్యమస్తే, నచభృగోదీనాం
 భృగ్వాదిసగోత్రతయా, తస్మాద్దేవాదీనామపివిద్యాస్వధికారఃకేనవార్యతే॥ దేవాద్యధికారైవ్యంగు
 ష్ఠమాత్రశ్రుతిస్వాంగుష్ఠాపేక్షయానవిరుధ్యతే॥ *

—* సూ॥౨౭॥ విరోధఃకర్మణీతిచెన్నానైకప్రతివత్తైర్దర్శనాత్॥ —

స్వాదేవత్యవిగ్రహవత్త్వాద్యభ్యుపగమేన దేవాదీనాంవిద్యాస్వధికారోవల్లేత విగ్రహవత్త్వా
 ద్యత్విగాదివదింద్రాదీనామపిస్వరూపసన్నిధానైకత్వాంగభావోఽభ్యుపగమ్యేత, తథావిరోధకర్మ
 ణీస్యాత్, నహింద్రాదీనాంస్వరూపసన్నిధానైకయాగాంగభావోద్భవ్యతే, నచసంభవతి । బహు
 మయాశేషుయ్యవదేకస్త్వేంప్రత్యస్వరూపసన్నిధానానుపపత్తైరితిచేత్, నాయమస్తివిరోధః, కస్త్యత్,
 అనేకప్రతివత్తే॥ ఎకస్యాపిదేవతాత్మనోయుగపదనేకస్వరూపప్రతివత్తిస్సంభవతి॥ కథమేతదవగమ్యతే,
 దర్శనాత్ । తథాహి 'తదేవా' ఇత్యుపక్రమ్య 'త్రయశ్చత్రీచశతాత్రయశ్చత్రీచసహస్ర'తిరుద్య
 'తమేత' ఇత్యస్యాంపుచ్చాయాం'వహిమానపవైషామేత'త్రయస్త్రింశద్వైవదేవతా'ఇతియైవంతీతి
 తిరేకైకస్యదేవతాత్మనోయుగపదనేకరూపతాంవర్తయతి । తథాత్రయస్త్రింశతోఽపిషేదాన్యంతర్థా

ర్నస్యాదిత్యాహ॥ తథాచేతి॥ విగ్రహస్యాంగత్వమనుపలబ్ధిబాధితంయత్క్వాచనసంభవతీత్యాహ॥నచేతి॥ తస్మాన్ధౌవ
 హితశబ్దవివదేవతాతస్యాలచేతనత్వాన్నవిద్యాధికారత్యతలపా॥ విరోధఃకర్మణీతిచెన్నానైకప్రతివత్తైర్దర్శనాత్॥ విరోధఃక
 లలాదనేకదేవాప్రాప్తిఃశ్రుతిప్రతిదర్శనాన్సంభవతి అతోనకర్మణీవిరోధఇతివ్యావర్తే॥కస్త్వితిత్యాదినా॥ వైశ్వ
 దేవతస్త్రి శస్యహనదేవాకతీతిశాకత్యేనవృద్ధోయాన్లు వల్లేతః॥నిదిదాత్రయశ్చేత్యాదిరూపయాఉత్తరందకౌ । నిది
 వ్వాగుశస్యమానదేవసంఖ్యావాచకశ్శబ్దః । షడధికాశ్రీణితాశ్రీణీసహస్రశ్రీణీసంఖ్యోక్తై సంఖ్యయస్వరూప
 ప్రశ్నై మహిమానోవిభూతయః సర్వదేవాః, ఎహంద్రయస్త్రింశద్దేవానాం అష్టేనసపదిచశరుద్రాద్వాదశాది
 త్యాఇంద్రఃప్రజావతిశ్చేతిత్రయస్త్రింశద్దేవాః తేషిషణ్ణాంఅగ్నిపృథివీవాాయంతరిక్షాదిత్యదివాంఘమహానస్తైఃపి
 మున్నదేవేష్వంతర్భవంతి వద్దేదేవాస్త్రిషులోకేషుత్రయశ్చస్వయోరన్నపాగ్రిణియాద్వైకత్వేకత్వీపాగ్రిణి హిర
 ణ్యగర్భాలంతర్భవత్యితిదర్శితమన్యథాః । త్రయస్త్రింశతోపిదేవానామితిసంబంధః । దర్శనంశౌరంవ్యాఖ్యాయస్తా

త్వంభ్యావపై । తథాత్మ్యుతిరితి బలంయోగసిద్ధిం అనిమామహిమాచైవలభిమాప్రాప్తిరీశితా । పాక్రామ్యంచవశి
 త్వంచయత్రకామావసాయితే"త్యపైశ్వర్యాణి । క్షణేనలబుమహాకలఘుర్దురుశ్చభవతియోగీ । అంసుల్యావం ద్ర
 స్ఫుకృంప్రాప్తిః । క్షణితాస్మప్తిశక్తిః । ప్రాకామ్యంభిచ్ఛానభిఘాతః । వశిత్వంనియమనశక్తిః । సంకల్పమాత్రాదిష్ట
 లాభః । యత్రకామావసాయితేతిభదః । ఆజానసిద్ధానాంజన్మనాసిద్ధానామిత్యర్థః । ఫలితమాహ"అనేకేతి"అనేకేషా
 కర్మస్యకస్యప్రతివత్తిరంగభావః । తస్మాలోకేదర్శనాదివత్ప్రవృత్తిరేకమాహ"క్వచిదేకఇతి"ప్రకృతోవయుక్తమన్వయ
 .పుష్టంతమాహ"క్వచిచ్ఛేతి" *

౨౦. కమణ్యవిరోధమంగీకృత్యశబ్దప్రామాణ్యవిరోధమాశంక్యవరిహరతి ॥ శబ్దఇతిచేదితి ॥ మాత్రసంజి ప్రస

వక్రమేణ శతమవికోదవత్తిప్రాణి"ఇతిప్రాజైకరూపతాండేవానాందర్శయంతీతప్రవైకకస్యప్రా
 ణస్యయుగపదనేకరూపతాందర్శయతి । తథాత్మ్యుతిరపి "అత్తనాంవై సహస్రాణిబహూనిభరతర్షభ ।
 కుర్యాద్యోగీబలంప్రాప్యతైశ్చసరైర్వర్షహీంచరేత్"ప్రాప్నుయాద్విపయాకైశ్చిత్కైశ్చిదుగ్రం
 తవశ్చరేత్ । సంక్షిప్తవృత్తునస్తానిసూర్యోరశ్చిగణానివే"త్యేవంజాతీయకాప్రాప్రాణిమాద్యైశ్వర్యా
 నాంయోగివామపియుగపదనేకశరీరయోగందర్శయతి కిమువక్తవ్యమాజానసిద్ధానాండేవానాం । ఆ
 నేకరూపప్రతివత్తిసంభవాద్వైకైకాదేవతాబహుభీరూపైరాత్మానంప్రవిభజ్యబహుభుయాగమయు
 గపదంగభావంగచ్ఛతి వరైశ్చనదృశ్యతైర్దర్శనాదిశక్తియోగాదిత్యుపపద్యతే । అనేకప్రతివత్తిర్దర్శ
 నాదిత్యపాఠావ్యాఖ్యా విగ్రహవతామపికర్మాంగభావచోదనాస్యనేకప్రతివత్తిర్వృత్తతే । క్వచిదే
 కోఽపివిగ్రహవాననేకత్రయుగపదంగభావంగచ్ఛతి యథాబహుభిరోఽభిజయద్భిరైకోబ్రాహ్మణో
 యుగపద్యోజ్యతే । క్వచిచ్చైకోఽపివిగ్రహవాననేకత్రయుగపదంగభావంగచ్ఛతి । యథాబహుభిర్ము
 నుకర్వాణైశ్చోబ్రాహ్మణోయుగపన్నమసిక్రియతే తద్వదిహూదైశవరిత్యాగాత్తకత్వాధ్యాగ
 స్యవిగ్రహవతీమప్యేకాండవతాముద్దిశ్య బహవస్సంస్వంప్రవృం యుగపత్పరిత్యక్యంతీతి విగ్రహవ
 త్వైఽపిదేవాదీనాంసకింతిత్కర్మసిదిరుద్యతే । *

— సూ ॥ ౨౦ ॥ శబ్దఇతిచేన్నాత్మప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం—

మానామవిగ్రహవత్వైదేవాదీనామభ్యుపగమ్యమానేకమణికశ్చిద్విరోధఃప్రసంజి శబ్దేతుర్యో
 ధఃప్రసజ్యేత, కథం, బోత్పత్తికంహిశబ్దస్యాధేన సంబంధమాశ్రిత్యానపేక్షత్వాదితివేదస్యప్రామా
 ణ్యంస్థాపితం । ఇదానీంతువిగ్రహవతీదేవతాభ్యుపగమ్యమానాయద్యప్రైశ్వర్యయోగాదుగపదనేకక
 మాసంబంధినిహవీంషిభుంజీత తథాపివిగ్రహయోగాదత్తదాదివజ్జననమరణవతీసేతినిత్యస్యశబ్దస్యా
 నిత్యేనాధేన అత్యసంబంధేప్రవిలీయమానయద్యైదేవకేశజేప్రామాణ్యంఘోరతస్యవిరోధస్యాదితి
 చేన్నాయనుష్యస్తేవిరోధః, కస్తాత్, అతఃప్రభవాత్ । అతపవహివైదికావృద్ధ్యాదైవాదికంజగత్ప్ర
 భవతి । ననుజన్మాద్యస్యయత్యత్యత్రబ్రహ్మప్రభవత్వంజగతోఽవధారితంకథమహశబ్దప్రభవత్వము

ప్రమాణాన్నామేత్యర్థః । బోత్పత్తికసూత్రీశబ్దాథయోరవాద్యోస్సంబంధస్యానాదిత్వాద్యైదస్యస్యాధేమానాం
 తథానపేక్షత్వేనప్రామాణ్యముక్తం, ఇదానీమనిత్యవిగ్రహవ్యక్త్యభ్యుపగమేతత్సంబంధస్యావ్యనిత్యత్వాన్నానాంత
 రేణవ్యక్తింజ్ఞత్వాశబ్దస్యసంకెతఃపుంసాకతవ్యతిమానాంతరాపేక్షత్వాత్ప్రామాణ్యస్యవిరోధస్యాదిత్యాహ ।
 కథమిత్యాదిహ । కింశబ్దానామనిత్యతయాసంబంధస్యకార్యత్వమాపాద్యతే"డితాధావామనిత్యతయా, నాన్యతి
 త్యాహ । నాయపపీతికమణ్యవిరోధవదిత్యచరణః । దేవాదివ్యక్తిహతుత్వేనప్రాగివశబ్దానాంసత్వాన్నాని
 త్యైత్వబితిభావః । ఆత్రపూర్వాపరవిరోధంశంకతే"స్యతి" శబ్దస్యనిదుత్తత్వేనబ్రహ్మసహకారిత్వాదవిరోధత్యాశం

కృద్విత్తీయఃకల్పముఞ్జాపయతి॥ అపిచేతి ॥ అనిశ్యత్వంసాదిత్వం వ్యక్తిహుషాఢ్ధా నామకత్యతయాశబ్దానాంసంబంధ
 స్యానిశ్యత్వంమర్వారం, తస్మాత్పైగుషేయసంబంధసాపేక్షత్వాత్ప్రమాణ్యవిరోధఇత్యర్థః॥ నచవ్యక్తీనామకత్య
 త్వేపిఘటత్వాదిజాతిసమవాయవచ్ఛబ్ధిసంబంధోఽపిసత్యస్వాదితివాచ్యం, ఉభయశ్రితసంబంధస్యానితరాభావే
 ఫిశ్యయోగేనదృష్టాంతాసేధేరితిభావః॥ యథాగోత్వాదయోగవాదిశబ్దవాచ్యాఃతథాపమత్వాద్భాగ్యతయోవస్వాదిశ
 బ్దాధాన్యక్షయైతిపరిహరతి॥ సేత్వాదినా ॥ శబ్దానాంతదధానాంజాతీనాంచనత్యత్వాత్తస్యసంబంధోపనిత్యైతిప్రతి
 పాదయతి॥ నహిత్యాదినా॥ వ్యక్తీనామానంత్యాదితి ॥ నచగోత్వావచ్ఛేదేనవ్యక్తిషుశక్తిసుగ్రహేతివాచ్యం, సామా
 న్యస్వాప్రత్యాసక్తిత్వేనసర్వవ్యక్తిసంస్థిత్యభావాత్ గోత్వంశక్యతావచ్ఛేదకమితిగ్రహపేక్షయాగోత్వంశక్యమితి
 రాఘవాత్ నిరూఢాదహ్యక్షణయావ్యత్రైలోభేనానన్యలభ్యత్వాభావాచ్ఛేతిభావః ॥ యద్వాకేవలవ్యక్తిషుశక్తిర
 ప్రసరస్యతేఽనుపపత్తిజ్ఞానంపదైవవ్యక్తేగ్భిశ్చక్త్యాయత్తదాశిజ్ఞానంపయత్వేనోభయశ్చైతావశ్యకత్వాత్ ॥ తథాచని
 త్యజాతితాదాత్మ్యేనవ్యక్తేరనాదిత్వాత్తస్యసంబంధోఽప్యనాదిసతాకార్యవాదాత్ అశవపవాక్యవృత్తౌతత్త్వమస్వాది

చ్యతే॥ అపిచయది నామవైదికాచ్ఛబ్దాదస్యప్రభవోభ్యుపగత్యంకథమేతావతావిరోధశ్చబైపరిహృత్యయా
 వతావపవోరుద్రా ఆదిత్యాదిశ్చైదేవామరుతభిశ్చైతేదాఅనిత్యావివోత్పత్తిమత్వాత్, తస్మాన్యత్వేచ
 తద్వాదినాంవైదికానాంవస్వాదిశబ్దానామకత్యత్వంకేవవాచ్యతే॥ ప్రసిద్ధంహిలోకేనచచక్రస్యపుత్రే
 ఉన్నన్నేయజ్ఞకర్తృత్వేనసామగ్రియతభి ॥ తస్మాద్విరోధవివశబ్దిభిశ్చైన్న, గవాదిశబ్దార్థసంబంధ
 నిశ్యత్వదగ్ధనాత్ ॥ నహిగవాదివ్యక్తీనామశ్చైవతదాకృతీనామశ్చైవతత్త్వంస్యాత్, ప్రవృ
 త్తుశక్తిశాంహివ్యక్తయవివోత్పత్త్యంతేనాకృతయః ॥ ఆకృతిభిశ్చైవదానాంసంబంధోనవ్యక్తిభిః ॥ వ్య
 క్తీనామానంత్యాత్వసంబంధగ్రహణానుపపత్తిః ॥ వ్యక్తిహుషాఢ్ధమానాస్త్వ్యాకృతీనాంత్యత్వాన్నగ
 వాదిశబ్దేషుశ్చిద్విరోధావశ్యతే ॥ తథాచేవాదివ్యక్తిప్రభవాభ్యుపగమేప్యాకృతినిత్యత్వాన్నకశ్చిద్వ
 స్వాదిశబ్దేషువిరోధఇతిప్రప్రవ్య ॥ ఆకృతివిశేషమేదేవాదినాంపంచార్థవాదాదిభ్యోవిగ్రహవత్త్వాద్య
 వగవాదవగంతవ్యః ॥ స్థానవిశేషసంబంధనిమిత్తావేంద్రాదిశబ్దాస్సేనావత్యాదిశబ్దవత్ ॥ తతశ్చయో
 యస్తత్త్వానమకృతిత్వసంబంధాద్రాదిశబ్దైరిభిశ్చయితభిశ్చోదోదోషవతి ॥ నచేదంతేబ్జప్రభవత్వంబ్రహ్మ
 ప్రభవత్వవచుపాదానకావణత్వాభిప్రాయోహోచ్యతే ॥ కథంతహిఽస్తితేవాచకాన్తనానిత్యైశ్చైవత్యా
 ర్థసంబంధినిశబ్దవ్యవహారయోగ్యాధ్యవ్యక్తీనప్రవృత్తిః అతఃప్రభవాదిత్యుచ్యతే ॥ కథంపునరవిగమ్యతే
 బ్దాత్ప్రభవతిజగదితి ప్రత్యక్షేనుమానాభ్యాం ॥ ప్రత్యక్షంహిశుక్తిః ప్రామాణ్యం ప్రత్యక్షపేక్ష

వాక్యేషుభాగలక్షణోక్తాయుజ్యతేకేవలసామాన్యస్యవాచ్యత్వేఽలంకారార్థస్యవాద్యైకిదేశత్వాభావాదతఃప్రభవాది
 తిమాత్రస్వారస్యార్థవ్యవహారవ్యక్తిశక్తిరనిత్యతావశ్యతే ॥ కేవలవ్యక్తివచనాఃకలిత్యాదిశబ్దాఅథానంతరభావిన
 స్సాంతెతికాః, గవాదిశబ్దాస్తవ్యక్తిప్రభవపేక్షాత్వేన ప్రాగేవసంతీతనవ్యక్తిమాత్రవచనాస్సాంకేతికాః కింబుష్ఠా
 లనూత్తభావేనానుసూయివ్యక్తివివాదాతసామాన్యవచనాఇతివంతవ్యం ॥ నచేంద్రాదివ్యక్తేకేత్వేనజాత్యభా
 వాదాకాశశబ్దవదింధ్రసంద్రాదిశబ్దాఃకేవలవ్యక్తివచనాఇతిసాంప్రతం, అతీతానాగనివ్యక్తిభిదేనజాత్యవపత్తేరిశ్య
 లంప్రపంచేనదృష్టాంతముపసంహృత్యదాహౌంతికమాహ॥ వ్యక్తిష్యిత్యాదినా॥ ఆకృతిర్హృతిః, ననుకాసావ్యక్తిః య
 దనుగతేంద్రత్వాదిజాతిశబ్దార్థస్వాదిత్యతపమా॥ ఆకృతివిశేషస్త్రితి॥ వల్లహస్తఃపురందరఇత్యాదిభ్యుత్పత్త్యర్థః ॥ ఇం
 ద్రాదిశబ్దానాంజాతిఃఇంద్రాదిషుప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యత్వా ఉపాధినిమిత్తవ్యవహారః॥ స్థానేతి॥ వ్యక్తిప్రలయేఽపి
 స్థానస్యస్థాయిత్యాచ్ఛబ్దార్థసంబంధఃత్యతేత్యాహ॥ తతశ్చేతి॥ ఉక్తంపూర్వాపరవిరోధంపరిహరతి॥ నచేతి॥ శబ్దోప
 నిమిత్తమితివిరోధంమత్వానూత్రశేషమవతారయతి॥ కథంపునరితి॥ స్మృత్యాస్వప్రామాణ్యార్థంమూలభుగిరనుమి

యత్యత్యనుమానుప్రృతిః | ఎతేఅస్మగ్మిందవస్తిరఃపవిత్రమాశవఃవిశ్వాన్యభిసాభగేత్యేతత్సంప్రస్థైఃపక్షైఃప్రృత్వా
 బ్రహ్మదేవాదీనస్మృతీ | తత్రైత్యతిపదంసర్వనామత్వాజ్ఞేవానాంస్తానకం, అస్మగ్మగ్గిరం తస్మగ్గ్రానేదేహారమం
 త్యత్యస్మగ్గినునుప్రృతిః | చంద్రస్థానాంపిఠానామిందుశబ్దస్సానకః | పరిత్రంసోమంస్వాతప్రీతమూర్తతాంప్ర
 హానాంతిరఃపవిత్రశబ్దః | యుచోశ్చవతాంస్తోత్రాగ్గాంగీరీహపానామాశుశబ్దః 'యుచ్యన్యభిసాభగేత్యేతత్సంప్ర
 స్థైః' నంతరంప్రయోగంవిశతాంశస్తోత్రాగ్గాంగీరీహపానామాశుశబ్దః | సర్వత్రసాభాగ్యయైవానామేభిసాభగాశబ్దస్సానకః త్యత్యం
 దోగచాగ్గ్రాన్యవాక్యార్థః | సప్రజాపతిఃపనసావాచంద్రయ్యాంమిథునంసమభవత్ | మనోవాగూగ్మిమిథునంసంభా
 వితవాః పనసాత్రయ్యాప్రకాశతాంస్సృష్టిమాలోచితవానిత్యర్థః | రక్షిరిత్యేవాదిత్యమస్మజతే'త్యాదిత్యగ్గిరాదిశ
 బ్దాః | సంప్రదాయోనురుశేష్యపరంబేదాభ్యయనం | సంస్థాఅపస్థాః | ప్రజాపతిస్సృష్టిశ్శబ్దపూర్వీకా సృష్టిత్వాత్
 ప్రశ్నోక్తుఃపూర్వాదివదితప్రత్యయోనుమానాభ్యామిత్యప్యాథాఽంతరమాహ || అపిచేతి || అతిప్రభవత్సప్రసంగాచ్చబ

ర్వాత్ | అనుమానంప్రృతిః ప్రామాన్యంప్రతిపాపేక్షత్వాత్ | తెహిశబ్దపూర్వాంస్సృష్టిందర్శయంతః |
 'ఎత్యతివై ప్రజాపతిదైవానస్మజతాస్మగ్మిమిథునుప్రృతిః' పితౄణాంస్త్రిరఃపవిత్రమిత్రహానాశవ
 త్యస్తోత్రంవిశ్వాంతితప్తనభిసాభగేత్యన్యఃప్రజాత్యతిశ్రుతిః | తథాన్యరాపి 'సమనసావాచం
 భునంసమభవిత్యాదినాతత్రతత్రశబ్దపూర్వీకాసృష్టిశ్చార్థతే | స్మృతిరపి 'అనాదికథనానాత్వావా
 నుస్మృష్టాస్సయింభువా | ఆకావేమయూదివ్యాయతస్మగ్వాఃప్రచ్యత్యయి' ఇతి | ఉత్పన్నోప్యయంవాచ
 స్సంప్రదాయప్రవర్తనాత్తకోరప్రవృత్త్యోనాదినిరనాయాః | అన్యభ్యశసోగ్గర్గస్యాసంభవాత్ | త
 థా "నానురూపేదభూతానాంకర్మాణాంచప్రవర్తనం | వెదశబ్దేభ్యపవాదోన్యమేసమహేత్సర" ఇతి |
 "సర్వేహంచసనామానికర్మాణిచప్రకృప్యథక్ | వెదశబ్దేభ్యపవాదోన్యమేసమహేత్సర" ఇతి | అపి
 చదిష్టితమథమనుజ్ఞానస్యవాచకంశబ్దం పూర్వంప్రృత్వావత్పాత్రమథమనుజ్ఞతీతిసర్వేహంచఃప్ర
 త్యక్షమేతత్ | తథాప్రజాపతేపితౄణాంస్సృష్టేఃపూర్వంనైదికాశ్శబ్దావనసప్రామర్శభూతుఃవత్పాద
 దనుగతానథాన్ససజ్జైతిగమ్యతే | తథాచశ్రుతిః 'సభూరితివ్యాహరత్ సభూమిమస్మజతే'త్యేవమాదికా
 భూరాదిశబ్దేభ్యపవనసప్రామర్శభూతేభ్యోభూరాదీన్లోకాన్సృష్టావర్తయతీతిమాత్తకంపునశ్శబ్దమభి
 ప్రేత్యేకంశబ్దప్రభవత్ప్రముచ్యతేసోఫిటమిత్యాహ | వర్ణవయోహితేహముత్పన్నప్రస్వంసీర్వాదిత్యేభ్య
 శ్శబ్దేభ్యోదేవాదివృత్తీనాంప్రభవత్ప్రముచ్యతేసంస్థాత్ | ఉత్పన్నప్రస్వంసీర్వాదీనాంప్రభవత్ప్రముచ్యతే
 న్యథాన్యథాప్రభుయమానత్వాత్ | తథాన్యభ్యమానోపిపురుషశేషేనైక్యయనన్యసప్రసాదేవశే
 షతోన్ద్రాభ్యతేదేవదత్తోయవధీతేయజ్ఞదత్తోయవధీతఇతి | నచాయంపరావిపయోనన్యథాత్వప్ర
 త్యయోమిథ్యాజ్ఞానం బాధకప్రత్యయాభావాత్ | నచవర్ణేభ్యోన్ద్రావగతిర్యుక్తా, నవ్యావైకోవర్ణోధం

స్మరూపంవక్త్రముక్తమాగ్నిపతిః | కిమాత్తకమితి || వర్ణరూపంతదతిత్తసోఫిటరూపంవెతికింశబ్దార్థః | తత్రవర్ణానామని
 త్యత్వాసోఫిటస్యచాసత్త్వాన్నజగద్ధతుత్వమిత్యాద్యేపిష్టియవత్సంవైయాకరణోగ్యవర్ణాతి || సోఫిటమితి || స్ఫుట్య
 తేవదైకర్యభ్యత్యతిసోఫిటోవర్ణవ్యంగ్యోన్ద్రాస్యవ్యంజకోగవాదిశబ్దోన్యప్రభుప్రేదముద్యత్యతిపూర్వేకాన్య
 యః | సేవాన్యవత్సంభూషయతివర్ణేతి || సోయంగకారిత్యప్రత్యభిజ్ఞయావర్ణాన్యత్వసిద్ధిరైననుపపత్తిరీత్యతలహ |
 ఉత్పన్నేతి || తారన్యమంప్రత్యాదివిరుద్ధవర్ణవత్త్వేనతారోగకారోమందోగకారిత్యప్రతియమానగకారస్యభేదా
 నుమానాత్ప్రత్యభిజ్ఞాగత్యజాతివిషయేత్యర్థః | ననువిరుద్ధమగ్గ్వానంధ్వస్యపాధికంభ్రమిత్యాతలహ | నచేతి || త
 థాదవర్ణానానిత్యత్వాన్నజగద్ధతుత్వమితిభావః | కించతేహవర్ణబోధకత్వాయోగానోస్సోఫిటోగీకార్యిత్యా
 హ || నచవర్ణేభ్యత్యాదిహ || పృథివ్యారాత్ పకస్త్వస్థాదధప్రత్యదర్శనాద్వర్ణాంతరవైయధ్యప్రసంగాచ్చేత్య

ధః॥ తహివణానాంసముదాయోబోధకత్వాశంక్యక్షణికాసంసనాస్తీత్యాహ॥ నచేతి॥ వణానాంస్వతస్సా
హిత్యాభావేపిసంసారలక్షణాపూర్వద్వారాసాహిత్యమాగ్నేయాదియాగానామివతీతంకతే॥ పూర్వేతి॥ కిమయం
సంసారోవైతేర్జ్జనతోఽపూర్వాభ్యుత్పత్తిః॥ ఉతవణానుభవజనతోభావనాభ్యు, నాద్యోమనాభావాత్, కించ
యమజ్ఞానోజ్ఞాతోవాఽర్థగ్రహీతుఃనాద్యత్వాహ॥ తన్నైతి॥ సంసారసహితస్త్వోజ్ఞాతవివాధగ్రహీతుః సంబంధ
ప్రమాణమపేక్ష్యబోధకత్వాహమాదివదిత్యర్థః॥ ద్వితీయేకింప్రత్యక్షేణజ్ఞాతః॥ ఉతకార్యమింగేన నాద్యత్వాహ॥ న
చేతి॥ ద్వితీయంశంకతే॥ కార్యేతి॥ కార్యమర్థగ్రహీత్యాంబాతాయాంసంసారప్రత్యయఃసప్తైజ్జాతేసేతివరస్పరా.
ప్రయేణమాపయతి॥ సేతి॥ పదార్థప్రకటిత్యాపిపరజ్ఞానానంతరభావత్వాదైన సంసారసహితాంత్యవణాంత్యపరస్య
జ్ఞానంనయన్తమిత్యక్షరాధః॥ అపిశబ్దఃపరస్పరాప్రయద్యోతనాధః॥ ఏతేనభీవనానెంసారవర్తమాంబివరస్తః॥ తస్య
వణాన్మృతిమాప్రహేతుత్వేనార్థగ్రహీతుత్వాద్యోగాత్॥ నచాంత్యవర్ణసాహిత్యావర్థగ్రహీతుత్వంకవలసంసార
రస్యతువణాన్మృతిహేతుత్వమితివాచ్యం, అర్థగ్రహీత్యర్థకాలే భావనాయజ్ఞానాభావేనార్థగ్రహీతుత్వాద్యోగాత్
నచవణాన్మృతజనానుమితానా అంత్యవర్ణసహితా అర్థగ్రహీతురీతివాచ్యం, తతాకార్యస్యప్రమికస్యవర్ణస్తాదస్యా

ప్రత్యాయయేత్ స్వభిచారాత్॥ నచవణానముదాయప్రత్యయోఽస్తీత్ప్రచువర్తిత్వావృణానాం॥
పూర్వపూర్వవర్ణానుభవజనసంసారసహితోఽత్యోవర్ణోధాంప్రత్యాయయివ్యతీతియద్యవ్యతే,
తన్న, సంబంధప్రమాణాపేక్షాహిత్యస్వయంప్రతీయమానోఽర్థంప్రత్యాయేద్దామాదివత్, నచపూ
ర్వపూర్వవర్ణానుభవజనసంసారసహితస్యాంత్యవణాన్ప్రతీతిరస్తే అప్రత్యక్షత్వాత్సంసారా
ణాం॥ కార్యప్రత్యాయితేస్సంసారై స్సహితోంత్యోవర్ణోఽర్థంప్రత్యాయయివ్యతీతిచన్న, సంసార
రకార్యస్యాపిప్రకరణస్యప్రచువర్తిత్వాత్, తస్మాత్సోస్థిటశ్చిత్తిః, సచైతైకవర్ణప్రత్యయాహితసంసార
రబీజైత్యవర్ణప్రత్యయజ్ఞాతపరిపాకప్రత్యయస్యైకప్రత్యయవిషయతయాదుతితప్రత్యవభాసతే॥
నచాయమేకప్రత్యయోవణావిషయాన్మృతిః, వర్ణానామనైకత్వాదేకప్రత్యయవిషయత్వానుపపత్తేః॥ త
స్యవప్రీత్యుచ్చారణంప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వాన్నిగృత్వంభేదప్రత్యయస్యవణావిషయత్వాత్॥ తస్మా
న్నిత్యాచ్చజ్ఞాతోస్థిటకూపాఽభిధాయకాత్క్రియాకారకఫలలక్షణంజగదభిధేయభూకంప్రభవతీతి॥
వర్ణావిసతుశబ్దాభిధానానుపపత్తిః॥ నమాన్విన్నప్రధ్వంసిత్వంవర్ణానామక్రంత్యతవివేచితప్రత్యభిజ్ఞా
నాత్॥ సాదృశ్యాన్నిగృభిజ్ఞానంకేవాదిష్యవేతచన్న, ప్రత్యభిజ్ఞానస్యప్రమాణాంతరేణబాధానుపపత్తేః॥

వ్యంత్యవణానుభవానంతరభావత్వేనతేనానుమితభావనానామంత్యవణసాహిత్యాభావాదితిభావః॥ వర్ణానామంత్య
బోధకత్వాసంభవఫలకమా॥ తస్మాదితి॥ స్థిటేకింమానమిత్యాశంత్యైకంవదమితిప్రత్యక్షప్రమాణమిత్యాహ॥ సచేతి॥
యథారత్నరత్నైరంబుముఖిశ్చాక్షుషప్రత్యయైస్సస్థిటాభాసతే తథాగవాదిష్యస్థిటోకారాద్యైకవర్ణకృతప్ర
త్యయైస్సస్థిటవిషయైరాహిత్యాసంసారాబీజంయస్మిన్దైతస్మిన్ అంత్యవర్ణకృతప్రత్యయేనజ్ఞాతః పరిపాకోన్య
స్సంసారోయస్మిన్దైతస్మిన్ ప్రత్యయినిదైతే పకంకారితివదమితిప్రత్యయఃప్రత్యక్షప్రద్విషయగోయాస్సప్తమవభాసత
త్వత్వః॥ అనేనవణాన్స్వయంత్యైకేయాఃస్థిటజ్ఞానేనృథాసద్ధిః॥ నచైకస్త్వాణాన్ప్రత్యయోస్థిటాభివ్యక్తిః యేన
వణాంతరవైయధ్యంకింతురత్నరత్నైరంబుముఖప్రత్యయసంస్కృతేదితేనవ్యకోస్థిటాభివ్యక్తిరీతిక్రొత్తంభవతి॥ న
స్వేకంపరమేకంవాక్యమితిప్రత్యయస్యవదవాక్యస్థిటయోర్నప్రామాణ్యం, తస్యవర్ణసమాహంబంబన్మృతిత్వాది
త్వాశంక్యనిషేధతి॥ నచేతి॥ స్థిటస్యజగద్భేదుత్వాశంక్యస్వకమా॥ తస్యచేతి॥ ననుతచేవకంపకమితిప్రత్యభిజ్ఞ
భావః॥ ఉదాత్తాదిభేదప్రత్యయాదిస్యతతమా॥ భేదేతి॥ ఆచార్యసంప్రదాయోక్తిపూర్వకంసిద్ధాంతయతి॥ వర్ణావివేచి
వర్ణాదిత్వస్థిటాన్మృతశబ్దస్యానుభవానారోహాదిగర్భః॥ సాదృశ్యదోషాదియంత్యాంకరితీతంకతే॥ సాదృశ్యాది॥ వ

చవానంతరంబవేమేకాశ్చిత్తీర్థాగ్రితితియక్తం భేదభిరోధాత్, సవివాయంవర్ణభిత్తీస్తుప్రమేవబాధకాభావా
 దిత్యాహనేతి || గోత్యాదిప్రశ్నభిజ్ఞావర్ణ్యైషాప్రత్యభిజ్ఞాగత్వాదివివయేతిశంకే || ప్రత్యభిజ్ఞానమితి || వ్యక్తిభేద
 సిద్ధేప్రత్యభిజ్ఞాయాకావిషయస్వంస్యాత్, యద్వైయాపీతంజలంబదేవమయాపీతమిత్యాకానతభేదీహవ్యక్తిభేదస్సి
 ద్భిత్తిపరిమాతి || నవ్యక్తితి || నత్వేతదితి || వ్యక్త్యన్యత్వజ్ఞానమిత్యర్థః | ఉదాత్తీత్వాదిరుద్ధమన్త్యావ్యక్తిభేదో
 ఒనుమానసిద్ధభిత్తీమవదతి || నన్వేతి || భేదప్రత్యయస్యకుంభకూపాకాశభేదప్రత్యయవికాపాధికభేదవిషయత్వానన్య
 థాసిద్ధేనన్యథాసిద్ధవ్యక్త్యైక్యప్రత్యభిజ్ఞాయానిరపేక్షస్వరూపాలంబనయాబాధభిత్తీర్థరమాహ || అతేతి || తాల్యాది
 దేతైఃకోష్టస్థవాయుసంయోగవిభాగాభ్యాంవిచిత్రాభ్యాంవ్యంగ్యత్వావ్యక్త్యైషాచిత్త్యగ్రిహిత్యర్థః | కల్పనాగౌరవా
 చ్చువర్ణైషుస్వతోభేదోనాస్తీత్యాహ || అపిచేతి || అనంతాఃకకారాదివ్యక్తయః తానుప్రత్యభిజ్ఞానార్థంగత్వాదిజాత
 యః తానుబోధాత్తత్వాదిభేదస్యపాధికత్వమితకల్పనాగౌరవావ్వరంవణవ్యక్తిభేదమాప్రస్తాపాధికత్వకల్పనమ
 వివృత్యానంత్యస్యజాతీనాంచకల్పనమయ్యుక్తమిత్యర్థః | ననుభేదస్యబాధకాభావాదనాపాధికత్వమిత్యతాహ || ఏవభిత్తి ||

ప్రత్యభిజ్ఞానమాకృతీనిమిత్తమితిచెన్నవ్యక్తిప్రత్యభిజ్ఞానాత్ | యదిహిప్రత్యుచ్ఛారణంగవాదివ్యక్తీనద
 న్యాతన్యావర్ణ్యవ్యక్తయఃప్రతీయేరంప్రతాకృతినిమిత్తంప్రత్యభిజ్ఞానంస్యాత్ | నత్వేతదప్రవర్ణ్యవ్యక్తయ
 ఎవహిప్రత్యుచ్ఛారణంప్రత్యభిజ్ఞాయంతే | ద్విగోశబ్దఉచ్ఛారితభిహిప్రతీయతేనతున్వగోశబ్దావిజ్ఞానమ
 వర్ణాఅప్రత్యుచ్ఛారణభేదేనభిన్నాఃప్రతీయంతేదేవదత్తయజ్ఞదత్తయోరన్యయనర్హస్త్వేనాదేవభేదప్రస
 తేతిత్వక్తం | అప్రాభినియతే | సతివణవిషయేనిశ్చితేప్రత్యభిజ్ఞానే సంయోగవిభాగవ్యంగ్యత్వా
 ద్విజ్ఞానామభివ్యంజకవైచిత్యగ్రిహితోఽయంవణవిషయోవిచిత్రఃప్రత్యయోనస్వరూపనిమిత్తః | అ
 పిచవర్ణ్యవ్యక్తిభేదవాదినాపిప్రత్యభిజ్ఞానసిద్ధయేవర్ణాకృతయఃకల్పయితవ్యాః | తానుచపరోపాధికోభేద
 ప్రత్యయభిత్తీభ్యవగంతవ్యం తద్వరంవణవ్యక్తిప్యేవపరోపాధికోభేదప్రత్యయః, స్వరూపనిమిత్తం
 చప్రత్యభిజ్ఞానమితకల్పనాలాఘవం | ఎవవివచవర్ణవిషయస్యభేదప్రత్యయస్యబాధకఃప్రత్యయోయ
 త్ప్రత్యభిజ్ఞానంకథంహ్యోకప్రేనాగ్రితేబహూనాముచ్ఛారయతామేకవచనాగకారోయగవచనేకగూ
 పస్యాత్ ఉదాత్త్యానుదాత్తశ్చస్వరితశ్చసానునాసికశ్చరసునాసికశ్చైతి | అథవాభ్యుక్యతోఽ
 యంభేదప్రత్యయోనవర్ణకృతః | కఃపునరయంభ్యుక్తామ, యోగూరదాక్షణ్యంలోవణవివేకమ
 ప్రతివద్యమానస్యకణవిభవమవతరతి ప్రత్యాసీదతశ్చవటుమృదుత్వాదిభేదంవర్ణేహ్యసంజయతి | తన్న
 బంధనాశ్చోదాత్తాదయోవిశేషానవర్ణస్వరూపనిబంధనాః, వర్ణానాంప్రత్యుచ్ఛారణంప్రత్యభిజ్ఞాయమా
 నత్వాత్ | ఏవంచసతిసాలంబనావైతఉదాత్తాదిప్రత్యయాభవిష్యంతి, ఇతరథాహివర్ణానాంప్రత్యభి

అస్తుత్సప్రత్యయవ్యయప్రామాణ్యాయభేదాభేదయోస్వస్యస్వం తత్రాహ | కథంహితి || ఉభయోరేకత్వేనోధా
 య్భేదబోపాధికవివేక్యర్థః | ననువాయుసంయోగాదెరతీంద్రియత్వాన్నతత్వవైచిత్యగ్రిహితాత్తత్వాదేవ్యర్ణైషు
 ప్రత్యక్షారోపస్సంభవతీత్యరుదంవదిష్యస్వమతమాహ || అథవేతి || భృనికర్మాఉదాత్తత్వాదయోధ్వస్యభేదాధ్యాపాద్య
 నైషుభాంబీత్యర్థః | ప్రశ్నపూర్వకంభ్యుక్తస్వరూపమాహ || కభితి || అవతరతి, సభ్యనిరతీతః | వర్ణాతిరిక్తశ్చజ్ఞోధ్వ
 నిత్యర్థః | సమీపంగతస్యపుంశస్తారత్వమన్తత్వాదిధర్మాస్వగతాన్వయైషుసవివారోపయతీత్యాహ || ప్రత్యాసీ
 దతశ్చైతి || అభివదంవివృణోతి || తదితి || నన్వవ్యక్తవణవిషయస్వరూపాతిరిక్తభిత్తీతాహ || వర్ణానామితి || ప్రత్యుచ్ఛారణం
 జ్ఞాఅనువర్తంతేర్ధ్వనిత్వావర్తతభిత్తీభేదభిత్తీర్థః | అన్యథావాచికమజవ్యవర్ణేవ్యవర్ణేమధ్వనిబుద్ధిస్యాత్ మందు
 భ్యాదిభ్యనాశ్చిత్తమాత్రేణగృహ్యమాణేలయమవ్యక్తవణభిత్తీస్సాదితిమంతవ్యం | ఏవంభ్యుక్తపాధికత్వేస్వమతే
 గుణంవదన్వాయూపాధికత్వేపూర్వోక్తమరుచిందర్యయతి || ఏవంచేత్యాదితా || అస్తుకోదోషప్రత్రాహ || సంయోగతి ||

వాచుసంయోగాదేరశాస్త్రవజ్ఞత్వాదిత్యర్థః । తస్మాచ్ఛాస్త్రవజ్ఞస్వనిరేషోదాత్తత్వాద్యారోహపాధిరిథాః ॥ ఎవం
 పురుషధర్మకర్మసీనాంభేదేపితేష్వనుగతావగ్ధాభివ్యంతతత్త్వత్వం, తదేవదృష్టాంతేనద్రవ్యయతి ॥ అపిచేతి ॥ యథా
 ఖండముండాదివిరుద్ధానైకవ్యక్తివ్యభిన్నంగోత్యంతభాధవమువగ్ధాలభిన్నావపేక్ష్యకణః । ఉదాత్తాదిధ్వనిః తద్భేదేన
 హేతునావగ్ధానామపీతియోజనా, ప్రత్యభిజ్ఞావిరోధాదివ్యక్తురాభాః । యద్వాఉదాత్తత్వాదిభేదోవిష్టతయాప్రత్యభి
 జ్ఞాయమానత్వాన్వగ్ధానాంభేదతత్త్వశంకాంబుష్టాంతేననిరస్యతి ॥ అపిచేతి ॥ వగ్ధానాంస్థాయిత్యంప్రసాద్యతేషామేవ
 చాదకత్వంవత్తుంస్సోటంఘటయతి ॥ వల్లభ్యశ్చేతి ॥ కల్పనామసహమానతశంకతే ॥ నెతి ॥ వత్తుమాదర్శణయంతాయాం
 బుద్ధాముఖవత్తోత్రేణవర్ణయంతాయాంబుద్ధావనైవహేత్వంతరంస్సోటప్రత్యక్షతత్త్వహ ॥ యుజితీతి ॥ యస్యాం
 సంవిదియోఽర్థోభాసతే సాతప్రప్రమాణంవికంపకమితిబుద్ధావగ్ధావపస్సురంతినాతిక్తస్సోటభిజ్ఞసాస్సోటప్రమాణ
 మిత్యాహ ॥ వాస్యాపిపీత్యాదిన్తా ॥ ననుగోపకబుద్ధేస్సోటంఘటయోగకారాదీనాంతువ్యంబుత్వార్వాచువృద్ధిరత్యతః

జ్ఞాయమానానాంభేదేనత్వాన్వయోగవిభాగకృతాఉదాత్తాదిభేదాఃకర్షేరక ॥ సంయోగవిభాగా
 నాచాప్రత్యక్షత్వాన్నతదాప్రయావిశేషఃవశేఃప్రవృత్తవసితంతక్యంతతత్త్వతోసారంబనావతైరఉ
 దాత్తాదిప్రత్యయాస్యైః । అపిచనైవైరవభిసేవప్రముదాత్తాదిభేదేనవగ్ధానాంప్రత్యభిజ్ఞాయమానా
 నాంభేదోభవేతితి । నవ్యాన్యస్యభేదేనాన్యస్యాభివ్యమానస్యభేదోభవతువర్తతి । నహివ్యక్తిభేదేనభా
 లింభిన్నాంనన్యంతే । వల్లభ్యశ్చార్థప్రతీతేస్సంభవాత్సోటకల్పనానథికా । నకల్పయావ్యహం
 సోటంప్రత్యక్షమేవత్వేనమవగచ్ఛామి, ఏకైకవర్ణప్రహణాహితసంసారాయాంబుద్ధోయుజితీప్రత్య
 వభాసనాదితేన్న, అస్యాఅపిబుద్ధిర్వణవిషయత్వాత్, ఏకైకవర్ణప్రహణోద్భూతకాలాహీయమే
 కాబుద్ధిర్వారితిసమప్రవర్ణవిషయానార్థాంతరవిషయా । కథమేతదవగమ్యతే, యతోఽస్యానుపిబుద్ధా
 గకారాదయోవగ్ధాలనువర్తంతేనతుదకారాదయః । యదిహ్యస్యాబుద్ధేకారాదిభ్యోఽథాంతరంస్సో
 టంవిషయస్యాత్ తదాదకారాదయశ్చవగకారాదయోఽవ్యస్యాబుద్ధేర్వ్యావతైరక, నతుతథాస్త్రీ,
 తస్మాటయమేకబుద్ధిర్వణవిషయమైవప్రకృతిః । నన్వనేకత్వాన్వగ్ధానాంనైకబుద్ధివిషయతోఽవత్యంతతత్త్వ
 త్వం, తస్మత్తీత్రామః । సంభవత్యనేకస్యాప్యేకబుద్ధివిషయత్వం । వక్షిర్యనంసేనావకతంతసహ
 ప్రమిత్యాదివర్తనాత్ । యాతుగోత్యేకోఽయంశబ్దభిబుద్ధిఃసాబహుష్యేవవల్లభ్యేకాధావత్సేవి
 బంధనావచారికీ వనసేనోదిబుద్ధివదేవ । అత్రాహ, యదివగ్ధాలవసామస్త్యేనైకబుద్ధివిషయతామావ
 ద్యమానావరంస్యః తతోరాజాజారాకఃపిపీత్యాదిత్యాదిషుపరఃశేషప్రతిపత్తిర్నస్యాత్, తవపిపీత్యా
 ఇతరత్రేతరప్రవప్రత్యవభాసంతేతి । అత్రవదామః, సత్యపిసమప్రవప్రత్యవమన్వేయభాత్రమా
 నురోశిన్యవివచిపీత్యాఃవక్షిర్యబుద్ధిమారోహంత్యేనంప్రమానురోశివవగ్ధావపబుద్ధిమారోక్ష్యంతి, త

హ ॥ యదీహితి ॥ వ్యంగ్యవహిబుద్ధావ్యంజకధామానువృత్తైరదర్శనాదివ్యకణః । వర్ణసమూహాలంబనత్వోపపత్తేర్న
 సోటకల్పనియిషదాథాంతరకల్పనాగౌరవాదిత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ అనేకస్యాప్యాపాధికమేత్వంయంత్రమిత్యాహ ॥
 సంభవతితి ॥ ననుతత్త్వేదేదోదిరుపాధిరప్రిత్యకృతేఉపాధిరిత్యతః । యావ్యతి ॥ వివాదైకత్వమేకంపరం ప్రధా
 నాదైవికత్వితాత్పర్యవదేకంవాక్యమిత్యేకాభాసంబంధాదేకత్వోపచారిత్యత్యకణః । నతైకవత్వేజ్ఞాతేపికాన్యజ్ఞా
 నం, అప్రకాజ్ఞాతేపిదివ్యకోన్యాప్రయతితివాచ్యం । ఉద్రవవృద్ధోఽనాంజ్ఞానాంప్రమేణాంత్యవణాప్రమణాంత
 రంబాలవైకత్వప్రత్యాహాధానాంమధ్యమవృద్ధత్వప్రత్యుద్వేదితిగానుమిత్యేకాన్వేహేతువ్యనిశ్చయసత్యేకపద
 చాక్యత్వనిశ్చయాత్ వర్ణసామ్యుపపదభేదవృద్ధిర్నగతిర్దంపకంస్సోటాంత్యయోగీకార్యమితిశంకతే ॥ అత్రాహ
 తి । ప్రమభేదాద్వల్లభ్యవపదభేదవృద్ధిరితిపఃపారతి ॥ అత్రేతి ॥ ననుసత్యవిజ్ఞానాంవగ్ధానాంతకంప్రమః కథంవాచ్యస్య

జ్ఞానేనార్థభేదాదుః ప్రత్యక్షాః సృష్టేః ॥ పునఃప్రతిదశాయాముచ్చారణక్రమేణుపలబ్ధిక్రమముపలభ్యమానవజ్ఞే
 వ్యూహోప్యేతే వజ్ఞావతస్సృష్టేతత్సంఖ్యావంతపరిదర్శనత్వాదిగృహీతాస్సంతఃశ్రోతుః ప్రవృత్తికాలేతైవప్రకృత్యా
 మాధాఃస్వస్వాధ్యంతోభవంతత్యర్థః ॥ స్థాయివణావాదమువసంహరతి ॥ ఇతివణాతి ॥ దృష్టంవజ్ఞానాదుర్థతోభవత్వం, ఆ
 దృష్టస్థానం ॥ సంప్రతివజ్ఞానాదుర్థిత్యమంగీకృత్యప్రాధీవాదేనస్థానంఽస్థుటయతి ॥ అథాపితి ॥ స్థితానాగత్వాది
 సామాన్యనిర్వచనశేషవంతిగృహీతసంగతికాన్యథాభోధకానీతిన్దైమసామాన్యేషుశ్రుక్రియాసంచారయితవ్యాన
 త్యక్తప్రస్థానంఽస్థుటకల్పనీయిత్యర్థః ॥ వజ్ఞానాంస్థాయిత్వవాచకత్వయోగస్థితాఫలితమాహ ॥ తతఃప్రేతి ॥ ... *

౨౯ ॥ పూర్వతంత్రవృత్తానువాదపూర్వకంసూత్రంవ్యాదప్తే ॥ కర్తురిత్యాదినా ॥ పూర్వతంత్రసిద్ధమేవవేదస్య
 నిత్యత్వందేవాదివ్యక్తిస్థుష్టేతద్వాచకశబ్దస్యాపిస్థుష్టైరసిద్ధమిత్యాశంక్యానిత్యాకృతీవాచకాద్భూతాద్వ్యక్తివేదాన్త్యా

త్రవజ్ఞానాదువేషపిత్రమవిశేషకృతావచనశేషప్రతిపత్తిర్నరుద్యతే ॥ నృప్తవ్యవహారేతేషువజ్ఞాః
 క్రమాద్యగుగృహీతాగృహీతాథాః శేషసంబంధాస్సంతః స్వవ్యవహారేష్యైకేకవణాగ్రహణానంత
 రంసమప్రప్రత్యవమక్రిన్యాంబుద్ధాతాదృశావప్రత్యవభాసమానాప్రంతసర్థమవ్యభిచారేణప్రత్యాఘ
 యిష్యంతేతవణావాదినోఽస్థుయసీకల్పనా ॥ స్థానవాదినప్రకృష్టహానిరదృష్టకల్పనాచ ॥ వజ్ఞాన్దైమ
 క్రమేణగృహ్యమాణాస్థానంఽవ్యంజయంతి, సస్థానోఽన్యత్వనీతిగరియసీకల్పనాస్యాత్ ॥ అథాపి
 నానుప్రయచ్చారణమన్యైవజ్ఞాఃస్యః తథాపిప్రత్యభిజ్ఞాలంబనభావేనవజ్ఞసామాన్యనానువశ్యా
 బ్యవహర్యత్యాత్మయావజ్ఞాన్యధాప్రతిపాదనప్రక్రియారదితాసాసామాన్యేషుసంచారయితవ్యా, తత
 త్ప్రేతిత్యేభ్యశ్చజ్ఞేభ్యోదేవాదివ్యక్తీనాంప్రభవిత్యవచనం ॥ *

— ❁ సూ॥౨౯॥ అతఏవచనిత్యత్వం ॥ ❁ —

కర్తురప్రకాదినిష్ఠితేవేదస్య నిత్యత్వేదేవాదివ్యక్తిప్రభవాభ్యుపగమేనతస్యవిరోధమాశంక్య అతః
 ప్రభవాదితపర్యాత్యేదావీంతదేవవేదస్యనిత్యత్వంస్థితంత్రధయంత, అతఏవచనిత్యత్వమితి ॥ అతఏవచ
 నియతాకృతేదేవాదేర్దగతోవేదశబ్దప్రభవత్వాద్వేదశబ్దనిత్యత్వమపిప్రత్యేతవ్యం ॥ తథాచమంత్రవర్ణః
 'యజ్ఞేనవాచఃపదవీయమాయంప్రావన్వందన్నృషిషుప్రవిష్టా'మితిస్థితామేదవాచమనుషిన్నాందశా
 యతి ॥ వేదవ్యాసశ్చైవమేవప్రకరతి "యగంతంతర్హితాన్వేదాన్వేతిహాసాత్సహజ్జయః ॥ తథిరేతవ
 సాపూర్వమనుజ్ఞాతాస్సయంభవే" ॥ *

— ❁ సూ॥౩౦॥ సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్యవిరోధోదర్శనాత్స్పృతేశ్వ ॥ ❁ —

అథాపిస్వాత్యంతివశ్యాదివ్యక్తివదేవాదివ్యక్తయోపిసంతత్యేవోత్పద్యేరన్నిరుద్యేరంత్యతోభిధా
 నాభిధేయాభిధాతృవహారాచిచ్చేదాల్సంబంధనిత్యత్వేనవిరోధశ్చజ్ఞేపరీహీయతే ॥ యదాతుఖలుస

సాంశేతికత్వంనిరస్యవేదోవాంతరప్రలయావస్థాయాంజగద్దేతుత్వాదీశ్వరపదిత్యమమానేనత్రధయంత్యథాః ॥ యజ్ఞేన
 పూర్వమక్యతేన వాయోవేదస్య లాభయోగ్యతాంప్రాప్తాస్సంతోయాజ్ఞాకాప్తామృషిషుస్థితంలబ్ధవంతిఇతిమంత్రా
 ధిః ॥ అనుషిన్నాముపలబ్ధాః ॥ పూర్వమవాంతంకల్పనా ॥ *

౩౦ ॥ ననుమహాప్రలయేజాతేరవ్యసత్త్వాచ్చబౌద్ధసంబంధానిత్యత్వమిత్యాశంక్యాహ ॥ సమానేతి ॥ సూత్రానిర
 ప్యాశంకామాహ ॥ అథాపితి ॥ వ్యక్తీసంతత్యాజాతనాం అవాంతరప్రలయేసత్త్వాన్సంబంధస్తీతతి వ్యవహారాచిచ్చే
 దాత్, జ్ఞాయతేదేవవేదస్యానపేక్షత్వేనప్రామాణ్యేనకశ్చిద్విరోధస్యాత్ ॥ నిర్దేపలయేతుసంబంధనాశాత్పునస్సృ
 ష్టేనేనవిత్తుంసాసంతేతః త్రవ్యగతిపురుషబుద్ధిసాపేక్షత్వేనవేదస్యాప్రామాణ్యం ॥ అథాపిస్వాత్యేయస్యనాశాదా
 త్రితస్యానిత్యత్వంచప్రాప్తమిత్యర్థః ॥ మహాప్రలయేనిర్దేపలయోఽపిద్వః సత్యాన్యత్వాదాత్ ॥ తథాచసంపాదా

త్వనాశబ్దాథాతత్సంబంధానాంసతామేవపునస్సుప్తావభివ్యక్తైర్వానిశ్యత్వం. అభివ్యక్తానాంపూర్వకస్త్వీయనామకూ
 వసమానత్వాన్నసంకెతఃకేనదిత్యగర్యః, విషమస్సుప్తాహిసంకెతాపేక్షానకుల్యస్సుప్తావతివరిహరతి. తత్తేదమిత్యా
 దినా॥ నన్వాద్యస్సుప్తాసంకెతఃకార్యభివ్యక్తతతః॥ తదాపీతి॥ మహాసర్గప్రలయప్రవృత్తావపీత్యథాః॥ నన్వత్ప్రసాది
 సంపారేసంబంధస్యానాదిత్వంతథాపిమహాప్రలయవ్యవధానాదప్సరణికథంవేదాథావ్యవహారప్రతాహ ॥ అనాదౌ
 చేతి॥ నకశ్చిద్విరోధః, శబ్దాథాసంబంధప్రకారాదెరితశేషః । స్వావప్రబోధయోగ్యయసద్ధాపిద్ధిమాశంక్యశ్రుతిమా
 హ॥ స్వాపేతి॥ అథతదానుసూత్రాపాగ్రణేపరమాత్మని జీవవికీభవతివినంపాగ్రణంసజీవంతదై తితిశేషః॥ ఎతస్మాత్పాగ్ర
 ణాత్మకఃఆయితనంగోలకం॥ ఆనంతర్యేవంచమీ పాగ్రణేభ్యభివ్యక్తాదైవప్రవ్యా । స్వప్నవత్కల్పితస్యాజ్ఞాతసత్త్వాభా

కలంతైరిలాక్యంపరిత్యక్తనామకూపనిశ్లేపంప్రతీయతేప్రభవతిచాభినవమతిశ్రుతిత్వప్రతివాదావదంతి
 తదాకథమవిరోధశ్చితి । తత్తేదమభిధీయతేసమాననామకూపత్వాదితితదాపిసంపారస్యానాదిత్వంతా
 వక్ష్యామహంతవ్యం । ప్రతిపాదయిష్యతిచాచార్యఃసంపారస్యానాదిత్వమువక్ష్యతేచావ్యుపలభ్యతేచితి॥
 అనాదౌచసంపారేయథాస్వావప్రబోధయోఃప్రలయప్రభవశ్రవణేఽపిపూర్వప్రబోధవదుత్తరప్రబో
 ధేపివ్యవహారాన్నకశ్చిద్విరోధః । ఏవంకల్పాంతరప్రభవప్రలయయోరపీతిద్రష్టవ్యం । స్వావప్రబోధ
 యోశ్చ ప్రళయప్రభవౌశ్రుతౌతే యదానుత్తస్యప్నంనకంచనవశ్యత్యథాత్మిన్వాగ్రివైతైకథా
 భవతితదైవంవాక్సర్వైర్వానిభిస్సుహాప్యేతి, చతుస్సర్వైః యతైస్సుహాప్యేతి, శ్రోత్రంసర్వైశ్చజై
 స్సుహాప్యేతి, మనస్సర్వైర్ద్వైర్వైస్సుహాప్యేతి, సయదాప్రతిబుధ్యతేయథాగ్నిర్జ్వలతస్సుర్వాదిశోవిస్ఫు
 లింగా విప్రతిష్ఠేరన్నేపమేవైతస్మాదాత్మనస్సర్వేపాగ్రణాయథాయితనంవిప్రతిష్ఠంతేపాగ్రణేభ్యోదేవా
 దేవేభ్యోలోకాఃఇతి॥స్వాదేతత్స్వాపేపురుషాంతరవ్యవహారావిచ్ఛేదాత్స్వయంచనుషుత్తప్రబుద్ధస్వపూ
 ర్వప్రబోధవ్యవహారానుసంధానసంభవాదవిరుద్ధం॥ మహాప్రళయేతుసర్వవ్యవహారోచ్ఛేదాజ్జన్మాంతర
 వ్యవహారవచ్చకల్పాంతరవ్యవహారస్యానుసంధాతుమశక్యత్వాదైవమ్యమితి॥నైషదోషః, సత్యపిసర్వ
 వ్యవహారోచ్ఛేదానిమహాప్రలయేపరమేశ్వరానుగ్రహదీప్సరాణాంహిరణ్యగర్భాదీనాంకల్పాంతరవ్యవ
 హారానుసంధానోపపత్తేఽయద్యపిపాగ్రీకృతాఃపాగ్రీనినజన్మాంతరవ్యవహారమనుసంధానాద్యశ్యం
 తఇతి, నతత్పాగ్రీతవదీప్సరాణాంభవితవ్యం॥యథాహిపాగ్రీత్వావిశేషేపిమనుష్యాదిప్రంబవర్యంతే
 శుజ్ఞానైశ్చర్వాదిప్రతిబంధఃపరేణపరేణభూయాన్భవద్వ్యత్యతే । తథామనుష్యాదిష్యేఽహిరణ్యగర్భ
 వర్యంతేశుజ్ఞానైశ్చర్వాద్యభివ్యక్తిరపిపరేణపరేణభూయసీభవతీత్యేతచ్చుక్తిఃప్రతివాదేవ్యసక్యదేవా
 నుకిల్పదౌపాగ్రీమర్భవతాంపారమైశ్చర్యంశూక్రియమాణంనశక్యంనాస్తీతివదితుం॥తతశ్చోతరకీల్పాను
 స్థితప్రకృప్తజ్ఞానకీర్తనామీశ్వరాణాంహిరణ్యగర్భాదీనాంవర్తమానకల్పదౌప్రాదుర్భవతాంవరమేశ్వ
 రానుగృహీతానాంనుత్తప్రతిబుద్ధవత్కల్పాంతరవ్యవహారానుసంధానోపపత్తిః॥తథాచశ్రుతిః, యోబ్ర

వాద్ధర్మసంస్పృష్టిఃఅదర్శసంలయభిదృష్టిఃసృష్టిపక్షఃశ్రుతిభిరేతభిభావః॥ దృష్టాంతవైషమ్యమాశంక్యపరిహరతి॥స్వా
 దిత్యాదినా॥ అవిరుద్ధం, అనుసంధానాదికమితిశేషః । హిరణ్యగర్భాదయఃపూర్వకల్పానుసంధానశూన్యాఃసంసారి
 త్వావత్ప్రదాదివదిత్యాశంక్యాహ॥ యద్యపీతి॥ ఇతియద్యపి తథాపిసంపాగ్రీతవదితియోజనా॥ జ్ఞానాదిర్నికర్షణమ
 తగర్హిష్యంగీకార్యః బాధకాభావాదిన్యాయానుగృహీతశ్రుతి్యాదిభిస్సమాన్యతోదృష్టానుమానంబాధ్యమిత్యాహ ।
 యథాహిత్యాదినా॥ ననుతథాపిపూర్వకత్వైశ్వరాణాంముక్తత్వాదిప్రసూత్పన్నోఽనుసంధాతేత్యతః॥ తతిశ్చేతి॥
 జ్ఞానాద్యుత్పాదాదిత్యథాః । ముక్తేభ్యోఽన్యేఽనుసంధాతారభిభావః॥ వరమేశ్వరానుగృహీతానాంజ్ఞానాతిశయ
 శ్రూర్వకశ్రుతిత్వప్రతివాదానాహ॥ తథాచేతి॥ పూర్వంకల్పదౌ తస్మైప్రస్తుతే ప్రహిణోతిగమయతి తస్యబుద్ధౌ

వేదానావిర్భావయతి యస్తం దేవస్వాత్మాకారేణ మహావాక్యోఽథ బుద్ధౌ ప్రకాశమానం శరణం వరమనుభయస్థానం ని
శ్చేత్రియసరూపమహం ప్రవక్యత్యత్యథః । న కేవలమేకస్యైవ జ్ఞానాతిశయః కింతు భవనానాం శాఖాన్రప్త్యానామివి
త్వాసాక్షమాహ ॥ స్వరంభీతి ॥ ఋగ్వేదోదశమండలానయవవాతప్రళవాఋగోదాశతయ్యః । వేదాంతేఽపి
కాండసూక్తమంత్రాణాం ద్రష్టారోబోధాయ నాదిభిః స్మృతాభిప్రాయాః ॥ ప్రతీతి ॥ కిం చనుంత్రాణాం ఋగ్వేదజ్ఞా
నావశ్యకత్వజ్ఞాపికాశుక్తిత్వం ప్రకృగ్మీణాం జ్ఞానాతిశయందర్శయతి త్యాహ ॥ శుక్రితీతి ॥ ఆద్యై ఋషియోగః
భవోగాయత్యాగ్రిదైవతమగ్నాద్విది బ్రాహ్మణం విద్యోగః । ఎరాగ్యం దితానియస్థిమంత్రే శేనోగ్యతః । ధా
ణుస్థావరం గర్తం సరకం తథాదజ్ఞానాభివైకల్యాంతరితం చేదంత్వత్వాన్యరహితస్య ప్రవర్తితత్వాద్వేదస్యానా
దిగ్యుచనపేక్షత్వంచావిరుద్ధమితిభావః । తథునాసమాననామరూపస్యం ప్రపంచయతి ॥ ప్రాణీనాంచేతి ॥ తతః కింత
రాహుః దృష్టేతి ॥ విహికాముష్మికవిషయసుఖరాగకృతభక్త్యుఫలం వత్వాదికం దృష్టవత్వాదీనన్యశేమియ్యం క్తం సగు
శేకామాభావేన హేత్వభావాత్ । తథాదృష్టమఃఖద్వేచక్యతాభవకఫలం దృష్టశక్యతమఃఖమేవ సుఖం క్విగ్రహేన్యాది
దోషావత్రేతిత్యథః । తర్హితేఽధైమానమాహ ॥ స్మృతిశ్చేతి ॥ ఉత్తరస్మృష్టిః పూర్వస్మృష్టిసజాతీయా కథాఫలత్వా

వత్కణం విదధాతి పూర్వం యోవై వేదాన్ ప్రమాణోతి తస్మై తం హదేవమాన్యబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షు
త్వైశరణమహం ప్రవక్యత్యతి । ప్రవర్తితచ శౌనకాదయః “మధుచ్ఛందః ప్రభృతభిః ఋషిభిర్దాశతయ్యోగ్య
స్తా” ఇతి । ప్రతివేదం దైవమేవ కాండమ్యోదయప్రసంగే । శుక్రితరజ్జ్వపిజ్ఞానపూర్వకమేవమంత్రే
ణానుస్థానం దర్శయతి యోహవాచివిదితాద్యైవచ్ఛందోదైవతబ్రాహ్మణేనమంత్రేణ యాజయతివాధ్య
వయతివాస్తాణుం దర్శయతి తథావాప్రవక్యత్యమ్యుక్తమస్య తస్మాదేతాన్మంత్రేమంత్రేషు ద్యాదితి ।
ప్రాణీనాంచనుప్రాప్తయేధర్మోపగ్రీయతేమఃఖపరిహారాయచాధమః ప్రతిషిధ్యతే । దృష్టానుప్రవి
కనుఖమఃఖవిషయాదరాగద్వేషాభవతోనపి తుణ్డపషయవిశ్వతోధమాకథమకథలభానోద్గరోద్గ
రాస్మృష్టిర్నిష్పర్వమానాథార్యస్మృష్టిసదృశ్యేన నిష్పర్వతే । స్మృతిశ్చభవతి “తేహం యోయానకర్మా
ణిపాస్మిన్మోక్ష్యం ప్రతిపేదితే । తాన్యేవతే ప్రవక్యంతే స్యుమానాః పునఃపునః । హింసాహింసాగ్రీప్య
దుహుర్లేభాన్కర్మాన్కర్మాన్యతే । తద్భావితాః ప్రవక్యంతే తస్మాద్దత్తస్యరోషత” ఇతి । ప్రతీయమాన
మపి చేదంజగచ్ఛక్తివైశేషమేవ ప్రతీయతే శక్తిమూలమేవచ ప్రభవతీతరథా ఆకస్మికగ్యప్రసంగాత్ । న
చానెకాకారాశక్తయశ్చ క్యాకల్పయితుం । తతశ్చ విచ్ఛిన్నవిద్విద్యాభ్యుత్థవతాం భూరాదిలోకప్రవా

త్ పూర్వస్మృష్టిపదిత్యనుమానం చ జ్ఞాతః । తేహం ప్రాణీనాం మధ్యే తాన్యేవతజ్జాతీయాన్యేవ । తాని దర్శయత
త్పాప్రప్తేహేతుమాహ ॥ హింసేగ్రీతి ॥ కర్మాణివిహితకష్టద్విత్యాకారేణాపూర్వంక్రియాత్వేన సంసారంచరన
యంతతత్రాపూర్వాగ్నలంభుత్వైసంసారభావితత్వాత్పునః జ్ఞాతీయానకర్మాణికిరోతీత్యథః । సంసారే
లింగమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ సంసారవశాదేవపుణ్యంపాపంవారోచతే । ఆతోఽభిరుదిలింగాత్పుణ్యాపుణ్యసంసార
రోఽనుమేయః సవిసస్వభావః ప్రకృతిర్వాసనోచగీయతే । ఎవంకర్మాణాస్మృష్టిసాద్యభ్యముక్త్యాస్వోపాదానోనకా
ర్యసంసారరూపశక్తిబలాదపిసాద్యభ్యమిత్యాహ ॥ ప్రతీయమానమితి ॥ ఇతరథాన్యసంసారప్రలయజగత్వైదిత్యగ్రి
స్యాకస్మికత్వంస్యాదిత్యథః । ననుజగత్వైదిత్యగ్రికారిణ్యోఽన్యాశ్చక్తయః కల్ప్యంతాంతత్రాహ ॥ నచేతి ॥ అవిద్యా
యాంలీనకార్యాన్యకసంసారాదన్యాశ్చక్తయోనకల్ప్యమానాభావాద్దారవాచ్య, స్వోపాదానోనకార్యరూపా
శక్తిత్వ మహాస్మ్యగ్గోధస్తీతత్వశ్రద్ధత్వస్వోప్యేతిశుక్రిసద్ధా, ఆతోఽవిద్యాతతాకార్యాదన్యాశ్చక్తయోనసంతి ఆ
త్మాద్యైవనశ్చక్తిరితి సిద్ధాంతిత్యథః । ననుత్తైవ్విభ్యుపాదానస్థకార్యమేవావిద్యాఘటనయాశక్తిరన్యావేద్యనా
ప్రమాః । ఉపాదానకార్యసంసారసంజ్ఞేఫలమాహ ॥ తతశ్చేతి ॥ యథానుప్రభృతస్యపూర్వచక్షుర్జ్ఞాతీయమేవచక్షు

జ్ఞాయతేతద్వచనాపజాతీయమేవగృహ్యతేనరసాదికం, ఏవంభోగ్యాలోకాభోగాశ్రయాఃపాగ్రిణికాయాభాగహేతుక
మాణిసంసారబలాత్పూర్వలోకాదితుల్యస్యేవేతినిమిత్తత్యర్థః। కాయాస్సమాహః। దృష్టాంతాసద్ధిమాశం
క్యాహ॥ నహీతి॥ యథావత్ప్రేంత్రియభ్యుపసంసారసాధారణవిషయోనాస్తిసుభాదేస్సాక్షివేద్యత్వాత్, తథావ్యవహా
రాస్యథాత్వమసద్విశ్యక్తః। పథసంప్రియంతేద్విషయశ్చాసన్నితివాదః। ఉక్తార్థంసంక్షిప్తతః॥ అంత్యేతి॥ వ్యవహా
సామ్యాస్సంభవాచ్ఛ్యవహీయమాణావ్యక్తయఃసమానావేత్యర్థః। సూత్రంయోజయతి। సమానేత్యాదినా॥ ధా
విద్యప్రత్యయజమానోఽగ్నిః, అగ్నాదోగ్నిరహంసామితికామయిత్యాకృత్రికానకుత్యాభిమానేవతాయాఅగ్నయే అ
ప్రయకపాలేషుపవసేయంహరిర్నిరుప్తవాన్త్యర్థః। నక్షత్రవ్యక్తిబహుత్వాద్భహువచనం (ననుయజమానోగ్నిర్భావీ
ఉదైశ్యోగ్నినాసమాననామయాపకల్పంతరేభవతిత్యేవంబుదోవాఅకామయత విష్ణుర్వాఅకామయతేత్య త్రాపివ

మాణాం-దేవతిర్యక్తుమవ్యులక్షణానాంచపాగ్రిణికాయప్రవాహాణాం వక్షాశ్రమధర్మఫలవ్యవహానాం
చానాదౌసంసారైర్యతత్వమీంత్రియవిషయసంబంధస్యయతత్వవత్ప్రత్యేకత్వం । నహీంత్రియవిష
యాసంబంధాదేవ్యవహారస్యప్రతిసగ్గమగ్యథాత్వంచప్రేంత్రియవిషయకల్పంశక్యముత్పేక్షితుం। అ
తత్సగర్వకల్పనాంతుల్యవ్యవహారత్వార్థాల్పంతరవ్యవహారానుసంధానక్షమత్వాచ్ఛేద్యరాణాంస
మాననానామపావితప్రతిసగ్గంపితేహఃపామిర్భవంతిసమాననామయాపత్వాచ్ఛావృత్తాపిషహశక్య
మహాప్రళయలక్షణాయాంజగతోభ్యుపగమ్యమానాయాంనకచ్ఛిచ్ఛజ్జపామిర్భావ్యాదివిరోధః। సమాన
నామయాపరాంచకుత్రిప్త్యుత్తరగ్యతః। సూర్యాచంద్రమసాధాతాయథాభూత్వమకల్పయత్। దివం
చవృధివీచాంతరిక్షమభోనువారితి । యథాపూర్వస్థికల్పేసూర్యాచంద్రమఃప్రభృతిజగత్కేత్రం
తథాత్పిన్నపిచ్ఛేవరమేశ్వరోఽకల్పయదిత్యర్థః। తథా అగ్నిర్వాఅకామయత అగ్నాదోదేవానా
గ్నిసామితి సవపమిగ్నయేకృత్రికాభ్యుపగారోదాశమప్తాకపాలంనిరవపిః। నక్షత్రేష్టివిభోయోఽగ్ని
ర్నిరవపగ్యస్తేవాగ్నయేనిరవపత్రయో సమాననామయాపరాంచగ్యయతీత్యేవంచాతీయకా శుక్రితి
హూదాహర్తవ్యా। స్మృతిరపి “ఋషీణాంనామధేయానియాశ్చవేదేషుదృష్టయః। శర్వర్యంతే
ప్రసూతానాంతాస్యేవైభ్యోపదాత్యః। యథావృత్తులింగానినానామపాణిపర్యయే। దృశ్యంతేరా
నితాస్యేవతథాభావాయగాదిషు। యథాభిమానినోఽతీరాస్త్రుల్యాస్తేసాంప్రదైరిహ । దేవాదేవైఃస
త్రైలోకయాపైర్వానుభిరేవజై”త్యేవంచాతీయకా ప్రప్రవ్యా॥ *

— సూ. ౩౦॥ మధ్యాదివ్యసంభవాదనధికారంజైమినిః॥ —

ఇహదేవాదీనామపిప్రహ్మవిద్యామూలమైతిధికారఇతియత్ప్రహ్మతంతప్రహ్మత్వవత్త్వేదేవాదీ
నామనధికారంజైమినరాచార్యోపన్యతే। తస్మాత్, మధ్యాదివ్యసంభవాత్ । ప్రహ్మవిద్యాధికారా
భ్యుపగమేహివిద్యాత్వాపితేమత్తద్ధ్యాదివిద్యాస్వప్యధికారోఽభ్యుపగమ్యేతః। నచైవంసంభవతి, కథం

క్షవ్యం, తదయుక్తం। నహ్యగ్నేరివవిష్ణురుప్రయోగిధికారిపురుషత్వంతయోక్షగతాగ్రణత్వప్రేరణాదేవవచనోసే
తిషకోఽష్టరిత్యాదిశుక్రిప్త్యుత్తరగ్యతః। స్మృతౌవేదేష్యితివిషయసప్తమీ, శర్వర్యంతేప్రలయాంతే ఋతూనాం
వసంతాదీనాం లింగానినపల్లవాదీని వ్యయేషుతీయంప్రవదావృత్తాభావాఃపదాభావః, మల్యాఇతిశేషః। తస్మాజ్జన్మ
నాశవిద్యుగ్రహంగీకారైఃపికమాణిశబ్దేచవిరోధాభావాదైవానామైవిద్యాధికారఇతిస్థితం॥ *

౩౧॥ అక్షిపతి॥ మధ్యాదివ్యసంభవాత్ । ప్రహ్మవిద్యా దేవాదీన్నాధికారోఽవిద్యాత్వాత్ మధ్యాదివిద్యాపదిత్యర్థః। దృష్టాం
తందివ్యుతోతి॥ కథమిత్యాదినామ్యలోకాభ్యుపగమంజలంతరిక్షదూశుమధ్యపూపేష్టితఆదిత్యోదేహినామోదనాత్తద్వి
షమధ్యత్యాగోప్యధ్యానంకార్యం। తత్రాదిత్యస్యాధికారోనయఃక్రీడాభ్యాసేభ్యయభేదాభావాదిత్యాహ॥ దేవాదివ్యసంభవాత్

అస్తువస్వాదీనాంత్రాధికారత్యాగత్యతేమామపవధ్యయత్వాత్ప్రివృత్త్యాచ్యునక్యశ్చక్రమిత్యాహ॥ పునశ్చేతి॥
 చతుర్వేదోక్తకమాణిప్రణవశ్చేతి పంచమసుమానితేభ్యః సోమాజ్యాదిత్రవ్యాణిమాతాః సోమితశ్చుక్త్యన్తపరకృష్ణ
 గోప్యాభ్యానిపంచామృతానితత్త్వంప్రభాతైః పూగియాధ్యాత్వంతపంచదిగవస్థితాభిరాదిత్యుద్భవినాదీభిర్ముఖ్యపు
 పదిత్రహపాభిరాదిత్యమండలమాసీతాని యశస్తేజఃప్రియవీర్యాన్నాన్యనాపరితానిపంచదితుస్థితైర్వస్వాదిభిరు
 పజవ్యాఃతీర్థాయరాంపస్వాదిప్రాప్తిరుక్తత్యభ్యః । సూత్రస్థాదిపదార్థమాహ ॥ తథాగ్నిరితి ॥ ఆకాశేబ్రహ్మణ్య
 ద్వానిఃపాదాఃపౌష్ణాద్వేనేతేద్యేనానికవికావాగితిసత్త్వంప్రియమశిరిశ్చమసతోయస్థేషుసత్త్విధ్యానంకా
 ర్యమిత్యాహ ॥ తతమావేవేతి ॥ అయంపక్షిణఃకన్తోగౌరమఃవామోభరద్వాజిఃపంచపక్షిణసైత్రనానికవికావైత్యమిత్ర
 పసిధౌవామేజపచగ్నికశ్యపావాగగ్నిరిత్యభ్యః । అత్రయిష్టితాంధ్యేయత్వాన్నాధికారః॥ ... *

౩౨ ॥ కేంచపిగ్రహాభావాన్దేవాదీనాంనవ్యాప్యధికారత్యాహ ॥ బోధిష్టిభావాచ్చేతి ॥ అదిత్యశ్చంద్రశుక్రం
 ఆసావాఅదిత్యోదేవదగ్నిత్యత్రమసుప్యఅదిత్యంమధ్యధ్యానేవోపాసీర్ణ, దేవాదిమహ్యపాసతో
 వ్యభ్యుపగమ్యమానేషుఅదిత్యఃభనస్యమాదిత్యముపాసీత । పునశ్చేదిత్యవ్యపాత్రయానిపంచరోహి
 తాదీన్యన్తాన్యనుపత్రవ్యుపసనవోదద్రాఅదిత్యామరుతస్సధ్యాశ్చపంచదేవగణాఃప్రమేణతత్త్వ
 మ్యతముపజపచతుర్ముఖ్యపదిత్య సయపరదేవమహ్యతంపేదపసూనామేదైరోహిత్యాగ్నినైవముఖ్యనై
 తదేవామృతంకృష్ణాత్కృష్ణతీత్యాదినాపస్వాద్యపజవ్యాన్యన్తాని । జానతాంపస్వాదిపసిమపా
 త్తింకన్యయతి । పస్వాదయస్తుకానన్యాన్నస్వాదీనమ్మతోపజిఃసోపజాగ్నియః, కంచాన్యంపస్వాదిపసి
 మానంప్రాప్నుయః । తథా అగ్నిఃపాదోవాయఃపాదఅదిత్యఃపాదోదశః పాదోవాయుర్వావపంచ
 గ్లఅదిత్యోబ్రహ్మేత్యాదైశ్చత్యాదిమదేవతాత్వేపాసనేషునదేమామేదేవరాత్మనామధికారస్సంభవ
 త్ । తథేమావేవగౌతమభరద్వాజావయంతైగౌరమోఽయమేభరద్వాజిత్యాదివృష్టిసంబంధేషా
 పాసనేషునదేమామేపక్షిణామధికారస్సంభవతి ॥ ఇతశ్చనదేవాదీనానసగకారః॥ ... *

— ❀ సూ॥ ౩౩॥ బోధిష్టిభావాచ్చేతి ❀ —

యదిదంబోధిష్టిమణంకలంమృతానమహూరాప్రకృత్యంబంభినజ్జగదేవభాసయతిచెప్పినాది
 త్యాదయోదేవరావచనాశ్చజ్ఞాప్రయుజ్యంతేలోకప్రసిద్ధేర్వ్యాకృతేషప్రసిద్ధేషు । నచబోధిష్టిమణంక
 లస్యన్యకయాదినాపిత్రహేణచేతనతయాఽభిరద్వాదినాచయోగోఽవగతుంశక్యతే, మృదాదవచ
 చేనత్వావగమ్యతే । ఏతేనాగ్నాదయోవ్యాఖ్యాతాఃస్యాదేవత, మంత్రార్థవాదేహసపురా
 ణలోకీభ్యదేవాదీనాంపిగ్రహవత్త్వాద్యవగమాదయమవోపగతిచెన్నేత్యుచ్యతే, నరావల్లోకానామ
 కేంచస్వతంత్రంప్రమాణమస్తే, ప్రత్యక్షాదిభ్యపవాద్యభివరితపయోభ్యఃప్రమాణేభ్యఃప్రసిద్ధవా
 గారకత్యాదికజ్ఞానాంబోధిష్టిమణంకేమప్రయోగస్యభావాత్సత్త్వన్నపిగ్రహవాదేవఃశ్చిదస్త్యత్యభ్యః । అదిత్యఃపుర
 స్తామదేతాచ్యుతస్తమేతేరిషభుఃకద్యావాక్యశ్చేషబోధిష్టివ్యాదిత్యశ్చిద్భ్యఃప్రసిద్ధః । తహిబోధిష్టిమణంకానామేవాధి
 కారోస్తుతప్రామా । నచేతి ॥ అగ్నాదీనామధికారమాశంక్యాహ ॥ ఏతేనేతి ॥ అగ్నిరాయుర్భూమిరిత్యాదికజ్ఞా
 నాంతేతననాచిత్వేనేత్యభ్యః । సిద్ధాంతశంకతే ॥ స్వాదేవదిత్యాదినా॥ వబ్రహ్మస్తేపురందరీత్యాదియోమంత్రాః
 పాదోపదిగత్యాదియోఽర్థవాదాః । ఇష్టాన్తోగ్నాద్వివోదేవాదాన్యంతేయజ్ఞభావతాః । తేత్యస్తాత్త్వయంత్యేనం
 సన్యనామధిష్టితైరిత్యాదిపిఠాసపురాణాని । లోకేఽపియమండహస్తంలిఖంతి, ఇంత్రంవబ్రహ్మస్తమితి
 గ్రహాదిపంచసద్భావాదధికారబోధోనాస్త్యత్యభ్యః । ఏగ్రహూహవిహంభోగవిశ్వర్యంచప్రసన్నతా । ఫలప్రదా
 నమిత్యేతత్పంచకం గ్రహాదికం మానాభావాదేతన్నాస్త్యిమాషయతి॥ నత్యాదినా । నచాతేతిగ్రహాదాదిత్యభ్యః ।

అర్థవాదామంత్రవామూలమిత్యాశంక్యాహాఅర్థవాదాత్తత్వాదీనా॥ ప్రీహ్యేదివత్ప్రయోగవిధిపీతామంత్రాః
ప్రయోగసంబద్ధాధాభిధానాధాఃనాజ్ఞాతవిగ్రహేదివతాంభితమీమాంసకాతచక్షరేత్యర్థః । తస్మాద్విగ్రహభావా
దిశ్యతాః॥ *

౩౩॥ సూత్రాభ్యామప్రాప్తంపూర్వపక్షంనిరస్యతి ॥ తుశ్చబ్దిత్యాదినా ॥ బ్రహ్మవిద్యాదేవాదీన్నాధికరోతి చ
ద్యాత్వాత్ సుధ్యాదివిద్యావదీత్యుక్తహేతురప్రయోజకత్వాహ ॥ యద్యపితి ॥ దర్శాదికంసంబాహ్మణమధికరోతిక
మత్వాత్ప్రాజసూయీవదిత్యాభాససామ్యుదిద్యాత్వహేతోరాహ ॥ నచేతి ॥ యత్రయస్యాధికారస్సంభవతినతతాగ్రి
ధికావీత్యాదుప్రత్యుత్తర్యర్థః । యదస్మిన్నేషాంసంబద్ధాధికారోసంభవతినతతాహేద్యేత్యన్వయః । తత్ప్ర
ద్ధాలోకాత్ప్రీహ్యేతిత్యుక్త్యతే, నచాత్రప్రత్యుక్తాదీనామన్యత్రమంత్రమాణమస్తి । ఇహోసపురాంమపి
సామ్యమేయత్వాత్ప్రీహ్యేతాంతరమూలతామాకాంక్షతి । అర్థవాదాఅపివిధినైకవాక్యత్వాత్తస్య
త్యభాసంతోసపార్థకత్వేనచేవాదీనాంవిగ్రహేదివద్భావేకారణభాసంతప్రతిపద్యంతే । మంత్రాలపి
శ్రుత్యాదివిషయైఃప్రయోగసమవాయోఒభిధానాధానకస్యచిరభాసప్రమాణమిత్యాచక్షతే । త
స్మాదభావోదేవాదీనామధికారస్య॥ *

— సూ ॥ ౩౩॥ భాసంతుబాదరాయణోఒస్తిపి॥ —

తుశ్చబ్దిపూర్వపక్షంవ్యావర్తయతి । బాదరాయణస్తేచార్యేభావమధికారస్యదేవాదీనామపిమ
న్యతే । యద్యపిమధ్యాదివిద్యాసుచేవతాదివ్యామక్రాస్య సంభవోఒధికారస్యతథాస్యస్తిహేతుద్ధా
యాఃబ్రహ్మవిద్యాయాంసంభవోఒధిత్వసామ్యాత్ప్రతిషేధాద్యపేక్షత్వాదధికారస్య । నవకవి
దసంభవఇత్యేతావతాయత్రసంభవప్రతాగ్విధికారోఒహేద్యేత, మఘమ్యణామపిససర్వేషాంబాగ్రి
హ్మణాదీనాంసర్వేషురాజసూయాదివ్యధికారస్సంభవతి, తత్రయోగ్యాసోఒప్రాపిభవివ్యతి । బ్ర
హ్మవిద్యాంచప్రకృత్యభవతిలింగదగ్ధనశ్చోతంచేవాద్యధికారస్యసూచకం తయోయోదేవానాంప్ర
త్యబుధ్యతవేవతదభవత్తక్షణికాం తథావసుమ్యణామతి, తేషామచక్షంతతమాత్మానమన్విచ్ఛా
మోయమాత్మానమన్వివ్యసర్వాంశ్చలోకానాహోతిసర్వాంశ్చకామానితి, ఇంద్రోహవైదేవానామ
ధిప్రవప్రాజురోఒహోఒపురాణామిత్యాదిచ । స్మారణమపిచగంధర్వయాజ్ఞవల్క్యసంవాదాది ।
యకపుష్పక్షిజ్యోతిషిభావాచ్ఛేతి, అత్రబూమి, జ్యోతిరాదివిషయాఅప్యాదిత్యాదియోదేవతావ
చనాశ్చబ్దాశ్చేతనావంతమైశ్వర్యాద్యుపేతంతంతంచేవాత్మానంసమన్వయంతి, మంత్రాగ్నివ్యాదేషుత
థావ్యవహారాత్ । అస్తివైశ్వర్యయోగాదేవతానాంజ్యోతిరాద్యాత్మభిచ్ఛేపఘాతంయథేత్వంచతం
తంవిగ్రహంప్రసీతుంసామర్థ్యం । తథాహిశ్రూయతే సుప్రహ్మణ్యార్థవాదే మేధాతిథేమేషే
తి, మేధాతిథింహాకాన్వాయనంభంద్రోమేషేభూత్వాజహాచేతి । పుర్యతేచ “అవిత్వఃపురుషోహత్వా

హ్మయోయోదేవాదీనామధ్యేప్రత్యక్షేనామధ్యత సతస్ప్రీహ్యేభవదిశ్యతః । తేహదేవాః ఉచురవ్యోన్యం, తత
ఇంద్రవిరోధనాసుకాసురరాజౌప్రజావతింబ్రహ్మవిద్యాప్రపంచకృతులిచలింగాంతరమస్తీత్యర్థః । మంత్రబ్రహ్మమృ
తమిలిగంధర్వప్రశ్నేయాజ్ఞవల్క్యఉవాచ తమిలిమోక్షభక్తేషుశ్రుతంచేవాదీనామధికారలింగమిత్యాహ ॥ స్మార్తమి
తియథాబాలానాంగోశశేషుచతురాదిపదప్రయోగేఒపిశాస్త్రజ్ఞైర్లోకకాంతిక్షేంద్రియాణీష్వక్రియంతే, తథాజ్యో
తిరాదౌసూర్యాదిపదప్రయోగేఒపివిగ్రహవిధేవతాస్వీకార్యాత్తత్వాహ ॥ జ్యోతిరాదీతి ॥ తథాచేతనత్వేన వ్యవహ
రాదిత్యర్థః । ఏకస్యజడచేతనోభయూచన్వంకభంతత్రాహ ॥ అస్తిహేతి ॥ తథాహి విగ్రహవత్తయాదేవవ్యవహర
శ్రూయతే సుప్రహ్మణ్యుక్తాన్యగంధర్వయిక్ తస్యంబంధీయోఒర్థవాద ఇంద్రాగ్నిశ్చేత్యాదితత్రమేధాతిథే

‘షేతీంత్రసంబోధనంశుశ్రితంతద్వ్యావస్థే’ మేధేతి॥ మునింమేమాభూత్వాజహరేలిజ్ఞాననాథాంమేషేతీంత్రసంబోధనమిత్యర్థః । యదుక్తమాదిత్యాదయోమృదాదిపదచేతనావేతితన్న సర్వత్రజడాజడాంశద్వయసత్త్వాదిత్యాహ ॥ మృదితి॥ ఆదిత్యాద్యోజడభాగఃకేవలతనాంశఇతితత్రాహ॥ జ్యోతిరాదేస్త్వితి॥ మంత్రాదికంపదకర్తృభాసమానవిగ్రహదోష్యాథే నప్రమాణం అన్యపరత్వాత్, విషంభుజ్జ్యేతివాక్యపదిత్యాహ॥ యదపీతి ॥ అన్యపరాదపివాక్యాద్బాధాభావేస్వాత్మోగ్రహ్యత్యాహ ॥ అత్రబ్రూమిఇతి ॥ తాత్పర్యశూన్యేఽప్యథేప్రేత్యయమాత్రేణాప్రిత్యముదాహరితి॥ తథాహీతి॥ తృణాదాప్రగ్యయోఽస్తివిగ్రహదోషనాస్తీతివైషమ్యంశంకతే॥ అత్రాహీతి ॥ విధ్యుద్దేశోవిధివాక్యం తదేకవాక్యతయాప్రశస్తావిధిశ్చేవార్థవాదేషుప్రత్యయః । వృత్తాంతోభూతార్థోవిగ్రహోద్విషయఃప్రత్యయోనాస్తీత్యర్థః॥ నన్యవాంతరవాక్యేనవిగ్రహోద్విషయోఽస్తిప్రత్యతపా ॥ నహీతి॥ సురాపానప్రత్యయోపి

కుంతముపజగామహే”తి । మృదాదిష్టపిచేతనాధిష్ఠాతారోఽభ్యవగవ్యంతే ‘మృదబ్రవీదాపోఽబుద్ధివస్తిత్యాదిదర్శనాత్’ । జ్యోతిరాదేస్తుభూతథాతోరాదిత్యాదిష్టవ్యచేతనత్వమభ్యవగవ్యతే, చేతనాత్వస్థితితారోదేవతాత్వాతో మంత్రార్థవాదాదిషువ్యవహారాదిత్యుక్తం । యదప్యేక్తం మంత్రార్థవాదయోరన్యార్థత్వాన్నదేవతావిగ్రహోద్విగ్రహాశనసాహచర్యమితి, అత్రబ్రూమః । ప్రత్యయాప్రత్యయోహిసద్భవాసద్భవయోః కారణంనాన్యార్థత్వమనన్యార్థత్వంవా । తథాహ్యన్యార్థమపిప్రథితః పథిపతితంత్యణపర్ణాద్యస్తీత్యేవంప్రతిపద్యతే । అత్రాహిషమఉపన్యాసంత్రహిత్యణపర్ణాదివిషయంప్రత్యక్షంప్రవృత్తమస్తి యేనతదస్తీత్వంప్రతిపద్యతే । అత్రపునస్విధ్యుద్దేశైకవాక్యభావేనప్రత్యక్షేఽర్థవాదేనపార్థగత్యేనవృత్తాంతవిషయాత్ప్రవృత్తిశ్చక్యావ్యవసాయయితః । నహీమహావాక్యేర్థప్రత్యాయకేఽవాంతరవాక్యస్యపుకృప్తిత్యాయకత్వమస్తి, యథా ‘నసురాంపిచేదితినశోవతివాక్యేపదత్రయసంబంధాత్సురాపానప్రతిషేధవివైకోఽభోగవ్యతేనపునస్సురాంపిచేదితపదద్వయసంబంధాత్సురాపానఃపిపీతి’ । అతోఽన్వితే । విషమఉపన్యాసః, యుక్తంయత్సురాపానప్రతిషేధేపదాన్వయనైక్యత్యాదవాంతరవాక్యార్థస్యాగ్రహణం, విధ్యుద్దేశార్థవాదయోద్విగ్రహాదస్థానపదానపుకృగన్వయం వృత్తాంతవిషయంప్రతిపద్యానంతరంక్రీషకర్తవ్యవశేనవిధిస్తావకత్వంప్రతిపద్యంతే॥ యథాహి ‘వాయువ్యస్తేతమాలభేతభూతికామగ్నిశ్చక్రవిధ్యుద్దేశవత్తీనాంవాయవ్యాదిపదానాంఽధినాసంబంధః, నైవం ‘వాయువైత్తేపీస్థాదేవతావాయుమేవస్వేనభాగభయనోపధావల్గినివై శుభూతింగమయతీ’త్యేషా మర్థవాదగతానాంపదానాంసాధవతి వాయుర్యాతలభేతతైపీస్థాదేవతావాయుభేతేత్యాదివాయుస్వభావసంకీర్తనైత్యవాంతర మన్వయంప్రతిపద్యవివంశిష్టతైవత్యమదంకమేకమితిధింస్తుపతి॥ తద్యత్రయోఽవాంతరవాక్యార్థఃప్రమాణాంతరగోచరోభవతితత్రతదనువాదేన్యార్థవాదఃప్రవర్తతే । యత్రప్రమాణాంతరవిరుద్ధస్త్రగుణవాదేన । యత్రతుతదుభ

ప్రకారావః । పదైకవాక్యత్వవైకైకవాక్యత్వయవవైషమ్యానైవమిత్యాహ ॥ అతోఽన్వితఇతి॥ నశోపదమేకం యదాసురాంపిచేదితపదాభ్యామన్వేతి తదాపదైకవాక్యం ఎకమేవార్థానుభవంకరోతిపదపదద్వయంపుకృశ్సురాపానసంబోధయతి తస్యవిధోనపేధానుపపద్యైవాక్యార్థానుభవంప్రత్యద్వారత్వాత్, అర్థవాదస్తుభూతార్థసంసర్గస్తుతిద్వా రంబోధయన్బుద్ధినావాత్కైకవాక్యతాంభజతత్త్వస్తివిగ్రహోద్విషయభవత్యర్థః । నన్యర్థవాదప్రపదానామవాంతరసంసర్గబోధకత్వంపేదాసాత్మాదేవవిధ్యుద్దేశాన్వితతత్రాహ ॥ యథాహీతి॥ సాత్మాదన్వయాయోగందర్శయతి ॥ నహీతి ॥ అర్థవాదాత్సర్వత్రస్వాగ్రహణమాశంక్యర్థవాదాన్వయజతి॥ తద్యత్రేతి॥ తత్తత్రఅర్థవాదేషు యత్రాగ్నిహింసాస్యభేషజమిత్యాదావిత్యర్థః॥ ఆదిత్యోయూహోభవతీ’త్యత్రాభిదోబాధితఇతి తైస్త్విత్యాదిగుణవాదః, య

త్ర 'వజ్రహస్తఃపురందర' ఇత్యాదౌమానాంతరసంచాద్యవిసంవాదానంతః తత్రక్షాతాథవాదభివ్యక్తః, ఇతివిమృశ్యేత్యధ్యాహరః। విగ్రహార్థవాదః స్వాత్మైకతాత్పర్యవాదా అన్యపరత్వేనత్యజ్ఞాతాబాధితార్థకశబ్దత్వాత్ ప్రయాజాదివాక్యవదిత్యామంశేష్వతిదిశతి ॥ ఎతేనేతి ॥ వేదాంతానువాదగుణవాదానానిరాసాయహేతౌపదానినచోభయపరత్వేనాకృత్యేదోఽవాంతరాధ్యస్యమాహవాక్యార్థద్వారత్వాదితిభావః। విధ్యనుపపత్త్యాపిస్వగ్ధవదైవతావిగ్రహహూంగీకార్యిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ ననుశ్లోకాత్మకైకమణివిధిఃఫలంవివాదినుపపన్నఇతిభవతు 'యన్నదుఃఖేనసంభిన్న' మిన్యోర్థవాదసిద్ధస్సర్వోవిధిప్రమాణకఃవిగ్రహంవివాదిభిఃకానుపపత్తిస్తామాహ॥ నహీతి॥ ఉద్దిశ్యత్యాగానుపపత్త్యాచేతస్యారోహహూంగీకార్యిత్యత్రాశ్రితిమప్యాహ॥ యస్యాఇతి॥ అతశ్చేతస్యారోహార్థంఽగ్రహహూత్రప్రవృత్తయః। కించకమప్రకరణపాతాద్విగ్రహప్రమితిరపిప్రయాజవతిరర్హ్యంఽగ్రేనాంగీకార్యా, తాంపిసాకర్తాపూర్వాసిద్ధిః। కింవస్తుప్రసన్నవిగ్రహవదైవతాంత్యత్వాశబ్దమాత్రందేవతేత్యక్తిరయ్యైత్యాహ॥ నచశబ్దేతి॥ నచాకృతిమాత్రంశ

యంనాస్తితత్రకింప్రమాణాంతరాభావాద్గుణవాదస్సాధా హూంస్యప్రమాణాంతరాఽరోధాద్విద్యమానార్థవాదఇతిప్రతీతిశరణైర్విద్యమానార్థవాదఆశ్రయణీయోనగుణానువాదః। ఎతేనమంత్రోవ్యాఖ్యాతః। అపిచ, విధిభిరేవేంద్రాదిదైవత్యానిహవీంషిచోదయద్భిరపేక్షితమింద్రాదీనాంస్వరూపం, సహిస్వరూపరహితా ఇంద్రాదయశ్చేతస్యారోపయితుంశక్యంతే। నచచేతస్యనాయకాత్మైకతవైకత్యేదేవతాయేహవిప్రదాతుంశక్యతే। శ్రావయతిచ 'యవైకేదేవతాయేహవిగ్రహీతంస్వాత్రాంధ్యాయేద్యపటరీష్యన్ని'తి। నచశబ్దమాత్రమగ్రస్వరూపంసంభవతి శబ్దార్థయోర్భేదాత్, తత్రయాదృశంమంత్రార్థవాదయోరింద్రాదీనాం స్వరూపమనగతంత్రాదృశంశబ్దప్రమాణకేనప్రత్యాఖ్యాతుంయత్కం। ఇతిహాసపురాణమపివ్యాఖ్యాతేనమాద్యేనసంభవత్కంత్రార్థవాదమూలకత్వాన్వేషణవతిదేవతావిగ్రహాదిప్రపంచయితుం। ప్రత్యయైదిమూలమపిసంభవతి। భవతిహ్యస్మాకమప్రత్యక్షమపివిరంతవానాంప్రత్యక్షం। తథాచవ్యాసాదయోదేవాదిభిఃప్రత్యక్షంవ్యవహరంతితిప్రత్యతే। యస్తుబ్రూయాదిదాశీంతనానామివపూర్వేహమపినాస్తిదేవాదిభిర్వ్యవహరంసామర్థ్యమినిసజగత్స్వేదిత్యగ్నిప్రతిషేధేత్। ఇదాశీమివచనాన్యదాపిసార్వభౌమఃక్షత్రియోఽస్తీతిబ్రూయాత్, తతశ్చరాజసూయాదిచోధనా ఉపయంధ్యాత్। ఇదాశీమివచకాలాంతరేవ్యవస్థితప్రాయాస్యజ్ఞాశ్రమధర్మాన్ప్రతిజానీయాత్ తతశ్చవ్యవస్థావిధాయశాస్త్రమనభకంకుర్యాత్। తస్మాద్విత్కర్షవశాద్భిరంతనాదేవాదిభిఃప్రత్యక్షంవ్యవజహ్రురితిశ్చిప్యతే। అపిచస్తరంతి "స్వాధ్యాయాదిప్రదేవతాసంప్రయోగ" ఇత్యాది। యోగోఽచ్యుతిమాత్రైశ్చశ్వరప్రాప్తిఫలకఃప్రస్థానమానోనశక్యతేసాహస

శక్యమస్తుకింవిగ్రహేణేతివాచ్యం, నిర్వ్యర్థైశ్చకృత్యయోగాత్, అతశ్చబ్రహ్మసాధాకాంతయోయం మంత్రాదిప్రమితవిగ్రహహూంగీకార్యిత్యాహ॥ తత్రేతి॥ ఎవంమంత్రార్థవాదమూలకమితిహాసాదికమపివిగ్రహమానమిత్యాహ॥ ఇహాసేతి॥ ప్రమాణత్వేనసంభవదిత్యర్థః। వ్యాసాదీనాయోగిసాంబేవతాదిప్రత్యక్షమపితిహాసాదేమూలమిత్యాహ॥ ప్రత్యతేతి॥ వ్యాసాదయోదేవాదిప్రత్యక్షతూన్యః పాశ్చిత్వాదప్రదాదివదిత్యనుమానమతిప్రసంగేనమామయతి॥ యస్త్యిత్యాదినా సర్వంఘటాభిన్నంవస్తుత్వాత్ ఘటవదితిగజత్స్వేదిత్యగ్నినాస్తీత్యపిసబ్రూయాత్। తథాక్షత్రియాభావంవర్ణాశ్రమాభావంవర్ణాశ్రమాద్యవ్యవస్థావబ్రూయాద్గురంశుశబ్దాత్వాత్। తథాచరాజసూయాదిశాస్త్రస్యకృతాదియగధమవ్యవస్థాశాస్త్రస్యబాధభివ్యక్తః। యోగనూత్రాదపిదేవాదిప్రత్యక్షసిద్ధిరిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ కుంభవాదేవతాసాన్నిధ్యంతస్సంభావణంతేమీమాత్సరథః। యోగమాహాత్మ్యస్యశ్రితిప్రకృతిస్సర్వాత్మ్యాగ్రాహకస్తేదేవాదిప్రత్యక్షమిత్యాహ॥ యోగితి॥ పాదతలవాదానోద్ధానోరానాభేర్నాభేరాగ్రీవాయాః

శ్రీచాయాశ్చ కేశప్రరోహం తతశ్చాబ్రహ్మరంధ్రంవృద్ధివ్యాధివంచక సముద్భిలేధారణయాజితే యోగగుణేచాని
 మాదికే ప్రవృత్తేయోగాదభివ్యక్తే తేజోమయంశరీరంహృత్ప్రస్థయోగినోసరోగదిస్పర్శత్యర్థః । చిత్రకారాది
 ప్రసిద్ధిరపివిగ్రహేషానమిత్యాహ ॥ లోకేతి ॥ అధికరణార్థమువసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ చింతాయాఃఫలమాహ ॥ క్ర
 మేతి ॥ ఏనమేవ దేవాదీనాం బ్రహ్మవిద్యాధికారైసత్యేవ దేవత్యప్రాప్తిద్వారాముక్తిఫలాన్యపాసనాని యజ్ఞం
 తే దేవానామసధికారైజ్ఞానాభావాత్ ॥ గ్రమముక్తిస్థితి నాముపాసనేషు ప్రవృత్తిర్నస్యాత్, అతోఽధికారణణయా
 స్ప్రవృత్తిరితిసిద్ధిరితిభావః ॥ ఇతివచనాధికరణమ్ *

౩౪* శుగస్యతదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సాద్యతేహి* పూర్వేణాస్యవృద్ధాంతసంగతిమాహయతేతి ॥
 పూర్వశ్రుదేవాదీనామధికారస్థితిభావం తాద్రీనాంభూతాథేవిగ్రహాదౌసమన్వయోక్త్యావేదాంతానామపి భూ
 తాథేబ్రహ్మణిసమన్వయోద్యక్ష్యతః, అత్రాపిశూత్రశబ్దస్య శ్రోతస్యకత్రియై సమన్వయోక్త్యాసద్యక్షీక్రియతఇ

మాత్రేణప్రత్యాఖ్యాతం । శ్రుతిశ్చయోగమాహాన్యంప్రఖ్యాపయతి 'పుణ్యప్రైజోఽనిలభేసముద్భి
 లేపంచాన్యకేయోగగుణేప్రవృత్తే సతస్యరోగోనజరానమృత్యుఃప్రాప్తస్యయోగాగ్నిమయంశరీర'
 మితి । ఋషీణామపిమంత్రబ్రాహ్మణదర్శనాంపామధ్యంనాస్తదీయనపామథ్యేనోపమాతుంయు
 క్తం, తస్మిన్నమూలమితిహాసపురాణం । లోకప్రసిద్ధిరపిసతిసంభవేనాలంబనాధ్యవసాతుంయుక్త,
 తస్మాదుపపన్నం త్రాదిభ్యోదేవాదీనాంవిగ్రహవత్త్వాద్యవగమః । తతశ్చాధికీత్వాదిసంభవాదుపప
 న్నోదేవాదీనామపిబ్రహ్మవిద్యాయామధికారః । గ్రమముక్తిదర్శనాన్యప్యేవమేవోపపద్యంతే ॥ *

— సూ ౩౪ ॥ శుగస్యతదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సాద్యతేహి ॥ —

యథామనుష్యాధికారనియమమహాద్యదేవాదీనామపివిద్యాస్వధికారణ క్తప్రత్యేవద్విజాత్యధికారని
 యమావవాదేనశూత్రస్యాప్యధికారస్స్యాదిత్యేతామాశంకానివర్తయితుమిదమధికరణమారభ్యతే ।
 తత్రశూత్రస్యాప్యధికారస్స్యాదితితావత్ప్రాప్తం, అధిత్వసామర్థ్యయోస్సంభవాత్ 'తస్మాచ్ఛా
 దో'యిజ్ఞేఽనవక్లప్త'ఇతివచ్చాప్రోవిద్యాయామనవక్లప్తఇతినిషేధాశ్రవణాత్ । యచ్ఛక్త్యస్ససధికా
 రకారణంశూత్రస్యాగ్నిత్వంసతద్విద్యాస్వధికారస్యాపవాదకం । నహ్యహవనియాదిరహితేనవిద్యా
 వేదితుంనశక్యతే । భవతిచశ్రోతంలింగంశూత్రాధికారస్వోపద్బులకం, సరివగవిద్యాయాంహిజాన
 శ్రుతింపాత్రాయణంశూత్రాహంశూత్రశబ్దేనపరామృతం, అహమోరేత్వాశూత్రతవైవసహగోభిర
 స్త్వితి । విమరప్రభృతయశ్చశూత్రయోనిప్రభవాపివిషిష్టవిజ్ఞానసంవన్నాత్సన్యంతే, తస్మాదధి
 క్రియతేశూదోవిద్యాస్విత్యేవంప్రప్తైబ్రూమః । నశూత్రస్యాధికారోవేదాధ్యయనాభావాత్ ।

త్యధికరణద్వయస్యప్రాసంగికస్యాప్తిస్సమన్వయాధ్యాయేంతర్భావఇతిమంతవ్యం । పూర్వపక్షేశూద్రస్యాపిద్విజవ
 ద్వేదాంతశ్రవణేప్రవృత్తీః, సిద్ధాంతతేతదభావఇతిఫలం, అత్రవేదాంతవిచారోవిషయః, సంగీతాద్రవిధికరోతినవేతి
 సంభవాసంభవాభ్యాంసంజేహేపూర్వపక్షమాహ ॥ తత్రశూత్రస్యాపీత్యాదినా ॥ తస్మాత్ అనగ్నిత్వాత్, అనవక్ల
 ప్తేఽసమర్థః । విద్యాధికారశూద్రశబ్దప్రయోగాగ్నింగాదపిశూద్రస్యాధికారఇత్యాహ । భవతిచేతి ॥ జానశ్రు
 తికిలపల్కశాన్యవాంగభంజరైశ్చాయగురవే నివేద్యమాంశికయేత్సువాచ, తతోరైకోవిభురఃకన్యాధీశసన్నిదము
 వాచ, అహేతిపాత్యభిదార్థః । హారేణనిషేధయ క్తఇత్వాగంతారభోహారేత్వా సచగోభిస్సుహాహిశూద్రీరై
 వాప్రతిమత్సేనాసేనముగాహాప్రీత్యసవయోగినైతిభావః । అధికీత్వాదిసంభవేశ్రీయస్సాసనైప్రవృత్తిరుదితాప్యా
 భావికీత్వాదిత్యాయోపేతాగ్నింగాదిత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ సూత్రాన్యహిరేవసిద్ధాంతయతి ॥ నశూద్రస్యాధికారఇ
 త్యాదినా ॥ అపారతతోవిదతోవేదాధోయోతస్యర్థః ॥ అధ్యయనవిధినాసంసృతోవేదప్రదుర్భమాపారజ్ఞానంచ

జేదాన్తవిచారేషు శాస్త్రీయసామర్థ్యం తదభావాచ్ఛూద్రస్యాధికత్వాదినంభవన్యాయాసిద్ధేర్నాస్తివేదాంతవిచారాధికారత్యర్థః । యద్వా అధ్యయనసంస్కృతేనవేదేనవిధితోనిశ్చితోవేదాన్తోయేనతస్యవేదాన్తేషువిధివ్యధికారోనాస్యస్యానధితవేదస్యాపి, వేదాన్తానుష్ఠానాధికారేదధ్యయనవిధివైయధ్యాపాతాత్ । అతేభలవర్యంత బ్రహ్మవిద్యాసాధనైషు శ్రవణాదివిధిషు శూద్రస్యానధికారత్యర్థః । అధితవేదాన్తజ్ఞానవత్త్వరూపస్యాధ్యయనవిధిభ్యస్య సామర్థ్యస్యాభావాదిన్యాయస్యతుల్యత్వాద్యజ్ఞానదంవేదాన్తోపలక్షణార్థమిత్యహ ॥ న్యాయస్యసాధారణత్వాదితి ॥ తస్మాచ్ఛూద్రస్యైతచ్ఛబ్దవరామృతస్యాధ్యయనజ్ఞానబ్రహ్మవిద్యయోస్తుల్యత్వాదిత్యర్థః ॥ పూర్వోక్తంలింగంమామయతి ॥ యదితి ॥ అసామర్థ్యేనాధికత్వాదినంభవన్యాయస్యసరస్త్వత్వాదిత్యర్థః । ననునిమగ్నస్వతంత్రయాజయేదిత్యతాగ్రీత్యయనాభావేననిమగ్తజ్ఞానిమగ్తస్యజ్ఞానివశూద్రజ్ఞాన్శూద్రస్యవిద్యాయామధికారోఽస్తిత్వాత్ శంక్యసంవర్ధవిద్యాయామధికారముగీకరోతి ॥ కామమితి ॥ తద్విషయత్వాత్తత్రక్రితత్వాదిత్యర్థః । వస్తుతస్తువిధివ్రాక్యస్థత్వాన్నిమగ్తజ్ఞోఽవ్యధికారిసమర్థకః, శూద్రజ్ఞాన్తద్వావిధివరాధ్యపాదస్థో సాధికారిణంబోధయతి, అసా

అధితవేదోహివిధితవేదాన్తోవేదాన్తేషువిధిక్రియతే, నచశూద్రస్యవేదాధ్యయనమస్తి, ఉపనయనపూర్వకత్వాద్వేదాధ్యయనస్య, ఉపనయనస్యచచణాశ్రయవిషయత్వాత్ । యత్త్వస్థిత్యంతరదనసతిసామర్థ్యేనధికారకారణంభవతి ॥ సామర్థ్యమపినలొకికంకేవలమధికారకారణంభవతి । శాస్త్రీయైర్వేదాన్తేశాస్త్రీయస్యసామర్థ్యస్యాపేక్షితత్వాత్ । శాస్త్రీయస్యచసామర్థ్యస్యాధ్యయనరాక్షరణేననిరాకృతత్వాత్ । యచ్ఛేదం (శూద్రో)యజ్ఞేనవక్ష్తేప్రతితన్నాయుపూర్వకత్వాద్విద్యాయామప్యనవక్ష్తేత్వంద్యోతయతి, న్యాయస్యసాధారణత్వాత్ । యత్పనస్సంవగ్గవిద్యాయాంశూద్రశబ్దశ్రవణంలింగంమన్యసేనతస్లింగం, న్యాయాభావాత్ ॥ న్యాయోక్తేహిలింగదర్శనోద్యోతకంభవతి, నచాత్రవ్యామోఽస్తి । కామంచాయంశూద్రశబ్దస్సంవర్ధవిద్యాయామైకేకస్యాంశూద్రమధికుర్యాత్తద్విషయత్వాన్నసర్వాసువిద్యాసు, అర్థవాదస్థత్వాన్నతుక్వవిద్యయంశూద్రమధికర్తుమున్నహతే । శక్యతేచాయంశూద్రశబ్దోఽధిక్యతవిషయయోజయితుం । కథమిత్యవ్యతే ॥ కమువరపనమేతత్సంతంసయుగ్వానమివరైక్వమాణైత్యస్తాద్ధంసవాక్యాదాత్మవోఽనాదరంశుక్రితవతోజానశ్రుతేపాత్రాయణస్యశుగుత్వేదే తామృషీరైక్వత్కూద్రజ్ఞానానెనసూచయాంబభూవాత్తనః ॥ పరోక్షజ్ఞానస్యభావనాయేతిగమ్యతే, జాతిశూద్రస్యానధికారాత్ । కథంపునశూద్రశబ్దేనశుగుత్వన్నాసూచ్యతఇతి, ఉచ్యతే, తదాప్రవణాచ్ఛుచమభిదుద్రావశుచావాభిదుద్రావశుచావైక్వమభిదుద్రావేతిశూద్రావయివాధా

మర్థ్యన్యాయవిరోధేనాన్యవరశబ్దస్యశాస్త్రబోధిత్వాసంభవాదిమత్వాంగీకారంశ్యజతి ॥ అథవాదేతి ॥ తహిశూద్రజ్ఞానస్యాత్రక్రితస్యకోఽర్థత్యాశంక్యసూత్రేణార్థమాహ ॥ శక్యతేచేత్యాదినా ॥ జానశుక్రితామరాజానిదాగుసమయేరాత్రాప్రాసాదతలేసుమ్యవతదాతదీయాన్నదానాదిసుగణతోపితాబ్దుషయోఽస్యహితార్థంహంసాభూత్వామూలాదాపేతస్యవర్యాజన్తుః, లేమపాశ్చాత్యోహంసోఽగ్రేసరంహంసమువాచ, భోభోభల్లాక్షకింసశ్యసేజానశ్రుతేతస్య లేజస్యగంవాగ్యస్థితంతత్త్వాంధక్యతినగజ్ఞేతి, తమగ్రేసరఉవాచ, కమప్యేనంవరాకంవిద్యాహీనంసంతం అరేనయుగ్వానం యుగ్వాగంప్రీతకటితయాసహస్థితంరైక్వమివైతద్వచనమాథ రైక్వస్యహి బ్రహ్మనిత్యస్యలేజోదురతిక్రమంసాస్యానాత్మజ్ఞానైత్యర్థః । ॥ అత్తద్వచననోఽరాజాశకటబింకెనరైక్వంజ్ఞాత్వావిద్యావాగభవిమ్యతీహంసానామభిప్రాయః ॥ కం ఉ అరే శ్చితివదచ్ఛేః ॥ ఉశబ్దోఽవ్యర్థః । లేహంహంసానామనాదరవాక్యశ్రవణాదస్యరాజ్ఞాన్శుగుత్వన్నా, సాశూద్రశబ్దేనరైక్వేనసూచ్యతే, హితిసూత్రాన్వయః । శుక్రితయోగిశాద్ధంగేసతిఅన్యతరూధ్యర్థప్ర్యేత్యితిన్యాయద్యోతనాన్తోహిశబ్దః ॥ తదాప్రవణాత్ తయాశుచాతప్రవ

సువనీయైవోపదేష్టవ్యాధిత్వాచారజ్ఞానసాధ్యమిత్యర్థః । ఏకజాతిఃఅనువనీయః । పాతకంబభ్యుత్పత్తిభూతకృతం । సత్యకామః
 కిలమృతపితౄకోజబాలాంమాతరమవృచ్ఛత్ కింగోతోఽహమితి, తంమాతోవాచభర్తృసేవావ్యగ్రతయాఽహమపి
 తపపితౄగ్గోత్రంసజానామి జబాలాతు నామాహమస్మి సత్యకామో నామత్వమసీతిఎతావజ్ఞానామీతి, తతస్సజాబాలోకౌ
 తమమాగత్యతేనకింగోత్రోసీతివృష్టజీవాచ, నాహంగోత్రంవెత్తి నమాతావెత్తి పరంతుమేమాత్రాకథితం ఉపన
 యవార్థమాచార్యంగత్వాసత్యకామోజాబాలోస్తీతిబ్రూహీతి । అనెనసత్యవచనెనసత్యశూత్రత్వాభావోనిధారితః ।
 అబ్రాహ్మణమితత్సత్యంవివచ్యవక్తృంనాన్వతీతినిధారిత్య, హేసోవ్యసత్యాత్వంనాగాస్సత్యంసత్యక్తవాససి, అతస్తస్మి
 నువనెప్యేతదభాంసమిధమాహరతిః

పితృదర్శితైవోపనయనప్రాప్తిర్భవతి । శూత్రస్యచసంసౌహార్థావోఽభిప్రాయతే, శూత్రశ్చతుర్థోప
 నాపకజాతితిత్వేకజాతిత్వప్రకారేన “నశూత్రపాతకంకించినచసంసౌహరమర్హతీ” త్యాదిభిష్టః

— ❀ సూ || ౩౭ || తదభావనిధారణేచప్రవృత్తైః ❀ —

• ఇతశ్చనశూత్రస్యాధికారోయత్సత్యవచనెనశూత్రత్వాభావేనిధారితే జాబాలంగౌతమఉపనెతుమ
 నుశాసితంచప్రవృత్తే “నైతదబ్రాహ్మణోవిసక్తుమర్హతిసమిధంసోమ్యాహరోపత్వానేప్యేనసత్యా
 దగాభిశ్రుతిలింగాత్”

— ❀ సూ || ౩౮ || శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధాత్మకైశ్చ ❀ —

ఇతశ్చనశూత్రస్యాధికారోయత్సత్యప్రతిషేధాత్మకైశ్చ శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధోభవతి వేదశ్రవణప్ర
 తిషేధోవేదాధ్యయనప్రతిషేధః తదర్థజ్ఞానానుష్ఠానయోశ్చప్రతిషేధశూత్రస్యప్రకారేన । శ్రవణప్రతి
 షేధస్తావత్ “అథహోస్యవేదముపశృణ్వతస్త్రపుజతుభ్యాంకోత్రప్రపూరణంమితివచ్యమావాసతదన్వ
 శానంయచ్ఛూత్రప్రస్తాచ్ఛూత్రసమీపేనాధ్యేతవ్యమితిచ । అతపవాధ్యేయనప్రతిషేధోయస్యహిస
 మీపేనాధ్యేతవ్యంభవతి సకథంశ్రుతిమధీయీత “భవతిచోచ్చారణేజిహ్వోచ్చేదోధారణేశరీరభేద”
 ఇతి । అతివచాధ్ధానర్థజ్ఞానానుష్ఠానయోఃప్రతిషేధోభవతి “నశూత్రాయమతందద్యా”దితిద్వితీ
 నామధ్యయనమిజ్యాదానమితిచ । యేషాంపునః పూర్వకృతసంసౌహరవశాద్విదురథమవ్యాధప్రభృ
 తీనాంజ్ఞానోత్పత్తిప్రేమాంసకక్యతేఫలప్రాప్తిఃప్రతిబద్ధం, జ్ఞానస్వైకాంతికఫలత్వాత్ “శ్రావయే
 చ్చతురోవర్ణా”సతిచెతిహోసపురాణాధిగమేచాతువణ్యాధికారప్రకారాత్ । వేదపూర్వకస్తునాస్త్య
 ధికారశూత్రాణామితిస్థితం॥ ఇతిదశమాధికరణమ్.

— ❀ సూ || ౩౯ || కంపనాత్ ❀ —

అవసితఃప్రాసంగికోఽధికారవిచారః, ప్రకృతామేవఇదాసంవాక్యాభావిచారాణాం ప్రవర్తయి

౩౭ || గౌతమస్యప్రవృత్తైశ్చలింగాన్నశూత్రస్యాధికారిత్వాహృతదభావేతి

౩౮ || స్మృత్యాశ్రవణాదినిషేధాద్వనాధికారిత్వాహృతవశేతి || అస్యశూత్రస్యద్వితీయకృతమానంవేదంప్ర
 మాదాచ్ఛృణ్వతః సీసలాటౌభ్యాంతప్రాభ్యాంకోత్రస్వయిపూరణంప్రాయశ్చిత్తంకార్యమిత్యర్థః! వచ్యపాదయి
 క్తంసంపరిఘ్నరూపమితియావత్ । భవతిదప్రతిలికితేషః । మతినవేదాభావానం । దానంనిత్యంసీధ్యతేశూద్రీస్యనై
 మిత్రికంతుదానమస్త్యైవ । యదుక్తంవిదురాదీనాంజ్ఞానత్వందృష్టమితితత్ప్రమాణమ్ । యేషామితి । సిద్ధానాంసద్ధేమకరవ
 మ్నావల్యేఽపిసాధకైశ్చాద్యైఃకథంజ్ఞానంలభ్యమిత్యతః । శ్రావయేదితి । ఇతిదశమాధికరణమ్.

౩౯ ❀ కంపనాత్ ❀ అస్యాపిప్రాసంగికత్వమాశంక్యాహృతవసితఇతిసమాప్తఇత్యర్థః । కాతకంపనతియేదిద
 మితి॥ సర్వంజగత్ ప్రాణాన్నిస్సృతంఉత్పన్నం ప్రాణేదిదాత్మకైఃప్రకృతైఃసతివిజుతీప్రతితచ్చప్రాణాభ్యాంకారణమ
 రం

హద్భ్రహ్మభిభేత్వస్మిన్విభయం । తస్మిన్భయసౌతో । దృష్టాంతమాహ॥ వజ్రమితి ॥ యథోద్యతంవజ్రంభయం
 తథేత్యథాః । యఏతత్ప్రాణాఖ్యంబ్రహ్మనిష్ఠిశేషంవిదుస్తేముక్తాభవంతీత్యాహ॥ యథతి ॥ నన్యస్త్రిన్మాత్రైకభమిదం
 వాక్యముదాహృతమిత్యతహా ॥ ఎతదితి ॥ ఏకత్యక్తకస్యకంపనస్యసూత్రితత్వాదేకతపదయుక్తింవాక్యముదాహృతమి
 త్యథాః । ప్రాసంగికాధికరణమింతయాస్యసంగిత్వాపేక్షితేతితద్బాదేవప్రతితత్వత్యనోద్యతే । తత్రాంగుళవా
 ద్యేజీవానువాదోబ్రహ్మైక్యజ్ఞానార్థత్యక్తం, తతఃప్రాణానువాదవిక్యజ్ఞానార్థస్పృభవతి, ప్రాణస్యస్వరూపేణక
 ల్పితవ్యైక్యాయోగాత్, అతఃప్రాణోపాస్తీపరంవాక్యమితిప్రత్యుదాహరణేనపూర్వపక్షయతి ॥ ప్రసిద్ధేఃపంచవృ
 త్తీతి ॥ నన్యతపవప్రాణత్యాదౌబ్రహ్మణిలింగాత్ప్రాణశ్రుతిర్నితా, అగ్రాపిసర్వచేష్టాభయహేతుత్వంబ్రహ్మ

మ్యమః । యదిదంకించజగత్సర్వరీపాణివిజతిస్సృతం మహద్భయంవజ్రముద్యతంయఏతద్విదురదమృ
 తాదైభవంతీతి॥ ఎతద్వాక్యం ఎజ్యకంపనత్వధాన్వధానుగమాగ్నితం । అస్మిన్వాక్యేసర్వమిదం
 గత్వాగ్రాశ్రయంస్పందతే । మహద్భయంవిజ్యయకారణంవజ్రశబ్దేతిముద్యతం 'తద్విజ్ఞానాచ్యావృత'
 త్వప్రాప్తిరీతిశ్రూయతే । తత్రకోఽసాప్రాణికించతస్థయానకంవజ్రమిద్యతప్రపదైర్విచారేయ
 మాణేప్రాప్తంతావత్ప్రసిద్ధేఃపంచవృత్తిర్వాయుః ప్రాణఇతి, ప్రసిద్ధేరేవచాశస్యవ్రంస్యాద్వా
 యోశ్చేదంమాహద్భయంసంకీర్త్యతే । కథంసర్వమిదంజగత్పంచవృత్తేవాయాప్రాణబ్ధితేప్రసృ
 యైజీవాన్యైమిదమేవచమహద్భయానకంవజ్రముద్యత్యతే । వాయోహివర్జస్యభావేనవివర్తమానే
 ఏద్యత్సనయితువృత్త్యశేనయోవివర్తంతత్యత్యాచక్షతే । వాయువిజ్ఞానాదేవచేదమమృతత్వం । తథా
 హిశ్రుత్యంతరం 'వాయురేవవృష్టిర్వాయుస్సకష్టిరవపురస్త్రిత్యుజమియఏవంవేదేతి, తస్మాద్వా
 యురయమహాప్రతిపద్యత్యత్యేవంప్రాప్తైబ్రాహ్మః । బ్రహ్మైదేవమహాప్రతిపద్యత్యం, కతః, పూ
 ర్వోఽరరాలోచనాత్ । పూర్వోత్తరయోహిగ్రంథభాగయోబ్రహ్మైదేవదిశ్యమానముపలభా
 మహి, ఇహైవకథమకస్మాదంతరాథే వాయుంధిశ్యమానం ప్రతిపద్యమాహి । పూర్వవ్రతా
 వత్ 'తదేవశుక్రంతద్భ్రహ్మతదేవామృతముచ్యతే తస్మిన్లోకాభ్యగ్రతాస్సర్వేరదునాత్యేకశ్చ
 నేతి । బ్రహ్మనిష్ఠిత్వంతదేవహాపిసన్నిధానాజ్జగత్సర్వంప్రాణవిజీతచలోకీశ్రయత్వప్రత్యభిజ్ఞానా
 నిర్దిష్టమతిగమ్యతే । ప్రాణబ్ధోవ్యయఃపరమాత్మస్యేవప్రయుక్తః ప్రాణస్యప్రాణమితిద్య
 నాత్, ఏజయితృత్వమపీదంపరమాత్మనఎవోపవద్యతేనవాయుమాత్రస్య, తథాహోక్తం 'నపాశ్చేననా
 పానేననుర్వ్యాజీవతికశ్చన ఇతరేణతుజీవంతియస్మిన్నేతావుపాశ్చిత్'వేతి । ఉత్తరత్రాపి 'భయా
 దస్యాగ్నిప్రవతిభయాన్తపతీనూర్యః భయాదింక్రశ్చవాయుశ్చమృత్యుద్ధావతిపంచమ'ఇతి । బ్రహ్మై
 వనిర్దిత్యతేనవాక్యం, సవాయుకస్యజగతోభయహేతుత్వాభిధానాత్తదేవహాపిసన్నిధానాత్సహద్భ
 యంవజ్రముద్యతమితచభయహేతుత్వప్రత్యభిజ్ఞానానిర్దిష్టమతిగమ్యతే । వజ్రశబ్దోవ్యయంభయ

లింగమప్రీతినాస్తిపూర్వపక్షావసరోగతార్థత్వాదిత్యతహా॥ వాయోశ్చేతి ॥ ప్రతిష్ఠాయస్థితింబద్ధ్వా ప్రాణేవాయా
 నమిదేజగచ్ఛబ్దేతిప్రసిద్ధం, అతస్సప్రపంచంబ్రహ్మలింగంనాప్రీతిభావః । వజ్రలింగాచ్చవాయురీత్యాహ॥ వాయుతి ॥ వ్య
 ప్టిర్విశేషఃసకష్టిస్సమాన్యం । సూత్రాద్భూతేవసన్నిధాంతంప్రతిజానీతే॥ బ్రహ్మైదేతి ॥ పూర్వోత్తరవాత్కైకవా
 ద్యతయానుగృహీతంసర్వాశ్రయత్వంలింగంవాక్యభేదకప్రాణశ్రుతిర్వాదకమిత్యాహ॥ పూర్వవ్రత్యాదినా ॥ శు
 క్రంస్యప్రకాశం తమనాత్యేతిబ్రహ్మహితిత్యక్తంపిలోకేనాప్త్యైవేత్యుకారాథాః॥ సామంలింగంవాదవశే॥ ఏజయ
 తృత్వమితి॥ సవాయుకస్యస్వస్యకంపనశ్రవణాదపిప్రాణఃపరమాత్మైవేత్యథాః । బ్రహ్మణివజ్రశబ్దఃకథమిత్యాశం

సిద్ధాంతలెల్లప్రస్తున్నానానుక్రీతినిఫలం నమజ్యోతిరధికరణజ్యోతిశ్చక్షుప్రస్తుతీకృతైరుక్తత్వాత్సంకంపూర్వపక్షత్య
రహితః జ్యోతిరితి ॥ తత్రగాయత్రీవాక్యేప్రకృతప్రస్తుపరామర్శయచ్చజ్జసామానాధికరణ్యాజ్ఞోతిఃపదస్య స్వాత
త్వాగజ్యుతప్రకాశప్రస్తుత్తత్వాగేహర్వదిదృశాచూర్వపక్షత్యర్థః । జ్యోతిశ్చైతేననుగ్రాహకత్వేనార్పిరాదమా
గజ్యుత్యంలింగమాహతభావేతి ॥ తావాంతాహృదయస్యనాద్యత్తిమింద్రియానానీనాంత్యేనాంచమిథస్సంక్షేపము
క్వాఅథసంక్షాలోపానంతరంయత్రకాలేపతన్మరణంయథాప్యప్తితోత్కామితి అథతదావతైర్వాప్తిసంక్షిప్తరక్షిభి
రూర్ధ్వస్పన్నపరిగచ్ఛతి, గత్వాదిత్యంప్రస్తులోకద్వారభూతంగచ్ఛతేర్థభిహితం, తత్రైవాత్రాపితరీరాగ్నిముఖాయ
ప్ర్యుత్వాపరంజ్యోతిరాదిత్యాభ్యముపసంహృతద్వారాప్రస్తులోకంగత్వాస్వస్వరూపేణాభిప్రవృతత్యతిపక్షవ్యతిరేక
ముఖాయోపసంహృతిక్వాశ్చైతిభ్యాంజ్యోతిషోర్పిరాదిమగ్గత్యభానాద్యర్థః । అతోమాగజ్యుతసూర్యోపాప్రస్తు

క్రమముక్తిపరంవాక్యమితి ప్రాప్తేనాంతయతిఏవమితి॥ వ్యాఖ్యయ్యైవోపకాగ్నిరతలైవాత్రజ్యోతిశ్చజ్ఞేనవ్యాఖ్యే
 యథాజ్యోతిర్వాక్యేనైకవాక్యతాప్రయోజకప్రకరణానుగృహీతోత్తమపురుషశ్రుత్యావాక్యభేదకజ్యోతిశ్శ్రుతిర్వా
 ధ్యేతిభావః॥ అశరీరత్వఫలలింగావృప్తహ్మైవజ్యోతిరసూర్యత్యాహ॥ అశరీరమితి॥ నచసూర్యప్రాప్త్యాక్రమణాశరీ
 రత్వంస్వాదితివాచ్యం, పరత్వేనవిశేషితస్యజ్యోతిషమివసంజ్ఞితమితిపరామర్శేనాశరీరత్వనిశ్చయాదిత్యాహ॥ పరమ
 తి॥ పూర్వోక్తలింగంనూషయతి॥ యద్వితి॥ నాడిఖండేదహరోపాసకస్యయాసూర్యప్రాప్తిరుక్తాసానమోక్షాభియో
 క్తామూర్వోక్తేః, అత్రప్రజాపతివాక్యేతునర్దులవిద్యాయామర్పిరాదిగతిస్థసూర్యస్యానన్యాయోదనర్థకత్వాచ్ఛ్రుతివ్య
 త్యాసేనస్వరూపంసాక్షాత్కృత్య పరంజ్యోతిస్తదేవోపసంపద్యతేఇతివ్యాఖ్యయమితిభావః॥ ఇతిద్వాదశాధికరణమ్
 ౪౦ * ఆకాశోద్ధాంతరత్వాదివ్యవచేశాత్ * ఛాందోగ్యముదాహరతి॥ ఆకాశఇతి॥ యథోపక్రమబలాజ్యోతిశ్శ్రుతి

స్యహీహప్రకరణేవక్తవ్యత్యేనానువృత్తిర్దృశ్యతే॥ యతత్తాపహతపాపైత్యపహతపాపత్వాదిగుణ
 కస్యాత్మనఃప్రకరణాదావస్యేష్టవ్యత్యేనవిజ్ఞాసితవ్యత్యేనచప్రతిజ్ఞానాత్ ఎతంత్యేవతేభూయోను
 వ్యాఖ్యాస్యామీతిచానుసంధానాత్, అశరీరంవాచసంతంసప్రియాప్రియేష్పుతత'ఇతిచాశరీరతోయై
 జ్యోతిస్సంపతే రస్యాభిధానాద్భక్తిష్టాభావాచ్ఛ్రుత్యాశరీరతానుపపత్తేః, పరంజ్యోతిస్సంజ్ఞితమఃపు
 రుషఇతిభవశేషణాత్, యద్రాక్రమముక్తౌరాదిత్యపాప్రిరభిహితేతి, నాసావాత్యంతికోమోక్షా
 గత్వతాగ్నింతిసంబంధాత్, నహ్యస్యంతికేమోక్షగత్వతాగ్నింతిప్రతివిత్యాదుః॥ ... *

— ఇతి సూ ॥ ౪౦ ॥ ఆకాశోద్ధాంతరత్వాదివ్యవచేశాత్ ॥ —

ఆకాశోహవై నామనామరూపయోర్నిర్వహితాతేయదంతరాతద్భక్తిష్టతదమృతంసతత్యేతిశూ
 యతే॥ తతిమాకాశశబ్దంబ్రహ్మకించాప్రసిద్ధమేవభూతాకాశమితిచితే భూతవర్తిగ్రహణా
 యుక్తః, ఆకాశశబ్దస్యతస్మిన్రూపత్వాత్, నామరూపనిర్వహణస్యచావకాశదాసేద్వాతేనతస్మిన్వ్యజ
 యితుంశక్యత్వాత్, ప్రప్యత్యాదేష్టస్థస్థస్యబ్రహ్మలింగస్యాశ్రవణాదిత్యేనంప్రాప్తఇదమభిధీయ
 తే॥ పరమేవబ్రహ్మేహాకాశశబ్దంభవితుమర్హతి, కస్మాత్, అద్ధాంతరత్వాదివ్యవచేశాత్, తేయదంత
 రాతద్భక్తిష్టేహి నామరూపాభ్యామద్ధాంతరభూతమాకాశంవ్యవదిశతి॥ నేచబ్రహ్మణోగ్యన్నామరూ
 పాభ్యామద్ధాంతరంసంభవతి, సర్వస్యవికారజాతస్యనామరూపాభ్యామేవవ్యాకృతత్వాత్॥ నామ
 రూపయోరపినిర్వహణఃసంభవంతేనబ్రహ్మణోగ్యత్రసంభవతి॥ అనెనజీవేనాత్మనానుప్రవేశ్యనామ
 రూపేవ్యాకరణానీతిబ్రహ్మకర్తృత్వత్రవణాత్॥ నమజీవస్యాపిప్రత్యక్షంనామరూపవిషయఃసర్వోభ్య
 త్యమస్తి॥ బాధమస్తి అభేదత్వత్రవివక్షితః॥ నామరూపనిర్వహణాభిధానాదేవచప్రప్యత్యాదిబ్ర
 హ్మలింగమభిహితంభవతి॥ తద్భక్తిష్టతదమృతం సతత్యేతిచబ్రహ్మవాదస్యలింగానిఆకాశస్తస్లిం
 గాదిత్యస్త్రివ్యాయంప్రపంచః॥ ఇతిత్రయోదశాధికరణమ్. ... *

అబాధస్తథాకాశోపక్రమాద్భక్తిష్టాదిశబ్దభేదాద్యస్తాంతేనపూర్వపక్షయతి॥ భూతేతి॥ శ్రుతైర్గుణైరాకాశోపాస్తిర్వ
 గుణబ్రహ్మజ్ఞానంచేత్యుభయత్రఫలం॥ ఆకాశస్తస్లింగాదిత్యనేనపానరుక్త్యమాశంక్యతద్వదత్రస్థస్థలింగాత్రవ
 ణాదివిపరీహరతి॥ ప్రప్యత్యాదేష్టేతి॥ వై నామేతిప్రసిద్ధలింగస్యాకాశశ్రుతిశ్చవాక్యశేషకతాభ్యాంబ్రహ్మేత్యశ్రు
 తిభ్యామనెకభింగోపేతాభ్యాంబాధోయుక్తః॥ యత్రబహుప్రమాణసంవాదస్త్రవార్యస్య తాత్పర్యమినిర్ణయా
 దితిసద్ధాంతయతి॥ పరమేవేత్యాదిహి॥ నామరూప శబ్దార్థో, తదంతఃపాతినస్తద్భిన్నత్వంతతాత్పర్యంచాయుక్తమ
 త్యర్థః॥ నామాదికర్తృత్వంసబ్రహ్మలింగంజీవస్థత్వాదితీకంతుస్సలింగి॥ అనెనజీవేనేత్యత్రజీవస్యబ్రహ్మభేదనతతా
 కర్తృత్వముద్యతేసాక్షాదయోగాదివిపరీహరతి॥ బాధమితి॥ యదోక్తంస్థస్థలింగంనాస్తితిత్రాహ॥ నామేతి॥ తస్మా

పునరుక్తిప్రత్యక్షాహః॥ అకాశేతి॥ తస్యైవసాధకోఽయంవిచారః । తత్తాత్కాలశబ్దస్యబ్రహ్మణివృత్తింసిద్ధవత్సృతత్ర
సంశయాదిప్రవృత్తైరుక్తత్వాదితినపానరుక్త్యమితిభావః॥ ఇతిత్రయోదశాధికరణమ్. ... *

౪౨ * సుషుప్తియతాగ్రింత్యోభేదేన* అహంకీఃమ్యేషుకతమతత్కైజిన కప్రశ్నై యాజ్ఞఃపల్యతహ ॥
యోయమితి॥ విజ్ఞానంబుద్ధిః తత్తయస్తత్సాగ్రియః, సత్తమీవ్యతిరేకాద్ధా ప్రాణబుద్ధిభ్యాంభిన్నఇత్యర్థః । వృత్తైర్జ్ఞానా
చ్చభవమాహ॥ అంతర్జ్యోతిరితి॥ పురుషఃపూణఃఇత్యర్థః । ఉభయోద్గింగానాందర్యనాత్సంశయమాహ॥ తతిమితి॥
పూర్వత్రనామరూపాభ్యాం భేదోక్తేరాకాశోబ్రహ్మైత్యుక్తం తదయుక్తం, ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్పక్తఇత్యభిన్నే
పిజేవాత్మనిభేదోక్తివహాచారికభేదోక్తిసంభవాదిత్యామోపసంగతిః । పూర్వపర్యేకత్వజీవస్తుతిఃసిద్ధాంతేజీవానువా
దేనకర్మితభేదభిన్నస్యప్రాజ్ఞస్యపరమాత్మనస్వరూపైక్యప్రమితిరితిఫలం, బుద్ధాంతోజాగ్రదవస్థాః । ఆదిమధ్యావసానే

—* సూ॥ ౪౨॥ సుషుప్తియతాగ్రింత్యోభేదేన॥ *

వ్యవదేశాదిత్యవదత్తతే, బృహదారణ్యకేషష్ఠేప్రపాతకే కతమతత్కైజినయోఽయంవిజ్ఞానమయః
ప్రాణేషుహృన్యంతర్జ్యోతిఃపురుషఃఇత్యుపక్రమ్యభూయానాత్మవిషయఃప్రపంచఃకృతః । తత్కాంసం
సారిస్వరూపమాత్రాన్వాభ్యానపరంవాక్యంఉతాసంసారిస్వరూపప్రతిపాదనపరమితివిశయః, కింతా
వత్సాగ్రియం సంసారిస్వరూపమాత్రఃషయమేవేతి కుతః, ఉపక్రమోపసంహారాభ్యాం ఉపక్రమే
యోఽయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేష్యితిశారీరలింగాత్, ఉపసంహారేచ సవాపషమహానజటిత్వాహ్మో
ఽయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేష్యితి తదవచిత్వాగాత్మ్యేపిబుద్ధాంతాద్యవస్థోపన్యాసేనతస్యైవప్రపంచ
నాదిత్యేవంప్రాప్తేబ్రూమః । పరమేశ్వరోపదేశపరమేవసంవాక్యంసారీరమాత్రాన్వాభ్యానపరం,
కస్తాత్, సుషుప్తావృతాగ్రింతాచశారీరాద్భేదేనపరమేశ్వరస్యవ్యవదేశాత్ । సుషుప్తాతావదయంపు
రుషః ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్పక్తేనబాహ్యంకించనవేదనాంతరమితిశారీరాద్భేదేనపరమేశ్వరంస్యవ
దిశతి । తత్రపురుషశారీరస్సాన్యత్రస్యవేదిత్యర్వాద్బాహ్యభ్యాంతరవేదనప్రసంగేసతితస్మిన్విషేధసం
భవాత్ । ప్రాజ్ఞఃపరమేశ్వరః, సర్వజ్ఞత్వలక్షణయాప్రజ్ఞయానిత్యమయోగాత్ । తథోత్తాగ్రి
రావప్యయంశారీర అత్తా ప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వారూఢ ఉత్పర్జన్యాలిజీవాద్భేదేనవ్యవదేశాత్పరమేశ్వ
రంవ్యవదిశతి, తత్తాపిశారీరోజీవస్సాన్యచ్ఛరీరస్సామిత్వాత్ । పాగ్నిస్తుపపవసమేశ్వరః, తస్మాత్సు
షుప్తియతాగ్రింత్యోభేదేనవ్యవదేశాత్పరమేశ్వరేవాప్రవివక్షితఇతిగమ్యతే । యదుక్తిమాన్యంతమ
ద్యేషుశారీరలింగాత్తస్మరత్వమస్యవాక్యసేవీతి, అత్రబ్రూమః । ఉపక్రమేరావద్యోయంవిజ్ఞానమయః
పాగ్నిష్యితిసంసారిస్వరూపంవివక్షితం, కింతవ్యానూద్యసంసారిస్వరూపంవరేణబ్రహ్మణోఽస్యై
కతాంవివక్షతి, యతః 'ధ్యాయితవవెలాయితే' శ్వేవమాద్యుత్తరగ్రంథప్రవృత్తిఃసంసారికమణారా
కరణపరాలక్యతే । తథోపసంహారేషయథోవక్రమమోపసంహరతి । సవాపషమహానజటిత్వాహ్మో

షుజీవోక్తేజీవస్తావకమిదంవాక్యమితిపాగ్నిసేధాంతయతి॥ పరమేశ్వరేత్యాదితా ॥ వాక్యస్యజీవస్తావకత్వేజీవాద్భే
దేనప్రాజ్ఞస్వాభారసోక్తిరసంగతాస్యాత్, అతోజ్ఞాతాజ్ఞాతసన్నిపాతేజ్ఞాతానువాదేనాజ్ఞాతంప్రతిపాదకీయం అ
పూర్వేవాక్యతాన్వయమిన్వాయాదిసిద్ధాంతతాన్వర్యంపురుషశరీరంపాగ్నిజీవఇతిభాగ్నింతివారయతి॥ తత్రపురు
షఇత్యాదితా॥ దేవాన్యవేదనాప్రసక్తైర్విషేషాయోగాత్పురుషోజీవః, పాగ్నిస్తురూఢ్యావరేవైత్యర్థః । అన్వాయ
హిఽధిష్ఠితః, ఉత్పర్జణఃసౌరాన్యస్తాన్యంపణ, బుద్ధోధ్యాయంత్యాం అత్తాధ్యాయితవచలంత్యాం చతీవ । వస్తుతస్మిన్
విక్రియాశూన్యఇత్యుక్తైర్నిసంసారిశతాత్పరమిత్వాహ॥ యతఇతి॥ ఉపక్రమవచనసంహారవాక్యైర్యైక్యంవివక్షిత
మిత్వాహ॥ తథేతి॥ వ్యాచక్షే॥ యోఽయమితి॥ ఆవస్థోపన్యాసస్యత్వమథాశుద్ధిద్వాత్యైవపరత్వాన్నజీవలింగత్వమిత్వా

హ॥ యతోనబుద్ధాంతేతి॥ ప్రశోత్తరాభ్యామసంసారిత్వంగమ్యతత్తత్తాహ॥ యదతఢ్ఢర్థమితి॥ కామాదివైకా
నంతరమిత్యర్థః॥ భవతీతిచేతి॥ యద్యస్తాద్యక్తితస్తాదపగమ్యతత్తీయోజనా॥ తేనావస్థాధమేణానన్వాగతోఽ
స్పృహోభవతి అసంగత్వాత్॥ సుషుప్తావస్థాత్తత్త్వంపురుషపాపాభ్యామస్పృహంతంభవతి॥ హియస్తాదాత్మానుషు
ప్తాసర్వతోకాతీతః తస్తాద్భవయవ్యైవసర్వతోకాత్మతత్త్వేత్యర్థః॥ *

౪౩ ॥ చాక్యస్యబ్రహ్మత్వైక్యపరత్వే హేత్వంతరమాహ॥ పత్యాదీతి॥ సూత్రంవ్యాచీప్తే॥ ఇతశ్చేతి॥ వశీస్వతం
ఽయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణేష్యితి॥ యోఽయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణేషుసంసారిలక్యతేనపాపమహానజ
ఆత్మపరమేశ్వరవివాస్తాభిఃప్రతిపాదతత్త్వేత్యర్థః॥ యస్తుమధ్యబుద్ధాంతభాద్యవస్థోపన్యాసాత్సంసారి
స్వయావవివక్షాంమన్యతేనప్రాచీమపిషశంప్రస్థాపితః ప్రతీచీమపిషశంప్రతిష్ఠేత, యతోనబుద్ధాంతా
ద్యవస్థోపన్యాసేనావస్థావత్త్వంసంసారిత్వంనావివక్షితం, కింతహ్యవస్థారహితత్వమనంసారిత్వం
చవివక్షతి॥ కథమేతదవగమ్యతే॥ యదతఢ్ఢర్థం॥ ఏమోక్షాయైవబుద్ధిప్రసాదపదేపృచ్ఛతి॥ యచ్ఛా
నన్వాగతస్తేనభవతిఅసంగోహ్యయంపురుషాత్మితదేవదేప్రతివక్తి॥ అనన్వాగతంపుణ్యేనానన్వాగతం
పాపేనతీర్ణోహితదాసర్వాన్మోక్షాహృదయస్యభవతీతిచ॥ తస్తాదసంసారిస్వయావప్రతిపాదనపరమే
వైతద్వాక్యమిత్యవగంతవ్యం॥ *

—❀ సూ॥౪౩॥ పత్యాదిశబ్దభ్యః॥ ❀—

ఇతశ్చాసంసారిస్వరూపప్రతిపాదనపరమేవైతద్వాక్యమిత్యవగంతవ్యం॥ యదస్మిన్వాక్యేపత్యాది
శబ్దాలసంసారిస్వరూపప్రతిపాదనాస్సంసారిస్వరూపప్రతిషేధనాశ్చభవంతి॥ ‘ససర్వస్యవశీస్వ
స్యేకాసస్సర్వప్యాఫిపతి’ త్యేవంజాతీయకాలసంసారిస్వభావప్రతిపాదనపరాః॥ ‘సనసాధునాకమ
కాభూయాన్నోపవాసాధునాకనీయా’నిత్యేవంజాతీయకా ససంసారిస్వభావప్రతిషేధనపరాస్తస్తాద
సంసారిపరమేశ్వరభావాత్తత్త్వేతిగమ్యతే॥ *

ఇతిశ్రీమచ్ఛానీరకమీమాంసాభాష్యేశ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదకృతా
ప్రథమాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః॥

౪౪॥ అపరాధీనభూతియావత్॥ శ్చానోనియమనశక్తిమాణ॥ శక్తేఃకార్యమాధిపత్యమితిభేదః॥ తస్తాహ్చ్ఛానీరకత్వమన్తే
త్యేవస్థాధ్యాయసమన్వయభిసంధం॥ *

ఇతిశ్రీమచ్ఛానీరకమీమాంసాభ్యాఖ్యానాం భాష్యరత్నప్రభాకాయాం
ప్రథమాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః॥

శ్రీరస్తు.

రత్నప్రభాభూషితేశాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యే,
ప్రథమాధ్యాయస్య చతుర్థపాదే ప్రథమాధికరణమ్.

అవ్యక్తైశమజంపంచజనాధారంచకారణం | వెదితవ్యంప్రియంవందేప్రకృతింపురుషంపరం ||

అస్మిన్పాదేఽధికరణత్రయస్యైతత్కర్తృధికరణేనసంగతింవస్తుంవృత్తిమనువదతి || బ్రహ్మైతి || తదశబ్దత్వేన ప్రధానస్యవైదికశబ్దశూన్యత్వేనైత్యర్థః | ఈక్షత్వధికరణేగతిసామాన్యమశబ్దత్వంచప్రతిజ్ఞాతం, తత్త్రబ్రహ్మణివేదాంతానాంగతిసామాన్యంప్రపంచితం, అథునాప్రధానస్యాశబ్దత్వమసిద్ధమిత్యాశంక్యనిరూప్యత ఇత్యాక్షేపసంగతిః | తేనాశబ్దత్వనిరూపణేనబ్రహ్మణివేదాంతానాంసమన్వయోద్భవీకృతౌభవితస్యధ్యాయసంగతిరవ్యధికరణత్రయస్యజ్ఞేయా | అ

ఓంనమఃపరమాత్మనః.

— ❀ సూ॥౧॥ అనుమానికమప్యకేమమితిచెన్నశరీరరూపకవిస్యప్రగృహీతేర్దగ్ధయతిచ॥ ❀ —

బ్రహ్మజిజ్ఞాసాంప్రతిజ్ఞాయబ్రహ్మణోలక్షణముక్తం జన్మాన్యస్యయత ఇతి, తల్లక్షణంప్రధానస్యాపిసమానమిత్యాశంక్యతదశబ్దత్వేన నిరాకృతమీక్షతేర్నాశబ్దమితి, గతిసామాన్యంచవేదాంతవాక్యానాంబ్రహ్మకారణవాదంప్రతివిద్యతేనప్రధానకారణవాదంప్రతివిప్రపంచితంగతేనగ్రంథేన | ఇదంత్యుదాసీమవశిష్టమాశంక్యతే | యదుక్తంప్రధానస్యాశబ్దత్వంతదసిద్ధం, కాసుచిచ్ఛాఖాసుప్రధానసమర్పణాభాసానాంశబ్దానాంశ్రుయమాణత్వాత్ | అతఃప్రధానస్యకారణత్వంవేదసిద్ధమేవమహద్భిఃపరమర్షిభిఃపిలప్రశ్నతభిఃపరిగృహీతమితిప్రసజ్యతే | తద్వ్యావత్రేహంశబ్దానామన్యపరత్వంనప్రతిపాద్యతే, తావత్సర్వజ్ఞంబ్రహ్మజగతఃకారణమితిప్రతిపాదితమప్యాకులీభవేత్, అతస్తేమమన్యపరత్వందర్శయితుంపరస్పందర్శ్యప్రవర్తతే | అనుమానికమపి అనుమాననిరూపితమపిప్రధానమేకేహంతాభి నాంశబ్దవచుపలభ్యతే | కాతకేహపర్యతే సమహతఃపరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషఃపర'ఇతితత్త్రయపవయన్నామానోయతగ్రామకాశ్యమహదవ్యక్తపురుషఃప్రృతిప్రసిద్ధాప్రవేషాప్రవృత్తిభిజ్ఞాయంతే, తత్రావ్యక్తమితిప్రృతిప్రసిద్ధైశ్చబ్దాదిహీనత్వాచ్చ నవ్యక్తమవ్యక్తమితిప్రస్తుతిసంభవాత్ప్రసిద్ధంప్రధానమభీభృతితైతస్యశబ్దవర్ణాదశబ్దత్వముపపన్నం, తదేవచజగతఃకారణం, శుక్రిప్రృతిన్యాయప్రసిద్ధిభ్యఇతిచేత్, నైతదేవం | నహ్యేతత్కాతకవాక్యంప్రృతిప్రసిద్ధయోమహదవ్యక్తియారప్తిత్వపరం | నహ్య

త్రావ్యక్తవదంపివయః | తత్త్రింప్రధానపరంపూర్వోక్తశరీరపరంవెతిప్రృతిప్రకరణాభ్యాంసంశయేపూర్వమప్రసిద్ధంబ్రహ్మపరత్వంయథావస్థాధ్యాయస్యదర్శితంతద్వదవ్యక్తవదమప్రసిద్ధప్రధానపరమితిపూర్వవక్షయతి | అనుమానికమితి | అపిశబ్దాద్భిప్రీతింగీకారేణాయమశబ్దత్వాక్షేపఇతిసూచయతి | ఏథాచబ్రహ్మప్రధానయోర్వికత్వేనకారణత్వాద్భిప్రీత్యజ్యేవవేదాంతానాంసమన్వయఇతినియమాసిద్ధిఃఫలం సిద్ధాంతేనియమసిద్ధిరితివేకః | వచచిచ్ఛాఖాదధికరణానామేతత్వాదసంగతీర్హ్యధ్యా, స్మృతక్రమరూఢిభ్యామవ్యక్తశబ్దఃప్రధానపరః | శబ్దస్పర్శాదిశూన్యత్వేనయోగసంభవాచ్చేత్యాహ | శబ్దాదితి || ప్రధానస్యవైదికశబ్దవాచ్యత్వేకాక్షతిరిత్యతహా || తదవేతి || 'అజామేకామిత్యాద్యాశుక్రిః "హీతుఃప్రకృతిరుచ్యత" ఇత్యాద్యాప్రృతిః, యదబ్బంతజడప్రకృతికమితిన్యాయః, తతోబ్రహ్మైవకారణమితిమతక్షతిరితిభావః | సూత్రేనశిష్టంవదన్సిద్ధాంతయతి || నైతదితి || ప్రధానంవైదికంనేత్యత్రతాత్పర్యాభావంహేతుమాహ || నహీతి | ననుప్రధానస్యాత్రప్రత్యభిజ్ఞానాద్వైదికత్వమిత్యతహా | నహ్యత్రేతి | ననుశబ్దప్రత్యభిజ్ఞాయావద్ధౌపిప్రత్యభి

జ్ఞాయత్యత్యాశంక్యయాగికాచ్యబ్రాహ్మణసతీనియామకేనాథవిశేషధీరిత్యాహ॥సచేతి॥ రూఢ్యాతధీరిత్యాశంక్యయాగిఃకిరీ
తాకికీస్తాద్రీవా, నాన్యత్యాహ॥నచేతి॥ద్వితీయంప్రత్యాహ॥యాత్మితి॥పురుషసంకతోనానాదివేదాధానిణాయహే
తుఃపుంమతేర్విదిత్యాదిత్యధః॥ యత్తుస్తాతకక్రిమప్రత్యభిజ్ఞయాక్రిమికాథఃస్తాతకపవేతితత్రాహ॥నచక్రి
మెతి॥నాన్తియాప్రత్యభిజ్ఞానశంకాయామసతీత్యనన్వయాన్నభోవ్యత్యాసేనాతయాప్రత్యతయాప్రవిరుద్ధస్యప్ర
త్యభిజ్ఞానేసతీత్యధః॥ పూర్వజ్ఞాతపదాధాన్యస్థానెతద్విరుద్ధాధజ్ఞానేసతీత్యాసృధీరాన్తిత్యనీదృష్టాంతమాహ॥న
సాతి॥ ప్రకృతేనాప్రవిరుద్ధజ్ఞానమిత్యాశంక్యప్రకరణాచ్ఛరీరజ్ఞానమప్రత్యాహ॥ పక్వీరణేతి॥శరీరమేతరూపకారణ
సాచ్యతేనన్వప్రంశరీరరూపకవిన్యప్రం, తస్యపూర్వవాక్యేఆత్మబుద్ధ్యోన్యస్థానసతీత్యాత్రాపిమధ్యస్థేనాన్యత్తశబ్దే
నగ్రహణాన్నప్రధానస్యవైదికత్వమితిసూత్రార్థః॥స్తార్తక్రమఃకిమితిన్యత్తవ్యత్యాశంక్యశ్రోతక్రమస్యప్రకరణా
న్యమగ్రహణబలవత్త్వాదిత్యాహ॥కుతత్యాదిత్యాహ॥తదుభయంవిచ్ఛిన్నోతి॥తథాహితి॥నూపకన్తిప్రస్సృత్యకల్పనా॥ప్ర

త్రయావృశంస్మృతిప్రసిద్ధంస్వతంత్రంకారణంత్రిగుణంప్రధానంతాదృశంప్రత్యభిజ్ఞాయతే, శబ్దమా
త్రంహ్యత్రాన్యత్తమితిప్రత్యభిజ్ఞాయతే, సచశబ్దోన్యత్తమితిన్యత్తమితియాగికత్యాదన్యప్రేక్షపిసూ
త్యైదుర్లభ్యేచప్రయుజ్యతే, నచాయంకన్తింశ్చేత్త్రార్థః॥ యాత్మప్రధానవాదినాంయాగీస్తాతకామే
వచారిభాషికీసతీనవేదాధానిణాపణికారణభావంప్రతిపద్యతే॥ నచక్రిమమాప్రసామాన్యస్యమానాథ
ప్రబోధోన్యత్యసతీతమాప్రత్యభిజ్ఞానై॥ నహ్యశ్చస్థానెగాంపత్యన్నశ్చోన్యమితియమాథోన్యవ
స్యతి॥ప్రకరణరూపణాయాంచాత్రనవరవరికల్పితంప్రధానంప్రతీయతే, శరీరరూపకవిన్యప్రకృహితేః॥
శరీరంహ్యత్రరకరూపకవిన్యప్రమవ్యక్తశబ్దేనపరిగృహ్యతే॥ కుతః, ప్రకరణార్పితేషాచ్య॥ తథాహ్య
నంతరాతీతోగ్రంథఆత్మశరీరాదీనాంరథిరథాదిరూపకన్తిప్రేందక్యయతి॥ “ఆత్మనంరథినంపిద్ధిశరీరంరథ
మేవతు॥ బుద్ధింతుసారథింపిద్ధిమనఃప్రగ్రహమేవచ॥ ఇంద్రియాణిహయానాహుర్విషయాన్తైషుగో
చరాః॥ ఆత్మేంద్రియమనోయుక్తంభోక్త్యాహుమన్జీషిణ”ఇతి॥ తైశ్చేంద్రియాదిభిరసంయతై
స్సంసారమధికచ్ఛతి॥ సంయతైస్త్యధ్వనఃపారం తద్విజ్ఞాఃపరమంపదమాహ్నీతీతదర్శయిత్వా, కింతద
ధ్వనఃపారంపిజ్ఞాఃపరమంపదమత్యస్యామాకాంతాయాం తేభ్యఏవప్రకృతేభ్యఇంద్రియాదిభ్యఃపరత్యై
నపరమాత్మాననుభవనఃపారంతద్విజ్ఞాఃపరమంపదందర్శయతి॥ “ఇంద్రియైభ్యఃపరాహ్యథాన్తేభ్యశ్చ
రంమనః॥ మనసస్త్రుపరాబుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మామహాన్మరః॥ మహతఃపరమవ్యక్తమన్యక్తాత్మరుషఃపరః॥ పు
రుషాన్నపరంకింధిత్యాకాష్టాసాపరాగతి”ఇతి॥ తత్రయపవేంద్రియాదయఃపూర్వస్యాం రథరూపకకల్ప
నాయామేశ్వదిభావేనప్రకృతాస్తవవేహపరిగృహ్యంతే॥ ప్రకృతహేనాప్రకృతప్రక్రియాపరిహారా
య॥తత్రేంద్రియమనోబుద్ధయస్తావత్పూర్వత్రేహవసమానశబ్దావప, అథాస్త్రయశబ్దాదయోవిషయా

గ్రహణాన్వేషరకనా॥ యదాబుద్ధిసారథిర్వివేకితదామనసేంద్రియహయాన్యవిషయమాగ్గాదాకర్షితియద్యవివే
కితదామనోరశనాబద్ధాంస్తేన్నగ్రహత్యయతీతిమనసఃప్రగ్రహత్వంయుక్తం॥ తేషుహయేషు, గోచరాన్తాత్మానా॥ నను
స్వత్యభిదాత్మనోభోగసంభవాతిగ్రంథాదినేత్యతలహ॥ ఆత్మేతి॥ ఆత్మాదేహః, దేహాదిసంగకల్పనయాభోక్త్యత్వంన
స్వతోన్యసంగత్వాదిత్యధః॥ అథునారథాదిభిర్గ్రంథవ్యంపదన్నాకాంతాపూర్వకముత్తరవాక్యముదాహరతి॥ తైశ్చేత్యా
దినా॥శరీరస్యప్రకృతత్యైవ్యవ్యక్తపదేనప్రధానంగృహ్యతామితిత్యతలహ॥తత్రయపవేతి॥ఎవంప్రకరణంశోధయిత్వా
శరీరస్యపరివేషమానయతి॥తత్రేంద్రియత్యాదినా॥ అథానాంపూర్వమనుక్తిశంకాంవారయన్మరత్వముపపాదయతి॥
అథాఇతి॥గృహ్యంతిపురుషపశుంబగ్ధంపతీగ్రహంఇంద్రియాః॥ తేషాంగ్రహత్వంవిషయాగీనం॥అసతీవిషయేతేషామకింధ
తార్తత్యాన్తే, తతోగ్రహభ్యఃత్రైష్టాలతిగ్రహవిషయాఇతిబృహదారణ్యకేత్రవగ్దాత్॥ పరత్వంత్రైష్ట్యాభిప్రాయం,

నత్వాంతరత్వేనేతిభావః। సవికల్పకంజ్ఞానంమనః, నిర్వికల్పకనిష్పయాత్మికాబుద్ధిః, అన్యశబ్దాత్సవబుద్ధేఃపరః, ప్రత్యభిజ్ఞాయతత్వతేషాః। హిరణ్యగర్భభేదేనప్రస్తుతవిషయవైత్యాసమష్టిబుద్ధిర్నచాసిత్యాహ॥ అథవేతి॥ మనసశక్తిః వ్యాపిభిభాషిస్త్యయః బ్రహ్మత్వభోగ్యవర్గాశ్రయః తాతాళికనిష్పయః కీర్తితః నియమనశక్తిః త్రైకాల్యనిష్పయః సందిగభివ్యంజికా చిదత్వస్తా అతస్సర్వాథాగ్రాహణీసమష్టిబుద్ధిరత్యథః। హిరణ్యగర్భస్వేయబుద్ధిరస్తీత్యత్రశ్రుతిమాహ॥ యథేతి॥ నన్వప్రకృతాసాక్ష్యముచ్యతేతదైవప్రధానేనకీమపరాద్ధమిత్యతహా॥ సాచేతి॥ హిరుక్వృక్షః। పూర్వంవ్యష్టిబుద్ధ్యభేదేనోక్తతతోభేదేనపరత్వముచ్యత్యత్యథః। తహిరథరథిసాక్ష్యాపరిశిష్టాస్యాతాంనే

ఇందియహయగోచరత్వేన నిర్దిష్టాదైహంచేందియభ్యుపరత్వమిందియాణాంచగ్రహత్వం విషయాణామిగ్రహత్వమితిశ్రుతిప్రసిద్ధేవిషయభ్యుత్పాదనసంపరత్వం, మనోమూలత్వాద్విషయేందియవ్యవహారస్య, మనసస్తుపరాబుద్ధిః, బుద్ధింహ్యరుహ్యభోగ్యజాతంభోక్తరముపసర్పతి, బుద్ధేరాత్మావహాస్వరోయస్సలక్ష్యానంరథినందిద్ధీతిరథిత్వేనోపక్షిప్తః, కుతః, అన్యశబ్దాన్సోక్తుశ్చభాగోపకరణాత్పరిత్యజ్యవపైః। మహత్వంచాస్యస్వామిత్వాదుపపన్నం। అథవా “మనోమహాత్మతిర్న హిహ్యపూర్వబుద్ధిఃఖ్యాతిరీశ్వరః। ప్రజ్ఞాసందివిత్తైస్త్వేవస్మృతిశ్చసరిత్యత” ఇతిస్మృతేః। “యోబ్రహ్మణందిగధాతిపూర్వంయోవైవేదాంశ్చప్రహిణోతితస్మాద్భవశ్రుతిః। యాప్రథమజస్యహిరణ్యగర్భస్యబుద్ధిస్ససర్వాసాంబుద్ధీనాంచరమాప్రసాదేనామహానాత్మైశ్చ్యుతే। సాచపూర్వత్రబుద్ధిగ్రహణేనైవగృహీతా సతహిరుగి శూణాపద్యతే, తస్మాదపిఅత్మదీయాభ్యుబుద్ధిభ్యఃపరతోపపదైః। ఎతస్మిన్స్తుపక్షేపరమాత్మవిషయేనైవపరేణపురుషగ్రహణేనరథినత్వేనోగ్రహణం ద్రష్టవ్యం, పరమార్థతత్పరమాత్మసిద్ధానాత్మనోర్భేదాభావాత్। తదేవంశరీరమైవైకంపరిశిష్యతే, తేష్యితరాణేందియాదీనిప్రకృతాన్యైవపరమవదదిదర్శయంచయాసమనుక్రామస్వరిశిష్యమాణేనానాన్యక్తశబ్దేనపరిశిష్యమాణం ప్రకృతంశరీరందర్శయతీతిగమ్యతే। శరీరేందియమనోబుద్ధివిషయవేదనాసంయుక్తస్యహ్యవిద్యావతోభాక్తుశ్శరీరాదీనాంరథాదిహాపకల్పనయాసంసారమోక్షగతినిరూపణేనప్రత్యగాత్మబ్రహ్మవిగతిహవిపక్షితా। తథాచ “ఏషసత్సేషుభూతేషుసూక్ష్మానప్రకాశతే, దృశ్యతేత్వగ్య్రయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శభీరితి। వైష్ణవస్యపరమపదస్యపరవగమత్వముక్త్యాతదవగమాథాంయోగందర్శయతి “యచ్చేద్యాత్మనసేప్రాజ్ఞాప్రద్యచ్ఛేద్యాసతత్త్వని, జ్ఞానమాత్మనిమహతినియచ్ఛేద్యచ్ఛేద్యాచ్ఛాంతతత్త్వనీతి। ఏతదుక్తంభవతివాచంమనసేసంయచ్ఛేతే। వాగాదిబాహ్యేందియవ్యాపారమున్నజ్యమనోమాత్రేణావతీత్యతే। మనోఽపివిషయవికల్పాభిముఖంవికల్పదోషదర్శనేనజ్ఞానశబ్దాదితాయాంబుద్ధావధ్యవసాయస్వభావాయాంధారయేత్। తామపిబుద్ధింమహత్యాత్మనిభోక్తర్యగ్య్రయాంవాబుద్ధౌసూక్ష్మాతాపాదనేననియచ్ఛేత్తహంతంత్వాత్మానంశాంత అత్మనప్రకరణవతివరస్త్విన్మురుషేపరస్యాంకాస్థాయాంప్రతిష్ఠాపయేదితి। తదేవంపూర్వాపరాలోచనాయాంనాన్త్యత్రపరపరికల్పితస్యప్రధానేస్యావకాశః॥

— సూ॥౨॥ సూక్ష్మంతుతదర్శత్వాత్॥ —

త్యాహ॥ ఏతస్మిన్ స్త్యైతి॥ అతోరథపరపరిశిష్టత్యాహ॥ తదేవమితి॥ తేషుపూర్వోక్తేషుపట్టుదాధేష్విత్వర్థః। పరిశేవస్యఫలమాహ॥ ఇతిరాణేతి॥ వేదోఽయమితిశేషః। దర్శయతిచేతిసూత్రభాగోవ్యాఖ్యాతః। కించబ్రహ్మత్వైకత్వపరేగ్రంథేభేదవాదినాం ప్రధానవాదినాంప్రధానస్యావకాశోనాస్తీత్యాహ॥ శరీరేత్యాదినా॥ భాగోవేదినా॥ తాతకగ్రంథస్త్రైకతాత్పర్యగూఢత్వజ్ఞైత్వజ్ఞానహేతుయోగవిధయోలింగానసంతీత్యాహ॥ తథాచైషత్యాదినా॥ అగ్య్రీసమాధిపరిపాకతా॥ వాగిత్యక్రద్వితీయాలోపశ్చాందస్య, మనసీదిర్ఘ్యం॥ ... *
౨౨

౨॥ శంకోత్తరత్వేనసూత్రంవ్యాచక్షే ॥ ఉక్తమేతదిత్యాదిసా ॥ కార్యకారణయోరభేదాన్ములప్రకృతివాచికావ్యక్తశబ్దేనవికారోలక్యతాభివ్యక్తః ॥ గోభిర్దోవికారైఃపయోభిః మగ్నరసోమం శ్రీశీతశ్రీతంకుర్యాదితియావత్ ॥ శ్రీభూపాకభితిథాలోద్గోటిమధ్యమపురుషబహువచనమేతత్ ॥ అవ్యక్తాత్మనాకార్యస్యావ్యక్తశబ్దయోగ్యత్వేనానమామాశుక్రిత్యేతి ॥ తహిప్రాగవస్థాయాం ఇదంజగత్ అవ్యాకృతమాసీత్ హాకిలేత్యభః ॥ బీజయాపాశక్తిఃసంహారస్తవస్థం ॥ ... *
 ౩॥ అపసద్ధాంతశంకోత్తరత్వేనసూత్రంవ్యాచక్షే ॥ అత్రాహేత్యాదిసా ॥ తహిప్రాగవస్థాయాం అపసద్ధాంతసూక్ష్మశబ్దేనప్రాగవస్థాభ్యుపగమేనతిశ్రుత్వరేకత్వితాత్పర్యమ్యేన్యంగీకారాన్నాపసద్ధాంతభిత్వాహ ॥ అతోద్భవతభిత్వాదిసా ॥ కూలస్థ

ఉక్తమేతద్భక్తిరణమోశేషభ్యాంశరీరమవ్యక్తశబ్దంనప్రధానమితి, ఇదమిదానీమాశంక్యతే కథమవ్యక్తశబ్దార్హత్వంశరీరస్య, యావత్తాఘాలత్వాత్ప్రసృప్తతరమిదంశరీరంవ్యక్తశబ్దార్హమస్పష్టవచనప్రవ్యక్తశబ్దభితి ॥ అతః ఉత్తరముచ్యతే ॥ సూక్ష్మంత్వహకారణాత్మనాశరీరంవిచ్యతే, సూక్ష్మస్యావ్యక్తశబ్దార్హత్వాత్ ॥ యద్యపిస్థూలమిదంశరీరంనస్వయమవ్యక్తశబ్దమర్హతితథాపితస్యత్వారంభకం గూఢసూక్ష్మమవ్యక్తశబ్దమహతి, ప్రకృతిశబ్దశ్చవికారేవృప్తః 'యథాగోభిశ్శ్రీశీతమత్సరిమితితథాశ్శ్రుతిశ్చ' 'తద్భేదంతహ్యవ్యాకృతమాసీ'దితి ॥ ఇరమేవవ్యాకృతంనామరూపవిభిన్నంజగత్ప్రాగవస్థాయాంపరివ్యక్తవ్యాకృతనామరూపం బీజశక్త్యవస్థమవ్యక్తశబ్దయోగ్యందర్శయతి ॥ ... *

—* సూ॥౩॥ తదగ్నిత్యాదర్థవత్ ॥ *

అత్రాహ, యదిజగదిదమసభివ్యక్తనామరూపంబీజాత్మకంప్రాగవస్థమవ్యక్తశబ్దాహామభ్యుపగమ్యేత, తదాత్మనాచశరీరస్యావ్యవ్యక్తశబ్దాహాత్వంప్రతిజ్ఞాయతే ॥ సమీపర్హిప్రధానకారణవాదఎవంసత్యావద్యేత ॥ అస్మైవజగతః ప్రాగవస్థాయాఃప్రధానత్వేనాభ్యుపగమాదితి ॥ అతోద్భవతే, యదివయంస్వతంత్రాంకాంచిత్వాగ్రవస్థాంజగతఃకారణత్వేనాభ్యుపగమ్యేమప్రసంజయేనతదాప్రధానకారణవాదంపరమేశ్వరాగ్నినాప్సియనుస్తాభిఃప్రాగవస్థాజగతోద్భవకమ్యతేనస్వతంత్రా ॥ సాచావశ్యమభ్యుపగంతవ్యా అర్థఃపఠిహిసా ॥ సహితయాచినాపరమేశ్వరస్యశ్రీప్రసృప్త్యంసిద్ధ్యతి, శక్తిరహితస్యతస్యప్రసృప్త్యనుపపత్తేః ॥ ముక్తానాంవపునరనుష్ఠితి, విద్యయాతస్యాబీజశక్తేర్దాహాత్ ॥ అవిద్యాత్మికాహిసాబీజశక్తిరవ్యక్తశబ్దదేహ్యాపరమేశ్వరాశ్రయామామాయామయీ మహాసుషుప్తిర్యస్యాంస్వరూపప్రతిబోధకహితాత్మైరతేసంసారిణోజీవాః ॥ తదేతదవ్యక్తంయదిదాకాశశబ్దనిర్దిష్టం'ఎనత్ప్రస్తుఖల్పతరేగాద్వాకాశరూపతత్త్వహాశ్రయేతిశ్రుతే ॥ క్వచిత్తురశబ్దోదితం 'అక్షరాగ్నరతఃపర'భిశుక్రితేః ॥ క్వచిన్ద్రాయెతిసూచితం 'మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్ద్రాయినంతుమహేశ్వర'మితిమంత్రవర్ణాత్ ॥ అవ్యక్తాహిసామాయాతత్త్వస్యస్వనిరూపణస్యాశక్యత్వాత్ ॥ తదిదంమహతఃపరమవ్యక్తమిత్య

అన్యథాసంప్రసృప్త్యసిద్ధ్యథమవిద్యాస్వీకార్యేత్యక్తంబంధముక్తివ్యవస్థాభామపిసాస్వీకార్యత్యాహాముక్తినామితి ॥ యన్నాకాన్యక్తిసాస్వీకార్యాతాంచిత్వేనసృష్టేముక్తావాంపునరన్యంధావతైరిత్యర్థః ॥ తస్యాపరకల్పితసస్యస్వతంత్రప్రధానాదైవలక్యమహా ॥ అపిద్యేత్యాదిసా ॥ మాయామయీప్రసిద్ధమాయోపమితాలోకమాయావివోమాయావత్సరతంత్రేత్యభః ॥ బీజభేదోపాధితేనాపిసాస్వీకార్యత్యాహా ॥ మహాసుషుప్తిరితి ॥ బుద్ధ్యామ్యుపాధిభేదాజ్జీవాభితిబహూక్తిః ॥ అవిద్యాయాంశుక్రిమస్యాహ ॥ తదేతదితికాశహేతుత్వాదాకాశః ॥ జ్ఞానంచినాలంతాభావాదక్షరం ॥ విచిత్రకారిత్యాన్ద్రాయెతిభేదః ॥ ఇదాగ్నిమవిద్యాయాప్రస్తుభేదాన్యత్వాభ్యామనిర్వాచ్యత్వేనావ్యక్తశబ్దాహాత్వమాహ ॥ అవ్యక్తైతి ॥ తస్యమహతఃపరత్వంకథమిద్యతేతహ ॥ తదిదమితి ॥ యదాబుద్ధిమహాంస్తదాతథేతుత్వాగ్నిరత్వమిత్యన్యః ॥

ప్రతిబింబస్యోపాధివరతంత్రత్వాదుపాధేః ప్రతిబింబాత్పరత్వమానా॥ యద్యత్ప్రతి॥ హేతుంస్ఫుటయతి॥ అపిద్యోతి॥
 అవ్యక్తస్యవరత్వేపిశరీరస్యకింబాతంతదాహ॥ తచ్ఛేతి॥ సప్తింద్రియాదీనామభ్యుక్తాభేదాదవ్యక్తత్వంపరత్వంపక్షే
 మితిసోద్యతేతత్ప్రామా॥ సత్యవీతి॥ సూత్రద్వయస్యవృత్తికృద్వ్యాఖ్యానముద్ధావయతి॥ అన్యేత్ప్రతి॥ పంచీకృతభూ
 తానాంసూత్రైశ్చ అవయవాః స్థూలదేహీరంభకాః॥ సూక్ష్మశరీరంప్రతిబింబంఽస్యాశ్రయత్వేననియతమస్తీతివత్స్య
 తే॥ దేహంతరప్రాప్త్యాతేనయ్యుక్తిగచ్ఛతిపరలోకమిత్యథాః॥ కథంతస్యమహతోజీవాన్సరత్వమిత్యాశంక్యద్వితీయ
 సూత్రంవ్యాచక్షే॥ తదగ్నితత్వాద్యైతి॥ అథవదితిసూత్రస్థపృష్టాంతమాహ॥ యతేతి॥ తద్వ్యాఖ్యానందూషయ
 తి॥ తైరితి॥ అవ్యక్తపరబలాన్ప్రకృతమపిస్థూలంశ్యత్యత్యతిశంకతే॥ ఆత్మాతస్యేతి॥ ఏకాగ్రబోధకానాంశబ్దానాం
 మిథుకాంక్షయైకస్యాంబుద్ధావారూఢత్వమేకవాక్యతా, తవమతేతస్యాఅభివాత్య-తోధకబోధఇతిసమాధత్తే॥ నే

త్వం అవ్యక్తప్రభవత్వాత్ప్రమాతః, యదాహౌరగ్యగర్భిబుద్ధిర్నమా, యదాతుజీవోమహాంస్తదావ్య
 వ్యక్తాగ్నితత్వాజ్జీవభావస్యమహాతఃపరమవ్యక్తమిత్యత్వం॥ అవిద్యావ్యావ్యక్తం, అవిద్యావత్త్వేచజీవ
 స్యసర్వస్సంవ్యవహరస్సంతతోవర్తతే॥ తచ్చావ్యక్తగతమహాతఃపరత్వమభేదోపచారాత్తద్వికార
 శరీరేపరిత్యజేతి॥ సత్యపిశరీరవిదింద్రియాదీనాంతద్వికారత్వావిశేషశరీరస్యైవాభేదోపచారాద
 వ్యక్తశబ్దత్వేనగ్రహణమింద్రియాదీనాంస్వశబ్దేరేవగృహీతత్వాత్, పరిశిష్టత్వావ్యవహరస్య॥ అన్య
 తువణాయతి, ద్వివిధంహిశరీరంస్థూలంసూక్ష్మంచ॥ స్థూలంయదిదముపలభ్యతే॥ సూక్ష్మంయదంత
 రత్రవత్స్యతే, తదంతరప్రతిపత్తౌరంహతిసంపరివృత్తిః ప్రశంబరూపణాభ్యామితి॥ తచ్ఛోభయమపిశరీ
 రమపిశేషాయుర్వరంభత్వేనసంకీర్తితం, ఇహతుసూక్ష్మమవ్యక్తశబ్దేనపరిగృహ్యతేసూక్ష్మస్యావ్యక్త
 శబ్దాహత్వాత్ తదగ్నితత్వాచ్చ బంధమోక్షవ్యవహరస్యజీవాత్తస్యవరత్వం, యథా అథాగ్నిన
 త్వాదింద్రియవ్యాపారస్యేంద్రియేభ్యఃపరత్వమద్ధానామితి॥ తైస్త్వైతద్వ్యక్తవ్యమపిశేషేణశరీరద్వ
 యస్యపూర్వప్రభత్వేనసంకీర్తితత్వాత్, సమానయోఃప్రకృతత్వపరిశిష్టత్వయోఃకథంసూక్ష్మమేవ
 శరీరమహాగృహ్యతేనపునస్థూలమపీతి॥ ఆత్మాతస్యాథంప్రతిపత్తుంప్రభవామోనామ్నాతంపర్యను
 యోక్తం, ఆత్మాతంచావ్యక్తవదంసూక్ష్మమేవప్రతిపాదయతుంశక్నోతేనెతరద్వ్యక్తత్వాత్తస్యేతిచే
 న్న ఏకవాక్యతాగ్నితత్వాదథప్రతిపత్తిః॥ సహిమేపూర్వోద్ధరేఆత్మాతే ఏకవాక్యతామనావద్యకం
 చిత్తథంప్రతిపాదయతి, ప్రకృతమాప్రకృతప్రక్రియాప్రసంగాత్॥ నచాకాంక్షామంతరేణైక
 వాక్యతాప్రతిపత్తిరస్తి, తత్ప్రావిశిష్టయాంశరీరద్వయస్యగ్రాహ్యత్వాకాంతోఽహంయథాకాం
 డంసంబంధేనభ్యవగమ్యమానే ఏకవాక్యతైవబాధితాభవతి కుతఆత్మాతస్యాథస్యప్రతిపత్తిః॥ న
 చైవంమంతవ్యంమశ్నోథత్వాత్సూక్ష్మస్యైవ శరీరస్యహగ్రహణం, స్థూలస్యతుద్వప్రబీభత్సతయాను
 శోధత్వాగ్రహణమితి॥ యతోవై వెహశోధనంకస్యదిద్వవత్స్యతే, సహ్యశ్రశోధనవిధానికించిదాభ్యా

తి॥ తాంవివాద్యర్థభీకింసస్యాదిత్యతతహ॥ సహితి॥ శరీరశబ్దేనరూఢ్యాస్థూలంప్రకృతంతస్యహనిరప్రకృతస్యభూత
 సూక్ష్మస్యావ్యక్తవదేనగ్రహణమన్యాయంసస్యాదిత్యర్థః॥ అప్తేకవాక్యతేత్యతతహ॥ సచేతి॥ తతఃకింతత్రామా॥ త
 తేత్రితి॥ ఆకాంక్షయావైక్యేకవాక్యత్వేనప్రకృతంశరీరద్వయమవ్యవ్యక్తిపదేనగ్రాహ్యమాకాంతో యాస్తుల్య
 త్యాదితిభావః॥ అనాత్మశ్చయత్కుద్ధిః తదర్థంసూక్ష్మమవాకాంక్షితంగాగ్రహ్యం॥ తస్యసూక్ష్మత్వేనాత్మాభేదేనగృ
 హీతస్యదుశ్శోధత్వాత్, స్థూలస్యనుష్టదౌగ్ధంధ్యాదినాలకునాదివదనాన్త్యన్త్యన్త్యైరాగ్రహయోస్సులభాత్వాదిత్యంకతే॥
 సచేతి॥ దృష్టాదీభ్యాన్మనాయస్త్రికతస్యభావప్రయత్నార్థః॥ సూషయతి॥ యత్యితి॥ వైరాగ్యాయశుద్ధిత్రనవివ
 క్రితా విధ్యభావాత్॥ కింతువైష్ణవంపరమంపదంవివక్షితమితిగర్వనాథంప్రకృతంస్థూలమేవావ్యక్తపదేనగ్రాహ్య

మితీభావః కింఽసూక్ష్మస్యలింగాంతఃపాతినభ్యంబ్రియాదిగ్రహణేనైవగ్రహణాన్నవృథావ్యక్తశరీరపదాభ్యాంగ్రహః
అభ్యుపేత్యాహ || సర్వభేతిఃస్థూలస్యసూక్ష్మస్యచాగ్రహాపీత్యథాః || తథానామేతి || సూక్ష్మమేవావ్యక్తమస్త్యిత్వద్భేతిః ||

౪ || అత్రావ్యక్తంప్రధానంనేత్యత్రహత్వంతరథాభావసూత్రం || జ్ఞేయత్వేతి || సత్త్వాదిగుణరూపాద్విధా
నాత్పురుషస్యాంతరంభేదప్రస్యజ్ఞానాదిత్యద్భేతిః || సహితక్యమితదవద్భిః ప్రధానంజ్ఞేయత్వేనప్రత్యగతభితిసంబంధః || నకే
వలంభేనప్రతియోగిత్యేనప్రధానస్యజ్ఞేయత్వంచైతిప్రతిపత్తిః || కింతుతస్యోపాసనయాణిమాదిహృదయైవపీత్యాహ || క్వచి
న్వేతి || జ్ఞానవిధ్యభావైవ్యక్తవదజస్యజ్ఞానగమ్యత్వమాధికంజ్ఞేయత్వమస్త్యిత్వతమా || నచానుపదిష్టమితి || ఉపదిష్టం

తమస్తానంతరనిధిప్రత్వాస్తుకిం తద్విద్యోఃపరమంపదమితి ఇదమహవివక్ష్యతే | తథాహీదమస్తాన్న
రమిదమస్తాన్నరమిత్వత్ప్రపురుషాన్నవరంకించిదిత్యాహ | సర్వభాషిత్యానుమానకనిరాకరణోపప
త్యైస్తథానామాస్తు ననఃకించిద్భద్యతే || *

— ❁ సూ || ౪ || జ్ఞేయత్వావచనాద్భు || ❁ —

జ్ఞేయత్వేనవసాంప్రయ్యఃప్రధానంప్రత్యతగుణపురుషాంతరజ్ఞానాత్మైవల్యమితివదద్భిః, సహిగుణస్య
రూపమజ్ఞాత్వాగుణేభ్యఃపురుషస్యాంతరంశక్యంజ్ఞాతుమితి | క్వచిద్వఃస్థూతిపిశేషప్రాప్తయైప్రధానం
జ్ఞేయమితిన్నరంతి | నచేదమహావ్యక్తంజ్ఞేయత్వేనోచ్యతే, పదసూత్రంహ్యవ్యక్తశబ్దోనేహావ్యక్తంజ్ఞాత
వ్యముపాసితవ్యంచేతివాక్యమస్తే | నచానుపదిష్టంపదాన్తజ్ఞానంపురుషార్థమితశక్యంప్రతిపత్తుం, తస్మా
దపినావ్యక్తశబ్దేనప్రధానమభిధేయతే | అస్మాకంతురథయాపక్ష్లేప్రశరీరాద్యసుసరణేనవిష్టోరేవపరమం
పదందర్శయితుమయమువన్యాసశక్యనవద్యం || *

— ❁ సూ || ౫ || వదంతిచెన్నప్రాజ్ఞోహిప్రకరణాత్ || ❁ —

అత్రాహసాంఖ్యోజ్ఞేయత్వావచనాదిత్యసంధంకథంశూక్రియతేహ్యుత్తరతాగ్రివ్యక్తశబ్దోదితస్య
ప్రధానస్యజ్ఞేయత్వవదనం 'అశబ్దమస్పర్శమకూషమవ్యయం తథారసంశ్లేషమగఃఘవచ్చయత్', అ
నాద్యసంతంమహతఃపరంధృవంనిచాయ్యతంమృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే'ఇతి | అత్రహియాద్యశంశబ్దా
దిహీనంప్రధానంమహతఃపరంప్రృతా నిరూపితంతాదృశమేనచాయ్యత్వేననిధిప్రప్తం, తస్మాత్ప్రధాన
మేవేదంతదేవావ్యక్తశబ్దేననిధిప్రప్తమితి, అత్రబ్రూమః | నేహప్రధానంనిచాయ్యత్వేననిధిప్రప్తంప్రాజ్ఞో
హీహపరమాత్మనిచాయ్యత్వేననిధిప్రప్తమితివ్యతే | కుతః, ప్రకరణాత్ | వీక్ష్యస్యహిప్రకరణంవిత
తంవర్తతే 'పురుషాన్నవరంకిందిత్వా కాస్తాసాపరాగతి'రిత్యాదిదర్శనాత్ 'ఎవసర్వేషుభూతేషుగూ
ఢోన్మానప్రకాశతే'ఇతిచదుజ్ఞానత్వవదనైతత్యైవజ్ఞేయత్వాకాంక్షణాత్ 'యచ్చేద్యాజ్ఞససీప్రా
జ్ఞ'ఇతిచతద్జ్ఞానాయైవరాగాదిసంయమస్యవిహితత్వాత్ప్రత్యుత్తముః | ప్రమోక్షణఫలత్వాత్ | సహిప్ర
ధానమాత్రంనిచాయ్యమృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే'ఇతిపాంప్రయివ్యతే | చేతనాత్మజ్ఞానాద్ధిమృత్యుము
ఖాత్ప్రముచ్యతే'ఇతితేమామభ్యవగమః | సర్వేషుపదేదాంతేషుప్రాజ్ఞస్యైవాన్యహోఽశబ్దాదిధర్మః

హిజ్ఞానంఫలపదేతిజ్ఞాతుం శక్యంఽస్ఫులసోపదేశాయోగాద వ్యక్తస్యచ జ్ఞానామపదేశాత్ఫలజ్ఞానగమ్యత్వాసిద్ధిరీత్య
థాః | ఫలితమాహ || తస్మాదితి || పాంఖ్యప్రసఫలజ్ఞానగమ్యత్వావచనాచ్చేత్యథాః | ననుశరీరస్యాపిజ్ఞేయత్వానుతైక
తమహగ్రహణంతతాగ్రిహ | అస్మాకంత్వితి || అస్తిన్నతేపిస్త్వాభ్యవదన్యైకన్యైవజ్ఞేయత్వాత్తద్దర్శనార్థమవ్యక్తవదన
శరీరవన్యాసోయైవక్షత్యథాః || *

౫ || సాధారణశబ్దమాత్రాన్నప్రధానస్యప్రత్యభిజ్ఞాస్తాత్తరింగస్యానుత్తరానియామకా భావాదితితాత్పర్యం
గోత్రీమాశంక్యనిషేధతి | వదంతి | అత్రహియాద్యశమేవనిష్ఠమిత్వవన్యయః, స్పష్టమవ్యతే || *

౬॥ కించాత్రకతవల్ల్యాం ప్రధానస్య ప్రశోఽతరయోరసత్త్వస్య గ్రహణమిత్యాహ॥ త్రయాణామితి॥ మృత్యు నానదితేతసంప్రతితీన్వరాన్వృణ్మిష్యేత్పుత్రేత్రయాణామేవ ప్రశోఽనదితేతసాకృతః ఉపన్యాసశ్చమృత్యునాకృతో నాన్వసృత్యుక్తః । ప్రశోఽత్రయంక్రమేణవరతి॥ తత్రతావదితి॥ హేమ్యుతోఽసమహ్యంక త్వవర్తప్త్యంస్వర్గహేతుమ గ్నింప్రసరిపృతేమృతేదహాదన్యోఽస్థినవేతిసంశయోఽస్తి అతఏతదాత్మతత్త్వంసందిగ్ధంజాణీయామిత్యర్థః । క్రమే నోఽతరత్రయమాహ॥ ప్రతిపచనమపీతి॥ లోకహేతువిరాడాత్సకోపాస్యత్వాఽఽకాదిప్రతోఽగ్నిప్రంమృత్యుగువా చ॥ నదితేతసేయాస్సృరూపతోయావతీసుంఖ్యాతోయథావాక్రమేణాగ్నిస్థీయతేతత్సర్వమువాచేత్యుక్తః । హంతే దాణీంబ్రహ్మనత్యోమీతిబ్రహ్మనాశ్యేనజీవప్రశోఽద్వ్యవహితమపియథాచమరణంప్రాప్యేత్యాదివాక్యం జీవవిషయ శ్చనఖిలవ్యతే, తస్మాన్నప్రధానస్యాత్రజ్ఞేయత్వమన్యక్తకబింధిఃప్రత్యంవా॥ ... *

— త్రయాణామేవచైవముపన్యాసఃప్రశోఽత్త్వేతి —

ఇతశ్చనప్రధానస్యాన్యక్తకబివాచ్యత్వంజ్ఞేయత్వంవాయస్తాత్ప్రయాణామేవదాహానామగ్నిజీ వవరమాత్మనామస్త్రీకృంఠేకతఽగ్నిషువరప్రధానసామధ్యాద్వక్తవ్యతయోపన్యాసోఽవ్యత్యతే, తద్విష యవివచప్రశోఽః, నాతోఽన్యస్యప్రశోఽఉపన్యాసోవాప్తి । తత్రతావత్ సమ్యగ్నింస్వర్గ్యమశ్యేషి మృతోఽప్రమాహితంత్వదానాయమన్యోమిత్యగ్నివిషయఃప్రశోఽః । యేయంప్రతేవిదికిత్సామను ష్యేస్తీత్యేకేనాయమస్తీతిచైకే, ఏతద్విద్యామనుశిష్టస్త్వయాహంవరాణామేషవరప్రృతీయఃఇతిజీవ విషయః । అన్యక్తకన్యక్తాభ్యామన్యక్తాస్మాత్కృతాకృతాత్, అన్యక్తకృతాచ్చభవ్యాచ్చ యతత్సర్వసితద్వదేతివరమాత్మవిషయః । ప్రతిపచనమపి లోకాదిమగ్నింతమువాచతస్త్రేయాశ్చిష్టతా యావతీర్యాయథావేత్యగ్నివిషయం । హంతతత్తదంప్రవత్యోమిగుహ్యంబ్రహ్మసనాతనం, యథాచ మరణంప్రాప్యాత్సభవతిశాతమ, యోనిమన్యేప్రవద్యంతేకరీరత్వాయదేహినః, స్థాణుమన్యేఽను సంయంతియథాకర్మయథాశ్రితమితివ్యవహితంజీవవిషయం । సజాయతేమియితేవాఽపశ్యేత్వా దిలహుప్రపంచంవరమాత్మవిషయం । నైవంప్రధానవిషయఃప్రశోఽస్తి అపృష్టత్వాదనువన్యసనియత్వం తస్యేతి । అగ్రాహ, యోయమాత్మవిషయఃప్రశోఽయేయంప్రతేవిదికిత్సామనుష్యభికింసపచాయ మన్యక్తకన్యక్తాభ్యామన్యక్తాభిపునరనుకృత్యతే, కించాతతోఽన్యోఽయమపూర్వఃప్రశోఽఉత్థాప్యత ఇతి । కించాతస్సేవనాయంప్రశోఽపునరనుకృత్యతఇతియమ్యచ్యేతతదాద్వయోరాత్మవిషయయోఃప్రశో యోరేకతావతైరగ్నివిషయఆత్మవిషయశ్చద్వావేవప్రశోఽవ్యత్యోనవత్తవ్యం త్రయాణాంప్రశోఽప న్యాసావితి । అథాన్యోఽయమపూర్వఃప్రశోఽఉత్థాప్యతఇతియమ్యచ్యేతతతోయత్రేవవరప్రధానవ్యతి రేకేణప్రశోకల్పనాయానుదోషః, ఏవంప్రశోఽవ్యతిరేకేణాపి ప్రధానోపన్యాసకల్పనాయానుదోష స్స్యాదితి, అతోఽవ్యతే । నైవంవయమిహవరప్రధానవ్యతిరేకేణప్రశోఽకంఽత్యల్పయామః, వాక్యో

ముత్తరంయోగ్యత్వాదిత్యర్థః । వాక్యార్థప్ర ఆర్జమరణంప్రాప్యయథాభవతితథావత్యోమీతిప్రతిజ్ఞాయజీవప్రశో సోఽత్తరమాహ॥యోనిమితి॥చరాచరదేహప్రాప్తానిమత్తమాహ॥యతేతి॥ శ్రుతముపాసనం । సూత్రేఆద్యశ్చకారో యిత్యభ్యర్థే । ఏవంత్రియాణామేవోపన్యాసఃప్రశోఽప్యయతః అతోనప్రధానమన్యక్తమితిసూత్రయోజనా । ఉత్తార్థం నూత్రనూఽపితి॥అగ్రాహేతి॥ ఏకఃప్రశోఽవ్యప్రశోఽవేతిపక్షద్వయేఫలంబృచ్చయితి । కించాతఇతి॥ సప్తమ్యుక్తేతసః । అన్యవపక్షద్వయేపిమిత్యుక్తః । ప్రశోఽవ్యసూత్రాసంగతిః, ఇదేప్రధానస్యశ్రోతత్వసిద్ధిరితిపూర్వవాద్యాహ॥ సపితేత్యాదినా॥ ప్రశోఽవ్యపక్షమూదాయసిద్ధాంత్యాహ॥ అతోఽవ్యతఇతి॥ యేనప్రధానసిద్ధిస్స్యాదితిశేషః । చను థాప్రశోకల్పనావరప్రత్యోపక్రమవిరోధస్స్యాదితివ్యుక్తేతి॥ ఏకేత్యాదినా॥ వరప్రధానముపక్రమేయస్యాసాప్ర

హితాయయమలోకం ప్రతిప్రేషితాయ' ఇతః పునర్నర్మలోకం పాశ్రీప్తస్య మమపితాయథాపూర్వం సుమనాస్సృజిత
 ప్రభమం వక్త్రే । ననుద్వితీయవరోజీవద్యాత్మతీయో బ్రహ్మవిద్యేతి ప్రశ్నభేదః కిం స్యాదిత్యతతహ ॥ యేయమితి ॥ పౌ
 తత్తత్త్వప్రమ్యత్యతీయతోస్త్వీలింగాజ్జీవాత్మవిద్యేవత్మతీయోవరభివ్యక్తః । ఏవం వాక్యోపక్రమే సతి ప్రశ్నాంతరం
 నయ్యుత్పత్త్యాహ ॥ తత్రైతి ॥ మరణభర్తాస్యస్మర్మలించాభ్యాం ప్రప్త్యయోర్నీవేశ్వరయోర్భేదాత్ప్రశ్నభేదసిద్ధ్యా
 క్యభేదో యుత్పత్తిశంకతే ॥ నన్విత్యాదిహ ॥ గోవరత్వాదాశ్రయత్వాత్ । నకేవలం ప్రప్త్యభేదాత్ప్రశ్నభేదః కింతు
 ప్రశ్నవాక్యయోగస్సవృత్త్యాభావాదపీత్యాహ ॥ ప్రశ్నచ్ఛాపేతి ॥ ప్రప్త్యభేదోఽస్థితభివరహితీ ॥ సత్యాదినా ॥ కిం
 బ్రహ్మప్రశ్నైశ్చ నన్వదినిషేధేన జీవస్వరూపం వదాయమస్తయోకై క్యం సూచయతీత్యాహ ॥ ఇహచాన్యత్రైతి ॥ తస్మి
 షేదవాక్యాజ్జీవోద్ధరసిద్ధ్యాతతహ ॥ సతీతి ॥ భాగీయుక్తః, తస్మాదవిద్యయా జీవస్వప్రాప్తజన్మాదినిషేధేన స్వరూపము

పరమసామన్యతే । వరప్రదానోపక్రమాహివృత్తునదితేతస్సంవాదకుః పావాక్యప్రశ్నత్రిరాస
 మాత్మైః కరవల్లీ నాంలక్ష్మ్యతే । వృత్తుః కిలనదితేతసేతి ప్రాప్తహితాయప్రస్వగాన్వీకృతా, నదితతాః
 కిలతేహం ప్రభమేనవరేణపితస్సంసన్యంవక్త్రే, ద్వితీయనాగ్నివిద్యాం, తృతీయనాగ్నివిద్యాం, యేయం
 ప్రైతత్తీవరాణామిషవనస్థుతీయభిలింగాత్ । తత్రయద్యన్యత్రధర్మవిత్వవ్యోఽయమపూర్వః ప్ర
 శ్నోద్ధర్మాప్యేతతలోపేతప్రదానకృతిరేకాణామిప్రశ్నకల్పనాద్వాక్యంబాధ్యత । నను ప్రప్త్యభేదాదపూ
 ర్యోఽయం ప్రశ్నోద్ధర్మమిషహతి, పూర్వోహిప్రశ్నోజీవవిషయః, యేయం ప్రైతేపిదిత్వామనుష్యే
 ఽస్తి నాస్తితిపిదిత్వాభిధానాత్, జీవభర్తాదిగోవరత్వానాగ్నివిత్వవిత్వప్రశ్నమర్హతి, ప్రా
 జ్ఞప్రభర్తాస్యతత్వాదన్యత్రధర్మవిత్వప్రశ్నమర్హతి, ప్రశ్నభావ్యాదసమానాలక్ష్మ్యతేపూర్వస్య
 ప్రశ్నస్యాస్తిగ్నాస్తిత్వవిషయత్వాదుత్తరస్యధర్మవిత్వతః ప్రవిషయత్వాచ్చ, తస్మాద్విత్వభిజ్ఞా
 నాభావాత్ప్రశ్నభేదః, నపూర్వవ్యేవోద్ధరప్రానుకర్షణమితీతేన్న, జీవప్రాజ్ఞయోరేకత్వాభ్యుప
 గమాత్ । భవేన్విద్యభేదాత్ప్రశ్నభేదోయన్యవ్యోజీవః ప్రాజ్ఞాత్వాన్యత్, నత్వన్యత్వమస్తితత్త్వ
 మసీత్యాదిప్రశ్నంతరేన్యః । ఇహచాన్యత్రధర్మవిత్వప్రశ్నస్సప్రశ్నవచనం నజాయతేమ్రయితే
 వాపివర్జ్యవిరజ్జనురణప్రతిషేధేనప్రతిపాద్యమానంశరీరపరమేశ్వరయోశిభేదందర్శయతి । సకీహి
 ప్రసంగేప్రతిషేధోభాగీభవతి । ప్రసంగశృంగత్వమరణయోగ్యతీరస్సంస్పృశ్యాచ్ఛాతీరస్యభవతీనపరమే
 శ్వరస్య । తథా 'స్వప్నాంతంజాగరితాంతంబోధాయేనానువశ్యతి, మహంతంభుమాత్సానంకుత్వా
 క్షీరోశ్శోచతీతిస్యవృజాగరితవశోజీవవ్యైవమహత్త్వవిభుత్వవిశేషణస్యనననశోకవిచ్ఛేదందర్శయ
 న్నపాజ్ఞాదన్యోజీవభివర్ణయతి । పాజ్ఞాజ్ఞానాద్విశోకవిచ్ఛేదభివేదాంతసిద్ధాంతః । యదే
 దేహతత్ముక్తయనముక్తతదన్వహ, మృత్యోస్సమృత్త్యమాహ్నోతి యథానానైవశ్యతీతి జీవపా
 జ్ఞభేదవృష్టివృష్ణదతి । తథాజీవవిషయస్యాస్తిత్వనాస్తిత్వప్రశ్నస్యానంతరమన్యంవరంనదితతోవృ

త్తమన్యకః । కింజీవోబ్రహ్మభిన్నః మోక్షహేతుజ్ఞానవిషయత్వాన్యోన్యమవిత్వాహ ॥ తథాస్యపైతి ॥ అంతో
 బ్రహ్మయేనసాక్షిణాప్రమాతావశ్యతీతమాత్మానమితీసంబంధః । హేతోరప్రయోజకత్వమాశంక్యతమేవవిద్యేత్యా
 దిసూత్రేఽరోధమాహ ॥ ప్రాజ్ఞైలికించాభేదముత్త్వాభేదస్యనిందితత్వాదభేదవిషయత్యత్యాహ ॥ తథేతి ॥ ఇహచాహియ
 న్నైతన్యంతరేవాఘుప్రమాద్యాదా, ఎవమిహాఖండైకరసేబ్రహ్మణియోనానైవమిథ్యాభేదంవశ్యతీసభేదదర్శమరణా
 ద్మరణం ప్రాప్తోతిసంసారభయాన్మముచ్యతేత్యన్యకః । కింజీవప్రశ్నానంతరంతందుర్దశమితియదుత్తరమువాచకే
 నాపున్దరేణాభేదగమ్యత్యతిసంబంధః । ప్రక్షిప్తిశ్చయోః ప్రశంసయాపిలింగేనవృత్తస్యజీవస్యాదర్శభ్యవ్యోర
 నాద్భిగ్నోత్పత్తిసిద్ధిరీత్యాహ ॥ అన్యంవరమిత్వాదినా ॥ పుత్రాదికంవృణోష్యత్యైపివిషయాంస్తుద్భిక్తత్యాత్మజ్ఞానా

న్నచచాల 'నాన్యంతస్మిన్నవిదేతావ్యుత' ఇతి శ్రవణాత్ । తదాసంతుష్టో యోగ్యుః ప్రయోగ్యుః తైవపీయతి
 తిభోగాపవగమాద్దయోరైవలక్షణ్యంప్రతిజ్ఞాయ । 'మూరమేవేవరితేఽఘాతీ అవిద్యాయాచవిద్యే'తిదర్శితవాన్య
 ధ్ధః । ప్రేయఃప్రియతమంస్వర్గాదికం విఘాతీమరుద్ధపత, అవిద్యాకర్తృ, విద్యాతత్త్వభేదః, విద్యాభీషింసవిద్యాభీషింస
 న్యేయతః త్వాత్వాం 'బహవోపి కామూఃపుత్రాదయోమయాదీయమానాడుష్టభాఅపినాలోలుషంతలోభవంతంసకృ
 తవంతఇతిపరిష్టారంస్తుత్వాప్రశ్నమపి 'త్వాద్యజ్ఞోహయాన్నవికేతఃప్రేష్టే'తిప్రశ్నస్యక్షరార్థః । ఇయంప్రశం
 సాశ్రశ్నభేదవత్సేనఘటతఇత్యాహ ॥ యత్ప్రశ్నేతి ॥ యత్ప్రశ్ననస్తులింబజ్జవా తంప్రశ్నంపహాయయద్యన్యదేవో
 ధావయేత్ । తర్హ్యనవసరేతుతిఃకృతాస్యాదిత్యుక్తః ॥ తస్మాదితి । ప్రప్తవ్యభేదాభావాదిత్యుక్తః । ప్రశ్నవాక్యప్రవృ

ణేప్యేత్యాభ్యవృత్త్యనాతైస్తైః కామైః ప్రలోభ్యమానోపినదిదేతాయదానచచాలతదైసంవృత్తుర
 భ్యవయస్యేప్రియసంభాగప్రవృత్తేనవిద్యావిద్యావిభాగప్రవృత్తేనచ విద్యాభీషింసంసవికేతసంవృ
 నత్వాకామాబహవోఽలోలుషంతేతప్రశస్యప్రశ్నమపితదీయంప్రశంసస్యమవాచ 'తంమర్దన్యంగా
 భసేనుప్రప్తంసుహృహితంగహ్వరైశ్చంపురాణం, అధ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవంమత్వాధీరోహపవా
 శోకాజహతీతి । తెనాపితవప్రాజ్ఞయోరభేదవివేచనావక్షింతఇతిగమ్యతే । యత్ప్రశ్నమిత్తాంచప్ర
 శంసాంమహతీంమృత్యోః ప్రత్యవవృత్తనదిదేతాయదితంవిహాయప్రశంసానంతరమన్యమేవప్రశ్నమప
 ట్తిపేత్ అథానవిసాసర్వాప్రశంసాప్రసారితాస్యాత్, తస్మాద్యేయంప్రతీత్యన్యేన్యప్రశ్నన్యే
 తదనుకషణమన్యప్రశ్నాదితి । యత్ప్రశ్నచ్ఛాన్యావైలక్షణ్యముక్తంతమాషణం, తదీయన్యేవ
 పితేషస్యపునఃపుచ్చ్యమానత్వాత్ । పూర్వప్రహితహాదివ్యతిక్రస్యాత్సవోస్తేన్యంపృథ్విం ఉత్తరత్ర
 తుతన్యేవాసుసారిత్వంపుచ్చ్యతఇతి । యావద్విద్యాననివర్తతేతావద్ధర్మాదిగోచరత్వంజీవస్యజీ
 వత్వంచననివర్తతే । తస్మిన్వర్తననకుప్రాజ్ఞవీరతత్త్వమసీతిశుశ్రీత్వాప్రత్యాన్యతే । నచావిద్యావ
 త్వేతదవగమేచవప్రసక్తబ్బిద్విశేషోఽస్తి । యథాకశ్చిత్సంతమసేపతితాంకాంచిత్రజ్ఞమహింమన్యమా
 నోభితోవేపమానఃపలాయతే, తంచావరోమూయేత్ మూఽపీర్షాయమహీరజ్జకేవేతి, సచతమప
 శుశ్రీత్వాహిత్వంభయమీశ్వరేద్యేవసుంపలాయనంచ, నచాహిబుద్ధికాలేతదవగమకాలేచవప్రసక్త
 బ్బిద్విశేషస్యాత్, తథైవేతదపితప్రప్త్యం । తతశ్చనజాయతేప్రియతేవత్యేవమాద్యపిభవతిలప్తిత్వ
 నాస్తేన్యప్రశ్నస్యప్రతివచనం । సూత్రంత్యవిద్యాకల్పితజీవప్రాజ్ఞభేదాపేక్షయామోజయతవ్యం ।
 ఏకత్వేపిహ్యత్వేషయస్యప్రశ్నస్యప్రాయణావస్థాయాం వ్యతిరక్తాస్తేన్యమాత్రవివేకస్యనానాత్వ
 త్యాదిసంసారస్వభావానపోహనావృపూర్వస్వపర్యాయస్యజీవషయత్వముత్పేక్ష్యతే, ఉత్తరస్య
 తుభర్మాద్యన్యాయసంకీర్తనాత్పాజ్ఞాషయత్వమితి, తతశ్చయత్కాగ్నిజీవపరమాత్మకల్పనా । ప్రధాన
 కల్పనాయాంతునవరప్రధానంప్రశ్ననప్రతివచనమితివైషమ్యంస్యాత్ ॥ *

—॥ సూ ॥ ౭ ॥ మహాద్వచ్ఛ ॥—

జ్యోస్సాన్యశ్యాభావాత్ప్రశ్నభేదఇత్యుక్తంనిరస్యతి ॥ యత్ప్రత్యాదితా ॥ ధర్మాద్యాశ్రయస్యజీవస్యప్రహ్వన్యంకథ
 మిత్యతలహా ॥ యావదితి ॥ అవిద్యానాశానంతరంప్రహ్వన్యంచేదాగంతుకమనిత్యంకీరసస్యాదిత్యతలహా ॥ నచావిద్యావ
 త్వైతి ॥ జీవస్యప్రహ్వత్వేస్యాభావికేసతిప్రహ్వప్రశ్నస్యయదుత్తరంతజీవప్రశ్నస్యాపిభవతీతిలాభందర్శయతి ॥ త
 తశ్చనజాయతఇతి ॥ జీవప్రహ్వైత్యేత్రయాణామితిసూత్రంకథమిత్యతలహా ॥ సూత్రంత్యేతి ॥ కల్పితభేదాత్ప్రశ్నభేదక
 ల్పనేత్యాహ ॥ తతశ్చేతి ॥ పరమాత్మనస్సుకావాత్ప్రధానస్యవైషమ్యమనాత్మత్వేనత్యతీయవరాంతర్భావామోగా
 దితిభావః ॥ *

౭॥ శ్రోతోఽవ్యక్తశబ్దోనసాంఖ్యసాధారణతద్వగోచరః వైదికశబ్దత్వాత్సహచ్ఛబ్దపదిత్యాహ ॥ మహద్వ
 ఘ్నైఃసూత్రంవ్యావృష్టే॥యథేత్యాదిసా॥నచాకాశాదిశబ్దవ్యభిచారః । ఆకాశాదర్శతాంతరసాధారణత్వేనసాంఖ్య
 సాధారణతద్వత్వాసద్ధేస్సాఖ్యస్యాపిసత్త్వాదితమంతవ్యం । సత్తామాలేసత్త్వప్రధానప్రకృతేరాద్యపరిణామే ని
 ర్వికల్పకబుద్ధావిత్యర్థః॥ ఆత్మామహాత్మాత్వశబ్దప్రయోగాత్, తంమత్వానశోచతితమసఃపరస్తాదిత్యాదిసాశోకా
 త్యయితమఃపరత్వాదిభ్యశ్చమహచ్ఛబ్దస్సాంఖ్యశబ్దస్వం నాభిసేయతఇతిసంబంధః । అధికరణార్థముపసంహరతి ॥
 తిశ్చేతి ॥ ఇతిప్రథమాధికరణమ్. *

౮॥ చమసవదపిశేషాత్ ॥ అత్రాజాపదంపిషయః, తత్త్వింప్రధానపరంమాయావరంవేతి చూడాధాసంభవా
 వ్యవయేపూర్వత్రావ్యక్తశబ్దమాత్రేణ ప్రధానస్యాప్రత్యభిజ్ఞాయా మప్యత్రత్రిగుణత్వాదివింగోపేతాదజాపదా
 యథామహచ్ఛబ్దస్సాంఖ్యైస్సత్తామాలేపిత్రథమజేప్రయ్యక్తోనతమేన వైదికేపిత్రయోగేభిధతై
 బుద్ధేరాత్మామహాస్పరః, మహాంతవిభుమాత్మానం, వేదాహమేతంపురుషంమహాంతమిశ్యేనమాదా
 వాత్వశబ్దప్రయోగాదిభ్యోహేతుభ్యః, తథావ్యక్తశబ్దోపినవైదికేప్రయోగేప్రధానమభిధాతుమర్హ
 తి॥ అతశ్చనాస్త్యైనుమానికస్యస్తాత్తస్యశబ్దవత్త్వం॥ ఇతిప్రథమాధికరణమ్. *

— ❁ మా॥ ౮ ॥ చమసవదపిశేషాత్ ॥ ❁ —

పునరపిప్రధానవాచితశబ్దత్వంప్రధానస్యాసద్ధమిత్యాహ, కస్తాత్, మంత్రవర్ణాత్ । అజామేకాం
 లోహితశుక్లకృష్ణాంబహ్వీఃప్రజాస్సృజమానాంస్వరూపాః అజోహ్యకోజపమాణోఽనుశేతేజహః
 త్యేనాంభుక్తభోగామజోఽన్యఃఇతి । అత్రహిమంత్రేలోహితశుక్లకృష్ణశబ్దైరజస్సత్వతమాంస్యభిసే
 యంతే । లోహితంరజః రంజణాత్మకత్వాత్, శుక్లంసత్త్వం ప్రకాశాత్మకత్వాత్, కృష్ణంతమః ఆప
 రణాత్మకత్వాత్ । తేహంసామ్యవస్థావయవధత్వైస్త్వపచ్యతేలోహితశుక్లకృష్ణైః । నజాయతఇతి
 చాజాస్యాత్, మూలప్రకృతిరవికృతిరిత్యభ్యుపగమాత్ । నన్వజాశబ్దాన్నిగాయాంరూఢః । బాధం, సా
 తుకాధిరహనాశ్రయితుంశక్యా విద్యాప్రకరణాత్, సాచబహ్వీః ప్రజాస్త్రైగుణ్యాన్వితాజనయతి,
 తాంప్రకృతింఅజోహ్యకఃపురుషఃజపమాణఃప్రియమాణఃసేవమావోవాఽనుశేతే,తామేవావిద్యయా
 త్వత్వేనోపగవ్యసుభిముభిమాణోఽహమిన్యఃపేకితయాసంసరతి, ఆన్యఃపునఃఅజఃపురుషఃఉత్పన్నవివే
 కజ్ఞానోవిరక్తోజహతి ఏనాంప్రకృతింభుక్తభోగాంకృతభోగాపవగ్దాంపరిత్యజతి ముచ్యతఇత్యర్థః, త
 స్మాచ్ఛ్చుక్తిమూలైవప్రధానాదికల్పనాకాపిలానామిత్యేవంప్రాప్తేబూరిమః । నానేనమంత్రేణశుక్తి
 మూలత్వంసాంఖ్యవాదస్యశక్యమాశ్రయితుం । నహ్యయంమంత్రఃస్వాతంత్య్రేణకంఠిదపివాదంసమ
 భవయితుముత్సహతే । సర్వత్రాపియయాకయాదితర్కల్పరయాఽజాత్వాదిసంపాదనోపపత్తేస్సాంఖ్య

శ్చక్రిత్యభిజ్ఞాస్తీతిప్రత్యుదాహరణేనపూర్వవత్తుయతి॥పునరపితి॥ఫలంపూర్వవత్తైత్త్వానిసమన్వయాసద్ధిః, సిద్ధాంతే
 తస్యద్ధిరితిపూర్వవద్దక్రిష్టవ్యం । రాగహేతుత్వాదిగుణయోగాల్లాహితాదిశబ్దైరజలదిగుణలాభేషికంప్రధానలాభస్త
 త్రాహ॥తేహంసామ్యైతి॥ అవయవాఃప్రధానస్యరజలయస్తేహంభర్తారంజయత్వాదయఃతైర్నిర్మితైర్లోహితాదిశ
 బ్దైఃప్రధానముచ్యతఇత్యర్థః । గుణాభేదాద్భ్రూధానలాభఇతిభావః । తత్రాజాశబ్దంయోజయతి॥ నేతి॥ చూడోగ్య
 గమపహరతితిన్యాయేనశంకతే ॥ నన్వతి ॥ భూధ్యసంభవాద్యోగలత్రయణీయఇత్యాహ ॥ బాధమితి॥ప్రజాశబ్ద
 పక్వతిత్వపురుషభేదలింగాభ్యామపిప్రధానప్రత్యభిజ్ఞేత్యాహ॥సాచిత్వాదిసా॥ ప్రజాయంతఇతిప్రజాఃమహదాదయః
 త్రైగుణ్యంసుమకుభమోహః । అనుకయసంవిద్యునోతి॥తామేవావిద్యయేతి॥అవివేకేనేత్యర్థః॥విషయభీర్భోగః గుణభి
 న్నాత్మభ్యామిరపవగః । సిద్ధాంతయతి॥ ఏవంప్రాప్తఇతి॥మాయాదావపిసాధారణాత్వం త్రాద్విశేషార్థగ్రహణా

నయన్త్రః పిశేషగ్రహహేతోఃప్రకరణాదెరభావాదిహేతుం వ్యాఖ్యానవృత్తాంతం వ్యాచక్షే || చమసవతి || సర్వ
తేలి || గిరిసుహదావపి || ... *
F || ఉత్తరసూత్రవ్యావర్త్యాంశంకామాహ || తత్రత్విదమతి || చతుర్విధస్యజరాయుజాంజడస్వేదజోద్భిజ్జరూ

పస్యేత్యథః | స్పృత్యుత్తాకుతోనగ్రాహ్యైశంకతే || కస్త్యాదితి || స్పృతేశ్చుత్తరాదథగ్రహణాయుక్తః | సా
జాత్యాన్మూలానపేక్ష్యాన్మూలాహ || తథాహితి || ఇభిసంధోగాః | కింబరోహితాదిశబ్దైరపిత్రవ్యతితాన్యా
య్యా అవ్యవధానాన్నతురంజరీయత్వాదిగుణవ్యవహితాసత్త్వాదిగుణలక్షణత్యాహ || రోహితాదీనాంచేతి || ననుశా
ఖాంతరేణశాఖాంతరస్థమంత్రస్యణ్యాయఃకథమిత్యవతహ || అసందిద్ధనేతి || సర్వశాఖాప్రవృత్తయన్యానాదితిభావః |

వాదవివేచనాభిప్రేరథివివేచనవధారణకారణాభావాత్ చమసవత్ | యథాహి, అర్వాస్విలశ్చమ
సఙ్కీర్ణబుధ్విశ్చేత్తీత్యే స్యాతం త్యే గ్రణాయం నామాసావమసోభిప్రేరథిసశక్యతేనియంతుం.
సర్వప్రాపియథాకథంచితర్వాస్విలత్వాదికల్పనోపపత్తేః | ఎవమహోష్ఠవిశేషః జామేకామిత్యస్య
మంత్రస్య నాస్తిత్వం తే ప్రధానమేవాజాభిప్రేతేతిశక్యతేనియంతుం || ... *
తత్రత్విదంతద్విధవిషయాన్వాస్విలశ్చమసఙ్కీర్ణబుధ్విశ్చేతివాక్యశేషాచ్చమస

పిశేషప్రతిపత్తిర్భవతి, ఇహపునః కేయసజాప్రతిపత్తిశ్చేతి అత్రబూగ్మః ||
— ❀ సూ || F || జ్యోతిరుపత్రచతుర్థావ్యాఖ్యాయతే || ❀ —

పరమేశ్వరాదుస్వన్నాజ్యోతిఃప్రముఖాతేజోఽబన్నలక్షణాచతుర్విధవృత్తాంతగ్రాహస్యవ్యక్తిభూ
తేయసజాప్రతిపత్తరవ్యా తుశబ్దోఽవధారణార్థః | ఖాతత్రయలక్షణై వెయసజావిజ్ఞేయానగుణత్ర
యలక్షణాః కస్త్యత్ | తథాహ్యేకేభావనప్రేజోఽబన్నానాం పరమేశ్వరాదుత్పత్తిమామూయ తేషా
మసరోహితాదిహంపతామామనంతి, యదగ్నేరోహితంయూపంతేజసస్తమాసంయచ్చుక్తంతదసాంయ
త్కృష్టంతదన్నస్యేతి | తాస్యేవేహతేజోఽబన్నానిప్రవృత్తిభిర్జ్ఞాయంతే, రోహితాదిశబ్దసామాన్యాత్,
రోహితాదీనాంచశబ్దానాయూపంతేషమముఖ్యత్వాత్, భాక్తత్వాచ్చరణవిషయత్వస్య, అసందిద్ధ
నవసందిద్ధస్యగమనంన్యాయ్యంమన్యంతే, తతేహపి, బ్రహ్మవాదినోపపత్తికింకారణంబ్రహ్మేత్యు
పత్రమ్య, తేచ్యానయోగానుగతావశ్యదేవాత్తశక్తింస్వగుణైర్నిగూఢామితి, పారమేశ్వర్యాత్మక
త్వేస్మిన్ ప్రజగద్విధాయస్యా వాక్యోపత్రమేఽవగమాత్, వాక్యశేషేపి, మాయాంచప్రకృతింవిద్యా
న్నాయినంతుమహేశ్వరమితి | 'యోయోనియోనిమధితిష్ఠత్యేక' ఇతిచతస్యావివాదగమాత్, నస్య
తంత్రాకాచిత్ప్రకృతిఃప్రధానంనామాజామంత్రేణామ్నయతేతిశక్యతేవత్తం | ప్రకరణోక్తునైవ
కైవీతక్షీరవ్యాకృతనామగూఢా నామనూపయోః ప్రాగవస్థానెనాదిమంత్రేణామ్నయతేతిత్యుక్తవ్య
తే | తస్యాశ్చస్యవికారవిషయేణైగ్రిహప్యేణైగ్రిహవ్యమత్తం | కథంపునప్రేజోఽబన్నానాంత్రేగూ

యథాశాఖాంతరవాక్యాన్నప్రధానగ్రహప్రకేహపిశ్వే తాశ్చతరోపక్షవిషయాప్రకరణాన్సేత్యహ ఇత్యాహ || త
తేతి || స్పృష్ట్యాకాకింసహాయంబ్రహ్మేతివిమృశ్యతే, బ్రహ్మవాదినోధ్యానయోగేనపరమాన్తాననుప్రసృష్టాస్సంతః త
త్రైవిదేవస్యాన్మూలాతామైత్యేనాన్యస్తాంశక్తింపరతంత్రాగ్రి మాయాంసత్త్వాదిగుణవతీంబ్రహ్మణస్సహాయావశ్య
క్షిప్యన్తయః | మాయాయావకత్వేఽపితదంశానాంబివోపాధీనాంత్రత్వంఘాతయోనీసామవిద్యాఖ్యానాంశబ్దా
ద్విహస్తి, అవ్యాకృతేతనభివ్యతేనామగూఢేయస్యాంసా | అనేన, తద్దేధంతవ్యాకృత్యాకృతమాసీదితిస్మృత్యంతరప్రసి
ద్ధిగుక్తా | తస్యాశక్త్యవ్యక్తకార్యలింగకానుమానంసూచయత్తి నామేతి | మాయాయారోహితాదిహంపవత్త్వ
కథమిత్యవతహ | తస్యాఇతివిషయఅత్రయః, ఏవంప్రకరణబలాన్తామైవాజేతిభావ్యకృత్తతం | ఛాందోగ్యుక్తిత్యా

తేజోఽబన్మలక్షణాఽవాంతరప్రకృతిరణేతిసూత్రకృత్తేనోత్తరసూత్రవ్యావర్త్యంశంకతేకథమితి ॥ కింతేజోఽబ
 న్నైష్యజాశబ్దోఽభావజాయత్యతియోగికోవా నాద్యః తేష్యజాత్యజాతేరసత్త్వాదిత్యాహ ॥ యావతేతి ॥ యత్య
 త్యథాః ॥ అతోనరూఢత్యతేషః ॥ నద్వితీయత్యాహ ॥ నచేతి ॥ జాతీర్జన్మ లజాతిరజన్మా ॥ *

౧౦॥ తాకికాఽజాపాద్యశ్యకల్పనయాతేజోఽబన్నానామజాత్యోపదేశాక్షాణోఽయంశబ్దత్యతిపరిహరతి ॥ కల్ప
 నేతి ॥ అనియమోయద్యచ్ఛా ॥ బర్క-రోజాలవశుః ॥ యదుక్తంజీవభేదేనప్రధానవాదప్రత్యభిజ్ఞేతస్సేత్యాహ ॥ నచేదమి
 తి ॥ వ్యవస్థార్థభేదోఽవ్యక్తాత్మప్రతిపాద్యత్యత్యాహ ॥ ప్రసిద్ధంత్యితి ॥ సత్యేవప్రసిద్ధత్యత్యతనా ॥ భేదస్త్వీతి ॥ కల్ప
 నోపదేశేవ్యవస్థాంతంవ్యాచక్షే ॥ వత్సీతి ॥ నచయోగస్యముఖ్యవృత్తిత్వాదైనప్రధానగ్రహణాన్యాయ్యత్యతివాద్యం
 రూఢాద్ధానపేక్షాద్యోగ్యాదాశ్రితగుణలక్షణాయాబలీయస్త్యన్తగుణవృత్తిహేతుః ॥ ధీరాశ్రితాభావతి ॥ తథాచరోహిత్యా

ప్యేణత్రిరూపాఽజాప్రతిపత్తుంశక్యతే ॥ యావతానతావతేజోఽబన్నైష్యజాత్యుత్తరేస్తి, నచ్యతేజోఽ
 బన్నానాంజాతిశ్రవణాదజాతీనిమిశ్తోఽవ్యజాశబ్దస్స-భావత్యత్యత ఉత్తరంవతి ॥ *

—* సూ॥ ౧౦ ॥ కల్పనోపదేశావ్యవస్థాదివదవిరోధః ॥ *

నాయమజాత్యుత్తరేజాశబ్దోనాపియాగికః కింతహికల్పనోపదేశోఽయమజాత్యుత్తరేస్తి
 జోఽబన్మలక్షణాయాశ్చ గాచరయోనేరుచిశ్యతే ॥ యథాహిలోకేయద్యచ్ఛయాకాదివజాల్లోహిత
 శుక్లశృంగవర్ణాస్యాత్ బహువర్క-రాస్వరూపవర్క-రాచతాంబకశ్చిదజ్జీజమ మాణోసుశయీతకశ్చి
 త్ప్రేనాంభుత్తభోగాంబహ్యదేవమియమపితేజోఽబన్మలక్షణా భూతప్రకృతిస్త్రీవర్గా బహుసరూపం
 చరాచరలక్షణంవికారజాతంజనయతి, అమిమచతేత్రజ్ఞేనోపభుజ్యతే, విమచచపరిత్యజ్యత్యత్యతినచే
 దమాశంతవ్యమేకః త్రైత్రజ్ఞోఽనుశతేతేనోవ్యవహరతి, అత్యత్రైత్రజ్ఞభేదఃపారమాధికఃవరేషామి
 స్త్యఃప్రాప్నోతి ॥ నహీయంతేత్రజ్ఞభేదప్రతిపాదయచా కింతుబంధమోక్షవ్యవస్థాప్రతిపాదయ
 తైవైవ ॥ ప్రసిద్ధంతుభేదమనూద్యబంధమోక్షవ్యవస్థాప్రతిపాద్యతే, భేదస్తూపానిమిశ్తోమిథ్యాజ్ఞా
 నకల్పితోనపారమాధికః ఏకోదేవస్సర్వభూతేషుగూఢస్సర్వవ్యాపీసర్వభూతాంతరాత్మైత్యాదిశు
 తిభ్యః ॥ మథ్యాదివక్యథాదిత్యస్యానుభవోపభుత్వంవాచశ్చాభేదోద్దేశుత్వంవ్యుత్కాదీనాంచానగ్ని
 నామగ్నిత్వమిత్యేవంజాతీయకంకల్పతే, ఏవమిదమనజాయాఅజాత్యంకల్పత్యత్యత్యథాః, తస్మాదవి
 రోధస్తేజోఽబన్నైష్యజాశబ్దప్రయోగస్య ॥ ఇతిద్వితీయాధికరణమ్ *

—* సూ॥ ౧౧ ॥ నసంఖ్యోపసంగ్రహేదపినానాభావాదతిరేకాచ్చ ॥ *

ఏవరపరిహృతేష్యజామంత్రేపునరప్యస్యస్తాత్తంప్రాప్నోతిఃప్రతిపత్త్యతే ॥ యస్మిన్పంచపంచజ
 నాతకాశక్యప్రస్థితః తమేవమన్యత్యానంపిద్యాన్యప్రవృత్త్యుత్తేమ్యతీమితి, అస్మిన్పంచపంచచ
 దిశబ్దసమభివ్యాహారానుగృహీతయాదూఢ్యాశ్రితయాగుణవృత్త్యాప్రధానయోగంబాధిత్యాఽవాంతరప్రకృతి రజా
 శబ్దేనగ్రాహ్యే యథోపద్యాదిత్యైప్రసిద్ధమథ్యాద్యాశ్రితగుణలక్షణయాఅపిత్యాదయోగ్యవ్యాంతేతవ్యత్, తస్మా
 దసిద్ధంప్రధానమితిసిద్ధం ॥ ఇతిద్వితీయాధికరణమ్ *

౧౧॥ నసంఖ్యోపసంగ్రహేదపినానాభావాదతిరేకాచ్చ ॥ పంచజనశబ్దస్సంఖ్యనర్తవ్యవరోఽవ్యవరోవెతియోగరూ
 ప్యోరకశ్యయాత్సంకయేయథాతత్త్వవిద్యాధికారేభాగాయాంతాత్మర్యాభావాదజావదేహాధీత్యాగ్రహణంబంధమను
 ష్యేతుత్యాగ్యాభావాజ్జననరూఢిత్యత్త్వతత్త్వాగ్రాహ్యోనీతివ్యవస్థాంతసంగతింపాచయత్తంత్రముదాహ్యత్య
 పూర్వవక్తయతి ॥ ఏవమిత్యాదినా ॥ ఫలంపూర్వవత్, ప్రాగదత్తుకోగ్రాన్మనునాంసంవాక్యతేషథాఃపంచజనాః
 పంచ, తత్ప్రతిత్యాగసూత్రంఅన్యంవిరాట్తయోః కారణమవ్యాకృతసూతాశక్యేయస్మిన్నధ్యస్తాస్తమేవాత్మానను

మృతంబ్రహ్మమన్యేతస్మాత్తననాద్విద్యానహమమృతోఽస్మీతిమంత్రదృశోవచనం । నన్వస్తుపంచత్వవిశిష్టేషు పంచజనే
 షుపునఃపంచత్వాన్వయాత్పంచవింశతిసంఖ్యాప్రతీతిస్తావతా కథంసాంఖ్య తత్త్వగ్రహణత్యాశంక్య సంఖ్యాయాశ
 ర్హ్యకాంతాయాంతత్వానిగ్రహ్యణీత్యాహ ॥ తయాచేతి ॥ జగతోమూలభూతాప్రకృతిస్త్రిగుణాత్మకంప్రధానమ
 నాదిత్వాదవికృతిఃకస్యదితాకార్యంసభవతీత్యర్థః । మహదహంకారఃపంచతన్మాత్రాణీతసప్తప్రకృతయోవికృతయశ్చ
 తత్రమహాన్నగ్రధానస్యవికృతహంకారస్యప్రకృతిః అహంకారఃతామసఃపంచతన్మాత్రాణాంబద్ధాదీనాంప్రకృతిఃసా
 త్త్వికపీకాదశేంద్రియాణాం, పంచతన్మాత్రాశ్చపంచానాంఘాలభూతానామాకాశాదీనాంప్రకృతయః, పంచఘా
 లభూతాన్యేతాన్యేకాదశేంద్రియాణిచ్ఛేదిషోదశసంఖ్యాకోగణోవికారవివనప్రకృతిః, తత్త్వాంతరోపాదానత్వాభావా
 త్, పురుషస్తాదాసితత్త్వసాంఖ్యకారికార్థః । సంఖ్యయాతత్త్వానాముపసంగ్రహోద్భవజ్జన్మమితిప్రాప్తేసిద్ధాంతయతి॥
 నేతి ॥ సాంఖ్యయతత్త్వావిరుద్ధంనానాత్వమిష్టమిత్యతమా ॥ నైషామితి ॥ పంచమపంచమసాధారణస్యేతరపంచకాద్యా
 వృత్తస్యకమసాభావోక్తనానాత్వంవివక్షితమన్యథః । యద్యపిజ్ఞానకమేంద్రియేషుదశమజ్ఞానకరణత్వంకమ
 కరణత్వంచతన్మాత్రానుపంచమఘాలప్రకృతిత్వంచతథాపియస్మిన్నిత్యాన్యనకాశస్యచవృథనత్రేస్త్వత్వరజస్తమో

జనాభిపంచసంఖ్యావిషయాఽవరాపంచసంఖ్యాశ్రూయతే పంచశబ్దద్వయదర్శనాద్వివేకపంచపంచ
 కాపంచవింశతిస్సంపద్యంతే । తయావపంచవింశతిసంఖ్యాయాయావంతస్సంఖ్యాయావికాత్వంతేతా
 వంత్యేవచతత్త్వానిసాంత్వైస్సంఖ్యాయంతే । “మూలప్రకృతిరవికృతిమహదాద్యాఃప్రకృతివికృతయ
 స్సప్త । షోడశకశ్చవికారోనప్రకృతిర్నవికృతిఃపురుష” ఇతి । తయాశుక్తిప్రసిద్ధయాపంచవింశతిసంఖ్య
 యాతేహంస్త్వప్రసిద్ధానాంపంచవింశతీతత్త్వానాముపసంగ్రహోత్పాత్తంతావచ్ఛ్రుతిమత్త్వమే
 వప్రధానాదీనాం, తతోబ్రామః । నసంఖ్యోపసంగ్రహోదపిప్రధానాదీనాంశ్రుతిమత్త్వంప్రత్యా
 శాకర్తవ్యా, కస్తాత్, నానాభావాత్ । నానాహ్యతానిపంచవింశతీతత్త్వాని, నైషాంపంచశఃపంచ
 శస్సాధారణోఽర్హోఽస్తి, యేనపంచవింశతేరంతరాభేదపరాఃపంచపంచసంఖ్యానివిశేషా, నహ్యే
 కనిబంధనమంతరేణనానాభూతేషుద్విత్వాదికాస్సంఖ్యానివిశంతే । అభోచ్యేతపంచవింశతిసంత్వైవ
 యమవయవద్వాతేహోపబుద్ధ్యతే । యథా “పంచసప్తచవమాణినవవర్షశతత్రయ” ఇతి । ద్వాదశవా
 ద్వికీమనాపృష్ఠితథయంతితద్వదితి, తదపినోపపద్యతే । అయమేవాన్వితృప్తేదోషోయల్లక్షణాశ్రయణీ
 యాస్యాత్ । పరత్వాన్వయపంచశబ్దోజనశబ్దేనసమస్తః పంచజనాభి, భాషికస్సరేణైకపదత్వనిష్ఠ

మహదహంకారాఃపంచకర్తవ్యాః । మనశ్చత్వారిభూతానిపంచాన్వితృప్తంపదద్వయేమిహోనువృత్తైతరపంచకవ్యావర్తకభ
 ర్హినాస్తీత్యభిప్రాయః । మాస్త్యిగ్యతతమా ॥ యేనేతి ॥ ధర్మణేత్యర్థః । తిదేవస్ఫుటయతి ॥ నహీతి ॥ మహాసంఖ్యా
 యామవాంతరసంఖ్యాఃకంఛిద్ధమహదాయప్రవిశంతి, యథా ద్వావశ్వినౌ సప్తపయోఽష్టౌవసవశ్చేతి ప్రజా
 పతిస్సప్తదశేత్యత్రాశ్వత్వాదికమాదాయ ద్విత్వాదయఃప్రవిశంతినాన్యకేత్యర్థః । పంచశబ్దద్వయేనాన్వయవచ్య
 న్యాసంఖ్యాద్వాతేతద్వావ్యవహాసంతైవలక్ష్యతఇతిసద్వప్రాంతంశంకతే ॥ అథేతి ॥ ముఖ్యాభ్యవత్కమాణ
 త్వాల్లక్షణానయంతైవిహరతి ॥ తదపినేతి ॥ పంచజనశబ్దయోరసమాససంగీకృత్యపంచవింశతి సంఖ్యాప్రతీతిర్నిరస్తా
 సంప్రతిసమాసనిష్ఠయాన్నతత్ప్రతీతిరిత్యాహ ॥ పరశ్చేతి ॥ సమాసహినుమాహ ॥ భాషికేతి ॥ అయమర్థః । అస్తి
 త్తంత్రేప్రథమఃపంచశబ్దవ్యుదాత్తః । ద్వితీయస్సర్వానుదాత్తః । జనశబ్దశ్చాంతోదాత్తః । తథాదనద్వితీయపంచజ
 నశబ్దయోస్సమాసంవినాంత్యస్యాకారస్యోదాత్తత్వంపూర్వేదామనుదాత్తత్వంచఘటతే । సమాసస్యేతిమాత్రేణస
 మాసస్యాంతోదాత్తత్వవిధానాత్ । అనుదాత్తంపదమేకవిర్ణమిచమాత్రేణయస్మిన్పదేహదాత్తస్వరితోవాయస్యవ
 త్తస్యవిధిమితేతమేకంపద్యుత్పాదకీప్తంతన్నదమనుదాత్తంభవతీతివిధానాచ్య పంచమాంత్రికాంతోదాత్తస్యరేణైక

పదత్వనిష్ఠయః | భాషికాభ్యుత్పత్త్యంతరపక్షప్రాచ్యుత్పత్తినిర్వహణాయకగ్రంథేన్వరితోఽనుదాత్తో వెతిసూత్రేణయోమంక్రద
శాయామనుదాత్తస్వరితోవాసప్రాప్త్యుదశాయామదాత్తోభవత్యపవాదప్రతికృతకాంత్యాదాకారాత్పా
ర్శ్వేషామనుదాత్తానామదాత్తత్వంప్రాప్త్యానావస్థాయాంప్రాప్తం, ఉదాత్తమనుదాత్తమనంత్యమితిసూత్రేణామం
క్రదశాయామదాత్తస్వాంత్యస్యవరలగ్నతయోచ్చార్యమాణస్యానుదాత్తత్వంఽహితం, తథాచాత్రనకారాదుపరితన
ఆకారఆకాశశ్చేత్యనేనస్థితయాపత్వమానోఽనుదాత్తోభవతి, అయంమంత్రానుదాత్తస్వరోభాషికః తేనప్రాప్త
యాస్యరేణైకపదత్వంసంశ్చీయతఇతి | ప్రకటాక్షరకారైస్తుపాతకప్రసిద్ధాంతోదాత్తస్వరోభాషికఇతివ్యాఖ్యాతం, తద్వ్యా
ఖ్యానంకల్పతరుకారైర్దూషితం | అంతానుదాత్తంహిసమామూలారంభంచనశబ్దమనీయతఇతిపాతకప్రసిద్ధిరసిద్ధిః |
తథాచపంచపంచజనాఇతిమాంత్రికాంతోదాత్తస్వరః | యస్మిన్పంచపంచజనాఇత్యంతానుదాత్తోప్రాప్త్యానిర్వరణ
తివిభాగః, ఉభయధాపైర్లోకపద్యాగ్నమాససిద్ధిరితి | తైత్తిరీయకప్రయోగావప్యేపదన్వమిత్వాహ || ప్రయోగాం
తరేచేతి || ఆజ్యత్వాత్వాం పంచానాంపంచజనానాందేవవిశేషాణాంయంప్రాయధర్మైయగ్నస్థోమిత్యాజ్యశ్రహణ
మంత్రశేషః | దేవతానాంకర్మణీయంత్రవదవస్థితంశరీరంతదేవధర్మైర్నిత్యమన్త్రభోగాధారస్తస్మై, తస్యావైకల్యా
ధామితియజమానోక్తిః, అస్తుసమాసస్తతఃకిమిత్యతఆహ || సమస్తత్వాచ్చేతి || ఆన్యత్తిర్విప్లావతదభావేపంచకన్వయా
గ్రహణాత్పంచపంచేతిసంఖ్యాప్రతీతిరసిద్ధిభావః | జనపంచకమేకంపంచకానాంపంచకంద్వితీయవిశేషపంచకద్వయం

యతో | ప్రయోగాంతరేచ పంచానాంత్యాపంచజనానామితిలోకపద్యైర్లోకస్వరైర్లోకవిభజితత్వావ
గమాత్, సమస్తత్వాచ్చనవీప్లావంచపంచేతి | తేనపంచకద్వయగ్రహణంపంచపంచేతి, నచపంచసం
ఖ్యాయావకస్యాః పంచసంఖ్యయాఽవరయావిశేషణంపంచపంచకాఇతి, ఉపసర్జనస్యవిశేషణేనాసం
యోగాత్ | నన్వావన్నపంచసంఖ్యాకాజనావివపునఃపంచసంఖ్యయాఽశేష్యమాణాంపంచపంచేతిఃప్రత్యే
వ్యంతే | యథాపంచపంచపూర్వైర్నిత్యపంచపంచేతిపూర్వాఃప్రతీయంతేతద్వత్, నేతిబ్రూమః, యత్తం
యత్పంచపూర్వీకజన్యసమాహారాభిప్రాయత్వాత్ప్రతీతిసత్వాం భేదాకాంతాయాం పంచపంచపూ
ర్వైర్నిత్యపంచేతి, ఇహతుపంచజనాఇతితదవధేయోపాదానానానీతిత్వసర్వాంభేదాకాంతాయాంన
పంచపంచజనాఇతి విశేషణంభవేత్, భవదవీదంపంచేతిపంచసంఖ్యయాఽపభవేత్, తత్తదోద్దేశో
మః, తస్మాత్పంచపంచజనాఇతిపంచపంచేతితత్త్వాభిప్రాయం, అనిరేకాన్వనపంచపంచేతితత్త్వాభిప్రాయం

తస్యపంచపంచేతిగ్రహణంనెత్యక్షరాక్షరః | కించాసమాసపయేపికింపంచశబ్దన్వయోక్తియోఃపంచత్వయోఃపరస్ప
రాన్వయఃకింవాతయోగ్యుద్భవైరన్వయః | అథవాపంచత్వవిశిష్టైర్బవైరపరస్యపంచత్వస్యాన్వయః, నాన్వయత్వాహ || న
చపంచసంఖ్యాయాఇతి || విశేషణమన్వయః | అనన్వయేహేతుమాహ || ఉపసర్జనస్యవిప్లావతదభావేపంచకన్వయా
నేనవిశేష్యజైవాన్వయోవాచ్యః, గుణానాంపరస్పరాన్వయేవాన్వయభేదాపాతాదిత్యథః | ద్వితీయేదశసంఖ్యాప్ర
తీతిస్యాన్వయపంచపంచేతిసంఖ్యాప్రతీతిః | తృతీయముద్ధావయతి || నన్వతి || పంచత్వవిశిష్టేషుపంచత్వాంతరాన్వయేవిశే
షణీభూతపంచత్వేపిపంచత్వాన్వయాత్పంచపంచేతిత్వప్రతీతిరత్యథః | దృష్టాంతవైషమ్యేణపరిహరతి || నేతిబ్రూమ
ఇతి || పంచానాంపూర్వానాంసమాహారగ్యశ్రసంఖ్యాపూర్వోద్భవగురితసమాహారోఽహితః | తతోద్భవగోరితసూత్రేణజీ
వోవిధానాత్ సమాహారప్రతీతాసమాహారాకరీత్యాకాంతాయాంపంచత్వాంపంచేతిపదాంతరాన్వయాయక్తింపంచ
జనాఇత్యప్రతీదింతత్వాభావేనసమాహారస్యాప్రతీతిః | జనానాంచాదితవపంచత్వోపాదానాన్వయాకాంతాయాఅ
సత్త్వాత్పంచేతిపదాంతరంనాన్వేతికాంతాభిసత్త్వాదన్వయస్యైత్యథః | భేదోవిశేషణం | ననుజనానాంసరాకాంక్ష
త్వేపితద్విశేషణీభూతపంచత్వానకరీత్యాకాంతాయాంపంచత్వాంతరంవిశేషణంభవత్స్విత్యాగతంతే || భవదవీతి || నో
పసర్జనస్యోపసర్జనాంతరేణాన్వయః కింతుప్రధానైవైవెతిసోపసర్జనస్యావిరోధాదయుక్తమితిపరిహరతి || తత్తతేతి ||

ఏవం నానాభావాదివివాదాః ఆతిరేకాచ్చేతి వ్యాచక్షేత్ || ఆతిరేకాచ్చేత్వాదినా || అతిరేకాధిక్యంజనశబ్దతపంచవింశతితత్త్వైవ్యాన్తాః || తద్భూతోనవానాద్యభిప్రాయాన్త్యైవ్యతియదోషమాహ || అథాంతరేతి || తథాకాశంవికల్పవ్యాపకమయతి || తతః || ఉక్తోదోషస్సంఖ్యాధిక్యం | పంచవింశతిజనాత్మాకాశోచేతి సప్రవింశతిసంఖ్యాస్యాదిత్యధికః | నచ సత్త్వరజస్తమసాంపృథగ్గణనయా సేష్టేతి వాచ్యం, ఆకాశస్య పృథగ్ సత్తైయథ్యాత్ యస్మిన్నిత్యాత్మనితత్త్వానాం ప్రతిష్ఠోక్తివిరోధాత్తవమతేస్వతంత్రప్రధానస్యైవాధారత్వానైవ నానాస్తీతి వాక్యశేషవిరోధాచ్ఛ తవసత్త్వైవైతవాదిత్వాత్ | కించపంచవింశతిసంఖ్యాప్రతీతావపినసాంఖ్యయితత్త్వధీస్సంఖ్యేయమాత్రేణ సంఖ్యాయాయుక్తత్వాదిత్యాహ || కథంచేతి || కించనశబ్దాత్తత్త్వగ్రహణతసంఖ్యయేతి కథంశబ్దార్థః | నాద్యభిప్రాయాః || జనేతి || నద్వితీయభిప్రాయాః || అథాంతరేతి || కించదగ్ధాంతరయదధికమిదం వాక్యమితి పృచ్ఛతి || కథమితి || పంచచలైజనాశ్చేతి కమధారయాదిసమాసాంతరాప్యంజ్ఞానమానస్యాప్తోక్త్యాబలవత్త్వంతావదాహ || ఉచ్యతేతి || దిగ్వాదినసంఖ్యావాదినశ్చబ్దాస్సంజ్ఞాయాంగవ్య

యం, అతిరేకాహింసాత్వాత్కాశాభ్యావపంచవింశతిసంఖ్యాయాః | ఆత్మాతావదిహ ప్రతిష్ఠాం ప్రత్యాధారత్వేన నిర్దిష్టః, యస్మిన్నితి సప్రమీసూచితస్య తమేవమన్యత్రానామిత్యాత్మత్వేనానుకూలాత్ | ఆత్మాచచేతనపురుషస్సచపంచవింశతావంతగ్గతపవేతనతస్యైవాధారత్వమాధేయత్వంచయుజ్యేగ, అథాంతరపరిగ్రహేవాతత్త్వసంఖ్యాతిరేకస్సిద్ధాంతవిరుద్ధః ప్రసజ్యేత | తథా ఆకాశశబ్దప్రతీతిరభిప్రాయాకాశస్యాపిపంచవింశతావంతగ్గతస్యనపృథగ్సపాదానం న్యాయ్యం, అథాంతరపరిగ్రహేచోక్తంచూషణం | కథంచసంఖ్యామాప్రత్యచేతనత్యక్తితానాంపంచవింశతితత్త్వానాముపసంగ్రహః ప్రతీయేత, జనశబ్దస్యతత్త్వైవ్వరూపత్వాత్, అథాంతరోపసంగ్రహేపిసంఖ్యోపపత్తేః | కథంతర్నిచంచపంచజనాభి, ఉచ్యతే, దిక్సంఖ్యసంజ్ఞాయామితి శేషస్తరణాత్సంజ్ఞాయామేవపంచశబ్దస్యజనశబ్దేన సమాసః, తతశ్చటాంశత్వాభిప్రాయేనైవ కేచిత్పంచజనానామవివక్ష్యంతే, నసాంఖ్యతత్త్వాభిప్రాయేణ, తేకతిగ్యస్యామాకాంతాయాంపునఃపంచేతిప్రయుజ్యతే, పంచజనానామకేచిత్, తేచపంచేత్యధికః | సత్త్వరజస్తమసైతియథా | కేపునస్తేపంచజనానామేతితదుచ్యతే || ... *

— సూ॥ ౧౨॥ ప్రాణాదియోవాక్యశేషాత్ || —

యస్మిన్పంచపంచజనాభిగ్యతఉత్థరస్మిన్సంతేప్రహ్మస్వరూపనిరూపణాయప్రాణాయఃపంచనిర్దిష్టాః | ప్రాణిస్యప్రాణిముతచక్షుషశ్చక్షురుశశ్రోత్రస్యశ్రోత్రమన్నస్యాన్నంమనసోయేమనోవిదుఃకిరి, తేఽత్రవాక్యశేషగతాస్సన్నిధానాత్పంచజనావివక్ష్యంతే | కథంపునఃప్రాణాదిముజనశబ్దప్రయోగః, తత్త్వైషువాకథంజనశబ్దప్రయోగః, సమానేతుప్రసిద్ధ్యతిక్రమే వాక్యశేషవివాదాప్రాణాదియవివక్ష్యహితవ్యాభవంతి, జనసంబంధాచ్చప్రాణాదియోజనశబ్దభాజోభవంతి | జనవచనశ్చపురుషశబ్దఃప్రా

మానాయాంసుబంతేవోత్తరపదేనసమాస్యంతే యథావక్ష్యాగ్నిస్సప్తమాభిప్రాయాది | అయంచసమాసస్తత్పురుషభేదఃపంచజనశబ్దస్యసంజ్ఞాత్వముక్త్యాసంజ్ఞికథనాథాంసూత్రంగ్యస్తేతి || కేపునస్తేతి || ... *

౧౨॥ శ్రుతాపుత్రభౌతవృక్షః | యేప్రాణాదిపేరికంతత్సక్షిణమాత్మానంఽదుష్టేప్రహ్మవిదిత్యధికః | పంచజనశబ్దస్యప్రాణాదిముతయావృత్త్యాప్రయోగభిశంకతే || కథంపునరితి || యథాతవతత్త్వైషుజనశబ్దస్యలక్షణయాప్రయోగప్రధానమప్రాణాదిముతపంచజనశబ్దస్యలక్షణయేత్యాహ || తత్త్వైషితి || తహింసాభ్యతిక్రమసామ్యాత్తత్త్వాశ్చేదగాప్రహ్యణిత్యతలహః | సమానేతితి || సన్నిహితసజాతీయానశపేక్షశ్రుతిస్థాపనగాప్రహ్యః సతుస్యవహితజాతీయసాపేక్షత్వైతిస్థాభిప్రాయః || లక్షణాబీజసంబంధమాహ || జనేతి || జనఃపంచజనాభివర్ణాయః, పురుషమిత్యాదికజ్జిచ్ఛవంశజనశబ్దస్యప్రాణాదిలక్షణత్వంయుక్తమిత్యాహ || జనవచనశ్చేతి || సమాజాయంతిభిజనాఃమహదాదయః జ

నకత్వాజ్ఞసప్రభానమితి యోగసంభవేకమితీయాధిమా శ్రిత్యలక్షణాప్రయోగశత్యతలపా॥ సమాసేతి ॥ యథా ఆ
 శ్వకణశబ్దస్యవణాసముదాయస్యవృక్షేయాధిరేవంపంచజనశబ్దస్య యాధిరేవనావయవశక్త్యాత్మకోయోగశత్యభావః ।
 పూర్వకాలికప్రయోగాభావాన్మయాధిరిత్యాక్షిపతి॥ కథమితి॥ స్యుఃపుమాంసఃపంచజనాశత్యమరకోశాదాప్రయోగో
 ఒప్యేవ, తదభావమంగీకృత్యాప్యాహ॥ శక్యేతి ॥ జనసంబంధాచ్చేతిపూర్వభాష్యేనరేషుపంచజనశబ్దస్యయాధిమా శ్రి
 త్యప్రాణాదిషులక్షణోక్తా ఇహతుప్రాధికవాదేనప్రాణాదిషుయాధిరుచ్యతేఇతిమంతవ్యం॥ సంఖ్యహితంవివృణోతి॥ ప్ర
 సిద్ధేత్యాదిసా॥ ఉద్భిదాయజేతపశుకామ'ఇత్యుత్సాహిసంవిధేయగుణార్థకం కమనామధేయంవెతిసంశయే ఖ
 నితాద్రావుద్భిత్తవస్యప్రసిద్ధేర్యోగనామత్వేప్రసిద్ధివరోధాజ్ఞోతిష్టామెగుణవిభిరిపాత్రైరాధ్వాంతః॥ యజేతయాగే
 నేష్టంభావయేదిత్యభావః॥ తతశ్చోద్భిదేత్యప్రసిద్ధస్యత్యతీయాంతస్యయాగేనేత్యనైసప్రసిద్ధార్థకేనసామానాధికరణ్యై
 నతన్నామత్వంశీఘ్రియతే, ఉద్భిదప్రతిపశునానాథయతి॥ ప్రసిద్ధేరవిరోధాదప్రకృతజ్ఞోతిష్టామెగుణిధ్యయోగాద్రద్వి
 ధాచోద్భిదాభ్యుగుణవతాయాగేనేతిమత్వభాసంబంధలక్షణాప్రసంగాచ్చేతికమనామైవోద్భిత్తదే॥ తథాద్భిదప్రతి

నేషుప్రయుక్తః 'తేవాపతేపంచబ్రహ్మపురుష'ఇతి, అత్ర 'పాగ్నిహోహపితాపాగ్నిహమాతే'త్యా
 దిచబ్రాహ్మణం॥ సమాసబలాచ్చసముదాయస్యయాధిత్వమవిరుద్ధం॥ కథంపునరసతిప్రకమప్రయోగే
 యోగిశ్వక్యాప్రయోగుః॥ శక్యోద్భిదాదివదిత్యాహ॥ ప్రసిద్ధార్థసన్నిధానేనవ్యాప్రసిద్ధార్థశ్శబ్దఃప్రయు
 జ్యమానస్సుచుభివ్యాహారాద్రద్విపయోనియమ్యతేయథా ఉద్భిదాయజేత యుగావంధనత్తివేదంకరో
 తీతి, తథాయమపిపంచజనశబ్దస్యమాసాన్వాఖ్యానాదవగతసంజ్ఞాభావసంజ్ఞాకాంతీవాక్యశేషసమ
 భివ్యాహృతేషుప్రాణాదిషువర్తిష్యతే । తైశ్చిత్తదేవాపితరోగంధర్వాఅనురారక్షాంసంచపంచజనా
 వ్యాఖ్యాతాః॥ అన్యైశ్చత్వారోవర్ణానామిదంపంచమాఃపరిగృహీతాః॥ క్వచిచ్ఛయత్పంచజన్యయాఃశే
 తిప్రజావరఃప్రయోగఃపంచజనశబ్దస్యదృశ్యతే తస్మిన్గ్రహపీహనకశ్చిద్విరోధః । ఆచార్యస్తనపంచ
 వింశతేస్తత్త్వానామహప్రతీతిరస్తీత్యేవంపరతయాప్రాణాదయోవాక్యశేషాదిజగదా॥ ... *

భవేయస్తేపిత్యాప్రాణాదయః పంచజనామాధ్యంధినానాంయేఒన్నంప్రాణాదిష్యమనంతికాన్వానాం
 తుకథంప్రాణాదయః పంచజనాభవేయః యేఒన్నంప్రాణాదిషు నామనంతీత్యత ఉత్తరంపరతి ॥

— జ్ఞోతిః సూ॥ ౧౩ ॥ జ్యోతిఃప్రేతేషామసత్యస్యై॥ జ్ఞోతిః —

అసత్యపితాన్వానామన్నేజ్యోతిషాతేషాంపంచసంఖ్యాపూర్వతే । తేఒపీహియస్తీన్నంచపంచజనా
 ఇత్యతఃపూర్వశ్చత్వంత్రేబ్రహ్మస్వరూపసరూపానైవజ్యోతిఃకరణీయతే । తద్దేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిఃరితి॥

ప్రసిద్ధార్థభవయోగ్యాభావకశబ్దసమభివ్యాహారాద్దారువశేషోయుగావశబ్దభావః । కరోతీతిసమభివ్యాహారాద్వేదిక
 వ్యాధ్యస్సంసారయోగ్యస్థంధిలపశేషఇతిగమ్యతే, తథాప్రసిద్ధార్థకప్రాణాదిశబ్దసమభివ్యాహారాత్పంచజనశబ్దఃప్రా
 ణాద్యర్థకఇతిశీఘ్రియతఇత్యర్థః॥ ఏకదేశివాంమతద్వయమాహ ॥ తైశ్చిదిత్యాదిసా ॥ తూద్యాగ్రింబ్రహ్మణాజ్ఞాతోన
 షాదః॥ శ్రిత్యావంచజనశబ్దస్యాధ్వాంతరమాహ ॥ క్వచిచ్చేతి ॥ పాంచజన్యయాప్రజయావిశేషితిఒత్తయాఃశాపురు
 షదావయంత్రస్యాహ్వనార్థంఘోషాస్సృష్టాఇతియత్తద్యుక్తంఘోషాతీరేకేణంద్రావ్యానాయోగాదితశ్శ్రిగ్యనుసా
 రేణప్రజామాత్రగ్రహణేపిసంబంధితిత్యర్థః॥ సూత్రవిరోధమాశంక్యాహ॥ ఆచార్యస్తీతి॥ అతస్సంఖ్యతత్త్వాతితిక్ర
 యత్సాంవిత్పరతయాపంచజనశబ్దస్యవ్యాఖ్యానామవిరోధఇతిభావః॥ *

౧౩॥ శంకోత్తరత్వేనసూత్రసంఖ్యజ్ఞోతిః భవేయిరితి॥ జ్యోతిషాంసూర్యాదీనాంజ్యోతిఃప్రభృత్తదేవాడిపాస
 తఇత్యభావః॥ సన్యదంపప్ర్యంతజ్యోతిఃపదోక్తంసూర్యాదికంజ్యోతిశ్శాఖాన్వయస్యస్తే తతాన్వానాంపంచత్వపూర
 ణాయగృహ్యతేనాన్యేషామితీకల్పానయత్తఇతిశంకతే ॥ కథంపునరితి ॥ అనంతావిశేషాద్వికల్పయత్తఇత్యాహస్తే

ద్వాంతి || అపేక్షేతి || యథా ఆతిరాత్రేషాదశిసంగృహ్ణాంతి నైతి పాక్యభేదాద్వికల్పప్రద్యచ్ఛాభాభేదేనాన్నపాతాపా
 తాభ్యాంజ్యోతిషావికల్పిత్యర్థః. | ననుక్రియాయాంవికల్పాయ క్షణవస్తునీతిచేత్, సత్యం, అత్రాపిశాభాభేదేన
 పానాజ్యోతిస్సహితావా పంచప్రాణాదయోయత్రప్రతిష్ఠితా ప్రంమనసానుగ్రహ్యమితి ధ్యానక్రియాయాంవిక
 ల్పావపత్రిత్యనవద్యం | ఉక్తంప్రధానస్యాశబ్దత్వముపసంహరతి || తదేవమితి || తథాపిస్తులియుక్తిభ్యాంప్రధానమేవ
 జగత్కారణమిన్యతరాచ || స్మృతీతి || ఇతితృతీయాధికరణమ్. ... *
 . . ౧౪ || కారణత్వేనచాకాశాదిషుయథావ్యపదిష్టోక్తైః || పూర్వగ్రంథేనాస్యసంగతివస్తువృత్తమనువదతి || ప్రతి

పాదితమితి || అధికరణత్రయేణప్రధానస్యాశ్రేయోక్త్యాజగత్కారణత్వలక్షణేనబ్రహ్మణివబుద్ధిస్థతా, తస్మిన్నేవబు
 ద్ధిస్థేనీర్విశేషేబ్రహ్మణివేదాంతానాంసమన్వయశ్చిసాధితంపూర్వసూత్రసందర్భేణ | తత్రలక్షణసమన్వయయోర
 సిద్ధిరేవశ్రుతీనాంవిరోధదగ్గునాన్త్యాత్మకరూపాంతేనాస్యసంగతిమాహ || తత్రేతి || నచావిరోధచింతాయాఃద్వితీయా
 ధ్యాయేసంగతిర్నాప్తీన్నధ్యాయశ్చివాచ్యం, సిద్ధేసమన్వయేత్పత్వాదిమానాంతరవిరోధనిరాసస్యద్వితీయాధ్యా
 యాథాత్మాత్ తత్పదవాచ్యజగత్కారణవాదిశ్రుతీనాంవిరోధాద్వాచ్యాధానిశ్చయేనలత్యై సమన్వయాస
 కథంపునరుభయేచామపితుల్యపదినంజ్యోతిః పర్యమానంసమానమంత్రగతయాపంచసంఖ్యయాకేషాం
 చిద్గ్రహ్యతేకేషాంచినైతి, అపేక్షాభేదాదిత్యాహ | మాధ్యందినానాంహిసమానమంత్రచిత్రప్రాణా
 దిపంచజనలాభాన్నాప్తిత్వంప్రాంతరపతితేజ్యోతివ్యపేక్షాభవతి తదలాభాన్తుకాన్యానాంభవత్యేపే
 త్తా, అపేక్షాభేదావ్యసమానైపిమంతేజ్యోతిషాగ్రహణాగ్రహణే, యథాసమానైవ్యతిరాత్రేవచ
 నభేదాద్భేదశిరోగ్రహణాగ్రహణేతద్వత్ | తదేవసతావచ్ఛుగ్రితప్రసిద్ధికాదిత్పరధానవిషయాస్తే,
 స్మృతీన్యాప్రసిద్ధీతుపరిహరిష్యేతే | ఇతితృతీయాధికరణమ్. *

— సూ|| ౧౪ || కారణత్వేనచాకాశాదిషుయథావ్యపదిష్టోక్తైః || —

ప్రతిపాదితంబ్రహ్మణోలక్షణం, ప్రతిపాదితంబ్రహ్మవిషయంగతిసామాన్యంవేదాంతవాక్యానాం,
 ప్రతిపాదితంచప్రధానస్యాశబ్దత్వం | తత్రేదమపరమాశంక్యతే | నజన్మాదికారణత్వంబ్రహ్మణో
 బ్రహ్మవిషయంవాగతిసామాన్యంవేదాంతవాక్యానాంప్రతిపాదయతుంశక్యం, కస్తాత్, విగానదర్శ
 నాత్, ప్రతివేదాంతంహ్యన్యాన్యాసృష్టిరుపలభ్యతేక్రమాదివైచిత్ర్యాత్, తథాహిక్వదిత్ ఆత్మన
 ఆకాశస్సంఘాత'ఇత్యాకాశాదికాస్మష్టైరామాయతే, క్వదితైజసదికా తతైజోఽసృజతేతి, క్వది
 ద్దౌప్రాప్తాయాంతత్సాధకావిరోధచింతాయాలగ్రేవసంగత్వాత్ | నచైవంసృష్టిశ్రుతీనామన్యవిరోధాత్తైగ్రివచిం
 తనీయశ్చివాచ్యం, స్వపదవర్ణవిశిష్టజ్యోతిషావిరోధవైవాభావాత్ | కిమర్థంతస్మిద్విలయేతద్వింతనం ఘోలబుద్ధిసమా
 ధానాథామితిబూరిమః | ఇహతుసూక్ష్మదృశాంవాక్యాధైసమన్వయజ్ఞానాయతత్పదార్థశ్రుతివిరోధఃపరిహ్రియతే |
 యద్యపిత్వంపదార్థశ్రుతివిరోధాత్ప్రపరిహరవ్యప్రధాపప్రథమసూత్రేణబంధమిథ్యాత్వసూచనాదవిరోధస్సిద్ధః, ప్ర
 పంచస్తుఘోలబుద్ధిసమాధానప్రసంగేనభవిష్యతీతిమన్యతేసూత్రకారః | అత్రజగత్కారణశ్రుతయోవిషయాః తాః
 కింబ్రహ్మణిమానంనవేదినంతయైన్నజ్యోతిషాస్సంఖ్యావృష్టిక్రియాయాం వికల్పేపికారణే వస్తుస్యసద్వాసద్వాకారణ
 మిత్యాదివికల్పానంభవాదప్రామాణ్యమితిప్రత్యుదాహరణేనపూర్వపక్షయన్ముక్తాయేవంవివృణోతి || ప్రతివేదాంతమి
 త్యాదినా || వెదాంతానాంసమన్వయసాధనాచ్ఛుగ్రిత్యధ్యాయసంగతిః | అసదాదిపదానాంసతాకారణేసమన్వయోక్తైః
 పాదసంగతిః, పూర్వపక్షేసమన్వయాసిద్ధిఃఫలం, సిద్ధాంతేతత్సిద్ధిరివిషేకః | క్రమాక్రమాభ్యాంసృష్టివిరోధంతావ
 ద్దర్శయతి || తథాహిక్వదిదిత్యాదినా | సవరమాత్మలోకానసృజత అమృతశరీరప్రమరస్వగలోకోభశ్శబ్దాః ||
 సూర్యరశ్మివ్యాప్తంతరిక్షలోకోమరీచయః || ఖరోమర్త్యలోకః | అబ్జకూభాఃపాతాశలోకాఃఆపశ్చిశ్రుత్యర్థః | సృ

స్థితిరోధముక్త్యాకారణవిరోధమాహ॥ తథేతి॥ అసదసభివ్యక్తనామరూపాత్మకంకారణం, తతఃకారణాత్సభివ్యక్తం
ఎతస్తుల్యాధంభాందోగ్యవాక్యమాహ॥ అసదేవేతి॥ కింశూన్యమేవనేత్యాహ॥ తత్సదేతి॥ అభాధితంబ్రహ్మైవాసీదన్యథాః॥
తద్భ్రమీత్సత్త్వాస్థితంజగత్సృష్టికాలేనవ్యగభివ్యక్తమభవత్॥ ప్రక్రియాస్మష్టిః॥ తత్ తత్రకారణే ఏకేభావ్యుపై
షాంతుతం॥ శుక్రిరేవమాషయతి॥ కుత ఇతి॥ కుత ఏవంపదయోరర్థమాహ॥ కథమితి॥ స్వసుతమాహ॥ సదేతి॥ తదిదంజగత్,
హకిల తహేచ్ఛాప్రాకారే అవ్యాకృతంకారణాత్మకమాసీత్॥ శుక్రినాంఽరోధముపసంహరతి॥ ఎవమితి॥ కిమత్ర
న్యాయ్యమిత్యాశంక్యమానాంతరసిద్ధప్రధానలక్షకత్వంవెదాంతానాన్యాయ్యమిత్యాహ॥ త్ప్రేతేతి॥ తత్రస్మష్టే
విరోధమంగీకృత్యప్రప్తరివిరోధంపరిహరతి॥ సత్యపీతి॥ ఆకాశాదిషుబ్రహ్మణఃకారణత్వేఽరోధానైవాస్తీతిప్రతిజ్ఞా

త్వాన్రిణాదికా సప్రాణమస్మజతప్రాణాచ్చగ్ధామితి, క్వచిద్రమైవలోకానాముత్పత్తిరామ్న
యతే సత్యమాంట్లాకానస్మజతాంభోమరీదిర్నరమావశ్యతి, తథాక్వచిదసత్సూచికాస్మష్టిః పత్యతే
అసద్వాఇదమగ్రాసీత్ తతోవై సదజాయతేతి అసదేవెదమగ్రాసీత్ తత్సదాసీత్ తగరితగ్భ
వదితిచ, క్వచిదసద్వాదనికారణేనసత్సూర్వికాప్రక్రియాప్రతిజ్ఞాయతే తద్దైకఆహురంశతేత్యా
గ్రాసీదీత్యుపక్రమ్య కుతస్తుభిలుసోమ్యేవంస్యాదితి హేమావాచకథమసతస్సజ్జాయతేతి సదా
మ్యేవమగ్రాసీదేతి, క్వచిత్స్వయంకర్తృత్వేవవ్యాక్రియాజగతోనిగద్యతే తద్దేదంతర్వాగ్యాకృత
మాసీత్తన్నానురూపాభ్యామేవవ్యాక్రియతే ఇతి॥ ఎవమనేకధావిప్రతిపత్తైఃపస్తునిచపిత్వస్యానుపప
త్తైర్నవేదాంతవాక్యానాంజగత్కారణావధారణపరతాన్యాయ్య, త్ప్రేతస్థాయప్రసిద్ధిభ్యాంతుకార
ణాంతరపరిగ్రహేనాన్యాయ్యిత్యేవంప్రాప్తేజ్ఞామః॥ సత్యపిప్రేతవేదాంతంస్మశ్యమానేష్యకా
శాదిషుక్రమాదిద్వారకేవిగానైనప్రప్తరికించిద్విగానమస్తే, కుతః, తథావ్యపాష్టేః॥ యథాభూతో
హ్యేకస్త్వస్యేదాంతేసర్వజ్ఞస్సర్వైశ్వరస్సర్వాత్మకోఽద్వితీయఃకారణత్వేనవ్యవదిప్తః, తథాభూతఏవవే
దాంతాంతరేష్వపివ్యవదిత్యతే, తద్వథా సత్యంజ్ఞానభూతంబ్రహ్మైతి, అత్ర తావత్తానభైనవరేణచ
తద్విషయేణకామయత్యత్సవచనైనచేతనం బ్రహ్మన్యరూపదీపరప్రయోజ్యత్వేనేవైరంకారణమబ్ర
హ్మేతి॥ తద్విషయజైవవరేణాత్మశబ్దేన శరీరాదికోశపరంపరయాచాంతరాంతరాత్మానుప్రవేశనైసర్వే
షాంసాప్రత్యగాల్మీశంనిరధారయత్ బహుస్యాంప్రజాయయేతి చాత్మవిషయేణబహుభవనాశంసనైస
స్మశ్యమానానాంవికారాణాం స్రష్టురభేదమభావత, తథేదం సర్వమస్మజత యదిదంకించేతి సమ
ప్రజగత్సృష్టినిరైశేనప్రాకృతేరద్వితీయంస్రష్టారమావశ్యే, తదత్రయల్లక్షణంబ్రహ్మకారణత్వేన
విజ్ఞాతంతల్లక్షణమేవాన్యతాగ్రపిజ్ఞాయతేసదేవసోమ్యేరమగ్రాసీత్ ఏకమేవాద్వితీయం తదైక్షతబ
హుస్యాంప్రజాయయేతి తత్తైజోఽస్మజతేతి, తథా ఆత్మవాఇదమేకఏవాగ్రాసీన్నాన్యత్కరించనమి
షత్సవిక్షతలోకాన్నస్మజాఇతిచ, ఏవంజాతీయకస్య కారణస్వరూపనిరూపణపరస్యవాక్యకాలస్యప్ర
తివేదాంతమవిగతార్థత్వాత్॥ కార్యవిషయంతుపిగానందృశ్యతేక్వచిదాకాశాదికాస్మష్టిఃక్వచిత్తైజది

యాంహేతుమాహ॥ కుత ఇతి॥ యథాభూతత్వమేవాహ॥ సర్వజ్ఞ ఇతి॥ కారణస్యసర్వజ్ఞత్వాదికంప్రతివేదాంతందృశ్యత
ఇత్యాహ॥ తద్వతేత్యాదిభా॥ తద్విషయేణబ్రహ్మవిషయేణ, చేతనంసర్వజ్ఞం తదాత్మానంస్వయమకురుతేతిశుక్రిరవర
ప్రయోజ్యత్వం తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మసృజితప్రత్యగాల్మీశం స్వస్యబహురూపత్వకామనయాస్థితకాలేవ్యద్వితీయ
త్వం॥ యథాతైత్తిరీయకేసర్వజ్ఞత్వాదికంకారణస్యతథాభాందోగ్యదాపవిద్యత్యత ఇత్యాహ॥ తదత్రయల్లక్షణమితి॥
మిమలోసవ్యాపారం అపిగతాభాత్వాదవిమద్ధార్థకత్వాత్ కారణేనాస్తిప్రతిపత్తిరితిశేషః, తథాపికార్యవిరోధా
త్కారణేఽపిఽరోధస్యాదిత్యాశంక్యంపదేతి॥ కార్యవిషయంస్థిత్యాదిభా॥ స్వమస్మష్టిసాంప్రత్యహమస్యథాత్వేనసా

మామితప్రత్యభిజ్ఞాయమానైరప్రత్యపినానాత్వంప్రసజ్యేతేత్యాహఃఅతిప్రసంగాదితి || సృష్టివిరోధమంగీకృత్యప్రప్తి
రినవిరోధిత్యుక్తమథునాంగీకారంత్యజతి||సమాధాన్యతిచేతి||కిమథాంతర్నిశుగ్రీతయస్సృష్టిమన్యథాన్యథావదంతీత్యా
శంక్యస్సప్టైవతాత్పర్యజ్ఞాపనాయేత్యాహ || భవేదిత్యాదిహ || అతాత్పర్యాధైఃరోధోనదోహయేత్యతాత్పర్యంసాధయ
తి || సహీతి || ఫలనర్హ్యప్రహాక్యశేషత్వేనసృష్టివాక్యానామథావత్వసంభవాన్నస్వాభేదపక్షలక్షణంవా
క్యభేదావతైరిత్యాహ || నచకల్పయితుమితి||న్యాయాదేకవాక్యత్వంసంధంశుగ్రీతపిదర్శయతీత్యాహ || దర్శయతిచేతి ||
శుంగైనకార్యేణలింగైన || కారణబ్రహ్మజ్ఞానాథాత్వంసృష్టిశుగ్రీతనాముక్త్యాకారణస్వాత్వయత్యజ్ఞానంఫలాంతరమా
హ || మృదాదితి || ఎవంసప్థులాయామన్యాథాయాంసృష్టేతాత్పర్యభావాద్విరోధోనదోషిత్యత్రవృద్ధసప్తతిమా

కేత్యేవంజాతీయకం || నచకార్యవిషయేణవిగానైనకారణమపిబ్రహ్మసర్వవేదాంతేష్వపిచమధిగమ్య
మానమవివక్షితంభవతుమహాతీతిశక్యతేవత్తుం, అతిప్రసంగాత్ || సమాధాన్యతిచాచార్యఃకార్యవిష
యంవిగానంనవియదశుగ్రీతేత్యారభ్య || భవేదపికార్యస్సపిగత్యహప్రతిపాద్యమానత్వాత్, నహ్య
యంసృష్ట్యాదిప్రపంచాప్రతిపాదయిషితం, సహితత్పరితిబద్ధకశ్చిత్పురుషార్థోద్యత్యతేత్రాయతేనా,
నచకల్పయితుంశక్యతే || ఉపక్రమోపసంహారాభ్యాంతత్రతత్రబ్రహ్మవిషయైర్వాక్యైస్సానకమేకభా
క్యతాయాగమ్యమానత్వాత్ || దర్శయోచ్యసృష్ట్యాదిప్రపంచస్యబ్రహ్మప్రతిపత్త్యభాతాం, అన్నైన
సోమ్యశుంగేనాహోమూలమన్విచ్ఛాద్భిస్సోమ్యశుంగేనతేజోమూలమన్విచ్ఛతేజసోమ్యశుంగేనసన్నా
లమన్విచ్ఛేతి || మృదాదిదృష్టాంతైశ్చకార్యస్యకారణేనభవంపిదతుంసృష్ట్యాదిప్రపంచత్వోద్యత్యభిగ
మ్యతే || తథావసంప్రదాయవిదోవదంతి “మృగోహవిష్ణులింగాదైస్సృష్టిర్యాదోదితాన్యథా |
ఉపాయస్సేవతారాయనాప్రిభేదకథంచనే”తి | బ్రహ్మప్రతిపత్తిసంబద్ధతుఫలంప్రాయతే | బ్రహ్మ
విదాహోపిపరం తరలికోకమాన్వతి తమేవదిత్వాతిమృత్యుమేతీతిచ | ప్రత్యక్షావగమంచేదంఫలం
తత్త్వమసీత్యసంసార్యాత్తత్వప్రతిపత్తాసత్యాం సంసార్యాత్తత్వవ్యాప్యతైః ||*

యత్పనఃకారణవిషయంవిగానంపిదత్తితం అసద్వాదక
మగ్రతసీదిత్యాది తస్మరిహరణవ్యం | అతోక్రీద్యతే ||

—* సూ || ౧౫ || సమాకర్షాత్ || *

అసద్వాదకమగ్రతసీదితినారాసన్నిరాక్షకంకారణత్వేనక్రీయతే || యతః అసన్నైవసభవ
త్యసర్వగ్రహేతివేదచేదస్తిప్రహేతిచేద్యేదంతమెనంతతోవిదురిత్యసద్వాదావవాదేనాప్రిష్టలక్ష
ణంబ్రహ్మేన్నమయాదికోశవరంపరయా ప్రత్యగాత్మానంధ్యార్య సోకామయితేతితమేవప్రకృతంస
మాకృత్యసప్రపంచాంసృష్టింతస్మాచ్ఛాగ్రయిత్యా తత్సత్యమిత్యాదక్షురితిచోపసంహృత్య తదప్యే
వగ్లోకోభవతీతితస్మిన్నేవప్రకృతేఽగ్లోకమిమముదాహరత్యసద్వాదకమగ్రతసీదితి, యదిత్వసన్ని

హ || తథాచేతి || అన్యథాన్యతేవిపస్సిత్రప్రవ్యా | అవతారాయబ్రహ్మనీజత్వనే, అతస్తరన్యథాత్వేపిబ్రహ్మణీన
భేదఃజ్ఞేయేనవిగానమత్యర్థః | బ్రహ్మజ్ఞానస్యసృష్టిశేషిత్వముక్తంతన్నిర్వాహయతస్యఫలమాహ || బ్రహ్మేతి|| మృ
త్యుమత్యేతీత్యన్వయః ||*

౧౫ || ఎవంసృష్టిద్వారకంవిరోధముత్సాప్రంసమాధాయకారణస్యసదసత్త్వాదిసాసాత్మాచ్ఛ్రితివిరోధనిరా
సార్థంసూత్రమాదత్తి || యత్పనరితి || యతోఽస్తీత్వలక్షణంబ్రహ్మనిధ్యార్యతస్మిన్నేగ్లోకముదాహరతిఅతోఽగ్లోక
నిరాక్షకమసన్నక్రీయత్యభియోజనా | తత్తత్రసదాన్వేగ్లోకోపంతోభవతి | సదాన్వసమాకర్షాదతీంద్రియాభ
ిసత్వదేనబ్రహ్మలక్ష్యత్యత్యాహ | తస్మాదితి || నచప్రధానమేవలక్ష్యతామితివాద్యం | చెతనార్థకబ్రహ్మవిశదా

నానునైకమంబక్షణాగారవాచితాదిభావః । తత్త్వైరిశుక్రతామ్రంయోజయిత్వాచ్చాందోగ్యాదాయోజయతిఏ
 మైవేతి॥ సదకాభ్యంతర్మదనపూర్వోక్తాసతస్సమాకర్షాన్నతూన్యత్వమిత్యర్థః । నన్యసత్త్వలక్షణానయ్యుక్తాశ్చుక్తిభిరేవ
 స్వమతభేదేనోదితానుదితపహామవద్వికల్పస్యదర్శితత్వాదిత్యతలపా॥ తద్దైకత్వం॥ ఏకేభాషితత్వార్థసభవతి, కింఁ
 అనాదనంసారచక్రస్థావేదబాహ్యత్వార్థః॥ తూన్యనిరాసేనశుక్తిభిస్సద్వాదస్యైవైవత్వత్వాత్తాపాంవిరోధస్ఫూర్తినిరా
 సాయలక్షణాయుక్తేతిభావః॥ యదుక్తంకృచ్ఛికకర్తృకాస్పృష్టిఃకథితేతితస్మేత్వాహ॥ తద్దైకమితి॥ అన్యత్వఃకర్తృ । న
 క్ష్యక్రకర్తృభావఎవపరామృత్యతత్వత్వతలపా॥ చేతనస్యచాయమితి॥ చతుర్థగ్రీష్టశోక్రిత్రంశోక్రితామనోమంతేత్వ
 చ్యతత్వత్వార్థః॥ ఆద్యకార్యంసకర్తృకంకార్యత్వాన్లుటవదిత్వాహ॥ అపిచేతి॥ అద్యేత్వేతిదానం । ననుకమలకారస్యక

రాద్యకమస్మిన్శోకైభిఃప్రేయేత తతోఽన్యసమాకర్షణేఽన్యస్యోదాహరణాదసంబద్ధంవాక్యమావద్య
 తాతస్మాన్నామయావ్యాకృతవస్తువివయఃప్రామేయసచ్ఛబ్దఃప్రసిద్ధఇతితద్వాక్యకరణాభావాపేక్షయా
 ప్రాగుత్వదైస్సదేవలక్ష్యసదివాసీదిత్యవచర్యతే । ఏమైవ అసదేవేదమగ్రప్రసీదిత్యత్రాపియోజ
 నా, తత్సదాసీదితీసమాకర్షణాత్ । అత్యంతాభావాభ్యుపగమేహితత్సదాసీదితీకింసమాకృప్యేత తేదై
 కఆహురసదేవేదమగ్రప్రసీదిత్యత్రాపినశుక్రిత్యంతరాభిప్రామేణాయమేకీయమతోవన్యాసఃక్రియా
 యామివశస్తునివికల్పస్యాసంభవాత్ । తస్మాచ్ఛుక్తిపరిగృహీతనత్పక్షదాధ్యామైవాయంమందమతిపరిక
 ల్పితస్యాసత్పక్షస్యోపన్యస్యనిరాసఇతిప్రప్తవ్యం తద్దైకంతహ్యేవాక్యతమాసీదిత్యత్రాపిననిరర్థ
 త్వాస్యజగతోవాక్యకరణంకథ్యతే ససేవఇహప్రవిష్టఆనభావైభ్యైఃఇత్యధ్యక్షస్యవాక్యతకార్యానుప్రవే
 శితేన సమాకర్షాన్నిరర్థయైవాక్యకరణాభ్యుపగమేహ్యనంతరేన ప్రకృతావలంబినాసఇత్యనేనసర్వ
 నామ్నాకఃకార్యానుప్రవేశితేనసమాకృప్యేత । చేతనస్యచాయమాత్మనశ్శరీరేననుప్రవేశత్కృ
 యతే, అనుప్రవిష్టస్యచేతనత్వత్రవణాత్ పశ్యంతృప్తుశ్చ్యుక్త్యాశోక్రిత్రంమన్వానోమనోఇతి । అపి
 చయాదృశమిదమద్యతేనామయాచాభ్యాంవాక్యీయమాణంజగత్సన్యక్షంవాక్యక్రియతే ఏవమాదిస
 దైసీతిగమ్యతే, దృష్టవిషయితల్పనానువవతైః । శ్రుత్యంతరమపి అనేనజేవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామ
 యాపేవాక్యకరవాణీతిసాధ్యతామేవజగతోవాక్యీయాందర్శయతి॥ వ్యాక్రియేతత్తత్వపిక్తకర్తరిలకార
 స్సత్వేవపరమేశ్వరేకర్తరిసాకర్యమపేక్ష్యప్రప్తవ్యః । యథాలాయతేకదారస్వయమేవేతిసత్వేవ
 పూర్ణకేలవితరి । యద్వాకర్తృత్వేనైవలకారలక్ష్యాప్తంకర్తృత్వంతరమపేక్ష్యప్రప్తవ్యః, యథాగ
 మ్యతేగ్రాహ్యతే॥ ఇతిచతుర్థాధికరణమ్. *

— ❁ సూ॥ ౧౬ ॥ జగద్వాచిత్యాత్ ❁ —

కాపీతకిబ్రాహ్మణేబాలాక్యజాతశత్రుసంవాదేశ్రూయతే 'యోవైబాలాకఎతేహంపురుషా
 శాంకరాయస్యమైతరకమనవైవేదితవ్య'ఇతి । తత్ప్రకింజీవోవేదితవ్యత్వేనోపదిశ్యతేఽతముఖ్యః

తుగస్సత్వేకమణివకర్తృత్వవాదిలకారతావిరుద్ధత్యతలపా॥ వ్యాక్రియతత్వం॥ అనాయాసనసిద్ధిమపేక్ష్యకర్త
 ణకర్తృత్వముపచర్యతత్వత్వార్థః । వ్యాక్రియతేజగత్స్వయమేవనిష్పన్నమితివాక్యాభ్యాంకేనదిద్వాక్యకృతమితివాచ
 ష్టే॥ యద్యేతి॥ అతశ్చుక్తిసామంధోధాతాగరణద్వాదాసమన్వయఇతిసద్ధం॥ ఇతిచతుర్థాధికరణమ్. *

౧౬॥ జగద్వాచిత్యాత్ ❁ విషయమాహ॥ కాపీతకితి । బాలకాయాఅవత్యంబాలాకిర్వాగ్నిహుతంప్రతి
 తాజోవాచ॥ యోవాఇతి॥ నకేవలమాదిత్యాదీనాంకర్తృకింతుసర్వస్యజగతత్వత్వాహ॥ యస్యేతి । ఎతజ్జగత్ యస్య
 కమణీయతత్వపుష్కలకార్యమిత్యర్థః॥ కమణీకల్పవ్యయోగదాధిభ్యాంసంశయమాహ॥ తతేతి॥ పూర్వత్రై
 వాక్యస్థసదాదేశబలదసచ్ఛబ్దోనీతి, ఇహతువాక్యభేదాద్బ్రహ్మతేప్రవాణీబాలాకివాక్యస్థలక్ష్యతైసపాగ్ని

విశజ్జోబ్రహ్మవరత్వేననేతుమశక్య ఇతి ప్రశ్నానాహరణేన పూర్వపక్షమాహః॥ కింతావదితి॥ పూర్వపక్షేవాక్యస్యపాశ్రీ
 కాద్యుపాస్తవరత్వాత్ప్రసక్తిసమన్వయసిద్ధిః॥ సిద్ధాంతేజ్ఞేయసమన్వయసిద్ధిరితిఫలం॥ అథనుషుప్తాద్రప్తేతిశేషః॥
 శుశ్రీతంపురుషకర్తృత్వంప్రాణస్యకథమీత్యతలహః॥ యేచైత ఇతి॥ సూత్రాశ్చకస్యప్రాణస్యవిశారానుసార్యాదయ
 ఇత్యత్రమానమాహ॥ కతమితి॥ యస్యమహిమానస్సర్వేదేవాఇతిపూర్వవాక్యేదర్శితం అతస్సర్వదేవాశ్చకత్వాత్స
 ప్రాణోబ్రహ్మ త్యత్పరోక్షంశాస్త్రైకవేద్యత్వాదిత్యథః॥ పూర్వపక్షాంతరమాహ॥జీవోవేతి॥ యతాగ్రణంయ
 ప్నాజ్జీవంబోధయతితస్మాదస్మిన్ప్రార్థాపనంజీవలింగమితియోజనా॥ తౌహపురుషంసుక్షమాజ్జతుః తంరాజాహ హే
 బ్రహ్మ నాపిండరవానస్సేనురాజస్మిత్యేనుంత్య సరిబోధ్య సంబోధనానభిజ్ఞత్వాత్ప్రకాశరనాత్తత్వముక్త్యా

ప్రాణః॥ ఉతపరమాత్మేతివిషయఃకింతావత్ప్రాప్తంప్రాణఇతి కుతః, యస్యవైతతా-త్మైత్రవణాత్,
 పరిస్పందలక్షణస్యచకమణః॥ ప్రాణాశ్రయత్వాత్, వాక్యశేషేచ, అథాప్రసక్తినివివేకధాధవతీ
 తిపాశ్రీకబ్జత్రవణాత్ ప్రాణబ్జస్యచముఖ్యప్రాణేప్రసిద్ధత్వాత్, యేచైతేపురస్తద్బాలాకినా, ఆ
 దిత్యేపురుషత్వంద్రమసిపురుషేత్యేవమాదయఃపురుషానిర్దిష్టః తేషామపిభవతి ప్రాణఃకర్తాపాశ్రీ
 వస్థాపితేషత్వాదాదిత్యాదిదేవతాశ్చనాం శతమపికోదేవఇతి ప్రాణఇతి సప్రహ్నేత్యాచతురీతిశుశ్రీ
 త్యంతరప్రసిద్ధిః, జీవోవాయమహవేదతస్యతయోవదిత్యతేతస్యాపిధర్మాధర్మలక్షణంకమణశ్చతేశా
 వయితుం, యస్యవైతతా-త్మేతసోపిభోక్తృత్వాద్భోగోపకరణభూతానామేతేషాంపురుషాణాంకర్తృవ
 త్వతే, వాక్యశేషేచజీవలింగమవగమ్యతే॥ యతాగ్రణంవేదితవ్యతయోవస్యస్తస్యపురుషాణాంకర్తృ
 త్వేదనాయోపగంబాలాకింప్రతిబుబోధయిషురజాతశతుశ్చుప్తంపురుషమామంత్యామంత్రణకబ్జా
 త్రవణాత్పాశ్రీకాదీనామభోక్తృత్వం ప్రతిబోధ్యయస్తిభూతోద్ధాపనాత్ప్రకాశివ్యతిరిక్తంజీవంభో
 క్తారంప్రతిబోధయతి, తథావరస్తాదపిజీవలింగమవగమ్యతే॥ తద్యథా, శ్రేష్ఠీవైర్భుజైర్యథావా
 స్వాశ్శ్రేష్ఠీసంభుజంత్వేవమేవైవప్రజ్ఞాతైతైరాశ్చభిర్భుజైరపివమేవైతేతత్తానవతమాత్మానంభుం
 బంతీతి పాశ్రీకభృత్వాచ్ఛజీవసోపవనంప్రాణబ్జత్వం॥ తస్మాజ్జీవముఖ్యప్రాణయోరన్యతరఇహ
 గ్రహణీయోనపరమేశ్వరః, తల్లింగానవగమాదితి, ఎవంపాశ్రీయమామిః॥ పరమేశ్వరవివాయమేతే
 షాంపురుషాణాంకర్తృత్వాత్, కస్మాత్, ఉపక్రమసామర్థ్యాత్, ఇహాహిబాలాకిరజాతశతుశ్చానహ
 బ్రహ్మతేబ్రవాణీతిసంవదితుమువచక్రమే, సచకతిదిదాదిత్యాద్యధికరణాన్పురుషాన్ముఖ్యబ్రహ్మవృష్టి
 భావకత్వాత్పూర్ణీంబభూవ, తమజాతశతుశ్చః, మృదావైఖలుమాసంవదితాబ్రహ్మతేప్రబ్రవాణీత్య
 ముఖ్యబ్రహ్మవాదితయాపోద్యగతార్థారమన్యంవేదితవ్యతయోవదిత్యేవ॥ యదిసోప్యముఖ్యబ్రహ్మదృ
 ష్టిభాగ్యాదువక్రమోదాధ్యేత, తస్మాత్పరమేశ్వరవివాయంభవితమహతి॥ కర్తృత్వంచైతేషాం
 పురుషాణాంపరమేశ్వరాదన్యస్యస్వాతంత్యేగ్రావకల్పతే॥ యస్యవైతతా-మేత్యపివాయంవరిస్సం

ప్రకాశతేనోద్ధావ్యజీవంబోధితవానిత్యథః॥ శ్రేష్ఠీప్రధానః వైర్భుజైర్జ్ఞాతభిరువహృతంభుజైర్సాంజ్ఞాత
 యశ్చ తమువజీవంతి॥ ఏవంజీవోపిటదిత్యాదిభిఃప్రకాశాదినా భోగోపకరణైర్భుజైరేవహవిర్గ్రహణాదినాజీవమువ
 జీవంతిత్వక్తంభోక్తృత్వంజీవలింగం॥ ననుప్రాణవివేకధాధవతీతిశుశ్రీతఃపాశ్రీకజ్జీవోవేదకథమీత్యతలహః॥ పాశ్రీ
 కభృత్వాచ్ఛేతి॥ సూత్రాద్భూతేన సిద్ధాంతయతి॥ ఎవమితి॥ సచకాలాక్రీర్బ్రహ్మత్వభృత్వాత్వావ్యప్తిలింగ
 రూపాన్పురుషాన్సత్త్వారాజ్ఞానరస్తస్తాస్థింస్థితః, త్వదుక్తంబ్రహ్మమృతేవేత్వత్వా రాజ్ఞోవ్యమానంబ్రహ్మవేది
 తత్త్వమన్యథారాజ్ఞోపిమృదావాదిత్వప్రసంగాదిత్యాహ॥యదిసోపితివేదితవ్యోపిత్వథః॥ ముఖ్యంపురుషకర్తృ
 త్వంబ్రహ్మణివలింగంప్రాణజీవయోస్తస్మయమ్యతేనాస్వాతంత్యగ్రావకల్పతే॥ కర్తృత్వంచేతి॥ యదుక్తంచల

నాదృష్టయోర్వాచకకర్తృశబ్దః పాగ్రిణజీవయోరుపస్థాపక ఇతి తన్నే త్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ అనెకాథాకాదృష్టాదన్యతే
 రాథాన్యప్రకరణాదుపపదాద్వాగ్రహణం న్యాయం । అన్యప్రకరణోపపదయోరసత్త్వాత్-స్యగ్రహణమితి సంశ
 యే పురుషకర్తృపదసాన్నిధ్యాత్మి-యత ఇతియోగాజ్జగన్గ్రహణమిత్యథాః । ఎతత్-త్వేతి ప్రకృతపరామర్శాత్పు
 రుషాః పూర్వోక్తాః కర్తృశబ్దేన నిర్దిశ్యతామిత్యతః ॥ నాపీతి ॥ పానరుక్త్యాపాతాత్పురుషాణాం సపుంసకైకవచ
 నేపరామర్శాయోగాచ్చేత్యథాః । నను పురుషోత్పాదకస్య కర్తృత్వాపాదః కరోత్యథా ఉత్పాదనంతస్య ఫలం పురుష
 జన్మతదన్యతరవాచీకమణశబ్దోఽస్త్రిత్యతః ॥ నాపీతి ॥ కర్తృశబ్దేనైతిక్రియాఫలాభ్యాం విచారకర్తృత్వాయో
 గాత్-కర్తృశబ్దేనైతయోగగ్రహణమిత్యథాః । జగతోఽపి ప్రకరణోపపదేస్తత్త్వక్రమంగీకరోతి సత్యమితి ॥ ప్ర
 కరణాదికం హి సర్వనామ్నస్సుకోఽకంతస్మిన్నసతి సామాన్యేన బుద్ధిభంసం న్యమెవగృహ్యతే, అన్యచసంకోచకాసత్త్వా

దలక్షణస్యధర్మాధనులక్షణస్యవా కర్మణోనిదేశః తయోరన్యోరన్యోన్యప్రకృతత్వాదసంశబ్దిత
 త్వాత్పు । నాపి పురుషాణామయం నిదేశః, ఏతేషాం పురుషాణాంకర్తృత్వేనైతేషాం నిర్దిశ్యత్వాత్, లింగ
 వచనవిగానాద్పు । నాపి పురుషవిషయస్యకరోగ్యకాన్యక్రియాఫలస్య వాయం నిదేశః, కర్తృశబ్దేనైవ
 తయోరుపాత్తత్వాత్, పరిశేషాత్ప్రకృతుసన్నిహితంజగద్గుర్వనామైతచ్ఛబ్దేన నిర్దిశ్యతే, క్రియ
 తత్త్వనితనైవజగత్కర్మణః । నను జగదవ్యప్రకృతమసంశబ్దినంచ, సత్యమేతత్, తథావ్యసంపిశేషా
 దానేపాధారణేనాన్యేన సన్నిధానేన సన్నిహితస్యవస్తుమాప్రిస్థాయం నిదేశత ఇతిగమ్యతే న సత్యస్యక
 స్యమితి, విశేషణసన్నిధానాభావాత్ । పూర్వప్రచజగదేకదేశభూతానాం పురుషాణాం విశేషా
 దానానామవిశేషితంజగదేవేషాం పాదీయత ఇతిగమ్యతే । ఎతదుక్తంభవతి, యేషాం పురుషాణాంజగ
 దేకదేశభూతానాంకర్తృకమనెవవిశేషేణయస్యవాక్యస్స మెవజగదవిశేషితంకర్మణః । వాశబ్దవిదే
 శావబ్ధిన్నకర్తృత్వవ్యావృత్యథాః । యేచాలాకినాబ్రహ్మత్వాభిమతాః పురుషాః క్రితాస్తేషామబ్ర
 హ్మత్వభ్యావనాయవిశేషాపాదానం, ఎవంబ్రాహ్మణసరివ్రాజకన్యాయేనసామాన్యవిశేషాభ్యాంజగ
 తఃకర్తృవేదితవ్యతయోపదిశ్యతే, పరమేశ్వరశ్చసర్వజగతఃకర్తా సర్వవేదాంతేష్వవధారితః...#

— ❁ — సూ॥ ౧౭ ॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగానైతిచేదద్యావ్యాభ్యంతం ॥ ❁ —

అథయదుక్తంవాక్యశేషగతాజ్జీవలింగాన్యః పాగ్రిణలింగాద్భవయోరేవాన్యతరస్యేహగ్రహణం
 న్యాయం సపరమేశ్వరస్యేతి తత్పరిహర్తవ్యం । అన్యోచ్యతే, పరిహృతంతన్నోపాపాతైరివిధ్యాదా
 త్రితత్వాదిహతచ్ఛోగాదిత్యత్ర । త్రివిధంహ్యతోపాసనమేవంసతిప్రసజ్యేత, జీవోపాసనముఖ్య
 ప్రాణోపాసనంబ్రహ్మోపాసనంచేతి । నచైతన్నాయ్యం, ఉపక్రమోపసంహారాభ్యాంహిప్ర
 హ్మవిషయత్వమస్యవాక్యస్యావగమ్యతే । తతోపక్రమస్యతావద్భక్తిప్రహ్మవిషయత్వందర్శితం । ఉప
 సంహారస్యాపిరక్షితేయథలశ్రవణాద్భక్తిప్రహ్మవిషయత్వందృశ్యతే సర్వాన్నాప్తవోపహగ్యసర్వేషాంచ
 త్సర్వాన్ధర్మేనసర్వనామ్నాబుద్ధిభస్యకార్యమాత్రస్యకర్తృశబ్దోవాచకఇత్యాహ ॥ తథాపీతి ॥ కించజగదేకదేశోక్త్యాజగ
 ద్భక్తిసతమిత్యాహ ॥ పూర్వతేరితిజగన్గ్రహపురుషాణామపిగ్రహాన్పుథగుక్రిత్యధ్యకృతతః ॥ ఎతదుక్తమితి । స
 వేదితవ్యఇతిసంబంధః । పురుషమాత్రనియాపితంకర్తృత్వమితిభాగ్రిణసారాసాగ్ధోవాశబ్దః । బ్రాహ్మణాభోజయతవ్యాః
 పరివ్రాజకాశ్చేత్యత్రయథాబ్రాహ్మణశబ్దఃపరివ్రాజకాన్యవిషయః తథాత్రకర్తృశబ్దఃపురుషాన్యజగద్వాచిత్యాహ ॥
 సైవమితి । అస్తుజగత్-కర్తృవేదితవ్యఃపరమేశ్వరస్యకీనాయాతమిత్యతః ॥ పరమేశ్వరశ్చేతి... #

౧౭॥ సద్భాంతముత్త్వాపూర్వపక్షబీజమమాద్యరూపయతి ॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగానైతిచేదద్యావ్యాభ్యంతమితి ॥
 ఉక్తమేవస్మరయతి । త్రివిధమితి । త్రివిధంగుణాధిగత్యం, అధిపత్యంనియంతృత్వం, స్వార్థాజ్ఞామనియమ్యత్వమితిభేదః ॥

సంభవత్యేకవాక్యత్యేకవాక్యభేదోహే నేవ్యతథ్యత్వక్రంచెత్తునరుక్తిస్సాన్వీడితంకలె || నన్వేషమితి || కర్తుశబ్దస్యరూ
ఢ్యాపూర్వపక్షప్రాప్తౌతన్నిరాసాధ్యమస్యారంభోయ్యుక్తత్యాహ || నేత్యాదినా || ప్రాణశబ్దజీవలింగయోగః తిమా
హ || ప్రాణశబ్దోపేతి || ... *.

౧౮ || మనోజీవః జీవలింగేనబ్రహ్మైవలక్ష్యతథ్యత్వక్రం, ఇదానీంతన్నింగేనజీవోక్తిద్వారాబ్రహ్మగాగ్రహ్యమి
త్యాహ || అన్యార్థమితి || జీవపరామర్శస్యజీవాధికరణబ్రహ్మజ్ఞానార్థత్వేప్రశ్నమాహ || త్వేషత్యతి || హేబాలా కేవలచచ్చ
యసంపిశేషజ్ఞానాభావరూపంయథాస్యాత్తేతైవపురుషఃకవ్యవాశయిష్టకస్మిన్ననికరణేయనంకృతవాన్త్యధః || ఏక
థావాత్రయజ్ఞానార్థంపుచ్చతి || కవ్యవాత్తితి || ఎతస్మిన్మేకీభావరూపంయథాస్యాత్తథావపపురుషఃకాన్వీహిత్తుప్తే, తై

భూతానాంతైస్త్వంస్సారాజ్యమాధిపత్యంపర్యేతియపవంచెదేతి || నన్వేషంసతిప్రతర్దనవాక్యసంజ
యేనైవేకమపివాక్యంస్థియతే, నస్థియతేయస్యవైతతత్కర్తృత్వస్యబ్రహ్మవిషయత్వేనతత్రానిధా
రితత్వాత్, తస్మాన్మనోజీవముక్త్యప్రాణశంకాపునరుత్పత్త్యమానానవర్త్యతే || ప్రాణశబ్దోపేతిబ్రహ్మవి
షయోన్యప్తః, ప్రాణబంధనంహిసోమ్యనన'ఇత్యత్రజీవలింగమపుష్పత్రమోషసంహారయోగ్యబ్రహ్మవి
షయత్వాదభేదాభిప్రాయేణయోజయితవ్యం || ... *

— ❦ సూ || ౧౮ || అన్యార్థంతుతైమినిప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యామపిచైవమేకే || ❦ —

అపిచనైవాత్రవిషదిశవ్యం, జీవప్రధానంవాత్యవంవాక్యంస్యాత్ప్రశ్నప్రశానంచేతి, యతోన్య
థాంజీవపరామర్శంబ్రహ్మప్రతిపత్త్యధఃమస్మిన్వాక్యేతైమినిరాచార్యోమ్యుతే, కస్మాత్, ప్రశ్న
వ్యాఖ్యానాభ్యాం, ప్రశ్నప్రావర్త్యుషుప్రపురుషప్రతిబాధనసాగ్రాదివ్యతిరిక్తజీవప్రతిబాధితేపునస్థి
వస్యతిరిక్తవిషయోద్యత్యతే, త్వేషవిషద్బాలాకపురుషోన్యప్తకవ్యవాశితదభూతుశరపిదాగా'దితి ||
ప్రతిపచనమపి, యదానుప్రస్తుష్టంనకంచనపశ్యత్యథాస్మిన్ప్రాణపవైకథావచోత్యాది, ఏతస్మా
దాన్వనస్సర్వేప్రాణాయథాయతనంవిప్రస్థంతేప్రాణేభ్యోదేవాదేవేభ్యోలోకాత్కతిచనుషుప్తికాత
చపరేణబ్రహ్మనాజీవమకతాంగచ్చతి, పరస్మాచ్చబ్రహ్మణఃప్రాణాదికంజగజ్జాయతఇతివేదాంతమర్యా
దా || తస్మాద్యత్రాస్యజీవస్యనస్సంబంధస్సస్థితాదుపస్సాన్వీపక్షపాధిభిరవిశేషవిజ్ఞానరహితంస్వ
రూపంయతస్తస్మింశకూపమాగమనంసోన్యప్రవరమాత్మావేదితవ్యతయాకాగ్రీవిరభిగవ్యతే || అపి
చైవమేకేశాఖినివాచసనెయిరోన్మిన్నేవ చాలాక్యజాతశశ్రుసంవాదేస్సప్రంజ్ఞానమయశ్చైవజీవ
మామూయతద్యతిరిక్తంపరమాత్మానమామనరితి, 'యపిషవిజ్ఞానమయఃపురుషఃకవ్యవైతదభిముత
ఏతదాగా'దితిప్రత్యై ప్రతిపచనపి, యఏవోన్యద్బుద్ధయతాశప్రస్థిస్థేతి'ఇతి, ఆకాశశబ్దస్వపరమా

వైక్యంప్రాప్తోతీతియావత్ || ఉక్థానాపాదానంపుచ్చతి || కుతత్యతి || ఎతదాగమనమైక్యభింశకూపంయథాస్యా
త్తథాపురుషకుతలగతత్యధః || ప్రశ్నముక్త్యావ్యాఖ్యానమాహ || ప్రతిపచనమితి || శయశభవనయోరాధావృ
థానాపాదానంచప్రాణశబ్దితంబ్రహ్మైవత్యధః || ఉక్త్యతేప్రాణోక్తైఃప్రశ్నోపిప్రాణవిషయత్యతాహ || మను
ప్రకాలతేతి || జగద్భుత్వజీవైక్యాభ్యాంప్రాణోన్యప్రబ్రహ్మైవేత్యధః || జీవోక్తౌన్యార్థత్వముపసంహరతి || త
స్మాదితి || సంబంధతావిశేషభిరూన్యతా, స్వస్థతావియేవమలకూన్యతా || భేదభాగింతిరూన్యరాన్వకూపమైక్యమా
హ || ఉపాధితి || ప్రశ్నవ్యాఖ్యానయోగ్యబ్రహ్మవిషయత్వేకాఖాంతరసంబాధమాహ || అపిచైవమేకేశాఖినత్యతి || ననుత
త్రాకాశస్సంబుప్తిస్థానముక్తంనబ్రహ్మైవత్యతహ, అకాశేతి || ఉపాధిద్వారాప్రమాత్రాన్వజన్మహతుత్వాద్భూకా

శోమహేత్యాహ॥ సర్వభృతి॥ ఏవంజీవనిరాపాధాకత్వేనసూత్రంవ్యాఖ్యాయ ప్రాణనిరాసపరత్వేనాపివ్యాహత్యే
 ప్రాణైతి॥ అపిన్యాకృత్యాహోవదేశంబ్రహ్మజ్ఞానాధాంమన్యతేజైమినిః, ఉక్తప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యాంవాక్యస్య
 బ్రహ్మపరత్వావగమాత్, అపిచైతేశాఖనఃఏవమేవప్రాణాతిరిక్తంజీవాత్మానమామనంతః, ప్రాణస్యవాక్యార్థత్వంవా
 రయంతీతిసూత్రయోజనా । అతిరిక్తజీవోపదేశః, ప్రాణనిరాకరణస్యావ్యభాష్యయోహేత్వంతరమితిభాష్యాధాః,
 తస్మాదపిదంవాక్యంబ్రహ్మజీవమన్యితమితిసిద్ధం॥ ఇతిపంచమాధికరణమ్. ... *
 ౧౯*వాక్యాన్తయాత్*విషయవాక్యమాహ॥బృహదితి॥పత్యాదేరాత్మశేషత్వేనప్రియత్వాదాపైవసర్వశేషీ
 ప్రియతమః, అతోఽన్యత్పరిత్యజ్యాపైవద్రష్టవ్యః, దర్శనాధాంశ్రవణాదికంకార్యమిత్యధాః॥ప్రియసంసూచితేనేతి॥
 పరిజాయాదిభిఃప్రియైర్భౌగైర్జీవతయానుమితేనేత్యధాః । యథాబ్రహ్మతేప్రవాణీత్యవక్రమబలాద్వాక్యస్యబ్ర

హ్మప్రయుక్తః, 'దహరోఽప్సిన్నంతరాకాశ'ఇతి, అత్ర 'సర్వపతలత్వానోవ్యవస్థరంతీతిచోపాధిమతా
 నూర్జనామన్యతోవ్యవస్థరణమామనంతః, పరమాత్మానమేవకారణత్వేనామనంతీతిగమ్యతే। ప్రాణనిరా
 కరణస్యాపినుషుప్తపురుషాథావనేనప్రాణాదివ్యతిరిక్తోపదేశోఽభ్యుచ్చయః॥ ఇతిపంచమాధికరణమ్.

— ❁ సూ॥౧౯॥వాక్యాన్తయాత్ ❁ —

బృహదారణ్యకమైత్రీయీబ్రాహ్మణేఽభిధీయతేనహిఅరేపత్యుఃకామాయేత్యుపక్రమ్యఃసవాల
 కేసర్వస్యకామాయసర్వంప్రియంభవత్వాత్సనస్తుకామాయసర్వంప్రియంభవతిఅత్తావాలకేత్రప్రస్య
 శ్లోక్రితవ్యోమంతవ్యోనిధిధ్యాసితవ్యోమైత్రీయాత్మనోవాలరెదర్శనేనశ్రవణేనమత్యావిజ్ఞానెనెదంస
 ర్వంవిదితమితి । తత్రక్రితవ్యోనిధిస్సతేకింవిజ్ఞానాత్ప్రేవాయంత్రప్రవ్యశ్క్రితత్వాదిహపెహోపదిత్యతే
 ఆహూస్విత్పరమాత్మేతిమంత్రనరేహవిదికిత్వా, ప్రియసంసూచితేనాత్మనాభోదోఽప్రమాద్యజ్ఞా
 నాత్మేపదేశఇతిప్రతిభాతి, తథాత్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానోపదేశాత్పరమాత్మోపదేశఇత్యపిప్రతిభాతి, కింతా
 వత్ప్రక్షిప్తంవిజ్ఞానాత్మేపదేశఇతికస్మాత్, ఉపక్రమసామర్థ్యాత్ । పరిజాయాపుత్రవిద్రాదికంహిభా
 గ్యజాతంసర్వంజగదాత్మాధారయాప్రియంభవతిప్రియసంసూచితంభోక్తరమాత్మానముపక్రమ్యా
 నంతరమిదమాత్మనోదర్శనాద్యపదిత్యమానంకస్యాస్యస్యాత్మనస్సాగ్మ్యత్ । మధ్యేఽపీదంమహద్భూతమ
 సంతమపారంవిజ్ఞానఘనంవైతేభ్యోభూతేభ్యస్సుముఖాయతాన్యేవానువినశ్యతేనప్రేగ్యసంజ్ఞాస్తీతిప్ర
 కృతస్యైవమహతోభూతస్యత్రప్రవ్యస్యభూతేభ్యస్సుముఖాయం విజ్ఞానాత్మభావేనబుద్ధివన్విజ్ఞానాత్మనం
 వెదంత్రప్రవ్యత్వందర్శయతి । తథా 'విజ్ఞాతారమరేకేనవిజానీయా'దితికర్తృవచనేనశబ్దేనోపనంహ
 రణవిజ్ఞానాత్మానమేవేహూపదిష్టందర్శయతి, తస్మాదాత్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానవచనంభోక్తక్రిథాత్వా

హ్మపరత్వంతథాప్రజీవోపక్రమాదస్యవాక్యస్యజీవపరత్వమితిదృష్టాంతేనపూర్వవత్కయతి। కింతావదితి॥ పూర్వపక్షే
 వాక్యస్యజీవోపాస్తీవరత్వం సిద్ధాంతేజ్ఞేయప్రగ్యగ్నిహ్మజీవమన్యయితిఫలం । ఇదంత్రత్యక్ మహదపరిచ్ఛి
 న్నంభూతంసస్యం అనంతంనిత్యం అపారంసర్వగతంచిదేకరసం ఎతేభ్యఃకార్యకరణాత్మనాజాయమానేభ్యోభూతే
 భ్యస్సానుమాన్యోర్భూయభూతోపాధికం జన్మానుభూయతాన్యేవభూతాననీయమానాన్యమస్మత్సవినశ్యతి ఔపాధికమ
 కరణానంతరంపోషణీయాస్తీతిపూర్వత్యధాః॥విజ్ఞాతారంవిజ్ఞానకర్తారం, భాక్తరిజ్ఞాతేభ్యోగ్యంజ్ఞాతమిత్యవచాః । మో
 త్సాకనజ్ఞానగమ్యత్వాదింతైర్వాక్యస్యాస్యయాద్యగ్నిహ్మజ్యేవతాత్పర్యావగమాద్బ్రహ్మప్రమావకత్వమితిసిద్ధాంత
 యతి । ఏవమితి । ఏతైన తత్సాధ్యేనకమగజేత్యధాః । భేదసంహాపూర్వకమభేదసాధనేనైకవిజ్ఞానాత్సర్వవిజ్ఞాన

స్యసమర్థసాదౌపచారికర్వంనయ క్షమిత్యాహ || నచైతదౌపచారికమిత్యాదిశా || పరాకరోతిశ్రీయోమాద్ధాభ్యంశ
యతి | యథాదుండుభిశంఖపీణాశబ్దసామాన్యగ్రహణేనైవగృహ్యమాణాస్తదవాంతరవిశేషాశ్చక్రిగ్రహణగ్రాహ్యర
జితవత్సమాన్యేకవిత్తాప్రత్యోనభివ్యంతే, ఏవమాత్మభానభాస్యంసర్వమాత్మమాత్రమితినిష్ఠితమిత్యాహ||దుండుభ్యా
దీతి|| ఏవమేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయాముఖ్యత్వాత్ప్రప్రసూనిశ్చయః | సర్వప్రప్రవృత్తలింగాదపీత్వాహ || అస్య

స్థోగ్యజాతస్యౌపచారికంప్రప్రవృత్తమితి, ఏవంపాప్రైబ్రూమః | పరమాన్వేషదేశవివాయం, కస్తాత్,
వాక్యాస్వయాత్ | వాక్యంఘ్రిదంపారావర్త్యేణావెక్యమాణంపరమాన్వేషం ప్రత్యస్తితావయవంల
క్యతేకథమితితదపపాద్యతే | అమృతస్వస్యతునాకాప్రీతితైనైతిఘ్రిజ్ఞావల్క్యమవశ్యుశ్య 'యోనా
హంనామృతాస్యాం' కిమహంతేనకుర్యాంయదేవభగవాన్వేదతదేవమేబూహీత్యమృతవత్సమాశాసా
నామైమైతేమ్యైయాజ్ఞవల్క్యఃఅత్తవిజ్ఞానముపదిశతి, నచాన్యత్రపరమాత్మవిజ్ఞానాదమృతత్వమస్తీతి
శ్చుత్తిప్రతిపాదావదంతి | తథాచాత్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానముచ్యమానంనాన్యత్రపరమాకారణవిజ్ఞానా
న్ముఖ్యమవకల్పతే, నచైతదౌపచారికమాత్రయితుంశక్యం, యత్కారణమాత్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్ర
తిజ్ఞాయానంతరేఽంగభేదరచేవోపపాదయతి | బ్రహ్మసంపరాదానోఽన్యత్రాన్యోఽన్యబ్రహ్మదేహ్యా
దినా, యోహిబ్రహ్మత్రాదికంజగదాత్మనోఽన్యత్రస్వాతంత్యేరిణ్యసద్భావంపశ్యతితంబుధ్యా
దర్శినంతేదేవమథ్యాదృష్టం బ్రహ్మత్రాదికంజగత్పరాకరోతీతిభేదదృష్టిమహాద్యేదం సర్వంయదయ
మాత్మైనిసర్వస్యసమృతాతస్యాన్యవ్యతిరేకమవతారయతి | దుండుభ్యాదబద్ధప్రాంతైశ్చ తమేవాన్యతిరే
కంప్రథయతి | అస్యమహతోభూతస్యనిశ్చయసితమేతస్యస్వగ్భేదాత్వాదివాచప్రకృతస్యాత్మనోనామ
దూషకమప్రపంచకారణతాంవ్యాచక్షోణఃపరమాన్వేషమేవైసంగమయతి | తత్రైవైకాయనప్రక్రి
యాయామపిసపిషయస్య సెంత్రియస్యసాంతఃకరణస్యప్రపంచవైకాయనమనంతరమఖ్యాం కృ
త్సంప్రజ్ఞానఘనంవ్యాచక్షోణఃపరమాన్వేషమేవైసంగమయతి, తస్మాత్పరమాత్మసపిషాయందర్శనా
ద్యుపదేశఇతిగమ్యతే || యత్సునరుక్తంప్రియసంసూచనోపక్రమాత్విజ్ఞానాత్మసపిషాయందర్శనా
ద్యుపదేశఇత్యబ్రూమః|| *

—|| శ్లో. సూ. ౨౦ || ప్రతిజ్ఞాసిద్ధిర్నింగమాత్మరక్యః || —||

అప్ర్యతప్రతిజ్ఞా, ఆత్మవిజ్ఞాతేసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభవతీదంసర్వంయదయమాత్మైతిచతస్యాఃప్రతి
జ్ఞాయాసిద్ధింసూచయత్యేతర్నింగంయస్మియసంసూచితస్యాత్మనోప్రప్రవృత్త్యాదిసంకీర్తనం | యది
హివిజ్ఞానాత్మా పరమాత్మనోఽన్యస్యాత్, తతఃపరమాత్మవిజ్ఞానేపివిజ్ఞానాన్యవిజ్ఞాయతఇత్యేకవిజ్ఞా
నేనసర్వవిజ్ఞానంయస్మితిజ్ఞాతంతర్థీయత, తస్మాత్ప్రతిజ్ఞాసిద్ధ్యర్థంవిజ్ఞానాత్మపరమాత్మనోరభేదాంశే
నోపక్రమణమిత్యాత్మరక్యఆచార్యోమన్యతే|| *

మహతఇతి|| యిగ్వేదాదికంనామ, ఇష్టంపూతమితికర్త, అయంచలోకఃపరశ్చలోకఇతిహావం | కించసయథాసర్వా
సామపాంసమగ్రనికాయనమితిఖండికాయాసర్వప్రపంచస్యముఖ్యలయాధారత్వమాత్మనోబ్రహ్మత్వేరింగమిత్యాహ||
తత్రైవైకాయనేతి|| *

౨౦|| జీవబ్రహ్మనోభేదాభేదసత్త్వాదభేదాంతేనేదంజీవోపక్రమణంప్రతిజ్ఞాసాధకమిత్యాత్మరక్యమతం|| *

౨౧॥ సత్యసంసారదశాయాంభేదవముత్తావేవాభేదత్యైషులోమమతం । తత్రమానమాహ॥శ్రుతిశ్చైతీః
 సముద్ధానముత్తాగ్రింః । ననుసంసారస్యపాథికత్వాస్సర్వత్రైవాభేదత్యాశంక్యదృష్టాంతబలేనసంసారస్యస్వాభా
 వికత్వమిత్యాహ॥కృదిచ్చేతి॥ ‘యథానవ్యస్యందమానాస్సముద్రైఃప్రంగచ్ఛంతినామయాపేవిహాయే’నిదీపదర్శనం
 వ్యానప్తే॥ యథాలోకఇతి॥ ...

౨౨॥ సిద్ధాంతమాహ ॥ అపస్థితేరితి॥ అన్యంతాభేదజ్ఞాపనాథాంబేదముపక్రమ్యత్రష్టవ్యత్వాదయోబ్రహ్మస
 ధ్మఉక్తాభివ్యక్తః । ఎతేనజీవంతిగానాంబ్రహ్మపరత్వకథనార్థమిదమధికరణంభవతి, ప్రతద్దనాధికరణేకధితత్వా
 న్నాపిజీవానువాదేనబ్రహ్మప్రతిపాదనాథాంసుముప్రయత్యాగ్రింత్యోగిత్వప్రావగతత్వాత్, అతోవ్యధిమదమధికర

— ❀ సూ॥ ౨౧॥ ఉత్కృమిష్యతపవంభావాదిత్యైషులోమః ॥ ❀ —

విజ్ఞానాత్మనవివేచనోద్రియమనోబుద్ధిసంఘాతోపాధిసంపరాగత్యుత్పన్నాభేదస్యజ్ఞానధ్యానాది
 సాధనానుసారాత్సంప్రసన్నస్యదేహాదిసంఘాతాదుత్కృమిష్యతః పరమాత్మనైర్వోచనశ్చైషుపసన్నమి
 దమభేదేవోపక్రమణమిత్యైషులోమిరాచార్యోవన్యతే । శ్రుతిశ్చైత్యేవంభవతి ఏవసంప్రసాదోఽ
 స్మాచ్ఛరీరానుముద్ధాయపరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్తేనయాపేదాభివ్యవ్యతి॥ ఇతి । కృదిచ్చేతివాక్రయ
 మపీనామయాపంపదీపదర్శనేనజ్ఞాపయతి, ‘యథానవ్యస్యందమానాస్సముద్రైఃప్రంగచ్ఛంతినామయా
 పేవిహాయే’ తథావిద్వాన్నామయాపాద్విముక్తఃపరాత్పరంపురుషముపైలివిన్యమితి । యథా లోకేన
 దృష్టాన్విత్రయమేవనామయాపం విహాయసముక్తమయితి ఎవంజీవోఽస్మాక్రయమేవనామయా
 పంవిహాయపరంపురుషముపైతీతిహిమంతార్థఃప్రతీయతే దృష్టాంతదాష్టాంతాంతయోస్తుత్యతామై॥ *

— ❀ సూ॥ ౨౨॥ అపస్థితేరితికాశకృత్సం॥ ❀ —

అన్యైవపరమాత్మనోఽనేనాపివిజ్ఞానాత్మభావేనాపిసాధనాదుపసన్నమిదమభేదేవోపక్రమణమితికా
 శకృత్సంప్రసాదోవన్యతే । తథాచబ్రాహ్మణం ‘అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామయాపేన్యాకరవా
 నీ’త్యేవంజాతీయకంపరన్యైవాత్మనోజీవభావేనాపిప్రాసందశ్చయతి । మంత్రసంకల్ప ‘సర్వాణిహూ
 పాణివిత్త్యశీరోనామానికృత్యాభివక్ష్యదాస్త్యి’త్యేవంజాతీయకః । నచతేజఃప్రభృతీనాంసృష్టాజీవ
 స్యవృథకస్సృష్టిశ్చక్రా యనవరస్తాదాత్మనోఽన్యప్రద్వికారోజీవస్యైవ । కాశకృత్సంప్రసాదార్వ
 స్యావికృతఃపరమేశ్వరోజీవోనాన్యఇతిమతం । ఆత్మరక్ష్యస్యశుభ్యపిజీవస్యపరస్తానన్యస్యకాభిప్రే
 తం తథాపిప్రజ్ఞాసిద్ధిరితిస్వాపేక్షత్వాభిధానాత్కార్యకారణభావఃఃకియానవ్యభిప్రేతఇతిగవ్యతే ।
 ఔదులోమపత్యైపునస్సప్తమేవాపస్తాంతరాపేక్షాభేదాభేదాగమ్యతే । తత్రకాశకృత్సంప్రసాదంమతం

ణమితినిరస్తం । జీవోదైశేనబ్రహ్మత్వప్రతిపాదనేభేదోఽప్యవశ్యకఇతిభేదాభేదగంకా ప్రాప్తకర్మిరభేదేవోదేశత్వా
 దికంస్వతోత్పంతాభేదజ్ఞాపనాథామస్యారంభాత్, జ్ఞాపనేచాత్రింగమాత్మకత్వైవోపకారితస్యజీవస్యధర్మిణో
 బ్రహ్మోధవ్యంంతరస్యగ్రహణంపైవబ్రహ్మధర్మకథనంభేదాభేదయోస్తురక్షిత్వయగ్రహణంస్యాదితిమంతవ్యంధి
 రస్సర్వజ్ఞః । సర్వాణిహూపాణికార్యాణి విచిత్యసృష్ట్యా తేహంనామానికృత్యా తేషుబుద్ధ్యాదిమప్రవిశ్యాభివదనా
 జకంకుర్వన్యోవరతాతే తద్విద్వానిహౌవామృతోభవతీతిమంతోపిజీవపరయోఽైక్యందర్శయతీత్యాహ ॥ మంత్రేతి ॥
 జీవస్యబ్రహ్మచీకరత్వానైక్యమిత్యతపహ । నచతేజఇతి । మంత్రీయంవిభజ్యదర్శయతి । కాశేత్యాదిహ ॥ కియా
 నపితి । అభేదవద్భేదోఽపీత్యథాః । తత్యాగ్రింత్యస్యశుభ్యపాదయత్వమాహ॥ తత్రీకాశేతి । సోయంజీవదత్తఇతివ

స్తవస్యాదివాక్యభ్యఃపరాపరయోరత్యంతాభేదః ప్రతిపాదయతుమిష్టాఽర్థః, తదనుసారిత్వాదిత్యర్థః । జ్ఞానాన్యైశ్చ శ్రుత్యన్యథానుపపత్త్యావ్యయమేవపక్షాదేయఇత్యాహ ॥ ఏవంచేతి ॥ అత్యంతాభేదసతీత్యర్థః । కల్పితస్యభేదస్యజ్ఞానాన్నివృత్తిస్సంభవతినస్థత్యన్యత్యపిద్రవ్యం । యదుక్తంనదీదృష్టాంతాత్సంసారస్సాన్నిభావకఇతితన్నేత్యాహ ॥ అథశ్చేతి ॥ అనామకూపప్రహృత్యాజ్ఞేవస్యేత్యర్థః । ఉన్నతిశ్చ త్యాజేవస్యప్రహృతాభేదాభేదావిత్యతహా ॥ అతఏవేతి ॥ ఉత్పత్తేఃస్యాభావకత్వేముక్త్యయోగాదేవేత్యర్థః । అత్రపూర్వపక్షేబీజత్రయముక్తంబీవేనోపక్రమఃపరవ్యైవసముక్తానశ్చ త్యాజేవాభేదాభిధానంవిజ్ఞాతృశబ్దశ్చేతి । తత్రాన్యంబీజంప్రిసూత్యానిరస్తం, సంప్రతిద్వితీ

శ్చ త్రయనుసారీగవ్యతే ప్రతిపాదయిషితాథానుసారాద్రవ్యయసీత్యాదిశ్చుక్తిభ్యః, ఎవంచసతతజ్ఞానాదన్యత్రవ్యయవకల్పతే, ఏకారాత్త్యత్యేహిజేవస్యాభ్యవగమ్యమానే ఏకారస్యప్రకృతిసంబంధే ప్రళయప్రసంగాన్నతజ్ఞానాదన్యత్రవ్యయవకల్పేత, అతశ్చస్వాత్రయస్యనామకూపస్యాసంభవాదుపాధ్యాత్రయనామకూపంబీవముపచర్యతే, అతఏవోత్పత్తిరపిజేవస్యకృదిదగ్ధివిస్ఫులింగోదాహరణేన శ్రావ్యమాణోపాధ్యాత్రయైవవేదితవ్యా । యదప్రవృక్తంప్రకృతవ్యైవమహతోభూతస్యప్రవృత్త్యస్యభూతేభ్యస్సముద్భాసంజ్ఞానాత్మభావేనకృయస్సిజ్ఞానాత్మకవేదంప్రవృత్త్యవ్యవర్తయతీతి, తద్రాసీయమేవప్రిసూప్రియోజయితవ్యా ॥ ప్రజ్ఞానీధేష్టింగమాత్మరక్త్యః ॥ ఇమత్రప్రజ్ఞాతం ఆత్మవిదితేనకృమిదంబీజతంభావతీదంసర్వంయదముమాత్మేతిచ, ఉపపాదితంచసర్వస్యనామకూపకమత్రవంచవ్యైకప్రసవత్వాదేకప్రళయత్వాత్ప్రమంకుభ్యాదిదృష్టాంతైశ్చకార్యకారణయోరవ్యతిరేకప్రతిపాదనాద్విస్యావప్రజ్ఞాయాస్సిద్ధింసూచయశ్చేతద్వింగం యత్సహతోభూతస్యభూతేభ్యస్సముద్భాసంజ్ఞానాత్మభావేనకథితమిత్యాత్మరక్త్యతచార్యోమన్యతే । అథేదహిసత్యేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాతమవకల్పితఇతి ॥ ఉత్క్రమిష్యతవివంభావాదిత్యోమలోమః ॥ ఉత్క్రమిష్యతోవిజ్ఞానాన్యోజ్ఞానధ్యానాదిసామధ్యానంప్రసన్నస్యచేణాన్యజైక్య సంభవాదిదమభేదాభిధానమిత్యోమలోమరాచార్యోన్యతే ॥ అపథితేరికాశకీర్త్యుః ॥ అవ్యైవపరమాత్మవోఽనెనాపిజ్ఞానాత్మభావేనాపథానామకంసమిదమభేదాభిధానమితికాశకీర్త్యుఃఆచార్యోమన్యతే । సమాచ్ఛేదాభిధానమేతత్ ఏతేభ్యోభూతేభ్యస్సముద్భాయతాన్యేవానుసంసృతినపేత్యసంజ్ఞాస్తీతికథమేతదభేదాభిధానం । నైవకోపం, ఏతేషవిజ్ఞానవిసాతాభిప్రాయమేతద్వివాదాభిధానంనాన్యోచ్ఛేదాభిప్రాయం అత్రైవమాభిగవాభిమూముహన్నపేత్యసంజ్ఞాస్తీతివర్తమయ్యస్యస్యమేవమత్ర్యాఽథాంతరస్యవర్గితత్వాత్ సవాతరేఽహంమోహంప్రవీష్యవినాశీవాతరేఽయమాన్యమన్విత్తిగత్తూనూత్రా సంసర్గప్రవృత్తభవతీతి ఎతదుక్తంభవతి కూటస్థనిత్యవాయంజ్ఞానఘనతత్త్వానాన్యోచ్ఛేదప్రసంగోఽస్తి, మాత్రాభిప్రవృత్త్యభూ

యమనూద్యతేవనిరాచిన్తే । యదప్రవృక్తమిత్యాదిసా ॥ అత్తజ్ఞానాన్యోజ్ఞానంయన్మజ్ఞాతంత్ర హేతురిదం సర్వంయదయమాన్యైత్యన్యరేకఉక్తప్రస్యప్రతిపాదనాద్రవప్రతిజ్ఞాతముపపాదితమితియోజనా । ఏకస్మిన్ప్రసవోయస్యఏకస్మిన్ప్రళయోయస్యతద్భావాదిత్యర్థః । సముద్భానమభేదాభిధానమితియావత్ । జన్మనాశాపుక్తానాభేదఇత్యాక్షిప్యపరిహరితి ॥ నన్వర్యాదిసా ॥ అన్యతస్యసంజ్ఞానాస్తీతివాక్యత్రైవిమాంమోహితవానజ్ఞానకూపస్యాన్యోజ్ఞానాభావేనాశప్రసంగాదిమైతేయోక్తోమునిరాహ ॥ సవాతరేతి ॥ మోహంమోహకరంవాక్యం, అవినాశినాశహేతుకూన్యః, అతఉద్భిత్తిగత్తూనాశవాన్మభవతీత్యమన్విత్తిగతమేత్యర్థః । తత్తీయంబీజంత్వతీయేనమతేనై

విధిరగణీయమిత్యాహ॥ యదపీత్యాదితా॥ ఆద్యమతద్వయేనత్యభేదాంగీకారాత్తే॥ నేత్యాత్యేహసయ్యుక్తః కాశకృత్సృష్ట
 స్యమతేత్వత్వంతాభేదాద్విజ్ఞానస్యకారకాభావాత్సయ్యుక్తత్యభిశుక్తిస్యసూరిత్యాత్తత్వతేమనఃకల్పితంవిజ్ఞాతృత్వంము
 దైప్రచ్ఛిన్నానిగూతపూర్వకత్యోక్తమితిపరిహరణీయమిత్యథాః । కింవపూర్వాపర పర్యాలోచనయావాక్యస్యముక్తా
 త్పరర్థావగీమాద్విజ్ఞానత్వంకల్పితమేవానూద్యతఇతినతల్లింగేనజీవపరత్వమిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ అదైమపియేషు
 కాశకృత్సృష్టపక్షస్యైవాదేయత్వేపివీజంతదాహ॥ దర్శితమితి॥ అతశ్చ శుక్తిమత్వాచ్చ । పునరపిశుక్తిస్త్వతీమత్త్వ
 మాహ॥ సదేవేత్యాదితా॥ హేతూనాంభేదోనపారమాధికకథిప్రతిజ్ఞయాసంబంధః । భేదాభేదపక్షేనీవస్యజన్మా

తేంప్రియలక్షణాభిరవిద్యాకృతాభిరసంస్కృతవిద్యయాభవతి, సంస్కృతాభావేతత్కృతస్యవిశేషవిజ్ఞా
 నస్యాభావాన్నప్రత్యసంజ్ఞాప్రీత్యుక్తమితి । యదపుక్తం విజ్ఞాతారమతేకేనవిజానీయాదితీకర్తృవ
 చనైనభేదోపసంహారాద్విజ్ఞానాత్తనవివేదంప్రప్తస్యత్వమితి, తదపికాశకృత్సృష్టయనైవదశనైనపరి
 హరణీయం । అపిచ 'యత్రహిన్యైతమివభవతితదితరభితరంపశ్యతీ' త్యారభ్యావిద్యాఃపయతస్యై
 వదశనాదిలక్షణం విశేషవిజ్ఞానంప్రపంచ్య 'యత్రత్వస్యసర్వమాన్వైవాభూత్ తతేనకంపశ్యేది
 త్యాదిత్యావిద్యావివయతస్యైవదర్శనాదిలక్షణస్యవిశేషవిజ్ఞానస్యాభావమభివధాతి । పునశ్చవిషయాభా
 వేస్యాత్తనంజానీయాదిత్యాశంక్య 'విజ్ఞాతారమతేకేనవిజానీయా'దిత్యాహ । తతశ్చవిశేషవిజ్ఞా
 నాభావోపపాదనపరర్థాద్వాక్యస్యవిజ్ఞానధాతురేవకేవలస్పృహాత పూర్వగత్యాకర్తృవచనైవ సృ
 చానిధిప్రతిగత్యతే । దర్శితంతుపురస్తాతాశకృత్సృష్టయస్యమతస్యశుక్తిమత్త్వం, అతశ్చవిజ్ఞానా
 త్పరమాన్వయోరవిద్యాప్రత్యుపపాపితనామకావగతిదేహద్యుపాధినిమిత్తో భేదోనపారమాధికకథ్యేదో
 లక్షణస్యత్వైర్వేదాంతవాదిభిరభ్యుపగంతవ్యః ఇదంసదేవసోమ్యేదమగ్రాసీత్, ఏకమేవాద్వితీయం, ఆ
 త్తేదేదంసర్వం, బ్రహ్మేదేదంసర్వం, ఇదంసర్వంయదయమాత్మా, నాన్యోఽతోఽపిప్రప్తానాన్యోఽతో
 ఽపిప్రశోక్తే' త్యేవమాదిభ్యశ్శుక్తిభ్యః, స్మృతిభ్యశ్చ "వాసుదేవస్సర్వమిదం, యేత్రజ్ఞంచాపిమాంవిధి
 సర్వత్యైత్రేషుభారత । సమంసర్వేషుభూతేషువిప్రంతుంపరమేశ్వర" మిత్యేవంకూపాభ్యః । భేదదర్శ
 నావవాదాచ్చ 'అన్యోఽసావన్యోఽహమస్తీతిసంవేదమృత్యోస్సమృత్యుమాహోతియథానానైవపశ్యతీ'
 'త్యేవంజాతీయకాత్' । 'సవావదమహానజఆత్మాఽబోఽమరోఽమృతోఽభయోబ్రహ్మ'నిచాత్మనిస
 ర్వవిక్రీయాప్రతిషేధాత్, అన్యథాచముముతూణాంనిరవవాదవిజ్ఞానానుపపత్తేః, సుస్థితాథానుప
 పత్తేశ్చ । నిరవవాదంహివిజ్ఞానంసర్వాకాంతానివర్తకమాత్మవిషయమివ్యతే 'వేదాంతవిజ్ఞానసుస్థి
 తాథా' ఇతిచశుక్తిః 'తత్రోమోహఃకశోకేకత్వమనుపశ్యత' ఇతిదస్థితప్రజ్ఞలక్షణప్రకటేశ్చ । స్థితే
 చయేత్రజ్ఞపరమాత్మైకత్వవిషయసమ్యగ్దర్శనైత్యత్రజ్ఞః పరమాత్మేతినామమాత్రభేదాత్తత్రజ్ఞోయం
 పరమాత్మవోభిన్నః పరమాత్మాయంయేత్రజ్ఞాస్థిన్న ఇత్యేవంజాతీయక అన్తభేదవిషయోఽయంఃర్వం

దివికారవత్త్వాత్సృష్టేషేభోనస్యాదిత్యాహ॥ సవావదఇతి॥ భేదస్యసర్వత్వేతత్ప్రమియాభాదాదహంబ్రహ్మేతిని
 త్యాభిజ్ఞానంసస్యాదిత్యాహ॥ అన్యథాచేతి॥ అభేదస్యాపిసత్త్వాత్ప్రమిత్యాశంక్యభేదాభేదయోర్విరోధాన్సంశయ
 స్యాదికత్యాహ॥ సుస్థితేతి॥ మాప్రనిర్వాణజ్ఞానమన్యరతహ॥ నిరవవాదమితి । అహంబ్రహ్మేత్యభిరనిశ్చయస్యై
 వభోగానుపరణకత్వమన్యత్రస్మృతీమమాహాహ॥ స్థితేతి॥ ఆత్యంతైకత్వేహిప్రజ్ఞాప్రకృష్టతాభవతి నభేదాభేద
 యోరిభావః । ననుజీవపరమాత్మానాస్యతోభిన్నా అపర్యాయనామవత్త్వాత్ ప్రంభకుంభవదిత్యరతహ । స్థితేతి॥

కథంతహ్యేన పర్యాయనామభేదశ్చ త్యాశంక్యజీవత్వేత్వరత్వాదినిమిత్తభేదాదిత్యాహః । ఎకోహీతి ॥ కించావిద్యాతజ్జబు
ద్ధిరూపాయాంగుహాయాంస్థితోజీవోభవతి తస్యామేవప్రహ్లాదిహితమిత్యుక్తేః । స్థానైక్యాజ్జీవపవప్రహ్లాత్యాహః ॥
సహీతి ॥ కాందిదేనై కామితీజీవస్థానాదన్యమిత్యథాః । నన్వేకస్యాంగుహాయాంద్వోకింస్యాతామిత్యతహా ॥ నచేతి ॥
సగ్నిష్టురేవప్రవేశేనజీవత్వాన్నభవః । నన్వత్యంతాభేదపిజీవస్యస్వప్తంభానాద్భ్రష్టపిస్వప్తంస్యాదతస్మిన్ప్రత్యాసృ
ప్తత్వాభ్యాంతయోర్ధ్వైశ్చతస్మాదర్పణేప్రతిబింబస్యస్ఫుటత్వేపిబింబస్యాస్ఫుటత్వవత్కన్వితభేదేన విరుద్ధధర్మవ్య
వస్థోపపత్తేః । సస్యభేదేయమామగ్రహస్తేహందోషమాహ ॥ యేత్వేతి ॥ సోఽయమితివత్త్వముసీత్యకార్యకారణప్ర
వృత్తామానాధికరణ్యాదన్యంతాభేదోపేదాంతాథాన్తర్బోధవచనశ్చేయసాధనం తస్యబాధోనయ్యైశ్చత్యథాః ।
కించభేదాభేదవాదినఃస్థానికమభ్యాంకృతకంమోక్షంకల్పయంతి, తస్మాన్నిత్యత్వందోషః । యత్కృతకమపినిత్యమితి
తచ్ఛయత్ప్రియాసాధ్యంతదనిత్యమిన్యాయబాధితం । అస్మాకంతస్సనధధ్వంసస్యజ్ఞానసాధ్యత్వాన్నిత్యముక్తాత్తమా
ప్రత్యాచ్యనానిత్యత్వదోషశ్చతిభావః, తస్మానైతేయీబ్రాహ్మణంప్రత్యగ్భ్రష్టానిసమన్వితమితిసద్ధం ॥ ఇతిషష్ఠా
ధికరణమ్. *

దోనిరర్థకః । ఎకోహ్యయమాన్తానామమాత్రభేదేనబహుధాభిధియతఇతి, సహి (సత్యంజ్ఞానమనంతం
ప్రహ్లాదయోవేదోహితం గుహాయామితి కాందిదేనై కాంగుహామధిక్యత్యైతదుక్తం, నచప్రహ్లాదో
న్యోగుహాయాంనితోఽస్తి తస్మిన్ప్రత్యేతదేవానుసారివిశేషిప్రప్టురేవప్రవేశప్రవణాత్, యేతుని
ర్వంధంకుర్వంతి తేవదాంతాథాన్తర్బోధమనాః శేయోద్వారంసమ్యగ్దర్శనమేవబాధంతేకృతకమనిత్యం
చ మోక్షంకల్పయంతిన్యామేనవచనసంగచ్ఛంతఇతి ॥ ఇతిషష్ఠాధికరణమ్. *

— ❀ సూ॥౨౩॥ ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాన్యప్రాంతానువరోధాత్ ❀ —

యథాభ్యుదయహేతుత్వాద్ధర్మజిజ్ఞాస్యవసం నిశ్చేయసహేతుత్వాద్భ్రష్టపిజిజ్ఞాస్యమిన్య
క్తం, ప్రహ్లాచక్షన్యాస్యయతఇతిలక్షితం । తచ్ఛలక్షణంఘటరుచకాదీనాంవృత్తువగ్లాదివస్త్రికృ
తత్వేకులాలపవణాకారాదివర్ణిమిత్రేచసమానమిత్యతోభవతివిమర్శఃకిమాత్మకంపునర్భ్రష్టాః
కారణత్వంస్యాదితి తస్మిన్మిత్తికారణమేవతావత్కేవలంస్యాదితిప్రతిభాతి, కస్మాత్, ఈతాపూ
ర్వకకర్తృత్వప్రవణాత్ । ఈతాపూర్వకంహిప్రహ్లాఃకర్తృత్వమవగమ్యతే (సఈతాంచకే స
చారిణమస్మజలిత్యాదిశుభిభ్యః । ఈతాపూర్వకంచకర్తృత్వంమిత్తికారణజ్ఞేవమతాలాదిషు

౨౩ ॥ ❀ ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాన్యప్రాంతానువరోధాత్ ❀ లక్షణసూత్రేణాస్యసంగతింవక్తుంవృత్తంస్వారయతి ॥ య
థేతి ॥ తస్మాత్ప్రహ్లాదుబుద్ధిప్రత్యాధానసామాన్యతోజగత్కారణత్వంలక్షణముక్తం తేనబుద్ధిభేదప్రహ్లాదీకృత్సవే
దాంతనమన్వయంప్రతిపాద్యత తాగ్రణత్వంకింకర్తృత్వమాత్రంఃకుతప్రకృతిత్వకర్తృత్వోభేదయూపమితిచేషజిజ్ఞా
సాయామిదమారభ్యతే, తథాచసామాన్యజ్ఞానస్వపిశేషచింతాహేతుత్వాదైనాస్యసంగతిః । యద్యపితదానంతర్యమ
స్యయ్యక్తంతథాపినిశ్చితతాత్పర్యేర్వేదాంతైఃకర్తృమాత్రేత్వరమతనరాసమ్యగ్గతినమన్వయాంతేఇదంలిఖితం ।
లక్షణసూత్రస్యాధ్యాయాదిసంగతత్వాదస్యావ్యధ్యాయాదిసంగతిః । పూర్వప్రసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయాముఖ్యత్వా
ద్వాక్యస్యజీవపరత్వంనిరస్తంతదయ్యక్తంకర్తృపాదానయోర్భేదేనప్రతిజ్ఞాయాగౌణత్వాదిత్యాక్షిపతి ॥ తస్మాన్నిత్యే
త్యాదితాః పూర్వోద్దరపక్షయోద్వేగతాద్యైరసిద్ధిఃఫలం ॥ ఈతాపూర్వకేతిః లక్షణశుభిత్వాకర్తృత్వంనిశ్చితం,
తథాచప్రహ్లానగర్భకృతిః కర్తృత్వాత్, యోయితకర్తృసతత్కర్మలిక్షయథాఘటకర్తృకులాలఇత్యథాః । జ

గతభిన్నకర్తుపాదానకంకార్యత్వాన్లుటవదిత్యాహ॥ అనైకేతి ॥ బ్రహ్మనోపాదానమీశ్వరత్వాద్రాజాదివదిత్యాహ॥ ఈశ్వరత్వేతి॥ జగన్నబ్రహ్మప్రకృతికంఠద్వలక్షణత్వాత్, యదిథంతస్తథా యథాకులాలంకృణోఘటిత్యాహ॥ కార్యంచేతి॥ నిమగ్నం నిరవయవం, నిమిగ్రియమచలంతంతమపరిణామి, నిరవద్యం నిరస్తస్థమస్తదోషం, తత్ర హేతునిరంజనమితి॥ అంజనమత్యంతమశూన్యమిత్యర్థః॥ తహిజగత్సృష్ట్యశోపాదానంకీమిత్యతహా ॥ పారిశేష్యాదితి॥ బ్రహ్మనోపేధేప్రధానంపరిశిష్యతశ్చస్యభిమానః॥ సిద్ధాంతయతి॥ ప్రకృతిశ్చేతి॥ చకారాన్నిమిత్తత్వగ్రహః॥ ఎవముభయహాపెకారణత్వేతయోరబాధోభవతీత్యాహ॥ ఎవమితి ॥ కర్తృజ్ఞానాదపిసర్వక్యా హనంకింనస్యాదిత్యతహా॥ నిమిత్తకారణాదవ్యతిరేకస్త్రితి॥ మృదాదీనాముపాదానానాం దృష్టాంతత్వాదౌపేక్ష్యతస్యవిశ్లేషిణిపాదానత్వం

దృష్టం, అనేక కారకపూర్వికావశ్రీయాఫలసిద్ధిగ్లోకేదృష్టా ॥ సచన్యాయాదీకాన్తీయాదితికర్తృప్రమయితుం ॥ ఈశ్వరత్వప్రసిద్ధేశ్వరత్వరాజాంహిరాజవైవస్వతాదీనాం నిమిత్తకారణత్వేన కేవలంప్రతీయతే ॥ తస్వస్థుమేశ్వరస్యాపి నిమిత్తకారణత్వమేవయ్యుక్తంప్రతిపత్తుం ॥ కార్యంచేదంజగత్సాయీవమచేతనమశుద్ధంచదృశ్యతే, కారణేనాపితస్యతాదృశేనైవభవతీత్యం ॥ కార్యకారణయోసాస్పృహ్యరగ్ననాప్తృహ్మచానైవలక్షణమవమ్యతే ॥ నిమగ్నం నిమిగ్రియంతంతం నిరవద్యం నిరంజనమిత్యాదిశ్చురిభ్యః ॥ పారిశేష్యాద్యిహ్మనోన్యమపాదానకారణమశుద్ధ్యాపినిరంజిత్యప్రసిద్ధమభ్యవసంతేవ్యం బ్రహ్మకారణత్వశ్చ తేర్నిమిత్తత్వమాత్రేవవ్యవహారితి, ఎవంప్రాప్తేబ్రాహ్మః ॥ ప్రకృతిశ్చ ఉపాదానకారణంచ బ్రహ్మభ్యవసంతేవ్యనిమిత్తకారణంచనకేవలం నిమిత్తకారణమేవ, కస్మాత్, ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుసరోధాత్, ఏవంహిప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతాశ్చోక్తానోపదుశ్యతే॥ ప్రతిజ్ఞాతావత్ ఉతతమాదేశమప్రాప్యోయేనాశ్రుతం శ్రుతంభవత్యమతంమతమపిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతమితి, తత్రవైతేనవిజ్ఞాతేనసవనస్యః జ్ఞాతమపివిజ్ఞాతంభవతీతి ప్రతీయతే, తస్మింపాదానకారణః జ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంసంభవతి ఉపాదానకారణవ్యతిరేకాత్కార్యస్య, నిమిత్తకారణాదవ్యతిరేకమకార్యస్యనాస్తి, లోకేతత్త్వః ప్రాసాదవ్యతిరేకదర్శనాత్ ॥ దృష్టాంతోపి యథాసోమ్యైతేనమృత్పిండేనసర్వం మృణ్మయంవిజ్ఞాతంస్యాద్వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తేత్యేవసత్యమిత్యుపాదానకారణగోచరఎవామూయతే, తత్రైతేనలోహమణినాసర్వంలోహమయంవిజ్ఞాతంస్యాదేతేనసకంకంతున ససర్వంశాష్టాణ్యసంవిజ్ఞాతంస్యాదితిచ॥ తథాన్యరాపి ఉత్పిస్తుభవోవిజ్ఞాతేనసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభవతీతిప్రతిజ్ఞా యథావృథివ్యామోషభయస్సంభవంతీతిదృష్టాంతః, తథా ఆత్మజల్యరెదృష్టేషుతేమతేపిజ్ఞాతేశ్చదంసర్వంపిదతమితి ప్రతిజ్ఞా సయథాదుందుభేహాన్యమానస్యనవాహ్యో శబ్దాంచ్చక్షుర్నాగ్రిహాణాయదుందుభేస్తుగ్రహణేనదుందుభ్యానూతస్యవాశబ్దోగృహీతోభవతి, త

వాచ్యమిత్యాహ॥ దృష్టాంతోపితి ॥ వాగారభ్యంవామమాత్రం వికారోనప్రస్తుతోఽస్తీతిసత్యకారణజ్ఞానాద్వికారజ్ఞానంయ్యుక్తమిత్యర్థః ॥ గతిసామాన్యార్థంముండతేప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతావాహ ॥ తథాన్యరాపితి॥ బృహదారణ్యకేపితావాహ ॥ తథాన్తనీతి ॥ ఘటస్ఫురతీత్యనుగతస్ఫురణంప్రకృతిస్తవతి రేకేణవికారానసంబంధితోఽయమర్థోయథాస్ఫుటస్యాత్తథాదృష్టాంతస్పృశ్యతే ॥ హన్యమానమందుభిజన్యాచ్ఛబ్దసామాన్యద్వాహ్యన్విశేషకత్వానామాన్యగ్రహణాతిరేకేవృక్షగ్రహీతుంశ్రోతానశ్చక్షుర్నాగ్రిహాణాయదుందుభేహాన్యమానస్యనవాహ్యో శబ్దాంచ్చక్షుర్నాగ్రిహాణాయదుందుభేస్తుగ్రహణేనదుందుభ్యానూతస్యవాశబ్దోగృహీతోభవతి, తస్యవారూపణేన తదవాంతరవిశేషశబ్దోగృహీతోభవతి, ఆతశ్చబృహమాన్యగ్రహణగ్రహ్యవిశేషాస్సామాన్యకల్పితాః తద్వదాత్మభానభాస్యానుటాదయిత్యనకల్పితాశ్చత్యర్థః ॥ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుసరోధాద్వింగాద్యిహ్మనోప్ర

కృతిత్వముక్తాపంచమీశ్రుత్యాప్యహ॥ యతఇతి ॥ యతోవాఇత్వత్రక్షుతౌయతఇతిపంచమీప్రకృతౌప్రప్త్యైత్యన్వ
యః॥ జనికర్తుర్జ్ఞాయమానస్యకార్యస్యప్రకృతిరపాదానసంజ్ఞాకాభవతిసూతాగ్రధః॥ సంజ్ఞాయాఃఫలం॥ అపాదాన
పంచమీసూతాగ్రీప్సక్రికృతౌపంచమీలాభః॥ ఎవంబ్రహ్మణఃప్రకృతిత్వంప్రసాధ్యకర్తృత్వంసాధయతి॥ నిమిత్తత్వమి
తి॥ బ్రహ్మస్వాతిరిక్తకర్తగ్రహిణ్యైంప్రకృతిత్వాన్వదాదివదిత్యాద్యనుమానానామాగమబాధమాహ ॥ పాగ్రిగృన్వ
త్తైరితి॥ జగత్కర్తృత్వంబ్రహ్మవైత్యత్రసూత్రంయోజయతి॥ అధిష్ఠాత్రంతరేతి॥ *

చంయథాసంభవంప్రతివేదాంతంప్రతిజ్ఞానృప్తాంతౌప్రకృతిత్వసాధనౌప్రత్యేతవ్యౌ॥ యతఇతీయమపి
పంచమీ 'యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతే'ఇత్యత్ర జనికర్తుఃప్రకృతిరితివిశేషప్రరణాత్ప్రకృతిలక్ష
ణవివాపాదానైర్ప్రప్తవ్యా, నిమిత్తత్వంత్వధిష్ఠాత్రంతరాభావాదధిగంతవ్యం॥ యథాహిలోకేమృ
త్యువర్ణాదికముపాదానకారణంకులాలనువణకారాదీనధిష్ఠాత్వానపేక్ష్యప్రవర్తతే, నైవంబ్రహ్మణ
ఉపాదానకారణస్య స్వతోఽన్యోధిష్ఠాతాపేక్ష్యోఽస్తి, ప్రాగున్నతైరేకమేవాద్వితీయమిత్యవధార
ణాత్, అధిష్ఠాత్రంతరాభావోపిప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానువరోధాదేవోదితోవేదితవ్యః॥ అధిష్ఠాతరిహ్యుపా
దానాదన్యస్తిన్నభ్యవగమ్యమానేపునరప్యేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానస్యాసంభవాత్ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతోప
రోధపవస్యాత్, తస్మాదధిష్ఠాత్రంతరాభావాదాత్మనకర్తృత్వముపాదానాంతరాభావాచ్ఛప్రకృతి
త్వం॥ ఇతశ్చాత్మనకకర్తృత్వప్రకృతిత్వే॥ *

— ❀ సూ॥౨౪॥ అభిధ్యోవదేశాచ్చ ॥ ❀ —

అభిధ్యోవదేశశ్చాత్మనకకర్తృత్వప్రకృతిత్వగమయతి 'సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయయే'తి, త
దైక్షతబహుస్యాంప్రజాయయే'తిచ ॥ తత్రాభిధ్యానపూర్వికాయాస్సస్వితంత్యక్రిప్రవృత్తైఃకర్తై
గమ్యతే॥ బహుస్యామితిప్రత్యగాత్మవిషయత్వాద్భహుభవనాభిధ్యానస్యప్రకృతిరిత్యపిగమ్యతే॥ *

— ❀ సూ॥౨౫॥ సాత్మాద్వోభయామ్నానాత్ ॥ ❀ —

ప్రకృతిత్వస్యాయమభ్యుద్యయః ఇతశ్చప్రకృతిర్బ్రహ్మయతాగ్రణంసాత్మాద్బ్రహ్మైవకారణము
పాదాయోభౌప్రళయప్రభవానామ్నాయేతే 'సర్వాణిహవాఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవ సముత్ప
ద్యంతే'ఆకాశంప్రత్యస్తంయంతీతి॥ యద్దియస్మాత్ప్రభవతియస్త్వింశ్యప్రవీయతేతత్తస్యోపాదానంప్ర
సిద్ధం, యథాప్రీహీయవాదీనాంపృథివీ॥ సాత్మాదితివోపాదానాంతరానుపాదానంసూచయత్యాకా
శాదేవేతి॥ ప్రత్యస్తమయశ్చనోపాదానాదన్యత్రకార్యస్యదృష్టః॥ *

— ❀ సూ॥౨౬॥ ఆత్మకృతేఃపరిణామాత్ ॥ ❀ —

ఇతశ్చప్రకృతిర్బ్రహ్మయతాగ్రణం బ్రహ్మప్రక్రియాయాం 'తదాత్మానస్త్వస్వయమకురుతే'

౨౪ ॥ ఏకస్యోభయమాపంకారణత్వమవిరుద్ధమితిసూత్రచతుష్టయేనసాధయతి ॥ ఇతశ్చేత్యాదిసా ॥ అభిధ్యా
సృష్టిసంకల్పః॥ *

౨౫॥ అభ్యుద్యయోహేత్వంతరం॥ ఆకాశాదేవేత్యేవకారసూచితముపాదానాంతరానుపాదానమగ్రహణంసా
త్మాదితిపదేనసూత్రకారోచర్యయతితియోజనా॥ *

౨౬॥ ఆత్మసంబంధిస్కృతిఃఆత్మకృతిః, సంబంధశ్చాత్మనఃకృతింప్రతివిషయత్వమాశ్రయత్వంచ॥ ననుకృతేరా
శ్రయస్సిద్ధోభవతి విషయప్రసాద్యైత్యేకస్యోభయంవిరుద్ధమిత్యాశంకతే॥ కథంపునరితి ॥ యథామృదస్సాద్యవరిణా

మాభేదేనకృతివిషయత్వంతద్వదాత్మనభిత్వానాం॥ పరిణామాదితి॥ ఆత్మానమన్యవిరోధభిత్వేషః । సిద్ధస్యాపిసాధ్యత్వే
 తృప్తాంతమాహ॥ వికారాత్మనేతి॥ ననుబ్రహ్మణతత్వానమితిద్వితీయయాకార్యాత్మనాసాధ్యత్వశ్చిత్వాత్మప్రకృతి
 త్వంకర్తృత్వన్యోఽప్రీత్యతః॥ స్వయమితిచేతి॥ బ్రహ్మణఃకృతికర్మతోఽపిపాదనాథంపరిణామాదితిపదంవ్యా
 ధ్యానాన్యథాపివ్యాచక్షే॥ పృథక్సూత్రమితి॥ మృష్టబిభృతవద్భిర్హ్యసద్వత్వచ్ఛేదిపరిణామసామానాధికరణ్యశ్చ
 తే॥ బ్రహ్మణఃప్రకృతిత్వమిత్యథః॥ సత్ ప్రత్యక్షంభూతత్రయం, త్యక్త పరోక్షంభూతద్వయం, నిరుక్తంవస్తుశ
 క్త్యంసుఖాది, అనిరుక్తంవస్తుమశక్యంకపోతరూపాది, తచ్చబ్రహ్మైవాభివదిత్యర్థః॥ ...? ... *

౨౭॥ అత్రసూత్రేపరిణామశబ్దఃకార్యమాత్రపరః సతుసత్యకార్యాత్మకపరిణామపరః తదనన్యత్వమితివివర్త
 నాదన్యవత్కృత్యాణాద్వోపశబ్దాచ్చప్రకృతిత్వమిత్యాహ॥ యోనిశ్చేతి॥ కర్తారంక్రియాశక్తిమంతం, ఈశంనియం

త్యాత్మనఃకర్మత్వంకర్తృత్వంచదర్శయతి, ఆత్మానమితికర్మత్వంస్వయమకురుతేతికర్తృత్వం । క.
 కంపునఃపూర్వసిద్ధస్యసతఃకర్తృత్వేనవ్యవస్థితస్యక్రియమాణత్వంశక్యంసంపాదయితుం, పరిణామా
 దితిబ్రూయః, పూర్వసిద్ధోపిహిసన్నాత్వావిశేషిణవికారాత్మనాపరిణమయామాసాత్మానమితి । వి
 కారాత్మనాచపరిణామోమృదాద్యాసుప్రకృతిమాపలబ్ధః, స్వయమితిచవిశేషణాన్నిమిత్తాంతరానపేక్ష
 త్వమపిప్రతీయతే । పరిణామాదితివాపృథక్సూత్రం, తస్యైషోఽర్థః । ఇతశ్చప్రకృతిర్బ్రహ్మయ
 తాత్పర్యంబ్రహ్మణవపివికారాత్మనాయంపరిణామసామానాధికరణ్యేనామ్నామితి సద్వత్వచ్ఛాభ
 వత్ నిరుక్తంచానిరుక్తంచేత్వాదినేతి॥ *

—* సూ ॥౨౭॥ యోనిశ్చహిగీయతే॥ *

ఇతశ్చప్రకృతిర్బ్రహ్మయతాత్పర్యంబ్రహ్మయోనిత్యపివత్వతేవేదాంతేషు కర్తారమీశంపురుషం
 బ్రహ్మయోనిమితి యన్మాత్రయోనింపరిపశ్యంతీరాభివ । యోనిశ్చబ్రహ్మప్రకృతివచనః సమధిక
 తోఽపిపృథక్వియోనిరోధివనస్పతీనామితి॥ స్త్రీయోనైరప్యప్రైవావయవద్వాదేనగర్భంప్రత్యుపా
 దానకారణత్వం । క్వదిభ్యానవచనోపియోనిశ్చోద్యుప్తః 'యోనిస్తథాన్రసిషడెలకారీ'తివాక్యశేషాత్,
 తత్రప్రకృతివచనతాపరిగృహ్యతే 'యథోణానాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచ'త్యేవంబాలీయకాల్ । తదేవం
 ప్రకృతిత్వంబ్రహ్మణఃప్రసిద్ధం । యత్పునరిదముక్తిమిత్యాపూర్వకంకర్తృత్వంసమత్తకారణేష్యేవకు
 లాలాదిషులోకైర్దృష్టంనోపాదానేష్యైర్వాదితత్ప్రత్యుచ్యతే, నలోకవదిహాభివతవ్యం, నహ్యాయమను
 మానగమ్యోఽర్థశబ్దగమ్యత్వాత్త్వస్యాథాస్యయథాశబ్దమహాభివతవ్యం, శబ్దశ్చైషితురీశ్వరస్యప్ర
 కృతిత్వంప్రతిపాదయతీత్యవోచామపునశ్చైతన్యైర్వంపిస్తరేణప్రతిపత్యోమః॥ ఇతిసప్తమాధికరణమ్॥

కారం, పురుషంప్రత్యంనం, బ్రహ్మపూర్ణం, యోనింప్రకృతిం, నీరాధ్యానైవపశ్యంతీత్యర్థః । నన్వనుపాదానెపి
 స్త్రీయోనాయోనిశ్చోద్యుప్తభిత్వతః॥ స్త్రీయోనెతి॥ శోణితమవయవశబ్దార్థః । యోనిశ్చబ్రహ్మస్యస్థానమవ్యర్థోభ
 వనోఽత్రభూతయోనియాదివాక్యేనగ్రాహ్యః, ఉక్తనాభ్యాదిప్రకృతిద్వైతాంతవాక్యశేషవిరోధాదిత్యాహ॥ క్వదిది
 షు హేతుం ప్రతేతవనిషడెతేవేతనాయయోనిఃస్థానంమయాలకారికృతమిత్యర్థః॥ పూర్వపక్షోక్తమనుమానమ
 ద్యాగమబ్ధమాహ॥ యత్పునరిత్యాదినా॥ నన్వనుమానస్యశ్చిత్వేనపేక్షత్వాన్నతయాబాధభిత్వతః॥నహితి॥
 బంధనం పేక్షా శ్చిత్వేనసిద్ధ్యతి, యాకృతస్సాశరీరజన్యైర్విద్యాప్తివిరోధన నిగ్యకృతిమతోఽనుమానాసంభవాదత
 త్కృతిమీశ్వరంపక్షీకృత్యానుపాదానత్వపాదనభవన్యేవోపేక్ష్యతయాప్రకృతిత్వలోకశ్చిత్వాబాధభిత్వర్థః । య

దుక్తంవిలక్షణత్వాద్భ్రష్టాణోనజగదుపాదానన్యమితత్రాహ॥ పునశ్చేతి॥ నవిలక్షణత్వాదిత్యారభ్యేత్యర్థః॥ అతః
ఉభయరూపంకారణత్వంబ్రహ్మణోలక్షణమిసిద్ధం॥ ఇతిసప్తమాధికరణమ్. ... *

౨౦॥ *ఎతేనసర్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః* అస్యాధికరణస్యతాత్పర్యంవస్తువృత్తమనువదతి॥ ఈక్షతేరితి॥
ప్రధానవాదస్యప్రాధాన్యేననిరాకరణేహేతూనాహ॥ తస్యహీత్యాదినా॥ తహ్యన్యాదివాదాఃపెక్షణీయాదుర్వ
లత్వాదిత్యతతహ॥ తేపిత్తితి॥ నిర్ముఖాంతైకధంప్రతిపత్తోఇత్యతతహ॥ తేహమితి॥ తథాహిఛాందోగ్యేజగత్కార
ణజ్ఞాపనాథంపితాపుత్రమువాచ॥ ఆసాంవటధానానాంమధ్యే ఏకాంభింభీతిభిన్నాభగవత్పితృవాదపుత్రః, పునః
పితౄణామిత్రవశ్యసీత్యుక్తే నకించనభగవత్పితౄవాహ॥ తత్రపితౄణామనంసవశ్యసీత్యుక్తం, తథానకించనశ
బ్దాదున్యస్యభావవాదాప్రతియతే, అణుశబ్దాత్పరమాణువాదఇతి, ఏవమసదేవేదమగ్రతీదణోరణీయానిత్యాది
లింగందృష్టవ్యం॥ అత్రాన్యాదివాదాశ్చోతానవేతిసంశయేసత్యసదన్యాదిశబ్దబలాచ్చోతాఇతిపాఠైరతిదిశతి॥

— ❁ సూ॥ ౨౦॥ ఎతేనసర్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః॥ ❁ —

*ఈక్షతేర్నాశబ్దమిత్యారభ్యప్రధానకారణవాదస్మాత్తైరేవపునఃపునరాశంక్యనిరాకృతః, తస్య
హివక్ష్యోపాద్యలక్షణానిద్వైంగాభాసానివేదాంతేషుపాలేనమందమతీన్సృతిభాంతీతి॥ సవకార్య
కారణానన్యత్వాభ్యవగమాత్ప్రత్యాసన్నోవేదాంతవాదస్యదేవలప్రభృతిభిశ్చకైశ్చిద్ధర్మసూత్రకా
తైస్సవ్రంభేషుశ్రితః తేనతత్ప్రతిషేధవయతోఽతీవకృతోనాన్యాదికారణవాదప్రతిషేధః॥ తే
పితుబ్రహ్మకారణవాదపక్షస్యప్రతిపక్షత్వాత్ప్రతిషేధవ్యాః, తేహమపుపాద్యలకంవైదికంకిందిల్లిం
గమాపాలేనమందమతీన్సృతిభానిదితి, అతఃప్రధానమల్లనిబర్హణన్యాయేనాతిదిశతి, ఏతేనప్రధాన
కారణవాదప్రతిషేధన్యాయకలాపేనసర్వేఽన్యాదికారణవాదాపిప్రతిషేధతయావ్యాఖ్యాతావేదిత
వ్యాః॥ తేహమపిప్రధానవదశబ్దత్వాచ్ఛబ్దవిరోధిత్వాచ్ఛేతి॥ వ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాఇతివదాభ్యాసో
ధ్యాయపరిసమాప్తింద్యోతయతి॥ ... *

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీమద్గోవిందభగవత్పూజ్య

పాదశిష్యశ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదకృతాశారీరకమీమాంసాభాష్యే

ప్రథమాధ్యాయస్య చతుర్థపాదః

ఇతిప్రథమాధ్యాయః

ఎతేనైతి॥ అస్యోదేశత్వాన్నప్రకర్షంగత్యాగ్యపేతో నకించనాసచ్ఛబ్దయోఃప్రత్యయోగ్యవస్తువగత్వాదణు
శబ్దస్యసూక్ష్మేభిప్రాయత్వాదశబ్దత్వం, తేహంవాదానాంప్రధానవాదవదశ్చోతత్వం, బ్రహ్మకారణశ్రుతిబాధిత
త్వంచ, తస్మాత్ప్రవృత్తేవపరమకారణం, తస్మిన్నైవసర్వేహంవేదాంతానాంసమన్వయఇతిసిద్ధం॥ ... *

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీగోవిందానందభగవత్పాదకృతా

శ్రీమచ్ఛంకరకమీమాంసావ్యాఖ్యానాంభావ్యరత్నప్రభాకాయం

ప్రథమాధ్యాయస్య చతుర్థపాదః

అధ్యాయశ్చసమాప్తః

రత్నప్రభాభూషితే శాంకర బ్రహ్మసూత్రభాష్యే
ద్వితీయాధ్యాయ ప్రారంభః,

సూ. ౧. { స్మృత్యనవకాశహోమప్రసంగతిచేన్నా }
 { స్మృత్యనవకాశహోమప్రసంగాత్ || }

లభ్యమవిరోధాయకభ్యుతే, తృతీయపాదే ప్రతివేదాంతం సృష్టి శుత్రీనాం జీవాన్మత్రుతీనాం చ వ్యోమాదిమహాభూతానాం
 జన్మలయక్రమాదికథనేనావిరోధః ప్రతిపాద్యతే, చతుర్థపాదే లింగశరీరత్రుతీనాం మవిరోధభ్యుత్థః, అయిమేవాఖ్యాన
 ఖబోధాన్ధంజ్ఞోకేన సంగృహీతః । ద్వితీయేష్టతితరారాభ్యామవిరోధోన్మమప్తతా । భూతభూక్తృత్రుతేలింగశుక్రి
 తేరవ్యవిరుద్ధతేతి । తతాగ్రిజ్ఞాతేదమవిరోధశంకాసమాధ్యయోగాల్ సమన్వయాభ్యానాంతర్యమవిరోధాభ్యా
 యస్యయుక్తం, తత్ర ప్రథమాధికరణతాత్పర్యమాహ । తత్ర ప్రథమమితి । త్రౌతే సమన్వయైరవిరోధిరాసార్థత్వాదస్యపా
 దస్యశుశ్రితాస్త్రాభ్యానసంగతయః స్వమతప్థావవాన్మకల్యాల్ సద్వేషమాధికరణానామేతత్పాదసంగతః । అత్ర పూ
 ర్వపక్షేష్టృతివిరోధాదుక్తసమన్వయాసిద్ధిః ఫలం సిద్ధాంతే తత్సిద్ధిరితి వివేకః । తత్ర బ్రహ్మణ్యుక్తవేదాంతసమన్వయోవి
 వయః, సకంపాంఖ్యేష్టృత్యావిరుద్ధతేన వేతిష్టృతిప్రామాణ్యాప్రామాణ్యాభ్యాంసంజేహపూర్వపక్షమాహ । యదు
 క్తమితి । తంత్ర్యం తేవ్యత్వాద్యంతతత్త్వాన్యనేన తిరంత్రం శాస్త్రం, కపిలోక్తమన్యోశ్చ వంచనిభాదిప్రోక్తః, ఏవం సతి

వేదాంతా నామద్వయ బ్రహ్మసమన్వయైనిరర్థకాస్త్వరిశ్యర్థః॥ తా సామపి బ్రహ్మర్థకత్వమ స్త్వీత్యవిరోధభిత్వతతహ॥
తా సుహీతి॥ స సాంఖ్యస్త్వతిప్రామాణ్యాయ ప్రధానవాదగ్రహేమన్వాదిస్త్వతీనామ ప్రామాణ్యంస్యాదిత్యాశంక్య
తా సాంధర్మ్యేనావకాశత్వాత్ ప్రామాణ్యంస్యాదిత్యాహ॥ మన్వాదీతి॥ తస్మి సాంఖ్యాదిస్త్వతీనామపిధమేతాత్మర్య
ణప్రామాణ్యమస్తు తత్త్వంతు బ్రహ్మైవేత్యవిరోధభిత్వతతహ॥ నైవమితి॥ తత్త్వేవిశిష్టనామవపతైర్నిరవకాశస్త్వీత్య
సుసారేణశ్రుతివ్యాఖ్యానముదితంసావకాశనిరవకాశయోర్నిరవకాశంబలీయభితివ్యాయాదిత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ శ్రుతిది
రోధేస్త్వీత్యప్రామాణ్యస్యేష్టత్వాత్పూర్వవర్తనయ క్షతిశంకతే॥ కథమితి॥ యోస్వీతం త్రైవిణశ్చిత్త్యర్థంజ్ఞాతుం

శిష్టపరిగృహీతా, అన్యార్థతదనుపారిణ్యఃస్త్వతయః, తావంసత్యనవకాశాఃప్రసజ్యేరగ, తామన్వా
చేతనంస్వతంత్రంప్రధానంజగతఃకారణముపనిబధ్యతే॥ మన్వాదిస్త్వతయస్తావచ్ఛేదనాలక్షణేనాగ్ని
హేమాత్రాదివాధమణితేనాపేక్షిత మర్థంసమర్పయంత్యః సావకాశాధవంతి, అన్యవణాస్యాస్త్రా
కాలేననేనవిధానేనోపనయనమీదృశశ్చాచారభిత్వంవేదాధ్యయనమిథంసమావర్తనమిథంసమా
రిణేసంయోగభి, తథాపురుషాధాంశ్చతుర్వర్ణాశ్రమధర్మాణానా విధానవిధి, ఏ
దిస్త్వతీనామనుష్ఠేయవిషయేనవకాశోఽస్తి, మోక్షసాధనమేవహిసమ్యగ్దర్శనమధిక్యతాఃప్రణీతాః
యదితత్రాప్యనవకాశాస్త్వః ఆనర్థక్యమేవాసాంపసినజ్యేత, తస్మాత్తదవిరోధేనవేదాంతావ్యాఖ్యాత
వ్యాఃకథంపునరితృత్యాదిభ్యోహతుభ్యోబ్రహ్మైవసర్వజ్ఞంజగతఃకారణమిత్యవధారితఃశ్చిత్త్యర్థః స్త్వ
త్యనవకాశదోషప్రసంగేనపునరాక్షిప్యతే॥భవేదయమనామేవఃస్వతంత్రవర్జితాం పరతంత్రప్రజ్ఞా
స్తు ప్రాయోజనవాః స్వాతంత్ర్యేణశ్చిత్త్యర్థకమవధారయితుమశక్తువంతః ప్రఖ్యాతప్రత్యేత్యకాను
స్త్వతివ్యవలంబేరగ, తద్భలేనదశ్రుత్యర్థంప్రతిపిత్వేరగ॥ అస్తత్కృతేదవ్యాఖ్యానే నవిశ్వస్యర్వ
ముమానాత్ స్త్వతీనాంప్రత్యేత్యమ॥ కపిలప్రభృతీనాంచామంజ్ఞానమప్రతిహతంత్వర్యతే,శ్రుతిశ్చభవ
తి॥ యి॥పి॥ప్రమాతంకపిలంయ ప్రమగ్రేజ్ఞానైస్త్విభిణ్ణాయమానంచశ్యేదితి॥ తస్మాన్నైషాంకు
తమయథాథాంశక్యంసంభావయితుం, తర్కావప్తంభేన చలేఽథాంప్రతిస్థాపయంతి, తస్మాదపిస్త్వతి
బలేనవేదాంతావ్యాఖ్యానాభిపునరామేవ, తస్యసమాధిర్నాస్యేస్త్వీత్యనవకాశదోషప్రసంగాదితి॥
యదిస్త్వీత్యనవకాశదోషప్రసంగేనేవరకారణవాదలక్షిప్యేత ఏవమవ్యవ్యాఖ్యరకారణవాదిభ్యః
స్త్వతయోనవకాశాః ప్రసజ్యేరగ తాడదాహరిష్యామః॥ యత్తత్సాగ్ని మవిజ్ఞేయమితిపరంబ్ర
హ్మప్రకృత్య సహ్యంతరాత్తాభూతానాంయేనజ్ఞాత్యేతికథ్యతేతిచాత్వా తస్మాదవ్యక్తముత్పన్నం
త్రిగుణద్విజనతమేత్యాహ॥ తథాన్యత్రాపి అవ్యక్తంపురుషేబ్రహ్మనిమిత్రియే సంప్రదీ
యతేతిత్యాహ॥ అతశ్చసంక్షేపమిమంశ్శృణుధ్వంసారాయణస్సర్వమిదంపురాణః॥ ససగకాలేద
కరోతిసర్వంసంహారకాలేదతదర్థిభూయి॥ ఇతివ పురాణే, భగవద్గీతానుచ అహంకృత్సస్యజగతః
ప్రభవఃప్రళయఃప్రళయేనపరమాత్మానమేవచ ప్రకృత్యాపస్తంబఃపరతి॥ తస్మాత్కాయాఃప్రభవంతి

శక్తువంతి తేషామయంపురార్వవర్తనభవత్, సాంఖ్యవృద్ధేమశ్రద్ధాజహంతుభవదేవేత్యాహ॥భవేదితి॥ తేషామతీంద్ర
యాఃకాక్షానవత్త్వవృత్తశ్రద్ధాస్యాదిత్యాహ॥ కపిలప్రభృతీనాంచేతి॥ అయోనాయమానంకపిలంజనయేద్య
పి॥ప్రమాతంవిభృయాత్ జ్ఞానైస్తంవశ్యేత్పరమేశ్వరమితి శ్చిత్తియోజనాయథాసాంఖ్యస్త్వతివిరోధాద్భిన్నవా
దస్త్యాభ్యుతిత్యయోద్యతేతథాస్త్వీత్యవిరోధాత్ ప్రధానవాదస్త్యాభ్యుతిత్యయోద్యతభిత్వసద్ధాంతయితి॥ తస్యస
మాధితి॥ తస్మాద్భిన్నానానాకాశాదవ్యక్తంహంయాయాంనీలసూత్రైర్నాంజగదితియావత్॥ ఇతిహాసవాక్యాన్యుక్త్యా
పురాణసమ్మతిమాహ॥ అతశ్చేతి॥ ప్రభవత్యస్మాదితిప్రభవోజన్మహేతుః, ప్రళయఃలేఽస్త్వతిప్రలయాలయాధిష్టా

నం, తస్మాత్కామరూపిణ్యరాత్, కామః బ్రహ్మదయః ప్రభవంతి సపఃకములముపాదానంకింపరిణామీనకాశ్వతికఃకూట
 ఘోరతస్సరిత్యధిర్యథః ననుశ్రుతివిరోధః కిమిదోక్తత్యతలహం॥ స్మృతిబలేనేతి॥ స్మృతీనాం మిథోఽరోధకభంత స్మృ
 త్యయప్రతాపా॥ దర్శితంత్యతి॥ శుక్రిభిరేవత స్మృతిర్నయ్యధిర్యథః స్మృతీనాం కాగతిర్యతలహం॥ ఏప్రతివత్తేతి॥ వస్తు
 తస్మై స్మృతీనాం మిథోఽరోధేవస్తునికల్పాయోగాత్ క్లృప్తశుక్రిమూలాః స్మృతయః ప్రమాణం, శ్రితరాస్త్రకల్పశుక్రి
 తిమూలానప్రమాణమిత్యథః॥ క్లృప్తశుక్రివిరోధిస్త్యుతిర్నప్రమాణమిత్యత్రజైమినీయన్యాయమాహ॥ తదుక్తమితి॥
 'ఓదుంబరీంస్పృష్ట్యోద్ధాయ' దితి ప్రత్యక్షశుక్రివిరుద్ధాపాసర్వావేప్తయత్యేతి స్మృతిమాణం సంవేదిసంక్షేపేమూలశ్రు
 త్యనుమానాన్మానమితిహే॥ పై సిద్ధాంతః క్లృప్తశుక్రివిరోధే స్మృతిపాత్రిమాణ్యనపేక్షమపేక్షాశూన్యం హేయమితియా
 వత్॥ హి యతోఽసతివిరోధశుక్రిత్యమీమానంభవతి॥ అత్రుత్తివిరోధేవతిశుక్రిత్యనుమానాయోగానన్మలాభావాత్
 సర్వవేప్తనస్మృతిరప్రమాణమిత్యథః॥ అస్తుసాంఖ్యస్మృతిః శ్రుత్యక్షమాలేత్యతలహం॥ నచేతి॥ యోగినాం సిద్ధిమహి
 మాఽతీంద్రియజ్ఞానం సంభావయతుంశక్యమిత్యంతతే॥ శక్యమితి॥ కపిలాదిభిః కిలాదౌవేదపాత్రిమాణ్యం నిష్పిత్యతదభా

నర్వేనమూలంశాశ్వతికస్సరిత్య॥ ఏవమనేకశః స్మృతివ్యపీత్వరః కారణత్వేనోపాదాన
 త్వేనచప్రకాశ్యతే॥ స్మృతిబలేనప్రత్యవతిష్ఠమానస్యస్మృతిబలేనైవోత్తరంప్రవత్త్యామిత్యతోఽయ
 మస్య స్మృత్యనవకాశోవన్యాసః॥ దర్శితంశుక్రినామీశ్వరకారణవాదం ప్రతితాత్పర్యం, ఏవప్రతివత్తేచ
 స్మృతీనామవశ్యకతావ్యేఽన్యతరపరిగ్రహేఽన్యతరపరిత్యాగేచ శ్రుత్యనుసారిణ్యః స్మృతయః ప్రమాణం
 మనపేక్ష్యాఇతరాః, తదుక్తంప్రమాణలక్షణే, విరోధేత్వనపేక్షస్వాదసతివ్యానుమానమితిసచాతీం
 ద్రియానభాగాశుక్రిమంతరేణశ్చిదుపలభతఇతిశక్యం సంభావయతుం, నిమిత్తాభావాత్, శక్యం
 కపిలాదీనాం సిద్ధానామప్రతిహతజ్ఞానత్వాదిచేత్, న, సిద్ధేరపిపాపేక్షత్వాత్॥ ధర్మానుష్ఠానా
 పేక్షాహిసిద్ధిః, సవధర్మశోద్ధదనాలక్షణః, తతశ్చపూర్వసిద్ధాయాశోద్ధనాయాలభోనపశ్చిమసిద్ధ
 పురుషవచనవశేనాతీంకితుంశక్యతే, సిద్ధవ్యపాశ్రయకల్పనాయామపిబహుత్వాత్, సిద్ధానాం ప్రవ
 ర్జితేనప్రకారేణస్మృతివిప్రతివత్తేసత్యాంనశ్రుతివ్యపాశ్రయాదన్యన్నిర్ణయకారణమస్తి॥ పరతంత్రప్ర
 జ్ఞప్త్యాపి నాకస్మాత్ స్మృతివిశేషవిషయఃపక్షపాతోయుక్తః, కస్యచిత్కల్పచిత్ పక్షపాతేసతి పురుష
 మతివైరూప్యేణతత్త్వావ్యవస్థానప్రసంగాత్, తస్మాత్తస్మాదస్మృతిఃప్రతివత్త్యవస్థాసేనశుక్రిత్యనుసా
 రాననుసారివేదవేదనసన్న్యాశ్చప్రజ్ఞాసంగహతీయా॥ యాతుశ్రుతిః కపిలస్యజ్ఞానాతిశయంత్రరర్క
 యంతీచదర్శితా నతయాశ్రుతివిరుద్ధమపికాపిలంబుతంత్రాదుంతశక్యం, కపిలమితిశుక్రిపామాన్యమాత్ర
 త్వాత్॥ అన్యస్యచకపిలస్యసగరపుత్రాణాంప్రతస్తుర్వాసుదేవనామ్నఃస్వరణాత్, అన్యార్థధర్మస్య

స్యధర్మస్వానుష్ఠానేనసిద్ధిసంపాదితా, తయాసిద్ధ్యాప్రణీతస్మృత్యనుసారేణానాదిశుక్రిపీదానయంత్రా, ఉపజీవ్య
 విరోధాదితిపరిహరతి॥ నసిద్ధేరపీతి॥ అతిశక్తిమితి, శుక్రినాంముఖ్యాకామతిక్రమ్యోపధృతాధాశ్శంకితుం నశక్య
 తత్యధ్యథః॥ స్వరస్సిద్ధేర్వేదోపజీవ్యత్యతిచేన్నాదీశ్వరస్యస్మృతస్సిద్ధేమానాభావాత్॥ ఇంగీకృత్యాప్యహం॥ సిద్ధే
 తిసిద్ధానాంవచనమాశ్రిత్యవేదాధికల్పనాయామపిసిద్ధోక్తీనాం మిథోఽరోధేశుక్రిత్యశ్రితమన్యాద్యక్తిభిరేవ వేదా
 థానిర్ణయోక్తత్యతలహం॥ శుక్రితాపాశ్రయంవిసాసిద్ధోక్తిమాత్రంనత స్మృతిర్నయకారణమిత్యతలహం॥ నను
 మందమతేసాంఖ్యస్మృతౌత్రధాభవతితస్యమతిర్వేదాంతమాన్యేథమానేయేత్యతలహం॥ పరతంత్రేత్యాదిహం॥ నను
 శుక్రిత్యాకపిలస్యసర్వజ్ఞత్వోన్వేతస్వతేత్రధాదుర్వాతేత్యతలహం॥ యాత్మితి॥ కపిలశబ్దమాత్రేణ సాంఖ్యకర్తౌశ్రిత
 ఇతిభాగ్నితియంత్రా, తస్యత్వైతవాదినఃసర్వజ్ఞత్వాదయోగాదత్రచవర్జజ్ఞానసంభృతత్వేనశుక్రితఃకపిలవాసుదేవాం
 శసః, సహనర్వాన్యత్వజ్ఞానంవైదికంసాంఖ్యముపదిశతిసర్వజ్ఞఇతిభావః॥ ప్రతస్తుఃప్రదాహకస్య॥ కించయఃకపిలం

జ్ఞానైర్విభక్తిరమీశ్వరంపశ్యేదివిధీయతే, తథాచాన్యాభ్యసేశ్వరప్రతిపత్తిశేషస్య కపిలసర్వజ్ఞత్వస్యదర్శనమనువాదప్రస్థమానాంతరేణప్రాప్తిశూన్యస్యస్వార్థసాధకత్వా యోగాన్నానువాదమాత్రిత్ సర్వజ్ఞత్వసంక్లిష్టత్వాహా । అన్యార్థేతి ద్వైతవాదివఃకపిలస్యత్రోతత్వంధరస్యప్రహ్లాదాదినోమనోఃశ్రోతత్వమాహాభవతిచేతి । ఇతిహాసేపికాపిలమతనిందాపూర్వకమదైవతందర్శితమిత్యాహా మహాభారతేపీతి । పురుషాత్మానః కింవస్తుతోభిన్నాః ఉతసర్వదృశ్యానాంప్రత్యగాత్మైకఇతివిమర్శాభావబహూనాంపురుషాకారాణాందేహానాయుక్తే కాయోనిరుపాదానంవృత్తీతథాతంపురుషమాత్మాసంవిశ్వం సర్వోపాదానత్వేనసర్వాత్మకం సర్వజ్ఞత్వాదిగుణై స్సంపన్నంకథయిష్యామి, విశ్వేనర్వేలోకప్రసిద్ధాదేవతర్యజ్ఞనుష్యాదీనాంమూర్ధానోఽస్యైవేతివిశ్వమూర్ధా, ఏకస్యైవ సర్వత్వేతేమిమప్రతివింబభావేనప్రపిష్టత్వాత్ ఏవంవిశ్వభుజత్వాదియోజనా । సర్వభూతేష్యైకశ్చైతనివగచ్ఛతిసర్వజ్ఞఇత్యభావః । స్వైరచారీస్వతంత్రః, నాన్యనియంతాకస్మిదప్రసర్వేశ్వరఇత్యభావః । యథాసుఖమితి- విశోకానందస్వరూపఇతియావత్

చ ప్రాప్తిరహితస్యాసాధకత్వాత్ । భవతిచాన్యామనోమాహాన్యస్యప్రభావయంతీ శుక్రిః, యదైవకించమనరవదతైర్భేషజమితి । మనునాచ సర్వభూతేషుచాత్మానంసర్వభూతానిచాత్మానిసంపశ్యన్నాత్మయాజీవైస్సారాజ్యమధిగచ్ఛతీతి సర్వాత్మత్వదర్శనం ప్రశంసతా కాపిలంకుతంధర్మిణీతిఇతిగమ్యతే । కపిలోహినసర్వాత్మత్వదర్శనమనుమన్యతే, ఆత్మభేదాభ్యుపగమాత్ । మహాభారతేఽబహువఃపురుషాప్రహ్లాదుతామెవాపకవివత్ప్రీతివిచార్య, బహువఃపురుషారాజసాంఖ్యయోగవిచారిణామితివరపక్షముపన్యస్యతద్వ్యుద్ధాసేన, బహూనాంపురుషాణాం హియతై కాయోనిరుద్యతే । తథాతంపురుషంవిశ్వమాభ్యాస్యామిగుణాధికమిత్యువక్రమ్య, మహాంతరాత్పరవచయేచాన్యేదేహిసంజ్ఞితాః । సర్వేహంసాక్షిభూతోఽపౌనగ్రాహ్యఃకేనచిత్ప్రవీల్ । విశ్వమూర్ధావిశ్వభుజో విశ్వపాదాక్షివాసకః । ఏకశ్చరభిభూతేషుస్వైరచారియథాసుఖమితి సర్వాత్మతైవనిధానితాశుక్రిశ్చ సర్వాత్మతాయాంభవతి, యస్మిన్సర్వాణిభూతాని అగ్రైవాభూద్విజానతః । తత్రకౌమోహః కశ్చోకఏకత్వమనుపశ్యతేఇతి, ఏవంవిధా । అతశ్చాత్మభేదకల్పనయాపికాపిలస్యతంత్రస్య వేదవిరుద్ధత్వం వేదానుసారిమనువచనవిరుద్ధత్వం చ నకేవలంత్వతంత్రప్రకృతికల్పనయైవేతి వేదస్యహినిరపేక్షంస్వాత్మేణప్రామాణ్యంరవేదవహువిషయే పురుషవచసాంకుమూలాంతరాపేక్షరీతకృష్ణప్రతివ్యవహితం చేతివిప్రకరణః, తస్మాద్వేదవిరుద్ధవిషయేప్రత్యుత్తనవకాశదోషప్రసంగోనదోషః । తుతశ్చప్రత్యుత్తనవకాశదోషప్రసంగోనదోషః॥

అథ సూ॥ ౨॥ ఇతరేహంచానువలభ్యేః

ప్రధానాదితరాణియావప్రధానపరిణామత్వేనస్మృతౌకల్పితానమహదాదీని నతానివేదేలాశ్చేదోప

కాపిలతంత్రస్యవేదమూలస్మృతివిరోధముక్తా సామోద్వేదవిరోధమాహ । శ్రుతిశ్చేతి । యస్మిన్జ్ఞానకాలేనకేవలంస్వతంత్రప్రకృతికల్పనయైవవేదవిరుద్ధంకింతుఅత్మభేదకల్పనయాపీతిసిద్ధమితి సంబంధః స్మృతివిరోధేవేదస్యైవాపామాణ్యంకింసస్యాదిత్యతపహావేదస్యహితి । వేదస్యప్రామాణ్యంస్వరసిద్ధమపారుషేయత్వాత్ పారుషేయవాక్యావాంస్యాదోస్తృతితన్మతానుభవయోఃకల్పనయాప్రామాణ్యంపక్షైయమితివ్యవహితం, పరతఃప్రామాణ్యమితివిప్రకరణః, శ్రుతిస్మృత్యోర్విశేషఇత్యుక్తరాధాః । సమయోర్విరోధేహినిరవకాశేనసావకాశంబాధ్యం ఇహ స్వతఃపరతఃప్రామాణ్యయోర్వైషమ్యాత్ యుజితసిద్ధీతప్రామాణ్యేనచానుపసంజాతవిరోధినావేదవాక్యేనవిరుద్ధత్వేనేవబాధఇతిభావః । తస్మాదితివిశేషాదిత్యభావః, భ్రాంతిములత్వసంభవాదితిభావః॥

౨. మహదహంకారోతావదప్రసిద్ధోపహంకారప్రకృతికత్వేనతస్మాత్ప్రామాణ్యప్రసిద్ధానిస్తేత్తుంకశ్యంతఇత్యాహాఇత

తేహంచేతి॥ నను మహతఃపరమవ్యక్తమిత్రులిప్రసిద్ధానిమహదాదీనీత్యతాపా॥ యదపీతి॥ సూత్రతాత్పర్యమాహ॥
కార్యేతి॥ సాంఖ్యస్త్వతేర్నహదాదిప్రపదానపి ప్రామాణ్యంనేతినిశ్చయతత్త్వత్యథాః॥ సాంఖ్యస్త్వతివాధేపితమ
క్షయక్షీనాంకథంబాధత్యతాపా॥ తర్హితి॥ ఇతిప్రథమాధికరణమ్ ... *
3. బ్రహ్మణ్యక్తసమన్వయః ప్రధానపాదియోగస్త్యుత్థావిరుద్ధ్యతేనవేతిసందేహపూర్వన్యాయమతిదిశతి॥ ఏతే

నయోగఃప్రత్యుక్తఇతి॥ అతిదేశత్వాత్పూర్వవత్ సంగత్యాదికం గ్రహ్యవ్యం॥ పూర్వత్రానుక్తనిరాసం పూర్వవత్
మాహ॥ అస్తిహ్యత్రేతి॥ నిదిధ్యాససంధ్యాగః॥ త్రిణ్యరోగ్రివా శిరాంస్యన్నతాని యస్త్యేశరీరేతేత్ త్ర్యున్న
తం త్రిరున్నమితి పాతశ్చేత్ ఛాందసః॥ యుంజీతేతిశేషః॥ నకేవలం యోగేవిధిః కింతుయోగస్యజ్ఞాపకాన్యథవాద
వాక్యాన్యసింహిత్యాహ॥ లింగానిచేతి॥ తాంపూర్వోక్తాంధారణాంయోగవిదోయోగంపరమంతపత్తిమన్యంతే॥ ఉక్తా

లభ్యంతే, భూతేంద్రియాణితావత్ లోకవేదప్రసిద్ధత్వాత్ శక్యంతేన్నగుంఅలోకవేదప్రసిద్ధత్వాత్తు
మహదాదీనాంషష్టస్యేవేదియాధాన్యసత్ప్రతిరవకల్పతే॥ యదపిక్వచిత్తత్పరమవశ్రవణమవభాసతే
తదన్యతస్పరంవ్యాఖ్యాతం॥ ఆనుమానికమప్యేకేహమిత్యత్ర॥ కార్యస్త్వతేర్నప్రామాణ్యాత్ కారణ
స్త్వతేర్నప్రామాణ్యంయత్తమిన్యభిప్రాయః, తస్మాదపినస్త్వత్యనవకాశదోషప్రసంగోదోషః॥
తర్హివప్రపంచం నవిలక్షణత్వాదిత్యారభ్యోవృద్ధివ్యతి॥ ... *
— ❀ సూ॥ 3॥ ఏతేనయోగః ప్రత్యుక్తః॥ ❀ —

ఏతేనసాంఖ్యస్త్వతిప్రత్యాఖ్యానేనయోగస్త్యుత్పత్తిః ప్రత్యాఖ్యాతాగ్రహ్యేత్యతిదిశతి, తత్కామి
శుక్రివిరోధేనప్రధానంస్వతంత్రమేవకారణంమహదాదీనచకార్యాణ్యలోకవేదప్రసిద్ధానికల్ప్యంతే॥
నన్వేపంసతిసమానన్యాయత్వాత్ పూర్వేజైవైతగతంకిమద్ధం పునరతిదిశ్యతే, అస్తిహ్యత్రాభ్యధి
కాశంకాసమ్యద్భనా భ్యపాయో హియోగో వేదేవిహితః, శ్రోతవ్యోమంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య
ఇతి, త్రిరున్నతంస్థావ్యసమంశరీరమిత్యాదినాచాసనాదికల్పనా పురస్సరం బహుప్రపంచంయోగవి
ధానంశ్వేతావ్యతరోపనిషద్దృశ్యతే, లింగానిచ వైదికాని యోగవిషయాణి సహస్రక ఉపలభ్యంతే,
తాంయోగమతిమన్యంతేస్థిరామింద్రియధారణామితి, విద్యామేతాంయోగ విధింశ కృత్స్నమితి
చైవమాదీని॥ యోగశాస్త్రేపి, అథతద్భనాభ్యపాయోయోగఇతి సమ్యద్భనా భ్యపాయశ్వేజై
వయోగోఽన్వీక్రియతే, అతస్సంప్రతిపన్నాక్షైకదేశత్వా దప్రకాదిస్త్వతివ ద్యోగస్త్వతిరప్సనపపపసి
యాభవిష్యతి॥ ఇయమభ్యధికాశంకాఽతిదేశేననివర్త్యతే॥ అక్షైకదేశసంప్రతిపత్తావప్యక్షైకదేశవి
ప్రతిపత్తైఃపూర్వోక్తాయాదర్శనాత్॥ సతీవ్యవస్థాన్యవిషయామబహీష్టమ స్మృతిష సాంఖ్యయోగ
స్త్వత్యోలేవనిరాకరణాయయత్నఃకృతః, సాంఖ్యయోగసాహివరమపురుషార్థపాధనశ్వేన లోకేప్ర
ఖ్యాతౌ శిష్టేశ్వపరిగృహీతౌ లింగేనశ్రోతేనచావబృంహితౌ, తత్కారణం సాంఖ్యయోగాభివన్నం

మేతాంబ్రహ్మవిద్యాంయోగవిధింధ్యానప్రకారంశ మృత్యుప్రపాదాన్నదితేతాలబ్ధ్యా బ్రహ్మప్రాప్త ఇతిసంబంధః॥
యోగస్త్వతిఃప్రధానాదితత్త్వాంశేపిప్రమాణత్వేనస్వీకార్యా॥ సంప్రతిపన్నంప్రామాణికాక్షైకదేశో యోగయాపా
యస్యాస్తత్త్వాదిత్యథాః॥ అప్రకాశకర్షవాః, గురురనుగంతవ్యౌత్యాదిస్త్వతీనాంవేనావిరుద్ధార్థకత్వాత్ మూ
లశ్రుత్యనుమానేపాత్రాణ్యముక్తంప్రమాణలక్షణే॥ ఏవంయోగస్త్యుత్పేర్యోగేపాత్రాణ్యస్తత్త్వాంశేపిప్రామాణ్య
మితిపూర్వవత్తునుమాద్యసిద్ధాంతయతి॥ ఇయమితి॥ ననుబౌద్ధాదిస్త్వతియోగ్రహేమితనిరాకృతాత్త్వతాపా॥ సతీ
వ్యపీతి॥ తాసాంప్రతారకత్వేనప్రసిద్ధత్వాదాప్రైవశుప్రాప్తైర్గృహీతత్వాద్యేదభావ్యాత్వాచ్చాతోపేక్షితమితిభా
వః॥ తత్కారణమితి॥ తేహంప్రకృతాసాంకామానాంకారణంసాంఖ్యయోగాభ్యావివేకధ్యానాభ్యానుభవన్నంప్రగ్య

క్షయాప్రాప్తందేవంజ్ఞాత్వాసర్వపాతైరవిద్యాదిభిర్ముచ్యత ఇత్యర్థః । సమూలత్వేత్సృతిద్వయస్యనిరాసః కిమి
తికృత ఇత్యతఃపా । నిరాకరణంత్వేతి ॥ శ్రుతిహేతోః కృతమితీతేషః । ప్రత్యాసత్తేరితి ॥ శ్రుతిస్థ సాంఖ్యయోగశబ్దయో
స్సజాతీయశ్రుత్యర్థగ్రాహిత్యాదిత్యావత్ । కింసర్వాంశేషుత్సృత్యపాగ్రమాణ్యం, నేత్యాహ ॥ యేనత్వంశేనేతి ॥
బ్రహ్మవాదస్యకణ్ఠాయోజ్యత్సృతిభిర్విరోధ మాశంక్యాదిదశతి ॥ ఎతేనేతి ॥ శ్రుతిఃసోధనేత్యర్థః । ఉపకారకబాహో
నయైక ఇత్యాశంక్యయోఽంత ఉపకారః సునబాధ్యః కింతుతత్త్వశ్రేణిత్వాహ ॥ తాన్యపీతి ॥ తర్కోఽనుమానం తదను
గ్రాహికాయుక్తిరుపపత్తిః । స్మృతీనామపాగ్రమాణ్యైశ్చ సువన్తయస్యనవిరోధితీసిద్ధమ్ ॥ ఇతిద్వితీయాధికరణమ్ ॥
౪. నవిలక్షణత్వాత్ ॥ వృత్తానువాదేనాస్యాధికరణస్యతాత్పర్యమాహ ॥ బ్రహ్మ స్వేతి ॥ పూర్వభిక్షుమాక్షిపతి ॥ కుతఃపున

జ్ఞాత్వాదేవం ముచ్యతేసర్వపాతైరితి । నిరాకరణంతునసాంఖ్యప్రతిజ్ఞానేన వేదనిరపేక్షయో
గమార్గైః వానిశ్చేయీసమర్థగమ్యత ఇతి । శ్రుతిహేతవైదికాదాత్మైకత్వంజ్ఞానాదస్యనిశ్చేయీస
సాధనం వారయతి, తమేవ విదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి, నాన్యఃపంథాద్విద్యతేఽయనాయేతి । ద్వైతి
నోహితేసాంఖ్యయోగాశ్చనాత్మైకత్వదర్శనః । యత్తుదర్శనముక్తః తత్కారణంసాంఖ్యయోగాభివ
న్నమితవైదికమేవతత్ప్రజ్ఞానంధ్యానంవ సాంఖ్యయోగశబ్దాభ్యామభిలష్యేతే ప్రత్యాసత్తేరిత్యవగంత
వ్యం, యేనత్వంశేనేనవిరుద్ధ్యతేనేస్తమేవసాంఖ్యయోగస్మృత్యోస్సావకాశత్వం । తద్యథా, అసం
గోహ్యాయంపురుష ఇత్యేవమాదిశ్రుతివ్రసిద్ధమేవపురుషస్యఃశుద్ధత్వంస్థగపురుషరూపజేనసాంప్రే
రనుగమ్యతే । తథావయోఽైరపి, ఆకవరిచాక్రివన్ణవాసా ముండోఽపరిగ్రహ ఇత్యేవమాదిశ్రు
తిప్రసిద్ధమేవనిష్పన్నైకత్వంప్రవ్రజ్యాద్యవదేశేనానుగమ్యతే । ఎతేనసర్వాణిరర్కస్తరణాని పరివ
క్ష్యాన్, తాన్యపితర్కోపపత్తిభ్యాంతర్వైజ్ఞానాయోవకర్వంతీతి చేత్, ఉపకున్యంతునామ, త
త్త్వజ్ఞానంతువేదాంతవాక్యేభ్యవినభవతి, నావేదవిప్రనులేతంబృహంతం, తంత్యోపనిషదంపురుషంబృ
హద్ధమేత్యేవమాదిశ్రుతిభ్యః ॥

— చి సూ ॥ ౪ ॥ నవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచశబ్దాత్ ॥ ౪౬ —

బ్రహ్మస్యజగతఃకారణంప్రకృతిశ్చేత్యసృష్టవత్సామ్యేషఃస్మృతినిమిత్తః పరిహృతః, తర్కనిమిత్త
ఇదానీమామ్యేషఃపరిహీయతే । కుతఃపునరిప్రేన్నవిధారితే ఆగమాధేతర్యా నిమిత్తస్యామ్యేష స్వావ
కాశః । ననుధర్మ ఇతిబ్రహ్మణ్యప్యనిపేక్ష ఆగమోభివృద్ధిమహాత్, భవేదయమవప్తంభూయిప్రమా
ణాంతరానవగూహ్యగమమాత్రప్రమేయోఽయమథాస్యాదనుష్ఠేయరూపవివధమః, పరినిష్కృ
రూపంతుబ్రహ్మనగమ్యతే । పరినిష్కృన్నేచవస్తూన్రమాణాంతరాణా మస్త్యవకాకోయథా పృథివ్యాది
షు । యథావశశ్రీనాంపరిస్పరవిరోధేనత్యేకవశేనేనిరాణీయంతే, ఏవంప్రమాణాంతరవిరోధేత
ద్వశేనైవశ్రుతిర్నియేత దృష్టసాధమ్యేణచాదృప్తమథాంసవర్షయంతీయుక్తిరనుభవస్య సన్నికృ

రితి ॥ అనవకాశేహేతుమాహ ॥ ననుధర్మ ఇవేతి ॥ మానాంతరానపేక్షవేదైకసమర్థగమ్యేబ్రహ్మణ్యమమానాత్మక త
ర్కస్యాప్రవేశాత్తైనాయేవస్వావకాశః, భిన్నవిషయత్వాత్తర్కవేదయోరిత్యర్థః । సిద్ధస్యమానాంతరగమ్యత్వా
దేకవిషయత్వాద్విరోధఇతిపూర్వవక్షంసపద్ధయతే ॥ భవేదయమితి ॥ అవప్తంభోద్వప్తాంతః । నన్యేకవిషయత్వేనవిరో
ధేపిశ్రుతివిరోధాన్మానాంతరమేనబాధ్యతామిశ్యతఃపా ॥ యథాచేతి ॥ ప్రబలశ్రుత్యాదుర్బలశ్రుతిబాధవ్యవహారకాశ
మానాంతరేణలక్షణావృత్త్యాసావకాశశ్రుతిసంయక్తమిత్యర్థః । కింవబ్రహ్మసామ్యోతాగరస్యమోక్షహేతుత్వే
నప్రధానస్యాంతరంగంతర్కస్తస్యాపరోక్షసృష్టాంతగోచరత్వేన ప్రధానఃపరోక్షార్థాదవిషయత్వాత్, శబ్దస్తుబహి
రంగంపరోక్షార్థాకత్వాత్ అతస్తర్కేణబాధ్యత ఇత్యాహ ॥ దృష్టే ॥ విదిహ్యమాత్రేణవిరోధతయేతియావత్ । అమభ

వస్యప్రాధాన్యందర్శయతి॥ అనుభవావసానంచేతి॥ . నై హత రోగముతి రిత్వర్థవాదేన తర్కస్య నిషేధమాశంక్యవిధి
విరోధానైవమిత్యాహ॥ శ్రుతిరపీతి॥ ఏవంపూర్వపక్షం సమర్థ్య చేతనబ్రహ్మ కారణవాదివేదాంత సమన్వయః॥ టి త్యా
ఙకం న చేతన ప్రకృతికం కార్యప్రస్యత్వాత్ ఘటపితి సాంఖ్యయోగన్యాయేన విరుద్ధ్యతే న వేతి సందేహో స్త్య లేమాణ
లాభావాత్ దుర్బలత్వేన సమానస్య ప్తిమూలత్వేన ప్రాబల్యత్వేన విరుద్ధ్యత ఇతి ప్రత్యుద్ధాహరణేన పూర్వపక్ష
యతి॥ న విలక్షణత్వాదితి॥ పూర్వోద్ధరపక్షయోః సమన్వయాసిద్ధిస్తత్సిద్ధిశ్చేతి పూర్వవత్ఫలం, జగన్నబ్రహ్మ ప్రకృతి
కం, తద్విలక్షణత్వాత్, యద్యద్విలక్షణం తన్నతస్త్రికృతికం యథా వృద్ధిలక్షణాదుచకాదయ ఇత్యర్థః॥ సుఖ
దుఃఖమోహాః సత్త్వరజస్తమోసం తథాచ జగత్ సుఖదుఃఖమోహాత్మకసామాన్యప్రకృతికం తదన్వితత్వాత్ య

వ్యతే, చిత్రకృష్ణతేతుశ్రుతితైహ్యమాత్రేణ స్వాభాభిధానాత్॥ అనుభవావసానంచ బ్రహ్మవిజ్ఞాన
మపి ద్వాన్యాయానందకం మోక్షసాధనంచ దృష్టఫలతయేవ్యతే॥ శ్రుతిరపి శ్రోతవ్యోమంతవ్యో నిచి
ధ్యానతవ్య ఇతి శ్రవణస్య తిరేక్షేమననం విదధతీతర్కమవ్యత్రాదర్శనందర్శయతి, అతస్తర్క నిమిత్తః
పునరామోషః క్రియతే, న విలక్షణత్వాదస్యేతి యదుక్తంచేతనం బ్రహ్మజగతః కారణం ప్రకృతిశ్చేతనం
వపద్యతే॥ కస్మాద్విలక్షణత్వాదస్య వికారస్య ప్రకృత్యాః॥ ఇదం హి బ్రహ్మ కార్యత్వేనాభిప్రేయమా
ణం జగద్బ్రహ్మ విలక్షణమచేతనమశుద్ధంచ దృశ్యతే, బ్రహ్మచ జగద్విలక్షణంచేతనం శుద్ధంచ త్రియతే నచ
విలక్షణత్వే ప్రకృతివికారభావోద్భవః, నహి రుచకాదయో వికారా మృచ్ఛకృతికాభవంతి శరణానంద
యోవాసువర్ణప్రకృతికాః, మృదైవతు మృదస్య తావికారాః ప్రక్రియంతే, సువర్ణైవచ సువర్ణాన్యతాః,
తథేదమపి జగదచేతనం సుఖదుఃఖమోహాన్వితం సదచేతనస్యైవ సుఖదుఃఖమోహాత్మకస్య కారణస్య కా
గ్యం భవితమహాతి న విలక్షణస్య బ్రహ్మణః, బ్రహ్మవిలక్షణత్వంచాస్య జగతో శుద్ధ్యచేతనత్వదగ్ధనాద
వగంతవ్యం॥ అశుద్ధం హీం జగత్ సుఖదుఃఖమోహాత్మకతయా ప్రతీయతేః ప్రీతిపరితాపవిషాదాది హేతు
త్వాత్ స్వగణసరకామ్యచ్ఛావచ ప్రపంచత్వాచ్చ॥ అచేతనంచేదం జగచ్ఛేతనప్రకకార్యకరణభావేనో
పకరణభావోపగమాత్, నహి సామ్యోనత్వపకార్యోపకారకభావోభవతి, నహి ప్రీతిపాపరస్పరముప
కురుతః॥ నను చేతనమపికార్యకరణం స్వామిభృత్యన్యాయేన భౌతురుపకరిష్యతి, న, స్వామిభృత్య
యోరప్యచేతనాంశస్యైవ చేతనప్రత్యుపకారకత్వాత్॥ యోగ్యోకస్య చేతనస్య పరిగ్రహణామి
ద్ధ్యాదిరచేతనభాగః సపిదాన్యస్య చేతనస్యోపకరోతి నతు స్వయమేవ చేతనశ్చేతనాంతరస్య ఉపనిరోధ్య
వకరోలివా, నిరతిశయాహ్వాకర్తారశ్చేతనా ఇతి సాంఖ్యానున్యంతే, తస్మాదచేతనం కార్యకరణం నచ క్లాం
టాస్తాదీనాంచేతనత్వేకించత్ప్రమాణమస్తి, ప్రసిద్ధత్వా యంచేతనాచేతనభాగోలోతే తస్మాద్బ్రహ్మ
విలక్షణత్వాన్నేదం జగత్ప్రకృతికం॥ యోగిశ్చేదాచక్షీణశ్రుత్యా జగత్త్యేతనప్రకృతికతాం తద్వ
లేనైవ సమస్తం జగచ్ఛేతనమవగమిష్యామి ప్రకృతిరూపస్య వికారేన న్యయదర్శనాత్, అవిభావనంతుచై

దిగ్ధంతర్తథా యథాన్యోన్యతాఘటాదయ ఇత్యాహ॥ వృత్తేతి॥ జగద్విలక్షణత్వం బ్రహ్మణోద్భవయతి॥ బ్రహ్మవిల
క్షణత్వంచేతి॥ యతైకవివస్త్రిపిండః పరిసపత్న్యవపతీనాం ప్రీతిపరితాపవిషాదాది కరోతి ఏవమన్యేపి భావాత్ప్ర
వ్యాః॥ తత్ర ప్రీతిస్సుఖం, పరితాపః శోకః, విషాదోభ్రమః, అదివచాత్ రాగాదిగ్రహః॥ ఉభయోశ్చేతనత్వసామ్యా
దుపకార్యోపకారకభావోనస్యాదిత్యయదుక్తం॥ స్వామిభృత్యయోర్వ్యభిచారాదితరంకతే॥ నను చేతనమితి॥ భృత్యదే
హస్యైవ స్వామిచేతనోపకారకత్వాన్నవ్యభిచార ఇత్యాహ॥ నేత్యాది నా ఉత్పాదకవణశూన్యత్వాచ్ఛేతనానాం మి
థోనోపకారకత్వమిత్యాహ॥ నిరతిశయా ఇతి॥ తస్మాదుపకారకత్వాత్ శ్రుతీచేతనప్రకృతికత్వబలేన జగచ్ఛేతనమే
వేత్యకదేహి నుతమస్థాపయతి॥ యోగీతి॥ ఘటాదేచ్ఛేతనత్వమనుపలభిచాధితమిత్యతాహ॥ అవిభావనంత్వతి॥ అంతఃకర

జాన్యపరిణామత్వాత్ సతోపచైతన్యస్యానువలబ్ధిరిత్యర్థః । అంతరణాదన్యస్యవృత్త్యవరాగదశాయామేవ చైతన్యాభివ్యక్తిరన్యదేతిభావః । వృత్త్యభవేచైతన్యస్యానభివ్యక్తౌదృష్టాంతః । యథేతి ॥ అత్తానాత్మనోశ్చేతనత్వేస్య స్వామిభావఃకుతశ్చైతనతాపావతస్మాదేవేతిసామ్యేపిప్రాప్తిస్త్వీకృత్యవరాగదశాయామేవేవాచ్ఛేపశబ్దేదృష్టాంతః । యథాచేతి ॥ చేతనాచేతనభేదఃకథమిత్యతాపావప్రవిభాగేతి ॥ చైతన్యాభివ్యక్త్యనభివ్యక్తిభ్యామిత్యర్థః ॥ సర్వస్యచేతనత్వ మేకదేశ్యుక్తమంగీకృత్యసాంఖ్యఃపరిహరేతి ॥ తేనాపీతి ॥ అంగీకారంత్యుక్తాసూత్రశ్చేషేణపరిహరతి ॥ నచైత్యాదితా ॥ ఇతర

తన్యస్యపరిణామవిశేషాద్భవివ్యక్తి, యథాస్మప్తచైతన్యానామపూర్వనాంస్వాపమూర్ఖాభ్యవస్థాసు చైతన్యంనవిభావ్యతేషవంకాన్యలోప్తాదీనామపిచైతన్యంనవిభావయివ్యతే । ఏతస్మాదేవచవిభావితత్వా విభావితత్వకృతాద్విశేషాన్రూపాదిభావాభావాభ్యాంచ కార్యకరణానామాత్మనాంచ చేతనత్వాపిశేషేపిగుణప్రధానభావోనవిరోధ్యతే । యథాచపాధివత్వావిశేషేపిమాంసస్మాదాగవాదీనాం ప్రత్యాత్మవర్తిణోవిశేషాల్పరస్పరోపకారిత్వంభవత్వేవమిహపిభవివ్యతి, ప్రవిభాగప్రసిద్ధిరవ్యవసవ నవిరోధ్యత ఇతి । తేనాపికథంచిచ్ఛేతనత్వాచేతనత్వలక్షణంవిలక్షణత్వంపరిహరియతే । శుద్ధ్యశుద్ధిలక్షణంతువిలక్షణత్వంనైవపరిహరియతే, నచేతరదపివిలక్షణత్వంపరిహర్తుంశక్యత ఇత్యాహ ॥ తథాత్వంచశబ్దాదితి ॥ అనవగమ్యమానమేవహీదంలోకేసమస్తస్యవస్తునశ్చేతనత్వం చేతనప్రకృతికత్వ శ్రీవణోద్భజ్జశరణతయాకేవలయోత్పేక్ష్యత, తద్వశ్చబైనైవవిరుద్ధతే, యతశ్చబ్దాదపి తథాత్వ మవగమ్యతే । తథాత్వమితప్రకృతంవిలక్షణత్వంకథయతి । శబ్దపవవిజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచేతికస్యబిద్ధాగప్యాచేతనతాంశాశ్రయమాచేతనాద్భక్తిమాణోవిలక్షణమచేతనంజగచ్ఛ్రయేతి ॥ ననుచేతనత్వమపిక్వచిదచేతనత్వాభిమతానాంభూతేంద్రియాణాంత్రాయతే, యథాఋష్యదబ్రవీదాపోబ్రువన్నతితత్రైజవిత్తుత. తాఅపవిత్తుంతేతిచైవవ్యాధ్యాభూతవిషయాచేతనత్వశ్రుతిః, ఇంద్రియవిషయాపి, తేహీమేప్రాణాఅహంత్రియసేవిషదమానాబ్రహ్మజన్తు'రితి, తేహవాచమూచుస్త్యంన ఉక్తామేరిచైవమాద్యేంద్రియవిషయేతి । అతఉత్తరంవరతి ॥

— ❀ సూ ॥ ౫ ॥ అభిమానివ్యవదేశస్త్రవిశేషానుగతిభ్యామ్. ❀ —

తుశబ్దప్రకంకామపనుదతి । నఖలున్మదబ్రవీదిత్యేవంజాతీయకయాశ్రుత్యోభూతేంద్రియాణాం చేతనత్వమాశంకసీయా, యతోఽభిమానివ్యవదేశపటః । మృదాన్యభిమానిన్యోవాగాద్యభిమానిన్యశ్చచేతనాదేవతావదనవిషంవదనాదిను చేతనోచితేషు వ్యవహారేషు వ్యవదిశ్యంతే నభూతేంద్రియమాశ్రం । కస్త్యార్థ, ఏశేషానుగతిభ్యామ్ । ఏశేషాహిభోక్త్యాణాంభూతేంద్రియాణాంచచేతనాచేతనప్రవిభాగలక్షణఃప్రాగభిహితః, సర్వచేతనతాయాంచాసానోపపద్యేత । అపిచకాపీతకినఃప్రాగసంవాదకరణమాత్రాగంకానివృత్తయేతవక్త్రసూత్రచేతనపరిగ్రహేయదేవతాశబ్దేనఽభింవంతి, ఏతావనైదేవతాఅహంత్రియసేవిషదమానా ఇతి, తావావతాస్సర్వాదేవతాః ప్రాణేనిశ్చేయిసంవిదిత్యేతిచ (తా

చైతనాచేతనత్వరూపంచైలక్షణ్యంతథాత్వశబ్దార్థః । శుక్రితాధావస్తీశ్చబ్దేనవాక్యేతిభావః ॥ శుక్రిసాహాయ్యాన్నభాక్యేత్యుత్తరమాత్రీన్యావత్వశంకతే ॥ నన్వతి ॥

౫. మృదాదీనాంచత్వత్వాదిశ్రుతేస్తదభిమానివిషయత్వాల్తయ ॥ విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచేతిచేతనాచేతనవిభాగశ్చన్యోపచరితార్థాన్యవస్తుమితిసాంఖ్యస్సమాధత్తే ॥ అభిమానీతి ॥ విసంవదనంవివాదః, నభూత మాగ్రియందిరియ మాగ్రినాచేతనత్వేనవ్యవదిశ్యతే ॥ లోకవేదప్రసిద్ధవిభాగవాధాయోగాదిత్యర్థః ॥ విశేషపదస్యాధాంరథమాహ ॥ అపిచేతి ॥ అహంత్రియసేన్యస్యశేష్వత్వాయప్రాణావదమానాఇత్యుక్తప్రాణానాంచేతనవాచిదేవతాపదేనవిశేషి

తత్వాత్, ప్రాణాదివదైరభిమాన్వృతదేశభ్రమభ్రాంతః । ప్రాణేశ్వరీయస్సంక్షైప్త్యంబదిత్వాప్రాణాధీనాకారాభ్రమ
స్వయః । అనుగతింబహుధావ్యాచక్షే ॥ అనుగతాశ్చేతి ॥ తస్మై ప్రాణాయ, ఓలిహరణం వాగాదిభిః స్వయంసంప్రత్యా
దిగుణమర్పణంకృతం । లేజఆదీనామీత్యంత్యయే వేక్ష్యత్యధికరణేచితనవిషయతయా వ్యాఖ్యాతంద్రీష్టవ్యమిత్యభాః । య
స్సాన్తాస్తిజగతశ్చేతనత్వం తస్మాదితిప్రార్థనయోవసంహారః ॥ *

౬. కింయతి-చిదైవలక్షణ్యం హేతుః బహువైలక్షణ్యంవా, ఆద్యేవ్యభిచారమాహ ॥ నాయమేకాంతోద్భవ్యతేహీతి ॥
హేతోరసత్త్వాన్నవ్యభిచారభిశంకతే ॥ నన్వతి ॥ యతి-చిదైవలక్షణ్యమస్తీతివ్యభిచారభిశామా ॥ ఉచ్యతేతి ॥ శరీర

౨-౧౪) అనుగతాశ్చ సర్వత్రాభిమానిస్యశ్చేతనాదేవతా మంత్రార్థవాదేతిహాసపురాణాదిభ్యోఽవగ
వ్యంతే । అగ్నిర్వాగ్భూత్వాముఖం ప్రాచీనేదిత్యేవమాదికావళితిః కరణేష్వనుగ్రాహికా దేవ
తాఅనుగతాదర్శయతి, ప్రాణసంవాదవాక్యశేషేచ । లేహప్రాణాః ప్రజావతింపితరమేత్యోమరీతి
తైస్త్వనిధానరణాయ ప్రజావతిగమసంతద్వచనాచ్చైకైకాత్మగ్రామణేనాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం ప్రా
ణేతైస్త్వప్రతిపత్తిః, 'తస్మై ఓలిహరణ'మితిచైవం జాతీయకోఽన్యదాదిష్టవ వ్యవహారోఽనుగమ్య
మానోఽభిమానివృతదేశంద్రీయతి ॥ తత్తేజవిక్షతేత్యపి పరస్యాపవదేవతాయాఅభిప్రత్యాస్త్వస్యవి
కారేష్వనుగతాయాభిప్రత్యావ్యవధిశ్యతభిద్రీష్టవ్యం, తస్మాద్విలక్షణమేవేదంబ్రహ్మణోజగద్విల
క్షణత్వాచ్చనబ్రహ్మప్రకృతికమిత్యాక్షిప్తప్రతిపత్తిః ॥

— సూ॥౬॥ దృశ్యతేతు ॥ —

తుశబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. యదుక్తంవిలక్షణత్వాన్నేదంజగత్ బ్రహ్మప్రకృతిక మితి నాయమేకా
న్తోద్భవ్యతేహీతోకేచేతనత్వేన ప్రసిద్ధైభ్యః పురుషాదిభ్యోవిలక్షణానాం కేశనఖాదీనామున్నతీరచేతన
త్వేనప్రసిద్ధైభ్యోగోమయాదిభ్యోవృత్తికాదీనాం । నన్వచేతనాన్వేవపురుషాదిశరీరాణ్యచేతనానాంకేశ
నఖాదీనాంకారణాని ఆచేతనాన్వేవవృత్తికాదిశరీరాణ్యచేతనానాంగోమయాదీనాంకార్యాణీతి, ఉచ్య
తే, ఏవమపికిందిదచేతనంచేతనస్వాయితనభావమువగచ్ఛతికిందిన్నేత్యస్త్రేవవైలక్షణ్యం । మహాంశ్చ
యంచారిణామికఃస్వభావవిప్రకరణఃపురుషాదీనాంకేశనఖాదీనాంచరూపాదిభేదాల్, తథాగోమ
యాదీనాంవృత్తికాదీనాంచ, ఆత్యంతసాయాప్యేవప్రకృతివికారభావవివ్రతీయేతఅభోచ్యేత, అస్తికశ్చి
త్వాధివాత్వాదిస్వభావపురుషాదీనాంకేశనఖాదిష్వనువర్తమానోగోమయాదీనాంచ వృత్తికాదిష్ట
తి, బ్రహ్మణోపితహీనత్వలక్షణఃస్వభావఆకాశాదిష్వనువర్తమానోద్భవ్యతేవిలక్షణత్వేనచకార
ణేనబ్రహ్మప్రకృతికత్వంజగతోదూషయత్ ॥ కిమశేషస్యబ్రహ్మస్వభావస్యాననువర్తనంవిలక్షణత్వమభి
ప్రేయితేతితయస్యకస్యచిత్, అథచైతన్యస్యేతివక్తవ్యం । ప్రథమేకత్వేనమస్తప్రకృతి వికారభావా
చ్చేదప్రసంగః । నహ్యసత్యుతికయేప్రకృతివికారభావభిభవతి । ద్వితీయేచాసిద్ధత్వం, దృశ్యతేహి సకా
లక్షణోబ్రహ్మస్వభావఆకాశాదిష్వనువర్తమానభిభవత్ ॥ తృతీయేతుదృష్టాంతాభావః, కింహియచ్చై

స్యకేశాదీనాంచప్రాణిత్యాప్రాణిత్యరూపంవైలక్షణ్యమస్తీత్యభాః । ద్వితీయేపితత్రైవవ్యభిచారమాహ ॥ మహానితా
పారిణామికఃకేశాదీనాంస్వగతపరిణామాన్యక భ్రమభ్రాంతః । కింవయయోః ప్రకృతివికారభావస్తయోస్సాద్భవ్యవద ॥
వక్తవ్యం కిమార్థంతికంయతి-చిదైవేతి ॥ ఆద్యేదోషమాహ ॥ ఆత్యంతేతి ॥ ద్వితీయేమాశంక్యబ్రహ్మజగతోరపితత్వ
త్వాత్ ప్రకృతివికృతిత్వసంధిరిత్యాహ ॥ అభేత్యాదినామిలక్షణత్వంబిక్వబ్రహ్మజగతోరమాహ ॥ విలక్షణత్వేనేత్యా
దిశాః । అగతిసమస్తస్యబ్రహ్మస్వభావస్యచేతనత్వాదేరననువర్తమానాన్నబ్రహ్మకార్యత్వమితివత్తే సర్వసామ్యేప్రకృతి
వికారత్వమిత్యక్తంస్యాత్ తదసంగతయత్వాహ ॥ ప్రథమభి ॥ తృతీయేతుదృష్టాంతాభావభి । నవజగన్నబ్రహ్మ

ప్రకృతికణచేతనత్వాదవిద్యావదితదృష్టాంతోఽస్తీతివాచ్యం, అనాదిత్వస్యోపాధిత్వాత్ | నవధ్వంసేసాధ్యావ్యావక
తా, తస్యాపి కార్యసంసారాత్మకస్య భావత్వేన బ్రహ్మప్రకృతికత్వాదభావతాగ్రహేణ అనాదిభావత్వస్యోపాధి
త్వాదితి, సంప్రతికల్పత్రయసాధారణందోషమాహ | ఆగమేతి | లూర్వోక్తమమాద్యబ్రహ్మణశ్చమూలతరూపియత్వా
సంభవాన్నతరేణాతేషభిత్వాహ | యత్తాక్తమిత్యాదివా | లింగసాదృశ్యపదప్రవృత్తినిమిత్తానా మభావాదనుమా
నోపమానశబ్దానామగోచరః, అతో బ్రహ్మలక్షణయా వేదైక వేద్యమిత్యర్థః - ఏషాబ్రహ్మణీమణిస్తరేణస్యతంత్రే
ణనాపనేయానసంపాదనీయా యద్వాకుతరేణ నిబాధనీయాకుతారి-భాదస్యేనైవ వేదవిచార్యేణప్రాక్తమతిఃసుజ్ఞా
నాయానుభవాయఫలాయభవతి | హాప్రేప్యప్రియత మేతినివకేతసంప్రతిమృత్యోర్వచనం | ఇయంవివిధా సృష్టిర్యతః
అసమంతాద్భూతవతంకోవాతధాసామౌద్వేద, తిష్ఠతు వేదనంక ఇహలోకేతంప్రవోచత్ ప్రావోచత్ - ఛాందసోద్దిగ్ధులో
పః, యథావద్వక్తాపినాస్తీత్యర్థః | ప్రభవంజన్మనమిదుః - మమసర్వాదిత్వేనజన్మాభావాత్ | మిషేణమననవిద్యాజేనశు

తస్యేనానన్యతంతదబ్రహ్మప్రకృతికందృష్టమితి బ్రహ్మకారణవాదినంప్రశ్నాదాహ్రియేత, సమస్తస్యా
స్యవస్తుజాతస్యబ్రహ్మప్రకృతికత్వాభ్యుపగమాత్ | ఆగమవిరోధస్తుప్రసిద్ధపవచేతనంబ్రహ్మజగతఃకారణం
ప్రకృతిశ్చేత్వాగమతాగ్నిర్యస్యప్రసాధితత్వాత్ | యత్తాక్తంపరిణమన్నత్వాత్ | బ్రహ్మణీప్రమాణాంత
రాణిసంభవేయితితదపిమనోరథమాత్రిః, యాపాద్యభావాద్ధినాయషర్థః | ప్రత్యక్షస్యగోచరః, లిం
గాద్యభావాచ్చనానుమానాదీనామాగమమాత్రిసమగమ్యవీచన్వయమహోధమణవత్ | తథావ శ్రు
తిః - నైమాతరేణమతిరాపనేయా ప్రాక్తాస్యేనైవ సుజ్ఞానాయప్రేషేతి | కొలద్ధావేదకఇహ
ప్రవోచత్ ఇయంవిసృష్టిర్యతఃఅభూవేతిచై తేయుచౌనిజసిద్ధానామవీశ్వరాణాంమర్బధతాం జగ
తా-రణస్యదర్శయతః | స్మృతిరపిభవతి, అదింత్యాఃకలుయేభావానతాంస్తరేణ యోజయేత్ | వ్ర
కృతిభ్యఃపరంయచ్చతదవింత్యస్య లక్షణమితి, అవ్యక్తోఽయమచింత్యోఽయమపికార్యోఽయముచ్య
తఃఇతి, నమేవిదుస్సర్గణాః ప్రభవంనమహావిదయః అహమాదిహిజాదేనానాంమహాపీఠాంరస
ర్వశ ఇతిచైవంజాతీయకా | యదపిశ్రవణవృత్తిరేకేణమననంవిదధచ్ఛబ్ద ఏవతరూపమప్యదతావ్యం
దర్శయతీత్యుక్తం నానేనమిషేణశుమూలతరూప్యాత్రాన్నలాభస్సంభవతి, శ్రుత్యనుగృహీతవివహృ
తేతరూపేనసంభవాంగత్వేనాశీరియతే, స్వప్నాంతబుద్ధాంతయోరుభయో రితరేతరవ్యభిచారాదా
త్తనోఽనన్వాగతత్వంసంప్రసాదేచప్రపంచపరిత్యాగేనసదాత్మనాసంపత్తైర్నిచ్చిపంచసదాత్మకత్వం,
ప్రపంచస్యచబ్రహ్మప్రభవత్వాత్ కార్యకారణానన్యత్వస్యాయోగబ్రహ్మవ్యతిరేక ఇత్యేవంజాతీయకః
తరూ-స్రతిప్రాసాదితచ కేవలస్యతరూ-స్యవిప్రలంభకత్వంచర్కయిష్యతి | యోపి చేతనకారణత్రవణబలే

మహాశ్రుత్యనపేక్షః, శ్రుత్యాతత్వేనిశ్చితేసత్యనువశ్చాత్ పురుషదోషస్యాసంభావనాదేర్నిరాసాయ గృహీతః శ్రు
త్యనుగృహీతఃతమాహ | స్వప్నాంతేతి || జీవస్యావస్థావతోదేహాదిప్రపంచయుక్తస్య కచ్చిపంచబ్రహ్మైకమసంభవి
తైవ్రతగాగ్రహిప్రమాణవిరోధాద్బ్రహ్మణశ్చైద్వితీయత్వమయుక్తమిత్యేవంశ్రోతాథానాసంభావనాయాం తన్నిరా
సాయసర్వాస్యవస్థాస్వాత్మనోఽనుగతస్యవ్యభిచారిణీభిరవస్థాభిరనన్వాగతత్వమసంస్పృష్టత్వంఅవస్థానాంస్వాభావక
త్వేవహృద్విష్టేదివదాత్మవ్యభిచారాయోగాత్ మమప్రాప్రపంచభాగిత్యభావేనతాపోమ్యేత్యుక్తైభేదదర్శనాన్నిచ్చి
పంచబ్రహ్మైక్యసంభవః, యథాశుభాదయోవృద్ధిశ్చాస్త్రధాజగద్బ్రహ్మభిన్నతజ్జత్వాదిత్యాదిస్తరూ-అశీరియత
ఇత్యర్థః | ఇతోఽన్యద్భవతరూ-స్యాత్రబ్రహ్మణ్యప్రవేదాదస్యచానుకూలత్వాన్నతరేణాతేపావశాశితిభావః | బ్ర
హ్మణీశుమూలతరూ-స్యాప్రవేశఃసూత్రేనన్మత్యభిత్వాహ || తరూ-స్రతిప్రాసాదితి | విప్రలంభకత్వమప్రమాణకత్వం | య
దుక్తమేకదేశినా సర్వస్య జగతశ్చేతనత్వోక్తాః కథాగ శ్రుత్యనుజవత్తితి దూషణంసాంభ్యేన, తస్మై, తేనవిభాగ

శుశ్రేష్ఠైరన్యభివ్యక్త్యనభివ్యక్తిభ్యాంయోజయితుంశక్యత్వాత్, సాంఖ్యస్యత్వదందూషణం వజ్రలేపాయతే, త
 థానకార్యత్వేసర్వస్యాచేతనత్వేనచేతనాచేతనకార్యవిభాగాసంభవాదిత్యాహ॥ యోపీత్యాదిసాక్షిస్థాంతేచేతనాచే
 తనవైలక్షణ్యాంగీకారేః కంఠప్రసంగః ప్రకృతిత్వమిత్యతహా॥ ప్రత్యుక్తత్వాదితి॥ అనయోజకత్వవ్యభిచారాభ్యాం నిర
 ప్రత్యాదిత్యధాః॥

2. కార్యముత్పత్త్యైర్పాగసదేవస్యాత్ స్వవిరుద్ధకారణాత్తనాసత్వాయోగాదిత్యవసిద్ధాంతాపత్తిమాతంశ్య మిథ్యా
 త్వాత్ కార్యస్యకాలత్తయేపికారణాత్తనాస్త్వమవిరుద్ధమితిసమాధత్తే॥ అనదితిచేదిత్యాదినా॥ అసత్త్వాదితినత్వని
 నైవసమస్తస్యజగత్తేతనతాముత్పేక్షితేతస్యాపి, విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచేతిచేతనాచేతనవిభాగశ్చ
 విణావిభావనావిభావనాభ్యాం నైతన్యస్య శక్యతేవయోజయితుం, పరస్పైవత్విదమపి విభాగశ్చ
 ఇంనయుజ్యతే, కథంపరముకారణస్యవ్యాప్రసమస్తజగదాత్తనాసమవస్థానం శ్రోవ్యతే, విజ్ఞానంచా
 విజ్ఞానంచాభవేదితి, తత్రయథాచేతనస్యాచేతనభావోపపత్త్యైవలక్షణత్వాత్, ఏవమచేతనస్యా
 పిచేతనభావోపపత్త్యై, ప్రత్యుక్తత్వాత్తవిలక్షణత్వస్యయథాశుశ్రేష్ఠవచేతనం కారణం గ్రహీత
 వ్యంభవతి॥

— ఆత్మసూ॥ ౭॥ అనదితిచేన్నప్రతిషేధమాత్రీత్వాత్ —

యదిచేతనంశుద్ధంశబ్దాదిహీనంచబ్రహ్మతద్విపరీతస్యాచేతనస్యాశుద్ధస్యశబ్దాదిమతత్ప్రకార్యస్య కా
 రణమిష్యేత, అసత్ప్రహికార్యంపాగ్నిగుప్తతైరితప్రసజ్యేత, అనిష్టంచైతత్ప్రకార్యవాదినస్తవేషిచే
 త్, నైషదోషః, ప్రతిషేధమాత్రీత్వాత్, ప్రతిషేధమాత్రీహీదంనాస్యప్రతిషేధస్యప్రతిషేధ్యమ
 స్తి, నమ్యాయంప్రతిషేధః పాగ్నిగుప్తతైస్సత్త్వంకార్యస్యప్రతిషేధ్యంశక్నోతి, కథం, యత్రైవహీదా
 నీమిదంకార్యంకారణాత్తనాత్తవత్పవంపాగ్నిగుప్తతైరపీతిగమ్యతే, సహీదానీమపీదంకార్యంకారణా
 త్తాసమంతరేణ స్వతంత్రీమేవాస్తి, సర్వంతంపరాదాద్యోఽస్యత్రాత్మనాస్సర్వంవేదేత్యాదిశ్రవణా
 త్కారణాత్తనాతుసత్త్వంకార్యస్యపాగ్నిగుప్తతైరపిశిష్టం, ననుశబ్దాదిహీనంబ్రహ్మజగతః కారణం,
 బాధం, ననుశబ్దాదిమతాగ్ర్యం కారణాత్తనాహీనం పాగ్నిగుప్తతైరిదానీంవాస్తీతి, తేనశక్యతేవ
 త్తంపాగ్నిగుప్తతైరసత్కార్యమితి, విస్తరేణచైతత్కార్యకారణానన్యత్వవాదేమత్యాయుః॥

— ఆత్మసూ॥ ౮॥ అపితోతద్వత్ ప్రసంగాదసమంజసమ్ —

అత్రాహ, యదిస్థాల్యసావయవత్వాచేతనత్వపరిచ్ఛిన్నత్వాశుద్ధ్యాదిధర్మకం కార్యంబ్రహ్మ కా
 రణకమఖ్యపగమ్యేత, తదాపీతౌపశ్రయేప్రతిసంస్పృజ్యమానంకార్యం కారణావిభాగ మావద్యమా
 నంకారణమాస్తీయేనభద్రేణమావయేదిత్యపీతౌకారణస్యాపి బ్రహ్మణః కార్యస్యేపాశుద్ధ్యాదిహీనతా
 వ్రసంగాత్సర్వజ్ఞంబ్రహ్మజగతఃకారణమిత్యసమంజసమిదమావనిషదందర్శనం, అపిచ సమస్తస్యవి
 భాగస్యావిభాగపాగ్నిప్రేపునరుత్పత్తే నియమకారణాభావాత్ భౌత్ప్రభౌగ్యాదివిభాగేనోష్పత్తిర్న
 పాగ్నిహీనత్యసమంజసం॥ అపిచభౌత్ప్రకారణంపరేణబ్రహ్మణావిభాగంగతానాంకన్యైనిమిత్తవశ

షేధానిరర్థకభిర్యథాః | కార్యస్యసత్యత్వాభావేశుశ్రీతిమాహ॥ సర్వంతమితి॥ మిథ్యాత్వమజానతత్త్వంకామనూద్యవ
 రిహరతి॥ నన్వత్వాదినా॥ విస్తరేణచైతదితి॥ మిథ్యాత్వమిత్యధాః॥

౮. సత్కార్యవాదసిద్ధ్యధాంకార్యాభేదేకారణస్యాపికార్యవదశుద్ధ్యాదివ్రసంగభిరేకంకామాత్రీంవ్యాచక్షే॥ అత్రా
 హేతి॥ ప్రతిసంస్పృజ్యమానవదస్యవ్యాభ్యా, కారణేతి॥ యథాజలేలీయమానంలవణద్రవ్యంజలందూషయతితద్విదిత్యధాః॥
 సూత్రస్యయోజనాంతరమాహ॥ అపిచేతి॥ సర్వకార్యస్యాపీతౌకారణవదేకయావత్ప్రసంగాదిత్యధాః॥ అథాంతరమా
 హ॥ అపిచేతి॥ కమాదీనాముత్పత్తినిమిత్తానాంవశ్యేయేపిభౌత్ప్రకారణముత్పత్తేతద్వదేసముక్తానామప్యర్థత్వే వ్రసం

గాదిత్యభాగః । శంకాపూర్వకం వ్యాఖ్యాంతగమాహ॥ అథే॥ యదిలయకాలేపికార్యం కారణాద్విభక్తం తహిం ఫితికా
లవల్లయాభావప్రసంగాత్ కార్యేణైవ తావత్తేజస్వినమంజనమిదం దర్శనమిత్యభాగః॥ ... *
౯. అపీతౌజగత్ప్రకారణం నమావయతి కారణేనీనత్యాత్మదాదమనీనఘటాదివదితి, సిద్ధాంతసూత్రావ్యాచక్షే॥ నై

వేత్త్యాదివా॥ అపిగచ్ఛన్నీయమానం, విభాగావస్థాస్థితికాలః, త్వత్పక్షస్థితి మధురజలంలవణస్యాకారణమిత్యదృష్టం
తః, కిం చ మామకత్వేకార్యస్థితిస్సాన్నిధ్యం నాదవదిత్యాహ॥ అపీతి రేవేతి॥ అసతికార్యే తద్ధమేణ కారణస్య యోగోనసం
భవతి ధర్మసత్త్వే ధర్మాణామప్యసత్త్వదితిభావః॥ నను సతాకార్యవాదే యేపికార్యస్య కారణాభేదేన సత్త్వాద్భావకత్వం
స్వాదిత్యతలపా॥ అనన్యత్వేపీతి ॥ కల్పితస్యాపిష్టానధర్మవత్త్వమభేదాన్నత్యపిష్టానన్యకల్పితకార్యధర్మవత్త్వం తస్యకా

యేపిపునరుత్పత్తావభ్యుత్పన్నమనానాం ముక్తానామపిపునరుత్పత్తిప్రసంగాదనమంజనం॥ అథే॥
జగదపీతావపివిభక్తమేవవరేణబ్రహ్మణావతిష్ఠేత ఏవమన్యపీతిరేవనసంభవతి, కాశణాన్యతిరిక్తం చకా
ర్యం నసంభవతీత్యనమంజనమేవేతి, అతోక్త్యతే॥ ...

— సూ॥ ౯॥ నతుదృష్టాంతభావాత్ —

నైవాన్తరీయేదర్శనకించిదసామంజస్యమస్తి యత్రావదభిహితం కారణమపిగచ్ఛత్కార్యం కారణమా
స్మీయేనధమేణమావయేదితి, నతద్దామణం, కస్మాత్, దృష్టాంతభావాత్ । సంఘీహితదృష్టాంతాః యథా
కారణవపిగచ్ఛత్ కార్యం కారణమాస్మీయేన ధమేణనమావయతి, తస్యభావరావాదయో మృత్యు
కృతికాచికారాచిభాగావస్థాయాముచ్చావవచుధ్యమవ్రేభేచాస్సంతఃపునః ప్రకృతిమపిగచ్ఛంతోనతా
మాస్మీయేనధమేణాసంస్పృజంతిరుచకాదయశ్చనువణావికారా అపీతౌనపునస్సువణా మాస్మీయేనధర్మే
ణసంస్పృజంతి, పృథివీవికారశ్చతుర్విధౌభూతగ్రామోనపృథివీమపీతావాస్మీయేనధమేణా సంస్పృజతీతి॥
త్వత్పక్షస్థితునకశ్చిదృష్టాంతోఽస్తి, అపీతిరేవహిననంవతే॥ తయదికారణేకార్యం వ్యధమేణైవావ
తిష్ఠేత, అనన్యత్వేపికార్యకారణయోః కార్యస్యకారణాత్వత్వం నతుకారణస్య కార్యాత్వత్వం, అరంభ
ణశబ్దాదిభ్యశ్చిత్యత్యత్యైవత్యూహః । అత్యల్పంచేదముచ్యతే, కార్యసపీతావాస్మీయేనధమేణాకారణంసం
స్పృజేదితి తావపిహిసమానోఽయం ప్రసంగః । కార్యకారణయోరనన్యత్వాభ్యుపగమాత్, ఇదంసర్వం
యదయమాత్మై, అత్తేవేదంసర్వం బ్రహ్మైవేదమమృతంపురస్తాగ్నర్వంభువదంబ్రీహీత్యేవమాద్యా
భిః శుక్తిభిరవిశేషేణాత్రివ్యపికాలేషుకార్యస్యకారణాదనన్యత్వంశాస్యతే । తత్రేయఃపరిహారఃకార్య
స్యతద్ధమాణాంచాచిద్యాధ్యారోపితత్వాన్నత్రైకారణంసంస్పృజ్యతీతి అపీతావపిససమానః॥ అస్తి
చాయమేవరోదృష్టాంతః, యథాస్వయంప్రసారితయామాయయా మాయావీత్రివ్యపికాలేషు నసం
స్పృశ్యతే అవస్తత్వాత్, ఏవంపరమాత్మపిసంసారమాయయానసంస్పృశ్యతీతి । యథావ స్వ
పృథ్వీకేకస్వప్నదర్శనమాయయానసంస్పృశ్యతే ప్రబోధసంప్రసాదయో రనన్యగతత్వాత్, ఏవ
మవస్థాత్రయదోత్యేకౌఽవ్యభిచార్యవస్థాత్రయేణవ్యభిచారిణానసంస్పృశ్యతే॥ మాయామాత్రంహ్య
తత్ యత్పరమాత్మనోఽవస్థాత్రయూత్పన్నావభాసనంరక్ష్యాభవసర్వాదిభావేనేతి॥ అతోక్తంవేదాంతా

త్వాత్ పృథక్ సత్త్వాదిత్యభాగః । *కించాపీతావపివిశేషణంవ్యర్థమితిప్రతిబంధ్యసమాధత్తై, అత్యల్పంచేతి॥ పరిణామదృష్టాంతం
వ్యాఖ్యాయదివ దృష్టాంతంవ్యాచక్షే॥ అస్తిచేతి॥ మాయావ్యసూదానమిత్యరుచ్యాదృష్టాంతాంతరమాహ॥ యథాచేతి॥
అన్యైవస్వప్నకాలేదృష్టస్సంసర్గశ్చిత్యతలపా॥ త్రేబోధేతి॥ జాగ్రత్సుషుప్తిస్యస్మిన్నాత్మనోఽస్పృశ్నాత్కారాలేవ్యస్పృశ్య
శ్చిత్యభాగః॥ యన్యజ్ఞస్యజేవస్యావస్థాభిరసంసర్గః ప్రదానర్వజస్యకీంవాచ్యమితిధాన్వ్యాంఠికమాహ॥ ఏవమితి॥ యద్యాజగ
జ్జన్మస్థితిలయాః శుక్త్యరస్యావస్థాత్రయంతదసంగీత్యవ్యర్థసన్మతిమాహ॥ అతోక్తమితి । యదాతత్త్వమసీత్యుపదేశకా

*కించాపీతావపివిశేషణంవ్యర్థమితిప్రతిబంధ్యాసమాధత్తే

తే ప్రబుధ్యతే మా యాని దాగ్నిత్యజితదాజవలయస్థిత్యవస్తాశీస్యమదైవతమీశ్వరమాత్మత్వేనానుభవతీత్యర్థః । ఫలితమాహతతేతి । ద్వితీయమసామంజస్యమనూద్యతేనైవసూత్రేగపరిహరతి । యత్పునరితి । సుషుప్తావజ్ఞానసత్త్వేపునర్విభావోత్పత్తావమానమాహ ॥ శుక్తిశ్చేతి । సతిబ్రహ్మణ్యేకీభూయనవిదురిత్యజ్ఞానోక్తిః । ఇహసుషుప్తైః । ప్రాకోదబోధయేనయేనజాత్యాది నావిభక్తాభవంతి తదాపునరుత్థానకాలేతైవభవంతివిభాగోక్తిః । ననుసుషుప్తాపునర్విభాగశక్త్యజ్ఞానసత్త్వేపిసర్వప్రళయతస్సత్త్వంకుతేభ్యతఆహ ॥ యథాహీతి । యథాసుషుప్తావరమాత్మనిసర్వకార్యాణామవిభాగేపిపునర్విభాగహేత్యజ్ఞానశక్తిరస్తి ఎవమపీతా మహాప్రళయేపి మిథ్యాభూతాజ్ఞానసంబద్ధాపునస్సృష్టివిభాగశక్తిరనుమాన్యతే, యతఃపునస్థితావిదానం మిథ్యాజ్ఞానకార్యోవిభాగవ్యవహారస్తస్త్విబోధాభావాత్ స్వప్నవదభాధిలో

థాసంప్రదాయవిద్భిరాచారైః । అనాదిమాయయాసుప్తాయదాజేవఃప్రబుధ్యతే అజహనిద్రమస్వప్నమదైవతంబుధ్యతేతదేతి, తత్రయదుక్తవసీతాకారణస్యాపికార్యస్యేవస్థాల్పాదిదోషప్రసంగ ఇత్యేదయుక్తం । యత్పునరేతదుక్తంసమస్తస్యవిభాగస్యావిభాగప్రాప్తైః పునర్విభాగేనోత్పత్తేనియమకారణంనోవవ్యత ఇతి అయమవ్యదోషః దృష్టాంతభావాదేవ, యథాహీసుషుప్తేసమాధ్యాదాసత్యమపిస్వాభావిక్యామవిభాగపాప్రామిథ్యాజ్ఞానస్యానపోదితత్వాత్ పూర్వవత్పునఃప్రబోధేవిభాగోభవత్యేవమిహపిభవిష్యతి । శ్రుతిశ్చాత్రభవతి, ఇమాస్సర్వాఃప్రజాఃసతీసంపద్యనవిదుః సతీసంపత్స్యామహా ఇతి । త ఇహవ్యాఘ్రోవాసింహాలావావృకోవావరాహాలావాకీటోవావశ్యోగోవాదంశోవామశకోవాయద్యన్భవంతితదాభవంతీతి । యథావ్యావిభాగేపివరమాత్మని మిథ్యాజ్ఞానప్రతిబద్ధోవిభాగవ్యవహారఃస్వప్నవదవ్యావతస్థితౌదృశ్యతే, ఎవమపీతావపిమిథ్యాజ్ఞానప్రతిబద్ధేవవిభాగశక్తిరనుమాన్యతే । ఎతేనముక్తావాంపునరుత్పత్తిప్రసంగఃప్రత్యుక్తః, సవ్యగ్జ్ఞానేనమిథ్యాజ్ఞానస్యాపోదితత్వాత్ । యఃపునరయమంతేవికల్పఉత్పేక్షితోఽథేదంజగదపీతావపివిభక్తమేవపరేణబ్రహ్మణాఽవతిష్ఠేతేతిసోప్యవభ్యవగమాదేవప్రతిపిద్ధః, తస్మాత్సమంజసమిదమావనిచదందర్శనం ॥ ... *

అథా ౧౦॥ స్వపక్షదోషాచ్చ॥

స్వపక్షేచైతే ప్రతివాదినఃసాధారణాదోషాః ప్రాచుష్టుః, కథమిత్యవ్యతేయత్వావదభిహితంవిలక్షణత్వాన్నేదం జగద్భ్రష్టప్రకృతికమితి, ప్రధానప్రకృతికతాయామపిసమానమేతచ్ఛబ్దాదిహీనాత్ ప్రధానాచ్ఛబ్దాదిమతోజగత్ఉన్నత్యభ్యవగమాత్, అతఏవచవిలక్షణకార్యోత్పత్త్యభ్యవగమాత్సమానఃప్రాగుత్పత్తేరసతాకార్యవాదప్రసంగః తథాఽపీతాకార్యస్యకారణావిభాగాభ్యవగమాత్, తద్వత్ప్రసంగోపిసమానః, తథామృదితసర్వవిశేషమవికారేష్వపీతావపిభాగాన్నతాంకలేషు, ఇదమస్యపురుషస్యోపాదానమిదమస్యేతిప్రాకృతీయాత్ ప్రతిపురుషంయేనియతాభేదానతేతతైవపునరుత్పత్తేనియంతుంశక్యంతే కారణాభావాత్, వినైవచకారణేన నియమేభ్యవగమ్యమానేకారణాభావసామ్యాత్ ముక్తానామపిపునర్బంధప్రసంగః । అథకేదిచ్చేదాఅపీతావవిభాగమావద్యంతే, కేచిన్నైతిచేత్,

దృశ్యతే, అతఃకార్యదర్శనాత్ కారణస్తస్త్వసిద్ధిరీత్యర్థః । అజ్ఞానాంజేవానాంమహాప్రళయేవ్యజ్ఞానశక్తినియమాత్ పునర్జన్మనియమితిభావః ॥ ఏతేనేతి - జన్మకారణాజ్ఞానశక్త్యభావేనేత్యర్థః ॥ ... *

౧౦. వైలక్షణ్యాదీనాంసాంఖ్యపక్షేపిదోషత్వాన్నాస్మాభిస్తన్నిరానప్రయాసః కార్యిత్యాహ ॥ స్వపక్షేపీతి ॥ సూర్యింవ్యావృష్టే ॥ స్వేతి ॥ ప్రాచుష్టుఃప్రాచుర్భవేయః, అతఏవేతి సన్యకార్యస్యవిరుద్ధకారణాన్మనానైవైయోగాత్, సాంఖ్యస్యేవాదోపాదానకార్యమిథ్యాత్వవాదినఇతిమంతవ్యం । అపీతావితిస్మాత్క్రీడోకవత్తుష్టయమాహ ॥ తథాఽపీతావితి ॥ కార్యవత్ప్రధానస్యూపాదిమత్త్వప్రసంగః । ఇదంకమాదికమస్యోపాదానం భాగ్యమన్యనేత్య

నియమః॥ బద్ధముక్తావ్యవస్థావయవివ్యవస్థాద్ధముక్తానాంభేదాస్సంఘాతవిశేషః॥ ప్రధానేతీయంతే బద్ధానాంభేదాస్త్రసరీ
యంతి॥ ఇత్యుక్త్యేతత్సంఘాతవివేచనానాంపురుషవత్ కావ్యత్వవ్యాఖ్యాతృత్వః॥ ...

౧౦. కించతరగ్రస్యసంఘాతవివేచనత్వాత్తేననిర్ణయవేదార్థసమన్వయోనభాగ్య ఇత్యాహ॥ తరగ్రప్రతిష్ఠానా దపీతి
పురుషమతీనాంవిచిత్రేత్వేపికపిలస్యసర్వజ్ఞత్వాత్తదీయతరేవిశ్వాసఇతిశంకతే॥ అథేతి॥ కపిలోయది సర్వజ్ఞః
కణాదోనేతికాప్రమేతిన్యాయేనపరిహరతి॥ ఏవమపీతి॥ సూత్రమధ్యస్థశంకాభాగంవ్యావృష్ట్యాఅభోచ్యేతేతి॥ విలక్షణత్వా
దితరగ్రణామప్రతిష్ఠితత్వేపివ్యాప్తిపక్షధర్మతాసంవన్ముకశ్చిత్తరగ్రఃప్రతిష్ఠితోభవిష్యతి తేనప్రధానమనుమేయమి
త్యర్థః॥ ననుసోవ్యప్రతిష్ఠితః తరగ్రజాతీయత్వాత్విలక్షణత్వాదివదిత్యతః॥ నహితి॥ తరగ్రజాతీయత్వాదితరగ్రః
ప్రతిష్ఠితోనవా, ఆద్యైతైత్రివాప్రతిష్ఠితత్వసాధ్యాభావాన్వ్యభిచారః, ద్వితీయేపి న సర్వతరగ్రణామప్రతిష్ఠిత

యేనావద్యంతేతేషాంప్రధానకార్యత్వంప్రచాపోతీత్యేవమేతేదోమాసాధారణత్వాన్వాన్యతరస్మిన్
యేచోదయితవ్యాభవంతీత్యవేదతామేవైషాంప్రధయతి అవశ్యాశ్రయితవ్యత్వాత్॥ ...

— సూ॥౧౦॥ { తరగ్రప్రతిష్ఠానాదవ్యవస్థాభానుమేయ }
{ మితిచేదేవమవ్యవిమోక్షప్రసంగః } —

ఇతశ్చనాగమగమ్యైర్ధేవలేతరేణ ప్రత్యవస్థాతవ్యం, యస్మాన్నిరాగమాఃపురుషాశ్చేత్తా
మాత్త్రైబంధనాస్తరగ్రఅప్రతిష్ఠితాభవంతి ఉత్పేత్తాయాఃరంకుశత్వాత్॥ తథాహికైశ్చిదభియు
క్తైర్యత్నేవోత్పేక్షితాస్తరగ్రఅభియుక్తతరైరన్యైరాభాస్యమానాద్యత్వంతే, తేరపుష్పేక్షితా
ప్రదన్యైరాభాస్యంతిఇతినప్రతిష్ఠితత్వంగరగ్రణాంశక్యంసమాశ్రయితుం పురుషమతీవైరుప్యాత్
అథకస్యదిత్సృసిద్ధమాహత్వస్యకపిలస్యాస్యస్యవాసన్ముగస్తరగ్రఃప్రతిష్ఠితఇత్యాశ్రీయేత, ఏవమవ్య
ప్రతిష్ఠితత్వమేవప్రసిద్ధమాహత్వాభిమతానామపీతీర్థకరాణాంకపిలకణముక్తిభృతీనాంపరస్పరవిప్ర
తిపత్తిదర్శనాత్॥ అభోచ్యేతావ్యభావయమనుమాస్యామహేయథానాప్రతిష్ఠితత్వదోషోభవిష్యతి, న
హిప్రతిష్ఠితస్తరగ్రఏవనాస్తీతిశక్యతేవక్తం, ఏవవిహితరగ్రణామప్రతిష్ఠితత్వంగరేణైవప్రతిష్ఠావ్య
తే॥ కేషాంచి తరగ్రణామప్రతిష్ఠితత్వదర్శనేనాన్యేషావపితజ్జాతీయానాంతరగ్రణామప్రతిష్ఠితత్వక
ల్పనాత్॥ సర్వతరగ్రప్రతిష్ఠాయాంచసర్వలోకవ్యవహారోచ్ఛేదప్రసంగః॥ అతీతవత్సమానాభ్య
సామ్యేనహ్యనాగతేవ్యభ్యనిఘటః॥ ప్రాప్తిపరిహారాయప్రవర్తమానోలోకొద్భవ్యతే॥ శ్రుత్యర్థవి
ప్రతిపత్తేచాద్ధాభాసనిరాకరణేనసన్యగర్థనిధానంతరేణైవవాక్యవృత్తిరూపకమాపేక్షిత్రయతే
మనురపిచైవమేవమవ్యతే॥ ప్రత్యక్షమనుమానంచశాస్త్రంచపివిభాగః॥ గ్రయంచపిదితంకార్యంధ
ర్మశుద్ధిమభీష్తతా॥ ఆర్షాంధమోవదేశంచవేదశాస్త్రోరోధినా॥ యస్తరేణానుసంధ్యైసగర్భం
వేదనేతర"ఇతిజబ్రువకాయమేవతరగ్రస్యాలంకారోయదప్రతిష్ఠితత్వంచాన, ఎవహిసావద్యతరగ్ర

త్వంహేత్యభావాదిద్యభిసంభిమానాహ॥ ఏతదపీతి॥ కించనాగతఃపాకఇష్టసాధనం పాకత్వాత్ అతీత పాకవది
త్యాదీప్రానిష్టసాధనానుమానార్థకతరగ్రస్యప్రవృత్తిసంప్రతిష్ఠావ్యవహారహేతుత్వాన్నప్రతిష్ఠేత్యాహ॥ సర్వతరగ్రేతి॥
అధ్యావిషయఃపాకభోజనాదిర్విపభక్షణాదిశ్చైతత్సమాప్యేన పాకత్వాదినానాగతఃపాకాదానుభవః॥ హేతు
త్వానుమిత్యాప్రవృత్త్యాదిర్వివేచనః॥ కించపూర్వోత్తరమీమాంసయోస్తరేణైవ వాక్యతాత్పర్యనిర్ణయస్యక్రియ
మానత్వాత్తరగ్రఃప్రతిష్ఠితఇత్యాహ॥ శుక్తిభేదేతి॥ మనురపి కేషాంచి తరగ్రణాంప్రతిష్ఠాంశక్యతఇత్యాహ॥ నను
రతి॥ ధర్మస్యశుద్ధిరధర్మాశ్చేద్యనిర్ణయః॥ కస్యచిత్తరగ్రస్యాప్రతిష్ఠితత్వమంగీరోతి॥ అయమేవేతి॥ సర్వతరగ్ర
ణాంప్రతిష్ఠాయాంపూర్వపక్షపనసాధ్యాదిభావః॥ పూర్వపక్షతరగ్రవత్ సద్ధాంతరగ్రోవ్యప్రతిష్ఠితస్తరగ్రత్వాపిశేష

దివివదంతః పహసతి | సహీతి || క్వచిత్తరగస్య ప్రతిష్ఠాయామపి జగత్కారణాదివిశేషతరగస్యస్వాతంత్ర్యం నాస్తీతి సూత్రీశేషం వ్యాచక్షే | యస్యపితృదినా || అతిగంభీరత్వం బ్రహ్మణో వేదాన్యమానాగమ్యత్వం | తదేవదర్శయతి రూపాదీతి || భావస్యజగత్కారణస్యయాథాత్మ్యమద్వితీయత్వం, ముక్తినిబంధనముక్త్యాంబనంపరమానందదిగ్భ్రీ భం | అవిమోక్షోముక్త్యభావిత్యర్థం తరమాహ || అపిచేత్వాదినా || ఏకరూపవస్తుజ్ఞానస్య సమ్యగ్జ్ఞానత్వేపి తరగజన్యత్వంకింసస్యాదిత్యవహా || తత్రైవంసతీతి || తతోగ్రాహజ్ఞానానామిభ్యోః ప్రతిపత్తైర్న సమ్యగ్జ్ఞానత్వం సమ్యగ్జ్ఞానే విప్రతిపత్త్యయోగాదిత్యర్థః | ఏకరూపేజ్ఞానవస్థితోవిషయోయస్యతత్ తరగప్రభవం, కథంసమ్యగ్జ్ఞానంభవేది

పరిత్యాగేన నిరవద్యస్తరగః ప్రతిపత్త్యవ్యభవతి | సహీపూర్వజోమూఢచసేదిత్యాశ్చ నాపిమూఢేనభవి తవ్యమితకించిదస్త్రప్రమాణే, తస్మాన్నతరగా ప్రతిష్ఠానందోపగతిశ్చేదేవమవ్యవిమోక్షప్రసంగః | య ద్యపిక్వచిద్విషయేతరగస్యప్రతిష్ఠితత్వముపలభ్యతే తథాపిప్రకృతేతావద్విషయేప్రసజ్యతపవాప్రతి ష్ఠితత్వవోపాదనిమోక్షాత్ స్తరగస్య సహీదమతిగంభీరంభావయాథాత్మ్యం ముక్తినిబంధనమాగమమం తరేణోత్ప్రేక్షితుమపిశక్యం, రూపాద్యభావాద్ధినాయకథః ప్రస్యత్యస్యగోచరోలింగాద్యభావా చ్చనానుమానాదీనామిత్యవోచాను | అపిచ సవ్యగ్జ్ఞానాస్తుమోక్షాతిసర్వేషాం మోక్షవాదినామభ్యుప గమః | తచ్చ సవ్యగ్జ్ఞానమేకరూపం వస్తుతంత్రత్వాత్, ఏకరూపేణవ్యవస్థితోయోగధస్యపరమాత్మో లోకేతద్విషయంజ్ఞానం సవ్యగ్జ్ఞానమిత్యవ్యతేయథాఽగ్నిరుష్ణతీ, తత్రైవంసతీ సవ్యగ్జ్ఞానేపురు షాణాంవిప్రతిపత్తిరనుపపన్నా, తరగజ్ఞానానాంత్వవ్యవస్థివిరోధాత్ ప్రసిద్ధావిప్రతిపత్తిః, యద్ధికేనవి త్తారిగ్రాహకేదేదమేవసవ్యగ్జ్ఞానమితిప్రతిష్ఠావేతంతదపరేణవ్యుత్థావ్యతే, తేనాపిప్రతిష్ఠాపితంతతోఽపరేణ వ్యుత్థావ్యత్యతిప్రసిద్ధం లోకే, కథమేకరూపానవస్థితవిషయంతకప్రభవంసమ్యగ్జ్ఞానంభవతే | నచ వృథానవాదీతరగవిదాముత్తమగతిసర్వైస్తారిగ్రాహకైః పరిగృహీతః, యేనవదీయంమతంసవ్యగ్జ్ఞానమి తిప్రతిపత్త్యమహి నచశక్యంతే | అతీతానాగతవర్తమానాస్తారిగ్రాహికస్త్విదైశేకాలేచసమాహతుః, యేన తన్మతరేకరూపైకార్థవిషయాసమ్యజ్జుతిరితిస్యాత్, వేదస్యతునిత్యత్వేవిజ్ఞానోత్పత్తిహతుత్వేచ సతివ్యవస్థితార్థవిషయత్వోపపత్తిః, తజ్జనిత్యజ్ఞానస్య సవ్యక్త్యమతీతానాగతవర్తమానైః సర్వైరపితా కిణైరవహేత్వాతుమశక్యం, అతస్సిద్ధమన్వైవాపనివదన్యజ్ఞానస్య సవ్యగ్జ్ఞానత్వం | అతోఽన్యస్మి సవ్యగ్జ్ఞానత్వానుపపత్తేస్సంసారాదపిమోక్షవిషయప్రసజ్యేత, అతఆగమవశేనాగమానుసారితరగవశే నచచేదనంబ్రహ్మజగతః కారణంప్రకృతిశ్చేదిస్థితం || ... *

|| సూ. ౧౨ || ఏతేనశిష్టపరిగ్రహోపపివ్యాఖ్యాతః ||

వైదికస్యదర్శనస్యప్రత్యాసన్నత్వాత్ గురుతరతకలలోపేతత్వాత్ వేదానుసారిభిశ్చైశ్చిద్భి

తియోజనా || ననుసాంఖ్యస్యశ్రేష్ఠత్వాత్ తజ్జ్ఞానం సమ్యగిత్యాశంక్యహేత్వసిద్ధిమాహ || నచవృథానేతి || ననుసర్వతా రిగ్రాహైర్మిఠిత్యాశ్చిత్తాతరోగ్రాహానుక్తిహేతురిత్యగ్రహా || నచశక్యంతత్తి || తస్మాత్తరోగ్రాహజ్ఞానాస్తుక్త్యయో గాత్తరోగ్రాహవేదాంతసమన్వయబాధోనయ్యుక్తస్తద్భావేసవ్యగ్జ్ఞానాలాభేనానిమోక్షప్రసింగాదితిసూత్రాంతా థాముపసంహరతి | అతోఽన్యస్మైతి || సమన్వయస్యతరోగ్రాహిరోధేభవితవధికరణాథాముపసంహరతి | అతఆగమేతి || త్విత్వతీయాధికరణమ్ || ... *

౧౨. బ్రహ్మజగదుపాదానమిబుద్ధివేదాంతసమన్వయోవిషయః సకిం యద్విభుతన్నద్రవ్యోపాదానమితివై శే షికాదీన్యామైవైరుద్ధ్యతేనవేదసందేహోపాంఖ్యవృద్ధావాంతరగ్రాహకలనమిత్వేపి వై శేషికాదీనాంతరగ్రాహకలను తిత్వప్రసిద్ధేస్తదీయన్యామన్యాపాధితత్వాద్విరుద్ధ్యత్యతిప్రత్యుదాహరణేనపాగ్నైఽతిదిశతి | ఏతేనైతి || ఫలంపూర్వవత్

ననుసాంఖ్యమతస్యోపదేశస్తాద్వికమతస్యాత్మదేశకేమితికృతోవై పరిత్యక్త్యాపిసంభవాదిత్యాశంక్య పూర్వోద్ధరయో
 రుపదేశాతిదేశభావేకారణమాహ॥ వైదికస్యేతి॥ సతాఃకర్మత్వాత్సాసంగత్వస్యప్రకాశత్వాద్యంతైర్వేదాంతశా
 స్త్రుస్య ప్రత్యసన్నఃప్రధానవాదశిష్టైర్దైవలాదిభిఃసతాఃకర్మత్వాంతేనస్వీకృతభిప్రాయలత్వాదుపదేశః । అన్వాది
 వాదానానిమూలతీయనమర్బలత్వాదతిదేశభిప్రాయః । కింపిరాకరణకారణమితిప్రవృత్త్యంతాస్తీత్యాహ॥ తుల్యత్వాది
 తి॥ కారణమేవాహ॥ తుల్యమితి॥ యదుక్తంవిభుత్వాన్నద్రవ్యోపాదానంబ్రహ్మేతితత్త్వపక్షసాధకత్వేనశుభేరుపదేశ్య
 త్వాత్తయావాదః మహాపరిమాణవత్త్వస్య సర్వసంయోగిత్యరూపవిభుత్వస్య నిగుణైర్బ్రహ్మణ్యసిద్ధిశ్చేతి ద్రవ్య
 వ్యం, అతస్సుమన్వయస్యతారికాకన్యాయేననవోధశ్చసిద్ధం॥ ఇతివతుర్థాధికరణమ్॥ ... *

౧౩. అద్వితీయబ్రహ్మణోజగత్సర్వాదివాదీ వేదాంతసమన్వయోవివయః, సహియస్యిధోభిన్నం తన్నాద్వితీయకార
 ణజన్యంయథామృతంతుజౌఘటపటాదితరగ సహితభేదప్రత్యక్షాది నావిరుద్ధ్యతేనవేతిసంజేహబ్రహ్మణి తరగస్యా

ప్రజ్ఞేకేనదిదంశేనపరిగృహీతత్వాత్ ప్రధానకారణవాదంతావద్యపాశ్రిత్యయన్తర్కానిమృతతయేపో
 వేదాంతవాక్యేషాద్భూవిరఃసపరిహృతః, ఇదానీషాన్వాదివాదవ్యపాశ్రియేణాపికశ్చిన్నందమతిర్వేదాం
 తవాక్యేషుపునన్తర్కానిమృతమాత్రేపమాశంకేతేత్యతఃప్రధానమల్లనిబహుణన్వాయేనాతిదేశతి, పరి
 గృహ్యంతభిపరిగ్రహఃసపరిగ్రహః అపరిగ్రహః, శిష్టానామపరిగ్రహఃశిష్టాపరిగ్రహః, పతేనప్రకృతేన
 ప్రజ్ఞానకారణవాదనిరాకరణేన శిష్టేమకనువ్యాసప్రభృతిభిఃకేనదిదవ్యంశేనాపరిగృహీతాయేన్వాది
 కారణవాదాపైపిప్రతిషిద్ధతయావ్యాఖ్యాతానిరాకృతాద్రిష్టవ్యాః, తుల్యత్వాన్నిరాకరణకారణస్యనా
 త్రపునరాశంకితవ్యంకిందిదప్రతితుల్యమత్రాపిపరమగంభీరస్యజగత్కారణస్యతకానవగాహ్యత్వంత
 ర్కస్యచాప్రకీర్తితత్వమన్యథానుమానేవ్యఃమోక్షలగమవిరోధశ్చేత్యేవంబాలీయకంనిరాకరణకారణం॥

అన్వయాః ౧౩॥ భోక్తృప్రతిరవిభాగశ్చేత్సన్వయోకవత్॥

అన్యథాపునర్భ్రహ్మకారణవాదన్తర్కబలేనైవాక్షిప్యతే । యద్యపిశుభిఃప్రమాణంస్వవివయేభవ
 తి, తథాపిప్రమాణాంతరేణవివయావహారేన్యవరాధివతునుహతి, యథానంతాద్భవాదో, తతో
 పిస్వవివయావదన్యత్రాప్రతిష్ఠితస్వాత్ యథాభిప్రాయయోఃకినుతోయద్యేవమతభదమయన్తంయ
 త్ప్రమాణాంతరప్రసిద్ధాద్భాదనంశుతేః, కథంపునః ప్రమాణాంతరప్రసిద్ధోద్భవఃశుక్రిత్యాబాధ్యతభి,
 ఆత్మోచ్యతే, ప్రసిద్ధోహ్యయంభోక్తృభౌగ్యవిభాగోలోకే, భోక్తాచేనశ్శరీరః, భోగ్యాశ్శబ్దాదయో
 వివయాభి॥ యథాభాక్తాదేవదత్తఃభోగ్యుడవభిః, సస్యరవిభాగస్యాభావఃప్రసజ్యేత, యదిభాక్తా
 భోగ్యభావమావద్యేతభోగ్యంవాభాక్తృభావమావద్యేతతయోశ్చేతరేతగభావావత్తి పరమకారణ

ప్రసిద్ధితత్వేపిజగద్భేదప్రతిష్ఠితత్వాద్విరుద్ధతభిపూర్వపక్షయతి॥ భోక్తృప్రతిరవిభాగవై తాసిద్ధిఃపూర్వవ
 యేభలం । సిద్ధాంతేతత్ప్రతిరవిభేదః । అనపేక్షితశుక్రిత్యాస్పార్థనిష్ఠయాత్తరేణాత్యేపోనయన్త ఇత్యుక్తమితిశంక
 తే॥ యద్యపితి॥ మానంతరామోగ్యశుక్రిత్యాభిప్రాయయోఃకినుతోయద్యేవమతభదమయన్తంయ
 త్ప్రమాణాంతరప్రసిద్ధాద్భాదనంశుతేః, కథంపునః ప్రమాణాంతరప్రసిద్ధోద్భవఃశుక్రిత్యాబాధ్యతభి,
 ఆత్మోచ్యతే, ప్రసిద్ధోహ్యయంభోక్తృభౌగ్యవిభాగోలోకే, భోక్తాచేనశ్శరీరః, భోగ్యాశ్శబ్దాదయో
 వివయాభి॥ యథాభాక్తాదేవదత్తఃభోగ్యుడవభిః, సస్యరవిభాగస్యాభావఃప్రసజ్యేత, యదిభాక్తా
 భోగ్యభావమావద్యేతభోగ్యంవాభాక్తృభావమావద్యేతతయోశ్చేతరేతగభావావత్తి పరమకారణ

దేకత్వంకల్ప్యతే ఏకస్యావభిన్నయోర్భేదఏకస్యాపిభేదావత్తైఃతత్త్వభేదాబాధ్యేతేత్యథః । ఇష్టాపత్తింవారయతి
 నచాస్యేతి॥శ్రుతేగోతాథాత్వేనసావకాశత్వాన్నిరవకాశదైవతమానబాధోనయ్యుక్తత్యథః । ననువిభాగస్యాధుని
 కత్వాదనాద్యదైవతశ్రుత్యాబాధత్యతః॥యథేతి॥అతీతానాగతకాలాభాక్రాదివిభాగాత్రయాకాలత్వాద్వర్త
 మానకాలవదిత్యనుమానాత్ విభాగోఽనాద్యంతత్యథః । ఏవంప్రాప్తేపరిణామద్వైష్టాంతేనాపాతత సిద్ధాంతమా
 హ ॥ స్యాల్లోకవదితి॥ద్వైష్టాంతేపికథమేకసముద్రాభిన్నానాంపరిణామానామిభోభేదః కథంవాతేష్టాంభేదేనత్యేక
 స్వాదభిన్నత్వమిత్యాశంక్యసహిద్వైష్టాంతమత్తిరిత్యాయేనాహ॥నచేతి॥ఏవంభోక్తృభౌగ్యయోమిభోభేదోబ్రహ్మ
 భేదశ్చేత్యాహ ॥ ఏవమహేతి॥జీవస్యబ్రహ్మవికారత్వాభావాద్వైష్టాంతవైష్టమమికశంకతే॥యద్యపితి॥ఔపాధి
 కంజన్మాస్తీతితరంగాదిసామ్యామాహ ॥తథాపీతి॥విభాగోజన్మ, యద్వాతథాపీతశ్చైవైవోక్తఃపరిహారః॥ననుభోక్తుఃప్ర
 తిదేహంవిభాగఃకథమిత్యతః॥కార్యమనుప్రవిష్టస్యేతి॥ఔపాధికవిభాగేఫలితముపసేంహరతి ॥ ఇత్యతః ॥ ఏకబ్ర

ద్భిన్నాణోఽనన్యత్వాత్ప్రభుజ్యేత, నచాస్యప్రసిద్ధస్య విభాగస్య బాధనంయుక్తం । యథాఽద్యత్వే
 భౌక్తృభౌగ్యయోర్విభాగోద్భవః తథాఽతీతానాగతయోరపికల్పయితవ్యః, తస్మాత్ ప్రసిద్ధస్యాస్య
 భౌక్తృభౌగ్యవిభాగస్యాభావప్రసంగాదయుక్తమిదం బ్రహ్మకారణతావధారణమితి చేత్ శిష్టిచ్ఛేద
 యత్ తంప్రతిబుద్ధ్యాత్, స్యాల్లోకవదితి, ఉపపద్యతేపవాయనస్తత్వయేపివిభాగః, ఏవంలోకేద్భవ
 త్వాత్ । తథాహిసముద్రామదకాత్మనోఽనన్యత్వేపి తద్వికారాణాంఘనవీచితరంగబుద్బద్ధాదీనామి
 తరేతరవిభాగితరేతరాసంశ్లేషాదిలక్షణశ్చవ్యవహరఉపలభ్యతే॥నచసముద్రాత్ప్రసాదనన్యత్వేపితద్వి
 కారాణాంఘనతరంగాదీనామితరేతరభావావత్తిర్భవతి, నచతేషామితరేతరభావానావత్తావపి సము
 ద్రాత్ప్రసాదనన్యత్వంభవతి, ఏవమహంపి॥ నభౌక్తృభౌగ్యయోరితరేతరభావావత్తిర్భవపరస్పాద్భిన్నా
 ణోఽన్యత్వమితిభివ్యతి॥యద్యపిభోక్తానబ్రహ్మణోవికారః తస్మిన్ప్రాతదేవానుప్రావిశేదితి స్రీ
 మ్మరేవావిశృతస్యకార్యానుప్రవేశేనభౌక్తృత్వప్రసాత్, తథాపికార్యమనుప్రవిష్టస్యాప్రతిపాధిని
 మిశ్రోవిభాగఃఆకాశస్యేవఘటాద్యపాధినిమిదః, ఇత్యతఃపరమకారణాత్ బ్రహ్మణోఽనన్యత్వేపుష్ప
 పద్యతేభోక్తృభౌగ్యలక్షణోవిభాగఃసముద్రతరంగాదిన్యాయేనేత్యుక్తం॥ ... *

—————**ఉత్తరసూ॥౧౮॥ తదనన్యత్వచారంభణశబ్దాదిభ్యః॥**—————

అభ్యవగమ్యచేనుంవ్యావహారికంభోక్తృభౌగ్యలక్షణంవిభాగం స్యాల్లోకవదితిపరిహారోఽభిహితో
 నత్వయంవిభాగఃపరమాథతోఽస్తి, యస్మాత్తయోఃకార్యకారణయోరనన్యత్వమవగమ్యతే కార్య
 మాకాశాదికం బహుప్రపంచంజగత్ కారణంపరంబ్రహ్మగస్తాతా-రణాత్ పరమాథతోఽనన్యత్వం
 వ్యతిరేకేణాభావః కార్యస్యావగమ్యతే, కుతః, ఆరంభణశబ్దాదిభ్యః॥ ఆరంభణశబ్దస్తావదేకవిజ్ఞానేనస

ప్రభిన్నత్వేపిభౌక్తృభేదే ప్రరంగాదివచ్ఛేదాంగీకారాన్నదైవత మానేనాదైవత సమన్వయస్య విరోధ ఇత్యథః ॥
 ఇతిపంచమాధికరణమ్॥ ... *

౧౮. పూర్వత్వేన్నేవపూర్వపక్షేవివర్తవాదేనముఖ్యంసమాధానమాహ॥తదనన్యత్వమితి॥ సమానవిషయత్వం సం
 గతింపదన్నభయోఃపరిణామవివర్తత్రయత్వేనాథాభేదమాహ ॥ అభ్యవగమ్యేతి॥ ప్రత్యక్షాదీనామాత్సగీకం ప్రా
 మాణ్యమంగీకృత్యఘటాదునిసమాధానాథం పరిణామద్వైష్టాంతేనభేదాభేదావత్తా, సంప్రత్యంగీకృతం ప్రామాణ్యం
 తత్త్వవేదకత్వాప్రచ్యావ్యవహారికత్వేష్టావ్యతే, తథావమిథ్యాదైవతగ్రాహిప్రమాణైరదైవత శ్రుతేర్నబా
 థః, ఏకస్యాంరజ్జ్వాందంజస్రగాదిదైవతదర్శనాదిత్యయంముఖ్యఃపరిహరఃఇతిభావః, ఏవమదైవతసమన్వయస్యావిరో
 ధాథాందైవతస్యవిభాగత్వంసాధయతి॥ యస్మాత్తయోరితి ॥ స్వరూపైక్యకార్యకారణత్వవ్యాఘాతఇత్యతః॥

భావేనప్రత్యక్షాదివ్యవహారోపపత్తాపుక్షదృష్టాంతవివృణోతి || యథానుష్ఠస్యప్రాకృతస్యేతి || ఏవంద్వైతప్రమాణానాంవ్యవహారకాలేబాధకూన్యార్థబోధకత్వంవ్యావహారికప్రామాణ్యముపపాద్య అద్వైతప్రమాణానాం వేదాంతానాంసర్వకాలేషుబాధకూన్యబ్రహ్మబోధకత్వంతాత్త్వికంప్రామాణ్యముపపాదయితుముక్షశంకామునవదతి || కథంచాసత్యేనేతి || కిమత్యాత్యత్యంతజాయతేకిముతసత్యస్యజ్ఞానంబిద్యేభిష్టపవనహివయగివాక్యోద్భజ్ఞానంసత్యమిన్యంగీకుమాః || అంగీకృత్యాపిదృష్టాంతమాహ || నైషదోషఇతి || సర్వేణాదప్తస్యాపిదప్తత్వభ్యామితి కల్పితపమాల్ సత్యమరణమూర్ఛాదిదర్శనాదసత్యాత్సత్యంనజాయతెత్యనయముభిత్వర్థః || దృష్టాంతాంతరమాహ || స్వప్నేతి || అసత్యాత్సర్వోపదకాదేసత్యస్యదంశసన్నావాదిజ్ఞానస్యకార్యస్యదర్శనాద్వ్యభిచారభిత్వర్థః || యథాశ్రుతమాదాయశంకతే || తత్కార్యమపీతి || ఉత్తమధాంత్రకటయతి అత్ర బ్రూమ్యితి త్యాదినా || అవగతిఃప్రతిఃకుటాదివర్తత్యా ప్రాతిభాసికస్వప్న

పపత్తేః స్వప్నవ్యవహారస్యేవప్రాగ్బోధాత్ || యావద్ధిససత్యాత్మైకత్వప్రతిపత్తిప్రావర్పిమాణప్రమేయఫలపక్షణేషువికాశేష్యసృతబుద్ధిర్నకస్యచిదున్నద్యతే, వికారానేపత్వహంతుమేత్యవిద్యయా ఆర్జితీయభావేనసర్వోజంతుః ప్రతిపద్యతేస్వాభావికీంబ్రహ్మత్వతాంహిత్యా, తస్మాత్ ప్రాప్నోత్యేష్యతాప్రబోధాదుపపన్నఃసర్వోలాకికావైదికశ్చవ్యవహారః || యథానుష్ఠస్యప్రాకృతస్యజనస్యస్వప్నేడిచ్చావర్చాభావానాశ్యతోనశ్చితమేవప్రత్యక్షాభివతంజ్ఞానంభవతిప్రాక్ ప్రబోధాత్, నచప్రత్యక్షాభావాభిప్రాయస్తతాల్లేఖవతి తద్వత్ || కథంచాసత్యేనవేదాంతవాక్యేనసత్యస్యబ్రహ్మత్వస్యప్రతిపత్తిరుపపద్యేత, నహిరజ్ఞసర్వేణదప్తోమ్రయతే, నాపిన్యగత్యుష్ణిశాంభసాఽవగాహనపానాదిప్రయోజనంక్రియతఇతి || నైషదోషః, శంకావిపాదినిమిత్తమరణాదికార్యోపలబ్ధేః || స్వప్నదర్శనావస్థస్యచసర్వదంశనోదకస్నానాదికార్యదర్శనాత్ || తత్కార్యమవ్యసృతమేవేతిచేత్ బ్రూయాత్, తస్మాదీయః || యద్యపిస్వప్నదర్శనావస్థస్యసర్వదంశనోదకస్నానాదికార్యమన్యతం తథాపితవగతిఃసత్యమేవ ఫలంప్రతిబుద్ధస్యాప్యబాధ్యమానత్వాత్ || నహిస్వప్నాదుద్ధితః స్వప్నదృష్టంసర్వదంశనోదకస్నానాదికార్యమిద్యేతసుస్యవానస్తవగతిమపిమిత్యేతిమన్యతేకశ్చిత్ || ఏతేనస్వప్నదృశోఽవగత్యబాధనేనదేహమాత్రాత్తనాదోకూషితోవేదితవ్యః తథాచశ్రుతిః, యదాకమనుకామ్యేషుస్త్రియంస్వప్నేషుపశ్యతే || సమృద్ధితే ప్రజానీయాత్ప్రక్షిప్తస్వప్ననిదర్శనభిత్వసత్యేనస్వప్నదర్శనేనసత్యాయాఃఫలసమృద్ధేఃప్రాప్తింపదర్శయతి || తథాప్రీత్యుదకంసేషుకేషుచిదన్తేషుజాలేషు, నచిరమివ జీవివ్యతీతి విద్యాదిత్యుక్త్యా, అభస్వపాః పురుషంకృష్ణంకృష్ణదంతంపశ్యన్సపనంహంతీత్యాదినా లేనాసత్యేనైవస్వప్నదశనేనసత్యంమరణంసూచ్యతేఇతిదశాయతి || ప్రసిద్ధంచేదంలాంకేఽన్వయవ్యతరేకుశలానామీదృశేనస్వప్నప్రకర్షనేనసాధ్యగమమ్నావ్యతే శుద్ధశేనాపాధ్యాగమత్వితథాఽకారాదిస

దృష్టవస్తుస్వఫలమైతన్యంవాప్యత్త్యభివ్యక్తమవగతిశబ్దార్థః || ప్రసంగాదైహాత్మవాదోఽపిరస్తభిత్వాహంబితేనేతి || స్వప్నస్థావగతేస్వప్నదేహాధర్మత్వేఉద్ధితస్యనుయాతాదృశస్వప్నోఽవగతిభిన్యబాధితావగతిప్రతిసంధానంసప్యాత్, అతోదేహభేదేషునసంధానదర్శనాదైహాదవ్యోఽనుసంధాతేత్యర్థః || అసత్యాత్సత్యస్యజ్ఞానంనజాయతే ఇతిద్వితీయనియనుస్యశుత్యావ్యభిచారమాహ || తథాచశ్రుతిరితి || నచస్త్రియోమిథ్యాత్వేపిన్దర్శనాత్ సత్యాదేవ సత్యాయాస్సమృద్ధేజ్ఞానమితివాచ్యం, ఏషయఃపిష్టత్వేనదర్శనస్యాపిమిథ్యాత్వాత్ ప్రకృతేపిసత్యేబ్రహ్మనిమిథ్యావేదానుగతమైతన్యాత్ జ్ఞానసంభవాచ్ఛ్చేదావః || అసత్యాత్సత్యస్యేష్టస్యజ్ఞానముక్త్యాష్టస్యజ్ఞానమాహ || తథేతి || అసత్యాత్సత్యస్యజ్ఞానేవ్యవృత్తాంతరమాహ || తథాఽకారాదీతి || తేభాస్వకారత్వాదిభ్యాంత్వావత్యాఅకారాదయోజ్ఞాయంత ఇతిప్రసిద్ధమిత్వర్థః || ఏవమసత్యాత్సత్యస్యజన్మేత్వాయదద్ధక్రియాకారి తత్సత్యమితినియమోభగ్నః || అన్యతాత్సత్యస్యజ్ఞానో

శ్చత్వై యదన్యతరణగమ్యంతద్బాధ్యంశ్చూటలింగానుమితవహ్నిర్న దితివ్యాప్తిర్భగ్నా । తథాచకన్ధితానామపివే
దాంతానాంసత్యబ్రహ్మబోధకత్వంసంభవతీతాత్త్వికప్రామాణ్యమితిభావః । యదుక్తమేకత్వనానాత్వవ్యవహా
రసంధయే ఉభయంసత్యమితి తస్మిన్ భేదస్యలోకసిద్ధస్యాపూర్వఫలవదభేదవిరోధేనసత్యత్వకల్పనాయోగాత్ । కింఛ
యద్యుభయోరేకదావ్యవహారస్సాన్వితే తదాస్యాదపిసత్యత్వం, నైవమస్తి ఏకత్వజ్ఞానేనవరోమణానపేయేణ నా
నాత్వస్యైశ్వర్యంబాధాత్ శుక్తిజ్ఞానేనేవరజతస్యేత్యాహ ॥ అపిచాంత్యమితి ॥ సమావశ్యవ్యద్యైతప్రమాణవిరో
ధాదేకత్వావగతిరోద్భవ్యతత్వతత్వతాహ ॥ సచేయమితి ॥ తత్కాలాత్తత్వమస్యపేతుర్వాక్యాత్ శ్వేతకేతుర్విజ్ఞా
తవాసతిజ్ఞానోత్పత్తిః శ్రుతత్వాత్సామగ్రినన్త్యాచ్యేత్యర్థః । వ్యావహారికగురుశిష్యాదిభేదముపజీవ్యజాయమానవా
క్యాధావగతేఃప్రత్యక్షాదిగతంవ్యావహారికంప్రామాణ్యముపజీవ్యం తచ్చపారమార్థికైకత్వావగత్యానవిరుధ్యతే ।
కింతుతయావిరోధాదనుపజీవ్యంప్రత్యక్షాదేస్తాత్త్వికప్రామాణ్యంబాధ్యతత్వతిభావః॥కించైకత్వావగతేఃఫలవత్ప్రమా

త్యాక్షరప్రతిపత్తిర్నప్రాతేభాన్యతాక్షరవ్రతీవతైః । అపిచాంత్యమిదంప్రమాణమాత్మైకత్వస్యప్రతిపా
దకంనాతఃపరంకించిదాకాంక్ష్యమస్తి । యథాహిలోకేయజేతేత్యుక్తై కింకేనకథమిత్యాకాంక్ష్యతే నై
వంతత్వమసీక్యతైకించిదన్యదాకాంక్ష్యమస్తి, సర్వాత్మైకత్వవిషయత్వాదవగతేః । సలిహ్యాన్యస్తి
న్నవశిష్యమాణేర్థైకకాంత్యాస్యాత్ సత్త్వాత్మైకత్వవ్యతిరేకేణావశిష్యమాణోఽన్యోఽర్థోఽస్తియతాకాం
క్ష్యైత । సచేయమగవతిరోద్భవ్యతత్వతిశక్యంవత్తుం, తద్ధాన్యవిజ్ఞానాత్వాదిశ్రుతిభ్యః, అపేగతిపాద
నానాంవశ్రవణాదీనాంవేదానువచనాదీనాంవచియమానత్వాత్ । సచేయమవగతిరసర్థికాభాగ్రితి
ర్వేతిశక్యంవత్తుం, అవిద్యావృత్తిఫలదశానాత్, బాధకజ్ఞానాంతరాభావాచ్చ । ప్రాత్త్వాత్మైకత్వా
వగతేరవ్యాహతస్వస్వస్థాన్యతవ్యవహారాలోకావైదికశ్చేత్యవోచామ । తస్మాదంత్యేనప్రమాణేన
ప్రతిపాదితేతత్వైకత్వే సమస్తస్యప్రాచీనస్యభేదవ్యవహారస్య బాధితత్వాన్ననేకాత్మకబ్రహ్మకల్ప
నావకాశోఽస్తి । ననున్యదాదిదృష్టాంతప్రణయనాత్ పరిణామవత్ బ్రహ్మశాస్త్రస్యాభిమతమితి గమ్య
తే, పరిణామనోహిమృదాదయోర్ధ్వలోకే సమగితాత్మతి నేత్యవ్యతే, సవాపివమహానజలత్వా
జరోఽమరోఽమృతోఽభయోబ్రహ్మ । సవివసేతినేత్యాత్మా అస్థూలమనస్విత్వాదిభ్యస్సర్వవిక్రియా
ప్రతిషేధశ్రుతిభ్యోబ్రహ్మణఃకూటస్థత్వావగమాత్ । సహ్యాకస్యబ్రహ్మణఃపరిణామధర్మవత్త్వంత
ప్రహితత్వంచశక్యంప్రతిపత్తుం । స్థితిగతవత్స్వాదితిచేన్న, కూటస్థస్యేతిపశేవణాత్ । సహికూటస్థస్య
బ్రహ్మణఃస్థితిగతివదనేకధర్మాశ్రయత్వంసంభవతి । కూటస్థంచబ్రహ్మసర్వవిక్రియాప్రతిషేధాదిత్యవో
చామ । సవయథాబ్రహ్మణతత్వైకత్వదర్శనంమోక్షసాధనం, వివంజగదాకారపరిణామత్వదర్శనమపిస్య

త్వాన్నిష్ఠులోద్యైతప్రమాణబాధ్యత్యాహ ॥ సచేయమితి ॥ ననుసర్వస్యద్యైతస్యమిథ్యాత్వే, స్వప్నోమిథ్యాజా
గ్రత్యత్వమిత్యాదిలోకావ్యవహారః, సత్యంచాన్యతంతసత్యమభవదితివైదికశ్చేకథమిత్యాశంఖ్యయాభాస్యప్రేక్షదం
సత్యమిదమన్యతమితితాత్కాలికబాధాపాధాభ్యాంవ్యవహారస్తథాద్విస్వప్నోమిథ్యాత్వేస్వప్నదృష్టాంతంస్మరయతి ।
ప్రాక్తియతి॥వ్యవహారాధంసానాత్వంసత్యమితికల్పనమసంగతమిత్యవసంహరతి॥తస్మాదితి॥నేనకన్ధితంకింతుశ్రుతమి
తిశంకతే॥నన్వితి॥కార్యకారణయోరసన్యత్వాంశేలయంకృష్టాంతఃపరిణామిత్వేబ్రహ్మణఃకూటస్థస్యశ్రుతివిరోధాది
తిపరిహరతి॥నేత్యవ్యతిత్యైస్సప్రాపరిణామత్వంప్రళయేతద్రాహిగ్యంవక్రమేణావిరుద్ధైతిదృష్టాం తేనశంకతే॥స్థితితి॥
కూటస్థస్యకదాచిదపివిక్రియానయత్రాకూటస్థత్వవ్యాపూతాదిత్యాహ ॥ నే॥ కూటస్థత్వాసిద్ధిమాశంక్యాహ॥కూటస్థం
చేతి॥ కూటస్థస్యనిరవయవస్యపూర్వరూపత్యాగేనావప్తాంతరాత్మకపరిణామాయోగాత్ శుక్తిరజతవద్వివతానవప్ర
వంతత్వతిభావః । కింఛస్థులస్యజగతఃఫలవత్స్థిప్రపంచబ్రహ్మకీశవత్వేనానువాదాన్నసత్యతేత్యాహ ॥ సవయథే

త్యాదినాః । తంయథాయథోపాసతేతత్తేవభవత్ప్రతిశ్రుతేఃప్రప్నోతాఃపరిణామిత్వవిజ్ఞానాత్తత్ప్రప్రీర్విదుషః । ఫలమి
 త్యాశంక్యాహ । సహిపరిణామవత్త్వేతి । బ్రహ్మవిదాపోతివర'మితిశ్రుతకూటస్థనిత్యమాత్రఫలసంభవేదుఃఖానిత్య
 పరిణామిత్వఫలకల్పనాయోగాదితిభావః । ననుపూర్వం । జన్మాద్యస్యయతేతిశ్రుత్యశ్చరకారణప్రతిజ్ఞాకృతా, అథనా
 తదనన్యత్వమిత్వత్వంతాభేదప్రతిపాదనేశ్చశ్రీశ్రీతవ్యభేదాభావాత్తద్విరోధస్యాదితిశంకతేకూటస్థేతి । కల్పితదైవ
 తాపేక్షమీశ్వరత్వాదికంపరమాథతోఽనన్యత్వమిత్వవిరోధమాహ॥నేత్యాదినాః॥అవిద్యాత్వకేచిదాత్మనిలీనేనామయా
 పేవినవీజంతస్యవ్యాకరణంస్థూలాత్మనాస్థిప్తిస్తదపేక్షత్వాదీశ్వరత్వాదేర్విరోధఇత్యర్థః॥సంగ్రహీతాథాంవివృ

తంప్రమేవకన్తైచిత్ ఫలాయాభిప్రయతే, ప్రమాణాభావాత్, కూటస్థబ్రహ్మత్వైకత్వవిజ్ఞానాదేవ
 హిఫలందర్శయితాస్త్రం, సపషణేతినేత్యాత్మైత్యుపక్రమ్య, అభయంవైజనకప్రాప్తిసీత్యేవంజాతి
 యః । తత్రైతిత్విద్ధంభవతిబ్రహ్మప్రకరణేసర్వధర్మవిశేషరహితబ్రహ్మదగ్ధనాదేవఫలసంభవత్వాం
 యత్రతాఫలంశ్రూయతేబ్రహ్మజగదాకారపరిణామిత్వాదితద్భ్రష్టదగ్ధనోపాయత్వేనైవవిని
 యుజ్యతే, ఫలవత్సన్నిధావఫలంతదంగమివత్, నకుస్వతంత్రీఫలాయకబృతఇతి । సహిపరిణామవ
 త్త్వవిజ్ఞానాత్పరిణామవత్త్వమాత్మనఃఫలంస్యాదితియుక్తంవత్తుం, కూటస్థనిత్యత్వాన్మోక్షస్య, నను
 కూటస్థబ్రహ్మవాదినపకత్వైకాంతాదీశ్రీశ్రీతవ్యాభావేశ్చశ్వరకారణప్రతిజ్ఞావిరోధఇతిచేత్, స, అవి
 ద్యాత్వకేనామయాపవీజవ్యాకరణాపేక్షత్వాత్సర్వజ్ఞత్వస్య, తన్నద్వావితన్నద్వాత్సనాకాశస్సంభూ
 తేతిత్యాదివాక్యేభ్యానిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపాత్సర్వజ్ఞాత్సర్వశక్తేరీశ్వరాజ్జగదుత్పత్తిఫల
 యాః, నాచేతనాత్ప్రభానాదన్యస్సాద్యేత్యేషాఽర్థః, ప్రతిజ్ఞాలోజన్మాద్యస్యయతేతి, సాప్రతిజ్ఞాతదవ
 స్థైవ సతద్విరుద్ధోఽర్థఃపునరిత్యాహవ్యతే, కథంనోచ్యతేఅన్యంతమాత్మన ఏకత్వమద్వితీయత్వంచబ్రువ
 తా, శృణుయథానాచ్యతేసర్వజ్ఞస్యేశ్వరస్యాత్మభూతేతివావిద్యాకల్పితేనామయాపేతన్యైకత్వా
 భ్యామనిర్వచనీయేసంసారప్రపంచబీజభూతేసర్వజ్ఞస్యేశ్వరస్యమాయాశక్తిః, ప్రకృతిరితచత్రుతిస్త్వ
 త్యోరభిలప్యేతే, తాభ్యామన్యస్సర్వజ్ఞశ్చశ్వరః, ఆకాశోవైవాసునామయాపయోర్నిర్వహితాతే
 యదంతరాతర్చ్యహీతశ్రుతేః, నామయాపేవ్యాకరవాణి, సర్వాణియూపాణివిచిన్యగీరోనామాని
 కృత్వాఽభివదాయదాస్తే, ఏకంబీజంబహుధాయఃకరోతీత్యాదిశ్రుతిభ్యశ్చ । ఏవమవిద్యాకృతవాసు
 రూపోపాధ్యనురోధీశ్వరోభవతి । వ్యోమేవఘటకరకాచ్యపాధ్యనురోధి, సదస్యాత్మభూతానేవఘటా
 కాశస్థానీయా సవిద్యాప్రత్యుపస్థాపితనామయాపకృతకాగ్యకరణసంభూతామరోధినోజీవాభ్యావాత్స
 నఃప్రతీష్టేవ్యవహారివయే । తదేవనువిద్యాత్మకొపాధిపరిచ్ఛేదాపేక్షమేవేశ్వరస్యేశ్వరత్వంసర్వజ్ఞ
 త్వంసర్వశక్తిత్వంచనపరమాథతోవిద్యయాపాస్తసర్వోపాధిస్వరూపేతన్నశీత్రీశ్రీతవ్యసర్వజ్ఞత్వాది
 వ్యవహారఉపపత్త్యతే । తథాహుక్తం । యత్రనాన్యవ్యత్యేనాన్యచ్ఛ్రుతినిాన్యద్విజానాతిసభూమే
 తి, యత్రశస్యస్యసర్వమాస్తేవాభూతతేనకంపశ్యేదిత్యాదినాచ । ఏవంపరమాథావస్థాయాంస

నోతి, తన్నదిత్యాదినాః॥తన్యైకత్వాభ్యామి॥నామయాపయోరీశ్వరత్వంచతుమశక్యంజడత్వాత్పాపీశ్వరాదన్యత్వం
 కల్పితస్యపుష్కలసజ్జాస్మాద్యోరభావాదిన్యథః । సంసారరాత్మకనామయాపయో రవిద్యైక్యేవమయాబ్రూ
 తే॥మాయేతి॥నామయాపేచీశ్వరస్యాత్మభూతేతహీశ్వరోఽదభిన్యగతహ॥ తాభ్యామన్యఇతి॥ అన్యత్యేవ్యాకరణేచ
 శ్రుతిమాహ॥ఆకాశఇత్యాదినాః॥అవిద్యాచ్యపాధినాకల్పితభేదేనవింబస్తాపస్యేశ్వరత్వంప్రతివింబభూతానాంజీవానాం
 నియమ్యత్వమిత్యాహ॥సదస్యాత్మభూతానితి । సచాగ్రనానాజీవాఃభాష్యేత్తఇతిభ్రమితవ్యంబుద్ధ్యాదిసంభూతభేదే
 నభేదోక్తేః, అవిద్యాప్రతివింబస్తైకపవజేవఇత్యుక్తం । పరమాథాతఃశ్చశ్వరత్వాదిదైవతాభావేశ్రుతిమాహ॥ తథా

చేతిఃకథంతహీనకన్యత్యాదికమిశ్యతతహ॥ స్వభావస్త్యతి॥ అనాద్యవిత్యైవకన్యత్యాదిహపేదావృతతత్వ
 భా॥ ఇత్యభక్తయోఃపాపసుకృతనాశకత్వాదీశ్వరస్యచాస్త్రమహిశ్వరత్వమిత్యతతహ॥ నాదస్త్యతి॥ ససంహరతీత్య
 త్యర్థః॥ తేనస్వరూపజ్ఞానావరణేనకత్వాహమీశ్వరోమేనియంతేత్యేవంభ్రానుతీత్యర్థః॥ ఉక్తార్థస్మాత్కారసమ్మతభి
 త్యాహ॥ సూక్తికారోపీతి॥ సకేవలంలౌకికవ్యవహారార్థంపరిణామప్రక్రియాశ్రయణంకింతూచేసనాథంచేత్యాహ॥
 పరిణామప్రక్రియారోచేతి॥ తమత్తం, కృపణాధీఃపరిణామముదీక్షతేక్షపితకల్పషధీస్తువివర్తతామితి॥ * ... *
 ౧౫. ఏవంతదనస్య త్వేవప్రత్యక్షాదిపరోధంపేహ్యత్యానుమానమాహ॥ భావేచేతి॥ కారణస్యభావేసత్వే ఉపలభ్యోవ
 కార్యస్యసత్త్వానువలభ్యేత్వానస్యత్వమితిమాత్రార్థః॥ ఘటోన్మదనస్యఃపుత్రస్త్యోపలభిక్షణనియతసత్త్వోపలభిమత్త్వాతో
 మృద్వత్॥ అన్యత్వేవ్యయంహేతుఃకింస్యాదిత్యప్రయోజకత్వమాశంక్యన్ధస్యతి॥ సచ్చేతి॥ మృష్ణటయోరన్యత్వేనవాశ్వ
 యోరివహేతూద్భిత్తిసాన్యదిత్యర్థః॥ గవాశ్వయోర్నిమిత్తనైమిత్తికత్వాభావాద్ధేత్వభావః॥ అతోమృష్ణటయోరైవహే

ర్వవ్యవహారాభావంవదన్తివేదాంతాః, తథేశ్వరగీతాస్వపి “నకర్తృత్వంనకమాణిలోకస్యస్యజతిప్ర
 భుభీనకమణిఫలసంయోగంస్వభావస్తుప్రవతతే॥ నాదస్తైకస్యదిత్వానంనచైవమకృతంవిభుః॥ అజ్ఞా
 నేనావృతంజ్ఞానంతేనముహ్యంతిజంతవ” ఇతివరమాధావస్థాయామీశితీశితవ్యాదివ్యవహారాభావప్రద
 ర్క్యతే॥ వ్యవహారావస్థాయాంతూక్తిఃశుతావపీశ్వరాదివ్యవహారః॥ ఏషసర్వేశ్వరపక్షభూతాధిపతి
 రేషభూతపాలపషసేతుర్విధరణపమాంలొకానామసంభేదాయేతి॥ తథేశ్వరగీతాస్వపి, ఈశ్వరభుర్వ
 భూతానాంహృదైశేష్టనతిస్థితి॥ భ్రామయకసర్వభూతానియంత్రాయాధానిమాయయేతి, సూత్ర
 కారోపపరమాధ్యాభిప్రాయేణ తదనన్యత్వమిత్యాహ॥ వ్యవహారాభిప్రాయేణతు స్యాల్లోకవదితిషహ
 సముద్రాదిస్థానీయతాం బ్రహ్మణఃకథయతి, అప్రత్యాభ్యామైవ కార్యప్రపంచంపరిణామప్రక్రియాం
 చాశ్రయంతిసగుణోపాసనేమాపయోక్ష్యతఇతి॥ *

— ❁ సూ॥ ౧౫॥ భావేచోపలభ్యైః ❁ —

ఇతశ్చ కారణాదనన్యత్వంకార్యస్య, యతాఽరణంభావపవకారణస్యకార్యమువలభ్యతేనాభావే, త
 ద్యభాసత్యాంశుటఙ్కలభ్యతేనతుచతంతుషుపటః॥ నచనియమేనాన్యభావైన్యస్యోపలభిర్వైష్టో,
 నహ్యోగోరన్యస్యకార్యోర్భావవోవలభ్యతే॥ నచకులాలభావపపటఙ్కలభ్యతేనన్యపినిమిత్తనైమి
 త్తికభావైన్యత్వాత్॥ నన్యస్యభావేన్యస్యోపలభిర్నియతాన్యశ్యతే, యథాఽగ్నిభావేఘామస్యేతి॥
 నేత్యవ్యతే, ఉద్వాపితేప్యగ్నోపాలఘుటికాదిధారితస్యధూమస్య దృశ్యమానత్వాత్॥ అథనూ
 మంకయాదివస్త్రయావశింష్యత్ ఈశ్వరోధూమోనాసత్యగ్నోభావతీతి, నైవమపికస్పద్మోషః, తద్భా

తునానిమిత్తాదిభావస్పృష్ట్యతినానన్యత్వమిత్యథాంతరతామాశంక్యాహ॥ నచకులాతేతి॥ సచోపాదానోపాదేయభావేనా
 భావంతరతాన్యద్భృష్టోతేతద్భావాభావేపిహేతుసత్త్వాదన్యత్వేగవాశ్వవస్తద్భావాయోగాచ్చేతిభావః॥ కులాల
 ఘటయోర్నిమిత్తాదిభావేనన్యవ్యస్యత్వాత్కులాలసత్త్వనియతోపలభిఘటస్యనైవేత్యక్షాదార్థః॥ యథాశ్రుతసూ
 త్రస్థహేగోరన్యభిచారంశంకతే॥ నన్వితి॥ అగ్నిభావపపటామోపలభిర్నియమాత్తకోహేతుస్త్రసాస్తీత్యాహ॥
 నేతి॥ అవిచ్ఛిన్నమూలదీఘురేభావస్థధూమేనియమోఽస్తీత్యభిచారిత్యాశంకతే॥ అథేతి॥ తద్భావనియతభావత్వే
 సతతచ్ఛబ్ద్యమరక్షుద్ధివిషయత్వస్యహేతోర్వివక్షితత్వాన్నవ్యభిచారిత్యాహ॥ నైవమితి॥ అలోకబుద్ధ్యమరక్షబు
 ధ్ధిగ్రాహ్యయాపేయభిచారనిరాసాయసత్వంతం, అలోకాభావేపిఘటాదిరూపసత్త్వాన్నవ్యభిచారఉత్తఃసూచవిశేష
 స్యాగ్నిబుద్ధివిసాప్ర్యవలంభాత్ సతతవ్యభిచారిత్యర్థః॥ తథావృతయోఃకార్యకారణయోర్భావేససత్త్వోఽను
 క్తంసహకృతామితిభాష్యర్థః॥ యద్వాతద్భావఃసామానాధికరణ్యంతస్విషయకబుద్ధిగ్రాహ్యత్వంహేతుంవదామః॥

వృత్తిభిః సామానాధికరణ్యబుద్ధిదర్శనాద్విజ్ఞానభివృద్ధిదర్శనాద్విజ్ఞానభివృద్ధిః అనుమానార్థత్వసమాశ్రయో వ్యాఖ్యానో
 పాశాంతరేణ ప్రత్యక్షపరతయా వ్యావృత్తిః భావాచ్చేతి ప్రార్థనా త్రోక్తారంభాశబ్దసముచ్చయార్థశ్చకారః సప్త
 కః పుటభిః ప్రత్యక్షం పటస్య తంతుభ్యః పుటస్య త్వే ప్రమాణం అపొధక్సత్రాక మిథ్యాకార్యవిషయత్వే నాప్యవత్యైః అతః
 ఆతానవితానసంయోగవంత స్తంభవవపటభిః ప్రత్యక్షోపలబ్ధే సత్త్వాదనన్యత్వ మిత్యర్థః పటవ్యాయంతంత్యాదావ
 తిదిశతి తథేత్యాది నా ప్రత్యక్షోపలబ్ధ్యా తత్తతా ర్యేకారణమాశ్రయం పరిశిష్యత ఇత్యర్థః యత్ర ప్రత్యక్షం నా ప్రిత త్రా
 ర్యం విషయతం కారణాదభిన్నం కార్యత్వాత్ పటవదిత్యనుమేయమిత్యాహ అనయేతి కారణం పరిశేషే ప్రధానాదికం పరిశి
 వ్యతాంసం బ్రహ్మైవ తత్పరతాత్మ సర్వేతి బ్రహ్మణి వెదాంతానాం సర్వేషాం తాత్పర్యసోక్తత్వాత్ తదేవాద్వితీయం
 పరిశిష్యతే నకారణాంతరం అప్రామాణికత్వాదితిభావః

౧౬ ఇదంజగత్సదాత్మే వెతి సామానాధికరణ్యత్ర త్యాసృష్టిః ప్రాకార్యస్య కారణాత్మనాసత్త్వం శ్రుతంత
 దస్య భానువత్సృష్టిస్సాపి జగతః కారణాదనన్యత్వమిత్యాహ సూత్రకారః సత్త్వాచ్చేతి శ్రుత్యధేయై క్రిమపాహా

వానురక్తాంహి బుద్ధికార్యకారణయోరనన్యత్వే హేతువయం వదామః నచాసావగ్నిరూపయోర్విద్య
 తే భావాన్వోపలబ్ధేతి వా సూత్రం న కేవలం శబ్దాదేవ కార్యకారణయోరనన్యత్వం ప్రత్యక్షోపలబ్ధిభా
 వాచ్చతయోరనన్యత్వమిత్యర్థః భవతిహి ప్రత్యక్షోపలబ్ధిః కార్యకారణయోరనన్యత్వే తదభావతంతు
 సంస్థా నేన పేతంతువ్యతిరేకేణ పటో నామకార్యం నైవోపలభ్యతే కేవలాస్తుతంతవ ఆతానవితానవం
 తః ప్రత్యక్షముపలభ్యంతే తథాతంతువ్యం శబ్దోఽశుశుతదవయవాః అనయా ప్రత్యక్షోపలబ్ధ్యా లోహి
 తశు క్లృష్టాని త్రీణి హి పాణితతో వాయుమాత్రమాకాశఘాత్రం చైత్యనుమేయం తతః పరం బ్రహ్మైక
 మేవాద్వితీయం తత్ర సర్వప్రమాణానాం స్థామవోచామః

— సూ. ౧౬ సత్త్వాచ్చ శరన్య —

ఇతశ్చ కారణా తాకార్యస్యానన్యత్వం యతాకారణం ప్రాగుత్పత్యైః కారణాత్మనైవ కారణేన సత్త్వమవ
 రకాలీనస్య కార్యస్య క్రూయతే సదేవసోమ్యేదమగ్రతః ఆత్మావా ఇదమేక ఏవాగ్రతః దిత్వాదా
 విదంశబ్దకృపీతస్య కార్యస్య కారణేన సామానాధికరణ్యాత్ యచ్చయదాత్మనాయత్ర నవత్తలేన త
 గడత్పద్యతే యథాసక తాభ్యులం తస్మాత్ ప్రాగుత్పత్యైరనన్యత్వాదుగ్ధేన మప్యనన్యదేవ కారణా
 తాకార్యమిత్యవగమ్యతే యథాచకారణం బ్రహ్మత్రిశుకాలేషు సత్త్వం నవ్యభిచరతి ఏవం కార్యమపి జగ
 త్త్రిశుకాలేషు సత్త్వం నవ్యభిచరతి ఏవంచ పునస్సత్త్వం అతోవ్యనన్యత్వం కారణా తాకార్యస్య

— సూ. ౧౭ అసద్వ్యవదేశాన్మేతి చేన్నధర్మాంతరేణ వ్యాకేషాత్ —

ననుక్వదిద సత్త్వమప్రాగుత్పత్యైః కార్యస్య వ్యవదిశతి తుతిః అసదేవేదమగ్రతః దితి అసద్వా ఇద
 యచ్చయదాత్మనేతి ఘటాదికం ప్రాక్ వృదాద్యాత్మనావర్తతే తగడత్పద్యమానత్వాత్ సామాన్యతోవ్యతిరేకేణి తా
 భ్యులంబదిత్యర్థః కారణా తాకార్యస్యాపి సత్త్వాత్ సత్త్వభేదేనానాభావా తాకార్యస్య కారణాదభిన్న సత్త్వకన్యమితి
 సూత్రస్యాధాంతరమాహ యథాచేతి ఇదానీంసతః కార్యస్య ప్రాగుత్తరకాలయోరసత్త్వయోగాత్ సత్త్వవ్యభిచా
 రః తచ్చ సత్త్వం సర్వామస్మాతదిన్నాత్ర మేకం తదభేదేన సమిప్యత్సా ఘటభిభాసమానయోః కార్యకారణయోరన
 న్యత్వమిత్యర్థః సప్త వంఘటఘటయోరప్యేక సత్త్వాభేదాదనన్యత్వం స్యాదితి వాచ్యం వస్తువీకనత్వాత్ నానన్యత్వ
 స్యేష్టత్వాత్ తర్హి మృగ్యుటయోః కొవిశేషః తాదాత్మ్యమితి బ్రాహ్మణః వస్తుతస్సర్వత్ర పత్యేకఘటపటయోర్భేదేన
 త్తయాభిన్నత్వాన్నతాదాత్మ్యం కార్యకారణయోర్భేదస్య సత్త్వాభేదత్వాభావాదభిన్న సత్త్వకత్వం తాదాత్మ్య
 మితి శేషః

౧౭ ఉత్తం కార్యస్య ప్రాకారణాత్మనాసత్త్వమపి త్వాకార్యసమాశ్రయో అసది అత్తేన తాదాత్మ

భ్యాదిత్యుపక్రమేనేనాత్మాభిసందేహః, తేజోవైశ్వుతమితివాక్యశేమాత్ ఘృతేనేతియథానిశ్చయఃఏవమత్యాపిర
దితివాక్యశేమాత్ సన్నిశ్చయశ్చభేదః, ఆసేదిత్యతీతకాసంబంధాక్షేపానదవ్యాకృతమేవసూన్యమిత్యాహ ||
సతశ్చపూర్వాపరేతి || ఉక్తన్యాయంవాక్యాంతరేతిదిశతి || అసద్వాఇతి || క్రియమాణత్వవిశేషణం తూన్యస్యా
భవీతిభావః || ...

౧౮. సత్త్వసన్యత్వయోహేత్వంతరమాహసూత్రాకారః || యుక్తైరితి || దధ్యావ్యథిసాంక్షీరాదౌప్రవృత్త్యై
థానుపపత్తిర్వృత్తిస్తుతూకార్యస్యపాక్రాంతరాజానన్యత్వేనసత్త్వంసద్వ్యతీత్యభేదః | అసతోపికార్యస్య తస్మాదు
క్తైఃకారణత్వధియంతప్రవృత్తిరీత్యన్యథోపపత్తిమాశంక్యమా||అవిశిష్టేహీతి|| అసతఉత్పత్త్యభావాదుత్పత్తౌవా
ర్వస్తాత్సర్వోత్పత్తిప్రసంగాత్ తత్తుదుపాదానవిశేషేప్రవృత్తిర్నస్యాదిత్యభేదః | తదుక్తంసాంఖ్యవృద్ధైః, అనదక

మగ్నిఆసీదితిచ|తస్మాదసద్వ్యవదేశాన్నపాగ్నిగుత్పత్తైఃకార్యస్యసత్త్వమితిచేత్, నేతిబ్రూయః|నహ్య
యమత్యంతాసత్త్వాభిప్రాయేణపాగ్నిగుత్పత్తైఃకార్యస్యాసద్వ్యవదేశఃకింతస్త్రివ్యాకృతనామరూపత్వా
ద్దమూదవ్యాకృతనామరూపస్వంధమాంతరం, తేనధమాంతరేణాయమసద్వ్యవదేశః పాగ్నిగుత్ప
త్తైస్సతవకార్యస్యకారణయాపేణానన్యస్య, కథమేతదవగవ్యతే, వాక్యశేమాత్, యధ్యుపక్రమేసం
దిధాభంవాక్యంతద్వాక్యశేమాన్నిశ్చీయతే | ఇహచ, అసదేవేదమప్రఆసీదిత్యసచ్చజ్జనోపకృమే
ననిష్ఠంయత్తదేవపునస్తచ్చజ్జనపరామృశ్యసదితివిశిషిష్టి, తస్మాదాసీదితి| అసతశ్చపూర్వాపరకాలా
సంబంధాదాసీచ్చజ్జానుపపత్తైశ్చ | అసద్వాఇతమగ్నిఆసీదిత్యత్యాపి, తదాత్మానన్యస్యయమకురు
తేతివాక్యశేమపశేషణాన్వాత్యంతాసత్త్వం | తస్మాద్ధమాంతరేణైవాయమసద్వ్యవదేశఃప్రాగుత్ప
త్తైఃకార్యస్య|నామరూపవ్యాకృతవిషయస్తుసచ్చజ్జాహంలాకెప్రసిద్ధం, అతః పాగ్నిదూమరూపవ్యాక
రణాదసదివాసీదిత్యుపచర్యతే || ...

సూ. ౧౮. యుక్తేశ్చబ్రాంతరాచ్చ ||

యుక్తేశ్చప్రాగుత్పత్తైఃకార్యస్యసత్త్వమసన్యత్వంవకారణాదవగవ్యతే, శబ్రాంతరాచ్చ || యుక్తి
స్తావద్వ్యభ్యుతే|దధిఘటయద కాద్యధిభిఃప్రతీనియతానకారణాక్షీరమృత్తికానుపకాణాదీన్యపాదీయ
మానానిలాకెద్యశ్యంతే, నహిదిధ్యధిభిఃమృత్తికోపాదీయతే, నఘటాద్యధిభిఃక్షీరం,తదసతా
ర్యవాదేనోపపత్త్యతే|అవిశిష్టేహిప్రాగుత్పత్తైస్సర్వప్రసర్వస్యాసత్త్వైకస్తాత్క్షీరాదేవదధ్యుత్పత్త్యతేన
మృత్తికాయాః,మృత్తికాయావచఘటఉత్పత్త్యతేనక్షీరాత్|అథావిశిష్టేప్రాగుసత్త్వైక్షీరపవదధ్యుః
కశ్చిదతిశయోనమృత్తికాయాంమృత్తికాయామేవఘటస్యకశ్చిదతిశయోనక్షీరశ్చిత్త్యుచ్చేత|తస్మిఅతిశ
యవత్త్వత్ప్రాగువస్థాయాః అసతాకార్యవాచిహానిసతాకార్యవాదసిద్ధిశ్చ | శక్తిశ్చ కారణస్యకార్య
నియమాథాకల్ప్యమానానాన్యవ్యసనీవావ్యాంసయిచ్చేత్, అసత్త్వావిశేషాదన్యత్వావిశేషాచ్చ |

ణాదుపాదానగ్రహణాత్ సన్యసంభవాభావాత్ శక్తస్యశక్యకరణాత్కారణభావాచ్చసతాకార్యమితి | శక్త
స్యకారణస్యశక్యకార్యకారిత్వత్ శక్తివిషయస్యకార్యస్యసత్త్వమసతోఽశక్యత్వాత్, కించసతాకరణభేదాత్
కార్యంసదిత్యుత్తిరాధాభేదః | కార్యస్యాసత్త్వేపితరస్త్వదితశయాత్ ప్రవృత్తినియమోపపత్తిరితి శంకతే || అథేతి |
అతిశయఃకార్యధర్మఃకారణధర్మోవా, ఆద్యేనిమిత్యాత్పూర్విపథాహాసన్యకార్యస్యసత్త్వంమర్వారమిత్యాహ
తస్మితిశయవత్త్వదితి | ద్వితీయేపికార్యసత్త్వమానూతీత్యాహ || శక్తిశ్చేతి || కార్యకారణభ్యామన్యాకార్యవదస
తీవాశక్తిర్నకార్యనియామికాయస్యకస్యచిదన్యస్య సరశ్చంగస్యవానియామకత్వ ప్రసంగాదన్యత్వాసత్త్వయోగ్య
కావన్యప్రచావిశేమాత్, తస్మాత్కారణాత్పవాతీసంకార్యమేవాభివ్యక్తినియామకతయా శక్తిరిత్యేష్టవ్యం తతస్స

స్వత్వాచ్చేతి||అనిర్యాచ్యకార్యాత్కాకారణస్వభివ్యక్త్యర్థఃకారకవ్యాపారత్వత్వాహ|| నైషదోషఇతి|| కార్యసమ్యక్త
మిచ్ఛతాంసాంఖ్యానాంసతాః కర్మవాదేకారకత్వైర్విధ్యం దోషపఠతి||అభివ్యక్తైరపిస్తత్వాత్, అద్యైరవాదినాంత్వఘ
టితఘటనావధానసచతురనూయామహిమాన్వస్వప్నవద్యధాదర్శనంపర్యముపపన్నం|| విచార్యమాణోపర్యవాయుక్తం |
యైర్వైద్యైత్వప్రత్యేరితిముఖ్యంసమాధానంసమాధానాంతరభావాలే|| ననుకారణాద్భిన్నమనదేవోద్భివ్యక్త్యర్థఃస
మాధానంకింసస్వాదిత్యాశంక్యఅసత్వత్వస్యమామణముక్తంప్రత్యేత్యాహ | కార్యాకారోపితి||అతఃకారణాద్భేదాభేదా
భ్యాంమర్మియావస్యసదసద్విలక్షణస్వనిర్వాచ్యాభివ్యక్తీరనిర్యాచ్యకారకవ్యాపారాణాంసలములిపక్షపత్రేయానితిభా
వః||ననుమృత్యువృత్త్యుభయభిన్నత్వాద్యవస్థావిశేషఘటేద్యశ్యతే,తథావఘటోద్భిన్నైఃగద్భిన్నైఃసద్విరుద్ధవిశేషవత్త్వా
త్పుత్రవదిత్యతహ||నచేతి||వస్తుతోఽన్యత్వంసంబోధేతి||హేతోర్వ్యభిచారస్థలాంతరమాహ||తథాప్రతిదినమితి||ప్ర
త్యహంపిత్రాదిదేహస్వావస్థాభేదేజన్మనాశయోరభావాదభేదియైర్కఃదాష్ట్యాంతరేభిన్నమృదాదినాశేననిఘటాదికం

భవిష్యతీతిసన్దేవంసతికారకవ్యాపారోఽనభవకఃప్రసజ్యేత, యత్రేవహి ప్రాక్సన్ధత్వాత్కారణ...
స్వస్వరూపసిద్ధయేనకశ్చిద్వ్యాప్రియతే|| ఏవంప్రాసన్ధత్వాత్తదస్వత్వాచ్యకార్యస్వరూపసిద్ధయే
పింకశ్చిద్వ్యాప్రియేతవ్యాప్రియతేచ, అతఃకారకవ్యాపారాభావత్వాదునన్యానుహేప్రాగున్న
తైరభావఃకార్యస్యేతిచేత్|| నైషదోషః, యతఃకార్యాకారేణకారణంవ్యవస్థాపయతఃకారకవ్యాపార
స్వభావత్వముపపద్యతే||కార్యాకారోపికారణస్వాత్మభూతపవ, అనాత్మభూతస్వానారభ్యత్వాదిత్య
భాణి||నచవిశేషదర్శనమాత్రేణవస్త్యస్యత్వంభవతి|| సమీదేవదత్తస్సంకుచితహస్తపాదఃప్రసారితహ
స్తపాదశ్చవిశేషగద్యశ్యమానోపవస్త్యస్యత్వంభవతి, సమీదేవదత్తస్సంకుచితహస్తపాదఃప్రసారితహ
సంస్థానానామపితాగ్రీదీనాంనవస్త్యస్యత్వంభవతి, మమపితామనుమాతామమభ్రాతామమపుత్ర
తీప్రత్యభిజ్ఞానాత్||జన్మోచ్చేదానంతరితత్వాత్తల్లయైర్కంసాన్యత్రేణిచ్ఛేన్నక్షీరాదీనామపితధ్యాద్యా
కారసంస్థానస్యప్రత్యక్షత్వాత్ | అద్యశ్యమానానామపితధానాదీనాంసమానజాతీయావయవాం
తరోపదితానామంకురాదిభావేనదర్శనగోచరతాపత్రైజన్మసంజ్ఞాతేహమేవావయవానామపవయవ
శాదదర్శనావత్ప్రచ్ఛేదసంజ్ఞా||తత్రేద్యున్మోచ్చేదానంతరితత్వేనచేదసతస్యత్వావధిఃసతశ్చాసత్త్వా
వధిః, తథాసతీగర్భవాసినడుత్రానశాయిశశ్చభేదప్రసంగః, తథాబాల్యయావసస్థావిశేషపితృభేదప్ర
సంగః, పిత్రాదీవ్యవహారలోపప్రసంగశ్చ,ఏతేనక్షణభంగవాదఃప్రతిపదితః|| యస్యతుపుంః ప్రాగు
త్వతైరసతాఃకర్మంతస్యఃస్విషయఃకారకవ్యాపారస్సౌత్, అభావస్యవిషయత్వానుపపత్తేః, ఆకాశ
హసనశ్రయోజనభిద్యాద్యనేకాయుధప్రయత్నీవత్, సమవాయికారణవిషయః కారకవ్యాపారస్సౌ

జాయతఇతిజన్మవివాశరూపవిరుద్ధధర్మవత్త్వాత్ కార్యకారణయోరభేదోనయైర్కత్వితంకతే||జన్మే|| కారణస్వనాశా
భావాద్ధర్మసిద్ధిరితిపరిహారతి||నేతి|| దధిఘటాదికార్యాన్వితత్వేనక్షీరమృదాదీనాంప్రత్యక్షత్వాన్నాశసిద్ధిరిత్యర్థః||
ననుయత్ప్రన్వయోద్భిక్యేతేతత్ప్రహేత్వసిద్ధావపిపిత్రాంకురాదేవలబీచాదీనామన్వయోనవ్యశ్యతేతత్ప్రహేతుసత్త్వా
వస్త్యస్వత్వంస్వాదిత్యతహ|| అద్యశ్యేతి||తత్ప్రయంకురాదేవజన్మవయవానానన్వయాన్నప్రవివజన్మవివాశేకిం
స్త్యవయవాంకిరోజవయావయవాభ్యాంగన్వవహారిత్యర్థః||అన్తాపదయావచయవింకింసన్మభేదానుమానంతిహో
జన్మసంజ్ఞావధిఃసతానాశత్యాశంక్యభిచారమాహ||గత్రేద్యగితి||విశ్వదేహేపితృభేదసత్త్వాన్నవ్యభిచారిత్యత్రబాధక
కమాహ||పిత్రాదీనివిశేనేతి||కారణస్వనిర్యాచ్యకార్యేష్యస్యయకతనేన్యభావః|| స్వప్రత్యేదోషంపరిహరణవకవత్ప్రసంజ
యతి||యస్యతుపుం|| అసతశ్చకార్యస్వకారకవ్యాపారాహితాతిశయాశ్రయత్వాయోగాదవిషయత్వేపిమృదాదే
విషయత్వంస్వాదిత్యతే||సమవాయీ|| సమవాయికారణాలే కార్యంభిన్నమభిన్నంవేతివికల్పవ్యవహారమాహయతి||

నేత్యాది నా॥ ద్వితీయమాశంక్యస్తాపత్రిమాహ॥ సమవాయాతి ॥ కార్యాణామవాంతరకారణానన్యత్వమువసంహర
తి॥ తస్మాదితి॥ పరమకారణానన్యత్వంఫలితమాహ॥ తథాచమూలేతి॥ సతాకార్యవాదే ప్రతిజ్ఞాబాధస్సాన్విదిత్యాహ॥
యదితుప్రాగున్నతైరితి॥ ... *

౧౯. కార్యముపాదానాద్భిన్నంతమవలభావప్యనువలభ్యమానత్వాత్ తతోఽధికపరిమాణత్వాద్యమశకాదివశశక్తిన్య
దితీచేత్, న, అన్యవిషయైకకారకవ్యాపారేణాన్యవిప్లవైతీప్రసంగాత్ సమవాయికారణస్యవాత్సలి
శయఃకార్యమితీచేత్, తహి సతాకార్యతాపత్రిః తస్మాత్ కీరాదీస్యేవద్రివ్యాణిదధ్యాదిభావే నావ
తస్యమానానికార్యాభ్యాంలభంతశ్చినికారణాదన్యతాకార్యంవవశతేనాపిశక్యంకల్పయితుం తథాచ
మూలకారణమేవాంత్యాతాకార్యతైనతేనకార్యకారణనటవత్ సర్వవ్యవహారాస్ఫుదత్వంప్రతిపద్యతే
ఏవంయ్యైకకార్యస్యప్రాగున్నతైస్సత్త్వమనన్యత్వంచకారణాదవగమ్యతేశబ్దాంతరాప్యైతదవగమ్య
తేపూర్వసూతేరిసద్యోపపత్తిశిశ్చస్యాదాహృతత్వాత్ తతోన్యస్సద్యోపదేశేశబ్దశబ్దాంతరం, స
దేవసోమ్యేదమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయమిత్యాది, తద్ధేకతమూరసదేవేదమగ్రాసీదితి చాసత్పక్షము
పక్షివ్యక్తమసతస్సుజ్ఞాయేతేత్యాదీప్య సత్త్వేవసోమ్యేదమగ్రాసీదిత్యవధారయతి॥ ఇత్రేదంశబ్దవాచ్య
స్యకార్యస్యప్రాగున్నతైస్సచ్ఛబ్దవాచ్యేనకారణేనసామానాధికరణ్యస్యశ్రూయమాణత్వాత్ సత్త్వాన
న్యత్వేప్రసిద్ధ్యతః॥ యదితుప్రాగున్నతైరసతాకార్యంస్యాన్వశ్చాచ్ఛేద్యమానంకారణేసమవేయాత్
తదన్యతాకారణత్వాత్ తస్మాద్యనాశ్రుతంశ్రుతంభవతీత్యంప్రతిజ్ఞాపీద్యేతసత్త్వానన్యత్వావగ
తేస్త్వీయంప్రతిజ్ఞాసమర్థతే॥ ... *

— ౧౯౧॥ సూ॥ పటవచ్చ॥ —

యథాచసంవేష్టితఃపటోనన్యత్వంగృహ్యతే కిమయంపటఃకింవాన్యత్ప్రవృత్తిమితినపప్రసారితోయ
స్సంవేష్టితంప్రవృత్తంసపటపవేతిప్రసారణేనాభివ్యక్తిగృహ్యతే॥ యథాచసంవేష్టనసమయేపటశ్చిత్తగృహ్య
మాణోపనఃపటాయామవిస్తారోగృహ్యతే, సపప్రసారణసమయేపిష్టాయామవిస్తారోగృహ్యతే, స
సంవేష్టితదూపాచన్యాయంపటశ్చి, ఎవం తంత్యాదికారణావస్థం పటాదికార్యమస్ఫుప్తంసస్థిరీవేమకు
చిందాదికారకవ్యాపారాభివ్యక్తంస్ఫుప్తంగృహ్యతేఅతస్సంవేష్టితప్రసారితపటన్యాయేనైవాన్యతాకా
రణతాకార్యమిన్యథా॥ ... *

— ౧౯౨॥ సూ॥ యథాచప్రాణాదిః॥ —

యథాచలోకప్రాణాపానాదిషుప్రాణభేదేషుప్రాణాయామేననిరుద్ధేషుకారణమూత్రహృషేణవర్త
మానేషుజీవనమాత్రంకార్యంనిర్వర్త్యతేనాకుంచనప్రసారణాదికంకార్యంతరం తేష్వేవప్రాణభేదే
షుపునఃప్రవృత్తేషుజీవనాదిధికమాకుంచనప్రసారణాదికమపికార్యంతరంనిర్వర్త్యతే॥ నచప్రాణభేదా
నాంప్రభేదవతః ప్రాణాదన్యత్వం సమీరణస్యభావావిశేషాత్, ఏవంకార్యస్యకారణాదనన్యత్వం॥ అ
తశ్చకృత్సన్యజగతోలక్ష్మ కార్యత్వాత్ తదనన్యత్వాచ్చసద్ధేషాత్రోపప్రతిజ్ఞా యేనాశ్రుతంశ్రుతం
భవన్యమతమవిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతమితి॥ ... *

ప్రవృత్తిచారాధాంసూత్రం ॥ పటవచ్చేతి ॥ ద్వితీయహేతోర్వ్యభిచారంస్ఫుటయతి॥ యథాచసంవేష్టనేతి॥ ఆయా
మోదైగ్యం॥ ... *

౨౦. తత్రైవవిలక్షణకార్యకారిన్యం హేతుమాశంక్యవ్యభిచారమాహ॥ సూత్రకారః ॥ యథాచహేతాదితి ॥ ఏవం
జీవజతోర్భృన్యేనన్యత్వాత్ ప్రతిజ్ఞాసద్ధిరిత్యధికరణాద్ధమువసంహరతి॥ అతశ్చకృత్సన్యేతి॥ ఇతిపక్షాధికరణం॥ ... *

౨౦. జీవాభిన్నంబ్రహ్మజగత్కారణమితివదన్ వేదాంతసమన్వయోవిషయః సయదితాదృశ్యబ్రహ్మజగజ్జనయేత్ తస్మిన్ పాన్తిష్ఠంసరకాదికంసజనయేత్ స్యతంప్రచేతత్ త్యాదిత్యాద్యేనవిరుద్ధ్యతేనవేతిసందేహః పూర్వోక్తజీవానన్యత్వముపజీవ్యజీవదోషాబ్రహ్మజీవసజ్యేరస్తిపూర్వవక్ష్యమాన్యోహిత్యావ్యావప్తేః ఇతరవ్యవదేశాదిత్యాదిసాధూర్వపక్షజీవాభిన్నేసమన్వయాసాధ్యః సిద్ధాంతేతస్మిద్ధిరితిఫలం, హితాకారణేవ్యక్త నక్షోవ్యత్యాసేనాహితకరణం దోషావ్యాఖ్యాతః । ఆదివస్తాంత్రాంత్యాదికమాపాదయతి।నచస్వయమిత్యాదినా॥ *

❧ ౨౧॥ మా॥ ఇతరవ్యవదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః॥ ❧

అన్యథాపునశ్చేతనకారణవాదఆక్షిప్యతే॥ చేతనాద్ధిజగత్సృష్టియాయామాశ్రీయమాణాయాం హితాకరణాదయోదోషాః ప్రసజ్యంతే, కుతః, ఇతరవ్యవదేశాత్, ఇతరస్యశాశీరస్యబ్రహ్మత్వవ్యవధిశ్చిత్తతః, సతత్త్వతత్త్వమసిత్వేతకతా ఇతిప్రతిబోధనాత్ । యద్వా ఇతరస్యచబ్రహ్మణశ్శరీరాత్త్వవ్యవధిశ్చిత్తతః తస్మిన్ప్రస్తుతదేవానుప్రావిశ'దితిప్రస్తుతేవాచిక్రతస్యబ్రహ్మణఃకార్యానుప్రవేశేనశారీరాత్త్వప్రదర్శనాత్, అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవేశ్యనామయాపేవ్యాకరవాణీ'తిచపరాదేవతాజీవమాత్మశబ్దేనవ్యవధిశంతినబ్రహ్మణోభిన్నశ్శరీరఇతివర్ణయతి। తస్మాద్యద్బ్రహ్మణఃప్రప్తృత్వంతచాధరీరస్యైవేత్యతస్యస్వతంత్రఃకర్తాసఃహితమేవాత్మనఃసామనస్యకరంకుర్యాత్ నాహితంజన్మమరణజరారోగాద్యనేకాన్తర్కణాలం । నహికల్పిదపరతంత్రోబంధనాగారమాత్మనఃకృత్యానుప్రవిశతి। నచస్వయమత్యంతనిమగలస్సన్నత్యంతమలినందేహమాత్మత్వేనోపేయా త్కృతమపి కథంచిద్యక్షుఃఖకరంతదిచ్ఛయాజహ్యత్ సుఖకరంచోపాదీత స్తరేచ్ఛమయేదంజగద్భుబంబిచిత్రంవిచితమితి, సర్వోహిలోకఃస్పష్టంకార్యంకృత్యాప్తరశిమయేదకృతమితి। యథావమాయావీస్వయంప్రసారితాంమాయామిచ్ఛయానామాసేనైవోపసంహరతి, ఏవంశారీరాపీమాంస్పష్టి ముపసంహరేత్, స్వకీయమపితావచ్ఛరీరంశారీరోనశక్నోగ్యనాయాసేనోపసంహరతుం । ఏవంహితక్రియాద్యుద్భవాదన్యాయ్యాచేతనాత్ జగత్సృష్టియేతివన్యతే॥

❧ ౨౨॥ మా॥ అధికంతుభేదనిదైశాత్॥ ❧

తుశబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి । యస్సర్వజ్ఞంసర్వశక్తిబ్రహ్మణ్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావంశారీరాదధికమన్యతేద్యయంజగత్సృష్టిప్రబ్రూమః । నతస్మిన్హితాకరణాదయోదోషాః ప్రసజ్యంతే, నహితస్యహితంకించితకర్తవ్యమస్తిఅహితంవాపరిహర్తవ్యంనిశ్యముక్తత్వాత్ । నచతస్యజ్ఞానప్రతిబంధశ్చక్తిప్రతిబంధోవాక్యచిదప్యస్తి, సర్వజ్ఞత్వాగ్గర్వశక్తిత్వాచ్చ । శారీరత్వవేదంభేదః, తస్మిన్ప్రసజ్యంతేహితాకరణాదయోదోషానశుతంవయంజగత్సృష్టిప్రబ్రూమః।కుతపిగత్ భేదనిదైశాత్, అత్తాచాలరేప్రప్తవ్యశ్శ్రీతవ్యోమంతవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః సోఽన్వేష్టవ్యః సవిజిజ్ఞాసితవ్యః, సతాసోమ్యతదాసంపన్నభవతిశారీరఅత్తాప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వయాథ'ఇత్యేవంజాతీయకకర్తృకమాదిభేదః క్షేతోజీవాదధికంబ్రహ్మవర్ణయతి। నన్వభేదనిదైశోపిదర్శితః, తత్త్వమసిత్వేవంజాతీయక, కథంభేదాభేదావిరుద్ధోసంభవతః। నైవదోషః, మహాకాశస్థూకాకాశవ్యాయేనోభయసంభవస్యనైతతప్రప్రతిహాపితత్వాత్ । అపిచయదాతత్త్వమసిత్వేవంజాతీయతేనాభేదనిదైశేనాభేదఃప్రతిబోధితోభవతిఅపగతం

౨౩. జీవేశయోరభేదాజ్జీవగతదోషాబ్రహ్మణిస్యఃబ్రహ్మగతాశ్చస్పష్టిసంహారసర్వజ్ఞత్వాదయోగుణాజీవేన్యః, నచేష్టాపత్తిఃజీవస్యస్వతరీరేపిసంహారపామగ్ధ్యావర్ణనాదితి ప్రాప్తేసిద్ధాంతమాన్యోవప్తేః।తుశబ్దఇత్యాదినా॥ జీవేశ్వరయోలోకేవింబప్రతివింబయోరివకల్పితభేదాంకారాద్భవ్యవస్థైవిసిద్ధాంతగ్రంథాథః। యదివయఃజీవంస్పష్టార్థంబ్రూమఃతదాదోషాఃప్రసజ్యంతేనకుతంబ్రూమ ఇగ్యన్వయః । కించాభేదజ్ఞానామార్గవంవా దోషాలపద్యం

తేపూర్వంవా? నాద్యభిత్వాహ॥ అపిచేతి ఉక్తం మిథ్యాజ్ఞానవిజృంభితత్వంస్ఫుటయతి॥ అవిద్యతి ॥ కర్తృత్వాదిబుద్ధిధ
మాభ్యాసేదహాధమాభ్యాసం దృష్టాంతయతి॥ జన్యతి॥ ద్వితీయం ప్రత్యాహా అబాధితేతి॥ జ్ఞానాద్యభ్యాసోప్రే
త్వాదిధమాణాంబాధాల్ పూర్వరచకత్వితభేదేనవ్యవస్థాపవత్తైర్నకించివద్యమిత్యర్థః॥ ... *

౨౩. నన్వభిందైకరూపేబ్రహ్మణికథం జీవేశ్వరవై చిత్త్యంకథంచతతాగ్ర్యవై చిత్త్యమిత్యనుపపత్తిందృష్టాంతైః పరి
హరతి సూత్రకారః॥ అత్తేదివచ్ఛేతి॥ కింపాకొమహాతాళఫలం॥ తత్తతాగ్ర్యసంసారయాపాదాశక్తిభేదాద్వై
చిత్త్యమితిభావః॥ సూత్రస్థచకారార్థమాహ॥ శుతేశ్చేతి॥ బ్రహ్మజీవగతదోషవత్ జీవాభిన్నత్వాజ్జీవవిత్వాద్యను
మానంస్వతఃప్రమాణైరవద్యత్వాఽశుతీతిబాధితం॥ కించకర్తృత్వభోక్తృత్వాదివికారస్య మిథ్యాత్వాజ్జీవస్యైవతా
వద్దోషోనాస్తి కుతోవింబస్థాసీయస్యాశేషవిశేషదర్శనః పరమేశ్వరస్యదోషప్రసక్తిః॥ యత్తుబ్రహ్మనవిచిత్రకార్యప్ర

భవతితదాజీవస్యసంసారిత్వం బ్రహ్మణశ్చప్రప్యత్వం, సమస్తస్యవిధ్యాజ్ఞానవిజృంభితస్య భేదవ్యవ
హారస్యసవ్యక్తానేనబాధితత్వాత్, తత్రకుతపవస్సుప్తిఃకుతోవాహితాకరణాదయోదోషః॥ అవిద్యా
ప్రత్యుపస్థాపితామయావకృతకార్యకరణసంఘాతోపాధ్యవివేకకృతాహిభాగ్రితిః, హితాకరణాదిలక్ష
ణస్సంసారోనకుపరమార్థతోఽస్తీత్యసకృదవోచామ జన్మమరణచ్ఛేదనభేదనాద్యభిమానవదేవ, అబాధ
ితేతు భేదవ్యవహారే, సోఽస్యేష్టవ్యస్సవిజ్ఞానీతవ్య'ఇత్యేవంజాతీయకేన భేదనిదేశేనావగమ్యమా
నంబ్రహ్మణోఽధికత్వంహితాకరణాదిదోషప్రసక్తింనిరుదధి॥ ... *

❧ ౨౩॥ సూ॥ అత్తేదివచ్ఛతదనుపపత్తిః❧

యథాచలోకేపృథివీత్వసామాన్యాన్యతానామవ్యక్తనాంకెచిత్తహోద్ధావణయోవజ్రవైమార్యాద
యోఽన్యేమధ్యమపీర్యామ్యుర్యకాంతాదయోఽన్యే ప్రహీణాశ్శ్వవాయుసప్రత్యైషణాహ్వాః పాషాణాః
ఇత్యనేకవిధంవై చిత్త్యందృశ్యతే॥ యథాచైకపృథివీవ్యపాశ్రయాణామపివీజానాం బహువిధంవత్తప్తు
ష్పఫలగంధరసాదివైచిత్వం చందనకింపాకచంపకాదిషూపలభ్యతే॥ యథాచైకస్యావ్యన్నరసస్యలో
హితాదిసేతలమాదీనివవిచిత్రాణికార్యాణిభవంతి, ఏవమేకస్యాపిబ్రహ్మణోజీవపాశ్రజ్యపుత్రత్వం
కార్యవై చిత్త్యంచోపవర్యతఇతి అత ప్రదనుపపత్తిః పరపరికల్పితదోషానుపపత్తిరిత్యర్థః॥ శుతేశ్చేతి
మాణ్యాద్వికారస్యచనాచారంభణమాత్రత్వాత్ స్వప్నదృశ్యభావవైచిత్వోపచ్ఛేత్యభ్యవచ్యయః॥ *

❧ ౨౪॥ సూ॥ ఉపసంహారదర్శనాన్నేతిచేన్నక్షీరవద్ధిః❧

చేతనంబ్రహ్మైకమద్వితీయంజగతఃకారణమితియమక్తంతన్నోపవద్యతే, కస్తామపసంహారదర్శనాత్॥ ఇ
హహిలోకేకులాలాదయోఘటపటాదీనాం కర్తారోన్మృద్దండచక్రసూత్రసలిలాద్యనేకకారకాపసంహారే
ణసంగ్యహీతసాధనాస్సంతఃతత్తతాగ్ర్యంకుర్వాణాదృశ్యంతే, బ్రహ్మచాసహాయంతవాభిప్రేరం, త
స్యసాధనాంతరానువసంగ్యహేసతికథంప్రవృత్తముపవద్యేన, నస్తాన్నబ్రహ్మజగతాగ్రణమితిచేత్.

కృతి ఏకయావత్వాద్వ్యతిరేకణమృత్యంతాద్వివదితి, తన్న, ఏకయాపేస్వప్నపుణివిచిత్రవ్యవస్థవైచిత్వోదర్శనేనవ్య
భిచారాదివ్యర్థః, తస్మాత్ ప్రత్యగభిన్నేబ్రహ్మణిసమన్వయస్యావిరోధఇతిసద్ధమ్॥ ఇతిసప్తమాధికరణం॥ ... *

౨౪. ఉపసంహారదర్శనాన్నేతిచేన్నక్షీరవద్ధి॥ అనహయాద్బ్రహ్మణోజగత్సర్వాంబువివసహస్వయోవిషయః॥ సకిం
యకసహాయంతన్నకారణమితిలోకీకన్యాయేనవిరుద్ధ్యతే నచేతసంచేహేపూర్వమాపాధికజీవభేదాద్బ్రహ్మణి జీవదో
షానప్రసక్త్యంతిఇత్యుక్తం, *సంప్రత్యుపాధితోపిభక్తస్యబ్రహ్మణఃప్రేరకాదికంసహకారినాస్తి కుశ్వరనానాత్వా
భావాదితిప్రత్యుగాహానోనపూర్వవత్సూత్రాంశంవ్యావస్థే॥ చేతనమిత్యాదిసాఫలంపూర్వవత్, . కారకాణాము

* సంప్రత్యుపాధితోపిభక్తంబ్రహ్మణఇతి, విభక్తాద్బ్రహ్మణఇతిచ- పా

పసంహరోమేనం॥ ఉక్తస్యాయస్యక్షీరాదౌవ్యభిచారఇతిసిద్ధాంతయతి॥ నైషధితి॥ శుద్ధస్వబ్రహ్మణోఽకారగత్వమి
 మేవవిశిష్టస్వేత్వరస్యతుమాయైవసహాయఇతిభావేనాహ॥ బాహ్యమితి॥ క్షీరస్యాప్యాతంచనాదిసహాయోస్తీత్యసహాయ
 త్వహేతోర్నవ్యభిచారఇత్యాశంక్యసహాయాభావేపియస్యకస్యవిఘ్నరిణామస్యక్షీరేదగ్ధనాద్యవ్యభిచారతాదవస్థ్యః
 త్యాహ॥ నన్విత్యాదినా॥ తద్విసహాయోవ్యర్థస్తత్రాహ॥ త్వాభ్యుత్థితి॥ ననుక్వాభ్యుత్థేక్షీరంవిభజితవాచయశీఘ్రమి
 కిమభాంకల్ప్యతే, స్వతోఽశక్తంక్షీరంసహాయేనశక్తింక్రియితభ్యుత్థింసస్యాస్తత్రాహ॥ యదిచేతి॥ శక్తస్యసహాయస
 పదాకింకార్యమిత్యత్రాహ॥ సాధనేతి॥ సహాయవిశేషాభావేఽభిద్వికారఃక్షీరస్యభవతి, తత్త్రాగ్రంచనప్రత్యేపాష్టా
 భ్యాంతుతస్యాస్తమదభిభావసామధ్యకంవ్యభ్యుత్థిత్యభావః॥ తస్మాత్ శక్తివ్యంజకౌపిసహాయోబ్రహ్మణోవాచ్యస్తత్రా

నైషదోషః॥ యతఃక్షీరవద్గ్రవ్యస్వభావవిశేషాదుపపద్యతే॥ యథాహిలోకేక్షీరంజలంవాస్వయమేవ
 దధిహిమకరకాదిభావేపరిణమతే అనపేక్ష్యబాహ్యంసాధనం తథేవవిభవిష్యతి॥ ననుక్షీరాద్యపిద
 భ్యాదిభావేపరిణమమానమపేక్ష్యత ఏవబాహ్యంసాధనమాస్థ్యుదికం, యద్యుత్థేక్షీరంవిధితి॥ నైష
 దోషః, స్వయమపిహిక్షీరంయాంచయావతీంచపరిణామమాత్రామనుభవత్వేన*త్వాభ్యుత్థేత్వాస్థ్యు
 దినాదభిభావాయ॥ యదిచన్వయందభిభావశీలతానస్యానైషాస్థ్యుదినాపిలగ్నభావమాపద్యేతి॥ స
 హివాయురాకాశోన్మాస్థ్యాదినాబలాన్దభిభావమాపద్యతే, సాధనసామగ్ర్యచ తస్య పూర్ణతా సంపద్య
 తే॥ పరిపూర్ణశక్తికంతుబ్రహ్మనతస్యాస్వేనకేనదిత్యుపాతాసంపాదయితవా॥ శుభిశ్చైత్రభవతి
 “నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతేనతత్సనుశ్చాభ్యుత్థిశ్చదృశ్యతే॥ పరాస్యశక్తిర్వివిచైవశ్రావ్యతేస్యా
 భావఃకీర్ణానబలక్రియాచ”ఇతితస్మాదేకస్యాపిబ్రహ్మణోవివిక్రశక్తియోగాత్క్షీరాదిపద్మవిక్రఃపరి
 ణామఉపపద్యతే॥

... యతి॥ సూ॥ దేవాదిపదపిలోకేఽతి... *

స్యాదేతత్, ఉపపద్యతేక్షీరాదీనామచేతనానామనపేక్ష్యపిబాహ్యంసాధనం దభ్యాదిభావఃకృష్ట
 త్వాత్, చేతనాఃపునఃకులాలాదయఃసాధనసామగ్రినుపేక్ష్యేవతస్మైనైకాగ్రయ ప్రవర్తమా
 నాద్యశ్యంతే, కథంబ్రహ్మచేతనంసదసహాయంప్రవర్తేతేతి, దేవాదిపదపిబ్రాహ్మణః॥యథాలోకదే
 వాఃపితరఋషయశ్చత్యేవమారయోమహాప్రభావాశ్చేతనాఃపిసంతోఽనపేక్ష్యేవకించద్బాహ్యంసా
 ధనమైశ్వర్యపిశేషయోగాదభిభావనమాత్రేనస్వతఏవబహునినానా సంస్థానానిశరీరాణి ప్రాసాదా
 దీనరథాదీనచన్ద్రమాణాఉపలభ్యంతేనంత్రార్థవాదేతహాసపురాణప్రామాణ్యత్॥ ఇంతునాభిశ్చస్వత
 ఎవశంకూర్నస్పృశతి, బలాకాచాంతరేజైవశుక్రిగర్భంధజే, పద్మనీచానపేక్ష్యకించన్ప్రీతానసాధనం
 సూఽన్తరాత్సూఽన్తరంప్రశస్యతే, ఏవంచేతనమపి బ్రహ్మనపేక్ష్యేవ బాహ్యంసాధనం స్వతఏవ
 జగత్ప్రత్యుతి॥ సయదిబ్రాహ్మయాద్యపిదేవాదయోబ్రహ్మణో దృష్టాంతాఉపాత్తానైవాహ్లాంతికే
 నబ్రహ్మణాసమానస్వభావానభవంతి, శరీరమేవహ్యచేతనందేవాదీనాం శరీరాంతరఃకూర్నత్యాద

హ॥ పరిపూర్ణాతి॥ నిరపేక్షమాయాశక్తికమిత్త్యర్థః॥ తాదృశశక్తౌమానమాహ॥ శుభిశ్చేతి॥ ...
 ౨౨౩. నను బ్రహ్మసంకారణం చేతనత్వేనస్వసహాయత్వాత్ మృదాదితీస్యకులాలాదిపదపి నక్షీరాదౌవ్యభిచార ఇతి
 సూత్రవ్యావర్త్యంశంకామాహ॥స్యాదేతదతి॥తస్యాపిహేతోదేవాదౌవ్యభిచారఇత్యాహ॥దేవాదిపదపి॥ లోక్యతే
 జ్ఞాప్యతే॥భోగేననేతలలోకోమంత్రాభవాదాదిశాస్త్రంవృద్ధవ్యవహారశ్చ, అభిభావంసంకల్పః॥ననుదేవామృగ
 నాభాంతదృష్టాంతేషుశరీరేషుచేతనస్యంవాస్తీ బలాకాపద్మనీచేతనయోగభావప్రస్థానకర్తృత్వమేషుశబ్ద శ్చరీరం
 చసహాయోస్తీతి, అతోవిశిష్టఘోతోర్నవ్యభిచారఇతిశంకతే॥ సయదిబ్రాహ్మయాదిత్యాదినావ్యభిచారోఽస్తీతిపరిహర

* త్వాభ్యుత్థిత్యుత్థిపాతే॥వా॥ త్వాభ్యుత్థిత్యుత్థి ననుత్వాభ్యుత్థేక్షీరందభిభావాయైఘ్రియంకార్యతెతిమధ్యంకల్ప్యత్యతి

తి॥ తంప్రతిబ్రూయాదితి॥ అయంహోషఃదృష్టాంతవై షమ్యాఖ్యః॥ అత్రక్షాహేతాదేశసత్వముహంభీషయత్వరూపచిత్తా
 చాత్మ్యావన్నదేహభాగణంగాగ్రహ్యంనతుముఖ్యాత్మత్వం, తవకులాలన్వీష్టాంతేసాధన వైకల్యాపత్తయైః । అసహాయత్వం
 చచేతనస్యస్వాసీరిక్తహతుతూన్యస్యంతదుభయందేవాదిష్వస్తీతివ్యభిచారః, దేహస్యస్వాంతః పాతిత్వేనస్వాతిరిక్త
 త్వాభావాత్ । తథావకులాలవై లక్షణ్యందేవాదీనాంవియదాదికార్యేవ్యాతిరిక్తానపేక్షత్వాత్ ధ్యేవై లక్షణ్యబ్రహ్మ
 ణోదేహస్యావ్యసంపేక్షణాత్ ధిరదేవాదీనాంకార్యారంభేనాస్యైకరూపాసానుగ్రి । శ్రూయై తేహిమహాభారతే శీక్య
 క్షస్యసంకల్పనా తేర్నిద్రాపద్యాః పటవరివరోత్పత్తిః, అతస్సంకలనసహాయస్యాపి బ్రహ్మణఃకారణత్వం॥ ... *

ఇత్యుప్తమాధికరణమ్॥ ...

అటకృన్మిప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా ॥ తీరదృష్టాంతేనబ్రహ్మపరిణామీభ్యమోక్షజ్ఞాపూర్వపక్షేపా
 నేకపాదానం నతుచేతనాత్మా, తంతనాభస్యచ యుక్తితరజంగభక్షణాల్లాహః దినతా మాపద్య
 మానాతంశుద్ధవః॥ బలాకాచ ప్రసయితువశ్యవశాద్దృష్టాంతః॥ పక్షినిచ చేతనప్రయుక్తానీలచిత
 నేనైవశరీరేణసరోస్త్రగాత్ సరోస్త్రముపసర్పతి వల్లీవవృక్షం, నతుస్వయమేవాచితనాసరోస్త్ర
 రోపసర్పణేవ్యాప్రియతే, తస్మానైవతేబ్రహ్మణోదృష్టాంతాభిః, తంప్రతిబ్రూయాన్నాయంహోషః
 కులాలాదివృత్తాంతవై లక్షణ్యనాత్మస్యఃపక్షిణత్వాదితి । యథాహికులాలాదీనాందేవాదీనాంచ సమా
 నేచేతనత్వేనకలాలాదయః కార్యారంభేవాన్యంసాధనమపేక్షం తేనదేవాదయః, తథా బ్రహ్మచేతన
 మపి సవాన్యంసాధనం పేక్షివ్యత ఇత్యేతాంత వయందేవాద్యదాహరణేష వివక్షానః, తస్మాద్య
 తైకస్యసామాన్యోదృష్టాంతథానర్యేపామేవభవితుమహాంతేనాస్యైకాంతభివ్యభిపామి॥ ... *

— ఇతిసూ॥ అట॥ కృన్మిప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా —

చైతనమేకమద్వితీయం బ్రహ్మతీరాదివదైవాదివచ్చానపేక్ష్యబాహ్యంసాధనం స్వయంపరిణమమా
 నంజగణఃకారణమిష్టానం, చాస్తాగ్రహణిశుద్ధమేతు పునరాతీవతకృన్మిప్రసక్తిః, కృత్వైవస్యబ్ర
 హ్మణఃకార్యరూపేపరిణామఃప్రాప్నోతి, నిరవయవత్వాత్ । యదిబ్రహ్మవృత్తివ్యాపితే సావయవ
 మభవిష్యత్ తతోఽస్యైకదేశఃపరిణంస్యత, ఏకదేశశ్చానాస్థాస్యత, నిరవయవంబ్రహ్మత్రుభ్యోఽ
 వగన్యతే “మ-శంఃక్రియంశాంశంశరవన్యంనిరంజనంవివ్యోహ్యమూర్తఃపురుషస్సదాహ్యభ్యం
 గరోహ్యజః” । ఇరుమహాస్థానమనంగమపారంశ్చానఘనపవ సువిషనేతనేత్యాత్మాఽష్టాలమనన్యై
 త్యాద్యాభ్యసర్వఃశేషప్రతిషేధిభ్యః । తతస్యైకదేశపరిణామాసంభవాత్ కృన్మిప్రసక్తానప్రస
 క్తాపత్యాంమూలార్థేభిః ప్రవక్ష్యేత బ్రహ్మవృత్తపతేకానభాగ్యంతావద్యేత, అయిన్మిప్రసక్త్యాత్
 కార్యస్య, తద్వ్యతిరేకస్యచలత్వానోఽభావాత్, అజత్వాది శబ్దవ్యాకోపత్వేనైవతేనోపపరిజహీ
 మయాసావయవమేవబ్రహ్మవ్యవగమ్యేత, తథావియోనిరవయవత్వస్య ప్రతిపాదకాత్మభూ ఉచాహ్య

త్తాశాస్త్రాగ్రహణవివక్షింపరిణామభి నిర్ణయాధావిననాధికరణమితిపూర్వాప్రతిరీతేనోక్షరాధికరణస్యకార్యస్యంసం
 గతమాహ॥ చేతనమితి॥ నిరవయవాన్మిప్రసక్తానోజగత్సర్వకంపదాననన్వయోపపదయః, సకి యన్మిప్రసక్తవయవంశన్నపరి
 ణామితిన్యాయేషుర్భుతే సచేతనందేహాపిర్భుతాభి పూర్వపక్షమంగివ్యాపిష్టే॥ అత్యేవై॥ బ్రహ్మపరిణామితి
 పదతావత్తవ్యంబ్రహ్మవృత్తపతేకానభాగ్యంతావద్యేతస్యస్యబ్రహ్మణఃపరిణామాన్విసాఫ్థితిస్సాదిత్యుక్తంవ్యతిరేకదృ
 ష్టాంతేనవివక్షణీ॥ యదిబ్రహ్మత్యాదివా ॥ పర్యాంస్యతవహతోఽభవిష్యత్, ఏకదేశశ్చానాస్థాస్యతలపరిణతోఽ
 భవిష్యత్ । ఉక్తిశుభిభ్యోహివయః శ్వేనద్ధృతితందోషమాహ ॥ తతశ్చేతి ॥ యదాపరిణామవ్యతిరేకేణమూలబ్రహ్మ
 త్వానాస్తిరదాత్మాబ్రహ్మవృత్తపతేకేఽర్థశూన్యసాన్నిధిత్యామంతరమాహ॥ ద్విష్టవ్యేతి ॥ బ్రహ్మణఃపరిణామాన్వివా

జన్మనాశాంగీకారే, అజోఽమరః ఇతి శ్రుతివిరోధస్తే త్యాహ || అజత్వాదీతి || సావయవత్వపక్షమాశంక్యసూత్రశేషే
ణపరిహరతి || అథేత్యాదినా || ...

౨౭. పరిణామప్రకారం బ్రహ్మబ్రహ్మభేదము క్తం తదస్త్యదిప్తమేవేతి వివర్తవాదేన సిద్ధాంతయతి || శ్రుతితేరితి || స్వపక్షే పూ
ర్వోక్తిదోషద్యయ నాస్తితి సూత్రయోజనయాద్యయతి || తుశబ్దేనేత్యాదినా || యశ్చైత్యత్వేన వ్యాకర్తృత్వేన చేతు
ణీయవ్యాకర్తృత్వప్రసంగాత్ పృథగీశ్వరసత్త్వశ్రుతేర్నకృత్సప్రసక్తిరిత్యాహ || సేయం దేవతేతి || న్యూనాధికభా
వేనాపి పృథక్ సత్త్వం శ్రుతమిత్యాహ || తావాదీతి || ఇతి శ్వాస్త్యవికృతం బ్రహ్మేత్యాహ || అథేతి || సవాపవతీతా
హృదీతి శ్రుతితేరితి వ్యాఖ్యతీతి క్తం బ్రహ్మ || తదేతి సుషుప్తి కాలయావపశేషణాచ్చేద్యస్థః లింగంతరమాహ || తథేంద్రి
యేతి || భూమ్యాదేర్వికారస్యేంద్రియగోచరత్వాత్, నచ తుషాగృహ్యత ఇత్యాది శ్రుత్యా బ్రహ్మణస్తస్మిన్ సత్త్వేన

తాస్తే ప్రకుప్తేయః, సావయవత్వే చానిత్యస్వప్రసంగ ఇతి సర్వధాఽయ్యప్రత్యేన ఘటయతుం శక్యత ఇ
త్యాశీపతి || ————— ౨౮ || సూ || శ్రుతితేస్తు శబ్దమూలత్వాత్ || అని ————— ... *

తుశబ్దేనామైవ పరిహరతి || నభివ్యక్త్యస్మయేకశ్చిదపిదోషోఽస్తి || నతావత్కృత్సప్రసక్తిరస్తి
కుతః, శ్రుతిః || యదైవ హి బ్రహ్మణోజగదుత్పత్తిశ్శూన్యతే, ఏవం వికారవ్యతిరేకణాపి బ్రహ్మణోఽవ
స్థానం శూన్యతే, ప్రకృతివికారయోర్భేదేన వ్యవదేశాత్, సేయం దేవతైతు శాంతాహమిమాన్తి
సోఽదేవతా అనేన జీవేనాత్, నానుప్రవిశ్య నామయాపేవ్యాకరవాణీతి, తావానిత్యసహిమా తతోజ్యా
యాగోశ్చ పూరుషః పాదోఽస్యః శ్వాభూతాని ప్రపాదిస్యావ్యసందివీతేనైవం చాతీయకాత్, త
థాహృదయా యశనత్వవచనాత్, సస్సంపత్తివచనాచ్చ || యదచ కృత్సప్రసక్త్యకార్యభావేనోపయు
క్తంస్యాత్, సతాసోమ్యతదాసంపన్నోభవతీతి సుషుప్తిగతం పశేషణం నుపపన్నంస్యాత్, వికృతేన
బ్రహ్మణానిత్యసంపన్నత్వావికృతస్య చ బ్రహ్మణోఽభావాత్, తథేంద్రియగోచరత్వ ప్రశ్నేధాత్ బ్ర
హ్మణోవికారిస్యజేంద్రియగోచరత్వావత్తే, తస్మాదస్త్యవికృతం బ్రహ్మ || నచ నిరవయవస్య శబ్దవ్యా
కారోఽస్తి, శ్రుతిమూలత్వాదేవ నిరవయవత్వస్యాప్యభ్యుపగమ్యమానత్వాత్ || శబ్దమూలంచ బ్రహ్మ
శబ్దప్రమాణకం నేంద్రియాదిప్రమాణకం నిత్యధాశబ్దమభ్యుపగమ్యం || శబ్దశ్చోభయః పి బ్రహ్మణః ప్రతిపా
దయత్యకృత్సప్రసక్తిం నిరవయవత్వంచ లోకికానామపి మణిమంత్రోషకప్రభృతీనాం దేశకాలనిమిత్తి
వైచిత్ర్యవశాచ్చ క్తయోఽరుద్ధానేక కార్యవిషయాశ్చ శ్యంతే, తానిపితావన్నోపదేశమంతరేణైవ
లేన తరేణావగంతుం శక్యం తే అస్యవస్తునపతావత్వవత్సహాయాపత్వచయావస్మియోజనాశ్చైవ
క్తయత్తే, కిముతాచింత్యప్రభావస్య బ్రహ్మణోరూపవివాశబ్దేన నిరూప్యేతి || నిధామః పాగాణికాః
“అచింత్యాః కలుయేభావానతాన్తరేణయోజయేత్ || ప్రకృతిభ్యః పరంయచ్చగదచింత్యస్యలక్షణం”

మితీతస్మిన్ శబ్దమూలవివాదేంద్రియాధ్యమూఢాత్మ్యానిగమః || ననుశబ్దేనాపి నశక్యతేవిరుద్ధోఽథాః ప్ర

దవాచ్చ ససగోచరత్వశ్రుతితేత్వాక్తికూలస్తం బ్రహ్మేత్యర్థః || కృత్సప్రసక్తిదోషోనాస్తిత్యక్తి ద్వితీయదోషాపి న
స్తిత్యాహ || నచేతి || నను బ్రహ్మకార్యాత్మనాప్యస్తి పృథగస్య స్తిచేత్ సావయవత్వం కుర్వాణం, నిరవయవస్యైకస్యది
ధానత్వాయోగాత్, అతోయద్విధాభూతంతత్సవయవమితి తర్కవిరుద్ధం బ్రహ్మణోనిరవయవస్యమితిఽవర్తమణ
సతశ్శంకాంగూఢాశయవపరిహరతి || శబ్దమూలంచేతి || యదాలోకికానాం ప్రస్థితృదృష్టేనామపితీరిచింత్యా తద
శబ్దేన సమధికమ్యస్య బ్రహ్మణః కిముచక్తవ్యం || అతో బ్రహ్మణోనిరవయవత్వం ద్విధాభావశ్చేత్యుభయం యథాశబ్దన
భ్యుపగంతవ్యం, సతరేణాభాధగ్నియమిత్యర్థః || ప్రకృతిభ్యః ప్రస్థితృదృష్టవస్తుభావేభ్యోయత్పరం విలక్షణం కేవల
పదేశగమ్యంతదచింత్యస్వరూపమిత్తిత్యర్థః || ఆశయానవబోధనశంకతే || ననుశబ్దేనాపీతి || యద్వా బ్రహ్మపరిణ

మిత్యేకదేశినామియంసిద్ధాంతసూత్రవ్యాఖ్యానర్చితా తామాక్షిపత్నిసన్వితాశబ్దస్యయోగ్యతాజ్ఞానసాపేక్షత్వాదన్యథాః । ననుబ్రహ్మసావయవంనిరవయవంవేదికల్పాశ్రయణేనసర్వశ్రుతిసమాధానంస్వాదిత్యతాతా ॥ క్రియేతి॥ నిరవయవత్వేబ్రహ్మణః ప్రకృతిత్వశ్రుతివిరోధః సావయవత్వేపి నిరవయవత్వశబ్దవిరోధః వికల్పశ్చవస్తుస్యయుక్తః, అథః ప్రకారాంతరానుపలంభాచ్చశ్రుతినాంపాగ్రిమాణ్యందుఘటమితిపాస్తే స్వాశయముద్ఘటయతి॥ నైషదోషశ్చ ॥ నిరవయవస్యవస్తునఃకూటస్థస్వాస్యవిద్యాకల్పితనామరూపవికారాంగీకారాత్ దుష్టుటత్వదోషోనాస్తేవాస్తవకాలస్థస్యకల్పితవికారప్రకృతిత్వేనావిరోధాదిత్యేథః । రూపభేదాంగీకారేసావయవత్వంస్వాదిత్యాశంక్యాక్తంవివృణోతి॥ నహిత్యాదినా॥ కృష్ణప్రసక్తింనిరస్యదోషాంతరంగిరస్యతి॥ వాచారంభణేతి॥ ననుశ్రుతిప్రతిపాద్యస్యపరిణా

త్యాయయితం, నిరవయవంచబ్రహ్మపరిణమతేనచకృత్సముతి । యదినిరవయవంబ్రహ్మస్వాస్తే వపరిణమేతకృత్సముమేవవ్యాప్తిణమేత । అభిసేనదిదూగ్రేణపరిణమేత కేనదిదూగ్రేణపరిణమేతి రూపభేదకల్పనాత్ సావయవమేవప్రసజ్యేత । క్రియావిషయేహి, అతిరాత్రేషాదశీనంకృష్ణాత నాతిరాత్రేషాదశీనంకృష్ణాత త్యేవంజాతీయకాయాంవిరోధవేతతావపివికల్పాశ్రయణంవిరోధపరిహారకారణం భవతిపురుషసంక్రత్వాదనుస్థానస్యభిహతువికల్పాశ్రయణేనాపినవిరోధపరిహారస్సంభవతిఅపురుషతంత్రీత్వాన్వస్తునః, తస్మాద్దుఘటమేతదితి॥ నైషదోషః, అవిద్యాకల్పితరూపభేదాభ్యుపగమాత్ । నిష్కావిద్యాకల్పితేనరూపభేదేనసావయవంవస్తుసంపద్యతే॥ నహి తిమిరోపహతనయనేనానేకభూతంప్రమాద్యశ్యమానోనేకవిభవతి॥ అవిద్యాకల్పితేనచనామరూపలక్షణేనరూపభేదేనవ్యాకృతావ్యాకృతాశ్చకేనతత్త్వాస్యస్వాభ్యామనిర్వచనీయేనబ్రహ్మపరిణామాదిసర్వవ్యవహారాన్వదత్వంప్రతిపద్యతే, పారమాధికకేనచరూపేణసర్వవ్యవహారాతీతమపరిణతమవశ్యతే॥ వాచారంభణమాశ్రీత్వాచ్చావిద్యాకల్పితస్యనామరూపభేదస్యనిరవయవత్వంబ్రహ్మణఃకుప్యతి । నచేయంపరిణామశ్రుతిపరిణామప్రతిపాదనాథాః, తత్ప్రతిపత్తేఫలానవగమాత్ । సర్వవ్యవహారహీనబ్రహ్మశ్చభావప్రతిపాదనాథాత్వేషాతత్ప్రతిపత్తేఫలానవగమాత్, సమీక్షనేననేత్యాద్యైత్యుపకరమ్యాహ, అభయంవైజనకపాస్తేహి'తి, తస్మాదస్తస్యతేనకశ్చిదపిదోషప్రసంగోఽస్తి॥ ... *

— ❀ సూ॥ ౨౮॥ ఆత్మనిచైవంచితాశ్రీశ్చహి॥ ❀ —

అపిచనైవారోవిచిగివ్యం కథమేకస్త్విహ్నిహ్నిస్వరూపానుపమదేనైవానేకాకారాశ్చష్టిస్సాస్యదితి, యథః ఆత్మస్యప్యేక్ష్యేస్వస్వదృశీ స్వరూపానుపమదైవైవానేకాకారాశ్చష్టిఃపర్యతే, సతగ్రహణరథయోగానపంథానోభవంత్యథరథాఃరథయోగాఃపథస్సజతేఇత్యాదినా । అోకేపిదేవాదిషుమాయావ్యాఘోషుచస్వరూపానుపమదైవైవచితాశ్రీహస్త్యశ్వాదిశ్చష్టియోద్యత్యంతే, తతైకస్త్విహ్నిహ్నిహ్నిస్వరూపానుపమదైవైవానేకాకారాశ్చష్టిర్భవిష్యతి॥ ... *

— ❀ సూ॥ ౨౯॥ స్వపక్షదోషాచ్చ॥ ❀ —

పరేనామప్యేకసమానస్వపక్షదోషః, ప్రధానవాచినోపిహినిరవయవమపరిచ్ఛిన్నంశబ్దాదహీనం

నుస్యకథంమిథ్యాత్వంతతాగ్రహ ॥ నచేయమితి॥ నిష్ప్రపంచబ్రహ్మశేషత్వేనస్పష్టిరనాద్యతేనప్రతిపాద్యత ఇత్యసక్యచ్ఛబ్దాదావేదితం, అతోవివర్తవాదే సకశ్చిద్గోషఇత్యుపసంహరితి॥ తస్మాదితి॥ ... *

౩౦. పూర్వార్వావస్థానాశేనావిస్థాంతరంపరిణామః, యథాదుష్టస్యదిగ్భావః । పూర్వరూపానుపమదైవావస్థాంతరంవివర్తః, యథాశుక్తేరజతభావః॥ తత్రబ్రహ్మనోవివర్తాపాదానత్వంస్వప్నసాక్షిదృష్టాంతేనప్రథయోమాయావాదంస్ఫుటయతిసాగ్రికారః॥ ఆత్మనిచైతి॥ రథయోగాలభ్యాః॥ ... *

౩౧. కించకృత్సప్రసక్త్యాదీనాంసాంఖ్యాదిపక్షేపిదోషత్వాన్నాస్మాత్ప్రత్యుద్భవనీయత్వం, యశ్చోభయోస్తు

మోదోషశ్చ తిన్యా యాదిత్యాహమాశ్రికారః॥ స్వపత్యైతి॥ ప్రధానస్యఃరవయవత్వేకృత్సప్తసక్తిఃసావయవత్వేచ
నిరవయవత్వాభ్యుపగమవిరోధత్యత్యక్తిశంకతే॥ నన్వితే॥ కింసామ్యావస్థాగుణానాంవికారస్సముదాయోవా, ఆద్యేత
స్యావమూలప్రకృత్యం వికారత్వాత్, ద్వితీయేప్రపంచాభావః, సముదాయస్యావస్తుత్వేనమూలాభావాత్ । ఆ
భిరవయవాగుణాః పరివిధపరిణానాంప్రకృతిరీతిచేత్, తస్మాదేకృత్సప్తసక్తేముఖ్యలోచ్యేదోమత్సావయవత్వభిప్రే
త్యపరిహరతి॥ నైకమత్యాదినా॥ ఇతియతః అగస్త్యువానత్వాన్నియంప్యనుయోజ్యాఇన్వయః॥ ప్రత్యేకంసత్త్వా
దికమితరగుణద్వయసదివనిరవయవంయద్యుపాదానం తేహాకృత్సప్తసాదానస్యకార్యకూపత్వప్రసక్తే మూ
లోచ్యేదవత్వత్వైనిరవయవత్వసాధకతరగ్త్యాభానత్వాన్మణానాంసావయవత్వమేవపరిణామత్వేనన్యదాదివత్ । ఆ
తోనకృత్సప్తసక్తిరేకదేశపరిణామసంభవాదితిశంకతే॥ గర్భేతి॥ ఏనిద్దోవాభావేదోవాంగరంస్యాదితి పరిహరతి॥ ఏ
వమవీతి॥ ననుగుణానామవయవాస్త్రువదారంభకానభవంతికింతుకార్యవైదిత్యానిమితాస్తస్యతాత్పర్యైతియత్తత్వా

ప్రధానంసావయవస్యపరిచ్ఛిన్నస్యకర్తాదిమతః కార్యస్యకారణమితిస్వపక్షస్తత్ప్రాప్తికృత్సప్తసక్తి
నిరవయవత్వాత్ప్రధానస్యప్రాప్తినిరవయవత్వాభ్యుపగమకౌపివా॥ ననువైవత్వైనిరవయవంప్ర
ధానమభ్యుపగమ్యతే, సత్త్వరజస్తమాంసహియోగుణాః, లేహంసామ్యావస్థాప్రధానంనైరేవచావ
యవైస్తత్సావయవమితి, నైవంజాతీయకేనసావయవత్వైనప్రకృతోదోషః పరిహర్తుంపాశ్యతే, య
తఃసత్త్వరజస్తమసామప్యేకైకస్య సమానంనిరవయవత్వమేకైకమేవచేతరద్వయానుగృహీతంసజా
తీయస్యప్రపంచస్యోపాదానమితసమానత్వాత్ స్వపక్షదోషప్రసంగస్య । తరాప్రతిష్ఠానాత్సావ
యవత్వమేవేచేత్, ఏవమస్య నిత్యత్వాదిదోషప్రసంగః । అథ శక్తయవవకార్యవైదిత్యపూరి
తాలవయవాఇత్యభిప్రాయః, తాత్పర్యబ్రహ్మవాదనోప్యవిస్తాః, తథాఽనువాది నోప్యనురంజంతరేణ
సంయుక్త్యనానోనిరవయవత్వాన్వదికాత్స్వేనసంయుక్త్యేగతనఃప్రతిమానువపత్తైరునుమాత్రిగ్నప్ర
సంగః అతైకదేశేనసంయుక్త్యేగతథాపిరవయవత్వాభ్యుపగమకౌప ఇతిస్వపత్యైపిసమానవదోషః
సమానత్వాచ్చనాన్యతరప్రస్తేనవత్వేఉపత్తేస్తవ్యోభవతి॥ పరిహరణస్త్రబ్రహ్మవాదినాస్వపత్యైదోషః

—అథ సూ॥ ౩౦॥ సర్వోపేతాచర్హన్ననాత్॥—

ఏకస్యాపిబ్రహ్మణోవిచిత్రశక్తియోగాదుపపద్యతే విచిత్రోవికారప్రపంచ ఇత్యుక్తం, తత్పునః
కథనువగమ్యతే విచిత్రశక్తియుక్తంపరంబ్రహ్మేతి, నిదుశ్యతే, సర్వోపేతాచర్హన్ననాత్ । సర్వశ
క్తియుక్తాచపరాజేవతేత్యవగంభవ్యం, మనః, తద్దర్శనాత్ । తథాహిచర్హయంతిశ్రుతిః సర్వశక్తియో
గంపరంబ్రాదేవతాయాః సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగంభస్సర్వరసస్సర్వమిదమభ్యాత్మోఽవకన్యనాద

శంకయాయశక్తిభిర్బ్రహ్మణోపసావయవత్వంనుభవిత్యాహ॥ అథేత్యాదినా॥ అయవాదేపిదోషసావయవమాహ॥ తథేతి
సాంఖ్యవద్దోషస్సమానశ్చింతంభః॥ నిరవయవయోఃపరిమాణోవస్త్వయోగోవ్యాప్యవృత్తిగవ్యాప్యవృత్తిత్వాత్ఆద్యే
త్యాకార్యస్యద్వ్యుక్తిః క్లుప్తకపరమాణుమాత్రిత్వాత్తైః ప్రతిమోఽధికపరిమాణస్యానుపపత్తేః, సవ్యానోరన్యంతరేణ
వ్యానిపార్శ్వతశ్చవ్యాత్మతతోఽధికద్రవ్యంసంభవతి । ద్వితీయేపరమాణ్వస్యానువత్వాపత్తిరిన్వితః॥ ననుత్వ
చోరశ్చత్వైత్వనపిచోరశ్చివద్దోషసామ్యోఽనియుక్త్యైవశాః॥ పరిహరణస్త్యైతి॥ ఉక్తింహిమాయావాదేస్వప్న
వస్త్వసానుంజస్యం, అణోనరవయవేబ్రహ్మణసనుస్వయస్యావిరోధఇతిస్థం॥ ఇతిసవమాధికరణం... ..
... సర్వోపేతాచర్హన్ననాత్॥ మాయాశక్తిహణోబ్రహ్మణోజగన్మగంపదః సమస్తయస్యా శరీరస్యసమాదా
యోయేనహి॥ ౨ స్తినవేతసంజేహాన్యామస్యానాథాసత్వాదస్తేతిపూర్వపత్యైపూర్వోక్తశక్తిమత్త్వసమర్థనా
కమయత్వంసంగతంపదాసద్ధాంతమాత్రిన్యచప్రేరకస్యేత్యాదినా॥ పూర్వోక్తరపక్షయోర్నిరోధావిరోధాభా

మిథ్యక్తమేవాపాదసమాపైరవగంతవ్యం లభ్యాస్తే అభివ్యాప్త్యాః అవాకీర్ణాగ్నిదియశూన్యః అనాదరోనిమామః ॥
౩౧, పూర్వపక్షన్యాయమనూద్యమామయతి ॥ వికరణత్వాదితి దేవాదయోహితేనాసర్వశక్తియేవకర్తృ
త్వందృష్టంతథావేసుమప్తాతన్నవృష్టం, అతోబ్రహ్మణశ్చక్త్యేవ్యదేహత్వాన్నకర్తృత్వం నావ్యదేహస్యశక్తిస్సంభవ
తీతశంకార్థః వికరణస్యజీవస్యకర్తృత్వాసంభవమేత్యర్థస్యసంభవతీతిదేవాదివదపిలోకఇత్యతోక్తం, సశరీరస్యకర్మిత
స్యమాయాశ్రయత్వాయోగాల్ నిర్విశేషదిన్నాత్వప్రవమాయాభిహానత్వంయుక్తమితిసమాధానార్థః ॥ అథి ౧౦ ॥

౩౨ నప్రయోజనవత్త్వేత్ ॥ పరిత్వచ్ఛాద్భ్రష్టాణోజగత్సర్వంవదకాసమస్యయోవిషయః, సకమభ్యాంతశ్చైత
నోస్సనిష్ఫలంవస్తునీరచయతీతిన్యాయేనవిరుధ్యతేనవేతిసందేహా పూర్వమదేహస్యాపిశుక్తిప్రాబల్యాత్ శక్తః
రః సగ్యకామాస్సత్యసంకల్పాయస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదేతస్యవాలక్షరస్యప్రశాసనేగాగ్ని సూర్యాచంద్ర
మసోవిద్యతోతిస్థగిత్యేవంజాతీయకా ॥ *

— ❀ — సూ॥ ౩౦ ॥ వికరణత్వాన్నేతిచేత్తమక్తం ॥ — ❀ —

స్యాదేతత్, వికరణాంవరాందేవతాంశాస్త్రీశాస్త్రం, అచక్షుషకమశ్రోత్రమవాగకుసంత్యై
వంజాతీయకం, కథంసాసర్వశక్తియుక్తాపిసతీకార్యాయప్రభవేత్ దేవాదయోహితేనాసర్వశక్తి
యుక్తాఅపిసంతఃఅధ్యాత్మికరణసంపన్నాపవతస్తైతస్తైకార్యాయప్రభవంతోఽజ్ఞాయంతే, కథంచనే
తినేతీతిప్రతిషిద్ధసర్వవిశేషాయాదేవతాయాఃసర్వశక్తియోగస్సంభవేదితీచేత్ యదత్రవక్తవ్యంత
త్పరస్తాదేవోక్తం । శుక్తివగాహ్యమేవేదమతిగంభీరంపరంబ్రహ్మసతరావగాహ్యం, సచేయైక
స్యసామర్థ్యందృష్టంతథాన్యస్యాపిసామర్థ్యభవితవ్యమితినియమోస్తీతి ప్రతిషిద్ధసర్వవిశేషస్యాపి
బ్రహ్మణస్సర్వశక్తియోగస్సంభవతీత్యేతదవ్యవధ్యాకర్మితదూషణేదోవన్యాసేనోక్తమేవ । తథావశా
స్త్రం, అపాహిసాదోజవనోగ్రహీతావశ్యత్యచక్షుస్సృశ్మణోత్పకర్ణిత్యకరణస్యాపిబ్రహ్మణస్సర్వసా
మర్థ్యయోగందర్శయతి ॥

— ❀ — సూ॥ ౩౧ ॥ నప్రయోజనవత్త్వేత్ ॥ — ❀ —

అన్యథాపునశ్చేతనకర్తృకత్వంగతలక్షిపతి, సఖలుచేతనఃపరమాత్మైదంజగద్భింబం విరచయతుమ
మాణః కుతః, ప్రయోజనవత్త్వేత్ ప్రవృత్తీనాం । చేతనోహిలోకేబుద్ధిపూర్వకారీపురుషఃప్రవర్తమా
నోనగుండోవక్రమామపితావన్నృప్తిమాన్యవ్రయోజనానువయోగినీ మారభమాణోద్భవఃకిముతగు
రుతరసంరంధాం । భవతివలోకప్రసిద్ధ్యనువాదిశుక్తిః నవాలరేసర్వస్యకామాయసర్వంప్రియం
భవతి అన్యనస్తుకామాయసర్వంప్రియంభవతీతి । గురుతరసంరంధాచేయంప్రవృత్తిః యదుచ్ఛావచ
ప్రవంవంజగద్భింబంవిరచయితవ్యంయదీయమపిప్రవృత్తిశ్చేతనస్యపరమాత్మనఃఅన్యప్రయోజనోపయో
గినీపరికల్పేతనిత్యపరిత్యజ్జత్వంపరమాత్మనఃశ్రూయమాణంబాధ్యేత, ప్రయోజనాభావేవాప్రవృత్త్య
భావోపిస్యాత్ । అథ చేతనోపిసర్వ ఉన్నతోబుద్ధ్యవరాధానంతరేణైవాత్మప్రయోజనంప్రవర్తమా
నోద్భవఃతథాపరమాత్మాపిప్రవర్తయ్యత్యితిచ్యేత, తథాసతి సర్వజ్ఞత్వంపరమాత్మన శ్శూన్యమా
ణంబాధ్యేత, తస్మాదగ్నిష్టాచేతనాస్సప్తిరితి ॥ *

తోవైత్త్యైకకర్తృత్వముక్తంతథాక్షేపసంగత్యాపూర్వపక్షసూత్రంవ్యావృష్టే అన్యథేత్యాదితా ॥ ఈశ్వరస్యఫలాభావే
పివరప్రయోజనాయస్సజ్జేప్రవృత్తిరప్తిత్యాశంక్యశుక్తిమాహభవతిచేతి ॥ యాపేక్షావన్నృప్తిః సాస్యఫలాభే
లోకప్రసిద్ధిః । నచదయాశుప్రవృత్తివ్యభిచారస్తస్యాపిపరుషఃఖాసహనప్రయుక్తస్యచీత్రవ్యాకులతానివృత్తిర్థత్వా
దితిభావః । కించగురుతరాయానస్యఫలంవాచ్యమిత్యాహ ॥ గురుతరేతి తస్యస్త్రీశ్వరస్యాపిప్రవృత్తిస్సన్వభేత్యతల
హయదీయమపీతి ॥ స్వాధ్యత్వాభావేప్రవృత్తిభావఃపూర్వోక్తస్సాన్వదిత్యర్థః । ఈశ్వరఃపేక్షావాన్మభవతీత్యాశం
క్యశుక్తివిరోధమాహ ॥ అథేత్యాదితా ॥ బుద్ధిరవరాధావివేకాభావః ॥ *

33. ఉక్తస్యాన్యస్యరాగాదిలీలాన్యాంవ్యభిచారభిసంధాంతమాత్రంవ్యావప్తేతుశబ్దేనేతివ్యతిరీక్తంలీలా
 తిరీక్తం, కీర్తనాపాదవిహారాయేషురన్యదేశేషులేష్యత్యర్థః | కదాచిద్రాజాదీనాంలీలాయాఅపికించిత్ఫలంసుఖోల్లా
 సాదికంసంభావ్యేతతథాపిసాహచర్యేషామప్రీత్యావత్ప్రీతిస్తేనతుస్యస్యతతోద్దేశ్యంఫలంకించిదస్తీతివ్యభిచారఫ
 లాంతరమాహ|| యథాచేతి|| ప్రాణస్యస్వభావశ్చలత్వంప్రారంభంవోచ్ఛ్వాసాదిహేతుః, ఈశ్వరస్యస్వభావఃకాలక
 మ్-సహితమాయానస్వీకృతస్యగర్భచనాయాఃకేవలలీలాత్వంకిమిత్తువ్యతేఫలమేవకించిత్కావ్యతాంతతాహ||
 సహీతి||అవాప్తకామస్యవ్యాపారాదిత్యర్థః | నస్వీకృతస్తూష్టింకిమిత్తనస్తితి కిమితిస్వస్వాఫలాంపరేహంమఃభావహం
 సృష్టింకరోతితతాహ||నవస్వభావభితి||కాలధర్మాదిసామాన్య్యాంసత్త్వాంసృష్టేరపరిహార్యత్వాదిత్యర్థః|యదుక్తంగు
 రుతరాయాసత్త్వాత్ఫలంవాచ్యమితితత్రహేన్యసిద్ధిమాహ|| యద్యపీత్యాచిన్నా|| అల్పప్రవృత్తైరపిఫలంవాచ్యంలోక
 తథాదర్శనాదిత్యాదితరస్వాత్కమబాధమాహ|| యదినామేతి || సృష్టిశ్రుతేరప్రవృత్తిర్వాప్తి, సర్వజ్ఞశ్రుతేర్వప్తి

—శ్లో సూ|| 33|| లోకవస్తులీలాకైవల్యం||

తుశబ్దేనాయేవంపరిహరతి | యథాలోకేకస్యచిదాప్తేషుస్యరాజ్ఞోరాజమాన్యస్యవాన్యతిరీక్తం
 కించిత్ ప్రయోజనమునభిసంధాయకేవలంలీలాపాఃప్రవృత్తయఃకీర్తనాపాదేషుభవంతి, యథాచో
 చ్ఛ్వాసప్రశ్వాసాదయోఽనభిసంధాయబాహ్యంకించిత్ ప్రయోజనాంతరంస్వభావాదేవభవంతి, ఏ
 నమీశ్వరస్వావ్యసవేత్వంకించిప్రయోజనాంతరంస్వభావాదేవకేవలంలీలాపాఃప్రవృత్తిభివ్యుత్థి |
 నగీశ్వరస్యప్రయోజనాంతరంనికావ్యమాణం న్యాయతఃశ్రుతోవాసంభవతి, నవస్వభావంపర్యమ
 యోక్తుంశక్యతే | యద్యవ్యస్తాకమియంజగద్భూరివిరచనాగురుతరసంరంభేవాభాతి తథాపిపరమేశ్వ
 రస్యలీలైవకేవలేయమపరిమితశక్తిత్వాత్ | యదినామలోకేలీలాస్యపికించిత్సృష్ట్యంతప్రయోజనము
 త్ప్రేక్ష్యేతతథాపినైవాత్రకించిత్ ప్రయోజనముప్రేక్షితంశక్యతే, అప్తకామశ్రుతేఃనాన్యప్రవృత్తి
 రుత్పత్తివృత్తిర్వాసృష్టిశ్రుతేసర్వజ్ఞశ్రుతేశ్చ | నచేయంపరమార్థవిషయాసృష్టిశ్రుతిః,అపిచ్యాకవి
 తనామయావవ్యవహారగోచరత్వాత్ బ్రహ్మస్తభావప్రతిపాదనపరత్వాచ్చేత్యేతదపినైవప్రస్తావ్యం|

—శ్లో సూ|| 3౪|| వైషమ్యనైఘ్నిత్యేనసాపేక్షత్వాత్తథాపిదర్శయ||

సృష్ట్యజగజ్జన్మాదిహేతుత్వమీశ్వరస్వావ్యవ్యతే ఘోరాననన్యాయేనప్రతిజ్ఞాతస్వాధ్యస్యకర
 ణాయానేశ్వరోజగతఃకారణముపపద్యతే, కుతః, వైషమ్యనైఘ్నిత్యప్రసంగాత్ | కాంక్షావ్యంతరసుఖ
 భావఃకరోతదేవాదీనాం, కాంక్షాదత్యంతమఃఖభాజురరోహివశ్యదీనాం, కాంక్షిన్యకమభాజోమనుష్యాదీనా
 త్యేవంవిషమాంసృష్టింనిర్మిమాణస్తేశ్వరస్యపుష్కలసేవరాగద్వేషోపపత్త్యైశుశ్రుత్వవధారితస్వ
 చ్ఛత్వాదిశ్వరస్వభావవిలోపప్రసజ్యేత | తథాకలజైరివిజగుప్తేంస్థిభిర్వామకమూరన్యంమఃఖ
 యోగవిధానాల్ సర్వప్రజోపసంహరణాచ్చప్రసజ్యేత,తస్మాద్వైషమ్యనైఘ్నిత్యప్రసంగాన్నేశ్వరః

తానాస్తీతవిభాగఃస్వప్నసృష్టివదస్యాస్యప్రజ్ఞేమాణాయామాత్రత్వాన్నఫలాపేక్షాత్యాహ|| నచేయమితి|| నదనిష్ఠం
 సృష్టిప్రతీతనామానర్థత్వంఫలప్రహ్లాదేశేషత్వేనాథవత్త్వాదిత్వంక్షంభిస్తేప్రవృత్తినిష్ఠః|| ఇత్యేకాదిశాంకరణం|| *

౩౪. వైషమ్యనైఘ్నిత్యేననిర్దోషాద్భ్రమణోజగన్సర్వంబ్రహ్మసంసర్వయోవిషయః,నకిలయోవిషయఃకారీనిదోష
 వా | న్యాయేవిషయధ్యేనవేతిసందేహపూర్వక్రీలయాయత్నోప్రవృత్తయంతిదేవకమాదిసాపేక్షాన్యాయత్తమ
 నీశ్వరత్వావలైః, నిరపేక్షత్వేరాగాదిదోషావలైరిత్యాదౌపసంగత్యాపూర్వఃకుయః|| ఘనశ్చేత్యాచిన్నా|| బ్రహ్మైవజ
 గతాగరణమితజన్మాదిసూత్రేప్రతిజ్ఞాతోఽర్థః | పుష్కలసఃపాదురః | నిరవిద్యంనిరంజనమితిశ్రుతిః| నమద్వేష్యైఃస్తీనప్రీ
 యభితిస్త్రుతిః, స్వచ్ఛత్వాదిత్యావదేవకూటస్థత్వప్రమాణ, స్వచ్ఛత్వాదిత్వాపాదీశ్వరస్వభావశ్చేతిపరమాః, నిమ
 త్తమసాపేక్ష్యవిషయకారిత్యేవైషమ్యాబిదోషస్యాన్మత్వసాపేక్షత్వమీశ్వరస్వాస్తీతిసంధాంతయతి||ఏవంప్రాప్తభిత్వాది

నానవసాపేక్ష త్యేనశ్వరస్యం, సేవాపేక్ష్యఫలదాతరిరాజ్ఞీశ్వరత్వానప్రామాత్. ననుభవభర్తృభ్యామేవపి
 చిత్రాస్మష్టిరప్తకమీశ్వరేశేత్యతపా॥ ఈశ్వరస్తుపజన్యవధితి॥ సాధారణహేతుసహితస్యైవాసాధారణహేతోఃకా
 ర్యకారిత్యానైశ్వరవైయధ్యయి, అన్యభావజన్యవైయధ్యయప్రసంగాదితిభావః । యంజనమున్నిసమతేజస్వ్యం సేవమి
 చ్చుతితంసాధుకారయతి, ఏషఈశ్వరశ్రేష్ఠస్యయః । నవకంబిజనంసాధుకందిదసాధుకమకారయతోవైషమ్యంతదవస్థ
 మతివాచ్యం, అనాదితావాన్జనసాధుసాధువాసనయా స్వభావేన జనస్య తత్తతరమనుశ్రీప్రత్యక్షీశ్వరస్యసా
 ధారణహేతుత్వాత్, అతోఽనవద్యఈశ్వరశ్రేష్ఠిభావః॥ *

౩౫. ప్రథమసర్గస్యవైషమ్యహేతుకమాభావాదేకరూపత్వంసాన్యతథాతదుత్తరకల్పనామపీత్యాశ్చివ్యసమాధత్తే.

కారణమిత్యేవంపాగ్రీతే బ్రూమః । వైషమ్యవైష్ణవశ్చేశ్వరస్యప్రసజ్యేతే, కస్తాత్, సాపేక్షత్వా
 త్ యదిహేతుఃపేక్షఃకేవలఈశ్వరోవిషమాంస్సృష్టింసృష్టిమితేస్తాతామేతాదోహవైషమ్యంవైష్ణవశ్చ
 చ, నతునిరపేక్షస్యమాన్యత్వమస్తే, సాపేక్షాహేత్వరోవిషమాంస్సృష్టింసృష్టిమితే । కిమపేక్షనిశ్చయే
 తే భర్తృభూతావపేక్షనిశ్చయేదామః । అతఃస్వజన్యమానపాగ్రీతభర్తృపేక్షావిషమాంస్సృష్టిరిహ
 యమీశ్వరస్యాపరాధః । ఈశ్వరస్తుపజన్యవద్ద్రష్టవ్యః । యథాహివజన్యోప్రీతీయవాదిస్తృష్టేసాధారణం
 కారణంభవతి, ప్రీతీయవాదివైషమ్యేతునిశ్చిత్తజగతాస్యైవాసాధారణాసాహధ్యానికారణాభవం
 తి, ఏవమీశ్వరోదేవమనుష్యాదిస్తృష్టేసాధారణంకారణంభవతి, దేవమనుష్యాదివైషమ్యేతు తద్దక్షిణం
 తాస్యైవాసాధారణానికమాణికారణాభవంతి, ఏవమీశ్వరస్సాపేక్షత్వాన్న వైషమ్యవైష్ణవశ్చ
 భ్యాంకూల్యతి, కథంపునరవగమ్యతేసాపేక్ష ఈశ్వరోదేవవద్యమోత్తమంసంసారంనిమిషీతశ్చితి ।
 తథాహిదర్శయతిశ్రుతిః, ఏషహ్యేవసాధుకర్తృకారయతితంయమేభ్యోలోకేభ్యఉన్నితమతేవపిఉపివా
 సాధుకర్తృకారయతితంయమహోససితశ్చితి । పుణ్యోవై పుణ్యేనకర్తృణాభవతిపాపఃపాపేనేతిచ । స్త్రి
 రిరపిపాగ్రీతకర్తృవిశేషపేక్షమేవేశ్వరస్యానుగ్రహీత్యత్వంగ్రహీత్యత్వంచదర్శయతి, యేయథామాం
 ప్రవద్యంతేతాంస్తతైవభజామ్యహమిత్యేవంజాతీయకా॥ *

— శ్లో సూ. ౩౫॥ నకమావిభాగాదితీన్నానాదిత్వాత్ ॥ —

సదేవసోమ్యేదమగ్రాపిదేకమేవాద్వితీయమితిపాగ్రీతస్మష్టిరవిభాగావధారణాన్నాస్తికమయ
 దపేక్షావిషమాంస్సృష్టిస్సాన్యత్ సృష్ట్యుత్తరకాలంహితరీరాదివిభాగాపేక్షంకర్తృకమాపేక్షశ్చరీరా
 దివిభాగశ్చితేతేతరాశ్రయ్యత్వంప్రసజ్యేత । అతోవిభాగాదాద్వైకమాపేక్ష ఈశ్వరఃప్రవర్తతాం
 నాన, పాగ్రీతవిభాగాత్స్వవిక్రీణిమిత్తస్యకర్తృణోఽభావాద్వివైవాద్యాశ్చష్టిఃపాహ్నితీతచేత్.
 వైషమ్యేషః, అనాదిత్వాత్సంసారస్యభవేదేషదోహయిద్యాదిమానయంసంసారస్సాన్యత్, అనాదోహ
 సంసారేమీజాంకురవద్దేతుహేతుమద్యావేనకర్తృణస్సర్వవైషమ్యస్యచప్రవృత్తమిదుస్యతే । కథంపున
 రేతదవగమ్యతేఅనాదితేషసంసారశ్చితి, అతఉత్తరంచతః॥ *

— శ్లో సూ. ౩౬॥ ఉపవన్యతేచాభ్యుపలభ్యతేద ॥ —

ఉపవన్యతేదసంసారస్యానాదిత్వం, అమిత్యేహిసంసారస్యచక్రమన్యతేన్నైవామపిపున
 స్సంసారోన్మాథిప్రసంగోఽకృతాధ్యాగమకృతిచప్రణాశప్రసంగశ్చ । సుఖదుఃఖాదీవైషమ్యస్యస్మి
 మిద్దత్వాత్ । నచేశ్వరోవైషమ్యహేతురిత్యుక్తిః । నచాపిద్యావేలవైషమ్యకారణంఏకరూపత్వా

మాత్రకారణం । నకమేతి॥ ప్రథమస్మష్టిఃపశ్యద్వాపిక్తవైషమ్యకృతంవైషమ్యమిత్యాశంక్యాహ్యోన్మాదశ్చియమాహ॥
 స్మష్ట్యుత్తరేతి॥ ఆద్యాశ్చష్టిరీత్యుపలక్షణం, అదావేకరూపత్యేమధ్యేషమకర్తృస్మష్టేహేత్వంస్మష్టిగామపి
 తుల్యత్వస్యదుగ్ధ్యాగత్వాదిప్రజ్ఞస్యంపరిహరిస్తుమః॥ ప్రథమసర్గశ్చిత్తాన్తీర్థప్రమాణంపుష్పతికభంపునరని

౩౬. ఉపవన్యతేసహితశ్చిత్వాచకంప్రమాణమితిమాత్రీవ్యాఖ్యయాదర్శయతి॥ ఉపవన్యతేతి॥ హ్యేతుంవివేచన
 గాంకీకారేజ్ఞానకర్తృకాండవైయధ్యయంసాధితిర్ధ్యః । ననుసుఖాదివైషమ్యేఈశ్వరోఽపిద్యావాహేతురన్తీర్థవ్యాశంక్య
 కమేణమామయతి॥ నచేశ్వరశ్రేష్ఠత్వాదిచ॥ కస్తహిహేతుప్రత్యూహారాగాదితి॥ రాగద్వేషమోహః దైవాదేహంవా

నాభిరాక్షిప్తానకమాణిభరత్సభ్యవ్యామిశ్రిత్యాపాణి, తదపేక్షాత్పరిచయ సుఖాదిసర్గవై చిత్త్యహితుః, తస్మాదవి
 ద్యాసహకారీత్వేనైకకర్తృణామనాదిప్రవాగ్మూలజ్ఞేకర్తవ్యఇతిభావః। కించస్యప్రేసాదిత్వేప్రథమశరీరస్యోత్పత్తి
 ర్నసంభవతిహేత్వభావాత్, నచకర్తృహేతుశరీరాత్ప్రాక్రమాణసంభవాత్, తస్మాత్కర్తృశరీరయోరన్యోన్య
 త్రియపరిహారాయసత్వైవేవదిభిస్సంసారస్యానాదిత్వమంకార్యమిత్యాహ॥ నచేతి॥ సర్వప్రముఖసృష్ట్యాదాప్రా
 గధారితప్రాణాపిప్రత్యగాత్మాభావిధారణమితి నజీవశబ్దేనోచ్యతామిత్యత్రాహ॥ నచధారయిష్యతీతి॥ గృహస్థ
 స్సృష్టిశీలభార్యాముపేయాదిత్యాదావగత్యాభావివృత్త్యాశ్రయణమితిభావః॥ అస్యసంసారవృక్షస్యస్వరూపంసత్యంమి
 థ్యావేత్యవదేశంవివాదోపలభ్యతే, జ్ఞానంవినాంతోపి నాస్తిసాప్యదిరుపలభ్యతేఅసత్త్వాదేవ, నచసంప్రతిష్ఠామధ్యేస్థి
 తిఃసృష్టేనప్రస్వరూపత్వాదిగీతావాక్యార్థః। సంసారస్యానాదిత్వేపిమిథ్యాత్వాదేకమేవాద్వితీయమిత్యవధారణము
 వచన్ము॥ తస్మాన్నిరవద్యేబ్రహ్మణిసమన్వయావరోధఇతిసర్గం॥ ఇతిద్వాదశాధికరణం॥ *

తే। రాగాదిశైవ్యానసాక్షిత్వకమాణిభరత్సభ్యవ్యామిశ్రిత్యాపాణి, నచకమాంతరేణశరీరం
 సంభవతి నచశరీరమంతరేణకమాణిభరత్సభ్యవ్యామిశ్రిత్యాపాణి, అనాదిత్వతుబీజాంకుర
 న్యాయేనోపవత్తైర్నకృష్టిద్వోజాభవతి, ఉపలభ్యతేచసంసారస్యానాదిత్వంశ్రుతిస్సంప్రత్యః। శ్రుతౌతా
 వత్, అనేనజీవేనాత్మనేతీనర్గప్రముఖకారీరమాత్మానంజీవశబ్దేనప్రాగధారణమితి నాభిలషన్ననా
 దిస్సంసారఇతివర్ణయతి। ఆదిమత్వైతుప్రాగధారితప్రాగస్పృకభంప్రాగధారణమితి నజీవశబ్దేనస
 ర్వప్రముఖైకభిలప్యేత, నచధారయిష్యతీతి॥ అనాగత్యాధిసంబంధాదితీతస్సంబంధోబ
 ర్హియాభవతిఅభినిష్పన్నత్వాత్, సూర్యావంశ్రుసహాధాయభావూర్వమకల్మయఃదిశవమంత్ర
 వర్ణఃపూర్వకల్పసద్భావందర్శయతిస్త్రుతావప్యనాదిత్వంసంసారస్యోపలభ్యతే, నరూపమస్యేహతథా
 వలభ్యతేనాంతోనచాదిర్నచసంప్రతిష్ఠేతి॥ పురాణేచాతీతానామనాగతానాంవకల్పానాంపరిమాణ
 మస్తీతిస్థాపితం॥ —* సూ॥ ౩౭॥ సర్వధర్మావవత్తైశ్చ! *

చేతనంబ్రహ్మజగతఃకారణంప్రకృతిశ్చేద్యప్రసన్నవధారితేవేదాధేవరైరుపక్షిప్తావిలక్షణత్వాదీ
 ధోర్మాపర్యహాషేదాచార్యః, ఇదానీంపరవక్ష్యప్రతిషేధప్రధానంప్రకరణమారిప్పమాణః స్వపక్షివరి
 గ్రహప్రధానంప్రకరణమపసంహరతి॥ యస్మాదస్మిన్బ్రహ్మణికారణేపరిగృహ్యమాణే ప్రదర్శితేనప్ర
 కాశేణసర్వకారణధర్మా ఉపపద్యంతే, సర్వజ్ఞంసర్వశక్తిమహామాయంబ్రహ్మేతేనస్మాదనాతిశం
 క్షియమిదమాపనపదందర్శనమితి॥ ఇతిశ్రీమచ్ఛాన్దరకమీమాంసాభాష్యశ్రీమద్గోవిందపూజ్యపాదశి
 ష్యశ్రీనాచ్ఛంకరభగవత్పాదకృతౌద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః: *****

౩౭. సర్వధర్మావవత్తైశ్చ ॥ నిగుణస్యబ్రహ్మణో జగదుపాదానత్వవాదివేదాంతనమస్తయో విషయః, సకిం
 యస్యైకాంతస్సోపాదానియధారూపమితి న్యాయేనపరిధ్యతేనవేతిసంబోధాభవత్పరస్యవిషయస్పష్టేనిమిత్తత్వంత
 ర్ప్రయోజకస్యకర్తృణస్సత్త్వాత్ నయూపాదానత్వంతద్వ్యావకస్య నగుణత్వస్యాభావాదితీప్రత్యుదాహరణేనప్రా
 ప్తేసిద్ధాంతసూత్రీతాత్పర్యమాహ॥ చేతనమితి॥ విపర్తిపాదానత్వంనిగుణస్యాప్యవిరుద్ధం, అజ్ఞాతత్వస్యభ్రమాధిష్ఠాన
 త్వప్రయోజకస్యసత్త్వాత్, సగుణత్వంత్యవ్యావకంశబ్దాదిగుణేషుసత్యత్వాదిభ్రమదర్శనాదితీభావః। యద్యపిసర్వజ్ఞ
 త్వంసర్వశక్తిత్వంచలోకకారణభర్తృత్వేనాప్రసిద్ధంతథాపియోగ్యకర్తాసతస్యసర్వస్యజ్ఞాతాశక్త్యేతివ్రసి
 డ్దం, ఈశ్వరస్యాపిసర్వకర్తృత్వశ్రేణాత్ ప్రసిద్ధిమసారేణాథాన్నిరతిశయసర్వజ్ఞత్వం సర్వశక్తిత్వంచసిద్ధతీ
 త్యభిసంధాయాహ॥ సర్వజ్ఞంసర్వశక్తీతి॥ మహామాయమితికర్తృత్వోపాదానత్వకథనే సర్వశంకావంకప్రత్యూహనా
 యోగ్యంతస్మాదాపనిషత్సంబోధేనకృష్టిద్వోపలభ్యతీతి॥ ఇతిత్రయోదశాధికరణం॥ *

ఇతిశ్రీమత్సరమహంసపరివ్రాజకాచార్యగోవిందానందభగవత్పాదకృతౌశాన్దరకమీమాంసావ్యాఖ్యానాం
 భావ్యరత్నప్రభాభూషితే కాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యే ప్రథమఃపాదః।

అవిష్కరణ

రత్నప్రభాభూషితేశాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్య
ద్వితీయాధ్యాయేద్వితీయపాదప్రారంభః

సాంఖ్యతార్కికబౌద్ధాశ్చజై నాః పాశుపతాదయః | యస్య తత్త్వం న జానంతి తం వందేరఘుపుంగవం || ౧ ||

౧. బ్రహ్మసంస్కరణమోషపత్తివల్ ప్రధానేపితమపత్తిమాశంక్యనిరాచక్షే || రచనానుపపత్తేశ్చనానుమా
నం || ననుముముకూణాంవాక్యార్థనిర్ణయప్రతిబంధనిరాసాయవేదాంతావాంతాన్వర్యణైశ్చేతుమిదంశాస్త్రమారబ్ధంత
చ్చనిర్దోషతయానిర్భీతం, తతఃపరపక్షనిరాసాత్మకాయంసాదోఽన్వేషణాన్త్రైసింగతః, తన్నిరాసస్యముముత్స్వనపేక్ష
తత్త్వాదిత్యాపివతి || యద్యపితి || పరపక్షనిరాకరణంవివాదస్వపక్షస్థైర్యాయోగాల్ తత్కార్యమిత్యాహ || తథాపితి || త
హింస్యపక్షస్థాపనాత్ప్రగేవపరపక్షప్రత్యాఖ్యానంకార్యమిత్యతః || వేదాంతాద్భేతి || వేదాంతతాత్పర్యనిర్ణయస్య
లవజ్ఞానకారణాంతర్భావాదభ్యహింస్వం | ననుకాగద్వేషకరత్వాల్ పరమతనిరాకరణంకార్యమిత్యంకతే || నన్వీతి ||

— ❀ సూ. ౧ || రచనానుపపత్తేశ్చనానుమానమ్ ❀ —

యద్యపిదంవేదాంతవాక్యానామైదంపర్యంనిరూపయితుంశాస్త్రంప్రవృత్తంనతర్కశాస్త్రవల్కేవ
లాభిర్యుక్తిభిఃకంఠిత్విధాంతంసాధయితుందూషయితుంవాప్రవృత్తిం, తథాపివేదాంతవాక్యానివ్యాచ
యైశ్చైస్సమ్యద్గర్భప్రతిపక్షభూతాసాంఖ్యాదిదర్శనానిరాకరణీయాంతదక్షఃపరఃపాదఃప్రపరతే
వేదాంతార్థనిర్ణయస్యచసమ్యద్గర్భనాథత్వాల్ తన్నిర్ణయేనస్వపక్షస్థాపనంప్రథమంకృతంతర్థ్యభ్యజ్ఞి
తంపరపక్షప్రత్యాఖ్యానాదితి | ననుముముకూణాంమోక్షసాధనత్వేనసమ్యద్గర్భనరూపణాయస్వపక్షస్థా
పనమేవకేవలంకర్తుంయత్క్రంకింపరపక్షనిరాకరణేనపరఃపక్షేషకారణేన | బాధమేవం, తథాపిమహాజ
నపరిగృహీతానివహంతిసాంఖ్యాదితంత్రాణిసమ్యద్గర్భనాపదేశేనప్రవృత్తాన్యపలభ్యభవేత్కేహంఠి
త్వందమతీనామేతాన్యపిసమ్యద్గర్భనాయోపాదేయానిత్యపేతౌ | తథాయత్క్రిగాభత్యసంభావనాత్స
ర్వజ్ఞభాషితత్వాచ్చశ్రద్ధాచతేష్యిత్యతస్తదసారతోపపాదనాయప్రయత్యతేననుకుక్షుతేర్నాశబ్దం
(అగపాగమూ) , కామాచ్చనానుమానాపేతౌ (అగపాగసూ) , ఏతేనసశ్చేవ్యాఖ్యాతావ్యా
ఖ్యాతాః (అగపాగసూ) ఇతిచపూర్వతాపిసాంఖ్యాదిపక్షప్రతిపక్షఃకృతః కింపునఃకృతకరణేనే
తి | తదుచ్యతే, సాంఖ్యాదయఃస్వపక్షస్థాపనాయవేదాంతవాక్యవ్యభిచారికత్వేనస్వపక్షాయనుగుణ్యేనై

తత్త్వనిర్ణయప్రధానాహీయంకథారబ్ధా, తత్త్వనిర్ణయశ్చపరమతేష్వశ్రద్ధాంవివాదసంస్థిత్యిసాచతేషుభ్రాంతిమూ
లత్వనిశ్చయంవివాదభవతి, నతేనుంపాదంవివాదానిత్యప్రధానసంస్థిత్యిర్థత్వాదయంపాదోఽన్వేషణాన్త్రైసింగతః, సంగత
త్వాద్వితరాగేనాపిపరమతనిరాసకర్తవ్యత్యభిసంభావాయోక్తంగీకారేణసమాధతే || బాధమిత్యాదినా || అపదేశేనవ్యా
జేన, మండమతీనాంతేషుశ్రద్ధానిమిత్రానిబహూదసంతతితన్నిరాసాయయత్ప్రేయత్యత్యభిః | స్వమతశ్రద్ధాపరమత
ద్వేషేతుప్రధానసంస్థిత్యిర్థత్వాంగీకృతౌ, నాప్యయందోషః, పరపక్షత్వబుద్ధ్యాహిరాసోద్వేషమావహితనతుతత్త్వని
ర్ణయేచ్ఛయాకృతభిమంతవ్యం | పానకుక్త్యంశంకతే || నన్వీతి || పూర్వంసాంఖ్యాదీనాంసౌత్యధానుగాహిత
రనిరాసాదశౌత్యముక్తిం సంప్రతిశుక్త్యనపేక్షాస్తదీయాస్వతంత్రాయత్క్రయోనిరస్యంతత్యత్యభిఃభేదాన్నపున
రుక్తిరిత్యాహ || తదుచ్యతే || ప్రధానమతేతసంజగమపాదానమితిసాంఖ్యనిర్ణాంతోఽత్రవిషయః, సకింపమాణమూ

లోభాగ్రితిమూలోవేతిసందేహసర్వథామోఽవప్తతైశ్చేత్సుక్తధర్మశాంప్రధానేసంభవాత్ తదేవోపాదానమిత్యా
 యేవసంగత్యాప్రమాణమూలత్వందర్శయోఽపూర్వపక్షమాహ॥తత్రసాంఖ్యాశ్చితి॥ స్వసద్ధాంతజ్ఞానస్వవరమతనిరాసం
 వశ్చ్యుపజీవ్యత్వాత్పదయోస్సంగతిః॥ పరమతనిరాసాత్తుకత్వాత్ సర్వేషామధికరణానామేతద్పదసంగతిః॥ పూర్వ
 పక్షేప్రమాణమున్నుతవిరోధాదుక్తశ్చిత్త్యధ్యసమన్వయాసద్ధిఃఫలం సిద్ధాంతతత్పరిధిరిత్యాపాదంద్రిశ్యవ్యం, శ్రోతసమ
 న్వయదాధ్యాత్మత్వాదస్యపాదస్యత్రుతిసంగతిరితివివేకః॥ భిన్నతత్తత్తదేవావికారాః, యేవికారాయేనాన్వితాస్తైతన్మృ
 క్పృతికాశ్చితివ్యాప్తిమాహ॥యథేతి॥ సర్వంకార్యంసుఖదుఃఖమోహోత్సక్తవస్తుప్రకృతీకం తదన్వితత్వాత్ ఘటాదిపదత్య
 నుమానమాహ॥తథేతి॥ కిమర్థంప్రధానంపరిణమతేతత్ప్రాహ॥చేతనస్యేతి॥ అర్థభౌగావస్థయాపి, తదర్థంస్వభావత
 ఏవప్రవర్తనేనతుకేనచిచ్ఛేదనేనప్రెర్యగిత్యర్థః॥ తదుక్తం ఘరుషార్థవివేహతుర్నకేనదత్తార్థతేకరణమితి॥ అ
 నుమానాంతరాణితైరుక్తానిస్తాయతి॥ తథేతి॥ ఉక్తంహి “భేదానాంపరిమాణాత్ సమన్వయాచ్ఛేతీతఃప్రవృత్తైశ్చ
 కారణకార్యవిభాగాదపిభాగాదైవశ్వరూప్యస్యేతి, అత్రకారికాయాంసమన్వయమాదిత్య లింగంవ్యాఖ్యాతం, శిష్టాని
 వ్యాఖ్యాయంతే॥ తథాపిక్షి త్యాదీనాంభేదానాంకారణమవ్యక్తం పరిమితత్వాత్ఫలవత్, నచదృష్టాంతేసాధ్యవైకల్యం

వయోజయంతోవ్యాచక్షతే, తేనాయద్వ్యాఖ్యానంతద్వ్యాఖ్యానాభావంసమన్వయాద్వ్యాఖ్యానమిత్యే
 తావత్పూర్వప్రకృతం, ఇహతువాక్యనిరపేక్షస్త్వంప్రస్తవ్యస్తేప్రసాదేకాన్త్రయినిశ్చయేవవిశేషః॥
 తత్రసాంఖ్యామన్వంతే, యథా ఘటశరావాదయోభేదాన్మదాన్వితాయాన్వయమానామృదాత్తుకసా
 మాన్వయపూర్వకాలోకేదృష్టాః, తథా సర్వపవభావ్యధ్యాత్మికాభేదాన్సుఖదుఃఖమోహోత్సక్తయాన్వయ
 మానాన్సుఖదుఃఖమోహోత్సక్తసామాన్వయపూర్వకాభావితమర్హంతి॥ యత్సుఖదుఃఖమోహోత్సక్తసా
 మాన్వంతర్నిగుణంప్రధానంవృద్ధదచేతనంచేతనస్యపురుషస్వార్థంసాధయతుం స్వభావభేదేనైవవిది
 తేనివికారాన్మనాపివర్తత ఇతితథాపరిమాణాదిభిరపిలింగైస్తదేవప్రధానమనుమితే॥తత్రవదామః
 యదిదృష్టాంతబలేనైతైర్నిరూప్యేత నాచేననంలొకేచేతనానధిష్ఠితం స్వతంత్రంవిద్విశిష్టపురుషార్థ
 నిర్వర్తనసమర్థావికారావిచయద్వైప్రసంగేహప్రాసాదశయనాసనవిహరణాన్యూదయోహిలో
 కైప్రజ్ఞావద్భిఃశిష్టికీర్త్యధాకాలంసుఖదుఃఖప్రాప్తిపరిహాయోగ్యా రచితాదృశ్యంతే, తథేతి॥చందభ
 లంపృథివ్యాదినానాకర్మణలోపభోగయోగ్యంబాహ్యమాధ్యాత్మికంచ శరీరాదినానాజాత్యన్వితంప్ర

ఘటోత్పత్తేః ప్రాగనభివ్యక్తఘటాదిరూపకార్యపరిష్టత్యేనమృదోఽవ్యవస్థత్వాత్తేతథాఘటాదీనాంకారణశక్తిగోచ
 వృత్తైర్మహదాదికార్యణానుపేకారణశక్తిగోచరప్రవృత్తిర్వాచ్యా, తచ్చక్షమతాకారణమవ్యక్తంబంధకారణతాకార్య
 స్యవిభాగాజన్మదృశ్యతేక్షితేత్పత్తికాజాయతేతతోఘటఇతివివక్షావిభాగఃప్రాసాదోమ్యేవప్రవయోదృశ్యతేఘటస్య
 మృత్తికాయాంలయఃతస్యాక్షితోక్షితేరఘటపాంతేనసీత్యేతావిభాగావైశ్వరూప్యస్యవిశ్రస్యభావజాతస్య
 దృశ్యమానాపృథక్పక్షీకృతార్వచితార్థజేవిశ్రాంతావిభాగత్యాదవిభాగత్యాచ్చ వృత్తిఘటాదివిభాగావిభాగపదత్య
 థః॥ సిద్ధాంతయతి॥ తత్రప్రవదామశ్చితికినునుమానైరచేతనప్రకృతీకత్వంజగతసాధ్యతాన్వయంతాచేతనప్రకృతీకత్వం
 వా ఆత్యేసిద్ధసాధనతా, అస్తాభిరవ్యవధినిగుణమానాంగీకారాత్, ద్విశీయఘటాద్భిష్టాంతేసాధ్యాప్రసిద్ధిరిత్యాహ
 యదీతి॥స్వతంత్రమచేతనంప్రకృతీకత్యేనద్వైప్రసాంతబలేనతదానిరూప్యేతయదిదృష్టాంతఃక్షిత్వాన్వితే ననుసదృశ్యఃక
 విదిత్యన్వయః॥ స్వతంత్రప్రవదాభామాహ॥ చేతనానధిష్ఠితమితి॥ పరికియస్యసాధ్యస్యాప్రసిద్ధిముక్త్యాసత్ప్రతిపక్షత్వం
 వత్తయదిద్విశ్రవనాత్తుకంకార్యతచ్ఛేతనాధిష్ఠితాచేతనప్రకృతీకమితివ్యాప్తిమాహ॥ గేహితి॥ ఇదంజగచ్ఛేతనా
 ధిష్ఠితాచేతనప్రకృతీకం కార్యత్వాత్ గేహంవిదితప్రయోగః॥ వివక్షేవిదిత్రవనానుపవత్రినూపంసూతోక్తంబాధక
 తరంగవత్తంజగతోదైవిశ్వసమాహ॥ తథేతి॥ ఋణ్యాంపృథివ్యాభాగవత్తం అక్షాత్తుకంశరీరాదిపభాగాభిష్టానమితి

ద్వితీయాధ్యాయస్య ద్వితీయపాదే ప్రథమాధికరణమ్.

భాగః, ప్రతినియతోఽసాధారణోఽవయవానాం వివ్యాసోరచనాద్వైత్యత్యర్థః। ఇథం విచిత్రం జగచ్ఛేతనానధిష్ఠితాద్ర
 కృతిః కథం రచయేన్న కథమపీత్యర్థః । యచ్ఛేతనానధిష్ఠితమచేతనం తన్న కార్యకారితీవ్యాప్తిముక్తతరగ-మూలభూతా
 మాహ॥ లోష్ఠేతి॥ చేతనాపీరితేషు లోష్ఠాదిషు కార్యకారిత్యాదర్శనాదిత్యర్థః। కించానాదిజడప్రకృతిః చేతనాధిష్ఠితా
 పరిణామిత్యాత్ మృదాదివదిత్యాహ॥ మృదితి॥ నను మృదాదిదృష్టాంతే ద్వయమప్యస్త్రీలచేతనత్వంచేతనాధిష్ఠితత్వంచే
 తస్ర పరిణామిత్యహేతోరచేతనత్వమేవ వ్యాపకం మృదాదిస్వరూపత్వేనాంగరంగత్వాత్, నతు చేతనాధిష్ఠితత్వంచా
 పకం, తస్య మృదాదిభూత్యుపాలాదిసామ్యే త్వేన బహిరంగత్వాత్, తథాచ పరిణామిత్యేపి మూలప్రకృతేరిచేతన
 త్వధర్మేనైవ యోగోనచేతనాధిష్ఠితత్వేనేత్యాశంక్యనిష్ఠతి॥ సచేతి॥ మహానసకృష్టాంతేఽన్తరంగస్వాపి మహానస
 స్వరూపస్య భూమివ్యాపకత్వంచాస్త్రీత్యున్నస్య బహిరంగస్వాపివహేత్తదస్తీత్యంతరంగత్వంచాపకత్వేప్రయోజకం
 నభవతీతిభావః। కించయదచేతనం చేతనాధిష్ఠితమేవ పరిణామతత్వస్యోక్తికారేభాధకాభావాత్ ప్రత్యుత్తమగ్రీవ్యమగ్రహ
 చ్చతథాంగీకార్యమిత్యాహ॥ సచై మృగీతి॥ సుఖదుఃఖమోహాన్యయాదితి హేతోరసిద్ధిర్వోతనాథస్మాత్తేవ కారణత్యా
 ద్వాన్యాయాన్యవపత్యేత్వేతి॥ నానుమానం యుక్తమిన్యన్వయః అదిశబ్దః పరిమాణాదిగ్రహణః శబ్దాదీనాం బాహ్యత్వానా

తినియతావయవవివ్యాసమనేకకర్మఫలానుభవాధిష్ఠానందృశ్యమానం ప్రజ్ఞావద్విస్మయభావితతమైశ్చేష
 భిర్మానసాప్యాలోచయితుమశక్యం సత్ కథమచేతనం ప్రధానం రచయేత్, లోష్ఠసామానాదివద్వృష్ట
 త్యాత్ మృదాదివృష్టికుంభకాగాద్యధిష్ఠితేషు విచిత్రాకారరచనాదృశ్యంతే, ఇద్వత్ ప్రధానస్వాపి
 చేతనాంతరాధిష్ఠితత్వప్రసంగః, నచ మృదాద్యపాదానస్వరూపవ్యపాశ్రయేనైవధర్మేణ మూలకా
 రణమవధారణీయం, చ బాహ్యకుంభకారాదివ్యపాశ్రయేణేతికించన్నియామకమస్తే, సచైవంసతికించద్వి
 రుధ్యతే ప్రత్యుత్తమగ్రీవ్యమగ్రహ్యతే చేతనకారణత్వసమర్పణాత్, అతోరచనానుపపత్యేచ్ఛహేతోర్నా
 చేతనం జగత్కారణమనుమాతవ్యం భవతి। అన్వయాద్యనుపపత్యేచ్ఛేతిచశబ్దేన హేతోరసిద్ధిం సముచ్చి
 తి । నహి బాహ్యధ్యాత్మికానాం భేదానాం సుఖదుఃఖమోహాన్యకతయాఽన్వయ ఉపపద్యతే, సుఖాదీనా
 మాంతరత్వప్రతీతేః శబ్దాదీనాం చాతద్రూపత్వప్రతీతేస్తన్నిమిత్వప్రతీతేషు, శబ్దాద్యవిశేషవిచ
 కావనాపిశేమాత్ సుఖాదివిశేషావలభైః తథాపరిమితానాం భేదానాం మూలాంకురాదీనాం సంస్కర్షా
 ర్యకత్వందృష్ట్యా బాహ్యధ్యాత్మికానాం భేదానాం పరిమితత్వాత్ సంస్కర్షార్యకత్వమనుమానస్య
 సత్త్వేరజస్తమసామపి సంస్కర్షార్యకత్వప్రసంగః పరిమితత్వాపిశేమాత్ । కార్యకారణభావస్తుపేక్షా

భవాదాంతరిసుఖాద్యాత్మికత్వమసిద్ధంతన్నిమిత్వత్వాచ్చ । నహినిమిత్తనైమిత్తికయోరభేదేనయోగోఽస్తిచండఘట
 యోరదశానాదిత్యర్థః। కించయదిషుతేషు వృత్తుఖాదికం శబ్దాదావద్వితంస్యాదహిణస్తత్త్వేరిశేషశుఖాదికముప
 లభ్యేతేషుతేషువృత్తీనతితోవలభ్యస్తీతియోగ్యానుపలబ్ధ్యాహేత్వభావనిశ్చయశ్చత్యాహ॥ శబ్దాదీతి॥ విషయస్యైకత్వే
 పిపురుషవాసనావైదిత్యాగ్రహస్యచిత్సుఖబుద్ధిః కస్యచిత్సుఃఖబుద్ధిః కస్యచిత్ప్రేమాబుద్ధిస్త్యతే అతో విషయానుభూ
 ద్యాత్మకానభవంతీత్యర్థః। వివంసమన్వయాదితహేతుంపాపయిత్యాపరిమాణాదిహేతురాన్యాయతీ॥ తథేతి॥ బుద్ధ్యా
 దీనాం పరిమితత్వేన సంస్కర్షార్యకత్వసిద్ధాసంస్కృష్టాన్యనెకానిసత్త్వరజస్తమాంససిద్ధ్యంతిపిక్తికానంస్కర్షాభావాత్
 నల్పప్రాసిద్ధిరితాంఖ్యస్యభావః। కిమనంపరిమితత్వంనతావదైతతః పరిచ్ఛేదః, పక్షాంతితాకారేతిస్యాభావేనధాగా
 సిద్ధిః, నాపికాలతః పరిచ్ఛేదః, సాంఖ్యైకకాలస్యానంగీకారాత్ అవిద్యాగుణదోషత్వేన సంస్కరణసిద్ధసాధనాచ్చ, నాపి
 వస్తుతః పరిచ్ఛేదః సత్త్వాదీనాం పరస్పరంభిన్నత్వేన త్యపిసాధ్యాభావేనవ్యభిచారాదిత్యాహ॥ సత్త్వేతి॥ యదుక్తంకార్య
 కారణవిభాగోయత్ర సమాప్యతే తస్మిన్విభాగమతితన్నబ్రహ్మణిమాయాయానాసమాప్తిసంభవాత్, నచయంకార్యస్యః
 భాగః సచేతనాధిష్ఠితాచేతనేనమాత్రతీతివ్యాప్తిరస్తీసర్వత్రాచకస్యచేతనాధిష్ఠానేదర్శనాదిత్యాహ॥ కాశ్యేతి॥ ఏతే

నావిభాగోపివ్యాఖ్యాతః । యత్తుయత్పరిమితం తద్దన్యక్తప్రకృతికమితివ్యాప్త్యంతరంతస్యాపిగుణైష్యనాదిషుపరిమితేషు
 వ్యభిచారః, ఎతేనసృశయోరేవప్రకృతివికారభావాదనేపనికారాతామచేతనమేవప్రకృతిరితినిరస్తంచేతనాధిష్ఠితా
 చేతనప్రకృతికత్వేపిసాదృశ్యామ్యవసత్తైః నవిలక్షణత్వాదిత్యత్ర సాదృశ్యాదినియమస్యనిరస్తత్వాచ్ఛేదవంతేత నాధీన
 కారణశక్తితఃకార్యప్రవృత్తిసంభవాత్ శక్తితఃప్రవృత్తిలింగమన్యథాసిద్ధమితిభావః: ... *
 ౨॥ స్వతంత్రమచేతనంకారణత్వేననానుమాతవ్యంతస్యసృష్ట్యర్థప్రవృత్తేరనుపపత్తైరితి చకారేణానుపపత్తివ

దమనుషజ్యసూత్రంయోజనీయంరదనాప్రవృత్త్యైఃకాభేదత్యాశంక్యప్రవృత్తిస్వరూపమాహ॥సామ్యేతి॥ గుణానాం
 కలసామ్యావస్థాతత్త్వానాంప్రశయః, తదానకించితాగ్రంభవతిప్రశయాభావప్రసంగాత్, కింత్యాదౌసామ్యప్రమ్య
 తీయావంవైషమ్యంభవతి, తతఃకస్యవిప్లుణస్యాంగీర్తిముక్త్యుతత్వేనసాధాన్యం కస్యవిదంగత్వంశేషత్వమిత్వం గాంగీ
 భావోభవతి, తత్త్వాసతిమహదాదికార్యోత్పదనాద్వికాప్రవృత్తిః, తయావిదగ్రకార్యవివ్యాసోరచనైభేదత్యాశంకా: గు
 ణానాంప్రవృత్తిశ్చేతనాధిష్ఠానపూర్వీకాప్రవృత్తిత్వాత్ రథాదివస్తృతివిత్త్యానా॥ సామీతి॥ విపక్షేస్వారంశ్రేణి
 ప్రవృత్త్యనుపపత్తిరిత్యర్థః । కేదిన్తృతీదానాంప్రవృత్తీశక్తిమత్త్వాచ్యుతనానిధిష్ఠితాచేతనప్రకృతికత్వమితశక్తితఃప్రవృ

పూర్వకంనిమిత్తానాంశయనాసనాదీనాంసృష్టత్యనీనకార్యకారణభావాద్వాహ్యధ్యాత్మికానాంభేదా
 నామచేతనపూర్వకత్వంశక్యంకల్పయితుం॥ ... *

— ❀ మా. ౨॥ ప్రవృత్తిశ్చ॥ ❀ —

అస్తంతావదియంతచనాతస్సద్వ్యధౌ యాప్రవృత్తిఃసామ్యావస్థానాప్రీత్యుతిస్సద్వ్యరజప్రమసా
 మంగంగీభావావత్తిః విశిష్టకార్యస్యాభిముఖప్రవృత్తిః, సాపినాచేతనస్యప్రధానస్య స్వతంత్రస్వోపప
 ద్యతేహృదాద్యదర్శనాత్ రథాదిషుచనహిమృదాదయోరథాదయోవాస్యయమచేతనాస్సంతశ్చేత
 నైఃకులాలాదిభిరత్వాదిభిర్వాఽనధిష్ఠితావిశిష్టకార్యభిముఖప్రవృత్తయోదృశ్యంతేదృష్టాచ్ఛాద్యప్రసి
 ద్ధతఃప్రవృత్త్యనుపపత్తేరపిహేతోర్వాచేతనంజగత్కారణమనుమాతవ్యంభవతి ననుచేతనస్యాపిత
 వృత్తిఃకేవలస్యనదృష్టా, నత్యమేతత్, రథాపిచేతనసంయుక్తస్యరథాదేరచేతనస్యప్రవృత్తిర్నదృష్టా, నత్య
 చేతనసంయుక్తస్యచేతనస్యప్రవృత్తిర్నదృష్టా, కింపునరత్రయిక్తియప్రీతప్రవృత్తిర్నదృష్టాతస్య సేతి ఉత
 యత్నంయుక్తస్యదృష్టాతస్యైవసేతి । ననుయప్రీతదృశ్యతేప్రవృత్తిస్తస్యైవసేతియుక్తమభయోఃప్ర
 త్యక్షత్వాత్, నతుప్రవృత్త్యత్రయత్వేనకేవలశ్చేతనోరథాదివత్ ప్రత్యక్షతః । ప్రవృత్త్యాశ్రయదేహాదిసం

త్తైరితిలింగంవ్యాచక్షతేఅస్యాపిగుణైష్యవ్యభిచారఃకార్యత్వశేషణైచవిరుద్ధతాప్రవృత్తిశక్తిత్వేనకార్యత్వస్యగుణా
 దిషుచేతనాధిష్ఠితప్రకృతికత్వేనోక్తసామ్యావస్థానాదీనివ్యాప్తిదర్శనాదితి ప్రవృత్తిశ్చేతిమాత్రేణజ్ఞాపితంననులోకేస్వతం
 తాచేతనానాంప్రవృత్త్యదర్శనైప్రధానేసావప్రవృత్తిస్సద్వ్యతుతత్రాహ॥దృష్టాచ్యుతి॥ అనుమానశరణస్యతవదృష్టాంతం
 వినాజీవంతరహర్షసిద్ధ్యయోగాదితిభావః । ననుప్రధానస్యప్రవృత్తింఖండయతాచేతనస్యసృష్టాప్రవృత్తిర్యాచ్యాసా
 నయుక్తైతనాంఖ్యశ్శుభిశే॥ నన్యతి॥ శుద్ధచేతనస్యప్రవృత్త్యయోగమంగీకరోతి॥ సన్యమితి॥ తస్మాదేవలస్యాచేతనస్యత్ర
 వృత్తిసిద్ధిరన్యథాసృష్ట్యయోగాదైతాగ్రీతథాపితి॥ కేవలస్యచేతనస్యావప్రవృత్తావపిచేతనాచేతనయోమిళస్సంబంధా
 తస్యస్థిప్రవృత్తిరితిభావః । ఇమంవేదాంతసిద్ధాంతంసాంఖ్యకూషయతి॥ నన్యతి॥ సర్వాప్రవృత్తిరచేతనాశ్రయవదృష్టా
 నత్యచేతనసంబంధేనాపిచేతనస్యకృదివృత్తిర్నదృష్టా తస్మాన్నచేతనాత్పరిత్యక్తః । మతద్వయంశుభ్రీత్యనుద్యుక్తః
 పృచ్ఛతి॥ కింపునరితి॥ యత్ప్రవృత్తిచేతనరథాదౌప్రవృత్తిర్నదృష్టాతస్యైవసానచేతనప్రగ్రహేతిరికింసాంఖ్యమతంసాధు ఉత
 యేనచేతనేనాత్వాదిసంయోగాదచేతనస్యప్రవృత్తిస్తస్యైవసేతివేదాంతమతంవాసాన్యతిప్రశ్నార్థః । సాంఖ్య
 అహానన్యతి॥ ఉదయోఃప్రవృత్తిశ్చేతనాశ్రయయోగిత్వంకః । దృష్టాశ్రయేనైవప్రవృత్తిరుపపత్తవదృష్టచేతనవప్రవృత్తిర్న

కర్తవ్యతీతభావః। అన్యన్-౭ప్రత్యక్షత్వేకథంసద్ధిప్రతాపః॥ పరివృత్తిః॥ జీవద్వైహస్యరథాదిభ్యోనై లక్షణ్యంప్రాణాదిమ
 త్వంలింగుదృష్టమితకృత్యాచేతనస్యసద్ధిరిత్యన్వయః। జీవద్వైహస్యరథాదిభ్యోనై లక్షణ్యంప్రాణాదిమత్వాత్ వ్యతిరేకేణరథాదివదిత్యా
 త్వసద్ధిరిత్యర్థః। దేహప్రవృత్తిస్సాన్విత్రయాదన్యేనజ్ఞానవతాసహభూతాప్రవృత్తిత్వాద్రథప్రవృత్తివదిత్యనుమానాంతర
 సూచనాయప్రవృత్త్యాశ్రయైత్యుక్తం, సద్భావసద్ధిరేవనప్రవర్తకత్వమిత్యేవకారార్థః। అనుమతస్యసద్భావమాతేణ
 ప్రవృత్తిహేతుత్వేసర్వత్రాకాశస్యహేతుత్వప్రసంగాదితిభావః। అన్యన్-౭ప్రత్యక్షత్వేచార్వాణాణాంభ్రమోపిలిం
 గమిత్యాహ॥ అతపవేతి-అప్రత్యక్షత్వాదేవేత్యర్థః। దేహాన్యత్వసఃప్రత్యక్షత్వేభ్రమాసంభవాదితిభావః। దర్శనాత్, ప్ర
 వృత్తిచేతనస్యయోరితిశేషః। ప్రవృత్తింప్రత్యాశ్రయత్వమచేతనస్యేవేత్యుక్తమంగీకృత్యచేతనస్యప్రయోజకత్వంసద్ధాం
 సాధయతి॥ తదభిధీయతఇతి॥ రథాదిప్రవృత్తౌవశ్వాదిచేతనస్యాన్వయవ్యతిరేకాస్ఫుటౌ, తాభ్యాంచేతనస్యప్రవర్తకత్వం

యుక్తస్యైవతుచేతనస్యసద్భావసద్ధిః కేవలాచేతనరథాదివై లక్షణ్యంజీవద్వైహస్యగృప్తమితి, అతపవచ
 ప్రత్యక్షత్వాదేహాసతివై ఆస్యస్యేదర్శనాదసతిచాదర్శనాదైహస్యవచేతనస్యమితిలోకాయతికాఃప్రపన్నాః
 తస్మాదచేతనస్యైవప్రవృత్తిరితి॥ తత్రాభిధీయతే, నబూమీయప్రిన్నచేతనేప్రవృత్తిర్దృశ్యతేనతస్యసే
 తి, భవతుతస్యైవసా, సాతుచేతనాద్భవతీతిబ్రూమః, తద్భావేభావాదృదభావేచాభావాత్॥ యథాకాష్టా
 దివ్యపాశ్రయాపిదాహప్రకాశాదిలక్షణాఽన్యాయానుపలభ్యమానాపికేవలేజ్వలనేజ్వలనాదేవభవతిత
 త్సంయోగేదర్శనాదద్వియోగేచాదర్శనాదద్విజ్ఞానాయతికానామపిచేతనసేవదేహో౭చేతనానాం
 థాదీనాంప్రవర్తకోదృష్టశత్యవివ్రతివన్న౭చేతనస్యప్రవర్తకత్వంననుతవదేహాదిసంయుక్తస్యాస్యాత్మనోవి
 జ్ఞానస్యయావమాత్రవ్యతిరేకేవప్రవృత్త్యనువవతైరనువపన్నంప్రవర్తకత్వమితిచేన్నలయసాగ్రంతవదూ
 పాదివచ్చప్రవృత్తిరహితస్యాపిప్రవర్తకత్వోపపత్తయైః। యథా౭యసాగ్రంతమణిఃస్వయంప్రవృత్తిర
 హితోవ్యయసఃప్రవర్తకోభవతి, యథాచరూపాదయోవిపయాః స్వయంప్రవృత్తిరహితాలపిభయు
 రాదీనాంప్రవర్తకాభవంతి, ఏవం ప్రవృత్తిరహితోవిశ్వరస్సర్వగతస్సర్వాత్మాసర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిశ్చ
 సూసర్వంప్రవర్తయేదిత్యుపపన్నం, ఏకత్వాన్యైవత్యైభావే ప్రవర్తకత్వానువవతైరితిచేత్, న, అవి
 ద్యాప్రత్యుపస్థాపితనామరూపమాయావేశవశేనాసక్యప్రీత్యుక్తత్వాత్, తస్మాత్సంభవతిప్రవృత్తిఃస
 ర్వజ్ఞకారణత్వే, నత్వచేతనకారణత్వే॥ ...

—శ్లోకము॥ ౩॥ పయో౭మ్భవచ్ఛేత్రతాపి॥ ౩॥—

స్యాదేతత్, యథాక్షీరమచేతనంస్వభావేనైవవత్సంవృద్ధయైప్రవర్తకే, యథాచజలమచేతనంస్వ
 భావేనైవలంకౌపకారాయస్యందతే, ఏవం ప్రధానమవ్యచేతనంస్వభావేనైవపురుషార్థసద్ధయైవప్రతి
 వ్యతఇతి॥ నైతత్సాధూవ్యతేయతస్తతాపిపయో౭మ్భవచ్ఛేత్రనాశ్శీలయోరేవప్రవృత్తిరిత్యనుమి
 మీమహే, ఉభయవాదిప్రసిద్ధైరథాదావచేతనైకేవలేప్రవృత్త్యదర్శనాత్। శాస్త్రంఽచ, యో౭మ్భుతి

బాహ్యనామపిసమృతమిత్యాహ॥ లోకాయతికానామపీతి॥ యఃప్రవర్తకఃసస్వయంప్రవృత్తిహస్తశ్వాదివదితివ్యాప్తైరా
 త్సనివ్యావకాభావాన్నప్రవర్తకత్వమితకశ్చిచ్ఛంకతే॥ నన్వతి॥ మణ్యాదౌవ్యభిచారాన్నవ్యాప్తిరితివిహరతి॥ నేత్య
 ముతఃఏకత్వేఏకత్వితండైవతంప్రవర్తమస్తీత్యాహ॥ నావిద్యేతి॥ అవిద్యయాకన్వితేనామరూపవిపంచితేయైవజ్ఞానం॥ వ
 రూపయామాయాయాఅవేశశ్చిదాత్మనకత్వితస్సంబంధప్రస్యవశస్సామన్యం॥ తేనాంభర్యామిత్యాదికమీక్ష్యంసాపిద్యా
 క్తత్వాన్నచోద్యావసరిత్యర్థః॥ ...

౩. అనాదిజడస్యప్రవృత్తిశ్చేతనాధీనా ప్రవృత్తిత్వాత్ప్రథాదిప్రవృత్తివదితీతి, తత్త్వేనాదౌవ్యభిచారమా
 శంక్యతస్యాపివక్ష్యమత్యేనోక్తానుమానాదాగమేనవశాధ్యసద్ధైరవ్యభిచారఇతిసూత్రం॥ తస్మాత్ప్రవృత్తిః స్యాదేతదిత్యాది

నా సాధ్యవత్కృతి-సాధ్యవతాపయోగమల్యత్వాదిత్యధః॥ అనువన్యాసోనవ్యభిచారభూమిరితియావత్ । క్షీరప్రవర్తక
 త్వేనభేన్యాదేవత్వాచ్చనవ్యభిచారశత్యాహ॥ చెతనాయాశ్చేతి॥ ఉపదర్శితమితి-అనుమానాగమాభ్యామితి శేషః॥ సూ
 త్రకారస్య క్షీరవద్ధి తత్రాపీతివచస్త్రుపూర్వావరవిరోధమాశంక్య లోకదృష్ట్యాశాస్త్రదృష్ట్యావ సూత్రద్వయమి
 త్యవిరోధమాహ॥ ఉపసంహారేతి॥ *

రత్నప్రభానస్యాసంధర్మాదికమృదుమోవాప్రవర్తకశత్యాశంక్యసూత్రంబ్రవృత్తంతద్వ్యావప్తే॥ సాంఖ్యానామి

స్థాయోఽపిఽన్తరోయమయితి॥ ఏతస్యవాత్మరస్యప్రశాసనేశార్కి-ప్రాచ్యోఽన్యన్యస్సస్యంధంత
 తత్వేవంజాతీయకంసమస్తస్యలోకపరిస్పందితస్యేశ్వరాధిష్ఠితతాంత్రావయితి, తస్మాత్ సాధ్యవత్కృతి
 ప్రత్యాత్ పయోఽమృతవిద్యనుపన్యాసఃచేతనాయాశ్చభేదోః సేషోహేచ్ఛయాసత్పరివృద్ధయోఽయ
 సఃప్రవర్తకత్వోపపత్త్యై, చస్మిన్మాషణేనవయసఃకృత్యమాణత్వాత్॥ నచాచ్యుతోఽన్యస్యంతమనపేయో
 నిమ్నభూమ్యాద్యపేక్షత్వాత్ స్యందనస్య॥ చెతనాపేక్షత్వంతుసర్వతోవద్దర్శితం॥ ఉపసంహారదగ్గ
 నానేతిచెన్నక్షీరవద్ధి (అ-పా-సూ-౨౮) ఇత్యత్రమదాహ్యనిమిత్తనిరపేక్షమపిస్వాశ్రయంకార్యం
 భవతిత్యేతద్దాకదృష్ట్యాఽదర్శితం, తాస్త్రదృష్ట్యాప్రసఃసర్వశ్రేష్ఠేశ్వరాపేక్షత్వమావ్యమానంనపరోమ
 ద్యతే॥ ————— సూ॥ ౪॥ వ్యతిరేకానవస్థతేజ్జనపేక్షత్వాత్॥ —————

సాంఖ్యానాంబ్రయోగుణాఃసామ్యేవానిత్యమానాఃప్రధానం నతునవ్యతిరేకేనప్రధానస్యప్రవ
 త్తకంసప్రవర్తకంవాకిందిద్వాహ్యమపేక్ష్యమవస్థితమస్తే, పురుషస్తాదాసేనో నప్రవర్తకంసప్రవర్తకశత్య
 నోఽనపేక్షంప్రధానం, అనపేక్షత్వాచ్చకదానిప్రధానంమహదా ద్యాకారేణపరిణమతే, కదాచిన్న
 పరిణమతత్వేతదయుక్తం, ఈశ్వరస్యతుసర్వజ్ఞత్వాన్నిర్వశక్తిత్వాత్తహామాయత్వాచ్చప్రవృత్త్యై
 ప్రవృత్తీనమిచ్ఛేతే॥ *

————— ❀ సూ॥ ౫॥ అన్యత్రాభావాచ్చనత్యజాదివత్॥ ❀ —————

స్వాదేశత్, యథాత్యజపల్లవోదకాడినిమిత్తంతరనిరపేక్షంస్వభావాదేవక్షీరాగ్యాకారేణపరిణ
 మతే, ఏవంప్రధానమపిసహదాద్యాకారేణపరిణంస్యతశ్చితి॥ కథంనిమిత్తంతరనిరపేక్షంత్యజాదితిగ
 వ్యత్యేనిమిత్తంతరానువలంభాత్॥ యదిహికిందిన్నిమిత్తంతరమువలభేమపితతోయథాకామంతేనతే
 ననిమిత్తేనత్యజాద్యపాదాయక్షీరంసంపాదయేమహిసతుసంపాదయామహే, తస్మాత్స్వభావకస్త్వ
 నాదేఃపరిణామః, తథాప్రధానస్వాపిస్వాదితి అతోవ్యతే, భవేత్స్వజాదివత్ ప్రధానస్యస్వాభావకః
 పరిణామోయదిత్యజాదేరపిస్వాభావికః పరిణామోఽభ్యుపగమ్యేనగన్వభ్యుపగమ్యతే నిమిత్తంతరోపల
 భైః । కథంనిమిత్తంతరోపలభ్యతస్యత్రాభావాత్, భేదైవహ్యుపయుక్తింత్యజాదిక్షీరభవతినప్రహీణ
 మనడుహామ్యుపయుక్తంవా । యదిహినిర్నిమిత్తమేతత్స్వాధైనుశరీరసంబంధాదన్యత్రాపిత్యజాదిక్షీ
 రిభవేత్ । నచయథాకామంమానుషైర్నశక్యంసంపాదయితుమిత్యేతావతానిర్నిమిత్తంభవతి, భవతి

త్యాదివా॥ ప్రధానస్యతేరేకేనకల్పజోఽనవస్థితేః పురుషస్యోదాసీనత్వాత్కదాచిత్సృష్టిప్రవృత్తిఃకదాచిత్సృజయశ్చత్య
 ముక్తమిత్యర్థఃకల్పజోపిప్రధానాత్తకస్యాచేతనత్వాన్నదాసత్త్వాచ్చనకాదాదిత్యప్రవృత్తీనియామకత్వమితిభావః॥

౫. పునరపిదృష్టాంతబలాత్ ప్రధానస్యస్వతపకకాదాచిత్కప్రవృత్తిరిత్యాశంక్యసంపేధతిసూత్రకారః॥ అన్య
 త్రాభావాదిత్యాదినా॥ పృచ్ఛతి॥ కథమితిఉత్తరం॥ నిమిత్తంతరేతి॥ భేన్యాదినిమిత్తంతరమస్తీతిసద్ధాంతయితి॥ అత్ర
 చ్యుతశ్చితి॥ ప్రహీణంసన్ధం । యదుక్తంక్షీరస్యస్వేచ్ఛయాసంపాదయితుమశక్యత్వాత్ సాభావికన్యమితితత్రాహ॥
 నవీయథాకామమితి॥ *

౬. ప్రధానస్యనస్వతఃప్రవృత్తిః, తస్యనస్వతఃప్రవృత్త్యభ్యుపగమేపురుషార్థస్యాప్యపేక్షాభావప్రసంగాదిత్యే
కోఽర్థః, తత్రేష్టాపత్తినిరస్యతి॥ ఇత్యతఃప్రధానమితి॥ ఉక్తప్రసంగస్యేష్టత్వేప్రతిజ్ఞాహాసస్యాదిత్యర్థః । అథాసంభ
వాన్నస్వతఃప్రవృత్తిత్యధాంతరంశంకాపూర్వకమాహ॥ సంయదిత్యాదినా ॥ ప్రయోజనమపేక్షితంచెద్వక్తవ్యమిత్య
హ॥ తథావీతి ॥ కూటస్థేపురుషస్వతస్సౌఖ్యాదిహవస్యాతిశయస్యాధాతుమశక్యత్వాదధ్యాసానంశీకారాచ్చ భాగోన
యుక్తః, కించప్రధానప్రవృత్తిరోగ్యాద్యేషామౌక్షహేతువివేకభ్యాత్యభావాదనిమోక్షప్రసంగశ్చ అపవద్యాద్యేస్య
హపావస్థానయాపముక్తస్వతఃసిద్ధత్వాప్రవృత్తివైయధ్యంభోగాభావప్రసంగశ్చేత్యర్థః॥ తత్తీయంచూపయతి ॥

హికించితాగ్ర్యంచూపయసంపాద్యంకించిదైవసంపాద్యం । మనుష్యాఅపిచశబ్దవంత్యేవస్వచితేనో
పాయేనశృణామ్యపాదాయత్కీరంసంపాదయతుం, ప్రభూతంహిక్షీరంకామయమానాఃప్రభూతంనూ
సంభూతాశ్చరయంతి, తతశ్చప్రభూతంక్షీరంలభం తే,తస్మాన్నత్యశాదివత్స్వాధాపకఃప్రధానస్యవరి
తామః॥ ————— సూ॥ ౬॥ అభ్యుపగమేవ్యధాభావాత్ ॥ ❀ —————

స్వాభావీప్రధానస్యప్రవృత్తిర్నభవతీతస్థాపితం, అథాపినామ భవతశ్చిద్దామనురుధ్యమానాః
స్వాభావీకేవప్రధానస్యప్రవృత్తిశుభ్యుపగచ్ఛేనుతథాపిదోషోఽనుషజ్యేజైవ, కుతః, అథాభావాత్ ।
యదితావత్ స్వాభావీప్రధానస్యప్రవృత్తిఃనకించిదన్యదపేక్షతత్తత్వచ్యేతతోయతై వసహకారికించి
న్నాపేక్షతేవంప్రయోజనమపికించిన్నాపేక్షతత్తత్వతఃప్రధానంపురుషస్వార్థంసాధయతుంప్రవృత్త
తీయంప్రతిజ్ఞాహీయేత॥ సంయదిబ్రూయాత్సహకార్యేవకేవలంనాపేక్షతేనప్రయోజనమవీతి,తథాపిప్ర
ధానప్రవృత్తిఃప్రయోజనంపవేక్షవ్యంభోగోవాస్యాశవవన్తావాఉభయంవేతి॥ భాగశ్చేత్కీర్త్యశోఽనా
శేయాతిశయస్యపురుషస్యభాగోభవేదన్యోక్షప్రసంగశ్చ । అపవద్యేత్ప్రాగిపిప్రవృత్తిరవవగణస్య
సిద్ధత్వాప్రవృత్తిరనన్ధికాస్యాత్ శబ్దాద్యమవలబ్ధిప్రసంగశ్చ । ఉభయార్థతాభ్యుపగమేపిభాక్తస్యా
సాంప్రధానమారాగోమానంత్యాదనిమోక్షప్రసంగపవ । నచాత్మక్యనివృత్త్యధాప్రవృత్తిః, నహి
ప్రధానస్యాచేతనస్యాత్మక్యంసంభవతి, నచపురుషస్యోపకారస్య । దృక్పక్షీసగత క్షితైయధ్యభయా
చ్చేత్ ప్రవృత్తిఃతస్మాదృక్పక్ష్యనుచ్ఛేదవత్ సగత క్ష్యనుచ్ఛేదాత్సంసారానుచ్ఛేదానిమోక్షప్ర
సంగపవ, తస్మాన్నప్రధానస్యపురుషార్థాప్రవృత్తిరిత్యేతదయుక్తం॥ *

————— సూ॥ ౭॥ పురుషాత్మవదితిచేత్ప్రధాపి॥ ❀ —————

స్వాదేతత్, యథాకశ్చిత్పురుషాదృక్పక్షీసంపన్నఃప్రవృత్తిశక్తిహీనఃపంశురవరం పురుషంప్రవృ
త్తిశక్తిసంపన్నందృక్పక్షీవిహీనమంధమధిస్తాయ ప్రవర్తయతి, యథావాఽయస్మాంతోఽత్యైస్యయ
మప్రవర్తకమానోవ్యయఃప్రవర్తయతి, ఏవంపురుషఃప్రధానంప్రవర్తయిష్యతీతిదృష్టాంతప్రత్యయేనపు
నఃప్రస్యవస్థానమతోవ్యతే, తథాపివైవదోషాన్నిమోక్షోఽస్తి । అభ్యుపేతహాసంతావద్దోషఆవగతి
ప్రధానస్యనస్వతఃప్రస్యప్రవృత్త్యభ్యుపగమాత్, పురుషస్యవప్రవర్తకత్వానభ్యుపగమాత్ । కథం

ఉభయార్థతేహిమీయంతేభుజ్యంతేఇతిమాత్రాభాగ్యాః । “ఔత్మక్యనివృత్త్యధింయథాక్రియామప్రవర్తకేణకః పు
రుషస్యవిమోక్షార్థంప్రవర్తకేతద్వదవ్యక్త”మితికారీకోక్తంచూపయతి॥ నచేహిఔత్మక్యమిచ్ఛాపిశేషఃకేవలజడస్యా
న్యవోవానయుక్తత్యర్థః॥ అస్తిపురుషస్యదృక్పక్షీస్త్రిరావత్వాత్, అస్తిచప్రధానస్యసగత క్షీస్త్రిసాక్షకత్వా
త్, తయోశ్చక్యోద్భృత్యసృష్టింవివాసాధికారయోగాత్ ప్రధానస్యసృష్టేప్రవృత్తిరిచ్చన్న శక్యోర్నిత్యత్వాత్ సృష్టి
నత్యత్వాపత్రేరిత్యాహ॥ దృక్పక్షీతి॥ *

౭. పురుషస్యప్రవర్తకత్వంనిరస్తమవిదృష్టాంతేనపునరాశంక్యనిషేధతి॥ పురుషాత్మవదితి॥ ప్రధానస్యస్వాతంత్ర్యం

త్యక్తింపునచస్యాదాసీన్యంచాభ్యుపేతంశ్యజ్యతత్త్వఃపదంసాంఖ్యంప్రత్యహం॥ కథంచేతి॥ పురుషస్యపరిస్థుంహఃప్ర
యన్మనుజోవానాస్తీతివత్తుంహేతువ్యయం॥ ప్రధానపురుషయోర్నిత్యత్వాద్వాన్త్యత్వాచ్చనిత్యస్సన్నిధిః, అత్తన
ప్రపరిమాజనవృజిత్యేనస్థాపనమనిత్యస్సన్నిధిశ్చేతివ్యాపారోఽస్తీత్యనుపన్యాసః, నసమదృష్టంతోపన్యాసోభవతీత్య
ర్థః॥ ననుజ్జడయోద్ధృప్తప్రప్రశ్నభావయోగ్యతాఽస్తి, తయాతద్భావస్సంబంధశ్చతతహ॥ యోగ్యతేతి॥ చిజ్జడస్వ
స్వరూపాయాయోగ్యతాయానిత్యత్వాస్సంబంధశ్చత్యవత్తిత్యర్థః, యథాస్వతంత్రప్రధానప్రవృత్తిపక్షః భోగో
ఽపనగడభయంవాఫలమితికల్పకూషితః, విమంపురుషాగీనప్రధానప్రవృత్తిపక్షోఽపఫలాభావేనకూషణీయశ్చత్యా
హ॥ పూర్వవచ్చేతి॥ సిద్ధాంతేవరమాత్మనడదాసీనస్యకథంప్రవర్తకత్వమిత్యాశంక్యాహ॥ పరమేతి॥ సాంఖ్యసతేడ
భయంవిరుద్ధంశత్యత్వాత్అస్తత్త్వజేన్వితాకల్పియోరవిరోధశ్చత్యతయః॥ ... *
దాసీనఃపురుషఃప్రధానంప్రవర్తయేత్॥ పంతురపిహ్యంధంపురుషంవాగదిభిఃప్రవర్తయేతి, వై వంతు

గురుశ్చకల్పిత్పురవర్తనవ్యాపారోఽస్తీతిప్రీయత్వాన్నిత్యత్యాన్యున్నైవ్యయసాహితవస్సన్నిధిమా
తేగిప్రవర్తయేత్, సన్నిధిశ్చత్యేనప్రవృత్తినిత్యత్వప్రసంగాత్॥ అయసాహితస్యస్వనిత్యస్సన్నిధే
రస్తీస్వవ్యాపారస్సన్నిధిః, పరిమాజ్జనాద్యపేక్షాచాస్యాస్తీత్యనుపన్యాసఃపురుషప్రవృత్తిపక్షః॥ తథాప్రధా
నస్యాచైతన్యాశ్చురుషస్యచాదాసీన్యాత్ స్వతీయస్యచతయోస్సంబంధయతురభావాత్ సంబంధాను
సపత్తిః॥ యోగ్యతానిమిత్రేపసంబంధేయోగ్యతానుచ్ఛేదాదనిమోక్షప్రసంగః॥ పూర్వవచ్చేహవ్య
వహత్యోగ్యతానిమిత్రేపసంబంధేయోగ్యతానుచ్ఛేదాదనిమోక్షప్రసంగః॥ పూర్వవచ్చేహవ్య
ధాభావోవికల్పయితవ్యః॥ పరమాత్మనప్రస్వరూపవ్యపాశ్రియమాదాసీన్యం మాయావ్యపాశ్రియం
చప్రవర్తకత్వమిత్యప్రతితయః॥ ... *
—* సూ॥ ౮॥ అంగీత్వానువవత్తైశ్చ॥ *—

ఇశశ్చనప్రధానస్యప్రవృత్తిరవకల్పనై, యద్విసత్వైరజప్రమసామన్యోన్యగుణప్రధానభావమున్ను
శ్చసామ్యేనస్వరూపమాప్రణావస్థానంసాప్రధానావస్థా, శస్యానుపస్థాయానపేక్షస్వరూపాణాం
స్వరూపప్రణావస్థాయాత్ పరస్పరంప్రస్యంగంగిభావానువవత్తైః॥ బాహ్యస్యచకస్యదిత్ ర్భయతు
రభావాన్గుణవైవమ్యనిమిత్రేనహద్యత్వావోనస్యాత్॥ ... *
—* సూ॥ ౯॥ అన్యధానుమితావజ్ఞశక్తివియోగాల్॥ *—

అథాపిస్యాదన్యధావయనమమీనహేయధానాయననంశరోద్దోహఃప్రసజ్యేత॥ నన్యనపేక్ష
స్వభావాఃకూటస్థాన్మన్మధుగుణాభ్యుపగమ్యంశైప్రమాణాభావాత్॥ కార్యవశేనతుగుణానాంస్వ
భావోఽభ్యుపగమ్యతే, యథాయథాకార్యోత్పాదకవన్యతే॥ తథానైవేహేయస్వభావోఽభ్యుపగంత
న్యః, నీలంగుణేష్వత్రమితచాప్రత్యుపగమః, తస్మాత్సన్యావస్థాయామపివైవమ్యోపగమయోగ్యా
పనగుణావతన్యంతశ్చితి॥ ఏవమపిప్రధానస్యజ్ఞశక్తివియోగాగ్రరచనానువవత్తైవయః పూర్వోద్దోహ

౮. కేం ప్రధానావస్థా కూటస్థవన్నిత్యా ఉచితకారణీ, ఆద్యేదోమమాహ॥ శస్యామితి॥ అంగంగిభావేసాన్యస్వ
రూపనాశస్సన్యతే, శశోకూటస్థభంగశ్చిభయాదంగంగిత్వానువవత్తైఃస్పష్టసుపపత్తిరిత్యర్థః॥ ద్వితీయంకూటయతి॥
బాహ్యస్యేతి॥ చిరకాలావస్థితస్యసాన్యస్యమ్యుత్థానిమిత్రంవాద్యంతన్నాస్తీత్యర్థః॥ ... *
౯. గుణానామిదోఽనపేక్షస్వభావత్వాగ్నస్వతోవైవమ్యమిత్యర్థః॥ తగ్రహేన్యస్థిమాశంక్యసూత్రీకా
శఃపరిహరతి॥ అన్యధేతి॥ అనపేక్షస్వభావాదన్యధాసాపేక్షత్వేనగుణానానుమానాత్ పూర్వోద్దోహోనప్రసజ్యతే
నచైవమపిసిద్ధాంతఃకారానుసారేణగుణస్వభావస్వీకారాదిత్యాహ॥ చలంగుణవృత్తిమితి॥ పూర్వసూతోక్తింగీత్వా
నుపపత్తిదోహభావమంగీకర్యపరిహరతి॥ ఏవమపివీతి॥ కార్యాద్భంజనశక్తికల్పనేప్రస్తువాదస్సన్యదిత్యర్థః॥ అంగీకారం
త్యజతి॥ వైవమ్యేతి॥ ... *
త్యజతి॥ వైవమ్యేతి॥ ... *

౧౦. సూత్రం వ్యాచక్షేః పరస్పరేతి || త్వత్ప్రాప్తమేవజ్ఞానేంద్రియమేకమనేకశబ్దాదిజ్ఞానకారణంపంచకమేంద్రియాణామనశ్చేతిసప్తేంద్రియాణి, జ్ఞానేంద్రియాణిపంచకమేంద్రియాణిపంచమనశ్చేత్యేకాదశ, బుద్ధిరహంకారోమనశ్చితీశ్చ, ఏకమితిబుద్ధిరేవ, ఏవంపూర్వాపరవిరోధాదితివ్యాఖ్యాయశ్చుత్తిప్రతివిప్రతిపేదాచ్యేత్యథాంతరమాహప్రసిద్ధితి || తస్మాద్బ్ధింతిమూలత్వాత్సాంఖ్యశాస్త్రస్య, తేననిదోఽవవేదాంతసమన్వయస్యాస్మిన్దశితినీధంస్వమతాసామంజస్యమసహమానస్సాంఖ్యఃప్రత్యవతిష్ఠతే || అత్రాహేతి||తస్మాజీవస్తాపకస్సంసారస్థయోర్భేదానంగీకారాల్లోకప్రసిద్ధప్రత్యతాపకభావోలుప్యేతేత్యర్థః||ఏవమేతి||ఏకంహేతి||తథాచభేదవ్యవహారలోపభిత్వసమంజసమిత్యర్థః|| ననుతయోరుపాదానైకేపిమిథోభేదోఽస్యైవ యతైకవహ్నిత్వకయోరౌజ్జ్వలప్రకాశయోః, అతోనవ్యవహార

స్తాస్తవస్థాపకః | జ్ఞాతక్రీడపిన్ద్రస్యమిమానఃప్రతివాదిత్వాన్నివర్తత, చేననేమేకమనేకప్రపంచస్యజగ
 నఉపాదానమితిబ్రహ్మవాదప్రసంగాత్ | వైషమ్యోపగమయోగ్యాఅపిగుణాఃసామ్యావస్థాయాంనిమ
 త్తాభావానైవవైషమ్యంభేదేరేవ, భజమానావా నిమత్తాభావాపిశేమాశ్చర్యదైవవైషమ్యంభజేర
 స్సితప్రసజ్యతవివాయమనంతరోపదోషః|| *

— ❀ సూ॥ ౧౦॥ విప్రతీషేధాచ్ఛాసమంజసం॥ ❀ —

పరస్పరవిరుద్ధశబ్దయంసాంఖ్యానామభ్యుపగమః, క్వచిత్సప్తేంద్రియాణ్యనుక్రమంతి క్వచిదేకాదశ, తథాక్వచిత్సహగిత్తేస్తాప్రసంగామపదశతేకత్వచిదహంకారాత్, తథాక్వచిత్త్రీయంతఃకరణానివర్ణయంతి క్వచిదేకమితి, ప్రసిద్ధఏవతుశ్రుత్యేశ్వరకారణవాదన్యావిరోధఃతదనువర్తన్యాచప్రత్యతా, తస్మాదవ్యసమంజసంసాంఖ్యానాందగ్గనమితి | అత్రాహ, నన్వౌపనిషదానామవ్యసమంజసమేవదర్శనం, తవ్యతాపకయోగ్ధాత్యంతరభావానభ్యుపగమాత్ | ఏకయోబ్రహ్మసర్వాత్మకంసర్వస్యప్రపంచస్యకారణమభ్యుపగచ్ఛతాం, ఏకస్యైవాత్మనోపశేషేతవ్యతాపకా నజాత్యంతర భూతాంత్యభ్యుపగంతవ్యంస్యాత్ | యదిచైతేతవ్యతాపకాచేకస్యాత్మనోపశేషేతస్యాతాంసతాభ్యాంతవ్యతాపకాభ్యాంసనిర్ముచ్చ్యేతేతితాపోవశాంతయేసమ్యక్సర్వముపదశచ్ఛాస్త్రాననన్ధకంస్యాత్ | నహ్యైస్త్వప్రకాశధర్మకస్యప్రదీపస్యగదవన్ధస్యైవతాభ్యాంనిర్మూక్షణపవద్యతే|యోపిజలవీచీతరంగిఫేనాద్యవన్యాసస్త్రాపిజలాత్సనఏకస్యపిచ్ఛాదయోపిశేషాఅపర్ణావతిరోభావరూపేణనిత్యాపవేతిసమానోజలాత్మనోవీచ్ఛాదిభిరనిర్మూక్షుః | ప్రసిద్ధశ్చాయంతవ్యతాపకయోగ్ధాత్యంతరభావోలోకే | తథాహి, అగ్నిచార్థశ్చాన్యోన్యభిన్నాలత్యేతే, యద్యగ్నిసస్యతోఽన్యోఽగ్నిసన్యాద్యస్యాగ్నినోయద్విషయవర్ధిత్యంతసన్యాగ్నినిత్యసిద్ధవివేతితస్యతద్విషయమగ్నిత్వంసన్యాత్ | యథాత్రకాశాత్మనఃప్రదీపస్యప్రకాశభ్యోఽగ్నినిత్యసిద్ధవివేతితస్యతద్విషయమగ్నిత్వం సంభవతి, అపాత్రిహ్యథైర్ధిగ్నోఽగ్నిత్వంస్యాదితి, తథార్థస్యావ్యర్థ్యధత్వంసన్యాత్, యదిస్యాత్వాన్విధత్వమేవస్యాత్, నచైతదస్త్రానంబంధశ్చోహ్యతావర్ధిచార్థశ్చేతి

లోపభిత్వాశంక్యవహ్నిరివతాభ్యామాత్మనోమోహోనస్యాదిత్యాహ || యదిచేత్యాదిహ||ననుసన్యసిద్ధిణిస్సభావనా
 శోమోక్షణపవద్యతే, సత్యేవజలవీచ్ఛాదినాశదర్శనాదిత్యాశంక్యదృష్టాంతాసిద్ధిమాహ| యోపితి||కించభేదాంగీకారే
 ఽవసిద్ధాంతః అనంగీకారేలోకప్రసిద్ధిబాధభిత్వాహ || ప్రసిద్ధశ్చేతి || అగ్నిహ్యర్థనాలాభాదినాగ్నింతాపయంతి తాప
 కః, అగ్నేతవ్యస్తయోరభేదేబాధకమాహ|| యదితి|| అగ్నినోఽన్యస్యాథాస్యాభావాదగ్ధిత్యాభావవదగ్ధాదన్యస్యాగ్ని
 నోఽనత్త్వాదభాత్వాభావఃప్రసజ్యేతేత్యాహ|| తథాఽగ్నిస్యాపీతి || ఏకంగన్యేష్టత్వంనిరాకరోతి|| నచైతదస్త్రీతి|| అ
 థాత్యంహికామనావిషయత్వంతచ్చకామ్యాదన్యస్యకామయతురసత్త్వైర్నస్యాత్, నాపిస్వాథాత్వమస్తికామ్యస్యై
 వకామయిత్యత్యాయోగాత్ తస్మాద్భేదోఽస్థేకార్యభిత్వథాః, ఇతశ్చభేదభిత్వాహ||నీంబంధీతి||తథాఽనభాగనభిగవా

వపిభిన్నావిర్యస్యయః॥ అథానర్థయోగస్వరూపోక్తిపూర్వకంతావకత్వంస్ఫుటయతి॥ అథిన్-౨నుకూలశ్చతి॥ ఆద్యైత
 మలేముక్తైరయోగముక్త్యాస్యమలేయోగమాహ॥ జాత్యంతరేతి॥ తయోతప్యయాబుద్ధ్యాపురుషస్యసంయోగస్స
 స్వామిభావఃతస్యహేతురనాదిరవివేకస్తస్యపరిహారోవివేకస్తస్మాద్భిన్నస్యముక్తస్యాపిపురుషస్యకథంబిదుపచారాన్మో
 యోవపత్తిరిత్యర్థః॥ యథాయోధగతౌజయపరాజయా రాజన్యవచర్యేతేతథాపురుషాదన్యంతభిన్నబుద్ధిగతౌ బంధమో
 తౌపురుషేతివచః॥ తేతదుక్తం॥ సైవచబద్ధ్యతేమువ్యతేచేతి॥ సిద్ధాంతయతి॥ అత్రేతి॥ కింపరమాధదృష్ట్యతప్యతాపక
 భావానుపపత్తిరువ్యతే॥ వ్యవహారదృష్ట్యానాద్యతత్వాహ॥ నైకత్వాదేవేతి॥ దోషత్వమితిశేషః॥ తస్మాదోషత్వంవిప్య
 నోతి॥ భవేదిత్యాదివా॥ ఏతత్తాత్త్వికంవిషయవిషయత్వంనత్వస్తీత్యర్థః॥ యత్రతప్యతాపకభావోద్భవస్తత్రైవేతివ్య
 వహారపక్షమాదాయసిద్ధాంతీయూతే॥ కింనవశ్యసితి॥ దేహస్యతప్యత్వేదేహాన్యవాదాపత్తిరితశంకతే॥ నన్వీతి॥ అచేత

ద్వయోశ్చసంబంధనోస్సంబంధసాన్వితైకత్వైవ, తస్మాద్భిన్నావేవాద్ధాత్తిహ, తథానర్థానర్థా
 నావపిఅథిన్-౨నుకూల౦త్వః॥ ప్రతికూల౦నర్థస్తాభ్యామేకఃపర్యాయేణోభాభ్యాంసంబధ్యతే,తత్తా
 ర్థస్యావ్యయిస్తాత్తేభూయిస్తాచ్ఛాన్వనర్థస్యోభావప్యథానర్థావసర్థపవేతితావకస్సఉచ్యతే,తప్యపురు
 షోయపకఃపర్యాయేణోభాభ్యాంసంబధ్యతశ్చి॥ తయోస్తప్యతాపకయోరేకత్వతాయామోయో
 నువపత్తిః॥ జాత్యంతరభావేతుతత్సంయోగహేతుపరిహారాత్స్వాదపికదాచిన్మోవపత్తిరితి॥ అత్రో
 చ్యతే॥ నైకత్వాదేవతప్యతాపకభావానుపపత్తేః, భవేదేవదోషోయద్యేకత్వతాయాంతప్యతాపకావ
 న్యోస్యస్యవిషయవిషయభావంప్రతిపద్యేయాతాంనత్వేతదస్తీపకత్వాదేవ॥ నన్వ్యాగ్నిరేకస్సన్మాత్వా
 నందహతిప్రకాశయతివా, సత్యస్యాస్థ్యప్రకాశాదిధనాభదేవనిరామిత్యేవ॥ కిముకూటస్థేబ్రహ్మజ్యే
 కస్మింస్తప్యతాపకభావస్సంభవేత్॥ క్వపునరయంతప్యతాపకభావస్సాన్వీతి, ఉచ్యతే, కింనవశ్యసిన్న్య
 భూతోదేవదైహస్తప్యస్తాపకస్సపిలేతి॥ ననుతప్తిర్నామదుఃఖంసాచేతయితుర్నాచేతనస్యదేహస్యయది
 హిదేహవ్యవతప్తిసాన్వితాదేహవాశేస్సయమేవనశ్యతీతి॥ తన్నాశాయసాధనంనైపితవ్యంస్యాదితి,
 ఉచ్యతే, దేహభావేహి కేవలస్యచేతనస్యతప్తిర్నదృష్టా, నచన్వయాపితప్తిర్నామప్రియాచేతయితుః
 కేవలస్యేవ్యతే, నాపిదేహాచేతనయోగస్సంహతత్వేనశుద్ధ్యాదోషప్రసంగాత్॥ నచతప్తేరేవతప్తిను
 భ్యవగచ్ఛసీతికథంతవాపితప్యతాపకభావః॥ సత్త్వంతప్యంతాపకంరజశ్చితిచేన్న, తాభ్యాంచేతనస్య
 సంహతత్వానుపపత్తేః॥ సత్త్వానురోధిత్వాచ్ఛేతనోపితప్యతశ్చవేతిచేత్, పరమాధ్యతప్తహిన్-౨వతప్యత
 త్తత్వాపతతి, ఇవశబ్దప్రయోగాత్, నచేత్తప్యతేనవశబ్దోబోధాయ॥ నహిహంబిభాన్వనృశ్చవేత్యేతావ
 తాసంబిభావశిసర్వేవాదుంకుభఇవేత్యేతావతానిర్విషః॥ అతశ్చాపిద్యాకృతోఽయంతప్యతాపకభావో

నస్యదేహస్యతప్తిరేతివదతాసాంభ్యనవక్తవ్యంకించేతనస్యకేవలస్యతప్తిఃకింవాదేహసంహతస్యఉగతప్తిఃఆహూ
 సిత్తత్త్వస్య, నాద్యతత్వాహ॥ ఉచ్యతశ్చితి॥ నద్వితీయవృత్తియావిత్వాహ॥ నాపిత్యాదివా॥ చతుర్థశంకతే॥ సత్త్వమి
 తి॥ సత్త్వరజసోస్తప్యతాపకత్వేపురుషస్యబంధాభావాచ్ఛాస్త్రాగ్రంభవైయధ్యమితిపరిహరతి॥ సతాభ్యామితి॥ అసం
 గత్యేపిపురుషస్యతస్యసత్త్వప్రతిబింబత్వాత్తప్తిరితశంకతే॥ సత్త్వేతి॥ తహిన్-౨బలచంద్రస్యబలవద్భుతైవతప్తిరిత్య
 స్తస్మత్కలగతత్వాహ॥ పరమాధ్యతశ్చి॥ ఇవశబ్దమాత్రేణకథంబిభావతస్యాగణశ్చితిచేదుచ్యతే, ఇవశబ్దస్తప్యబుద్ధిస
 త్త్వసాదృశ్యంబూతే,తద్వసాదృశ్యంపురుషస్యతప్యత్వరూపంచేత్కగ్నితమేవవస్తుతస్తప్యభావాదిత్యుపపాదయతి॥
 నచేదితి॥ పురుషోవస్తుతస్తప్తికూన్యశ్చేదివశబ్దోనబోధాయమిభ్యాతప్తిపరత్వాదిత్యర్థః॥ సత్త్వమిభ్యాసాదృశ్యమేవదో
 షశ్చితిచేన్నేత్యేహ॥ నహితి॥ నవిషత్వంనిర్విషత్వంచేవశబ్దాధఃకగ్నితవిషద్రష్టవ్యః॥ సాంఖ్యస్యావిద్యకేతప్యతాపకత్వే
 సతినుమాపికిందిన్నదుష్యతికింత్విష్టమేవసంపన్నమితిర్థః॥ యదిమిభ్యాతప్యత్వాంగీకారేవసిద్ధాంతసాన్వీతిభిత్త్యా

సత్యంతవ్యవస్థంపురుషస్యోజ్యేత తదాప్యవసాధాంతః కాటస్థ్యహాన్యధనిమోక్షశ్చ సత్యస్యాత్మవన్నివృత్త్యయోగా
 దిత్యాహ॥ అథేత్యాది నా॥ కిం చరజసోనిత్యత్వాద్భుఃఖసాతత్యమిత్యాహ॥ సత్యతేతి॥ అత్ర సాంఖ్యశ్శంకతే॥ తప్యేతి ॥ స
 త్వంపురుషో వాతవ్యశక్తిః, తావశశక్తిస్తురజః, నిమిత్తమవివేకాత్మకమదర్శనంతమః, తేనసహితస్సనిమిత్తస్సంయో
 గఃపురుషస్యగుణస్వామిత్యరూపఃతదపేక్షీత్వాదిత్యర్థః॥ మోక్షస్తప్త్యభావః॥ నిమిత్తస్యనివృత్త్యభావాన్నమోక్షా
 తిసిద్ధాంతపరిహరతి॥ శేతి॥ తమసోనివృత్త్యభావేపివివేకసోపరమాన్వితృత్త్యత్యతహ॥ గుణానాంశ్చేతి॥ చలంగుణవృత్త
 మిత్యంగీకారాదితిభావః॥ పరపక్షేబంధమోక్షవ్యవస్థానుపపత్తిముక్త్యాస్వపక్షముపసంహరతి॥ సోపనిషదస్యత్వితి॥ వస్తుత
 ఏకత్వేనబంధాభావాన్నముక్త్యభావశంకావసరః, వ్యవహారతస్తుభేదాంగీకారాస్తప్త్యతావకభావోబంధస్తప్త్యజ్ఞానా
 త్తన్నివృత్తిశ్చోపవ్యవస్థితినచోద్యావసరత్యర్థః॥ ఇతిపృథమాధికరణం. ... *

సహారమాధికత్యభ్యుపగంత్యమేతత్॥ నై వంసతిమమాపికిందివ్యవ్యతి॥ అభిపారమాధికమేవచేతన
 స్వతప్యవ్యమభ్యుపగచ్ఛంతేప్రవస్తుతరామనిమోక్షఃప్రసజ్యేత॥ సత్యత్వాభ్యుపగమాచ్ఛతావకస్య,
 తవ్యతావశశక్తిర్నిత్యతేపి సనిమిత్తసంయోగాపేక్షత్వాత్తతప్తేస్సంయోగనిమిత్తాదర్శనవృత్తా
 వాత్యేతికస్సంయోగోపరమస్తుతశ్చాత్యంతికొ మోక్షాడవపన్నత్యతిచేన్న, అదర్శనస్యతమసోనిత్యత్వా
 భ్యుపగమాత్॥ గుణానాంచోద్భవాభిభవయోరనియతత్వాదనియతస్సంయోగనిమిత్తపరమత్యతివియో
 గస్యాప్యనియతత్వాత్సాంఖ్యవైవానిమోక్షోఽపరిహార్యస్యాత్॥ ఔపనిషదస్యత్వాత్తైకత్వాభ్యు
 పగమాదేకస్యచవిషయవిషయభావానుపపత్తిర్వికారభేదస్యచవాచారంభణమాత్రత్వత్రవణాదనిర్దో
 యోశంకాస్వప్నపివోపజాయతే॥ వ్యవహారేతుయత్రయథాదృష్టస్తప్త్యతావకభావస్తత్రతతై వసత్యతి
 నచోదయతవ్యఃపరిహారోవ్యోవాభవతి॥ ... *

ప్రధానకారణవాదోనిరాకృతః, పరమాణుకారణవాదఇదానింసరాకర్తవ్యః॥ తత్రాహితావద్యోఽ
 ణుకారణవాది నాప్రహ్లావాదిదోషఉత్పేక్ష్యతేనప్రతిసమాధీయతే॥ తత్రాయంవై శేషికాణామ
 భ్యుపగమః, కారణరవ్యసమవాయోగుణాఃకార్యద్రవ్యేసమానజాతీయంగుణాంతరమారభంతేచన్ద్ర
 భ్యస్తంతుభ్యశ్శుక్లస్యపటస్యప్రసవదర్శనా న్నద్విపర్యయాదర్శనాచ్ఛ, తస్మాచ్ఛేతనస్యబ్రహ్మణోజగ
 త్కారణత్వేఽభ్యుపగమ్యకూనేకార్యేపిజగతివైతన్యంసమవేయాత్తదదర్శనాన్తనచేతనంబ్రహ్మజగ
 త్కారణంభవేతుమహాతీమమభ్యుపగమంతేదీయయైవప్రక్రియయావ్యభిచారయతి॥ ... *

— శ్లో॥ సూ॥ ౧౧॥ మహద్గీర్ణవద్వాప్రాస్యపరిచంజలాభ్యాం॥ క్షే—

ఏషతేషాంప్రక్రియా, పరమాణువఃకిలకందితాగ్రలమనారబ్ధికార్యాయథాయోగంకూపాద్విషంతుః
 పారిమాంజల్యపరిమాణాస్తీవంతి, తేచపశ్వాదన్యప్రాదిపురస్సురాస్సంయోగసదివాశ్చసంతోద్వ్యణు

వృత్తానువాదేనమహద్గీర్ణువదితి స్వమతస్థాపనాత్తకాధికరణస్యసంగతిమాహ॥ ప్రధానేతి॥ యద్యపిసాంఖ్య
 మతనిరాసానంతరంపరమాణువాదోనిరాకర్తవ్యఃస్వమతస్థాపనస్యస్మృతిపాదేసంగతత్వాత్॥ తథాపిపూర్వత్రప్రధా
 నగుణానాంసుఖాదీవాంజగత్యనన్యయాత్ప్రధానస్యానుపాదానత్వముక్తం॥ తథాబ్రహ్మగుణవైతన్యారన్యయాద్వృ
 త్తాణోపివోపాదానత్వమితిదోషవృష్టాంతసంగతిలాభాదత్ర సమాధీయత్యత్యర్థః॥ ... *

౧౧. చేతనాద్వృత్తాణోజగత్సగవాదివేదాంతసమన్వయోవిషయః, నకింయస్సనువాయికారణగుణఃసకా
 ర్యరవ్యేస్వసమానజాతీయగుణారంభకస్తంతుశౌక్యవదిత్యాదేనవిరుద్ధతేనవేతిసంజేహస్యాన్యస్యావ్యభిచారా
 ద్విరుద్ధత్యతిపాప్రైవ్యభిచారాన్నవిరోధత్యతిసిద్ధాంతసూత్రంవ్యాచక్షే॥ ఎషేత్యాదినా॥ యద్యపిసపిత్తుణత్వాదిత్య
 త్రచేతనాదచేతనసగస్సాధితస్తథాపివై శేషికన్యాన్యస్య తదీయప్రక్రియయావ్యభిచారోక్త్యాఽర్థవత్త్వాదస్యసూత్రే

స్వసగతాథతా, ప్రశయకాలేపరమాణవోనిశ్చల్నలసంయుక్తాస్తిప్థంతి సగకాలేచాద్యప్రవదాన్మసంయోగాత్తైమక
మణభవతి, తేనసంయోగాద్వివాంతరస్పష్టిర్భవతి, వారణగుణాః కార్యగుణాంతరమారభంతఇతి సామాన్యేనప్ర
క్రియాముక్త్యవిశేషతస్తామాహ॥ యదాద్యావితి॥ పరమాణుఃపరిమండలఃతద్గతంపరిమాణం పారిమాండల్యమిత్యుచ్య
తే, తచ్చస్వసమానజాతీయగుణారంభకంసభవతీత్యుక్తన్యాయస్యవ్యభిచారఇతిభావః । వ్యభిచారస్థలాంతరమాహ॥
యదాపిద్వేషితి॥ద్వేషేషితశబ్దస్వయంపరితవ్యం,ఏవంసతి చతుర్విధ్యైవైకైశ్చతురణుకారంభఉపపద్యతే, యథాశ్రు
తేషుద్వాభ్యాంద్వైవైకాభ్యాంమహతశ్చతురణుకస్వారంభౌనయుజ్యతే,కారణగతంమహద్వైవంబముత్వంవాచినాకా
న్యేమహద్వైవయోగాదితిమంతవ్యం,ప్రకటాన్ధకారాస్తు,యద్వాభ్యాంద్వైవైకాభ్యామారంభకార్యేమహద్వైవస్వతే
తస్యహేతుఃప్రవయోనామప్రశిఫిలావయవసంయోగఇతిరావణప్రణీతేభాష్యేన్యత్యేతఇతివిరంతనవైశేషికదృష్టేనం
భాష్యమిత్యుపాహుః,నర్వభాపిద్వైవైకగతప్రాస్వత్వాణుస్వపరిమాణయోరనారంభకత్వాద్వైవ్యభిచారః,యద్యపితారి

కాదిప్రమేణకృత్స్వంకార్యజాతమారభంతేకారణగుణాశ్చకార్యగుణాశ్చరం॥ యదాద్వైవరమాణా
ద్వైవైకమారభంతేతదాపరమాణుగతారూపాదిగుణవిశేషా శ్చక్షుర్దయోద్వైవైకకేక్షుర్దాదినమరానార
భంతే,పరమాణుగుణవిశేషస్తుపారిమాండల్యంనద్వైవైకపారిమాండల్యమసరిమారభంతే,ద్వైవైకస్య
పరిమాణాంతరయోగాభ్యుపగమాత్ । అణుశ్చప్రాస్వత్వేహిద్వైవైకవర్తిణిపరిమాణేవస్థయంతి,య
దాపిద్వైవైకకేచతురణుకమారభంతేతదాపిసమానంద్వైవైకసమవాయిసాంతర్లక్షణానారంభక
త్వలలితుప్రస్వత్వేతుద్వైవైకసవాయినిఅపినైవారభంతే,చతురణుకస్యమహద్వైవైకస్వపరిమా
ణయోగాభ్యుపగమాత్ । యదాపిబహవఃపరమాణవోబహుళానాద్వైవైకకానిద్వైవైకసమాతోవాప
రమాణుఃకార్యమారభంతేతదాపిసమానైవయోజనా । తదేవంయథాపరమాణోఃపరిమండలాత్సతో
ణుహస్త్వంచద్వైవైకంజాయతేమహద్వైవైకంచత్ర్యణుకాదినపరిమండలం । యథావాద్వైవైకాదిణో
హకస్వాచ్ఛసతోమహద్వైవైకంచత్ర్యణుకాదిజాయతేనాణుసాగప్రాస్వం, ఏవంచేతనాద్భ్రష్టానా
ంచేతనంజగజ్జనివృతఇన్యభ్యుపగమేకీతవచ్చిన్నం, అథమన్యసేవరోధనాపరిమాణాంతరేణాక్రాంతంకా
ర్యప్రవృద్ధ్యైవైకాదిత్యతోనారంభకాణి కారణగతాపారిమాండల్యాదీన్యభ్యుపగచ్ఛామి నతుచేత
నావరోధనాగుణాంతరేణజగతలక్రాంతస్వనస్తియేనకారణగతాచేతనాకార్యేచేతనాంతరం నారభేత,
నహ్యచేతనానాం చేతనావరోధకశ్చిన్యణోఽస్తి చేతనాప్రతిషేధమాప్రిత్యాత్, తస్మాత్పారిమాండ
ల్యాదివైపర్యాయత్వాహితిచేతనాయారంభకత్వమితి, మైవమంఘాః, యథా కారణే ఏద్యమానా
నామపిపారిమాండల్యాదీనామనారంభకత్వమేవంచైతస్యస్యావ్యిస్యాంతస్యసమానత్వాత్ । నచపరి

కాఃద్వాభ్యామేవపరమాణుభ్యాంద్వైవైకంప్రభిద్వైవైకైత్ర్యణుకమితికల్పయంతితథాపితరగస్యాప్రతిష్ఠానాన్న
నియమఇతిమత్వాబ్రూతే॥ యదాపిబహవఇతి॥ కారణగుణాశ్చక్షుర్దయస్పమానజాతీయగుణారంభకాః, కార్యప్రవృ
పరిమాణంతునకారణగుణపరిమాణాభ్యంకింతుకారణగతసంఖ్యారభ్యమితిప్రక్రియాతుత్యేగ్యర్థః,ఏవంప్రక్రియాండర్భ
యత్వామాత్రంయోజ్యభావ్యభిచారమాహ॥ తదేవమితి॥ పరమాణుభ్యుపగమాహద్వైవైకచేత్యనియతప్రక్రియామాత్ర
త్యోక్తం, నియతప్రక్రియామాత్రీన్యవ్యభిచారమాహ॥ యథావేతి॥ అణుహస్త్వేభ్యోద్వైవైకైభ్యాఽణునవ్యంన
జాయతేప్రాస్వమపినజాయతఇతివ్యభిచారఇన్యభ్యుపగమాత్రేవాశబ్దశ్చైవోఽనుక్షిగుణసముచ్చయాభాః । తథాచ
హస్త్వపరిమండలాభ్యాంద్వైవైకపరమాణుభ్యాంమహద్వైవైకాణువచ్చేతనాదచేతనంజాయతఇతిసూత్రయోజనా । త
ప్రహస్త్వాహద్వైవైకత్ర్యణుకంపరిమండలాదణుద్వైవైకమితివిభాగః, దృష్టాంతవైపర్యాయంతే॥ అథమన్యస
ఇతి॥ అచేతనైవవరోధగుణఇన్యతహ॥ సహ్యచేతనేతి॥ కార్యప్రవృత్త్యపరిమాణాంతరాకాంతత్వమంగీకృత్య
ఏవక్షిక్రాంతసావ్యయాహ॥ మైవమితి,అంగీకారంత్యజతి॥ నచేతి॥ ఉత్పన్నంహిపరిమాణాంతరంవిరోధిభవతిదుష్ట

తైఃపాగ్నిరోధ్యభానాత్, ద్వ్యణుకేపారిమాండల్యారంభఃకింసస్యోదిత్యర్థః సనువిరోధిపరిమాణేనసహేవద్రవ్యంజాయతఇత్యతఃపా॥ ఆరబ్ధవపీతి॥ సహజాన్యత్తావపసిద్ధాంతఃఅతోవిరోధ్యభావసిద్ధఇతిభావః । అణుత్వాద్యారంభేవ్యగ్రత్వాత్ పారిమాండల్యదేస్వసమానగుణానారంభకత్వమిత్యాశంక్యనిషేధతి॥ నచేతి॥ వ్యగ్రత్వమన్యభాసిద్ధిఃతత్రహేతుఃపరిమాణాంతరస్థేతి॥ ఆన్యహేతుకత్వేనూత్రాణ్యుదాహరతి॥ కారణేతి॥ కారణాగ్రాంధ్యణుకానాంబహుత్వాత్స్యణుకేమహత్త్వంసమదోమహత్త్వాద్ధృతేమహత్త్వంద్వితూలపిండాదృజైతిస్థూలతూలపిండప్రచయోదవయభసంయోగవిశేషాత్తహత్త్వమిత్యర్థః । మహత్త్వవిరుద్ధమణుత్వంపరమాణుగతద్విత్యసంఖ్యయాద్వ్యణుకేభవశీత్యాహ॥ తదితి॥ యన్మహత్త్వస్యాసమవాయికారణంతదేవమహత్త్వసమానాశిరణస్యదీర్ఘత్వస్యయచ్ఛాణుత్వస్యాసమవాయికారణంతదేవాణుత్వాదిసాభాసహస్వత్వస్యాసమవాయికారణమిన్యతిదశతి॥ ఏతేనేతి॥ అతోమహత్త్వాదావహేతుత్వాత్పారిమాండల్యదీనాంవ్యగ్రత్వమసిద్ధమితిభావః । తేషాంసన్నిధిపితేషాభావాన్నసమానగుణారం

మాణాంతరాకాగ్రీతత్వంపారిమాండల్యదీనామనారంభకత్వకారణం, పాగ్నిరిమాణాంతరారంభాత్పారిమాండల్యదీనామారంభకత్వోపపత్తేః । ఆరబ్ధమపికార్యద్రవ్యంపాగ్నిణారంభాత్ కుణమాత్రమగుణంతిష్ఠతీత్యభ్యవగమాత్ । నచపరిమాణాంతరారంభేవ్యగ్రాగ్నిపారిమాండల్యదీని, ఆతస్స్వసమానజాతీయం పరిమాణాంతరంనారభంతే, పరిమాణాంతరస్యాన్యహేతుత్వాభ్యవగమాత్, కారణబహుత్వాత్కారణమహత్త్వోప్రచయవిశేషాచ్ఛమమాత్ (వై - ౨౭ - ౨౦ - సూ - ౧) తద్వివరీతము (వై - ౭ - ౧ - ౧౦) ఏతేనద్విత్వప్రాప్త్యేవ్యాఖ్యాతే (వై ౭-౧-౧౭) ఇతిహికాభిజానిసూత్రాణి, నచ సన్నిధానవిశేషాత్తుతశ్చిత్కారణబహుత్వాదీన్యేవారభంతే సపారిమాండల్యదీని త్యుచ్యేతత్రవ్యాంతరేనుణాంతరేవారభ్యమాణేసర్వేషామేవకారణగుణానాంస్వాత్రయసమవాయావిశేషాత్ । తస్మాత్స్వభావాదేవపారిమాండల్యదీనామనారంభకత్వంతథాచేతనాయాఅపీతిప్రప్తవ్యం । సంయోగాద్యత్రవ్యాదీనాంవిలక్షణానామున్నతీర్హతాత్ సమానజాతీయాగ్నిమానజాతీయోన్నతీవ్యభిచారః । ప్రత్యేప్రకృతేనుణోదాహరణమయక్తమితిచేన్న, దృష్టాంతేనవిలక్షణారంభమాత్రస్యవివక్షితత్వాత్ । నచత్రవ్యస్యత్రవ్యమేవోదాహరణవ్యంగుణస్యవాగుణపవేతిశ్చిన్నియమేహేతురస్తి । సూత్రీకారోపిభవతాంత్రవ్యస్యగుణముదాజహర (ప్రత్యతూప్రత్యతూణామప్రత్యక్షత్వాత్సంయోగస్యపంచాక్షకత్వంనంద్యతీఇతి (వై - ౨౪ - ౨౨ - సూ - ౨) యథాప్రత్యతూప్రత్యక్షయోర్భుమ్యాకాశయోస్సమవయోసంయోగోఽప్రత్యక్షః ఏవంప్రత్యతూప్రత్యక్షేషుపంచమభూతేషుసమవయవచ్చరీ

భకత్వమిత్యపినవాచ్యమిత్యాహ॥ నచేతి॥ పారిమాండల్యదీనామవిలక్షణత్వాదివత్ సమవాయికారణతత్వాదిశేషాదిత్యర్థః । తేషామనారంభకత్వేకార్యద్రవ్యస్యవిరోధిగుణాకాగ్రీతత్వంవ్యగ్రత్వమసన్నిధిత్వానహేతురిత్యుక్తిఫలమాహ॥ తస్మాదితి॥ యన్తుకారణగుణస్య సమానగుణారంభకఇతివ్యాప్తేసామాన్యగుణేషుపారిమాండల్యదిమువ్యభిచారేపియోత్రవ్యసమవాయికారణతోవిశేషగుణః సస్వసమానజాతీయగుణారంభక ఇతివ్యాప్తేచైచ్చితస్యస్య ఏశేషగుణత్వాదారంభకత్వందుర్వారమితి, తన్నందం, చిత్రపటహేతుతంతుగతేసునీలాదిరూపేషు విజాతీయచిత్రరూపహేతుషువ్యభిచారాచైచ్చితస్యస్యాత్వత్వేనగుణత్వాభావాచ్ఛేతిమంతవ్యం । తస్మాచ్ఛేతనాద్విజాతీయారంభోయుక్తఇతిస్థితంతతోదాహరణాంతరమాహ॥ సంయోగాచ్ఛేతి॥ సమచేతనంప్రప్తకార్యోపాదానత్వాద్ద్రవ్యం, తన్నవిలక్షణస్యోపాదానమితిప్రకృతేకిందిద్రివ్యమేవవిలక్షణకార్యకరముదాహరణవ్యం ససంయోగస్యగుణోదాహరణంయక్తమితిశంకతే॥ త్రవ్యఇతి॥ గుణాద్ద్రవ్యవచ్ఛేతనాదచేతనారంభఇతివిలక్షణారంభకత్వాంశేఽయందృష్టాంతఇతివరిహరతి॥ నేతి॥ అతుమనియముకణాదసమ్యతఇత్యాహ॥ సూత్రకారోఽపీతి॥ ఏతావత్కాతథమనియమప్రతాపా॥ ఏతదుక్తమితి॥ నది

పూర్వపక్షే ఫలంతస్యభ్రాంతిమూలత్వాదవిరోధభిన్నద్ధాంతయతి ॥ తత్రేకమితి ॥ ప్రశయేవిభక్తావాంపరమాణూ
నా మన్యతరక మ్నానో భయక మ్నానావాసంయోగో వాచ్యః, క మ్నాన శ్చ నిమిత్తం ప్రయత్నా
దికందృష్టం, యథా ప్రయత్నవదాత్మసంయోగాదేహచేష్టా. వాయ్యాద్యభిఘాతాద్యత్నాదిచలనం, హస్తవోద
నాతీతిహ్నిదిగమనంతద్వదాతక మ్నానోదృష్టంనిమిత్తమభ్యుపగమ్యతేనవా, ద్వితీయేకత్వానుత్పత్తిః, వాద్యః ప్రయ
త్నాదేస్సృష్ట్యంతరకాలీనత్వాదిత్యభయభాషితక మ్నానంభవతి, అతఃకత్వాసంభవాత్ తస్య సమయోగపూర్వకత్వస్య
ఋకాదిసగ్నస్యాభావశ్చతిసూతార్థః । స్థితస్యవేగవర్జివ్యసంయోగవిశేషాభిఘాతః సవపచలస్యవోదనమితీదేవః,
దృష్టసమత్వాభావేవ్యవహాత్మసంయోగాదణుముకమేతిశంకతే ॥ అథాదృష్టమితి ॥ ఏకల్పపురస్సరంకూషయతి ॥ త
త్తునరితి ॥ జడాత్సవత్పరమాణోరాశ్రయత్వంకింసస్యాదితిమత్వాపికల్పకృతశ్చింతనంభవం । అత్రాపిసూత్రంయోజ
యతి ॥ ఉభయభేతి ॥ జీవాశ్చింతనదృష్టంనిమిత్తమస్త్యైత్యతఃపా ॥ ఆత్మనశ్చేతి ॥ అచేతనత్వాన్నిష్ఠాత్మకత్వమితి శేవః
తావదణూనాంసంయోగఃక మ్నానపేక్షాభ్యుపగంతవ్యఃక మ్నానవతాంతంత్యాదీనాంసంయోగదర్శనా
త్, క మ్నానశ్చకార్యత్వాన్నిమిత్తంకిమప్యభ్యుపగంతవ్యం, అనభ్యుపగమేనిమిత్తాభావాన్నానుష్ఠానం
క మ్నానాత్ అభ్యుపగమేపియదిప్రయత్నాభిఘాతాదిర్వాయభాదృష్టం కిమపికత్వోనిమిత్తమభ్య
ుపగమ్యేతతస్యాసంభవాత్ నైవాణుష్ఠాద్యంక మ్నానాత్, సహితస్యామవస్థాయానాత్సగుణఃప్రయ
త్నసంభవతిశరీరాభావాత్ । శరీరప్రతిష్ఠేహిమనస్యాత్మనస్సంయోగేసత్త్వాత్సగుణఃప్రయత్నోజా
యేత ॥ ఏతేనాభిఘాతాద్యపిదృష్టంనిమిత్తంప్రత్యాభ్యాతవ్యంసగ్నోంతరకాలంహితత్వంనాద్యస్యోక
మ్నానోనిమిత్తంసంభవతి. అథాదృష్టమాద్యస్యక మ్నానోనిమిత్తమిత్యచ్యేత, తత్తునరాత్మసమవాయి
స్యాదణుసమవాయివా ॥ ఉభయభాషినాదృష్టంనిమిత్తమణుముకమావకచ్యేత, అదృష్టస్యాచేతనత్వాత్
నన్యాచేతనంచేతనేనాసశ్చింతం స్వతంత్రం ప్రవర్తతే ప్రవర్తయతి. వేతి సాంఖ్యపరీక్షాయాను
భిహితం । ఆత్మనశ్చానుత్పన్ననైతస్యస్యతస్యామవస్థాయామచేతనత్వాదాత్మసమవాయిత్వాభ్యుపగ
మాచ్చనాదృష్టమణుముక మ్నానోనిమిత్తంస్యాదసంబంధాత్ ॥ అదృష్టవతాపురుషేణాస్యణూనాంసం
బంధభింతేత్యంబంధసాతత్వాత్ ప్రవృత్తిసాతత్యప్రసంగోనియానుకాంతరాభావాత్ । తదేవంనియ
తస్యకస్యచిత్క మ్నానిమిత్తస్యాభావాన్నాణుష్ఠాద్యం కత్తస్యాతగ్న మ్నానాత్తన్నిబంధనస్సంయో
గోనస్యాత్ సంయోగాభావాచ్చతన్నిబంధనంద్వ్యణుకాదికార్యజాతంనస్యాత్ । సంయోగశ్చాణో
రణ్యంతరేణసత్త్వానావాస్యాదేకదేశేనవా, సత్త్వాత్తనాచెమపచయానుపపత్తేరణుమాత్రత్వప్రసం
గోదృష్టవివర్యయప్రసంగశ్చ, ప్రదేశవతోప్రవ్యవస్థప్రదేశవతాన్రవ్యాంతరేణసంయోగస్యదృష్టత్వా
త్ । ఏకదేశేనచేత్నావయవత్వప్రసంగః ॥ పరమాణూనాంకల్పితాఃప్రదేశాస్సురీతిచేతగల్పితానాను

భిన్నేశ్వరస్యానిష్ఠాత్మత్వమగ్రేనిరూపిష్యతే, అచేతనత్వమదృష్టస్యక మ్నానిమిత్తత్వాభావేహేతురుక్తః ॥ హేత్వంత
మాహ ॥ అత్మసమవాయిత్వేతి ॥ గురుత్వవదదృష్టమపిస్వాశ్రయిసంయుక్తక్రియా హేతురితిశంకతే ॥ అదృష్టవతేతి ॥ వి
భుసంయోగస్యాణుషానవాసత్వాత్ క్రియాసాతత్యేప్రశయాభావస్స్యాదితీయాషయతి ॥ సేఽంభేతి ॥ తాదాచితగ్న
ప్రవృత్తిరదృష్టనియత్యత్వాయోగేపిశ్వరాన్నియమభ్యుపగంతమా ॥ నియామకాంతరేతి ॥ యజ్ఞాంతవృత్తిరభ్యుపగంతవ్యా
ప్తివిరోధేననిత్యజ్ఞానాసద్ధేత్యణుముకవ్యవోనాస్తి, అస్తిత్వేపిచాసత్త్వాన్నియామకత్వమితీభావః । సూత్రార్థంని
గమయతి ॥ తదేవమితి ॥ సంయోగస్య హేతుంభండయత్వాస్వరూపంభండయతి ॥ సంయోగశ్చాణోరీతి ॥ సంయోగస్యవ్యా
ప్యవృత్తిత్వేపికత్వేన్నితరస్యాంతర్భావతార్యస్య బహుళత్వాయోగాత్సర్వం కార్యంపరమాణుమాత్రంస్యాదిత్య
ద్ధాతంకసాంశద్రవ్యేసంయోగస్యకాంశవృత్తిత్వందృష్టంతద్విరోధాద్వ్యాప్యవృత్తిత్వంనకల్పమిత్యాహ ॥ వృష్టేతి ॥ ప
రమాణోస్సంయోగఏకదేశేనచేతిసంబంధః, విగ్నేదేనకల్పితప్రదేశస్థసంయోగస్యాపికల్పితత్వాత్తతఃకార్యంనోన్ము

ద్యేతః శ్రీమన్నామనిభ్యాస్యాదిత్యపసిద్ధాంతశత్యథాః । కాణాదానాంసగప్రమ్యైతామ్రాయోజయత్వాప్రళయ
 నిరాసేపిమాత్రాయోజయతి॥యథాచేతి॥పరమాణూనాంకర్తృణాంసంయోగాత్సంగవిభాగాత్ప్రళయశ్చితిప్రక్రియాన
 యుక్తానుగతవనంతపరమాణూనాంవిభాగేనియతస్యాభిమాతాదేర్వప్తస్యనిమిత్తస్యాసత్త్వైత్థమాధమకరూపాద్య
 ప్తస్యనిమిత్తభాగ్యేననుమిత్తఃఖణాన్యప్రళయప్రయోజకత్వాయోగాన్నాదృష్టనిమిత్తేతేనకర్తృణాంవిభాగస్సంభవతి,
 తథాచిత్తప్తేదృష్టప్తః॥తయోరసత్త్వాదుభయథాపిసంయోగాత్తేనవిభాగాత్తేనచకమావాస్తి, అతఃకమా
 వావాస్తియోస్సంయోగవిభాగపూర్వకయోఃసగప్రళయయోరభావశ్చితిమాత్రయోజనా॥ ... *

సమవాయాభ్యవగమాచ్చ, తదభావః అణువాచాసంభవశ్చితియోగ్యతయాసంబధ్యతే, ద్వ్యణుకసమవా
 పస్యత్వాదవస్త్యైవసంయోగశ్చితి, వస్తునఃకార్యస్యాసమవాయకారణంసస్యాత్, అసతిచాసమవాయి
 కారణేద్వ్యణుకాదికార్యప్రవ్యంనోన్మద్యేత, యథాచాదిసద్దేనిమిత్తాశ్చవాస్సంయోగోన్మద్యైథంక
 మానాణానాంసంభవత్యేవంహప్రళయేపివిభాగోన్మద్యైథంకమావేవాణానాంసంభవేత్, న
 హితత్రాపికించన్నియతేనిమిత్తందృష్టమస్తి, అదృష్టమపిభాగప్రసిద్ధ్యైథంసప్రళయప్రసిద్ధ్యైథమిత్య
 తోనిమిత్తాభావాన్నస్యావణానాంసంయోగోన్మద్యైథంకభాగోన్మద్యైథంవాచకమా, అతశ్చసంయో
 గవిభాగాయైయోస్సర్గప్రళయయోరభావఃప్రసజ్యేత, తస్మాదనుపపన్నోన్మయంపరమాణుకారణవా
 చః॥ ————— సూ॥ ౧౩॥ సమవాయాభ్యవగమాచ్చపామ్యావనవస్థితః॥ —————

సమవాయాభ్యవగమాచ్చతదభావశ్చితిప్రకృతేనాణుకారణవాచకకారణేనసంబధ్యతే, వ్యాఖ్యాంచా
 ణుభ్యాంద్వ్యణుకముత్పన్నానమన్యంతభిన్నమణుభ్యామన్వోస్సమైత్యభ్యవగమ్యాతేభవతా, న
 చైవమభ్యవగచ్ఛతాశక్యతేఅణుకారణవాదస్సనుద్ధయితుం, హతః । పామ్యావనవస్థితః॥యతైవహ్యణు
 భ్యామన్యంతభిన్నంసద్వ్యణుకంసమవాయలక్షణేనసంబంధేనతాఖ్యాంసంబధ్యతే, ఏవంసమవాయో
 పిసమవాయభ్యోన్మత్యంతభిన్నస్ససమవాయలక్షణేనాన్యేనైవసంబంధేనసమవాయభిస్సంబధ్యేతా
 న్యంతభేదపామ్యాత్, నతశ్చనతస్యస్యాన్యోన్మత్యస్సంబంధఃకల్పయినన్యత్యంతవస్థాప్రసజ్యేత, నన్విహత
 త్యయగ్రాహ్యస్సమవాయోన్యసంబంధవివసమవాయభిస్సహ్యతే నాసంబంధస్సంబంధాంతరాపే
 తోవా, నతశ్చనతస్యాన్యస్సంబంధఃకల్పయినన్యఃయేనానవస్థాప్రసజ్యేతేతి, నేమ్యవ్యతే, సంయోగో
 ప్యేవంసతిసంయోగిభిర్నిత్యసంబద్ధపేతీసమవాయవన్నాన్యంసంబంధమపేక్షతే, అథాథాంతరత్వా
 స్సంయోగస్సంబంధాంతరమపేక్షతే, సమవాయోపిన్వయ్యాథాంతరత్వాత్సంబంధాంతరమపేక్షతే, న
 చగుణత్వాత్సంయోగస్సంబంధాంతరమపేక్షతే, నసమవాయోగుణత్వాదితియుజ్యతేవత్, అపేక్షా
 కారణస్యనుల్యత్వాత్ గుణపరిభాషాయాశ్చైవంత్రిత్వాత్, తస్మాదథాంతరంసమవాయమభ్యవగచ్ఛ
 తఃప్రసజ్యేతైవావస్థా, ప్రసజ్యమానాయాంచానవస్థాయామేకాసిద్ధాసర్వాసిద్ధేద్వ్యాఖ్యామణుభ్యాం
 ద్వ్యణుకంనైవోన్మద్యైతగతస్మాదప్యనుపపన్నఃపరమాణుకారణవాచః॥ ... *

యయోః పరమాణుభిన్నత్యసామ్యాత్ ద్వ్యణుకవస్సమవాయస్యాపిసమవాయాంతరమన్యవస్థితిరిత్యర్థః । నన్విహ
 తంసమవాయత్యాదివిశేష్టణియామకంస్సమవాయోనసంబంధాంతరమపేక్షతే, స్వరూపేనైవన్యసంబంధత్వాదితీశం
 కః॥ వస్త్వైతేతి॥ సంయోగస్యాపిస్వరూపసంబంధోపపత్తిఃసమవాయోనస్యాదితీమాదయతి॥ నేతి॥సంబంధిభిన్నత్వా
 ద్భేదపేక్షాసమవాయస్యాపితుల్యా, గుణపరిభాషాయాశ్చేతిగుణత్వాభావేపికమాసామాన్యాదీనాంసమవాయాంగీ
 కారాద్గుణత్వంసమవాయత్వేనస్యాపకంనాపివ్యాప్యం గుణస్యాపిసమవాయవత్స్వరూపసంబంధసంభవేనవ్యాప్త్యను
 ములతరారాభావత్, తస్మాత్సంబంధిభిన్నత్వమేవసంబంధాంతరాపేక్షాయాంకారణంతస్యసమవాయేపితుల్యత్వాదన
 వస్థాదుర్వారా, స్వాచమూలకయకీతయాసమవాయాసిద్ధాసమవేదద్వ్యణుకాసిద్ధీరిత్యర్థః॥ ... *

౧౪. సూత్రం వ్యాచక్షేః అపిచేతి॥ అనుభయస్వభావత్వేనైమిత్రికప్రవృత్తిర్వాచ్య, నిమిత్తంకలాదృష్టా
దికనిత్యసన్నిహితమితినిత్యమేవప్రవృత్తిప్రసంగః, తస్మాదైవత్వేప్రవృత్త్యభావత్వనిర్ణయః॥ ... *
౧౫. కించపరమాణవస్సుమవాయుకారణవంతఃకారణాపేక్షయాస్థూలాఅనిత్యాశ్చరూపవత్త్వప్రసవత్త్వగ్ం
భవత్త్వత్ స్ఫుర్భవత్త్వద్భుత్వవతిసూత్రంయోజయితుంపరప్రక్రియామాహ॥సావయవానామిత్యాది॥నన్యత్రపరమా
ణుత్వంపక్షతావచ్ఛేదకంతద్విరుద్ధంస్థూలత్వంకథంసాధ్యతత్త్వేచేన్న, వాయుగ్వతేజస్తాదేవ్యభావచ్ఛేదకత్వాత్, న
చాప్రయోజకతాకారణశూన్యత్వేనిత్యత్వేశ్చైవనూపాదిమత్త్వాయోగాత్॥నచతహివాయుఃకారణవానితిపృథ
కసాధనేరూపాదిహేతునాంభాగాసిద్ధ్యభావేపిసిద్ధసాధనతాస్యాదితివాచ్యం, యత్రస్ఫుర్భవత్వకారణంయత్రీయా

సూ॥ ౧౪॥ నిత్యమేవచభావాత్॥

అపిచాణవః ప్రవృత్తిస్వభావావా నివృత్తిస్వభావావా ఉభయస్వభావావా అనుభయస్వభా
వావాఽభ్యుపగమ్యేరక, గత్యంతరాభావాత్ చతుర్థాపిసోపపద్యతే॥ప్రవృత్తిస్వభావత్వేనిత్యమేవప్ర
వృత్తిర్భావాత్ ప్రళయాభావప్రసంగః॥నివృత్తిస్వభావత్వేపినిత్యమేవనివృత్తిర్భావాత్ సద్భావావప్ర
సంగః॥ ఉభయస్వభావత్వంచపిరోధాదసంభావ్యం॥ అనుభయస్వభావత్వేతునిమిత్తవతాత్ ప్రవృత్తి
నివృత్తిరభ్యుపగమ్యమానయోరదృష్టాదే ర్నిమిత్తస్వనిత్యసన్నిధానానిత్యప్రవృత్తిప్రసంగః, ఆతం
త్రీత్యేవ్యదృష్టాదేర్నిత్యాప్రవృత్తిప్రసంగః, తస్మాదవ్యనుపపన్నఃపరమాణుకారణవాదః॥

సూ॥ ౧౫॥ రూపాదిమత్త్వచ్ఛేదవివర్తయోదర్శనాత్॥

సావయవానాంప్రవ్యాణామవయవశోబిభజ్యమానానాంయతఃపరోవిభాగానసంభవతి తేచతుర్వి
ధారూపాదిమంతఃపరమాణవఃచతుర్విధస్వరూపాదిమతోభూతభౌతికస్వారంభకానత్యాశ్చేతియద్యై
శేషికాలభ్యుపగచ్ఛంతిసతేమామభ్యుపగమోనిరాలంబనపవ, యతోరూపాదిమత్త్వాత్ పరమాణూనా
మణుత్వనిత్యత్వవివర్తయఃప్రసజ్యేత పరమకారణాపేక్షయాస్థూలత్వమనిత్యత్వంచ తేమామభిప్రీత
వివరీతమాపద్యేతేత్యర్థః॥కుతః, ఏవంలొకదృష్టత్వాత్, యద్దిలోకేరూపాదిమద్భుత్వతే స్వకారణాపే
క్షయాస్థూలమనిత్యంచదృష్టం, తద్భావపటస్తంరూపపేక్ష్యాస్థూలొకనిత్యత్వభవతే, తంతవశ్చాంశూన
పేక్ష్యాస్థూలాఅనిత్యాశ్చభవంతి, తథాచాదుపరమాణవోరూపాదిమంతఃస్వైరభ్యుపగమ్యంతే,తస్మాత్తేషి
కారణవంతస్తదపేక్షయాస్థూలాఅనిత్యాశ్చప్రాప్నువంతి॥యచ్చనిత్యత్వేకారణంతైరుక్తం సదకార
ణవత్త్వమితి (వై-ఆ-౪-ఆం-మం) తదవ్యవసంత్యణుషునసంభవతి, ఉక్తేనప్రకారేణకారణవత్త్వ
పవత్తే, యదనిత్యత్వేద్వితీయంకారణముక్తం॥ అనిత్యమితిచవిశేషతఃప్రతిషేధాభావంతి (వై-ఆ-౪
ఆం సూర) తదపినావశ్యంపరమాణూనానిత్యత్వంసాధయతి, అనతిహియప్రకాశ్చింత్యిన్నిత్యేవస్తు
నిత్యశబ్దేననశస్సమాసోసోపపద్యతేనపునఃపరమాణునిత్యత్వమేవాపేక్ష్యతే॥ తచ్ఛాస్త్యేవనిత్యంపరమ
కారణంబ్రహ్మ॥ నచశబ్దార్థవ్యవహారమాత్రేణకస్యచిదధ్యస్యప్రసిద్ధిర్భవతి, ప్రమాణాంతరసిద్ధయోశ్చ
పంగత్యకారణమితివ్యాప్తిప్రమాకాలేవాయుత్వాద్యవచ్ఛేదేనసాధ్యసిద్ధ్యభావాదితిభావః॥ పరమాణివోనిత్యాసత్వైస
త్యకారణవత్త్వాదాన్నిచితిసన్నివృత్తిపక్షముద్ధావ్యవిశేష్యాసిద్ధ్యామామయతి॥యచ్చనిత్యత్వంతి॥ సత్త్వంభావత్వంపాగ
భావనిరాసార్థం నిత్యత్వప్రతిషేధస్సప్రతియోగికఃఅభావత్వాత్ ఘటాభావవతినిత్యత్వస్యకన్తిష్ఠాకార్యమనిత్య
మితివిశేషతఃకార్యేనిత్యత్వప్రతిషేధాతాగరణభూతపరమాణుమనిత్యత్వంసిద్ధ్యతి, అన్యథాప్రతియోగ్యభావేప్రతిషే
ధానుపవత్తితికణాదోక్తమనూద్యాన్యథాసిద్ధ్యామామయతి॥ యదపితి॥ కార్యేనిత్యత్వప్రతిషేధవ్యవహారమంగీకృత్య
బ్రహ్మసిప్రతియోగిప్రసిద్ధిరుక్తం, వస్తుతస్తువిశేషవ్యవహారపవాసిద్ధః, కారణనిత్యత్వస్యప్రమాణాంతరేణజ్ఞానవివాకా
ర్యమనిత్యమితివ్యవహారయోగాదిత్యాహ॥ నచశబ్దేతి॥యదిప్రమాణాంతరంకారణనిత్యత్వేస్యాత్తదాయవ్యవహారస్స

మూలాభవతితతోమూలజ్ఞానాత్ ప్రాగ్భ్యవహారమాత్రాన్నివస్తుసిద్ధిఃవతేయక్షవ్యవహారాదపితద్విద్ధిప్రసంగాత్, మూలజ్ఞానేతుతేనైవవిశేషసిద్ధిర్వ్యవహారోపన్యాసవై యథ్యమితీభావః ఏవంపరమాణుభ్యత్వేకాణాదనూత్రద్వయంనిరస్య తృతీయంనిరస్యతి॥యదపీతి॥ సతామణానాం దృశ్యమానస్థూలకార్యాణాం ప్రత్యక్షేణ కారణజ్ఞానమవిద్యేతియదిమాత్రాన్యతర్హ్యవృత్త్యక్షకారణత్వంనిత్యత్వే హేతుస్సాన్యత్, తన్నద్వయంకేవభిచారాదివ్యర్థః॥ యద్యారంభకరవ్యకూన్యత్వం హేతువిశేషణకలదావిశేష్యవై యథ్యమాపద్యేతపునరుక్తిశ్చేత్వాహ॥ అథేత్వాదిసఖిపరమాణువోనిత్యాః నాశకానుపలంభాదాన్యవదితినూతార్థమాశంకతే॥ అథాపీతి॥ తంత్యాద్యవయవానోవిభాగాన్నాద్యాపటాదినాశోద్భవః తచ్చద్వయంనిరవయవాణానాంనాస్తీతినిత్యత్వమిత్యర్థః॥ పరిణామ వాదమాశ్రిత్యాణానాంనాశకంకించత్సంభవతీతిపరిహరతి॥ నేతి॥ అవయవానాంసంయోగేనప్రవ్యాంతరోత్పత్తికారంభఇతియదిష్యతంస్యాత్తదాప్రవ్యవసాశోద్వాభ్యామేవేతినియమస్సాన్యార్నారంభమానమప్రిసంయుక్తతం త్వన్యపటాదన్యనాదతః కారణమేవ స్వతోనిర్విశేషంవిశేషవదవ

జ్ఞాథయోర్యవహారావతారాత్॥ యదపీత్యత్వేతృతీయంకారణముక్తం (అవిద్యాచేతి (వై. అరఆం సూ.౫) తద్యద్యేవంవివీయేత సతాంపరిదృశ్యమానకార్యాణాంకారణానాంప్రత్యక్షేణాన్రహణమువిద్యేతి, తతోద్వయంకరిత్యాప్యాపద్యేత॥ అథాప్రవ్యత్వేసతీతివిశేష్యత తథాప్యకారణవద్వైమేషనిత్యతానిమిత్రమాపద్యేత, తస్యదప్రాగేవోక్తత్వాత్ (అవిద్యాచేతిపునరుక్తంస్యాత్, అథాపికారణవిభాగాత్యూరణవిసాశాచ్ఛాన్యస్యతృతీయస్యవిసాశహేతోరసంభవోఽవిద్యాసాపరమాణూనాంనిత్యత్వంఖ్యాపయతీతివ్యాభ్యామేత, నావశ్యంవిసశ్యద్వస్తద్వాభ్యామేవహేతుభ్యాం వినంస్తునుర్ద్వీతినియమోఽస్తి, సంయోగసవివేచ్యనేకత్వంశ్చనప్రేర్యవ్యాంతరస్యారంభకేఽభ్యుపగన్య మానేపితదేవంస్యాత్, యదాత్వపాస్త్రవిశేషంసామాన్యత్వకం కారణంవిశేషవదవస్థాంతరమాపద్యమానమారంభకమభ్యుపగన్యతేతదాప్యతకానిత్యవిలయనవన్నుర్త్యవస్థావిలయనేనాపివిసాశఉపపద్యతే, తస్మానూపాదిమత్వాత్ స్వాదభిప్రేతవివర్యయఃపరమాణూనాం, తస్మాదవ్యనువవన్నఃపరమాణుకారణవాదః॥ *

— ❀ సూ. ౧౬॥ ఉభయభావదోషాత్ ❀ —

గంధరశరూపపుష్కనుకాష్ఠాలాపుషిః, నూపు సస్పర్శగుణామ్నాత్మైత్యపః, రూపపుష్కనుగంమాత్మ తరంతేజః, స్పర్శగుణస్సూక్ష్మతమోవాయురేవమేతానిచత్వారి గుణాన్యపదితానచితగుణాన్కాష్ఠాల సూక్ష్మతారతమ్యోపేతానిచలోకేలక్ష్వంతే, తద్వత్పరమాణవోఽభ్యుపగితాభిచితగుణాని త్వేగన్నవా, ఉభయభాపిచదోషానుసంగోఽపరిహార్యపవస్యాత్, కల్పమానేతావచుపచితాపదితగుణత్వేఉపదిత

స్థాన్యనాకార్యమిత్యనుభవబలాదాస్థేయంతథాచాణానామప్యవిద్యాపరిణామరూపాణాంప్రశయనిమిత్రేనకాలాదిసాపిందాన్యకస్వరూపతిరోభావేనకారణభావావత్త్రివిదాశఉపపద్యతే॥ యథాగ్నిసంపకాన్యత్రకానిన్యమవయవసంయోగస్యావయవానాంపనాశంవినైవతీయతేతద్వత్, నచ దాదిన్యస్యసంయోగవిశేషత్వేనగుణత్వాప్రవ్యనాశేఽనుదాహరణత్వమితశంక్యం, గుణవద్ద్రవ్యస్యాపికుతస్పిద్విసాశఇన్యంశేనోదాహరణాన్యపరిభాషాయాశ్చతంత్రీత్వాత్॥ వస్తుత్వస్తుఘృతంకరినంద్రవ్యమిత్యనుస్యూక్ష్మతపరిణామవిశేషద్రవ్యమేవకానిన్యం॥ నచద్రవ్యత్వేప్యవయవవిభాగాదేవతస్యనాశఇతివాచ్యం, ఘృతస్యపరిణామసమీకత్వేనవిభాగాసంభవాత్, పరమాణుకానిన్యనాశేతదసంభవాచ్యేతిభావః॥ కించప్రశయోనోసీత్రజోనాన్యత్రించనేత్యణానాంనాశసిద్ధిః, తస్మాన్నతేషాంపరమకారణత్వమిత్యపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ *

౧౬. యద్యస్తాదభికగుణవస్తుత్వస్థానమితివ్యాప్తిముక్త్యాఽకల్పయతి॥ తద్వదితి॥ పాధివఃపరమాణురభికగుణస్తతపతైకన్యూపగుణాజలాదిపరమాణవభేతికల్పితేనవా, అద్యేదోషమాహ॥ కల్పమానఇతి॥ సూక్ష్మస్వపచ

౧౭. సకేవలమనువాదస్యా యక్తత్వాదుపేక్షాకింతుశిష్టబహిష్కృతత్వాత్ గ్రంథతోర్ధ్వతస్పద్రాహ్యస్యచ
త్యాహః అపరిగ్రహఃప్రేతి॥ శకారార్థంప్రపంచయతుముపక్రమతే॥ అపిచేతి॥ అత్యంతభేదజ్ఞాపకమాహ॥ భిన్నలక్ష
ణానీతి॥ ద్రవ్యగుణకర్మణాంద్రవ్యత్వగుణత్వకర్మణ్యజాతయోలక్షణానుజాత్యైవాద్యుపాధయోవా, నిగుణ
ణత్వేనతజాతీయముదక్రియాత్వంగుణలక్షణం, సంయోగవిభాగయోర్నిరపేక్షకారణకర్మణ, నిత్యమేకమనేకసమవేతం
సామాన్యం, నిత్యవ్రవ్యవృత్తయోర్జ్యోతిషేషా, నిత్యసంబంధస్సమవాయ, ఇతిభిన్నానీలక్షణా, త్రైవికభోజ్యం తథే

ప్రధానకారణవాదోపేదవిద్భిరపి కైశ్చిన్న్వాదిభిస్సతాకార్యత్వాద్యంతోవజీవనాభిప్రాయానోపని
ధః, ఆయంతుపరమాణుకారణవాదోనకైశ్చిదపితైఃకేనచిదప్యంతేనపరిగృహీతభివ్యంతమేవానా
దవనీయోపేదవాదిభిః। అపిచ వైశేషికాస్తంత్రార్థభూతాకావప్యదార్థాకాప్రవ్యగుణకమపామాన్య
విశేషసమవాయాభ్యానత్యంతభిన్నాభిన్నలక్షణానభ్యుపగచ్ఛంతి, యథామనుష్యోఽశ్వశ్వశిథి, త
థాత్వంచాభ్యుపగమ్యతద్విరుద్ధంద్రివ్యాసీనత్వం తేషాణామభ్యుపగచ్ఛంతిధర్మాంతరం తస్మోపపద్య
తే, కథం, యథాహిలోకేతశకుశపలాశప్రభృతీనామన్యంతభిన్నానాంసతాం నేతరేతరాసీనత్వంభవ
తి, ఏవంప్రవ్యాసీనామన్యంతభిన్నత్వావై యద్రీవ్యాసీనత్వంసతాసీనాం భవిషుషహతి, ఆకచ
భవతిప్రవ్యాసీనత్వంసతాసీనాం, తతోప్రవ్యభావేభావాల్ద్రీవ్యాభావే చాభావాల్ప్రవ్యమేవసం
స్థానాదిభేదాదనేకశబ్దప్రత్యయభాగ్యవతి। యథాదేవదత్తపకషనసన్నవస్థాంతరయోగాదనేకశబ్దప్రత్య
యభాగ్యవతితద్వత్। తథాసతీసాంఖ్యసిద్ధాంతప్రసంగస్ససిద్ధాంతవిరోధశ్చాపద్యేయోతాం సన్న్
గ్నైరన్యస్యాపిసతోధూమస్యాగ్నీనీనత్వంద్యత్వత, సత్యంద్యత్వతే, భేదప్రతీతేప్రతత్యాగ్నిధూమ

దసద్ధితిత్యర్థః । తథాత్మమన్యంతభిన్నత్వం-తేనవిరుద్ధంధర్మాణాంతరంధర్మాధర్మభావః సుశాదయోనద్రీవ్యధర్మా-
స్య్యంతతోఽత్యంతభిన్నత్వాచ్చకమశాదివచిత్యర్థః । భేదేవాదకముపన్యస్యాభేదమాహ । అథవభిచరతీతి॥ సుశాదిమతద
ధీనత్వంతావదన్యయవ్యతిరేకసిద్ధం, తథాచసుశాదయోన్రవ్యాభిన్నాన్రవ్యాధీనత్వాత్యద్యస్తాచ్చిన్నంతన్నతదధీ
సంయథాశశభిన్నఃకుశత్యర్థః । అభేదేన్రవ్యంసుశత్యితజ్జప్రత్యయభేదకథంతత్రాహ॥ ద్రీవ్యమితి॥కమితభేదోవ్యస్తీ
త్యాశయః । అన్యథాఽత్యస్తభేదవదన్యంతాభేదేపిధర్మాధర్మాత్వాయోగాదితిమంతవ్యం । అస్తుసుశాదీనాంద్రీవ్యతా
దాన్యమితివదంతంతారికమ్మన్యంత్రత్వాహ॥ తథాసతీతి॥ సాంఖ్యోన్రవేదాంతీగ్రాహ్యః । యద్వాక్పాపిలస్యాపి
తాదాన్యంసిద్ధాంతత్యతిసాంఖ్యగ్రహణం । యద్యపి తదధీనత్వంతద్ధర్మాత్వంతచ్చధూమేనాన్రిఅగ్నివిసాపిభావాత్,త
థాపితతాత్పర్యత్వంతదధీనత్వంమత్వాన్యభిచారంశంకతే॥ నన్యైతి॥కార్యత్వమన్యత్వంచాంగీకరోతి॥నత్యమితి॥ తథాపి

తాదాత్మ్యవ్రతప్రతియమానత్యస్య హేతోర్వివక్షితత్వన్నవ్యభిచారతత్వాశయః । అస్య హేతోరన్యథాసిద్ధిమాశంకతే ॥
 సంతానామితి ॥ సంతాదీనాం ద్రవ్యేణాభేదాభావే ఆయుతసంస్థత్వేన తాదాత్మ్యవ్రతసిద్ధిరన్వేత్యం ॥ దూషయితుంపిచల్పయితి
 తన్నుననితి ॥ శౌక్ల్యస్యపటస్థత్వాత్పటస్యతంతుదేశతత్వాత్పటశౌక్ల్యయోరపృథక్దేశత్వాభావాచ్ఛక్త్యఃపటభిసా
 కరణ్యప్రతిత్తిర్నైవాదిత్యావ్యంమాషయతి ॥ అపృథక్దేశత్వభితి ॥ కాణాదంస్మాత్రవ్యయంవాచకప్తే ॥ రంతనోహేతి ॥
 సంతానోహేతి ॥ సురూపతస్యాపృథక్త్వైర్నైర్మలైష్టాభేదసిద్ధిరిత్యాహ ॥ అపృథక్స్వభావత్వభితి ॥ అభేదేయక్షమాహ ॥ రస్యే
 తేన సంతానోన్వేత్యం ॥ ఏవంపట్టదాథాఅత్యంతభిన్నాభిసేద్ధాంతోఽనుభవవిరోధేనమాషితః ॥ సిద్ధాంతాంతరందూషయతి ॥
 ముతసంస్థయోరితి ॥ అయుతసంస్థసంకమభయోరుతాన్యతరస్య సాన్యతత్వాహ ॥ పాగ్రితి ॥ ద్వివ్రతీయమాశంక్యమాషయతి ॥

యోగస్యత్వం నిశ్చయతే, ఇహతుశ్చక్షుఃకంబళోరోహిణీధనుర్లబముష్పళ మతి ప్రవృత్త్యైవతస్యతస్య
తేనతేనపశేషేణప్రతీయమానత్వాదైవప్రవృత్త్యనుజయోరగ్నిగూఢయోగివభేదప్రతీతిరస్తి, సస్త్వాన్
వ్యాప్తికతానుజస్య, ఎతేకమగసామాన్యవిశేషసమవాయానాంప్రవ్యాప్తికతావ్యాఖ్యాతానుజానాం
ద్రవ్యాగ్నితత్వం ద్రవ్యనుజయోరయితేంద్రత్వాదితియవ్యచ్యేత తత్త్వవరయితేంద్రస్వమపృథక్తేతస్యం
వాస్యోదపృథక్కాలత్వంవా అపృథక్స్వభావత్వంవా, సర్వధాపివోపపద్యతే । అపృథక్తైతేతాపిత్
స్వాభ్యుపగమోవిరుద్ధ్యేత, కథం, తంత్యాదృఢోహివటఃతంతుదేశోఽభ్యుపగవ్యతేనతుపటదేశః, పటస్యతు
గుణాఃశుక్ల త్వాదయఃపటదేశాభ్యుపగవ్యంతే నతంతుదేశః తథాచామః, ప్రవ్యాణీప్రవ్యాంతర
మరభంతేగుణాశ్చగుణాంతరమతి (వై-అంఆంసూం) తంతవోహికారణప్రవ్యాణీకార్యప్రవ్యంప
టమరభంతే, తంతుగతాశ్చగుణాశ్చుక్లత్వాదయఃకార్యప్రవ్యేపటే శుక్లత్వాదిగుణాంతరమరభంత
ఇతిహితేఽభ్యుపగవచ్ఛంతి, సోఽభ్యుపగమోప్రవ్యనుజయోరపృథక్తైవభ్యుపగవ్యమానెవాద్యేత ।
అథాపృథక్కాలత్వమయితేంద్రత్వముచ్యేత, సవ్యవక్షిణయోరపి గోఽపాణయోరయితేంద్రత్వంప్రస
జ్యేత, అపృథక్స్వభావత్యేన్ద్రయితేంద్రత్వేచప్రవ్యనుజయోరాద్విభేదస్సంభవః, తస్యతాచాజ్యేన్ద్రైవ
పరీయమానత్వాత్ । యితేంద్రయోస్సంబంధస్సంయోగోఽయితేంద్రయోస్సంసమవాయుత్తస్యయవభ్యు
పగమోమ్యమైవతేహం, పాక్షిద్దస్యకార్యతాగ్రణస్యాయితేంద్రత్వానుపపత్తేః । అథాన్యతరాపి
తుపవాయవభ్యుపగమస్సాన్ద్రయితేంద్రస్యకార్యస్యకారణేనసంబంధస్సమవాయుత్తః । ఏవమపిపాక్షిగ
సిద్ధస్యాలబ్ధాత్మకస్యకార్యస్యకారణేనసంబంధోవోపపద్యేత్స్వయాయత్తత్వాన్సంబంధస్య । సిద్ధంభూ
త్వాసంబంధ్యతెత్యిచేత్, పాక్షికాగ్రణసంబంధాతాగ్ర్యస్యపిద్ధావభ్యుపగవ్యమానాయా నయితేసి
ద్ధ్యభ్యావాతాగ్ర్యకారణయోస్సంయోగవిభాగోనవిద్యేతేతీదముక్తంమరుక్తంస్యాత్ । యథాచోన్మ
న్నమాప్రస్యాక్రీయస్యకార్యప్రవ్యస్యవిభుభిరాకాతాదిభిన్రీవ్యాంతరైస్సంబంధస్సంయోగవివాయు
పగవ్యతేవసమవాయుః, ఏవంకారణప్రవ్యేణాపిసంబంధస్సంయోగవివస్యాత్ ససమవాయుః, వాఽసం
యోగస్యసమవాయుస్యవాసంబంధస్యసంబంధివ్యతిరేకేణాప్రత్యేకిందిన్నమానుష్ఠే । సంబంధకల్ప
ప్రవ్యమవ్యతిరేకేణసంయోగసమవాయుకల్పవ్రత్యయదగ్ధవాత్తయోరప్రత్యమితీచేన్న, ఏకత్వేపిస్య

శ్యామిని ॥ కారణస్య పుష్కలైశ్చేషా ర్యమవ్యభిజ్ఞమత్యక్తముపేన సుసంబంధోఽసద్ధస్య సద్ధస్య వేతపకల్యాద్యం
సంబంధాత్పాద్యుచ్యతే యంశంకతే ॥ సద్ధం ధూత్యేతి ॥ సచోరహస్రీష్టయోఽపాష్టీస్సుంయోగభిర్యభ్యవగమాత్తంతుపటయో
ఽపసంయోగావర్తిత్యపసిద్ధాంతస్యాదికర్తృభిః ॥ సద్యోజాతమసృక్రియాభావానాథం సంయోగస్త్రాహయిభేతి ॥
కించ సంబంధస్యాపి సంబంధేన వహ్నానాదసంబంధస్యానియామకత్వాన్సంబంధోపి మర్షిరూపభిత్వాహ ॥ నాపీతి ॥ సం
బంధస్సంబంధిభిన్నః, తద్విరుత్తాంతజ్ఞానవృత్త్యాద్వస్త్యంతరవదితంకలై ॥ సంబంధీతి ॥ కర్మితభేదసాధనేసిద్ధసాధన
తావస్తభేదసాధనేత్రువ్యభిచారభిసమాధతై ॥ సైకత్యేపీతి ॥ స్వరూపేనమనుష్యాదికల్పభాగవపుత్రాద్యపేక్షయాపితే

రూపబాహ్య రూపాపేక్షయోఽనేకశబ్దప్రత్యయదన్వనాత్ । యస్తేకోపిసంఘేదవత్సలౌతస్మిన్మా
 పంసంబంధిరూపంచాపేక్ష్యనేకశబ్దప్రత్యయభాగ్భవతిమనుష్యోబ్రాహ్మణఃశ్రోత్రయోవదాన్యోబాలౌ
 యువాస్థవిరఃపితాపుత్రఃపాత్రోభ్రాతృతాజామాతేత । యథావై కాపిసంలేఖాస్థానాన్యత్వేననిశమా
 నా ఏకదశతతసహస్రాదిశబ్దప్రత్యయభేదమనుభవతి, తథాసంబంధినోరేవసంబంధిశబ్దప్రత్యయవ్యతి
 రేకేణసంయోగసమవాయశబ్దప్రత్యయాహత్వంసవ్యతిరక్తవస్త్యస్తేన, ఇత్యుపలబ్ధిలక్షణాప్రాప్త
 స్యానుపలబ్ధైర్భావోఽప్రస్తంతరస్య । నాపిసంబంధివిషయత్వేనసంబంధశబ్దప్రత్యయయోఃసంతతభావప్రసం
 గః, స్వరూపబాహ్యరూపాపేక్షయైత్యుక్తోత్తరత్వాత్ । తథాఽన్యోన్యమనసామప్రదేశత్వాన్నసంయో
 గస్సంభవతి, ప్రదేశవతోరవ్యస్యప్రదేశవతాన్త్రవ్యాంతరేణసంయోగదర్శనాత్ । కల్పితాఃప్రదేశాల
 న్వాన్యమనసాంభవిష్యంతీతిచేన్న, అవిద్యమానాథకల్పనాయాంసర్వాన్ధిప్తిప్రసంగాత్, ఇయానేవా
 విద్యమానోవిరుద్ధోఽవిరుద్ధోవాఽన్యఃకల్పయోనాతోఽధికఇతినియమేహత్వభావాత్, కల్పనయాశ్చ
 స్వాయత్తత్వాత్, బ్రహ్మతత్వసంభవాచ్చ । నవవైశేషికైఃకల్పితేభ్యఃపద్యుఃపదాధైభ్యోఽన్యేఽధి
 కాఃశతంసహస్రంవాథానకల్పయితవ్యాఇతినివారకౌహేతురస్తి, తస్మాద్వస్తైయస్తైయద్యదోఽప
 తేతత్తత్త్విధ్యేత్, కస్మిల్కృపాఘఃప్రాణనాందుఃఖటహుశస్సంసారవిషమాభూడితకల్పయేత్, అన్యో
 వావ్యసఃముక్తావామపిపునఃకల్పయింకల్పయేత్, కస్తయోర్నివారకస్సాన్యత్ । కించన్యద్వాభ్యాంపర
 మాణుభ్యానిరవయవాభ్యాంసావయవస్యద్వ్యణకస్యాకాశేనేవ సంశ్లేషానుపపత్తిః, నహ్యకాశస్య
 పృథివ్యాదీనాంవజనుకాష్ఠసత్ సంశ్లేషోస్తి, కార్యకారణప్రత్యయోరాత్రితాశ్రయభావోఽన్యథానోప
 పన్యతఇత్యవశ్యంకల్ప్యస్సమవాయఇతిచేన్న, ఇగరేతరాశ్రయత్వాత్ । కార్యకారణయోగహేదస
 ధ్ధావాగ్రితాశ్రయభావసిద్ధిరాగ్రితాశ్రయభావసిద్ధౌచగయోర్భేదసిద్ధిః కుండబదరవదితీతరేతరాశ్ర
 యతాస్యాత్ । నిహికార్యకారణయోర్భేదగ్రితాశ్రయభావోవాచేదాంతవాదిభిరభ్యుపగమ్యతే, కార

స్మృతానాంతరవా, ద్వితీయసంయోగసిద్ధిఃస్వస్వాభావయోగేకప్రవృత్త్యవచ్ఛేదకానన్యత్ ఆప్యేయోహమా
తేగోసర్వాధ్యసద్ధిప్రసంగః, ఊహస్వస్వాభీనత్వాత్ ప్రభుతత్వంనిరవశిత్వంతత్సంభవాచ్ఛేద్యః। యన్యూహస్వత్వ
సిద్ధిప్రదావదాధ్యబంధముక్తియమాలుప్యేర్థ్యత్వాహ॥నచేత్వాదివా॥సంయోగంకూపయత్వానమవాయంకూపయ
ంతికించాన్యదితి॥తన్మతేనామకాంతరముద్యుత్తిగత్యధ్యః। సంక్షేపస్సంగ్రహః। యథేకకర్షణేనైవాపరాకర్షణంత
స్యానుపపత్తిరిత్యధ్యః॥ద్వ్యణుకింకరవయవానమవేతంసావయవత్వాదాకాశానమవేతంభూమివదతిభావః। ననుద్వ్యణుక
స్యానమవేతత్వేతదాశ్రితస్వంస్వాత్, సంబంధవిచారదయోగాత్, నచసంయోగాదాశ్రితస్వంకార్యప్రవృత్త్యప్ర
కృత్యానంయోగాదితరం త కార్యేణ ప్రకృతివికారయోరభేదాద్వాత్రయోప్రయతావానుపపత్తిరిష్టేతిపరివారతి॥నే
తి॥భేదాద్రద్భావత్యభివదంతంప్రకృత్యాభివేదకారత్రయత్వాది॥కథంతహాకార్యస్యకారణాశ్రితస్వవ్యవహరకల్ప

తథేదాదిత్యాహ॥ కారణస్యైవేతి॥ పరమాణూనాం నిరవయవత్వమప్యయక్తమిత్యాహ॥ కించేతి॥ పరమాణువిస్సౌవయవాః
 అల్పత్వాత్ ఘటవత్, వివర్త్యేతేహంధిగ్నేహదావధిత్వంనస్యాదాత్మవదిత్యర్థః॥ ననుపరమాణ్వపేక్షయా యోఽయంపాగ్రివీద
 ష్టితేత్యాదిగ్నేదవ్యవహారస్తవధిత్యేనయేఽవయవాస్త్యయోవ్యంతే తవీవ్యవహరమాణవప్రైవీ సావయవాశ్చేత్తద
 వయవావివేత్యేవంయతఃపరంనవిభాగస్సపరనిరవయవంపరమాణుతిశంకతే॥ యాంస్త్యమితి॥ పరిహరతి॥ నస్థాలేతి॥ అయ
 వ్యతియన్మిద్యాత్మసావిభాగాయోగ్యంవస్తుసపరమాణుతియద్యచ్యేతత్త్వోబ్రహ్మణపపరమాణుసంజ్ఞాకృతాస్యాత్
 తదన్యస్యాల్పస్యదిగ్విభాగార్హత్యేనావయవవిభాగావశ్యంభావాత్, యదిపృథివ్యాదిజాతీయౌల్పపరమాణువిశ్రాంతి
 భూమిర్యస్సపరమాణుతియచ్యేతత్త్వోతస్యనమూలకారణత్వంపినాశిత్యాత్ ఘటవత్, నచహేత్వసీద్ధిః, అణవో
 వినాశేనృపృథివ్యాదిజాతీయత్వాత్ ఘటవదితీసాధనాదితి, సంప్రతి నిరవయవత్వస్యనాశహేత్వభావాదాత్మవద
 వినాశిత్యాశంక్యపూర్వోక్తంపరిహారంస్మరయితి॥ వివశ్యంతిశిత్యాదినా॥ బ్రహ్మతీర్తిక్తస్యాజ్ఞానకత్వాద్విగ్రహస్యనిర
 వయవత్వమసిద్ధంనిమిత్తదృష్టాదినాశాద్విశాశః ప్రశయేసంభవతి, ముక్తజ్ఞానాదిజ్ఞాననాశేతత్కార్యాణునాశేసంభ
 వశ్చితీభావః॥ యదుక్తంయతాకార్యత్రవ్యంతస్సంయోగసవివానేకత్రవ్యారిబ్ధమితీతన్నేత్యాహ॥ తథాకార్యారంభాపీతి

ణస్యైవసంస్థానమాశ్రంకార్యమిత్యభ్యుపగమాత్ కించాన్యత్ పరమాణూనాంపరిచ్ఛిన్నత్వాత్ యావ
 త్యేదితఃపడప్టేదశవాతావద్భిరవయవైస్సౌవయవాస్తేష్యుః॥ సావయవత్వాదనత్యాశ్చేతీనిత్యనిరవ
 యవత్వాభ్యుపగమోబాధ్యేత॥ యాంస్త్యంధిగ్నేదభేదనోఽవయవాణాల్పయసితవివమమపరమాణవ
 ఇతిచేన్న, స్థూలసూక్ష్మతారతమ్యక్రిమేణాపరమకారణాద్విశాశోపపత్తేః॥ యథాపృథివీద్వ్యణకాద్య
 పెక్షయాస్థూలతమావస్తుభూతాపివినశ్యంతి తత్సూక్ష్మంసూక్ష్మతరంచపృథివ్యేకజాతీయకంపినశ్యంతి త
 తోద్వ్యణకం, తథాపరమాణవోపపృథివ్యేకజాతీయకత్వాద్వినిశ్యేయః॥ వినశ్యంతోవ్యవయవవిభాగే
 నైవవినశ్యంతిచేత్ నాయందోషః, యతోఘృతకాతిన్యవిలయనవదపివినాశోపపత్తిమవోచామ॥ య
 థాహిఘృతమవర్ణాదీనామవిభజ్యమానావయవానామప్యగ్నిసంయోగాద్విగ్రహభావావత్త్వాకాతీన్యవినా
 శోభవతి, ఏవంపరమాణూనామపిపరమకారణభావావత్త్వామూర్త్యాదివినాశోభవిష్యతి, తథాకార్యా
 రంభావినావయవసంయోగనైవకేవలేనభవతి, క్షీరజలాదీనామంతరేణాప్యవయవసంయోగాంతరం
 దధిహిమాదికార్యారంభదర్శనాత్, తదేవనసారతరతరం సందృష్ట్వా ఓశ్వగకారణశ్రుతివిరుద్ధత్వా
 చ్చుభిప్రసజైశ్చశక్తైఃపాన్వాదిభిరపరిగృహీతత్వానత్యంతమేవానపేక్ష్యైకపరమాణుకారణవా
 దేకార్యవైశ్యేశేయోఽర్థిభిరివాక్యశేషః॥

స్తేచల్లంపాగ్రిధాన్యం కార్యత్రవ్యస్థితావపిసేతుత్వాత్ సంయోగస్య క్షీరారంభకసంయోగాద్ధ్యారంభకంనసం
 యోగాంతరం, తథాచదధ్యాదౌవ్యభిచారాన్నవ్యాప్తిరీత్యర్థః॥ ఏవంయతాకార్యత్రవ్యంగ్విగ్రహభ్యమిత్యేవవ్యా
 ప్తిరస్తులాఘవాన్నశుసంయోగసవివస్వన్యాసపరిమాణానేకత్రవ్యారంభమితీగౌరవాపాతాద్విఘ్నావిస్తృతమకూ
 లాశబ్దరజ్జాన్యూనపరిమాణాయాన్యభిచారాశ్చసవరజ్జర్మత్రవ్యాంతరిమితీవాద్యం, అవయవమాశ్రవిస్థివాపాతా
 ద్విగ్రహపరవయవత్వవత్వస్యైవకాత్మ్యపృష్టిత్యేలాఘవాన్ననిరవయవానేకాణుసీద్ధిః॥ యత్త్విణుస్యతారతమ్యవిశ్రాంతి
 భూమిశ్చేనతస్మిద్ధిరితతన్న, త్ర్యిణుకత్వోక్తశ్రుతివిషయశ్రాంతేనదతవివశ్రుతినామానోజగద్దేవఇతివాద్యం॥ పృథి
 వీత్వాదివాసావయవత్వానత్యయోరనుమానాత్॥ నచావయవత్వస్యకన్వవిద్విశ్రాంతోపరమాణుసీద్ధిఃఅపిశ్రాంతావనవ
 స్త్వేవవ్యవహాయాయాంబ్రహ్మణీవావయవత్వవిశ్రాంతిసంభవాత్॥ అణానకిందిణుసద్భావేప్రమాణం, నిరవయ
 వాణుసంయోగసమచాయయోగసంభవాత్ సమవేదిద్వ్యణుకాద్యారంభకత్వాయోగిత్యాదిబాధకముక్తమేవ॥
 సప్రయోగిగ్రహచ్ఛేతిమాత్రవాన్యశేషఃపూరయన్నభికరణార్థమపసంహరతి॥ తదేవమితి॥ తస్మాద్భాగ్రితినూలేనవై
 తేషేనమలేనవేదాంతతాత్పర్యస్యాదిరోధఇతిసద్దమ్॥ ఇతిన్యతీయాధికరణమ్॥

౧౮. వై శేషికం నిరస్య వై నాశికం నిరస్యతి || సముదాయశ్చతి || పరిమాణభేదేన దేహదేరాశుతరవి నాశాంగీకారాదన్త
వై నాశికం వై శేషికం స్రస్య సరాసానంతరం సర్వక్షణిక వాచీబుద్ధిస్థో నిరస్యత ఇతి ప్రసంగసంగతిమాహ || వై శేషికేతి || నా
భావశబ్దపరిభ్రేతనిరసనీయసద్ధాంతాదత్ర నిరస్యసద్ధాంతస్య భేదం వస్తుతత్త్విధాంతం విభజతే || సచేతి || సముగతపోక్తి
గమస్త్యైక్యాత్ కుతోబహుప్రకారతాత్రతాహ || ప్రతిపత్తితి || ఏకస్త్యైవాగమవ్యాఖ్యాతుః శిష్యస్త్యైవస్థాభేదేన బుద్ధిభేదాత్
మందమధ్యమోద్గమధియాంతిమ్యైవాంవాభేదాద్భుప్రకారతేత్యర్థః || తానేవ ప్రకారానాహ || సీతీతి || సోత్పాంతిక
వై భాషికాయోగాచారోమాధ్యమికశ్చేతి పీత్వార శ్శిష్యాః, తేషామధ్యయోర్భావ్యథానాం పరోక్షత్వాపరోక్షత్వ
వివాదేష్య సత్త్వసంప్రతిపత్తే స్రయోస్సద్ధాంతమేకీకృత్యనిరస్యత ఇత్యాహ || తత్రయోసర్వాప్రిత్యేతి || భూతంభౌతికం
బాహ్యం చిత్తంచైత్తంచ కామాద్యంతరమితి విభాగః || తత్రసందిహ్యతేకించ న మూలోభాంతిమూలోవాఽయం
సిద్ధాంత ఇతి తత్రమానమూల ఇతి పూర్వపక్షయైవ సిద్ధాంతం తదియందర్యయతి || తత్రభూతమితి || స్థిరప్రపంచో బ్రహ్మహే
తుక ఇతి వేదాంతసిద్ధాంతస్య నానమూలక్షణిక సిద్ధాంతవిరోధాదసిద్ధిః పూర్వపక్షఫలం సిద్ధాంతేతదవిరోధ ఇతి జ్ఞేయం

— శ్లో సూ || ౧౮ || సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రాప్తిః —

వై శేషికరాధాంతోమధ్యక్రియోగాద్యేవవిరోధాద్భిప్రాయపరిగ్రహోచ్చనాపేక్షితవ్యత్యక్తం, సోర్ధవై
నాశిక ఇతి వై నాశికత్వసామ్యాత్ సర్వవై నాశికరాధాంతోనతరామపేక్షితవ్యతీదమిదానీ ముపపాద
యామః || సచబహువ్రీకారః ప్రతిపత్తిభేదాద్విసేయభేదాద్వాతత్రైతేత్రయోవాదినోభవంతి, కేచిన్
ర్వాప్రిత్వవాదినః, కేచిద్విజ్ఞానాప్రిత్వమాత్రవాదినః, అన్యేపున సర్వభూత్యవ్యవధివాదిన ఇతి తత్రయోసర్వా
ప్రిత్వవాదినోబాహ్యమాభ్యంతరంచ వస్త్రభ్యుపగచ్ఛంతి భూతంభౌతికం చిత్తంచైత్తంచ, తాంస్తావత్
ప్రతిబ్రూమః || తత్రభూతంపురిషీధాత్వాదయః భౌతికంచూపాదయశ్చతురాదయశ్చ || చతుష్టయేవ
పుధివ్యాదిపరమాణుఃఖరస్నేహూష్ణేరణస్సభావాప్రేపుధివ్యాదిభావేన సంహన్యంత ఇతి మన్యంతే ||
తథాకూపవిజ్ఞానవేదనాసంజ్ఞాసంసౌరసంజ్ఞాకావచసంసౌంధాః, తేష్యధ్యాన్తంసర్వవ్యవహారాస్స
దభావేన సంహన్యంత ఇతి వన్యంతే || తత్రైదమగ్నిసీయతే || యోఽయముభయహేతుకఉభయప్రకారఃస
ముదాయః పరేషామభిప్రేతోఽయహేతుకశ్చభూతభౌతికసంహతిరూపః సంసౌంధహేతుకశ్చపంచసంసౌం
ధీరూపః, తస్మిన్నుభయహేతుకేపిసముదాయోఽభిప్రేయమాణేతదప్రాప్తిస్సాన్యత్, సముదాయాప్రా
ప్తిః సముదాయభావానుభవత్తిరీత్యర్థః || కుతః, సముదాయనానుచేతనత్వాత్ చిత్తాభిజ్వలనస్యచ స

పుధివ్యాదిభూతచతుష్టయం విషయేంద్రియాన్మౌళికం భౌతికంచపరమాణుసముదాయవిషయవ్యవంతరమితి మత్వాపర
మాణూఽవిభజతే || చతుష్టయేచేతి || చతుర్విధాత్వార్థః || ఖరః కిరః తస్యైవ భావాః పాద్ధివాః పరమాణవః సిద్ధాంతాః
ఉష్ణాస్తైజసాః ఖరణంచలనంస్సభావోవాయవ్యానామితి బాహ్యసముదాయముత్పాదకత్వాత్ సముదాయమాహ ||
సచేతి || సవిషయేంద్రియాణిరూపసంసౌంధః, విషయాణాంబాహ్యత్వేపదేహాస్థేంద్రియగ్రాహ్యత్వాదాధ్యాత్మికత్వం, అ
హమహమిత్యాలయఃజ్ఞానప్రవాహూఃజ్ఞానసంసౌంధః, సుఖాద్యనుభవోవేదనాసంసౌంధః, గోరీశ్వరత్వేవం నామవి
ష్టసవికల్పకప్రస్థయఃసంజ్ఞాసంసౌంధః, నాగద్యేవమోహధర్మాధర్మస్సంసౌరసంసౌంధః || తత్రవిజ్ఞానసంసౌంధస్త్రిమా
త్తేతిగీయతే, అన్యేచత్వారసంసౌంధాస్తేత్తైవైషాంసంహతలభ్యాత్మికఃసకలలోకియాత్రానిర్వాహకత్వత్వార్థః || అవ
యవాతిరిక్తావయవ్యసంపలభైరవయవాశ్శిష్యంతేయస్సతీతత్ || తుణికం యథావిద్యుదితీతేవాంతుణికత్వమితిమానమూ
లోఽయంసిద్ధాంతఇతిప్రాప్తేసిద్ధాంతసూత్రియోజయతి || యోఽయమితి || సర్వాదౌపరమాణూనాం సంసౌంధానాంచ
స్వతస్సంఘాతస్తావన్నసంభవతి, అచేతనత్వాత్ || నాపిచిత్తాభిజ్వలనసంవిజ్ఞానంసముదాయహేతుః, సంఘాతేదేహ
కారేణాతేవిజ్ఞానంవిజ్ఞానేజాతేసంఘాతఇత్యన్యోన్యాయప్రయాత్ || సచతుణికవిజ్ఞానాదన్యఃకశ్చిజ్జీవశ్చుశ్వరోవార్యయా

౭భ్యవగమ్య తేయస్సంఘాతకర్తృభవేత్ | నచకర్తృమనపేత్యైవస్సంఘాత్సస్య మేవసంఘాతాద్ధంవ్రీవతః |
 ఇతివాచ్యం, అనిమోక్షప్రసంగాత్ | నన్వాలయవిజ్ఞానసంతానస్సహంతా స్త్విత్యనీతిహా | ఆశయస్యేతి | ఆశేరతేప్రే
 రాగాదయశ్చత్యాశయస్సంతానః, సకింసంతాభ్యోవిజ్ఞానైభ్యో౭న్యో౭నన్యోవా, ఆద్యేపిస్థితిఃక్షణికౌవా, నాద్యః, అస్త
 దిష్టనిత్యాన్తవాదప్రసంగాత్ | ద్వితీయోదోషమాహ | క్షణికేత్వేతి | క్షణికస్యజన్మాంతరక్రవ్యాపారోనాస్తి. తస్మాద్ది
 స్యవరమాణ్యాదిమేగునాద్ధంప్రవృత్తిరనువవన్నా క్షణికత్వవ్యాపారా దిన్యథః | ఏతేనాశస్యస్సంతాన ఇతివత్కోనిరన్తః,
 క్షణికస్యమేళకత్వానువవన్తైః తస్మాత్సంఘాంతురసత్త్వాత్ సంఘాతానువవన్తీరిత్యుక్తః ||

౧౯. సంహంతురభావేపిసంఘాతోపపత్తిమాశంక్యనిషేధతః | ఇతరేతి || కార్యంప్రత్యయతేగచ్ఛతీతిప్రత్యయః కార
 ణం అవిద్యాదిభిరేవాథాత్సంఘాతసిద్ధౌవ్యవహరోపపత్తిరిత్యుక్తః | అవిద్యాదీనమా || తేచేతి || క్షణికేష్ఠస్థిరత్వబుద్ధిర
 విద్యాతతోరాగద్వేషమోహస్సంసారాభవంతి తేభ్యోగర్భస్థస్యాద్యంఽజ్ఞానమౌత్సాహ్యతే తస్మాద్బాలయః | జ్ఞానాత్
 పృథివ్యాదిచతుష్టయంనామాశ్రయత్వాన్నానుభవది, తతోయావంసితానీతాత్మకంతుక్రిశోణితంనిష్కమ్యతేగచ్ఛతీతిగర్భస్థకల

ముదాయసిద్ధ్యనీనత్వాదన్యస్యచకస్యచిచ్ఛేదనస్యభూత్వఃప్రశాసితుర్వాస్థిరస్య సంహంతురనన్యవ
 గమాత్, నిరపేక్షప్రవృత్త్యభ్యవగమేవప్రవృత్త్యనువరమప్రసంగాత్, ఆశయస్యావ్యవత్వానన్య
 త్యాభ్యామనిరూప్యత్వాత్క్షణికత్వాభ్యవగమాచ్ఛనిర్వాహకత్వాద్విప్రీప్యత్త్యనువవన్తైః | త
 స్మాత్సముదాయానువవన్తైః, సముదాయానువవన్తౌచతదాశ్రయాలోకయాత్రాలుప్యేతః | *

— ❀ సూ. ౧౯. ఇతరేతరప్రత్యయత్వాదితిచేన్నోన్మత్తిమాప్రనిమిత్తత్వాత్. ❀ —

యద్యపిభూత్వాప్రశాసితావాకశ్చిచ్ఛేదనఃసంహంతాస్థిరోనాభ్యవగమ్యతే, తథాప్యవిద్యాదీనామి
 తరేతరకారణత్వాదుపపద్యతేలోకయాత్ | తస్మాంచోపపద్యమానాయాం సకించిదవరమపేక్షిగవ్య
 మస్తి | తేచావిద్యాదయఃఅవిద్యాసంసారోవిజ్ఞానంనానుభవంషడాదయతనంస్పర్శోవేదనాత్మస్థోపా
 దానంభవోజాద్విరామరణంశోకఃపరిదేవనాదుఃఖంయమనస్తేత్యేవంజాతీయకాఇతరేతరహేతుకాః
 సాగతేసమయేక్యచిత్సంక్షిప్తాఃసద్విస్తాః, క్వచిత్ప్రపంచితాః, సర్వేషామవ్యయమవిద్యాదికలాపోనప్ర
 త్యాఖ్యయః | తదేవమవిద్యాదికలాపేవరస్పరనిమిత్తనైమిత్తికభావేనఘట్టయంతి | ఏదనితమావర్తమా
 నేనైథాక్షిప్తఉపపన్నస్సంఘాతశ్చిచ్ఛేదో, తన్న, కస్మాత్, ఉగ్ధత్వమాప్రనిమిత్తత్వాత్ | భావేనువవ
 న్నస్సంఘాతోయదిసంఘాతస్యకించిన్నిమిత్తమవగమ్యతే, నత్వవగమ్యతే | యనిత్యుతేతరప్రత్యయిత్వే
 వ్యవిద్యాదీనాంపూర్వపూర్వముత్తరోత్తరస్యోన్మత్తిమాప్రనిమిత్తింభవద్భవేత్ | నతుసంఘాతావర్తైః
 కించిన్నిమిత్తంసంభవతి | నన్వవిద్యాదిభిరద్భాదాక్షిప్యతేసంఘాతఇత్యుక్తం, అత్యవ్యతేయదితావవ

బుద్ధుదావస్థానానుభవశబ్దాధిగతిషగ్రహణః, విజ్ఞానంపృథివ్యాదిచతుష్టయంరూపంచేతిషడాదయః | నానియస్యేంద్రి
 యజాతస్యతత్షడాదయతనం, నానుభవేంద్రియాణామిదంస్సంయోగఃస్పర్శః, తగన్మభాదికావేదనా, తయాపున
 ర్విషయతృప్తా, తయాప్రవృత్తిరుపాదానం, తేనభవగన్మన్తజ్జ్వేలిభవోధమాణది, ప్రత్యజాతీయకావేదన, పంచస్థ
 ధసముదాయశ్చిత్తయావత్, జాతానాంసంఘానాంపరిపాకోజరా, సంఘనాశోవిరణం, మ్రియమానస్యపుత్రాదిస్నే
 హకంతద్దాహఃశోకః, తేనహపుత్రేత్యాదిప్రలాపవిరిదేవనా, అనిష్టానుభవోదుఃఖం, తేనదుఃఖనస్తానానసీవ్యభా
 ఇతశబ్దోమానావమానాదిశైశంకగ్రహణ్యః, నకేవలంసుకతానామేవావిద్యాదయస్సన్మతాః కింతుసర్వవాదినామపి
 త్యాహ || సర్వేషామితి || అవిద్యాదిహేతుకాజన్మాదయోజన్మాదిహేతుకాశ్చవిద్యాదయశ్చిత్తమిథోహేతుహేతుమ
 ద్భావాదధాత్సంఘాతసిద్ధిరిత్యంతాముపశంహరతి || తదేవమితి || సిద్ధాంతభాగంవ్యావర్త్యే || తన్నేతి || అవిద్యాదీనా
 ముత్తరోత్తరహేతుత్వమంగీకృత్యసంఘాతహేతుత్వాభావాత్సంఘాతోనస్యాదిత్యుక్తేపూర్వోక్తీస్తేరయతి || నన్వ

తి॥ కిమవిద్యాదయస్సంఘాతస్యగమకాఉతోత్పాదకా ఇతివికల్పవ్యవస్థాసంఘాతస్యోత్పాదకంకిందిద్వాద్యం తస్మాన్ప్రీత్యాహ॥అత్రోద్యతేయదీతి॥ఆశ్రయాశ్రయిభూతేష్యతిభూత్ప్రవిశేషః॥అదృష్టాశ్రయేష్యిత్యర్థః॥ యదాస్థిరేష్వణుషుసంఘాతయోగ్యేషుకర్తృషుచాదృష్టసహాయేషుసత్తుజ్ఞానాభావమాశ్రేణసంహతికర్తృత్వాయోగాత్ సంఘాతోత్పత్తైర్నిమిత్తంనాస్తీభ్యుక్తంతదాక్షిణికపక్షేతస్మాన్ప్రీతికిమువక్తవ్యమిత్యాహ॥ కిమితి॥ ఆశ్రయాశ్రయీ సంగమాగకర్తృతచ్చూన్యేష్యిత్యర్థః॥ ఆశ్రయాశ్రయిత్యతూన్యేష్యితిపాతేఉపకార్యోపకారకత్వతూన్యేష్యిత్యర్థః॥ ద్వితీయశంకతే॥అథాయమితి॥సంఘాతస్యాపిచ్యాదీనాంబోత్పత్తావనోన్యాశ్రయస్యాపిదితమావయతి॥కథమితి॥స్వాభావికఃఖల్వయంసంఘాతానాంహేతుహేతుమద్భావేనప్రవాహియాసంహంతారమపేక్షతే,పూర్వసంఘాతాశ్రయాపిద్యాదయఉత్తరసంఘాతప్రవర్తకాఇతిసాన్యోన్యాశ్రయివోపపీత్యాశంకతే॥అథమన్యసత్తి॥స్వభావస్థితియమాన

యమభిప్రాయీ, అపిద్యాదయస్సంఘాతమంతరేణాత్మానమలభమానాలపేక్షంతేసంఘాతమితి, తతస్తస్యసంఘాతస్యకిందిన్నిమిత్తంవక్తవ్యం, తచ్చనిత్యేష్వప్యణుష్వభ్యుపగమ్యమానేష్వాశ్రయాశ్రయిభూతేషుపభృత్ప్రమసత్తుససంభవతీభ్యుక్తంవై శేషికపరీత్రాయాంకిమంగళునః తుణికేష్వప్యణుషుభృత్ప్రహితేష్వాశ్రయీశ్రయితూన్యేషుచాభ్యుపగమ్యమానేషుసంభవేత్॥ అథాయమభిప్రాయీః అపిద్యాదయపివసంఘాతస్యనిమిత్తమితికథంతమేవాశ్రేత్వాత్మానంలభమానాస్తస్యైవనిమిత్తంస్యః అథమన్యసేసంఘాతాపివానాహసంసారేసంతత్వానువర్తంతేతదాశ్రయాశ్చవిద్యాదయైతి, తదాపిసంఘాతాత్సంఘాతంతరముత్పద్యమాననియమేనసన్యతమేవోత్పద్యేత అనియమేనవాసదృశం విసదృశంబోత్పద్యేత, నియమాభ్యుపగమే వనుప్యపుక్తలస్యదేవత్యగ్యోనిసారకపాప్రయభావఃపాప్రపుయాత్, అనియమాభ్యుపగమేపిమనుప్యపుక్తలఃకదాచిత్తుణేనహస్తీభూత్వాదేవోవాపునమనుష్యోవాభవేదితి స్ప్రాప్నూయాత్, ఉభయమప్యభ్యుపగమవిరుద్ధం॥ అపిచయద్యోగాథస్సంఘాతస్యాత్సజీవోనాస్తీర్థరోభోతైతితవాభ్యుపగమః, తతశ్శబ్దాగోభోగాథవిససనాన్యేసాప్రీతీయః, తథామోహోమోక్షార్థవివేచిముముక్షుణానాన్యేనభవితవ్యం॥ అన్యేనచేత్ ప్రాప్యేతోభయంభాగమోక్షకాలావస్థాయినాతేనభవితవ్యం, అవస్థాయిత్యేతుణికత్వాభ్యుపగమవిరోధః, తస్మాదితరేతరోత్పత్తిమాప్రసిమిత్తత్వమవిద్యాదీనాంయదిభవేచ్ఛవతుగామనతుసంఘాతస్సిద్ధ్యేత్థోక్తిభావాదిత్యభిప్రాయః॥

—॥శ్లో॥సూ॥.౨౦॥ ఉత్తరోత్పాదేచపూర్వనిరోధాత్॥ ॥శ్లో॥—

ఉత్తమేతదపిద్యాదీనామస్త్యైమాత్రసమిత్తత్వాన్నసంఘాతసిద్ధితస్తే, నిరవియోగిన్యైమాత్రసమిత్తత్వంనసంభవంతినిమిత్తముపపాద్యతే॥ తుణభంగవాదిరోఽయమభ్యుపగమః ఉద్భిన్నేషుతుణేషుస్వస్యమానేపూర్వతుణోనిరున్యతేతి॥ నచైవమభ్యుపగమ్యదాపూర్వోత్తరయోఃతుణయోహేతుభలభావశ్యోతేసంపాదయతుం, నిరున్యమానస్యనిరున్యవాపూర్వతుణస్యాభావోన్యత్వత్వాదుత్తరతుణ

యమయోగిపసిద్ధాంతాపాతస్యాదితిపరిహారార్థః॥పూర్వతేగతిచేతిపుక్తలోకేహఃకించభిన్నేషుతుణికత్వపక్షేభాగావవగవ్యవహారోపిదుఘటత్యిత్యాహ॥అపిచేతి॥యోయదిచ్ఛలిసతతాగ్రేనాస్తీచేదిచ్ఛాన్యథా, అస్తీచేత్తుణికత్వభంగిత్యర్థః॥ ప్రకృతంసంఘాతనిరాసముపసంహరతి॥తస్మాదితి॥ ...

౨౦. ద్వివిధోహికార్యసముత్పాదస్సగతసమృతః హేత్వకీన్యకారణసముచాయాశీనశ్చేతి॥తత్త్రావిద్యాతస్సంసారస్తతోవిజ్ఞానమిత్యేవంరూపఃప్రథమః, వృథివ్యాదిసముచాయాతాత్రయత్వేవంద్వితీయః, తత్త్రాద్యమంగీకృత్య ద్వితీయస్సంఘాతఃకర్తృభావేనకూషితః, సంప్రత్యాద్యంమావయతినూత్రకారః॥ ఉత్తరేతి॥తుణికోఽర్థః॥ తుణిత్యుచ్యతే, నిరున్యమానత్వం-వినిశితసాన్నిధ్యం, నిరున్యత్వవీతత్వం॥ సమకార్యకాలేవినిశవాప్తత్యేపిపూర్వతుణేసత్త్వా

తే తుణికాథాస్య హేతుత్వవశాత్తమిశంక తే అథ భావేతి సమాప్త ఇత్యర్థః కిం హేతోరున్మన్యతి రిక్తః కార్యోత్పాద
 నాభ్యోవ్యాపానః అనతిరిక్తోవా, నాన్యత్రత్యక్త్యాద్వితీయశంక తే అథేతి భావఉత్పత్తిః, ఉత్తమో భూతిర్యేషాంకి
 యూనైవకారకం నైవచోచ్యతే ఇతి యమాంతక్షణిక భావానాం యాభూతీనైవకీయాంకారకంచేత్యర్థః నప్రస్యాపనిమ
 త్యత్వంస్యాన్నోపాదానత్వం, తథావమృతాదెఘటాదికాలాసత్త్వేషుటాద్యనున్మన్యతి సత్త్వేచక్షుణికత్వహేతివ
 శిశూవతి తథాపీత్యాదిసా ప్రథమవర్జితదోషవర్జితయతి వి నై వేతి వస్తునోజన్మత్వం సానికావణాద్య నక్షణికత్వమి
 త్యాహ అపిచేతి తయోస్య రూపత్వేవస్తున్యంతర్యావాత్ వస్తునోనాన్యనంతత్వమిత్యపివర్జిప్రవృత్తిః ద్వితీయశంక
 తే అథాప్రీతి విశేషమేవాహ ఉత్పాదేతి కూపయతి వివక్షసీతి తాభ్యాం సంసర్జితవస్తునఃక్షణికత్వభంగస్యాత్ సా
 నికావినాస్తీతి త్యతీయకల్పముద్భావకూపయతి అథాత్వంతేతి

హేతుత్వానువచనైః అథ భావభూతః పరినిష్పన్నానైః పూర్వక్షణఉత్పత్తిక్షణస్య హేతురిన్యభిప్రాయ
 స్తథాపి నోపపద్యతే, భావభూతస్య పునర్వ్యాపారకల్పనాయాంతాంతరసంబంధప్రసంగాత్ అథ
 భావవివాదస్య వ్యాపార ఇత్యభిప్రాయః, తథాపి నైవోపపద్యతే హేతుస్య భావానువర్తకస్య ఫలస్యాన్ని
 త్యసంభవాత్ స్వభావోపరాగాభ్యవగమేచ హేతుస్య భావస్య ఫలకాలావస్థాయిత్యేనోక్షుణభం
 గాభ్యవగమత్యాగప్రసంగః వి నై వవాన్యభావోపరాగేణ హేతుఫలభావవిభక్త్యవశ్యతః సర్వత్రా
 త్పూర్తిరతిప్రసంగః అపిచోత్పాదకరోభావామవస్తునస్య రూపమేవవాస్యాతామవస్థాంతరంవా
 వస్త్యంతరమేవవా, సర్వభాపి నోపపద్యతే యది తావద్వస్తునస్య రూపమేవోత్పాదకరోభావా తాం
 తతోవస్తుశబ్దఉత్పాదకరోభావైవపర్యాయాం ప్రాప్నుయః అథాప్రీతిర్జన్మిత్యేవమిత్యేతత్తత్పా
 దకరోభావైవాభ్యాం వశ్యవలినోవస్తునాద్యంతాభ్యాం వస్తేతిభిప్రేతే ఇతి వివక్షసీతి తాభ్యాం సంసర్జితవస్తునః
 క్షణికత్వప్రయసంబంధత్వాద్వస్తునఃక్షణికత్వాభ్యవగమహేతి అథాత్వంతవ్యతిరీక్తవేవోత్పాదకరోభావస్తున
 స్సాన్యతాంతశ్యమహిషవత్, తతోవస్తుతాదకరోభాభ్యామసంస్పృష్టమివస్తునశ్శాశ్వతత్వప్రసం
 గః యదిచదర్కనాదర్కనేవస్తునఉత్పాదకరోభావా తాం, ఏవమపిప్రీతిర్జన్మిత్యేవవస్తుధర్మాంతరం
 వస్తునశ్శాశ్వతత్వప్రసంగమివ తస్మాదవ్యసంగతంసౌగతంనతం

— ❀ — సూ॥ ౨౦॥ ఆసత్ప్రతిజ్ఞోపరోధాంతాగవశ్యవశ్యతా॥ ❀ —

క్షణభంగవాదేపూర్వక్షణకరోభావస్తత్త్వాన్నోపైతిరస్యక్షణస్య హేతుర్భవతీత్యుక్తం అథాస
 త్యేవ హేతోఫలోన్మన్యతీంబ్రూయాత్ తనిః ప్రతిజ్ఞోపరోధస్యాత్, తతుర్విధా హేతుకాప్రత్యక్ష
 త్వేతాఉత్పత్త్యంతిశ్చతీయంప్రతిజ్ఞోపాయేతి, సన్మైతుకాయాంతిత్వత్వప్రతీబంధాత్ సర్వసర్వ
 తోన్మన్యతి అథోత్తరక్షణకరోభావస్తత్త్వావస్తావదవతీత్యేపూర్వక్షణకరోబ్రూయాత్, తతోయాగ
 వశ్యం హేతుఫలయోస్యాత్, తథాపి ప్రతిజ్ఞోపరోధవశ్యాత్, తుణికాస్య త్యేసంసారా ఇతీయం
 ప్రతిజ్ఞోపయజ్యేతి

౨౧. చూర్ణం వ్యాభ్యుతం వృత్తిం నైవదయతి ॥ తుణభంగేతి ॥ కింకార్యోత్పత్తిర్నిత్యైతుకాసహేతుకావా, అద్యే ప్రతి
 జ్ఞాహాత్యాహ అథాసత్యే వేత్యాదిసా వివక్షసీతి సహకారిసంసారా రాశ్చతుర్విధా హేతవస్తా ప్రతీత్యపాస్యవి
 త్తీయవాచివిజ్ఞానంచైత్యాద్యైత్యాద్యై కాన్యభావయశ్చబాయంతిశ్చప్రతిజ్ఞాభిః యథాసీలవిజ్ఞానస్యసీలంవస్తు, అలంచ
 నిప్రత్యయోపయయః, చతుఃకతకమధిపతి ప్రత్యయః, సహకారి ప్రత్యయఅలోకః, సమనంతర పూర్వ ప్రత్యయస్యం
 పూర్వభేదః ప్రతిజ్ఞాహేతింపునవదోషముత్పాదవస్తుదోషమప్యాహ నిత్యైతుకాయాంచేతి సహేతుకత్వవదేన్య
 కారణస్యమృదాదే కార్యసహాధావావత్త్యక్షణికత్వప్రతిజ్ఞాహేతిసహకారిశేషంవ్యావస్తే అథోత్తరక్షణకరోభా
 వశ్యమన్యతీయంతిశ్చసంసారాః అద్యంతవతో భావాభ్యర్థః

౨౨. ఏవమాద్యసూత్రాభ్యాంసముదాయోనిరస్తః, ఉత్తరసూత్రాభ్యాంకార్యకారణభావతుణిక త్వే నిరస్తే, సంప్రతితదభిమతంద్వివిధంపినాశంచూషయతి॥ ప్రతిసంఖ్యాతి॥సంస్కృతముత్పాద్యంబుద్ధిబోధ్యంప్రమేయమాత్రీంత్రీయాన్తుచ్ఛరూపాదన్యదిత్యంశఃకింతత్క్రియంతదాహ॥తదవీతి॥ నిరుపాఖ్యంనిస్సయం, ప్రతిపా సంతుంభావమసంతంకరోమీత్యేవంచూపాసంఖ్యాబుద్ధిఃప్రతినంఖ్యా, తయానిరోధకస్యవిద్యావస్యభవతి, అబుద్ధిపూర్వకస్తుప్రంభాదీనాంస్వరసంభంగురాణామిత్యహ॥విపరీతఇతి॥పరప్రక్రియాముత్పాదసూత్రంవ్యాచక్షే॥తేషామితీభావాస్సంతానఃసంతానోనామభావాసాంహేతుఫలభావేనత్రవాహస్తస్మిన్సంతానేచరమతుణఃతుణాంతరంకరోతి నవా, ఆద్యేచరమత్వవిద్యసూత్రః సంతానావచ్ఛేదాత్, ద్వితియేచరమస్యాసత్త్వప్రసంగః, అథక్రియాకారిత్యం సత్త్వమితీత.

—* సూ॥ ౨౨॥ ప్రతిసంఖ్యాఽప్రతిసంఖ్యానిరోధాప్రాప్తిరపిచ్ఛేదాత్॥ *—

అపిచవై నాశికాఃకల్పయతి, బుద్ధిబోధ్యంప్రయాదన్యత్సంస్కృతంతుణికంచేత॥ తదపిచత్రయంప్రతిసంఖ్యాఽప్రతిసంఖ్యానిరోధావాకాశంచేత్యాచక్షతే॥ త్రయమపిచైతదవస్తభావమాత్రం నిరుపాఖ్యమితమన్యతే॥ బుద్ధిపూర్వకఃకిలపినాశోభావానాంప్రతిసంఖ్యానిరోధోనామభావ్యతేతద్వివరీతోఽప్రతిసంఖ్యానిరోధః, ఆవరణాభావమాత్రమాకాశమితి॥తేషామాకాశంవరస్తాత్ప్రత్యాఖ్యాస్యతి, నిరోధద్వయమదాసేంప్రత్యాచక్షే॥ ప్రతిసంఖ్యాఽప్రతిసంఖ్యానిరోధయోరప్రాప్తిరసంభవిత్యర్థఃకస్మాదపిచ్ఛేదాత్॥ఏతేహిప్రతిసంఖ్యాఽప్రతిసంఖ్యానిరోధాసంతానగోచరౌవాస్యాతాంభావస్థోచరౌవా,నతావస్సంతానగోచరౌసంభవతః, సర్వేషుపిసంతానేషుసంతానినామవిచ్ఛిన్నేనహేతుఫలభావేనసంతానపిచ్ఛేదస్యాసంభవాత్॥ నాపిభావగోచరౌసంభవతః, నహిభావానాంనిరస్తయోనిరుపాఖ్యోవినాశసంభవతి,సర్వాస్వప్యవస్థామప్రత్యభిజ్ఞానబలేనాన్వయ్యవిచ్ఛేదదర్శనాత్॥ అస్పష్టప్రత్యభిజ్ఞానాన్వయవస్థాసుక్వచిద్వైష్టేనాన్వయ్యవిచ్ఛేదేనాన్యతాగ్నితదనుమానాత్॥ తస్మాత్పరపరికల్పితస్యనిరోధద్వయస్యానువవత్తి॥ *

—* సూ॥ ౨౩॥ ఉభయభావవోమాత్॥ *—

యోఽయమవిద్యాదినిరోధఃప్రతిసంఖ్యాఽప్రతిసంఖ్యానిరోధాంతఃపాతీపరపరికల్పితఃససన్యగ్జ్ఞానాద్వాసపరికరాత్స్యోత్స్యమేవవా,పూర్వస్మిన్వికల్పేనిహేతుకవినాశోభ్యుపగమహానిప్రసంగః॥ ఉత్తరస్త్వంస్తుమాగ్ధోపదేశాన్బుద్ధిక్యప్రసంగః॥ఏవముభయభావదోషప్రసంగాదసమంజసమిదందర్శనం*

—* సూ॥ ౨౪॥ ఆకాశేచావిశేషాత్॥ *—

యచ్చతేషామభిప్రేతంనిరోధద్వయమాకాశంచరూపాఖ్యమితి॥ తస్మాన్నిరోధద్వయస్యనిరుపాఖ్యత్వంపురస్తానిరక్యతం, ఆకాశస్యేదానినిరాక్రియతే॥ ఆకాశేచాయుక్తేనిరుపాఖ్యత్వాభ్యుపగమః

త్విద్వాంతాత్. చరమస్యాసత్త్వేషూర్వేషామవ్యసత్త్వప్రసంగః అథక్రియాత్వాన్యత్వాత్, తస్మాత్సంతానస్య విచ్ఛేదాసంభవాన్నిరోధాప్రాప్తిరత్యాహ॥నతావదితి॥నద్వితీయ ఇత్యాహ॥నావీతి॥ఘటకపాలచాగ్ధాద్యవస్థామసేయం వృదితిప్రత్యభిజ్ఞానాదన్వయిభావస్యమృదాదేర్వాన్యంతికవినాశిత్యంశః॥బీజస్యాంకురాదిషుప్రత్యభిజ్ఞానాదర్శనాదన్వయివోపిచ్ఛేదత్యగతిఅహ॥అస్పష్టేతి॥అంకురాదయోఽనుస్యూతాన్వయిభావస్థాఃకార్యత్వాన్మూడివదిత్యన్వయ్యవిచ్ఛేదసిద్ధిరిత్యంశః॥యస్మాద్భావానాన్మూన్యంతస్తాన్ప్రతిక్షణంనిరోధాసంభవిత్యుపసంహరః॥... ..

౨౩. అవిద్యాదీనాంప్రతిసంఖ్యానిరోధంతదభిమతంచూషయతి॥ఉభయభేతి॥యమనియమాదయఃపరికరాఃసర్వండుఃఖంతుణికమితిభావనోపదేశోమాగోఽపదేశః॥

౨౪. ఆగమప్రామాణ్యాదితతాకాశస్యకార్యత్వోత్పాదుటాదిపద్యస్తుత్వంప్రసిద్ధ్యతీత్యంశః॥నన్యగమప్రామా...

జ్యేష్ఠప్రతిపన్నానగతాప్రత్యాకాశస్యవస్తుత్వంకథంసిద్ధ్యతీత్యతహా || ఏప్రతిపన్నానితి || శబ్దోవస్తునిఘఃగుణత్వా
 గ్గంధాదివదిత్యనుమానాదాకాశస్యవస్తుత్వంసిద్ధ్యతిపృథివ్యాద్యప్తద్రవ్యాణాంశోతగ్రాహ్యగుణాశ్రయత్వా యో
 గాదిత్యథః || ఆకాశస్యభావస్వరూపత్వంప్రసాధ్యాభావస్వరూపత్వంయావయతి || అపిచేతి || యథైకఘటసత్త్వేపిఘట
 సామాన్యాభావోనాస్తితత్తేకపక్షీనత్త్వేపిమూర్తాద్రవ్యసామాన్యాభావాన్మేకాకాశో, నాప్యేవేతి పక్ష్యంతరసంచా
 రోసన్యాదిత్యథః || దేశవిశేషవచ్ఛేదేనావరణాభావోఽస్తీత్యాశంక్యాభావావచ్ఛేదకదేశవిశేష వివాకాశోనాభావఇ
 త్యాహ || యత్రేత్యాదినా || పరివ్యతిపక్షీనంచరివ్యతీత్యథః || ఆకాశస్యవస్తుత్వంస్వగ్గింథవిరుద్ధంచేత్యాహ || అపిచేతి ||
 కింసమ్యక్ నిత్యయిత్రయోఽన్యాత్మకింసన్నిత్యయాలవస్తుసత్త్వవిపిణాన్యాశ్రయత్వాదగ్గవాదిభావః | వ్యాఘాతాం

ప్రతిసంఖ్యాఽప్రతిసంఖ్యా నిర్వయోరివ వస్తుత్వప్రతిపక్షైరపిశేషాత్, ఆగమప్రామాణ్యత్వావత్
 , అన్నసతకాశస్సుంభూత ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యుతకాశస్యవస్తుత్వసిద్ధిఃవిప్రతిపన్నాన్మితి తమతబ్దగుణానుమే
 యత్వంవక్తవ్యం, గంధాదీనాంగుణానాంపుథివ్యాదివస్తాశ్రయత్వదర్శనాత్ | అపిచావరణాభావమాత్ర
 మాకాశమిచ్ఛత ప్రవైకస్త్రిసంపన్నైవతత్వావరణస్యవిద్యమానత్వాత్ సుపణ్ణాంతరస్యోన్మేషితోఽనవ
 కాశత్వప్రసంగః | యత్రావరణాభావప్రగ్రహితవ్యతీతచేత్, యేనావరణాభావోఽపేక్ష్యతేతత్త్వస్త్రివస్తు
 భూతమేవాకాశంస్యాన్నావరణాభావమాత్రం | అపిచావరణాభావమాత్రమాకాశంమన్యమానస్యసా
 గతస్యస్వాభ్యుపగమవిరోధఃప్రసజ్యతే | సాగతేహిసమయే, పృథివీభగవత్కింసన్నిత్యయైత్యప్రకా
 ప్రశ్నప్రతిపదసప్రవాహేపృథివ్యాదీనామంతేవాయుఃకింసన్నిత్యయైత్యత్యస్యప్రశ్నప్రతిపదసం
 భవతి, వాయురాకాశసన్నిత్యయైత్య, తదాకాశస్యవస్తుత్వే ససమంజసంస్యాత్ తస్మాదవ్యయక్త
 మాకాశస్యవస్తుత్వం | అపిచవిరోధవ్యయమాకాశంచత్రియమప్యేతన్నిగుహాభ్యుపావస్తునిఘం చేతివిప్ర
 తిషిద్ధం, సహ్యవస్తువోసిత్యత్వమనిత్యత్వంవాసంభవతి, వస్తాశ్రయత్వాద్యమధర్మిణ్యవహరస్య ధ
 ర్మధర్మిభావేహిఘటాదివద్వస్తుత్వమేవస్యాన్నవిపిణాభ్యుత్పత్తిః || *

అనుత్పత్తిశేషః

అపిచనైవాశికస్సర్వస్యవస్తుసత్త్వణికతావభ్యుపయన్నుపలబ్ధిరపిక్షణికతా మభ్యుపేయాత్ సదసా
 సంభవతి, అనుత్పత్తిః | అనుభవముపలబ్ధివసూక్ష్మ్యావానిత్వంమేషానుత్పత్తిఃసాదోపలభ్యేకక
 త్రుకాసతీసంభవతి, పురుషాంతరోపలభ్యేపివయేపురుషాంతరస్యప్రకృత్యుత్పత్తిశ్చనాత్ | కింహ్యవామా
 దోఽగ్రాక్షమిదమిదాంతవశ్యామీతివపూర్వోత్తరదర్శిశ్చైకస్త్రిన్నసతీత్రయస్సస్యాత్ | అపిచదర్శనస్స
 రణయోఃకతాత్వేరస్త్రిప్రకృత్యుత్పత్త్యభిజ్ఞాప్రకృత్యయఃసర్వస్యలోకస్యప్రసిద్ధోఽహమదోఽగ్రాక్ష
 మిదంవశ్యామీతి | యదిహితయోర్నిన్నైకత్వాత్ తతోఽహంస్తదావ్యాగ్రాక్షస్య ఇహప్రసియా
 తీనత్వేవంప్రత్యేతిరజ్జీత్, యత్రేవంప్రత్యయస్త్రేత్రదర్శనస్త్రరణయోర్నిన్నమేవ కత్తారంసర్వో

తరమాహ || అపిచేతి || భవంసాప్రతియోగిత్వాభ్యోధర్మోసిత్యత్వంవాసతీసంభవవిధిత్వేనోఽన్వేష్యవ్యాఘాతాదిత్యధ్యత్ ||

౨౫. ఆత్మనఃక్షణికత్వంచూషయతి | అనుత్పత్తిశేషః | అనుభవవదన్యాత్పప్రతిపక్షస్త్వేనోఽన్వేష్య అనుభవసమానాశ్రయ
 త్వాత్తమభయాశ్రయాత్తనఃస్థాయిత్యమిన్యధఃక్షణికత్వేజ్ఞానద్వయానుసంధానంచసన్యాదిత్యాహ || కింహ్యవామా
 తి || పూర్వదశానకదుర్దదాక్రిమితత్త్వరణికార్కక్రస్యభిజ్ఞానాచ్ఛాత్మనఃస్థాయిత్యమిత్యాహ || అపిచేతి || యోఽహమ
 దఃపూర్వమదాక్రిమంసపహహద్యగల్క్షదామీతిప్రకృత్యభిజ్ఞానాకారోచరీప్రవ్యం, ఇదంవశ్యామిజ్ఞానాంతరసంబంధక
 థనం యోఽహమదాక్రిమంసోఽహంవశ్యామీతిప్రకృత్యభిజ్ఞాంతరద్యోతనాథాం | విపత్తేబాధమాహ || యదిహితి || ద్రుష్ట్య
 ప్తతోగ్రభేదేహంస్త్రావ్యన్యోజాక్రిమిత్రతీవస్త్వదిత్యత్రదృష్టాంతమాహ || యత్రేవంప్రత్యయమాహ ||

స్వరామితి ప్రరామ్యహమన్యోఽదాగ్రీడితి ప్రస్యయోయ త్ర తత్రభిన్నమేవకర్తారం లోకోఽవగచ్ఛతీత్యవివాద మిన్య
 థాః ప్రకృత ప్రత్యభిజ్ఞాయాంతాద్భుత భేదప్రస్య ముస్య బాధక స్యాదర్శనాదాన్తస్థాయీస్వందుర్వారిమిత్యాహ || ఇహ
 త్వహనుదత్తియథాగ్నేరొస్యోవికంసభాధ తేకశ్చిత్తభానాహమద్రాక్షమితిపూర్వదర్శనంసహృత్ ఇత్యనేనబాధా
 భావాత్ ప్రత్యభిజ్ఞాప్ర మేత్యుక్తంభవతి | తథాన్తరప్రప్రయోగై క్యసతిస్థాయీస్వంఫలితమిత్యాహ || తత్రైవంసహృత్ ||
 తుగద్వయసంబంధేపాన్తనప్రతీయతుణేభంగోఽస్తి త్యేవంవదంతంప్రత్యాహ || తథేతి || వత్సమానదతామారభ్య
 ఓద్రమాచ్ఛాసాత్ ఆనరణాత్ అనంతరామీనంతరాంస్వస్యైవప్రతిపత్తిమాత్రైకకర్తృకాంప్రత్యభిజ్ఞానస్సాజన్తన
 శ్చేవతేమానదతావ్యంతమతాః ప్రతిపత్తీస్యకర్తృకాః ప్రతిసంధానస్సన్నితయోజనా | దివజ్వాలాస్యివాన్తవి
 ప్రత్యభిజ్ఞానంసాదృశ్యవోమాదిశంకతే || సగతి || సాదృశ్యజ్ఞానస్యధర్మిప్రతియోగిజ్ఞానాగీనత్వాత్ ఫిరస్యజ్ఞాతరస
 త్వాన్నసాదృశ్యజ్ఞానంసంభవతి సుక్ష్మేవాఽవస్థాంసాన్యదితిపరిహరతి || తమిత్యాదిసాన్యదేతత్ ససాదృశ్యప్రత్య
 యఃప్రారోప్యోద్రవస్తుద్వయజ్ఞానజన్యప్రద్యయసాదృశ్యావగాహీ, కింతర్లికశ్చిదేవకల్పః స్వాకారమేవబాహ్యత్వే
 లోకోఽవగచ్ఛతి, ప్రరామ్యహమసావదాగ్రీడితి | ఇహత్వహమదోఽదాగ్రీక్షమితిదర్శనస్మరణయో
 ర్వైసాశికాప్యాత్మానమేవైకంకర్తారమవగచ్ఛతి, ననాహమిత్యాత్మనోదర్శనంసర్వోద్రవహృతేయ
 థాఽగ్నిరనుష్టౌఽప్రకాశఇతివా | తత్రైవంసత్యేకస్యదర్శనస్మరణతుగద్వయసంబంధేక్షణికత్వాభ్య
 వగవహనిరపరిహార్యావై సాశికస్యస్యాత్, తథానంతరామనంతరామాత్మనవప్రతిపత్తింప్రత్యభిజ్ఞా
 ననైకకర్తృకామోద్రమాదుచ్ఛాసాదతాశ్చప్రతిపత్తిరాజన్తన ఆత్రైకకర్తృకాఃప్రతిసంధానః
 కథంతుగభంగవాదీవై సాశికానావప్రపేత | సయదిబూగ్రియాత్ సాదృశ్యదేతత్సంపత్వ్యతగతి, తంప్ర
 తిబ్రూయాత్ తేనేదంసదృశమితిద్వయాయత్రత్వాత్సాదృశ్యస్యతుగభంగవాదినఃసదృశయోర్ద్వయో
 ర్వస్తువోగ్రహీతురేకస్యాభావాత్ సాదృశ్యనిమిత్తంప్రతిసంధానమితిమిథ్యాప్రలాపవస్యాత్, స్యా
 చ్చేత్సూర్వోద్రయోః తుగయోసాదృశ్యస్యగ్రహీతైకప్రధానత్యేకస్యతుగద్వయావస్థానాత్ తు
 గీకత్వప్రతిజ్ఞాపీడ్యత, తేనేదంసదృశమితిప్రత్యయాంతరమేవేదం సూర్వోద్రవతుగద్వయగ్రహణ
 మిద్రమితిచేన్న, తేనేదంసదృశమితిభిన్నపదార్థోపాదానాత్ | ప్రత్యయాంతరమేవచేత్ సాదృశ్యవిష
 యంస్యాత్, తేనేదంసదృశమితివాక్యప్రయోగోఽనర్థకస్యాత్, సాదృశ్యమిత్యేవప్రయోగః ప్రా
 ప్నయాత్ | యదాహిలోకప్రసిద్ధిపదార్థః పరీక్షకైర్నవరిగృహ్యతేతదాస్యపక్షసిద్ధిః పరపక్షదోషా
 వాడభయమపువ్యనానంపరీక్షకాణామాత్మనశ్చయథార్థత్వేననబుద్ధిసంతాన మారోహణి, ఏవమేవై
 నవిషయామగ్నాఃతుణాంతరాస్పర్శి, అతానస్థితప్రప్రపేక్షైతిశంకతే || తేనేదమితి||అన్తరంగ్యంసాదృశ్యప్రత్య
 యతేనేదంసదృశమితివస్తుత్రీయంధానతేనవేతి | నేతివదతఃస్వానుభవవిరోధః, కించార్థభేదాభావాత్ పవత్రీయప్ర
 యోగోనస్యాత్, తస్మాత్ పదప్రయోగమిథ్యంస్మప్తభిన్నార్థభానాదభానమసిద్ధమితిపరిహరతి || నతేనేతి||అకభానతేవ
 స్తుత్రీయంతద్వప్రత్యయాభిన్నమేవనబాహ్యమితిచేన్న, త్రయాణామేకప్రత్యయాభేదేమిథోఽప్యభేదావత్రైః | ఇష్టాప
 త్రితిబుగ్రివాణంవిజ్ఞానవాదినంప్రత్యాహ||యదాహీతి||వస్తుత్రీయంజ్ఞేయంసాదృశ్యప్రత్యయాభిన్నంసర్వలోకప్రసి
 ద్ధం తద్వనాంగీకీయతే స్థాయీద్రష్టృప్రసంగభయేన తల్లితత్తదాకారాణాంతుణికవిజ్ఞానానాం మిథోవార్తానభిజ్ఞ
 త్వాదేకస్త్రిధర్మినిదుద్ధానేకపక్షస్ఫురణాత్మక విప్రతిపత్త్యసంభవాత్ స్వపక్షపాదనాది వ్యవహారోలుప్యేత, అతో
 యథానుభవంజ్ఞానజ్ఞేయ భవోఽగ్రీకార్యః | తథావతేనేదంసదృశమితిబాహ్యార్థయోజ్ఞానసూర్యకం సాదృశ్యంజ్ఞాన
 తలన్తనఃస్థాయీస్వందుర్వారిమిత్యర్థః | ననుసంత్వవబాహ్యధాః తుణికస్యలక్షణా నిర్వికల్పకగ్రాహ్యః, సవికల్ప
 భవసేయాస్తుస్థాయీసాదృశ్యదయోబాహ్యఃకల్పితాలవభాసరీతే, అతోవిప్రతిపత్త్యాదివ్యవహార ఇతి బాహ్యార్థ

వాదమాశంక్యనిరస్యతి నివమేవేతి॥ యగో ప్రమాణసిద్ధంతేవనక్షవ్యం । సహితక్షణిక త్వేకిందిల్ ప్రమాణమస్తి । కచే
 దాసంఘట ఇతి ప్రశ్నామవత్తమానకాలా సత్త్వంఘటస్యగోచరయద్వత్తమానక్షణికమాత్రే సత్త్వరూపేక్షణిక త్వేమా
 నమితివాచ్యం । తస్యవత్తమానత్వమాత్రగోచరత్వేనకాలాంతరాసత్త్వాసద్ధేః । నచయత్సత్ తత త్క్షణికమితివ్యాప్తిర
 స్తి, ఏవ్యదాదేరపిద్వత్క్షణిస్థాయిత్యేనదృష్టాంతాభావాత్ । నచస్థాయినమనుష్యాతారమంతరేణానుమానం సంభవతి
 తచ్చాననుమాన సిద్ధాంతవత్తారథాగతీశ్రద్ధేయవచనశ్చిన్యథః । కించ సాదృశ్యంప్రశ్నభిజ్ఞాయాందోషతయానిమిత్తంవి
 వయతయావా, ఆద్యేపిస్వరూపసత్ జ్ఞాతంవా, నాద్యః, మందాంధకారేశుక్తిమాత్రీగ్రహిత్యైత్యాజ్ఞానేపియాప్యా
 భేదభ్రమావత్రైఃనద్వితీయః, స్థాయిజ్ఞాతారంవినాతజ్ఞానాసంభవస్యోక్తత్వాత్ । నాపివివయతయానిమిత్తమిత్యా
 మానవేతి॥ సోఽహమిత్యుల్లేఖాత్తేనాహంస్వభృత్యనుల్లేఖాదిత్యథః । సోఽహమి॥ ప్రశ్నభిజ్ఞాయాభ్రానత్వంనిరస్యసం
 శయత్వంనిరస్యతి॥ భవేదితిజడాథే ప్రశ్నభిజ్ఞాతేపిపాదసంభావనమాసంశయః । దాచిత్సన్యసాన్నిత్యేత్యథః । అసంది
 క్తాపివర్త్యస్తప్రత్యభిజ్ఞావిరోధావాత్క్షణికత్వమగమ్యంతాసంగతమిత్యుపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ ... *

సోఽర్థభృతీనిశ్చితంయత్తదేవనక్షవ్యం, తతోఽన్యదుద్యమానంబహుప్రకృతిత్వమాన్నిత్యఃకవలం ప్రఖ్యా
 పయేత్ । నచాయంసాదృశ్యోన్యవహారోయత్తః, తద్భావావగమా త్తత్సత్తేభావానవగమా
 చ్చ॥ భవేదపికదాచిద్భావస్యవిప్రలంభసంభవాత్ । తదేవేదస్యాత్తత్సద్భవంవేతిసంజేహ్య, ఉపల
 భ్విరుసుదేమేవాపికదాచిద్భవఃసపవాహంస్యాంతత్సద్భవోవేది, యనివాహంపూర్వేచ్యగ్రవాతం
 సపవాహమద్యస్తరామీతినిశ్చితాత్తద్భావోవలంభాత్, తస్మాదన్యమపవన్నవై నాశికసమయః... *

— ❀ సూ॥౨౬॥ నాసతోఽదృష్టత్వాత్ ❀ —

ఇతశ్చానుపవన్నవై నాశికసమయః, యతస్థిరమనుయాయితారణమనభ్యుపగచ్ఛతామభావాద్భా
 వోత్పత్తిరిత్యేతదావద్యేత॥ దర్శయంశిచాత్రాభావాద్భావోత్పత్తిం, నానుపన్యద్యస్తాదుర్భావాదితి॥
 ఏనప్రాధికిలబీజాదంకురఉచ్ఛిన్నతే, అభావిస్తాత్ క్షీరాచ్ఛిన్నమృత్పిండాచ్ఛిన్నఘటః, కూటస్థాచ్ఛేతాగరణా
 తాగ్రమున్యద్యేత, అపిశేషాత్సర్వంసర్వతఉచ్ఛిన్నద్యేత॥ తస్మాదభావగ్రస్తేభ్యోబీజాదిభ్యోఽదుర్భా
 వీనామిత్సద్యమానత్వాదభావాద్భావోత్పత్తిరితవన్యం॥ తేతతేదముచ్యతే, నాసతోఽదృష్టత్వాదితి॥ నా
 భావాద్భావఉచ్ఛిన్నతే, యద్యభావాద్భావఉచ్ఛిన్నద్యేత, అభావత్వాపిశేషాతాగరణపిశేషాభ్యుపగ
 మేనర్థకస్యాత్ । సహిబీజాదీనానుపన్యదితానాంయోఽభావస్తస్యనశశఃపమాణాదీవాంచనిస్సృభావ
 త్వాపిశేషాదభావత్వేకశ్చిద్విశేషోఽస్తియేనబీజాదేవాంకురోజాయతేక్షీరాదేవచక్రీత్యేవం జాతీయకః
 కారణపిశేషాభ్యుపగమోఽర్థవాగస్యాత్ । నిర్విశేషస్యగ్నభావస్యకారణత్వాభ్యుపగమేనశఃపమాణాది

౨౬. అభావశశవిషాణవదత్యంతాసన్నివృంగీకృత్య వృదాదినాశాదసతోఘటాదికం జాయతఇతి సుగతావదంశిత
 గ్నాపయతి॥ నాసతఇతి॥ నశేవలంబలాదాపాద్యతేకింశుస్వయందర్శయంశిచ॥ ద్వైవజ్ఞాప్రకృతవర్గంగమయతః॥ వృదా
 దిరముపన్యద్యసుటాడేఃప్రామిర్భావాదితి॥ ఇమమథమాహ॥ ఏనప్రాధికి॥ కారణవినాశాత్ కారణజప్యేత్యతీయైక్తిమా
 హ॥ కూటస్థాదితి॥ వినాశతూన్యాన్నిత్యాదిత్యథః । నిత్యస్యనిరతిశయస్యకార్యశక్తత్వేతత్కార్యాణిసర్వాణ్యేకస్తిన్నై
 వకుణిన్యప్రభావోద్భరత్తదేకార్యాభావాదసత్త్వపత్తిః । నచసమాకారికృతాతీయక్రమాత్ కార్యక్రమభియుక్తం
 అగతయస్యాతీతయాంతరాపేతాయామనవస్థానాత్ అనపేతాయాంకార్యస్యాప్యతిశయానపేక్షాన్వేనసహకారివై
 యథ్యాత్ నిస్సార్వభౌమిభావాతాగ్రజప్యేత్యథః॥ క్షణికభావస్యహేతుత్వముద్భవోత్పదేచేత్యతీరస్తం । అ
 భావస్యహేతుత్వసంపాద్యంమాత్రీగ్రహిత్యైతీయదిబీజాభావస్యాభావాంతరాద్విశేషస్యాత్తదాచిశే
 షవదభావద్వాదబీజాదేవాంకురఇతిలకాయితానానుభ్యుపగమోఽర్థవాగస్యాన్నసోఽస్తిత్యాహ॥ యేనేతి॥ సూ

ప్రాయోజయతి॥ నిర్విశేషస్యేతి॥ శశవిషాణాదేః కార్యకారిత్యస్యావృష్టత్వాన్నిభావస్యాసతో హేతుత్వమిత్యుచ్యతే॥ అ
స్త్యస్యాభావస్యాపి విశేషశక్యతాహ యదితి॥ అభావస్య హేతుత్వేన ప్రసంగితరకముక్త్యానుమానమాహ॥ నాపీతి॥
అభావోన హేతురసత్త్వాన్మన్వత్వవచిత్యం॥ అభావోన ప్రకృతిః కార్యాన్నితత్వాత్ యథాశరావాద్యసస్వతస్తంతు
ర్నశరావాదిప్రకృతిరితి తర్కః॥ పూర్వకమాహ॥ అభావాచ్చేతి॥ అతోఽస్య తత్వాన్నదాదిభ్యావవప్రకృతిరిత్యాహ॥ మృ
దితి॥ స్థాయినః కారణత్వాయోగముక్త్యా నూన్యకూషయతి॥ యత్తు కమత్యాదినా॥ అనుభవబలాత్ స్థిరభావానామేవ స
హకారిసన్నిధిప్రమేణకార్యప్రమహేతుత్వమంగీకార్యం, నచ శక్తస్య సహకార్యపేక్షానయై కైతవాచ్యం, యతోఽ
శక్తస్యాపినాపేక్షాత్వసహకారిత్వసంస్థాత్॥ తతస్త్విర్లాదాస్యతోఽశయశూన్యేనైగ్నితాపాదిసహకారికృతాతిశే

భ్యావ్యంతురాదయోజాయేర్క, నచైవం దృశ్యతే॥ యదిపునరభావస్యాపి విశేషాభ్యుపగమ్యేతోత్పలాది
నామవస్థిత్యాదిః తతోవిశేషవత్త్వాదేవాభావస్యభావత్వముత్పలాదివత్ ప్రసజ్యేతి, నావ్యభావః కస్య
చిదుత్పత్తిహేతుస్సాన్యత్, అభావత్వాదేవ శశః పాణాదివత్॥ అభావాన్వభావోత్పత్తావభావాన్నిత
మేవం న్యం కార్యం స్యాత్, నైవం దృశ్యతే సర్వస్య వస్తునః స్వేనస్వేన రూపేణ భావాత్ నైవోపలభ్య
మానత్వాత్॥ నచ మృదస్య తాత్పర్యావాదయోభావాస్తంత్యావికారాః కేనచిదభ్యుపగమ్యంతే॥ మృదస్య
కారానైవ తు మృదస్య తాభావాల్లోకః ప్రత్యేతి॥ యత్తు కంస్య రూపోపమద్దమంతరేణ కస్యచిత్పూర్
టస్థస్య వస్తునః కారణత్వానుపపత్తేరభావాద్భావోత్పత్తిర్భవేతుమహాతీతి, తద్దుర్లక్ష్యం, స్థిరభ్యుత్థావా
నామైవ సువర్ణాదీనాం ప్రత్యభిజ్ఞాయమానానాం చ కాదికారణభావదర్శనాత్, యేష్యపి బీజాదిమస్య
రూపోపమద్వైలప్యతే తేష్యపినాసాపుపమృద్యమానాపూర్వావస్థాఉత్తరావస్థాయాః కారణమభ్యుపగ
మ్యతే, అనుపమృద్యమానానామేవాసుయాయినాం బీజాద్యవయవానామంతురాదికారణభావాభ్యుప
గమాత్, తస్మాదసంభ్యుత్పత్తశశవిషాణాదిభ్యః సదుత్పత్తిదర్శనాత్ సద్యుత్పత్తసవర్ణాదిభ్యస్సదుత్పత్తిదర్శ
నాత్ అనుపవన్నోయమభావాద్భావోత్పత్తిభ్యుపగమః॥ అపిచ చతుర్థ్యశ్చైత్యైతై ఉత్పద్యంతే
వరమాణుభ్యశ్చ భూతభౌతికలక్షణస్స మదాయ ఉత్పత్తితత్త్వభ్యుపగమ్యపు నరభావాద్భావోత్పత్తిం
కల్పయద్ధిరభ్యుపగమమవహ్నువానైర్వై నాశికై స్సర్వోల్లోకా ఆకులీక్రియతే॥ ... *

— ❀ — సూ॥ ౨౭॥ ఉదాసీనానామపిచైవం సిద్ధిః ❀ —

యదిచాభావాద్భావోత్పత్తిరభ్యుపగమ్యత, ఏవం సత్త్వదాసీనానామనీహమానానామపిచనానామ
భివత్సిద్ధిస్సాన్యత్, అభావస్య సులభత్వాత్ కృషీవల్యేత్యేత్రకమన్యప్రయోగమానస్యాపి సస్యసిమ్మ
త్తిస్సాన్యత్, కులాలస్యచమ్యత్సంస్క్రియామామప్రయతమానస్యాప్యమతోన్వితైః॥ తత్తు నాయ
స్యాపితంతు నతస్యాసస్యాపితస్యానస్యేవ వస్తులాభః స్వర్గావవర్తయోగ్యకశ్చిత్సాధించిత్ సమీ
యకమీద్రుచ కాదికార్యక్రమః॥ ఇచాతి॥ యస్యాతిశయాంతగావపేక్షత్వే కార్యస్యాప్యనపేక్షేతివాచ్యం॥ పటస్యమృ
దనపేక్షత్వే కార్యత్వావిశేషాత్ ఫటస్యాపి మృదనపేక్షాప్రసంగాదవ్యయ్యతిరేకభ్యాన్యపేక్షా సహకారివ్యపితు
ల్యా॥ యదుక్తం కార్యాభావదశాయాంకారణస్యాసత్త్వాపత్తిరితి తన్న, అకారణస్యాపి బాధాభావేన సత్త్వోపపత్తేః, న
హ్యర్థక్రియాకారిత్యమేవ సత్త్వం అసతస్తదయోగేన సత్త్వస్య తతో భేదాత్ సతోహ్యర్థక్రియాకారిత్యం నాసతః, అ
తః కారణతావచ్ఛేదకమహాధితస్య రూపాత్మకత్వం సత్త్వం కారణత్వాద్భిన్నమేష తస్మాదను సూత్రస్థిరభావానాం
హేతుత్వముపపన్నమితి భావః॥ పూర్వావరపరోధమప్యహ॥ అపిచేతి॥ ... *

౨౭. అభావాదుత్పత్తీశశవిషాణాదుత్పత్తిస్సాన్యదిత్యుక్తం, అతిప్రసంగాంతరమాహ॥ ఉదాసీనానామితి॥ అభిహ
మానానాం ప్రయత్నతూన్యానాం, అమత్యింఘటాదిచాత్రం, తస్మాదస్య వ్యాపారయతః॥ తస్మాద్భృంతిమూలేనమన

బాహ్యధానాదేన కూటస్థత్యుపాసమన్వయస్యనవిరోధత్వసిద్ధం || ఇతిచతుర్థాధికరణమ్ ||

అ. నాభావఉపలభ్యే || అఖండనిర్వికేషబ్రహ్మవిజ్ఞానందాహ్యర్థోవాదానందతాంవేదాంతినాం మతంభిన్నసాకారంక్షణికవిజ్ఞానం, సతతోఽన్యోఽన్యోఽస్తీతియోగాచారమతేనవిషయ్యతేనవేదత్యగస, మానభాగ్నిమూలత్వాభ్యాంసంశయే, పూర్వోక్తబాహ్యధానాదనిరాసముపజీవ్యపూర్వవత్తుమాహ || ఏవమిత్యాదివా || పూర్వోక్తరవత్తుయోగ్యిరోధావిరోధాఫలంననేకస్యసుగతాగమస్యకథంబాహ్యధానత్వైసత్త్వయోస్తాస్పన్యంవిరోధాదిత్యాశంక్యాదికారిభేదాదవిరోధత్వవివక్షానవాదినస్సుగతాభిప్రాయజ్ఞత్వేనమందాధికారిభ్యాంబాహ్యధానాదిభ్యఃశ్రేష్ఠ్యమాహ || కేహంచితి || ఉక్తంచధర్మకీర్తితా, దేశనాలోకనాథానాంసత్త్వాశయవశానుగేతి | సుగతానాముపదేశశిష్యమత్యుపాసేతేత్యధానస్వసతిబాహ్యధానామేయవ్యవహారకథంతత్రాహ || తస్మిన్నితి : జ్ఞానమేవకర్మినిశ్చల్యాకారత్వేనప్రమేయం, భానాత్మనామానఫలం, శక్త్యాత్మనామానం, శక్త్యాశ్రయత్వాకారేణప్రమాతేతిభవక

హేత సచైతన్యజ్యతేభ్యవగమ్యతేవాకేనచిత్, తస్మాదనుపపన్నోఽయ మభావాద్భవోన్మత్త్యభ్యవగమః || —* సూ|| ౨౨|| నాభావఉపలభ్యే: *—

ఏవంబాహ్యధానాదమాత్రిత్యసమచాయాప్రాప్త్యాదిమమావశేషాద్భవి తేషు: జ్ఞానవాదీపక్షాద్ధానీంప్రత్యవశ్యతే || కేహంచిత్రాలవి నేయానాంబాహ్యవస్తువ్యభివేషమాలత్యుత్తదనురోధేనబాహ్యధానాదప్రకోయేయధిరచితా, నాసాసుగతాభిప్రాయః, తస్యతుపిజ్ఞానైకసంధవాదపవాధిప్రేర్య, తస్మింశ్చవిజ్ఞానవాదేబుద్ధ్యయాధేనమాపేక్షాంతస్థస్థవప్రమాణప్రమేయఫలవ్యవహారస్సర్వఉపన్యతే సత్యపిబాహ్యోఽథేబుద్ధ్యారోహమంతరేప్రమాణాదివ్యవహారానవతారాత్ | కథంపునఃపశ్యమ్యతే అంతస్థస్థివాయంసర్వవ్యవహారోనవిజ్ఞానవ్యతిరిక్తబాహ్యోఽన్యోఽస్తీతితదసంభవాదిత్యాహ | సహిబాహ్యోఽన్యోఽభ్యవగమ్యమానఃపరిమాణవోవాస్య స్రస్యమాహవాస్తంభాదయః, స్రస్యతావగ్నరమాణవః స్తంభాదిప్రస్థయవరిచ్ఛేద్యాభవతుసర్వంతిపరమాత్మాభాసజ్ఞానానుత్పత్తిః, నాపితస్య మూహ స్తంభాదయస్తైహంపరమాణుభ్యాంభ్యత్యానస్యత్యాభ్యాంసంపయితుమశక్యత్వాత్ | ఏవంబాహ్యదీపిప్రత్యావక్షీతంఅపిచానుభవమా | తేనసాధారణాత్మవోజ్ఞానస్యజ్ఞాయమావస్యయోఽయంప్రతివిషయంపక్షపాతః స్తంభజ్ఞానంకుడ్యజ్ఞానంఘటజ్ఞానంపటజ్ఞానమితి, నాసాజ్ఞానగతింపశేషమంతరేణోపపద్యతత్తస్యవశ్యంవిషయసామాప్యంజ్ఞానస్యాంగీకృత్యంఅంగీకృతేచగిష్ఠ్విషయాకారస్యజ్ఞానేనైవావరుద్ధత్వాదప్రాధికారార్థసద్భావకత్వేనా | అపిచసమేవాపలంభనియమాదభిహోవిషయః జ్ఞానయో

ల్పనయావ్యవహారత్వధానః || ముఖ్యవివధేదఃకింసప్యాదిగ్యతలహ || సత్యపీతి || నహిబుద్ధ్యనారూపస్యస్థిలాదేప్రమేయత్వవ్యవహారోఽస్తి, అతోబుద్ధ్యయాధాకారపవప్రమేయంనబాహ్యమిత్యధానః, బాహ్యధానత్వైవ్రహ్మపూర్వకంయ్యస్తీరుపస్యస్యతి | కథమిత్యాదివా || జ్ఞేయజ్ఞానాతిరేకణాసత్ తదతిరేకణాసంభవాన్నరశ్యంగవిత్వాహ || తదసంభవాదితి || అసంభవంవివృణోతి || సహితీ | పరమాణవశ్చేదేకక్షాలస్తంభత్వజ్ఞానంసప్యాత్ సమూహస్త్వసన్నివృత్తిః ఆపయవ్యభావేపితాత్వాదయోబాహ్యధానస్యస్తత్రాహ || ఏవమితి || జాతిగుణకర్మకాంధత్విగుప్సకాకాదభేదేత్యంతభేదేవాధర్మివధర్మ్యంతరవచ్చనధర్మధర్మిభావఃభేదాభేదవిరుద్ధావతినసంతిజాత్యాద్యధాత్యగ్యధా:కింజ్ఞానస్యజ్ఞేయసామాప్యరూపపశేషసంబంధాభావే సర్వవిషయత్వాపత్వైవ్రహ్మకేహోఽగ్గీకార్య తథాచజ్ఞానగతింపశేషస్త్వైవజ్ఞానేనవిషయారణాన్నబాహ్యధానధర్మానాభావాద్ధారవాచ్ఛేత్యాహ || అపిచేతి || పక్షపాతోవిషయవిశేషవైశిష్ట్యవ్యవహారః | కింజ్ఞేయంజ్ఞానాభిన్నంజ్ఞానోపలంభక్షణనియతోపలంభగ్రాహ్యత్వాత్ జ్ఞానవిత్వాహ || అపిచేతి || జ్ఞానార్థయోర్వా

ప్రపభేదేపిసమూహంభవంస్యాత్ గాగ్రిహ్యగాగ్రిహకభావాదిత్యేతతహానప్రైతదితి॥ తుణికజ్ఞానస్యాగ్నేసంబంధహో
 ద్యభావాన్నగాగ్రిహ్యగాగ్రిహకభావత్యర్థః॥ కింబాప్రద్విజ్ఞానసేవావ్యుబంధనవిజ్ఞానత్వాత్ స్వప్నాదివిజ్ఞాన
 వదిత్యాహ॥ స్వప్నేతివిజ్ఞానానామైవత్యానుపపత్తిశాభితమనుమానమిత్యంకతేకభమితి॥ అన్యథోపపత్త్యాపరిహ
 రతి॥ వాసనేతి॥ అనాదిసంతానాంగకతంపూర్వపూర్వజ్ఞానమేవవాసనా, తద్వశాజనేతరవ్యవహానేనీలీలాద్యాకా
 రకజ్ఞానవైదిత్యంభవతి, యథావీజవాసనయాకారాసరత్వంభవద్యత్యర్థః॥ ఉభయవాదీనముతత్వాచ్చవా
 సనామనజ్ఞానవైదిత్యహితవోసవాహ్యభావత్యాహ॥ అపిచేతి॥ తుణికవిజ్ఞానమాత్రవాదస్యమానమూలత్వాత్తై.

రావతేతి, సహ్యనియోరేకస్యానుబలంభేనన్యస్యోపలంభోఽస్తి, నైతేతల్స్వభావవిచేత్యుక్తంప్రతిబం
 ధకారణభావాల, తస్మాత్సృష్ట్యాభావః॥ స్వప్నాదివిద్వేషంప్రప్తవ్యం, యథాహిస్వప్నమాయానుగీ
 య్యవగంధర్వనగరాదిప్రత్యయావినైవబాహ్యేనాగ్నేన గాగ్రిహ్యగ్రాహకాకారాభవంతి ఎవంజాగ
 రితగోచరాఅపిప్రంభాదిప్రత్యయాభవతునుమానంత్యవగమ్యతే ప్రత్యయత్వాచిశేషాత్॥ కథంపున
 రసతిబాహ్యేభేవైత్యయవైదిత్యముపపద్యేత, వాసనావైదిత్యాదిత్యాహ॥ అనాదీహిసంసారేపీ
 జాంకురవద్విజ్ఞానానాంవాసనానాంచావ్యోగ్యమితితనైమితికథావనవైదిత్యంనవిప్రతిషేధ్యతే॥ అ
 పిచాన్వయవ్యతరేకాభ్యాంవాసనామిద్రవీవజ్ఞానవైదిత్యమిశ్యవగమ్యతే, స్వప్నాదివ్యంతరేణా
 వ్యర్థంవాసనామిద్రస్యజ్ఞానవైదిత్యస్యోభాభ్యానప్యావాభ్యానుభ్యవగమ్యమానత్వాత్ అంతరే
 గతువాసనానుద్ధమిద్రస్యజ్ఞానవైదిత్యస్యకుయానభ్యవగమ్యమానత్వాత్॥ తస్మాదవ్యభావో
 బాహ్యస్యాభ్యస్యేత్యేవంప్రాప్తైబ్రూహః॥ నాభావఉపలబ్ధేరితి॥ సఖ్యభావోబాహ్యస్యాభ్యస్యాభ్యవ
 సాతుంశక్యతే, కస్మాదుపలభేః॥ ఉపలభ్యతేహిప్రతిప్రత్యయంబాహ్యోఽర్థఃప్రంభః కుద్యంఘటఃప
 లభ్య, నచోపలభ్యమానస్యైవాభావోభవతునుమానతి॥ యథాహికశ్చిద్భంజావోభుజిసాధ్యాయాంశ్య
 ప్రాస్వయనుభూయమానాయామేవబ్రూయాత్ నాహంభుజేనవాన్యస్యామీతద్యదింద్రియసన్నిక
 వ్దేణస్వయముపలభమానవివబాహ్యమర్థంనాహముపలభేనవివస్థేతిబ్రువన్సఖ్యమాదేయవచనస్యాత్॥
 ననునాహమేవంబ్రవీమిసక్తంబిదగ్ధముపలభ్యతి, కింరూపలభివ్యతిరిక్తంవోపలభ్యతి బ్రవీమి॥ బాధమేవం
 బ్రవీషినిరంకుశత్వాత్తేనుండస్య నతుయ్యత్యపేతంబ్రవీషి, యతఉపలభివ్యతిరేకాపిబలాదగ్ధస్యాభ్య
 వగంతవ్యఃఉపలభ్యేతే॥ సహికశ్చిదుపలభిమేవప్రంభఃకుద్యంచేత్యుపలభతే, ఉపలభివిషయశ్చేదైవతు
 ప్రంభకుద్యాదీనశ్చేతాకీకాఉపలభంతే॥ ఇతశ్చైవమేవశ్చేతాకీకాఉపలభంతేయన్వృత్త్యావత్సా
 నాలపిబాహ్యమర్థమేవమావత్తతేయదంతజ్ఞేయరూపంతద్బహిర్వదవభాసత్యతి, తేపిహిసర్వలోకప్ర
 సిద్ధాంబహిరవభాపాంసంవిదంప్రతిలభమావాఃప్రత్యాభ్యాతుకామాశ్చ బాహ్యమర్థం బహిర్వదితవ॥
 తగ్గరణంకుర్వంతి ఇతరభాహికస్తాద్బహిర్వదితిబ్రూయుః॥ సహివసుమిత్రోపంధ్యాపుత్రవదవభాస
 తత్తకశ్చివావక్షీత॥ తస్మాద్యథానుభవంతత్వనుభ్యవగచ్ఛన్నిర్వహిరేవావభాసత్యతియేతక్రమభ్యవగం

నశత్యవిజ్ఞానవాదోవిరుద్ధ్యత్యతిపాప్రసిద్ధాంతమాత్రంవ్యాచక్షే॥ నాభావత్యాహి॥ కింబాహ్యోగస్యానుపలబ్ధేర
 భావఃఉతజ్ఞానాద్భేదానుపలభ్యే, నాన్యత్యత్యుక్తం ఉపలభ్యేరితి॥ ద్వితీయంశంకతే॥ ననునాహమితిజ్ఞానజ్ఞేయయోర్విష
 యేషయథావేనభేదస్యసాక్షిప్రత్యక్షసిద్ధత్వాత్ ప్రత్యక్షవిరుద్ధమభేదాభిధానమిత్యాహ॥ బాధమిత్యాహి॥ తద్వ
 చనాదవిజ్ఞానాద్బాహ్యోగం జనాభేదేనైవోపలభంతత్యాహ॥ ఇతశ్చేతి॥ బాహ్యోగస్యాభ్యంతాసత్వైప్రత్యక్షోప
 లంభాయోగాతోద్యుష్టాంతత్వాసంభవాచ్చబహిర్వచ్ఛబ్దోసన్వాదిత్యాహ॥ ఇతరేతి॥ అచాభిభేదానుభవాదేవకారో
 యుక్తీనసత్కారత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ జ్ఞేయాభోగజ్ఞానాలిరేకాసన్నసంభవాదిత్యుక్తబాధాద్వరగమితిశంక

తే॥నన్వితి॥ కొఁసావసంభవః అసత్త్వంవా అసత్త్వస్వయోవా ఆయుక్తత్వంవా ఉత్పత్తికొటిక సంశయోన్మ
 కసంభవస్యాభావోవా । నాద్యః, సాధ్యాభేదోత్ । నన్విరీయః, ఘోరాఘటప్రంభాః సమాహారమునెఘాలత్వద్వి
 త్వఘటత్వప్రంభత్వరూపవిరుద్ధమనవతరణయో రఘాలాదేకస్వాద్యయవగాహిత్వా నాద్యేదసత్త్వనిశ్చయ
 వాసంభవాసిద్ధిరిత్యహా॥నాయంసాధురితి॥ సంభవస్సత్త్వనిశ్చయఃప్రమాణానీనః అసంభవోఽసత్త్వనిశ్చయఃప్ర
 మాణాభావాదీనః॥నస్తేపరిత్యమితివ్యవస్థామేవస్ఫుటయతి॥యద్ధీతి॥ఉక్తవ్యవస్థాయః భుంబాహ్యోక్తాస్యప్రత్యయే
 భిన్నసంభవంవదస్తేవత్యతీయంమాటయతి॥ఇహేతి॥ప్రమాణనిశ్చినబాహ్యోక్తాస్యప్రంభాదేవరమాణుభ్యోభేదాభేదక
 త్వేనాయుక్తత్వమాతేనాసత్త్వనిశ్చయోనయుక్తః శ్వేత్యైవ్యయుక్తత్వస్య తుల్యత్వాత్, సహ్యఘటలన్యైకస్యవి
 జ్ఞానస్యఘాలాదేకసమాహారానవపయోభేదోయైక్యఘాలత్వాదేకస్వప్రసంగాత్, సచేద్రావత్తిః సమాహారంబ
 వాచ్యేదేవిజ్ఞానానాంమిథోవార్తానభిజ్ఞాతయావపయద్విత్వావివ్వవహారలోపావత్తైః, తస్మాదయుక్తత్వేపియథానుభ
 వంవ్యవహారయోగ్యోఽథఃస్వకార్యః॥నచతుక్షణః, నిశ్చితేతాదృశసంభవస్యానుపయోగాత్తస్యోక్తివిస్మృతిమాత్ర

మం నతుబహిర్వచనభాసత్యతి॥ ననుబాహ్యస్యాథస్యాసంభవాద్యహిర్వచనభాసత్యత్యభ్యవసితం॥నా
 యంసాధురద్యవసాయోయతఃప్రమాణప్రవృత్తిప్రవృత్తిపూర్వకాసంభవాసంభవావపథాశ్చేతేనపు
 నసంభవాసంభవపూర్వకేప్రమాణప్రవృత్తిప్రవృత్తి॥యద్ధిప్రత్యయేదీనామన్యతమేనాపిప్రమాణే
 యేవలభ్యతేతస్మింభవతి,యన్తునకేనచిదపిప్రమాణేనోపలభ్యతే తస్మాదసంభవతి । ఇహనుయథాస్వంస
 వైకేవప్రమాణైర్బాహ్యోక్తా ఉపలభ్యమానః కథంవ్యతేకావ్యతిరేకాదికలన్వేషసంభవతీ
 త్యుచ్యేత,ఉపలభ్యేకేవ । నచజ్ఞానస్యవిషయసారూప్యాద్విషయనాశోభవతి, అసతివిషయవిషయసారూ
 ప్యానుపపత్తైఃపరీయపలభ్యేచ్ఛవిషయస్య, ఆతపవసఃకూలాలంభనియమోఽపిప్రత్యయ విషయయో
 రుపాయోపేయభావహేతుకౌ నాభేదహేతుకత్వవ్యవసంభవం । అపిచఘటజ్ఞానంపలజ్ఞానమితిశేషణ
 యోరేవఘటపలయోద్యేదోనవిశేష్యస్యజ్ఞానస్య, యథాతుక్తోకాఃకృష్ణోకారిశోక్లృతాస్యకాయోరే
 వభేదోనగోత్యస్య, ద్వాభ్యాంచభేదవీకస్యపిద్ధోభవతి, ఏకస్వాద్యద్యయోః, తస్మాదధ్యక్షానయోద్యేదః
 తథాఘటదర్శనంఘటస్మరణమన్యత్రాపిప్రసవద్యవం, అత్రాపిహివిశేష్యయోరేవదర్శనస్మరణయోద్యే
 దోనవిశేషణస్యఘటస్య, యథాక్షీరగంధఃక్షీరదర్శనభృతివిశేష్యయోరేవగంధరసయోద్యేదోనవిశేషణస్య
 క్షీరస్య తద్వత్ । అపిచద్వయోర్విజ్ఞానయోఃపూర్వోద్ధరకాలయోఃస్వసంపేద సేనైవోపక్షీణయో
 రితరేతరగ్రాహ్యగ్రాహకత్వానుపపత్తిః, తతశ్చవిజ్ఞానభేదప్రతిజ్ఞాతుణికత్వాదిధర్మప్రతిజ్ఞాస్యతత్

వృత్తైఃపూర్వాంతాద్వితిభావః॥యచ్ఛక్తంజ్ఞానకతాథాపాయస్యస్యైవజ్ఞానాలంబనత్వోపపత్తే ర్భూహిరథాభావ
 భావ తత్రాహ॥నచేతి॥యన్తుకారవముక్తంతన్నరూపణంపాగ్రీమాణికత్వాదిత్యాహ॥బహిరితి॥యతపవజ్ఞానాథాయో
 ద్యేదఃసర్వలోకసాత్త్వనుభవసిద్ధిః, అతపివసఃకూలాలంభనియమోపినాభేదసాధకత్వత్యాహ॥ అతపవేతి॥ యథాచా
 కుంపప్రవృటాపస్యాలోకాలంభనియతోపలభ్యతేవ సాలోకాభేదః, తథాఽథాస్యనజ్ఞానాభేదః, భేదపిగ్రాహ్య
 గ్రాహకభావేనియమోపపత్తిః॥నచజ్ఞానస్యతుణికత్వాత్వస్యభిన్నగ్రాహ్యసంబంధాయోగః స్థాయిత్వాదిభావః ।
 విజ్ఞానచ సేవాభేదభ్యోభిన్నమేకత్వాద్గోత్యవదితిసక్రమిపక్షమాహ॥అపిచేతి॥ నచహిత్వసిద్ధిజ్ఞానంజ్ఞానమిత్యేకాకా
 రిత్రావేదేజ్ఞానైక్యనిశ్చయలో నచసాజాతివిషయావృత్తిభేదానిశ్చయాదిత్యాహ॥నవిశేష్యస్యేతి॥నుమాదేత్వైవనన్యా
 ద్యేదమన్వైవ్యవిజ్ఞానాద్యేదమాహ॥తథేతి॥నుటోద్వాభ్యాంభిన్నపేకత్వాత్క్షీరవదిగ్యభావః॥జ్ఞానభివాక్షానంగీ
 ర్వాతేస్యతాన్త్రప్రవహారలోపంబాధికమాహ॥అపిచేతి॥క్రమికయోఃస్వప్రకాశయోఃతుణికజ్ఞానయోమిథోగ్రాహ్య
 త్వేనయుక్తమనభ్యవసంతం, తథాచతయోద్యేదప్రతిజ్ఞానయుక్తాధర్మప్రతియోగినోమిథః పరిణచాగ్రహణభేద

గ్రహాయోగాత్, తథాచనయోగ్యేన గ్రహకణ్ఠస్యాన్యైతద్భిన్నపక్షవ్యతిరేకసాధ్యహేతుద్భవంతరభేదా
భావేతిదంతునికమసదితిప్రతిజ్ఞానయుక్తాః సర్వతోవ్యాప్త్యంత్యక్తిమీత్రంస్యలక్షణమనేకానుగతం సామాన్యమత
ద్వ్యసృష్టిరూపమితిప్రతిజ్ఞానయుక్తాః సర్వానేకాథానాంజ్ఞానమాత్రేవసమిధఃపరేణవాదజ్ఞానత్వాత్ ఉత్తరసి
లక్షణంవాస్యంఘార్వశిల్పజ్ఞానంవాసకమితిప్రతిజ్ఞాప్యయుక్తాః తయోర్భిన్నస్యజ్ఞాతుకభావాత్ కించావిద్యోవప్లవోవి
చ్యాసంసగః, తేనోలమితాసద్ధవః, నరవిహణమిత్యసద్ధవః, అమూర్తమితినదసద్ధవః సతాఽజ్ఞానస్యాసతో
నరవిహణస్యచామూర్తత్వాదితిప్రతిజ్ఞాదుర్లభా, అనేకార్థజ్ఞానసాధ్యత్వాదజ్ఞానేనాస్యబంధోజ్ఞానేనాస్యమాతృత్వ
చప్రతిజ్ఞాబహుళజ్ఞానసాధ్యా, ఆదిపదేనసామాన్యతత్త్వంగ్రాహ్యమనిష్ఠంత్యాజ్యమితశేష్యహితోపదేశోఽనేకజ్ఞాన
సాధ్యోపసీతః తస్మాత్ప్రతిజ్ఞాదివ్యవహారాయ గ్రాహ్యగ్రాహకభావోఽంశికార్యత్యత్యతః । జ్ఞానార్థయోగ్యేదే
యత్త్యంతరమస్తేత్యాహ కించాభ్యుదయిజ్ఞానపదధాన్యాప్యనుభవావిశేషాత్ స్వీకారోయత్తత్యత్యతః । స్వవిషయ
తద్భిన్నజ్ఞానంస్వీక్రియతేనాథఃపరగ్రాహ్యత్వాదితంత తేఅథవిజ్ఞానమితివిరుద్ధంస్వీకృత్యావిరుద్ధంస్యతాబాధిత
ణసామాన్యలక్షణవాస్యవాసకత్వావిద్యోవప్లవసదసద్ధర్మబంధమోక్షాదిప్రతిజ్ఞాశ్చస్యశాస్త్రుగతాస్తే
హియేరక । కించాన్యస్విజ్ఞానంవిజ్ఞానమిత్యభ్యవగచ్ఛతాబాహుర్యాఽర్థప్రసంగఃకుడ్యమిత్యేవంజాతీ
యకఃస్తాన్నాభ్యవగచ్ఛత్యత్యతవ్యం । విజ్ఞానమనుభూయత్యత్యతేత్ బాహుర్యావ్యభోఽనుభూయ
తపవేతియత్తమభ్యవగంతుం । అథవిజ్ఞానంప్రకాశాత్మకత్వాత్ ప్రదీపవత్స్వయమేవానుభూయత్యేనత
థాబాహుర్యాఽర్థితేత్, అగ్నింతపిరుద్ధాంస్వాత్సని క్రియామభ్యవగచ్ఛసీతిగ్నిరాత్మానంపహతీతప
త్ । అవిరుద్ధంతులోకప్రసిద్ధంస్వాత్సవ్యతిరితైవిజ్ఞానేనబాహుర్యాభోఽనుభూయత్యత్యతేనవృన్యహా
పాండిత్యంనుహర్షిత్ । నచార్థవ్యతిరిక్తమపిఽజ్ఞానంస్వయమేవానుభూయతే, స్వాత్సక్రియావిరో
ధాదేవననుఽజ్ఞానస్యస్వరూపవ్యతిరిక్తగ్రాహ్యత్వేనదప్యస్యేనగ్రాహ్యతదప్యస్యేనత్యనవప్రాప్తో
తి । అపిచప్రదీపపదపథాసాత్మకత్వాత్ జ్ఞానస్యజ్ఞానాంతరంకల్పయితవమత్వాదపథాస్యావధానక
థావానుపపత్తైకల్పనానర్థక్యమితి తదుభయమప్యతే । విజ్ఞానగ్రహణమాత్రవివక్షానసాక్షిగ్రహ
ణాకాంతానుత్వాదాదనవస్థాశంకానుపపత్తైసాక్షిప్రత్యయయోగ్యస్యభావవైషమ్యాదువలబ్ధిపలభ్య
భావోపపత్తే, స్వయంసిద్ధస్యసాక్షిణోఽప్రత్యాభ్యయత్వాత్ । కించాన్యస్మిదీపపద్విజ్ఞానమపిభాన
కాంతరనిరపేక్షంస్వయమేవప్రథిత్యతిబ్రువతా ప్రమాణాగమ్యంవిజ్ఞానమనవగంత్వకమిత్తుక్తంస్యా
త్ శిలాఘనమధ్యస్థప్రదీపసహస్రప్రభవతే । బాధమేవమనుభవరూపత్వాత్తువిజ్ఞానస్వేద్యోనః పక్షస్త్వ
నయేనమాధ్యందర్శితమిత్యాహ అత్యంతేతి॥ జ్ఞానంస్యవేద్యమిత్యంగీకృత్యనూఖ్యమాపాదితం వస్త్రీతస్యవేద్యత్వ
మయ్యత్తమిత్యాహ॥నచేతి॥కరణక్రియాంప్రతిగుణభూతేప్రధానత్వాఖ్యకమత్వాయోగాత్ స్వకర్తృకదేవనకమ
త్యనుపదిత్యర్థః । నచస్వవిషయత్వమార్థంస్యవేద్యత్వమితివాచ్యం । ఆభేదేవిషయవిషయత్వస్యాసంభవాదికభావః । జ్ఞా
నస్యస్యవేద్యత్వాభావేదోషద్వయంస్యాదితంతతే ॥నన్యతి॥ అనవస్థాచసామ్యంఛేదోషద్వయంపరిహరతి॥ తదుభ
యనువీతి॥అనిత్యజ్ఞానస్యజన్మాదినుత్తైనఘటపఙ్కడస్యస్వేనస్వీయజన్మాదిగ్రహయోగాదస్త్రాహకాకాంతా, సాక్షిణ
స్తుసత్తాయాంస్ఫుటాచనిరపేక్షత్వాన్నానవస్థా నాపిసామ్యం చిజ్జడత్యవైషమ్యాదిత్యతః । సాక్షిక్యత్యత్యత
అహ॥స్వయంసిద్ధస్యేతి॥నరపేక్షస్యసాక్షిణోఽనవత్వేతునిక విజ్ఞానభేదాసంధ్యేనోజ్ఞీకార్యత్యత్యతః । అనిత్యజ్ఞానస్య
రూపసాధకత్వాచ్చసాక్షిస్వీకార్యత్యత్యాహ॥కించేతి॥విజ్ఞానంజ్ఞానాంతరానపేక్షమితిబ్రువతాతస్యాప్రామాణికత్వము
క్తంస్యాత్స్వయంప్రథిత్యతిబ్రువతాజ్ఞాతృభూత్యత్వంఛోక్తంస్యాత్ తథాచజ్ఞాతృజ్ఞానవిషయత్వాచ్చిలాఙ్గప్రదీపప
దసదేవవిజ్ఞానంస్యాత్ అతస్తత్సాక్ష్యేష్టవ్యత్యత్యతః । విజ్ఞానస్యస్వాస్యజ్ఞాతృభూత్యత్వమిష్టమేవ త్వయాపాద్యతే,

న చాసత్త్వవత్తిజ్ఞాత్రిభావాదివాచ్యం, స్వస్యైవజ్ఞాతృత్వాదితాత్పర్యంకరే॥ బాధమితి॥ అభేదేజ్ఞాతృజ్ఞేయత్వా
 యోగాత్ జ్ఞాతంతరమావశ్యకమితిపరిహరణీనతి॥ విమతంబిజ్ఞానంస్వాతిరిక్తవేద్యంవేద్యత్వాదైహవదిత్యర్థః॥ అతిరి
 క్తస్యాక్షీకమన్యవేద్యస్వవేద్యోవా, ఆద్యైవనవస్థా, ద్వితీయవిజ్ఞానవాదవిషయంగంథరేణోక్తస్యాదిత్యంకరే॥ సా
 షీణశ్చితి॥ త్వయావిజ్ఞానంబంధవిశయోక్తముచ్యతే, అతఃకార్యస్యబదత్వనియమాత్ స్వాతిరిక్తవేద్యత్వమస్మాభిస్మాక
 తంకూటస్థదిదాత్తనోగ్రహీతానపేక్షత్వాన్నానవస్థేతిచోక్తమతోమహాద్వైతలక్షణ్యసావయోరితిపరిహరతి॥ నవిజ్ఞా
 నస్యేతి॥

౨౯. ఏవంవేద్యవిజ్ఞానవిషయస్యాప్యవలభ్యేర్నబాహ్యభావభావశ్చత్వక్రం, సంప్రతిజాగ్రద్విజ్ఞానం స్వప్నాదివి
 జ్ఞానవన్నబాహ్యలంబనమితిస్వమనాసంయోజయతి॥ వైధర్మ్యైచ్చేత్, కిమత్రనిర్విషయత్వంసాధ్యమతిపారమాధికవిష
 యాఽనుజ్ఞాయితత్త్వంచేన్నఅన్యస్యావగతుశ్చక్షుగాదిసాధనస్యప్రతిపాద్యప్రధనదర్శనాత్, అతోవిజ్ఞా
 నస్యాప్యవభాస్యత్వావిశేషాత్ సత్యేవాన్యప్రగ్భవగంతరిప్రథనంప్రతిపవదిత్యవగమ్యతే॥ సాక్షీణోఽవ
 గతుస్స్వయంసిద్ధతాముపక్షిపతా స్వయంప్రథతేవిజ్ఞానమిత్యేష ఏవమమపక్షస్త్యయావాచ్యాయ
 క్త్యంతరేణోక్తతత్త్వంచేన్న, విజ్ఞానస్యోక్తిప్రథ్వంసానేకత్వాదివిశేషవత్త్వాభ్యవగమాత్ । అతఃప్ర
 తీపవద్విజ్ఞానస్యాపివ్యతిరిక్తావగద్యత్వమస్మాభివప్రసాధితం॥

— ❀ సూ. ౨౯. వైధర్మ్యైచ్చనస్వప్నాదివత్ ॥ ❀ —

యదుక్తంబాహ్యభావలాపినాస్వప్నాదిప్రత్యయవిజ్ఞాగరిగోచరాఅపి ప్రంభాదిప్రత్యయావినైవ
 బాహ్యేనాధేనభవేయః ప్రత్యయత్వావిశేషాదిత తస్మిన్వివక్ష్యం, అతోచ్యతే, నస్వప్నాదిప్రత్య
 యవిజ్ఞాగ్రస్మ్యయాభవితమహంతికస్మాత్, వైధర్మ్యైచ్ । వైధర్మ్యంహిభవనస్వప్నజాగరిత
 యోః, కింపునైవైధర్మ్యం, బాధాబాధాఽతిమూక్తిః । బాధ్యతేహిస్వప్నోపలబ్ధంవస్తుప్రబుధస్యమి
 భ్యావయోవలభ్యమహోఽనసమాగమశ్చ । నస్యాప్రసహజనసమాగమోనిదాగ్ధ్వానం తుమేమనోబ
 భావతేనైవాభ్యాసితరుద్యభూవేతి, ఏవంమాయావిషయవిభవతియథాయంబాధః । ననైవంజాగరితో
 పలబ్ధంవస్తుప్రంభాదికంకస్యాదివప్యవస్థాయాంబాధ్యతే, అపిచక్షురేషాయస్వప్నదర్శనం, ఉపలబ్ధి
 స్త్రుజాగరితదర్శనం స్పృశ్యుపలబ్ధ్యోశ్చప్రత్యక్షమంతరం స్వయవనుభూయతే, అథాపిప్రయోగసం
 ప్రయోగాత్మకమిష్టంపుత్రింత్రరామనోపలభ్యఉపలబ్ధమిచ్ఛామః । తేన్ద్రీయసంపత్తశక్త్యేవన్ద్రీయవిధ్యా
 జాగరితోపలబ్ధిరుపలబ్ధిత్వాత్ స్వప్నోపలబ్ధిపదిత్యభయోరంతరంప్రయమనుభవతా॥ నచస్వానుభవాప
 లాపఃప్రాజ్ఞమానభిర్దుక్తఃకన్తం । అపిచానుభవవిరోధప్రసంగాజ్జాగరితప్రత్యయానాం స్వతోని
 యతూన్యత్వంతథవాచ్యావహారికవిషయతూన్యత్వం, నాద్యః, స్వప్నాదిభగ్నిమాణామపిమిథ్యాభావలంబనత్వేనన్య
 స్త్వంతేసాధ్యవైకల్యాత్, నద్వితీయః, సిద్ధసాధనాత్, ఇతిమాత్రస్థవకారాధ్యః । స్వతీయతున్యవహరదతాయాంబాధ
 తాథాగ్రాహిత్యముపాధీరిత్యాహ॥ బాధ్యతేహిత్యాదిసా॥ నిద్రాగ్ధ్వానమితికరణదోషాక్షిః । సాధనవాచకత్వసరాసా
 యాహ॥ ననైవమితి॥ కించప్రమాణజోఽనుభవఉపలబ్ధిఃపక్షఃఅప్రమాణజంస్వప్నజ్ఞానంబద్ధస్తేంతత్త్వవైధర్మ్యంతరంప
 రమతేనస్వప్నజ్ఞానస్యస్పృశ్యత్వమంగీకృత్యాహ॥ అపిచేతి॥ స్పృశ్యప్రత్యక్షోపలబ్ధ్యోన్వైధర్మ్యంతరమాహ॥ అథాపిప్ర
 యోగేతి॥ ఆసంబద్ధశ్చైవతమానశ్చస్త్రుతేరథోపిషయశ్చేతినిరాలంబనత్వమస్యాకచాదిదృశ్యేతేనసంప్రయుక్తవ
 తమానాథతమాత్రాగ్రాహిత్యాఉపలబ్ధిరితిభావః । పూర్వోక్తప్రమాణాప్రమాణజన్యవైధర్మ్యోక్తీఫలమాహ॥ త
 వైధర్మ్యసంపత్తిః॥ వైధర్మ్యసంపత్తతః । అసగ్రిమాణజత్వోపాధేర్నిరాలంబనత్వానుమానంనయ్యమితిభావః । వైధ
 ర్మ్యసిద్ధింనిరస్యతి ॥ నచేతి॥ బాధమప్యాహ॥ అపిచేతి॥ వస్తుతోమహాన్యనుభవస్యనిరాలంబనత్వంధర్మోయదిస్యా

క్షదాకింద్యష్టాంతాగ్రహణ, ప్రత్యక్షతాపితక్రంత్యత్వాత్, నిహివహ్నిరొష్ణ్యంద్యష్టాంతేనైవవక్తవ్యం, యజ్ఞ
వస్తుతోధర్మేనైతదాకింద్యష్టాంతేన, బాధితస్యద్యష్టాంతభూసేరితాపిమస్సధత్వాదతస్యతోనిరాలంబనత్వాత్
సాలంబనత్వానుభవబాధభియాత్వయానుమాతుమారంభంతభాపిబాహ్నినముంచలగ్యభాః, ఉక్తోపాధిరపినివిస్తరణః
ఇత్యాహదర్శితంత్యతి॥ ... *

౩౦. సూత్రవ్యావర్త్యస్మారయత్వామావయతి॥యదపుక్తమిత్యాదిసా॥భావఉత్పత్తిస్తత్త్వావా । ననుబాహ్యద్వా
నుపలభావపిపూర్వపుగ్ధవాసనాబలాదుక్తరోక్షరజ్ఞానవైచిత్ర్యకుస్తుబీజాంకురవననాదిత్వాదిత్యతతహ॥ అనాది
త్వేవీతి॥ వీజాదుకురోద్భవ్యత్యగ్యదృష్టిపీఠజ్ఞాతీయయోఃకార్యకారణభావకల్పనాయుక్తా, ఇహత్వద్ధానుభవనిఃపేక్షావా
సనోన్నతైరాదావేకల్యుత్వాదసాదిన్వకల్పనాన్యైరేతినాభిప్రీతివైచిత్ర్యసిద్ధిరిత్యభాః । ననునిరపేక్షావాసనా
నాంసత్వేకీవైచిత్ర్యమపత్వేక్షాతీస్యపేద్యప్రమితసములానైవవస్థేత్యతతహ॥ యావపీతి॥ వాసనానాంబాహ్య

రాలంబనతాంచత్తమశక్కువతాస్యప్రస్థయసాధర్మ్యద్వత్తమివ్యతే । నవయోయస్యస్వలోభన్తి
నసంభవతిసోఽన్యసాధర్మ్యత్వస్యసంభవవ్యతి । నహ్యగ్నిరుష్ణోఽనుభూయమానఉదకసాధర్మ్యద్వి
లోభవవ్యతి । దర్శితంతువైధర్మ్యంస్వకాగరితయోః॥ ... *

— సూ॥ ౩౦॥ భావోఽనుపలభ్యే॥ —

యదపుక్తంవినాప్యథైవజ్ఞానవైచిత్ర్యంవాసనావైచిత్ర్యాదేవావకల్పకథితత్ప్రీతివక్తవ్యం । అ
లోచ్యతే, నభావోవాసనానాముపవద్యతేత్వత్వేననుపలభ్యేర్వాహ్యనామద్ధానాంఅగ్నిపలభినమిత్రా
హిత్రత్యర్థంనానాకూపావాసనాభవంతి, అనుపలభ్యమానేషుర్విధేషు కింబిత్తాదివిత్తావాసనాభ
వేయః, అనాదిత్వవ్యంభవంపరాన్యాయనాప్రతిష్ఠేవానవస్థావ్యవహరఃలోపీస్యాన్నాభిప్రాయసి
ద్ధిః । యావవ్యన్వయ్యవ్యతిరేకావద్ధాపలాపివోపన్యస్తావాసనామిత్రమేవేదంజ్ఞానకాతంనాథనిమిత్తమి
తతావప్యేవంసతిప్రత్యుక్తైర్రక్షక్వా, వినాగ్నిపలభ్యావాసనానున్నతేః । అపిచవినాపివాసనాభిర్ధా
పలభ్యుపగమాద్విసాత్సధాపలభ్యా వాసనోన్నత్యగ్యభ్యుపగమాదథ సద్భావమేవాన్వయ్యతిరేకావపి
ప్రతిష్ఠాపయతః । అపిచవాసనానామసంసారరమిశేషాః, సంసారాశ్చనాశ్రయమంతరేణావకల్పం
తే, ఏవంలోకదృష్టత్వేన, నవతవివాసనాశ్రయఃకశ్చిదస్తప్రకూణతోఽనుపలభ్యే । ... *

— సూ॥ ౩౧॥ తుణికత్వాచ్చ । —

యదప్యాలయవిజ్ఞానంనామవాసనాశ్రయత్వేనవరికీర్షితంతదపితుణికత్వాభ్యుపగమాదనవస్థితస్య
రూపంసత్ప్రీవృత్తివిజ్ఞానవన్నవాసనానామధికరణంభవతుమహాణి । నహికాలక్రియసంబంధిన్యేకస్త
థానుభవకార్యత్వేనైవైరపేక్ష్యాన్ధిరాన్వయాదిదృష్టిరిత్యభాః । కార్యగ్నగ్రాహకంవ్యతిరేకమాహ॥ ఏవేతి॥
అథానుభవకార్యణాంవాసనానాంతదనపేక్షత్వాయోగాన్నత్యక్తాన్వయాదిదృష్టిరిత్తుక్తం అభినవాధాన్యత్వ
కీవైచిత్ర్యస్యవాసనావినాపిభావేనవ్యతిరేకవ్యభిచారాచ్చనక్వాపివాసనామాత్రకృతంక్షిప్తైచిత్ర్యంకింత్యథాను
భావేనతివాసనా అసతినేత్యన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంవాసనామూలానుభవావచ్ఛేదకార్థకృతమేవేదిబాహ్యభావసద్భా
వసిద్ధిరిత్యాహ॥అపిచేతి॥యస్సంసారస్ససాశ్రయోలోకదృష్టః, యథావేగాదిరిష్వాద్యాశ్రయః, అతోవిజ్ఞానసం
సారాణాంసథావః ఆశ్రయానుపలభైరిత్యథాంతరమాహ॥అపిచేతి॥ ... *

౩౧. అస్త్యాలయవిజ్ఞానమాశ్రయిత్వతతహ॥తుణికత్వాచ్చేతి॥సూత్రంవ్యాదప్తైయదపీతి॥సహ్యోత్పన్నయోః
సవ్యేతరవిమాణవదాశ్రయ్యాశ్రయిభావయోగాల్పార్యాపర్యేచాధయ్యతుగస్యాసతతకారత్వాయోగాత్వత్వైశ్చ
ణికత్వవ్యాపూతాన్నాధారత్వమాలయవిజ్ఞానస్యతుణికత్వాన్నీలాదీవిజ్ఞానవదిత్యభాః । అస్త్యాలయవిజ్ఞానసం

నాశ్రియావాసనేత్యతమానహీతి॥ సహారః సూత్రోవాస్థాయ్యాత్మాయదినాత్తితదాసంతానస్యతస్తుత్వాదైశాన్య
 పేతుయాయవాసనానామాధానంబియోపోయేనప్రతిప్రత్యభిజ్ఞైయత్సతమ్మలూప్యనహరిత్రస్యన్వంసంభవశత్యం॥
 యదిప్యనహరితాథమాత్మస్థాయీత్వంతదాపసద్ధాంతభిత్వాహాస్థితే॥ సూత్రమతేదేశాథతేనాపివ్యాచస్యే॥ అపి
 తేతి॥ వాతస్యయనితాగ్రమువసంహరితివమితి॥ జ్ఞానజ్ఞేయాత్మకస్యస్వస్యసత్త్వాసత్త్వాభ్యంతచారాసహత్వాబ్ధి
 త్వతాపవేశివ్యతభివ్యధ్యమికపతస్యాపిమానమూలస్వమాశంక్యసూన్యకారణమితిన్యథావకాశేత్యతతమా॥ శూన్యేతి
 తనాదరతఃపునఃసూత్రారంభోనశ్రియతేపతాన్యవరన్యకాసాథతేనాపియోజ్యంతభిత్వకః॥ తథాపిజ్ఞానా
 కయోర్వాభావః, ప్రమాణతడివలజ్ఞః॥ ననుజాగ్రస్వసౌజ్ఞానాథశూన్యతవస్థాత్వాత్ సుష్టుప్తివగ్యత
 మా॥ వైభోన్యోచ్చసస్యపౌదివత్॥ స్వస్మృత్యదిత్యస్యాసమత్వైతస్యస్మైతదావస్థయోశూన్యత్వముపలభ్యమపభివై
 తస్యతవకాబాధితజ్ఞానాథోపలభ్యభాధాత్ సుష్టుప్తివహ్యబ్ధిజ్ఞానసత్త్వసాగ్నివైకల్యాచ్చనానుమానమితికః
 కించనిశ్చిహానసేధాయోగాదపిహ్యవమేవనత్వంచాచ్యం, తస్యత్వత్తేనభావః, మానోఽనుపలభ్యేతిత్వాహ॥ సభా

స్వయన్యసతి కూటస్థేవాసద్వ్యాధిని దేశకాలమిత్తపేతువాసనాశీనప్రతిప్రసంధానాదవ్యవ
 హారస్సంభవతి॥ స్థితస్వరూపత్వేత్వాలయః జ్ఞానస్యస్థానిహాసః॥ అపిఽజ్ఞానవాదేతుణితత్వాభ్య
 వగమస్యసమానత్వాద్యానిబాహ్యార్థవాదేకుణితత్వనిబంధవాదరూపకాన్యద్వాపితాన్తడివైతోత్వా
 దేవపూర్వసరోధావిత్యేవమాదినితానీహాప్యనుసంధాతవ్యాని॥ ఏవమేవోద్వాపపివైనాశికపయోనా
 క్యతౌబాహ్యార్థవాదివయోవిజ్ఞానవాదివత్త్వం॥ శూన్యవాదివత్త్వస్వప్రమాణపిత్రతేషాభిత్వేనైతాక
 రణాయనాదరఃక్రియతే॥ నహ్యయంసర్వప్రమాణసదోలోకవ్యవహారోఽన్యత్తత్త్విమనశగమ్యశక్యతే
 ఽపహ్నుతుం ఽపవాదాభావేదత్త్వప్రసక్తే॥ ... *
 ————— శ్లో సూ॥ ౩౨॥ సర్వధానుపపత్తేత్త్వం శ్లో —————

కంచమునాయధాయధాయంవైనాశికసమయ ఉపపత్తిమత్త్యయవశిత్వతేతథారధానికతాకూవ
 పత్తిదిత్యతపవనకాచిదప్యతోపపత్తింపశ్యామః, అభిశ్చనుపపన్నంవైనాశికసంక్రమ్యహాసః॥ అపిచ
 బాహ్యార్థజ్ఞానశూన్యవాదత్రయనవీతతేతరవిరుద్ధముపదితతానుగతేన సుష్టేక్యతమాత్మనోఽసంబంధ
 ప్రలాపస్యం, ప్రద్వైతోవాప్రజాపదిరుద్ధాన్యప్రపత్త్యపిముహ్యయిరిమాప్రకాశితి॥ సర్వధాప్యనా
 దిరతేయోఽయంసుగతసమయః శ్రేయసామైరిన్యశిప్రియః॥ ... *

————— శ్లో సూ॥ ౩౩॥ వైకత్తిన్నసంభవత్ శ్లో —————

సర్వప్రప్నగతశమయః, ఏవసనసమయభదాసంసరస్యతే॥ సప్తవైహంపదాద్వాస్సుప్తతాదీవాచీవా
 కొఽనుపలభ్యేతి॥ తదథమాహ॥ నహ్యయమితి॥ యద్భూతతన్నాసదిత్యున్నతీప్రపంచస్యనశూన్యస్యంచాధాభావాది
 త్యంకః॥ నచసత్త్వాసత్త్వాభ్యంపిచారాసహత్వాదనత్వంమిథ్యాత్వసంభవాదినిభావః॥ కుణితత్వాచ్చేతిసూత్రీ॥ కు
 ణితత్వంపదేతాచ్చేతిపత్తీయం॥ శూన్యస్వవిరుద్ధకుణితత్వంపదేశాదసంగతప్రలాపీసుగతభిత్వకః॥ ... *
 తానుగతమతాసాంగ్యమువసంహరితి॥ సర్వధేతి॥ సర్వజ్ఞస్యకథంవిరుద్ధప్రలాపస్త్రాహ॥ ప్రద్వైమవేతి॥ పేదబాహ్య
 వగమప్రజాగ్రహణ్యః, అబోధాగ్నిత్యేకమూలసుగతస్థితం తేనవేదాంతసిద్ధాంతస్యానోభిత్వసంభం॥ ఇతిపంచమాశికరణం॥
 ౩౩॥ వైకత్తిన్నసంభవత్॥ ముత్తకచ్చనుతేరత్తేమయైంబరాణాంకతంబుద్ధిస్థంభవతితల్లరస్యతభిప్రసంగసంగతి
 మాహ॥ సర్వత్వతి॥ ఏకకూపంప్రశ్నైతివైదికసిద్ధాంతస్యానేకాంతవాదేనవిరోధోఽస్తిసవేతితద్వాదస్యమానభాగ్ని
 మూలత్వాభ్యాంసవైహమానమూలత్వాద్విరోధభిప్రాయవత్ఫలవభిసంధాయితత్వతముపన్యస్యతి॥ సప్తతేతి॥ తీవాచీ
 వాభోద్వైతాగ్ని, ఏవయాభిముఖ్యసేత్రియాణాంప్రవృత్తిరాప్రవః, తాంసంప్రసోతితిసంపరోయదునియమాం

స్వరయతినాశయతికల్పచమితీర్థగస్తప్తజిహ్వోహణాదిః, బంధఃకర్మ, మోక్షాకర్మ, పాశనాశేసశ్రవణాకాశాశ్రమస్థస్య
 సతతోధ్వగమనంసన్వాసప్రవాదీనాంభోగ్యాంతర్గావతాశంసప్తమిత్యతాపః॥ సంతేవత స్త్వితీ॥ సంతేవత స్త
 రాభ్యాముక్తాధేమమధ్యవరీత్యాపస్తాంతరమాహ ॥ తయోరితి ॥ అస్తికాయశబ్దస్సాంకేతికః పదార్థవాచీ జీవ
 శ్వాసావస్థికాయశ్చేత్యేవంవిగ్రహః॥ పూర్వం తెగలంతిపు న్దలాః పరమాణుసంఘాతాఃకాయాః, సమ్యక్ప్రకృత్య
 సుమేయోధవః, ఉధ్వగమనశీలస్యజీవస్యదేహాస్థితిహేతురధమః, ఆవరణాభావ ఆకాశభృత్యుక్తః । పంచపదా
 థానానువాంతరభేదమాహ॥ సర్వేషామిత్థి అయమథః, జీవాస్తికాయప్రొద్ధః కశ్చిజ్జీవోన్యత్యసద్ధః ఆహారము
 భ్యఃకేదత్సంప్రతికముక్తాఃకేదద్భుత్తాభిపు న్దలాస్తికాయక్షోధా, పృథివ్యాదీనిచత్వారిభూతానిస్థావరంజంగమంచేతి ।
 ప్రవృత్తిస్థితిలింగాధర్మాధర్మాస్తికాయాపుక్తాః । ఆకాశాస్తికాయోద్విపధఃలోకాకాశస్సాంసారికః, అలోకాకాశోము
 ద్విశ్రయిత్తతి । బంధాభ్యంకర్మావ్యవిధ్యంచత్వారిభూతకర్మాణిచత్వారిభూతానీ । గత్తజ్జీవావనీయంచర్మసావనీయం
 మోహనీయమాంతరాయకంచేతఃసౌతికకర్మాణి, తద్వైజ్ఞానాన్నముక్తిరిజ్ఞానమార్యంకర్మ, అన్తరితంత్ర శ్రీవరా
 న్నముక్తిరిజ్ఞానంద్వితీయం, బహుతథాకరప్రదర్శితేషుమోక్షమార్గైషు పితేషునవధారణంమోహనీయం, మోక్ష
 మార్గప్రవృత్తివిషుకరమాంతరాయకం, ఇమానచత్వారిశ్రేయోహంతృత్వాత్ ఫూతికర్మాణి । అథాభూతనిచత్వా
 రికమార్గాణి వేదనీయంనామిరంగోత్తరమాయువకమితి, మమవేదితవ్యం తత్తమస్తీత్యభిమానో వేదనీయం, ఏతన్నా
 మాహమస్తీత్యభిమానోనామికం, అహమన్రభవతోదేహిస్యాన్తత్యభివ్యవంశేప్రవిష్టోఽస్తీత్యభిమానో గోత్రికం, శరీ

సమీపంవరగర్జితబంధమోక్షానామ । సంతేవతస్తుచ్యావేపదార్థజీవాజీవాభ్యాంభాయోగంత
 యోగేవేతరాంతర్గావదివన్యంతే, తయోరిమనవరంప్రపంచమాచక్షుతే, పంచాస్తికాయానామ,
 జీవాస్తికాయాపున్దలాస్తికాయఃపమానాస్తికాయఃఅధర్మాస్తికాయఃఆకాశాస్తికాయశ్చేతి । సర్వేషా
 మప్యేషామవాంతరప్రభేదాబహువిధాన్యసమయవరకవిత్తావర్ణయంతి । సర్వప్రదేమంసప్త
 భంగీనయంనామన్యాయనవతారయంతి । స్యాదస్తీ, స్యాదస్తీ, స్యాదస్తీచనాస్తీచ, స్యాదవక్త
 వ్యః, స్యాదస్తీచావక్తవ్యశ్చ, స్యాదస్తీచావక్తవ్యశ్చ, స్యాదస్తీచనాస్తీచావక్తవ్యశ్చేతి । ఏవమేవై
 రస్థిత్యుక్తాంకర్మఅయువకం, అథవాశుక్రశోణితమిశ్రితమాయువకం, తస్యతద్వైజ్ఞానానుమాలదేహపరిణామశక్తిర్నో
 త్రికం, శక్తస్యతస్యప్రవీణవాత్సక్తికలంకస్థాయాబుద్ధుదావస్థాయాశ్చారంభకః క్రియావిశేషోనామికం, సక్రియ
 స్యజీవస్యజాతరాగ్నివాయుభ్యాశ్చుష్ణశీతావోవేదనీయం । తద్వేదనానుమాలత్వాత్తాస్యేతానితత్త్వవేదక శుద్ధిని
 ప్రిలాభత్వాదభూతీనితదేతని మోక్షైకంవిస్తానృత్వాద్వంధుః, అనవాదిత్వాదేనియంత్రక్రీయామానమూన్యేతిద్యౌ
 తియతి॥స్వసమయవరికవిత్తాతి-స్వీయతంత్రీసంకేతమాత్రికవిత్తాన్యః । పదార్థానానుక్తాన్యమసేకాంతత్వం
 వదంత్యాహ ॥ సద్వితీతి॥ అస్తీత్యనాస్తీత్యాదివిధ్యధర్మవ్యయమాదాయంత్రమాత్రేన్యాయంయోజయంతి॥ సప్తా
 నామస్తీత్యాదీనాంభంగానాంసమాహారః సప్తభంగీ తస్యాయోన్యాయః ఘటాదేన్దిసర్వాత్తనాసదేక రూపత్వే
 పాప్ర్యాత్తనావ్యవ్యైవసంభవితత్వాత్తయేయత్సోనస్యాదతోఘటత్వానుపేక్షకంధిదస్తీ, ప్రావ్యత్వాదిరూపేణక
 ణ్ధిదస్తీస్తీత్యేవమనేకరూపత్వంవస్తుమాత్రస్యాస్థియమితిభావః । కేతేసప్తభంగాస్తానాహోస్యాదస్తీతి॥స్యాదత్య
 వ్యయంతిజంతప్రతినివాకంకీకంధిదస్థికం, స్యాదస్తీకీకంధిదస్తీత్యర్థః, ఏవమగ్రేపి । తత్రవస్తువోఽస్తీత్యవాంఛా
 యాంస్యాదస్తీత్యాద్యోభంగఃప్రవర్తతే । నాస్తీత్యవాంఛాయాంస్యాదస్తీతి ద్వితీయోభంగః । క్రిష్ణోభయ
 వాంఛాయాం స్యాదస్తీనాస్తీచేతితృతీయోభంగః । యగవచభయవాంఛాయామస్తీనాస్తీతిశబ్దవ్యయస్య సకృద్వ
 స్తుమశక్యత్వాత్ స్యాదవక్తవ్యత్వంచతుర్థోభంగః । ఆద్యవతుర్థభంగయోర్వాంఛాయాంస్యాదస్తీచావక్తవ్యశ్చేతి
 పంచమోభంగః । ద్వితీయవతుర్థేచ్ఛాయాంస్యాదస్తీచావక్తవ్యశ్చేతిచతుర్థోభంగః । తృతీయవతుర్థేచ్ఛాయాం

స్వాదస్తినాస్తీచావక్రవ్యశ్చేతిసప్తమోభంగఇతిభిధాః । ఏవమేకత్వమనేకత్వంచేతిద్వయమాదాయస్యాదేకస్వాద
దనేకస్వాదేకాన్వేకశ్చస్వాదవక్రవ్యస్వాదేకాన్వక్రవ్యస్వాదనేకాన్వక్రవ్యస్వాదేకాన్వశ్చావక్రవ్యశ్చేతి,
తథాస్వాదిత్యస్వాదనిత్యతత్వాభ్యామ్యం । ఏవమనేకరూపత్వేనవస్తునిపాప్రీత్యాగాదివ్యవహారస్సంభవతిఏకరూ
పత్వేనస్వంసర్వత్రసర్వదాస్యేవేతివ్యవహారఃపావత్రిస్వాత్, తస్మాన్నేకాంతంసర్వమిత్యేకరూపబ్రహ్మవా
దబాధఇతిప్రాప్తైసిద్ధాంతయతి॥ అతేతి॥యదస్తీతస్సర్వత్రసర్వదాస్యేవయథాబ్రహ్మత్వస్య॥ నచైవంతత్వాప్రీ
యేయతోనస్వాదితివాద్యం, అప్రాప్తిభాగ్నిత్యాయత్నసంభవాత్ । యన్నాస్తీతన్నాస్యేవ, యథాశశమాణాది,
ప్రపంచస్తూభయవిలక్షణపవేత్యేకాంతవాదపవయ్యంతానేకాంతవాదః । తథాసాకింయేనాకారేణవస్తునస్సత్త్వంచే
నైవాకారేణాసత్త్వముతాకారాంతరేణ, ద్వితీయేవస్తునాకారాంతరమేవానుబంధితవస్తునాసదేకరూపత్వమేవ, నహి
మూర్ధగ్రామిన్యప్రాప్తైరసత్త్వేగ్రామీప్యసంభవతి, ప్రాప్త్యాసత్త్వేప్రాప్తీయత్నానుపపద్యే, అతోయథావ్యవ

కత్వనిత్యత్యాదివ్యపీనుంసప్తభంగీనయంయోజయంతి, అత్యాదీక్షుహే, నాయమభ్యుపగమోయ్యత్
ఇతి । కుతః, ఏకస్తిన్నసంభవాత్ । నహ్యేకస్థిభమిణియగవగ్నదసత్త్వాదివిధ్యధమసమావేశ
స్సంభవతిశీతోష్ణవత్ । యపతేనప్రపదాధానిధారితావతాంత ఏవంరూపాశ్చేతితేతైవవాప్యః
నైవవారథాప్యః ఇతరథాహితథావాప్యః అతథావేత్యేధారితరూపజ్ఞానంసంశయజ్ఞానవదప్రమా
ణమేవస్యాత్ । నన్వనేకాత్మకంవస్త్వితి నిధానితరూపమేవజ్ఞానమున్నద్యమానం సంశయజ్ఞానవ
న్నాప్రమాణంభేదతుమహాతి, నేతిబ్రూమః । నిరంకుశంహ్యనేకాంతంసర్వవస్తుమప్రతిజానానస్య
నిధారణస్యాపి వస్తుత్వాపిశేషాత్, స్వాదస్తీస్వాన్నాస్తీత్యాదీ ఏకలవ్యేనపాతాదనిధానిత్యాదీ
వస్యాత్, ఏవనిధానియతుర్నిధానిత్యఫలస్యచ స్వాత్మయేనైతాస్వాత్మవయేనాస్తీతేతి, ఏవం
సతికథంప్రమాణభూతస్సంస్తీఢకరిఃప్రమాణప్రమేయప్రమాణ్యప్రమిష్యనిధానితానూపదెస్తుం
శక్తుయాత్, కథంవారదభిప్రాయానుసారిణప్రపంచస్తేకైకేనిధానితరూపేప్రవర్తేతావికాంతక
ఫలత్వేనిధానితేహిసతితత్సంభవానుస్థానాయునిర్వోలాకొనవాకులఃప్రవర్తేతసాన్యథా, అతశ్చైవ
ధానితాత్త్వశాస్త్రంప్రణయిణమిహోష్ణత్వవివదనుపాదేయవదంస్యాత్ । తథాపంచానానాస్తీకా
యానాంపంచత్వసంఖ్యస్తీవానాస్తీవేతిఏకత్వ్యవానాస్వాత్వవదేవత్త్వేనైవ వయోనితేను సస్వాద
త్యతోన్మానసంఖ్యస్త్వమిదంసంఖ్యత్వంవాచాప్రీయమాత్ । నచైవంపథాథానానువత్త్వస్యం

హారంప్రపంచస్యైకరూపత్వమాధ్యాయం॥ నాద్యిత్యాహ॥ నాయమితి॥ ననువిమతేననేకాదేకం వస్తుత్వాన్నానసహ
వదితిచేన్న, ఘట్టఇదానీనుస్యేవేత్యనుభవబాధాత్ । కించిదేవాదపదాధానాంసప్తగ్వంచేవత్వాదిరూపంచాస్యేవనా
స్యేవేతివ్యయమఉతానియమః, అద్యేవ్యభిచారఇత్యాహ॥ యఇతి॥ ద్వితీయేవదాధినిశ్చయోనస్వాదిత్యాహ॥ ఇతిరథ
స్వాదేకాత్మకంసర్వమిత్యేవనిశ్చయఇతిశంకేతి॥ నన్వేతి॥ తస్యనిశ్చయరూపత్వంనియతమనియతంవాఅద్యేవస్తుత్వస్య
తస్మాదేకరూపత్వేనిశ్చయేవ్యభిచారః, ద్వితీయేతస్యసంశయత్వంస్వాదిత్యాహ॥ నేతిబ్రూమితి॥ ప్రమాయాముక్తి
న్యాయంప్రమాతాద్యేవమితి॥ నిధానిత్యంసంభవంయస్యప్రమాణాదేస్తస్యేత్యధః । ఇత్యేవంసర్వత్రానిధా
నిత్యసత్త్వవదేశేనిమూంపప్రవృత్త్యానస్వాదిత్యాహ॥ ఏవంసతీతి॥ అనేకాంతవాదేనైవకాయవంశకమపిసస్వాదిత్యా
హ॥ తథాపంచానామితి॥ యమవక్రవ్యస్వేతిసప్తభంగీనయంయోజయంతి॥ అద్యేవస్తుత్వస్య
న్యామూలాదిత్యాహ॥ నచైవామితి॥ ఉచ్యంతేచావక్రవ్యస్వాదస్తీతీతి॥ నచైవత్వేనియతమనియతకవక్రముఖజానకశబ్దానా
మప్రసిద్ధిర్నిమేధాయోగాత్ శేషస్వాదిముఖభేదాత్ । నచాన్యత్వయోగద్వినైకధర్మవాంఛాయాంపప్రమాణకత్వమా
ప్రమవక్రవ్యవదేనపవత్తిరమితివాద్యం, తాదృశవాంఛాయావివానుపపద్యేతి॥ కించిదుద్ధానేత్రలాపిత్యాదిహాన్మ

నా ప్రతిత్వహా || ఉద్యమానాశ్చేత్యాదిహా || ఇతిదప్రలపక్ష్యస్యయః | అథాన్యతేషః | అనాప్రపక్ష్యైవాంశ
 ర్గతస్సాన్యోన్యప్రపక్ష్యస్యేత్యర్థః | ఇతస్పాసంగతోఽనేకాంతవాదఇత్యహా || స్వగ్నేతి || కించనాదిసిద్ధోఽహాన్యః | అ
 న్యేతుహేత్వనుష్ఠానాన్యవ్యంతే, అనన్యస్థానాద్యధ్యంతఇత్యాహాతతంతావధృతస్వభావానాంత్రీవిధజీవానాంత్రీ
 విధ్యనియమోపనస్యాదిత్యాహా || అనాదీతి || ప్రపంచితంసూతాగ్రధంగమయతి || ఏవమితి || ఏతేనేతిసత్త్వాసత్త్వయో
 కేకత్సారాసేనేత్యర్థః | పతమాణుసంఘాతాఃపృథివ్యాదయఇతిదిగంబరసద్ధాంతః కిమితిసూత్రేకృతోపేక్షితస్తతా
 హా || య ఇతి ||

౩౪. జీవీస్యదేహపరిమాణతాంధూషయతి || ఏవంచేతి || అకాత్మన్యైకమధ్యమపరిమాణత్వంతేనానిత్యత్వం
 స్యాదిత్యర్థః | అథాంతరమాహ||శరీరాణాంచేతి || విపాకకమణామభివ్యక్తిఃజీవజ్యక్తస్సగజశరీరావ్యాపిత్యమ
 సంభవతి అవక్తవ్యాశ్చేనోఽచ్యేరణఉద్యంతేచావక్తవ్యాశ్చేతివిప్రతిషేధః, ఉద్యమానాశ్చేత్యైవా
 వధార్యంతేనావధార్యంతఇతిచ, తథాతదవధారణఫలంసమ్యద్దర్శనమస్తినాస్తేవా, ఏవంతద్విపరీతమ
 సమ్యద్దర్శనమవ్యస్తినాస్తేవేతిప్రలపక్ష్యత్ప్రపక్ష్యస్యైవస్యాత్ నప్రత్యయితపక్ష్యస్యస్వగాఢపవన
 యోశ్చవయేధావః పయేచాధావస్తథాపయేనృతాపయేచాత్యతేత్యనవధారణాయాం ప్రవృత్త్యను
 పపత్తిః | అనాదిసిద్ధజీవప్రభృతీనాం చ స్వశాస్త్రీవధృతస్వభావానామయధావధృత స్వభావత్వప్ర
 సంగః | ఏవంచేవాదిషుపదార్థేష్యైకస్త్రికధర్మిణిసత్త్వాసత్త్వయోర్విరుద్ధయోర్ద్వయో రసంభవా
 త్సత్త్వైచైకస్త్రికధర్మైఃసత్త్వస్యధర్మాంతరస్యాసంభవాత్ అసత్త్వైచైవసత్త్వస్యాసంభవాదసం
 గతమిదమాన్వతంమతం | ఏతేనైకానేనిత్యాద్యవ్యతిరిక్తావ్యతిరిక్తాద్యనేకాంతాభ్యుపగమానిరాకృ
 తామంతవ్యాః | యత్తుపుక్తలసంజ్ఞకేభ్యోఽణుభ్యస్సంఘాతాస్సంభవంతీతికల్పయంతి తత్పూర్వై
 శ్చైవాణువాదనిరాకరణేనిరాకృతంభవతీత్యతోనప్పక్ష్యైకరాకరణాయప్రయత్యతే || ... *

— సూ || ౩౪ || ఏవంచాత్మైకకాత్మన్యైకమ్ —

యతైకస్త్రికధర్మిణిరుద్ధగ్నాసంభవోదోషస్సాన్యద్వాదేప్రసక్తఃఏవమాన్యనోపేజీవస్యాకాత్మన్యైక
 మపరోదోషఃప్రసజ్యేతి | క్షణం, శరీరపరిమాణోపేజీవఇత్యాన్తతామన్యంతే|శరీరపరిమాణతాయాం
 చసత్త్వామకృత్సోఽన్యైకగతఃపరిచ్ఛిన్నతత్త్వేనృతేఘటాదివిదనిత్యమాత్మినఃప్రసజ్యతే | శరీరా
 ణాంచాసంస్థితపరిమాణత్వాత్సమీప్యజీవోమనుష్యశరీరపరిమాణోఽణుత్వాప్తునఃకేనచిత్కమణవిపాకే
 నహస్తీజత్వపాప్తువన్నకృత్సహస్తిశరీరంవ్యాప్తుయాత్, పుత్రికాజత్వచపాప్తువన్నకృత్సహస్తి
 పుత్రికాశరీరేసమిక్తయేత | సమానపపక్ష్యస్త్వపిపక్ష్యనికామారయావనస్థావికేషువోషః | స్యాదేత
 త్, అనంతావయవోజీవస్తస్యతపవావయవాఅత్వశరీరేసంపదేయైన్యూతివవికసేయిరితి | తేనాం
 పునరింతానాంజీవావయవానాంసమానదేశత్వంప్రతిహన్యేతవానవేతిపక్ష్యం | ప్రతిఘాతే తావ
 న్నానంతావయవావరిచ్ఛిన్నదేశేసంమీయరణ, అప్రతిఘాతేప్యేకావయవదేశత్వోపపత్తిఃసర్వేనా
 కాత్మన్యైకశరీరైకదేశోన్యైవస్యాదిత్యర్థః | పుత్రికాదేహీకృత్సోఽన్యైవోసప్రమితేదేహోన్యైహిరపిజీవస్యాదిత
 థః | కించబాలదేహమాత్రతత్త్వతత్త్వానేయుపదేహీకృచ్ఛిత్వాదిత్యిక్తృన్యైదేహస్సజీవోసస్యాదిత్యాహా || సమాన
 తి || యథా దీపావయవానాంఘటేసంకౌచోగోహవికాసస్తథాజీవావయవానామిదేహమానత్వనియమంశంకతే
 స్యాదితి || దీపాంశదజ్జీవాంశాభిన్నదేశాపేక్షాదేహీకృచ్ఛిన్యైదేహోన్యైహిరపిజీవస్యాదితిమాషయతి || తేమామ
 త్యాదినా || దీపస్యతుసఘటాన్యైష్ట్యుచిత్వావయవానాంవినాశాత్ | ద్వితీయంసూచయతి || అప్రతిఘాతఇతి || అవయ

వావాంఘ్రేసంకృతే గోపీవికాసేనిత్యత్వంచాసిద్ధంతథాదేవస్యాపినిత్యత్వమసిద్ధవల్పత్వాద్దీపాంశపదిత్యాహ ॥ అపి
చేతి ॥ ఏవంచావయవానిత్యాభిప్రాయతే దేహమానత్వంనిరస్తం, సంప్రతిజీవస్య కేదిదేవమాటస్థాఅవయవాఅన్యేత్వా
గమాపాయవత్తంతి తేతి ॥ అథేతి ॥ బృహత్తనుకాయాస్తాదేవస్యావయవాగమాపాయాభ్యాం దేహమానత్వమిత్యర్థః

౩౫. సూత్రేః పరిహరతి తత్తాపీతి ॥ ఆగమాపాయాపర్యాయః । కిమాగమాపాయానామవయవానామాత్మత్వ
వాస్తవేనా, అద్యే అహావికారాదిదోషేతి ॥ క్రాంతాబంధమోక్షాభ్యుపగమశ్చ తత్ర ఆహ ॥ కిమూజ్జితేతి ॥ వ్యాఖ్యాతమేత
త్ ॥ అద్యకి త్వేదోహంతరంవదకల్పాంతరమాదాయమావయతికించేతి ॥ ఏవశిష్టమాటస్థావయవస్యదుజ్జానత్వాదా
ద్విజ్ఞానాభావాన్నిముక్తిరిత్యర్థః ॥ యథాదీపావయవానామాకారేజప్రథాత్వావయవానామాకారకారతాభావాన్న
గమాపాయాయుక్తాః త్యాహ ॥ కించేతి ॥ సర్వజీవసాధారణప్రతిజీవముసాధారణోవేద్యభావః । కించాత్మవ ఆగమాపా

వావయవానాంప్రథిమానుపపత్తేజీవస్యానుమాత్రత్వప్రసంగస్యాత్ ॥ అపిచ శరీరమాత్రపరిచ్ఛి
న్నానాంజీవావయవానామానంత్యంనోత్పేక్షితుమపిశక్యం । అభవర్యాయేగ బృహద్భర్తృప్రతిపత్తో
కేదిజీవావయవాఉపగచ్ఛంతి తనుశరీరప్రతిపత్తోచ కేదిదపగచ్ఛంతిత్వచ్యుత తత్తాప్రవృత్తతే ॥ . *

— సూ॥ ౩౫ ॥ నచపర్యాయానవ్యవహారికావికారాదిభ్యః —

నచపర్యాయేణావ్యవయవోపగమాపగమాభ్యామేతదైహపరిమాణత్వంజీవస్యాపిరోధేనోపపాదయతుం
శక్యతే । కుతః, వికారాదిదోషప్రసంగాత్ । అవయవోపగమాపగమాభ్యాం హ్యసశమాపూర్యమా
ణస్యావక్షీయమాణస్యచదేవస్యపీక్రియావత్త్వంతావదపరిహార్యం, పీక్రియావత్త్వేచ చక్షురదదనశ్చ
న్యంప్రసజ్యేత, తతశ్చబంధమోక్షాభ్యుపగమోపాద్యేతకర్తృప్రకపరివేష్టితస్యజీవస్యాలాబవత్సంసా
రసాగతేనగ్నస్య బంధనోద్భేదానూర్ధ్వగామిత్యంభవంతి । కించాన్యదాగచ్ఛతామపగచ్ఛతాం
చావయవానామాగమాపాయాన్త్యాదేవానాత్మత్వంశరీరాదివత్ । తనిత్వావస్థితఃకర్తృరవయవ
త్వేనిస్యాత్, నచసనిరూపయతుంశక్యతేఅయంచాపి । కించాన్యదాగచ్ఛతేత్వే జీవావయవాః
నితఃప్రాదుర్భవంత్యపగచ్ఛంతశ్చక్వవలీయంతితివత్త్వం, సహిభూతేభ్యఃప్రాదుర్భవేయ్యుక్తా
షుచపేయిరక అభావకత్వాదేవస్య, నాపిరశ్మిదన్యస్సాధారణోఽసాధారణోవాదేవానామవయవా
ధారోరూప్యేతప్రమాణాభావాత్ । కించాన్యదేవస్యైవస్వరూపత్వేన సత్త్వాత్సాస్యాత్ ఆగచ్ఛ
తామపగచ్ఛతాంచావయవానావ్యయతపరిమాణత్వాత్, అతఏవమాదిదోషప్రసంగాన్న పర్యాయే
ణావ్యవయవోపగమాపగమావాత్మకత్వయతుంశక్యతే । అథవా పూర్వేగసూత్రేణశరీర పరిమాణ
స్యాత్తన ఉపదితాపదితశరీరాంతరప్రతిపత్తోవకాన్యైర్వ్యప్రసంజనద్వాదేణానిత్యతాయాం చోదితా
యాంపునఃపర్యాయేణపరిమాణానవస్తానేపిసోగస్సంతానశత్యతాన్యాయేనాత్మవోద్యతాస్యాత్,య

యశీలావయవత్వేనశక్తియంతరియాంగ్యవయవాఃకియంతోఽవయవోద్యతానాదాత్మశ్చయ్యాభావాదనిమోక్షస్యా
దిత్యాహ ॥ కించేతి ॥ అపిచావయవార్థావయవత్వేదేవస్యానిత్యత్వంఅవయవసమూహత్వేచాసత్త్వం ఆత్మత్వస్యయా
వదవయవవృత్తిత్వేయ్యుక్తందిదవయవాపాయేపిసత్యశరీరపాదేతనత్వంగోర్వ్యవత్ ప్రత్యేకసమాప్తావేక్షికశరీర
ఆత్మనానాత్వంస్యాదతోదేహపరిమాణత్వసావయవత్వేఆత్మశ్చిత్త్యుపసంహరతి ॥ అగత్యసూత్రేస్యాథాంతరమాహ ॥
అథవేతి ॥ స్థూలసూక్ష్మశరీరప్రాప్తావకాతోన్యైర్వ్యక్తిద్వారేణాత్మనిత్యతాయాముక్తాయాంసుగతవత్సంతానరూపే
తాత్మనిత్యతామాశంక్యానోన్మర్షముచ్యతేభ్యస్తయః । పర్యాయేణేత్యస్యవ్యాఖ్యానోత్యతి । దేహభేదేపరిమా
ణస్యాత్తనశ్చావస్థానెపినాశేపిసోగతఃప్రవాహప్రవాహకస్యాత్మవృత్తిసంతానస్యనిత్యతయా ఆత్మనిత్యతాస్యాదిన్య

...

...

...

* సూ॥ ౩౭॥ పశ్యంతా నాంజన్యాత్ *

...

32, పశ్చిమసామంజస్యాత్ ॥ యుభితకేశమతనిరాసానంతరంజటాధారితైః పశుతంబుద్ధిస్థంజరాక్రియతఇతిప్రసం
గసంగతిమాహ ॥ ఇదాశ్చమితి ॥ సామాన్యతత్వశ్చరనిరాసపవాత్రకింసస్యాదితశంకతః ॥ తదితి ॥ స్వోక్షివిరోధానైః పశు
త్యాహ ॥ ప్రకృతిశ్చేత్వాదినా ॥ ప్రతిస్థాపితత్వాత్ కేవలసమితైశ్చరప్రతిషేధోఽవగమ్యతఇత్యన్వయః ॥ వ్యాహతోవి
రుద్ధోఽభివ్యాహారణ కీర్యస్యసతథా ॥ అదితియైర్మహాప్రకృతికంజగదితిపదతోపేదాంతసమన్వయస్యకరైవేత్వరోస
ప్రకృతిరితితైవాదిమరైసవిరోధోఽస్మిన్వేదీసం దేహతత్త్వతస్యమానమూలత్వాద్విరోధసతి వేదాంతోక్తాద్వయైర్మ

పక్షసిద్ధిరితిఫలమభిప్రేత్య సత్త్వాస సత్త్వయోరేకతాసంభవవత్కర్తృత్వపాదానర్వయోరప్యేకతాసంభవవత్క
రైవేశ్వరభిప్రాయపక్షంకుర్వన్నవాంతరమతశేదమాహ॥ సాచేతి॥ సేశ్వరాస్సంఖ్యాస్సంఖ్యశబ్దార్థః, చత్వారో
మాహేశ్వరాఃతైవాఃపాశుపతాఃకారుణికసిద్ధాంతిఃకాపాలికాశ్చేతిసేశ్వమీమహేశ్వరప్రోక్తాగమానుగామిత్వా
న్మాహేశ్వరాడవ్యంతే॥ కార్యంమహదాదికం, కారణంప్రధానమీశ్వరశ్చ, యోగస్సమాధిః, విధిస్త్రివరణస్సానాదిః,
మఃఖాంతోమోక్షభరిషణవపదాధాః॥వశవోజీవాస్తేహంపాశోబంధస్తన్నాశాయేన్యర్థః॥ పాశుపతాగమప్రామాణ్యా
త్పశుపతిర్నిమిత్తమేవేతిమతముక్త్యాఅనుమానికేశ్వరమతమాహ॥తథేతి॥మతంసకర్తృకంకార్యత్వాన్వృతపదితివైశే
షికాంకతాకరమీశ్వరంసాధయంతి, కర్మఫలంసపరికరాభిజ్ఞదాతృకంకాలాంతరభావిఫలత్వాత్ సేవాఫలపదితి, గౌర
మాదిగంబరాశ్చజ్ఞానైశ్వర్యోత్కృష్టాంకవిద్విక్రాంతఃసాలిశయత్వాత్ పరిమాణపదితిసంఖ్యసౌగతపాతంజలాభి
మత్సోక్తంకేచిత్కథంచదితి॥సిద్ధాంతయతి, అతఃఇతి॥ఆగమాదిసానిదోఽపీశ్వరసిద్ధేఃకథందోషవత్త్వమిత్యాహ, కిమితి॥
సతావత్స్వస్వాగమాదీశ్వరణణయః, ఆగమానాంనిరూపలత్వేనాప్రామాణ్యాత్॥ నచ సుస్పష్టజ్ఞానంమూలం
శ్రమానాభావాత్॥నచాగమపవమానం, ఆగమమానత్వనిశ్చయేతస్యమూలత్వనిశ్చయస్తస్యేతస్యేతస్యయ్యభిర్యో
న్యాశ్రయాత్॥ నచపురుషవసాంస్వతోమానత్వంయుక్తంమిథోవిరోధేనతత్త్వావ్యవస్థానాచ్చ, నావ్యసమానాదీశ్వ
రస్సురస్పష్టఃకరైవేతీణణయస్సంభవతి, అనుమానస్యకృష్టానుసారిత్యేనదృష్టవివరితాథానాధకత్వాత్॥ తథాచలో

ప్రతిషిధ్యతే॥ సాచేయంవేదబాహ్యేశ్వరకల్పనానైకప్రకారాకేచిత్తావత్సంఖ్యయోగవ్యపాశ్ర
యాఃకల్పయంతిప్రధానపురుషయోరభిప్రాయాశేవలంఘియైకకారణమీశ్వరఃఇతరేతరవిలక్షణాఃప్రధాన
పురుషేశ్వరాఇతి॥ మాహేశ్వరాస్తమస్యంతేకార్యకారణయోగవిధిమఃఖాంతాఃపంచపదాధాఃపశుప
తీశ్వరేణపశుపాశవిమోక్షయోపదిష్టాః, పశుపతీశ్వరోనిమిత్తకారణమితి॥ తథావైశేషికాదయోప
కేచిత్కథంచిత్ స్వప్రక్రియానుసారేణనిమిత్తకారణమీశ్వరంవర్ణయంతి॥ అతఃకర్తృముచ్యతే॥ పశుర
పామంజస్యాదితి॥ పశురీశ్వరస్యప్రధానపురుషయోరభిప్రాయేనకకారణత్వంనోపపద్యతే॥ క
స్మాత్, అసామంజస్యాత్॥ కింపునరసామంజస్యం, హీనపథ్యమోత్తమభావేనహిపాశ్రీభేదాదవిదధ
తక్షశ్వరస్యగాగద్యేపాదిదోషప్రసక్తైరిస్తదాదిపదసీశ్వరత్వంప్రసజ్యేత॥ పాశ్రీకమాపేక్షత్వాద

కేయాద్యశాఃకతారోదృష్టాస్తదృశాపవజగతాస్తానోరాగద్యేపాదిమంతస్సిద్ధ్యయః॥యదిలోకేచిత్ప్రాసాదా
దికర్తురేకత్వాద్యదృశసేవకతాతరాలాఘవాదకత్వంసృజ్యజ్ఞానంసృజ్యపద్వంతికీర్వేత, తహిన్ప్రవృత్తపాదానన్వ
మపేకవ్యతాంకర్తురేవోపాదానత్వేనలాఘవాత్, అన్యభాస్వరంశ్రుప్రధానపరమాణ్వాద్యపాదానన్వనాగారివా
త్, అదృష్టత్వాప్యేతేకత్వవృత్తిపాదానత్వాసిద్ధిరేకత్వాదికమపిసంధ్యతే॥ అస్మాకంత్వపాదాపేక్షయితయాన్వరి
స్పష్టప్రమాణభావయాశ్రుత్యాస్వప్రమేయబోధనేపృష్టంతాసపేక్షయాభవత్వేవలోకకర్తృవివరితాద్విరీయకర్తృ
పాదానాన్వకసర్వజ్ఞదోఽపీశ్వరణణయః॥సద్ధితేచతత్త్వికధర్మిణాగ్రహకమానబాధాన్నగామిదోపాదానస్య
వకాశశ్చత్యానుమానకేశ్వరాదిభ్యావైషమ్యం, తదభిప్రేత్యాశ్చోతస్యేశ్వరస్యాసామంజస్యమాహ॥సాచేతి॥ యదికర్తృ
మపాదానత్వమదృష్టత్వాన్నరత్వ్యతేతహిన్దోషవత్త్వస్యావ్యదృష్టత్వాత్ యోపమకారీసదోషవానితివ్యాప్తిద్వి
ప్రేక్ష్యకతాత్రాదోషవాన్యాత్॥ నచాశ్రీధర్మిణాహకానుమానబాధః కార్యత్వనిగన్యకర్తృమాత్రసాధకత్వే
ననిదోషత్వాదాపుధాసేనత్వాత్॥ నచోత్కృష్టసమాజాతిః వ్యాపకధర్మాపాదనాత్, దోషాభావేతద్వ్యావృత్తివిష
యకర్తృత్వాయోగాచ్చ, దృష్టాంతస్థావ్యాపకధర్మాణాంపక్షేఅపాదనేహ్యుత్కర్షసమాజాతిః, యథాశబ్దాయ
దిగ్భృతకత్వేనపేక్షునాఘటపదసీస్యాత్ తహిన్తేనైవహితునాసావయవోపస్యాదితి॥ సహ్యతానిత్యత్వస్యవ్యాప
కంసావయవత్వంకంధాహవ్యభిచారాదితిభావః॥ ధనుప్రాణికర్తృప్రేరితక్షశ్వరోపమమఫలాప్రాణిసఃకరోతినస్వే

చృయేతిశంకతే॥ ప్రాణీతి॥ జడస్యకమణఃపీరికత్వా యోగావైసమిత్వాహ॥ నేతి॥ నచేశ్వరపీరితంకమేశ్వర
 స్యపీరికమితివాచ్యమిత్వాహ॥ కత్తైతి॥ అతీతకర్మణాపీరితక్షుశ్వరోవర్తమానంకర్మతస్ఫలాయప్రేరయతీత్యనాది
 త్వాత్ పీరిత్యపీరికభావస్యనానుపవర్తితశంకతే॥ అనాదిత్వాదితి॥ అతీతకర్మణోపి జడత్వాన్నేశ్వరపీరికతా నచ
 తదవీశ్వరేణపీరితంసద్విశ్వంపీరితయతి ఉక్తాన్యోన్యాశ్రియాత్ । తతోఽప్యతీతకర్మపీరితేశ్వరపీరితం తదేవేశ్వ
 రంవర్తమానేకర్మణిఫలదానాయప్రేరయతీతిచేన్న, మానహీనామూలక్షయూవహాయా అనవస్థాయాః ప్రసంగా
 త్ । అతఃకర్మణరపేక్షుపవేశ్వరోవిషమసృష్టిస్యసామంజస్యంబుద్ధావమిత్వభావః । యస్తు ఫలదానేశ్వరస్యకమణ
 నిమిత్తమాత్రంసేపీరికమితివోక్తదోషభి, తన్న, విషమకర్మకారయతురీశ్వరస్యదోషవత్త్వానపాయాత్, పూర్వకక్షా
 పేక్షయాకర్మకారయత్యైవోక్తాప్రామాణికానవస్థానాత్ । అస్మాకంతు, భువన్వ్యాపాధ్యసాధుకారయతీతినిరవశ్య
 మితిచక్షురిమూలంపూర్వకర్మాపేక్షాకల్పనమితివైషమ్యం । కించపరమతానుసారేణావేశ్వరస్యరాగాదిమత్త్వంప్రా
 ప్తోపిత్వాహ॥ అపిచేతి॥ ప్రవర్తకత్వలింగాదోషభి తార్కాణాంభిః, తథాచేశ్వరః సార్థరాగాదిమాన్ ప్రవర్తక
 దోషభిచేన్న, కమేశ్వరయోః ప్రవర్త్యప్రవర్తయిత్యేతతరేతరాశ్రియదోషప్రసంగాత్ । న,
 అనాదిత్వాదితేన్న, వర్తమానకాలవదతీతేషుపికాలేషు తరేతరాశ్రియదోషా విశేషాదంధపరంప
 రాన్యాయాపత్తిః । అపిచప్రవర్తనాలక్షణాదోషభిన్యాయవిగ్నేమయః । సహికశ్చిదదోషప్రయత్నః
 స్వాభేవరాధేనాప్రవర్తమానోదృశ్యతే । స్వార్థప్రయత్నపవసంస్వజనపరాధేపివతేతభిత్వేవ
 కుప్యసామంజస్యం, స్వార్థవత్త్వాదీశ్వరస్యాశ్వరత్వప్రసంగాత్ । పురుషవిశేషత్వాభ్యుపగమాచ్చే
 శ్వరస్యపురుషస్యచోదాసీన్యభ్యుపగమాదిసామంజస్యం॥ ... *

అథాను॥ ౩౮॥ సంబంధానుపపత్తైశ్చ॥

పునరవ్యసామంజస్యమేవ, సహిప్రధానపురుషవ్యతిరీక్తక్షుశ్వరోవర్తరేణసంబంధంప్రధానపురుషయో
 రీశితా । సతావత్సంయోగలక్షణస్సంబంధస్సంభవతి, ప్రధానపురుషేశ్వరాణాం సర్వగతత్వాన్నిరవ
 యవత్వాచ్చ । నాపీసమవాయలక్షణః, ఆశ్రియాశ్రియిభావానిరూపణాత్ । నావ్యవ్యక్తీత్యాద్యగమ్య
 స్సంబంధశ్శక్యతేకల్పయిత్యం కార్యకారణభావమైవాద్యావ్యసంధత్వాత్ । బ్రహ్మవాదినః కమితిచేన్న
 తస్యతాదాత్మ్యలక్షణసంబంధోపపత్తిః । అపిచాగమబలేనబ్రహ్మవాదీకారిణాదిస్వరూపం నిరూపయ
 తినావశ్యంతస్యథాదృష్టమేవసర్వమభ్యవగంతవ్యం । పరస్యతుదృష్టాంతబలేనకానికాదిస్వరూపం
 నిరూపయతో యథాదృష్టమేవసర్వమభ్యవగంతవ్యమిత్వ యనున్వయిశయః । పరస్యాపిసర్వజ్ఞప్రణీ
 తాగమసద్భావాన్యవానవాగమబలమితిచేన్న, ఇతిరేతరాశ్రియప్రసంగాచాగమప్రత్యయాన్నిరర్హ
 త్వాత్ సమ్మతివత్ । నచకారుణికవ్యభిచారఃపరమఃకప్రయత్నస్వయఃకనిష్ఠిద్విధిత్వాద్విశేష్యభావః । ఉచాసేనః
 ప్రవర్తకభివద్యాహతిమితియోగాప్రత్యాహ॥ పురుషేతి॥ ... *

౩౮. ప్రధానవాదేదోషంతరమాహసూక్తికారః॥ సంబంధేతి ॥ క్షుశ్వరేణాసంబద్ధస్యప్రధానాదేః పీరిత్యా
 యోగాగ్నంబంధోవాచ్యః, సచసంయోగస్సమవాయోవానాస్తీత్యభావః । కార్యబలాత్పీరితయోగ్యత్వాభ్యసంబం
 ధఃకల్పితామిత్యంతాహ॥ నావ్యవ్యక్తిః॥ క్షుశ్వరపీరితప్రధానకార్యంజగదితిసంధ్యేత్యంబంధకల్పనాస్యాత్, తచ్చా
 ద్యావ్యసంధ్యభ్యవగంతవ్యభావః । మాయాబ్రహ్మణోద్భవనిర్వాచ్యతాదాత్మ్యం సంబంధః, దేవాత్మశక్తిమితిశ్రీః । కిం
 చదేదస్యాపూర్వాక్షాత్వాన్నలోకదృష్టమృతులాల సంబంధోవైదికేనానుసర్తవ్యః, ఆనుమానికేన త్వనుసర్తవ్య
 భితివిశేషమాహ॥ అపిచేతి॥ సార్వజ్ఞస్యాగమప్రామాణ్యస్యవజ్ఞప్రావశ్యోన్యాశ్రియఃఅనుమానాత్పరస్వజ్ఞత్వసాధ్యైరప్ర
 త్యాత్, నవ్యామనసాస్యజ్ఞానంసంభవతి జ్ఞానంమనోజస్యమితివ్యాప్తివిరోధాన్నిత్యజ్ఞానకల్పనానవకాశభిభావః ।

ప్రధానవత్సరమానానామపిరవయవేత్వరేణసంయోగాద్యసత్త్వాత్ శ్రీర్యత్వామోగః, పేరీరకత్వే శేషవత్స
దోషవత్త్వమిత్యాహావీవమన్యాస్యపీతి॥ ... *
3= ఈశ్వరస్యప్రధానాదిప్రేరణానుపపత్తేశ్చాసామంజన్యమిత్యాహసూత్రకారః॥అధిష్టానేతి॥ప్రధానాదికంచే

తనస్యానభిప్రేయమప్రత్యక్షత్వాదీశ్వరవత్త్వతిరేకంబుదాదివచ్చేత్యర్థః॥ ... *
౪౦. చతురాదౌవ్యభిచారమాశంక్యజపేథతి॥కరణవదితి॥యావముక్త్యాతంసాస్త్రీగ్యప్రత్యక్షత్వంస్మృతయతి॥యా

పేతి॥స్వభౌగాహేతుత్వేనతీతివిశేషణాన్నవ్యభిచారశత్యాహాతథాపీతి॥భోగఃసుఖదుఃఖానుభవః, అదివదాద్వివయా
నుభవగ్రహః । నవయద్యేనాభిప్రేయంతర్వదీయభౌగాహేతుత్వేనతిప్రత్యక్షమితివ్యతిరేకవ్యాప్తికరణేషు వ్యభిచార
తాదవత్త్వమితివాచ్యం, భోగాహేతుత్వవిస్తౌప్రత్యక్షత్వస్యహేతుత్వాత్, కరణేషుచ విశేషణాభావేన విశేష్టస్య
హేతోరభావాత్ । నవవిశేష్యవైయస్థ్యం పరాధిపావకాభిప్రేయకాష్టాదౌవ్యభిచారాత్ । నవప్రధానేదేశ్వరప్రగ్ని

త్వసిద్ధిఃసర్వజ్ఞత్వప్రత్యయాచ్చాగమసిద్ధిరితి । తస్మాదనుపపన్నాసాంశ్యయోగవాదిసామీశ్వరకల్పనా ।
ఏవమన్యాస్యపివేదబాహ్యస్వీకృతకల్పనానుయథాసంభవమసామంజన్యయోజయితవ్యం॥ ... *

—|| ౩౯ || అధిష్టానానుపపత్తేశ్చ ||—

ఇతశ్చానుపపత్తిస్తాదికవరికల్పితస్యేశ్వరస్య । సహి పరికల్పమానః కుంభకారభవమృదాదీనప్రధా
నాన్యధిష్టాయప్రవర్తయేత్ । నచైవముపపద్యతే । నవ్యాప్రత్యక్షంయాపాదిహీనంచ ప్రధానమీశ్వర
స్యాభిప్రేయంసంభవతి, మృదాదివైలక్షణ్యాత్ । ... *

—|| ౪౦ || కరణవచ్చేన్నభౌగాదిభ్యః ||—

స్యాదేతత్, యథాకరణగ్రామంచతురాదికమప్రత్యక్షంయాపాదిహీనంచపురుషోద్భవతీతి, ఏవంప్ర
ధానమీశ్వరోద్భవస్యతీతి, తథాపివోపపద్యతే, భౌగాదిదర్శనాధికరణగ్రామస్యాభిప్రేతత్వం గమ్య
తే, నచాత్రిభౌగాదయోద్భవ్యంతే । కరణగ్రామసామ్యేనాభ్యుపగమ్యమానే సంసారిణామివేశ్వర
సాపిబోగాదయఃప్రసజ్జిరన్ ॥ అన్యథావాసూత్రద్వయంచ్యాభ్యాయతే ॥ అధిష్టానానుపపత్తేశ్చ॥ఇ
తశ్చానుపపత్తిస్తాదికవరికల్పితస్యేశ్వరస్య । సాధిష్టానోహిలోకేసశరీరోరాజారాష్ట్రస్యేశ్వరోద్భ
వ్యతేననిరభిష్టానః, అతశ్చనద్వప్రాంతవిశేనాదృష్టమీశ్వరంకల్పయితుమిచ్ఛతశ్చేశ్వరస్యాపికిందిచ్చరీరం
కరణాయతనంచక్షయితవ్యంస్యాత్, నచతద్వక్షయితుశ్చేక్యతే, సృష్ట్యైరకాలభావత్వాచ్చరీరస్య
చాగ్రీసృష్టేస్తదనుపపత్తేః, నిరభిష్టానత్వేచేశ్వరప్రవర్తకత్వానుపపత్తిః, ఏవంలోకదృష్టత్వాత్ ।
కరణవచ్చేన్నభౌగాదిభ్యః ॥ అగ్రలోకదర్శనానుసారేశ్వరస్యాపికిందిత్కరణానామాయతనం శరీరం

త్వాద్యిశేష్యసిద్ధిః, అత్రోద్రయిత్వయాపాప్రత్యక్షత్వస్యసత్త్వాదిత్యభిప్రాయః । జీవేశకరణకృతా భోగాదయోద్భ
వ్యంతే ఈశ్వరేతుప్రధానకృతాస్తేనదృశ్యంశిశ్యత్యతాద్యః । వివక్షేదోషంచదాప్రయోజకత్వం హేతోర్నిరస్య
తీకరణేతి॥ప్రధానాదేఃప్రేర్యత్వాంగీకారేప్రేరకభౌగాహేతుత్వంచ్యాత్ అత్రోద్రయిస్యప్రేర్యస్యభోగాహేతుత్వయ
మాదిత్యర్థః॥సూత్రద్వయస్యాభ్యాంతురమాహ॥అన్యథానేతి॥యఃప్రవర్తకశ్చేతనఃసశరీరీతిలోకేవ్యాప్తిర్దృష్టా
ఈశ్వరస్యచశరీరానుపపత్తిర్నప్రవర్తకత్వమితిసూత్రార్థమాహ॥ఇతశ్చేతి॥విమతంసేశ్వరంకార్యత్వాచాగ్రీప్ర
వర్తకత్వయతోదాదవత్శరీరపేశ్వరస్యాదిత్యుక్తం, తత్రేష్టాపత్తింసరస్యతి॥నచతద్వక్షయితుమితి॥నవత్వంశరీరంస
గ్రామ్యాగ్రహిసంభవతీతివాచ్యం, శరీరస్యభావత్వయిమాదిత్యర్థః । ఆత్మశరీరమేశ్వరభవ్యతీతి॥ నిరభిష్టాన
త్వేచేతి॥వివక్షేవశరీరంభౌతంఈశ్వరస్యగుప్తేచాన్యమితి॥శంపాగ్రహిస్యాదిత్యాశంకానిరస్యతి॥కరణవదితి॥కరణ

స్వప్రసంగతీకరణవచ్ఛరీరం, ఇచ్ఛానుయశరీరకల్పనై వానుపపన్నా మానాభావాత్ దృష్టభౌతికత్వనియమవిరోధాచ్చే
దిమంతవ్యం॥

రం. ఏవమిశ్వరస్యశుచుతరేణైకత్వత్వనిర్ణయోనేత్యుపపాద్యనిత్యత్వసర్వజ్ఞత్వనిర్ణయోపి నసంభవతీత్యా
హసూత్రీకారః॥ అంతవత్త్వమితి॥ ప్రధానపురుషేశ్వరత్రయమనిత్యంభయై పరిచ్ఛిన్నత్వాత్ ఘటవదిత్యాహ॥ పూ
ర్వస్థిగ్నితి॥ సంఖ్యాహపరిమాణంవేయతా । తథాచశ్చితసంఖ్యత్వాన్నిశ్చితపరిమాణత్వాచ్చేతి హేతుద్వయం । య
ద్యపిసంఖ్యావత్త్వమాత్రం హేతుస్సంభవతీతథాపిసర్వజ్ఞత్వనిత్యయేనహేత్వసిద్ధినిరాసంవ్యోతయతునిశ్చితవదం, త
త్రాద్యహేతురసిద్ధిరాస్తిత్యాహ॥ సంఖ్యాపరిమాణమితి॥ సంఖ్యాస్వరూపమిత్యర్థః । ద్వితీయహేతుంసాధయతి॥ నన్వ
రూపేతి॥ ప్రధానాదయోనిశ్చితపరిమాణాః వస్తుత్భిన్నత్వాన్ఘటవదిత్యర్థః॥ సనుక్రధానపురుషేశ్వరాస్త్రయ ఇతి
కామేనకల్పేత, ఏవమపివ్యాపవద్యతే । సశరీరత్వేహిసతిసంపారివద్యోగాదిప్రసంగాదీశ్వరస్యావ్యసీ
శ్వరత్వంప్రసజ్యేత॥

—అను॥ రం॥ అంతవత్త్వమసర్వజ్ఞతావా॥—

ఇతశ్చానుపపత్తిస్తాదికపరికల్పితస్యేశ్వరస్య । సహిసర్వజ్ఞస్తైరభ్యుపగమ్యతే అనంతశ్చ, అనంతంవద్ర
ధానం అనంతాశ్చపురుషమిహోభిన్నాఅభ్యుపగమ్యంతే । తత్రీసర్వజ్ఞేనేశ్వరేణప్రధానస్య పురుషా
ణామాత్మనశ్చేయతాపరిచ్ఛిద్యేతవానవాపరిచ్ఛిద్యేత, ఉభయథాపిదోషోఽనువక్తవః । కథం, పూర్వ
స్థింస్తావద్వికల్పేత్యయతాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్ప్రధానపురుషేశ్వరాణామంతవత్త్వమవశ్యంభావి, ఏవం
లోకేదృష్టత్వాత్ । యద్ధిలోకేత్యయతాపరిచ్ఛిన్నంవస్తుమటాదితదంతవద్దృష్టం, తథా ప్రధానపురు
షేశ్వరత్రయముపీయతాపరిచ్ఛిన్నత్వా దంతవత్సత్యత్, సంఖ్యాపరిమాణంతావత్ప్రధాన పురుషే
శ్వరత్రయరూపేణపరిచ్ఛిన్నం, స్వరూపపరిమాణమపితగ్ధతమిశ్వరేణపరిచ్ఛిద్యతేతి । పురుషగతాచ
మహాసంఖ్యా, తతశ్చిత్యయతాపరిచ్ఛిన్నానాయెసంసారాన్ముచ్యంతే తేహిసంసారోఽస్తవా స
సారిత్వంచతేహమంతవత్, ఏవమితరేవపిత్రమేణముచ్యమానేషుసంసారస్య సంసారిణాం చాంతవ
త్త్వంసత్యత్ । ప్రధానంవసవీకారంపురుషార్థమిశ్వరస్యాధిష్ఠేయంసంసారిత్వేనాభిమతంతచ్ఛాన్య
తాయామిశ్వగఃకినుధితిష్ఠేత్, కింవియేవాసర్వజ్ఞతేశ్వరతేస్యాతాం । ప్రధానపురుషేశ్వరాణాం
వైవశంతవత్త్వేసత్యాదికుత్స్తిప్రసంగః, ఆద్యంతవత్త్వేచశూన్యవాదప్రసంగః । అథమాభూదేష
దోషత్యుత్తరోవికల్పోఽభ్యుపగమ్యేత తదానప్రధానస్యపురుషాణామాత్మనశ్చేయతేశ్వరేణపరిచ్ఛి
ద్యతఇతి । తతశ్చేశ్వరస్యసర్వజ్ఞత్వాభ్యుపగమమానిరపరోదోషఃప్రసజ్యేత, తస్మాదవ్యసంగతస్తాది
కపరిగృహీతశ్చేశ్వరకారణవాదః॥

జ్ఞాతేపిజీవానామానంత్యాత్మకంసంఖ్యా నిశ్చయస్తత్రాహ॥ పురుషేతి॥ జీవసంఖ్యాపీశ్వరేణనిశ్చేయేతఅశ్చయేసర్వ
జ్ఞత్వాయోగాదిత్యర్థః॥ హేతుసిద్ధిః ఫలమాహ॥ తతశ్చేతి॥ మాషరాశివలేహిందజ్జీవానాంసంఖ్యస్తద్బంధశ్చనిశ్చే
దిత్యేవంసర్వము కైరిహిసంఖ్యాన్యం జగత్సృజిత్యర్థః । నిత్యస్యానవతేహదితిభావః । నిశ్చేశ్వరశ్చివ్యతామితిచేన్న
తస్యాపిచ్ఛిన్నత్వేనాంతవత్త్వాత్ । కించేతీతవ్యాభావాదీశ్వరాభావస్సృజిత్యాహ॥ ప్రధానమితి॥ దోహంతరమాహ॥ ప్ర
ధానేతి॥ ఇయతానిశ్చయభావాన్నశూన్యతేదిద్వితీయంశంకతే॥ అథేతి॥ ఇయతానాస్తనశ్చేయతేచేత్యర్థః॥ ప్రధానా
దయస్సంఖ్యాపరిమాణవంతఃద్రవ్యత్వాన్మాహాదివదిత్యనుమానాదస్తీయతా, తదజ్ఞానేస్యాదసర్వజ్ఞతా, ఇయతాయాం
చాంతవత్త్వమివ్యక్తతమితిపరిహరతి॥ తతఇతి॥ తస్మాత్ప్రేవలకత్రిశ్వరవాదస్యనిరూపిత్యాన్న క్రతుపాతాతా
ద్వయేశ్వరసమన్వయవిరోధఇతిసిద్ధం॥ ఇతిసప్తమాధికరణం॥

౪౨. పంచపదార్థవాదిమాహేశ్వరీమతేనిరాసానంతరంచతుర్భూతావాదబుద్ధిస్థంజరస్యతి॥ ఉన్నత్యసంభ
 వాదితి॥ అధికరణతాత్పర్యమాహ॥ యేషామితి॥ అధికరణారంభమాక్షిపతి॥ నన్వతి॥ వేదావిరుద్ధాంశముంగీకృత్యవేదవిరుద్ధం
 జీవాత్పత్త్యంతానిరాకర్తుమధికరణారంభశత్యాహ॥ ఉచ్యత ఇతి॥ అప్రభాగవతపాంచరాత్యాగమోషయః సకింజీ
 వోన్నత్యవ్యంశేమానంనవేతినందేహేవాధానుపలంభాన్వానమిపూర్వవత్తుయతి॥ తత్రేతి॥ పూర్వపక్షేపరాగమవిరో
 ధాజ్ఞేవాభిన్నబ్రహ్మసమన్వయాసిద్ధిః, సద్ధాంతేతదంతేతస్యామానత్యాద్యవిరోధాన్తస్సిద్ధిరితిఫలభేదః॥ సావయవత్వం
 జరస్యతి॥ నిరంజనేతి॥ కథంతస్త్వద్విత్తీయేవాసుదేవేమూర్తిభేదప్రత్యాహ॥ స ఇతి॥ సూత్రామూర్తిః॥ సవిశేషంశా
 స్త్రీర్థముక్త్యాసహితంపురుషోమాహ॥ తమిథ్యంభూతమితి॥ యద్యోక్తవ్యూహవంతంసర్వప్రకృతింసరంజనం విజ్ఞాన

— ఇతిసూ॥ ౪౨॥ ఉన్నత్యసంభవాత్॥ —

యేషామప్రకృతిరధిష్ఠాతాకేవలనిమిత్తకారణమిశ్వరోఽభిమతస్తైహంపక్ష్యప్రత్యాభ్యాసః, యేషాంపు
 నః ప్రకృతిశ్చాధిష్ఠాతాహేభయాన్యకంకారణమిశ్వరోఽభిమతస్తైహంపక్ష్యప్రత్యాభ్యాసః॥ తే ననుశ్రుతి
 సమాశ్రయణేనాప్యేవంయాపవేత్వరః పూర్వీధానితః ప్రకృతిశ్చాధిష్ఠాతాచేతః, త్రుప్త్యసాత్పీడ
 స్త్వైతిః ప్రమాణమిత్యేతి, తత్కార్యహేతోరేషపక్ష్యప్రత్యాభిభావంతి॥ ఉచ్యతే॥ యద్యప్యేవం
 జాతీయకౌశలస్సమానత్యాన్నవిసంవాదగోచరోభవతి అస్త్యేవంశాంతరంవిసంవాదస్థానమిత్యత
 త్ప్రత్యాభ్యాసాచారంభః॥ తత్రేభాగవతామన్యంతేభగవానేతైకావాసుదేవోసరంజనజ్ఞానస్వరూ
 పః పరమాత్మతత్త్వం, సచతుర్థాత్వేనంప్రతిభజ్యప్రతిష్ఠితో వాసుదేవవ్యాహరూపేణ సంకర్షణ
 వ్యాహరూపేణప్రద్యుమ్నవ్యాహరూపేణానందవ్యాహరూపేణ॥ వాసుదేవోనామపరమాత్మోచ్య
 తే, సంకర్షణోనామజీవః, ప్రద్యుమ్నానామమనః, అనందోనామాహంకారః, తేహంవాసుదేవః
 పరాప్రకృతిః, ఇతరేసంకర్షణాదయః కార్యం, తమిథ్యంభూతంభగవంతమభిగమనోపాదానేత్యాస్వా
 ద్యాయయోనైర్వర్ష శతమిష్టాక్షీణైశోభగవంతమేవప్రతిపద్యత ఇతి॥ తత్రేయత్రాపదుచ్యతేయో
 సానారాయణః పరోఽచ్యుతాత్మసిద్ధః పరమాత్మాసర్వాత్మాస ఆత్మనాత్మన మనేకధావ్యాఖ్యాన్య
 వతిత్యత ఇతి, తన్నరూపీయతే, సవిః ధాభవతిత్రిధాభవతి త్యాదిశ్రుతిభ్యః పరమాత్మనోఽనేకా
 భావస్యాధికతత్వాత్॥ యదపితస్యభగవతోఽభిగమనానిలక్షణ మారాధన మజప్రేక్షనస్యచిత్తతయా
 ఽభిప్రేయితేతదపినప్రతిష్ఠిక్యతే తుస్త్వైత్యోగీశ్వరప్రసిద్ధానన్యప్రసిద్ధత్యాత్॥ యద్యనరీదముచ్య
 తేవాసుదేవాత్సంకర్షణ ఉన్నత్యతేసంకర్షణాద్వప్రద్యుమ్నప్రద్యుమ్నాచ్చానంద ఇతి॥ అత్రబ్రా
 మః, న వాసుదేవసంజ్ఞకాల్పరమాత్మనసంకర్షణసంజ్ఞస్యజీవస్యోత్పత్తి స్సంభవతి, అనిత్యత్వాది
 దోషప్రసంగాత్॥ ఉన్నత్యమిత్వేనాజీవస్యానిత్యత్వాదయోదోషః ప్రసజ్యేత, తతశ్చనైవాన్యభగ
 వత్ప్రప్తిమోక్షస్సాన్యత్, కారణాప్రాప్తాకార్యస్యప్రవిలయప్రసంగాత్॥ ప్రతిష్ఠేనీవ్యగచాచార్యో
 జీవస్యోన్నత్యంసాత్మత్రుతేన్నీత్యత్వాచ్చరాభ్య ఇతి (అపాక-సూరి)తన్నరసంగస్తేహాకల్పనా॥

రూపంపరమాత్మనమితియావత్॥ వాక్యాయచేతసామవధానపూర్వకందేవత్యాగహగమనమభిగమనం, పూజాద్రవ్యా
 శామాజానముపాదానం, ఇజ్ఞాపూజా, స్వాధ్యాయోఽష్టాక్షరాదిజపః, యోగోధ్యానం॥ తత్రావిరుద్ధాంశముపా
 దతై॥ తత్రేతి॥ సమాహితశ్శ్రద్ధావిత్తీభూత్వేతి, తంయథాయథోపాసతేత్యాద్యావశ్యుః॥ మతరామోకృ
 త్తత్పరమేత్యాద్యాత్ప్రసాదః॥ పరుద్ధాంశముపాద్యగూఢయతి॥ యద్యనరీతి॥ కృతహాన్యాదిదోషఅతిశబ్దాభాగః॥ స్వామో
 పేతయా, అజితత్వేత్యాదిశ్రుత్యాపాంచరాత్యాగమస్యోన్నత్యంశేమానత్యాభావనిశ్చయాజ్ఞేవాభిన్నబ్రహ్మసమ
 న్వయస్త్యైవమితిభావః॥

అథాపి సంగతేషాకల్పినా, యస్మాన్నహిలోకకర్తృదైవదత్తాదేకరణంపరశ్వాద్యప్రమానం దృశ్యతే । వర్ణయంతిచ భాగవతాః కర్తృర్ద్వితీయోఽసంకర్షణాత్ కరణం మనఃప్రద్యమ్నసంజ్ఞకము దృశ్యతేకర్తృవాప్తవస్తావనిర్ధనంజ్ఞకోఽహంకారఉత్పర్యత'ఇతి । నచైతద్విప్రేతమంతరేణాధ్యవసాతుంశక్తుమః । నచైవంభూతాంశుక్రిముపలభామహే । ...

రకః । సంకరణాదీనాముత్పత్త్యసంభవేపిపూర్వాచతుష్టయంస్యాదిహిమాత్రవ్యావర్త్యమాశంకతే ॥ అథాపిస్యాదితి ॥ జ్ఞానేశ్వర్యయోశ్చక్తిరాంతరంపామధ్యంబలంకరీరపామధ్యంవీర్యంశౌర్యంతేజఃపాగ్భ్యుపవైరన్య

— సూ. ౪౩. నచకర్తుఃకరణం ॥ —

ఇతశ్చసంగతేషాకల్పినా, యస్మాన్నహిలోకకర్తృదైవదత్తాదేకరణంపరశ్వాద్యప్రమానం దృశ్యతే । వర్ణయంతిచ భాగవతాః కర్తృర్ద్వితీయోఽసంకర్షణాత్ కరణం మనఃప్రద్యమ్నసంజ్ఞకము దృశ్యతేకర్తృవాప్తవస్తావనిర్ధనంజ్ఞకోఽహంకారఉత్పర్యత'ఇతి । నచైతద్విప్రేతమంతరేణాధ్యవసాతుంశక్తుమః । నచైవంభూతాంశుక్రిముపలభామహే । ...

— సూ. ౪౪. జ్ఞానాదిభావేనాతదప్రతిషేధః ॥ —

అథాపిస్యానైవైతేసంకరణాదయోజేవాదిభావేనాభిప్రీయంతేకింతర్హీన్యరావినైతాసర్వజ్ఞానేశ్వర్యకీబలవీర్యతేజోభిరైశ్వర్యైర్ధర్మైర్భూతాభ్యుపగమ్యంతేవాసుదేవావనైతేసర్వేంద్రియానిరసిస్థానానరవద్యాశ్చేతి, తస్మాన్నాయంయథావర్ణితఉత్పత్త్యసంభవోదోషః ప్రాప్నోతి । అతోచ్యతే, ఎవమపితదప్రతిషేధఃఉత్పత్త్యసంభవప్రతిషేధః, ప్రాప్నోత్యేవాయముత్పత్త్యసంభవోదోషఃప్రకారాంతరేణేత్యభిప్రాయః, కథం, యదితావదయమభిప్రాయఃపరస్పరభిన్నావనైతేవాసుదేవాదయశ్చత్వారశ్చరాస్త్రల్యభర్తానోనైవామెకాత్మకత్వమస్తితి, తతోఽనేతేశ్వరకల్పనానర్థక్యం, ఎకేనైవేశ్వరేణేశ్వరకార్యసిద్ధిః సిద్ధాంతహానిశ్చభగవానైవైకోవాసుదేవఃపరమాధ్యతత్త్వమిత్యభ్యుపగమాత్ । అథాయమభిప్రాయః, ఎకస్యైవభగవతేవతేవత్వారోపూహాస్త్రల్యభర్తానైతి, తథాపితదవస్థపివాత్పత్త్యసంభవోదోషః । సహివాసుదేవాత్సంకర్షణస్యైస్సంభవతిసంకరణాత్ప్రద్యమ్నసస్య, ప్రద్యమ్నాత్పానిరుద్ధస్య, అతిశయాభావాత్ । భవితవ్యంహికార్యకారణయోఽతిశయేన యథాదృష్టుటయోః । సహ్యసత్యతిశయేకార్యంకారణమిత్యవకల్పతే । నచపంచరాత్రసిద్ధాంతిభిర్యాసుదేవాదిప్యేన్దిగసర్వేషువాజ్ఞానేశ్వర్యాదితారతమ్యకృతః కశ్చిద్భేదోఽభ్యుపగమ్యతే, వాసుదేవావసహిసర్వేపూర్వాహానిర్వేషాఇవ్యంతే । నచైతేభగవద్యూహాశ్చతుస్సంఖ్యాయామేవావతిష్ఠేరగ, బ్రహ్మాదిప్రంబవర్యంతస్యసమప్తస్యైవ జగతోభగవద్యూహాత్వావగమాత్ । ...

తాయస్మాన్సంకరణాదయఃతస్మాదీశ్వరావినెత్యథః । సర్వేషామీశ్వరత్వేవంచరాతోక్తిమాహ ॥ వాసుదేవావతితి ॥ నిదోహరాగాదికూన్యానిరసిస్థానాఃప్రకృత్యజన్యానిరవద్యానాశాదిరహితాభివ్యథాః । శుశ్రూతత్వాజ్ఞానాసంభవోనుపవెత్వాహ । తస్మాదితి ॥ సూత్రేణసిద్ధాంతయతి ॥ అతేతి ॥ ఎవమపితదప్రతిషేధఃఉత్పత్త్యసంభవప్రతిషేధః, ప్రకారాంతరంవృచ్ఛతి । కథమితి ॥ కించత్వారఃస్వతంత్రాభిన్నావసఉత్తేకస్యేవితాతత్వేనాభిప్రాయః । అత్యుహమాద్యదూషయతి ॥ యదీత్యాదిసా । ద్వితీయవికారాఃప్రకృతికుల్యానామ్యానావా, అవ్యమభ్యుపగమ్యతే । అత్యుహమాద్యదూషయతి ॥ మూలత్వమేవసిద్ధాంతమాహ । నచపంచేతి ॥ యదిద్యౌనాఅతిభగవతోపూర్వాప్రకారావతిష్ఠేరగ । నచైతేతి ॥ ...

ర౫ || ఇతశ్చ జీవోత్పత్తివాద ఉపత్యక్త్యాహ సూత్రకారః । విప్రతిషేధాచ్చేతి । స్వప్రవృత్తగుణత్వంగుణత్వంచవిరుద్ధం ఆదివదాత్పరిమ్యమూర్ధ్వాభిప్రాయాన్త్యనవతై తత్తదివిరుద్ధోక్తిప్రమాః । పూర్వాపరవిరోధాదసాంగత్యమితమాత్మనిముక్త్యాన్తర్ధాంతరమాహ । వెదేతి । ఏకస్యాపితంతాత్మికరస్యాభ్యతావతుర్వేది

— జ్ఞానసూర౫ || విప్రతిషేధాచ్చేతి జ్ఞాన — .

విప్రతిషేధశ్చాప్తికాత్పత్రిబహువిధఉపలభ్యతేనుగుణిత్వకల్పనాదిలక్షణః । జ్ఞానైశ్వర్యశేతి బలవీర్యతేజాంసిగుణాః, ఆత్మానవితైతేభగవతోవాసుదేవాభిత్వాదిదగ్ధనాత్ । చేరవిప్రతిషేధశ్చైభవతి, చతుర్నవేదేషు ఏవంశ్రేయోఽలభ్యాశాండిల్యభదంశాస్త్రమగ్ధీతవానిత్యాదివేదసందాదశనాత్, తస్మిన్సంగతైహకల్పవేతిసిద్ధం । ఇత్యప్తమాధికరణమ్. ... *

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యగోవిందభగవత్పదపూజ్యశేష్య
శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పదకృతాశారీరకమీమాంసాభాష్యే
ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

ద్వితీయః-ఇతశ్చ-నిర్గుణా-ఆదివదాత్-తస్మాద్విభోవిరుద్ధాభిప్రాయపేయికల్పనాభిప్రాయసామ్యేవేదాంతసమన్వయః-విరోధ-భేదః-ఇతి-సిద్ధం । ఇత్యప్తమాధికరణమ్. ... *

ఇతి శ్రీపరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీగోవిందానందభగవద్భగవత్కృతా
శారీరకమీమాంసాభ్యాఖ్యానాం భాష్యత్మప్రభాఖ్యానం
ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః

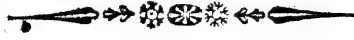

శ్రీరస్తు.

రత్నప్రభాభూషితే శాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యే,

ద్వితీయాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

విష్ణుశాదివిధాతారంసీతాస్యాజ్ఞనుభువ్రతం । నిత్యవిద్విత్వశ్చైత్యాభిన్నంసత్యైశ్వరంభజే॥

జీవస్యానున్నత్రిప్రసంగేనాకాశస్యాప్యత్పత్వైశంభవమాశంక్యపరిహరన్నాదావకదేశమతమాహ॥ నవియద శుక్రేతితి॥ వియత్పాగ్రిషాదయోరర్థంసంక్షిపన్మూర్ఖపాదేనసంగతిమాహ॥ వేదాంతేష్యతి॥ భిన్నోపక్రమత్వమేవాహ॥ కేదిదిత్యాదిసా॥ భూతభూక్త్యశుక్రీనామిహోఽరోధశంకానిరాసోవియత్పాదార్థః॥ లింగశరీరశుక్రీనాంతర్నిరాసఃపాగ్రిషాదార్థః॥ యథామిహోఽరోధార్థూర్వాపరవిరోధాచ్చపరపక్షాడపేక్షాః॥ తథాశుక్రీపక్షోప్యపేక్ష్యఇతి

ఓం నమః పరమాత్మనే॥

— ❀ సూ॥౧॥ నవియదశ్రుతేః॥ ❀ —

వేదాంతేషుతత్తత్రభిన్నప్రస్థానాడున్నత్రిశుక్రీతయిడవలభ్యంతే॥ కేదిదాకాశస్యోత్పత్తిభూమి నంతి కేదిన్న॥ తథాకేదిద్వాయోరున్నత్రిభూమినంతి కేదిన్న॥ ఏవంజీవస్యపాగ్రిణానాంచ॥ ఏవమేవ త్రమాదిద్వారణోపివిప్రతిషేధశ్చ॥ త్యంతరేషూవలభ్యతే॥ విప్రతిషేధాచ్చపరపక్షాణామనపేక్షిత త్యంథాపితంతద్వస్వపక్షస్యాపి॥ విప్రతిషేధాదేవానపేక్షితత్వమాశంక్యేతేత్యతస్సస్వవేదాంతగత సృష్టిశ్రుత్యథానిర్మలత్వావపరఃప్రపంచఆరభ్యతే॥ తదథానిర్మలత్వేచఫలంయథోక్తాశంకానివృత్తి రేవ, తత్తత్త్రప్రథమంతావదాకాశమాశ్రిత్యవింత్యతే కిమస్యాకాశస్యోత్పత్తిరన్యత్రనాస్తితి॥ తత్తత్రావత్పత్తిపక్ష్యతే॥ నవియదశ్రుతేతితి॥ సఖిల్వాకాశముత్పత్త్యతే॥ కస్తాత్, అశ్రుతేః, నహ్యస్యోత్పత్తి ప్రకరణేత్రవిణమస్తి॥ ఛాందోగ్యహి॥ సదేవసోమ్యేదమగ్రతసేదేవమేవాద్వితీయమితిసచ్చిద్భవాచ్యం అహుప్రకృత్య తదైతత్ తత్రేజోఽస్పృజతేతిచపంచానామహాభూతానాం మధ్యమంతేజఆదింకృ త్వాత్రయాణాంతేజోఽబున్నానామున్నత్రిశ్చ॥ వ్యతే॥ శ్రుతిశ్చనఃప్రమాణమతీంద్రియాథాఽజ్ఞా నోత్పత్తేనచాత్రశ్రుతిరస్త్యాకాశస్యోత్పత్తిప్రతిపాదితస్తాన్నాకాశస్యోత్పత్తిరితి॥ ... *

— ❀ సూ॥౨॥ అస్తితు॥ ❀ —

తుశబ్దఃపక్షాంతరపరిగ్రహే॥ మానామాకాశస్యచ్ఛాందోగ్యైశ్చావత్పత్తిశ్చుక్రీత్యంతరేత్వస్తి॥

శంకోథానేపాదద్వయస్వారంభార్థూర్వపాదేనవృష్టాంతసంగతిరితీసముదాయార్థః॥ ఆకాశవాయోరున్నత్రిభూమి నంతిత్వేత్తిరీయకాః, నామనంతిభంకోగాః, జీవస్యపాగ్రిణానాందోన్నత్రిం॥ సర్వఎతత్తనోప్యవృంతీతివాచసనే యినః॥ ఏతస్మాజ్ఞాయతేపాగ్రిణిత్యాథర్వణికాశ్వానంతి నాస్యే॥ ఏవమాకాశపూర్వకాక్షవిద్యుష్టిఃక్వచిత్రేజఃపూ ర్వికేతిక్రమవిరోధః॥ ఆదిపదాత్ సత్యమాంజ్ఞానానస్పృహతేత్యక్రమః॥ క్వచిన్నప్రపాగ్రిణాఃక్వచిదప్రావిత్యాదిసం భ్యాద్వారకశ్చవిరోధాగ్రహ్యః, ప్రపంచఃపాదద్వయం, తథాచపాదద్వయస్యశుక్రీనామిహోఽరోధసారాసార్థత్వా చ్చుక్రీతాస్తాగ్రిణ్యాయసంగతయస్సిద్ధాః॥ అత్రాకాశస్యోత్పత్త్యనుపపత్తిశుక్రీనోర్విరోధోక్తినవేతివాక్యభే దైకవాక్యత్వభ్యాం సంక్షేపీయద్యుత్పత్తిప్రదావాక్యభేదేనవిరోధాచ ప్రామాణ్యమనయోశ్చుక్రీత్యిరితిపూర్వవ త్తయిద్యన్నాదావనుత్పత్తిపక్షమేకదేశీగృహీతీత్యాహ॥ తత్తత్రావదితి॥ *

౨॥ ఉత్పత్తిశ్రుతిముఖ్యానాస్తీతిహాధాభిసంధిః సంప్రతిపూర్వవక్షయతిసూత్రకారః॥ అస్తీత్వేతి॥ ఏకవాక్యత్వేనపాత్రీమాణ్యసంభవేకమితశ్చోక్త్యోరపాత్రీమాణ్యమితశంకతే॥ నన్వేకవాక్యతేతి॥ ఏకవాక్యత్వాసంభవాపాత్రీమాణ్యంయత్వమిత్యాహ॥ సత్యమిత్యాదిహ॥ ఏకస్యయుగవత్సార్వభృద్వయాసంబంధపితృమేణసంబంధసంభవాదేకవాక్యతేతిముఖ్యసిద్ధాంతశంకతే॥ ననుసకృదితి॥ అపాత్రీమాణ్యవాదీమామయతి॥ నైవమితి॥ క్రమోనయుజ్యతేద్యయోః శ్రుతప్రాధమ్యభంగావలైరిత్యర్థః॥ ఏకస్మాద్విదళవీజాద్విద్యయవదస్తాభయంప్రళమమీత్యతహా॥ నచేతి॥ వాయోరగ్నిరితిక్రమశ్రుతిభంగప్రసంగాదితీక్షణః॥ ఛాందోగ్యశ్రుతేస్తేతిరిశుతిమిరుద్ధాథాత్వమున్వీతితిరిశ్రుతేస్తేత్వీరుద్ధాథాత్వమాహ॥ ఎతేనైతి॥ ఏతత్ప్రదాక్షణమాహ॥ తస్మాదితి॥ ఛాందోగ్యశ్చోక్తేఃసఃపాత్రీకమ్యమత్రదుర్యోజమిశ్యభాః॥ కించసన్నదాక్షణాత్తాఛాందోగ్యతేజసఃపాదానంతూయితే అత్రశువాయురితి॥ నైకవాక్యతేత్యాహ॥ వాయోరితి॥

తైత్తిరీయకాస్సుమామనంతి సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేతిప్రకృత్య తస్మాద్వాచితస్మాదాత్మనతకాశస్సంభూతాశ్చితి॥ తతశ్చశుర్యోర్విప్రతిషేధఃకృదితైజఃప్రముఖాస్మష్టిఃకృదిదాకాశప్రముఖతి॥ నన్వేకవాక్యతాన్వయోశ్చోక్త్యోద్యతా॥ సత్యం సాయితానతుసావగంతుంశక్యతే, కుతః, తతైజోఽస్యజతేతిసకృచ్ఛుతస్యప్రజ్ఞాస్సగ్రిష్టవ్యవయనసంబంధానుపపత్తేః తతైజోఽస్యజత తదాకాశమస్మజతేతి॥ ననుసకృచ్ఛుతస్యాపికన్తుఃకర్తవ్యవయనసంబంధోద్యతేయథాసమావపవత్త్వేదనంపదతి॥ ఏవేవంతదాకాశస్మష్ట్యతతైజోఽస్యజతేతియోజయిష్యామః॥ నైవంయుజ్యతే, ప్రళమజత్వంహిఛాందోగ్యతేజసోఽవగమ్యతే, తైత్తిరీయకేచాకాశస్య, నచోభయోఃప్రళమజత్వంసంభవతి॥ ఏతేనైతరశుక్రిత్యంతరఃకోపోపవాఙ్భావః॥ తస్మాద్వాచితస్మాదాత్మనతకాశస్సంభూతాశ్చిత్వప్రాప్తితస్మాదాకాశస్సంభూతస్తస్మాత్తేజస్సంభూతమితిసకృచ్ఛుతస్యాపాదానస్యసంభవనస్యచవియతైజోభ్యాంయుగవత్సంబంధానుపపత్తేః వాయోరగ్నిరివవృథగామూనాత్॥ అస్తీకావప్రతిషేధశ్చేదాహ॥

—ॐ సూ॥ ౩॥ సాణ్యసంభవాత్॥ —

నాస్తీతియమత్పత్తిః అశ్రుతేరేవ॥ యాత్విగతరావియమగ్నైర్వాదీనీ శ్రుతిమదాహ్మతాసాశాసేదమమగ్నైర్వతి॥ కస్మాత్, అసంభవాత్॥ నహ్యకాశస్యోత్పత్తిస్సంభావయితుంశక్యాస్త్రీమతరణభగభిప్రాయానుసారిమజేవత్పు॥ తెహికారణపామగ్యగ్రిసంభవాదాకాశస్యోన్మత్తింవారయంతి॥ సనువాయ్యసమవాయునిమిత్రకారణభ్యోహిశేలసర్వముత్పత్త్యమానంసముత్పత్త్యతే॥ త్రవ్యస్యచైకజాతీయకమనేకంవత్త్రవ్యంసమవాయుకారణంభవతి॥ నచాకాశస్యైకజాతీయకమనేకంవత్త్రవ్యమారంభకమస్తియస్తీన్నమవాయుకారణే సత్యసమవాయుకారణేచతస్సంయోగే ఆకాశఉత్పత్త్యేత॥ తదభావాత్తుతమగ్రహప్రవృత్తంనిమిత్రకారణంధూరాపేతమేవాకాశస్యభవతి॥ ఉత్పత్తిమతాం

౩॥ ఏవంశుక్రిత్యోర్విరోధావప్రామాణ్యమితిపూర్వవయైప్రాప్తేనవివదియతనుగ్నైర్వాదీన్వయతేనప్రామాణ్యంబ్రాతృత్యాహ॥ అస్తీత్వేతి॥ ఎవమాధ్యాయసమాప్తైరధికరణేషుప్రళమంఃకోభాచ్ఛుక్రిత్యప్రామాణ్యమితిపూర్వవక్షణం॥ తతఏకదేశేపితాతః పశ్చాత్త్యక్తిసిద్ధాంతేశ్రుతీనామఃకోభేనైకవాక్యతయాబ్రహ్మణీసమన్వయసిద్ధిరిథలంక్రమశ్చేత్యవగంశ్యం॥ తత్రశుక్రిత్యోర్విరోధసత్యవయనవిధ్యపాత్రయోరప్రామాణ్యా యోగాద్వియమగ్నైస్యసంభవమావతరానుగృహీతచ్ఛాందోగ్యశుక్రిత్యుద్భాధా ఇతరాశాశ్చివిరోధత్యేకదేశమతంవిప్రసోతి॥ నాస్తీత్యాదిహ॥ అకాశోవోత్పత్త్యేతస్మాత్త్రుమన్వత్వాదాత్మనత్, నచాపిధ్యాబ్రహ్మణోస్సత్త్వాత్తేత్వసిద్ధిః విజాతీయశ్చేత్వేనానయోరారంభకత్వాయోగాదసంయుక్తత్వాద్వ సయోగవివహిత్రవ్యపాఞ్యసమవాయుకారణమతస్సనువాయ్యసమవాయుకోరభావాన్నహేత్వసిద్ధిరిత్యభాః॥ ప్రాగభావశూన్యత్వాచ్ఛాస్తీవదాకాశోవోత్పత్త్యతృత్యాహ॥ ఉ

స్మృతిమతాంచేతి || ప్రకాశశ్చక్షుషానుభవః అజపకాశ్రమోద్భవసహకార్యోర్గ్రహణం | మూతప్రవ్యాశ్రయ
 త్వంహ్యే కాశస్యకార్యం, తచ్చప్రశయేష్య పిపరమాణ్యాశ్రయత్వాదీతోన ప్రాగభావత్యర్థః | ప్రాగభావాన
 త్వింస్ఫుటయతి || కింహితి || స్థూలాశ్రయోఽవకాశః సూక్ష్మాశ్రయశ్చిద్రం పరమాణ్యాశ్రయస్సపిరమితిభేదః |
 కించాత్మనదాకాశోనజాయతేవిభుత్వాదస్మకప్రవ్యాత్వాచ్చేత్యాహ || పృథివ్యాదితి || తస్మాద్వక్తరగ్రబలాన్మోగేన్
 ప్రవ్యేత్యన్వయః | భేదోక్త్యేనైవైదికోదాహరణమాహ || వెదేహ్యరణ్యాది || ఆకాశేష్యతిభేదవ్యవదేశోగణ
 ఇత్యసంబంధః || *

చతేజఃప్రభృతీనాంపూర్వోద్భవకాలయోర్విశేషస్సంభావ్యతేపాగ్నితృప్తైః ప్రకాశాదికార్యంనబభూ
 ఎవశ్చాత్మభవతీతి | ఆకాశస్యపునర్నూర్వోద్భవకాలయోర్విశేషస్సంభావ్యమితిసంశయకృతే | కింహి
 పాగ్నితృప్తైరనవకాశమనుషీరమచ్చిద్రంబభూవేతిశక్యతేఽధ్యవసాతుం | పృథివ్యాదివైధర్మ్యాత్మవిభు
 ర్వాదిలక్షణాదాకాశస్యావత్వసిద్ధిః | తస్మాద్వధాలోకేఆకాశంకురు ఆకాశోజాతశ్చైవంజాతీయకో
 గౌణఃప్రయోగోభవతి, యథాచఘటాకాశఃకరకాకాశోగృహకాశశ్చైవకస్యాప్యాకాశస్యైవంజాతీ
 యకోభేదవ్యవదేశోభవతి | వేదేపి ఆరణ్యానాకాశేష్యలభేరన్నిత్యేవముత్పత్తిశ్చుత్తరవిగోణీప్రజ్జవా ||

— ❀ సూ || ౪ || శబ్దాచ్చ || ❀ —

శబ్దఃఖల్వప్యాకాశస్యావత్వంభావ్యమయతి | యతఃపహ 'వాయుశ్చాంతరిక్షంనై తదమృతమితిసహ్య
 మృతస్యోత్పత్తిరుపపద్యతే | ఆకాశవత్సర్వగతశ్చనిత్యతీతిచ | ఆకాశేనప్రహ్మసర్వగతత్వగత్యత్వా
 భ్యాంధర్మభ్యాముపమమానఆకాశస్యాపితౌధర్మసూచయతి, నచతాదృశస్యోత్పత్తిరుపపద్యతే | సయ
 ధానంతోయమాకాశపవనసంతేఆర్మ్యవేదితవ్యఇతిదోదాహరణం, 'ఆకాశగీరంబ్రహ్మ ఆకాశఆప్తే'
 తిచ | నహ్యకాశస్యోత్పత్తిమత్తేబ్రహ్మణస్తేనవిశేషణంసంభవతినిలేనేవోద్భవన్ | తస్మాద్నిత్యమేవా
 కాశేనసాధారణంబ్రహ్మేతిగమ్యతే || *

— ❀ సూ || ౫ || స్యాన్వైకస్యబ్రహ్మశబ్దవత్ || ❀ —

ఇదంపదోద్ధరంసూత్రం | స్యాదేతత్కథంపునరేకస్యసంభూతశేబ్జస్య 'తస్మాద్వాపతస్మాద్వానన
 కాశస్సంభూత' ఇత్యప్తీన్నధికారేపరేషుతేజఃప్రభృతివ్యవవర్తమానస్యముఖ్యత్వంసంభవత్యాకాశే
 చగౌణత్వమితి | అతఉద్ధరముచ్యతే | స్యాన్వైకస్యాపిసంభూతశేబ్జస్యవిషయవిశేషవశాన్మోముఖ్య
 త్వప్రయోగోబ్రహ్మశబ్దవత్ | యతైకస్యాపిబ్రహ్మశబ్దస్య 'తవసాబ్రహ్మవిజ్ఞానస్య తవోబ్రహ్మే'
 త్యప్తీన్నధికారేఽన్వాదిషుగౌణప్రయోగఆనందేచముఖ్యః, యథాచతవసిబ్రహ్మవిజ్ఞానసాధనేబ్రహ్మ
 శబ్దోభక్త్యాప్రముఖ్యతేఆంజసాతువిజ్ఞేయేబ్రహ్మణిత్యత్ | కథంపునరనుత్పత్తినభేదః 'ఏకమేవాద్వి
 తీయమితియంత్రతిజ్ఞానమధ్యతే | ననునభసాద్వితీయేనసద్వితీయంబ్రహ్మప్రాప్తోతికథంచబ్రహ్మణే

౪ || నకేవంతర్గ్రాహకాశస్యానుత్పత్తిఃకింతుశ్చుత్తరోపిత్యాహసూత్రకారః || శబ్దాచ్చేతి || నిత్యభావప్యానా
 దిత్వాదితిభావః | ఆప్తేతిచశబ్దఇత్యాదాహరణమిత్యన్వయః | ఆకాశశ్చగీరమస్యతిబహువ్రీహితాత్యంతసామ్యభా
 వాన్బ్రహ్మనదాకాశస్యానాదిత్వమిత్యర్థః || *

౫ || పదోద్ధరమితి || శంకోద్ధరమితియావత్ | తాన్యేవశంకాపదానివతతి | స్యాదేతదితి || అధికారేప్రకరణే,
 యతైకస్మాద్రహ్మప్రకరణే 'అన్నంబ్రహ్మ ఆనందోబ్రహ్మే'తివాక్యయోర్భగ్నిశ్చశబ్దస్యాన్నై గౌణత్వమానందము
 ఖ్యతాతతైకవాక్యస్థస్యైకస్యాపిసంభూతశేబ్జస్యగుణముఖ్యార్థభేదోయోగ్యతాబలాదిత్యాహ | స్యాచ్చేతి || ఉదాహ
 రణాంతరమాహ || యథాచితి || అభేదోపచారోభక్తిః | తాంముఖ్యసిద్ధాంత్యాపివతి || కథంపునరితి || ససినాత్మేవన్వ

యంస్వప్తయతి | నన్వితి || అన్నితీయస్వశ్రుతిబాధస్సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాబాధశ్చేద్యతః | ప్రకమాతేనంద్యస్తాం తేనపరి
 హరతి | ఏకమేవేతి || కార్యరూపద్వితీయశూన్యత్వంపాగ్నివస్థాయామవధారణశ్రుత్యతః | కులైశ్చహే, అమత్రాణి
 ఘటాక్షిణిపాత్రాణి | ఏకమేవేత్యవధారణవ్యావర్త్యంకార్యమితివ్యాఖ్యానాద్వితీయపదవ్యావర్త్యనూహ || అద్వితీ
 యశ్రుతిరితి | ఆకాశస్యద్వితీయత్వమంగీకృత్యాద్వితీయాదివసంకోచఃకృతస్తవపీనాస్తీత్యాహ || నచనభసాపీతి || భ
 వసామ్యే బ్రహ్మనభసోఃకథంభేనస్త్రాహ || సర్వకాలేత్వీతి || ధర్మసామ్యాపద్వితీయత్వంచారణ్యైశ్చశ్రుతిమా
 నా || తథాచాకాలేతి | ద్వితీయనూతేనపరిహరతి | అతఏవేతి | అభిదోషచారాదేవత్యతః | నభసోబ్రహ్మతత్కార్యా

విదితే సర్వం విదితం స్వాదితి | తదుచ్యతే | ఏకమేవేతి రావస్యకాన్యాపేక్షయోపపత్తితే | యథాలో
 కేకశ్చిత్తుంభకారకులైశ్చార్యే ద్యుద్భుద్భండవకాగ్నిహోమలభ్యావరేచ్యశ్చ నానావిధాన్యమత్రాగ్ని
 ప్రసారితాన్యమలభ్య బ్రాహ్మదైవై కాగ్నిహోమై ద్యురాసేదితి | సచతయావధారణయాన్యత్రా
 న్యజాతమేవహోమై ద్యురాసేదిత్యభిప్రాయాన్నరండవకాగ్ని తద్వత్ | అద్వితీయశ్రుతిరధిష్ఠాత్రంత
 రంచారయతి | యథామృతోఽనుశ్రుత్యతేః కుంభకారోఽధిష్ఠాతా ద్యుశ్యతేనైవం బ్రహ్మణోఽగస్తే
 త్వతేనోఽధిష్ఠాతాస్తీతి | నచనభసాపీద్వితీయేనపద్వితీయంబ్రహ్మప్రసభ్యతే | అత్రాన్యత్వేనబ్రహ్మ
 ప్తేనానాన్యం, నచవాగ్నివైద్యైర్బ్రహ్మనభసోదక్షిణాన్యత్వమస్తే | క్షీరోదకయోరివసంస్పృష్టయో
 ర్వాప్యపీత్యామూర్తే త్వాదిధర్మసామాన్యతే | సర్వకాలేతు బ్రహ్మజగదుత్పాదయగుంయతే స్థితి
 తమితరత్వతేనాన్యత్వనవసీయతే | తథాచ | ఆకాశశరీరంబ్రహ్మైత్యాదిశ్రుతిభ్యోపి బ్రహ్మకాశ
 యోరభిదోషచారసిద్ధిః | అపివిచలబ్రహ్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానసిద్ధిః | అపిచసర్వంకార్యమనృత్యమా
 నమాకాలేనాన్యతిరిక్తదేశకాలమేవోన్మద్యతే | బ్రహ్మణాచావ్యతిరిక్తదేశకాలమేవాకాశంభవతీత్యతో
 బ్రహ్మణాతతాగ్రైణచవిజ్ఞానేనసహవిజ్ఞాతమేవాకాశంభవతి | యథాక్షరసూక్ష్మేషుఽకలిదివద్భింద
 వఃప్రక్షిప్తాస్సంతఃక్షీరగ్రహదేవైవశృహీరాభవంతి | నహిక్షీరగ్రహణాదభిందుగ్రహణంపరిశిష్యతే |
 ఏవంబ్రహ్మణాతతాగ్రైవ్యావ్యతిరిక్తదేశకాలత్వాన్యహేతమేవబ్రహ్మగ్రహణేనసభోభవతి | తస్మా
 ద్భాక్తినభసంస్పృశవశ్రవణమిత్యేవంపాగ్నిప్రథకమాహ || ... *
 ————— శాంకర సూ. ౮ || ప్రతిజ్ఞాహోరవ్యతిరేకాదభిప్రాయః || భీ —————

యేనాశ్రుతంశ్రుతిరంభవత్యమతంమతమవిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతమిత | అన్యనిభవరేద్యప్తేశ్రుతిమేవేః జ్ఞాతే
 ఇదంసర్వంవిదితమితి | కశ్చిన్నభగవోవిజ్ఞాతేసర్వమిదంజ్ఞాతంభవతీతి | సకాచనమన్యసిద్ధాపిద్యా
 స్తీరదైవంబాచాప్రతివేదాంతంప్రతిజ్ఞావిజ్ఞాయతేతస్యఃప్రతిజ్ఞాయాపవహహోరమిదోరస్సాన్యతో
 యోగ్యవ్యతిరేకఃకృత్సంస్థవప్రజాతస్యవిజ్ఞేయాన్యసిద్ధిరస్సాన్యతే | వ్యతిరేకహిసత్యేకవిజ్ఞానేనస
 ర్వంవిజ్ఞాయశిష్యమితి ప్రతిజ్ఞాహియతే | సచావ్యతిరేకవిమముచపద్యతే | యదికృత్సంవస్తుజాతమేకస్మా
 ద్యగ్నిహోమోఽకృత్యతే | శిజ్జభ్యశ్చప్రకృతివికారావ్యతిరేకస్యాదేవైవప్రతిజ్ఞాసిద్ధిరవగవ్యతే | తథాహ |

భ్యావభిన్నదేశకాలత్వాచ్యరన్విజ్ఞానవిజ్ఞానమిత్యాహ | అపిచేతి | ... *
 —————

౮ || ఏవమాకాశస్యానున్నతే సర్వశ్రుతినామిదోరభ్యత్యేకదేశసిద్ధాంతః ప్రాప్తః, తంముఖసిద్ధాంతరూపయ
 తి || ప్రతిజ్ఞేతి | బ్రహ్మనిరభావః సానుయజరభర్తృగాఢ్చభాభేజ్ఞానసాధ్యాభిశబ్దాః || నకాలసేతి || ఆత్మభిన్నంజ్ఞేయంనా
 స్తీర్యతః | నమసర్వస్యబ్రహ్మశ్చోరేకాగ్నిగ్నిజ్ఞాయాఅహనిరత్యప్తు తథాపిచవాదివదమన్యస్సస్యాపిసఖసోబ్రహ్మ
 ణికశ్చిత్తేనాన్యతిరేకాత్పరిజ్ఞానసిద్ధిఃకింస్యాత్ | మత్పరైర్యత్యతహ || శిజ్జభ్యశ్చేతి || అవ్యతిరేకవివస్యాదస్త
 రేద్యతః | అయంభావః చవస్యతానదాత్మత్వాద్భిన్నవ్యతిరేకః | అజ్ఞానతస్యబంధయోఃకర్మితీనావ్యతిరే

కః స్వసంప్రాజ్ఞానాయోగాదజ్ఞానాన్యజడప్రవృత్తతుకార్యత్వేనైవావ్యతేకసిద్ధిప్రస్యాకార్యత్వేప్రధానవత్స్వా
 లంత్యాగ్రివ్యతిరేకాయోగాత్ 1 తథాపూర్వాయపిదః నిత్యప్రవ్యాణిప్యతంప్రాణినిన్యానాశ్రితానీతి, త
 స్మాన్ప్రతిజ్ఞాసిద్ధయతకాశస్యకార్యత్వేనైవావ్యతిరేకోవాచ్యభిదృష్టాంతస్థితిసార్వాన్వయశబ్దానామా || తథాహీ
 తి || తేనతేనవృష్టాంతేనై || యజుషిదుందుభ్యాదివృష్టాంతేనాథర్వణేఽహినాభ్యాదివృష్టాంతేనేత్యథః | యజుషి
 ప్రతిజ్ఞాసాధకాశ్చదంసర్వమిత్యాదశబ్దాః ఆథర్వణేబ్రహ్మవేదమితశబ్దాభిభాగః | ఏవమాకాశోష్పతికథనాదేకదే
 శిమతేజూషితేప్రగ్యప్రామాణ్యవాచిస్వత్వంస్పాదయతి || సత్యందర్శితమితి || ముక్త్యసిద్ధాంత్యాహ || నైకేతి || త
 తైజోఽస్పృజతేతిస్పృష్టుతస్యప్రస్తుతాకాశతైజోభ్యాంయుగవత్సంబంధేతిత్రిమ్యక్తమబాధాత్ || మేనాకాశం
 స్పృష్టాతైజోఽస్పృజతేతిసంబంధేతేజఃపాగ్రమ్యభంగప్రసంగాదన్యమిక్వాసంభవే నతయోగ్యాభావేదేనప్రాథ
 వ్యస్యచక్షుఃస్థాయాయోగానైర్విపర్యయేతిపాగ్రముఖ్యవివరూపయతి || నైకదోషశ్చ || అపాగ్రమాణ్యకల్పనాద్వర

యేనాశ్చతంత్రుతంశ్చతంభవతీతిప్రతిజ్ఞాయ మృదాదివృష్టాంతైఃకార్యకారణభేదప్రతిపాదనపరైఃప్రతి
 జ్ఞేహసమర్థకతేతత్సాననామైవచోదరేకబాః సదేవసోమ్యేకమగ్రతీదేకమేవాద్వితీయం తతై
 తుత తతైజోఽస్పృజతేతి, ఏవంకార్యజాతంబ్రహ్మణఃప్రవర్త్యావ్యతిరేకంప్రవర్తయంతి ఏవదాద్య
 మిదంసర్వమిత్యాదశబ్దప్రపాతకసమాప్తైః, తద్యద్యాకాశంసప్రస్తుకార్యంస్యాన్నబ్రహ్మసిద్ధ్యాతే
 ఆకాశంవిజ్ఞాయతంతత్ప్రతిజ్ఞాహాస్యాత్, నచప్రతిజ్ఞాహాన్యావేదస్యాప్రామాణ్యం యుక్తంక
 న్తం | తథాదప్రతివేదాంతంతేకబాప్తేనతేనవృష్టాంతేనతామేవప్రతిజ్ఞాంజ్ఞాపయంతి, ఇదంసర్వం
 యదయమాత్మాబ్రహ్మవేదమమృతంపురస్తాదేత్యేవమాదయః, తస్మాద్బ్రహ్మనాదవదేవగగనమపుత్ర
 ద్యతే | యదుక్తం ఆశుతేర్మమయమత్సవ్యతఃతదయమక్తంమయమత్సవ్యతఃతదయమత్సవ్యతః
 త్యాత్, తస్మాద్వాపతస్మాదాత్మనతకాశస్సంభూతఃఇతి, సత్యందర్శితం, విరుద్ధంతు తతైజోఽస్పృజతే
 న్యనేశుక్త్యంతరేణైకవాక్యత్వాత్సర్వశుక్తీనాంభవతి, ఏకవాక్యత్వమవిరుద్ధానామిహతు విరోధశ్చ
 క్తః | సకృద్ధృక్రీతస్యసృష్టౌస్సృష్టవ్యవస్థాయసంబంధాసంభవార్థవ్యయోగ్యప్రకరణత్వాసంభవాద్వి
 కల్పాసంభవాచ్చేతి | నైకదోషః | తేజస్సర్వస్యతైజీయకేత్యతీయత్వప్రకారాత్ తస్మాద్వాపతస్మా
 దాద్యతకాశస్సంభూతః ఆకాశాద్వాయుః వాయోరగ్నిరితి | అశక్త్యాహీయంశ్రుతిరన్యథాపరిణే
 తుం, శక్యాపరిణేతుంచాందోగ్యశ్రుతిః తదాకాశంవాయుంచపృష్టౌతతైజోఽస్పృజతేతి | సహీయం
 శ్రుతిః తేజోజనప్రధానాసతీశ్రుత్యంతరప్రసిద్ధామాకాశస్యోత్పత్తింవారయితురోకోఽతి, ఏకస్య
 వాక్యస్యవాపరీధ్వయాసంభవాత్ | సృష్టౌత్యేకోపిక్రమేనానెకంసృష్టవ్యంసృజేదిత్యేకవాక్య

మపానుషేయశ్రుతీనామేకవాక్యత్వేనపాగ్రమాణ్యకల్పనం తనైర్వికవాక్యస్వంజలచచ్చుక్తిత్యాదుష్పలశ్రుతేకల్పం,
 జలపీఠపీఠితిశ్రుతిఃప్రకృతిపంచమ్యాపారావర్యాభ్యక్రమస్యశ్రుతత్వాత్, ఛాందోగ్యశ్రుతిప్రమత్సలా | తేజః
 ప్రాథమ్యశుక్త్యభావతైజస్సగమాశ్రంతుశుక్తంసృతీయత్వేనపరిణేయమిత్యేకవాక్యతేత్యథః | యదుక్తమేకదే
 శినాఛాందోగ్యశ్రుత్యాకాశోష్పతిర్వార్వణభిత్తన్నైర్వత్తం | కించసాశ్రుతిఃకింతేజోజన్మపరాఃఉత తేజోజన్మవియన
 నుత్పత్తిశ్చేత్యభయపరా? ఆద్యేనతద్వారణమిత్యాహ || సహీతి || అవిరోధాదిత్యథః | నన్వతీయః శ్రుత్యంతరవిరోధ
 నోభయవరత్వకల్పనాయోగాద్వ్యభేదపత్యైత్యేత్యాహ || ఏకస్యేతి || సన్వేకస్యప్రస్తుతంనేకార్థసంబంధవద్యాస్యా
 వ్యనేకార్థభాకింసస్యాదిత్యతహ || ప్రస్తాప్తితి || ఏకస్యస్పష్టికన్తురనేకాన్వయసంబంధాన్వయః || సన్వేకస్యవాక్యస్యానేకా
 ర్థత్వాద్బ్రహ్మంనానార్థకప్రయోగమృషయతయేత్యాదావాన్యత్యావాక్యభేదపవ | ఆనయస్యజలపీఠాభ్యాంపృథక్సం
 బంధాదిత్యథః | ఫలితమాహ || ఇత్యేతేతి || ఏకస్యశబ్దస్యావృత్తింవిగాఢనేకార్థత్వంనాస్తీతిచేదస్మతేతిశబ్దస్యశాం

దోగ్యుడవసంహృతాకాశాదిజన్మాద్ధమాన్యైదోషస్సద్విద్యతతః । నచేతి । ఛాందోగ్యస్థితేజోజన్మ ఆకాశాదిజన్మ
 పూర్వకం తేజోజన్మ త్వాత్తిరిస్థితేజోజన్మచదత్యాకాశాదిజన్మోపసంహారేతదాకాశమస్పృశతేతివాక్యాంతరస్థైవ
 కల్పనానాన్యైదోషశ్శబ్దః । శుక్రిత్యంతరస్థఃక్రమశ్శుక్రిత్యంతరేగాగ్రహ్యశ్చర్యప్రకృష్టాంతమాహ । యథాచేతి । సృ
 ష్టాతాన్మర్యాతాన్మర్యాభ్యాంసృష్టాంతశ్రుతివైషమ్యంశంకతే । నన్విత్యాదినా । తేజఃప్రాథమ్యస్సేకారేతకాశసర్వోధ
 ద్విశద్ధర్మఃక్రమఃప్రాథమ్యంచేతిద్వయంశ్రుతంబాధనీయమితి శౌరవమాకాశప్రాగ్మ్యేత్వాద్ధికతేజస్సగ్ధప్రాథమ్య
 మాశ్రబాధశ్చితిలాభుచంమత్వాచ । నేత్యుచ్యతేతి । కించప్రధానశ్చిత్వాగాన్వరించుభూతస్యేతేజస్సగ్ధప్రాథమ్య
 సృగ్ధమన్యత్యా । ఇత్యాహ ॥ నహితః కించకింసృష్టిపరశ్రుతినిద్ధత్వాత్తేజఃప్రాథమ్యంసృహ్యతే । ఉతప్రథమస్థానతేజస
 సృగ్ధశ్రుత్యాథాత్పాగ్ధమ్యభానాన్యైశ్చత్యాహ । అపిచేతి । ద్వితీయమనూద్యమాషయతి । అథాత్త్వీతి । యదుక్తం

శ్చకల్పనాయాంసంభవంత్యాంసవిరుద్ధార్థత్వేనశ్రుతిహితవ్యానచాన్మభిస్సృక్తమృతస్యసృష్టుస్సృ
 ష్టవ్యక్తయసంబంధాభిప్రేయితే , శ్రుత్యంతరవశేనసృష్టవ్యాంతరోపసంక్రమాత్ । యథాచ । స
 ర్వంభత్వీకంబ్రహ్మతజ్జ్వానస్యత్రసాక్షాదేవ సర్వస్యస్త్రజాతస్యబ్రహ్మజత్వంచూరియమాణంసృప్ర
 దేశాంతరవిహితం తేజఃప్రముఖముత్పత్తిక్రమంచారయతి । ఏవం తేజసోపి బ్రహ్మజత్వం శ్రూయమాణం
 నశ్రుత్యంతరవిహితంభఃప్రముఖముత్పత్తిక్రియంచారయతుమహతి । నమసమఃధానాథామేతద్వా
 క్యం తజ్జ్వానితిశాతతఉపాసితేతిశ్రుతేత్తైతత్సృష్టివాక్యం, నతస్సాదేతత్ప్రచేశాంతరప్రసిద్ధక్రి
 మమనురోధుమహతి తత్తేజోఽసృజతే'త్యేతత్సృష్టివాక్యం తస్మాదత్రయథాశ్రుతిక్రిమోగ్యహిత
 వ్యతితి, నేత్యుచ్యతే । హితేజఃప్రాథమ్యానురోధనశ్రుత్యంతరప్రసిద్ధోఽయన్మదాథాఃపరిత్యజ్యో
 భవతి పదార్థశ్చత్వాత్సగ్ధమితిచతత్తేజోఽసృజతేతిశాస్త్రీయస్యవాచకఃకల్పిచ్చద్ధోఽపిఅథా
 శ్రుక్రిమోగ్యతే, సచవాయోరగ్నిగ్యవేనశుక్రిత్యంతరప్రసిద్ధినన్తమేననివార్యతే । ఏకల్పసముచ్చ
 యాతు వియతైజసోఃప్రథమజన్మవిషయావసంభవానభ్యుపగమాభ్యాంనివారితౌ, తస్మాన్నాస్తిశుక్రి
 త్యోర్విప్రతిషేధః । అపిచచ్చాందోగ్య 'యేనాశుక్రితంశ్రుతంభవతీ'త్యేతాంప్రతిజ్ఞాంవాక్యోపక్రమే
 శ్రుతాంసచభావయతుమసమామూలమవియదత్పత్యవసంభూతవ్యం కేమంగళునస్తైత్త్వీతియతేన
 మామూలం నభోనసంసృహ్యతే । యచ్ఛ్రుక్రమాకాశస్యసర్వేణానన్యదేకత్వాద్భక్తిగ్రాహతతా
 నైశ్చసహచిదితమేవతస్యవతి, అతోనప్రతిజ్ఞానాయతేంచైకమేవాద్వితీయమితిశుక్రితోపాధవతి ఓ
 రోదకవచ్చగ్రహానభావోరవ్యతరోపపత్తేరితి । అత్రోచ్యతే । నక్షిరోదకన్యాయేనెదమేకజ్ఞానెనసర్వవి
 జ్ఞానంనేతవ్యం । వృదాదివృష్టాంతప్రణయవాధిప్రకృతివికారన్యాయేనైవేవంసర్వవిజ్ఞానంనెతవ్యమితిక
 మ్యతే । ఓరోదకన్యాయేనచసర్వవిజ్ఞానంకల్పమానంనసమ్యగ్విజ్ఞానంస్యాత్ । నహితజ్ఞానగృహీత
 స్యోదకస్యసమ్యగ్విజ్ఞానగృహీతత్వమస్తి । నచవెదస్యపురుషాణామివమాయాశీకవంచనాదిరథావ

చస్త్రైవికల్పసంభవాదుభయోఃప్రాథమ్యంశాఖాభేదేనవ్యవస్థితంనభవతినాప్యభయోర్విద్యతాంకురవసృముద్భిత్వో
 గ్నైత్త్వప్రాగ్ధమ్యంచాయోరగ్నిరిక్రమబాధాపాతాదితిదత్తమేవేత్యాహ ॥ ఏకప్రేతి । నకేవలంశ్రుత్యోర్విద్యయోవి
 రోధవ్యవస్థాంచాస్తిత్వాహ । అపిచేతి । వియదుపసంగాగ్రహ్యమితిన్వయః । వియదమత్పత్తివాదినోక్తంక్రమమనూ
 ర్వప్రతిజ్ఞాయాల్పిద్వితీయశుక్రిత్యముఖ్యార్థతాత్పర్యావగమాన్నగౌణాథాతేతిమాషయతి ॥ యచ్ఛ్రుక్రమత్యాదినా । త్ర
 క్షిగ్ధవికారన్యాయప్రచనస్యత్వన్యాయః, ఉచ్యంక్షిరస్థమపిక్షిరజ్ఞానాన్నగృహ్యతేభేదాదిభావః । మాస్త్రసమ్యగ్విజ్ఞానం
 శుక్రిత్యాస్రితిమూలత్వసంభవాదిత్యాగంగాగ్రహీయత్యాన్వైవమిత్యాహ ॥ నచవెదస్యేతి । మాయాభాగితిః త
 యాశీకంమిథ్యాభాషణం తేనవంచనమయథార్థబోధనం ఆదివదాద్విప్రసన్నప్రమాదకరణాచటవానిగృహ్యంతే ।

ప్రతిజ్ఞాముఖ్యశ్చమభిధాయాద్వితీయశ్చరిముఖ్యతామాహ॥ సావధారణేతి॥ సర్వదైవైరపిధవరేత్యథాః॥ ఉభయ
శాంత్యైర్ముతపదుపన్యాసోమృదాదవృష్టాంతైస్తత్సాధనంచనస్యాదితీవోమంతరమాహ॥ నచేత్యాదివా॥... *
2॥ కాశ్యమేవవత్స్వేకదేశాకాశోవోద్భవ్యతేసామగ్రిశూన్యత్వాదిత్యతాశోవికారః విభక్తత్వాన్ముఖాది

పదితిసన్మగ్రిపక్షమాహ॥ యత్పునరిత్యాదివా॥ యోవిభక్తస్సువికారఇత్యన్వయముక్తాయత్ప్రవికారస్సునవిభక్తఃయ
థాత్వైలిప్యతిరేకవ్యాప్తిమాహ॥ నత్వవికృత్యమితి॥ దిగాదిముఖ్యభిచారమాశంక్యపక్షసమత్వాస్తేవమిత్యాహ॥ ఏతేనే
తి॥ విభక్తత్వేనేత్యర్థః॥ ఆత్మనవ్యభిచారంశంకతే॥ సన్యతి॥ ధర్మసమానసత్తాకవిభాగస్యహేతుత్వాత్సరస్థానాద్భావ్యని
విభాగస్యకల్పితత్వేనభిన్నసత్తాకత్వాన్మవ్యభిచారఇత్యాహ॥ నేతి॥ అత్రచాజ్ఞానాన్యప్రవ్యన్వవిశేషణమతోనాజ్ఞా
నతత్సంబంధాదావ్యభిచారః॥ నన్వాత్మాకార్యః విభక్తత్వాత్ వస్తుత్వాద్వాఘటపదిత్యాభాసతుల్యమిదమనుమా
నమిత్యాశంక్యాత్మనః పరమకారణత్వేనశ్చుతస్యకార్యత్వే శూన్యతాప్రసంగఇతిబాధకసత్త్వాత్తస్యాభాసత్వంనాన్

ధారణముపపద్యతే॥ సావధారణాచేయమేకమేవాద్వితీయమితిశ్రుతిః॥ క్షీరోదకన్యాయేనసీయమానా
పీడ్యతే॥ నవస్యకార్యాపేక్షయేదంవత్స్వేకదేశవిషయంసర్వవిజ్ఞానమేకాద్వితీయతావధారణంచేతి
న్యాయ్యింపుదాదివృషపితత్సంభవాన్నతదపూర్వపదుపన్యసితవ్యంభవతి॥ శ్వేతకతోయముసోమ్యే
దంమహామనాఅనూచానమానీస్తద్భోజ్యుగతమాదేశమప్రాప్యోయేనాశ్చుతంశ్రుతంభవతీత్యాది
వా॥ తస్మాదేవవస్తువిషయమేవేదంసర్వవిజ్ఞానంసర్వస్యబ్రహ్మకార్యతాపేక్షయోపన్యస్యతఇతిప్రప్త
వ్యం॥ యత్పునరేతదుక్తమసంభవాన్మోక్షగనస్యోత్పత్తిశ్చుతిరితితత్రబ్రూమః॥ ... *
— సూ॥ 2॥ యావద్వికారంతువిభాగోలోకవత్॥ —

తుశబ్దోఽసంభవాశంకాయావ్యావృత్త్యథాః॥ నఖిల్వాకాశోత్పత్త్యావసంభవాశంకాత్తవ్యా
యతోయావత్కించద్వికారజాతందృశ్యతేఘటఘటికోదంచనాదివాకటకతేయారకుండలాదివాసూచి
నారాచన్త్రింశాదివాతావానెవవిభాగోలోకేలక్ష్యతే, నత్వవికృతంకించతుకతశ్చిద్విభక్తముపలభ్య
తే॥ విభాగశ్చౌకాశస్యపృథివ్యాదిభ్యోఽవగవ్యతే, తస్మాత్సోపివికారోభవతుమర్హతి॥ ఎతేనదికాకల
మనఃపరమాణ్వాదీనాంకాశ్యత్వంవ్యాఖ్యాతంనన్వాత్మాప్యాకాశాదిభ్యోవిభక్తఇతితస్యాపికార్యత్వం
ఘటాదివత్ప్రాప్తోతి, న, ఆత్మనఆకాశస్సంభూతఇతిశ్చుతేః॥ యదిహ్యత్వాపివికారస్సన్యతిస్తా
త్సరమన్యన్నశ్చుతమిత్యాకాశాదిసర్వంకార్యంనిరాత్మకమాత్మనఃకార్యత్వేప్యాత్, తథాచశూన్యవా
దఃప్రసజ్యేత॥ ఆత్మత్వాదేవాత్మవోనిరాకరణశంకానుపపత్తిః॥ నహ్యత్వాగంతుకశస్యదిత్స్వయం
సిద్ధత్వాత్॥ నహ్యత్వాత్మనఃప్రమాణమపేక్ష్యసిద్ధతి॥ తస్యహిప్రత్యయోదీనిప్రమాణాన్యసిద్ధప్రమే
యసిద్ధయేఉపాదీయంతే॥ నహ్యకాకాదయఃపదాధాఃప్రమాణనిరపేక్షాస్త్వయంసిద్ధాఃతేనదిదభ్య

కించద్భావకమస్తప్రత్యుతాకాశస్యాకార్యత్వేనిత్యానకప్రవ్యకల్పనాశ్చోతప్రతిజ్ఞాహాన్యావయోబాధకాస్సుంతీతినా
భాసతుల్యతేత్యాహ॥ అత్తనఇతి॥ ఇష్టఃప్రసంగఇతివదంతంప్రత్యాహ॥ అత్తత్వాదితి॥ అత్తాభావఃకేనవిజ్ఞాయతేన
వా, ఆద్యేయోజ్ఞాతాసపరిశీల్యతఇతిసశూన్యతా, ద్వితీయేఽపిసశూన్యతామానాభావాదిత్యథాః॥ కించయద్వికా
ర్యంసత్తాస్మాన్యైరన్యాపేక్షంతిన్నిరాకార్యమాత్మాత్మవికార్యోనిరపేక్షత్వాన్నబాధయోగ్యఇత్యాహ॥ నహ్యత్వ
త్వాదివా॥ కస్యదిత్యాకరణస్యాగంతుకఃకార్యోనహిసత్తాస్మాన్యైస్సిద్ధేరన్యాయోత్తత్వాదిత్యక్షరాద్ధఃతత్రస్మాన్తై
రన్యాయైర్వత్వంవివృణోతి॥నహితి॥తదుక్తంసురేశ్వరాచాద్యైః “ప్రణాతాశ్చప్రమాణంచప్రమేయంనిశ్చితిస్తథా॥
యత్సన్నిధ్యాత్వంసిద్ధ్యంతిత్సద్భిహ్మపేక్షత”ఇతి॥ తథాశ్చుతీరపీపురుషస్త్వయంజ్యోతిస్తస్యభాసానిర్వమిదం
విభాతీతివా॥ నన్వాత్మనస్త్వత్సద్భిహ్మప్రమాణవైయర్థ్యంతతాహ॥ తస్మేతి॥ నమప్రమేయస్యాపిస్యప్రకాశత్వంకిం

సప్యదిత్యతలహః । సహితః । అతోనప్రమాణవైయర్థ్యమితిభావః । అత్వాపిమానాధీనసిద్ధికఃకింసప్యదిత్యతలహః ॥ ఆత్మాత్మితి ॥ అయమర్థః నిర్విరసత్వాకంహిజ్ఞానంప్రమేయసత్త్వనిశ్చయకం గేహీఘటావృజ్ఞానవేతిజ్ఞానసంశయన దృష్టతతి వ్యతిరేకనిర్వయేచాథాస్వరూపానిర్వయజ్ఞానసత్త్వనిర్వయత్వసంస్థతః కార్యస్యస్వప్రకాశత్వాయోగా న్నాసిజ్ఞానాంతరాదనపథానాదతస్మాద్విజ్ఞేవజ్ఞానసత్త్వనిర్వయోవాచ్యః । తత్రసాక్షిణశ్చేజ్ఞానాధీనసత్త్వనిర్వయః అ న్యోన్యత్వయస్యవిరసత్త్వసాధకత్వాదాత్మాస్వతస్సిద్ధతతి । స్వప్రకాశస్యాపిబాధఃకింసప్యదిత్యతలహః॥నచేతి॥జ డంహిషతోయత్తప్రకాశత్వాదాగంతుకంబాధయోగ్యంసస్వప్రకాశాత్వస్వరూపం ; తస్యసర్వబాధసాక్షిస్వరూప స్వనిరాకర్తృంతరాభావాత్స్వవస్వనిరాకర్తృత్వాయోగాత్ । సహిసునిపుణేనాపిస్వాభావోర్రజ్ఞుంశ్యోతతిత్య తి॥ఏవంస్వతస్సుస్థితిత్వాదాత్మానబాధ్యత్యుత్తయస్వతస్సుత్తాకత్వాత్వనబాధ్యత్యాహ॥తథాహమేవేతి॥ జ్ఞాన జ్ఞేయయోగుత్తావ్యభిచారేజ్ఞాతుస్సదైకరూపత్వాన్నసత్త్వావ్యభిచారిత్యర్థః॥మాప్రుజేవతోజ్ఞాతురన్యథాభావః వ్యు తిస్యతుస్యదిత్యతలహః॥తతేతి॥ఉచ్చేదోవనాశోన్యథాస్వభావత్వంమిథ్యాత్వంవాసంభావయితుమపిశక్యం, అహమ

వకన్యంతే । ఆత్మానుప్రమాణాదివ్యవహారాత్రయత్వాత్ప్రేవప్రమాణాదివ్యవహారాత్సిద్ధతతి । స చేవ్యతస్యనిరాకరణంసంభవతి । ఆగంతుకంహిషత్త్వనిరాకీయతేనస్వరూపం । యఏవహినిరాకర్తృతదే వతస్యస్వరూపం । సహ్యగైర్దృష్ట్యనుగ్నినానరాకీయతే, తథాహమేవేదానీంజానామివద్రమానంవ త్త్వహమేవాతీతమేతతతరంచాజ్ఞాసిషమహమేవానాగతమనాగతతరంచజ్ఞాస్యామీత్యతీతానాగతవద్ర మానభావేనాన్యథాభవన్యసిజ్ఞాతవ్యేవ జ్ఞాతురన్యథాభావోస్తిసర్వదావద్రమానస్వభావత్వాత్, త థాభిక్షిభవత్యపిదేహినాత్సనఉచ్చేదోవద్రమానస్వభావత్వాదన్యథాస్వభావత్వంవాసంభావయి తుంశక్యం । ఏవమప్రత్యభ్యేయస్వభావత్వాదేవాకార్యత్వమాత్మనకార్యత్వంచాకాశస్య । య ద్రూత్తంసమానజాతీయమనేకకారణప్రవ్యంవ్యోమోనాస్తీతితత్ప్రతిభ్యవ్యతే, సతావత్సమానజాతీ యమేవారభతేనభిన్నజాతీయమితినియమోఽస్తి । సహితంయోనాఃతస్యంయోగానాంచసమానజాతీ యత్వమస్తి ప్రవ్యగుణత్వాభ్యవగమాత్ । సదనిమిద్రకారణానామపితురీవేమాదీనాంసమానజాతీయ త్వనియమోఽస్తి । స్యాదేతస్మిన్వామయికారణవిషయఏవసమానజాతీయత్వాభ్యవగమేనకారణాంతర విషయతీతి, తదవ్యవైకాంతికం । సూత్రగోవాతైహ్యుగనైకజాతీయైరేకారణైస్సృజ్యమానాదృశ్యతే । తథాసూత్రైగ్రిహణాదిభిర్భవిద్విప్రానాంబధాన్వితస్యతే । సత్త్వప్రవ్యత్వాక్యపేక్షయావాసమాన జాతీయత్వేకల్ప్యమానైనియమానభావక్యంసర్వస్యసర్వేణసమానజాతీయకత్వాత్, నావ్యవైకమేవా

స్తీత్యనుభవసిద్ధవస్యభావస్యబాధాభావాదిత్యర్థః॥ ఏవమాత్మనశ్శూన్యగ్నిరాసేనశూన్యతాత్రసంగస్యానిష్ఠత్వము త్తంతతద్వాత్తనఃకార్యత్వానుమానమాభాసిత్యాహ॥ ఏవమితి॥ అకార్యాత్మనస్సిద్ధాతస్యావిద్యాసహితస్యాపాదాన స్యావృష్టాదినిమిత్తస్యకలత్వాదాకాశానుత్పత్తిహేతోస్సమగ్రీశూన్యత్వస్యస్వరూపసిద్ధేర్నత్తసత్ప్రతిపక్షకాథా చ్చాకాశస్యకార్యత్వంనిరవధ్యమితి॥కార్యగ్నంచేతి॥ ఆత్మావిద్యయోర్వికాతీయత్వాన్నాకాశారంభకత్వమిత్యు త్తమామాద్యవరస్యతి॥ యద్విత్త్యాదివా । కింకారణమాత్రస్యపాజాత్యనియమః? ఉతసమవాయిసః? తతాగ్నిధ్వంనిర స్సృజ్యతీయంశంకతే । స్యాదేతదితి॥ కింసమవాయితావచ్ఛేదకథమేణపాజాగ్యం? ఉతసత్త్వాదినా? నాద్యత్యా హః॥ గౌపీతి॥ సవరజ్ఞాదినప్రధ్యాంతకమితిభావ్యం, ఘటాదెరపితథాత్వాపాతాత్ ద్వితీయోఽత్పదిష్టః, ఆత్మావి ద్యయోర్నూత్తరేనపాజాత్యాదిత్యాహ॥ సత్త్వేతి॥ ఉపాదానస్యపాజాత్యనియమంనిరవ్యసంయుక్తానైకత్వనియమమ ద్వితీయస్యాసంగస్యాప్యాత్మనఉపాదానస్వసిద్ధయేనిరస్యతి॥ నాపీత్యాదివా । కిమారంభకమాత్రస్యానియమమ? ఉతప్రధ్యాంతకస్య? నాద్యత్యాహ॥అన్యేతి॥ ద్వ్యుజుకస్యజ్ఞానస్యభాసమవామికారణసంయోగకకమాద్యంక

ర్ష, యద్యప్యన్యప్తవదాత్మసంయుక్తైరణుననసీతద్యకర్తారంభతే తథాపికమేనమవాయినవకత్వాదనేకత్వనియమ భంగత్వాహ॥ ఏకైకోహితి ॥ న్రవ్యాంతరై స్సమవాయిత్యభ్యుపగమాః । ద్వితీయముద్ధాప్యారంభవాదానంగికారేణ చూషయతి॥ న్రవ్యేత్యాదివా॥ నన్యభ్యుపగమ్యతేతస్మాన్వై ౨వనియమితిశేషః॥ యత్తుక్షీరపరమాణుపురపాంతరోన్న త్తైరేవః ధ్యారంభఇతిచన్న, క్షీరవాశేమానాభావాద్రసవద్దక్షాప్యైకన్రవ్యారభ్యత్వసంభవాచ్ఛ్రవ్యగుణసంకే తస్యపారుషేయస్యశ్రుశ్శక్యః॥ యాహేతుత్వాదిత్యావః । లోకైకత్వస్పహాయదర్శనాదసహాయాద్భిప్రాయః కథంసర్వఇతితత్ప్రమా॥ తథాచోక్తమితి॥ ప్రాగభావతూన్యగ్వాహేతురవ్యసంధిత్వాహ॥ యచ్ఛోక్తమిత్వాదివా॥ శబ్దాశ్రయత్వంశేషః శబ్దాదిమానాకాశశ్రవణేనాస్తి 'నాసీప్రజోనోవ్యోమే'తిశ్రుతేః॥ నన్వాకాశాభావేకాతి న్యంస్యామిచేత్, సుశీక్షితోఽయంనైయాయికతనయః । నహ్యకాశభావప్రథమోవాకాతీన్యం కింతుమూర్తన్ర

రభతేనైకమినియమోఽస్తి । అణుమనసోరాద్యకర్తారంభాభ్యుపగమాత్ । ఏకైకోహిపరమాణుః మనశ్చాద్యంస్యకర్తారభతే నన్రవ్యాంతరై స్సమవాయిత్యభ్యుపగమ్యతే । న్రవ్యారంభేవినెకారం భకర్తీనియమితిచెన్న, పరిణామాభ్యుపగమాత్ । భవేదేపనియమోయదిసంయోగసంబంధప్రవ్యం న్రవ్యాంతరస్యారంభకమభ్యుపగమ్యతే । తదేవతుప్రవ్యంఏశేషవదవస్థాంతరమాపద్యమానంకార్యం నామాభ్యుపగమ్యతే తచ్చక్వచిదనేకంపరిణమతెమ్మద్భిజాద్యంకురాదిభావేన క్షుద్రదేకంపరిణమతేక్షీరా దిదధ్యాదిభావేన । నెవ్వరకాసనమస్త్యనేకమేవకారణకార్యంజనయతీతి, అతశ్శ్రుతిప్రామాణ్యాదే కిస్మాద్భిప్రాయాదికాశాదిమహాభూతోత్పత్తిక్రమేణజగజ్జాతమినిశ్చీయతే । తథాచోక్తంశేషసం హారదర్శనాన్నైతిచెన్నక్షీరవద్భితి । యచ్ఛోక్తమాకాశస్యోత్పత్తినపూర్వోత్తరకాలయోర్విశేషస్సం భావయతుంశక్యత ఇతి, తదయుక్తం, యేనైవహివిశేషేణవృద్ధివాదిభ్యోవ్యతిరీచ్యమానంసంభస్వరూప వదిదానీమభ్యవసీయతే సవివచిశేషఃప్రాగిస్తువైర్వాసీదితిగమ్యతే । యథాచప్రవృత్తసంఘాదిభిఃపృ థివాదిస్వభావైస్సృభావవత్ 'అఘాలమనన్యై'త్యాదిశ్రుతిభ్యః, ఏవమాకాశస్వభావేనాపిసస్వభా వవదనాకాశమితిశ్రుతేరవగమ్యతే, తస్మాత్ప్రాగిస్తువైర్వాకాశమచ్ఛిద్రమితిస్థితం॥ యదప్యైక్యంవృ థివాదివైధర్మ్యాదాకాశస్యాజత్వమితి, తదప్యసత్, శ్రుతిఃరోధేనత్యుత్పత్త్యసంభావానుమాన స్యాభాసతోఽపవత్తే, ఉత్పత్త్యనుమానస్యవదర్శితత్వాత్, అనిత్యమాకాశమనిత్యగుణాశ్రయత్వాఘ టాదివదిత్యాదిప్రయోగసంభవాచ్ఛ్రాంత్యానానైకాంతికమితిచేన్న, తస్మాదనివదంప్రత్యనిత్యగుణా శ్రయత్వాసిద్ధేః । విభుత్వాదీనాంవాకాశస్యోత్పత్తివాదనంప్రత్యసిద్ధత్వాత్ । యచ్ఛోక్తమేతచ్చబ్ధా చ్చైతితత్రామృతత్వశ్రుతిస్తావద్వియత్యవృత్తాదివౌకసఇతివద్భిప్రవాః । ఉత్పత్తిశ్రవణయోరుప పాదితత్వాత్ ఆకాశవత్సర్వగతత్వనిత్యభ్యుపగమప్రసిద్ధమహత్వై నాకాశేనోపమానంక్రియతే, నిరతిశ

వ్యవశేషః తత్సంయోగవిశేషావాకాతీన్యం, తచ్చప్రవణేనాస్తితిభావః । ఆకాశశరీరంప్రప్తే'తిశ్రుతేరక్షాన్యస్త్వ వద్భిప్రాయస్వభావస్యాకాశస్యసతిప్రవృత్తీకథమభావస్తతాహ॥ యథాచేతి॥ విభుత్వాదాకాశసమంప్రప్తేతిశ్రు త్యర్థః । విభుత్వాస్సృక్ప్రవ్యగ్నినిరవయన్రవ్యగ్నినింగానాంవిభక్తత్వాదిలింగసహితాగమభాదమాహ॥ యదపీ త్యాదివా॥ ధర్మవినిశాభావేగుణనాశోనస్యాదితితర్కాధర్మమనన్యవదం గుణాశ్రయత్వమేవహేతుః, తచ్చస్వస మానసత్వాగుణవత్త్వమతోనిర్గుణాత్మనవ్యభిచారః॥ భూతత్వమాదిశబ్దార్థః । స్వయాపాసిద్ధిమప్యాహ॥ విభుత్వాదీ నాండేతి॥ సర్వమూర్తసంయోగఃపరిమాణవిశేషావావిభుత్వనిగూఢ్యాన్యైద్యుష్టే'తేనాస్తి సంయోగస్యసావయవత్వ నియితస్యాజత్వపాద్యవిరుద్ధతాచ, స్వయాపాదవయమాపతుంవిభుత్వమాత్మాకాశయోర్నసమం । 'జ్యాయానాకాశా' దితిశ్రుతిః॥ క్షుద్రదాకాశసామ్యంతుప్రవృత్తీయతి॥ చిత్సర్వసంబంధేనవ్యవదిత్యతేతిసక్తత్వేనవాచంబీకరణాదస్మ

శ్చత్వమసిద్ధంకార్యక్రమ్యస్యానత్యత్వానిర్వచయన్ ద్వమవ్యసిద్ధం, త్రయ్యత్వజాతిశ్చాత్మన్యసిద్ధత్వభేదః, నత్యభిత్వంశేన పామ్యంసంపత్తిరం, నను (సయథాసంతోఽయమాకాశపవనసంతలత్సైతిశ్చ)తిరిత్యత్వేనైవపామ్యంబూితేనేత్వా మా, ఎతేనేతి, ఆకాశస్యకార్యత్వేనానత్యత్వాదిత్యభేదః, శుక్తిస్తాపేక్షికానంత్యద్వారాముఖ్యానంత్యంబోధయ తీతిభావః, న్యూనత్వాచ్చనముఖ్యోపమానత్వమిత్యాహ, జ్యాయానితి, ముఖ్యోపమానాసత్వేశుక్తిరైర్మతస్యేతిత స్మాదాకాశస్యోపమానత్వమాతేనానత్యత్వంనాస్తీతిభావః, అనత్యత్వేశుక్తిమాహ, అతోఽన్యదితి, యదైక్యప్రవేశం భూతశస్త్రస్యకాంత్యంముఖ్యస్వంచేతితన్న, ఆకాశోపితస్యముఖ్యత్వసంభవాదిత్యాహ, తపసితి, బలవత్తితిరిశ్చుక్తిత్వా థాందోగ్యశ్చుక్తిరైర్మయనాదేకవాక్యతయాసృష్టరిప్రచ్ఛత్తనసమన్వయభిత్వవసంహరతి, తస్మాదితి, ప్రథమాధికరణమ్.

౮* ఏతేనమాతరిశ్వావ్యాఖ్యాతః, అతిదేశత్వాన్నవృత్త్యంగత్యావ్యపేక్షా, తతైజోఽస్పృజతేతిశ్చుక్తిః, ఆకా శాద్వాయురితిశ్చుక్తిః, రోధోఽస్తివేత్తేకవాక్యత్వభావాభావాభ్యాంసంశయోగోపూర్వపక్షసిద్ధాంతపక్షానిర్దిశ తి, అత్రాపీత్యాదినా, పూర్వక్రమ్యకాశానంతర్యంలేజసంస్థాపితం తత్రవాయులేజసోస్తుల్యవదానంతర్యేవాయో

యమహత్త్వాయనాకాశసమత్వాయయభేదురివసమితాధావతీతిప్రగతిత్వాయోఽన్యతేనేషుతుల్యగ తిత్యాయితద్వత్, ఎతేనానంత్యోపమానశ్రుతిత్వావ్యాతా, జ్యాయానాకాశాదిత్యాదిశ్చుక్తిభ్య శ్చప్రచ్ఛనాసృకాశాదాకాశస్యోపమానత్వసిద్ధిః, నతస్యప్రతిమాస్తీతిచప్రచ్ఛనోఽనుపమానస్వం దర్శయతి, అతోఽన్యోదాగ్రమితిచప్రచ్ఛనోన్యోపమాకాశాదీనామాత్వత్వందర్శయతి, తపసిప్రచ్ఛ నబలవదాకాశస్యజన్మశ్చుక్తిరైర్మయత్వేతదాకాశసంభవశ్రుత్యనుమానాభ్యాంపరిహృతం, తస్మా ద్చుక్తిప్రకార్యంవియదిసిద్ధం, ఇతిప్రథమాధికరణమ్. ...

—* సూ.౮. ఏతేనమాతరిశ్వావ్యాఖ్యాతః, *

అతిదేశోఽయం ఏతేనవియద్వాఖ్యానేనమాతరిశ్వావియదాశ్రయోవాయుర్వాఖ్యాతః, అత్రా ప్యేతేయథాయోగంపయోరచయితవ్యాః, నవాయురున్నవ్యతే, ఛందోగానామున్నప్రిప్రకరణేఽనామూ నాదిత్యేకఃపక్షః, అస్తీతుతైర్దిరియాణామున్నప్రిప్రకరణేఽనామూనం, ఆకాశాద్వాయురితిపయోంతరం, తతశ్చశ్రుత్యోన్యప్రతిషేధేనతిగాణీవాయోరుత్పత్తిశ్రుతిః, అసంభవాదిత్యేరోఽభిప్రాయః, అసంభ వశ్చదర్శితః, ప్రేషాఽనస్తమితాదేవతాయద్వాయురిత్యస్తమయప్రతిషేధాదమృతత్వాదిశ్రవణాచ్చ ప్రతిజ్ఞానుపరోధాద్వాదద్వికారంచవిభాగాభ్యవగమాదున్నద్యతేవాయురితిసిద్ధాంతః, అస్తమయప్రతి షేధోఽవతవిద్యావేషయతపేక్షికః, అగ్నాద్విదామివవాయోరస్తమయాభావాత్, కృతప్రతివిధా సంఛామృతత్వాదిశ్రవణం, ననువాయోరాకాశస్యవతుల్యయోరుత్పత్తిప్రకరణేశ్రవణాశ్రవణయో

రగ్నరితక్రమశ్చుక్తిబాధాత్వేన్వాపర్యేలేజఃప్రవృత్తభంగానైక్వాక్యతేతి, పూర్వపక్షేగణవాద్యభిప్రాయమా హ, తతశ్చేతి, అస్తమయప్రతిషేధముఖ్యోత్పత్త్యసంభవేలింగం, వాయుర్వాంతరిక్షంనైతదమృతమితి, తస్యై వలింగస్యాభ్యాసః, వాయులేవవ్యష్టిస్సమష్టిశ్చేతిసర్వాత్పత్త్యంలింగాంతరమాదిపదార్థః, తథాసంవగవిద్యాయాం, వాయుప్రేక్షావైతాస్సర్వానగ్నాద్విదాసంహరతీతిజ్ఞమాతేనైశ్వర్యశ్రవణంలింగాంతరంగాగ్రహ్యం, ఎతేదింనై ర్వాయురనాద్యసంతతి, ప్రతీతేమత్పక్షానీత్యవిరోధఃశ్చుక్తిరోధిప్రతిపదిపదయపితప్రతిజ్ఞాశ్చుక్తిరైర్మయ ద్వాదైత్యాన్యకాశాంతత్రత్రవాయూన్నైవాక్యానాంభూయస్త్యాదుత్తవిభక్తత్వాదిలింగానుగ్రహోచ్ఛముత్తైర్వ వాయోరుత్పత్తిః, తథాకాశంవాయుంచస్పష్టతేజోఽస్పృజతేతిశ్చుక్తిరైర్మయోర్వాక్యతయా, బ్రహ్మణీసమన్వయః, రిగానీతూపాస్యవాయుస్తవకర్వాదాపేక్షికతయావ్యాఖ్యయాఽలిముఖ్యసిద్ధాంతమాహ, ప్రతిజ్ఞేత్యాదినా, కృతం ప్రతివిధానంపేక్షికత్వేనసమాధానంయస్యతద్రథా, అధికరణానారంభమాశంఖ్యైర్మధికాశంకామాహ, నన్య

త్యాదినా || 'వాయుహ్యైతాన్సద్వానసంప్రజ్ఞాత్యాదిశబ్దమాత్రం శంఖామూలం వార్థభివ్యోతనాశాం మాత్రప
దం తామేవ శంకామాహ || సంవత్సరేతి || స్వప్రసవప్రసవోపైర్వా యుండిశాం వత్సం వేదేత్యపాస్త్రాద్వాదిశబ్దార్థః || ... *

౯ * అసంభవస్తు సతోఽనుపపత్తైః * అనాద్యనంతం నువతః పరం భువం న చాస్యకశ్చిజ్జనితే త్యాదిబ్రహ్మనాదిత్వ
శుక్రినాం త్వంజాతోభవసంవిశ్వతోముఖిత్యుత్పత్తిశ్చ త్యాదిరోహం పైనవే లేక వాక్యభావాభావాభ్యాం సం
హేఽస్తే రోధభివ్యుత్పత్తయే ప్రాప్తయథా వాయా దెరమృతత్యాదికమున్న త్తశుక్రిబలాదాపేక్షికం తథా బ్రహ్మ
నాదిత్వమాపేక్షికమిద్దృష్టాంతసంగత్యావికదేశితత్వం ప్రాప్తయతి || పియదితి || బ్రహ్మపతశ్చిజ్జాయతే కారణత్వానాకాశ
విద్యనుమానానుగ్రహజన్మశ్చ తిగ్ధవీర్యసీత్యాహ || తథేతి || న చానాదికారణాభావేనానావస్థావీజాంకురవదనాదితోపప
త్తైః తథా వదీపాద్దీపవచ్ఛ్రీహ్మంతరాస్పృహ్మంతరోత్పత్తిః, ఉన్నతీశుగ్రీత్యేచానాదిత్వశుక్రిర్నయేత్యనాద్యనంతబ్ర
హ్మసమన్వయాన్దితి ప్రాప్తయన్యోసిద్ధాంతమాహ || తామితి బ్రహ్మనజాయతే కారణతూన్యత్వాన్నరవిమాణవత్స్వతీతే

రేః మేవాభికరణముభయవిషయమును కింబిదేశేనాసతిపశేవ ఇతి, ఉచ్యతే, సత్యమేవమేతత్, తథా
పిమం దధియాంశబ్రహ్మకృతృతా శంకానిచ్చత్యర్థోఽయమలిదేశః క్రియతే | సంవర్ణవిద్యాదిముహ్యపా
స్యతయా వాయోమహాభాగస్వప్రవణాత్, అస్తమయప్రతిషేధాదిభ్యుత్పభవతినైత్యత్వాశంకాక
స్యవిదితి || ఇతిద్వితీయాధికరణమ్. *

— ఖి సూ || ౯ || అసంభవస్తు సతోఽనుపపత్తైః || ఖి —

వియశ్చ వనయోరసంభావ్యమానశస్త్రవోరప్యన్మత్తిముపశ్రుత్య బ్రహ్మణోపభవత్ కుతశ్చిదున్నతి
రితిస్యాత్సాగ్యవిన్నతిః | తథావికారేభ్యపివాకాశాదిభ్యుత్పత్తరేహంపికారాణాముత్పత్తిముపశ్రుత్యా
కాశస్యాపివికారాదేవ బ్రహ్మణ ఉన్నతిరితిశ్చిన్నస్యేత, తామాశంకాఘపనైతుమిదం సూత్రం | అసం
భవస్త్యితి | నఖిలబ్రహ్మణుదాత్మకస్యకుతశ్చిదస్యతస్సంభవఉత్పత్తిరాశంకితవ్యా, కస్తాత్, అ
నుపపత్తైః, సన్మాత్రంహి బ్రహ్మ నతస్య సన్మాత్రాదేవోన్నతిస్సంభవతి, అసత్యశితయే ప్రకృతివికా
రభావానుపపత్తైః | నాపిసద్విశేషదృష్టపర్యయాత్సమాన్యాదివిశేషాఉత్పన్నమానావృత్త్యంతే | మృ
దాదేర్వటాదయోనతుపశేషభ్యస్సామాన్యం నాప్యసతోనిరాత్మకత్వాత్, కథం | అసతస్సజ్జాయతేతి
చాయేవప్రవణాత్ | సకారణంకరణాధిపాకిపోనచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాకిపితీతి బ్రహ్మణోజనయతా
రంవారయతి | వియత్వవనయోః పునరుత్పత్తిః ప్రవర్తితా నతు బ్రహ్మణస్సాస్తీతివైషమ్యం నచవికారేభ్యో
వికారాంతరోన్నతివర్జనాద్భ్రహ్మణోపివికారత్వంభవితుమర్హతీతిమూలప్రకృత్యాభ్యవగమేననపథా
ప్రసంగాత్ | యామూలప్రకృతిరభ్యవగమ్యతేతదేవచనో బ్రహ్మైత్యవిరోధః || ఇతితృతీయాధికరణమ్.

కేణఘటవచ్ఛేద్యనుమానానుగ్రహాద్విపత్తయేచాకారణకార్యవాచప్రసంగాన్నగ్రహ్మనాదిత్వశుక్రితయోబలీయస్యఇతి
కారణత్వలింగబాధాజన్మశుక్రిః కార్యాభేదేనవ్యాఖ్యయేత్యనాద్యనంతబ్రహ్మసమన్వయసిద్ధిరితిసిద్ధాంతఫలం | నచహే
త్వసిద్ధిః కారణస్యానిరూపణాత్ | తథాహికింసన్మాత్రస్య బ్రహ్మణస్సన్మాత్రమేవసామాన్యం కారణంసద్విశేషోవాతిస
ద్యానతేరీధాపీత్యాహ || సన్మాత్రంహి త్యాదినా || దీపస్తుదిపాంతరేణిమిత్తమిత్యనుదాహరణం | వియత్వవనయోన్మత్తి
ణవ్యవిభక్త్యావిభక్తత్యాభ్యాంకారణభావాభావాభ్యాంచవైషమ్యం | కారణత్వలింగస్యాప్రామాణికానవస్థాతక్య
ణాపిబాధమాహ || నచవికారేభ్యఇత్యాదినా || కారణస్యానభ్యవగమేయవృద్ధివాదప్రసంగః, అన్యాదికారణానభ్య
వగమేననపథాప్రసంగః, తదభ్యవగమేబ్రహ్మవాదప్రసంగః, కారణాగ్నితరస్యప్రధానాదేర్నిరాపాదితిభావః || ... *

౧౦ * తేజోఽగ్రప్రభావ్యహ * తత్రేజోఽస్పృశత వాయోరగ్నిరితిశుక్రిత్యర్థిరోహం పైనవేతిసంహేహా
మాన్యాత్సమాన్యోత్పత్త్యసంభవేబ్రహ్మవాయోస్సామాన్యయోపైజోహవవిశేషోపాదానసంభవాత్తుల్యబలత

యా త్రివిరోధతాప్రత్యుదాహరణసమాశ్రితవత్: సర్వతాద్రాగ్యసమాప్తేకేవాక్యత్వాసంభవాసంభవా సంశయవీణం। పూర్వపక్షే శ్రుతీనాంఽవిరోధాదప్రామాణ్యంఫలం సిద్ధాంతేపామీమాన్యమిత్తుత్తీనవిప్రతాప్యం। ఏవంభూర్వపక్షే కాన్యవాత్రస్యవివర్తత్వాత్-వివర్తస్యవాయోపైజఃల్పనాశ్చనత్వాయోగాన్వృష్టేనతేజఃఉపాదానం సర్వకార్యాణాంబ్రహ్మేవోపాదానమిత్యథేత్రుతీనాంభూమిప్రొచ్చతదనురోధాద్వాయోగస్సిరిత్రమాధాపంచమీన్యవిరోధతాన్యేకదేశసిద్ధాంతంప్రావయతి॥ ప్రాప్తంతావన్యగ్రిహ్మయోనితేత్యర్థాదిహ॥ శ్రుతీనాంఽవిరోధమాహోపన్యాసేనపూర్వవత్: సిద్ధాంతేనావిరోధోక్తవేదేశవత్తత్త్వేయం। తమభయనామియభ్యసిద్ధాంతాశ్చక్షుయాపూర్వపక్షత్వేనవ్యవహీయతే। సిద్ధాంతయతి॥ ఏవంప్రాప్తత్యం॥ కవధితా బాధితాన్యేతియావత్ । వాయోపైజప్రస్థితీన్యంపంచమీశ్రత్యానిధారితం, నీచకన్యితసోపాదానత్వాసంభవః, అశ్చింత్యత్వాసంభవేషు వాచివస్థిరీణామిన్యసంభవాత్, సతస్తుబ్రహ్మణశ్చింత్యోదోగ్యసగ్నిష్ఠత్వమాత్రంశ్రుతంనోపాదానాన్యః। నచబహుస్యామితికార్యాభేద

— ❦ — సూ॥ ౧౦ ॥ తేజోఽతస్త్వభాష్యహ॥ ❦ —

ఛాందోగ్యసమ్మలత్వం తేజఃశాస్త్రివితం , తైత్తిరీయకేతువాయుమూలత్వం, తత్రతేజోయోనిం ప్రతిశ్రుతవిప్రతిపక్షేనత్వాంప్రాప్తంతావన్యగ్రిహ్మయోనితేజఃఇతి। కరః, సదేదన్యవస్త్వతత్తేజోఽస్మన్యతేజ్యుదేవాత్, సర్వవిజ్ఞానప్రజ్ఞాయాన్వృత్తుప్రభవత్వేనర్వస్యసంభవాత్, సజ్జలాశ్చరిచావేశేషప్రతేః ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణిభిర్యదోపప్రహ్యప్రస్థంశరేనర్వస్యావేశేషేణప్రహ్మజజ్ఞోపదేశాత్, తైత్తిరీయకేద సతపస్తప్త్యా ఇహసర్వమన్యత యదివంఽపిత్యవేశేషప్రవణాత్ । తస్మాద్వాయోరగ్నిరిత్రమోపదేశోరప్తవ్యః, వాయోఽనంతరమగ్నిస్సంభూతఇతి, ఏవంపాప్రేక్ష్యతే। తేజోఽతోఽథాతరిశ్వనోజాయతఇతి। కస్మద్దభాష్యహ (వాయోరగ్నిరితి) అన్యకపితేనాతేజసోబ్రహ్మజత్వేనత్యసతివాయుజత్వేనావాయోరగ్నిరిత్యుంశ్రుతికవధితాప్యాత్ సమశ్రుతాదైవాభావస్యకన్యత్వం సేతిబ్రాహ్మః । తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మనలకాశస్సంసూతేతిపురస్తాన్యంభవతి అపాదానస్యాత్మనఃపంచమీదైవాత్, తస్యైవచసంభవతేరిహకారాత్పరస్తాపివతదికారాదేవ్యుక్తివాగ్దేవతయత్తత్వపాదానపంచమీదర్శనాద్వాయోరగ్నిరిత్యపాదానపంచమ్యైవైషేరిగవ్యతే। అపిచవాయోరూర్ధ్వమగ్నిస్సంభూతఇతికల్ప్యఉపపదాథ్యయోగః, క్షత్త్రుకారకాభవయోగోవాయోరగ్నిస్సంభూతఇతి। తస్మాదేవాశ్రుతిర్యాయయోగిన్యం తేజసోఽవగమయతి। నన్యతగాపి శ్రుతిగ్రిహ్మయోగత్వం తేజసోఽవగమయతి తతైజోఽస్మజతేతి। సతస్యాపారంభవ్యతత్వేన్యవిరోధాత్ । యదావహ్యకాశంవాయుంచస్పష్టే వాయుభావావన్నంబ్రహ్మతేజోస్మజతేతికల్ప్యతే తదాపిబ్రహ్మజత్వం తేజసోఽవగమ్యతే, యథాతస్యాశ్వంతస్యావధిత్వాత్సామిత్వేన్యః । దేశకాయితబ్రహ్మజో

కులంగాదుపాదానత్వసిద్ధింగాచ్చురత్యేవీయస్త్వేనశ్రుత్యవిరోధేననిగస్యనేయత్వాత్ । నయనంశేథం వాయోగ్రిహ్మవస్యత్వాద్వాయుజస్యాపితేజసోబ్రహ్మప్రకృతికత్వమపిదుష్టమితిసిద్ధాంతప్రధాశయః। ఇహాధికారాది॥ వాయోరగ్నిస్సంభూతఇతివాక్యసంబంధాదిత్యభవః । తదధికారేసంభూత్యాధికారే । నిరపేక్షకారకవిభక్తైరుపనినాపేక్షవిభక్త్యైతన్యాయాబలీయప్రొచ్చనశ్రమాధాపంచమీత్యాహ॥ అపిచేతి॥ ఊర్ధ్వమనంతరమితిచోపపదంపాపంచమీమాత్రత్రామోనభూతీతికల్ప్యఉపపదాథ్యయోగః శ్రుత్యాభ్యాపాదానకారకంతునిరపేక్షపంచమ్యాభ్యావేశేజతోఽప్రత్యకరణాదపాదానాభావత్వంపంచమ్యాః క్షత్త్రంక్షత్త్రేనచకల్ప్యంసరిఽవిరోధాభ్యామిన్ధిరిత్యభవః। పారంభవ్యతత్వమేవాహయదావేతి॥ తస్యాః ధేనోః, శ్వతం తత్తం, క్షిరంసాక్షాతాఽర్యం దధ్యాదికంతుపారంభర్యమిన్యభవః। దధిసంస్పృష్టకరినక్షిరమామిత్వా। బ్రహ్మణోవాయుభావేనానమాహ॥ దర్శయతిచేతి॥ పారంభ

శృజస్యపితజ్జన్యవదేశేత్ప్రతిమాహ॥ తథాచేతి॥ అంతఃకరణాదభ్యోజామమానబుధ్యాదీనాంను త్తపవేత్సవధార
ణంకథమిత్యాశంక్యాహ॥ యద్యపిత్వాచినా॥ ప్రణాద్యాపరంపరయాంకుశ్వరవంశ్యత్వాత్ తజ్జత్వాత్ పరమకార
ణాంతరనిరాసాభావసధారణంయ్యుక్తిమితిశేషః॥ ఏతత్ప్రదానమాహ॥ తాసామితి॥ తజ్జలానిత్యామ్యక్తశ్రుతీనాం
సాత్మాత్ప్రణాద్యావృత్తప్రబుద్ధమాప్రేణోపపత్తైరిత్యర్థః॥ అక్రమశ్రుతీనాంబలవతగ్నిశ్రుత్యనుసారేణైక
వాక్యత్వాద్వియద్యామ్యుద్వారాతేజఃకార్యణేప్రబుద్ధానిసమన్వయఇతిసంధం॥ ఇతిపంచమోఽధికరణమ్. ...*

౧౦ * అపః॥ అపిచేదోయం తథావ్యభివృద్ధిమండకగ్రంథే ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణి
చ భంబాయుర్జ్యోతిరావఃపృథివీవృక్షసృధారీణీతిమంత్రే అపాంబ్రహ్మజన్వంశ్రుతం॥ అగ్నేరావభిశ్రుత్యాతస్యవి
రోహంప్రసవేతిసందేహః॥ తుల్యత్వాదప్తిరోధఇతిపూర్వపక్షేపావగ్నిదాహ్యాత్పైవరోధాదగ్నిజత్యా సంభవా
త్కాగ్నిమాధావంచమీశ్వరోధిత్వేనికాశంకాయామ్యుక్తేజోన్యాయమిదిత్యవ్యాపక్షే॥ అతఇతి॥ ప్రశ్నకువిరో

వికారాత్తనావధానం తదాత్మావ్యస్థయమమరుతేతి॥ తథాచేశ్వరస్వరణంభవతి॥ బుద్ధిర్జ్ఞానమసం
మోహ"ఇత్యాద్యనుక్రమ్య "భవంతిభావాభూతానాంను త్తపవపృథగ్విధా"ఇతి॥ యద్యపిబుద్ధ్యాదయః
స్వకారణేభ్యఃప్రత్యక్షంభవంతోదృశ్యంతే తథాపిసర్వస్యభావజాతస్యసాత్మాత్ప్రణాద్యావాకుశ్వ
రవంశ్యత్వాత్॥ ఏతేనాక్రమస్ఫుట్టివాదిస్యశ్చుతయోవ్యాఖ్యాతాః తాసాంసర్వభోషుత్తైఃక్రమ
వత్సఫుట్టివాదినీనాంత్వస్యభానుపపత్తేఃప్రతిజ్ఞాపిసద్వంశ్యత్వమాత్రమపేక్షతే నావ్యవహితజన్యవ్యవి
త్యవిరోధః॥ ఇతిపంచమోఽధికరణమ్. ...

— ❁ మా॥౧౦॥ అపః॥ ❁ —

అతప్రథావ్యహేత్యనువర్తతే॥ అహోరత్రపైజసోజాయంతే, కస్తాత్, తథావ్యహ తదహోరస్థజ
తేతి॥ అగ్నేరావభివ॥ సలివచనెనాప్రసంశయః॥ తేజసప్రస్ఫుట్టింవ్యాఖ్యానమృథివాన్యాఖ్యాన
న్నహోరైరయామీత్యావభిమాత్రయాంబభూవ॥ ఇతిపంచమోఽధికరణమ్. ... *

— ❁ మా॥౧౧॥ పృథివ్యధికారకూపశబ్దాంతరేభ్యః॥ ❁ —

తా ఆపవిత్రంతుభూవ్యస్థాస్యనుప్రజాయేనహీతితాఅన్నమస్మజంతేఇతి శ్రూయతే॥ తత్రసంశ
యః॥ కిమనెనాన్నశబ్దేనభీహితువాన్యన్యహోవ్యంబాదనామ్యుచ్యతేకింవాపృథివీతి॥ శత్రుప్రాప్తం
తావద్విహియవాద్యోగవాదివాపరిగృహీతవ్యమితి, తత్రహ్యన్నశబ్దఃప్రసిద్ధోలోకవాక్యశేషోపేత
మథామసోష్ణయతి॥ తస్మాద్యక్రక్వచనవిద్వతితదేవభూయస్యమన్నంభవతి"తి వీ"హియమిద్యేవహి
సలివద్దేబముభవతిసప్రథివీతి, ఎవంప్రాప్తైబ్రూమః॥ పృథివ్యేవేయమన్నశబ్దేనాద్యోజాయమా
నావివత్సృతఇతి॥ కస్తాత్, అధికారాన్త్రాపాద్యబ్దాంతరాద్వ॥ అధికారస్తావత్, శత్రేజోరస్థజత త

భేదమపానుగ్నిజత్వనిర్ణయప్రణాగ్ని॥ సలివచనఇతి॥ త్రివృత్తౌతయోరపైజసోద్విరోధ్యగ్నేరావభివచనాద
తీంద్రియయోత్తయోర్నాప్తిరోధఇతిర్ణయేతఇత్యర్థః॥ నశేవలంశుత్వవిరోధజ్ఞానాయామయిచేదేః కింతుపంచ
భూతోష్ణత్తిక్రమణీయాధంజేత్వాహ॥ తేజసప్రస్ఫుతి॥ తస్మాద్రేజోభావనావస్సెప్రబుద్ధానిశ్రుతీసమన్వయఇతిసంధం॥

౧౧ * పృథివ్యధికారకూపశబ్దాంతరేభ్యః * విషయముక్త్యాన్నశబ్దమహాభూతప్రకరణాభ్యాంసంశయమాహ॥
తాఇతి॥ అభ్యవహోవ్యం భూవ్యం, అత్రశుక్రితాయద్యన్నమోదనాదికంవిద్యాభ్యఃపుథివీతిశ్రుత్యావిరోధః, యదిపృథివీ
తదానవిరోధఇతిఫలంబోధ్యం॥ అపృథివ్యోఃకార్యకారణభావాదధికతవసంగతిః॥ అన్నశుక్రితవృష్టిభవత్వలింగాభ్యాం
పూర్వపక్షః॥ తదేవ తత్రైవేతిశుక్రిత్యర్థః॥ తథాచక్వచనన్నంక్వచిదభ్యఃపృథివీతతోన్నమిదివిరోధానైకవాక్యతేతి
ప్రాప్తేసిద్ధాంతయతి॥ ఏవంప్రాప్తఇతి॥ అధికారఃప్రకరణం, కూపంలింగం, విషయక్షీరం తద్వత్పాండరంశ్వేతం, అం

గారవస్రీహింసరత్నం శబ్దాంతరశబ్దసంస్థానంవ్యాచక్షేః శ్రుత్యంతరమపీతి ॥ అజానంతర్యంపృథివ్యాః స్థానంశ్రు
 త్యంతరప్రసీధం తేనావ్యన్నవ్యపృథివీమిశ్యః । తత్ తత్రసృష్టికాలేయిషాంశరయోమండవస్థునీభావజస్యేత్
 సువసమహస్యకరినస్సంఘాతోభూత్ సాలపాంతరినాపరిణతిఃపృథివ్యభవతిశ్రుత్యక్షణః । వీర్యావ్యన్నసద్గతస్త్రి
 ధ్దానశతివివత్యాయాఘాహ॥ పృథివ్యాస్తీప్తితి॥ పంచమీయం । వృష్టిభవత్వలింగీకరణాన్నశ్రుత్యేకధంప్రకరణలిం
 గస్థానైర్వాగ్ధిత్యాశంక్యాహ॥ వాక్యతేజోవీతి ॥ ప్రబలమృత్యుప్రమాణసన్నిపాతేభవనానామర్థులనామస్యంత
 బాధావ్వరంప్రబలప్రమాణస్యౌబాధనకథంవిన్నయనమితివ్యాయన శ్రుతిలింగియోరన్నమాత్రస్యత్వంబాధిత్యా
 న్నాత్మకపృథివీకృత్వంసీయతే తాభ్యామన్నమాత్రగ్రహేత్రకాశాదీనాంవృథివీహాత్రపిషయాణామస్యంతబాధాప
 త్తైరితిభావః । అన్నస్యవృష్టిజతోస్త్రీద్వారాపృథివ్యాజ్జ్వల్యత్వంసూచ్యతేపృథివీఅజ్ఞవ్యాస్యభివీత్యాత్, అన్నవతిత్వ
 సమానాదత్యక్షరార్థః । ఏవంతిత్తీశ్రుత్యసపారేణాంవోగ్యశ్రుతేర్నయనావపేద్యోగూతస్సృష్టిశ్రుతీనాంబ్రహ్మ

డహోదస్రుజతేలిచమహాభూతఃపయోవర్తతే । తస్మిన్ప్రపప్రాప్తాంపృథివీంమహాభూతంపిలంఘ్యనా
 కస్తాద్వీప్రహృదిపతిగ్రహణాన్యాయ్యైః, తథాకూపమపివాక్యశేషేపృథివ్యసునుగగన్వశ్యతే । యతేస్సృ
 స్తంతదన్నస్యేతి । నహయ్యారనాదేరభ్యవహోభ్యస్యకృష్ణస్వనియమోఽస్తిసాపివీప్రహృదీనాం । నసవ్య
 థివ్యాఅపిన్దైవకృష్ణత్వనియమోఽస్తి, పయఃపాంశరస్యాంగారరోహితస్యవయేత్రస్యచర్మనాత్ । నా
 యందోషః బాహుశ్యోపేతుత్వాత్ । భూయిష్ఠంహిపృథివ్యాకృష్ణంకూపంనరథాశ్వేనరోహితే । పా
 రాణికాఅపిపృథివీచ్ఛాన్యాంశర్వరీముపదిశంతి, సాచకృష్ణాభాసేత్యగఃకృష్ణంకూపంపృథివ్యాభిర్దీప్య
 తే । త్రస్యంతరమపి । సమానాథికారమధ్యకృష్ణివీతి । భవతిచర్మదపాంశరఅసీత్ । తస్యనమాస్యత
 సావ్యధివ్యభవదితి । పృథివ్యాప్రవీప్రహృదెనుద్గతిందర్మయతి । పృథివ్యాఓపధయః ఓపభీభ్యాన్న
 మితి । ఎవమథికారాదిమపృథివ్యాప్రతిపాదకేషుసఘ్నపతోవీప్రహృదిప్రతిపత్తిః । ప్రసిద్ధిరవ్యధికా
 రాదిభిరేవబాధ్యతే । వాక్యశేషేపిపార్థివత్వారన్నాభ్యస్యతద్వారేణపృథివ్యాఎవాభ్యఃప్రభవశ్చం
 సూచయతీతిప్రప్రస్యం, తస్మాన్పృథివీయమన్నశబ్దేతి॥

— ❁ సూ. ౧౩॥ తదభిధ్యానాదవతుశ్చింతాశ్చ॥ ❁ —

కిమిమానివియదాదీనిభూతానిస్వయమేవస్వవిగానాన్యజంతి ఆశ్చాహస్యిస్తరమేశ్వరవివ తేనతే
నాన్యనావతిష్ఠమానోఽభిధ్యాయంప్రంతంవికారంపుజతీసుజేహీసతిప్రాప్తంతావస్వయమేవస్వ
జంతీతి క్షుతః ఆకాశద్వాయః వాయోరగ్నిరిత్యాదిప్రాతంశ్యక్రితవణాత్ । నన్వచేతనానాంస్వ
తంత్రాణాంప్రవృత్తిఃప్రతిషిద్ధా, నైవదోషః తలైజవికత తావవికతంకేలివభూతానామపిచేత
నేనమన్వయఇతిసంధ్యం॥ ఇలివస్థాభిరణమ్.

౧౩ || సంప్రతిష్ఠానానాన్యైత్యాశ్రయశ్రయభావసంగత్యాతేహంస్వాతంత్య్రగ్రహశంక్యసేషేథతి|| త
 దభిప్రాయాదేవత్వతి|| ఉత్తమానాన్యైత్యసంశయభూర్వపయోదర్శయతి || కిమహానీత్యాదిసా|| సంశయబీజానుక్రా
 మార్వోదరపక్షయుక్తయోబీజానీతిత్యయం । నన్యప్రభూతావాంకింస్వాతంత్య్రేగ్రహోపాదానన్వమాశంక్యతేకర్తృ
 న్యంవా, నాద్యః, రక్షణానుపవత్రిత్యాదిన్యాయః రోధాదిశంకతేనన్వతి|| నన్వతీయః అచేతనత్వాదితిభావః| య
 భావనుప్యోజకజైస్తద్దైవభిమానోబీవాఉచ్యంతే తథాకాశాద్వాయుదిత్యాదిశ్రుతావాకాశాదిశజైస్తద్దక్షు
 తాభిమానదేవతాఉచ్యంతే, తాసాంస్వకార్యేవాయ్యాకౌకర్తృత్వసంభవాన్నిరపేక్షనిమిత్తత్వంపంచమ్యథః| ఎ
 వం తదాత్మాసగ్గేస్వయమమరుతేతిశ్రుతాస్వయమితివిశేషణాద్భగిన్మహాన్యానపేక్షంసర్వకర్తృత్వంశ్రుతం| త
 భావమిహోపరపయోవ్యరభూతకర్తృత్వశ్రుత్యోక్తిరోధాన్నబ్రహ్మణీసమన్వయభిసఫలంపూర్వపక్షమాహ|| నైక

సత్వశ్రవణాదిత్యేపంప్రాప్తైరభిధీయతే । స్వయమేవషరమేష్వరః శేనశేనాత్మనావతిష్ఠమానోఽభిధ్యా
యంస్తంభంవికారంస్పృజతీతి । కుత్సా, తస్మింగాత్ । తథాసిశాస్త్రం 'యఃపృథివ్యాంత్రిక్యాయఃపృథ
వ్యాఅంతరోయంపృథివీనవేదయశ్చపృథివీశరీరంయఃపృథివీమంతరోయమయతీ' త్యేపం జాతీయకరీసాత్వ
యానామేవభూతానాంప్రవృత్తిందర్శయతి । తథా 'సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయే'తిప్రవృత్త్య
'సప్తత్యచ్ఛాభవతీ' తదాద్వాన్యస్వయమమరుకేతితవ్యైరసర్వాత్మధావందన్యయతి । యద్విశ్వా
శ్రవణమైజాసోస్తవరమేష్వరావేవకాదేవత్రష్టశ్యం 'నాఽన్యోఽహోస్విత్రష్టే'రీషీత్రంతప్రతిషే
ధాత్వశ్చిత్తత్యాత్మసతకుడితువదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయగ్యత్ర ॥ ఇతిసప్తమాధికరణమ్ ॥

భూరానామస్మద్భిక్రమస్థిలితః, అభేదానీమస్యైక్రమస్థిలితైః కిమయతేనస్త్రిమేనావ్యయః
ఉత్తోన్నద్భిక్రమేణఃఅభవతద్భవతేనైతి । త్రయోపిభిన్నద్భిలితైరయభవతానాంబ్రహ్మయ
ద్భాస్రాయంతే యతోవాభిమానభూరానిజాయంతే యనజారాజీనంతి యస్మియంత్యనినంతి
శంలీతి, తత్ప్రాయమోఽపశేషదితిప్రాచీనం, అభవోన్మతైఃక్రమస్యకుర్యాన్నగ్రయస్యాపిక్ర

౧౮ * విద్యుదయోగము ప్రయోగమునకును * విద్యుత్ ప్రకృతిని గుఱుకొనునదిగా నియోజకత్వముగలది ప్రకాశము.

25

తులాకికక్రిమివగృహ్యతే శుక్రేన్ద్రాకదృష్టవనాథబోధాధీనత్వేనశ్రోతాదపి తాకికస్యాంతరంగత్వాద్యోగ్యశ్చోక్త్య
 వ్య, కారణమేవసాకార్యస్యస్వరూపమితదనన్యత్వన్యాయనస్థాపితం, సహిస్యరూపనాశేకార్యస్యక్షణమపిస్థితీర్వా
 త్త, తస్మాదయోగ్యత్వేన్ద్రాక్రిమౌలయస్యనగ్రహ్యః తాకికక్రిమావరోధేననిరకాంక్షర్వాదినిష్ఠాంతయతి॥ తతో
 బ్రామణ్యత్వాదనా॥ క్రీమేణుపరంపరయాసర్వకార్యలయాధాత్వంబ్రహ్మణఃకిమిత్వాప్రియతేనాత్మాదేవకింసస్యాది
 న్యతలహానసూక్ష్మకారణవ్యతిక్రమేనైలిఘటనాశేమృదనుపలబ్ధిప్రసంగాదిత్యథా॥ “వాముశ్చక్రియతేవోన్మితచ్ఛా
 న్యైకైప్రక్రియితే” ఇతిష్ట్యుత్తరేపరిపదాథాః । యోగ్యతాసేనస్యంబంధఇతిన్యాయాదయోగ్యస్త్రిమదాధితీర్థం॥ *

౧౧* అంతరాఽజ్ఞానమనసేక్రిమేణతల్లింగాదితీచ్ఛాపశేషాల్* ఉక్తబూలోన్మితిలయకీమమపరివ్యసకిం
 కరణానాముగ్నైక్రిమేణ విరుద్ధతేనవెతికరణానామభౌతికత్వభౌతికత్వాభ్యాం సంధేహేవ్యత్తానువాదపూర్వకం

మాకాంక్షిణస్సవప్రమస్స్యాదిత్యేవంప్రాప్తం తతోబ్రామః । విపర్యయేణతుప్రళయప్రమోఽత
 ఉన్నైక్రిమార్థవితుషర్షతి, తథాహిలోకేదృశ్యతే యేనప్రమేణసోపానమారూఢస్తూహిపతర
 మేణావరోహతీతి, అపిచదృశ్యతేమృదోహతుఘటశరావార్యస్యకాలేమృద్ధావమప్యేతి, అదృశ్యశ్చ
 జాతంహిమకరకాద్యభ్యావమప్యతీతి । అతశ్చోపపర్యతవితదృశ్యశ్చిద్యద్యోజాతానస్థితీకాలవ్యతి
 క్రాంతావరోహియోల్, అపశ్యతేదసోపాతాస్సత్యైవఅపియః, ఏవంక్రమేణసూక్ష్మసూక్ష్మచరం
 చాన! తరమనంతరతరంకారణమపీత్యసర్వంకార్యజాతం పరమకారణంపరమసూక్ష్మంచబ్రహ్మప్యేతి
 దేదితవ్యం । సహిస్యకారణవ్యతిక్రిమేణకారణకారణేకార్యవ్యయోన్యాయ్యః । స్మృతావప్యత్వై
 ప్రమోహ్యయేదైవాప్యయప్రమప్రతప్రకర్షితః “జగత్ప్రసృష్టాదేవవైశ్చక్రియప్రక్రియతే । జ్యో
 తిష్ఠాప్యప్రక్రియంతేజ్యోతిర్వాయాప్రక్రియతే” ఇత్యేవమాదౌ । ఉన్నైక్రిమస్తూత్వాదేవశుక్రత్వా
 ద్వాద్యయేభవతుకుహారే, నచాసావయోగ్యత్వాదవ్యయేనాకాంక్ష్యతే, సహికార్యేక్రియనాశేనా
 రణస్యాప్యయోన్యైః కారణాప్యయేకార్యస్యావస్థానానుపపద్యైః కార్యవ్యయేత కారణస్యావస్థానం
 యుక్తమ్యదాదిప్యేవంకృత్వత్వాత్॥ ఇత్యుక్తమాధికరణమ్. ... *

— ❀ సూ. ౧౧॥ అంతరాఽజ్ఞానమనసేక్రిమేణతల్లింగాదితీచ్ఛాపశేషాల్ ❀ —

బూతానాముగ్నైక్రిప్రళయావనులోమప్రతిరోహప్రమాభ్యాం భవతత్త్వక్రం, ఆత్మాదిరుగ్నైః
 ప్రళయశ్చాన్తంతత్త్వక్రం, సేన్ద్రియస్యతుషససోబుద్ధేశ్చసద్భూతాప్రసిద్ధశ్చక్రిప్రక్రియ్యోః ।
 బుద్ధింతుసారథింబుద్ధిమనఃప్రత్రహమేవచ । ఇన్ద్రియాణిహయానాహుతిర్వాదినిగోభ్యః । తయోర
 పిక్రిప్రసిద్ధింతరాధేక్రిమేణోగ్నైక్రిప్రళయాపువసంగాహ్యః, సర్వస్యవస్తుజాతస్యప్రమాదత్వా
 ద్బుద్ధిరమాత్ । అపిచాభర్వతే ఉన్నైక్రిప్రకరణేనాతానామూత్సనశ్చైతరాధేకరణాగ్యనుక్రియం
 తే విపస్నజ్ఞాయతేప్రాణోహనస్సత్వేన్ద్రియాణిచ ఖంవాయుజ్జ్యోతిరాపఃప్రభవీవశ్యస్యధావతీతి,
 పూర్వనతమాహ॥ బోధానామిత్వాదినా॥ కరణాన్యేవససంతతిపదంతంప్రత్యాహ॥ సేన్ద్రియస్యేతి॥ “మనసస్తు
 చాబుద్ధిశ్చేబుద్ధిపరశస్తుసః” బోధిప్రాక్షింన్ద్రియాగ్యనన్యైశ్చిష్ట్యుద్ధగ్నిప్రవ్యా । అగ్న్యకాశ్చద్రావింగావీత్యుచ్యం
 తే । కరణావక్రిమాకాంతాయామాహ॥ తయోరీతి॥ ఆకాంతాయాంశ్చక్రిప్రసిద్ధఃక్రిమోగాహ్యైత్యాహ॥ అపిచే
 తే విపస్నజ్ఞాయతేనేపిజ్ఞానంసేన్ద్రియాబుద్ధిః । అత్సవోగూతానాంకాంతరామధ్యే తల్లింగాల్ సృష్టివాక్యాల్
 విపస్నజ్ఞాయతేప్రాణోహనశ్చిత్వాదిభూషాల్ విజ్ఞానమవ్యనుక్రియతే, తథాదకరణక్రిమేణపూర్వైక్రిమిభం
 గభగంకానూత్రంభాఢాః । నేదకరణసంభౌతికత్వాబ్బూతానంతర్యమితివాద్యం, తేహంభౌతికత్యేమానాభా
 వాత్ । తథాచాత్మనఃప్రళమమాకాశస్యజత్సవశ్చాద్వాయోరిత్యుక్తక్రిమస్యాత్మనఃకరణారథోభూతానీతిక్రిమేణ

రోధఇతితైత్తిరీయాభర్వణశుక్రిత్యోర్విరోధాన్నుప్రక్షాణోపమన్వయఇతిహార్యపక్షఫలం | సిద్ధాంతయతి | నేతి | ఆన్వ
 సకాశోఽథత్యాదితిత్తిరీశుక్రితాపంచమ్యకార్యకారణభావేనాక్షరతఃక్రిమీభాతి సతస్యాభర్వణపాతేనబాధః అర్థక్రి
 మువీరోధక్రిమపితేషస్యానుక్రితఃపాతక్రిమస్యాభర్వణక్రిమఫితేషస్యతేషబాధకత్వాయోగాదతశ్చక్రితార్థక్రిమావీరోధే
 నపాతస్యనేయత్వాన్మాతానంతర్యంఃరణానామిత్యర్థః | కించభౌతికత్వాప్రమాంతదానంతర్యమిత్యాహ || యదీతి || న
 చపాగ్నిస్యాపాగ్నిర్యత్వాయోగాదన్నమయమిత్యాదిమయతోనవికారార్థతేతివాచ్యం కారణోనాంవిభక్త్యేనకా
 ర్యతయాకారణాకాంతయోగమున్నమయమిత్యాదిశుక్రితరాకాంతీతోక్త్యధమసతిబాధకమయతోవికారార్థతాయా
 యుక్తత్వాత్ | పాగ్నిమర్యాధత్యేత్వన్మాకాంతీతోక్తిప్రసంగాచ్చుక్తియవతేజోఽపన్నపాగ్నినేవాక్పాగ్నిమనసాం
 వృద్ధిస్తదభావేతన్నాశ్చితివకారత్వస్యకర్మితత్వాన్మవివాదావసరః | యద్వాస్థాభూతాశ్చినాతేహంవృద్ధిర్వికారో
 మయదధః శూన్యమూర్ఖోభౌతికత్వేలింగం ప్రాజేంద్రియమనాంసిభౌతికాని భూతాశ్చినవృద్ధిమత్వాదైహపవతిభా
 వః | ననుతేహంభౌతికత్వేకళమాభర్వణేవృక్షవృక్షభనంభూతజన్మేత్వైవతజ్జన్మసిద్ధిరిత్యుచితా || భేదస్యవదేశోపితి ||
 ప్రాధవాదేనతేహమభౌతికత్వముపేత్యాపిశుక్రిత్యఃరోధమాహ || అభిప్రీతి || కరణానాంభూతానాంచపూర్వావరత్వే

తస్మాన్మూర్ఖోద్యోత్స్వత్ప్రశయక్రిమభంగప్రసంగోభూతానామరిచెన్న, అపితేహల్ | యదితావత్సాతి
 కానికరణాతతోభూతోత్స్వత్ప్రశయాభ్యామైవైషముత్స్వత్ప్రశయాభవతఇతివైతయోః క్రిమాంత
 రంమృగ్యం | భవతిచభౌతికత్వేలింగంకరణానాం, అన్నమయంసోమ్యమనసోమయఃపాగ్నిప్రైజో
 మయూవాగ్నిశ్చైవంజాలీయకం | భేదస్యవదేశోపిక్షవిచ్ఛాతానాంకరణానాంచప్రాప్త్యుపరివ్రా
 జకన్యాయేననేవ్యః | అభర్వభౌతికానికరణాని తథాపిభూతోన్మత్క్రిమోచరజైర్విశేష్యతే, ప్రథ
 మంకరణాన్మృగ్యంతేచరమంభూతాన్ప్రథమంవాభూతాన్మృగ్యంతేచరమంకరణాని | అభర్వణే
 తుసామామ్నాయక్రిమమాప్రంకరణానాంభూతానాంచనత్రోత్పత్తిక్రిమఉచ్యతే | తథాన్మత్రా
 పివృక్షగెవభూతక్రిమాత్రంకరణప్రపత్తయతే, ప్రజాపతిర్వాగ్నిదమగ్ర ఆసీత్ సకన్యానమైతత్ స
 వనోఽస్యజత తన్నపివాసీత్ తదాత్వానమైతత్ తద్వాచమస్మజతే'త్యాదినా | తస్మాన్నాస్తిభూ
 తోన్మత్క్రిమస్యభంగః || ఇతిసమాధికరణమ్. *

శ్లో॥— సూ॥౧౬॥ చరాచరస్యపాత్రయస్తస్యాదైవ్యవదేశోభాక్తస్తద్భావభావత్వాత్ || ఖి—

దైవపస్యాప్యస్తత్ప్రశయా జాతోదేవదత్తోమృతోదేవదత్తఇత్యేవంజాలీయకాద్దాకవ్యపదేనా
 జ్ఞాతకర్తృదిసంసారరహితానాచ్చేతిస్యాత్రాస్యదిద్భాగినిః, తామపమదామః, ననేవస్యోత్పత్తిప్రశ
 మానాభావానోఽస్తిభూతక్రిమభంగః | నచాభర్వణవాక్యంమానంపాతమాప్రత్యాదిత్యర్థః | తహింకళంక్రిమన్వ
 యస్తప్రాహ || తేతితి || ఇకంస్థాలం ఉన్నతేః ప్రాక్ప్రజాపతిస్సూత్రాన్యా ఆసీత్ | అత్రసూక్ష్మభూతాన్నకప్ర
 జాపతిసగః ప్రథమః తతోమనసాదిసగఃఇతిక్రిమోభావోభావః | ఎవంచభూతకరణోత్పత్తిశుక్రిత్యోరవీరోధాన్వ
 క్షాణీసమన్వయసిద్ధిరితిసిద్ధాంతఫలంనిగమయతి || తస్మాదితి || ఇతిసమాధికరణమ్. *

౬*చరాచర = భావిత్యాత్ * ఎవంతావత్తన్ననవాచ్యకారణణణాయాభూతత్రుతీనాంవిరోధానిరస్తఇదా
 నీమాపాదసమాప్తేస్త్యంపదార్థశుద్ధ్యజేః శ్రుతీనాంవిరోధానిరస్యతేఇహజీవోనభాయతేమియనిఇత్యాదిశ్రుతేజ్ఞా
 తేష్టిశ్రాద్ధశాస్త్రేనివిరోధాస్తనవేతిసందేహవిరోధాస్తీతిప్రాప్తేలోకిజన్మాదివ్యవదేశసహాయజ్ఞాతేష్ట్యాదికాస్త్రే
 నిజీవాజిత్యాదిశ్రుతిర్వాగ్నిర్యతఇతిపూర్వపక్షయతి || స్తఇతి || తథాచకారణోన్మత్క్రిమోభూతోన్మత్క్రిమస్యబాధా
 భావేపిజీవోన్మత్క్రిమోభూతాస్యాదితిప్రత్యుదాహరణసంగతిః | పూర్వపక్షేజీవప్రాప్త్యాసిద్ధిః సిద్ధాంతతన్ని
 రితిభేదః | చేతనజన్మాద్యదేవేనచేతనస్యతస్యన్యంతరీయఫలసాధనంజాతకర్తృదిసంసారోఽనీయతేతథాచాదేవ్య

విధేయయోమిఁ ఛోవిరోధేనతిథేయాదిరోధనోద్దేశ్యం నేయమిన్యాయాజ్ఞాన్నిధికం దేహవాచాధికంనస్యతథిని
ద్ధాంతయతి॥ తామిత్యాదిసా॥ జీవాపేతంజీవేనత్వక్రం, ఇకంతరం, జన్మాదివ్యవదేశశ్చరాచరదేహవిషయోముఖ్యః
జీవేతు భాక్తిగోచరః ఔపాధికజన్మాదివిషయత్వాదుపాధికజన్మాదిభావేభావాదనస్యభావాదితీమాత్రాధికః॥ జీవస్యో
పాధికజన్మస్మత్సోక్త్యుక్తిమప్యహ॥ సవాత్తితి॥ జాయమానపదార్థమాహ॥ శరీరమితి॥ మ్రియమానత్వంవ్యాప
జ్ఞే॥ ఉత్పాద్యున్నతి॥ నమాత్తరజీవస్యజన్మాదికస్యతే అత్రాపితన్నిరాసేపుచుక్తిరీత్యాశంక్యాహ॥ జీవ
స్యోక్తి॥ తదేవంజాతేష్ట్యాదిశాస్త్రసంబంధపాధికజన్మాదివిషయత్వాన్నజీవాసాక్ష్యనంతత్వమైవోదధత్తినిస్థం॥*

౧౭ * చాత్తాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చ తాభ్యః * అగ్నేర్నిత్యమింగః దేతస్త్వపరమాత్మనస్సద్వే జీవాత్తానోప్యన్య

యాస్త్రః శాస్త్రఫలసంబంధోపపత్తేః । శరీరానుభవాశీలనిజీవేశరీరాంతరగతైస్త్వోష్టాపాప్రివరిహా
రాథ్యాదిప్రతిషేధావనర్థకాస్యాతాం । శ్రూయతేచ (జీవాశేతంవాచకీభేదంప్రియతేనజీవోప్రియ
తత్త్వతి) । గనులాకితోజన్మనరణస్వపదేభోజీవస్వవర్జితః సస్యందర్శనః, భాక్తప్రైవజీవస్వజన్మమరణ
స్వపదేభః, కిమాశ్రయఃపునరయంముఖ్యోయదపేక్షయాభాక్తత్వతి, ఉచ్యతే । చరాచరస్వపాశ్రయః ।
స్థావరజంగమశరీరవిషయా జన్మమరణశబ్దౌ, స్థావరజంగమానిహింసాతానిజాయంతేచ ప్రియంతేచా
తస్తద్విషయాజన్మమరణశబ్దౌముఖ్యో సంతోరథే నజీవాస్తస్యవచత్యతే । తద్భావభావత్వాత్ ।
శరీరపాశ్రయత్వాచోరోభావయోద్విసంతోర్జన్మనరణశబ్దౌభవజః సానతోనిహింశరీరసంబంధావస్యప్ర
జీవోజాతోన్యతోవాకేనవిచలత్యతే । (సవాచయంపునరమోచాయమానశ్వరీరసభిసంపద్యమానస్స
ఉత్తాగ్రీమప్రియమాణత్వతిచశరీరసంయోగవియోగనిమిత్తావేజన్మమరణశబ్దౌచర్చయతి) । జాత
కర్మాదివిధానమపిదేహప్రాచుర్భావాపేక్షమేవరప్రవృత్తం, అథావాజ్జీవపాశ్రయత్వావస్య । జీవస్వప
రస్సదాత్మనఉత్పత్తిస్త్వియదాదీనామివాప్రినాప్తివేత్సేతకుర్రతేనసూత్రేణచత్యతి । దేహాశ్రయా
తావజ్జీవస్వస్థూలాపుష్పత్తిప్రళయానప్రభతేతదవేససూత్రేణావోచత్ ॥ ఇతిదశమాధికరణమ్ ।

—❀ సూ॥౧౭॥ నాన్నాశ్రుతేరిత్యతాచ్చతాభ్యః॥ ❀—

అప్రేక్షాదీవాః శరణం ద్రయపంజరాభ్యుతాః కర్మఫలసంబంధీనకేంద్రావ్యకూటాదుత్పద్యతే ప్రజా
 నాః ఆహూయస్త్వస్మదేవోత్పద్యత ఇతి శ్రుతివప్రతిపత్త్యైవ యః కానుచిన్ముతీవస్మిన్ముఖే
 గాదిదశావైర్జీవాత్మనః పరస్త్వస్త్రిన్ముఖాన్ముఖిరాహ్నుయతే , కానుచిన్ముతీవస్త్వైవపరస్య
 బ్రహ్మణః కార్యప్రతిశేసజీవానోఽజ్ఞాయతే నహస్త్రిరాహ్నుయత ఇతి శత్రుప్రాప్తంతాపదుత్పద్య
 తేజీవ ఇతి, కుతః, ప్రతిజ్ఞానుపరోధాత్ । ఏకస్త్విదితే సర్వమిదమిదమితీయం ప్రజ్ఞాసర్వస్యవస్తు
 వాతస్య బ్రహ్మప్రభవత్వైసతిహేమదుభ్యత, తత్త్వాంగరత్వేతుజీవస్య ప్రజ్ఞేయముపదుభ్యత । నచాది
 కృతః పరమాత్మైవజీవ ఇతి క్యతేఽజ్ఞాతం, లక్షణభేదాత్ । అపహతపాన్మత్వాదిభవన్తోహి పరమా
 త్మా, తద్విపరీతోహి జీవః, విభాగాచ్ఛాస్యవికారత్వస్థితిః । యావాచ్ఛి ఆకాశాద్యః క్రుదిక క్రస్పసంస్య

రణిత్యాదిబోధ్యుత్తమత్రానాం సమీపశూన్యప్రవిష్టతనఖాగ్రభ్యుజ్జితే త్యాగ్యమత్తుత్తమత్రానాంచమిథోవిరోధా
త్సంశయేమాఘాతాదేహజన్మనాశయోగ్వివజన్మనాశో, దేహంతరభోగ్యస్యదాహహేతువిధ్యాన్యసంభవాత్ కల్పా
ద్యంతయోగ్యధనశ్చవజ్జన్మకౌశల్యతాంతత్సంభవాదిప్రత్యుదాహరణేనపూర్వపక్షమాహ తత్రప్రాప్తంతా
వదితి ధలంపూర్వవత్, ఉపబోధోబాధః సన్న్యవికృతబ్రహ్మవాత్ప్రవిష్టంజీవానతత్త్వాంతరమితిప్రతిజ్ఞాసిద్ధిప్ర
తాహనచేతి జీవఃపరస్త్వాభిన్నః విరుద్ధభేదేనతత్వత్ భిన్నస్యావికారిత్వేప్రతిజ్ఞావాదభేదోపపత్తిరవిభక్తత్వ
వింగామగృహీతోత్తుత్తమత్రానీయస్త్వత్తవత్త్రుతిజ్జీవాహువికారాత్తనాప్రవిష్టత్యగ్యరథోన్యాభ్యయేతిస

ముదాయాభావః, సహపాతిదృష్టాంతశ్చ తే తస్మాద్వాజ్ఞవాక్యనిర్వీయతే । సను ఆత్మనలకాశస్సంభూత'ఇత్యాదౌజీ
వస్యోత్పత్త్యైవ ప్రాదమత్వద్విప్రతాగ్నిః ॥ నచేతి ॥ ఏవం ఏకాకరత్వేన ఏకాకరప్రపంచాత్సనాస్వాత్మానమతురేతి వద్వి
కారజీవాత్సనా ప్రవేశిత్యభావః । అదిత్వాదిత్యుక్తిః కల్పమభ్యేజీవస్యానుత్పత్త్యేదివపయా తత్త్వమస్యాదిత్యుక్తి
మృద్ధుటభివ్యభేదవాక్యవద్వాక్యభేదయేతి ప్రాప్తేనాధ్యంతయతి ॥ ఏవమితి ॥ ధర్మినిత్యత్వోవిభాగోవాహేతురౌపాధికో
వా నాన్యః అసిద్ధిరీత్యాహ ॥ అత్యోద్యతేనాస్యేతి ॥ ద్వితీయేజీవస్యనస్వతోవికారత్వసాధిః ఉప్రయోజకత్వాదిత్యా

ఏకాకరః, తస్యచాకాశాదుత్పత్తిస్సమగ్గితాజీవాత్మాపిపుణ్యాపుణ్యకర్మానుభవఃఖభాక్ప్రతిశరీరం
భక్తభివ్యభేదప్రపంచోద్భవసరేడత్పత్తిగ్భవమర్హతి । అపిచ యథాగ్నేఃకృతావిస్ఫులిం
గాప్యుచ్ఛరంత్యేషమేవాత్మాదాత్మనస్సత్వే ప్రాణాభిప్రాణాదేర్భ్యోగ్యజాతస్య సృష్టింశిష్ట్యసర్వప
వాత్మానోప్యుచ్ఛరంతీభిః క్తవాణామాత్మనాంపురస్కృష్టింశాస్తి । యథానుదీప్తాత్వావకాద్విస్ఫు
లింగాస్సహస్రశః ప్రభవంతిసహపాస్తథాతురాద్వివిధాహోమ్యభావాః ప్రజాయంతే తత్రచైవాపి
యంతే'తిజీవాత్మానాముద్భుత్తిప్రళయాపుచ్ఛేతే సహపవచనాత్ । జీవాత్మానోహిపరమాత్మనాసహ
పాభవంతి చైతన్యయోగాతోనచక్వదివత్రవణమస్యత్రశ్చుతంవారయతుమర్హతి, శ్చుత్యంతరగతస్యా
ప్యుచ్ఛిద్ధస్యాధికస్యాథస్యసర్వతో'పసంహర్తవ్యత్వాత్ । ప్రవేశశ్చుతరప్యేవంసంభవికారభావాశ్చైవ
వస్వాభ్యాతవ్యాతదాత్మానస్సస్యమకురుతే'త్యాదివత్ తస్మాదుత్పత్త్యేజీవభివ్యభేదప్రప్ర
మః, నాత్మాజీవఉత్పత్త్యభివ్యభేదాత్, అశ్చుతే, నహ్యస్యోత్పత్తిప్రకరణేత్రవణమస్తేభూయస్సప్రచే
తేషుననుక్వదివత్రవణమస్యత్రశ్చుతంనవారయతీత్యుక్తం, సస్యమిక్తం ఉత్పత్తిరేవత్యస్యనసంభవతీ
తివదామః ॥ స్వాత్, నిగ్యత్వాచ్చతాభ్యః । చకదౌదదత్వాదిభ్యశ్చనిత్యత్వంహ్యస్యశ్చుతీభ్యో'లగమ్య
తే, తథాజన్మమవికారీత్వమవికృతవైవప్రస్తునోజీవాత్సనావస్థానంప్రవృత్తితాచేతి, నచైవంకూప
స్యోత్పత్తిరవపద్యతే, తాఃకాశ్యుక్తియః, నజీవోన్మియతే 'సహపవచనహంసజిత్వా'లగో'లమ్యతో'ల
భయోబ్రహ్మ నజాయతేన్మియతేవా'లపిత్ అజోనిత్యశ్చాత్వతో'లయంపురాణః తస్యోష్టేతదేవా
నుప్రావితే అనేనజీవేనాత్మానానుప్రవిశ్యనామయాసేవ్యాకరవాణి సపక్షపాప్రపక్షతనఖాగ్రేభ్యః
తత్త్వమపి అహంప్రవృత్తి ఇయమాత్మాబ్రహ్మ సర్వానుభూతిత్యేవమాద్యానిత్యత్వవాదిస్యస్స
త్యోజీవస్యోత్పత్తింప్రసిద్ధింకర్తుం । ననుప్రవిభక్తత్వాద్వికారోవికారత్వాచ్చోద్భవ్యతత్త్వమిక్తం, అ
త్యోద్యతే, నాస్యప్రవిభాగస్యతో'లస్తి, ఏకోదేవస్సర్వభూతేషుగూఢస్సర్వవాగ్మీసర్వగూఢాంత
గాత్మేతిశ్చుతే, బుద్ధ్యాద్యపాధినిమిత్తత్వస్యప్రవిభాగప్రతిభానమాకాశస్యేవఘటాదిసంబంధని
మిత్తం । తథాచశాస్త్రం 'సవాలయమాత్మాబ్రహ్మవిజ్ఞానమయోమనోమయః ప్రాణమయశ్చక్షు
ర్మనుశ్చో'గ్రయయ'ఇత్యేవమాదిబ్రహ్మణివావికృతస్యసతో'లవైవక్స్యానైబుద్ధ్యాదిమయత్వంద
ర్భయతి । తత్త్వయత్వంచాస్యతద్వివిక్తస్వయాపానభివ్యక్త్యాతమపరక్తస్వయావత్వం(స్త్రి)మయోజాబ్దిభి
త్యాదివద్భవ్యం । యదపిక్వదివస్యోద్భుత్తిప్రళయత్రవణంతదవ్యతవోపాధిసంబంధాన్నైవత్యం ఉ
పాధ్యుస్యత్యాస్యోద్భుత్తిప్రప్రళయేచప్రళయభి । తథాచదర్శయతి 'ప్రజ్ఞానసునభిచైతే భ్యోభూ

హః । బుద్ధ్యాదీః ॥ ఔపాధికభేదేమానమాహ । తథాచేతి । మయటోవికాగార్థస్యమూళంక్యాహ ॥ తత్త్వయత్వంచేతి ।
బాల్యఃకావజడఃస్త్రివరతంత్రః । స్త్రీమయభివజ్జీవస్యస్యకూపాజ్ఞానానుభవ్యదివరతంత్రత్వేనభేదకర్తృత్వాదిభా
వ్యుత్పత్తిమర్యాదానయబుద్ధియోగభ్యభావః । లింగంనిరస్యతదనుగాగ్రహ్యశ్చుత్యేతిమాహ । యదపితి ॥ జీవస్యా
పాధికత్వనాశయోగ్యుక్తిమాహ । తథేతి ॥ ఏతేభ్యోదేవాత్సనావరిణైభ్యోభూతేభ్యః సముత్థాయజనిత్వా తాస్యే

పరీయమానాన్యనుపపాద్విసత్యతీప్రేత్యాపాధికమరణానంతరంసంజ్ఞానాస్తీత్యర్థః । ననుప్రజ్ఞానమనస్సంజ్ఞానాస్తీ
 తదవిరుద్ధమిత్యతహా ॥ తథేతి॥ ఉపాధిలయాద్విశేషంజ్ఞానాభావపవసంజ్ఞాభావోనాన్యస్వరూపవిజ్ఞానాభావత్త్వ
 ప్రకంప్రతిపాదయతిశ్రుతిరిన్యన్వయః । అత్రేవాన్యవిజ్ఞానమనెప్రేత్యసంజ్ఞానాస్తీత్యుక్త్యావాంమోహంతంమోహ
 నాన్యంభాగ్రితిమాపీపదపాదితవానిమమథాంనజానామిబ్రూహితద్వాక్యాథామితిమైత్రేయ్యాప్రశ్నార్థః । ము
 యరాహానవాత్తి॥ మోహంమోహకరంవాక్యం, ఉద్భితిఃపూర్వావస్థానాశోధర్మస్యత్వద్విభిధర్మాపరిణామీ స
 నేన్యమద్విభిధర్మాపరిణామీ, తస్మాదవివాశీత్యర్థః, తహానప్రేత్యసంజ్ఞేతికథముక్తంశత్రాహ ॥ మాత్రేతి ॥
 మాత్రాధిర్విచయైరసంసద్ధాస్తేతోక్తమన్యర్థః । వింబప్రతివింబయోరివవిరుద్ధధర్మభేదోన్యప్రత్యప్రహేయ
 మాహ ॥ అతఃఉద్భవమితి ॥ జీవస్యవికారిత్వేముక్త్యయోగాత్తత్త్వమసేవవాక్యమఖండాథామితివక్తవ్యం, తథాచ
 ఫలవత్ప్రధానవాక్యాపేక్షితజనిత్యత్వశ్రుతీనాం బలవత్త్వమన్యత్వాదికమధ్యప్రమనుపదంత్వమన్యత్వాదిశ్రుతియ
 ఇత్యవిరోధఇతిసద్ధం॥ ఇత్యేకాదశాధికరణమ్. ... *

తేభ్యస్సుముక్తాయతాన్యేవానువిసత్యతిన ప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీతి । తథోపాధిప్రశయపవాయం నాన్యేప్ర
 శయైత్యేతదపి, అత్రేవా మూఢగవాన్యోహంతమాపీపదన్నవాఅహమిమంవిజానామినప్రేత్యసంజ్ఞా
 స్తీతిప్రశ్నపూర్వకంప్రతిపాదయతిసవాఅరెలహంమోహంబ్రవీన్యపినాశీవాఅరెయమాన్యానుద్భి
 ద్విభిధర్మామాత్రాసంసర్గప్రస్వస్థభవతీతి । ప్రతిజ్ఞానుపరోహోవ్యవికృతవైవలప్తానోజీవభావా
 ణ్యవగమాత్ । లక్షణభేదోన్యమోయపాధిమిత్రవేవ । అతఃఉద్భవంవిమోహాయైవబ్రూహీతచప్ర
 కృతవైవిజ్ఞానమయస్యాత్మనస్సర్వసంపారధర్మప్రత్యాఖ్యానెవరమాన్యభావప్రతిపాదనాత్ । తస్మా
 ద్నైవాన్యత్వమేప్రచీయితేవతి॥ ఇత్యేకాదశాధికరణమ్. ... *

— ❀ సూ ॥౧౨॥ జ్ఞోతరవివ ❀ —

?సకింకారభజానామివాగంతుకచైతన్యస్వతోజేతనః? ఆహవాన్విత్సంఖ్యానామచైతన్యచైత
 న్యస్వరూపవివేచివాదివిప్రలిపత్రైస్సంశయః । కింతావత్ప్రాప్తం ఆగంతుకమాత్మనవైత్తన్యమాత్మమన
 స్సంయోగజనస్సిగుణసంయోగజరోహితాదిగుణవదిప్రాప్తం । నన్యచైతన్యత్యేహినుప్రమూర్చిత
 గ్రహంపిష్టావామపిచైతన్యంస్వాత్, తేషుప్రాస్సంతోనకిందిద్వయమచేతయనుహేతిజల్పంతి । స్వస్థాశ్చ
 చేతయమానాన్యత్వం తే, తతఃకాదాచిత్తచైతన్యత్వాదాగంతుకచైతన్యఆత్మేత్యేవంప్రాప్తైభిధీయ
 తేజ్ఞః సీత్యచైతన్యోయమాత్మా, అతవేవ యస్మాదేవవోత్పత్త్యేవరమేవప్రవృత్తికృతమపాధిసం
 పరార్జజీవభావేనావతిష్ఠతే । పరస్యహిబ్రహ్మచైత్తన్యస్వరూపమామూతం విజ్ఞానమానందంబ్ర

౧౨ * జ్ఞోతరవివ * . ఆత్మైవస్వాజ్ఞోతిరిత్యాద్యాత్మస్వప్రకాశత్వశ్రుతీనాం ‘పశ్యంశ్చక్షుశ్చాన్వోగ్రిత’
 మిత్వస్వస్వజ్ఞానవత్త్వశ్రుతిభిర్వోహోగ్రనిరస్యతే అస్యలోకస్య చక్షుర్దగ్రిష్టా శ్రోత్రంశోగితా । ప్రానుక్షజీవాను
 త్వంతింహేతుమాదాయస్వప్రకాశత్వపాధనాద్దేతుపాధ్యభావసంగతిః । అనుత్పత్తేహి స్వప్రకాశంబ్రహ్మైవోపహి
 తంజీవఇదీదంస్వస్వప్రకాశతాసిద్ధతీతి । నచైవంకథారతా అనుత్పన్నస్యాపిజీవస్వస్వప్రకాశత్యేజ్ఞానపాధనచై
 యథ్యమితిత్వంసహితానిత్యజ్ఞానశ్రుతిబలేన స్వప్రకాశత్వశ్రుతేర్బాధ్యతయా బ్రహ్మస్వత్వకంకాయాంతరైక్య
 యోగ్యతాయైస్వప్రకాశత్వస్యాగ్రపాధనాత్, తథాచపూర్వపత్తేజీవస్యబ్రహ్మైక్యాయోగ్యతా సిద్ధాంతేతద్యో
 గ్యతేత్యాపాదసమాప్తేఫలమనగంతవ్యం । ఇష్టేవర్తినిరాదప్తే । తేషుప్రాభితి । పాధనాధీజ్ఞానత్వాన్నస్వప్రకా
 శోజీవోన్యతేతజ్జీవరవిత్వాహ । తతఃకాదాచితేతి । యథాశ్రుతేభాష్యహేతోస్సాధ్యాదితేషుభిమంతవ్యంఅ
 తోజీవస్వస్వప్రకాశత్వశ్రుతిర్బాధ్యతిప్రాప్తసిద్ధాంతయతి । ఏవమితి । జీవభూతోన్వయాథా । నతేవలంస్వప్ర

కాశబ్రహ్మభేదాజ్ఞేవస్యస్వప్రకాశతా కింతు శ్రుతితోపీత్యాహ॥ విజ్ఞానమయేతి॥ యోగయోగవిజ్ఞానమయఇతి ప్రకరణఇ
త్యుక్తః । అను ప్రస్ఫుయంభానమానవివాత్సా, సుప్తానామ ప్రవ్యాపారాన్వాగాదీ, అభిలక్ష్యచాకశీతి స్వపా
ర్థాన్వయతీతియాః । అప్రస్ఫు పెంజ్ఞాతుర్బుధిసత్త్వస్వపాక్షిణోఽజ్ఞాతేర్వి నాశో నాస్తీత్యుక్తః । ఘ్రాణాదిజన్య
గంధాదిజ్ఞానానుసంధానసేద్ధయైత్యనోజ్ఞానరూపత్వంవాచ్యమితి శ్రుత్యంతరేణాహ॥ అతేతి॥ అప్తనోనిస్యవిద్రూపత్వే
పిస్యతోసంగతయా గంధాన్యసంబంధాత్సంబంధఘటనాత్తకవృత్త్యధాని జ్ఞానసాధనాశీతి సతేమాంవై యథ్యమి
త్యాహ॥ నగంధేతి॥ పరిచ్ఛేదోవృద్ధిః గంధాయ తద్గోచరాంతకరణవృత్తయ్యుక్త్యుక్తః । సుప్తాద్యవస్తా యామాత్తన
త్వేపివైతన్యాభావాన్నాత్మచిక్రావృత్త్యుక్తంనూపయతి॥ యత్త్వేతి॥ తత్తదాసేప్తా నవశ్యతీయై తత్త్వస్యన్న
వాలు ప్రజ్ఞానవివసన్నవశ్యతీయై హేతుః॥ నహీతి॥ నాశాయోగ్యాత్వాదిత్యుక్తః । కిమిదనవశ్యతీయతలతా । నత్వేతి॥
వృత్తేపానధవానీనతోక్త్యాన్వయావజ్ఞానస్య సాధనానీనత్వం హేతురసేద్ధిత్వత్వం , సాధనవై యథ్యతరోపిదర హః,

హ్మ సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ అనంతరోహహ్యఃకృత్సంప్రజ్ఞానమనవివేత్యాదిషు శ్రుతిషు । తదే
వచేత్పరంబ్రహ్మజీవప్రహ్మజీవస్యాపిసత్యవైతస్యస్వరూపత్వమగ్నోష్ణ్యప్రకాశవదిగమ్యతే । వి
జ్ఞానమయప్రక్రియాయాంచశుభ్రయోభవంతి । అను ప్రస్ఫుప్తానభిచాకశీతీత్యత్ర । అయంపురుషస్స్వ
యంజ్యోతిర్బువలనహివిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విపరిలోపోవిద్యతేఇత్యేవంనూపాః । అథ 'యోవెద్దదంభ్యహ్రీ
ణీతి' సతత్వేతిచసర్వైకరణద్వారైరిదంవెదెదంవెదెతివిజ్ఞానేనానుసంధానాత్తీయాప్రశ్నసిద్ధిః, ని
త్యస్వరూపవైతస్యత్వేఘ్రాణాద్యానభావకమిచేన్న, గంధాదివిషయవిశేషపరిచ్ఛేదార్థత్వాత్ । త
థాహిదర్శయతి 'గంధాయఘ్రాణమిత్యాది' యత్తుసుప్తాదయోనచేతయంతర్భూతస్యశ్రుత్యైవపరిహ
రోభిహీతః । సుష్టుప్తంప్రకృత్య'యదైవతన్నవశ్యతీవశ్యవైతన్నవశ్యతినహిప్రస్తుద్వైష్టేర్విపరిలో
పోవిద్యతేవి నాశిర్వాన్నతుతద్విధితియమస్తేతోఽన్యద్విభక్తంయత్ప్రత్యేదిత్యాదినా । ఏతదుక్తంభవతి
విషయాభావాదియమచేతయమానతానవైతన్యాభావాదితి । యథావియదాశ్రయస్యప్రకాశస్యప్రకా
శ్యాభావాదనభివ్యక్తిర్నస్వరూపాభావాత్త్యత్ । వైశేషికాదితరశ్చశ్రుతిరోధేఅభాసీభవతి
తస్మాన్నిత్యవైతస్యస్వరూపవివాద్యేతినిశ్చినుమః॥ ఇతిద్వాదశాధికరణమ్. ... *

— ❀ చూ॥౧౯॥ ఉత్తాగ్రింతిగత్యాగతీనాం॥ ❀ —

ఇదానీంతుకింపరిమాణోజీవఇతిచింత్యతే, కిమణుపరిమాణః? ఉతమధ్యనుపరిమాణః? ఆహువాస్వత్వ
మాత్మరిమాణఇతి । ననునాత్మైత్వద్యత్యేత్యచైతన్యశ్చాయమిత్వత్వం, అతశ్చపరపహిత్వాజీవఇతిత్యావ
తతి, పరస్యచాత్మనోనంతత్వమామూలం, తత్త్రుతోజీవస్యపరిమాణచింతావతారఇతి, ఉచ్యతే సత్య

శృణ్వన్నిత్యాన్యనిత్యజ్ఞానప్రతిపాదకశ్రుతీనాంవృద్ధిఃపయత్వంవాచ్యభూతం, అత్తానజ్ఞానంప్రవృత్త్యాదిత్యాదితరరా
శ్చాగమబాధితాఃఫలవత్ప్రధానవాక్యాపేక్షితస్యస్వప్రకాశత్వాగమస్యబలవత్త్వాత్ । కింధరవయవస్యాత్మనోను
నస్సంయోగాయోగాన్నానిత్యజ్ఞానగుణతా సమవాయాభావాత్పరస్యసమవేతజ్ఞానవేద్యతా కమకర్తృత్వరో
ధాత్వ । కింజ్ఞానత్వవైకృత్పత్తిత్వేలాఘవాదాత్వేజ్ఞానంవృత్తేత్వమనఃపరిణామత్వశ్రుత్యాకామస్సంకల్పఇత్యా
ద్యయాజడత్వాన్నాస్తాకంజ్ఞానదైవిభ్యగౌరవమిత్వనవన్యమాత్మనస్స్వప్రకాశత్వమితిసిద్ధం॥ ఇతిద్వాదశాధికరణమ్.

౧౯॥ స్వప్రకాశత్వాదాత్మస్వరూపాదీష్యహింతంపరిమాణమాశ్రయాశ్రయత్వేనాంతర్యహిర్భావేనవా
సంగత్యావిచారయతి॥ ఉత్తాగ్రింతిగత్యాగతీనామితి॥ విషయసంశయోదర్శయతి॥ ఇదానీమితి॥ నాత్మాశ్రుతిత్వా
దినాగతాభావమస్యాశంక్యాత్మాణుత్వశ్రుతీనాం వహత్వశ్రుతీనాంచావిరోధప్రదర్శనాయాస్యాధికరణస్యారంభ
ఇత్యాహ॥ నస్వత్వాదినా॥ నకేవలంశ్రుతోత్తాగ్రింత్యాన్యనువవత్వాత్మనోనుత్వంకింత్యేషోనురాత్మేతిశ్రుత్యాపి

త్యాహః స్వశబ్దేన || పూర్వపక్షేజీవస్యాణుత్వాన్యగ్రహేత్వాసిద్ధిః సిద్ధాంతేతద్విధిరితిమత్వామాత్రంవ్యాకుర్వ
 న్పూర్వపక్షమాహతత్రప్రాప్తమిత్యాదినా || త్రుతేరణురిత్యుత్తరమాత్రాద్యవ్యసూత్రంపూరితం, ఉత్కాగ్రిం
 లిక్ష్మాగ్రియత ఇతిశేషః । సముముద్భవః ఏతేర్బద్ధాద్భిః తస్మాత్ప్రతీకాల్ ఇమం లోకం ప్రతికమకతు
 మాయాతీత్యథాః || *

౨౦ || ఉత్కాగ్రింతిరాత్మవోదేహోద్గమోనభవతియెనాణుత్వంస్యాత్ కింతుస్వామిత్వనిష్పత్తిరితేచిత్ త
 దంగీకృత్యాప్యణుత్వమావశ్యకమిత్యాహ || స్వాత్మ సేతి || ఉత్కాగ్రింతేరుత్తరయోగత్యాగత్యోస్వాత్మనాకర్తృసం
 బంధావణుత్వమితిసూత్రయోజనా, పాకానాశ్రయస్య పక్షత్వవగత్యనాశ్రయస్వాపిగంత్వత్వోక్తిః కింనస్యాదిత్య
 మేతత్, ఉత్కాగ్రింతిగత్యాగతీశ్రవణాననుజీవస్యపరిచ్ఛేదంప్రాపయంతి,స్వశబ్దేనమాస్యకవచణుపరి
 మాణత్వమాన్నాయతే, తస్యసర్వస్వానాకులత్వోపపాదనాయాయమారంభః । తత్రప్రాప్తంతావ
 దుత్కాగ్రింతిగత్యాగతీనాంశ్రవణాత్పరిచ్ఛిన్నపరిమాణోజీవఇతి, ఉత్కాగ్రింతిస్తావత్ 'సయదా
 స్వాచ్ఛరీరాదుత్కాగ్రిమతిసహైవైస్సైస్వైరుత్కాగ్రిమతీతి । గతిరపి 'యైవైకేనాస్మాగ్లోకాన్సృ
 యంతిచంద్రమసమేతేసర్వైశ్చచ్ఛతీతి, ఆగతిరపి 'తస్మాగ్లోకాత్పునరేత్యస్తైలోకాయకత్వణిఇతి,
 ఆసాముత్కాగ్రింతిగత్యాగతీనాంశ్రవణాత్పరిచ్ఛిన్నస్తావజీవఇతిప్రాప్తోతి, సహిభోత్వలసమువకల్ప
 తఇతి, సతిచపరిచ్ఛేదేశారీరపరిమాణత్వస్వాహితపరిక్షాయాంనిరస్తత్వావణురాత్మేలిగవ్యతే || ... *

— ❁ సూ.౨౦ || స్వాత్మ నాచోత్తరయోః || ❁ —

ఉత్కాగ్రింతిఃకదాచిరచలతోపిగ్రామస్వామ్యనిష్పత్తివదేహస్వామ్యనిష్పత్త్యాకర్తృక్షయేణావకల్పే
 త, ఉత్తరేతుగత్యాగతీనాచలతస్సంభవతః, స్వాత్మనాహితయోస్సంబంధోభవతి, గమకర్తృప్ర
 యాత్వాత్ । అనుభ్యమపరిమాణస్యచగత్యాగతీఅణుత్వవినసంభవతః, సత్యోత్సగత్యాగత్యోగుత్కాగ్రిం
 తిరవ్యవస్థప్తిరేవదేహాదిప్రతీయతే, నహ్యనవస్థప్తస్యదేహోద్గత్యాగతీస్వాతాందేహప్రదేశానాం
 తాగ్రింతావపాదానత్వవచనాత్ 'చతుషోవామూర్ధోవాస్యేభ్యోవాశరీరదేశేభ్య'ఇతి । 'సవితాస్తై
 జోమాత్రాస్సనుభ్యానదావోహృతయమేవాన్వవక్రామలిశుక్రమాదాయపునరేతిస్థాన'మితిచాంతరే
 పిశరీరేశారీరస్యగత్యాగతీభవతప్రస్తావస్యస్యాణుత్వసిద్ధిః || *

— ❁ సూ.౨౧ || నాణుతచ్ఛ్రీతేరిచేన్నేతరాధికారాత్ || ❁ —

అథావస్వానాగ్నిరుయమాత్మ , కస్తాత్, అతచ్ఛ్రీతే, అణుత్వపరితపరిమాణశ్రవణాదిత్యథః ।
 'సహపిషమహానజిత్యా యోఽయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణేషు ఆకాశవత్సర్వగతశ్చనిత్యః సత్యంజ్ఞాన
 మనంతంబ్రహ్మే'త్యేవంజాతీయకాహిత్రుతిరాత్మవోఽణుత్వేచిప్రతిపిద్యేతేరిచేన్నేపదోషః । కస్తా
 త్, ఇతరాధికారాత్ । పరస్యహ్యేత్తనఃప్రక్రియాయామేహపరిమాణాంతరశ్రుతిః, పరస్త్వైవాత్మనః

తతహః గమేరితి । గమనస్యకర్తరిసంయోగవిభాగరూపాతిశయహేతుత్వాత్యక్తాత్రితిత్వం లోకసిద్ధమిత్యథాః । జీ
 వోణురమధ్యమపరిమాణత్వేసలిగతిమత్వాత్తరమాణువదిత్యాహ || అనుభ్యమేతి || అంగీకారంత్యజితి । సత్యోశ్చేతి । న
 స్వామ్యనిష్పత్తిమాత్రముత్కాగ్రింతిరిత్యథాః । దేహోద్గమవివోత్కాగ్రింతిరిత్యత్రలింగాంతరమాహ । దేహప్రదేశా
 నామితి । అపాధానత్వమవధిత్వం, అన్యేభ్యోముఖాదిభ్యః ఏవఆత్మనిహితీమతీశేషః । కించదేహమధ్యేపిజీవస్య
 గత్యాగతిశ్రుతేరణుత్వమిత్యాహ || సఇతి || ఇంద్రియాణ్యపీత్యాస్వాపాదాహృదయంసజీవోగచ్ఛతి శుక్రంప్ర
 కాశకమింద్రియగ్రామమాదాయపునర్జాగరితస్థానమాగచ్ఛతిత్యథాః || *

౨౧ || ఇతరాధికారాద్భిన్నప్రకరణాత్ । ననుమహాత్వశ్రుతేభ్యంతరప్రకరణస్థత్వవిత్యరతహః । పర

స్వేతి॥ యావదాంత శ్రుతిస్సపరప్రకరణభేద్యస్సన్తాద్రస్యోద్రప్త్యుప్రప్తేరభ్యాభీతత్వాచ్చేత్యహం॥ విరజ
ఇతి॥ నిర్విపశ్యకః॥ విజ్ఞానమయశ్చిత్వాప్రకరణంబాధితమితీకంకతే॥ స్వేతి॥ అహోబీషస్యబ్రహ్మణాభేదాభే
దాంగీకారాచ్ఛాస్త్రేయాభేదశబ్దేషామహాస్తోత్రైకకావామదేవస్యాహం మనురితిసర్వాస్తోత్రైకైరిత్యవిరోధమా
హం॥ శాస్త్రేతి॥ *

౨౨॥ ఏమందుకొని శ్రీశ్యామిశ్రీశ్యామిత్వమనుమితం, తత్రశ్రీతిమప్యాహ ॥ స్వశబ్దేతి ॥ చాలాగ్రామద్వ
తశ్చగతమోభాగ ప్రస్థాదభ్యుద్భృతశ్చతతమోభాగోజీవభ్యుద్భృతశ్చమానమన్యానమత్యంతాల్పత్వమిత్యంశః । చాఽ
తశః, తోత్రప్రీతాయశ్చలాకారమారాద్రం, తస్మాదుద్భృతామృతానందస్వసజీవప్రథా॥ ... *

[illegible]

—❖ సూ॥౨౨॥ స్వశబ్దోన్మాదాభ్యాంచ॥ ❖—

ఇతశ్చానురాగ్నా యతస్సాత్మాదేవాస్యానుత్పవాచీకర్ణశ్శూక్రియతే ఏవోఽనురాగ్నాచేతస్సాపేతి
తవ్యోయస్త్రిన్మాగిణఃపంచధానంవివేకేతి, ప్రాణసంబంధాన్చజీవవివాయమణుభిహితఇతిగమ్యతేత
థాచోన్మానమపిజీవస్యాణిమానంగమయతి, వాలాగ్రతథాగ్రస్యతథాకర్ణితస్యథు థాగోజీవస్సవిజ్ఞే
యఇతి ఆరాగ్రమాతోహ్యఃరోపిదృష్ట్యితిచోన్మానాంతరం । నన్యణుత్పేసత్వేకదేశస్థస్యసకలదే
హగతోపలభిర్విరుద్ధ్యతే, దృశ్యతేచజాహ్నువీర్రూక్షనిమగ్నానాంసర్వాంగతై త్యోపలభిర్విరుద్ధాఘసమ
యోచనకలశరీరవరితాపోపలభిర్విత్వతత్త్వైర్లంఛతతి॥ ... *
...

— ❁ సూ॥ ౨౩॥ అవిరోధశ్చందనవత్ ॥ ❁ —

యథాహి హరిచందనబింబశ్చరైకదేవసంబద్ధోపసన్నకలదేహవ్యాపినయాక్షోదకరోతి, ఎవమాత్మాపిదహైకదేవస్థస్సకలదేహవ్యాపిముపలబ్ధింకరిష్యతి, త్వస్సంబంధాచ్చాస్యసకలశరీరతావదనానయన్యతే, త్వగాత్మనోహిసంబంధఃక్వత్పియాయోత్పదవర్తతే, త్వత్ప్రకృష్టప్రకృతీరవ్యాపింతి॥ *

—❁— సూ. ౨౪. ఆపత్తితలై చేద్దొడితే న్నాళ్ళు పగ చూడ్తుందిహి. —❁—

అత్రాహయదుక్తమఃరోధశ్చందనదితి తదయుక్తం, దృష్టాంతదాష్టాంశికద్వారతుల్యత్వాత్, సిద్ధిహ్యస్తనోదేహీకదేశస్థత్వేచందనవృష్టాంతోభవతి, ప్రత్యుత్పత్తుచందనస్యవస్థితైశేవ్యమేకదేశస్థత్వంసకలదేహీహ్లాదనంచ అస్తనఃపునస్సకలదేహివాపలబ్ధిమాత్రంప్రత్యుత్పత్తయైకదేశవర్తిత్వం । అనుమేయంతుతదితియదప్యుచ్యేత, నచాతాగ్రిమూసంసంభవతి । కిమాస్తనస్సకలశరీరగతావేదనాత్వగింద్రియస్యేవసకలదేహివాప్యపినస్సతః ? కింవాచభోర్నభాసత్తవ ? ఆహివాస్యిచ్చందనవిందోరీవాణో

అ३ || ఆత్మసంయుక్తాయాస్త్యచోదేహవ్యాపిస్సర్వోపలభికరణస్య మహిమాస్త్యనోవ్యాపికార్యకారిత్వమవిదు
ర్దం॥ త్వగాత్మనోరతిసంబంధస్యస్యగవయవిసృత్యాదవయవిసృత్యైకత్వాదాత్మసంయోగస్యకృత్సృష్టజ్జివత్తతేత్యర్థః॥

౨౪ || సిద్ధహితి || నతు సద్ధమి త్యతుల్య తే స్యతః । విశేషమపి జ్ఞే శేష్యం, చందనవిందోరల్పత్వస్య ప్రత్యక్షత్వా
త్వగ్వాప్త్యా వ్యాపికార్యకారిత్యకల్పనాయుక్తా, జీవస్య త్వణు త్వేనం దేహాద్వ్యాపికార్యకృష్టే వ్యాపిత్య కల్పన
మేవయుక్తం । వ్యాపికార్యాశ్రయో వ్యాపీత్యత్నదాదితీయాత్రే శేంకాభాగాతః । అల్పాల్పః వ్యాపికార్యకారిత్యా
భ్యందనవిందవదిత్యనుమానమయుక్తం, త్వగదాభ్యుభిచారాదిత్యాహ ॥ నచాత్రానుమానమితి ॥ పూర్వోక్తశ్చక్రితి

జీవస్యామృత్యునిచ్చయాచ్ఛహి ఘృత్యశుక్రిభిరేషేషత్యనిచ్చయాచ్ఛ సద్వస్తాంతస్తేనమ్యమితి పరిహారభాగాభామా
మా ॥ అతోద్భవతి ॥ *

౨౫॥ ఆత్మవత్తథమజ్ఞానస్యావ్యుత్పంస్పతః, కాదాచిత్కంతుదేహపరిమాణత్వమిత్యైస్సతవవ్యాపి
త్వమితమతాంతరమాహ॥ గుణాద్వేతి॥ వాశ్చైవచందనవృష్టాంతాపరితోపస్సూచితస్తథాహ॥ స్వాడితి॥ *

అ-॥ ఉత్తరమస్త్రవ్యావర్త్యంశంకతే॥కథమతి॥ జ్ఞానంనగుణి వ్యతిరక్తదేశవ్యాపగుణత్వాదూహవత్, నచ
స్త్రభాయాంవ్యభిచారస్త్రస్యఅభిప్రయత్నాదితి సామ్రైగంధవ్యభిచారమాహ॥ అతిఉత్తరమతి॥ గుణస్యవ్యతిరేకత్ర
రేకదేశస్థస్యేతిసంశయానన్వతైరిథి॥ అస్త్రోచ్యతే నాయంహోషః॥ కస్తేత్, అభ్యుపగమాత్॥ అభ్య
ుపగమ్యతేహ్యస్త్రసోపిదందనస్యేవదేహైకదేశవృత్తిత్వమవస్థితవై శేష్యంకథమిత్యుక్యతే॥ మృదిహి॥
ఎవతత్వావ్యతేవేదాంతేషు మృదిహ్యపతత్వా సహఎవతత్వా మృదికతమతత్త్వేతి యోయం
జ్ఞానమయః సాక్షేషుమృత్యంతర్జ్యోతిఃపురుషాత్మాద్యుపదేశేభ్యః॥ తస్మాద్వస్తాంతదాస్తాంతిక
యోరవైషమ్యాద్యక్తమేవై తదంతోభవ్యంజనవదిక॥ ... *
...

— ❁ సూ || ౨౫ || శుకాద్వాలోకవల్ || ❁ —

తైత్తిర్యుని వ్యాపైర్వాణోరపి నతోజేనస్య సకలదేహవ్యాపికార్యం న విదన్యతే । యథాలోకమసి
ప్రదీపప్రభృతీనామపరతైకదేవద్రీనామపి ప్రభాఽపరకవ్యాపిసేనతీక్యస్మై ॥ ౨ ॥ పరకాకార్యం కరో
తి తద్వత్ । స్వాతంత్ర్యాదాచిచ్ఛంజనస్య సావయవత్వాత్సూక్ష్మైవయవవిగర్వణేనాపి సకలదేహాభిహ్లాద
యిత్యన్వం న త్వణోజేన వస్యోవయవాస్సుంతి యైరయం సకలం దేహం విప్రసర్వేదిత్యాశంక్య గుణాద్వా
లోకవిదిత్యక్షం ॥ కథం న త్వణోగుణియతి రేకాణ్యప్రపతైత, సమాపటస్య శుద్ధోగుణః పటస్య తిలే
రేకాన్యప్రపతజ్జనోత్పత్తయే । ప్రదీపప్రభావద్భవేతిచేన్న, తస్మాత్పిప్రత్యత్వాభ్యుపగమాత్ । ని
విచారయవంహితేజోద్రవ్యం ప్రదీపః, ప్రవిరళావయవంతు తేజోద్రవ్యమేవ ప్రభేద్యత ఉత్తరంపతతి ॥

—* సూ॥ ౨౬॥ వ్యతిరేకోగంధవత్ । *

యథానుసావ్యపితోగంధస్య గంధవద్ద్ర్యవ్యతిరేకేవృద్ధిర్భవతి అప్రాప్తైష్యపికుసుమాదిసు
గంధవత్సుగంధోపలభ్యైః, ఏవమణోరపితోజీవస్యచైతస్యగుణ్యతరేకోభవిష్యతి, అతస్మాదై కాంఠికమే
తక్షణత్వాదుక్రాపాదివదాశ్రయవిజ్ఞేహసుపపత్తిరితిగుణవైయసతోగంధస్యాశ్రయవిజ్ఞేషదశనాత్,
గంధస్యావేసహైపాశ్రయేణఃజ్ఞేషభిరేచ్ఛ, యస్మాద్దులక్రవ్యాద్విజ్ఞేషస్తస్యక్షయప్రసంగాత్ ।
అక్షయమాగమపితత్పుర్వావస్థతోగవ్యతే, అన్యథాతత్పుర్వావస్థోగుణత్వాదిభిన్నీయత । స్వా
దేశగంధాశ్రయశాంతఃస్లిప్తానామవయవానామల్పత్వాత్సన్నవిజ్ఞేహోపలభ్యతే, మాత్స్యాహిగం
ధవరమాణవస్సన్యతోఽప్రస్ఫుతాగంధబుద్ధిముత్పాదయంతినాసకాపుటమసుప్రపిశంతభిరేచ్ఛ, అతీం
క్రియత్వాస్పరమాణానాం, స్ఫుటగంధోపలభ్యతేనాగకేసరాదిమ । నదలోకేప్రసృతిగంధవద్ద్ర్యవ్య
యఃజ్ఞేషః । ననుఃస్లిప్తావయవానామల్పత్వాద్ద్ర్యవ్యక్షయోనభవతీత్యతఅహ ॥ అక్షయమాగమపి ॥ అపిరవధారణే,
పుర్వార్వావస్థానిగేనాక్షయమాగమేవతద్ద్ర్యవ్యమనుమీయతభిర్యథాః । విమతమవిజ్ఞేహవయవంపుర్వార్వావస్థతోగురు
త్వాద్యవయవోనత్వాత్సన్నతవదిభావః । శరీరే ॥ స్వాదేతదితి ॥ స్లిప్తానామల్పత్వాదిత్యవలక్షణం, అవయవాం
తరాణాంప్రవేశాదిత్యప్రప్త్యంతి అవయవానాంవిజ్ఞేషఃప్రవేశశ్చసన్నపినజ్ఞాయతే, తథాచగురుత్వావయవయోనభ
వతీతిహేతోరన్యథాసంధిరీతిశంకాభాః । అగచ్ఛంతోవయవాఃపరమాణవస్త్రిసరేణవోవా, నాద్యః తద్గతమావయవగంధ
స్వాద్యనుపలభిప్రసంగాదిరపిహరతి । నేతి । ద్వితీయంప్రత్యాహః స్ఫుటేతి । త్రసరేణుగంధశ్చేత్సుబోనస్వాద్య

భావః అతోగంధస్యపుష్పాదిభిస్తైవగుణవ్యతిరేకోవాచ్యతిభావః । గంధానుభవజ్ఞైః గుణత్వాదూగ్రసవదితశంకతే ।
రూపాదిప్యతి ॥ విదేహస్యప్రత్యక్షత్వాద్భావభావత్యాహ ॥ నేతి ॥ ...

౨౭ ॥ ఆత్మనశ్చైవతస్యగుణేనైవదేహవ్యాప్తిరిత్యుక్తశ్రుతిమాహసూత్రకారః ॥ తథాచదర్శయతీతి తద్వ్యా
చక్షే ॥ హృదయేతి ॥ ...

౨౮ ॥ తతైవశ్రుతివ్యంతరార్థంసూత్రం ॥ పృథగీతి ॥ విజ్ఞానమంద్రియాణాంజ్ఞానశక్తింవిజ్ఞానేనచైతన్యగుణేనా
దాయశేతభిత్వభావః ॥ ఏతం చైతన్యగుణవ్యాప్తిగోచరమభిప్రాయం ॥ ...

౨౯ ॥ ఆత్మాత్మణ్యుత్పత్తిభిర్వ్యతిరేకానాంవిరోధాదప్రామాణ్యప్రాప్తావగుణవ్యంజీవస్వవిభుత్వమీశ్వరస్యే
త్యవిరోధభిత్వేదేశేవత్యోభర్తృతస్యందూషయకాసద్ధాంతసూత్రంవ్యాఖ్యే ॥ తుశబ్దిభిర్వాచితా ॥ తస్మాద్భిప్రాయభిన్న

మామాత్రమితి ॥ గంధపవాహుతభిరుపాధికాః ప్రతీయంతి ॥ రూపాదిప్రాప్తయవ్యతిరేకానుపలబ్ధ్యం
ధస్యావ్యయైకతాప్రయవ్యతిరేకభిరేతన్న, ప్రత్యక్షత్వాదనుమానాప్రవృత్తిః, తస్మాద్భిప్రాయభావోకేదృ
ప్రత్యక్షత్వేవానుమంతవ్యం నిరూపకైర్వాన్యథా ॥ సహిరసోగుణోజిహ్వయోపలభ్యతభిభావోరూపా
దయోపిగుణాజిహ్వయైవోపలభ్యతన్ననినియంతుశక్యతే ॥ ...

— సూ॥౨౭॥తథాచదర్శయతి ॥ —

హృదయాంతనస్వమణుపరిమాణత్వంచాత్మనోభిధాయతనైవ 'ఆలోమభ్యుత్పన్నాగ్రభ్య' ఇతిచై
తస్యేనగుణేనసమప్తశరీరవ్యాపిత్వందర్శయతి ॥ ...

— సూ॥౨౮॥పృథగనుపదేశాత్ ॥ —

'ప్రజ్ఞయాశరీరంసమారుహ్యో'తిచాత్మప్రజ్ఞయోఃకర్తృకరణభావేనపృథగుపదేశాచ్చైతన్యగుణే
నైవాన్యశరీరవ్యాపితావగమ్యతే, తదేహంప్రాణానాంవిజ్ఞానేనవిజ్ఞానమాదాయేతిచకర్తుశరీరాత్పు
థగ్విజ్ఞానస్యోపదేశః, ఏతమేవాభిప్రాయముపాక్షులయతి, తస్మాదణురాత్మైత్యేవంప్రాప్తైబూరిమ్యః ॥ *

— సూ॥౨౯॥తత్కణసారత్వాత్ప్రత్యక్షవదేశఃప్రాజ్ఞవత్ ॥ —

తుశబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి ॥ నైతదప్రయోగరాత్మేతి, ఉత్పత్త్యశ్రవణాత్, పరస్మైవతుబ్రహ్మణః
ప్రవేశశ్రవణాత్తాదాత్మ్యవతేతావ్యపరమేవబ్రహ్మజీవభిత్వత్వం ॥ పరమేవచైచ్చిత్తజీవస్తస్మా
ద్భావస్యగుంబ్రహ్మతావానేవజీవోభవతుమర్హతి, పరస్యచబ్రహ్మణోవిభుత్వమాత్మాతం, తస్మాద్వి
భుర్జీవః ॥ తథాచ 'సవాపవహహానజలర్పయోఽయంవిజ్ఞానమయఃపాగ్రేణిష్ఠి' త్యేవోపాతీయీకాజీవవిష
యావిభుత్వవాదాశ్చోక్తాస్సార్థాశ్చసమర్థితాభవంతి ॥ సచాణోర్జీవస్యసకలశరీరకతావేదనోప
పద్యతే ॥ త్వక్సంబంధాత్సాధ్యదితేన, త్వక్సంబంధతోదనేపిసకలశరీరకతైవవేదనాప్రసజ్యేత, త్వ
క్సంబంధకయోగ్నిసంయోగఃకృత్యాన్నియాంస్వదివర్తతే, త్వక్చక్రస్సశరీరవ్యాప్తిపాదతలవపతు

త్వాద్విభుజీవః ॥ బ్రహ్మపదిత్యనుమానానుగృహీతశ్రుతిప్రతీతిహ ॥ తథాచసవాపవభిత్వ ॥ త్వస్సర్వగతిస్థాణురిత్యా
ద్యాత్పూర్వకవాదాః ॥ ఏతేనజీవస్యబ్రహ్మభేదజ్ఞానైలుత్వాభావభీప్రస్థాంతదిత్యవ్యవ్యాప్తయతినిరస్తం ॥ ప్రథా
నేనుమానాన్యగుణశ్రుతిప్రతిభిరణుత్వాభావశ్చయానంతరమభేదజ్ఞానాద్భిధానవాక్యవిరోధే గుణభూతాణు
త్వశ్రుతీనామాపాధికాణుత్పత్తివిషయత్వకల్పనాన్త్యైవన్యాభావకల్పనైవన్యాయాధిభావః ॥ కింపశ్యదేహవ్యాపితై
త్యానుభవాన్యథానుపపత్త్యాణుత్పత్తియోఽధ్యస్తాణుత్పత్తివిషయత్వేననేయః ॥ తాకిన్యాయాదపతేహందుర్భలత్వా
దిన్యాయాదిమత్వాహ ॥ సచాణోరితి ॥ శంకతే ॥ త్వగీతి ॥ యద్యత్వాత్సంబంధస్యత్వగ్యాప్త్యాదేహవ్యాపినీవేద
నాత్వాత్తత్వాగతిప్రసంగభిదూషయతి ॥ నేతి ॥ ప్రసంగస్యేష్టత్వంనిరస్యతి ॥ పాదతలవపేతి ॥ తస్మాదల్పమహనో

స్వయంగానమమాద్యాపికంటకసంక్షోగస్య దేహవ్యాప్త్యదగ్ధనాత్, తథాచాన్యాత్సంయోగస్త్యగకదేశస్థ
 ఏవేతిదేహవ్యాపివేదనానువవత్తిః । నచసిద్ధాంతేత్వగాత్సంబంధస్యవ్యాపిత్యాకంటకసంబంధేదేహవ్యాపివేదనా
 ప్రసంగఇతివాచ్యం । యావద్విషయసంబంధాన్వితావద్యావ్యాప్త్యసంబంధప్రావద్యాపివేదనాహేతురినియ
 మాత్ । నచైవంవిషయత్వసంబంధవివతద్దేతురస్తుకిమాత్సవ్యాప్త్యైతివాచ్యం । దేదనాహినుబంధుఃఖంతదనుభవశ్చ, న
 చైహంవ్యావకానాంకార్యాణామల్పముపాదానంసంభవతికార్యవ్యాపాదానాద్విజ్ఞేహనువవత్తిః । నచైహంవ్యావకత్వ
 మసిద్ధంసూక్ష్మతప్తస్యగంగానిమగ్నస్యపురుషస్యసర్వాంగవ్యాపిమఃఖనుభానుభవశ్చేదురవహ్నవత్సాత్ । యదుక్తం
 గుణస్యాపిగుణవిజ్ఞేహేగంధవిదితన్నైత్యాహ । నచానోరితి ॥ గంధోవాశ్రయాద్విజ్ఞప్తః గుణత్వాద్యాప్రివదిత్యత్రా
 గమమాహ ॥ తథాచోక్తమితి ॥ నచప్రత్యేకబాధః గంధస్యప్రత్యేకత్వేపినిరాశ్రయస్వప్యాప్రత్యేకత్వాత్, మహ
 తాంత్రసరేణానామనుద్యుతస్పర్శనామనుద్యుతగంధానామాగమనాత్సుఖగంధోపలంభసంభవః, అవయవాంత
 కంటకతున్నావేదనాంప్రతిబంధంతే । నచానోన్మణివాప్తిరువవద్వతే గుణస్యగుణిదేశత్వాత్, గుణ

చోక్తంభగవతాద్వైపాయినేన “ఉపలభ్యాప్నుచేగంధంకంచిద్భూయ్యురనైపుణాః । వృధివ్యామేవతం
 విద్యాదపోవాయుంచసంశ్రిత”మితి । యదిచైతన్యంజీవస్యసమస్తశరీరంవ్యాప్నుయాన్నానుజీవ
 స్స్వీత్, చైతన్యమేవహ్యస్యస్వయావమగ్నోహృష్ట్యప్రకాశో, నాత్రగుణగుణవిభాగోవిద్యతఇతి । శ
 రీరపరిమాణత్వంవప్రత్యాభ్యాతం, పారిశేష్యాద్విభుత్వీవః । కథంతహ్యణుత్వాదివ్యవదేశిత్యత్యగత
 హ । తద్గుణపారత్వాత్తుతద్వ్యవదేశిత్యి । తస్యాబుద్ధేర్గుణాప్రస్తుతాఇచ్చాద్విషమసంబంధఃఖమత్వేవమా
 దయః తద్గుణాస్సరఃప్రధానంయస్యాత్సరస్సంపారిత్వేసంభవతిసతత్తుణపారః తస్యభావప్రస్తుణపా
 రత్వం । సహిబుద్ధిగుణైర్విహితేవలస్యాత్సరస్సంపారిత్వమప్రిబుద్ధ్యపాధిభర్తృధ్యాసగమిత్రంహి
 కర్తృత్వభోక్తృత్వాదిలక్షణంసంపారిత్వమకర్తృభోక్తృత్వాసంపారిణానివ్యముక్తస్యసతత్త్వనస్త
 ప్పాప్రస్తుణపారత్వాద్బుద్ధిపరిమాణేనాస్యపరిమాణవ్యవదేశః, తదుత్కృష్ట్యాభిశ్చాస్త్యోత్కృష్టాగ్రి
 త్యాదివ్యవదేశోనస్వతః, తథాచ ‘వాలాగ్రశతభాగస్యశతభాగవృత్తస్యతు భాగోజీవస్సువిజ్ఞేయస్సచా
 నంత్యాయకల్పిత’ఇత్యణుత్వంజీవస్యోక్త్యాతప్రైవపునరానంత్యమాహ । తచైవమేవసమంజసంపాత
 యత్యోవకారికమణుత్వంజీవస్యభవేత్పరమాద్ధికంచానంత్యం । నహ్యభయంముఖ్యమవకల్పేత । న
 చానంత్యమావచారికమితీకన్యంవిజ్ఞాతుంసర్వోపకష్యుప్రహత్తిత్వభావస్యప్రతిపిపాదయపితత్వాత్ ।
 తథేతరప్రన్నప్రన్నానే ‘బుద్ధిగుణేనాత్మగుణేనచైవమారాగ్రమాలోక్యావరోపదృష్ట’ఇతిబుద్ధిగుణసం

రప్రవేశాన్నసహసాముక్తుప్రవృత్తయితిభిభావః । పూర్వంచైతన్యస్యగుణత్వమపేత్యతద్వ్యాప్త్యాగుణ్యాబుత్వం
 కరత్వం, సంప్రతితస్యగుణత్వసంస్థమిత్వాహ । యదిచైతన్యమితి ॥ ఉత్పన్నంవిభుత్వంప్రపాధ్యాణత్వాద్యత్రైగతి
 ప్రకర్షనాథంసూత్రంవ్యావచ్ఛే । కథమిత్వాదిహ । అంతరావిజ్ఞానమనసీహృదిహితప్రకృతాబుద్ధిర్యోగ్యత్వాత్
 చ్చటైసవరామ్యతే । బుద్ధిగుణానామాత్మన్యధ్యాపాదగుత్వాద్యత్రిర్నస్యతలనంత్యమృతిఃరోధాదిత్యాహ । తథాచే
 త । ఆకార్యభారణప్రవృత్తమానాధికరణతయూతత్వమసీవాక్యస్యసోఽయమిత్వాదివాక్యవదఖండాభేదాథాత్వా
 దానంత్యంసత్యమణుత్వమధ్యప్రవిగ్యధః ॥ ఉక్తంచైతదంకుష్ఠాధికరణే ప్రతిపాద్యవిరుద్ధమద్వైత్యగతవిశేషగుణవివక్ష
 తమితి । వాలాగ్రవాక్యనూరాగ్రవాక్యంచేత్సున్వనవ్యయముక్తంత్రాద్యంనిరస్యద్విరియంనిరస్యతి । తథేతరప్రన్న
 పీతి ॥ బుద్ధిగుణేనసమిత్రేనాత్మన్యధ్యాస్తాగుణాభవతి తేనాత్మగుణేనాధ్యపైచైచారాగ్రపరిమాణోఽవకృష్టకీవో

దృష్టస్యైతత్త్వసంపదేశ్యతః | సవతుషాగృహ్యతేనాపివాచానాన్యైర్దైవైస్తవపాకర్షణావాఙ్మానప్రసాదనవిరుద్ధ
సత్త్వప్రతస్తుతంపశ్యతే నిమగ్నంధ్యామనానాశ్చిత్త్యువిభోజనకాన్యైర్మృతః పరపవయదిజీవప్రభావ్యభ్యుత్థాని
త్వమణుశబ్దార్థిత్యాహ || జీవస్యాపీతి || యదుక్తంపుత్రసుపదేశాన్వైతస్యగుణైవవాత్సవోదేహవ్యాప్తిరితత్తా
హ || తథాప్రజ్ఞయేతి || బుద్ధిఃప్రజ్ఞైవ్యతః | యదిచైతన్యంప్రజ్ఞాతథాభివోపచారిత్యాహ || వ్యవదేశనూత్రంవే
తి || ననుచైతన్యంగుణితభేదోమిథ్యోస్తునేత్యాహ | నహ్యత్రైతి || నిర్గుణత్వమైతేత్యతః | అన్యథాపూర్వోక్తంబుద్ధ్యా

. బంధేనైవారాగ్రమాత్రతాంశాస్తీనస్సైవవాత్సనా ఏషానిరాత్మాచైతసాచైతవ్యోభిత్వత్రాపి
సజీవస్యానిపరిమాణత్వంశిష్యతే పరస్యైవాత్సనశ్చతురాద్యనవగాహ్యత్వేన జ్ఞానప్రసాదావగమ్య
త్వేనచప్రకృతత్వాత్, జీవస్యాపిచముఖ్యానిపరిమాణత్వానుపపత్తిః, తస్మాద్భూతత్వాభిప్రాయ
మిదమునిత్వవచనముపాద్యతే ప్రాయంవాత్రప్రవృత్తిః | తథా ప్రజ్ఞయాశరీరంసమానుహ్యోత్వేనంజా
తీయైశ్చవ్యవభేదోపదేశేషుబుద్ధ్యవోపాధిభూతయాజీవశరీరం సమానుహ్యోత్వేనం యోజయితవ్యం
వ్యవదేశనూత్రంవాగిలాపుత్రకన్యశరీరమిత్యాదివత్ | నహ్యత్రగుణగుణవిభాగోవికృతత్వమృతం | హ్య
దయానితనత్వవచనమపిబుద్ధిరేవదాయతనత్వాత్ | తథోత్కాగ్రంత్యాదీనానుభవపాధ్యాయై
తాండవ్యయితి శిష్టిర్నూనముతాగ్రంతేఉత్కాగ్రంతోభవిష్యామికస్త్విన్యాప్రతిష్ఠితేప్రతిష్ఠాస్యామీతి,
సప్రాణమస్మజతేతి | ఉత్కాగ్రంత్యభావేహిత్వాగ్రంత్యోరప్యభావోవిజ్ఞాయతే, నహ్యసవీస్వక్తస్య
దేహాన్తత్వాగతీస్యాతాం | ఏవముపాధిగుణసారత్వాజ్జీవస్యానిత్యాదివ్యవదేశః ప్రాజ్ఞవత్, యథా
ప్రాజ్ఞస్యపరమాత్మనస్సగుణేషూపాసనేషూపాధిగుణసారత్వాదణీయప్రాదివ్యవదేశః అణీయా
ప్రీహేర్యాయనాద్వామనోమయః ప్రాణశరీరస్సర్వగంధస్సర్వరసస్సత్వకామస్సత్వసంకల్పభిత్వే
నంప్రకారస్తద్వత్ | స్వాదేతత్ యదిబుద్ధిగుణసారత్వాద్వాత్సనస్సంసారిత్వంకల్పేత తతోమద్వా
త్సవోర్నిన్నయోస్సంయోగావసానమవశ్యం భావీశ్యతోబుద్ధియోగేసత్వాత్సవోవిభక్తస్యానాలక్య
త్వావసత్త్వమసంసారిత్వంవాప్రసజ్యేతేత్యతః ఉత్తరంపతతి || *

— ❀ స్మృతి ౩౦ || యావదాత్మభావిత్వాత్సవదోషస్తద్గర్భనాత్ || ❀ —

నేయవనంతరగదిప్రవోషప్రాప్తిరాశంకనీయా, కన్మత్, యావదాత్మభావిత్వాత్ | బుద్ధిసం
యోగస్యయావదయమాన్యాసంసారిభవతి యావదస్యసవ్యక్తస్సనేనసంసారిత్వంసంపన్నతే తావద
స్యబుద్ధ్యాసంయోగోనశామ్యతి | యావదేవచాయంబుద్ధ్యపాధిసంబంధస్తావదేవాన్యజీవ్యజీవత్వం
సంసారిత్వంచ, పరమార్థతత్త్వనజీవోనానుబుద్ధ్యపాధిపరికల్పితస్వయావవ్యతిరేకతాన్తి | సహిత్య
ముక్తస్యకూపాస్సర్వజ్ఞాదీర్వరాదన్యశ్చేతనధాతుద్విగతీయోవెనాంతాభిగ్రహావనాయాముపలభ్య
తే (నాన్యోతోఽప్రితప్తేశోక్తిరామంతాఃజ్ఞాతానాన్యదతోఽప్రితప్త్యశోక్తిమంత్యవిజ్ఞాతృ తత్త్వమ
సి అహంబ్రహ్మస్మి'త్యాదిమృతిశలేభ్యః | కథంపునరవగమ్యతే యావదాత్మభావీబుద్ధిసంయోగిత
తద్వర్తనాదిత్యాహ | తథాపిశాస్త్రుంధిశయతి 'యోయంఽజ్ఞానమయఃప్రాణేషుహ్యవ్యంతర్వ్యతిఃపు
రుషస్ససమానస్సన్నభౌలోకావమసంచరతిధ్యాయితవలెలాయతీవే'త్యాది | తత్ప్రజ్ఞానమయిత్రులు

ద్యపాధికమిత్యాహ || హ్యకయేత్యాదినా || సూత్రందృష్టాంతంవివృణోతి || తథేతి || అసత్త్వమిత్యాపాతకఃఅసంసారి
త్వినూపాద్యం | శేషంసుబోధం || *

౩౦ || ననుస్వతస్సంసారిత్వమనుక్తింబుద్ధ్యాద్యపాధినేత్యతః || యావదేవచాయమితి || సమానోబుద్ధితాదా
త్వ్యవశ్యం || నను విజ్ఞానంబ్రహ్మత్వమయోవికారోఽనితిత్యర్థఃకింసాదిత్యతః || ప్రదేశాంతరభితి || విజ్ఞానమయో

బుద్ధిప్రచురభివ్యక్తః। కేనసమానభిత్వాకాంతాయామితీవః। శ్రుతిబలాద్బుద్ధేర్గావస్సంసార్యాత్తభావిత్యముక్తం
 సతిమూలకార్యస్యవియోగాసంభవాచ్యేతియ్యక్త్యాహ। అపిచమిత్యేతి। సమ్యక్జ్ఞానాదేవబుద్ధ్యాదిబంధధ్వంసభి
 త్యత్రశ్రుతిమాహ। దర్శయతీతి॥ మృత్యుమత్యేతీత్యన్వయః। ఆదిత్యవణంస్వప్రకాశం। తమసఃపరస్తాదజ్ఞానాస్స
 ప్తమిత్యథః। యావదాత్తభావిత్యస్యాసిద్ధింశంకతే॥ నన్వీతి॥ సుషుప్తాబుద్ధిసత్త్వేత్త్వస్సంపత్తిర్నస్యాత్ప్రయోత
 త్సత్త్వేప్రళయవ్యాపాతిత్యర్థః॥ ...

30॥ ఘాలనూత్సాన్ననాబుద్ధేర్గావదాత్తభావిత్యమస్తీత్యాహ। పుంస్త్యైతి। పుంస్త్యైంతేతః, ఆపదేనత్త

ద్ధిమయభివ్యేతమక్తంభవతి। ప్రదేశాంతరే విజ్ఞానమయోజనోమయఃప్రాణమయశ్చక్షుమయశ్చోక్తి
 త్రమయః ఇతివిజ్ఞానస్యమనఆదిభిన్నహపాతాద్బుద్ధిమయత్వంచతస్యసారస్యమేవాభిప్రేయితే, య
 థాలోకేస్త్రీమయోదేవదత్తఇతిస్త్రీవాగాదిప్రధానోభిధీయతే తద్వత్। ననీమానస్సన్నభాలోకావను
 సంవరతీతిచలోకాంతరగమనెవ్యవియోగంబుద్ధ్యాదేదర్శకయతి, కేనసమానస్తయైవబుద్ధ్యైతిగమ్యతే
 సన్నిధానాచ్చ। తచ్చదర్శయతి 'ధ్యాయతీవలెలాయతీవేతి, ఏతదుక్తంభవతీనాయంస్వతోధ్యాయ
 తీనాపిచలతిధ్యాయంత్యాంబుద్ధాధ్యాయతీవచలంత్యాంచలతీవేతి। అపిచమిత్యజ్ఞానపురస్సరోఽయ
 మాత్సనోబుద్ధ్యపాధిసంబంధః, నచమిత్యజ్ఞానస్యసమ్యక్జ్ఞానాదస్యప్రసవ్యత్తిరస్తీత్యతోయావచ్చ
 హ్మత్తే తానవబోధస్తావదయంబుద్ధ్యామ్యపాధిసంబంధోనశామ్యతి। దర్శయతిచ 'వేదాహమేతంపురు
 షంషుహంతం ఆదిత్యవణంతమసఃపరస్తాత్ తమేవంపిదిత్వాతివృత్యమేతి నాన్యఃపంథావిద్యతే
 యనాయేతి। ననుసుషుప్తప్రళయయోర్నశక్యతేబుద్ధిసంబంధాత్సనోభ్యవగతుం సతాసోమ్యతదా
 సంవర్షోభవతిస్వపతీతోభవతీతి వచనాత్కౌత్సవికారప్రళయాభ్యవగమాచ్ఛతతాథం యావదా
 త్తభావిత్యంబుద్ధిసంబంధస్యేత్యప్రోచ్యతే। ...

—|| సూ॥ 30|| పుంస్త్యైదివ ద్దస్యసతోభివ్యక్తియోగాత్ || —||

యథాలోకేపుంస్త్యైదీవీజాత్సనాపిద్యమానాశ్వేవ బాల్యాదిష్టసుపలభ్యమానాన్యవిద్యమానవద
 భిప్రేయమాణానియావనాదిష్టాపిచ్ఛవంతి, నాపిద్యమానాన్యత్పశ్యంతేషుంధాదీనామపి తదుత్పత్తి
 ప్రసంగాత్, ఏవమయమపిబుద్ధిసంబంధశ్చత్వాత్సనాపిద్యమానవివసుషుప్తప్రళయయోఃపునః ప్రబో
 ధప్రసవయోరాదిచ్ఛవతి। ఎవంహ్యేతద్యజ్యతే, నహ్యేకప్రేక్షీకస్యదిమత్పత్తిస్సంభవతి అతిప్రసం
 గాత్। దర్శకయతిచసుషుప్తాదుజ్ఞానమవిద్యాత్సకీజీవసద్భావకారితం సలిసంపద్యనమిదుస్సలిసంప
 త్యామహ'ఇతి 'తథాహవ్యాఘ్రావాసంహూతావే'త్యాదినా। తస్మాత్పిదమేతద్యావదాత్తభావీబుద్ధ్యా
 ద్యపాధిసంబంధఇతి॥ ...

—|| సూ॥ 31|| నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసంగోఽన్యతరనియమోవాన్యథా || —||

తచ్చాత్సనరూపాధిభూతమంతఃకరణంనువోబుద్ధిర్విజ్ఞానంచైత్యమితిచానేకధాతగ్రతత్రాధిలప్యతే।
 క్వచిచ్చవ్యప్రవిభాగేనసంశయాదివ్యక్తికంమనఃకర్మవ్యతే, నిశ్చయాదివ్యక్తికంబుద్ధిరితి। తద్వైవంభూ
 త్యాద్విగ్రహః, అన్యబుద్ధిసంబంధస్యేత్యథః। స్వాపీవీజాత్సనాసతోబుద్ధ్యాదఃప్రబోధభివ్యక్తిరిత్యత్రశ్రుతిమా
 హ। దర్శయతీతి॥ సమీచరిత్యవిద్యాత్సకీజీవసద్భావోక్తిః। తేవ్యాఘ్రావయఃపునరాభవంతీత్యభివ్యక్తిసిద్ధేః॥ ...

31॥ బుద్ధిసద్భావమానహృహృహృత్రాకారః। నిత్యేతి। మనహృహృహృహృతి, బుద్ధిశ్చనచిచ్ఛేతి, విజ్ఞానంయ
 జ్ఞంతమతే, చేతనావేదితవ్యః, చిత్తంచచేతయతవ్యంచేతితగ్రతత్రశ్రుతిమనునఆదివదతావ్యంతావద్బుద్ధిప్రవ్యంప్ర
 సద్ధిమిత్యథః। కథమేతస్యానెకాక్షిప్తత్యాహ। క్వచిచ్ఛేతి। కర్వవ్యత్తిరోఽహంకారోవిజ్ఞానంచిచ్ఛేతిభాసంప్రస
 తి

ప్రకాశంవాచితమిత్యపిప్రప్తవ్యం । య్యపిపాక్షిప్రత్యక్షసిద్ధమంతఃకరణశ్రుత్యమాదితంత తథాపిప్రత్యక్షశ్రుత్యోర్వివక్షమానంప్రతివ్యాసంగానుపపత్త్యతత్సాధయతి॥ తచ్చేత్వాదిహ॥ సూత్రంయోజయతి॥ అన్యథేతి॥ పంచేంద్రియాణాంపంచమయసంబంధేననిత్యంయంగవత్సంచోపలబ్ధయస్సయః, మనోరీక్షసామగ్యాగ్నిసత్త్వాద్యదిసత్త్వా మపిసామగ్యాగ్నిమఃపల్లభ్యభావస్తహిసదైవానుపలబ్ధిత్రసంగశత్యభావః॥ అతఃకాదాచిత్కపలబ్ధినియామకంమనఃప్రప్తమితిభావః । ననుసత్యేపికాగ్నిసంయోగేదాహకాదాచిత్కత్వవదుపలబ్ధికాదాచిత్కత్వమస్తు కింమనసేత్యాశంశ్యాన్యతరనియమోవెత్తేతద్వాచప్తే॥అథేతేతి॥సత్త్వాంసామగ్యాగ్నినిత్యోపలబ్ధిర్వాంగీకార్యాన్యతరస్యకారణస్యకేనచిచ్ఛక్తిప్రతిబంధనియమోవాంగీకార్యః, యథామణినాగ్నిశక్తిప్రతిబంధఇతివాకారాధా॥అస్తుప్రతిబంధశత్యత ఆహ॥నచేతి॥ నచేంద్రియస్యైవాస్తుశక్తిప్రతిబంధఇతివాచ్యం ప్రతిబంధశాభావాత్, నచదృష్టసామగ్యాగ్నిసత్త్వా మదృష్టంప్రతిబంధకమితియక్తం అక్షిప్రసంగాత్ । నచవ్యాసంగఃప్రతిబంధకఃమనసోసత్త్వైతస్యాసంభవాత్, తథాహిరసాదేనాంసహజాపలబ్ధిపాస్తారసబుభుత్సాహువోవ్యాసంగోరూపాద్యుపలబ్ధిప్రతిబంధకోవాచ్యః, సచగుణ త్యానుగ్రహప్రత్యక్షాశ్రయః, తత్రాత్మనోఽసంగనిర్గుణకూటస్థస్యగుణిత్వాయోగాత్సనవివగుణిత్వేనైష్టవ్యమితివ్యాసంగానుపపత్త్యామనస్సిద్ధిః । పితదభిప్రేత్యోపసంహరతి॥తస్మాదితి॥ అవధానంబుభుత్స, నచానిచ్ఛతోపిదుర్గంధాద్య

తమంతఃకరణమవశ్యమస్తీత్యభ్యవగంతవ్యం । అన్యథావ్యానభ్యుపగమ్యమానైతస్మిన్నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిత్రసంగస్యాదాత్మేంద్రియవిషయాణాముపలబ్ధిసాధనానాంసన్నిధానైసనిత్యమేవోపలబ్ధిః ప్రసజ్యేత । అథసత్యపిహేతుసమవధానేఫలాభావస్తతోపిసత్యమేవానుపలబ్ధిఃప్రసజ్యేత,నచైవదృశ్యతే । అథవాన్యతరస్యాత్మనశ్చింద్రియస్యవాశక్తిప్రతిబంధోభ్యవగంతవ్యః । నచాత్మనశ్చక్తిప్రతిబంధస్సంభవతి అపిక్రియత్వాత్, నాపీంద్రియస్య, నహితస్యపూర్వోత్తరయోఃక్షణయోరప్రతిబంధశక్తికస్యతతోఽకస్మాచ్ఛక్తిఃప్రతిబంధ్యేత,తస్మాత్సామగ్యానానవధానాభ్యాముపలబ్ధ్యనుపలబ్ధీభవతస్తత్సనః॥తథాచశ్రుతిః, ఆన్యత్రమనాలభూవంనాదర్శమన్యత్రమనాలభూవంనాశౌక్రిష్మమితి, మనసాహ్యేచవశ్యమిమనసాశృణోతీతిచ । కామాదయశ్చస్యవృత్తయితిదర్శయతి, కామస్సంకల్పోవిచిక్తాస్త్రద్ధాఽశ్రద్ధాధృతిరధృతిర్నీరీఫిర్భీరీత్యేతస్సర్వంచనవివేచితస్మాద్యక్తమేతత్తద్గుణసారత్వాత్తద్వ్యవదేశేతి॥

—*— సూ ॥33॥ కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వాత్ ॥ *—

తద్గుణసారత్వాధికారేనైవాపరోపిజీవధర్మఃప్రపంచ్యతే । కర్తాచాయంజీవస్సాన్యత్, కిస్మాత్, పలంభాన్నబుభుశోపలబ్ధినియామికేతివాచ్యం,అనేకవిషయసన్నిధౌకన్వచిదేవతస్యాన్యామక్తత్వాంగీకారాత్ । యేషామతేపునరిచ్ఛాదీనామాత్మధర్మత్వంతేషామనవచుగ్ధభమిమంతవ్యం॥ ఇచ్ఛాదిధర్మినైవాత్మనావ్యాసంగోపపత్తేః । సంప్రతివ్యాసంగస్యమానసత్వేశుగ్రిహమా॥తథాచేతి॥ నకేవలంవ్యాసంగాత్సనస్సిద్ధిఃకింతుకామాద్యాశ్రయత్వేనాపీత్యాహ॥కామాదయశ్చేతి॥బుద్ధిఃప్రామాణికత్వోక్తిఫలమాహ॥తస్మాదితి॥ ఇతిత్రయోదశాధికరణమ్

33॥ ఎవమాత్మన్యగుత్వాధ్యాపోక్త్యస్వాభావికంమహత్త్వంస్థాపితం సంప్రతితతోబహిష్కంక్ష్యత్వంసాధయతి॥ కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వాదితి॥ సనిత్యవిద్రుప్తామహానాత్మాకర్తానవేత్యసంగత్వశ్రుతీనాంవిధ్యాదిశుగ్రిహం చవిప్రతిపత్త్యాసంశయే బుద్ధికర్తృత్వేనైవవిధ్యాదిశాస్త్రోపతైరకర్తాత్వేతిసాంఖ్యపక్షస్తాస్తేసిద్ధాంతయన్నైవతద్గుణసారత్వోక్త్యాత్మనికర్తృత్వాధ్యాసస్వాపిసద్ధత్వాత్పునరుక్తమాశంక్యసాంఖ్యపక్షః॥రాసాధకమాత్మనికర్తృత్వాధ్యాసకల్పనాన్నపునరుక్తిరీత్యాహ॥ తద్గుణితి॥ అధికారఃప్రసంగః, వస్తుతోఽసంగస్యమబద్ధాత్యేకకర్తృత్వమిత్యసంగత్వకర్తృత్వశ్రుతీనామిదోభోక్తేఃకర్తృత్వవిచారాత్కాధికరణత్రయస్యపాదసంగతిః, శుగ్రిహంమిదోభోధాదిరోధాత్పూర్వోత్తరపక్షయోఃఫలం, యద్యాత్ప్రపూర్వపక్షేబంధాభావాచ్ఛాస్త్రవైయధ్యకాంఫలం సిద్ధాంతః

త్వత్వాదిసంబంధసత్త్వాచ్చప్రార్థనతేజోదః॥ ననుబుద్ధికర్తృత్వేనకాప్రార్థనత్వత్వత్వంజీవకర్తృత్వేనతతా॥
 తద్ధికర్తృత్వేనతతా॥ మయేదంకర్తృత్వమితిబోధనకర్తృత్వేనకర్తృత్వంవాచ్యం॥ నత్వచేతనాయాబుద్ధేః॥ కిం
 భోక్తృరాత్మసంబంధకర్తృత్వావాచ్యతాప్రథమంప్రయోగకరీతిన్యాయాదిభావః॥ ...

౩౪॥ సంధ్యంఘానంస్వప్నః అమృతః సతత్త్వా యథేష్టమీయతేXచ్చతీతివివక్షోపదేశాదాత్మాకర్తృత్వా
 నానామధ్యేవిజ్ఞానేనవిజ్ఞానవిజ్ఞానసమర్థమింద్రియజాతమానాయశేతితతి॥ పాశాన్తృప్తీత్వాచరితతతతి॥ *

౩౫॥ ఉపాదానకర్తృత్వమాత్మనః, అకర్తృత్వేఉపాదానానుపపత్తేరితిభావః॥ ... *

కాప్రార్థనకర్తృత్వత్ ॥ ఎవంచయజేతజహుయాద్దద్యాదిత్యేవంవిధంవిధితాప్రమథకర్తృత్వమి, అన్య
 భాతదనకర్తృకంపాత్ ॥ తద్ధికర్తృత్వతః కర్తృత్వశేషమువదితి, ననాసతికర్తృత్వేతమవవన్యతేతథేద
 మపితాప్రమథకర్తృత్వమి (ఎషహిత్వప్రేక్షోతామంతాబోధాకర్తృత్వానాత్మాపురుష'ఇతి॥ ... *

— ❁ సూ॥ ౩౪॥ వివక్షోపదేశాత్ ❁ —

ఇతశ్చజీవస్యకర్తృత్వం యజ్జీవప్రక్రియాయాంసంధ్యేష్టానేవివక్షమువదితి (సశ్చయతేహ్యత్రో
 యత్రకామమితి 'స్వేతేరీతేయథాకామంవరివర్తత'ఇతి॥ ... *

— ❁ సూ॥ ౩౫॥ ఉపాదానాత్ ❁ —

ఇతశ్చాస్యకర్తృత్వం యజ్జీవప్రక్రియాయామేవకరణానామపాదానంసంకీర్తయతి (తదేహం
 పాశాన్తృప్తీత్వానెనవిజ్ఞానమాదాయేతి 'పాశాన్తృప్తీత్వే'తి॥ ... *

— ❁ సూ॥ ౩౬॥ వ్యవదేశాచ్చక్రియాయాంసంధ్యేద్వైవిచర్యయః॥ ❁ —

ఇతశ్చజీవస్యకర్తృత్వం యదన్యభావీతిమవైదికిమచక్రియానుకర్తృత్వంవ్యవదితిశాస్త్రం ' వి
 జ్ఞానంయజ్ఞంతమతేకర్తృజీవమతేపితే॥ ననువిజ్ఞానశబ్దోబుద్ధాసమర్థిXతః కమనెనజీవస్యకర్తృత్వం
 సూచ్యతేఇతి॥ తేహ్యతే జీవస్యేవైవనిదైశోనబుద్ధైర్నచేద్యేవస్యస్యాన్నిదేశవివర్యయస్యాన్నిద్యజ్ఞాన
 నేత్యేవంనిరదేహ్యత్॥ తథాహ్యన్యత్రబుద్ధివివక్షాయాంవిజ్ఞానశబ్దస్యకరణవిభక్తిః॥ తేహ్యోద్భవ్యతే (త
 దేహంపాశాన్తృప్తీత్వానెనవిజ్ఞానమాదాయేతి॥ ఇహతు 'విజ్ఞానంయజ్ఞంతమతే'ఇతికర్తృసామానాధి
 కరణ్యనిదేశాత్పృథ్వితిక్రన్త్యైవాత్మనఃకర్తృత్వంసూచ్యతేఇత్యదోషః॥ ... *

అత్రాహి యదిబుద్ధివ్యతిరిక్తోజీవః కర్తృత్వాస్యస్వతంత్రస్సన్ద్రియంహితంచైవాత్మనోనియమేన
 సంపాదయన్నపిభరితం, వివరీతమపితుసంపాదయన్నపలభ్యతే, నచస్వతంత్రస్యాత్మనకువ్యతీత్రవృ
 త్తరనియమేనోపవర్త్యతేఇత్యతథేతరంచతః॥ ... *

— ❁ సూ॥ ౩౭॥ ఉపలబ్ధివదనియః॥ ❁ —

యథాయమాత్మోపలబ్ధింప్రతిస్వతంత్రోవ్యనియమేనప్రమనిష్టంచోపలభతే ఎవమనియమేనైవప్రమ
 నిష్టంచసంపాదయన్యతి, ఉపలబ్ధావప్యస్యాతంత్ర్యముపలబ్ధిహేతుపాదానోపలంభాదితిచేన్న, వివ

౩౮॥ విజ్ఞానేశబ్దోజీవస్యనిదైశోనచేత్రవాప్రభమానిదేశాద్వివర్యయఃకరణవ్యోతిత్యతీయయానిదేశస్యాత్,తత్స
 దిహశ్చిత్రతనుతత్తత్త్వాత్తేనకర్తృవాదినావిజ్ఞానవిదస్యపామానాధికరణ్యనిదేశాత్క్రియాయామాత్మనః కర్తృ
 త్వంసూచ్యతేఇతిసూత్రభావ్యయోరథః॥ ... *

౩౯॥ సూత్రాంతరమవతారయతి॥ అత్రాహి॥ జీవస్వతంత్రశ్చేదిష్టమేవకుర్యాదన్యతంత్రశ్చేన్నకర్తృ
 త్వతంత్రః తేనాన్యాయాదిత్యకర్తృసత్కంపాతంత్ర్యోగకర్తృత్వేనిత్యాగ్రిక నియతాప్రవృత్తిరితిసూత్రేనివరీకార
 తి॥ యథేతి॥ దృష్టాంతాసంప్రతిపత్త్యాంకతే॥ ఉపలబ్ధావపితి॥ ఏదమరాదినానిదేశాద్వివర్యయఃసంబంధాధికాన్యా

త్వసంబంధోపలభౌచాత్తనత్వైతస్యస్వభావత్వేనస్వాతంత్ర్యాద్విప్రేక్షితత్వీధిరిత్యాహ ॥ నేతి ॥ నన్వాత్మవిషయ
సంబంధాయకరణాన్యపేక్షతేచేత్తు-ధంస్వతంత్రత్వాత్కాంత్యాహ ॥ అపిచేతి ॥ స్వాతంత్ర్యంనామనస్వాన్యాసపేక్ష
త్యమీశ్వరస్యాపిచాన్రికిమా-పేక్షతేనాస్వాతంత్ర్యప్రసంగాత్ । కింతుస్వేతరకారకప్రయోజకత్వేనతికారకా
ప్రేర్యత్వంస్వాతంత్ర్యంనేనస్వతంత్రోపిజీవజ్ఞప్రాధనత్వభాగ్ంత్యాపేక్షాప్రాధనమన్యమతిత్యత్యనియతాప్రవృత్తిః ।
స్వాతంత్ర్యంచేత్యవేద్యమన్యకః ॥ *

3౨॥ జీవస్యోద్భవేహేత్వంతరార్థంసూత్రంశక్తీతి ॥ బుద్ధైకరణశక్తివిచారాకర్తృశక్తిస్సద్విద్యర్థః । త
త్వకింతతాహ ॥ సత్యాంచబుద్ధిరితి ॥ మోఽహంధీగమ్యస్యైకైవచజీవోద్భవమేకరణంతత్వనన్యజీవకర్తృ

యప్రకల్పనామాత్రప్రయోజనత్వాదువలభిహేతూనాం । ఉపలభ్యేత్వనన్వాపేక్షత్వమాత్మనైతస్య
యోగాత్ । అపిచాన్రికిమా-యావపినాన్యంతమాత్మనస్వాతంత్ర్యంప్రదేశకాలనిమిత్తవిశేషాపే
క్షత్వాత్ । నచసహాయాపేక్షస్యోక్త్యుక్తత్వంసంసర్తతే । భవతిహ్యేకోదకాన్యపేక్షాస్వాపేక్షత్వః
పక్ష్యత్వం, సహకారివైచిత్ర్యాన్రిప్రేక్షాన్రిప్రేక్షాన్రియాయామనియమేనప్రవృత్తిరాత్మనోనవిరుద్ధతే ॥

— ❀ సూ॥ 3౩॥ శక్తిఃపర్యయాత్ ॥ ❀ —

ఇతశ్చవిజ్ఞానస్యతిరోజీవకర్తృభవతుమర్హతి । యదపునర్విజ్ఞానశబ్దవాచ్యాబుద్ధిలేవకర్తృత్వ
త్వత్వశక్తివిషయస్యాత్ కరణశక్తిర్బుద్ధిహేయైతకర్తృశక్తిశ్చావద్యేత । సత్యాంచబుద్ధిఃకర్తృ
శక్తౌతస్యావీచాహం ప్రస్థయవిషయత్వమభ్యుపగంతవ్యం, అహంకారపూర్వకాయావనప్రవృత్తేస్సర్వ
ప్రకర్షనాత్, అహంకర్తృత్వమహంకర్తృత్వమహంభుంజేహంపిబామీతిచ । తస్యాశ్చకర్తృశక్తియు
క్తాయాస్సర్వాన్రకారాన్యాస్సర్వాన్రకారికరణమన్యతృప్తయితవ్యం, శక్తిఃపిసన్మాత్రాకరణముపా
దాయక్రియానుప్రసర్తమానోద్యత్యతే । తతశ్చసంజ్ఞామాత్రేవిసంవాదస్సన్యవప్రభేదకశ్చిత్,
కరణవ్యతిరక్తస్యకర్తృత్వాభ్యుపగమాత్ ॥ *

— ❀ సూ॥ 3౪॥ సమాన్యభావాచ్చ ॥ ❀ —

యోగ్యయమాపనిషదాత్మప్రతిపత్తిప్రయోజనసమాధిరుపదిష్టోవేదాంతేషు, ఆత్మావాచితేత్రప్రస్థ
శ్లోత్రితవోక్తాంతవోక్తాంతాన్రిత్యసోన్యైప్రస్థాన్రివిజ్ఞానీత్యుపాన్రిత్యేవంధ్యాన్రకాత్మానాన్రిత్యే
వంలక్షణః సోప్యసత్యాన్రిత్యకర్తృత్వేనోపపద్యేతతస్మాదన్యస్యకర్తృత్వసంధిః । ఇతిచతుర్దశాధికరణమ్.

— ❀ సూ॥ ౪౦॥ యథాచతయోభయథా ॥ ❀ —

ఎవంతావచ్ఛాస్త్రీకణవత్త్వాదిద్వైతుభిఃకర్తృత్వంభారీరస్యప్రకర్షితం తత్పురస్సాన్రిభావకంవా
స్యాదుపాధినిమిత్తంవేదింత్యతే । తత్రతేరేవశాస్త్రీకణవత్త్వాదిద్వైతుభిఃపాన్రిభావకంకర్తృత్వ
మపవాదహేత్వభావాదత్యేవంసాప్రబ్రూహః, నస్వాభావకంకర్తృత్వమాత్మనస్సంభవన్యోన్రిక్ష

త్వసంధిరిత్యాహ ॥ *

3౪॥ జ్ఞానసాధనవిధ్యన్యధానువివత్త్వాప్యాత్మనకకర్తృత్వంవాచ్యమిత్యాహ ॥ సమాశ్రితి ॥ ముక్తిఫలభోక్తురేవ
తదుపాయసమాధికకర్తృత్వంయుక్తం అన్యథాత్మనోఽకకర్తృత్వేబుద్ధిరన్యభోక్త్యాన్రికకర్తృత్వయోగాన్రిమాన్యధా
వప్రసంగాన్రిత్యాహ ॥ ఇతిచతుర్దశాధికరణమ్. *

౪౦॥ యథాచతయోభయథా ॥ ఉక్తమాత్మనకకర్తృత్వముపజీవ్యసంభవ్యపురస్సాన్రిపవాదాహ ॥ ఎవంతావదిత్యా
దిహ ॥ సాన్రినిరాసేనాత్మనకకర్తృత్వేసాధితేబాధకాభావాన్రిత్యన్యమితిమాంసకాదిపక్షఃప్రాప్తః । నచాన్రిగ
త్వాగమేనబాధః అహంకరైత్యమభవసహితకర్తృత్వమితితేనతస్యాగమన్యస్తావకత్వాదితిప్రాప్తే ఉత్సాహమే

వసిద్ధాంతయతి || సస్వాభావికమతి || యదుక్తంబాధకాభావాదితదసిద్ధమిత్యాహ || అన్వేష్యేతి || సనుకర్తృత్వం నామక్రియాశక్తిమేకైవప్యప్రతీతాపి శక్తికార్యస్యక్రియాకాపాయాసస్వాభావాన్ముక్తైః పురుషార్థత్వసిద్ధిరితి శంకతేననుస్థితాయామితి || సత్యాంశక్తైకభావకార్యపరిహారస్తతాగ్రహ || తస్మిరిహరశ్చేతి || ముక్తైశక్తిసత్త్వేకార్య వాసిన్యత్ శక్త్యాభావైశక్త్యయోగాత్ | అస్తీహిప్రశయేపికార్యంపురుషార్థయోగ్యాంసూక్ష్మంశక్త్యం, తథావశ ద్విభక్త్యానిమిత్తైస్సహితకార్యైవాన్ముక్తిలోపభతి పరిహరణ || ససమిన్దానావపీత || ససమిత్రస్యకార్యస్యశక్త్యాశక్త్యత్యేనసంబంధాన్నిమిత్తానావపీవరంపరయాశక్తిసంబంధత్వముక్తంమంతవ్యం సంబంధేన సంబంధితేత్వంకః || య ద్వాశక్తిలక్షణమాయేవకంయస్యకార్యస్యతేనకార్యేణయస్సంబంధప్రసేవ్యధికరణేనృతీయా | సమనస్యకమణా వేత్వవచ్చాస్త్రిబలాత్కర్తులేవాకర్మకీతాసిద్ధిరిత్యంకతే || సన్నితి || జ్ఞానాదకర్తృత్వాన్యమోక్షశ్చేతాత్మకత్వ మావిద్యకంస్వావృత్యోజ్ఞానమజ్ఞానస్యైవనివర్తకం | యదకమణానోక్షస్తతాగ్రహ || నేతి || ఆత్మసస్వాభావికం కర్మకత్వమభ్యుపగమ్యాపర్మితుడైః సంప్రస్యసంసర్వకారత్యానైకశుక్రివ్యాకోపాన్నస్వాభావికమిత్యాహ || అ

ప్రసంగాత్ కర్మకత్వస్యభావశ్చేవ్యవృత్తవోనకర్మకత్వాన్నిమోక్షస్సంబంధమతి అన్వేష్యేతిన్వేష్యేన కర్మకత్వాదనిన్నక్తస్యాక్తిపురుషార్థసిద్ధిః కర్మకత్వస్యమఃఖరూపత్వాత్ | సనుస్థితాయావపీకర్మక త్వశక్తైకత్వగ్నృకార్యపరిహారాత్పురుషార్థస్సెన్వృతి, తస్మిరిహరశ్చేతి ముక్తపరిహారాద్యభాగైర్నా నశక్తియుక్తస్వాపీకావపీయోగాద్దహనకార్యభావప్రకృత్తస్సనిమిత్తానావపీశక్తిలక్షణేనసంబంధేనసం బద్ధానావృత్యంతపరిహారసంభవాత్ | ససమోక్షపాధనసాహాయ్యోక్తస్సెన్వృతినపాదనాయుక్తస్యాం త్యత్యాత్ | అపిచనిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తప్రతిపాదనాన్వోక్షసిద్ధిరభిహితా తాద్యగాత్మప్రతిపాదనంకన స్వాభావికైకత్వత్వైవకల్పతే, తస్మిదుపాధిక్యధ్యాసేనైవాన్వేషకర్మకత్వంసస్వాభావికం | త తాదశ్రుతిః 'ధ్యాయతీవలెలాయతీవేతి | ఆత్మేంద్రియమనోయుక్తంభూతైశ్యాహుర్జ్జుషిణ' ఇతి పాథిసంయుక్తస్యైవాన్వేషకత్వత్వాదిశేషలాభంకన్యాయః | సహివవేనాంపరస్పదన్యోజీవో నామకర్తృభూతవావిశ్యతే 'నాన్వోజతోప్రిత్రస్తే' త్యాదిప్రసంగాత్, మవవగ్నిసంపాదకర్తృభూతా చప్రసజ్యేత పరిస్సాగస్యశ్చేద్విత్తమాజీవోబుద్ధ్యాదిసంఘాతవ్యతిరెనజ్యేనాన్వేద్యాప్రత్యుపస్థా పితత్వాన్విశ్యోభోత్ప్రస్వయోః | తథావశాస్త్రిం 'యత్ప్రహిన్వేషమవభవతితదితరథతరంపశ్యేతి' స్వేద్యావస్థాయాంకర్మకత్వభోత్ప్రత్యే దర్శయిత్వావిద్యావస్థాయాంతే ఏకకర్తృత్వభోత్ప్రస్వేష వారయతి | 'యత్ప్రత్యస్యసగ్నమాత్మైవాభూత్తైవానకంపశ్యే'దితరథాస్యస్వజాగరితయోరాత్మవ డపాథిసంపరకృతంప్రమంశ్యేనస్యేవాకాశేపరివరతశ్చక్రియత్వాగదభావంసుషుప్తపాగ్జ్ఞానా

పివేతి || సచాన్వేషకశుక్రినాంస్తావకత్వకల్పసంయుక్తం, సచాహంకరేణ్యనుభవోపరుభ్యతేనస్యసగ్నమన్వోదా శీనకర్మకత్వావగాహితోపధ్యాసేనాప్యసపజ్యేత్యభ్యుపగమః | కర్మకత్వస్యాధ్యప్రత్యేశుక్రిమాహ || తథాచేతి || వి ద్యునుభవబాధితంపకర్మకత్వమిత్యాహ || సహితి || బుద్ధ్యాదినంసూతార్వ్యసరిద్రయవివరస్సాన్వేషితవోసస్వాత్ దావకపీసంపాదీప్రసజ్యేతచ్చాన్వేషకస్యకర్మకత్వవ్యాసూతాదిరిత్యంకతే | పరవవేతి | సవయంశుద్ధస్యదిద్ధా లోపరస్యబంధంవరాహఃకింతుత్వైవావిద్యాబుద్ధ్యాదిప్రతిబింబితస్వావిశ్యయాభిన్నస్యజీవస్వంపాగ్నిప్రస్యబంధమో టాదిబాగ్నిశుభ్ర | కన్వితభవోపిలోకేబింబప్రతిబింబయోరగమవ్యవస్థావికోగృప్తభితిపరిహరతి || నావిద్యేతి || అవి ద్యోపహితేబంధోపశుద్ధాన్వేష్యప్రత్యుపగమః | తథాచేతి || కర్తృత్వస్యబుద్ధ్యపాధ్యస్వయవ్యతిరేకానువిధాయ త్యాచ్చుక్రితేనసస్వాభావికత్వమిత్యాహ | తథాన్వేష్యేతి || ఆత్మైవకార్యతేఅనందత్వాదిత్వాత్కామంస్వరూపంస్వా తిత్తకామ్యాసత్త్వదకామం ఆత్మకామత్వాదకామత్వాచ్చప్రకామంవికోకత్వాత్కర్మకత్వాహ | శేతి || శోకాదంతరం

మఃఖాస్సప్రమిత్యర్థః । తస్యైవసమమప్రాప్త్యాహవస్యపరమపురుషార్థమాహ ॥భృషేతి ॥ గతిఃప్రాప్త్యం సంపదైశ్వర్యం
 లోకోభ్యాః సుఖంవ పతస్సాగస్యన్నాస్తీత్యర్థః । ఆత్మీస్వతోఽకరాబుద్ధ్యామ్యపాధినాతుక రైతుభయథాభావ
 ఉత్తప్రత్యాభేదానామయోజయతి ॥ తదేతదాహేత్యాదినా ॥ సంప్రసాదస్సమప్తిః । యథాస్పటికస్యలహిత్యంకు
 సుమామ్యపాధికంతథాత్వనకేర్తృత్వంబుద్ధ్యామ్యపాధికమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంసిద్ధం । నవతాబుద్ధిరాత్మకర్తృత్వేక
 రణత్వవిషయానోపాదానన్వవిషయావలీయుక్తం, కరణత్వాతాకార్యాన్వయ్యపాదానత్వస్యాంతరంగతయా చిత్తం
 వలీతబుద్ధిస్తాభ్యాముపాదానన్వవైవసిద్ధః, ఎవంబిదభేదాభ్యస్తబుద్ధ్యాభ్యాహంకారస్యకర్తృత్వోపాదానత్వేనమ

త్వనాసంపరివృత్తస్యశ్రావ్యయతి । తద్వాచస్యైతదాప్తకామమాత్మకామమకామంబూహంశోకాంతరీ
 మిత్యారభ్య । ఏహస్యపరమాగతిరేహస్యపరమాసంపదేహైశ్వర్యపరేమోలోకపుష్పైశ్వరమహానందా
 నుప్రసంహారాత్ । తదేతదాహేచార్యః । యథాచతత్తోభయభేతిత్వభేదాయంచఃపరితః । నైవంమం
 తన్యంస్వాభావికమేవాత్మనకకర్తృత్వమగ్నేరివాన్యమితి । యథాతుతత్తోలోకేవాస్యాదికరణహస్తః
 కిర్తామఃభిభవతి, సమస్యగృహంప్రాప్తవిముక్తవాస్యాదికరణస్సప్తోనిర్వృత్తీనిర్వాహానిస్సభి
 భవతి, ఎవమవిద్యాప్రత్యుపపాపితైత్రసంయుక్తఆత్మస్వస్వజాగరితావస్థయోఃకిర్తామఃభిభవతి,
 సతద్భ్రమీహవమప్రయస్సవాత్మానంవరంప్రవిశ్యవిముక్తకార్యకరణసంఘాతోఽకర్తృమభిభవతి, సం
 ప్రసాదావస్థాయంతథాముక్త్యవస్థాయామన్యవిద్యాభ్యాంతంవిద్యాప్రదీపనవిధకాయాన్జైవకేవల
 నిర్వృత్తస్సభిభవతి । తత్తుదృష్టాంతత్వైతావతాంశేనప్రప్త్యః,తత్తోహిపశిష్టేషుతత్తుణాదివ్యాపా
 రేష్వపేత్వైవప్రచీనియతానికరణానివాస్యాదికర్తృభవతిస్యశరీరేతత్వకర్తృత్వ, ఎవమయమాత్మాస
 ర్వవ్యాపారేష్వపేత్వైవమనలీనికరణాని ద్రాభవతిస్వాత్మనాత్మకర్తృత్వేతేనత్వాత్మనప్రత్యక్షవాచయ
 వాస్సంతియైర్నప్రాధిభివవాస్యాదికరణానివాస్యాదికరణాన్యాత్మోపాదీతస్యస్యేద్వా । యత్రాక్రంభా
 ప్రాక్రంభావత్వాదిభిన్నేతుభిస్సాభావికమాత్మనకత్వత్వమితత్త్రవిధిశాస్త్రంతావద్యథాప్రాప్తంక
 కర్తృత్వముపాదాయకర్తృత్వవిశేషముపదిశితకకర్తృత్వమాత్మనఃప్రతిపాదయతి । నవస్వాభావికమస్యక
 కర్తృత్వమస్తిప్రవృత్త్యత్వోపదేశాదిత్యవోచామ, తస్మాదవిద్యాకృతంకత్వత్వముపాదాయవిధిశా
 స్త్రంప్రవర్తివ్యతే । తత్తావజ్ఞానాత్మాపురుషార్థత్వేవం జాతీయకమపిశాస్త్రమనువాదరూపత్వాభ్యాధా
 ప్రాప్తమేవావిద్యాకృతంకత్వత్వమనువదివ్యతిపితేనవిహరోపాదానెపరిహృతే,తయోరప్యనువాద
 రూపత్వాత్ । ననుసంధ్యేష్టానైప్రమదైశ్చుకరణేషుస్యశరీరేయథాకామంపరివర్తత్యతివహుడవదిశ్య
 మానఃకేవలస్వాత్మనకత్వత్వమావహతి, తథోపాదానైపి । తదేహంప్రాణానాంజ్ఞానేనవిజ్ఞానమా
 దాయేతికరణేషుకర్తృకరణభక్తిశ్రోయమాణేకేవలస్యైవాత్మనకత్వత్వంగమయతఇతి । అతోగ్రీవ్య
 తే, నతావస్సంధ్యేష్టానైత్యంతమాత్మనకరణవిరమణమప్తి । సగీస్సప్రహ్లాభాత్వేమంతోకమతిక్రామ
 తీతి, తద్రాపిసంబంధత్రవశాత్ । తథాచస్తరంతి “ఇంద్రియాణాముపరమేనోఽనువరతంయది । స

హావ్యాసంగతిశ్చేతిభావః । ననుతత్వాస్సహస్తాదినావాస్యాదిపేరిణకకర్తృత్వత్వనకకర్తృ ఆత్మాతీనిరవయవత్వా
 దకకర్తృత్వప్రాంతవైషమ్యమాశంక్యాపాధికకత్వత్వాంశేనవివక్షితేనసామ్యమాహ ॥ తత్తుదృష్టాంతశ్చేతి ॥ శాస్త్రే
 కామాద్యమానంకత్వత్వంస్వాభావికమేవకింసాద్విధితతాహ ॥ నవస్వాభావికమితి ॥ ఉపాధ్యభావకాత్యుతంక
 త్వత్వంస్వాభావికమేవేతిశంకే ॥ ననుసంధ్యఇతి ॥ కింవకరణైర్విశిష్టస్యకత్వత్వేతేహంకర్తృతర్థావాత్వేషిక
 త్వకవిభక్తిస్సాన్నిన్నచైవమప్తి, తతఃకేవలాత్మనకత్వత్వమిత్యాహ । తథేతి । స్వాత్మవిహారేతాదమపాధ్యభావోఽసి
 ద్ధిత్యాహ ॥ నతావస్సంధ్యఇతివిహారస్యమిథ్యాత్వైవత్వత్వమపిమిద్యేత్యాహ ॥ హోపితి । తత్తుదృష్టాంతశ్చేతి ।

కరణవిశిష్టస్వకర్మత్వైకరణేషుకర్మవిభక్తిస్సాన్నికరణవిభక్తిరిత్యుక్తంప్రత్యాహ॥ భవతిచలోకభిన్నకర్మకర్మపిక
రణవిభక్తిర్నవిదుర్యతేవ్యప్తత్వాత్, అప్రత్యేకకర్మత్వప్రయోగః, విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతేతిత్యాదావతిభావః, ఉపాదా
నస్యసకర్మకర్మచంగీకృత్యకేవలాత్మనఃకర్మత్వనిరస్తమిదానీంతస్యాక్రియత్వాద్యసూర్తప్రతిపత్తేత్యాహ॥ అపి
చేతి॥ పూర్వత్రాన్విజ్ఞానంబేద్యత్యంగీకృత్యజీవస్వకర్మత్వేతనుతేతితనుగ్రిహ్యైః, సంప్రసృతయాశుక్రిత్యానువహితాత్మ
నకర్మకర్మమతిప్రాప్తాన్విజ్ఞానంబుద్ధిరేవతస్యావివాతకర్మకర్మముచ్యతే, నతదుపహితాత్మనఃకర్మకర్మసద్వయ ఇత్య
భిప్రేత్యాహ॥ యస్త్వీతి॥ యోఽయంవిజ్ఞానమయిత్యాదిశ్రుతిషువిజ్ఞానశబ్దస్యబుద్ధాప్రసిద్ధత్వాదప్రచయనోమ
యనోశానంతరంపరితత్వాచ్చిద్ధాదిలింగాచ్చబుద్ధిరేవవిజ్ఞానమిత్యర్థః॥ తస్మైవలింగాంతరమాహ॥ విజ్ఞానంబేవా
ఇతి॥ మహద్యక్షంప్రథమజీవిత్యాదిశ్రుతిహిరణ్యగర్భబ్రహ్మత్వకబుద్ధ్యైవత్వోదైకత్రచేవైరిందియైరుపాస్య
మానంజ్యేష్ఠబ్రహ్మవిజ్ఞానంబుద్ధిరేవేత్యర్థః॥ యక్షంపూజ్యం॥ కించశ్రుత్యంతరయజ్ఞస్యబుద్ధికార్యత్వోదైకైర్బ్రాహ్మ
యజ్ఞకర్మవిజ్ఞానంబుద్ధిరీత్యాహ॥ సపవతితి॥ చిత్రైవకార్యత్వావాచామంతోక్త్యానుజ్ఞోచాయితేతత్త్వేతస్యవాచః

వతేవిషయానేవతద్విద్యాస్యస్వన్ననశ్చన"మితి, 'కామాదయశ్చమనసోపృతయఃఇతిశ్రుతిః, తాత్పర్య
పైశ్చశ్యంతే, తస్మాన్మననావసస్యపైవహరతి, విహరోపితతత్రత్యేవాసనామయవచనశుపారవాద్ధి
కోస్తే॥ తథాచశ్రుతిరవకారానుబద్ధమేవస్వప్నవ్యాపారంవర్ణయతి, ఉతేవస్త్రీభిస్సహమోదమానో
జతుమతేవాపిభయానివశ్య"న్నిగి॥ లోకికాఅపితతైవస్వప్నంకథయంతి అనుక్షుచిచరిశ్యంగమస్త్రా
క్షుచివనరాజమితి, తథోపాదానేయస్యపికరణేషుకర్మకరణవిభక్తిరిదైకప్రభావితస్సంయుక్తస్యైవా
త్మనఃకర్మకర్మంప్రప్రవ్యం, కేవలకర్మత్వాసంభవస్యచర్చితత్వాత్॥ భవతిచలోకేనేకప్రకారా
వివత్సాయోధాయుభ్యంతేయోదైరాజాయుభ్యతఇతి॥ అపిచాప్తిన్నుపాదానేరణవ్యాపారోపరమ
మాత్రంవివక్ష్యతేనస్వాతంత్యం॥ కస్యచిదబుద్ధిపూర్వకస్యాపిస్వాపేక్షకరణవ్యాపారోపరమస్యస్వప్న
త్వాత్॥ యస్త్రయంచ్యవచేనోదర్శిగః, విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతేతిసంబుద్ధేరేవకర్మత్వం, ప్రాచయతివి
జ్ఞానశబ్దస్యతత్రప్రసిద్ధత్వాచ్చనంతరపాతాచ్చ, తస్యత్రద్వైవభితివిజ్ఞానమయస్యాచ్చశ్చక్రి
ద్వాద్యవయవత్వసంబీదనాచ్చిద్ధాదీనాంబుద్ధిగర్భస్యప్రసిద్ధేః, విజ్ఞానంబేవాస్యైవబ్రహ్మజ్యేష్ఠ
ముపాసతోఇతివచాక్యతేహిత్, జ్యేష్ఠస్వస్యప్రథమజస్వస్యబుద్ధాప్రసిద్ధత్వాత్, సపవచాచ్యేత
స్యోదరోదరప్రమోయశ్చజ్జ'ఇతిచశ్రుత్యంతరేయజ్ఞస్యవాన్బుద్ధిపాద్యత్వాచధారణాత్॥ నచబుద్ధే
శ్చేదీవివక్ష్యయఃకతానాంకర్మత్వాభ్యవగమేభవతి, సర్వకారకారణమేవస్వవ్యాపారేషుకర్మ
త్వస్యావశ్యంభావితత్వాత్, ఉపలభ్యపేక్షంత్యేహాంకరణానాంకరణస్యం, సాచాచ్ఛః॥ నచతస్యామ

పూర్వోదైకభావోయజ్ఞఇత్యర్థః॥ యచ్చోదంబుద్ధైఃకర్మత్వేశక్తివైపరీత్యప్రసంగభవితన్న, విస్తియంతేతండు
లాః, జ్వలంతికాష్ఠాని, విభక్తిస్థాతీరిస్వస్వవ్యాపారేషుసర్వకారకాణాంకర్మకర్మస్వీకారాదిత్యాహ॥ నచేతి॥ త
హిణబుద్ధ్యాదీనాంకర్మకర్మకరణత్వవారూతేషువప్యాదిత్యతతహ॥ ఉపలబ్ధేతి॥ యథాకాష్ఠానాంస్వవ్యాపారకర్మక
ర్మేషిపాకాపేక్షయాకరణస్యం, తథాబుద్ధ్యాదీనామధ్యవపాయసంకల్పాఃకీయాంకర్మకర్మపుష్కలభ్యపేక్షయాకరణ
త్వమిశ్యర్థః॥ ననుతహ్యోపలభ్యఃకస్యవ్యాపారఇత్యతహ॥ సాచేతి॥ తహిణతస్యామాత్మకేవలకర్మస్యాశ్య
యోవ్యాపారస్మతస్యకేవలభిత్తిరిత్యతహ॥ నచేతి॥ ఉపలభ్యైర్నిగ్యత్వేబుద్ధ్యాదీనాంకథంకరణత్వముక్తమితిచేదు
చ్యతే, అఖండపాక్షేతస్యంబుద్ధివృద్ధిభిన్నసద్వితీయావద్భిన్నత్వేనచాయతే, తథాచవిషయావద్భిన్నచైతన్య
స్యోపలభ్యైబుద్ధ్యాదీనాంకరణత్వంబుద్ధ్యాద్యుపహితాత్మనః కర్మకర్మంనకేవలస్య, నచబుద్ధేరేవతత్రకర్మత్వంచైత
న్యస్యజడవ్యాపారత్వాదాగాదిభావః॥ యచ్చోదంబుద్ధైఃకర్మకర్మత్వేసపవాహాదీగమ్యాజీవభిత్తిస్యకరణాంతరం

కల్పనీయం తథాచనామమాశ్రేవివాదఇతితత్త్రకవలాత్పనఃకర్తృత్వముక్తమీతిభాగ్నితినరస్యతి॥ అహంకారేతి॥ సాం
 క్యనిరాసార్థంబుద్ధ్యభేదేనాధ్యస్తవిదాత్తకాహంకారగతంకర్తృత్వంయదుక్తం తదహంధీగమ్యస్యబుద్ధివిశేష్తస్యాత్మన
 వనకెవలస్యసాక్షిబోధవతుమహతిః, దృశ్యధర్మస్యసాక్షిస్యభావత్యాయోగాత్ । ఎవంపశిష్టాత్మనఃకర్తృత్వేవిశే
 షణీభూతాయాబద్భుద్ధైరెవకరణత్వోపపత్తైర్నకరణాంతరకల్పనాప్రసంగః । అధ్యాసంవినాకేవలబుద్ధికర్తృత్వవాదిన
 స్తుకరణాంతరప్రసంగోదుర్నివారణస్యః । ఎవంశాస్త్రాగ్రధవత్త్వాదిహేతూనామాత్మనః కర్తృత్వమాత్రసాధకత్వేపి
 ప్వాభావకకర్తృత్వసాధనసామర్థ్యాభావాదధ్యస్తమేవకర్తృత్వవిధ్యాదికర్తృత్వశ్రుతీనాముపజీవ్యం । తస్మాదసంగః
 త్వవిధ్యాదికర్తృత్వశ్రుతీనామఃపరోధఇతిసిద్ధం॥ ఇతిపంచదశాధికరణమ్. ... *
 ౪౦ *వరాత్తుతచ్ఛ్రుతిః* యథాస్ఫటికతాహిత్యాధ్యాసేలోహితీత్రవ్యకరణంతేనాయంస్ఫటికోలోహితఇ

త్యనుభవాత్తథాకామాదివరిణామబుద్ధిరాత్మవికర్తృత్వాద్యధ్యాసేకరణమిత్యుక్తంతద్యస్తంకర్తృత్వముపజీవ్యజీవ
 స్యకారకసంపన్నత్వాదిశ్వరస్యకారయితృత్వశ్రుతిత్వసంశయమాహ॥ యదిదమితి॥ అత్రైవహ్యవేత్త్యాదిశ్రుతి

వ్యవ్యక్తకర్తృత్వమస్తి నిత్యోపలబ్ధిస్వరూపత్వాత్ । అహంకారపూర్వకమపి కర్తృత్వంనోపలబ్ధిర్భవతు
 మర్హతి అహంకారస్యాప్యపలభ్యమానత్వాత్ । నచైవంసతికరణాంతరకల్పనాప్రసంగః, బుద్ధైకర
 ణత్వాభ్యుపగమాత్ । సమాధ్యభావమౌకాస్త్రాగ్రధవత్త్వేనైవపరిహృతం, యథాప్రాప్తమేవకర్తృక
 త్వముపాదాయసమాధివిధానాత్, తస్మాత్కర్తృత్వమప్యాత్మనడిపాధినిమిత్తమేవతిస్థితం॥ ... *

— ❁ సూ॥ ౪౦॥ వరాత్తుతచ్ఛ్రుతిః॥ ❁ —

యదిదమవిద్యావస్థాయాముపాధిబంధనంకర్తృత్వంజీవస్యాభిహితం? తత్ప్రశ్నమనపేక్ష్యరంభవతి
 ? అపహాస్విదీశ్వరాపేక్షమితిభవతివిచారణా । తత్ప్రాప్తంతావన్నైశ్వరమపేక్షతేజీవకర్తృత్వవ్య
 తి । కస్మాత్, అపేక్షాప్రయోజనాభావాత్ । అయంహిజీవస్వయమేవరాగద్వేషాదివోషప్రయోక్తః
 కారకాంతరసామగ్రిసంపన్నంకర్తృత్వమనుభవతుంశక్నోతి తస్యోమీశ్వరంకరిష్యతి । నచలోకేప్ర
 సిద్ధిరస్థిక్యవ్యాధికామక్రియాస్వనమహాదవదీశ్వరోఽచరోఽపేక్షితవ్యఇతి । క్షేతాత్మకేనచకర్తృత్వేన
 జంతూన్సంస్పృశతశ్చశ్వరశ్చైర్ఘ్నంప్రసజ్యేత । విషమఫలంనైహంకర్తృత్వంవిదధతోవైషమ్యం
 ననువైషమ్యేనైర్ఘ్నజ్యేనసాపేక్షత్వాదిత్యుక్తం । సత్యముక్తం సతితీశ్వరస్యసాపేక్షత్వసంభవే,
 సాపేక్షత్వంచనేశ్వరస్యసంభవతి సతోద్భవాయానాంధర్మాధర్మయోస్తయోశ్చసద్భావసృతిజీవస్య క
 ర్తృత్వేతదేవచేతకర్తృత్వమీశ్వరాపేక్షంస్యాత్ కింవిషయమీశ్వరస్యసాపేక్షత్వముచ్ఛేదః । అకృ
 తాభ్యాగమత్వేనంజీవస్యప్రసజ్యేత । తస్మాత్స్వతవజీవస్యకర్తృత్వమితి । ఏతాంప్రాప్తింతుకత్తై

నాంకర్తృత్వస్వాతంత్య్ర్యోద్యోతకవిధ్యాదిశ్రుతిభిర్నిరోధసమాధానాత్పాదసంగతిః । కమమీమాంసకమతేనపూర్వ
 వక్షయతి । తత్రైశ్యాదిసా॥ బుద్ధ్యాదికారకసంపన్నావీశ్వరవ్యతిరేకకర్తృత్వవ్యతిరేకానుపల్లవైశ్వరఃప్రయోజకః ।
 కించప్రయోజకత్వేనైష్ఠురణ్యాదిప్రసంగఇత్యాహ ॥ క్షేతాత్మకేనచేతి॥ దత్తోత్తరమిదంచోద్యమితిశంకతే ॥ నన్వతి ॥
 పూర్వంజీవస్యరమాధర్మవత్త్వంసిద్ధవత్కర్తృత్వతత్సాపేక్షత్వాద్విషమజగత్కర్తృత్వమవిరుద్ధమిత్యుక్తంసంప్ర
 తీశ్వరాధీవత్వేజీవస్యకర్తృత్వేసిద్ధిధర్మాధర్మవత్త్వసిద్ధిప్రద్యత్వసిద్ధౌ తత్సాపేక్షకారయితృత్వసిద్ధిరీశ్వరస్యకార
 యితృత్వేసిద్ధిజీవస్యకర్తృత్వసిద్ధిరితదక్రకాపత్యైః కర్తృసాపేక్షత్వంసంభవతీతివ్యవృత్తిఇత్యాహ ॥ సత్యమితి॥ అస్తు
 కర్తృనపేక్షస్యప్రవర్తకత్వంతప్రాహ ॥ అకృతేతి ॥ అనపేక్షస్యప్రవర్తకత్వేధర్మవతోనరాదుఃఖనాధర్మవత
 స్సుఖనయోజయేత్, కారుణికత్వేవాసర్యేసుఖనవికరూపాస్సురితిజగద్వైచిత్యగ్రవిధ్యాదితాత్ప్రంచనస్యాత్ । త
 స్మాద్విధ్యాదిశాస్త్రాగ్రధవత్త్వాయరోగద్వేషాభావాయదస్యతపివజీవస్యకర్తృత్వంవాచ్యం, తథాచకారయితృత్వశ్రు

తివిరోధః । ఈశ్వరస్తావికావాసాశ్రయిత్వేనైవైవైధ్యాంతయతి ॥ ఏతామితి ॥ యథావందనాదిసామాన్యగ్రంథాం
 భర్తృవ్యతిరేకమవ్యతిరేకగ్రహభావేపి • పునశ్చైవ పుణ్యేనకమణాభవతీ'త్యాదిశాస్త్రప్రామాణ్యాదేవధర్మసా
 హేతుత్వసిద్ధిః, ఎవమీశ్వరస్యాపిశాస్త్రబలాత్కారయత్వస్సిద్ధిరితిభావః॥ ... *
 ౨౨॥ ధర్మధర్మభ్యామేవఫలవైషమ్యసిద్ధిరలమీశ్వరేణత్యాశంక్యవీజైరేవాంతురవైషమ్యసిద్ధిఃపక్షస్యవైయ
 క్యంస్యాత్, యదిపితౄహతూనాంసాధారణహేత్వపేక్షత్యాన్నవైయ్యన్యంతహేత్వరస్యాపిసాధారణహేతుత్వా
 న్నవైయ్యన్యమితిభావః॥ పక్షస్యవదితి॥ నృప్తాంతంవిప్రసోలి॥ యథేతి॥ అపదీనువాన్లీగ్రంథయోగ్యుచ్ఛాః పుష్పస్త

నన్యావత్ప్రతిపాద్యతే॥ పరాదితి॥ అవిద్యావస్థాయాంకార్యకరణసంఘాతావివేకవివేచనావిద్యా
 తమిరాంధస్యసతః పరస్పదాత్మనఃకర్మావ్యత్యయత్వగూతాభినాసాత్సాక్షణస్వేత్యుతురీశ్వరాత్తద
 నుజ్జయా కర్మకర్తృభోక్తృత్వలక్షణస్యసంసారస్యసిద్ధిస్తుతమగ్రహహేతుకేనైవచఃజ్ఞానేనమైత్త
 సిద్ధిర్భవితుమహాతి ॥ తులిః, తచ్చురీతిః ॥ యశ్యపితాగాదివోపప్రయుక్తస్యానుగ్రీసంపన్నశృణోః,
 యద్యపిచలోకేకపృథివి కర్తృమనేశ్వరకారణత్వంప్రసిద్ధం, తథాపిసర్వాస్యేవప్రవృత్తిష్టిశ్చరో
 హేతుకత్వేతిశ్రుతేరవసీయతే ॥ తథాహిశ్రుతిర్భవతి ॥ ఎవహ్యేవసాధుర్మకారయంతియమేభ్యో
 లోకేభ్యోఽన్నిసతవిషహ్యేవాసాధుర్మకారయంతియమధోనీపతే'ఇతి ॥ యత్యన్త్యనాన్త్యాన
 మంతోయమయతీ'తివైవంజాతీయతా ॥ నస్వేవమీశ్వరస్యకారయత్వేనైవైషమ్యవైఘ్నాన్యేస్యా
 తామృతాభ్యాగమస్త్వజీవస్యేతి, నేవ్యన్యతే॥ ... *
 ————— శా. సూ. ౨౨॥ కృతప్రయత్నాపేక్షప్రవిహితప్రతిపేద్ధావైయధ్యాదిభ్యః—————

మజ్జగోష్ఠిదిగోపవాన్సర్వనాథః ॥ కృతోయ్యప్రయతోజీవస్యధర్మధర్మలక్షణస్తుతపేక్షవీజై
 నమీశ్వరఃకారయతి, తతస్త్వైతేబోధిరాబోధనప్రసక్త్యంతే ॥ జీవకృతధర్మధర్మవైషమ్యాపేక్ష
 ఎవతస్తస్మిన్సామాన్యమంభజతేవకస్యచిత్వరోపిస్తస్యమాశ్రేణ ॥ యథాలోకేనానావిధానాంగు
 చ్చగుచ్ఛాదిసాంప్రీహియవాదిసాంబాసాధారణేభ్యస్త్వస్యవీజేభ్యోజాయమానానాంసాధారణం
 మిత్తంబావివేకాభ్యం, నన్యాసంబద్ధస్యేరసప్రవృత్తఫలబలాబాదివైషమ్యంతేషంజాయతేనాన్యసత్ప్రస్య
 స్వవీజేషు, ఎవంజీవకృతప్రయత్నాపేక్షకుశ్వరస్తేహంశుభాశుభంపదధ్యాదికల్పితే ॥ నమకృతప్ర
 యత్నాపేక్షస్యమేవజీవస్యవరాయైతత్ప్రత్యేవోపపద్యతే॥ నైషకోపక, పరాయైపిహికర్తృత్వే
 కరోత్యేశజీవః, కుర్వంతంహితమీశ్వరకారయతి ॥ అపిచపూర్వప్రయత్నమపేక్ష్యేదాసంకారయతి
 పూర్వతరంపప్రయత్నమపేక్ష్యపూర్వమకారయతిత్యనాన్త్యాసంసారస్యానవశ్యం ॥ కథంపునరవగ
 మ్యత్యేకకృతప్రయత్నాపేక్షకుశ్వరఇతి॥ హితప్రతిపేద్ధావైయధ్యాదిభ్యఃత్యాహ ॥ ఎవంహి 'స్వరగ
 తామోయజేత' ప్రాప్త్యుపోసహంశస్య'ఇత్యేవంజాతీయకస్యచిహితస్యప్రతిపేక్షస్యచావైయధ్యంభవ
 తి, అన్యకాతదన్యకంస్యాత్, ఈశ్వరపవదితప్రతిపేక్షయోర్నియుజ్యేత అన్యంతరతంత్రత్యాజ్జీవ

బావా, నుచ్ఛాప్రహస్యవల్ల్యభిరభేదః॥ జీవీశ్వరస్యకారయత్వేనైవస్యకర్తృత్వంనన్యాదిత్యాపాద్యతే॥ ఉతచ
 గ్రతాపక్ష్యానాద్యభ్యాహ ॥ నైషకోపకతి॥ అధ్యాపకాధీనస్యవటోచ్ఛ్వాభ్యాభ్యయనకర్తృత్వదర్శనాదితిభావః॥ చ
 ప్రకంధిరస్యైతి॥ అపిచేతి॥ అనవశ్యంజీవస్యకర్తృత్వమీశ్వరస్యకారయత్వత్వంచేతిశేషః ॥ ఈశ్వరస్యసాపేక్షత్వేన
 ధ్యాదిశాస్త్రప్రామాణ్యాన్యభానుపపత్తింప్రమాణయతి॥ కథమిన్యాదిత్యా॥ ఏవంసాపేక్షత్వేనత్యైవధర్మంభవత్య
 న్యకాపేక్షత్వేనైయధ్యంప్రపంచయతి॥ ఈశ్వరీతి॥ తయోస్థానైసపవనయుజ్యేతఅభిషిజ్యేత తయోఃకార్యంసప
 వతుర్యాదితియావత్ ॥ తథాచజీవస్యరపేక్ష్యేశ్వరపరతంత్రత్యాద్విధ్యాదిశాస్త్రమకించితరహస్యభాగంస్యాదిసం

బంధః। అదిశబ్దార్థమాహ॥ తతేతి॥ పురుషకారఃప్రయత్నః। పూర్వోక్తదోష్టాక్షతాభ్యాగమాదిః, తస్మాత్సమానా
పెయ్యేత్వరస్యకార్యత్యత్వాదేవత్యోవైత్యాదిశ్రుతిర్విధ్యతీతిపరోధఇతిసంధం॥ ఇతిషోడశాధికరణమ్.

౪౩. అంశః = ఏకేశ్వరస్వప్రకాశోనామరకర్తజీవఇతిశోధితత్వంపదార్థస్యాత్రబ్రహ్మైక్యసాధనేనభదాభేద
శ్రుతీనాంఽపరోధసమాధానాల్పదాశసంగతిః। పూర్వపయేప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మసిద్ధిః సిద్ధాంతేతత్ప్రసిద్ధిరీతిభేదః । పూ
ర్వోక్తపకార్యోపకారకభావాత్పిత్తంజీవేశ్వరయోస్సంబంధంపవయాకృత్యద్వైధ్యవృత్తాంతదర్శనాన్వయమాహ॥త
తశ్చేతి॥ ప్రసిద్ధస్వస్వామిస్వసంబంధసంభవాద్యఃకశ్చిత్సంబంధఇత్యనియమోనయత్తఇత్యేరుచేరాహ॥ అథవేతి॥ ౪.

స్య । తథాఽహితకారిణమశ్చనభేదసంస్పృశేత్పరిపిష్ఠకారిణమప్యథేన, తతశ్చప్రామాణ్యంవేదస్యా
ప్రమియాత్ । ఈశ్వరస్యచాశ్యంతానపేక్షత్యైలాకికస్యాపిపురుషకారస్యవైయక్యః। తథాదేశకా
ల్పమియానాంపూర్వోక్తదోషప్రసంగశ్చేత్యేవంజాతీయకందోషజాతమాదిగ్రహణేనదగ్గయతి॥ ...*

— షోడశా॥౪౩. అంశోనానాన్యపదేశకాన్యథాచాపిదాశకితవాదిత్వమధీయతపక్షే॥ షోడశా—

జీవేశ్వరయోరుపకార్యోపకారకభావఉత్తిః, సదసంబద్ధయోరెవలోకృప్తః, యథాస్వామిభృ
త్యయోర్యథావాగ్నిస్ఫులింగయోః।తతశ్చజీవేశ్వరయోరపుపకార్యోపకారకభావాభ్యుపగమాత్ ?కిం
స్వామిభృత్యవశ్యంబంధః?అపేచాస్విద్విస్ఫులింగవదిత్యస్యాంపిచిత్సాయామనియమోవాప్రాప్తో
తి, అథవాస్వామిభృత్యప్రకారేష్వేవశ్రీశివభావస్యప్రసిద్ధత్వాదద్విధవసంబంధఇతిప్రాప్తో
తి। అతోబ్రవీత్యంశఇతి । జీవేశ్వరస్యాంశోభవతుమర్హతి యథాగ్నేర్విస్ఫులింగః। అంశఇవాంశః,
నహిసంయవస్యముఖ్యోంశస్సంభవతి । కస్మాల్, పునర్నిరవయవత్వాత్, సవవసభవతినానాన్యపదే
శాత్ । సోఽస్వేష్టస్యస్థివిజ్ఞాసితవ్యః ఏతమేవవిత్వామునిర్భవతి యత్యన్తనిత్యన్నాత్మానమంతరో
యమయతీతిచైవంజాతీయకోభేదనిదైశోనాసతిభేదయ్యభ్యతే । ననుచాయంనానాన్యపదేశస్సుతరాం
స్వామిభృత్యసారూప్యేయ్యభ్యత్యితి, అతఆహ, అన్యథాచాపీతి । నచనానాన్యపదేశాదేవతేవలాదంశ
త్వప్రతిపత్తిఃకింఽత్యధాన్యథాచాపిన్యపదేశోభవన్యనానాత్వస్వప్రతిపాదకః । తథాహి ఏకశాఖనో
దాశకితవాదిభావంబ్రహ్మజాతమనంతి ।ఆధర్వణికాబ్రహ్మసూత్రైబ్రహ్మదాశాబ్రహ్మదాసాబ్రహ్మై
మేకితవాఉతేత్యాదిసా । దాశాయపతేతైవర్తాఃప్రసిద్ధాః యేచామీదాశాఃస్వామిన్యాత్మానముపక్షి
పతియేచాన్యేకితవాద్యుత్పత్తాస్తైసర్వైబ్రహ్మైవేతిహిసంజంయూదాహరణేనసర్వైహమేవనామహంప
కృతకార్యకరణసంఘాతప్రవిష్టానాంజీవానాంబ్రహ్మన్యమాహ । తథా అన్యప్రాప్తిబ్రహ్మత్వక్రియా
యామేవాయమథఃప్రపంచ్యతే 'త్వంప్రీత్యంపుమానసిత్యంకుమారఉతవాకుమారీత్వంజీగౌదందేన
వంచసిన్యంజాతోభవసిన్యతోముఖ'ఇతి 'సర్వాణియాపాణివిదిత్యధీరోనామాకృత్యాభివదన్యదాస్త'
ఇతివ । 'నాన్యోఽతోఽస్తిప్రప్తే'త్యాదిశ్రుతిభ్యశ్చాప్యథాన్యసిద్ధిః। చైతన్యంచావిశ్టంజీవేశ్వరయో
ర్యథాగ్నివిస్ఫులింగయోరొష్ణ్యం । అతోభదాభేదావగమాభ్యామంశత్వావగమః॥ ... *

నేనయత్యన్తనిత్యత్వాదిశ్రుతిప్రసిద్ధభేదకోటిర్నితా । ఎవంతత్త్వమసీత్యాదిశ్రుతిసద్భాభేదకోటిర్ప్రవ్యా, తథా
చభదాభేదశ్రుతీనాంసమబలత్వాద్విరోధేసతిసంబంధానిశ్చయాత్సంబంధాపేక్షిన్య పూర్వోక్తపకార్యోపకారక
భావస్యాసిద్ధిరత్యామేపాత్సంగతిః । లోకసిద్ధానధాత్వకభేదానువాదిత్వేనభేదశ్రుతీనాంబుద్ధలత్వాద్భిన్నతఫలవదభే
దశ్రుత్యనుసారేణప్రకర్మితభేదనిబంధనోంశాంశిభావస్సంబంధఇతిసిద్ధాంతయతి॥ అథఇత్యాదిసా । అగ్నేస్సాంశత్వేపి
నికూలేశ్వరస్యకథంసాంశత్వమిత్యతఆహ॥ అంశఇతేతి॥ జీవిత్యనేమంగః । భేదపవచేన్యస్వామిభావోయాక్తోనాం
శ్రాంశిభావఇతిశంకలే॥ననుచేతి॥ ఆభేదస్యాపిసర్వాశ్రాంశిభావఇత్యాహ॥ అతఇతి॥ వంచసిన్యచ్ఛసి, యదాస్తయో

నామనూపైర్మాణ్యప్రవిశ్యవహరస్వత్ తేతంః ద్వానమృతోభవతిశ్రుత్యభావః । శ్రుతిసిద్ధాభేదేయ క్రమాహ ॥
చైతన్యంచేతి ॥ జీవోబ్రహ్మైవచేతనత్వాన్మృత్త్వవదిత్యర్థః ॥ ... *
రర॥ అస్యసహస్రశీర్షణంపురుషస్యతావాన్మృపంచోపహిమాదిభూతిః పురుషస్తుసత్త్వాన్మృపంచాజ్ఞాయా
వృహత్తరః ॥ భూతానిదేహివోజేవాభ్యత్యక్రియావకమాహ ॥ అహింసన్నితి ॥ తీర్థానిశాస్త్రాన్విద్యమాణాః, తేభ్యస్య
ప్రసర్వపాగ్నిహింసామకుర్వన్మృత్యులోకమాప్నోతీత్యభావః ॥ అత్ర భూతశబ్దస్యపాగ్నిశుప్రయోగాయూహోక్త
మంత్రేపిప్రాణివిషయశ్చమితిభావః ॥ భూతానాంపాదత్వేవ్యంశత్వంకుతస్త్రాహ ॥ అంశఃపాదశ్చితి ॥ ... *

రర॥ జీవస్యపురుషసూక్తమంత్రోక్తిభగవదంతేభగవద్గీతామనాహరతిసూత్రకారః ॥ అపిచేతి ॥ అస్యం
తథిన్నేష్యశీత్రీశితవ్యభావప్రసేధ్ధరీతవ్యజీవస్యకమీవరాంశస్వమిద్యాశంక్యతవ్యితభేదేనాపీత్రీశితవ్యత్వోపప
కుతశ్చాంశత్వావగమః ॥ ... *
— ❀ సూ॥ రర॥ మంత్రవర్ణాచ్చ ॥ ❀ —

మంత్రవర్ణాన్ప్రేతవర్ణమవగమయతి, తావానస్యవహిమా తతోన్యాయోశ్చపురుషః హో
స్యసర్వాభూతాని ప్రచాదప్యమృతంబీతి ॥ అత్ర భూతశబ్దేనజీవప్రధానానిష్ఠావరణంకమాణిడి
తతి, అహింససర్వభూతానాన్మృత్రేధ్యేతిప్రయోగాత్ ॥ అంశఃపాదోభాగిత్యవధ్ధాంతరం, త
స్మాదవ్యంశత్వావగమః ॥ కుతశ్చాంశత్వావగమః ॥ ... *
— ❀ సూ॥ రర॥ అపిచత్తర్యతే ॥ ❀ —

ఈశ్వరగీతాస్యపితేవరాంశత్వంజీవస్యత్తర్యతే “మమైవాంశోజీవలోకేజీవభూతస్సనాతన” ఇతి ॥
తస్మాదవ్యంశత్వావగమః ॥ యత్తాత్తంసామిభ్యత్యాదిష్యేవేత్రిశితవ్యభావోలోకేప్రసేధ్ధతి ॥ య
శ్చపృథులోకేప్రసిద్ధిప్రధాపితాస్త్రీత్వశాంత్యమీత్రిశితవ్యభావశ్చసత్యేయతే ॥ నిరతిశయోపా
ధిసంపన్నశ్చేత్వరోహిణోపాధిసంపన్నాస్త్రీవాన్మృతాస్త్రీతినకిందిద్విప్రసిద్ధితే ॥ ... *
అత్రాహ ననుజీవేవరాంశత్వాభ్యవగమే తదీయేనసంసారదుఃఖోపభోగేనాంశితఈశ్వరస్యా
పిదుఃఖత్వంసామి, యథాలోకేపాత్రపాచార్యస్యనమాంకరతేనదుఃఖసోమిదేవదత్తస్యదుఃఖ
త్వంతద్వత్ ॥ తతశ్చతత్త్వాప్రసాదాంపాదతరంఃఖంపాప్రసాదాత్, అతోఽవరంపూర్వావధ్ధస్థం
సారవేవాప్తివ్రతినమృత్యునానర్థక్యప్రసంగస్యాకలితతోచ్యతే ॥ ... *
— ❀ సూ॥ రర॥ ప్రకాశాదవనైవంపరః ॥ ❀ —

యథాజీవస్థంసారదుఃఖవసుభవతివైవంపరఈశ్వరోసుభవతిప్రతిజానీమహే ॥ జీవోహ్యవిద్యావే
శవభాషైహాద్యాన్మృతావమవగత్వాతత్త్వతేనదుఃఖేనదుఃఖ్యహమిద్యవిద్యాన్మృతంఃఖోపభోగమభిస
తైరవ్యభాసిద్ధాభేదశాస్త్రబలాదంశత్వమిత్యాహ ॥ యద్విత్త్యాదితా ॥ ఔపాధిశ్చేత్వరస్యనియంక్యత్వేజీవపతనస్స
యంతాకింసాద్వికస్యగతహ ॥ నిరతిశయేతి ॥ సతరాంహీనశ్శరీరాద్యుపాధి, అజ్ఞానోపాధితాతత్త్వాదిశేతవ్యవ్య
వధ్ధా, నవస్తుతే ॥ తదుక్తంసతేవరాచాత్యైః “ఈశేతవ్యసంబంధః ప్రత్యగజ్ఞానహేతుకః ॥ సవ్యాజ్ఞానేతమోధ్య
స్తాదీశ్వరానామపీశ్వరీతితి ॥ ... *
రర॥ ఉత్తరసూత్రమవధారయతి ॥ అత్రాహేతి ॥ ఈశ్వరస్వాంశదుఃఖైస్తుఃఖి అంశిత్యాదైవదత్తవదిత్య
భావః ॥ తతఃకింత్రాహ ॥ తతశ్చేతి ॥ జ్ఞానాన్మృత్వాంశదుఃఖసమప్తిప్రాప్త్యపేక్షయాసంసారోపరంతప్రస్వదుఃఖమా
తామిదుభవాదిత్యర్థః ॥ వైవంపరశ్చితిప్రతిజ్ఞావిభజితే ॥ యథాజీవశ్చితి ॥ జీవదత్తద్వైవంశేభాగ్నితామకర్మరూపదుఃఖ
సామస్మీనుత్తదుమపాధిః తదభావాన్నైశ్వరస్యదుఃఖత్వపాప్రీతి ॥ ఉక్తంచైతదభేదేపివివిధప్రతిబింబయోధ్ధమన్య

వర్ణాభిరూపః॥ దుఃఖస్యభాగ్రితికృతత్వం ప్రపంచయతి॥ జీవస్యాపీత్యాదిసా॥ భాగ్రింతాసత్యాదుఃఖమిత్యన్యముక్త్యా
భాగ్రింత్యభావేదుఃఖభావదగ్గునాచ్యభాగ్రితికృతం దుఃఖమితీనిష్ఠీయతథాత్యాహ ॥ వ్యతిరేకతేతి ॥ ఇతరేష్వభిమానశూ
న్యేష్యిత్యర్థః॥ జీవస్యాపీసమ్యక్జ్ఞానెదుఃఖభావోద్భవఃకీమువాచ్యంసత్యపర్వజ్ఞైర్వరస్యేత్యాహ ॥ అతశ్చేతి ॥ ఎవమం
శిత్యేహతోస్సోపాధిస్యముక్త్యా యోగశీసవస్తుతస్సాన్వితధర్మవానితివ్యాప్తింఫలత్రయేవ్యభిచారయతి ॥ ప్రకాశా
దివదితి॥ వస్తుతస్సాన్వితదుఃఖస్సోపాధ్యస్యదేవదత్తద్భవంతేవైకల్యమప్యాహ ॥ జీవస్యేతి॥ కల్పితదుఃఖత్వపాధ్యంతు

స్యతే నైవంపరీమేష్వరస్యదేహోద్భావోదుఃఖభిమానోవాస్తి ॥ జీవస్యాస్యవిద్యాకృతనామరూప
నిర్వృత్తదేహేంద్రియాద్యుపార్థవైకభగ్నియనితృపవదుఃఖభిమానోనతుపారమార్థికోస్తి ॥ య
థావస్యదేహగతందామాచ్ఛదాదినిత్యందుఃఖం తదభిమానభాగ్రిత్యానుభవేతి తథాపుత్రమిత్రాది
గోచరమపిదుఃఖంతజభిమానభాగ్రిత్యేవానుభవత్యహమేవపుత్రోహమేవమిత్రమిత్యేవంస్వరూపశే
నపుత్రమిత్రాదివ్యభినివేశమానః ॥ తతశ్చనిష్ఠితమేతదవగమ్యతేదుఃఖభిమానభగ్నియనితృపవదుఃఖా
నుభవఇతి ॥ వ్యతిరేకదగ్గునాచ్యేవమవగమ్యతే ॥ తథాహిపుత్రమిత్రాదిమత్సుబహుమాపవిష్టేషుత
త్సంబంధాభిమానిష్ఠితరేషువపుత్రోమృతోమిత్రంమృతమిత్యేవమాద్యన్ఘోషితేయేహమేవపుత్రమిత్ర
త్రాదిమత్సాభిమానప్రేమామేవతన్నిమిత్యందుఃఖమత్సవ్యతేనాభిమానహీనానాంపరివ్రాజకాన్తాం ॥
అతశ్చతాకికస్యాపిపుంసస్సవ్యద్గర్భనాథవత్స్వంపుష్పంకీముతవివయశూన్యాదాత్మనోస్యద్వత్స్వంతరమ
వశ్యతోనిత్యచైతన్యమాత్రస్వరూపస్యేతి ॥ తస్మాన్నాస్తిసవ్యద్గర్భనానర్థకప్రసంగః ॥ ప్రకాశా
దివదితినిదర్శనోపన్యాసః॥ యథాప్రకాశస్సార్వభౌమత్రమసోవావియద్వ్యాప్యవతిష్ఠమానోగుభ్యా
ద్యుపాధిసంబంధాత్యైమబ్దుజువకాక్రిధావంప్రతివద్యమానేషుతత్తద్భావమివప్రతివద్యమానోపినపర
మాథతత్తద్భావంప్రతివద్యతే, యథాచాకాశోఘటాదిమగచ్ఛత్సుగచ్ఛన్నివవిభావ్యమానోపినపర
మాథతోగచ్ఛతి, యథాచోదగరావాదికంపమానాత్తద్రేసూర్యప్రతిబింబకంపమానేపితద్వాన్ము
ర్యఃకంపతే, ఎవమవిద్యాప్రత్యుపస్థాపితేబుద్ధ్యాద్యుపాధ్యుపహితేజీవాఘ్నంశేదుఃఖాయమానెపినత
ద్వానీశ్వరోదుఃఖాయతే॥ జీవస్యాపిదుఃఖప్రాప్తిరవిద్యానిమిత్యైవేత్యుక్తం ॥ తథాచావిద్యానిమిత్రజీ
వభావప్రదాసేనప్రప్త్యభావమేవజీవస్యప్రతిపాదయంతివేదాంతాః తత్త్వమసీత్యేవమాదయః, త
స్మాన్నాస్తిజైవెనదుఃఖసంపరమాత్మనోదుఃఖత్వప్రసంగః॥ ... *

— సూ॥౪౭॥ప్రరంతివ॥ —

ప్రరంతివవ్యాపాదయఃయథాజైవెనదుఃఖసంపరమాత్మాదుఃఖాయతఇతి ॥ “తత్రయఃపరమాత్మా
హిసనిత్యోనిస్థుగస్ఫుటః॥ ననివ్యతేఫలైశ్చాపిపర్వపత్రమివాంభసా ॥ కర్మాత్మత్వపరోయోసామో
తుబందైస్సయుజ్యతే ॥ ససప్తదశకేనాపిరాశినాయుజ్యతేపున”రితి॥ చశబ్దాన్మమాన్మనంతిచెతివాక్యశే
షః ॥ తయోరన్యఃపిపులంస్వాద్వత్తనశ్చన్నవ్యోభిచాకశీతీతి ఏకప్రధానర్వభూతాంతరాత్మాన
నిత్యతేలోకదుఃఖసంబాధ్యోఇతి॥ ... *

భాగ్రింత్యాభిరూపవాదీర్వరేనాప్రీత్యుక్తం, కించజీవస్యైష్వరస్యవావస్తుతోదుఃఖత్వానుమానంఫలముక్తమాగమబాధా
దిత్యాహ ॥ తథాచేతి॥ దుఃఖిత్యేతద్భావోపదేశోనస్యాదిత్యర్థః॥ ... *

౪౭॥ స్మృత్యావ్యనుమానంబాధ్యమిత్యాహ॥ ప్రరంతిచేతి॥ స్మృత్రంవ్యావృష్టే ప్రరంతితి॥ తత్రజీవపరయో
ర్నర్థకర్మాత్మకర్మాత్మయోజనః॥ దశేంద్రియాణి పంచపాశాః॥ మనోబుద్ధిశ్చేతి సప్తదశసంఖ్యాకోరాశీర్లింగం ॥
సూత్రేదశబ్దత్సుగ్రిహముచ్చయాథగిత్యాహ ॥ చశబ్దాదితి॥ యథాదిత్యప్రకాశ్యదోమైర్నివృతతతేత్యర్థః ॥ *

రగః యతో బాహుభ్యాం సంకల్పస్త్వన్నలిప్యతే, ఏవమంశిత్యకృతమిశ్వరేదోపంశిత్యాంశశ్చ క్షయంతీవ
 ప్యాంశత్వం దేహద్వైపాకమితస్థు బయితు న త్యంతస్వరూపైక్యమాదాయాపిపతి || అగ్రాహిత్యాదితా || కథంత
 హిత్యన్నయః తస్మై దాదంశభేదాత్ | సకలయవబ్రహ్మణోముఖ్యాం శేనసంభవతీవదతాపిద్వాంతినాశేదోనాస్త్రీ
 త్యుత్తంభవతి, భేదాభావేనాంశాంత్యాభావాదనుజ్ఞాదిభేదవ్యవహారానుపపత్తిర్యాయేపాభిపాద్యయః | నవయంభే
 దస్యాసత్త్వం సంశయోగమన్యుగ్రిమః, కింతుమిథ్యాత్వంవదానుః | తథాదదేహోద్యపాకభేదేనాంశోవానామాబ్రహ్మ
 ణోకాచాన్వితభేదాద్భేదవ్యవహారోపపత్తిరితిసూత్రేణసమాధత్తై | రామిత్యాదితా || ననుభాగ్నిత్యేవమితి నివృత్త్యైవ

అగ్రాహయంతి తేషాంకవివసవేషాం భూతానామంతరాగ్నిస్యాత్కథమనుజ్ఞాపరిహారాస్యా
 తాంశాకావైదికావైతి || ననుచాంకోదేవతశ్వరస్యేత్యుత్తం తస్మైదాచ్చానుజ్ఞాపరిహారాతదాత్ర
 యావన్యతిక్లాపుపవద్యతే కిమప్రచోద్యత ఇతి | ఉచ్యతేనైవదేవం, అనగ్నేత్యనుపహితేవస్యాభేదా
 దిన్యస్య గ్రీతయః ప్రతిపాదయంతి శబ్దస్పృహ్య తదేవానుప్రావిశత్ నాన్యోతోస్త్రహృద్యుత్సృ
 మ్మత్యుమాహృతీయితిహ నానైవశ్యతి తత్త్వమసి అహంబ్రహ్మస్మి'త్యేవంజాతీయకాః | ననుదేహ
 భేదావగమాభ్యానుంశత్వంసిద్ధ్యతీత్యుత్తం | ప్యాదేతదేవం యద్యభావపిభేదాభేదాప్రసిపాదయపి
 తోస్యాతాం, అభేదవివత్వప్రప్రతిపాదయపితే, బ్రహ్మద్వైత్వప్రసిపత్తౌపురుషార్థసిద్ధేః | స్వభావ
 ప్రాప్త్యుత్తేవోదహ్యతే | నచసకలయవస్యబ్రహ్మణోముఖ్యాంశోదేవసంభవతీత్యుత్తం, తస్మాన్
 రసివైకస్యద్వైపాం భూతానామంతరాగ్ని దేవభావేనావస్థితభేదాత్కథతోవత్తివ్యానుజ్ఞాపరిహారోపపత్తిః,
 తాంబ్రామః || ...

— శ్లో సూ || రగః అనుజ్ఞాపరిహారో దేహసంబంధజ్యోతిరాదివత్ || —

'ఋగ్విశ్వకర్మామపెయా'దిత్యనుజ్ఞా 'గుర్వంగనాంవోపకచ్చే'దివరిహారః, తథా 'అగ్నిమిమి
 యంవశుంసంజ్ఞవయో'దిత్యనుజ్ఞా 'మాహింస్యాత్సర్వాభూతానీ'తివరిహారః | ఏవంలోకేపిమిత్రముప
 సేవితవ్యమిత్యనుజ్ఞా, శక్రఃపరిహర్తవ్యఇతివరిహారః, ఏవంప్రకారావనుజ్ఞాపరిహారావకల్పేపాస్తి
 నోదేహసంబంధాత్స్యాతాం | దేహోస్సంబంధోదేహసంబంధః | కర్మపునర్జ్ఞాహిసంబంధః | దేహాదిర
 యంసంఘాతోదహమేవేశ్యాత్సనిఃపరీతప్రత్యయోత్పత్తిః | దృష్టచసాసక్త్యపాగ్నినామహంగచ్ఛా
 మ్యహమాగచ్ఛామ్యహమాంధోహమసంధోహంమూఢోహమమూఢభిశ్చేతమాత్తికా | నహ్యస్యాస్మిన్య
 ద్దర్శనాదన్యన్నివారకమస్తి | ప్రాప్త్యసన్యదర్శనాత్పగ్నితేమాభాగ్నిస్సర్వజయూనాం | ఏదేవమపి
 ద్వారిమిదదేహోద్యపాకసంబంధకృతాద్విశేషాదైకాగ్నిభ్యవగమ్యనుజ్ఞాపరిహారావకల్పేతే, స
 వ్యవస్థితప్రహ్వనుజ్ఞాపరిహారానర్థ్యంప్రాప్తం సతస్యకృతాథాత్వాన్నియోజ్యత్వానుపపత్తిః |
 సోయోపాదేయయోగ్నియోజ్యోయోర్దవ్యస్సన్యల్, అత్తనస్త్యతిత్తం హేయముపాదేయంవా
 వస్త్యవశ్యనూర్థోయజ్యేత, నచాత్మన్యేవయోజ్యస్సన్యల్ | శరీరవ్యతిరేకదర్శనపవనియోజ్యత్వ
 మితీచేన్న తత్సంహతత్వాభిమానాత్ | సత్యంవ్యతిరేకదర్శనోయోజ్యత్వం తథాపివ్యూహాదిపదేహ

చహరచిచ్ఛేదస్యాన్యతరతా || శహ్యస్యాత్కథానితా || ప్రతతాసంతతా, ఏశేషాభేదః, అగ్నియోజ్యత్వాన్నిహ్వయ
 రగః శాస్త్రానిశక్త్యానివృత్తిమిత్యాహ || సతస్యశి || నియోగవిషయత్వైతాభావాదాత్తస్యసాధ్యోనియాగానుపపత్తైర్న
 బ్రహ్మవిన్నియోజ్యత్వకథా || సన్యముష్టికృతం హేతుతేకమణిదేహభిన్నాన్నివైకసేవపాకాకారోవాద్యః, తథాచ
 బ్రహ్మవిన్నియోజ్యవిదేశిత్యాత్కర్మానికరివీరితంకతే || శరీరవ్యతిరేకేతి || పరోక్షంవైకస్యాపరోక్షభక్తిమాంరోధి
 త్యాత్కర్మానిదేహాభేదభక్తిమోస్త్రీ, తథాచభక్తిమతిపాధింతిపంశీరతి || నేత్యాదితా || యథావ్యోమదేహాన్నిసంత

ద్వయసమిత్వవ్యత్యో భాగితస్యశ్యర్థః । అహ్మవిన్నయోజ్యఅభాగితత్వాన్ముషు ప్రవదిత్యాహ ॥ సహిత ॥ దేహాది
వ్యసంహతత్వసర్వసంహతత్వదర్శనశూన్యస్య భేదభాగితరహితస్యముప్తస్యేతియావత్ । అజ్ఞాస్యాపిభాగిత్యభా
వకా లేయోజ్యత్వంబద్ధప్రతిమువాచ్యమాత్మవిద్యశ్యర్థః । అనియోజ్యత్వే బాధకమాశంక్యపరిహరణి ॥ సచేతి ॥ ఏషయ
వై రాగ్యస్యజ్ఞా నాశానుభవ్యైస్సజ్ఞాభాంతరమనువృత్త్యాపిషయేషుప్రవర్తకరాగనివృత్తైర్నాతిప్రసంగః । తదుక్తం
భగవతా “ఋషోవ్యస్థిచరంబద్ధస్త్వనివర్తత” ఇతి । ఏషమనుజ్ఞాదిప్రసంగేనానయోజ్యత్వంవిషుపఉత్తాప్రకృతముప
సంహరణి ॥ తస్మాదితి ॥ ఏకస్యాప్రయోగాధిభేదాదనుజ్ఞాపరిహారయోర్ద్వైపాంతమాహ ॥ జ్యోతిరితి ॥ క్రవ్యంమాంసమ
త్రితీక్రవ్యాదశుపిత్తృశానాగ్నిరిత్యర్థః ॥ ... *
౧౯॥ చింతోర్ధరత్వేనసూక్ష్మంవ్యాచక్షే ॥ స్యాతామిత్యాదిహ ॥ యద్యపిస్థూలదేహసంబంధాదుపాదాన పరి
త్యాగోస్యాతాంతథావ్యవృత్తతకమృతాఫలమితరేణాపిభుజ్యేతేతకమృతఫలవ్యతికరస్సాంకర్యంస్యాదేహవిశిష్టస్యస్యగ్ధా
దిభాగితోయోగోనావిశిష్టత్వనమకప్రయోగా కృత్వాత్ । తస్మాన్స్వర్గీ నరకీచేతివ్యవస్థాసద్ధయే అత్తస్వరూపభేదోవా

ద్యసంహతత్వమవశ్యతపవాత్సనోయోజ్యత్వాభిమానః । సహితదేహోద్యసంహతత్వదర్శనకస్యవిదపి
నియోగోద్యప్తఃకిముతైకాత్మ్యదర్శనః । నవనయోగాభావాన్మహ్యదర్శనోయతేప్రచేప్తాప్రసంగః, సర్వ
ప్రామాణ్యవైవప్రవర్తకత్వాత్, అభిమానాభావాన్మహ్యదర్శనః, తస్మాదేహసంబంధాదేవాను
జ్ఞాపరిహారాజ్యోతిరాదివత్ । యథాజ్యోతిషఏకత్వేవ్యగ్నిఃక్రవ్యాగ్నిరిహ్నియితేనెతరః, యథాచంద్ర
కాశఏకస్యాపిసమితురమేభ్యప్రచేతసంబంధఃపరిహ్రియితేనెతరశ్శుచిభూమిప్తః, తథాభామాఃప్రచే
దావశ్రవైయాత్యాదయఉపాదీయంతే, భామాఅపిసంతోనరకరేబరాదయఃపరిహ్రియంతే, తథామూ
త్రప్రతీషంగవాంపవిత్రతయాపరిగృహ్యతే, తదేవజాత్యంతరేపరివర్జ్యతేతద్యత్ ॥ ... *

— సూ॥౧౯॥ అసంతతేశ్చాన్యతికరః ॥ —

స్యాశాంనామానుజ్ఞాపరిహారావేకస్యాస్యాత్సనోదేహవిశేషయోగాత్ । యస్తస్వయంకర్మఫల
సంబంధస్సతైకాత్మ్యాభ్యుపగమేవ్యతీత్యేతస్వామ్యైకత్వాదితచేత్, నైతదేవం, అసంతతేః । సహిక
న్రువోక్తృశ్చాత్సనస్సంతత్సన్వైవ్యగ్నీరైస్సంబంధోస్తి । ఉపాధితంతోహిజీవిత్యత్వం, ఉపాధ్యసం
తానాచ్చనాస్తిజీవసంరానః, తతిశ్చైకర్మన్యతికరఃఫలవ్యతికరోవానభవిష్యతి ॥ ... *

— సూ॥౨౦॥ అభాసవివచ ॥ —

అభాసవివచే పజీవఃపరస్యాత్సనోజలసూర్యకాదివత్ప్రతిపత్తవ్యః, ససవివచాత్సాన్నాపివత్ప్రసంత
౨౦॥ అతశ్చయథానైకప్రజ్జలసూర్యకేకంపమానజలసూర్యకాంతరంకంపతే, ఏవంనైకప్రజీవేకమృ

చ్యత్యతిశంకాఢః । భవేత్తదాసాంకర్యంయద్యసమహితాత్మనవభోక్తృత్వంస్యాన్నత్యేతదస్తి । తద్గుణపారత్వాది
త్యత్రానోతుప్థ్యోయిబుద్ధ్యపహితవైవేకర్మత్వాదిప్రవానాత్, తథాచబుద్ధేఃపరదేహ్యసంబంధాత్తదుపహితజీవ
స్యనాస్తిపరదేహసంబంధత్యతిబుద్ధిభేదనభోక్తృభేదాన్నకర్మాదీనాంసాంకర్యమితిసమాధానార్థః ॥ ... *

౨౦॥ అంశత్యాద్యసూత్రేజీవస్యాంశత్వంఘటాకాశవ్యోవోపాధ్యవచ్ఛేదబుద్ధ్యోక్తంసంప్రత్యేవకారేణా
పచ్ఛేదవత్సారువింసూచయన్ “రూపంరూపంప్రతిరూపోభిభావే”త్యాదిశ్రుతిసిద్ధంప్రతిబింబఫలముపన్యస్యతిభగవా
న్సూత్రకారః ॥ అభాసవివచేతి ॥ సపరమాత్మైవానుపహితోజీవోనభవతి ఉపాధ్యమభవాన్నాపివతోభిన్నః సవివచా
ప్రవిష్టత్యాద్యభేదశ్రుతిప్రతిబింబోధాత్, తస్మాదపిద్యౌతతాగ్నిబుద్ధ్యాదిప్రతిబింబవివచేత్యత్యర్థః । అస్తిన్నతై
బుద్ధిప్రతిబింబభేదాత్సర్వగ్నినరకీర్యాదివ్యవస్థాజీవస్యావిద్యకత్వాద్విద్యయా మోక్షశ్చేత్యుపపద్యత్యత్యాహ ॥ అతిశ్చ
త్యాదిహ ॥ యస్తస్వయంభాసగూరవ్యప్రలాపః ప్రతిబింబస్యవోపాధిసంస్పృష్టతయాకన్పితత్వంకింతుస్వరూపజైవ, అతః

కన్వితప్రతిబింబస్యమైక్యత్యయోగానన్వజీవత్యమితీససిద్ధాంతరహస్యాన్వనకృత్యపెత్తనీయః । యదదర్శనము
 ఖంశుక్రూరజరతరహస్యతానానందరజరమితీస్వయావీభావసన్నేదంముఖమితీభావ్యంస్యాత్ , అతోనానీదర్శనో
 ముఖమితీసంస్వమాత్రబాధాత్పదీయంముఖమేవేరమిత్యబాధితముఖాభేదానుభవవగ్నంసృష్టత్వేనైవకన్వితత్వంప్రవే
 శనాన్వైశ్చైవకన్వితప్రస్తుతానానందరజరమితీస్వయావీభావసన్నేదంముఖమితీభావ్యంస్యాత్ , అతోనానీదర్శనో
 యామాచాన్వైశ్చైవకన్వితప్రస్తుతానానందరజరమితీస్వయావీభావసన్నేదంముఖమితీభావ్యంస్యాత్ , అతోనానీదర్శనో
 కారమూచితంపరేహంపాంకర్యంవత్తుమువక్రమతే ॥ యేహమిత్యాదినా ॥ బుద్ధిసుఖదుఃఖాచాప్యేషప్రయత్నధర్మాధ
 మకథావనానవాత్సవిశేషగుణాః, సన్నిధానాదిత్యాదీపదాదానీస్వముక్తం, సాంఖ్యస్సాన్విభిప్రాయంతకతే॥స్యా

భుసంబంధిజీవాంతరస్యతత్సంబంధః, ఎవమవ్యతిరేకవర్తనలయోగాభాసస్యచావిద్యాకృతత్వా
 తదాశ్రయస్యసంసారస్యావిద్యాకృతత్వోపపత్తిరితమ్యుదాసేనచపాకమాధికస్య ప్రవృత్తభా
 వస్యోపదేశోపపత్తిః । యేహంతుబహవలక్షణానైవచనప్రేసర్వగతాపైహమేవైషవ్యతిరేకః ప్రాప్నో
 తి । కథంబహవోవిభవత్వాన్వైవశ్చైవతస్యమాత్రీస్వయావీభావసన్నేదంముఖమితీభావ్యంస్యాత్ , అతోనానీదర్శనో
 యామాచాన్వైశ్చైవకన్వితప్రస్తుతానానందరజరమితీస్వయావీభావసన్నేదంముఖమితీభావ్యంస్యాత్ , అతోనానీదర్శనో
 కారమూచితంపరేహంపాంకర్యంవత్తుమువక్రమతే ॥ యేహమిత్యాదినా ॥ బుద్ధిసుఖదుఃఖాచాప్యేషప్రయత్నధర్మాధ
 మకథావనానవాత్సవిశేషగుణాః, సన్నిధానాదిత్యాదీపదాదానీస్వముక్తం, సాంఖ్యస్సాన్విభిప్రాయంతకతే॥స్యా

— ❀ సూ । ౫౦ । అకృష్టానియమాత్ । ❀ —

బహుష్యాత్సమకాశవత్సర్వగతేషుప్రతిశేరంబావ్యభ్యంతరావిశేషేణ సన్నిహితేషునువోవా
 తా-యోధర్మాగమగ్నతగుమృప్తముపార్జ్యతే । సాంఖ్యనాంతావత్తదనాత్సమవాయిప్రధానవది
 దేతదితి । సర్వేహంపుంసాంప్రకృతిసాన్నిధ్యాకృతేషేషప్రకృతేవప్రగిపురుషనియమేనభోగావవగ్నాంప్రవర్త
 తే , తథావోద్దేశ్యపురుషార్థనియతాప్రధానప్రవృత్తిరిభోగాదివ్యవస్థా , అన్యధానియతప్రవృత్త్యనంగీకారస్య
 మాహాన్యభ్యావనాథాప్రధానస్యప్రవృత్తిరిత్యుద్దేశ్యవిఘాతస్సాదిత్యుభయః । జడప్రధానవ్యధేశ్యవివేకాభావాత్పు
 రుషార్థస్యాప్యనాగతస్యాదితనస్యానియామకత్వాన్నవ్యవస్థా మానయుత్తీకూన్యత్వాదిత్యాహ ॥ నైరదితి ॥ యోహి
 నియామకాభావోద్దేశ్యవిఘాతమాపాదయగ్నంప్రతితస్యైవాపాదనమిష్టమిలిభావః । తాత్పర్యమతేపిభోగాదిపాంక
 ర్యమిత్యాహ ॥ తాతాదానామితి । హేతుమనస్సరియోగః, ఫలంసుఖాది । ❀

౫౦ । యదాన్వైశ్చైవకన్వితప్రస్తుతానానందరజరమితీస్వయావీభావసన్నేదంముఖమితీభావ్యంస్యాత్ , అతోనానీదర్శనో

తదితి । సూత్రేణపరిహరతి । నేత్యాహతి । పూర్వవత్సనస్సంయోగవత్, అదృష్టస్యాపిసర్వాత్సపాధారణత్వా
న్నవ్యవస్థాన్యథా॥ ...

౫౨॥ రాగాదినియమాన్తజ్ఞానృప్తనియమిత్యాశంకోః తరత్యేనమాత్రం గృహ్యేతి ॥ ప్యాదెతదిత్యాదితా॥ అని
యమఉత్తదోషః, అన్తాంతరప్రదేశ్యపరదేహానంశర్థావాద్యవస్థానికంకారః॥ ...

౫౩॥ కింవనసాసంయక్తాత్మేవాత్మనః ప్రదేశః? ఉతకల్పితః । ఆద్యసర్వాత్మనాంసర్వదేశోహమంతర్భావాద
వ్యవస్థా ద్వితీయంఘోషయతి॥ తత్రనవైశేషికైరితి॥ సర్వాత్మసాన్నిధ్యేసంకస్యవిదేవప్రదేశఃకల్పయితుమశక్యః ని
యామకాభావాదిత్యః॥ ప్రదేశకల్పనామంగీకృత్యాప్యహా॥ కల్పేతి॥ కాశ్యపభిసంధ్యాదికంయస్యాత్మవోయచ్చ
రీరంతత్రతస్యైవభోగభివ్యవస్థామాశంక్యాహా॥ శరీరమపితి॥ ప్రదేశవత్తేదోహంతరమాహా॥ ప్రదేశేతి॥ యస్మి

ప్రధానసాధారణ్యాన్నప్రేత్యాత్మంసుఖదుఃఖోపభోగస్వనియామకముపపద్యతే । కాణాదానామపి
పూర్వవత్సాధారణేనాత్మమనస్సంయోగేనసర్వత్రితస్యాదృష్టస్యాపి, అన్యైవాత్మనభివ్యవస్థామపినియ
మేహేత్వభావాదేవవిదోషః॥ ...

ప్యాదెతదహమిదంభలంపాక్షివానీకంపరిహరాణి ఇథంప్రయతే ఇథంకరవాణీ త్యేవవిధాఅభిసం
ధ్యానయఃప్రత్యాత్మంప్రవర్తమానాఅదృష్టస్యాత్మనాంచస్వస్యామిభావనియంస్యంతీతి, నేత్యాహా॥

— ❀ సూ॥ ౫౨॥ అభిసంధ్యాదివ్యవస్థానైవం॥ ❀ —

అభిసంధ్యాదీనామపిసాధారణ్యేనైవాత్మమనస్సంయోగేనసర్వాత్మసన్నిధౌక్తియమాణానానియ
మహేతుత్వానుపపత్తైరుత్తదోహనుపంగపవ ॥ ...

— ❀ సూ॥ ౫౩॥ ప్రదేశాదితేహ్నంతర్భావాత్ ॥ ❀ —

అభోఽద్యేతవిభుత్యేప్యాత్మనశ్శరీరప్రతిష్ఠేనమనసాసంయోగశ్శరీరావచ్ఛిన్నవివాత్ప్రదేశేభవివ్య
తి, అతఃప్రదేశకృతావ్యవస్థాభిసంధ్యాదీనామదృష్టస్యమఖదుఃఖయోశ్చభవివ్యతీతి, తదపినోపపద్యతే, క
స్మాత్, అంతర్భావాత్ । విభుత్వాపిశేహద్విసర్వవివాత్సనస్సర్వశరీరేవ్యంతర్భవంతి, తత్రనవైశేషి
కైశ్శరీరావచ్ఛిన్నోప్యాత్మనః ప్రదేశఃకల్పయితుంశక్యః । కల్పమానోవ్యయినిప్రదేశస్యాత్మనఃప్ర
దేశఃకల్పనకత్వాదేవసపారమ్భాకంకార్యనియంతుంశక్తోతి । శరీరమపిసర్వాత్మసన్నిధౌపుత్వవ్య
మానమన్యైవాత్మవోనేతేదోహమిదనియంతుంశక్యం । ప్రదేశవిశేషభ్యవగమేపిపద్యయోరాత్మవో
స్సమానమఖదుఃఖభాజోఃకనాదితేనైవతావచ్ఛరీరేనోపభోగపిద్ధిస్సాన్యత్, సమానప్రదేశస్యాపి
ద్యయోరాత్మవోరదృష్టస్యసంభవాత్ । తథాపిదేవదత్తయస్మిన్ప్రదేశేసుఖదుఃఖమన్యథాత్ తస్మా
త్ప్రదేశాదవక్రాంతేతచ్ఛరీరేయన్మనఃత్వశరీరేవతందేశమనుపాప్రైతస్యాపితేనసమానమఖదుఃఖా

వాత్ప్రదేశేనదృష్టాన్మత్రిస్సుకించలస్థిరోవా, నాద్యః అవలేంశస్యంశస్యవలనవిభాగయోర్నసంభవాదణ్యాత్మవాదా
చాతాత్మ । ద్వితీయేనస్మిన్నేవప్రదేశేవసర్వాభోగనర్హనాదవృష్టమస్త్యేతేనాపిశరీరేనద్వయోరాత్మవోర్భోగప్ర
సంగః । యవ్యాత్మభేదాద్విదేశయోగైకప్రదాపితయోరేకదేహంతర్భావాద్భోగసాంకన్యంతదవస్థంసావయవా
త్సవాదప్రసంగశ్చ । కింవయత్రయత్వాత్మనఃప్రదేశేశరీరాదిసంయోగావదృష్టమున్నన్నంతత్రత్రతత్త్రైవాచల
ప్రదేశేస్థితమిస్సర్వాదిశరీరావచ్ఛిన్నాత్మనృప్తాభావాద్భోగోనస్యాత్, అతఃప్రదేశభేదోనవ్యవస్థానః । యత్ప్ర
త్యోక్తస్సమదృష్టంస్యాత్రయేయత్రక్వచిద్భోగహేతురితిస్సర్వాదిభోగస్థిర్నిర్దిష్టః, తస్మై భోగశరీరాద్భూతపాదృష్టేమా
నాభావాదిభావః । యదపి కేచిదాహుః మనసవికల్పేప్యాత్మనాంభేదేనసంయోగవ్యక్తీనాంభేదాత్కయాచిత్సంయో
గవ్యక్త్యాకల్పింశ్చిదేవాత్మనృప్తాదికమిన్యసాంకర్యమితి, తస్మై, సంయోగవ్యక్తీనాంవైకాత్యాభావేనసర్వాసామ

తైకదేహంతస్థసన్వాత్సస్యదృష్టహేతుత్వావత్తేతథావసర్యాత్సనామేకస్త్విదేహేభూక్యత్వందుర్వారం కించబ
 హనాంవిభుత్వమంగీకృత్య సాంకర్యముక్తంసంప్రతికర్తృగూణాం విభుత్వమసిద్ధమహమిహైవాప్రీత్యల్పతాత్త్వముభవా
 న్నానాభావాచ్చేత్యాహ || సర్వగతత్వానుపపత్తిశ్చేతి || కించబహూనాంవిభుత్వేసమానదేశత్వంవాన్యంతర్చాయ
 త్తమదృష్టత్వాదిర్యాహ || వదేతి || ననుమావరసాదీనామేకఘటావిప్లవసందృష్టమితిచెన్నాయమస్తస్మిన్నతోద్యుష్టాంతః
 యావస్యతేజోమాత్రత్వాద్రసస్యజలమాత్రత్వాదంతరస్యపృథివీమాత్రత్వాదిత్యేవం ఆత్మజ్ఞానస్య స్వస్వరహ్యం
 శేనాభేదాతైజదిగవ్యంతరిత్తిఘటాభావాత్ | కించాత్మనాంబహుత్వమన్యసిద్ధం, అత్తిన్యడావలక్షణస్యాభేదాల్,
 తథావదేవదత్తాత్మయజ్ఞగత్త్యోనశిన్నః అత్తత్వాద్యజ్ఞగత్త్యావత్ | అగ్నివైశేషికశ్శంకేతి || అంత్యపశేషేతి ||
 సత్యవ్రత్యమాత్రేవత్తయంత్యాపశేషాక్షుచస్వయంస్వాత్రయవ్యావర్తకావన సస్యేషాం వ్యావర్తకమపేక్షంతతి
 త్యంత్యాఉచ్యంతే | తథాచవిశేషయావలక్షణభేదాన్భవత్వాత్తథేవత్యుక్తః | సత్తావదాత్మవ్యనాత్తినస్సకాశాద్భేదజ్ఞా
 నాధాన్ విశేషకల్పనాఅత్తత్వాదేవానాత్తథేవసిద్ధిః | నాప్యాత్మనాంవిభోభేదజ్ఞానాధాంతత్వాల్పనా, అత్తిభేదస్యా

నుభవోద్యుక్త్యేనసస్యాత్ యదివేదవత్తియజ్ఞగత్తయోస్సుమానప్రదేశమదృష్టంసస్యాత్, స్వర్గా
 ద్యనుపభోగప్రసంగశ్చప్రదేశవాదినస్స్యాత్, బ్రాహ్మణాదిశరీరప్రదేశవ్యవృత్తనిష్పత్తేప్రదేశాం
 తకవత్తిత్వాచ్చ | స్వర్గాద్యుపభోగస్యపర్యగతత్వానుపపత్తిశ్చబహూనామాత్మనాంవృష్టాంతాభా
 వాత్ | వదతావత్త్వంకేవహవస్సుమానప్రదేశాశ్చేతి | యావాయత్తిచేన్న, లేయావశిగర్వ్యంశేనా
 భేదలక్షణభేదాచ్చనతుబహూనామాత్మనాంలక్షణభేదోఽస్తి, అంత్యపశేషమకాద్భేదోపపత్తిరితచేన్న,
 భేదకల్పనాయాఅంత్యపశేషకల్పనాయాశ్చేతరేతకాత్రయత్వాత్, ఆకాశాదీనామపివిభుత్వంబ్రహ్మ
 వాదినోఽసిద్ధంకార్యత్వాభ్యుపగమాల్, తస్మాదాతైకత్వపక్షమపిస్వదోహభావితసిద్ధం |

ఇతిసప్తకాండీకరణమ్ ...

ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యగోవిందభగవత్పాదపూజ్యకృత్య
 శ్రీమద్భంకరభగవత్పాదకృతాశారీరకమీమాంసాభాష్య
 ద్వితీయాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః

ద్యావ్యసిద్ధే | నచవిశేషభేదకల్పనాదేవాత్తథేదకల్పనాయాకృత్యభేదజ్ఞాత్తావాత్తమపిశేషభేదసిద్ధిప్రసిద్ధాగర్హస్థిత్వ
 స్యోన్మాత్రయత్తితిహేతాధః | యన్తుబహూనాంవిభుత్వేఆకాశదిగకాలవృష్టాంతఇతిసోప్యసన్నాతిత్యాహ | ఆకా
 శాదీనామితి | విభుత్వేన్యైకవృత్తిత్వైలాఘవాన్నవిభుభేదః | యతైకస్త్విన్నాకాశేభేరీపీణాదిభేదేనతారమందాదికల్ప
 వ్యవస్థా ఏవమేత్సిన్నాప్యాత్మబుద్ధ్యపాధిభేదేననుభావివ్యవస్థాపవతైరాత్మభేదేవ్యవస్థానుపపత్తిగురత్వాన్ముఖాభేద
 కల్పనేత్యుపసంహరితి || తస్మాదితి || ఎవంభూతభోక్తృశ్రుతిసాంకరీయాభావాద్భగ్నాద్యయేనమన్వయితసి
 ద్ధం | ఇతిసప్తకాండీకరణమ్ ...

ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీగోవిందానందభగవత్పాదకృత,
 శాకిరకమీమాంసావ్యాఖ్యానాంభాద్యరత్నప్రభాష్యాం,
 ద్వితీయాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః

ద్వితీయాధ్యాయశ్చ చతుర్థః పాదః.

పూర్వాధికరణేకస్తుస్వరూపవిచార్యతమవకరణానామంద్రియాణామత్పత్తింపాదయతి | తథాప్రాణాభితి |
 భూతభూత్వవిచారానంతంతంభౌతికపాగ్విచారాభిహేతుహేతుమధ్యానంపాదయోస్సంగతిమాహ || వియదాదీతి ||
 తమేభిరప్రాణైశ్చమాహ | తత్రేత్యాదీనా || యద్యపిపాగ్వానామమత్పత్తివేకవిజ్ఞానప్రజ్ఞానుపపత్తేర్వియదధికరణ
 న్యాయాదైవామత్పత్తిస్పృతి తథాపిప్రత్యేప్రాణానాద్భావశ్రేణకథనాథమేతదధికరణమిత్యపానరుక్యం | అ

ఓంనమఃపరమాత్మనః.

— ❁ సూ || ౧ || తథాచానాః || ❁ —

వియదాదివిషయము శ్చ త్రివిప్రతిషేధ స్తు తయనపాదనపరిహృతః, చతుర్థేనేదాసీం ప్రాణవిషయః పరిహరియతే । తత్ర తావత్ తత్రైజోఽస్పృశతేతి తస్మాద్వాచితస్మాదాత్మనఆకాశస్సంభూతః ఇతిచైవ మాదిషూగ్నత్రిప్రకరణేషు ప్రాణానాముత్పత్తిర్నామామయతే । క్వచిచ్ఛానున్నత్తిరైవేషామామాయతే । అసద్వా ఇవమగ్రతః తనాహుః కింతనసహసీదిత్యుపయోహావతే ॥ గ్రహసీత్రదాహుః కతేఽబిరుషయ ఇతిప్రాణానాబిరుషయః ఇత్యగ్ర ప్రాగున్నతైః ప్రాణానాం సద్భావత్రవణాత్ । అన్యత్ర తు ప్రాణానామప్యన్నతైః పత్యతే 'యథాగ్నేః క్షుద్రావిష్ఫులింగావ్యుచ్ఛగంతివిషమేవై తస్మాదాత్మనస్సర్వైః ప్రాణాః ఇతి చైతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణిచేతి 'సప్తప్రాణాః ప్రభవంతి తస్మాదితి 'సహజీణమస్పృశత ప్రాణాచ్ఛ్రిద్ధాంబం వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీంద్రియం మనోనేన్న' మితిచైవమాదిప్రదేశేషు । తస్మత్త్ర త్త్రివిప్రతిషేధాన్యతరస్థాదణకారణానిహాపణాచ్ఛ్రిప్రతిపత్తిః ప్రాప్నోతి, అథవాప్రాగున్నతైస్సద్భావత్రవణాద్దాణే ప్రాణానాముత్పత్తిశ్చ త్రివిధిప్రాప్నోతి, అత ఇదంపథతి । తథా ప్రాణా ఇతి కథంపునరత్రవణేన్యక్షురానులోమ్యం, ప్రకృతోపమానాథావాత్ । సర్వగతాత్మబహుత్వవాదిహుషణమతీతానంతరపాదాంతే ప్రకృతంతత్తావనోపమానం సంభవతి, సాద్యశ్యాథావాత్ సాద్యశ్యేహిసత్త్వవమానంస్యాత్, యథాసింహస్తథాబలవత్తైతి । అదృష్టసామ్యప్రతిపాదనార్థమితియమ్యచ్యేత, యథాలదృష్టస్య సర్వాత్స సన్నిధావుత్పద్యమానస్యాసేయతత్వం, ఏవం

ప్రచారిణావిషయాః । తేజముత్పన్నం తేనవేతశుక్రినాంవిప్రతిపత్త్వానంతయేతాసాంసమలత్వానగ్గయత్తత్వప్రా
మాణ్యమితిపూర్వపక్షఫలం । తత్రగౌణవాదినమాధానమాహ ॥ అభవేతి ॥ ప్రాణానాంప్రళయేనద్భావశుక్రితిర్విరవ
తాకత్వేనబలీయత్వాదున్నైతిశుక్రిర్జీవోన్నైతిశుక్రివద్దాశీత్యవిరోధత్వత్వత్వః । అప్రమాణపక్షవద్దావత్వోఽముఖ్యసిద్ధాం
తినఃపూర్వపక్షవిపేక్షావసాధానకవేత్వత్వం । ముఖ్యసిద్ధాంత్యాహ ॥ అత్యుతి ॥ తథాశబ్దమాక్షిపతి ॥ కథమితి ॥ అను
లోమ్యమాంబస్యమిత్యర్థః । సామాన్యమేవస్ఫుటయతి । యథాఽదృష్టస్యేతి । జీవవత్ప్రాణాత్వత్వస్వతంత్రం । యద్యప్యదృ
క్షవత్ప్రాణాత్వమయతాత్వకసూక్రిమస్యేతి తథాపిపునరుక్తంజీవవత్ప్రాణానోత్పద్యంతర్యతి సూత్రార్థాశ్చేదపి

ద్వాంతత్యక్తాపాదః । సమాధత్తే ॥ చోదాహరణేతి ॥ దృష్టాంతోదాహరణికసన్నిహితోవాక్యభివ్యంగీకృత్యైక
వాక్యస్థిత్యేనసాన్నిధ్యముక్తం । సంప్రతినాయనియః జైమినీనాభగవతాన్యోహితదృష్టాంతస్వాత్మతత్వాదిత్యా
హ ॥ అభవేతి ॥ అస్తిత్వతీయాధ్యాయేఽశ్వప్రతిగ్రహేప్యధికరణం , తస్యేవంవిషయవాక్యం , 'యావతోఽశ్వస్మి
తి గృష్ణీయాద్రావతోవారుణాంశ్చతుషకాలాన్నిర్వపేదిత్యేతమన్తరాధికరణేకమయంపారుణీష్టిద్రాతురుత ప్రతి
గ్రహేతురివిషయేప్రతిగృష్ణీయాదితిశ్రీతః ప్రతిగ్రహేతురిత్యాశంక్య ' ప్రజాపతిర్వరుణాయాశ్వశనయందత్వప
త్రమేదాత్యక్తేనాన్నింశాదశ్వదాతురేవేతిస్థాస్యతి, అతఃప్రతిగృష్ణీయాదిత్యస్యచదస్యాశ్వాన్యఃప్రహాగ్రహయేదత్వ
భావః । దద్యాదితియావత్ । యోఽశ్వదాతాసవారుణేవిష్టింకుర్యాదితివాక్యాభేదితేవితా , అశ్వదానశ్చమిత్రేయ
మిష్టిః కింతాకేశ్వదానమిత్రాః ఉతవైదికీవేతి । తస్మాదశ్వదానోదాహరణేతి నిష్కలంకేశ్వదానెవోపసంభవా
న్తన్నిరాసానైయమిష్టిరితిదోషాద్విష్టిదైకకేస్యాదితిసూత్రేంపాప్రేసిద్ధాంతః । అస్మిన్ 'వరుణోవావర్తంగృష్ణాది
యోశ్వంప్రహాగ్రహేతిహతుద్దోషం సంకీర్త్యైష్టిర్విహితానరుణశబ్దోఒలోదరాభ్యురోగేనాభః । నచలోకకేఽశ్వదా
నైయంబోధ్యవర్తంగం నిష్కంనచానైవవాక్యేనప్రసిద్ధిః । దానెవోపస్తన్నిరాసాథాచేష్టిరిత్యభేదేవాక్యభేదాత్ ।

... సారాత్మనఃప్రశస్తియతత్వమితి, తదపిదేవోనియమేనైవోక్తత్వాన్యముక్తంభవేత్ ।
... అతఃపమియేర్క, సిద్ధాంతఃసరోధాత్ । జీవస్యహ్యనుష్ఠితాభ్యాతా శ్రాణానాంరూ
ప్యైర్తేనాభిభాసితా । తస్మాత్తథేత్యసంబద్ధమివప్రతిభాతి । న, ఉదాహరణోపాత్రేనాభ్యుపమానేనసం
బంధోఽవత్రః । అత్రపాశ్రోశ్చైవాదివాక్యజాతముదాహరణం 'ఏతస్మాద్వాన్తసస్సర్వేపాశ్రాన్స
ర్వేలాకాస్సర్వేదేవాస్సర్వాణిభూతానిచవృచ్ఛరంతీ'త్యేవంజాతీయకం । తన్మయథాలోకావయఃప
రస్మాచ్ఛ్రీహ్నుణఉత్పద్యంతేతథాపాశ్రాంతీత్యభావః । తథా 'ఏతస్మాజ్జాయతేపాశ్రోశమనస్సర్వేంద్రి
యాణిచ'భంబాయుర్ద్యోతిరాజఃపుథివీశ్వస్యధానిశీ'త్యేవమాదివృషిభాదివత్పాశ్రానామున్నతిరితి
ప్రప్తవ్యం । అభవాచానవ్యాపచ్ఛతద్వదిత్యేవమాదివృషివహితోపమానసంబంధస్యాప్యాత్మితత్వాశ్చ
ధాతీతానంతరపాదాద్యుక్తావిమదాదయఃపరస్యబ్రహ్మణోపకారాస్సగుణితాస్తథాపాశ్రాంతీపర
స్యబ్రహ్మణోపకారాశ్చియోజయితవ్యం । కఃపునఃపాశ్రానాంవికారత్వేహతుః, శుభ్రతత్వమేవ । న
నుకేషుదిన్నైదేశేషునపాశ్రానామున్నతిశ్శ్రూయితభివ్యక్తం, తదయుక్తం, ప్రదేశాంతరేషుశ్రవ
ణాత్ । నహిక్వదిదశ్రవణమన్యత్రేత్రుతంజవారయతుముత్సహతే, తస్మాచ్ఛ్రుతితత్వాపేక్షేపాదాకాశా
శ్రాంతీపిఉత్పద్యంతేఇతిసూక్తం॥ ... *
... *
... *
... *

... సమాధత్తే ॥ చోదాహరణేతి ॥ దృష్టాంతోదాహరణికసన్నిహితోవాక్యభివ్యంగీకృత్యైక
వాక్యస్థిత్యేనసాన్నిధ్యముక్తం । సంప్రతినాయనియః జైమినీనాభగవతాన్యోహితదృష్టాంతస్వాత్మతత్వాదిత్యా
హ ॥ అభవేతి ॥ అస్తిత్వతీయాధ్యాయేఽశ్వప్రతిగ్రహేప్యధికరణం , తస్యేవంవిషయవాక్యం , 'యావతోఽశ్వస్మి
తి గృష్ణీయాద్రావతోవారుణాంశ్చతుషకాలాన్నిర్వపేదిత్యేతమన్తరాధికరణేకమయంపారుణీష్టిద్రాతురుత ప్రతి
గ్రహేతురివిషయేప్రతిగృష్ణీయాదితిశ్రీతః ప్రతిగ్రహేతురిత్యాశంక్య ' ప్రజాపతిర్వరుణాయాశ్వశనయందత్వప
త్రమేదాత్యక్తేనాన్నింశాదశ్వదాతురేవేతిస్థాస్యతి, అతఃప్రతిగృష్ణీయాదిత్యస్యచదస్యాశ్వాన్యఃప్రహాగ్రహయేదత్వ
భావః । దద్యాదితియావత్ । యోఽశ్వదాతాసవారుణేవిష్టింకుర్యాదితివాక్యాభేదితేవితా , అశ్వదానశ్చమిత్రేయ
మిష్టిః కింతాకేశ్వదానమిత్రాః ఉతవైదికీవేతి । తస్మాదశ్వదానోదాహరణేతి నిష్కలంకేశ్వదానెవోపసంభవా
న్తన్నిరాసాసానైయమిష్టిరితిదోషాద్విష్టిదైకకేస్యాదితిసూత్రేంపాప్రేసిద్ధాంతః । అస్మిన్ 'వరుణోవావర్తంగృష్ణాది
యోశ్వంప్రహాగ్రహేతిహతుద్దోషం సంకీర్త్యైష్టిర్విహితానరుణశబ్దోఒలోదరాభ్యురోగేనాభః । నచలోకకేఽశ్వదా
నైయంబోధ్యవర్తంగం నిష్కంనచానైవవాక్యేనప్రసిద్ధిః । దానెవోపస్తన్నిరాసాథాచేష్టిరిత్యభేదేవాక్యభేదాత్ ।

11. ననుప్రతిజ్ఞాపిశాణీకినస్యాదిత్యతతహా || తథాచప్రతిజ్ఞాతార్థమితి || ఉపక్రమోవసంహారభ్యాంప్రతిప
 పాదయపి తాద్వితీయత్వప్రతిజ్ఞానురోధేనప్రాణోత్పత్తిర్నైవైవేతిభావః || ముండకవచ్చుత్త్యంతరేపిప్రతిజ్ఞాదర్శనా
 తస్మిన్ముఖ్యేత్యాహ || తథేతి || ఏషాప్రతిజ్ఞాప్రాణోత్పత్తిముఖ్యత్వేహేతుత్వేనరక్ష్యత్యర్థః || ఇదానీంప్రళయేప్రా
 ణసత్త్వశ్రుతేనతంతప్రశ్నప్రకరణమాహ || కథమిత్యాదినా || నేదంవాక్యంమహాప్రళయేపరమకారణస్యబ్రహ్మణః
 ప్రాణసత్త్వపరంకింత్యవాంతరప్రళయేహిరణ్యగర్భభ్యావంతరప్రకృతిరూపప్రాణసద్భావపరమిత్యర్థః || ననుహిర
 ణ్యగర్భయాపవికారస్యసత్త్వకథంతదావికారాసత్త్వకథనంతత్రాహ || స్వవికారేతి || స్వస్యకార్యబ్రహ్మణోయ
 తాకార్యంఘాలంతస్యోత్పత్తేరిత్యర్థః || ననుయథాశ్రుతిమహాప్రళయేప్రాణసద్భావరూపంలింగంప్రాణానుత్పత్తిపాద

— ❁ సూ. 12. గౌణ్యసంభవాత్. ❁ —

యత్తుననుక్తంప్రాగుత్పత్తేస్సద్భావశ్రవణాద్గౌణీప్రాణానాముత్పత్తిరితితస్మిత్త్యాహ || గౌణ్య
 సంభవాదితి || గౌణ్యాఅసంభవోగౌణ్యసంభవః || నహిప్రాణానాముత్పత్తిశ్రుతిర్గౌణీసంభవతి, ప్ర
 తిజ్ఞాహేనిప్రసంగాత్ || కచ్చిన్నుభగవోవిజ్ఞాతేసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభవతీతిహ్యేకవిజ్ఞానైససర్వవిజ్ఞా
 నంప్రతిజ్ఞాయతత్సాధనాయేదమామ్నాయతే, ఏతస్మాజ్ఞాయతేప్రాణోఽథిత్యాది || సాచప్రతిజ్ఞాప్రా
 ణాదేస్సమస్తస్యజగతః బ్రహ్మవికారత్వేనప్రకృతివ్యతిరేకేవికారాభావాత్ప్రకృతి, గౌణ్యాంతుప్రా
 ణానాముత్పత్తిశ్రుతిప్రతిజ్ఞైయంహీయతే, తథాచప్రతిజ్ఞాతార్థమువసంహారతి, పురుషవివేదంవిశ్వం
 తపోబ్రహ్మపరామృతమితి, బ్రహ్మైవేదంవిశ్వమిదంవరిష్టమితిచ || తథా ఆత్మనోవాఅరెదర్కనైశశ్ర
 వణేననుత్యావిజ్ఞానైవేదంసర్వంవిదితమిత్వేవంజాతీయకానుశ్రుతిష్వేషైవప్రతిజ్ఞాయోజయితవ్యా ||
 కథంపునఃప్రాగుత్పత్తైః ప్రాణానాంసద్భావశ్రవణం, నైతన్నులప్రకృతివిషయం, అప్రాణోహ్యమ
 నాశ్చభ్రోహ్యకరాత్పరతఃపరః ఇతిమూలప్రకృతేఃప్రాణాదిసమస్తవివేకరహితత్వావధారణాత్ ||
 అవాంతరప్రకృతివిషయంత్వేకత్వవికారాపేక్షం ప్రాగుత్పత్తేఃప్రాణానాంసద్భావావధారణమితి
 ప్రస్తవ్యం, వ్యాకృతవిషయాణామపిభూయసీనామవస్థానాంశ్రుతిప్రత్యోఃప్రకృతివికారభావప్రసిద్ధః
 వియదధికరణేహిగౌణ్యసంభవాదితిపూర్వపక్షసూత్రత్వాద్గౌణీజన్మశ్రుతిరసంభవాదితివ్యాఖ్యాతం, ప్ర
 తిజ్ఞాహాన్యాచతప్రసిద్ధాంతోభిహితః || ఇహతుసిద్ధాంతసూత్రత్వాద్గౌణ్యాజన్మశ్రుతేరసంభవాదితి
 వ్యాఖ్యాతం || తదనురోధేనత్వీహిగౌణీజన్మశ్రుతిరసంభవాదితివ్యాచక్షాణైః ప్రతిజ్ఞాహానుపేక్ష
 తాపాత్ ||

— ❁ సూ. 13. తత్ప్రాగ్భుత్వేతి. ❁ —

ఇతశ్చాకాశాదీనామివప్రాణానామపిముఖ్యైవజన్మశ్రుతిః, యజ్ఞాయతఇత్యేకంజన్మవాదివదంప్రా
 నేషుప్రాగ్భుత్వేతంసమస్తరేషాకాశాదివ్యవసరతే, ఏతస్మాజ్ఞాయతేప్రాణోఽథిత్యత్రాకాశాదివచ
 ముఖ్యంజన్మైతిప్రతిస్థాపితం, తత్ప్రాగ్భుత్వాన్నితేవపిముఖ్యమేవజన్మభవితుమర్హతి || నహ్యేకస్త్రి
 కంకిమిత్యవాంతరప్రళయపరతయానీయతఇతిచేత్, ఏతస్మాజ్ఞాయతేప్రాణోఽథిత్యాదిప్రబలజన్మశ్రుతివిలాదివచామః ||
 ననువికారస్యబ్రహ్మణఃకథంప్రకృతివ్యతిరేకతతహా || వ్యాకృతేతి || హిరణ్యగర్భస్సమస్తత్రాగ్భుత్వాదిశ్రుతా, అ
 దికరూపభూతానామిత్యాదిప్రత్యేకవికారాత్తనామపిమూలకారణావస్థాయాప్రాణంబ్రహ్మవిరాధాదీనాంప్రకృతివి
 కారభావేనప్రసిద్ధిరస్తి, పూర్వాపేక్షయావికారస్యాపుర్రూపేక్షయాప్రకృతిత్వమిత్యర్థః || కేచిద్వియదధికరణాను
 రోధేనదంసూత్రంవ్యాపకతతాన్వూదయతివియదితి ||

2. తస్యజ్ఞాయతఇతివదస్యాకాశాదిషుముఖ్యస్యపాతాపేక్షయాప్రాగ్భుత్వేననేషుప్రాగ్భుత్వేనైవైతి

సూత్రయోజనా తత్సమాన్యదితి తేనాకాశాదిత్వనాసామాన్యమేకశబ్దోక్తత్వంతస్పాదిత్యర్థః । ఏకత్వస్వాత్మ్యే
 ఏకస్యశబ్దస్యకృద్విన్నుభ్యుత్పత్త్యుద్భవంత్యేనావ్యవస్థానామితి న్యాయమన్యతాప్రతిపదికతి ॥ యతాప్రపత్త్యా
 చ్ఛ్చురభిధి ... *
 ర॥ యచ్ఛక్తంఛాంవోగ్యేపిపాత్రానాముత్పత్తిర్నప్రాప్తయత్యభిధిత త్రాహతత్పూర్వకత్వాద్వాచభిధి॥ అత్ర
 సూత్రేనాక్యదంపాత్రాణమనసోరుపలక్షణం ॥ వాక్యాగ్రామనసాంతేజోఽబిన్నపూర్వకత్వోక్తైర్వేదముసంస్థమితియోజ
 నా ॥ తైర్వాగాదిభిన్నైరుదీనాంసామాన్యంకరణత్వం తదిత్యర్థః ॥ అత్రమయద్వికారముభ్యుత్పత్తివైవర్తవపపాత్రా
 నానాంబ్రహ్మకార్యత్వంతేజోఽబిన్నానాంబ్రహ్మవికారత్వాత్ ॥ యదిపాత్రాన్యనామోర్థలవికారత్వా యోగాత్తద
 భీనస్థితకత్వమాత్రేణభాక్తప్రభాపిపాత్రానాంవికారత్వేభూతాభీనస్థితకత్వం లింగంమయటోక్తమితిసంస్థంబ్రహ్మకా

న్మికరణేఏకత్వస్వాత్మ్యేఏకశబ్దస్యకృద్విన్నుభ్యుత్పత్త్యుద్భవంత్యేనావ్యవస్థానామితి న్యాయమన్యతాప్రతిపదికతి ॥ యతాప్రపత్త్యా
 చ్ఛ్చురభిధి ... *
 సూత్రేనాక్యదంపాత్రాణమనసోరుపలక్షణం ॥ వాక్యాగ్రామనసాంతేజోఽబిన్నపూర్వకత్వోక్తైర్వేదముసంస్థమితియోజ
 నా ॥ తైర్వాగాదిభిన్నైరుదీనాంసామాన్యంకరణత్వం తదిత్యర్థః ॥ అత్రమయద్వికారముభ్యుత్పత్తివైవర్తవపపాత్రా
 నానాంబ్రహ్మకార్యత్వంతేజోఽబిన్నానాంబ్రహ్మవికారత్వాత్ ॥ యదిపాత్రాన్యనామోర్థలవికారత్వా యోగాత్తద
 భీనస్థితకత్వమాత్రేణభాక్తప్రభాపిపాత్రానాంవికారత్వేభూతాభీనస్థితకత్వం లింగంమయటోక్తమితిసంస్థంబ్రహ్మకా

—* సూ 18॥ తత్పూర్వకత్వాద్వాచః*—

యద్యపి తతేజోస్పృశతే త్యేగత్వేన్మికరణే ప్రాణానాముత్పత్తిర్నవత్యతే తేజోఽబిన్నానామన
 త్రయాణాంధూతానాముత్పత్తిశ్రవణాత్, తథాపిబ్రహ్మప్రకృతికతేజోఽబిన్నపూర్వకత్వాభిధానా
 ద్వాక్యాగ్రామనసాంతత్సమాన్యత్వసర్వేషామేవపాత్రానాంబ్రహ్మప్రభవత్వంసంస్థంభవతి ॥ తథా
 వ్యాప్తిస్సైవప్రకరణేతేజోఽబిన్నపూర్వకత్వంచాక్యాగ్రామనసామాన్యాయతే ॥ అన్నమయంహిసో
 మ్యమనఅహోమయఃపాత్రానైజోమయీవాగితి ॥ తత్రయదితావన్నుభ్యుత్పత్తివైవర్తవపపాత్రానిమయత్వంత
 తోవర్తవపపాత్రాప్రభవత్వ మథభాక్తం తథాపిబ్రహ్మకార్యకాయాంనామరూపవ్యాక్రియాయాం
 త్రవణాత్ 'యేనాశుక్రింత్రుతంభవతీ'తివోపక్రమాత్ 'విశదాన్యమిదంనర్వ'మితివోపసంహారా
 చ్ఛ్చుక్రిత్యంతరప్రసిద్ధేబ్రహ్మకార్యత్వప్రపంచనాథగమేవమనలదీనామన్నమయాదిత్వవచన మితిగ
 మ్యతే ॥ తస్మాదపిపాత్రానాంబ్రహ్మవికారత్వసిద్ధిః ॥ ఇతిప్రథమాధికరణమ్ ... *

—* సూ 19॥ సప్తక తేర్వి శేషితత్వాచ్చ ॥*—

ఉత్పత్తివిషయశ్చ గ్రీవిప్రతిషేధః ప్రాణానాంపరిహృతః, సంఖ్యావిషయశ్చదాసంపరిహీయతే ॥ త
 త్రముఖ్యంప్రాణముపరిహృత్యుత్పత్తి ॥ సంప్రతితుకతీతరేప్రాణాభిసంప్రధారయతి ॥ ప్రతివిప్రతి
 పత్రేత్వాప్రతిపత్తి ॥ కృదిత్వప్రపాత్రాస్సంకీర్త్యంతే 'సప్తపాత్రాఃప్రభవంతి'తస్మాదీతి ॥ కృదిత్యు
 ర్యత్వం 'సపాత్రాణమస్యతే'త్యాదిశక్తిత్యంతరేస్సప్తం 'బ్రహ్మకార్యత్వోక్తైర్వైవర్తవపపాత్రానాముత్పత్తిశ్రీనాం
 తావజ్జేబ్రహ్మసంస్థమయత్వసిద్ధం ॥ లింగశరీరవిచారాత్కాధికరణానాలింగాత్త్వంచదార్థభేదభీఃఫలమితిప్రక్షయం ॥
 ౫ ॥ ఏవంజన్మబుద్ధసత్తాకానాంపాత్రానాముపజీవ్యపజీవకత్వసంగత్యాసంఖ్యానిర్ణయశ్రీనాంపరిహృత్యం
 శయేపూర్వపక్షయతి ॥ సప్తక తేర్వి శేషితత్వాచ్చేతి ॥ విశయస్సంశయః ॥ ఇంద్రియాగ్రవిషయః ॥ పంచభీంద్రియా
 నివాచనశ్చేతిసప్తపాత్రాప్రపంచప్రసహజ్ఞా ॥ గ్రహత్వంబంధకత్వంకృష్ణాంతిబద్ధంతీతిగ్రహాఇంద్రియానితే
 హంబంధకత్వంవిషయాభీనమితిగ్రహః ॥ గ్రహసతీకాగ్రహవిషయాభిగర్భః ॥ జ్యోతిరేద్వయమిదమేద్వభూతా
 త్వేతిసప్తకతేర్విశేషితత్వాచ్చేతిపాత్రాద్వాచవాచాపాత్రాయాభిధానాభిధాన, భూతకమేంద్రియానిదశేషే పురుషేదేహా

ప్రాణాః ఆత్మామనసకాదశప్రాణాశ్చిసిద్ధాంతకోటిరుక్తా త్వవహ్యదయాభ్యయబుద్ధ్యాసహద్వాదశ । ఆహంకార
 జనహత్రయోదశ , శ్రుతితస్సప్తత్వావగతేర్యేశీర్షణ్యాస్సప్తతేప్రాణాశ్చిశీర్షణ్యోద్దేశేనపాగిత్యవశేషణాద్వాశీ
 ఋణ్యానాంప్రాణశబ్దేంద్రియత్వవరసంఖ్యయావాసప్తైవప్రాణాశ్చిసూత్రయోజనా । సప్తత్వంవీప్సవిరుద్ధమ
 తిశంకతే ॥ నన్వతి ॥ గుహాయాంహృదీయేశేరతశ్చిగుహాశయాః । స్వప్నానేషునిహితాః నిక్షిప్తాశ్చత్యర్థః । చిత్రేనచతుర్ద
 శత్వంమంతవ్యం । పూర్వపక్షిపరిహరతి ॥ నైషదోషశ్చితి ॥ సిద్ధాంతినాప్యేకాదశమమనోవృత్తిభేదాన్నిశ్చయ్యాత్మికాబు
 ధ్ధిః గర్వాత్మకోహంకారః పూర్వణాత్మకంచిత్రమితద్వాదశత్వాదిసంఖ్యాంతర్భావనీయా । తతోవరంప్రాథమికసప్త
 త్వేంతర్భావఃలాఘవాదిప్రాప్తేసిద్ధాంతయతి ॥ ఆత్రేతి ॥

ప్రాణా గ్రహత్వేనగుణేనసంకీర్త్యంతే ఆప్టాగ్రహఅప్టావతిగ్రహాశ్చితి, క్వచిన్నవ 'సప్తవైశీర్ష
 ణ్యైఃప్రాణాద్వావవాంచా'వీతి । క్వచిద్దశ 'నవవైపురుషేప్రాణానాభిర్దశమీ'తి । క్వచిదేకాదశ 'ద
 శేమేపురుషేప్రాణాఆత్మైకాదశే'తి । క్వచిద్ద్వాదశ 'సర్వేషాంస్వర్ణానాంత్యగేకాయన'మిత్యత్ర ।
 క్వచిత్త్రయోదశ 'చతుర్వపురస్థవ్యంచేత్యత్ర । ఏవంహిచిత్రపన్నాః ప్రాణైయత్రాంత్రుతిశ్రుతయః,
 కింతావత్ప్రాప్తం సప్తైవప్రాణాశ్చితి । కుతః, గతేః, యతస్తావంతోవగమ్యంతే 'సప్తప్రాణాఃప్రభ
 వంతితస్తా'దిత్యేవంవిధానుశ్రుతిషు । పశేషితాశ్చైవతే 'సప్తవైశీర్షణ్యాఃప్రాణా'శ్చిత్త్యత్ర । నను
 'గుహాశయాన్నిహితా'స్సప్తసప్తై'తివీప్సశ్రూయతే, పాసప్తభ్యోతిరిక్తాన్నిగ్రాన్తమయితీతి । నైష
 దోషః, పురుషభేదాభిప్రాయేనేయంవీప్సప్రతిపురుషంసప్తసప్తప్రాణాశ్చితి సతత్త్వభేదాభిప్రాయ
 యా సప్తసప్తాన్యేనైవప్రాణాశ్చితి । నన్వప్తత్వాదికాపిసంఖ్యాప్రాణేషాదాహృతాకథంసప్తైవ
 స్యుః । సత్యముదాహృతావిరోధాన్వన్యతమాసంఖ్యాధ్యవసాతవ్యా, తత్రస్తోకకల్పనోపరోధాత్సప్తసం
 ఖ్యాధ్యవసానంవృత్తిభేదాపేక్షంచసంఖ్యాంతరశ్రవణమతిగమ్యతే ॥ ఆతోవ్యతే ॥ ... *

— ❀ — సూ॥ ౨॥ హస్తాదయస్తస్థితేతతోనైవం ॥ ❀ —

హస్తాదయస్తవరేనప్తభ్యోతిరిక్తాఃప్రాణాశ్చగ్మీయంతే, 'హస్తోవైగ్రహః సకర్మణాతిగ్రహ
 నిగృహీతః హస్తాభ్యాంహేకమకరోతీ'త్యేవమాద్యానుశ్రుతిషు । స్థితేచసప్తత్వాతిరేకేనప్తత్వమం
 తర్భావాదభ్యక్తేసంభావయితుం । హీనాధికసంఖ్యాదిప్రతివత్ప్రత్యాధికాసంఖ్యాసంగ్రహ్యభవతి,
 తస్యాంహీనాంతర్భవతి, నకుహీనాయామధికా, అతశ్చనైవంమంతవ్యం స్తోకకల్పనానురోధాత్సప్తైవ
 ప్రాణాస్సృతిః । ఉత్తరసంఖ్యానురోధాత్వైకాదశైవతేప్రాణాస్సృతిః । తథాహోదాహృతాశ్రుతిః
 'దశేమేపురుషేప్రాణాఆత్మైకాదశే'తి । అన్తశ్చైవనచాత్రాంతఃకరణంపరిగృహ్యతే కరణాధికారాత్ ।
 నన్వేకాదశత్వాదవ్యధికేద్వాదశత్రయోదశత్వేఉదాహృతే । సత్యముదాహృతేనన్వేకాదశభ్యుక్తా
 ర్యజాతేభ్యోధికంకార్యజాతమస్తేయదర్శనమధికంకరణంకల్ప్యతే । శబ్దస్పర్శరూపసంగంధవిషయాః
 వంచబుద్ధిభేదాప్రదర్శనవంచబుద్ధీంద్రియాణివచనాదానవిహరణోత్పన్నానందాఃవంచకమభేదాప్రద
 ర్శనావంచకత్వేంద్రియాణిసర్వాభవిషయంత్రైకాల్యవృత్తిమనవికమనైకవృత్తికంతదేవవృత్తిభేదా

౬ ॥ ఆదానేనకమణా గృహీతస్సంబంధః । సంబంధమేవాహ ॥ హస్తాభ్యామితి ॥ ఆతోధికసంఖ్యాయాఃన్యూ
 నాయామంతర్భావాయోగాత్సప్తైవప్రాణాస్సృద్ధాఘవానురోధాదిత్యేవంసమంశవ్యుత్పన్నయః ॥ తహికతీంద్రి
 యాణీత్యాకాంతాయామాహ ॥ ఉత్తరేతి ॥ శ్రుతీనామిథోవిరోధసమీక్షాసాంతరానుగృహీతాశ్చుత్తిగృహీయసీతిన్యూ
 యేనకార్యలింగానుమానానుగృహీతేకాదశప్రాణశ్చుత్తిగృహీతయానేయాశ్చత్యధిసంభావయామా ॥ స
 త్యమితి ॥ ఏకాదశకార్యలింగాన్యాహ ॥ శబ్దేతి ॥ త్రయఃకాలాస్త్రైకాల్యం, తద్విషయావృత్తిర్యన్యతస్త్రైకాల్యవృ

మోక్షార్హహితౌత్పత్తిమాహా॥ పుర్యప్తకేనతి॥ ప్రాణాదిపంచకంభూతస్మాత్త్వపంచకంజ్ఞానేంద్రియపంచకంకర్మైంద్రియపంచకంఅంతఃకరణచతుష్టయమవిద్యాకానుకర్మచేతిపుర్యప్తకమాత్మనోజ్ఞాపకత్వాల్లింగంసతిసంభవేసర్వశుభి సంకోచోనయైత్యత్యాహ॥ సర్వశబ్దోపేతి॥ తస్మాత్సంఖ్యాశుభ్రీనామః రోధాదేకాదశేంద్రియకారణేబ్రహ్మణిసమన్వయఇతిసంధం॥ ఇతిద్వితీయాధికరణమ్. ...

2॥ అణవశ్యం॥ ప్రాణాస్పృశ్యైనంతాఇతిశుభ్రీతిరింద్రియాణాంవిభుత్వావైషమ్యతాగ్రితిరసిద్ధా కింతుతద్దృష్టేహేతేషామభివ్యక్తికూపాః ప్రాదేశకోవృత్తయస్సంతి సతాసాముత్కాగ్రిత్యాదిరితాంఖ్యానామాతేషస్తత్సర్వం “పుర్యప్తకేనలింగేనప్రాణాద్యేనసయుజ్యతే తేనబద్ధస్యవైబంధోమోక్షోముక్తస్యతేనచే”తి॥ ప్రాజ్ఞోత్పాదగ్రిహసంజ్ఞకేనానైవబంధనేనావియోగందర్శయతి॥ ఆశ్చర్యణేవజీషయేంద్రియానుక్రమణే ‘చతుష్పర్యప్తస్యంచేత్యత్రతుల్యవర్ధస్తాదీసింద్రియాణిసంపయాణ్యసుక్రామతి హస్తేచాదాతవ్యంచ ఉపస్థశ్చానందయతవ్యంచ పాయుశ్చవిసర్జయితవ్యంచ పాదౌచగంతవ్యంచేతి॥ తథా ‘దశేమేపురుషేప్రాణాఅత్యైకాదశేయదాస్తాచధిరీరాత్మరైకుతాగ్రిమంత్యకరోదయంతీ’త్యైకాదశానాం ప్రాణానాముత్కాగ్రితిందర్శయతి॥ సర్వశబ్దోపేతప్రాణశబ్దైసంబధ్యమానోఽశేషాన్నితానభిరూధానోనప్రకరణంశేనసప్తస్వేవ్యంభావయితుంశక్యతే, ప్రకరణాచ్ఛబ్ధస్యచబలీయస్తాత్సత్॥ సర్వేప్రాహ్మణాభోజితాభ్యాప్రాపిసర్వేషామేవావనివర్తినాం ప్రాహ్మణానాం గ్రహణంస్యాయోగం సర్వశబ్దపామధ్యైత్॥ స్వభోజనాసంభవాత్తతప్రణమంద్రినిమాత్రవిషయాసర్వశబ్దస్యవృత్తిరాత్రితా, ఇహతునకిందిత్యర్వశబ్దార్థసంకోచకారణమస్తి, తస్మాత్సర్వశబ్దేనాప్రాజేషాణాం ప్రాణానాంపరిగ్రహప్రకరణార్థంసప్తానానుక్రమణమిత్యనవన్యం॥ తస్మాదేకాదశైవప్రాణాశ్చబ్ధతఃకార్యతశ్చేతిసింధం॥ ఇతిద్వితీయాధికరణమ్. ...

—|| శ్లో సూ॥ 2 || అణవశ్యం ||—

అథనాప్రాణానామవిస్వభావాంతరమభ్యుద్భిసోతి॥ అణవశ్యేతేప్రకృతాఃప్రాణాఃప్రతిపద్యవ్యాః॥ అణత్వంచైషాంత్యపరిచ్ఛేదానవరమాణుకుల్యత్వం, కృత్సౌదేహవ్యాపికార్యామవపత్తిప్రసంగాత్॥ సూత్రైషితేప్రాణాఃఘాలాశ్చేత్సన్యఃమరణకాలేశరీరాన్నిగ్రహణంతోవిలాదహింసావలభ్యేరక్తమ్రయమాణస్యపార్శ్వస్థైః॥ పరిచ్ఛిన్నావైతేప్రాణాస్సర్వగతాశ్చేత్సన్యఃఉత్కాగ్రితిగత్యాగతిశ్రుతివ్యాకోపస్సాన్యత్॥ తద్గుణసారత్వంచజీవస్యనసభ్యేత్॥ సర్వసత్త్వానామవిపృద్ధిలాభశ్చరీరదేశేవ్యాపితేన, పృద్ధిమాత్రస్యకరణత్వోపపత్తేః॥ యదేవయావదైషాధనంవృత్తిరన్యద్వాతప్యైవనఃకరిత్యం, తేనసంజ్ఞామాత్రేవివాదఇతికరణానాంవ్యాపిత్యకల్పనానిరర్థికాస్తాత్సూత్రైః పరిచ్ఛిన్నావైతేప్రాణాభివ్యక్త్యంసన్యామః॥ ఇతితృతీయాధికరణమ్. ...

—|| శ్లో సూ॥ 3 || శ్రేష్ఠశ్యం ||—

మూర్ఖస్యప్రాణితరప్రాణవశ్యగ్మూర్ఖకారఇత్యుచితేతి॥ సన్వయశేషేనైవసర్వప్రాణానాంలగత్యాప్రాణాకింపరిమాణాఇలిసందేహసిద్ధాంతయతి॥ అథనేత్యాదితా॥ ఉత్పత్తిసంఖ్యాన్యాయానంతరంపరిమాణంసహవ్యతఇన్యథాః॥ సాత్త్వ్యంఅనుద్భూతరూపస్సర్వత్వంపరిచ్ఛేదోఽల్పశ్యం॥ బుద్ధ్యాదీనాంవిభుత్వేతమపాధికమాత్మనోఽణుత్వాదికంనసిద్ధేదిత్యుక్తన్యాయవిరోధమాహ॥ తద్గుణసారశ్యమిత్॥ ఉత్పత్తేషమనూర్జునిరస్యతి॥ సర్వగతానామితి॥ అనన్యశుభ్రేరుపాసనార్థత్వాన్నోత్కాగ్రిత్యాదిశుభ్రీనాంతయావిరోధఇతిసంధం॥ ఇతితృతీయాధికరణమ్.

4॥ శ్రేష్ఠశ్యం॥ అతిదేశత్వాన్నసంగత్యాన్యపహితథాప్రాణాభివ్యక్తన్యాయోత్పాదికస్యతే॥ ననుప్రా

బోజాయతేనవెరిసంశయాభావాదలిడేజోనయు క్తత్యాక్షిపతి || కిమర్థఇతి || నిర్విరమహాప్రళయేపాగ్రిసద్భావశ్రు
 త్యాఽధికాశంకామాహ || నాసదాసేయోహీతి || నాసదాసేదిత్యారభ్యాసితత్వత్వంకః । రహితదాప్రళయకాలే మృ
 త్యుర్వారకోమృత్యుమతాగ్ర్యంవా నాసేవమృతంచదేవభాగ్యంనాసేద్రాత్యాగిప్రకృతిహృదూవశ్వంప్రకృతిహృదః
 ప్రకృతసూక్ష్మశ్చనాస్తాః, స్వధయాసహేత్యవ్యయః, పితృభ్యోదేయమన్నంస్వధా । యద్వా సేవనభృతామాయా
 స్వధా తయాసహతేజకంబ్రహ్మసదాసేదితిపరమాధ్యః । అత్రాక్షిచ్ఛేష్టాంకృతవదిత్యుపాదేశాధ్యః । తస్మాద్భగిన్మ
 ణః పరముత్కృష్టమన్యచ్చకిమపినబహువైశ్యంకః । పరిహరస్సుబోధః । ననుశ్రేష్ఠశబ్దస్యప్రాణైస్ససిద్ధ్యభావాత్కాశం
 సూత్రమితితత్రాహ || శ్రేష్ఠఇతిచేతి || శ్రుతింవ్యాచక్షేత్ || జ్యేష్ఠశ్చప్రాణశ్శాసనా || పూయేతిపూయంభవేత్ । న

హ్మవికారిత్యసూక్ష్మాతర ఏతస్మాజ్ఞాయతే ప్రాణోమనస్సర్వైంద్రియాణిచేతి, సేంద్రియమనోవ్య
 తిరేకేణాపిపాగ్రిసోత్పత్తిశ్రవణాత్ 'సపాగ్రిమస్మజతే'త్యాదిశ్రవణేభ్యశ్చ । కిమర్థఃపునరతిదేశః
 అధికాశంకావారణాధః । నాసదాసేయోహిబ్రహ్మప్రధానెనాకైమంత్రపర్లోభవతి నమ్మన్యరసేద
 మృతంచతద్విచరాత్యాగిహృదీత్యుపాదేశాత్పరఃఅసేదవార్యే స్వధయారదేశం తస్మాద్ధాన్యన్నపరంకించనా
 సేతి । అసేదితిప్రాణకర్మిపాదానాద్వాగినుత్పత్తిస్సంతమివప్రాణంస్మాదయతి । తస్మాదజఃప్రాణ
 ఇతిజ్ఞాయతేకస్యచిత్తేతి, తామలిచేతనావసుచితి । అసేదభ్యోపేనప్రాగుత్పత్తిః ప్రాణసద్భావంసూ
 చయతి అవాతమితిశేషణాత్ । అప్రాణోహ్యమనాశ్చభగ్నిధిచమూలప్రకృతేఃపాగ్రిణాదిసమస్తవి
 శేషరహితత్వస్యరహితత్వాత్ । తస్మాత్కారణసద్భావప్రదర్శనాథవచాయమాసేచ్ఛబ్దిఇతి । శ్రేష్ఠ
 ఇతిచముఖ్యంపాగ్రిమభిదధాతి 'పాగ్రివావజ్యేష్ఠశ్రేష్ఠశ్రేష్ఠేతిశ్రుతివైశాత్' । జ్యేష్ఠశ్చప్రాణః,
 శుక్రసేవక కాలాదారభ్యతస్యచ్చిలాభాత్, నచేదస్యతదాసేవ్యచిలాభస్యిద్యోహాపి క్తంశు
 త్రంపూయేతనసంభవేద్వా, శోత్రాదీనాంతుకర్ణశముక్త్యాదిప్రాణభాగివృత్తి వృత్తిలాభాన్న
 జ్యేష్ఠత్వంశ్రేష్ఠశ్చపాగ్రిః సునాధిక్యాత్ నవైశత్యామస్త్యశ్చతేజవిశుమితిశ్రుతేశ్చ । ... *

— ❁ సూ. ౯. నవాయుగ్రిమెవృథగుపదేశాత్. ❁ —

నపునమ్మన్యపాగ్రిఃకింస్వరూపభేదానీంజ్ఞాస్యతే । తత్రపాగ్రిప్రంతావచ్ఛుగ్రితేర్వాయుఃపాగ్రిగతి
 తి,ఏవంహి శ్రూయతేయఃపాగ్రిస్సవాయుస్సపవాయుఃపంచవిధఃప్రాణోపాసోవ్యాసఉదానస్సమా
 నశ్చితిఅథవారం త్రాంతరీయాభి ప్రాయాత్సను ప్రకరణవృత్తిఃపాగ్రిఃఇతిపాగ్రిప్రం,ఏవంహిశంతాగ్రిం
 తరీయాఅథకు తేస్థామాన్యాకరణవృత్తిఃపాగ్రిణాద్యావాయుఃపంచేతిఅత్రోచ్యతే । నవాయుఃపాగ్రిః
 నాపకరణవ్యాపారఃగుతః, పృథగుపదేశాత్ । వాయోస్తావత్పాగ్రిస్యవృథగుపదేశోభవతి 'పాగ్రిపవ
 ప్రమ్మణశ్చతురణఃపాగ్రిః సవాయునాజ్యోతిషభాతిచతపతిచేతి'నహివాయుదేవసన్వాయోఃపృథగుప
 దిశ్యతేతథాకరణవృత్తిగపి పృథగుపదేశోభవతి, వాగాదీనికరణాన్యనుక్రమ్యత్రతత్రపృథక్పాగ్రివ్యా

సంభవేత్తస్యర్థోపభవేద్యధ్యః । వాగాదీవనహేతుత్వంప్రాణస్యగుణః । ఏవమాసేచ్ఛుగ్రిన్యవిరోధాత్పాగ్రినోత్పత్తి
 శ్రుతీనాంప్రాప్త్యనిసంసన్దయాఇతిసిద్ధం । ఇతిపథుథాధికరణమ్ *

౯. ఇంద్రియాణిపచాశ్యకద్వ్యాపారాత్పాగ్రింపృథక్కరణమున్నవీరతిదిష్టా, సంప్రత్యుత్పన్నప్రాణస్వరూ
 పంపృథక్కరణే || నవాయుగ్రిమెవృథగుపదేశాదీతి || ముఖ్యఃప్రాణః కింవాయునూత్రం? ఉతకరణానాంపాధారణ
 వ్యాపారః? అతావాస్యైర్వాత్పరమితిభాష్యప్రాణయోర్థేవాక్యేతథుగ్రితీనాంమిథోపిరోధాగ్నిశయేపూర్వపక్ష
 మాహ || తత్రోః ద్వితీయంపాంఖ్యపూర్వపక్షమాహ || అథవేతి । సిద్ధాంతల్యేనసూత్రమాదర్శైః । అలోచ్యతఇతి || మ
 నోదాసేప్రమ్మణోవాద్వాగిశ్చతుశ్శోక్తిగ్రిష్టగుహృద్వంశ్రుతాశ్చుక్తం, తత్రప్రాణోవామునాధిదైవికేనభా

త్యభివ్యభ్యతెలిభివ్యక్తస్సంద్రపతి కార్యక్షమోభవతీత్యర్థః॥ తుశ్చిక్షుతత్రత్రపాణిస్యవాగాదీనాంవమిథస్సంవా
దబింగనప్రథమస్మత్తిలింగేనచేందియితదభిన్నవ్యాపారభ్యాపిభిన్నత్వమిత్యేహ॥ తథేతి॥ పాణిస్యేంద్రియవృత్తి
త్వంశుక్రిత్యానరన్యాయత్వాపినిరస్యతి॥ నచసముస్తానామితి॥ యాచతుస్సాధ్యవృత్తిఃసైవసశ్రీత్రాదిపాధ్యాకర
ణానాంప్రత్యేకమేకైకరూపగ్రహాదివృత్తావేపహతుత్వాత్॥ నచసముదాయస్యవృత్తిస్సంభవతి తస్యాసత్త్వాదీత్య
ర్థః॥ ప్రమాణాభావాదితి॥ శ్రీత్రాదీనామేకప్రాణనాన్యవృత్త్యనుకూలపరిస్పందేషుమానాభావాచ్ఛ్రేణాది
నానుపరిస్పందత్యేనవిజాతీయత్వాత్పరిస్పందరూపప్రాణనానుకూలత్వాదవాంతరవ్యాపారాభావాన్నసమస్తకరణ

నుక్రమణాద్వృత్తివృత్తిమతోశ్చభేదాత్॥ సహికరణవ్యాపారఎవసగూరణేభ్యఃపృథగుపదిశ్యేత॥ తథా
పతస్సాజ్ఞాయతేప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణిచ ఖంవాయురిత్యేవమాదయోపివాయోఃకరణేభ్య
శ్చప్రాణస్యపృథగుపదేశాఽనుసర్తవ్యాః॥ నచసముస్తానాంకరణానామేకావృత్తిస్సంభవతి ప్రత్యేక
మేకైకవృత్తిత్వాత్, సముదాయస్యచాకారకత్వాత్॥ ననుపంజరచాలనన్యాయేనైతద్భవిష్యతి య
తైకపంజరవర్తినవికాదశపక్షిణఃప్రత్యేకంప్రతినియతవ్యాపారాస్సంతస్సంభూయైకంపంజరంచాలయం
తి ఏవమేకశరీరవర్తినవికాదశప్రాణాః ప్రత్యేకంనియతవృత్తయస్సంతస్సంభూయైకంపంజరంచాల
నానుకూలైరేవోపేతాఃపక్షిణస్సంభూయైకంపంజరంచాలయేయిరితి తథాదృష్టత్వాత్॥ ఇహభీత్రవ
ణాద్యవాంతరవ్యాపారోపేతాఃప్రాణానసంభూయప్రాణ్యురితియుక్తం, ప్రమాణాభావాదత్యంతవిజా
తీయత్వాచ్ఛ్రేణాదిభ్యఃపాణిసస్య॥ తథాపాణిస్యత్రైతృతాచ్యుష్కోపణంగుణభావోపగమశ్చతం
ప్రతివాగాదీనాంకరణవృత్తిమాత్రేప్రాణైవకల్పతే, తస్మాదన్యోవాయుక్రీయాభ్యాంపాణిః॥ క
థంతర్లీయంత్రుతిః*యఃప్రాణస్సనాయురితి, ఉచ్యతే॥ వాయురేవాయేషధ్యాత్మమానస్సంపంచవ్యూ
హేనావిశేషాత్మనావతిష్ఠమానఃప్రాణోనానుభవ్యతేనతత్త్వాంతరంనాపివాయుమాత్రం, అతశ్చోభే
అపిభేదాభేదశ్రుతీనపిరుచ్యతే॥ స్యాదేతత్, పాణిపతర్లీజీవవచస్త్రికశరీరేస్యాతంస్యగ్నింపాహ్నతి,
త్రైతృతాచ్యుష్ణభావోపగమాచ్ఛతంప్రతివాగాదీనామింద్రియాణాం॥ తథాహి అనేకవిధావిభూతిః
ప్రాణస్యశాస్యతే॥ సుప్తేషువాగాదిషుప్రాణపవైకోజాగర్దిప్రాణపవైకోమృత్యునానాప్రఃప్రాణ
స్సంపన్తోవాగాదీన్నంవృజ్యైపాణిశితరాన్నిరానగ్నికుతిమాతేవపుత్రాస్సతి॥ తస్మాత్పాణిస్యాపిజీవ
వత్స్యాతంత్యగ్నిప్రసంగః, తంపరిహరితి॥ *

— సూ॥ ౧౦॥ చతుర్రాదివస్తుతత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః॥ —

తుశ్చిక్షుఃపాణిస్యస్వాతంత్యగ్నివ్యావర్తయతి॥ యథాచతుర్రాదినిరాజప్రకృతిఃజీవస్యకర్తృత్వం
భోక్తృత్వంవప్రత్యుపకరణానినస్యతంత్రాణి తథామఖోపి పాణిరాజమంద్రిజీవస్యసర్వాన్
త్యేనోపకరణభూతోనస్యతంత్రః॥ కుతః, తత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః తైశ్చతుర్రాదిభిస్సహైవపాణిశిష్ట్య
వృత్తిఃపాణిశిష్ట్యర్థః॥ కించపాణిస్యవృత్తిత్యేవాగాదీనామేవప్రాధాన్యంవాచ్యంనైతదస్తీత్యాహ॥ తథాపాణి
స్యగి॥ యథామృతోనుటానవస్త్యంతరంనాపిమృత్కాత్రంబద్వికారత్వాత్తథావాయోర్వికారఃపాణి ఇత్యభేదశ్చ
తేర్గతిమాహ॥ ఉచ్యతఇతి॥ దేహంపాన్తఃపంచావస్థావికారాత్సాన్ధితోవాయురేవప్రాణిత్వర్థః॥ పాణిస్యకర
ణవృత్తిత్వాభావేజీవవద్భోక్తృత్వంస్యాదితిశంకతే॥ స్యాదేతదితి॥ *

౧౦॥ పాణిసభోక్తాభోగోపకరణత్వాద్చతుర్రాదిపదిహూత్రాధామాహ॥ తుశ్చిక్షుఃపాణిస్యగి॥ యథామృ
హత్రథంతరయోస్సర్వత్రసహప్రయుజ్యమానత్యేనసామత్యేనవాసామ్యాత్సహపాత ప్రథాకరణైస్సహజాపకరణ

తేనపాన్యత్వా గ్రీణస్యచాతఇతిసహృద్విధిరీకృతః । కింఛప్రాణోనభోక్తాపావయవత్వాజ్జడత్వాన్భృతికత్వాత్స
దేహవత్ । నమయన్భోగోపకరణంతత్సంపయంవృష్టంయథాచక్షురాదికం, పాగ్రీణస్యతునిర్విషమయత్వాదసాధారణకా
ర్యాభావాత్సహృదోపకరణత్వమితీతంకతే । స్వాదేగితి ॥ ... *
...

౧౦ ॥ ఉక్తవ్యాప్తేశ్శరీరవృద్ధిబారాద్దేహంత్రియధారణాత్కాగ్రీణస్యపాధానకార్యసత్త్వాన్వనిర్విష
యస్యాపిపాగ్రీణస్యశరీరవన్భోగోపకరణత్వమక్షతంనతుచక్షురాదివజ్జానకమకరణత్వమస్త్యైసంపయత్వంస్యాది

తే, పాగ్రీణంనవాదాదిషుసమానధర్మాణాంచసహనాసనంయుక్తం బృహస్పత్యంతరాదీవత్ । అదిశస్త్రే
నసంహతత్వాచేతనత్వాదీపాగ్రీణస్యస్వాతంత్యగ్నిరాకరణహేతుజ్జగ్గయతి । స్వాదేతల్ యదిచ
క్షురాదివత్త్వాగ్రీణస్యజీవంతప్రతికరణభావోభ్యుపగమ్యేత విషయాంతరంయూపాదివన్భృతజ్యేతరూపా
లోచనాద్యాభిర్వృత్తిభిర్వథాచక్షురాదీనాంస్యంజీవంతప్రతికరణభావోభవతి । అపిచైకాదశైవకార్య
జాతానరూపాలోచనాదీనిపరిగణితానియదర్థమేకాదశపాగ్రీణాస్సుంక్యహేతాఃనతుద్వాదశమపరంకా
ర్యజాతమవగమ్యతేయదర్థమయంద్వాదశఃపాగ్రీణఃప్రతిజ్ఞాయతేఇతి । అనఉక్తర(వతః) ॥

— ❀ సూ ॥ ౧౧ ॥ అకరణత్వాత్సనదోషస్తథాహిదగ్గయతి ॥ ❀ —

సతావద్విషయాంతరప్రసంగోదోషః, అకరణత్వాత్పాగ్రీణస్య । నహిచక్షురాదివత్త్వాగ్రీణస్యవిష
యమిశ్చేదేనకరణత్వచభ్యుపగమ్యతే । నచాన్యైతావతాకార్యాభావవిః । కస్తాత్, తథాహిశుగ్రీః
పాగ్రీణాంతరేష్వసంభావ్యమానంముఖ్యప్రాణస్యచై శేషికంకార్యందగ్గయతి । ప్రాణసంవాదాది
షు అథహప్రాణాలహంశేయసెవ్యూదిరభ్యుపగమ్యతే, యత్కిన్చిత్కాగ్రీణశ్చిదంతరంసాస్య
తరమివభ్యుత్పత్తేసవశ్యేత్కృతిదోషస్యప్రత్యేకంవాగాద్యుత్కాగ్రీణశ్చిదంతరంసాస్య
థాపూర్వంజీవనంముఖ్యప్రాణస్యచై శేషికంకార్యందగ్గయత్యాప్రాణోద్భిక్రమిషయాంవాగాది
చైదిబ్యావత్తింతరపాతప్రసంగంచదర్శయంతీశుగ్రీః । ప్రాణమిత్తాంతరేన్ద్రియస్థితిందర్శయతేతా
స్మరితః । ప్రాణఉవాచ మామోహమాపయథాహమేవైతస్సంచధాత్వానం ప్రవిభజ్యైతద్ద్యాణమవప్త
భ్యవిధారయామీతిచ । ఏకమేవాద్ధంశుగ్రీతిరాహ, 'పాగ్రీణేనరక్షన్నవరంకులయమితిచసద్భేషుచక్షు
రాదిషుపాగ్రీణమిత్తాంతరరత్యాందర్శయతి । యస్మాత్కాస్మాచ్ఛాన్యాగ్రీణతాగ్రీమిలిగిచేత
చ్చుచ్యతితేనయనశ్చాతియస్పిబతితేనేతరాన్పాగ్రీణానవతీతిచపాగ్రీణమిత్తాంతరేన్ద్రియపుష్టిందర్శ
యతి । కత్కిన్నహస్తుతాగ్రీణతేఉత్కాగ్రీణోభవిష్యామికత్కిన్వాప్రతిష్ఠితేహంత్రస్థాస్యామితిస
పాగ్రీణమస్మజతేతిపాగ్రీణమిద్రవివజీవస్యేతాగ్రీణిప్రతిష్ఠేనగ్గయతి ॥ ... *

— ❀ సూ ॥ ౧౨ ॥ వంచవృత్తిర్నకోవద్యవదిశ్యతే ॥ ❀ —

ఇతచ్ఛాస్త్రముఖ్యేపాగ్రీణస్యచై శేషికంకార్యంయతాగ్రీణంపంచవృత్తి రయంచ్యవదిశ్యతే శుగ్రీమ
'పాగ్రీణోపానోవ్యానఉదానస్సమాన'ఇతి । వృత్తిభేదశ్చాయంకార్యభేదాపేక్షః । 'పాగ్రీణఃపాగ్రీన్య
త్తిరుచ్ఛాస్త్రపాదికర్మాఅపానోవాగ్న్యత్తిర్నిశ్వాసాదికర్మా, వ్యానస్త్రయోస్సంభావరమానోపీర్వవ

చహిహరతి । సతావద్విశ్వాదినా । అహంశేయసెవ్యస్యశ్రేష్ఠతానిమిత్తం, న్యూదిరెవివాదంచక్రీతే । తద్వృత్తి
చాక్రహీనమిగ్గిమూకాదిభావెనస్థితమత్యక్షః । అవరంభీచం, కులాయంచేహిగ్గింక్యహం, పాగ్రీణేనరక్షణజీవస్య
పరీత్యక్షః । తదేవతాదాక్షిమేవ, శ్రేణపాగ్రీణేనయదశ్చాజీవస్తేనపాగ్రీణకృతాశననెతియావత్ । ఏవంశుగ్రీఃపాగ్రీ
ణస్యపాధారణంకార్యమస్తీత్యుక్తం ॥ ...

౧౨ తలైవహిత్వంతరార్థంసూత్రంవ్యావర్త్య । ఇతశ్చేత్యాదినా । వృత్తిరపస్తా । అగ్నిరుభనాదికంబీర్వ

తమః। కామాదివృత్తివజ్జనైపవందత్వనియమోనాస్తీత్యరుచింస్వయమేవోద్భవ్యవత్సంతుల్యగృహ్లాతి॥ నన్వతా
పీత్యాదిना। ప్రమాణంప్రమితిః। వివర్ణయోభాసః। శశవిమీశాదిజ్ఞానంవికల్పః। తామసీవృత్తిర్నిద్రా। స్మృతిఃప్ర
సిద్ధా। భగ్నిమనోరయోరవిద్యావృత్తిత్యానమనోవృత్తిత్వమిత్యరుచ్యాస్వమతమాహ॥ బహ్వితి॥ సూత్రస్యాథాంత
రమాహ॥ జీవేతి॥ తదేవంప్రాణవాయోర్ధేవాభేదశ్చత్వోరవిరోధఇతిసద్ధం॥ ఇతిపంచమాధికరణమ్ *
౧౩॥

వివంముఖ్యపాగ్నిసోమ్యస్తింస్వరూపంచోక్తాపరిమాణసంజేహణుత్వముపదిశ్యతి॥ అణుశ్చేతి॥ అధికా
శంకానూహ॥ ననువిభుత్వమపీతి॥ ప్లుషిర్మశే కాదపిసూక్ష్మశంకుఃపుత్రికేత్వవ్యతే॥ నాగోహస్తీ॥ పాగ్నితాగ్నిమ
త్రీతశ్చిత్వాల్పత్వంపాగ్నిస్యగాతి, సమోఽసేనసర్వేణేతిశ్చిత్వావిభుత్వమితివిరోధేఽధ్యాత్మికపాగ్నిపాల్పత్వమా
తమఃహేతుః, ఉదానఉద్ధ్వవృత్తిరుతాగ్నింత్యాదిహేతుః, సమోసస్వమంసర్వేష్యంగెషుయోఽ
నర్నరసాన్నయతీతి॥ ఎకంపంచవృత్తిప్రాణః మనోవత్తయథామనసఃపంచవృత్తయవివంప్రాణస్యా
పీత్యభావః॥ శోక్రితాదినిమిత్తాశ్శబ్దాదివిషయామనసఃపంచవృత్తయఃప్రసిద్ధాః॥ నతుకామస్యంకల్పఇ
త్యాత్యాఃపరిపరితాఃపరిగృహ్యేరణ, పంచసంఖ్యాతిరేకాత్॥ నన్వతాపిశోక్రితాదినిరపేక్షాభూత
భవిష్యదాదివిషయాఽపరామనసోవృత్తిరస్తీతిసమానఃపంచసంఖ్యాతిరేకః॥ ఏవంశక్తిపరమతమప్రతిషి
ద్ధమనుమతంభవతీత్యాదివిషయోగశాస్త్రప్రసిద్ధామనసఃపంచవృత్తయః పరిగృహ్యంతేప్రమా
ణవివర్ణయవికల్పనిద్రాస్మృతయోనామ॥ బహువృత్తిత్వమాప్రేణవామనఃప్రాణశ్చనిదర్శనమితిప్రజ్ఞ
వ్యం॥ జీవోపకరణత్వమపిపాగ్నిస్యపంచవృత్తిత్వాత్తనోపదితియోజయితవ్యం॥ ఇతిపంచమాధికరణమ్.

— ❀ సూ॥ ౧౩॥ అణుశ్చేతి ❀ —

అణుశ్చేయంముఖ్యపాగ్నిఃప్రత్యేతవ్యః ఇతరఃప్రాణవత్॥ అణుత్వంచేహపిసాక్ష్యపరిచ్ఛే
దానపరమాణుతుల్యత్వం, పంచభిర్వృత్తిభిఃకృత్సృశరీరవ్యాపిత్యాత్॥ సూక్ష్మపాగ్నితాగ్నింతా
పార్శ్వస్థేనానుపలభ్యమానత్వాత్, పరిచ్ఛిన్నశ్చోత్పాగ్నింతిగత్యాగతిశ్చిత్తిభ్యః॥ ననువిభుత్వమపిపా
గ్నిస్యసమామూయతే॥ సమఃప్లుషిణాసమోమశకేనసమోనాగనసమవిభిస్త్రీభిర్లోకైస్సమోఽసేనస
ర్వేణ, త్వేనమాదిమప్రజ్ఞేషు॥ తమచ్యతే, అధికైవికేనసమప్తివ్యప్తిరూపేణహైరణ్యగర్భేఃపా
గ్నిత్యానావతద్విభుత్వమామూయతేనాధ్యాత్మికేన॥ అపిచసమఃప్లుషిణేత్యాదిసాపాన్యవచనేనప్రతి
పాగ్నిసత్త్వంపాగ్నిస్యపరిచ్ఛేదవప్రదర్శ్యతే తస్మాదదోషః॥ ఇతిపంచాధికరణమ్. ... *

— ❀ సూ॥ ౧౪॥ జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానంతుతదామననాత్॥ ❀ —

తేషునఃప్రకృతాఃపాగ్నిణాః? కింస్వమహిమైషసస్వస్వైస్వకార్యామప్రభవం? ఆహూస్యిద్వై
వతాధిష్ఠితాఃప్రభవంతీతివిచార్యతే॥ తత్రపాగ్నిప్రంతావద్యథాస్వకార్యశక్తియోగాత్సమహిమై
షపాగ్నిణాఃప్రవర్తేరగ్నితి॥ అపిచదేవతాధిష్ఠితానాంపాగ్నిణాంప్రవృత్తావభ్యుత్థిగమ్యమానాయాం
తాసామేవాధిష్ఠాత్రీణాండేవతానాంభోక్తృత్వప్రసంగాచ్చారీరస్యభోక్తృత్వంప్రతీయేత, అతస్స్వి

భదైవికస్యవిభుత్వమితివిషయభేదాచ్ఛ్చుత్వోరవిరోధఇకసమాధతే॥ తమచ్యతఇతి॥ కింబోవప్రమేపాగ్నిస్యప్లుష్యాని
సమత్వేనాల్పత్వైస్సమవిభిస్త్రీభిర్లోకైరితివిరాడ్జేహసామ్యం॥ సమోనేనేతిమాతాగ్నిత్వమితివిషయవ్యవస్థామహే
త్యాహ॥ అపిచేతి॥ అణుశ్చేత్యత్రసర్వేఽనంతాఇతింద్రియాసంత్యముపాసనాధమితిసమాహితం, అత్రకుపాగ్ని
విభుత్వమాధిదైవికమితిసమాధానాంబిరోక్షరపానరుక్త్యం॥ అన్యేత్యప్రథమాత్తత్రపాంఖ్యాతేహోనిరస్తః అత్ర
కుశుక్రిఃరొధోనిరస్తఇత్యపానరుక్త్యమాహః॥ పూర్వంపాగ్నిణాధ్యాత్మికాధిదైవికవిభాగేనావ్యుత్పాద్యవిభుత్వవ్య
వస్థాత్॥ ఇతిపంచాధికరణమ్. ...

౧౫. తస్మిన్ దేవాధ్యాత్మికానాం చాగ్రాసామాధిదైవికాధీనత్వమాహ॥ జ్యోతిరాద్యధిస్థానంతుతదామనః
 దతి॥ నానాహినామాన్యభివదితచతురుదాపానివశ్యతీతిత్యతీయయాశుత్యాన్యయ్యతిరేకవత్త్వావాగాదీనాం
 పెక్షసాధనత్వోక్తిరూపాదగ్నిర్వాన్యుత్పేత్యాదిత్యుత్పైహమచేతనాగ్నాద్యచాదానపరానతుతేహమధిష్ఠాత్మ
 వతావరా॥ నచస్వకార్యేకైవామపివాగాదీనామచేతనత్వాదధిష్ఠాత్రపేక్షానుభవ్యత్యతివాచ్యం, జీవస్యాధిష్ఠా
 త్వాత్॥ కించదేవతానామధిష్ఠాత్మత్వేజీవవద్భేద్యత్వమున్నవైహిస్యాత్, తథానైకేప్రానేభాక్ష్యాణాంః
 భాక్షుభుంస్యజీవస్యభోక్తృత్వంనస్యాదతిభూర్వవత్కృత్తి॥ సిద్ధాంతయతి॥ ఎవంప్రాప్తభిత్వాచనా॥ అగ్నిర్వాన
 త్యాదిత్యుత్పత్తున్నుత్పేతవతభావోత్రాగ్నాద్యుదేవతాగ్నిష్ఠేయత్వరూపవసంబంధోనతదపాదానత్యరూపః
 రథాదిత్యమండలాదేముఖస్థవశ్శురాద్యసాదానత్వాసంభవాదిత్యాహ॥ అగ్నేశ్చయమితి॥ వాయుఃప్రాణాది

మహిమైవైహంప్రవృత్తిరితి, ఎవంప్రాప్తభవముచ్యతే॥ జ్యోతిరాద్యధిస్థానంత్యితి॥ తుశబ్దనప్తార్వ
 పయోవ్యావర్త్యతే॥ జ్యోతిరాద్యధిరగ్నాద్యభిమానీభిరైవతాభిరధిష్ఠితంవాగాదికరణజాతంస్వకా
 ర్యేషుప్రవర్తత్యతిప్రతిజానీతే॥ హేతుంవచ్యావప్తే॥ తదామననాదతి॥ తథావ్యయంతి అగ్ని
 ర్వాన్యుత్పాముఖంపాగ్నిశబ్దత్యాది॥ అగ్నేశ్చాయంవాగ్భవోముఖప్రవేశశ్చదేవతేభ్యనాస్థాత్మ
 త్వమంగీకృత్యోచ్యతే॥ నహిదేవతాసంబంధంప్రత్యాఖ్యానాగ్నేర్వాచిముఖేవాకబ్ధిద్విశేషసంబం
 ధోద్యోత్యతే॥ తథానవాయుఃప్రాణోభూత్వానాసికేపాగ్నిశబ్దత్యేవమాద్యపియోజయతవ్యం॥ తథా
 న్యత్రాపి 'వాగేవప్రచ్ఛన్నశ్చతుర్థఃపాదస్సగ్నినాజ్యోతిశాభావితవతపతిచేత్యేవమాదినావాగాదీనా
 మగ్నాదిజ్యోతిష్త్వవచనేనైతమేవాథాంరథయతి॥ సవైవాచమేవప్రథమామత్యవహత్ సాయ
 దామృత్యువత్వముచ్యతపోగ్నిరభవదితివైవమాదినావాగాదీనామగ్నాదిభావావప్రవిచనేనైతమే
 వార్థంద్యోతయతి॥ సర్వప్రచాధ్యాత్మసిద్ధివతవిభాగినవాగాద్యగ్నాద్యనుక్రమణమనయైవప్ర
 త్యాసత్త్వభవతి॥ ప్రృతావపి "వాగధ్యాత్మమితిప్రామాన్యజ్ఞాప్రవృత్తిరగ్నిః॥ వస్తవ్యమ
 ధిభూతంతువహిస్త్రాధిదైవతమిత్యాదినావాగాదీనామగ్నాద్యుదేవతాధిష్ఠితత్వం సప్రపంచం
 ప్రసర్గితం॥ యదుక్తంస్వకార్యకీయోగాత్స్వమహిమైవచాగ్రాసాప్రవర్తనైర్జన్యతి, తదయుక్తం॥
 శక్తానామపితకటాదీనామనడుహాద్యధిష్ఠితానాంప్రవృత్తిరగ్ననాత్॥ ఉభయభోవవత్తాదాగమాదైవ
 తాధిష్ఠితత్వమెవశ్చేయతే॥

యదప్రవృత్తందేవతానామేవాధిష్ఠాత్రాణాంభోక్తృత్వప్రసంగోనకారీరస్యజీవస్యేతితత్ప్రహీయతే॥

— సూ. ౧౫. ప్రాణవతాశ్చాత్॥ ఖి —

సంప్రపిప్రాణానామధిష్ఠాత్రీమదేవతామప్రాణవతాకార్యకరణసంఘాతస్యామినాబీరీరైవై
 హంప్రాణానాంసంబంధస్సృజితవగమ్యతే॥ తథాహిశ్రుతిః అథయత్రైకదాకాశమనుప్రవిషణ్ణం
 తానూత్వానాసాపుటప్రాగ్విదితవ్యాభ్యయమిత్యాహ॥ తథేతి॥ భావవిగ్యతే, తపతిస్వకార్యంకరోతీత్యర్థః॥ ఎతస్మి
 న్నూనిష్ఠాత్రాధిష్ఠేయత్వరూపాథేలింగాంతరమాహ॥ సవైవాచమితి॥ సప్రాణోవాచంప్రథమామద్భీభకమగ్నిత్రక
 నామన్యతాదిపాప్రహుభంమృత్యునాతిత్యావహత్మృత్యునాముక్త్యాతవానగ్నిదేవతాత్వత్వంప్రాపితవానిత్యర్థః॥ కి
 చ'మృతస్యాగ్నింవాగిష్యేనవతంప్రాణశ్చక్షురాదిత్యమిత్యాదిత్యుత్పత్తిరధిష్ఠాత్రాధిష్ఠేయత్వం సంబంధంద్యోతయ
 తీత్యాహ॥ సర్వత్రేతి॥ ననుకటాదీనాంబీవద్దాదిప్రీతానాంప్రవృత్తిర్నస్తి, ఓరాదీనాంత్వసధిష్ఠితానామపి
 ధ్యాదిప్రవృత్తిర్నస్తి, తథాచోభయథాసంభవోభంభ్యయప్రత్యాగి॥ ఉభయభోవవత్తాదేతి॥ ...
 ౧౫. ఉక్తదోహంతరగతాసాయసూక్రమవతారయతి॥ యదపి॥ బారీరైవైవతి॥ భోక్తృరితేషు॥ సంబంధ

భాక్త్యభోగ్యభావః। అథదేహిప్రాణప్రవేశానంతరంయత్రగోళశబ్దవిత్పితృచనుప్రవిష్టంచతురిందియంచత్రచ
 యుష్కభిన్నానీసతాచాతుషప్రస్థభూపవర్గనాయచతుః। యద్యత్పాత్యకరణాన్యపేక్షతతథాపిజ్ఞేయజ్ఞానతదా
 శ్రయాహంకారాకాయోవేదసత్యాధిమాసవీవ, కరణానగుంధాదివృత్త్యాపేక్ష్యంతేనచైతన్యాయోగశ్చిత్త్యర్థః।
 కింవయోఽహంభూపనుతాగ్రీక్షంసపవాహంశృణోమితి ప్రతిసంధానాదేకశ్చరీరపవభోక్తానబహవోదేవాభిత్వాహః
 అపిచెతి॥ *

౧౬॥ కథాచిద్దేవానామన్నభోక్తృత్వంకథాచిద్దేవస్యత్వనియమోఽస్తిత్వాశంక్యస్యకర్తృత్వితేదేహీజీవ
 స్యభోక్తృత్వనియమానైవమిత్యాహమాత్రకారః॥ తస్యచెతి॥ ఉత్కృష్టాదిషుజీవస్యప్రాణావ్యభిచారాత్తస్యై
 వప్రాణస్వామిగ్భవం, దేవతానాంతుచరస్వామికరణసారథివదధిష్ఠాతృత్వమాత్రమితివ్యాఖ్యాంతరమాహ॥ శారీరేణై
 చతుష్స్థుచాతుషఃపురుషోఽశ్చనాయవతురథయోవేదేదంజిహ్వాగ్రీణీసతాగంధాయమ్రాణమిత్యే
 వంజాతీయకాశారీరేణైవప్రాణానాంసంబంధంశ్రీవయతి। అపిచానేకత్వాత్ప్రతికరణమధిష్ఠాత్రీ
 కాండవతానాంసభోక్తృత్వమస్తిన్నరీరైవకల్పతే। ఏకోహ్యయమస్తిన్నరీరేశారీరోభోక్తాప్రతిసం
 ధానాదిసంభవాదవగమ్యతే॥ *

— ❁ సూ॥౧౭॥ తస్యచశత్యత్వాత్ ❁ —

తస్యచశరీరస్వాస్తిన్నరీరేభోక్తృత్వేనాత్యత్వంపుణ్యపాపోపలెవసంభవాత్సుఖదుఃఖోపభోగసంభ
 వాచ్యనదేవతానాం। తాహిపరస్మిన్నైవశ్వేషదేవతీవ్రతమానానహీనైస్సింఛరీభోక్తృత్వంప్రతిల
 బ్ధమహంతి। శుక్రితృప్తభవతి, పుణ్యమేవాముంగచ్ఛతినహవైదేవాకపాపంగచ్ఛతీతిశారీరేణైవచని
 గ్యఃప్రాణానాంసంబంధః। ఉత్కృష్టాదిషుతదనువృద్ధిదగ్ధనాత్, తముత్కృష్టమంతంప్రాణో
 నూత్కృష్టమితిప్రాణీననూత్కృష్టమంతంసర్వేప్రాణాననూత్కృష్టమంతీత్యాదిశ్రుతిభ్యః। తస్మాత్స
 తీవ్యపికరణానానియంత్రీషుదేవతాసునశారీరస్యభోక్తృత్వమవగచ్ఛతి, కరణపక్షస్యైవహీదేవతాన
 భోక్తృత్వపక్షస్యై॥ ఇతిసప్తమాధికరణమ్. *

— ❁ సూ॥౧౮॥ తత్త్వంప్రియాణితద్వ్యవదేశాదన్యత్రశ్రేష్ఠాత్ ❁ —

ముఖ్యైశ్చైకతరేణైకాదశప్రాణాననూత్కృష్టాః, తత్త్వేదమవరంసందియతే! కింముఖ్యస్యై
 వప్రాణస్యృత్తిభేదాభిరేవాగ్రీణాః? ఆహుయాస్వత్త్వాంతరాణీతి। కింతావత్ప్రీప్తం ముఖ్యస్యై
 వెతతేవృత్తిభేదాభితి। కుతః, శ్రుతేః। తథాహి శ్రుతిర్ముఖ్యమితరాంశ్చప్రాణాన్సన్నిధాప్యముఖ్యా
 న్నతామితరేణాంఖ్యావయతి, హంతాస్యైవసర్వేభూపమసామేతితత్రతస్యైవసర్వేభూపమభవన్నితి।
 ప్రాణైకశబ్దత్వాచ్చైకత్వాధ్యవసాయః, ఇతరభావ్యాన్యాన్యామనైకాథకత్వంప్రాణశబ్దస్యప్రసజ్యే

వచనత్యగ్భితి॥ యథాప్రదీపాదికరణోపకారకతయాకరణపక్షస్యాంతగతస్తథాదేవాకరణోపకారిణవసభోక్తాభిత్వ
 ణః। జీవస్వానృప్తద్వారాకరణాధిష్ఠాతృత్వాన్రథస్వామివదోక్తృత్వం, దేవానాంతుకరణత్వరూపోపకారాభిజ్ఞత
 యాపారథివదధిష్ఠాతృత్వమితిజీవేనాన్యథాసద్ధిః। దేవానామధిష్ఠాతృత్వేనాస్తిదైహీభోక్తృత్వానుమానంతు, నహ
 వైదేవాకపాపంగచ్ఛతీత్యక్తశుక్రితాధితం, తస్మాత్, చతుషహియాపాణివశ్యతీత్యాదిశ్చుక్రితేః సాధనత్వమాత్ర
 బోధిత్వాదగ్నిర్వాన్ముత్వేత్వాద్యధిష్ఠాతృదేవతాపేక్షాబోధకశుక్రిభిరవిరోధభితిసర్వం॥ ఇతిసప్తమాధికరణమ్.

౧౮॥ సద్విన్దియేషుతదధిష్ఠాగృధేవతాచింతితాశ్వేవప్రాణస్సద్విన్యతిరేకణనసంతీత్యాత్యేవంప్రత్యాహః
 తత్త్వంప్రియాణితద్వ్యవదేశాదన్యత్రశ్రేష్ఠాదితి॥ ప్రాణాదిన్దియాణాంభేదాభేదశుక్రిత్యాంసంశయంవదమ్నూర్వప
 యతితి। ముఖ్యశ్చైత్యాదినా॥ హంతేదానీమన్యైవముఖ్యప్రాణస్యసర్వేవయంస్వరూపంభవానుభితిసంకల్ప్యతే

వాగాదయ ప్రభావనిత్యభేదగుర్విధ్యః । తేచాగ్రాదనిష్ఠాః పాగ్రావదవాచ్యత్వాత్పాగ్రావదిత్వాహ ॥ పాగ్రా
 తి ॥ తేచాగ్రాశ్చే స్థావర్యత్రాన్యథాప్రతిష్ఠాభేదేనదత్తయంవ్యాచక్షే ॥ తత్త్వాంతరాశ్చేవతి ॥ తద్వ్యవదేశా
 త్యత్రతచ్ఛబ్దః ప్రతిష్ఠాతాన్యత్వంపరామృతః ॥ ప్రాణశ్చంద్రియాణీత్యపరాయణబాధ్యామన్యత్వోన్తైరితిహేతుపప
 దనాథాన్తేనపునస్తానిసూత్రపదానియోజయతి ॥ కథిత్యాదినా ॥ సూత్రస్యవిశ్వతోముఖత్వాదుభయార్థస్యమలం
 గవిఃసమావణం, ఏతేనప్రతిష్ఠాధ్యాహారస్తచ్ఛబ్దప్రకృతభేదపరామర్శిత్యంచేతిదోషస్వయంపాస్తం ॥ శబ్దభేదాద
 స్తథేదపాదనేతిప్రసంగంశుకతే ॥ నన్వీతి ॥ పాగ్రావత్తనసోపీంద్రియేభ్యోభేదస్సాన్విదిత్యథాః ॥ అపరాయసంజ్ఞా
 దాత్వతంత్రస్సంజ్ఞేవస్తుభేదత్యక్త్యసంగః ॥ సచ 'మనస్తస్థానీంద్రియాణీ'త్యాదిప్రతిబాధాత్తనస్యహేద్యతే, హ
 నేతుబాధకాభావాదుస్సంగసన్నిధిశిషమాధత్తే ॥ సత్యమిత్యాదినా ॥ మనశ్చంద్రియాణీచేతిభేదోక్తిగోచరీవర్తన్యాయ
 నేయా ॥ సిద్ధాంతేమనఃప్రథమోపాదానత్వాద్వాచ్యవదనంద్రియత్వమిష్టంతతోనోన్మగ్నబాధశ్చితికెచిత్ ॥ కించ 'ఏ

త ఏకత్రవాముఖ్యత్వమితరత్రవాలాక్షణికత్వమావద్యేతత్తస్మాద్యతైకత్వేనపాగ్రాన్యపాగ్రాద్యాః
 పంచవృత్తయః ఏవంవాగాద్యాలప్యేకాదశత్యేవంపాగ్రేప్రబ్రూమః ॥ తత్త్వాంతరాశ్చేవపాగ్రాద్యా
 గాదీనీతి ॥ కుతః, వ్యవదేశభేదాత్ ॥ తోయంవ్యవదేశభేదః, తేప్రకృతాఃపాగ్రాశ్చేస్థావర్యత్వంవదన్యత్వా
 దవేదిత్యావేకాదశేంద్రియాణీత్యవ్యవదేశే ॥ శ్రుతావేవంవ్యవదేశభేదదర్శనాత్ ॥ ఏతస్మాజ్ఞాయితేచాగ్ర
 ణోమనస్సర్వేంద్రియాణీచేత్యేవంజాతీయకేషుశ్చితిప్రదేశేషుపృథక్చాగ్రోవ్యవదిత్యతే పృథక్త్వం
 ద్రియాణీ, ననుమనసోపేయంసలివద్దనమంద్రియత్వేనపాగ్రావత్వాత్ 'మనస్సర్వేంద్రియాణీచే'తి
 పృథక్త్వవదేశభేదదర్శనాత్ ॥ సత్యమేతత్, పృథోత్వేకాదశేంద్రియాణీమనోపీంద్రియత్వేన
 శోగ్రాదివత్సంగ్యత్వాతే, ప్రాణస్యత్వేంద్రియత్వంనశ్రుతౌప్రతౌవాప్రసిద్ధమస్తి ॥ వ్యవదేశభే
 దశ్చాయంతర్వ్యభేదపక్షేదవద్యతేతత్త్వైకత్వేనుసరితైకస్సన్వాగ్నిశ్చంద్రియవ్యవదేశంబధతేనల
 భతేచేతిప్రతిషిద్ధం, తస్మాత్తత్త్వాంతరభూతాముఖ్యాదితరే ॥ కుతశ్చతత్త్వాంతరభూతాముఖ్యాదితరే ॥

— సూ. ౧౦౨ ॥ భేదప్రతేః —

భేదేనవాగాదిభ్యః ప్రాణస్సర్వత్రక్రూయతే ॥ 'తేహవాచమూచ్యగ్నిత్యుపక్రమ్యవాగాదీనసు
 రపాప్తవిధ్యస్తామనస్సోపేయమృత్యవాగాదిప్రకరణం, అథహేమమాసన్యంపాగ్రామూచ్యగ్నిత్యుపర
 విధ్యంసినోముఖ్యస్యప్రాణస్యపృథగుపక్రమాత్, తథా 'మనోవాచంపాగ్రాంతాన్యాస్తనైకురుతే'
 త్యేవమాద్యాఅపిభేదశ్చిరయడదాహత్రవ్యాః ॥ తస్మాదపితత్త్వాంతరభూతాముఖ్యాదితరే ॥

కుతశ్చతత్త్వాంతరభూతాముఖ్యాదితరే ॥ *

స్తాజ్ఞాయితేచాగ్రోమనస్సర్వేంద్రియాణీచేతిపృథక్త్వవ్యవదేశాత్వత్వతంత్రవస్తుభేదత్యక్త్యాహ ॥ వ్యవదేశభేదశా
 యమితి ॥ ఏకత్వేన్యాత్వేచాగ్నిశ్చంద్రియశబ్దమైక్యాల్లభతేపునరుక్తిభయాన్నలభతేచేతివ్యాఖ్యాతృత్యథాః ॥

౧౦౨ ॥ ఏవంభేదేనాపరాయసంజ్ఞాభ్యాముక్తేఃపృథక్త్వస్త్వేత్వేతివిధ్యవదేశాదితిహేతుర్వాఖ్యానిః ॥ భే
 దశ్చిరేతిహేతుతేగ్రాప్రకరణభేదోహేతురుక్తిశ్చిరసానరుక్త్యం ॥ తేదేవాశ్చాస్త్రీయేంద్రియమనోప్పత్తిరూపాలసుర
 కాంచావప్రత్తిరూపాణాంజయాభాముద్గీర్ణకమణీప్రథమంవ్యాప్యతాంచాచమూచ్యత్వంసంజ్ఞానాయాసురనాశా
 మితి తథాస్త్రీత్యంగీకృత్యోద్ధాయంతీవాచమన్యతాదిదోషవిధ్యంసితవంశోఽసురాశ్చత్యేవంక్రమేణసర్వేష్యం
 యేషుపాపక్రమేషుపాపకథేతిప్రకరణంవిధిద్వప్రసిద్ధమాస్యభవమాసన్యంముఖ్యంప్రాణమూచ్యత్వంసంజ్ఞానా
 నేతేనప్రాణేనోద్ధాతానిర్విషయతయా సంగదోషకూప్యేనాసురానక్షాత్యసురాణాంవిధ్యంసినోముఖ్యప్రాణసో
 ద్దేర్భేదసన్నిధిత్యాహ ॥ తేహితి ॥ తానీతి ॥ త్రిణ్యన్నన్యాస్తనైహ్యర్థంప్రజావతిఃకృతవాసిత్యథాః ॥

తడవదేశాదితి॥ నామరూపభేదాత్మ-రణభిన్నఃప్రాణశత్యత్వం, తస్మిన్ గేనస్థూలనామరూపక్షప్తికింకర్తృకేతిచి
త్యతశ్చత్యవాంతరసంగతిః॥ ప్రక్రియాప్రకరణం । క్షుద్రణమేవాహ ॥ హంతేత్వాదిహ ॥ హంతశ్చదానందేవతాస్సు
త్వాదినుప్రవిశ్యేతిసంబంధః । తాపాంతస్పృశాందేవతానామేకైకాందేవతాంతేజోఽబన్నాత్తనాత్వాద్వికాంతరి
ష్యామీతిశ్రుతిఃపంచీకరణోపలక్షణాద్ధా । భాంధోగ్యేచ్ఛాకాశవాయోర్దువసంహరన్యోక్తత్వాత్ । ఏవంస్థూలీకృతే
మథూతేషుప్రాణీనాంవ్యవహారస్సత్యతీతివరదేవతాయాప్రాప్త్యర్థం । జీవేనైతివస్యవ్యాకరవాణీత్యనేనసంబంధ
సంభవాసంభవాభ్యాంసంశయిమాహ॥ తత్రేతి ॥ పూర్వవత్తేజవస్త్వైవభౌతికసగ్నిష్ఠత్వాద్భ్రష్టానస్సర్వసగ్నిష్ఠ
త్వాసద్ధిః సద్ధాంతేతస్మిద్ధితిఫలం । జీవనేత్యస్యవ్యాకరవాణీతిప్రధానక్రియారదేనసంబంధశ్చిత్పూర్వవత్తమాహ॥

తత్ప్రసాదమితి । పరదేవతాయా అవ్యాకర్తృత్వే కథముత్తమపురుషప్రయోగత్యాశంక్యప్రయోజకత్వాత్ ।
 తోషచారిత్ర్యాహ । యథాలోక ఇతి । సిద్ధాంతయతి । తుశ్చేనైత్యాదిహ । ప్రత్యాకృతి ప్రతిజాతీత్యర్థః । అనెన
 లస్యజ్జీవస్యాసామర్థ్యవ్యవస్థాపనం । తథాపదాన్వయస్యవదాథామోగ్యతాదీనత్యాజ్ఞేవరూపేణప్రపత్యాహవే
 వ్యాకరవాణీశ్వరస్యః సమజీవేనవ్యాకరవాణీతి । సమతర్జితప్రవేశక్రియాజీవకర్తృకావ్యాకరణమేవైవకర్తృకమి
 త్యుక్తేదాత్ ఇతిప్రత్యయోనస్యాదిత్యుచితమ । సదజీవోనామేతి ॥ వస్తుతస్తుమార్యోజితేప్రవృత్తితిప్రతిబింబభావా

మేవైవకర్తృకమితిగతప్రసాదంతాః జీవకర్తృకమేవేనామరూపవ్యాకరణమితి । కుతః । అనెన
 వేనాన్వితేపితేషణాత్ । యథాలోకచారేణాహంపరివైన్యమనుప్రవిశ్యసంకలయామిత్యేవంజాతీ
 యకేప్రయోగేచారకర్తృకమేవసత్తైన్యసంకలనం హేతుకర్తృత్వాదాగ్రిజాత్యన్యత్యారోపయగిసం
 కలయామీత్యుత్తమపురుషప్రయోగేణప్రపంచజీవకర్తృకమేవసన్నాపరూపవ్యాకరణం హేతుకర్తృక
 త్యాజ్ఞేవతాత్యన్యత్యారోపయతి వ్యాకరవాణీశ్వరస్యపురుషప్రయోగేణ । అపిచదిద్ధవపిద్ధాదిషునామ
 సుఖుబశరావాదిషుచరూపేషుజీవవైవిధ్యవ్యాకర్తృత్వంవృత్తం , తస్మాజ్జీవకర్తృకమేవేనామరూ
 పవ్యాకరణమిత్యేవంచాగ్రిజైభిసజై । సంజ్ఞామూర్తిక్లీప్తిస్తుప్రీవృత్తుర్యత ఇతి । తుశ్చేనైవతం
 వ్యాకర్తయితి । సంజ్ఞామూర్తిక్లీప్తిగినామరూపవ్యాక్రియైత్యేగన్దిప్రీవృత్తుర్యత ఇతివరమేవైవరం
 లక్షయతి । ప్రవృత్తరణైతస్యనివచనకర్తృత్వనివేశాత్ । యేయంసంజ్ఞాక్లీప్తిమూర్తిక్లీప్తి
 శ్వాగ్నిరాదిశ్యత్వంప్రమాదిషుదితి తథాకుశకాశవలరాదిషుపశుమృగమనుష్యాదిషుచప్రత్యాకృతి
 ప్రవివృద్ధికానైకప్రకారాసాఖలుపరిమేశ్వరవైవిధ్యతేజోబలస్మానానిర్మాతుః కృతిర్భవతున్నతి । కు
 తః , ఉపదేశాత్ । తథాహిసంబంధవేత్త్యుపక్రమ్య 'వ్యాకరవాణీశ్వరస్యపురుషప్రయోగే
 గపరవైవిధ్యప్రస్తుతోవ్యాకర్తృత్వమిహాపదిశ్యతే । సమజీవేనేపితేషణాజ్జీవకర్తృకత్వంవ్యా
 కరణస్యాగ్రవసేతుం నైతదేవంచేనైత్యేతదనుప్రవిశ్యేగ్యనేపంబగ్యతే అనంతర్యాన్నవ్యాకరవాణీ
 శ్వరేన । తేనహిసంబంధవ్యాకరవాణీశ్వరయందేవలోపయత్యుత్తమపురుషదేవచారికాశ్యైవ ।
 సదగిరినపిసముద్రాదిషునానాపిషునామరూపేషుకేవైవస్వరస్యజీవస్యవ్యాకరణసామర్థ్యసూచి , యే
 ప్తపిచాస్తీసామర్థ్యంలేవ్యపిచరమేవైవరాయత్తమేవతత్ । సదజీవోనామపరిమేవైవరాదన్యంతభి
 న్నైవైవరత్వరాజ్ఞః , అజ్ఞైతపితేషణాత్ । ఉపాధిమాత్రనిబంధనత్యావృజీవభావస్య । తేనాత్రా
 తసాపినామరూపవ్యాకరణంపరిమేశ్వరకృతమేవభవతి । పరిమేశ్వరవచనామరూపయోర్యాకర్తృకత్వేతి
 సర్వోపనిషత్సద్భావః । అకాశోహవై నామనామరూపయోర్నిర్వహితేత్యాదిశ్రుతిభ్యః । తస్మాన్
 రమేశ్వరవైవిధ్యప్రవృత్తుం ర్వతేకర్తృనామరూపవ్యాకరణం , ప్రీవృత్తరణపూర్వకమేవేదమహానామ
 రూపవ్యాకరణంహేత్యుచితం । ప్రత్యేకంనామరూపవ్యాకరణస్య తేజోబలవోన్మిదిచనైవైవోక్త
 త్యాత్ , తద్వప్రవృత్తరణమగ్నాదిశ్యవంప్రవివృత్త్యుత్తమపురుషయతి , యదగ్నేరోహితరూపంతే

ప్రవేశమావ్యవైవిధ్యకర్తృత్వప్రయోగాజ్జీవాత్తనాప్రవేశేవైవరవచకత్వేత్త్యుక్తినిన్యతైవబోధ్యం । సన్వభౌ
 త్వివచనవ్యాకర్తృకేనసోపివత్యాశంక్యకల్పయభిక్షుస్సరస్యాశక్తత్యాహుగ్నిరోహాద్భమేమిత్యాహ । పరిమే
 రవతేతి ॥ ప్రత్యేకంపాదభావనైవగ్యపాగ్నిప్రత్యాదిహవ్యాకరణవాగ్దేయత్వపూర్వకంఘాలభౌతికసర్వజీవ్యత
 పాదవ్యవస్థయేనమాదితంసర్వజీవకామాహ ॥ 'ప్రీవృత్తరణపూర్వకమితి' ॥ తుశ్చైవకర్తృతంవ్యవృత్తమితిత్యుచితమ ॥ తచ్ఛే

ఇహాసీం నామరూపవ్యాకరణైకమమాహ ॥ తత్త్రాగ్నిరీతి ॥ యద్యప్యతః ప్రభవాదిత్యత్ర వెదశబ్దపూర్వకాథాసృష్టరుక్తా తథాప్యవ్యక్తత్వత్వత్వద్భూతస్థాసత్త్వాంస్థుటసామసంఖంభాభవ్యక్షిరతోక్తైత్యవిరోధః సన్యగ్నాన్యదీనాంజైవసానామేవశ్చితాపువాహరణాద్భూజలయోప్త్యాగ్నికత్వంసంవివక్షితమిన్యతఆహ ॥ అనేవచేతి ॥ ఉపక్రమేతాతాంమధ్యస్థితీతః ॥ యత్కాపి తదూపాదికంకృష్టత్వాదివిశేషాకారేణావిజ్ఞాతమివభవతితద్దేవతానాంసముదాయరూపమిన్యథాః ॥

జనస్తమాప్రిపంచుచ్ఛంతదపాంయత్కృష్టంతదన్నస్యేత్వాదినా తత్త్రాగ్నిరీతదంరూపంవ్యాక్రియతే ॥ సతివరూపవ్యాకరణైకఫలప్రకలంభాదగ్నిరీతదం నామవ్యాక్రియతే ॥ ఎవమేవాదిత్యచంద్రవిద్యత్సపిర్రప్తవ్యం ॥ అనైవచాగ్నాన్యదాహరణేనభామాంభసజైవసేషుప్రేష్వపిర్రవ్యేష్వపిశేషేణప్రీవృత్తీరణముక్తంభవతి ॥ ఉపక్రమోపసంహారయోగ్యాధారణత్వాత్ ॥ తథాప్యవిశేషేణైవోపక్రమః ॥ ఇమాస్తీసోదేవతాస్త్రీవృత్తివృద్ధైకాభవతీతి ॥ అపశేషేణైవచోపసంహారః ॥ యదురోహితీమివాభూదితీతేజసస్తమాప్రిపమిత్యేవమాది ॥ యదవిజ్ఞాతమివాభూదిత్యేతాసామేదేవతానాంసమాసశ్చత్యేవమంతః ॥

తాసాంత్రిస్యణాందేవతానాంబహిస్త్రీవృత్తృతానాంసతీనామధ్యాత్మమవరంత్రివృత్తీరణముక్తం ॥ ఇమాస్తీసోదేవతాఃపురుషంప్రాప్యత్రివృత్తివృద్ధైకాభవతీతి ॥ తదిదాసీమాచార్యోయథాశ్చిత్రైవోపదగ్మయత్యాశంకితంకంచిద్దోషంపరిహరిష్యత్ ॥

— సూ ॥ ౨౧ ॥ మాంసాదిభామంయథాశబ్దమితరయోశ్చ ॥ —

ఘాషేస్త్రీవృత్తృతాయాఃపురుషేణోపయుజ్యమానాయామాంసాదికార్యంయథాశబ్దంసంస్పృశ్యతే ॥ తథాహిశ్రుతిః ॥ అన్నమశితంప్రేధావీణ్యుతేతస్యయస్థస్థిసౌధాతుస్తత్పురీషంభవతియోహధ్యమస్త్రాంసంయోగైశ్చ ప్రత్యనశ్చతి ॥ త్రివృత్తృతాభూమిరేవైషాప్రీహియవాన్యన్నరూపేణాద్యతత్వభిప్రాయః ॥ తస్యాశ్చస్థవిష్టంరూపంపురీషభావేనబహిర్నిగదచ్ఛతి, మధ్యమమధ్యాత్మంమాంసంవధాయతి, అన్యేష్టంతుమనః ॥ ఏవమితరయోరమైవసోర్యథాశబ్దంకార్యమవగంతవ్యం ॥ మూత్రంలోహితంప్రాణైర్బాహంకార్యమథిసజ్జావాజైజసశ్చతి ॥

అత్రాహ యదిసర్వమేవత్రివృత్తృతంభూతభౌతికం అపశేషశ్రుతేః ॥ తాస్మాంత్రివృతంత్రివృతమైతైకామకరోదితి, కింకృతస్త్రూణాయంచితేవవ్యవదేశః ॥ ఇదంతేజఇమాఅపశ్చివమన్నమితి ॥ తథాఅధ్యాత్మమిదమన్నంతస్యాశితస్యకార్యంమాంసాది ఇరవపాంసీతానాంకార్యంలోహితాది ఇదంతేజసోఽశితస్యకార్యమస్థాదీతి ॥ అతోచ్యతే ॥

౨౧ ॥ బాహ్యంత్రివృత్తీరణముక్త్యాధ్యాత్మికమవరంపూర్వోక్తలక్షణంవదన్నుత్తరసూత్రమవతారయతి ॥ తాసామిత్యాదినా ॥ పురుషంశరీరంప్రాప్యైతైకాత్రివృత్తివృద్ధవతికార్యత్రయాశ్చనాభవతీత్యథాః ॥ ఉత్తరసూత్రేణశంకితందోషంనిరసితుమాదౌశంకావిషయమాధ్యాత్మికంత్రివృత్తీరణందగ్మయతీతిథాప్యథో సన్యన్నమయంమాంసాదికభంభావమిన్యతఆహ ॥ త్రివృత్తృతాభూమిరేవైతి ॥ ప్రాణస్యపాయోరప్రాణర్యత్వమాశ్చచారికంర్రప్తవ్యం ॥ ఎవంవిషయముక్త్యావోషంశంకతే ॥ అత్రాహితి ॥

౨౨ | తమ ప్రకృత్యనూత్రంవ్యావృత్తిః | తుశ్చేనైతి | స్వభాగాభ్యంతై శేష్యంఽపలంఽప్రవృత్తా-రణంకిమథ

— ❁ — సూ. ౨౨ | వై శేష్యత్వతద్వ్యవప్రద్యాదః || ❁ —

తుశ్చేనైతి వోదితం దోషమవనుదతి | యశేషస్వభావో వై శేష్యం, భూయస్త్వమితియావత్ సత్యపిత్రి
వృత్తా-రణేక్యచిత్త-స్వదిక్కుతథాలోక్యాయ స్త్వముపలభ్యతే | అగ్రైవైజోభూయస్త్వముదకస్యా
బ్ధాయ స్త్వంపృథివ్యాఅన్నభూయస్త్వమితి | వ్యవహారప్రసిద్ధ్యభ్యంతేకంఽప్రవృత్తా-రణం | వ్యవహార
రశ్చత్రివృత్తాతరజ్జీవదేకత్వాపత్తాసత్త్వాననభేదేనభూతత్రయగోచరోలోకస్యప్రసిద్ధ్యేత్ | తస్మా
త్సత్యపిత్రివృత్తా-రణేవై శేష్యదేషతేజోఽపన్నం శేషవాదోభూతిభౌతికవిషయత్వవివక్షతే | తద్వ్యాద
ప్రద్యాదఇతిపదాభ్యాసోధ్యాయపరీసమాప్తింద్యోతయతి | ఇతివచనాధికరణమ్. ... ❁

ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యగోవిందభగవత్పాదపూజ్యశిష్య

శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదకృతాశారీరకమీమాంసాభాష్యే

ద్వితీయస్వాధ్యాయస్యవతుర్థఃపాదః

ఇతిద్వితీయాధ్యాయః

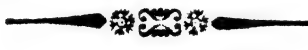

కృతమిత్యతహావ్యవహారప్రసిద్ధ్యధిమితి | విషంస్త్రూప్రిన్యాయమతాంతరశ్చుక్తిభిరవిరోధోబ్రహ్మణివదాంతతాత్ప
ర్యైతిసిద్ధం || ఇతివచనాధికరణమ్. ... ❁

ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీగోవిందానందభగవత్పాదకృతా,

శారీరకమీమాంసాభ్యాభ్యాం భాష్యరత్నప్రభాష్యాం,

ద్వితీయాధ్యాయస్యవతుర్థఃపాదః

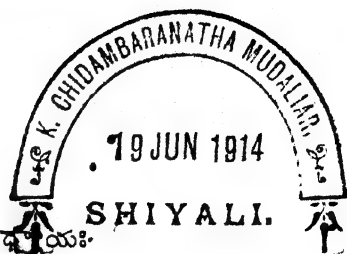

అధ్యాయశ్చసమాప్తః

శ్రీ.రస్తు.

శ్రీ గణాధిపతయే నమః.

రత్నప్రభాభూషితే శాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యే శృతీయాధ్యాయః.

యంహివై రాగ్యసంపన్నస్తత్త్వమథవివేకినః | లభంతేసాధవైద్వాంతాస్తంసీతానాయకంభజే ||

తదంతరప్రతిపత్తైరంహతిసంపరివృత్తః ప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం || పృతమనూద్యతృతీయాధ్యాయార్థమాహ ||
 ద్వితీయశ్వాదిసా || అవిరుద్ధవేదాంతాన్తజ్ఞానసాధనాదితాపసరశ్చత్యసయోరధ్యాయయోర్నైతుహేతుమద్భావః |
 లింగోపాధిసిద్ధాంతదుపహితజీవసంసారచింతె పాదయోరపితచ్ఛావసంగః | అత్రప్రథమపాదేవై రాగ్యం ద్వితీయే
 స్యపార్శ్వవర్ణితైర్వైత్వంపదార్థోబ్రహ్మతత్త్వంచోచ్యతే | శృతీయేవాక్యాన్తదర్థముపాసనాశ్చవిచార్యంతే | చతు
 ర్థపాదార్థమాహ || సమ్యక్సర్వవాదితి || దర్శనోపాయాస్సన్న్యాసాదయః | ముక్తిరూపఫలప్యస్వర్గవీత్తాదీతవ్య నియ
 మాభావాదేకరూపత్వమితియావత్ | ప్రసంగాగతంచేహత్తనూపణం | పంచమద్యపర్జన్యపృథివీపురుషయోషిత్స్వ

సూ || తదంతరప్రతిపత్తైరంహతిసంపరివృత్తః ప్రశ్ననిరూపణాభ్యామ్ ||

ద్వితీయేఽధ్యాయేస్త్రుతిన్యాయవిరోధోవేదాంతవిహితేబ్రహ్మదర్శనేవనిహితః, పరపతాశాంచాన
 పేక్షత్వంప్రపంచితం, శ్రుతివిప్రతిషేధభవనిహితః, తత్రచజీవవ్యతిరిక్తానితత్త్వాజీవోపకరణానిబ్ర
 హ్మణోజాయంతశ్చతుక్రం | అథేదానిముపకరణోపహితస్యజీవస్యసంసారగతిప్రకారస్తదవస్థాంతరా
 నిబ్రహ్మతత్త్వంపిత్యవిద్యాభేదాగుణోపసంహారానుపసంహారో సమ్యక్సర్వనాత్పురుషార్థసిద్ధిస్సమ్యక్స
 ర్శనోపాయవిధిప్రభేదోన్ముక్తిఫలానియమజ్ఞేత్యేతదర్థజాతం తృతీయేఽధ్యాయే నిరూపయిష్యతే ప్ర
 సంగాగతంచకిమవ్యస్యత్ | తత్రప్రథమపాదేతావత్పంచాగ్నివిద్యామాశ్రిత్య సంసారగతిప్రభేదః
 ప్రదర్శ్యతేవై రాగ్యహేతోప్రస్తాజ్ఞగుప్సేతేతిచాంతేత్రవణాత్ | జీవోముఖ్యప్రాణసచివస్సేంద్రి
 యస్సమనసోవిద్యాకర్మపూర్వప్రజ్ఞావరిగ్రహః పూర్వజేహంవిహాయజేహంతరంప్రతిపద్యతశ్చేత
 దవగతం | అతైవమేతేప్రాణాలభిసమాయంతీత్యేవమాదేఃఅన్యన్నవతంతకల్యాణతరంకూపంకురుత
 ఇత్యేవమంతాత్ సంసారప్రకరణ స్థావరభూతార్థార్థధర్మధర్మఫలాపభోగసంభవాత్ | సకిందేహవీజైర్భూ
 తసూత్సైరసంపరివృత్తోగచ్ఛతీతిచానన్వితసంపరివృత్తశ్చింతిష్యతే | కింతావత్ ప్రాప్తమసంపరి

గ్నిత్వధ్యానంపంచాగ్నివిద్యా | యస్త్యైకోకమణాగత్యాగతి రూపోఽనర్థస్తస్మాత్సూర్యఫలేజగుప్సాం ఘృణాంవిర
 త్తింకుర్వీతేతి పంచాగ్నివిద్యోపసంహారేత్రవణాద్వైరాగ్యాన్తప్రవర్త్యతత్త్వత్వయః || శాస్త్రాదినూత్రైనిత్యానిత్య
 వివేకకృతంచై రాగ్యముక్తిమహతద్వాధ్యాయగత్యాగతిజ్ఞోభావనాకృతంతమవ్యతశ్చేత్యపానర్తుక్యం || అధికరణవిషయ
 మాహ || జీవశ్చితి || అవిద్యాప్రసిద్ధావిద్యేతిపాతేకపాసనాగ్రాహ్యకర్మ-ధర్మాభిప్రాయః పూర్వప్రజ్ఞాజన్మాంతర
 సంసారః | అథమరణకాలేప్రాణాప్యదయజీవేనైకీభవంతీత్యర్థః | ద్భూవంశవీర్యం పంచీకృతభూతభాగాడుత్తరజేహ
 పరిణామినోభూతసూత్యై || వేదాంతార్థజ్ఞానసాధనవిచారత్వాత్సర్వాధికరణానాంశ్రుతిశాస్త్రాధ్యాయసంగతయః |
 వై రాగ్యఫలకత్వాదేతత్పదసంగతిః | పూర్వాధికరణేవ్యవహారార్థంపంచీకరణముక్తంసవ్యవహారోత్రనిరూప్యతత్త్వే

లభతిభావోఽవాంతరసంగతిః। అత్ర పూర్వపక్షే రాత్రయ ప్రాణగత్యభావాన్నవై రాగ్యం, సిద్ధాంతే భూతాన్
ప్రాణగతేవై రాగ్యమితి ఫలభేదః। తేజోమాత్రాశ్చ యే రాదయః, వశ్యుజిఘ్రిత్యాదివాక్యశేషః। ఆపఃపంచస
మహుతాఃపంచమ్యామాహుతౌతాయాంయథాపురుషశబ్దవాచ్యాః పురుషస్తనాపరిణమంతే తథాకింత్యంవేద్యై
తకేతుంప్రతిరాజ్ఞఃప్రవాహణస్యప్రశ్నః, తస్యచోదరాజ్ఞానేతస్మితరంప్రతిభాజోవాచ, ఆసావావలోకోగౌ
గ్నిః తత్ర శ్రద్ధాభ్యాసపరిహుతిఃపర్జన్యాగ్నౌ సోమరూపాశ్విహఃఖల్వగ్నిమేవాత్రైశ్వర్యాయామతాదభ్యాదిరూ
పోయజమానసంలగ్నాఃస్వర్గలోకంప్రాప్యసోమాభ్యాదివ్యదేహాన్మనస్థితాఃకర్మాంతే ప్రతాపవర్జస్యేహూయం
తోవృష్టిరూపాః పృథివ్యానన్నరూపాః పురుషేతతోరూపాః యోషితిహుతాఆపః పురుషశబ్దవాచ్యాభవంతి
హుసంకృతం। నస్తేతద్దేహంత్యక్త్యాద్భిన్నహగతస్యవశ్యాక్షేపః। తరప్రాప్తిరీత్యయ క్తం। యథాత్యుజలాయా

వ్యక్తఇతి । కుతః, కరణోపాదానవద్భూతోపాదానస్యాశ్చురత్యాత్, ఏవితాస్తేజోమాత్రాస్సమ
భ్యాదదాన' ఇత్యత్ర తేజోమాత్రాశ్చ బ్దేనకరణానామపాదానంసంకీర్తయతి, వాక్యశేషేచ యేరాదీనాం
సంకీర్తనాత్ । నైవంభూతమాత్రోపాదానసంకీర్తనమస్తి సులభాశ్చసర్వత్ర భూతమాత్మా, య
తైవదేహా ఆరబ్ధవ్యస్తతైవసంభవతశ్చతాసాంనయనంస్మయోజనం, తస్మాదసంపరివృత్తోయా
తీత్యేవంపాప్రేవతత్యాచార్యః తదంతరప్రతిపత్తైరంహతిసంపరివృక్తఇతి, తదంతరప్రతిపత్తైదేహంతర
ప్రతిపత్తై దేహాబీజైర్భూతసూక్ష్మైఃసంపరివృక్తోరంహతిగచ్ఛతీత్యవగంతవ్యం। కుతః, ప్రశ్ననిరూపణా
భ్యాం, తథాహి ప్రశ్నఃవేద్యభావంచమ్యామాహుతావాచఃపురుషవచసోభవంతీతి, నిరూపణంచప్ర
తివచనంచ్యవర్జన్యపృథివీపురుషయోషితుపంచస్వగ్నిముశ్రద్ధాసోమవృష్ట్యన్నరేతోరూపాఃపంచాహు
తీర్దశణ్యుత్వా, ఇతితుపంచమ్యామాహుతావాచఃపురుషవచసోభవంతీతి, తస్మాదభ్యుపగివేష్టితోదవో
రంహతివ్రజతీతిగమ్యతే। నన్వస్యాశ్చురతః జలూకావత్రావత్ పూర్వదేహంసముంచతియావన్నదేహం
తరమాక్రమతీతిదర్శయతి, తద్యథాత్యుజలాయాకేతి, తత్రావ్యప్సరివేష్టితనైవదేహస్యకమోపస్థాపి
తప్రతిపత్త్యదేహవిషయభావనాద్భీభావమాత్రంజలూకయోషియత ఇత్యవిరోధః । ఏవంశ్చురత్య
క్తదేహంతరప్రతిపత్తిప్రకారేసతియాఃపురుషమతిప్రభవాఃప్రకల్పనాఃప్రాగ్భూషితాంకరణానామాన్వన
శ్చదేహంతరప్రతిపత్తౌకమవశాద్వృత్తిలాభస్తత్రభవతి కెవలనైవవాగ్మవోవృత్తిలాభస్తత్రతత్ర
భవతి, ఇంద్రియాణితుదేహవదభినవాన్యేవతత్రతత్రభోగస్థానేఉగ్నివ్యవైహునవవకెవలంభోగస్తా
నమభిప్రదిశ్యతే భవవీచవోత్ పుణ్యదేహదేహంతరంప్రతిపద్యతే శుకభవ వృక్షౌర్వృక్షాంతరమిత్యేవ
మాద్యాస్తాస్సర్వాపవానాదర్తవ్యాః, శుక్రిః, రోధాత్ । ననూదాహృతాభ్యాంప్రశ్నప్రతిపదనాభ్యాం
కేవలాభిరభ్యుస్సంపరివృక్తోరంహతీతిప్రాప్తోతి, అపృష్టశ్రవణసామర్థ్యాత్, తత్రకథంసామాన్యేనప్ర
తిజ్ఞాయతేసర్వైశ్చేవభూతసూక్ష్మైస్సంపరివృక్తోరంహతీత్యతడన్తరంవతతి॥ ... *

శాంతరంగ్యహీత్యాపూర్వత్యుజంత్యజతేతథాదేవోదేహంతరం గృహీత్వాపూర్వదేహంత్యజతీతి శ్రుతి విరోధాదిత
తే। నన్వస్యే, ఇహైవకమాయస్తంభావిదేహందేవోహమిత్యాదిభావనయాగృహీత్వా పూర్వదేహంత్యజతీ
త్యర్థః । అతోపవిరోధఇహసమాధత్తి, తత్రాపీతి, భావనాయాద్భీభావోభావిదేహఃషయర్థం । ఘటాకాశవచస
తోదేహః సూక్ష్మోపాధిః త్యాలోకాంతరంగచ్ఛతీతిపంచాగ్నిశ్చుక్తః ప్రకారస్తద్విరోధాదవ్యాకల్పనాస్సర్వా
వాదర్తవ్యాఇశ్యన్తయః॥ సాంఖ్యకల్పనామాహు, వ్యాపినామితి, సుగతికల్పనామాహ, కేవలస్యేతి, నిర్వికల్పజ్ఞానసం
నిరూపస్యాన్నవోదేహంతరే, బ్రూహినికల్పజ్ఞానాభ్యవృత్తిలాభోభవతీత్యర్థః । కాణాదికల్పనామాహ, వనశ్చితి, దేవ
తతంప్రతిపదవోమాత్రంగచ్ఛతీతియాణితుమాతనాన్యేవారభ్యంతే, దిగంబరకల్పనామాహ, దేవశ్చితి, ౧౦,

ననుపాకస్వేదగంధస్వరూపకార్యత్రయోపలభేస్త్రాప్తికోదేహభిత్వయ్యక్తంప్రాణావకాశయోరపుష్పలభ్యాదేహస్య
పంచభూతాత్మకత్వాదిత్యరుచ్యావ్యాఖ్యాంతరమాహ॥ పునశ్చేతి॥ దేహధారకత్వాద్ధారవోవాతాదయఃత్రైస్త్రిధాతుక
త్వాత్ప్రాప్తికత్వత్యన్వయః॥ దేహస్యకేవలాబ్జత్వేవారంపితంపవాయన్యంత్రైజసంచనన్యాతామితభావః॥ పృథివీతరభూ
తాపేక్షయాపాంబాహుశ్యంకించదేహనిమిత్తానాంకర్మణామబ్జహుశ్యాత్ప్రాభిరూపతాంతరాబ్జుపలక్ష్యంతేతిత్యా

ప్రాప్తికత్వాత్తుభూయస్తాత్ ॥ ౨॥

. తుశ్చైవవోదీతామాశంకాముద్భునతి॥ త్రాప్తికావ్యవస్థిప్రవృత్తరణశ్చతే॥ తాస్వారంభికాస్య
భ్యుపగమ్యమానాస్యితరదపిభూతద్వయమవశ్యమభ్యుపగంతవ్యంభవతి॥ త్రాప్తికత్వదేహస్త్రియా
ణామపితేజోఽబిన్నానాంతస్సినాగ్రోపలభ్యేఃపునశ్చత్రాప్తికత్వస్త్రిధాతుకత్వాత్ప్రభిరూపతవేత్తజ్జే
భిఃసంసభూతాంతరానిప్రత్యాఖ్యాయకేవలాభిరద్భిరారంభంశక్యతే॥ తస్మాద్భూయస్తాపేక్షాయ
మాపఃపురుషవచసత్తిప్రశ్నప్రతివచనయోరప్యబ్జసకైవల్యాపేక్షః॥ సర్వదేహేషుసలోహితాదిద్ర
వభూత్యస్త్యంద్యత్యతే॥ ననుపాధివౌధాతురూపిన్యోదేహేషూపలక్ష్యతే॥ నైవదోషః॥ ఇతరాపేక్ష
యాపాంబాహుశ్యంభవివ్యతి॥ దృశ్యతేవశుక్లశోణితలక్షణేదేహవీజేద్రవభాహుశ్యంకర్మచనిమి
త్తకారణం॥ దేహేరంభేకమాశంకిచాగ్నిశూలప్రాదీనసోమాజ్యపయఃప్రభృతిద్రవప్రవ్యవ్యపాత్ర
యాని॥ కర్మసమవాయ్యశ్చపఃశ్రద్ధాశబ్దోదితాః॥ సహకర్మభిర్న్యూలాకాభ్యేఽగ్నోహసోయంత
ఇతివత్కృతితస్మాదవ్యపాంబాహుశ్యప్రసిద్ధిః॥ బాహుశ్యాచ్చాపృథ్వేనసర్వేషామేవదేహవీజానాంభూత
సూక్ష్మేణాముపాదానమితిరవద్యం॥ *

ప్రాణగతేశ్చ॥ 3॥

ప్రాణానాంచదేహంతరప్రతిపత్తాగతిశ్చావ్యతే॥ తముతాగ్రముంతంప్రాణోఽనూతాగ్రమతి
ప్రాణమనూతాగ్రముంతంసర్వేప్రాణానూతాగ్రముంతీత్యాదిశ్చుతిభిః॥ సాచప్రాణానాంతరా
శ్రయమంతరేణసంభవతీత్యతః॥ ప్రాణగతిప్రయుక్తాతదాశ్రయభూతానామపామపిభూతాంతరోప
స్పృష్టానాంతరగ్ధాదవగమ్యతే॥ సహినిరాశ్రయాఃప్రాణాఃకృచ్ఛిగ్చ్ఛంతిస్థంతివా॥ జీవతోఽదర్శనాత్॥ *

అగ్న్యైదిగతిశ్చుతిరీతిచేన్నభాక్తత్వాత్॥ ౪॥

స్వాదేతత్, నైవప్రాణాదేహంతరప్రతిపత్తాసహజేవేనగచ్ఛంతి, అగ్న్యైదిగతిశ్చుతిః॥ తథాహ
శ్రుతిఃమరణకాలేవాగాదయఃప్రాణా అగ్న్యైర్దేహేర్వాగచ్ఛంతీతిదర్శయతి॥ యత్రాస్యపురుషస్యమృ
తస్యాగ్నింవాగప్యేతివాతంప్రాణైత్యాదినేతిచేన్నభాక్తత్వాత్॥ వాగాదీనామగ్న్యైదిగతిశ్చుతి
గ్గాణీలోమసుకేశేషుచాదర్శనాత్॥ ఓషధీర్లోమానివసస్పృతీనేశాఇతిహితత్రామానయతే॥ నహిలో
మానికేశాశ్చౌత్పల్యత్యాపధీర్వసస్పృతీంశ్చగచ్ఛంతీతిసంభవతి॥ నచజీవస్యప్రాణోపాధిప్రత్యాఖ్యానేగ
మనమవకల్పతే॥ నాపిప్రాణైర్విసాదేహంతరేఽపిసంభాగఉపపద్యతే॥ విస్ఫుప్తంచప్రాణానాంసహజేవేన
గమనమస్యత్రావివతం॥ అతోవాగాద్యధిస్థాన్ప్రాణమేవాగ్న్యైదిగదేవతానాంవాగాద్యపకారిణీనాంమ
రణకాలేఉపకారనివృత్తిమాత్రమపేక్ష్యవాగాదియోఽగ్న్యైర్దీప్తచ్ఛంతీత్యుపపద్యతే॥ ౪॥

హాకమానేత్యాదిని॥ ౨॥ ## ఉత్రాగతాప్రాణాదేహవీజపంచభూతాశ్రయాఃప్రాణత్వాజ్జీవదేహస్థప్రాణవిదిత్యా
హ॥ ప్రాణగతేశ్చేతి॥ 3॥ ## ప్రాణానాంతరసద్ధత్యాశక్యనిషేధః॥ అగ్న్యైదిగతి॥ అదర్శనాత్ - ఓషధివసస్సు
తిగతసస్యేతిశేషః॥ లోమాన్యపియంతీత్యర్థః॥ ప్రాణానామగ్న్యైదిమలియస్యముఖ్యత్వేజీవస్యగతిభోగయోరయో
గాత్సర్వేప్రాణానూతాగ్రముంతీతివిస్ఫుప్తశ్చుతిగ్లోమాదిగణలయపాతాచ్చగోణత్వమిత్యర్థః॥ ౪॥

భూతాంతరయంత్రానామపాంగతిముక్త్యాపురుషవచస్త్యంతాసామాక్షిప్యసమాధతై||ప్రథమశ్రితి||ననుప్రథమవదంభ్య
ఉత్తరాగ్నిప్యపామశ్రవణాదిత్యాశంక్యసోమవృష్ట్యన్నరేతసామబ్రూపత్వాకుత్తరత్రతాసాంశ్రవణమస్తి
మథిత్యాహ || యదినామేతి|| పంచాగ్నిప్యపామాహుతిత్వేసిద్ధతాసాంపంచమ్యామాహుతౌపురుషవచస్త్యంతభా
సతస్సిద్ధం ప్రథమాగ్నీతాసామనాహుతిత్వాదితశంకార్థః | ఏవంహిత్రధాశబ్దేనాపాంగ్రహసతిప్రశోత్తరః
హారాణాంసంజ్ఞానానేకార్థత్వాదేకవాక్యబోధవద్యతే, అగ్రహచతుర్వగ్నిప్యేవామేమాహుతిత్వాచ్చతుర్థా
మతావివాచ్యం అతఃప్రశోపసంహారయోఃపంచమ్యామితీశ్రవణాతోప్రథమాగ్నవస్యాభవదగ్రహ్యశ్రితి

ప్రథమేత్రవణాదితీన్నతావీవహ్యుపవతైః|| ౫||

స్యాదేతత్, కథంపునఃపంచమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసోభవంతీత్యేత్థాగ్రహరయితుంపార్య
తేయావతానైవప్రథమేతగ్నవపాంశ్రవణమస్తి, ఇహాహిమ్యలోకప్రభృతయఃపంచాగ్నయఃపంచా
నామాహుతీనామాధారత్వేనాఫీతాః, తేషాంచప్రముఖే అసావావలోకౌగౌతమాగ్నిరిత్యుపన్యస్య
తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నేదేవాశ్చిద్ధాంజహ్వతీతి త్రధాహూమ్యద్రవ్యత్వేనావేదితా, సతత్రాపో
హూమ్యద్రవ్యతయాశ్రుతాః యదినామపర్వన్యానిషూత్రరేషుచతుర్వగ్నిప్యపాంహూమ్యద్ర
వ్యతాపరికల్పేతపరికల్ప్యతాంనామ, తేషుహూతప్యతయోపాత్తానాంసోమాదీనామబ్బాహుత్యోప
వతైః | ప్రథమేత్వగ్నాశ్రుతాంశ్రధాంపరిత్యక్త్యాశ్రుతాఆపఃపరికల్ప్యంతశ్రితిసాహసమేతత్ | త్రధా
చనామప్రత్యయవిశేషఃప్రసిద్ధిసామధ్యాత్ | తస్మాద్యుక్తఃపంచమ్యామాహుతౌఅపాంపురుషభావశ్చ
తిచేన్నైవదోషఃయతఃప్రకాపితప్రథమేగ్నతావివాపఃత్రధాశబ్దేనాభిప్రేయంతే|కుతః, ఉపవతైః||ఏవం
హ్యేదినుధ్యావపానసంజ్ఞానాదనామలమేతదేకవాక్యముపవద్యతే, ఇతరథాపునఃపంచమ్యామాహుతా
వపాంపురుషవచస్త్యప్రకారేవృష్టేప్రతివచనావసరేప్రథమాహుతిస్థానైయద్యసపోహూమ్యద్ర
వ్యంత్రధాంనామావతారయేత్ తతోన్యథాప్రశోన్యథాప్రతివచనమిత్యేకవాక్యతానన్యాదితివంచ
మ్యామాహుతావాపఃపురుషవచసోభవంతీతి చోపసంహరస్మితిదేవదగ్గయతి| త్రధాకార్యంచసోమవృ
ష్ట్యాదిస్థానీభవదబ్బాహుత్యంత్యతేసాచత్రధాయాఅప్తైయక్షిః|కారణానుకూపంహికార్యంభవతి|న
చత్రధాశ్రితిఃప్రత్యయోపానసోబీప్యవాధుః|స్వకథమిహోనిమ్యవ్యహూమాహయోపాచాతుంశ
క్యతేవిశ్వాదిభ్యభవహ్యుగయాదీనీత్యావపవ త్రధాశబ్దాభవేయః, త్రధాశబ్దాచ్చప్రసవ్యతే,వైదిక
ప్రయోగవర్జనాత్ త్రధావాఅపశ్రితి | తనుత్వంచత్రధాసాహువ్యంగచ్ఛంత్యాపోహూవీజభూతాశ్చ
శ్రితిఃత్రధాశబ్దాన్యైః, యథాసంహవరాక్రమోనరఃసంహశబ్దోభవతి | త్రధాపూర్వకఃకర్మాసమవా
యాచ్ఛాన్యత్రధాశబ్దఉపవ్యతేమంచశబ్దఇంపురుషేషః|త్రధాహౌతుత్వాచ్చత్రధాశబ్దోపవతైః, అపో
హాన్తేత్రధాంసన్నమంతేపుణ్యాయకర్తవ్యశ్చిత్తుత్యే||

అశ్రుతత్వాదితీన్నేష్టాదికారిణాంప్రతీతేః||

అథాపిస్యాత్ ప్రశ్నప్రతిపదనాభ్యాంనామత్రధాదిక్రమేణాపఃపంచమ్యామాహుతౌపురుషాకారం
ధానాభిః, అనవఃఅన్యైః౭వ్యతే- ఏతదేవేత్రధాశబ్దస్యాప్రత్యంత్యయతీత్యర్థః, ఉపవతైరిత్యస్యాధాంతరమా
త్రధాకార్యమితి | తస్యైత్రధాహుతేస్సమస్సంభవతీత్యాదినాసోమాద్యాహుతీసాంప్రద్యసూక్ష్మపరిణామిత్య
తంతతోద్రవపరిణామిత్యాత్ త్రధాయాఅప్త్యంతప్రత్యయాత్కముఖ్యత్రధాయాఅహుతిత్వాయోగాచ్చేత్యర్థః | త్ర
శబ్దస్యాపునూత్కృత్వగుణేసప్తత్వముక్త్యాల్పత్రాంబవప్రత్రధాయాఅద్భిరేవకర్మాయోగిత్వంహేతుత్వంచాస
ధమాహ | త్రధాపూర్వేతి | అన్తైయజమానాయాపానాద్యర్థమాపః|త్రధాంసన్నమంతేజ్ఞయంతీతిశ్రుత్యర్థః ||
అపాంగతిముపేత్యాన్విస్తహాదీనాంగతిముక్షిప్యసమాధతై||అథాపీత్యాదినామ్యులోకాగ్నీత్రధాహుతే

వృతమాత్యాయస్య ప్రథమపాదే ప్రథమాధికరణమ్

మోరాజాసంభవతీత్యుక్త్యాన్వేష్యాశ్చేషధూమాదిమార్గణాకాశాచ్ఛంక్రమస్థం ప్రాస్తాశ్చష్టాదికారిణ ఏషసోమోగా
జేత్యుక్తాః అతస్సోమరాజశబ్దసామాన్యాదిష్టాదికారిణాంజీవానాంక్రద్ధాశబ్దితాద్భిస్సహగతిరిహశ్రద్ధాహుతివాక్యేప్రతి
యత్యత్యర్థః। తేహంసూక్ష్మాభిర్వ్యాపూర్వరూపాభిఃపంచీకృతాభిరభిస్సంబంధంవదన్సహగతింవివృణోతి। తేహం
చాగ్నిహూత్రేతి॥నిధనంమణింతన్నిమిత్తకమంత్యేష్టివిధానం- అపాయజమానఃస్వగ్ధాయగచ్ఛత్వేతినుం త్రాధః।
హుత్రవ్యరూపాణామపాంశుమనేత్రుత్యంతరమాహ। తథాచేతి॥ అగ్నిహూత్రప్రకరణేనసంకేతయాజ్ఞవల్క్యంప్ర
తినిల్వేవైనయోస్సన్యుప్రాతరాహుతోస్త్యముతాగ్రాతిం నగతింనప్రతిస్థాంసత్వప్తింసపున రావృత్తింనలోకంచ
వ్రత్యుక్తాయినంవేత్థేతిపట్ ప్రత్యాక్షతాః, తేహం నిర్వచనమపిరాజ్ఞేవతేవాపతేఅహుతీమయితేఉత్కాగ్రీమతస్తేంశం

ప్రతిపద్యేకానకుతస్యంపరిష్టేక్తాజీవారంహయః, అత్రుతత్వాత్ సహ్యత్రాపామివజీవానాంశ్రా
వయితాకశ్చిచ్ఛబ్దోఽస్తిశ్చస్త్యగ్రంహతిసంపరిష్టక్తత్యయ్యుక్తమితచేనైషమదోషః। కుతః, ఇష్టాదికా
రిణాంప్రతీతేః। అభయశ్చమేగ్రామేఇష్టాపూతేదత్తమిత్యుపాసతేతేనూమహాభిసంభవంతీత్యవశ్ర
మ్యేష్టాదికారిణాంధూమాదినాపత్యయాశేనపథాచంక్రస్తాప్రికథయతి ఆకాశాచ్ఛంక్రమసమేషా
మోరాజేతివివేహాపిప్రతీయంతేతస్మిన్నైతస్మిన్నగ్నేదేవాశ్చగ్రధాంజుహ్వతీతస్యా ఆహుతేసోమో
రాజాసంభవతీతిక్రితీసామాన్యత్। తేహంచాగ్నిహూత్రదర్శపూర్ణమాసాదికర్తృసాధనభూతా
దిపయఃప్రభృతయోగ్రవత్రవ్యభూయస్త్యేత్ ప్రత్యక్షమేవాపిసంభవంతి, తాలపావినీయేహు
తాస్సూక్ష్మాఆహుతోఽపూర్వరూపాస్సత్యస్తాశ్చష్టాదికారిణ ఆశ్రయంతి। తేహంచశరీరంనైధనేనవి
ధానేనాంత్యేఽగ్నావృత్తిజోజుహ్వతి, అపాస్వగ్ధాయలోకాయస్వాహేతి, తతస్తాశ్రద్ధాపూర్వకకర్తృ
సమవాయిన్యఃఆహుతిమయ్యపసోఽపూర్వరూపాస్సత్యస్తాశ్చష్టాదికారిణోజీవాన్సరివేష్ట్యాముంలాకం
ఫలదానాయనయంతీయిత్తదగ్రజహూతిసాభిధీయతే శ్రద్ధాంజుహ్వంతీతి, తథాచాగ్నిహూత్రే
పట్ప్రశ్న నిర్వచనరూపేణవాక్యశేషేణ, తేవాపతే అహుతీమయితేఉత్కాగ్రీమతస్తేవమాదినాఽ
గ్నిహూత్రాహుతోఃఫలారంభాయలోకాంతరప్రాప్తిర్దర్శితా। తస్మాదాహుతిమయీభిరభిస్సం
పరిష్టక్తాజీవారంహంతిస్సక్తర్కఫలోపభోగాయెతిన్దివ్యతే। కథంపునరిష్టాదికారిణాంస్యకర్కఫలోపభో
గాయరంహణంప్రతిష్ఠాయతే, యావతాతేహంధూమాదిప్రతీకేనవత్సానాచంక్రమనేషాధిరూథావాసు
న్నభావందీర్ఘయఃఏషసోమోరాజాతద్దేవానామన్నంతందేవాభక్షయంతీతి, తేహంచంక్రప్రాప్త్యా
గ్నంభవంతీతాంప్రత్యదేవాయథాసోమంరాజాన మాప్యాయస్సాపక్షీయస్సేత్యేవమేతాంప్రత్యభ
క్షయంతీతిచసమానవిషయంశ్రుత్యంతరం। నచ వ్యాఘ్రాది భిరివదైర్భక్ష్యమాణానామపభోగ
సంభవతీత్యతఉత్తరంపతతి॥

భాక్తంవాఽనాత్మవిత్తాత్తథాహిదగ్గయతి॥ ౭॥

వాశబ్దోద్భవదోషవ్యావర్తనార్థః। భాక్తమేషమగ్నత్వంనముఖ్యంముఖ్యేహ్యన్నత్యేహ్యగ్రకామో
రిక్షచ్ఛాదాదివంగచ్ఛరస్రైవివమేవాహవనీయంత్రతిస్థాంకుర్వాతేలేషవంతర్వయతస్తేతతఃపునరావతైతేతతఃపృథివ్యాం
పురుషేయోపితిచహుతేపురుషరూపేణోద్భిత్తతేఇతివాక్యశేషేణకృతంసంప్రత్యుత్తరమాత్రవ్యావర్త్యంశంకతేః
కమిత్యాదితా। అత్రసోమాభ్యచంక్రస్యాన్నత్వముక్తం సేష్టాదికారిణామితిభాగినిరాసార్థంత్రుత్యంతరమాహ। తే
చంక్రమితి॥ యథాయజ్ఞేషమసస్థంసోమమృత్విజః, ఆప్యాయస్సేతిక్రిమూవృత్తాల్లోటపునఃపునరాప్యాయ్యపునపునర
వక్ష్యయ్యభక్షయంతిఏషమేతానిష్టాదికారిణోఽన్నరూపాభక్షయంతిదేవాభివృద్ధిః॥

అధిక్రీయతేపునరదోషానాశంబధ్యతేఽనేనేత్యధికారఃఫలకామనా। శాస్త్రానిర్వక్యపారణాయాన్నత్వంగామ

తిభావః కేననోపేతమండేవభాగ్యత్యేతతహః అనాన్యవిత్త్వాచ్యేతి యథావశుర్భ్యోపవహజ్ఞ సుఖేదభీమా
 దేవానాంభాగ్యత్యర్థః - అన్యశబ్దస్యముఖ్యత్వబలేనసూత్రావశం వ్యాఖ్యానప్రకృతపంచాగ్నయః సూత్రకృతాన్య
 త్వేనోపపరితాగ్నివ్యాఖ్యాంతరమాహ || అనాన్యైత్యాదిసా విద్యాప్రత్యర్థసున్నస్వినముఖ్యమిత్యన్తశ్చత్వంతరా
 న్నంసూత్రతేషంవ్యాచక్షేతథాహీతి || ఏవంగతివర్త్యలోచనయావై రాగ్యమితిస్థం || ౭ || ఇదానీంగత్యనంతరభావినీమా
 గతింవిరూపయతి | కృత్యాత్యయేననుశయవాద్యప్రస్తుతిభ్యాంయథేతమనేవం || భోక్తృకర్మణసమాప్త్యానంతర్యమ

యజేతేత్యేవంజాతీయకాధికారిశ్చుత్తిగుపరుభ్యేత | చంద్రమండలేచేదీష్టాదికారిణాముపభోగోసస్యా
 తేకేనన్ధమధికారిణఇష్టాద్యాయాసబహుళంకర్తృమయః | అన్యశబ్దశ్చోపభాగహేతుత్వసామాన్యాదన
 న్నేత్యుపవర్యమాణోద్భవ్యతేయథావిశోఽన్నంరాజ్ఞాంపతేవోఽన్నంవిశామితి | తస్మాదిష్టస్త్రిపుత్ర
 భృత్యమితాదీభిరివగుణభావోపగతైరిష్టాదికారిభిర్యత్సుఖః పరణండేవాభాంతదేవై హం భక్షణమభి
 ప్రేతంనమోదకాదవచ్చర్వణాగరణంవాసవై దేవాఅశ్చంతి నపిబంత్యేతదేవావృతంబృహ్మసృష్ట్యం
 తీతవదేవానాంచర్వణాదివ్యాపారంచారయతి | తేహంచేష్టాదికారిణాం దేవాన్ప్రతిగుణభావోపగ
 తానామప్యపభోగ ఉపపద్యతే రాజోపజీవినామివపరిజనానామనాన్యవిత్త్వాచ్యేష్టాదికారిణాందేవోప
 భోగ్యభావఉపపద్యతే | తథాహ్యనాన్యవిదాందేవోపభోగ్యతాంకర్తృయతిశక్తిః | అథయోఽన్యందేవ
 తామృతాదేవోఽన్యోఽసాపన్యోఽహమస్తీతిససేవయథావశురేవంసదేవానామితి | సచాస్తీన్నపిలోకే
 ఇష్టాదిభిఃకర్తృభిఃప్రేతయోపశువదేవానామపకరోతి అముష్టిన్నపిలోకేతమపజీవితదాదప్తంఫలముప
 భంజానఃపశువదేవదేవానామపకరోతీగవ్యతే | అనాన్యవిత్త్వాద్రథాహిదర్యయిత్యస్యాపరావ్యా
 ఖ్యా | అనాన్యవిదోహ్యేతేకేవలకర్తృణఇష్టాదికారిణోనజ్ఞానకర్తృసముద్భయానుస్థాయినః పంచాగ్నివి
 ద్యామహాన్యఃద్యేత్యుపవరంత ప్రకరణాత్ పంచాగ్నివిద్యాజ్ఞానహీనత్వాచ్యేదవిష్టాదికారిణాం గుణ
 వాదత్యేవాన్యముద్భావ్యతే పంచాగ్నివిద్యాజ్ఞానప్రశంసాదై | పంచాగ్నివిద్యాహీహానిధిత్వితావా
 క్యతాన్యర్యావగమాత్ | తథాహిశ్చత్వంతరంచంద్రమండలేభోగసద్భావందగ్భయతి | ససోమలోకే
 విభూతమనుభూయపునరావర్తత ఇతి | తథాన్యదపిశ్చత్వంతరం | అథయేకగంపిత్వాణాంజరలోకా
 నామాసందాః సపకఃకర్తృదేవానామాసందః యేకర్తృణాదేవత్వమభిసంపద్యంతేఇతిష్టాదికారిణాందేవై
 స్సంపసతాంభోగప్రాప్తింకర్తృయతి | ఏవంభాక్తత్వాదన్నభావపదనశ్యేష్టాదికారిణోగ్రజీవారం
 హంతీతిప్రతీయంతే | తస్మాద్రంహతిసంపరివృక్తఇతియక్తమేవోక్తం |

కృత్యాత్యయేననుశయవాద్యప్రస్తుతిభ్యాంయథేతమనేవం || ౮ ||

ఇష్టాదికారిణాంసూమాదివర్తనా చంద్రమండలమధికరూథానాంభక్తభోగావాంతతఃప్రత్యవరోహ
 ఆత్మాయతేరిన్దియావర్సంపాత ముపిత్వాఽతైతమేవాధ్వానఃపునర్నివర్తంతే యథేతమిత్యార
 భ్యయావప్రసక్తీయచరణాబ్రాహ్మణాదియోగమావర్తంతేకప్రాయచరణాశ్చక్వాదియోగమితి | త
 ప్రేదంభిచార్యతేఽనిరనుశయాభుక్తకృష్ణుకర్తృనోఽవరోహంత్యామహస్విత్వానుశయాభితి | కిం
 రావత్ ప్రాప్తంనిరనుశయాభితిశుతిఃయావర్సంపాతమితిపేషణాత్ | సంపాతశబ్దేవాక్రకర్తృశయ

కర్తృత్వం | యథేతమిత్యారభ్యక్వాదియోగమిత్యంతంవాక్యంయావత్ప్రేదదాత్మానయతథామోజవా | అత్రయావర్సం
 పాతమితిపేషణాక్రమణీయచరణాభివాక్యాన్వసంశయమాహ | తత్రేతి | అనుశయఃకర్మణః | అన్తర్భూర్వపత్యేక
 మాభావేనాగతీరియమాదైర్వాగ్యాదాగ్ధ్యం | సిద్ధాంతేకమగత్యైర్వాగతీరియమాదైర్వాగ్యాదాగ్ధ్యమిత్యేద
 తేదవిష్టాదికారిణాయదాతగ్గిగణవర్తవైరివిక్షిణంభవతి తదాపునరావర్తంత ఇతిశ్చత్వంతరేకాపిశ్చక్తృ

నశ్చంద్రలోకేభుత్తత్వముచ్యత ఇత్యర్థః । యావత్పదసంకోచోఽయం క్రతుర్భ్యంతరవిరోధాదిత్యాహ ॥ నైవమితి ॥ అ
యంసరోయతి-చిదిహలోకేకమణిరోహిత స్వాంతంఫలంపరలోకేప్రాప్యోకమాధ్యంపునరాయాతిపిశుర్యర్థః । క
మాభావేశుక్రిముక్తాయుక్తిమాహ ॥ అపిచేతి ॥ అభివ్యక్తిఃఫలోన్ముఖతా, మరణేనాభివ్యక్తసర్వకమాణః పరలో
కభాగస్యావశ్యంభావాత్కమాభావఇత్యర్థః । చరణాఖ్యతీలమాత్రావరోహఇతిప్రాప్తేసద్ధాంతప్రతిజ్ఞాంవ్యాచ
ప్తే ॥ యేనేత్యాదివా ॥ తత్రావరోహతాంజీవానాంనుద్యేయేకేచిదిహ కర్మభూమారవణీయచరణాః పుణ్యకమాణః
తేపుణ్యయోనిభావఇతియుదభ్యాశోహ అవశ్యంహీత్యర్థః । కపూయంపాపం దృష్టశబ్దస్యశుక్రితమథముక్త్యాఽద్ధాంతర

ఉచ్యతే ॥ సంపతంత్యనేనాస్తాల్లోకాదములొకంఫలోపభోగాయేతి, యావత్సంపాతముమిత్వేతిచక్యస్స
స్యకృతస్యతత్రైవిభుక్తతాదీకృయతి ॥ తేహంయదాతవ్యర్యవైతీతదశుక్రిత్యంతరేతైషవివాధః ప్రదర్శ్య
తే ॥ స్వాదేతత్ యావదముష్టిలోకేఉపభోకవ్యంకర్తతావదుపభుక్తాఇతికల్పయిష్యామితి ॥ నైవంకల్ప
యితుంశక్యతేయతి-ంచేత్యన్యప్రపరామర్శాత్ ॥ సాస్వాంతంకర్తణ ప్రస్యయతి-ంచేహకరోత్యయం ।
తస్మాత్కాత్పునరేత్యస్తైలోకాయకర్తణ ఇతిహ్యపరాశ్రుతిః ॥ యతి-ంచేత్యవిశేషపరామర్శేన కృతస్స
స్వేహకృతస్యకర్తణ ప్రత్యక్షపితతాందర్యయతి ॥ అపిచప్రాయణను నారభ్యఫలస్యకర్తణోభివ్యంజక ॥ ప్రా
ప్తాయణాదారభ్యలేనకర్తణా ప్రతిబంధస్యాభివ్యక్త్యవపవత్తైః ॥ తచ్చాపిశేషాల్ యావతి-చిదిహనారభ్య
ఫలంతస్యసర్వస్యాభివ్యంజకం, నహిసాధారణేనిమిత్రేనైమిత్తికమసాధారణంభంతుమర్హతి ॥ నహ్యవిశేష
ప్రదీపసన్నిధౌఘటోభివ్యజ్యతేనవలభ్యుపపద్యతే ॥ తస్మాన్నిరసుశయావరోహంతీత్యేవంప్రాప్తేబ్రా
హ్మః ॥ కృతాత్యయేనుశయవాతియేనకర్తృబంధేనచంద్రమసమాయాధాఃఫలోపభోగాయతస్మిన్నుపభో
గేనక్షమితేతేహంయదస్తుయంతరీరంబంద్రమస్యపభోగాయారభ్యం తదుపభోగక్షయదగ్ధనేనశోకాగ్ని
సంపరాత్ ప్రవిలీయతేసవిశృంకరణసంపరాదివహిమకరకే, హుతభుగర్హిస్సంపరాదివఘ్నతకాతి
స్యంతతఃకృతాత్యయోకృతస్వేష్టాదేకర్తణః ఫలోపభోగేనోపక్షయేసరిసానుశయాపవేమమవరోహం
తి ॥ కేనహేతువా, నృప్తప్రృతిభ్యామిత్యాహ ॥ తథాహిప్రత్యక్షాశ్రుతిస్సానుశయానామవరోహందర్శయతి
॥ తద్యథహరవణీయచరణాలభ్యాశోహాయతైరవణీయాంయోనిమావద్యేరకబ్రాహ్మణయోనించాక్షత్రి
యయోనించావైశ్యయోనించా, అథయథవాకపూయచరణాలభ్యాశోహాయతైకపూయాంయోనిమా
వద్యేరకశ్వయోనించాసూకరయోనించాచండాలయోనించేతి ॥ చరణశబ్దేనాశ్రానుశయస్సావ్యతఇతి
వర్ణయిష్యతే ॥ నృప్తశ్వయంజన్తనైవత్రప్రాణ్యుచ్చావచరూపఉపభోగః ॥ ప్రవిభజ్యమానఃఆత్మికత్వా
సంభవాదనుశయసద్భావంసూచయతి ॥ అభ్యుదయప్రత్యవాయయోస్సకృతమపకృతేహేతుస్వేస్యసా
మాన్యతత్వేస్త్రేణావగమితత్వాల్ ॥ స్మృతిరపి ॥ యథాశక్తిమాశ్చస్వకమణిసాఃపేత్యకర్తృఫలకనుభూ
యతతశ్చేషేణవిశిష్టదేశకలజాలరూపాయాశ్శుక్రితవ్యర్తవిత్తనుభవేధసోజన్తప్రతివ్యవర్తంత ఇతి సానుశ
యానామేవావరోహందర్శయతి ॥ కఃపునరనుశయోనామేతి, కేచిత్తవదాహుఃస్యగార్హస్థ్యకమణో

మాహ ॥ దృష్టేష్టే ॥ పుణ్యోవైపుణ్యేనకమణిభావపాపఃపాపేనేత్యాదితాస్త్రేణనుభయఃకయోర్దగ్ధాధమహే
గుకత్వమవగతంతత్వజన్తారభ్యద్యభోభాగఃకమహేతుకఃభాగత్వాల్ స్వగ్ధభాగవదిత్యనుశయసిద్ధిః ॥ వివక్షేచహే
త్యభావాద్భాగస్యాకర్తృత్వప్రసంగఇత్యర్థః ॥ స్మృతావాక్రమాత్రమితి ॥ ప్రేక్ష్యపృథ్వాలోకంతరేకమణిఫలంభు
త్వతతశ్చేషేణానుభూతావస్థేనకమణిసానుశయాశ్చైవపునర్జన్తప్రతివ్యవర్తంత ఇతిఫలంభంభః ॥ విశిష్టాదేవాదయోమే
ధాంతాదకనుణాయేనుతేతథోక్తాః ॥ శుక్రితంజ్ఞానంపుత్రమాచర ॥ స్వాభీమతానుశయంవత్సవృచ్ఛతి ॥ కఃపునరీశ్వ
రస్యకమణఃస్వగ్ధభాగేనభుక్తస్యకమణోలేగోఽనుశయప్రద్యావరోహతి, భాండేస్నేహలేకస్యదృష్టత్వాల్

భుక్తఫలస్వావశేషకశ్చిదనుశయోనామభాండానుసారిస్నేహవత్ । యథాహిస్నేహభాండంబింబ్యమా
నంనసర్వాత్మనారిబ్యతే భాండాభుసార్యేవకశ్చిత్స్నేహశేషోవతిష్ఠతేతథానుశయోపీతి । ననుకార్యవి
రోధిత్యాదవృత్తస్యనభుక్తఫలస్వావశేషావస్థానంన్యాయ్యం । నాయంబోధ్యః । నహిసర్వాత్మనాభుక్తఫ
లత్వంకమణః । ప్రతిజానీమహే । ననునిరవశేషకర్తృఫలౌషభౌగాయచంక్రమండలమాయాథాః । పాదం ।
తథాపిస్వల్పకర్మావశేషమాత్రేణతత్రావస్థానంనలభ్యతే । యథాకలకశ్చిత్స్నేహకః సకలైస్సేవ్యోవకర
ణైః । రాజకులమువసృప్తశ్చిరప్రవాసాత్ పరిక్షీణబహూపకరణశ్చత్రపాదుకాదిమాత్రావశేషో
నరాజకులేవస్థాతుంశక్నోత్త్యేవమునుశయమాత్రపరిగ్రహానచంక్రమండలేవస్థాతుంశక్నోతీతి
నైరీమ్యక్తమివ, నహిస్వర్గార్థస్యకర్మణోభుక్తఫలస్వావశేషానువృత్తిరుపపద్యతే కార్యవిరోధిత్యా
దిత్యుక్తం । నన్వేతదప్యక్తంనస్వర్గఫలస్యకర్మణోభిలస్యభుక్తఫలత్వంభవతీతి । తదేతదపేకలం । స్వ
గార్థంకేలకర్మస్వర్గస్థస్యైవస్వర్గఫలంభిలంనజనయతి స్వర్గమృతస్వాపికంబిభృలలేశంజనయతీతి
నశబ్దప్రమాణకానామీదృశీకల్పనావకల్ప్యతే । స్నేహభాండేతుస్నేహాలేశానువృత్తిర్విప్రత్వాదుపప
ద్యతే । తథాసేవకపోవకరణాలేశానువృత్తిర్వశ్యతే । నత్విహతథాస్వర్గఫలస్యకర్మణోలేశానువృత్తి
ర్వశ్యతే నాపికల్పయితుంశక్యతే, స్వర్గఫలతాస్త్రవిరోధాత్ । అవశ్యంనైతదేవంవిజ్ఞేయంనస్వర్గఫల
స్వేప్రాజెకకర్మణోభాండానుసారిస్నేహవదేకదేశోఽనువర్తమానోఽనుశయఇతి । యదిహియేనసుకృ
తేనకర్మణోప్రాదివాస్వర్గమన్యభూవాతస్యైవకశ్చిదేకదేశోనుశయకల్ప్యేతత్తోరమణీయపైకోను
శయస్సాన్మనఃపరితః, తత్త్రేయమునుశయవిభాగశ్రుతిరుపమశ్యేత తద్యథాపారమణీయచరణాలభయ
ఇహకపూయచరణాఇతి । తస్మాదాముష్మికఫలేకమణాలేడుపపద్యతే । అవశ్యమైహికఫలంకర్మాంతర
జాతనుశుశయస్థద్వంతోవరోహంతీతి । యదుక్తంయత్ప్రచేగ్యవిశేషవరామర్కాత్సర్వస్వేహకృతస్యక
మణాభిలంబభోగేనాంతంప్రాప్యనిరనుశయాలవరోహంతీతి । నైతదేవం, అనుశయసద్భావస్వావగ
మితత్వాత్ । యత్ప్రకృతంప్రాయగవవిశిష్టత్వాదనారభ్యఫలంకృన్నైవేవకర్మాభివ్యవర్తీ, తత్ప్రకృతవిరో
ధకర్మాముష్మిలోకేఫలమారభ్యతే । కేనచిదస్మిన్నిత్యయం విభాగోనసంభవతీతి । తదవ్యనుశయసద్భావప్ర
దర్శనేనైవప్రత్యుక్తం । అపిచ కేనహేతునాప్రాణయమనారభ్యఫలస్యకర్మణోభివ్యవర్తకంప్రతిజ్ఞా

దీక్షాస్థానా ॥ మనయత్నాపునరానన్వరీతపాపహ్యంతమివాక్యేనగమ్యతత్తయోజనాః జ్వారభ్యదృప్తభోగలింగాను
 క్షణాతయానగణీయకప్రాయచరణశ్రుత్యా విహితామశయాభ్యుకమాపితేషవరయాః రోధాత్ యతిగ్రంథేతియావ
 త్తేనాతమిశరసామాన్యశబ్దయోగ్యాముష్మికవేషయత్సేనసంకోచోవాచ్యతతిథావః మరణంకృత్సృకమాభివ్యంజక
 మిశ్యయ్యుత్తరంబిత్తనుశయశ్రుతిరోధావిశ్వాహ ॥ తదపీతి ॥ బలవదనాన్దృక్ప్రతిబంధాద్వనశ్యత్సృకర్మాభివ్యంజక
 త్యాహఃపిచేత్వానా ॥ తస్యకృత్సృకర్మాభివ్యంజకత్వేహిరుక్మాన్తీతిథాహ ॥ ప్రకృంసులోత్తరంకంకతే ॥ ఆర

జ్ఞేతి ఆరబ్ధవత్ ఆనారబ్ధస్యాపిబలవతః ప్రతిబంధకత్వాన్నసర్వకర్తృణః ఫలహానాయాభివ్యక్తిరితి సమాధత్తే । యథేతి ॥
ఆనారబ్ధఫలత్వావిశేషాత్ సర్వకర్తృణామభివ్యక్తిమాత్రం క్య మిథోవిరుద్ధ స్సర్వసర కాదిదేహఫలానామేకదేహరంభక
త్వాసంభవశక్తిప్రవివక్షణాతి ॥ సహితీ అస్తత్త్వి దుర్బలస్యకర్తృణో నాశిత్యతలపా ॥ నాపీతి ॥ నాభుక్తంక్షీయతేకద్యే
త్యేకాంతతస్సర్వః సచప్రాప్తయశ్చిత్తప్రహృజ్ఞానధ్యానైర్భావ్యతేనమరణమాత్రేణేత్యర్థః ॥ మరణేనదుర్బలకర్తృత్వవిశా
శేమానమాహ ప్రృతితితికర్తృశాశవత్సంసారస్యప్రకృతకృత్సకర్తృభివ్యక్తిపక్షేవోపాంతరమాహ ॥ యదిచేతి కృత్సక
కర్తృణామేకస్మిన్ దేవాదిజన్మని భోగేన క్షయాత్ నవన్మాంతరంస్యాత్ జ్ఞానాభావాన్నముక్తిరిత్యాదిదేవస్యకష్టాదేతా
స్యాదిత్యర్థః ॥ స్వయాకరకరోష్ట్రాగ్రాంగోజావిమృగపక్షిణాం చండాలపులకానాంచ బ్రహ్మహయోనిమృచ్ఛతీ త్యా
దిప్రృతివిరోధాచ్చనసర్వకర్తృణామేక జన్మారంభకత్వమిత్యాహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ సస్యేకస్యకర్తృణః కథమనేకజన్మఫలక

యశితవక్తవ్యం ॥ ఆరబ్ధఫలేనకమణా ప్రతిబద్ధస్యేతరస్యవృత్త్యభివానుపపత్తేస్తవవశేమాత్ ప్రా
యణకాలేవృత్త్యభివృద్ధివోభవతేతియద్యచ్ఛేతతత్రవక్తవ్యం యత్రైవతస్మిన్ప్రాకపాఠ్యేణాదారబ్ధఫలేన
మణా ప్రతిబద్ధస్యేతరస్యవృత్త్యభివృద్ధివానుపపత్తిః ఏవంప్రాయణకాలేవిరుద్ధఫలస్యానేకస్యకర్తృణో
యుగవశ్యులారంభాసంభవాద్యలవతాపి ప్రతిబద్ధస్యకర్తృలస్యవృత్త్యభివృద్ధివానుపపత్తిరితి ॥ సహ్యనారబ్ధ
ఫలత్వసామాన్యేన జాగ్యంతరోపభోగ్యఫలమభ్యనేకకర్తృకస్మిన్ ప్రాయణేయుగవదభివ్యక్తంసదేకాం
జాతిమారభతేతికేక్యంవక్తుం ప్రతినియతఫలత్వః రోహత్ నాపికస్యచిత్కమణాప్రాయణేభివ్యక్తిః
కస్యచిదుచ్ఛేదకేతకేక్యతేవక్తుంవికాంతికఫలత్వః రోహత్ ॥ సహిప్రాప్తయశ్చిత్తాదిభిర్నేతుభిర్వివాక
మణాముచ్ఛేదస్సంభావ్యతేప్రృతిరపివిరుద్ధఫలేనకమణా ప్రతిబద్ధస్యకమణాతరస్యవిరమవ్యవస్థా
సందర్భయతేకదాచిత్సకృతంకర్తృకూటస్థమిహాకృతితి ॥ మజ్జమానస్యసంసారేయావస్థఃఖాద్విముచ్యతే
ఇత్యేవంజాతీయా యదివకృత్సమనారబ్ధఫలంకర్తృకస్మిన్ప్రాయణే యుగవదభివ్యక్తంసదేకాంజాతి
మారభేతతతస్సర్వసరకతిర్యగ్యోనిషుఅధికారానవగమాధర్మాధర్మామత్పత్తానిమిత్రభావాన్నోదైరా
జాతిరుపపద్యేత ॥ బ్రహ్మహత్యాదీనాంచైకైకస్యకమణాననేకజన్మనిమిత్రత్వం స్తర్యమాణముపరు
ధ్యేతి నచధర్మాధర్మయోగస్వరూపఫలసాధనాదిసమగమేశాస్తాదితిక్రంకారణంశక్యంసంభావ
యతుం ॥ నచదృష్టఫలస్యేకవణాఃకారీర్యాదేప్రాయణమభివ్యక్తంకంసంభవతీత్యవ్యాపికాహీయప్రా
యణస్యాభివ్యంజకత్వకల్పనా ॥ ప్రదీపోపన్యాసోపికమణాలబలప్రకర్మనేనైవప్రకీర్తితః స్థూలసూ
క్ష్మరూపాభివ్యక్తివచ్ఛేదంప్రప్తవ్యం ॥ యథాహిప్రదీపస్సమానేపిసన్నిధానేస్థూలంకూపకభివ్యక్తవ
సూక్ష్మం ఏవంప్రాయణం సమానేవనారబ్ధఫలవ్యవకణజాతస్యప్రాప్తాంసంసృజ్యే బలవతఃకమణ
నావృత్తిముద్భావయతిసమర్థులస్యేతి తస్మాచ్ఛ్రుతిప్రృతిన్యాయః రోహాద్విష్టోయమనేకమణాభి
వ్యక్త్యభ్యుపేగమః శేషకమణసద్భావేనిమోక్షప్రసంగిత్యయమవ్యవస్థానేసంభవః సవ్యవస్థానా

త్వం అన్యప్రత్యాదిత్యతలపా ॥ నచేతి ॥ కించవ్యంజకత్వేపిమరణస్య కింసర్వకర్తృవ్యంజకత్వేకల్పవశా ఉతయతే
దిత్యర్తవ్యంజకత్వం నాద్యః ఇహకృతకారీర్యాదేత్రైవఫలహేతోద్దరణ్యంజకత్వాసంభవాదిత్యాహ ॥ నచేతి ద్వి
తీయంసరస్యకారోక్తంవృష్టాంతంవిఘటయతి ॥ ప్రదీపేతి ॥ యాపాణాంప్రదీపవత్ప్రాయణంకస్యచిత్కమణావ్యంజకం
కింతుప్రబలకర్తృప్రతిబంధాభావేదుర్బలవ్యజ్యతేత్యర్థః ॥ ఏవంమరణస్యవ్యంజకత్వాగ్నికారేణ ప్రదీపవృష్టాంతోని
రస్యః అంగీకారేవ్యవకూలోపవృష్టాంతిత్యాహ ॥ స్థూలేతి ॥ సూక్ష్మమనుష్ఠితయాచమితవర్తనేసర్వోద్భాభివ్యక్త్య
సిద్ధిరితిశేషః ॥ ఏవంసర్వకర్తృసంఘపకజన్మారంభకత్వైకభావకఃకర్తృయతిమతేనిరాసముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥
ఇరణప్రత్యాతతశ్చేషేతేత్యాదిప్రృత్యాప్రబలప్రతిబంధాదితివ్యాయేనవానభివ్యక్తకమణసద్భావాదిత్యర్థః ॥ కనుము

క్షయమవత్త్యైకే కార్యవికళవికళిత్యతేషాం శేషేతి సూక్తం శేషం వ్యాచక్షే । తేషాం త్యాగేన । అవరోహమాగ్గతి
త్వంత్రాయ తే తస్మిన్యావత్సంపాతముపిత్వా అత్ర తమేనాధ్యాసంపునర్తివర్తంతే యథేతమాకాశమాకాశాద్వా
యుం వాయుర్భూత్వా ధూమోభవతి ధూమోభూత్వా బ్రంభవతి అభ్రాంత్యా మేఘోభవతి మేఘోభూత్వా
ప్రవర్షతి తథిహానీహియవాటపధివనస్పతయస్తలమాపాత్యతాచాయంతే అతో వైఖలురుర్విష్ణుః పతరంయోయోమ్యాన్న
మత్తియోరేతస్సంచతితమ్భాయవివభవతి తస్య ఇహరమణీయచరణారమణీయాంయోమాభ్యంతరే ఇతి । ధూమాద్భ
వ్యనాయథేతంయథాగతంతథాతమధ్యాసంపునరా యాంతీత్యుక్తాన్విధూమాదిహపవితృమార్గస్యరాత్ర్యాదికం నోక్తం
అనికం చాధ్యామికము క్రిమితమత్వా సూక్ష్మతాంత్రయథేతమనేమంచేతి । అవశిష్టశ్రుత్యంతోఽగ్రేస్ఫుటిభవవ్యతి ౮
సంప్రతిశ్రుతిస్థవరణాబ్జ మాత్యేవపూర్వకం సూత్రకృద్వాచ్యచక్షే ॥ చరణాదితచేదితి । “అదోహస్సర్వభూతే

దశేషకమేక్షయశ్రుత్యేః తస్మాత్స్థితమేతదనుశయవంతోఽవరోహంతీతి తేచావరోహంతీయథేతమ
నేవంచావరోహంతి । యథేతమియథాగతమిత్యర్థః । అనేవమితరద్విపర్యయేణేవ్యర్థః । ధూమాకాశ
యోపితృయాణేఽధ్వస్యపాత్రయోరవరోహాసంకీర్తనాత్ యథేతంశబ్దాచ్చయథాగతమితిస్మరణీయ
తే, రాత్యాన్యసంకీర్తనాదప్రాచ్యపసంఖ్యానాచ్చవివర్యయోపిప్రతీయతే । ౯

చరణాదితచేన్నోపలక్షణాథైతి కాష్టాఽజనిః ॥౯॥

అథాసిస్త్వాప్యశ్రుతిరనుశయసద్భవప్రతిపాదనాయోదాహృతాతద్యత్కారమణీయచరణా ఇతి
సాఖలుచరణాద్యోన్యవత్తిందర్యయతినానుశయాత్, అన్యచ్చరణమన్యోఽనుశయః, చరణంచారిత్రమా
చార్యశీలమిత్యనన్ధాంతరం అనుశయస్తభుక్తఫలాత్ కమణోఽతిరిక్తం మణిభిప్రేతం శ్రుతిశ్చక్తృవ
రణేభేదేనవ్యవదిశతి । యథాకారీయథాచారితథాభవతీతి యాన్యనవద్యానికమాణి తానిసేవితవ్యా
ని నోత్తరరాణి యాన్యస్సాక్షోనుచరితాని తానిత్వయోపాస్యానీతివ । తస్మాచ్చరణాద్యోన్యవత్త్రు
తేర్వానుశయసిద్ధిరితిచేన్నైషదోషః । యతోఽనుశయోపలక్షణాథైవైషాచరణశ్రుతిరితి కాష్టాఽజనిరా
చార్యమన్యతే । ౯

ఆనన్ధకమితచేన్నరదపేక్షత్వాత్ ॥౧౦॥

స్వాదేతత్, కస్మాత్సన్వరణశబ్దేనశ్రోతంశీలం హయలాక్షణికం సేవేషుః ప్రత్యాప్యతే । నను
శీలస్యైవశ్రోతస్యపిహితప్రతిపక్షస్యసాధ్వసాధురూపస్యశుభాశుభయోన్యవత్ప్రేఫలంభవిష్యతి, అవ
శ్యంచశీలస్యాపికింధిభులమభ్యుపగంతవ్యం, ఆన్యథావ్యనన్ధక్యమేవశీలస్యప్రసజ్యేతేతిచేన్నైషదోషః ।
కుత్స, రదపేక్షత్వాత్ । ఇష్టాదిహికమణాణాంచరణాపేక్షం నహిసదాచారహీనః కశ్చిదనికృతస్వాత్ ।
ఆచారహీనంసపునంతివేదా ఇత్యాదిప్రతిభయః । పునుషాథత్వేప్యాచారస్యవానన్ధక్యం । ఇష్టాదహిక

మకమణాణామనసాగిరా । అనుగ్రహశ్చక్షానంచశీలమేతద్విమచ్చధా ఇతిస్మృతావుత్తరప్రహణియశ్చాస్త్రీభిక్షావ
రూపంచశీలంసర్వకమాంగముక్తంతద్వాచకంచరణపదవంగినశ్రోతాదికవణోపేక్షకం తవణాపివోత్తరావస్థా
రమాణనాణాభ్యాపూర్వమిరకమణలక్షణయైవతదిభిన్నాపూర్వాభ్యానుశయః సిద్ధిరితి కాష్టాఽజనినశం ౯

తదేవశంకాసమాధానాభ్యామాహ ఆనన్ధకమితచేదిత్యాదివా సూక్తేణ చరణశబ్దాద్యస్యైవప్రమాణసంభ
వాన్నలక్షణాయైతిశంకేత్యేవబ్రూతే । నన్వతి । ప్రతిపక్షశీలంకోరాధ్యాతాదిరూపాంకించశీలస్యనిష్ఫలత్వాయో
గాచ్చుతియోభ్యావత్ప్రత్యైవఫలం నానుశయస్యత్యాహ అవశ్యంచేతి । • వేదాన్తదిద్ధిర్మత్యాచారంవిశానఫలంతి
క్షుప్త్యాశీలస్యకమాంగత్వాన్వవృద్ధిక్ఫలాపేక్షా, అంగఫలేవాద్భవత్త్వాత్ । నచాంగమాత్రాద్యోన్యవత్ప్రేఫలమి
వాచ్యం అన్యనిష్ఫలత్వేనముఖ్యాన్ధస్యాచారస్యగ్రహణాయోగాల్లక్షణాయైతిసమాధానార్థః । యద్యాచారస్య

హస్తాదివర్తపురుషసంసారశయోపురుషార్థత్వంతచావ్యవిరోధాత్త్యాహః పురుషార్థత్వేపీతి అంగవబద్ధో హస్తీవ
 దాచారోర్ధవానిత్యర్థః అస్తుతహిణీలాభ్యాచారాదేవయోన్యావద్విరిత్యాశంఖ్యపుణ్యైపుణ్యేనకమణిత్యాది
 శ్రుత్యాదివిరోధానైవమిత్యాహ కమణితేతి పారయమాణః శక్తః యద్యప్యక్రొధాదిరూపంబిలంసాధారణధర్మాత్వ
 కంవిశేషరూపాత్ కమణోభిన్నం తథాపివరణాచారశబ్దాకమణవాచినావేదనీలవాచకాదితీతకణావసరత్వాదా
 దరితుత్వమ్ ౧౦॥ **ముఖ్యసిద్ధాంతమాహ సుకృతేతి చరణశబ్దార్థముపసంహరితి ఆచారోపీతి కమణవీవాచార
 త్వేయథాకారీత్యాదిభేదోక్తిః కథమిత్యతాహ భేదవ్యవదేశాదినిరుపపదాచారశబ్దాత్ సమాచారరూపం విశేషభాతి
 అతస్తస్మిన్ముఖ్యవ్యాప్తయః కమణసామాన్యవాచకీయథాకారీతీతబ్దస్తదితరవిశేషవరః ఎవమనవద్యానికమాణీతి సా
 మాన్యతోఽస్యాకంసుచరితానీతి విశేషాదివివేకః తస్మాదనుశయబలాదాగ్గ్యవశ్యంభావానుసంధానాదైవరాగ్యవి

మణ్యాతేఫలమారభమాణేతదపేక్షపవాచారస్తత్రైవికంబిదతీతయమారప్యతే కమణచసర్వార్థకా
 రీతి శ్రుతిప్రతిప్రసిద్ధిః తస్మాత్కర్తవ్యేవశీలోపలక్షితమనుశయభూతంయోన్యావదైకారణభూతమితికా
 స్టాభినేనకంసంహితకమణీసంభవతీలాద్యోన్యావత్తిరుక్తైః సహివద్భ్యంపలాయతుంపారయ
 మాణోబానుభ్యంరంహితుమర్హతీతి ౧౦

సుకృతమహ్యుతేపవేతితువాదరిః ౧౧

వాదరిస్తాచార్యః సుకృతమహ్యుతేపవరణశబ్దేనప్రత్యాయ్యేతేతిమన్యతేచరణమనుస్థానంక
 త్త్యేననాథాంతరం తథాహ్యవిశేషేణకమణమాత్రేచరణఃప్రయుజ్యమానోద్భవ్యతే యోహిష్టాదిలక్ష
 ణంపుణ్యంకమణకరోతితంలొకీకావత్తేదమణంవరత్యేషమహిత్యేతి ఆచారోపధమవిశేషపవభేద
 వ్యవదేశస్తకమణచరణయోర్భాస్త్వగపరివ్రాజకవ్యాయేనాప్యవపద్యతే తస్మాద్రమణీయచరణాఃప్ర
 శస్తకమాణః కపుంయచరణానిదితకమాణానితిర్లయః ౧౧

అనిష్టాదికారిణామపిచశ్చురం ౧౨

ఇష్టాదికారిణశ్చురమసంగచ్ఛంతీత్యుక్తం యేత్వితరే ఇష్టాదికారిణ్యస్తేపి కించంరమసంగ
 చ్ఛంతితితనగచ్ఛంతీతిదిత్వతే తత్రతావదాహ ఇష్టాదికారిణిపచంరమసంగచ్ఛంతీత్యేతన్నకస్తా
 త్,యతోఽనిష్టాదికారిణామపిచంరమండలంగంతవ్యత్వేనత్రతం తథాహ్యవిశేషేణకాపేక్షనస్సమా
 నంబి యేవైకేవాస్త్యేనోకాత్ ప్రయంతిచంరమసమేవతేసర్వేగచ్ఛంతీతి దేహరంభాపిచపునరా
 జాయమానానాంసంతరేణచంరప్రాప్తిమవకల్పేత, పంచమ్యామాహుతావిశ్వామహుతగంభ్యాని
 యమాత్, సప్తాత్సర్వపవచంరమసమాసీదేయః ఇష్టాదికారిణామితరేహంచసమానగతిత్వంయక్త
 మితిచేన్న ఇతిరేహంచంరమండలేభోగాభావాత్ ౧౨

అనిష్టం ౧౨॥ ** ఏవంపుణ్యాత్సనాంగత్యాగతిచింతయావై రాగ్యంగరూప్యసాపివాంతేష్వింగీయాతన్మరూపయతి అని
 ష్టాదికారిణామపీతి యేకేతేత్యవిశేషశ్రుతైర్వేవాస్యతగ్సంగమనంజనానామితశ్రుతేశ్చసంశయే ప్రథమాధికరణేనసి
 ధ్ధనియమామైవసంగత్యాపూర్వపక్షసూత్రంవ్యావృత్తిః తథేత్యాదినా యమరాఙంపాపిజనానాంసమ్యగ్భవ్యం
 హవిషాప్రీణయతేతిశ్రుత్యర్థః పూర్వపక్షేపుణ్యతామేవచంరగతిరినియమాభావాత్ పుణ్యైర్నియర్థ్యంపాపాద్యై
 గాగ్యాదాధ్యంతేతిఫలం సిద్ధాంతేపాపివాంతంరలోకదర్శనమపినాస్తీతి పుణ్యార్థవత్త్వంవై రాగ్యదాధ్యంతేతి ఫ
 లం పంచమాగ్నోదేహరంభాత్సనియమాత్ పాపినామపిప్రథమవ్యలోకాగ్నిప్రాప్తిర్వాప్యేత్యాహ దేహరంభాత్సని
 పాపినాంస్మర్తభోగాభావేపిమాగ్నాంతరాభావాచ్ఛంరగతిరితీయాహ ౧౩

సిద్ధాంతసూత్రంవ్యావృత్తే । తుశ్చబ్ధత్యాదివా । సంయమనేయమలోకేయమకృతాయాతనాలనుభూమావ
 రోహంతీత్యేవంఽరోహంహంవియోజనాసూత్రస్యజ్ఞేయా । ప్రయతాంమృత్వాగచ్ఛతాం । సమ్యక్ప్రస్తాత్ ప్రా
 వ్యతశ్చిసంపరాయఃపరలోకః, తమపాయఃసాంపరాయః, బాలమజ్ఞః, విశేషతోవిత్తరాగేణమూఢంమోహతోప్ర
 మాదఃకుర్వంతంప్రతిభాతి । సవతాలోఽయఃప్రీతిత్రాడిలోకోఽస్తిపరలోకోఽస్తితిమానీ స మేమమయమస్యచ

‘సంయమనేత్వనుభూయేతేషామరోహంవరోహాత్తన్తదిదర్శనాత్ । ౧౩ ।

తుశ్చబ్ధఃకుంవ్యావృత్తయతి । వైతదస్తి, సర్వేచన్త్రమగంగచ్ఛంతీతికస్తాత్, భౌగామైవశ్శీచంద్రా
 రోహంసంసరిష్ప్రియోజనం, వాపిప్రత్యవరోహమైవ, యథాకశ్చిద్వృక్షమృరోహతిపుష్పఫలోపాదానా
 యగనిష్ప్రియోజనం నాపీవత నాయైవ । భౌగత్ప్రాప్తేదికారిణాంచన్త్రమసినాస్తీత్యుక్తం, తస్మాద్విష్టాది
 కారిణిపవచన్త్రమసమారోహంతీతేతరే । తేతుస్సంయమనంయమాలంబవవగామ్యాస్యమశ్చుతితాను
 యాపాయామీర్యాతనాలనుభూయపునరేవేమంలోకంప్రత్యవరోహంతి, ఏవంభూతోతేషామరోహం
 రోహాభవతః । కుతః, తన్తదిదర్శనాత్ । తథాహి యమవచనస్వరూపాశ్రుతిః । ప్రయతామగచ్ఛంతీతికా
 గాయమవశ్యతాంవర్తయతి ‘ససాంపరాయః ప్రతిభాతిబాలంప్రమాద్యంతంవిత్తమోహేన మూఢం
 తేయం’లోకోనాస్తీపరశ్చితిమానీపునః పునర్వశమావద్యతేమే’ ఇతి । ‘వైవస్వతగ్గంగమనంజనానా’
 మిత్యేవంజాతీయకేందబహ్యైవయమవశ్యతాప్రాప్తిరంగంభవతి । ౧౩

ప్రరం తి చ । ౧౪ ।

అపిచమనుష్యాసప్రభృతయశ్చిష్టాస్సంయమనేపురేయమాయత్తంకపూయకమ౯ విపాకంప్రరం
 నాచికేతోపాఖ్యానాదిషు । ౧౪

అపిచసప్త । ౧౫ ।

అపిచసప్తనరకారౌరవప్రముఖామహ్నోతఫలాపభౌగభూమిత్వేనప్రత్యంతేపారానితైః, తాన్సప్త
 దికారిణః ప్రాపువంతి, కుతస్తైచన్త్రంప్రాపుయ్యురీత్యభిప్రాయః । ననుఽరుద్ధమిదంయమాయత్తయా
 తనాః పాపకమాణోఽనుభవంతీతి, యావతాతేషురౌరవాదివ్యస్తేభ్యోగృహప్రాడియోనామాగిష్టా
 తాఃప్రత్యంతశ్చి, సత్యాహ ౧౫

తత్రాపిచతద్వ్యాపారాదవిరోధః ॥ ౧౬ ॥

తేవ్యపిసప్తఘోరకేమతస్యైవయమస్యాస్థితృప్త్యవ్యాపారాభ్యుపగమాదవిరోధః । యమప్ర
 యుక్తాపవహితేదిశ్రుతప్రాడియోఽస్థితారఃప్రత్యంతే ॥ ౧౬

౧౭. విద్యాకవణోరితికుప్రకృతత్వాత్ ॥

సంహృద్విద్యాయాం ‘వేద్యయథాఽసాలోకోససంపూర్వత’ ఇత్యస్యప్రశ్నస్యప్రతివచనావసరే
 త్రాయితే, ‘అతైతయోః పరౌర్వతరేణచసతానీమానిత్యుద్రాణ్యసర్వదావర్తేణభూతానిభవంతీజా

మాపిప్రశ్నః ॥ ౧౩ ॥ * * * పాపినాయనువశ్యతావాదిపిశేషశ్చిత్తస్మృతిబలాత్ ‘యేవైకేదేగ్యులశేషశ్రుతిస్తా
 దికారిణివయత్వేనవ్యాఖ్యేయేతిభావః । సూత్రప్రయస్యభాష్యంసుబోధం । ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ *

౧౭. యమక్తంసాగాంతరాభావాత్ సాపినాపపదంక్రూరిరితస్స, త్పరియమార్గశ్రుతేరిత్యాహ । విద్యా
 వణోరితి । మార్గద్వితయోక్త్యసంబంధస్సతీయమాగోఽస్తిసహకారః శ్రుతావభవః । ఏతయోర్విద్యాకర్తృ
 త్వేనవిద్యయసాధనయోరన్యతరేణః సాధనేనయోరాసయ్యైవైవత్వమగత్యాత్రియావత్పరియమార్గస్థానీభూతా

నిభవంతిక్రియావృత్తాలోక, తేనసాపినాంచంద్రగత్యభావాద్భుంధ్రలోకోనసంపూర్వతత్త్వశ్చిత్త్యర్థః । ప్రతిపదేతి ప్రాప్తిసాధనేతిత్యర్థః । అపిచపాపినాంచంద్రగతౌ ఆసాలోకస్సంపూర్వేత అతశ్చసంపూర్వతత్త్వతత్త్వప్రతిపదనంవిరుద్ధంప్రసజ్యేతేత్యన్వయః । అవరోహదసంపూరణమశ్రుతంనకల్ప్యంశ్రుతహాన్యవత్తైరిత్యాహ । వాశుక్రిత్యాదితి । అవరోహపవత్యతీయంస్థానంశ్రుత్యుక్తమిత్యుతహ ॥ అవరోహస్యేతి ॥ ఇమమధ్యానంపునర్నివర్తంతిఇతిప్రాదికారణామవరోహాత్కైరస్పష్టాదికారణాషప్యవరోహస్యాధిసంధత్వాత్ పునరుక్తిర్యుక్తేత్యర్థః । అత్రైతయోరితిమాత్రాంత

యస్యస్మియస్సేత్యేతత్ప్రతీయంస్థానంతేనాసాలోకొనసంపూర్వతత్త్వతి । తత్త్వైతయోః పథోరితివిద్యాకమణోరిత్యేతత్ । కస్తాత్, ప్రకృతత్వాత్ । విద్యాకమణీ హిదేవయానపిసృయాణయోఃపథోః ప్రతిపదేప్రకృతేతద్యథామితివిద్యారయాప్రతిపత్తవ్యోదేవయానఃపంథాఃప్రక్తిరిత్యేతిత్యజ్ఞాపూర్వైదగ్ధమిత్యేతప్రతిపత్తవ్యపిత్వయానఃపంథాఃప్రక్తిరిత్యేతి, తస్మిక్రియాయామతైతయోఃపథోర్నకతరేణానేతిశ్చుతం । ఏతయేతంభవతి, యేనవిద్యయాసాధనేనదేవయానేపథ్యధిక్యతాఃనాపికమణాపిత్వయాణేతేషామేవయుద్రజంతులక్షణోఽసకృదావతీత్యతీయఃపంథాభవతీతి, తస్మాదపినానిష్టాదికారిభిశ్చంద్రమాఃప్రాప్యతే । స్వాదేతత్, తేపిచంద్రవింబమారుహ్యతతోఽవరుహ్యయుద్రజంతుత్వంప్రతిపత్వంతతి, తదపినాస్తి, అవరోహానధిక్యాత్ । అపిచసంపూర్ణప్రయత్నంచంద్రలోకంప్రాపునవస్యసాలోకఃప్రయద్భిసంపూర్వేత్యేతిఃప్రశ్నవిరుద్ధంప్రతిపదనంప్రసజ్యేత । తథాహిప్రతిపదనందాతవ్యంయథాసాలోకొనసంపూర్వతే । అవరోహాభ్యవగమాదసంపూరణోపపత్తిరిత్యేతత్ । న, అశ్రుతత్వాత్ । సత్యం అవరోహదప్యసంపూరణముపపద్యతే । శ్చుతిప్రత్యతీయస్థానసంకీర్తనేనాసంపూరణంవిరుద్ధయతి । ఏతత్ప్రతీయంస్థానంతేనాసాలోకొనసంపూర్వతత్త్వతి । తేనావారోహదేవాసంపూరణమితియుక్తం । అవరోహస్యేష్టాదికారివ్యవధిశ్చేత్యేనతిసృతీయస్థానోక్త్యానధికృత్రసంగాత్ । తుశబ్దస్తుశాఖాంతరియవాక్యప్రభవామపిశేషగమనాశంకాముచ్చినన్తి, ఏవంసత్యధిక్యతాపేక్షఃశాఖాంతరీయవాక్యేసర్వశబ్దోఽవతిగతే యేవైకేచాధిక్యతాలస్మాద్గోకాన్ప్రీయంతిచంద్రమసమేవతేనర్వేగచ్ఛంతీతి ॥ యత్పునరుక్తం దేహలాభోపపత్తయోసర్వేచంద్రమసంగంతుమర్హంతిపంచమ్యాహుతావిత్త్యామతిసంఖ్యాన్యమేవాదితన్నీత్యుచ్యతే ॥ ...

౧౨. నతృతీయేతథోపలభ్యేః ॥

నతృతీయేస్థానేదేహలాభాయవంచసంఖ్యానియమలహుతీనామాదర్శవ్యఃకుతః, తథోపలభ్యేఃతథాచ్యుతరేణైవామతిసంఖ్యానియమంచస్తి తేనప్రకారేణతృతీయస్థానప్రాప్తిరుపలభ్యతే । ఆయస్యస్మియస్సేత్యేతత్ప్రతీయంస్థానమితి । అపిచ, పంచమ్యామామతావాపః పురుషవచసోభవంతీతిమనుష్యశరీరహీతుత్వేనామతిసంఖ్యానంకీర్త్యతేనకీటవతంగాదిశరీరహీతుత్వేనపురుషశబ్దస్యమనుష్యజాతవచనత్వాత్ । అపిచపంచమ్యామామతావపాంపురుషవచస్త్యముపదిశ్యతేనాశ్చంచమ్యామామతాపురుషవచస్త్యంప్రతిపద్యతే, వాక్యస్యద్వ్యర్థతాదోమాత్, తత్రయేషామవరోహావరోహాసంభవతస్తైషాంపంచమ్యామామతాదేహఉద్భవిష్యతిఅన్యేషాంతుఽనైవామతిసంఖ్యయా భూతాంతరోపసృష్టాభిరద్భుదైహాతరభ్యతే ...

రొపక్రమబాధప్రతీయశబ్దబాధశ్చేత్యతఃస్థానశబ్దోమాగ్ధలక్షకశ్చిత్తప్రస్థవ్యం । ఏవమవిశేషశ్రుతేర్వాగ్ధాంతరాభావాచ్చేతి పూర్వపక్షవీచద్వయంనిరస్యతృతీయవీక్షణిరాసార్థంసూత్రమాదత్తే । యత్పునరీత్యాదిహ ॥

౧౩. విద్యాకమణీస్యానాంకృమికీటాదిభావేన ఆయస్వత్యాది శ్రుత్యానిరంతరజన్మమరణోపలభ్యేర్నా

హుతిసంఖ్యాదరశ్చ్యర్థః । పురుషశబ్దాన్వైవమిత్యాహ । అపిచేతి ॥

౧౯. మనుష్యదేహస్యాపినాశాంతినఃఖ్యానియమిత్యాహ॥ అపితేత్యాదిసా॥ విధినిషేధరూపార్థవ్యయేవా
 క్యభేదస్యవిశ్యభః॥ అనియమేత్ప్రతిసంపాదాధంసూత్రం॥ స్వర్యతేపీతి॥ లాక్యతేననేతిలోకోభారతాదిరుక్తః॥ ము
 ఖ్యాధమప్యాహ॥ బలాకేతి॥ *

౨౦. అండజానిరజరాయుజానస్సేదజానిరజాన్విజ్ఞానిచేత్రిత్యవస్థభేదేదంసూత్రం॥ అపితేతి॥
 అన్యత్రాపి-అనిష్టాదీకారిస్వర్యభః॥ అనయాశుత్యాచాతుర్విధ్యంకథముక్తంశ్రవ్యంతరేత్రిత్యేవేత్యవధారణవిరోధా
 దితిశంకాత్తరత్యేనసూత్రమాదత్తే॥ నన్విత్యాదిసా॥ *

౨౧. జీవజంబరాయుజంమనుష్యాది, భూమిముద్భవజాయతేవృక్షాదికం, ఉదకంభిత్వాజాయతేయూకాదిజం
 గమమితిభేదః॥ సంశోకస్సేదవః॥ ఇతితృతీయాధికరణం॥ *

౧౯. స్వర్యతేపీతివలోకే॥

అపివలోకేస్వర్యతేదోఽభ్యప్తమ్యమప్రభృతీనాంసీతాప్రాపదీప్రభృతీనాంచాయోజనస్వం, త
 త్రక్రొణాదీనాం యోషిద్విషమైకాహుతిర్నాస్తి, భ్యప్తమ్యమాదీనాంశుయోషిత్సురుషవిషమైశ్చే
 అప్యాహుతీనస్త్రయథావతప్రాహుతిసంఖ్యానియమానాదరోభవతి ఏవమన్యత్రాపిభవిష్యతి॥ బ
 లాకాన్యంతరేణైవరేతస్సేకంగర్భంధవైశ్చిలోకయాధిః॥ *

౨౦. దర్శనాచ్చ॥

అపివతుర్విధేభూతగ్రామేజరాయుజాండజస్సేదజోద్భిజ్జలక్షణేస్సేదజోద్భిజ్జయోరంతరేణైవ
 గ్రాన్యధమమున్నతిదర్శనాచాహుతిసంఖ్యానాదరోభవతి, ఏవమన్యత్రాపిభవిష్యతి॥ ననులేమాంబ
 ల్యేహంభూతానాంత్రిత్యేవబీజానభవంతి॥ అండజంజీవజముద్భిజ్జమిత్యేత్రలివిధవిభూతగ్రామశూక్రి
 యతేకథంచతుర్విధత్వంభూతగ్రామన్యత్రాజ్ఞాతమిత్యుక్తిర్యతే॥ *

౨౧. తృతీయశబ్దావరోధస్సంశోకాదన్య॥

అండజంజీవజముద్భిజ్జమిత్యేత్ర తృతీయోదోద్భిజ్జతేజైవస్సేదజోపసంగహఃకృతఃప్రత్యేతన్యః,
 ఉభయోరపిస్సేదజోద్భిజ్జయోర్ముఖ్యమృత్యోదృప్తభవత్వవ్యవస్థత్వే॥ స్థావరోద్భేదాత్తువిలక్ష
 ణోఽంగమోద్భేదశక్యఃకృతస్సేదజోద్భిజ్జయోద్భేదవాదశత్యవరోధః॥ *

సూ. ౨౨. సాభావ్యాపత్తిరుపపత్తేః॥ భూతప్రాప్తికారిణశ్చరత్ప్రచసనాయుష్యసప్తకమువ
 స్సంపాతముపిత్వాతతస్మానుశయూలవరోహంత్యుక్తం, జిథావరోహప్రకారఃసరిత్యతే॥ తత్రైయ
 నవరోహశ్రుతిర్భవతి, అతైవమేవాధ్యానంపునర్త్వవత్తంతేయశేతమాకాశమాకాశాద్వాయంవాయు
 య్భూత్వాధూమోభవతిధూమోభూత్వాభృంభవత్యభృంభూత్వామేఘోభవతిమేఘోభూత్వాప్ర
 వర్షవీచిత్రస్సంశయఃకీమాకాశాదిస్వరూపమేవావరోహంతఃప్రతిపద్యంతేకింవాకాశాదిసామ్యవితి॥
 తత్రసాప్తంతావదాకాశాదిస్వరూపమేవప్రతిపద్యంతేఇతి॥ తునః, ఎవంహితుగ్రిహవతి, ఇతరభాలక్ష

వ్యా. ౨౨. ఏవంసాపినాంత్యంగీకరణాన్యసంప్రసృష్టాదకారిణామవరోహితేపమాహ॥ సాభావ్యాపత్తిరుపపత్తేతి
 ౧॥ యశేతననేకంజ్యేష్ఠైరీద్యానిధాతంభూమాన్యధ్యానంపునర్త్వవతః॥ తేన్యత్రాత్వానుశయసఃకర్తంతేప్ర
 తేదేహఃకాశాంగతాఃకాశసన్యతాభవంతి॥ ఆకాశసాదృశ్యావంతిరపింజ్యతానిసూక్ష్మింగోపహితావాయునేగ
 తేదర్శనీయమానావాయుసమాభవంతి॥ సానుశయసంఘోవాయుసంఘోభూత్వాధూమంగతస్తస్యమోభవతి, ధూ
 మోభూత్వాభృంభమోభవతి, అపొదీభీర్ద్రవ్యభృంభమేఘోభవతి, మేఘానంభరతివృక్షీకర్త్రమేఘురేత్యమోభూ
 త్వాప్రవర్షధారాద్వారాప్యధిపిప్రవిశ్యప్రసీయవాదిహపొభవతి॥ సద్ధాంతగత్యాశుక్రిత్యధః॥ పూర్వోత్తరయుక్తద్వ

యంనంశయబీజంమంతవ్యం, పూర్వత్రమాగద్యయముక్త్యాత్మతీయతోష్ణేయక్తంస్థానశబ్దస్యమాగః లక్షకత్వ
 మహతు ధూమో భవతీత్యాదిత్రుతేర్వికారస్వరూపాపత్రాముఖ్యత్వాత్ సాదృశ్యవత్తిలక్షణబీజంనాస్తీతిప్రత్యుహ
 మారణసంగతిః । శ్రుతేముఖ్యత్వంఫలమితిపూర్వవత్తుః । అనుశయినాంపూర్వసిద్ధాకాశాదిస్వరూపాపత్రయోగా
 యుక్తజేతిసిద్ధాంతయతి॥ ఏవమితావ్యాధిః॥ సమానోభావోధమోఽయస్యతద్భావస్సాభావ్యంసావ్యమితిమాత్రపదార్థః ।
 ఏవంహ్యేతదితి ఏతద్భవనమేవంసాదృశ్యరూపమేవోపపద్యతేతత్కర్తృః । అనుశయినామాకాశాదిభ్యోనిర్గమనాన్యథాను
 పపత్త్యాపిసాదృశ్యలక్షణేత్వాహ॥ ఆకాశాదిస్వరూపేతి॥ సంయోగలక్షణామాశంక్యహాదిభ్యత్వాదితి॥ భవతిత్రుత్వా
 సంయోగక్షణాయానువాదస్సాదృశ్యత్యర్థః । వివిధభూతసామ్యమవరోహభవతీత్యనుసంధానాద్వైరాగ్యమిత్తువ
 సంహరతి॥ అత ఇతి॥ ఇతివశుర్ధాధికరణం॥ *

శాస్త్ర్యే । శ్రుతిలిక్షణాదిశయేచశ్రుతిర్నాన్యాయానలక్షణావధాన 'వాయుర్నాత్వాధూమోభవతీ'
 త్యేవమాదీన్యక్షరాణితస్వరూపాపత్రావవకల్ప్యంతే, తస్మాదాకాశాదిస్వరూపాపత్రీత్యేవంప్రా
 ప్తైబ్రూమః, ఆకాశాదిసావ్యంప్రతిపద్యంతఇతి । చంద్రమండలేయవస్తుయంతరీరముపభోగాగ్ధమాగ
 జ్జంతమపభోగక్షయేనతి ప్రవీణియమానంమాత్మమాకాశసమంభవతి తతోవాయోర్వశమేతితతోధూ
 మాదిభిస్సంపృచ్యతఇతి॥ తదేతదుచ్యతేయథేతమాకాశమాకాశాద్వాయుమిత్యేవమాదినాకుతపతత్
 ఉపపత్తేః । ఏవంహ్యేతదుపపద్యతే, సహ్యస్యస్యాన్యథావోముఖ్యఉపపద్యతే, ఆకాశాదిస్వరూపప్రతిప
 త్తౌచవాయూద్విక్రమేణావరోహూనోపపద్యతే, యథాత్వాచ్చాకాశేనస్యసంబంధత్వాన్నతత్సాదృ
 శ్యవత్తైరన్యస్తత్సంబంధోఽనుతేత । శ్రుత్యసంభవేచలక్షణాశ్రయణంన్యాయ్యమేవ, అతఃఆకాశాదితు
 ల్యతాపత్రీతేవాత్రాకాశాదిభావఇత్తువవద్యతే॥ *

సూ, ౨౩. నాతిదిరేణవిశేషాత్॥ భా॥ తత్రాకాశాదిప్రతిపత్తాప్రాగ్నిహ్యేతిప్రతిపత్తైర్భువ
 నవిశయః॥ కిమిష్టం కిమిష్టంకాలంపూర్వపూర్వసాదృశ్యేనావస్థాయోద్ధరోద్ధరసాదృశ్యంకచ్చంతిఉతా
 ల్పమృదుమితి॥ త్రాణయమోనియమకారణః॥ శాస్త్రస్యాభావాదిత్యేవంప్రాప్తఇదమాహ॥ నాతిదిరేణే
 ి॥ అల్పమల్పంకాలమాకాశాదిభావేనావస్థాయవర్షధారాభిస్సహమాంభవమావతంతి॥ కుతపతత్, ఏ
 తేషుదర్శనాత్ । తథాపిశ్రేష్ఠ్యాదిభావావత్తైరనంతరంపరిశిష్టి అతోవైఖలుమర్షిష్యపతరమితి॥ తథా
 రమశాంధంస్యాప్రక్రియమాయస్తానంతఃకః॥ చుర్నిష్యపతరంచుర్నిష్యకానంతరంః॥ కిరవస్తాత్
 ప్రహ్యేదిభావాన్నస్వగంభవతీత్యర్థః॥ తదత్రమఃఖంక్షుప్రపతనంప్రదర్శయన్నాత్మేషుమఖంక్షుప్రప
 తనందర్శయతి॥ సుఖమఃఖతావశేషశ్చాయంక్షుప్రపతనస్యకాలాల్పస్వదీర్ఘస్వగమిష్టేతస్మిష్టేషభౌశరీ
 రానిష్టతైరుపభోగాసంభవాత్॥ తస్మాద్గ్నిహ్యేదిభావావత్తే॥ ప్రాగత్వేనైవకాలేనావరోహస్సాదృశిః॥

సూ, ౨౪. అన్యధిష్ఠితేపూర్వపదభిలాషాత్॥ భా॥ తస్మిన్నేవావరోహాప్రవర్ణణానంతరం
 పత్యతే॥ తథాపిప్రీహియవాఽపిషువసస్వతయస్తలమాహఇతిజాయంతఇతి॥ తత్రసంశయః, కిమిష్టేన్నే

న్యా - ౨౩. నాతిదిరేణ ॥ ఉక్తంసాదృశ్యమపశేవ్యలూకేగంత్యాణాందిరాదిరగతీదగ్ధనాత్సంశయంనా పూ
 ర్వపక్షయతి । తత్రేత్యాదినా ॥ అనియమాత్ కదాదిద్వితీయేనయోన్యావత్తితిప్రకృష్టపక్షఫలం, సిద్ధాంతేతుప్రీహియ
 వాదిభావాదనుశయినాంవిశంభేననిగదాను మితివిశేషాదాకాశాదిభావాద్భిస్సంక్రంద్యమిత్యవలంబితేనయోన్యావత్తి
 త్యనుసంధానాద్వైరాగ్యదాగ్ధ్యమితిపక్షః । నన్వాకాశాదిస్వరూపసంఖ్యంప్రీహియవాదిషుమఃఖమితి చుర్నిష్టా
 ద్భౌతీనదిరాదిరగ్ధ్యమనమిత్యతలహ॥ సుఖమఃఖతావశేషశ్చాయమితి॥ టిపఃకాలః॥ ఇతిపంచమాధికరణం॥ *

సూ, ౨౪. అన్యధిష్ఠితే శ్రుతిత్రమాదర్శితమాచ్యాధికరణానాంత్రమోబోధ్యః । ఇహభూమావర్షధారాద్వా

పతితాస్తేఽనుశయినోప్రీహ్యదిసామ్యేనజాయంతిభక్తశ్చక్రమ్॥ అత్రజాయంతిభక్తశ్చక్రమ్॥ పూర్వతాకాశాదివజ్జాయంతి
సాదృశ్యేకైశ్చ సంశయమాహ॥తత్రైతి॥ 'అస్తిన్నఽఘోః' ఇతి సాదృశ్యగంతరమిన్యథా॥దురిన్యస్సవరశబ్దేనదిరనిర్గమ
నలక్షణోక్తానయ్యుక్తాః॥భక్తగర్హ మనమితిముఖ్యసంభవాదిత్యాత్యైవసంగత్యాపూర్వపక్షయతి॥ కింతావదిత్యాదివా॥
అత్రపూర్వపక్షస్థావరత్వనివృత్తిమేఽపి కారితాంయత్పరంవం, సిద్ధాంతేప్రీహ్యదిసంశ్లేషమాత్రంపరిహస్తం యత్ప
రామవంవై రాగ్యభౌగ్యం చేతివివేకః॥ననుచేహపక్ష్యాజీవానాంజన్మస్యాన్నస్వతః॥ప్రీహ్యదేష్టనదేహత్వమిత్యతపా॥
స్థావరేతి॥ స్థాణుమన్యేఽనుసంయంతి' త్యాద్యాశ్రుతిః॥శరీరజైః కమఃదోషైర్యాతీస్థావరతాంస్థాభిత్వాదిప్రసృతిః॥ నను
స్వస్థి తాంపాపాభావాతః॥కంస్థావరత్వంతత్రాహ॥ పశ్యేతి॥ సోమామృద్ధిప్రభతుణురాగ్రహంవాదిశబ్దార్థః॥త్రత్వ
స్థిహింసాదేహిహింసాత్వాదిసామాన్యేనప్రవృత్తి ర్మహింస్యాదిత్యాదితాత్రునిష్ఠత్వాకారేణ దురితాపూర్వకారి

వావధౌస్థావరజాత్యావన్నాః॥స్థావరసుఖదుఃఖభాజోఽనుశయినోభవంత్యామూన్యేత్ తేత్రజ్ఞాంత
రాధిష్ఠితేషుస్థావరశరీరేషుసంశ్లేషమాత్రంగచ్ఛంతీతి॥ కింతావత్ప్రీహ్యదీవరజాత్యావన్నాస్తేషు
ఖదుఃఖభాజోఽనుశయినోభవంతీతి॥ కుతపతల్, జనేన్దుఖ్యాధ్యత్వోపపత్తేః, స్థావరభావస్యవశ్యుత్తిప్రస
త్యోరుపభాగస్థానత్వప్రసిద్ధేః, పశుహింసాదిత్యాగాచ్చేష్టాదేఃకమఃజాతప్యానిష్ఠఫలత్వోపపత్తేఃతస్మా
న్మృత్యుమేవేదమనుశయినాంవీహ్యదిజన్మశ్వాదిజన్మవత్॥ యథాశ్వయోనింవాసూకరయోనింవాచం
దాళయోనింవేతిఘృత్యుమేవానుశయినాంశ్వాదిజన్మతత్పుఖదుఃఖ్యాతంభవతిపవంప్రీహ్యదిజన్మాపీత్యే
వంప్రాప్తేఽబ్రూహుః॥ అన్యైర్భేదైరధిష్ఠితేషుప్రీహ్యదిమసంస్థగ మాత్రమనుశయినః ప్రతిపద్యం తేనతత్పు
ఖదుఃఖభాజోభవంతిపూర్వవత్॥ యథావాయుధూమాదిభావోఽనుశయినాంతత్సంశ్లేషమాత్రమేవం
ప్రీహ్యదిభావోఽపిజాతిస్థావరైః స్పృశైవమాత్రం, కుతపతల్, తద్వదేవేహప్యభిలాషాత్॥ కొఽభిలాష
స్యతద్వద్భావః కమఃవ్యాపారవంతరేణసంకీర్తనంయథాకాశాదిమప్రవర్షణాంతేషు నకంచిత్రార్థ
వ్యాపారంపరామృతత్యేవంప్రీహ్యదిజన్మస్యపితస్సాన్నాప్త్యక్రమఖదుఃఖభాక్త్యనుశయినాం॥ య
త్త్రేకు సుఖదుఃఖభాక్త్యనుభవైరిపరామృతతీతత్రకమఃవ్యాపారంరమణీయచరణాః కపూయచర
ణాశ్చ॥ అపిచముఖ్యేఽనుశయినాంవీహ్యదిజన్మసంప్రీహ్యదిమలూయమానేషుఖంధ్యమానేషుభజ్యమా
నేషుపద్యమానేషుభక్త్యమానేషుచతవభిమానోఽనుశయినఃప్రవసేయః, యోహిజీవోయచ్చరీరమ
భిమన్యతేనతత్ప్రీహ్యపీద్యమానేప్రవసతీతిప్రసిద్ధం॥తత్రవీహ్యదిభావాద్రేతస్సిగ్భావోఽనుశయినాంనా
భిలష్యేత్, అతస్సంస్థగ మాత్రమనుశయినామన్యాధిష్ఠితేషుప్రీహ్యదిమభవతి॥ ఏతేనజనేన్దుఖ్యాధ్యత్వం
ప్రేక్షిబ్రూయాత్, ఉపభోగస్థానత్వంచస్థావరభావస్య॥ నచవయముపభోగస్థానత్వంస్థావరభావప్యావజా
తీమహే, భవత్వస్యేషాంజంతూనామపుణ్యసామన్యేనస్థావరభావముపగతానామేతదుపభోగస్థానం॥దం

న్మమపిరద్ధమితిసాంఖ్యాఆరూః॥ శ్రుతోప్రీహ్యదిభావోఽనుశయినాంనజన్మయాపః॥రద్వచిశేషవరామర్శంవినాఽత్ర
ప్రీహ్యతోపూర్వతాకాశాదిభావవదితిసిద్ధాంతయతి॥ఏవంపాక్షిత్తిత్యాదివా॥పూర్వవదితివచంబద్ధస్తాంతత్యేనహత్వం
శత్యేనచవ్యాఖ్యాతం, యదత్రప్రకరణేకర్తృవిశేషవగామర్శపూర్వకముచ్యతేతద్వచ్చేతివ్యతిరేకదృష్టాంతమప్యాహ॥ య
త్ప్రసిద్ధి॥ అపిచ, యోయోహ్యన్నయతి యోరేతస్ప్రియాంసందతి తద్భూయవిచభవతీతివాక్యకేపీప్రీహ్యదిమ
ప్రవిష్టస్యానుశయినంస్థాస్యాన్నద్వారాతేతస్సిక్ష్మరుజయోగశ్చుతిః॥ తదన్యథాఽనుపపక్ష్యాఽపి జన్మశ్రుతిరన్నముఖ్య
త్వాహ॥అపిచేత్యాదిహ॥ ప్రీహ్యదిమపదేహవాశేదేహినాముత్కాంతేరవశ్యంభావాద్రేతస్సిగ్భావోఽనుశయినాంనా
భిలష్యేత్, అతస్సంస్థగ మాత్రమనుశయినామన్యాధిష్ఠితేషుప్రీహ్యదిమభవతి॥ ఏతేనజనేన్దుఖ్యాధ్యత్వం
ప్రేక్షిబ్రూయాత్, ఉపభోగస్థానత్వంచస్థావరభావస్య॥ నచవయముపభోగస్థానత్వంస్థావరభావప్యావజా
తీమహే, భవత్వస్యేషాంజంతూనామపుణ్యసామన్యేనస్థావరభావముపగతానామేతదుపభోగస్థానం॥దం

౨౫. వైదికంకర్తా శుద్ధంసభవతి శాస్త్రవిహితత్వాదిసూత్రార్థంప్రపంచయతి । అయంధర్మ ఇత్యాదినా । శుచాదేశే సూత్రస్సాయంకాలేజీవనానిమిదికృతమగ్నిహేమాగ్రంధన్వభావితపవాశుచిదేశేమధ్యరాత్రే మరణాదినితైకృతస్సన్నధర్మభవతితినిర్ణయశ్చాస్త్రైకసాధ్యత్వార్థః । తతఃకింప్రాహ ॥ శాస్త్రాచ్ఛేదీ ॥ ననుయాహింసాసాధ్యధర్మశ్శుద్ధస్యచేషవినివాదాదోక్తఃయత్కః । నాభిచరేషతినిష్కశ్యేస్యపురుషార్థస్యవినిష్కహింసాదేరపిత్రరూపకాంకత్వాదిరోధాదితప్రాహ ॥ ఉత్సర్గావవాదయోరితి ॥ అయమధ్యఃకామ్యేకత్వజీనర్మక్రకరణాంశేగాగతఃప్రవృత్తిర్జేమవిభవతిస్థితిః । తథాదేశ్యేవాభ్యోర్మణిపిధేపిరాగప్రాబల్యాత్ప్రవృత్తిస్సాన్వితక్రత్వంగహింసాదౌతువిభవతవప్రవృత్తిగ్యాచ్యానచవిభిర్వచ్యుత్సర్గప్రమనర్థహేతుత్వంనభాదేతన్వప్రవర్తకోదస్యాత్,

ప్రమనస్త్యవరోహంతోఽనుశయినో న స్థావరభావ ముపభుంజత ఇత్యాచక్షుః ॥ ... *
సూ. ౨౫. అశుద్ధమితీచేన్నశబ్దాత్ ॥

యన్ననగుత్తం పశుహింసాదియోగాదశుద్ధమాధ్వరికం కిర్తతస్యానిష్టమపిఫలమవకల్పనకృత్యతో ముఖ్యమేవేహను శయినాం వీర్యోజనాస్తా తతశౌణేకల్పవాఽనర్థికేతి తస్మిరిహీయతే । నశాస్త్రహేతుత్వాధర్మాధర్మవిజ్ఞానస్య । అయంధర్మైఽయమధర్మశ్చితి శాస్త్రమేవ విజ్ఞానేకారణమతీంద్రియత్వాత్తయోగినియత దేశకాలనిమిత్తత్వాచ్చ । యస్మిదేశేనాల్లేషమితైవ యోధన్వైఽనుష్ఠీయతే సచివదేశకాలనిమిత్తం రేష్యధన్వభవతి, తేననశాస్త్రాదృతేధర్మాధర్మవిషయేవిజ్ఞానంకన్యేదిదప్తి । శాస్త్రాచ్ఛేదహింసానుగ్రహాద్యాత్మకో జ్యోష్టోమో ధర్మ ఇత్యవధారితః, సకథమశుద్ధశ్చిత్తశ్చేతవత్తుం । ననుహింసాగ్నిర్వభూతా నీతశాస్త్రమేవభూతవిషయాంహింసానుధర్మశ్చిత్తవశమయతి । బాధం, ఉత్సర్గస్తస్య, అపవాదోఽగ్నియమీయంపశుమాలభేతేతి ఉత్సర్గావవాదయోశ్చవ్యవస్థితవిషయత్వం । తస్మాద్విశుద్ధంవైదికంకర్తశ్చైస్సమీయమానత్వాదనింద్యమానత్వాచ్చతేన సతస్యప్రతిరూపంఫలంజాతిస్థావరత్వం । నచశ్వాదిజన్మపదపి వీర్యోదిజన్మభవతుమర్హతి । తద్ధిక్పూయచరణానభిక్యత్యోచ్యతే, నైవవిహనై శేషికఃశ్చిదధికారోఽస్తి, అతశ్చంక్రథలాత్ ఫులితానామనుశయినాంవీర్యోదిసంజ్ఞేషమాగ్రంథదృష్టిశ్చిత్తవచర్యతే । ...

సూ. ౨౬. రేతస్సిగ్మోగోఽథ ॥

ఇతశ్చవీర్యోదిసంజ్ఞేషమాగ్రంథదృష్టో యతాగ్రంథీర్యోది భావస్యానంతర మనుశయినాం రేతస్సిగ్మవలమాయతే యోయోహ్యున్నతి యోరేతస్సింధితి తన్నామిషపక్షావతీతి నచాగ్రముఖ్యోరేతస్సిగ్మవస్తుంభవతి । విరజాతోహిప్రాప్తయోవనో రేతస్సిగ్మవం కిథమివానుపదరితంతద్భావవద్యమానానునుగతోఽనుశయ్యాప్రపద్యేత । తస్మాదావవశ్యంరేతస్సిగ్మోగపవరేతస్సిగ్మవోఽభ్యుపగంతవ్యంతవ్య ద్వి హ్యోదిభావోఽపివీర్యోది యోగపవేద్యవిరోధః ॥ ...

ప్రవర్తకత్వేవాఽర్థాయస్యాత్, అతానిరవకాశోఽధిసావకాశమున్నర్హమవిహితహింసాదిముక్తపయతీతి । ఇదంవిధిషేధశాస్త్రస్యహింసాత్వాదిసామాన్యేనప్రవృత్తిమంగీకృత్యోక్తంవస్తునస్తస్యరాగప్రాప్తహింసావిషయత్వాద్యైధహింసాయానుప్రవృత్తేగోచరుద్ధర్మశంకావకాశశ్చిత్తవ్యం । ప్రతియాపంచుఃయానంశస్యఫలంనేతియోజనా...

౨౬. ఇహాగ్రహ్యోగిగావేశ్యేదధిఃకర్తవరానుర్వేవాస్తీత్యుక్తిం । అథవీర్యోదిభావానరీతింరేతస్సిగ్మవత్కురీత్ ॥ తత్రానుభూతుశయినోరేగస్సేకకర్తృత్వాయోగాధ్యోమాగ్రంవాన్యోతద్వచుపక్రమేఽపి యోగపవాదేయః, అగ్నిగోపిమోపనిహారయోర్విరోధసాన్వయిదిమత్వోక్తమిత్యవిరోధశ్చితి... ..

౨౭. యో నేశ్వరీరశుః ప్రేక్ష్యతీహ్యకీశరీరత్వముశయినామితిసూత్రాథాః॥ పంచకమి కాం గత్యాగతిసంసారోదుర్వారశ్శానుసంధానాత్ కర్మఫలాదై వ్రాగ్యంతత్వజ్ఞానసాధనంస్థమితిపాదార్థముపసంహరతి॥ ఇతిసిద్ధమితి॥ ఇతిపస్తాధికరణమ్ ॥

ఇతిశ్రీమత్సరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీనిహ్నోవిందానంక భగవత్పదకృతౌశారీరకమీమాంసావ్యాఖ్యానాయాంభామ్యరత్నప్రభాభూషంతృతీయాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః॥

ద్వితీయపాదప్రారంభః

సంశ్యేస్మష్టిరాహుః॥ ఉక్తవైర్యాసాధ్యస్తద్విప్లవాదార్థమివేకోవాక్యార్థజ్ఞానసాధనమస్మిన్పాదేనియావ్యశ్యకపాదయోహేతుపాద్యభావసంగతిమాహ॥ అతిక్రాంతిఇతి॥ సాధనపీచారత్వాదేవాస్యపాదస్యాప్రీత్యధ్యాయసంగతిః॥ అస్మిన్పాదేనస్థానతోపవీత్యతః ప్రాగుర్దేశ్యత్వేనప్రథమఃజ్ఞాపితస్వరంపదార్థముఽస్థా ద్వాదాఃవిన్యతచారభ్యాపాదసమాప్తైర్విధేయశబ్దాభివేక్షి, తత్రపూర్వసంకల్పాగతిచిత్తయాచార్యదవస్తోఃసూపితోతదనంతరభావసంస్వప్నావస్థాంశుక్రియైర్విధేయయావృత్త్యతత్రస్వప్నేనభావస్మిన్ప్రత్యక్షపాదాదైశ్వ సంశయంవ

సూ. ౨౭. యో నేశ్వరీరం॥

అభ్యంతరస్థిగ్భావానంతరం యోనాశ్విత్తైరేతస్య యో నేశ్వరీరీరమనుశయినామితిపాదాభివేక్షాగాయజాయతిఇత్యాహశాస్త్రం॥ తద్వైతవారమనీయవిరణాత్తత్యాది, సన్నివృత్త్యవ్యవస్థాతేనావరోహప్రీహ్యకీభావావసరేతద్భరీరత్వమేవముఖ్యః॥ భాగ్యతంభవతీతి, తస్మిన్ద్వైహ్యం సంశ్లేషమాత్రమనుశయినాంతజ్ఞప్తేతిసిద్ధం॥

ఇతిశ్రీమచ్ఛారీరకమీమాంసాభాష్యశ్రీశంకరభగవత్పదకృతౌత్వతీయాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః॥

ద్వితీయపాదప్రారంభః

సూ. ౧. సంశ్యేస్మష్టిరాహుః॥

అతిక్రాంతేపాదేపంచాగ్నివిద్యా ముదాహ్వయజీవస్య సంసారగతిప్రశ్నేః ప్రపంచిత్య, ఇదాసీతస్యైవావస్థాశ్చేదఃప్రపంచ్యతే॥ ఇతిమామనంతి॥ నియన్త్రప్రస్వపితీత్యుపన్త్రమ్య, సతత్త్వరీధానరథయోగా నపంథానోభవంస్య ధరధాన్రథయోగాన్వపః స్మజతీత్యాది, తత్రసంశయసింప్రబోధ ఇవస్వప్నేఽపిపారమార్థికీ స్మష్టిరాహుః స్వస్థాయావయాతి॥ తత్ర తావత్ ప్రపంచ్యతే సంశ్యేస్మష్టిరీతి॥ సంధ్యమితి స్వప్నస్థాన మాచక్షే వేదేప్రయోగదర్శనాత్, సంధ్యంశ్చతీయం స్వ

పరమార్థవత్సూత్రంయోజయతి॥ తత్ర సంశయఇత్యాది॥ స్వప్నరథాదయోచార్యరథాదివత్ వ్యవహారికసత్తాకాడుతతేర్దేవతాదివత్ప్రపంచకాఇతిసంశయాద్ధః, అరంభకానికిరణేప్రపంచస్యపారమార్థికత్వనిషేధాదిమంతవ్యం॥ అత్రపూర్వపర్యుజాగ్రత్వత్ స్వప్నాజీవస్యపివేకాసిద్ధిః, సిద్ధాంతే పాగ్రహికద్వైత్య సాక్షితయా వివేకాత్ స్వయంబోధిత్వస్థిరీభిరం॥ ముమూక్షుఃసర్వేన్ద్రియోవాసంహారాదెల్లొక్కానుభవేనతీవాసనామాత్రేనిఇహం లోకంప్రరథః॥ కర్మలభ్యాన్దృఢయోగినసవరలోకస్థాన్తీరూపఃస్వప్నోభవః, సోఽయంలోకద్వయసంభోభవతీతీసంశ్యస్వప్నః॥ తథావప్రీతిః॥ అస్మిన్సంశ్యేష్టానభిజ్ఞస్సతేఉభేష్టానేవశ్యరదంపవరలోకస్థానంచేతిఅయంస్వప్నః॥ కాదావిత్యాదిత్యనుచార్యస్వప్నస్యప్రభోధసంప్రసాదసంభవత్యముక్తం॥ అస్మేతుమర్త్యజయోరాద్యజగన్ముఖాపాదసాయితాగ్రవర్త్యంపరలోకలక్షణం, దైవేతద్రూపాద్యజగత్తద్వర్త్యంమర్త్యలోకలక్షణంపరస్వప్నేఽప్రీతిలక్షణతోలోకద్వయస్ఫుర్తిత్వాత్ నిత్యస్వప్నస్యైవలోకద్వయసంధ్యగ్న్యోగ్రామద్వయస్ఫుర్తిమార్గస్యతత్సంధ్యగ్న్యోగదీపివ్యాత

3. స్వప్నరథావయవః ప్రాంతికాః చాగ్రత్రకాదాన్వితైః సాహస్రీంవివా ద్భ్యుత్పన్నాః పృథ్వీ రూప్యాః పంచవింశత్యాం
యతిః శబ్దభిర్యతానాః । చిత్తాగ్రసోపవిద్యాచిత్తైః శ్చేదేనవేదేభిః తారథాద్యాకారాః శాంతైః సూత్రభాష్య
యోరుక్తాః, నాయావిద్యయోరభేదజ్ఞానవార్థమాత్రచేదేనప్రమాద్యభాష్యత్వరూపస్య వ్యాపకభేదః సత్యత్వస్యచ
కానశ్చక్రః । కార్తస్యచాగ్రత్రాంతిక్వప్రసాహనీ తజ్జన్యత్వం పరస్పార్థవప్రసాహగ్రహ్యస్యకార్యస్యకమనాః సత్య
స్యవ్యాపకః, తదభావంస్వప్నేవివృణోతి । సతావధిత్యాదినా । సంవృతేనగోష్ఠే, పర్యేతుంగతుం, విపర్యేతుమాగ

దుః, శ్రావయతి ప్రబుద్ధోజనః- పార్శ్వస్థాన ప్రతీతిశేషః । పరత్వస్మయభాస్యాత్తథాయత్రకాలేస్వప్నయావత్త్వాచరతి తదాస్వశరీరేయథేష్టం చరతి స్యథాః॥ బహిరవేతి శుభాయా దైహాద్యహిరవాన్యతలత్వాచరిత్యాయత్రకామయథేష్టమీయతే విహరతి త్యథాః॥ గుణమాహ॥ యోహీతి॥ దేహాభిమానహీనత్వముజ్జేనబహిష్టవద్దైహస్థాపిబహిరుక్తశత్యథాః । ఏవం సతి శ్రుతియుక్తిభ్యామంతరేవస్వప్నే సతీన్యథాః । విప్రలంభోఽభిముః, యోగ్యదేశభావముక్త్యాకాలా

సంభావ్యతే । క్వచిచ్ఛప్రత్యాగమనవిజ్ఞాతం స్వప్నం శ్రావయతి, సురుష్వహాద్యశయోనోనీత్రయాభిప్లుతః స్వప్నే సచాలానభిగతశ్చాప్రతిబుద్ధశ్చేతి । దేహాచ్చేదనపేయాత్ పంచాలేషు ప్రసిబుక్యేతతానసావభిగతశ్చాభికురుష్వేవశుప్రతిబుద్ధతే । యేనచాయంధేహేనదేశాంతరమశ్నువానోమస్యతే తమన్యేపాన్విష్టాః శయనసేవేవసశ్యతి । యథాభూతాన్యేవాయం దేశాంతరాణి స్వప్నేవశ్యతినతాః తథాభూతాన్యేవభవతి, పరిధావంత్యేత్పశ్యేజ్ఞాన్రద్వస్తుభూతమర్థమాకలయేత్ । దశాయితచక్రతిః, అంతరేవదేహాస్వప్నం సయత్రైతత్ స్వప్నయాచరతీత్యుపక్రమ్య, స్వశరీరేయథాకామంపరివర్తతేతి । అతశ్చశ్రుశ్చుప్నపైవిరోధాచ్చహిముః లాయశ్రుతిగోణీవ్యాఖ్యాతవ్యాఖ్యానవిమకులాయాదమృతశ్చరీత్యేతి యోహివసన్నపిశరీరే నతేనప్రయోజనకరోతీసంబహిరివశరీరాచ్ఛవతీతి । స్థితిగతిప్రత్యయభేదోఽప్యేవంసతివిప్రలంభవభూతపరివర్తనః, కాలవిసంవాదోపిచ స్వప్నేభవతిరజన్మాంసస్తోవాసరంభారతేవషేమమ్యతేతథాముహూర్తమాత్రవర్తినిస్వప్నేకదాదిద్వహూతవషేషాపూగానతివాహయతి । నిమిత్తాన్యపిచస్వప్నేనబుద్ధయేకమణేవోచితానివిధ్యంతే, కరణోపసంహాగాద్ధినాస్యరథాద్విగ్రహణాయచతురాదీనిసంతిరథాద్విగ్రహణేపికుతోఽస్యనిమేషమాత్రేనిసావశ్యకం దారుణేవా, బాధ్యంలేచైతేరథాదయస్వప్నదృష్టాః ప్రబోధే, స్వప్నపవతైతేసులభబాధాభవంతి అద్యంతయోగ్యేభిచారకర్మణాత్, రథోఽయమితిహికదాచిత్ స్వప్నేధాన్పాఃకుజేనమనుష్యస్సచద్యతే, మనుష్యోఽయమితివాధాకరితఃకుజేనవృతః । స్వప్తంచాభావం రచీనాంస్వప్నేశ్రావయతిశాస్త్రం, సతత్రథానరథయోగానంభానోభవంతీత్యాదితస్మాద్వాయమాత్రస్వప్నదశానం॥

సూ. ౪. సూచకశ్యహిశ్రుతేరాదత్తతేవతద్విదః॥

మాయామాత్రత్వాత్తద్విదాశ్చిత్ స్వప్నేపరమాధ్యక్షంధత్తి, నేశ్యత్యతే । సూచకశ్యహిస్వప్నోభవతిభవిష్యతోస్సాధ్యసాధునోః । తథాహిశ్రుతియతే, యదాకమసకామ్యేషు(స్త్రీ)యంస్వప్నేషువశ్యః సమన్ధితేత్రజానీయాత్త్విత్స్వప్ననిశితేతి । తథా, పురుషంకృష్ణంకృష్ణదంతంవశ్యః సమంహంతీత్యేషమాదిభిః స్వప్నైరరవిరజీవిత్యమావేద్యతత్త్వత్రైవయతిఅదత్తతేవశ్యత్వాధ్యాయవిదః, సుజరాతోహణాదీఃస్వప్నేధన్యానికరయానాదీన్యధన్యానీతి, ముగ్రదేవకాన్రవ్యపిశేషనిమిత్తాశ్చకేచిత్ స్వప్నాస్సత్వాధ్యక్షంధివోభవంతీతిమన్యంతే, తత్రాపిభవతునామసూచ్యవానశ్యవస్తునోసత్యత్వం, సూచకశ్యశుస్త్రీర్మనాదేర్భవత్యేవతైతథ్యుబాధ్యమానత్వాదిత్యభిప్రాయః । తస్మాదు

భావమాహ॥ కాలే॥ అన్తరానిపమయేపి కేతుమాలాదివహ్నాంతరేవాసరోభవతీతిభారతశత్యుక్తం ...

౪. పూర్వఃత్రాసుమానానాంకృత్యః పాంతేష్టేప్రసాహక్రిశన్యత్వమబాధయోగ్యంవోపాధిరితిసూత్రతాన్వర్యం, స్వప్నేశ్యబ్రాంతిమాత్రశ్చేతశ్చూచితోఽవ్యర్థస్సత్యోనస్యాదితిశంకాత్తరత్యేనమాత్రాంతరంవ్యాపకత్వే, మాయాత్వాదివాసుంశ్రేణదేవతామగ్రహణోపకృతీయూవాస్వప్నాః సత్యమాచకాశ్చిత్ సత్యాప్యనిర్వృత్యకలహితత్వాభిభవతునామేతి, సత్యహర్షహేతోపిశుక్తిసూప్యసత్యత్యాదిర్కవాదిభిః । యథాశ్చపద్మాభాసం

గలస్యగవాదిజీవననిమిత్తత్వంతథాస్వప్నభూతురదృష్టేద్వాగాస్వప్నస్వప్నస్థితిమిత్తత్వంతుకుంభంప్రతికుంభకారస్య
 వసాత్సాత్ స్వప్నకర్తృత్వంసామగ్ర్యభావబాధయోరుక్తత్యాదిత్యాహ || యుక్తమిత్యాదినా || తథావస్వప్నస్వప్నక
 ర్తృకత్వంముఖ్యంనాస్తీహిత్యసిద్ధిరితిభావః || శ్రుతితాత్పర్యపరోధాచ్చనస్వప్నస్వప్నత్యైత్యాహ || అపిచేతి || వ్యతికరః
 సంకరః, శ్రుత్యాతత్పరతయేత్యర్థః - జాగరితాదపిశేషాదితిభావః || ఫలితమాహ || తస్మాదితి || ఏతేనేతిభాక్తత్వేనేత్యర్థః ||
 ద్వితీయసూతోక్తప్రాజ్ఞకర్మస్వహేతురపిస్వప్నస్యకేతురిసిద్ధః ఉతప్రాజ్ఞస్యసర్వేశ్వరత్వాత్సిద్ధః, నాద్యథా
 త్యాహ || యదప్యక్తమిత్యాదినా || స్వయంహిత్యజాగ్రద్దేహంశ్చేష్టకృత్వా, స్వయంవాసనయాదేహంశ్చ
 య, స్వేనభాసాన్వీయబుద్ధివృత్త్యాస్వేనజ్యోతిమాస్వరూపవైతస్యేనదిస్వప్ననుభవత్యర్థః || నశేవలంబుహదారణ్య

పపన్నంస్వప్నస్వప్నమాయామాత్రత్వం, యదుక్తమాహహీతి తదేవంఘటభాక్తంవ్యాఖ్యాతవ్యం, యథా
 లాంగలంగవాదీనుద్వహతీనిమిత్తమాత్రీత్వాదేవముచ్యతేనకుప్రత్యక్షమేవలాంగలంగవాదీనుద్వహ
 తి, ఏవంనిమిత్తమాత్రత్వాత్సంస్తోరథాద్విస్మయతేసహికరైతిచోచ్యతేనకుప్రత్యక్షమేవసంస్తోరథాద్వి
 స్మయతి, ఇమిత్తత్వంతస్యరథాదిప్రతిభాసనిమిత్త మోదత్రాసాదిదర్శనాత్ తనిమిత్తభూతయోఃసంకర
 దుష్కృతయోఃకర్మత్వేనేవక్తవ్యం | అపిచజాగరితేషవయేంద్రియసంయోగాదాదిత్యాదిజ్యోతి
 ర్వ్యతికరాచ్చాన్వనఃస్వయంజ్యోతిష్ట్యం చుర్వివేచనమితదద్వివేచనాయస్వప్నఉపన్యస్తః, తత్రయ్యది
 రథాదిస్పష్టవచనం శుక్ర్యానీయత స్వయంజ్యోతిష్ట్యంననిర్ణీతంస్యాత్ | తస్మాద్రథాద్యభావవచనశ్రు
 త్యారథాదిస్పష్టవచనంతుభక్త్యైతివ్యాఖ్యేయం | ఏతేననిర్వాణశ్రవణం వ్యాఖ్యాతం | యదప్యక్తం
 చాజ్ఞామేననిర్వాణతారమామనంతీతి, తదప్యసత్, శ్రుత్యంతరేస్వయంవిహిత్యస్వయంనిర్వాణయస్వే
 నభాసాన్వేనజ్యోతిమాప్రస్వపితీజీవవ్యాపారశ్రవణాత్ | ఇహాపి యఏషమస్తేషజాగరీతిప్రసి
 ద్ధానువాదాజ్జీవవాణ్వికామానాం నిర్వాణాసంకీర్తనతే, తస్యతువాక్యకేషిణ తదేవశక్రంతద్భ్ర
 మ్మైతిజీవభావం వ్యావర్తకబ్రహ్మభావఉపనిషత్, తత్త్వమసీత్యాదివదితబ్రహ్మప్రకరణత్వంవిరు
 ధ్యతే | నచాస్తాభిఃస్వప్నేప్రాజ్ఞవ్యాపారఃప్రతిషిధ్యతే, తస్యసర్వేశ్వరత్వాత్ సర్వాస్వప్నవ
 ఛాస్వప్నాత్మత్వోపపత్తేః | పారమాథికకప్రవాణంసంధ్యాశ్రయఃసర్వోవియదాదిసర్వవదిత్యేతావత్
 ప్రతిపాద్యతే | నచవియదాదిసర్వస్వాప్యత్వంతికంసత్యస్విమిద్ధి, ప్రతిపాదితంహి, తదనన్యత్వమా
 గంభీరశబ్దాదిభ్యఃత్యత్రసమస్తస్య ప్రపంచస్య మాయామాత్రత్వం | ప్రాక్షుప్రహ్లాద్దర్శనాల్ప
 యదాదిప్రపంచోవ్యవస్థిత రూపోభవతి, సంధ్యాశ్రయప్రపంచఃప్రసిద్ధిం బాధ్యతగన్యతోవై శేషిక
 మిదం సంధ్యస్య మాయామాత్రత్వముదితం ||

సూ. ౫. పరాధిభ్యానామైతిరోహితంశోహ్యస్యబంధవివర్యయా ||

అథాపిస్యాత్పరస్వైవతావదాన్వనోశోజీవోక్షేరివిచ్ఛిన్తి, తస్మైన్వింశతియథాగ్నివిచ్ఛి
 కేజీవస్యస్వప్నకర్తృత్వంశుక్రింకింకుకాతకేమీత్యాహ || ఇహాపితి || జీవోక్తాబ్రహ్మప్రకరణ నిరోధిత్యతతహ || నిస్స
 విత్తి | ఏవంహేతోశ్శుక్రిసిద్ధత్వంనిరస్యద్వితీయమంగీకరోతి || నచాస్తాభిరితి || తస్మిహేతుసద్దేస్సుస్వప్న సత్యత్వ
 మిత్యాశంక్యసత్యత్వంవ్యావహారికంపారమాధికంవేతివికల్పవ్యవహారకాలేబాధదర్శనాన్నాస్యిత్యాహ || పారమా
 ధికస్తీతి || ద్వితీయేదృష్టాంతస్యసాధ్యవైకల్యమిత్యాహ || నచేతి || కస్తస్మిన్స్వప్నస్వప్నజాగ్రహోపశేషోక్తకర్తృత ఇత్యా
 కంకృతాగ్రహాసకత్వమిత్యాహ || ప్రాగితి ||

౫. పూర్వంప్రసామగ్ర్యభావాల్స్వప్నోపమామేత్యుక్తమయ్యుక్తంసంకల్పమాతేగ్రాపసత్యస్పష్టిసంభ
 వాదితి శంకాంకృత్వాపరిహరణసూత్రంవ్యావస్థే | అథాపిస్యాదిత్యాదినా | సత్యసంకల్పస్య హిసంకల్పాత్స్పష్టి

స్వత్వాభవతి జీవస్వత్వసత్యసంకల్పత్వప్రత్యక్షమతిపరిహారార్థః । తర్హివిరుద్ధధర్మవత్త్వాన్వేష్యేత్వరత్వంనాన్వేష్యే
 వేతిశంకతే । కిమితి । నాస్తీతిశంకితాన్వేష్యతాన్వేష్యే, తత్త్వరీశ్వరప్రసాదాత్ కస్యచిత్స్వత్వతత్త్వత్వాహ । ననాస్తీతి ।
 విభూతిధ్వాంతస్యనిష్పాపస్యసంసిద్ధస్యాశివాదివిశిష్టస్వేచ్ఛార్థః । బ్రహ్మైవాహమితీదేవం జ్ఞాత్వాసాక్షాత్కారస్యసర్వ
 పాశానామవిద్యాదిక్షేతానామపహసరపక్షయప్రహ్లాదయోభవతి । ఓజైశ్చక్షేజైస్తతాగ్ర్యజ్జన్మమరణాత్మకబంధభవం
 సత్తితిస్థితివిద్యాఫలముక్తం । సగుణవిద్యాఫలమాహ॥ తస్మేతి॥ పరిస్యాభిముఖ్యేనాహంబ్రహ్మణ ధ్యానాద్భూతమో
 త్మోపేక్షయామంతోక్తిస్థానిన్వయాపేక్షయావాన్యతయం విశ్వైశ్వర్యమణిమాదియాపం ముక్త్యదేహపాతేనతి స

లింగయోగస్సమానేదమానప్రకాశనశక్తిభవతఃపవంజీవేశ్వరయోగపిజ్ఞానైశ్వర్యశక్తి, తనశక్తిజీవస్వైశ్వర్య
 ర్వవశాత్ సాంకర్షికీస్త్వపైరిథాది సృష్టిర్భవిష్యతీతి, అతోక్తివ్యతే । తత్త్వపిజీవేశ్వరయోగంశాం
 భావేప్రత్యక్షమేవ జీవస్వైశ్వరపవిత్రతత్త్వత్వం, కింపునజీవస్వైశ్వరసమాసధర్మిన్వం నాస్త్యేవననా
 స్తి, విద్యమానమపితుతస్తిరోహితం, అవిద్యావ్యవధానాత్ । తత్త్వనస్తిరోహితంసతపరమేశ్వరమ
 భిధ్యాయితోయతమాన్యజంతోర్విధూతిధ్వాంతస్య తిమరతిరసగ్రతేదవ్యక్తరొషధవీర్యాదీశ్వ
 రప్రసాదాత్ సంసిద్ధస్యకస్యచిదేవావిభవతీనస్యభావవిపనర్వేషంజంతూనాం, కుతస్తతోహిశా
 శ్వరాధైతోరస్యజీవస్వబంధమోద్యోభవతః, ఈశ్వరస్వరూపాపరిజ్ఞానాన్యధఃతగ్నియాపవరిజ్ఞానా
 త్తమోక్షః । తథావశ్రుత్య జ్ఞాత్వాదేవంసర్వపాశాపహంః ఓజైశ్చక్షేజైస్తత్త్వవృత్త్య ప్రహణిః ।
 తస్యాభిధ్యానాస్త్యేతయందేహభేదవిశ్వైశ్వర్యం కేవల అప్రకాషణత్యేషమాద్యా । ...

సూ. ౬. దేహయోగాద్భూనోపి॥

కస్మాత్పరిచ్ఛేదః పరమాత్మాంత పవనంస్థిరస్మాంతజ్ఞానైశ్వర్యోభవతి, యుక్తంతు జ్ఞానైశ్వర్య
 యోగలింగస్మాంతత్వంపిష్టులింగస్వేవదహనప్రకాశయోగితి । అతోక్తివ్యతే, సత్యమేనైతత్, సోఽపి
 తు జీవస్వజ్ఞానైశ్వర్యతిరోభావో దేహయోగాన్తేహేంద్రియమనోబుద్ధిషుయివేదనాదియోగాద్భవ
 తి । అస్తిచాతోపమా యథాగ్నేర్దహనప్రకాశసంపన్నస్యావ్యరణగతిస్యదహనప్రకాశనేతిరోభవ
 తః, యథావాభప్ననాచ్ఛన్నస్య, ఏవమవిద్యాప్రత్యుపగ్రహితనామహంకారతదేహమ్యపాధియోగాత్త
 దవివేకభ్రమకృతోజీవస్వజ్ఞానైశ్వర్యతిరోభావః । వాశబ్దోజీవేశ్వరయోగ్యత్వాశంకావ్యావృత్తిర్భః
 నన్వస్యపవజీవఈశ్వరాదప్రతిరసగ్రతజ్ఞానైశ్వర్యత్వాత్ కిందేహయోగంబునమా । నేత్యుచ్యతే, స
 హ్యైశ్వర్యంజీవస్వైశ్వరాదుపపద్యతే, సేయందేవతైశ్చతేత్యపక్రమ్య, అసేం జీవేనాత్మనానుప్రప
 శ్యేత్వాత్మశబ్దేనజీవస్యవరామర్శాత్ । తస్మైశ్వర్యం సత్యతత్త్వమసి శ్చేతకోత్తరతదేహయో
 గవిశేషశ్వరాత్మత్వం, అతోఽనస్య ఏవేశ్వరాజ్ఞేపిస్స దేహయోగాన్తిరోహితజ్ఞానైశ్వర్యోభవతి, అ
 తశ్చసాంబ్విజీవస్వస్వపైరిథాదిసృష్టిర్భవతే । యదదనాంకర్షికీస్త్వపైరిథాజ్ఞే సన్యత్ నైవాని
 ప్రతిశ్చిత్ స్వప్రమాణశ్యేత్ । నహికర్షిదనిప్తంసంకల్పయితే । యత్పునరుక్తంజాగరితదేశశ్రుతిఃస్వప్న

భేదహేదవతి తద్దోగానంతరమాత్మజ్ఞానాత్ కేవలాన్వైతతాన్వయ అప్రకాషణః ప్రాప్తస్త్వయంత్యోగిరానందోభవ
 తి త్రమముక్తిరీత్యర్థః॥

౬ ఉత్తైశ్వర్యతిరోభావేదేహభిమానోహతిరిరథనాన్ధాన్మూర్తిం, తస్మిన్స్యాశంకామాహ॥ కిన్వేదితి॥ స
 త్యావరణంనాస్తీత్యంగీకృత్యకర్షితావరణంపాదయతి ॥ ఉచ్యతేతత్త్వాదవా । జీవస్వైశ్వరత్వమంగీకృత్యావరణకల్ప
 నాతోవరమన్యన్వకర్షితేత్యాశంకామూర్ఖాన్వయశ్రుత్యావరణ్యత । నన్వత్యాదవా । స్వపైరిథాహంకారదేస్సత్త్వేనా
 నాన్వనః స్వప్రకాశత్వమస్ఫుటంస్యాత్ పాశాంకర్షిత్యేత్వా లోకేంద్రియాద్య సత్త్వైశ్వర్యభావవోక్త్య

2. పంచబాహ్యకరణోపరమేనతిమనోవాసనోద్దీప్తితాపిద్యావిలాసాత్కళం స్వప్నమాత్మనస్సాక్షిణః స్వయం
జ్యోతిష్త్వార్థంవిచార్యప్రతియోగ్యసుయోగిభావసంగత్యాస్యపాపస్థాంమనోలయాత్మికాంసుషుప్తిం విచారయతి
తపభావోనాడీమతచ్ఛ్రుతేరాత్మనిదః । తదేతస్యస్వంయథాస్యాత్తథా । యత్రకాలే సుషుప్తస్సుమస్తో నిరస్తపా
హ్యకరణోమనోలయాత్ సమ్యక్ ప్రసన్నతత్వర్థః । స్వాపేనాడీస్థానముక్త్వా నాడీపురితతోర్వాడీపరమాత్మనోశ్చిన్మ
ముద్భయశుక్రతిలహః । అన్యత్రేతి । పరమాత్మమాత్రశుతీరాహః । తథాస్యతేరీత్యాదిసా॥ నాడీపురితద్భగ్నిమన
ప్రసీశుక్రతేస్సుముద్భయశుక్రతేశ్చసంశయమాహః । తత్రేతి । పూర్వపక్షేష్ఠానః పకల్పజ్జీవస్యబ్రహ్మజ్జైక్యానిర్ణయః సి॥

సృష్ట్యంత్యుభ్యావయతీతి నత తాన్మ్యవచనం సత్యత్యాభిప్రాయ్య స్వయంజ్యోత్స్వ విరోధాత్, తుదైవవచస్సేషరథాభ్యభావస్యదర్శితత్వాత్, జాగరితప్రభవవాసనాసమిక్షత్యాత్మస్వప్నస్యతత్త్వస్థిర్భూతత్యాభిప్రాయీతత్ । తస్మాదుపపన్నంస్వప్నస్యమాయామాత్రత్వం ॥ ...

[illegible]

ధ్యాంతేనాదీభిః పురీతతంగత్యాప్తప్రహృదిబ్రహ్మజ్యోతిశేత ఇతిసముద్భవయా త్రివిధ్యైర్భవతివికః । పరమపురోహ
 తాధ్యక్షత్వంబ్రహ్మాయవయోర్వృక్షం నాధ్యాదీనామేకప్రస్నాస్విపయాపాశానంపేష్యహ్నానత్వంతు కులఇత్యతతమా ॥ నా
 ధ్యాదీనాంచేతి॥ సతిబ్రహ్మజ్యోతియాశ్చితేర్నసప్రమీతితంకాథాః । ఆయితసభ్యాత్ సప్రహృథకాతధారత్వంగవ్యా
 తఇత్యాహ ॥ నైషదోషఇతి ॥ అన్యత్రానస్తాద్వయేశ్చాంతోజీవోవిశాంతిస్థానంప్రాణాన్యంసద్భూమిబ్రహ్మ సప్ర
 తిసుమస్తావితిశ్చిత్త్యథాః । సప్రమీత్రుత్వానిరపేక్షాధారత్వభావాద్వికల్పతేఽస్థేయః । కదాచిత్సముచ్చిత్యాపి నాధ్యా
 దీనాంప్రానత్వమిదనసముద్భవ్యైశ్చుతిఃపరోధఇతిపూర్వవత్కాథాః । సద్ధ్యాంతయతి । ఎవచాప్రకృతిసూత్రవికారఃపురి

తత్సముచ్చయార్థః । యదానాద్యుచ్ఛయః ప్రిస్థానరతదాపురితత్ స్థానసంభవతీత్రుతస్థానత్వస్యవత్ బాధస్యాత్ ।
 ననయ కృత్యాహ ॥ ఏకత్వే హ్యేవామతిః । వీరిహియవయో స్త్వగత్యావికల్పితభావః । యత్తు స ప్రమీశ్రుత్యా నా
 ద్యాదీనామేకఫలకత్వమితరన్నే త్యాహ ॥ నన్యోకేతి ॥ పాస్వాదస్యవర్తంకధారణమథఃపర్యంకస్యతుశయన మతిఫల
 భేదప్యేకవిభక్తిర్ద్రవ్యతే, వ్యవధానావ్యవధానాభ్యాంశయనసాధనత్వాత్ సముచ్చయశ్చ, తథేహపి నాదీపురితతో
 న్నివస్యసంచారద్వాత్ బ్రహ్మజ్యేవసుమ ప్రిరితసముచ్చయిత్యర్థః । నాదీనాంపాస్వాదస్యచైతేనవాక్యేనోపాదానా
 ద్విధస్సముచ్చయిత్యాహ ॥ ఏకవాక్యేతి ॥ ఆధారత్వమాత్రం స ప్రమ్యథోననిరిపేక్షత్వంత్యోనసముచ్చయస్యసప్త

వై తానినాద్యాదీనస్వాపాయోనైనినవికల్పేనేత్యర్థః । కుతః, తచ్చుతేః । తథాహి సర్వేహమేవనా
 ద్యాదీనాంతత్రతత్రస్తుప్రిస్థానత్వం శూన్యతేతచ్ఛసముచ్చయై సంకృతీతంభవతి, ఏకత్వే హ్యేవాం
 వయే బాధస్యాత్ । నన్వే కాథకత్వాద్వికల్పనాద్యాదీనాంప్రిహియవాదివదిత్యుక్తిః । నేత్యుచ్చయే,
 నన్యోకవిభక్తిరేదేశమాత్రేణై కాథకత్వంవికల్పశ్చావతతి, వానాథకత్వ సముచ్చయయో ర్విపేకవి
 భక్తినిదేశశదశనాత్ పాస్వాదేశతేతే పర్యంకే శేతత్వేవమాదిషు, తథేహపి నాదీపురితతీత్రుత్వాని
 చస్యపితీత్యేతమపవద్యతేసముచ్చయః, తథాచత్రుతిః, తాసుతదాభవతియదాసుప్తస్త్వపైం నకంచన
 సశ్యతి ఆధార్నిప్రాణవినైకధాభవతీతసముచ్చయంనాదీనాంప్రాణస్యచ సుమప్తాశ్రావయతి, ఏక
 వాక్యోపాదానాత్ । పాస్వాదస్యవత్ప్రమాత్వంసమధిగతం, పాస్వాదప్రమానుగమాదిత్యుక్తీయత్రాపి
 సరపేక్షాభవనాదీః సుప్రిస్థానత్వేనశ్రావయతి ఆసుతదానాదీమస్సప్రభవతీ తీతత్రాపిప్రదేశాంత
 రప్రసిద్ధస్యబ్రహ్మణోఽత్రతిషేధాన్నాదీద్వారేణబ్రహ్మజ్యేవావతివృత్తిభవతిప్రతీయతే । నచైవవపినా
 దీమసప్రమీవిరుధ్యతే, నాదీభిరపిబ్రహ్మజ్యేవసర్వస్యప్రపవనాదీమభవతి । యోహిగంగాయాసాగ
 రంగచ్ఛితిగతపవనగంగాయాంభవతి । అపిచాత్రరత్నీనాదీద్వారాత్సకస్యబ్రహ్మలోకమాగస్యపివ
 ష్ఠితత్వాన్నాదీస్తుత్యథగంస్యప్రిసంకీర్తనంనాదీమస్సప్రభవతీతిహ్యుక్త్యా తంనకశ్చనపాప్సాస్మి
 శతీతిబ్రువన్నాదీఃప్రశంసతి । బ్రవీతిచపాప్సస్పర్శాభావేహేతుం, లేజసాహి తదాసంపన్నభవ
 తీతి । లేజసానాదీగతేనపితాభ్యనాభివ్యాప్తకరణోనబాహ్యో విషయానీతుర త్యర్థః । అథవా
 లేజసేతిబ్రహ్మణవవాయంకేశః, శ్రుత్యంతరే, బ్రహ్మైవలేజపవేతిలేజశ్చబ్రహ్మబ్రహ్మసప్రయుక్త
 త్యాత్, బ్రహ్మణాహితదాసంపన్నభవతీనాదీద్వారేణఅత ప్రంకశ్చనపాప్సాస్మిశతీత్యర్థః । బ్ర
 హ్మసంపత్తిశ్చపాప్సస్పర్శాభావేహేతుస్సవధిగతః, సర్వేపాప్సావోఽతో నివతంతే, అపహత పా
 ప్సాహ్యేపిబ్రహ్మలోకేత్యాదిశ్రుతిభ్యః । ఏవంచసతిప్రదేశాంతరప్రసిద్ధేన బ్రహ్మణా సుప్రిస్థా
 నేనానుగతోనాదీనాంచయస్సమాశ్రితోభవతితథాపురితతోపిబ్రహ్మప్రక్రియాయాంసంకీర్తనాత్ త
 దనుగుణమేవసుప్రిస్థానత్వంవిజ్ఞాయతే యవసంతర్హదయతకాశస్తస్త్రిశేతత్వమృదయాకాశేసు
 ప్రిస్థానేప్రకృతేత్యనుచ్చయే, పురితతీతీతత్వమృదయపరివేష్టనముచ్చయే, గదంత ర్వర్తినస్య
 పిహ్యదయాకాశేయనశ్శక్యతేపురితతీతీత త్వమృదయ, ప్రాకారపరిక్షితైపిహిపురేవగ్రమాని పా

హ్యభాధిత్యాహ ॥ నచైవవపీతి । సముచ్చయేపీత్యర్థః । అత్ర నాదీశ్రుతీనాదీమభో క్తుస్సుప్తిర్నవిషయితా రత్న
 సంబంధనాదీనావమాగ్ధస్తుత్యథత్వాదిత్యాహ ॥ అపిచేతి । పిత్రేనవిషయేక్షణాభావేసుఖదుఃఖయోరభావాగ్గర్భేణ
 ద్వాధర్మా ప్రకాపిస్తాస్పర్శిత్యర్థః, అపహతపాప్సబ్రహ్మసంపత్త్యావాపాప్సస్పర్శిత్యాహ ॥ అథవేతి । అప్రి
 వ్యాభ్యానేలాభమాహ ॥ ఏవంచసతితి । తాసుతదాభవత్యథాత్మీపాస్వాదవైకధాభవతీతిశ్రుతిస్సముచ్చయ ఆగ్రితో
 భవతీత్యర్థః । నాదీబ్రహ్మణోగ్గుణప్రధానభావేనసప్తాసముచ్చయవత్ పురితద్బ్రహ్మణోంపిత్యాహ ॥ తథేత్యాదిభా

అతాశేత్రప్రకృతిశేతతత్త్వవక్రమ్య తాభిః ప్రత్యవస్థువ్యపురీతతిశేతతత్త్వత్వం తథావ నాదీద్వారా పురీతతంగత్వా
ప్రకృతిశేత తతిసముచ్చయసిద్ధ తత్త్వాహ || తథానాదీతి సతాసంపన్నోభవతి ప్రాజ్ఞేనసంపరివృత్తతతిసత్వాగ్ని
యోగితేఃపంచస ప్రిఫానానీత్యగతహ సత్త్వాగ్నియోరితికించ ప్రకృతవర్తమానాధనైకపురోదాశనివృత్తేమిథోఽన
పేక్షతయాసగర్భత్వాద్యక్తోద్రీహియవయో ర్వికల్పః, నాద్యాదీనాంబ్రహ్మనిరపేక్షతయానుమప్రాజీవాధారత్వా
సామర్థ్యాన్నవికల్పతత్త్వాహ. అపిచనాద్యతతి || ఉపాధిలింగా శ్రయనాదీపురీతతోరుపహితజీవా శ్రయత్వంపరంపర
యావాద్యంతరదపిసుమప్రాసంభవతి ఉపాధిలయాదిస్వర్గః, ననుబ్రహ్మపిజీవస్యనముఖ్యంస్థానం, అభేదాదిత్యతహ||
బ్రహ్మధారత్యమితిజీవస్య బ్రహ్మణ్యభేదేనావస్థానంనాదీపురీతతోస్తుసోపాదేజీవస్య స్థితిరేవ నసంభవతీత్యేకాన్తసా.

కారేవ ర్తతత్త్వవ్యతే | హృదయాకాశస్యచ బ్రహ్మత్వంసమధిగతం చహర్షఉత్తరేభ్యత్యత్యత్ర |
తథానాదీపురీతస్సముచ్చయోఽపితాభిః ప్రత్యవస్థువ్యపురీతతిశేతతత్త్వేకవాక్యోపాదానాదవగమ్యతే|
సత్త్వాగ్నియోశ్చప్రసిద్ధమేవ బ్రహ్మత్వమేవమేతానుశ్రుతిమ శ్రేణ్యేవమ ప్రిఫానాని సంకీర్తితానినా
ద్యః పురీతద్బ్రహ్మచేతి, తతాపిచద్వారమాత్రంనాద్యఃపురీతచ్చ, బ్రహ్మైవత్వేకం అనపాయసు
ప్రిఫానం| అపిచనాద్యః పురీతద్వాజీవస్యోపాధ్యాధారవీచభవతి, తతాస్యకరణానివ ర్తంతతతి| నహ్య
పాధిసంబంధమంతరేణస్వతవవజీవస్యాధారఃకశ్చిత్ సంభవతి, బ్రహ్మవ్యతిరేకేణ స్వనుహిమప్రతిష్ఠి
తత్వాత్| బ్రహ్మధారత్యమస్యస్వమప్తేనైవాధారాధేయభేదాభిప్రాయేనోచ్యతే కథంతర్హితా
దాత్వాభిప్రాయేనయతహ సతా సోమ్య తదాసంపన్నోభవతి స్వమపీతోభవతీతి | స్వకజ్జేనా
త్వాభిలప్యతేస్వయాపమాపన్నస్వమస్తోభవతీత్యర్థః | అపిచనకదావిజీవస్యబ్రహ్మణాసంపత్తిర్నా
ప్రీత్యయావస్థానపాయిత్యాత్, స్వవ్నజాగరితయోస్తు ఉపాధిసంపరకవశాత్ పరమాపావత్రిమి
వాపేక్ష్యతదుపశమాత్ సుమప్తేస్వయాపావత్త్రివివక్ష్యతే, అతశ్చసుమప్తీవస్థాయాంకదాచిత్ సతా
సంపద్యతేకదాచిన్నసంపద్యతత్త్వత్యయత్తం | అపిచ స్థానవికల్పాభ్యవగమేపిశేషవిజ్ఞానోపశమలక్ష
ణంతావత్ సుమప్తంనకవద్వివిధ్యతేత ప్రసతిసంపన్నస్తావదేకత్వాన్నవిజానాతీత్యయత్తం | తతేన
కంచిజానీయాదిశ్రుతిః | నాదీమపురీతతిచయానస్యన కించిదవిజ్ఞానేకారణంశక్యంవత్తం భేదవిష
యిత్యాత్, యత్రవాఽవ్యదివస్యాదతావ్యోఽన్యగ్నిశ్యేదితిశ్రుతిః | ననుభేదవిషయస్యావ్యతిరూ
రాదికారణమవిజ్ఞానేస్యాత్| బాధమేవంస్యాత్, యదిజీవఃస్వతఃపరిచ్ఛిన్నోఽభ్యవగమ్యేత యథావి
ష్ణుమిత్రిఃప్రవాసీస్వగృహంనవశ్యతీతి, నతుజీవస్యోపాధివ్యతిరేకేణ పరిచ్ఛేదోవిద్యతే, ఉపాధిగతమే
వాతిరూగాదికారణమవిజ్ఞానతీయచ్యవ్యేతతథాప్యపాధేయవశంతిత్యాత్ నత్యేకీ సంపన్నోనవిజా
నాతీతియత్తం | నచవయమిహానుభవన్నాద్యాదిసముచ్చయంప్రతిపాదయామః, సహినాద్యః సుప్తి
స్థానంపురీతద్వేత్యనేవిజ్ఞానేనకించిత్ ప్రయోజనమస్తేనహ్యేగన్వజ్ఞానప్రతిబద్ధంకించిత్వలంశ్రూయతే
నాప్యేతద్విజ్ఞానంఫలవతఃకస్యచిదంగముపదిశ్యతే, బ్రహ్మత్వంపాయ సుప్తిస్థానమిత్యేతత్ ప్రతిపాద

నాధ్యాధావాన్నవికల్పతత్త్వః | సుమప్రాజీవస్యభేదకోపాధిలయాచ్యవస్థికి బ్రహ్మభేదస్యవికల్పీనయత్తత్త్వత్యా
హ|అపిచేతి||కించనాద్యాదీనానస్యగమస్థానేకవత్ సుప్తివాదినాపిసుమప్తంపరివృత్తతతివక్రస్యంతచ్చవత్తంనశక్య
తత్త్వాహ| అపిచస్థానేతి| భేదాభావోహిభేదజ్ఞానాభావేహితుః, నాదీపురీతగర్భస్యతుజీవస్యభేదావస్థిత్యాత్ భేదా
విజ్ఞానేకారణంనాప్రీత్యర్థః | దైవతావస్థస్యాపిదైవతాజ్ఞానేహితుంశంశతే|ననుభేదేతి || ప్రస్తుద్భావ్యాధ్యక్షారత్వం
స్వాభావికమాపాధికంవాతతాద్యంసద్భవంనమాద్యవత్త్వాహ| మేధమత్యాదినా| ద్వితీయమనూగ్యమావయ
తి||ఉపాధిగతమేవేతి || ఉపాధిభిన్నవైవనాద్యాదీస్వాపేకతవయస్సనికృష్టాభావప్రసంగాత్ సుమప్తీవ్యాహ

తస్మాత్ ఉపాధిలయేత్వస్య త్ర జీవస్య ధీత్యయోగాత్ బ్రహ్మస్యవస్త్వపరిపూర్ణత్యభివ్యక్తిః । ఏవంవికల్పంసరస్వ
వాదీపురితతోబ్రహ్మణాసహతుల్యవత్ సముత్పయమఫలత్వేనమామయా గుణవ్రధానత్వేనసముత్పయముపసంహ
రతి॥నవవయమిత్యాదివా । ...

౮. కింవల్పిస్తానుస్సకాశాజ్జీవస్యోత్థానశ్చరేత్సృష్టైవసుమ ప్రస్థానమిత్యామాసూత్రకారః॥ అతః ప్రబోధో
స్తాదితి । నాదీపురితతోఃక్యాప్యత్థానా పాదనత్వాత్వనాన్నసు ప్రస్థానత్వమిత్యర్థః । తస్మాదుపాధిలయే జీవస్యబ్ర
హ్మభేదాదాపాధికవివేచనాదివివేకాద్వాక్యాథా భేదసిద్ధిరిష్ఠితం ॥ (ఇతిద్వితీయాధికరణమ్) । ...

౯. సపవతుకర్మానుష్ఠైః ప్రతిజ్ఞవిధిభ్యః॥ సుమస్తామపాధినాశాత్ కర్మానుష్ఠైః త్యాదిదర్శనాన్వసంకయోసత్వ
స్తాత్ బ్రహ్మణోజీవస్యోత్థానశ్చరేత్సృష్టైవసుమ ప్రస్థానమిత్యక్రమయ్యత్తతి । సుమస్తాదన్యస్యాప్యత్థానసంభవే
యామః, తేనవిజ్ఞానేనప్రయోజనమస్తి, జీవస్యబ్రహ్మత్వవ్యతీయతావధారణం స్వప్నకాగరిత వ్యవహార
విముక్తత్వావధారణం । తస్మాదాస్తైవసు ప్రస్థానం॥ ...

సూ. ౮. అతః ప్రబోధోఽస్తాత్॥

యస్తాచ్చాస్తైవసు ప్రస్థానంతపవకారణాన్నిత్యవదేవాస్తాదాత్మనః ప్రబోధఃస్వాపాధికారే శిష్యతే,
కుతపతదాగాదిత్యస్యప్రశ్నస్యప్రతివచనావసరే యథాగ్నేః యద్రావిష్కృలింగావ్యుత్పరంత్యేవమే
వైతస్మాదాత్మన సృష్టేప్రాణాభిత్యాదివా, సత ఆగమ్య నవిదుః సతఆగచ్ఛామహాభివృద్ధికల్ప
మానేమతు సుమప్రస్థానేమకదాచిన్నాదీభ్యః ప్రతిబుధ్యతేకదాచిల్ పురితతః కదాచిదాన్యనభివ్యక్తా
సిష్యత । తస్మాదప్యాస్తైవసు ప్రస్థానమితి : ...

సూ. ౯. సపవతుకర్మానుష్ఠైః ప్రతిజ్ఞవిధిభ్యః॥

తస్మాత్పునస్సత్సంపత్తేః ప్రతిబుధ్యమానః కింయ ఏవసత్సంపన్నః సపవప్రతిబుధ్యతే ఉతసవా
న్యోవేతిచింత్యతే । తత్రప్రాప్తంతావదనియమభితి, కుతః, యదాహిజలరాశౌకశ్చిచ్ఛిలలిందుః ప్రక్షి
ప్యతేజలరాశిరేవసతదాభవతి, పునరుద్ధరణేసపివజలలిందుర్భవతీతిదుస్సంపాదం, తద్వల్పేషుప్రవరేణై
కత్వమావన్నః సంప్రసీదతినసపవపునరుత్తాతుమామాతి, తస్మాత్సపవేత్సర్వోవాఽన్యోవా జీవః ప్రతిబు
ధ్యతేఇత్యేవంప్రాప్తిభదమాహ । సపవతుజీవఃసుప్రహ్మస్యస్థంగతిఃపునరుత్తిస్థితినాన్యః । కస్తాత్,
కర్మానుష్ఠైః ప్రతిజ్ఞవిధిభ్యః । విభిన్నహేతుకాదర్శయామి, యేషాశేషానుష్ఠానాన్వనాన్తావస్య ఏవోత్తాతు
మామాతి నాన్యః । తథాహి పూర్వేద్యురస్మత్తస్య కర్మణోఽపరేద్యుశ్చేషమనుష్ఠానాద్యభ్యతే, నచా
న్యేనసామీకృతస్యకర్మణోఽన్యశ్చేషక్రియాయాంప్రవర్తిత ముమాతి, అతిప్రసంగాత్, తస్మాదేక
ఏవపూర్వేద్యురపరేద్యుశ్చైకస్యః కర్మణః తేకేతిగమ్యతే । ఇతశ్చ సపివోత్తిస్థితీయతాగరణ మతీతే
ఽహన్యహమదోఽద్రాక్షమితి పూర్వానుభూతస్య వత్సాత్ పురణమన్యస్యోత్థానేవోపపద్యతే, నన్య
స్యదృష్టమన్యోఽన్యేస్త్రుమమాతి । సోఽహమస్తీతిచాత్మానుష్ఠరణమాత్మాంతరోత్థానేనావకల్పతే

సుమస్తస్యనాధ్యాధిష్ఠానత్వసంభవాదిత్యామోసంగత్యానియామకాథావాదనియమభివ్యక్తిపూర్వపక్షమాహ॥తస్మాత్పు
నరిత్యాదివా । పూర్వవయోజ్ఞానవైయ్యధ్యంసుమప్త్యైవాపునరావృత్తిరూపముక్తిసిద్ధిః సిద్ధాంతేత్వత్థాతబ్రహ్మత్వ
స్థితపాపాక్షాననితేనపునప్రస్రేయోత్థానావశ్యంభావాన్తానాశాయజ్ఞానాపేయేతిఫలం । తుక్యవోవేత్స నియమకా
ధ్యాయోక్త్యో సచాన్యోవేత్సేవపూర్వఃపక్షః । జ్ఞానంవివాదుద్వామ్యపాదేరత్యంతవాతాథావాద్యయాబుద్ధ్యోవ
హితోజీవస్సుమస్తాకారణాన్తానాస్థిత ప్రయోజనానాకర్మానుభవసంపారవతోవహితతిస్థితిసిద్ధాంతయతి । ఏవి
వత్తిత్యాదివా । సామీకృతస్యాభ్యకృతస్యపక్షస్రేయోత్తిస్థితీమాదేరవేకయజమానః త్వాచాతోఽతిప్రసంగః । స్మృతి

మత్స్యసుశ్రుతమూర్తితాం ప్రత్యభిజ్ఞామాహ సోహమితి అయనంగమసంఘాతాః తత్తదింద్రియస్థానం ప్ర
తియతంగమనయథాభవతి తథా ప్రతియోన్యాగవృత్తిభాగరణాయేతి యత్ప్రకృత్యైః । నవించంత్యజ్ఞానసత్త్వాత్ సప్రసో
త్థానయమూర్త్యైః ఇహ పూర్వప్రబోధే యోగవంతి తపవతదో స్థిరప్రబోధభవంతి త్యభాః । విధిం వ్యాకృత్యైః కమేకాః
సవివోత్తిష్ఠతీర్థిస్థితభిర్వ్యయతభిర్వ్యయతైః ప్రోక్తాస్త్రం యుక్త్యంతరమాహ । అపిచేత్యాదితా । అన్యోత్థానే సుఖాదేర్మ
పూర్వ కమకాగ్యతేత్యకృతసుఖాద్యాగమః పూర్వ సప్రజీవకృతకమకాశశ్చేత్యభాః । పూర్వపత్న్యైః కం దృష్టం
తం వై వ మ్యేన మాషయతి॥ యత్సునరిత్యాదితా । అస్తాదాద్యశక్యమపి వేదన సాన్విద్యుష్టాపేక్షాశ్చైవరః కరోతీతి

శబ్దేభ్యశ్చైవైవోత్థానజనకశ్చైవ తథాహిపునః ప్రతివ్యాయం ప్రతియోన్యాగవృత్తిబుద్ధాంతాయై
వ ఇమా స్మర్యాః ప్రజాలహరహగదృష్ట్యవతం బ్రహ్మ లోకం న వింధంతి * తత్తహ వ్యాఘ్రావాసం
తావా యద్యద్భవంతి తత్తదాభవంతి తేవ మాదయ శ్చ భాస్వప్రబోధాధికారే తీతాః నా
త్తాంతరోక్తానేపామంజస్యమీయః । కర్మవిద్యావిధిభ్యశ్చైవ మేవగవ్యతే, అన్యథాహికర్మవిద్యావి
ధయోఽనభగతాస్సన్యైః, అన్యోత్థానపత్యేహి సప్రమాత్మోముచ్యేతేత్యాపద్యేత, ఏవంచేత్యాన్యైః వ
దకింకాలాంతరభలేనకమకావిద్యయావాకృతంస్యాత్ । అపిచాన్యోత్థానపత్యేయదితావద్భరిరాంతరే
వ్యవహరమాణాజీవతత్త్వైతతత్ప్రవ్యవహరలోపప్రసంగస్యాత్ । అథతత్త్రసుప్రకృతిప్రకృత్యువాసభ
క్యంస్యాత్, యోహియస్త్యైశరీరేసు ప్రసృతస్సన్యోత్తిష్ఠతి, అన్యస్త్యైశరీరేసుప్రకృత్యుస్సన్యోత్తిష్ఠతి
కోఽప్యాంకల్పనాయంలాభస్యాత్ । అథముక్తతత్త్వైవే, అంతవాన్యోత్థానపద్యేత, సమత్తావిద్య
స్యచపునరుత్థానమనుపవన్నం । ఏతేనేశ్వరస్యోత్థానం ప్రత్యుక్తం, నిత్యనివృత్తావిద్యత్వాత్ । అకృతా
భ్యాగమకృతవిప్రకాశోవమర్మివారావన్యోత్థానపత్యేత్యాంతస్సాత్సన్యోత్తిష్ఠతివాన్యోత్తిష్ఠతి॥ యత్సున
రుక్తం యథాజలరశశ్చైవప్రకృతిజలవిందుర్నీధతుంశక్యతే ఏవంసతిసంపన్నో జీవోనోత్పత్తితుమ
హాంతీతస్మరిప్రియతే । యుక్తంతత్రవివేకకారణాభావాజ్జలవిందుంగమధరణం, ఇహతు విద్యతేవి
వేకకారణంకమకాచావిద్యాచేతివై వమ్యుంధ్యశ్యతేవదువివేచనయోరవ్యప్రజ్ఞాతయైః క్షీరోదకయో
స్సంస్పృష్టయోర్నంసేనవివేచనం । అపిచనజీవోనామకశ్చైత్వరస్తాదాత్సన్యోత్తిష్ఠతియోజలవిం
దురివజలరాశేస్సతోవివిచ్యేతే, సదేవతూపాధిసంపరాజ్జీవత్వవ్యవధృతభిర్వ్యయత్యైః ప్రపంచితం ।
ఏవంసతియావదేకోపాధికతాబలధామవృత్తిస్తావదేకజీవవ్యవహరః, ఉపాధ్యంతరగతాయాంతుబంధా
నుబృత్తేజీవాంతరవ్యవహరః, సపవాయముపాధిస్సన్యైవప్రబోధయోర్బీజాలకురన్యాయేనేత్యతస్సప
వజీవః ప్రతిబుద్ధ్యత్యైవైయుక్తం॥

సూ. ౧౦. ముగ్ధేర్లసంపత్తిః పరిశేషాత్॥

అస్త్రముగ్ధోనామ యంమూర్ధిత ఇతిలోకాఃకథయంతి, సతుకిమవస్థఇతిపరీత్యాయామవ్యతే । తి
త్వాదృష్టాంతమాహ । దృశ్యతేదేతి॥ అవస్థాభేదాచ్చజీవస్యజలవిందువై వమ్యుమిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ అభేదే సవాన్యోవా
త్తిష్ఠతీతిదింతానవకాశఇత్వాశంక్యబుద్ధిభేదనజీవభేదాద్వింతేత్యాహ॥ ఏవంసతీతి సుముక్తాబుద్ధినాశేన ప్రత్యహం
బుద్ధ్యుపాధిభేదాదేకజీవవ్యవహారోనస్యాదిత్యతాహ॥ సపవచాయమితి॥ స్థూలసూక్ష్మైర్నాత్మ్యైకోపాధిత్వభేదః॥
(ఇతిశ్రీమద్భాగ్యయస్య ద్వితీయాపాదే శ్రీమద్భాగ్యయస్య)

౧౦. అవస్థాత్రయాదాత్సానంవిచ్యమూర్ధాంతావేచయతి॥ ముగ్ధేర్లసంపత్తిః పరిశేషాత్॥ మూర్ధాంతా
సంపత్తిభాంతగతావాపంచనామస్థావేతిఅవస్థావతుస్థయసిద్ధిర్ముగ్ధస్యైవైవత్తత్త్వాచ్చసంశయోసోహమితి ప్రత్యభి
జ్ఞానా తత్తహ వ్యాఘ్రావాసం తావా న్యోత్థానా వ్యాకృతా వా పరంగోవాదంతో వా మశకో వాయద్యుష్టా

క్షయోత్థితస్య ప్రాభవద్విశేషజ్ఞానాభావాదిశేషేణ నిరసమమప్రేరేప మూఢేతి ప్రత్యభిజ్ఞావాత్సమత్వంతర్ల
తామూఢేతిద్వైతాంతసంగత్యాపూర్వపక్షమాహతి ప్రస్తావదితి పూర్వపక్షే ప్రసిద్ధవస్థాతః పృథగాన్వయో మూఢా
తోవివేకాధారం ప్రయత్నాసిద్ధిః ఫలం, సిద్ధాంతే పృథగ్యత్నభ్రావ్యమితిభేదః । పరిశేషందర్శయగోఢాంతయతి నతా
వతిత్యాదితా । జాగ్రదపిజాగరావస్థాపీత్యధః । వింద్రియకమథాజ్ఞానం దేహభారణంచతస్యాప్రి నముగ్ధస్యేతివైష
మ్యోక్త్యామామయతి నేత్యాదితా మూఢాయాజాగరాద్భేదముక్త్యాస్యప్రమృతమిషుప్తిభ్యోభేదమాహ । వాపీత్యా

ప్రస్తావదవస్థాశ్చక్షీరస్థస్యజీవస్యప్రసిద్ధాః, జాగరితంస్వప్నస్థుమాప్రమితి చతుర్థీశరీరాదవస్థప్రే,
నతుపంచమీకాదివస్థాజీవస్యశుత్రాన్యత్రావాప్రసిద్ధాః । తస్మాచ్ఛతస్యశామేవావస్థానామన్య
తమావస్థామూర్ఖేత్యేవంప్రాప్తేభ్యామః । నతావస్తుగ్ధోజాగరితావస్థాభవమహాది, నత్యాయ
వింద్రియైర్వేషయానీతుతే । స్వాదేతత్, ఇమకారవ్యాయేనముగ్ధోభవిష్యతి, యథేమకారోజాగ్రదపి
ఇష్వాసక్తమనస్తయానాన్యన్యవయానీతుతేవివంముగ్ధోముసలసంపాతాదిజనితమఃఖానుభవవ్యేగ్రమ
నస్తయాజాగ్రదపినాన్యన్యవయానీతుతతితి, న, అచేతయమానత్వాత్ । ఇమకారోహివాన్యస్థతమ
నాబ్రవీతిఇమమేవాహమేతావంతంకాలముపలభమానోఽభూవమితి, ముగ్ధస్తుబద్ధసంజ్ఞోబ్రవీతిఅంధే
తమస్యహమేతావంతంకాలంప్రక్షిప్తాఽభూవంనకించిన్నయాచేతితమితి జాగ్రతశ్చైవ విచయః । దక్ష
చేతనోఽపిదేహ్యావిధీయతే, ముగ్ధస్యతు దేహ్యాధరణ్యాం పఠతి, తస్మాన్నజాగరితాపిస్వ
పూర్వావస్థతి, నిస్సంజ్ఞత్వాత్ । నాపివృతః, ప్రాణోష్ఠనోర్భావాత్ । ముగ్ధోహిజంతృమృతోఽయం
స్వాన్నవాన్యతత్తిసంశయానాడిషాప్రివాస్తీతివృదయదేశమాలభంతేనిశ్చయార్థం, ప్రాణోఽప్రి
వాస్తీతివచానకాదేశం, యదిప్రాణోష్ఠనోరప్రిశ్చంనావగచ్ఛంతితతోమృతోఽయమిత్యధ్యవసాయ
గహవాయా రణ్యంనయంతి, అథతుప్రాణమూష్మణంవాప్రతిపద్యంతేతతోనాయంవృతత్తిగ్యధ్యవసా
యసంజ్ఞాలాభాయభివశ్యంతి । పునరుద్ధావాచ్ఛనదిష్టంగతఃసహియమంగతోయమరాజ్యాస్పృశ్యాగ
చ్ఛతిఅస్తుతస్మినుమప్తానిస్సంజ్ఞత్వాదమృతత్వాచ్ఛ, వైలక్షణ్యాన్ముగ్ధఃకదాచిద్విరహపినోచ్ఛస్థితిస
వేషధురస్యదేహ్యాభవతిభయానకంచవదనంవిచ్ఛరితేనేత్రే, సుమప్తప్రప్రసన్నవదనస్తల్యకాలంపు
నఃపునరుచ్ఛస్థితిఃమితి అస్యనేత్రేభవతః, నచాస్యదేహ్యావేషతే, పాణిపీచణమాత్రేణచ సుమ
ప్తముష్ణాపయంతి, నతుముగ్ధంముగ్ధమాతేనాపి । నిమిత్తభేదశ్చభవతిమోహస్వావయోః, ముసలసం
పాతాదిమిత్రత్వాన్వేహస్యశ్రమాదిమిత్రత్వాచ్ఛపాప్రసస్య, నచలోకేఽప్రిప్రసిద్ధిఃముగ్ధస్సప్రతితి
పరిశేషాదగ్ధసంపత్తిర్ముగ్ధతేగ్యవగచ్ఛామః నిస్సంజ్ఞకత్వాన్సంపన్నఃఇతరస్త్వాచ్ఛవైలక్షణ్యాదసంపన్నత
ః । కక్షంపునరగ్ధసంపత్తిర్ముగ్ధత్తిశ్యలేవస్తుం, యావతాసుప్తంప్రతితావదుక్తంతుత్యాచరాసోమ్యగదా
సంపన్నోభవశ్యప్రప్రేవోప్రేవోభవశ్చవైసంసేతుమహూరాత్రేతరగోనజగానమృత్యుగ్ధోకోసమ

కృతంనభుక్యంతిమిత్యాదిజీవేహినుకృతమప్రసృతయోః ప్రాప్తిఃపరివర్తదుఃఖత్వప్రత్యయోత్పాద

దినాః । అలభంతేస్థుశంతిదిష్టంపరణంపుమప్రీమూఢయోఃకిందిత్సయాప్యేపిహమవైలక్షణ్యాద్భేదత్యాహ । నేతి
లక్షణభేదముక్త్యానిమిత్తభేదమాహ । నిమిత్తేతి ప్రత్యభిజ్ఞావ్యప్రసిద్ధేత్యాహ । నచేతి ఉక్తపాదావ్యవైరూప్యాభ్యామ
ధానంపత్తిస్సైన్యమప్రపక్షమేకరసంపన్నముగ్ధస్సమస్తావధవతి, సత్త్విమూరణావస్థాధర్మైరసంప్రేమ్యతోపి
నభవతి । అంతేవేషాంతరంగతత్తిస్మాత్ప్రధాః । అత్రమాత్రేజీవస్యబ్రహ్మణాధానంపత్తిరుక్తేతి భ్రాంతిశ్యంతే
కక్షమితియత్సమప్తంప్రతిసగ్ధంపన్నత్వంతేగ్ధతమపాద్యభావాభిప్రాయః । ఉపాధ్యభావశ్చముగ్ధస్యాపిసమత్తి
యతఃతస్మాత్కృత్యసంపత్తిరేవేత్యధః । సుమప్రకారేకమాసంబంధేపునరుద్ధానంకక్షమిత్యాశంక్యతతాత్పర్యా

స్వరూపప్రస్తుతిచారస్యావసరసంగతిమాహ ॥ యేనేతి ॥ సవిశేషత్వం నిర్విశేషత్వంచేత్యుభయంబింగ్యతే జ్ఞాప్యతే
యాభిస్తాఉభయలింగాశుక్రయః సంశయవివేచనసంతస్థః ॥ యథావిరుద్ధసుషుప్తిమరణోభయరూపం ముగ్ధత్వం
థాశుక్రిస్తామాన్యాయభయరూపం ప్రస్తుత్యేయమిద్దస్తాంతేనపూర్వపక్షః ॥ నిర్విశేషమేకరూపమేవ జ్ఞేయమితిప
క్షాంతయతి ॥ ఎవమితి ॥ కిముభయరూపత్వం స్వరూః, ఉతస్వరూపస్వసర్వగంధత్వాదివిశేషఉపాధికస్సత్వః, ఆ
మూస్యత్ స్వరూప్సవిశేషమేవప్రప్నోతి, తత్రాద్యంనిరస్యద్వితీయమనూద్యద్భాషయతి ॥ అస్తత్త్వీతి ॥ స్థానముపాధిః,
ప్రస్తుతివిశేషః ॥ గ్విగః ॥ జ్ఞేపాధికత్వాత్ స్పటికేతాహిత్యవదిగ్యర్థః ॥ ఉపాధేస్సత్యేత్వపితరూపం మిథ్యేతి దృష్టం
ప్రస్తుతిరూపాధీనామిథ్యాత్వాత్ తత్రూపాధిశేషోమిథ్యేతి కిముపాద్యమిత్యాహ ॥ ఉపాధీనామితి ॥ త్యుచ్య

సర్వస్యతిఅతశ్చేతి సర్వస్యవిశేషస్యకన్వితత్వాదేతత్సర్వఃసాక్షిభక్తుశ్చేత్తైవ మిత్యాహ । సర్వప్రసాత్వాదినా ।
 ౧౨. భిన్నతత్వతి భేదోవిశేషః, భిన్నతేషత్వస్యశ్చుత్తావపి విశేషస్యాపి శ్చుత్తే గుభయరూపత్వం స్యాదితిశం
 కాన్వాచప్యే । అథాపిస్యాదితి । పూర్వోక్తంఃసోభంస్తా రయతి । సమాక్తమితి ॥ భేదశ్చుత్తిపాత్రిమాణ్యార్థమాపా
 భిరూపభేదస్యేకారాదవిరోధశ్చతి సమాధ్యర్థః । కిముపాధిగతపవ రూపభేదోబ్రహ్మణ్యుపవర్యతే ధ్యానార్థముతోపా

ప్రతిపాదనపరేషుచాత్యేషుఅశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయమిత్యేవమాదివృత్తాస్తసమస్తపశవమేవ
 ప్ర హేచ్ఛాదిత్యే

సూ ౧౨. సభేదాదితిచేన్నప్రత్యేకమతద్వచనాత్ ।

అథాపిస్యాత్, యమక్తంనిర్వేకత్వకమేకలింగమేవబ్రహ్మ నాస్యస్వతస్థానతావోభయలింగత్వమ
 స్తీతి, తనోపపద్యతే । కస్తాత్, భేదాత్ । భిన్నాపిప్రతివిన్యంప్రహ్మణిఅకారాఉపదిత్యంతే, తతు
 వ్యాప్తిస్తా దోదేశకలంబ్రహ్మ వాచనత్వాదిలక్షణంబ్రహ్మత్రైలోక్యవీర్యంవైశ్వానరశబ్దోదితంబ్ర
 హ్మైత్యేవంజాతయకాః, తస్మాత్సవిశేషత్వమపిబ్రహ్మణోఽభ్యవగంశవ్యం । సమాక్తంనోభయలిం
 గత్వంబ్రహ్మణస్సంభవతీతి । అయమవ్యవిరోధః, ఉపాధికృతత్వాదాకారభేదస్య, అస్యభాసీరివిష
 యమేవభేదశాస్త్రంప్రసజ్యేతేతేచేత్, నేటిబ్రూమః । కస్తాత్, ప్రత్యేకమతద్వచనాత్ । ప్రత్యుపాధి
 భేదంవ్యాభేదమేవబ్రహ్మణశ్చాన్వయతిశాస్త్రం, యశ్చాయమస్యాంపునివ్యాం, తేజోమయోఽమృత
 మయఃపురుషోయశ్చాయమధ్యాత్మంశారీర తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమేవసయోఽయ
 మాత్తేత్యాది । అతశ్చసభిన్నాకారయోగోబ్రహ్మణశ్చాస్త్రీయశ్చతిశక్యతేవస్తుం (భేదస్యాపాసనార్థ
 త్యాదభేదేతాస్పర్యాత్) .

సూ ౧౩. అపిచైవమేకే ।

అపిచైవంభేదదర్శనసందాపూర్వకమభేదమేవైకేశాఖనఃసమాచనంతి, యునైవేదమాత్వవ్యవసే
 హనానాస్తికించన మ్యత్యోస్సమ్యక్యమహాప్రీతియశ్చహనానేవశ్యతీతి । రథాన్యేఽపిభోక్తాభోగ్యం
 ప్రేరితారంబమత్వాసర్వఃప్రోక్తంత్రివిధంబ్రహ్మమేతదితిసమస్తస్యభోగ్యభోక్తృనియంతృలక్షణ
 స్యప్రపంచస్యప్రహైకస్యభావతాపథీయతే, కథంపునరాకారవచుభదేహీష్యవాకారోపదేహీమదల
 చ్చావిషయానుశ్రుతమనతీష్యవాకారమేవబ్రహ్మవధార్యతేనపునర్విపరీతమేవ్యత ఉత్తరంబతీతి ।

సూ ౧౪. అరూపవదేహితగ్నృధానత్వాత్ ।

రూపాద్యాకారరహితమేవహి బ్రహ్మవధారయితవ్యం సరూపావిమాత్ । కస్తాత్, తస్మిన్నిధాన
 త్యాత్ । అఘాలమనన్యప్రాస్యవచీర్ణమశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం, అకాశోవై నామనామ
 రూపయోర్నిర్వహితా తేయదంతరాతర్భిన్న, దివ్యోహ్యమూతః పురుషఃసబాహ్యభ్యంతరోహ్య

దియోగాత్ సుఖరూపవస్తయబ్రహ్మణోభేదోభవతీతి । అద్యేఽస్త్యదిప్రసిద్ధిః, ద్వితియమభేదశ్చుత్తా రూపయతి ॥
 సేటిబ్రామశ్చతి । *

౧౩. ద్వైతసందాపూర్వకమద్వైతోదేశ్వనిర్వేషంత ద్వైమితిసూత్రార్థమాహ । అపిచేతి ॥ భోక్తాదేవోభో
 గ్యశబ్దాదితయోఃప్రేరితారమీశ్వరంబమత్వావిచార్య మేవమహోక్తంతస్సర్వంత్రివిధంబ్రహ్మ వేదజానీయాదిత్య
 ధః । ద్వివిధశ్చుత్తిమాసతీమనిర్వేషత్యేకిం । యావకమితిశంకతే । కథంపునరితి । *

౧౪. తస్మిన్నిధానవిరోధే తస్మరంబలపదిన్యాయోధయామభిత్యాహ । అరూపవదేహీతి । ఉపాధివాచ

రవాక్యేషు ఆకారేతాన్యర్యాభావేపదేవతావిగ్రహావధాకారసద్భిమానశక్త్యైష్మిపంచపరశుశ్రీః సోభాత్ ప్రేమను
త్యాహ తేష్వసతీతి॥

౧౫. కర్మితదైవతేస్థావకాశత్వాచ్చసప్రపంచత్వశ్రుతయోమర్మలాశిత్యాహ॥ ప్రకాశవచ్చేతి॥ సన్యా
కారవాక్యానాముపాధికర్మితసర్వగంధత్వాదిసాధ్యవత్త్వంకిమితివర్ణ్యతేవైయర్థ్యమేవోచ్యతాంత్రాహ॥ సహి
వేదవాక్యానామితి॥ సన్వేషమపీతి॥ ఉక్తరీత్యోభయరూపత్వాంగికారేణశ్రుతీనాంవ్యభిత్తేపీత్యర్థః॥ ఉపాశీనాల

జః, తదేతద్భక్తివత్ప్రార్థనపరమనంతర మబాహ్యమయమాత్మాబ్రహ్మసర్వాభిమానైః శక్యేనమాది
నిహివాక్యేనిష్పృష్ఠపంచబ్రహ్మత్వతత్త్వప్రధానానిసాధ్యాంతరప్రధానానీత్యేతన్నీతిప్రతిపత్తిః॥ తత్త్వస
వస్వయాదిత్యత్ర॥ తస్మాదేవంజాతీయకేషువాక్యేషు యథాశ్రుతంనిరాకారమేవబ్రహ్మవధాకరయ
తవ్యః, ఇతరాశిత్యాకారవద్భక్తివ్యవహరయానివాక్యాని సతత్త్వగ్రధానాని ఉపాసనానిప్రధానాని
హితాః, తేష్వసతివిరోధేయథాశ్రుతమాత్రయితవ్యం, సతితుఃసోశేతత్త్వధానాన్యతత్త్వగ్రధానేహ్య
బలీయాంసిధవంతి॥ ఏషవినిగమనాయాం హేతుఃయేనోభలూప్యపిత్రుతిషుసతీష్వనాకారమేవబ్రహ్మవ
ధార్యతేనపునర్విపరీతమితి, కాతవ్యోకారవద్విషయాణాం శ్రుతీనాంగతిత్యతలహ॥... ..*

సూ. ౧౫. ప్రకాశవచ్చావైయర్థ్యమ్॥

యథాప్రకాశఃసారశ్వాంత్రమసోవావియద్వ్యాప్యవతిస్థమానోఽన్యుత్థావ్యపాధిసరిబంధోతై
షుఋజువక్రాదిభావంప్రతిపద్యమానేమతద్భావమివప్రతిపద్యతే ఏవంబ్రహ్మపివృధివ్యావ్యపాధిసం
బంధాన్తదాకారమివప్రతిపద్యతే, తదాకారాలంబనోబ్రహ్మణఆకారపిశేషోపదేశ ఉపాసనాగ్ధోనవిరు
ధ్యతే, ఏవమవైయర్థ్యమాకారవద్భక్తివ్యవహరయాణామపివాక్యానాంభవిష్యతి, సహివేదవాక్యానాం
కస్యచిదగ్రవత్త్వంకస్యచిదసగ్రవత్త్వమితియుక్తంప్రతిపత్తుం, ప్రమాణత్వాదిశేషాత్॥ సన్వేషమపీయ
త్పురస్తాన్నీతిజ్ఞాతం నోపాధియోగాదప్యభయలింగత్వం బ్రహ్మణోఽప్రీతితత్త్విరుధ్యతే, నేతిబ్రా
హ్మః॥ ఉపాశీనమిన్ద్రస్యవస్తుభక్త్యానుపవత్యైః, ఉపాశీనాంచావిద్యాప్రత్యుపస్థాపితత్వాత్॥ సత్యా
మేవవనైస్సద్భిక్యామవిద్యాంయాంలోకవేదవ్యవహారావతారఇతితత్త్రతత్రావోచామ॥

సూ. ౧౬. ఆహవతన్మాత్రం॥

ఆహవశుగ్నివైశ్వతస్యమాత్రంవిలక్షణరూపాంతరరహితంసర్వశేషం॥ త్త్వంనయథానైఃసమనో
ఽనంతరోఽబాహ్యః కృత్స్నోఽపరసమనవేవ ఏవంవాతరేఽయమాత్మాఽనంతరోఽబాహ్యః కృత్స్నోఽప్ర
జ్ఞానమనవేతి॥ ఎతదుక్తంభవతి, నాస్యాత్మనోఽన్తస్పహిర్వాచైతన్యాదన్యత్రాపమస్తి, చై
తన్యమేవతునిరంతరమస్యస్వరూపం, యథానైఃసమనస్యాంతర్వహిశ్చలవణరసవివరంతరోభవతిసర
సాంతరంతతైవేతి॥

సూ. ౧౭. దగ్ధయగ్నిచాభోఽపిస్త్యతే॥

దగ్ధయగ్నిచాభిః పరప్రతిపేదేనైవప్రస్తానిన్విశేషం, లభాతలదేవో నేతినేది, అన్యదేవదగ్ధిదితా

కర్మితత్వాదాపాధికస్యసత్యత్వానుపపదైర్మనస్యముభయరూపత్వమితిప్రార్థనముక్తం సంప్రతినన్వేంసర్వశేషస్త్వం
విధ్యాసపిశేషత్వమిత్యవ్యతథ్యభయరూపత్వాంగికారేషినపూర్వాపరః సోభితత్వాహ॥ నేతిబ్రాహ్మణితి॥ తస్య
తస్యవిధ్యాత్వేజ్ఞానేనబాధాదుపాసనాదివ్యవహారోనస్యాదిత్యాశంక్యబాధాత్ ప్రాగేవసత్యత్వాహ॥ సత్యామితి॥

౧౬. యతః శ్రుతిశ్చిత్తాత్రమాహురశ్చపిశేషామిత్యేతిసూత్రాత్కమాహ॥ అహచేతి॥ నైఃసమనోలవిగచ్ఛిత్తా
౧౭. కింశ్రుతిశ్చిత్తాత్రమాహురశ్చపిశేషామిత్యేతిసూత్రాత్కమాహ॥ అహచేతి॥ నైఃసమనోలవిగచ్ఛిత్తా

అథ దై వ్యతోక్త్యనంతరంతస్యజ్ఞానసేతుత్వాన్నేతి నేతిత్యుపదేశః | త్రియత ఇత్యర్థః | అథి అత్యల్ పునఃపునరధీహిభోతి
 తి నిర్వంభకారిణంతం ద్వితీయే తృతీయే చ ప్రశ్నే రూప్యేంభానంత్యక్తివచః | ఉపశాంతోరస్త దైవతః | అత ప్రస్య
 రూప్యేంభావవివోదరమితి సాత్ర శ్వాభాశబ్దస్తధార్థకః | అదిమతాగ్ర్యంతన్నభవతీత్యనాదిపత్ | సత్ ఇంద్రియ
 వేద్యం అసత్పరోక్షంచ- నస్యప్రకాశత్వాదిత్యర్థః | సర్వభూతగుణైర్దివ్యగంధాదిభ్యుక్తం మాంమూర్తిమంతం ప
 శ్యసీతియత్సమాయా అతపవసదై వ్యతోభగవాఃలిమాంస్త్రప్టుంవాహాసినస్తతోదై వ్యతాతీతత్వాదిత్యర్థః || ...

౧౮. కిం చయథాజలాద్యపాధికవితః సూర్యచంద్రాదేర్భేదవలనాదిర్ధర్మవివమాత్సన ఇతిదృష్టాంత శ్రుతీక్ష్మ
 నిర్విశేషంత దై వ్యమిత్యాహ | అతపవచోపమేతి || జలస్థప్రతివింబత్వాకారేణ సూర్యస్యాభాసస్వ ద్యోతనాయ సూర్య

దభో అదితాదధి, యతో వాచోనేదంతే అప్రాప్యమనసాసహిత్యేవమాద్యా | బాహులి నాచబా
 హ్యః పృష్టస్సన్నవచనేనైవ బ్రహ్మప్రోవాచేతి శ్రూయతే సహజావాచ అధీహిభోతి సరూప్యేం
 చబభూవ తంహద్వితీయేవాతృతీయేవావచనఉవాచ బ్రూ మఃఖిలుత్వంతునవిజానాసి ఉపశాంతోయ
 మాత్మేతి | తథాప్రతివ్వసీపరప్రతిషేధేనైవోపదిశ్యతే “జ్ఞేయంయ దైవ ప్రవక్ష్యామియచ్ఛ్లాత్వా
 లగృతమశ్నుతే | అనాదిమత్పరంబ్రహ్మనసగ్రన్నాసమచ్యతే” ఇత్యేవమాద్యానుతథావిశ్వరూపధరో
 సారాయణో వారదమువాచేతిష్టర్యతే మాయా హ్యపామయాస్పృష్టాయన్మాంపశ్యసీనారద | సర్వభూ
 తగుణైర్భ్యుక్తం మైత్రం మాంజ్ఞాతుమర్హసీతి

సూ. ౧౮. అతపవచోపమా సూర్యకాదివత్ |

యతపవచాయమాత్మా చైతన్యరూపో నిర్విశేషోవాత్సనసాతీతః పరప్రతిషేధేనోపదేశ్యోలతపవ
 చాస్యోపాధినిమిత్తానుపారమాద్ధికింవిశేషవత్తామభిప్రేత్యజలసూర్యకాదివదిత్యుపమోపాదీయతేమో
 త్తశాస్త్రైషు | యథావ్యయంజ్యోతిరాత్మా వివస్వానపొభిన్నాబహురైకౌలగుగచ్ఛత్ | ఉపాధినా
 క్రియతేభదరూపోదేవః తై ప్రాప్యేవమజ్యోలయమాత్మేతి | ఏక ఏవతుభూతాత్మాభూతేభూతేవ్యవ
 స్థితః | ఏకథాబహుథాచైవదృశ్యతే జలచంద్రవదితీచైవమాదిషు | అత్ర ప్రస్యవస్థీయతే |

సూ. ౧౯. అంబువదగ్రహణాశ్చునరథాత్వం |

నజలసూర్యకాదికుల్యత్వమిహేవాపవద్యతే తద్వదగ్రహణాత్ | సూర్యాదిభ్యోహిమూర్తైభ్యఃపు
 థగ్భూతంవిప్రకృష్టదేశంమూర్తంవజలంగృహ్యతే తత్రయైక్తహస్యగ్యాదిప్రతిబింబోదయః నత్వా
 త్నామూర్తీనచ్చాస్తాల్ పృథగ్భూతావిప్రకృష్టదేశోచ్ఛోపాధయః, సర్వగతత్వాత్సర్వానస్యత్వాచ్చ |
 తస్మాద్యుక్తైరయందృష్టాంతఇతి | అత్ర ప్రతిపథీయతే ||

సూ. ౨౦. పృథ్విహోసభాక్త్యమంతర్భావాదుభయసామంజస్యాదేవం |

యైక్తపవత్వమందృష్టాంతః పవతీతాంశసంభవత్, నహిదృష్టాంతదాప్తాంతః యోఃక్వచిత్ |

తేన ప్రత్యయః | యథాలయంజ్యోతిర్చయోవివస్వాభాస్యత ఏకోపిఘటాదిభేదేనభిన్నాఅపొలగుగచ్ఛత్ బహుథా
 క్రియతేపవమజ్యోలయమాత్మాదేవస్వప్రకాశఏకోప్యూపాధినామాయయాతై ప్రవక్ష్యామిదృగ్భదరూపః | త్రియత ఇతి
 యోజనా |

౧౯. ఇహోత్తస్యక్తదృష్టాంతవైషమ్యశంకాసూత్రం | అంబువదితి | అత్తనో నిహవత్వాత్ దూరస్థోపాధ్యభా
 వాచ్ఛమాయమాబుద్ధ్యాదిమప్రతిబింబభేదోనయైక్తఇత్యర్థః |

౨౦. ఉపాధ్యంతర్భావేనగతకర్మిభధమగవత్త్వమత్రవిషయీతాంశస్తేనసామ్యేనసమాధానసూత్రం | పృథ్విహో

సేతి || దృష్టాంతసామ్యేఽపీనీకాపాత్తనః ప్రతివింబస్య బుద్ధ్యాకథంకల్ప్యతే ఇత్యాహ || నచేదమితి || తూక్రియ తేనకల్ప్యత ఇత్యర్థః || శ్రుతికదృష్టాంతస్య సూర్యకాదవదిత్యవన్యా సేనకింఘలమిత్యతల్లహః శాస్త్రేతి || అత్తనోనిర్విశేషత్వంఘలమిత్యర్థః || అనిరోధఇతి-నచైషమ్యమిత్యర్థః || అత్తాప్రతివింబతాన్యసీదావద్రవ్యత్వాత్ నాయవత్ ఇత్యనుమానే అకాశేవ్యధిచారః || స్వచ్ఛలేవిమూర్తాకాశప్రతివింబదిత్యవాదుపాధికారస్థత్వమపి క్విచిదనపేక్షితమితిభావః ||

౨౦. ప్రవేశశ్రుతిశ్చోక్తానుమానవాదఇత్యాహ సూత్రకారః || దర్శనాచ్చేతి || ద్విపదః పురోమనుష్యాదిదేహం శ్చక్రే చతుష్పదః పురఃపక్షాః కృత్వా పురశ్చమురాద్యభివ్యక్తైః పురస్తాత్సర్వజ్ఞశ్చత్వరః షష్ఠీలింగశరీరీభూత్వా పురఉక్తనిశరీరాణ్యావిశేత సచ ప్రవిష్టాపిపురుషః పూర్ణపవేత్యర్థః || తైత్తిరీయకేలింగస్యవత్ప్రాయోద్యుక్తైః షష్ఠీత్వంమంతవ్యం ||

చిద్విషయీతమంతం ముక్త్యా సేర్వపాదావ్యం కేనచిద్దర్శయితుంశక్యతే సర్వస్థానామ్యేహిదృష్టాంతదాష్టాంతికభావాచ్చేదవసన్యాత్ || నచేదంస్య మనీషికయాజలమార్యకాదిదృష్టాంతప్రణయసే || శాస్త్రప్రశేతస్యత్వస్య ప్రయోజనమాత్రముపస్యస్య తేకింపునరత్రవివక్షితంసాదావ్యమితి || తదుచ్యతే || వృద్ధిహాస్యభాక్త్యమితి || జలగతంహి సూర్యప్రతివింబంజలవృద్ధౌ వర్ధతేజలహ్రాసేహాసతిజలచలనేవలతిజలభేదేభివ్యత ఇత్యేవంజలధర్మానుఽధాయభవతి, నతువరమాధ్యః సూర్యస్యతథాత్వమస్తి, ఏవంవరమాధ్యతోఽచిక్యత మేకరూపమపి సద్భూత్వా దేహాద్యపాద్యంతర్భావాద్భుజత ఇవోపాధిధర్మావృద్ధిహ్రాపాదీన్, ఏవముఖయోర్ద్వైష్టాంతదాష్టాంతికయోస్సానుంజన్యాదవిరోధః ||

సూ. ౨౦. దర్శనాచ్చేతి ||

దర్శయతిచ శ్రుతిః పరస్యైవబ్రహ్మణోదేహాదిమాపాధిమంతరనుప్రవేశం 'పురశ్చక్రేద్విపదః పురశ్చక్రేచతుష్పదః పురస్సషష్ఠీభూత్వా పురఃపురుషలపిశ'దితి, అనేనజేవేనాత్మనానుప్రవిశ్యేతిచ || తస్మాద్యుక్తమేతత్ అతవచోపమాసూర్యకాదవదితి || తస్మాన్నిర్వికల్పకైకలింగమేవబ్రహ్మణోభయలింగవిపరీతలింగంవేతిసిద్ధం || అత్ర కేచిత్ ద్వైవిధికరణేకత్వయంతి, ప్రథమం తావత్కింప్రత్యస్తమితాశేషప్రవోచమేకాకారంబ్రహ్మఉత ప్రపంచవదనేకాకారోపేతమితి, ద్వితీయంతుస్థితేప్రత్యస్తమితప్రపంచత్వేకింశల్లక్షణంబ్రహ్మఉతబోధలక్షణంఉతోభయలక్షణమితి || అత్రవయంబదానుః సర్వధాప్యసర్గక్యమధికరణాంతరారంభస్యేతి || యదితావదనేకలింగత్వంవరస్యబ్రహ్మణోనిరాకరణవ్యమిత్యయంప్రయాసతత్పూర్వేణైవసన్ధానేతోఽపీత్యనేనాధికరణేన నిరాకృతమిత్యుత్తరమధికరణంప్రకాశవచ్చేత్యేతద్వ్యర్థమేవభవేత్ || నచసల్లక్షణమేవబ్రహ్మనబోధలక్షణమితిశక్యంవక్తుం, విజ్ఞానఘనవేత్వాదిశ్రుతివైయర్థ్యప్రసంగాత్ || కథంవాః సప్రచైతన్యంబ్రహ్మచేతనస్యజీవస్వాత్మత్వేనోపదిశ్యేత్ || నాపిబోధలక్షణమేవ బ్రహ్మనసల్లక్షణమితిశక్యంవక్తుం, అస్తీత్యేవోపబిభవ్య ఇత్యాదిశ్రుతివైయర్థ్యప్ర

వంప్రతివింబభావేనభేదాదేకత్వితత్వాత్ నిర్విశేషంబ్రహ్మైతిస్వమతమువసంహరతి || తస్మాదితి || ఏకదేశివ్యాఖ్యాముక్తాపయతి || అతేతి || || సన్ధానతోపీత్యాద్యేకమధికరణమ్, తత్రబ్రహ్మణోనిప్రపంచత్వేస్థితేకింశల్లక్షణంబ్రహ్మైతిసందేహప్రకాశవచ్చేత్యాదిద్వితీయమధికరణంప్రవృత్తంసన్ద్రావమేవబ్రహ్మకింతుప్రకాశవచ్చిద్రూపంచ || శ్రుతిః, అవైయర్థ్యాత్ || 'సత్యంజ్ఞానం సదేవసామ్యే'త్యుచయశ్రుతేర్ద్విరూపేబ్రహ్మగృహ్యవత్వాదిపూర్వవత్సేసిద్ధాంతః || ఆహవతన్మాత్రం సన్మాత్రంబ్రహ్మ || శ్రుతిరాహజ్ఞానస్యసత్తానతిరేకాదితి || ఇదంద్వితీయాధికరణంకూపయతి || తత్రవయమితి || ద్వితీయాధికరణస్యకింబ్రహ్మణోఽనేకరూపత్వనిరాసఃఫలం ఉతబోధియపత్వనిరాసః అపేహాస్పితసత్తానిరాస ఇతివికల్ప్య సర్వధాప్యసర్గక్యంప్రపంచయోకత్యేగతాథేరామాహ || యదితావదితి || నద్వితీయఇత్యాహ || సదేతి || బ్రహ్మణోబోధరూపత్వనిరాసేజడత్యాజ్ఞేవాభేదశ్రుతివాదశ్చన్యాదిత్యాహ || కథంవేతి || నత్యతీయఇ

త్యాహ|| నాపీతి|| సత్తానిరాసేబోధస్యతుచ్ఛత్వంచస్యాత్వాహ|| కథమితి|| నచబోధస్యసత్తానంతరేకాన్న తుచ్ఛతేతి
వాచ్యం|| సద్బోధవదయోర్వాచ్యానతిరేకేపర్యాయత్వప్రసంగాత్|| వివంసిద్ధాంతంపురాభావేనమాషయత్వా పూ
ర్వవక్తృమాషయతి|| నాపీతి|| ప్రసంగమేవాహ|| సత్తేతి|| వ్యాప్యతత్వంభిన్నత్వం|| నిష్క్రియంచైకయావత్సంధ్ధాంత
ఃరోధాత్ భిన్నభూయరూపస్వపూర్వవత్సానుభూతానమిత్వం|| ఉభయశ్రుతిబలాదుత్థానమితిశంకే|| శ్రుతిత్యాదితి||
మేరుఃసంధ్యవత్పురంభిన్నసత్తాబోధయోరేకప్రహ్లాదవశంకాశ్రుతిశలేనాపిసయ్యైత్యాహ|| నేతి|| సద్బోధయో
ర్భేదోఽస్తివానవా ఆద్యేశ్రుతేరపివిరుద్ధాత్వానుషవతైర్మపూర్వవత్సానుభూతానమిత్వం|| శంకప్రతిద్విలియంశంకలే||
అథసత్తేవేతి|| సద్బోధవదయోర్వాచ్యభేదపిలక్ష్యైక్యావపవైరఖండార్థస్వీకారాదిత్యర్థః|| అఖండార్థస్వపూర్వవత్
త్వంచస్యాత్ సద్ధాతత్యాత్|| కించాత్రభుంశయోష్యయ్యైత్యాహ|| తథాపీతి|| పాధికరణమయేనూతాగ్రాహికభంనే
యానీత్యతాహ|| సూత్రాగ్రాహిత్వేతి|| స్వవయేనూత్రసావంబంధస్యంచేత్యాహ|| అపివేతి|| అవశ్యపేక్షితగత్యర్థత్వేనోత్తర
సూత్రాణాంపూర్వైకవాక్యత్వాన్నాధికరణభేదభిధావః|| ఆకారశ్రుతీనాంఽప్యతాకారోఽగతిరితి|| స్వయతమత్వం||

సంగాత్, కథంవానిరప్తవత్తాకోబోధోఽభ్యవగమ్యే|| నాభ్యుభయలక్షణమేవప్రవృత్తిశక్యమవత్వం,
పూర్వాభ్యుపామఃరోధప్రసంగాత్ సత్తావ్యాప్యతైసబోధేనబోధవ్యాప్యతయావసత్తయోపేతంబ్ర
హ్మప్రతిజ్ఞానానస్యతదేవపూర్వాధికరణప్రతిపిద్ధంసప్రపంచత్వంబ్రహ్మణఃప్రసజ్యేతి|| శ్రుతిత్యాదో
వత్తితిచేన్నాపికన్యోనేకస్వభావత్వానుషవత్తై|| అథసత్తేనబోధఃబోధపవచసత్తానాయోఃపరస్పరవ్యా
ప్యతైరస్తీరియమ్యచ్యేతతథాపికింసద్ధాతంబ్రహ్మ ఉభయభేదలక్షణం ఉత్భయలక్షణమిత్వయంచిక
ల్పీరితాలంబనవస్యాత్, సూత్రాగ్రాహిత్యేకాధికరణత్వేనైవాస్మాదీర్నితాః|| అపిచబ్రహ్మవిషయాను
శ్రుతిహ్యకారవచనాకారప్రతిపాదనేనప్రసవన్నాస్యనాకారేబ్రహ్మణివిరిశ్యహీతేఽవశ్యంవత్త్యైగ
రాసాఃశ్రుతీనాంతః, తాదర్శ్యప్రకాశవచ్చేత్యాదీనిసూత్రాగ్రాహ్యధ్వనైర్రానిసంబధ్యంతే యదప్యా
హురాకారవాదిన్యోఽపిశ్రుతయఃప్రపంచప్రచలియముఖేనానాకారప్రతివర్త్యధ్వాపవపృథగ్భాత్యితి
తదపిససమీచీనమివలక్ష్యతే|| కథంయేహిపాద్యాధికారేకేవితప్రసంచాడవ్యంతే యథాయుక్తవ్యా
ప్యహరయశ్చ తాదశేత్యయంచైహరయోఽయంచైదశవసహస్రాణి లహూనిచాగంతానిచేత్యేవమా
దయః|| తేభవంతుప్రచలియాథాః, తదేతద్భిన్నత్వపూర్వకనవరకనంతరకవాహ్యమిత్వవసంహారా
త్|| యేపునరుపాసనఽథానాధికారేకేవితప్రసంచాడవ్యంతేయథానవోమయఃప్రాణశరీరోభాదూవత్తి
త్యేవమాదయోనలేహంప్రచలియాధ్వనం న్యాయ్యంసక్రతుంకుర్వీతేత్యేవంజాతీయకేనప్రకృతేనా
పాసనవిధివా లేహంసంబంధాత్|| శ్రుత్యాచైవంజాతీయకానాంనుజానానుపాసనార్థత్వేఽవశ్యం

ప్రసంచప్రచలియవాదినస్త్రయవోమయప్రాణశరీరః సత్యకానుభూత్యాద్యాకారశ్రుతీనాంత దాకారప్రచలియో
గతిరిత్యాహ|| నవోమయ్యితికోఽర్థః, నవోఽగతిక్రీడాధికూన్యత్యర్థః|| పవంపాగిశరీరపదేనప్రాణానిక్రీడాధిపి
ధాత్వసోమ్యభావసద్ధిపవంశ్యేకదానాకారబ్రహ్మసరాపవేతితత్ప్రపంచమాన్యనూషయతి|| యదపిత్యాదినా|| కింజ్ఞే
యబ్రహ్మప్రకరణస్థానామాకారశబ్దానాంపిషిభవత్వం, ఉత్పాపసప్రకరణస్థానాపి, తత్రాద్యంఽగీకరోతి||
యేహి|| అస్యజీవభావః|| ప్రాప్త్యేత్వేత్వరస్యవహరయోఽపయూహరణ్యాశేంద్రియాణి|| ప్రాణిభదాపేక్షయాశతా
సహస్రాణి|| లేహమీవరాజ్యేదమాశంక్యాహ|| అయమితి|| భుక్తవసవహరయత్త్యర్థః|| ద్విలియంచమాషయతి|| యేపునరి
తి|| నవోమయాదిశబ్దానాంమన్వయ్యైర్వ్యుత్థానవత్వంభవేంపిధలిక్షణాపిసయ్యైత్యాహ|| శ్రుత్యాదేతి|| కించాకారా
నాకారశ్రుతిదైవిద్యేసోబ్రహ్మనాకారమేవేత్యప్రకింవిఃగమకమిగింకాథానాదఘ్నాలాదిశ్రుతీనాంఽపరాకారతత్త్వం
నియామకమితికథనార్థమిదంసూత్రమర్థవద్భవతి|| సర్వశ్రుతీనాంపిధార్థత్వేతుశంకానుతానాన్నియామకమాత్రిం

వ్యర్థంస్యాదిత్యాహసర్వేషాంశతీనమాహసన్ధాకాత్యాహసంసౌఖ్యేభిలాభావాత్ సఫలనిషేధవాక్యశేషత్వని
త్యాహంక్యఫలస్యాశ్రుతత్వాత్సర్వశేషతేత్యాహఫలసంపత్తిః అథైత్యాభావాత్ప్రత్యేకవాక్యతేత్యాహకథంచేతి అథై
క్యంశంకతేపిశేతియథాఫలవత్సరమాపూర్వాభ్యుదయోగైక్యాదంగప్రధానవాక్యవామేకవాక్యతాతథాతత్త్వావ
బోధకానుస్మరణప్రపంచప్రవిలయవిషయకవికీయోగయాబోధ్యోఽస్త్యైత్యాకారానాకారవాక్యవాంసర్వేషామేకవాక్య
తేత్యర్థః॥ నియోగానన్ధ్యానామయతి॥ నేతి॥ విషయంశంకతేననుదైవతేతి॥ ప్రశస్తికంప్రతిబంధకం॥ ననుప్రపంచవిలయో

మానే నలక్షణయాప్రవిలయార్థత్వమవకల్ప్యతే॥ సర్వేషాంచసాధారణైప్రవిలయార్థత్వేనతి॥ అథా
పరదేవహితత్వేనానాత్వాదిర్నిగమనకారణవచనననకాశంస్యాత్॥ ఫలమప్యేషాయథోపదేశం
క్వచిద్ధర్మక్షయఃక్వచిదైశ్వర్యప్రాప్తిఃక్వచిత్ ప్రణమోక్షిరిత్యవ్యవస్థపక్షేత్యుక్తిఃపార్థగర్భ్యమేవా
హసనావాక్యవాంబ్రహ్మవాక్యనాందవ్యాయంతైకవాక్యత్వం॥ కథంచైషామేకవాక్యతాప్రే
క్ష్యత ఇతివత్త్వం॥ ఏకనియోగప్రతీతేప్రయాజదర్శపూర్ణమాసవాక్యవదితిచేన్, బ్రహ్మవాక్యము
నియోగాభావాత్॥ వస్తుమాత్రవశ్యసహాయానిహిబ్రహ్మవాక్యనినియోగోపదేశీనీతి, ఏతద్విప్రధే
ణప్రతిష్ఠాపితం॥ తత్తుస్థానవ్యయాదిత్యర్థః॥ కింవిషయకత్వాత్ప్రనియోగోఽభిప్రేత ఇతివత్త్వం, పురు
షోహినియుజ్యమానఃకుర్వతి స్వవ్యాపారేకస్త్వచ్ఛిన్నీయుజ్యతే॥ ననుదైవప్రపంచప్రవిలయోయో
గవిషయోభవిష్యతి, అప్రతిలాపితేపిదైవప్రపంచేబ్రహ్మతత్త్వావబోధోభవతీత్యతోబ్రహ్మతత్త్వా
వబోధప్రత్యక్షిభూతోదైవప్రపంచఃప్రవిలాప్యః॥ యథాస్మర్మకామస్యయాగోఽనుష్ఠాతవ్యతివదిత్య
తే, ఏవమపవర్గాకామస్యప్రపంచప్రవిలయః, యథాచతసుసివ్యవస్థితంఘటాదితత్త్వంఅవబుభుక్సమా
నేనతత్ప్రత్యక్షిభూతంతముప్రవిలాప్యతే, ఏవంబ్రహ్మతత్త్వనవబుభుక్సమానేనసన్నిహితీకభూతః
ప్రపంచఃప్రవిలాపయితవ్యః॥ బ్రహ్మస్వభావోహిప్రపంచోనప్రపంచశ్చభావంబ్రహ్మతేనవాచకూప
ప్రపంచప్రవిలాపనేనబ్రహ్మతత్త్వావబోధోభవతీతి॥ అత్రవయంవృద్ధామః కొఽయంప్రపంచప్రవిల
యోనాన, కింగిత్ప్రతాపసంపరాగ్స్మృతకాతీత్యప్రవిలయ ఇవప్రపంచప్రవిలయః కథంచ్యః? అ
యమాస్మదేకస్త్వంశ్చైతిమిదకృతానేచంద్రప్రపంచవదవిద్యాకృతోబ్రహ్మణీవానుకూఽప్రపంచో
విద్యయాప్రవిలాపయితవ్యః? ఇతి॥ తత్రయదితావద్విద్యనానోఽయంప్రపంచోదేహోదిలక్షణాభ్యాన్
కౌబాహ్యత్వవృద్ధివ్యాపిలక్షణాప్రవిలాపయితవ్యఇత్యుచ్యేతసపురుషమాత్రతాతీత్యఃప్రవిలాపయతుని
తీతస్త్వవిలయోపదేశోఽతీత్యవిషయపదస్యాత్, ఏకేనవాచకముదైవవృద్ధివ్యాపిప్రవిలయఃకృత ఇతిదానం
వృద్ధివ్యాపిత్వాన్యంగదభవిష్యత్॥ అథావిద్యాధ్యస్తోబ్రహ్మణ్యైకస్త్వీయం శ్రువంచోవిద్యయా
ప్రవిలాప్యత ఇతిబ్రాహ్మణ్యో, తతోబ్రహ్మేవావిద్యాధ్యస్తప్రపంచప్రత్యాభ్యాసేనావేదయితవ్యం॥ ఏ
కమేవాద్వితీయంబ్రహ్మతత్త్వస్యోఽతత్త్వతత్త్వసీతీతత్త్వవేదితేవిద్యాధ్యయమేవోక్త్యంతే
తయావావిద్యాబాధ్యతే, తతశ్చేవిద్యాధ్యస్తస్సీలోఽయంనానకూపప్రపంచశ్చప్రపంచవతో
ప్రవిలయతే॥ అనావేదితేతుబ్రహ్మణీబ్రహ్మవిజ్ఞానమునప్రపంచప్రవిలయంచేతితత్కృతోఽభ్యుదేనబ్ర

బ్రహ్మలయస్యాదభేదాదిత్యతలహి॥ బ్రహ్మస్వభావోహిప్రపంచ ఇతి॥ కారణంహికార్యస్యస్వకూపంతఃకార్యస్యనాశే
పికారణస్యఫలయః ఘటనాశేపిన్వర్తనాదినిగదః॥ ప్రపంచస్యసత్త్వస్యకన్ధిత్వవాలయేఽధితివికల్పాన్యన్యం
వయతి॥ తత్రయదితావదితి॥ స్యాన్యజ్ఞానాదధ్యస్తేముసలాదినాదకృత్సైద్యైతీత్యంసామోగాతోనభోగ్రసవది
విద్యవిషయోయంవిధిఃకీదమకాదిముక్త్యాసర్వముక్తిస్సాన్యవిగర్భ్యోద్వితీయమేమాద్యనూక్షయతి॥ అథేత్యాదినాడు
పదేకాన్యజ్ఞానాదేవాదిద్యారజ్యస్యప్రపంచలయోఽథేర్నియోగోవ్యభేద్యః॥ కించబ్రహ్మజ్ఞానాదోధిః కింబ్రహ్మజ్ఞా

తత్వాలేవా, నాద్యః, అశక్యత్వాదిత్యాహః । అనావేదితేద్వివిధ్యతీయంశంకలే । నన్వతి॥ ఉపదేశాదేవత్వాలేప్రక్షా
సాత్మాత్మారదైవతబాధయోఃసిద్ధిర్విధివై యథ్యంసంధ్యవిధి నాకర్తుమయోగాదిత్యాహ॥ నేతి॥ ఏవంవిషయాభావా
న్నియోగాభావమక్తునియోజ్యాభావాన్తదభావమాహ॥ నియోజ్యోపిచేతి॥ ప్రపంచాంతర్భూతోబ్రహ్మవేత్త్యథః, ఆ
ద్యేజీవనాశాద్విధ్యయోగః ద్వితీయనియోజ్యాసంధిః । తహింజ్ఞానేవిధిప్రత్యయానాంకాగతిరత్యతలమా॥ గ్రంథవ్యాదిశ
బ్దాశ్చితి॥ ననుశ్రుతంజ్ఞానంస్యక్త్యతత్సాధనవ్యాపారవిధిఃకిమితకల్పితశ్చత్యాశంక్యజ్ఞానస్యపురుషకృత్య సాధ్యత్వాది
త్యాహ॥ జ్ఞేయాభిముఖస్సాపేతి ॥ కించజ్ఞానవిధివాదినాజ్ఞేయంబ్రహ్మవశ్యంవేదాంతైజ్ఞానభూయం విషయానవబోధే
ఃవిబోధాయోగాత్ । తథాచవేదాంతై రేవజ్ఞానోపైత్తైర్విధ్యానర్థక్యమిత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తంజ్ఞానాధిగతం ప్రతీ

హ్మవిజ్ఞానంప్రపంచప్రతినియోవాజ్ఞాయేత । నన్వావేదితేబ్రహ్మగతద్విజ్ఞానవిషయఃప్రపంచవిలయవి
షయోవానియోగస్సాన్వితః, న, నిష్ప్రపంచబ్రహ్మత్వత్వాదేదనేనైవోభయసిద్ధిః, రజ్జుస్వరూపప్ర
కాశనేనైవహితత్వరూపవిజ్ఞానమవిద్యావ్యస్తనర్వాదిప్రపంచప్రపలయశ్చభవతి, నచకృతమేవపునః
క్రియతే । నియోజ్యోపిచప్రపంచావస్థాయాంయోగమగమ్యతే జీవోనామసప్రపంచమక్షయ్యేవవా
స్యాత్ బ్రహ్మవక్షయ్యేవవా । ప్రథమేవికల్పేనిష్ప్రపంచబ్రహ్మత్వత్వప్రతిపాదనేనవృత్తివ్యాదివజ్జీవస్యా
పిప్రవిలాపితత్వాత్కస్యప్రపంచవ్యతిరేకనియోగఉచ్యతే కస్యవానియోగస్యతయా మోక్షైవా
ప్రత్యక్షియేత । ద్వితీయేపిబ్రహ్మేవానియోజ్యస్యభావంజీవస్యస్వరూపంజీవత్వంచాపిద్యాకృతమేవేతి
ప్రతిపాదితేబ్రహ్మజీవనియోజ్యాభావాన్నియోగాభావవివ, గ్రంథవ్యాదిశబ్దాపిపరవిద్యాధికారపరితా
ప్రత్యాభిముఖకరణవృధానాః సతత్త్వావబోధవిధిప్రధానాభవంతి, లోకేపీదంపశ్యేద మాకణాయ
తిదైవంజాతీయకేమనిదైవేషుప్రతిధానమాత్రంకుర్విత్యుచ్యతేనసాత్మాత్మజ్ఞానమేవకుర్వితి, జ్ఞేయాభి
ముఖస్సాపివిజ్ఞానంకదాచిజ్ఞాయతేకదాచిన్నజాయతే, తస్మాత్తంప్రతిజ్ఞానవిషయవివదర్పయితవ్యోజ్ఞా
తయితుకామేన, తస్మిన్ దర్శితేస్వయమేవయథావిషయంయథాప్రమాణంచజ్ఞానముత్పన్నతే । నచ
ప్రమాణాంతరేణాన్యథాప్రసిద్ధైర్ధైరన్యథాజ్ఞానంనియుక్తస్యాప్యన్యతే । యదిపునర్నియుక్తోహ
మిత్యన్యథాజ్ఞానంకుర్యాత్ నతుతజ్ఞానంకింతహిమానససాక్రియాస్వయమేవచేదన్యథోద్భవ్యేతభ్రాం
తిరేవస్యాత్, జ్ఞానంతుప్రమాణజన్యంయథాభూతవిషయంచనరన్నియోగతేనాపికారయితుంశక్యతే
నర ప్రతిషేధతేనాపివారయితుంశక్యతే । సహితత్వరుషతంత్రం చస్తుతం నమేవహితత్, ఆ
తోపినియోగాభావః, కించాన్యన్నియోగనిష్కరయేవ వర్తవస్యతిమూయయేదబ్యవగత మనియోజ్య
బ్రహ్మత్వత్వేంజీవేస్యతదప్రమాణకమేవస్యాత్ । అథశాస్త్రమేవానియోజ్యబ్రహ్మత్వత్వమప్యావక్షిత
తదవబోధేచపురుషనియుంచేత, తతోబ్రహ్మశాస్త్రస్యైకస్యద్వ్యర్థపరతావిరుద్ధాధవరతాచ వ్రస
జ్యేయాతానియోగవరతాయాంచశ్రుతహానిరశ్రుతకల్పనాకమాఫలవన్తేక్షాస్యాదృష్టఫలవ్యవసరిత్య

వ్యర్థః । సమాత్మస్త్వంజ్ఞానేషస్యభాకస్తంపిధిరథవానితేత్యాహ । నచేతి॥ నన్వనగ్నిర్యోపిదితిప్రత్యక్షప్రమాణాదున్న
న్నున్నానంతస్సగ్నిధ్యాయేదివిధివాన్యథాకృతందృశ్యతత్తత్తతలమా॥ యదితి॥ అన్యథాధీకృతిసాధ్యాచేత్ క్రియే
యించేనచేత్ భ్రాంతిరేవాతోభానంవిసాదితోజ్ఞానసిద్ధి ర్భానవస్తుతంత్రైజ్ఞానేవిధిమూలేత్యథః । వే
దాంతేమవిధివాదినోన్యేద్యదుషమకుప్రీత్యాహ॥ కించాన్యన్నితి॥ బ్రహ్మత్వేన్యేయోగేచవేదాంతవాక్యస్యప్రమా
ణ్యమాశంక్యాశంకేధాద్వాక్యభేదోభిరుద్ధాభావాద్వాదపామీమాన్యంచేతిహామయితి । అథేత్యాదిసా॥ కించశ్రుతంబ్రహ్మ
చక్రవర్తితాదికల్పేదాంతేమతిరలంబనేవకమాజన్యత్వాన్తేక్షాస్యాత్తత్వపాతిశయత్వాదిప్రసంగశ్చత్యాహ । నియోగ
వరతాయాంచేతి॥ ఫలితమాహ॥ అతశ్చేతి । ఇదానంప్రథమాదేననియోగమంగీకృత్యతదేకత్వంభండయతి॥ అభ్యుపగ

మ్యమానేపీతి॥ భిన్నక్రియావాచిత్యశబ్దాంతరం యథా యజితదహతి, అశోభాపివేదోపాసీతేతిశబ్దభేదః॥ నిర్గుణసగుణరూపభేదః ప్రకరణభేదః ముక్త్యభ్యుదయఫలభేదశ్చ తే॥ ప్రమాణైర్నిర్గుణజ్ఞానసగుణోపాసనావిషయక నియోగభేదశ్చ త్యేకః॥ కథంతవ్యాకాంగివాక్యేషునియోగైక్యంత త్రామా॥ ప్రయాజేతివికసైవస్వర్గకామస్యపాంగప్రధానాధికారాత్ తద్భిన్నఫలాపూరై॥ వ్యాకృడకవాక్యతేత్యేకః॥ ఇహపినిర్గుణసగుణవిద్యయో రేకాధికారాన్నియోగైక్యమస్తు, నేత్యోపా॥ నత్విహేతి॥ ముక్త్యభ్యుదయార్థభేదాన్నితోవిరుద్ధార్థవిద్యయోరంగాగ్నిత్వాయోగాచ్చననియోగైక్యం॥ సచనిర్గుణావిద్యానియోగపకపివసగుణవిద్యానంగీకారాదితివాచ్యం॥ అపహ్నావిపరీతం పాండిత్యమాయత్తతః, విద్యయోగ్యావిద్యాయాంవిధిర్వ్యగ్యాయామవిధిరితి, తస్మాత్సాకారవాక్యానామాకారలయద్వారానిర్గుణవాక్యైకవాక్యతాగతిరసన్తతిరేవ, కింతుతేషాంశ్చితాకారోగతిస్తదుపాసనయాభ్యుదయసంధేః, నిర్గుణవాక్యానాంతువరమాథావలంబనత్వమిత్వేల్పస్తథుక్తవవవిభాగస్సాధీయానిద్యుపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ ఇతిపంచమాధికరణమ్॥...

అ. అప్రహ్నానిర్విశేషవిద్యాత్రైత్యముక్త్యాసర్వనిషేధావధి త్వేనసమద్రావత్వమాహ । ప్రకృతైతావత్త్వం హిప్రతిషేధతితతోబ్రవీచభూయశ్చతి ॥ పృథివ్యపైజోభూతత్రయంమూర్తంవాయ్వాకాశద్వయమమూర్తమితిరా

త్వంచేత్యేవమాదయోదోహావకనదిర్వృత్తంకత్యాః, తస్మాదవగతినిస్థానేవ బ్రహ్మవాక్యాని సనియోగనిస్థానీతి, అతస్మైచ్చేకేషాం ప్రకృతేతేకవాక్యతేత్యయైర్తం । అభ్యుపగమ్యమానేచప్రహ్నవాక్యేషునియోగసద్భావేతేడేకగ్నంబుద్ధిః । ఏవదేతేమసప్రపంచోవదేతేమచానిర్గుణ, సహితాంతరూదిభిః ప్రమాణైర్నియోగభేదేదవగమ్యమానానిర్గుణైర్నియోగభేదోక్త్యమాత్రయైతుం । ప్రయాజదర్శపూర్ణమాసనాక్యేషుత్వయావాచేనానిర్గుణాద్యైర్నియోగభేదోక్త్యామానగుణగుణావోదనానుకల్పిడేకత్వకగోళోఽస్తి । సహితాంతరూద్భాదయోగుణాన్త్రయచప్రవిలయోవకారిణః । నాపిప్రపంచవిలయాదయోగుణానాం నిర్గుణగుణావగారిణః । అపహ్నరనిరోధత్వాత్ । సహితృత్వప్రపంచప్రవిలాపసంప్రపంచత్వాత్ । అపహ్నవాక్యేషునియోగభేదోక్త్యామానమానేత్యయైర్తం । తస్మాదస్త్యదుక్తవవిభాగత

మా - అ. ప్రకృతైతావత్త్వం హిప్రతిషేధతితతోబ్రవీచభూయః॥

ద్వితీయ బ్రహ్మణోరూపేమూర్తంతైవాయూతాంచేత్యుపక్రమ్యపంచమహాభూతానిద్వైరాశ్యేనప్రవిభాగ్యామూర్తానస్యవ పురుషశబ్దోదితస్య మాహరణనాదీనరూపాణీదర్శయిత్వా పునఃపత్యతే, అథాతలదేశోనేతినేతినహ్యతస్మాదితివేత్యన్యత్పరమస్తీతి । తత్రకౌఽస్యప్రతిషేధస్యేషయశ్చిజ్జ్ఞాసామహే, సహ్యత్రేదంతదితివేషీతంకించత్పరిషేధ్యముపలభ్యతే, ఇతిశబ్దేనత్యేకప్రతిషేధ్యంకిమపిసమర్పయతే నేతినేతీతి, ఇతిశబ్దవరత్వాన్నభోప్రయోగస్య । ఇతిశబ్దశ్చాయంసన్నిహితాలంబనఃప

శిద్ధయముక్త్యాభూతద్వయస్యామూర్తస్యసారః । తరణాత్పాహిరణ్యగర్భేయపషుతస్త్రికామూర్యమండలేపురుషోయశ్చాయంపక్షిణేఽపిపురుషశ్చిత్త్యక్తః, తస్యవాసనామయానిస్సవరూపాణీతద్యథామాహరణనంవాసోయథాపాండావికంయథేంద్రగోష, ఇత్యుపమాభిరుక్తానివిచిత్రాణి, తస్మాత్సహరణనంహరిద్రాతయాలిప్తం వస్త్రంమాహరణనం, పాండావికమతిధవళంకంబరౌది । కేచిత్తుశ్రుతిముపలక్షణంకృత్వా సుశుక్తపంచభూతాన్యమూర్తానిపంశీకృతానిమూర్తానతత్త్వా మూర్తరసతోక్త్యాకరణానం పాంచభౌతికత్వసిద్ధిరితివాచకతే । అథసత్పదాత్మకప్రపంచోక్త్యనంతరం, అతఃకారోపస్యనిషేధార్థత్వాన్నేతినేతి నిషేధోపదేశః క్రియితశ్చత్యధః । నేతిశబ్దార్థమాహ । సహీతి ॥ ఏతస్మాదాత్మనోఽన్యస్సాస్తీతినేతీత్యుచ్యతశ్చత్యధః । తూన్యతానిరాపార్థంపరంబ్రహ్మస్తీతిత్వత్వమిసిద్ధాంతరీత్యాతుత్వధః । అస్మాదేత్యుచితేషానుపలంభాత్సంశయమాహ । తత్రకౌఽస్యేత్యాదితా, సభోప్రయో

గృహ్యసంకారస్యతిశబ్దోపస్థాపితవస్తునిషేధః శాస్త్రవిరుద్ధః॥ ఇతిశబ్దేననిషేధ్యసామాన్యసమర్పణేవశేషాకాంతాయాంప్ర
 కరణాదుప్రవక్ష్యమస్యయాపిబ్రహ్మణ్యేనిషేధ్యత్వభావాత్సంశయముత్పాద్యమాంత్వకం నిర్విశేషంబ్రహ్మనాస్తీత్యా
 త్వేవసంగత్యాపూర్వపక్షయతి॥ తత్రప్రకృతత్వేతి॥ పూర్వపక్షేతత్పదార్థాభావాద్యాక్యాధాభేదానిధిః, సిద్ధాంతేతత్ప
 ధిరితిఫలం, నిరధిష్టాననిషేధాదర్శనాత్సర్వనిషేధోనయ్యత్యత్యరుచ్యాప్రపంచేబ్రహ్మనిషేధ ఇత్యాహ॥ అథవేతి॥ ఏక
 బ్రహ్మణవనిషేధేనకారణద్యమస్యపానదుక్తమిత్యతహా॥ అభ్యాసస్త్యేతి॥ ఉత్పన్నమేనతావత్సిద్ధాంతమువత్త
 మతే॥ ఏవమితి॥ శూన్యప్రసంగఇష్టఇతివదంతంప్రత్యాహ॥ కించిదీతి॥ తత్వేతి ప్రతిషేధనమిత్యర్థః॥ అధిష్టానానవశే
 షేతత్ప్రమాదావహేత్వభావాత్ నిషేధవాక్యాథప్రమాణస్యాత్ ఇదమత్రనాస్తీతిలోకే నిషేధస్యసాధిష్టానస్యైవ

వంశజుసమానవృత్తిః ప్రయుజ్యమానోద్భవ్యతే, ఇతిహస్తాపాధ్యాయకథయతీత్యేవమాదిషు॥ సన్ని
 హితంచాత్రప్రకరణసామర్థ్యాద్రూపద్వయంప్రపంచంబ్రహ్మణః, తత్ప్రబ్రహ్మయస్యతేద్యేయాపే, తత్ర
 నస్సంశయఉపజాయతే- కిమయంప్రతిషేధోరూపేయావవచ్చోభయముపిప్రతిషేధతితాతాహస్వదేకత
 రం, యదాప్యేకతరంతదాపికింబ్రహ్మప్రతిషేధతిరూపేవరిశిష్యే ఆతాహస్వియాపేప్రతిషేధతిప్ర
 మ్నావరిశిష్యేతి॥ తత్రప్రకృతత్వావిశేషాదుభయముపిప్రతిషేధతీత్యాశంకామహే॥ ద్వాపైతౌప్రతిషే
 థోద్విర్నీతశబ్దప్రయోగాత్, తయోరేకేనసప్రపంచంబ్రహ్మణోదావంప్రతిషేధ్యతేవరేణ రూపవ
 ద్భూత్వాతిభవతిమితి॥ అథవాబ్రహ్మైవరూపవత్ప్రతిషేధ్యతే, తద్దివాజ్ఞనసాతీతత్వాదసంభావ్యమాన
 సద్భావంప్రతిషేధాహం నతురూపప్రపంచఃప్రత్యక్షాదిగోచరత్వాత్ప్రతిషేధాహం, అభ్యాస
 స్త్వైదరార్థిత్యేవంప్రాక్షేబ్రూమః, నతావదుభయప్రతిషేధఉపపద్యతే, శూన్యవాదప్రసంగాత్॥ కం
 చిధివరమాథమాలంబ్యావరమాధ్యఃప్రతిషేధ్యతే యథారక్ష్యాదిషుసర్వాదయః॥ తద్వవరిశిష్యమాణేకస్త్రిం
 శ్చిద్భావేవకల్పతే॥ కృత్స్నప్రతిషేధేనుకూల్యోభావఃపరిశిష్యేత, అపరిశిష్యమాణేచాన్యస్త్రియ
 ఇతరః ప్రతిషేధమారభ్యతేతస్యైవవరమాథత్వావత్తైఃప్రతిషేధానువవత్తిః॥ నాపిబ్రహ్మప్రతిషేధ
 ఉపపద్యతే, 'బ్రహ్మతేబ్రవాణీ'త్యామ్యపక్రమవిరోధాత్ అసన్నేవసభవతి అసద్భూత్వాతివేదచే
 దిత్వావినిదావిరోధాత్, 'అస్తీ'త్యేవోపబద్ధవ్యంఇత్యాద్యవధారణవిరోధాత్, సర్వవేదాంతవ్యాకౌప
 ప్రసంగాచ్చ॥ వాజ్ఞనసాతీతత్వంపిబ్రహ్మణోనాభావాభిప్రాయేణాభిధీయతే, నహిమహతావరిక
 రబంధేన 'బ్రహ్మవిదాపోక్షిపరం' సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మైత్యేవమాదీనావేదాంతేషుబ్రహ్మప్ర
 తిపాద్యతస్యైవపునరభావోఽభిలష్యేత, ప్రత్యక్షవాద్దివంకస్యమారాదస్పృశనం వరమితిహిన్యాయః
 ప్రతిపాదనప్రక్రియాత్వేషా యతోవాచోనివతంతే అప్రాప్యమనసాసహేతి॥ ఏకదుక్తంభవతి
 వాజ్ఞనసాతీతమవిషయాంతఃపాతిప్రత్యగాత్మభూతంసత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావంబ్రహ్మైతి॥ తస్మాత్
 బ్రహ్మణోరూపప్రపంచంప్రతిషేధతిపరిశిష్యేతిబ్రహ్మైత్యవగంతవ్యం॥ తదేతదుచ్యతే॥ ప్రకృతేతావత్సం

ప్రమితివర్తనాదిత్యర్థః॥ కించయద్భూతితత్పదిత్యుత్పరగస్యభావాదద్ధాభావాధిష్టానప్రమితిరవవాదః తయాపూర్వభావ
 స్యభూతత్వనిషేధయేనాథసత్త్వైశ్చలాపాత్ అవవాదానంగీకారేయాత్సర్వతఃప్రపంచస్యసత్యత్వాపత్తేర్నిషేధానుపవ
 త్తిరిత్యాహ॥ అపరిశిష్యమాణేచేతి॥ అధిష్టానసత్త్వంవినిశ్చయేనిషేధయోరయోగాత్ శూన్యవాదోనయ్యత్యత్యరు
 చ్యాపూర్వవాజినః పక్షాంతరంధూనయతి॥ నాపీతి॥ దేహత్పాధిమానవల్లోకికమానప్రాప్తద్యైతస్యనిషేధోయ్యుక్త
 వేదాంతప్రమితబ్రహ్మణఇతిభావః॥ యదుక్తంవాజ్ఞనసాతీతత్వాన్నిషేధార్థంబ్రహ్మైతి, త్రాహ॥ వాజ్ఞనసతి॥ బ్ర
 హ్మణోవాగాద్యతీతత్వంనిషేధార్థంనచేతి- మద్ధంతదుక్తీరిత్యతహా॥ ప్రతిపాదనేతి॥ ఉక్తార్థేనాత్రయోజయతి॥ తదే

తదిత్యాదితా || ద్వేవావబ్రహ్మణోహపేమూర్తంచైవామూర్తంచేతిహుషద్వయైవైవప్రాధాన్యేన ప్రకృతత్వా
 స్నేతీనిషేధఇత్యర్థః || నన్వాదిత్యమండలేపురుషఇతిబ్రహ్మస్య త్రప్రాధాన్యేనోక్తమిత్యాశంక్యపురుషులింగాత్వా అ
 మూర్తానసత్వశ్రుత్యాహుతజగతస్యభానాల్పురుషస్యరూపవత్త్వశ్రుతేశ్చేత్యాహ || తజ్జనితమేవేతి||రూపరూపిణోర
 భేదః క్తః||ననువాసనామయ్యరూపమేవేతిమిత్యవమీయతేప్రసిద్ధరూపమేవకింసన్యాదిత్య తతహ||అమూర్తానసన్యేతి||
 రూపద్వయైవైవప్రాధాన్యేనప్రకృతత్వేఫలితమాహ || తదితి||ప్రతియోగిత్యేనసమర్పితఇత్యర్థః || నచార్థతః||ప్రా
 ధాన్యావృష్ట్యాహుషేధః||రాజ్ఞోభృత్యోవాస్తీత్యత్రరాజనిషేధప్రసూగాదితిభావః || కించాత్రబ్రహ్మణఃప్రతిపా
 ద్యత్వాస్మనిషేధఇత్యాహ|| ప్రపంచితేతి || ననుబ్రహ్మణేషిద్ధస్యావ్యవ్యత్రస్థితిసంభవాత్ కథంకల్పితత్వమిత్యతత

హిప్రతిషేధతీతి|| ప్రకృతంతుదేతావదియతావదిచ్ఛిన్నంమూర్తామూర్తలక్షణం బ్రహ్మణోరూపం
 తదేషశబ్దఃప్రతిషేధతి|| తద్ధిప్రకృతంప్రపంచితంపూర్వస్త్రిగ్రంథే- అధిదైవతమధ్యాత్మైవ తజ్జనిత
 మేవచావాసనామయ్యవసంరూపమమూర్తానసభూతపురుషశబ్దాదితలింగాత్వవ్యవప్రాయంమాహర
 జనాద్యవమాభిర్వృతః||అమూర్తానసస్యపురుషస్యవత్తుక్రావ్యయాపయోగిత్యానుపపత్తైః||తదేతత్ప్ర
 పంచంబ్రహ్మణోరూపంసన్నిహితాలంబనేనేతికరణేనప్రతిషేధకనభోప్రత్యుపనీయతఇతిగమ్యతే || బ్ర
 హ్మతురూపవిశేషణత్వేనషష్ఠ్యానిర్దిష్టంపూర్వస్త్రిగ్రంథే నస్వప్రధానత్వేన|| ప్రపంచితేవతదీయేరూప
 ద్వయేరూపవత్స్వరూపజిజ్ఞాసాయామిదముపక్రాంతం అథాతతదేశోనేతీనేతి|| తత్త్రకల్పితరూపప్ర
 త్యాఖ్యానేనబ్రహ్మణస్వరూపావేదనమినిర్ణీయతే, తదాస్పదంహీదంసమస్తంకార్యంనేతీనేతితి ప్ర
 తిషేధం || యుక్తంచకార్యస్యవాచారంభణశబ్దాదిభ్యోఽసత్త్వమితినేతినేతితిప్రతిషేధనంసతుబ్రహ్మణ
 సస్పర్శకల్పనామూలత్వాత్ || నచాత్రేయమాశంకాకర్తవ్యా కథంహిశాస్త్రంస్వయమేవబ్రహ్మణో
 రూపద్వయందర్శయత్వాస్వయమేవపునఃప్రతిషేధతి || ప్రత్యాశనాద్ధిపంకస్యమారాదస్పర్శనంవరమితి
 యతోనేదంశాస్త్రంప్రతిపాద్యత్వేనబ్రహ్మణోరూపద్వయంగర్హితీ, లోకప్రసిద్ధంత్యేదంరూపద్వయం
 బ్రహ్మణికిల్పితంపరావృతమితిప్రతిషేధ్యత్వాత్తుత్థబ్రహ్మస్వరూపప్రతిపాదనాయచేతినిరవధ్యం, ద్వా
 చైతాప్రతిషేధాయథాసంఖ్యాన్యాయేనద్వేఅపిమూర్తామూర్తైప్రతిషేధతః|| యద్వాపూర్వఃప్రతిషేధో
 భూతరాశింప్రతిషేధతి ఉక్తిరోవాసనాగాశి||అథవా నేతినేతివీప్సేయమితితియావత్కించదుష్ప్ర
 త్యతేతత్సర్వంసంభవతీత్యర్థః||పరిగణితప్రతిషేధేహిక్రియమాణేయదినైతద్భ్రష్టాకిమన్యభ్రష్టభవేది
 తిజిజ్ఞాసాన్యాత్వీప్సాయాంతుసత్యాంసమస్తస్యవిషయజాతస్యప్రతిషేధాదవిషయః ప్రత్యగాత్వా
 బ్రహ్మైతిజిజ్ఞాసానివర్తతే || తస్మాత్ప్రపంచమేవబ్రహ్మణికిల్పితంప్రతిషేధతి పరిశేషేబ్రహ్మైతిన్ద
 యః|| ఇత్యైవపవనిన్దయః యతస్తతః ప్రపంచప్రతిషేధాద్భూయోబ్రవీతి, అన్యత్సరమస్తీత్యభా
 వావసానేహిప్రతిషేధక్రియమాణేకిమన్యత్సరమస్తీతిబ్రూయాత్ || తత్రైవాఽక్షరయోజనా||నేతీనేతి

హ|| తదాస్పదంహీతి|| ఉపాదానేనిషిద్ధస్యావ్యత్రసన్ధితిత్యర్థః|| యస్తుదైవతమేధేప్రత్యక్షాదివిరోధఇత్యాహ||
 యుక్తంచేతి|| స్థాపితంవ్యారంభణాధికరణేప్రత్యక్షాదేర్వ్యవహారికంప్రామాణ్యంసతత్త్వావేదకమితి||అతస్తత్త్వో
 నిషేధాన్నవిరోధఇతిభావః|| ననువస్తుత్వాత్ దైవతవృష్ట్యాహుషినిషేధోఽస్తు,నేత్యాహ|| నన్యేతి || దైవతభావాభా
 వసామిత్యాదశక్యోనిషేధఇత్యర్థః|| నచేత్యాదిస్పష్టార్థం||యచ్చక్తంనిషేధాభ్యాంరూపంరూపిబ్రహ్మణేషిధ్యతఇతి త
 త్రాహ|| ద్వాచైతావతి|| ఉద్దేశ్యవిధేయాథానాంసంఖ్యాసామ్యేయభాక్రిమంసంబంధఇతిన్వాయః || 'యథాసంఖ్యా
 దనుదేశస్యమాహం' (అంపాకసూం)ఇతిపాణినిసూత్రసిద్ధః||తేనాత్రరూపద్వయోద్దేశేనవిషేధద్వయవిధిశ్చిత్తః||ఏ
 ప్సావయేసర్వదృశ్యనిషేధజిజ్ఞాసాశాంతిరివిశేషమాహ||పరిగణితేతి|| మూర్తంనామూర్తంనేత్యేవంవిషయనిషేధ

౨౫. యథా ప్రకాశాదయః ఉపాధిమభిద్యంతే సస్యతః పవన ప్రకాశశ్చిదాత్మపిబుధ్యాదికమణ్యపాదాభిద్యతే స్యతస్తస్మాదైశేవ్యమేకరసత్వమేవతత్త్వమసీత్యభ్యాసాదినిశూత్రయోజనాః ...

౨౬. జీవస్య బ్రహ్మత్వత్వఫలశ్రుతిజ్ఞాపరింగాదపి భేదజ్ఞోపాధికవివేత్యాహ సూత్రకారః॥ అహో ౭నం తేనేతి॥ ...

౨౭. భేదాభేదపూర్వపక్షసూత్రద్వయస్య సంగతిమాహ॥ తస్మిన్నేవేతి॥ యథా అహిత్వేనాభేదః కుండలాభ్యస్య పర్వావస్థావిశేషస్య కుండలత్వేనభేదః॥ తథా జీవస్య బ్రహ్మత్వేనాభేదో జీవత్వేనభేదః, యద్వా సూర్యప్రకాశయో

సూ. ౨౫. ప్రకాశాదివచ్చావై శేవ్యం ప్రకాశశ్చ కమణ్యభ్యాసాత్॥

యథా ప్రకాశాకాశశనిత్యప్రభృతయో ౭ఙ్గులికరకొదకప్రభృతిముకముసూపాధిభూతేషు ఫలిశేషాభివాచనానంతే నదస్యాభావికీమవిశేషాత్తతాంజహతి, ఏవముపాధిమి త్రివిచాయమాన్తే భేదః స్వతస్త్వైకాత్వమేవ, తథాహివేదాంతేవ్యభ్యాసేనాసక్యజీవపాక్షియోరభేదః ప్రతిపాద్యతే॥ ...

సూ. ౨౬. అహో ౭నం తేన తథాహినింగం॥

అతశ్చ స్యాభావికత్వాదభేదస్య విద్యాకృతత్వాత్ భేదస్య విద్యయా ౭విద్యాం విభూయజీవః పరేణానంతేన ప్రాజ్ఞేనాత్మనైకతాంగచ్ఛతి॥ తథాహినింగం సయోహవై తత్పరమం బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి బ్రహ్మైవ సకలబ్రహ్మ స్వేతీత్యాది॥ ...

సూ. ౨౭. ఉభయవ్యవదేశాత్త్వహి కుండలవత్॥

తస్మిన్నేవ సంతాధ్యసంతాధకథావేమతాంతరమువస్యస్యతిస్యమతపరిశుద్ధయేక్వచిజీవపాక్షియోర్భేదోవ్యవదిశ్యతే॥ తతస్తతః పశ్యతేనిమగళంధ్యామహానభితిభ్యామభ్యాతవ్యత్వేన త్రప్తప్రప్తవ్యత్వేన చ పరాత్పరంపురుషమునైతి దివ్యమితి గంత్యగంతవ్యత్వేన యస్సర్వాణిభూతాన్యంతరోయమయతీతిని యంత్యనియంతవ్యత్వేన చ॥ క్వచిత్తుతయోరేవాభేదోవ్యవదిశ్యతే, తత్త్వమసి అహం బ్రహ్మస్మి షషతతత్త్వాసర్వాంతరః ఏషతతత్త్వా ౭వ్రత్యామ్యమృతభితి॥ తత్రైవముభయవ్యవదేశే సతియద్యభేదవివై కాంతఃపరిగృహ్యేతభేదవ్యవదేశోనిరాలంబనపవస్యాత్, అతః ఉభయవ్యవదేశదర్శనాదహి కుండలవదత్ర తత్త్వంభవితుమహతి॥ యథా ౭హిరిత్యభేదః కుండలాభోగపాశ్చిత్వాదీనితుభేదః ఏవమహాపీతి॥

సూ. ౨౮. ప్రకాశాశ్రయవద్వా లేజస్తాత్॥

అథవా ప్రకాశాశ్రయవదేతత్ ప్రతిపత్తివ్యం, యథా ప్రకాశస్సవిత్రస్తదాశ్రయశ్చ సవితానాత్వం తథిన్నా ఉభయోరపి లేజస్తాదిశేషాత్, అథచ భేదవ్యవదేశభాజ్ఞాభవతః ఏవమహాపీతి ...

సూ. ౨౯. పూర్వవద్వా॥

యథావా పూర్వమువస్యస్తం, ప్రకాశాదివచ్చావై శేవ్యమితి తత్త్వై తద్భవితుమహతి॥ తథామ్య విద్యాకృతత్వాద్భుంధస్య విద్యయా మోక్షజీవవద్యతే యది పునః పరమార్థతవవబద్ధః కశ్చిదాత్మా ౭హి కుండలన్యాయేన వాపరస్యాత్మనస్సంస్థానభూతః ప్రకాశాశ్రయన్యాయేనైవైకదేశభూతో ౭భ్యుపగమ్యేతతతః పారమాధికస్య బంధస్య తిరస్కారముతకత్యావృత్తకాశ్రువై యథ్యై ప్రసజ్యేత॥ నచాత్రా

ఈతేజస్త్యధమావచ్ఛేదేనభేదాభేదవజ్జీవపరయోరప్యేకతైవాత్మర్విధమేకభేదాభేదాశ్రుతిబలాత్ప్రకార్యాదినిశూత్రద్వయార్థః॥ కుండలత్వంవలయాకారత్వంఆభోగత్వంకత్రాకారత్వం ప్రాశుత్వం దీర్ఘదంతాకారత్వం ఉగ్రతముఖత్వమాదితద్భాదః॥ ౨౮ ...

౩౦. సిద్ధాంతసూత్రం॥ పూర్వవద్వేతి॥ భూమభేదేనైకభూమివాభేదాభేదస్యకారేభేదస్యసత్యత్వాదభే

దేవదగ్ధవృత్తిస్యోత్ । ఏకత్రైవిధేదాభేదస్వీకారేణాకవిరుద్ధకథోచ్ఛేదభగ్యపితృక్షయః తస్మాత్ సమ్మసంబంధః
తరసంప్రకృతత్వలక్ష్యమస్తీతిసంధం ॥ ౩౦॥ ఇతివహ్నికరణమ్ ।

౩౦. యదుక్తం నేతి నేత్యాదిశ్రుతిభిః ప్రవృత్తిరిక్తం వస్తునిషిధ్యత ఇతి తదయుక్తం । సేత్యాదిశ్రుతిభిర్వస్త్యంత
రాస్తీత్యభావాదిత్యాపివతిః పరమత ఇతి । యద్యపి ద్యభ్యాద్యధికరణే సేతుశబ్దో విభావకత్వేనానాన్యభ్యాతః తథా
ప్రస్తుతాదిశ్రుతిసంగతిమజానతో యంపూర్వపక్షః, తత్ప్రొన్నానాదిశ్రుతీనాం ముఖ్యత్వాత్ సద్యయం ప్రస్తావితం
లం సిద్ధాంతేయాక్రద్వితీతతత్వదలక్ష్యసిద్ధిరితివేకః । అప్రస్తుతద్యయం సేతుత్వాత్ లోకకోసేతువత్ తిర్లత్యశ్రుతే
వపిభేదాభేదాశ్రుతిస్తుల్యవద్యవదిశతలభేదమేవహివ్రతిపాద్యత్వేన నిర్దిశతి, భేదంతుపూర్వప్రసిద్ధమే
వానువదత్యథాంతరవివక్షయా తస్మాత్ ప్రకాశాదివచ్చానై శేష్యమిత్యేషవసంధాంతః ।

సూ. ౩౦. ప్రతిషేధాచ్చ ।

ఇత్యైవవివసిద్ధాంతః యతాగ్రణంపరస్తాదాత్మనోఽన్యంతేతస్మాత్ ప్రతిషేధాత్ ప్రం, నాన్యోఽ
తోఽస్తీత్రక్షేత్యేవమాది అథాతలదేశోనేతి నేతి, తదేతద్భ్రష్టపూర్వమనవసంసం తర
హ్యమితివ, అప్రస్తుత్యితి క్తవం చనిరాకరణాత్ అప్రస్తుతాగ్రపరిశేషాన్వేషవసంధాంత ఇతిగమ్యతే
సూ. ౩౦. పరమతస్సేయాన్వనసంబంధభేదవ్యవదేశభ్యః ।

యదేతన్నిరస్తమప్రప్రవంచంప్రస్తునిధారితం, అస్మిన్నరమస్యస్తత్త్వమస్తీవాస్తీతి ని
ప్రతిపత్తేస్తుంశయః, కానిచిద్యభ్యాన్యపాతేనవప్రతిభాసమానాని అప్రస్తుతోఽపిపరమస్యస్తత్త్వం
ప్రతిపాదయంతీవలేహంపరిహారమభిధాతుమయముపక్రమః క్రియతే, పరమతో అప్రస్తుతోఽన్యస్త
త్త్వంభవితుమశాతి, కుతః, సేతువ్యవదేశాదున్నానవ్యవదేశాల్పంబంధవ్యవదేశాద్భేదవ్యవదేశాచ్ఛే
తి । సేతువ్యవదేశస్తావత్ అథయతత్త్వానసేతుర్విధుతిరిత్యాత్మకజ్ఞాభిహితస్య అప్రస్తుతసేతుత్వం
సంకీర్తయతి, సేతుశబ్దశ్చహిలాకెలసంతానవిచ్ఛేదకరేనృద్ధార్వాదిప్రచయేప్రసిద్ధః, ఇహానసేతుశ
బ్దలక్ష్యనిప్రయుక్త ఇతిలోకే సేతురివాన్యసేతురస్యస్యవస్తునోఽస్తీత్యంగమయతి, సేతుంతీర్వైతిచ
తరతిశబ్దప్రయోగాత్, యథాలోకం సేతుంతీర్వాజాంగలమసేతుం శ్రుభ్యోతి, ఏవమాత్మానం సేతుం
తీర్వాఽనాత్మానమసేతుం ప్రాప్నోతీతిగమ్యతే, ఉన్నానవ్యవదేశశ్చభవతి, తదేతద్భ్రష్టచతుష్పాద
ష్టాశఫంషోడశకలమితి, యచ్చలోకేఉత్తితమేతావదిదమితిపరిచ్ఛిన్నం కాదాపరాది తతోఽన్యస్తత్త్వ
మితమస్తీతిప్రసిద్ధంతథా అప్రస్తుతోప్రస్తుతాస్తతోఽన్యేనవస్తువాభవితవ్యమితిగమ్యతే । తథాసం
బంధవ్యవదేశోభవతి, సతాసోద్యతదాసంపన్నోభవతీతి, శారీరలత్తాప్రాజ్ఞేవాన్యనాసంపరివ్యక్తత
తి, అమితానాంచమితేనసంబంధోద్భవ్యయథానరాణాంనగరేణ, జేవానాంబ్రహ్మణాసంబంధవ్య
వదిశతిసుమస్తా, తరస్తతఃపరమస్యదమితమస్తీతిగమ్యతే । భేదవ్యవదేశేన్వేనమేవార్థంగమయతి,

శ్చేత్యాహ । సేతుంతీర్వైతి, జాంగలం వారథాయ్యమితివైద్యోక్తేః వారప్రచురోదేశోజాంగలం, ఇహానుదేశమాత్రం
ప్రాప్యం, దిశశ్చతస్కీకలాః ప్రకాశవాన్నామపాదః, పృథివ్యంతరిక్షంద్యౌస్సమగ్రభిత్వసంతవాన్నామపాదః, అ
గ్నిశ్చంద్రసూర్యోద్భిమ్యదితిజ్యోతిష్వాన్నామపాదః, చతుశ్చోక్త్రంవాన్యభిత్వాయతనవాన్నామపాద ఇతిచతు
ష్పాద్యస్తా, షాఢాశామధ్వాని-అష్టాశఫలస్యేష్టాశఫంషోడశమచతుష్టప్రత్యేకంవతస్రకలాఇతిషోడశకలమిత్యర్థః
షోడశకలపరిమితంతాత్రంతామేఽపరిమితంభృగభవతి తద్వత్ సద్యయం అప్రస్తుతమితత్వాదిత్యర్థః, సంబంధిత్యావృత్తగర
వదిత్యాహ, తథాసంబంధేతి, అన్యదమితమితీసంభావితమిత్యర్థః । అన్యస్త్వేతి, అన్యత్వేనమితత్వనియమాదితిమంతస్యం

॥ తరస్తతఃపరమస్యస్తత్త్వమస్తీతిగమ్యత ఇతిపాశాంతరమ్ ।

భేదోక్త్యాత్మకమిదమర్థః । భేదవ్యవధేకేనైవ । అస్మాత్ప్రసాదాత్సర్వభేదానాం నివృత్తిరేత్యుక్తమ్ । అథాకావత్ ॥ ౩౨ ॥

౩౨. సద్భావసూత్రం వ్యాకృష్టే తు శబ్దే నేత్యాదినా యదస్య సత్త్వం సాద్య నాదివా నాద్యః, మానాభావాత్ కార్యస్య బ్రహ్మస్య త్యాన్వేషేధాచ్ఛేద్యక్తత్వాత్ । నద్వితీయః, ప్రాగున్నతైరద్వయత్వావధారణాదిత్యాహ సత

తథాహి । అథయపిషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్యయః పురుషోద్భవ్యత ఇత్యాదిత్యాధార మిశ్వరం వ్యవధిశ్యత తో భేదేనాత్యధారమిశ్వరం వ్యవధిశతి । అథయపిషోఽన్తరక్షిణిపురుషోద్భవ్యత ఇతి । అదితేశం చాస్యా మునాకూపాదిమకరోతి । తస్మై రిశ్వతదేవతావం యదముప్యతాపం యావముప్యగేష్టాతాగేష్టాయన్నా మతన్నామేతి । సావధికం చేత్వరత్నముభయోర్వ్యవధిశతి । యేచాముష్మాత్ప్రరాంచోలోకానైషాంచే ష్టేదేవతామానాంచేత్యేకస్య యేచైతన్నాదర్వాంచాలాకానైషాంచేష్టమనుప్యకామానాంచేత్యేక స్యయథేదం మాగధస్య రామిదం వైదేహస్యేతి । ఏవమేతేభ్యస్సైత్యాదివ్యవధేకేభ్యోబ్రహ్మణః పర మస్తీత్యేవం ప్రాప్తిప్రతిపద్యతే ॥

సూ. ౩౨. సామాన్యాత్మ ॥

తు శబ్దేన ప్రదర్శితాం ప్రాప్తిం రుణధి । న బ్రహ్మణోఽస్య కిందిద్భవితు మహాతి ప్రమాణాభావా త్, నవ్యస్యస్యాస్తిత్యేకిందిత్ప్రమాణమువలభామహే, సర్వస్యహిజనిమతోవస్తుజాతస్యజన్మాది బ్ర హ్మణోభవతినిధారిణం, అనన్యత్వం చ కారణాత్ కార్యస్య । నవ బ్రహ్మవ్యతిరక్తం కిందిదజం సంభవతి స దేవసోమ్యేదమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయమిత్వవధారణాత్, ఏకవిజ్ఞానేనవసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానాన్న బ్రహ్మవ్యతిరక్తవత్త్వస్థిత్వమవకల్పతే । నను సైత్యాదివ్యవధేకా బ్రహ్మవ్యతిరక్తతత్వం సూత్రయంతి శ్చుక్తం సేత్యుచ్యతే । సేతువ్యవధేకస్తావత్ న బ్రహ్మణోబాహ్యస్య సద్భావం ప్రతిపాదయతుంక్షమతే, సేతురాత్మేతిహ్యహ సపున సతః పరమస్తీతి । తత్తవరస్తిన్ననతి సేతుత్వం నావకల్పత ఇతి పరంకినుపిక త్యేత, నచైతన్నాయ్యం హోహ్యప్రసిద్ధకల్పనా । అపిచ సేతువ్యవధేకా దాన్తనోలోకక సేతునదర్శనే న సేతుబాహ్యవస్తుతాన్త్రాసంజయతాహృద్ధారుమయతాపిపాస్సంక్షయతనైతన్నాయ్యం, అజత్వా దిశుగ్రీవివిరోధాత్ । సేతుసామాన్యాత్మ సేతుశబ్దలక్ష్య ప్రయత్న ఇతిశ్చివ్యతే, జగతస్తన్యత్యాదానాం చవిధాతాత్వం సేతుసామాన్యమాత్మనః, అతస్సేతురివ సేతురితి ప్రకృతలక్ష్యాస్థాయతే । సేతుంతీర్వే త్యపి తరతిరతిక్రమాసంభవాత్ పాశ్చిభ్యోత్యర్థపవవతాతే, యథావ్యాకరణంతీర్ణ ఇతిపాస్తిప్రతిపద్య తేనాతిత్రాంతస్తద్వత్ ॥

సూ. ౩౩. బుద్ధ్యర్థః పాదవత్ ॥

యదపుక్తమున్నానన్యదేశాదస్తవరమితి తాత్పర్యేనైవ । ఉన్నానన్యవదేశోపి న బ్రహ్మవ్యతిరక్తవ

త్వబ్రహ్మవ్యతిరక్తమితి । ఉత్తనుమానానామాగమబాధఇతిభావః । ఉక్తంస్తేరయిత్యాహిరూవామన్యథాసద్ధిమాహ । నను సేత్విత్యాదివాకిం సేతుత్వక్రీత్యావరసిద్ధిరథాద్వా, నాద్యభివ్యక్త్యాద్వితీయంశంకతే । తత్తవరస్తిన్నమితి । సేతుత్వ రింగేనాద్వితీయత్వక్రీతిబాధనమన్యాయ్యుచిత్యాహ । నచేతిలింగంచాసద్ధమిత్యాహ । అపిచేతివిధారకత్వంతుకల్పి తద్వితీయాపేక్షయాపియ్యుతఇతిభావః । తద్గత్యహేతురన్యసిద్ధిత్యాహ । సేతుంతీర్వైతి ॥

౩౩. పరిమితత్వమన్యసిద్ధమిత్యాహ । బుద్ధ్యర్థ ఇతి । వాక్పాదయతోక్త్యా సమససహచారాల్పవాన్యాయాది

* సేతుబాహ్యవస్తుతామితి సాకాంతరమ్ ॥

త్యదితకాశస్యపాదాః ధ్యానార్థంకల్పితాః తద్వద్భిన్నగుణస్త్వనమిత్యర్థః | లోకీకంద్యుష్టాంతమాహా | అథవేతి | పాదకల్పనాంవిసాపివ్యవహారః కింసాద్విద్యతలహా || ఇహీతి | కాష్టావగస్యవ్యవహారాయపాదకల్పనావల్ మందభియాంధ్యానవ్యవహారాయప్రస్తుతానానకల్పనేత్యర్థః || *

ప్రస్తుతిత్వప్రతిపత్త్యర్థః, కిమర్థస్తహిబుధ్యర్థః ఉపాసనార్థఇతియావత్ | వతుష్టాదష్టాశఫంషాదశకలమిత్యేవంయూపాబుద్ధికథంనామప్రస్తుతిస్థిరాస్వాదితివికారద్వారేణప్రస్తుతిఉన్నానకల్పనైవక్రియతేనహ్యవికాతేనంతేప్రస్తుతిసరైః పుంభిశ్చక్యాబుద్ధిస్థావయతుం, మందమధ్యమోస్తమబుద్ధిత్వాత్పుంసామితిపాదవత్ | యథామనకకాశయోరధ్యాత్మమధిదైవతంవప్రస్తుప్రతీకయోరామ్నాతయోశ్చత్వారోవాగాదయోమనస్సంబంధినఃపాదాఃకల్ప్యంతే, తత్త్వారశ్చగ్నాద్వయకాశసంబంధినఃకథ్యానాయతద్వత్ | అథవాపాదవదితి, యథాకామావనేపాదవిభాగోవ్యవహారప్రాచుర్యాయకల్ప్యతే, సహింకలేనైవకామావనేసర్వదాసర్వేజనావ్యవహతుఃమితేక్రియచక్రియవరిమాణానియామాత్, తద్వదిత్యర్థః || *

సూ. ౩౪. స్థానవిశేషాత్ ప్రకాశాదివత్ |

ఇహమాత్రేద్వయోరపివ్యవదేశయోఃపరిహారోఽభిధీయతే | యదప్యక్తం సంబంధవ్యవదేశాద్భేదవ్యవదేశాద్వపరమతస్సాద్వితి | తదవ్యసత్ | యతపకస్యాపిస్థానవిశేషాపేక్షయా ఎతావ్యవదేశాపువచద్యోతే | సంబంధవ్యవదేశేతావదయమర్థః బుద్ధ్యామ్యపాధిస్థానవిశేషయోగాదురూపతస్యవిశేషవిజ్ఞానస్యాపాధ్యుపశమే యదీవశవః సవరమాత్మనాసంబంధత్వపాధ్యపేక్షయోవచర్యతే నపరిమితత్వాపేక్షయా | తథాభేదవ్యవదేశోపిప్రస్తుతిపాధిభేదాపేక్షయైవోవచర్యతే నస్వరూపభేదాపేక్షయా ప్రకాశాదివదిత్యుపపాదానం | యతైకస్యప్రకాశస్యసార్యస్యచాంత్రమసస్యవోపాధియోగాదుపజాలవశేషస్యాపాధ్యుపశమాత్ సంబంధవ్యవదేశోభవతి | ఉపాధిభేదాద్భేదవ్యవదేశః | యథావా... .. *

సూ. ౩౫. ఉపపత్తేశ్చ |

ఉపపద్యతేచాత్రేద్వశపవసంబంధోనాన్యాద్యుతః | యథా స్వమపీతోభవతీతిహిస్వరూపసంబంధమేనమాప్నునంతి | స్వరూపస్యచానపాయిత్యాత్ న నరనగరన్యాయేనసంబంధోఘటతే, ఉపాధిక్రతస్వరూపతిరోధావాత్తు, స్వమపీతోభవతీత్యుపపద్యతే | తథాభేదోపనాన్యాద్యుతస్సంభవతి, బహుతరశ్చుతిప్రసిద్ధైకేశ్వరత్వవిరోధాత్ | తథావశ్యుతిః ఏకస్యాప్యాకాశస్యస్థానకృతంభేదవ్యవదేశమవపాదయతి, యోఽయంబహిర్ధాపురుషదాకాశోయోఽయమంతః పురుషకాశోయోఽయమంతర్హృదయతకాశేతితిహ || *

౩౪. సంబంధభేదాకల్పితానసత్యద్వితీయపాదకావిత్యాహః స్థానేతి | స్థానముపాధిర్బుద్ధ్యాఽపికస్యైవోపాధినాభిన్నస్యాపాధికాంతానత్యాంసంబంధఉపచర్యతే | యథాసూరాలోకాదెరంగుర్యామ్యపాధినా భిన్నస్యాపాధియోగామహాలోకాద్యాత్మనాసంబంధోపచారస్తద్వత్ తథాదిత్యవతుషాః స్థానయోగేదాద్ధిరన్యపురుషభేదకల్పనేత్యర్థః ||

౩౫. ముఖ్యాదేవసంబంధభేదాకింసాద్విద్యతలహాశ్రమః ఉపపత్తేశ్చేతి |

* ముఖ్యాకాశాకాశాదిమూపాధ్యపేక్షయైవైతాభేదవ్యవదేశాభవత్యితిపాశాంతరం ||

౩౬. స్వరూపేణ బ్రహ్మణా జీవన్ముఖో భేదనివృత్తిరూపో యజ్ఞస్థేనముఖ్య స్సంయోగాదిః వస్తుద్వయా సత్త్వత్, తథా భేదోఽపినన్వతపకత్వశ్చ తేరిత్యర్థః॥ ...

౩౭. సమద్వితీయాభావే సర్వగతత్వశ్చ తివిరోధభేదస్య తటహ ॥ అనేన సర్వగతత్వమితి ॥ ద్వితీయం సత్యం ఛేత్ సత్త్వాదివద్భిన్నమోఽల్పతాపాత్ యతాన్యత్వశ్చ తివదల్పమితి శ్రుతేః, కించ నిరవయవాసంగ బ్రహ్మణః సత్యప్రపంచసంబంధాయోగాత్ తత్తే వసర్వగతత్వశ్చ తివిరోధభేదాభావః ॥ అభిప్రాయేనాధ్యస్తంజగద్వ్యాప్తం, అధ్యస్తత్త్వాత్ రజ్జ్వావ్యాప్తసర్వవదితీన్యాయః ॥ ఇతి సప్తమాధికరణమ్ ॥ ...

౩౮. ఏవం తస్మై వలక్త్యం సంశోధ్య వాచ్యార్థ మాహ ॥ ఫలమత ఉపపత్తేః ॥ నిర్విశేషత్వాదన్యస్య స్వభావః ఫలహతుత్వాఖ్యః ॥ ఇష్టం సుఖం దేవాదీనాం, అన్యేషు మఃఖం నారకీణాం, వ్యామిశ్రిం శుశ్రూషాం, సంసారోజన్మమృతి

సూ. ౩౬. తథాఽన్యప్రపేషాత్ ॥

ఏవం సేత్త్వాదివ్యవదేశోఽవరవత్ హతూనుత్తమ్యసంప్రతిస్పృహతుం హేత్వంతరేణోపసంహరతి ॥ తథాఽన్యప్రతిషేధాదపిన బ్రహ్మణః పరం వస్త్యంతరమస్తీతి గమ్యతే ॥ తథాహి సచివాధస్తాదహమేవాధస్తాదాత్మైవాధస్తాత్ సర్వంతం వరాదాద్యోఽన్యతాత్మనః సర్వం వేద బ్రహ్మే వేదం సర్వమాత్మైవేదం సర్వం నేహ నావాస్తీకించన యస్తాత్పరం నాపరమస్తీకించితేదేతద్భిన్నత్వపూర్వమనపరమసంతరమబాహ్యమితి త్వేవమాదీనివాక్యాని స్వప్రకరణస్థాన్యన్యార్థత్వేన పరిణేతుమశక్యాని బ్రహ్మన్యతిరిక్షం వస్త్యంతరం వారయంతి ॥ సర్వాంతరశ్చ తేష్వపరమాత్మనోఽన్తరోఽన్యతత్త్వాఽస్తీత్యేవ భార్యతే ॥ *

సూ. ౩౭. అనేన సర్వగతత్వమాయామశబ్దాదిభ్యః ॥

అనేన సేత్త్వాదివ్యవదేశనిరాకరణేన అన్యప్రతిషేధ సమాశ్రయణేన చ సర్వగతత్వ మప్యాయనస్సిద్ధంభవతి, అన్యభాహితస్స సిద్ధ్యేత్ ॥ సేత్త్వాదివ్యవదేశే మహిముఖ్యమ్మంగీక్రియమాణే మపరిచ్ఛేదలక్షనః ప్రసజ్యేత, సేత్త్వాదీనామేవ మాత్మకత్వాత్ ॥ తథాఽన్యప్రతిషేధేవ్యసతి వస్తువస్త్యంతరాద్వ్యావతః తత్తేవపరిచ్ఛేదచివాత్మనః ప్రసజ్యేత ॥ సర్వగతత్వంచాస్యాయామశబ్దాదిభ్యో విజ్ఞాయతే ॥ ఆయామశబ్దో వ్యాప్తివచనశబ్దః 'యావా వాఽయమాకాశస్తావానేషోఽన్తర్వృద్ధయౌకాశః' అకాశవత్సర్వగతత్వసత్యః ॥ క్షాయాఽదిబోక్ష్యామనాకాశాత్ నిత్యస్సర్వగతస్థానిరుపలంఽయమితి త్వేవమాదయోహి శ్చ తిస్త్యైవ సర్వగతత్వమాత్మనోఽవబోధయంతి ॥

సూ. ౩౮. ఫలమత ఉపపత్తేః ॥

తస్మై వహి బ్రహ్మణో వ్యావహారిక్యామితి తీగ్రితవ్యభిభాగావస్థాయామయన్యస్య స్వభావో వర్ణ్యతే, యదేతదిష్టాన్తవ్యామిశ్రలక్షణం కర్మఫలం సంసారగోచరం త్రివిధం ప్రసిద్ధం జంయూనాం, కిమేతలక్షణం భవతి అహూస్వదీశ్వరాదిభవతి చారణా తత్ర తావత్ ప్రతిపద్యతే ॥ ఫలమత కుశ్వరాద్భవతు మర్హతి ॥ కుతః, ఉపపత్తేః ॥ నహి సర్వాభ్యక్షానృప్తిస్థితిసంహారాదవిచిత్రాగ్నిదధదైశకాలవశే

ప్రవాహూగోచరః ఆశ్రయోన్యతత్వం సారగోచరం ॥ అత్ర కిమేశ్వరయోః ఫలహేతుత్వశ్చ తే స్సంశయమాహ ॥ కిమితి ॥ అత్ర పూర్వపక్షే ఫలదాతురీశ్వరస్య తత్వదవాచ్యస్యాసిద్ధేర్న యోసిద్ధిసిద్ధాంతే తత్పిద్ధిరిత్యుపలభేదః ॥ పూర్వోక్తం నిర్విశేషత్వముపజీవ్య ఫలదాతృత్వమపీశ్వరస్య నాస్తీతి పూర్వపక్షోజ్ఞానాత్సంగతిః ॥ యద్యపి సర్వగతత్వవత్పదాతృత్వమపి వ్యవహారదశాయాం సిద్ధ్యతి తథాపి కమణానవఫలదాతృత్వమితి శంకానిరాసేనోక్తలక్ష్యార్థనిర్వాహకవాచ్యార్థస్థయాథమస్యాధికరణస్వారంభభిమత్వాసిద్ధాంతంతావద్భావా తత్ర తావదిన్స్వగాఢికం విశిష్టదేశకాలకర్మాభిజ్ఞదాతృకం కర్మఫలత్వాత్ సేవాఫలవదిత్యుపపత్తిః ॥ యోగాదిక్రియాఖ్యంకమణావత్ కుణికంతర్మి

స్వనాశాశ్చ లంఛనయతి ఉత ఫలము త్వాన్మనశ్శ్రుతి ఆహూయస్వదపూర్వాత్ ఫలసిద్ధిః! నాద్యత్తత్యాహ || అథావాదితి ||
 ద్వితీయశంక తే || స్యాదితి || కమణాశక్షణమారభ్యానభివ్యక్తస్వగణముఖాదిసత్త్వమానం నాస్తీతిదూషయతి || తదపి
 త్యాదితా || ద్వితీయశంక తే || అథేతి || అపూర్వంకింస్వతంత్ర మేవఫలదానాయప్రవర్తతే చేతనాభిప్రీతంవా! నాద్యత్త
 త్యాహ || తదపితి || ద్వితీయేత్వద్వప్తేనభిజ్ఞజీవస్యాభిప్రాయత్వా యోగాదీశ్వరస్యాభిప్రాయత్వస్సిద్ధితిభావః | ప్రాధ
 వాదేనాపూర్వం నాస్తీత్యాహ || తదస్తీత్వ ఇతి || తుణికయాగాదేశ్వరస్వగణాదిహేతుత్వానువవత్ప్రతిష్ఠాయ్యపూ
 ర్వసిద్ధిరిత్యేన్న, కమణభిరాదాభిప్రాయదేశ్వరాదేవస్థాయినఃఫలసిద్ధిరిత్యర్థః | కేవలతేజాపూర్వంససిద్ధ్యతిభావః ||

పాభిజ్ఞత్వాత్ కమణాంకమానుజూవంఫలంసంపాదయతీత్యుపపద్యతే కర్తృగస్త్యనుక్షణవిశాసః
 కాలాంతరభావిఫలంభవతీత్యనుపపన్నం, అథావాద్భావానుత్పత్తేః | స్యాదేతత్ కమణవిశ్వత్స్వకా
 లవపస్వానుజూవంఫలంజనయత్వావిశ్వతి, తత్ఫలకాలాంతరితంకర్తృభోక్త్యుత్పత్తి | తదపిసమీక్ష్య
 తి, ప్రాగ్భోక్తృసంబంధాత్ ఫలత్వానువవత్తేః | యతాగలంహియత్సఖండుఃఖంవాత్తనాభుజ్యతేత
 వ్యైవలోకేఫలత్వంప్రసిద్ధం | నవ్యాసంబంధస్యాత్తనానుభవ్యమఃఖస్యవాఫలత్వంప్రతియంతిలోకాః || అ
 భోక్తేత, మాభూతామానంతరంఫలత్వాదఃకమణకార్యాదపూర్వాత్ ఫలముత్పన్న్యుత్పత్తి, తదపి
 వోపపద్యతే, అపూర్వస్యాచేతనస్యకావ్యలోప్తసమస్యచేతనేనాప్రవర్తితస్యప్రవృత్త్యనువవత్తే || త
 దస్తీత్వేతప్రమాణాభావాత్ | అథాపత్తిఃప్రమాణమితిచేత్, న, ఈశ్వరసిద్ధిరథాపత్తికమాత్ |

శూ. ౩౯. శ్రుతిత్వాత్ ||

నకేవలముపపత్తేరేవేశ్వరంఫలహేతుంకల్పయామః కింతహి శ్రుతత్వాదపీశ్వరమేవఫలహేతుం
 మన్యామహే | తథాహి శ్రుతిర్భవతి సనాపిషమహానజలత్పైఽన్నాదోవసుదానశ్చ త్వేవంజాతీయతా ||

శూ. ౪౦. ధర్మణంజై మినిరతపవ |

జై మినిస్తాచార్యోధర్మణంఫలస్యదాతారంజన్యతే | అతఏవహేతోశ్రుతేరుపపత్తేశ్చశ్రూయతే
 తావదయమర్థఃస్వర్గకామాయజేతేత్యేవమాదిషువాక్యేషు, తత్త్రవవిధిశ్రుతేర్విషయభావోపగమా
 ద్యాగస్సర్వస్యోత్పాదకత్వమివ, అన్యథాహ్యననుస్థాతృభోగ్యాగ్రుప్తవ్యేత, తత్ప్రాప్త్యేవదేశవైయ
 థ్యంస్యాత్ | నన్యనుక్షణవిశాసఃకమణఃఫలంనోత్పద్యతేతిపరిత్యక్తైఽయంపక్షః, నైవదోషః | శ్రుతి
 ప్రామాణ్యాత్ | శ్రుతిశ్చేత్ ప్రమాణంయథాఽయంకమణఫలసంబంధశ్శ్రుతఉపపద్యతేతథాకల్పయిత
 వ్యః, నచానుత్పాద్యకీమవ్యపూర్వంకమణవిశ్వతాగలంతరితంఫలందాతుంశక్నోతిత్యతఃకమణా
 వామాత్ప్రకాశితేతరావస్థాఫలస్యవాపూర్వావస్థాపూర్వంనామాస్తీతితర్హ్యతే-ఉపపద్యతేచాయ
 మర్థఃఉత్తేనప్రకారేణ, ఈశ్వరస్తుఫలందదాతీత్యనుపపన్నం, అవిచిత్రస్యకారణస్యవిచిత్రకార్యానుప

౩౯. శృతాత్మయేఽనుక్షణయవాసిత్వతోదాహృతాభిః, యత్తహరమణీయవరణాత్తత్యాది శ్రుతిస్మృతిభి రపూర్వ
 సిద్ధిశ్చేత్తాభిరీశ్వరస్యాపిఫలదాతృత్వంస్వీకార్యమిత్యాహ || శ్రుతిత్వాత్ప్రమాణకారః | అన్నమానమంతాత్పాశ్చ
 భోగ్యదదాతీత్యన్నదః | వసుదానోధనదాతా | కమణాఽపూర్వస్యవాజన్యత్వేనోపగరణమాత్రత్వాత్ స్వతంత్ర
 ఈశ్వరసివఫలదాతేతిప్రమాణంనోదత్తితః ||

౪౦. ఇదానీంపూర్వపక్షయతి | ధర్మణమితి | విధిశ్రుతిర్విధ్యర్థః | తస్యలిజ్యస్యపీరికాత్తనోయాగోవిషయస్త
 ద్భావావగమాద్యాగస్సర్వగణసాధనమితిగమ్యతే | యాగస్యేష్టసాధనత్వాభావేపేరణానువవత్తేరిత్యర్థః | అపూర్వ
 ద్వారాకమణఃఫలముపపద్యతేతిత్యుత్పాద్యంతంజూషయతి || ఈశ్వరస్తీతి || ఈశ్వరఃకింకమాణసేపక్షఃఫలందదా

రితత్సాపేక్షావా! అద్యతనా । అవిచిత్రస్య త్యాదిన్యా॥ ద్వితీయేనం వేష్టనం సాగరమాత్రాత్ కటాదా వేష్టనవత్క-
మాభూత్వా దేవఫలసిద్ధిః కిమిశ్వరేణేతి భావః । అత్ర వయం న దామః, చందనకంటకాదిదృష్టసంపత్త్యైవ సుఖాదిసంభ-
వేకృతంధర్మాధర్మాభ్యామితశ్చుతిప్రతిబలం తదపేక్షాయామిశ్వరేణ కిమపరాధం । అతః శ్చ శ్వరాసపేక్షాత్ కేవ-
లాత్రాక్షణిః ఫలమిత్యయ్యుక్తమితి॥ *

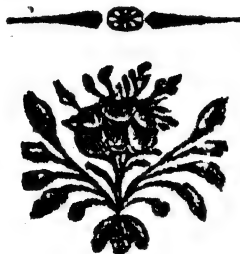
పత్యైవ మన్యైర్ఘృత సంగాత్ తదనుష్ఠానవై యథ్యావత్యైశ్చ, తస్మాద్ధర్మాదేవఫలమితి॥ *
సూ. ౪౦. పూర్వంతు బాదరాయణో హతువ్యవదేశాత్॥

బాదరాయణస్తా చార్యః పూర్వోక్తమేవేశ్వరం ఫలహేతుం మన్యతే కేవలాత్రామణోఽపూర్వా-
ద్వా కేవలాభ్యులమిత్యయం పక్షస్తు శబ్దేన వ్యావర్త్యతే । కమాపేక్షాదపూర్వాపేక్షాద్వా యథాస్తత-
థాస్తత్తు శ్చ శ్వరాభ్యులమితి సిద్ధాంతః । కుతః, హతువ్యవదేశాత్ । ధర్మాధర్మయోరపికారయత్వత్వే-
న శ్చ శ్వరో హతుత్వపదిశ్యతే, ఫలస్య చ దాతృత్వేన ఏవ హ్యేవ సాధుకర్మకారయతి తం యమే-
భ్యాం కేభ్యోఽన్విసీమతే ఏవ యమేవాసాధుకర్మకారయతి తం యమధోనీవత ఇతి । స్త్ర్యతేచాయ-
మర్థభగవద్గీతాసు । “యోయోయాంయాంతనుంభక్తః శ్రద్ధయాఽర్చితుమిచ్ఛతి తస్య తస్యా చలాం-
శ్రద్ధాంతా మేవ విదధావ్యహం । సతయా శ్రద్ధయా యుక్తస్తస్యారాధనమీహతే । లభ్యతే చ తతః కామాన్-
మయైవ విహితాః హితాః” ఇతి సర్వవేదాంతేషు చేశ్వరహేతుకావీచస్య ప్రయోగవేదిశ్యంతే । తదేవ-
చేశ్వరస్య ఫలహేతుత్వం యత్సృకమానుషాపః ప్రజాస్సృజతి, విచిత్రకార్యానువవత్త్వాదయో-
పదోపాః కృతప్రయత్నాపేక్షత్వాదీశ్వరస్య సప్రసజ్యంతే॥ *

ఇతి శ్రీమచ్ఛ్రీరకమీమాంసాభాష్యే శ్రీశంకరభగవత్పాదకృతా
తృతీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః

౪౦. సిద్ధాంతయతి ॥ పూర్వంత్యతి ॥ అచేతనస్య కర్మణ స్సృతః ప్రవృత్త్యయోగాత్ సేవాదిదృష్టాంతానుసా-
రిత్రుతేర్బలీయస్తాత్ సర్వవేదాంతేషు శ్వరస్య జగద్ధేతుత్వత్రుతేషు శ్వరాధిష్ఠితాత్రామణో జగదంతఃపాలిఫలసి-
ద్ధిరితినముదాయార్థః॥ *

ఇతి శ్రీమత్త్వరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీగోవిందానందభగవత్పాదకృతా శ్రీరకమీమాంసావ్యాఖ్యానాం
భాద్యరత్నప్రభాకాంతృతీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః

జీవము ధ్యాంతదివాళి రాయనమః.

తృతీయాధ్యాయే తృతీయపాదప్రారంభః.

౧. బ్రహ్మస్వరూపనిర్ధార్యతజ్ఞానసాధనోపాసనస్వరూపమాహ || సర్వవేదాంతప్రత్యయంచోదసాద్యచితే
 షాదితి || పాదసంగతిమాహ || వ్యాఖ్యాతమితి || పూర్వపాదే తత్పదార్థవివేకః కృతః ఇహ తత్ఫలవాక్యార్థజ్ఞాన
 మాఫందాదయఃప్రభావస్యేతిహ తేనాపునరుక్తాపేక్షితవచనద్వాక్యాఞ్ఞోపసంహారేణనిర్ధార్యత ఇతి ఫలఫలిభావసం
 గతిః || సగుణవాక్యార్థవిద్యావంతామతద్విద్యానాంబిత్తైకాద్యద్వారాన్యుజ్ఞానసాధనత్వాత్క్రియత ఇతిహంశవ్యం
 సంప్రతిసిన్ధుజ్ఞానంభేదాభేదవిచారవిషయత్వేనోక్తమితమన్వాసలక్షిపతి || నన్యతి || వేద్యభేదవిద్యాభేదవంతాస్యాత్

వ్యాఖ్యాతవిజ్ఞేయస్యబ్రహ్మణస్తత్త్వమిదానీతుప్రతివేదాంతవిజ్ఞానాభివ్యంతే నవేతిచార్య
తే । నమవిజ్ఞేయబ్రహ్మప్రారాధ్యవరాధిభేదరహితమేకరసంసైంధవఘనవచభారితం, తత్రకుతోవి
జ్ఞానభేదాభేదచింతావతారః । సహికమణవహుత్వవత్ బ్రహ్మబహుత్వమపివేదాంతేషుప్రతిపిపాదయ
పిఠమితశక్యంవక్తుం, బ్రహ్మణమికత్వాదేకరూపత్వాద్భిన్నైకరూపే బ్రహ్మణ్యనేకరూపానివిజ్ఞానాని
సంభవంతి, నవ్యాన్యథార్థోఽన్యథాజ్ఞానమిత్యభాగ్గింతంభవతి । యిదపునరేకేన్ద్రస్పృహ్యణిబహూ
నివిజ్ఞానానివేదాంతాంతరేషూన్ద్రపాదయపితాగలేషామేకమభాగ్గింతంభాగ్గింతానీతరాణీత్యనాన్యస
ప్రసంగోవేదాంతేషు, తస్మాన్నతావత్ ప్రతివేదాంతంబ్రహ్మవిజ్ఞానభేదఆశంకితుంశక్యతే, నాన్యన్య
చోదవాన్యచితేషాదభేదఉచ్యతే, బ్రహ్మవిజ్ఞానస్యాచోదనాలక్షణత్వాత్ । ఆవిధిప్రథానైర్నివస్తువర్య
వపాయభిర్యాత్యైర్భగ్నిహ్మవిజ్ఞానం జన్యతేఇత్యవోదదాచార్యః 'తత్త్వసమన్వయాత్' (వే-ఆం పాం
సూర) ఇత్యత్ర । తతః కమిమాంభేదాభేదచింతామారభతఇతి, తదుచ్యతే । సగుణబ్రహ్మవిషయాప్రా
ణాదివిషయాచేయంవిజ్ఞానభేదాభేదచింతేత్యవోషః । ఆత్రహికమణవమపాసనానాంభేదాభేదాసం
భవనః, కమణవదేవచోపాసనానిదృష్టఫలాన్యవృష్టఫలానిచోద్యంతే । క్రమముక్తిఫలానిచకానిదిత్ స
న్యవ్యాజ్ఞానోత్పత్తిర్వాతేన । తేషేషాచింతాసంభవతి కింప్రతివేదాంతంవిజ్ఞానభేదఆశంకితాన్యన్నే
తి । తత్రభూత్యపక్షహేతవస్తావమవన్యన్యంతే, నామస్తావద్భేదప్రతిపత్తిహేతుత్వంప్రసిద్ధం జ్యోతి

బ్రహ్మజుష్టవేద్యవైకాంతనదింతాపరశత్యర్థః॥ బ్రహ్మైక్యపథభూతభేదాద్వింతేత్యతలప॥ ఏకరూపత్వాచ్చ్యుతి॥ నిర్గుణత్వాదిత్యర్థః॥ ఏకరూపేపిబ్రహ్మ్యానేకప్రకారసంభవాత్ భేదశంకేత్యతలప॥ నతీత్యాదిపా॥ పూర్వవత్తేజానభేదశంకానుపపత్తిముక్త్యాచోదనాద్యభేదాజ్జ్ఞానాభద్రతినీధాంతోపయోగకృత్యాహ॥ నాన్యస్యేతి॥ ఏవంపాదారంభమాక్షిప్యసమాధత్తైతదుచ్యతేతి॥ సగుణవిద్యాస్వేవభేదాభేదవంతాత్రియతే నిర్గుణవిద్యాయాంత్వైక్యంసిద్ధమితి॥ వాచ్యాన్తరూపగుణోపసంహారమాత్రంత్రియతే వైకాన్త్యర్థః॥ త్తయాదేతిభావః॥ సంహాగ్నిప్రాగదహరశాండిల్యవైశ్వానరాదివిద్యామిహోభిన్నాత్తతే॥ సానాశబ్దాదిభేదాదిగ్యత్రవచ్యతే॥ అత్రగుణభోభిన్నాస్తాః కింప్రసరాఖంభిద్యం

* మా ద్దండంధ్యాంతనానాయకస్వామ్యమునభరి | † పూర్వాపరాధిభదరహితమేకమేకరసమితి-పా

తేనవేతి నామాదిభేదాచ్చ నాద్యపి శేషాచ్చ సంశయః పూర్వపక్షే విద్యాభేదాద్ధాన్యజ్ఞానువసంహారసిద్ధాంతే త్వభేదాదువసంహరణి ఫలభేదః । పూర్వతంత్రే శాఖాంతరాధికరణపూర్వపక్షసూత్రం నామరూపధర్మవిశేషపునరుక్తినిం దాశక్తిసమాప్తివచనప్రాయశ్చిత్తాన్యార్థదర్శనాల్ శాఖాంతరేకమభేదస్సాన్వితితత్త్వాహితవో నామాదయో విద్యాభేదార్థమిహాచార్యంతే , అథైష జ్యోతిరైష సర్వజ్యోతిరేతేన సహప్రదక్షిణేనయజ్జేతేత్యత్ర ప్రకృతజ్యోతిష్టోమానువాదేన సహప్రదక్షిణాభ్యుగ్రుణవిధిమాశంక్యజ్యోతిరితివదస్యకమాంతరవాసుత్వసంభవే జ్యోతిష్టోమలక్షక త్వాయోగాల్ అథేతి ప్రకరణవిచ్ఛేదాచ్చ జ్యోతిష్టోమాతామాంతరంఽశిష్టదక్షిణాకం విధీయతే ఇతి నామ్నఃకర్తృభేదక త్వముక్తం జ్యోతిరాదిష్టిత్యాదివదేనాద్వర్తవంహా త్రమితి సంజ్ఞాభేదాజ్జ్యోతిష్టోమాల్ కమభేదో గ్రాహ్యః । తప్తంక్షీరందధాకరినమామితౌ, తత్ర ప్రవంజలరూపం వాజినమితి భేదః, తప్తవయ్యసిద్ధధ్యానయతిసావై శ్వదేవ్యామితౌ వాజిభ్యోవాజినమిత్యత్ర వై శ్వదేవ్యామితౌయాగేవాజినాభ్యుగ్రుణవిధిర్వాజిభ్యుత్తి, వైశ్వదేవానుపాదాదిత్యాశంక్యామితౌప్రత్యుపేక్షనత్వేవోక్తవిశ్వేదేవానాంవాజిభ్యుత్తనువాదాయోగాదుత్పత్తివిశిష్టామితౌపరుధైకమణివాజినరవ్యస్యాశాకంక్షితస్యవిధ్యయోగాద్వాజినేవ తాణావాజినయాగకమాంతరమితి రవ్యదేవతాభ్యురూపభేదా తామభేదస్సద్ధాంతితః అదివదాత్ , విస్త్రందధైవ్యంప్రంపయ ఇతి రవ్యభేదాల్ యాగభేదో గ్రాహ్యః, ఎవమిహాపి పంచాగ్నిపక్షిరూపభేదాల్ విద్యాభేదోవాజిభ్యుదోగయోః తథారవోన్యూనావాగాదయశ్చందోగ్యే తత్సహితావాజినామితి ప్రాగవిద్యాభేదః, కారీరివాక్యాధ్యయనేతై త్రివిధకాణాంభూమాభోజనం ధర్మవిశేషోనాన్యేషాం,

రాదిషు, అస్తిచాత్రవేదాంతాంతరవిహితేషువిజ్ఞానేషు అన్యదన్యన్నామతై చిరీయకంవాజిననేయకం కాధూమకంకాశీతకంకాట్యాయనక మిత్యేవమాది, తథారూపభేదోఽపి కమభేదస్యప్రతిపాదకఃప్రసిద్ధః, వైశ్వదేవ్యామితౌవాజిభ్యోవాజినమిత్యేవమాదిషు, అస్తిచాత్రరూపభేదః, తద్వథాకేచిచ్ఛాభిసంపంచాగ్నివిద్యాయాంవన్యనుపరమగ్నిమామనంతి, అపరేపునఃపంచైవపరంతి, తథాప్రాగసువాదాదిషుకేచిన్యువాగవాగాదీనామనంతికేచిదధికాః, తథాధర్మవిశేషోఽపి కమభేదస్యప్రతిపాదకఃఆశంకితఃకార్యాదిషు, అస్తిచాత్రధర్మవిశేషఃయథాధర్వణికానాంశిరోవ్రతమితి, ఏవంపునరుక్త్యాదయోపి భేదహేతవాయథాసంశ్రవంవేదాంతాంతరేషు యోజయితవ్యాః, తస్మాత్ ప్రతివేదాంతంవి

అగ్నిధ్యయనేకేషాం చిదుపాధ్యాయాథాముదకుంభాహరణంధర్మోనాన్యేషాం, అశ్వమేధాధ్యయనేఽశ్వఘాతానయనంకేషాంచిదేవనాన్యేషాం, నభతాన్యేవకారీర్యాదీనకర్తానిధర్మవిశేషమపేక్షంతేనాపేక్షంతేచేతియుక్తం, అతోధర్మవిశేషాచ్ఛాఖాంతరేకమభేదశ్శంకితస్తథాత్రాపిముండకాధ్యయనేకేషాంచిదేవశిరస్యంగారతాత్రధాతణరూపంవ్రతంనాన్యేషామితి విద్యాభేదస్సాన్వితే, పునరుక్తిరభ్యాసః । యథా, సమిథోయజతీ తనూసపాతంయజతీతియజత్యభ్యాసాత్ ప్రయాజానాంభేదఉక్తస్తథాశాఖాంతరేభ్యాసాద్విద్యాభేదః, అదివదాన్నిందాదిప్రమాః, ప్రాతఃపాతీతరస్యతంతేవదంతి పురోజయాజ్ఞవ్వతియేఽగ్నితూత్రమిత్యనుదితమూమస్య, యదుదితేనూర్యేప్రాప్రాతర్జాపమయాల్ యథాఽతిథయేప్రమృతాయశూన్యాయావసథాయాహర్యంహరంతే తాద్యగేవతిదిత్యుదితమూమస్యచనిండా, తతఃకమభేదః, ఏకస్యేవోచితేఽనుదితేచానుస్థానాయోగాల్, తథోదితానుదితమూమాతిక్రమకృతప్రాయశ్చిత్తదప్యగ్నితూత్రభేదశ్శంకితః । ఏతేనిందాప్రాయశ్చిత్తేవేదాంతవిద్యానుసరిత్యేతే ఇతి నోదాహ్రియేతే, యథాసర్వశాఖాపిహితస్యకమణోజ్ఞాతుంకరుణంవాఽశక్తేభేదస్తథాసర్వవేదాంతాధ్యయనజ్ఞానాద్యతక్తేస్తత్తద్వేదాంతవిద్యాభేదస్సాన్వితే, తథాశాఖానాం సర్వాసామేకరూపాసమాప్తోచ్యతే కింతుకస్యాస్పిత్వాదితామణిసమాప్తరతః సమాప్తివచనభేదాల్ ప్రతిశాఖంకమభేదశ్శంకితః, తథాశస్యవిగ్నేదాంతస్యంగారసార్వాధ్యేయమాప్తికస్యచిదన్యత్రేవిద్యాభేదః, అన్యార్థదశానమథానాగస్తద్భేదాల్ కమభేదవిద్యాభే

దత్తతిపూర్వపక్షసూత్రోక్తాహతవోదర్శితాస్త్రేకేవిత్పిద్ధాంతేపూర్వవత్కేచతోపయుజ్యంతత్తతి తథాశబ్దాంతరాభ్యాస సంఖ్యాగుణప్రక్రియానామధేయానికమగభదకాని, తత్త్రినామధేయః, గుణోరూప, మభ్యాసశ్చేతిత్రయంవ్యాఖ్యాతం, యజ్జేద్యాజ్జహుయాదితిప్రకృతిశబ్దభేదనధాత్వభేదాత్తదవచ్చిన్నభావనాభ్యాసకమగభద ఉక్తస్తథాతత్త్రివేదోపాదత్తత్యాదిశబ్దభేదాద్విద్యాభేదః, తిస్రిఅహుతిజ్ఞానమూతీతిసంఖ్యాయాకమగభేదవద్వాయుప్రాణోద్వోసంవగావితిద్విత్యసంఖ్యాయా సుంవగావిద్యాభేదస్సాన్యత్, నిత్యాగ్నిమూత్రప్రకరణాత్, ప్రకరణాంతరేకుండపాయినామయనే, చూసమగ్నిమూత్రయజ్ఞవ్యతీతిశుక్రమగ్నిమూత్రం, ప్రకరణాంతరస్థత్వా తగమూంతరమితి సిద్ధాంతితం, తథాత్రవేదాంతభేదేప్రకరణభేదాదుపాస్తిభేదత్తతిపూర్వపక్షః, సిద్ధాంతయతి || ఏవమితి|| సర్వైర్వేదాంతైఃప్రతీయంతత్తతిసర్వవేదాంతప్రకరణానితైర్విహితానీత్యర్థః, ఉక్తవామాదిభిరగ్నిమూత్రాదికమగణాంప్రతిశాఖంభేదేప్రాజ్ఞాశాఖాతరాధికరణసిద్ధాంతమాత్రిం, ఏకంవాసంయోగరూపవోదనాభ్యావిశేషా దితి, తత్త్రివోదనావిధాయకశ్చక్షోష్పిదితఃప్రయతోనా, తస్యావిశేషమాహ|| యథేకస్త్రిన్నితి|| ఏకధాత్వభేదమూమావచ్చిన్నప్రయతైర్వికవదుపాస్తిప్రయతైర్వికవిత్త్యర్థః, మథాజ్యేష్ఠత్వాదిగుణకప్రాణవిద్యాసర్వశాఖాస్వేతా తథావంచాగ్నివిజ్ఞానభేదత్తతి, ఏవంపాస్తిప్రబ్రామః, సర్వవేదాంతప్రత్యయానివిజ్ఞానానితస్మిన్తస్మిన్వేదాంతేతానితాన్యేనభవితుమహంతి, కుతః, వోదనాద్యవిశేషాత్, ఆదిగ్రహణేనశాఖాంతరాధికరణసిద్ధాంతసూత్రోదితాతభేదహేతవత్తతిహేత్యవ్యంతే, సంయోగరూపవోదనాభ్యావిశేషాదిత్యర్థః, యతైకస్త్రిన్నిగ్నిమూత్రేశాఖాభేదేపిపురుషప్రయత్నస్తాదృశఏవవోద్యతేజుమయూదితి, ఏవం, యోహవైజ్యేష్ఠంచత్రేస్థంవవేదేతివాదసనేయనాంభందోగానాంచతాదృశ్యేవవోదనా, ప్రయోజనసంయోగోఽవ్యవశిష్టమివ, జ్యేష్ఠశ్చశ్రేష్ఠశ్చస్వానాంభవతీతి, రూపమప్యభయత్రతదేవవిజ్ఞానస్యయదుతజ్యేష్ఠశ్చశ్రేష్ఠత్వాదిగుణవిశేషణాన్వితంప్రాణతత్వం యథాదత్త్యదేవతేరూపయాగస్య, ఏవంపిజ్యేష్ఠంచరూపంవిజ్ఞానస్య తేనహితప్రాప్యతేనమాభ్యాపిన్వైప్రాణవిజ్యేష్ఠ, తస్మాగ్నిసర్వవేదాంతప్రత్యయత్వంవిజ్ఞానస్య, ఏవంపంచాగ్నివిద్యావైశ్వానరవిద్యాశాండిల్యవిద్యేత్యేవమాదిమయోజయితవ్యం, యేతు నామరూపాదయోభేదహేత్యాభాసాస్తేప్రథమవివకాండే, ననామ్నాస్యాదచోదనాభిధానత్వాదిత్యారభ్యపరిహృతాః, ఇహాపికందిద్విశేషమాశంక్యపరిహరతి||

సూ. ౨ భేదాన్నేకేనైకస్యాకమి.

స్వాదేతత్ సర్వవేదాంతప్రత్యయత్వంవిజ్ఞానానాంగుణభేదానోపపద్యతే | తథాహి వాజసనేయః ద్యాప్యేకాఫలసంయోగోఽభవిశేషాత్, తథావ్యాపివిద్యాభిన్నేత్యాహ|| ఏవంపంచాగ్నితి|| పూర్వపక్ష హేతున్నిరాచక్ష్యమితి|| కాకమిత్యాదినామ్నాకమగభేదోనయుక్తః, కుతః, అచోదనాభిధానత్వాత్కారకాదిశబ్దానాం గ్రంథనానుతయాకర్షవాచిత్యాభావాదతోభిన్నవామకశాఖాగ్రంథభేదేపితద్విహితంకర్తుకమేవ, అల్పరూపభేదోపేనకమైక్యవిరోధి, భుజువిశేషస్త్యధ్యయనాంగంసకమాంగమతోసకమగభేదకః, శాఖాభేదేపునరుక్తిరసిద్ధా, ఏందాన్యాద్భదర్ననయోరపినభేదకత్వంతత్తద్విధిస్తుతిమాత్రేత్వాత్ బహుశాఖాధ్యయనాద్యశక్తావస్థాశాఖానుక్రమశేషస్యాపేక్షితస్యాన్యతోగ్రహణసంభవాదృశక్తిరపినభేదితా ఏకస్త్రిన్నిపిక్త్యాంగలోపాదినాప్రాప్యత్వంసంభవతి ఏవంసమాప్తవదనభేదోవ్యప్రయోజకత్వేవంకర్తృభేదప్రమాణప్రాబల్యేభేదహేతవః పరిహృతాత్తత్వభేదః | తహిశాఖాంతరన్యాయేనైవకర్తృకవద్విద్యేక్యసిద్ధిఃపునరుక్తిరిత్యతలహ|| ఇహాపితి||

౨. రూపస్యోత్పత్తిశిష్టత్వంవిశేషా, ఏవంచాగ్నివేదేత్యాద్యపాసనోన్యత్రివిధిస్థపంచాగ్నివిద్యాపభేదాదుపాసనాభేదస్సాన్యత్, ఆదిమయోవాజసనరూపభేదాత్కమగభేదవద్విత్త్యర్థికాశంకాతాపార్థత్వాత్ నహిసరుక్త్యుపస్యాది

కరణస్యేతిమత్వాశంకాంవ్యాచక్షే||స్వాదిత్యాదినా|| సస్యవృక్షకృత్ప్రత్యుత్త-మన్వాయాహంమానసవిద్యాసువి
నాసూత్రం చుర్యోజత్వాచ్చ పునరుక్తిగంధోఽపినాస్తీతిమంతవ్యం | సనుతస్యవృతస్యదాహార్థమగ్నిరల్యేష్టిగ
తఃపస్తోయఃప్రసిద్ధవద్వాజిభిరుక్తః సఖాంధోగ్యేడవసంహార్యతీనరూపభేదస్తతాహ||నచాతేతి||అస్తుప్రజనగుణవ
తోరేతసోవాజినామావావశ్చంధోగానాంవతస్యద్వాపస్తతఃకిమిత్యతః||అవాపేతి|| ఛాందోగ్యేషస్తాగ్నృభావ
మంగీకృత్యాల్పరూపభేదోనవిద్యైక్యవిరోధీతిపరిహరతి||నైషదోషఇత్యాదినా||అంగీకారంత్యజతి||పత్యతేపీతి||ఇతోఽస్మా
న్లోకాద్విష్టంలోకాంతరంప్రేతంగతంజ్ఞాతయోఽగ్నియహరంతీత్యర్థః| సనుఛాందోగ్యేఽగ్నిమాత్రంశ్రుతంవాజసనేయ

పంచాగ్నివిద్యాంప్రస్తుత్యపత్యమపరమగ్నిమామనంతి | తస్యాగ్నిరేవాగ్నిగృహతీత్యాదినాఛందోగాస్తు
తంనామనంతిపంచసంఖ్యాయైజుతడిపసంహరంతి | అథహయపతానేవ్యపంచాగ్నిస్తేదేతియెహంభసగు
ణోనాస్తీయెహంచాస్తీతేహంకథముభయెహమేకావిద్యోపపద్యేత, సచాత్రగుణోపసంహార శ్శక్యతే
ప్రత్యేతుం, పంచసంఖ్యావిరోధాత్|తథాప్రాసంవాదేశ్రేష్ఠాదన్యాంశ్చతురః ప్రాణావాక్చక్షు
శ్శ్రోత్రమనాంసిఛందోగాలమనంతి | వాజసనేయనస్తుపంచమమప్యామనంతి | రేతోవైప్రజాపతిఃప్ర
జాయతేహప్రజయాపశుభిర్యవంవేదేతిఅవాపోద్వాపభేదాచ్చ వేద్యభేదోభవతివేద్యభేదాచ్చవిద్యా
భేదోన్రవ్యదేవతాభేదాదివయాగస్యేతిచేత్, నైషదోషః, యతఏకస్యాచపివిద్యాయామేవంజాతీయ
కొగుణభేదఉపపద్యతేయద్యపిపత్యస్యాగ్నిరుపసంహారోనసంభవతితథాపిద్యుప్రభృతీనాంపంచాశామ
గ్నినాముభయప్రప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వాత్ సవిద్యాభేదోభవితుమర్హతి, ఇహిహిదశేగ్రహణాగ్రహణ
యోరతిరాత్రాభిద్యతే | పత్యతేపిచషష్ఠాగ్నిశ్చందోనైః | తంప్రేతంవిష్టమితోఽగ్నియపవహరం
తీతి| వాజసనేయనస్తుసాంపాదికెషుపంచస్యాగ్నిప్వనువృత్తాయాస్స మిథూమాదికల్పనాయానృపృత్త
యే | తస్యాగ్నిరేవాగ్నిగృహతీసమిత్సమిదిత్యాదిసమామనంతి సనిత్యానువాదః| అథాప్యపాసనార్థ
వివవాదస్తథాపిసగుణశ్శక్యతేఛందోనైరపుపసంహర్తుంనచాత్రవంచసంఖ్యావిరోధాతఃక్యః, సాం
పాదికాగ్న్యభిప్రాయాహ్యేహపంచసంఖ్యానిత్యానువాదభూతానవిధిసమవాయినీత్యదోషః| ఏవం
ప్రాణసంవాదాదిప్వప్యధికస్యగుణస్యేతరత్రోపసంహారోనవిరుధ్యతే | సచావాపోద్వాపభేదాద్వేద్య
భేదోవిద్యాభేదశ్చావంక్యః, కస్యదిద్వేద్యాంతస్యావాపోద్వాపయోరపి భూయసోవేద్యరాశేరభేదా
వగమాత్, తస్మాదైకవిద్యమేవ||

సూ. 3. స్వాధ్యాయస్యతథాత్వేనహిసమాచారేఽధికారాచ్చసవవచ్చతన్నియమః||

యదప్యక్తమాధర్వణికానాంవిద్యాంప్రతిశిరోప్రతాద్యపేక్షణాదన్యేహంచతదనపేక్షణాద్విద్యాభేదఇ
తి, తత్ప్రతిభ్యుచ్యతే|స్వాధ్యాయస్యైషధర్మోనవిద్యాయాః, కథమిదమవగమ్యతేయతస్తథాత్వేనస్వా
ధ్యాయధర్మత్వేనసమాచారేవేదప్రతోపదేశవరేగ్రంథేఅధర్వణికాఇదమపివేదవ్రోత్యేనసమాఖ్యాత

భిస్తుసమిదాదివిశేషపత్యతీతిరూపభేదస్తదవస్థస్తతాహ||వాజసనేయనస్తీతి||షస్తాగ్నేస్తద్విశేషస్య చానువాద
మాత్రత్వంనరూపాస్యత్వంబంబాగ్నియపిహిహిపాప్యాఉభయత్రేతీనరూపభేదఇత్యర్థః | సమిశేషస్య షస్తాగ్నేరుసా
స్యత్వేపినరూపభేదఇత్యాహ|| అథాపీతి|ద్యుభావినాంపంచానామగ్నినామగ్నిత్వసంబంధివిధినైవాథాత్వంచత్వంసం
బంధకల్పితాగ్నినాంసంధ్యమూర్త్యతే సద్యేయత్వేనవిధీయతఇత్యర్థః|ఛందోనైర్వాజితాఖాస్థంతే ఉపసంహర్తవ్యమి
త్యుక్త్యాఽనుపసంహారేపినవిద్యాభేదఇత్యాహ||నచాచాపేతి||

3. ఏవంరూపభేదోనవిద్యాభేదకథ్యుక్త్యాధర్మవిశేషోపినవిద్యాభేదకథిత్యాహ||స్వాధ్యాయస్యేతి|| గౌదానవద
ధ్యయినాంగత్వేనశిరోక్రతమాధర్వణికానాంసూత్రవిహితంనవిద్యాంగమిత్యర్థః|అధికారాచ్చేతివ్యాచక్షే||నైషదితి||తపి

త్వక్యతంముండకం అనమస్తితరోవ్రతోసరోనాథీతిశ్చిత్రం తేస్తుండకాధ్యయనాంగమేవశరోవ్రతమిత్యర్థః సమవిద్యాం గత్వేనాపిభద్రంవ్రతంశ్రుతిమితీతంకతేనస్త్వితి సర్వశాఖానుబ్రహ్మవిద్యైకైవచేద్విద్యాసంయుక్తంవ్రతమపిసర్వశ్రుతం బధ్యత, సవసంబధ్యతఇతివిద్యాభేదత్వర్థః । త్ర్యుతగ్రంథవాచ్యేతచ్ఛబ్దబలాద్బ్రహ్మవ్రతశాశక్తగ్రంథసరోబ్రహ్మవిద్యా శబ్దభివరిహరతి సేతి తస్యశరోవ్రతస్యముండకాధ్యయనేయమభ్యుత్పత్తీసవవదితనిదర్శనదైశః - సవామేమామాః అభర్వజైఃస్వమాత్రేఉదితవికాగ్నిరేకపిఃసంజ్ఞయాప్రసిద్ధస్తప్తిన్నస్మాకార్యా ఇతియథాభావమ్యంతతథేత్యర్థః ।

౪. కింఽ, వేద్యైక్యనిర్గుణబ్రహ్మవిద్యైక్యంతావచ్చుగ్రిధర్మయతి, తత్సన్నిధిపాతాత్సగుణవిద్యానామపిసర్వశాఖాన్వైక్యసిద్ధిరీత్యాహసూత్రీకారః । దర్శయతిచేతి సగుణమప్యేకంవేదత్రయవేద్యందర్శయతీత్యాహ తథేతి ।

మితినమామనంతి । నైతధవీర్ణప్రభోఽగీతఇతిచాధిక్యతవిషయాదేతచ్ఛబ్దాదధ్యయనశబ్దాన్వసోవ్యవసర ధ్యయనధర్మేషవైషిణ్యనిర్ధార్యతేననుచితేషామేవైతాంబ్రహ్మవిద్యాంవదేత శిరోవ్రతంవిధివద్యైస్తు చీర్ణమితి బ్రహ్మవిద్యాసంయోగశ్రవణాదైవసర్వశ్రుబ్రహ్మవిద్యైతిసంకీర్త్యైవధర్మః, సతతాప్రేతామితప్రకృతప్రత్యవమర్శనాత్, ప్రకృతత్వంబ్రహ్మవిద్యాయాగ్రంథవిశేషపేక్షమితీగ్రంథవి శేషసంయోగ్యైవైషధర్మః । సవవచ్చుతన్నియమభివదితనిదర్శనదైశః । యథావసనాస్పృతసార్యాదయశ్చ శౌదనవర్యంతావేదాంతరోదితతేత్రాగ్న్యసఖిసంబంధాదాభర్వణోదితేకాగ్నిసంబంధాచ్ఛాభర్వణి కాసామేదనియమ్యంతే తథాఽయమపిధర్మఃస్వాధ్యాయవిశేషసంబంధాదైత్రైవనియమ్యేత, తస్మాద ప్యనవద్యంవిద్యైకత్వం ॥

సూ. ౪. దర్శయతిచ ॥

దర్శయతిచవేదోవిద్యైకత్వం, సర్వవేదాంతేషువేద్యైకత్వోపదేశాత్, సర్వేవేదాయత్పరమా మనంతీతి, తతైతమేవబహ్యైచామహత్యుక్తేమీమాంసంతే ఏతమగ్నావధ్యర్వవితంమహావ్రతేభంధో గాభివతథా మహద్భయంవజ్రముద్యతమితీకాతకేతిక్తస్యేత్వరగుణస్యభయహతుత్వస్యైత్రీ యకేభేదదర్శనసిందాయైవరామర్శోద్యుతే యదాహ్యైవైషతస్త్విన్నుదరమంతరంకురుతే అభతస్య భయంభవతి తత్రైవభయంవిచక్షుషాఽనునస్యేతి తథావాజసనేయకేప్రాదేశమాత్రసంపాదిత స్యవైత్వాసరస్యభాందోగ్యేసిద్ధవదుపాదానం, యస్త్యైతమేవంప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాన్యా సం వైత్వాసరముపాస్త్రభి, తథాసర్వవేదాంతప్రత్యయత్వేనాన్యత్రవిహితానామక్లాదీనామస్య హ్రోపాసనవిధానాయోపాదానాత్ ప్రాయదర్శనన్యాయోపాసనానామపిసర్వవేదాంతప్రత్య యత్వసిద్ధిః ॥

సూ. ౫. ఉపసంహారోర్థాభేదాద్విభశేషవత్సమానేచ ॥

భద్రంప్రయోజనసూక్తిగ్రాంథితేనైవంసర్వవేదాంతేత్రయత్వైవిజ్ఞానానామస్యత్రోదితానాం విజ్ఞా

కించ శాఖాంతరోక్తపదార్థస్యశాఖాంతరేసిద్ధవత్సరామర్శోవిద్యైక్యందర్శయతీత్యాహ తథామహద్భయమిత్యాదివా । ఏషనరవిత్స్త్విన్నుద్వయేల్పమువ్యంతరంభేదం యదావశ్యత్వభేదాఽస్యసంపారభయంభవత్యేవ, యస్మాద్విచక్షుసర స్యభేదదర్శనస్తదేవబ్రహ్మభయంకరంభవతి, బ్రహ్మేవాహమిత్యనున్వాసస్యేత్యర్థః । ప్రాదేశమాత్రముపాస్త్రభివ ద్యవదుపాదానంవైత్వాసరవిద్యైక్యందర్శయతీత్యాహ । తథేతి కింఽసర్వేషువేదాంతేషుక్లాదీనాంప్రతియమానత్వే నహితునైతదవగమ్యతేఅన్యహోత్తానాం తేషావస్యహ్రోపాస్త్రైర్థముపాదానమితి, తత్రస్తమపాస్త్రీనామపిసర్వవేదాం తప్రమాణకత్వేనైక్యంబాహుత్యేనసిద్ధతీత్యాహ తథేతి బ్రహ్మవిద్యైక్యవదుక్లాదీవిద్యైక్యమన్యర్థః । అభిరణంగం ॥

౫. సర్వశాఖానుబ్రహ్మవిద్యైక్యంతాయాఘటమాహ ఉపసంహారీతి । శాఖాభేదేసమానవిద్యాయాంశ్రుతిగుణాంత

భావశ్రవణవస్థితాత్మకగ్రతంతాభిరకాభావజీవసమాత్తవ్యాఖ్యసంజేహీవిద్యైకైవ తత్రతతోక్తైరేవగుణై
 ర్విద్యోపకారసిద్ధిఃకాభాభేదేనగుణావ్యవస్థితాభిసూర్యవత్కృతత్రవిద్యైక్యవంతానైష్ఠ్యమితిఫలం,సిద్ధాంతత్వేన
 సూత్రంవ్యాచక్షేఃస్థితేతేత్యాదినా॥ గుణానాంగుణ్యవినిభావాదేతచ్ఛాభాస్థవిద్యాకాభాంతరోక్తతద్విద్యాగుణవలీ
 తదభిన్నత్వాద్విద్యవదిత్యమమూనాద్విద్యైక్యగుణోపసంహారసిద్ధిరిత్యర్థః॥ప్రథానైక్యేతదుపకారకాణామంగా
 నాముపసంహారేదృష్టాంతమాహ॥ విధిశేషవదితి॥ ఉక్తమేవవ్యతిరేకముఖనాహ॥యదిహీతి॥ నన్వాగ్నేయయాగావరు
 ధ్ధానాంగుణానాంతతోఽభిన్నేసార్యేపాప్రవద్విద్యాంతరస్థగుణానాంవిద్యాంతరేప్రాప్తికింసావ్యదిత్యతలహ॥ప్రకృ
 తీతి॥ప్రకృతిగుణానాంవికారేప్రాప్తిర్యుక్తవిద్యానాంప్రకృతివికృతిభావాసిద్ధిర్నతత్వాప్తిరిత్యర్థః॥నైవమితి-గుణా
 నుపసంహారోనేత్యర్థః॥ ఉత్తరసూత్రాణామనేనసూత్రేణపావరుక్త్యంవార్థయతి॥అస్మైవేతి॥ఇతిద్వితీయాధికరణం*

౬. పూర్వంబోదనాద్యవిశేషదుత్పన్నతోవిద్యైక్యముక్తం తస్యాపవాదంవక్తుమాహ ॥ అన్యథాత్వమితి ॥ అత్రవా
 గుణాసామన్యత్రాపిసమానేవిజ్ఞానేఉపసంహారోభవతి, అథాభేదాత్ । యదివహితేషాంగుణానా
 మేకత్వాగ్లోపశిష్టవిజ్ఞానోపకారఃసేవవాన్యత్రాపి,ఉభయత్రాపిహితదేవైకంవిజ్ఞానంతస్మాదుపసంహారః
 విధిశేషవత్, యథావిధిశేషానుగ్నిశుబాలాదిధర్మాణాంతదేవైకమగ్నిశుబాలాదికర్తృస
 ర్వత్రేన్యథాభేదాదుపసంహారేవమహాపి । యదిహివిజ్ఞానభేదోభవేత్తతోవిజ్ఞానాంతరనిబంధనత్వా
 ద్గుణానాంప్రకృతివికృతిభావాభావాచ్చనస్యాదుపసంహారః, విజ్ఞానైకత్వేనైవమితి । అన్యైశ్చప్ర
 యోజనసూత్రస్యప్రపంచఃసర్వాభేదాదిత్యరభ్యభవిష్యతి ॥ ... *

సూ. ౬ అన్యథాత్వంశబ్దాదిశిశ్నావిశేషాత్॥

వాదసనేయకే,తేహదేవాఉచ్యుర్నతానురాగ్యజ్ఞుడగ్రీథేనాత్యయామేతితేహవాచమూచుస్త్యంన
 ఉద్గాయేతిప్రత్యవ్యభాగిదప్రాణావాసురపాష్పవిద్వత్వేనసిద్ధిత్వాముఖ్యప్రాణపరిగ్రహఃపత్యతేఅ
 థహేమమాసస్యంపాగిమూచుస్త్యంనఉద్గాయేతితథేతితేభ్యవిషప్రాణఉదగాయదితి॥తథాచాందో
 గ్యేపి, తద్ధదేవాఉగ్రీథకూజహురినైవై నానభిభవిష్యమ'ఇతిప్రత్యమేతరాపాగ్రానాసురపాష్పవి
 ధ్ధత్వేనసిద్ధిత్వానైవముఖ్యప్రాణపరిగ్రహఃపత్యతే, అథహయవివాయముఖ్యఃప్రాణస్తముగ్రీథముపా
 సాంచక్రి ఇతి॥ఉభయత్రాపిచప్రాణప్రశంసయాప్రాణవిద్యావిధిరద్యవసీయతే॥తత్రసంశయః,కిమత్రవి
 ద్యాభేదస్యైవాహూస్విద్విద్యైకత్వమితి,కింతావత్ప్రాప్తంపూర్వేణన్యాయేనవిద్యైకత్వమితి,నను
 నయుక్తంవిద్యైకత్వంప్రత్యమభేదాత్,అన్యథాహిప్రత్యమంతేవాదసనేయనఃఅన్యథాభందోగాః, స్వం

శి నాముగ్రీథబ్రాహ్మణంధందోగానాముగ్రీథాధ్యాయంచవిషయమాహ॥వాజేత్యాదినా॥ తేహదేవాస్సాన్ద్వికవృత్త
 యఃప్రాణాఅన్యోన్యమాహుర్నంతేదానీమస్మిన్యజ్ఞేఉగ్రీథేనాద్ధాత్రేణకమణారజస్తమోపృతియాపానసురానతీత్యదే
 వత్వంగచ్ఛామ'ఇతితేదైవంధిదోకముగ్రీథకతాకరమువన్యంనిధాకరయితుంకృతసంవాదాఃప్రథమంచాచంపరిక్రి
 తవంతస్తమాద్ధాత్రం నోస్తాకంకుర్విరి,తయాత్యన్యతంకృతం,తథాఘాగివయుశ్యోగ్రిమనాంస్యపిత్రమేణామరపా
 ష్పనాగ్రస్తానీసిద్ధితిత్వాఆసన్యంతస్యేభవంముఖమధ్యస్తంప్రాణముపాస్యంనిధాకరితవంతఇత్యర్థః । తత్రత్రాన్యో
 న్యాభిభవాత్కయ్యధైప్రవృత్తేదేవాఃపూర్వపదుగ్రీథమాహృతంవంతః, అనేనోగ్రీథేనైతాననురాగజేయమేత్యర్థః॥
 భేదాభేదభావాభ్యాసంశయమాహ॥తత్రేతి॥ అత్రపూర్వాధికరణసిద్ధాంతన్యాయేనోగ్రీథవిద్యేతిసంజ్ఞైక్యనిద్యైక్య
 మితిపూర్వపక్షేమిథోగుణోపసంహారః ఫలం, సిద్ధాంతేసంజ్ఞైక్యవిద్యైక్యాపవాదాదనుపసంహారఇతి, ఎవంయత్ర
 పూర్వాధికరణసిద్ధాంతన్యాయేనపూర్వపక్షాత్రాప్రవాదికీసంగతిరిత్యుతవ్యం. సూత్రస్థసిద్ధాంతి శంకాభాగంవ్యా
 చక్షే॥ ననునముక్తమితి॥నంపూర్వోగ్రీథకర్తృకర్తాప్రీణోవాజినాముపాస్యః, ఉద్గాయేతికర్తృశబ్దాచ్చందోగానాం

తూర్ణీభావయవఃకారః ప్రాణదృష్టిపాస్యః, ఓమి త్యేతదక్షరము దీక్షమిత్తుపక్రమ్య ప్రాణముదీక్షమితి కర్మ
 కూవత్వశబ్దాత్, తథాచకర్తృకమణోదుపాస్యయోగ్యేదాద్విద్యయోరన్యభావ్యంభేదభి శంకార్థః, ఉదీక్షత్వేనే
 తి- ఓంకారత్వేనేత్యథః | అల్పరూపభేదోనవిద్యైక్యవిరోధీత్యుక్తన్యాయేనపూర్వసమీపరిహతి | నైషభితి | అనురా
 త్యయాభిప్రాయఃఅనురజయార్థసంవాదః, యథా౨త్పన్నంప్రాప్యలోష్టావిధ్యంసంతేభాప్రాణంహంతు మాగతా
 అనురాస్తస్యవీర్యేణస్వయమేవవిధ్యస్తాభితిశ్రుముఖయత్రేత్యథః | అల్పరూపభేద మగీకృత్యాపి విద్యైక్యము
 క్తంసోఽపినాస్తీత్యాహ|వాజేతి||ఉదీక్షకమణయవత్వేన ప్రాణసోభణ్యత్రశ్రుతిత్వాదేకగ్రతుగం కర్తృత్వమప్య
 భయప్రప్రప్తవ్యమిత్యథః: *

౭. బహువిరుద్ధరూపభేదాన్నవిద్యైక్యమితిసంధాంతయతి |నవేతి| ఉత్తరంవిశిష్టే||ఉదీక్షమితి||తదవయవమిత్వ
 థః|| పృథివ్యాదిరసానాంరసతమఃకారః, ఆప్తిస్సమృద్ధిరిగుణానుక్త్యాగుణవత్సోంకారే ప్రాణదృష్టివిధానాయా
 నఉద్గాయేతివాజసనేయనఉదీక్షస్యకర్తృత్వేనప్రాణమామనంతి,ఛందోగాస్తూదీక్షత్వేనతమదీక్షము
 పాపాంచక్రిరభితి,తత్కథంవిద్యైకత్వంస్యాదితిచేత్,నైషదోషః,నవ్యాతావతావిశేషేణవిద్యైకత్వము
 వగచ్ఛతిఅవిశేషస్యాపిబహుతరస్యప్రతీయమానత్వాత్ | తథాహిదేవాసురసంగ్రామోపక్రమస్వము
 సురాత్యయాభిప్రాయేఉదీక్షోపన్యాసోవాగదిసంకీర్తనంతన్నింతయాముఖ్యప్రాణవ్యపాత్రయః,తద్వి
 ర్యాచ్ఛాసురవిధ్యంసనహత్సలోష్టాదివిదర్శనేనేత్యేవంబహుఽర్థాఉభత్రాప్యవిష్టాఃప్రతీయంతే |
 వాజసనేయకేపిచోదీక్షసామానాధికరణ్యంప్రాణస్యశ్రుతం , ఎవఉవాఉదీక్ష'భితిరస్మాచ్ఛాందోగ్యేపి
 కర్తృత్వంలక్షయితవ్యం, తస్మాచ్ఛవిద్యైకత్వమితి *

సూ. ౭. నవాప్రకరణభేదాత్ పరోపరీయస్తాదివత్ ||

నవావిద్యైకత్వమత్రవ్యాయ్యం, విద్యాభేద ఏవాత్రవ్యాయ్యః, కస్తాత్, ప్రకరణభేదాత్, ప్రక్రమ
 భేదాదిత్యర్థః| తథాహిప్రక్రమభేదోద్యత్యై, ఛాందోగ్యేతావత్ 'ఓమి త్యేతదక్షరముదీక్షముపాసీతే'
 ణి, ఏవముదీక్షావయవస్యంకారస్యోపాస్యత్వంప్రస్తుత్య రసతమాదిగుణోపన్యాఖ్యానంచతత్రకృత్వా
 అథభిత్వేతస్యవాలక్షరస్యోపన్యాఖ్యానంభవతీతి, పునరపితమేవోదీక్షావయవహంకారమనువర్త్యదే
 వాసురాఖ్యానికాద్వా రేణసంప్రాణముదీక్షముపాపాంచక్రిరభిత్వాహ|తత్రయద్యదీక్షకజ్జేనసకలాభ
 క్రిరభిప్రేయేత తస్యోచ్చకల్పిణాతాబ్దుత్పిక్తతతఉపక్రమశోష్పమధ్యైత, లక్షణావప్రసజ్యేత, ఉప
 క్రమతంతేగవైకప్రకవాక్యేఉపసంహారేణభవితవ్యం, తస్మాదత్రతావముదీక్షావయవేఓంకారేప్రా
 ణదృష్టిరుపదిశ్యతే| వాజసనేయకేతుఉదీక్షకజ్జేనావయవగ్రహణకారణాభావాత్ సకలైషభక్తిరావే

ఖ్యానికాప్రస్తూయతే ఆఖండపమూఢైః | నమవాజివాక్యైకవాక్యత్వాథం ఛాందోగ్యేపక్రమస్థ ముదీక్షవదం
 సంపూర్ణసామభక్తిపరమస్తు, ప్రాణముదీక్షమిత్వత్రాప్యదీక్షకతాప్రాణఉపాస్యభివ్యాఖ్యానతామిత్వతలహ||
 తత్రయద్యదీక్షేతి | ఓంకారోపాస్త్యపక్రమభంకరదీక్షవదేకత్యులక్షణాచేతిదోషద్యయంస్యాదిత్యర్థః|| నమసంధాంతే
 పితస్పదేవయవలక్షణాస్వీకార్యా తతోవరంకత్యులక్షణా శ్రుత్యంతరానుగ్రహేతథాచోపసంహారేకత్యుప్రాణో
 పాప్తికత్వయాదుపక్రమేపితస్పద్యైత్యభిత్వతలహ ||ఉపక్రమేతి|| సంధిగోపక్రమోహివాక్యశేషాన్నిశ్చీయతే| యథా
 కృత్కరణాభిత్వత్రాంజనద్రవ్యసందేహాతేజోవైష్ణవమితివాక్యశేషాన్నిశ్చీయః, ఇహరూపక్రమే ౨క్షరస్యోపా
 స్యత్వంనిశ్చీతం, తత్సమానాధికరణోదీక్షవదస్యావయవలక్షణావ నిశ్చీతేతిప్రాణముదీక్షమిత్తుపసంహార ప్రదేశా
 తయానేయభిత్వథః | ఏవంఛాందోగ్యేఓంకారఉపాస్యఉక్తః, ఇతరగ్రతుప్రాణభిత్తుపాస్యభేదాద్విద్యా భేద
 భిత్వాహ|వాజేతి||యదుక్తంవాజిశ్రుతావపిచాస్యోదీక్షకయావత్సశ్రుతేరుపాస్త్యైకత్వమితితద్దావయవ|| యపిస్త్యా

దిశాః త్రోద్గీతః పాస్యతయా నోక్తః కింతు ప్రాణస్యోపాస్యగుణతయేత్యథః । కిం చోద్గీతః కారకాః యోగ్యే, ఆ
 త్రతుభక్తిరీత్యుపాస్యభేదతత్వాహం సకలేతి॥ పాస్యజగత్వానోద్గీతత్వం కిం చోద్గీతత్వమేవ వాచిభిరపి గ్రహ్య
 మిత్యైక్యమాశంక్యాహం॥ సచేతి॥ స ఉద్ధాతావాగ్విశిష్టపాశ్చైవ నాద్యతంకృతవాఙ్మత్యుతే రసంభవోపేక్షేత్యథః ।
 యదుక్తం బహుతరాథాః విశేషాద్విద్యైక్యమితిత్రాహం సచేతి॥ ఏకత్రోద్ధాతాప్రాణఉపాస్యోద్గీతత్వత్రోంకారత్యంత
 రంగోపాస్యరూపభేదేస్తుష్టే సతి బహిరంగార్థవాదసామ్యమాత్రేణ నోపాసనైక్యం యుక్తమిత్యర్థః । వాక్యసామ్య
 మాత్రేణాత్రైక్యం నాస్తిత్యుద్దృష్టాంతమాహం తథాహితి॥ వివాచితం ప్రజయాపశుభిరధాంతివధాయత్యస్య భా
 తృవ్యం యస్య హమిరుక్తం పురస్తాత్పంచద్రమా అభ్యుదేతి త్రేధాతండులాః విభజ్యేమధ్యమాస్యస్తానగ్నయేదాత్రే
 పురోడాశమస్తాకపాలంకుర్యాద్యేష్టవిష్టేస్తాన్ద్రాయవ్రదాత్రేదధగ్గశ్చరుంయేసిస్తాస్తాన్ద్రావిష్టవేశివిష్టాయశ్యతేచరు
 మిత్యభ్యుదయవాక్యం, అప్యథః, యస్యయజమానస్యవతుడశ్యామేవామావాస్యోభాగ్త్యాదర్శకమాథాంప్ర
 స్తత్యేస్య పుగస్తాత్పూర్వం హవిస్తంభలదధిపయోహువం నిరుప్తందర్శదేవతాభ్యోగ్నాద్విభ్యస్సంకల్పితం చంద్ర
 మాశ్చవశ్యోదభ్యుదేతి తమేతంయజమానంకాలవ్యత్యయావరాధాతేతదేవనిరుప్తం హవిః ప్రజాదివాల్ద్యంతివియోజ
 యతిశక్యం చాస్యవధాయతి యస్తాత్కాలభాగ్నిమాంయజమానః, యేమధ్యమాదిభావేన త్రేధాభూతాస్తంకులా

ద్యతేత్వం ఉద్ధాతయేత్యపి-తప్యః కర్తృత్వత్త్వే ప్రాణత్వేన నిరూప్యత ఇతి ప్రస్తానాంతరం । యదపి త
 త్రోద్గీతపామానాధికరణ్యం పాస్య తదప్యుద్ధాతృత్వేనైవ దిదర్శయిషి తస్య ప్రాణస్య సర్వాత్మత్వప్ర
 తిపాదనార్థమితి నవిద్యైకత్వమావహతి, సకలభక్తివిషయపవతత్రాప్యైకీభక్తజ్ఞత్యైవైషవ్యం, సచప్రా
 ణస్యోద్ధాతృత్వమసంభవేన హేతునాపరిత్యజ్యేత, ఉద్గీతభావమద్ధాతృభావస్యాప్యపాసనార్థత్వేనోప
 పశ్యదిమానత్వాత్ ప్రాణవిర్యేనైవ చోద్ధాతృత్వత్రోంకమకరోతీతినాస్త్వసంభవః । తథాచ త్రేవ
 శ్రావితం 'వాచాచ హ్యేవ సప్రాణేన చోదగాయ'దితి । సచవిషయితార్థభేదేన గవ్యమానేవాక్యచ్ఛా
 యానుసారమాత్రేణ సమానార్థత్వమధ్యవస్థాతుం యుక్తం, తథాభ్యుభ్యుదయవాక్యేపశుకామవాక్యే
 చ, త్రేధాతండులాః విభజ్యేమధ్యమాస్యస్తానగ్నయే దాత్రేపురోడాశమస్తాకపాలంకుర్యా
 దిత్వాదినిదేశసామ్యేష్టప్రమభేదాదభ్యుదయవాక్యే దేవతావసయోద్ధ్యవసితః, పశుకామవా
 క్యేతుయాగవిధిః, తథాహోవ్యవక్రమభేదాద్విద్యాభేదః, పరోవరీయస్తాన్ద్రావీత్ । యథావరమాన్యగ్న
 ప్ర్యధ్యాససామ్యేపి, ఆకాశోహ్యేవైభ్యోక్త్యాయానాకాశః పరాయణం సపవరోవరీయానుద్గీతస్య

దధ్యాదిసహితానిరుక్తాస్తాన్ద్రావిభజ్యేదగ్నాద్విభ్యోపయోజయేత్, వియోజ్యచదాతృత్వాదిగుణాగ్నాద్విభ్యోదర్శదే
 వభిన్నేభ్యోనిర్వపేదితదధాధనిష్ఠవిష్టతం కులచరుంశ్యతేమద్ధ అనిష్టతంకులచరుమిత్యథః । ఆత్మికాలాపరాధన
 దేనాంతరయుక్తం పాస్యశ్చిత్తరూపందర్శాద్భిన్నంకమవిధీయత ఇతి ప్రాప్తేతంకుల త్రేధాత్వాద్యనువాదేన విభజ్యే
 దితి హవిః ప్రకృతదేవవియోగేన తస్మిన్నేవ దర్శకర్షణిదేవీతాంతరసంబంధమాత్రవిధానం సకమాంతరమితి సిద్ధాంతి
 తం, ఏవమభ్యుదయవాక్యేకాలాత్యయావరాధేనోక్తమాద్దర్శకమశ్చైవ హవిః పూర్వదేశతాభ్యోద్వసయోపయో
 గోద్ధ్యవసితః, పశుకామవాక్యేతు యద్యపి, యేష్టవిష్టాస్తానగ్నయేస్సవిదేష్టాకపాలంనిర్వపేద్యేమధ్యమాస్తాన్ద్రావిష్ట
 వేశివిష్టాయశ్యతేచరుంయోక్షోదిస్తాస్తా నింద్రాయవ్రదాత్రే దధగ్గశ్చరుమితినిదేశోద్ధ్యుదయవాక్యసమాప్తి, త
 థాపి, యపశుకామస్యాత్సోపమావాస్యాయామిష్టావత్సానపాకుర్యాదినిత్యందర్శకమశ్చ సమాప్య పునరోపా
 థాంవత్సాపాకరణవిభ్యవక్రమాత్పశుకామస్య యాగాంతరవిధిరేవ సాభ్యుదయవాక్యేనాత్రైక్యమితి, తథా ద్రక్య
 తేపినిదేశసామ్యం నవిద్యైక్యప్రయోజకమిత్యథః । వత్సానపాకుర్యాత్-మాత్మదేశాద్దేశాంతరం నయేదిత్యర్థః ।
 సూత్రోక్తద్వైష్ట్యం వ్యాచక్షేపరోవరీయస్తాన్ద్రావిధిదితి॥ పరశ్చిత్తసారాంతం పరస్తాత్ - పరశ్చాసావరేభ్యోద్ధ్య

యోనవరః పరోవరీయాని త్యేకం వదం | అనంతశ్చైవ కాశాభ్యుపరక్షాత్పాత్య తద్వపిష్ట్యంబనత్వా దుద్దీకప్రభో క్తత్యర్థః | అకాశాత్పాహిరణ్యత్తశ్రుపురుషాత్పాహోద్దీకోపాస్తిసామ్యేఽపివిద్యాభేదవదిహాపిభేదత్యర్థః || ...

౮. సంజ్ఞైక్యంపూర్వపక్షవిషముజ్ఞాప్యనూపయతి | సంజ్ఞాతఇతి | ఉపాస్యతూపభేదాద్విద్యానానాత్వం యదుంతతచ్చుక్రిత్యక్షరానుగతంబలవత్, సంజ్ఞాతుషారుషీయాదుర్వలేత్యర్థః | సంజ్ఞైక్యంకమైక్యవ్యభిచారిచేత్యాహ | అస్తచేతి || కింసంజ్ఞైక్యంసర్వత్రాప్రమాణమేవ సేత్యాహ | యత్రత్వితి | అసతిబాధకేసంజ్ఞైక్యమపిమానం యథాసంవగం ఏహేఽనంత' ఇతివరోవరీయస్తాద్విగుణవిశిష్టముద్దీకోపాసనమత్వాదిత్యగతహిరణ్యత్తశ్రుత్వాదిగుణవిశిష్టోద్దీకోపాసనాన్నిసం, నచేతరేతరగుణావసంహారవికస్యామపిశాఖాయాం, తద్వచ్ఛాఖాంతరస్థేష్యస్వేషంజాతీయకేమాపాసనేష్యితి || ... *
సూ. ౮. సంజ్ఞాతశ్చేత్తదుక్తమస్తీతుతదపి |

అథోక్తేతసంజ్ఞైకత్వాద్విద్యైకత్వమత్రన్యాయ్యముద్దీకవిద్యేత్యభయత్రాప్యేకాసంజ్ఞేరి, తదపినోపపద్యతే, ఉక్తంహ్యేతత్సవాప్రకరణభేదాత్ పరోవరీయస్తాద్వివదితి, తదేవచాత్రన్యాయ్యతరం, శ్రుత్యక్షరానుగతంహితత్, సంజ్ఞైకత్వంతుశ్రుత్యక్షరబాహ్యముద్దీకశబ్దమాత్రప్రయోగాజ్ఞాకేర్యవహార్తభిరుపచర్యతే | అస్తచైతత్సంజ్ఞైకత్వంప్రసిద్ధభేదేష్యపిపరోవరీయస్తాద్విద్యపాసనమాద్దీకవిద్యేతి | తథాప్రసిద్ధభేదానానుష్యగ్నితూత్రదర్శపూర్ణమాసాదీనాంకాతకైకగ్రంథవరితానాంకారకసంజ్ఞైకత్వంవృత్యతేతథేహాపిభావవ్యతి | యత్రతునాస్తికశ్చిదేవంజాతీయకాభేదహేతుస్తత్రభవతుసంజ్ఞైకత్వాద్విద్యైకత్వం యథాసంవగ్గవిద్యాదిషు || ... *
సూ. ౯. వ్యాప్తేశ్చసమంజసం |

ఓమిత్యేతదక్షరముద్దీకముపాసితేత్యత్రాక్షరోద్దీకశబ్దయోసామానాధికరణ్యేత్రాయమాణేఽధ్యాసావనాదైకత్వవిశేషణవత్తాణాంప్రతిభానాలోకతమోఽత్రపక్షోన్యాయ్యసాన్యదివిచారః | తత్రాధ్యాసోనామద్వయోర్వప్రవోరణవత్తాయామేవాన్యతరబుద్ధావన్యతరబుద్ధిరధ్యస్యతే, యస్మిన్నితరబుద్ధిరధ్యస్యతే - అనువర్తతపవతస్త్రిం ప్రదబుద్ధిరధ్యస్తేతరబుద్ధావపి, యథానామిబ్రహ్మబుద్ధావధ్యస్తాయామవ్యనువర్తతపవనామబుద్ధిర్బ్రహ్మబుద్ధ్యావవర్త్యతే | యథావాప్రతిహేదిమవిష్టాదిబుద్ధ్యధ్యావఏవమిహాప్యక్షరేఉద్దీకబుద్ధిరధ్యస్యతేఉద్దీకేవాఽక్షరబుద్ధిరితి | అపవాదోవామయత్రకస్త్రింశ్చిర్యప్రసిపూర్వనివిష్టాయామిథ్యాబుద్ధాసశ్చితాయాంవశ్చాదుపజాయమానాయథార్థబుద్ధిః పూర్వనివిష్టాయామిథ్యాబుద్ధిర్నివర్తేకాభవతి, యథాదేహేంద్రియసంఘాతేఅన్యబుద్ధిరాత్మనేవాన్యబుద్ధ్యావశ్చాచ్ఛావిన్యాతత్త్వమసిత్యనయాయథార్థబుద్ధ్యావవర్త్యతే, యథావాదిక్పృతిబుద్ధిర్నిగ్ధాథార్థబుద్ధ్యావవర్త్యతే ఏవమిహాప్యక్షరబుద్ధ్యోద్దీకబుద్ధిర్నివర్త్యతే ఉద్దీకబుద్ధ్యావాఽక్షరబుద్ధిరితి, ఏకత్వంతుఅక్షరోద్దీకశబ్దయోరణవతిక్తార్థవృత్తిత్వం, యథాద్విజోత్తమోబాగ్నిహోఘామిదేవఇతి | ఏశేషణంపునస్పర్శవేదవ్యాపిసఓమిత్యేతస్యాక్షరస్యగ్రహణప్రసంగేఉద్ధాత్యవిషయస్యసమర్థుణం, యథాసీలంయ

ఓద్యేతిసంజ్ఞైక్యాత్సర్వకౌశామతద్విద్యైక్యం, తథావంచాగ్నోద్దివిద్యైక్యమిత్యావ్యసూతేగ్దిర్మితమిగ్యథః | అధిక

౯. వ్యాప్తేశ్చసమంజసం | సామానాధికరణ్యంవిషయాక్యత్యసంశయమాహ | ఓమిత్యేతదితి | అధ్యాసాదివదాధ్యాసావ్యాపిష్టేతత్రాధ్యాసఇత్యుచితా || బుద్ధిపూర్వకాభేదారోహేఽధ్యాసః, బాధోఽపవాదః, ఏకత్వంవత్త్వభేదః | ఏశేషణంవ్యావర్తకమితిఏవేకః | పూర్వముగ్ధాత్మకత్వాత్తకోద్దీకావయవత్వమేంకారస్యధ్యేయస్య విశేషణంపిద్ధవగ్ధాత్మకేయభేదాద్విద్యాభేదస్పిద్ధాతితఃసనయత్తత్యత్యక్షరసంగత్యాపూర్వపక్షయతి | తత్రేతి | అత్రపూర్వపక్షే

పూర్వోక్తసిద్ధాంతాసిద్ధిఃఫలంసిద్ధాంతేతద్విధిరితి మత్వాసిద్ధాంతసూత్రంహ్యేచప్తే || చశబ్దభిత్వాదివా || పక్షత్ర
యస్యమప్తత్వంప్రతిజ్ఞాయాధ్యానపక్షేవోపమాహ || తత్రాధ్యానభిత్వాదివా || యస్యోద్గీతస్యబుద్ధిరోకారేఽధ్య
స్యతేతద్వాచకోద్గీతశబ్దస్యోకారేలక్షణాస్యాత్ తద్బుద్ధివిషయత్వగుణపరత్వాత్ తథాసంబంధోఽవ్యవస్థితఃకల్పన
యః, ప్రతికాపాస్తీఫలంభకల్ప్యమితిగౌరవంస్యాదిత్యర్థః|ఫలంభకల్ప్యమితిశంకే||శూన్యతత్త్వతి || ఆప్త్యాదితి-ఓం
కారఆప్తిః సమృద్ధిరితి, యథాపాస్తేస కామానాప్తోతిశ్చుతంఫలంనాధ్యాసస్యేర్థః | ఉద్గీతాంకారయోరన్యతరబు
ద్ధ్యాఽన్యతరబుద్ధ్యపవాదమంగీకృత్యాన్యతరబుద్ధ్యాబుద్ధినివృత్తివైఫల్యముక్తంసంప్రత్యన్యతరబుద్ధేరభ్రాంతిత్వాన్నా
పవాదభిత్వాహ|| నచకదాచిదపీతి|| భ్రాంతిశ్చేన్నివర్తేతనతునివర్తతభిత్వాభ్రాంతిరిత్యర్థః | కించతత్త్వబోధకాద్వా
క్యాద్భ్రాంత్యపవాదోభవతిసేదంవాక్యంతత్త్వపరమిత్వాహ || నచేతి || ఘట్టకుంభశబ్దయోరివఓంకారోద్గీతశబ్దయోః

మత్వలంతదాదదీతేతి, ఎవమహాపుష్కర్ణిహిఓంకారస్తముపాసీతేతి, ఎవమేతస్మాకసామాన్యాధికరణ్య
వాక్యేవిమృశ్యమానే ఎతేవయోః ప్రతిభాంతి, తత్రాన్యతరబుద్ధారణకారణభావాదనియమ ప్రాప్తావి
దమువ్యతే|వ్యాప్తైశ్చసమంజసమితి|చశబ్దోఽయంతుశబ్దస్థాననివేశీపరపక్షవాదస్తనప్రయోజనః| తది
హత్రయఃపయోస్సానద్యాభివర్ణ్యదస్యం తే,విశేషణవత్తుఎవైకొరవద్యభిత్వాపాదీయతే,తత్రాధ్యాసే
తావత్ యద్బుద్ధిరితరత్రాన్యస్య తేతద్బుద్ధస్యలక్షణావృత్తిస్త్వంప్రసజ్యేతఫలంవకల్పేత్|| శూన్యతత్త్వ
వఫలం, ఆపయితాహవై కామానాంభవతీత్యాదితిచేత్, న, తస్యాన్యఫలత్వాత్ | ఆప్త్యాదికృష్టిఫలం
హితత్, నోద్గీతాధ్యాసఫలం|అపవాదేపిసమానఃఫలాభావః|మిథ్యాజ్ఞాననివృత్తిఃఫలమితిచేత్, న, పు
రుషార్థోపయోగానవగమాత్ | నచకదాచిదప్యోంకారాదోంకారబుద్ధినివృత్తే ఉద్గీతాద్వోద్గీతబుద్ధిః|
నచేదంవాక్యంవస్తుతత్త్వప్రతిపాదనపరంఉపానదిపరత్వాత్ | నాప్యేకత్వపక్షస్సంగవృత్తే,నివృ
యోజనంహితదాశబ్దవ్యయోచ్చారణం స్యాత్, ఎకేనైవవివక్షితార్థసమర్పణాత్, నచహితవిషయ
వాధ్వర్యపవిషయేవాఽక్షరేఓంకారశబ్దవాచ్యేఉద్గీతశబ్దప్రసిద్ధిరస్తి, నాపిసకలాయాంసామోద్వితి
యాయాంభక్తాపుద్గీతశబ్దవాచ్యామోంకారశబ్దప్రసిద్ధిః, యేనానతిరిక్తార్థతాస్యాత్|పరిశేషాద్విశే
షణపక్షః పరిగృహ్యతే, వ్యాప్తైస్సర్వవేదసాధారణ్యాత్ | సర్వవ్యాప్యత్వరమహమాప్రసంజేత్యతఉద్గీ
తశబ్దేనాక్షరంవిశేష్యతే, కథంనామోద్గీతావయవభూతఓంకారోగృహ్యేతేతి|నన్యస్తిన్నపిపయేసమా
నాలక్షణా ఉద్గీతశబ్దస్యావయవలక్షణార్థత్వాత్ | సత్యమేవమేతత్, లక్షణాయామపితుసన్నికర్షవి
ప్రకర్షాభవతపవ,అధ్యాసపక్షేవ్యాధాంతరబుద్ధి రథాంతరేనివ్యతభివిప్రకృష్టాలక్షణా, విశేషణపక్షే
త్వవయవివచనేనశబ్దేనావయవస్సమర్పితభివిప్రకృష్టాలక్షణా| సముదాయేషుప్రవృత్తాశ్చబ్దాఅ
వయవేవ్యపివర్తమానాద్యప్రావలగ్రామాదిషు| అతశ్చవ్యాప్తైర్లతోరోమిత్యేతదక్షరమిత్యేతస్యోద్గీత
మిత్యేతద్విశేషణమితిసమంజసమేతన్నిరవద్యమిత్యర్థః || ఇతిచతుర్థాధికరణం. *

పర్యాయత్వపక్షంకూషయతి||నాపీతి|| పర్యాయత్వమపినాస్తీత్యాహ || నచేతి || పరిశిష్టవిశేషణపక్షేసూత్రంయోజయ
తి|| వ్యాప్తేరితి|| ఓమిత్యక్షరముపాసీతేత్వక్తే సర్వవేదవ్యాప్యోంకార భిత్వాపాస్తాప్రసజ్యేతతన్నిరాపార్థముద్గీ
తావయవత్వంవిశేషణంసమంజసమిత్యర్థః | అధ్యాసపక్షేతద్బుద్ధివిషయత్వరూపగుణయోగస్సంబంధఃకల్ప్య ఇతివి
ప్రకృష్టాలక్షణా, అవయవలక్షణాతుసన్నికృష్టే, అవయవావయవిసంబంధస్యక్తప్రత్వాత్, పటావయవేద స్థవటోదగ్ధ
ఇతిలోకేప్రయోగాచ్చ|నామాదౌబ్రహ్మశబ్దస్యత్వగత్యాబ్రహ్మబుద్ధిగ్రాహ్యత్వగుణలక్షణాశ్రిత్యా,తత్ప్రతికాపాస్తే
స్యవివక్షితత్వాత్, ఇహతుప్రతికాపాస్తీవిధికల్పనేలప్త్యాదిగుణోంకారే పాగిదృష్టివిధానేవవాక్యభేదస్యాత్, అగ
స్సర్వవేదవ్యాప్యోంకారనిరాసేనోంకారే ప్రాగదృష్టివిధానార్థంవిశేషణమేవసమంజసంకల్పనాలాఘవాదిసిద్ధమ్||

౧౦. సర్వాభేదాదన్యత్రే మేవిషయంవత్సంసమృతమర్థమాహ||వాజసనేయనామితి|| వాచోవసన్తత్వంగుణః, వాగ్నినమృతవాసదర్శనాత్, చక్షుషఃప్రతిష్ఠాత్వంగుణః చక్షుష్యతఃపాదప్రతిష్ఠాదర్శనాత్||శ్రోత్రంసంవత్సంగుణకంశ్రవణాత్సర్వాభాసంవత్తైః|| మసలయతనత్వంగుణం, తస్యవృత్తిద్వారాసర్వభౌగ్యాశ్రయత్వాత్||తేచగుణాః ప్రాణస్యతైస్త్రివ్యంబిభృత్యవాగాదిభిస్తస్మిన్నర్పితాభితోశాభ్యయసమ్మతోఽభాః||విషయమాహ|| అస్యేషామిత్యాదినా||ఏశ్వేరియసస్యతైస్త్రివ్యస్యేదానంనిధానరణంప్రస్తాయతభ్యత్యం||దేవతావాగాదయఃఅహంశ్రేయసైస్త్రివ్యయైత్యభాః|| ఏవంశబ్దానైస్త్రివ్యగుణకప్రాణప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చసంశయమాహ|| తతేతి || గుణానామసమసంహారోపసంహారావేవపూర్వోత్తరపక్షయోఃఫలంఉద్భేదత్యవిశేషణాదోంకారస్యసర్వభేదవ్యాప్తివ్యాప్యతి ఏన్నక్రృతగుణమా

.సూ. ౧౦. సర్వాభేదాదన్యత్రేమే||

వాజసనేయనాంఛందోగానాంచప్రాణసంవాదేతైస్త్రివ్యగుణాన్వితస్యప్రాణస్యేపాస్యస్యముక్తంవాగాదయోపితత్రవసన్తత్వాదిగుణాన్వితాఉక్తాః, తేచగుణాః ప్రాణేషునేప్రత్యర్పితాఃయదహంవసన్తోస్మిత్వంతద్వసన్తోహిన్త్యాదినా||అస్యేషామపితుశాఖానాంకాషీతికింకరభృతీనాంప్రాణసంవాదేషు||అథాతోనిశ్వేరియసాదానమతాహవై దేవతాలహం శ్రేయసేవిషదమానాభిత్వేవంజాతీయకేషుప్రాణస్యతైస్త్రివ్యముక్తం నత్విమేవసన్తత్వాదయోగుణాఉక్తాః|| తత్రసంశయః, కిమేవసన్తత్వాదయోగుణాఃక్వదిదుక్తాలస్యతాస్త్రివ్యస్యేరన్నతనాస్యేరన్నితి||తత్రప్రాప్తంతావన్నాస్యేరన్నితి||కుతః, ఎవంశబ్దసంయోగాత్|| అథోయఏవంచైవిద్వాన్ప్రాణేనిశ్వేరియసంవిదిత్వే||అహింత్రతత్రైవంశబ్దేనవేద్యంవస్తునివేద్యతే,నివంశబ్దేనన్నిహితావలంబనోనశాఖాంతరపరిపరితమేవంజాతీయకంగుణజాతంతక్కొనివేదయితుం, తస్మాత్ స్వప్రకరణస్థైరేవగుణైర్నిరాకాంతుత్వమిత్యేవం||ప్రాప్తప్రత్యాహ, అస్యేరన్నిమేగుణాఃక్వదిదుక్తావసన్తత్వాదయోన్యత్రాపి, కుతః, సర్వాభేదాత్||సర్వప్రసారదేవైకంప్రాణవిజ్ఞానమభిన్నంప్రత్యభిజ్ఞాయతే||ప్రాణసంవాదాదిసాక్షాప్యాత్, అభేదేదవిజ్ఞానస్యకథమేగుణాఃక్వదిదుక్తాలస్యత్రనాస్యేరన్||నస్యేవంశబ్దస్తత్రత్రభేదేనైవంజాతీయకంగుణజాతంవేద్యత్వాయసమర్పయితీత్యుక్తం, అతోద్యతే||యద్యపి కాషీతిచిద్వాగతేనైవంశబ్దేనవాజసనేయబ్రహ్మణగతంగుణజాతమసంశబ్దితమసన్నిహితత్వాత్, తథాపితిస్మిన్నేవవిజ్ఞానేవాజసనేయబ్రహ్మణగతేనైవంశబ్దేనతత్సంశబ్దితమితి నపరశాఖాగతమప్యభిన్నవిజ్ఞానావబద్ధంగుణజాతంశ్రవణాఖ్యాతాద్విశేష్యతే|| నచైవంసతిశ్రుతహానిరశుక్రితకల్పనావాభవతి|| ఏకస్యావపిహిశాఖాయాంశ్రుతాగుణాశ్శ్రుతావసర్వవ్రథావంతిగుణవతోభేదాభావాత్|| నహిదేవదత్తశ్శ్రేయాదిగుణవత్త్వేనస్వదేశేప్రసిద్ధోదేశాంతరగతస్తద్దేశస్థైరవిభావితశోర్యాది గుణోన్యతర్హణోభవతి, యథాచ తత్రపరిచయ ఏశేషాద్దేశాంతరేపి దేవ

ప్రగ్రహానైవంశబ్దాచ్ఛాఖాంతరగుణవ్యాప్యప్రతినిధ్యప్తంతేనపూర్వపక్షయతి|| తత్రప్రాప్తమితి|| యథావాగాదిభ్యఃప్రాణతైస్త్రివ్యసిద్ధం||అథోతథాయదివంచైస్త్రివ్యగుణవిద్వానుపాదైసపాశ్రేతైస్త్రివ్యంవిదిత్వాభ్యాత్వా శ్రేణిభవంతిశ్రుత్యభాః|| ఏవంజాతీయకంవిద్యత్యాత్వాప్రిప్రమాణికంవసన్తత్వాదిగుణజాతమేవంశబ్దోనస్యస్థాతి శ్రుతావలంబిత్యాదిపాప్రిప్రసిద్ధాంతయే||అస్యేరన్ని||వాజసనేయభాగ్విజ్ఞేతావదేవంశబ్దేన వసన్తత్వాది గుణజాతస్య పాగ్విదిద్వా

పాగ్ప్రవాహ
 తేనైవంశబ్దేనరామ్యశ్రవణత్యాహ||తేభాషీతి||కాషీతికింకరభృతీనాంవసన్తత్వాదిగుణకః శ్రేష్ఠపాగ్విత్వాత్వాదిశ్రుతిప్రణవదిత్యత్రగుణానుమానేసతి శ్రుతహాసార్వస్తి అవిరోధాత్త్యుక్తం స్పష్టయతి||నచైవంశసతితి ||

గుణినాగుణాః శ్రుతాపవేత్యశ్రద్ధాప్రమాహ || సహితః ఫలితమాహ || తస్మాత్సతి | ఇతిపంచమాధికరణమ్. ... *

౧౧. ఆనందాదయః ప్రధానస్య | బ్రహ్మణోజ్ఞేయైశ్చైక్యాన్నిర్విశేషత్వాచ్యసంశయమాహ ||, తేషుసంశయభి
తిః పూర్వపక్షైస్తత్త్వాదిగుణానుపసంహారాద్వాక్యాధానవధారణం, సిద్ధాంతత్వపధారణమితిఫలం | పాగ్రిస్యసవిశేష
త్వాద్యుక్తశ్చాఖాంతరియవసిష్టత్వాద్యుపసంహారః, బ్రహ్మణస్తస్మిన్విశేషత్వాన్నిర్విశేషాగతపక్షైరేవప్రమితిసిద్ధిర్వ్య
ర్థఃపదాంతర్లోపసంహరణితిప్రత్యుదాహరణేనపూర్వపక్షః || సిద్ధాంతమాహ || ఇదమితి || ఆనందత్వసత్యత్వజ్ఞానత్వాద
యఃసామాన్యేనబ్రహ్మణికన్వితాధర్మాస్తేషాం సర్వశాఖానూపసంహారో నామ తద్వాచకానందాదీపదానామేక
వాక్యతయోచ్చారణం | ఆనందఃపత్యంజ్ఞానమసంతంబ్రహ్మశుద్ధమద్వయమాత్మేతి, తానిచసమానాధికరణానిపదానివిరుద్ధం
మత్వాగేనసర్వాస్థానభూతాదేకామఖండవ్యక్తింబల్యయంతి | నచైకేనైవపదేనబక్త్యసిద్ధిఃపదాంతరంవ్యర్థమితివా
చ్యం, ఏకస్మిన్పదేవోధానావేనబక్త్యానవతారాత్ | యద్యపిపదద్వయే బక్త్యానంతరేతి, తథాప్యానందోబ్రహ్మైశ్చ

దత్తగుణావిభావ్యంతే ఏవమభియోగవిశేషాచ్చాఖాంతరేప్రపాస్యాగుణాశ్చాఖాంతరేప్యస్మేరన్ | త
స్మాదేకప్రధానసంబద్ధధర్మాఏకత్రాప్యచ్యమానాసర్వత్రైవిపసంహర్తవ్యాభిః || ... *

సూ. ౧౧. ఆనందాదయః ప్రధానస్య ||

బ్రహ్మస్యదూపప్రతిపాదనపరాసుశ్రుతిహ్వానందరూపత్వంజ్ఞానఘనత్వం సర్వగతత్వంసర్వాశ్చ
కత్వమత్యేవంజాతీయకాబ్రహ్మణోధర్మాఃకర్వచిత్రేచిహ్నాగ్రియంతే | తేషుసంశయః, కిష్కానంశాద
యోబ్రహ్మధర్మాయావంతోయత్రశ్రూయంతేతావంతవతత్రప్రతిపత్తవ్యాఃకింవానర్వేసర్వత్రైతి |
తత్రయథాశ్రుతివిభాగంధర్మప్రతిపత్తైప్రాప్తాయామిదమవ్యతే, ఆనందాదయః ప్రధానస్యబ్రహ్మ
ణోధర్మస్ససర్వత్రప్రతిపత్తవ్యాః, కస్మాల్, సర్వాభేదాదేవ | సర్వత్రసితదేవైకంప్రధానంవి
శేష్యంబ్రహ్మనభిద్యతే | తస్మాత్సర్వత్రికత్వంబ్రహ్మధర్మాణాంతేనైవపూర్వాధికరణోదితేనదేవద
త్తశ్చోర్యాదిదర్శనే || నన్వేవంసతీప్రియశిరస్తాదయోపిధర్మస్ససర్వత్రసంకీర్తయన్, తథాహి
తైత్తిరీయకే ఆనందమయమాత్మానంప్రకమ్యామ్నాయతే | తస్యప్రియమేవశిరః మోవోదక్షిణఃప
క్షః ప్రమోదఉత్తరఃపక్షః ఆనందఆత్మా బ్రహ్మశుద్ధంప్రతిష్ఠేతి, అతఃఉత్తరంపతతి || ... *

సూ. ౧౨. ప్రియశిరస్తాద్యప్రాప్తిరుపచయాపచయాహిభేదః ||

ప్రియశిరస్తాదీనాంధర్మాణాంతైత్తిరీయకేఆత్మాతానానాస్త్యన్యత్రప్రాప్తిఃయత్యారణం
ప్రియంమోదఃప్రమోదఆనంద ఇశ్యతేపరస్పరాపేక్షయాభోక్త్రంతరాపేక్షయాచోపచితాపచితరూ
పాడపలభ్యంతే, ఉపచయాపచయాచసతిభేదేసంభవతః, నిర్భేదంశుబ్రహ్మ, ఏకమేవాద్వితీయమి
త్యాదిశ్రుతిభ్యః || నచైతైప్రియశిరస్తాదయోబ్రహ్మధర్మాఃకోశధర్మాస్తేతత్త్వపదిష్టమస్తాభిః

తైహఃఖత్వప్రాంతిగిరాసేప్యసర్వజడత్వాదిగ్రహేత్ అతస్తన్నిరాసార్థం సత్యజ్ఞానాదిపదాని ప్రయో
క్తవ్యాని | నచగ్రహస్యానవధిత్యాద్వాక్యచపర్యవసితంస్యాదితివాచ్యం | సద్విదానందాత్తకం సర్వధర్మశూన్యమద్వ
యమవికల్పంబ్రహ్మహమితివిశేషదర్శనేసర్వగ్రహణరాసాత్ | తచ్చవిశేషదర్శనంయావద్భిఃపక్షైర్భవతితావంతపదా
న్యవసంహర్తవ్యానీతిభావః || ...

౧౩. యదిబ్రహ్మైశ్చాత్సద్విదానందత్వాదిధర్మాణాంసర్వత్రప్రాప్తిప్రహీనగుణబ్రహ్మవిద్యాగతిభిః
పాగ్రిప్తిరపిస్యాదితిశంకానిరాసార్థంసూత్రంవ్యాకృష్టే || ప్రియేతి || పుత్రదీర్ఘనసుఖంప్రియంతద్వారాదీనామోపప్రస్య
ద్యాద్యతిశయేనప్రమోదఃఆనందస్సుఖమిత్యేవంతారతమ్యవంతోభిర్వాస్త్యయైజ్ఞేయేనప్రాపువంతి | తేషామబ్రహ్మ
స్యహాపాణాంబ్రహ్మజ్ఞానానుపయోగాదితిభావః || తేషాంబ్రహ్మధర్మత్వంచాసిద్ధమిత్యాహ || నచైతత్కతి || బ్రహ్మణిచ

త్రావతారోపాయత్వేఽపి తేహంప్రాప్తిస్సాన్యదిత్యాశంక్యాహానువమపీతి॥ అజ్ఞేయత్వాదేహంసజ్జేయే బ్రహ్మణిపాప్తిరి
త్యర్థః॥ కిమర్థంతహింసూత్రమిత్యతాహ॥ బ్రహ్మధర్మాణాం స్త్వీతి॥ బ్రహ్మధర్మాణాని కృత్వా చింతాఫలమాహ॥ సచేతి
జ్ఞేయే బ్రహ్మణిబాహ్యధర్మాణాంప్రియశిరస్తాద్విదీనామనుపయోగాదప్రాప్తిరిత్యానాత్ సంయద్వామత్వాదీనా
మపాప్తిరితిసూత్రంవ్యాఖ్యేయమిత్యర్థః॥ జ్ఞానానుపయోగేపిధ్యానేతేహంధర్మణాముపయోగాదుపాస్యబ్రహ్మైత్యా
తప్రాప్తిరన్యోన్యపిద్యానుసాన్యదిత్యాశంక్యాహ॥ తేషుహీతి॥ ధ్యానవిధిపరతంత్రాణాంధర్మణాంవిధితోవ్యవస్థేత్యర్థః॥

౧౩. సంయద్వామత్వాదిధర్మేభ్యఃఆనందాదీనాంవైషమ్యంజ్ఞానోపయోగిత్యాదిత్యాహ॥ ఇతరేత్వీతి॥ సత్య
జ్ఞానానందాత్తబ్రహ్మశబ్దాఃపంచసర్వత్రోపసంహతావ్యాఖ్యేతిసిద్ధం॥ ఇతిషష్ఠాధికరణమ్. :... .. *

అనందమయోఽభ్యాసాదిత్యత్ర. (అం. పాం. సూ. ౧౨) అపిచపరస్మిన్ బ్రహ్మణిచింతావతారోపా
యమాత్రత్వేనైతేవరికల్ప్యంతేనత్రప్రవృత్తేన, ఏవమపిసుతరామస్యత్రాప్రాప్తిఃప్రియశిరస్తాద్వి
దీనాంబ్రహ్మధర్మాంస్తేతాకృత్వాన్యాయమాత్రమిదమూచార్యేణప్రదిక్తితంత్రప్రియశిరస్తాద్విదీనాప్రాప్తి
రితి, సచన్యాయోఽన్యేషునిష్ఠితేషు బ్రహ్మధర్మేషుపాసనానాయోపదిశ్యమానేషునేతవ్యః సంయద్వా
మత్వాదిషుసత్యకామత్వాదిషుచ. తేషుహిసత్యపుష్పాస్యబ్రహ్మణిపకత్వేప్రకృమభేదాదుపాసనశ్చ
ఽసతినాన్యోన్యధర్మాణామన్యోన్యత్రప్రాప్తిః, యథాచద్యేనార్యావేకంన్యవతమపాసాతేధత్రేణా
న్యాయామరేణాన్యాయత్రచోపాన్యైకత్వేపుష్పాసనభేదోధర్మవ్యవస్థాచభవతి, ఏవమహిహీతి॥ ఉపది
తాపచితగుణత్వంహిపతభేదవ్యవహారేసగుణేబ్రహ్మణ్యుపపద్యతే సన్నితేపరస్మిన్ బ్రహ్మణి, అతోనన
త్యకామత్వాదీనాంధర్మాణాంకృతిచ్చుతానాంసర్వత్రప్రాప్తిరిత్యర్థః॥ *

సూ. ౧౩. ఇతరేత్వర్థసామాన్యాత్॥

ఇతరేత్వానందాదయోధర్మాబ్రహ్మస్వరూపప్రతిపాదనాయైవోవ్యమానాఅర్థసామాన్యాత్ ప్రతి
పాద్యస్యబ్రహ్మణోధర్మిణామికత్వాన్నర్వేసర్వత్రప్రతీయేరన్నితివైషమ్యం, ప్రతిపత్తిమాత్రప్రయో
జనాహి తత్తీతి॥ *

సూ. ౧౪. అధ్యానాయప్రయోజనాభావాత్॥

కాశకేవర్యతే ఇందియైభ్యఃపరాహ్యుద్ధాఅర్థేభ్యశ్చపరంమనః మనసస్తపరాబుద్ధిర్బుద్ధిరాత్మమ
హింపరః॥ మహతఃపరమవ్యక్తమవ్యక్తైత్పురుషఃపరః॥ పురుషాన్నపరంకించిత్. సాకాష్ఠాసాపరాగతిరితి॥ త
త్రసంశయః, కిమిమేసర్వవివాధాదయస్తతస్తతః పరత్వేనప్రతిపాద్యంతే ఉతపురుషపవైభ్యస్సర్వే
భ్యఃపరః ప్రతిపాద్యేతత్తీతి॥ తత్రతావత్సర్వేషామేవైహంపరత్వేనప్రతిపాదనమితిభవతిమతిః॥ తథా
హిశ్రూయతే ఇదమస్మాత్పరమిదమస్మాత్పరమితి॥ ననుబహువ్యర్థేషుపరత్వేనప్రతిపాదయిషి తేషు
వాక్యేభేదస్సాన్యైః, నైషదోషః, వాక్యబహుత్వోపపత్తిః॥ బహున్యేవవ్యాతాఃవాక్యానిప్రభవంతి
బహుసర్థాపరిత్యోపేతాప్రతిపాదయితుం, తస్మాత్ ప్రత్యేకమేహంపరత్వప్రతిపాదనమిత్యేవం

౧౪. అధ్యానాయప్రయోజనాభావాత్ ॥ వాక్యభేదాభేదానవభారణాత్ సంశయమాహ ॥ తత్రేతి ॥ పూర్వప
త్తేవాక్యభేదాద్విద్యాభేదఃసిద్ధాంతేవాత్వేక్యాద్విద్యైక్యమితిఫలం॥ పూర్వత్రబ్రహ్మస్వభావానామానందాదీనాము
పసంహార్యాణాంబ్రహ్మజ్ఞానఫలోపాయత్వముక్తం అత్రత్వబ్రహ్మస్వభావప్యాధాదిపరత్వస్యానుపసంహార్యస్యతదు
పాయత్వమువ్యత్యత్యేకఫలకత్వంసంశయః॥ తత్రస్థులకత్వవిశిష్టత్వేవాధాదీనామపూర్వతయాప్రతిపాద్యానాంభేదా
వ్యాప్యభేదోనదోషఇతిపూర్వపక్షః॥ ఉత్సాహంసంస్థాంతంప్రతిజ్ఞాయ సాగ్రంహతుంవ్యావృత్తిఃపురుషవివేచి॥ ఫల
వత్త్వసత్యపూర్వత్వాత్పురుషస్యైవప్రాధాన్యేనప్రతిపాద్యత్వం అభిలాష్టాదీనాంపరత్వంతుగచ్ఛేషత్వేవోవ్యత్యత్య

ర్వః । కిం చ 'పురుషాన్మవరంకించిత్సాకాష్టేతి వేదఃపరనిషేధలింగేనసర్వబాధావధిత్వలింగేన చ పురుషేతాత్పర్యందర్య యోపూర్వస్తాత్పూర్వస్తాదవరస్యావరస్యవరత్వోక్తిస్తదభేదిదర్శయతీత్యాహ॥ అపిచేతి॥ అథాదీనామత్రోక్తిరాధ్యా నాయశ్చత్వరత్వధ్యానపూర్వకంపురుషదర్శనాయోమన్వతఃప్రయోజనాభివాదితిసూత్రంయోజయతి॥ ఆధ్యానాయేతి॥

౧౫. ఆత్మత్వాదిలింగైశ్చపురుషవివప్రతిపాద్యత్యాహ॥ ఆత్మశబ్దాచ్చేతి॥ కిం చ 'తద్విష్ణోఃపరమంపదం' పురుషాన్మ వరంకించిదిత్యుపక్రమోశ్చసంహారయోరైకరూప్యాత్ క్తృతఫలవదేకపురుషవరత్వేనైకవాక్యత్వనిశ్చయే సతివాక్య భేదఫలభేదకల్పనానయుక్తా గౌరవాదిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ ఇతిసప్తమాధికరణం- ... *

౧౬. ఆత్మగృహీతిః॥ మిషత్ - చలత్ । లోకానాహ॥ అభిభాష్యతి॥ అంభఃస్వగః, మరీచీయోఽప్రతిక్షలోకః, మరో-

ప్రాప్తేబ్రూమః । పురుషువైభ్యస్సర్వేభ్యః పరఃప్రతిపాద్యత ఇతియుక్తం । నప్రత్యేకమేషాంపర త్వప్రతిపాదనం, కస్తాత్, ప్రయోజనాభావాత్ । నహితరేషుపరత్వేనప్రతిపాదయిషిలేషు కిం చిత్ప్రయోజనం దృశ్యతే శ్రూయతేవా, పురుషేత్వింద్రియాదిభ్యః పరస్మిన్ సర్వాసర్థవ్రాతా రీతేప్రతిపన్నేదృశ్యతే ప్రయోజనంమోక్షసిద్ధిః । తథాచశ్రుతిః 'నిచాయ్యతంమృత్యుముఖాత్ప్ర ముచ్యతే' ఇతి । అపిచపరప్రతిపేధేనకాష్టాదిశబ్దేనచ పురుషవిషయమాదరందర్శయోపురుషప్రతి పత్వ్యధైవపూర్వాపరప్రవాహేనాక్తిరిదర్శయతి॥ ఆధ్యానాయేతి॥ ఆధ్యానపూర్వకాయనన్యద్ద ర్శనాయోత్యధః॥ నన్యగ్దర్శనార్థమేవహీహాధ్యానముపదిశ్యతేనత్వాధ్యానమేవస్వప్రధానం॥!.*

సూ. ౧౫. ఆత్మశబ్దాచ్చ॥

ఇతశ్చపురుషప్రతిపత్వ్యధైవేయమింద్రియాదిప్రవాహేనాక్తిః, యతాగ్రరణం "విషసర్వేషు ధూలేషు గూఢోన్మానప్రకాశతే । దృశ్యతేత్వగ్ర్య యాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిః" ఇతిప్రకృతంపురు షమాత్మైత్యాహ॥ అతశ్చానాత్మత్వమితరేషాం విషమితమితిగమ్యతే, తస్మైవచదుర్విజ్ఞానతాం మనం స్రూతమితిగమ్యతాంచదర్శయతి, తద్విజ్ఞానాయోవచ యచ్చేద్వాజ్ఞససేప్రాజ్ఞ' ఇత్యాధ్యానం విదధా తి॥ తద్వాజ్ఞాత్వంఆనుమానకమప్యేకేషామిత్యత్ర(అగపారమాం)పవమనేకప్రకారఆశయాతిశయః శ్రుతిఃపురుషేలక్ష్యతేనేతరేషు॥ అపిచ 'సోఽద్యసఃపారమాప్నోతితద్విష్ణోఃపరమంపద'మిత్యుక్తేకింతద ధ్యసఃపారంవిష్ణోఃపరమంపదమిత్యస్యా మాకాంతోయామింద్రియాద్యనుక్రమణాత్ పరమవగప్రతిప త్యధికవచాయమాయాసఇత్యర్థసీయతే॥ ... *

సూ. ౧౬ ఆత్మగృహీతిరితరవదుక్తరాత్॥

వితరేయశ్చశ్రూయతే, ఆత్మవాగ్దదమేకవివాగ్రాసీత్ నాన్యతిరాంచనమిషత్ సహజ్జీతలోకా న్నుస్పృశాఇతిసత్తమాలోకానస్పృశతాంభోమరీచీమరమాప' ఇత్యాదితత్ర సంశయఃకింపరపవాత్సా ఇహోత్తశబ్దేనాభిలప్యతేఉతాన్యకశ్చిదితి । కింతావత్ప్రాప్తంపరమాత్మైహోత్తశబ్దాభిలప్యోభివతుమ ర్హతీతి॥ కస్తాత్, వాక్యాన్వయదర్శనాత్ । ననువాక్యాన్వయస్సుతరాంపరమాత్మవిషయోదృశ్యతేప్రా

మత్యలోకః, అపఃపాతాళలోక' ఇత్యర్థః॥ ఆత్మశబ్దస్యబ్రహ్మహీనూత్రాత్మనివప్రయోగాత్సంశయమాహ॥ తత్రేతి॥ అ త్రపూర్వవత్పేవాక్యస్యసూత్రోపాస్తవరత్వాత్ పరబ్రహ్మధర్మైశామానందాదీనా మైతరేయశేఽనుపసంహారః, సి ధ్ధాంతేబ్రహ్మపరత్వాదుపసంహారఇతిఫలం, పురుషవాక్యాగ్నేదప్రసంగాదధ్ధాదివాక్యానాం సాధ్ధాదివ్రతిపాదకత్వ మిత్యుక్తంతద్వదహపి, ప్రజావతేరేతోదేవా' ఇతిపూర్వస్తాత్ ప్రజావతివాక్యాగ్నేదప్రసంగాదాత్మేషాఇత్యాదివా క్యస్యనప్రహ్మపరత్వమిదృష్టాంతేనపూర్వవత్తయతి॥ నపరమాత్మైత్యాదిహా॥ వాక్యస్య ప్రజావతోతాత్పర్యదర్శనాది యః॥ పూర్వవత్తమాగ్నివ్యలోక' సగ్నిత్వత్వలింగాత్ ప్రజావతోవాక్యాన్వయఇత్యాహ॥ నన్విత్యాదిసాలోకాపవమ

హాభూతాన్త్యతలహా॥ లోకాశ్చేతి॥ లోకశబ్దస్య హాభూతేవ్యయభావ్యాత్ భౌతికాపవలోకాః । సర్వచనాశ్చేత్యా
 మా॥ తథాచేతి ॥ అంభోమరీచీమూరమాపః ఇతిమాత్రయిత్వాస్వయమేవశ్రుతిర్యాచ్యేతి॥ పరేణదివం దివః పరస్తాద్ది
 విప్రతిష్ఠితశ్చంద్రామ్భుపావ్యాప్తయోలోకస్తదంభః అంతకుం మరీచయఃవృథివీ, మరోయాఅభస్తాస్తాఅపభృతిననులో
 కస్సప్తిరవీశ్వరాదేవాస్తు నేత్యాహ॥ లోకేతి॥ పురుషవిభోనరాకారః॥ ఆత్మహిరణ్యగర్భః, అపిపీరికాభ్యఃసర్వమస్మ
 జలేత్యర్థః । భూతానాంలోకానామిత్యర్థః॥ ప్రకరణాదపిలోకప్రస్తాప్రజాపతిరిత్యాహ॥ వితరేయిణోపీతి॥ రేతఃకార్య
 మితియావత్॥ బ్రహ్మలింగానిప్రజాపతౌయోజయతి॥ అన్తశబ్దోపీత్యాదినా॥ కింఽప్రజాస్సృష్టేతాఃప్రతిభౌగాథంగా

గున్నతైరాత్మైకత్వావధారణాత్ ఈక్షణపూర్వకప్రప్యత్వవచనాచ్య- నేత్యుచ్యతే, లోకస్సప్తివచ
 నాత్, పరమాత్మనిహిస్తప్తిపరిగృహ్యమాణేమహాభూతస్సప్తిరాదౌవత్తన్యాలోకస్సప్తిస్త్యిమాదాపు
 చ్యతే, లోకాశ్చచహాభూతసన్నివేశవిశేషాః । తథాచాంభఃప్రభృతీలోకైస్సనైవసర్వక్తి, అవో౭
 మ్భుఃపరేణదివమిత్యాదినా॥ లోకస్సప్తిశ్చపరమేశ్వరాభిష్ఠితేన పరేణకరదిదీశ్వరేణక్రియతభిశుక్రి
 ప్త్యుత్తోయవలభ్యతే । తథాహిశుక్రిగర్భవతి, ఆత్మైవేదమగ్రఆసీత్ పురుషవిభోత్యాద్యా॥ స్మృతిరపి
 “ సనైశరీరీప్రథమఃసనైపురుషతీచ్యతేఆదికర్తాసభూతానాంబ్రహ్మగ్రేసమవతాత్” ఇతి॥ వితరేయ
 ణోపి, అథాతోరేతసస్సప్తిఃప్రజాపతేరతోదేవాభ్యత్రపూర్వప్రకరణేప్రజాపతకర్తృకాం
 విదితాస్సప్తిమామనంతి॥ అన్తశబ్దోపి తస్మిన్ప్రయుజ్యమానోద్భవః, ఆత్మైవేదమగ్రఆసీత్ పురుషవిభో
 త్యాద్యత్ర । ఏకత్వావధారణమపిపాగిగున్నతైఃస్వవికారాపేక్షముపవచ్యతే॥ ఈక్షణమపితస్యచేతనత్వా
 భ్యవగమాదుపపన్నం । అపితతాభ్యోగామానయత్రాభ్యో౭శ్వమానయత్రాభ్యఃపురుషమానయత్రాఅబ్రు
 వన్నిత్యేవంజాతీయకోభూమావాపారవిశేషోలోకేకమవిశేషవత్సాన్విత్యుప్రసిద్ధిమానుగమ్యతే ।
 తస్మాద్విశేషవానేవకల్పిదివత్సాన్వదిత్యేవంపాగిప్రబ్రూమః, పరనివాత్సేహాశ్చశబ్దేనగృహ్యతేఇతర
 వత్, యథేతరేమస్సప్తిశ్రవణేషుతస్మాద్వాపరస్తాదాత్మనలకాశస్సంభూతాభ్యేవమాదిమపరస్తాన్వ
 నోగ్రహణం, యథాచేతరస్మిలోకికాన్తశబ్దప్రయోగేప్రత్యగాత్మైవముఖ్యతాన్తశబ్దేనగృహ్యతేతథేహ
 పిభవిమమహతి । యత్రశు, ఆత్మైవేదమగ్రఆసీదిత్యేవమాదౌపురుషవిభోత్యేవమాదివిశేషణాంత
 రంత్రాయతేభవేత్తస్మిన్విశేషవతతత్త్వోగ్రహణం, అగ్రపునఃపరమాత్మగ్రహణానుగుణవేషవిశేషణమ
 పున్రతరముపలభ్యతే, సఈక్షణలోకాన్నస్సజాతి సజిమాలోకానస్సజతేత్యేవమాది । తస్మాత్త
 న్నైవగ్రహణమితిన్యాయః॥ *

సూ. ౧౭. అన్వయాదితీచేత్సాన్వితవధారణాత్॥

వాక్యాన్వయదన్యనాన్తపరమాత్మగ్రహణమితిపునర్యదుక్తతన్వేహిహాన్వయమితి, అన్వో౭తేస్యా
 దవధారణాదితిభవేదుపపన్నంపరమాత్మనభిహగ్రహణం, తస్మాత్, అవధారణాత్ పరమాత్మగ్రహణే
 హిప్రాగున్నతైరాత్మైకత్వావధారణమాంజనమవకల్పతే, అన్వయాభ్యానాంజసంతర్పరిఃత్వేత్ర॥ లోక

మానయల్లోకస్సప్తితథా౭శ్వమానయత్ తాస్తుగవాశ్వపాగ్రిప్యానత్యప్రాప్తతఃపురుషశరీరేఅసీతేకాలబుద్ధిసృష్టా
 స్సృతిః॥ అయంవలోకవ్యవహారఃస్మృతిఃప్రజాపతిత్యేలింగమిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ అన్తశబ్దస్యవిదాత్సనిముఖ్యత్వాత్ ముఖ్య
 గ్రహేవాధికాభావాదుత్తరస్యేక్షణాదేరనుసారత్వాత్ పరమాత్మగ్రహణమితిసద్ధాంతయతి । ఏవంపాగ్రిప్తిః॥ వహ
 భూతస్సప్తిపూర్వకంలోకానస్సృతతేతిశుక్రిర్యాభ్యయేతిభావః॥ *

౧౭. పూర్వపక్షబీజమనూద్యమాషయక్షులన్వయాదితి । ఆత్మవాగ్దమేవివాగ్రఆసీదితి, ప్రజానంబ్రహ్మేతి
 చోపక్రమోపసంహారస్థాన్వగ్రిహ్యశుక్రిభ్యా మేకత్వావధారణ శ్రవేత్యాదిరి౭శ్చ లోకవగ్రహ్యత్వాదిరి౭వాధాపి

త్యక్తుమ్నా గ్రాహ్యమితి భావః । సమరమేవ శరః పిత మేవ సీమానం మోక్షార్థః కేశవిభాగావసానం విదార్యభిద్రోక్య త్వా
 పతయాబ్రహ్మరంధ్రాభ్యయూద్వారాలింగవిశిష్టప్రవిష్టవ్యానిత్యభావః । మాంబిహి నామిదివాగాదిభిః స్వస్వవ్యాపారః కృతః
 అథ తదాకోమామితి త్వంపదార్థం చిదార్యస్వయమేత మేవ శోభితమాత్మానంబ్రహ్మ తతమం వ్యాప్తతమమవశ్యతే । త
 కారలాపశాంతసః ప్రజ్ఞానిదాత్వా నేత్రం నీయతే ౨ నేనేతి నియామకం యస్య తత్ ప్రజ్ఞానేత్రం చిదాత్మనియవ్యామి
 త్యభావః । ఉక్తవ్యాఖ్యానే గుణోపసంహారస్యాస్పృటత్వాన్నపాదసంగతిరితి మత్తైవ వ్యాఖ్యానాంతరమాహ ॥ అవ
 రేతి ॥ ఉదరం-ఉపసంహారః । సచ్ఛబ్దస్యాత్మానాత్మ సాధాన్యాత్సంశయమాహ ॥ తత్రేతి ॥ పూర్వపక్షే సత్తాసామాన్యే

స్పృష్టివచనంతు శుక్రిత్యంతరప్రసిద్ధమహాభూతసృష్ట్యనంతరమితి యోజయిష్యామః, యథా, తత్రేజోస్సు
 జతే త్యేతచ్చుక్రిత్యంతరప్రసిద్ధవిద్యాయుసృష్ట్యనంతరమిత్యయుక్తయుజం ఎవమిహాపి, శుక్రిత్యంతర
 ప్రసిద్ధోహి సమానవిషయో విశేషః శ్రుత్యంతరే ౨ పుష్పసంహారవ్యో భవతి । యో ౨ వ్యయం
 వ్యాపారవిశేషానుగమ స్తాభ్యో గామానయదిత్యాదిః సో ౨పి వివక్షితార్థావధారణానుగత్యేనైవ
 గ్రహీతవ్యః, సహాయం సకలః కథాప్రబంధో వివక్షితభిత్తి శక్యతే వక్తం, తత్ప్రతిపత్తౌ పురుషా
 ర్థాభావత్, బ్రహ్మత్వత్వంత్యహవివక్షితం । తథాహ్యంభః ప్రభృతీనాం లోకానాం లోకపాలా
 దీనాం చాగ్న్యదీనాం సృష్టిం శిష్టైకరణానికరణాయతనంచ శరీరముపదిశ్య సేవప్రప్తైకభంగ్యదం
 మద్యతేస్యాదితి వీత్యభిదంశరీరంప్రవివేచేతి దర్శయతి । సమరమేవ సీమానం విదార్యైతయాద్వారా
 ప్రావద్యతేతి । పునశ్చ, యదివాచాభివ్యాహరణం యదిప్రాణేనాభిప్రాణితమిత్యేవమాదివాకరణవ్యా
 పారవివేచనపూర్వకం, అథకో ౨హమితి వీత్య, సమరమేవ పురుషం బ్రహ్మతతమమవశ్యతేతి బ్రహ్మత్వ
 త్వదర్శనమవధారయతి, తథోపరిష్టేదపి, ఎవ బ్రహ్మైవ శంకృప్రజావతి రిత్యాది నాసమంతంభేదజా
 తంసహమహాభూతైర్మనక్రమ్య, సర్వంతత్ ప్రజ్ఞానేత్రం ప్రజ్ఞానేత్రప్రతిష్ఠితం ప్రజ్ఞానేత్రో లోకః ప్ర
 జ్ఞాప్రతిష్ఠో ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మైతి బ్రహ్మత్వత్వదర్శనమేవావధారయతి, తస్మాదిహాత్మగృహీతి రిత్యనవవాదం
 అవరాయోజనా, అత్యగృహీతి రితరవమత్తరత్ । వాజసనేయకేతమత్యైతి యో ౨యం విజ్ఞానమయః
 ప్రాణేషు హ్యగ్న్యంతి ర్జ్యోతిః పురుష ఇత్యాత్మశబ్దేనోపక్రమ్యతస్యైవ సర్వసంగవిముక్తత్వప్రతిపాదనే
 న బ్రహ్మత్వతావవధారయతి, తథాహ్యుపసంహారతి, సవాపవమహానజలత్కృ ౨జరో ౨మరో ౨మృతో
 ౨భయో బ్రహ్మైతి, ఛాండోగ్యేతు సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమిత్యంతరేనైవాత్మశ
 బ్దముపక్రమ్య, ఉదరే-సత్యైతత్త్వమసీతి తాదాత్మ్యముపదిశేతి । తత్ర సంతయః, తుల్యార్థత్వంక
 మనయో రామానయో సస్యిదతుల్యార్థత్వం వేతి । ఆతుల్యార్థస్య మితతావత్ ప్రాప్తం ఆతుల్యత్వా
 దామానయోః, సహ్యమానవైషమ్యే సత్యార్థసామ్యం యుక్తం ప్రతిపత్తుం, ఆమానశం శ్రత్వా వర్ణవరి
 గ్రహస్య, వాజసనేయకే చాత్మశబ్దోపక్రమాదాత్మతత్త్వోపదేశభిగమ్యతే, ఛాండోగ్యే తూష్ణమపి
 ర్యయామవదేశవివర్యయః । నను భందోగానామవ్యస్తైవ రేతాదాత్మ్యోపదేశభిత్వైక్యం, సత్యము

బ్రహ్మత్వసంపదపాస్త్రీః ఛాండోగ్యేవాజిత్రుతో గుణానిద్యోభేదాన్నిహానుణానుపసంహారః సిద్ధాంతేతూభయత్ర
 నిగుణవిద్యైక్యమపసంహారభిఫలభేదః । పదానాం జాతౌ శక్తిగ్రహణచ్చబ్ధోపసత్తాజాతివాచిత్యపకర్మస్య నిష్ఠి
 తార్థత్యాదసంజాతవిరోధ్యపకర్మమబలేన తాదాత్మ్యోపదేశః సంపత్తిపరతయానేయభిప్రాయపక్షనిష్ఠు-వః । పూ
 ర్వత్రీవాక్యైక్యార్థాదిపరత్వం త్యక్త్వా విద్యైక్యముక్తం, ఇహతు సదాత్మశబ్దోభ్యాం జాత్యాత్మవాచిత్యముపకర్మ
 భేదాద్యాత్మభేదే సమిదిద్యాభేదభిప్రాయదాహరణసంగతిః । నచాత్మశబ్దోవాచికః అత్యవ్యక్తైక్యజ్ఞాత్యర్థభావత్
 కింతు సత్త్వంతరవస్తువాచకః క్విరభాతివాచిత్యే పుష్కలమభేదస్సృటవివసత్తత్త్వయోర్భేదాదిత్యంతరవ్యతిసేధాం

తయతి|తథేత్యాదివా|ఉపక్రమాన్వయాద్విడివక్రమాధీనత్వాధువసంహారస్యేత్యర్థః| తచ్ఛబధారణం సత్పదేనా
త్సగృహీతౌసత్యాంయుజ్యతఇత్యాహ||తచ్ఛేతి|| సదేకమేవేత్యవధారణం, అననజీవేనాత్మనేతి సజ్జీవతాకర్మకోజీవ
స్యాత్త్యజజ్జనవరామర్మః, సుప్తజీవః సతాసంవన్నోభవతితికథనం భూయపవమాహుగవాణవిజ్ఞాపయత్వితిపరిచోదనా|
సదివదేనసత్తాశ్రియఉచ్యతేనజాతిమాత్రం, కర్మవాచిత్యప్రత్యయాంతత్వత్| తథాచోపక్రమే సత్తాశ్రియసామా
న్యోక్తకల్పాశ్రియఇత్యాకాంతాయాంవాక్యశేషాదాత్మేతినిష్ఠీయతఇత్యాహ||సచ్ఛేతి|| సచ్ఛబ్దస్యాత్మనాత్మసాధారణ్య
ముపేత్యోక్తంతదపినా పైతికాశవదవత్ సత్పదస్యవ్యక్తివాచిత్యాత్ వ్యక్తేశ్వబాధాయోగ్యాద్విదాత్తై వేతిసవాజిభం
దోగయోగుపక్రమవైషమ్యమీత్యాహ||సచ్ఛబ్దేతి|| వైషమ్యముపేత్యాప్యహ|అమ్నానేతి| వాజివాక్యేత్వమథాస్యత

క్రముపక్రమతంత్రత్వాదుపసంహారస్యతాదాత్మ్యసంపత్తిస్సేతిమన్యతే, తథాప్రాప్తైభిధీయతే| ఆ
త్సగృహీతిః||సదేవసోమ్యేదమగ్రతసేదిత్యత్ర| ఇందోగానామపిభవితుమహతిభిరవత్, యథాః
తమఆత్మేత్యత్ర|వాజిసనేయినామాత్మగృహీతిస్తతైవకన్యాత్, ఉత్తరాత్తాదాత్మ్యేవనేశాత్|అన్వ
యాదితిచేత్, స్యాదవధారణాత్|యదుక్రముపక్రమాన్వయాదుపక్రమేచాత్మశబ్దశ్రవణాభావాత్ నాత్మ
గృహీతిరితత్స్యకఃపరిహరణిచేత్, సోభిధీయతే| స్యాదవధారణాదితి|భవేమపవన్నేహాత్సగృహీతిః|అవ
ధారణాత్, తథాహి|యేవాశ్రుతంశ్రుతంభవతి అమతంమతం అవిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతం మిత్యేకవిజ్ఞానేనసర్వ
ఃజ్ఞానమశభార్యతత్సంపాదయిషయాసదేవేత్యాహ, తచ్ఛబ్దగృహీతౌసత్యాంసంపద్యతే, అన్యథాహి
యోఽయంముఖ్యులత్సాసనవిజ్ఞాతఇతి నైవసర్వవిజ్ఞానంసంపద్యతే| తథాప్రాగున్నతైరేకత్వావధారణం
జీవస్యచాత్మశబ్దేనవరామర్మః, పాపావస్థాయాంచతత్త్వభావసంపత్తికథనంపరిచోదనాపూర్వకంవపు
నఃపునః| తత్త్వమసీత్యవధారణమితిసర్వమేతత్తాదాత్మ్యప్రతిజ్ఞాదనాయామేవావకల్పతే సతాదా
త్వ్యసంపాదనాయాం| నచాతోపక్రమతంత్రతోపన్యాసోన్యాయః, సహ్యుపక్రమేఆత్మత్వసంకీర్తన
మనాత్మత్వసంకీర్తనంవాఽస్త్రీ, సామాన్యోపక్రమశ్చనవాక్యశేషగతేనవిశేషణ విరుద్ధ్యతేవిశేషా
కాంక్షిత్యాత్ సామాన్యస్య, సచ్ఛబ్దాభిపివవర్యాలూప్యమానోనముఖ్యాచాత్మనోఽన్యస్సంభవతి, అతో
ఽన్యస్యవస్త్రజాతస్యారంభణశబ్దాదిభ్యోఽన్యతత్వోపపత్తేః|అమ్నానవైషమ్యముపేవావశ్యమగ్ధవైషమ్య
మావహతి, అహరచాగ్రింపాత్రమాహరేత్యాదివ్యర్థసామ్యేపితద్దర్శనాత్| తస్మాదేవంజాతీయకేము
వాక్యేషుప్రపాదనప్రకారభేదేపిప్రతిపాద్యాధాభేదభిసంధం|

సూ. ౧౮. కార్యాభ్యానాదపూర్వమ్|

ఇందోగావాజిసనేయినశ్చప్రాగసంవాదేశ్వాదిమర్యాదం ప్రాగస్యాన్నమామ్నాయతస్యైవా
వోవాసఆమనంతి|అనింతరంచఇందోగావనంతి, తస్మాద్వాపితశశిష్యంతః పురస్తాచ్ఛోపరిష్టాచ్ఛాద్భిః
పరిదధంతి| వాజిసనేయినస్తామనంతి| తద్విద్వాంసశ్శ్రీప్రియాఅశిష్యంతి|చామంత్యశిత్వాచాచా

దభవవ్యంతస్యఃత్యస్యప్రతిపాదనం ఇందోగ్యవాక్యేతుతదభావస్యత్వమభవవ్యంతస్యప్రతిపాదనమితి ప్రకారభే
దేవవాక్యాదైశ్వాద్విదైక్యమితిఫలితమాహ|తస్మాదితి| ఇత్యవ్యమాధికరణం|

౧౮. కార్యాభ్యానాదపూర్వం||మేకమన్నంకింవాస ఇతిపాశ్రిణేనప్యన్తవాగాదయఉః|| యదిదంకించాశ్యభ్య
ఆశిష్యభ్యస్తతైఽన్నమేవోవాస ఇతిసర్వంపాశ్రిణిర్భ్యమాసం యదిదంప్రసిద్ధంశ్వాదివర్యంతమన్నంతత్ప్రాగిస్య
త్వాన్నంతపతాచ్ఛాదనమిత్యుపాశ్రిణేనదింతయమిత్యర్థః| శాఖాద్వయేవ్యుపశేషశ్రుతిమక్త్యావిశేషశ్రుతిభేదమాహ|
అనంతరేదేతి| తస్మాదపాంప్రాగవస్త్రత్వాదశిష్యంతోఽశనం కుర్వంతః, శ్రీప్రియాశతకుర్యంతి, కింతత్, భోజనా
యాన్యః ఉత్పన్నాచాచామంతీయైర్దధి|ప్రాగంపరిదధత్యాచ్ఛాగయంతీత్యర్థః| సూర్వోత్తరాదపసంసంధినివ్య

పుష్పాగ్రావాసప్రస్థచింతనకూపమనగ్నతాధ్యానంకార్యమితిభావః | తత్తస్మిద్విత్త్యుత్తరం యతఃపూర్వే విద్వాంసోఽశనాత్ప్రసూర్ధ్వంచాచామంతపతమేవానంచాగ్రంతతైహిచమనేవానగ్నమాచ్ఛాదితంకుర్వంతోమన్యంతేచింతయంతి, తస్మాదేవంవిదిదాసీంతనోఽపుష్పాగ్రవంశమకుర్యాదితివాజిత్రుత్వర్థః | అతఃఉభయోరవ్యపూర్వత్వాత్సంశయమాహ || తత్కామితి || సందిగ్ధతమపక్రమస్యవాక్యశేషాన్నితయవదాచామంతి పదస్యఽధిత్వసందేహాచామేదితివాక్యశేషాద్విధిత్వనిష్ఠయభివ్యప్తోతసంకత్యాపూర్వపక్షమాహ || కింతావదితి || జ్ఞానసాధనోపాససాంగవిధిచారత్వాత్పూర్వసంకతిర్బోధ్యా | పూర్వపక్షే ప్రాణవిద్వాంగత్వేనాపూర్వాచమనంవిహితమన్యత్రోపసంహతావ్యమితిఫలం, సిద్ధాంతేతస్యావిధేయత్వాత్ సాంగత్వేనోపసంహరణశాసితేకః | ఉభయవిధానేవాక్యభేదస్యాద్విత్త్యుత్తరచ్యూతమేతరమాహ || అథవేతి || ప్రశస్తంహీదమాచమనంయస్మాదనేనప్రాణమనగ్నంభూత్యంతర్విస్తరితః | ప్రసిద్ధానువాదేనాప్ర

మంతి ఎతమేవతదననగ్నం కుర్వంతోమన్యంతే తస్మాదేవం విదశిష్యన్నాచామేదశిత్యాచామేదేతమేవతదననగ్నంకురుత ఇతి | తత్త్రచాచమననగ్నతాచింతనంచప్రాణస్యప్రతీయతే | తత్కామభయమపివిధీయతేఉతాచమనమేవ ఉతానగ్నతాచింతనమేవేతివిచార్యతే | కింతావత్ప్రాప్తముభయమపివిధీయతఇతి | కుతః, ఉభయస్యాప్యవగమ్యమానత్వాత్ | ఉభయమపిచైతదపూర్వత్వాద్విధ్యహం, అథవాచమనమేవవిధీయతే, విస్మప్తాహితస్త్రివిధివిభక్తిః, తస్మాదేవంవిదశిష్యన్నాచామేదశిత్యాచాచామేదితితస్యైవప్రత్యర్థమనగ్నతాసంకీర్తనమిత్యేవం ప్రాప్తేబ్రూమః, నాచమనస్యేవిధేయత్వముపపద్యతే, కార్యాఖ్యానాత్, ప్రాప్తమేవహీదంకార్యత్వేనాచమనంప్రాయత్యాగ్ధంస్తృతిప్రసిద్ధమన్వాఖ్యాయతే | నన్వియంత్రుతిస్తస్యాస్తృతేమూలంస్యాత్, నేతుచ్యతే విషయనానాత్వాత్ | సామాన్యవిషయాహిస్తృతిః పురుషమాత్రసంబద్ధంప్రాయత్యాగ్ధమాచమనంప్రాపయతి, శుక్రిస్తుప్రాణవిద్వాప్రకరణపరితాతద్విషయమేవాచమనం విదధతి విదధ్యాత్ | నచభిన్నవిషయయోఃశుక్రిస్తృత్యోర్యమూలమూలిభావోఽవకల్పితే, నచేయంశుక్రిః ప్రాణవిద్వాసంయోగ్యపూర్వమాచమనంవిధాస్యతీతకర్మమాత్రయితుం, పూర్వస్యైవపూరుషమాత్రసంయోగినతచనసేవహాప్రగ్యభిజ్ఞాయమానత్వాత్, అతపవచనోభయవిధానం, ఉభయవిధానేవవాక్యంభిద్యేత | తస్మాత్ప్రాప్తమేవాశీకృతామశితవతాంచోభయతతచమనమనూద్య, ఎతమేవతదననగ్నంకుర్వంతోమన్యంతేఇతిప్రాగిస్యానగ్నతాకరణసంకల్పాననేనవాక్యేనాచమనీయాస్వపుష్పాగ్రవిద్వాసంబంధిత్వేనాపూర్వఉపవిశ్యతే | నచాయమనగ్నతావాదతచనప్రత్యర్థఇతినన్వియంత్రుతిచమనస్యావిధేయత్వాత్, స్వయంచానగ్నతాసంకల్పస్యవిధేయత్వప్రతీతిః | నచైవంసత్యేకస్యావచనసేవభయార్థతాభ్యుపగతాభవతి, ప్రాయత్యాగ్ధతాపరిధానార్థతాచేక్రియాంతరత్వాభ్యుపగమాత్, క్రియాంతర

సిద్ధవిధేయమిన్యాయేనసిద్ధాంతయతి || పరమితి | ప్రయతస్యప్రయగ్నవతోభావప్రాయోగ్యంశుక్రిప్రదగ్ధమిత్యర్థః | స్మృత్యాశుక్రిగ్ధంకార్యత్వేనవిహితసకలకమాంగతయాప్రాప్తాచమనానువాదేనాపూర్వమనగ్నతాధ్యానమేవ విధీయతఇతిసాత్పార్థః | స్మృతమాచమనంశ్రుత్యానానూద్యతేకీర్తనయాత్రుత్యావిహితంస్తృత్యానూద్యతఇతి శంకతే | నన్వితి | శుక్రిస్తృత్యోరనయోర్నమూలమూలిభావఃభిన్నవిషయత్వాదిపరిహరతి || శేతి || ద్విజోగ్యముపస్మృతేషిత్యాద్యాత్మైతిః | అచమనాంతరవిధిముపేత్యమూలమూలిత్వంనిరస్తం సంప్రతిచిదిరసిద్ధత్యాహ || నచేయంశుక్రిరితి | అతపవేతి- అచమనవిద్యభావాదేవేత్యర్థః | అతోఽపుష్పప్రాణవాసప్రస్థానాఖ్యైఃసంకల్పఃప్రాణవిద్వాంగత్వేనవిధీయతఇత్యాహ || తస్మాదితి || స్వయంచేతాపూర్వత్వాదీత్యర్థః | శుక్రిగ్ధంవిషయకస్యాచమనస్యప్రాణాచ్ఛాదనార్థగ్నంవిదగ్ధమిత్యాశంక్యాహ | నచైవంసతీతి | అచమనస్యాచ్ఛాదనార్థత్వమసిద్ధమిత్యర్థః | కించయథా

పూర్వవాక్యే ప్రాణస్యసర్వాన్నతాత్మ్యసమంగవిహితంతథావ్యప్నువాసోధ్యనంవిధీయతే, అన్యథాచమనవిధౌ పూర్వత్రధ్యానవిధిరుత్తరత్రక్రియావిధిరత్యర్థవైశసంస్పాదిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ భక్షయేదితిశబ్దాభావాత్ శ్వాద్య న్నస్యసర్వస్యమమ్యేణోపాసకేనభోక్తృమశక్యత్వాచ్చసపూర్వవాక్యేక్రియావిధిరత్యర్థః॥ ఇతశ్చైచమనమత్రన విధేయమిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ అనగ్నంమన్యంతఇత్యత్రవాసస్త్యధ్యానమపినవిధేయందోషసామ్యాదితశంకతే॥ గన్పితి ఉభయోరప్యనువాదత్వేవైఫల్యాదవశ్యమేకానువాదేనైకంవిధేయంతచ్చవిధేయంవాసోధ్యసమేవవాసఃకార్యస్యా నగ్నత్వస్యాభ్యానాదపూర్వత్వాచ్చేతి సమాధానార్థః॥ పూర్వవదితిస్త్యత్యాప్రాప్తమిత్యర్థః॥ ఆచామేదితినవిధిః కింతుఃష్ణురుపాంశుయష్టవ్యతివదనువాదఇగ్యత్రలింగమాహ॥ అతపిచేతి॥ తస్మాదేవంవిదశిష్యన్నాచామేదిత్యాచా

మేవవ్యోచమనంనామస్థాయిత్యర్థంపురుషస్యాభ్యుపగమ్యతే, తదీయాస్వప్నువాసస్సుంకల్పనంనామ క్రియాతరమేవపరిధానార్థంప్రాణస్యాభ్యుపగమ్యతఇత్యనవద్యం॥ అపిచ యదిదంకించాశ్వాభ్యుపగమ నిభ్యుపగమిభ్యుపగీటవతంగేభ్యస్తతైఽన్నమిత్యత్రతావన్నసర్వాన్నాభ్యుపగారశ్చోద్యతఇతితక్యంవ త్తం, అశబ్దత్వాదశక్యత్వాచ్చ, సర్వంతుప్రాణస్యాన్నమిత్యమన్నదృష్టిశోధ్యతే॥ తత్సాచార్యా దాపోవాసఇత్యత్రాపివాపామాచమనందోద్యతే, ప్రసిద్ధాస్వేవాచమనీయాస్వప్నుపరిధాన దృష్టి శోద్యతఇతియత్తంసహ్యర్థవైశసంసంభవతి॥ అపిచాచామంతీతివతమానావదేశిత్వాన్నయంతజ్ఞో విధిక్షునుచిననుమన్యంతఇగ్యత్రాపిసమానంవతమానావదేశిత్వం, సత్యమేవమేతత్, అవశ్యంఃధయేత్వ గ్యతరస్మికావాసఃకార్యాభ్యానాదపాంపాసస్సుంకల్పనమేవాపూర్వంవిధీయతేనాచమనంపూర్వవదిత దిక్కుపపాదితం॥ యదప్యత్తంవిస్మష్టాచాచమనేవిధిఃభక్తిరీతి, తదపిపూర్వవత్త్వేనైవాచమనస్య ప్రత్యుత్తం, అతవివాచమనస్యావిధిభిరత్యాదేతమేవతదనమనగ్నం కర్వంతామన్యంత ఇగ్యత్రైవ కాశ్వాఃపర్యవస్యంతి నామనంతిత్సాదేవంవిదిత్యాహ॥ తస్మాద్వాద్యందినానామపిపాతేఅచమనానువా దేన ఏవంవిత్త్యమేవప్రకృతప్రాణవాసోవిత్త్యంవిధీయతఇతిప్రతిపద్యం॥ యోఽప్యయవాభ్యుపగ మఃకృదిచాచమనంవిధీయతాంకృదిద్వాసోవిజ్ఞానమితిసోఽపినపాదుః, అపోవాసఇత్యాదికాయావాక్య ప్రవృత్తిస్సర్వత్రైవైకరూప్యాత్॥ తస్మాద్వాసోవిజ్ఞానమేవేవావిధీయతేనాచమనమితిన్యాయ్యః॥...

సూ. ౧౯. సమానపివంచాభేదాత్॥

వాచసనేయశాఖాయామగ్నిరహస్యే శాండిల్యనామాఽకితావిద్యోవిజ్ఞాతా, తత్రచగ్గణాశ్శక్తి యంతే, ఫలత్వస్యముపాసీతమనోమయంప్రాణగీరంభాయావమిత్యేవమాదయః॥ తస్యామేవశాఖాయాంబృహదారణ్యకే పునఃవత్యతే, మనోమయోఽయఃపురుషోభాస్సశ్యస్తస్మిన్నంతహ్యూదయేయ థాత్రీహిర్యాయవోవాసవిషసర్వస్యేశానస్సర్వస్యాధిపతిస్సర్వమిదంప్రశాస్త్రీయదిదంకించేతి॥ తత్ర సంశయః, కిమియమేకావిద్యాఽగ్నిరహస్యబృహదారణ్యకయోగ్యుగోపసంహారశ్చ, ఉత్తద్వైతిమేదిత్యే నుణానువసంహారశ్చేతి॥ కింతావత్ప్రాప్తంవిద్యాఽభేదోగుణవ్యవస్థాదేన, కుతః, పానరుక్త్యప్రసం చామేదితివాక్యపాఠాదిత్వేకాశ్చైవరసంలింగమిత్యర్థః॥ తేహిపాతబలాద్వాద్యందినేతదమనవిధిఃకాశ్వాధ్యానవి ధిరీతశ్చవిత్త్యసంహారకరోతి॥ యోఽపితి॥ ఇతినవమాధికరణం॥ ...

౧౯. సమానపివంచాభేదాత్॥ శాండిలేనదృష్టోరన్నామ్నాంకితావిద్యా - అంతర్హృదయేన్ద్రియోద్భూతా స్మిన్ద్రియోద్భూత్యర్థః॥ అభ్యాసప్రత్యభిజ్ఞానాభ్యాంసంశయమాహ॥ తత్రేతి॥ నుణానువసంహారోపసంహారోపూర్వోత్తర పక్షయోఃఫలం, పూర్వత్రప్రాప్తాదమనామవాదేనానగ్నతాత్మ్యసవిధిత్వః ఇహత్వేకశాఖాయాంవిప్రకృష్టదేశభ వాక్యయోరేకస్యఃకర్తృమన్యస్యానువాదత్వమిత్యుపశ్యయాత్॥ ద్వయోరపివిద్యాఽధిత్వమితిప్రత్యుపాహరణేనపూర్వ

పక్షయతిః కింతావదితి । యత్సునరుక్తంతద్విద్యాంతరమితిసవ్యాప్తిః ప్రాణమచాగ్నాద్విద్యామవ్యభిచారాదిత్యా
 శంక్యశాఖాభేదేషునరుక్తిరసిద్ధేః క్షమిత్యాహ ॥ భిన్నాస్వితే! యథాగ్నిహవిత్రవాక్యేకమకవిధిః, 'దధాజ
 హవాతీ'తివాక్యగుణవిధిస్తథాతాప్యస్తునవిద్యాభేదత్యాశంక్యాహ॥నచాత్రైకమితిఉక్తగుణానాంపునరుక్తిర్వి
 ధాన్యాత్ అతోఽభ్యాసాద్విద్యాభేదఃప్రయాజభేదపదితిభావః, ఉక్తగుణాక్తిర్నవ్యథాకతిపయగుణవిశిష్టాపాన్యాభేద
 ప్రత్యభిజ్ఞానార్థత్యాదీర్థేఉపాన్యూకాపాభేదాత్ భిన్నశాఖాస్వితసమానశాఖాయామపి విద్యైక్యమితి సిద్ధాంతసూ
 త్రంయోజయతి॥యథేతి సూత్రశ్చకారోఽత్యంతోఽవ్యాఖ్యాతః । యత్రబహుగుణాశ్చుక్తాస్తత్రప్రధానవిధిరన్య

గాత్ భిన్నానుహితాశాస్వధ్యేశ్వవేదిత్యభేదాత్ పానరుక్త్యపరిహారమాలోచ్యవిద్యైకత్వమధ్యవసా
 యవకతాగ్నిత్రాగుణాభిరతాగ్నిపసంప్రాయంతేప్రాణసంవాదావేష్యత్యుక్తం । ఏకస్యాంపునశ్శాఖా
 యామధ్యేశ్వవేదిత్యేభేదాభావాదశక్యపరిహారేపానరుక్త్యనవిప్రకృష్టదేశస్థైకావిద్యాభవతుమర్హతి ।
 నచాత్రైకమామానవిద్యాపిధానార్థమపరంగుణవిధానార్థమితివిభాగస్సంభవతి । తదాచ్యుతిత్రావివ
 గుణాభిరత్రైతరత్రచామాదయేరకా ఆసమానాః సమానాపిసూభయతాత్రిమాయంతే మనోమ
 యత్వాదయః, తస్మాన్నాన్యోన్యగుణోపసంహార ఇత్యేవంప్రాప్తేబ్రూమహే, యథాభిన్నానుశాఖా
 సువిద్యైకత్వంగుణోపసంహారశ్చభవతి ఏవమేకస్యామపిశాఖాయాంభవతుమహతిఉపాన్యాభేదా
 త్, తదేవహిబ్రహ్మమనోమయత్వాదిగుణకమభయతాత్రిపుపాన్యమభిన్నప్రత్యభిజ్ఞానీమోహే, ఉ
 పాన్యంచరూపవిద్యాయాః, నచరూపాభేదేవిద్యాభేదవధ్యవసాతుంశక్కునః, నాపివిద్యాభేదేగు
 ణవ్యవస్థానం । ననుపానరుక్త్యప్రసంగాద్విద్యాభేదోఽధ్యవసితః, నేత్యవ్యతే, అర్థవిభాగోపపత్తేః, ఏకం
 హ్యేవానవిద్యావిధానార్థంఅపరంగుణవిధానార్థమితిసంవిద్యోపపద్యతే । నస్వేవంసతీయదపరితమ
 గ్నిరహస్యేతదేవబృహదారణ్యకేపరితవ్యం, సపషసర్వస్యేశాన'ఇత్యాది । యత్పరితమేవమనోమ
 యత్వాది తన్నపరితవ్యం, నైవదోషః । తద్భలేనైవప్రదేశాంతరపరితవిద్యాప్రత్యభిజ్ఞానాత్ । సమా
 నగుణామ్నానేనహివిప్రకృష్టదేశాంతాంపిల్యవిద్యాప్రత్యభిజ్ఞాప్య తస్యామితానత్వాద్యుపవిశ్యతే, అ
 న్యథాహికభంతస్యాఅయంగుణవిధిరభిధీయతే । అపిచాస్తాప్రాంతోపదేశేనార్థవతివాక్యే సుంజాతే
 ప్రాప్రాంతపరావర్తస్యనిత్యానువాదతయాపుష్పపద్యమానత్వాన్నతద్భలేనప్రత్యభిజ్ఞోపేక్షితుంశక్య
 తే । తస్మాదత్రసమానాయానుపిశాఖాయాంవిద్యైకత్వంగుణోపసంహారశ్చైక్యవచనం॥ ... *

సూ. ౨౦. సంబంధాదేవమన్యత్రాపి॥

బృహదారణ్యకే 'సత్యంబ్రహ్మైత్యుపక్రమ్య, తద్వత్సత్యమసాగతిత్యోయపపత్తిత్తంత
 లేపురుషాయశ్చైయందక్షిణేక్షున్నగుష'ఇతి తస్యైవసత్యస్యబ్రహ్మోఽనిదైవతనధ్యాత్మంచాయత
 నవిశేషముపదిత్యవ్యాహృతిశరీరత్వంచసంపాద్యద్వైఉపనిషదావాదిశ్యేతే, తస్యోపనిషదహిత్యనిదై
 వతః, తస్యోపనిషదహమిత్యధ్యాత్మః । తత్రసంశయః, కినువిభాగేనైతేఉభేఅప్యపనిషదావృథయత్రా

త్రతదనువాదేనగుణవిధిరితిశ్చేయాదగ్నిరహస్యేనప్రధానవిధిరుత్తరత్రగుణవిధిరితివిభాగః॥ ఇతివశమాధికరణం॥...*

౨౦. సంబంధాదేవమన్యత్రాపి॥ సత్ భూతత్రయః స్యత్ వాయ్వాకాశాత్మకం, సత్త్వంసరోక్షభూతాన్త
 కంహిరణ్యగర్భాశ్చంబ్రహ్మైత్యుపక్రమ్య, తదుక్తంయత్సత్యంతస్యయోఽసావాదిత్యః కింపుండలంసత్రస్తానేపున
 ఃకరణాత్మకస్సపవాధ్యాత్మమక్షిప్తానస్తత్త్వపదిశ్యేతస్య భూతిశిరోభువనైతిభావనాస్మరితిపాదావిత్యాహృతియా
 మశరీరముత్త్వాద్వైఉపనిషదారహస్యదేవతానామనిపిపదిశ్యేతే తస్యోపనిషదుండలస్థస్యామరితినామప్రకాశకత్వా
 త్ తస్యోపనిషత్సాహమితి నామప్రత్యుక్తిరీదంనామద్యయంవిషయః తత్రనామినస్సత్యాశ్చస్యబ్రహ్మైకత్వా

తత్త్వానభేదోక్తశ్చ సంశయమాహ | తత్రైతి || పూర్వపక్షే ప్రతిష్ఠానం నామద్వయానుష్ఠానం సిద్ధాంతేయథాశ్రుత్యైకై
 కనామానుష్ఠానమితి ఫలం | దృష్టాంతసంగత్యోపూర్వపక్షసూత్రం వ్యాపకై || యథేతి || యథావిద్యైక్యామవసంహార
 ఉక్తః | ఏవమన్యత్రాప్యేవిద్యాయా ముపసంహారోభవిరుహహాతీత్యర్థః | సన్యంబ్రహ్మేత్వవక్రమాభేదస్తావే
 తావత్పాద్యధిత్వపురుషావన్యోన్యస్త్రిప్రత్యేతి, అదిత్యరత్నానాం చతుషి చతుషశ్చాదిత్యే ప్రతిష్ఠానాదిత్యుపపత్త
 పావోమిత్యసంక్షేపాతస్తాభ్యాంవిద్యైక్యానిధిః, విద్యైక్యాపికింస్యాత్తత్రాహ || కథమితి || విద్యైక్యేపిస్థానభేదాచపనప
 దోరసంకరస్సాదిత్యాశంకాదృష్టాంతేనపరిహరతి | యోహీతి || *

సుసంధాతవ్య ఉతవిభాగేనై కాధిదైవతమేకాధ్యాత్మమితి | తత్రసూత్రేక్షేవోపక్రమతేయథాశాండి
 యవిద్యాయాంవిభాగేనావ్యధీతాయాంగుణోపసంహారఉక్తః | ఏవమన్యత్రాప్యేవంజాతీయకేవివయేభ
 విరుహమాతీవివిద్యాభిసంబంధాత్, ఏకాహీయంసత్యవిద్యాఽధిదైవమధ్యాత్మంచాదీతాఉపక్రమా
 భేదాద్వ్యతిపక్తపాతాచ్చుకథంతస్యాముదితోధమౌప్రస్యామేవనస్యాత్, యోవ్యచాత్మేకత్వేదమ
 గమనాదిరాచారశ్చోదితఃసగ్రామగతేరన్యగతేవతుల్యవదేవభవతి | తస్మాదుభయోరప్యసంపదో
 రుభయత్రప్రాప్తిరితి, ఏవంప్రాప్తేప్రకవిభక్తి || *

సూ. ౨౦. నవావిశేషాత్ |

వైహోభయోనుభయత్రప్రాప్తిఃకస్మాద్విశేషాత్, ఉపాసనస్థానవిశేషానిబంధాదిత్యర్థః | కథంస్థానవిశే
 షావనిబంధఇతి, ఉచ్యతే | యఏవవిశిష్టత్వంజలేపురుషత్వకహ్యధిదైవికంపురుషంప్రకృత్యతస్యోపనందహరి
 తత్రావయతి | యోఽయంవక్షిణేక్షున్నురుషత్వతిచాధ్యాత్మికంపురుషంప్రకృత్యతస్యోపనందహమితి-తస్యే
 తినైతస్సన్నిహితాలంబనసర్వవామతస్పాదాయకనవిశేషవ్యపాత్రయేనేనైతేఉపనందావుపదిత్యేతే
 కుతఉభయోరుభయత్రప్రాప్తిః | సన్యేకవివాయనాధిదైవతమధ్యాత్మంపురుషః, ఏకస్యైవసత్యస్యప్ర
 ప్నాకాయతనన్వయప్రతిపాదనాత్ | సన్యమేవమేతత్, ఏకస్యాపిత్యవస్థావిశేషపాదాననాపనపద్వి
 శేషావదేనాత్ తదవస్థస్యైవసాభిరుహహాతీతిప్రచాయంబ్రహ్మాంతఃసన్యస్యాచార్యస్యగూపానపా
 యోయదాచార్యస్యాసినస్యానువర్తనముక్తంనన్వితోభవతి, యచ్చత్వితత్తత్త్వంసతదాసినస్యేతి | గ్రామా
 రన్యయోస్త్యాచార్యస్యగూపానపాయాత్ తస్యైవగూపానుబద్ధస్యవిభక్తస్యగ్రామారన్యకృతవిశేషా
 భావానుభయత్రుతుల్యవద్భావత్వసద్బ్రహ్మాంతస్యః | కస్మాద్వివస్థానయోరుపనందోః || *

సూ. ౨౧. దర్శయతిచ ||

అపిదైవంజాతీయకానాందమాణాంవ్యవస్థిలింగదర్శనంభవతి | తస్యైవతస్యతదేవరూపంయదము
 ప్యరూపంయదమువ్యవస్థితోక్తేస్తాయన్నామతన్నామేతి | కథమస్యలింగత్వమితితమన్యతే, అత్య
 దిష్టానభేదస్థిన్నాభావమానన్యోన్యస్త్రిన్ననుపసంహార్యావత్వన్నిహితదేశేనాదిత్యపురుషగతాయా

౨౦. నామైక్యాన్నామసంకరోయక్తః, తథాచాక్షిప్తేహరితి నామవాసన్యబ్రహ్మత్వా దాదిత్యస్థవదితి
 ప్రాప్తిపిష్టాంతసూత్రంయోజయతి | నకేతి | నామ్నోరుపాసనస్థానవిశిష్టసంబంధిత్వాద్వికృత్యః | తస్యోపనిషదహరహ
 మితిచవాక్యద్వయేనతత్తత్తదరాన్యప్రయోగస్సహిగస్థానవిశిష్టయోగపురుషయోర్నామసంబంధవరేనోపసంహారా
 నుమానంబాధ్యమితిభావః | విశేష్యైక్యాన్నామసంకరత్వత్వత్వస్థానభేదేనవిశిష్టపురుషభేదాన్నామవ్యవస్థామాహ
 నన్విత్యాదితా || విశిష్టసంబంధేవ్యవస్థాంతమాసా || అస్తీతి | ప్రతిదృష్టాంతస్యస్యరూపసంబంధిత్వాద్విశిష్టేయేప్రకృ
 తేష్టాంతోనాస్తీత్యాహ | గ్రామేతి | *

౨౧. ఉక్తనామవ్యవస్థాయామతిదేశోంగమిత్యాహ | దర్శయతిచేతి | విద్యైక్యాదేవోపసంహారసిద్ధావతిదేశో

వృథాస్యాత్ తస్మాదేకవిద్యాయామపిస్థానభేదేనోక్తగుణానాంవిసౌఽతిదేశేఽనుపసంహరణిసిద్ధమ్ || అధికరణం౧౧ ||

౨౩. సంభృతి ద్యువ్యాప్త్యపిచాతః | బ్రహ్మవజ్ఞేష్ఠంకారణంయేమాంతాబ్రహ్మజ్యేష్ఠాని, నిలోపశ్చాందసః, వీర్యానిసరాశ్రమవిశేషాకాశోత్పదనాదయః, తానిచవీర్యాణిసంభృతానిర్విఘ్నంసమృద్ధాని, సర్వణయంతఃకార్యేషుఘ్నకరురసత్వాత్. తద్భుజ్యేష్ఠంబ్రహ్మగ్రేదేవాద్యుత్పత్తేఃపాగ్రేవదివంస్యగణమాతతానవ్యాప్తవత్సదాసర్వవ్యాపకమిత్యర్థః | సర్వప్రాశమ్భంస్పర్శానహాత్వమితివాక్యశేషస్థాగుణాఃప్రభృతిపదగ్రహ్యః | ఖలేష్వీతి విధినిషేధశూన్యవాక్యేష్విత్యర్థః | బ్రహ్మసంబంధాద్విద్యాభేదభానాచ్చసంశయమాహ || తాస్మితి | అనారభ్యానీతబ్రహ్మవిభూతీనాంబ్రహ్మసంబంధేనసర్వబ్రహ్మవిద్యాసుప్రత్యభిజ్ఞానాదుపసంహరణిపూర్వపక్షః | సిద్ధాంతమాహ || సం

పాదీనక్షిపురుషఉపసంహరణీ తస్యైతస్యతదేవమాపిమిత్యాదినా. తస్మాద్ద్యువస్థితేపైతైఉపనిషదావితీర్ణయః ||

సూ. ౨౩. సంభృతిద్యువ్యాప్త్యపిచాతః ||

‘బ్రహ్మజ్యేష్ఠావీర్యాసంభృతానిబ్రహ్మగ్రే జ్యేష్ఠం దివమూతతానే’త్యేవంరాణాయనీయానాం ఖలేషువీర్యసంభృతిద్యువీశేషప్రభృతయోబ్రహ్మజ్యేష్ఠాతయఃపర్యంతే | లేషామేవచోపనిషదిశాండిల్యవిద్యాప్రభృతయోబ్రహ్మవిద్యాఃపర్యంతే, తాసుబ్రహ్మవిద్యాసతాబ్రహ్మవిభూతయ ఉపసంహ్రియేరక నవేతివిచారణాయాంబ్రహ్మసంబంధాదుపసంహరణిప్రాప్తా పఠతి, సంభృతిద్యువ్యాప్తిప్రభృతయోవిభూతయః శాండిల్యవిద్యాప్రభృతిషునోపసంహర్తవ్యాః, అతపవాయతనవిశేషయోగాత్ | తథాహిశాండిల్యవిద్యాయాంహృదయాయతనత్వంబ్రహ్మణఉక్తం ‘ఏషఆత్మాంతర్హృదయఃఇతి తదేవదహరవిద్యాయామపి ‘దహరంపుండరీకంవేత్తదహరోఽస్మిన్నంతరఆకాశ’ఇతి ఉపకౌసలవిద్యాయాంత్యత్యాయితనత్వంయదేవోఽక్షిణిపురుషోద్భవ్యత ఇతి | ఎవంతత్రిత్రతేత్తదాధ్యాత్మికమాయతనమేతాసువిద్యాసుప్రతీయతే, అధిదైవిక్యస్తేతావిభూతయః సంభృతి ద్యువ్యాప్తిప్రభృతయః, తాసాంకుతపితాసుప్రాప్తిః | నన్వేతాస్సప్యానిదైవిక్యోవిభూతయశ్చూరియంతే ‘జ్యాయాఽదివో జ్యాయానైభ్యోలోకైభ్యవీషఉపపథామనీరేషహిసర్వేషులోకేషుభూతియావావాఽయమాకాశస్తావా నేషోఽన్తర్హృదయఆకాశఉభేతస్త్రికద్యావాపుణ్దిలంతరేవసమాహితే ఇత్యేవమాద్యాః | సంతిచాన్యాఆయతనవిశేషహీనాలపిబ్రహ్మవిద్యాఃపేడశకలాద్యాః, సత్యమేవైతత్, తథావ్యత్రీవిన్యతేపితేషః సంభృత్యాద్యనుపసంహరణాతుఃసమానగుణామూనేనహిప్రత్యుపస్థాపితాసుప్రకృష్టదేశాస్వపివిద్యాసుప్రకృష్టదేశగుణా ఉపసంహ్రియేరన్నితియుక్తం, సంభృత్యాదయస్తుశాండిల్యాది వాక్యగోచరాశ్చగుణాః పరస్పరవ్యావృత్తస్వరూపత్వాన్నప్రదేశాంతరవర్తివిద్యాప్రత్యుపస్థాపనక్షమాః | నచబ్రహ్మసంబంధమాత్రేణప్రదేశాంతరవర్తివిద్యాప్రత్యుపస్థాపనముచితం, విద్యాభేదేపి తదుపపత్తైః, ఏకమ

భృతీతి||సంభృతిశ్చద్యువ్యాప్తిశ్చసంభృతిద్యువ్యాప్తి- తదపిసర్వత్రనోపసంహర్తవ్యముపనిషదోరివన్యవస్థాపకవిశేషయోగాదితిసూత్రయోగనా||ఆధ్యాత్మికాయతనవిశేషయుక్తవిద్యాస్వానిదైవికవిభూతీనాంప్రత్యభిజ్ఞానేహేత్వభావాత్ నప్రాప్తిరిత్యుక్తేహేతుంశంకతే|| నన్వేతాస్మితి|| అధిదైవికత్వసామ్యాదాధ్యాత్మికాయతన హీనత్వసామ్యాద్వాత తద్విద్యాసుసంభృత్యాదీనాంప్రాప్తిరితంశంకాః | ఉక్తహేతుద్వయం నగుణప్రాప్తకం ఆభిదైవికవిద్యానాం శాండిల్యదహరాదీనాంఆయతనహీనవిద్యానాంచమిథోగుణసాంకర్యప్రస్సంగాత్, తస్మాత్సంతిచయ సమానగుణవిశిష్టాపాస్వయానైక్యంవిదైక్యకూపహస్సగుణప్రాప్తిహేతుస్తదభావాత్ నప్రాప్తిరితిపరిహరతి ||సత్యమిత్యాదినా | స్థానవిశేషభేదాన్నామూర్వ్యవస్థావత్సంభృత్యాదిగుణవిశిష్టస్వబ్రహ్మణఃశాండిల్యాదివిద్యోక్తగుణ విశిష్టబ్రహ్మణశ్చమిథో

భేదేనహవభేదాత్ సంఖ్యత్యాగీనాంనోపసంహారశత్యక్షణ్యాయాతదేశత్యాదస్యసంఖత్యాద్యపేక్షా యతైకస్మిన్
 స్మృతీభేదోపరీయస్త్యాదిగుణోపాప్తేర్నిరణ్యత్వశుశ్ర్వాద్యపాప్తిర్భిద్యతే తతైకస్మిన్మపిప్రచ్ఛాణి విద్యాభేదోపప
 త్తేప్రచ్ఛప్రత్యభిక్షా నగుణప్రాపికేత్యాదా॥ పరీపరీయస్త్యాదితి॥ తస్మాత్సంఖ్యత్యాదిగుణవిశిష్టవిద్యాంతర విభింఠి
 స్వీకృమ్॥ ఇతిద్వాదశాధికరణం ॥ *

౧౪. పురుషవిద్యాయాం॥ ఛా.వోగ్యస్థాంవిద్యామాహ॥ అస్తీతి॥ పురుషోవా యజ్ఞప్రస్థ్యయానివతుర్వింశతివషాణితత్పాత్రస్సవనవథయానివతుశ్చత్వారింశద్వషాణితన్వాధ్యంబినం, సవనవథయాన్యష్టావత్పాత్రంశద్వషాణితత్ప్రతీయం సవనమతిప్రసేద్ధయజ్ఞసామ్యాద్ధం సవనత్రయంకల్పితం, నయదశిశతియస్విపాసతియన్నరమతే తాన్యస్యదీతౌ ఆభయదశ్చాతియస్త్వితియన్తమతే తాఉవసదః అభయద్ధసతి యజ్ఞతుతియన్తైః ధునంచరితి తానిస్తరిశస్త్రాణి అభయస్త్రయోదానాదిసాదక్షిణామరణమేవావభృథఃవస్త్వాదిరూపామేపాత్రా ఇదంసవనత్రయం యావదాయరసుసంతమత ఇత్యాశీః, అక్షితమస్యమ్యురమసప్రాణసంతమసీతిహం త్రత్రయప్రయోగః॥ షోడశాధికతవర్గ

పిల్లచూపుటాతిభేదైరనేకైరనేకభావాస్యతత్త్వతిస్థితిః, పరోపరీయప్రౌఢభేదగణాత్ । తప్రౌఢ్యగ్యసంభృత్యాదీనాంకాంఽల్పవిద్యావిషయవసంహారభిః॥*

సూ. ౨౪. పురుషవిద్యాయామివచేత రేషాను నామ్నానాత్

అప్రితాండినాంపైంగినాంచరహస్యబ్రాహ్మణేపురుషవిద్యా, తత్రపురుషోయజ్ఞః కన్వితః, తదీయ
 మాయప్రేరీధావిభజ్యసవనక్రయంకల్పితం, అగ్నిశిషాదీనివదీయోవిభావేనకల్పితాః, అన్యేచనర్తాస్తత్ర
 సమధికతాఅశీర్తంక్రప్రయోగాదయః। తైత్తిరీయకాఅపికందిత్పురుషయజ్ఞంకల్పయంతి, తస్యైవంది
 దుషోయజ్ఞస్యాత్నాయజమానశ్శ్రీధావత్పత్వేతేనానువాకేన। తత్రసంశయః, కిమితరతోక్తాః పు
 రుషయజ్ఞస్యనర్తాస్తైత్తిరీయకేభ్యవసంహర్తవ్యాః, కింవానోవసంహర్తవ్యాః, పురుషయజ్ఞత్వా వి
 శేషాదుపసంహరప్రాప్తావాచక్షుహోవసంహర్తవ్యాః। కస్త్యేత్, తద్రూపప్రత్యభిజ్ఞానానా
 వాత్। తదాహోచార్యః పురుషవిద్యాయామివేతి। యతైకేహంశాభినాంతాండినాంపైంగినాంచ పు
 రుషవిద్యాయామామూనంనైవమితరేహంతైత్తిరీయకానామామూనమస్తి, నేహంహీతరవిలక్షణమే
 వయజ్ఞసంపాదనంశ్యతే, పత్నీయజమానవేదవేదిబద్ధియాపాజ్యవశ్యత్వేగాద్యనుక్రమశాల్। యద
 పిసవనసంపాదనం తదపీతరవిలక్షణమేవయత్నాయంప్రాతిర్త్యంబివేదశానిసవనాశీతి। యదపి
 కిందిత్తరశావభృతత్వాదిసామాన్యం తదప్యస్మీయస్తాన్మూయసావైలక్షణ్యేనాభిజూయమానంనప్ర

జీవత్వం ఫలమిదన్వితం । సంశయాన్తం శాఖాంతరీయపురుషవిద్యామాహ । తైత్తిరీయ కాశిత । అస్త్రవిద్య మాయజ్ఞస్యే
 నివస్థ్యోస్సామా నాధికరణ్యవై యధికరణ్యానిశ్చయాత్సంశయమాహ । తత్తైత్తిరి । ఉపసంహారానుపసంహారావేవ ఫలం ।
 పూర్వతా సాధారణగుణప్రత్యభిజ్ఞానాభావాత్ సంభృత్యాద్విద్యాభేదాత్ । ఇహత్వసాధారణమరణావభ్యుత్సాహ
 విశిష్టపురుషయజ్ఞయావైక్యప్రత్యభిజ్ఞానాత్ విద్యైక్యమితీతత్వదాహరణేన ప్రాప్తైరాధాంతయతి ॥ నోపసంహార
 వ్యాకృతి ॥ తస్యైవంవిదుమాయజ్ఞస్యాస్త్యయజమానశ్చక్రిధావత్సకీరమిర్హమరోవేదిల్లామాః బహిః త్వేదభ్యభాష్య
 దయంయూపాపః కామ ఆజ్యం మమ్యః పశు ప్రబోక్సిర్దనుశ్చనయి గాదక్షిణావాగ్లుతా ప్రాణక్షిణాతా చతురధ్వర్యర్థ
 నోబ్రహ్మేతి బహుతరభర్త వై తత్కణ్యాన్మయావైక్యప్రత్యభిజ్ఞైశ్చక్షుః । వేదః పశుముష్టిః శమయితాదమోదక్షిణేత్యన్వ
 యః కించభాంవోగ్యేత్రధాన్ భక్షాయామి సవన్వితల్పనా, అస్త్రతుపాయం కాలాదాంతివై రూప్యమాహ । యదపీతి ॥ య
 దైరణంతకః శ్చభోయద్రమతేతమపసద ఇతి తైత్తిరీయ సాహస్యమపసభాత్యతలహా । యదపీతి విదితి ॥ గజోష్ఠ
 యోశ్చతుష్పత్వసాహస్యవదిదః సాహస్యం వైక్యప్రయోజకమిత్యక్షః । కించభాంవోగ్యేపురుషయజ్ఞయోరైక్యం

శ్రుతిం, అత్రితుభేదభివై దూప్యాంతరమాహ || నచేతి || యద్యపి సహజస్థవతిన్యాయేన సామానాధికరణ్యచస్యోద్య
 క్తంతథాప్యప్రసేదైక్యకృణాగారవాద్యభిప్రాయైతిభేదోక్తైరేకస్యైవ యజ్ఞస్వీయజమానత్వవిరోధాదాత్మవిదోయో
 యజ్ఞః ప్రసిద్ధస్తస్యేతివై యధికరణ్యమేవయుక్తం కించవిద్యసంబంధియజ్ఞ రూప విశేష్యానువాదేనవిద్యదంకైరంగసం
 పద్విధావేకవాక్యతాప్రతియతే తస్యాంసత్వాంవిశేషస్యాంగానాంఽపృథగ్విధివాదినస్తవవాక్యభేదదోషస్సాన్విదిత్య
 భాః | కించసత్వాదిభ్యోన్యాభవవాత్యరేవయదితినస్త్వాసముక్త్యా సవై సర్వమిదంజగదిత్యేవంతమాప్తానంజ్ఞా
 త్వా భూయోనస్సత్వముపయోజివిద్వాన్తి సస్త్వాససాధ్యా మాత్మవిద్యాం పురస్తాత్ ప్రాజాపత్యానువాకే
 ఉపదిశ్యంతరాసివాకేతస్యైవంవిదుషుః ఇత్యుక్తాత్మవిద్యానువాదేన ప్రశంసార్థత్వేనతేచ్ఛేషతయా యజ్ఞసంపత్తిః

తృభిజ్ఞాపనమంనవతై శ్లోకైపురుషస్యయజ్ఞ స్వంతూక్రియతేపిదమాయజ్ఞస్యేతిహివైవై తేసమా
 నాధికరణేపప్యోవిద్యానేవయోయజ్ఞస్తస్యేతి | సహపురుషస్యముఖ్యంయజ్ఞత్వమస్తి వ్యధికరణేత్వే
 తేవప్యోవిద్యాయజ్ఞస్తస్యేతి | భవతిహిపురుషస్యముఖ్యేయజ్ఞ సంబంధః, సత్వాంచగతౌ ము
 ఖ్యవచ్ఛార్థాత్రయతైస్సభాక్తః | అత్తాయజమానఇతిచయజమానత్వంపురుషస్యవిద్యున్మానైయధిక
 రణ్యేనైవాస్యయజ్ఞ సంబంధందర్శయతి, అపిచ తస్యైవంవిదుషభి సద్భవదనువాదశ్రుతౌసత్వాం పు
 రుషస్యయజ్ఞ భావమాత్మాదీనాంచయజమానాదిభావం ప్రతిపత్తమానస్యవాక్యభేదస్సాన్విత్ | అపిచ స
 సస్త్వాసమాత్మవిద్యాంపురస్తాదుపదిశ్యంతరంతస్యైవంవిదుషయజ్ఞస్యేత్యాద్యనుక్రమణం శశ్యం
 తఃపూర్వశేషవైపకత్యామోనస్వతంత్రఇతిప్రతీతిః | తథాచైకమేవఫల ముభయోరవ్యసవాక
 యోరుపలభానుహే, బ్రహ్మణోమహిమూనమాప్నోతీతిఇతరేహంతనస్యశేషఃపురుషవిద్యామూయః
 ఆయురభివృద్ధిఫలోహ్యసౌ ప్రాహుషోడశంవర్షశతంజీవతి యపవంపేదేతిసమభివ్యాహారాత్ | తస్మా
 చ్చాఖాంతరాధీతానాంపురుషవిద్యాధర్మాణామాశీమన్త్రాదీనావప్రాప్తిస్తైశ్చక్రియకే || ... *

సూ. ౨౫. వేదాద్యర్థభేదాల్

అప్యధర్మణికానామపనిషదారంభేనంత్ర సమామ్నాయః : సర్వంప్రవిద్యహృదయంప్రవిద్యధ
 మనఃప్రవృజ్యశిరోఽభిప్రవృజ్యత్రిధావిప్రక్రత్యత్యాదిః | సతాంశినాం, దేవసవితఃప్రసువయజ్ఞమిత్యా
 దిః | శాఖాయనీయానాశ్చేతాశ్చోహరితనీలాఽసీత్యాదిః | కతానాంతైశ్చక్రియకాణాంచ, శన్నో
 మిత్రశృంవరుణిత్యాదిః | వాజసనేయనాంరూపనిషదారంభేప్రవర్గ్య బ్రాహ్మణంవత్యతే, దేవాహ
 నైసత్రంనిషేమృతీత్యాది | కాపీతకనానుప్యగ్నిష్టోమబ్రాహ్మణం, బ్రహ్మవాఅగ్నిష్టోమోబ్రహ్మైవతదహ
 బ్రహ్మణైవతే బ్రహ్మైవయంతి తేఽమృతత్వమాపునంతి యవతదహరుపయంతీతి | కిమిమే సర్వే

క్రియతే, ఫలై క్యశ్రుతిః ఛందోగానాంతుస్వతంత్రవిద్యావిధిరిత్యాహ || అపిచ ససస్త్వాసామితి|| దింతాఫలమాహ |
 తస్మాదితి ఇతిశ్రయోదశాధికరణం || *

౨౫. వేదాద్యర్థభేదాల్ || దేవతామభిచారకర్తాప్రార్థయతే | సర్వమితి || హేదేవతే మద్రాహిః | సర్వమంగం ప్రవిద్యవిదా
 రయ విశేషతశ్చహృదయంభింజ-విశేషతోధమనః సీరాఃప్రవృజ్యతోబ్రయ శిరశ్చాభితోనాశయ, ఏవంతిరిధావిప్రక్తో
 విజ్ఞిష్టోభవతు మేక శ్రుతిత్యర్థః | హేదేవసవితఃయజ్ఞంతశ్శులంబ ప్రసువనిర్వతయేత్యర్థః | ఉచ్చైశ్శ్రుతిః శ్వేతా
 శ్చోయస్యేంప్రస్యసర్వంహరితమణివర్ణిలూఽసీత్యర్థః, నోఽస్మాకం శంసుభిరోభవత్విత్యర్థః | అగ్నిష్టోమోబ్రహ్మై
 వసయన్తి న్నహనిక్రియతేతదేబ్రహ్మతస్మాద్యవితదహస్సాధ్యంకర్తృపయంత్యనుత్యంతి తేబ్రహ్మణైకసోధనేనబ్రహ్మై
 వయంతి తేదక్రమేణామృతగ్వమాపునంతితియోజనా | మంతాద్విషుత్తద్రుపనిషద్విద్యాశేషత్వేచక్రిమాణ భావాభా
 వాభ్యాంశంశయమాహ | కిమితి, ఫలంపూర్వవత్ | ననుతేహంశేషత్వేనానాభావానోపసహజఇతిశంకతే | సస్యేహ

మితి||మంత్రాదయస్తత్తద్విద్యాశేషభూతాఃఫలవిద్విద్యాసన్నిహితత్వాత్తైత్తిరీయఃగతపురుషయజ్ఞవదితిసమాధౌ
భావమితి||తథావద్యుష్టాంతసంగతిఃసिद्धాంతపక్షేనన్నిదివైయథ్యంబాధకమాహ||సహితి||అఫలమంతాద్రీవాంఫలవ
చ్చేషస్యబోధనంసన్నిధేరథవత్స్వంతత్సంభవేసన్యస్మాదధ్యక్షాన్యత్వేనాసాన్నిధిరాశ్రియతుంసహియైక్తత్వస్యః
సజ్జాపాతత్వకస్మాదేతుంవిశాసావధోనాశ్రియతుంసహియైక్తత్వస్యః||ననుమంత్రాణాంవిద్యాసమవేతార్థప్రకా
శససామాఖ్యాభావాన్నవిద్యాశేషత్వమితిశంకతే||సన్వతి||పురస్తామపసదాంప్రవర్త్యప్రవర్తంతివాక్యేనప్రవర్త్యస్య
క్రితుశేషత్వంతుత్తర, అగ్నిష్టోమాదేవైతత్తద్వాక్యేనస్యగాఢ్యర్థత్వమతోనవిద్యాధ్యత్వమిత్యాహ||కథంచేతి||మం
త్రాణాంవిద్యాసమవేతహ్యవయనాద్యాదిప్రకాశకత్వమస్తీత్యాహ||నైషత్తి||ఉపాస్తీమమంత్రప్రయోగఃక్వాపిన
దృష్టత్వతః||దృష్టశ్చేతి||పుత్రస్యదీర్ఘాయుష్వార్ధంఛాందోగ్యేత్రైలోక్యస్యకోశత్వేనోపాస్తీరుక్త, తత్రపితర
యంప్రార్థనామత్రః, తత్రామునేతిపుత్రస్యతిర్వామగృహ్లాతిఅమునాపుత్రేణసహభూరితీమంలలోకముమంలలోకంవ
ప్రవద్యేనమేపుత్రవియోగప్రవృత్తిత్యర్థః||తత్తద్వాక్యేనాన్యత్రవినియంతానామపితర్మత్యంసన్నిధిసావేద్యాసువినియో
గోనన్వయ్యతత్వత్రదృష్టాంతమాహ||వాజపేయశ్చ||అహ్వవర్చసకామోబృహస్పతిస్సన్మయజేతేతివాక్యేనబ్రహ్మవ

ప్రవిద్యేత్యావయోమంత్రః ప్రవద్యగీరితకర్తానివిద్యాసూపసంహిత్యేరిన్ కింవానోపసంహి
యోగన్నితి మీమాంసామహే । కింతావన్నః ప్రతిభాతి, ఉపసంహతి ఏవైహంవిద్యాస్వతి । కుతః,
విద్యప్రధానానాముపనివర్త్యంథానాం సమీపేహతాత్ । నన్వేహం విద్యాథాతయా విధానం
నోపలభామహే, బాధం, అనుపలభమానా అపి త్వసుమాప్యామహే సన్నిధిసామధ్యోత్, సహిస
న్నిధే రథవత్వై సంభవత్యకస్మాదసా వనాశ్రియతుంయక్తః । నను నైహంమంత్రా
ణాంవిద్యావిషయకించిత్సమర్థ్యంవశ్యమః, కథంచప్రవద్యాదీనికర్తాన్యన్యార్థత్వేనైవవినియంతాని
సంతివిద్యార్థత్వేనాపిప్రతిపద్యేమహీతి । నైషదోషః, సామర్థ్యంతావత్తంత్రాణాంవిద్యావిషయ
మపికించిత్సంకల్పయితుం, హృదయాదిసంకీర్తనాత్ । హృదయాదీనిహి ప్రాయెనోపాసనే
స్వాయతనాదిభావేనోపవిష్టాంతద్వా రేణవహ్యవయంప్రవిద్యేత్యేవంజాతీయకానాంమంత్రాణాము
పపన్నముపాసనాంగత్వం||దృష్టశ్చోపాసనేవ్యపిమంత్రవినియోగః||భూఃప్రవద్యేమునామునేత్యేవ
నూదిః||నిధాప్రవద్యాగీనాంకమణామన్యత్రాపినియంతావాంసతామపిరుద్ధో విద్యాసువినియోగో
వాజపేయశ్చవ బృహస్పతిసంస్యేత్యేవంప్రాప్తేబ్రూమః, నైహముపసంహతోవిద్యాస్వతి । కస్తాత్,

ర్చసంభలేనియైక్తస్యాపిబృహస్పతిసన్యవాజపేయేనేహ్వా బృహస్పతిసనేనయజేతేతివాజపేయప్రీకరణస్థవాక్యే
నవాజపేయోత్తరాంగతయావినియోగవదవిరోధత్వస్యః||యన్యప్యేకేనవాక్యేనప్రీకరణాంతరస్థబృహస్పతిసన్యప్ర
త్యభిజ్ఞానమంగత్వవిధానంచక్రువయ్యక్తం వాక్యభేదప్రసంగాదతోమాసాగ్నిహూత్రీతి కర్మాంతరమేవబృహ
స్పతిసవాఖ్యసంగతయాదీనియతత్వతఃవినియైక్తస్యవినియోగత్వభిప్రాయగురతంత్రీద్వయస్థం, తథాపియథానిత్యాగ్ని
హూత్రీస్యాత్వమేదప్రకరణేవాగ్యతవ్యైతాంతాత్రిసాగ్నిహూత్రంజహూతీతనామాన్నప్రత్యభిజ్ఞా, యథావా
దవ్యపూర్ణమాసవత్ప్రభూతస్యహమేదీయేష్టసాజ్యభాగాయఃతీత్యేగస్థివాక్యేనప్రకృతిష్టాన్యభాగయోః వదేనప్రత్య
భిజ్ఞానేనాక్యేనవిధానం తథా||ప్రాపిబృహస్పతిసంపదేనప్రత్యభిజ్ఞాయాం వాక్యేనాంగతయానిధానంకింసస్యాత్,
నదసావ్యభావాద్విధానకాభ్యాతవరతంత్రత్వాన్నావవదంసనిధానప్రత్యభిజ్ఞాక్షమమితి వాచ్యం, సిద్ధస్యావ్యం
గతయాపునస్యాన్యత్వసంభవేవ్యథాసిద్ధాభ్యాతవ్యైవప్రసిద్ధార్థకసామపారతంత్యోగివవత్తి । ననైవంసతికుండచా
యినత్రైవ్యంగిత్వేనవిత్యాగ్నిహూత్రవ్యైవవిధిస్సాన్నిధివాచ్యం, ఇప్తత్వాత్||నదసార్వతంత్రవిరోధః||ఉత్తరతం
త్రస్యబీయస్తాత్ । పూర్వతంత్రస్యస్వతంత్రవరతంత్రభావనాభేదేతాత్పర్యాప్త, తస్మాదేకవ్యైవబృహస్పతిస

వనామకస్యధాత్వస్థస్యబ్రహ్మవర్చసేవినియక్తస్యాపిపాజపేయాంగతయోగియోగఇతిభగవత్పాదతాత్పర్యం, అస్తి
చనియక్తస్యవినియోగేసర్వసమ్మతముదాహరణంస్యాదిత్యాదికంతస్యక్రతోవినియక్తస్యవీర్యాదిఫలపే వినియోగా
త్ । తథామంత్రకమణామస్యత్రవినియక్తానాంవిద్యాశేషత్వమితిపాప్రసద్ధాంతయతి॥ నైమామిత్యాదినా॥ విద్యా
సుహృదయాదిసంబంధపేవేదాద్యథానామసంబంధాత్కృత్సమంత్రాథానామభిచారాదిసంబంధవిగేన సన్నిధే
ర్భవీయసా అభిచారాదావేవమంత్రాణాంవినియోగఇత్యర్థః॥ దేవసవితఃప్రసవేతిప్రదక్షిణతోఽగ్నింపర్యుక్షేదితివా
క్యాదగ్నిపర్యుక్షణే సావీత్రంజుహోతికర్తృణఃకర్తృణఃపురస్తాత్సవసేనవసేజుహోతి'తివాక్యాద్వాజపేయేకర్తృవిశే
షసంబంధోఽస్యమంత్రస్యేత్యాహ॥ తద్విశేషేతి॥ ఉక్తస్యాయంశ్వేతాశ్వఇత్యాదివ్యతిదిశేతి॥ ఏవమన్యేషామితి॥ ప్ర
మాణాంతరంత్రకరణాదికం॥ ననులింగాదిభిగన్యత్రవినియక్తానామపిసన్నిధానావిద్యాస్యవినియోగోఽన్వయః॥ రోధాది
త్యుక్తంతత్రాహ॥ దుర్బలాహీతి॥ సమవాయేసమానవిషయత్వేనవ్యయోర్విరోధేపరస్యేదార్బల్యం కుతః, అథాచిద్ర
కమాత్, స్వాధ్యక్షనాథనేపరశాపూర్వస్యవధానేనప్రవృత్తైరిత్యుక్తః । అయమాశయః, ఏకత్రవిషయక్తస్య నిరాకాం
క్షత్వాదన్యత్రవినియోగోఽప్యేద్ధవివ పరంతువినియోజకప్రమాణయోఃసమబలత్వేఽన్యతరవినియోగత్యాగాయోగా
దగత్యా ఆకాంత్యాత్వాదనేననియక్త వినియోగస్త్విక్రియతే యథాభాదిరోయూపోభవతి భాదిరంపీర్యకామస్య

వేదాద్యర్థభేదాత్ । హృదయంప్రవిధ్యేత్యేవంజాతీయకానాంహిమంత్రాణాంయైక్యాః హృదయవే
దాదయోభిన్నాః, అనభిసంబద్ధాస్తఉపనిషదుదితాభిర్విద్యాభిర్నలేమాంతాభిస్సంగంతం సామర్థ్యమ
స్తి॥ ననుహృదయస్యోపాసనేమావయోగాత్తత్త్వాద్విరక్తపాసనసంబంధఉపన్యస్తః । నేతువ్యతేహృ
దయమాత్రస్సంక్తనస్యహ్యవముపయోగః కథంవిదుర్మేయైత, నచ హృదయమాత్రమత్ర మం
త్రార్థః ' హృదయంప్రవిధ్యథమసీఃప్రవృజ్యే' త్యేవంజాతీయకౌహినసకలోపంత్రాగ్ధౌవిద్యాభిరభినం
బధ్యతే అభిచార విషయోహ్యేషాఽర్థః । తస్మాదాభిచారికేణకమణాసర్వంప్రవిధ్యేత్యస్యమంత్ర
స్యాభిసంబంధః । తథా, 'దేవసవితఃప్రసవయజ్ఞమిత్యస్యయజ్ఞప్రసవలింగత్వాత్ యజ్ఞేనకమణాభి
సంబంధః, తద్విశేషసంబంధస్తుప్రమాణాంతరాదనుసర్తవ్యః । ఏవమన్యేషామపిమంత్రాణాం కేహంది
న్లీంగేనకేహందిద్వచనేనకేహందిప్రమాణాంతరేణేత్యేవమథాంతరేషువినియక్తానాంరహస్యపరితా
నామపిసతాంససన్నిధిమాత్రేణవిద్యాశేషత్వవత్త్విః, దుర్బలాహీసన్నిధిఃప్రత్యాదిభ్యఇత్యుక్తంప్ర
థమేతంత్రే శ్రుతిలింగవాక్యప్రకరణస్థానసమాఖ్యానాంసమవాయేపాగదౌర్బల్యమద్భవిప్రకర్షాదిత్యుక్త

యావంపర్యా'దితివాక్యాభ్యాం క్రతోవినియక్తస్యభాదిరత్వస్యవీర్యఫలపేవినియోగః । యత్రతుప్రమాణయోరతుల్య
త్వంతత్రనస్త్విక్రియతే ప్రబలప్రమాణేనదుర్బలవినియోగబాధాత్ । యథా, 'కదాచనప్రరీరిసేంత్రసశ్చసీత్యస్యాః
ఋచఃవింద్ర్యాగాహ్వాపత్యముపతిష్ఠతఇతితృతీయావిభక్తిశ్రుత్యాఽన్యనిరపేక్షయాగాహ్వాపత్యోపస్థానేశేషత్వబోధిక
యేంత్రప్రకాశనసామర్థ్యరూపలింగప్రాప్తమింద్రీశేషత్వం బాధ్యతే లింగంహి నసాక్షాచ్ఛేషత్వంబోధయతి కిం
త్వింత్రప్రకాశనమాత్రంకరోతితేనచలింగనానెనమంత్రేణిత్తంత్రఉపస్థాపయితవ్యఇతిశ్రుతికల్పసియో, తయాశేష
త్వబోధఇత్యుక్తవధానేనశేషత్వబోధకలింగంరుటితిస్వాధ్యక్షబోధకశ్రుత్యాబాధ్యం, తథాలింగేనవాక్యం బాధ్యంయ
థా, 'స్యానంతేనదనంకరోమి ఘృతస్యధారయాసుశేవంకల్పయామి తస్మాసీదామృతేప్రతితిష్ఠత్రీహీణాంమేధసుమ
నస్యమాన' ఇతి మంత్రభాగయోఃప్రత్యేకంసదనకరణేపురోదాశాపాదనేచత్సృకాశనసామర్థ్యలింగేనశ్రుతిద్వారా
వినియోగేసతి ప్రతీతమేకవాక్యత్వంబాధ్యతే, తస్యకృత్యేషమంత్రే సదనకరణప్రకాశనసామర్థ్యం పురోదాశా
పాదనప్రకాశనసామర్థ్యంవలింగంకల్పయిత్వాశ్రుతికల్పనయోజయిత్వకృత్యేషంప్రవినియోగబోధనే ద్వాభ్యాం
లింగశ్రుతిభ్యాంవ్యవధానేనశ్రుత్యేకవ్యవహితక్తవినియోగద్వర్బలత్వాత్ । నచసామర్థ్యంకల్పమితివాచ్యం, అస

మథాన్యవినియోగాయోగాత్, అతవీవ యోగావదస్యతీరబాధవినియోగ లక్షణాయావం సామర్థ్యంకల్ప్యతే। తథా
 వాక్యేనప్రకరణంబాధ్యంయథాసోమప్రకరణామాతద్వాదశోపసదాం, ద్వాదశాహీనస్యేతివాక్యేనాహీనాంగత్వ
 బాధకేనప్రకరణప్రాప్తసోమాంగత్వబాధామతః ద్విఃప్రధానస్యాంగకాంతాయావం ప్రకరణం తస్యాంగప్రధానవా
 త్యైకవాక్యతాసామర్థ్యశ్రుతిభిఃకల్ప్యమానాభిః స్వాధ్యవినియోగప్రమితౌ వ్యవధానేనాంగసామర్థ్యశ్రుతిశ్చోర్ధ్వ
 యోః కల్పనీయతీయావ్యవధానేన్ప్రవాక్యాదుర్బలత్వాత్। తథాప్రకరణేనసన్నిధిర్వాక్యః । యథారాజసూయ
 ప్రకరణేనతదంతగఽతాభిషేచనీయాభ్యసోమయాగవిశేషసన్నిధిపాతప్రాప్తం తునశ్చేషాభ్యానాదేరభిషేచనీయ శే
 వత్వం బాధిత్యాకృత్సర్వాజసూయశేవత్వమూపాదితంసన్నిధేఃప్రకరణాదికల్పనేన్ప్రకరణాదుర్బలత్వాత్। త
 థానన్నిధినాసమాఖ్యాబాధ్యతే। తథాహిపారోదాశికసమాఖ్యాశేకాండేతగ్మయపురోదాశాదికమణాంక్రమేణ
 మంత్రా ఆమూతాస్త్రప్రదశీవయోగపసాన్నాయ్యసన్నిధౌశుంధధ్వందైవ్యాయకథణాభిమంత్ర ఆమూతః
 తత్రసమాఖ్యావలేనాస్యమంత్రస్యపురోదాశపాత్యశుంధనశేవత్వంప్రాప్తంసన్నిధినాబాధిత్యాసాన్నాయ్యపాత్ర
 శుంధనశేవత్వమూపాద్యతే। పురోదాశసంబంధికాండంపారోదాశికమితిపారుషేయసమాఖ్యాయాః కాండంతగఽత

తథాకమణామపిప్రవర్త్యాదీనామన్యత్రేనియుక్తానాంనవిద్యాశేవత్వోపపత్తిః, నహ్యోహంవిద్యాభి
 స్సహైకాధ్యంకించినై। వాజపేయేతుబృహస్పతిసవస్యస్పష్టంవినియోగాంతరం, వాజపేయేనేహ్య
 బృహస్పతిసవేనయజేతేతి అపిచైకాయంత్రవర్గ్యస్సకృదుత్పన్నోబలీయసాప్రమాణేనాన్యత్రవిని
 యుక్తోనదుర్బలప్రమాణేనాన్యత్రాపిః నియోగమహతి, అగృహ్యమాణవిశేషత్వేహిప్రమాణయోగే
 తదేవంస్యాత్, నతుబలవదబలయోఃప్రమాణయోరగృహ్యమాణవిశేషతాసంభవతి, బలవదబలవత్త్వావి
 శేషాదేవ। తస్మాదేవంజాతీయకానాంమంత్రాణాంకమణాంవానసన్నిధిపాతమాత్రేణవిద్యాశేవత్వ
 మాశంకితవ్యం, ఆరణ్యానువగనత్వాదిఫలసామాన్యాత్సన్నిధిపాతభితిసంతోప్తవ్యం। ... *

౨౬. సూ॥ హనౌతూపాయనశబ్దశేవత్వాత్కుశాచ్ఛందస్తున్యవగానవత్తదుమ్॥

అస్తీతాంశినాశుక్రిః, అశ్వభవరోమాణిఃధూయపావం చంత్రభవరాజులముఖాత్ ప్రము
 చ్యధూత్వాశరీరవక్తృతంకృతాత్సామ్రాజ్యలోకమభిసంభవామీతి। తథాధర్మణికానాం తథావిద్యా
 స్పృణ్యపాపేపిధూయనిరంజనఃపరమంసావ్యమైతీతి। తథాశాట్యాయనిఃపతంతి, తస్యపుత్రాదా
 యముపయంతి సుహృదస్సాధుకృత్యాం ద్విపంతఃపావకృత్యామితి । గతైవకామీనకనః తస్యకృతమ

మంత్రస్యపురోదాశసంబంధసామాన్యబోధకత్వేపిశేషశేషిభావయాపనియోగబోధకత్వేసన్నిధ్యాద్యపేక్షత్వేనదు
 ర్బలత్వాదితి । ఏవంవిరోధేనతిశ్రుతిర్బాధితైవ సమాఖ్యాబాధ్యైవ మద్యస్థానాంతుదత్తుణ్ణాంపూర్వబాధ్యత్వం పర
 బాధకత్వంచేతిశ్రుతిలింగమాగ్రాధ్యః తస్మాద్వింగాదినానన్యత్రవినియుక్తానాంమంత్రాణాం దుర్బలసన్నిధినానవిద్యా
 సువినియోగభిసిద్ధంతథాకమణామితి॥ కమణాంవిద్యోవకారకత్వే తాభిస్సహైకఫలత్వేచమానంకించినాస్తీత్య
 థణః । అపిచేత్యుక్తాథణః। నమతస్త్వివేధాదివాక్యనాముపనిషద్భిస్సహపాఠస్యకాగతిప్రత్రాహ॥ ఆరణ్యేతి॥ తస్మా
 ద్వేధాదిమంత్రకమణాంవిద్యాస్వమపసంహారభిసిద్ధమ్॥ ఇతిదత్తుర్దశాధికరణమ్॥ *

౨౭. హనౌతు॥ యథాశ్చోర్ధ్వరజోయైసిద్ధిరోమాణిఃకృత్సన్నిధిలోభవతితథాహమపిపావంవిధూయ కృతాత్సానిర్మ
 లీకృతవిద్యస్సా యథావా గామలస్త్రస్త్వంద్రోరామలముఖాత్ ప్రముచ్యస్యస్థోభవతి తథాశరీరంధూత్వాత్వత్వై
 దేహాభిమానాస్తుక్తస్సన్నకృతంధూబుద్ధబ్రహ్మకంఠాకం అభిప్రాయైవ సభవామీత్యథణః । యథానద్యస్సము
 త్రంప్రాప్యనామహాపేత్యజంతితథావిద్యావిద్యార్థః। నిరంజనశుద్ధిః, సాగ్యంబ్రహ్మతస్యమృగస్యవిదుషః, దాయంధ
 నై, తత్రైవిద్యాలలేనమకృతమమృతేత్యవతీత్యర్థః। ఉపాధుసంక్రమాగంతస్సుత్యాగపూర్వకత్వాత్, అత్యక్తయో

గ్రహణాయోగాత్మ్యగోఽథాదాయాతి యత్రతుత్వాగవశోఽతఃప్రవహనోపాయనయోః సహభావస్యవశ్యక
త్వానావశ్యకత్వాభ్యాంసంశయమాహ॥యత్రత్తితి॥అత్రపూర్వపక్షేభ్యుత్పన్నాసిద్ధిఃసద్ధాంతేతుతత్సిద్ధిరితిఫలం॥య
ద్యపితాంద్యాభర్తృణత్రుతోర్విద్మణవిద్యాధయోఃకమహానమేవత్రుతంనోపాయనంతథాపికాపీతకిశుతౌపర్యంకస్థ
సగుణబ్రహ్మవిద్యాయామపాయనంశ్రుతమత్రోపసంహర్తవ్యమిత్యాశంక్యవిద్యాభేదానోపసంహరణిత్యాహ॥విద్యా
స్తరేతి॥కించయథామంత్రకమణామనావశ్యకత్వాద్విద్యాస్యనుపసంహరణః క్తః తథావలైరుపాదానం వినిపిహాన
సంభవేనోపాదానస్యానావశ్యకత్వాన్నప్రాప్తిరితిదృష్టంతసంగత్యాప్రాప్తేసిద్ధాంతయతి॥హానాత్విత్వాదినా॥ఉపా
యనశబ్దస్యశేషత్వేన హానశబ్దేనాపేక్షితత్వాదితిసూత్రాథః । అశ్వరోమదృష్టాంతేనవిధూతయోః పుణ్యపాపయోః

మగ్రతేషధూనుతేతస్యప్రియాజ్ఞాతయస్సకృతముపయంగ్యప్రియాఃషగ్రతముతి । తదిహక్వచిత్సు
కృతమషగ్రతయోహ్వానంశూక్రియతేక్వచిత్తయోరేవషభాగేనప్రియైరప్రియైశ్చపాయనంకృతమత్రాభ
యమపిహానముపాయనంచ । తద్యత్రోభయంశూక్రియతే తత్రతావలేనకించద్వక్తవ్యమస్తియత్రాపు
పాయనమేవశూక్రియతేనహానంతత్రాప్యథాదేవహానంసన్నిపతత్యన్యైరాత్మీయయోఃసుకృతమషగ్రత
యోరుపేయమానయోరావశ్యకత్వాత్తద్ధానస్యయత్రతుహానమేవత్రుతయతేనరూపాయనంతత్రోపా
యనంసన్నిపతేద్వానవేతివిదిశిత్వాన్యాయమశ్రవణాదసన్నిపాతఃవిద్యాంతరగోచరత్వాచ్చభాంతర
శ్రవణస్య । అపిచాత్మకర్తృత్వంసుకృతమషగ్రతయోహానం పరకర్తృత్వంతూపాయనం లేయోచ స
త్యావశ్యకభావేకథంహానోపాయనమాపిప్యేత, తస్మాదసన్నిపాతోహానపుపాయనస్యేత్యస్యాం
ప్రాప్తాపతతి॥హానాదితి॥ హానాత్వేకస్యాంకేవలాయామపిశూక్రియమాణాయాముపాయనంసన్నిపతి
తుమహాంతిచ్చేషత్వాత్, హానశబ్దశేషాహ్యుపాయనశబ్దస్సమధిగతఃకాపీతకిశహస్యే । తస్మాదస్య
త్రకేవలహానశ్రవణేఽప్యేపాయనానువృత్తిః । యదుక్తమశ్రవణాద్విద్యాంతరగోచరత్వాదనావశ్యక
త్వాచ్చాసన్నిపాతశ్చితి తదుచ్యతే, భవేదేహవ్యవస్థోక్తిర్యద్యనుష్ఠేయంకించదన్యత్రశ్రుతమన్యత్రని
నీప్యేత, నన్విహానముపాయనంవాఽనుష్ఠేయత్వేనసంకీర్త్యతే, విద్యాప్రస్థాంత్యనయోః సుంకీర్త
నమిథంమహాభాగావిద్యాయాత్తత్సానుభ్యాదస్యవిమమః సుకృతమషగ్రతేసంసారకారణభూతేవిధూ
యేతే, తేచాస్యసుహృత్సున్విషత్సుచనిపశేతేశ్చితి । ప్రత్యభేచాప్తికాసంకీర్తనోహానంతరభావిత్వేనో
పాయనస్యకృచ్చిత్తత్వాదన్యత్రాపిహానశ్రుతాపుపాయనానువృత్తింమన్యతేస్తుతిస్త్రకమలాభా
య । ప్రసిద్ధాచార్థవాదాంతరాపేక్షాల్పవాదాంతరప్రవృత్తిః ఏకవింశోవాగ్నితోఽసావాగ్నిత్యైత్యే
వమాదిషు । కథంహిహైకవింశతా ఆదిత్యస్యాభిధీయేతలనపేక్ష్యమాణేఽర్థవాదాంతరే, ద్వాదశమా
సాఃపంచదశప్రయత్నమేలోకాలసావాదిన్యవకవింశత్యేతన్నైతథా, త్రిష్టుభాభవత సేంద్రియ
త్వాయేత్యేవమాదిషునాదేవ్యపి, ఇంద్రియంవైత్రిష్టు'చిత్వేవమాద్యర్థవాదాంతరాపేక్షాన్యత్యేతివి

పరత్రావప్తానసాపేక్షత్వాత్పరైరుపాదానంచ్యమితిభావః । విద్యాభేదగుణానుపసంహరణివ్యవస్థానుష్ఠానవిష
యానస్తుతివిషయేత్యాహ॥తదుచ్యతశ్చితి॥మన్యతేనూత్రకారణశృంగః । ననుశ్రుతపక్షానాథవాదేనాపిస్తుతిసిద్ధాంతిహ
ముపాయనార్థవాదానీయతేతత్తాహ॥స్తుతిప్రకర్షలాభాయేతి॥ నన్యథావాదస్యవిధినాసంభంధః ప్రసిద్ధోవార్థవా
దాంతరేణైత్యతహ॥ప్రసిద్ధాచేతి॥ ఇతోభూలోకాదిత్యర్థః । హేమయశిరయోరైక్యానుపదర్శనీయజ్ఞస్యపురు
షరూపకల్పనాయాం సేంద్రియత్వాయత్రిష్టుభాభవత ఇన్యక్రీబ్యహ్యుపాప్తే, తత్రత్రిష్టుభాభవదోమాత్ర
త్వాత్కథమింద్రియత్వకల్పనేత్యాకాంతాయాంయజ్ఞాన్యక్యం సంబద్ధ్యతశ్చిత్త్యర్థః । నన్యమూతయోః పుణ్యపాప

శేత్యక్తప్రామాణ్యస్వకారః, స్వీకృతప్రామాణ్యత్వగత్పేత్యేకస్థితివాక్యేచత్వారోదోషాభవంతి, ఎవంపి హివాక్యేపి చత్వారోదోషాభి, ఏవందుష్టవికల్పపరిహారాయభిన్నశాఖాశ్రుతివ్యవహారాత్ శేమినిసమ్మతే త్యాహ॥ తదుక్తమితి॥ జ్యోతిష్టోమప్రకరణే, ఓషితోనజుఃపూజితశ్రుతిం, యావజ్జీవమగ్నిఃపూజిత్రంజహాయ్వా దితిచాన్యత్రశ్రుతిం, తత్ర యది నఓషితేవాక్యంపూజామప్రతిషేధకంస్యాత్తదాక్రత్వర్థత్యాత్ నిషేధోఽనుష్ఠేయః, యావజ్జీవంధివాఃపూజామౌవాసంప్రేయశ్చవికల్పస్సాన్యత్, సచాన్యాయః॥ అపితుయావజ్జీవవాక్యం ప్రతిపది ఓతవాక్యస్యశేషత్వాన్నకారితరపర్యుదాసార్థస్సాన్యదీతాన్యలక్షణస్సాన్యత్ నపూజామప్రతిషేధకః, తస్మాదఓ ఓతోయావజ్జీవంజహాయాదిత్యేకవాక్యతేతినిఓషితాధికరణసిద్ధాంతసూత్రార్థః॥ అప్రీభగవత్పదైః సూత్రమేవపరితం, మిత్రేప్రపర్యుదాసాధికరణసిద్ధాంతసూత్రం, అపితువాక్యశేషత్వాదన్యాయత్వాద్వికల్పస్యవిధీనామేకదేశఃస్యాదిన్యర్థతఃపరితమిత్వక్తంతద్వింత్యం, సూత్రార్థస్తుయజ్ఞమాలేయేయజ్మహాభిప్రయోక్తవ్యమితశ్రుతం, నానూయాజ్మయేయజామహంకరోతీత్యపిశ్రుతం, తత్రనకారస్యేషేధకత్వేఽతిరాత్రేషాదగ్రహణాగ్రహణయోరివానూయాజేషుయజ్ఞత్వాపిశేషాప్రయోక్తవ్యంనిషేధాన్నప్రయోక్తవ్యమితివికల్పస్సాన్యత్, తస్మాన్యా య్యత్వాత్ యేయజామహవిధేరేవనానూయాజవాక్యమేకదేశస్సాన్యత్, పర్యుదాసప్రత్యా విధివాక్యశేషత్వాదితి

నభ్యుపగచ్ఛతఃసర్వత్రైవవికల్పస్సాన్యత్ సచాన్యాయఃసత్యాంగతా॥ తదుక్తంద్వాదశలక్షణ్యం అపితువాక్యశేషత్వాదితరపర్యుదాసస్సాన్యత్ ప్రతిషేధేవికల్పస్సాన్యదితి॥ అథవా ఏతాస్యేవివిధానన శ్రుతిష్యేతేనసూత్రేనైతద్వింతయితవ్యంకిమనేనవిధాననవచనేనసుకృతమష్కృతయోగ్దానమభిధీయతేకింవాఽథాంతరమితి॥ తత్రచైవంప్రావయితవ్యంనహంవిధాననమభిధీయతే॥ ధూహ్నోకంపనశ్చతి ప్తరణాత్, దోధూయంతేర్ధవాగ్రాణీతవనాయనాచాల్పమానేషుర్ధవాగ్రైషుప్రయోగదర్శనాత్॥ తస్మాచ్ఛాలనంవిధాననమభిధీయతే॥ చాలనంతుసుకృతమష్కృతయోఃకించితకాలంఫలప్రతిబంధనాదిత్యేవంప్రావయ్యప్రతిపక్షవ్యం, హానావేవైషవిధాననశబ్దోవతితుమర్హతి ఉపాయనశబ్దశేషత్వాత్, నహిపరపరిగ్రహభూతయోస్సుకృతమష్కృతయోరప్రహేణయోఃపరైరుపాయనంసంభవతి॥ యద్యపీదంపరకీయయోఃసుకృతమష్కృతయోఃపరైరుపాయనంనాంజసంసంభవ్యతే తథాపితత్సంకీర్త

యావత్॥ తథాచానూయాజభిన్నేషుయాగైషుయేయజామహాభిప్రయోక్తవ్యమిత్యేకవాక్యతేతి॥ వర్ణకాంతరమాహ॥ అథవేతి॥ పూర్వప్రవిధాననంకర్మహానిరితసిద్ధవత్కృత్యఉపాయనోపసంహారఉక్తః అన్యనైవసాధ్యత ఇతిభేదః॥ ఉభయరూపకాసామ్యాత్సంశయమాహ॥ కిమితి॥ విధాననస్యహిఫలద్వయమశ్వరోమాదిషుదృష్టం పూర్వస్వభావాచ్యుతిరన్యత్రీసంక్రాంతిశ్చేతి తత్రీసంక్రాంతిరూపహానిర్లక్షణీయాకించాచ్యుతిరితిసంశయాద్ధః॥ తత్రీవిధాననశబ్దస్యకంపనంముఖ్యాన్త ఇతితావత్సర్వసమ్మతం తచ్ఛామూర్తయోఃపుణ్యపాపయోర్నసంభవతి అతప్రయోగ్యః స్వభావః ఫలదాత్మత్వశ్రీఃతతత్ప్రాలనంవిద్యయాప్రతిబంధాత్ మృతిఃసాలక్షణీయానహానీః ఆమూర్తయోరన్యత్రీసంక్రాంత్యయోగాదన్యసాపేక్షత్వాచ్చేతిపూర్వవత్కార్యః॥ సిద్ధాంతయతి॥ హానావేవేతి॥ యదిచ్యుతిమాత్రంలక్ష్యం తదోపయంతీత్యనన్వితంస్యాత్॥ నచయత్రీధునోతేరుపాయనశబ్దసాన్నిధ్యం తత్రీహానిలక్ష్యతే నకేవలధునోతేహ్వానిశ్చాన్యత్రవిదుషః సేవకాదౌతుల్యకర్మసంక్రాంతిరితినాసంభవఇతివాచ్యం, కేవలధునోతేరిపి ముఖ్యాధానంభవేనాన్యత్రీలక్ష్యతయాబుద్ధిప్రహేణిలక్షణాయాపివయ్యక్తత్వాదితిభావః॥ ఉపాయనస్యాముఖ్యత్వాన్నకౌపహేనిలక్షణాబీజత్యమితిశంకిత్వా పుణ్యపాపయోః ఫలతేస్త్వికారాత్పరముపాయనహానంవివాదమపన్నంసల్లిక్షణానిర్ణయకమితిపరిహరతి॥ య్యపీత్యాదితా॥ యథాన్యత్రశ్రుతింభేదంబరిత్యాదికంతుశాదినిర్ణయకంతేదముపాయనంవిధానన

స్వహానత్వనిశ్చయకమిత్యహం॥ క్వచిదప్రీతిః॥ విధానసంఘముఖ్యంకిమితి నో వ్యతేతతామి॥ నచేతి॥ రథాపహానంకథంబ
 త్యతథిత్యాశంక్యముఖ్యసంబంధాదిత్యాహం॥ అశ్వశ్చేతి॥ అనువపత్రిసంబంధౌలక్షణావీజరూపాపుత్వావతుకంపదంబర్తి
 శబ్దః॥ అశ్వశ్చవేతి॥ విధూయేతిపదంబర్తిప్రాంతేహానవర్యంతంసద్దాప్తాంతి కేపిహానలక్షకమిత్యర్థః॥ యద్వా హానవా
 చకమేవాస్తునచధూర్భాకంపనశ్చితి ధాతుపాఠఃకరోధస్తస్యేవలక్షణార్థత్వాదిత్యాహం॥ అనేకేతి॥ శాఖాంతరస్థము
 పాయనం విధూనశ్చస్వహానత్వనిశ్చయకమిన్యత్రైమిగసూత్రంతదుక్తమితిగృహీతంపురార్థంవ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః॥ ఏ
 వంవిధూనస్వహానత్వసిద్ధిః కేవలహానాపుపాయనోపసంహంభితసిద్ధిమ్॥ ఇతిపంపదశాధికరణమ్॥ ... *

నాత్రావస్తదానుశుశ్చేనహానమేవవిధూననంనామేతినిర్ణేతుంశక్యతే॥ క్వచిదపిచేదంవిధూనససన్నిధా
 వుపాయనంశ్రావ్యమాణంతుశాచ్చందస్తుత్వవగానవద్విధూననశ్రుత్యాసర్వత్రాప్యపేత్యమాణం
 సార్వత్రికరీర్ణయకారణంసంపాద్యతేనవచాలనంభజాగ్రవత్సకృతదుష్కృతయోముఖ్యంసంభ
 వతిఅర్థవ్యత్యాత్॥ అశ్వశ్చవరోమాణివిధూనానప్రయోగరజస్వప్రవతేనరోమాణ్యపిజీర్ణానిశాతయ
 తి॥ అశ్వశ్చవరోమాణివిధూనపాపమితిచప్రాప్త్యాం॥ అనేకార్థత్వాభ్యవగమాచ్చధాతూపాం
 నస్తరణవిరోధఃతదుక్తమితి వ్యాఖ్యాతం॥ ...

సూ. ౨౭. సాంపరాయేతత్తవ్యాఖ్యానాద్దధాహ్యన్యే॥

దేవయానేనవధావ్యంకంఠంబ్రహ్మభిప్రసేతస్యవ్యధ్వనసుకృతదుష్కృతవియోగంకాపీతికేసఃప
 ర్యంకవిద్యాయామామనంతి॥ సపతందేవయానంపంథానమాపాద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతీ'త్యుపక్రమ్య
 గురగచ్ఛతివిరజాంసదీంతాంమననైవాత్యేతితత్సుకృతదుష్కృతేధూనులే'ఇతి॥ తత్కింయథాశుగ్రీతం
 వ్యధ్వన్యేపవియోగవచనంప్రతిపత్తవ్యంఆహూస్విదాదాదేవదేహాదవసర్వణేఇతివిచారణాయాంశ్రు
 తిప్రామాణ్యాద్యథాశ్రుతప్రతిపత్తిప్రసక్తావరతి॥ సాంపరాయేఇతి॥ సాంపరాయగమనపదదేహదవస
 ర్వణేఇదంవిద్యాసామధ్యోత్సుకృతదుష్కృతయోద్ధానంభవతీప్రతిజానీతే॥ హేతుంచాచప్తే॥ తత్త
 వ్యాఖ్యానాదితి॥ నహివిదుషస్సంపరేతస్యవిద్యయాబ్రహ్మప్రేక్షతో'నైవరా'లేసుకృతదుష్కృతాభ్యాం
 కించిత్ప్రవృత్తిప్రయత్నంకరిచిత్క్షణానక్షీణేతేకద్యేయాతాంవిద్యావిరుద్ధఫలత్వాత్తువిద్యాసా
 మధ్యేనతయోఃక్షయః॥ సచయదైవవిద్యాఫలాభిముఖతదైవభవితుమర్హతే॥ తస్మాత్ప్రాగేవసన్న
 యంసుకృతదుష్కృతక్షయఃపశ్యాత్వన్యతే॥ రథాహ్యన్యే'పిశాఖఃతాంకినశ్చాట్యాయనిశ్చపాగ్రి
 వస్తాయామేవసుకృతదుష్కృతహానమామనంతి॥ అశ్వశ్చవరోమాణివిధూనపాపమితి॥ తస్యప్రత్రాదా
 యమువయంతిమహూరస్సాధుకృత్యాం ద్విపంతఃపాపకృత్యామితిచ॥ ...

౨౭. సాంపరాయే...అన్యే॥వ్యధ్వనిఅధగమాగ్నిపూర్వో'త్తంవిధూననస్వహానత్వముపదేవ్యహానస్య నదీతరణానంత
 ర్యశ్రుతేరశ్వశ్చవరోమాణిత్యాదాదేహత్యాగాత్ పాగ్రికాలతత్వశ్చితేశ్చసంశయమాహ॥ తతిగమితి॥ బ్రహ్మలోక
 మాగమద్యేవిరజాంభ్యసదీమత్యేత'తత్సుకృతదుష్కృతేవిధూనులే'ఇత్యుక్తదినిర్వనామశ్చిత్యాతేనేత్యర్థయాస
 న్నిహితనదీతరణస్యకమహానిహేతుత్వో'కైరధ్వనేకమక్షయ ఇతిపూర్వపక్షః॥ తత్త్రవిద్యాయాఃకమక్షయహే
 తుత్వాసద్ధిః॥ సిద్ధాంతేతత్ప్రీతితిమత్వాసిద్ధాంతయతి॥ సాంపరాయేఇతి॥ మరణాద్వాగ్నిత్యర్థః॥ సంపరేతస్యస్య
 తస్యకందితాగ్రంకర్తృశ్చైవలక్షణావాదేవయానమాగ్రప్రవేశాయోగాచ్చదాదేవక్షయిత్యర్థః॥ క్షయహేతో
 ర్విద్యాయామ'ద్యేమాగమసత్త్వాత్ప్రేత్యాహంవిద్యావిరుద్ధః॥ నదీతరణానంతరపారస్తుబాధ్యః అధగవిరోధాదిత్యా
 హం తస్మాదితి॥ తవిసర్వనామాపిపశ్యతవిత్త్యహో'వ్యతఇతిభావః॥ ...

౨౮. కించమృతస్యభందతో యథాకామంవిద్యానుష్ఠానానుషవ తైర్భిభయోన్విద్యాకర్తృత్యయయోః శుక్రితోహేతుఫల భావోవిరుద్ధేతత్ । కించసతిపుష్కలహేతౌనకార్యవిలంబిత్యన్యాయోపేతతాంహ్యదిశుక్రితివిరోధస్తవస్యాత్ అస్మిన్మ యేత్వవిరోధిత్యాహ॥ భందతత్త్వం॥ తస్మాత్కామహాసస్యవిద్యాఫలత్వా తేనవలహానాపుపాయనోపసంహారోవిద్యా స్తుతయతిసిద్ధం॥ ఇతిపాదశాధికరణమ్॥ ... *
 ౨౯. గతేరథవత్త్వం॥ క్వచిత్సుపగవిద్యాయాంమాగఃశ్రూయతే నిగుణవిద్యాయాంనశ్రూయతే । తత్రహాససన్ని ధౌమాగఃస్యశుక్రిత్యాదీనపేక్షితత్వాచ్చస్సంశయేన్యస్తాంతసంగత్యాపూర్వవత్తమాహ॥ యథాతావదితి॥ ఉపాయన

సూ. ౨౮. భందతత్త్వయావిరోధాత్॥

యదిచ దేహదవస్థుప్తస్యదేవయానేనవధాప్రస్థితస్యార్థవధేసుకృతదుష్కృతత్యయోఽభ్యుపగమ్యే తతతఃపతతేదేహాయశనియునువిద్యాభ్యాసాత్మకస్య సుకృతదుష్కృత త్యయహేతోఃపురుషేప్రయత్న స్వేచ్ఛాతోఽనుష్ఠానానుషవత్తైరనుషవత్తైరేవతద్ధేతుకస్యసుకృతదుష్కృతత్యయస్యస్యాత్, తస్మాత్పూర్వ మేవసాధకావస్థాయాంభందతోఽనుష్ఠానంతస్యస్యాత్, తత్పూర్వకంవసుకృతదుష్కృత హాసమిత్ర ప్రద్యం, ఎవంనిమిత్తేనైమిత్తికయోరుపవత్తిస్తాంశిశాఖ్యాన్యశ్రుత్యోశ్చసంగతిరితి॥ ... *

సూ. ౨౯. గతేరథవత్త్వముభయథాన్యథాహివిరోధః॥

క్వచిత్సుప్తపాపహాససన్నిధౌదేవయానఃపంథాశ్చక్రియతేక్వచిన్నతత్రసంశయః, కింహానావవి శేషేనైవదేవయానఃపంథాస్సన్నివతేత్ ఉతవిభాగేనక్వచిత్సన్నివతేత్కవిన్నేతి, యథాతావద్దానా వవిశేషేనైవోపాయనానుషవత్త్వైర్కావపంథేవయానానుషవత్త్వైర్విభవతుమర్హతీత్యస్యాంప్రాప్తావాచ త్తహే॥ గతేదైవయానస్యపథోర్థవత్త్వంఉభయథావిభాగేనభవతుమహాతి, క్వచిదర్థవతీగతిఃక్వచి న్నేతినావిశేషేణ, అన్యథాహ్యవిశేషేనైవైతస్యాంగతావంగీక్రియమాణాయాంవిరోధస్యాత్, పు ణ్యపాపేవిధూయనిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతీత్యస్యాంశ్రుతౌదేశాంతరప్రాపణీ గతిర్విరుద్ధేత, క థంహినిరంజనోగం తాదేశాంతరంగచ్ఛేత్ గంతవ్యంవపరమంసామ్యం నదేశాంతరప్రాప్తాయైమి త్యానర్థక్యమేవాత్రగతేర్మాన్యామహే॥ ... *

సూ. ౩౦. ఉపవన్నస్తలక్షణార్థోపలభ్యేనోకవత్॥

ఉపవన్నస్తాయముభయథాభావఃక్వచిదర్థవతీగతిఃక్వచిన్నేతి, తలక్షణార్థోపలభ్యే॥ గతేఃకారణభూ తోహ్యర్థఃపర్యంకవిద్యాదిషుసగుణేమాపాసనేమావలభ్యతే, యత్రహిపర్యంకారోహణంపర్యంకస్థేన బ్రహ్మణాసహసంవదనంవిశిష్టగంధాదిప్రాప్తిశ్చేత్యేవమాది బహుదేశాంతరప్రాప్తాయైస్తం ఫలం శూక్రియతే, తత్రార్థవతీగతిః సతుసమ్యగ్దర్శనేతలక్షణార్థోపలభ్యతే । నహ్యైకత్వదర్శినామాస్త కామానామిహావదద్ధాశేషశ్లేశబీజానామార్బభిగకమాశయతుపణవ్యతిరేకణాపేక్షితవ్యం కించిద స్తితత్రానిధి కాగతిః, లోకవచ్చైవవిభాగోర్వప్రవ్యః, యథాలోకేగ్రామప్రాప్తౌదేశాంతరప్రాప

వత్ మార్గస్యాపిక్వచిచ్ఛుక్రితత్వాన్విర్వతోపసంహారిత్యర్థః॥ అత్రనిష్ఠుణవిదోఽపిస్తుత్యర్థంమాగాపేక్షాపూర్వ వత్, సిద్ధాంతేత్వనపేక్షోఫలం॥ దేశాదివ్యవహితవస్తుపాగ్రహణాగ్రాహ్యపేక్షేతీత్యానానుషవత్శుక్రితి విరోధా న్నోపసంహారితీసిద్ధాంతః॥ నిరంజనోఽసంగః, సామ్యంప్రచ్ఛ॥ ... *

౩౦. ననుత్త్వైస్సగుణవిద్యాయామపిమాగోన్యథాభివ్యతమా॥ ఉపవన్నతి॥ సంగతిర్లక్షణంకారణం యస్యాథా స్యనతలక్షణాథః॥ ఇతిసప్తదశాధికరణమ్॥ ... *

౩౧. అనియమస్సర్వేషాం || అత్రాస్మద్విరాదిమాగ్ధపవనమయస్త్రైవిద్యావిశేషప్రకరణాదపిశేషశ్రుతేశ్చ సంచయోపార్జవత్కమాహ || కింతావదితి || సగుణస్యవిద్యానుమాగ్ధస్యభావాభావవ్యవస్థావత్సగుణాస్వపివ్యవస్థేదృష్టతేనప్రాప్తాసిద్ధాంతేవ్యవస్థాపవాదాత్సంగతిః నియమానియమాపుభయత్రఫలం | నియమేప్రకరణముక్త్యా పునరులింగమాహ || అపిచేతి || ఎకత్రోక్తగతేరన్యత్రప్రాప్తాపునరుక్తిర్వ్యధాస్యాదిత్యథః || సిద్ధాంతయతి || సర్వాసామిభ్యుదయోబ్రహ్మలోకః | అపిశేషశ్రుత్యాదినాప్రకరణభాషానదోషశత్యాహ || నై ఓత్తితి || తత్తత్రాధికృతానాంధ్యేయశ్శబ్దంపంచాగ్నిస్త్వయ్యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాతపశ్చత్యపాసతే శ్రీధాతపశ్చత్యపలక్షితం బ్రహ్మధ్యాయంతితే | గణపంథాలపేత్యతేభారోగ్యప్రాప్తాపవమహాపీతి | భూయత్వైవతంవిభాగంచతుర్థేఽధ్యాయేని పునతరముపపాదయిష్యామః || ... *
సూ. ౩౧. అనియమస్సర్వేషామవిరోధశ్శబ్దానుమానాభ్యాం ||

సగుణానువిద్యానుగతిరర్థవతీనస్సగుణాయాంపరమాత్మవిద్యాయామిత్యుక్తం | సగుణాస్వపివిద్యానుకానుద్గతిశ్చూరియతే యథా పర్యంకవిద్యాయాంపంచాగ్నివిద్యాయాముపకోసలవిద్యాయాందహరవిద్యాయామితి నాన్యానుయథా మధువిద్యాయాంశౌండిల్యవిద్యాయాంషాడశకలవిద్యాయాం నైశ్వానరవిద్యాయామితి, తత్రసంశయః కింయాస్వేషాగతిశ్చూరియతేతాస్వేషనియమ్యేత ఉతానియమేషసర్వాభిక్తేవైవంజాతీయకాభిర్విద్యాభిరభిసంబధ్యేతేతి | కింతావత్ప్రాప్తంనియమశ్చతియత్రైవశ్రూయతేతత్రైవభవితుమహాతీతిప్రకరణస్యనియామకత్వాత్ | యద్యన్యత్రశ్రూయమాణాపిగతిర్విద్యాంతరంగచ్ఛేత్ శ్రుత్యాదీనాంప్రామాణ్యంహీయేత, సర్వస్యసర్వార్థత్వప్రసంగాత్ | అపిచార్పిరాదికైకైవగతిరుపకోసలవిద్యాయాంపంచాగ్నివిద్యాయాంచతుర్థవత్సర్వతే, తస్మాత్సర్వత్వేఽనర్థకం పునర్వచనంస్యాత్ తస్మాన్నియమశ్చత్యేవంప్రాప్తేపరతి || అనియమశ్చతి | సర్వాపామేవాభ్యుదయప్రాప్తిఫలానాంసగుణానాంవిద్యానామవిశేషేజైషాదేవయానాభ్యాగతిర్భవితుమహాతి | సన్వనియమాభ్యుపగమేప్రకరణవిరోధఉక్తః, నైషాఽస్తివిరోధః, శబ్దానుమానాభ్యాం - శ్రుతిప్రతిభ్యామిత్యర్థః || తథాహిశ్రుతిః తద్యద్యద్భవమితిపంచాగ్నిః ద్యావతాండేవయానంపన్థానమవతారయంతి, యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాంతపశ్చత్యపాసతేత్యదివిద్యాంతరీలానానుపి పంచాగ్నివిద్యాపిద్భి సుమానమార్గ తాంగమయతి, తథంపునరివగమ్యతేఽద్యాంతరీలానామయంగతిశ్రుతిరితి | సను శ్రీధాతపఃపరాయణావామేవస్యాత్ తస్మాత్తత్రవశాత్ | నైషదోషః, సహితేవలాభ్యాంత్రద్ధాతపోభ్యామంతరేణవిద్యాబలమేషాగతిర్భవ్యతే | విద్యయాతదారోహంతీయత్రకామాఃపరాగతాః సతత్రక్షణికాయంతీవావిద్యాంసప్రవస్వివశ్చతశ్రుత్యంతరాత్ | తస్మాదిహత్రద్ధాతపోభ్యాంవిద్యాంతరోపలక్షణం | వాచసనేయసస్తుపంచాగ్నివిద్యాధికారేఽధిక్తియతే | యపవమేతద్విదుర్యేచామీ అరణ్యేశ్రద్ధాంసర్వముపాసతేత్యది, తత్రశ్రద్ధాతపోమోసత్యేంప్రకాశ్యాపాసతేత్యదివ్యాప్యేయం, సత్యశబ్దస్యబ్రహ్మణ్యసకృత్ప్రియైక్యత్వాత్ | పంచాగ్నివిద్యాపిదాంచేద్భవంత్రయైవోపాగ్రత్వాత్ | విద్యాంతరపరాయణానామేవేదముపాదానంస్వాయ్యుః |

పరభిసంభవంతీత్యన్వయః | సమీశ్రీధాతపోమాత్రశ్రుతిగేస్తాభ్యామేవాద్విరాదిగమనంస్యాత్ సవైశ్వానరాదితరీలానామిత్యంతరేతి || కథంపునరితి || అవిమహంగతిపేషాద్భూద్ధాతపశ్చబ్దాభ్యాంతత్యాధ్యబ్రహ్మవిద్యాలక్షణేతిపరిరహి || నైషదోషశ్చ | తద్భూద్భూలోకస్థానం, పరాగతాఃపరావ్యక్తాః కామక్రోధాదిదోహసంపత్తియావత్ | దతాః సేవలకమిదం ప్రవస్విదోఽవ్యవిద్యాంపో సదృశ్యంతీత్యథః | లక్షణాదోషహీనంచాకృతమాహ | వాచసనేంప్రీతి || కింవిద్యాకర్మలక్షణమాగ్ధవ్యయశ్రీధానామదోషతశ్రుతిః | వైశ్వానరకద్యుపాసకానామర్పిరాది మ

‘అథహయపతౌ పరిభానానభిదుస్త్రీకీటాఃపతంగాయ దిదందందశూకః’మితచమూగఃద్వయభ్రష్టానాం
కష్టమహ్నిగతింగమయంతీదేవయానపితృయాణయౌరైవై నానంతశ్చాపయతితత్రాపివిద్యావిశేషాదే
షాందేవయానప్రతిపత్తిః । స్మృతరసి శుక్లకృష్ణైగతీహ్యైరైజగతశ్చాశ్వతేమతే సకయాయాన్య
నావృత్తీనన్యయానవర్తతేపునరీతి॥యత్పునర్దేవయానస్యపక్షోఽస్మిరాదేర్ద్విరామ్నానం ఉపకౌసుల
విద్యాయాంపంచాగ్నివిద్యాయాంచ తదుభయత్రాప్యనుచింతనార్థం, తస్మాద్దనియమః ॥ ...

వినుచువతఁ మానదేహపాతానంతరం దేహంగరముత్పద్యతేనవేతిచింత్యతే । ననువిద్యాయాసాసృధ
నభూతాయాస్సంపత్తౌకై వల్యగర్వప్రసాన్యన్నవేతి నేయంచింతోపపద్యతే । సహిపాకసాధనసంపత్తౌ
వోదనోభవేన్నవేతిచింతాసంభవతి, నాపిభుంజానాస్తృప్యేయర్నవేతిచింత్యతే, ఉపపన్నాత్వియం
చింతా, బ్రహ్మవిదాహపి కేహించిదితిహాసపురాణయోద్వేహంతరోన్నత్తిదీర్ఘనాత్ । తథాహ్యపాంతర
తమానామవేదాచార్యపురాణపిఁర్విష్ణుయోగాల్ కలిద్వావరయోస్సుంధౌ కృష్ణద్వైపాయనస్సుం
బభూవేతిస్మరంతి । వసన్తశ్శబ్రహ్మణోమానసఃపుత్రస్సన్నిమితాపాదవగతపూర్వదేహః పునర్భ్రూహ్
దేశాత్ మిత్రావరుణాభ్యాంసంబభూవేతి । భృగ్వాదీనామపి బ్రహ్మణవీవమానసానాంపుత్రాణాంవా
రుణేయజ్ఞైపునరుత్పత్తిఃస్మర్యతే । సనతుఁమారోపి బ్రహ్మణవీవమానసఃపుత్రఃస్వయంరుద్రాయవర
ప్రదానాత్ సులంకత్వేన ప్రాశుర్యభూవ । ఏవమేవ దక్షనారదప్రభృతీనామపి భూయసీదేహంతరో
న్నత్తికథాతేనతేననితైనభవతిప్రృతో । శ్రుతావపిమంత్రార్థవాదయోః ప్రాయణోపలక్ష్యతే । తచ
కేచిత్ పతితేపూర్వదేహదేహంతరమాదదతేకదిత్తుస్థితవీవతస్మిన్యోగైశ్శర్యవశోదనేకదేహదాన
న్యాయేన సర్వేనైతేనమధికతసకలవేదాధ్యోఃస్మర్యంతే । తదేతేహిందేహంతరోన్నత్తిదీర్ఘనాత్ ప్రా
ప్తం బ్రహ్మవిద్యాయాఃపాక్షికంమోక్షహేతుత్వమహేతుత్వచేత్యత ఉద్గరముచ్యతే । స, తేహమ

[illegible]

పాశ్చర్యమునకు వచ్చి తావతారం జేసెను ద్రవ్య సాధికారి కాశ్యామవస్థితిః, పాశ్చర్యము ప్రతిబంధకభావాత్ । విశేష
మాత్రైవల్యమిత్యుక్తమానమాహ॥ అతేతి॥ అథపాశ్చర్యక్షయసంతరం । తతఃపదాన్యాద్వినిలతుణః కేవలబ్రహ్మస్వగు
ప్తస్సు ఉదేత్యోగమృదేహంత్యైతి యావత్ । ఏకలవపరిచ్ఛేదియః, మధ్యేఉదాసీనాస్తస్వయాపే త్యతీత్యర్థః ।
ననుజ్ఞాని నామపి బహ్వంతరంచేత్యర్థం ముక్తి రిత్యర్థమాహ ॥ సకృత్ప్రవృత్తమితి॥ యది జ్ఞానినాం ప్రారబ్ధాతిర్దక్షిణా
ఫినం బహ్వంతరం స్యాద్దాక్షిణాన్నాన్యుక్త్యభావస్సాన్యత్ నైతదస్తి కింతు బహుజన్మఫలాదు సకృదుమ్మూలం పాశ్చర్యం
లేఖవయంసి, జన్మగ్రహణేపి జ్ఞానయోగబలాన్నితో చంటి ప్రారబ్ధసమస్తాముచ్యంత్యర్థార్థః । జ్ఞానినాం బహ్వంతర
స్య సూర్యజన్మ హేతుపాశ్చర్యభాధీనతాయామలు ప్రస్తుతిత్వం హేతుః, యోగ్యాజాతిపురత్యే సతి కర్మాంతరాధీన జ

పాంఠరతముఃప్రభృతీహంవేదప్రవర్తనాదిమూలాకంఠిహతుమృధికారేషునియక్తానామధికార తంగ్ర
త్వాత్స్థితేః । యథాఽసౌభగవాగసవితాసహస్రయుగవన్యంతంజగతోఽధికారంఛరిత్యాతదవసా
నేఉదయాస్తమయవర్జితఃకైవల్యమనుభవతి । అభరతఉద్భవఉదేత్యనైవోదేతానాస్తమేతైకేవీవమ
ధ్యేష్ఠాతేఽతిశ్రుతేః । యథాఽవతరమానాల్పమృతఃప్రారబ్ధభోగత్యయైవల్యమనుభవంతి । తస్య
తావదేవచరంయూచస్మిమోక్ష్యైఽభసంపన్య'ఇతిశ్రుతేః । ఏవమపాంఠరతముఃప్రభృతీయోఽపీశ్వ
రాఃపరమేశ్వరేణతేషుతేషుధికారేషునియక్తాస్సంతఃసన్యసిసన్యస్తర్భనేకైవల్యహేతావక్షీణకా.
నోమూఢభాధికారమవత్సంతేతదవసానేచావస్థ్యంతఇత్యపిరుక్తం । సకృత్ప్రసన్నమేవసీతేఽధికార
ఫలదానాయకమాణయనతివాహయంతఃస్వాతంత్ర్యేణస్వహాదివిగృహంఠరమన్యమన్యందేహంసం
చరంతఃస్వాధికారనిర్వర్తనాయాపరిముషితప్రృతయ ఏవదేహంత్రీయ ప్రకృతిచిత్వాన్విమాయ
దేహాన్యూగవత్క్రమేణవాఽధింతంతినైవైతేజాతప్రరాగిత్యుచ్యంతే । తివేగ'ఇతిప్రృతిప్రసిద్ధేః ।
యథాఃఫలభానామప్రన్నహాదిజననేనివదితుకామావ్యవస్థాస్సందేహంజనకందేహనాచిశ్యవ్య
ద్యతేనపశ్చాత్స్వమేవదేహమాచివేశేఽప్రద్యతే । యదిమ్యుపయంతైసకృత్ప్రసన్నతైకమణికమాం
తరందేహంతరారంభకారణమాచిగృహేతతోఽన్యదవ్యదగ్ధవీజంకమాంతరంతద్వదేవప్రసజ్యేతేతి
ప్రన్నవిద్యామాఃపాక్షికంమోక్షహేతుత్వమహేతుత్వంవాశంక్యత, సత్వీయమాశంకాయక్తా, జ్ఞా
నాతకమణీజదాహస్యశ్రుతిప్రృతిప్రసిద్ధత్వాత్ । తథాహిశ్రుతిః, ఇద్యతేహ్యదయగ్రంథిశ్చిద్యంతే
సర్వసంశయాః క్షీయంతేచాస్యకమాణితప్రదృష్టైవరావరేఇతి । ప్రృతిప్రతిబంభేఽర్వగ్రంథి
నాంవిప్రమోక్ష'ఇతిచైవమాద్యాప్రృతిరపి । యతైథాంససమిద్ధోఽగ్నిగృప్తపాతురుతేష్టసజ్ఞానా
గ్నిసర్వకమాణీభప్తపాతురుతేతథేతి । వీజాస్యస్త్వపదధ్వానరోహంతీయథాపునః । జ్ఞానదగ్ధై
స్తథాజ్ఞైవాగత్తాసంపద్యతేపునః' ఇతిచైవమాద్యా । సచావిద్యాదిక్లృతదాహేసతిక్లృతవీజస్యకా
శయనైకదేశదాహపకదేశప్రరోహశ్చేత్కుపపద్యతే, సహ్యగ్నిర్గ్రస్యశానివీజస్యైకదేశప్రరోహా

నాంతరవాఁ గలుఁచుప్రతినివాసప్రజ్ఞానిమహావాచావత్ విప్రవ్యాధ్యాభావస్థిః । ననులేహంజాతిప్రకర్తా
 కలుఁచుప్రతినివాసస్యభావస్థిమిత్యతః ॥ నచైతత్తథి । తథావలేహమజాతిప్రకర్తయోపపత్తేషణసతి విశేష్యాభావా
 దేవవిప్రభావస్థినిత్యభావః । పూర్వదేహనానాత్రత్యభిజ్ఞానసీనావరణంబ్రాః సాభిమానాజాతిప్రకర్తాః, అభికారికా
 ప్రపూర్వనామానఃస్వతంత్రానిరభిమానాభివైషమ్యం । తేనజనకేనసహ, వ్యుక్త-వివాదంకృత్యైత్యభావః ॥ విమః
 పాగ్రిభాతిత్తకర్తాభావాన్నబంధః । నమిత్తాభావేనైదిక్తకాభావభివ్యాధ్యామనృసీతానాంజ్ఞానాన్తుక్రిశ్చురీనాం
 నప్రతిమాత్రత్యమభావితప్రతిపాదయతి । యదిహ్యపయ్యుక్తకర్తాదినా । శుక్రిప్రకృత్యుక్తాధ్యైక్రిమిహ్యపహా । న
 చావిద్యుతివిప్రయోజైకదాహత్తతాకర్తకర్తయశ్చైక్రిమిహ్యపర్యవర్తకంబిత్తతానా । ప్రవృత్తఫలస్యేతిదిమ

జోదేహపాతావధిశుభ్రేరనుభవాచ్చజ్ఞానస్యవారకాజ్ఞానాంశఃపరతాకశ్యేష్టాత్రిభువనైశ్చనుకూలాజ్ఞానాంశః సపరతాన
 సామధ్యారాధావసద్ధేర్భగేనైవప్రారబ్ధతయభిధావః । జ్ఞానిసావధికార్యంకథమిత్యాశంక్యజ్ఞానాత్మాగ్రీకా
 తోపాసనాదివశాదిత్యాహ ॥ జ్ఞానాంతరేషుచేతి ॥ ప్రతిసంవరోమహాప్రళయః, పరస్య హిరణ్యగర్భస్య, అధికా
 రాంతేసాత్మాత్మతాత్పర్యోముచ్యంతేఇత్యుక్తః । బ్రహ్మభావఫలస్యాపిభావిత్వమాశంక్యతత్త్వమసీతి శ్రుతిబా
 ధమాహ ॥ నహీతి ॥ తస్మాన్నిర్గుణవిద్యాయాంమాదాసువసంహరణిసంధమ్ ॥ ఇత్యేకానవింశాధికరణమ్ ॥ ... *

౩౩. అక్షరధియాం ॥ అక్షరశబ్దాబ్రహ్మప్రమాపకానిషేధశబ్దావిషయాః, తేషుయత్రయావంతఃశ్రుతాస్తత్రతావ
 ద్యశ్యతే । వ్రీచ్యత్రఫలస్యతుకర్తృశయస్యముక్తేషోరీవవేగక్షయాన్నివృత్తిః, తస్యతావదేవచిరమితశ్
 రీరపాతయైవకరణాత్ । తస్మాదుపపన్నావయావదధికారమాధికారికాణామవస్థితిః, నవజ్ఞానఫలస్యా
 నైకాంతికతాతథాచక్రతరవిశేషేణైవసర్వేషాంజ్ఞానాన్తక్షండగ్భయతి, తద్యోయాదేహానాంప్ర
 ల్యబుధ్యతసపవతదభవత్యక్షీణాంతథామనుష్యాణామితి । జ్ఞానాంతరేషుచైశ్వర్యాదిఫలేహ్యసత్తా
 స్సుస్పర్శహర్షయఃతేపశ్యదైశ్వర్యక్షయదర్శనేననిర్విణ్ణాః పరమాశ్చజ్ఞానేపరినిష్ఠాయతైవల్యంయయు
 రిచ్ఛుపవద్యతే, బ్రహ్మణాసహతేసర్వేసంప్రాప్తైప్రతిసంవరే పరస్యాంతేకృతాత్పనః ప్రవిశంతివ
 రంపదమితిస్మరణాత్ । ప్రత్యక్షఫలత్వాచ్చజ్ఞానస్యఫలవిరహాశంకానువవత్తిః । కర్మఫలేహిస్వగాఢ
 దావనుభవానాదూఢేస్యాదాశంకాభవేద్వానవేతి, అనుభవాదూఢంతుజ్ఞానఫలం, యత్సాత్మాదభో
 త్యాద్భుక్త్యాతిశ్రుతే, తత్త్వమసీతివసంధవదువదేశాత్ । నహి, తత్త్వమసీత్యస్యవాక్యస్యాథ్యత
 త్వంమృతాభవమ్యసీత్యేవంశక్యఃపరిణేతుం, తద్దైతత్వశ్యోముషిర్వామదేవఃప్రతిపేదేహంకను
 రభవంసూర్యశ్చేతిసమ్యగ్దర్శనకాలమేవతస్ఫలంసర్వాత్త్వత్వందర్శయతి । తస్మాదైకాంతీవిషయః కైవ
 ల్యసిద్ధిః ॥ ... *

సూ. ౩౩. అక్షరధియాంత్వవరోధస్సామాన్యతద్భావాభ్యామాపసదవత్తత్త్వం॥

వాజసనేయకేశ్రుతయతే, ఏతద్వైతదక్షరంగార్థిబ్రహ్మణాఅభివదంతి అఘాలననన్వహ
 స్వమక్షిఘ్నమిత్యాది । తథాభర్వణేశ్రుతయతే, అథవరాయయాతదక్షరమధికవ్యతేయస్తదైశ్వ
 మగ్రీహ్యగుగోత్రమవర్ణమిత్యాది । తత్రవాన్యత్రాపివిశేషనిగాకరణద్వారేణాక్షరంపరంబ్రహ్మ
 త్రావ్యతే, తత్రక్వచిత్కేచిదతిక్రావిశేషాఃప్రతిపిద్యంతే, తాసాంవిశేషప్రతిషేధబుద్ధీనాంకింసర్వా
 సాంసర్వత్రప్రాప్తిరుత్వవస్థేతినంశయేశ్రుతివిభాగాద్వ్యవస్థాప్రాప్తావ్యతే, అక్షరవిషయాస్తు
 విశేషప్రతిషేధబుద్ధయస్సర్వాస్సర్వత్రావిరోధవాః, సామాన్యతద్భావాభ్యాం, సమానోహిసర్వత్ర
 విశేషనిరాకరణయాబోహ్మప్రతిపాదనప్రకారః, తదేవవసర్వత్రప్రతిపాద్యంబ్రహ్మభిన్నంప్రత్య
 భిజ్ఞాయతే, తత్రకిమిన్యస్యత్రకృతాబుద్ధయోఽన్యత్రనమ్యఃతథాచ, ఆనందావయఃప్రధానస్యేత్య
 త్ర (అ౩ పా౩ సూ౧౧) వ్యాఖ్యాతం । తత్రవిధిహపాణివిశేషణానింతితానిఇహతుస్ప్రతిషేధరూపా

తామశేషదైత్యనిషేధకత్వసంభవాసంభవాభ్యాంసంశయమాహ ॥ తాసామితి । యథానిర్గుణవిద్యాయాంమాదా
 స్యానపేక్షితత్వాదనువసంహరస్తథాశ్రుతనిషేధానాముపలక్షణతయా సర్వాదైత్యనిషేధసంభవాచ్చాఖ్యాంతరియని
 షేధశబ్దానామనపేక్షితత్వాదనువసంహరణిసంధ్యంతేనపూర్వపక్షః, తత్రలాఘవంఫలం । సిద్ధాంతేతుద్దోషవ్యయా
 భావఫలం । తథాహియచిత్తుతశ్చైతత్తుతనిషేధాతీత్యంతే తదాలక్షణోద్దేశః, యచినలక్ష్యంలే తదాసర్వదైత్యని
 షేధానిర్దేశ్యిశేషప్రత్యభావదోష ఇతి వివేకః । అక్షరేధర్మినిదైత్యనిషేధయోఽక్షరధియస్తద్దైతవ శ్చబ్రాభి
 యావత్ । తాసామవరోధవిషయసంహరణిసూత్రయోజనా । శేషిబ్రహ్మణఃసర్వశాఖానుభావాత్ తస్మిన్మితే స

మానత్వాత్సేషానామవసంహార ఇతిచేత్తస్మిన్ న్యాయసామ్యాత్సునరుక్తితాదవస్థ్యమిత్యతలహ || ప్రపంచార్థశ్రుతిః | అనందాదీనాం స్వరూపత్వాదస్తావసంహారః నిషేధానామనాత్మత్వాదానంత్యా చ్ఛానువసంహారశ్రుతిభిరేకా శంకా యాంతేషామనాత్మత్వేపినిర్విశేషబ్రహ్మప్రమిశ్యభేదత్వాదవిద్యాతజ్జనిషేధత్వేనసంగ్రహసిద్ధేశ్చ నిరపేక్షాఘాతానలువాక్యస్థితే ప్రనిషేధశబ్దానామన్యత్రశ్రుతినిషేధవాత్వైకవాక్యవియోవసంహారశ్రుతిః చింతాయైకైత్యభావః | అన్యత్రశ్రుతిశేషాతాంతస్యత్రస్థశేషసంబంధేదృష్టాంతంవ్యావృత్తిః | యథేతి || ఐదుదక్షిఃపుష్టిశామశ్చరూరాశ్రేణాయజలేతుప్రక్రమ్యవిహితోజమదగ్నినాకృతోజామదగ్న్యైపహీనశ్చరూరాత్రఃక్రతుస్తస్మిన్ | పురోదాశిన్యజుపసదోభవంతిపురోదాశసాధ్యైశ్చయః తైత్తిరియశేషహితాః, తాసామధ్వర్యుకర్తృకత్వా తస్మిన్వేదోద్భవస్థానం త్రాణం తాస్యవినియోగక్రత్వా దధ్వర్యుడైవప్రయోగోనోద్ధాతైత్యభావః | తేదేగణస్య హౌత్రమిధ్వరంవకర్తా

శీతివిశేషః | ప్రపంచార్థశ్చాయం చింతాభేదః | ఔపసదవదినిదర్శనం యథాజామదగ్నిపహీనేపురోదాశిన్మావసంత్సుచోదాసుపురోదాశప్రదానమంత్రాణాం అగ్నేర్వేషమూత్రంవేదధ్వరమిత్వేవమాదీనాముద్ధాతృవేదోత్పన్నానామధ్వర్యుభిరభిసంబంధోభవతి, అధ్వర్యుకర్తృకత్వాత్ పురోదాశప్రదానస్య ప్రధానతంత్రత్వాచ్ఛాంకానాం ఏవమిహాధ్వక్షరతంత్రత్వాద్భివ్యక్తేషణానాం యిత్రక్వచిదప్యుత్పన్నానామక్షరేణసర్వత్రాభిసంబంధశ్రుతిభ్యః | తదుక్తంప్రథమేకాండే గుణముఖ్యస్థితమేతద్ధత్వాన్త్యుత్తేనవేదసంయోగః (జై - సూ) శ్రుతిత్ర || *

సూ. ౩౪. ఇయదామననాత్ ||

‘ద్వాసువస్థాసయుజాసఖాయాసమాసంవృతంవరిషస్వలాతే తయోరన్యఃపిప్లవంస్సాద్వత్త్వనశ్చన్నన్యోఽభిచాకశీతి’ శ్రుతిర్యాత్సానికారేమంత్రమాధర్వణికాశ్చేతాశ్చతరాశ్చవతంతి | తథాకతాః ‘ఋతంపిబంతాసుకృతస్యలోకేసుహంప్రవిష్టేపరమేవరాధ్యై ఛాయాతపాప్రహ్నువిదోవదంపిపంచాగ్నయోయేవత్రాణాదికేతాః’ ఇతి | కిమత్రవిద్యైకత్వముతవిద్యానానాన్యమితిసంశయః | కింతావత్ప్రప్రవేద్యానానాత్వమితి కుతః, ఏశేవదర్శనాత్ | ద్వాసువస్థానశ్చత్రహ్యైకస్యభౌక్తృత్వంద్వత్త్వతే, ఏకస్యచాభౌక్తృత్వం | ఋతంపిబంతావిశ్వత్రరూఢయోరపిభౌక్తృత్వంద్వత్త్వతే | తద్వేన్యరూపంభిద్యమానంవిద్యాంభింద్యాదిత్వేవంప్రాప్తేబ్రవీతి, విద్యైకత్వమితి | కుతః, యతేతథయోరన్యనయోమంత్రయోరియతాపరిచ్ఛిన్నంద్విత్యోపేతంవేద్యరూపమభిన్నరూపమనంతి | ననుదర్శితోరూపభేదః, నేత్యుచ్యతే ‘ఉభావపేయోమంత్రాదేవద్వితీయమిశ్వరంప్రతిపాదయతోనాథాంతరం ‘ద్వాసువస్థేత్యత్రతావత్’, అనశ్చన్నన్యోఽభిచాకశీతి’ త్యకవాయాద్యతః పరమాత్మాప్రతిపాద్యతే, వాక్యశేషేపిచసమీప్రతిపాద్యమానోద్భవ్యతే ‘జప్తంయదాపశ్యత్యన్యమీకేమితి | ‘ఋతంపిబంతా’ విశ్వత్రుజీవేపివత్తనాయాద్యతఃపరమాత్మాపితత్సహచర్యాద్భ్రష్ట్యామృతంపిబత్యుపదర్శ్యతే |

క్షుద్వత్వపవేత్యక్షాన్యసంగ్రహమంత్రార్థః | ఉత్పత్తివిధిగుణః ఫలాపేక్షత్వాదుత్పన్నస్యఫలేనియోగవిధిమూఖ్యఃసఫలత్వాత్ | తథాచ మంత్రాణాముద్ధాతృవేదోద్భవత్వాదుద్ధాతాప్రయోగః ‘వినియోగవిధినాధ్వర్యుణాంప్రయోగశ్చగుణముఖ్యయోరన్యసిక్రమేవిరోధేనముఖ్యేనబలీయసామంత్రాత్తేకవేదస్యాధ్వర్యుణాం సంయోగః ఉత్పత్తేర్వినియోగాభావాద్విదితే మినిసూత్రార్థః || ఇతిఽంతాధికరణమ్ | *

౩౪. యద్యపిశాంకరభాష్యేవాచవంతియాదీసామాముద్భృత్స్వరక సామవేదోత్పన్నత్వాదాథానాం శ్రేణోద్భృత్స్వరపరయోగః ‘యపివచిద్వాన్వారవంతియంగాయతి యజ్ఞాయజ్ఞేయంగాయతి వామదేవ్యంగాయతీత్యాకానైతేహంఃయోగవిధినాయాజపేణయాజపస్యోపాంశుస్వరస్యప్రసంగ ఇతిగుణముఖ్యయోర్విరోధే సత్యత్వత్రై

సూ. 3౪. అంతరాఖ్యత గ్రహవత్సత్వనః॥

... *
 స్వామిమం త్రన్వయతాన్వయమిప్రపంచాధామిదంసూత్రమితిభావః॥ ఇత్యేకవింశాధికరణమ్-
 ౩౫. అంతరాభూతగామివత్స్వాత్మనః॥ ఘటాదికందిష్టపయత్వేనావరోక్షం, బ్రహ్మతూషాదవిషయత్వేనావరో
 క్షమితి, ప్రథమాధేయంపంచము । అత్రశ్రుతావాన్త్యనర్వావరోక్షత్వం బ్రహ్మణ్యుక్తం, బ్రహ్మధర్మసర్వాంతరత్వ
 మాన్యస్యుక్తం, తేనతయోరైక్యంధృతీకృతంనుంతవ్యం, తద్వైవాచయ్యేన్యపక్షప్రశ్నైయాజ్ఞవల్క్రొన్వనప్రాణా
 దిప్రేగకాన్వప్యేదిసాక్షిప్రతిపాదితః । తత్రచ, యదేవసాదౌదవరోక్షాద్యగ్రహ్యుపలబ్ధా, సేర్వాంతరప్రవైవాచ
 య్యేతికాబాలాప్రశ్నైశనాయాద్యతీతఃప్రతిపాదితః । తత్రబాగ్మోద్యయేపిప్రశ్నాద్యభ్యాసా త్సర్వాంతర
 త్వప్రత్యభిజ్ఞానాద్వసంశయేమంత్రయోర్వైద్యేక్యాదస్తవిద్యైక్యం, ఇహతుబాగ్మోద్యయోర్వైద్యైక్యేపిలభ్యా
 సాద్విద్యాభేదీ, యజత్యభ్యాసాన్మియాదభేదవదిప్రత్యుదాహరణేనపూర్వపక్షః, తత్రమిథోధర్మానువసంశయః ।

ఫలం, సిద్ధాంతేనూపసంహరణివివేకః, ధ్వయోః సర్వాంతరత్వానుపపత్త్యా కావచ్ఛాప్నోయో రేవ ముపరత్వం సిద్ధం । తథాచ వేద్యై క్యాన్నిధ్యునివద్యై క్యే నవివాదః ॥ ... *
3౬. అన్యథా ॥ ననువిద్యై క్యాంగీకారే అభ్యాసానుపపత్తిరితిచేత్, ఉచ్యతే, సపవాభ్యాసః కమభేదకోయోనిరభేదః, ఇహయాపప్రిజాన్మాణోక్తాన్వసపవాశనాయాద్యతీతత్వరూపవిశేషకథనాథకత్వా దభ్యాసోఽన్యథాసిద్ధో నవిద్యాభేదకత్వసముదాయాథకః ॥ ఇతి ద్వావింశతికరణమ్ ॥ ... *
భూతాంతరాత్మైత్యప్రమాణం త్రై సమనైషుభూతగ్రామిష్యేకమనసర్వాంతరలత్నా ఆహ్నయతే, ఏవమనయోరపి బ్రాహ్మణయోరిత్యుక్తః ॥ తస్మాద్యద్యై కత్వాద్విద్యై కత్వం ॥ ... *
సూ. 3౬. ఆన్యథాభేదానుపపత్తిరిత్యేవదేశాంతరవత్ ॥
అథయమేక్తమనభ్యుపగమ్యమానేవిద్యాభేదేఅహ్నయభేదానుపపత్తిరితితత్పరిహారవ్యం, అత్రోచ్యతే, నాయందోషః, ఉపదేశాంతరవచనవత్తైః । యథాలాంఢినామపక్షపదిపక్షే ప్రపాతకే, సలక్ష్నా తస్యైవసి శ్వేతతేజో' ఇతిసంకృత్యోచ్యవదేశేనవిద్యాభేదోభవతిఏవమహాపిభవిష్యతి । కథంచనవక్యత్వఉపదేశేవిద్యాభేదోనభవతి, ఉపక్రమోపసంహారాభ్యామైకాధ్యావగమాత్, భూయవివమాభగవాంవిజ్ఞాపయిత్వితినైకస్యైవార్థస్యపునః పునఃప్రతిపాదయిషితి త్యేవయైవపాదాశంకాంతరనిరాకరణేనచానకృమకదేశోపపత్తైః, ఏవమహాపిప్రశ్నరూపాభేదాత్, అతోఽన్యదాత్తమితివపరిసమాప్త్యవిశేషమపక్రమోపసంహారోతావదెకాద్వివిదయాద్యశ్యేతేయదేవ, సాత్మాదవరోత్పాద్భిన్నై' ఉద్వితీయేప్రశ్నేఏవకారంప్రయంజానఃపూర్వప్రశ్నగతమేవాథముత్తరత్రాకృత్యమాణంబర్హయతి । పూర్వప్రశ్నబ్రాహ్మణేకార్థకరణవ్యవహితస్వాత్మనస్పృహ్యవః కథ్యతే, ఉత్తరప్రశ్నప్రత్యైవా శనాయాదిసంసారథమాతీతత్వంవిశేషకథ్యతే, ఇత్యేకార్థత్వోపపత్తిః, తస్మాదేకావిద్యేతి ॥ ... *
సూ. 3౭. వ్యతిహారోఽశింషంసహితరవత్ ॥
'తవ్యోఽహంసోఽహాయోఽహంసోఽహమిద్యైతరేయిణఃఆదిత్యపురుషంప్రకృత్యసమానునంతితథాబాలాః, త్వంవాఅహమస్మిభగవోదేవతేఅహంవై త్వమసీతి, తత్రసంశయః, కిమహ్యుతిహారేణోభయరూపానుటః కర్తవ్యా ఉతైకరూపైవేతి । ఏకరూపైవేతిశావదాహ, నహ్యత్రాన్వినశుశ్వరేనైకత్వంముత్తాన్వయిగించిత్చింతయితవ్యమస్తి, యదనైవచింతయితవ్యోవిశేషఃపరిఃప్రేయతే, సంసారిణిశ్వేత్యరాత్మత్వమీశ్వరస్యవసంసార్యాత్మత్వమితితత్రసంసారిణస్తావదీశ్వరాత్మత్వేఉతాద్వోభవేత్, శుశ్వరస్యతుసంసార్యాత్మత్వేనకర్తృకృతస్సాన్, తస్మాదైకరూప్యమేవమతే, వ్యతిహారామూలస్తావదేకత్వద్వర్జీకరణార్థ ఇత్యేవంప్రాప్తైప్రత్యాహ, వ్యతిహారోఽయమాధ్యానాయామూయతే ఇతరవత్, యథేతరేగుణాః సర్వాత్మత్వప్రభృతయలభ్యావాయామూయంతేతద్వత్ । తథాహిపశింషంసహమాత్మారఉభయోచ్చారణేన, త్వగహమస్యహంవత్వమసీతితవ్యోభయరూపాయాంమతౌకతావ్యాయానుర్థవద్భవతి, అన్యథాహిపశింషంసహమాధ్యానాయామూయతే తద్వత్ ।
3౭. వ్యతిహారః ॥ జీవేయోమిథోవిశేషణవిశేష్యభావోవ్యతిహారః, నన్యప్రకత్వాత్, ఉత్పాదకృష్టిరికృష్టైకృతాఫలవతిస్వయాద్యసంశయే, జీవేశ్వరత్వవతిరేవకార్యా ఉక్తవ్యాయాత్. వ్యతిహారశ్రుతిప్రత్యాయ ఏవకర్తృకరణార్థత్వేనాభ్యాసవదన్యథాసిద్ధిరేద్భిప్రాంతేనపూర్వవచుః తత్రభాషువంఫలం, సిద్ధాంతేకశ్రుత్యథకత్వబలవివేకః । ఏకేనైవత్వమహమస్మిన్పుర్వాదనైకత్వేనతేకృతత్వానహంత్యమసీతివృథాస్యానిత్యతః । ఉక్తదో

పంస్తారయతి॥ నన్వితి॥ సందిద్ధైర్థేనాన్యాయస్సవకాశః, ఇహతుత్రతత్త్వజన్యోన్యత్వసంబంధేయః, బ్రహ్మణిమ
 నోమయత్వాదివత్ జీవాత్సన్యధ్యానార్థమారోపేనైకకర్మప్రసక్త్యభావాదితపరిహరతి॥ నైషదోషఇతి॥ బ్ర
 హ్మణినికర్మహంపిత్యాజీవతాదాత్మ్యధ్యానేమదుక్తమేవాగతమితశంకతే॥ నన్వేవమితి॥ మతేర్ద్విరూపత్వసంత్వదను
 క్తమస్తాభిరుద్యతేధ్యానపరంవార్యమిదమేకత్వంతుమానాంతరావిరోధాత్సంభవతీతిసమాధతై॥ నవయమితి॥ అహం
 గ్రహణాపాస్తప్తయ్యంవ్యతివ్యత ఉపేసంహతావ్యతిత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ ఇతిత్రయోవింతాధికరణమ్॥ ... *

3౮. నైవహిసత్యాదయః॥ సయఃశ్చిదధికారిమహద్వాప్యవకంయతుంపూజ్యంభౌతకేషుపరిశ్రమజం పతత్సచ్చత్వ
 ఛేతిసన్త్యంబ్రహ్మహిరణ్యగర్భాభ్యంవేదఉపాస్తైతస్యలోకజయఃఫలమిత్యథః॥ సన్త్యమీతినామాక్షరాణి సత్త్వ
 మితి, తత్రప్రథమోక్తమేతత్తతేస్థ్యం, మధ్యస్థమక్షరమన్యతం, ఉభయతఃసత్యేనసంపుటితత్వాత్, సత్యపాత్రీయ
 మేవభవతీతినామాక్షరోపాసనా సన్త్యవిద్యాగత్వేనోక్తా॥ యత్రోపార్జ్యప్రకృతహృదయాభ్యంతత్ సంత్రయ్య
 త్, ఏకేనైవకృతత్వాత్॥ సమాభయామ్నాసన్యార్థమిదేషపరికల్పమానేదెవతాయాస్సంసార్యా
 త్తత్వాప్తైర్నికకర్మప్రసజ్యేతేత్యుక్తం॥ నైషదోషః, వికాత్వవ్యైవానేనప్రకారేణానుచింత్యమాన
 త్వాత్, నన్వేవంసంతిసంపదైకత్వదృశీకారణవద్యేత, నవయమేకత్వదృశీకారంవారయానుః కింతహి
 వ్యతిహారేణేహద్విరూపామనికత్తవ్యావవనపాత్రీమాన్యాత్, నైకరూపేత్యేతావపపాదయామః
 ఫలతస్త్వేకత్వమపిదృశీభవతి॥ యథాఅధ్యానాధైపిసత్యకామత్వాదునోపదేశేతథానః శుశ్రూషత్ప్ర
 సిద్ధ్యతి తద్వత్॥ తస్మాదయమాధ్యానవ్యతిహారస్సమానేదేషయేఉపసంహతావ్యతి॥ ... *

సూ. 3౮. నైవహిసత్యాదయః॥

సయోహైతత్సహృద్యంప్రథమజంవేదసన్త్యంబ్రహ్మేత్యాదినావాజసనేయకేసన్త్యవిద్యాం
 సనామాక్షరోపాసనాంవిధాయాంతరమామ్నాయతే, తద్యత్తత్సన్త్యమసాసరిత్యో యవిషపత
 స్త్వికాండలేపురుషేయశ్చాయేదక్షిణేక్షణపురుషేత్యాది॥ తత్రసంశయః, కిందేవితేసన్త్యవిద్యే
 కిందైకైవేతి॥ ద్వైతితావత్ ప్రాప్తం, భేదేనహిఫలసంయోగోభవతి, జయతీమాలోకానితిపుక
 ప్రాత్, హంతిపాస్తానజహంశేచ్యుపరిహృత్, ప్రకృతాక్షణంతుపాస్త్యైకత్వాదిత్యేవం ప్రాప్తై
 బ్రూనుః॥ ఏకైవేయంసన్త్యవిద్యేతి॥ కుతః, తద్యత్తత్సన్త్యమితిప్రకృతాక్షణాత్॥ ననువిద్యాభేదేపి
 ప్రకృతాక్షణముపాస్త్యైకత్వాదుపపద్యతేఇత్యుక్తం, నైతదేవం, యత్రహివిస్మయతా రణాంతరా
 ద్విద్యాభేదఃప్రతీయతేతత్రైదేవంస్యాత్, అత్రతూభయధాసంభవే, తద్యత్తత్సన్త్యమితిప్రకృ
 తాక్షణాత్ పూర్వవిద్యాసంబంధమేవసన్త్యముత్తరత్రానుకృత్యతత్త్వైకవిద్యాన్విషయః॥ య

క్తయతుత్వాదిగుణకం, సోపసావాదిత్యమండలేక్షిణిపపురుషస్తస్యాహరణమితి నామద్వయజ్ఞానాత్ పాపక్షయః ఫ
 లమన్యథః॥ అత్రపూర్వోత్తరవాక్యయోఃఫలభేదశ్చుక్తిఃప్రకృతాక్షణాద్యసంశయమాహ॥ తతేతి॥ పూర్వప
 యోగనావాన్యవస్థయాన్యూసం, సిద్ధాంతేర్వస్తుపాస్త్యైకమిత్యఫలం॥ యథాజీవేయోరన్యోన్యత్వత్వసృతి భేదా
 త్మకువైరూప్యముక్తం, తథాత్రఫలశ్చుక్తిభేదాద్విద్యాభేదఇతిదృష్టాంతేనపూర్వపక్షయతి॥ ద్వైతి॥ ఏకేషుబ్రహ్మ
 మాతాత్రికర్మణమయ్యుక్తం, తద్యత్తదితిసర్వనామభిః పూర్వోక్తకర్మవిష్టంబ్రహ్మకృత్య అదిత్యాక్షిణీవాదిగుణ
 విధానాత్, తథావకాశభేదేవిద్యైకస్సిద్ధిరిసిద్ధాంతయతి॥ ఏకైవేతి॥ యథాదహరణాంకిల్యవిద్యయో ర్భ్రూ
 క్యవర్తిజ్ఞానమాత్రంతథాత్రనేత్యాహ॥ నైతదితి॥ కారణాంతరంప్రకరణభేదాదికం, ఏవంవిద్యాభేదేష్యేతమపాస్త్యై
 క్యజ్ఞానంస్యాత్, అత్రతూభయధాసంభవేవిద్యైకవానాత్వసంశయేనున్త్యమిత్వపాస్త్యయాప్రకృతజ్ఞానాత్ విద్యైక
 నిష్పయ్యితితాథా॥ అసత్యపవాదకారణేనాప్రకృతవిద్యైకస్సన్సిద్ధిర్నవఫలభేదావపాదః॥ అంగేఫలశ్చ

తేః ప్రతిమాత్రతయాఫలభేదాసిద్ధిరిత్యాహా యత్సరిత్యాదిన్దా ॥ కించ యత్ర ప్రధానవిధావేషికాబుత్తి ఫలంశ్చ
 తం, తత్తత్ప్రధానఫలేనైవాంగానాంఫలాకాంతానివ్యతైరంగశేషలక్షణ తేః ప్రతిమాత్రత్వం, ఇహతుప్రకమజంసన్యం
 బ్రహ్మేతివేదేతిప్రధానవిద్యావిధిఫలత్వం లోకఫలజయస్యాభ్యుపేత్యాస్తాభిరావహూపాంగస్యఫలశ్రుతేః ప్రతిత్వము
 క్తం । వస్తుతః ప్రత్రధానవిధావప్యేషంకామవాదాభావాదాత్రిసత్రవ్యాయేనఫలేకల్పనీయసరిప్రధానే తదంగేవా
 యిత్రాంచిద్భలంశ్చ తస్యసర్వస్యాపిశ్చుత్తత్యాపిశేషాజ్ఞాతేష్టిఫలవ్యాయేనసముద్భవైకత్రధానఫలత్వ కల్పనా
 ల్ ఫలభేదోఽసిద్ధిత్తత్యాహ ॥ అపిచేతి ॥ సూత్రంయోజయతి ॥ తస్మాదితి ॥ ఏకదేశీవ్యాఖ్యాముఖ్యోఽప్యకూడయతి ॥ కేది
 త్యాదిన్దా ॥ ఛాందోగ్యహిమంగోద్గీతేహిరణ్యయపురుషవృష్టిరిత్యత్రలింగమాహ ॥ తత్త్రిహితి ॥ వృద్ధివ్యాగ్నౌత్త వా

త్సనరుక్తంఫలాంతరత్వవశాద్విధ్యాంతరమితి ॥ అత్రోచ్యతే, తస్యోపనిషదహరహమితిచాంగాంతరో
 వదేశస్యస్తావకమిదంఫలాంతరత్రవణమిశ్యదోషః । అపిచార్థవాదాదేవఫలేకల్పయితవ్యేనతిఃకైక్యకత్వే
 చావయవేషుశ్రూయమాణానిబహుస్యపిఫలాస్యవయవిద్యామేవవిద్యాయాముపసంహారావ్యానిభ
 వంతి, తస్మాత్ నైవేయమేకానర్త్యవిద్యాతనతేనపిశేషిణోపేతాసమామాత్రేతస్యతస్యర్వపప్రసత్వా
 దయోగుణావకత్త్వప్రయోగేఉపసంహారావ్యాః । కేవిత్సనరిస్త్రిసూత్రైశ్చదంవాజననేయకమత్యై
 దిశ్యపురుషవిషయంవాక్యం, ఛాందోగ్యంచ, అఖంపిష్యేత్తరాదిత్యేహిరణ్యయఃపురుషోవ్యతేతథయ
 ఏషాఽన్తరక్షిణీపురుషాద్యశ్చతే ఇత్యుదాహృత్యనైవేయమత్యైదిశ్యపురుషవిషయాఽద్యోభయత్రైకేతి
 కృత్వాసత్వాదీగుణా వాజననేయభ్యుత్థింహానామపసంహార్యాత్తస్యంతే, తస్మాదాభులత్వ
 తే । ఛాందోగ్యహిమంగసంబంధిన్ముద్గీతవృత్తాత్రయావిద్యాఽజ్ఞాయతే, తత్ప్రహృదిమధ్యావసానేషు
 కమంగసంబంధివిహ్నిభవంతి, ఇయ్యోగ్యగోగ్నిస్సామేమ్యవక్రమే, తస్యఋక్సామదగేష్టత
 స్సామగ్నీకే ఇతివద్యే, యపికేవిద్యాదీనామగాయతీత్యుపసంహారే, నైవంవాజననేయకేకించిత్ క
 మంగసంబంధివిహ్నిన్ద్రు, తత్త్రైకత్వమేదాద్విద్యాభేదేనగుణవ్యవస్థేవయ్యుతేతి ... *

సూ. ౩౯. కామాదీతరత్రత్రచాయతనాదిభ్యః ॥

అత్రయదిదమన్త్రిబ్రహ్మపురేకహరంపుండరీకంవేత్తదహరోఽన్త్రన్మంత్రరాకాశేఇతి ప్రస్తుత్యశం
 డోగాలభియతే, ఏవమన్త్రావహతపాస్తాః జరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజగుతోఽపిపాసస్సన్యకామ
 స్సత్యసంకల్పః ఇత్యాది, తథావాజననేయసః, సవాపషమహానజలత్త్రయోఽయంవిజ్ఞానమయఃప్రా
 ణేషువృద్ధ్యంతర్జ్యోతిర్యపిషేత్తహ్మజయ ఆకాశస్తప్తంజ్ఞేతేనర్వస్యవశేత్యాది, తత్త్రివిదైక్య
 త్వంపరస్సరగుణోపయోగశ్చకింవానేతిసంశయేఽదైక్యత్వమితి, తత్రేదముచ్యతేకామాదీతి - సత్య
 కామాదీత్యభ్యః ॥ యథాదేవదత్తోదత్తస్సత్యభామాభామేతియదేతచ్ఛాందోగ్యేసత్యకామత్వాదిగు
 ణజాతమవలభ్యతేతదితరత్రైవాజననేయకే, సవాపషమహానజలత్త్రైత్యగ్రాసంబధ్యేగ్రయవృద్ధవాజన

వృష్టిః ఋక్సామగేష్టా, తస్మాదృక్సామగేష్టత్వాత్, పురుషఉద్గీత ఇత్యేవంవిద్యామగ్నాతా కమంగఫలసమర్థా
 ఇత్యభ్యః । వర్త్యవిద్యాకునకత్తంగాగ్రితేత్యాహ ॥ నైవమితి ॥ అంగవిద్యారః స్వతంత్రోహిరణ్యగర్భవిద్యాయాభే
 దాన్నగుణోపసంహార ఇత్యభ్యః । ఇతివకుర్వంతానికరణమ్ ॥ ... *

౩౯. కామాదీతరత్రై సమన్యనిష్ఠావిద్యాయాఃశ్చుత్తాః సత్యకామాదయోఽనిత్యాదయశ్చగుణామిథకపసంహ
 రణవ్యాసవేత్త్యపసంహారస్యఫలభావాభావాభ్యాంసందేహా సర్వేవిద్యాయావకత్వాన్యగుపాంగర్యేఽవ్యక్తివిద్య
 యోఽసమన్యనిష్ఠానావభేదేనభేదాత్ సన్యనిష్ఠావ్యాపాంగుణోపసంహారస్యఫలాభావాత్సామసంహార ఇన్ బహిరేవ
 ప్రాప్తేఽన్ధాంతయతి, తత్త్రివిద్యాదీన్దా, ఏవంవిద్యాభేదేఘ్నీకేభ్యంగుణోపసంహారప్రత్యగ్రహా । గుణవత్త్వేతి ॥

భిన్నవిద్యాస్థానామపిగుణానామాయతనాదిసామ్యేన సర్వగుణైః ప్రబుద్ధిస్థానోస్తుత్యభావముపసంహారోయై క్తః, జ్ఞానము ప్రకాశస్యాకాంతితత్వాత్, యత్ర క్వచిత్ దృష్టగుణైః ప్రతేకతుల్యమైవాగ్యత్వాత్ । యద్యపి సగుణస్థ సత్యకామా బహుగుణస్థగుణాలితభూతావన తథాపి నోపసంహారో కైరైవైవ్యవహారికస్థానానామసత్యత్రా వ్యభేద్యత్వమితశఽకారా సేవాంతర్యామదాధ్యాత్మికత్వసదృశః । ఇతిపంచవింశాధికరణమ్ ॥ ... *

౪౦. ఆచారాదలోపః ॥ ఆశ్రయచ్ఛబ్దాగ్నిమూత్రశబ్దాభ్యాంసంశయమాహ । తత్రేదంబిచార్యత ఇతి ॥ వైశ్వా నరోపాసకేనాతిభిభోజన్వత్ పాక్రికార్యత్వేనవిద్యాంగపాక్రికాగ్నిమూత్రవిచారాత్ పాదశుగతిః । పూర్వపక్షే

నేయకేనతత్త్వాద్యవలభ్యతేతదపిశ్చరత్రాచాందోగ్యే, ఎవతత్త్వాపహతపాక్షేత్యశ్రుసంబద్ధేతమతః ఆయతనాదిసామాన్యత్ । సమానంహ్యుభయత్రాపిహ్యదయమాయతనంసమాసత్వవేద్యశ్చశ్వరః స మానంబతస్య సేతుత్వేంబః, సంభేదప్రయోజనమిత్యేవమాదిబహుతరంసామాన్యందృశ్యతే । ననువి తేషాపిచ్ఛత్యతేచాందోగ్యహృదయాకాశస్యగుణయోగోవాజసనేయకత్వాకాశశయస్యబ్రహ్మణ ఇ తి, న, • దహగడైతరేభ్యః ఇత్యత (అ-౧-పా-౩-సూ-౧౪) ఛాందోగ్యప్యాకాశశబ్దం బ్రహ్మైవేతిప్రతి స్థాపితత్వాత్ । ఆయంగ్యత్రవిద్యతేవితేషః, సగుణాహిబ్రహ్మవిద్యాఛాందోగ్యఉపదిశ్యతే, అథ యథహాన్యనమనువిద్యవ్రజంత్యేరాన్యసత్త్వా కామాసత్త్వాత్పనత్ కామానామపివేద్యత్వశ్రీష ణాత్, వాజసనేయకతుస్సగుమేవపరంబ్రహ్మపదిశ్యమానందృశ్యతే, అతఃఉచ్యతే యేమోక్షా యైవబ్రాహ్మసంగోహ్యయం పురుష ఇత్యాది ప్రశ్నప్రతిచనసమన్వయాత్, వశిత్వాదితు తత్తత్ స్తుత్యభావమేవగుణాతంవాజసనేయకసంకీర్త్యతే । తథాచాపరిష్టాత్, సపిష నేతినేత్యాత్మైత్యా దినాస్సగుమేవబ్రహ్మపసంహరతి, గుణవతస్తుబ్రహ్మణవికత్వాద్విభూతిప్రదర్శనాయామగుణో పసంహారస్సూత్రితోనోపాసనాయైర్విప్రవ్యం ॥ ... *

సూ. ౪౦. ఆచారాదలోపః॥

ఛాందోగ్యవైశ్వానరవిద్యాంప్రకృత్యశ్రుయతేతద్యద్భక్తంప్రథమమాగచ్ఛేత్తద్ధోమీయంస యాంప్రథమామాహుతింజుహుయాత్తాంజుహుయాత్ పాక్రికాయస్వాహేత్యాదితత్రపంచపాక్రికా హుతియోవిహితాః, తామేవపరస్తాదగ్నిమూత్రశబ్దఃప్రయుక్తః, యివితదేవం విద్యానగ్నిమూ త్రంజుమూతీతం యథేహాముఖితాబాలామాతరంపర్యపాసతే ఎవంసర్వాణిగుణాన్యగ్నిమూత్ర ముపాసత ఇతిచ । తత్రేదంబిచార్యతే కింభోజనలోపేలోపఃప్రాణాగ్నిమూత్రస్య ఉతాలోప ఇ తి, తద్యద్భక్తమితిభక్తాగమనసంయోగాత్, భక్తాగమనస్యచభోజనార్థత్వాత్భోజనలోపేలో పఃపాక్రికాగ్నిమూత్రస్యతి, ఏవంపాక్రికైవల్యుప్యేతితావదాహ, కస్తాత్, ఆచారాత్ । తథాహి వైశ్వానరవిద్యాయామేవజాబాలానాంపరితిః, పూర్వోఽతిభిభోజశ్చీయాత్ యథావైస్వయమ హుత్వాఽగ్నిమూత్రం పరస్యజుహుమూదేవంతదిత్యతిభిభోజనస్య పాక్రికమృణ్ధింత్యా స్వామి భోజనంప్రథమంప్రాశయంతీపాక్రికాగ్నిమూత్రై ఆచరంతరోతి యాహనపాక్రికమృలాపంసహితేన

భోజనలోపేపిద్రవ్యాంతరేణ ప్రాణాగ్నిమూత్రానుస్థానం, సిద్ధాంతేతల్లోపఇతిభేదః । ననుయద్భక్తమితియచ్ఛబ్దేన భోజనాగ్నిప్రభక్తిమనుష్యసద్ధోమీయమితి మూమసంయోగవిధానాదాయేవకభోజనలోపే తదాగ్నిప్రభక్తాగ్నిత మూమలోపఇతిసిద్ధాంతశంకతే ॥ తద్యద్భక్తమితి ॥ నిర్గుణస్యోపాస్తలోపేపిగుణాలోపవత్ పాక్రికాగ్నిమూత్ర స్వాదరేణస్తునిర్వాహాభావమితివ్యస్తంతేనపూర్వపక్షీనూత్రేణపరిహరతి ॥ ఏవేప్రాప్తఇతిఏవంతదితిస్వయంప్రా ణాగ్నిమూత్రమకృత్యాఽతిథీనాంబిత్కరణమిత్యభావః ॥ ... *

ఉక్తంస్తా రయిత్యా పరిహరతి || నన్యత్వా దినా || యథాకుండపాయినాం సతత్కరతే మాసాగ్నిహూత్రే అగ్ని
 హూత్రీశబ్దాన్తాన్నిత్యాగ్నిహూత్రీవాచకాన్నిత్యాగ్నిహూత్రీధర్మాణాం పయోద్రవ్యాదీనాం ప్రాప్తిస్తు
 తేహపి ప్రాణామతివ్వగ్నిహూత్రీశబ్దాత్ పయోద్రవ్యాదీనామన్యగతః ప్రాప్తే సత్యాంభోజనాథభక్తద్ర
 వ్యవిధినావవాద్యకృతః, అతోభక్తవిధేరపవాదాభావాత్ భాజనలోపేభక్తగుణస్యాంకస్యలోపేపినముఖ్యస్యాగ్ని
 హూత్రీస్యలోపః, అపవాదాభావేఉన్నతప్రాప్తపయోదినాతస్యనిష్పత్తిసంభవాదితి ప్రాప్తమిత్యర్థః | గుణ
 లోపేనముఖ్యస్యేతిజ్ఞైమినిసూత్రం | ఆధానే సంతి పవమానేప్తయస్త్రై, అగ్నియేపవమానాయువురోదాశనుష్టైక
 పాలనిర్వపేదినిర్వపిర్వపిర్వతస్తదంగత్వేనాగ్నిహూత్రహవశ్యాహపింపినిర్వపేదితి దర్శపూర్ణమానద్రకృతౌవిహీ
 తాగ్నిహూత్రహవశ్యతిదేశేనప్రాధానకాలే చాగ్నిహూత్రాభిభావత్ తస్యాగుణభూతాయాలోపేపిముఖ్య

తరాంసాప్రాథమ్యవతోఽగ్నిహూత్రస్యలోపంసహతేతిమన్యతే || ననుభాజనాభాభక్తాగమనసం
 యోగాత్ భాజనలోపేలాపఃప్రాపితః, న, తస్యత్రవ్యవిశేషవిధానాభావాత్ | ప్రాకృతేహ్యగ్ని
 హూత్రీవయఃప్రభవతీనాంద్రీవ్యాణాం నియతత్వాదిహాన్యగ్నిహూత్రీశబ్దాత్ కాండపాయ
 నాయనవత్ తద్ధర్మప్రాప్తే సత్యాంభక్తద్రవ్యకతాగుణవిశేషవిధానాభావం చాక్యం, తద్వ
 ణ్భక్తమితి, అతోగుణలోపేనముఖ్యస్యేత్యేవంప్రాప్తం భాజనలోపేవ్యద్భిరన్యేనవాదరీప్యేణామి
 ద్దేనప్రతినిధానన్యాయేనప్రాణాగ్నిహూత్రీస్యానుష్టానమిత్యతఉత్తరంవరతి || ... *

సూ. ౪౦. ఉపస్థితేతరస్తద్వచనాత్ ||

ఉపస్థితేభోజనేతరస్తస్తాదేవభోజనద్రీవ్యాత్ ప్రథమాపనివతాత్ ప్రాణాగ్నిహూత్రీం
 నిర్వతేయతవ్యం, కస్తాత్, తద్వచనాత్ | తథాపి, తద్వణ్భక్తంప్రథమమాగచ్ఛేత్తద్ధోమీయమి
 తిసిద్ధవద్భక్తైఃపనిపాతపరామర్శేన పరాకాండరీప్యసాధ్యతాం ప్రాణామతీనాంవిదధాః, తాఅప్ర
 యోజకలక్షణాపన్నాస్సత్యఃకథంభోజనలోపేత్రవ్యాంతరంప్రతినిధాపయేయః | సచాత్ర ప్రార్థనా
 గ్నిహూత్రీధర్మప్రాప్తిరప్తి, కుండపాయినామయినేనా, మనసగ్నిహూత్రీంజహ్యతీతివి
 ధ్యుజ్జేశగతోఽగ్నిహూత్రీశబ్దస్తద్వచ్ఛావంవిధాపయేదీయైర్నిర్ధర్మప్రాప్తిః, ఇహపునర్ధర్మ
 వాదగతోఽగ్నిహూత్రీశబ్దాసతద్వచ్ఛావంవిధాపయేదీయైర్నిర్ధర్మప్రాప్తిః, ఇహపునర్ధర్మ
 మానాయామన్నుద్ధరణాదయోపిప్రాప్యేరణ, సచాప్తిసంభవః అన్నుద్ధరణంతావద్దోమాధిర
 నిభావాయ, సచాయమగ్నోహూత్రః - భోజనాభాతావ్యాభూతప్రసంగాత్, భోజనాభావపరి
 తదరీప్యనుబంధాచ్ఛాస్య ఏవైషహూత్రః, తథాచజాబాలశ్రుతిః, పూర్వోఽతినిభ్యాఽగ్నేయా

దిత్యాస్యాధారామేవేమాం హూత్రానిర్వృత్తిం దర్శయతి | అనపవచేహపి సాంపాదికాన్యేవాగ్ని
 స్యనిర్వాపస్యలోపత్వత్వః | ఆరభ్యంత్యాచకమణోఽవశ్యానుష్ఠేయత్వాచ్ఛ్రీత్రవ్యా లాభప్రతినిధిద్రీప్యేణాపి
 కమణకతావ్యమితి ప్రతినిధిన్వాయః | ...

౪౦. సిద్ధాంతయతి || ఉపస్థితేతర ఇతి || తద్ధోమీయమితి తద్వణ్భేనభాజనాథంసిద్ధభక్త
 మాశ్రీన్యహూత్రామవిధానాదిత్యర్థః | సిద్ధవద్భక్తైఃపనిపాతఃప్రకృతభక్తాగమనం, తస్యత్రవ్యజ్ఞేనపరామర్శేనేత్యర్థః |
 ఆశ్రిత్యహీతామతిసామాత్రయలోపేలోపపవనద్రీవ్యాంతరాక్షేపకత్వం, యథాక్రమప్రయుక్తాప్రియనాశ్రీయ
 స్యగోదోహసన్నక్రిమీలోపేలోపసత్వాత్రయాంతరప్రయోజకత్వంభోజనాథాగతివ్రవ్యోదేశేన తద్ధోమీయమిత్యా
 హుశ్యభిధానేపరితమాహ | తాఇతి | యదుక్తమగ్నిహూత్రీశబ్దాత్త్రవ్యాంతరప్రాప్తిరితప్రాహసచాత్రీ
 రితద్భావోపిత్యాగ్నిహూత్రీసాధ్యత్వంలక్షవాదభేదస్యనుతిత్వేనోపపత్తిరిత్యర్థః | ధర్మప్రాప్తకత్వేదోష
 మాహ | తద్ధర్మప్రాప్తిదే | అనపవచే - తద్ధర్మప్రాప్తివ్యభావాదేవేత్యర్థః | ప్రాప్తేసంపాదనం వృథాస్యాదితి

భావః । ముఖ్యాన్ని హేమాత్రాంగానిసంపాద్యంతేచైత్రాంగంతదనః । వేదశ్రుతిశ్చేతి ॥ ముఖ్యాన్ని హేమాత్రస్థాన్యుద్ధరణవత్ సాయం ప్రాతఃకాలద్వయస్యాపి సప్రాప్తిరిత్యాహ ॥ భోజనేనేతి ॥ ఉపస్థానపరిష్కరణాదయోవ్యగ్యభావాత్ సప్రాప్తువంతీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ యస్మాత్ స్తద్దమప్రాప్త్యభావస్తస్మాత్ భోజనద్రోష్యేనైవ హేమామృతమృత్యుపసంహారః - ప్రాణాయస్వాహేత్యాదయోమంత్రాః । ననుస్వామిభోజనస్యోత్తరకాలత్వంశ్రుత్యాదివిహితంకథంపూర్వోఽతిధిభ్యోఽన్నయాదివివచనేనబాధ్యతే తత్రాహ ॥ నహ్యస్తీతి ॥ ఉపాసకాన్యస్వామిఃషయత్వమత్తరకాలత్వంధానమిత్యర్థః । నత్వేతి - ప్రాథమ్యమాత్రేణేత్యర్థః । ప్రాణోపాసకస్యప్రాప్తభోజనప్రాథమ్యార్థతయాఆదరస్యాన్యథాసిద్ధాఫలితమాహ ॥ తస్మాదీతి ॥ ఇతిషడ్వింశాధికరణమ్ ॥ ... *

౪౨. తన్నిధారణాయనుః ॥ ఉభయభాద్యప్రాంతదర్శనాత్ సంశయమాహ ॥ కింతానీతి ॥ యథాఽనారభ్యాసీతవర్ణమలూత్వంజహూత్వా కాక్రత్వంగతయాకర్మణునాన్యప్రయుజ్యతే, తథాంగితోపాస్సనాన్యర్థీథాదిదాన్వ

హేమాత్రాంగానిదర్శయతి ॥ ఉరపవవేదిలోమానిబహిర్మృదయంగామాపత్యోమనోఽన్వాహం ర్భవవసాన్యమాహవసీయి' ఇతి । వేదశ్రుతిశ్చాత్మస్థంపిలమాతోపలక్షణాథాం ద్రప్రవాస, ముఖ్యాన్ని హేమాత్రేవేద్యభావాత్ తదంగానాంచేహసంపాదయిషితత్వాత్ । భోజనేనైవచక్రతకాలేన సంయోగాన్నాన్ని హేమాత్రకాలావరోధసంభవః, ఏవమస్యేఽపుపస్థానాదయోధమాః కేచిత్ కథంబిద్వరుద్ధంతే । తస్మాద్భోజనపక్షపదైతే మంత్రద్రవ్యదేవతాసంయోగాత్ పంచహేమాహునిర్వతయితివ్యాః । యత్ప్రాదరదర్శనవచనంతస్తుభోజనపక్షేచాగ్రహ్యవిధానార్థం, నహ్యస్తీవచనస్యాలిఖారః । నత్వనేనాన్యనిత్యతాశక్యతేదర్శయతుం, తస్మాద్భోజన లాపెలోపపవ ప్రాణాన్ని హేమాత్రస్యతి ॥ ...

సూ. ౪౨. తన్నిధారణాయనుః ప్రద్వప్తేషేపుకప్పగ్రీతబంధఃఫలమ్ ॥

సంకీర్త్యాంగవ్యపాత్రయాణివిజ్ఞానాని, ఓమిత్వేతదక్షరముద్గీత ముపాసీతే త్యేవమాదీని, కింతానినిత్యాన్యేవస్మృతకర్మణు పరామయీత్వాదివత్ ఉతానిత్యానిగౌదాహనాదివదితిచారయూషః । కింతాపత్వాత్ప్రంశ్నత్యానీతి కుతః, ప్రయోగవచనపరిగ్రహేత్, అనారభ్యాసీతాన్యపిహ్యతాన్యర్థీథాదిద్వారేణక్రితుసంబంధాత్ క్రితుప్రయోగవచనేనాంగాంతరవత్సంస్మృత్యంతే । యత్స్వేహంస్వపాత్యేషుఫలశ్రవణం, ఆపయితాకూపై కామానాంభవతీ'త్యాది, తద్వతమావాపదేశ యపత్వాదర్థవాచమాత్రంఅపావగ్లోకకగ్రీవణాదివన్నసప్రధానం, తస్మాత్ యథా యస్యవర్ణమలూజహూర్భవవతినపావగ్లోకగ్రీవణాతీ'త్యేవమాదీనామప్రకరణపరితానామపి జహ్యదిద్వారేణక్రతుప్రవేశాత్ స్వప్రకరణపరితవన్నిత్యతా, ఏవముద్గీథామ్యచాసనానామపీత్యేవంప్రాప్తేబూగ్రీమఃతన్నిధారణాయనుః ఇతి ॥ యాన్యేతాన్యర్థీథాదికర్మగుణయాథాత్మ్యేనిధారణాని, రసతమతప్రిస్సవృద్ధిన్రుక్తిఃప్రా

రాఽన్యతయానిత్యాఃఉతక్రత్వంగతయాప్రణయనాత్రయోగౌదోహనసంయోగఃపశుఫలాభేత్యాదనత్యత్యేనయథాప్రయుజ్యతే యథావా పశ్యంగాయణపాశ్రియంబైల్వమన్నాద్యఫలత్వాదనిత్యంతథాకర్మణమృద్ధ్యాదిఫలకత్వాదుపాసనాన్యంగాన్యేనానిత్యానీతిసంశయాధాః, పూర్వపక్షేఉపాసనానాంప్రయోగనీత్యత్వం, సిద్ధాంతేత్వనిత్యత్వమితిఫలభేదః । అనిత్యభోజనాత్రయప్రాణాన్ని హేమాత్రస్థానీత్యత్వవత్ నిత్యకర్మాంగాగ్రీతోపాప్తేనాం నిత్యత్వమితిదృష్టాంతేనపూర్వపక్షమాహ ॥ కింతావదితి ॥ ఉపాసనానికర్మాంగానిఅఫలత్వేసంకీర్తమాంగాగ్రీతత్వాత్ పద్దమయీత్వాదివత్, తథాచాంగతయాప్రయోగఃధినినిత్యేనప్రయుజ్యేతేతిప్రాప్తేసిద్ధాంతసూత్రంవ్యావర్తే ॥ యాన్యత్యానినా ॥ ఉద్గీథాదయఃకర్మణాంగుణాఃకంగాగ్రీతేహంయాథాత్మ్యం రసతమత్యాదికంశనిధారణాన్యపాస

నానియానితానికమనానిత్యవత్ పరాభిరుత్యాదివన్నయన్మ్యేరన్నిత్యభావః । ఏమాంకమాంకత్వేతద్దీనస్యావిమ
షః కమనాస్యావంగలోపాత్, తస్మాదవిభవోపకమనాత్పూర్వప్రతినిర్దేశరంగత్వానుమానబాధిత్యాహ ॥ తస్య
ప్రేక్షితీ ॥ తస్యానియమస్యదన్వనాదిత్యభావః । తాంచేదవిద్వాన్ప్రస్తావ్యసిమూర్ధాతేవ్యవతివ్యతీతిచాక్రాయణేనర్హి
జామాక్షిప్తత్వాదనుపాసకానానుపకమనప్రయోగోఽస్తిత్యాహ ॥ ప్రస్తావాదీతి ॥ ఉపాస్తీనాంకమనాఫలాత్ పృథక్ ఫల
ప్రత్యేతేర్నకమాంకత్వమిత్యాహ ॥ అపిచేతి ॥ తేనామిన్యక్షణేణయన్వేతదక్షరమేవంశసతమత్వాదిరూపేణవేదోపా
స్తేయశ్చనవేదతాపుభోకమనామయతవయద్యపి తథాపినువిద్యావిద్యయోర్నానాత్వంభిన్నభగత్వం । దృష్టంహిమణివి
క్రయేజ్ఞానాజ్ఞానాభ్యాంపరిత్యగరయోఃఫలవైషమ్యం, తస్మాద్వేదకమనావిద్యయోర్ద్విధా ద్యసాస్త్యేతద్ధయాఅస్తి
కృబుద్ధ్యాఉపనిషదారహస్యసేవతాధ్యానేకరోతితదేవకమనాఫలాతిశయవదిత్యభావః । కమనానోపీత్యవత్త్వం నాను
ఫలవత్త్వంవిద్యాహిసస్యాపిగమ్యమానవిద్యాయాలసంగత్వేనంగమితిభావః । సామిన్యోకాదిదృష్ట్యపాసనేషకర్త

ణాదిత్యేతి త్యేవమాదినితై తానిత్యవత్త్వముయన్మ్యేరన్, మితః, తస్యప్రేక్షితథాహ్యనియతేత్యమే
వైవంజాతీయకానాందర్శయితుః । తేనోభామరుతాయన్వేతదేవంవేదయన్వవేదేన్యవిదుషోపేక్షి
యాభ్యనుజ్ఞానాత్ ప్రస్తావాదిదేవతావిజ్ఞానవిహీనానానుపప్రస్తోత్రాదీనాంయానాన్యవసానదర్శనా
త్, ప్రస్తాతద్యాదేవతాప్రస్తావనన్వాయత్తారాంచేదవిద్వాన్ప్రస్తావ్యసితాంచేదవిద్వాన్ప్రస్తావ్యసితాం
చేదవిద్వాన్ప్రతిహరిత్యసీతచాలపిచైవంజాతీయకన్యకర్తవ్యవాశ్చియన్యజ్ఞానస్యవృథావేషకర్తవ్యః ఫ
లమువలభ్యతే, కర్తృఫలసంధ్యప్రకబంధః తస్యన్యన్విరతిశయవిశేషః శ్చిత్ । తేనోభామరుతాయన్వే
తదేవంవేదయన్వవేద నానాతువిద్యాచాదిద్యావ యదేవవిద్యయాకరోతి శ్చియోపనిషదాతదేవ
పీత్యవత్త్వంభవతీతి । తస్మాదానాత్వతవిద్యవేద్యన్ప్రియోగయోః పృథక్రూరణాద్విద్యవత్త్వమితిచ
తరప్రతిత్యయప్రయోగాద్విద్యాహిసమపికర్తృపీత్యవదితిగమ్యతే, తచ్ఛానిత్యేవిద్యాయాఉపపద్య
తే, సత్త్వత్వేతుకకర్తృవిద్యాహిసంకర్తృపీత్యవదభ్యనుజ్ఞాయేత, సత్త్వాగోపసంహారేహి పీత్యవత్త్వే
సంధిః । తథాలోకసామాదిమప్రసనియతాప్రత్యుపాసనంఫలానిశిష్యంతే, కల్పంలేహాన్తైలోకా
డ్మద్ధాన్త్యాన్త్యాన్త్యాన్త్యేత్యేవమాదినితదేవంఫలశ్రవణమర్థవాదనాక్రయేత్తేవప్రతిపత్త్యం, తథాహిను
ణవాదతపద్యేత, ఫలావదేశేతుముఖ్యవాదోపపత్తిః, ప్రయాజాదిప్సితికర్తవ్యతాకాంత్యస్యక్రతోఃప్ర
కృతత్వాత్తాన్త్యేసనియత్తంఫలశ్చిత్తేనిర్భవాదన్వంతథాఽనాగభ్యాసేత్వస్య పల్లమయిత్యాదిమ,
సహిపల్లమయిత్యాన్త్యాదీనానుక్రియాన్త్యాకానానాక్రయకుంతరేణ ఫలసంబంధోఽవకల్పతే, గోదోహ
వాదిసాహిప్రకృతౌప్రగ్గయనాద్యాశ్చియలాభామపవన్నః ఫలఃఫలిః । తథాబైల్వాదీనానుపిద్రక్య

సమ్యక్సతీతి త్తలోకాదివలక్రతేత్వసాంగత్వమిత్యాహ ॥ తథేతి ॥ అన్యేషమషేకల్పం తేభోగాయసమథాభవంతిభూ
మేమాద్ధ్వలోకాబివృత్తాలభ ప్రసాద్యేత్యభావః । తథాహినుణవాదేతి । ఫలశ్చిత్తేత్యభావవాదమాత్రత్యేవప్రతిపత్త్యా
స్యాత్, సానయుత్తాముఖ్యస్థిత్వఫలవరత్వసంభవాత్ । ప్రయాజానూయాజకమణాంతు ప్రకరణార్థత్వాద్యంగ
త్యలాభాత్ భాగ్యవ్యాభిధాతఫలశ్చిత్తేరగత్యాప్రతిపత్తీకర్తవ్యం, యద్యపిపరామయిత్యాదీనా మంగత్వబోధకం
ప్రకరణంవాస్తేతథాపిశేషఫలశ్చిత్తేః ప్రతిపత్త్యం, తేమావక్రియాత్వేనప్రియాసంబంధంఽనా ఫలహేతుత్వానుపప
త్తిరన్తేమావక్రియాభావంప్రియాపేక్షత్వాత్ క్రతోశ్చజహూప్రకృతిప్రవ్యాకాంతీత్యాత్, పల్లమయిత్యాహితి
వాన్త్యేదేవప్రకృతీప్రవ్యాసేతేజహూద్వాగోసన్నిహితక్రత్వంగత్వేనద్వైత్యత్వం ఫలశ్చిత్తేరర్థవాదత్వమితిభావః ॥
అప్రియాన్త్యాగోదోహవాదేపిఫలశ్చిత్తేరర్థవాదస్యాదరతహ ॥ గోదోహవాదీనాంహితి ॥ యదపిప్రయేత్తత్వశ్చ
కామస్యసతగోదోహనేనప్రవృత్తవర్జనకామస్యకాంక్షేనేతిఫలాధిభవేవసార్థవాదః, గోదోహవాదేః క్రత్వనాకాం

శ్రీమత్సేనాంగత్యాభావాత్, తమ సేననిరాకాంక్షక్రియాసంబంధితయాస్వఫలబాధకత్వాసంభవాత్. తథాభాదిర
త్యేననిరాకాంక్షక్రత్వంగయావహాశ్రీత్యజైల్యనున్నాద్యకామస్యభాదిగ్రంథీర్యకామస్యేతిఫలాధివిధిరేవార్థః. పల్ల
మయాత్వాదిషుఫలవిధిః కింసప్యాదతతః || సత్వితివివచిధః - యూపాదివన్నిరాకాంక్షిత్యర్థః. వాక్యేనాశ్రీయ
లాభిత్యతతః || వాక్యేనేతి || జుహ్వఃప్రకృతిరవ్యాపేక్షిత్యాననేనైవవాక్యేన క్రత్వంగతయా జుహూప్రకృతి
రవ్యసంబంధివిధేయః. పశ్యాన్నిరాకాంక్షజుహూమాత్రిత్యతస్యైవప్రకృతిరవ్యసంబంధోగో విధేయితీవా
క్యభేదిత్యర్థః. పల్లజాదినైతత్కణ్యముపాసనానామాహ || ఉపాసనానాంత్యితి || స్వయంత్రీయాత్వాద్యాగదివ
శ్చలవిశిష్టత్వేనవిధానోపపత్తిర్యర్థః. తస్మాదితి - అంగత్వావేదకమానాభావాదిత్యర్థః. అతవేతి - అసంగత్వాదే
వేత్యర్థః. తస్మాదంగపాస్యభావేపికర్తృధికారభిప్రదిష్ఠమ్ || ఇతిసప్తవింశాధికరణమ్ ||

తయాపాద్యాశ్రయలాభాత్, నతుపల్లమయాత్వాదిష్టవచిధఃకశ్చిదాశ్రయః ప్రకృతోఽస్తి, వా
క్యేనైవజుహ్వద్యాశ్రయతోవివక్షిత్యాఫలేవవిధివివక్షితో వాక్యభేదస్యైవ, ఉపాసనానాంత
క్రియాత్మకత్వాద్విశిష్టవిధానోపపత్తిర్యర్థః. తస్మాత్ శ్రయాణాంఫలేవిధానం నవిరుధ్యతే, తస్మాత్ య
యథాక్రత్వాశ్రయాణ్యపిగోదోహనాదీనిఫలసంయోగాదనిత్యాన్వేషముద్గీతాద్యపాసనాన్యపీతిద్ర
ష్టవ్యం. అసంపద కల్పసూత్రకారానైవంజాతీయకాన్యపాసనానిక్రతుషుకల్పయాంచత్రః ||

సూ. ౪౩. ప్రదానవదేవతదుక్తం ||

వాజసనేయకే, వదిహ్యమ్యేవాహమితివాద్దధి' ఇత్యత్రాధ్యాత్వంవాగాదీనాంప్రాణః శ్రీష్టోఽవ
ధారితః అధిదైవమగ్నోదీనాంవాయుః. తథాఛాందోగ్యే, వాయుర్వావసంవర్గ' ఇత్యత్రాధిదైవమ
గ్నోదీనాంవాయుస్సంవర్గోఽవధారితః. పాణిలోవావసంవర్గ' ఇత్యత్రాధ్యాత్వంవాగాదీనాంప్రా
ణః. తత్ర సంశయః, కింపునగేవేమావాయుప్రాణావుపగంతవ్యాప్యాతాముతాపునగైతి. అపునగితి
తావత్ ప్రాప్తం, తత్త్వాభేదాత్, నహ్యభిన్నతత్వైవపునగనుచింతనం న్యాయ్యం. దర్శయతిచతుర్విధ
ధ్యాత్వచక్రైవతంతతత్త్వాభేదం, అగ్నిర్వాగ్నుత్యాముఖంప్రావిశ'దిత్యారభ్య. తథా, అతవేతే
సర్వవివసమాన్వర్వేనంతా' ఇత్యాధ్యాత్వికానాంప్రాణానామాధిదైవికీంవిభూతిమాత్మభూతాం దర్శ
యతి. తథాఽన్యత్రాపితతత్రాధ్యాత్వముధిదైవంచబహుధాతత్త్వాభేదదర్శనంభవతిక్వచిచ్ఛయః
ప్రాణస్సవాయురితిస్పష్టమేవహాయంప్రాణంచైకీకరోతి. తథోదాహృతేపివాజసనేయబ్రాహ్మణే
'యతశ్చోదేతిసూర్య' ఇత్యేతస్మిన్నవసంహారస్లోకే, ప్రాణాద్వాపపడదేతిప్రాణేఽస్తమేతీతిప్రాణే
నైవోపసంహరనేఽత్వందర్శయతి. తస్మాదేకమేవప్రతంచరేత్ప్రాణ్యచైవవాపాన్యాచ్ఛేతిచప్రా
ణప్రతేనైవైకేనోపసంహరన్నైవదేవద్యుతయతి. తథాఛాందోగ్యేపి, పరస్తాన్తహన్తనశ్చ తురోదేవప

౪౩. ప్రదానవదేవతదుక్తం || వాయుప్రాణయోర్భేదాభేదవాక్యాభ్యాంసంశయశూన్యః || తత్రేతి || అస్తుక
ర్మాంగానాంతస్సంబంధిపాస్త్రీనాంచఫలభేదానిత్యత్యానిత్యత్వరూపఃప్రయోగభేదః, ఇహాతువాయుప్రాణయోఃస్వ
రూపాభేదాన్తస్వరూపప్రాక్షిలక్షణఫలైక్యావృత్త్యానప్రయోగైక్యమితిపూర్వపక్షయతి || అపునగితి ||, అగ్నిర్వా
గ్నుత్యే'త్యారభ్య, వాయుః ప్రాణోభూత్వానాసికేస్థావిశ'దిత్యభేదందర్శయతీత్యర్థః. యతశ్చోదేతి సూ
ర్యస్తవదేతిప్రశ్నైసూత్రాత్మకవాయుర్వావ్యః. వాయుస్థానేప్రాణంవదన్వేకత్వంతయోర్దేర్శయతీత్యాహ || తథేతి ||
కించయదివాయుప్రాణయోఃపునర్ధ్యానంస్యాత్ 'తహికథ్యానాంగవ్రతభేదోపస్యాత్ ఇహాత్మ ప్రాణాపాననిరో
ధాత్మకవ్రతైక్యశ్చురిత్యానైక్యమిత్యాహ || తస్మాదితి || త్రైక్యస్యవ్రతత్వాదిత్యర్థః. కించవాయుప్రాణేసం
వహాభేదోపక్రమ్యపరస్తాద్వాక్యశ్చేషసంవదేవేక్ష్యశ్చురితః ప్రయోగైక్యమిత్యాహ || తథేతి || మహాత్మనఇతిద్వి

తీయాబహువచనం. చతుర శ్చతుస్సంఖ్యాకా అగ్నిసూర్యోదకచంద్రావరాంశ్చవాక్పృథుశ్చైత్రమనోయాచాన
 కోదేవః కఃప్రజాపతిః జగారఅగీర్యత్-ఉవసంహృతవానిత్యర్థః । నమ్రవీతి- భేదమితీతః । యథా, అగ్నిశాఖా
 శ్రంజాశాఖాతీత్యుత్పన్నాగ్నిశాఖాత్రస్యైకస్యైవదధితంబులాదిగుణభేదేన సాయంప్రాతఃకాలభేదేన ప్రయోగ
 భేదప్రథా, అన్నాదోభవతియపవంవేదేత్యుత్పన్నాయాస్సంవర్గవిద్యాయాపక్షేప్యప్యప్నన్నశిష్టవాయుపాగ్రణాఖ్యగు
 గభేదాత్ ప్రయోగభేదత్వత్సూత్రంసిద్ధాంతయతి॥పృథగేవేతి॥ తావాపతాద్వైశువగాఽపిత్వపాస్యభేదవాక్య
 స్య ప్రయోగభేదవరత్వా ద్వాక్యా దేవ భేదసిద్ధిరీత్యర్థః । పూర్వపత్యుక్తమనూద్యప్రత్యాహ ॥ ననూక్తమి
 త్యాదిना॥ ఉపాస్యతయాప్రధానభూతసంవర్గగుణశిష్టోపాస్యభేదవాక్యవిరోధాదనుపాస్యవాయుతత్వైక్యవాక్యం
 వ్రయోగైక్యపాత్రికమితిభావః । సూర్యోదయాస్తమయయోరాయుధీనత్వాత్తదభేదాభిప్రాయేగప్రాణాత్తా
 పుక్తైతతోఽధ్యాత్మీకైదై వావస్థాభేదేనోక్తస్యధ్యేయభేదస్యనిరాసే, యతశ్చోదేతీతశ్చోదేతీతస్యనశక్తిరిత్యాహ॥శ్లోకే

కఃకస్సోజగారేత్యేకమేవసంవర్గాంగమయితినమ్రవీత్యేకపక్షేపాంబత్సర్వాంసంవర్గైవరోదేవరేషామి
 తితస్తాదపృథక్త్వమువగమనస్యేత్యేవంప్రాప్తైయూగ్రిమః । పృథగేవవాయుపాగ్రణావుపగంతవ్యాపి, క
 స్తాత్, పృథగుపదేశాత్ । ఆధ్యానాథోహ్యయమధ్యాత్మీకైదై వవిభాగోపదేశఃసోఽనత్యాధ్యానపృథ
 క్త్వైవనర్థకమివస్యాత్ । ననూక్తమపృథగనుచింతనంతత్వాభేదాదితీ, నైవదోషః, తత్త్వాభేదవ్యవస్థా
 భేదాదుపదేశభేదవశేనానుచింతనభేదోపపత్తిః । శ్లోకోపన్యాసస్య చతత్త్వాభేదాభిప్రాయేణావ్యుపప
 ద్యమానస్యపూర్వోచితధ్యేయభేదనిరాకరణసామర్థ్యాభావాత్ । సయతైషాంప్రాణానాంబధ్యమః
 ప్రాణపవమేతాసాందేవతాసాంవాయురితివమావోపమేయకరణాత్ । పతేనప్రతోపన్యాసోవ్యా
 భ్యుతః॥ఏకమేవప్రతమితీచైవకారోవాగాదిప్రత్యవతానేనప్రాగప్రతప్రతపర్వర్త్యః, భగ్నప్రతాని
 హివాగాదీన్యక్తైః, తాన్యత్వశ్చమాభూత్వోపయేమత్తితిశ్చైతేర్నవాయుప్రత్యవృత్తిర్వ్యభిః । అ
 థాతోప్రతమీమాంసేతిప్రస్తుత్యతుల్యవద్వాయుప్రాణయోరభగ్నప్రతస్యస్యనిరాకరత్వాత్॥ఏకమే
 వప్రతంవరేదితిచోక్త్వా, తేనోపతస్యైదేవతాయైసాయుజ్యగ్ సలోకతాంజయతీతివాయుపాగ్రీప్తిఫలం
 బుర్వికవాయుప్రతవసంతాండర్యయతి, దేవతాహ్యత్రవాయుస్సోత్, అపరిధివాత్సత్వస్యప్రీ
 ప్సితత్వాత్, పురస్తాత్ప్రయోగాచ్చ, నైషాఽనస్తమితాదేవతాయద్వాయురితి॥ తథా, తావాపతా
 ద్వైశువర్గావాయురేవదేవేషుపాగ్రణాప్రాణేష్యైతభేదేనవ్యవహితః, తేవాసలేపంచాస్యేవచాస్యేదశ
 సంతస్తత్కృతమితివభేదేనైవోపసంహరః, తస్మాత్ పృథగేవోపగమనః, ప్రదానవత్, యథా, ఇంద్ర
 యరాజ్ఞేపురోదాశేమేకాదశకపాలమింద్రయాధిరాజాయేంద్రాయస్వరాజ్ఞాభ్యస్యాంప్రపురోదా

అపామభ్యేలింగమాహ॥సయభేతి॥శ్లోకోపన్యాసవద్వైక్యైక్యోపన్యాసోపితత్వాభేదాభిప్రాయేనేత్యాహ॥ఎతేనేతి॥
 నన్వేవకారాద్వాయుప్రతసివృత్తిఃప్రాణపవైకొధ్యేయోభవతీత్యతః॥ఏకమేవేతి॥వదనదర్శనాదినివాక్పృథురాదీనాం
 త్రతాశ్రమకూటపృథుసాధగ్నానీత్యుక్తైః ప్రాణస్యాభగ్నప్రతత్వంసభాగరితం, తథాజ్వలనతాపాదీన్యగ్నాది
 త్యాదీనాం ప్రతానభగ్నానీత్యుక్తైః వాయోగభగ్నప్రతత్వసిద్ధాంతం, సయతైషాంప్రాణానాంబధ్యమః, ప్రా
 గ్నిరప్రతపవమేతాసాందేవతాసాంవాయుర్మోచంతిహ్యన్యాదేవతానవాయునైషాఽనస్తమితాదేవతాయద్వా
 యురితిశ్చైత్యే, అతోభగ్నప్రతనిరాసాభావవకారోనవాయుప్రత్యవృత్తిర్వ్యభిః॥అగ్నేరివాభేలింగమాహ॥
 ఏకమితి॥ఉకారశ్చార్థః, తేనప్రతేనవాయోస్సాయుజ్యంసమానదేహత్వంసలోకతాంబజయతీత్యర్థః॥నస్వత్రవాయు
 ప్రాప్తిర్నతుతత్వత్వాత్॥దేవతేతి॥తస్మాత్తత్త్వాభేదవృత్త్యైవైక్యమితిస్థితం, సుప్రతిపూర్వోక్తంపృథగుపదేశం
 పురోదాతథాతావాఇతి॥సాత్ప్రవృత్త్యంతంవ్యావస్థేఃప్రదానవదితి॥త్రయఃపురోదాశః అస్యాంసంతీతిప్రపురోదా

శిశిశ్చిప్తిప్రస్యాంకింసహప్రదానముతభేదేనేతిసందేహాపూర్వపక్షమాహ॥ సర్వేషామితి॥ సర్వేషాందేవానామాభిముఖ్యసప్రావర్తమాహవిరవద్యతి గృహ్యోతి, అభంబటూరయపటూరాభ్యుద్ధేవభాగమిత్యర్థః॥ యద్వాసర్వదేవాభేదయగవదవదానంకార్యమిత్యత్రహేతురభంబటూరమితి- అవ్యుద్ధత్వాదేత్యర్థః, ఏకార్థమవత్రేహవిషిశేషాయాగానర్హతయావృథాస్యాదితిభావః॥ ఏకంసహవదానశ్చుతేదైవైక్యావృపురోదాతానాంసహప్రత్యేషేప్రాప్తేపృథక్ప్రత్యేషఇతిసిద్ధాంతమాహ॥ రాజేతిరాజాధిరాజస్వరాజగుణభేదేనవిశిష్టదేవతాభేదాదిత్యర్థః॥ కించాధ్వర్యుణాయజేతిప్రేషేకృతేఘాత్రీయోగుంత్రఃపర్యతేసాయాజ్యా, అనుబ్రూహేతిప్రేషానంతరమంత్రః, పురోఽనువాక్యేతిభేదోఽస్తి, తత్రాస్యామిష్టాప్రథమపురోదాశప్రదానేయాక్ష్ప్రాయాజ్యా సాద్వితీయప్రదానేపురోఽనువాక్యా, యావపూర్వమనువాక్యాసావశ్చద్వాజ్యేతి, వ్యత్యాసమీన్నాహేతిశ్రుత్యావిధానాత్, యథాత్రుతిప్రత్యేషపృథక్త్వమిత్యాహ॥ యాజ్యేతి॥ సంకర్షోదేవతాకాండః॥ వాశబ్దోఽవధారణే॥ నానైవదేవతారాజాదిగుణభేదేనభేదావగమాదితీస్తూత్రార్థః॥ దృష్టాంతేదేవతాభేదాత్కర్మభేదవత్పిద్యాభేదస్యాదిత్యుతపా॥ తత్రత్వితికర్మోన్మత్తివాక్యఫలదేవతాభేదః కర్మభేదేహేతుః, ఇహాతు, అన్నాదోభవతియఏవంవేదేతువక్రమ్య తత్త్వైకత్వేన జ్ఞాతవిద్యాయాః పశ్యత్ప్రతవా

శిన్యామిష్ట్యాం, సర్వేషామభిగమయన్నవద్యత్యభంబటూరమిత్యతోవచనాదింద్రాభేదావృసహప్రదానాశంకాయాంరాజాదిగుణభేదాద్యాజ్యానువాక్యావ్యత్యాసవిధానావ్యయభాన్యాసమేవదేవతాపృథక్త్వోత్ప్రదానపృథక్త్వంభవతి, ఏవంతత్త్వాభేదప్రాయోగ్యేయాంశపృథక్త్వాదాభ్యోనపృథక్త్వమీత్యర్థః॥ తదుక్తంసంకర్షే, నానావాదేవతాపృథక్జ్ఞానాదితి (జై-సూ) తత్రతుగ్రవ్యదేవతాభేదాత్యాగభేదోపవిద్యతేనైవమిహవిద్యాభేదోఽస్తి, ఉపక్రమోపసంహారాభ్యామధ్యాత్మాధిదైవోపదేశేష్వేకవిద్యావిధానప్రతీతేః, విద్యైక్యేవ్యధ్యాత్మాధిదైవభేదాన్పూర్వభేదోభవతి, అగ్నిహోమాత్రభవసాయంపాత్రఃకాలిభేదాదిత్యేతావదభిషేత్యప్రదానవదిత్యుక్తం॥ ... *

సూ. ౪౪. లింగభూయస్తాత్వద్దిబలీయస్తవపి॥

వాజసనేయినోఽగ్నిరహస్యే, నైవవాఇదమగ్నిసదాసీదిత్యస్త్రీ బ్రాహ్మణేషునోఽధికృత్యానీయతే, తత్పత్తిగతంసహప్రాణ్యపశ్యదాత్మనోఽగ్నిసర్వారామనోమయాత్మనశ్చితఃఇత్యాదితతైవ, వాక్పితఃపాగ్నిదితశ్చతుశ్చితశ్చేత్రచితఃకర్మచితోఽగ్నిచితఃఇతిపృథగగ్నినామసంతిసాంపాదికాన్॥ తేషుసంశయః, కిమేతేషుసీద్ధిదాదయఃక్రియానుప్రవేశిసఃతచ్చేషభూతాఉతస్వగంత్రాఃకేవలయుప్రాణభేదోసభేదకః, అగ్నిహోత్రాసేవదధ్యాదిగ్రవ్యభేదఇత్యర్థః॥ తన్నికేనాంశేనప్రదానస్య దృష్టాంతవ్యమిత్యుతపా॥ విద్యైక్యేపీతి॥ అవస్థాభేదాదైవతాభేదఃప్రయోగభేదశ్చేన్యంశేనాయంపృష్టాంతఇత్యర్థః॥ ఇత్యస్తావింశాధికరణమ్॥ ... *

౪౪. లింగభూయస్తాత్వోఽఉత్పత్తిఃప్రాక్, ఇదగ్ సర్వంనైవసదాసీన్నావ్యసదాసీదిత్యవక్రమ్య మనస్సుష్టిముక్త్యా, తన్ననలత్తానమైతుతేతీతుణపూర్వకమగ్నిసవశ్యదితిమనోఽధికృత్యవతంతీత్యర్థః॥ పురుషాయుష్వైన్క్లృతతవద్దాంతగతైఃషట్క్రింశస్సహస్రైరిహోమారాత్రైరివచ్చిన్నతయామనోవృత్తీనామసంఖ్యాయానామపిషట్క్రింశస్సహస్రత్వం॥ తాభిరిష్టకాత్వేనకల్పితాభిన్ననస్యేవసంపాదితాలగ్నయోషనశ్చితస్తేనరారామహోమయాత్మనోవృత్తిమసంపాదితానాత్మనఃస్వస్యసంబంధిత్యేనమనోఽవశ్యత్, తథావాక్పితాధయోపిస్వస్యవృత్తియాసానగ్నిసవశ్యగ్నిత్యాహ॥ తథేతి॥ ప్రాసోఘ్రిణం, కమేంప్రథమేణహస్తాదినాచితఃకర్మచితః, అగ్నిప్రప్రక్, పూర్వగ్రఅగ్నివయనప్రకరణాతిమేతేఽగ్నియఃకర్మధాఉతప్రాధాన్యజ్ఞాపకలింగాదిభూయస్తాత్ పురుషాథావేతిసంశయమాహ॥ తేష్యితి॥ కేవలవిద్యాత్మకాఃక్రియాగ్నీగర్వంవివాభావనామయాఇత్యర్థః॥ ఏకప్రయోగాసంభవా

ద్వాయుప్రాణయోరపి ప్రయోగభేదోఽ. స్తుతిహతుమనశ్చిదాద్యగ్నివాంప్రకరణాత్ కర్మాంగత్వేనైకప్రయోగత్వ
మితిప్రావయ్యసిద్ధాంతమువక్రమతే || తత్రోత్పాదిना। పూర్వపక్షేభావనాగ్నివాంక్రమ్యంగత్వమిష్టంతేహంక్రియా
గ్నినావికల్పస్సముచ్చయోవాస్తు, సిద్ధాంతేపురుషార్థత్వమితిఫలం. తత్రసర్వప్రాణిమనోవృద్ధిభిర్మనుసదాగ్నయశ్చీయ
స్తతిభ్యానదాభ్యోననిసర్వభూతానియతిరాంచితమనసాసంకల్పయంతి తేహంమేవాగ్నినాంసాకృతిః కరణమిత్యేకం
లింగం, క్రియాంగస్యయతిరాంచితరణేనసంస్థవర్తవాదిత్యాహ। తద్వదితి। ఏవంచేద్యుపతేజాగ్రతేపితీయాగ్ని
సర్వభూతానిసర్వదాచిన్వంతీతిలింగాంతరం, క్రియాంగస్యచేదితకాలానుష్ఠేయస్యసదాసర్వైర్వసుష్ఠీయమానత్వా
యోగాదిత్యర్థః। పట్టింశత్సప్తప్రత్యసంఖ్యావ్యవంగత్వేలింగం ఏవంజాతీయకపదేనోక్తం॥ ... *

ర. ఓవంసద్ధాంతముపక్రమ్యపూర్వపక్షయతిః పూర్వేతిపూర్వస్యేష్టకాభిగ్నించుతత్త్వక్రస్యసమత్వ
ప్రకాగ్నితిసన్నిహితస్యాంచవికల్పవిశేషోపదేశఃసంకల్ప మయత్వాభ్యప్రకారభేదోపదేశఃక్రియాగ్నివల్ సాంకన్తి

విద్యాన్తకాశ్చిత్రప్రకరణాల్క్రియానుప్రవేశేహృదైస్వాతంత్ర్యంతావత్ప్రతిజానీతేలింగభూ
యస్త్వేదితి । భూయాంసిహిలింగాన్యస్త్విద్యాన్తకేవలవిద్యాన్తకత్వమేషామపొద్బలయేంద్రియ
శ్శ్యంతే । తద్యత్కించేమానిభూతానిమనసాసంకల్పయంతితేషామేవసాకృతితి తాన్తానానాంవిదే
సర్వదాన్తర్వాణీభూతానిచిన్మత్యపిన్మపత్యతితైవంజాతీయకాని । తద్ధిలింగంప్రకరణాద్భవీయః, తద
పుక్తంపూర్వస్త్వికాండే । శ్రుతిలింగవాక్యప్రకరణస్థానసమాఖ్యానాంసమవాయేపారదౌర్బల్యమ
ద్ధవిప్రకర్షాదితి (జై-సూ) *

సూ. ౪౫. పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్ స్యాత్ క్రియామానసవత్

నైత్యుక్తం స్వతంత్రమై తేజస్వినా నాన్య శేషభూతా ఇతి పూర్వస్య క్రియానయస్య క్షేపః
ప్రకరణాద్భిషయవివాయం వికల్పవిశేషవదేతస్య స్వతంత్రః । నను ప్రకరణాల్లింగంబలియః, స
త్వమేవమేతత్, లింగమపి త్వేవంబాలియకం న ప్రకరణాద్భియోభవతి, అన్యార్థదర్శనం హ్యేతత్ సాం
పాదికాగ్నిప్రశంసాయత్యాత్ । అన్యార్థదర్శనంచాసత్వామన్యస్యాం ప్రాప్తీనుణవాదేనాప్యవస
ద్యమానం న ప్రకరణంబాధికుముత్సహతే । తస్మాత్ సాంపాదికా అప్యేతేజస్వయః ప్రకరణాత్ క్రియా
నుప్రవేశనవివస్యః, మానసతత్, యథాదశరాత్రస్యదశమేవ హన్యవివాక్యే పృథివ్యాపాత్రైః సము
ద్రస్యసోమత్రవ్యస్య ప్రజాపతయేదేవతామైశ్వర్యామాణస్య గ్రహణాపాదసహవనాహరణాపహ్వస

కాగ్నయోగ్యమితియావత్, కింపివాక్యస్థంలింగం ప్రకరణాద్భవీయః అర్థవాదస్థంవా, అద్యమంగీకరోతి సత్యమితి
నద్వీర్యుత్తత్యాహ ॥ లింగమితి ॥ మానసాగ్నివిద్యధృతవాదస్థలింగానాంస్వార్థప్రమాపకమానాభావాద్దేర్భల్యమిత్వ
ద్భిః సూత్రస్థితీయావదంవ్యావప్తే ॥ తస్మాదితి ॥ సమలక్రియారూపాగ్నినాంధ్యానమయావాంకథంక్రియాంగత్వం
తస్మాదాహ మానసమితి ॥ ద్వాదశకాహస్యాద్యంతామర్థ్యయంత్యత్వాదుద్యత్యదశరాత్రస్యేవద్విరాతాదీమప్రకృ
తీగ్నం, తద్ధత్వాతామేవతేష్యతిదేశాత్తస్యమధ్యేదశరాత్రస్యదశమేవహస్యథాదేశాత్తేవహనిమానసరహఃకూ
యతే ॥ అయోత్వాసాక్రేణసమీకృతసమాపాదావత్యంమనోరూపంగృహ్యేపి ॥ అనయారసయావృథివ్యాపా
క్రేణ సమీకృత్యావృణజాపతిదైవతాకంఠనోరూపం సృహ్యత ఇతిగ్రహః సోమరసః, మనసారసత్వసభావిత
మద్యర్థ్యస్వస్థోపేత్యధృతి, అతఏవర్త్విజాంధ్యయితయావివిధవాక్యోద్భావనాభావాదవివాక్యసంక్షా ॥ అహ్మఃపా
త్తాత్మజాణంనామనామపాత్మస్యేపాదానరీ, సృహితస్యస్వస్థావేస్థావనమాపాదనం, సోమస్యేపాహమోహవనం,
మూతశేమదానమాహరణం, శేషభక్షణాయర్త్విజాంమితోన్ముక్తకరణముపహ్ననం, తతోభక్షణమిత్యేతానిమానసా

తృతీయాధ్యాయస్య తృతీయపాదే ఏకోనశ్రింశాధికరణమ్-

స్వేషేత్యర్థః । సచమానసోగ్రహణాద్వాదశాహదహరంతరంస్వతంత్రమిత్యాశంక్యద్వాదశాహసంజ్ఞావిరోధాత్
నాహరంతరం కింతుప్రకరణాదవివాక్యస్యా హేమాద్భ్యమితిసంధాంతమాహ॥ సచేతి॥ కల్పకల్పనాప్రకారః॥ కేచిత్త్వ
ప్రభావ్యేదశరాత్రశబ్దావికృతివరః, తత్రాపిదశమేహస్యవివాక్య సంజ్ఞకేమానసగ్రహస్యాతిదేశ ప్రాప్తతయా
జ్ఞత్యాదిత్యాహుః॥ ... *

భక్షణానిమానసాన్యేవామ్నాయంతే, సచమానసోవిగ్రహకల్పః క్రియాప్రకరణాత్ క్రియాశేషవచ
భవతి, ఏవమయేమప్యగ్నికల్పిత్యర్థః॥ ... *

సూ. ౪౬. అతిదేశాచ్చ॥

అతిదేశశ్చైవహుగ్నిసాంక్రియానుప్రవేశమపాద్యలయతి, క్షుద్రింతస్సహస్రాణ్యగ్నయోఽ
ర్థాన్దైవామేకైకవతావాఽయావానసాపూర్వః ఇతి । సతిహిసామాన్యేతిదేశఃప్రవర్తతే తతశ్చ
పూర్వేణేష్టకాచితేనక్రియానుప్రవేశేనాగ్నినా సాంపాదికానగ్నినతిదిశక్రియాను ప్రవేశమేవై
వాంద్యోతయతి॥ ... *

సూ. ౪౭. విద్యైవత్తునిర్ధారణాత్॥

తుశబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి । విద్యాశ్చకాపవై తేస్వతంత్రామనశ్చిదాదయోఽగ్నయస్సన్యసక్తి
యాశేషభూతాః, తథాహినిర్ధారయతి, తేహైతేవిద్యాచితవేతి, విద్యయాహైవై తవవిద్యేతా
భవంతీతి॥ ...

సూ. ౪౮. దర్శనాచ్చ॥

దృశ్యతేవై తేహంస్వాతంత్ర్యేలింగంతత్పుగస్తాద్యక్షతం, లింగభూయస్తాద్విద్యేత్యత్ర(అ౩పా౩సూ౪౪)
ననులింగమప్యసత్యామన్యస్యాంప్రాప్తవసాధకంకస్యదిదర్శస్యేత్యపాస్యతత్ప్రకరణసామర్థ్యాత్(౪)
యాశేషత్వమధ్యవసితమతి, అతఉత్తరంపఠతి॥ ... *

సూ. ౪౯. శ్రుత్యాదిబలీయస్తాచ్చనబాధః॥

నైవంప్రకరణసామర్థ్యాత్ క్రియాశేషత్వమధ్యవసాయస్వాతంత్ర్యవక్షాబాధితవ్యః, శ్రుత్యా
దిబలీయస్తాత్ । బలీయ్యాంసహిప్రకరణాత్ శ్రుతిలింగవాక్యానీతిస్థితంశ్రుతిలింగసూత్రే, తానిచేహ
స్వాతంత్ర్యవక్షంసాధయంతిదృశ్యంతే, కథం, శ్రుతిస్తావత్, తేహైతేవిద్యాచితవేతి, తథాలింగం
సర్వదాసర్వాణిభూతానివిస్మయసిస్వతంత్ర్యేతి, తథావాక్యమపి, విద్యయాహైవై తవవిద్యేతా
భవంతీతి, విద్యాచితవేతి హిసావధారణాచేయంశ్రుతిక్రియానుప్రవేశేమిహామభ్యవగమ్యమా
నేపీద్యేతాన్వబాహ్యసాధనత్వాభిప్రాయమిదమవధారణంభవిష్యతి, నేత్యవ్యతే, తవభిప్రాయతా
యాంహి విద్యాచితత్వేతియతావిద్యాస్వరూపసంకీర్తనేనైవకృతత్వాదనర్థక మిదమవధారణంభవేత్,
స్వరూపమేవహ్యేమామబాహ్యసాధనత్వమతి । అబాహ్యసాధనత్వేపిమానసగ్రహవత్ క్రియానుప్ర
వేశాశంకాయాంకన్నివృత్తిఫలమవధారణమర్థవద్భవిష్యతి । తథా, స్వవతేవాగ్నితేజైవవిదేశసర్వ

౪౬. మనశ్చిదాదిసాంక్రియాంగత్వేప్రకరణముత్పాద్యలింగమాహ ॥ అతిదేశాచ్చేతి ॥ క్రియాంగత్వేసాదృశ్యా దతి
దేశిత్యర్థః॥ ... *

౪౭. సిద్ధాంతమాహ॥ విద్యేతీ॥ శ్రుతిలింగవాక్యైఃప్రకరణంబాధ్యమితిసూత్రక్రియార్థః॥ ... *

౪౯. తత్రావిధానిశ్రుతేన్యథాసిద్ధంశంకతే ॥ నన్వబాహ్యత్విద్యాచితత్వవిదేశేనైవబాహ్యసాధనత్వస్య
అబాహ్యదవధారణంవ్యర్థమిత్యాహ॥ నేతి॥ తహివాక్యసాధ్యత్వత్వంబతాహి॥ అబాహ్యత్విలింగవ్యవక్తితతేతి॥

గ్నినాంసర్వకాలవ్యాపిత్యేనానంగత్వేద్యస్తాంతమాహ॥ యథేతి॥ తదా-ధ్యానకాలాభ్యర్థః॥ శూలమేయథాసాతత్యమువ్యతేతన్వత్గ్నినాంసాతత్యదర్శనమిత్యన్వయః॥ యమక్రమేర్థవాదఫలత్వాన్నింగమర్పణమితి తన్న, సర్వదాసర్వభూతామదర్శమగ్నిః విస్తృతతీర్థాయేతిత్యేపూర్వాద్యర్థతయావిధికల్పనాత్, తథావిధివాక్యస్థత్వాన్నింగంప్రకరణాద్బలవదిత్యాహ॥ నచేదమత్యావినా॥ ఏతేనేతి- విధేయత్వేనేత్యర్థః॥ వాక్యంఽపృథోతి॥ తథేతి॥ ... *

౫౦. సంపదపాస్త్యైవనోవృత్తిషుక్రియాంగానాంయోజనమనుబంధః॥ శ్రుత్యాక్రియ్యైతదన్యథాఽనుపపత్త్వావ్యగ్నినాంపురుషార్థత్వంక్రత్వర్థత్వేఽక్లానాంసిద్ధత్వేనసంపాదనానుపపత్తైరిత్యాహ॥ ఇతశ్చేత్యాదినా॥ తేలగ్నయః,

దాసర్వాణిభూతాన్యగ్నింశ్చిస్తంతేపాతత్యదర్శనమేతేహంస్వారంక్ర్యేఽవకల్పతే॥ యథాసాంపాదికేవాక్పాణిమయైగ్నిశూలాక్రే, ప్రాణంతదావాఽజ సహితాదంతదాప్రాణేజశ్చైవాతీతివోక్త్యాఉచ్యతే॥ ఏతేలనంతేతన్వతేతహుతీజాగ్రిచ్ఛస్వపంశ్చసంతరిజశూలాతీతి॥ తద్వత్క్రియానుప్రవేశేతుక్రియాప్రయోగస్యైవకాలత్వాత్సప్రాతత్వేనైహంప్రయోగఃకీర్త్యేతీనచేదమర్థవాదమాత్రమితిన్యాయ్యం, యత్రహివిస్తృష్టేవిధాయకొలిచాదిరుపలభ్యతేయక్తంత్రసంకీర్తనమాత్రస్యార్థవాదత్వం, ఇహావిస్తృష్టవిధ్యంతరానుపలభేఃసంకీర్తనాదేనైహంవిజ్ఞానవిధానంకల్పనీయం, తద్వయథాసంకీర్తనమేవకల్పయితుంశక్యత ఇతిప్రాతత్యదర్శనాద్దధాభూతమేవకల్ప్యతే, తతశ్చేస్తామధ్యాదేనైహంస్వారంక్ర్యసిద్ధిః॥ ఏతేన, తద్వత్క్రియేమాభూతానమనసాసంకల్పయంతి తేహమేవసాకృతీరిత్యాదివ్యాఖ్యాతం॥ తథావాక్యమప్యేవంపదఇతిపురుషవిశేషసంబంధమైహమాచక్షాణంసక్రతుసంబంధంవృవ్యతే॥ తస్మాత్స్వారంక్ర్యవత్పవజ్ఞాయానతి॥ ... *

సూ॥ ౫౦. అనుబంధాదిభ్యఃప్రజ్ఞాంతరపుథక్త్వవత్ప్రవృత్తతమక్తం॥

ఇతశ్చ ప్రకరణముషమృత్యుస్వారంక్ర్యం మనశ్చిదాచీనాం ప్రతిపత్త్యం యత్క్రియావయవాన్తనలదివ్యాపారే వ్యనుబధ్నాతి, తేషునైవాక్షయంతమనసాఽవీయంతమనసైవగ్రిహాత్యుహ్యంతమనసాఽస్తువగ్మనసాఽశంసగ్ అథయత్కించయజ్ఞైకమగ్రియైతయత్కించయజ్ఞీయంకమమనసైవతేషుతన్వనోమయేషుమనశ్చిక్షుమనోమయత్రియతీతివ్యాదినా॥ సంపదలోహ్యయమనుబంధః, సచప్రత్యక్షాఃక్రియావయవాన్సంసంపదాలిప్సితవ్యాః॥ సచాత్మోగ్గీధావ్యాపాసనవత్క్రియాంగసంబంధాత్తదనుప్రవేశిత్యమాశాఽభ్యంతం శ్రుతివైరుహ్యాత్, సవ్యత్రక్రియాంగంకించిదాదాయతస్మిన్నదోనామాధ్యవసితవ్యమితిపదతి, మత్రింశతంసుసహస్రాణిమనోవృత్తీదానాదాయతేష్వగ్నిత్వంగ్రహదీంశ్చకల్పయంతి పురుషయజ్ఞాదివత్॥ సంఖ్యాచేయంపురుషాయపస్యాహస్సదృష్టాసతీతత్సంబంధిసేషుమనోవృత్తిహ్వరోవ్యతఇతిప్రస్తవ్యం, ఏవమనుబంధాత్స్వారంక్ర్యంమనశ్చిదాచీనాం॥ ఆదిశబ్దాదతిదేశాద్యపియథాసంభవంయోజయితవ్యం, తథాహి, త

అక్షయంత తేహమాధానమనసైవకుర్యాదిత్యర్థః॥ కాలస్యభందస్యనియమాదవీయంతఇత్యకాశ్చేతవ్యాభ్యర్థః॥ ప్రహఃపాత్రాణి, అస్తువగ్మగ్నాతారఃస్తువంతి, అశంసగ్మహూతారఃశంసంతి, కింబహూక్త్యయత్కించయజ్ఞైకమగ్రియామవకారకంయజ్ఞీయంయజ్ఞఃస్వభూతోత్పాదకంవతత్సర్వం మనోమయంకుర్యాదితిప్రసిద్ధః॥ వృత్తివ్యగ్నిధ్యానస్యక్రియానంగత్వేపున్యగ్గీధావ్యాపవత్క్రియాంగాశీరత్వంస్యాన్నేత్యేహ॥ సచాత్మోగ్గీధేతి॥ అంగావదగ్త్రుతితోఽస్యాశ్రుతితేనైరుహ్యేస్సృటయః॥ సహితి॥ అనంగవృత్తిషుసాంగక్రతుసంపాదనఃపురుషస్యయజ్ఞత్వధ్యానవత్స్వరంత్రమిత్యర్థః॥ అనాదరాధోఽతిదేశోనధవతికింబుకల్పార్థఇత్యతీహ॥ సచేతి॥ ఏకస్మిన్సాధ్యేనరసేతుసాధనయోర్వికలోపధవతియథాద్రీహియపయోః, అత్రతుక్రియాగ్నేధ్యానాగ్నిహంవసాధ్యభేదాత్సవికల్పఇత్యర్థః॥ అతీవసగము

వృత్తాపినిరస్తః॥ యదుక్తంక్రియాంగత్వసామాన్యేనాతిదేశభేదస్సేత్వాహ॥ యత్త్వితీ॥ సూత్రైబహువచనార్థ
మాహ॥ శ్రుత్యాదీనిశేతి॥ అనుబంధాదిదేశశ్చుత్తిలింగహీన్యభ్యుత్పత్త్యర్థః॥ ఏవమీత్యర్థభిరేవః॥ మనశ్చిదాదీనాంస్వా
తంత్రైక్రియాప్రకరణాదుతగర్హస్సాన్విదిత్యాశంక్యసభ్యుత్పత్త్యాహ॥ దృష్టశ్చేతి॥ ఏకాదశేదింతితం (మాధ-జై-న్యాయ
మాలా ౧౧-౪-౨) , రాజాస్వరాజ్యకామో రాజసూయేనయజేతేతిప్రకృత్యావేష్టిర్నామకా విదిష్టిరామ్నా
తా , అగ్నేయోఽష్టైకస్థాలోహీరణ్యందక్షిణా బార్హస్పత్యంచరుగ్ శితివ్యస్తోదక్షిణైంద్రమేకాదశకపాలమృపభోద
క్షిణేతి, తస్యాంవర్ణభేదేనప్రయోగభేదశ్చూరియతే , యదిబ్రాహ్మణోయజేత బార్హస్పత్యంచరుః మధ్యేనిధాయా
హుతిమాహుతింశుత్యాఽభిఘారయేత్-యదివైశ్యోవైశ్వదేవంచరుః మధ్యేమధ్యేనిదధ్యాత్-యదిరాజన్యస్తజైంద్ర
మిత్యాగ్నేమైంద్రపురోడాశయోఽఘృధ్యే బాహాస్పత్యంచరుః ధాయేత్యర్థః॥ తత్రాగ్నేయాదిచరుషులింగానాంతం
త్రైణప్రయోగోభవతిమధ్యేనిధానలింగాత్ ప్రయోగభేదేమధ్యేనిధానాయోగాత్ , ఏతయాఽన్యైద్యకామంయాజ
యేదిత్యేకవచనావచ్చ॥ సచతంత్రీప్రయోగోరాజసూయక్రతుబాహ్యయామన్నాద్యకామవర్ణనీయకర్తృకాయా

మామైకైకవచనావాచనసాపూర్వభితిక్రియామయస్యాగ్నేర్నాహోద్యైంజ్ఞానమయాగ్నినా
మేకైకస్యాతిదేశక్రియాయామనాదరందర్శయతి॥ సచసత్యేవక్రియాసంబంధేవికల్పఃపూర్వేనోద్ధ
రేమామితిశక్యతేవత్తుం॥ సహియేనవ్యాపారేణాహవనీయధారణాదినాపూర్వక్రియాయా ముపకరోతి
తెనోద్ధరేకవక్తుంశక్తువంతి॥ యత్ప్రపూర్వపక్షైఽప్యతిదేశఉపోద్బలకఇత్యుక్తం॥ సహిసామ్యాన్యే
ఽతిదేశఃప్రవతాతఇతి, తదస్త్యైత్యైఽప్యగ్నిత్వసామాన్యేనాతిదేశసంభవాత్ ప్రత్యుక్తం॥ అస్తేహి
సాంపాదికానామప్యగ్నినామగ్నిత్వమితి॥ శ్రుత్యాదీనిచకారణానిదర్శితాని॥ ఏవమనుబంధాదిభ్యఃకార
ణేభ్యస్తస్వతంత్ర్యంమనశ్చిదాదీనాంప్రజ్ఞాంతరపుషక్త్వవత్, యథాప్రజ్ఞాంతరానిశ్చైండ్రియవిద్యా
ప్రభృతీనిస్సేనస్సన్మానుబంధేనానుబధ్యమానానిపుషగేవకమభ్యఃప్రజ్ఞాంతరేభ్యస్తస్వతంత్రానిభ
వంత్యేవమితి॥ దృష్టశ్చవేష్టైఃరాజసూయప్రకరణపతితాయాఃప్రకరణాదుతగ-వః, వర్ణశ్రయాను
బంధాద్రాజయజ్ఞత్వాచ్చరాజసూయస్య॥ తదుక్తంప్రథమేకాంఢే , క్రత్వథాయామితిచేన్నవర్ణశ్రయ
సంయోగాదీతి (జై-సూ) *

సూ. ౫౧. ససామాన్యాదప్యపలభ్యైర్వృత్త్యవన్నహిలోకావర్తిః॥

యదుక్తమానసవదితి తస్మిన్విత్త్యచ్యతే, సమానసగ్రహసామాన్యాదపి వనశ్చిదాదీనాంక్రియాతేష
త్వంకల్ప్యం, పూర్వోక్తైభ్యఃశ్చుత్త్యాదిభ్యోహేతుభ్యఃకేవలపురుషార్థత్వోపలభ్యైః, నహికిందితాస్య
మేవావేష్టాజ్ఞేయఃసతుక్రత్వంతగ్రతాయాం॥ సనుకిమత్రనియామకంక్రిత్వథాయామప్యవేష్టాతంత్రప్రయోగఃకేనస్యా
దితిచేత్, స, వర్ణశ్రయసంయుక్తాయాంకామ్యాయామేవ అంగతంత్రైక్రియాధికార్య మధ్యేనిధానాదిలింగస్య సత్త్వా
త్ అతోలింగైకవచనాభ్యాంతంత్రైక్యసతి హిరణ్యందక్షిణేత్యేకైవదక్షిణాదేయా, అన్యథాప్రయోగైక్యామోగా
త్॥ రాజమాత్రకర్తృకక్రత్వంతగ్రతేష్టాదు వర్ణశ్రయసంయోగాభావాత్ మధ్యేనిధానాదిలింగస్థాన్తి, తతశ్చతం
త్రైక్రియాధికారాధావాదక్షిణాభేదేనతంత్రభేదభివ్యంగ్యానామావృత్తిరేవేతిసూత్రార్థః॥ అత్రనైకప్రయోగలింగస్యను
భ్యనిధానాదేఃక్రత్వధేష్టావసంభవంకామ్యేష్టావసంభవంవదతాఽనేనసూత్రేణకామ్యేష్టైఃక్రిత్వధేష్టైవిలక్షణత్వాత్
క్రితుప్రకరణాదుతగర్హస్సాన్విదిత్యాశంకాసహితంసహోతగర్హస్సాయక్రవీన, రాజమాత్రకర్తృకరాజసూయక్రతోవర్ణశ్రయకర్తృక
వేష్టరంతర్భావాయోగాదితిస్థితం, తథామనశ్చిదాదీనాముతగర్హస్సభిభావః॥ *

౫౧. పరోక్తంకల్పప్రాంతంవిఘటయతి॥ ససామాన్యాదితి॥ కర్తృత్వధృతుహేత్వవైషమ్యేపిమానసత్వసామ్యం నవిదు
ర్భ్యతే విషయయోరపిసామ్యదర్శనాదిత్యర్థః॥ *

౫౨. పూర్వోద్ధరబ్రాహ్మణయోఽన్వేతంత్రవిద్యావిధానాత్ తత్తద్యథాస్థానవిభాగీయతాస్యస్వగంత్రివిద్యావి
 ధివరత్నమిత్యాహ॥ పరేణచేతి॥ ఏత్యేఒగ్నోలోకద్వష్టివిధానంస్వేతంత్రము త్తత్రగ్రహ్యతేపూర్వత్రమండలపురుషోవా
 స్తీత్రత్వాన్నిధ్యాత్వత్యేపవననాగ్నయస్సవరం తాత్తత్తత్తః । రహిఃక్రియాగ్నినాసహపారఃకీమర్థశ్చతలహా॥ భూ
 యాంసస్త్యతి॥ ఇత్యేకానక్రింతాధికరణం॥ ...

౫౩. మనశ్చిదాచీవాంపురుషార్థత్వము క్తం తనయుక్తందేహాంతరిక్తపురుషాభావాదిత్యాక్షివశాపకాత్తనశ్శరీరే
 భావాదీతి॥ సిద్ధాంతప్రబంధాహ॥ బంధేతి॥ పూర్వపక్షేతువరలాకార్థకమనమోక్షార్థవిద్యాయాంచలప్రవృత్తిరితి
 వ్యవర్తకముఖనిఫలయాహ॥ నవ్యాసతేతి॥ వ్యతిరక్తవిచారస్యపూర్వతంత్రీకృతత్వాత్ పానరుక్త్యమిత్యాశంక్యత్ర

చిత్రేనవిత్సామాన్యంభవతి । నవతావతాయథాస్వంత్రైషవ్యాంసేవతథాతేమృత్యువత్, యథాః స
 ఏవపవన్మృత్యుర్యపవతిస్త్యేచ్ఛందలే పురుషః ఇతి । అగ్నిరైవమృత్యురతిచాగ్నిదిత్యపురుషయోగ్ను
 మానేపిమృత్యుశబ్దప్రయోగేనాన్యంతసామ్యాపత్తిః, యథాచ । అహిహవలాగ్నోఽగ్నిర్వైతమతస్యా
 దిత్యేపివసమిదిత్యత్రనసమిదిత్యానానాన్యాయకస్యాగ్నిభావావత్తిస్తద్యత్॥ ...

సూ. ౫౨. పరేణచిత్రస్య తాద్విధ్యంభూయస్త్యేత్త్వినుబంధః॥

రస్తాదపి । అయంచాలూకవిమోఽగ్నిస్తేత్యేతత్త్విగంకరే బ్రాహ్మణేతాద్విధ్యంతేవలవిద్యా
 విధిత్వంశబ్దస్యప్రయోజనలక్ష్యతే నశుద్ధకమాంగవిధిత్వం, తత్రహిః । విద్యయాతచారోహంతియత్ర
 కాహిఃపలాగతాః । నతత్రదక్షిణాయంతినావిద్యాంసస్తవస్సినశ్చత్యనేనగ్లోకేనకేవలంకమానిందావి
 ద్యాంచప్రశంసన్నేతత్తర్కయతి. తథాపురస్తాదపి । యదేతన్నండలంతవతీత్యప్తికా బ్రాహ్మణేవిద్యాప్ర
 ధానత్వమేవలక్ష్యతే । సోఽమృతోభవతిమృత్యుర్వ్యాస్యాగ్నిభవతీతివిద్యాఫలత్రైవివసంఘాతాల్ న
 కమాప్రధానతా, తత్సామాన్యాదిహాపితథాత్వం॥ భూయాంచస్త్యగ్న్యవయవాస్సుపాదయితవ్యావి
 ద్యాయామిత్యేతన్నాత్ కారణాదగ్నినాచుబధ్యతేవిద్యా నకమాంగత్యాత్ । తస్మాత్తనశ్చిదాచీవాం
 కేవలవిద్యాత్వకత్వసిద్ధిః॥ ...

సూ. ౫౩. ఏకాత్తనశ్శరీరేభావాత్॥

ఇహదేహవ్యతిరక్తస్యాత్తనస్సద్భావస్సహర్థ్యతేబంధమోక్షాధికారసిద్ధయే॥ నవ్యాసందేహవ్యతి
 రిత్తలక్ష్యవంశకభూత్వేనాడపవద్యేకకస్యవాబ్రహ్మత్వత్వముపదిశ్యేత॥ నమశాస్త్రప్రముఖప
 పప్రకమేపాదేశాస్త్రఫలాపభోగయోగ్యస్యదేహవ్యతిరక్తస్యాత్తనోఽస్త్యేత్త్వముక్తం । సత్యముక్తం
 భావ్యకృత్తా । సహితత్రాస్త్యేత్త్వసూత్రముస్తే ఇహతుస్వయమేవసూత్రకృతాతదస్త్యేత్త్వమూక్ష
 వపురస్సరింప్రస్థోపితం॥ ఇహవివాకృత్యాచార్యేణశబరస్వామివాప్రమాణలక్షణేవనీతం । అతపవ
 చభగవతోపవద్దేణ ప్రభమేతింత్రేఅబ్ధాస్త్యేత్త్వాధిధానప్రసక్తశరీరకేవల్యామృత్యుధారఃకృతః ।
 ఇహదేహంహంనామక్షేమాపాసనేషుపిచాశ్వమాశేష్వాత్మాప్రగ్భంవిచార్యతే కృత్వశాస్త్రశేష
 త్వప్రకృతాను॥ అపవపూర్వత్వన్నిధికిరణే ప్రకరణోతగ్దాభ్యవగమేననశ్చిదాచీవాంపురుషార్థ

గ్భృతాః స్వాపిత్తదేవసూత్రంమూలంజైమినీమాత్రాభావాదగత్వపునరుత్తీర్త్యాహానమశాస్త్రీత్యాదివా॥ య
 జ్ఞాయోహంయజమానస్త్వగంలాకమేతీత్యాదివాక్యస్సభోక్షురభావానప్రమాణ్యేప్రాప్తేఇతిపవాక్యద్యభోక్షుర్వి
 చారవ్యతిరక్తస్యప్రవృత్తిశారవచనంబంగమాహ॥ అతపదేతి॥ సూత్రాభావాదేతేత్యర్థః॥ ఉద్ధారణపరమఃఅస్యాధిక
 రణస్యాప్తికపాదేప్రసంగసంగతిరీత్యాహ॥ ఇహదేహి॥ ఆముష్మికఫలాపాసనానిర్ణయవినిగేన తదపేక్షితాత్మాస్తీ
 త్యేముద్యతేఇత్యర్థః । ఏతన్నిష్ఠవర్త్యస్యప్రకృతముత్తేభశబ్దేనాధికారిరితితః తస్మాదిదమధికరణంసర్వశాస్త్రాంగ
 మంతమహ్యమా॥ కృత్యేత్తి॥ ఆయేవలక్షణామచారితరసంగతిమాహ॥ అపదేతి॥ దేహాంతరిక్తలక్ష్యస్తనపేటాదిప్రతి

వత్తైస్సంశయేపూర్వపక్షమాహ । అత్రైకశ్చితి ॥ యద్యపి సమస్తైషు మితీతేషు భూతేషు చైతన్యం న దృష్టం తత్పాదకుంభ
స్య జ్ఞానాభావాద్వ్యవస్థాపనాద్వైవతథాపదేహత్వకభూతేషు స్యాదితి తేభ్యో భూతేభ్యశ్చైవ తన్యం సంపాదయంతో
మదశక్తివద్విజ్ఞానం సంఘాతజలతద్విశిష్టసంఘాతలతైత్యాపహరిత్యన్వయః । యథామాదకర్తవ్యేషు తాంబూలవత్ప్రా
దిషు ప్రత్యేకమదృష్టాపి మదశక్తి ప్రత్యంఘాతాజ్ఞాయతే తద్విదిత్యర్థః । నను దేహస్వయం న చేతనః భౌతికత్వాత్ ఘ
టవత్ కింతు చేతనకశ్చిన్నస్వరూపిభ్యోక్తౌ పైత తస్మాన్నిధ్యాత్ దేహస్య చైతన్యవిభక్తిమిత్యతపహ ॥ నన్వగేతి ॥ ...*

౫౪. మనుష్యోఽహంజానామితి దేహస్య జ్ఞాతృతాయాః ప్రత్యక్షత్వాదాత్మధర్మత్వేన ప్రసిద్ధానాం ధర్మాణాం
జ్ఞాం దేహస్వయంత్యుతిరేకానుభవాత్ తదన్యత్సన్నిప్రత్యతౌభావాదప్రత్యక్షస్య అపాగ్రముఃకత్వాద్దేహపవాత్కైతిప్రా
ప్తే సూత్రస్థనత్వితవదేన సిద్ధాంతం ప్రతిపాసితే ॥ న త్వేతదితి । అనుమానస్య తావత్ పాగ్రమాణ్యమనిచ్ఛతాః ప్యాప్తేయమ
న్యం వర్ణితం, కొఱసాపురుషాయుడక్తా ఏతేషు నన్విదాదయ ఇత్యస్యాం ప్రసక్తా విదం దేహవ్యతిరక్తస్యా
త్వనోఽస్తిత్వముచ్యతే తదస్తిత్వాత్ పాథకవిదమాద్యం సూత్రం, అత్యేవ పూర్వకాహి పరిహారోక్తి
ర్వివక్షితే తేభ్యోఽస్థానానిభిన్నన్యాయేన దృఢాంబుద్ధిముత్పాదయేదితి । అత్రైకేదేహమాత్రాత్మదశివో
లాకాయతి కాదేహవ్యతిరక్తస్యాత్వనోభావం మన్యమానాః సమస్తవ్యస్తేషు బాహ్యేషు పృథివ్యాదిషు
దృష్టమపి చైతన్యం శరీరాకారసరిణితేషు భూతేషు స్యాదితి సంభావయంతః తేభ్యశ్చైవ తన్యం మదశక్తి
ద్విజ్ఞానం చైతన్యవిశిష్టః కాయః పురుష ఇతి చామః, నన్వగగమనా యావత్ గగమనాయా వాక్రమ
భోదేహవ్యతిరక్తత్వాత్ పైయత్యుతం చైతన్యం దేహస్యాత్ దేహపవతు చేతనశ్చాత్కైతి ప్రతిపా
తేహేతుంచాచక్షతే, శరీరేభావాదితి । యద్ధియత్ప్రసరిభవత్యసతి వనభవతి తత్తదమత్వేనాద్య
వసీయతే యథాగ్నిధర్మాపౌష్ట్యప్రకారౌ, పాగ్రచేష్టాచైతన్యస్త్వత్వాదయచ్ఛాత్కేధర్మత్వే
నాభిమతా ఆత్మవాదిభాం, తేష్యంతరేవ దేహాడపలభ్యమానా బహిశ్చాసేపలభ్యమానాని ధై దేహవ్య
తిరక్తైధర్మిణి దేహధర్మావసభవితుమర్హంతి తస్మాదన్యరేకో దేహోదాత్మన ఇత్యేవం పాగ్రప్రతిబ్రూమః ॥*

సూ. ౫౪. వ్యతిరేక ప్రచ్ఛానాభావిత్వాన్నతూపలభివత్ ॥

న త్వేతదస్తియమక్రమవ్యతిరేకో దేహోదాత్మన ఇతి వ్యతిరేకేనాస్య దేహాద్భవితుమహతి తద్భావా
భావిత్వాత్, యదిహి దేహాభావేభావాద్దేహధర్మత్వమాత్మధర్మాణాం మన్యేతతతో దేహాభావేవ్యభా
వాదతద్గర్భత్వమేతేహాకింశమన్యేత దేహధర్మత్వైలక్షణ్యాత్ । యేహి దేహధర్మా రూపాదయస్తే
యావద్దేహంభవంతి ప్రాణచేష్టాదయస్తు సన్యసిదేహమృతావస్థాయాం నభవంతి, దేహధర్మాశ్చరూ
పాదయః పరైరపుష్పలభ్యం తేన త్వాత్మధర్మాశ్చైవ తన్యస్త్వత్వాదయః । అపిచ సతీతావద్దేహాజీవద
వస్థాయామేహంభావశ్శక్యతేనిశ్చేతుం నత్వసన్యభావః, పతితేహికదాచిన్స్థి దేహాదేహం
తరసంచారేణాత్మధర్మా అనువతేరన్, సంశయమాతేరిణాపివగవక్షః ప్రతిషిధ్యతే । కిమాత్మకంచ

స్య భావ్యవహారాసిద్ధేః । నహ్యనాగతపాకాదావిష్టపాధనతానుమితివినా ప్రసృష్టిః సంభవతీ । తథావజ్ఞానాదయో
దేహవ్యతిరక్తప్రయాః దేహాభ్యైస్స సత్త్వాత్ వ్యతిరేకేన దేహరూపాదవచిత్యాహ ॥ వ్యతిరేకవివాదేతి ॥ నచాదౌ
శ్యామదేహస్యవత్త్వాత్ రూపాంతరేవ్యభిచారః, రూపస్వసాత్మాద్యాప్యజాత్యవచ్ఛేదేన సత్త్వస్య వివక్షితత్వాత్,
దేహావస్థితేన దాహపత్వావద్భిన్నమస్త్వేన, జ్ఞానత్వావద్భిన్నమేతునా స్థితినజ్ఞానదేహధర్మః, కిం చపి తే నదేహాను
జ్ఞావరైరదృశ్యత్వాదిత్యాహ ॥ దేహధర్మాశ్చైతి కిం చ దేహవ్యతిరేకే తేహానుభావస్య సందిగ్ధత్వాత్ నదేహధర్మః ।
ర్వసిశ్చయిత్యాహ । అపిచేతి ॥ నచానువలంభాత్తేహానుభావ నిశ్చయస్తూహనువలభైరేమానత్వాత్, తద్గర్మాత్మనో
దేహంతరప్రాప్త్యాప్యనువలంభోవపత్తేర్వేలిభావః, ఉపలబ్ధివదితి సూత్రస్థంపదం వ్యాఖ్యాతుముపక్రమతే । కిమాత్మక

మతి || తత్త్వం భూతాతిరిక్తం తత్త్వము రహితో దివ్యభూతధర్మః | నాద్యః, అపసద్ధాంతాదిత్యుక్త్యాద్వితీయమా శంక్యనిషేధతి || యదనుభవసమిత్యాదివా | దేహాన్న కథాతా నాంచైతన్యం ప్రతివిషయత్వాత్ కర్తృకర్మవిరోధేన విషయస్య కర్తృత్వా యోగాత్ సభూతకర్తృకత్వంచైతన్యస్యేత్యర్థః | కించజ్ఞానస్య భూతధర్మత్వేనూపాదివజ్ఞాన్యాపత్యైర్న తద్ధర్మత్వమిత్యాహ || సహిత || ఫలితం సూత్రపదార్థమాహ || అతశ్చేతి || యాదేహాతిక్రాంత్రాప్రబోషణిః సమవాత్సాదేదనిత్యస్వాదుపలభైరనిత్యత్వాదిత్యతలమా || నిత్యత్వంచేతి || ఘటః స్ఫురతి పటః స్ఫురతీతి స్వత్రస్మాత్ తేరభేదాత్ నిత్యత్వంచేదయోపరాగ నాశేన నాశభ్రమిత్యర్థః | ఏవమాత్సాదేహాద్భిన్నః ఉపలబ్ధిరూపత్వాత్ ఉపలబ్ధివదిత్యుక్తం, 'కించజాగ్రత్స్వప్నయోర్దేహభేదే ప్యాత్కైకత్వప్రత్యభిజ్ఞానాదాత్మభేదేన అన్యానుభూతేతస్యస్వప్రతీచ్ఛానువచనైః స్వప్నప్రత్యాదిమానాత్సాదేహాద్భిన్నత్యత్యాహ || అహమతి || నిరప్రమవృత్తికాభిప్రాయాః

పునరిదంచైతన్యంచ న్యసేయస్య భూతేభ్య ఉన్నతైః చ సేవరః పర్యనుయోక్తవ్యః, సహి భూతవత్తుప్తయవ్యతిరేకేణ లోకాయితకాః కించిత్తత్త్వం ప్రతియంతి | యదనుభవసంభూతభౌతికానాం తస్మై రన్యమితిచేత్, తస్మాదవిషయత్వాత్తేషాం సతద్ధర్మత్వమశ్నువీత స్వాత్మనీక్రియావిరోధాత్, సహ్యస్మిదుష్టస్సన్ స్వాత్మానందహతి, సహి సజ్జీవీతస్సు సస్సంసృంధమధిరోక్యతి, సహి భూతభౌతికధర్మేణ సతాచైతన్యేన భూతభౌతికాని విషయాక్రియేరేణ, సహి రూపాదిభిః స్వం రూపంచరూపంచా విషయజీవ్యతే, విషయాక్రియంతేతు బాహ్యభ్యాన్వికాని భూతభౌతికానిచైతన్యేన | అతశ్చయత్రేనాస్యా భూతభౌతికవిషయాం ఉపలభైర్భావోఽభ్యుపగమ్యతే ఏవం వ్యతిరేకేష్యస్యాప్రేభ్యోఽభ్యుపగంతవ్యః, ఉపలబ్ధిస్వరూపవిషవసతత్వేత్వాత్సాదేహవ్యతిరక్తత్వం నిత్యత్వంచ ఉపలబ్ధేర్దేహాప్యాత్, అహమదమదాత్మమితిచావస్థాంతరయోగేషి * ఉపలబ్ధ్యైవేన ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ ప్రత్యాద్యవచనైశ్చ | యత్తత్త్వం కేరేభావాచ్ఛరీరధర్మ ఉపలబ్ధిరితత్త్వం తేన ప్రకారేణ ప్రత్యుక్తం | అవిషవత్తుప్తవిషాదిమావశరేణావలబ్ధిర్భవతి, అసత్తునభవతి | నచైతావగాప్రవీషాధిభావవివోపలబ్ధిర్భవతి + విషవతిదేహా ఉపలబ్ధిభావతి అసతిచ సభావతీతి నదేహాధర్మోభావమహాని, ఉపలబ్ధిర్భావోక్రియాని ప్రవీషాదిక దేహావాపయోగోపపత్తిః | నచాత్యంతం దేహాస్యేవలభ్యాభవయోగోద్భవ్యేతి, సత్త్వేష్టేషి హ్యన్విదేహేస్వప్ననానా వివోపలబ్ధివర్తనాత్ | తస్మాదనుభవ్యం దేహాస్యేతి క్రిస్వాన్విరోధిత్వం ||

సూ. ౫౫. అంగవబద్ధాస్త్రనశేభావసూత్రవిదేదమ్ ||

సమాస్తా ప్రాసంగికీకథా, సంప్రతిప్రకృతామేవానువర్తమామః | ఓమిత్యేతః తుల్యముక్తిభము పాసేత లోకేషు వేదాంతాః సామోపాసేత ఉక్థముక్తమిత్యైవ ప్రజావదంతరీతవదేవవోధమయమవప్రసిచి అయంచావలోకవిషోఽగ్నిత్యైతత్త్వేన మాద్యా యే ఉక్తిభాదికమాంగవబద్ధాః ప్రత్యయాః ప్రసి

సవదతి | యత్తాత్మమితి | ఉపలబ్ధేర్దేహాస్వయవ్యతిరేకానిదేహాధర్మత్వ సాధకా నిర్ణయైత్యేన అన్యథాసందేహ్యనికమాహ || అపిచేతి || ఉపలబ్ధిమాత్రేదేహస్యనిర్ణయైత్యనువర్తమామిత్యాహ | నచాత్యంతమితి | సన్నప్తిపలభిర్న దేహాన్యాదేహావ్యాపారంపినాపిభావాత్ పృథువత్ అతిపవతన్వభావేషి స్వప్నవద్యోగవాంఛోగసూత్రకృత్యుక్త్యితి | జాగ్రత్సవలభైర్దేహాచర్వ ముక్తిస్యంతమిత్యుక్తం, తస్మాదుక్తమనూనానుభూతాత్మమశరీరమతీ భేదానుభవావహంబువృత్త్యర్థేదజ్ఞానభ్రమిత్యుపసంహరతి | తస్మాదతి | ఇతి త్రింశాధికరణమ్ | ... *

౫౬. అంగవబద్ధాస్త్ర ఉక్తిభావయవటంతారే ప్రాణవృత్తిః | పృథివీహంతారోఽగ్నిప్రస్తావోఽధిరతుమగ్గీర అత్యః ప్రతిహారోద్భవినమహింశాతాదివంతవిదేసాన్ని పృథివ్యాదిలోకవృత్తిః ఉక్థాభ్యస్త్రే పృథివీదృష్టిః

* ఉపలబ్ధ్యైవేన సహి | + ఏవం దసతిదేహభావే ఉపలబ్ధిర్భవతీతి-సా |

ఇష్టకామితాగ్నోకదృష్టిరిత్యేవంకమాంశాశ్రితోపాస్తయస్సంతి, తాసూద్గీధాదిసాధారణశ్రిత్యావిశేషసన్నిధా
 నావృసంశయః । నమాద్గీధాదీనాంసర్వశాఖాస్వేకత్వా మపాస్తయః సర్వత్రేతివిద్యైక్యవిశేషయే కథంసంశయశ్చ
 త్యతహా ॥ ప్రతిశాఖించేతి॥ యథాదేహత్వనోర్భేదాదాబ్దిభిరేవేహసంభవంతితథాప్రతివేదముద్గీధాదీనాం
 భిన్నత్వాదేకస్త్వివేదేపిహితోద్గీధామ్యపాస్తయోవేదాంతరస్థాద్గీధాదిషునసంభవంతీతి దృష్టాంతేనపూర్వపక్షయంతి॥
 స్వశాఖేతి॥ ఉద్గీథముపాసీతేతివిధివాక్యస్థాద్గీథత్వసామాన్యస్యవ్యక్త్యపేక్షత్వాత్ స్వశాఖానుసరిత వ్యక్తిగ్రహ
 ఇత్యర్థః । సామాన్యత్రతేఃసన్నిహితవ్యక్తిగ్రహభ్యుస్సంకౌచస్త్రకర్తవ్యమ్యత్రవ్యక్తిమాత్రగ్రహణానోపప
 ద్యతే, యథాశుక్లాంకామానయేత్యత్రగోత్రతేఃసన్నిహిత శుక్లవ్యక్తివరతయాసంకౌచః, అతగ్రహణుపపత్త్యశా

వేదంశాఖాభేదముపహితాః తేతచ్ఛాఖాగతేష్వేవోద్గీధాదిషుభేదేయః, అథవాసర్వశాఖాగతేష్వేతి
 విశయః ప్రతిశాఖించస్వరాదిభేదాదుద్గీధాదిభేదముపాదాయ ముపన్యాసః । కింతావత్ప్రాప్తం
 స్వశాఖాగతేష్వేవోద్గీధాదిషువిధియేరన్నిశ్చయః, సన్నిధానాత్ । ఉద్గీథముపాసీతేతిహి సామా
 న్యవిహితానాంవిశేషకాంతాయాంసన్నికృష్టేనైవస్వశాఖాగతేనవిశేషకాంతానివృత్తైః తవతి
 లంఘనేన శాఖాంతరవిహితవిశేషోపాదానేకారణంనాస్తి, తస్మాన్ప్రతిశాఖంచవ్యవస్థేతి, ఏవంప్రాప్తేబ్ర
 వీతి । అంగావబద్ధాస్త్యితితుశబ్దఃపరపక్షంవ్యావర్తయతి, నైతేత్రవేదంస్వశాఖాస్వేవవ్యవస్థేత్యేర్థః,
 అపితుసర్వశాఖాస్వనువరైర్భాగుతః, ఉద్గీధాదిత్రయవిశేషాత్, స్వశాఖావ్యవస్థాయాంహ్యుద్గీథముపా
 సీతేతిసామాన్యత్రుతిరవిశేషప్రవృత్తాసతీసన్నిధానవశేనవిశేషేవ్యవస్థాప్యమానాపీడితాస్యాత్, నచైత
 న్నన్యాయ్యం, సన్నిధానాద్గీత్రుతిర్బలీయసీ, నచసామాన్యత్రయఃప్రత్యయోనోపపద్యతే, తస్మాత్ స్వ
 దిభేదేసత్యపుష్కీతత్వాద్యవిశేషాత్ సర్వశాఖాగతేష్వేవోద్గీధాదిష్వేవంజాతీయకాఃప్రత్యయాస్సన్యః

సూ. ౫౬. మంత్రాదివద్వాఽవిరోధః॥

అథవానైవాత్రవిరోధతఃకేతవ్యః కథమన్యశాఖాగతేషూద్గీధాదిష్వన్య శాఖాపహితాఃప్రత్య
 యాభవేయః, మంత్రాదివదవిరోధోపపత్తైః । తథాపి మంత్రాణాంకమాణాంగుణానాంచశాఖాం
 తిరోభిన్నానామపిశాఖాంతరే ఉపసంగ్రహేనాదృశ్యతే, యేషామపిహిశాఖాంతరే కుటరూరసీత్యైర్వై
 దానమంత్రోనామ్నాగిస్తేషామప్యసావియోగోదృశ్యతే, కుక్కుటోఽసీత్యైర్వై నమాదత్రైకుటరసీత్యై
 వేతి । యేషామపిచ సమిదాభయఃప్రయాజానామ్నాతాస్తైషామపిలేషగుణవిధిరామ్నాయతేర్ముగ
 తవోవైప్రయాజాస్సమానత్రహూతవ్యాభి । తథాయేషామపి, అజోఽగ్నిషోమయైర్భాజాతీయే
 షాపదేశోనాస్తి తేషామపితద్విషయామంత్రవన్త ఉపలభ్యంతే, శాఖాస్యవపాయోమేదసోఽనుబ్రూ

నాత్ వ్యక్తిమాత్రేసంబంధసామాన్యముపాగమ్యమితిసద్ధాంతయతి ॥ ఏవమిత్యాదినా॥ *

౫౬. పూర్వం శాఖాంతర విహితోపాస్తీనాం శాఖాంతరస్థాంగసంబంధే యఃప్రతీతిఃవిరోధస్త్రమంగీకృత్య సం
 బంధఉక్తిః, సంప్రతివిరోధవనాస్తి శాఖాంతరవిహితాంగానాంశాఖాంతరస్థాంగసంబంధమక్షంబంధోపపత్తై
 రిత్యాహ॥ అథవేత్యాదినా॥ యద్యపియజుర్వేదినాం, కుక్కుటోఽసీతమంత్రోఽస్తి, కుటరూరసీతినాస్తి, తథాపి తేకుట
 పేషకాగ్నాత్వాదానేమంత్రద్వయస్యవికల్పేనవియోగాత్ సోఽపిపాస్తీసీత్యర్థః । సూత్రస్థాదివదోపాస్త్ర కమా
 గాముదాహరణమాహ॥ యేషామితి॥ మైత్రీయసీయానామిత్యర్థః । హేమంతశిరయోరై క్యాదృలిపఃపంచతన్వ
 త్వంచసంఖ్యాకాఃప్రయాజాః, సమానత్రతుల్యకమాస్థతే హూతవ్యాభి తతః పంచత్వగుణవిధానాత్ గణితేనశ్చ
 ఖాంతరవిహితాసంబంధ్యంతఇతిభావః । గుణముదాహరతి । తథాయేషామితి ॥ యజుర్వేదినామగ్నిషోమయః పశుత్రు
 తోనాజఇతిజాతవిశేషస్తథాపిపైర్వమంత్రలింగాజ్ఞాతవిశేషసంగ్రహాద్యర్థః । మంత్రాగ్రాముదాహరణాంతరమా

మా॥ తథేతి॥ సామవేదస్థానాం యజుర్వేదేహిగ్రహణ్యధికః । తథేతి॥ సజనాసంశ్చింత్యైశ్వర్యవేదోపలక్షితం సూక్తం సజనీయంతస్య యజుషాఽప్యర్థ్యకర్మైకప్రయోగేశంసంపద్యప్రమిత్యధికః । యోజాతోబాలపవత్రకమోగుణైః శ్రేష్ఠోమనస్సాన్ వివేకవాన్సంశ్చింత్యపవంశిహేజనాసోజనాశ్చిత్రుర్వ్యధికః॥ ఇత్యేకతిగ్నిశాసకరగమ్ ... *

౫౭. భూమ్నఃక్రతువత్ మ్యులంకాదిషుప్రత్యేకంవై శ్వానరోపాస్తిర్యస్తాపాస్తిః తదవయవ్యుపాస్తిః సుస్తాపాస్తిరితిధేదః॥ ఆఖ్యాంకాపూర్వమేవవ్యాఖ్యాతా । తత్తోభయప్రవిధిఫలయోగ్యశ్చైవభాషేకవాక్యత్వోపపత్తిశ్చసంశయమాహ॥ తత్రేతి॥ సైవహిసత్యాదయ ఇన్యత్ర(వే - అకపాకృతాకృతా)తద్యత్రత్యేకమితిప్రకృతాకరణ

హితే । తథావేదాంతరోన్మన్నానామపి అగ్నేర్వేదోక్తంవేరిత్యాదిహంత్రాణాంవేదాంతీరేపరిగ్రహణాద్యప్తః । తథాబహ్యైవపరిభాష్యమాత్మస్య 'యోజాతపవత్రకమోమనస్సాన్'సన్యస్య అధ్వర్యవేకజనీయగోశస్యమిత్యుక్తపరిగ్రహణాద్యప్తః । తస్మాద్యథాతత్రయాణాంకీర్మాణంనాంసర్వత్రాసువృత్తిః, ఏవమాశ్రితానామపిప్రత్యయానామిత్యవరోధః॥ ... *

సూ. ౫౭. భూమ్నఃక్రతువజ్జ్యాయస్త్యంశ్చాహిదర్శయతి॥

ప్రాచీనకాలజ్ఞేపమన్యవ ఇన్యాస్యావాఖ్యాంకామూంవ్యస్తస్యసమస్తస్యవై శ్వానర స్తోపాసనంప్రాయతే । వ్యస్తాపాసనంతావత్ 'బేషేమన్యవకంత్వమాన్వానముపాస్స'ఇతివిమేషభగవోరాజశ్చితిమూలావాచపవత్రైసులేజాతాస్తవైశ్వానరోయంస్య మూన్వానముపాస్స ఇత్యాది, తథాసమస్తాపాసనమపి, తస్యహవాపితస్యాత్మనోవై శ్వానరస్యమూన్వైవసులేజాత్మయిర్విశ్వరూపః ప్రాణః పృథగ్వత్సాస్త్యసంజే మూబహులోవస్తీరేవరయఃపుణివ్యేవపాదాపిత్యాది । తత్రసంశయః, కిమియోభయేథాప్యపాసనంస్యాత్ వ్యస్తస్యసమస్తస్యవ ఉగ్రసమస్తస్యేవేతి । కింతావత్ప్రాప్తంప్రత్యవయవం, సులేజఃప్రభృతిమూపాస్సఇతిప్రియావద శ్రవణాత్, తస్మాత్ 'తదవయవప్రమతమాసురింకులేద్యశ్చత ఇత్యాదిఫలభేద శ్రవణాద్భవ్యస్తాస్యప్య పాసనాసన్యరితిప్రాప్తం. తతోఽభిధీయతే, భూమ్నఃపదార్థోపచయాత్మకస్యసమస్తస్యవై శ్వానరోపాసనస్యజ్యాయస్త్యంప్రాధాన్యేనాప్తికావాగ్యేవిపక్షితంబంతుమహాతినప్రత్యేకమవయవోపాసనానామపి, క్రతువత్ యథాక్రతుమదర్శపూర్ణమాసప్రభృతిమపామస్త్యేనసాంకప్రధానప్రయోగపవైకావివక్ష్యతే శ్వస్తానామపిప్రయోగఃప్రయోజాదీనాం వాప్యేకదేశాంయై క్తస్య ప్రధానస్య తద్వత్ । కునీతకన్యామైవజ్యాయాసితి, తథాహిశ్రుతిర్భూమ్నోజ్యాయస్త్యందర్శయతి ఏకవాక్యవాచకమాత్, ఏకంహేదంవాక్యంవై శ్వానరవిద్యాచివయంపార్వాపర్యవగ్యాలోచనాత్ప్రతీయతే, తథాహిప్రాచీనకాలప్రభృతయఉద్దాలవావసానాప్తవ్యవయోవై శ్వానరవిద్యాయాంపరిస్థానప్రతిపద్యమానాలశ్యపతింతేకయంగాజానమధ్యాజన్తురిత్యుచిత్రమైక్యైకేన్యయుషేరుపాస్యంమ్యప్రభృతినామైకేకంశ్రావయిత్వా, మూర్ధాత్యేషతత్తన ఇతిమూలావాచేత్యాదినామూర్ధాదిభావంతేపాంపదధాతి । 'మూర్ధాత్యేషతివ్యవ్యవ్యాంవోగమివ్య'ఇత్యాదివాచవ్యస్తాపాసనవపవదతిపునశ్చవ్యస్తాపాసనంవ్యావర్తకసమస్తాపాసనమేవానువర్త్య

సత్వైక్యము కంగద్వదత్రైక్యహేత్వభావాన్తథాథత్వంసత్యాపూర్వతోద్ధిధాదితుిత్యాసన్నిధిబాధేనోద్ధితాద్యపాస్తిశాంకర్యశాఖామూలసంహారవ్యస్తాపాస్తిసాంవిధిశ్చురైః ఫలశ్రివగస్యవ సమస్తాపాస్తిసన్నిధిప్రాప్తంప్రత్యేకత్వంబాధిత్యాతద్విధేయగ్భృతీపూర్వపక్షమాహ॥ ప్రేక్ష్యవయవమితి॥ ఫలానుక్తపూర్వోద్ధరపక్షసద్ధిశ్చఫలంసంశయం । సుతంబంధితం, సోమకీర్త్యత్యైవప్రేమరత్న మాసమంతాత్ సుతత్వమవస్థాభేదః సోమయాగసంపత్తిప్రపకులేద్యశ్చత ఇతియావత్, అన్యవై శ్వానరస్యైకమూర్ధాత్యేవమతేభాఇతివాక్యప్రకరణాభ్యాం వ్యస్తాపా

స్తీనాంసమస్తాపాస్త్యంతర్థావేనప్రియాజనర్పవదేకప్రియోగత్వేనద్వైతానతదంగఫలానాంఅర్థవాదగతానామే
కప్రధానఫలతయోపసంహారాత్ వాక్యభేదోనయ్యుక్తభేదస్థాంత్యాశయః ॥ ఏకదేశివాఖ్యామనూద్యదూషయతి॥కే
దిదితి॥ యమ్యభయభోపాసనసంస్థాంతప్రహివ్యస్తోపాసనమేవేతిపూర్వపక్షావక్తవ్యః, సచనసంభవతీత్యాహ॥
స్పష్టేచేతి॥కథంతహిసూత్రేవాచ్యస్తోస్తీస్త్రాహ॥సాత్రీస్యేతి॥వ్యస్తోపాస్తీనాంప్రమాణికత్వద్యోతనాథం
తదుక్తిరితిభావః॥ ఇతిద్వాత్రింశాధికరణమ్॥ ...

౫౮. నానాశబ్దాదిభేదాల్ శాండిల్యాదిబ్రహ్మవిద్యైకా నానాచా, తథాసంవగాఢిపాగిణవిద్యైకానా
నావేతిరూపైక్యభావాభావాభ్యాంసంశయేచ్ఛస్తాంతసంగత్యాసూర్వపక్షమాహ॥ పూర్వస్తిన్నస్తి ॥ రూపైక్యాచ్ఛవి

ససర్వేషులొకేషుసర్వేషుభూతేషుసర్వేష్యస్తస్వన్నమతీతి యోమాత్రయమేవఫలదర్శయతి ।
యత్ప్రత్యేకంసుతేజఃప్రభృతీషుఫలభేదశ్రేణం,తదేవంసత్యంగఫలాప్రధానవివాధ్యుచ్చితేతిదగ్ధ
వ్యంతభోపాసనైత్యపిత్రత్యవయవమాభ్యాతశ్రేణంపరాభిప్రాయానువాదాథం, సవ్యస్తోపాసనవి
ధానాథం, తస్మాత్ సమస్తోపాసనపక్షపిత్రేయానితి । కేచిత్త్వప్రసమస్తోపాసనసంజ్ఞాయాం
సంప్రతిష్ఠావ్యజ్ఞాయస్త్యవచనాదెవకీలవ్యస్తోపాసనపక్షమపిసూత్రకారోఽనుమన్యతకృతీకల్పయంతి,
తదయ్యుక్తం,ఏకవాక్యతావగతాసత్యాంవాక్యభేదకల్పనస్యాన్యాయ్యత్వాత్, ‘మూర్ధాతేవ్యవతివ్యది
తిచైవమాదిసంధావచనవిరోధాత్, స్పష్టేచోపసంహారస్థేసమస్తోపాసనావగమేతదిభావస్యపూర్వోప
క్షేవత్తుమశక్యత్వాత్, సాత్రీస్యచజ్ఞాయస్త్యవచనస్య ప్రమాణవత్త్వాభిప్రాయేణా ప్యవ
ద్యమానత్వాత్॥
సూ. ౫౮. నానాశబ్దాదిభేదాల్

పూర్వస్తిన్నధికరణేస్తత్వానుపిసుతేజఃప్రభృతీనాంఫలభేదశ్రుతౌ సమస్తోపాసనసంజ్ఞాయతిత్వైకం,
అతఃప్రాప్తాబుద్ధిరన్యస్యపిభిన్నశ్రుతీన్యపాసనాసమస్తోపాసనవ్యంతభి । అపిచనైవవేద్యాభేదేవి
ద్యాభేదోవిజ్ఞాతుంశక్యతే, వేద్యంహికుశలంవిద్యాయాఃప్రవృత్తైవతమివయాగస్య, వేద్యతైచ్చకపవే
శ్వరఃశ్రుతినానాత్వేచ్యవగమ్యతే, మనోమయఃప్రాణశరీరఃకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మసత్యకామస్వర్గసంక
ల్పిత్యత్యేవమాదిషు,తథా,ఏకవివప్రాణః ప్రాణోవావసంవర్గఃప్రాణోవావజ్యేష్ఠశ్చశ్రేష్ఠశ్చప్రాణో
హపితాప్రాణోమాతేత్యేవమాదిషువేద్యకత్వాచ్ఛవిద్యైకత్వం,శ్రుతినానాత్వమప్యన్తికామైగుణాం
తరవరతా

వ్యంవిద్యా
న్నాభవితుమన్యంతి, కుతః శబ్దాదిభేదాల్, భవతిహిశబ్దభావం
మాదిః, శబ్దభేదశ్చకమభేదహేతుఃసమధికరణఃపురస్తాత్ శబ్దాంతరేకమభేదఃకృతానుబంధత్వాదిః ।
అదిగ్రహణాల్ గుణాదయోపియథాసంభవంభేదహేతవోయోజయితవ్యాః । ననువేదేత్యాదిమశబ్ద

ద్యైక్యమిత్యాహ॥అపిచేతి॥విద్యైక్యంచేదేశశ్రుక్తవిద్యాయాఃశ్రుత్యంతేప్రకీర్త్యైకత్వతః॥శ్రుతినానాత్వ
మపితి॥పూర్వపక్షేగుణోపసంహారఃఫలం, సిద్ధాంతేగుణానుపసంహారఇతిమత్వాసూత్రీయోజయతి॥ వేద్యాభేదేపి
సమభిన్నభావాదవాచకశబ్దః శబ్దాంతరం-యథా యజురిదదాతిజాతాంతి తస్మిన్ శబ్దభేదకమభేదతదిద్యుక్త
భావనాయాభేదోయ్యుక్తస్తస్యాకృతానుబంధత్వాద్భేదసన్విత్యుతవిషయత్వాద్యనాథభేదాదియోవత్ । ప్రకృ
తేతువేదోపాసితేత్యాదిశబ్దాభోపాస్త్యైకాదానమూహయత్ స్వతోభేదాభావత్ సిద్ధగుణకంబ్రహ్మగుణకత్వేన
విషయభోపిభేదాభావాత్ కథముపాస్తీభేదకృతీకరేతి॥ నన్వతి॥ అత్రసూత్రేశబ్దభేదేభ్యుచ్ఛయమాత్రతయో

క్షః, విద్యానానాత్వే సమ్యక్స్వేతవ స్త్యావదోపాత్తా గుణాదయపవ, తథాహి సిద్ధస్యాపిగుణస్య కార్యాన్వయః
 యాకార్యత్వమస్తి । యథాగుణ్యాదిగుణానాంక్రయణభావనాన్వయితయాకార్యత్వం తథావత తత్ప్రకరణేమాత్మ
 శిష్టైరుపాత్తిభావనాన్వయితయాసాద్ర్యేప్రవృత్తైర్విశిష్టతయోపాస్యభావభేదాదుపాసనాభేదః । యథా శత్రుచ
 మరాదిగుణభేదేనరాజోపాత్తిభేదః యథావా, ఆమితౌవాజినగుణభేదేన యాగభేదప్రవృత్తీ, తథాప్రతివిద్యంభ
 సంయోగభేదాద్దోషశాండిల్యాదినమాఖ్యాభేదాద్భేదభిసమాధతై ॥ నైషదోషత్యాదినా ॥ యదుక్తంశ్రీః
 నానాత్వంనుణాంతరవిద్యర్థమితతన్నేత్యాహఃసచాతై గ్రీకథితి । కించపాగ్రిప్రవిద్యానువాదేనాప్రాప్తానేకగుణవిధానేవా
 క్యభేదస్సాదిత్యాహ ॥ అనేకత్వాప్యేతికించదై యక్యవత్తుగుణావాంపునరుక్తిర్వృధానచప్రత్యభిజ్ఞానాథాబ్రహ్మై
 క్యాదేవతస్మిద్దే, విద్యానానాత్వవత్తుగుణానామప్రాప్తేసాప్రాప్త్యభేత్యాహః ॥ సచాప్రిప్రత్యభిఃఫలభేదాచ్చేదనై

భేదపవానగమ్యతేనయజతీత్యాదివద్యభేదః సర్వేషామైవైషామనోవృత్త్యర్థత్వాభేదాదిద్ధాంతరానం
 భవావృతతాథంత్యభేదాద్విద్యాభేదభితి । నైషదోషః, మనోవృత్త్యర్థత్వాభేదే అనుబంధభేదాత్ వి
 ద్యాభేదోపపత్తేః । ఏకస్యాపిహీశ్వరస్యాపాస్యస్యప్రతిప్రకరణంవ్యావృత్తాగుణాభివ్యంతుతైకైకస్యా
 పి ప్రాణస్య తత్రతతోపాస్యస్యాభేదైవ్యన్యన్యగుణైవ్యతోపాసితవ్యోన్యన్యన్యగుణాభివ్యన్య
 శ్రేత్యేవమనుబంధభేదాత్ వేద్యభేదేనవిద్యాభేదోపపత్తాయతే । సచాతై గ్రీకవిద్యావిధిరతేగుణవిధ
 యత్యితేక్యంవక్తుం, వినిగమనాయాంహేత్విభావాత్ అనేకత్వాచ్చప్రతిప్రకరణంగుణానాం ప్రాప్తవి
 ద్యానువాదేన విధానానుపపత్తేః । సచాప్రిప్రత్యభిఃసమానాస్సంతః సత్యకామత్వాదయోగుణాలస
 కృచ్ఛాగ్రివయితవ్యాః, ప్రతిప్రకరణంచేదంకామేదముపాసితవ్యమిదంకామేనచేదమితి । నైరాకాం
 త్యైవగమ్యతే నైకవాక్యతాపత్తిః । సచాత్రైవ్యసరవిద్యాయామివ సమప్రచోదనావపరాప్తియ
 ద్వేనప్రతిప్రకరణవర్తిక్యవయవోపాసనానిభూతైర్వికవాక్యతాయయః । వేదైర్వికత్వేమిదైవవి
 దైర్వికత్వేసర్వత్రసరంకుశేత్రవిజ్ఞాయమానేసమప్రగుణావసంహారోన్యక్యఃపరజ్ఞాయేన, తస్మాత్ స
 మూచ్యతే నానాశబ్దాదిభేదాదితి । స్థితేచైతస్సన్నధికరణేసర్వవేదాంతప్రత్యయమిత్యాదిరప్రవృత్తమ్ *

సూ. ౫౯. ఏకల్పైఃపరిష్కృతలత్వాత్

స్థితేవిద్యాభేదేచార్యతే, కిమాసామిచ్చయాసముచ్చయోవికల్పవాస్యావకవావికల్పపవనియ
 మేనేతి, తత్రస్థితత్వాదావద్విద్యాభేదస్య । నచసముచ్చయనియమేకుచితార్థరణమస్తి । సమభిన్నా
 నామప్యగ్నిశూలారదర్శపూర్ణమాపాదీనాంసముచ్చయనియమోచ్యతే । నైషదోషః, సగ్యతాశ్రు
 త్సాగితత్రకారణం, నైవంవిద్యావాంకాదిన్నత్యతాశ్రుతరస్తి, తస్మాన్న సముచ్చయనియమః, నాపి

త్యాభావాత్ సర్వగుణభ్యాసస్యాశక్యత్వాద్విద్యానానేత్యాహః । ప్రతిప్రకరణంచేత్యాదివాదహరభ్యానుఃసర్వేషు
 లోకేషు గామచారోభవతినైర్వాసరభ్యాతాసర్వత్ర సర్వమన్నమత్రిత్యాదిఫలభేదభివ్యక్తః । సనువిద్యానానాత్వేసిద్ధే
 పశ్చాద్దహరాదివిద్యాప్రతివేదాంతమేకాదశకావేతి చింతోచితా తత్రాథమాదాపాకృతేత్యతలహః । స్థితేచేతి । విద్యా
 నానాత్వాధికరణంపాదాదావేవసంగతం, అత్రపాగ్రిసంగిమికభావః ॥ ఇతిత్రయస్త్రింశాధికరణమ్ ॥ ... *

౫౯. ఏకల్పః । విద్యానానిస్వరూపముక్త్యాన్యస్థానప్రకారోన్యక్రూపావ్యతభిక్యపజీవ్యస్య సంగతిమాహః । స్థి
 తభిఃపరిష్కృతవిధాః అహంక్రమప్రటస్థాఅంగాంతిత్యాశ్చేతి । తత్రాగ్రిహంక్రమవిద్యానుయాథాకామ్యవికల్పయోర్వి
 ద్యానానాత్వపామ్యత్ సంగత్యమాహః । వినిగమనాయాంహేత్విభావైవద్యభేదముపాసనానిభూతయః సిద్ధాంతేచేత్యేనానుష్ఠా
 నముపనియమభిసంభేదః । తత్రానియమంసాభయతి । తత్రస్థితత్వాదిత్యాదినా ॥ ఏకపురోదాశఫలత్వా ద్యథాప్రిహీ
 యవయోర్వికల్పప్రభావికల్పనియమపివాపాంవిద్యానాన్యాయ్యః, తుల్యఫలత్వాత్ । నచఫలభూయస్త్యేతిగన్తాభ్యా

కర్మాసముచ్చయోపిస్తుప్తతివాచ్యం, ఈశ్వరసాక్షాత్కారాత్పరంఫలిభేదప్రాయసామహంగ్రహణాపాస్తీనాంసా
 త్కారాత్కకఫలస్యతుల్యత్వాత్, తస్యైకయాక్యతత్వేనస్యస్యాకృత్యాభావాద్విత్తివైకతయాతద్విమాత
 కత్వాచ్చేతసిద్ధాంతభావ్యభావః । మాస్తుసాక్షాత్కారత్యతీతతా||సాక్షాత్కారణసాధ్యంజేతి || యస్యపుంసః, అ
 ద్ధాఈశ్వరోహమితీసాక్షాత్కారస్సాద్విదిశీతావనాస్తీతామీశ్వరోనవేతితస్యైవేత్వరపాప్రితిత్యభావః । జీవ
 స్వేపభావనయాదేవత్వేనసాక్షాత్కార్యదేహపాతోత్తరకాలం దేవత్వమాప్నోతితశ్చిత్త్యంతరాధావః|అహంగ్రహణా
 మనుస్థానప్రకారముపపంహరతి || తస్మాదితి|| ఇతివతుస్త్రింశాధికరణమ్ || ... *
 ౬౦. కామ్యాస్తు|| తలస్థోపాస్తయోఽత్రవిషయాస్తాసుకింపికల్పకతయథాకామమనుస్థానమిత్యుక్తవత్ సరి
 శయోసత్త్వపాస్తీత్వావిశేషాదహోగ్రహవద్వికల్పకతీప్రాప్తైతవదంసద్ధాంతయతి|| అపిశిష్టేతి|| సయఃకశ్చిదతం

వికల్పవిషయః విద్యాంతరాభిక్రమస్యవిద్యాంతరాప్రతిషేధాత్|పారిశేష్యాత్ యాథాకామ్యమేవాప
 ద్యతే|నన్వవిశిష్టఫలత్వాదాసాంవికల్పన్యాయ్యః, తథాహి, మనోమయః|ప్రాణశరీరకంబ్రహ్మకంబ్రహ్మ
 సత్త్వకామస్సత్త్వసంకల్పః|ఇత్యేవమాద్యాస్త్యవదీశ్వరత్వప్రాప్తిఫలాలక్ష్యంతే|నైషదోషః, సమాన
 ఫలత్వపిన్వగాఽదిపాదనేషుకర్మాసుయాథాకామ్యవర్తనాత్ । తస్మాద్వాధాకామ్యప్రాప్తాపుచ్యతే
 వికల్పవసాంభవితుమర్హతీనసముచ్చయః|కస్తేత్, అవిశిష్టఫలత్వాత్|అపిశిష్టంహ్యసాంఫలముపాస్య
 విషయసాక్షాత్కారణం, ఏకేనదోపాననేనసాక్షాత్కారేణపాస్యవిషయేఈశ్వరాదోద్వితీయమనర్థకం|అ
 పిచలసంభవవసాక్షాత్కారణస్యసముచ్చయపక్షేచిత్తివైకతవహేతుత్వాత్|సాక్షాత్కారణసాధ్యంద
 విద్యాఫలందర్శయంతశ్చిత్తయః, యస్యస్యాదధానవిచిత్రాస్తీతి, దేవోభూత్వాదేవానప్యేతీతిచై
 వమాద్యాః । స్మృతయశ్చ, సదాతద్భావభావితాః|ఇత్యేవమాద్యాః । తస్మాద్విశిష్టఫలనాంవిద్యానా
 మన్యతమామాదాయతత్పరస్సాన్యత్ యావదుపాస్యవిషయసాక్షాత్కారణేన తత్ఫలం ప్రాప్తమితి || *

సూ. ౬౦. కామ్యాస్తయథాకామంసముచ్చీయేరన్నవాపూర్వహేత్వభావాత్ ।

అపిశిష్టఫలత్వాదిత్యస్యప్రత్యుదాహరణం, యాసుపునఃకామ్యాసువిద్యాసు, సయపతమేవవా
 యుందిశాంవత్సంవేదనపుత్రరోదంరోదితి సయోనామబ్రహ్మైశ్వర్యపాస్తైయావన్నామోగతం తతా
 స్యయాథాకామచారోభవతీతిచైవమాద్యాసుక్రియావదదృష్టేనాత్మనాస్త్రియంతర్లక్ష్యంసాధయంతీషు
 సాక్షాత్కారణపేక్షానాస్తీ తాయథాకామంసముచ్చీయేరవానవాసముచ్చీయేరవాపూర్వహేత్వ
 భావాత్ పూర్వస్యావిశిష్టఫలత్వాదిత్యస్యవికల్పహేతోరభావాత్ || ... *

సూ. ౬౦. అంగేషుయథాశ్రయభావః||

కర్మాంగేషుగ్రాహదిమయేఆశ్రితాఃప్రత్యయాఃవేదశ్రయవిహితాఃకింతేసముచ్చీయేరకింవా
 యథాకామంస్మరితినంశయే యథాశ్రియభావిత్యాహ. యతైషామాశ్రియాస్తోత్రానయః సంభూ

వాయమేవంగోత్పేదకన్మితానాందిశాంవత్సంవేదోపాస్తైవాసాపుత్రమరణనిమిత్తంరోదనం రోదితభవతే నిత్యమేవ
 జీవత్పుత్రోభవతీత్యభావః|అహంగ్రహదృష్టాంతేసాక్షాత్కారద్వారత్వముపాధిరితిభావః||ఇతివంశత్రింశాధికరణమ్

౬౧. సంప్రత్యంగావబద్ధోపాస్తీనామనుస్థానక్రమంవత్సంపూర్వపక్షయతి|| అంగేష్వితి|| అంగశ్రితత్వాత్స
 ఫలత్వాద్వసంశయమాహ|| కిమితి|| యథాక్రత్వసుప్తావేతదాశ్రితాంగానాంసముచ్చిత్యానుస్థాన నియమస్తథాంగా
 నుస్థావేతదాశ్రితోపాస్తీనాంతర్నియమితీమాత్రాభావః । నన్మన్మన్మధారణానియమిత్యన్యత్రాంగాశ్రితానాంగోదో
 హానభవనంగత్వముక్తంతరగ్రాహమనంగానామంగవేత్సముచ్చయశంకేతి, ఉచ్యతే| అంగస్యనుస్థావయోప్రయోగవిధి

ర్యమ్యుచాసనానినానుష్ఠాపయేత్ తహిఃలేహితదాతైతత్సంవ్యథామితిమన్వాసస్యశంకేతిభావః॥ ...

౬౨. తహిఃగోదోహనస్యాపిసముచ్చయస్సాన్యదిత్యతాహ ॥ శిష్టేశ్చేతి॥ శిష్టఃశాసనం - విధానమితియా
త్ . విహితత్వావిశేషాల్ సముచ్చయోఽర్థవదిత్యథాః । గోదోహనస్యకునానుష్ఠాననియమః, చమసంస్థానేవిహి
త్వాన్తిన్నియమేచమసవిధివైయధ్యాత్ ఉచాసనానాంతు నకస్య చిదంగస్యస్థానేవిహితత్వమితిసముచ్చయనిఽ
మోసవిరుద్ధ్యతఇతిభావః ॥ ...

౬౩. సముచ్చయేలింగమాహ ॥ సమాహారాదిః॥ ఋగ్వేదిత్యాంయఃప్రణవఃససామ్యవేదినాముద్దీకృతిభా
వోగ్యేవగ్రీవాద్దీకయోవైకీక్యాధ్యానవిధిరప్రి, తస్యఫలాక్షణవాదోపేహాశ్చవదవాదిత్యాదిః । పేహాతుశ్చంసనస్థా
వాదినాపేహాశ్చవదనశ్చేనశంసనంలక్ష్మ్యతే, ఉక్తాతాన్వరాదిప్రమాదాల్ భగ్నిష్టమప్రుద్దీకంసన్యకకృతా ధోత

యభవంత్యేవంప్రత్యయాఅపి, ఆశ్రయతంత్రత్వాల్ ప్రత్యయానాం॥ ... *
సూ. ౬౨. శిష్టేశ్చేతి॥

యథాచాశ్రయాఃస్తోత్రాదయస్త్రీషువేదెమశిష్యంతే ఏవమాశ్రితాఅపిప్రత్యయాః నోపదేశకృ
తోపిశిష్టేద్విశేషోఽక్తానాంతదాశ్రయాణాంచప్రత్యయానామిత్యర్థః॥ ... *
సూ. ౬౩. సమాహారాత్॥

పేహాశ్చవదనాద్దైవాపి దురుద్దీక మనుసమాహరతీతిచ ప్రసిద్ధోద్దీకైకత్వవిజ్ఞాన మాహాశ్వా
దుక్తాతాస్యకమణ్యుత్పన్నంతుతంహాత్రాత్కమణఃప్రసమాదధాతీతి బుద్ధిర్వేదాంతరోదిత
స్యప్రత్యయస్య వేదాంతరోదితవదాక్షణసంబంధసామాన్యాల్ సర్వవేదోదితప్రత్యయోవసంహారంసూ
చయంతిలింగదర్శనమ్ ॥ సూ. ౬౪. గుణసాధారణ్యశ్చితేశ్చేతి॥

విద్యాగుణంచవిద్యాశ్రయంసంతమోంకారంచేదత్రయసాధారణంశ్చైవయతి, తేనేయంత్రయా
విద్యావర్తతే . ఓమిత్యాశ్చాన్వయత్యోమితిశంసత్యోమిత్యుక్తాదయగీతి । తతశ్చాశ్రియ సాధార
ణ్యాగాశ్రితసాధారణ్యమితిలింగదేశనమేవ । అథవాగుణసాధారణ్యశ్చితేశ్చేతి । యదీమేకమగు
ణాఉద్దీకాన్వయఃసర్వేసర్వప్రయోగసాధారణానస్మర్మస్యాత్తతప్రచాశ్రియాణాం ప్రత్యయానాం
సమాభావః, తేయోద్దీకాన్వయఃసర్వాంగ గ్రాహితా ప్రయోగవచనేన సర్వేసర్వప్రయోగసాధార
ణాఃశ్చాశ్రియంతే, తతశ్చాశ్రియసహభావాల్ ప్రత్యయసహభావఇతి ॥ ... *

సూ. ౬౫. సవాతస్యహభావాశ్చితేః॥

నవేదితవిద్యావర్తనమ్ । నయథాశ్రియభావ ఆశ్రితానాం ప్రత్యయానాం భవతుమహాతిగుతః,

శంసనానుసమాహారశ్చేవనిర్వచంకరోత్యేవతి, తస్యమానప్రణవేస్సీయోద్దీకత్యైక్యాధ్యానబలాదిత్యథాః । తతఃకిం
సత్రాహ ॥ ఇతిబ్రువంతి॥ సామవేదార్థోద్దీకధ్యానస్యఋగ్వేదోద్దీకణవసంబంధోయోద్భవః సమివాంగానాంసర్వవే
దాంతవిహితోవాస్తవసముచ్చయేలింగంప్రణవరూప వదాక్షణ్యచాస్త్రీనాంచవేదాంతరోద్దీకైవసాదృశ్యాల్ వేదాం
తరోద్దీకసంబంధస్యాపిసమానత్వాదిత్యర్థః ॥ ...

౬౬. ఓంకారస్యోక్త్యేయస్యసాధారణతేపితదాత్రితధ్యానానాంసముద్భిత్వానుష్ఠానంగమ్య తేజ్జితిలింగాంతరమా
హానశ్చితేరంగారోధే, తేదప్రయోగం కమణప్రవర్తకత్వత్యథాః । అస్యయముఖాన్ కమేవాఖణం వ్యతిరేకతో
విద్యావర్తకైకతేతి॥ ...

౬౭. పత్యశ్చాన్వయమాదుపాస్త్యేనియమఏవమయ్యై, అంగకల్ సముచ్చయనియమేమావాభావాదిసిద్ధాంతయ

నినవేతి || ప్రయోగవిధిఃఖలుసాంగప్రధానానుష్ఠాననియామకఃసత్త్వసంగానాంసంగ్రాహకఇత్యాహ || నేతిబ్రూమితి ||
 విమతాఉపాస్తయఃక్రతౌనసముచ్చిత్యానుష్ఠేయాః | భిన్నఫలత్వాద్గోహసేవదిధావః | శిష్టే శ్చేత్సుక్తంసరిస్యతి || అ
 యమేవేతి || సమాహారాద్గుణసాధారణ్యశ్చ | తే శ్చేత్సుక్తంలింగద్వయమపిమానాంతరప్రాప్తస్యద్యోతకంసస్వయంసా
 ధకఃఅర్థవాదస్థత్వాదిత్యాహ || పరంచేతి || గుణసాధారణ్యసూత్రస్యద్వితీయాంవ్యాఖ్యాంకూషయతి || నచేతి || తత్త్వ

తత్సమాభావాశ్చుక్తేః | యథాహితీ | వేదీవిహితానామంగానాంస్తాత్రాగ్రీనాంసమాభావఃశ్రుత్యైతే | గ్ర
 హంవాగ్యహిత్యావమసంవోన్నీయతోక్రముపాకరోతిప్రతమనుశంసతిప్రస్తోతసామగాయశ్చూత
 రేతద్యజేత్యాదినా, నైవముష్టాసనానాంసమాభావశ్చుక్తిరస్తి | ననుప్రయోగవచనపవైహంసమాభా
 వంపాప్రయోగే | నేతిబ్రూమేః, పురుషార్థత్వాదుపాసనానాం, ప్రయోగవచనోహితత్వద్ధానామున్నీ
 ధాదీనాంసమాభావేంప్రాప్తయేత్, ఉద్గీధాద్యుపాసనానితుక్తత్వంగాశ్రయాణ్యపి గోడోహనాదివ
 త్పురుషార్థాసీత్యవచామప్యథగ్న్యప్రతిబంధఃఫలమిత్యత్ర (ఆ ౩ పా ౩సూ ౪౨) అయమేవచోప
 దేశాక్రయోవిశేషాఽక్లానాంతదాలంబనానాంవోపాసనానాం యదేకేహంక్రత్వర్థత్వమేకేహం పు
 రుషార్థత్వమితి | పరంచలింగద్వయమకారణముపాసనసమాభావస్యశ్రుతిన్వాయాభావాత్ | నచప్రతిప్ర
 యోగమాశ్రయకాతోన్నీయ వసంహారాదాశ్రితానామపితథాత్వం విజ్ఞాతుంశక్యతే, అతత్త్వీయు
 క్తత్వాదుపాసనానాం, ఆశ్రయతంత్రాణ్యపిస్వయంపాసనానికామమాశ్రయాభావేమాభూవన్ నత్వా
 శ్రీయసమాభావేసమాభావనియమమర్హంతితత్సమాభావాశ్చుక్తేరేవ | తస్మాత్ యథాకామమేవోపాస
 నాస్యనుష్ఠేయరత్ || *

సూ. ౬౬. దర్శనాచ్చ ||

దర్శయతిచక్రతిరసమాభావంప్రత్యయానాం , ఎవంవిధవైబ్రహ్మయజ్ఞంయజమానంసర్వాంశ్చ
 ఋత్విజోభిరక్షతీతి | సర్వప్రత్యయోపసంహారేహి , సర్వేసర్వవిదగ్ధతినవిజ్ఞానవతాబ్రహ్మణావ
 రిచాల్యత్వమితరేహంసంకీర్త్యత | తస్మాద్వాధాకామ్యముపాసనానాంనముచ్చయోవికల్పవేతి || *

ఇతిశ్రీమచ్ఛానందకమీమాంసాభాష్యేశ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదకృతా

తృతీయాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః ||

యుక్తత్వాభావేతదాశ్రితత్వంకథమిత్యరహా || ఆశ్రయేతి || ఇదమేవతేషామంగాశ్రితత్వంయదంగభావేసత్యస
 త్త్వంసత్త్వంగవ్యాపకత్వమిత్యర్థః || *

౬౬. కింబవిదుషాబ్రహ్మణాలస్యేషామృత్విజాంపాల్యత్వవచనాన్నసర్వోపాస్తీనాంసమాప్రయోగఇత్యాహ
 దర్శనాచ్చేతి || ఋగ్వేదాదివిహితాంగలోపేవ్యాహృతిశ్చూతాప్రాయశ్చిత్రాదివిజ్ఞానవత్త్వమేవంవిత్త్వం బ్రహ్మ
 ణ్యిత్యర్థః || ఇతిషట్ శ్రింశాధికరణమ్ || *

ఇతిశ్రీమద్వరమహంసపరివార్జికాచార్యశ్రీగోవిందానందభగవత్పాదకృతాశానీరకమీమాంసాభాష్యవ్యాఖ్యానాం
 భావ్యరత్నప్రభాకాయాం తృతీయాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః ||

ఓంపరమాత్మనేనమః.

రత్నప్రభాభూషితే శాంకరబ్రహ్మసూత్రశాస్త్రే,

తృతీయాధ్యాయే చతుర్థపాద ప్రారంభః

౧. కర్మాంశవిద్యాప్రసంగాత్ బ్రహ్మజ్ఞానస్యకర్మాంశత్వమాశక్యాహః। పురుషార్థోఽతశ్చబ్రాదితిబాదరాయణభిః॥ పూర్వపాదేవరావధవిద్యానాంనులోపసంహారోక్త్యాస్వరూపంనిర్వీర్యం, అస్మిన్పాదేతాసాంకమానగతయాపురుషార్థహేతుత్వంస్థూప్యతే॥ తతోఽక్ష్ణాకాంతాయాంయజ్ఞాదీనిబహిరంగానిశమాదీన్యంతరంగానిచసహవ్యంతరత్యేకవిద్యావివయత్వంపాదయోస్సంగతిః తత్తాదౌతత్వజ్ఞానంవిషయాత్కర్మవ్యాపిప్రతివత్త్వా సంతయమాహ । అథేతిపూర్వపక్షజ్ఞానకర్మాలోరంగాని త్వేనసముచ్చయః సిద్ధాంతేకేవలజ్ఞానాస్తుక్తిరితఫలభేదః । యః

జ్ఞానసూ ౧. పురుషార్థోఽతశ్చబ్రాదితిబాదరాయణః॥

అథేదాన్మాపనివదమాత్మజ్ఞానంకినాధికారిత్వా రేణకర్మణ్యేవానుప్రవిశతి అహూస్త్విత్వతంత్రేవపురుషార్థసాధనంభవతీతమీమాంసమానఃసిద్ధాంతేనైవతావచువక్రమతే 'పురుషార్థోఽతశ్చ' । అతోఽస్మాద్యేదాంతవిహితాదాత్మజ్ఞానాత్ స్వతంత్రాత్పురుషార్థసిద్ధ్యతీతి బాదరాయణాచార్యోమన్యతే, తులనతదవగమ్యతే శబ్దాదిత్యాహః తథాహి 'తరతిశోకమాత్మే' సయోహవై తస్మరజం బ్రహ్మవేద ప్రప్నోతేవభవతి బ్రహ్మవిదాబోధివరం ఆచార్యవాస్త్వరుషోవేద తస్యగావదేవదిరంయావన్నవిమోక్ష్యేదతసంపత్స్యభిః యతత్త్వాఽవహతపాప్యేత్యుపక్రమ్య 'ససర్వాంశ్చలోకానాపౌతి సర్వాంశ్చకామాయ ప్రమాత్మానమనుభవించినానతీతి' । అత్తావాలరేప్రప్రవ్య'ఇతిచోపక్రమ్య 'ఏతావదరేఖల్యమృతత్వ'మితిచేత్యేవంజాతీయకాశ్చిః 'కేవలాయావిద్యాయాః పురుషార్థ హేతుత్వం' బ్రావయతి అథాత్రాపరఃప్రశ్నవశ్యతే। ...

జ్ఞానసూ ౨. కేవలత్వాత్పురుషార్థవాదోయథాన్యేష్యతితైమిః॥

కర్తృత్వేనాత్మనః కర్మకేవలత్వాత్తద్విజ్ఞానమపిప్రీహిపోక్షణాదివద్విషయద్వారేణ కర్మకసంబంధ్యేవేత్యత ప్రప్రీక్ష్యవగత ప్రయోజనేఽత్మజ్ఞానేయాఫలతుతిస్సాగ్ధవాదభిలైమిని రాచార్యోమన్యతే, యథాఽన్యేష్యుక్రవ్యసంసారకర్మకసు 'యస్యవర్ణగుయ్యాజుహూర్భువతినసావర్ణ్యోః' శ్లోకోతి యదాత్మేచతురేవ భాత్యవ్యస్యవృత్తైః యస్మియాజానూయాజాభ్యంతే వచనవాపన దృష్టస్యక్రియతే వచనయజమానాయభాగ్యవ్యాభిభూత్యైత్థ్యేవం జ్ఞాతీయకాఫల శ్రుతిరర్థవాద

తైరివక్రితావత్కుక్త బ్రహ్మవిద్యాయాంలోకాదికంసగుణవిద్యాఫలంమోక్షానందేఽప్రత్యావాధిపాత్రమేనోక్తమితివత్వం । ...

౨. సిద్ధాంతసుపక్రీయప్రార్థపక్షయతి। కేవలత్వాదితిసూత్రేఽర్థవాదవదమావతానీయః జ్ఞానాత్పురుషవాదోఽర్థవాదశ్చత్యధః । జ్ఞానంకర్మాంగం అఫలత్వేనసరికర్మకేవలక్రియత్వాత్ ప్రీక్షణవగణనాయాత్వాదివభావః । తస్యసిద్ధయాభంగురజన్యయోఃకథోవాదోఽయమితిజ్ఞానసాధ్యంజైమినిగ్రహణం । అంగిఫలేన అంగభూతత్వాఽవగతప్రయోజనః తదాశ్రయేతత్వం'సారాశ్చ జ్ఞానేఫలశ్రుతిరర్థవాదభిర్యత్యప్రత్యప్రాంతో యథేతి । వర్ణమం ద్రవ్యంయజమానస్యాంజనంసంసారావప్రియాజాదీకర్మాన్ 'తేష్యైర్వర్ణః । వచనకవదం । తథమాత్మజ్ఞానంకర్మ

౧౦ మానాభావాదితసిద్ధాంతీశంకతే | కథమితి || పూర్వపర్యాయాః || కత్తిరితతి || యుక్తవ్యాసారభ్యాధీతాయాః పక్షతా
యాః జహూత్వా రేణవాక్యాత్ క్రతుంగభావః జహ్యుః క్రతువ్యవభిచారిణయా క్రతుపక్షాపకత్వాత్, సతథా
శ్చజ్ఞానస్య, అన్యైరప్రవృత్త్యభివాక్యాత్ క్రతుసంబంధఉపపద్యతే, అన్యనః క్రతువ్యాప్త్యభావాదితి సిద్ధాంతీమా
మయితి || నేతి || దేహభిన్నత్వేనజ్ఞాతాత్మనః క్రతువ్యాప్త్యనుస్థితిపూర్వపక్షీసమాధత్తే || నవ్యతిరేకేతి || సర్వధేతి - దే
హాత్మత్వేనాపీత్యభావః, దేహభిన్నకర్తృజ్ఞానస్యాంగత్వేపితకర్తృప్రవృత్తజ్ఞానస్యనాంగత్వమితిశంకతే || నన్వపమా
నేతి || యస్యాథేకాయాదికంప్రియంభోగ్యంగం అన్యైరప్రవృత్త్యభిభోగ్యలింగేనసూచితభావక్రభిన్నమకర్తృక స్వరూ

ప్రద్యత్ | కథంపునరస్యానారభ్యాధీతస్యాత్మజ్ఞానస్యప్రకరణాదీనా మన్యతస్యేనాపి హేతునా వినాక్ర
తుప్రవేశఆశంక్యతేక ర్తృత్వా రేణతద్విజ్ఞానస్యవాక్యార్థగ్రాతు సమీకరణితేత్, న, వాక్యవినియో
గానుపపత్తైః అన్యభిచారిణాహి కేనచిద్ద్వారేణానారభ్యాధీతానామపివాక్యనిమిత్తః క్రతుసంబంధోఽవ
కల్పతే కతాత్మవ్యభిచారిత్వారం లోకికవైదికకర్మసాధారణ్యాత్, తస్మాన్నతద్ద్వారేణాత్మజ్ఞానస్య
వాక్యార్థగ్రాతుసంబంధసద్ధిరితి | న, వ్యతిరేకవిజ్ఞానస్యవైదికభ్యుక్తమభ్యుక్తస్యానుపయోగాత్
నహిదేహవ్యతిరేకత్వవిజ్ఞానం లోకికేషుకర్మసూచయ్యత్యతే, సర్వధాదృష్టాథాప్రవృత్త్యుపపత్తైః, వై
దికేషుతుదేహపాతోత్తరకాలభలేషు దేహవ్యతిరేకత్వవిజ్ఞానమంతరేణ ప్రవృత్తిర్నోపపద్యత్యితిత్యుప
యుక్త్యతేవ్యతిరేకజ్ఞానం | నన్వపమాతపాప్తత్వాదివిశేషణాదసంపార్యాప్తవిషయమాపనిషదీందర్శనంన
ప్రవృత్త్యంగంస్యాత్, న, ప్రియూదిసంసూచితస్యసంసారిణపవాత్సవోరప్రవృత్త్యతోపదేశాత్ అపమా
తపాప్తత్వాదివిశేషణంతు స్తుత్యభావంభవివ్యతి | ననుతత్రతప్రసాధితమేతదధికమ్యసంసారిప్రవృ
జగత్యారణంతదేవసంసారిణఆత్మనఃపారమాధికంస్వరూపముపనిషత్సూచిత్యితిత్యుప
తం, తస్యైవస్థానానిభిన్నవశ్యులద్వారేణాత్మప్రతిసమాధానేక్రియేతేదాగ్ధ్యాయ || ... *

మా. ౩. ఆచారదర్శనాత్ ||

జనకౌహ వైదే హుబహుదక్షిణేనయజ్ఞేనేజే యత్యుమాణోహవై భగవంతోహుస్త్రిత్యేవ
మాదీనిప్రవృద్ధిదామవ్యవస్థపరేషువాక్యేషుకర్మసంబంధదర్శనాభవంతిరథోద్దాలకాదీనామపిపుత్రా
నుతాసనాదిదర్శనాద్దాహాస్థ్యసంబంధోఽవగమ్యతే | కేవలాచ్యేజ్ఞానాత్పురుషార్థానిధిస్స్యాత్ కేవల
మనేకాయాససమన్వితానికర్మాణి తేకుర్యుః, అతేనచేత్తథువిందేతకిమధంవర్వతంప్రజేదితిన్యాయా
త్ ||

మా. ౪. తచ్చుగ్రీతేః ||

యదేవవిద్యయాకరోతిశ్రద్ధయోపాపదాతదేవవీర్యవైరంభవతీచకర్మశేషత్వశ్రవణాత్ వి
ద్యాయానకేవలాయాః పురుషార్థహేతుత్వం || ... *

పంచాస్తీతిసమాధ్యర్థః | జన్మాదిసూత్రమారభ్యసాధితంస్వరూపంకథంనాస్తీతిశంకతే || నన్వతి || స్వరూపజ్ఞానంవేదా
వ్రాణాంఫలంతస్యక్రిత్యర్థపురుషార్థత్వవిచారేదాగ్ధ్యక్రియతత్తత్వాహ || సత్యమితి || ... *

౩. బ్రహ్మవిదాంకర్తృచారదర్శనంబ్రహ్మవిద్యాయాఃకర్మాంగత్వేలింగమిత్యేహాఽపిచారేతి || ఈజే యాగంక్య
తవారిత్యర్థః - హేభగవంతత్తితిబ్రాహ్మణాసంబోధ్యకేయరాజోబూగ్రీతేఅహంయత్యుమాణోయ్యగంకరిష్యమా
ణోఽస్మివసంత్యతభగవంతత్తిత్యర్థః; అన్యపరేషితి - విద్యాదివిశేషిత్యర్థః; అల్పయాసంఖ్యకైరుపాయంజ్ఞానం
లభ్యా బహ్వయాసంకర్మసమయ్యురీత్యుక్తిర్యజ్ఞోతమాహాఽతిత్యుక్తిః | సమీపత్తిత్యర్థః; అరూఢిపాతేవ్యయమేచార్థః ||

౪. బ్రహ్మవిద్యాయాఃకర్మాంగత్వేత్పరీయాశుగ్రితరప్యస్తీత్యాహ || తచ్చుగ్రీతితి || ... *

౫. లింగాంతరమాహ॥ సమితి॥ తథావరలోకంగచ్ఛంతంవిద్యాకర్మణీఅనుగచ్ఛత్యత్యథః॥ ... *

౬. గురోశ్చత్రామాయావంకర్తృత్వం అతిశేషేణాభిసమావృత్యకుటుంబేశుచౌదేశేస్వాధ్యాయమధీత్యనంతుర్వన్నన్యాంశ్చనిత్యాదిధర్మానమతిష్ఠాబ్రహ్మలోకం ప్రాప్నోతితిశ్రుత్యథః॥ యథావహతస్తువవిమోకవర్తంతః ఏవమధ్యయనమథావబోధాంతంబృష్టేథావబో

సూ. ౫. సమన్వారంభణాత్॥

‘తంవిద్యాకర్మణీసమన్వారభేతే’ ఇతివిద్యాకర్మణోః ఫలార్థంభేసాహిత్యదర్శనాన్న స్వాతంత్ర్యంవిద్యాయాః॥ ... సూ. ౬. తద్వతోవిధానాత్॥

‘ఆచార్యకులాద్వేదమధీత్యయథావిధానంగురోః కర్మాతిశేషేణాభిసమావృత్యకుటుంబేశుచౌదేశేస్వాధ్యాయమధీయాన’ ఇతిచైవంజాతీయకాశ్రుతిః సమస్తవేదార్థవిజ్ఞానవతఃకర్మాధికారంవర్తయతి॥ తస్మాదపిసవిజ్ఞానస్యస్వాతంత్ర్యేణ ఫలహేతుత్వం । నన్వత్రాసిత్యేత్యధ్యయనమాత్రం దేవస్య శ్రూయతేనాథవిజ్ఞానంనైషదోషః, దృష్టాథత్వాద్వేదాధ్యయనమథావబోధవర్తంతమితిస్థితం॥ ***

సూ. ౭. నియమావప్న॥

‘కుర్వన్నేవేహకర్మాణిజీవీషెచ్ఛతంసమాః ఏవంత్యయినాన్యభేతోఽస్తిసకర్మణివ్యతేనరే’ ఇతి । తథా ‘ఏతద్వైజరామర్యంసత్రం యదగ్నిఃపూత్రంజరయావాహ్యేవాస్తాన్త్యచ్యతేమృత్యునావే’ త్యేవంజాతీయకాన్నియమాదపికర్మశేషత్వమేవవిద్యాయాశ్చిత్యేవంప్రాప్తేప్రతివిధత్తై ॥ **

సూ. ౮. అధికోపదేశాత్తుబాదరాయణస్యైవంతర్దేశనాత్॥

తుశబ్దాత్పత్యోవిపరివర్తతే । యదుక్తం ‘శేషత్వాత్పురుషార్థవాద’ ఇతి (అ ౩ - పా ౪ - సూ ౨) తస్మోపపద్యతే । కస్త్యత్, అధికోపదేశాత్ । యదిసంసార్యేవాత్మాశారీరః కర్తాభోక్తాదశరీరమాత్రవ్యతిరేకేణవేదాంతేషూపదిష్టస్యోత్ తతోవనితేనప్రకారేణఫలశ్రుతేరథవాదత్వం అధికస్తుశారీరాదాత్మనోఽసంసారీశ్వరః కర్తృత్వాదిసంసారధర్మణామోఽపహతపాస్త్యత్వాదివేశేషణఃపరమాత్మావేద్యత్వేనోపదిశ్యతే వేదాంతేషు । నవతద్విజ్ఞానంకర్మణాంప్రవర్తకంభవతి ప్రత్యుత్తకర్తావ్యుద్ధినస్తీవత్కృతి ఉపమర్తంచేత్యత్ర (అ ౩ పా ౪ సూ ౧౬) తస్మాత్ పురుషార్థోఽతశ్చబాదిత్యుత్తతంభగవతోబాదరాయణస్యతర్దైవతిష్ఠతినశేషత్వప్రభృతిభిహేత్వాభానైశ్చలయితుం శక్యతే తథాహి తమధికశారీరాదీశ్వరమాత్మనా దర్శయంతి శ్రుతయః ‘యస్సుర్వజ్ఞఃసుర్వవీత్ భీదాస్తాద్వాతఃపవతే భీషాదేతిసూర్యః మహద్భయంవద్రముద్యతం ఏతస్యవా అతురస్య వ్రాశాసనే

ధాభ్యేఫలేసంభవతి అభ్యయనస్యావృష్టాథత్వాయోగాదితిపూర్వతంత్రేస్థితం తతశ్చబ్రహ్మవివేదార్థాభిరతవబోధవతః కర్మణిధానమిత్యథః॥ ...

౭. యావజ్జీవంకర్మణియమోష్యశ్రీలింగమిత్యాహ॥ నియమావప్నే॥ ఇహదేహేశ్చకర్మాణికుర్వన్నేవశతసంవత్సరాణాజీవతుమిచ్ఛేత్ ఏవంకర్మణ్యేనజీవతిత్యయి నరేకర్మపాటంగలిప్యతే, ఇతఃకర్మణోఽన్యథానాస్తికర్తృవివాశ్రేయోనాస్తిత్యథః॥ జరామర్యాః జరామరణావధికమిత్యథః॥ ...

౮. కర్తరధికస్వాసంసార్యాత్మనఃకర్మశేషత్వాభావాత్తజ్ఞానంకర్మాంగంసేతిసిద్ధాంతయతి॥ అధికేతి॥ అస్య హహతి’ ఇతివాక్యశేషాత్ ప్రియసంసూచితత్వాపరవీవద్రష్టవ్యం॥ యఃప్రాణాదిప్రేరయతి సోష్యశనాయాద్యత్యయ

కృతేషామృతం పవ . తథాఽపి పురుషోఽవ్యవస్థాపాక్షీవరంజ్యోతిరిహివాక్యశ్చేషాత్ పరభివేషాగః । జీవానుకషణము
దాభిప్రాయమిత్యంగీకారే నవిరోధాతికథం, అభేదేణివత్వవిరోధాదిత్యతతిహా॥ పారమేశ్వరమితి॥ జ్ఞానంకర్మాంగ
ఫలత్వేనతికమేశాశ్రయత్వాదిత్యుక్తోహేతురసిద్ధాతిభావః॥ ...

బ్రహ్మవిదాం కమణః త్. సన్న్యాసస్యాపి దర్శనా త్రైవిదం కమణః తాత్పర్యం లింగం లోకసంగ్రహార్థం

గార్థి తదైత్యత బహుప్యాంప్రజాయయేతి తత్తైజోఽస్మజతేత్యేవమాద్యాః । యత్తు ప్రియాదిసం
సూచితస్యసంసారిణివాత్సనోవేద్యతయానుకషణం, అన్తనస్తుకామాయసర్వంప్రియంభవతి ఆ
త్మవాచితేత్యవ్యయః యఃప్రాణేనప్రాణితి సతతత్వా సర్వాంతర్యమహేఽపినిపురుషోద్వ్యత
ఇత్యుపక్రమ్య, ఏతంత్వేవత్యేయానానువ్యాఖ్యాస్యామీతిచైవమాది తదపి, ఆస్యమహతోభూతస్య
నిశ్చలసతమేతద్వద్వేదోయజుర్వేదః యోఽశనాయాపిపాసే శోకంమోహజరాంమృత్యుమత్యేతి
వరంజ్యోతిగువ సంవద్యస్తేనహాపేణాభి నిష్పద్యతే సఉ త్తమఃపురుష ఇత్యేవమాదిభిర్వాక్యశ్చేమై స
త్వామేవాధికౌపదితితాయాం నాన్యంతభేదాభిప్రాయమిత్యవిరోధః, పారమేశ్వరమేవహి శారీరస్య
పారమాధికంస్వరూపం, ఉపాధికృతంబుశారీరత్వం, తత్త్వమసి. నాన్యోఽతోస్తి ద్విష్టేత్యేవ
మాదిపూరితభ్యః సర్వంచై తద్వస్తువిస్తరేణాస్తాభిఃపునస్తాత్తత్రనిర్ణేతం॥ ...

సూ. ౯. తుల్యంతుదర్శనం॥

యత్తాకమాచారదర్శనాత్కమణశేషోవిద్యేతి, అత్రబ్రూమః । తుల్యమాచారదర్శనమకేమణశేష
త్వేపివిద్యాయాః । తథాహిశ్రుతిర్భవతి, ముద్ధస్తవైతద్విద్వాంసహజుర్ముఖయఃకావశేయాఃకి
మథావయమధ్యేష్యామహా కిమథావయంయత్యోమహా ఏతద్ధస్తవైతత్ పూర్వేషిద్వాంసోఽగ్ని
హూత్రం నజహవాంవశ్చిరే ఏతంవైతమాత్మానందిత్వాబ్రాహ్మణాః పుత్రేషణాయాశ్చవిత్తే
షణాయాశ్చలోకేషణాయాశ్చపుష్టాయాశ్చభిక్షాయాశ్చవరంతేత్యేవంజాతీయకా । యాజ్ఞవల్క్య
దీనామపిబ్రాహ్మణిచామ కమణస్సన్వంద్యత్యే, ఏతావదరేఖివ్యవృత్తమితిహూత్వా యాజ్ఞవ
ల్క్యఃప్రవచాశ్చేత్యేవమాదిపూరితభ్యః । అపిచ, యత్కుమాణోహవై భగవంతోఽహమస్తీత్యే
తల్లింగదర్శనంవై శ్వానరవిద్యావిషయం । సంభవతిచసోపాధికాయాంబ్రహ్మవిద్యాయాంకమణసాహి
శ్చదర్శనం, చత్వత్రింశ కమాంగత్వమస్తీప్రకరణాద్యభావాత్॥ యత్పునరుక్తం, తచ్చుక్తేరితి, అ
త్రబ్రూమః॥ సూ. ౧౦. అసార్వత్రికీ॥

‘యదేవవిద్యమాకరోతీ’త్యేషాశ్రుతిర్నసర్వవిద్యావిషయాప్రకృతవిద్యాభిసంబంధాత్ ప్రకృతా
చోద్గీతవిద్యా, ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీతముపాసీతేత్యత్ర (భాం) ...

సూ. ౧౧. విభాగశ్చతవత్॥

యదప్యుక్తం, తంవిద్యాకమణసమన్వారభేతేఇత్యేతత్వ మన్వారంభవచనసన్వారంశ్రేయ
ద్యాయాలింగమితి, సన్నిత్యవ్యతేవిభాగోత్రప్రప్రవ్యాదిద్యాఽన్యంపురుషమన్వారభతేకమాన్యమితి
శతవత్-యథాశతమాఖ్యాంబీయలామిత్యుద్దేవిభజ్యదీయతేపంచాశదకస్తైపంచాశదవరస్తై, తద్వత్ ।

త్వేనలస్యథాసిద్ధమిద్యాహ ॥ తుల్యంత్వితి॥ కింవయస్యకమణసనబ్రహ్మవిదిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ తహేవై శ్వానరవి
ద్యాయాః కమాంగత్వంస్యాదిత్యతతిహా॥ సన్నితి ॥ బ్రహ్మవిదాంలోకసంగ్రహార్థంక్రియమానమపికమణ సభవతి
అభిమానాభావేనానధికారిత్వాదితిభావః॥ ౧౦. ...

౧౧. సమన్వారంభవచనస్యముముక్షువిషయత్వముగీకృత్యవిద్యాఽన్యంముముక్షుంముక్తత్వేనాన్వారభతఇతివిభా
గః

గడక్తస్సూత్రకృతా, వస్తుతస్తుతన్నాస్తీత్యాహ ॥ నచేదం సమన్వారంభవచనమితి ॥ తత్రసంసారివిషయేతంవిద్యే
త్యాదివాక్యేప్రాప్తానువాదిని విద్యాదివదాక్షమాహ ॥ తత్తేత్తి ॥ విహితాఙ్గీభాదివిద్యా ప్రతిషిద్ధావ సగ్నస్త్రీభ్యా
సాదిరూపా ॥ ...

౧౨. యచ్చైతదితి- ఉక్తమితిశేషః ॥ అవిద్యత్వాత్-వేదాథాజ్ఞానశూన్యత్వాదిత్యథాః ॥ మాత్రపదమాత్మ జ్ఞాన
స్వవ్యావర్తకంసకమాజ్ఞానస్వేత్యాహ ॥ నైషదోషశ్చితి ॥ ౧౩. ...

నచేదంసమన్వారంభవచనంముముక్షువిషయం, ఇతినుకామయమాన ఇతిసంసారివిషయభోవసంహా
రాత్, ఆథాకామయమాన ఇతివముముక్షోఃపృథగుపత్రమాత్ ॥ తత్రసంసారివిషయేవిద్యావిహితా
ప్రతిషిద్ధావపరిగృహ్యేతే-విశేషాభావాత్ ॥ కర్మాపివిహితంప్రతిషిద్ధంచ యథాప్రాప్తానువాదిత్వా
త్ ॥ ఏవంసత్యవిభాగేనాపీదంసమన్వారంభవచనమవకల్పతే ॥ ...

యచ్చైతత్, తద్వతోవిధానాదితి, అతఉత్తరంపరతి.

సూ. ౧౨, ఆధ్యయనమాత్రవరః॥

ఆచార్యకులాద్వేదమగ్నేత్యేత్యతాశ్చ్యయనమాత్రస్యశ్రవణాదధ్యయనమాత్రవర ఏవకర్మవిధి
రిత్యధ్యవస్యాహః ॥ నస్వేవంసత్యవిద్యత్వాదసాధికారఃకర్మకసుప్రసజ్యేత ॥ నైషదోషః, నవయమధ్యయ
నప్రభవజమానవబోధనమధికారకారణంవారయామఃకింతర్వ్యాపనిపదమాత్మజ్ఞానంస్వాతంత్ర్యేనై
వప్రయోజనవత్ ప్రతీయమానంసకమాధికారకారణత్వాంప్రతిపద్యతఇత్యతావత్ప్రతి పాదయామః
యథావనకత్రిస్తంతరజ్ఞానంక్రత్వంతరాధికారిణాపేక్ష్యతేఏవమేతదపిప్రప్తవ్యమితి ॥ యదప్యుక్తంనియ
మాచ్ఛేతి, అత్రాభిధీయతే ॥ ...

సూ. ౧౩. నావిశేషాత్ ॥

కుర్వన్నేవేహకర్మాణిజీవీషేదిత్యేవమాదిషునియమశ్రవణేషునవిషయశ్చితివిశేషాస్తైఅవిశేషే
ణనియమవిధానాత్ ॥ సూ. ౧౪. స్తుతయేనుమతిర్యా ॥

కుర్వన్నేవేహకర్మాణీత్యతాశ్చివరోవిశేషఆఖ్యాయతే, యశ్యశ్యశ్రవకరణసామధ్యాద్విద్యానే
వకుర్వన్నితిసంబంధ్యత, తథాపివిద్యాస్తుతయేకమానుజ్ఞానమేతదితిర్నప్రవ్యం, నకర్మగిప్యతేసం ఇతిహి
వత్కృతి ॥ ఏతదుక్తంభవతియావజ్జీవంకర్మకుర్వత్యపి పురుషేదుషిన కర్మాలేపాయభవతివిద్యాసామ
ధ్యాదితితతేవవిధ్యామూయతే ॥

సూ. ౧౫. కానకారేణవైశే ॥

అపిచైకేవిద్వాంసఃప్రత్యక్షీకృతవిద్యా ఫలాస్సంతప్రపవప్తంభాగ్యులాంతరసాధనేషుప్రజాదిషు
ప్రయోజనాభావంపరామ్యుతంతి, కామకారేణేతి, శ్రుతిగ్భవతివాజసనేయినాం, ఎతద్భవైగిత్ పూ
ర్వేవిద్వాంసఃప్రజాంసకామయంతే కింప్రజయాకరిష్యామోయేషాంనోయమాత్పైయంలోక ఇతి ॥

౧౪. నియమవాక్యమజ్ఞవిషయమిత్యుక్తంవిమషేజ్ఞాన ప్రత్యక్షంచేత్యాహ ॥ స్తుతయశ్చితి ॥ ఏవంకర్మకుర్వ
త్యపి త్వయినరేనేతోవిద్యాసాధ్యాత్ బ్రహ్మభావాదన్యథాపైకమకాసంసారి నాస్తీతియావత్ ॥ యతఃకర్మక
రిప్యతే అపూర్వరూపలేపాయనభవతిత్యథాశ్రుతేరితిభావః ॥ ...

౧౫. స్వేచ్ఛాతః కర్మకసాధనప్రజాదిత్యాగలింగావపివిద్యాస్వతంత్రీభలేత్యాహ ॥ కామేతి ॥ తదేతత్ బ్రహ్మయే
షాంనోస్తాకం అయమనిరోక్షతత్పైయమేవలూకఃపురుషార్థః ॥ తేవయంకింప్రజాదినాకరిష్యామ ఇత్యాలోచ్యకర్మ

స్వక్రవంత్యర్థః సన్న్యయం లోకభిక్షానఫలస్య ప్రత్యక్షత్వోక్తిరయత్రాకమౌఘఫలవదదృష్టత్వాదిత్యతతహ అనుభవేతి
 ౧౬. సకేవలమనువయోగాత్ జ్ఞానస్యకమానం స్వీకంతుకమనాశకత్వేచ్ఛేత్యాహ ఉపమదం చేతి . . . *
 ౧౭. కింవకమతత్త్వజ్ఞానే నాంగాంగిభూతేభిన్నాభకారిస్థత్వాత్ రాజసూయబృహస్పతిసంపదిత్యాహ || ఉ
 ధ్యేతి || శ్రయోధర్మసంధాః కమప్రధానాతగ్రిమా శ్చతుర్థోబ్రహ్మసంస్థిత్యర్థః 'బ్రహ్మచర్యేణాగ్నిభ్యో
 యజ్ఞేనదేవేభ్యః ప్రజతాపితృభ్యపవనాలస్మణితి శ్రుతేః ' ఋణానిత్రీణ్యపాకృత్యమనోమాయైనివేశయేత్ అ
 నపాకృత్యమోక్షంతుసేవమానోవ్రజస్యధర్మశ్చైవైవచాప్రగాహ్యః ఘృత్యైవనిస్తీర్ణఋణత్రయస్యపారివ్రాజ్య
 మిత్యపిశంకానకార్యా 'బ్రహ్మచర్యాదేవప్రవ్రజేదితియమాశ్రమమిచ్ఛేత్తమావసేదితివిధిశ్రుతిస్తృతివిరోధనాథ

అనుభవాదాథమేవవిద్యాఫలంసక్రియాఫలవత్ కాలాంతరభావీత్యసక్మదవోచామ, అతోపిసవిద్యా
 యాఃకమశేషత్వంనాపితద్విషయాయాఃఫలశ్రుతేయధాన్యత్వంశక్యమాశ్రయితుం . . . *
 సూ, ౧౬, ఉపమదంచ .

అపిచకర్మాధికారహేతోఃక్రియాకారక ఫలలక్షణస్యసమస్తస్యప్రపంచస్యావిద్యాకృతస్య విద్యా
 సామధ్యాయస్వయాపోషమద్దమావసంతియత్రత్వస్యసర్వమాజ్ఞేవాభూత్తతేనకంపశ్యేత్తతేన
 నకంజఘ్రిదిత్యాదినావేదాంతోదితాన్తజ్ఞానఫూర్వికంతుకర్మాధికారసద్ధింప్రత్యాశాసనస్యకర్మా
 కారోచ్ఛిత్తరేవప్రసజ్యేత, తస్మాదపిస్వాతంత్ర్యంవిద్యాయాః || *
 సూ, ౧౭, ఉద్ధ్వరేతస్సుచశబ్దేహి ||

ఉద్ధ్వరేతస్సుచాత్రమేషువిద్యాశూరియతే, సవతత్రకర్మాంగత్వంవిద్యామూఢుపద్యతే కర్మాభా
 వాత్, సహ్యగ్నిశుభాత్రాదీనివైదికాకర్మాణితేహంసంతిస్వాదేతత్, ఉద్ధ్వరేతసత్కేగ్రిమానశ్రు
 యంతేవేదభి తదపిసాస్తితేహివైదికేషుశబ్దేషువగవ్యంతే, శ్రయోధర్మసంధాః 'యేచేషేఽర
 ణ్యేత్రధారవభిత్వపాసతే ' తపశ్చిద్ధేయేహ్యవసంత్యరణ్యే ' ఏతమేవప్రవ్రాజనోలోకమిచ్చం
 తఃప్రవ్రజంతి ' బ్రహ్మచర్యాదేవప్రవ్రజేదిత్యేవమాదిమ | ప్రతిపన్నాప్రతిపన్నగార్హస్థ్యానామ
 పాకృతానపాకృతఋణత్రయాణాంచోద్ధ్వరేతస్త్వం శ్రుతిస్తృతిప్రసిద్ధం తస్మాదపిస్వాతంత్ర్యంవి
 ద్యాయాభి ||
 సూ. ౧౮. వరామర్కంజైమినిరచోదనాచాపవదతి ||

'శ్రయోధర్మసంధా' ఇత్యాదయోయేతద్భాః ఉద్ధ్వరేతసామాత్రమాణానద్భావాయోదాహృతాః
 సతేతత్ప్రతిపాదనాయప్రభవంతి, యతఃవరామర్కమేషుశబ్దేషుశ్రమాంతరాణాంజైమినిరాచార్యో
 మస్యతేనవిధి, కుతః సహ్యత్రలిజాదీనామన్యతమశ్చేదవాశబ్దోఽస్తి | అథాంతరపరత్వంజైతేహం
 ప్రత్యేకమువలభ్యతే ' శ్రయోధర్మసంధా' ఇత్యత్రలిజాదీనామన్యతమశ్చేదవాశబ్దోఽస్తి | అథాంతరపరత్వంజైతేహం
 వద్వితీయః, బ్రహ్మచర్యాచార్యఫలవాసీత్యతీయోఽత్యంతమాత్మానమాచార్యసతేఽవసాదయన్ -

వాదశ్రుతిస్తృతియోరవిరక్తవిషయత్వావగమాదిత్యాహ || ప్రతిపన్నేతి || తస్మాత్ - సన్న్యాసస్థిత్యాదిత్యర్థః ||
 ఇతి ప్రథమాధికరణమ్ ||

౧౮. సన్న్యాసోనాస్తీత్యాపివతి | వరామర్కంజైమినిరచి | ఉద్ధ్వరేతశ్చబ్దితంపాషివాజ్యమనుస్థేయంసవేతిమానభాగ్నిం
 తిమూలత్వాభ్యాంసందేహభాగ్నితిమూలత్వాన్ననుష్ఠేయమిత్యాహ || శ్రయతి || ఆత్రమాణానాంతరభేదాపేక్ష
 యాలపవదంతధాదకాణ్డాయనత్పుతిరథతోఽనుక్రమ్యతేగాయతోబ్రాహ్మః పాగ్నివావజ్యోభ్యహన్నిలమ్న
 చారీవతుర్విధః | గత్రోపనయనానుద్ధ్వంయస్త్రైరాశ్రమతౌరలవణాశిగాయత్రీయధీతేసగాయత్రః | యస్త్రవేదస్యగ్ర
 హాణాంతంబ్రహ్మచర్యంవరతినబ్రాహ్మః | ఋతుకాలేన్వరగామీత్యంపరస్త్రీనిముఖస్సప్రాజావత్యః, సంవత్సరం

వేదవ్రతకృద్వటుర్వాహావత్యః ఆమర్షజగురుపవాసేనైస్త్రికౌబృహన్నిత్యవ్యతే | గృహస్థాపితశుర్విధః, వాత్రాక
 శ్చాలినోయామూవరోఘోరసన్న్యాసిక శ్చేతి తత్రక్రిష్ణగౌరవౌదీకృతయావైశ్వాదివృత్త్యాజీవణిత్యాదిక్రియావరో
 వాత్రాకవృత్తిః | యాయావరస్త్యయాదితవృత్తిర్యాజనాధ్యాపనవ్రతీన్రహముఖః | శాలినస్తుపటార్చ్యరతోయాజనా
 దివృత్తిసంబంధాః | ఉద్ధృతపరిపూతాభిరద్భిః కార్యంమర్కప్రత్యహంశిలోఽపవృత్తిః | గ్రామపవాసేఘోరసన్న్యాసికశ్చ
 త్యవ్యతే హింసావిముఖత్వాత్ | వానప్రస్థాఽపిచతుర్విధాః, వైఖానసబౌద్ధమంబరోవాఖిల్యః | ఘనపశ్చేతి తత్రఅకృష్టప
 చ్యాపశిభిగ్రామబహిష్కృతాభిః అగ్నిహూత్రాదిమర్కప్రత్యహంశిలోఽపవృత్తిః | యస్తుపాశ్చరీతరుణ్ణాయయాందిశం
 పశ్యతి తత్రత్యామంబరీబదనీవారశ్యామాకైః కమంపరస్సబౌద్ధమంబరః | యస్తుజటావలగలచారీ అష్టమాసావ్రత్యపా
 జనకృచ్ఛాతుమాన్యసంగృహీతాశీక్వాన్తిక్యాంసంగృహీతపుష్పఫలత్యాగీసేవాఖిల్యః | ఘనపాస్తుశీర్ణపర్ణఫలవృత్త
 యః యస్త్రోద్విదద్వసంతఃకర్తవీరాశ్చతి || తథాపరివ్రాజకాశ్చతుర్విధాః, కుటీచకాబహూదకాహంసాః పరమహంసా
 శ్చేతి | తత్రస్త్రిపుత్రగృహేభిత్వాంచరంతస్త్రీదండిసుకుటీచకాః | బహూదకాస్తుత్రిదండినః శిష్యజలపవిత్రపాచుకా
 సననిభాయజ్ఞోపవీతకాపీనకామాయవేషధరాస్త్రీధాన్యపర్యటంతోబైతుంచరంతతత్త్వానంప్రాధీయంతే | హంసాపికదం
 డినః శిఖాపర్ణయజ్ఞోపవీతధరాః శిష్యకమండలుపాణయోగ్రామైకరాత్రవాసినః కృచ్ఛప్రచంద్రాయణపరాః |

సంస్థితేపుణ్యలాకాభవంతీతిపరామర్శపూర్వకేమాశ్రమాణామనాత్యంతికఫలత్వం సంకీర్త్యన్యంతిక
 ఫలగ్రయాబ్రహ్మసంస్థతాప్తాయతే , బ్రహ్మసంస్థోఽమృతత్వమేతీతి | ననుపరామర్శేప్యాశ్రమాగ
 న్యంతపవ, సన్యంగన్యంతే, స్మృత్యాచారాభ్యాంతుతేషాంప్రసిద్ధిగృప్రత్యతాయాశ్చక్రతేః, అత
 శ్చప్రత్యక్షశ్రుతిభిరోధేనన్యనాదరణీయానైభవిష్యంత్యనేకకృతవిషయావా | ననుగార్హస్థ్యమపి స
 హైవోద్ధ్వరేతోభిఃపరామృష్టం యజ్ఞోఽధ్యయనంధానమితిప్రకమశ్చతి, సత్యమేవం, తథాపిగృహస్థం
 ప్రత్యేవాగ్నిహూతాగ్రీడివాంకర్మణాంవిధానాల్ శ్రుతిప్రసిద్ధమేవతదస్తీత్వం, తస్మాత్ సుత్యర్థవి
 వాయంపరామర్శోనచోదనా | అపిచలపవదహిప్రత్యతాశ్రుతిరాశ్రమాంతరం, వీరహంసా పవదేవా
 నాంయోఽగ్నిముద్వాసయతే | అచాగ్నియప్రియంధనమాహ్యగ్యప్రజాతంతుంమావ్యవచ్ఛేదీః | నా
 పుత్రస్యలోకస్తీతతస్సర్వేవశవోపదర్శిత్యేవమాద్యాశ్చధా , యేచేమేరశ్యేత్రధాతవిశ్చత్యపాసతే
 తపశ్శ్రీధైర్యమన్యపవసంశ్యరశ్యేత్తాచదేవయానోపదేశోనాశ్రమాంగరోపదేశః | సంసిద్ధంచాశ్రమాంత

పరమహంసాస్తుపికదంధధరాః ముంధ్యయజ్ఞోపవీతినస్త్యక్తసగ్వకమాణా అర్చనస్థాశ్చతి | అత్రపూర్వవత్సం
 న్న్యాసాభావాత్, జ్ఞానస్యస్వతంత్రఫలత్వాసిద్ధిః సిద్ధాంతేతద్భావాత్ప్రసిద్ధిరితిఫలభేదః | సంగ్రహాత్రమాః అ
 త్త్వానంశరీరం అచార్యస్యపేతగృహేకలయనైస్త్రికశ్చత్యక్తః | సంగ్రహశ్రుతావాశ్రమాగవిధీయంతేకీంతుబ్రహ్మసం
 స్థతాస్త్యగ్యకమనాన్యంతత్యవ్యతేతంతే || ననుపరామర్శేమీతి | అనువాదాపేక్షితపురోవాదాల్ ప్రవీణింసీకరో
 తి | సత్యమితిప్రత్యక్షసంగ్రహశ్రుతేవ పురోవాదోస్తునానువాదశ్చత్యతతః || స్మృతీతి | తయోరపీయమేవశ్రుతి
 మూలంస్తుప్రశ్రుతాపిభిమాత్రకల్పవాలానువాత్ అస్యానువాదత్వేనమూలత్వేనానగ్నికాశ్రమశ్రుతిః తత్రవిధి
 శ్చేతిద్వయకల్పనాకారవాదిత్యతతః || అతశ్చేతిస్తాత్తత్వాత్ | యావజ్జీవకర్మవిధిశ్చక్రిత్యాదిగుద్ధాస్తవగ్నికాశ్ర
 మాడిపేత్యాః కర్మవిధిక్యతైరంధాదిభిగ్వాఽనుష్ఠేయాశ్చత్యక్తః | యావజ్జీవశక్రియరోధాగ్లాఘువం త్యాజ్యమితిభా
 వః | సంగ్రహశ్రుతావసాన్యత్వాపిశేషాల్ గార్హస్థ్యపదితశేషావనుష్ఠేయత్వమాశంక్యతస్యక్రొతత్వా దనుస్థానం
 సేవశేషమశ్రొతత్వాల్ అతోబ్రహ్మసంస్థశ్చాస్తుతిపరమదంసంగ్రహావ్యమిత్యాహాన్యత్యాదినా|| సంగ్రహావ్యక్తస్య
 స్తుతిపరత్వంతేవాక్యాంతరన్యాపిస్తుతిపరత్వమిత్యాహాతథాచేతి || తథాచేదోగాస్తుదేవయానంపంథానంశంసంతి
 యేచేమేరశ్యేత్రధాతవిశ్చత్యపాసతేఽర్చవమభిసంభవంతీతివాక్యశేషాదిత్యక్తః | సంగ్రహశబ్దప్యాశ్రమేతిహాధత్వా

ద్వాత్రీనాశ్రమవిధిరిత్యాహ । సందిగ్ధంచతి తర్హి పవ్రజంతీత్యాశ్రమవిధిరిత్యతపహ తతైతమితి । అత్తలాకొమహీ
యాయవర్థమశక్యంపవ్రజ్యామపికుర్వంతిస్తుతే-వర్ణమానావధేశాదిత్యర్థః । సంప్రతిపూర్వపక్షమాక్షిప్యతియం
శుతిరాస్తీతికృత్వావింత్యతశ్చత్యాహ । నన్విత్వాదిహ ।

౧౯. సూంధశ్రుతాధితరాత్రమాఃశ్రుత్యంతరవిహితాఅనూద్యంతే చితద్వాక్యానువాద్యత్వాత్ గార్హస్థ్య
చదితి సిద్ధాంతయతి । అనుష్ఠేయమితి ॥ అనువాదస్యకృదిద్విధిపూర్వకత్వేకృష్టాంతమాహ ॥ యథాచేతి ॥ నివీతంశను
హ్యణాంప్రాచీనావీతంపితృణాముపవీతం ధేనానామితివాక్యాత్ దైవేర్మణ్యపవీతంవిధీయతేతత్ ప్రతయేద్ద్యయను
నూద్యతే మానుషక్రియానుదేహార్థవస్తుబంధనాభ్యనివీతస్య సౌకర్యార్థతయాప్రాప్తత్వాత్ పిత్రైకమణి

రాభిధానం తపపవద్వితీయశ్చ త్యేవమాదిమ । తథావీతమేవప్రవ్రాజనోలోకమిచ్ఛంతఃపవ్రజంతీతి
లోకసంస్తవోఽయంనసాత్రిజ్యవిధిఃననుబ్రహ్మవర్యాదేవపవ్రజేతివిస్మప్తమిదం పశ్యత్కంపారి
వాగ్విధానంజాబాలానాం సత్యమేవమేనత్ అనపేక్ష్యత్యేతాంశ్రుతిమయంచితారభిద్రష్టవ్యం ।

సూ.౧౯. అనుష్ఠేయంబాదగాయణస్సామ్యశ్రుతేః ॥

అనుష్ఠేయమాశ్రమాంతరంబాదగాయణాచార్యోమన్యతే, వేదేశ్రవణాల్ అగ్నిహూత్రాదీనాం
చావశ్యానుష్ఠేయత్వాత్తద్విరోధాదనధికృతానుష్ఠేయమాశ్రమాంతరమితీమాంశుతినీరాకరోతి గా
హాగ్ధ్యవదేవాశ్రమాంతరమప్యనిచ్ఛతాప్రతిపత్తవ్యమితిమన్యమానః । కుతః, సామ్యశ్రుతిః, సమా
నాహిగాహాగ్ధ్యవాశ్రమాంతరస్యపరామర్శశ్రుతిర్దృశ్యతే । త్రయోధమసూంధాశ్రత్యాద్యా
యథేవాశ్రుత్యంతరవిహితమేవగార్హస్థ్యంపరామృప్తం, ఎవమాశ్రమాంతరమపీతిప్రతిపత్తవ్యం, య
థావశాస్తాంతరప్రాప్తయోరేవనివీతప్రాచీనావీతయోఃపరామర్శఉపవీతవిధివరేవాక్యేతస్మాత్తుల్య
మనుష్ఠేయత్వంగాహాగ్ధ్యవాశ్రమాంతరస్య । తథా, వీతమేవప్రవ్రాజనోలోకమిచ్ఛంతః ప్రప్ర
జంతీత్యస్యవేదానువచనాదిభిన్నమభివ్యాహరః, యచేమేఽరణ్యేత్రధాతపశ్చిత్తుపాసతోశ్చత్యస్య పం
చాగ్నివిద్యయా । యత్కూక్షం, తపపవద్వితీయశ్చత్యాదిహ్వాత్రమాంతరాభిధానంసందిగ్ధమితి, నైవ
దోషః, సత్పయికారణసద్భావాత్, త్రయోధమసూంధాశ్రతిహిసూంధాత్రిత్యంపశ్చిజ్ఞాతం, నచ
యజ్ఞాదయోభూయాంసోధమాణగ్నైర్భిన్నాస్సంఘోఽన్యత్రాశ్రమసంబంధాత్ త్రిత్వేఽస్తరాభవ
యితుంశక్యంతే । తత్రయజ్ఞాదిలింగోగృహస్థాశ్రమపకాధమసూంధోనిదీక్షప్తః, బ్రహ్మచారీతపస్వి
ష్టాశ్రమనిదీక్షః, తపశ్చత్యపకాఽన్యస్తవఃపశ్చానాదాశ్రమాధ్యమసూంధోఽభ్యవగమ్యేత, యచే
మేఽరణ్యేశ్చిచారణ్యలింగాత్ త్రధాతపాభ్యామాశ్రమగృహీతిః । తస్మాన్నరామశ్చేవ్యనుష్ఠేయమాశ్ర.

మాంతరం । సూ. ౨౦. విధిగ్వాధారణవత్ । ... *
విధిగ్వాఽయమాశ్రమాంతరస్యనవరామర్శమాత్రం । ననువిధిత్వాభ్యవగమే ఏకవాక్యతా ప్రతితి

ప్రాచీనావీతస్యాపివిధ్యంతరప్రాప్తత్వాదిత్యర్థః । వాక్యాంతరేవసాక్షాదేవపారివ్రాజ్యస్య విధిర్విధేయోస్సాహి
త్యాదిత్యాహ ॥ తతైతమేవేతి ॥ అస్యేతిపారివాగ్విజ్యోక్తిః విధేయవేదానువచనాదిసాహిత్యాత్ పారివాగ్విజ్యస్యవిధే
యతేత్యర్థః । వాక్యాంతరేపిసామ్యశ్రుతిమాహ ॥ యేచిమశ్చితి ॥ అస్యేతివానప్రస్తావ్యః విధేయవర్ణచాగ్నివిద్యయావాన
ప్రభస్యసామూహ్యత్వాత్ తదపివిధేయమిత్యర్థః । శ్రుతిత్రిత్వాన్యథానువచన్యసూంధకట్టస్యాశ్రమపరత్వేకృ
యశ్చత్యాహ । యత్కూక్షమిత్వాదిహ । ఉత్పత్తిభిన్నాశ్చితి - యజేత అత్యేతవ్యం దధ్యాదితి పృథగుత్పన్నాశ్చత్యర్థః ॥
౨౦. సూంధశ్రుతిరనువాదకత్వమంగీకర్యఃపరకల్పనేన ఆశ్రమాఅనుష్ఠేయాశ్చత్యక్తం శ్చదానంవిధి
త్వంతస్మాదవకల్పంబలాఘవాదిత్యాహ । విధిర్వేతి ॥ యావత్తేవాదిశ్రుతేరపిరక్తవిదయత్వాన్నలాఘవబాధకత్వమ

తిభావః । అల్పఫలత్వేనాశ్రమక్రయనిగ్రహేనసంస్థతా స్థితివరమే మిదంవాక్యంభాతితశ్చాశ్రమవిధి చతుష్టయసంక్రమితశంకతే ॥ సన్నితి ॥ ఆశ్రమాశాంతిభ్యంతరప్రాప్త్యభావాత్ అనువాదాయోగాత్ ప్రతిలక్షణాదామాచ్యవరంస్సుప్తాశ్రమవిధిభేదకల్పనం అపూర్వత్వాదిత్యాహ ॥ సత్యమిత్యాదివా ॥ ప్రతీతైకవాక్యత్వభంగనవిధిభేదకల్పనేద్యప్తంతమాహ ॥ ధారణవదితి ॥ మహాపిత్రియజ్ఞేపేతాగ్నిహూత్రై సుద్రిప్రక్షిప్తంహవిరాహవనీయంబ్రతియదానీయతే తదాతస్యహవిషోఽగస్తాత్సమిధంధారయన్ననుక్రవేదితిపహితాథోధాణస్తాత్సతయాడుపరిహీత్యస్యైకవాక్యస్వసంభవేపై వేదేహూమే సుద్రిప్తంహవిరసమిధారణేవిధిరేవాపూర్వత్వాదివాక్యభేదస్యప్రతీయాధ్యాయైమిన్యాచార్యేణోక్తశ్చత్యభావః । ఏవంచత్వారతాశ్రమావిధీయంత ఇతివత్కుడక్తః సంప్రత్యాశ్రమక్రయానువాదేనపారివ్యాజ్యమేకమేవవిధీయశ్చఇతి పక్షాంతరమాహ ॥ యదాపీత్యాదినా ॥ బ్రహ్మసంస్థతాః ధోః ధం పారిః

గువరుభ్యేత ప్రతీయతేచాతై గ్రివాక్యతా పుణ్యలోకఫలాప్రయోధానసంధాః బ్రహ్మసంస్థతాత్వమృతత్వఫలేతి । సత్యమేవమేతత్, సతీమప్యేతామేకవాక్యతాప్రతీసంపరిత్యక్త్యవిధిరేవాభ్యవగంతవ్యః, అపూర్వత్వాద్విధ్యంతరస్యాదర్శనాద్విసుప్తాచ్చాశ్రమాంతం పరిత్యయాన్యథావాదకల్పనయైకవాక్యత్వయోజనానుపపత్తేః ॥ ధారణవత్, యథా, అధిస్తాత్సమిధంధారయన్ననుక్రవేదుపరిహితేభ్యోధారయతీత్యతాసత్యాసప్యథోధారణేనైకవాక్యతాప్రతీతావిధీయతేపహితాధారణ మపూర్వత్వాత్ । తథాచోక్తంశేషలక్షణే, విధిస్తుధారణేఽపూర్వత్వాదితి, తద్వదిహాప్యాశ్రమ పరామర్శమృతిర్విధిరేకైకకల్ప్యతే ॥ యదాపిపరామర్శపవాయకూత్రమాంతరాశాంతదాపిబ్రహ్మసంస్థతాతావత్సంప్రసామధ్యాదవశ్యంవిధేయాఽభ్యవగంతవ్యా ॥ సాచకించతుర్వాశ్రమేషు యన్యకస్యచిదాహూస్విత్పరివ్యాజకస్యైవేతివివేక్తవ్యం, యదిచ బ్రహ్మచార్యంతేషాశ్రమేషు పరామృత్యమానేషుపరివ్యాజకాపిపరామృత్యంతతత్త్వతాకామప్యాశ్రమాణాం పరామృత్యత్వావిశేషాదనాశ్రమత్వానుపపత్తేషు యఃకశ్చిచ్ఛతుర్వాశ్రమేషుబ్రహ్మసంస్థాభివ్యతి అథ నపరామృత్య స్తతఃపరిశిష్యమాణఃపరివ్యాజేవబ్రహ్మసంస్థతాసేత్స్యతి, తత్రతత్త్వజ్ఞేనవైఖానసగ్రాహిణాపరామృత్యఃపరివ్యాజపీఠికేచిత్, తదయుక్తం, సహిసత్యాంగతేవానప్రస్థపిశేషణేనపరిగ్రాహకగ్రహణమర్హతి, యథాచాత్రబ్రహ్మచారిగృహమేధిసావసాధారణైవస్వేనస్వేనవిశేషణేనవిశేషితోపవంభియువైఖానసావపీతియుక్తం ॥ తవశ్చసాధారణోధర్మోవానప్రస్థానాం కాయజైశ్చప్రధానత్వాత్తవశ్శబ్దస్య తత్రదూడేః, భిక్షోస్తభిమణింత్రియసంయమాదిర్లక్షణయైవ యదితవశ్శబ్దేనాభిలష్యేత, చతుష్టేనవప్రసిద్ధాఆశ్రమాస్త్రితేనపరామృత్యంతతత్త్వన్యాయ్యం । అపిచభేదవ్యవదేశోఽగ్రభవతి, ఏతేపుణ్యలో

జ్యవిధిరిత్యాశంక్యచిచార్యయితి ॥ సాచేతి ॥ నను క్రయభితివాక్యే ఆశ్రమచతుష్టయస్యప్రాప్తిరైర్విధిజోఽయంచిచారిత్యాశంక్యతద్వాక్యేపరివ్రాజకః పరామృత్యేనవేతినందిహ్య ఆద్యేపూర్వపక్షప్రాప్తిమాహ ॥ యదిచేతి ॥ నన్వనాశ్రమ్యేవబ్రహ్మసంస్థఃకింసన్యాదతహ ॥ అనాశ్రమిత్వేతి ॥ అనాశ్రమిసతిష్ఠేతేనిషేధాదితిభావః । ద్వితీయేసిద్ధాంతప్రాప్తిమాహ ॥ ఆశేతి ॥ ఏవంపరామర్శతదభావాధ్యాసంశయముత్పాదకపక్షయతి ॥ తతేతి ॥ వసన్తస్యహి అసాధారణంకృత్యాధికంతపత్తిప్రసిద్ధం, ఎకేనతవశ్శబ్దేన ఉభయగ్రహణమన్యాయ్యం, భిక్షోప్రసవ్యత్వప్రసిద్ధ్యభావాచ్చ, తథాచయజ్ఞాద్యసాధారణధర్మద్వాగిగృహస్థాద్యాశ్రమక్రయవత్ బ్రహ్మసంస్థశబ్దేనైవ బ్రహ్మవిద్యాప్రధానత్వతాకాశ్రమాగృహ్యతే సచప్రతీసామధ్యాత్ సహబ్రహ్మసంస్థయావిధీయంతఇతిసిద్ధాంతయితి ॥ తదయుక్తమిత్యాదినా ॥ పృథగ్స్వవదేశాచ్చబ్రహ్మసంస్థః పూర్వోక్తభ్యః ఆశ్రమిభ్యః పృథగ్భూత ఇత్యాహ ॥ అపిచేతి ॥

సకావస్థాభేదేన తేషామేవ బ్రహ్మసంస్థాస్యాదివాచ్యం, కాలభేదేనాపి సమందప్రజ్ఞ త్వేప్రజ్ఞాధిక్యవత్ సరికమిత్యే
 తేషాంబిషి వ్రతేతేసాంబ్రహ్మసంస్థానుపపత్తైః కర్మాత్వాగేచపరివ్రాదేవ బ్రహ్మసంస్థ ఇత్యుద్దిష్టసిద్ధిరితిభావః ।
 ఇనుమేవాథాం స్పష్టయిశుంశంకతే ॥ కథంపునరితి ॥ యద్యపి బ్రహ్మసంస్థశబ్దస్సన్యాసాశ్రమే కథాధఃతథాపి
 యోగాత్త మేవోపస్థాపయతి, అన్యాత్ర మేషుయాగికాథానమవామూదిత్యాహ ॥ అత్రోచ్యత ఇతి ॥ సర్వకర్మా త్యాగి
 నః ప్రణవాథాబ్రహ్మస్థాతిరేకేణ తనుష్ఠేయం వాస్తీత్యత్రమానమాహ ॥ తథాచేతి ॥ న్యాసస్సన్యాసః బ్రహ్మేతి
 స్తుతౌ ॥ హేతుమాహ ॥ బ్రహ్మహితి ॥ హిర్ణ్యగర్భహివర ఇతి ప్రసిద్ధః - అతోబ్రహ్మత్వేన స్తుతస్సన్యాసః పరపవే
 తి త్తత్వాకర్మాణినిందితి ॥ తానీతి ॥ తతోన్యాసపవజ్ఞానద్వా రామోచకత్వాదధిక ఇత్యేథః ॥ తద్బుద్ధయోబ్రహ్మ చ

కథాః ఎవోఽన్యుతత్వభాగితి । పృథక్త్యైవై వంభేవవ్యవదేశోఽనకల్పతే, నహ్యంభవతి భేదదత్త
 యజ్ఞదత్తౌమందప్రజ్ఞావన్యతరస్తుతయోమాహాప్రజ్ఞ ఇతి । భవతేత్వేవం దేవదత్తయజ్ఞకత్తౌమందప్ర
 జ్ఞావిష్టుమిత్రస్తుమహాప్రజ్ఞ ఇతి । తస్మాత్పూర్వేత్రయత్రమిణః పుణ్యలోకభాజః పరిశిష్యమాణః పరి
 వ్రాధన్యతత్వభాగే । కథంపున బ్రహ్మ సంస్థశబ్దోయోగాత్ ప్రవతమానః సర్వత్ర సంభవమాపరి
 వ్రాజకవివాచతి స్థైర యాధ్యభ్యుపగమే చాశ్రమమాత్రాదన్యతత్వప్రాప్తేజ్ఞానానర్థక్యప్రసంగ
 ఇతి అత్రోచ్యతే బ్రహ్మ సంస్థ ఇతి హి బ్రహ్మ నిసమాప్తీరనన్యవ్యాపారతాదూపంతన్నిత్యమభిధీయతే
 తచ్చ త్రయీకామాశ్రమాణాంన సంభవతిస్వాశ్రమవిహితకర్మానమస్థానే ప్రణ్యవాయత్రవణాత్ ప
 రివ్రాజకస్యతు సర్వకర్మాసన్యాసాత్ ప్రణ్యవాయో న సంభవత్యనమస్థాననిమిత్తః, శమదమాదిస్తు
 తదీయోధమో బ్రహ్మ సంస్థతాయాఉపోద్భవకొనవిరోధీ । బ్రహ్మనిత్యత్వమేవహితస్యశమదమాద్యు
 పబృంహితంస్వాశ్రమవిహితకర్మణ, యజ్ఞాదీనిచేతరేషాం, తద్వ్యతిక్రమేవతస్య ప్రణ్యవాయః ॥ తథా
 చ, న్యాస ఇతి బ్రహ్మే బ్రహ్మహివరః పరోహి బ్రహ్మ తానివాచితాస్యవరోణితపాగోసిన్యాసవివాద్యరేచ
 యేత్, వేదాంతవిజ్ఞానమనిష్ఠితాథాస్సన్యాసయోగాద్యతయశ్చుద్ధసత్వా ఇత్యాద్యాశ్శ్రీరయః ।
 పూతయశ్చ, తద్బుద్ధయస్తదాత్మానస్తస్మిన్తాస్తస్మిరాయణా ఇత్యాద్యాః బ్రహ్మ సంస్థస్యకర్మా
 భావందర్శయంతి తస్మాత్పరి వ్రాజకస్యాశ్రమమాత్రాదన్యతత్వప్రాప్తేజ్ఞానానర్థక్యప్రసంగ ఇత్యే
 షాపిదోషానావశరతి । తదేవంపరామర్శేపీతరేషామాశ్రమాణాంపారి వ్రాజ్యంతావన్బ్రహ్మ సంస్థతా
 లక్షణంలభ్యనవప, అనపేక్ష్యేవజాబాలశ్రుతిమాశ్రమాంతరవిధాయినీ మయిమాచార్యైరిచారః ప్రవ
 ర్తితః, విద్యతపవత్వాశ్రమాంతరవిధిభిః ప్రణ్యవో, బ్రహ్మచర్యంసమావ్యసహిభవేత్ శృహీ
 భూత్వావనీభవేత్ ఎనీభూత్వాప్రవ్రజేత్ యదివేదరథా బ్రహ్మచర్యాదేవప్రవ్రజేత్ గృహద్వావనా
 ద్యై తినచేయంత్రుతిరననికృతవిషయాశక్యావత్తం, అవిశేషశ్రవణాత్ పృథగ్విధానాచ్చాననికృతా
 నాం । అథపునరేవవ్రతీవాఽవ్రతీవాస్సాతకోవాఽస్సాతకోవా ఉగ్నస్సాగ్నిరనిగ్నీవే త్యాదివాబ్ర

హ్మః తదాత్మానోబ్రహ్మన్వయాపాః తన్నిష్ఠాశ్రవణాదివరః తస్మిరాయణాః బ్రహ్మపేన్ద్రవః సభా మా ఇతియావ
 త్ । ఏవంబ్రహ్మ సంస్థశబ్దస్యజ్ఞానప్రధానాశ్రమవాదిత్వాదన్యతత్వకామః తమాశ్రమమనుష్ఠేదితివినిఃపరిణమ్యతే
 అతోన్జ్ఞానానర్థక్యదోష ఇత్యుపసంహరతి ॥ తస్మాదితి సంప్రతికృత్యాచింతామద్భుతయతి ॥ అనపేక్ష్యేతి శిష్యబు
 ద్ధితైశ్చద్యాధికంసంస్థశ్రుతిమాదాయదంతాకృతేతిభావః । యదివేదరథేతి బ్రహ్మచర్యేస్థితస్యైవసూర్యకృతమకృత
 పరిపాకాత్ వైరాగ్యంయదిస్యాదిత్యథః । యదుక్తంకర్మానధిక్యతాంధాదివిషయస్సన్యాసే ఇతి తన్నేత్యాహ ।
 నచేతి సామాన్యశ్రుతేస్సంకోచేహిత్యభావాదితిభావః ॥ పృథగ్విధిసన్యాసస్యేతిశేషః ॥ త్రేణోదానాదివేదవ్రతవా
 గురుకులాన్నివృత్తిరూపస్సానానంతరం అకృతగార్హస్థ్యస్థ్యగురుసేవీస్సాతకః ఉగ్నస్సాగ్నిర్విధుః అగ్నిహితాగ్ని

రసగ్నికః పరివజేదిత్యన్వయః । సకలాంగాగ్రామేవకథంచిత్రమణ్యధిక్యతానాం సన్న్యాసోన్ముక్తః వికలాంగానా
 మంధాదీనాం నజ్జానప్రభానే సన్న్యాసేఽధికారశత్యాహః ॥ బ్రహ్మేతి ॥ దృష్టిపూతసంచారశ్రవణాదికం వినా జ్ఞానాను
 త్పత్తైః శరీరం మేచిత్తగణం జిహ్వ మేనుభుమత్రమా కణాభ్యాం భూరివిశుక్లిష్టమిత్యంగసాకల్య ప్రాథమ్యానానింగా
 వృత్తానాంధవంగుబధిరాదీనామధికారశత్యధః ॥ తచ్ఛేతి ॥ పారివ్రాజ్యస్య బ్రహ్మజ్ఞానాంగత్వంచేత్యర్థః, బ్రహ్మభూ
 యాయ బ్రహ్మసాక్షాత్కారాయేతియావత్ ॥ ఇతిద్వితీయాధికగణమ్ ॥

౨౧. స్తుతిమాత్రముపాదానాదితీచేన్నాపూర్వత్వాత్ ॥ భూతవృద్ధివ్యభోపధిపురుషవాక్యకాన్యమానసప్రసానాం
 రసానాంసారతమోఽప్యమణీర్దీధావయవటంకారఃపరమఃపరమాత్మ ప్రతీకత్వాత్ పరాస్య బ్రహ్మసోఽధికం స్థానం
 తద్వల్లతీకపరార్థ్యత్యర్థః, ఆసుశుభిషాల్లగోపాదానాదపూర్వార్థత్వాద్వసంశయమాహ ॥ కిమితి ॥ యథాఽనుష్ఠేయ
 గార్హస్థ్యపామ్యశ్రుతేఃపారివ్రాజ్యస్యానుష్ఠేయత్వంతద్వదానాశ్రుతీనాంజిహ్వదిస్తుతిశుక్లిష్టసామ్యాత్ స్తుతిత్వమితి

బ్రహ్మజ్ఞానపరిపాకాంగత్వాద్వపారివ్రాజ్యస్య నానధికృతవిషయత్వం, తద్వదర్థయతి, అభవతీవా
 ద్వివర్ణనాసాముండోఽపరిగ్రహశ్శుభిరదోషాభైత్యానోబ్రహ్మభూయాయభవతీతి, తస్మాత్సద్ధా ఉ
 థ్యరేతసలశ్రమాసిద్ధంచోధ్వరేతస్సువిధానాద్విద్యాసాన్వితంత్వమితి...

సూ. ౨౧. స్తుతిమాత్రముపాదానాదితీచేన్నాపూర్వత్వాత్ ॥

౨ సవేశరసానారసతమఃపరమఃపరాధ్యోఽప్యమోయదుర్గీతత్యయమేవగగ్ని సామూయంవావ
 లోకపషోఽగ్నిశ్చైవః తదిదమేవోక్తమియమేవవృద్ధి (భాం-ఉ) ఇత్యేవంజాతీయకాశ్రుతయఃకిముర్గీథాది
 స్తుత్యథాఽతాపూర్వమపాసనవిద్యథాఽత్యన్వేసంశయేస్తుత్యథాఽత్యయిత్తం । ఉర్గీథాదీనిక
 త్సంగాన్యపాదాయశ్రవణాత్, యథాఽత్యయమేవజహూరాదిన్యఃకూమస్సగోలోకతాపహవనీయ
 త్యాద్యాజహ్వది స్తుత్యథాఽస్తద్వదితీచేన్నేత్యాహ । నస్తుతిమాత్రమాసాంశ్రుతీనాం ప్రయోజనం
 యత్తం, అపూర్వత్వాత్, విద్యక్షతాయాంహ్యధ్యర్వోఽహోవిహితాభవతి, స్తుత్యక్షతాయాం
 త్యావక్షక్యమేవస్యాత్, విధాయకస్యహిశబ్దస్యవాక్యశేషభావశ్రుతివద్యమానాస్తుతిపయ్యుభ్యత్య
 త్యుక్తం, విధినాత్వేకవాక్యత్వాత్ స్తుత్యక్షనవిధినాంస్య'రిత్యత్ర (మీమాంసాయాం)ప్రదేశాంత
 రవిహితానాంయోర్గీథాదీనామియంప్రదేశాంతరవతితా స్తుతిర్వాక్యశేషభావీమప్రతివద్యమానాఽనధి
 క్తవస్యాత్, త్యయమేవజహూరిత్యాదితుషధిసన్నిధావేవామూలమితివైషమ్యం । తస్మాద్విద్యధ్యా
 నైవేవంజాతీయకాశ్రుతయః॥

సూ. ౨౨. భావశబ్దాచ్చ

ఉద్దిశముపాసీత సామోపాసీత ఆహమన్తమస్తీతి(భాం-ఉ)విద్యాదిత్యాదయస్సవిస్పష్టావిధిక
 పూర్వపక్షయతి, స్తుత్యధ్యాత్విజహూరియవేవవృద్ధివీతిప్తాయతే చయస్థకూర్కఅదిత్యఇత్యుతి, ఆహవనీయఃస్వర్గ
 లోకఇతి స్తుతిఃతథోర్గీథాదీనాంసతమత్వాదిగుణస్తుసీరితిగీర్ణధః । స్తుతిలక్షణాలోపరంవిధికల్పనం, అనుష్ఠానఫలలా
 భాదిసిద్ధాంతయతి, నస్తుతిః । పూర్వపక్షేఅనన్యసానంఫలంసిద్ధాంతేత్వసుప్తానంఫలమితిమంతవ్యం । ప్రావకత్వేవాగ్ధవ
 త్వంతింసస్యాదిత్యతలహావిధాయకస్యతియ్యక్తమియమేవజహూరిత్యాదిశుక్లిష్టసాంఫలవజ్జహ్వది విధివక్రగన్యత
 యాప్రావకత్వేవాగ్ధవత్వంసతమాదిశుక్లిష్టసాంభుక్రిత్యంగఽధిప్రకరణఫత్వాభావాత్ ఫలవదపూర్వోపాస్తీ విధా
 యకత్వమేవయ్యుక్తం, త్వంతరశ్రుతిపదతిభావః॥

౩. కించాత్రవిధికల్ప్యత్యితిత్యత్యాదింతయోక్తంనస్తుతస్తనకల్ప్యేగ్గత్వత్వాదిత్యాహ, భావేతి, నచైవము
 పాసనావిధివకత్వంసతమాదిశ్రుతీనామితిసాంప్రతం । విధ్య'వీక్షితవిషయాన్వకత్వసంభవే స్తుతిలక్షణాయోగా

దితిభావః । దేవోమదిష్టంతుర్యాదితిపార్థనాదావపిలికాదివ్రయోగా దృష్టాసీతేత్యాదిశబ్దానాంకథంవిధిపరత్వనిశ్చయ
 ఇత్యుచితాహ । తథాచైతి ॥ ఏతత్ లికాదికం వేదేషుఋత్సర్గతస్సర్వతోనియమేవేష్టసాధనత్వాఖ్యవిధేర్లక్షణం జ్ఞాపకం
 స్యాదుపపదాదిబాధకేత్వన్యార్థపరమిశ్యర్థః ॥ తదిదమాహ ॥ లికాదితి ॥ నవశ్లోకేపంచమమిత్తుక్తైఃపంచపదానామేవవిధి
 లక్షణత్వంనోపాసీతేత్యాదీనామితిభ్రామితవ్యంక్రియాసామాన్యవాచినాంకృత్యస్తీనాముదాహరణేనసర్వధాతుపరలి
 కాదీనాంవిధిలక్షణత్వస్యవిపక్షితత్వాత్పంచమపదముక్తాపేక్షయాశ్లోకపూరణార్థం , మృత్యుద్ధావతిపంచమ ఇతివత్ ।
 యస్యపి , డుక్పఞ్కరణి ఇతిథాతోరేవకరణశబ్దైరభావనాఖ్యక్రియాసామాన్యవాచిత్యం నేతరయోధాతోః , భూస
 త్తాయాంఅన్యభూమీశ్యధ్ధాంతోక్తైః । తథాపిజన్మాఖ్యభవనస్యశబ్దలప్తాస్తీత్వస్యవప్రయోజ్య నిత్యస్య ప్రయోజక
 వ్యాపారాత్తకభావనావ్యాప్తత్వాత్తయోః క్రియాసామాన్యవాచిత్యవ్యవహారః । తత్రకుర్యాదితి ప్రకృత్యర్థభావనా
 ఆఖ్యాతేనామాన్యతే, యథాద్వావతిప్రయోగేప్రకృత్యర్థోద్భిత్వంప్రత్యయేనామాద్యేతేతద్వత్, లికాచరస్యాఇష్టసా
 ధనత్వాఖ్యవిధిర్భిన్నతేకర్తాతుకయోఽపివ్యవశ్యత ఇతి ఆపి ప్రకర్తృకాభావనోదాహృతా, తథా క్రియేతేత్యత్రాపిప్ర
 కృతిప్రత్యయాద్ధావ్యాఖ్యాతౌకర్తృప్రప్రాధాన్యేనాపివ్యవశ్యత్యాపి ప్రకర్తృకా భావనోదాహృతా, ఆఖ్యాతానాం
 తద్ధాదికారకేతేత్యభావాత్ కర్తృకర్తృణోరాత్యేషపవేతిమీమాంసకనతం । కర్తవ్యమితివ్యప్రత్యయేనకర్తృకార

బ్ధాశ్చుక్రియంతే తేవ స్తుతిమాత్రప్రయోజనతాయాఃవ్యాహస్యేఽఽ తథాచన్యాయవిదాంప్రకరణం
 కుర్యాత్క్రియేతకర్తవ్యంభవేత్స్యాదితిపంచమం ఏతత్స్యాగ్నిసర్వవేదేషునియతంవిధిలక్షణం వికల్పికా
 ద్యభోవిధిరిమన్యమానా ప్రపంచస్తరంతి । ప్రతిప్రకరణంచఫలాన్త్రాప్యంతే , ఆప్యతాహవైకా
 మానాంభవతి ఏషహ్యవకామాగానస్యేష్టే కల్పంతేహస్తే లోకాడుధ్వాత్వావృత్తాశ్చేత్యేవమా
 దిధి । తస్మాదప్యపాసనవిధానాథాడన్తీధాదిశుక్రియః ॥ ... *

సూ. ౨౩. పారిష్లవాథాఇతిచేన్నవిశేషితత్వాత్ ॥

అథహయాజ్ఞవల్క్యస్యద్వేభాశ్శేవభూవతుఃమైత్రేయీచకాత్యాయనీచ. ప్రతర్జనోహ వైదై
 వోదాసిరింత్రన్యప్రియంధామోపజగామ. జానత్రుతిహామోత్రాయణశ్చిద్వాదేయోబహుదాయాబ
 హుపాక్యతసీత్యేవమాదిషువేదాంతపరితేష్వన్యాయేషుసంశయః, కిమిమానిపారిష్లవప్రయోగాధా
 నితామూర్ఖ్యోస్సన్నిహితవిద్యాప్రతిపత్త్యధానీతిపారిష్లవాథాఇమా ఆఖ్యానశ్చుతయః ఆఖ్యానసామా
 న్యాదాఖ్యానప్రయోగస్యచపారిష్లవేచోదితత్వాత్, తతశ్చవిద్యాప్రధానత్వంవేదాంతానాంసన్యాత్

కముచ్యతేతస్యపసన్జనత్యేనప్రకృత్యాభావనోత్తిభేదః, తథాచండీభవేత్ భూయేత దండినాభవిత్యమిత్యుదాహర్త
 వ్యం । తథాస్యాత్ భూయేతభవితవ్యమిశ్యస్తీధాతోరపుష్పదాహరణం, త్రప్తవ్యం అదైర్భూరేదేశోత్, ఏతద్ధాతుత్ర
 యోపరత్తిలికాదిభిఃసర్వధాతుపరత్తిభావనాగతేష్టసాధనత్వయాపేవిధిరేకపవోచ్యతే । ధాతూనాంప్రత్యయానాం
 కర్తృదికారకాణాంచభేదేపివిధిభేదోనాస్తీతిజ్ఞాననాన్తంప్రతిధాతూదాహరణత్రయందర్శితమితిసర్వమవదాతం । ఏవం
 సూత్రేభావోఽనిరిత్యాఖ్యానచశబ్దఃఫలమితివ్యాచక్షే ॥ ప్రతిప్రకరణంచేతి ॥ ఏషఋత్సర్గుపానకః-కామూగానస్య-గానే
 నఫలసంపాదనస్యశుష్టఇత్యర్థః । ఏవనంగాత్రివిదిద్యాఆపిన్వతంత్రఫలాఃకిమువక్తవ్యమనంగాత్తవిద్యాస్వతంత్ర
 మిత్యాత్తవిద్యాస్వతంత్రస్యదింతాయామస్యావర్తవసానాత్ పాదసంగతర్బోధ్యా ॥ ఇతితృతీయాధికరణం ॥ ... *

౨౩. పారిష్లవాథాఇతిచేన్నవిశేషితత్వాత్ ॥ తిశ్వమేధేపుత్రాదివివృతాయరాజైపారిష్లవమాచక్షీతేతినావావి
 ధాఖ్యానకథనాత్మకఃపారిష్లవప్రయోగోవిహితఃతథాచవేదాంతప్రకర్తృకానామాఖ్యానశ్చసామాన్యాద్విద్యాసన్నిధానా
 చ్చసంశయమాహ ॥ కిమితి ॥ పూర్వంప్రత్యపేక్షయాఽనిధ్వాయాఅనుష్ఠానలంఛాదిత్యుక్తం, తత్రేవకథానాంప్రయో
 గశేషత్యేన నవిద్యాప్రవకత్వంపారిష్లవానుష్ఠానలాభాదితిపూర్వపక్షః । తత్రఫలమాహ ॥ తతశ్చేతి ॥ యథా , దేవస్య

త్వాసమిత్యదిమంత్రైకస్యవిత్పదస్యప్రయోగః సమవేతార్థతయా శేషస్యప్రయోగాంగత్వంతథావేదాంతస్థక
 థానాంప్రయోగశేషత్వేతదేకవాక్యతయాసర్వవేదాంతానాంకర్మశేషత్వాన్నవిద్యాప్రాధాన్యమిత్యర్థః॥ కథానాం
 గురుశిష్యసమాచారప్రదర్శనేనబుద్ధిసౌకర్యద్వారాసన్నిహితవిద్యాశేషత్వసామర్థ్యలింగాన్నిపారిష్టవార్థత్వమతోవి
 ద్యాప్రాధాన్యమితిఫలమత్వాసిద్ధాంతయతి॥ తన్నేత్యాదినా॥ అశ్వమేధేప్రథమేఽహామనుర్వైవస్వత ఇతికథాంత్రా
 యాత్ ద్వితీయేఽహామయోవైవస్వతఇతి తృతీయేఽహానివరుణాదిత్యఇతిచవాక్యశేషేకథానాంవిశిష్టోక్తత్వాదు
 పక్రమస్యసంకోచాయుక్తఇతిభావః॥ ...

౨౪. క్వతహి కథానాంవినియోగఇత్యాశంక్యసన్నిధానాద్విద్యాస్వత్వాహ॥ తథాచేతి॥ ప్రయోచనంప్రీతిజననం
 సప్రతాపతిర్హవాముదక్ష్టిదత్ - హివామాద్యార్థౌతవానిత్యస్య॥ ప్రాజాపత్యముఖ్యతాపరమాలభేతేతివిధిశేషత్వంప
 మంత్రవత్ప్రయోగశేషత్వాదితిచేత్తన్న॥ కస్తాత్, విశేషితత్వాత్॥ తథాహి, పారిష్టవమాచక్షేతే
 తిహిప్రకృత్య, మనుర్వైవస్వతోరాజేత్యేవమాదినికానిచిదేవాఖ్యానానిత్రపిశేష్యంతే, ఆఖ్యానసా
 మాన్యాచ్చేత్ సర్వసృష్టినిస్సృజనర్థకమేవేదంపిశేషణంభవేత్. తస్మాన్నపారిష్టవార్థంపతాఆఖ్యా
 నశ్రుతయః॥ సూ. ౨౪. తథాచైకవాక్యతోపబంధాత్॥

ఆసతిచపారిష్టవార్థత్వేఆఖ్యానానాంసన్నిహితవిద్యాప్రతిపాదనోపయోగియైవన్యాయ్యాపకవా
 క్యతోపబంధాత్, తథాహి తత్రతత్రసన్నిహితాభిర్విద్యాభిరేకవాక్యతాన్యత్యేత్రప్రోచనోపయో
 గాత్ ప్రతిపత్తిస్సౌకర్యోపయోగాచ్యమైత్రేయీబ్రాహ్మణేతావత్, ఆత్మవాలరేత్రప్రవృత్తిత్యా
 ద్యయాచిద్యయైకవాక్యతాతస్యదృశ్యతే, ప్రాతర్దనేపి, ప్రాణోష్ఠిప్రజ్ఞాత్యేత్యాద్యయా, జానశ్రుతిరి
 త్యత్రాపి, వాయుర్వావసంపర్శ ఇత్యాద్యయా॥ యథాచ, సలక్షనోపపాముదక్ష్టిదదిత్యేవమాది
 నాంకర్మశ్రుతిగతానామాఖ్యానానాంసన్నిహితవిధిప్రత్యర్థతా తద్వత్, తస్మాన్నపారిష్టవార్థత్వం॥
 సూ. ౨౫. అతఏవచాగ్నింధనాద్యసపేతా॥

పురుషార్థోతశ్చబ్దాత్ (అ ౩ పా ౪ సూ౧) ఇత్యేతద్వ్యవహితమపిసంభవాదతత్కలిపరామృత్యతే,
 అతఏవచవిద్యాయాఃపురుషార్థహేతుత్వాద్గ్నింధనాదీన్యాశ్రమకర్మాణివిద్యయాస్వార్థసిద్ధిసాపే
 షితవ్యానీత్యాద్యవైవాధికరణస్యఫలముపసంహరత్యధికవివక్షయా॥ ...

సూ. ౨౬. సర్వాపేతాచయజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవత్॥
 ఇదమిదానీందింత్యతే, కింవిద్యాయాఅత్యంతమేవాసపేతాశ్రమకర్మాణాముతాస్త్రికాచిదేవ్యపేతే
 తిత్రాతపీవాగ్నింధనాద్యసపేతేత్యేవమత్యంతమేవాసపేతాయాంప్రాప్తాయామిదముచ్యతే॥ స

పమస్యేహంతర్దృశిశేషత్వంత్రప్రవృత్తిః॥ ఇతిచతుర్థాధికరణం॥ ...

౨౫. వివమాద్యాధికరణప్రమేయంవిద్యాస్వారంత్ర్యవధికరణప్రయోగవృత్తీకృత్యాద్యాధికరణఫలమాహ॥ అతివివ
 చేతి॥ బ్రహ్మవిద్యాస్వఫలమేమాత్యేజనయిత్యేసహకారిత్వేనకర్తవ్యపేక్షలేనవేతివాదివివాదాత్ సంశయే, తేనైతి
 బ్రహ్మచిత్పుణ్యకృతైజసశ్చేత్యాదిశ్రుత్యాజ్ఞానకర్మాసముద్భయేన మోక్షప్రాప్తికథనాదపేక్షత ఇతి ప్రా
 ప్తేవిద్యాయాముక్తిహేతుత్వాదవిద్యానివృత్త్యభ్యుక్తముక్తానకర్మాపేక్షేతిసిద్ధాంతయతి॥ పురుషార్థఇతి॥ అగ్నింధనపదేన
 తత్సాధ్యకర్మాణిలక్ష్యంతే పుణ్యకృతైజసశ్చిత్సత్వోబ్రహ్మవిద్యాభ్యుత్థః - తేనవేదనేన, ఏతిబ్రహ్మచారిహృతీతి శ్రుతి
 ర్వాన్యభ్యయేతిభావః॥ ముక్తావేదకర్మాణామపాపధ్యాదనపేతా విద్యాయాంత్యప్రీతిశ్రుద్ధిద్వారాతేహ మపేతే
 త్యధికంపక్రమయముపసంహరత్యుపసంహరేనాత్రస్యఫలమాహ॥ అధికేతి॥ ఇతిపంచమాధికరణం॥ ...

౨౬. అధికమాహ॥ సర్వాపేతేతి॥ యథాప్రమాఫలత్వాత్ అవిద్యానివృత్తకర్మాసపేతేతథాప్రమాత్యాద్వి

న్యాయానుప్రమాకరణమాత్రసాధ్యాయాంనాస్తికర్మాపేక్షేతిపూర్వపక్షః, తత్రవిద్యార్థంకర్మానుస్థానాసिद्धిః ఫలసంధాంతతత్పరిధిరిభదః। అత్రవిదిహయామిష్యమాణాజ్ఞానేనాయజ్ఞాదీనాంకర్మాణాం హేతుత్వమపూర్వత్వాద్విధిమతే ప్రమాణాలపితత్వత్వప్రతిబంధకదురితక్షయాభ్యుత్పత్తిద్వారాకర్మాసాధ్యత్వసంభవాత్ । నచపారంపర్యేత్యయోశ్రుతిఃరోధఃజ్వాలాద్వారాపారంపర్యేపకాష్టైఃపఠతిప్రయోగాల్ ద్వాదశ్యావ్యవధాయకత్వాత్ । నచశుద్ధేద్వాదరత్నేమాతాభావః, జ్ఞానపరివృత్త్యేపుంసాంక్షయాత్పావస్యకమణః, । కమయేకమభివక్తృతతోజ్ఞానంప్రవర్తత' ఇతిస్త్రుతేః అవిద్యయామృత్యుంతిర్వావిద్యయాఽన్యతమశ్చుత' ఇతిశ్రుత్యాకర్మాణాపాదినస్త్రోజ్ఞానేనమక్ష్యభిధానాచ్చేతిసిద్ధాంతయతి॥ ఇదమితి ॥ నన్వత్రవిదిహంతిపంచమలకారేణవిదిహంభావయేయమితిసన్నద్ధతైచ్చివభావ్యతయాభావితాంవిషయసాందర్భ్యభ్యుత్పయోల్లంఘ్యవేదనంచేద్భావ్యముశ్చేత తస్మాదేవేదనమప్యల్లంఘ్యతస్థలం

ర్వాపేక్షాచేతి, అపేక్షలేచవిద్యాసర్వాశ్యాశ్రమకర్మాణినాత్యంతమనపేక్షైవ । నచపరివృత్తమిదం వచనమపేక్షలేచాశ్రమకర్మాణివిద్యానాపేక్షలేచేతి, నేతిబ్రూమఃఉత్పన్నాహివిద్యాఫలసిద్ధిం ప్రతిసకిందిదన్యదపేక్షతతత్వత్వప్రతిత్వపేక్షతే, కుతః, యజ్ఞాదిశ్రుతేః । తథాపిశ్రుతేః తమేతంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావిదిహంతి యజ్ఞేనదానేనతపసానాశకేనేతియజ్ఞాదీనాంవిద్యాసాధనభావందర్శయతి। విదిహంసంయోగాచ్చేదాముత్పత్తిసాధనభావోఽవసీయతే, అథయద్యజ్ఞశ్రావ్యతతే బ్రహ్మచర్యమేవత' దత్యత్రచవిద్యాసాధనభూతస్యబ్రహ్మచర్యస్యయజ్ఞాదిభిస్సంప్రవాద్యజ్ఞాదీనామపిసాధనభావస్సావ్యతే "సర్వేవేదాయత్పదమామసంతి తపాంససర్వాణిచయద్యదంతి యచ్ఛంతోబ్రహ్మచర్యంచరంతితేవదంసంగ్రహేణబ్రవీమ్యం" ఇత్యేవమాద్యాచశ్రుతిరాశ్రమకమణాంవిద్యాసాధనభావంసూచయతి, స్మృతిరపి "కమయవక్త్రీకమణిజ్ఞానంతుపరమాగతిఃకమయేకమభివక్తృతతోజ్ఞానంప్రవర్తత" ఇత్యేవమాద్యాఅశ్వవదితియోగ్యతానిదర్శనం, యథేయోగ్యతావశేనాశ్వసలాంగలాకర్షణేయ్యతేరథచర్యాయాంతుయ్యతే పంచమాశ్రమకమణివిద్యయాఫలసిద్ధినాపేక్ష్యంతే ఉత్పత్తిత్వపేక్ష్యంతిఇతి॥ ...

సూ. ౨౭. శమదమాద్యపేతస్సన్యత్రథాపేతుతద్విధేస్తదంగతయాతేహమవశ్యానుస్థేయత్వాత్ । యదిఃస్పిన్నస్తేతనయజ్ఞోదీనాంవిద్యాసాధనభావోన్యాయ్యః పిద్యభావాత్, యజ్ఞేనవిదిహంతీత్యేవంజాతీయకాహిశ్రుతిరభివాదస్వరూపా విద్యాస్తుప్రతిపరా నయజ్ఞాదివిధిపరా, ఇథంమహాభాగావిద్యాద్యజ్ఞాదిభిరేతామవాప్రమిచ్ఛంతి, తథాపితుశమదమాద్యపేతస్సన్యద్విద్యాగ్ధీ, తస్మాదేవం విచ్ఛంతోదాంతఉపరతస్తితియుస్సనాహితో భూత్వాత్సన్యేవాత్సనంపశ్యతీతివిద్యాసాధనత్వేనశమదమాదీనాంవిధానాత్, విహితానాంచావశ్యానుస్థేయత్వాత్ । నన్వత్రాపితమాద్యపేతోభూత్వా

మోక్షవివకమభిర్భావ్యః కింస్యాదిన్యతతపః॥ విదిహంసంయోగాచ్చేతి ॥ ఇష్యమాణతేహావిద్యాయాశ్శబ్దతఃఫలన్యభానాదశ్రుతమోక్షోనఫలంఅన్యథాకాష్టైఃపఠతీన్యత్రాపికాష్టానాంపాకఫలన్యప్రహేతుత్వప్రసంగాదితథావఃకర్మాణాంజ్ఞానార్థత్వేలింగభాగ్యాన్యాహః అన్యథేత్యాదిహ॥ కశ్చిద్వేదభాగఃసాక్షాద్భక్తివ్యక్తింపఞ్కంబ్రూతేకశ్చిత్తుజ్ఞానార్థకమణాద్వారేతిమత్వాసర్వేవేదాశ్శబ్ద్యక్షం । స్పష్టమన్యత్ । ...

౨౮. పంచవిద్యోన్నతైఃపరంగాణికమణ్యత్వాత్తదంగత్యాహ॥ శమేతి ॥ విద్యాస్తుత్యగ్ధత్వేనవికవాక్యత్వసంభవేవర్తమానోక్తి భంగేనవిధికల్పనమయ్యుక్తంవిద్యావాక్యాత్ భేదప్రసంగాత్ అతశ్చబ్రహ్మత్రాల్లభ్యావిద్యోపరాధిప్రాయమనూద్యాంగీకరోతి॥ తథాపిస్త్రుతి ॥ శమాదేరావశ్యేకత్వాన్నశబ్దమాత్మల్లభ్యావిద్యోన్యగ్ధః । యస్మాదేవంపిత్ ననివ్యతేకమణాపావకేతస్మాదేవంవిద్యాగ్ధీకమాద్యపేతోభూత్వా విచారయేదితివిధిగమ్యత ఇ

తామః | నేతిబ్రాహ్మణ్యం అ త్రోపరతవధేనధనాన్యసంక్షేపశ్రవణాంగత్వం, అతశ్చమాదివిజ్ఞత్రవణమత్రవిధి
యతే | యదెంతలోకమిచ్ఛంతఃప్రవ్రజంతి జ్ఞానంపురస్కృత్యభస్మసేవిత్యాదిశ్రుతిప్రతిషేధముఫలవత్తేనోత్పన్నస
న్యాచన్యాంగత్వాయోగాత్ శ్రోతవ్యభివేషితత్రవణానువాదేననేకశమాదివిధానేవాక్యభేదాపాతాత్ వశ్యేది
తిప్రకృత్యాశ్రవణలక్షణాదోపాచ్ఛసన్యాసోన్యవణాంగంకింతు తతఃప్రాగినుష్ఠేయత్వేపిత్రవణవత్ జ్ఞానార్థ ఇ
మతం తదాశమాదిశుముద్వయేనజ్ఞానంభావయేదిజ్ఞానార్థంశమాదిసముచ్చయవిధిరిత్యనవద్యం | యఃపూర్వంయజ్ఞా
దిశ్రుతేస్తుత్యథత్వాంగీకారోగుడజిహ్వాకాన్యాయేనశమాదిన్యకారాధ్యంతఃతమిదాన్తిత్యజతియజ్ఞాదీన్యపీతి || య
జ్ఞాదీనాం విద్యాసాధనత్వయావసంయోగస్యాపూర్వత్వానవాంతరవాక్యభేదేనవిధిన్యక్రియతే ప్రహ్లాదివిద్యాపాక్ష్యే
నమహావాక్యైకవాక్యతాచేత్యర్థః | పరప్రకరణేపిలవాంతరవిధిరిత్యత్రపూర్వత్వం త్రసమ్మతిమాహ || తస్మాత్సూక్ష్మ
తి || దర్శపూర్వవాసప్రకరణేత్రుతం, పూషాప్రపిష్టభాగభితి | తత్రపూషాదేవతాపిష్టభాగోవాదర్శపూర్వమానయో

వశ్యతీతవతమానావదేశఉపలభ్యతే నవిధిః | నేతిబ్రాహ్మణ్యం, తస్మాదితిప్రకృతప్రశంసాపరిగ్రహాద్విధి
త్వప్రతీతేః, పశ్యేదితిచమాధ్యందినావిస్మప్తమేవవిధిమధీయతే | తస్మాద్విజ్ఞాద్యనపేక్షాయామపిశమా
దీన్యపేక్షితవ్యాని యజ్ఞాదీన్యపిత్రపేక్షితవ్యానియజ్ఞాదిశ్రుతేరేవ | నమాక్తంయజ్ఞాదిభిర్వివిధవంతీత్య
త్రనవిధిరుపలభ్యతేభితి | సత్యముక్తం, తథాపిత్వపూర్వత్వాత్ సంయోగస్యవిధిఃపరికల్ప్యతే, నహ్య
యథ్యుజ్ఞాదీనాం వివిధమాసంయోగఃపూర్వంప్రాప్తయేనానుజ్యేత | తస్మాత్సూక్ష్మాప్రపిష్టభాగో
౭దంతకాహి'త్యేవమాదిషుచాత్రుతవిధికేవపివాక్యేవపూర్వత్వాద్విధిపరికల్ప్యతే, పాష్టంపేవణంవి
కృతౌత్రతీయేతే'త్యాదివిచారఃప్రథమేతంత్రేప్రవతీతః | తథాచోక్తం, విధిర్వాధారణవదితి
త్పుతివ్యపిభగవద్గీతాద్యాసులసభిసంధాయఫలమనుష్ఠితాన్యజ్ఞాదీముముత్తజ్ఞానసాధనానిభవం
తీతిప్రపంచితం, తస్మాద్విజ్ఞాదీనిశమదమాదీనిచయథాశ్రుతం సర్వాణ్యేవాశ్రమకమాణివిద్యోగ్నత్వావ
పేక్షితవ్యాని తత్ప్రాప్యవంవిదితివిద్యాసంయోగాత్ ప్రత్యాసన్నానివిద్యాసాధనానిశమాదీనివిది
మాసంయోగాత్తబాహ్యతరాణియజ్ఞాదీనివివేక్తవ్యం || ... *
సూ. ౨౦. సర్వాన్నానుమతిశ్చప్రాణాత్యయేతద్దర్శనాత్ |

ప్రాణసంవాదేశ్రూయతేభంవోగానాం, నహవాపవంఽదికించనానన్నంభవతీతి, తథావాజసనే
యినాం, నహవాఅస్యానన్నంజ్ఞంభవతినానన్యంప్రత్యగహీతమితిసర్వమస్యాదనీయమేవభవతీత్యర్థః |
కిమిదంసర్వాన్నానుజ్ఞానంశమాదివద్విద్యాంగంవిధీయతే ఉతస్తుత్యధంసంకీర్త్యతత్తత్సంశయేవిధిరితి
తావత్ప్రాప్తం, తథాహిప్రవృత్తిపితేకకర ఉపదేశోభవతి, అతఃప్రాణవిద్యాసన్నిధానాత్తదంగత్వే

ర్వాన్తిఅతస్సమాసాత్ ప్రతీతస్యకాలత్రయానవమృష్టస్య ద్రవ్యదేవతాసంబంధస్యఅవినాభావేనయాగవిధ్యుపసా
పకత్వాత్ ప్రయోగజ్ఞానాయుధిపదమధ్యాహ్నత్యప్రకరణాదుతా ద్వేణమామోక్షేతేనపిష్టభాగఃకరణ్యభితి వికృతౌసం
బంధః, పాష్టంపేవణంమితేనూక్రేపిచారితత్తత్సంధిః | 'స్వకమాణాతమభ్యర్చ్యసిద్ధింవిందితిహానవత్తత్యాద్యాఃప్రృత
యః | కర్తృణాంజ్ఞానహేతుత్వేనమాదివత్ యాఽజ్ఞానోదయవాసువృత్తిస్సాన్యతే తథాచసన్యాసాధావత్తత్సంధిః | త
త్రాపీతి || దృష్టంయోగవృత్తిద్యావారాశమాదీనాంజ్ఞానార్థత్వాదనువృత్తిః నకమాణామదృష్టద్వారాజ్ఞానార్థత్వాది
తిభావః | త్వివర్ణాధికరణం ... *
౨౦. సర్వాన్నానుమతిశ్చప్రాణాత్యయేతద్దర్శనాత్ | ఎవంవిదిప్రాసన్యానంసర్వమితిధ్యానవతీత్యర్థఃజ్ఞం
భవతీతం అపూర్వత్వాద్విధ్యశ్చితేకసంశయఃఅపూర్వత్వాద్విజ్ఞాదివత్ విధికల్ప్యతత్తత్సంశయేతి || విధిరితి || అ
ప్రాణాన్యభక్త్యనియమత్వాన్య విద్యాంగత్వసిద్ధిఃఫలం సిద్ధాంతేతువిద్యాస్తుతిరితివేకః | నకశంజంభుతయేదితిభా

శ్రుంపాగివిద్యుతిరిక్తవిషయం యథావామదేవ్యసామోపాసకవ్యతిరిక్తవిషయం వరప్రేనిషెధశాస్త్రంతద్వదితా
 ప్రేసిద్ధాంతం సూత్రావ్యహితేవదర్శయతి॥ నేవమతి॥ శ్రాగివిద్యావిధిసన్నిధేశ్చక్యత్వాచ్చస్త్రుతిరేవసవిధిః కల్పః నిషెధ
 శాస్త్రవిరోధాత్, క్షప్తావిధిః సామాన్యశాస్త్రీబాధకః నతు కల్పవిధిభావః॥ స్పష్టస్యప్రాణవిదోససర్వాన్మానుష
 తిత్వతః శిరింగంవజ్రమత్రయోజయతి॥ దర్శయతి॥ ముఖ్యః రక్తాః శుక్రవక్షిణః తైహాతేషుకురుదేశస్థసస్య
 ముదుర్మయేజాతే బాలయాసహజాయయామునిదేశశాంతరం గచ్ఛన్ భిక్ష్యగామేస్థితవాణ, భిక్ష్యహస్తిచాల

[illegible]

సూ. ఆ. అబాధావ్యం

ఏవం చ సత్యావగతుద్ధాసద్వశుద్ధిర్వేదమాదిభిర్యోగభక్త్యాభాగశాస్త్రమబాధితంభవిష్యతి... *

క: లేనసావిభాదితా అర్థభూతితా మత్తరమామాయాచయత్వాభూతిరవా, ఇభ్యేనజలంగృహణేత్సుతైసతి ది
 చ్చిప్తంమేపీత:స్యాదితిప్రతిపిద్య మామాణింసోచ్చిష్టాభి ఇభ్యేనోతైసతిమావభక్తశేజలత్యాగేవకారణమువాచ ఆ
 త్నాంశేమమావదస్తేజలపానంయస్యేచ్ఛాత స్తూకాదౌలభ్యతభిమామాభాదిత్వాఽవశిష్టాకాయాదౌనస్తవా
 పాదనావర్తతావత్సరావదంజ్ఞాత్వామామానందత్వప్రాతస్తస్తేనదౌ సవతాభాదిత్వారాజ్ఞోయేజ్ఞంగత్వాప్ర
 స్తౌతాదీనామివ్యవ్రాణాదికా:ప్రస్తావాదిదేవతాదీవదివ్య ధనంప్రాప్యంఘ్రే ఇత్యత్రోచ్చిష్టభూతిజలత్యాగాత్త కలి
 వ్యాచారలింగాదనావత్తేవిమూఽవ్యభక్త్యుంసభక్తశీయనినిసావ్యతభిభావ: ||

౩౦. సురాపానానాపివసమాశంక్యకదాశీనతతాగ్ర్యమిత్యాహ || తథామద్యంని త్యం బ్రాహ్మణ్యం - వజ్రయేదితి శేషః | కుతశ్చత్యాశంక్యమరణాంతప్రాయశ్చిత్తవిధానాదిత్యాహ || సురావస్యేతి || ఉష్ణమతితప్తాం సురామితి శేషః ఇతశ్చసానపేయేత్యాహ || సురాపాశ్చితి || ... *
 ౩౧. ఉదాహృతస్త్పృతీనాంమూలభూతాంశ్రుతిమాహ || శబ్దశ్చేతి || కామకారోయశేష్టప్రవృత్తిఃసోపి నిషేధాపి ఉపవన్నతరోభవతి సమావావివంవిదీత్యస్యార్థవాదత్వాత్, యద్యయమపివిధిస్సాన్యత్ తిర్హిషిత్ ప్రతిషిద్ధత్వాత్ పోడగిగ్రహణాగ్రహణవత్ సురాపానేవికల్పస్సాన్యత్ సవసర్వస్త్పృతిభిశ్చిష్టాచారేణచవిరుద్ధఇతితరబద్ధః ఇతిసప్తమాధికరణం*

సూ. ౩౦. అపివత్సర్యతః

అపివఆపదిసర్వాన్నభక్షణమపిష్టుర్యతేవిదుషోవిదుషశ్చవిశేషేణ 'జీవితాశ్చయమావన్నోయో ౭న్నమత్తియేత స్తతః'లిప్యతేససపాపేనవర్తవత్రమివాంభాసేతి | తథా : మద్యంని త్యం బ్రాహ్మణ్యం : సురావస్య బ్రాహ్మణ్యోష్ణమాసంచేయః సురాపాఃక్రిమయోభవంత్యభక్ష్యభక్షిణఃఇతివత్సర్యతేవర్తనమనన్యస్య ||
 సూ. ౩౦. శబ్దశ్చాతోకామకారే ||

శబ్దశ్చానన్యస్యప్రతిషేధకః కామకారనివృత్తిప్రయోజనకతానాంసంహితాయాం శ్రూయతే, తస్మాద్బ్రాహ్మణస్సరాంసపివేదితి, సోపి : సమావావివంవిదీత్యస్యార్థవాదత్వాదుపవన్నతరోభవతి, తస్మాదేనసమావాసాకారవాదానవిదయఇతి || ... *

సూ. ౩౧. విహితత్వాచ్చాశ్రమకమాహ ||

'సర్వాశ్రమాద' (అ౩పాఠసూ౨౬) ఇత్యత్ర శ్రమకమణాం విద్యాసాధనత్వమవధాతి తం, ఇదానీంతుకిమముముక్షోరప్యాశ్రమమాత్రనిష్ఠస్యవిద్యామకామయమానస్యతాన్యనుష్ఠేయాన్యతాపేనానేచింత్యతే, తత్ర : తమేతంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావివిదవంతీ'త్యాదినాఆశ్రమకర్తృణాంవిద్యాసాధనత్వేనవిహితత్వాద్విద్యామనిచ్ఛతఃఫలాంతరం కామయమానస్యనిత్యాన్యననుష్ఠేయానా, అభతప్యాన్యనుష్ఠేయానితత్వైహంవిద్యాసాధనత్వంనిత్యానిత్యసం యోగవిరోధాదిత్యస్యాంప్రాప్తావతతి, ఆశ్రమమాత్రనిష్ఠస్యాన్యముముక్షోఃకర్తవ్యాన్యేననిత్యానికమాణాః యావజ్జీవమగ్నాపేనాత్రంజాపేనాతీ'త్యాదినావిహితత్వాత్ | సహివచనస్యాతిభారోనామఃశ్చిద్వస్తి || అథయదుత్తంనైవం సరివిద్యాసాధనత్వమేహంప్యాదిత్యతఉత్తరంవతతి || ... *

సూ. ౩౩. సమాకారిత్యేనచ ||

విద్యాసమాకారీనైతై తానిన్యఃవిహితత్వాదేవ : తమేతంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావివిదవంతీ'త్యాదినా, తదుత్తం : సర్వాపేక్షాచయజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవదితి (అ౩పాఠసూ౨౬) సచేదంవిద్యాసమాకారిత్యేనచ ||

౩౨. విహితత్వాచ్చాశ్రమకర్తృపి || నిత్యాగ్నిహూతాదికర్తృమవిహితత్వాద్వినియోగవిరోధాచ్చ సంతయోకాస్త్రాంతరవిరోధాత్ సర్వాన్నతోక్తైఃప్రతిత్వవత్ నిత్యవినియోగత్వశ్రుతివిరోధాత్ వివిదిహయాంవినియోగశ్చుక్తిఃప్రతిత్వమితిపూర్వపక్షమాహ || తత్రేతి || జ్ఞానకామనమానుష్ఠానేకర్తృణాదునిత్యత్వమనావశ్యకత్వం తస్యాః అనిత్యత్వాత్ యావజ్జీవాదివిధి నాతునిత్యత్వంచేతిరుద్ధధర్మద్వయాపాతాత్ వివిదిహశ్చుక్తిఃప్రతిత్వమితిఫలంపూర్వపక్షే సిద్ధాంతేనూభయధానుసానంఫలం || ... *

౩౩. సమామితిత్వాశ్చవిద్యాసావిద్యాంకుర్వంతీతిసమాకారీనికమాణితేహంభావస్తత్వంతేనేత్యర్థః | విద్యయాసమాఫలకారిత్యంసమాకారీవదాత్ ప్రాప్తంసస్యతి || సచేదమితి || విద్యాయాలివిహితత్వాన్నాంగాపేక్షా౭స్తి అతోవి

హితాధికమాణి అపహితాయా విద్యాయా సహకార్యంగాఽని మోక్షసాధ్యత్వాచ్చనకమణాం సహకారిత్వసంభవత్యత్వః । తుల్యబలశ్చ తిబలేనవిద్యోగశృంగక్ష్యంసంయోగభేదానితోనవిరోధఃకామనాయా అనిత్యత్వేపి కమణాంనానిత్యత్వంసంభవిషినా ప్రయోగస్యనిత్యత్వాత్ । సత్యాంకామనాయాంకావ్యప్రయోగజైవ నిత్యసిద్ధైర్నకశ్చిద్విరోధః । ఇదంచ, ఏకస్యతూభయత్వేసంయోగవృత్త్యమితిసూత్రేవిచింతం । యథా, ఖాదిరోయూపాభవతీతిశ్రుత్యాఖాదిరత్వస్యశ్రుత్వర్థతా, ఖాదిరంవీర్యకామస్యతిశ్రుత్యాపురుషార్థతాచేతి । అతస్సతివాక్యద్వయేవిగయ్యుక్తవిద్యోగోనరుద్ధ్యత్యత్వత్వః ॥

రిత్వవచనమాశ్రమకమణాంప్రయాజాదివత్ విద్యాఫలవిషయంమంతవ్యం అవిధిలక్షణత్వాద్విద్యా యాఃఅసాధ్యత్వాచ్చవిద్యాఫలస్య । విధిలక్షణంహిసాధనందర్శపూర్ణమాసాధిస్యగఃఫలసేషార్థయష యాసహకారిసాధనాంతరపూర్ణాంతు నైవంవిద్యా । తథాచోక్తం, అతఏవచాగ్నింధసాద్భవపేక్షే తి (అ ౩ పా ౪ సూ ౨౫) తస్మాదుత్పత్తిసాధనత్వవైహంసహకారిత్వవాచోయ్యుక్తిః । నచాత్రనిత్యానిత్యసంయోగవిరోధాశంక్యః, కమాభేదేపిసంయోగభేదాత్ । నిత్యోహ్యోకస్సంయోగోయావ జ్జీవాదివాక్యకల్పితోనతస్యవిద్యాఫలత్వం, అనిత్యస్త్వవరస్సంయోగః, తమేతంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావిదిషంతీత్యాదివాక్యకల్పితః, తస్యవిద్యాఫలత్వంయతైకస్యాపిఖాదిరస్యనిత్యేనసంయోగేన శ్రుత్వర్థతా అనిత్యేనసంయోగేనపురుషార్థతాచతద్వత్ ॥

సూ. ౩౪. సర్వథాపితవోభయలింగాత్ ॥

సర్వథాప్యాశ్రమకమణత్వవత్తే విద్యాసహకారిత్వవత్తేచపవాగ్నిహూతాదయోధమాణ అనుష్ఠేయాః, తపవేత్వవధారయన్నాచార్యఃకింపివ ర్తయతి, కమణభేదాశంకామితిబ్రూమః । యథా కుండపాయినామయనే, మాసమగ్నిహూత్రంజహ్వతీత్యత్రనిత్యాదగ్నిహూత్రాత్రోర్తాంతరముపదిశ్యతే నైవవిమాకమణభేదోస్తీత్యర్థఃకుతః, ఉభయలింగాత్ - శ్రుతిలింగాత్ స్మృతిలింగాచ్చ । శ్రుతిలింగంతావత్, తమేతంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావిదిషంతీతిసిద్ధవదున్ననూపాశ్చ్యేవయజ్ఞాది నివిదిషాయాంవిగయ్యజ్జేనజహ్వతీత్యాదివదపూర్వమేవై హంకుమముత్పాదయతీతి స్మృతిలింగమపి, అనాశ్రితఃకమణఫలంకార్యంకమణరోనియత్తివిజ్ఞాతకర్తవ్యతాకమేవకమణవిద్యోత్పత్త్యర్థింద ర్భయతి । యస్యైతేష్టావత్పాగ్నింశత్సంసారాభ్యత్యాద్యావ సంసారత్వప్రసిద్ధిరైవవికేషుక మణసుతత్సంసారత్వవిద్యోత్పత్తిమభిప్రేత్యస్మృతౌభవతి, తస్మాత్ సాధ్యదమభేదావధాన్యం ॥

సూ. ౩౫, అనభిభవంచదర్శయతి ॥

సహకారిత్వస్యైవైతదుపొద్బలకంలింగదర్శనంఅనభిభవంచదర్శయతిశ్చిర్యిష్టచర్యాదిసాధన

౩౪. ననుసత్యాగ్నిహూత్రాదిభ్యోభిన్నా ఏవయజ్ఞాదయోవిదిషాయాంవిగయ్యంత్తే తత్రకుతోవిగయ్యుక్తవినియోగస్తత్రాహ ॥ సర్వథాపితి నిత్యత్వేకావ్యత్వేచేత్యర్థః । కుండపాయినామయనే, మాసమగ్నిహూత్రంజహ్వతీత్యాభ్యాతస్యసాధ్యహూత్రామనాదిత్వాత్తదేకార్థకాగ్నిహూత్రవదస్య వ్యవహితసాధ్యగ్నిహూత్రేపరామర్శకత్వాద్యోగాత్ మాసగుణవిష్టంకమాంతరంవిధియత్యత్వం, ఇహతుయజ్ఞేనేత్యాది సుఖంతానామాభ్యాతేనైకార్థకత్వాభావాత్ సిద్ధవ్యవహితకమాణనువాదకత్వాత్తదమేవకర్తృశాంక్షానాథకత్వవిధిరితిభావః । సిద్ధకమణుసంసారత్వప్రసిద్ధిరపిశుద్ధ్యాభ్యసంసారద్వారాజ్ఞానాథకమణభేదేలింగమిత్యాహ ॥ యస్యైతేష్టేతి ॥ ౩౫. బ్రహ్మచర్యాదికమణాంప్రతిబంధద్వంసద్వారావిద్యాధికత్వేలింగమాహ ॥ అనభిభవంచేతి ॥ ఇత్యష్టమాధికరణం ॥

౩౬. అంతరాచాపితుర్యప్రేః || అనాశ్రమిణాంభూషాదికమనాశ్రమత్వాత్ నిందితత్వాచ్చ సంశయోపతితశ్చిమకమణా మేవవిద్యాహతుత్వత్ర తేరనాశ్రమస్యనిందితత్వాచ్చ అనధికారభితిపూర్వపక్షః | తత్రానాశ్రమకమణాంవిద్యాహతుత్వాసిద్ధిః సిద్ధాంతేతస్మిద్ధిరితిఫలం ||

౩౭. రైక్వాదీనాంవిద్యావర్తిత్వలింగస్య జన్మాంతరాశ్చిమకమణాన్వభూషణైః అనాశ్రమకమణాంవిద్యాభవత్వే ప్రాపకంమానాంతరంవాచ్యమితిశంకతే || ననులింగమితి ||

౩౮. అనాశ్రమిత్వావిరుద్ధానాంవర్ణమాత్రప్రాప్తభక్త్యాణాంవిద్యాభవత్వేమానమాహ | తథాచేతి || మైత్రీదయా

సంపన్నస్యరాగాదుభిఃకైశ్చైః : ఏవవ్యక్తాననశ్యతి యంబ్రహ్మచర్యేణానుపిందత'భిత్వాహినా, తస్మాద్వజ్జ్వాదీన్యాశ్రమకమణానిచభవంతివిద్యాసహకారీణిచేతిస్థితం ||

సూ. ౩౬, అంతరాచాపితుర్యప్రేః ||

విభురాదీనాంరైక్వాదిసంపద్రహితానాం చాస్యతమాశ్చిమప్రతిపత్తిహీనానా మంతరాశ్రమవిద్యాహతుత్వావధారణాత్ ఆశ్రమకమణానంభవాచ్చ తేషామిత్యేవంప్రాప్తైర్భవమాహ, అంతరాచాపితు-అనాశ్రమిత్వేనాంతరాశ్రేవతమానోపివిద్యాయామధిక్రియతే. తుతస్తద్వప్రే, రైక్వ... క్షవీకాన్తస్మిన్ప్రభృతినామేవంభూతానామపిబ్రహ్మచర్యశుక్రియపలభైః ||

సూ. ౩౭. అపిచత్వర్యప్రే ||

సంవత్సరప్రభృతీనాంవనగ్నచర్యాదియోగాదనపేక్షితాశ్చిమకమణామపిమహాయోగిత్వంస్త్య ర్యతభిహంసే | ననులింగమిదంత్రుతిస్త్యుత్పర్యవమువన్యస్తం కానుఖలుప్రాప్తిరితిసాధిధీయతే... ||

సూ. ౩౮, విశేషానుగ్రహశ్చ ||

తేషామపి విభురాదీనామవిరుద్ధైః పురుషమాత్రసంబంధిభిజాపోషవాస దేవతారాధనాదిభిర్ధర్మ విశేషైరనుగ్రహణావిద్యాయాస్సంభవతి | తథాచస్త్యుతిః : జప్త్యేనైవతుసంసిద్ధ్యేత్ బ్రాహ్మణో నాశ్రమశయఃకుర్యాదన్యన్నవామర్యాప్తేహిబ్రాహ్మణఉచ్యత'భ్యాసంభవదాశ్రమకమణాంపిజపే లధికారందగ్గయుతజన్మాంతరానుష్ఠితైరహ్యాశ్రమకమణిఃసంభవత్యేవవిద్యాయాఅనుగ్రహః | తథాచస్త్యుతిః : అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతోయాతిపరాంత'మితిజన్మాంతరసంధితానపిసంసార విశేషాననుగ్రహీత్వాన్విద్యాయాంబద్ధయతి | దృష్టాధాచ విద్యా ప్రతిషేధాభావమాత్రేణావ్యర్థినమధిక రోతిశ్రవణాదిమితస్సాద్విభురాదీనామవ్యధికారోనవిరుద్ధతే |

సూ, ౩౯, ఆతస్త్వితరజ్జ్యాయోలింగాచ్చ ||

అతస్త్యుతరాశ్రవన్తిత్వాదితరదాశ్చిమవన్తిత్వంజ్యాయోవిద్యాపాధనంశ్చిత్త్యుతిసంవృత్తికావ త'చుతిలింగాచ్చ, తేనైవిబ్రహ్మచర్యుత్పత్త్యైజనశ్చేతి, అనాశ్రమీనతిశ్చేతదినమేక మపిద్విజః

వానిత్యభావః | ఇన్యనాశ్రమిణాంభూషావతువిద్యాహతుఃతథాపితేషాంసక్రమణాదావధికారఃసన్నాపాభావాదిన్య తలహ||దృష్టాధాచేతిః బంధకాక్షానధ్వన్తిఫలకవిద్యాకామస్యశ్రవణేలధికారఃసన్నాపాపికదాదిత్రుతోజ్ఞానేతి పకరోతశ్రవణంప్రత్యసంగత్వాదితిభావః ||

౩౯. తద్వ్యాత్రమిత్వవృద్ధ్యేతహితిస్త్వితిపుణ్యకృతైజనఃశుద్ధఃతేషజ్ఞానమాదౌ ౧౧ బ్రహ్మప్రాప్నోతిత్వత్ || ఆత్ర పుణ్యస్త్యుతిలింగాదాశ్రమిత్వంజ్యాయః పుణ్యోపవయేనీగుంవిద్యాలాభా జనాశ్రమస్యనిందితత్వాచ్చేతి కావః || ఇతివమాధికరణం-

౦. తత్కృతస్యను||ఉత్తమాశ్రమాత్ పూర్వాశ్రమం ప్రాప్తస్యప్రచ్యుత్తస్యకర్మాపివిద్యాహేతుః అనాశ్రమిక
 ౦. వదితిసంగతిః పూర్వపక్షేఫలం చ । సిద్ధాంతేతుభ్యశ్చస్యకర్మాపివిద్యాహేతురితిఫలం । రాగాదిప్రాబల్యాత్ ప్ర
 యతినిషేధాచప్రచ్యుతిః పాశ్రమాణీనవేతిసంశయసిద్ధాంతేనూత్రనియుంవ్యాచప్తే ॥ తథాహితి ॥ అత్యంతమితి
 స్థికత్వనియమః - అరణ్యమిత్యేకాంతోపలక్షితపారివాజ్యంగ్యుహ్యతే - తదియాత్ గచ్ఛేత్-ఇతిపదంశాస్త్రమా
 ౯. తత్ప్రస్తాత్పారివాజ్యుత్ సపునరేయాత్ సప్రచ్యవేదితి ఉపనిషత్ రహస్యమిత్యర్థః । ఆతమాశ్రమం ప్రచ్యుతౌ
 ౧. మాణాభావంవ్యాచప్తే॥ యథాచేతి ॥ శిష్టాచారాభావమాహ ॥ నచైవమితి॥ చండాలాః ప్రత్యవసితా ఇతిప్రత్యే
 వతితానాకర్తృఃఫలమితిభావః ॥ఇతిదశమాధికరణమ్॥ ... *

సంవత్సరమనాశ్రమస్థిత్యాకృచ్ఛక్రయంచరేదితిచత్వరింగాత్. ... *

సూ. ౪౦. తత్కృతస్యను నాతద్భావోజైమినేరపినియమాత మాపాభావేభ్యః.

సమ్యుద్భవేతనతశ్చిత్తాభిప్రాయపితం, తాంస్తుప్రాప్తస్యకథంచిత్రతః ప్రచ్యుతిరస్తి నాస్తివేతిసం
 శయః, పూర్వధర్మస్వస్థానదిగ్గమారాగాదివశేనవాప్రచ్యుతోపపాద్యుత్తేషాభావాదిత్యేవంప్రా
 ప్తైఉచ్యతే । తత్కృతస్యనుప్రతిపన్నోద్భవేతోభావస్యనకథంచిత్రతద్భావోనతతః ప్రచ్యుతిస్సాన్వీ
 త్, కుతః, నియమాతమాపాభావేభ్యః । తథాహి । అత్యంతమాత్మాన మాచార్యకులేనసాదయ
 న్నితి, 'అరణ్యమియాదిపదం తతోనపునరేయాదిస్యవనిపది, ఆచార్యేణాభ్యుజ్ఞాతశ్చుజ్ఞామే
 కమాశ్రమం ఆవిమోక్షాచ్ఛరీరస్యసోఽనుతిష్ఠేద్యథావిధీతచైవంజాతీయకొనియమః ప్రచ్యుత్యభావం
 దర్శయతి । యథాచ 'బ్రహ్మచర్యంసమాప్యగృహీభవేత్ గృహాద్వసీభూత్వాప్రవ్రజేత్' యదివేతరథా
 బ్రహ్మచర్యాదేవప్రవ్రజే'దితిచైవమాదీన్యారోహణాపాణివచాంస్యపలభ్యంతే నైవంప్రత్యవరోహ
 ణాపాణి, నచైవమాచారాశ్చిష్టావిద్యంతే । యత్తుపూర్వధర్మస్వస్థానదిగ్గమయాప్రత్యవరోహణ
 మితి, తదనన్త 'శ్రేయాస్సధర్మోవినుగుఃపరధర్మాత్సనుష్ఠితా'దితిప్రకాశత్, న్యాయాచ్య
 యోహియంప్రతివిధీయతేసతస్యధర్మోననుయోయేనస్వస్థాతుంశక్యతే, చోదనాలక్షణత్వాద్ధర్మ
 స్య । నచరాగాదివశాత్ ప్రచ్యుతిః, నియమశాస్త్రస్యబలీయస్త్యైత్ । జైమినేరపిత్యపిశబ్దేన జైమి
 నాదరాయణయోరత్ర సంప్రతిపత్తింశాస్తిప్రతిపత్తిదాహ్యయః । ... *

సూ. ౪౧. సచాధికారికమపివతనానుమానాస్తదయోగాత్ ॥

యదివైష్ణికౌబ్రహ్మచారివప్రమాదాదవకీర్యేత కింతస్య । బ్రహ్మచార్యవకీర్యేనైర్ ఋతం గర్హ
 మాంభేతేత్యేతత్ప్రాయశ్చిత్తంప్రాయతనేతి । నేత్యుచ్యతే । యదధికారలక్షణే నిత్యేతంప్రాయశ్చి
 త్తమవకీర్యేవశుశ్చ తద్వదాధానస్యాప్రాప్తకాలత్వాదితితదపినైష్ఠికస్యభవితుమవశాత్ । కింకార
 ణం । ఆరూఢోనైష్ఠికంధర్మం యస్తుప్రచ్యవతేతుః । ప్రాయశ్చిత్తంనవశ్యేనుయోగశుద్ధ్యేనప్ర
 హే'త్యవశ్యసమాధేయవతనస్తరణాత్ చిన్నశిరసశ్చ ప్రతిక్రియానువవత్తైః । ఉపకుర్వాణస్యను

౪౧. సచాధికారికం ॥ అవకీర్యేత - వ్యభిచరేదిత్యర్థః । అవకీర్యాయోవానిష్ఠిత్వంరేతోయస్యాస్తీన్యవకీర్యే । ఆత్ర
 ప్రచ్యుతస్యప్రాయశ్చిత్తంప్రాయతనేతి ఉపపాతకత్వాత్పతనస్త్యైశ్చసంశయః । ప్రచ్యుతస్యయజ్ఞాదకం నిష్ఫలమ
 త్యుక్తంతద్వత్ ప్రాయశ్చిత్తంఃఫలమితిపూర్వపక్షయతి ॥ నేత్యుచ్యతే ॥ అత్రకృతప్రాయశ్చిత్తస్యకర్తృజ్ఞానహే
 తుర్వభావతీతిఫలం । సిద్ధాంతేతుభ్యవతీతిభేదః । యథోపనయనకాలే శ్శూరమాలాకికాగ్నావేవకార్యః దారసంబం
 ఢోత్తరకాలవిహితాధానస్యసంప్రత్యప్రాప్తకాలత్వేనఅహవసీయాభావాత్ తద్వదవకీర్ణివోబ్రహ్మచారిణః ప్రాయ
 శ్చిత్తం వత్సర్గర్హణాకికాగ్నామౌత్యభ్యుత్థితికారలక్షణే వస్తాభ్యాయేనిగ్గీతం । ప్రాయశ్చిత్తం నవశ్యామీతి

దర్శనాభావప్రసక్తేః ప్రాయశ్చిత్తాభావవర్తమానత్వా తన్నూలశుక్రికల్పనాత్ ప్రాగేవై ప్రసాధారణ శుక్రి
త్యాప్రాయశ్చిత్తసద్భావసేధేః కల్పనానోదేతి క్లప్తశ్రుతివిరోధాదిభావః || ... *

౪౨. ప్రాయశ్చిత్తస్య భావాభావప్రసిద్ధౌస్సమత్వేపి భావప్రసిద్ధిః శుక్రిమూలత్వాదాదత్తవ్యేత్యత్ర సన్తుతిమాహ
తదుక్తమితి || . యవమయశ్చ సురీత్యత్రయవశబ్దంకేదీద్విస్థూకేప్రయంజతే కేదీద్వేషపిశేషప్రియంగుషు | అతఃక
స్యవరుః కార్యఇతిసంపదేహేవ్యర్థప్రయోగసామ్యాత్ సమాతుల్యావికల్పేనప్రతిపత్తిస్సాన్వేదితప్రాప్తేసిద్ధాంతః శా
స్త్రమూలాప్రతిపత్తిగ్రాహ్యతాస్త్రనిమిత్తత్వాద్వర్తమానస్య | తథాచ యత్రావ్యాహరీషద్యయోగ్గాయం
త్యతైతేయవామోదమానప్రిప్తంతీలితాస్త్రమూలత్వాద్దీర్ఘశుక్రప్రయోగవైవాదరత్నత్యర్థః | ప్రప్రతేర్గతిమాహ
ప్రాయశ్చిత్తేతి || బ్రహ్మచర్యగృహ్యాయత్నాధిక్యంకార్యమితిజ్ఞాపనార్థంప్రాప్తశ్చిత్తంస్పష్టమపినవశ్యామీశ్వక్తం
భగవదప్రత్యేత్యర్థః | నైస్థికవక్త్యతివస్థయోరపిప్రమాదాత్ బ్రహ్మచర్యభంగేప్రాయశ్చిత్తమస్తీత్యాహ | ఏవమితి ||

తాదృక్వచనప్రరణాభావాదుపవద్యతేతత్ప్రాయశ్చిత్తం || ... *

సూ. ౪౨. ఉపపూర్వమపిత్వేకేభావమశనవత్తదుక్తం ||

అపిత్వేకేతిచాద్యాఉపపాతకమేవైతదిమన్యంతేయనైస్థికస్యగురుదారాదిభ్యోఽన్యత్రబ్రహ్మ
చర్యంపక్షేర్యతేనతత్సహపాతకంభవతిగురుత్వాదిమనుషాపాతకేష్వపరిగణనాత్ | తస్మాదుపపూర్వా
ణవనైస్థికస్యాప్తిప్రాయశ్చిత్తభావమిచ్ఛంతిబ్రహ్మచారిత్వావిశేషాదపక్షేత్వావిశేషాచ్చ | అశనవ
త్, యథాబ్రహ్మచారిణోమధుమాంసాశశేవతలోపఃపునస్సంసారశ్చైవమితి | యేహిప్రాయశ్చి
త్తస్యాభావమిచ్ఛంతినలేహంమూలముపలభ్యతే, యేతుభావమిచ్ఛంతిలేహంబ్రహ్మచర్యవకీర్ణత్యేత
దవిశేషశ్రవణంమూలం | తస్మాద్భావోయత్తతరః | తదుక్తంప్రమాణత్వణే, సమావిప్రతిపత్తి
స్సాన్వితాస్త్రస్థావాతన్నిమిత్తత్వాదితి | ప్రాయశ్చిత్తాభావప్రరణంత్యేవంసతియత్నగౌరవోత్పా
దనార్థమితివ్యాఖ్యాతవ్యం | ఏవంభిక్షువైభావసయోరపి, చానప్రస్తాపితాభేదే కృచ్ఛగ్రిద్వాదశ
రాత్రంచరిత్వామహాకతుంవర్ధయేత్ భిక్షుర్వాసప్రస్థవత్సోమవృద్ధివజ్రంస్వశాస్త్రసంసారశ్చే
త్యేవమాదిప్రాయశ్చిత్తప్రరణననుసర్తవ్యం || ... *

సూ. ౪౩. బహిష్కారభయభాపిస్త్యుతేరాచారాచ్చ ||

యద్యాద్వ్యతేతసాంస్వాశ్రమేభ్యః ప్రచ్యవనంనుహాపాతకం యదివోపపాతకముభయభాపిస్త్యై
ప్రైవహిష్కారకావ్యాః, ఆరూఢానైస్థికంధర్మణాయత్తప్రచ్యవతేపునః ప్రాయశ్చిత్తంనవశ్యామియే
నశుద్ధ్యేత్యత్యహేతి | ఆరూఢపతితంవిప్రం మండలాచ్యవనిస్సృతమ్ ఉద్యద్ధంకృమిదస్తంబస్సు

కృచ్ఛగ్రింప్రాజావత్యంమహాకతుం బహుశృణుకాన్తందేశంజలదానాదినావధాయేత్ | యదస్త్ర సామలతావర్జం
ధణయేత్ | సర్వపాపవ్రీహింధ్యా యన్మమిషవచ్యతమ్ భూయస్తపస్వీభవతి పక్షిగపావన పావనాభితిచ, ఉ
పపాతకసంఘేషుపాతకేషుమహత్సుచ | ప్రవిశ్యరక్షిపాదంబ్రహ్మధ్యానంసమాచరేదిత్యాదిస్వశాస్త్రవిహితధ్యా
నప్రాణాయామాదిసంసారోపి భిక్షుణాకార్యత్వత్వత్వః | ఆదిపదాత్, ననోవాక్యా యజ్ఞావోహానజ్ఞానోధానా
ప్రమాదజ్ఞాన | సర్వాదహతియోగగ్నిస్తూలరాశిమివానల్య, త్యమేవతుకర్తృతప్రాణాయామాంస్తపోదశ | ఆ
పిభూరిణాసంనూసాత్పనంత్యహరహః కృతాభిత్వాద్యానివాక్యానిసృహ్యం | ఇత్యేకాదకాధికరణం || ... *

౪౩. బహిష్కారభయభాపిస్త్యుతేరాచారాచ్చ | కృతప్రాయశ్చిత్తేస్తేస్సహకృతశ్రవణాదికంజ్ఞానపాధనంనవేతిసంపదే
హేలేహంశుద్ధత్వాత్సానమితిప్రాప్తే ప్రాయశ్చిత్తాత్ పరలోకలేహంశుద్ధత్యేవ్యత్రశుద్ధభావాన్నసాధనమితిసి
ద్ధాంతయతి || యద్యాద్వ్యేతి | సుగమంభావ్యం || ఇతిద్వాదశాధికరణమ్ || ... *

౪. స్వామినః ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రైయః॥ అంగాతీతోపాస్తమాభేయకర్తృకత్వసంభవాత్ సంశయః, కృతప్రాయ
 వైశ్యసంవ్యవహార్యశత్యత్వస్య నిందాశయప్రకృత్యా నైష్ఠికాదిషు బాధవత్ యోయదంగకర్తృసతదాశితస్యక
 యోగ్యస్యకత్వః ఫలశ్రుత్యా బాధశతీహర్వపక్షమాహ॥ కిమితి॥ అత్రకర్తృకత్వభౌక్తృత్వయోరైతాధికరణ్యంఫలం, స
 ంశయేతులంగాతీతాముత్పత్తికర్తృకాతీత్యుపాస్తయోయజమానగామిస్యతంత్రఫలాకిమివాచ్యంస్వనిష్ఠప్రహ్మపి
 ద్యాయాస్వాతంత్య్రమితీఫలమివేత్తవ్యం, అతఃపాదసంగతిః॥ హింకారప్రస్తావోద్గీతప్రతిహతనినాభ్యపంచప్రకారే
 సామిచ్చౌష్ణిధ్యాతుర్వస్థే సమృద్ధిః ఫలమిత్యర్థః॥ శ్రుతంఫలంముత్పత్తిగతంకింసస్యాదిత్యతతమా॥ తచ్ఛేతి॥ యథాపాం
 గకర్తృకత్వతాధికారత్వాత్ గోదోహనస్యఫలంక్రత్యధికారిగతంతద్వదంగోపాసనస్యాపి ఫలంతత్యతమేవేత్యర్థః
 అస్తుతస్యఫలంతగ్గతంకర్తృత్వస్యఃకింసస్యాదిత్యతతమా॥ ఫలంచేతి॥ యదుక్తంయజమానగామిఫలమితీతస్యావవాదం శం

ప్రేచ్ఛాచంద్రాయణువరేఽతిచైవమాదినిందాశితయత్ప్రతిభ్యః॥ శిష్టాచారాన్వ-సహాయభాగ్యయన
 వివాహాదినితైస్సహచరంతిశిష్టాః॥ ... *

సూ. ౪౪. స్వామినః ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రైయః॥

అంగమాపాసనేమసంశయః, కింతాయజమానకర్మాణిఆపానాస్విగృత్వికర్తృత్వేతి, కింతా
 వత్ప్రాప్తంయజమానకర్మాణి, కుతః, ఫలశ్రుతేః॥ ఫలంహిశ్రూయతే, వషటహస్తైవవరయతి
 హయవితదేవవిద్యావృష్టేపంచవిధంసామోపాస్తృత్యాది(ఛాం-ఉ)తచ్చస్వామిగామిన్యాన్యం
 తస్యసాంగేప్రయోగేతికర్తృతత్వాదధికృతాధికారత్వాచ్చైవంజాతీయకస్య॥ ఫలంనకర్తృత్వపాస
 నానాశ్రూయతే, వషట్యస్తైయఉపాస్తృత్యాది॥ నను ముత్పత్తిజోపి ఫలంవృత్తం, అర్థశే
 వాయజమానాయవాయంకానుంకానుయతేతమాగాయతీతి॥ న, తస్యవాచనికత్వాత్॥ తస్మాత్
 స్వామినపవాంగేమఫలవత్సూపాసనేషకర్తృత్వమిత్యాత్రైయతచాశ్యోమస్యతే॥ ... *

సూ. ౪౫. ఆత్మిజమిల్యోమలోమిస్తస్సైసిపరిక్రియతే॥

నైతవస్తస్వామికర్మాణ్యుపాసనానీతి, ముత్పత్తికర్మాణ్యేతానిస్య రిల్యోమలోమిరాచా
 ర్యోమస్యతే, కింకారణం, తస్మైహిసాంగాయకమణే ముత్పత్తిక్రీయతే, తస్మిన్యోగాంతఃపా
 తీనివోద్గీతాచ్యుపాసనానిధికృతాధికారత్వాత్॥ తస్మాన్గోదోహనాదికర్మానియమవదేవ ముత్పత్తి
 ర్నిర్వతేరణ॥ తథాచ, తతోహబకౌదాల్భ్యవిదాంచకారసహనైమిశీమానాముద్ధారాబుధావే
 త్యుద్ధాతృకర్తృతాంవిజ్ఞానస్యవర్జయతి॥ యత్తాక్తంకర్తృత్రయంఫలంశ్రూయతేఇతి, నైవవోషః
 పరాధకత్వాకృత్విజఃఅస్యత్రవచనాత్ ఫలసంబంధానువచనైః॥

సూ. ౪౬. శ్రుతేశ్చ॥

యాంవై కాంచనయజ్ఞేముత్పజితేషమాశాసితఇతి యజమానామైవ తామృశాసితఇతిహా

కతే॥ నన్యతి॥ ఉద్ధానేసపాదయతీత్యర్థః॥ యాజమానంఫలమిత్యత్వస్యాసతీవాచకవచనేసిద్ధిరితిసమాధ్యర్థః॥ త
 స్మాత్-ఫలభౌక్తృత్వాదిత్యర్థః॥ ... *

౪౫. ఉపాసనమాత్మిజమిల్యోమలోమిస్తస్సైసిపరిక్రియతే॥ తథాశేతి॥ తమద్గీతాన్యంప్రణవంప్రా
 గబృష్ట్యాధ్యాతవాధ్యాత్వాచనైమిశీయావాంసత్రిణాముద్ధారాసీదిత్యర్థః॥ యజమానేసస్యగామిఫలకసాంగ
 ప్రయోగకరణాయముత్పత్తికాంక్రీతత్వాత్ కర్తృత్వేపిసఫలభాక్త్యం ఉత్పన్నస్యబాధకాభావాదిత్యుక్తత్వాత్త
 త్క్రియగద్యారాకర్తృత్వభోక్తృత్వసామానాధికరణ్యం హేపవద్భుతేభ్యత్యేక్త్యేయద్ధేరాజాయుధ్యతేజయ
 తేతేవదితిభావః॥ ౪౬॥ ఇతిత్రయోదశాధికరణమ్॥ ... *

౪౭. సహకార్యంతరవిధిః పఠ్యేణ త్యతీయంతద్వతోసిద్ధ్యాదివత్ । యస్మాత్పూర్వే బ్రాహ్మణా ఆత్మానందంత్యా సన్నయ
 స్వభిర్దానకర్తవ్యం చరంతితస్మాదధునా తతోపి బ్రాహ్మణ ఆపాతజ్ఞానరూపవందావాక్రపండితః తస్య కృత్యం పాండిత్యం శ్రీ
 వణం శంకర్విద్యుః శ్చ యేన లబ్ధ్వా బాల్యేన శ్రీ గణజ్ఞానస్య బాలభావేన మనసేనాసంభావనానిరాసేన బాలస్య భావేన వాత్సల్య
 చిత్త త్వేన ఘాతుమిచ్ఛేత్, ఎవం మనస శ్రవణేకృత్వా అథానంతరం మునిర్నిదీధ్యాసనకృత్సాత్ ఏవం అమానం మా
 నాదస్యత్ బాల్యపాపశిత్వవ్యయం మానం చ నిదిధ్యాసనం లబ్ధ్వా అథజ్ఞానసామగ్రీశ్చామగ్న్యానంతరం మృచ్ఛహమితి
 సాత్మాతాగరవాక్ బ్రాహ్మణోభవతీత్యథః । మానశబ్దస్య సిద్ధరూపేపారివార్జ్యే అనుష్ఠేయే చ ధ్యానే ప్రయోగా
 త్యంతయః । యథా తగ్మహాబక' ఇత్యాదివాక్యశేషాత్ ఉద్గీధాదుపాసనాస్వాత్విజ్యత్వనిర్ణయే ప్రద్యురథ బ్రాహ్మ

వాచేతి తస్మాదుపైవరిమిద్గాతాబ్రూయాత్ కంతే కామమాగాయానీత(చాందోశ్య)వర్తి క్కర్తవ్య
 కస్య విజ్ఞానస్య యజమానగామిఫలందర్శయతి, తస్మాదంగోపాసనానాన్యుక్తమేత్యసిద్ధిః ॥ ... *
 సూ. ౪౭. సహకార్యంతరవిధిః పఠ్యేణ త్యతీయంతద్వతోసిద్ధ్యాదివత్ ॥

• తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాండిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠాసేత్ బాల్యంచ పాండిత్యంచ నిర్విద్యా
 ధమునిరమానంచ మానంచ నిర్విద్యా కబ్రాహ్మణ ఇతిబృహదారణ్యకత్రాయతే, తత్ర సంతయః, మానంచ
 కీయతేనవేతి నవిధీయత ఇతి తావత్పాస్త్రం, బాల్యేన తిష్ఠాసేదిత్యత్రైవిధేరవసితత్వాత్ । సహ్యథ
 మునిర్నిర్విత్త విధాయకావిభక్తిరవలభ్యతే, తస్మాదయమనువాదోఽయ్యుక్తః । కుతః ప్రాప్తిరితిచేత్ ము
 నిపండితశబ్దయోజ్ఞానార్థత్వాత్, పాండిత్యం నిర్విద్యైత్యవప్రాస్త్రం మానం, అపిచ, అమానం చ మా
 నంచ నిర్విద్యా కబ్రాహ్మణ ఇత్యత్ర తావత్ బ్రాహ్మణత్వం విధీయతే, ప్రాగవప్రాప్తత్వాత్, తస్మా
 దథ బ్రాహ్మణియథావ్రశంసావాదః, తత్రేవాకమునిర్యపి భవితుమర్హతి, సమాననిర్దేశత్యా
 దిత్యేవం ప్రాప్తే బుద్ధిః, సహకార్యంతరవిధిరి । విద్యాసహకారిణోదానస్య బాల్య పాండిత్యవద్వి
 ధిరేవాశ్రయితవ్యః అపూర్వత్వాత్ । నను పాండిత్యశబ్దే నైవమానస్యావగతత్వముక్తం, నైవదోషః,
 మునిశబ్దస్య జ్ఞానాతిశయాక్షాత్వాత్ మననాన్మనిరితవపుష్పత్రిసంభవాత్, మునీనామ ప్యహంవ్యా
 స' ఇతిచ ప్రయోగదర్శనాత్ । నను మునిశబ్ద ఉత్తమాశ్రమవచనోపద్యత్యతే, గాహాఘ్య మాచార్య
 కులంజ్ఞానం వానప్రస్థమిత్యత్రాన, 'వాల్మీకీర్షునిపుంగవ' ఇత్యాదిమవ్యభిహరదర్శనాత్, ఇతరాశ్ర
 మునిర్నిధానాచ్చ, పారిశేష్యుత్తతోత్తమాశ్రమోపాదానం, జ్ఞానప్రధానత్వాదుత్తమాశ్రమస్య
 తస్మాద్బాల్యపాండిత్యాపేక్షయా త్యతీయమిదం మానం జ్ఞానాతిశయరూపం విధీయతే యస్తు బాల్యవివచ
 ణైః ప్యపసానమితి తథాప్యపూర్వత్వాన్మనిత్వస్య విధేయత్వమాశ్రీయతే, మునిస్సాన్నిధినిర్వేదనీ
 యత్త్వనిర్దేశాదపి మానస్య బాల్యపాండిత్యవద్విధేయత్వాశ్రయణం, తద్వతోవిద్యావతః సన్నాసి

ఇతివిధిమానవాక్యశేషాత్ మానస్యావిధేయత్వనిశ్చయఇతిపూర్వపక్షమాహ । నవిధీయత ఇతి ॥ అత్రధ్యానస్యా నమస్థా
 నం సిద్ధాంతే త్యన్మస్థానమితి ఫలం । యదిమానం వారివ్రాజ్యంతదావాక్యంతరప్రాప్తమనూద్యతే బాల్యవిధి ప్రశంసా
 క్షా ॥ యదిజ్ఞానంతరపాండిత్యశబ్దాత్ ప్రాప్తమితిపూర్వపక్షప్రంధాక్షా ॥ మునిశబ్దానిజ్ఞానాతిశయః ప్రతీయతే త
 స్యజ్ఞానమాత్రేవాదిపాండిత్యశబ్దాప్తప్రాప్తిః నాపి మునిశబ్దః పరివార్జ్యచకః వాల్మీక్యాదిషు ప్రయుజ్యమానత్వా
 త్, తస్మాదప్రాప్తం మానం పూర్వత్వాద్విధి కల్పయతీతి సిద్ధాంతయతి । ఏవమిత్యాది నా । ఆపస్తంబప్రయోగస్య గతి
 మాహ ॥ ఇతరాశ్రమేతి, తిం చ, అమానంచ మానంచ నిర్విద్యైతి శ్రీ గణమననవదనుష్ఠేయత్వోక్తేర్నైవస్యవిధేయతేత్యాహ
 నిర్వేదనీయత్వేతి నచ శ్రీయాశాంపిధానేవాక్యభేదోహః ఉపరిధారణవదిష్టత్వాద్వాక్యభేదస్యతిభావః । కస్యేదం
 ధ్యానం విధీయత ఇత్యత్రాహ । తద్వత ఇతి । ఆత్మానందిత్యేతి మోక్షజ్ఞానవతః సన్నాసిసః ప్రకృతత్వాదిత్యథః ॥

సూత్రార్థసాత్కారతా-రసాధనత్వేనభ్యాసాదేష్టత్వాదాలోకతఃప్రాప్తిశాంత్యానియమవిధినాహ||సన్నిత్యాదినా||న
 సుబ్రహ్మపరేవాక్యేకథంజ్ఞానాంగవిధిరితిచేత్ సఫలక్రతుపరేవాక్యేఽన్యవిధివీదిత్యాహ || విధ్యాదిపదితి || ప్రధానమా
 రభ్యాంగపర్యంతోవిధిః తత్రప్రధానః క్రతుర్విధ్యాదిః అతదివాంగంవిధ్యంత ఇత్యుచ్యతఇత్యర్థః | ఏతత్సూత్రభా
 వ్యభావానభిజ్ఞాస్సన్నాప్త్యాశ్రమధమకేశ్రవణవిధిరాప్తీతిపదంతి | విధాన్యప్రాప్తిమాత్రమపేక్షితం తచ్చభే
 దదశానప్రాబల్యాద్విరితమితిప్రహయవిదః||

రహ. సమావర్తనానంతరంకుటుంబేనతో బ్రహ్మలోకంప్రాప్నోతి , నవపునరావర్తతఇత్యుచ్యతసంహారాత్ సన్నాప్త
 సోనాప్తీతశ్చార్థః|ఆయాసవిశేష్టకర్మబాహుళ్యాత్ గృహిణోపసంహారః కృతఃససన్నాప్తసాభావాదికసమాధ్యర్థః||

సః|కథంవిద్యావతఃసన్నాప్తేనఇత్యవగవ్యతే. తదధికారాత్ , అత్తానంవిదిత్యా పుత్రాద్వైషణాభ్యో
 వ్యుక్తానాభిక్షావర్యంతరంతి| ననుసతివిద్యావత్త్వేప్రాప్తోన్యవత్రవిద్యాతిశయికింమానవిధి
 నేత్యుచితా || పత్యేణతి || ఏతదుక్తంభవతి యస్మిన్మత్యేభేదదర్శనప్రాబల్యాన్నప్రాప్తోతి తస్మిన్నైషవి
 ధిరివిధ్యాదివత్ , యథా , దర్శనప్రాప్తమాసాభ్యాంస్వర్గకామోయజేతేత్యేవంజాతీయకేవిధ్యాదాసహ
 కారిత్వేనాగ్నాధావాదికమంగజాతంవిధీయతే ఎవమవిధిప్రధానేష్యస్మిన్విద్యావాక్యే మానవిధి
 త్యర్థః| ఎవంబాల్యాదివిశేష్టేవల్యాశ్రమేశురిసిద్ధివీద్యమానకస్తాచ్ఛాందోగ్యేగృహిణోపసంహారః
 , అభిసమావృత్యకుటుంబఇత్యత్ర తేనహ్యుపసంహారాత్విషయమాదరందర్శయతీత్యుచితోద్ధరంతతతి||

సూ. రహ. కృత్సన్నాభావాత్సృహిణోపసంహారః||

తుశబ్దావిశేషణార్థః, కృత్సన్నాభావోఽస్యవిశేష్యతే, బహుళాయాపానిహిబహుళీన్యాశ్రమకర్మాణి
 యజ్ఞాదీనితంత్రితకర్తవ్యతయోపదిష్టాని ఆశ్రమాంతరకర్మాణివయథాసంభవమహింసేంద్రియసం
 యమాదీనితస్యాపివిద్యంతే,తస్మాద్గృహమేధివోపసంహారోనవిరుధ్యతే||

సూ. రహ. మానవదితరేషామప్యవదేశాత్||

యథామానంగాహాస్థ్యంవై తావాశ్రమాశ్రుతిసమ్మతాదేవ మితరావపి వానప్రస్థగురుకులవా
 సా|దర్శితాహిపురస్తాచ్ఛృతిఃతపవవద్వితీయోబ్రహ్మచార్యాచార్యకులవాసీత్యతీయఇత్యాద్యా|తస్మా
 చ్చతుర్థామప్యాశ్రమాణామీవదేశావిశేషాత్ తుల్యవత్ వికల్పసముచ్చయాభ్యాంప్రతిపత్తిః, ఇతరేషా
 మితిద్వయోరాశ్రమయోర్భూత్వవచనంవృత్తిభేదాపేక్షయాఽనుష్ఠానభేదాపేక్షయావేత్తప్రప్త్యం|| *

సూ. ౫౦ అనావిష్కార్యన్నన్వయాత్ |

• తస్మాద్బ్రాహ్మణఃపాండిత్యంనిర్విద్యబాల్యేనతిష్ఠాసేదితిబాల్యమనుష్యేయతయాశ్రమీయతే|తత్ర
 బాలస్యభావఃకర్మవాచ్యబాల్యమితితద్ధితేసతిబాలభావస్యవయోవిశేషస్యేచ్ఛయాసంపాదయితుమశక్య
 త్యాత్ యథోపపాదమూత్రపురీషత్వాదిబాలచరితమంతర్గతావా భావవిశుద్ధిన్సంభవప్రకారేంద్రి

రహ. సన్నాప్తసగర్హస్థ్యస్వయమత్రసూత్రోక్తంతతోన్యదాశ్రమద్వయంనాప్తీతకస్యవిధ్ధిమస్సన్యతం నిరస్య
 తి| మానవదితి|| ఆశ్రమద్వయవదిత్యర్థః | ఇతరయోరపీతివాచ్యేబహుక్తిరవాంతరభేదమపేక్ష్య సచాస్తాభిప్రా
 ద్దశిః||ఇతిచతుర్థాధికరణమ్-

౫౦. అనావిష్కార్యన్నన్వయాత్ | తత్రబాల్యేవిషయే | తద్ధితస్యభావాన్ధత్వాసంభవాత్ కర్మార్థస్వంగృహీత్వా
 తిష్ఠన్మాత్రత్వాదేః కర్మణోఽప్రకారేంద్రియత్వాదిరూపభావశుద్ధేశ్చబాలకర్మత్వావిశేషాత్ సంశయమాహ ||
 తత్రేతి | పూర్వపక్షవిద్యాంగత్వేనతిష్ఠన్మాత్రత్వాదేకప్యనుష్ఠానం సిద్ధాంతేభావశుద్ధిరేవేతిఫలం | పూర్వశ్రమా
 నశబ్దస్యజ్ఞాతాతిశయేభ్యానేప్రసిద్ధత్వాత్ భ్యానంవిధేయమితిక్రంతద్వద్బాల్యశబ్దస్యకానుచారాదాప్రసిద్ధేతద్విధి

గ్రహణమిత్యాహ॥కింతావదితి॥కామతత్త్వరణదనభక్షణానియస్యసఃకామచారవాదభక్ష॥ తత్రైత్యధః । యథోప
 పాదంయథాసంభవం మూత్రాదియన్యేతద్భావస్తత్త్వం । జాల్యవిధిబలాత్ పౌతిత్యశాస్త్రమన్యవిషయమితి భా
 వః । ‘యస్తస్త్విజ్ఞానవాణ్భవత్యమనసోస్పదాశుచిః ససతత్త్వదమాహృతిసంసారంచాధిగచ్ఛతీ’త్యాదౌచ భిత్తోది
 నయమవిధిశాస్త్రమిరుద్ధస్యభావశుద్ధ్యాఖ్యబాల్యస్యఃచిసంభవాత్ నయభేదేచేష్టావిధిరిసిద్ధాంతయతి॥ ఏవమితి॥ప్ర
 థానవిరోధిత్యాచ్ఛనగిద్విధిః త్యాహ॥ ప్రథానేతి॥ భావశుద్ధ్యేద్యోపకారకత్వేనఅన్వయూదనావిముగర్వభావేదితివా
 ల్యవిధ్యధఃశ్రుతసూత్రయోజనా॥ ఇతిపంచదశాధికరణమ్-

యత్వాదిరహితతావాబాల్యంస్యాదితిసంశయః, కింతావత్ ప్రాప్తం కామచారవాదభక్షతాయథోప
 పాదమూత్రపురీషత్వంచప్రసిద్ధ్యర్థంకౌకబాల్యమితత్త్వగ్రహణంయత్కం, ‘ననుపతితత్వాదిదోషప్రాప్తే
 ర్నయత్కంకామచారవాదతాద్యాచరణంనవిద్యావతస్సన్న్యాసిన్వచనసానుద్ధ్యాదేవదోషనివృత్తిఃప
 శుహింసాదిప్రవేత్యేవప్రాప్తైభిధీయతే,నవచనస్యగత్యంతరసంభవాత్ అవిరుద్ధహ్యన్యస్త్విజ్ఞాబాల్య
 శబ్దాభిలష్యేలభ్యమానేవవిధ్యంతగవ్యాఘాతకల్పనాయుక్తా । ప్రథానోపకారాయచాంగంఽభీయతేజ్ఞా
 వాభ్యాసశ్చ ప్రథానవిహయతీనామనుష్ఠేయం, నచనకలాయాంబాలచర్యామామంగీక్రియమాణా
 యాంజ్ఞానాభ్యాసస్సంభావ్యతే, తస్మాదాంతరోభావవిశేషోబాలస్యాప్రయాఢేంద్రియత్వాదిరహబాల్య
 మాశ్రియతే । తదాహ, అనావిముగర్వనితి॥ జ్ఞానాద్యయనధామికత్వాదిభిరాజ్ఞానమవిభ్యావయకా
 దంభదర్శాదిరహోభవేత్యథాబాలాప్రయాఢేంద్రియతయా నపరేష్వాత్మానమావిమగ్నమహ
 తేతద్వత్ ఏవంఘోస్యవాక్యస్యప్రథానోపకార్యథానుగమఉపపద్యతే తథాహోక్తంప్రతికారైః “య
 న్నసంతంనచాసంతంనాశ్రుతంనబహుశ్రుతం । ననువృత్తంనచర్వృత్తంవేదకశ్చిన్నబ్రాహ్మణః॥ గూఢధ
 ర్మాశ్రితోవిద్వానజ్ఞాతవరితంచరేత్ । అంధవజ్జడవచ్ఛపిమూకవచ్ఛమహీంచరేత్ ॥ అన్యక్తిలింగోఽ
 వ్యక్తాచారః”ఇతిచైవమాది

సూ. ౫౦. విహికమప్యప్రస్తుతప్రతిబంధేతద్దర్శనాత్॥

సర్వాపేక్షావయజ్ఞాదిశుక్రేరిత్యతరభ్యాచ్ఛాపిచంపిద్యాసాధనమనధారితం తస్మిలంవిద్యాసి
 ధ్యంతీకిమిహైవజన్మనన్ధ్యోఉతకదాపదముతాపీతిచిన్యతే । కింతావత్ ప్రాప్తమిహైవేతి । కికా
 రణం, త్రవణాదిపూర్వికాహివిద్యా, నచకశ్చిన్ముత్రవిద్యామేజాయతామిత్యభిసంధాయశ్రవణాదిషు
 ప్రవతకశ్చేసమానపవతుజన్మనివిద్యాజన్మాభిసంధాయతేషుప్రవతకమానోద్యత్యతే యజ్ఞాదీన్యపిశ్రవ
 నాదిద్వానేనైవవిద్యాంజనయంతి, ప్రమాణజన్యత్వాద్విద్యాయాః । తస్మాదేహికమేవవిద్యాజన్మేతి,
 ఏవంప్రాప్తేవదాహః॥విహికంవిద్యాజన్మభవతి అసతిప్రస్తుతప్రతిబంధే ఇతి । ఏతదుక్తంభవతియదా
 ప్రకాశింస్యవిద్యాసాధనస్యకశ్చిత్ ప్రతిబంధోనక్రియతేఉపస్థితవిపాకేనకమాంతరేణతదేహైవవి

౫౦. విహికమప్యప్రస్తుతప్రతిబంధేతద్దర్శనాత్ । సన్న్యాసాదిబాల్యాంతం సాధవజాత ముక్త్యాతత్సాధ్యవిద్యా
 జన్మవిచార్యతఇతిసంగతింవదకసాధనస్యద్విధాఫలసంభవాత్ సంశయమాహ ॥ సర్వేత్యాదిసా ॥ కారీర్హివదైహిక
 ఫలత్వనియమః శ్రీకణాదీనామితేపూర్వపక్షమాహ ॥ కింతావదితి॥సన్న్యాముష్మికఫలకయజ్ఞాదిసాధ్యవిద్యాయాః కథ
 మైహికత్వనియమిత్వత్యసంభావః॥ యజ్ఞాదీన్యపీతి ॥ శుద్ధిద్వారాయజ్ఞాదిభిఃత్రవణాదిషుసాక్షాద్విద్యాహకుము ఘటితే
 మవిద్యాఃకంబోన్యయక్తః, ద్యత్యతేదవిశంఖః, అతశ్శ్రీకణాదీర్విద్యాహకున్యమసిద్ధమితి పూర్వపక్షేఫలం, త్రతి
 బంధకవశాద్విశంబేహకుత్వసిద్ధిరిసిద్ధాతేఫలంమత్యాదికత్వానవద్యయతస్ఫలంత్రవణాదికమిరిసిద్ధాంతయతి॥ ఏవమి
 తి॥ ననుప్రాగ్భక్తర్నవశేషేణశ్రీకణాదిఫలప్రతిబంధఃకిమితి॥యతశ్రీకణాదినైవకమనవిపాకప్రతిబంధఃకింసన్న్యాదిన్య

ద్యోవపద్యోతే, యదాతుఖలుప్రతిబంధః క్రియతే తదా ముక్తేతి॥ ఉపస్థితవిపాకస్త్యేచకముఖాణో దేశ
కాలనిమిత్తోపనిపాతాన్ఘవతియోగేచైకస్యకముఖాణోవిపాచకాదేశకాలమిత్యాదినతాన్యేవాన్యస్యాపీతి
నియంతుంశక్యతే॥ యతోవిరుద్ధస్థలాన్యపితమాణభవంతి, శాస్త్రస్వప్యస్యకముఖాణః ఇథంఫలమిత్యే
తావతిపర్యవసంతందేశకాలేనిమిత్తవశేషమపిసంకీర్తయతిసాధనవీర్యవిశేషాత్త్వతీంద్రియాహికస్యచి
చ్ఛక్తిక్తావిరభవతీతిస్మృతిబద్ధావరస్యతిత్యతి॥ నచావశేషేణవిద్యాయామభిసంధిర్నర్ప్యతే, ఇహ
ముత్రవామేవిద్యాజాయతామిత్యభిసంధేర్నిరంకుశత్వాత్॥ శ్రవణాదిద్వా రేణాపిచద్యోత్పత్యమానా
ప్రతిబంధక్షయూపేక్షయైవోత్పద్యతే॥ తథాచశుక్తిఃప్రసృజ్యమాన్తనోదర్యయతి, శ్రవణాయాపిబ
హుభిర్యోవలభ్యఃశృద్ధంతాపిబహవోయన్నుదుః ఆత్మర్యోవక్తాకుశలోఽస్యలభా, ఆత్మర్యోజ్ఞాతాకు
శలానుశిష్టేతి॥ గర్భస్థవివచనామదేవఃప్రతిబంధేబ్రహ్మభావమివదం తిజన్మాంతశసందితాత్సాధ
నాదపిజన్మాంతరేచద్యోత్పత్తిందర్యయతిసహిగర్భస్థస్యైవైహికంకించితాన్సాధనంసంభావ్యతే॥ స్మృతావ
పి, అప్రాప్యయోగసంసద్ధింకాంగతింకృష్ణగచ్ఛతీత్యర్థునేనప్రజోభగవానావాసుదేవః, నహికల్యాణ
కృతశ్చిన్దుర్గతింతాత్మగచ్ఛతీత్యుక్త్యావునస్తస్యపుణ్యలోకప్రాప్తింసాధుకులే సంభూతించాభిధాయ
అనంతరం, తత్రతంబుద్ధిసంయోగంలభ్యతేపార్వదైహికమిత్యాదినా, అనేకజన్మసంసద్ధస్తతోయాతి
చరాంగతీమిత్యంతేన పతదేవదర్యయతి॥ తస్మాదైహికమాముష్మికంవావిద్యాజన్మప్రతిబంధక్షయూపే
క్షయేతిస్థితం॥ ...

యథాముముత్తార్తిద్యాస్థాధనావలంబినఃసాధనవీర్వచేహత్ విద్యాలక్షణేఫలేవహికాముష్మికత్వ
కృతోఽశేషప్రలియమోన్మత్తః ఏవంముక్తిలక్షణేపుత్రాద్వావక్తృకృతఃకచ్ఛిద్విశేషఃప్రణియమస్సాన్య
దిత్యాశంక్యాహ॥ ఏవంముక్తిఫలానియమభి॥నఖలుముక్తిసత్కచ్ఛిదేవంభూతోవిశేషఃప్రణియమఅశం
కిత్యః॥ కుతః, తదవస్థావధృతే॥ ముక్త్యవస్థాహిసర్వవేదాంతేష్వేకదాపైవావధార్యతే, బ్రహ్మైవ
హిముక్త్యవస్థా, నచబ్రహ్మణోఽనేకాకారయోగోస్తిఏకలింగత్వావధారణాత్, అష్టాలవనఖు. స
పక్షసేతి నేత్యాత్మా. యత్ర నాన్యస్వకృతి. బ్రహ్మైవేదమవృతంపురస్తాత్. ఇదంసర్వంయదయమాత్మా

౫౨. అసతి ప్రార్థనకర్మపరిచింభే శ్రీవశిష్టానామహిమోదయః, యజ్ఞాదిభిస్సంవితపాతప్రతిబంధవ్యసన
స్తత్యాత్, సతితుభాగైసతన్నిరాసాదము త్రేతివిద్యాయావిహితాముష్మికత్వవిశేషనియముత్తేః-తద్వస్తత్ఫలమేమో
యోగశ్చిదుత్తరాద్వాదివిశేషస్వాదిత్యతలహా । ఏవంముక్తిఫలానియన్తదవస్థావధృతే స్రవవస్థావధృతేః ॥ ముక్తిర
ప్రవిషయః తస్యాంవిద్యావత్ విశేషనియమోస్తిసవేతిఫలస్వభావత్వాసంభవాత్ సంశయేపూర్వపక్షమాహ॥య
థేతి॥ ముక్తిస్సవిశేషా ఫలత్వాత్ విద్యావత్ అతఃకర్మసాధ్యముక్తిఃఫలం- సిద్ధాంతేర్నిశేషత్వావధారణ

శ్రుతిబాధితమనుమానః, అతోజ్ఞానైకవ్యంగ్యము క్షీరికీఫలం । కించత్రవణాదితారతమ్యాద్విద్యాయాంకం విదతీతయ
 మంగీకృత్యవిద్యాలభ్యముక్తానాతిశయైశ్చాహ॥ అపిచవిద్యాసాధనమితి ॥ ననుబ్రహ్మణోనిత్యసిద్ధత్వాదవిద్యానివృత్తి
 శ్చఅస్యత్వేదైవ్వితాపత్యైఃఅనన్యత్వేచాసాధ్యత్వాత్ కించవిద్యాఫలమిత్యతపహ॥ తద్దీతి ॥ విద్యాయాఅభివ్యక్తత్వేనబ్ర
 హ్మనందపమముఖ్యంఫలం అభివ్యక్తీరవిద్యానివృత్తిః ఆనందస్ఫూర్తిప్రతిబంధకాభావతయూవిద్యయాసాధ్యతేనాచా
 సర్వాచ్యేతి నదైవ్వితాపత్యైః । అన్యేతుసాబ్రహ్మణస్యేత్యాహుః । నచసాధ్యత్వానుభవత్వేస్తత్త్రివిద్యావైయర్థ్యమి
 తివాచ్యం । యదభావేయదభావస్తత్త్వాన్యమితివిజ్ఞానాత్ సర్వోల్లాసఃప్రవర్తతే, తథాచవిద్యాయాలభావేబ్ర
 హ్మయావముక్తైరభావః అనర్థరూపావిద్యేవాస్తలస్యాపవముక్తిరూప్రీతివ్యవహరవిషయత్వేనముక్తిభావత్వాత్ । త

సవాపవముఖ్యంనజతత్వాజ్జరోఽమరోఽమృతోఽభయోలబ్ధయత్రత్వస్యసర్వమూల్యైవాభూత్ త
 తేనకంఠశ్యేదిత్యాదిత్రుతిభ్యః । అపిచవిద్యాసాధనంస్యవీర్యవిశేషాత్ స్వఫలపవవిద్యాయాంకంచద
 తీతయమానంజయేత్ నవిద్యాఫలేముక్త తద్వ్యసాధ్యంనిత్యసిద్ధస్వభావభూతమేవవిద్యాయాంకంఫలమితి
 త్యసకృదవాదిత్తు । నచతస్యామపుత్యోద్వేగద్వాత్కొతిశయఉపపద్యతేకృష్టాయావిద్యా ॥ గుమానా
 ఉత్పత్తేవహివిద్యాభవతి, తస్మాత్తస్యాంచరాజిరోత్పత్తిస్యయాపోవిశేషోభవేత్ నతుముక్తాశ్చిదంత
 యస్సంభవోస్తి । విద్యాభేదాభావాదపితస్థలభేదనియాభావఃకర్మఫలవత్, నహిముక్తిసాధనభూతా
 యావిద్యామూర్త్యుణామివభేదోస్తి । సగుణానుతువిద్యాను మనోమయఃప్రాణశరీరైశ్చిత్యాద్యా
 సగుణావాసోద్వాపవశాద్భేదోపపత్తే సత్త్వాముపపద్యతేతుథాన్వంఫలభేదనియమఃకర్మఫలవత్ । తథా
 చలింగదర్శనం, తంయథాయథోపాసతేతదేవభవతీతి । నైవంనిస్సణాయాంవిద్యాయాం గుణాభావా
 త్, తథాచస్తృతిః నహిగతిగణాస్తీకస్యచిన్మతిహిగుణేప్రపదంత్యతుల్యతామితి । తదవస్థావధృతేస్తదవ
 స్థావధృతేరితపదాభ్యాసోఽధ్యాయవరిసమాప్తింద్యోతయతి ।

ఇతిశ్రీశారీరకమీమాంసాభాష్యశ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదకృతా

తృతీయస్యాధ్యాయస్యచతుర్థపాదః

థావవిద్యాంవినాముక్తిరూప్రీతిశ్యయాద్విద్యాముపాదతై । విద్యోజయేచస్యతస్సిద్ధనిత్యవృత్తానర్థ స్వప్రకాశ
 బ్రహ్మనందాత్మనాఽవతీర్ణనిత్యవచ్యం । సంప్రతివిద్యాయామతిశయాంగీకారంత్యజతి । నచీతి ॥ ఏకరూపేవయే
 ప్రమాయాంతారతమ్యానుభవ తైరిత్యర్థః । కథంతహిపూర్వాధికరణేవిద్యాయావిశేషఉక్తస్తతాహ॥ తస్మాదితి ।
 సత్త్వానుపీసామగ్యాంజ్ఞానేవిశంబఉక్తః నతారతమ్యమిత్యర్థః । తహిసత్వపిజ్ఞానేముక్తావిశంబఃకీంసస్యాదిత్యత
 పహః నన్వతి ॥ వాయ్యాదిప్రబంధాద్దీపోత్పత్తివిశంబేపిఉత్పన్నే తమోనివృత్తివిశంబాదన్మనాత్ సజ్జ్ఞానే వాజ్ఞానని
 వృత్తివిశంబిత్యభావః । క్రిపకర్మణాముపాసనావాంచగుణభేదేనతారతమ్యాత్ ఫలతారతమ్యంయ్యుక్తం గుణా
 విద్యాయాన్వైకీయావత్వాత్తత్ఫలైరయావత్యమిత్యాహ । విద్యాభేదేత్యాదివా ॥ ప్రృతౌకస్యవిన్నిగ్గుణవిదిత్యర్థః
 తస్మాద్విద్యాసంభూతైవముక్తిరిన్స్థిగ్ధమ్ ॥ ఇతిసప్తదశాధికరణమ్ ॥

ఇతిశ్రీమత్సంకరాచార్యశ్రీగోవిందానందభగవత్పాదకృతాశారీరకమీమాంసాభ్యాభ్యాయాం

భావ్యరత్నప్రభాభూషితృతీయస్యాధ్యాయస్యచతుర్థపాదః

తృతీయాధ్యాయస్సమాప్తః ॥

శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః

రత్నప్రభాభూషితే శాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యే,

చతుర్థాధ్యాయపాశ్రంభః

యజ్ఞానాజ్ఞేవతోముక్తి రుత్తాగ్రింతిగతివర్జితా । లభ్యతేతత్పరంబ్రహ్మరామనామాప్నిన్నభయమ్ ॥

ఓమ్ ॥ ఆవృత్తిరసక్యమపదేశాత్ ॥ సాధనంసమాప్య ఫలంసమాప్యత ఇన్యథాయయోన్యైశ్చ హేతుమద్భుతసం
గతిమాహ ॥ తృతీయశ్లో ॥ ఫలప్రసంగేనోత్తాగ్రింతిరర్హిరాదిమా గ్రహ్యవిచార్యత ఇత్యాహ ॥ ప్రసంగేతి ॥ పూర్వంసాక్షా
దేవశ్రుత్యక్రంసన్నాసాదిసాధనంబింతితం, సంప్రతిఫలాధానపత్తిగవ్యమావృత్తివిధిమదైహాధికరణాత్ ప్రాక్ష్పి
వ్యతే, తదేతరభ్యజీవన్ముక్తి స్తోద్విత్తీయపాదే ఉత్తాగ్రింతిస్తృతీయే అర్హిరాదిమా గ్రహ్యంతరవ్యసృజనన్యాయశ్చ
తుభేజ్ఞానోష్ఠాసనయోఃఫలనిర్ణయ ఇతిపాదార్థవివేకః । అధికరణస్యశ్రవణాది సాధనం విషయమనూద్యద్వేదా
నుష్ఠానదర్శనాన్సంశయమాహ ॥ అత్సావాగతి ॥ శ్రోతాత్మకీసాధనఫలవిచారాత్మకత్వాత్ సర్వాధికరణానాంశుక్తిశా

॥ సూ॥ ౧ ॥ ఆవృత్తిరసక్యమపదేశాత్ ॥

స్మృతీయేఽధ్యాయేపరాపరానుపద్యానుసాధనాశ్రయోవిచారః ప్రాయశాన్యగోళ, తిథేహంచతు
ర్థేఽధ్యాయే ఫలాశ్రయవిచారఆగమవ్యతి, ప్రసంగాగతంచాన్యదాకించచ్చింతయన్యతే, ప్రశమంతా
వత్కతభిశ్చిన్ధికరణైఃసాధనాశ్రయవిచారశేషమేవానుసరామః । అత్తావాలతేత్రప్రవృత్త్యశ్శ్రీత
వ్యోమంతవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః తమేవభీరోవిజ్ఞాయప్రజ్ఞాంకుర్వీత, ఫోఽన్వేష్యస్సన్దిజ్ఞాసితవ్యః
తినైవమాదిశ్రవణేషుసంశయః, కింసక్యస్మృత్యయఃకర్తవ్యఃఅచూహస్విదావృత్త్యైతి, కింతావత్ప్ర
ప్రంసకృత్స్మృత్యయస్సన్యత్ ప్రయాజాదివత్, తావతాశాస్త్రస్యకృతాథత్వాత్, అశూరియమా
ణాయాంఘ్యవృత్తౌ శ్రీయమాణాయానుశాస్త్రార్థఃకృతోభవేత్ । నన్వసక్యమపదేశాఉచాహృతాః
శ్రోతవ్యోమంతవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః త్యేవమాదయః । ఏవమపియావచ్ఛబ్దమావర్తయేత్ సక్యచ్ఛ్రీ
వణంసక్యప్రసనంసక్యన్దిధ్యాసనంచేతినాతిరక్తం, సక్యమపదేశేషుతువేదోపాసీతేత్యాదివృత్తానావృ
త్తిరేవేతి, ఎవంప్రాప్తేబుగ్రిమః, ప్రగ్యయావృత్తికరణవ్యా, కుతః, అసక్యమపదేశాత్ । శ్రోతవ్యో
మంతవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః త్యేవంజాతీయకొహ్యసక్యమపదేశఃప్రగ్యయావృత్తింసూచయతి । ననూ
క్తంయావచ్ఛబ్దమేవావర్తయేన్నాధికమితి, న, దర్శనవర్యవసానత్వాదేహం । దర్శనవర్యవసానానిహి

ప్రాక్రీయాసంగతయ ఉక్తాఃతత్తత్సాదాక్షానంబంధాత్తత్తత్పాదసంగతిః, మోక్షేపిశేషభావవత్ శ్రవణాదా
వావృత్తివిశేషోనాస్తీలిశ్చప్రాంతలక్షణావాంతరసంగత్యాపూర్వపక్షమాహ ॥ కింతావదితి ॥ అత్ర పూర్వపక్షేశ్రవ
ణాదేప్రయాజాదివదదృష్టాథాత్వాన్సక్యచనుష్ఠానంఫలం, సిద్ధాంతేత్వేనభూతవద్వస్తోభాత్వాత్ యావత్పలమావృ
త్తిరితిభేదః । అసక్యమపదేశాన్యథానువపత్త్యాసాధనావృత్తేశాస్త్రవ్యతాత్పర్యమితీకంకతే ॥ నన్వసక్యదితి ॥ శ్రవణాది
సాంసముచ్చయసిద్ధ్యర్థత్వేనాసక్యమక్తే రన్యభోషేషత్తైర్నావృత్తౌ తాత్పర్యమిత్యాహ ॥ ఏవమపీతి ॥ సగుణసా
క్షాత్తాగ్రింతిసాధనేష్వపి అనావృత్తీనాహ ॥ సక్యదితి ॥ యద్యవ్యసక్యమపదేశావృత్తిసముచ్చయయోరన్యతరసూచక
త్వేనాన్యథాపీధః, తథాపిదృష్టేసంభవత్యశ్చప్రమాత్రకల్పనానువపత్తేః శ్రవణాదేవావృత్తిద్వారా సాక్షాత్తాగ్రి
ఫలస్యపక్షాదాదృష్టత్వాదసక్యమక్తిరానృప్తింసూచయతి దృష్టాథాత్వన్యాయానుగ్రహాదిత్యాహ ॥ నదర్శనవర్య

వసానత్వాదితి । భ్యానస్యత్వావృత్తిర్వేదోపాసీతేతిశబ్దేత్రుతత్వాత్ సకేవలాధికత్యమిత్యాహ । అపిచేతిఅస్తా
 పాస్తీశబ్దస్యావృత్తివాచిత్యంతథాపివేదేశబ్దోక్తవేదనేష్యహంగ్రహేముకథమావృత్తిసిద్ధిరిత్యతపహ । విద్యుపాస్త్యై
 శ్చేతి ॥ శబ్దయోరేకార్థత్వముదాహరతి ॥ క్ష్వచిదితి ॥ సురైకోవ్యద్యేదతత్పానిణశబ్దంతైక్వాదనోపియఃకృష్ణిద్వేద
 తస్యలేసర్వమంతర్భవతీత్యేతిదుక్తఃఇథంమయోత్పాప్త్యేనసరైక్వఉక్తఇతిహంసంప్రతిహంసాంతరవచనం,తచ్చు
 త్వారైక్వంగతోవాచజానశ్రుతిః, హేభగవ ఏతాంరైక్వవిదితాందేవతాంమేనుశానిచహ్యముపదిశేత్యర్థః ॥ ...

౨. ఏవంసగుణస్థిగుణసాక్షాత్కారసాధనభ్యానస్యావృత్తిఃత్రోతీచార్థసిద్ధావదృష్టాభేత్యాత్, శ్రవణమనన
 యోస్త్యసకృదుపదేశాదేస్సముద్భయాధాత్వేనాన్యధాసిద్ధేర్థాసిద్ధేవాప్యతిరితివశేషఃఅదిత్యైక్యకస్యైవోద్గీతేనం

శ్రవణాదీన్యావర్త్యమానానిదృష్టానిభవంతి, యథాఽవఘాతాదీనితండులాదినిష్పత్తివర్తవసానాని
 తద్వత్ అపిభోపాసనంఃకథ్యాసనరిచేన్యంతర్మితావృత్తిగుణైఃక్రియాభిధీయతే, తథాహిలోకెగు
 రుముపాస్తైరాజానముపాస్తఇతివ యస్తాస్త్యేణగుర్వాదీనమవణలేనవివముచ్యతే, తథా భ్యాన
 తిప్రోపితనాథావతిదితి యానిరంతరప్రకాశతింప్రతిసోతకంతానైవమభిధీయతే । విద్యుపాస్త్యైశ్చ
 వేదాంతేషువ్యతికరేణప్రయోగోద్భవ్యతే, క్ష్వచిద్విదితోపక్రమ్యోపాస్తీనోపసంహరతి, యథాః య
 స్తద్వేదయత్యవేదనమయైతదుక్తఃఇత్యత్ర, అనుమతితాంభాగవోదేవతాంశానియాందేవతాముపాస్సు
 ఇతి, క్ష్వచిచ్ఛోపాస్తీనోపక్రమ్యవిదితోపసంహరతి, యథామమోబ్రహ్మేత్యుపాసీతేత్యత్ర, భావిత
 తవతిచక్రైర్యుగసాబ్రహ్మవర్చసేన యపవంవేదేతి । తస్మాన్సకృదుపదేశేష్యస్యావృత్తిసిద్ధిః । అస
 కృదుపదేశేస్త్యావృత్తిస్సూచకః ॥ ...

సూ. ౨. లింగాచ్చ ॥

లింగమపిప్రత్యయావృత్తింప్రత్యాయయతి, తథాహిఉద్గీతవిజ్ఞానంప్రస్తుత్య, అదిత్యఉద్గీతః(ఛాంఉ)
 ఇత్యేతదేకపుత్రతాదోషేణాపాద్య, రశ్మీంస్త్యంపర్యావర్తయాదీతి (ఛాం ఉ) రశ్మిబహుత్వవిజ్ఞా
 నంబహుపుత్రతాయైవిదధత్ సిద్ధవత్ ప్రత్యయావృత్తిందర్శయతి । తత్సామాన్యత్వస్యప్రత్యయే
 ష్వావృత్తిసిద్ధిః । అత్రాహభవతునామసాధ్యఫలేషుప్రత్యయేష్వావృత్తిఃలేష్వావృత్తిసాధ్యస్యాతితయ
 స్యసంభవాత్ । యస్తుపరబ్రహ్మవివయఃప్రత్యయోఽత్య శుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావమేవాప్తీభూతంపరం
 బ్రహ్మసమర్పయతి తత్రేకమథావృత్తిరితి । సకృచ్చురౌబ్రహ్మేన్నత్యప్రతీత్యనుపపత్తేరావృద్వ్యభ్యుప
 గమఇతిచేత్, న, అపృత్యవపితదనుపపత్తేః, యదిహి, తద్వైమసీత్యేవంజాతీయకంవాక్యంసకృచ్ఛాన్
 యమాణంబ్రహ్మైత్యప్రతీతింసోత్పాదయత్ తతస్తదేవచావర్త్యమానముత్పాదయన్యతీతికాప్రత్యా
 శాస్యాత్ । అథోచ్యేత, సకేవలంవాక్యంకందిదగ్ధంసాక్షాత్కారంశక్నోస్యతోయ్యక్యపేక్షంవాక్య
 మనుభావయన్యతీబ్రహ్మైత్యమితి, తథాప్యావృత్త్యానర్థక్యమేవ, సాపిహియ్యక్తీసకృచ్ఛివృత్తేనస్య

పాద్యోపాసనాత్ మమత్వమేకవపపుతోక్రీసీతికాపీతకేపుత్రమువాచ అతస్త్యంతథామాకృథాః కింతు బహూ
 రశ్మీనాదిత్యంచపర్యావర్తయాత్ పర్యావర్తయతాత్ పృథగావర్తయస్వేత్యర్థః, తలావ శాన్ధండసః । అత్ర
 పర్యావృత్తిశబ్దాత్ సిద్ధవదుద్గీతభ్యానస్యావృత్తిరుక్తాతతోభ్యానత్యసామాన్యాత్ ఫలవర్త్యంతత్వ సామాన్యత్వాదిం
 గాత్ సర్వశ్రవణమననభ్యానేష్వావృత్తిసిద్ధిరిత్యాహ । లింగాచ్చేతి । ఏవంతావత్ సగుణస్థిగుణసాక్షాత్కారసా
 ధనేష్వావృత్తిరుక్త, తత్రసగుణభ్యానాదేరావృత్తిమంగీకృత్యన్యథావశాదిష్యవృత్తిమాపిపతి । అత్రాహిత్యాదినా
 వాక్యంస్థిగుణసాక్షాత్కారాననేకతంసవా, ఆద్యేసకృచ్చురైవాక్యాత్ సాక్షాత్కారసిద్ధేరావృత్తిర్వృధేత్యుక్తై
 ద్విధీయంతే ॥ సకృదితి । అశక్తస్యావృత్తావపిఫలానుపపత్తిరిత్యాహ । నేతి ॥ తథాపీతిస్వతోఽశక్తస్య య్యక్త

హిత్వాత్సత్వపీత్యథః । వాక్యయ్యక్తిభ్యాంపరోక్షజ్ఞానేజాతేవ్యవహోక్షజ్ఞానాథమావృత్తిరితిశంకతే ॥ అథాపి
 వ్యాదితి ॥ తయోఃపరోక్షజ్ఞానహేతుత్వస్వాభావాదావృత్తావసినసాత్మాతాకరస్సాన్విదితిపరిహరతి ॥ నాసకృదపీతియ
 తయోస్సాత్మాతాకరసామర్థ్యంయదివాపరోక్షజ్ఞానసామర్థ్య ఉభయభావావృత్త్యనపేక్షత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥
 ప్రమాతృవైదిత్యాదీదప్యావృత్త్యనియమిత్యాహ ॥ సచేతి ॥ ప్రమేయస్యానంతత్వాచ్యుతభేత్వాహ ॥ అపిచేతి ॥ ద్వివిధోహ్య
 సకారీస్యాత్కశ్చిజ్జన్మాన్తగాభ్యాసాల్నిరస్తసమస్తా సంభావనాదిప్రతిబంధఃకశ్చిత్ప్రతిబంధవాణితిత్రాద్యంత్రత్యా

మర్థమనుభావయ్యిష్యతి । అథాపిస్యాత్ యక్త్యావాక్యేనచసామాన్యవిషయమేవవిజ్ఞానంక్రియతేనవిశే
 షవిషయం, యథాఽస్త్రమేహృదయేశులమిత్యతావాక్యాత్ గాత్రకంపనాదినిగోచ్యశూలసద్భావ
 సామాన్యమేవపరఃప్రతిపద్యతేనవిశేషమనుభవతి, యథాసవిషులీపశేషమనుభవశ్చావిద్యాయానివర్త
 కఃతదర్థావృత్తిరితిచేతే, న, అసకృదపితావన్నాత్రేక్రియమాణే విశేషవిజ్ఞానోత్పత్త్యసంభవాత్, స
 హిసకృత్ప్రియక్తాభ్యాంశాస్త్రయ్యక్తిభ్యామనవగతోపశేషఃశతకృతోపిప్రయుజ్యమానాభ్యామనగం
 తుంకశ్చతే, తస్మాల్ యదిశాస్త్రయ్యక్తిభ్యాంవిశేషఃప్రతిపాద్యతే యదివాసామాన్యమేవోభయథా
 పిసకృత్ప్రివృత్తైవతేస్వకార్యంకురుత ఇత్యావృత్త్యసపయోగః, నచసకృత్ప్రియక్తేశాస్త్రయ్యక్తికశ్చ
 చిదన్యమనుభవంతావనయత ఇతిశతకృతేనియంతుం, విచిత్రప్రజ్ఞత్వాత్ ప్రతిపత్త్యాణాం, అపిచానేకాం
 శోపేతేతాకికేవదైసామాన్యవిశేషవత్కేనావధానేనైకమంతమవధారయ త్యభరేణాభరమితిస్యా
 దవ్యభ్యాసోపయోగోయథాదీఘప్రపాతకగ్రహణాదిఘ, నతునిర్విశేషేబ్రహ్మణిసామాన్యరహితేచై
 తన్యమాత్రాన్తకేప్రమోత్పత్తావభ్యాసాపేక్షాయుక్తేతిఅభోచ్యతే, భవేదావృత్త్యానర్థక్యం తుప్రతి
 యస్తత్త్వసనీకసకృదుక్తమేవలహ్మత్వత్వమనుభవతుంశక్తుయాత్ యస్తనశక్తితితంప్రత్యుపయు
 జ్యతేపవావృత్తిః, తథాహిఛాంవోగ్యే, తత్త్వమసిశ్వేతకేతో'ఇత్యుపదిశ్య, భూయనివమాభగవాన్సి
 జ్ఞావయన్తి'తిపునఃపునఃపరిచోద్యమానస్తదదాశంకాకారణనిరాకృత్యితత్త్వమసీత్యేవాసకృదుపదిశ
 తి, తథాచ, శ్రోతవ్యంమంతవ్యనిధిభ్యాసితవ్య'ఇత్యాదిదర్శితం, నమాక్రంసకృచ్ఛ్చురంచేత్తత్త్వమ
 సివాక్యంస్యనుభవమనుభావయతుంశక్తోతి తతః అవర్తమానమపినైవశత్యతీతి, నైవదోషః, న
 హిదృష్టేఽనుపపన్నంనాను, దృశ్యంతేహిసకృచ్ఛ్చుతా ద్వాక్యాత్తందప్రతీతం వాక్యాథమావతా
 యంతస్తదదాభాసవ్యుదానేవసమ్యక్ప్రతిపద్యమానాః । అపిచతత్త్వమసీత్యేతద్వాక్యంత్వంపదా
 ర్థస్యతస్మాదాధభావమాచటై, తస్మదేనచప్రకృతంసద్భ్రష్టాక్షిణ్యజగతోజన్మాదికారణమభిధీయతే ।
 'సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ, విజ్ఞానమానందంబ్రహ్మ, అనృప్తంప్రప్త అవిజ్ఞాతంఽజ్ఞాతమజనమ
 మరమమూలమనన్దానాస్యమదీఘ'మిత్యాదిశాస్త్రప్రసిద్ధం, తస్మాదాదిత్యైర్జ్ఞానయోభావవికా
 రానివర్తతాః, అఘోలాదిశబ్దైశ్చస్థల్యాదయోద్రవ్యధర్మాః, విజ్ఞానాదిశబ్దైశ్చచైతన్యప్రకాశాన్త
 కత్వముక్తం, ఏష వ్యావృత్తీసర్వసంసారధర్మకౌఽనుభవాన్త్యకౌ బ్రహ్మసంజ్ఞకౌ స్తస్మాదాధోవె
 దాంతాభియక్తానాంప్రసిద్ధఃతథాత్వంపదాధోవప్రత్యగాన్తాశ్రోతాదేహాదారభ్యప్రత్య, గాత్రత

వృత్తైరానర్థక్యనిష్ఠం, ద్విధీయస్యతుప్రతిబంధనిరాసాయితవపేక్షేతిసమాధతై ॥ అభోచ్యత ఇతి ॥ ఇవృత్తైఃప్రతిబంధనిరా
 సార్థత్వేలింగమాహ ॥ తథాహితి ॥ యథాషణ్ణాదిస్వరభేదసాత్మాతాకరశక్తమపిత్రోక్తమభ్యాసమపేక్షతే తథాబ్రహ్మ
 త్వాసాత్మాతాకరశక్తంవాక్యంతవపేక్షమిత్యనుభవమాత్రిత్యాహ ॥ సహిదృష్టేఽనుపపన్నంనాపేతి ॥ తత్త్వంపదల
 యోగ్యధస్యదుగ్ధోధత్వాదజ్ఞానప్రయుక్త సంశయాదిప్రతిబంధ సంభవాత్ తద్ధ్వంసాయావృత్తిరేష్టవ్యేతివాచ్యులక్య
 వివేకపూర్వకమాహ ॥ అపిచేత్వాదితా ॥ యదుక్తమనంతత్వాత్ ప్రమేయస్యావృత్త్యానర్థక్యమితతత్రాహ ॥ యచ్చపీ

తి॥ ఆరోపితాంశరాసాయనమేదేహూనేంద్రియమిన్ద్రభాసాయ క్త ఇత్యర్థః । వాక్యార్థజ్ఞానేసతి కథనభాసని
 యనః ప్రమాణజ్ఞానస్యభాసాయోగాత్ జ్ఞానిః శ్రవణాదినిఘమామోగాచ్చ్యేత్యతః॥ తత్త్వితి॥ జ్ఞానాత్ ప్రా
 గేవమణాదివ్యాపారనియమనంక్రియతే ఇత్యర్థః । అధికంశంకితుముక్తమనువదతి॥ యేషామితి॥ అధికంశంకతే॥ స
 నిమి॥ దుఃఖత్వప్రస్యక్షవిరోధాద్వాక్యదైక్యభీర్నదేతీత్యర్థః । ప్రత్యక్షస్యభాసంతిత్వాదవిరోధఇత్యర్థః ॥ నే
 త్యాదితా ॥ దుఃఖాద్యోనాత్మభూతః దృశ్యత్వాత్ దేహాదివత్, నాప్యేత్సస్మరూపాత్సనిత్యవ్యసనువృత్త
 త్యాద్యవ్యక్తేతేణదైతన్యవదిత్యర్థః । స్వైభవీయాద్యైదుఃఖాదియోభ్యాం తిత్వాత్ వాక్యార్థా నుభవోపవిరుద్ధస్య

యాసంభావ్యమానస్తేతన్యవర్యంతత్యేనావధారితః॥ తద్రయేషామేలోపదాధావజ్ఞానసంశయవివర్యయ
 ప్రతిపత్తౌతేహంతత్త్వమసీత్యేతద్వాక్యం స్వాధేప్రమానోత్పాదయితురేకోపి పదార్థజ్ఞానపూర్వ
 కత్వాద్వాక్యార్థజ్ఞానస్యేత్యతస్తాత్ ప్రత్యేషవ్యవహర్థవివేకప్రయోగః శాస్త్రయ్యైత్యభాసః ।
 యద్యపిచత్రతివద్రవ్యతత్త్వైకంశస్తథాపిలభ్యరోపితం తస్మిన్లబహ్వాంతర్వందేహేంద్రియవనోబుద్ధివి
 పయవేదవాదిలక్షణంతత్రోకేనావధానైకమంశవసోహతి ఆపరేణాపరిమతి యద్యతేతన్త్రక్రమవతి
 ప్రతిపత్తిః, తస్మిన్పూర్వరూపమేవాత్మప్రతిపత్తిః యేషాంపునర్నిపుణమతీనాంనాజ్ఞానసంశయవివర్యయ
 అక్షణఃపదార్థాపివయఃప్రతిబంధోస్తీతేతేషువంతేనకృదుక్తమేవతన్త్యేనసీవాక్యార్థమనుభవనిమితి
 తాస్యత్యావృత్త్యానర్థక్యమిష్టమేవ, సకృదున్మన్వైవహ్యత్వప్రతిపత్తిరన్తరన్త్యాన్తవత్తయిసీవాగ్రకన్ధి
 దపిత్రమోభ్యుపగమ్యతే॥ సత్యమేవంయుజ్యేతయిదిః స్యచిదేవంప్రతిపత్తివదైక్యవేత్, బలవతహ్యత్వినోదుః
 ఖత్వాదిప్రతిపత్తిః, అతోనదుఃఖత్వాద్యభావంకన్ధిన్మగ్రీవద్యతఇతీచేత్, స, దేహాద్యభిమానవత్తుః
 త్యాద్యభిమానసస్యవిధ్యాభిమానతోపపత్తిః॥ ప్రత్యక్షంహిదేహాద్భిన్యమానేదహ్యమానేవాఽహం
 ఛిద్యేఽహందహ్యతతిచమిధ్యాభిమానోద్భవః, తథావాహ్యతరేషుపిపుత్రమిత్యాదిమసంతవ్యమానేషు
 అహమేవసంతవ్యత్యభ్యారోపోద్భవః, తథాదుఃఖత్వాద్యభిమానోపిస్వాదైహాదివదేవ చైతన్యాద్యహి
 రుపలభ్యమానత్వాత్తుఃఖత్వాదీనాం, సుషుప్తాదిమచాననువృత్తిఃచైతన్యస్యనుషుప్తేష్యనువృత్తిమా
 మనంతి॥ యద్యైతన్నవశ్యతీవశ్యద్యైతన్నవశ్యతీత్యాదినాతస్మాత్స్వదుఃఖనిర్ముక్తైకదైతన్యాత్
 కొఽహమిత్యేకలత్వానుభవః నచైవమాత్మాననుభవతఃకించిదన్యత్కస్యమివశ్యతే॥ తథాచశుక్రిః
 'కింప్రజయాకరిష్యామోయేషానోఽయమాత్మాఽయం'లో' ఇత్యాత్మవిద్యకర్తవ్యాభావందర్శయతి॥
 స్త తిరపి 'యస్తాత్మరతిరేవస్యాదాత్మస్యైకత్వమానవః । ఆత్మస్యేవచసంతుప్తస్తస్యకార్యంనన్ద్యత'
 ఇతియస్యతునైషోఽనుభవోద్రాగభిజాయతేతంప్రశ్నానుభవాధావవాప్త్యభ్యుపగమః॥ తత్రాపిన
 శస్త్యమసీతివాక్యార్థాల్ప్రచ్యావ్యావృత్తౌప్రవర్తయేత్, సహివరభూతాయకన్యాముద్వాహయంతి
 నియక్తస్యచాత్మకాధిక్యతోఽహంకర్తామయేదంకన్తవ్యమిన్ద్రవశ్యంబ్రహ్మప్రశ్నయింపరిగప్రశ్నయి
 ఉత్స్యతే । యస్మిన్సయమేవమన్దమతిరప్రతిభానాత్ గంవాక్యార్థంజహానేద్యైగన్ధిన్మేవవా

నిత్యభాసః॥ తస్మాదితి । అనుభవేణతేహ్యవృత్త్యాద్యనుస్థానంకింనస్యాదిగ్యతలహ॥ నచైవమితిరతిఃకానుః ఆత్మకామ
 నియాత్యప్రీర్విషయఃశృణోతుయః తేనసంతోషలత్వానందానుభవ ఇతిభేదః । సన్వాప్యత్రా నియోగాత్ ప్రవృత్తి
 త్యాచ్యా, నిధాచ యోక్త్యబుద్ధైరః ద్రాస్తీర్నీర్నస్యాదిత్యతలహ॥ తత్రాపితి॥ ఆప్యైత్యభ్యుపగమేష్యకర్తాహమి
 గ్యనుభవాలేప్రచ్యావ్య గురువోవ్యావ్యాధ్యోగాన్మప్రవర్తయేదాత్తకోపదిత్యర్థః । కథంతహిప్రవృత్తిరిత్యత
 లహ॥ యత్త్వితి॥ ఆప్రతిభానాసంభావనాదినేత్యర్థః । విష్యబుద్ధ్యనుసారేణత్రోతవ్యాదివదోభిఃప్రధానసంస్థ్యక
 మావృత్త్యాదప్రవర్తయేత్యర్థః॥

౩. ఆత్మేతి రూపగచ్ఛంతి గ్రాహయంతిచ॥ పూర్వత్రధ్యాసీదేర్వావృత్తిరుక్తా తామపజీవ్య తద్వజ్ఞానాథా
న్యానావృత్తికాలేకిమహంబ్రహ్మైతిధ్యాతవ్యంఉతమత్వాన్వీమీశ్వరశ్చత్యైక్యభేదమానాభ్యాంసంశయమాహ॥ యథితి॥
'బ్రాహ్మదేవప్రమితశ్చత్యాదా' అయమాత్మాబ్రహ్మైత్యాదిశుక్రిభిరైక్యస్థానాత్ సంశయమాపీవతి॥ కథమితి॥ భేద
స్మిత్యనుగ్రహాత్ భేదప్రత్యక్షాదిపాబ్ధ్యుమాంబ్యసంశయశ్చత్యాహ॥ ఉచ్యతేతి॥ అభేదశ్రుతీనాంగౌణత్వముఖ్య
త్వేఉభయత్రఫలం॥ యద్యప్యయంప్రత్యక్షాదివిరోధపరిహారోద్వితీయాధ్యాయ సంగత స్తథాప్త్యైక్యశుక్రితేరదుర్ధ
ప్రసిద్ధయస్యసమాధానంతరంగత్వాదిహసంగతిః॥ విరుద్ధయోరైక్యదృష్టిరసద్భేత్యాహ॥ నాహమితి॥కించ కిమీశ్వరస్య
కార్యభేదస్థితీకార అవృత్త్యాది వాచోయక్త్యాబ్ధ్యుపేయతే, తస్మాత్పరబ్రహ్మ విజయేపి ప్రత్యయేతదు
పాయోపదేశేవ్యావృత్తిసిద్ధిః॥ ఇతిప్రథమాధికరణం *

సూ. ౩. ఆత్మేతిరూపగచ్ఛంతి గ్రాహయంతిచ॥

యశ్చాస్తాత్త్వవిశేషణఃపరీమాత్మాసకిమహమితిగ్రహీతవ్యఃకించామదన్యత్రత్యేతద్విచారయతి॥ కథం
పునరాత్మశబ్దేప్రత్యగాత్మవిషయేశ్రూయమాణేసంశయశ్చితి॥ ఉచ్యతే, అయమాత్మశబ్దాముఖ్యఃకత్యతే
బ్ధ్యుపగీతుం సతిజీవేశ్వరయోరభేదసంభవే, ఇతరథానుగౌణోఽయమఖ్యుపగంతవ్యశ్చిమన్యతేకిం
తావత్ప్రాప్తంనాహమితిగ్రాహ్యః, నన్యపహతపాప్తత్వాదిగుణోవిపరీతగుణత్వేనశక్యతేగ్రహీతుం, వి
పరీతగుణోవాఽపహతపాప్తత్వాదిగుణత్వేన, అపహతపాప్తత్వాదిగుణశ్చ పరమేశ్వరః, తద్విపరీతగుణ
ప్రకారీరః, ఈశ్వరస్యచసంసార్యాత్తే చ్చ ఈశ్వరాభావప్రసంగః తతశ్చాస్తాన్విధక్యం సంసారిణోపి
శ్వరాత్తేఽధికార్యభావాత్ శాస్తాన్విధక్యమేవప్రత్యక్షాదివిరోధశ్చ॥ అన్యతేఽపితాదాత్మ్యదర్శనం
శాస్తాన్విధక్యం, ప్రతిమాదిష్టివవిష్ట్యాదిదర్శనమితిచేత్, కామమేవంభవతునతుసంసారిణోముఖ్యః
ఆత్మేశ్వరశ్చత్యేతావన్నప్రాపయితవ్యమితి, ఏవంప్రాప్తేబ్రాహ్మణఃఆత్మైత్యేవపరమేశ్వరఃప్రతిపత్తవ్యః
తథాహిపరమేశ్వరప్రక్రియాయాంబాబాలాఃఆత్మత్వేనైవైనమభ్యుపగచ్ఛంతి, త్వంవాఅహమస్మిభ
గవోదేవతేఅహంవైత్వమసిభగవోదేవతే' ఇతి॥ తథాఽన్యేపి 'అహంబ్రహ్మస్మి' త్యేవమాదయఆత్మ
త్వోపగమాద్రుప్తవ్యాః॥ గ్రాహయంతిచాత్మత్వేనైవేశ్వరంవేదాంతవాక్యాని, ఏవతఆత్మాసర్వాం
తరపతతఆత్మాతర్యాగ్యగుతప్రసిద్ధ్యంసతత్వాతత్వమసీ' త్యేవమాదిని॥ యదుక్తం ప్రతీకచన్
నమిదం విష్ణుప్రతిమాన్యాయేనభవఃప్యతీతి॥ తదయుక్తం, గౌణత్వప్రసంగాత్వాక్యనైకాప్యాశ్చ॥
యత్రహిప్రతీకదృష్టిరభిప్రేయతే సకృదేవ తత్సంభవసంభవతి యథా, మనోబ్రహ్మ ఆదిత్యోబ్ర
హ్మై' త్యాది॥ ఇహపునస్త్యేవహమస్త్యహంవత్వమసీ' త్యాహ, అతఃప్రతీకశుక్రితైరూహ్యోదభేదప్ర
తిపత్తిర్భేదదృష్ట్యవవాదాశ్చ॥ తథాహి, అథయోఽన్యందేవతామపాదైఽన్యోఽసావన్యోఽహమ
స్మి' తి, నసవేద ముత్తోస్సమృత్యుమాహోఽనియితహనానేపశ్యతి సర్వంతం పరాదావ్యోఽన్యతా
న్యకస్సగ్యంవేదే' త్యేవమాద్యానూయసేశుక్రితేభేదదర్శనమపవదతి॥ యత్రాత్మంసద్గుణగుణయోరన్య
న్యాత్మగ్యంసంభవతీతి॥ నాయంచోపక, విరుద్ధగుణతాయామధ్యాత్వోపపత్తేః॥ యత్పునరుక్తంఈశ్వ
రీవమాత్రగ్నమైక్యంజీవస్యేశ్వరమాత్రగ్యంవేదీకల్ప్యత్రమేణమావయతి॥ ఈశ్వరస్యచేత్యాదిహ॥ ఏకత్వశ్రుతిపా
మాన్యాదైక్యధ్యానంకార్యమితిశంకతే॥ అన్యత్వేపీతివికల్పధ్యానమప్రదిప్తమేవ, ఏకత్వంతానాస్తీ' త్యాహ॥ కామమితి॥ అ
భేతుక్రినాంఘ్రవకపూర్వాద్భి తాత్పర్యేనగౌణత్వాయోగాద్భిదశుక్రినాంకన్వితభేదానువాదిత్వాత్ ప్రత్యక్షాదేర
పితద్విచయత్వాత్ వింబప్రవింబయోరివవిరుద్ధమాణాంవిధ్యాత్వాత్ ముఖ్యమైక్యమితిసంధ్యంతియతి॥ ఏవమిత్యా
దిహ॥ ఈశ్వరస్యజీవత్వంసప్రతిపాద్యం యే నేశ్వరాభావస్యాత్ కింతుజీవస్యేశ్వరత్వం॥ నచైవమధికార్యభావః

ఏకత్వప్రబోధాత్ ప్రాగధికారిభేదాంగీకారాదిత్యహా || యత్సునరుక్తమిత్యాదినా || వేదసత్యత్వ శ్రద్ధాభు శ్శంక
 తే || ప్రత్యక్షాన్యభావశ్చితి || వన్దేషుస్వరక్రమయోరభావాదుఫలబద్ధస్వయోరారోహోవాచ్యప్రథాచారోపితక్రమ
 స్వవిజ్ఞప్తవర్ణాత్తకవేదస్యమిత్యాత్వంచుద్వారం, వాదీనాంసత్యత్వాగ్రహప్రవృద్ధివిజ్ఞానవిభిత ఇతివేదసత్యత్వా
 భావోనదోవశ్యత్యాహ || నేతి || అవిద్యామాతృపతి||కస్యేతి || ప్రశ్నలింగేనత్వ య్యేవతస్యాస్పదత్వా దాతృపానుపప
 త్తిరిత్యాహ||య ప్రభుమితి|| అజ్ఞానమూలత్వాత్ ప్రశ్నాదేరితిభావః | సర్వజ్ఞాభిన్నేమ్యుక్తభక్తజ్ఞానమితీశంక తే||నన్వ
 తి|| అభేదజ్ఞానాత్ప్రాక్చిన్నాత్స్వతవైవాజ్ఞానాశ్రయత్వమనుభవసద్భాజ్ఞానస్యావలాపాయోగాత్||జ్ఞానేత్వనిర్వా
 చ్యస్యతస్యబాధాన్నాశ్రయోపేయేత్యాహ||యద్యేవమితి||అనిర్వాచ్యత్వేనదోహంతరమపినిరప్రవిత్యాహ||యోపేతి||
 ౪. నప్రతీకేనహిసః || ఉభయథాధ్యానసంభవాన్సంశయః, యథోబ్రహ్మణాసహాభేదసత్త్వా దహంగ్రహ

రాభావప్రపంగశ్చితి, తీదసత్, శాస్త్రప్రామాణ్యాదనభ్యుపగమాచ్చ | సహిత్వసంసార్యాత్వ
 త్వంప్రతిపాద్యతేభ్యభ్యుపగచ్ఛామః, కింతహిసంసారిణస్సంసారిత్వాహోహనేశ్వరాత్వస్యంవృతి
 పిపాదయిషితమితి, ఏవంచసత్యత్వైతేశ్వరస్యాహతపాస్తత్వాదిగుణతా, ఏవరితగుణతాతుత్తత్వ
 రస్యమిత్తేతివ్యవతిష్ఠతే | యకప్యత్తనధికార్యభావఃప్రత్యక్షాదివిరోధశ్చేతి | తదప్యసత్, ప్రాక్ప్ర
 బోధాత్సంసారిత్వాభ్యుపగమాత్తద్విషయత్వాచ్చప్రత్యక్షాదివ్యవహారస్య | యత్రీత్వస్య, సర్వ
 మాత్రైవాభూత్తత్రైకసంపశ్యేచ్ఛత్వాదిసాహితప్రబోధేప్రత్యక్షాద్యభావందర్శయతి, ప్రత్యక్షాద్యభా
 వేశ్రుతేరప్యభావప్రసంగశ్చితిచేన్న, ఇష్టత్వాత్, ఆత్ర, ఏతాఽపితాభవతీత్యుపక్రమ్య, వేదాఅవేదాశ్చ
 తివవవాదివ్యతపవాస్తాభిఃశ్రుతేరప్యభావః, ప్రబోధేశ్వపునరయమప్రబోధ ఇతిచేద్యస్త్యంపుచ్చ
 సితస్యతత్తకవదామః | నన్వహమీశ్వరవిరోధః శ్రుత్యా యద్యేవంప్రతిబుద్ధోఽసి నాస్తి కస్యచిదప్ర
 బోధః | యోపిదోవశోఽద్యతేత్వేదవిద్యయాకిలాత్సనస్పద్వితీయత్వాదన్వైతానుపపత్తిరితిసోఽప్యే
 తేనప్రత్యుక్తస్తస్మాదాత్మేత్యేవేత్వరేమనోఽర్థః | ఇతిద్వితీయాధికరణం. ... *

సూ. ౪. నప్రతీకేనహిసః||

‘మనోబ్రహ్మేశ్వపాసీతేత్యధ్యాత్మనుధానిదైవతమాకాశోబ్రహ్మేతి(ఛాం-౩-౧౮) తథా, అది
 త్యోబ్రహ్మేత్యాదేశః(ఛాం-౩-౧౯) ‘సయోనామబ్రహ్మేశ్వపాస్తే(ఛాం-౪-౫) ఇత్యేవమాదిషున
 తీకొపాసనేమసంశయః, కింతేష్యప్యాత్మగ్రహఃకర్తవ్యోనవేతి | కింతావత్వాగ్రహం తేష్యప్యాత్మ
 గ్రహవీచయ్యుక్తఃకర్తుం,కస్తాత్, బ్రహ్మణఃశ్రుతిహ్యత్వేనప్రసిద్ధత్వాత్, ప్రతీకానామపిబ్రహ్మవికార
 త్వాత్ బ్రహ్మత్వేనత్యాత్మత్వోపపత్తేరిత్యేవప్రాప్తైబ్రాహ్మః | నప్రతీకేహ్యత్వమతింబర్హియోత్,
 సహిసఉపాసకః ప్రతీకానియానితాన్యాత్వేనాకలయేత్, యత్సునర్యుక్తవికారత్వాత్ ప్రతీకా
 నాంబ్రహ్మత్వంతతత్త్వాత్పరమితి | తదసత్, ప్రతీకాభావప్రసంగాత్ | వికారస్యరూపోపమద్దై
 ఉక్తః ఏవం ప్రతీకేష్యవే బ్రహ్మవికారతయాజీవాభిన్నబ్రహ్మభిన్నత్వాత్ జీవాభేదసత్త్వేనాహంగ్రహఃకార్యశ్చి
 ద్భవంతేనపూర్వవత్తః | అత్రప్రతీకొపాస్తీనామహంగ్రహూపాస్తీభిరవిశేషః | సిద్ధాంతేతువిశేషసిద్ధి రితిఫలం
 ఏతదారభ్యాధికరణత్వయస్యప్రాశుంగీకీపాదసంగతిః | బ్రహ్మైక్యధ్యానప్రసంగాగతత్వాదివివేకః | కింప్రతీకేష్య
 త్వాత్వానుభవబలాఽపలుగ్రహః ఉతవస్తుతః, జీవాభేద సత్త్వాత్ నాన్యశ్చిత్వాహ || సహిసశ్చితి||నానుభవతీత్యర్థః||
 ద్వితీయమప్యసిద్ధాన్యభావయతి | యత్సునరిత్యాదినా ||వికారస్యబ్రహ్మణాస్యరూపైత్యాదయోగాత్ బాధనైక్యంవా
 చ్యం ప్రతీకబాధేదోపాస్తీవిధిర్నిష్కాంత్యర్థః | కింవ కర్తృత్వాద్యబాధేదోపాస్తీవిధిప్రవృత్తిర్వాచ్యా బాధేతద
 యోగాత్, తథావబాధమూలబ్రహ్మైక్యజ్ఞానంద్వారీక్యప్రతీకేష్యహంగ్రహూపాస్తీకల్ప నానయత్ర, బాధవి

రోధాదిత్యాహ॥నదబ్రహ్మణ్యతి॥ అతోజీవప్రతీకయోస్యకూపభేదాద్యహంగ్రహవిధ్యశ్రవణాచ్చనాహంగ్రహశ్చ
ఫలితమాహ॥ అతశ్చేతి॥ యథారుచకస్యస్త్రీకయోఃస్థవద్ధాన్త నై క్యేపిమిథోఽనై క్యంతథాజీవప్రతీకయో బ్రహ్మస్త
నై క్యేపిభేదస్సముః । యదిచధమైక్యంరేకేణతయోరభావసత్త్వయాత్ వస్తై క్యంతవోపాసనోచ్ఛేదఉ క్తశ్చత్యథః॥

౫. బ్రహ్మదృష్టి రుత్స-ద్వాత్ । ఏకవిషయత్వంసంగతిః । ప్రశ్నసూర్యకంసంశయవీజమాహ ॥ కుతశ్చత్యాది
నా ॥ సామానాధికరణ్యంత్రుతంతన్నతావన్నభ్యం, బ్రహ్మవికారయోగవాశ్యయోరివాభేదాయోగాత్, నాపప్ర
కృతివికారభావనిబంధనా, వాక్యస్యవికారభావేనబ్రహ్మపరత్వాపాతాత్ । నచేష్టాపత్తిః, నానుబ్రహ్మత్వపాసితే

సహి. నామాదిజాతస్య బ్రహ్మత్వమేవాశ్రితంభవతి, స్వరూపావన దైచనామాదిసాంకుత్యప్రతీకత్వమా
న్యగ్రహేనావా, నదబ్రహ్మణ్యతిత్వాద్యుక్త్యాదృష్ట్యావదేశేషాన్యదృష్టికల్యాణ, కర్తృత్వాదృష్టిరా
కరణాత్, కర్తృత్వాదిసర్వసంసారధర్మనిరాకరణేహిబ్రహ్మణతీత్యావదేశస్త్రానిరాకరణేన చో
పాసనాపదానం, అతశ్చోపాసకస్యప్రతీకై స్సమత్వాదాన్యగ్రహేనానోపపద్యతే, సహిరుచకస్యస్త్రీక
యోరితరేతరాన్యత్వ మస్తి, సువగ్ధాన్తనెవతుబ్రహ్మన్తనైకత్వేప్రతీకాభావప్రసంగమవోచామ । అ
తోనప్రతీకేషాన్యదృష్టిఃక్రియతే॥ఇతితృతీయాధికరణం ... *

సూ. ౫. బ్రహ్మదృష్టిగుత్స-ద్వాత్ ॥

తేష్యేవోదాహరణేవ్యస్యసంశయః, కిమాదిత్యాదృష్టయోబ్రహ్మణ్యధ్యసిత్యాః కింవాత్త్రహ్మ
దృష్టిరాదిత్యాదిష్వతి । కుతస్సంశయః, సామానాధికరణ్యేకారణానవధారణాత్ । ఆశ్రహిబ్రహ్మశ
బ్దస్యాదిత్యాదిశబ్దే సామానాధికరణ్యముపరీభ్యతే, అదిత్యోబ్రహ్మ ప్రాణోబ్రహ్మ విద్యస్య
ప్రేత్యాదిసమాసవిభక్తినిజేశాత్ । నచాత్రాంజసాసామానాధికరణ్యమవకల్పతే, అథాంత
రవచనత్వాత్ బ్రహ్మణ్యదిత్యదిత్యానం, సహిభవతిగౌరవశ్యతి సామానాధికరణ్యం । ననుప్రకృతివి
కారభావాత్ బ్రహ్మణ్యదిత్యాదీనామృచ్ఛరావాదివత్సామానాధికరణ్యంస్యాత్, నేత్యవ్యతే, వికార
ప్రవిలయోహ్యేవంప్రకృతిసామానాధికరణ్యాత్సాత్, తతశ్చప్రతీకాభావప్రసంగమవోచామ, పరమా
త్మవాక్యంచేదంతదాసంస్యాత్, తతశ్చోపాసనాధికారోబాధ్యేన, పరిమితవికారోపాదానంచవ్యర్థం । త
స్మాద్బ్రహ్మణ్యోఽగ్నిజైస్త్వైశ్చసరశ్చత్యాదివిదస్యతరస్త్వతరవృష్ట్యాధ్యాసేనత్యకింనృష్టిరధ్యస్య
తామితసంశయః, నిత్రానియము, నియమకారిణశ్చాస్త్రస్యాభావాదిత్యేవంప్రాప్తం । అథవాదిత్యాదిదృ
ష్టయవివబ్రహ్మణ్యకర్తవ్యాశ్చత్యేవంప్రాప్తం । ఎవంహ్యదిత్యాదిదృష్టిభిర్బ్రహ్మణ్యోపాసితంభవన్తేబ్రహ్మ
పాసనంచఫలవదిత్యాస్త్రమర్యాదానిస్తాన్నబ్రహ్మదృష్టిరాదిత్యాదిష్విత్యేవంప్రాప్తేత్రాయామః । బ్ర
హ్మదృష్టిరేవాదిత్యాదిమస్యాదిత్యాత్, ఉత్స-ద్వాత్, ఏవముత్స-ద్వాదిత్యాదియోన్మహాభవం త్య
త్యప్రప్రదృష్టేవైవ్యధ్యాసాత్ । తథావలొకీకన్యాయోఽనుగతోభవతి, ఉత్స-ప్రదృష్టిహి నికృ

తివిధిశ్రుతిరోధాత్, పరిమితనానుగ్రహణా నర్హత్వాపాతాచ్చ । బ్రహ్మపరత్వేసర్వంబ్రహ్మేతివక్తవ్యత్వాత్అ
తఃపరిశేషాదధ్యాసవిసానానాధికరణ్యకారణం, అధ్యాసవినియమాకాభావాత్సంశయవిశ్వరూపః । ఉత్స-ప్రప్ర
కృష్టయోరుత్స-ప్రమేవోపాస్యంభవన్త్యాదిత్యాదియోనియానుకృత్యరుచేరాహ॥ అథవేతి ॥ అత్రవికార దృష్టిభిః
బ్రహ్మణ్యోపాసితేనాధికరణ్యం, సద్ధాంతేతువికారదృష్ట్యేబ్రహ్మణ్యోపాస్యత్వేనకర్తృప్రాప్తిసత్వాంఫలవత్త్వాసద్భవి
కారవోదాత్స-ప్రబ్రహ్మదృష్ట్యోపాస్యభిఃఫలం । కింవలొకీకన్యాయోఽనుగతోభవన్తేవేద్యుద్ధాభోనగ్రాహ్యే, ప్ర
త్యవాయప్రసంగాత్, కింవ ప్రథమశ్రుతినామాదిత్యాదిపద్ధానామసంజాతరోధితయా ముఖ్యార్థత్వగ్రహణ
న్యాయ్య, బ్రహ్మశబ్దేవదృష్టిలక్షణగ్రహణ, తథాచాదిత్యాదియోబ్రహ్మదృష్ట్యోపాస్యా ఇత్యేవవాక్యార్థా ఇత్యా

మా॥ తథాచే॥ ఇతశ్చతథావాక్యార్థశ్చత్యహా॥ సాధమ్యాచ్యై॥ బ్రహ్మశబ్దస్యైవదృష్ట్యర్థత్వే హేత్వంతరమా
 మా॥ ఇతివరత్వాదితి॥ ఇతిశిరస్సుశ్చబ్దః సమభివ్యాహృతకీర్త్యాంబుక్షయతీతిలోకప్రసంగమన్యథః॥ ద్వితీయాశ్రితేశ్చ
 దిత్యాదినామేవోపాస్తికీర్త్యమిత్యాహ॥ నాక్యశేషేపీతి॥ ఉత్కృష్టమేవోపాస్యమిత్యామయముక్తమనువదతి॥ య
 త్తాత్కమితి॥ ద్వితీయతిశ్రిత్యాం లోకకన్యాయావ్యక్తన్యాయభాగశ్చత్యాహ॥ తదితి॥ బ్రహ్మణోఽనుపాస్యశ్చైవ

ప్రైవధ్యసితశ్చేతి లోకకన్యాయః॥ యథారాజవృష్టిః క్షుద్రరి, సచానుగంతవ్యో వివర్యయే ప్రత్యవా
 యప్రసంగాత్॥ నహిక్షుద్ధృద్వృష్టివరిగృహీతోరాజానకర్తవ్యమనఃశ్రేయసేస్యాత్॥ ననుశాస్త్ర
 ప్రామాణ్యాదనాశంకాయోగప్రత్యవాయప్రసంగః, నచలోకకేనన్యాయేనశాస్త్రీయావృష్టిర్నియం
 తుంయుక్తేతి॥ అతోక్త్యతే, నిధారితేశాస్త్రీర్థేపతదేవంస్యాత్, 'సంధిభేదునిష్ఠితస్సద్ధియం ప్ర
 తిలోకకంపిన్యాయచీగ్రియమాణో'నఽరుద్యతే, తేనవోత్కృష్టదృష్ట్యధ్యాస శాస్త్రీర్థేఽవధార్య
 మాణేనకృష్టదృష్టిసధ్యస్యప్రత్యవేయాదితిశ్చివ్యతే॥ ప్రాథమ్యాచ్చాదిత్యాదీశబ్దానాంముఖ్యాధ్యత్వమువి
 రోధాత్ గ్రహీతవ్యం॥ తైఃస్వాధ్యవృత్తిభిరవరుద్ధాయాంబుద్ధౌవశ్చవివరణతోబ్రహ్మశబ్దస్యోక్తి
 భ్యవృత్త్యా సామానాధికరణ్యాసంభవాత్ బ్రహ్మదృష్టివిధానాథతైవావతిష్ఠతే॥ ఇతివరత్వప్రకృ
 త్త్యశబ్దస్యైవపవాథోన్యాయః॥ తథాహి, బ్రహ్మత్యాదేశః, బ్రహ్మేతుపాసీత, బ్రహ్మ, సర్వ
 ప్రతిభివసర్వప్రేతివరంబ్రహ్మశబ్దముచ్చారయతి శుద్ధాంస్తాద్దిత్యాదీశబ్దాః॥ తతశ్చ యన్యధా
 కాంరజతమిత్రత్యేతత్యత్రశుక్తికావచనవివశుక్తికాశబ్దః, రజతశబ్దస్తరజతవ్రతీతిలక్షణాథః॥ బ్రాహ్మ
 త్యేవహి కేవలంరజతమితి, నతుతత్రరజతమస్తి, ఏవమత్రాప్యాదిత్యాదీబ్రహ్మేతిప్రతీయాదిగవ్యతే
 నాక్యశేషేపీవద్యితియానిదేశేనాదిత్యాదీనేవోపాస్తిక్రియయావ్యాప్యమానాదనన్యాయే, 'సయఏత
 దేవవిద్యానాదిత్యంబ్రహ్మేతుపాస్తే'యోవాచంబ్రహ్మేతుపాస్తే'యస్సంకల్పంబ్రహ్మేతుపాస్తే'ఇతి
 చ॥ ఛాం॥ యత్తత్త్వంబ్రహ్మేతుపాస్తేనమేవాత్రాదీనీయంఫలవత్త్వయోః, తదయుక్తం, ఉక్తేనన్యాయే
 నాదిత్యాదీనామేవోపాస్యత్వాపమాత్॥ ఫలంత్యతిథ్యాద్యుపాసనశివాదిత్యాద్యుపాసనేపిబ్రహ్మే
 వదాస్యతసర్వాద్యక్షత్వాత్॥ వనితంవై తిత్, ఫలమతఉపపత్తేరిన్యత్ర (అ-౩-పా-౨-సూ-౩౮)
 ఈశ్వరంచాత్రబ్రహ్మణఉపాస్యత్వంయస్పృశీకేషుతదృష్ట్యధ్యాసోపగంప్రతిమాదిష్టివవిష్టాదీనాం॥*

సూ. ౬. ఆదిత్యాదిమతయశ్చాంగఉపపత్తైః॥

'యవివాసౌతపతతముక్తికముపాసీత' (ఛాం-౧-౨) , 'లోకేషుపంచభంసామోపాసీత' (ఛాం-౨-౨)
 వాదిసప్రవిభంసామోపాసీత' (ఛాం-౨-౮) , ఇయమేవగర్భిస్తాను' (ఛాం-౬-౧) ఇత్యేవమాదివ్వరిగావ
 రుద్ధేషాపాసనేషుసంశయః, కిమాదిత్యాదిమాన్వీధాదిదృష్టయో విధీయంలేకింవోద్గీధాదిద్వదిత్యాది
 దృష్టయిత్థి, తత్రానియమఃఫలయమకారణాభావాదితిప్రాప్తంసహ్యత్రబ్రహ్మణశివకస్యవిమతర్క
 డశేమాఽవధార్యతే॥ బ్రహ్మహిసమప్రజగత్కారణత్వాదవహతపాస్త్యత్వాదిసులయోగాచ్చాదిత్యా

ధంఫలదాతృత్వంతరాగ్రహ॥ ఫలంత్యతి॥ కించయదృష్ట్యావికారస్యోత్కర్షఃతస్యబ్రహ్మణఉపాసనావిశేషణత్వే
 ఘృపాస్యత్వంచాస్తీత్యాహ॥ ఈశ్వరంచేతి, ఇతిజతుర్థాధికరణమ్ ...

౬. ఆదిత్యాదిమతయశ్చాంగఉపపత్తైః॥ వ్యుత్పన్న్యంతరియోదిగ్యేమ్యసంజ్ఞేషులోకేషు హింకారప్రస్తావోద్గీధ
 ప్రతిహతనికదైరకతైఃపంచాంశంసావ, తైశేవాదిమన్యవప్రవత్తిదభక్తిద్వయాధితైఃసప్రాంశంసామేతభేదః॥ అ
 త్రపిశేషాన్మానాత్సంశయః॥ పూర్వపక్షమర్హిష్టికపథానిత్యానియమితిప్రత్యదాహంశేనపూర్వపక్షమాహ॥ తత్రేతి॥ సి
 ధ్దహపాదిత్యాదిభ్యఃకవణయావోద్గీధాదీనాంఫలసంక్షేపేణాదోగృహ్లాత్ బ్రహ్మేద్యిశేషవత్త్వనియమితిదృష్టాంతే

ననుభ్యంపూర్వవత్తుమాహ || అథవేతి || తత్తత్పక్షసద్ధిరేవపూర్వోత్తరపక్షభుంతుఃతవ్యం । కించానంగేష్యేవాంగ దృష్టిరిత్యత్రతేవ్యంగవాచపదప్రయోగంలింగమాహ || అథాచేయమేవేతి || తదేతదగ్నాభ్యం సామ పతస్యాంపృథివీ సూపాయామృత్యధూయకముపరిస్థితమేత్యర్థః । ఋషిసామవత్పృథివ్యామగ్నిద్రవ్యతే, తతస్సామ్యాత్ పృథివ్యేవ ఋక్ అగ్నిస్సామేతిధ్యానంఽహితం, తత్రయది ఋక్సామ్యాత్కయోః కర్మాంగయోః పృథివ్యగ్నిద్రవ్యస్సామ్యాత్, తదాపృథివ్యగ్నోఃఋక్సామృత్యధూయకముపరిస్థితమేత్యర్థః || తత్తత్తేతి || అతఃప్రయోగాన్యథానుపపద్యై పృథివ్యగ్నోః ఋక్సామృత్యధూయకముపరిస్థితమేత్యర్థః । విషయసప్తమ్యాచైవమేవేత్యర్థః || అపిచేతి || గాయత్రసంఖ్యం సామ । కించ పూర్వాధికరణసిద్ధాంతన్వాయేనాప్యేవమిత్యాహ || ప్రథమేతి || అనంగబుద్ధ్యాంగాన్యపాన్యసీతి సి-

దిభ్యఉత్కృష్టమతిశయతేఽవధారయతుం, నత్వాదిత్యోద్గీధాదీనాంవికారత్వాదేవేతి కించిదుత్కృష్ట విశేషావధారణకారణమస్తి । అథవానియమేనైవోద్గీధాదిమతయతిదిత్యాదిష్వధ్యస్యేర్థః, కర్మాత్మకత్వాదుద్గీధాదీనాంకర్మాత్మకఫలపాప్రిప్రసద్ధిరుద్గీధాదిమతిభిరావ్యమానాదిత్యాదయః కర్మాత్మకాస్సంతఃఫలసారవోభవిష్యంతి । తథాచ, ఇయమేవర్గగ్నిస్సామేత్యత్ర 'తదేతదేతస్యా మృత్యధూయకంసామ' (ఛాం-౬-౧) ఇత్యుక్తజ్ఞైఃపృథివీంబిదిశతి, సామశబ్దేనాగ్నిం, తద్వపృథివ్య గ్నోఃఋక్సామృత్యధూయకముపరిస్థితమేత్యర్థః, నఋక్సామయోఃపృథివ్యగ్నిద్రవ్యస్సామ్యాత్ విశేషాయాం । తత్తత్తేతిరాజదృష్టికరణాద్రాజబ్జఉపచర్యతేనరాజనిత్యత్రబ్జః, అపిచ, లోకేషుపంచుధంసామోఽసీ తే' (ఛాం-౨-౨) ఇత్యధికరణనిర్దేశాల్లోకేషుసామాభ్యసితవ్యమితిప్రతీయతే, 'ఏతన్దాయత్రంప్రాణే మప్రోతం' (ఛాం-౨-౩) ఇతివై తదేవదర్శయతి । ప్రథమనిర్దిష్టేషుచాదిత్యాదిషు చరమనిర్దిష్టంబ్ర హ్మధ్యస్తం, ఆదిత్యోబ్రహ్మత్యాదేః (ఛాం-౨-౧౯) ఇత్యాదిషు । ప్రథమనిర్దిష్టాశ్చపృథివ్యాదయ శ్చరమనిర్దిష్టాహింకారోదయః, 'పృథివీహింకారః' (ఛాం-౨-౨) ఇత్యాదిశుశ్రిమి । అతోఽనంగేష్వా దిత్యాదిష్వంగమత్యేవఇతి, ఏవంపాప్రిప్రబ్రుమః । ఆదిత్యాదిమతయపవాంగేషాద్గీధాదిమకర్మానుక్షి ప్యేర్థః । కుతః, ఉపపత్తేః । ఉపపత్యతేహ్యేవచపూర్వసన్నికర్షాదాదిత్యాదిమతిభిఃసంసక్రియమా ణేషాద్గీధాదిమకర్మానుష్ఠిః । 'యదేవవిద్యాయాఃరోతిస్త్రధయోషనిచదా తదేవవీర్యవస్తరంభవతి' (ఛాం-౬) ఇతివిద్యాయాఃకర్మానుష్ఠిహేతుతాంద్యయతిభవతుకర్మానన్యధిఫలతేష్యేవం, స్వ తంత్రఫలేషుతుకథం, 'యపితదేవంబిద్వాలోకేషుపంచుధంసామోపాస్తే' (ఛాం-౬) ఇత్యాదిషు, తేష్యపృథివీతాభికారాత్ ప్రకృతాపూర్వసన్నికర్షేణైవ ఫలకల్పనాయుక్తా, గోవోహనాదినియమ వశ్యలాత్మకత్వాచ్చాదిత్యాదీనాముద్గీధాదిభ్యోకర్మాత్మకేభ్యఉత్కృష్టోపపత్తేః, ఆదిత్యాదిప్రాప్తిల క్షణంహికర్మాఫలంశిష్యతేతుతిషు । అపిచ, ఓమిశ్చైవచతుర్ముద్గీకముపాసీతః, ఖత్వేతస్యైవాతురస్యోప

ధ్వాంతయతి । ఏవమితి || ఉపాస్తీనాంహికర్మానుష్ఠిః ఫలంశ్చాయతే, సాచతాభిరంగేషుసంసక్రియమాణేషా వపత్యతే, అంగానాంసమృద్ధ్యనుకూల ప్రకృతకర్మాభ్యాన్వజనకత్వాదిత్యర్థః । ననుయేతోపాస్తీనాం ప్రకృత కర్మాపూర్వసన్నికర్షేణైవోద్వారాపేక్షంఫలంబ్రుతం, తత్రఫలోపపత్తయేలంగానాముపాస్యగ్నంభవతు తదనపే యోనుస్యసంక్రమణమలోకసామాద్యపాసనామకథమంగానాముపాస్యగ్నమితీకంకతే । భవత్ప్రీతిః (యథాస్వతం త్రపశుఫలస్యాపిగోవోహంస్యలంగాద్వారాపేక్షయైవఫలమిష్టం తద్వత్) లోకాదిఫలేషుపాసనేష్యపి కర్మాపూ ర్వాంగత్వాదైవఫలకల్పనాయుక్తా । కర్మాధికృతస్యైవాంగాశ్రితోపాసనేష్యపితారా దిత్యేంగానామేవోపాస్య త్వమితిసమాధత్తే । తేష్యసీతి । ఉత్కృష్టావధారణాదయమిత్యన్తర్హరస్యతి || ఫలాత్మేతి । ఉపత్రమబలాచ్చాంగ ముపాస్యమిత్యాహ || అపిచేతి || రసతమత్వాదిగుణోద్యవసంభాసనమిత్యర్థః । ద్విధీయంపూర్వపక్షంమాపయతి || య

తూక్రమిత్యాదినా || కమభూయంకమాశ్చ కత్వంప్రాప్యేత్యథః | సిద్ధాంత్యాద్యాత్మనాకమణాం దృష్టేకమభా
 త్వహానిస్సాన్యదిత్యతపా || అదిత్యాదిభావేనేతి || ప్రయోగాగ్రహవపత్రిముక్తానిర్దస్యతి || తదేతదితి || లక్షణావీజంసం
 బంధమాహ || లక్షణావేతి || గంగాయాం ఘోషిత్యత్ర సన్నికృప్తసంయోగసంబంధేన తీరలక్షణా, అగ్నిమాణవక
 ఇత్యత్ర అగ్నిస్థశుదిత్వాదిగుణవత్త్వయావపరంసరాసంబంధేనలక్షణాదృష్టే, తథాచాత్ర ఋక్సామయోః పృథివ్య
 గ్నిదృష్టివత్సేవిఋక్సేమపదాభ్యాంస్వవాచ్యాభేదప్రత్యతాభ్యవరంసరాసంబంధేనపృథివ్యగ్నిలక్షణాయుక్తేన్యథః |
 నను ప్రతీకవాచివనస్య క్షేయైర్భేదేనలక్షణాయుక్తా, త్వాత్ప్రవచనస్యరాభస్యప్రయోగాదితీతతే || తత్రయద్యపీతి || త
 థావీతిఋక్సామసంబంధాత్ పృథివ్యగ్నోర్వైతైతస్యామృత్యుభ్యాంసామేత్యేవఋక్సామపవప్రయోగిత్యన్వయః
 ననుముఖ్యాభావవనకుతోగృహ్యతేతత్తాత్పరం || ప్రసిద్ధయోరితి || తస్మాద్దృశ్యగుప్త్యేకం సామేత్యముఖ్యయోఃపునః కైః

వ్యాఖ్యానరీతివతి (ఛాం-౧-౧) ఇతిచోద్ధీకమేవోపాస్యత్వేనోపక్రమ్యాదిత్యాదిమతీర్విదధాతి | య
 తూక్రముద్గీ థాదిమతిభిరావ్యమానాఅదిత్యాదయఃకమభూయంభూత్వాఫలంకరివ్యంతితి | తథయు
 క్త్యంస్యమేవోపాననస్యకమభూత్వాత్ ఫలవత్త్వేవవత్తే, అదిత్యాదిభావేనాపివదృశ్యమానానాముద్గీ
 థాదీనాంకమభూత్వానపాయాత్ | తదేతదేతస్యామృత్యుభ్యాంసామేత్యేకం లాక్షణికపవపు
 థివ్యగ్నోర్వైఋక్సామశబ్దప్రయోగః | లక్షణాచయథాసంభవంసన్నిప్తైసేవప్రసిద్ధైసేవాస్వాత్
 సంబంధేనప్రవర్తతే, తత్రయద్యపీఋక్సామయోఃపృథివ్యగ్నిదృష్టిచీద్వాతథాపిప్రసిద్ధయోఃఋక్సా
 మయోర్భేదేనానుకీర్తనాత్ పృథివ్యగ్నోర్వైస్సంసృధానాత్ తయోరేవైవఋక్సామశబ్దప్రయోగః
 ఋక్సామసంబంధాదినిశ్చేయతే, త్వాత్ప్రవచనపీహకుతశ్చిత్యా-రణాద్రాజానముపసన్నస్సనివారయ
 తుంపార్యతే, ఇయమేవగీతచయథాక్షరవిన్యాసమృచవపుథివీత్వమవధారయతి | పృథివ్యాహి
 ఋక్తైవధార్యమాణైశ్చయమృగేవేత్యక్షరవిన్యాసస్సాన్యత్ | యవివచిత్వాసామగాయతి (ఛాం
 ఉ) ఇతిచాంగశ్రీయమేవవిజ్ఞానమువసంపారణనపృథివ్యాద్యాత్రయం | తథా, లోకేష్టువంచవిధంసా
 మోపాసీతేతి (ఛాం-ఉ) యద్యపిసప్తమీడిఃష్టలోకాస్తథాపిసామయేవతేదధ్యస్తేర్థా, నితీయా
 నిర్దేశేనసామక్షపాస్యత్వావగమాత్ | సామక్షిలోకేష్ట్యస్యమానేషామలోకాత్సవోపాసితం
 భవతి | అన్యథాపునలోకాస్సామాత్సవోపాసితాస్సన్యః | ఏతేన ఎతద్గోయత్రంప్రాణేషపోతం
 (ఛాం-౨-౧౦) ఇత్యాదివ్యాఖ్యాతం | యత్రాపిశుల్క్యాద్వితీయానిర్దేశః, అథశల్పముమాదిన్యంస
 త్తవిధంసామోపాసీతేతి (ఛాం-౨-౯) తత్రాపిసమస్తస్యశలుసామక్షపాసనంపాథ, ఇతితుపం
 చవిధస్య అథసత్తవిధస్యేతద (ఛాం-౨-౭) సామక్షిలోకాస్యత్వేనోపక్రమాత్తత్త్వేనైవాదిత్యా

తదేతదేతస్యామిత్యత్రాపితయోగ్రహేపునరుక్తిస్సాన్యత్, అతఃప్రతీకాభేదదృష్టేపృథివ్యగ్నోర్వైఋక్సామశబ్దా
 నాత్ తయోరేవప్రతీకవత్ప్రయోగోత్తరభేదవాద్యాద్యేత్యథః | తహిక్షత్వాత్ప్రవచనరాజనిస్సాదిత్యతప
 హాక్షత్త్రివిధైతప్రయోగస్యనిమిత్తంకనవివాద్యంసంబంధమస్తీతి ప్రయోగఆపాద్యతఇతిభావః | తత్త్రానూతః
 తస్యకార్యంరథనగ్యాదియదారాజైవకరోతతదాక్షత్వేతద్గోరాజ్యవ్యస్తీక్షరారాభః | ఋక్సాదావేవపృథివ్యాది
 దృష్టిరిత్యత్ర హేత్వంబరమాహ || ఇయమితి || సప్తమ్యాలోకానామృపాస్యత్వముత్తంకరస్యతి || తథాలోకేష్టితి ||
 సామాత్సనాలోకానూపాసీతేతిద్వితీయాసప్తమ్యార్థంగస్త్యయాకార్యప్రబోవరంలోకాత్సనాసామోపాసీతేతిస
 ప్తమీమాత్రభంగిత్యథఃఏతేనేతి | ఏకైభక్తిభంగలాభువేనప్రాణాత్సనాగాయత్రం సామోపాస్యమితి వ్యాఖ్యా
 తమిత్యథః | ననువిభక్తిసామ్యేకభంగిద్దయేస్త్రాహం | యత్రాపితి, సామక్షిపాసనంసాధ్యుత్పక్రమ్యపృథివీహి
 తారిత్యాదినా హింకారాదిపంచాయవస్యసామక్షిపాసనమస్త్య, ఇతితుపంచవిధస్యోపాసనమిత్యవసంమృత్య

అథేతి సప్తవిధస్య పాముడు పాసనంక్రమ్య ప్రపంచితం, అతస్మాన్మహాపాస్యత్వమిన్యర్థః! యదుక్తం ప్రాథమ్యాత్ పృథివ్యాదేరుపాస్యత్వమితత్కాగ్రా॥ ఏతస్మాదేవేతి॥ యద్యపి హింకారోదైత్యేన పృథివీత్వవిదేరుదైత్యస్య ప్రథమాదేవోవాచ్యస్తథాభ్యుక్తీన్యాయబలాత్ వ్యత్యయోగ్రాహ్యశ్చగన్యకః॥ ఇతిపంచమాధికరణం॥ ... *

౭. ఆసీనస్సంభవాత్ ॥ కర్మణామస్థితేనోపవిష్టేనవాఽనేకధానుష్ఠానదర్శనాభ్యంతయః, కమాం గాత్రితోపాసనానామాసననియమా, సపేయోనామనుష్ఠానప్రకారఉక్తస్తద్వదంగేనాశ్రితోపాసనేవ్యవస్థినియమా ఇతిపూర్వపక్షయతి॥ తేతేతి॥ అత్రాసనాభ్యసాసద్ధిః, సద్ధాంతేతుమనోదేహయోగ్భిన్నత్వేపి దేహచాంచల్యే మనఃసంవృత్తానన్యానుభవ

ధ్యానః! ఏతస్మాదేవచపాముడు పాస్యత్వావగమాత్ 'పృథివీహింకారః' (ఛాం-౩ ౭) ఇత్యాదినిదేశోపవర్తయేపి హింకారాదిమ్యేవ పృథివ్యాదిదృష్టిః । తస్మాదనంగాత్మయా అదిత్యాదిమతయోఽంగేనాద్రీకాదిముఖీప్యేరగ్నాతిసద్ధిః॥ ... *

సూ. ౭. ఆసీనస్సంభవాత్ ॥

కర్మాంగసంబంధిషు తావదుపాసనేషు కర్మణంత్రిత్యాన్నాసనాదిచింతా నాపిసవ్యర్థగ్నే, చస్తుతంత్రత్యాత్ జ్ఞానస్య। ఇతరేషుతూపాసనేషుకర్మణ్యమెనఃస్థన్నాసీనశయానోవాప్రవర్తేతేతడితనియమేనాసీనవేతిచింతయతి। తత్రమానసత్వాదుపాసనస్యానేయమశ్శరీరస్థితేత్యేవంపాప్రైల్లప్రీతి, ఆసీనపవోపాసితేతి। కుతః, సంభవాత్ । ఉపాసనం నామసమానప్రవృత్త్యయప్రవృత్తీకరణం, సచరగ్దవ్యతోధావతోవాసంభవతి, గత్యాదీనాంచిత్యైవకరత్వాత్ తస్యతోపిదేహధాగ్రణవ్యాపృతంమనోనసూక్ష్మచస్తురీతుగుతుమంభవతిశయానస్యోప్య కస్మాదేవనిర్మయాభిభూయతే॥ ఆసీనస్యత్వేవంజాతీయకొభూయాదోషః సుపరిహరశ్చిసంభవతస్యోపాసనం॥ ... *

సూ. ౮. ధ్యానాచ్చ॥

అపిచధ్యాయస్యర్థవిషయత్వమానప్రవృత్తయప్రవాహీకరణం, ధ్యాయతిశ్చప్రశిథిలాంగశేష్టేషుప్రతిష్ఠితదృష్టిష్టేకవిషయాత్ప్రవిత్రైషూపచర్యమాణోదృశ్యతే, ధ్యాయతిచకొధ్యాయతిపోషితబంధురిత్యాసీనస్యానాయాసోభవతితస్మాదప్యాసీనకమోపాసనమ్॥ ... *

సూ. ౯. అచలత్వం చాపేక్ష్య

అపిచ 'ధ్యాయతీవఃపృథివీ'స్యత్ర పృథివ్యాదివ్వచలత్వమేవాపేక్ష్యధ్యాయతివాదోభవతి, తచ్చలింగముపాసనస్యాసీనకమత్వే॥ ... *

సూ. ౧౦. స్మరంతి చ॥

స్తవంత్యపిచశిష్టాఉపాసనాంగత్వేనాసనం 'శుచాదేశేప్రతిష్ఠాపృథిరమాసనమాద్యని' ఇత్యాదినా అనవసరపక్షకాదీనామాసనవిశేషాణామపదేశోయోగశాస్త్రే॥ ... *

సూ. ౧౧. యత్రైకాగ్రతాతత్రావిశేషాత్ ॥

దిదేశకాలేషుస్సంతయః, కిమస్తీకశ్చిన్నియమోనాస్తివేతిప్రాయేణ వైదికేష్వారంభేషు దిగాదిని

- స్థిత్యాత్ మనోవ్యావారేషూపాసనేషుదేహస్థైర్యాఞ్కమాసననియమాపేయేతిఫలభేదః॥ తిక్తతఉత్థితస్య ॥ ... *
- ౮. కించ ధ్యాతారఅసీనావవస్యః ధ్యాయతిశ్చోహాత్వాత్ బకాదివదిత్యామాధ్యానాచ్చేతి॥ ... *
- ౯. అస్త్రైవశ్రౌగంధ్యప్రాంతమాహ॥ అచలత్వంచేతి॥ ... *
- ౧౦. బాహ్యస్యశరీరస్యచాసనస్యస్తవరాణ్నియమశ్చిత్యామాస్తవరంతిచేతి॥ ఇతివస్తాధికరణం॥ ... *
- ౧౧. యత్రైకాగ్రతాతత్రావిశేషాత్ ॥ తేష్వేవాంగానాశ్రితోపాసనేషుప్రచ్యాదిదిశితథాదిదేశే ప్రవో

పాదికాలే నియమోద్ధి నవేత్యభయథాభరణవాన్మంశయః, ఏకవిపయత్వంపంగతిః ఉపాస్తీనాంవిహితత్వాద్యగా
 దివదస్తీదిగానియమశ్చతిప్రార్థవత్తుః । అన్రదిగాదిహ్యదరఃఫలం, సిద్ధాంతేత్వసాదరః । ధ్యేయేదితై కాగ్యస్యప్రా
 థావ్యాత్ ప్రథానాక్షిప్తదేశాదిగ్రహణసోదీగత్వాదితివివేకః । అథలక్షణవివేచనకాగ్యఫలలింగకపవేర్వణః । పా
 వీనప్రవిణే ప్రాద్దేశముష్టానేవైశ్వదేవంతుర్యాదితివదత్తదిగాదివిశేషానశ్చాయతే అనోఽనుమానమప్రయోజకమ
 తిభావః ॥ ఏశేమాశ్రేణిమసిద్ధమితశంకతే ॥ ననువిశేషమపీతి ॥ శరీర-రాస్మాత్కూపామాణాః జల్యశ్రీయవజానంశీతనృ
 త్యభావః । వత్తుఃపీడనోమశకః । వాచనికంసనుదేశాదినియమ మంగీకృత్యదితై కాగ్యవిరుద్ధేషుదేశాదిగతేషుప్రా
 వీనప్రవణత్వాదివ్యగాదిర ఇతిసుహృద్భావేనసూత్రకృదుపదిశతి ॥ దేశాద్యగ్రహణిత్వవిత్కేపాత్ సమాధిభంగస్యా
 త్ సమాభూతిః । ఇతిసప్తమాధికరణం-...

౧౨. ఆపాత్రియణాత్ ॥ వ్యహితేనాస్యసంబంధమాహ ॥ ఆవృత్తిరితి ॥ అగ్రయోజ్యేబ్రహ్మణ్యాత్తత్వప్రతిపత్తిర్య
 యమదర్శనాత్ స్యాదిహపేకశ్చిన్నయమశ్చతియస్యమతి ప్రంప్రత్యాహ ॥ దిద్దేశకాలేష్వర్థలక్షణపసంయ
 మః, యత్రైవాస్యదిదేశకాలేవావనసస్సౌకర్యేనై కాగ్రతాభవతి తత్రైవోపాసిత ప్రాసేదిక్కు
 ర్వాన్తప్రావీనప్రవణాదివద్విశేషాశ్రవణాదేకాగ్రతాయాశ్చప్రాయాస్సర్వత్రావిశేషాత్ ॥ ననువిశేష
 వపి కేదివావనంతః సమేతుచాశరీరావహ్నివాలుకావజితేశబ్దజలాశ్రయాదిభివగనోను మాతే
 నతుపిత్తుమీదశసేగిహానివాతాశ్రయణేప్రయోజయేదితిఉచ్యతే, సత్యమస్త్యేవంజాతీయకొనియమః, స
 తిత్వేతస్మింస్త్యలేమవిశేషేష్యనియన ఇతిసుహృద్భావత్వాతచార్యఆచక్షే, మనోనుకూల ఇతివై మాత్ర
 తిర్వత్రైకాగ్రతాతత్రైవేత్వేతదవదగ్యయతి ॥ ...

సూ. ౧౨. ఆప్రాయణాత్తత్రాపిహిదృష్టం ॥

ఆవృత్తిస్సర్వోపాసనేహ్యదతత్వేతి ఫిగమాద్యేఽధికరణే, తత్రయానితావీర్వన్యదర్శనాథాన్య
 పాసనాదీని తాన్యవహూతాదివత్ కార్యపర్యవపానానీజ్ఞాపితమైవైమామావృత్తిపరిమాణమ్, నహిస
 వ్యద్యనేకాద్యేనిప్పన్నయత్నాంతరంకించిచ్చాసితంశక్యం, అగ్రయోజ్యేబ్రహ్మత్వప్రతిపత్తేః శా
 స్త్రస్సాపివయత్వాత్, యాపునరభ్యుదయఫలాని తేష్వేషాదింతా, కింకియంతందితాకాలంప్రత్య
 యమావర్త్యివరమేమతయావజ్జీవమావతయేదితి । కింతావత్ప్రప్రంకియంతందితాకాలం ప్రత్యయ
 మభ్యసోత్సృజేత్, ఆవృత్తివిజ్ఞప్తసోపాసనశబ్దార్థస్యకృతత్వాదిత్యేవంప్రాప్తైబ్రూహః । ఆపా
 యాణాదేవావతయేత్ ప్రత్యయమ్, అంత్యప్రత్యయవశాదదృష్టఫలపాప్రైః । కమాగ్యపిహిజన్మాం
 తరోపభాగ్యంఫలమారభమాణానితదనుకూపంభావనాజ్ఞానంప్రాయణకాలేఽక్షిపం, సువిజ్ఞానోభ
 వం, సువిజ్ఞానమేవాన్యవకామితి, యద్విస్తస్తైవైవపాత్రిమాయాతి ప్రాణస్తైజసాయుక్తస్సహస్త
 నాయథాసంకల్పితలోకంసయతీగైవమాదిశ్రుతిభ్యః, తృణజలాయుకానిదర్శనాచ్చ । ప్రత్యయా

స్వతస్సృజమశ్శక్యతః । అహంగ్రహణాపాసనేష్యనుస్థానవ్యభయథాసిద్ధేస్సంశయమాహ । యానిపునరితి ॥ యథాది
 గాదినియమస్యాపిధేరవాదరస్తప్యదామరణముపాప్ర్యవృత్తిరవిధానాదనియమశ్చతిప్రార్థవత్తుః ॥ మరణవ్యాంతమావృ
 త్తిరితిసిద్ధాంతయతి । ఏకమితి ॥ ఉపాస్తీనాంకమణాంచాంగ్యకాలేప్రాప్తవ్యఫలస్సూతికాద్వాగాఫలహేతుత్వేనా
 నమాహ ॥ సువిజ్ఞానశ్చతిభావనామయంవిజ్ఞానంఫలస్ఫురణంలేనసహితస్సవిజ్ఞానోవిజ్ఞానస్ఫురితఫలంసువిజ్ఞానమగ్యభా
 యప్రకాలోకేదిదంతంకల్పాస్సేతియద్విత్తైవసంకల్పితేనలూకేనసహఫలస్సూత్యనంతరంమనః పాప్రణేరీయతఇ
 తియావత్ ॥ లేదఉదానః, ఆత్మజీవః । జలవేశాదృష్టాంతశ్చిత్రేశ్వభావఫలస్సూతికరస్తీర్వభావః । ఆస్త్యిద్దవంత్య
 ఫలవిజ్ఞానంకమణామివాదృష్టద్వారోపాస్తీనాంతరఃకుతఆమరణంమావృత్తిరిత్యతతహ ॥ ప్రత్యయాస్త్యితి ॥ ఉపాస్తీ

మూఱాంధారావాహికతయాస్వరూపావృత్తిరేవాంత్యవిజ్ఞానం, సత్సద్వృష్టద్వారకమన్యదపేక్షితంసర్వభావానామే
స్వసమానజాతీయద్వారానసేక్షితయావ్రత్యయానాంప్రత్యయాంతరాపేక్షాయోగాత్, కమణాంతుదృష్టద్వా
రాంత్యధీఫలత్వానువవతైఃఅదృష్టద్వారకల్పనేతిభావః । శతుద్ధాన్యసంఘటపాసకః । పతన్త్రీయం , అక్షితమసి,అ
మృతమసి,పాణిసంశితమసి తిమంత్రప్రాయంమరణకాలేపస్తరేదిత్యర్థః ॥ ఇత్యప్తమాధికరణం ॥ ... *

౧౩. యథోపాసకాసాంయూవజ్జీమ కర్తవ్యమస్తి నతథాత్మవిదామితికమణాయలక్షణం జీవన్ముక్తిమాహ ॥ త
దధిగమ్యతి ॥ జ్ఞానసాధనేమయతాక్షిక్యాధ్యక్ష ఫలాధ్యాయేపిసాధనవిచారఃకృతః, సంప్రతిఫలాధ్యాయస్థా ఫలవిం
తాక్రియత ఇత్యాహ । గత్యతి ॥ కమణాంఫలాంతత్వశాస్త్రాత్ జ్ఞాననాశ్యత్వశాస్త్రాద్వసంశయః, పూర్వప
క్షజ్ఞానోపసందితపాపభాగానంతరంమృక్తిః, సిద్ధాంతేతుజ్ఞానసమకాలంపాపనాశజీవన్ముక్తిరీతిఫలం । నహింస్యా
దిత్యాదినిషేధశ్రుత్యాదురిత్యాదృష్టస్యమఃఖదాయినీతక్తిరధికతా , నాభుక్తంతీయలేకమేకావచస్సరంతి । అతఃఫలాం

స్తైవతేస్వరూపావృత్తింముక్త్యాక్తిమన్యత్పాప్రియణకాలేభావిభావనావిజ్ఞానమపేక్షేరక । తస్మాద్యేప్ర
తివస్త్యేఫలభావనాత్మకాఃప్రత్యయాఃలేష్వపాప్రియణాదావృత్తిః । తథావశ్రుతిః , సయావత్రాతుర
యమస్తాల్లోకాత్ప్రేరీతిపాప్రియణకాలేపప్రత్యయానువృత్తిందర్శయతి । స్మృతిరపి , యంయంవాపి
స్తూర్భావాంత్యజత్యంతేకలేఖరం । తంతమేవైతికాంబేయసదాఠిద్భావభావితేఇతి , ప్రయాణకాలే
మనసానచలేనేతిచ । , సంతవేధాయామేతన్త్రీయంప్రతివద్యేతేతివమరణవేధాయామపికర్తవ్యశే
షంత్రావయతి ॥ *

సూ. ౧౩. తదధిగమణ త్తరపూర్వాభయోరక్షేపవిశౌతద్వ్యపదేశాత్ ॥

గతస్తృతియశేషః॥ ఆకేదాసంబ్రహ్మవిద్యాఫలంప్రతిదింతాప్రతాయతే, బ్రహ్మణోఽధిగమేనతి
తద్విపరీతఫలందురితంతీయతేనవాక్షీయతఇతిసంశయః । కింతావత్ప్రప్తంఫలాథత్వాత్కమణః ఫ
లమదత్వానసంభావ్యతేత్యయః । ఫలదాయినీహ్యస్యతక్తిఃశ్రుత్యాసమధిగతా । యదితదంతరేనైవఫలా
వభోగమవప్యజ్యేతశ్రుతిఃకదర్శితాస్యాత్ । స్మరంతిచ , నహికమక్షీయతేఇతి । నన్యేవంసతిపాప్రియ
శ్చిత్రివదేశోఽనర్థకఃప్రాప్తోతి । నైషదోషః, ప్రాయశ్చిత్తానాంనైమిత్తికత్వావపత్తేర్నహదాహెష్ట్య
దివత్ । అపిచప్రాయశ్చిత్తానాందోషసంయోగేనవిధానాల్భవేదపివోషక్షవణాథతానస్వేవంబ్రహ్మ
విద్యాయావిధానమస్తి । సన్యసభ్యుపగమ్యమానేబ్రహ్మవిదఃకమణాయై తత్ఫలస్యావశ్యభాక్తివ్యత్వా
దనిమోక్షస్యాత్ । నేత్యవ్యతే, దేశకాలనిమిత్తాపేక్షామోక్షఃకమణఫలవచ్ఛవిష్యతి । తస్మాన్నుల

తమేవపాపంసమధ్యనశ్యతీతిపూర్వపక్షః । ననుతహితస్మాదాథంప్రాయశ్చిత్తవిధేరానర్థక్యంస్యాదితిశంకతే । నన్యే
వంసతి ॥ పరిహరతి ॥ నైషదోషఇతి ॥ దోషస్యాధికారివిశేషణత్వేనోషక్షీణత్వాత్ గృహదాహెష్టివ
నైమిత్తికత్వేన ప్రాయశ్చిత్తస్య దోషనాశాథత్వా సిద్ధేః నదోష ఇత్యభిప్రాయః ॥ ననువిషమఉపన్యాసః,
యత్సంగృహదాహస్యసంధత్వాదయోగ్యత్వాచ్చాఫలతయానిమిత్తమాత్రస్యం దోషవాప్రాయశ్చిత్తంకర్మాదిత్య
త్రుతు మునిసస్సాయా దితివద్దోషపదస్య నివృత్తిద్వారాఫలపరత్వసంభవాత్ , తరితతరతిబ్రహ్మహత్యాంయోశ్వ
మేధనయజితేఇతి ప్రాయశ్చిత్తాత్ పాపనివృత్తిశ్చిత్తేశ్చయత్సంప్రాయశ్చిత్తస్యనైమిత్తికత్వమిత్యసతహ ॥ అపిచే
తి॥జ్ఞానస్యదోషనాశాథతయావిధానంనాస్తి , క్షీయితేచాస్యకమణానీత్యాదేజ్ఞానస్తావకమూత్రత్వాదిత్యర్థః । క
ర్తవ్యగానంతరందేశకాలాంతరేమోక్షోభవిష్యతిశాస్త్రప్రామాణ్యాదిత్యాహ ॥ నేత్యవ్యతఇతి ॥ జ్ఞానాత్కర్త

* ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్నస్యాదితిచేన్న, యథాఆహితాగ్నేర్గృహదాహేనిమిత్తేసతి , అగ్నేయేత్యుపవతేపురోదాశమ
ష్టకపాలంకర్తవ్యేదితిప్రవిధిస్తద్వద్దోషేనిమిత్తమాత్రేనతిపాప్రియశ్చిత్తవిధేషనాశాథత్వాసిద్ధేఃననుదిషమః ॥ పా

క్షయస్యాపూర్వత్వాత్తానాంతరావిరుద్ధత్వాచ్చుత్తరానేకవాక్యానాంస్తావకత్వాయోగాత్తస్యాస్తీత్యమితి సిద్ధాంతయతి॥ ఎవమిత్యాదిసా॥ పాపక్రియాగోఽపూర్వానుత్పత్తిరన్యేషః॥ సగుణబ్రహ్మవిద్యాయాంవ్యవదేశ ముక్త్యానిర్గుణాయాంతమాహ॥ అయమవరణితి॥ షడోక్తందూషయతి॥ యదుక్తమిత్యాదిశః॥ విధినిషేధశాస్త్రం, నాభుక్తంక్షీయత ఇత్యాది, స్మృతిశ్చక్షుమాణఃఫలశక్తౌప్రమాణం, అతశ్చక్తస్యాపేకుతశ్చిన్నాశాంకారేనశాస్త్రవిరోధత్యభిధానః॥ తత్త్వజ్ఞానసూత్రస్య శేషమరితనాశకంతన్మూలాధ్యాసబాధకత్వాత్ సుష్మదుర్లభమూలక ద్భూత్వాధ్యాసబా

హ్మధిగమేదురితనివృత్తిరిత్యేవంప్రాప్తేబ్రూమః॥ తదధిగమేబ్రహ్మధిగమేసత్త్వతరపూర్వాభిప్రాయయోరన్యేషవివేచనార్థవత్, ఉత్తరస్యాన్యేషః, పూర్వస్యవివేచనః॥ కస్తాత్, తద్వ్యవదేశాత్॥ తథాహిబ్రహ్మవిద్యాప్రక్రియాయాంసంభావ్యమానసంబంధస్యాగామినోదురితస్యాసభిసంబంధంవిమూఢం వ్యవదిశతి॥ యథాపుష్కరవలాశతీపోనగ్నిప్యృతఏవమేవంవిదిపాపంకమనగ్నిప్యృత ఇతి॥ తథావివాశమపిఘారోవదితస్యదురితస్యవ్యవదిశతి॥ తద్యథేషేకాశూలమగ్నాప్రోతంప్రమాదేనైవం హన్యసర్వేపాప్తానఃప్రమాదంత ఇతి॥ అయమవరణ ముత్తయవ్యవదేశోభవతి॥ భిద్యతేహృదయగ్రంథిశ్చిద్భయంతెనర్వసంశయాః॥ క్షీయంతేచాస్యకమాణితస్త్విష్టౌష్టేవరావరణితి॥ యదుక్తమనుషభుక్తఫలస్య క్షమాణఃక్షయకల్పనాయాంశాస్త్రంకదద్ధితరస్యాదితి॥ నైషదోషః, నహివయంకమణఃఫలదాయినీశక్తిమవజాగ్రీమహా, విద్యతఏవసా, సాతువిద్యాదినాకారణాంతరేణప్రతిబద్ధత ఇతివదామః॥ శక్తీసద్భావమాత్రైవశాస్త్రస్యాప్రయితే, నప్రతిబంధాప్రతిబంధయోరపేక్షాకమక్షీయత ఇత్యేతదపిస్తరణమాత్సరీకం॥ సహిభోగాద్యతేకమక్షీయతేతదధత్వాదితి, ఇవ్యత ఏవప్రాయశ్చిత్తాదివా తస్యక్షయః॥ పర్యంపాప్తానంతరతితరతిబ్రహ్మహత్వాంయోశ్చమేధేనయజితేయఉచైసమేవం వేదేత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభ్యః॥ యత్తూత్తంనైమిత్తికానిప్రాయశ్చిత్తానిభవిష్యంతి॥ తదసత్, దోషసంయోగేనచోద్యమానానామేషాంవోషణభూతఫలసంభవేఫలాంతరకల్పనానుపపత్తే॥ యత్సనరేతరుక్తంసప్రాయశ్చిత్తవద్దోషక్షయోద్దేశేనవిద్యావిధానమస్తీతి, అత్రబ్రూమః॥ సగుణానుతావద్విద్యానువిద్యతఏవవిధానం, తానువవాక్యశేషవిశ్వరూప్రాప్తిః పాప్తనివృత్తిశ్చవిద్యావత ఉచ్యతే, తయోశ్చాపివత్తాకారణంనాస్తీత్యతఃప్రాప్తప్రహేళపూర్వకైశ్వర్యప్రాప్తిస్తాపాంఫలమభిసన్నీయతే॥ నిగుణాయాంతువిద్యాయాంయద్యపివిధానంనాస్తీతథాప్యకత్వానిశ్చబోధాల్కనాప్రదాహసిద్ధిః॥ అన్యేష ఇతిచాగామిషుకమణుక ద్భూత్వమేవనప్రతివద్యతేబ్రహ్మవిదితదగ్ధయతి॥ అతిక్రాంతేషుతుయద్యపిమిథ్యాజ్ఞానాల్కదృత్వేప్రతిపేదత్యవతథాపివిద్యాసామధ్యాత్మమిథ్యాజ్ఞానవృత్తేస్తాస్యపిప్రలీయంత ఇత్యాహ॥ వివాశ ఇతి॥ పూర్వప్రసిద్ధకర్తృత్వభోక్తృత్వస్వరూపవివేచనంహిప్రచ్యవితాతేష్వకర్తృత్వాభోక్తృత్వస్వరూపంబ్రహ్మహనుస్త్వితేతఃపూర్వమపికత్వాభోక్తావాఽహమాసం, నేదానీంనాపిభవిష్యంతికాల ఇతిబ్రహ్మవిదవగచ్ఛతి॥ ఏవమేవచమోక్షఉపపద్యతే, అన్యథాహ్యనాదికాలప్రవృత్తానాంకమణాంక్షయాభావేమోక్షాభావస్యాత్॥ నచదేశకాలనిమిత్తాపేక్షామోక్షః కర్మఫలవద్భవతుమర్హతి, అసత్యత్వప్రసంగాల్పరోక్షత్వానుపపత్తేష్వజ్ఞానఫలస్య॥ తస్మాద్భ్రహ్మధిగమేదురితక్షయఇతిసిద్ధం॥

ధకజాగ్రద్యోగవదిత్యాహ॥ తథాప్యకత్వానిశ్చబోధాదితి॥ శుక్రితార్థమేవయ్యుక్త్యాద్యభయతి॥ అన్యేష ఇతిచేతి॥ మూలాధ్యాసానుస్థితేఃపాపస్యాన్యేషః, తస్మాత్తద్వివాశ ఇత్యభిధానః॥ అధ్యాసాభావేవిద్యదనుభావమాహ॥ పూర్వేతి॥ మోక్షశాస్త్రబలాచ్ఛేదనాల్కమక్షయసిద్ధిః॥ త్యాహ॥ ఏవమేవేతి॥ జ్ఞానాల్కమక్షయేనత్యేవేత్యభిధానః॥ మోక్షస్యోకమణుఫలసామ్యముక్తంసరస్యతి॥ సచేతి॥ ఇతిసవమాధికరణమ్- ...

౧౪. ఇతరస్యాప్యేవమేవ | అతిదేశత్వాత్ ససంగత్యాద్యపేక్షాజ్ఞానాత్ పుణ్యంక్షీయతేనవేతిపూర్వవత్సందేహేజ్ఞానంపుణ్యనాశకంశాస్త్రీయత్వాత్ పుణ్యవదిత్యధికాశంకాముక్త్యాఽతిదేశంవ్యావృత్తిః | ధర్మః స్యేత్వాది నాజ్ఞానంపుణ్యనాశకంతన్ములావిద్యాఘాతీత్వాదిత్యాద్యోపేతాగమబాధితమనుమానమితిభావః | ననుక్షీయంతేచేత్యవిశేషశ్రుతిః | పాపవిషయాః సర్వంపాపాన్సంతరతీతివిశేషశ్రుతిరిత్యతలహ | యత్రాపిశేషలభితి | పాపపుణ్యక్షయపరాధికరణద్వయస్యఫలమాహ || పాతేత్సితి || ఇతిదశమాధికరణం-

౧౫. అనారబ్ధకార్యేవమతు || ఉక్తకర్మక్షయంవిషయాకృత్యక్షీయంతేచేత్యవిశేషశ్రుతిః | తస్యతావదేవచిర-

సూ. ౧౪. ఇతరస్యాప్యేవమసంక్షేపఃపాతేతు |

పూర్వప్రస్తుతికరణేబంధహేతోరఘస్యస్వాభావికస్యాజ్ఞేపవినాశోజ్ఞాననిమిత్తశాస్త్రవ్యవదేశాన్నిరూపితో, ధర్మస్యపునశ్చాస్త్రీయత్వాచ్ఛాస్త్రీయేణజ్ఞానేనావిరోధిత్యాశంక్యతన్నిరూకరణాయపూర్వాధికరణన్యాయాతిదేశఃక్రియతే | ఇతరస్యాపిపుణ్యస్యకర్మణవమఘవదసంక్షేపావిసాశచ్ఛజ్ఞానవతోభవతః | కుతః, తస్యాపిస్వఫలహేతుత్వేనజ్ఞానఫలప్రతిబంధిత్యప్రసంగాత్ | ఉభేఉహైవైషమితేతతోత్వాదిశ్రుతిమదుష్కృతవత్సుకృతస్యాపిప్రకాశవ్యవదేశాదకర్తృత్వబోధనిమిత్రస్యచకర్మక్షయస్యమకృతమకృతయోస్తుల్యత్వాత్, క్షీయంతేచాస్యకర్తృణీతిచావిశేషశ్రుతేః | యత్రాపిశేషలవపపాప్తశబ్దఃపర్యతేతత్రాపితేనైవపుణ్యమప్యాకలితమితిరప్రవృత్తంజ్ఞానాపేక్షయానికృష్టఫలత్వాత్ అస్తిచశ్రుతోపుణ్యేపిపాప్తశబ్దఃనైసంసేతుమహూరాత్రేతరతీత్యత్రసహదుష్కృతేనమకృతమప్యనక్రమ్య, సర్వేపాపాన్సంతరంతేతిత్యవిశేషజ్ఞేవప్రకృతేషుపాప్తశబ్దప్రయోగాత్ పాతేత్సితి-తుశబ్దోఽవధారణార్థః || ఏవంధర్మధర్మయోర్బంధహేతోర్విద్యాసామధ్యాదక్షేపవినాశసిద్ధేరవశ్యంభాఃసీహివిదుషశ్శరీరపాతేముక్తిరిత్యవధారయతి |

సూ. ౧౫. అనారబ్ధకార్యేవమతుపూర్వేతదవదేశః ||

పూర్వయోరధికరణయోజ్ఞాననిమిత్రస్యకృతమకృతయోర్వి నాశోఽవధారితః, సకిమపిశేషేనైవారబ్ధకార్యయోరనారబ్ధకార్యయోశ్చభవతి, ఉతవిశేషణానారబ్ధకార్యయోరేవేతివిచార్యతే | తత్ర, ఉభేఉహైవైషమితేతతోత్వేనమాదిశ్రుతిమవిశేషశ్రవణాదవిశేషజ్ఞేవక్షయిత్యేవంప్రాప్తైప్రత్యాహ అనారబ్ధకార్యేవత్సితి | అప్రవృత్తఫలేవమతుపూర్వేజన్మాంతరసంచితేఅస్తిన్నపిజన్మనిప్రాశ్నానోత్పత్తిఃసంచితేమకృతమకృతేజ్ఞానాధిగమాత్ క్షీయంతేనత్వారబ్ధకార్యేపామిభుక్తఫలేయాభ్యామేతస్పృహజ్ఞానాయతనంజన్మనిర్మితంకుతపతత్ | తస్యతావదేవచిరంయావన్నజమోత్యేఽధసంపత్స్యేతిశరీరపాతావిధికరణాత్ యేమపాప్తైః, ఇతరథాపిజ్ఞానావిశేషకమక్షయసతిదేహస్థితహేత్యభావాత్జ్ఞానప్రాప్త్యనంతరమేవయేమమత్సువీతత్రశరీరపాతప్రతీత్యంసాచక్షిత | ననువస్తులతేనైవాయమకర్తృత్వబోధఃకర్తృణీక్షయకాకంకానిచిత్క్షయతేకానిచిచ్ఛేపేతేత, సహిసమానేఽగ్నిబీజసంవర్ధనేశేషాంవిద్యజశక్తిఃక్షీయంతేకేషాంవిన్నక్షీయతేఇతిశక్యమంగీకర్తమితి ఉచ్యతే

మితిశ్రుతేస్ససంగయమాహ | పూర్వయోరితి | జీవన్ముక్త్యసిద్ధిప్రసిద్ధిశ్చేత్యభయత్రఫలం, పూర్వసిద్ధాంతన్యాయోనపూర్వవక్షప్రాప్తాప్రవృత్త్యగతఃకమక్షయః | ప్రారబ్ధాన్యకర్మణవిషయేత్యవవాదంసిద్ధాంతయతి | ఏవమితి | పామిశబ్దోఽర్థవాచకః, ప్రారబ్ధాద్యావన్నవిముచ్యతే తావదేవవిలంబః, తస్మాకాత్ అన్యసంపద్యతేఇతి శ్రుత్యధాః | దేహపాతావధిరింగాత్ తస్యవిచాయాక్షివలగ్యాదీనాందేహధారణశుశ్రూతిలింగాచ్చప్రారబ్ధకర్మణస్తత్త్వజ్ఞానంప్రతిహేతుత్వేనోపజ్యేత్వాచ్చప్రాబల్యసిద్ధేర్నత్యేగిరిబద్ధంతత్త్వజ్ఞానంతస్సిద్ధ్యధామవిద్యాంశంవియేషకత్వే

ఖ్యంవిహాయావగతావిద్యాంశంనాశయతిత్వాహ || ఉద్యతేనహితావదితి || విత్తేవకావిద్యాతేవేవ సంసారః | శి
ష్యాప్రతిజీవన్ముక్తాస్వానుభవమాహ || అపివనైవేతి || ఇత్యేకాదశాధికరణం || ... *

౧౬. అగ్నిహోతాదీని || నిత్యంనైమిత్తికంమఃజ్ఞానాన్నశ్యతినవేతిసంప్రదేహఉభేపుణ్యపాపేతరతీత్య విశే
షశ్రుతేర్నశ్యతీత్యాశంక్యతరస్యాపీత్యుక్తాతిదేశస్య నిత్యాద్యతిక్త కామ్యపుణ్యవిషయత్వేనాత్రాపవాదంసిద్ధాంతయ
తిపుణ్యస్యేత్యాదిన్మా || ఆత్రపూర్వపక్షేజ్ఞానార్థనిత్యాద్యనుష్ఠానాసీద్ధిః, పంకప్రత్యక్షసన్యాసాత్, సిద్ధాంతేతు
జ్ఞానోపేక్ష్యర్థత్వాత్ నిర్ధిరివివేకః | ఆత్రభాష్యజ్ఞానకర్మణోసాత్మాదేశకార్యత్వంపరమలేనోక్త్యాసాత్మాత్వా
నహివతాదనాశ్రేత్యాగబద్ధకార్యంకర్మాశయంజ్ఞానోత్పత్తిరుపవద్యతే,ఆశ్రేతేవత్పక్షాదులవక్రవత్ ప్ర
వృత్తవేగస్యాంతరాశ్చప్రబంధాసంభవాద్భవతి వేగతయప్రతిపాలనః,అకర్తృత్వబోధోపహిమ
భ్యాజ్ఞానబాధనేనకర్మాభ్యుచ్చినత్తి బాధితమపిమిభ్యాజ్ఞానంద్విచంద్రాదిజ్ఞానవత్ సంసారవశాత్
కంచితాగ్రతీమనువర్తతవ | అపివనైవాత్రవివదితవ్యంబ్రహ్మవిదఃకందితాగ్రలంకారంధ్రియతేనధ్రి
యతఇతి | కథంహ్యోకస్యస్వహృదయప్రత్యయంబ్రహ్మవేదనందేహధారణంచాపరేణప్రతిత్వేత్త్రంశక్య
తేశ్రుతిత్ప్రతిషుచస్థతప్రజ్ఞలక్షణనిర్దేశేనైవదేవనిరుచ్యతే | తస్మాదనారబద్ధకార్యయోరేవ సుక్ష్మతమ
మూలయోర్విద్యాసామధ్యోత్తయఇతినిర్ణయః || ... *

సూ. ౧౬. అగ్ని హోతా దీనితతాగ్రాద్యయైవతద్దర్శనాత్ ||

పుణ్యస్యాన్యజ్ఞేషవి నాశయోరఘన్యాయోఽతిదిప్తఃసోఽతిదేశస్సర్వపుణ్యవిషయ ఇత్యాశంక్య ప్రతి
పక్షే, అగ్నిహోతాదీని || తుశబ్దఆశంకామపనుదతి | యన్నిత్యంకర్మవైదికమగ్నిహోతాత్రా
దిత శ్రేతాగ్రాద్యయైవ ప్రభవతి-జ్ఞానస్వయంతాగ్ర్యంతదేహస్యాపికార్యమిత్యర్థః | కుతః ' తమేతంవే
దానువచనేనబ్రాహ్మణావిఽదిషంతియజ్ఞేనదానేనతపసానాశకేనే'త్యాదిదర్శనాత్ | ననుజ్ఞానకర్మణో
ర్విలక్షణకార్యత్వాత్ కార్యైకత్వానుపపత్తిః | నైషదోషః, జ్వరమరణకార్యయో రపి దధివిష
యోగుడమంత్రసంయుక్తయోస్తప్తిపుష్టికార్యదర్శనాత్ తద్వత్ కర్మణోపిజ్ఞాన సంయుక్త
స్యమోక్షకార్యత్వోపపత్తిః | నస్వనారభ్యోమోక్షఃకథమస్యకర్మకార్యత్వముద్యతే | నైషదోషః,ఆ
రామవకారకత్వార్థమణః | జ్ఞానస్యైవహిపాపకంసరిర్నప్రణాద్యా మోక్షకారణమిత్యపవ
ర్యతే | అతఏవ చాతిక్రాంత నిషయమేతత్ కార్యైకత్వాభిధానం | నహి బ్రహ్మవిదఃఆగావ్యగ్ని
హోతాదీనిసంభవతి, అనియోగ్యబ్రహ్మత్వప్రతిపత్తిఃకాస్త్రస్యావిషయత్వాత్ | సగుణానుతు
విద్యాసుకర్తృత్వానతివృత్తేస్సంభవత్వాగామ్యస్యగ్నిహోతాదీనిస్యాపినిరభిసంసినః కాశ్యాంత
వాభావాద్విద్యాసంగత్యుపపత్తిః || కింవిషయంపునరిదమజ్ఞేషవి నాశవచనంకింవిషయంవేదం వినియోగ
వచనమేకేహంశౌఖినాం 'తస్యపుత్రాదాయముపయంతి సుహృదస్సానుభవత్వాం ద్విషంతః పాపకృ
త్వామిత్యతఉ శ్చిరంవతతి || ... *

సూ. ౧౭. అతోఽన్యాపిహ్యోకేహముభయోః ||

అతోఽగ్నిహోతాదీనిత్యాత్ కర్మణోఽన్యాపిహ్యోస్తసాధుకృత్యానాఃఫలమభిసంభాయక్రియతే,
రంపర్యాభ్యాంమోక్షహేతుత్వంఘృమతముక్తమితిమంతవ్యం | అతపవేతి జ్ఞానాకాధ్యక్షంకర్మాభావాయూర్వక
మణిషయమిత్యర్థః | అనిగుణవిద్యానాఃకర్మసాహిత్యంత్వత్ప్రతీభాజనస్యలాంగతేనేవదర్శితః, సంప్రతి సగు
ణవిద్యాపరత్వేనసూత్రస్యాంజ్ఞానమాహ || సగుణాస్మితి || ఉత్తరసూత్రాధ్యక్షాంతి || కిమిత్యాదిన్మా || ... *

౧౭. యత్ప్రార్థదన్యత్ కిన్యంపుణ్యంపాపంధరదేవవిద్యత్సుహృద్వికటాఃస్వసమానజాతీయకంకర్మణశయ
తి స్వయంచజ్ఞానాన్నశ్యతీతిభావః || ఇతిద్వాదశాధికరణం || ... *

౧౮. యదేవవిద్యయేతిహి || ఉత్తనిత్యాదికంవిషయముపజీవ్యభవజంసంశయముత్వపూర్వవత్తమాహ || విద్యా సంయుక్తమేవేతి || అత్ర పూర్వవత్తేకమాణంగాపాప్రీతీనకమణోజ్ఞానాన్విత్యాసద్ధిః, సిద్ధాంతతత్పరిధిరితేదః || భ

తస్యాపవనియోగఉత్తఃవికేమరశాఖనాం, సహృదస్సాధుకృత్యాముపయంతీతి | తస్యాపవచేదమఘ వదలైషవివాశనిహావణ్య, ఇతరస్యాప్యేవమసంశ్లేషఇతి | తత్రే వంజాతీయకస్యకాన్యస్య కర్మణోవి ద్యాంప్రత్యనువకారకత్వేసంప్రతిపత్తిరుభయోరపిజైమిని బాదరాయణయోరాచార్యయోః || *

సూ. ౧౮. యదేవవిద్యయేతిహి ||

సహధికతమేతదనంతరాధికరణే నిత్యమగ్నిహూతాదికంకర్మ ముముక్షుణామోక్షప్రయోజ నోద్దేశేనకృతముపాత్తమరితక్షయహేతుత్వద్వారేణసత్వశుద్ధికారణతాంప్రతిపద్యమానం, మోక్షప్ర యోజనప్రవృత్తిగమనిమిత్రేత్వేనప్రవృత్తివిద్యయాసహకార్యంభవతీతి | తత్కాగ్నిహూతాదికం కర్మాణ్యవ్యపాశ్రయవిద్యాసంయుక్తంకేవలంచాస్తి | యవంవిద్యావ్యయజశే. యవంవిద్యావ్య జహూతి. యవంవిద్యావ్యంఘంసతి. యవంవిద్యావ్యసద్ధాయతి*తస్మాదేవంవిదమేవప్రవృత్తింకుర్వీత తేనోభావరుతఃయశ్చైవదేవంవేద యశ్చనవేద (ఛాం) ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యావిద్యాసంయుక్తంకేవలం చాస్తి | తత్రేదంబిచార్యతే, కింవిద్యాసంయుక్తమేవాగ్నిహూతాదికంకర్మముముక్షోర్విద్యాహే తుత్వేనతయాసహకార్యత్వంప్రతిపద్యతేనకేవలం ఉతవిద్యాసంయుక్తంకేవలంచాదీశేషేణేతికుత స్సంశయః, తమేతమాత్మానంయజ్ఞేనవిదిషంతీతి, యజ్ఞాదీనామవిశేషేణఅన్యవేదనాంగత్వేనశ్రవణాత్, విద్యాసంయుక్తస్యచాగ్నిహూతాదేర్విశిష్టత్వావగమాత్ | కింతావత్ ప్రాప్తంవిద్యాసం యుక్తమేవకర్మాగ్నిహూతాద్యాన్యవిద్యాశేషత్వంప్రతిపద్యతేనవిద్యావిహీనం, విద్యోపేతస్యవిశిష్టత్వావగమాద్విద్యావిహీనాత్, యదహారేవజహూతితదహఃపునర్వృత్త్యుపపజయత్యేవంవిద్యా నిత్యాదిశ్రుతిభ్యః, బుద్ధ్యాయుక్తయయాపార్థకమణ్యంధంప్రహాస్యసి చూరేణ్యవరంకర్మబుద్ధి యోగాద్ధనంబయేత్యాదిప్రతిభ్యశ్చ, ఇత్యేవంప్రాప్తేప్రతిపద్యతే | యదేవవిద్యయేతిహి | సత్యమే తత్, విద్యాసంయుక్తంకర్మాగ్నిహూతాదికంవిద్యావిహీనాత్ కర్మణోగ్నిహూతాదేర్విశిష్టం విద్యానివప్రవృత్తిశోవిద్యావిహీనాద్బ్రహ్మణాత్, తథాపినాన్యం తనసపేక్ష్యంవిద్యారహితం కర్మాగ్నిహూతాదికం, కస్తాత్ | తమేతమాత్మానంయజ్ఞేన విదిషంతీత్యవిశేషేణాగ్నిహూతాదేర్విద్యాహేతుత్వేనశ్రుతిత్వాత్ | ననువిద్యాసంయుక్తస్యాగ్నిహూతాదేర్విద్యావిహీనాద్విశిష్టత్వావగమాద్విద్యావిహీనమగ్నిహూతాద్యాన్యవిద్యాహేతుత్వేనానపేక్ష్యమేవేత్యుక్తం | నైతదే వం, విద్యాసహాయస్యాగ్నిహూతాదేర్విద్యానిమిత్రేనసామర్థ్యలికయేనయోగాదాత్మజ్ఞానంప్రతిక శ్చితాగ్రణత్వాత్తయోభవిష్యతి నతథావిద్యావిహీనస్యేతియుక్తంకల్పయితుం, నతుఘ్నయజ్ఞేనవిదిషంతీ త్యవిశేషేణాన్యజ్ఞానాంగత్వేన శ్రుతిస్యాగ్నిహూతాదేర్విద్యాసంశక్యమభ్యవగంతుం | తథాహి శ్రుతిః, యదేవవిద్యయాకరోతి శ్రద్ధయోపనిషదాతదేవవీర్యవత్తరంభవతీతివిద్యాసంయుక్తస్యకర్మా

* చతువిద్యావిశిష్టస్యకర్మాణోజ్ఞానంప్రతి శీఘ్రీకారిత్యాఖ్యఃకశ్చిదతశయోవిద్యాసామర్థ్యాత్ | వైతాతాకేవలస్య వైయస్యంవిదిషాశ్రుతివిరోధాత్ | నవతత్రశ్రుతయజ్ఞాదికజ్ఞానావిద్యోపేతకర్మపరతయాసంకౌచోయుక్తః || హి

* తస్మాదేవంవిదమేవప్రవృత్తింకుర్వీత. సానేవందిదం. తేనోభావరుతః ఇతి.

యతః యదేవవిద్యయేతిశ్రుతిః కేవలస్యాపేక్ష్యవత్త్వంగమయతీతిసిద్ధాంతగ్రంథాధ్యః ఇతిత్రయోదశాధికరణం॥౧౬౬

౧౬. భోగేనస్వితరేక్షవయిత్యాసంపద్యతే॥ తత్త్వవిదప్రచిరయః, సకించాగ్రీర్భక్తయోనంతరంసంసరత్యుతనేతి నిమిత్తభావాభావాభ్యాంసంశయేసిద్ధాంతమువక్రమతే॥ అనారభ్యేతి ॥ అనారభ్యకమణఃకుయోక్తావారభ్యస్యకథంకు యశ్చత్యాకాంతాయామస్యోక్తానాశ్చంగతిః॥ పూర్వవత్సేవదేహకైవల్యాసంధిఃసిద్ధాంతేతద్విధితిభేదః ॥ దేహపాతో త్తరమపితత్త్వవిత్స్సంసరతిసంసారయోగ్యత్వాత్ యథాదేహపాతాత్పూర్వమిత్యనారభ్యాధికరణదృష్టాంతేనపూర్వ

నోఽగ్నిపేహితాదేర్విర్యవత్తరత్యాభిధానేనస్వకార్యంప్రతీకంచదతిశయంబ్రవాణావిద్యావిహీనస్య తస్యైవతత్ప్రయోజనంప్రతిపీర్యవత్త్వందర్శయతి ॥ కమణశ్చనీర్యవత్త్వంతద్యత్స్వప్రయోజన సాధనేసహత్వంతస్సాద్విద్యాసంయుక్తంనిత్యమగ్నిపేహిత్రాదివిద్యాఃహీనంచోభయమపిముముక్షుణామోక్షప్రయోజనోద్దేశేనేహజన్మనిజన్మాంతరేవ పాక్జ్జానోష్పతైఃకృతంయత్ తద్యథాసామర్థ్యంబ్రహ్మధిగమప్రతిబంధకారణోపాత్తదురితక్షయహేతుత్వద్వారేణబ్రహ్మధిగమకారణత్వంప్రతిపద్యమానం శ్రవణమనన శ్రద్ధాభ్యాసతాత్పర్యాద్యంతరంగకారణాపేక్షం బ్రహ్మవిద్యయాసహాకార్యంభవతీతిస్థితం॥

సూ. ౧౬. భోగేనస్వితరేక్షవయిత్యాసంపద్యతే॥

అనారభ్యకార్యయోః పుణ్యపాపయోర్విద్యాసామర్థ్యాత్క్షయఉక్తః, ఇతరేత్వారభ్యకార్యేపుణ్యపాపేషావభోగేనక్షవయిత్యాబ్రహ్మసంపద్యతే, తస్యతావదేవదిరంతయావన్నవిమోక్ష్యైరథసంపత్స్య ఇతి బ్రహ్మైవసర్వాబ్రహ్మవ్యతీతీతివేదమాదిశ్రుతిభ్యఃసనుసత్యపేసవ్యద్దర్శనేయథాప్రాద్దేహపాతాత్ భేదదర్శనంద్విచంద్రదర్శనగ్నాయేనానువృత్తమేవంపశ్చాదవ్యనువతైత, న, నిమిత్తాభావాత్ ॥ ఉపభోగశేషక్షవణంహితతానివృత్తినిమిత్తం, నదతాదృశమగ్రకించదస్తే ॥ నస్వపరఃకమాశయోఽభినవముపభోగమారప్యతే, న, తస్యదగ్ధవీజత్వాత్ ॥ మిథ్యాజ్ఞానావప్తంభంహికమాంతరందేహపాతే ఉపభోగాంతరమారభేత, తవ్యమిథ్యాజ్ఞానంసవ్యగ్జ్ఞానేనదగ్ధమిత్యతస్మాద్వైతదారభ్యకార్యక్షయేచిదుపకైవల్యమవశ్యంభావీతి ॥

ఇతిశ్రీగోవిందభగవద్భజ్యపాదశిష్యస్యశ్రీమద్వరమహంసవరివ్యాజకాచార్యస్యశ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదస్యకృతాశ్రీమచ్ఛారీరకమీమాంసాభాష్యచతుర్థస్యాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః॥

పక్షమాహ ॥ నన్యతి॥ భోగేనిమిత్తకమాభావాద్భేత్వసంధిః ॥ యస్తస్యచింతకమాంతరంతన్ననిమిత్తంఫలస్యవద్గమూలత్వాత్ ॥ అవిద్యాదయోహిక్షాశాఃకమణస్తస్థులస్యచమూలం ॥ తదుక్తంయోగశాస్త్రే, క్షేశమూలకమాశయః సతిమూలేతద్విపాక ఇతి తచ్ఛమూలంజ్ఞానాగ్నివాదగ్ధమితీకుతఃపునస్సంసారః తస్మాద్దేహపాతేకైవల్యమితిసిద్ధం ॥ ఇతిచతుర్దశాధికరణం॥

ఇతిశ్రీమద్వరమహంసవరివ్యాజకాచార్యశ్రీగోవిందానందభగవత్పాదస్యకృతాభాష్యరత్నప్రభావ్యాం చతుర్థస్యాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః

శ్రీ వాసుదేవాయనమః.

రత్నప్రభాభూషిత శాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యే.

భనుగ్ధాధ్యాయేద్వితీయపాద ప్రారంభః.

వాఙ్మనసద్భుతాద్భుతమ్॥ జ్ఞానఫలః క్షయంతరముపాసనాఫలం బ్రహ్మలోకస్థం క్షయంతచాద్భుతాదిమార్గః ప్రాప్యః, మార్గప్రాప్తిశ్చోత్తరాంతిసాధ్యా, తస్మాదుపాస్తిఫలాక్షిప్తతాగ్రింతిపాదస్యాధ్యాయసంగతిః॥ యుక్తం చాస్యప్రథమపాదాంతర్వం, జ్ఞానఫలః క్షయంతరం క్షయోపాస్తిఫలేనాక్షిప్తత్వాదిత్యాహ॥ అథేతి॥ జ్ఞానభవో పాసనాస్యాప్యతాగ్రింతిర్మేత్యతః॥ సమానేతి॥ విద్వానుపాసకః, తస్మానుపాసకమతాగ్రింతిరస్తి, అజ్ఞత్వా దితివత్సతశ్చత్యర్థః॥ ప్రయతోమియమాణస్యేత్యర్థః॥ వాఙ్మనస్యకరణభావప్యప్తిభ్యాంకరణతద్వత్ప్రేక్ష్యద్వయభా

సూ. ౧. వాఙ్మనసద్భుతాద్భుతమ్॥

అథాపరాసువిద్యానుఫలప్రాప్తయేదేవయానంపంథానమవతారయవ్యక్తప్రథమం తావద్యథాశాస్త్రముతాగ్రింతిక్రమమన్వాచప్తే॥ సమానాహివిద్వదవిదుషారుతాగ్రింతిరితివత్సత్యి॥ అస్తిప్రాయణవివయాశ్రుతిః, అస్యసోమ్యపురుషస్యప్రయతోవాఙ్మనససంపద్యతే మనఃప్రాణే ప్రాణైజనితేజః పరస్యాందేవతాఞ్మామితి॥ కిమిహవాచపవప్యత్తిమత్యామనససంపత్తిరుచ్యతే, ఉపవాగ్వృత్తేరితివిశయాః॥ తత్రవాగేవతావత్సనసంపద్యతే ఇతిప్రాప్తం, తథాహిశ్రుతిరనుగృహీతాభవతి, ఇతరథాఅక్షణాస్యాత్, శ్రుతిఅక్షణావిశయేవశ్రుతిరేవన్యాయానుబత్తనా, తస్మాద్వాచపవాయంమనసప్రవిలయశ్చత్యేవంప్రాప్తైబ్రూహః, వాగ్వృత్తిమనససంపద్యతే ఇతి॥ కథంవాగ్వృత్తిరితివాగ్భాషాయతే, యావతావాఙ్మనసేత్యేవాచార్యఃపఠతి, సత్యమేతత్, పఠివ్యతితుపరస్తాత్, అవిభాగోవచనాదితి(అర-పా-సూ-౧౬) తస్మాద్రవృత్త్యుపశమమాత్రంవివక్షితమితిగన్యతే॥ తత్త్వప్రవిలయవివత్తాయాంతుసర్వత్రైవాదిభాగసామ్యుత్ కింపరత్రైవిశింష్యాదవిభాగఇతి॥ తస్మాద్రవృత్త్యుపసంహారఃనతాయాంవాగ్వృత్తిఃపూర్వముపసంహరయతే, మనోవృత్తావస్థితాయామిన్యర్థః॥ కస్మాత్, రగ్భనాత్, సృశ్యతేసా వాగ్వృత్తిఃపూర్వోపసంహారోమనోవృత్తాదిద్యమానాయాం నతువాచపవప్యత్తిమత్యామనస్యపసంహారఃకేనదిదపిరస్థుంశక్యతే॥ ననుశ్రుతిసామధ్యాయాచవివాయంమనస్యవ్యయోయ క్షిప్త్యుక్తం, నేత్యాహ॥ అతత్ప్రకృతిత్వాత్॥ యస్యహియతఉచ్యతేస్తస్యతత్రప్రవిలయోన్యాయోమృదీపశరావస్య, నచమనసోవాగున్నద్యతే ఇతి కించనప్రమాణమస్తి॥ వృత్త్యుగ్ధవాభిభౌతాత్వప్రకృతిసమాశ్రయావపిదృశ్యతే॥ పార్థివేభ్యాహింభనైభ్యఃతైజసస్యాగ్నేర్వృత్తిరుగ్ధవతిఅగ్నివోపశావ్యతి॥

నాత్సంశయః, పూర్వపక్షేకరణానాంస్వరూపలయాత్ వృతమాత్రస్యముక్తిః, సిద్ధాంతేతుస్సంసాధనసిద్ధిః॥ అనుపాదానేమనసేవాచస్తత్త్వలయాద్యోగేనవ్యాపారమాత్రోపశమాదివివేకః॥ సూత్రవృత్తిపక్షాధ్యాహరః కథమితిశంకతే॥ కథమితి॥ ఉత్తరత్రహిసూత్రకృత్తత్త్వవిదగ్ధంద్రియాణాంస్వరూపలయంవత్సతీతద్భలాదిహోధ్యాహరఃఉచితః॥ ప్రాజ్ఞస్యాపిందియలయసామ్యవత్సమాణవిశేషాక్షయోగాదిసమాధ్యక్షగీ॥ ప్రకృతావేవవికారలయఇతిన్యా యదిరుద్ధార్థంశ్రుతిరపిసబ్రూతఇతిసిద్ధాంతయతి॥ అతత్ప్రకృతిత్వాదితి॥ న్యాయస్యనిరవకాశత్వాద్భవీయస్తత్త్వస్య

మూర్తిర్వాగితివ్యుత్పత్త్యలక్షణయాపి సావకాశత్వమితిద్యోరయతుంశబ్దాచ్ఛేద్యుక్తం॥ ... *

౨. వాచ్యుక్తం న్యాయం వత్సురాదివ్యతిదిశతి॥ అతనివేతి॥ ఉపశాంతదేహోన్మత్తస్తస్మాదుత్క్రియణామార్థ్యంపు
నర్భవం ప్రతిపద్యత ఇతి శ్రుత్యర్థః॥ ఇంద్రియశబ్దస్య శ్రుతిస్థస్య వృత్తిపరతయోపపత్తేః సర్వేంద్రియవృత్తిలయశ్చేదిప్తస్త
ః॥ వాచ్యనసేతివృథాస్మిన్ సంకర్షమిత్యతః॥ సర్వేషాంకరణానామితి॥ ఇతి ప్రథమాధికరణం... *

౩. తన్ననః ప్రాణః శరత్॥ వాక్యక్రమాదర్థక్రమాచ్ఛాధికరణక్రమః శ్రుతిన్యాయాభ్యాంశంశయః, పూర్వం ప్రబ
లన్యాయవిరోధాద్వాగితి శ్రుతేర్వాధాత్మకః, ఇహ త్వబాత్మక ప్రాణస్యాన్నాత్మకమనః ప్రకృతీ త్వేన ప్రకృతౌ వికారల

కథంతర్హ్యప్రకాశయే శబ్దో వాచ్యనసే సంపద్యత ఇత్యతః॥ శబ్దాచ్ఛేదో శబ్దోఽప్యప్రకాశయే వకల్పతే, వృ
త్తివృత్తిమతోరభేదోపచారాదిత్యర్థః॥ ... *

సూ. ౨. అతపవచసర్వాణ్యను ॥

• తస్మాదుపశాంతలేజాః పునర్భవమింద్రియైర్మునసే సంపద్యమానై 'రిశ్యేత్ర చాచిశేషేణ సర్వేషామే
వేంద్రియాణాం మనసే సంపద్యేత్రాయతే, తత్రావృత్తివచనాచ ఇవచతురాదినామపి సప్త త్రికేవలస్య
వస్థితే వృత్తిలోపదశ్చ నాత్తత్త్వప్రభుత్వాసంభవాత్ శబ్దోపపత్తే శ్చ వృత్తిద్వారణైః పసర్వాణీంద్రియా
ణామనోనుపతాంతే॥ సర్వేషాంకరణానాం మనస్సుపసంహారాచేషే సతి వాచఃపృథగ్గ్రహణం వాచ్యనసే
సంపద్యత ఇతి త్వదాహరణానురోధేన॥ ... *

సూ. ౩. తన్ననః ప్రాణః శరత్॥

సంకరతమేతత్ 'వాచ్యనసే సంపద్యత' ఇత్యగ్రవృత్తిసంపత్తివయేతి॥ అథయమతరం వాక్యం మ
నః ప్రాణ ఇతి కేవలత్రాపి వృత్తిసంపత్తిరేవ వత్సవత్వే తేజోవృత్తిమన్సంపత్తిరితి విదిశత్వా యాం వృత్తిమన్సం
పత్తిరేవాత్యేతి ప్రాప్తం, శ్రుత్యనుగ్రహోద్భవకృత్యోపపత్తేర్చేత్త తథాపి 'అన్నమయం హి సోమ్య
మనః' అపోమయః ప్రాణస్తేజోమయా వాగిత్వన్నయోనిమనః అమనంతలబ్యోనించ ప్రాణం 'ఆపశ్చాన్న
మప్యజంతే' తిశుగ్రి, అతశ్చయన్ననః ప్రాణే ప్రసరియతే అన్నమేవ తదప్పుప్రసరియతే అన్నం హి మనః అపశ్చ
ప్రాణః ప్రకృతివికారాభేదాదిత్యేవం ప్రాప్తే బ్రాహ్మణః॥ తదప్యాత్మకృషీతభ్యా హ్యేంద్రియ వృత్తి నో
వృత్తిద్వారణైః పప్రాణే ప్రసరియత ఇత్యుక్తాద్వాక్యావవగంతవ్యం॥ తథాహి సుషుప్తీర్ముమూహ్వా శ్చ
పాణివృత్తౌ పరిష్పందాత్మికాయావపస్థితాయాం మనోవృత్తీనాముపశమోద్భవ్యతే॥ నదమనసస్స
దూపాప్యయః ప్రాణే సంభవతి, అతతస్త్రికృతిత్వాత్॥ నను దర్శితం మనసః ప్రాణప్రకృతిత్వం నై తత్వా
రః, సహీదృశేన ప్రణాదికేన తస్మిన్ కృతిత్వేన మనః ప్రాణే సంపత్తుమర్హతి॥ ఏవమపి హ్యస్తేన సన్సంపద్యే
తతి ఘృచాన్నమస్మై వచ ప్రాణః॥ సహ్యేతస్మిన్నపివతే ప్రాణభావపరిణతాభ్యాద్యోగ్యమనోబాయ
త ఇతి కించన ప్రమాణమస్తి, తస్మాన్నమనః ప్రాణే స్వరూపాప్యయః॥ వృత్త్యప్యయేపి శబ్దో వకల్పతే వృ
త్తివృత్తిమతోరభేదోపచారాదిదర్శితం॥ ... *

య ఇతి న్యాయానుగ్రహేన్న మనశ్శుక్తిరిత్యాద్యేతి పూర్వపక్షఫలం పూర్వవత్, సిద్ధాంతస్త్యుత్పన్నయోః ప్రకృతివికృతిభా
వేపితవద్వికారయోః ప్రాణమనసోద్భవావహివఘటయోరపి తద్భావప్రసంగా దతోన్యాయవిరోధాత్ పూర్వప
క్ష్యుగ్రిత్యాద్యేతి వేదః॥ అన్యకృషీతాబాహ్యేంద్రియవృత్తియోయోనతద్భారీసేంద్రియవృత్తికం మనోపి వృత్తియే
నైవ ప్రాణేన యత ఇత్యర్థః॥ ఏవమపి తిప్రాణస్యావ్యవకారత్వపక్షయేపిత్యర్థః॥ సహీతి॥ ప్రాణస్య సాత్మాత్మనః ప్రకృతి
త్వాభావాత్సశబ్దో వృత్తిలక్షణయతీత్యర్థః॥ ఇతి ద్వితీయాధికరణం॥ ... *

౪. సోఽధ్యక్షైతదుపగమాదిభ్యః॥ ఉక్తన్యాయసిద్ధం ప్రాణస్యాపివృత్తిలయముపజీవ్య 'ప్రాణస్తేజసీ' తిశ్చ తదుప
 గమనాదిశ్రుతేష్వసంశయముక్త్యాతేవేలయంవినాపిఉపగమనాదిసంభవశ్చిత్తపూర్వవత్కయతి ॥ స్థితమిత్యాదినా॥ అత్ర
 తేజశ్చక్షుస్యముఖ్యత్వం, సిద్ధాంతేభృభూతోపహితజీవలక్షకత్వమితిమత్వాసూత్రంయోజయతి॥ సప్రకృతశ్చత్యాదినా
 జ్ఞానకర్మవాసనోపాధికశ్చత్యభావః । తేజోవంప్రతిపాగ్రానాముపగమనానుగమనావస్థానశ్చుత్తిభ్య ఇతిహేత్వభావః
 యథాయాతేచ్ఛాచంద్రాణానంభృత్యాఉపగచ్ఛంత్యేవమేవ పరలోకంజగమిషుం జీవంసర్వేపాగ్రా ఆభిముఖ్యాన
 యాంతీత్యుపగమశ్చుత్తి, తముతాగ్రమంతమిత్యనుగమనంశ్రుతం ॥ జీవే ప్రాణావస్థానశ్చుత్తిభూతా ॥ సవిజ్ఞానశ్చితి॥
 జీవస్యప్రాప్తవ్యసూపగమాయ హి విజ్ఞానసోహిత్యత్రుత్యా ముఖ్య ప్రాణసహితకరణానాంజీవేస్థితిర్భూతీత్యభావః ॥

సూ. ౪. సోఽధ్యక్షైతదుపగమాదిభ్యః॥

స్థితమేతద్యస్యయతోనోత్పత్తిప్రస్ఫుతస్థితవృత్తిలయోనస్వరూపలయశ్చితి, ఇదమిదాన్దిప్రాణస్తేజ
 సీత్యత్రచింత్యతే, కింయథాశ్చుత్తిప్రాణస్య తేజస్యేవవృత్తుప్రసంహారః కింవాదేహంద్రియపంజరాధ్య
 క్షేజీవశ్చితి । తత్రశ్రుతేరసతీశంక్యత్వాత్పాగ్రాస్య తేజస్యేవసంపత్తిస్సాన్యత్ అత్యుతకల్పనాయా అన్యాయ
 యుత్యాదిత్యేవంప్రాప్తైప్రతిపద్యతే, సోఽధ్యక్షశ్చితి । సప్రకృతః ప్రాణోఽధ్యక్షైవిద్యాకర్మపూ
 ర్వప్రజ్ఞోపాధికేవిజ్ఞానాన్తస్యవత్త్వ తేనస్మింహనాప్రాణివృత్తిర్భవతీత్యభావః । కుతః, తదుపగమాదిభ్యః
 'ఏవమేవేమమాత్మానమంతకా తేసర్వేప్రాణాలభినమాయంతియత్రైతదూర్ధ్వచ్చాప్యసీభవంతీతిశ్చశ్రు
 త్యంతరమన్యత్రోపగామినఃసర్వాన్పాగ్రాణానవిశేషేణదర్శయతి । విశేషేణచ 'తముతాగ్రమంతంప్రా
 ణోఽనూతాగ్రమంతీతి వంచవృత్తైః ప్రాణస్యాధ్యక్షైనుగామితాందర్శయతి, తదనువృత్తితాంజేతరే
 షాం' ప్రాణమనూతాగ్రమంతంసర్వే ప్రాణాలనూతాగ్రమంతీతి, 'సవిజ్ఞానోభవంతీతిచాధ్యక్షస్యాంత
 ర్విజ్ఞానవత్త్వప్రదర్శనశ్చతస్మిన్నపీతకరణగ్రామస్యప్రాణస్యావస్థానంగమయతి । నను 'ప్రాణస్తేజసీ' తి
 శ్చూయతేకథంప్రాణోఽధ్యక్షశ్చత్యధికావాపఃక్రియతే । నైవదోషః । అధ్యక్షప్రధానత్వాదుతాగ్ర
 మణాదివ్యవహారస్యశ్రుత్యంతరగతస్యాపిచవిశేషస్యాపేక్షానేయత్వాత్ ॥ కథంతర్హిప్రాణస్తేజసీ' తిశ్చ
 తిరిత్యతలహః ।

సూ. ౫. ధూలేషుతచ్చుత్తిరేః ।

సప్రాణసంపృక్తోఽధ్యక్షః తేజస్సహచరి తేషుభూలేషుదేహవీజభూలేషుసూక్ష్మేచ్ఛవ తిష్ఠతశ్చత్యవ
 గంతవ్యం 'ప్రాణస్తేజసీ' త్యతశ్చుత్తిరేః । ననుచేయంశ్రుతిఃపాగ్రాస్య తేజసిస్థితిందర్శయతినపాగ్రాసంపృ
 క్తస్యాధ్యక్షస్య నైవదోషః । సోఽధ్యక్షః ఇత్యధ్యక్షస్యావ్యంతరా తేఉపసంఖ్యాతత్వాత్ యోఽపిహి
 ప్రహ్లాన్తధురాంగత్వామధురాయాఃపాటలీపుత్రంప్రజత సోపిప్రహ్లాత్ పాటలీపుత్రంయాతీతిశ
 క్యతేవదితుం । తస్మాత్పాగ్రాస్తేజసీతిపాగ్రాసంపృక్తస్యాధ్యక్షస్యైవైతతేజస్సహచరి తేషుభూలేచ్ఛవ
 స్థానముక్తం॥ కథంతేజస్సహచరి తేషుభూలేష్విత్తువ్యతే, యావత్తేజమేవ తేజశ్చుత్తియతేపాగ్రాస్తేజసీ

యద్యపిపాగ్రాస్య తేజస్యవ్యవహారేనలయఃశ్చుత్తిప్రథాపుభయశ్చుత్తిసంగ్రహాయప్రాణోజీవలీయతే, జీవద్వారాచత
 మపాధిమతేజఆదిమభూలేష్వితిశ్చుత్తిత్యభావస్ఫుటికరణాభావంసూత్రంగృహ్లాతి ॥ కథంతర్హేతి॥ నచలయంవినాపిజీవం
 ప్రత్యుపగమాదిసంభవా తేజశ్చుత్తిర్ముఖ్యాఽస్థితివాచ్యం, జీవంప్రత్యాగత్యపాగ్రాస్య నిర్వాప్యపారత్వేన స్థితేరే
 వాత్రులయత్వాదిభావః॥

౫. ధూలేషు । జీవస్థితిఃకింబలాద్యవ్యాఖ్యానతత్త్వభావంక్య 'సోఽధ్యక్ష' ఇతి(ఆ-౪, పా. ౨-సూ. ౪) సూతోదాహృ
 తశ్చితిబలాదిత్యాహః । నన్విత్యాదినా॥ ప్రాణస్యజీవద్వారాభూతప్రాప్తాదృష్టోంతమాహ ॥ యోపిహితి ॥ స్థూలజీ
 వారంభాయపంబీతభూతాన్యవశ్యకానీతిరంహత్యధికః కేవల్యాఖ్యాతం ॥

౧. అన్యస్సమస్తైః, మీయంతభిరభూతాః పరిచ్ఛిన్నాః ప్రాజ్ఞేతాః దవినాశిన్యః, దతాధానాంపంచాపాం
 భూతానాంసూక్ష్మభాగాభిర్యావత్ : జీవస్యభూతాశ్చయత్సంకమాశ్చయత్సమృద్ధివిరుద్ధమిత్యాశంశ్యకమానిమి
 త్తత్వేనాత్రయః, భూతానికుదేహువాపాదానత్వేనేత్యభయవవిరుద్ధమిత్యాహ || సనుచేత్యాదితా || తోయాజ్ఞాప
 ల్యోక్తభాగోయజ్జీవాధారమూచతుస్తతః ఘోరితమృతేర్వచనం || ఎవంబాహ్యోద్రియాణాం మనసిప్రథమంవృ
 త్తిలయః, తతోమృతోవృత్తైఃపాశ్రీణలయః ప్రాణవృత్తైర్భూతోపహితజీవేలయః, ఇత్సుత్యగ్రాంతివ్యవస్థోక్తా ||
 ఇతిస్మృతీయాధికరణం || ...

2. పావ సర్వపాశ్రీణు శుభ్యేత్యాహ || సమానాచాసృత్యుపక్రమాదమృతత్వంచానుపోష్యః, పురుషస్య ప్రయ
 త్యతలహ || సూ. ౧. నైకస్త్రిధ్వర్యయతోహి ||

నైకస్త్రిధ్వర్యయతోహి వేదాంతప్రేక్షావేదాంతాంజీవోఽవతిష్ఠతేకార్యస్యశరీరస్యానేకాత్మకత్వద
 ర్భూతోదర్శయత్యైవ సమర్థంవ్రశ్చప్రతివచనై, అపఃపురుషవచనసృతి, తద్వ్యాఖ్యాతం, త్రోత్తక
 త్వాత్మభూయస్త్యాదిత్యత్ర (అ౩ పా౧సూ ౨) శ్రుతిప్రతివచనై తమర్థందర్శయతః || శ్రుతిః : పృథివీమ
 యలపోషయోనాయమయలకాశమయస్తైజోమయిత్యాద్యాః స్మృతిరపి, అన్యోమత్రావిశా
 శిన్యోదతాధానాంతుయాత్మస్పృతాః తాభిస్సార్థమిదంసర్వంసంభవత్యనుపూర్వశః (మను- ౧-౨౭)
 ఇత్యాద్యాః || సనుచోవసంహృతేషు వాగాదిషు కరణేషు శరీరాంతరప్రేక్షావేదాంతాం, క్షాయం
 తదాపురుషభవతీత్యుపక్రమ్యత్రత్యంతరంకమాశ్రయతాంభూవయతి, తోహయమాచతుఃకర్మ
 హైవతమాచతుః అభయస్సృశంసతుఃకమాహైవతస్సృశంసకురితి, అత్రోద్యతే || తత్రకమాశ్ర
 యత్తాగ్రహాగ్రహసంజ్ఞకస్యేంద్రియవివయాత్మకస్యబంధనస్య ప్రవృత్తిరితి కమాశ్రయతోక్తా
 ఇహపునర్బుతోపాదానాద్దేహీంతరోత్పత్తిరితిభూతాశ్రయత్వముక్తం || ప్రశంపాశబ్దాదపితరప్రా
 దాన్యమాత్రంకమాణఃప్రదర్శితంసత్త్వాశ్రయా న్తరంనివారితంతస్మాదవరోధః || ...

సూ. 2. సమానాచాసృత్యుపక్రమాదమృతత్వంచానుపోష్యః ||

సేయముతాగ్రాంతిఃకిం దృడపిదుషాస్సమానాకింవావిశేషవతీతి విశయానానాంవిశేషవతీతి తావ
 త్ ప్రాప్తం || భూతాశ్రయవిస్తాహ్యోపాపునర్భవాయదభూతాన్యాగ్రీయంతే, సచవిమమఃపునర్భవ
 స్సంభవతి, అమృతత్వంహివిద్వానభ్యశుతభిర్ధీతః తస్మాదవిమమవైషోతాగ్రాంతిః || సనుపిద్యాప్ర
 కరణేసమామూనాద్విదుషవవైషాభవేత్ || స, స్వాపాదిపల్యథాప్రాప్తానుకీర్తనాత్ || యథాహి
 యత్రైతత్పురుషస్త్వపితి నామ అశిశిషతి నామవిపాసతి నామేతివ సర్వపాశ్రీణపాధాఃకాపవస్త్వాపా
 దయోఽనుకీర్త్యంతే, పిద్యాప్రకరణేపి ప్రతిపాదయమిత ఎన్తప్రతిపాదనానుగుణ్యేన, సమవిదుషావి
 శేషవత్తా విధిత్స్యతే, ఏవమయమపుష్కలాగ్రాంతిమాహజనగతైవానుకీర్త్యతే, యస్యాంవరప్యాండేక
 తాయాంపురుషస్త్వప్రయతతైకస్సంవర్త్యతే సలక్ష్మిత ద్భవసీత్యేతత్ ప్రతిపాదయనుం, ప్రతిపిధా
 నైషావిదుషః తస్మాదవిదుషవవైషేత్యేవంప్రాప్తమితి || సమానాచైషా తాగ్రాంతిగ్వాత్మసేత్యా

తోవాత్మసేత్యవిశేషశ్రుతిః : విద్యయాఽమృతగుశ్చుతభిశ్చుతేశ్వసంశయమాహ || సేయమితి || విశయానా
 నాసందిహానామిత్యభః || పూర్వపక్షే సనుజలప్రక్షాపదసంబంధిత్యముతాగ్రాంతేర్విశేషస్సాధ్యతే, తతోఽను
 తాగ్రాంతఉపాసకోముక్తిమశ్చుతభిభలం, సిద్ధాంతేరూతాగ్రాంతో బ్రహ్మలోకభాగితఫలభేదః || పూర్వపక్షమా
 డిప్యసమాధతే || సనుపిద్యత్యాదితా || విద్యయాఽవృత్తిమిత్రుత్పిర్విధ్యుపిద్యావరా, సతస్యప్రాణా ఉతాగ్రాంతి
 తిప్రతిషేహీతేర్విద్యయః అతస్సగుణవిరోధ్యజ్ఞప్రయోగా తాగ్రాంతిరితిసిద్ధాంతయతి || ఏవమితి || స్మృతి మాగః || త

స్వపక్ష మోఽర్హిః ప్రాప్తిః తతః ప్రాప్తనాడుతాగ్రింతిస్తుత్యాతథేపాస్యకృత్తానాదీద్వారాఽర్హిరాదిమాగ్నం
ప్రాప్తోతి నాన్యథిపి శేషః | యత్తు దహరోపాసకస్య మృతత్వం శుభ్రం , తద్దోర్ధ్వమాయన్న మృతత్వ మేతీతి తదా
పేక్షిక మేవనముఖ్యం , యంకామంతామయ లేసోఽస్య సంకల్ప దేవసముత్పత్తి తిభోగత్రవణాదిత్యాహ | అనుపోష్యచే
దమితి || ఉపదాహ ఇతి ధాతోరీదం రూపం | ఇతి చతుర్థాధికరణం ||

౮. తదాపీతే || పూర్వోద్దాహృతో తాగ్రింతివాక్య శేషం వ్యాఖ్యాన్య లింగాశ్రయపంచభూతానాంకిమాత్వంతికం
బ్రహ్మణిలయః ఉతానాత్వంతిక ఇతి , లయస్యోభయథాదర్శనాత్సంశయమాహ || కీదృశీపునరియమితి | పూర్వత్రాపేక్ష
ద్యావిన్యదేదుదేరాస్య త్వవక్రమాత్ భవితుమర్హతి , అవిశేషశ్రవణాత్ | అవిద్యానైహ బీజభూతాని
భూతసూక్ష్మాణ్యాశ్చిత్త్యకమప్రయుక్తదేహగ్రహణమనుభవస్సంసరతి, విత్వాంస్తుజ్ఞానప్రకాశితం
మోక్షనాదీద్వారమాశ్రయతేతదేతదాస్య త్వవక్రమాదిత్యుక్తం | సన్యమృతత్వం విదుషాప్రాప్తవ్యం
నచ తద్దేశాంతరాయంత్రేత్రకుతోభూతాశ్చియత్వం సృత్యవక్రమోవేతి | అతోద్భవతే, అనుపోష్య
చేదమద్ధద్వాత్యంతమవిద్యాదీక్షణానవరవిద్యాసామధ్యాదాపేక్షికమమృతత్వం పేస్యతే, సంభవ
తిత్రస్య త్వవక్రమాభూతాశ్చియత్వంచ | సహనిరాశ్రయాణాంప్రాణానాంగరూపవద్యతే | తస్మాద
దోషః ||
మా. ౮, తదాపీతే స్సంసారవ్యవదేశోత్ |

తేజఃపరస్యాం దేవతాయామిత్యత్ర ప్రకరణసామధ్యాయే , తద్యథా ప్రకృతం తేజస్సాన్యత్వం స్థానా
లంసకరణగ్రామంభూతాంతరసహితం ప్రయతఃపుంసః పరస్యాం దేవతాయాం సంపద్యత ఇత్యేతదు
క్తంభవతి | కీదృశీపునరియం సంపత్తిస్సాన్యదిచింత్యతే | తత్రాత్వంతికవివతావత్ స్వరూపప్రవిలయఇతి
ప్రాప్తం , తస్మిన్కృతితోవపత్తేః | సర్వస్య హి జనిమతోవస్తుజాతస్య ప్రకృతిః పరాదేవతేతి ప్రతిష్ఠాపితం
తస్మాదాత్వంతికీయమృభాగావత్తితి త్యేవం ప్రాప్తేబుధిః | తత్రేజదిభూతసూక్ష్మంత్రోత్పాదకర
ణాశ్చియభూతమాపీతేరాసంసారమోత్తోత్ సమ్యగ్జ్ఞాననిమిత్తదవనిష్ఠతే ' యోనిమన్యే ప్రవద్యం
తేశరీరత్వాదేహినః స్థానిమన్యేనుసంయంతి యథాకమయథాశుగ్ధం (బ-గీ) ఇత్యాదినంసార
వ్యవదేశాత్ | అన్యథాహి సర్వః ప్రాయణసమయవోపాధిప్రస్థమయాదత్యంతం బ్రహ్మ సంపద్యే
త త్రవిధిశాస్త్రంచానభవంస్యాత్ విద్యాశాస్త్రంచ | మిథ్యాజ్ఞాననిమిత్తేవ బంధానసమ్యగ్
జ్ఞానాద్యతేవిప్రంసితమిహాతి | తస్మాత్తత్పరీక్ష్యేపిమమస్తేప్రలయవత్ బీజభావావశేషేవైహ
సన్మంపత్తిః ||
మా. ౯, సూక్ష్మం ప్రకారణతత్వతతోపలభేః ||

తచ్ఛేతరభూతసహితం తేజోదేవస్యాస్తాచ్చరీగాత్ ప్రవసత ఆగ్రయభూతం స్వహివతః పరిమాణతేజస్వ
మాత్వంభవితుమర్హతి | తథాహి నాదీః పుణ్యప్రసాదభ్యోఽస్య సాత్త్వికముపలభ్యతే | తత్రేత
నుత్వాత్ సంచారోపపత్తిస్య చ్ఛత్వాద్విప్రతిఘాతోపపత్తిః | అతవవచదేహిన్మర్త్యచక్రపార్శ్వప్రే
రోపలభ్యతే ||
మా. ౧౦, నోపమదేనానిః ||

అగపవచసూక్ష్మత్వాన్నాన్యభూతశరీరస్యోపమదైనదాహాదినిమిత్తేనేతరత్ సూక్ష్మశరీరముపమృద్యతే ||
కమమృతత్వమిత్యుక్తంతరయుక్తమిత్యాదౌపాస్యంగతిః , పూర్వపక్షేమృతమాత్రస్య ముక్తిస్థితిః , పిథాంతేతుకమ
విద్యాశాస్త్రబలాత్సంశేషలయసిద్ధిరితివేకః ||
౯. ననులింగాత్తేజస్య తేజసఃకుతస్సూక్ష్మనాదీద్వారాఽతిః కుహోవాశేనన్మోక్షేన ప్రతిఘాతోనాస్తికుతోవాన
ద్యశ్యత ఇత్యతలపా || సూక్ష్మమితి || పరిమాణసూక్ష్మస్థితిరనుద్భూతస్థుశయాపత్వేస్యస్వాచ్ఛాన్యదప్రతిఘాతానుప
ధిరిత్యర్థః ౧౦ ||

౧౧. లింగసద్భావేచాష్ట్యలింగకానుష్ఠానమాహా||అన్యైవచేతి||ఇతిపంచమాధికరణమ్||

...

౧౨. ప్రతిషేధాదితిచేన్నశారీరాత్|| పూర్వమునుపోష్యతిప్రదేనదగ్ధాశేషశస్యః||స్థూణజ్ఞాన ఉత్కాంత్యాద్యభావముచిత్రస్యాత్రిక్షివ్యసమాధానాద్వ్యవహితేనాస్యసంగతిరిత్యాహ||అమృతత్వంచేతి|| సకామస్యసంసారోక్త్యనంతరంనిమగ్నమస్యముక్తిప్రకరణార్థోఽథశబ్దః, అన్యకామత్వాత్ పూర్ణానందాన్యవిత్త్వాదాప్తకామః|| పాప్రవరమానందః|| అతోనిమగ్నమః||అనభివ్యక్తాంతరవాసనాన్యకకామశూన్యస్తస్మాదకామః||వ్యక్తబహిషామరిహిసూ. ౧౧. అన్యైవచోపపత్తేరేషడాప్తః||

అన్యైవవసూక్ష్మశరీరన్యైవడాప్తయమేతస్మిన్జీవచ్ఛరీరేసంస్పర్శే నోష్ఠిమానంవిజానంతి. తథాహిమృతావస్థాయామవస్థితేపదేహేవిద్యమానేష్వపిచరూపాదిషుదేహసుజేషునోష్ఠివలభ్యతేజీవవవస్థాయామేనరూపలభ్యతేఇత్యతఃఉపపద్యతే*||ప్రసిద్ధశరీరవ్యతిరిక్తవ్యపాత్రయపవైవడాప్తేతి|| తథాచతుర్థిః|| ఉష్ణపవైవజీవవ్యవస్థితోమరివ్యస్థితి|| ... *

సూ. ౧౨. ప్రతిషేధాదితిచేన్నశారీరాత్||

అమృతత్వంచానుపోష్యేత్యతోవిశేషణాదాత్యంతికైమృతత్వేగత్యుత్కాంత్యాద్యభావోఽభ్యవగతః, తత్రాపి కేనవిత్కారణేనోత్కాంతిమాశంక్య ప్రతిషేధతి, అథాకామయమానోయోఽకామోనిమగ్నమలన్యకామఅన్యకామోనతస్యపాప్రణాడిత్యాగ్రముంతి బ్రహ్మైవసంబ్రవత్తేష్యేతీతి||అతఃపరవిద్యావిషయాత్ ప్రతిషేధాన్నవరబ్రహ్మవిదోదేహాత్ ప్రాణానామత్కాంతిరస్తీతి చేన్నేత్యుచ్యతే|| యతశ్శరీరాదాన్యపిషణత్కాంతిప్రతిషేధప్రాణానాం నశరీరాత్, కథమవగమ్యతేన తస్మాత్పాప్రణాడిత్యాగ్రముంతితి, శాఖాంతరేపంచమీప్రయోగాత్|| సంబంధసామాన్యవిషయా హిషష్ఠీశాఖాంతరగతయాపంచమ్యాసంబంధవిశేషేవ్యవస్థాప్యతే|| తస్మాదితివ ప్రాధాన్యాదభ్యుదయనిశ్చేయసాధిక్యతోదేహీసంబధ్యతేనదేహః|| సతస్మాదుచ్చక్రమిషోడశవాత్ పాప్రణాలవక్రాయంతిసహైవతేనసంబంధవంతీత్యథః|| సప్రాణస్యచప్రవసతోభవత్యుత్కాంతిదేహాదిత్యేవం ప్రాప్తేప్రత్యుచ్యతే|| ... సూ. ౧౩. స్పృహోహ్యోకేషామ్|| ... *

నైతదస్తీయమక్తంపరబ్రహ్మవిదోపిదేహావస్థ్యుత్కాంతిః|| ప్రతిషేధస్యదేహ్యపాదానత్వాదితి|| యతోదేహాపాదానపవోత్కాంతిప్రతిషేధవిశేషాంసమామూల్యణాంస్పష్టఉపలభ్యతే||తథావ్యుత్కాంత్యాగ్రముంతిత్వే, యత్రాయంపురుషోమితితే ఉపస్మాత్పాప్రణాడిత్యాగ్రముంత్యాహునానేతీత్యుచ్యతే|| నేతిహేమాదాచయజ్ఞవల్క్యేఇత్యనుత్కాంతివత్సంపరిగృహ్య నశివ్యాయనుత్కాంతితేషుపాప్రణేషుమృతత్వస్యామాశంకాయామత్రైవసమవసీయంతేఇతిప్రవిలయంపాప్రణానాం పరితిక్తా

నః|| శుక్త్యోయోఽకామయమానస్తస్యేత్యన్వయః|| జ్ఞానఉత్కాంతిరస్థినవేతిపంచమీషష్ఠిశుక్రిభ్యాంసంచేహసిద్ధాంతశంకానిరాశపూర్వకంపూర్వపక్షయతి|| నేత్యాదివా|| కాణ్యశుక్రితావతీతస్యేతిసర్వవామ్నాప్రకృతంజ్ఞానంపరావృత్త్యసంబంధసామాన్యముక్తం తత్రమాధ్యందినశాఖాయాంతస్మాదిత్యపాదానత్వయావవిశేషఉక్తోగావ్యాతథాచజీవాత్ పాప్రణోత్కాంతిప్రతిషేధాభావినదేహాత్ తద్భజేనదేహస్యానుక్రైతస్మాత్ జ్ఞానోప్యుత్కాంతింత్రైతిజ్ఞానవైయధ్యమేతిపూర్వపక్షఫలం, ...

౧౩. సిద్ధాంతేతత్సంభాష్యమాహ|| స్పృహోహితి|| అత్రపురుషశబ్దవాచ్యోదేహవివాస్మాదిత్యుత్కాంతిరేతదధిరుచ్యతే||సతజ్జవరామృత్యేస్యప్రకృతస్య పురుషస్యోచ్ఛయనాదిధర్మకస్యజీవత్వాయోగాదిత్యథః|| ఉచ్ఛవ్యయితి

* ప్రసిద్ధశరీరవ్యతిరిక్తశరీరవ్యపాశ్రియత్వం

శాహ్యవాయుపూరణాద్వర్ధతే, ఆధ్వానతి ఆర్తభరీవచ్చబంకతోతిత్యభావః, యేషాం పంచమీపాతస్తైషాం యద్యపిదే
 హినః ప్రాధాన్యంతథాపిదేహదేహీనోరభేదాత్ తస్మాద్ధితి దేహంపరామృత్యుతదపాదానవివోతాగ్రింతిప్రతిషేధః
 తివ్యాఖ్యేయం, తత్సామాన్యాదుక్తశ్చత్యాఽస్యపాతప్యేకార్థత్యాదితియోజనా, ఇదాసీంకాణ్యపాతప్యానుగుణ్యమా
 హ, యేషాంతువస్తీపాతభిః, సంబంధిశేషకాంతాయాంభోక్తాప్రాణానాంభాగోపకరణత్వవిశేషేతైస్, ప్రాణ
 మయోమనోమయభిః పూర్వశ్చతుర్విధైః, నశభాంతరస్థమపాదానత్వం గ్రాహ్యం శ్రీవాదుతాగ్రింతేర
 ప్రాప్తాయాః ప్రతిషేధాయోగాత్ అతోవిద్వత్సంబంధిప్రాణానామతాగ్రింత్యపాదానాశ్చేతాయాం, చతుష్టో

యతస్పిద్ధయే, సఙ్కల్పయత్యాధ్వానత్యాధ్వాతోమృతశ్చేతభిః సశబ్దపరామృత్యస్య ప్రకృతస్యో
 తాగ్రింత్యవధేరుచ్చయినాదీనిమామనంతి, దేహస్యచైతానిస్యర్షదేహినః, తత్సామాన్యాత్
 , నతస్మాత్ప్రాణాః ఉతాగ్రిమంత్యత్రైవసమవలీయంతి, ఇత్యతాస్యేభదోపచారేణదేహీపాదానస్యో
 వోతాగ్రిమణస్యప్రతిషేధోద్భవ్యే ప్రాధాన్యం దేహినభివ్యాఖ్యేయం యేషాం పంచమీపాతః, యేషాం
 తువస్తీపాతస్తైషాంవిద్వత్సంబంధిస్యతాగ్రింత్యప్రతిషేధ్యత ఇతిపాగ్రిప్రాతాగ్రింతిప్రతిషేధార్థత్వాద
 స్యవాక్యస్యదేహీపాదానైవసాప్రతిషేధభవతిదేహీపాతాగ్రింతిఃపాగ్రిప్రానదేహినః, అపిచ, చతుష్టో
 వామూర్ధ్వోవాఽస్యేభ్యావశరీరదేశేభ్యస్తమతాగ్రిమంతంపాగ్రినోఽనూతాగ్రిమతిపాగ్రిమనూ
 త్తాగ్రిమంతంసర్వేపాగ్రిణాననూత్తాగ్రిమంతీత్యేవమవిద్వద్విషయేనప్రపంచముతగ్రిమణంసంసార్ధమ
 సంవదన్యత్యా, ఇతినుకామయమానీత్యుపసంహృత్యావిద్వత్కథాంతథాకామయమానీత్యుపపది
 శ్యవిద్వాంసంయదిత్యవయేపుతాగ్రింతిమేవపాగ్రియేదసమంజసవివస్యవదేశస్యైత్, తస్మాదవి
 ద్యద్విషయేపాగ్రిప్రయోగ్గత్యతాగ్రింత్యోర్విద్వద్విషయేప్రతిషేధః త్యేవమేవవ్యాఖ్యేయంవ్యవదేశా
 ర్థవత్త్వాయ, నచబ్రహ్మవిదఃసర్వగతబ్రహ్మత్వభూతస్య ప్రక్షీణకామకమణః ఉతాగ్రింతిర్గతీర్వోవప
 ద్యతేనిమిత్తాభావాత్, అత్రబ్రహ్మసమశ్చుతభితిచైవంజాతీయకాః శ్రుతయోగత్యతాగ్రింత్యోర
 భావంసూచయంతి॥ సూ. ౧౪. స్మర్యతేవ॥

స్మర్యతేవమహాభారతేగత్యతాగ్రింత్యోరభావః, సర్వభూతాత్మభూతస్యసవ్యక్ష్మాత్సానివశ్య
 తః, దేవాపిమాన్యేముహ్యంతేహ్యవదన్యవదైషిణిభిః, ననుగతిరపిబ్రహ్మవిదఃస్మర్యతే, శుకఃకీలవైయా
 సకిముముక్షురాదిత్యమంథలకుభిప్రతస్థేపిత్రాచానుగమ్యాహూతోభాఇతిప్రతిశుక్రావేతిన, సశ
 రీరస్యైవాయంయోగబలేనవిశిష్టదేశపాగ్రిప్రపూర్వకశరీరోత్సర్గఇతిరక్ష్యవ్య, సర్వభూతస్మృత్యా
 ద్యవన్యాసాత్, నవ్యాశరీరంగచ్ఛంతంసర్వభూతానిరక్ష్యంతశ్చక్షుయః, తథావశేత్రివోవసంహృ
 తంశుకస్తుమారుతాచ్ఛిఘ్నాంగతింకృత్యావ్రతిక్షగః, దర్శయిత్వాప్రభావంస్యంసర్వభూతగతోభవది
 తి, తస్మాదభావఃపరబ్రహ్మవిదోగత్యతాగ్రింత్యోః, గతిశ్రుతీనాంతువిషయముపరిష్టాద్వాక్యభ్యాస్యాచః॥

వామూర్ధ్వోవేత్వక్తదేహప్రదేశావేవగాగ్రివ్యాః, తథాచాయమర్థః తస్యవిదుషాభాగోపకరణాత్మకాః ప్రాణాః
 దేహప్రదేశేభ్యోవోతాగ్రిముతీతి, ఏవంచపాగ్రిప్రాతాగ్రింతినిషేధార్థత్వంవాక్యస్యేతిసర్వంచతురస్రం...

౧౪. స్మర్యతేవ॥ అపిచేతిస్పష్టార్థం॥ సమ్యగాత్మభావేన భూతానివశ్యతః, అవదన్యపాగ్రివ్యవదరహితస్యవదై
 షిణోదేవాలపిమాన్యేముహ్యంతి మార్గాంసంజానంతి, తదభావాదితిస్పృహితయోజనా॥ స్మృత్యంతరవిరోధంశంకతే॥
 ననుగతిరపి॥ సగుణవిద్యాబలేనైషాగతిరితివరిహరతి॥ సశరీరస్యేతి॥ ననుభూతిః, తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి.
 సపనాబ్రహ్మగమయతీత్యాదిశ్రుతీవాంకాగతిస్తతాగ్రివ్యాగ్రింతి॥ ఇతివస్తాధికరణం....

• దేవాపిత్యత్ర సంధిరాక్షుః, దేవాశ్చేత్యపిపాతోద్భవ్యతే
 ౪౧

౧౫. తానవరేతథావ్యహాః పూర్వగ్రంథినిపేక్షేనవిద్వత్కలానాం ఘృణాదీనామతైః ప్రబలయః ఉక్తః తమవచస్య సకిం తత్తతలాప్రకృతిమపృథివ్యాదిభుస్యాదుతవరమాత్మనీశ్రుతిద్వయదర్శనాత్సంశయః కార్యః । తత్ప్రసాదాత్ప్రకృతావికారలయితిన్యాయానుగృహీతయాః । గతాః కలాః ఇతిశ్రుత్యపూర్వపక్షమగ్ని వదన్నాదా సిద్ధాంతమాహ తానీతి । యథానద్యస్యమద్రం ప్రావ్యలీయంతే ఏవమేవాస్యపరితస్సర్వత్రబ్రహ్మదగ్రీష్ఠురిమాః ప్రాణగ్రీష్ఠాద్యాః పురుషాయణాః పురుషేభ్యతాః పురుషమేవజ్ఞేయం ప్రావ్యలయంగచ్ఛంతీత్యథః । మనః ప్రాణయోరేకీకరణేనకలానాం వంచదశత్వం । ప్రతిష్ఠాఇతిద్వితీయాబహువచనం । స్వస్వప్రకృతిః పృథివ్యాద్యా ఇత్యథః । వస్తుగత్యావిద్వత్ప్రజ్ఞాపరమాత్మనికలాలయేపిలోకనృప్త్యాప్రతిష్ఠాసులయోక్తిరవిరుద్ధా, తథావకలాస్యప్రకృతిమపరీయతాభిస్సహపు

సూ. ౧౫. తానవరేతథావ్యహాః॥

తానపునఃప్రాణగ్రీష్ఠాదితానీంద్రియాదిభూతానిచ పరబ్రహ్మవిదస్తస్మిన్నేవపరస్మిన్నాత్మనిప్రలీయంతే । కస్తాత్, తథావ్యహాశ్రుతిః । ఏవమేవాస్యపరితస్సర్వరిమాన్వేదశకలాః పురుషాయణాః పురుషంప్రాప్యాస్తంగచ్ఛంతీతి । నమః । గతాః కలాః వంచదశప్రతిష్ఠాఇతివిద్వద్విషయైవాపరాశ్రుతిః పరస్మాదాత్మనోఽన్యత్రాపికలానాం ప్రలయమాహ । నాపాఖ్యవ్యవహారాపేక్షా పాథివాద్యాః కలాః పృథివ్యాదీరేవస్వప్రకృతీరపీయంతీతి । ఇతరాతువిద్వత్ప్రతిష్ఠాపేక్షాకృత్సంకలానాతంపరబ్రహ్మవిదో బ్రహ్మైవసంపద్యతేతి తస్మాదదోషః॥ ...

సూ. ౧౬. అవిభాగోవచనాత్ ।

సమనర్విదుషః కలాప్రలయః కిమితరేషామివసావశేషోభవత్యాహూన్వినిర్వచనేషితి తత్రప్రళయసామాన్యాచ్ఛక్త్యవశేషతాప్రసక్తాబ్రహ్మితి అవిభాగాపత్తిరేవేతి కుతః, వచనాత్ । తథాహికలాప్రలయముక్త్యావక్తిః భిద్యేతేచాసాం నామరూపేపురుష ఇత్యేవంప్రోక్త్యతేనసమోఽకలోఽమృతోభవతీతి అవిద్యానిమిత్తానాంచకలానాంనవిద్యానిమిత్తైప్రళయేసావశేషత్వోపపత్తిః తస్మాదవిభాగవేతి॥ *

సూ. ౧౭. { తదోకాఽగ్రజ్వలనంతత్ప్రకాశితద్వారోవిద్యాపామధ్యాతృజ్ఞేవ }
 { గత్యనుష్ఠృతియోగాచ్ఛహాద్దానుగృహీతశ్చ తాథికయా॥ }

సమాప్తాప్రాసంగికీవరవిద్యాగతావంతా, సంప్రతిత్వపరవిద్యావిషయామేవదంతామనువర్తయతి । సమానాచాస్పృత్యపత్రమాద్వద్వద విరుషారుతాగ్రీతిత్యక్తౌ తమిదానీంస్పృత్యపత్రమందర్శయతి । తస్యోపసంహృతవాగాదికలావస్థోద్భిక్రమతోవిజ్ఞానాత్మనఃకలయితనఃస్వరూపం సపతానైజోమాశ్రాన్యేనుభూతదానోహృదయమేవాస్యవక్త్రవతీతి (కా-ఉ) శ్రుతేః । తదగ్రజ్వలనపూర్వికావత్తు కాదిస్థానాపాదానాచోతాగ్రీతిత్వోక్తియతే । తస్యహైతస్యహృదయస్యాగ్రంప్రద్యోతతేతేనప్రద్యోతేనైవప్రకాశనిమాగ్రీమతిచతుష్టోవామూర్ఖోవాఽన్యేభ్యోవాశరీరజ్జేభ్యః ఇతి । సాకిమ

రుపేవీలియంతిఇతిశ్రుతిద్వయతాత్పర్యమ్॥ ఇతిసప్తమాధికరణం॥ ...

౧౬. అవిభాగోవచనాత్ ॥ ఉక్తలయముపజేవ్యలయస్య ద్వేధాదర్శనాత్ సంశయఘాతః । సమనర్విదుషి నిద్దిప్తనిద్దిప్తేభ్యుభయత్రీఫలం, అవశేషోములకారణేతత్త్వత్వనాస్థితిః పునర్నష్టయోగ్యతేతియావత్ । విమలేకలాలయః సావశేషకలాలయత్వాత్ సమప్రవచితి పూర్వపక్షః । విమలోనిరవశేషవిద్యాకృతత్వాత్ రజ్జ్వాంవిద్యయా సర్పలయవదితియ్యుపేతశ్రుత్యాసిద్ధాంతయతి । బ్రహ్మితి । నామరూపేతత్త్వన్యకలపిభిద్యేతే ఇత్యథః । ఇతి అధికరణం

౧౭. తదోకాఽగ్రజ్వలనం । స్వతేహాగ్రస్యోపక్రమేనాదీప్రవేశనియమస్తవత్తుంసూత్రీభాగవ్యాఖ్యాద్వారాఽధికరణవిషయమాహ । తస్యేతి । సముమున్నైజోమాతాగ్రీతినిదయాని । తస్యహృదయస్యాగ్రంప్రకాశముఖం తస్యద్వల

సంభావిభలస్ఫురణంవద్ర్యోతాశ్చింతయన్తువేత్సనియః శ్రుతేస్తయోధ్వమామయన్నితివిశేషశ్రుతేశ్చ సంశయః, కి
ముపాసకౌవ్యనుపాసకవత్ యేనేకనదిద్వా రేణనిగచ్ఛతి ఉతమూర్ధన్యోనాద్యైవేతి, అత్రపూర్వపక్షేవిద్యాకృ
తాతిశయాసిద్ధిః, సిద్ధాంతతత్త్విద్ధితివివేకః, వచనాదనియమశ్చితి ప్రాప్తేసిద్ధాంతయతి, అచష్టత్తితి, యనకేన చిత్తాదై
గణగతస్యాపిబ్రహ్మలోక, ప్రాప్తేవిద్యాశేషత్వేనమాగానస్మృతివిధేః కేవలాదృష్టేధత్వంస్యాదతోఽన్వహం స్మృ
తేనైవమాగాణగమశంయుక్తమితిభావః, హాదఃంబ్రహ్మఃష్వజ్ నానావిధాఅన్యనాడ్యోఅన్యేభామిత్యథః, సుము
క్షాన్యనాడీహృదయాన్నిగతా దక్షిణతాళుకంతాంతప్రనా నాసికామధ్యభిత్తిద్వారా ప్రచ్ఛరంధ్రం ప్రాప్తా
సూర్యరశ్మిభిరేకకృతాబ్రహ్మలోకమాగౌపాసకస్యేతిస్థితమ్ || ఇతిసవమాధికరణం ||

నియమేనైవవిద్యదవిదుదోగ్ధవతిఅథా ప్రీతశ్చిద్విదుదోవిశేషనియచ ఇతి విచికిత్సాయాః శ్రుత్యవిశేషాదని
యమశ్చితిప్రాప్తావాచస్తే, ఏమానేపివిద్యదవిదుదోగ్ధవయాగ్రప్రవ్యోతనేతత్ప్రీతాశిశేద్యారత్వేచ
మూర్ధస్థానాదేవవిద్యాన్నిమోగ్రమతస్థానాంతరేభ్యస్త్యితరే, కుతః, విద్యాసామధ్యాత్మీయనిమిత్తా
నపీతరశ్మద్యతఃకుతశ్చిద్దేహదేశాదుతాగ్రమేనైవవోగ్రప్రప్తంలొకంలభేతతత్రానధికైవవిద్యాస్యా
త్, తచ్చేదగత్యనుస్మృతియోగాచ్చ, విద్యాశేషభూతాచ మూర్ధన్యనాడీసంబద్ధా గతిరనుశీలయిత
వ్యావిద్యావిశేషేషువిహితా తామధ్యస్యంప్రయోవప్రతిష్ఠితభిశ్చయుక్తమ్, తస్మాద్ధృదయాలయేన
బ్రహ్మణాసూపాసలేనానుగృహీతస్తద్భావంసమావన్నోవిద్యామూర్ధన్యయైవత తాధికమాశోతాద
తిక్తయావేశతతమ్యానాడ్యానిమోగ్రమతీతరాభిరతరే, తథాహిహార్దవిద్యాంప్రకృత్యసమామనం
తి, శతంనైకాచవృతయస్యనాడ్యస్తాసాంమూర్ధానమభినిస్సృతైకా తయోధ్వమామయన్నమృత
తత్వమేతివిష్వజ్జన్యాఉత్త్రమణేభవంతీతి ||

సూ. ౧౮. రత్నమసారి||

*అస్తహాదవిద్యా, అథయదిదమస్మికాబ్రహ్మపురేదహరంపుండరీకంవేష్యేత్యుపక్రమ్యవిహితా
తస్మిక్రియాయాం, అథయావితాహృదయస్యనాడ్యభిత్త్యుపక్రమ్యసప్రవంచనాడీరశ్మిసంబంధము
క్లృప్తం, అథయత్రైతదస్మాచ్ఛరీరాదుతాగ్రమత్యతైతైరేవరశ్మిభిరూర్ధ్వఆక్రమతాశ్చితిపునశ్చో
క్తం, తయోధ్వమామయన్నమృతత్వమేతీతి, తస్మాచ్ఛతాధికయానాడ్యానిమోగ్రమారత్నమసా
రినిమోగ్రమతీగవ్యతే, తతిమిమిశేషేనైవాహని రాత్రావా మ్రియమాణస్య రత్నమసారిత్వమా
హుహస్విదహస్యేవేతిసంశయేసత్యవిశేషశ్రవణాదవిశేషేనైవతావప్రత్నమసారితిప్రతిజ్ఞాయతే ||

సూ. ౧౯. నిశితేచేన్నసంబంధస్యయావదైహాభావిత్వాద్దర్శయతి||

అస్త్యహనినాడీరశ్మిసంబంధత్యహనివృతస్యస్యాద్రత్నమసారిశ్చంరాత్రాతు ప్రేతస్య నస్యాత్,

౧౮. రత్నమసారి|| ప్రకరణశోధనపూర్వకముపాసకస్యరత్నమసారిత్వంవిషయమాహ||అస్థిత్యాదినా||అథప్రా
రథాంతేపీతదుత్త్రామణంయథాస్యాత్తథాఅథతదాపతైరేవనాడీసంబంధైరశ్మిభిరుతాగ్రమతీత్యథః||అత్రసంబం
ధస్యకాలవిశేషాశ్రవణాద్రాత్రాగిరత్నభావావృసంశయమాహ|| తతిమితి||పూర్వోక్తనాడీసంబంధరత్నీనా మతోద
జీవ్యత్వాత్సంగతిః|| పూర్వపక్షేరాత్రాగ్రమృతస్యరశ్మిప్రాప్త్యథాంసూర్యోదయప్రీత్యాప్తి, సిద్ధాంతేనాస్తితి
మత్వాసిద్ధాంతంప్రతిజానీతే||అవిశేషేతి ||

౧౯. పూర్వపక్షేబీజమువస్యస్యమావయతి||నిశిత్యాదినా||సిరానాడ్యః||ప్రతాయంతేవిస్తృతాభవంతిస్సప్తా స్స

* అస్తదహరోఽస్తిన్నంతరాకాశఇతిహార్దవిద్యా ఇతి

బద్ధాః । శ్రుతిసంబంధస్య రాత్రోసత్త్వే యోగీమాహ ॥ నిదాఘేతి ॥ సమరహి హేమంతాదిరాత్రి స్వప్నస్థానా
స్వప్నవిధ్యతతహ ॥ ప్రోకేతి ॥ సవితారాత్రివ్యవహారాతీతి నారణ్యాభిధానం ప్రాకరత్వేన వృత్త్యభిప్రాయమేవేత
కంచయది రాత్రోమృతస్య రక్షియోగం ॥ ఏనై వోర్ధ్వగతిస్సాన్యత్, తదారక్షిత్రతేదివామృతవిషయతయా స
సాన్యత్, ఉర్ధ్వగత్యభావేచ విద్యాయామప్రవృత్తిస్సాన్యత్, సచ ప్రతీక్షయోధ్వగతిరితావ్యం, రశ్మ్య
త్ ప్రాద్దేహదాహే ప్రతీక్షావై యథ్యాఘాతాదప్రతీక్షాశ్రుతివిరోధాచ్చ । తస్మాద్వదాకదాచిత్ మృతస్య ర
ప్త్యాయుజితీ బ్రహ్మలోకస్మాప్తిరితిసిద్ధం ॥ ఇతిదశమాధికరణం ॥ ...

నాడీరక్షిసంబంధవిచ్ఛేదాదికచెన్న, నాడీరక్షిసంబంధస్య యావద్దేహభావిత్యాత్, యావద్దేహభా
వీహిసరాకిర్ణానంపరః । దర్శయతీచైతమథాంశ్రుతిః, ఆముష్మాదాదిత్యాన్నైతాయంతేతా ఆసునా
డీమృత్యుప్రాంతభ్యోనాడీభ్యఃప్రతాయంతే ఆముష్మిన్నాదిత్యేస్థితా ఇతినిదాఘసమయేచ నిశాన్యపికిగ
ణానువృత్తిరుపలభ్యతే, తాపాదికార్యదర్శనాత్ । ప్రోకానువృత్తేస్తు మగ్నత్వత్వమృత్యంతరరణసిం
తైశిరేష్యవమద్దినేషు । ఆహారేవై నిద్రాత్రావిదధాతీతిచైతదేవదర్శయః । యదివరాత్రాప్రేతోవి
తైవరత్వేనసారేణోర్ధ్వగత్రమేతరత్వేనసారానభాక్యంభవేత్ । నహ్యతద్విశిష్యధీయతే యో
చివాప్తేర్నిసరత్వేనపేక్ష్యోర్ధ్వగత్రమతేయస్తురాత్రాసోఽనపేక్ష్యేవేతి । అథను విద్యానపి రాత్రి
ప్రాయణాపరాధమాత్రైగ నోర్ధ్వగత్రమేత పాక్షిక ఫలావిద్యేతి అప్రవృత్తేవ తస్యాం స్యాత్,
మృత్యుకాలానియమాత్ । ఆథాపిరాత్రాపువరతోఽహరాగమముదీయేతలహరాగమేవ్యస్యకదాచి
క్షిసంబంధానహాంశరీరంస్యాత్, పాపకాదిసంపరాగత్, సయావత్క్షిప్యేత్తనస్తావదాదిత్యంగ
చ్చతీతిశ్రుతిరనుదీక్ష్యోదర్శయతి । తస్మాదవిశేషేణైవేదంరాత్రిం దివంరత్వేనసారిత్వం ॥ ... *

సూ. ౨౦. ఆతశ్చాయనేపిదక్షిణే ॥

ఆత ఏవచోదీక్ష్యోనువవతై రపాక్షికఫలత్వాచ్చవిద్యాయా ఆనియతకాలత్వాచ్చ మృతోర్ధ్వగతి
తాయనేపిప్రాయమాణోవిద్యాప్రాప్తోత్యేవవిద్యాఫలం । ఉత్తరాయణమరణపాశ్రీత్యప్రసేదేక్ష్య
త్తస్యచప్రతీక్షాదర్శనాత్ । ఆపూర్వమాణవత్విద్యావడుదజ్జేతిమాసానిత్య శ్రుతే రపేక్షితవ్య
ముత్తరాయణమతీమామాశంకామనేనసూత్రైకాపనుకతి । పాశ్రీత్యప్రసేధిరవిద్యద్వివయా । భీ
త్తస్యకూత్తరాయణప్రతిపాలనమాచారపరిపాలనాథం పిశ్యప్రపాదలబ్ధస్వచ్ఛందమృత్యుతాభ్యావ
నాథంచ । శ్రుతేస్త్యధ్వంపత్యతి, ఆతివాహికాస్త్యేగిగాదినినుచ, యత్రకాలత్వనావృత్తి మా
ప్యంతిచైవయోగినః ప్రయాతాయాంతితంకాలం వత్సేమిభరతక్షభేతీప్రాధాన్యేనోపక్రమ్యాహ
రాదికాలవిశేషఃస్మృతావనావృత్తయే నియతః, కథంరాత్రాదక్షిణాయనెవాప్రయాతోఽనావృ
త్తింయాయాదితి తీహోచ్యతే ॥ ...

౨౧. ఏవం దక్షిణాయనే మృతోవిద్యావిద్యాఫలమాప్తోతిసవేతివిద్యాయానిత్యవశ్యం శ్రుతేరుత్తరాయణ ప్రా
ప్త్యకాప్రాప్త్యపందేహాపూర్వోత్తహతూనతిదశతి ॥ ఆతశ్చాయనేపిదక్షిణే, పూర్వపక్షమాశంక్యాపనుదతి ॥ ఉత్త
యనేత్యాదితా ॥ అక్షిణాముత్తరాయణేదైవాత్తరణంచేత్ ప్రశస్తమిన్యభిజ్ఞాభివగనమాపాచారపరిపాలనాథాంభీ
స్యప్రతీక్షాయాం పక్షిణేదేహపాశ్రీతీహృత్తరాయణదేవతావరేతివత్త్యతే ॥ తథాదదేవతాయాస్సదాసత్త్వత్
ద్యమాదక్షిణాయనకాలేతత్ప్రతిరవిరుద్ధభావః ॥ స్మృతివిరోధాల్కాలప్రాధాన్యంశంకతే ॥ ననుచేతి ॥ ...

జరుగజూరకాదు అని దృఢపరచుకొనుటకు, పాదకావ్యరంగము,

02X

౨౦. శ్రీరదహరాద్యపాసకస్యాస్తోత్రఃకాలానపేయోక్తాః, స్ఫూర్తయోగినాంతుకాలాపేయోష్టుకా పువ్యతశ్చ
త్యవిరోధమాహ॥యోగినశ్చ॥యోగీదహరాద్యపాసకపవస్త్యుత్తఃకింనస్యాదిత్యతలహ॥స్తూరేచేతి॥ భగవదాచారా
ధనబుద్ధ్యానుష్ఠితంకమ- యోగః, అనాశ్రితఃకమఃఫలంకార్యంకమఃకరోతియః॥ససన్న్యాసేచయోగీచేతిస్మృ
తేఃధారణాపూర్వకోఽకర్తృత్వానుభవాన్సంఖ్యం, శుద్ధియానీంద్రియార్థేమనతఃతత్యతిధారయన్నితస్త్యుతేః
సనుశ్రుతిస్త్యుత్యోభిన్నాధికత్వమయ్యుత్తం ప్రత్యభిజ్ఞావిరోధాదితశ్చంకతే॥నన్వగ్నిరితి॥కాలాగ్రహణం ప్రతిభిన్నార్థ

సూ. ౨౧. 'యోగినః ప్రతిచక్షుర్భవేన్నరైశ్చైతే॥'

యోగినిః ప్రతిచాయమహారాదీకలవియోగోఽనావృతయైష్యతే । స్మరైతైతే యోగసాం
ఖ్యనత్రాతే అతావిషయభేదాత్ * ప్రమాణవిశేషాచ్చ నాస్య స్మరణశక్తీకాలవియోగస్య శ్చైతేషు విజ్ఞా
నేషు వతారః । నను , అగ్నిజ్యోతిరహశ్శుక్లక్షణాసాఢ త్రాయణమ్ ధూమారాత్రిత్రధాక్షుష్ణ
క్షణాసాదక్షిణాయనమితి చక్రేతావేదవయానపితృయానౌ ప్రత్యభిజ్ఞాయేతేష్మతావపీతి ఉచ్య
తే , తంకాలంవత్సామీతిత్పృతౌకాలప్రతిజ్ఞానాద్విరోధమాశంక్యాయంపరిహరణ్ క్తః । యదాపునః
ప్రత్యతావప్యగ్నాద్యదేవతాపవాతివాహిన్యోగృహ్యం తేతదానకశ్చిద్విరోధఇతి॥ ... *

ఇతి శ్రీమచ్ఛ్రీరకమీమాంసాభాష్యేశ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదకృతౌ

చతుర్థాధ్యాయస్వప్తితీయఃపాదః

తృముక్తం! యదితుశ్రౌతార్థప్రత్యభిజ్ఞయాకాలశబ్దోదేవతావరస్తప్త్యైకాకార్యమేవేతిసమాధానార్థః॥భస్మాగ్ని
ద్యాసామధ్యోల్ సుర్వదైవదిక్షుంగతస్యోపాసకస్యఫలప్రాప్తిరితిస్మిన్దమ్॥ఇత్యేకాదశాధికరణమ్ ॥ *

అతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీగోవిందానందభగవత్పాదకృత శ్రీమచ్ఛ్రీరంగమీమాంసావ్యాఖ్యానాం
భాష్యరత్నప్రభానామచతుర్థస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః

*ప్రమాత్యవిశేషాశ్చేతి

శ్రీవిష్ణువేదము:

రత్నప్రభాభూషిత శాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యే,
చతుర్థాధ్యాయే తృతీయపాద ప్రారంభః.

౧. ఏవముత్కారంతినిరూప్యతత్సాధ్యంమాగ్గంగంతవ్యంవనిరూపయితుంపాదమరభతే॥ అర్పిరాదినాతత్ప్రీతి
తేః ॥ వృత్తానువాదపూర్వకమాద్యాధికరణవిషయంమాగ్గమాహ॥ ఆసృతీతి॥ విరచాః-1. రజస్వినీహృదాభిర్యథః॥ శు
చివిప్రతివత్త్వసంశయః ॥ పూర్వంయదాకదాచిత్తస్యాపిఫలపాప్రిరుక్తాతద్వత్యేనతేనచిన్మాగ్గణగతిరితిపూ
ర్వపక్షఃతత్రఫలంబికల్పః, సిద్ధాంతేమాగ్గైక్యమితివివేకః॥ ఉపాసనాభేదాత్తచ్ఛేషత్వేనధ్యేయానాం మాగ్గ
ణాంభేదః, ఏవకారాచ్చ ॥ కించమాగ్గభేదేనత్యస్తాదయంమాగ్గస్త్యరయాప్రావక ఇతియుక్తం సమాగ్గైక్య

౨. సూ. అర్పిరాదినాతత్ప్రీతిః॥

ఆసృత్యుపక్రమాత్సమానోత్కారంతినిరూప్యతం॥ సృతిస్తుత్రుత్యంతరేష్వనేకథాశ్రూయతే॥ నాడీ
రత్నీసంబంధేనైకా, అత్రైతేరేవరత్నీభిరుద్ధృతక్రమతః ఇతి॥ అర్పిరాదినైకా, తే2ర్పివమభిసంభవం
త్యక్ష్ణవో2హారితీ, సవితందేవయానంవంధానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతీత్యన్యా॥ యదావైపురు
షో2స్తాన్లోకాత్ప్రేరితసాయుమాగచ్ఛతీత్యవరా ॥ సూర్యద్వారేణతేవిరచాఃప్రయాంతీతిచాప
రా॥ తత్రసంశయః, కించరస్పరంభిన్నాపతాస్సృతయఃకించైతైవా2నేకవిశేషణేతి॥ తత్రప్రాప్తంతా
వచ్ఛిన్నావీవైతాస్సృతయశ్చి॥ భిన్నప్రకరణస్థితత్వాద్భిన్నోపాసనశేషత్వాచ్చ॥ అపిచ, అత్రైతే
వరత్నీభిరిత్యవధారణమర్పిరాద్యపేక్షాయాముచరుధ్యేత, త్వరావవనంచపీద్యేత, సయావతీష్యే
త్సస్తావదాదిత్యంగచ్ఛతీతి॥ తస్మాదన్యోన్యభిన్నావవైతపంధానభిర్యేవంపాప్రి2భివచ్ఛహే॥ అర్పి
రాదినేతి॥ సర్వోబ్రహ్మప్రపురర్పిరాదినైవాన్యవారంహతీతిప్రతిపాదిమహే॥ కుతః, తస్మిన్నితేః ॥
ప్రథితోహ్యేషమాగ్గస్సర్వేషాంవిమూషం॥ తథాహిపంచాగ్నివిద్యాప్రకరణేయేచామీఅరణ్యేక్రధాం
సత్యముపాసతఃఇతివిద్యాంతరశీలినామర్పిరాదికాస్సృతిఃశ్రీవ్యతే॥ స్యాదేవత, యాసువిద్యాసున
కాచిద్గతిరుచ్యతే తాస్యేవేయమర్పిరాదికోవశ్యతాం, యాసుత్వన్యాన్యాగతిశ్రీవ్యతేతాసుకిమిశ్య
ర్పిరాద్యాశ్రయణమితి॥ అతోవ్యత, భవేదేతదేవంయద్యత్యంతభిన్నావీవైతాస్సృతయస్యస్థాపితై
వత్వేషాస్సృతరనేకవిశేషణాబ్రహ్మలోకప్రవర్తకీవైతేనదిద్విశేషణేనోపలక్తితేతివచామః, సర్వత్రై
కదేశప్రత్యభిజ్ఞానాదితరేతరవిశేషణవిశేష్యభావోపపత్తేః ॥ ప్రకరణభేదేపిహిదిద్వైత్వేత్వేభవతీతరేత
రవిశేషణోపసంహారవ్యతిరేకేషణానానువువసంహారః ॥ విద్యాభేదేపిగత్యేకదేశప్రత్యభిజ్ఞానాగ్ంత
వాన్యాభేదాచ్చగత్యభేదవివరథాహి, తేతేషాబ్రహ్మలోకేషుపరావరావలోపసంతిరస్మిన్వసంతిశాశ్వతీ
స్సుమాసాయాబ్రహ్మణోజితీయామృషీస్తాంజలింజయతితాఃపుష్టిఃవృక్షైః॥ రత్నపవైతంబ్రహ్మ

భిర్యథః ॥ ఉపాసనాభేదేపుపాస్యబ్రహ్మైక్యవత్మాగ్గైక్యమవిరద్ధమితిసద్ధాంతయతి॥ ఏవమితి॥ తస్యమాగ్గస్య
ప్రసిద్ధత్వాచితిహిత్యర్థః ॥ యేచేత్యవిశేషశ్రుతిశ్రుతిగతివిద్యావిషయేతిమాగ్గభేదంశంకతే॥ స్యాదేవమితి॥ ఏకస్యై
వమాగ్గస్యఅనేకాగ్నిగ్నివ్యవితేషణానీతిస్త్రైలాఘవాత్సమాగ్గభేదఃప్రత్యభిజ్ఞానాద్భిరసమాభ్యర్థః ॥ గంత
వైక్యంవిద్యాభేదతథాహి॥ పరావతోదీక్షాణాయామీరణ్యగర్భస్య, పరాదీక్షాః సమాస్సంవత్సరావసం
తికార్యబ్రహ్మణోయాజితిఃసర్వత్రజయఃపుష్టిర్వాప్తిఃతాంబంధంతభిర్యథఃగువంగంతవైక్యవత్ప్రత్యభిజ్ఞాయా

మానై క్యనిష్ఠయాత్ ప్రకరణభేదోఽప్రయోజకత్వత్తః, శీంప్రత్యేవకారత్వరావచనయోగః తిమాహ । య
 త్విత్వాదినా । రాత్రాస్పృష్టరశ్మ్యభావాత్ విమూర్తశ్చయోగపాప్తా త్సరాపార్థవీపకారో నాన్యవ్యాప్త్యర్థః
 యథాలోకమాగే విశంబ స్తథాఽప్యిరాదానేతిత్వరావచనోఽపత్తిరిత్యథః । మానై క్యేలింగమాహ । అపిచేతి శుభ
 మాగభావమైత్యతీయస్తానోక్తిర్మన్యాదిభావః । ఉత్తరమానై క్యేప్యర్పరాదినేతివిశేషణేకౌహతురిత్యతాహ ।
 భూయాంసీతి ఇతి ప్రథమాధికరణమ్ .

౨. ఉక్తం మాగనై క్యముపజీవ్యపూర్వక్రమమాహ । వాయుమబ్ధాత్ । అర్చిరాదివస్తాన్త్యమనంతర ఇతి క్రమే
 లోకంబ్రహ్మచర్యేణానువిందతీతిచ (కా-ఉ) తత్రతత్రతదేవైకంఫలంబ్రహ్మలోకప్రాప్తిరతుణం
 ప్రదర్శ్యతే । యత్త్వైతైరేవేత్యవధారణమర్చిరాద్యాశ్రయణేనస్వాదితి । నైషదోషః, రక్షిప్రాప్తిపర
 త్వాదస్య । నవ్యాకృషవశభోర్జ్యేష్ఠపాప్రియతుమహతి, అర్చిరాదీంశ్చవ్యాప్తరయిత్వమతస్సాదృశ్య
 సంబంధవివాయమవధార్యత ఇతి రుప్తవ్యం । త్వరావచనంత్వర్చిరాద్యపేతాయా మపియైహాస్యీర్థత్వా
 నోపవర్త్యతేయథానిమేషమాత్రేణాగమ్యత ఇతి అపిచ । అతైతయోఃపథోర్నకతరేణచనేతి మార్గద్వ
 యభ్రష్టానాంకష్టంతృతీయంస్థానమాచక్షాణా పితృయాణవ్యతిక్రమేకమేవదేవయానమర్చిరాదివర్వా
 ణంపంథానంప్రథమితి । భూయాంసీచార్చిరాదిశ్రుతోమాగవర్వాణి, అప్రీయాంసీత్వస్యత్ర, భూయ
 సాంచానుగుణ్యేనాల్పీయసాంసయనం న్యాయ్యమిత్యతోవ్యర్చిరాదినాతస్పృథితేరిత్యుక్తం । :: *

సూ. ౨ వాయుమబ్ధాదవిశేషవిశేషభాష్యం ।

కేసపునస్సన్నివేశవిశేషణగతివిశేషాణామితరేతరవిశేషణవిశేష్యభావఇతి తదేతత్సహృద్భూత్వా
 ఆచార్యోగ్రథయతి । సవతం దేవయానంపంథానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి సవాయులోకంసవరుణ
 లోకంసఇంద్రలోకంస్వప్రజాపతిలోకంసప్రహ్లాక'మితికాషీతకినారిదేవయానంపంథానవ్యతే । త
 త్రార్చిరగ్నిలోకశబ్దోతావదేకాథోజ్వలనవచనత్వాదితినాత్రసన్నివేశక్రమఃకశ్చిదన్వేష్టవ్యః, వాయు
 స్త్వర్చిరాదివర్త్యుకతమప్రిస్థానేసన్నివేశయితవ్యఇతి । ఉద్యతే । తెర్చివమభిసంభవంత్యర్చిపో
 ఽహరేహ్మఆపూర్యమాణపక్షమపూర్యమాణవత్సాద్యాకాదుదజ్జేతిమాసాంస్తాన్తాసేభ్యస్సంవత్సరం
 సంవత్సరాదాదిత్యం (కా-ఉ) ఇత్యత్రసంవత్సరాత్పరాంచమాదిత్యాదర్వాంచంవాయుమభిసంభవం
 తి, కస్తాత్, అవిశేషవిశేషభాష్యం । తథాహి । సవాయులోక'మిత్యవిశేషోపదిష్టస్యవాయోఃశ్రుత్యంత
 రేవిశేషావదేశోద్యతే । యదాతైపురుషోఽస్తాల్లోకాత్ప్రేరితవాయుమాగచ్ఛతి తస్మైసతత్ప్రవిజహీ
 తేయథారథచక్రస్యః తేనసంధ్యమాక్రమతేసాదిత్యమాగచ్ఛతీతి (కా- ఉ) ఏతస్మాదాదిత్యా
 ద్వాయోఃపూర్వత్వదర్శనాద్విశేషదబ్ధాదిత్యనయోరంతరాధే వాయుస్త్వేవేత్యవ్యవహారః, కస్తాత్పునర
 గ్నేఃపరత్వదర్శనాద్విశేషాదర్చిపోఽనంతరంవాయుర్నివేశ్యతే । నైషోఽస్తివిశేషఇతివదామః । ననూ
 దాహృతాశుక్రిః । సవతం దేవయానంపంథానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి సవాయులోక'మితి । ఉద్య

ణవిశేషణవిశేష్యభావఉద్యతఇత్యధికరణస్య తాత్పర్యముత్పాదవిషయమాహ । సవతమితి । అత్రాగ్నినంతరంపతితో
 వాయుర్నివయః । సకిమర్చిరాత్తకాగ్నేరనంతర ఉతసంవత్సరాత్పరఇతిపాతాద్వత్వమాణవిశేషశ్రేష్ఠసంశయ
 సిద్ధాంతమేవోపకమితి । ఉద్యతఇతిపురుషఃఉపానకౌఽస్తాల్లోకాద్దేహాత్ప్రేరితగ్నేఃపతితస్మైస్త్వాప్తయపురుషా
 యసవాయుస్తత్రస్వాత్మనివిజహీతేధిక్రంకరోతి, తేనవాయుదతైసర్థవక్రగిభక్రతుల్వేనద్వాదేశోధ్వమాదిత్యం
 గచ్ఛతీతిశ్రుత్యథః । ఇదాసీంపూర్వపక్షమాహ । కస్తాత్పునరితిపాతబలాదర్చిపోఽనంతరంవాయురిత్యథః । కాషీతకి
 నాంచాతమాత్రంక్రమవిశేషవాచీకశ్చిచ్ఛబ్దోఽస్తి । కాణ్వానాంతుతేనేత్యాధ్వః ఇతిచశబ్దాభ్యాంక్రమనిష్ఠయాత్

పాతపాదభృతి సిద్ధాంతాథాః । అస్త్యర్థిరాదిమాన్దేఘాందోగ్యస్థైస్సంవత్సరపాతాద్వాయోరజ్జాల్ పరత్వం, వాజి శుక్రిస్థైశ్చ సంవత్సరస్యాశుక్రితేకథమబ్జాత్పరోవాయుఃసృతతతహ ॥ వాజేతి ॥ తహిం దేవలోకాద్వాయమితి సూత్రంస్యా దిత్వతతహ ॥ వాయుమబ్జాదితిత్వతి ॥ సంవత్సరస్యమాసావయవిత్వాత్ మాసానంతర్యం సంవత్సరాల్ వరోదేవలోకః తతః పరోవాయుః వాయోః పరతదిత్యతిశ్రుతిద్వయేక్రమోనిష్పన్నః । తే నేతి త్యతీయాశ్రుత్యా వాయో రాదిత్యస్మాగ్వాత్వావ గమాదితి, సూత్రేతు వాయువదందేవలోకః పూర్వక వాయుపరమితి స్థితమ్ ॥ ఇతిద్వితీయాధికరణం *

౩. ఏవంకాషీతకిరగ్నస్సంతరంపరితస్య వాయోః స్థానముక్త్వా వాయుస్సంతరంపరితస్య వ్యుణస్యాద్విరాదిమాన్దేఘాన్దేవలోకాద్వాయమితి సిద్ధాంతాథాః ॥ తటితోఽధివరుణస్సంబంధాదితి ॥ పరితో వరుణాదిమాన్దేవత్వ త్వేన సంబధ్య తేన వేతి సంబంధే హేర్హిమోఽహరి

తే, కేవలోత్ర పాతః పార్యాపర్వేణావస్థితో నాశ్రక్రమవచనః కశ్చిచ్ఛబ్దోఽస్తి । పదార్థోపదర్శనమా త్రంవ్యాకృతీయతే, ఏత మేతంచాగచ్ఛతీతి । ఇతరత్రపునర్వాప్య ప్రదత్తేనరథశక్రమా త్రైణిచిత్రే ణోర్ధ్వతక్రమ్యాదిత్యమాగచ్ఛతీత్యవగమ్యతేక్రమః । తస్మాత్సూక్తమవిశేషవిశేషాభ్యామితి । హజన నేయిసస్త, నూసేభ్యాదేవలోకందేవలోకాదాదిత్యమితి సమావసంతి, తత్రాదిత్యానంతర్యాదేవ లోకాద్వాయమభిసంభవేయ్యుషవాయుమబ్జాదితి తుఘాందోగ్యశుక్రిత్యపేక్షయోక్తం । ఘాందోగ్యవాజస నేయకయోక్త్వైకత్ర దేవలోకానవిద్యతే పరత్ర సేవత్సరః, తత్ర శుక్రిత్వయప్రత్యయాదుభావపుష్కలయ త్రక్రితితత్త్వా, తతాపిమానసంబంధాత్ సంవత్సరః పూర్వః పశ్చిమో దేవలోకఇతి వివేక్తవ్యం ॥ ... *

సూ. ౩. తటితోఽధివరుణస్సంబంధాత్ ॥

ఆదిత్యాచ్చంద్రమసంచంద్రమసోవిద్యతే మిత్యస్యావిద్యతే పరిహృత్సవరుణలోకమిత్యయం వరుణ స్సంబధ్యేత । అస్తీహిసంబంధోవిద్యద్వరుణయోః । యదాహివితాలావిద్యతస్తీవ్రస్థుత నిఘోణ హజేమూతోదరేషు ప్రస్థత్యంతి ఆథాపః ప్రవతంతివిద్యోతతేస్తనయతివషిః వ్యతిచా' ఇతిచ బ్రాహ్మణం । ఆపాం చాధివతిర్వరుణఇతిశ్రుతిస్త్యుతివసద్ధిః । వరుణాచ్చాధీంద్రప్రజాపతీస్థానాంతరాథావాత్పాతసామ థ్యాచ్చాగంతుకత్వాదపివరుణాదీనామంతపనివేశః । వైశేషికస్థానాభావాత్ విద్యచ్ఛాంత్యాఽర్హి రాదేవత్వేన ॥ ... సూ. ౪. ఆదివాహికాస్తల్లింగాత్ ॥

తేష్వేవార్హిరాదిమసంశయః, కిమేతానిమాన్దేవలోకస్యతభోగభూమియోఽభవానేతారోగం త్యాణామితి । తత్రమాన్దేవలోకభూతా ఆర్హిరాదయఇతి తావత్ ప్రాప్తం, తత్సర్వరూపత్వాదుప దేశస్య । యథాహిరశ్చిల్లోకే గ్రామం నగరంవాప్రతిస్థానమానోఽనుశిష్యతే గచ్ఛేత స్త్యమముంగిరింత ణాన్యగ్రాథం తతోనదీం తతోగ్రామం తతోనగరంవా ప్రాప్యసీతి । ఏవమిహాప్యర్హిమోఽహర హ్నా ఆపూర్వమాణపక్షమిత్యాహ । అభవాభోగభూమయపతాఇతి ప్రాప్తం । తథాహి లోకశబ్దేనా గ్నాదీనుపబధ్నాతి, అగ్నిలోకమాగచ్ఛతీత్యాది, లోకశబ్దశ్చ ప్రాణినాంభోగాయతనేషు భా వ్యతే, ఘనుష్యలోకః పితృలోకాదేవలోక' ఇతిచ । తథాచ బ్రాహ్మణం, అహూరాత్రేమితే లోకే

త్యాదిపంచమ్యార్హిరాదీనాంక్రమేణమార్గ పర్యతయాబద్ధత్వాద్వాయోరివస్థానవిశేషశ్రుత్యభావాదబద్ధస్థానో వరు ణాదిర్నసంబధ్యతఇతి ప్రాప్తేసిద్ధాంతమాహ ॥ ఆదిత్యాదితి । అహంపిద్యుతా-ర్య త్వేన సంబంధేమానమాహ ॥ విద్యో తతి ఇతి ॥ వరుణస్థాన్యజ్ఞావరావిద్యుత్సంబంధాదాగంతుకానామంతేనివేశఇతివ్యాయాచ్చవిద్యుదానంతర్యేసతియథాపా తమింద్రప్రజాపత్యోక్తమిత్వత్యభిః ॥ ఇతిత్యతీయాధికరణం ॥ *

౪. ఏవమర్హిరాదీనాంక్రమణిరూప్యస్వరూపంస్థూపయతి ॥ అతివాహికాస్తల్లింగాదిత్వా నిదేశకపామ్యా ణోకశబ్దాన్నేతృత్వలింగాచ్చసంశయః । ఆద్యపక్షద్వయం పూర్వపక్షః । అర్హిరాదయోవిద్యుదంతాశ్చేతనానేతార

శ్చామానవపురుషేన త్రాసహవతితత్వాదినిద్దాంతయతి॥ ఎవఘిత్యాదిన్నా॥ యథాశ్రుత్యమానవస్యాస్తునేతృత్వం॥
 నార్పిరాదీనామితీశంకతే॥ తద్వచనమితి॥ పురుషస్యామానవత్వం నేతృత్వం శ్రేయభయపరత్వేవాక్యభేదస్యాదతోఽ
 ర్పిరాదిపదైర్నేతారవివమానవాః శ్రుత్యాః ప్రకరణబలాత్ విద్యుదనంతరం మానవస్యనేతుః ప్రాప్తాప్రకరణ ప్రాప్త
 నేతృత్వానువాదేన అమానవస్యమేకమేవప్రతిపాద్యత ఇతివక్తవ్యమిత్యాహ॥ నేతి॥ నేతృప్రకరణానంగీకారేత్వమానవః పు
 రుషాగమయతీతివాక్యం భిద్యేత అమానవత్వవత్ నేతృత్వస్యాప్యప్రాప్తైరితిభ్యావః॥ నేతృత్వానువాధలింగస్యానుగ్రాహ
 కన్యాయవరం మాత్రం గృహ్యేతి॥ నన్యతి॥ ...

౫. యద్య నేతారోఽపేతనాపివార్పిరాదయః తస్మిన్ మాగత్యంత్రోరుభయోరపివ్యామోహదజ్ఞత్వా దూర్వణా
 మసంజ్యంతే ఇత్యాది । తస్మై న్నాతివాహికా అర్పిరాదయః । అచేతనత్వాదప్రేమేషామాతివాహిక
 త్వానుపపత్తిః । చేతనాహిలోక్తేరాజనియతాః పురుషాదుగోమమాగోష్యతివాహ్యనతివాహాయంతి, ఇ
 త్యేవం ప్రాప్తేబూగ్ముః । ఆతిథాహికాపవై తేభవితుమహంతి । కుతః, తస్మిన్ గాత్ । తథాహి, చంద్ర
 మసోవిధ్యతం తత్పురుషోఽమానవః సవినా బ్రహ్మగమయతీతినిర్ధవర్గమయితృత్వందర్శయతి (యా
 వద్వచనం వాచసికమితిన్యాయాత్) తద్వచనం తద్విషయమేవోపక్షీణమితచేత్, న, ప్రాప్తమానవత్వని
 వృత్తిమాత్రపరత్వాద్విశేషణస్య । యద్యర్పిరాదిమపురుషాగమయితారః ప్రాప్తాప్తైవ మానవాస్త్ర
 తోయై క్తంతర్నివృత్త్యధాంపురుషవిశేషణమమానవఇతి॥ ననులింగమాత్రమగమగన్యాయాభావా
 త్ । నైవదోషః॥ సూ. ౫. ఉభయవ్యామోహస్తస్మిన్దేః॥

ఎతావదర్పిరాదిమార్గ గాప్తేదేవావియోగా న్సంపిండితకరణగ్రామాభివ్యస్యతంత్రాః అర్పిరా
 దీనామప్యచేతనత్వాదస్యాతంత్ర్య మిత్యతోఽర్పిరాద్యభిమానినశ్చేతనాదేవతావిశేషా అతియాత్రా
 యాంసియుక్తా ఇతిగమ్యతే । లోకేపి హి మత్తమూర్ఖితాదయః సంపిండితకరణగ్రామాః పరప్రయుక్త
 వర్త్యానోభవంతి । అనవస్థితత్వాదవ్యర్పిరాదీనాం న మార్గ లక్షణత్వోపపత్తిః । సహితాత్రాప్రేతస్యాహ
 స్స్వరూపాభిసంభవఉపపద్యతే । నచప్రతిపాలనమస్తీత్యుక్తం పురస్తాత్ । ధృవిత్యాత్మదేవతాన్తానాం
 నాయందోషోభవతి । అర్పిరాదిశబ్దతాచైషామర్పిరాద్యభిమానాదుపపద్యతే, అర్పిషోఽహరిత్యాదిని
 ద్వైశస్త్యాతివాహికత్వేపిసమిరుద్భవతే । అర్పిషాహేతువాఽహరభిసంభవంతి అహ్నహేతునా ఆపూర్య
 మాణపక్షమితి । తథావలోకత్రసిద్ధేవ్యస్యాతియాత్రికేష్యవంజాతీయకఉపదేశోద్భవ్యతే గచ్ఛత్వ
 మితోబలవమాణంతతోజయసింహంతరేకృష్ణగుప్తమితి । అపిచోపక్రమే, తేఽర్పిషమభిసంభవంతీతి
 సంబంధమాత్రముక్తం సంబంధవిశేషః కశ్చిత్ । ఉపసంహారేతు, సవినా బ్రహ్మగమయతీతిసంబం
 ధవిశేషోఽతివాహ్యతివాహకలక్షణఉక్తః, తేన సఎవోపక్రమేపి నిర్ధార్యతే । సంపిండితకరణగ్రామ
 త్వాదేవచగంత్యూణాం నతత్రోపభోగసంభవః । లోకశబ్దస్త్వమపభంజానేష్యపిగంభృనుగమయితుంశ
 క్యతే అన్యేహంత్రోకవాసినాంభాగభూమిత్యాత్ । అతోఽగ్నిస్వామికంలాకంపాస్త్రోఽగ్నివాఽతివా

గతిర్నస్యాదతస్త్వయం ప్రయత్న శూన్యశ్చేతనాంతరేణనేయ ఇతిలోకన్యాయాన్యగ్రహాత్ తస్మిన్దేర్నేతృత్వసిద్ధే
 రుక్తన్యాయోపేతమితిసూత్రార్థః । పూర్వపక్షద్వయంమాషయతి॥ అనవస్థితత్వాదిత్యాదిన్నా॥ అర్పిరహరాదీనా
 మస్థితత్వాదాత్రిత్యాదీమృతస్యప్రతీత్యానాస్తీత్యుక్తత్వాచ్చనమాగోషాత్సంభాగ్యత్వంవా, శేవతాత్వేతుదో
 షానాస్తీత్యర్థః । యత్ప్రాపదేశస్వారస్యాద్విహ్వలత్వంభాతీతత్రాహ॥ అర్పిషోఽహరితి॥ చిహ్వత్వనేతృత్వసంశ
 యాచ్ఛవాక్యశేషాన్నిర్ణయఇత్యాహ॥ అపీచేతి॥ యదుక్తః లోకశబ్దావభ్యగ్యత్వమితీతన్నేత్యాహ॥ సంపిండితేతి॥ సూ
 త్రాంతరంగ్యస్తోతి॥ కథంపునరితి॥ ...

౬. అమానవోవిద్యుల్లోకమాగతోవైద్యుతనైవేత్యథాః । శ్రుతాదువైద్యతాన్తాదీత్యథాః । శ్రుత్యావరుణా
దీనాంనేతృత్వాభావేవ్యసుగ్రాహకత్వేగమాగాంతర్భావభితిభావః । ఇతివతుద్ధానీకరణం ॥ ... *

౭. ఏవంమాగాంతరూప్యగంతవ్యంవింతయతి । కార్యంబాదరిరస్యగతుపపత్తేరితి ॥ పరంబ్రహ్మగంతవ్యమితిపూర్వ
పక్షేమాగాంత్యముక్త్యర్థతాకార్యబ్రహ్మేతిసిద్ధాంతేభోగాథానేతిమత్వాప్రథమంసిద్ధాంతమాహ । తత్రకార్యమేవే
తి । సర్వగతస్యాపిప్రదేశాంతరవిశిష్టత్వేనాకాశస్యగంతవ్యత్వంబుత్తం, బహుగుప్రత్యక్షత్వాన్నకథమపిగంతవ్యతేత్యర్థః

హ్యతేనాయుస్సావికంలోకంప్రాప్తవాన్యనేతియోజయితవ్యం । కథంపునరాతివాహికత్వసత్త్వవరుణా
దిమతత్సంభవః, విద్యతోహ్యధివరుణాదయఉపపత్తేః । విద్యుతశ్చానంతర్థమాబ్రహ్మప్రాప్తైరమానవ
స్యైవపురుషస్యగమయితృత్వత్వతమిత్యతఉత్తరంపఠతి ॥ ... *

సూ. ౬. వైద్యుతేనైవతతప్రచ్ఛురీతేః ॥

తతోవిద్యుదభిసంభవనాకూర్ధ్వం, విద్యుదనంతరవతి నైవామానవేనపురుషేణవరుణలోకాదివ్య
తివాహ్యమానాబ్రహ్మలోకంగచ్ఛంతీత్యవగంతవ్యం* తావైద్యతాపురుషోమానవసంస్థాబ్రహ్మ
లోకంగమయతీతితస్యైవగమయితృత్వత్రుతేః । వరుణాదయస్తతస్యైవాప్రతిబంధకరణేన సాహ
య్యానుస్థానేనవాకేనదిదనుగ్రాహకాభివ్యవగంతవ్యం । తస్మాత్సాధూక్తమాతివాహికాదేవతాత్వా
నోద్భిరేదయభితి ॥ సూ. ౭. కార్యంబాదరిరస్యగతుపపత్తేః ॥

సప్తనాబ్రహ్మగమయతీత్యత్రవిచిత్ర్యతే, కింకార్యమవరంబ్రహ్మగమయతి ఆహూస్తిత్పర
మేవావికృతంముఖ్యంబ్రహ్మైతి । కుతస్సంశయః, బ్రహ్మశబ్దప్రయోగాత్ గతిశ్రుతేశ్చ । తత్రకార్య
మేవసగుణమవరంబ్రహ్మగమయత్యేనానమానవఃపురుషభితిబాదరిచార్యోమన్యతే । కుతఃగతుపప
త్తేః । అస్యహికార్యబ్రహ్మలోగంతవ్యత్వముపపద్యతేప్రదేశవత్త్వాత్, నతుపరస్మిన్ బ్రహ్మణిగంతృ
త్వంగంతవ్యత్వంగతిర్వాచకత్వతే సర్వగతత్వాత్ ప్రత్యగాన్వత్వాచ్చగంత్యాణాం । *

సూ. ౮. విశేషితత్వాచ్చ ॥

బ్రహ్మలోకాగమయతీతేమేబ్రహ్మలోకేషుపరాపరావినోపసంప్రీతిశ్రుత్యంతరేదీశేషితత్వా
త్ కార్యబ్రహ్మవివక్షయైవగతిరీత్యవగమ్యతే । నహిబహువచనేనవిశేషణంపరస్మిన్ బ్రహ్మగమయతీత్యా
త్వేత్యవస్థాభేదోపపత్తేః సంభవతిబహువచనం । లోకశ్రుతిరపివికారగోపరామామేవసన్నివేశవిశిష్టా
యాంభోగభూమావాంజనీ, గానీత్యన్యత్ర, బ్రహ్మైవలోకపదసమ్రాడిత్యాదివ్యసకరణాధికర్య
సద్దేశోపిపరస్మిన్ బ్రహ్మలోనాంజనస్సాన్యత్, తస్మాత్కార్యవిషయమేవేదంనయనం । ననుకార్యవిషయేపి
బ్రహ్మశబ్దోపపద్యతే సమప్రస్యహిజగతోజన్మాదికారణంబ్రహ్మైతిప్రతిష్ఠాపితమితి, అతోద్యతే । *

సూ. ౯. సామీప్యాస్తుతద్వ్యవదేశః ॥

కుశేబ్బరకంకావ్యావృద్ధ్యర్థః । పరబ్రహ్మసామీప్యాదపరస్యబ్రహ్మగుప్తస్తిన్నపిబ్రహ్మశబ్దప్రయో

౮. బ్రహ్మలోకేష్విధి బహువచనలోకశబ్దాధారసప్రమీ శ్రుతిభిగంతవ్యస్య పరస్మాత్త్వావధిరత్వాచ్చనవరంగ
ద్రవ్యమిత్యహాదివిశేషితత్వాచ్చేతి ॥ పరబ్రహ్మణిభోగ్యత్వోపచారాద్గానీలోకశ్రుతిరీత్యర్థః । నపుంసకబ్రహ్మశబ్దేనకార
ణవాచినాకార్యంబుక్త్యతేగంతవ్యత్వస్యాధోపేతబహువచనాద్యనేక శ్రుత్యనుగ్రహణావాచ్యత్వంబాత్ పర
స్యగంతవ్యతా, త్రమముక్త్యానింగస్యాన్యథాపిదైరిభావః ॥ ౯ ॥ ౧౦౦ ॥ ... *

* తావైద్యతాపురుషోమానవఃసప్తనాబ్రహ్మలోకాగమయతి.

౧౧. స్మృతే శ్చ బ్రహ్మసంజరౌమహాప్రళయః, తస్మిన్ ప్రాప్తే వశస్య హి రూగర్భస్యాం తే సమష్టిలింగశరీరరూపవికారావసానైర్బ్రహ్మలోకనివాసినః కృతాత్మానః శుద్ధధ్యాంతతోత్పన్నసమ్యక్జ్ఞానైః సర్వే బ్రహ్మజ్ఞాముచ్యమానేన సమాపరంబదం ప్రవిశంతి యోజనాః । ఏవం నిర్ద్వంద్వముక్త్యా తేనారస్తంపూర్వపక్షమాహ ॥ కః పునరిత్యాది నా ॥ ౧౦౨ ॥ ... *

౧౩. దహరవిద్యా యాంకతవల్లీకువరబ్రహ్మప్రకరణే చ తయోర్ధ్వనూయన్నితి గతిర్దర్శితా ॥ ... *

గోసవిరుద్ధ్యతే జరమేవ హి బ్రహ్మ విశుద్ధోపాధిసంబంధం క్వచిత్తైశ్చేద్యకారణత్వైర్మహోమయత్వాది భిరుపాసనా యోపదిశ్యమానః పరమో నిష్ఠితిః । నను కార్యప్రాప్తావసానావృత్తిశ్రవణం న ఘటతే, సహిషరప్రాప్త్యుక్త్యానోఽన్యత్ర క్వచిన్నిత్యతాసంభవతి, దర్శయతి చ దేవయానేన పథా ప్రస్థితా నామ నావృత్తిం, ఎతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవమావతంతావర్తంత ఇతి, తేహి మహానపునరావృత్తిరస్తి, తయోర్ధ్వనూయన్నిత్యతత్వమేతే తేచేతి, ఆత్ర బ్రూమః ॥ *

సూ. ౧౦. కార్యత్యయేతదధ్యయేన సహితః పరమభిధానాత్ ॥

కార్యబ్రహ్మలోకప్రళయప్రత్యుపస్థానే సతి తత్రేవోత్పన్నసమ్యక్దర్శనాస్సంతస్తదధ్యయేన హి రూగర్భేణ సహితః పరం పరిశుద్ధం నిష్ఠావగం పదం ప్రతిపద్యంత ఇతీత్యంక్రమముక్తీరనావృత్త్యాదిత్రుత్యభిధానేభ్యోఽన్యవగంతవ్యాః, సమ్యాంజనైవగతిపూర్వకావరప్రాప్తిస్సంభవతీత్యవపాదితం ॥ ... *

సూ. ౧౦. స్మృతే శ్చ ॥

స్మృతిరప్యేతమర్థమనుజానాతి, బ్రహ్మజ్ఞానమాతే సర్వే సప్రాప్తే ప్రతిసంపరే, పరస్యాం తే కృతాత్మానః ప్రవిశంతి పరంబదమితి । తస్మాత్కార్యబ్రహ్మవిషయాపవగతిశ్చ తయ ఇతి సిద్ధాంతః । కః పునః పూర్వపక్షమాశంక్యా యస్సిద్ధాంతః ప్రతిష్ఠాపితః, కార్యంబాదరిత్యాది నేతి, స ఇదాసీం సూత్రే రేవోపప్రదర్శ్యతే ॥

సూ. ౧౨. పరంజై మిన్దముఖ్యత్వాత్ ॥

జై మిన్దస్త్వాచార్యః, సవివాకబ్రహ్మగమయతీత్యనృపరమేవ బ్రహ్మప్రాపయతీతి మన్యతే । కుతః, ముఖ్యత్వాత్ । పరం హి బ్రహ్మశబ్దస్య ముఖ్యమాలంబనం గోణమవరం, ముఖ్యనిగమయోశ్చ ముఖ్యేనం ప్రత్యయోభవతి ॥

సూ. ౧౩. దర్శనాద్ ॥

తయోర్ధ్వనూయన్నిత్యతత్వమేతే తివగతిపూర్వకమవృత్త్యంతర్గతమితి । ఆమృతత్వంచ తస్మిన్ బ్రహ్మణ్యుపపద్యతేన కార్యే, వినాశిత్యాత్కార్యస్య । అథ యతాన్యత్పశ్యతి తదబ్బంతస్త్యమితి చ నాత్ పరవిషయైవ నైవ గతిః కరవల్లీకువరవ్యతే, సహితప్రవిద్యాంతరప్రక్రమోఽస్తి, అన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాదితి పరస్యైవ బ్రహ్మణః ప్రకాశంతత్వాత్ ॥ *

సూ. ౧౪. సచకార్యే ప్రతిపద్యభిసంధిః ॥

అపి చ, ప్రజాపతే స్సుఖాం వేత్సప్రపద్యంతి, నాయం కార్యవిషయః ప్రతిపద్యభిసంధిః । నామనూపయోర్నిర్వహితా తేయదంతర్బ్రహ్మేతి కార్యవిలక్షణస్య పరస్యైవ బ్రహ్మణః ప్రకృతత్వాత్, యశోఽహంభవామి బ్రహ్మజ్ఞానామితి చ నర్వాత్తత్వానుక్రమాత్, సతస్య ప్రతిమాస్తి యస్య నామను

౧౪. ఎవం బ్రహ్మశ్చ త్పశ్యంత్యుతత్వలింగాధ్యాం ప్రకరణాద్వ పరవిషయాగతిర్భ్యుక్తం, సంప్రతి ప్రజాపతే స్సుఖాం వేత్సచ బ్రాహ్మియామిత్వపాసకస్య పరంకార్యప్రాప్తిసంకల్పశ్చ తేర్న పరంకంతస్య మితి శంకాం నిరస్యతి । సచకార్య ఇతి । పరస్య ప్రకృతత్వాత్ యశః పదస్య పరమాత్మనామిత్వప్రసిద్ధ్యా యశః పదేనాత్మైక్యేభ్యతాత్మకాబ్రహ్మజ్ఞానామహంభవామి, తథా రాజ్ఞాం యశో విశేషం యశ ఇతి సార్యాత్పశ్యంతింగాద్వపరప్రాప్తిసంకల్పవినాయమి

త్యుక్తః । ఆస్తువేత్తప్రతిపత్తిశ్చపరబ్రహ్మవిషయంతథాపిసాక్ష్యం గతిపూర్వకాస్యాదిత్యతలమాసాదేతి తత్ర బ్రహ్మ
లోకేవిద్యావిహీనైరపరాజితాపూర్వప్రేక్ష్యమాహోహిరణ్యగర్భస్యతేనైవప్రభుణామితంహిరణ్యయంవేశ్యా
ప్రతిపత్ ప్రతిపద్యతే । విద్యానితదహరబ్రహ్మవిద్యాయాంగతిపూర్వకావేశ్యప్రాప్తిరుక్తతేనపరబ్రహ్మణ్యపివేశ్యపి
నివత్తిశ్చసామాన్యానతిపూర్వకత్వంతస్యాసిద్ధ్యతిత్యుక్తః । కించ పదగతావిధిభాతుపాతాత్వేశ్యప్రపద్యిత్యత్ర
మాగాఢపేక్షాభాతిత్యాహపదేరపీతిపూర్వపక్షముపసంహరతి తస్మాదితి అద్యవివక్షిధాంతవక్ష్యతిద్యుక్తీకర్తు మువక్
మతే తావితి బ్రహ్మశబ్దముఖ్యత్వాదిహేతూనామాభాసత్వంస్ఫుటయతి నహితి గంతవ్యత్వస్య బ్రహ్మలోకేష్వీతి
బహువచనాదే సంకల్పాదేవగంధాదివిద్యభాగశ్చ తేశ్చపరబ్రహ్మణ్యసంభవాన్ముఖ్యాభ్యాం త్యాగశ్చేత్యుక్తః । యద్యపి
తద్వైసత్యకామవరంచాపరంబ్రహ్మైత్యాదిశ్రుతిషుప్రయోగసామర్థ్యాద్బ్రహ్మశబ్దభయత్ర రూఢతయాముఖ్య
సవతథాపిపూర్వోపనిషత్సన్న్వయవాక్యస్యనిరతిశయమహత్వస్యలాభాదవర బ్రహ్మణ్యముఖ్య ఇత్యంగీకృతమితిమంత
వ్యం యదుక్తంకతవల్లిషుప్రకరణబలాద్గతిఃపరవిషయేతితతాహ పరేతి యథావిద్యాసంబద్ధ సుషుమ్నాస్త్రిత్యుక్తం

మాద్యశేతిచవరస్యైవ బ్రహ్మలోయశోనామత్వప్రసిద్ధేః । సాచేయంవేశ్యప్రతిపత్తిగతిపూర్వ
కాహంవిద్యాయాముదితా తదపరాజితాపూర్వప్రేక్ష్యణః ప్రభువిమితంహిరణ్యయంవేశ్యేత్యత్ర పదే
రపివగత్యభ్యాత్వాన్మాగాఢపేక్షతావసీయతే । తస్మాత్పరబ్రహ్మవిషయాగతిశ్రయఇతివత్సార
రంతావేతాద్యపేక్షావాచార్యేణసూత్రితా గత్యవపత్త్యాదిభిరేకః, ముఖ్యత్వాదిభిరవరః తత్రగత్య
వపత్త్యాదయః ప్రభవంమిముఖ్యత్వాదీనాభాసయతుంనతుముఖ్యత్వాదయోగత్యవపత్త్యాదీనిత్యాద్యవివ
క్షిధాంతోవ్యాఖ్యాతః, ద్వితీయస్తుపూర్వఃపక్షః । నన్యసత్యపిసంభవేముఖ్యస్యైవాధ్యస్యగ్రహణమి
తిశ్చిదాక్షావయితావిద్యతే । పరవిద్యాప్రకరణేపితతత్ ప్రత్యక్షం విద్యాంతరాశ్రియగణ్యమకీర్తన
ముపపద్యతే విద్యజ్ఞాన్యాఉత్సాహుజేభవంతీతివత్ । ప్రజాపతేస్సఖాంవేశ్యప్రతిపద్య'ఇతియ పూ
ర్వవాక్యవిచ్ఛేదేనకార్యేపిప్రతిపత్త్యభిసంభిన్నమిరుద్యతే । సగుణేపివ బ్రహ్మణి సర్వాత్వత్వకీర్తనం
సర్వకర్తాసర్వకామ'ఇత్యాదిపదవత్పతే । తస్మాదపరవిషయాపివగతిశ్రయఃకేచిత్సన్సామర్థ్యాని
పూర్వపక్షమాతానిభవంతిత్వ రాణిసిద్ధాంతమాతానిత్యేతాంవ్యవస్థానురుధ్యమానాః పరవిష
యాపివగతిశ్రుతిః ప్రతిస్థాపయంతి । తదనువవన్నం, గంతవ్యత్వానువపత్త్యేర్పిప్రేక్ష్యణః, యస్యేర్వగ
తంసర్వాంతరంసర్వాత్వకంచవరంబ్రహ్మ అకాశవత్సర్వగతశ్చైత్యం యత్సాతా దవరోతాద్బ్ర
హ్మయత్రాత్మాసర్వాంతరః ఆత్మైవేదంసర్వం బ్రహ్మైవేదం శివమిదంవరిష్టమిత్యాదిశ్రుతిభిర్నిర్ధార
ివిశేషం, తస్యగంతవ్యతానకతాచిదప్యవపద్యతేనహిగతమేవగమ్యతే, అవ్యోహ్యన్యగ్దృశ్యతీప్రసిద్ధం
లోకేననుగతస్యాపిగంతవ్యతాదేశాంతరవిశిష్టదృష్టా, యథాపృథివీస్థపవృథిపీండేశాంతరద్వారేణగ
చ్ఛతీతథాభ్యాన్యత్యేపిబాలస్యకాలాంతరవిశిష్టంవాధాకంస్వాత్మభూతమేవగంతవ్యందృష్టం, తద్వద్బ్ర

తదసంబంధనాద్యంతరకీర్తనంకథాపరవిద్యాప్రత్యక్షంబ్రహ్మగిరణ్యపరవిద్యాప్రయగతికేతనంయజ్ఞతే, గతింవిసాపి
హిపరవిద్యానరతిశ్రయఫలాతస్యాంత్యపరవిద్యాఫలంగతిసాధ్యమంతర్భవతీతి సూత్రలాభాతిత్యుక్తః । యదప్యక్షంపా
ప్రసంగలాప్సేపిపక్వతరవిషయఇతి తస్మైత్యాహ ప్రజాపతేరితి ప్రజాపతిసఖావేశ్యశ్రుతిభి సత్యంభూత్వకవాక్యేవ
చ ప్రకరణంబాధ్యం, యశోఽహమితి సార్వాత్వ్యంసూపాసనాధా మపరబ్రహ్మణ్యపి య్యత ఇత్యుక్తః ।
స్వవక్ష్యముత్త్వ పరభక్తుంకూషయాశ్చేదిదిత్యాదిహ సర్వగతస్యస్వాత్మభూతస్యాపిబ్రహ్మణ్యసంసారదేశాద్దేశాంత
దేవతతా-లాత్ కాలాంతరేణవిశిష్టతయాగంతవ్యత్వంస్యాదితిభూమివయోవృష్టంతాభ్యాంశంకతేనస్యేతి యత్నం
విదేవప్రాప్త్యనునన్యత్వం, అపస్తాతద్వతోరభేదాత్ స్వాత్మభూతత్వం ననుయుక్తం భూవయసోః ప్రాప్తయోర

పితౄణాం తతః కాలాంతరః కృష్ణ త్వేన గంతవ్యత్వం తయోగః తృతీయత్వాత్, బ్రహ్మణ మృగం త్రభిన్నస్య కథం గంత
 వ్యత్వంతతాత్మా సర్వశక్తిః యాత్రాప్రాభూః సానగంతవ్యాయచ్చగంతవ్యుదేశాంతరంతన్నప్రాప్తమితి తతః త్రా
 ప్రస్యగంతవ్యతావయవపితౄణాం తరేఽభివ్యక్తిమాత్రం సగంతవ్యత్వమితి వస్తుస్థితిః అంగీకృత్య విశిష్టభూవయసోగ్ధం
 తవ్యతాం పరబ్రహ్మణోదేశకాలవైశిష్ట్యభావాన్నకథం విదపి గంతవ్యతేత్యాహ || నేత్యాదిహ || అనాదిమత్పరం బ్ర
 హ్మత్యాద్యాత్మత్వవిర్భవశేషస్య దృశికల్పితత్వాద్భూతాన్తవోనిర్విశేషతేతిన్యాయః || సగుణమేవ బ్రహ్మసూత్రా
 త్వాపేక్షయా పరంగంతవ్యం, నిర్విశేషమతు నాన్వైదేశికతాతే || జగదుత్పత్తిః || కిం నిర్విశేషస్యాభ్యుత్పత్త్యం మానాభావా
 త సవిశేషశ్రుతివిరోధాద్వా, నాద్యభిత్వాహ || నేతి || ద్వితీయంతంతే || ఉత్పత్త్యాదితి || సవిశేషశ్రుతివాం నిర్విశేష.

హ్మణోఽపి సర్వశక్త్యపేక్షత్వాత్ కథం విద్యంతవ్యతాస్యాదితి || న, తృతిష్ఠి సర్వవిశేషత్వాద్భూత్వా
 నః || సగుణం సమీప్రియంతంతం నిరవద్యం నిరంజనమ్ అస్థులమనన్ద హ్రీస్యమదీక్షుం స
 బాహ్యభ్యంతరౌహ్యజః సవాపవమహానజలత్వాజరౌఽమరౌఽమృతోఽభయో బ్రహ్మ సపవన
 తినేత్యైత్యేత్యాదిశ్రుతిప్రత్యయేభ్యోన దేశకాలాదివిశేషయోగః పరమాత్మనః కల్పయితుం శక్య
 తే, యేన భూప్రదేశవయోఽవస్థాన్యాయో నాన్యగంతవ్యతాస్యాత్ || భూవయసోస్తు ప్రదేశావస్థాది
 విశేషయోగాదుపవద్యతే దేశకాలవిశిష్టగంతవ్యతా || జగదుత్పత్తిస్థితివశాయ హతుత్వశ్రుతేరనే
 శక్తిత్వం బ్రహ్మణ్యుచితే || సవిశేషనిరాకరణశ్రుతినా మనన్యార్థత్వాత్ || ఉత్పత్త్యాదిశ్రుతినా మపి సమా
 నమనన్యార్థత్వమితిచేత్ || న, తాసామేకత్వప్రతిపాదనపరత్వాత్ || మృదాదిదృష్టాంతే వీధిసో బ్రహ్మ
 ణవికస్య సత్యత్వం వికారస్య చాసృతత్వం ప్రతిపాదయచ్చాత్మం నోత్పత్త్యాదిపరం భవతు మన్వతి || కష్ట
 త్పునరుత్పత్త్యాదిశ్రుతినాం విశేషనిరాకరణశ్రుతిశేషత్వం సపునరితరశేషత్వమితరాసామితి || ఉచ్యతే ||
 శేషనిరాకరణశ్రుతినాం నిరాకాంతార్థత్వాత్ || తవ్యత్వనపకత్వనిత్యత్వశుద్ధత్వాద్యవతా సత్యాంభూ
 యః కాదిదాకాంతోపచాయతే పురుషార్థసమాప్తిబుద్ధ్యత్వతః || తత్రకౌమారాః కశ్యోకవికత్వమనుప
 శ్యతః అభయం వై జనకపాత్రైః సేవిద్వా నవిభేదితుత్వనేతిచిత్తహవానతపతికినహగ్ సాధునా
 కరవం కిమహంపాపమకరవమిత్యాదిశ్రుతిభ్యః || తత్రైవవవిదుషాంతుష్ట్యనుభవాదిదర్శనాత్ వికారా
 నృతాభిసంధ్యవవాదాచ్చ అమృతోస్సమృత్యుమాప్నోతియథానానేవవశ్యతే || అతోనవిశేషనిరా
 కరణశ్రుతినా మన్యశేషత్వమవగతుం శక్యం || వైవముత్పత్త్యాదిశ్రుతినా నిరాకాంతార్థ ప్రతిపాదన
 సామర్థ్యమస్తి, ప్రత్యక్షంతు తాసామన్యార్థత్వ మవిగమ్యతే || తథాహి || తత్రైతన్యంగము
 త్వభిరంసోఽన్యవిజానీహి నేదమమూలం భవిష్యతీత్యుపన్యసోదరే సతవివైకస్య జగమస్తలస్య విజ్ఞే
 యత్వందర్శయతి || యతోవాత్తమానిభూతానిజాయంతే యేనజాతాః జీవంతి యస్మిన్యంత్యభి
 సంవిశంతి తద్విజ్ఞానస్య తద్భూత్వాత్ || పంచముత్పత్త్యాదిశ్రుతినా మైకత్వావగమ పరత్వా

శ్రుతిశేషత్వాన్మవిరోధభిత్వాహ || నేతి || నిర్విశేషశ్రుతినా మేవ సవిశేషశ్రుతిశేషత్వం కిం నస్యాదిత్యాహ || కస్మాదితి ||
 తాసాం హ్యేకేభిరవత్వైస్సకారాకాంతత్వాత్ శేషతా సవిశేషశ్రుతినాం ఫలత్వాత్ నిషేధ్యవిశేష సమర్పణాదిద్వా
 రేణ శేషత్వం ఫలవత్ సన్నిధావఫలంతదంగమన్యాయాదిత్యాహ || ఉచ్యతే || తత్యాదిహ || సకేవలం న్యాయాచ్చేదతా కిం
 తుశ్చిత్వాపేత్యాహ || ప్రత్యక్షమితి || తత్రమూలకారణే బ్రహ్మణ్యేతత్ శుంగంజగదాత్మకేంకార్య ముత్పన్నమితువ
 క్రిత్యుతేన శుంగసన్నాదులచన్యచ్చేత్పువసంహతే సతపవజ్ఞేయత్వముక్త్యాం దోగ్యే || తథాత్మేతీరియశేషజగన్మ
 ద్యనువాదేన బ్రహ్మణవిజ్ఞేయత్వంద్యుతం, అతః స్పృహశ్రుతినాం శ్రుత్యైవ నిర్విశేషనీశేషతాభావిత్యర్థః || ఏవం బ్రహ్మ
 ణోనిర్విశేషత్వాత్ సగంతవ్యతేతి ఫలితమాహ || ఏవమితి || స్పృహపేక్షాచ్యవరస్య సగంతవ్యతేత్యాహ || సతస్యేతి ||

చాత్మికతను మాత్రమేకస్థానమునకు విదుర్ధల నాంశముగాఁబోగయోగాదప్రవర్తనం కమణివృంతర
 వ్యుత్పత్తిమిశ్రాంత్యత్రమానమాహాకమశేషసద్భావసద్భిశ్చేతి సంత్యభారభిసలానిపుణ్యపాపాని తేహంభ్యాద్య
 నుష్టావేనకుయాన్వజవృంతరమిత్యేకతే స్యాదేతదితి పుణ్యసపుణ్యస్యేనాశాఽలంకారాఽలవ్యథాఽతిప్రసంగాఽ
 పాపస్యాపిసర్వాత్సాపుణ్యానాశ్యతేపాపంచాస్తీసందితపుణ్యపాపాభ్యాంజన్మాంతరంచర్యాగమిత్యాహ తన్నే
 త్యాదివాక్రియమాణుత్వాదిన్యాపిజన్మస్యాత్ కమణాపిత్యలాశేభత్యవిశేషశ్రేణిః స్మృతేష్వేత్యాహానానాశ్య
 తి ప్రత్యవాయనరాపాశ్చేనిత్యాద్యాదాశేసత్యనువశ్చాత్ ఫలాంతరంనివృద్ధతత్తత్తదృష్టాంతఃతద్యధేతినిమిత్తైః

కువణాసంభవాత్ నయథావర్ణితవరీతస్యాపి వరకమానదేహపాలే దేహంతరీమిత్రాభావశ్శక్యతేన
 శ్చేతుం కమణశేషసద్భావసద్భిశ్చ తద్యత్తా రసజీయవరణాస్తతశ్చేషణేత్యాదిత్యుత్పత్తిభ్యః
 స్యాదేతత్, నిగ్ధనైమిత్తికానితేహంతైవకాశిభవిష్యంతీతిరన్న విరోధాభావాత్, సతిహిః రో
 ధేత్యేవ్యేవకభావోభవతి సవజన్మాంతరసందితావాంసుకృతానానిత్యనైమిత్తైరస్తివిరోధః, ప
 ద్ధిహంపత్వావిశేషాత్, దురితానాంత్వశుద్ధిహంపత్వాత్ సతిహిః రోధేభవతుకువణాంభుతావతాదే
 హంతరనిమిత్తాభావసద్భిఃసుకృతనిమిత్తత్వవైదుశ్యరితస్యావ్యశేషకువణానవకమాత్, నవసత్య
 నైమిత్తికానుష్టానాత్ ప్రత్యవాయనమత్వత్తిమాత్రం నపునఃఫలాంతరత్వత్తిరితి ప్రమాణమస్తిఫ
 లాంతరస్యావ్యసనిష్పాదినసంభవాత్, స్మరతిహ్యవస్తంబః తద్యథాఽలమేఘలాభేనిమిత్తేభా
 యాగంధావమాన్వద్యేత విపంధమకంబరమూలమథాఽనూత్పద్యంతేతి, నచాపిసమ్యద్భవసేన
 ధ్వాత్సనాకామ్యప్రతిపిద్ధవజానం జన్మప్రాయశాంతరాతే కేన చిత్ ప్రతిక్షాతుంశక్యం, మనిపుణా
 నామపినూత్నోవరాధదర్శనాత్, సంశయితవ్యంతుభవతి తథాపినిమిత్తాభావస్యదుష్టానత్యమేవ
 నచాసభ్యవకమ్యమానేజ్ఞానగమ్యేత్తత్తత్తేకత్వత్వ భాక్త్యత్వస్యభావస్యాత్సనః కైవల్యమా
 కాంక్షితుంశక్యం అన్నిష్ట్యవత్ స్వభావస్యావరోహాత్వాత్, స్యాదేతత్, కర్మకర్మభాక్త్య
 త్వకార్యమనదోగతవృత్తిః తేనకర్తృవస్తానేపికార్యవరోహాదుపవన్నోమోక్షభి, తచ్చ, శక్తిస
 ద్భావేకార్యప్రసవస్యమర్షివారత్వాత్, అథాపిస్యాత్ నకేవలాశక్తిః కార్యమారభేతనపేత్యో
 న్యానినిమిత్తాని, అతఃవికాశిసాస్థితాపినాపరాధ్యతీతి, తచ్చన, నిమిత్తానామపి శక్తిలక్షణం సంబంధే
 నసత్యసంబద్ధత్వాత్, తేహ్యత్ కర్మకర్మభాక్త్యత్వస్యభావేసత్యాత్మన్యసత్యాంవిద్యాగమ్యాయాం
 బ్రహ్మత్వతాయాంనకథంవనమోక్షప్రత్యాశఽస్తి, శ్రుతిశ్చ నాన్యఃపంథావిష్యతేయనాయేతిజ్ఞా
 వాదేన్యంమోక్షమాగమంవారయతి, పరస్మాదనన్యత్వేపిజేవస్యసర్వవ్యవహారలోపప్రసంగః, ప్రత్య
 యోదిప్రమాణాప్రవృత్తిరితిచేన్న, పార్శ్వబోధాత్ స్వన్నవ్యవహారనైమిత్తవపత్తిః, కాన్త్రంవ
 యుక్తహిదైవమివభవతి తదితరభతరంవశ్యతీత్యాదినాఽప్రబుద్ధవిచయేప్రత్యయోదివ్యవహారముత్వా
 పునఃప్రబుద్ధవిచయే, యత్రత్వస్యసర్వమాత్రైవాభూత్తతేనకంవశ్యేదిత్యాదితాతదభావందర్శయ

రోపితేసతీత్యథాః, తథాపికామ్యాదికమూనత్రానిశ్చయోనాస్తీత్యతితహా సంశయితవ్యంత్వితిజ్ఞానంవిచా దేహపా
 లేమోక్షవివేచినిశ్చయాలాభాత్ త్వత్పక్షమతిరితభావః, బ్రహ్మభిన్నస్యజీవన్మృతకర్మకర్మాదిస్వభావస్యమోక్షాశాపన
 యుక్తత్వాహానతితి, కర్మకర్మాదిహంకార్యంసన్దిభావఃకింతుతచ్చక్తిరితశంకతేస్యాదేతదితి, కాన్త్రగమ్యాయాశ్చ
 తైఃకార్యస్యాత్వంతానుత్పాదేన ద్వయక్షయక్షయక్షయస్యకార్యస్యాన్వప్తదేశకాలాదినిమిత్తానాం
 చాన్తనాశక్తిద్వారానిత్యసంబంధత్వాత్, మోక్షోనస్యాదితివరహరతి, తేచ్చేత్యాదినా, మోక్షసిద్ధ్యథా జీవస్యబ్ర
 హ్మత్వాంగికారేసంసారానువపత్తిమాశంక్యాజ్ఞానాదువపత్తిమగకృమకాన్త్రయతి, పరస్మాదిత్యాదినా, పా

సంగికంపరిమృత్యపరమంప్రకృతమువసంహరః॥ తదేవమితి॥ సనువరవిద్యాయానుచ్యప్రొతివదేనగతిశ్చ॥ తేనృతలపా
బ్రహ్మవిదాప్రొతితి॥ వైఫల్యాచ్చగతేర్నశ్చరవిషయత్వమిత్యాహ॥ అపిచేతి॥ అనువింతసమత్వంప్రత్యాహ॥ సదనత్యంబ్ధి॥
కథంతహాకైశ్చిత్పరవిషయత్వం గతేరుక్తమిత్యాశంక్యభాగ్రిత్యేత్యాహ॥ పరావరేతి॥ ప్రక్షలూర్వకంపరావ

తి॥ తదేవంపరబ్రహ్మవిదోగంతవ్యాదివిజ్ఞానస్యబాధితత్వాన్నకథంవనగతి॥ రుపపాదయితుంశత్యాకిం
విషయాఃపునగ్గతిశ్చిత్తయతి॥ ఉచ్యతే॥ సగుణవిద్యావిషయాభవిష్యంతి॥ తేనాహిక్యవిత్పంచాగ్ని
విద్యాఽప్రకృత్యగతిభువ్యతేక్వవిత్పర్యంకవిద్యాంక్వచిదైస్త్వాపరవిద్యాం॥ యతాగ్నిబ్రహ్మప్రకృత్య
గతిభువ్యతే॥ యథాప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతి॥ అథయదిదమస్తే॥ బ్రహ్మపురేదహారం
పుండరీకంవేత్తేతివ తత్తాగ్నివాట్ససిత్యాదిభిస్సత్యకామాదిభిస్సగుణైస్సగుణస్యైవోపాస్యత్వాత్
సంభవతిగతిః॥ నక్వచిత్పరబ్రహ్మవిషయాగతిశ్చావ్యతే॥ యథాగతిప్రతిషేధః॥ శాగ్నితః॥ సతస్య
ప్రాణాడుతాగ్నిమంతితి॥ బ్రహ్మవిదాప్రొతిపరమిత్యాదిముతుసత్యప్యాప్రొతేగత్యథాత్వేనస్థి
తేనవ్యాయేనదేశాంతరప్రాప్త్యసంభవాత్ స్వరూపప్రతిపత్తిరేవేయమవిద్యాధ్యారోపితనానురూప
ప్రవిలయాపేక్షయాభిధీయతే॥ బ్రహ్మైవసగబ్రహ్మేప్యేతీత్యాదివదితద్రష్టవ్యం॥ అపిచవరవిషయాగ
తేర్నావ్యాఖ్యానమానాప్రరోచనాయవాప్యాదనువింతనాయవా, తత్రప్రరోచనంతావత్ బ్రహ్మవిదో
నగత్యత్వాక్రియతేస్వసంవేద్యేనైవావ్యవహితేనవిద్యాసమర్పితేనస్వాప్యేనతత్పిద్యై॥ సదనత్యంబ్ధి
శ్రేయీననివేదనప్యాపాధ్యఫలస్యవిజ్ఞానస్యగత్యనువింతనేకాదిదపేక్షావపద్యతే, తస్మాదపరవిషయైవ
గతిః॥ తత్రప్రకావరబ్రహ్మవివేకానవభారణేనావరప్తి॥ బ్రహ్మజిత్రవతమానాగతిశ్చిత్తయః॥ పరప్తిన్న
ధ్యారోవ్యంతే॥ కింద్యైబ్రహ్మజీవరమవరంచేతి॥ బాధంద్యై, ఏతదైస్సత్యకామవరంచావరంచబ్ర
హ్మయదోంకారః॥ ఇత్యాదిదర్శనాత్॥ కింపునఃపరంబ్రహ్మకిమవరమితి॥ ఉచ్యతే॥ యతాగ్నివిద్యాకృతనా
నురూపాదివివేచప్రతిషేధేనాఘాలాదిశబ్దైర్బ్రహ్మపదిశ్యతేతత్పరం॥ తదేవయత్రనానురూపాదివి
వేచాణాంకేనవిద్విశిష్టముపాసనాయోపదిశ్యతే॥ మనోమయః॥ ప్రాణశరీరోభాదూపః॥ ఇత్యాదిశబ్దైస్త
దవరం॥ సన్వేనంసత్యద్వితీయశ్చుతిరుపరుధ్యతాన, అవిద్యాకృతనానురూపోపాధికృతతయావరిహృత
త్వాత్॥ తస్యచాపరబ్రహ్మపాపనస్యతత్పిన్నిధౌశూక్రియమాణం॥ సయదివిత్యలోకకామోభవతి
త్యాదిజగదైశ్వర్యుత్కణఽసంపారగోచరమేవఫలంభవతి, అనివారతత్వాదవిద్యాయాః॥ తస్యచదేశ
వివేచావబద్ధత్వాత్తతాప్రిప్యథాంగమనమపిరుద్ధం॥ సర్వగతత్వేపిచాన్తనః॥ ఆకాశస్యేవఘటాదిగమ
సేబుద్ధ్యామ్యుపాధిగమనేగననప్రసిద్ధిరిత్యవాదిష్ట॥ తద్దణపారత్వాదిశ్యతే॥ తస్మాత్, కార్యంబాదరి
రిత్యేవవివస్థినివత్కః॥ పరంజైమినివతిగువత్సంతరంప్రతిభానమాత్రీత్రవర్తనం॥ ప్రజ్ఞావికాసనాయెతి
ప్రక్షేప్యం॥

సూ. ౧౫. ఆప్రతీకాలంబనాన్నయతితిబాదరాయణఉభయభాదోపాద్రత్రాశ్చుశ్చ॥
స్థితమేతత్కార్యవిషయాగతిర్నపరవిషయేతి॥ ఇదమిదానీంసందిహ్యతే, కింసర్వాగవికారాలంబనాన

రబ్రహ్మవిభాగంవదన్నపరబ్రహ్మజీగతేరథావత్త్వమాహ॥ కింద్యైత్వాదినా॥ వ్యాపివోదేవస్యకథంగతిప్రత్యాహ॥ స
ర్వగతత్వేపితి॥ ఇతిపంచమాధికరణం॥
౧౫. పివంగంతవ్యంసహవ్యగంత్యోన్మిద్ధారయతి॥ ఆప్రతీకాలంబనానితి॥ సమీనాన్బ్రహ్మగమయతీత్యవివేచనత్ర
ప్రత్యగ్నివ్యాయాద్భవంతయమాహ॥ ఇదమితి॥ అథయమాధికరణేతత్పరవిద్యాయా అన్యత్రసర్వోపాసనానాంనా

ర్థోపసంహారణీ క్తః, ఇదానీమ ప్రతీకౌపాసకా నామేవమాగోచనస ర్వేషానికారోపాసకా నామిత్యభయథాభావోక్తా
పూర్వోక్తవిరోధస్యాత్, తస్మాదుపాసకమాత్రస్య తరమాగః సిద్ధిరితి ప్రార్థనపక్షఫలం, సిద్ధాంతేతూభయథాభా
వసిద్ధిః । అదోపాదితిసూత్రేపదచ్ఛేదోవిరోధాదిత్యర్థః । అయమస్మిన్ ర్వేషామితిసూత్రేసర్వశబ్దస్యప్రతీకౌపాసకా
స్యపరత్వాదితిభావః । యద్యపిప్రతీకధ్యాయనాంపితృతూణానృతీయస్థానయోరప్రవేశాదర్పిరాదిమార్గోవాచ్యఃతథాపి
తేషాంవిద్యుత్సర్వంత మేకగమనమస్తున బ్రహ్మపాప్రీర్భిహ్మక్రతుత్వాభావత్ । యోయధ్యాయతినతత్వాప్రీర్భిహ్మ

విశేషేనైవామానవఃపురుషః ప్రావయేతిబ్రహ్మలోకముతకాంక్షిదేవేతి । కింతావత్ ప్రాప్తంసర్వే
షామేవై షాంవిదుమామన్యత్రపరస్మాత్ బ్రహ్మణోగతిస్యాత్ తథాపి, అనియమస్మిన్ ర్వేషామిత్యత్రా
విశేషేనైవైషావిద్యాంతరేవ్యవతారితేత్యవం ప్రాప్తైప్రత్యాహూతిప్రతీకాలంబనాని । ప్రతీకాలంబ
నానావజయత్వాసర్వాసాన్యోకవికారాలంబనాన్నయతిబ్రహ్మలోకమితిబాదరాయణాచార్యోమన్య
తే । నన్యోవముభయథాభావాభ్యవగమేకశ్చిద్దోషోఽస్తిఅనియమన్యాయస్యప్రతీకవ్యతిరక్తేవ్యప్య
పాసనేషావపదైః । తత్కాక్రతుశ్చాస్యభయథాభావస్యసమర్థకౌహతుర్ద్విష్టవ్యః । యోహిబ్రహ్మక్ర
తుఃసబ్రాహ్మమైశ్వర్యమాసీదేదితిశ్చ్యతే, తంయథ్యాంభోపాపతేతదేవతీతిశ్చుగ్రేః । నతుప్రతీ
కేషుబ్రహ్మక్రతుత్వమస్తిప్రతీకప్రధానత్వాదుపాసనస్యనన్వబ్రహ్మక్రతురపి బ్రహ్మగచ్ఛతీతిశ్రాం
యతే, యథావంచాగ్నివిద్యాయాం, సవినా బ్రహ్మగమయతీతి భవతుయత్రైవమాహాత్యవాదః
వలభ్యతేతదథావేత్వోత్సర్గి కేణతత్కాక్రతున్యాయేనబ్రహ్మక్రతునామేవత త్వాప్రీర్భితరేషామితిమ
న్యతే॥
సూ. ౧౬ విశేషంచదర్శయతి॥

నామాదిషుప్రతీకౌపాసనేమపూర్వస్మాత్ పూర్వస్మాత్ ఫలవిశేషముత్తరస్మిన్నుత్తరస్మిన్నుపాస
నేదర్శయతి, యావన్నామ్నోగతంత్రాస్యయథాకామచారోభవతివాగ్వావనామ్నోభూయసీయా
వద్వాచోగతంత్రాస్యయథాకామచారోభవతి మనోవావనాచోభూయః ఇత్యాదినా । సచాయంఫల
విశేషఃప్రతీకతంత్రత్వాదుపాసనానాముపవద్యతే, బ్రహ్మతంత్రతేతుబ్రహ్మణోవిశిష్టత్వాత్ కథం
లవిశేషస్యాత్ । తస్మాన్నప్రతీకాలంబనానామితరైస్తుల్యఫలత్వమితి॥ ... *

ఇతిశ్రీమచ్ఛానీరకమీమాంసాభాష్యేశ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదకృతౌ
చతుర్థాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః॥

తీతిహితత్కాక్రతున్యాయఃశ్చుగ్రీతిమూలః, ప్రతీకేషుచ నామాదిషుధ్యేయేషుబ్రహ్మణోగుణత్వాత్ సప్రాధాన్యేనధ్యేయత్వ
మస్తి । అస్యచన్యాయస్యవంచాగ్నివిద్యాయామాహత్యవాదాత్ ప్రత్యక్షవచనాద్వాదభిష్టఇతిసూత్రీభాష్యార్థః॥ *
౧౬. కించప్రతీకతారతమ్యేనఫలతారతమ్యశ్చుగ్రేతేర్నప్రతీకధ్యాయనాంబ్రహ్మప్రాప్తిరిత్యాహ । విశేషంచే
తితస్మాదసంతవచనేబ్రహ్మధ్యాయనవలబ్ధగంతారఇతిసిద్ధం॥ ఇతిపస్తానికరణం॥ ... *

ఇతిశ్రీమద్ధర్మరమహాంసపరివార్జికాచార్యశ్రీగోవిందానందభగవత్పాదకృతౌభాష్యరత్నప్రభాః
చతుర్థాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః॥

శ్రీవిష్ణువేదము:

చతుర్థాధ్యాయే చతుర్థపాద ప్రారంభః.

పూర్వపాదే బ్రహ్మపాసకానాంకార్యలక్షణప్రతిపత్తా, సంప్రతితేహమైశ్వర్యవిశేషం బ్రాహ్మణా
కంపాదస్యోత్తరాధానప్రపంచయవ్యకాదావభ్యుహితపరవిద్యాప్రాప్త్యంగిర్విశేషబ్రహ్మభావమాహ సంచద్యా
విర్భావస్సేనశబ్దాదిః నిరూపవిద్యాఫలవాక్యముదాహృత్య స్వశబ్దస్య స్వీయాగంతుకయాపస్వాత్మయాపవాచిత్యా
భ్యాంసంశయమాహ ఏవమితి పూర్వద్యతైమోక్షస్వప్నద్వాదవిశేషః సిద్ధాంతేవిశేషభిధిభలః తత్ర మోక్షలక్షణంతు
కః ఫలత్వాత్ స్వగోపనది న్యాయోపేతయాభిప్రత్యుత్తరైత్యపూర్వపక్షమాహ కిమిత్వాదినా స్వశబ్దశ్రుతిచా

మా. ౧. సంచద్యావిర్భావస్సేనశబ్దాత్.

ఏవమేవైష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్ సముద్భూయవరంజ్యోతిరుపనంచద్యస్సేనయాపేణాభిని
వృద్ధ్యతభిశ్రామియతే తత్ర సంశయః కిం దేవలోకాద్యుపభోగస్థానేష్యవాగంతుకేనకేనదిద్విశేష
శాభినివృద్ధ్యత ఆమూస్యదాత్తమాత్రేణేతి కింతావత్ ప్రాప్తంథావాంతరేష్యవాగంతుకేనకేన
చిద్రూపవిశేషేణాభినివృత్తిస్సాన్విత మోక్షస్థాపిఫలత్వప్రసిద్ధేః ఆభినివృద్ధ్యతభిచాత్పత్తిపర్యాయ
త్వాత్ స్వయాపమాత్రేణచేదభిప్రత్యిః పూర్వాస్వశబ్దవస్థాసుస్వయాపానపాయాద్విభావ్యేత త
స్మాద్విశేషేణకేనచిదభినివృద్ధ్యతభి, వివంప్రాప్తేమూర్తిః, కేవలేనైవాత్మనాఽర్థవతి నధమాంత
రేణేతి కుతస్సేనయాపేణాభినివృద్ధ్యతభి, స్వశబ్దాత్, అన్యభాషిస్వశబ్దైస విశేషణమనవక్తృప్రంపా
త్ నన్వాత్మీయాభిప్రాయః స్వశబ్దోభవివ్యతి ౧, తస్యావచనీయత్వాత్ యేనేవహి కేనచిద్రూ
పేణాభినివృద్ధ్యతేతన్యైవాత్మీయత్వావత్తేః స్వేనేతి విశేషణమనర్థకంస్యాత్ అన్యవచనతాయాంత్య
ర్థవత్ కేవలేనైవాత్మనాపేణాభినివృద్ధ్యతవాగంతుకేనాపరయాపేణాపీతికః పునర్విశేషః పూర్వాన్వ
యస్థాస్విహావస్వయాపానపాయపామ్యేసత్యతలహా ... *
మా. ౨. ముక్తప్రతిజ్ఞానాత్.

యోఽత్రాభినివృద్ధ్యతభిత్వక్తః ససర్వబంధవిముక్తః తుధేనైవాత్మనాఽవతిష్ఠతేపూర్వత్రాం
భోభవన్యపిరోద్ధిష్ఠ వివాశమేవాపీతోభవతితిచావస్థాత్రయకలుషితేవాత్మనేన్యాయంవిశేషః కంపు
నరవగమ్యతేముక్తాయమిదాంభవతితి ప్రతిజ్ఞానాదిత్వాహ తథాహి ఏతంత్యేవతేభూయోఽను
వ్యాఖ్యాప్యామీత్యవస్థాత్రయదోషవిహీనమాత్మనంవ్యాఖ్యేయత్వేన ప్రతిజ్ఞాయ అశరీరంవావ
సంతంసప్రియాప్రియేస్పృశతభిచోపన్యస్య స్సేనయాపేణాభినివృద్ధ్యతేనక్షత్రమఃపురుషభిచో
వసంహరతి తథాభ్యాయికోపక్రమేపి యతత్తావహతపాప్యాఽజరోవిమృత్యురీత్యాదిముక్తత్వవిష

భిలోన్యాయః ఆభినివృత్తిశ్చసాక్షాత్కారవృత్త్యభిప్రాయాబంధధ్వంసజన్యన్యవచారీశ్యవేతిమత్యాసిద్ధాంతయతి
ఏవమితి మోక్షస్వశబ్దత్వేప్రాగంతుకత్వనిరాసార్థంస్వశబ్దభిధియై క్తం స్వీయవాచిత్యత్వసర్థకామపాదస్సాది
త్యర్థః సూత్రాంతరంగ్యస్థాతికః పునరితి ... *

౨. జాగరితేహ్యంభ్యాదిదేహధర్మపాణధవతిస్వస్మిరుపాతభవకేనచిత్ అపిచపుత్రాదిసాకాశ్రోదిత
భవతి సుషుప్తాదువిశేషాన్మాదివృత్తివేతి కింధదకాయాంకలుషితాత్మనాభివ్యధి మోక్షేతువిగతిరాభిలషః ౩. సరి
తేవద్యోతమానఃపూర్ణాంబాదాత్మకాఽవత్యకభిధిమహాభావిశేషభివ్యర్థః ... *

౩. కార్యగోచరమితికార్యజ్యోతిఃప్రాప్తమిత్వం. కార్యంప్రాప్తపిమ్మ క్రికిరిసస్వాదిత్యతలహఃనచానతివృత్తితిఅనికర
 ౪. అవిభాగేనదృష్టత్వాత్. స్వరూపస్థితంము క్తముపజీవ్యవాదివివాదాత్ప్రమాభేదాభేదనంశయేనత్యంతభేదం
 తూర్వవత్కముక్త్యాసిద్ధాంతమాహయస్యేతి||ఇతిద్వితీయాధికరణం|| ... *

యమేవప్రతిజ్ఞానం. ఫలిత్యసిద్ధిర్పమోక్షస్యబంధనివృత్తిమాత్రాపేక్షావాప్తార్యోపజనాపేక్షా. య
 వ్యభిచిష్యద్యతభ్యుత్పత్తిపర్యాయత్వం తదపినాపూర్వావస్థాపేక్షా యథారోగనివృత్తావరోగోభిని
 ష్యద్యతభ్యుత్పత్తితద్యత్. తస్మాదదోషః. ... *

సూ. ౩. ఆత్మాప్రకరణాత్.

కథంపునముక్తత్వమిత్వతే. యావతావరంజ్యోతిరుపసంపద్యోతికార్యగోచరమేనైసంక్రాంతవయ
 తి. జ్యోతిశ్శబ్దస్యభౌతికజ్యోతిశ్చిహితత్వాత్. నచానతివృత్తివికారవిషయాత్కశ్చిమ్మక్తాభవీతుమర్హతి
 వికారస్వార్థత్వప్రసిద్ధిరితి. నైషదోషః. యతలత్రైవాత్రజ్యోతిశ్చబైనావేద్యతే ప్రకరణాత్. య
 ఆత్మాభూతహతపాప్తావిజయోవిమృత్యురీతిహి ప్రకృతేవరస్తిన్నాత్మనివాకస్మాద్భౌతికం జ్యోతిశ్శబ్దం
 హీతుం, ప్రకృతహనాప్రకృతప్రక్రియావ్రసంగాత్. జ్యోతిశ్చబైస్తాత్మస్వపిద్యత్యతే, తద్దేవాజ్యోతిహం
 జ్యోతిరీతి. ప్రసంగితంచైతత్. జ్యోతిర్దర్శనాదిన్యత్ర. ...

సూ. ౪. అవిభాగేనదృష్టత్వాత్.

వరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనయాపేక్షాభినిష్యద్యతేయః సకింపరస్మాదాత్మనః పృథగేవభవతితా
 విభాగేనైవావతిష్ఠతఇతి విచిత్తాన్యాం. సతత్రపర్యేతీత్యధికరణాధికరణవ్యనిదైశాత్. జ్యోతిరుప
 సంపద్యోతివకర్తృకమనిదేశాద్యేదేనైవావస్థానమితియస్యమతిఃతంప్రత్యుత్పాదయతి. అవిభక్తపవన
 రేణాత్మనాముక్తౌవతిష్ఠతే. కుతః, దృష్టత్వాత్. తథాహి. తత్త్వమసి. అహంబ్రహ్మస్మి. యత్రనా
 న్యత్వశ్చతి. నతుతద్ద్వితీయమస్తి. తతోఽన్యద్విభక్తంయత్పశ్యేదిత్యేవమాదినివాక్యాన్యవిభాగేనైవవర
 మాత్మానందర్శయంతి. యథాదర్శనమేవచఫలంయత్తంతతృతున్యాయాత్. యథోదకంశుద్ధేశుద్ధమా
 సిక్తంతాదృగేవభవతి ఏవంమునేర్విజానతలత్పాథవతి గౌతమేతిచైవమాదినిముక్తస్వరూపయావగా
 వరాణివాక్యాన్యవిభాగమేవదర్శయంతి నదీసముద్రాదినిదర్శనానివ. భేదనిదేశకత్వభేదేప్రపంచస్య
 తే. సభాగవఃకన్తిప్రతిష్ఠితఇతి. స్వేనహిమ్నీతి. ఆత్మరతిరాత్మక్రిడఇతిచైవమాదిదర్శనాత్. *

సూ. ౫. బ్రాహ్మణజైమిరుపన్యాసాదిభ్యః.

స్థితమేతత్. స్వేనయాపేక్షేత్యతాత్పరమాత్రస్వరూపేక్షాభినిష్యద్యతేనాగంతుకేనావరయాపేక్షే
 తి. అథనాతుతద్విశేషముభ్యుత్పాదయామభిధీయతే. స్వమస్వరూపంబ్రాహ్మమవహతపాప్తత్వాదిసత్య
 సంకల్పత్వావసానంతథాసర్వజ్ఞత్వంసర్వేశ్వరత్వంవతేనస్వేనయాపేక్షాభినిష్యద్యతేఇతిజైమినిరాచా
 ర్యోమన్యతే. కుతః, ఉపన్యాసాదిభ్యస్తథాత్వావగమాత్. తథాహి. యఆత్మాభూతహతపాప్తేత్వా
 దినా. సత్యకామస్సన్యసంకల్పిత్యేవమంతేనావన్యాసేనైవమాత్మకతామాన్యనోబోధయతి. తథా
 సతత్రపర్యేతిజ్ఞాత్రీడగరమమాణిత్యేత్వత్వరూపమావేదయతి. తస్యసర్వేషామేకేషికామ

౫. బ్రాహ్మణజైమినిః. ఉక్తబ్రహ్మస్వరూపంముక్తముపజీవ్య సకింసర్వేసర్వజ్ఞత్వాదిదినా ధర్మేణ యోక్తస్తిష్ఠ
 తితత్సత్యస్యకేశ్యంవదన్యంతాసత్త్వాభ్యుత్పాత్పాతాత్పతకించావస్తునిష్ఠిన్నాతోగిని తేవాత్మరవ్యవహారదృష్ట్యాక
 థితసర్వజ్ఞత్వాదిహనితిమనివప్రతిపత్తేస్సంశయస్థత్యాద్యంప్రారబ్ధమహా. అథనాత్వాదినా. తత్త్వమసిద్ధిరేవ
 అంత్యవ్యం. సోఽన్వేష్టవ్యఇతినిర్వర్ణఉద్దేశః, యఆత్మేత్వాదిరుపన్యాసకర్తృభ్యః. అదివదాద్విధివ్యవధేశక్రమాః.

౬. సత్యకామత్వాదిధర్మాణాం సత్యత్వం మావయన్నత్యంతా సత్త్వపక్షమాహ || చితిత్వా ప్రేతేతి చితిత్వే
తస్య సత్త్వజ్ఞానాద్యోవికల్పాః సత్సృష్టయస్తజ్జ్వాంత్యంతా సంతాతియావత్ || అస్త్యభావమాపదమాణామ సత్త్వం
భావపమాణాంతు సత్త్వమిత్యాకంశ్యతే మామప్యేవాధికత్వాదసత్త్వమిత్యాహ || సత్యకామేతి || చిత్వా త్రముక్తేః
క్షణాదిత్యుక్తకథంత్రాహ || అతివేతి || సర్వధర్మనిషేధాదేవేత్యర్థః || ... ° ... *

చారోభవంతింక, సర్వజ్ఞస్సర్వేశ్వరశాస్త్రావివృతచాత్రైవముపన్నాభివిష్యంతి॥

యద్యవ్యపహతపాశ్చత్వాదయోభదేనై వధమానిర్దిశ్యంతే తథాపిశబ్దవికల్పనావినైతే, పాపా
 వినివృత్తిమాత్రంహితత్రగమ్యతే, చైతన్యమేవత్వప్యాత్మనఃస్వరూపమితి తస్మాత్తేనాస్వరూపేతాభి
 నిష్పత్తిర్యుక్తా తథావశ్యతః, ఎవంవాతరేఽయమాత్మాఽనంతరోఽబాహ్యఃకృత్సంప్రజ్ఞానమనఃశ్చ
 త్యేవంజాతీయకానుగృహీతాభవిష్యతి। సత్యకామత్వాదయస్తయద్యపివస్తస్వరూపేతైవధమాఽఽవ్యం
 తేనత్యాఃకామాలస్యేతి, తథాప్యపాధిసంబంధాక్షిప్తాత్మైవాం నచైతన్యవత్ స్వరూపత్వసంభవః
 అనేకాకారత్వప్రతిషేధాత్ । ప్రతిషేధంహిబ్రహ్మణోఽనేకాకారత్వం, నస్థానతోపివరస్యోభయలిం
 గమిష్యతే। అతఎవజడతాదిసంకీర్తనమపిదుఃఖాభావమాతాభిపాద్రయంప్రత్యర్థమాత్మరూపిత్యాదివ
 త్ । నహిముఖ్యాన్యేవరతిక్రిడామిధునాన్యాత్సనిష్ఠానిశక్యం తేవణయితుం, ద్వితీయవిషయత్వాత్తై
 వాం । తస్మాత్ నిరస్తాశేషప్రపంచేనప్రసన్నేనావ్యవదేశ్యేనబోధాత్సనాభినిష్పద్యత ఇత్యోడులోమ
 రాచార్యోవన్యతే। ...

ఏవమపిపారమార్థిక చైతన్యమాత్రస్వరూపాభ్యుపగమేవ్యవహారపేక్షయాపూర్వస్యాప్యవస్యా
సాదిభ్యోవగతస్యబ్రాహ్మణ్యైశ్వర్యరూపస్యాప్రత్యాఖ్యానాదవిరోధంబాదరాయణచార్యోమన్యతే।

హాస్యవిద్యాయాం ప్రాయశః సయదిపితృలోకకామోభవతి సంకల్పదేవాస్యపితరస్సముత్తిష్ఠంతీ' త్యాది. తత్ర సంకయః, కిం సంకల్పనివ కేవలపిత్రాదిసముత్థానహేతురుతనిమిత్రాంతరసహితభి. త

౮. పంచవరవిద్యాఫలము క్షమిదానీమవరవిద్యాఫలం ప్రపంచములి । సుకల్పాదేవతురచ్చులిలి । ఏవకారస్య
యోగాస్యయోగవ్యపేద్ధదసాధారణ్యాత్ సుకలయః । బ్రహ్మలోకేంగరస్యోచాసుకస్యసుకల్పాయాత్నాంతరసాపేక్షః ।

భోగసామగ్రిసంకల్పత్వాదస్తదాదిసంకల్పవత్ । నచైవకారవిరోధఃసంకల్పేనసామగ్రిత్రయోగవ్యవచ్ఛేదేన సా
లభ్యాభావత్ యత్నానంగీకారేభోగపుష్ట్యసంధ్యేష్టిపూర్వవత్సాధాన్యము సరణంభలం, సిద్ధాం
తేతువిద్యాబలేనసంకల్పస్యైవభోగపుష్టికరత్వసంధిరితిభేదః । కింవయిదిభోగసంకల్పానంతరమపి యత్నాంతరసాధ్యా
నిమిత్తాపేక్షాస్యాత్ తహినిమిత్తపాప్రేక్షాపాప్రజ్ఞాతసంకల్పస్యవంధ్యత్వంస్యాత్ భాగెవిలంబాత్ తతస్సత్యసంకల్ప
శ్రుతేర్మయత్నాంతరాపేక్షేత్వాహా నిమిత్తంతరమపిః । ...

శ్రుతసత్యపిసంకల్పేదేవేతికృతేలోకవన్నిమిత్తంతరాపేక్షాయుక్తా । యథాలోకేఽన్యజ్ఞాదీనాంసంక
ల్పాత్ గమనాదిభ్యశ్చ హేతుభ్యఃపితృదిసంపత్తిర్భవత్యేవం ముక్తస్యాపిస్యాత్ ఏవంధృష్టవివరీతంన
కచ్ఛిరంభవిష్యతి । సంకల్పాదేవేతితురాజ్ఞ ఇవసంకల్పితార్థసంధికరీంసాధనాంతరసామగ్రింసులభామపే
క్ష్యయోక్త్యతే । నతసంకల్పమాత్రసముత్థానాఃపితృదయోమనోరథవిజృంభితవచ్చంబలత్వాత్ పు
వరలంభోగంసమర్పయితుంపర్యాప్తుయిరిత్యేవంప్రాప్తేయమితిః । సంకల్పాదేవతుకేవలోకపితృ
దిసముత్థానమితి । కుతః, తచ్చుక్తిః ‘సంకల్పాదేవాస్యపితరస్సముత్రిష్ఠంతీ’ త్యాదికాహితుత్తిరిమి
త్తాంతరాపేక్షాయాంపేద్యేత, నిమిత్తంతరమపితుయదిసంకల్పనువిధాయ్యేవస్యాత్, భవతు,నతుప్ర
యత్నాంతరంపాద్యంనిమిత్తంతరమివ్యతే । ప్రాకృతపత్తేర్వంశ్యసంకల్పత్వప్రసంగాత్ । నవశ్రుతి
గమ్యేఽథేలోకవదితిసామాన్యతోదృష్టంక్రమతే । సంకల్పబలాదేవచైవాయావత్ప్రయోజనంస్థైర్యో
వవత్తిః ప్రాకృతసంకల్పవిలక్షణత్వాన్ముక్తసంకల్పస్య । ...

సూ. ౯. ఆతపవచానన్యాధివతిః॥

ఆతపవచావంధ్యసంకల్పత్వాదనన్యాధివతి ర్విద్వాభవతి, నాస్యాన్యోఽధివతిర్భవతీత్యర్థః । నహి
ప్రాకృతోపిసంకల్పయనన్యస్యామికత్వమాత్మనఃసత్త్వాంగతౌసంకల్పయేతిశ్రుతిశ్చైతద్దర్శయతి ‘అథ
యథిహాన్య నమనువిద్యవ్రజః త్యేతాంశ్చసత్త్వాకామా తేహంన ర్జేషులోకేషుకామచారోభవతీతి॥

సూ. ౧౦. ఆభావంబాదరిరాహహ్యోవమ్॥

‘సంకల్పాదేవాస్యపితరస్సముత్రిష్ఠంతీ’ త్యతఃశ్రుతేమనస్తావత్ సంకల్పసాధనంసిద్ధం, శరీరేంద్రి
యాణిపునఃప్రాప్తేశ్చకృత్యస్యవిదుషస్సంతిసంతీతిసమీక్ష్యతే । తత్రబాదరిస్తావదాచార్యఃశరీరస్యేంద్రి
యాణాంచాభావంమహియమానస్యవిదుషోమన్యతే । కస్తాత్, ఏవంహ్యహామ్నాయః ‘మనస్తాత్
కామావశ్యకరమతేయవిలేబ్ధస్సలోకఇతియదిమనసాశరీరేంద్రియైశ్చవిహరేతమనసేతివిశేషణంన
స్యాత్ । తస్మాదభావశరీరేంద్రియాణామోక్షే॥ ...

సూ. ౧౧. భావంజైమినిర్వికల్పమననాత్॥

జైమినిస్తాచార్యోమనోవద్ధరీరస్యాపిసేంద్రియస్యభావంముక్తంప్రతిమన్యతే యతః ‘సపకథా
భవతిత్రిధాభవతీ’ త్యాదినాన్యేకథాభావవికల్పమామనంతి । నహ్యనేకవిధతావివాశరీరభేదేనాహిసీన్యా
త్ । యద్యపినిగుణాయాంభూమవిద్యామామయమనేకథాభావవికల్పవత్తే తథాపివిద్యమానమే

కా నర్వీశ్వరాధీనస్యవిదుషఃకథంసంకల్పమాతాన్విష్టగపిద్ధిస్తతాహా । ఆతపవేతిశ్రుత్యర్థమ్యేవవిదుష్యావిభూ
తఇతిసంకల్పభంగఇతిభావః । ఇతిచతుర్థాధికరణమ్ । ...

౧౦. ఏవకారవత్ మనసేతివిశేషణేన అన్యయోగవ్యవచ్ఛేదాద్దేహాద్యభావఇతిపూర్వపక్షయతి॥ ఆభావంబాదరిరాహ
హ్యోవమితి । ఆత్మాపివాదివాదాత్ సంశయః, తత్తదేవాదయోగసంశ్లేషసదాసంశ్లేషేవేతిక చతుర్థ్యయం పూర్వవ
త్, కాలభేదేనేవభూయసంతిసంశ్లేషేనాంతరమేవైవ్రక్ష్యమి, భలంతుత తచ్చుక్తితేమూల్యత్వమితివివేకః । ౧౧॥

౧౨. ద్వాదశాహవదితి । యవంబిద్వాగ్ సస్మిన్మువయంతీ త్యుపాయనచోదనాగమ్యత్వశ్చ తే ద్వాదశాహస్య సత్తత్వం, అనతేతివోవయంతీతిహ వోదితత్వం సత్తలక్షణమితిస్థితే, తథా : ద్వాదశాహం ప్రకాశానం యాజ్ఞయే దితి యజ్ఞవల్క్యచోదనాదర్శనాత్ నియతకర్తృత్వవగమేన ద్విరాత్రాదివదహీనత్వం చేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ఇతి యజ్ఞరణం-

౧౫. ప్రదీపవదావేశః ॥ సంకల్పమాత్రాన్నిమిత్తదేహానువశేష్యతే మాభయథాదర్శనాత్ సంకల్పమాహాభావమితి ॥ అనాదిలింగశరీరస్యైకస్మిన్నేవశరీరేభావాన్నిమిత్తానేకదేహామభాగాసిద్ధిః పూర్వవత్కలం, సిద్ధాంతే తత్త్విద్ధిరితి మత్వా సూత్రం వ్యాకృష్టే యథేత్యాదిహ ॥ సంకథాత్రిధావంచథేత్యాదిశ్చ త్యాదిశ్చ వచనవాచకథాభావశ్చ క్తః, చిద్వాంస్తునదేహానావిద్యాత్వః కింతులింగోపహితాత్ ॥ నవతస్యలింగభేదంబినానేకత్వం సంభవతి అతః శ్రుతిబలా

వేదం సగుణావస్థాయామైశ్వర్యగ్భూమవిద్యాస్తుతయే సంకీర్త్యత ఇత్యేతస్సుగుణవిద్యాఫలభావేనోపతి వ్యతభివ్యక్తే । ... *
సూ. ౧౨. ద్వాదశాహవదుభయవిధంబాదరాయణోఽతః ॥

బాదరాయణః పునరాచార్యోఽతపి వోభయలింగశ్రుతిదర్శనాదుభయవిధత్వం సాధుమన్యతే, యదా సశరీరతాం సంకల్పయతి తదా సశరీరోభావతి యదా త్వశరీరతాంతదాత్వశరీరభితి । సత్యసంకల్పత్వాత్ సంకల్పవైదిత్యాత్వద్వాదశాహవత్, యథాద్వాదశాహస్సత్రమహీనశ్చ భవతి ఉభయలింగశ్రుతిదర్శనాత్, ఏవమిదమపీతి ॥ ... *

సూ. ౧౩. తస్య భావే సంధ్యవదువపత్తే ॥
యదా తనోస్సింద్రియస్య శరీరస్యాభావస్తదాయథా సంధ్యస్థానే శరీరేంద్రియవిషయే వ్యవిద్యమానే వ్యవృత్తపరిణామప్రాపవపిత్యాదికామాభవంతి, ఏవం మోక్షేపిన్యః, ఏవం వ్యాకరణవద్యతే ॥ ... *

సూ. ౧౪. భావే చాగ్రద్యత్ ॥
భావే పునస్తవోర్యభావాగరితేవిద్యమావాచివపిత్యాదికామాభవంత్యేవం ముక్తస్యాప్యవవద్యతే ॥ *

సూ. ౧౫. ప్రదీపవదావేశస్తథాహిదగ్గయతి ॥
‘భావంజై మినిర్వికల్పామననా’దిత్యత్ర సశరీరత్వం ముక్తస్యోక్తంతత్ర త్రిధాభావాదివ్యనేకశరీరసంధైకింబరాత్మకానిశరీరాణి దారుయంత్రవత్ సృజ్యంతే కింవాసాన్తకాన్యప్రదాదిశరీరవదితిభవతి యే ॥ తత్రాత్మమనసోర్ధేదానువపత్తేరేకేన శరీరేణ యోగాదితరాణి రాన్తకాసీత్యేవం ప్రాప్తే ప్రతిపద్యతే, ప్రదీపవదావేశభితి ॥ యథా ప్రదీపవకోఽనేకప్రదీపభావమావద్యతే వికారశక్తియోగాత్ ఏవమేకానికాని విద్యానైశ్వర్యయోగాదనేకభావమావద్యసర్వానిశరీరాణ్యావశతి । కుతః, తథాహిదగ్గయతి కాస్త్రమేకస్యానేకభావం, సంకథాభవతి త్రిధాభవతంచథాభవతి సప్రధానవధేత్యాది నైతద్దారుయంతోమమాఖ్యవగమేవకల్పతే నావిజీవాంతరావేశే । నవనిరాత్మకానాం శరీరాణాం ప్రవృత్తిస్సంభ

దేశస్యైవావాదిలింగస్యానేకదేహామప్రదేశభేదవిష్టవ్యః ॥ యద్యపి మూలప్రదీపస్య వత్త్వంతరేమాత్వన్నదీపావాం చాత్వంతభేదోస్తి । మింగస్యకుదేహభేదకృతోభేదోనస్యతః, స్వతోలింగభేదేతదుపహితజీవభేదాదుసంభానామవత్తే, అగంతకానేకలింగస్పష్టావసంతాగ్యవాదాపాతాచ్చ, తథాపి ప్రదీపత్యజాత్యైశ్వర్యవ్యక్తిప్రైశ్వాలోపాత్ దృష్టాంతదాష్టాంతికీయోస్సామ్యంత్రవ్యవ్యం, తథావయథాప్రదీపోఽనేకవతిగమప్రవిశతి ఏవంబిద్వాయోగబలాత్ విద్యల్లింగవ్యవ్యాపిత్యాదనేకదేహామయగవదావేశభితిమాత్రాధగ ॥ విమరేఽనేకభావ్యం శ్రుతమన్యథా నకులతభిర్యాహ ॥ నైతితి ॥ ఇతి శ్చ సాత్త్వకత్వమిత్యాహ ॥ నవనిరాత్మకానామితి ॥ యద్యథాదిమగమికదేహాస్థితజనుసారిణీదే

హంతరస్థానినాంసంభవంతితదవస్థానా తస్మిన్యవ్యత్యసంభవాధిత్వత్రయోగశాస్త్రసమ్మతిమాహావీషైవేతి॥ నిర్వా
ణదిత్తాస్యస్థితామాతాత్ ప్రవృత్తిభేదేప్రయోజకందిత్తమేకమనేకేమామిభిభగవత్పితంజలివాసూత్రితం॥యోగినోఽ
భిజ్ఞానమాతాస్త్రిమాణదిత్తనిస్సూణదేహిషుభవంతి, తేహింస్యోమకమనాదిదిత్తమిత్యభః॥ ఉత్తరసూ
త్రవ్యావర్త్యకంకామాహ॥ కథంపునరితి॥ సలిలవత్ సలిలఃస్వచ్ఛశ్చత్యర్థః॥ ... *
౧౬. 'నతుతద్ద్వితీయమస్త్రీతీక్యదితుషుప్తిమధిక్యతోక్తం' తత్రేనకమిత్యాదిక్వదిస్తుక్తిం ప్రకృత్యోక్తం, ఏవం
ఏశేషజ్ఞానాభావవచనంపుషుప్తిముక్త్యస్యతరాపేక్షంసగుణోపాసకస్యభోగోక్తానవిరుధ్యతేభిన్నవిషయత్వాదిత్యా
హ॥ స్వావ్యయేతితత్ర శ్రుతౌ, తదధికారవశాత్ సమస్తాద్విప్రకరణబలాదుక్తవచనానామస్యతరాపేక్షత్వమా.

మతి॥ యత్త్వాస్తమనసోర్ధ్వదానుపవతైరనేకశరీరయోగాసంభవశ్చతి॥ నైషనోషః, ఏకమనోఽనువ
తీనిసమసాస్యేవాపరాణిశరీరాణిసత్యసంకల్పత్వాత్ ప్రత్యుత్, సృష్టిమహతేమాషాధిభేదాదా
న్మనోపిభేదేనాధిష్టాత్వత్వంయోజ్యతే॥ ఎవైవచయోగశాస్త్రే గ్రహయోగివామనేకశరీరయోగప్రక్రి
యా, కథంపునముక్తస్వానేకశరీరావేశాదిలక్షణమైశ్వర్యమభ్యుపగమ్యతేయావతా, తత్రేనకంవి
జానీయాత్. నతుతద్ద్వితీయమస్త్రీ తతోఽన్యద్విభక్తంయద్విజానీయాత్ సలిల ఏకాద్రష్టాదైవ్యతో
భవతీతిచైవంజాతీయకాశ్రుతిర్విశేషజ్ఞానంవారయతీత్యతఉత్తరంవరతి॥ ... *

సూ. ౧౬ స్వావ్యయసంవత్సరస్యతరాపేక్షమావిష్కృతంహి॥

స్వావ్యయఃసమస్తం 'స్వమపీతోభవతి తస్మాదేనంస్వపితీత్యావత్తత్ ఇతిశ్రుతేః॥ నెవత్తిక్తవ
ల్యం, 'బ్రహ్మైవసః॥ బ్రహ్మేష్వతీనిశ్రుతేః॥ తయోరస్యతరామవస్థామపేత్యైతద్విశేష సంజ్ఞాభావ
వచనం క్వచిత్ సమస్తావస్థామపేత్యోన్యతే క్వచిత్ కైవల్యావస్థాం॥ కథమవగమ్యతే, యతస్త
తై గ్రైవై తదధికారవశాభావిష్కృతం, ఏతేభ్యభూతేభ్యస్సముత్థాయ తాస్యేవానువినశ్యతి సప్రే
త్యసంజ్ఞాస్తే యత్రీత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూవ్యత్రీమప్రోనకంచనకామంకామయతేనకంచనస్వప్నం
వశ్యతీత్యాదిశ్రుతిభ్యః॥ నగుణవిద్యావిపాకస్థానంత్వేతత్ స్వర్గాదివదవస్థాంతరం యతై గ్రైవై శ్వర్య
మువచన్యతేతస్మాదదోషః॥ ... *

సూ. ౧౭, జగద్వ్యాపారవజాంప్రకరణాదనన్నిహితత్వాచ్చ॥

యేసగుణబ్రహ్మైవాపాసనాల్ సహైవమనసేశ్వరసాయుజ్యంప్రజంతి కింతేహంనిరవగ్రహమైశ్వ
ర్యంభవత్యాహూస్విత్ సావగ్రహమితిసంశయః, కింతావత్ ప్రాప్తంనిరంకుశమైవైవాహైశ్వర్యంభ
వతుమహతి, అస్మితి స్వారాజ్యం. సర్వేఽనైదేవాబలిమావహంతి, తేహంసర్వేషులోకేషుకా
మచారోభవతీత్యాదిశ్రుతిభ్యః, ఇత్యేవంప్రాప్తవరతి॥ జగద్వ్యాపారవజామితి॥ జగదుత్పత్త్యాదివ్యా
పారంవజాయత్వాఽన్యదణిమాద్యాన్తకమైశ్వర్యంముక్తానాంభవతుమహతి, జగద్వ్యాపారస్తు నిశ్య
సిద్ధస్త్వైవేశ్వరస్య॥ కుతః, తస్యత్రవక్రృతత్వాదనన్నిహితత్వాచ్చేతరేహం॥ ఎరషవహీశ్వరోజగ

విష్కృతం, హియతస్తతోఽవగమ్యతఇత్యభః॥ అత్రీసముత్థానాదివాక్యంముక్తివిషయంయత్ర సమస్త ఇతిసమస్తవి
షయమితివిభాగః॥ ఇతిపస్తాధికరణమ్॥ ... *

౧౮. జగద్వ్యాపారవజాం॥ సంకల్పాదేవేత్యాదినోక్తైశ్వర్యస్యజగత్సృష్ట్యాదివ్యతిరక్తవిషయశ్చేనాతాగ్రహ
దాల్ సంకః॥ ఉభయభాదగ్ధనాల్ సంశయః॥ శ్చేశ్వరవాసాత్వంపూర్వవత్కథం, సిద్ధాంతేతు విద్యాయోగివా
మిశ్వరనియన్యత్వాదేకస్యైశ్వరసిద్ధేశ్వరస్త్వైవజగత్కర్తృత్వసిద్ధిరితిచేకః॥ బ్రహ్మోత్, సగ్రాసమయస్త్వేకమప్రా
ర్యంత్వత్వంశ్రుతాప్రకృతంత్వైవనియంతృత్వాజగత్కర్తృత్వాపారః॥ నవమ్యపాసకానాందేహంపదేక్షణంసంభవతి॥

కింశేర్వరస్యనిత్యసిద్ధత్వాత్ శబ్దైకసమధిగమ్య తావచ్చుజగత్సృష్టవత్సంయుక్తం, సతుతత్ప్రసాదలబ్ధసిద్ధిసాః జీవా
సామిత్యాహ॥ నిత్యశబ్దనిబంధనత్వాచ్చేత్॥ కించవిమతాంసమప్రాధాన్యేమిహోదోధః, ఏకంప్రత్యనేకేషాంగుణత్వే
త్వేకవవేశ్వరభక్త్యాహ॥ సమససూత్యాదితః॥

౧౦౫ అధికారేనియోజయత్యాదిత్యాదినిత్యాదికారికః, నచాసామండలస్థశ్చతత్ప్రవృత్త్యోక్తైరిత్యథా॥ మనసస్పృతిస్సా

ద్వ్యాపారేభిశ్చైతః తమేవ ప్రకృత్యోగ్యత్వాద్యుపదేశాన్నిత్యశబ్దనిబంధనత్వాచ్చు తదన్వేషణవిజ
జ్ఞానసమూర్ధ్వకమితరేషామాదిమదైశ్వర్యంత్రాయతే, తేనాసన్నిహితానైజగద్వ్యాపారే సమససూ
త్వాదేవచైషామనైకమత్యేకస్యచిత్ స్థిత్యభిప్రాయైకస్యచిత్ సహారాభిప్రాయైత్యేవందిరోధాపి
కదాచిత్సృష్టౌ, అథశస్యచిత్ సలకల్పచుస్వస్వస్యసంకల్పిత్యవిరోధస్సమర్థేకత, తతఃపరమేశ్వరా
కూతతంత్రీత్యమేవేతరేషామితివ్యవతిష్ఠతే॥

సూ. ౧౦౫ వ్రత్యత్యుపదేశాదితేన్నాధికారికమండలస్థాక్షేః ॥

అథయదుక్తం, అపోతిప్సా రాజ్యమిత్యాదిప్రత్యత్యుపదేశాన్నిరవగ్రహమైశ్వర్యందిమహాన్యాయ
య్యమితి తత్పరిహారవ్యం, అతోవ్యతే॥ హయందోషః, అధికారికమండలస్థాక్షేః । అధికారికా
యస్థివిత్సృకుండలాదిమవిశేషాయితనేవ్యవస్థితఃపరమేశ్వరఃతదాయత్రైవేయంస్వారాజ్యప్రాప్తిరువ్య
తేయత్యారణ్యమనంతరమాపోతిమనసస్పృతిమిత్యాహ-యోహిసర్వమనసాంపతిఃపూర్వసిద్ధశ్చశ్వ
రఃతంప్రాప్నోతీత్యేతదుక్తంభవతి, తదనుసారేణైవచానంతరం, హిక్వతిశ్చయుష్యతిః శ్రోత్రీపతి
ర్విజ్ఞానపతిశ్చభవతిత్యాహ । ఏవమన్యత్రాపియథాసంభవంనిత్యసిద్ధేశ్వరాయత్రమేవేతరేషామైశ్వ
ర్యంయోజయితవ్యం॥

సూ. ౧౦౬ వికారావతివచనభాసిస్థితిమాహ॥

వికారావత్యేపివనిత్యముక్తంపారమేశ్వరంయంసంకెవలంవికారమాత్రగోచరంసవిత్సృకుండలా
ద్యధిస్థానంతథాహ్యస్యద్విరూపాంస్థితిమాహామ్నాయః, తావానస్యమహిమా తతోవ్యాయాగ్ శ్చపు
రుషః పాదోఽస్యసర్వాభూతాన్రిపాదస్యామృతందివీత్యేవమాదిః । నచతస్మిర్వికారంయంపమిత
రాలంబనాఃప్రాప్తువంతీతిశక్యంవక్తుం, అతత్రాత్మత్వాత్రైమాంఅతశ్చయత్రైవదియపేవరమేశ్వరే
నిగుణంయంపమనవాప్యసగుణపవావతిష్ఠతే ఏవంసగుణేపినిరవగ్రహమైశ్వర్యమనవాప్య సావగ్రహప
వావతిష్ఠతథితిరస్థవ్యం॥

సూ. ౧౦౭ దర్శయతి త్రైవంప్రత్యత్యునుమానే॥

దర్శయతశ్చవికారావత్త్వంపరస్యజ్యోతిషఃశ్రుతిస్త్పృతీ, నతస్రసూర్యోభాతినచంద్రీకారకం నేమా

ర్యమండలాంతస్థస్యపరమాత్మై, తత్సవితుర్వరేణ్యం- ధియోయోనఃప్రవోదయాదితిశ్రుతేః । తథాచయదిపూర్వంని
రంకుశంస్వారాజ్యముక్తంస్వాత్మహింశ్వరస్యాగ్రేప్రాప్యతాంసమ్రాయాదతోభాగేస్వారాజ్యం నజగజ్జిహ్వాదిష్వరి
భావః॥వాక్పతిత్వాదికమపీశ్వరాధీనమేవేత్యాహ॥తదనుసారేణేతి॥ ఉక్తస్యాయంకామచారాదివాక్యేవ్యతిదిగతి ।
ఏవమితి॥

౧౦౮ జగద్వ్యాపారవిహితసాప్రాప్త్యతదుపాస్యనిత్యత్వాత్ సంకల్పసిద్ధ్యాదివదిత్యాకంక్యాపాభ్యుష్ణనిగుణాన్వయా
పేవ్యభిచారమాహ॥వికారావతి-చేతి॥

౧౦౯ నిగుణస్వయాపేత్రమాగమాహ॥దర్శయతి శ్చేతి॥ యథాక్షేపాభావాన్నిగుణాంసంప్రాప్తంతథాభ్యాపాభావా

జ్జగత్సృష్టత్వాదితప్రాప్యతే ! ధ్యానాభావశ్చనిర్భయావాదిభావః॥ ... *

౨౧. తముపాసకం బ్రహ్మలోకం గతమాహురన్యగర్భః, మహాబలిమహాపః అమృతయామామీయం తేభు
జ్యం తేతవాప్యసాలానామృతోదకలక్షణభాగ్యభావః । శుక్రత్యంతరమాహ । సయితేతి॥ భోగసామ్యేద్వష్టాంతోయితే
భాగభావః । తేనోత్తమృతభోజ్యభాగభావః । సలోకతామపీత్యన్యయః । సాయజ్యం సమానదేహత్వం త్రమేణముక్తిర్వా
స్త్రసమాప్తిం సూచయన్ సూక్ష్మకారం సూజయతి భగవాన్తి॥ భగవత్త్వం సర్వజ్ఞత్వం సూత్రద్వారాశిష్యాణామా
చారేణావనాదాచార్యత్వం బాదరాయణవదేనబదరికాశ్రమవాసోక్త్యాసత్యసర్వజ్ఞస్య పరమగురోర్నారాయణస్య
ప్రసాదద్యోతనాదైత్పరీతశాస్త్రేనిరవధ్యతాముద్ద్యోతయతి॥ ... *

౨౨. సగుణవిద్యాయాస్సోపనిషత్సంఖ్యలక్ష్యేపితతోనిర్గుణవిద్యాయాన్తావృత్తిరిత్యాహ॥ అనావృత్తిశ్చబాదనావృత్తి
శ్చబాదితి॥ యే బ్రహ్మలోకం గచ్ఛంతి తేతం ప్రాప్య నావర్తంత్యధిసంబంధః । లోకం పశిన్ష్టియస్మిన్నితి॥ ఇతోఽస్తాత్ప
విద్యతోభాంతకుతోఽయమగ్నిరితి సతద్భాసయచేసూర్యోనశశాంకోనపావకృతిచ తదేవం వికారా
వర్తిత్వం పరస్యజ్యోతిషః ప్రసిద్ధమిత్యభిప్రాయః॥ ... *

— సూ॥ ౨౧॥ భోగమాత్రసావ్యలింగాద్భు॥ —

ఇతశ్చనరంకుశం వికారాలః బనానామైశ్వర్యం యస్తాద్భోగమాత్రమేషామనాదిసిద్ధేనేశ్వరేణ స
మానమిత్తూయతే తమాహ ఆహవైఖలమీయం తేలోకోఽసాఽఽతి సయితేత్వాంధేతాశిసర్వా
ణిసూతాగ్యవంతి ఏవం హైవం విదం సర్వాణిభూతాగ్యవంతి తేనోపితస్యేదేవతానైసాయజ్యం సలో
కతాంజయతీర్వాచభేదవ్యవదేశలింగభ్యః॥ నన్వేదం సతి సాతిశయత్వాదంతవత్త్వమైశ్వర్యస్య స్వా
త్తతత్త్వేషామావృత్తిః ప్రసజ్యేతేత్యగడ్డతరంభగవాదరాయణాచార్యః పఠతి॥ ... *

— సూ॥ ౨౨॥ అనావృత్తిశ్చబాదనావృత్తిశ్చబాత్॥ —

నాదీశ్చ సమన్వితేనార్పితాదివర్తనాదేవయానేనపథాయే బ్రహ్మలోకం శాస్త్రోక్తవిశేషణం గచ్ఛం
తి యస్మిన్ననశ్వరూపైశ్వర్యాత్మానా బ్రహ్మలోకేత్యతీయస్యామితోదివియస్మిన్నేవైరన్యూదీయం సరో
యస్మిన్ననశ్వరస్థస్థమసవనోయస్మిన్నపరాజితాపూర్వప్రహ్లాంయస్మిన్నప్రభుః మితంహిఽబ్దియం వే
త్తయత్వానేకామంత్రార్థవాదాదిప్రదేశేషు ప్రపంచ్యతేతం తేప్రాప్యనచంద్రలోకాదివచ్ఛక్తభో
గావవర్తంతే । కతః, తయోర్ధ్వమాయన్నమ్మృతత్వమేతి తేహం నపునరావృత్తిః ఏతేన ప్రతీతవ్య
మృనాశమం మానసమావర్తనావర్తంతే బ్రహ్మలోకమభిసంపద్యతే నచ పునరావర్తత్యిత్వాదికట్టే
భ్యః అంతవత్త్వేపిత్వైశ్వర్యస్య యథాఽనావృత్తితథావర్తనం 'కార్యాగ్యమేతదవ్యయేణ సవత్తః
పరమిత్యుక్త । సమృద్ధిర్నశ్వరత్వమసాంతురన్యసిద్ధినిర్వాణపరాయణానాం సిద్ధేవానావృత్తిః । త

ధిలోకాత్ త్యతీయస్యాం దివియో బ్రహ్మలోక ప్రప్తిన్నరత్తినిర్గుణభిచాణవతుల్యాసురాహృదావిత్యభావః । విరమ
న్నమయః, మదీయం మదకరం నరకః, సోమసంకమృతపీఠం । యద్యపి తేహ మహానలసరావృత్తిమం మానసమితి
చ శ్రుతిపిహ మునివిశేషణాదప్తియే బ్రహ్మలోకం గతానాం కల్పాంతరే ఆవృత్తిర్భూతి, తథాపీశ్వరోపాస్తం వి నా
వంచాగ్నివిద్యాశ్చ మేనదృశబ్రహ్మచర్యాదిస్థానైర్వేగతాస్తేహంతర్వజ్ఞాననిఘమాభావాదావృత్తిస్సాన్యతే, య
తుదహరాదీశ్వరోపాస్త్యగతాస్తేహం సగుణవిద్యాఫలమయేపి నిరవగ్రహేశ్వరానుగ్రహలక్షణాశ్చ జ్ఞానాన్త్యైయమి
త్యభిప్రీత్యాహ॥ అంతవత్త్వేపిత్వేతి॥ నన్వత్రే సూత్రకృతా సగుణవిద్యామేవానావృత్తిప్రమట్టోనగర్గుణవిదాంత
కాహుతిత్యాశంక్యతేహ మావృత్తిశంకాభావాదిత్యాహ॥ సమ్యగితి తదాశ్రయణేనేనిగుణవిద్యామావృత్తిప్రాప్తా
న్యగ్దగ్ధనాశ్రయణేనైవావృత్తిస్సాన్యతే అతస్సత్తేవ సమృద్ధిశ్చ నామావృత్తిశంకానేతి కిమువాచ్యమిత్యభావః॥ య

త్రాధ్యాయసమాప్తిస్త్రవదమాత్రస్యాధ్యాసోదశోఽథ, ఇహసూత్రవైవాఖ్యాసాత్ శాస్త్రసమాప్తిర్వ్యక్త
 రథిత్యాహ । అనావృత్తిశ్చబ్దాదితి । ఏవశ్చిసమన్వయోక్త్యుత్తరైశ్చైకస్యవేదాంతప్రమాణకత్వమవధారయతుం
 వాక్యాభజ్ఞానైశ్చతరగాదిస్వప్రకారపీఠోధఃపరిహృతః, సాధనసంపత్తిశ్చనర్హితా, తస్మాద్వివేకాదిసాధనసం
 పన్నస్య శ్రవణాద్యావృత్తినిరస్తసమస్తప్రతిబంధస్యాఖండాత్సబోధాత్ సమూలబంధభ్వంససత్యాఽర్థ్యతనిగ్రా
 హంకానంతస్వప్రకాశవిదానందాత్సనావస్థానమితిసిద్ధమ్॥ ఇతిసప్తమాధికరణమ్ః ... *

దాత్రయజ్ఞేనైవహింసగుణశరణానామప్యనావృత్తిసిద్ధిరితి । 'అనావృత్తిశ్చబ్దాదనావృత్తిశ్చబ్దా'
 వితీనూత్రాధ్యాసశ్చాస్త్రపరిసమాప్తందర్శయతి ॥ ... *

ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీగోవిందభగవత్పూజ్యపాదశిష్య
 శ్రీమద్భంకరభగవత్పూజ్యపాదకృతాశ్రీమచ్ఛానీరకమీమాంసాభాష్యే
 చతుర్థస్యాధ్యాయస్య చతుర్థః పాదః

— ❁ —
 సమాప్తమిదంబ్రహ్మమీమాంసాశాస్త్రం

నానావిధగ్రంథజాతరీపీత్యసమ్యక్సభామతి । శారీరకస్యభావ్యస్యకృతావ్యాఖ్యాసతాంముదే । అంతర్యామీ
 జగత్సాక్షీసర్వకర్తారఘూర్జ్వహః । అతోఽత్రదోషోఽశంకస్యాదేషహ్యేవేతిశాసనాత్ ॥ వత్సస్యజ్ఞోశ్చపార్శ్వే
 రతలఽదుగైకేకాస్త్రభాభాండయాంచ సీతాంకోదండదీప్తామభయవరయుతాంఘ్రిత్యరామాంగసంగః । నృస్యాఃకృ
 స్యాదితీర్థంహృదికృతమసనాభావ్యరత్నప్రభేయంస్వాత్మానందైకలుభారఘవరచరణాంభోజయుక్తంప్రపన్నా... *

ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీమద్దోపాలసరస్వతీపూజ్యపాదశిష్య
 శ్రీగోవిందానందభగవత్కృతాశారీరకమీమాంసావ్యాఖ్యానాం
 భావ్యరత్నప్రభానాంచతుర్థస్యాధ్యాయస్యచతుర్థఃపాదః

— ❁ —
 అధ్యాయశ్చసమాప్తః
 శాస్త్రంచసమాప్తం
 — ❁ —

శ్రీగణాధిపతయేనమః

ॐ

భాష్యార్థరత్నమాలాయాం ప్రథమాధ్యాయే ప్రథమపాదః

ॐ

సుచరితపరిపాతైశ్చద్వంద్యప్రకారైః ప్రశమితభవభయైర్ముక్తసంఘైరుపాస్యం । శ్రుతిశతమతకీర్తింసద్విదా
నందమూర్తింపరమపురుషమాన్యంభావయేత్భీష్టసిద్ధ్యై ॥ ౧॥ ఆత్మానిబోధః పురుషప్రసమీక్ష్యలోకముద్ధతుమాద్యతమే
నానిగమాధపారం । నిశ్చిన్యసూత్రీనిచయంరచయాంచకారశ్రీబాదరాయణముగ్ధుపీనైకమాన్యః ॥ ౨॥ దుర్యుక్తిప్ర
థనప్రశస్తవిభవైర్బౌద్ధాద్యసద్వాదిభిఃప్రతుభ్యున్నమాత్మనిర్మలసిద్ధియామాత్మావబోధాప్తయః । యశ్చాచీరకసూ
త్రభాష్యమనఘంవక్రేకృపాసాగర్భస్యియంసర్వయశఃప్రభుర్విజయతేశ్రీశంకరాచార్యగురుః ॥ ౩॥ భవనైకమాన్యవరి
తంసూత్రకృత్సంవప్రణమ్యభాష్యకృతం । రచయితసుప్రహ్లాద్యోరమ్యాంభాష్యార్థరత్నసన్తాలం ॥ ౪॥ సత్యజ్ఞానసు
ఖాత్మాకేనాయంశోకసాగరేమగ్నః । ఇత్యాలోచ్యయతీంద్రఃప్రాగ్భ్యాసంప్రదశయామాస ॥ ౫॥ ఆత్మానాత్మా
ధ్యాసేనవేకవిజ్ఞానమగ్ధవృత్తి । రజతేదమంశయోరివసంయుజ్యతేస్యాధ్యదాతయోరైక్యం ॥ ౬॥ ఖ్యాతాహియత్నద
త్తుత్పత్తిగోవిందయవిషయితోలోకే । తమిరప్రకాశయోరివవిరుద్ధయోస్యాత్మభంతయోరైక్యం ॥ ౭॥ ఆధ్యాసమూ
లయైక్యప్రయోగ్ధసంసారమానుసంయతః । తదభావాన్నాధ్యాసోనచవిషయోప్రయోజనంవాపి ॥ ౮॥ తదనుగ్రహ
ప్రవృత్త్యధికారిదుర్భాహితదసత్త్వైతస్మాదధ్యాసకథాశాస్త్రీరంభేవృథాచేత్తైవం ॥ ౯॥ వికృతసుఖానిజనిత
స్సంసారోధ్యాసకారణంనాన్యః । కథమన్యథాహిలోకేలింబ్యోమేలివిభ్రమోభవతి ॥ ౧౦॥ యుత్తుత్ప్రత్యయగోచ
రవిషయస్యచవిషయవృత్తిభర్తాణాంవిషయితేదిదాత్మకేత్ప్రత్యుత్ప్రత్యయగమ్యేహియాయమధ్యాసః ॥ ౧౧॥ యశ్చాపివి
షయితద్ధర్మాణాంచవిషయేణవిషయైస్తే ॥ అధ్యాసఃకీలయద్యపిమిథ్యైవనచైవభవతిపరమాగ్ధః ॥ ౧౨॥ ఇతిసత్యమి
హతథాపిహ్యాయోగ్యస్త్రికావస్థరాత్మత్వం । ఇతరేతరావివేకేనాధ్యస్యవిత్తయోద్వయోరనయోః ॥ ౧౩॥ స్యాద్ధ
ర్మదర్శిణోకిలమిథ్యాజ్ఞానావలంబనాయత్తః । సత్యాన్యతేహిమిథునీకృత్యాహమిదంమమేదమిత్యేవః ॥ ౧౪॥ నైసర్గికో
హిలోకస్యవహరఃప్రథితవససర్వేషాం । అధ్యాసస్యైతస్యచలక్షణమేవంవిధంహికథయంతి ॥ ౧౫॥ యఃపూర్వదర్శనా
హితసంసారకృతావలంబనోఽన్యత్ర । అవభాస్యోఽన్యతాన్తాంధర్మాణాంలక్షణంభవేత్తత్త్వం ॥ ౧౬॥ కార్యాధ్యాస
స్యైవహిలక్షణమతోఽవస్థితంభాష్యేయస్మాదనర్థహేతుఃకార్యాధ్యాసోనకారణాధ్యాసః ॥ ౧౭॥ ఉభయానుగ
తంలక్షణమన్యత్రాన్యాయభాసవస్యాత్ । ఎతచ్చసర్వథాపిత్యస్యస్యేత్యత్రదర్శితంభాష్యే ॥ ౧౮॥ అథాధ్యాసఇతి
మంజ్ఞానాధ్యాసఇతివచనయంత్యార్యాః । రజతంహిశుక్త్యపిద్యావరిణామశ్శుక్తికాతలేభవతి ॥ ౧౯॥ విజ్ఞాయతే
హితచ్ఛాపిద్యావృత్త్యైవనపునఃస్యేన । అథాధ్యాసోయచ్ఛాపిద్యావరిణామభూతమహరోజతం ॥ ౨౦॥ జ్ఞానాధ్యా
సస్తస్యావభాసకాజ్ఞానవృత్తిరేవస్యాత్ । తమమమనిర్వచనీయఖ్యాతంవేదాంతినోహికథీయంతి ॥ ౨౧॥ సత్త్వైవా
ధాయోగాత్స్యాసత్త్వైప్రతీత్యయోగాచ్చ । అన్యత్రతస్యసత్త్వైత్వపరోక్షత్వంవశనికృష్టత్వం ॥ ౨౨॥ తత్తా
నుపపన్నంస్యాతేనానిర్వాచ్యతాస్యయైవ । యేకవిదన్యథాత్మఖ్యాతీకీలవణయంతికాణాదాః ॥ ౨౩॥ బాధా
శ్చైవత్ప్రతిరోజతంలక్షణమేవంప్రదర్శితంభాష్యే । తంకేవిదన్యథాధ్యాసోన్యత్రేతితస్యచాఖ్యాయం ॥ ౨౪॥ సాదృ
శ్యాదిమిత్రాశ్చుక్త్యావృత్తియితేరజతం । స్వావయవధర్మభూతంశుక్తావరోగ్యతేనచాన్యదతి ॥ ౨౫॥ యోబుద్ధి
రూపలక్ష్మరజతత్వాద్యాభవంతితద్ధర్మాః । బాహ్యైర్థేశుక్త్యాదావరోగ్యంలేతవనాన్యఇతి ॥ ౨౬॥ అపరోక్షసన్నికృ
ష్టత్వాధ్యాసవిశద్యయంచయైకీకరణం । అఖ్యాతిపాదినఃకీలగురవోధ్యాసంహివణయంత్యేవం ॥ ౨౭॥ యత్రయద

ధ్యానశిథిప్రవాదశబలభ్యతేహిలోకేష్టిః సనవస్తుసోర్యవేకాగ్రహణనిమిత్తోహితధియోరపిచ॥౨౦॥ తన్నులకోవిశి
ష్టవ్యవహారోరజతమిదమహోస్తీతి । సోయమహాధ్యాసస్యాదిత్యధ్యాసంహివగాయం త్యేతం॥ ౨౧॥ తత్రవిశిష్టవ్యవ
హారాదధ్యాసోవిశిష్టవిషయస్యాత్ । యదినదిశిష్టాధ్యాసోవ్యవహారశ్చేద్యశోవిలుప్యేతం॥౨౨॥౨౩॥దేతదఖిలమసంపదించదం
త్యసప్తాశివాదిమాధ్యమికాః । అధ్యాసస్యాస్యపునస్తదనుమతలక్షణంభవేద్ధ్యం । ౩౧॥ యత్రయఃధ్యాసశిథిప్రవ
దంతినాస్తమేతమధ్యాసం । విపరీతధర్మకల్పనరూపత్వంవగాయంతితేతస్య॥౩౨॥అత్యంతాసరిపవహిజగతస్సమూ
పకల్పనాసేతి । సర్వప్రమాణబాధితమసారతరతర్కజాలసందృబ్ధం॥౩౩॥ యద్యప్యేతదధాపిగనబాధకంకథమపీహత
స్థితతి । అన్యస్యచాన్యధర్మావభాసతాయాలక్షణంహిదం । ౩౪॥ స్యాత్సర్వవాదసంప్రతిపన్నమహంతరమతప్రభేదే
పి । తన్నులక్షణసత్త్వైదధ్యాసేనేహబాధకంకమపి॥౩౫॥ లోకేహిశుక్తికేయంరజతవదవభాసతేతథాచంద్రః । ఎకో
పిసద్వితీయవదవభాసతశిథితునుప్రసద్ధమిదం॥౩౬॥ననువిషయస్యతత్తదధర్మాత్వాంయశ్చవినిగతో౭ధ్యాసః । సచకథ
మవిషయభూతేప్రత్యగ్స్తప్రసంజసోభవతి॥౩౭॥ లోకేహిసన్నికృష్టేవిషయేధ్యస్యతికిలావరంవిషయం । ఆత్మానస
నికృష్టోనచయుష్కృష్టత్వయస్యవిషయోపి॥౩౮॥ శుక్త్యానయోహియుష్కృష్టత్వయవిషయాశ్చసన్నికృష్టాశ్చతత్ర
చరజతాదీనామధ్యాసోయస్తవసేహతథా॥౩౯॥ యుష్కృష్టత్వపేతేప్రత్యగ్రాపేభవేన్నవిషయత్వం । తస్మాద
ధ్యాసోఽంతతాగ్నిపపన్నశిథితునాశంక్యం॥౪౦॥ యస్మాదిహాయమాత్మానతావదత్యంతమవిషయోభవతి । అస్త
త్ప్రత్యయవిషయస్తథాపరోక్షశ్చదృశ్యతేసోయం । ౪౧॥ అస్తస్మిత్తీతి జనితావిద్యా సంశయవృత్తిఫలభా
క్త్యుత్ । విషయత్వమావచారిక మాశ్రితమధ్యాసకారణంతస్యాత్ । ౪౨॥ అన్యసితవ్యంవిషయాంబరమిం
త్రియస్నికృష్టేవిషయశిథి । భవతికశ్చిన్నియమోయస్మాదప్రసాపవ్యయోద్భవః॥౪౩॥ తలమలిసతాదిధ
మానస్యస్యంత్యంబరేవ్యనధ్యతే । బాలానతవృప్తివయో నచేత్రియేణాపి సన్నికృష్టంస్యాత్ । ౪౪॥ అవిరుద్ధ
స్తద్వదపావధ్యాసఃప్రత్యగాత్మచైతన్యే । అధ్యాసముక్తలక్షణమేవావిద్యాం వదంతివిద్యాంసః । ౪౫॥ విద్యా
మాహుర్యస్తస్వరూపస్థానగణంవివేకేన । యత్రయదధ్యాసస్యాద్దోషేణగుణేనతత్త్వతేనపునః । ౪౬॥ వస్త్ర
ణమాత్రేణాపిచసహిసంబధ్యతకష్టితత్వేన । ఎతమవిద్యాసంజ్ఞంవిజ్ఞదయోః కిలవరస్పరాధ్యాసం॥౪౭॥ ఆ
లంబ్యమానమేయవ్యవహారాస్సర్వవిషయవృత్తాః । తద్వచ్ఛాస్తాగివిధిప్రతిపేధవిమోక్షతత్పరాణిస్యః॥౪౮॥ న
నుకథమతాగ్నివిద్యాఽద్విషయాశ్చైవహిప్రమాణాః । ప్రత్యక్షాదీతథాశాస్తాగిన్యోరితినపునరాశంక్యం॥౪౯॥
దేహిచేత్రియాదావహంసుమాధ్యాససజ్జతస్యపునః । నైవోపవన్యతేహిప్రమాణ్యతాసంప్రసాదసమయశ్చ॥౫౦॥
యదినప్రమాతృతాస్యాత్తదప్రమాణప్రవృత్తిరపిసాస్యాత్ । భవతిప్రత్యక్షాదివ్యవహారోనేత్రియాణ్యనాదాయ॥
౫౧॥ నైపినాశిస్తానంవ్యోపారంభ్యచిదపీత్రియాణాంస్యాత్ । వ్యాప్రియతేనహికశ్చిద్దేహినాత్మాభిమానరహి
తేన॥౫౨॥ నైతస్మిన్సర్వస్మిన్నసత్యసంగాత్మనఃప్రమాతృత్వం । నైవప్రమాతృభావంవిదాప్రమాణప్రవృత్తిరహ
ద్యస్తా॥౫౩॥ తస్మాద్ప్రత్యక్షాదిప్రమాణజాలానియానిశాస్తాగిని । సర్వాశ్చైవావిద్యావద్విషయాణీతియస్తమేనైత
త్॥౫౪॥వశ్యాదీణాంహియేభావ్యవహారోధ్యాసమూలకోద్భవః । విమూహవిభవతేతథావ్యవహారోధ్యాసమూలకస్స
కలః॥౫౫॥ దంతోద్భవకరమభిముఖమాయాంగంపురుషమేకమాలత్య । ఇద్భవహంతుమఘాటితభీతాఃపశవోన్రుతంబ
లాయంతే॥౫౬॥ కరస్థినితహరితత్వంపురుషందృష్ట్యాగినికటమాయాంతి । వ్యుత్పన్నచిరసోపహిపురుషలోకత
తోవలభ్యంతే॥౫౭॥ అక్రోశతోనితాంతంక్షధరాగ్రాకర్మస్థిసంపదితా । బలవతడివలభ్యతతోభీతావహి
పుననివర్తంతే॥౫౮॥ తద్వపరీతాఃపురుషానాలత్యవతాప్రతిప్రవేతంతే॥తస్మాద్వ్యవహారోపాసరోవ్యధ్యాస
మూలశ్చియస్తం॥౫౯॥వశ్యాద్దయోహియద్యధ్యాసంప్రకటయంతినపరేషు । బాగాద్యపాటవేనాథాపిసమంభవతి
కార్యముభయత్ర॥౬౦॥అధ్యాసకార్యభూతోవ్యవహారోయాద్యశేషకూనాంస్యాత్ । వ్యుత్పత్తిమతాంపుంసాంవ్యవహ

[illegible]

విషయఫలయో స్ఫుతీరస్యసికారీనాప్రిచక్షుధాశాస్త్రం । తత్రాభాతశబ్దావధికాభ్యుదయప్రదశితాము
నినా ॥౮౦॥ ఆనంతర్యామీనావధికభూవాన్యసంభవమాచక్షే । అత్యంతభూవాతుంకర్తృఫలానిశ్యతాంప్రసంజయ
తి ॥ ౮౧ ॥ మిళితోద్భావపృథ్విసాధనసంపన్నసాధికసంబ్రూతః । నిత్యాన్యవివేకశ్చేహమంతాన్విభాగవైరా
గ్యం ॥ ౮౨ ॥ పుట్రాంశమాదికానాంముముత్తుతాచేతిమప్రసిద్ధానిచత్వారిసాధనాః హ్యనంతర్యామినివదంత్యార్యాః ॥
౮౩॥ కర్తృఫలానిశ్యత్వప్రతిపత్తిప్రథమసాధనోహతుః । ప్రథమసాధనముద్ధరసాధనసిద్ధావపేక్షితోహతుః ॥ ౮౪ ॥
ఆరంభాభోనానావధికభూభవతిసూత్రసిద్ధిః ॥ జిజ్ఞాసావదముఖ్యోనైవాంభ్యేతకుత్రచితాశ్వాపి ॥ ౮౫ ॥ లత్యా
శ్చాచారంభోలత్యస్తాదీకవదాంతరాబ్ధ్యః । తేనైవకార్యసిద్ధావధికభూనభవకః ప్రసజ్యేత ॥ ౮౬ ॥ అత్యంత
స్వాధిపదానభవాకార్యవతితత్వం । కర్తృప్రస్తుచిచారోస్యాతాంయద్యైకకర్తృకాలోకే ॥ ౮౭ ॥ ధర్మచిచారంసాధక
మానంతర్యావధివదంత్యన్యైః । ధర్మచిచారస్సేయంప్రస్తుచిచారైకసాధనంచెత్స్యత్ ॥ ౮౮ ॥ ప్రథమాశ్రమేవిరక్తోవి
శుద్ధవిజ్ఞానసాధనోపచితః । కర్మచిచారాస్సృజ్యేప్రస్తుచిచారైకధాప్రవర్తత ॥ ౮౯ ॥ జిజ్ఞాస్యోపచితభిన్నంఫలమపిభి
న్నంహిచ్యత్యేతాస్త్రే । తస్మాద్ధర్మచిచారోహ్యనంతర్యావధికింభవతి ॥ ౯౦ ॥ అథాంతరత్వజాధికమత్యంతవదా
యంతిశేదిదమా । అథాంతరత్వమేతద్యతఃకుతశ్చిత్ప్రసిద్ధసంఫలంహి ॥ ౯౧ ॥ హేతుఫలభావసిద్ధిశ్చావకమథాంతరత్వ
మిహవాచ్యం । తాదృశ్యథాంతరతాప్యానంతరైకకర్తృవతామేతి ॥ ౯౨ ॥ సూత్రావయవత్వగమకకాణిషష్ఠీసమాస
నివృత్తః । తేషాంసమత్వంవారయంతివరంసకర్తృకాధాతుః ॥ ౯౩ ॥ తస్మాద్ధర్మరసాధనసంపదనంతరమిహవాన్విజ్ఞానా ।

కర్తవ్యేతిప్రథయతివాక్యార్థంప్రథమసూత్రసంక్షేపః॥౯౫॥ జిజ్ఞాస్యంబ్రహ్మత్వంతత్సంలూకప్రసిద్ధమితరద్యా
యదిలోకమప్రసిద్ధనిస్సందేహంతదానటిష్ఠాస్యం॥౯౬॥ యదిచాప్రసిద్ధమేతదజిజ్ఞాస్యంకథమితమానాశంక్యఃసత్యం
జ్ఞానమనంతశ్రుతివచనేషావలభ్యతేబ్రహ్మ॥౯౭॥ వైసాసకాదిసమయేవ్యతథాభూతోనిరూప్యతేవ్యక్తాః। అతఃపవ
న్నస్పృశయఇతిమత్వాశాస్త్రమేతదారబ్ధం॥౯౮॥ వేదాంతవాక్యనివయైర్నానాపేక్షైర్విచారితేతత్త్వే। వాదివా
దోపచితస్సందేహమానాశమేతినిదైవం॥౯౯॥ బ్రహ్మవిచారేకార్యేలక్షణమాదావపేక్షితంభవతి। ఇతిలక్షణబాధా
ధాద్వితీయసూత్రంచకారమునివర్యః॥

— ❀ ౨॥సూ॥జన్మాశ్చస్యయతః॥ ❀ —

ప్రథమంజన్మాదివనంజన్మస్థినిశసంఘమభిధత్తే । ప్రత్యక్షసిద్ధమేతజ్జగదభిలంప్రథయతీహపన్యసంతం ॥ ౧౦౦ ॥వ
ష్టీసంబంధాధాయతీతితేజోహికారణంవక్తి । జగదనుబంధీజన్మస్థిలయసంఘాహియన్నదానఇతి ॥ ౧౦౧ ॥ సూ
త్రార్థేనిష్పన్నైలక్షణలాభాశికంభవెన్నాణాం। ఇత్యాకలయ్యభగవాంస్తద్వ్యక్తిస్తేతిప్రపూరయామాస ॥౧౦౩॥
యవమయచరువాక్యాకౌటక్షణబోధోహివాక్యశేషాత్సూత్రే । తద్వదితినాత్రశంకాయస్తచ్చబోధినియతపాకాం
యో ॥ ౧౦౪ ॥ జగదనుబంధీజన్మస్థిలయసంఘాతకారణంబ్రహ్మ । ఇతిసూత్రార్థేలక్షణగతానివర్తితాభవతి॥
౧౦౫ ॥ యోగసంఘసూత్రదర్శితవికారపట్యంనవక్తిజన్మాది । లక్షణమేవంభూతంభూత్వాదీనామిహేవాపదిప్తం
ప్యాత్ ॥ ౧౦౬ ॥ శ్రుతిస్మృతిర్నయాధ్యంబోత్సాహమాత్రమాత్రసంక్షేపః । ఆత్మియపిశునవృత్తింశ్రుతిగ్రహణా
మున్నహేతకథం ॥ ౧౦౭ ॥ లక్షణవాక్యసమన్వయబోధేహేతుర్ని లక్షణజ్ఞానం । లక్ష్యస్వరూపబోధేస్వరూపలక్ష
ణమపేక్షితంభవతి ॥ ౧౦౮ ॥ జగదేకదేశభూతోవేదోనివ్యఇతివిశ్రుతీయస్తాత్ । జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణతా
నూపలక్షణంచకథం ॥ ౧౦౯ ॥ ఇత్యాపివంశరసేతుమాదౌపష్ఠీసమాసమాత్రిశ్య । నిశ్వసితవాక్యనివయాత్సూత్రా
దోవర్ణ్యతేత్యతేయోపాః॥౧౧౦॥

— ❀ ౩॥సూ॥శాస్త్రయోనిత్వాత్॥ ❀ —

వష్టీసమాసపత్యైతలస్థసంజ్ఞంస్త్యరూపసంజ్ఞంచ।శ్రుతిసంపాకస్త్యతాయాంసిద్ధాయాముత్తలక్షణంసిద్ధ్యేత్ ॥
౧౧౧ ॥ యన్నిశ్వసితశ్రావ్యోవెదస్సర్వాధికోదృష్టః । తస్యచసర్వజ్ఞత్వంలక్షణమిశ్యప్రకృతమాశంకా ॥
౧౧౨ ॥ శ్రుతికర్తృత్వేసిద్ధివేదెకార్యత్వసిద్ధివతరతి । తస్మిన్దేసిద్ధంప్యాజ్ఞాజ్ఞప్రభృతికారణత్వమపి ॥౧౧౩ ॥ య
జజనకైత్యైత్యాద్యదోయంపారుషేయతాంఽచ్ఛేత్ । ఇతిశంకాత్రవకార్యానోపారుషేయోనిగావ్యతేవేదః॥౧౧౪॥
అథావబోధపూర్వకముత్సోయస్యప్రసాదకోభవతి । తత్రవ్యాకరణాదాభవతివరంపారుషేయతాలోకే ॥ ౧౧౫ ॥
అథావబోధకృత్యాస్యనుకాలికతాప్రతీయతేవ్యాత్ర । నిశ్వసితవాక్యనివయతస్తాద్యేదేనపారుషేయశ్చ ॥ ౧౧౬ ॥
నిశ్వసితవాక్యమేతన్నిశ్వాసన్యాయమేవబోధయతి । తస్మాదపారుషేయోవేదోత్రార్థేనబాధకఃకించిత ॥ ౧౧౭ ॥
నియతానుపూర్వికత్వాద్యేదోనివ్యఇతిశోణవాదోపా । తస్మాజ్జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారితన్వలక్షణంసిద్ధం ॥ ౧౧౮ ॥
లక్షణపరమేతచ్చైతన్యధాశంకాత్రమాణమహాకిమితి । తస్మాత్ప్రమాణపంతుప్యేతత్సూత్రమివవర్ణ్యతేనవది॥౧౧౯॥
కారణవచనఇదానింప్రమాణవచనోహియోనితేజోపాః।శాస్త్రంయోనిశ్చస్యేగ్యత్రసమాశ్చవరంబహుప్రీహిః॥౧౨౦॥
శాస్త్రప్రమాణకత్వాజ్జగదృతిప్రభృతికారణత్వాచ్చ । సాధనసంపత్తిమతాబ్రహ్మనిగ్రహ్యమితినిశ్చితంభవతి ॥ ౧౨౧॥
శాస్త్రప్రమాణకత్వంసత్యతేబ్రహ్మణిప్రతిజ్ఞాతుం । కృత్స్నస్యవేదగాత్యేకమనవరన్యంహిజైమినిఃప్రాహ॥౧౨౨॥
కనకపరత్వేసిద్ధేనఫలాధికతాహివేదభాగేస్యాత్ । అతదర్థకవాక్యానామానధ్యక్షంప్రపంచితంహియతః ॥ ౧౨౩॥
అధ్యయవిధ్యుపాత్రేవేదేచానర్థకత్వమన్యాయ్యం । ఇతిశంకావసరస్సాన్యదామాన్యస్యేతిమాత్రఇతిమత్వా॥౧౨౪॥
విధ్యేకవాక్యభావాద్విధినిషేహితాధవాదవాక్యేషు । స్తుత్యర్థబోధకథయాత్రయావరత్వంసమధికతంభవతి॥౧౨౫॥

సోదీర్ణత్యాదానిషేధవాత్సేకవాక్యభావేన । రాజతనిం దాయాపక్రియాభరత్వంసమాశ్రితంభవతి ॥౧౨౬॥ మంత్ర
ఇషేత్వేత్యాదానినద్వియోగేనకర్తృపరతాప్యాత్ । తద్వద్వేదాంతానాంకర్తృత్వాదస్తావకత్వమాలంబ్య ॥౧౨౭॥ కర్తృ
పరత్వేనద్వైతప్రపంచత్వంకథంభవత్తేషాం । విధిప్రకృప్తతేజాఃవేదాంతాస్సవ్యకథంహికర్తృవరాః ॥౧౨౮॥ ఇతిచ
ప్రభావనకురుపాసనాధిక్రియాపరత్వేన । ఇత్యాత్మేపనివృత్త్యేవకారభగవాంశ్చతుర్థసూత్రమిదం ॥౧౨౯॥####

—* ౪॥సూ॥తత్త్వసమన్వయాత్ . *

తత్త్వమప్తేనసూత్రేపక్షతయబ్రహ్మబోధకంభవతి । శాస్త్రప్రమాణతత్త్వేవిధేయమిహపూర్వ
సూత్రలభ్యంస్యాత్ ॥౧౩౦॥ ఉక్తాత్మేషంనిరసితమత్రతుశబ్దోహిమధ్యనిర్దిష్టః । పంచమ్యంతర్వరమఃప్రథమత్వ
క్తార్థసాధకంహేతుం ॥౧౩౧॥ వక్ష్యమిశేషణవాచీసమితివ్యాంశోవ్యఖండమౌచ్యై । అన్వయశబ్దోయోసాప్రకృతతా
త్పర్యవాచకోభవతి ॥౧౩౨॥ అత్రాఖండంబ్రహ్మప్రతిపాద్యంభవతిశాస్త్రనిచయేన । శ్రుతితాత్పర్యాద్ధేతోనై
వంకర్తేతిసూత్రవాక్యార్థః ॥౧౩౩॥ శాస్త్రప్రమాణకత్వేహేతురిహసూక్ష్మాత్సూత్రతాత్పర్యం । తస్మిన్లక్ష్యైక
సాధనముపక్రమప్రభృతిలింగపటంస్యాత్ ॥౧౩౪॥ ఛాందోగ్యమైతరేయంముండకమాండూక్యతైత్తిరీయాణి । ఈ
శాంవాస్యాదీనిహియానిచవేదాంతవాక్యజాలాని ॥౧౩౫॥ తేషాముపక్రమాదేవిమృశ్యమానైవిశుద్ధభావేన । తేషాంవే
దాంతానాంబ్రహ్మణితాత్పర్యనిర్ణయోభవతి ॥౧౩౬॥ నన్విహేదేదాంతానాంబ్రహ్మణితాత్పర్యమనువితంవత్త్వం । బ్ర
హ్మచరిఃస్థితంతన్మానాంతరగమ్యమేవభవతియతః ॥౧౩౭॥ నైషశంకాకార్యాసిద్ధంమానాంతర్యాభిగమ్యమితి । యా
పాధిరహితమైతన్మహానమానాంతరాణిసంస్పృశతి ॥౧౩౮॥ నన్వేవంవేదాంతైర్బ్రహ్మణ్యావేదితేఫలంకింస్యాత్ ।
హయోపేయవిహీనైవస్తున్యావేదితేపిసమర్థః ॥౧౩౯॥ పురుషార్థసాధకంస్యాద్ధేయముపాదేయముపదిశచ్ఛాస్త్రేం ।
హయోపేయజ్ఞాతేస్యాతామిష్టాప్ర్యనిష్టపరిహారా ॥౧౪౦॥ ఇతిసాత్రశంకితవ్యంయతపితచ్ఛాస్త్రమేవముపదిశతి ।
హయోపేయవిహీనైబ్రహ్మణిసాత్మాత్మైతేపుమర్థస్స్యాత్ ॥౧౪౧॥ ఆత్మానంచేత్పురుషోదాయకస్త్వేతియోవి
జాణీయాత్ । కింఫలమిచ్ఛాకస్యచకామాయశరీరమనుతపేత్సత్సత్ ॥౧౪౨॥ ననునహివేదాంతానాంకర్తృత్వాదస్తావకత్వమా
శంక్యంతేతేనైత్యాదీనిహ్యకత్వతామస్యబోధయంతియతః ॥౧౪౩॥ శ్రుతితాత్పర్యేనద్వైతప్రమాణ
కత్వమపి । సిద్ధంస్యాదిపతంకంకూలమయితంజాతకాతుకాఃకేచిత్ ॥౧౪౪॥ శాస్త్రప్రమాణకత్వంబ్రహ్మణీయచ్ఛాస్త్రవ
ర్జితంసూత్రేసిద్ధిఫలావసగమాద్విధిశేషతయైవతద్వయ్యుక్తతరం ॥౧౪౫॥ ఆత్మేత్యేవేత్యాద్యైరాజ్యోపాస్తావిధీయ
మానాయాం । కోసావాత్మాకింతద్భ్రష్టాత్వేవంభవేదిహాంతౌ ॥౧౪౬॥ తస్యామాకాంతాయామాన్యప్రతిపాద
కాశ్చవేదాంతాః । సన్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేత్యాద్యాఇహిహావయ్యుక్తాస్యై ॥౧౪౭॥ యూపేవశుమిత్యాద్యైహ్య
చాశ్రయకేహిబంధనైవిహితే । యూపస్యకూపబోధకవాక్యాలయథాభవంతిసఫలాని ॥౧౪౮॥ ప్రతిపత్తివిషయభూ
తంబ్రహ్మైవసమర్పయంతివేదాంతాః । ఆత్మాయస్యేత్యాద్యైహ్యుత్తైరిపినాత్రకత్వనవిరోధః ॥౧౪౯॥ విధి
సంస్పృశకంహీనంబ్రహ్మయథాబోధయంతివేదాంతాః । సప్రదీపాధాత్రిరాజాయాపీతివాక్యసావ్యంస్యాత్ ॥
౧౫౦॥ ఇతిపత్యంతిరమేతస్మిన్స్యతేసపదిభావ్యకారేణయద్యేవమర్థతాప్యార్థతార్థతాభావితపూర్వతంత్రేణ ॥౧౫౧॥
పూర్వత్రచోపదిష్టోధర్మోపాకర్తృయావపవస్యాత్ । కాయకవాదికమానసభేదేనైతత్త్రిభోపదిష్టేహి ॥౧౫౨॥ తత్ఫల
మపిశాస్త్రోక్తంత్రిభోపభోగ్యంత్రిదైవనిర్దిష్టం । యచ్ఛాస్త్రసాసనముక్తమానసంకర్తృభవతిసతదస్యత్ ॥౧౫౩॥ ధ్యా
నమపితాదృశంస్యాద్ధ్యానోపాస్త్యోనాభేదశంకాత్ర । యచ్ఛాస్త్రసాసనసాధ్యోమోక్షోయితేహ్యోగ్యత్యేవవస్యాత్ ॥
౧౫౪॥ కర్తృయైతేఫలానాంశాస్త్రేణానిత్యతైవనిర్దిష్టా । ప్రతిపత్తివిధిపరాశ్చద్వేదాంతాఃప్రథమసూత్రమఫలం
స్యాత్ ॥౧౫౫॥ లక్షణసూత్రంతద్వత్ప్రమాణసూత్రంసమన్వయాభ్యంతంబ్రహ్మచర్యోత్పాద్యంస్యాన్నచాప్రయోగ
తేనిహిసంపాకర్యం ॥౧౫౬॥ నిధికార్యంవాస్యాదిహవిధిశేషత్వంకథంప్రసజ్యేత । స్థానావమనాదీనామవిచిత్రానా

త్వమాత్రగామిత్యాత్ ॥౧౫౭॥ నాత్మసంసారోపానిత్యత్వాద్భవతి నోపకారోపి, ద్రష్టవ్యవిధ్యసంతరమవరశ్రవ
ణాదివిధివరంతాశ్రుం ॥౧౫౮॥ విధిశేషత్వంబ్రహ్మణిపాదయతి త్యేవమపినచాశంక్యం, యద్యవగతమస్యస్తిన్నయుజ్య
తేవిధివరేణవాక్యేన ॥౧౫౯॥ విధిశేషతాతగాప్యాయాపాహవనియయో ప్రథాద్యష్టే, అవగత్యర్థం హ్యేతచ్ఛ్రీవణా
ద్యంసాధనంవినిర్దిష్టం ॥౧౬౦॥ శ్రవణచననాదిసాధనవరిపాకాదవగతిర్యథాభవతి, సంసారమూలకారణమృదయగ్రం
ధిప్రభవనంభవతి ॥౧౬౧॥ తేనానర్థనివృత్త్యాపరమానందైకరూపతామెతి, ఇత్యేతమక్షుణ్ణికరంభ్యకప్రసిషేదవివమా
దీని ॥౧౬౨॥ ప్రథయండివారయంతిదశ ర్తవ్యవిశేషమవసరస్తాత్వం, నెకంయదిదముపాసనశక్తిత్యాదీన్యపిచవేదవా
క్యాని ॥౧౬౩॥ ప్రథయంత్యనుపాస్యత్వంబ్రహ్మణివిధిశేషతాతాధంకుటతే, విధిశేషత్వాభావచాత్తద్రష్టవ్యఎవమా
దీని ॥౧౬౪॥ విధివాక్యాభాసానిశ్చితివననానిహనిచ్చలానిన్యః, నైవాకార్యాశరణాయతవితాన్యస్థవస్తరాణిన్యః ॥
౧౬౫॥ పరమపురుషార్థవాంఛనమనాత్మసంఘాత్పరాజ్ఞుశక్యస్య, సర్వాంతరేషరాత్ననిచెహోపత్తిప్రవర్తనాథాని ॥
౧౬౬॥ తస్మాంప్రవర్తితాయాంబ్రహ్మవగతిహిణజాయతేరుపి, సిద్ధాద్ధబాధకత్వేనామ్నాయస్యేతిసూత్రవైగు
ణ్యం ॥౧౬౭॥ నాత్మకాప్రైశంక్యంయతస్తయోర్నిన్నశాస్త్రతాభవతి, స్తుతివరతియాఽధీనాంక్రియాపరత్వేనసర్వ
వేదానాం ॥౧౬౮॥ యద్యసఫలాభావకత్వంనిషేధవాక్యేనదృశ్యతేతదిహ, మాననక్రియానివృత్త్యాహ్యోదాసీన్యంప్రతీయ
తేతశ్ర, ॥౧౬౯॥ నవతమభయంక్రియాస్యాన్నవాక్రియాయాశ్చపాదనంభవతి, విధ్యర్థవాదయోగ్యాకత్యాదీప
రాణివాక్యజ్ఞాలాని ॥౧౭౦॥ దృశ్యం తేజలుతేహవనభావకత్వంనకొపివారయః, పూర్వస్తిన్నపితంప్రేహోహేయందుర్ని
వారభవభాతి ॥౧౭౧॥ కథముత్తరతంప్రేపావదంధాతుంసమర్థతాంశ్చేత్, తస్మాద్వేదాంతానాంసిద్ధాద్ధపరత్వబా
ధకాభావాత్ ॥౧౭౨॥ బ్రహ్మవగతౌసత్యానుశీరత్వంప్రవద్యతేజీ, బ్రహ్మణ్యపాసనాయాశేషత్వంమాప్రవి
చయభావేన ॥౧౭౩॥ బ్రహ్మణితచ్ఛేవత్వకర్తృత్వాత్సాన్యదిహనాశంక్యం, బ్రహ్మణివిధిశేషత్వంకర్తృత్వేనా
పినైవసంభవతి ॥౧౭౪॥ అవిద్యకసంఘాతీకర్తృత్వంపాస్యన్నశుద్ధకూపేపి, వర్తాశ్రమాదికబరతసంఘాతకర్తృభావము
చయః ॥౧౭౫॥ మిథ్యాప్రత్యయరూపప్రత్యాహంప్రత్యయోనగోసోపా, యత్యేదాపాఠమివ్యవహరప్రన్నదానకో
భవతి ॥౧౭౬॥ సమసనయకత్వమనయోర్యవ్యవహారాధ్యాసయోర్యతోభవతి, ఉపకర్తితసంఘాతోమిథ్యాత్వేనహ
ద్యశ్యతేకాప్రై ॥౧౭౭॥ ప్రత్యాహిగోణాత్పాతస్యచసర్వాద్ధకారితాహేతో, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిప్రతియానుగ
తోహిముఖ్యత్యాహే ॥౧౭౮॥ తస్యచకర్తృతాప్యాత్వేషుప్రసమాధిబాధితత్వేనాదేవదౌసంఘాతయోయనహం
ప్రత్యయస్సగోణభి ॥౧౭౯॥ కేవలవచంతివృద్ధాస్తస్మత్సాయంనిరస్యతేసపదియత్రాద్ధయోర్నివేకః ప్రత్యయేనోప
లభ్యతేతశ్ర, ॥౧౮౦॥ గుణయోగజాప్రతీతిగ్లోణిముమితప్రసిద్ధిమనుభవతి, మాణవకస్సింహభిప్రత్యయప్రత్యాహోహ్య
తోగోణః ॥౧౮౧॥ యత్రాధికారసమయోస్థానోపురుషప్రతీతిర్బుద్ధవతి, సాచకథంగోణీస్యాత్తస్మాద్విద్యేతినిశ్చితంభవ
తి ॥౧౮౨॥ ఇత్యాత్మకర్తృకస్యాత్మకలోపధివచనబోధితోహ్యర్థః, యోసావాత్మశుద్ధకర్తృణికర్తృకదాపినవభవతి ॥
౧౮౩॥ తస్మాద్విధిశేషత్వంకర్తృత్వేనాపినాశులేబ్రహ్మ, బ్రహ్మవగతౌసత్యామిథ్యాగోణాత్మవోరసత్వేన ॥
౧౮౪॥ విధివననానిశ్చితానయ్యాపాసనాదీనసంభవతేకథం, అత్వావగతేపూర్వంమిథ్యాజ్ఞానావబద్ధవివాసా ॥౧౮౫॥
అలోప్యకర్తృతాదీకర్తృణిసరితంప్రవర్తతేలోకః, విధిశేషభావరహితేబ్రహ్మణివేదాంధవాక్యతాద్యర్యం ॥౧౮౬॥
సిద్ధతస్మాద్భుద్ధంబ్రహ్మవిచార్యమితినిశ్చితంభవతి, ఇమమర్థమసహమానాస్సంభ్యాఃస్మృతియుక్తిపాదనాఃప్రారాభః ॥
౧౮౭॥ జగదున్మిత్తిస్థితిబలయకారణమేతత్ప్రధానమేతే, కార్యకణలంహ్యచేతనమచేతనంతస్యకారణంయత్వం ॥
౧౮౮॥ సస్యాసకేహిక్వాశ్యకారణమపితస్యతాదృశంధృష్టం, తస్మాద్విప్రధానమేవమగుణంపరిణామిజగదుపాదానం ॥
౧౮౯॥ భవతిహితదీప్తివరీతంబ్రహ్మతోవైవజగదుపాదానం, సర్వజ్ఞత్వంయద్యస్పృశానలవక్షణముదాహ్యతంతదపి ॥
౧౯౦॥ అస్తిప్రధానవివహిసర్వముపాశ్రియభవతిపరవద్యం, సత్త్వితాహిణేవహివిభ్యాతాయోగి నోపభర్తృజ్ఞాః ॥

౧౯౧॥ సర్వజ్ఞశబ్దయోగోవ్యనుభవతాభావ్యసంతబోధఘనైః జన్మాకారణత్వప్రతిపత్తిపరానియానివాక్యాః॥౧౯౨॥
శ్రుతినిర్దిష్టానివరం ప్రధానమత్యే ప్రమాణభూతాని జన్మాదికారణంతత్పద్యదోబ్ధం ప్రధానమహాయుక్తం॥ ౧౯౩॥ ఇ
త్యాత్మేవంధరసితుమిదమధికరణం ప్రపర్తతేనద్యః॥*

— ❧ — సూ॥ ఈక్షతేర్నాశబ్దం. ❧ —

అద్యస్మాత్ప్రాయఃపరివహ్యంతోయమీక్షణంవక్తే॥ ౧౯౪॥ బుద్ధిస్థవస్తుభేదప్రదర్శనార్థకమిదంహినేవదం॥
అంతిమశుశబ్దవదమపిసదావివక్షయోగరహితమాచక్షే॥ ౧౯౫॥ యస్మాదశబ్దమేతత్ప్రధానమతేవకారణంనాస్య॥ ఇ
త్యేకదేశలభ్యేవాక్యాధేస్వాదిహేతుణంహేతుః॥ ౧౯౬॥ అపరోక్షభానరూపంహేతుణమేతన్నచప్రధానేస్యాత్॥ య
దిదమచేతనముక్తంప్రధానమేతచ్ఛతేతనేభవతి॥ ౧౯౭॥ తస్మాదత్రహిచేతనమీక్షిత్యజన్మాదికారణంబ్రహ్మ॥ ఛాదో
గ్యవాక్యదగ్గితసత్త్వదవాచ్యంతదేవనతదస్యత్॥ ౧౯౮॥ సర్వజ్ఞతాహియుక్తాబ్రహ్మణిసర్వాధేభానరూపేస్యాత్॥
ప్రతతప్రకాశయాపేసవతరియద్యస్మి కాశతేశబ్దః॥ ౧౯౯॥ యదిచేద్విధానమేతస్సత్త్వముపాత్రిత్యభవతిసర్వ
జ్ఞః॥ తత్వప్రజ్ఞప్తమోభ్యాంకించిజ్ఞమపిప్రధానముక్తంస్యాత్॥౨౦౦॥*

— ❧ — సూ॥ గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్. ❧ —

నన్వయమీక్షిత్యశబ్దస్థునిర్దిష్టాహిగౌణవివస్యాత్॥తత్రేజవిత్తతేహిన్యత్రవాక్యేయధానగౌణస్స్యాత్॥౨౦౧॥
గౌణతస్మిన్సోయంప్రధానమత్యేపిపాదురేవస్యాత్॥ నైవాశంకాకార్యాసత్త్వదవాచ్యంప్రధానమేవేతి॥౨౦౨॥ ఈ
క్షిత్యశబ్దోయోసానహిగౌణోయేనసత్ప్రధానంస్యాత్॥ యదిచేద్గౌణస్సోయంతత్సహచారికథంసత్యేతి॥ ౨౦౩॥ స
ప్తేపత్యశబ్దోప్యాత్మీయవరోహిద్యశ్యతేలోకే॥ అత్సఖిలార్థకారినిమమాయమాత్సహిభద్రసేనభి॥౨౦౪॥****

— ❧ — సూ॥ తన్నిష్ఠస్యమోక్షోపదేశాత్. ❧ —

నైవాశంకాకార్యాయస్యయమాత్మీయవాచకోభవతి॥ ఉపదేశస్సకలోయంపప్తేవిహితోహిఃఫలవివస్యాత్॥
౨౦౫॥ ఉపదేశ్యతన్నిష్ఠాంతత్త్వమసిత్యాదివాక్యజాతేన॥ ముక్త్యుపదేశోపావధానంవత్సత్సత్తి ప్రతీయతేవప్తే॥
౨౦౬॥ఆత్మీయవాచకత్వాత్ప్రధానవాదీయదాత్మశబ్దస్స్యాత్॥తత్త్వమసివాక్యలభ్యాతన్నిష్ఠాపిప్రధాననిష్ఠాస్యాత్॥
౨౦౭॥ తన్నిష్ఠస్యవమోక్షస్తద్భావాపత్తిరేవనతదస్యః॥ యశ్చైతకేమరస్తిన్నుపదేశేనన్యగధిక్యతస్సోయం॥౨౦౮॥
సకలశ్రుతివివరితంహ్యనాత్మభావంకథంప్రపద్యేతి॥ బ్రహ్మత్వభావరూపంమోక్షంకథయంతిసర్వవేదాంతాః॥ ౨౦౯॥
ఈక్షిత్యశబ్దోయోసాతథాన్యశబ్దోపిముఖ్యతహదృష్టః॥తస్మాత్ప్రధానదవాచ్యంబ్రహ్మవరంస్యాన్నచప్రధానమపి॥౨౧౦॥
యదిచప్రధానవరతాసదాదికానామిహూపదిశ్యేత॥*

— ❧ — సూ॥ హేయత్యావచనాచ్చ. ❧ —

శ్రద్ధాభురాదృతాత్సన్నిష్ఠస్సాన్వితిశ్రుత్వా॥౨౧౧॥ తత్త్వమసివాక్యపరత్యస్తన్నాసీశ్రుతిఃకథంనవ
దేత్॥ తస్మాన్నాత్మీయాక్యేప్రధానశంకావశాశలేశోపి॥ ౨౧౨॥ వరపక్షనిరసనత్తమహేతూనుబదిశ్యమాత్రకారో
యః॥సన్యస్త్వపక్షసీద్ధ్యేహేతూనన్యాప్రదర్శయన్విరఘా॥౨౧౩॥*

— ❧ — సూ॥ స్వావ్యయాత్. ❧ —

ఇహాభిసన్నదవాచ్యంబ్రహ్మవరంభవతి॥దుఃపాదానం॥యస్మాక్కుమప్రకాశేసతిసర్వేహింలయోవినిర్దిష్టః॥ ౨౧౪॥

— ❧ — సూ॥ గతిపామాస్యాత్. ❧ —

లింగాన్యదవగతినాంసకలశ్రుతంతవాక్యజ్ఞతానాంచేతనకారణవిషయకభావంసామూన్యమపిచేతనియతః॥౨౧౫॥
తస్మాన్యదాకాగ్రహితేతనకారణవరత్యసంసిద్ధ్యాల్పార్థగరీయసయతః॥ప్రధానవరతాకథంసమధ్యేత॥౨౧౬॥***

• ౧౧: సూ. | శుక్రతత్వాత్ •

శ్వేతాశ్వతరప్రభృతిశుక్రత్యం తేషాశుక్రసంహిత్యుక్తమ్ । బద్ధస్థితిలయకారణమస్యతదేతేనకలమనవశ్యం ॥ ౨౧౨ ॥
 బ్రహ్మవిచార్యమిహేవాక్తంలక్షణముక్తంతథాప్రమాణమపి । నకలనిగమాంతవతసాంబ్రహ్మణిపరమేనమన్వయశ్చ
 త్తః ॥ ౨౧౩ ॥ ప్రతిహాలకర్తవాదఃప్రధానవాదోరాకృతఃప్రాయః ॥ శాస్త్రంహిపరిసమాప్తంసకలాశంకానివర్తితా
 హిత్యతః ॥ ౨౧౪ ॥ ఉత్తరసూత్రాంతానేని త్రిమహనోపలభ్యతేకిమపి । ఇతిశంకానువశతుంనిన్నాననత్రావర్ణ్యతేస
 వది ॥ ౨౧౫ ॥ యచ్చక్రీలక్షణంస్యాత్ప్రసాదేతద్విరూపమాభాతికథయంతిహివేదాంతాస్సనిశేషనిర్విశేషరూపమ
 పి ॥ ౨౧౬ ॥ సవిశేషవాక్యజాతంమయపాస్యరూపేనమన్వితంభవతి । యన్నిర్విశేషవాక్యంజ్ఞేయబ్రహ్మణిసమన్వితంసక
 లం ॥ ౨౧౭ ॥ వేదాంతవాక్యవిహితాన్యపాసనాన్యవిభముప్రవంచాని । గుణసంప్రయోగభేదాన్ఫలభేదాదపిచభిన్నరూ
 పాని ॥ ౨౧౮ ॥ కానిభిమపాసనాసహికర్తనమ్మధ్యర్థకానిచాన్యాని । క్రమముక్త్యధ్వానీతిహిభేదస్తేషాముపాసనానాంస్యా
 త్ ॥ ౨౧౯ ॥ బ్రహ్మపరిపూర్ణమేకంనిర్భేదస్వప్రకాశచిన్మాత్రం । గుణసంప్రయోగభేదావభిన్నరూపేపిభిన్నభావోయం ॥
 అత్రాపాస్యపాసకభావోయక్తోహ్యభిన్నరూపేపిచిత్తపాధిక్యతోయంతరతమభావోయతోస్యబింస్యాత్ ॥ ౨౨౦ ॥
 సద్యోముక్తీఫలప్రదమాత్మజ్ఞానంమయతాధిరూపేణఉపదిశ్యమానమేతత్పరవిషయంవానవేతిసందేహః ॥ ౨౨౧ ॥ అలో
 చ్యవాక్యవిదవీముపాశియోగంపుష్పదస్యపరవిషయంతదికంసర్వైయమితిప్రవర్తతేపదిసూత్రసంకల్పః ॥ ౨౨౨ ॥ ఈత
 త్యాద్యైర్నిర్దైవైర్బ్రహ్మహిజన్మాదికారణంసదితి । ఎణేతమేతత్పూర్వంప్రధానవాదశ్చరసితస్సకలః ॥ ౨౨౩ ॥ నస్యేత
 త్యధికరణేకాణాంహిత్యాదుదిక్షణంముఖ్యం । అలంబ్యతద్భేదహివరమాత్మసదితివర్ణితంపూర్వం ॥ ౨౨౪ ॥ ఇహతైత్తిరీ
 యకఃకల్పానందమయప్రకాశకంవాక్యం । తత్రచవాక్యేనయతఃపాశ్చిర్యవికారయోశ్చముఖ్యత్వాత్ ॥ ౨౨౫ ॥ ఆనం
 దమయోజనశ్చరీరత్వాదివింగయోగాత్స్యాత్ । తత్రచశరీరత్వంప్రియప్రముఖ్యానిచాంగజాలాః ॥ ౨౨౬ ॥ కథితా
 న్యానందమయేసతాదృశోయంకథంవరాత్స్యాత్ । ఇత్యాశంకానిరసనపురస్సరోత్కర్థతస్త్యబోధాయ ॥ ౨౨౭ ॥ కరు
 ణాంఘర్భగవాదమధికరణంసప్రదర్శయమాన

యస్యైవైతత్పుత్రంబహుభాబహుభిః ప్రపంచితార్థంహి ॥ ౨౨౮ ॥ తస్మాదస్మాత్పుత్రాస్తత్త్వా
 వగత్త్విమలభాభాతి । నైషాశంకాకార్యాతస్మాత్తత్త్వవిదశితార్థైషు ॥ ౨౨౯ ॥ గుణదోషవర్గనేకలతత్వా
 వగతినేమలభాభాతి । అత్రానందమయోపావన్నమయప్రభృతివంచకంవక్తే ॥ ౨౩౦ ॥ ఇతికేదాపనంతిహి
 తత్త్వతోయంవిచార్యతేసవది । ఆనందమయపదార్థోహ్యన్నమయప్రభృతివంచకంచైత్సాత్ ॥ ౨౩౧ ॥ స్వాత్మకతాదాసం
 శుక్రతహాన్యాదీనిమావణానిప్యయత్రానిసవత్ప్రస్యాదస్వయతాత్పర్యయోస్తదాపాస్యాత్ ॥ ౨౩౨ ॥ ఘోషోయంగం
 గాయామిత్యాదౌపాహిలీక్షణాబీజంబీజాభావాదస్యహ్యేనందమయస్యేతత్కణానుచితాః ॥ ౨౩౩ ॥ యదిసముదాయఃపక్ష
 ప్రతాత్త్వాసేనదృశ్యతేత్వాపి । ఆసక్యత్ప్రియోగవాచీహ్యభ్యాసేనేహకస్యేదృష్టః ॥ ౨౩౪ ॥ బ్రహ్మపరంసక్యదేవహ్య
 సేనయప్రకృతీసంగతంభాతి । తదపిమనోమయవాక్యేనప్రకృతౌదృశ్యతేతుతోభ్యాసః ॥ ౨౩౫ ॥ పంచానాంబ్రహ్మత్వేనభ
 ప్రమాణంసాధకోహేతుః । అతఇహచానందమయోనాన్నమయాదిఃపరంతుముఖ్యస్యాత్ ॥ ౨౩౬ ॥ సహివరమాత్మ
 భ్యాసాదితీమాత్క్రింహివణయంత్యైశాస్వాభిమతార్థంప్రథయతుకామోభగవాన్హిభావ్యకారోయం ॥ ౨౩౭ ॥ త
 త్తతమాశ్రిత్యైవహితత్పుత్రాస్థానప్రదశయిత్యాదౌ । నస్యత్రానందమయఃపరమాత్మచైత్రాథంసశరీరః ॥
 ౨౩౮ ॥ తస్యైవఇత్యేవేనహిశరీరత్వంప్రదశితంచాస్య । ఇతివాత్రశంకేయంశరీరత్వంభముఖ్యమస్యోక్తం ॥ ౨౩౯ ॥
 ఆన్నమయాదిశరీరద్వారాగ్రాహ్యత్వరూపమేవస్యాత్ । ప్రియశీర్షత్వాదికగుపపూర్వోపాధిక్యతకల్పనాయత్తం ॥
 ౨౪౦ ॥ స్వతపిరస్త్విన్నాత్తంనైకంరూపాహికల్పవాదః । ఆనందపదార్థాలోమ్యత్వరవాక్యేమదృశ్యతేయస్యాత్ ॥
 ౨౪౧ ॥ అభ్యాసాదితీహేతుఃపరమాత్మత్వప్రసాదకోభవతి । నస్యహమయదంగోయంవికారభవనోహిదృశ్యతేలోకే ॥

అరహః మృత్యుయదారునయాదౌతస్మాత్సకథంపరాశ్చవచనస్యైత్ | పరమాత్మసాజగతః ప్రకృతినావికారభావముప
యాతి || ౨౦౯ || ఇ త్యేతామాశంకాం నిరసితు మేతత్ప్రదక్షిణం సూత్రం || శ్లోకం ౧౩ || సూ | వికారశబ్దాన్నేతిచెన్నపా
చుర్యాత్ శ్లోకీయస్మాద్వికారవాచిమయడంతోసావతోనపరమాత్మా || ౨౧౦ || ఆనందమయస్సాద్వితి నెయంశంకాత్ర
కర్తృమిదితాస్యాత్ | తత్ప్రకృతవచనతాయాం మయడ్విధానంతుద్వ్యత్యేతాపై || ౨౧౧ || పామిర్యపర్యవసితోమయ
డర్థఇతిహలభ్యతేతస్మాత్ | అన్నమయోయజ్ఞోసావిత్వాదౌద్వ్యత్యేహిమయడధః || ౨౧౨ || అన్నగతపామిర్యం తస్మా
త్పామిర్యమత్రమయశధః | తస్మాత్తయడంతోసావానందప్రచురమర్థమాచక్షే || ౨౧౩ || ఆనందప్రచురత్వం నిరతిశయా
నందరూపతానాన్యత్ | బ్రహ్మహూతార్థవాక్యే నిరతిశయానందరూపముపబిప్రే || ౨౧౪ || తస్మాద్ధానందమయో బ్రహ్మ
త్యప్రన్నదోవశంకాపి | బ్రహ్మప్రచురానందమయడంతాగ్ధోయమిత్యపన్యస్తం || ౨౧౫ || శ్లోకం ౧౪ || సూ | తద్దేతువ్యవదే
శాచ్యశ్లోకీయప్రచురానందత్వం తత్ప్రథమైతుం హేతువపరమాచక్షే | అత్రహితచ్ఛబ్దోసావానందంబుద్ధివిషయమాచ
క్షే || ౨౧౬ || అత్రత్యహేతుశబ్దోఽపిర్థకర్తృవాచకోభవతి | తద్దేతుశబ్దలభ్యం హ్యనందయత్యత్వమన్యనిధిత్వం ||
౨౧౭ || ఎవ హ్యేవేత్యాదావయమేవార్థః ప్రపంచితోభవతి | దనికత్వాపాదయతాప్రచురధనోసాచిత్రిప్రసద్దోహి || ౨౧౮ ||
ఆనందయతాచిద్వత్ప్రచురానందోభవత్యసావాత్మా || శ్లోకం ౧౫ || సూ | మాం ప్రవర్ణికమేవచగీయతే శ్లోకీయ సత్యంజ్ఞానమ
నంతం బ్రహ్మస్య తేనమంత్రవల్లెన || ౨౧౯ || ప్రతిపాదితంయదేతచ్ఛ్రీహ్మగుహాయామపస్థితంయదపి | సత్యజ్ఞానా
నైర్ముఖః ప్రదర్శితస్సర్వకామసమవాప్తిః || ౨౨౦ || తత్త్వం ప్రవర్ణపిన్దితవస్త్రిన్వాక్యే హిగీయతే బ్రహ్మ | తస్మాదానంద
మయః పరమవాక్యేహదర్శితోభవతి || ౨౨౧ || ఆనందమయోజీవస్సాద్వితిశంకాం నిరాకరోమీహ || శ్లోకం ౧౬ || సూ | నేతరో
నుపపత్తే శ్లోకీయచ్యుజగత్సత్త్వంబహుభవనంచోత్తరప్రసిద్ధిత్వం || ౨౨౨ || తదనుపపత్తేజీవోనానందమయోహి
కింతుపరమాత్మాయోసావానందమయోరసస్వరూపః ప్రదర్శితశ్లోకే || ౨౨౩ || శ్లోకం ౧౭ || సూ | భేదవ్యవదేశాచ్యశ్లోకీ
రసరూపంతలబ్ధాస్వాత్మానంతంజగత్ససాజగతః | యోసావానందమయోలబ్ధస్సాస్వప్రసస్వరూపాపి || ౨౨౪ || ఇత్యా
దిభేదజాతంశ్రుతివచనేషూపదిత్యతేయస్మాత్ | తస్మాదానందమయోలబ్ధవాత్మాచర్యోయమితిసంధం || ౨౨౫ || ననుయద్యా
నందమయోజీవోసాస్వాత్మాదాప్రధానంస్యాత్ | భేదవ్యవదేశోవాప్రప్యత్వంవాపితస్యసంభవతి || ౨౨౬ || శ్లోకం ౧౮ || సూ |
కామాచ్యనానుమానాపేక్షాశ్లోకీయైషాప్రధానశంకాకామయత్యత్వాన్నిరస్యతేనపి | అనుమానగత్యమేతత్ప్రధా
నమిహవక్తుమనుదింతహియతః || ౨౨౭ || సోఽకామయతేత్యస్మాదానందమయేహిద్వ్యత్యేకామః | కామయత్యత్వం హ్యే
తస్మాదాన్వనిస్యాన్నచప్రధానేపి || ౨౨౮ || శ్లోకం ౧౯ || సూ | అస్తిన్నస్యచతద్యోగంశాస్త్రీశ్లోకీయ అస్తిన్నానందమయేయదా
హనుస్త్రితిబుద్ధ్యతేలాకః | తస్యచతదాత్మభావంతద్యోగంశాస్త్రీశాస్త్రమభయమితి || ౨౨౯ || సూ | తార్థమన్యమేవవివ
రణయతుంజాతకౌతుకోభగవాన్ | పూర్వోక్తేనాతార్థభూయోదోషాప్రదర్శయత్యధునా || ౨౩౦ || శ్లోకం ౨౦ || సూ ||
ఆనందమయోభ్యాసాత్ శ్లోకీయ అన్నమయాదిషుపంచమమయప్రవాహే సమానరూపేపి | అన్నమయపాక్యజాతేవికా
రవాచిత్వమత్రనతథేపి || ౨౩౧ || పామిర్యవాచకత్వాత్రయం మయటోనయక్తమాభాతియద్యేతస్త్రిన్వాక్యేమయ
డంతేవోపదిత్యతే బ్రహ్మ || ౨౩౨ || ప్రయశీర్షత్వాదికమిహయన్నిర్దిష్టం హిధర్మజాతంతత్ | బ్రహ్మణసశలంవాచ్యంతథా
హిసూత్రాంతగాద్విరోధస్సయిత్ || ౨౩౩ || అధ్యామేవత్యతీయేనుసూపసంహారపాదమాశ్రేయ | ప్రయశీర్షత్వాదీనా
మపాప్రీర్థ్యితాహిసూత్రకృతా || ౨౩౪ || యద్యానందమయోసాతత్ప్రచ్ఛంబ్రహ్మముఖ్యమేవస్యాత్ | అనుచితమే
కస్యస్యాదవముపరూపత్వమయంత్యంచ || ౨౩౫ || బ్రహ్మహనిర్విశేషరహస్యపక్రమచోపసంఖ్యాతౌకశితం | అత్రహిస
భిశేషంచేత్తథావిరోధస్పవాక్యవైరుధ్యం || ౨౩౬ || శారీరశబ్దవిపశ్చిగుయప్రభృతకోశవతిత్వస్స | ఉత్సృజ్యకోశ
జాతంకథంపరం బ్రహ్మలోభయేత్సద్యః || ౨౩౭ || ఆనందమయపదేనహియతాపరాత్మావివక్షితోభవతి | అభ్యాసాదితిహేతు
ప్రత్యాసద్ధికథంహిసాధయతి || ౨౩౮ || ఆనందమయపదస్యహ్యభ్యాసోనోపలభ్యతేయేన | నానందమయపదార్థం

తేనాతుంశమ్నయాదయం హేతుః॥ ౨౬౯॥ అస్యపదస్యభ్యా సేకభమగ్యవదాభాగార్థయోభవతి॥ తస్మాదస్మిన్పక్షేనూ
తాభిభావకభావంహిసంఘటతే॥ ౨౭౦॥ పాశ్చిమర్యవాచకోయ్యమయిడితివత్ప్రనైవయ్యక్తస్సాన్యత్॥ పాశ్చిమర్యం
లోకేష్టిప్రతియోగ్యబృత్సహకృతంయేన॥ ౨౭౧॥ విప్రనుయోగ్రామోసావిత్వాదవిషయభోక్తవాక్యేన॥ ఆనంద
పాశ్చిమర్యంమఃఖాబ్జత్వావిలంప్రతీయేత॥ ౨౭౨॥ తస్మాద్వికారవచనోనయిడితియ్యక్తంయథాన్నమయవాక్యే॥ నయ
దంతప్రతిపాద్యోనహివరమాత్మావరంతుభోశస్సాన్యత్॥ ౨౭౩॥ పుచ్ఛపదసహచరంబుద్ధ్యశ్చపదంతైత్తిరీయకేచ
ప్తం॥ ఆనందమయవదేగహితద్వాక్యస్థంహిగృహ్యతేతదిహ॥ ౨౭౪॥ సముదాయవాచకస్యహితదేకదేశార్థకత్వమవిరు
ద్ధం॥ గ్రామోయంజాగ్రీత్యాదావేవహిద్భ్యతేలోకే॥ ౨౭౫॥ పుచ్ఛపదసన్నికృప్తంబ్రహ్మపదంకింపరంప్రకాశయతి॥
ఆనందమయావయవంకింవాచక్రీతిసంశయోపాస్తే॥ ౨౭౬॥ పుచ్ఛపదసన్నిధానాదవయవవాచిత్యమగ్రయ్యక్తమితి॥ ఆ
యేవస్యపాశ్చిమర్యవిధానకరణంప్రదర్శితంసపది॥ ౨౭౭॥ బ్రహ్మపదమగ్రవాక్యేబ్రహ్మపరంస్వప్రధానమభిధతే॥ అస
దిగ్యష్టిగ్లోకేయతోస్యన్యజ్ఞోహికేవలోభ్యాసః॥ ౨౭౮॥ సన్యత్రపుచ్ఛవాక్యేనగాత్మనోగ్రహణమనుచితభాతి॥ య
స్మాదవయవవాచకపుచ్ఛపదంసన్నికృప్తమహభాతి॥ ౨౭౯॥ శ్లోకి॥ సూ॥ వికారశబ్దాన్నేతిచెన్నపాశ్చిమర్యాత్ శ్లోకి
విక్రీయతేనేనేతిహివికారశబ్దోయమవయవంవక్తే॥ అవయవలాక్షణికయశ్చుచ్ఛపదంబ్రహ్మశబ్దసన్నిహితం॥ ౨౮౦॥
సూతేవికారశబ్దస్తస్మాన్నస్వప్రధానపరమేతత్॥ ఇతిశంకానైనయ్యైపాశ్చిమర్యాత్ హిపుచ్ఛాబ్జోపా॥ ౨౮౧॥ పాశ్చి
మర్యశబ్దవాక్యప్రాణూపత్తిర్నచాన్యదిహయస్తాత్॥ ముఖ్యాథస్యాలాభతత్వాగ్రియంబుద్ధివృత్తిరనుసరితి॥ ౨౮౨॥
శిరఃపద్యవయవజాతేదిహప్తేపుచ్ఛశబ్దదైశః॥ ముఖ్యాథస్యాలాభాత్తత్వాగ్రియంబ్రహ్మసన్యగమనుసరితి॥ ౨౮౩॥ పా
దార్థికాప్రతిష్ఠాపరమయనంవక్తేనైవపునరన్యత్॥ తస్మాదస్మిన్వాక్యేబ్రహ్మపదంస్వప్రధానపరమేవ॥ ౨౮౪॥
శ్లోకి॥ సూ॥ తద్దేతువ్యవదేశాచ్చశ్లోకి॥ ఆనందమయాంతస్యహిజగతోహేతుత్వమన్యదవిశేషః॥ సోకామయతేత్యేత
త్తస్మాదేతత్పరంసమన్వేతి॥ ౨౮౫॥ శ్లోకి॥ సూ॥ మాంత్రివర్ణికమేవచగీయతేశ్లోకి॥ సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ
త్యంతేనమంత్రిభాగేన॥ యద్బ్రహ్మవర్ణితంస్యాత్తదగ్రవాక్యేహిగీయతేబ్రహ్మ॥ ౨౮౬॥ శ్లోకి॥ సూ॥ నేతరోనుపప
త్యైశ్లోకి॥ ఇహపుచ్ఛవాక్యలభ్యోజీవస్సాన్యదితిపునర్నచాశంక్యం॥ జీవేప్రప్యత్వాదికముత్తరవాక్యస్థమనుపపన్నంహి॥
౨౮౭॥ శ్లోకి॥ సూ॥ భద్రవ్యవదేశాచ్చశ్లోకి॥ ఇహపుచ్ఛవాక్యదర్శితలబ్ధివ్యభావముపయాతి॥ యస్మాత్ప్రసరూపా
సాలబ్ధాజీవోగ్రవణితస్త్వే॥ ౨౮౮॥ లబ్ధివ్యలబ్ధభావాద్భేదోవ్యవదిశ్యతేహివాక్యేష్టి॥ తస్మాద్విభిన్యాత్మావయమాత్మై
వాత్ప్రదర్శితోభవతి॥ ౨౮౯॥ శ్లోకి॥ సూ॥ కామాచ్చనానుమానాపేక్షాశ్లోకి॥ శ్రీనిధిఃప్రోయోసావానందమయఃప
రంప్రబోధయతి॥ వందమవాక్యస్థత్వాదానందభవేతి॥ తదనుమానం॥ ౩౦౦॥ బ్రహ్మపరత్వేపాధకమనైకపూర్వోక్తదూ
షణగ్రాహత్॥ శ్లోకి॥ సూ॥ అస్మిన్నస్యవతద్యోగంకాశ్లోకి॥ యఃపుచ్ఛవాక్యదర్శితలబ్ధితస్మిన్కృతప్రబోధో
యః॥ ౩౦౧॥ అథసోధయమితివాక్యంతస్యవతద్భావమేవబోధయః॥ పుచ్ఛపదసన్నికృప్తంబ్రహ్మపదంస్వప్రధానపరమే
వ॥ ౩౦౨॥ యదిదముపక్రమమృప్తంబ్రహ్మతదిత్రోవసంహృతంభవతి॥ తస్మాదేతద్వాక్యంబ్రహ్మగీపరమేనమన్వితంజ్ఞేయే॥
నమయద్యానందమయఃప్రీయశీషకత్వాదిధర్మయోగేన॥ పరమాత్మానభవతిచెచ్చాందోగ్యపితథాప్రసజ్యేతి॥ ౩౦౩॥
తత్ప్రచహిరన్దుయోసాపురుషోయోగ్యత్యేతంతరాదిత్యేతప్రణభావసంహిహిరన్దుకేశోహిరన్దుయత్కశ్చిః॥ ౩౦౪॥
ఆరక్తంబునైత్రోదిశినానూసర్వపాపనిర్మత్తిః॥ ఇత్యాదిదైవికోయంపురుషోనిధిఃప్రవమాదిగుణః॥ ౩౦౫॥ ఆధ్యా
త్మికపురుషోయః॥ నిధిఃప్రశాంతరక్షిణిహ్యవంయెవవరాంచోలోకాః॥ యేదస్యదేవలోకకామాశ్చ॥ ౩౦౬॥ తేహ
మిష్టేపురుషోయోపాధిగ్యతేంతరాదిత్యే॥ యేచార్యాంచోలోకాదుదస్యర్త్యర్థలోకకామాశ్చ॥ ౩౦౭॥ తేహమి
ష్టేపురుషోయోసానిధిగ్యతేతరక్షిణిః॥ మయిదంత్యయోగాద్వికారధర్మవదేశకామాశ్చాన్యత్॥ ౩౦౮॥ ప్రా
దికేశ్వరత్వాదిహానిర్మత్తిఃకథంపరాత్మాస్యాత్॥ విద్యాకర్తృతికయాత్పూర్వోపాధిగీకశ్చిదధికారి॥ ౩౦౯॥ కింవా

యోగికశ్చిత్తుంపారీప్యాదిహంతరాదిత్యైశ్చితశంకాఘపనేతుంమునారచితతదేతదధికరణం॥౩౧౧॥ శ్లో॥౧౦॥ సూ॥
అంతస్తథమోపదేశాత్ శ్లో॥౧౦॥ పరమేశ్వరవర్తమాంపురమృదికశ్యతేతరాదిత్యే పరమేశ్వరధర్మాణామమృతాప
దేశోహిదృశ్యతేయస్తేత్ ॥౩౧౨॥ ఉచ్యతే దేవత్యాద్యాపాపాస్పృష్టత్వమామనంతిహ॥ ప్రేమయుగత్యాదిహియుగా
దిరూపత్వమామనంతిహ॥ ౩౧౩॥ సర్వాత్మ్యేవరేశేతదేతదుక్తంసమంజసంభవతి । సర్వజగతీ-త్వత్వాత్సర్వాత్మిక
తాహితస్యయుక్తతమా॥ ౩౧౪॥ పరిమితమైశ్వర్యంయశ్వణితముభయత్రుతచ్ఛనవిదుః । అధ్యాత్మదివిభాగాపేక్షం
తస్మాద్వైతఃపరేభుంసే ॥౩౧౫॥ ప్రభావయంతిసర్వవేదాంతాస్తస్యనిరుపమైశ్వర్యంపరమేశ్వరవాక్యేష్టా వికారధ
త్వైకుతోస్యసిద్ధేశః॥ ౩౧౬॥ ఇతిశంకా నేహస్వాన్యతఃపరేశోహ్యకుంతితైశ్వర్యః । భక్తానుకంపమైవహినానారూపాణీ
మాయయాస్పృశతి॥ ౩౧౭॥ పరమాత్మేవదనుపీదంవాక్యంసమిశేషవరతయాత్మ్యాజ్యం । యశేవతస్త్వన్వాక్యేహ్యుద్గీర్ణోపా
సనాపిదిష్టా॥ ౩౧౮॥ యుగేషుమగ్నైతాపిహినైశ్వర్యకారణేయుక్తా । లోకీకగా నెవ్వసియైఃపరమేశోగీయతేహిత
స్తాత్తే॥ ౩౧౯॥ ధనసనయోలోకేస్త్విన్నోభూతమఖంపదోహించరంతి ॥ శ్లో॥౧౧॥ సూ॥ భేదవ్యవదేశాచ్ఛాన్యః శ్లో॥౧౧॥
యోహంజలాభిమానీదేవోయంపురుషవిషదీప్తః॥ ౩౨౦॥ ఇతిఖలునైవాశంక్యంతతస్తయోర్భేదవిషదీప్తః । ఆదిత్యా
దంతరీక్షావాక్యంవ్యోదిత్యభేదముపదిశతి॥ ౩౨౧॥ తస్మాదేవద్యాక్యంహిరణ్మయత్వాదిగుణగణోపేతే । సర్వేశ్వరేవరా
త్తస్యంతర్యామిణీసమన్వితంభవతి॥ ౩౨౨॥ భవతుపరమేశ్వరోసాపుషదిష్టోయోయమంతరాదిత్యే ఉద్గీర్ణవాక్యదర్శిత
కాశోయంకథంపరాత్మాస్యాత్ ॥ ౩౨౩॥ శ్రుతిలింగవాక్యసూక్తే శ్రుతిహింసాగోచరీయసీద్భిష్టా । నిరపేక్షరూపశబ్ద
శ్రుతిలింగికథయంతిజైమినిప్రముఖాః॥ ౩౨౪॥ తస్మాద్భూతాకాశశ్రుతిత్యాహ్యకాశశబ్దభ్యస్యాత్ । జన్మాదికారణత్వం
యదత్రవాక్యేప్రదర్శితంతదపి॥ ౩౨౫॥ ధూతాకాశేపిస్యాశ్రమేణవాన్యాదికారణత్వేన । ఇత్యాద్యేవనిరసితమి
దమధికరణంప్రదర్శితంభవతి॥ ౩౨౬॥ శ్లో॥౧౨॥ సూ॥ ఆకాశస్తల్లింగాత్ శ్లో॥౧౨॥ జైవలిశాలావత్యావృద్ధీథవిచారలబ్ధపతు
కాహి । శాలావత్యేవోక్తంసద్గాదికమంతవత్త్వవోపేతం॥ ౩౨౭॥ ఉద్గీర్ణస్యపరాయణమేతస్మై హ్యుదస్యతస్పృశం । లో
కస్వాన్యచకాగతిశాలావత్యవచనమనుస్మత్య॥ ౩౨౮॥ ఆకాశఇతిత్యాద్యంజైవలివాహిప్రదర్శితంభవతి । తద్వాక్యే
చానంశ్యంప్రదర్శితంయస్మిరోవరీయస్త్యం॥ ౩౨౯॥ ఉపసంహృతమాకాశేసంపత్త్యాదివాక్యశేషేణదర్శితముపక్ర
మేయజ్జన్మస్థితినాశకారణత్వంహి॥ ౩౩౦॥ తదినంహికారణత్వంబూతాకాశేపివనితంహిపురా । వాన్యాదికారణ
త్వంక్రమేతత్రైవమనుపపన్నంస్యాత్ ॥ ౩౩౧॥ సర్వానిహవేత్యాదాధూతవిశేషణవదంహిసర్వపదం । ఆకాశాదేవేది
హ్యవదారణమనుపపన్నమేవస్యాత్ ॥ ౩౩౨॥ ధూతాకాశపరత్వేశ్రుతిహింసాగోచరీయసీత్వత్వం । బహుళతరలింగ
యోగాచ్ఛుచిత్తేర్బలీయస్త్యనుపహృతంభవతి॥ ౩౩౩॥ సముదాయాథైవైకంత్యజైమిన్యాన్యవిషమృపదిశతి । శ్రుతిబలస
మాశ్రయేపిహినవిరోధఃకశ్చిదత్రసంభవతి॥ ౩౩౪॥ జ్యాయస్త్యమిహాయదుక్తంపరాయణత్వంవదర్శితంయదపి । ఆకా
శోహిత్యాద్యైగ్రాత్మనివరమేసమంజసంభవతి॥ ౩౩౫॥ నిర్వహితేశ్వరత్వేప్రన్నాన్యకాశశబ్దఉపదిష్టః । ప్రహ్లాదిత
త్వర్యాయోవ్యోమన్నిత్యాదివాక్యనిరూపిష్టః॥ ౩౩౬॥ ఉద్గీర్ణవాక్యమేతత్పరోవరీయస్త్యగుణగణోపేతే । ఆకాశశబ్దవా
చ్యతతఃపరాత్మనిసమన్వితంభవతి॥ ౩౩౭॥ శ్లో॥౧౩॥ సూ॥ అతేవప్రాణః శ్లో॥౧౩॥ ప్రస్తావదేవతాయాస్త్విరూపవిజ్ఞానల
బ్ధగురుభావః । చాత్రాయణ్మునిరభూనాప్రస్తాతాదీప్రబోధయత్వత్ప్రే ॥ ౩౩౮॥ ప్రస్తావదేవతాయాస్త్విరూపవి
జ్ఞానరహితవిషయది । ప్రస్తోతఃప్రస్తోవ్యతిమూఢాతేవతనమేవ్యతీత్యుక్తా॥ ౩౩౯॥ ప్రస్తోతాదీప్రశ్నంకతమాపాద
వతేతిచాకర్ణ్య । ప్రస్తావదేవతాయాస్త్విరూపవిజ్ఞానముపదిశేత్థం॥ ౩౪౦॥ ప్రేషేశ్వంత్తైర్వాక్యైఃపాగ్నిఃప్రస్తావ
దేవతేత్యుక్తః । వాయువికాగఃకింవాపరమాత్మాసేషితీసంశయప్రాప్తా ॥ ౩౪౧॥ వాయువికారోనాయంకింతుపరాత్మా
యదత్రతల్లింగం । ఇత్యేతదధిగదితుంహ్యమతిదేశఃప్రదర్శితోమునీనా॥ ౩౪౨॥ ఇహాసకలభూతరాశేస్సంవేశోద్వేగ
మశ్వనిరూపః పరమేశ్వరవరతాయాంతదేతదభిలంసమంజసంభవతి॥ ౩౪౩॥ శ్రుతిలింగవాక్యదర్శితవిరోధశంకాపవ

రిహృతాపూర్వం । స్వావప్రబోధయోఃకింసంవేశనవాదివాక్యభుజుషః ॥ ౩౪౪ ॥ వాయువికారేచాగ్రైశమంజసం
స్వాదితీహాశంక్యం । వాగాదీనామేవహింసంవేశోద్గమనవాదివాక్యమిహ ॥ ౩౪౫ ॥ వాయువికారేచాగ్రైశమన్వితం
జైవసర్వణాతానాం । ప్రస్తావవాక్యమేతత్ప్రీతిబ్రహ్మణిసమన్వితంభవతి ॥ ౩౪౬ ॥ బ్రహ్మపరఃచాగ్రోయంప్రాణ
స్యప్రాణమితవవాక్యేపి । అన్యతాగ్రీచవృత్తోవాక్యేపిప్రాణబంధనంహీతి ॥ ౩౪౭ ॥ ప్రస్తావదేవతాన్వికవిషచాగ్రో
సాభవతివరమాత్మా । వాయువికారోనాసాభివ్యక్తంసకలమేతదనవద్యం ॥ ౩౪౮ ॥ భవతియదిశ్శూన్యమిష్టంప్రాణాకా
శాదివాక్యభుజుషః । తల్లింగసమవధానాప్రహ్మపరంతద్విభవతీయైక్యతరం ॥ ౩౪౯ ॥ యదనిపదైత్యాద్యైర్వాద్యై
ర్యద్యోపపత్తితంజ్యోతిః । విశ్వస్వామపరితనెవ్యమాత్మమేమాత్మభావీతి ॥ ౩౫౦ ॥ అంతఃపురుషేతితథాపదితంజ్యో
తిఃప్రదర్శితంతల్లింగభౌతికమథాబ్రహ్మైశ్వర్యైర్నైవమేతదధికరణం ॥ ౩౫౧ ॥ శ్లోకౌ ౩౪౮ ॥ సూ॥ జ్యోతిశ్చనాభిధానా
త్ కింశ్చిజ్యోతిరిహ । బ్రహ్మస్వాన్నభౌతికంకిమపితకతుంశక్యం । పాదోన్యత్యేతిన్వికాశాతాదిపదాదర్శితానియతః ॥
౩౫౨ ॥ నన్వహపదాభిధానంజ్యోతిర్వాక్యైశ్చశ్యతేకిమపితల్లింగమహామతుస్సన్వితైశ్చకం । బ్రహ్మతాస్యసిద్ధాస్యా
త్ ॥ ౩౫౩ ॥ ఇతివాక్రశంకియంతేఇహవాక్యేహియత్పదంధృష్టం । బుద్ధిస్థవాచకంత్యతవెతస్సర్వస్వామసంజ్ఞంస్వా
త్ ॥ ౩౫౪ ॥ పూర్వప్రబోధవిష్టేబ్రహ్మణీయద్భవతిపరామృతైరతోగ్రీవదర్శితంయత్పాదవత్తుష్టయమిహాపదిష్టం
స్వాత్ ॥ ౩౫౫ ॥ నన్వహపదవిశేషణియాశుగ్రీతిహవాక్యేసమంజసాభవతి । తద్యదివనంతరిత్యపిజాతం । వైశ్వానరంప్రబోధ
యతి ॥ ౩౫౬ ॥ నన్వైశాశ్చపీస్సన్వితస్యైవశుగ్రీతిరితిబ్రహ్మణీయాద్యష్టంశుగ్రీతిమిశ్యేషశుగ్రీతంస్వోపాసనాంవిధా
వయత్ ॥ ౩౫౭ ॥ యన్వైతద్యైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౫౮ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౫౯ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౬౦ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౬౧ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౬౨ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౬౩ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౬౪ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౬౫ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౬౬ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౬౭ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౬౮ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౬౯ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౭౦ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౭౧ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౭౨ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౭౩ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౭౪ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౭౫ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౭౬ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౭౭ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౭౮ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౭౯ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥
౩౮౦ ॥ యదనిపదైవైవైవంచతుష్యశ్చశుగ్రీతశ్చభవతి । అల్పఫలశుగ్రీతేహవాక్యేజ్యోతిషిసమంజసాభవతి ॥

దనిదిఃప్రపరమాత్మాస్యాన్నవాయుఃకృతిరసా । అమృతాదితల్లయోగఃపరమాత్మస్యవద్యత్యతశాస్త్రే ॥ ౩౭౫ ॥ ఆనం
 దోజగతివాప్రహ్లాదిపరమేనమంజసోభవతి । భూత్ప్రజ్ఞామాత్రాద్యగ్నుగమపరమకారణేయత్వం ॥ ౩౭౬ ॥ జ్ఞాన
 క్రియాత్సారోహవిభిన్నశబ్దస్యభావయోర్యదపి । ప్రాణప్రజ్ఞోపాధ్యైరేకరణంపరాత్మలింగంస్యాత్ ॥ ౩౭౭ ॥ ఇదమి
 త్యాద్యుపదిష్టం దేహస్థానోపగ్రహాద్యుభయం ॥ పరమాత్మస్యవపన్నంకార్యంకలంయతస్తదాయంతం ॥ ౩౭౮ ॥
 శ్లోకి ౨౯ ॥ సూ॥ నవత్తురాల్లోషదేశాదితచేదధ్యాత్మసంబంధభూమాహ్యప్రేక్షా ॥ శ్లోకి నన్యత్రదేవతాత్వావత్తాపీం
 త్రఃప్రగర్హనాయకిం । త్యాప్త్యైవధసాహసాత్కవిగ్రహసంబంధిధర్మనివహేన ॥ ౩౭౯ ॥ ప్యాశ్చిత్తేభ్యర్థంప్రథయాద్యో
 యమహంకారవాదమాశ్రిత్య । ప్రాణోష్టిమామూపాస్వత్యాద్యైరాత్మానముపదిదేశేనయం ॥ ౩౮౦ ॥ సచకథమహా
 పరమాత్మాయోపాపాగ్రాసువత్తురీత్యైవ । ఇత్యాద్యైవస్థకలోనిరస్యతేనపదసూత్రశేషేణ ॥ ౩౮౧ ॥ ఏమాశంకాకా
 ర్యానవత్తురాల్లోపదేశయోగేన । అధ్యాత్మసంబంధఃప్రాచుర్యేణోపలభ్యతేయస్తాత్ ॥ ౩౮౨ ॥ వత్తరంవిద్యాదితి
 వాద్యైరుపదర్శితంతరాత్త్యైవ । ఆనందాన్యతరాపఃప్రాణాదికాశ్యతేహివాక్యేష్టి ॥ ౩౮౩ ॥ త్యాప్త్యైవధసాహ
 సోక్తినిహివిజ్ఞేయస్తులింగప్రసంజయతి । నహవైతస్యత్యాద్యైర్విజ్ఞానస్తుతివరాహిసాభవతి ॥ ౩౮౪ ॥ నమయదిపరమా
 త్యైవప్రాణోష్టిత్యాదివాక్యనిదిఃప్రపః । సచకథమస్మిన్వాక్యేనిదిఃప్రపఃప్రధాన్యభావేన ॥ ౩౮౫ ॥*
 శ్లోకి ౩౦ ॥ సూ॥ శాస్త్రదృష్ట్యాతూవదేశోవానుదేవవత్ ॥ శ్లోకి శాస్త్రోపదిష్టలక్షణమపరోక్షీకృత్యతత్పరంబ్రహ్మ । ఇంత్ర
 స్తముపదిదేశహిమునివర్ణోవానుదేవసంజ్ఞా ఇవ ॥ ౩౮౬ ॥ ముగైవవానుదేవఃప్రభూతవిజ్ఞానసాధనోపవిత్తుగగ్భస్థపవబు
 బుధేహ్యహమిత్యాదికమవాపమంత్రమపి ॥ ౩౮౭ ॥ శ్లోకి ౩౧ ॥ సూ॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్మైతీచేన్నోపాపాత్మైర్విధ్యా
 దాశ్రితత్యాదిహతద్యోగాత్ ॥ శ్లోకి వత్తరంవిద్యాదినిదిఃప్రపఃజీవలింగమహవాక్యే । పరిగృహ్య్యాత్మోపయతీగ్యోపిము
 ఖ్యప్రాణలింగముపదిష్టం ॥ ౩౮౮ ॥ తస్మాజ్జీవోవాస్యాన్ముఖ్యపాణోధబాయముపదిష్టః । నహిపరమాత్మప్రాణస్యాది
 తశంకానచాత్రకర్తవ్యా ॥ ౩౮౯ ॥ యతేవతస్మిన్వాక్యేభూయోదృష్టంపరాత్మలింగమపి । తస్మాత్త్రివిధాల్లింగాత్త్రివిధ
 ముపాసనమహప్రసజ్యేత ॥ ౩౯౦ ॥ యజ్జీవలింగముక్తంముఖ్యప్రాణస్యయవపిలింగంవా । తదుభయమపిపరమాత్మని
 సమంజసంస్యాదితిరతంపూర్వం ॥ ౩౯౧ ॥ ప్రాణస్యాస్యవప్రతిబ్రహ్మణిపూర్వంప్రదర్శితాభవతి । తల్లింగసమవ
 ధానాత్పాణోయమిహాపిభవతిపరమాత్మా ॥ ౩౯౨ ॥ అథవాత్రివిధేర్ధార్మైర్బ్రహ్మేహ్యుపాసనమహాశ్రితంభవతి ।
 తేననదోమశంకానచాత్రకాదిన్వీరోధశంకాపి ॥ ౩౯౩ ॥ తస్మాదిశుభావదిష్టంకాపీతేకవాక్యమేతదభలమపి । బ్రహ్మ
 ణ్యుపాస్యరూపవిజ్ఞేయవాసమస్యకంభవతి ॥ ౩౯౪ ॥ శారీరకమీమాంసామునినాన్యాసేనవిరచితాసేయం । చతురధ్యా
 యితస్యాంప్రథమాయోపాసనమన్వయోధ్యాయః ॥ ౩౯౫ ॥ తేత్రప్రథమేపాదేమాత్రోన్యశ్చభావ్యకారోక్తః ।
 ఆర్యావృత్తైరమతైఃప్రకాశితోజయతుసోయమనవద్యః ॥ ౩౯౬ ॥*

ఇతిప్రథమాధ్యాయే ప్రథమపాదః

అథద్వితీయపాదః

ప్రథమేపాదేజగతోజన్మస్థిత్యాదికారణంబ్రహ్మ । వేదాంతవాక్యనివయైస్సన్నిభతరలింగైఃప్రదర్శితంభూయః ।
 ౧ । న్యాపిత్యంనిత్యత్వంసర్వజ్ఞత్వంచదర్శితంతస్య । ఆధాంతరరూపానామాకాశపాగ్నిముఖ్యశబ్దానాం ॥ ౨ ॥ అబ్ర
 హ్మలింగకాదనపురస్సరంబ్రహ్మలింగయోగేన । న్యామోపేతైర్వాక్యైర్భక్తిహృదయప్రపాదితంభవతి ॥ ౩ ॥ ఇహచ
 ద్వితీయపాదేహ్యస్థుప్రహ్మలింగవాక్యమైః । యదోపాస్యంబ్రహ్మప్రదర్శితంరదితవన్యోతేనపది ॥ ౪ ॥ ఇహదో
 గ్యేవద్వితీయోజ్యోతిర్విద్యాప్రధానవాక్యోతే । సర్వంబల్విత్యాద్యంభూవోమయత్వాదివాక్యబాధ్యమపి ॥ ౫ ॥ కాండి
 ల్యవద్యకాంతంయశేతమపదిష్టమత్రతల్లింగాస్యాత్ । బ్రహ్మప్రధానమథవాజీవపరంవేదిసంశయపాగ్నిస్తే ॥ ౬ ॥ కాండి

ల్యవాక్యమేతత్సర్వాపర్యేణసమ్యగాలోభ్యజీవాతం కాంక్షరసేతుమిదమధికరణంబాకారమునివర్ణ్యః॥౭॥*

శ్లోకిం ॥ సూ॥ సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్ శ్లోకిం సకలనిగమాంతవాక్యప్రకాశితంయద్యజగదుపాదానంతదిశావాస
క్రమవాక్యేహ్యుపదిష్టమతోనజీవశంకాత్రానన్యహసర్వంఖిత్విత్వపాసనావిజయబోధకంనభవేత్ ॥ శాతఉపాసీ
తేహిహితమాతాతారాగనిన్దుక్త్యై॥౮॥ సకలప్రైకాత్మకతాంప్రబోధ్యరాగాదినిరసవంకురుతే॥ సక్రతుమితివాక్యే
నహిహితక్రతువిషయవివక్షాసన్న్యైత్ ॥ తస్యచమనోమయత్వంప్రాగశరీరత్వమాయసంభవతి ॥ బ్రహ్మత్వతావబోధ
కలింగంనాతోపలభ్యతేకిమపి॥౧౧॥ తస్మాదేతద్వాక్యంజీవోపాప్తిప్రధానమాభాతి॥ ఇతి॥ బుద్ధేవాశంక్యంయత్రవా
క్యేనజీవవార్తాపి॥౧౨॥ తస్మిన్మితివాక్యస్థితచచ్చట్టేనైకవాక్యతాపన్నం॥ స్యాన్మితివాక్యజాతంయథాపురోహాశధర్మిణం
బుక్తితే॥౧౩॥ సక్రతుమితివాక్యస్థేక్రతాస్థానియమేనవిషయపాకాంక్షై ॥ విషయంబోధయతు మిదం॥ బ్రహ్మత్వాదిక
ముదాహృతంభవతి॥౧౪॥ తస్యవిశేషణజాలెమనోమయప్రభృతివాక్యజాలెన ॥ భూయఃప్రదర్శ్యమానేజీవాశంకాక
థంప్రవర్తేత॥౧౫॥ యద్యపిలింగవిగానాద్విశేషణార్థత్వమసంభవతి ॥ లింగస్యవిపరిణామేనిధాపినైవాత్రబాధకం
కిమపి॥౧౬॥ బ్రహ్మజీవనోమయత్వంప్రాగశరీరత్వమనుపపన్నమితి ॥ నైవాశంకాకార్యాబ్రహ్మణ్యఖిలాన్తకేహిత
ద్యుక్తం॥౧౭॥ సామానాధికరణ్యంవివక్షితం॥ బ్రహ్మణాయదాకార్యే ॥ బాధాయాతచ్చస్యాదప్రహికార్యేణకారణత
త్వాత్॥౧౮॥ తేనచసర్వాత్మకతాబ్రహ్మజీవరమేప్రదర్శితాభవతి ॥ ఇదమితిపదమవ్యక్తబ్రహ్మవిశేషణవరంహికర్త
వ్యం॥౧౯॥ యదిదంబ్రహ్మపరంస్యాత్సర్వంబలుతదియోజనవాకార్యా ॥ తేనచసర్వాత్మకతాబ్రహ్మజీవరమేసమధిక
తాభవతి ॥ ౨౦॥ బ్రహ్మణ్యపాస్యరూపేసర్వోత్తరద్వత్సవర్ణితఃప్రాయః ॥ తద్బ్రహ్మాదికమఖిలంయదుత్తరస్మిన్ప్రేర్ష
తంతదపి ॥ ౨౧॥ తస్యచసర్వాత్మకతాప్రతిపత్త్యర్థంచకమవిధానాన్ ॥ తస్మాన్ముగ్ధిశతగేయేసర్వాత్మకలక్షణదు
పాదాన్॥౨౨॥ బ్రహ్మజీవనోమయత్వంప్రాగశరీరత్వమేతదుపపన్నం॥ శ్లోకిం ॥ సూ॥ వివక్షితగుణోపపత్తేశ్చశ్లోకిం
అత్రచవిధిహితాయాముపాసనాయామపేక్షితాయేస్యః ॥ ౨౩॥ తేనత్యకామతాద్యాహ్యుపపన్నాస్సన్యగుణాః
పరేభుంసే ॥ అత్రచవివక్షితత్వంహ్యపాసనాయామపేక్షితాయేస్యం ॥ ౨౪॥ ఇహసత్యకామతాముఖగుణజాలేభవతత
చ్చరీరవద్యం॥ శ్లోకిం ॥ సూ॥ అనుపపత్తేస్తునశరీరః శ్లోకింయోయంశరీరస్స్యాగ్నవోక్తగుణజాలేభాజనంనభవేత్ ॥
౨౫॥ యతపితస్త్వాక్యేహ్యవాక్యవాచరఇతిరితంభవతి ॥ దేహేంద్రియాదియోగనిశరీరైకభమవాకితావార్తా॥౨౬॥
గీయతవిషయాభిలాషిణ్యానావరత్వంచతత్రనమాభవతి ॥ శ్లోకిం ॥ సూ॥ కర్మకర్తృవ్యవదేశాచ్చశ్లోకిం కించాత్రవాక్య
శేషమనోమయత్వాదిగుణాణాంపేతః ॥ ౨౭॥ ఏతమితికర్మభావాదుపదిష్టాయంధర్మపుమానేన ॥ అభిసంభవితాప్రీతిచ
శరీరకర్తృభావమాపన్నం॥ నిర్దిష్టాయస్సకథంహ్యపాసనావిషయభావముపగచ్ఛేత్ ॥ శ్లోకిం ॥ సూ॥ శబ్దవిశేషాల్ శ్లోకిం
విషయముంతగాన్విన్నితసప్రవ్యంతతద్వినిర్దేశ్యః॥౨౮॥ శరీరోపకర్తాహ్యపాస్యరూపాహింజ్ఞయఃపురు
షః ॥ ప్రథమారతశబ్దబోధ్యస్సకథంశరీరభావముపగచ్ఛేత్ ॥ ౨౯॥ దేహేంద్రియవివక్షితశరీరోపవరఃపుమాన్భవతి॥
శ్లోకిం ॥ సూ॥ స్మృతేశ్చ శ్లోకింస్మృతీరేషాభాగవతశరీరపరాత్మభేదమానన్తే ॥ ౩౦॥ శరీరంచనియాన్యఃనియామకం
హృదయదేశమిశమపి ॥ శ్లోకిం ॥ సూ॥ అర్థకాకస్తాత్తద్వ్యవదేశాచ్చనేతచెన్నచాయ్యత్వాదేవంవోక్తమచచ్చశ్లోకిం
న్యహవాక్యేయోపాపుపాస్యభావకథంసపరమాన్తా ॥ ౩౧॥ అర్థకమస్యాయతనంనిర్దిష్టంస్యాత్తదార్థకత్వమపి ॥
యస్మాద్ద్వంద్వశ్చాన్యమాతాదపిచదర్శితోనేయాన్ ॥ ౩౨॥ సదృశభవ్యహపరమాన్తాయోపావ్యాపితిదర్శితశ్చాప్తే ॥
ఇతిచెన్నాయంతోమోహాయ్యభావెనదర్శితోయాన్ ॥ ౩౩॥ బ్రహ్మణ్యపరిచ్ఛిన్నైకునోవిధాతుంనశక్నుయాజ్జీవః ॥ ఇతి
కగుణావరతంత్రాశుక్రిః పరిచ్ఛేదకస్యస్ఫుర్తితే ॥ ౩౪॥ వోమ్నత్తపాస్యపిపాస్యదుపాధియోగావయంపరిచ్ఛేదః॥
శ్లోకిం ॥ సూ॥ సంభోగప్రాప్తిరితిచెన్నతైశ్చిన్యైత్ శ్లోకిం శరీరః పరమాన్తాయద్యేతాహృదయదేశసన్నిహి
తో॥ ౩౫॥ శరీరస్యచభూగైకంపరాత్మకభూగమాప్నోతి ॥ ఇతిశంకామపనేతుంప్రసర్తతేనపదసూత్రశేషాయం॥ ౩౬॥

భగ్నాదిపాదనోన్య ప్రద్విపరీతశ్చ భవతిపరమాత్మా భవమాతపాపాన్యాయానాభధర్మఫలభోగమాతనోతికథం ॥ ౩౮ ॥ ధర్మా
 దిపాదనస్యహితారీరస్యోక్తభోగసంబంధః ॥ అవిద్యక దేహదావభిమానేవాన్యభోగసంబంధః ॥ ౩౯ ॥ సర్వజ్ఞ స్వపరస్య
 హినచాస్త్యవిద్యానభోగవార్తావాంఅద్వైతవాదలోపానైవాశంకోత్ర భగవద్దేశాత్ ॥ ౪౦ ॥ భద్రఉపాధిక్యతోసామ
 క్తశ్చోపాసనాంభావేన తస్మాదెతత్కలంకాంఠిల్యమునీంద్రదర్శితంవాక్యం ॥ ౪౧ ॥ బ్రహ్మణ్యపాస్యతూపెనమన్వి
 తంహ్యత్రకోపినరోధః ॥ ననుయదిపరమాత్మాపావపమాతపాన్యతతోనభోక్తాస్యాత్ ॥ ౪౨ ॥ కథవల్లివాక్యేష్టిభా
 క్తాజీవోభవేన్నపరమాత్మా ॥ యస్యబ్రహ్మత్వత్రంహోభయమోదనఇతిహనిద్విష్టం ॥ ౪౩ ॥ ఉపసేదనమహమ్మత్యుఃప్రద
 ర్శితస్తేనచాస్త్యతాలభ్యా ॥ అస్మాచాగ్నిద్యావ్యజ్ఞీవోవాభవతివైవపరమాత్మా ॥ ౪౪ ॥ కథవల్లిమేతస్యాంయతోగ్నిజీ
 వాత్రదర్శితోపూర్వం ॥ అన్నాదోగ్నిరయంస్యాదిశుక్రిశ్చాస్త్యతాంవైఫల్యంజయతి ॥ ౪౫ ॥ స్వాద్యత్తీతిశుక్రిరపిజీవే
 తామద్యతాంప్రసంజయతి ॥ యదిచప్రకరణభేదాన్నాగ్నిఃప్రతికృప్యతేత్యభావేన ॥ ౪౬ ॥ తస్యైతాజీవస్సాన్యన్న
 తుపరమాత్మాయతిస్సనాశాత్ ॥ ఇత్యామైవప్రాప్తావత్ప్రపదేగావత్ప్రతిమాశ్రిత్య ॥ ౪౭ ॥ నిరసితమమమైవలవ
 తారమునివర్త్యతదధికరణం ॥ శ్లోకి ౯ ॥ సూ ॥ అత్తాచరాచరగ్రహణాత్ ॥ శ్లోకితత్రచరాచరమేతన్నృత్యుక్యస్యేతివా
 క్యనిర్దిష్టం ॥ ౪౮ ॥ తస్యాత్మాకథనస్యప్రస్తావత్తాపఃపుమానేవ ॥ సఃపరకత్వయోగాదస్త్యత్వంతస్యగౌణమేవస్యా
 త్ ॥ ౪౯ ॥ కర్తృభావోక్త్యవైపిజీవేద్యప్రాసావరేపుంసి ॥ శ్లోకి ౧౦ ॥ సూ ॥ ప్రకరణాచ్చ ॥ శ్లోకి ప్రకరణమపియ
 ద్వైతశ్చనాత్మవోద్యత్యతేనచాన్యస్య ॥ ౫౦ ॥ ప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాంపరమాత్మైవాత్రదర్శితోఽస్మి ॥ ఇథావోవేదెతిహి
 దుర్విజ్ఞేయత్యనస్యనిర్దిష్టం ॥ ౫౧ ॥ పరమాత్మంకమేతత్ప్రస్తావత్తపరఃపుమానేవ ॥ భవతుపరాత్మైవాయం యస్యబ్ర
 హ్మేతివాక్యనిర్దిష్టం ॥ ౫౨ ॥ ఋతమిత్యత్రచవాక్యేనహహితత్వేనదర్శితాతాకా ॥ ఋతపాగుహంప్రవిష్టోఽఘోరపవ
 ద్విపరమాత్మా ॥ ౫౩ ॥ కమిత్రబుద్ధిజీవాజీవరేవావతీహసందేహః ॥ తాయదిచబుద్ధిజీవాబుధ్యాజీవఃపుకజ్జీరుక్తస్యా
 త్ ॥ ౫౪ ॥ యదివాజీవరేవోజీవాదీశఃపుకగ్నహీతస్యాత్ ॥ యదిజీవేశోస్యాతాంగుహహితత్వంతయోరయంక్తం
 స్యాత్ ॥ ౫౫ ॥ తస్మాదిహవిద్విష్టాపుక్రవిశేషాబుద్ధిజీవాతా ॥ ఇత్యామైవంనిరసితమేతద్వాక్యాధ్వర్ణయార్థమపి ॥ ౫౬ ॥
 భగవాన్మునిర్యోపాదమధికరణంచకారమగ్నహీత్యై ॥ శ్లోకి ౧౧ ॥ గుహంప్రవిష్టవాత్మానాహితద్వగ్నాత్ ॥ శ్లోకి
 అత్రచగుహంప్రవిష్టవాత్మానాతోచజీవపరమేశో ॥ ౫౭ ॥ నిర్దిశ్యతేహిలోకసంఖ్యాతుల్యస్వభావయోరుభయోః ॥ అస్య
 ద్వైతీయాకోగోరన్వేష్ట్యవసంభిదానై ॥ ౫౮ ॥ గారెహివిత్తీయస్తత్రాన్విప్యేతనాశ్వఇతరోవా ॥ ఋతపానాల్లిం
 గాదహజీవేద్ధారితేహితస్యయది ॥ ౫౯ ॥ అన్విప్యేత్విత్తీయస్తేతనభావాదసాపరాత్మాస్యాత్ ॥ అత్రపిబంతావతియా
 శుక్రిహిసానంప్రదర్శయత్యుభయోః ॥ ౬౦ ॥ తచ్చకథంపరమాత్మనిపాత్యైస్యాదిజీవానాశంక్యం ॥ జీవస్తావత్ప్రతిహిప
 రమాత్మాసాహితంచపాయయతి ॥ ౬౧ ॥ పావయితావత్తేహిన్వప్రాలోకప్రసిద్ధిరిహతక్షతే ॥ నన్విహజీవరేవోగ్నహ్య
 తేచేను-థంగుహవేశః ॥ ౬౨ ॥ సర్వగతేపరమాత్మనిదేశపరిచ్ఛేదవసయదయంక్తం ॥ ఇతినాశంక్యంయోహిసర్వగతోయ
 దినదైకదేశగతః ॥ ౬౩ ॥ సకలవసుధాధినాథోరామస్సకేతనగరనాథఇవ ॥ శ్రుతిసిద్ధేన్యాయస్సాన్యచ్యుత్యనుకూలశ్చ
 తిర్నచహస్తీ ॥ ౬౪ ॥ నెయంశంకాశుక్రిమహిగుహహితత్వంపరాత్మవోద్యప్తం ॥ శ్రుతివాక్యేనిర్దిష్టంగుహంతంగవ్వరేష్టమి
 త్యాదీ ॥ ౬౫ ॥ యోవేదెతిభవాక్యేప్యన్యచ్యుగుహంప్రవిష్టమిత్యాదీ ॥ భాయాతపస్వాన్యంయద్విపరీతమైవనైవయో
 ర్యుక్తం ॥ ౬౬ ॥ జీవోయంసంసారేద్యపరీతోఽయతోహిపరమాత్మా ॥ తస్మాత్పరంపరితాగుహంప్రవిష్టావదర్శితావతా ॥
 ౬౭ ॥ భాయానిససద్యశావపిజీవరేవోనబుద్ధిజీవాహి ॥ శ్లోకి ౧౨ ॥ సూ ॥ విశేషణాచ్చ ॥ శ్లోకి యదమిశేషణమేతద్వా
 క్యనిర్దిష్టమేతయోర్భవతి ॥ ౬౮ ॥ రథినంవిద్వీర్యస్సన్వాక్యజీవోరథినిర్దిష్టః ॥ విజ్ఞానసారథిస్సన్వరథీయదాయంసపా
 రమాహ్వతి ॥ ౬౯ ॥ గమికర్తృకర్తృవాచావత్యుపదిష్టాహిజీవపరమేశో ॥ ధర్మశామితభమంత్రేమనధాతోకర్తృకర్త
 భావేన ॥ ౭౦ ॥ తావతానిర్దిష్టాజీవరేవోనచతరాభవతః ॥ ఇహలోకసిద్ధమేనంజీవనిర్దిశ్యతదనునాదేన ॥ ౭౧ ॥ తస్మాద్వి

లక్షణోపాపరమాత్మాత్మ ప్రదర్శితవాక్యే. యోహినుపగ్గాసయజ్ఞేత్యేవంద్యజ్ఞోహిమండకమంత్రః॥౧౨॥ కరవర్ణి
వాక్యగతైర్దంతైః సైస్సమాఖ్యకోభవతిఇహాకవిదాపూరాధ్యానంతోయోద్వేదిమండకకథితః॥౧౩॥ అధికరణ
వ్యైతస్యహిభవతినసేధాంతముక్తవాక్యార్థం. త్రైంశ్యపనిషదియతోయంసర్వత్రైంశ్చవరతయానీతః॥౧౪॥ నచభవ
తిపూర్వపక్షంప్ర్యాద్యదనంయేససత్పక్షపదిప్తః॥జోదాసేనాయంత్రైంశ్చోదర్శితశ్చత్రైస్॥౧౫॥ సత్యస్యభూక్తు
తోక్తిత్రైంశ్చైవప్రభావనభిధాతుంకథవల్లుక్తావేతోజీవప్రాజ్ఞోనచహసంభవతః॥౧౬॥ తస్మాదవ్యాఖ్యాయంముం
డకద్యజ్ఞోహిమంత్రభాగిభిః. ననుకరవల్ల్యామప్ర్యాద్యుతపానంప్రథమతశ్చుత్తరంభవతి॥౧౭॥ ప్రథమశ్చుత్తరయోగనహి
తతాగ్నికృతంతుజీవమాలంబ్య. తత్సమభావోయోపాపరమాత్మాత్మద్వితీయపక్షః॥౧౮॥ ఉపకోసలపద్యాయాం
యవపథిత్యాదివాక్యముపదిప్తం. పురుషోద్భవ్యత ఇతికలవ్యవ్యవ్యంప్రథమతశ్చుత్తరంభవతి॥౧౯॥ చాతుషకధీవిషయత్వం
వ్యవ్యవ్యంజగతిమప్రసిద్ధంహి. తద్యోగిపురుషోసాచాయాత్మావాభవాభవేజ్జీవః॥౨౦॥ కింవాసదేవతాత్మానఖిలవ
రాత్మావద్యవ్యతేసయతః. యదిచచాయాత్మాసావన్మరాభయలక్షణఃపుమాన్మభవేత్॥౨౧॥ భవతుతదాజీవోవా
దేవోవాప్యాన్నివైవపరమాత్మాభిర్వాదిపాదనోసాజీవోవ్యన్మతాదిలక్షణోభవతి॥౨౨॥ యోసోహిదేవతాత్మాసచా
పిన్దీప్తలక్షణోన్యప్తఃసర్వాంగతాపరస్యహివిశిష్టదేశత్వకల్పనానుచితా॥౨౩॥ ద్యవ్యవ్యకల్పనావారప్యానుచితావ్యానా
మదావత్వాత్. ఇతిశంకాయాంసత్యాముపకోసలవాక్యమేతదఖిలమపి॥౨౪॥ సన్మ్యక్తికార్యభగవానిదమభికరణం
చకారమునివన్మః॥శ్లో३౧౩॥సూ॥అంతరఉపపత్తైఃకీంశ్చైవప్రవిదోముఖమవతేముఖంవిభాతీతంత్రశస్యాదౌ॥౨౫॥త
స్మాదుపదేశమిమంచకారణాఖిలమునివరోయస్తాత్. తేవోపదిత్యమానోయవిషయిత్యాదివాక్యనిర్దిష్టః॥౨౬॥ సచపరమా
త్వైవప్యాన్నచేతరఃకోపిశంకితుంశక్యః. అత్తత్వమమృతభావోప్రచ్ఛేదకతాభయంచసర్వమిదం॥౨౭॥ గుణజాతంప
రమాత్మన్మస్వపన్నంప్యాన్నచేతరతాపి. పాపంకైవంవిదిన్లీల్యత ఇతిహియచ్ఛాదిగ్రంథం॥౨౮॥ తద్విదిపాపాస్పర్శ
ననుష్ఠిన్నత్రైంశుంజనంభవతి. అక్షిప్తానంయదిదంత్రదర్శితంసర్వదేవరహితమితి॥౨౯॥ తద్విదిమంత్రభాగేతస్మా
ద్వాదిహపరఃపుమానేవ. యచ్ఛేహవాచనీత్వంసంయద్వానుత్వమపిచయచ్ఛేత్తం॥౩౦॥ యచ్ఛేహావాచనీత్వంపర
మాత్మనియుక్తమేతదఖిలమపి. సంయద్వానుత్వాదికమఖిలంవివృతంహిమంత్రభాగేన॥౩౧॥ కర్మఫలోత్పాదకగాసం
యద్వానుత్వశబ్దలభ్యోన్యః. కర్మఫలప్రాప్తకతాభవతతథావాచనీత్వశబ్దార్థః॥౩౨॥ సర్వాభావానదత్వాత్తైవ
సర్వత్రభాసమాసత్వాత్. ఉక్తంహిభామనీత్వంతదేతదఖిలంసర్వాన్మనిప్రధిరం॥౩౩॥ తస్మాదిహపరమాత్మాన్దిష్టోభ
వతినెతరఃకశ్చిత్. శ్లో३౧౪॥సూ॥స్థానాదివ్యవదేశాచ్ఛ్చ. కీంశ్చైవిదిపరమాత్మాన్యస్యాదక్షిప్తానత్వమనుపపన్నమితి॥
౩౪॥ నెయంశంకాయస్తాన్మస్వస్థానానిదర్శితాన్యేవ. అంతర్యామిరుక్తాస్థానానిబహునిదర్శితాన్యస్య॥౩౫॥ చతుర
పతత్రద్యుత్తంతస్మాదయమిహపరఃపుమానేవ. మాత్రస్థాదివదేహినామచరూపంచవనిగంయదపి॥౩౬॥ ప్రచ్ఛేద్య
పాస్యహాపతదేతదఖిలంసమంజసంభవతి. శ్లో३౧౫॥సూ॥మఖిలిస్తాభిధానాదేవచ. కీంశ్చైవిదిపరీతర్యావ
రితుస్త్రైగ్నిభిర్యదాదిప్తః॥౩౭॥ కంప్రచ్ఛేత్వాదికమపిమభాన్మకంప్రచ్ఛేదోభయత్వాశుఖంశబ్దపాపచర్యాప్రచ్ఛే
ద్యుత్తరబోధవరో॥౩౮॥ ప్రచ్ఛేదపాపచర్యాత్కంశబ్దోసంతమఖిలవరోభవతి. తేనాసంతమభాన్మకముపదిప్తంప్ర
చ్ఛేదపూర్వవాక్యేన॥౩౯॥ సహ్యేతాద్యశబ్దాపాదీవోదేవోధవాభవత్యవన్మః. శ్లో३౧౬॥సూ॥శ్రుతోపనిషత్కార్యభి
ధానాన్మః కీంశ్చైవిదితభృత్యంతస్యచయూగతిరుపదిత్యేహివేదాంతే॥౪౦॥ అర్చిఃప్రముఖాసహోమ్యుపదిష్టాతోయ
మత్రపరమాత్మా. అథయదివైవేత్యుత్తంత్రైగ్నిరియముదాహ్యతాభవతి॥౪౧॥తస్మాదక్షిప్తానైవదర్శితోయంహి
భవతిపరమాత్మా. శ్లో३౧౭॥సూ॥అనవస్థితేరసంభవాచ్ఛనెతరః కీంశ్చైవిదితర్యాన్మదిర్నదహనిర్దిత్యేతేర
రక్షిణిహి॥౪౨॥ అనవస్థితోయతోసాచాయాత్మాకింభభవతివాత్మాపి. వేయస్సమివతర్తీపురుషోయదిభవతిచతుష
చాయా॥౪౩॥ అవయాతేగప్తిన్నైవాపురుషచాయానద్యవ్యతేహిపి. జీవోయస్యవ్యాత్మతథాపివయస్కృతస్థితో

నాయం॥ ౧౦౪॥ చిత్తపాధిరోగ్యసాచిత్రంప్రాణైశ్చాదయదేశగీతం । అమృతత్వమస్యదుఃఖభయంచాప్యస్య
దుఃఖభయభవతి॥ ౧౦౫॥ సర్వగతస్యపరాత్మశబ్దంహిసకలంసమంజసంభవతి । యద్యపిచదేవతాత్మనైశ్చందయు
వ్యవస్థితోభవతి॥ ౧౦౬॥ అమృతాభిశబ్దయోగితభావనైవాత్మేతద్వియోగభేద్యత్ । అమృతత్వందేవానాంధికాలావస్థి
తత్వసాపేక్షం॥ ౧౦౭॥ ఐశ్వర్యమీశతంత్రంసకలస్వతోస్వాభయంచనోభవతి । దృశ్యతత్వతయేయంశ్రుతిరుదాహృతా
సానచాతుషత్వపరా॥ ౧౦౮॥ ఐద్యదనుభూతవిషయప్రదర్శనాథాన్ప్రరోచనాద్దేవతస్సాస్పరమాత్మాయంయోసావ
క్షిణీరూపితోహ్యత్మా॥ ౧౦౯॥ ఉపకాసలవాక్యమిదంతత్రైవిరాత్మనిసమన్వితంభవతి । నన్వయభూషిణానేప్రదర్శితోభవ
తినైవపరిమాత్మా॥ ౧౧౦॥ స్థానవ్యవదేశాదితీతంకాంచారయతుమేషదృష్టాంతః । అంతర్యామిబ్రాహ్మణవాక్యేయవ్య
యుషీతినిదాప్తః॥ ౧౧౧॥ స్థానాదివ్యవదేశాదితినూతేనోపదర్శితఃపూర్వంసకలదృష్టాంతోఽసిద్ధోయతఃపరాత్మాఽశరీ
రఉపదిష్టః॥ ౧౧౨॥ అశరీరస్యకాన్పిహియమయితృభావోనదృశ్యతేలోకః । ఇహకల్పంతస్తస్త్వయమేయత్యయమితి
హిదర్శితోయోసా॥ ౧౧౩॥ అంతర్యామియోగీకింవాస్యాత్తదభిమానదేవోవా । నతుపరమాత్మాయోసావ్యకార్యకర
ణోనిరూపితశ్చాస్త్రై॥ ౧౧౪॥ ఇతిశంకాంచారయతుంచకారమునవర్తవతధికరణం॥ శ్లోకి ౧౦౫॥ సూ॥ అంతర్యామ్యని
వాదీనుతద్ధర్మకావ్యవదేశాత్ । టింజితాదిదేవాదివిభిన్నంజగత్సమగ్రంహియోంతరవత్స్వత్॥ ౧౧౫॥ యమయతిసచపర
మాత్మాఽహియోగీనాపిదేవతాత్మావా । యోసాపరమాత్మాస్యాజ్జగతస్సృష్ట్యాదికారణంభవతి॥ ౧౧౬॥ జగదీశఃకృత్స
మిదంజగన్నియంతుంసవశక్తోతి । ఆత్మత్వమమృతభావస్తస్యైవహియమ్యతేనచాన్యస్య॥ ౧౧౭॥ అతథాభూతోయోగీ
దేవోవాత్మాఽమృతఃకథంభవతి । యంపుథివీనేత్యేషాశ్రుతిఃపుథివ్యాదిదేవతాదీనాం॥ ౧౧౮॥ అంతర్యామిణమవిదితమా
చక్షుఃసకథంపరాత్మాస్యాత్ । యోదేవతాత్మనామవ్యంతర్యామీకథంసదేవస్సాన్యత్॥ ౧౧౯॥ నన్వైవయమయిత్యత్వం
నిమమృతాచేతివాదితంతస్యాత్ । యచ్ఛక్తమస్యవాదితమకార్యకరణస్యయమయిత్యత్వమితి॥ ౧౨౦॥ తదపిచదూష
ణమస్మిన్నవింత్యత్రాపరావరేభవేత్ । యానిహయమయితీభగవాన్కమఃఫలాసక్తచేతసోలోకాః॥ ౧౨౧॥ తతాగ్ర
ర్యకరణజాలైస్సకార్యకరణోహ్యకార్యకరణోపిపవమదృష్టత్వాదివ్యవదేశోప్యత్రదర్శితోయోసా॥ ౧౨౨॥ సచపరమా
త్మనియుక్తంనయోగినిస్యాన్నదేవతాత్మనివా॥ శ్లోకి ౧౧౦॥ సూ॥ నచస్తాతఃమతద్ధర్మాభిలాషాత్ । టింజితానమచాదృష్టత్వా
దివ్యవదేశస్సాన్యస్పృధానచక్షేపి॥ ౧౨౩॥ జగతిఃకారణభావాదంతర్యామిప్రధానమేవస్యాత్ । ఇతచేన్నేయంచంకా
రప్రప్తౌత్వాదికముదాహృతంయేన॥ ౧౨౪॥ తచ్చాప్రధానధర్మోహ్యంతర్యామీతతఃపరాత్మైవ । రప్రప్తౌత్వాదృష్టత్వ
వ్యవదేశాదిహాసనప్రధానంచేత్॥ ౧౨౫॥ శారీరోభవతుతథావ్యంతర్యామీయతస్సహిరప్రప్తాః । శ్రోతామంతాచాత్మా
చేతనభావాదదృష్టరూపశ్చ॥ ౧౨౬॥ దేహాదియమయితృత్వాదిత్యాశంకానిరస్యతేనపది॥ శ్లోకి ౧౧౧॥ సూ॥ శారీరశో
భయేపిహేదేనైవమథీయతే । టింజితాన్శ్చాయంశారీరాతర్యామీభవేవ్యతతైవనం॥ ౧౨౭॥ శారీరాద్భేదేనహి
కాణ్యామాధ్యంపివాశ్చకథయంతి । యోవిజ్ఞానేతివ్యన్నిత్యస్యేణయంతిచాన్యేపి॥ ౧౨౮॥ యోసావాత్మనిత్యస్థిత్వపి
కథయంతిచోభయత్రాపి । విజ్ఞానశబ్దవికస్తథాత్మశబ్దోపిదేవవసస్సాన్యత్॥ ౧౨౯॥ విజ్ఞానమయోయస్తాజ్జీవోనిదేశ్యతే
హిసర్వత్ర । జీవస్యాంతర్యామీయోసాసకథంహిజీవతాంగచ్ఛేత్॥ ౧౩౦॥ తస్మాదంతర్యామిణిపరమాత్మనివాక్య
మేతమవసన్నంబ్రాహ్మణవికస్యాపిహియామకత్వంయమ్యరూపత్వం॥ ౧౩౧॥ ఔపాధిభేదేనహితదేవతలంసకం
సంభవతి । నన్వత్రాంతర్యామీరప్రప్తౌత్వాత్తత్వధర్మయోగేన॥ ౧౩౨॥ స్తాతఃప్రధానమేతన్నభవతిచేద్భవతుతావ
తాపిహ । ముండకవాక్యేభూయోనిరుక్తమత్రైశ్యతాదిగుణయోగి॥ ౧౩౩॥ అక్షురమితియత్ప్రతితంతదిదంస్తాతఃప్ర
ధానమేవస్యాత్ । కర్మాదిరహితమేతద్యతపతస్యహృద్యత్యతాయుక్తా॥ ౧౩౪॥ అగ్రాన్యత్వాదికమపిమోక్షత్వాదస్య
యైక్యమాభాతి । మహదాదికారణత్వాత్ప్రీగుణత్వాదస్యభూతయోనిర్మయః॥ ౧౩౫॥ తస్మాదేతద్ధ్యాన్యప్రదర్శితంయ
స్పృధానమేవస్యాత్ । యద్యత్ప్రయోగిభ్యోమిద్రక్షావీతదాతాశరీరః॥ ౧౩౬॥ సహిభవతిభూతయోనిర్మయత్వధర్మా

దిపాధనోపదితః సర్వహముండకవాక్యే ప్రధానమద్రైశ్యతాదిగుణయోగి ॥ ౧౩ ॥ ఇతియద్యుత్పేతతదాభవతిరోహిత్ర
వాక్యశేషేణ ॥ యస్సర్వజ్ఞ సర్వవిదిత్యేవంవాక్యశేషభవాద్యుత్పత్తిః ॥ ౧౩౮ ॥ తద్వాక్యశేషదశాతసర్వజ్ఞత్వంకథంప్రధా
నేస్యాత్ ॥ ఇతినాత్ర శంకనీయంసర్వజ్ఞత్వంయదేతమపదిష్టం ॥ ౧౩౯ ॥ అక్షరపదాభిధేయాత్సరస్యపరమాత్మనోహిని
దిష్టం ॥ తస్మాదప్తివాక్యే ప్రధానమహభూతయోనిత్వక్తం ॥ ౧౪౦ ॥ అథవాయంతారీరోహిపరమాత్మాత్రభూత
యోనిస్యాత్ ॥ దృష్టాంతబోధకానిహియథోగనాభిరితివాక్యజాలాని ॥ ౧౪౧ ॥ దృష్టాంతభావమేషామతేతనానాయత
శ్చకథయంతి ॥ ఇత్యాశ్చకాంసకలాంనిరస్యవాక్యాభవత్వబోధాభం ॥ ౧౪౨ ॥ భగవాన్సర్వగుణసింధుశ్చకారముని
దర్శపతదధికరణం ॥ యః ౨౧ ॥ సూ ॥ అదృశ్యత్వాదిగుణోపదేశాః ॥ ౨౨ ॥ ముండకవాక్యేయోసావద్రైశ్యత్వాది
గుణకరణపదిష్టః ॥ సవపరమాత్మాయస్మాత్సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మనిదేశః ॥ భూతప్రకృతితేనహియదక్షరంపూర్వవాక్య
నిదిష్టం ॥ ౧౪౪ ॥ తత్తేనోత్తరవాక్యేసర్వజ్ఞత్వంచదర్శితంయోసాఅక్షరవిద్యాయేయంపరవిద్యాసేవినీతంపూర్వం
౧౪౫ ॥ యద్యక్షరంప్రధానంతద్విద్యాసాకథంపరావిద్యాకర్తృభగవోక్షాతేనర్వమిదంక్షాతమితివయవ్యక్తం ॥ ౧౪౬
ఏకస్యవిజ్ఞానేసర్వజ్ఞానంపరాత్మవత్సేస్యాత్ ॥ యాకమగోచరాస్యాదపరావిద్యేతితాంహిని౨౩త్వా ॥ ౧౪౭ ॥ నిశ్చే
యసఫలకతయాపరవిద్యాసేవినీతంభూయః ॥ నిందిత్యాపరవిద్యాంతతోవిరక్తస్యసాధనంకథయ ॥ ౧౪౮ ॥ పరవి
ద్యాయామస్యాంశుగిరిధికారంహితస్యబోధయతిపరతాపరశ్చత్యంలేమంత్రేనిర్దిష్టమక్షరంయత్సే ॥ ౧౪౯ ॥ తవచ్ఛ్రు
రసూతాత్మ్యాభ్యాసేదక్షయిష్యతేభూయః ॥ తస్మాత్సహిపరమాత్మాయదక్షరంస్యాదదృశ్యతాదిగుణం ॥ ౧౫౦ ॥ సర్వజ్ఞ
త్వాద్యభలంతస్మిన్నాత్మనినమంజసంభవతి ॥ యస్మాదచేతనానాందృష్టాంతత్వంప్రదేశితంభూయః ॥ ౧౫౧ ॥ తస్మాద
క్షరజ్ఞంప్రధానమహభూతయోనిరేవేతి ॥ యక్షుషణమేతస్మిన్నురాత్మవత్సేనకించదపిభవతి ॥ ౧౫౨ ॥ సహిదృష్టాంతేధర్మి
సకలంసామ్యంవివక్షితంభవతి ॥ యః ౨౨ ॥ సూ ॥ విశేషణభేదవ్యవదేశాభ్యాంపరేతరాత్మయద్యక్షరశబ్దస్యాభి
రోసావిశేషణంచైతత్ ॥ ౧౫౩ ॥ దివ్యోహిత్వపదిష్టందివ్యత్వాద్యమవపక్షమేవస్యాత్ ॥ ఆవిద్యకదేహదావహమధిమానేన
విత్ప్రతస్యాత్ ॥ ౧౫౪ ॥ యశ్చారీరసోయందివ్యత్వాద్యైకభంవిశేష్యేత ॥ ౧౫౫ ॥ ద్రైశ్యత్వాదిగుణంయదక్షరంభూతయోని
త్వక్తం ॥ ౧౫౬ ॥ ఉపదిశ్యతేవ్రావాద్భిన్నంతస్మాచ్ఛ్రుతస్మరాత్మైవ ॥ ౧౫౭ ॥ ప్రాణోహిత్యస్మిన్నంత్రేపుల్లింగశబ్దనిర్దిష్టః ॥ ౧౫౮
యోయంపరమాత్మస్యాత్సచాక్షరాత్మరశ్చపాపదిష్టస్యాత్ ॥ తత్రాక్షరశబ్దోసావవాక్యకృతభూతమాత్మవరపవ ॥
౧౫౯ ॥ సహితద్వినాపరాత్మస్మష్టిస్థితివాశకారకభవతి ॥ యః ౨౩ ॥ సూ ॥ యాపేషవ్యాసాద్భిన్నాల్పిమూర్ధాధో
యంత్రుతరస్యైవాక్షరస్యరూపమిదం ॥ ౧౬౦ ॥ శ్రీలోక్యావయవాత్మకముపదిశేతిహితస్యచాంతరాత్మత్వంసహ్యతాద్వ
శరూపంకారీరేస్యాద్భిరీరపరతంత్రే ॥ ౧౬౧ ॥ సర్వాంతరాత్మతాపిదనవప్రధానేహ్యచేతనభవః ॥ *
(ప్రకరణాత్) ప్రకృతానుకర్షణంహిప్రకరణశబ్దాధిపత్యపదిష్టః ॥ ౧౬౨ ॥ సర్వస్యచాంతరాత్మయస్తంహ్యేకభినిది
శకపూర్వం ॥ పునరపేతస్మాదితితమేవభూయఃపరావృత్తస్య ॥ ౧౬౩ ॥ ప్రాణాదికారణత్వంప్రపంచితంయోసాభి
లపరమాత్మ ॥ కేదిహోహుస్సనియస్తస్మిన్నాధోహితవాక్యః ॥ ౧౬౪ ॥ రూపంయదేతదభలంనాద్రైశ్యత్వా
దిగుణకరణపదిష్ట ॥ అజ్ఞాతామేషాంర్దిష్టాకాయమాసతా ॥ ౧౬౫ ॥ తస్మాదదిదంరూపంహిరణ్యగర్భ
స్యయ్యక్తమాభాతి ॥ పునఃపరితివాక్యశేషప్రదర్శితంరూపమగ్రసూత్రోక్తం ॥ ౧౬౬ ॥ తస్యేవవాక్యసోయంతస్మిరిత
ప్రయోజనోభవతి ॥ సమవాక్యశేషదర్శితసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మయోగేన ॥ ౧౬౭ ॥ యద్యక్షరంప్రధానంసంభవతిచే
ద్యవిభువిహితతేన ॥ వైశ్వానరశ్చితివాక్యాంధోగ్యేహిప్రదర్శితోయోసా ॥ ౧౬౮ ॥ అపాహుదికరణభావాద్వ
రమోర్దిష్టతరాగ్నిరేవస్యాత్ ॥ అయమగ్నిరితదవాక్యేయదయంశబ్దోపజాతరేదృష్టః ॥ ౧౬౯ ॥ యదయంభూతాగ్ని
ర్వావైశ్వానరశబ్దవాక్యతాంకశ్చో ॥ విశ్వస్యేతివాక్యేవైశ్వానరశబ్దపరభూతాగ్ని ॥ ౧౭౦ ॥ దృష్టస్తేస్మాదధికా
భావేపాతదధిమానిదేవోవా ॥ వైశ్వానరస్యసమతాపిశ్రుతివాక్యగ్రసాధికాభవతి ॥ ౧౭౧ ॥ యద్యాత్మశబ్దయోగా

వైతేతైశ్చానరాభవంతితదాజీవోవాస్యాద్యదయఃజాతరవైశ్చానరేభవన్మహిరః॥౧౭౦॥ప్రాదేశమాత్రమితీతత్ర
 తిరవ్యప్తిశ్చానరాభవంతితస్తాదిహజీవోవాజతరాగ్నిర్వాధవాపిభూతాగ్నిః॥౧౭౧॥వైశ్చానరశబ్దసాన్వితీంచ
 సౌతదధిమానదేవోవా నతువరమాత్మైత్యేవంనిరసేతుముక్తప్రకారమాత్మేవం॥ ౧౭౨ ॥ శీర్షజ్ఞోసాభగవానివమధిక
 రణంబకారమునవర్యః॥౧౭౩॥సూ॥వైశ్చానరసాన్వితారణశబ్దవిశేషాత్॥శ్చిద్రూపకావసానాయేవప్రాచీన
 కాలమునిముఖ్యాః॥ ౧౭౩॥ కోనశ్చితితేదసర్వేమహంసాంచశ్రుతేవమన్యోన్యం । మతివైరూప్యాదేతేపరినిష్ఠాంతత్ర
 యజ్ఞమసమర్థాః॥ ౧౭౪॥ వైశ్చానరవిద్యాంతాంగగ్రహీతుకామాశ్శుచిప్రతామునయః । ఏతద్విద్యాతుశలంకేకయమ
 శ్వపతిమేతఆజన్మః॥౧౭౫॥ రాజానంపప్రచ్ఛబ్రూహీత్యంతేనవాక్యజాలేన,రాజాపివమక్యపయారదధిప్రాయం.
 చనకలమాకణ్యః॥ ౧౭౬॥ వ్యస్తోపాసనపక్షంనిందిత్యాత్మానముపదిదేశేభ్యః । యస్తైతమితచవాక్యైర్దుర్ణ మూర్ధతా
 ద్యంగమట్రసంవలితం॥ ౧౭౭॥ వైశ్చానరంవదివ్యం ప్రమపాస్తిఫలంచవజ్ఞాయామాసః । అత్రచవాక్యేసకలేయోసా.
 వైశ్చానరోవినిర్దిష్టః॥౧౭౮॥ సుచరమాత్మైవస్యాన్నజాతరాగ్నిర్విదిరభవజీవోవానహ్యస్యజాతరాగ్నిర్దుర్ణమూ
 ర్ధతాస్యాద్యతఃపరిచ్ఛిన్నః॥ ౧౭౯॥ యద్యపిభూతాగ్నిరసావపరిచ్ఛిన్నప్రథాపినేయంస్యాత్ । యోహివికారోలోకే
 వైవివికారాంతరాత్మకౌద్యుప్తః॥ ౧౮౦॥ నాయంజీవోపితథాయతఃపరిచ్ఛిన్నపక్షనిర్దిష్టః । జగతోస్యకారణత్వాత్సరమా
 త్సనసితదభలమువపన్నం॥ ౧౮౧॥ కార్యగతాయేధమాణిదిశ్యంతేహికారణేలోకే ఫలగతమపిమాధుర్యంచూతాదౌ
 మన్యతేయతోలోకః॥ ౧౮౨॥ తస్మాదసావరాత్మాద్యమూర్ధతాదిభిరహూపదిష్టోయః । యదివరమాత్మానస్యాద్యో
 పావైశ్చానరోత్రనిర్దిష్టః॥౧౮౩॥ తదుపాసకస్యభాగ్యంసర్వత్ర త్యేతదనువవన్నంస్యాత్ । తద్విదిషీకోరూలంహ్య
 గ్నాప్రోతంప్రదూయతేయద్వత్॥ ౧౮౪॥ తద్వదైశ్చానరవిదిపావంకమేతిచావ్యయ్యుక్తంస్యాత్ । ఆత్మబ్రహ్మచ
 దాభ్యాముపక్రమశ్చాత్మశబ్దయోగశ్చ॥ ౧౮౫ ॥ లోకాదిముఫలభాగవ్యవదేశఃపావకమనాశోక్తిః॥వైశ్చానరశబ్దో
 యంహేతుభిరేతైవరాత్మవరపవః॥౧౮౬॥ఇమమగ్ధంబోధయతుంపంచమ్యంతోశ్రుమాత్రనిర్దిష్టః । వ్యవధానంగమతాత్మా
 ద్యయోశ్రుయాణాంచబోధకాభవతః॥ ౧౮౭॥ తావేతాస్సన్నిహితౌవరమేశ్వరమేనమేవబోధయతః । మాణవకమగ్ని
 మేనంపశ్యేత్యేవంవిధేషువాక్యేషు॥౧౮౮॥మాణవకశబ్దయోగాదుత్యక్తపరోయథాగ్నిశబ్దసాన్వితః । ఇహవైశ్చానరశ
 బ్దోవ్యత్రత్యేనాత్మశబ్దయోగేన॥ ౧౮౯॥ వరమేశ్వరమైవైవంవైశ్చానరమీదృశంప్రబోధయతి.....*

౧౯౦॥సూ॥శ్రీర్యమాణమనుమానంస్యాదితి॥శ్చిద్రూపకావసానాయేవప్రాచీన
 కాలం॥దర్శయతితచ్చరూపంశ్రుతినిర్దిష్టత్వసాధకంభవతి॥శ్రుతిమూలంస్త్రుతివాక్యంవదంతిపెదాధపారగావృధాః॥
 ౧౯౧॥యచ్చస్త్రుతినిర్దిష్టంతచ్చుతివాక్యేనదర్శితంభవతి॥ఏతచ్చపారమేశ్వరరూపమితస్త్రుతియంహిదర్శయతి॥౧౯౨
 ఛాందోగ్యేపిహితదిదంప్రదర్శితంయేనభవతి॥సవరాత్మాఇతిశబ్దోహేత్వర్థస్సూక్తోక్తః॥వ్యామేశ్వరంచూపం॥ ౧౯౩॥
 శ్రుతినిర్దిష్టంయస్తాత్సాన్విత్యాత్మేతిదర్శితంస్త్రుత్యా॥౧౯౪॥సూ॥శబ్దాదిభ్యంతఃప్రతిష్ఠానాన్నైతిచేన్నతథాదృష్ట్య
 వదేశాదసంభవాత్పురుషమపిచై నిమగ్నియతే॥శ్చిద్రూపకావైశ్చానరశబ్దనిర్దిష్టోమేభవతినైవవరమాత్మా॥౧౯౫॥శబ్దాది
 భ్యోపితకాతతైవచాంతఃప్రతిష్ఠితత్వేన॥వైశ్చానరశబ్దోసౌతథాగ్నిశబ్దోపియోత్రనిర్దిష్టః॥ ౧౯౫॥ తావేతావగ్ని
 వరోయవికళత్యాదివాక్యనిర్దిష్టే । అదివదాదత్రత్యాదగ్నిత్రైతాప్రకల్పనంగాహ్యం॥ ౧౯౬॥ ప్రాణాపమత్యాశ్రీ
 యతాగ్రాహ్యయావాక్యచేవనిర్దిష్టా॥అంతఃప్రతిష్ఠితత్వవ్యవదేశోవ్యత్రదర్శితోభవతి॥౧౯౭॥ ఏతేభ్యోహేతుభ్య
 వైశ్చానరవిదికాతరాగ్నిసాన్వితః । ఇతిశంకాత్రసకార్యానాగ్నిజాతరఇహూపదిష్టసాన్వితః॥ ౧౯౮॥ అపితుతదు
 షాధికేష్వరమాత్మేవిదృష్టిర్రునిర్దిష్టా । శబ్దాదిహేతవోయేపూర్వోక్తానాత్రపాధకాత్తైస్యః॥ ౧౯౯॥ యదిజాతర
 పహగ్నిర్వైశ్చానరశబ్దనిమాప్యతేతత్ర । ఆత్మత్వమనుతపన్నంద్యమూర్ధతాదికమపిమాణిర్దిష్టం॥ ౨౦౦॥ కించాత్రదశి
 తంయత్పురుషత్వంతపిపాధితంతత్ర । యత్పురుషశ్చిత్తవాక్యేపురుషవైశ్చానరోవినిర్దిష్టః॥ ౨౦౧॥ పురుషవిధమిత్యపి

మంమూతాగ్నియవంపతంతి కేదిదిహః । తత్రచపురుషవిధత్వంయమక్తమధిదైవతంయదధ్యాత్మం ॥ ౧౦౨ ॥ ద్యుప్రభృతివ్య
ధిదైవంమూర్ధాదివ్యవయవేషుచాధ్యాత్మం ॥ తదభిప్రాయంతర్చహినజాతరేభవతికింతుపరమేశే ॥ ౧౦౩ ॥ *
౧౦౪ ॥ అతఏవనదేవతాధూతంచః ॥ ౧౦౫ ॥ తైభ్యోహతుభ్యోభూతాగ్నిర్వాళదేవతాత్మానా ॥ వైశ్వానరోనహిస్యా
ద్యుతస్సనాత్మానచాపిపురుషోవా ॥ ౧౦౬ ॥ లింగానిబాధకానిహియ్యాస్యద్భుతదేవతావత్ ॥ తానిప్రదర్శితాహిత
స్సాద్వైశ్వానరఃపరాత్మైవ ॥ ౧౦౭ ॥ ౧౦౮ ॥ సాతాదవ్యవీర్యంజైమినిః ॥ యాపూర్వంహిజాదరాగ్నేః ప్రతీక
భావంహ్యపాధిభావం ॥ అత్రైవహిదర్శితమేతస్యాంతఃప్రతిష్ఠితత్వమసి ॥ ౧౦౯ ॥ యోసాద్యమూర్ధతాదిభిరుదాహృ
తఃపరమపురుషశ్చహవాక్యే ॥ అంతఃప్రతిష్ఠితత్వంతస్యాంతర్యామిభావయోగేన ॥ ౧౧౦ ॥ అథవాచిటుకాంతేషుహిపురు
షావయవేషుమూర్ధతాద్యక్త్యా ॥ అంతఃప్రతిష్ఠితత్వంసాతాదేవేతిజైమినిఃపాగ్నిహ ॥ ౧౧౧ ॥ తస్మైదత్తేవ్యాక్యేవరమా
త్మైవప్రదర్శితోనాస్యః ॥ వైశ్వానరశబ్దోయంయోగేనతమగ్ధమేవబోధయతి ॥ ౧౧౨ ॥ విశ్వేషాంచానరశ్చితివిశ్వేవాస్మేతి
యోగశ్చహిభవతిసర్వజగత్ ॥ త్వత్వాత్సర్వాంతర్యామిభావనిదైశాత్ ॥ ౧౧౩ ॥ వైశ్వానరఃపరాత్మాభవతిహ్యత్రాగ్ని
శబ్దబోధ్యోపి ॥ అగ్ర్యఫలనేతృభావాద్యావతేత్రాగ్నికల్పనాసాపి ॥ ౧౧౪ ॥ సర్వాత్మకేపరాత్మనిసకలంజైవతత్వచుంజసం
భవతి ॥ అస్యప్రాదేశత్వంసంప్రతిసమ్యజ్ఞీయావ్యతేమాత్మైః ॥ ౧౧౫ ॥ ౧౧౬ ॥ సూ ॥ అభివ్యక్తైరిత్యాత్మరథ్యః ॥ య
పరిదృశ్యతేపరాత్మాయోసాప్రాదేశికత్వమాత్రేణ ॥ భీక్షుకుంపయాంశస్తాత్ప్రాదేశికఃపరాత్మాస్యాత్ ॥ ౧౧౭ ॥
హృదయాదిషుప్రదేశేష్వయంపరాత్మైఃపలభ్యతేయేన ॥ ప్రాదేశికపరాత్మాతస్మాదిత్యాత్మరథ్యతచార్యః ॥ ౧౧౮ ॥ ...*
౧౧౯ ॥ సూ ॥ ఆనుష్ఠులెవాదరిః ॥ యాప్రాదేశమాత్రహృదయప్రతిష్ఠితంమనఃకృతప్రసిద్ధంహి ॥ తేనానుష్ఠరణీ
యశ్చితిఃప్రాదేశమాత్రపవశ్యతి ॥ ౧౨౦ ॥ ప్రస్తమితాఃప్రథాశ్చినిదైశోయంయథాతథేవాపి ॥ ఇతిబాదరిచార్యోవ
దతిప్రాదేశమాత్రతామస్య ॥ ౧౨౧ ॥ ౧౨౨ ॥ సూ ॥ సంచతైరితిజైమినిస్తథాహిదర్శయతి ॥ యాన్యాదిదైవికాని
హ్యంగాస్యత్రోపదర్శితాస్యస్య ॥ ప్రాదేశికమూర్ధాదౌయదగ్రసంపాదితానైవశ్చితి ॥ ౧౨౩ ॥ ప్రాదేశికసంప
త్వాయేయంప్రాదేశమాత్రతాతస్య ॥ ఇతిజైమినిచార్యస్తస్యప్రాదేశమాత్రతామ్యాత్రే ॥ ౧౨౪ ॥ *

౧౨౫ ॥ సూ ॥ అమనంతిచైవమస్మిన్ ॥ యామూర్ధాదిమరుకమధ్యయదేవమహావనియంతిజాబాలాః ॥ వైశ్వాన
రంపరేతంయంపశ్యత్యాదివంత్రభాగేన ॥ ౧౨౬ ॥ తస్మాదపరాత్మాప్రాదేశికశబ్దభావసంభవతి ॥ శబ్దోయమభివిమా
నస్తత్రపరాత్మనిసంజసోభవతి ॥ ౧౨౭ ॥ సర్వతాగ్నితోయంపరిమితహిసోయతోయమాత్మాస్యాత్ ॥ జగదేతదభివి
మీలెవిమీయతేవాయతభిముఖ్యేన ॥ ౧౨౮ ॥ తస్మాదేతద్వాక్యంచ్యమూర్ధతాద్యంగజాలసంపతితే ॥ వైశ్వానరేపరా
త్మస్యపాస్యరూపేసమన్విగంభవతి ॥ ౧౨౯ ॥ శారీరకమిమాంసామనినావ్యాసేనపరిచితాసేయం ॥ చతుర్థాధ్యాయాత
ప్యాంప్రథమాయోసాశేషస్వయోధ్యాయః ॥ ౧౩౦ ॥ తత్రద్వితీయపాదసూత్రాద్ధోయశ్చభాష్యకారోక్తిః ॥ ఆర్యాశ్చ
తైరమదైఃప్రకాశితోజయతుసోయమనవద్యః ॥ ౧౩౧ ॥ ఇతిప్రథమాధ్యాయోద్వితీయపాదః.....*

తైశంకరాచార్యగురుభ్యోనమః.

ద్వితీయపాదప్రారంభః ॥

ఇహచద్వితీయపాదేయానిచవాక్యాన్యపాస్యబహుభాసః । తాఃహ్యపాస్యరూపేనసన్వితానితదర్శితంపూ
ర్వం ॥ ౧ ॥ అత్రచద్వితీయపాదేయాన్జ్ఞేయప్రధానవాక్యాని । తేహివమన్వయశ్చజ్ఞేయప్రవృత్తిరూప్యతేనద్యః ॥ ౨ ॥
సనువాక్యశేషదృష్టోద్యమూర్ధతాద్యన్వయానురూపేన ॥ వైశ్వానరశబ్దోపాపునక్రమస్థోయదాపరాత్మనరః ॥ ౩ ॥ ద్యుభ్యా
ద్యాయంతనంయస్తుండకవాక్యేనిహపితంచాదౌ । తదిదంప్రధానమేవహ్యదం ॥ తేనీరుశబ్దదేశాత్ ॥ ౪ ॥ ద్యుప్రభృతి

చాగ్రీవాంతం యస్మిన్ తమిదిదర్శితో యోసా । అంతే సేతుత్వ సామ్యమృద్యస్య త్యాదివాక్యే ॥౧౫॥ అత్రామృతే
జ్ఞోసా అప్రకృత్యవప్రాయజ్యతేనాన్యై । వస్త్వీ సంబంధాభావా సేతుర్వస్త్వోపిచారవాదాలోకే ॥౧౬॥ తస్మాదేతద్వాక్యం
యదమృత సంబంధిపారవత్త్వగుణం । బోధయతిహి ప్రధానం యతిః పరాత్మానపారవాచకభవతి ॥౧౭॥ అథవాద్యుప్రభృ
తీనాం విభారక త్వసన్నిధితో యోసా । పాయుర్వాస్యదధవా శారీరోవాన్యశబ్దయోగేన ॥౧౮॥ తస్మాన్ముంజకవాక్యేద్యు
భ్యాద్యాయతనభావమావస్థం । నవరాత్మైత్యాశంకాం నిరసితుమధికరణమేతదాహమునిః ॥౧౯॥ యతిః ॥౧౯॥ మూ । ద్యుభ్యా
ద్యాయతనం స్వశబ్దాత్ ॥౨౦॥ ద్యుప్రభృతీనామిదామాయతన త్వేనవనితో యోసా । సవతరమాత్మైవస్యాన్నవప్ర
ధానం నచేతరః కల్పిత ॥౨౧॥ యస్మిన్ తస్మాత్సంకలంతమేకమాత్మానమేవజానీక । ఇత్యర్థకేహివాక్యేతస్మాద్ద్యుప్రాయతన
శబ్దోపి ॥౨౨॥ దేతనవాచిసోయం వ్యప్తస్సర్వత్రచేతనాథావరః । ద్యుభ్యాద్యాయతనత్వం నవప్రధానే శుక్రతా క్వచిద్వ
క్షం ॥౨౩॥ సమ్యక్సామ్యమిమం త్రే సర్వాద్యాయతనత్వమాత్మనోద్వక్షం । యద్వాగ్నిమోకపూర్వకవిజ్ఞేయత్వం ప్రదర్శితం హ్య
త్ర ॥౨౪॥ తదపివతరమాత్మనస్యాన్నవప్రధానస్యకుక్రచిద్వక్షం । శుక్రత్వంతరేతమేవేతస్మిన్ ద్యుప్రాయతనత్వ
విదం ॥౨౫॥ పూర్వోపదర్శితం వా సర్వజ్ఞత్వం యదేకవిజ్ఞానాత్ । తస్మిన్నితి మంత్రోక్తం పరాత్మవత్ సమంజసంభ
వతీ ॥౨౬॥ యచ్చజ్ఞసహకృతోయతచ్ఛబ్దకృత్తశబ్దసహచరితః । వరమాత్మానం మూర్తే విజ్ఞేయత్వం చ తస్య నిర్దిష్టం
౨౭ ॥ అతదథాకవాక్యానాంత్యాగం వక్షీహమంత్ర శేషోయం । మంత్రోహి పురుషవేత్యం సర్వస్యైవ పురుషతాం
బ్రూతే ॥౨౮॥ సామానాధికరణ్యం యదక్రద్వక్షం విలాపవార్థం స్యాత్ । ద్యుప్రాయతనత్వం చోరోయం స్థానిరితి
చవాక్యేహి ॥౨౯॥ తద్వత్ప్రపంచమఖిలం విలాప్యశుద్ధం యదేతదాయతనం । బ్రహ్మబ్రూతే మంత్రోన సప్రపంచం నవప్ర
ధానం వా ॥౩౦॥ సేతుత్వమభిహితం యద్యవృత్తస్యైవ ఇతి మంత్రభాగేన తదపి విభారకత్యాత్మరాత్మనోయూక్తమేవ
సేతుత్వం ॥ ౩౧ ॥ రాజువాశ్చిరఇతివాక్యే వస్త్వీచాభేదబోధికాద్యుక్తే । బ్రహ్మయదావృతశబ్దంతవాత్వభేదార్థకాహి
వస్త్వీయం ॥౩౨॥ మోక్షోయదావృతస్యాత్వం బంధాత్తైవభవతివస్త్వీయం । యోవాగ్నిమోకపూర్వకసాత్మాత్మా
రప్రదాసమంత్రోక్తః ॥౩౩॥ ఏతత్పదాభిధేయః చాగ్రీవకభావేన తస్య హేతుత్వం । తస్మాద్భగిన్తా వేదం ద్యుభ్యాద్యాయ
తనమత్రనిర్దిష్టం ॥౩౪॥ యతిః ॥ ౩౪ ॥ సూ । ముక్తోవస్యవ్యవచేకాత్ ॥ యతిః ॥ గాదిదోషయక్తా యేవస్యైవ హి ము
క్తపదవాచ్యాః । ముక్తోవస్యవ్యతాఖిలనిర్దిష్టాహ్యస్యవోత్తరత్రయతః ॥ ౩౫ ॥ భిద్యతఇతి మంత్రేరితసాత్మాత్మాగే
దోషముక్తానాం । పురుషముప్రేత్యంతా మంత్రోయంతదువస్యవ్యతాంబ్రూతే ॥౩౬॥ మంత్రాంతరం యదేహికథ
యతికామాదిదోషముక్తానాం । అత్రబ్రహ్మసమశ్చురత్వత్యంతేతదువస్యవ్యతామస్య ॥౩౭॥ యతిః ॥ ౩౭ ॥ నాగుమానమతచ్ఛ
బ్దాత్ ॥ యతిః ॥ ద్యుభ్యాద్యాయతనం ప్రధానమనుమానగమ్యమత్రస్యాత్ । అత్రచతస్సరశబ్దో యతోనద్యుప్రాయతనం ప్ర
ధానం స్యాత్ ॥౩౮॥ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదౌచేతనార్థకశబ్దః । సర్వజ్ఞద్యుత్వే సాతస్మాద్వదిదంకథం ప్రధానం స్యా
త్ ॥ ౩౯ ॥ అతథహయోయం వాయుః ద్యుభ్యాద్యాయతనతాంసనోపైతి । యచ్చప్రధానవత్ దూషణకాలం తదే
తదత్రాపి ॥ ౪౦ ॥ యతిః ॥ ౪౦ ॥ సూ । చాగ్రీవశ్చ ॥ యతిః ॥ చాగ్రీవశ్చదపి శారీరోనై హి మాయతనభావమువయాతి । య
దయమసర్వజ్ఞస్యాద్యస్తామృత్యాదిభిః పరిచ్ఛిన్న ॥ ౪౧ ॥ యతిః ॥ సూ । భేదవ్యవచేకాచ్ఛ ॥ యతిః ॥ భేదవ్యవచేకాచ్ఛ ద్యు
భ్యాద్యాయతనమత్రసహజీకః । జ్ఞాతృత్వేననియుక్త స్సకథం విజ్ఞేయభావమువయాతి । ౪౨ ॥ ద్యుభ్యాద్యాయత
నం యద్విజ్ఞేయత్వేనదర్శితం పూర్వం । జానీతేహివాక్యాత్ జ్ఞాతృత్వేనోపదర్శితో యోసా ॥ ౪౩ ॥ తస్మాదపివతరమా
త్మాదిజ్ఞేయత్వేనదర్శితసోసా । ద్యుభ్యాద్యాయతనం స్యాన్నవప్రధానం నకల్పితవ్యం వా ॥ ౪౪ ॥ యతిః ॥ సూ । ప్రకర
ణాత్ ॥ యతిః ॥ ప్రకరణమపి యత్ప్రత్యురమాత్మవరం హి ద్యుత్వేనవిఖలం ॥ కస్మిన్నిత్యాదభ్యహియతి పరాత్మాత్మవర్తి
తో యాయ ॥ ౪౫ ॥ యతిః ॥ సూ । స్థిగ్యకనాభ్యాంచ ॥ యతిః ॥ అవ్యభిచాకశీతిత్యప్రస్యా క్షేపితిర్నిర్దిష్టా ॥ స్వాద్యత్రితి
చవాక్యేనాభిలాదనమపి హనిర్దిష్టం ॥ ౪౬ ॥ తాభ్యాం స్థిత్యదనాభ్యామిత్యేత్రజ్ఞులక్షణం కనితం । యేత్రజ్ఞాత్మ

భగవంతుః కృతకమితి తావదపిచింతయంతః ॥ ౩౬ ॥ ఇహలోకస్థిమనంత్రైత్యం ప్రతిపాద్యమాంభయతి । తుశోన
లోకస్థిమస్తాత్తమిమంత్రుః ప్రబోధయతి ॥ ౩౭ ॥ సైవివాక్యభ్యా నేపిహయోసాత్రైత్యభిర్యవస్యత్వః । సత్వో
పాధివివక్షితవరమాత్మైవేతితేనవిరోధః ॥ ౩౮ ॥ తస్మాదేతద్వాక్యంయథోక్తలక్షణసమన్వితశ్చైవబ్రహ్మణి పరమ
జ్ఞేయసమన్వితం తేనసకలజనవద్యం ॥ ౩౯ ॥ సన్నిహముంకడవాక్యేష్యప్రభృతినాయదేతదాయతనం । తచ్ఛాస్త్రశబ్ద
యోగాత్పరమాత్మైవేతిదర్శితంపూర్వం ॥ ౪౦ ॥ తత్రేదమనువవన్నయదాత్మశబ్దోహ్యతేతనేపిస్యాత్ ॥ భాంద్యోగభూమ
వాక్యేష్యవక్త్రమెవతితేత్రశబ్దయః ॥ ౪౧ ॥ ఉపసంహారేసాయంశబ్దోద్యుజ్జోహ్యతేతనేపాశ్రే ॥ తతోవికృమివా
క్యేససతురమారంహినారదోభ్యేత్య ॥ ౪౨ ॥ శ్రుతిమత్యాద్యైవాత్మవిదిత్యంత్రైతాత్మవిదిమంచక్రే ॥ తత్రేవవస
తురమారోహ్యగాదిపారగమ్యుపప్రవీరంశ్చ ॥ ౪౩ ॥ నామబ్రహ్మత్యాదిన్యూపాసనానివదర్శయామాసః ॥ ప్రశ్నప్రతిప
నాభ్యాంపాశ్రాంతంసన్యగేనముద్దిశ్య ॥ ౪౪ ॥ త్రైత్యాదికంవివేచియోపాశ్రాంతంసయామాసః ॥ పాశ్రాంతోపా
తిహివాక్యేపాశ్రాంత్యాత్మత్వముపదిష్టం ॥ ౪౫ ॥ సర్వాత్మకత్వపిద్ధతస్యాత్మత్వంవదర్శితప్రాయం ॥ సర్వసమవగా
ముక్తంతప్రీత్యాశ్రయభేదమంత్రేణ ॥ ౪౬ ॥ పాశ్రాంతినిదిశ్చాత్మవాద్యప్రతిమంత్రేభాగేన ॥ అతివాదితాతథోక్తా
హ్యతివాదిత్వావవాదనిందావ ॥ ౪౭ ॥ సర్వసమర్పణకథనాద్భూమత్వంప్రాణవివసంభవతి ॥ యచ్ఛూమలక్షణంహ్య
ద్యత్రేత్యాదౌవదర్శితంతదపి ॥ ౪౮ ॥ సామప్తవప్తాయాంపాశ్రాంత్యంసమంజసంభవతి ॥ యచ్ఛూమత్వంభూమో
దర్శితమమృతత్వమపిచయోహ్యక్తం ॥ ౪౯ ॥ పాశ్రాంతిమథయంస్యాన్యతోహిమంత్రాంతరేతథాద్యత్వం ॥ యత్రేదభి
వక్తంత్రైత్యసఖరూపః ప్రాణవివదర్శిష్టః ॥ ౫౦ ॥ అమృతత్వమపిచతస్త్రినిదిశ్చప్రాణవాక్యేనేపిహితస్మాద్యోపాభూ
మాపాశ్రాంత్యంభవతి నైవవరమాత్మా ॥ ౫౧ ॥ ఇమమాత్మేవంధరిసతుమదమధికరణంచకారమునిమాన్యః ॥
౫౨ ॥ మాభూమాసంప్రసాదాదధ్యవదేశాత్ ॥ ౫౩ ॥ వాయంభూమాప్రాణప్రాణామార్ధ్యయతోయముపదిష్టః
౫౪ ॥ వరమాత్మైవాయంస్యాల్లక్షణభేదాన్ప్రమాణభేదాన్ ॥ శ్రుతిమత్యాదౌవాక్యేష్యవక్త్రమేవాత్మవిదిమద్య
ష్టా ॥ ౫౫ ॥ శోకంతరీత్యప్యేకృపమపినిదిష్టమాత్మబోధస్య ॥ ప్రాణోయంయదిభూమాకథం సలక్ష్మకథంఫలంనైత
త్ ॥ ౫౬ ॥ ఏతస్మాన్మార్గాత్వాపోయంశోకంకథంతరేల్లోకః ॥ నామాదిప్రాణాంతంప్రతితథావేన వనితంహ్యత్ర ॥
౫౭ ॥ తచ్ఛయదిబ్రహ్మస్యాదాత్మవాశాశ్రుద్వప్రవివీరతం ॥ వాగాదిప్రాణాంతేభూయశ్శబ్దఃప్రదర్శితోయోసా ॥ ౫౮ ॥
పావధికబహుళభావంపూర్వస్మాదుత్తరస్యదర్శయతి ॥ నిరవధికంబహుభావంభూతశ్శబ్దయపవచనంయతి ॥ ౫౯ ॥
యస్మాత్పంచమ్యంతంయదాంతరంవేహసన్మౌద్ధప్రతినిరవధికంచబహుత్వంపరీక్షాన్యత్రనన్వదిష్టం ॥ ౬౦ ॥
యోధమగవాచకస్యైశ్చబ్ధోనియమేగమగసాకాంక్షః ॥ భూమగశబ్దస్సయం భూమగపరోనియతరమగసాకాంక్షః ॥
౬౧ ॥ ఆకాంక్షతేమరూపంధర్మమానందబోధపరిపూర్ణం ॥ తస్మాద్భూమగశబ్దఃసర్వగతంబ్రహ్మ సన్నిధానందం
౬౨ ॥ బోధయతినాన్యకర్థం తేనప్రాణఃకథంసభూమాస్యాత్ ॥ సర్వసమర్పణమేతత్సర్వాత్మత్వంచయచ్ఛూర్యోక్తం
౬౩ ॥ తత్రేవసర్వపదంస్యాద్వాగాదిపరంసచాఖిలాధ్యపరం ॥ ఉక్తంహిమప్రైవాక్యేవాగాదీనాంసమన్వితంపాశ్రాంతం
పాశ్రాంతస్థాత్మకతాంషిత్యాదీనాంప్రబోధయత్యేమం ॥ ప్రాణోహిప్రథితాశ్రుతిర్న సర్వాత్మకాంప్రవీర్యస్య ॥
౬౪ ॥ అతివాదిత్వంయదపిప్రాణవిదోదర్శితంహిపూర్వత్ర ॥ అతివాదిత్వంతదపిప్రాణబిదత్కృతిరపోద్యభూయోపి
౬౫ ॥ సత్యవిదోదర్శయతిహ్యేవతేత్యాదివాక్యేనేపి ॥ అత్రేవశబ్దోయోపాశ్రుత్తరభాజైవవపూర్వభాగభవతి
౬౬ ॥ సత్యపదంబ్రహ్మవరంసత్యంజ్ఞానమిమంత్రనిదేశాత్ ॥ సత్యజ్ఞానేనైవహ్యతివాదిత్వంసతేతరజ్ఞానాత్ ॥ ౬౭ ॥ ఇతి
మంత్రాశ్రేణేనైవబ్రహ్మవిద్యానివాదితానిధా ॥ అత్రత్యభేదసత్యంవిజ్ఞానాదీనాధనాన్యత్వై ॥ ౬౮ ॥ ఆత్మన్యభూమ
వాక్యేబహుప్రపంచంనిరూపితంబ్రహ్మ ॥ పాశ్రాంత్యిభూమాస్యాదాత్మైవాయదితదాత్మతఃపాశ్రాంతం ॥ ౬౯ ॥ ఇతిమంత్ర
బోధనంస్యాద్యాత్మకత్వంసర్వాత్మకాదివిధాని ॥ దేహాదీకథనంప్రయోసాప్రాణకథంభేదమమ ॥ ౭౦ ॥ తస్మాదిభావ

రమాత్మభూమాశాన్యభినిర్వికంభవతిః ॥౧౮॥ ధర్మోపపత్త్యైవ యతేహభూత్విధమాత్మాయం
తేవాక్యశేషభాగేషు ॥౨౦॥ తేనర్వేపరమాత్మమృతపవానమృతాద్యశేషప్రాణేయతేరివాక్యదర్శితలక్షణమస్యై
వసమృగువపన్నం ॥౨౧॥ యస్మిన్దృష్టేనాస్యతేనాస్యచ్యుతాకలీకాయం సహిభూమేతివలక్షణమస్యైవస్యా
గ్నతేతరస్యాపి ॥౨౨॥ యోవై భూమాతదన్యతమితిమంత్రోక్తంయదేతదన్యతత్వం తదపివరాత్మనవివహన్యతదిష్టం
సర్వవేదవాక్యేషు ॥౨౩॥ తత్పుణమిత్యుపదిష్టంసుఖత్వమపి తస్యప్రసద్ధంహి తనందోబ్రహ్మైరిహిమంత్రేచాన్య
త్రదర్శితంభూయః ॥౨౪॥ ఆనందత్వంయదైవద్భృహ్మణిసద్ధంసుఖత్వమప్యేవం ఉపసంహృతాహికథితంతమసఃపార
త్వముచితమేవాస్య ॥౨౫॥ సకలనిగమాంతరవాక్యైస్తమఃపరత్వేనవన్యోతేయోసా యస్యత్వేనేత్యేతత్వంత్రోక్తం
రూఢమస్యసత్యత్వం ॥౨౬॥ స్వీమహిమనీతిమంత్రశ్రుతంచయత్స్వీమహిమప్రతిఫల్యం యదపివసర్వాత్మత్వంసర్వ
గతత్వంచయదపినిధిష్టం ॥౨౭॥ తదఖిలమపివరమాత్మభూమేష్టవసమంజసంసాన్యత్ర ఉపసంహృతివాక్యస్య
మృతవత్త్రమేనైకవాక్యభావోపి ॥౨౮॥ భూముఃపరమాత్మత్వంసాధయతి నచేతరస్యకస్యాపి తస్మాదేతద్వాక్యం
చ్చాందోగ్యేనప్రమేదినిధిష్టం ॥౨౯॥ భూమపరమఖిలమాత్మనిసమన్వితంనిర్విశేషవిన్యాత్రే నన్విహతత్వత్వవదంబ్ర
హ్మణీయాధమితిభూమవాక్యమిదం ॥౩౦॥ తత్సహచర్యయోగాద్భృహ్మపరంతేత్రైవతతాస్మి బృహదారణ్యకవా
క్యేహ్యేతద్వైతదితివాక్యనిధిష్టం ॥౩౧॥ అక్షరమిహవణస్సద్వైతక్షరశబ్దశబ్దవణయాభాహి యద్యపియోగాశ్ర
యణే బహుపరత్వంప్రతియతేతత్త్వే ॥౩౨॥ తదపిచయోగాశ్రయణంయాధివిరోధాన్నచేహసంభవతి తస్మాదక్షరశబ్దా
దోంకారోహ్యత్రగృహ్యతేనాన్యః ॥౩౩॥ సర్వాత్మకత్వకథనాదాకాశాంతస్యధారకత్వేననిర్దిశ్యతేసపివహేచ్ఛాన్యం
కారభిప్రదర్శితాంశంకాం ॥౩౪॥ నిరసితమవహితహృదయశ్చకారమునవర్యవితదధికరణం *
ఐతి ॥౧॥ సూ॥ అక్షరమంబరాంతధృతేః ॥౧॥ ప్రథమేగాగ్నిప్రశ్నేహ్యకాశోభూతధారకాభిహితః ॥౨॥ తస్మిన్నితి
ద్వితీయేహ్యకాశాంతస్యధారకత్వేన అక్షరమిదముపదిష్టంమునిప్రవీరేణయాజ్ఞవల్క్యేన ॥౩॥ అష్టాలాదివదైరి
హలక్షణముక్తంచతస్యతేనైవ ఏతల్లక్షణలక్ష్యంబ్రహ్మైవాక్షరపదేననిధిష్టం ॥౪॥ ఉపదిశ్యతేయదక్షరమాకా
శాంతస్యధారకత్వేన వక్షాత్మకఃకంకారేహ్యకాశాంతస్యధారకత్వంవా ॥౫॥ అష్టాలాదివదోక్తం లక్షణమపివా
యతోనసంభవతి సర్వాత్మకత్వమపివాగసోంకారస్యయదపినిధిష్టం ॥౬॥ తదిదంధ్యావాఢంస్యాన్నవస్తుయా
ధాత్వనిర్ణయస్యకృతే ననుయద్యక్షరశబ్దాదోంకారోనేహ్యహ్యతేతహి ॥౭॥ భవతుప్రధానమక్షరమప్యే
పూర్వోక్తలక్షణంయక్తం అపిచాఖిలరాంతవిధగమపియక్తంతస్యకారణత్వేన ॥౮॥ శారీరోవాస్యాదిహయద
క్షరంయాజ్ఞవల్క్యేనిధిష్టం ॥౯॥ సూ॥ సావప్రశాసనాత్ ॥౧౦॥ యాచాంబరాంతవిధృతిఃపరాత్మనస్సాన్య
న్నవప్రధానస్య ॥౧౧॥ జగతఃప్రశాసితృత్వంయదప్రవాక్యైశ్చరేనిధిష్టం సర్వజ్ఞైవరమాత్మనతదేతదుచితంసచ
ప్రధానేపి ॥౧౨॥ శారీరేపిసయక్తంయదసాదేహాభివరిచ్ఛిన్నం ॥౧౩॥ సూ॥ అన్యభావవ్యాప్తత్రైశ్చ ॥౧౪॥ *
అత్రాక్షరశబ్దేనహియదస్యదాశంకితంప్రధానాది ॥౧౫॥ తద్భావరహితమేవహ్యక్షరమేహశ్రుతిహిబోధయతి ద్ర
ష్టత్వాదృష్టత్వాద్యఖిలయచ్ఛేదదర్శితంశ్రుత్వా ॥౧౬॥ తేనాచేతనభావఃసఃలోయంబాధితోభవన్యస్య అక్షరశ
బ్దస్సేయంయోగబలాద్భృహ్మబోధకౌభవతి ॥౧౭॥ యత్రహియాధిరోగస్త్రహియోగాద్భృహ్మణిసమన్వితంభవతి నను యదిబృ
హదారణ్యయదక్షరంయాజ్ఞవల్క్యేనిధిష్టం ॥౧౮॥ రింగవతేనాక్షరపదయాధేర్వాధాద్భవేత్సర్వంబ్రహ్మ ప్రశోపని
షదియాఖిలనిరూపితాసత్యకామనంజ్ఞాయ ॥౧౯॥ ప్రణవాంబనవిద్యాయఃపునరిత్యాదివాక్యనిష్ఠాహి తత్రచయః
పరశబ్దపురుషవిశేషగవరోహినిధిష్టం ॥౨౦॥ గతిరింగయోగతస్సాన్యగ్నాన్యవరవివహాభిధానగిరిహృద్భూతాశ్మ
బ్రహ్మణిసాఖిలసకారణేద్యష్టా ॥౨౧॥ ఈక్షరశబ్దేనేహిమంత్రేణయదిక్షణంనిధిష్టం అస్మేతీత్యంతేహి త

త్వాప్రిఫలంబదతమవదిష్టం॥ ౧౦౨॥ తమభయమపికార్యస్యాభ్యుక్తంసహితారణ్యధంబదపితస్సద్భదభిధ్యానంత
దపితకార్యస్యైవక్తమాభాతి॥ ౧౦౩॥ ఇత్యామైవప్రాప్తాదదమధికరణంకృతంతునీం ద్రేణ॥
౧౦౩॥ సూ॥ క్షుతికమకవ్యవదేశాత్సః॥ ఇహపిష్టలాదనామామునివర్త్యస్యకామమితనన్నం॥ ౧౦౪॥ ఓం
కారంచసతత్త్వంతదవయవాంశ్చప్రబోధయభూయః॥ బ్రహ్మభ్యానాలంబనభావంద్వివిధంహి దర్శయామాస॥
౧౦౫॥ బ్రహ్మప్రాప్త్యాత్మకమపిఫలముభయనిధింరూపయామాస॥ ఏనద్వాభిత్వాద్యేవాన్వేతిత్యంతమంత్రభాగేన॥
౧౦౬॥ వత్సాన్నిధిఃప్రేనేహియఃపునరిత్యాదిమంత్రభాగేన॥ యస్సాదకంహిపురుషస్త్రీమాత్రసీమాంకారమకశమాలం
బ్య॥ ౧౦౭॥ భాగ్యయోగవరంపుమాంసంవిస్మృప్తదేహశ్చసూర్యముపయాతి॥ సూర్యసంపన్నస్సౌ 'సపాకుభిర్భ్రష్ట
లోకమువసితః॥ ౧౦౮॥ యోసాపిరణ్యగర్భోజీవఘనోయశ్చపరశ్చితిప్రథితః॥ తస్మాత్పరంపుమాంసంసశ్చక్షతే పురిశయం
వరంబ్రహ్మ॥ ౧౦౯॥ ఇతిమథగమవదిదేశహిసపిష్టలాదశ్చసగ్యకామాయ॥ అత్క్రాయంవరశబ్దోబ్రహ్మజిహ్వాభక్తిమ
ప్రసద్ధంహి॥ ౧౧౦॥ అత్రచరూఢేర్పాదనకారణంక్షిమపితకృతేవప్రంబయతాకార్యగమనముక్తంలింగంతస్యస్స బాధ
కంబూఢే॥ ౧౧౧॥ కార్యగతస్యహిపుంసఃకారణసామోతామిరిత్యతోదృష్టా॥ కార్యత్యయశ్చితిసూత్రేనస్మాత్కారణ
వరోత్రవరశబ్దః॥ ౧౧౨॥ యదివరశబ్దోయోయంకార్యవరస్సాన్యత్రదైతదఫలంస్యాత్॥ ఉభయాన్తకర్తవీకనమభ
యప్రాప్తస్వయావపలకనం॥ ౧౧౩॥ ఏతద్వాభిమంత్రేదృష్టంయదిదంపరభాకంతస్యాత్॥ ధ్యేయత్వవ్యవదేశోహ్యత
భాభూతస్యద్యభ్యతేకాస్త్రీ॥ ౧౧౪॥ వంచాగ్నిభ్యానాదావీక్షుతికమకర్తవీక్షనంసతభాతస్మాదతద్ధ్యయఃవరఃపుమా
నేవనావరంబ్రహ్మ॥ ౧౧౫॥ యస్మాద్విరవ్యపుంసశ్చుక్తిరీక్షుతికమకర్తాంబ్రీరీత్యస్యతస్మాదేతద్వాభ్యంయథోపదిష్టంహి
పిష్టలాదేన॥ ౧౧౬॥ జ్ఞేయప్రణవధ్యేయబ్రహ్మజీవరమేసమన్యతంభవతి॥ నన్వహవరశబ్దోయంవరమూర్త్యన్వేన ముఖ్యశ్చితిమ
త్వా॥ ౧౧౭॥ వరమాత్మపరతయాంబిదిష్టశ్చేత్తతైవచాత్మాస్త్ర॥ ఇహదహరవాక్యమతచ్ఛాంబోగ్యే దృశ్యతేహ్య
తేత్యాది॥ ౧౧౮॥ తత్రబ్రహ్మపురేస్త్రేదహరంయత్పుండరీకమువదిష్టం॥ తస్మాంతస్థాకాశందహరత్వేనేహప్రదర్శయిత్వా
ద॥ ౧౧౯॥ తస్మాంతస్థస్థంయత్స్యాత్తస్యాన్వేష్టవ్యతావినిదిష్టా॥ భూతాకాశస్సాన్యవిహాయోసావాకాశశబ్దనిదిష్టః॥
౧౨౦॥ యస్మాన్ముతాకాశేహాహ్యకాశశబ్దఇహదృష్టః॥ దహరాయతనాపేక్షం దహరత్వంతస్య సమ్యగుపవన్నం॥
౧౨౧॥ అన్వేష్టవ్యత్వాదికమన్వేష్టవ్యస్సచేతరస్యాత్రిఅన్వేష్టవ్యత్వాదికమాకాశాంతస్థనివదృష్టమితి॥ ౧౨౨॥ య
ద్యువ్యతేతదాయంశారీరస్సాన్యస్సచేహవరమాత్మా॥ దహరత్వాదికమఖిలంతస్త్విహరాగ్రిమాత్రఉపవన్నం॥ ౧౨౩॥
జీవపురషవతస్త్రిన్వహ్మపురత్వంశ్చుక్తిహిబోధయతి॥ జీవకృతకరుణస్యంశరీరమేతద్ధిజీవపురమేవ॥ ౧౨౪॥ జీవే
చబ్రహ్మవదంభాత్తస్మాన్వైష్టవముఖ్యభావేన॥ యోహిపురస్సామీస్యాత్పురైకదేశేస్థితిర్భవేత్తస్య॥ ౧౨౫॥ బు
ధ్యామ్యపాధికత్వాచ్ఛారీర్యంభవేత్పురస్సామీ॥ పరమాత్మతోవిభుత్వాద్దహరత్వాదికమయ్యుక్తమేతస్త్రి॥ ౧౨౬॥
ఇత్యాశంకాంధిరసితుమధికరణమిదంచకారముగతత్రీ॥ ౧౨౭॥ సూ॥ దహరఉత్తరేభ్యః॥
హ్యుత్పుండరీకవేత్కేదహరోయోసావిహంతరాకాశః॥ ౧౨౮॥ సచపరమాత్మానారాభూతాకాశోనచాపికారీ॥ యస్మా
దుత్తరవాక్యేహ్యోతచ్ఛబ్దేనదహరమనుకృత్య॥ ౧౨౯॥ అత్తత్వాద్యవదిష్టంతస్మాద్దహరఃపరఃపుమానేవ॥ అత్తత్వంత
యమక్తంహ్యవహతపాత్తత్వపుషపయచ్ఛోక్తం॥ ౧౩౦॥ యదిదంహిసగ్యసంకల్పత్వాంతంబివరతాదితద్యమపితత్వ
ర్వంపరమాత్మఉచితఃసవ్యోమిహిపాపికారీ॥ ౧౩౧॥ యస్మాన్ముతాకాశోహ్యతేనప్రసభవతినాత్మారా॥ యద్యప్యా
త్వాజీవస్త్రథాపినామతపాత్తతాదిగుణః॥ ౧౩౨॥ భూతాకాశోవహ్యంతస్థునిపారవ్యనైవసంభవతి॥ బ్రహ్మేతేనయ
దాతతేనాపాద్యతేతదాభాత్త॥ ౧౩౩॥ ముఖ్యసంభవతయేగానోభోగ్యహ్యతేనతరభా॥ యద్యప్యాకాశవకం
భూతాకాశేతుముఖ్యమేవస్యాత్॥ ౧౩౪॥ తూర్వోక్తధర్మకాభాత్తథాపిసాయంసగ్యహ్యతేదహరః॥ అకాశస్త్రధిం
గాదిత్యధికరణేపానరుక్తగుపి॥ ౧౩౫॥ నైవాశంక్యంయస్మాద్విదత్రీదృష్టంహిలింగమస్పష్టం॥ అన్వేష్టవ్యత్వాది

మంత్రస్సన్వయవస్తువోద్యుష్టం ॥ ౧౩౫ ॥ దహరస్యాకాశస్యతు నైతద్వృష్టమితి నైవమాశంక్యం ॥ యద్యాకాశోదహరోనా
స్వేష్టవ్యోభవే తదైవంస్యాత్ ॥ ౧౩౬ ॥ ద్యావాభూమీత్యాదికమస్వేష్టవ్యంభవేదతోనైవంభూదహరవాక్యశేషేహ్య
వహతపాప్తత్వగుణకమాత్మానం ॥ ౧౩౭ ॥ హృత్పుండరీకవేత్తస్యన్యవ్యుతదౌశ్రితాంశ్యసత్యాదీక ॥ అన్యవ్యుభోగశేషం
క్షపయిత్వా యే ప్రజంతిపరలోకం ॥ ౧౩౮ ॥ తేహముపాసకానామకుంఠితః కామచారణపదిష్టః ॥ యస్మాత్తస్మాదత్రహిద
హరంవతదాశ్రితంచసత్యాది ॥ ౧౩౯ ॥ అస్వేష్టవ్యంతమభయమితిబోధయిత్వంయదంతరితికథితం ॥ బ్రహ్మవల్లభిసా
ధనమిదంశరీరమితిస్మప్రసిద్ధంహి ॥ ౧౪౦ ॥ బ్రహ్మపురశబ్దయోగోప్యమకూలోభవతినైవవిపరీతం ॥ ఆకాశేషమ్యాదికమ
ఖలంపరమాత్మనోహియుక్తతరం ॥ ౧౪౧ ॥ యస్మాత్సర్వగతోసావాయతనాపేక్షమస్యదహరత్వం ॥ యేవాక్యశేషదర్శి
తథమాత్మైసాధకాస్యైర్త్రైతి ॥ ౧౪౨ ॥ పంచవ్యంతార్థమిహంసూత్రైర్విణ్ణయతిస్మాత్ప్రకారోయం ॥ *

☞ సూ ॥ ౧౪ ॥ గతిశబ్దాభ్యాంతథాహిద్యుష్టంలింగంచ ॥ ☞ భూదహరవాక్యశేషే బ్రహ్మగతిదర్శితా
హిజీవానాం ॥ ౧౪౩ ॥ సాబ్రహ్మభావమస్యహిసాధయతిబ్రహ్మలోకశబ్దేపి ॥ అహరహరిమాస్మమస్తాప్రజాఃఖలుబ్ర
హ్మలోకమిమం ॥ ౧౪౪ ॥ నవిదుగ్ధంబంత్యోపీత్యయమర్థశ్చప్రదర్శితస్తత్ర ॥ హృత్పుండరీకనియోదహరోయోయంస
చెత్పరాత్మస్యాత్ ॥ ౧౪౫ ॥ నైతత్సుమప్రీసమయేజీవానాంబ్రహ్మలోకగమనంస్యాత్ ॥ యోబ్రహ్మలోకశబ్దస్సేవ్య
స్యపరాత్మతాంహిసాధయతి ॥ ౧౪౬ ॥ నహిసత్యలోకగమనంస్తద్ద్యుష్టంహిసర్వజంతూనాం ॥ బ్రహ్మైవలోకభిక్షు
సమానభూతావధి నైవతత్పురుషః ॥ ౧౪౭ ॥ తస్మాద్గతిశబ్దాభ్యాందహరాకాశోహిభవతిపరమాత్మ ॥ బ్రహ్మగమనంహి
ద్యుష్టంసుమప్రీతాలేవసర్వజంతూనాం ॥ ౧౪౮ ॥ నతిసంపద్యేత్యాదౌశ్రితినిర్దిష్టంతదేతదిహలింగం ॥ *

☞ సూ ॥ ౧౬ ॥ ధృతేశ్వమహిమోస్యాస్తిస్మవలభ్యః ॥ ☞ అభయభివాక్యదర్శితసేతువదేనోపదిష్టతీత్వా
సా ॥ ౧౪౯ ॥ అస్యదరాచరలక్షణజగతోవిధృతేశ్వభవతిపరమాత్మ ॥ అత్రచవిధృతివదాభోధారయితానఖలుభా
రణంభవతి ॥ ౧౫౦ ॥ ఆత్మపదసాకాచర్యాదయంచమహిమాన్యదృశ్యతేన్యత్ర ॥ బృహదారణ్యకవాక్యేహ్యేతస్యేత్యాది
వాక్యశేషేపి ॥ ౧౫౧ ॥ సోయంమహిమాజగతోహ్యసంకరామోపవన్యతేభూయః ॥ ☞ సూ ॥ ౧౭ ॥ ప్రసిద్ధేశ్వః ॥ ☞
అత్రాకాశవదేనహిపరమాత్మ సృహ్యతేనచాన్యోపి ॥ ౧౫౨ ॥ ఆకాశోహిత్యాదావాకాశపదంపరాత్మనిప్రథితం ॥ ... *

☞ సూ ॥ ౧౮ ॥ ఇతరపరామశాస్త్రభిచేన్నాసంభవాత్ ॥ ☞ అభయభివాక్యశేషేదహరాభ్యామేహిదృ
శ్యతేతత్ర ॥ ౧౫౩ ॥ యస్యప్రసాదశబ్దస్సుమప్రకాశోపజీవవచనస్యాత్ ॥ అత్రహిశారీరోస్తాచ్చరీరదేశాత్సముత్థి
తోభూత్వా ॥ ౧౫౪ ॥ జ్యోతిస్సంపద్యపరంకూపేణస్వేనయున్యతేయోసా ॥ సహ్యతైత్వవదేశాత్సవివజీవోత్రదహరభి
చేన్న ॥ ౧౫౫ ॥ జీవోయదిదహరస్యార్పుర్వోవస్యస్తథమభాధస్యాత్ ॥ తస్మాద్యోసాదహరస్సహిపరమాత్మనచే
తరఃకృత్ ॥ ౧౫౬ ॥ తద్వాక్యశేషదర్శితగుణజాతంత్రయోక్తమఖలమపి ॥ ☞ సూ ॥ ౧౯ ॥ ఉత్రరాచ్చేదావిచ్ఛుత
స్యరూపస్త్ర ॥ ☞ జీవస్యదహరతాయామసంభవాదితచహేతురుపదిష్టః ॥ ౧౫౭ ॥ సహియుక్తోయదివాగ్ధోధమా
ణాంపారమేశ్వరాణాంస్యాత్ ॥ సచనహిద్యుష్టోబాధశ్చరీరేస్త్యయభోక్తథమాణాం ॥ ౧౫౮ ॥ యస్మాదుత్తరవాక్యే
దృశ్యంతేజీవపవతేథమాణః ॥ ఆదావోదశరావబ్రాహ్మణవాక్యేనదర్శయిత్వాన్యం ॥ ౧౫౯ ॥ దేవేశ్వవాదవక్షంతస్త్రి
ష్టోషేమరుత్వతాభిహితే ॥ తస్మైప్రజాపతిరసావింద్రాయాత్మా నముపదిశేన్ద్రం ॥ ౧౬౦ ॥ ఏకేంత్యైవేత్యాద్యైర్బహు
ప్రపంచంహ్యనేకపర్యాయైః ॥ యోసాజాత్రత్పురుషోయవివత్త్యాదివాక్యనిర్దిష్టః ॥ ౧౬౧ ॥ సోయమమృతాదిలక్షణపరమా
త్మైవతివణ్ణయామాస ॥ తద్వత్స్వాపిక్పురుషోవ్యమృతాభయలక్షణోవినిర్దిష్టః ॥ ౧౬౨ ॥ సామృప్తికోపిపురుషో
యథాక్షలక్షణసమన్వితోభిహితః ॥ పర్యాయత్రయేస్త్యన్ద్రామణాలేహిమఘవతాభిహితే ॥ ౧౬౩ ॥ మఘవస్సత్వారభ్య
హిసంపజీవస్తరీయఉపదిష్టః ॥ సశరీరతానిమత్రంయదపియంయదపిచప్రేయంకాన్యం ॥ ౧౬౪ ॥ సహ్యశరీరస్యసకఃపియం
శ్రింతస్సకాపియంచాపి ॥ అవివేకమూలకంస్యాత్సశరీరత్వంయదస్యనిర్దిష్టం ॥ ౧౬౫ ॥ త్రుతికృతవివేకబోధాదవివేక

శిథిలభావమావన్నే । త్యక్తాయాస్తాదైహికానైవైవర్తమాంసంయః ॥ ౧౬౬ ॥ సంపద్యతేవరాత్నా సతి
 త్తమఃపురుషఇతిహితోక్తం । సోయమన్యతాదిలక్షణలక్ష్యాభేదఃకథంసదహరస్మ్యత్ ॥ ౧౬౭ ॥ అపహతపాత్యత్వా
 దికమఖిలంతస్యోపపన్నమేవేయతః । ఇతినాశోక్యంతత్రప్రత్యవిద్యుతస్వరూపిణివదితః ॥ ౧౬౮ ॥ సవరమాత్మైవస్యాత్త
 స్వవనావహతపాత్యతాబాధః । బాధోయంతత్రప్రత్యద్యోసాదేహాత్మభావమువయూతః ॥ ౧౬౯ ॥ తదభిప్రాయైవస్యా
 సంభవాదినిరూపితోహతుః । నవ్యజ్యభేకదాదిధర్మస్వాభావికాహిసోపాధా ॥ ౧౭౦ ॥ స్థిలాద్యపానియోగాత్
 స్ఫుటికాదాశోక్యతాదీధర్మఇతి । స్వాభావికధర్మాణాంబాధోనిధిశ్యతేహిసోపాధా ॥ ౧౭౧ ॥ తద్వదవిద్యోపాధిక
 తత్త్వబాధోత్రసూత్రకారోక్తః । జీవహిపారమేశ్వరధర్మాణాంవప్రదర్శితేబాధే ॥ ౧౭౨ ॥ జీవాద్విలక్షణత్వంపర
 మాత్మవ్యపినిరూపితంభవతి । పరమేశ్వరస్యజీవాద్విలక్షణత్వేప్రపంచితేవశ్చాత్ ॥ ౧౭౩ ॥ తస్మానంసారిత్వంసర్వజ్ఞ
 త్వంసమర్థితంభవతివితదితివాక్యజాలైర్బ్రహ్మభేదేనదర్శితేజీవే ॥ ౧౭౪ ॥ యదవిద్యాపరికల్పితసంసారిత్వంసర్వ
 తతత్త్వికం । సంసారిత్వనివృత్తిజీవోయంబ్రహ్మభావమువయూతః ॥ ౧౭౫ ॥ బ్రహ్మత్వభావసంబద్ధభవతిబ్రహ్మవజ్ఞగదిదంస
 ర్వం । ప్రాగ్భోధాత్స్వాభావికకర్తృత్వాదికమహావలంబైవ ॥ ౧౭౬ ॥ కమఃకథయఃప్రవృత్తస్తత్త్వేవహాసవాది
 విధయోపి ॥ ౧౭౭ ॥ అన్యార్థస్వరూపశః ॥ ౧౭౮ ॥ జీవపరావర్త్యపాద్యప్రయోదహరవాక్యకేషేహి ॥ ౧౭౯ ॥
 సవరలహిజీవవరఃకింతువరాత్నప్రపంచస్థిధ్యధః । యజ్ఞోతిస్సుంపన్నాజీవోఽప్యవ్యతేస్వరూపిణి ॥ ౧౮౦ ॥ అపహత
 పాత్యానాయంహ్యస్నేహ్యవ్యతిబోధయత్యేవః ॥ ౧౮౧ ॥ అల్పశ్చురేతిచేత్తదుక్తం ॥ ౧౮౨ ॥ దహరత్వమస్య
 నోచితమితివాశోక్యంయతశ్చతస్మాపి ॥ ౧౮౩ ॥ వనితమేతత్సూర్యనిచాయ్యతాపేతమర్థకాకస్త్యంస్యహముండక
 వాక్యేనతత్రసూర్యఇతిమంత్రఉపదిష్టః ॥ ౧౮౪ ॥ తత్రచమంత్రసూర్యశ్చంద్రోనకత్రవిద్యదాదీనితత్రనభాంత్యుత్పా
 తద్భాసాభాతీసర్వమితిచేత్తం ॥ ౧౮౫ ॥ తత్రవతశ్చక్షోక్తఃతేజోధాతుస్సకింపరాత్నావా । నిగమకాభావాదిహాసం
 దేహుయంసమగ్నితోభవతి ॥ ౧౮౬ ॥ పూర్వరూపహిత్యేవ్యత్తత్వాదిశ్చురేత్విరోధేన । తత్తాత్రావపదస్యహి
 రూధేర్భాధాత్పరాత్సవరతోక్తా ॥ ౧౮౭ ॥ తద్విదిహాభాసమానేభాసాషేదశ్చురేత్విరోధేనలబధకారూధేర్భాధాద్భవి
 వ్యవర్థత్వమచితమాశ్రయితుః ॥ ౧౮౮ ॥ సత్యధాతేయంస్యాత్తత్రేవదేవసప్తమీయాసాతప్తస్థిసూర్యాదికమ
 గ్న్యవసానంసభాస్యతేకింపి ॥ ౧౮౯ ॥ ఇతివాక్యాధేజ్ఞాతేతేజోధాతుహితస్వరాధాత్స్వాత్ । అహనిజభాసర
 చింతెపకాశమాసేహిచంద్రితారాది ॥ ౧౯౦ ॥ కిమపిసభాస్యతఇతియత్తతేతదస్త్యేకమనుభవాబాధం । యదిహానుభా
 నముక్తంతదపితతుల్యస్యభావయోర్ముక్తం ॥ ౧౯౧ ॥ అనుగమనాదికమఖిలంలాకేతుల్యస్యభావయోద్భవం । తస్మాత్తే
 జోధాతుశ్చస్త్రావ్యత్రతత్పదార్థస్వాత్ ॥ ౧౯౨ ॥ ఇతిశంకాంవారయితుంమునినారచితంతదేతదధికరణం ॥*

అన్యోన్యతేస్తస్యతః ॥ ౧౯౩ ॥ తత్రచమండకవాక్యేనత్రసూర్యఇతిమంత్రోదిగిష్టః ॥ ౧౯౪ ॥ తద్భ
 వార్థాస్సోయంపరమాత్మాభవతీతరఃకశ్చిత్ । యస్మాదస్మిన్తంత్రేతస్మామకృతీహితదర్శితాదగతః ॥ ౧౯౫ ॥ అనుకృతి
 రనుభాసంస్యాదనుభాతీత్యాదివాక్యనిధిగిష్టంత్రేవేకమాత్రేశేషశ్చతుర్థపాదోపదిష్టబోధార్థః ॥ ౧౯౬ ॥ మంత్రేతస్యే
 త్యత్రచపక్షీసంబంధవాచికాభవతి । తత్సంబంధికభావప్రయోజ్యభావాశ్రయిగ్నమస్యార్థః ॥ ౧౯౭ ॥ యత్సంబంధికభా
 వప్రయోజ్యభావావలంబిజదేవతే । సహితత్వదోపదిష్టఃకథమన్యస్వాస్పరంతుపరమాత్మా ॥ ౧౯౮ ॥ నన్యమకృతిహిలా
 కేద్యప్తేతుల్యస్యభావయోరేవ । విజ్ఞదయోరిహపాధకమితిశంకావ్యగ్రీనైవకర్తవ్యా ॥ ౧౯౯ ॥ సంతప్తాయపింధేహ్య
 గ్న్యనుకరణంహిద్యోతేలోకే । రజనిదవాద్వనుకరణంతస్మాత్తుల్యత్వచత్రనమిత్వం ॥ ౨౦౦ ॥ యదైవకారణుతి
 తంకుంత్రస్థస్థితీయపాదవాక్యమపి । తద్భావవ్యతిరేకాదన్యభావంవ్యవర్థమాదత్తే ॥ ౨౦౧ ॥ ఏవంబలక్షణద్వయ
 మత్రేపరాత్ననభావపాదపద్యంస్యాత్ । యద్యాన్యవ్యతిరేకాదన్యస్వాభాసమానతాత్రత్వం ॥ ౨౦౨ ॥ సర్వాభాభాసిత్యం
 మంత్రేస్థవతుభాసావనిగిష్టం । మంత్రేవ్రహ్మమేపాదేభాతేకిణ్యోగవిచితరవ్యః ॥ ౨౦౩ ॥ విషయాధికాహిసా

భాష్యత్రైలిపివదన్తసప్రమీయాహిసూర్యోవాచంధ్రోవాసకుతాక్రిష్టిపవనిమ్బుదాదీః ॥౧౯౯॥ భాష్యథాభాసకాన్య
పితానివరంతన్నభాసయంతి । ఇతివాక్యాథేభలితేనబాధకంకిమపిమనసేసంస్మరతి ॥౨౦౦॥ సతిసప్తమ్యాశ్రయణ
తుక్రికమాన్యాదీనిమాషణానిన్యః । పూర్వోపదర్శితార్థవృత్తిపరంహితస్వరంద్యప్తం ॥౨౦౧॥ పూర్వోపదర్శితంకిలస
ర్వజ్ఞంబ్రహ్మనిర్విశేషంయథా ॥యస్మాద్యోరిత్యాద్యైస్తచ్చబాధాన్తతఃపరాత్తైవ ॥౨౦౨॥ తుల్యస్వభావయోసాన్య
దనుక్మతిరిత్యుక్తోపిసంభోధః । తందేవాత్మమంత్రేజ్యోతిష్త్వంహ్యన్తనోవినిదిత్వం ॥౨౦౩॥ తచ్చుభ్రామితిచమంత్రే
వ్యతఃపరాత్తైవతత్పదేనోక్తః ॥౨౦౪॥ సూ॥ అపిచత్సర్వతేజోయద్రాపంబ్రాహ్మకృంపతత్రైసూర్యఇతిమంత్రే
వాక్యేన ॥ ౨౦౫ ॥ తద్దూపంగీతాయాంసత్యధిత్వార్థవ్యవస్థితంభూయః । తస్మాదేతద్వాక్యంసతత్రై సూర్యఇతిమండకపతి
తం ॥౨౦౬॥ భాదూపేవరేమాత్మనివిజ్ఞేయతత్సన్నితంభవతి । నన్వస్యాంకవల్క్లం మంత్రోయోం గుప్తమాత్రీఇత్యా
దిః ॥౨౦౭॥ అంగుప్తమాత్రీఇపాఖ్యుర్గుహాయందేహమధ్యమధ్యాస్త్రై సచభూతభవ్యరాశీరిశాసన్సర్వకాలసన్నిహితః ॥
౨౦౮॥ ఇత్కుపదిష్టోయోసాసకింపరాత్కాభవతిజీవోవా । ఇత్యుక్తసంశయః కిలభవత్యసాపుభయలింగయోగేన ॥
౨౦౯॥ మండకవాక్యస్థస్యచసతత్రైసూర్యఇతిమంత్రేభాగస్య । అధ్యాహారేణచస్త్రచదృష్టానుభాసలింగేన ॥౨౧౦॥
బ్రహ్మపరత్వంసాధితమవాత్మపరతాంవ్యుదస్యపూర్వత్రై ॥ అంగుప్తమానలింగాదధ్యాహృత్యక్రియామిహాస్తితి ॥౨౧౧॥
ధ్యానవిధిశేషభావాజ్జీవపరత్వంహియై క్తమస్యాపిఅభవత్యవతేకాయాదితెస్త్రితిత్వైకసాధికాభవతి ॥౨౧౨॥ యోం
గుప్తమాత్రీపురుషఃతతోక్తోజీవపనతదన్యః । తతోక్తపాశబంధనలింగాన్యఖిలాజీవపవన్యతః ॥౨౧౩॥ స్త్రైత్యను
సారాదత్రై ప్యుపదిష్టోజీవపనపరాత్తై । ఇతిశంకాంవాఙ్మతుంపరాత్తపరతాంచతన్యబోధయ్యతుం ॥ ౨౧౪ ॥ అ
ధికరణమేతదమలంచకారమునిసంఘమాననియ్యోసో ॥౨౧౫॥ సూ॥ శబ్దాదేవప్రమితః ॥ యోగుప్తపరిమితో
సాపురుషామంత్రేణదర్శితస్సేయం ॥౨౧౬॥ పరమేశ్వరపవస్యాద్యతఃకుశానాదిశబ్దయోగోక్త । యోభూతభవ్యరాశే
రిశాసన్సచకథంహిజీవస్యాత్ ॥ ౨౧౭॥ ప్రకరణమపియదిహస్యాత్తదపిచదృష్టేపరాత్తపరమేవ । అన్యత్రైత్యారం
భేప్రశ్నోయోసాపరాత్తపరపవ ॥ ౨౧౮ ॥ తస్యప్రతివచనభేపరితోయోంగుప్తమాత్రీఇత్యాదిః । సకథంజీవపర
స్యాత్తస్మాదిహదర్శితఃపరాత్తైవ ॥ ౨౧౯ ॥ అంగుప్తపరిమితత్వంకథమాత్మనఇతివ నైవమాశంక్యం ॥.....
౨౨౦॥ సూ॥ హృద్యపేక్షయాతుమనుష్యాధికారత్వాత్ ॥ యన్యపిపరమాత్మాయంసర్వగతస్సర్వశక్తిసంపన్నః ॥
౨౨౧॥ మనుజుహృదయాధివాసాత్తస్యహ్యంగుప్తపరిమితత్వమపియోసాహిమనుజకాయఃప్రాయోదృష్టోహియతపరి
మాణః ॥౨౨౨॥ మనుజుహృదయంయదెతత్ ప్రాయేణాంగుప్తపరిమితందృష్టం । తస్మాదసావరాత్కానిదిష్టోంగుప్తమాత్రీ
ఇతితత్రై ॥౨౨౩॥ అపిశేషతఃప్రవృత్తేశాస్త్రైసికృతోహిమనుజవిహితాశక్త్యాధికత్వాదికమధికారివిశేషణంచతస్యై
వ ॥౨౨౪॥ యదిచపరిమాణలింగాజ్జీవపరత్వేభవేద్యదావేళః । పరమాత్మైకత్వేనహిజీవేతాన్మర్యమేస్యవాక్యస్య ॥౨౨౫॥
సకలనిగమాంతవచసాంద్విధాప్రవృత్తిస్తుకాస్త్రదృష్టాహి । ప్రతిగభిన్నప్రవృత్తేస విశేషేసత్యకామతాదీగుణే ॥
౨౨౬॥ జ్ఞానోపాసనభేదాస్తస్మాత్కుత్వయేపిసవిరోధః । తరణిదిష్టోయోమంత్రోహ్యంగుప్తమాత్రీఇత్యాదిః ॥౨౨౭॥
తస్యప్రతిగభిన్నప్రవృత్తేభ్యంస్ఫుటంహితత్రైవిజ్ఞేయపరత్వంవాస్యామపాస్యపరతాథవాస్యకుంత్రస్య ॥౨౨౮॥
పరమేశ్వరపరతాయాంసబాధకంకిమపిమనసేసంస్మరతి । కతవన్నీవాక్యస్థాయోసావంగుప్తమాత్రీఇతిమంత్రేః ॥౨౨౯॥
బ్రహ్మణ్యుపాస్యయాపివిజ్ఞేయేవాసకున్యతోభవతి । మనుజాధికారికంచేచ్ఛాస్త్రందేవాధికారికంసస్యాత్ ॥ ౨౩౦ ॥
తదనధికారేయానికముక్త్యథాన్యపాస్త్రీవాక్యేని । బాధ్యేననితీశంకానిరస్యదేవాధికారికకథనేన ॥౨౩౧॥ తదవ
ప్తంభాపురస్సరమిదమధికరణంచకారమునివర్యః ॥౨౩౨॥ సూ॥ తదుపర్యపిబాదరాయణస్సంభవాత్ ॥ మనుజానా
ముపరితనాయుదేవాస్సంతి తేపిచాధికృతాః ॥౨౩౩॥ శ్రేణుమననాదినహక్యతవిశుద్ధవరమాత్మవిషయవిద్యాయాం । విద్యా
గ్రహణాంగుప్తాధికత్వాదీనంభవంత్యేమం ॥౨౩౪॥ తుంత్రాధికవాదవాక్యైర్విగ్రహవత్త్వంహిదృశ్యతేతేషాంవి

ద్యౌగ్రహణాంగవిహితం గాని ప్రవృత్త్యర్థముఖ్యాని ॥౨౩౧॥ ఇంద్రాదిదేవతాత్మస్తు దహరాధ్యాయే ప్రదర్శితాన్యేతా
స్వోద్దేశ్యకేహికమణిసస్వస్యైవాధికారఇతిమత్యా ॥౨౩౨॥ ఇంద్రాదీనాంకమణ్యధికారోనెవణితం ఖాయ ॥
విద్యాయామధికారేనైతద్ధౌగ్రహముదాహృతంకిమపి ॥౨౩౩॥ తస్మాద్దేవాదీనామధికారస్వాధికారోవిద్యాయాం ॥ ...
యస్మా ॥౨౪॥ విరోధఃకమణితేనానైకప్రతిపత్తేదర్శనాత్ ॥౨౪౧॥ విద్యౌగ్రహణాంగంననువిగ్రహవత్త్వంయ
దాహిదేవానాం ॥౨౪౨॥ కమణివిరోధశంకాంపరిహరణంనేహశక్తుయాతోగపి ॥ విగ్రహవతోహిలోకస్వరూప
సన్నిధివశేనచాంగత్వం ॥౨౪౩॥ ఋత్విక్ష్పిభృతిమదృష్టంతతైవకమణ్యాంగభావభావాద్యః ॥ బహుభిఃక్రియమా
ణేషుహిబహుమనయాగేషుసన్నిధానేన ॥౨౪౪॥ ఏకస్వత్వంద్రాదికేభిమహయాగాంగభావముపగచ్ఛేత్ ॥ యాగే
సన్నిహితానైవిగ్రహవంతఃకుతోనదృశ్యంతే ॥౨౪౫॥ తస్మాన్నదేహినైకింత్యభౌపహితశబ్దరూపాస్సుయః ॥ ఇతిచ
న్నేయంశంకాయతశ్చైతయోగవీర్యసముపచితాః ॥౨౪౬॥ యోగైశ్వర్యబలేనచబహుభాగాత్రాణిసంస్పృశంత్యేతే
నిజయోగస్థుస్తాత్రైయ్యగవదనేకత్రచాంగతాంయాంతి ॥౨౪౭॥ యోగైశ్వర్యబలేనచదేవానాంబహుశరీరసంప
త్తిః ॥ శాకల్యయాజ్ఞవల్క్యప్రశ్నప్రతిపదసంరణిషుప్రథితా ॥౨౪౮॥ ఇహవైశ్వదేవతైకితదృష్టాశ్చ్యమానదేవా
స్సుయః ॥ ఇతిశాకల్యప్రశ్నేప్రతిపదనంయాజ్ఞవల్క్యమునినోక్తం ॥౨౪౯॥ త్రణిసహస్రాణితథాత్రణితాన్వచవద్విస్త
రాణితి ॥ తేషాంసంఖ్యాకథనాత్సంఖ్యయాదర్శితాభవఃత్యేవ ॥౨౫౦॥ కేహమేతేదేవావిభూతయస్సృరితిపునరపివ్ర
శ్నై ॥ వస్వాదిదేవతానాంవిభూతయనైప్రదర్శితానైవ ॥౨౫౧॥ వస్వాదయశ్చవజ్రాంపుభావ్యాదీనాంవిభూతయఃక
థితాః ॥ కతమనైకేదేవావిభూతయస్సృరితిచాంతిమప్రశ్నై ॥౨౫౨॥ పాణిసౌధిదోష్టోహిరణ్యగర్భస్సమష్టిరూ
పోయః ॥ అన్యనభిత్వాద్యాయాస్త్వతిరవ్యసిమాదియోగసిద్ధస్య ॥౨౫౩॥ యగవదనేకశరీరైర్వ్యంగవతభావియోగమా
చచ్ఛే ॥ యోగాంగభావకలితాలపిదేవానైవరైన్దృశ్యంతే ॥౨౫౪॥ ఋత్విజఇవతేనస్యైశ్వర్యంతర్ధానశక్తి సంప
న్నాః ॥ అథాంతరమపిభవతిహిసూత్రేఃకేడిప్తవరమభాగస్య ॥౨౫౫॥ విగ్రహవానేహిపహియగవదనేకాంగభావము
పయాతి ॥ ఏకాయభాహిలోకేబహుభిర్యగవజ్జనేనమసేక్రియతే ॥౨౫౬॥ తద్వద్యజ్క్రియాయామేకానేకత్రచాం
గతాంగచ్ఛేత్ ॥ యజ్ఞస్థస్త్వాగస్వాస్త్వాగోద్దేశ్యత్వమేవచాంగత్వం ॥౨౫౭॥ ఎతచ్చైకస్యాపహియగవదనేకత్రదృ
శ్యతేలోకే ॥ తస్మాదిహదేవానాంప్రహవత్వేపిబాధకాభావాత్ ॥౨౫౮॥ దేవానామధికారోవిద్యాయామితియదేత
దనవద్యం ॥ యస్మా ॥౨౫౯॥ శబ్దఇతిచేన్నాతఃప్రభవాన్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ॥౨౬౦॥ సన్నిహావిగ్రహవత్త్వేపింద్రా
దీనాంవిరోధపరిహారః ॥౨౬౧॥ కమణిపరంకృతస్వాగచ్ఛబ్దైతువిరోధపవజాగతిః ॥ క్షిప్తత్రామాత్రేకిలనిత్యస్వార్థ
స్యనిత్యసంబంధాత్ ॥౨౬౨॥ వైదికశబ్దైసకలేత్యత్వంస్థాపితంహిపూర్వత్ర ॥ సంప్రతివిగ్రహవత్త్వేదేవాదీనామహా
న్నదాదీనాం ॥౨౬౩॥ జన్మనమరణాదిసామ్యాదనిత్యతాసేయమపరిహారైవ ॥ తదనిత్యత్వేనైద్దేవత్వాదఃదేవవాక్యజా
తస్య ॥౨౬౪॥ సిద్ధాహ్యనిత్యతాసావేదాప్రామాణ్యమేవసాధయతి ॥ ఇతిశంకాగ్రనకార్యాప్రభవస్యబలంహివైది
కాచ్ఛబ్దాత్ ॥౨౬౫॥ యతఇదమబలంప్రభవతితస్యచనిత్యత్వమపరిహార్యంహి ॥ అన్యప్రభవత్వంహిప్రథమేమాత్రే
ప్రదర్శితంజగతః ॥౨౬౬॥ శబ్దప్రభవత్వమహావ్రేవందితంజగతమేతదసమరసం ॥ ఇతినాత్రశంకేయియతప్రయోగిన్మ
యావతాభవతి ॥౨౬౭॥ అన్యప్రభవత్వంయద్యుజ్జువాపాదానకత్వమేవేహాభిహాశబ్దపూర్వకత్వంశబ్దప్రభవత్వము
త్రానిదిప్తం ॥౨౬౮॥ తేనతతోవిరోధంవణయతుంకొపిశక్తుయాదత్ర ॥ శబ్దప్రభవత్వేనచదేవాదీనామనిత్యతాసి
ద్ధా ॥౨౬౯॥ దేవాద్యనిత్యతాయాంవేదప్రామాణ్యమవగతంభవతి ॥ ఇత్యేతన్మామగమపివాప్త్యగ్నతుంస్పృశేతకథందిద
పి ॥౨౭౦॥ దేవాద్యుత్పత్తిపపివేదాప్రామాణ్యమత్రనాశంక్యం ॥ అన్యత్వాసంబంధఃశబ్దనిత్యత్వేభిఃకథందిదపి ॥౨౭౧॥ వ్య
క్తీనానానాత్వాత్తస్యసంబంధోహిచుర్గ్రాహయేన ॥ శబ్దప్రభవత్వమహాత్మసత్త్వవిధ్యాంహినిశ్చితంభవతి ॥౨౭౨॥ ఏ
తఇతిమంత్రేద్యుతపదపక్షేప్రదర్శితార్థాంగసృష్టింఏతఇతిప్రత్యక్షదేవావణాయతియతోస్యశబ్దమూలత్వం ॥౨౭౩॥ శు

త్యంతరాణిజగత్కల్పప్రభవత్వమేవకథయంతి । స్మృతిరస్యనాదినిభిసత్కార్యాభ్యాజగత్కల్పశబ్దమూలత్వం ॥౨౬౮॥ పృథ
యతితస్మాద్భద్రైసవిరోధఃకల్పిచక్రసంభవతి । ననుశబ్దప్రభవత్వంజగతోయద్వనీతంహిసూర్యశ్రు ॥౨౬౯॥ నచశబ్దః
కింవణఃకింవాస్సోటాయమితిభవేచ్ఛంకా । తత్రచక్రశబ్దస్సోటాభేదేదయంసేఖలువణాయాశస్సన్యత్ ॥౨౭౦॥ వణా
వతేయస్తాదుత్పన్నధ్వంసీశశ్యమ్యం ॥౨౭౧॥ వణాత్త్యకత్వపక్షేపూర్వోక్తంసకలమనుపవన్నంస్యాత్ ॥౨౭౨॥ నిత్యా
చ్ఛబ్దాదఖిలంజగదేతన్నృభవతితపూర్వోక్తం । ప్రత్యుచ్ఛారణమేతేవణాభిన్నాయతఃప్రతీయంతే ॥౨౭౩॥ తారత్యా
దైర్వరన్వైర్భిన్నత్వేనప్రతీయమానానాం । అథావబోధకత్వంనిత్యత్వంవాకథంహివణాణాం ॥౨౭౪॥ ఏకైకస్మి
న్వణేనాథావప్రత్యాయకత్వమిహదృష్టంకృషవత్త్వాద్వణానాంతత్వముదాయకథంప్రతీయేత ॥౨౭౫॥ నహ్యప్రతీ
యమానైస్సాథకప్రత్యాయకత్వముదితంస్యాత్ । పూర్వాత్తరానుభూతిజ్ఞసంసారతైస్సహకృతోంత్యవణోపి ॥
౨౭౬॥ స్వయముప్రతీయమానోనాథకప్రత్యాయకత్వమువయాతి । సంసారానవబోధేనతత్సహకృతాంత్యవణా
బోధస్సన్యత్ ॥౨౭౭॥ తస్మాన్నవణాయాపశ్యద్దయంస్సోటరూపవస్యాత్ । ఏకైకవణాబోధజసంసారచక్రసంసృ
తాంత్యవణమత్యే ॥౨౭౮॥ ఏకమతిగోచరతయాస్ఫురణాతోస్సోటఇతివర్ణ్యతేసోయం । ఏకమతిగోచరత్వంవణానాం
స్యాదితిహానాశంక్యం ॥౨౭౯॥ తేషామనేకభావాదసిద్ధమేకప్రతీతివిషయత్వంఉచ్ఛారయిత్వవిభేదేప్యేకాకాగప్రతీతిగ
మ్యత్వాత్ ॥౨౮౦॥ స్సోటాయంనిత్యస్సన్యత్ప్రభవతితస్మాదిదంహిజగదఖిలం । ఇతివత్సోయమయక్రయత్యథపవన్త్యా
హినైవమాచక్షే ॥౨౮౧॥ కింతుసభాగవానేతత్ప్రవాచహివర్ణవివశబ్దఇతితత్ప్రత్యభిజ్ఞయాకిలవణానాంనిత్యతావ
రంసిద్ధా ॥౨౮౨॥ ఉత్పన్నధ్వంసీత్వంవణేషు నదృష్టమేవకేనాపి । వాశంక్యంసాదృశ్యాత్సయంహిప్రత్యభిజ్ఞైతి ॥
౨౮౩॥ యతోత్తరకాలంచేద్భూభోనికాయతేతదైవంస్యాత్ । శబ్దాభేదేసత్యపుష్పాచ్చరణభేదతోహిభేదమతిః ॥౨౮౪॥
తారత్వంమంద్రీత్వంయచ్ఛేదాస్తత్వమన్యదపియచ్ఛ । ధ్వనికృతమేతస్యకలనవణాకృతమితిభేదశంకాత్ర ॥౨౮౫॥
దూరాదాకణాయతఃపృథమంకణాపథమవతరేద్యస్త । సధ్వనితినిదిష్టస్తద్భేదేనాత్రభేదనిదేశః ॥౨౮౬॥ గౌ
త్యేకంపదమిత్యేకత్వప్రత్యయోగ్రియోదృష్టః । సముదాయవిషయకత్వాద్వనసేనాదావివేహనిరవద్యః ॥౨౮౭॥ జా
రారాజేత్యాదౌభవతిక్రిమభేదతోహిభేదమతిః । తస్మాద్వణాపవక్రీమోపదిష్టాభజంతిపదసంజ్ఞాం ॥౨౮౮॥ పదసం
జ్ఞాంలభమానావణాస్సన్యథాన్సృజోధయంత్యాశు । స్సోటస్యవాచకత్వేగౌరవమధికంనకల్పిదిహలాభః ॥౨౮౯॥
వణాంక్రిమాదికలితాఃస్సోటమభివ్యంజయంతిసస్సోటః । అర్థంప్రత్యాయయతిత్యత్రఫలంగౌరవంనచాన్యదపి ॥౨౯౦॥
వణేభ్యాభిన్నోయంస్సోటాస్సన్యథాభిధాయకశ్చయది । స్సోటప్రతీతివిషయావణానస్మగ్నిలక్షణాహియతః ॥౨౯౧॥
యదివవిలక్షణయోరపిరియమేనైకప్రతీతిగమ్యత్వం । గోమహిమశ్చిద్దయోరపినియతైకజ్ఞానగమ్యతాభూయాత్ ॥౨౯౨॥
తస్మాద్వ్యయంశబ్దస్సచసస్సోటఃపరంతువణాస్సన్యత్ । వణాత్తకాద్భిశబ్దాత్ప్రభవతిజగదఖిలమేతదితిసిద్ధం ॥౨౯౩॥
౨౯౪॥ సూ । అతపవదత్యత్వం ॥౨౯౫॥ నిత్యాయతాకృతేరిహజగత్సర్వస్యవేదమూలత్వాత్ । వేదస్యతాదృశ
స్యహికతుగౌరసిద్ధేశ్వవేదనిత్యత్వం ॥౨౯౬॥ యజ్ఞేనవాచఇతి హి శుశ్రిరువపాదయతివేదనిత్యత్వం । యానిస్తుతివవ
ణానిహియగాంతఇత్యాదిసోపదిష్టాని ॥౨౯౭॥ తాన్యభిలాన్యపిభూయఃప్రభయంతిహివేదశబ్దనిత్యత్వం । ఆకృతిసంబం
ధేనహివేదప్రామాణ్యమపివనిరవద్యం ॥౨౯౮॥ ౨౯౯॥ సూ । సమాననామరూపత్వాచ్ఛావృత్తావప్యరోధాదర్శనా
త్ప్రసృతేశ్వ ॥౩౦౦॥ శబ్దార్థయోహిలోకవ్యవహారాద్భూసతేహిసంబంధః । సంబంధభానవేదహి శబ్దస్యాథా
భిధాయకత్వంస్యాత్ ॥౩౦౧॥ అథావబోధకత్వేవేదప్రామాణ్యమఖిలముపవన్నం । జగత్స్సృతికాలేస్యాద్యథో
పదిష్టంహిసకలముపవన్నం ॥౩౦౨॥ జగదేతదఖిలమపియస్ఫులియతేవ్యభినవంచజాయేత । ఆభినవస్ఫుష్టోపూర్వ
వ్యవహారస్సర్వపవలుస్తస్సన్యత్ ॥౩౦౩॥ వ్యవహార్యమూలకాసౌప్యవహారోద్యత్యతేనచైతరీభా । స్వాపేవాగా
దిలయేపునఃప్రబోధేహితదనుసంధానాత్ ॥౩౦౪॥ పూర్వాన్దురూపపవవ్యవహారస్త్రతీభవతిసాత్రీతథా । వ్యవ

హస్తప్రవహరవ్యవహార్యాణాంగయోగమున్నే || ౨౯౬ || అనుసంధాతురభావా తద్వ్యవహరః కథంపునస్స
౭౯ | వ్యవహారోయదినస్యాద్యోసా కట్టాథయోహిసంబంధః || ౨౯౭ || ననుజ్ఞాయేత తదాకథమస్యాథా
వబోధకత్వంస్యాత్ | తదభావేవేదస్యప్రామాణ్యకథాపిహరవాతై ౯౮ || ౨౯౮ || ఇతిశంకాప్రసక్తార్యాసమనా
మజగత్సమానరూపం హి | జగతిసమనామరూపేవ్యవస్తృత్యభ్యుపగమేపి నదరోధః || ౨౯౯ || యదినామరూపభేదః
పూర్వోద్ధరయోగ్యవేదదాతత్రి | వ్యవహరలోపతస్సాన్య దధానభిధాయకత్వమనివాద్యం || ౩౦౦ || జగతిసమ
నామరూపేవ్యవహరదిలోపకారణాభావాత్ | అథావబోధకత్వేస్థితప్రామాణ్యమనవసర్యం || ౩౦౧ || క
ల్పాంతరంగతానాం వ్యవహారో నైవకస్యచిచ్ఛవతి | అనుసంధాతురభావా దిత్వక్తం దూషణంవ సాత్రిస్యాత్ ||
౩౦౨ || యెచ్చేహపూర్వకత్వే ప్రకృష్ట విజ్ఞానకర్మసంపన్నాః | అపివర్తమానకత్వే పామిదుర్భుతా హిరణ్యగర్భా
ద్యాః || ౩౦౩ || కల్పాంతరంగతమఖిలంస్త్రుతంవ్యవహారుమధిస్థితాస్తైస్యః | యోబ్రహ్మణమితిశ్రుతిమమేవాథాంహి
సకలమాదీప్తే || ౩౦౪ || కాండమిప్రభృతినాంవ్యతీతకల్పాభిసంధిపావధ్యం | ప్రళయంతీశ్రుతయోగ్యాస్త్రుత
యస్తస్మాన్నకశ్చిదిహదోషః || ౩౦౫ || సమనామరూపతాంఖిలుజగతోదశయతినామనిదేశాత్ | సూర్యాచంద్రమ
సావితిమంత్రోయంతై త్రితియకెవతితః || ౩౦౬ || నక్షత్రేష్టివిభావవ్యగ్నిర్వేత్వాదికా శ్రుతికై వ్రవం | అగ్న్యదిదేవ
తానాతల్పాంతరనామరూపతాంబ్రాతే || ౩౦౭ || శ్రుతయోగ్యాఃకథయంతిహిజగత్సమనామరూపతామస్య | నా
మభిరేవేత్యంతాఃశ్శ్రుతయోగ్యైర్భూతామేవకథయంతి || ౩౦౮ || యథా || ౩౦౯ || సూ || మధ్యాదివ్యసంభవాదనధికారం జై
మిః || ౩౧౦ || దేవానామధికారోవిద్యాయాంబాదరాయణేనోక్తః | సచఖిలుససనుజసత్తతి జై మినిరాచార్యవివమా
చప్తే || ౩౧౧ || ఛాందోగ్యమధువిద్యాయాచాసావిత్యనేననిదిష్టా | తతాదిత్యోయోయంమధితితజ్జేనమంత్రేది
ప్తః || ౩౧౨ || మధుభావేనోపాస్యోహ్యోదిత్యితిప్రతీయతేతస్మాత్ | సేయంమధువిద్యాస్యాస్త తాదిత్యస్య నాధికార
స్యాత్ || ౩౧౩ || ఆదిత్యసంత్రేతాహ్యమృతానివపందతత్రీవృష్టాని | వస్వామ్యవదేవ్యానిప్రథితాన్యే తానిరోహితా
దిని || ౩౧౪ || తమపాసనాఫలంయద్వస్వాదిప్రాప్తిలక్షణంతదపి | తత్రైవదృష్టచుంత్రేహ్యధికారోనైవదేవతానాం
స్యాత్ || ౩౧౫ || యోయముపాస్యోపాసకభావస్సకలోహిభేదమూలస్యాత్ | భేదాభావాదత్రీహ్యధికారోనైవక
క్యతేవస్తుం || ౩౧౬ || కణాదిసత్తకెవ్యపియాశ్యయమిత్యాదిమంత్రీవృష్టాని | యిషిభావనాన్యకాహ్యపాసనా
స్యపివమప్రసిద్ధాని || ౩౧౭ || తమపాసనెవ్యపిణామధికారోయంశకక్యతేవస్తుం | తస్మాదింద్రాదీనాం మధ్యాదివ్య
సధికారసంసిద్ధా || ౩౧౮ || విద్యాంతరానధికృతేనకుక్తవిద్యాధికారభంగేన | బ్రహ్మత్వగోవరాయాంవిద్యాయావన
ధికారవివస్యాత్ || ౩౧౯ || యథా || ౩౨౦ || సూ || జ్యోతిషిభావావృ || యదిదంజ్యోతిమణుండలమాగ్నిశ్యనభోవిభా
సయత్యఖిలం | ఆదిత్యాద్యశ్చబ్రాహ్మణిపాదనపరాహిలత్వంతే || ౩౨౧ || జ్యోతిషుండలమాపాదేవాస్సర్వేహ్య
చేతనావృష్టాః | విద్యాగ్రహణాంగంయత్సమన్యంతతత్కథంభవేదైహం || ౩౨౨ || విగ్రహవతాంహిభూయఃతదేత
దఖలంహిజ్యోత్యతేలోక | నహివిగ్రహాదిరోహితాదేవావిద్యాధికారిణస్తైస్యః || ౩౨౩ || విగ్రహయోగోహవిహంభోగ
త్రైవ్యశ్యమస్రేసన్నత్వే | ఫలదాతృత్వకపీదంపందకమితహాసదగ్గితంయదపి || ౩౨౪ || తత్సేవమేయ వాక్యప్రద
గ్గితంపవీమాణసంధంస్యాత్ | ధినియక్తామంతాగ్నిప్రయోగనిహితాథావోధమాగ్నివరా || ౩౨౫ || నహిదేవవిగ్ర
హాదిప్రదగ్గవాభేప్రమాణభూతాస్యః | ఇతిజైమిన్యాత్రేపానిరస్యతే బావరాయణేనేహ || ౩౨౬ ||
|| ౩౨౭ || సూ || భావంతుబాదరాయణోస్త్రీహి || ఇహబాదరాయణోమురధికారందేవతాన్యవాంబ్రాతే |
బ్రహ్మత్వగోవరాయాంవిద్యాయావధికాభాధియోగేన || ౩౨౮ || యద్యపిమధువిద్యాదాదేవానామధికారవివస్యా
త్ | నైతావతాధికారే ప్రశ్నరతదోషఃపరాన్యవిద్యాయాం || ౩౨౯ || విగ్రహానిధికారేహ్యత్యత్రీవ్యసధికారవివే
నాయనియమోద్యుష్టః కేవాపిహితుగ్నిదిత్య దాదితపి || ౩౩౦ || అప్రాప్తరాజసూయోవ్యధికారీభవతిదగ్గయాగా

దా । తత్త్వయోగ్యానామస్యైవతాత్పర్యపరిపూర్ణతయోగముః ॥ 322 ॥ తేద్యయోగదేవానామత్యాదిశ్రుతిరపిహదేవా
వాం । విద్యాయానుభవకారవిద్యాఫలభూతమోక్షమభిధత్తే ॥ 323 ॥ ఇంద్రోహత్యాద్యానాశ్రుతిరపిదేవాధికా
రమభిధత్తే । గంధర్వయాజ్ఞవల్క్యస్తృతయోగ్యైకాథామేకకథయంతి ॥ 324 ॥ జ్యోతిమణంజలరూపాదేవాస్తేదే
హధారిణోనన్యః । ఇతిశక్తాహినయ్యక్తాయస్తాదైవాస్త్రకృత్సంపన్నాః ॥ 325 ॥ జ్యోతిమణయాన్మనాహిస్థాతుంవి
గ్రహవిశేషమదాతుంశనిపుణాఇతిఖలుద్వప్తంసుబ్రహ్మణ్యాథవాదవాక్యేషు ॥ 326 ॥ గంగాతటేతివినులేకుంటింస్వ
ధ్యానతత్పరాంబుష్టాః । ఆదిత్యవిషభగవాన్పురుషాకృతిమాస్థితోజగామాశు ॥ 327 ॥ ఇత్యేదీస్తృతయోగిహిదేవా
నాంవిగ్రహాదియోగంజ । యజ్ఞోతిరాజ్యనాహిస్థితిమపికథయంతిలేనవిరోధః ॥ 328 ॥ విగ్రహయోగాభావేదేవా
నాంతదిష్టమనుషపన్నంస్యాత్ । మఘవాప్రజాపతావతివాక్యేయద్భిప్రజ్ఞాచర్యముపశ్చిష్టం ॥ 329 ॥ అన్యదపిశ్రుతివచ
నంప్రతిపత్తియద్భిహస్తాఇతియద్భి । ఇంద్రంసహస్రనయనంగౌత్రభిదంవజ్రబాహుమభిధత్తే ॥ 330 ॥ విగ్రహయో
గాభావేయాగౌదైశ్యత్వమనుషపన్నంస్యాత్ । ధ్యాయేస్వచటూరిమన్నిత్యంతాహేదవాక్యాని ॥ 331 ॥ ధ్యానాకూ
ఢస్యైఃపహియాగౌదైశ్యత్వమానుసంతియతః । లోకేవిగ్రహరహితోధ్యాతుంశక్యోననయతభావేన ॥ 332 ॥ ఇహవి
గ్రహాదిమత్త్వప్రతిపత్తిపరంహివాక్యజాతంయత్ । తచ్చాథవాదరూపంస్వాథావరంనేతివైవమాశంక్యం ॥ 333 ॥ యో
నాథవాదవాక్యాన్యవాంతరాన్వయభియంహిజనయత్వా । క్రమధక్యవశేనస్తుతితక్షతాంత్రయాంతినైవాదో ॥ 334 ॥
నైతావతాథవాదఃస్వాథావరోనేయైకమభిధాతుం । శ్రుతివచనదృష్టమథాంశకుయోతోపిపానిరాకర్తుం ॥
335 ॥ ఇహసాదికమపియత్తదభిలషత్రప్రమాణమేవస్యాత్ । యస్తాస్సమూలమేతన్నహిజప్తంనచాప్రమాణంస్యా
త్ ॥ 336 ॥ ఇహపారుషేయభావాదపాత్రిమాణ్యేతుశాస్త్రునఫలంస్యాత్ । వణాశ్రమవ్యవస్థావిధాయశాస్త్రంయ
దాచిమాణంస్యాత్ ॥ 337 ॥ జగదజమవ్యవస్థితవణాశ్రమధర్మకలుషితంప్రభవేత్ । తస్మాద్భద్రంసకలంప్ర
మాణభూతంసచాన్యథాభవతి ॥ 338 ॥ యోగానిమాదియోగైస్సిద్ధావ్యాసాదయశ్చయోచాన్యే । తేదేవాన్వశ్యంతీత్యే
షాశాస్త్రప్రసిద్ధిరపియక్తా ॥ 339 ॥ తస్మాద్విగ్రహవత్త్వందేవాదీనాంప్రమాణసంసిద్ధం । విగ్రహవత్త్వాదేవిహివి
ద్యానానుభవకృతాహిదేవాన్స్యః ॥ 340 ॥ విద్యాధికారివాక్యంసమన్వితంవిగ్రహాదిభూతాథేన । తద్వద్భిప్రజ్ఞా
భూలేనమన్వితంసకలనిగమవాక్యమపి ॥ 341 ॥ ననుయదివిగ్రహవత్త్వాదేవావిద్యాధికారిణస్స్వరితి । శూద్రాఅవ్యవిశే
షాద్విద్యానానుభవకృతాఃకులోనన్యః ॥ 342 ॥ ఇహ శూద్రయోగిజనితా విశిష్టవిజ్ఞానసంపదమకంపాః । విదుర
ప్రముఖాయస్యస్త్విభ్యాతాబ్రహ్మవిత్సమాజేషు ॥ 343 ॥ అధికత్వంసామర్థ్యంవిద్యాంగంయచ్చసకలమపశ్చిష్టం । తస్మి
న్సంశూద్రాంవిగ్రహయోగాన్సంజసంభవతి ॥ 344 ॥ తస్మాచ్ఛూద్రోయజ్ఞేనవక్లప్తశ్చిత్రదర్శితంయదపియజ్ఞా
నవక్లప్తత్వంతచ్చసవిద్యాధికారివిద్యేషి ॥ 345 ॥ యచ్ఛూద్రాపూర్వాగ్నిసాధనసంప్రహితోత్రనాధికారిః । నాయంని
యమోయస్తాద్విదురాదిష్టవచదృశ్యతేవిద్యా ॥ 346 ॥ సంవగవాక్యశేషిహ్యయమేవాథాఃప్రవర్తితోభవతి । జా
నశ్రుతిహింకశ్చిద్విభ్యాతఃపరమధామికోభూతః ॥ 347 ॥ సచహంసవాక్యదర్శితకృష్ణహేమునిచరిత్రమాకర్ణ్య
మబ్బుతసంభ్యాకైస్సహగోభీరథమేకమాదవానోయం ॥ 348 ॥ విద్యాగ్రహణాథాంతంజగామీదృఢభక్తిభావితస్యాత్మా
తమ్యపీతైక్వాద్భిప్రజానశ్రుతిమాహూత్రకటైన ॥ 349 ॥ తస్మాచ్ఛూద్రోవ్యస్యాం । విద్యానానుభవకృతోభవత్యేవ ।
ఇత్యామృతంసకలంసంతుసాధిరణమేతదాహూయః ॥ 350 ॥ యజ్ఞ ॥ 351 ॥ శుశ్రుతదనాధరత్రవణాత్తదాద్రవణా
యూద్యతేషాః । గ్రహయోగాచ్ఛూద్రోవ్యధికుర్యాదిహినైవమాశంక్యం । యోవైగృహీతవేదోథోసాసగ్యగృ
హీతవేదాథాః ॥ 352 ॥ బ్రహ్మగోచరాయాంవిద్యానానుభవకృతస్సప్రసాదాత్ । అసతిహిసామ్యేన్యాకథిత్యం
తలంసవిద్యాంగం ॥ 353 ॥ తస్మాద్విద్యమేవహిసామర్థ్యంయత్తదేవవిద్యాంగం । అధ్యయనేధ్యధిక్యతేవిచారక
ర్తంహికాస్త్రమాదప్తే ॥ 354 ॥ ఉపనయనపూర్వకేస్సన్యేదాధ్యయనేనచాయమధికారి । ఉపనయనాదికమభిలష

వతిపరమాత్మా ॥ ౩౮౯ ॥ కతవల్లీవాక్యస్థాయదిదంకించేతివాక్యమఖిలమపి బ్రహ్మణీకరమానందేవిజ్ఞేమాత్మనిసమన్వితం
భవతి ॥ ౩౯౦ ॥ నన్విహదహరాధ్యాయే ప్రాజాపత్యంయపవశ్యత్యాది వాక్యంధృష్టంతత్రజ్యోతిశ్శబ్దోహిదృశ్యతెయో
సా ॥ ౩౯౧ ॥ బ్రహ్మపరోవాకించానూర్యపరోవేకసంశయేకాతే పూర్వత్రసర్వశబ్దంబ్రహ్మపరత్వప్రసాధకంమత్వా ॥
౩౯౨ ॥ తస్మద్యోగేనాయంప్రాణోబ్రహ్మజ్ఞేయ్యుక్తమాశ్రయితుం । అశ్రుతునతథాలింగంప్రకరణమప్యాత్మగోచరం
దూరే ॥ ౩౯౩ ॥ తస్మాజ్జ్యోతిశ్శబ్దంనవరంబ్రహ్మజ్ఞేయతేతందోషం । నిరసితమిదమధికరణంకృతపయారదితంమునిప్రవీ
రేణ ॥ ౩౯౪ ॥ యోగంసూ ॥ జ్యోతిర్దశాన్త ॥ ౩౯౫ ॥ అశ్రుజ్యోతిశ్శబ్దంభవతిపరంబ్రహ్మజ్ఞేయమార్యాదియస్మాదస్మి
న్వాక్యేనడేద్రమఃపురుషఇతితద్యప్తంహి ॥ ౩౯౬ ॥ ఉద్రమపురుషపదంతస్మిరణసాహాయ్యయోగమాలంబ్య । జ్యోతి
శ్శబ్దస్యాస్యబ్రహ్మపరత్వంప్రసాధయితుమిష్టే ॥ ౩౯౭ ॥ శ్రమముక్తిబోధన్తార్థంనెడంతాన్యంప్రవృత్తమిహయస్మాత్
ఇహనిర్విశేషగోచరమఖిలవాక్యంతుదృశ్యతేహ్యతత్ ॥ ౩౯౮ ॥ అశరీరంవాపేతిశ్రుత్యేక్తంయదశరీరతాయాపం । త
చ్చనమాగాయతంతస్మాద్యుక్తానసూర్యవరతా ॥ ౩౯౯ ॥ సూర్యపాప్రిద్వారాబ్రహ్మపాప్రిన్వితతీతాయ
త్ర । తత్రచసూర్యపరత్వంజ్యోతిశ్శబ్దస్యయుక్తమాశ్రయితుం ॥ ౪౦౦ ॥ సగుణోపాస్తేతిదదంయుక్తం నానిర్విశేష
విద్యాయాం । తస్మాదస్మిన్వాక్యేజ్యోతిశ్శబ్దఃపరాత్మపరఎవ ॥ ౪౦౧ ॥ అశరీరతాత్పర్యాసామోక్షోబ్రహ్మపరోక్షసాపే
క్షః । వ్యాదాయేత్యత్రైవహ్యత్రైత్వంతస్యవినిమయోభవతి ॥ ౪౦౨ ॥ తస్మాద్దహరాధ్యాయేజ్యోతివాక్యం యదత్రని
ర్దిష్టం । తస్యప్రకాశరూపేబ్రహ్మణిపరమేసమన్వితంభవతి ॥ ౪౦౩ ॥ నన్వగ్రాహ్యంవోగ్యేహ్యకాశోహేతివాక్య
ముపపద్యంతతాకాశోయోసానిర్వహితానామరూపయోర్భవతి ॥ ౪౦౪ ॥ తేచాపినామరూపేయస్మాద్భిన్నేహితత్పరం
బ్రహ్మ । తదమృతమాత్మపిప్యాదిత్యాకాశః ప్రదేశేతోభూయః ॥ ౪౦౫ ॥ సదకింభూతాకాశఃకింపరమాత్మేతిభవ
తిసందేహః । పూర్వముపక్రమవాక్యశ్రుతాత్మవదయోగబలసహాయేన ॥ ౪౦౬ ॥ జ్యోతిఃపదంయదెతద్బ్రహ్మపరంహి
తివనితంభూయః । తద్వదిత్యనూపక్రమగతమాకాశశ్రుతిబలంసమాలంబ్య ॥ ౪౦౭ ॥ భూతాకాశపరంప్యాదఖిలం
వాక్యంయదెతదుపదిష్టం । ఇత్యాత్మవంనిరసితమధికరణమిదంవకారమునివర్యః ॥ ౪౦౮ ॥ యోగంసూ ॥ అకాశోద్ధాం
తరత్వాదివ్యపదేశాత్ ॥ ౪౦౯ ॥ అతాకాశోయోసాబ్రహ్మవిస్వాన్నభూతమాత్రంహి । అధాంతరస్యమస్మిన్నీది
ష్టంయేననానరూపాభ్యాం ॥ ౪౧౦ ॥ తన్నిదేశాదస్మిన్నకార్యరూపత్వమభిహితంభవతి । నిర్వహిత్యత్వమహేమాత్మం
పరాత్మమోన్యత్రనైవసంభవతి ॥ ౪౧౧ ॥ తద్బ్రహ్మతదమృతమితివ్యపదేశోయోత్రదృశ్యతేభూయః । సహిసన్వో
యుక్తస్యాద్బ్రహ్మణిపరమేనభూతమాత్రేపి ॥ ౪౧౨ ॥ అకాశశ్రుతిరేవబహుభిలింనైరుపమృతాభూయః । స్వవిష
యవికలాదీనాంవిషయాంతరమగతికంసమాశ్రయతే ॥ ౪౧౩ ॥ తస్మాదేతద్వాక్యంచ్ఛందోగ్యేష్వశ్యమానమఖిలమపి
అమృతాభయస్వరూపేబ్రహ్మణిపరమేసమన్వితంభవతి ॥ ౪౧౪ ॥ నన్విహదహరాధ్యాయేయోవిజ్ఞానమయఇతిప్రసి
తంవాక్యంధృష్టంతతింజీవపరంప్యాన్నగాత్మపరమథవా ॥ ౪౧౫ ॥ పూర్వస్మిన్నధికరణేలింగం హ్యథాంతరత్వముపది
ష్టం । తద్వనలింగంయస్మాదభిన్నరూపేపిభేదఉపదిష్టః ॥ ౪౧౬ ॥ ఎవమితివాక్యఎవహివిజ్ఞానమయోత్రేతనశారీరః । ఇ
త్యాశంకానిరసితమధికరణమిదంకృతంహిసూత్రీయతా ॥ ౪౧౭ ॥ సూ ॥ సుషుప్త్యుత్థాగ్రింత్యోర్భేదేన
వ్యపదేశాదితిసూత్రే పంచమ్యంతస్య పూరణంకార్యం । విజ్ఞానమయోయోసా సహి శారీరః పరంతు పరమా
త్మా ॥ ౪౧౮ ॥ యస్మాద్గుణలుపేషస్తాపుతాగ్రింతాపున్యతేహిభేదేన । ఎవమితివాక్యత్రైశ్శారీరవిలక్షణోహియఃప్రా
జ్ఞః ॥ ౪౧౯ ॥ నిర్దిశ్యతే సవిషహివిజ్ఞానమయస్సపవరమాత్మాయస్మాద్విజ్ఞానమయోమహానజ్జ్యేష్ఠిపూర్వనిర్దిష్టః
౪౨౦ ॥ అయమిహసలిలాదిపదై ర్యమైతరత్రాపిదగ్ధితోభూయః । ప్రశ్నప్రశ్నవదనానిహివరమాత్మపరాణితత్రదృశ్యంతే
౪౨౧ ॥ యోగంసూ ॥ పత్యాదిత్యైభ్యః ॥ ౪౨౨ ॥ పత్యాదియశ్చత్యైభ్యఃస్పృషత్పత్యాదివాక్యనిర్దిష్టః । తేభిరుపరమా
త్మపరావిజ్ఞానమయేహిదగ్ధితాహ్యగ్ ॥ ౪౨౩ ॥ తస్మాద్విజ్ఞానమయఃపరనివాత్మనచేతిరన్వీత్ । యదిదంవాక్యం

హుక్తం సమన్వితం నిర్విశేషదిన్యత్రే ॥ ౪౦ ॥ శారీరకమీమాంసామునినా వ్యాసేన విరచితా సేయం । చతురధ్యా
యారస్యం ప్రథమాయో సౌ సమన్వయాధ్యాయః ॥ ౪౧ ॥ తత్త్రివర్తతీయపాదే సూత్రాభ్యో యశ్చ భాష్యకారో
క్తః । ఆర్యావృత్తైరమతైః ప్రకాశితో జయతు సో యమనవద్యః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీదక్షిణామూర్తయే నమః ॥.....*

—❀ చతుర్థపాదప్రారంభః ❀—

ఐదిసాంఖ్యాయనమః ॥ త్రిభిరప్యేతైః పాదైః బ్రహ్మణి వేదాంతవాక్యనివయస్య । తిలై రుపక్రమాదిభిరన్వైశ్చ సమ
న్వయో హి నిర్ణేతః ॥ ౧ ॥ ఈతత్త్వనికరణే హి ప్రధానవాదశ్చ పరిహృతః పూర్వం । తద్వత్ప్రధానమస్య త్వత్తులం గాద
శబ్దతాకథితా ॥ ౨ ॥ అత్రేవ వేదాంతానాం గతిసామాన్యంచ చైతన్యనిర్ణయం । తత్త్రివర్తమనువపన్నం యదశబ్దత్వం నిరూపి
తంతస్య ॥ ౩ ॥ బ్రహ్మణి గతిసామాన్యం ప్రధానమిహ యేన శబ్దవద్బుద్ధ్యంతేన చ గతిసామాన్యం ప్రధానమేపి యుక్తమాశ్రయి
తుం ॥ ౪ ॥ కథవల్ల్యా మేతస్యాం మహతః పరిమితి హి వాక్యముపదిష్టం । తత్త్రివర్తవాక్యే మహతః పరమవ్యక్తం । ప్రదిశ్చిత్తంభవ
తి ॥ ౫ ॥ విజ్ఞానమయపదస్య బ్రహ్మవరత్వం ప్రదర్శితం పూర్వం । అస్యావ్యక్తపరస్య ప్రధానవరతే హతద్వదేవస్యాత్ ॥ ౬ ॥
వత్సాదిశబ్దయోగాద్విజ్ఞానమయో యథావరంబ్రహ్మ । మహదాదిశబ్దయోగాదవ్యక్తమిహ ప్రధానమేవస్యాత్ ॥ ౭ ॥
తస్మాచ్ఛబ్దవదేతత్త్రిధానమత్రోపలభ్యతేవాక్యే । తస్య చ సశబ్దతాయాం గతిసామాన్యంచ తస్మిన్ గమంస్యాత్ ॥ ౮ ॥
తస్మై న్యయుక్తమేతద్దగతోఽన్వాదికారణత్వమపి । సకలౌ గమాంతవచసాం సమన్వయో యశ్చ పూర్వనిర్ణయః ॥ ౯ ॥ బ్ర
హ్మణి సకథం సిద్ధ్యన్వయః ప్రధానే ప్రతీయతే సో యం । ఇత్యాత్యైవం నిరసేతు మిదమధికగణం తకారమునివర్యః ॥ ౧౦ ॥ ...
❀ ౧౧ ॥ సూ॥ అనుమానకమప్యేకే మామితి చెన్నశరీరకూపకవిన్యస్తస్య హి తేదేశ్వరయతిచ । ❀ కపిలస్మృతివచనై
రిదమచేతనం యత్త్రిధానమపదిష్టం । కథవల్ల్యా మేతస్యామవ్యక్తవదోక్తమేతదేవస్యాత్ ॥ ౧౧ ॥ దుఃఖిబలాద్యోగబ
లాదవ్యక్తపదం సమంజసంతత్రీ । ఇతి తస్య శబ్దవత్త్వదశబ్దతాత్పరమచిత్తాస్య వస్తుంస్యాత్ ॥ ౧౨ ॥ ఇతి చెన్నేయం శం
కాయతః ప్రధానం నచైతదవ్యక్తం రథయాపకవిన్యస్తం శరీరమవ్యక్తశబ్దయోగ్యంస్యాత్ ॥ ౧౩ ॥ పూర్వప్రస్థావ్యక్తి
లయో సావాత్మా రథీనిర్ణయః । తస్య చ రథశరీరం బుద్ధిస్సారథిదం మనోయదపి ॥ ౧౪ ॥ ప్రగ్రహఇతి నిర్ణయః హయా
శ్చ సకలేంద్రియాణి మార్గాశ్చ । శబ్దాదయో హి విషయాభూతా సంఘాతయావతితైః ॥ ౧౫ ॥ నిర్ణయసకలమేతద్రథివో
మాగ్గద్వయంచ నిర్ణయః । బుద్ధీంద్రియై రశుద్ధైః పురస్కృతశ్చేత్సన్యాసాసంసారం ॥ ౧౬ ॥ యో సౌరభీయదాస్యాద్వి
శుద్ధబుద్ధ్యాదిపరిపూరితశ్చ ॥ సహిమాగ్గపారభూతంచ నిష్ఠః పరమంపదం ప్రయాతీతి ॥ ౧౭ ॥ తదిద్ధం పరమపదం యద్ద
ర్భయితుంచాక్యమేతమపదిష్టం । తచ్ఛేంద్రియై భ్యశ్చ బుద్ధివత్త్వవ్యవస్థాంతం వనిర్ణయః ॥ ౧౮ ॥ యే పూర్వవాక్యవృత్తౌ
ఆత్మప్రముఖాభవంతి విషయాంతాః । ఆత్మాంతాయే ప్రస్యః పూర్వత్రేహః కిం త్యక్తాహి ॥ ౧౯ ॥ అవ్యక్తపదమి
హ హుక్తం పూర్వప్రస్థానోపలభ్యతేవాక్యే । తదపి ప్రకరణబలతః పూర్వోక్తశరీరమపి సన్యాసి ॥ ౨౦ ॥ పూర్వతా
త్పానంతరమేపదిష్టం యద్భరీరమపదిష్టం । బుద్ధ్యా రూఢం యస్మాదవ్యక్తపదేన గృహ్యతే తదిదం ॥ ౨౧ ॥ ప్రకరణవిధురం
హికథం ప్రధానమవ్యక్తశబ్దయోగ్యంస్యాత్ । అవ్యక్తపదంచైతత్ప్రాధిబలాద్యధికం ప్రధానస్య ॥ ౨౨ ॥ సాంఖ్యానా
మేదేయయాగ్నేశ్వరైః సచేతస్యాపి తస్మిన్ త్యక్తజ్ఞమాస్యాన్వస్తుగ్రహణం సహిక్రమాదేవ ॥ ౨౩ ॥ అవ్యక్తానే శక్యో గామ
శ్చేంద్రో బుద్ధో విజ్ఞానాతీ ప్రకరణమపి యదిదంస్యాన్వరాన్త పరమేన ప్రధానవరం ॥ ౨౪ ॥ యచ్ఛేదంతి వాక్యోక్తయోగ
స్సర్వవరాన్త్యధిహేతుః । ఏవత్థువాక్యైః వైవిధ్యైః శ్లేయవృత్తాన్తసః ప్రథయ ॥ ౨౫ ॥ తద్విజ్ఞానాయై విహియో
గోరథయాపకత్వవచ్ఛేయగితత్రీ ప్రధానవాత్సానదృశ్యతేన నిర్ణయవిధావ ॥ ౨౬ ॥ అవ్యక్తపదంచైతదిత్యోగసన్యాచ్ఛ
రీరపరిమేవ । సమకథమిదం శరీరవ్యక్తపదాహ్వానభవేదీహవ్యక్తం ॥ ౨౭ ॥ తస్మాన్ త్త్రిధానమేవావ్యక్తపదాహ్వానచా
స్యతి తిచేన్న ॥ ❀ ౨౮ ॥ సూ॥ సూక్ష్మం కుతదహ్వాత్మైవ యదిదం సూక్ష్మశరీరంతేదేవచావ్యక్తశబ్దనిర్ణయః ॥ ౨౯ ॥ తద్వది
తద్వాచకోహి శబ్దస్తత్కార్యచోపదృశ్యతెలాకే । గోభిరితివాక్యపరిహి గోశబ్దః పీఠవాచకోగృహః ॥ ౩౦ ॥ తద్వది

హవ్యక్తపదంసూక్ష్మవరంస్థూలబోధకంభవతి । యదిదంసూక్ష్మంభావేతత్తైత్రివాక్యక్తశబ్దజలబ్ధః ॥ ౩౦ ॥ సూక్ష్మే
ముఖ్యేభూత్వాగోణ్యాస్థూలేప్రవర్తతేసోయం ॥ ౩౧ ॥ సూ॥ తదధీనత్వాదభవత్ ॥ అవ్యక్తశబ్దయోగ్యంయ
దిదంసూక్ష్మంశరీరముపదిష్టం ॥ ౩౨ ॥ భువిస్సృజేతస్సహితద్వినాభవతితస్యసంసారః । సూక్ష్మంశరీరమేవహ్యవ్యక్త
పదేనగృహ్యతేనాన్యత్ ॥ ౩౩ ॥ తదధీనస్సంసారోయస్సాదితికేచిదత్రికథయంతి ॥ తదయంక్రంభూర్వక్రమీరథయావత
యాశరీరముభయవిధం ॥ ౩౪ ॥ విద్యుష్టంయద్యత్త్రహ్యంకంచత్తహివాక్యభేదస్సాన్యత్ । ననుయద్యవ్యక్తపదప్రతిపా
ద్యంసూక్ష్మమిహాశరీరంసేత్ ॥ ౩౫ ॥ తదిదంప్రధానమేవహ్యతాత్రిక్తంసాదితిహనాశంక్యం । యదిదమవిద్యాత్మకమి
హసూక్ష్మశరీరంతదాత్మపరతంత్రం ॥ ౩౬ ॥ యచ్చప్రధానమక్రంస్యతంత్రమేతదితవణ్యతేసాంభైః । తస్మాత్ప్ర
ధానవాదస్సేయంవేదాంతిభిర్నిరాకీయతే ॥ ౩౭ ॥ యదిచప్రధానమేవహ్యవ్యక్తపదార్థమగ్రనిర్దిష్టం ॥*
౪౦ ॥ సూ॥ జ్ఞేయత్వాదవనాచ్చ ॥ జ్ఞేయత్వమత్రవాక్యేతదిహవ్యక్తమతోన్నీర్దిష్టం ॥ ౪౧ ॥ పదమాత్రమే
తదిహకిలనిర్దిష్టందృశ్యతేహివాక్యేన్దిష్టం । గుణపురుషాంతరబోధాన్నిశ్చేయిసమితిచతేనతద్యక్తం ॥ ౪౨ ॥ జ్ఞేయత్వా
వచనేకిలతస్సేదేవతేహంసాన్యత్ । తస్మాత్ప్రధానమేతన్నీదర్యయతు మగ్రనేదముపదిష్టం ॥ ౪౩ ॥ అపి
తువీరమేశ్వరం తంబోధయతుంచాక్యమేతమపయంక్తం । రథయావకల్పనాద్యైఃపరమేశ్వరపవచితమవతార్య ॥ ౪౪ ॥
నిశ్చేయిసఫలకతయావరాత్మవిజ్ఞానముపదితేత్యేతత్ ॥ ౪౫ ॥ సూ॥ పదతీతిచేన్నపాజ్ఞాహిప్రకరణాత్ ॥ జ్ఞే
యత్వానిర్దిష్టాదవ్యక్తంప్రధానమితితే ॥ ౪౬ ॥ యస్మాదస్యాంవల్లభ్యమశబ్దమిత్యాదివాక్యమఖిలమపి । యద
శబ్దతాదిగుణకంప్రధానమేతన్నీచాయ్యమభిధతే ॥ ౪౭ ॥ ఇంచేన్నేయంశంకాయస్సాత్పాజ్ఞోయమత్రనిర్దిష్టం ॥ య
దిదంప్రకరణమేతన్నీరమాత్మపరన్నహిప్రధానవరం ॥ ౪౮ ॥ యోనాసౌపరమాత్మనజాయతేమియతభ్యత్యనేనాత్మైః ।
మృత్యుముఖమోక్షఫలకంయదస్యవిజ్ఞానమగ్రనిర్దిష్టం ॥ ౪౯ ॥ తదపివరమాత్మపయేసమంజసంప్రధానపయేపి...*
౫౦ ॥ సూ॥ త్రయాణామేవచైవముపన్యాసఃప్రశ్నశ్చ ॥ అస్యాంకేరవల్లభ్యాంఖల్వగ్నిజీవస్తతైవవరమా
త్మా ॥ ౫౧ ॥ త్రయేవతేనిర్దిష్టాఃప్రశ్నప్రతిపదనవాక్యజాలేన । ప్రశ్నజీవన్యాసోవాప్రధానవిషయోనదృశ్యతేక్వా
పి ॥ ౫౨ ॥ తస్మాదస్మిన్వాక్యేనావ్యక్తపదంప్రధానమభిధతే । నస్వేతదనుపపన్నంప్రశ్నపన్యాసరూపలింగంయత్ ॥
౫౩ ॥ నదికేతాఃకిలపిత్రాప్రహితోమృత్యాస్సుకాశముపయాతః । మృత్యుఃకిలతందృష్ట్యపరితుష్టస్త్రీన్సరానమా
న్మౌదాత్ ॥ ౫౪ ॥ జనకస్యసౌమనస్యంతథాగ్నివిద్యాంతథాత్మవిద్యాంచ । జనకస్యసౌమనస్యేప్రథమంధతైవరద్వ
యంశిష్టం ॥ ౫౫ ॥ యాచేయమగ్నివిద్యాయాచవరాత్మప్రకాశికావిద్యాశిష్టేవరద్వయేన్దిష్టప్రశ్నత్రయమేతదనుపప
న్నంహి ॥ ౫౬ ॥ ప్రతిపదనంచగతైవానుపపన్నమితిహనైవమాశంక్యం । యస్మాద్వరప్రధానవ్యతిరేకేణాత్రకిమపిసహి
దృష్టం ॥ ౫౭ ॥ ప్రశ్నవ్యతిరేకేణచనైవమాపన్యస్తమేవకిందిదపి । వివంసత్యపినాత్రప్రశ్నాత్రియభంగలేశశంకాపి ॥
౫౮ ॥ శిష్టేవరద్వయేన్దిష్టప్రశ్నత్రయమేతమచితమేవసాన్యత్ । భిన్నార్థకంయదాస్యాగ్నిశ్చాంతరమత్రీభవతిదో
షోయం ॥ ౫౯ ॥ జీవేశగౌచరస్యప్రశ్నయుగస్యైకవిషయకత్వేన । ఏకత్వాదిహనభవతివరప్రధానవ్యతిరేకమాశంకా ॥
౬౦ ॥ ప్రశ్నత్రితోక్తిరియంచేపిభేదప్రవాదమాశ్రిత్యతస్మాదిహమాత్రాభేదపరాత్మపయేనకాపిదోషస్సాన్యత్ ॥ ౬౧ ॥
దోషఃప్రధానపయేభవతేతతోనప్రధానమవ్యక్తం ॥ ౬౨ ॥ సూ॥ మహద్వచ్చ ॥ సాంఖ్యైస్సత్రమాత్రేప్ర
యుజ్యమానోయథామహచ్చష్టైః ॥ ౬౩ ॥ నహివైదికేప్రయోగేతామభిధాతుంయథానశక్తస్సాన్యత్ । అవ్యక్తశబ్దవిషయ
ప్రధానవరభిహితనిర్దిష్టాతస్సాంఖ్యైః ॥ ౬౪ ॥ సహిసప్రధానవాచిభవతితతోవ్యక్తమిహాశరీరంసాన్యత్ । యదిదంప్రధానమ
స్యహ్యశబ్దతానిరపవాదమహసిద్ధా ॥ ౬౫ ॥ తస్మాద్యేదాంతానాంబ్రహ్మణీవీరమేనమస్యయస్సుగమః । అవ్యక్తపదాయో
గాదశబ్దమేతన్నీధానమిత్యక్తం ॥ ౬౬ ॥ స్వతాత్రిజామంత్రీవశబ్దతాంబులభైవవీరస్య । తస్మిన్కాచిదజ్ఞోక్తాయా
లోహితశుక్తికృష్ణవర్ణాసా ॥ ౬౭ ॥ బహ్విఃప్రజాస్సురూపాఃస్యజలీహితామేకవిషయపరమాణః । అనుశేలేహ్యవివేకిజహః

భాస్కరగోమాలాయాం ప్రథమాధ్యాయే చతుర్థపాదః

విచార్యమై క్రమం గాంతాం । ౬౧ ॥ ఇతి త్పాదవిధిః ప్రాసాదానంతరేనానాన్యైః । ప్రాసాదానంతరే
 లింగంకించపి మోపబ్ధమితి ॥ ౬౨ ॥ చార్మికప్రకరణబలతోహ్యవ్యక్తపదంతేరీరవరముక్తం । ఇహ లోహితాదిత్యజైః
 త్యాదిగుణత్రయః హి విధిః ॥ ౬౩ ॥ తత్త్వాచార్యశబ్దస్య ప్రధానవరతాప్రసాదకయింగం । స్త్రీష్ట్రస్వముపతతస్సాదిత్య
 తాస్యాత్రాధం ప్రధానస్య ॥ ౬౪ ॥ ఇత్యాద్యేవం నిరసేతు కుడికరణమిదం చకారమునిమాన్యః ॥ ౬౫ ॥ చను సవదవి
 శేమాత్ ॥ ౬౬ ॥ అత్యాద్యైరితి వంతే శబ్దమసప్రతిపత్తిసాధనోద్యుష్టః ॥ ౬౭ ॥ తత్త్వార్థాన్నిలశబ్దావశేషతో నాకా-
 బోధకాభవతి । యేన స్వాధికం బ్రూతే గ్రహాదిసాధారణేన ధర్మేణ ॥ ౬౮ ॥ ఏవ ఇతి వాక్యశేషే ద్విశేషతస్యాన్వయనిర్ణయ
 యోగవతి । తద్వదిహామంత్రః సామాన్యార్థప్రదశ్చకోభవతి ॥ ౬౯ ॥ సాన్త్రప్రధానవాచకశబ్దోద్యుష్టవద్యుష్టత
 లింగం । యదజాపదమత్రీస్యాద్యోగేనాన్వయార్థకంచతస్థవతి ॥ ౭౦ ॥ రూపే శ్చ గాయాంకిలస్థాస్వాత్తథాప్రధానేపి ।
 యే లోహితాదిత్యజైః ప్రేషితసత్త్వాదివాచకస్య నిరసా ॥ ౭౧ ॥ రూపవిశేషవర్త్యంతోకే వేదేదిద్యుష్టమేతేమాం ముఖ్యాధి-
 సంభవేకేకగోతాభోగ్యహ్యతేనకేనాపి ॥ ౭౨ ॥ తస్మాద్విదం ప్రధానం నాజాత్యైవగోహ్యతేకింతు ॥ *
 ౭౩ ॥ సూ । జ్యోతిరుపక్రమాశుతథాహ్యధీయతేపతే ॥ యేయంజ్యోతిఃప్రముఖాభూతత్రీయలక్షణాజగద్యోనిః ॥
 వరమేశ్వరవరతంత్రాయాలోహితశుక్లశబ్దవిశాఢాఽపి ఛావ్యోగ్యవాక్యవృష్టాసేయమజాగ్యహ్యతేగీసితవన్యా ॥ ౭౪ ॥
 తస్యాంహివాక్యశేషే ద్విశేషాలోహితాదిగుణయోగః । సంధిద్వాసంధిద్వయద్వైక్రీవసంగతౌభవతః ॥ ౭౫ ॥ తత్త్వా-
 సంధిగైసహిసంధిగ్ధార్థాన్వయనిర్ణయస్య ॥ తేనాజామంత్రేపి హి భూతత్రయలక్షణాహ్యజాగ్రాహ్య ॥ ౭౬ ॥ ఉపభు-
 జ్యతేహ్యవిషుషావిషుషానంశ్యజ్యతేహి సైవాజా । తైత్రభాభేషన్ద్వైవిద్యనాద్యుద్విదశ్చానంశ్యతే ॥ ౭౭ ॥ భేషమనూ-
 ద్యకయోరిహబంధవిమోక్షవ్యవస్థితిఃకథితా । నన్వత్రాచార్యజ్యోతిఃప్రముఖాన్వయంబోధయతి ॥ ౭౮ ॥ ఇహయో-
 గరూపివాధాదిత్యాశంకానిరస్యతేనపది ॥ ౭౯ ॥ సూ । కల్పనోపదేశాచ్చమధ్యాదిచర్యోధః ॥ యోగేనవాపి
 రూధ్యాజ్యోతిఃప్రముఖాన్వయమభిధితై ॥ ౮౦ ॥ సాన్త్రజ్యోపాధికయాకల్పనయాతాన్త్రబోధయత్యేషః । లోకేకాది-
 దజాహిస్యాలోహితశుక్లశబ్దవిశాఢాధ్యా ॥ ౮౧ ॥ జనయతి నూపవగంతతేయమిహోధయత్యయంతేజైః । తస్మాత్తా-
 ల్పనికర్తవ్యంత్రాచార్యవిషయపవన్యః ॥ ౮౨ ॥ మధ్యాదయశ్చశబ్దాదిత్యాద్యభోషవన్వాస్య ॥ తస్మాదశబ్దత్రేమాసి-
 ద్ధాసాంఖ్యోచితప్రధానస్య ॥ ౮౩ ॥ బ్రహ్మణి వేదాంతానాంసమన్వయోనిరసవాచవివాదానన్వత్రాచార్యులక్షణాప్రధా-
 నేనశబ్దతామాభూత్ ॥ ౮౪ ॥ యస్మిన్మతేమంత్రాంతరసశబ్దతాస్యాదిహప్రధానస్యనిష్పన్నం త్రేపంచహిపంచనాస్త-
 ద్యదేవచాకాశః ॥ ౮౫ ॥ యస్మిన్మతేమతస్యస్తమేవమస్యేనచాహమాన్యేనాపిపంచద్వానివృత్తౌబ్రహ్మవ్యుత్పత్తిరూపవి-
 వభూయాసం ॥ ౮౬ ॥ ఇత్యేవమర్థజాతంత్రపంచితంఫలచర్యయంత్రాంతరీతదిదంహిపంచవంతేతత్త్వాకర్మ్యోగతాని
 దిగతే ॥ ౮౭ ॥ మూలప్రకృతిరకృతీర్నచాదాద్యాఃప్రకృతివికృతయస్సుప్తా మోదశకర్మచకారోప్రకృతివికృతాన్వృత్తపురుష
 ఇతి ॥ ౮౮ ॥ స్మృతినిదిష్టామేవహితత్వానాంపంచవంతేతిం బ్రూతేరూపిగ్యజ్యోతిఃప్రముఖార్థకతాహ్యజాచద
 స్యోక్తా ॥ ౮౯ ॥ తద్వజ్జనశబ్దస్యహి రూపింపరిహృత్యతన్వవరతాస్యాత్ ॥ మంత్రాంతరావలంబితాన్వంత్రేగ్గుద్యాధి తామి-
 మాంశంకాం ॥ ౯౦ ॥ వారయితుమాద్యతాన్త్రచకారమునివగ్యపితకధికరణం ॥ ౯౧ ॥ సూ ॥ సాంఖ్యోపసంక్రమేద
 పినానాథావాదితరేకాచ్చ ॥ సనబంధనైవసంఖ్యాద్విత్వాద్యాగ్యత్యతేహిలోకేష్ట ॥ ౯౨ ॥ ధర్మణబంధనవిర-
 హేపంచత్వాద్యాకథంభవేత్సంఖ్యాపంచపద్యయయోగాత్సంఖ్యైవహిపంచవంతేశుక్లద్ధా ॥ ౯౩ ॥ తావన్నాత్రేణిగం
 తత్త్వానాంపంచవంతేగోబోధః । జనశబ్దేనసమస్తంపంచపదంవాక్యంవిశేష్యంస్యాత్ ॥ ౯౪ ॥ ఉపసజనంహిలోకేపి
 శేష్యత్యేనకేనవిద్యుష్టంపంచజనాఇత్యేతస్యమస్తమేవేహాభవతివ్యస్తం ॥ ౯౫ ॥ భాషికవాక్యాదస్యహ్యోకపదవ్యం
 విశేష్యతంభవతి । పంచజనాఇత్యేస్సాన్వయంభూతాభవతస్తదాకాంత ॥ ౯౬ ॥ సంఖ్యాకాంతాదిరహిపంచదేవదంపురస్య
 నైవస్యాత్ ॥ ఇహపరదపంచపూర్వస్యుత్పత్తిచద్యుష్టాహిసాసమాహరే ॥ ౯౭ ॥ పంచజనాఇత్యేగ్రతుసమాసఇహికమ
 ధారయోయేన । దిక్సంఖ్యసంఖ్యామిత్యస్తాదిహసమాసఉపదిష్టః ॥ ౯౮ ॥ సంఖ్యాబోధాధికంకిలపంచపదంజనప

దేశసంసమస్తం । సప్రపయశ్చాద్యదోసంజ్ఞాయాంతరసమాసఉపదిష్టః ॥౯౫॥ తస్మాద్విహపిస్యాదితనపంచవింశతితః
 ప్రతీయేత । సూత్రేహ్యన్తాకాశౌ తత్త్వంతఃపాతిహవిదిష్టా ॥౯౬॥ యస్మిన్నితిమంత్రే బలుతౌపుథగే వోపదర్శి
 తాభవతః । ఆధారత్వేనాన్తాహ్యకాశశ్చప్రతిష్ఠితత్వేన ॥౯౭॥ నిదిష్టాతస్మాత్కలరత్వానాం పంచవింశతేర్భంగః ।
 తస్మాద్విత్తంత్రే నిరుక్తసూత్రే కివాక్యతాభంగాత్ ॥౯౮॥ సేయమయ్యుక్తాశంకారత్వానాంపంచవింశతీనాంయా
 ఇహపంచజనపదెకలసమ్మాసవిధినౌ ప్రతీయతేసంజ్ఞా ॥౯౯॥ సేయంప్రతీయమానాసంజ్ఞసమాకాంక్షుతేహినియమేన
 తస్యామాకాంక్షాయారియాభిబలాత్సంజ్ఞాప్రబోధయతి ॥౧౦౦॥ సోయంహివాక్యశేషఃపాశ్రీణస్యపాశ్రీణమిత్యవస్య
 స్తః ॥౧౦౧॥ సూ ॥ ప్రాణాదియోవాక్యశేషాత్ ॥౧౦౨॥ యస్మిన్నితిమంత్రే త్రయమేవాపలభ్యాహ్వాక్యశేషో
 యం ॥౧౦౩॥ తస్మాద్వాక్యాయోగోప్రచారానందమనశ్చిహ్యతే । పంచపదాత్తాః కథితాస్తవసమంత్రేభవం
 తపంచజనాః ॥౧౦౪॥ జనశబ్దఃపాశ్రీణాదుకథంప్రవర్తతఇతిహనాశంక్యం । భవతాంతత్వేషుయథాపాశ్రీణాదివ్యపి
 తథాప్రవర్తేత ॥౧౦౫॥ ఇహసుప్రసిద్ధసన్నిధిపతియోహ్యప్రసిద్ధవచసన్యాత్ । తస్యప్రసిద్ధవరతాదృష్టాన్యతో
 ద్విదాదిశబ్దేషు ॥౧౦౬॥ జనపదసమాధాకంచపాశ్రీణాదిమదృశ్యతేహిపురుషవదం । తేవాపతేపంచత్యప్రకారస్యాన్న
 కశ్చిద్విహదోషః ॥౧౦౭॥ మాధ్యందినాశ్చయస్యప్రేమామేతేభవంతుపంచజనాః । కన్యానాంకథమేతేప్రాణాదిమనా
 మనంతియేచాన్నం ॥౧౦౮॥ సహితత్రపంచసంఖ్యతత్వాదేస్యాదితీహనాశంక్యం ॥౧౦౯॥ సూ ॥ జ్యోతిష్షేకేమామ
 సత్యన్నే ॥౧౧౦॥ యేహంపాతేచాన్నంప్రాణాదిమనోపలభ్యతేతత్ర ॥౧౧౧॥ పూర్వశ్రద్ధాభిప్రాయజ్యోతిఃప్రాణాదిస
 ముదయేయోజ్యం । తస్మాద్విత్తవమంత్రేపంచజనాస్సుర్వసంఖ్యతత్వాని ॥౧౧౨॥ కాపిలసూత్రేయదిదం తస్యచ
 మూలంనదృశ్యతేకిమపి । తస్మాద్వ్యనశబ్దత్వంపూర్వోక్తంతచ్చనిరవవాదంస్యాత్ ॥౧౧౩॥ బ్రహ్మణివేదాంతానాంయమ
 స్వయోనిరవవాదఇతిసిద్ధం । బ్రహ్మణివేదాంతానాంకథిసామాన్యంప్రపంచితంహిసను ॥౧౧౪॥ తదనుపపన్నంయస్మా
 ద్వేదాంతానాంవిగానమహదృష్టం । శుక్రివచనవైపరీత్యజగజ్జనప్రభృతికారణత్వమపి ॥౧౧౫॥ తత్రాసిద్ధం తేనచలకు
 ణవాక్యంకథంసమన్వేతి । తత్రశుక్రివచనానివ్యానేకవిధస్ఫుష్టిమానసంత్యేవం ॥౧౧౬॥ ఆత్మనశ్చిహ్యే కాశుక్రిరా
 దావాకాశజన్మనిరవశతి । తత్రజ్యోతిస్యతేతిశుక్రిరాదౌజన్మతేజసోవదతి ॥౧౧౭॥ సప్రాణమస్యజతేతిశుక్రిరాదౌ
 పాశ్రీణజన్మనిరవశతి । సఇహానీత్యాద్యాహిశుక్రిరాదౌలోకస్ఫుష్టిముపదిశతి ॥౧౧౮॥ తత్రాన్యకాంహిస్ఫుష్టింబోధ
 యతిశుక్రిరియంసవేదేతిజగదేతదనత్రాన్యకముపదిశతిశుక్రిరియంహ్యసద్యేతి ॥౧౧౯॥ శుక్రియోన్యాఅప్యేవంస్ఫు
 ష్టింనానావిధాంహికథయంతి । స్ఫుష్టిశుక్రివాక్యానిస్ఫుష్టవ్యేషుకరిమాదివైచిత్ర్యాత్ ॥౧౨౦॥ ప్రపంచాన్యంతోల
 కుణబోధఃకథంభవేద్యేభ్యః । జన్మానికారణత్వంలకుణముక్తంహిసస్యయత్పూర్వం ॥౧౨౧॥ తదసిద్ధంచెన్నప్రహ్మణి
 తిపామాన్యంహిమగుపవాదంస్యాత్ । యోయంప్రధానమేవోపస్థాయంపరాత్మివత్వేపి ॥౧౨౨॥ ఇత్యాశంకాంశంస
 తుమిదమధికరణం ప్రపంచితంమునినా ॥౧౨౩॥ సూ ॥ కారణత్వేనచాకాశాదిమయథావ్యపదిష్టాః ॥౧౨౪॥ ఇ
 ఇహస్యమానసవియేవిగానముపలభ్యతేహివేదేషు ॥౧౨౫॥ స్రీష్టరివేదాంతానాంవిగానముపలభ్యతేనకిందిదపి । ఈ
 కుణపూర్వకమస్యహికారణతాంవణయంతివేదాంతాః ॥౧౨౬॥ సస్యంజ్ఞానమనంతంస్వర్వజ్ఞంబ్రహ్మదశయంతిత
 థా । సాకామయతే శ్వేవంకామయ్యస్యంహితస్యనిర్దిష్టం ॥౧౨౭॥ అన్యత్రాపితతైవహితదైక్షుతేస్యత్ర తద్వినిర్ది
 ష్టం । మంత్రాంతరేతదేవహిసకుక్షుతేత్యాదివాక్యనిర్దిష్టం ॥౧౨౮॥ ఏవింకిలేక్షీత్యన్యంహితాంచక్రి ఇతివాక్యనిర్ది
 ష్టం । తచ్చేతనస్యధర్మోనాన్యస్యేత్యుక్తమేవపూర్వత్ర ॥౧౨౯॥ సర్వజ్ఞత్వాదికమపిసర్వత్వేప్రప్రపంచితంతస్య
 బ్రహ్మహయాద్యశంహిప్రపంచితంకారణస్వధర్మేణ ॥౧౩౦॥ మంత్రాంతరేతదైక్షుతైవప్రహ్మప్రసిపాదితంహిసర్వత్ర
 కార్యవిగానేసత్యపికారణమపిగీతమేవసర్వత్ర ॥౧౩౧॥ వైతావన్తాత్రోహిలకుణభంగోన్యకంకితుంశక్యః । బ్రహ్మ
 కరుణమేవకుకారణముపదిశ్యతేహివేదాంతైః ॥౧౩౨॥ సత్రాత్మకంహిస్ఫుష్టిశ్చాహోగ్యయాప్రతీయతేసాపివగ

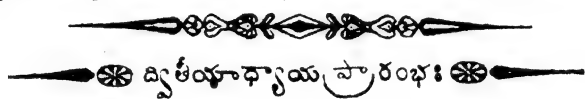
మాత్మకత్వత్వైవేత్యేవం నిధానాం హి పూర్వత్ర ॥౧౦౨॥ నన్యహలక్షణమేతద్బ్రహ్మణి నైవోపపద్యతే యస్మాత్ । ఆ
సతోపికారణత్వం న తేన తత్త్వేతి తిరియంచ్యుతే ॥ ౧౦౩ ॥ సూ ॥ సమాకమాత్ ॥ అసది
త్యస్తిత్వం తేనిరాత్మకం నానుమద్యతేకింతు । బ్రహ్మసదేవాసదిత్యావ్యాకృతసామూహముపదిష్టం ॥౧౦౪॥ యద్యన్య
భాహిపూర్వం పత్యజ్ఞానాదిలక్షణం బ్రహ్మ । ఆప్యసమ్యగస్య హికామయ్యేత్యంచదన్యాయైవ ॥ ౧౦౫ ॥ తస్మా
న్మృష్టిం వితతాం నిధానానంతరం హితస్యైవ । అసదిత్యుపదేశోపావసంగతస్సాదతోహ్యసచ్చబ్దః ॥ ౧౦౬ ॥ బ్రహ్మస
దాత్మకమేవమ్యావ్యాకృతసామూహముపదిశతి । యత్రాపచ్ఛబ్దోయంచాన్దోగ్యేద్యత్యేన నిత్యాదిః ॥ ౧౦౭ ॥ సోపిస్య
వాక్యదర్శితపత్తదయోగాత్పదభక్తకోభవతి । వ్యాక్రియతేత్యాదాహిప్యాకరణం త్యతంత్రముపదిష్టం ॥ ౧౦౮ ॥ సర్వ
త్రవ్యాకర్తాపిరమాత్మైవేతి వాణీతంత్రత్యా । వ్యాకరవాణీత్యసయాతస్మాన్నేహస్తే బాధకంకిమపి ॥ ౧౦౯ ॥ లక్షణ
వాక్యవిరోధోనకేనదిచ్చంకితుం హి శక్యోత్ర । తస్మాల్లక్షణవాక్యం బ్రహ్మణి పరమేపమన్వితంభవతి ॥ ౧౧౦ ॥ నన్యహల
క్షణవాక్యం సకలం బ్రహ్మణి సమన్వితంభవతి । తదనుపపన్నం యస్మాత్ తోషితే వాక్యమన్యథాదృష్టం ॥ ౧౧౧ ॥ తత్ర
చ బాలాకిరసారాణానమజాతశత్రుమువయాత్తః । తంచోపగమ్యసాయం బాలాకిరజాతశత్రుమాహౌవం ॥ ౧౧౨ ॥ బ్రహ్మ
బుద్ధివాణీత్యతిహిసంబోధ్యేనం ప్రబోధనూమాస । ఆదిత్యేచంద్రునిచయోసాపురుషాభవత్పురాత్మైతి ॥ ౧౧౩ ॥
తచ్ఛ్రుత్వా రాజాసాత్వయోక్తమఖిలం వ్యపేక్షిణి శక్య । ఏతేషాం పురుషాణాం యోసాకర్తాహియస్యతత్రోపగ ॥
౧౧౪ ॥ సహిచేదిత్యతిఖిలరాజాబాలాకిముపదిశేత్థం । తత్రచయోసాకర్తాప్రాణోవాస్యాదభాపజీవోవా ॥ ౧౧౫ ॥
ఇత్యేవం సంజెహః కమపదశ్రవణయోగతోభవతి । పూర్వమసన్నదమేతద్బ్రహ్మవాక్యగతపన్నదావలంబేన ॥ ౧౧౬ ॥
సద్బ్రహ్మపరతయాతద్వణితమత్ర శునపాధకంకిమపి । బాలాకివాక్యకృష్టం బ్రహ్మవదంతన్నరాజవాక్యేస్తి ॥ ౧౧౭ ॥
తస్మాత్ప్రాణోయంస్యాద్యోపాకర్తాహిదర్శితోరాజా । చలనాత్మకం హికమచతస్యోదితమేవ వాయుదూతయో ॥
౧౧౮ ॥ పురుషాణాం త్యత్వం సమప్తిరూపేణ యుక్తమేవాస్య । జీవోవాయంతస్యచ భూమాధమాధ్యకం హికమ
స్యాత్ ॥ ౧౧౯ ॥ పురుషాణాం త్యత్వం భోక్తృత్వాత్తస్య యుక్తమేవస్యాత్ । పూర్వోక్తలక్షణం హి ప్రాణస్యాపి ప్రదర్శి
తంచ్యుతే ॥ ౧౨౦ ॥ తస్మాల్లక్షణవాక్యం బ్రహ్మణి కమహసమన్వితంభవతి । ఇత్యాత్మేవం నిరసితుమిదమధికరణం ప్రదర్శి
తంచ్యుతే ॥ ౧౨౧ ॥ సూ ॥ జగద్వాచిత్యాత్ ॥ యదిదంకర్తృవదంతచ్చలవాత్మకకర్తృబోధకం నభవత్ । ఏన
చ్చమప్రసిద్ధం హ్యప్రకృతమశబ్దతంచభవాయతః ॥ ౧౨౨ ॥ కర్తృవ్యాపారం వాక్రియాఫలం వానబోధయత్యేతత్ । క
ర్తృవదాత్మజాభేకర్తృవదంస్యాదిదం హి పునరుక్తం ॥ ౧౨౩ ॥ అత్ర ప్రదర్శితావాపురుషాణాం బోధకం సకర్తృవదం । పూ
ర్వోపదర్శితత్వాదుభయత్రచలింగవచనవైరూప్యాత్ ॥ ౧౨౪ ॥ తస్మాదిహకర్తృవదం యోగేన స్వాభోధకం వాచ్యం ।
యత్రాక్రియతేతత్రాత్మేవం యోగేన కార్యపరమేవ ॥ ౧౨౫ ॥ జగదేకదేశభూత్యాకాన్యత్వేన ప్రదర్శయన్ పురుషా
ప్రాదేశికకర్తృత్వాశంకాం వారయన్ మేవమాహ పునః ॥ ౧౨౬ ॥ యన్నాచరూపభిన్నం జగదఖిలంతన్నదేన నిధిశ్య
తదిదం యస్య హికార్యం సువేదిత్యతినిధిశత్యేనం ॥ ౧౨౭ ॥ తస్మాదిహకర్తృవదం జగత్సర్వం క్రియావరంభవతి । య
స్సర్వస్యచ జగతః కర్తాసోయంభవేన్నాత్మైవ ॥ ౧౨౮ ॥ సర్వేషాం భూతావామిద్యన్మిన్వాన్యశేషముపదిష్టం । తద్వి
జ్ఞానఫలం యన్నిరతిశయం బ్రహ్మభవతి తేనాయం ॥ ౧౨౯ ॥ సూ ॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేపిచేత్తద్వాన్య
ఖ్యాతం ॥ సన్యత్రవాక్యశేషే బాలాకిమసాయబోధయిషురాదా । ఆనంత్యేనుప్రపురుషం ప్రాణస్యాభోక్తృత్వాం
ప్రదర్శయతి ॥ ౧౩౦ ॥ యద్యన్యభిభూతోభానాత్తద్వ్యతిరేక్తంచజీవముపదిశతి । తత్రైవదర్శితోసాముఖ్యప్రాణోహ్యభ
ివాత్మైవ ॥ ౧౩౧ ॥ ఏవం జీవోపితభాణిస్తప్తద్యభేతివాత్మైవ । తస్మాజ్జీవోవాస్యాత్ప్రాణోవేన్యత్రనైవమాశం
క్యం ॥ ౧౩౨ ॥ జీవాభిలంకయోగాత్తత్తదుపాస్తిర్యదాః పత్యేత । త్రివిధముపాసనమత్రప్రసజ్యతేతత్తనైవయ్యుక్త
మహ ॥ ౧౩౩ ॥ ప్రాణపదస్య హి సృష్టిపరమాత్మకదర్శితైవ పూర్వత్ర । జీవపరాత్మైక్యహి పరమాత్మకజీవలింగము

వచనం ॥౧౫౯॥ యోగోగ్మః ॥ మః ॥ అన్యథాంతుజ్ఞై మినిః ప్రశ్నాభ్యానాభ్యానాపిచైవమేకే ॥ జీవపరామర్శో
యంజీవవిలక్షణపరాత్వబోధపరః । ప్రశ్నాభ్యానైకిల వరమాన్తపరయతః ప్రతీయతే ॥ ౧౬౦ ॥ ఇతిజై మినిరాచా
ర్యోజీవపరామర్శకారణంబ్రా ॥ క్షైవ ఇతివాక్యశేషప్రశ్నాయంస్యాన్నేరాత్మపరవచ ॥ ౧౬౧ ॥ ప్రతివచనమపిహి
దృష్టంయదేతినుం లైపరాత్మభరమేవ । అప్యేకేశాభినభవావదంతిబాలాకిరాజసంవాదే ॥ ౧౬౨ ॥ విజ్ఞానమయంజీవంగర్వి
శ్యస్సాపముపదిశంత్యస్య । హాతాకాశేబ్రహ్మణితిస్సాదిహదర్శితః పరాత్మైవ ॥ ౧౬౩ ॥ అత్రపరాత్మసంపహినిది
ప్రసర్వకారణత్వంపి । యదపిచగతిసామాన్యంబ్రహ్మణివేదాంతవాక్యనిచయస్య ॥ ౧౬౪ ॥ అన్యద్యంహితదస్సాత్మో
షీతికివాక్యమేతదభిలమపిజగతఃకారణమైబ్రహ్మణిపరమేసహస్వితంభవతి ॥ ౧౬౫ ॥ నన్యహబృహదారణ్యేమైత్రే
యూబ్రహ్మణేసమామాతంపశ్యుఃకామాయవతిఃపియశిత్యాదికమనేకమాన్తపరం ॥ ౧౬౬ ॥ వాక్యంత్రేప్రథమం
మైత్రేయూయాజ్ఞవల్క్యమునిరాహ । భగవన్యద్వరహస్యంవెత్తితదేతన్తమాద్యకథయేతి ॥ ౧౬౭ ॥ తేనుప్రీత్యాము
నివర్యమైత్రేయ్యుతిదవముపదిదేశికం । వత్సుఃకామాయవతిర్నహిపియోభవతిచాన్తకామాయ ॥ ౧౬౮ ॥ పతిజాయాపు
తాద్వాయేచాన్యేభాగసాధనీభూతాః । ఆత్మాభారయాసర్వేప్రీయాభవంత్యత్రీసస్యకామాయ ॥ ౧౬౯ ॥ సోయం
ప్రీయతమఆత్మసర్వేహంభాగసాధనానాయః । త్రప్తవ్యశ్చీతవ్యంసంతవ్యోసాతథానిదిభ్యాస్యః ॥ ౧౭౦ ॥ అన్య
స్సాత్మనిదృష్టేశ్చతేమతేతద్వదేవిజ్ఞాతే । సర్వమిదంవిదితంస్యాదితిమైత్రేయీమువాచమునివర్యః ॥ ౧౭౧ ॥ ఏవం
మధ్యేపితథాశ్చత్యావణీతమిదంసహమాభూతం । తద్వదంతమపారంవిజ్ఞానఘనస్సంపదచాత్మాయం ॥ ౧౭౨ ॥ ఏతే
భ్యాభూతేభ్యస్సుముత్థితస్తాన్యనువ్రణశ్యతిహి । తామేవముపదిదేశహియోసావాత్మేహదర్శితమునిహి ॥ ౧౭౩ ॥ సహికిం
పరమాన్తాస్యాజ్జీవోవాయమితిసంశయప్రాప్తాప్రాశ్చముపత్రమవాక్యేబ్రహ్మపదశ్చుతిబలావలంబేన ॥ ౧౭౪ ॥ బ్రూ
క్యజాతశతోఃప్రశ్నత్రవీచనవాక్యనుబలమపి । బ్రహ్మపరంతద్వణీతమత్రమివాక్యేహ్యుపత్రమేద్యప్తః ॥ ౧౭౫ ॥
ప్రీయసంసూదితఆత్మాభోక్తాయంజీవపవకింసస్యాత్ । యచ్చసముజ్ఞానంస్యాద్భూతేభ్యస్తదపిజీవలింగంహి ॥ ౧౭౬ ॥
త్రప్తవ్యత్వాదికమవతస్యైవోక్తంసచేతరస్యస్యాత్ । సర్వంవిదితమిహూక్తంభూక్తీర్థకత్వాచ్చభోగ్యపరమేవ ॥
౧౭౭ ॥ తస్మాదన్యైవాక్యే నిదిజ్ఞాజీవపవనపరాత్మా । ఇత్యాత్మేపంగిసతు మిదమనికరణంప్రదర్శితంమునివా ॥
౧౭౮ ॥ యోగోగ్మః ॥ మః ॥ వాక్యాన్వయాత్ ॥ యోసాపన్యన్వాక్యేనిదిప్తస్సఖిభవతి పరమాత్మా । యస్మాదే
తద్వాక్యంపరమాత్మస్యేవసమ్యగన్యేతి ॥ ౧౭౯ ॥ అత్రహ్యుపక్రమేకిలమైత్రేయూంయాజ్ఞవల్క్యమునిరాహ । అన్య
తత్వస్యత్వాశ్చిత్తేవాసేనకాపిసోస్తీతి ॥ ౧౮౦ ॥ యేనదచిత్తేనాహంసస్యానువృతాదితేనచిత్తేన । కిమహంకుర్యామితి
సాతత్సాధనమేనమిహివప్రచ్ఛ ॥ ౧౮౧ ॥ తస్మైష్టేనచమునినాయంవతాత్మహిసమ్యగుపదిప్తః । సహికింభమహజీ
వస్యాన్వరమాత్మైవోపదిప్తఇహభవతి ॥ ౧౮౨ ॥ బ్రహ్మజ్ఞానాదేవహ్యమృతస్యంవణాయంతివేదాంతాః । యద్యత్తద
శేతోయంసచేత్పరాత్మావృథాపదికస్యాత్ ॥ ౧౮౩ ॥ అన్యతత్వసాధనకిలచుష్టేతత్సాధనహివత్తవ్యఃపరమా
త్మానుపదేశేకమహతత్వాధనంహికిథితంస్యాత్ ॥ ౧౮౪ ॥ ఆత్మనివిదితేసర్వంవిదితంస్యాదితిచయశ్చనిదికప్తౌ సర్వా
త్తకేవరాత్మనివిదితేతదిదంసయంజనంభవతి ॥ ౧౮౫ ॥ యద్యేతజ్జీవపరంతదేదమితివాక్యమనుపవన్నంస్యాత్ । బుద్ధ్యా
న్యపాధికోనహ్యంంతతాపారతాదిగుణయోగీ ॥ ౧౮౬ ॥ యస్యేతివాక్యదర్శితసకలజగతాశ్చరణస్యవశు జీవే । అస
మంజసమేవస్యాత్తస్మాదిహదర్శితఃపరాత్మైవ ॥ ౧౮౭ ॥ ఇదగ్ంసర్వంయదితిశ్చుతిబోధితసర్వకార్యరూపత్వం । సర్వస్య
కారణత్వాగ్నిరమాన్తస్యేవతేదపియత్తతరం ॥ ౧౮౮ ॥ మంభ్యాద్యాఅపియేవృష్టాంతాశ్చాత్మదర్శితాభూయః । తేపి
చపరాత్మపక్షంప్రసంజయంత్యత్రసహితతోన్యమపి ॥ ౧౮౯ ॥ ఆత్మనివిజ్ఞాతేనతినిదిప్తయచ్చసర్వవిజ్ఞానంయోనాత్ర
తమిత్వాదాప్రదర్శితంతస్పరాత్మలింగంహి ॥ ౧౯౦ ॥ తస్మాదిహపరమాత్మామైత్రేయూబ్రహ్మణేనిదికప్తః । త్రప్తవ్య
త్వాదికమవతస్యైవస్యాన్నచేతరస్యాత్ ॥ ౧౯౧ ॥ నన్యహయదివరాత్మైవశేతస్యాత్తదేతదనుమరసం । వత్వాది
సూదితస్యహిభూత్త్రప్తవ్యత్వాదినిర్వచనం ॥ ౧౯౨ ॥ యచ్చసముజ్ఞానంస్యాద్భూతేభ్యస్తదర్శితంహితనయత్తం । పర

మాన్యబోధనేకవిజ్ఞానాత్మాయోనిరాకాంక్షః ॥ ౧౯౩ ॥ ❀ ౨౦ ॥ సూ॥ ప్రతిజ్ఞాసద్ధిర్లంఘమాత్మరథః ॥ ❀
ప్రియమాదితస్యభోక్తుర్రక్ష్యత్యత్యచీతనంయత్సాగ్ ॥ సర్వవిదితంభవతిత్యేవంయాపాహియాప్రతిజ్ఞాస్యా
త్ ॥ ౧౯౪ ॥ తస్యాస్పృహ్యేనాచకలింగమతిహ్యేత్సర్వకృతచార్యః ॥ జీవవరమాన్యనోరహితేవాశంకాంభృతంసవర్త్యకీ
ల ॥ ౧౯౫ ॥ సాధయతితాంప్రతిజ్ఞాంతదిదంలింగమతిసూత్రవాక్యాభాః ॥ యదిచతయోద్భేదస్యాస్తదాప్రతిజ్ఞాహిదా
ధితైవస్యాత్ ॥ ౧౯౬ ॥ ❀ ౨౧ ॥ సూ॥ ఉత్తరమివ్యతపవంభావాదిత్యేషలోమి ॥ ❀ జ్ఞానధ్యానాభ్యామిహవి
వేకవిజ్ఞానసుప్రసన్నస్యదేహింద్రియసంఘతాచుచ్చక్రమిహోపరాత్తభావేన ॥ ౧౯౭ ॥ ప్రియమాదితస్యభోక్తుర్ని
దేహోసాపువక్రమేసఫలిభిత్త్యేషలోమిరాశ్యోభోక్తుగ్రహణంహోసఫలయత్యాహ ॥ ౧౯౮ ॥
❀ ౨౨ ॥ సూ॥ అవస్థితేతికాశక్యత్సమ్ ॥ ❀ ఇహచోపక్రమవాక్యేసియాదిసుసూదితస్యభోక్తురయంరక్ష్యత్యతా
దేహోసకలోయంసఫలవివసరుద్ధః ॥ ౧౯౯ ॥ వరమాన్యనోయదాస్యాద్భిన్నోభోక్తురదాహిఫలంస్యాత్ ॥ యతఇహ
వరమాత్మసావస్థితోభోక్తుభావమాలంబ్య ॥ ౨౦౦ ॥ తతపతస్త్వన్యాత్యేనకోపదోపభితికాశక్యత్సమ్మిహ ॥ తస్మాదేత
ద్వాక్యంబ్రహ్మణీవరమేసమన్యతంభవతి ॥ ౨౦౧ ॥ నన్విహవేదాంతానాంబ్రహ్మణీవరమేసమన్యయఃకీధితః ॥ బుద్ధ్యాహ
ధేవస్తునితాద్విర్యస్యావధారణంనుత్సా ॥ ౨౦౨ ॥ బుద్ధ్యారోహణంకీలలక్షణముక్తంహితస్యపూర్వక్ర ॥ తదపిచలక్షణ
మస్యహిజగతోఽన్యదికారణత్వంహి ॥ ౨౦౩ ॥ తత్ప్రముఖాదానర్వంకింవాతత్స్యాన్మిన్తతాయాపిభిత్త్యేతన్నిశేఢతుం
సవదిచారఃప్రవర్తితోమునినా ॥ ౨౦౪ ॥ లక్షణసూత్రానంతరమయంవిచారస్తుకస్తుమదితస్యాత్ ॥ నిధారితతాత్మ
త్వేత్వేదాంతైస్తస్యనిర్ణయాన్థంహి ॥ ౨౦౫ ॥ అధ్యాయాంలేతస్యహిచారవివప్రవర్తితోమునినా ॥ జన్మాదికారణ
త్వంసమిన్తతాయావమక్రయైక్తంహి ॥ ౨౦౬ ॥ ఈక్షణపూర్వకమేవహికారణతాందర్యయంబివేదాంతాః ॥ సాకర్మ
తాస్యయాపానిమిన్తతాయాంహివర్వంసేత ॥ ౨౦౭ ॥ యతక్షత్వరత్వమస్యప్రసిద్ధమస్మాన్మిన్తతాయైవైవస్వ
తాదిమపరంకాజనులోనేమిన్తతాదృష్టా ॥ ౨౦౮ ॥ యదిచేన్నమిన్తతాస్యహిజగతేపాదానమన్యదిహవాచ్యం ॥ కా
ర్యానుకూపమేవహిదృష్టమిహాదానకారణంలోకే ॥ ౨౦౯ ॥ జగదిదమచేతనంస్యాస్తమిహాదానంతతాత్మశంభవతి ॥ త్ర
ననాత్మకంప్రధానంహ్యచేతనంభవతిజగదుపాదానం ॥ ౨౧౦ ॥ తస్మాత్సూక్ష్మలక్షణమచేతస్త్వస్థవేత్సగ్రహణేపి ॥ ఇ
త్యాశంకాంసరసేమిదవనాధికరణంప్రదర్శితమనినా ॥ ౨౧౧ ॥ ❀ ౨౩ ॥ సూ॥ ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాదృష్టంతానువరో
ధాత్ ॥ ❀ జ్ఞానస్యంబ్రహ్మేతద్భగ్నిమిన్తంచజగదుపాదానంనోచేత్తథాప్రతిజ్ఞాదృష్టంతావగ్రకుంతోస్యాతాం
౨౧౨ ॥ బ్రహ్మజగతోయదాస్యాన్మిన్తమాత్మంతచాతయోద్భేదాత్ ॥ బ్రహ్మణీవిదితేసర్వంవిదితంస్యాదితిహియా
ప్రతిజ్ఞాసా ॥ ౨౧౩ ॥ ఉపమధ్యతయదాతజగతేపాదానకారణంభవతి ॥ బ్రహ్మభేదాజ్జగతస్తదాప్రతిజ్ఞాననాధితాభ
వతి ॥ ౨౧౪ ॥ బ్రహ్మయదితేవలంస్యాజగతేపాదానకారణంహితదా ॥ కర్తవ్యస్యస్త్వస్థితదనువపన్నంహి ॥ సర్వవిజ్ఞానం
౨౧౫ ॥ తస్మాదుభయవధంస్యాజగతోజన్మాదికారణత్వంహి ॥ ఉక్తార్థకావ్యశబ్దాస్యవిధితంభవతిసర్వవిజ్ఞానం ॥ ౨౧౬ ॥
దృష్టంతాత్మస్యధాద్యాయదేతివాక్యేనదర్శితాదైపి ॥ ప్రథయంతికారణత్వంప్రకృతిత్వాత్తకమతోక్రవరోధః ॥ ౨౧౭ ॥
శాఖాంతరేప్రతిజ్ఞాదృష్టంతావేతదర్థకాభవతః ॥ తస్మాత్సరవాన్యాయంప్రకృతికర్తృచభవతివైకతరం ॥ ౨౧౮ ॥
❀ ౨౪ ॥ సూ॥ అభివ్యోవదేకాచ్య ॥ ❀ పోకావయరబహుస్యామిత్యేవంత్వేత్తీరియఃంవాక్యం ॥ అధ్యాసపూర్వకా
నాప్రవృత్తిరతోపలభ్యతేతస్య ॥ ౨౧౯ ॥ తతాభిధ్యానస్యపరియతేస్వాత్మగోచరత్వంహి ॥ ధ్యానృత్వాత్కార్య
త్వంధ్యేయత్వాన్మగ్నికృతితాదితస్యస్యాత్ ॥ ౨౨౦ ॥ ❀ ౨౫ ॥ సూ॥ సాత్వాబ్ధ్యోభయామ్నానాత్ ॥ ❀
కాంవోగ్యేకీబృహస్పంసర్వాణిహవేవాక్యమాత్మవరం ॥ ఇతిరాసాపేక్షతాంకీలబోధయతహ్యోవకారఇహవతిత ॥ ౨౨౧ ॥
తేననానాపేక్షాస్థిష్ఠప్రకయోపరాత్తనకీధితా ॥ కర్మకర్తప్రకృతిత్వేనస్మాద్వాక్యాన్మగ్నినోలభ్యే ॥ ౨౨౨ ॥ ...
❀ ౨౬ ॥ సూ॥ అత్తక్యతేఃసరిణామాత్ ॥ ❀ అగ్రానంస్వయమకరోద్ధిత్యేవంత్వేత్తీరియవాక్యమిహ ॥ స్వయమ
మిహతేతివాక్యాత్కార్యకర్తృతస్యభవతినిదిగ్ధం ॥ ౨౨౩ ॥ అత్వానుర్యనేప్రకృతిత్వంతస్యదర్శితంభవతి ॥ కర్మకర్తం

కర్తృత్వంకథమేకస్యైవభవతిహీన్యేతత్ ॥౨౨॥ సరిణామాదిగ్యస్తాన్నిరభ్యతేష్టదిసూత్రశేషేణపరిణమయత్యా
త్మానంస్వతఃక్రియోగేనసహితాత్మేతి ॥౨౩॥ ౨౩౧ ॥ సూ ॥ యోగిత్వహీన్యతే ॥౨౩౨॥ సర్వజ్ఞఃపరమాత్మ
యోగిరయంగీయతేహివేదాంతైః ॥ యత్తదిత్యేవమాద్యైవాత్మైర్యక్తుభూతయోగివ్యక్త్యంతైః ॥౨౩౩॥ తద్వా
క్యమధ్యపతితైర్విభుమిత్యేతేహీన్కర్తృత్వతాబద్ధా ॥ తత్రైవయోగితత్త్వంకృతిత్వంచాపిలభ్యతేతస్య ॥౨౩౪॥ జన్మా
దికారణత్వంయదుభయవిధమశ్రుదర్శితంతచ్చ ॥ సత్యజ్ఞానానంతేపరమాత్మస్వేవసముచితంభవతి ॥౨౩౫॥
౨౩౬ ॥ సూ ॥ ఏతనభేత్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః ॥౨౩౭॥ ఇహచప్రధానహీదఃప్రత్యాసన్నోహివేదవాదస్యశిష్టైః
శ్చపరిగృహీతోవైదికలింగోపబృంహితశ్చాపి ॥౨౩౮॥ తస్మాత్తస్మిన్విషేషేధ్యతోఽపితతః కృతోహిసూత్రకృతా ॥
తత్ప్రతిష్ఠేధకలింగైరస్యేవాదాశ్చనిరసితావ ॥౨౩౯॥ తత్ప్రతిష్ఠేధమేతద్ద్యతేజ్జత్వంహ్యుదాహృతమంగం ॥ త
స్మాదాభ్యాసోయంహ్యధ్యాయసమాప్తిమేవబోధయతి ॥౨౪౦॥ శారీరకమీమాంసామ్మునినావ్యాసేనవిధవితాసేయం
చతురధ్యాయితస్యాంప్రథమాయోసాసమన్వయోధ్యాయః ॥౨౪౧॥ తత్రచతుర్థేపాదేసూత్రాన్తోయశ్చభావ్య
కారోక్తః ॥ ఆర్యావృత్తైరమలైఃప్రకాశితోజయతుసోయమనవద్యః ॥౨౪౨॥ శారీరకమీమాంసాప్రథమాధ్యాయస్థ
సకలసూత్రార్థః ॥ ఇతిభావ్యకారదర్శితసరణింసంశ్రిత్యవణితసోయం ॥౨౪౩॥ భాష్యార్థరత్నమాలావైయాసకీ
సూత్రచాలసంగ్రహితా ॥ భగవతిపరమానందేసమర్పితాజయతుజగత్సరిషద్యా ॥౨౪౪॥ ప్రథమాధ్యాయస్సమాప్తః ॥

ఇతిశంకరాచార్యగురుభ్యానమః- శ్రీవేదవ్యాసాయనమః- శ్రీకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేనమః-

ద్వితీయాధ్యాయప్రారంభః

ఇతిమచ్ఛంకరగురవేనమః ॥ ప్రథమేధ్యాయేజగతోజన్మస్థిత్యంతకారణంబ్రహ్మజన్మాద్యస్యేత్యాద్యేస్సూత్రైరుప
దర్శితంహిసూత్రకృతా ॥౧॥ వ్యాపిత్వంనిత్యత్వంసర్వజ్ఞత్వంతథాద్వయత్వమపి ॥ సూత్రేణశాస్త్రదృష్టోత్తిత్యాద్య
నోపదర్శితంమునిసా ॥౨॥ యేచప్రధానవాదాప్రధానవాదాశ్చయేచవిఖ్యాతాః ॥ తేచానుమానికాదికసూత్రైరిశౌ
తభావపరిభాతాః ॥౩॥ సకలనిగమాంతవచసాముపక్రమాద్యైస్సమన్వయోభిహితః ॥ బ్రహ్మణ్యుపాస్యరూపేవిజ్ఞే
యోసద్విదాదివచస్యే ॥౪॥ ననుసకలశ్చుత్రివచసాంబ్రహ్మణియోసాసమన్వయోభిహితః ॥ స్మృత్యనవకాశదోషాద
సమంజసమసోయమాభాతి ॥౫॥ నహికపిలప్రృతివచసాంకమణ్యవకాశలేతశంకాపి ॥ సమ్యక్సగ్ధనమేవహిఫలం
సముద్దిశ్యతానిరచితాని ॥౬॥ నహ్యేతాద్యశ్చవచసామప్రామాణ్యంహిశంకితుంశక్యం ॥ తేనచతదానుగుణ్యాచ్చుత్రి
వచసామహసమన్వయోవాచ్యః ॥౭॥ తస్మాద్వేదాన్తానాంసమన్వయోనేహభవతియ్యుక్తతమః ॥ ఇతిఖలుఃపరోధశం
కాంపరిహర్ణ్యంవిదయవిషయతారూపాంసాం ॥౮॥ సంగతిమాలంబ్యేమామధ్యాయోయంద్వితీయఆరంభః ॥ అజ్ఞాతేవిషయేన
హివిరోధశంకాసమాధియోగోవా ॥౯॥ ఇత్యవిరోధాధ్యాయేసమన్వయోనంతరత్వముచితమితి ॥ నిర్భిత్వసకలమథం
చకారమునివర్తపతదధికరణం ॥౧౦॥ ౧౦౧ ॥ సూ ॥ స్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగఇతిచేన్నాన్యస్మృత్యనవకాశదోషప్రసం
గాత్ ॥౧౦౨॥ సాంఖ్యస్మృతివచనానాం న్యాయాభాసోపబృంహితత్వమితి ॥ ప్రథమేతావత్పాదేప్రత్యధికరణంసూత్రావ్య
తేభూయః ॥౧౦౩॥ స్మృతిరిహతంత్రాఖ్యాతాకపిలాదిమహాపిఠాభాషితాసాహి ॥ తదనుగుణాశ్చ స్మృతయస్సమథ
యంతిప్రధానకారణతాం ॥౧౦౪॥ నహితాసామవకాశఃకథయతుమగ్యక్రకేనదిచ్ఛక్యః ॥ మన్వాదిస్మృతివచసాంవ
ణాశ్రమధర్మగుణిణియోగితయా ॥౧౦౫॥ కమణ్యవకాశస్సాన్విదిహవతథానైవకమణ్యవరతాస్యాత్ ॥ గుణపురు
షాంతరబోధాన్నిశ్చేయియసమితివదంతికపిలోద్యాః ॥౧౦౬॥ బ్రహ్మణివేదాన్తానాంసమన్వయోయశ్చదర్శితఃపూర్వం ॥
స్మృత్యనవకాశదోషేజాగ్రతినకథంహిసంస్థితంయాయాత్ ॥౧౦౭॥ తస్మాత్ స్మృత్యసూత్రామ్ముఖ్యంతానాంసమ
న్వయోయ్యుక్తః ॥ నోచేద్వేదాంతానామప్రామాణ్యంహిధునివారంస్యాత్ ॥౧౦౮॥ ఇతిచేన్నైశ్చమహాపిహిదోషాయం
మనివారపవస్యాత్ ॥ స్మృత్యనవకాశదోషాద్వేదాన్తాన్ప్రధానవాదపరాః ॥౧౦౯॥ మన్వాదిస్మృతివచసామవకాశో

నోవలభ్యతేతరే । యశ్చాయమసితరాశ్చాత్మప్రజ్ఞశ్చేతికథ్యతేవిబుధైః ॥౧౮॥ యచ్చావ్యక్తంత్రిగుణం తస్మాదుత్ప
న్నముపదిశత్యన్యః । మనునాచసర్వభూతేషామన్తానంచాత్మనీహభూతాని ॥౧౯॥ పశ్యన్సత్త్వయాజీస్వరాజ్యంగవృ
త్తినిర్దిష్టం । ఏవమహభారతాదావయమేవాథాఃప్రదర్శితాభూయః ॥౨౦॥ తేషామనుచాంతర్యామియేచాన్యదేహ
సంస్థితాస్సర్వే । సర్వేషామపి తేషాంపాక్షసహిగృహ్యతేసజడశ్శిభిః ॥౨౧॥ సోయఃసోశశ్వమూర్ధావిశ్వ భుజోవిశ్వ
పాచ్ఛవిశ్వతః । అనుసరతిసర్వభూతేష్వయమాత్మాప్యైరచారిమర్యాదాం॥౨౨॥ ఇత్యాదినిరదనజాతై స్సర్వజ్ఞత్వా
దిగుణగణోపేతః । ఆదిప్యఃపరమాత్మానియామకత్యేనసప్రధానమపి ॥౨౩॥ ఆవప్తంబాదై స్సంపివరపవాత్సహిజగదు
పాదానం । తస్మాత్కాయానిరభవంతీత్యాదై స్సర్వణీతంహిభూయోపి ॥౨౪॥ తస్మాత్ స్మృతివచనానాంశ్రుత్యను
సారాత్ప్రమాణతావాచ్యః । శ్రుతివిపరీతాథానామప్రామాణ్యంహికపిలవాక్యవాం ॥౨౫॥ ప్రథమేతంత్రేచై
వంజై మినినాశూత్రితంహిసూత్రకృతా । అసతివిరోధశ్రుత్యాప్త్యుత్తేప్రమాణత్వమితరధానేతి ॥౨౬॥ కపిలస్మృతివ
చసామహమూర్ఖునైవోవలభ్యతేక్వాపి । కర్మూలై రేతై రిహకథంవిరోధస్సనుస్వయేశౌతే ॥౨౭॥ సనుకపిలస్మృ
తివచసామప్రామాణ్యంసశంకితుంశక్యం । యస్మాదృపింప్రసూతఃకపిలమితిశ్రుతిమహి వన్దయతి ॥౨౮॥ యస్య
జ్ఞానాతిశయంశ్రుతిరియమేవహివన్దయన్యమలం । తద్వచసాంహివిరోధశౌరఃకథమహసమన్వయోభవతి ॥౨౯॥
ఇతిశంకాత్రనకార్యాయదయంకపిలోనమంత్రనిర్దిష్టః । సగరసుతవిలయకర్తాభగవాంకపిలోహిమంత్ర నిర్దిష్టః ॥
౩౦॥ సవఖిలునసూత్రకర్తాకింత్యన్యపైసతస్నిరాక్రియతే । నహిశబ్దమాత్రేవామ్యాదభిలషితాథాఃక్వచిచ్చసిద్ధ్యం
తి ॥౩౧॥ స్మృత్యసననాశిదోషప్రస్తాదిహనైవశంకితుంశక్యః । శౌతేసమన్వయేప్రస్థిరోధశంకాపిమూరవాతై రన
॥౩౨॥ సస్మిత్తుత్యధికరణేప్రధానవాదోహినిరసితః పూర్వం । కథమహపునరాశంకాసంకాతై షేతి నైవమాశంక్యం ॥
౩౩॥ పరతంత్రప్రజ్ఞాస్మృత్యుపాయేణజనాహివేదవాక్యార్థం । నిశ్చేతుమస్మరంత్రాఃస్మృతిమప్రభావతత్త్వాకా
సేవ ॥౩౪॥ బహుమానాద్విశ్వస్యర్వాత్ప్రద్వ్యాభ్యానసరసిమహ్యై తే । అతఇహతత్త్వేతివచసామసారతాంవక్తుమ
యముపన్యాసః ॥౩౫॥ యస్మాత్తేషాంచానుపలభ్యైఃప్రాయాసేతరానిసాంప్రైవహదాదీనప్రధానకార్యాని ని
ర్దిష్టాన్యేతానిహిలోకేవేదేచనోవలభ్యంతే ॥౩౬॥ భూతేంద్రియానితావల్లోకేవేదేచనుప్రసిద్ధాని । తద్విషయస్మృ
తిరపియాప్రమాణమితిపాహిలోకరాక్రియతే ॥౩౭॥ సహదాదీనిహిలోకేవేదేనక్వాపిచోవలభ్యంతే । వష్టేంద్రియా
థాకల్పస్యస్మృత్స్మృతిరపికథంప్రమాణంప్ర్యాత్ ॥౩౮॥ క్వచిహతస్మరమివయన్తహదాదివచంహి దృశ్యతేవేదే
తచ్చాతత్పరమితిఖలునిర్దిష్టంహ్యనుమానికేసూత్రై ॥౩౯॥ యదికార్యస్యస్మరణంసచేత్ప్రమాణంహి కారణస్యస్యా
త్ । తతఃకథమహప్రమాణంసత్రస్మృత్యనవకాశదోషస్యాత్ ॥౪౦॥ సాంఖ్యస్మృతిబాధపిహితదుక్త యక్త్వాదిబాధనం
నేతి । నేయంశంకాకార్యతమగ్నరతోపవన్ద్యతేయేన ॥౪౧॥ సస్వహవేదాన్తానాంసమన్వయేహిప్రధానవాదేన । సభ
వతువిరోధశంకాయోగస్మృత్యానుసైవజాగతి ॥౪౨॥ ఇతిశంకాంవారయితుంసోగోరౌబాదరాయణాచార్యః । పూ
ర్వోపదిష్టమేవంవ్యాయంత్యతామిసన్యగతిశితి ॥౪౩॥ యస్మాద్విశ్వప్రధా
నంమహదాదీన్యపివేదేబాహ్యనిర్దిష్టాన్యతామిహి తస్మాద్వ్యాగోపనిరసితోభవతి ॥౪౪॥ సన్వయమతిదేశఃకిలనిర
ర్థకౌభాతినాన్త్ర ఫలభేదః । సామాన్యవ్యాయత్వాద్యోగఃపూర్వేణనిరసితోయేన ॥౪౫॥ నాయదోషోయస్మాద్వ్యాగో
పావేదవాక్యేనిర్దిష్టః । భోజవ్యయంతవ్యస్తధానిధ్యాసితవ్యఇత్యేవం ॥౪౬॥ శ్వేతాశ్వతరాకాహిత్రియన్నతంఘ్న
వ్యసమమితిప్రధితం । యోగపిధానవరంకిలబహుప్రపంచంహివాక్యముపలబ్ధం ॥౪౭॥ రింగానివైదికాన్యపియోగవ
రానిస్ఫుటంప్రతీయంతే । తాంయోగమిశ్యంతేమంత్రేవిద్యామితిప్రసిద్ధిపి ॥౪౮॥ అథతత్వదేశగసోపామాయో
గఇతియోగశాస్త్రేపి । సన్యర్థరత్నకారణభావాద్యోగోహిదేశితోభవతి ॥౪౯॥ సంప్రతివన్నాథకత్వాద్యోగస్మృ
తిరసవదనయోగ్యాస్యాత్ । ఇత్యభ్యధికాశంకానిరస్యతేప్రవచాతిదేశేన ॥౫౦॥ క్వచిదపిసంప్రతివత్తైదిప్రతివత్తి
క్వచిద్యతోదృష్టా । అథ్యాత్మ్యాగోపరాసుత్స్మృతిమతబహుధాసతీభ్యపిహ్యగయోః ॥౫౧॥ మునినాహిసాంఖ్యయోగ

ప్రృథ్వీర్వర్షంకృతానిరాకరణాః యస్మాచ్ఛసాంఖ్యయోగోపురుషార్థకరాః పితృసంధాః ॥౫౨॥ శిష్టేశ్చ పరిగృహీ
 తాలింగేనామ్నాయచోదితేనెథా ॥ అయమర్థస్తతాగ్రణమీతిమంత్రేణసాంఖ్యయోగయోగ్యభ్యః ॥౫౩॥ శ్రుతినిర
 పేయేణతత్సాంఖ్యజ్ఞాననయోగమాగౌరవః ॥ నిశ్చేయియసమధిగమ్యతఇతిహినిరాకరణమేతయోగభవతి ॥౫౪॥ ఆత్మైక
 త్వజ్ఞానాదన్యన్తోత్మైకసాధనంనేతి ॥ స్ఫుటతరమహబోధయతిశ్రుతిరేషాఽశ్రుతితాతమేవేతి ॥౫౫॥ యస్మాత్సాంఖ్యా
 యోగానాత్మైకత్వవదంతేనైతేశ్రుతిబాహ్యఇతిమత్వాసూత్రీకృతైతన్వేనంనిరాక్రియతే ॥౫౬॥ తతాగ్రణమితి
 మంత్రేనిదిప్రసాంఖ్యయోగశబ్దోపైవైదిక్ష్మవజ్ఞానంధ్యానంబ్రూతేనహిప్రతిప్రధితం ॥౫౭॥ యోనాసన్నవిరో
 ధోనభవతిసాంఖ్యైవైవైవయోగైశ్చ ॥ యోసాసంప్రతిపన్నోవేదాంతైస్తోద్యనోనిరాక్రియతే ॥౫౮॥ యోయమ
 సంగోహీతిశ్రుతివ్యక్తః పురుషపవసాంఖ్యోక్తః ॥ యోగోక్తమథపరివార్షిశ్రుతిరీతనవృత్తినిష్ఠత్వం ॥౫౯॥ తదుభ
 యమివ్యతిపవహ్యవిరుద్ధంయేనవేదవాక్యానాంప్రతిపక్షవాన్యేవంతకస్తరణానియానిచాన్యాని ॥౬౦॥ తస్మాత్ప్ర
 తివాక్యైర్విభావీరోధశంకావకాశపరిహారాత్ ॥ బ్రహ్మణివేదాంతానాంసమన్వయోనిరవవాదఇతిసిద్ధం ॥౬౧॥ నన్వ
 త్రస్త్యుతవవనైరాత్మేపేరిహ్యతేపిపునరన్యః ॥ తకణమిత్తస్సోయంఽరోధఇహదునివారవివస్యాత్ ॥౬౨॥ ధర్మ
 ఇవామ్నాయోసావసపేతోతేతిన్వైవమాశంక్యం ॥ ధర్మస్యాసిద్ధత్వాత్ప్రచాహిమానాంతరాణిసంస్పృశతి ॥౬౩॥
 బ్రహ్మచసిద్ధంయస్మాత్ప్రవాంతరవేద్యభావముపయాతి ॥ ఇత్యామ్నాయసమన్వయమహపునరాక్షిపతితకసాధనతః ॥
 ౬౪॥ యోగినిలక్షణత్వాదస్యనభాత్వంచశబ్దాత్ ॥ క్రిందృష్టానసారతోసావదృష్టమర్థఃసమన్వయశ్చేయా ॥ యు
 క్తీహిసన్నక్యప్రాశుత్తిరనుభూతేస్తువిప్రకృప్తైవ ॥౬౫॥ అనుభూత్యవసానంయస్పృహ్యజ్ఞానంహిమోక్షఫలకంస్యా
 త్ ॥ భవతితదేవావిద్యానివతకంసహిపరోక్షవిజ్ఞానం ॥౬౬॥ దశనసాధనమేతన్ననంశ్రవణాతిరిక్తముపదిశతిశ్రో
 తవ్యఇతిశ్రుతిరప్యవశ్యకతాహితేనతకస్య ॥౬౭॥ తస్మాత్తకభిరోధాన్నబ్రహ్మప్రకృతికంహిజగదేతత్ ॥ యస్మాద
 చేతనంతత్సుఖదుఃఖాకులమశుద్ధమాభాతి ॥౬౮॥ బ్రహ్మత్వానందమునంశుద్ధంచస్యప్రకాశిన్యాత్తం ॥ ప్రకృతివికా
 రాన్తకతావిరుపయోరేతయోఃకథంభవతి ॥౬౯॥ సహిరుచకాదివికారామృదుపాదానాభవంతిలోకేర్ష్యే ॥ యేచశ
 రావాద్యాఅపిసమవణప్రకృతికాహిదృశ్యంతే ॥౭౦॥ యస్మాజ్జగదిదమఖిలంసుఖదుఃఖాన్వితమచేతనంతస్మాత్ ॥ సు
 ఖదుఃఖాకలిగస్యహ్యచేతనస్యైవకార్యమిహభవతి ॥౭౧॥ జగదిదమచేతనంసత్స్వాదుపకరణంహిచేతనస్యైవతత్ ॥ సహి
 సామ్యేసత్సుభయోరుపకృతిరీహకస్యకేనవిద్భవతి ॥౭౨॥ లోకేనహిప్రదీపావన్యోగ్యస్యోపకరణతామేతః ॥ ఉపకృతిరి
 హచేతనయోరన్యోన్యంస్వామిభృత్యయోయోద్వత్ ॥౭౩॥ కార్యంకరణంచేతనమప్రుపకరణంహిభోక్తుమిచ్ఛేన్న ॥
 సహిలోకేతేవలయోశ్చేతనయోరుపకృతిఃక్వచిద్దృష్టా ॥౭౪॥ స్యాత్సాన్వయమిభృత్యయోరప్యచేతనాంశస్యచేతనోప
 కృతిః ॥ బుద్ధ్యాద్యచేతనాంశేభవతిహితద్వచ్ఛచేతనోపకృతిః ॥౭౫॥ పురుషాశ్చాకతార్యోరతిశయాశ్చేతనావిని
 దిప్తాః ॥ తస్మాన్నైతేషామిహపరస్పరంనోపకారితాభవతి ॥౭౬॥ సబ్రహ్మప్రకృతికమిహజగదేతద్విలక్షణంయేన
 మృత్వామాణానామపిచైతన్యంస్వాద్యదాతదైవంస్యాత్ ॥౭౭॥ ననుస్తుమూర్ఖతాదౌచైతన్యంసదేపిభవతినవ్యక్తం
 తద్వచ్ఛదాదికానాంచైతన్యంమోవిభావ్యతేనదపి ॥౭౮॥ చేతనవిలక్షణత్వంజగతకథమిహినైవమాశంక్యం ॥ ఏవ
 మపిచాస్యజగతోవిలక్షణత్వంహిదుర్నివారమితి ॥౭౯॥ బ్రహ్మచశుద్ధంజగదిదమశుద్ధముపదిశ్యతేహిశాస్త్రేషు ॥ ఇతిశు
 ద్ధశుద్ధిలక్షణవిలక్షణత్వంభుగతిమర్వారం ॥౮౦॥ తస్మాదచేతనస్యహికార్యంజగదేతదఖిలమపివాచ్యం ॥ తదిహ
 చేతనమేతత్ప్రధానమనురూపకారణంజగతః ॥౮౧॥ చేతనవిలక్షణత్వంజగతఃకథయతిహిశబ్దపివాయం ॥ సచ్ఛవ్యచ్ఛని
 రుక్తింతథానిరుక్తంచభవతివిజ్ఞానం ॥౮౨॥ తద్వదవిజ్ఞానమితిబ్రూతేచేతనవిలక్షణత్వంహి ॥ తస్మాదచేతనంస్వాజ్ఞగన్న
 హిబ్రహ్మజగదుపాదానం ॥౮౩॥ ననుచేతనత్వమపికిలవృదాదికానాంతత్వేద్వియాణాంచ ॥ శూన్యైవతపహిమంత్రే
 మృదప్రపీడితవతేహవాచమితి ॥౮౪॥ యోగి ॥ అభిమానివ్యవదేశస్తుతిశేషానుగతిభ్యాం ॥ ప్రకృతాశంకాం
 నిరసేతుమయంతుశబ్దోహిసూత్రనిదిప్తః ॥ సహిఖలుమృదప్రపీడిత్యనయాశ్రుత్యామృదాదికానాంస్యాత్ ॥౮౫॥ చేత

ధానంకారణమేషాం ప్రధానకార్యత్వం యస్మాద్ధూషణమతత్ఫల్యమతోనహాబాధకంభవతి॥౧౫౩॥ యోగి ౧౧॥తరగా-
ప్రతిష్ఠానాదవ్యసృధానుమయమితిచేదేవమవ్యుపిమోక్షప్రసంగః॥ క్రింతాఇతలగమగమ్యైథేతరగ-విరోధాహినైవమాశం-
క్యః॥ యస్మాన్నిరాగమానైపురుషోత్పత్తినిబంధనాపవ॥౧౫౪॥ పురుషమతివైశ్వరూప్యాద్యతోభవత్యప్రతిష్ఠితా-
స్తరగాః॥ ఉత్పత్తితాశ్చనిపుణంకుశలైరనుమాతృభిశ్చయేత రగాః॥౧౫౫॥ అన్వైరభియుక్తతలైరాభాన్యంతేహి-
తేచసర్వేపి॥ అథనుప్రసిద్ధకీర్తైఃకపిలస్యస్వాత్మప్రతిష్ఠితస్తరగాః॥౧౫౬॥ ఇతినాత్రశంకనీయ్యుప్రసిద్ధమహాసోభవతి
తీర్థకరః॥ బహవఃకణభుక్తిముఖావిప్రతిపత్తిశ్చర్యతేతేషాం॥౧౫౭॥ తరగవిదామవ్యేషాంకపిలస్సర్వోత్తమో-
హాభవతీతి॥ కణభుక్తిముఖైరేతైఃకపిలాయంనైవవ్యగ్యహీతోస్తే॥౧౫౮॥ అథవవయమన్యథేవహ్యనుమాస్యామో-
యథానదోషోయం॥ నైవహివస్తుంశక్యంతరగ-స్సకలఃప్రతిష్ఠితోనైతి॥౧౫౯॥ అథాభాసనిరాసద్వారాశ్చర్యార్థగ-
యేసోయం॥ తరగకారణమితీహిశ్రుతిఃప్రదక్షయతిమనసాహాయ్యం॥ ౧౬౦॥ తరగబలాదేవయతస్సుఖసంబం-
ధేచదుఃఖవిహారే॥ లోకఃప్రవృత్తతేసావతీతసామ్యాదనాగతేతస్మిన్॥౧౬౧॥ తస్మాత్సావద్యమిమంతరగంహిత్యా-
యవివనిరవశ్యః॥ తరగస్సంశ్రయణీయోభవతీత్యాశాత్రనైవకర్తవ్యా॥౧౬౨॥ క్వదిదపిషషయేతరగప్రతిష్ఠితస్వా-
త్తథాపివపిమోక్షః॥ వాగాద్యగమ్యమేతద్భ్రష్టయతోదక్షయంతివేదాంతాః॥ ౧౬౩॥ తత్రచతరగస్సేయంని-
రాగమోహిప్రతిష్ఠితోనైతి॥ తస్మాదాగమవశతస్తదనుసృజ్యప్రతిపదస్సహాయేన॥ ౧౬౪॥ చేతనమద్వయరూపంబ్ర-
హ్మైవైతస్యకారణభిక్షం॥ అన్యచ్ఛ్రుతివిపరీతంప్రధానమేతస్యకారణంనైతి॥౧౬౫॥ బ్రహ్మణివేదాంతానాంసమన్వ-
యేనైవబాధకంకిమపి॥ నన్వహాసమన్వయేస్మిన్పునర్విరోధాహిదుర్నివారసాన్యత్॥౧౬౬॥ కపిలస్త్పరిపదనైరిహవి-
రోధశోకాతుపరిహృతాపూర్వం॥ ప్రవ్యంనవిభుక్రకృతికమితియోసాకణభుగభిమతస్తరగాః॥౧౬౭॥ సంప్రతితేనవి-
రోధోదుర్వారశ్శ్రుతిసమన్వయేభవతి॥ కపిలస్త్రైమకవలఃకణభుక్తస్తాదతీవకుశలసాన్యత్॥౧౬౮॥ కణభుక్తరగ-విరో-
ధాచ్ఛ్రుతివదసామిహాసమన్వయోసిద్ధః॥ ఇతశంకామతేదేశాదవనెతుంరచితమేతదధికరణం॥౧౬౯॥ యోగి ౧౨॥ ఎతేనశి-
ష్టాపరిగ్రహాపివ్యాఖ్యాతాః॥ క్రింతా శిష్టాపరిగ్రహవిధురాయేవైశిష్టాపరిగ్రహపైన్యః॥ అతిచేతేననిరస్తాపైఖల్యన్యా-
దివాదముఖ్యాయ॥౧౭౦॥ యోసాప్రధానవాదఃప్రత్యాసన్నోహివేదవాదస్య॥ శిష్టేశ్వపరిగృహీతఃశ్రుతివింగవోప-
బృంహితస్తద్వత్॥ ౧౭౧॥ అనుకారణతావాదోనాయంకస్వాపిసమ్మతోభవతి॥ శిష్టేశ్వపరిగృహీతస్తస్మాదప్రా-
ప్త్యనాదోభిహితః॥౧౭౨॥ తస్యనిరాకరణేపిచతుర్థంసాధనమిహావాపదిప్తంహి॥ తిథిగంభీరంవైతశ్చ్రష్ట్యగమమా-
త్రసమగమ్యంస్వాత్॥౧౭౩॥ తరగానవగాహ్యత్వంతతైవతరగాప్రతిష్ఠితత్వమపి॥ అపిచాన్యధానుమానెవ్యుపిమో-
క్షస్సకలమేతదిహాతుభ్యం॥౧౭౪॥ ననుయదిజగదభిలమపిబ్రహ్మప్రకృతికమితీమ్యతేభవతా॥ బ్రహ్మద్వితీయరూపంకా-
ర్యంసకలంహిభిన్నరూపంహి॥౧౭౫॥ కారణవైలక్షణ్యాదైవక్షణ్యంహిదృశ్యతేకార్యే॥ మృత్యంతభవతస్సాన్యద్ధ-
టపటయోర్భిన్నరూపతాదృష్టా॥౧౭౬॥ బ్రహ్మణ్యప్రత్యక్షేశ్రుతిఃప్రమాణంనచాన్యదిత్యుక్తం॥ అత్రపునఃప్రత్యక్షేజ-
గతిపరుద్ధార్థరూపతానుచితా॥ ౧౭౭॥ ఇహభూక్తృభోగ్యయోర్యఃప్రత్యక్షేచోపలభ్యతేభవః॥ బ్రహ్మప్రకృతికతా-
యాంతస్యవబోధోభవేత్సచాయుక్తః॥౧౭౮॥ అదిత్యోయూపఇతిశ్రుతిర్యథాగౌణమథమాచక్షే॥ తస్యగన్వత్యత్వేవై-
వంభూతాశ్రుతిశ్చగౌణవరా॥ ౧౭౯॥ తస్మాజ్జగదభిలమపిప్రధానకారణకముచితమాశ్రయితుం॥ ఇతశంకామవనెతుం-
మునినారచితంభదేతదధికరణమ్॥౧౮౦॥ యోగి ౧౩॥ భోక్తాప్రవైరవిభాగశ్చేత్సాన్యల్లోకవత్ క్రింతా బ్రహ్మయదిహా-
ద్వితీయంకారణముపదిశ్యతేహివేదాంతైః॥ భోక్తాహిభోగ్యభావంభోగ్యంవాభోక్తృభావమువగచ్ఛేత్॥౧౮౧॥ న-
హికారణాపిశేషకార్యపిశేషహిదృశ్యతేన్యాపి॥ భోక్తాప్రవైరసత్యామవిభాగోదుర్నివారవివతయోః॥౧౮౨॥ జగ-
తభిలభోక్తృభోగ్యవిభక్తరూపణమప్రసిద్ధాహి॥ అనుచితమదవ్యాశ్రయితుంప్రమాణసిద్ధార్థబాధనంశ్రుత్యా॥౧౮౩॥
ఇతిచేదైవంయస్మాల్లోకవదేనాత్రసిద్ధయోభవతి॥ మృత్యుక్రొధినికారాఘటకకార్యాఃపరస్పరంభిన్నాః॥౧౮౪॥

మృత్యుశ్చేకాకారాప్రకృతివికారత్వమత్యద్భుతంహి । వీచ్యాదయోవికారాస్థముత్ప్రమూలాఃపరస్పరంభినాః ॥౧౦౫॥
 తేహంకారణభూతోసముద్రపకోద్వితీయతథాతి । రుచికాదయోవికారాస్థురణములాస్తతే వద్యశ్యంతే॥౧౦౬॥ ఏ
 కస్వరూపమేవహినువణమాభాతితద్వదేవహి । శబ్దాదయోహిభాగ్యాభోక్తాచావిద్యకత్వసంఘాతః॥౧౦౭॥ బ్రహ్మ
 వికారాస్థంతోభజంతిభేదంపరస్పరంసర్వే । భేదఃప్రమాణసంధోవీచ్యాదిమద్యశ్యతేయథాలోకే ॥ ౧౦౮ ॥ తద్వ
 ద్భోక్తాదివ్యపిభేదేనైవాప్రిభాకంకిమపి । తస్మాత్ప్రకృతవిభేదవికారభేదభిన్నాయమేకాంతః ॥ ౧౦౯॥ వీచ్యాది
 కార్యజాతేయదయంనిమోహిభంగమాశ్చస్యః । తస్మాచ్ఛ్రుతితమసారాద్భ్రహ్మప్రకృతకమిదంహిజగదఖిలం ॥
 ౧౧౦॥ బ్రహ్మణికారణరూపేశుత్వంతసశిన్వయోపనిరవద్యః । బ్రహ్మప్రకృతికతాయాయోసాదోషఃప్రదశితః
 పూర్వం॥౧౧౧॥ సవపరిహృతోహిదోషఃపరిణామప్రక్రియాంసమాంబ్యయదిదయాషణముక్తంవిభేదవదావలం
 బనెనప్రసః॥౧౧౨॥ తదినంహూషణమఖిలంసర్వలయతుంకృతప్రయత్నేన । భిక్షాఖిల్యాద్యతమసమామునినారచితంతదే
 తదధికరణం॥౧౧౩॥ శ్లో॥ ౧౪ ॥ తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః ॥ క్రింతి వ్యవహారావసరైకిలజగత్సమగ్రంవిభక్త
 మాభాతి । పరమార్థతోహిసకలంకారణరూపంకార్యమస్యదిహ॥౧౧౪॥ యస్మాదనన్యతైవహివిమృష్టయోర్భవతికా
 ర్యకారణయోః । కారణసత్తాంహిత్యాకార్యాసత్త్వంతయోరనన్యత్వం ॥ ౧౧౫ ॥ మృష్టుటయోర్విహలోకేమృదన
 న్యత్వంతదెద్యశంవృత్తం । సర్వప్రకార్యజాతేహ్యనన్యతాభవతికారణేనైవం ॥ ౧౧౬ ॥ ఆరంభణశబ్దాద్యైస్తమే
 తమర్థంశ్రుతిఃప్రదర్శయతి । యేనాశ్రుతిమిత్యాదావేకజ్ఞానెనసర్వవిజ్ఞానం ॥ ౧౧౭ ॥ నిదిశ్యతేప్రచాయంద్య
 ప్తాంతోహిప్రదశితఃశ్రుతిః । మృత్పిండేనైకేనదృశ్యమయమఖిలంయతైవవిజ్ఞాతం ॥ ౧౧౮ ॥ యస్మాద్వాచారం
 భణమేషవికారోహినామధేయమితి । సుబకరకాదివికారోవాదభివారభ్యతేహికేవలయా॥౧౧౯॥ పరమార్థతోవిమ
 ర్శ్యేనవికారోనామకశ్చిదవ్యపి । అన్యరాత్వకోవికారోనామైవహిమృత్తికైవసత్యమితి ॥ ౧౨౦ ॥ తేజోబిన్నేషుతథా
 ప్రణిహితాపాణిసత్యమితిచోక్తిః । దృష్టాంతోయంబ్రహ్మణఉక్తార్థసమర్థనాయోద్దిష్టః॥ ౧౨౧ ॥ బ్రహ్మప్రకృతిక
 మేతత్తద్వ్యతిరేకేనాస్తిచైతదితి । ప్రఖ్యాప్యసత్యమేకంబ్రహ్మవేతిశ్రుతిఃప్రదశయతి॥ ౧౨౨॥ సూత్రేచాదిగ్ర
 హణాచ్ఛ్రుతితంతమైతదాత్మ్యమిత్యేవం । మానమితిసూచితంప్యాత్మదనన్యత్వేయతోపదిష్టాథే ॥౧౨౩॥ దృష్టాంతై
 రేతైరిహభవేననేకాత్మకత్వమస్యేతి । నైవాశంక్యంయస్మాత్కారణమాత్రస్యసత్యతాకథితా ॥౧౨౪॥ తస్మాదవృ
 ప్తాంతోయంవికారజాతస్సచాన్యతత్వంహి । ప్రథమతనచైతదైవంతషవన్యాసోహివిఫలవచస్సాన్యత్ ॥౧౨౫॥ దృష్టాం
 తైచైతత్త్వస్థంధనమహతస్కరేవినిదాక్షం । భిన్నతాభిసంధియోగాత్తతైవదాప్తాంతికేపివక్తవ్యం॥౧౨౬॥ ప్రకృ
 తివికారోసత్యోస్యాతాంకోవాన్యతాభిసంధస్సాన్యత్ । తస్మాదవృతంకార్యంసత్త్వంప్యాతాకారణంభరంబ్రహ్మ ॥ ౧౨౭॥
 ఇతిఖిల్యంగీకార్యందృష్టాంతోయంతదానుమాలస్సాన్యత్ । బ్రహ్మననునిర్విశేషంసపిశేషంచద్విరూపముపదిష్టం ॥౧౨౮॥
 ప్రథయంతినిర్విశేషంహ్యశబ్దమిత్యాదివాక్యజాలాని । సపిశేషముపదిశంతిశ్రుతివచనాన్యపిచసర్వకత్వేతి ॥౧౨౯॥ ఏక
 స్వంనానాత్వంబ్రహ్మణిసత్యంతదేదిదుభయమపి । ఉపయుజ్యతేతుకమణినానాత్వేనాన్యాయచ్చపిజ్ఞానం॥౧౩౦॥ ఏ
 కత్వేనవతస్యజ్ఞానంమోక్షైకఫలమితిన్యాయం । తస్మాత్తదిదమయుక్తంకారణమాత్రస్యసత్యతాకథనం ॥౧౩౧॥ ఇ
 తిచైవైవంశక్యంబ్రహ్మయతోనిర్విశేషయావమితి । యస్మాదసర్వాణేతిశ్రుతిఃప్రదర్శయతిసేవానానైతి॥౧౩౨॥ నమయది
 చైవంచేత్సన్యస్రపిశేషనిరూపంవృత్తైవస్యాత్ । శ్రుతివాక్యదశితస్యహివైయధ్యంతైవద్యతేతత్వాపి॥౧౩౩॥ ఇ
 తిచేవైవంయస్మాత్సపిశేషముపాసనార్థముపదిష్టం । తస్యచపరిణామిత్వంజగదాకారేణవణితంయదపి ॥ ౧౩౪॥ తదపి
 హనిర్విశేషప్రతిపత్త్యధంశ్రుతిఃప్రదర్శయతి । అన్వేనసోప్యశుంకెనైశ్రుతిరేతదృథమాచక్షే॥౧౩౫॥ వ్యవహారా
 వస్థాయాంపరాత్మనోభవతిచేతితృప్తమపి । తతేరితవ్యభావోజగత్సర్వస్యవన్యాతేతాస్తే ॥౧౩౬॥ తతోపా
 న్యోపాసకభావోసావీరజీవయోర్భవతి । బోధయితుమేతమర్థంలోకపదిత్యాహసూత్రకారోయం॥౧౩౭॥ పరమాధ్వావ

స్థాయాంసచెతితవ్యంనవాపిచోపాస్యం । శేవలయాపహ్యత్వావిభాతినాస్యత్రతోస్తికిందిది ॥ ౨౦౮ ॥ శుక్రిరేషాభౌధ
యతిహియప్తికానర్వాణినేహనానెతి । దశకాయతుమేతమన్తంతదన్యత్వః హిసూత్రితంమునినా ॥ ౨౦౯ ॥ ననుచెత్సకలం
కార్యంవికారభూతంయథాన్యతంతర్హి । లోకవవ్యహారోయంవిచ్ఛిద్యతావ్యవస్థితత్వేనవ్యవహారస్సకలోయంప్రమా
ణమూలఃప్రమాతృమూలశ్చ ॥ ౨౧౦ ॥ సర్వస్యచాన్యతత్వేనచప్రమాతాసహిప్రమాణంచా । వ్యవహారస్తదభావేకథం
హిలోకఃప్రవర్తనాహేతుః ॥ ౨౧౧ ॥ కాస్త్రీయోవిధిరూపబోజ్యోతిష్టోమాదిగోర్యోయోసా । ప్రతిపిధాభ్యాపితథావిచ్ఛి
ద్యతాప్రమాణకత్వేన్మా ॥ ౨౧౨ ॥ కాస్త్రీయోచాన్యతేనప్రతిపాద్యంయదిపిచాన్యతత్వేనపి । తద్వ్యవహారసత్యంస్యాదిత్యా
శంకాత్రివైకేకత్వవ్యా ॥ ౨౧౩ ॥ తిత్వాపబోధతః ప్రాక్షగదభిలంసత్యరూపమభాతి । తదుపాశ్రిన్యవసకలఃప్రమాప్రమా
న్యప్రమాణవిషయోసా ॥ ౨౧౪ ॥ వ్యవహారాశ్చతతైవవ్యవస్థితాన్ధోనచాన్యథాభవతి । స్వప్నవ్యవహారః పాశ్రిన్య
థాప్రబోధాన్నబాన్యతేతత్వత్ ॥ ౨౧౫ ॥ స్వప్ననచాన్యతేనహిశుభాస్యలాభోయథాభవేన్మా ॥ ౨౧౬ ॥ అన్యతేనచాన్యలా
భస్తథాభవత్వేనమోక్షానై ॥ ౨౧౭ ॥ శ్లోకి ౧౫ ॥ భావేహపలభ్యైః ॥ శ్లోకి సతస్త్వపిహేతోరనన్యతాభవతికా
ర్యకారణయోః । యస్మాత్కారణభావద్వష్టాకార్యస్యనియతమువలబ్ధిః ॥ ౨౧౮ ॥ సత్యాంమృదికరకాదీస్సతివనువన్గత
త్వేవనువకాదిః । ఉభలభ్యతేహితస్త్వదన్యతాభవతికార్యకారణయోః ॥ ౨౧౯ ॥ నైవాన్యస్యవభావేనహ్యస్యస్యోప
లబ్ధిరిహ్యష్టా । నహ్యశ్వోగోవ్యోగోర్నావేదోపలభ్యతేహ్యత్వః ॥ ౨౨౦ ॥ ఎవంకులాలభావేమోహపలబ్ధిశ్చనైవదృ
ష్టాహి । సత్యపిమ్మిత్వమైతికథావేనహితయోరనియమః ॥ ౨౨౧ ॥ మదయంనియమోద్వష్టాయప్రస్యాప్రకృతివికృ
తిభావోయం । నన్యస్యస్యవభావేనహ్యస్యస్యోపలబ్ధిరితినస్యాత్ ॥ ౨౨౨ ॥ ధూమత్వాగ్నేరన్యస్సచాగ్నిభావేనియతము
వలబ్ధిః । నియతోపలబ్ధియోగాదనన్యతాస్యాదితీహసహినియమః ॥ ౨౨౩ ॥ మైవంనివారదేశేహ్యస్మద్వాపేద్యశ్చ
తేధూమః । అథవాతదనన్యత్వేతద్భావేనోపలబ్ధివిషయత్వం ॥ ౨౨౪ ॥ హేతుంవయంవచామోహేతురయంనాగ్ని
ధూమయోగ్భవతి । పృష్టుటయోరిహద్వష్టస్సోయంతస్త్వదన్యతాహితయోః ॥ ౨౨౫ ॥ అథవాభావాచ్యేతిహిసూ
త్రావయవోయమత్రవత్సయః । తేనోపలబ్ధిభావాదన్యతాసాధితైతయోభావతి ॥ ౨౨౬ ॥ పూర్వంశబ్దబలేనహ్యన
న్యతాదశికాహిసూత్రకృతా । పాశ్రిన్యక్షిణోపలబ్ధ్యాతదనన్యత్వంప్రసాధితంహ్యత్ర ॥ ౨౨౭ ॥ శ్లోకి ౧౬ ॥ సత్వా
చ్ఛావరస్యః ॥ శ్లోకి హేతోరెతస్త్వదన్యతాభవతికార్యకారణయోః । యస్మాత్ప్రాగ్నిశ్చతైఃకారణరూపేనసత్యమవ
రస్య ॥ ౨౨౮ ॥ కార్యస్యవాన్యమేతన్నచైతరస్యాతరభంతదుత్పత్తిః । ఉత్పత్తిపాశ్రిన్యమయేదాన్తనాయన్నవర్త
తేకార్యం ॥ ౨౨౯ ॥ సతతప్రస్యోష్పత్తిపికతాభ్యతైలపూరణవభవతి । తస్మాదన్యదేవహికార్యంసకలంచకారణేన
స్యాత్ ॥ ౨౩౦ ॥ శ్లోకి ౧౭ ॥ అసద్వ్యవదేశానైతిచెన్నభర్తంతరేణవాక్యశేహత్ ॥ శ్లోకి పాశ్రిన్యత్వేరన్నయది
సత్యంస్యాతా-రణాన్తనోకార్యే । స్యాదిహతతైతయోరియమనన్యతాతచ్ఛనైవసంభవతి ॥ ౨౩౧ ॥ యస్మాత్ప్రా
గ్నిశ్చతైరసత్వసోస్యోపదశకాయత్యేహిశుక్రితనదేవేదమితిహ్యన్యాప్యేవంశుక్రిహ్యసాచ్యేతి ॥ ౨౩౨ ॥ తస్మాత్ప్రా
గ్నిశ్చతైరసత్వరాసదసతోకథంకుటతేతిచెన్నైవంయస్మాత్ప్రాగ్నిశ్చతైరసన్నకార్యంస్యాత్ ॥ ౨౩౩ ॥ కింతుస
దేవహికార్యంపాశ్రిన్యతైరసద్వినిర్దిష్టం । ధమాంతరేణచాయంవ్యవదేశోభవతియన్తవివాద్య ॥ ౨౩౪ ॥ ధ
ర్మాంతరమియమేహ్యవ్యాకృతవాచకూపతైవాస్య । సద్భిజ్ఞార్థంలోకేయద్వాక్యతవామకూపమభవతి ॥ ౨౩౫ ॥
ఉత్పత్త్యంతరంస్యాద్వాక్యకృతనామస్వరూపతాకార్యే । తదభావాదుత్పత్తిఃపాశ్రిన్యదితీకృతేనదేవేదం ॥ ౨౩౬ ॥
అత్రత్యవాక్యశేఖాదయమెపార్థఃప్రతీయతేయస్మాత్ । తతోపక్రమవాక్యేయదసద్భజ్జేనవర్ధితంపూర్వం ॥ ౨౩౭ ॥ ఉ
త్తరవాక్యేవతత్సద్భజ్జేనోపవర్ధితంహిపునః । శుక్రిత్యంతరేభ్యసద్యేత్యేత్రవయదసద్భిదర్శితంతస్య ॥ ౨౩౮ ॥ స్వయ
మకుటతేతిచోత్తరవాక్యాత్పూర్వసతాభవేత్తస్మాత్ । యన్తంపాశ్రిన్యతైఃకారణరూపేనసత్వమవరస్య ॥ ౨౩౯ ॥
శ్లోకి ౧౮ ॥ యత్తేషాంతరాశ్చ ॥ శ్లోకి సత్వమనన్యత్వంవాపాశ్రిన్యతైర్వకారణేనాస్య । కార్యస్యయన్తత్వేన

హిమశ్చైశ్చైతరాచ్యభాతియ్యతః ॥ ౨౪౯ ॥ అత్రవయాన్యైస్సాన్యైస్సేదాన్వినిరూప్యతేభూయః । దధిఘటరు
చకార్యధిభిరేతాన్వీరమృత్యువర్ణాని ॥ ౨౫౦ ॥ నియతముపాదీయం తేనవై పరిత్యేనతానిగృహ్యంతే । సతాకార్యవాద
పఃహితదివంయ్య క్తంనచేతరత్రాపి ॥ ౨౫౧ ॥ కారణనియమోనస్యాద్యత్ర సతాకార్యవాదవారాస్యాత్ । సర్వత్ర
చావిశేషేకాగ్యాసత్వైతత్వేవచాన్యత్వే ॥ ౨౫౨ ॥ క్షీరాదేవదధిస్యాన్నన్యైకాయా ప్రథాఘటోపేయం । మృదపవ
స్యాన్వైవక్షీరాదినిర్మలమపిషణ్ణానస్యాత్ ॥ ౨౫౩ ॥ పాక్రికార్యస్యాసత్వేతు త్యేపిహికశ్చిదతిశయఃక్షీరేదధ్నస్యాన్య
దేవంకిలఘటాదికార్యస్యన్యైకాదిషుచ ॥ ౨౫౪ ॥ ఇతిచేదేవంహితదాతవాపిసతాకార్యవాదదీపస్యాత్ । కార్యాతిశ
యోయోపావత్క్షిపశేషోహికారణేవాచ్యతే ॥ ౨౫౫ ॥ సదకారణాన్యభూతోనాపితదన్యోనచావ్యసన్భవతి । ముదిచాన్యో
యదిచాన్యోక్షీరాదపివాఘటఃకుతోనభవేత్ ॥ ౨౫౬ ॥ క్షీరేపిచాన్యతుల్యంవ్యన్యత్వంపాతతైవచాసత్త్వం । పాక్రిగస
దన్యతాకార్యంసమవైతికథంహికార్యణేవశ్చాత్ ॥ ౨౫౭ ॥ సమవాయకల్పనానానైవచయ్యైత్యుకార్యకారణయోః ।
సంబంధమంతరాఖలునభవతికార్యస్యకారణేనత్వం ॥ ౨౫౮ ॥ అతిభూసమవాయోయంసంబంధోయ్య క్షవీతయోరితి
చేత్ । సమవాయస్యాపితదాసంబంధస్సన్యవకింసస్యాత్ ॥ ౨౫౯ ॥ సంబంధతాచయస్మాన్నాసంబంధస్యయ్యభ్య
తేవత్తుం । యదిభలుసంబంధోయంసంబంధాంతరమపేక్షతేనైవ ॥ ౨౬౦ ॥ సంయోగస్సంబంధోనైవాపేక్షేతతంవస
మవాయం । యదిచేత్సమవాయోయంసమవాయాంతరమపేక్షతేచతదా ॥ ౨౬౧ ॥ తస్యాన్యత్తస్యాన్యస్పరిహింధఇతి
హచానవస్థాస్యాత్ । సంయోగోహిగుణత్వాత్సంబంధాంతరమపేక్షతేనాయ ॥ ౨౬౨ ॥ సమవాయోయస్మాదయమ
గుణస్యాదిభిరునర్నచాశంక్యం । గుణవరిభాదాసేయంనచాత్రతంత్రంపరంతప్తపేక్షైవ ॥ ౨౬౩ ॥ సంయోగస్సంబంధస్స
న్నపిసమవాయమిహత్యేయద్వేత్ । తద్వత్సమవాయోపిస్యాదిహాబీజంతుతుల్యముభయత్ర ॥ ౨౬౪ ॥ తాదాన్యమేవచే
హత్రతీయతేజగతికార్యకారణయోః । యద్యత్సమహిషయోరివభేదశ్చేత్సాన్యత్తయోర్ని సమవాయః ॥ ౨౬౫ ॥ యద
పివకార్యత్వంసర్వావయవేషుభవతిసమవేతం । కింవాప్యేకైకత్విర్నితవత్వంసయ్య క్తముభయమపి ॥ ౨౬౬ ॥ స
ర్వావయవేషుయదాతత్ప్రత్యక్షంహిదులభాంభవతి । సర్వావయవానామిహభవేద్యదాసన్నికర్షణేతత్సాన్యత్ ॥
౨౬౭ ॥ నచలోకేహిబహుత్వంవ్యప్తగ్రహణేనగృహ్యతేక్వాపి । అవయవశఃప్రత్యేకంకార్యంసమవేతంవయవేషుయ
ది ॥ ౨౬౮ ॥ ఆరంభకాలితిప్రాప్యవయవస్సన్యరవయవాశ్చాన్యే । ఎకైకత్విహియదాసమవేతంకార్యమభిమతంభవ
తి ॥ ౨౬౯ ॥ ఎకైకసన్నికర్షణసత్వపిగృహ్యేతకార్యమభిలమపి । ఏకత్రవ్యాపాదేవ్యాపారోన్యత్రతస్యనైవస్యాత్ ॥
౨౭౦ ॥ నహిదేవదైవకస్సప్రేక్షినివసంప్రపాటీపుత్రే । స్పృహ్యుభివతహరేవసన్నిహితస్యాదతతోనయ్య క్తమ
దం ॥ ౨౭౧ ॥ ప్రత్యేకవరిసమాప్తిగోత్యాదివదస్యవన్యతేచయదా । ప్రత్యేకమవయవేషుపిఫలయోగస్సాన్యత్తదా
స్యకార్యస్య ॥ ౨౭౨ ॥ ఉరపాచవృక్షకార్యం ప్రసకార్యంవాభవేచ్ఛశృంగేణ । నైతతాన్వపిచర్మప్రంతస్సాతాధమేతయో
ర్విభిన్నత్వం ॥ ౨౭౩ ॥ పాక్రిగుత్పత్తిరసదిహకార్యంవాకారణేకథంభవతి । అసహోపిచత్వేత్సాన్యద్వంధ్యాపుతోపిజా
యతేనకథం ॥ ౨౭౪ ॥ అసతోనితత్వత్వాత్సర్వాదాకరణమస్యనవయ్య క్తం । క్షేత్రగృహాదీనామిహమర్యాదాదృశ్య
తేసతామేవ ॥ ౨౭౫ ॥ పాక్రిమృగ్గవమణానోయంవంశ్యాపుతోబిభూవరాజేతి । నవ్యాసతోమర్యాదానింధ్యాపుత్రస్య
కుత్రదిద్వప్తే ॥ ౨౭౬ ॥ ఉత్పత్తిరపిచయోస్యాత్ప్రియాచసాస్యాత్సత్త్వకాపితథా । నాకర్తృకాక్రియేయంనైవా
సతాకర్తృకాక్వదిద్వప్తే ॥ ౨౭౭ ॥ ననుయదికార్యోత్పత్తేః ప్రాగపికార్యంనదేవచేత్స్యై । వ్యాపారస్సకలోయంవిఫ
లస్యాత్కారణస్యసర్వస్య ॥ ౨౭౮ ॥ ఇన్యపినైవాశంక్యంకారకయోగమనాత్రవిఫలస్యాత్ । యద్యపికారణమేత
త్పాక్రిగపిసిద్ధంతథాపిసఫలోయం ॥ ౨౭౯ ॥ కరణవ్యాపారస్యాత్కార్యాకార్యయోజయిత్తుమేతత్ । తస్మాదున్న
తైఃపాక్రిగసస్యకారణేనకార్యమతః ॥ ౨౮౦ ॥ బ్రహ్మప్రకృతికముఖంబ్రహ్మసస్యతదాన్యనాసదితి । సిద్ధమిహ
యాత్రతిష్ఠాయేనాకుక్రియతిచసాపిసిద్ధేవ ॥ ౨౮౧ ॥ సత్త్వాసస్యత్యేకిలయ్య క్తేవంసమధికారేభవతః । శబ్దాంతరాచ్య

క్షాంతమౌత్సవోపనిషత్సంహితాః ॥ ౩౧౪ ॥ సహిజులభవతిపరాశ్రాంతస్త్రిష్టతస్త్రిన్ద్రదోషశంకాపి । నమతత్త్వమసీత్యే
 మాశ్రుతిహ్యభవంతయోః ప్రదర్శయతి ॥ ౩౧౫ ॥ యోషాశ్రుతిమత్యన్యాశ్రుతిరప్యతంతయోర్విరుపయతి । కథమే
 కస్త్రిష్టస్త్రిన్ద్రాశ్రుతిభేదాభేదాశ్రుతిసంభవేయాతాం ॥ ౩౧౬ ॥ ఇతి నాత్ర శంకనీయంయతఇహభేదోఽన్యపాధిమూలస్సన్యత్ ।
 అవిద్యకదేహదావహుమహాభ్యాసకలలితోయోసా ॥ ౩౧౭ ॥ సహితారీరప్రస్తాద్భేదోనిదిశ్యతేహివరమేశే । నిత్య
 నివృత్తావిద్యోయతఃపర్యత్పాదోషగ్నుత్తః ॥ ౩౧౮ ॥ అవివేకలక్షణోపాధ్యాసోయావదస్తీశారీరే । తావత్సంపారి
 త్వంతస్యసత్త్వత్వమీశ్వరస్యస్యాత్ ॥ ౩౧౯ ॥ అవివేకమఖలమేతంపునదస్యచైతన్యభూషణాతేజః । ప్రతిబోధితో
 యదాశాతదానభేదప్రదానసంసారః ॥ ౩౨౦ ॥ పరమేశ్వరప్రదాస్యాన్నసత్త్వకింత్యఖండరూపస్సన్యత్ । తదభిప్రాయ
 యైవహితత్త్వమసీత్యాదివాక్యజాలేన ॥ ౩౨౧ ॥ నవధాప్రపంచితోయంప్రత్యక్షపరమత్త్వవోరభేదోహే । అవివేకకృతా
 భాగ్నితిర్యాతుహితాకరణదోషమూలంస్యాత్ ॥ ౩౨౨ ॥ బ్రహ్మభేదసత్యపితసత్త్వభాగ్నితికలలితోజీవః । తదభావా
 చ్చపరాత్మాజగతస్సత్త్వేతిసర్వమనవద్యం ॥ ౩౨౩ ॥ శ్లోకి ౨౩ ॥ అత్యదివచ్ఛతదనుపపత్తిః ॥ శ్లోకి సన్నిదమఖండరూప
 బ్రహ్మణివైచిత్వ్యమనుపపన్నమిహ । ఎకశ్శారీరస్సన్నిదన్యఃపరమేశ్వరశ్చభవతీతి ॥ ౩౨౪ ॥ కార్యకృతంవైచిత్వ్యంస్వ
 రూపకృతమపిరూపితంశాస్త్రే । ఇతిదోషానతుశంకోహ్యశ్శాదివదేవసర్వముపపన్నం ॥ ౩౨౫ ॥ పృథివీత్యతాకలితా
 అప్యశ్చావోభవంతివజ్రద్యాః । కేచిత్ప్రహాహమణయోమధ్యమవీర్యాశ్చసూర్యశాంతాద్యాః ॥ ౩౨౬ ॥ ఆన్యేశ్వవా
 యసానాంప్రహరణఫలకాభవంతిపాషాణాః । పాథివభాగోపగతేష్వపివీజేషుచతతైవవైచిత్వ్యం ॥ ౩౨౭ ॥ పత్రఫల
 పుచ్చగంతైరనేకదిగమేవలక్ష్యతేలోకే । ఎకస్యాన్నరసస్యాప్యధ్యాత్మంలాహితాదైచిత్వ్యం ॥ ౩౨౮ ॥ బ్రహ్మస్య
 ఖండరూపేతద్వజ్జేవేభావవైచిత్వ్యం । సత్త్వత్వంభోక్తృస్వంసర్వజ్ఞత్వంతతైవచాజ్ఞత్వం ॥ ౩౨౯ ॥ తస్మాత్త్రిధం
 జగతోబ్రహ్మైవతుకారణంనచాన్యదితి । బ్రహ్మజ్యేవంరూపేవేదాంతసమన్వయోపనిరవద్యః ॥ ౩౩౦ ॥ నమవరమాత్మ
 జగతోనకారణంస్యాద్యతోయమసహాయః । అసహాయస్సచలోకసత్త్వత్వంనోపలభ్యతేక్వాపి ॥ ౩౩౧ ॥ ససహాయ
 స్సత్త్వస్యాన్నచాసహాయఇతిలోకనయస్థం । న్యాయవోధాచ్చత్త్వణిజగతస్సత్త్వత్వమనుపపన్నంహి ॥ ౩౩౨ ॥
 తస్మాద్భేదాంతానాంసమన్వయోవ్యక్తదురుపపాదస్సన్యత్ । ఇత్యాశంకాంసరితుమదమధికరణంప్రదర్శితంముని
 నా ॥ ౩౩౩ ॥ శ్లోకి ౨౪ ॥ ఉపసంహారదగ్ధనాన్నేతిచేన్నక్షీరవద్ధి ॥ శ్లోకి లోకేకార్యారంభేయచకులాలాదయోహిక
 ర్తారః । మృద్ధండచక్రసదివాస్ఫుటఃకార్యేషుతేప్రవతంతే ॥ ౩౩౪ ॥ యచ్చత్త్వత్వసహాయంకార్యంజగదఖలమలి
 దురారంభం । కథమీదృశస్యజగతోసత్త్వసహాయంభవేన్నరృప్రహ్మ ॥ ౩౩౫ ॥ ఇతిచేన్నైవంయస్మాత్త్వీరవదేవేదమఖ
 లముపపన్నం । క్షీరంజలంవైవహిసహాయసన్యంయథాసిలోకస్త్రి ॥ ౩౩౬ ॥ దధికరకాకాతేజవరిణమతేబ్రహ్మ
 తద్వదేవేదం । జగదాత్మనాస్సభావాద్విసాసహాయంతతైవవరిణమతే ॥ ౩౩౭ ॥ సన్వసహాయక్షీరంవైవహిదధ్యాన్న
 నాదవరిణమతే । బ్రహ్మైవనాహిలోకక్షీరందధిపతిసన్వతఃక్వాపి ॥ ౩౩౮ ॥ ఇతిచేన్నైవంకాస్వయమపిదధిభా
 వమేతదుపయాతి । బ్రహ్మైవనాదధిప్యాత్వరయేత్యేతచ్చలోకసద్భుదం ॥ ౩౩౯ ॥ దధిభావశీలతాయదిసన్వత్వస్వయ
 దుస్యవైచిత్వ్యైర్ద్యైః । దధిభావోస్యబలాదిహయజ్యేతకదాపికుత్రచిద్వాపి ॥ ౩౪౦ ॥ సహిలోకేవాన్యూర్వాప్యాకా
 శోవాభవతదన్యవాబ్రహ్మైవనాబలాద్వాదధిభావగతోపికుత్రచిద్వృష్టః ॥ ౩౪౧ ॥ శ్లోకి ౨౫ ॥ దేవాదివదపిలోకే ॥ శ్లోకి
 దేవాదివదయఃపితరోగంధర్వాశ్చపిజగతివిఖ్యాతాః । తేభ్యోచ్చామాత్రాత్స్వజంతిహస్త్యాశీరవ్యయాపాణి ॥
 ౩౪౨ ॥ తద్వద్విచిత్రరూపాన్యపిగాతాశ్శివస్వజంత్యధిధ్యానాత్ । ఉపసంహారంతిపునరపితాన్వఖలానాచనజే
 చ్చయైవైతి ॥ ౩౪౩ ॥ తతస్సేకసహాయంవిసాబలాకాపిగభావమపాదతై । ప్రస్థానసాధనంవాకిమపిహ్యనపెత్వ
 వక్షసివతథా ॥ ౩౪౪ ॥ ఉపసంహరిన్యాయత్కృత్యోంతరాత్సాసరోంతరంతద్వత్ । ఎనంబ్రహ్మపితదావిసా
 సహాయంప్రవతంతేకార్య ॥ ౩౪౫ ॥ సన్వహద్భుష్టోయం నచానురూపాభిభావితశ్చిదపి । దేవాదికర్మకాయాం

స్పష్టాదేవాదిదేహపరస్యాత్ । ౩౪౬ ॥ కారణమపిచటలాకాస్తనయిత్తురవేగగభామిహదతై । తేతస్థయో
జితైవహిసరోంతరంపత్నియముపసరితి । ౩౪౭ ॥ తస్మాచ్ఛేతనకర్తృకస్పష్టాదృష్టాంతపవవిషమస్యాత్ । ఇతిచ
త్వైవంయస్సప్రప్తాంతోయరహితవతిపదవిషమః । ౩౪౮ ॥ దృష్టాంతేనవిషత్పితమహిమలాలాదికర్తృకవైధమ్యం
బాహ్యంసాధనమహిలయథా కులాలాదయోహ్యపేక్షంతే । ౩౪౯ ॥ ఏవందేవాద్యాఇహనాపేక్షంతేహిసాధ
నంబాహ్యం । అప్రవృత్తిపితృదేవహిజగదారంభేనసాధనంకిమపి । ౩౫౦ ॥ బాహ్యమపేక్ష్యతితిఖల్వంశస్తుల్యహి
సోయముభయత్ర । దేహదయోయథావాజయోగబలేనసంస్పృశంత్యేకం । ౩౫౧ ॥ అప్రవృత్తిపితృమేతత్సృజ
త్యచింత్యాత్మకత్రియోగేన । శుక్రితిరపితమేతమభావంతస్యకార్యమితివేదయత్యేహ । ౩౫౨ ॥ తస్మాదసహ
యేపిఅప్రవృత్తిపితృదాదీకారణత్వంస్యాత్ । అప్రవృత్తివేదాంతానాంసమన్వయోపిహభవతిరవధ్యః । ౩౫౩ ॥

శ్లో॥ ౨౬ ॥ కృత్సృప్రసక్తిరీదవయవత్సజ్జ్ఞోహవా ॥ శ్లో॥ . సస్యప్రక్షీరాదైవ్యక్షణంప్రాప్తౌ
హ్మజగదుపాదానం । అసహాయమవభవతీత్యేతస్సర్వంప్రపంచితంపూర్వం । ౩౫౪ ॥ తస్మైతదనువషన్నంయస్సా
క్షీరాదిభవతిపరిణామ । తద్వృష్టాంతబలేనహియథాసహాయస్యకారణత్వంస్యాత్ । ౩౫౫ ॥ పరిణామికారణత్వంతై
వపరమాత్మనోస్యవక్రవ్యం । అప్రవృత్తిపితృవేషంజగదాకారేణపరిణమేతతదా ॥ ౩౫౬ ॥ కృత్సృప్రసక్తిదోషద్వై
ష్ట్యవ్యత్యోపదేశవైయర్థ్యం । కృత్సృప్రసక్తిరత్రుతుజగదాకారేణకృత్సృప్రసక్తిపరిణామః ॥ ౩౫౭ ॥ కృత్సృప్రసక్తికార్యభావావ
త్యాప్రప్తవ్యతాస్యనైవస్యాత్ । యద్యేకదేశమాత్రాన్జగదాకారేణపరిణమేతతదా ॥ ౩౫౮ ॥ నిరవయవభావబోధకశబ్దా
యేహాస్యవేదనిధిప్తేః । నిష్కలశబ్దపురోగాదిరుద్ధకథనైవేహిభృష్యయః । ౩౫౯ ॥ నిరవయవస్యవల్లోకేనచైకదై
కదేశభావస్యాత్ । యదివాపరిణామస్యాద్యదివాకృత్సృప్రసక్తికార్యపరిణామః ॥ ౩౬౦ ॥ యద్యేకదేశభావప్రదాస్యచాని
త్యతాపిమర్వాగాతస్మాచ్ఛేతనకారణవాదోయమయ్యక్రవీచభాతీహ ॥ ౩౬౧ ॥ నిరసితమమమాత్మేవంమునినారదింతతదే
తదధికరణం ॥ శ్లో॥ ౨౭ ॥ శుక్రితైస్తుజ్జములత్వాత్ ॥ శ్లో॥ అత్రతుశబ్దోయోసాపుక్తియేవస్యనిరసనాథాస్యాత్ ॥
౩౬౨ ॥ తేతనకారణవాదేనాయంవోషఃప్రసక్తైకోపి ఇహకారణస్యరూపేశుఃప్రమాణంనైవలప్రకరః ॥ ౩౬౩ ॥
జగతస్పృష్ట్యకంభేపరిణమతేఅప్రవృత్తిస్యరూపేణానవపరిణమతేకృత్సృప్రసక్తిరీదవభోధయత్యేహ ॥ ౩౬౪ ॥ సోక్తా
మయతేత్యాద్యాపాదోపేక్ష్యైవమాదికావతథా ॥ తదిదంహిశబ్దములంఅప్రవృత్తిభావభృష్యేయంస్యాత్ ॥ ౩౬౫ ॥
నైవహ్యతీంద్రియాధైవనైవశబ్దయథాభబుద్ధిస్యాత్ । అస్యాతీంద్రియభావంనవత్తుపేతిశుక్రిఃప్రబోధయతి ॥ ౩౬౬ ॥
నైతాదృశస్యతస్యహిరూపంశబ్దంనైవతరేణాపివ్యాధ్యారయతుంప్రతిపాదయితుంవకోపితక్రస్యాత్ ॥ ౩౬౭ ॥ మ
ణిమంత్రిశక్తయోపితువిద్ధిత్రకారైవకపాధసీభూతాః । దృశ్యంతేఖలులోకేతాఅప్రవృత్తిదేశసమంకమ్యావ ॥ ౩౬౮ ॥
కిముతాదింత్యమహిముఃపరాత్మనశక్తిరత్రుతరేతితస్మాత్సృప్రసక్తికార్యమ్యేజగతోజన్మాదికారణేతత్స ॥ ౩౬౯ ॥ కృ
త్సృప్రసక్తిరూపోదోషానైవేహాశంకితుంశక్యః ॥ సస్యహదిరుద్ధమభావంశుక్రితిరవ్యేషాకథంప్రబోధయతి ॥ ౩౭౦ ॥ పరి
ణమతేనచకృత్సృప్రసక్తిపరిణమేతద్భవంవిరుద్ధమాభాతి ॥ అతిరాత్రేహోదశినంగృహ్లాంత్యావికమవాక్యేషు ॥ ౩౭౧ ॥ భవతివిక
ల్పాశ్రయణంవోధపరిహారకారణంతేషు । తతేమపురుషతంత్రంయతోవిదల్పాదితత్రయ్యక్రంస్యాత్ ॥ ౩౭౨ ॥ జ్ఞా
నంతువస్తుతంత్రంప్రమాణజన్మభితిసుప్రసిద్ధంహి ॥ వస్తునిరవికల్పస్యాత్సవక్రియాయాఘోష్యత్యేకతాప్రై ॥ ౩౭౩ ॥
అవిరుద్ధాతైవైహశుక్రిఃప్రమాణంనైవతీత్యేన ॥ పరిణామవాదపక్షేసావయవత్వంహ్యత్యతాపిస్యాత్ ॥ ౩౭౪ ॥ త
స్మాచ్ఛేతనకారణవాదోహిసయ్యక్రవీచభిచెన్న ॥ ఇహఖలువివర్తనాదాత్రయతేతాత్మ్యమస్యసాత్రకృతః ॥ ౩౭౫ ॥
అత్రవ్యవధిరోధస్యాన్వాసత్యతాదిదోషశంకాపి ॥ మాయావీచపరాత్మానిజమాయాశక్తియోగమాలంబ్య ॥ ౩౭౬ ॥ నిర
వయవోనిత్యోపిహిజగదాకారేణభాసితేదహతిథా ॥ తిమిరహతల్లోకానాంవందోహియథాహ్యనేకభాభాతి ॥ ౩౭౭ ॥
తద్వదవిద్యాకవితేజాత్మాభాసంసభాతివిశ్వాత్ ॥ శుక్రిదేశికహిమాయాజగదాకారోపిచైకదేశకఠః ॥ ౩౭౮ ॥

మాయాయోగవిహీనం బ్రహ్మప్రక్షయ భావమువహాతః । మాయాపాదసహాయోత్సకలంతస్యోపపన్నమేవస్యాత్ ॥
 ౩౭౯॥ పరిణామవాదపక్షేదోషాన్యంసహివ ర్తవాదేపి ॥ శ్లోకి ౨౮॥ అక్షనిచై వందిచాప్రీహి ॥ శ్లోకి అక్షాను
 వమదైసహస్యస్థిరియంబ్రహ్మణాకథంఘటతే ॥ ౩౮౦॥ ఇతి నాత్ర శంకసీయంత్యభిహస్యస్థి ప్రతేవద్యహి ॥ మాయా
 వ్యాదిమలోకవిహస్యహావవద్వర్తముపలభా ॥ ౩౮౧॥ హస్త్యత్వోభవదాతిప్రముఖానాంస్థిరేవమన్యత్ర ॥ స్వప్న
 దృగాదిమద్యహేతవేవస్థిస్థిగ్భవేత్పరాత్మనిచ ॥ ౩౮౨॥ తత్రయథానై తేష్యదోషామాయామయత్వయోగేన ॥ తద్వ
 ద్భక్తిప్రకృతిచై తేదోషాజతోస్యమాయాకత్వేన ॥ ౩౮౩ ॥ తస్మాన్నిరవయవేష్టివేదాంతసమన్వయోపనిరవద్యః ॥
 శ్లోకి ౨౯॥ స్వపక్షదోషాన్వ ॥ శ్లోకి చేతనకారణవాదేయోసాదోషఃప్రసంజితస్యోం ॥ ౩౮౪॥ తేల్యఃప్రధాన
 వాదేపరమాణుప్రకృతిభాషవాదేపిశబ్దాదిరహితమేతన్నిరవయవంప్రధానమణ్డాది ॥ ౩౮౫॥ సావయవస్యవశబ్దా
 దిమతఃకారణమితిప్రతిజ్ఞాతం ॥ తత్రచేపూర్వోక్తోసాదోషోయంచుర్నివారవివస్యాత్ ॥ ౩౮౬ ॥ అణుకారణతావాదే
 హ్యణురవరేణాణునాహిసంయుక్తః ॥ ద్వ్యణుకాదిజనయతీతిప్రపంచితంతవ్వనై వయు క్తతరం ॥ ౩౮౭॥ నిరవయవయో
 ప్రయోగిహసంయోగస్సాన్వయదైకదేశేనపరమాణునాహితదాసావయవత్వంతుమర్నివారంస్యాత్ ॥ ౩౮౮॥ స
 ర్వావచ్ఛేదేనతుసంయోగోయదితథాపిదోషాయం ॥ ప్రథిమాశువపత్వాజీకార్యస్యస్యావతీనదోషోయం ॥ ౩౮౯॥ వ
 రిహ్యతవివహిపూర్వందోషోయంబ్రహ్మకారణత్వేహి ॥ తస్మాన్నిరవయవమపిబ్రహ్మవంభవభిజగదుపాధానం ॥ ౩౯౦॥
 బ్రహ్మణితథావిధేష్టివేదాంతసమన్వయోపనిరవద్యః ॥ స్వహాసశరీరాణాంకార్యోత్పాదకపాధికాశక్తిః ॥ ౩౯౧ ॥
 మాయావిప్రభృతినాంద్యహేతవేనచాశరీరస్య ॥ శ్రీహ్యశరీరేష్టిజగదుత్పాదప్రయోజకాశక్తిః ॥ ౩౯౨॥ శివ
 మితీకంకానిరసితమిదమధీకరణప్రదర్శితంమననా ॥ శ్లోకి ౩౦॥ సర్వోపేతావతర్దగ్ధనాత్ ॥ శ్లోకి యద్యపిమా
 యావ్యాదిమసశరీరేష్టివద్యశ్యతే ॥ ౩౯౩॥ భవతితథాపినదోషోయతఃపీరాత్మాహ్యకుంతితేశ్వర్యః ॥ నవతక్తి
 ప్రతిబంధఃకదాపితస్యాప్రయలుప్రతక్తిత్వాత్ ॥ ౩౯౪॥ శారీరేహికిలేదంకార్యారంభశరీరపాహాయ్యం ॥ యస్మాచ్ఛారీ
 రోసాశరీరసంయోగపాదనోభవతి ॥ ౩౯౫॥ పరమాత్మతుశరీరంవిహితత్వశక్తిసంపన్నః ॥ దర్శయతిశ్రుతిరేషా
 వరాత్మనస్సర్వశక్తిసంయోగం ॥ ౩౯౬॥ యస్మాద్గురాస్యశక్తిర్వివిధేతితదైవసర్వకమేతి ॥ తస్మాదేకస్యయథాసా
 మభ్యుంహస్యాస్తథాపరస్యాపి ॥ ౩౯౭॥ సామభ్యుంభవతీతిహినచాయమేకాంతభివ్యభిపాప్రియః ॥ శ్లోకి ౩౧॥ వికరణ
 త్వాన్నేచితేత్రమక్తం ॥ శ్లోకి వితదవత్తుశ్శ్రీతంతతైవచాపానిపాదమిత్యేహి ॥ ౩౯౮॥ అశోత్రమవాగమనాభి
 తిశ్రుతిహ్యాకరణంవినిర్దితం ॥ ఏవందిభస్యతస్యసృష్టత్వంస్యాద్విరుద్ధమితిచెన్న ॥ ౩౯౯॥ ఏతస్యవోద్రంతుప్రదర్శి
 తంనేహికినుపివక్తవ్యం ॥ మాయాశక్తిసహాయాత్పరమాత్మాస్థుజివిశ్వమఖిలమపి ॥ ౪౦౦॥ స్వాచ్ఛామాత్రాత్మకరణ
 మాత్మశరీరంమనోజ్ఞమాతనుతే ॥ తేనవవిహరతిభక్తైరుపదిశతినిజాత్మతత్త్వమఖిలమపి ॥ ౪౦౧॥ స్వహరతిదభుజవర్గం
 పాలయతిదదీనలోకమఖిలమపి ॥ ఉపసంహృత్యచసకలంకేవలమాపేణభాతివిశ్వాత్ ॥ ౪౦౨॥ తస్మాకుంతితకైర్తై
 వాశక్యంహివిద్యతేకిమపి ॥ తస్మాద్యేదాంతానాంబ్రహ్మణిపరమేసమన్వయాయుక్తః ॥ ౪౦౩॥ శ్లోకి ౩౨॥ నప్రయో
 జనవత్త్వాత్ ॥ శ్లోకి స్థితిప్రవృత్తిరేషాననుభవతివరాత్మనోనయుక్తతమా ॥ లోకప్రవృత్తిరేషాద్యహ్యత్వప్రయోజ
 నాత్తేన ॥ ౪౦౪॥ అన్నప్రయోజనాథావరాత్మనస్సాన్వయదాప్రవృత్తిరియం ॥ వ్యాహస్యేతతదాసంపరీత్యప్రత్వంపరా
 త్మనస్తదిదం ॥ ౪౦౫॥ ఉన్నతస్యయథావాప్రవృత్తిరేవంపరాత్మనోభవతి ॥ సర్వజ్ఞత్వంతస్యశ్రుతిస్థిత్వంవిరుద్ధమేవ
 స్యాత్ ॥ ౪౦౬॥ నావ్యప్రవృత్తిరస్యతుపరాత్మనోవత్తునప్రయుక్తతమా ॥ స్థితిశ్రుతివచసామిహావిరోధశంకాపిదు
 ర్నివారైవ ॥ ౪౦౭॥ తస్మాన్యాద్యేయంతేతనస్థితిఃశ్రుతిఃప్రణీతాపి ॥ ఇతిశంకాంపరిహతుంతునినారచితంతదేత
 దభిరణం ॥ ౪౦౮॥ శ్లోకి ౩౩ ॥ లోకవస్తులీలాతైవల్యం ॥ శ్లోకిశ్రుతినిదిగ్జ్ఞాసేయంస్థితిఃకేవలమహాస్యరీలైవ
 లోకయథావరాత్మ ॥ శ్రీచాదిమధవతికేవలంలీలా ॥ ౪౦౯॥ అనపేక్ష్యకీందిదపివాప్రయోజనంతద్వదేవచేవపి ॥ పర

మాత్మనఃప్రవృత్తిరీలాకూపైవచారతరేణఫలం॥ ౪౦౦॥ రాజాదిశ్రీదాస్యవిభవచ్చకేచిత్ప్రియాజనంసూక్ష్మం॥ పర
మేశ్వరస్యసృష్టిక్రియాసాప్తిప్రయోజగంకిమపి॥ ౪౦౧॥ యస్మాదసాపరాత్మసృజాప్తకావత్తిగీయతేకాస్త్రీ॥ త
స్మాత్సృజితవసామిహసమస్వయేనైవచాధకంకిమపి॥ ౪౦౨॥ ననువరమాత్మాసోయంజగతోజన్మాదికారణంసభవేత్॥
యస్మాదసాపరాత్మావిషమాంసృష్టింహిజగతినిర్మాత॥ ౪౦౩॥ అత్యంతసుఖసమృద్ధ్యాదేవాన్సృజితహమర్త్యవగ్గ
యః॥ మధ్యమసుఖభాజమిమంతతైవచాత్యంతదుఃఖభాజోపి॥ ౪౦౪॥ పశ్యాదీనపిసృజతిహితేనచవైషమ్యమస్యదుర్వా
తం॥ ప్రక్రియావసరేనర్వపాగ్రిణింకాయంధివాపరాధేన॥ ౪౦౫॥ సంపాద్యతప్రస్యైవతువరాత్మానోనిఘ్నణాత్వమనివా
ద్యం॥ కూరితేషమపితస్యహిఘ్నః॥ విధానాత్తైవదుర్వారం॥ ౪౦౬॥ రాగద్వేషాదికమపిపృథక్జనస్యేవతస్యదుర్వా
తం॥ అపరాతపాత్మనిర్వృత్త్యాసర్వస్త్వంయోక్తమీద్యశంనుకథం॥ ౪౦౭॥ తస్మాన్నజగత్కారణమాత్మావైషమ్యనిఘ్నణ
ణత్వాభ్యాం॥ ఇత్యాశంకాంనిరసతుమిదమధికరణంప్రదర్శితంమునినా॥ ౪౦౮॥ శ్లోకి ౩౪॥ వైషమ్యవైఘ్నాభ్యేనసా
పేక్షత్వాత్తథాపిదగ్గయతి॥ శ్లోకి ఇతిచేత్యైవంయస్మాన్నచాస్యవైషమ్యనిఘ్నణత్వేస్త్రీ॥ యదిగరపేక్షసోయంధి
షమాంసృష్టింహినిర్మాతేచేత్॥ ౪౦౯॥ స్యాతామేతాదోహతస్యవరాత్మాసకింతుసాపేక్షః॥ సాగ్రికృతాయో
దత్తాగ్నావేషహ్యపేక్ష్యసృష్టిమిమాం॥ ౪౧౦॥ రచయతిసచాయమాత్మాకుతోస్యవైషమ్యనిఘ్నణత్వేతు॥ యద్వ
ద్విగ్రిహియావాదిష్యాధారణకారణంపజగన్యః॥ ౪౧౧॥ తద్వత్పరమాత్మాస్యాత్సాధారణకారణంజగన్సృష్టే॥ తద్ద
ద్విజాన్యేవవీర్యవిశేషకారణనియథా॥ ౪౧౨॥ తద్దత్తమాణితథాదేవాదివిశేషకారణనిస్యః॥ నేకాపరాధ
మూల్యాసృష్టిషమావరాధమూలైవ॥ ౪౧౩॥ వైషమ్యాదిగరాసేసాపేక్షత్వంహియద్వతస్యోక్తం॥ తదిదంసాపేక్ష
త్వంప్రపంచ్యతేనపదిసూత్రశేషేణ॥ ౪౧౪॥ దర్శయతిశుక్రిరేహసాపేక్షత్వంయదేషపవేతి॥ ఉద్భవఃహినెతుమిచ్చ
తయంచపరాత్మాతమేనమాదౌహి॥ ౪౧౫॥ కారయతికమసాధ్యతయించాధోనేతుఘ్నచ్ఛలిహ్యత్వా॥ తమసాధుకర్త
కారయతేత్యేహపిప్రదగ్గయత్యేవం॥ ౪౧౬॥ నన్విహకారయత్యత్వాగ్నలప్రదాత్యత్వమస్యోదిగప్తం॥ కారయత్యే
రిస్యచసాపేక్షత్వంకథంభవెతిచేత్॥ ౪౧౭॥ జన్మాంతరవాసనయాకుర్వంతంకారయత్యసావాత్మా॥ తేనచసాపే
క్షత్వేనచాధకంకిమపిశంకితుంశక్యం॥ ౪౧౮॥ యదిచాకుర్వంతమపిహ్యత్వాసాధ్యాదికమకారయతి॥ భవతితదా
యందోషస్యాపేక్షత్వంచదుఘటంతస్య॥ ౪౧౯॥ శ్లోకి ౩౫॥ నకమాణిభాగాదితచ్ఛానాదిత్వాత్॥ శ్లోకి నన్విహసా
పేక్షత్వంయద్వోక్తంతచ్చదుఘటంతభాతి॥ యస్మాన్నగ్రిహావసరేనైవపంథవతికమసకలపపి॥ ౪౨౦॥ ఉత్త
రకాలంసృష్టేవైషమ్యకరస్యకమణోసత్వాత్॥ తుల్యవాద్యాసృష్టిగ్భవేన్నదేవాదిషమమభాదేన॥ ౪౨౧॥ యది
తుల్యాసృష్టిరియంతదోక్షరతాగ్రితద్వదేవహ్యత్॥ యదిచేద్విషమాసృష్టిరైవమ్యాదికమబాధితంతస్య॥ ౪౨౨॥ ఇ
తిచేన్నానాదిత్వాత్సామాన్యభావసాప్తిదోషశంకాపితదనాదికాలసంస్మరమఖలంకమేతిహాప్తిదోషోయం॥ ౪౨౩॥
నకమాస్యకమణసాన్యవత్తాదికాలప్రవృత్తతేత్యేవం॥ శంకామేతాంనిరసతుమేతయాస్మత్ప్రదర్శితంమునినా॥ ౪౨౪॥
శ్లోకి ౩౬॥ ఉపహ్యతేతాపునలభ్యతేద॥ శ్లోకి సంపారప్రన్మలంకమానాదిచోపవన్నంహి॥ యద్యాదిమాన
యంస్యాగ్నంసారప్రస్యమూలమపికమ॥ ౪౨౫॥ ముక్తానామపిలోకపునరపిసంపారబంధనంసకుతః॥ ఉపలభ్యతేచత
దిదంకత్వానాథీనుంప్రవణ్ణేషు॥ ౪౨౬॥ సూర్యాచంద్రమసాపితిమంతోగ్రిహ్రితేత్యైవచాన్యాపి॥ ప్రభయత్యేన
జీవేనేత్యాద్యాతేనసకలమనవద్యం॥ ౪౨౭॥ నపదిపరపక్షమావశముఖ్యఫలంప్రకరణంప్రవర్తయతుం॥ సూక్రకృదువ
సంహరతిప్రకరణమేతత్త్వపక్షసిద్ధిఫలం॥ ౪౨౮॥ శ్లోకి ౩౭॥ సర్వధర్మావపవైశ్య॥ శ్లోకి చేతనకారణవయేకా
రణధర్మాశ్చయేచుభ్యాతః॥ కారణదోషప్రహ్మజ్యుషవద్యంతేహిసర్వధర్మాస్త్రీ॥ ౪౨౯॥ సర్వజ్ఞతాతథాసాద్విది
ప్రమాయాసహాయతాప్యేవం॥ తద్వద్వసర్వశక్తిఃకారణతామస్యసాధయంత్యేవ॥ ౪౩౦॥ తస్మాద్వదాంతానాం
సర్వజ్ఞేసర్వశక్తిసంపన్నే॥ ప్రహ్మకారణయాసేనకున్యయోగరవవాదఇతిసిద్ధం॥ ౪౩౧॥ శారీరకమీమాంసాముని

సోవ్యాసేనవరచితాసయం | తతురధ్యానితసాన్యోద్వితీయసంజ్ఞ శ్చయోయమధ్యాయః || ౪౪౨ || తత్రప్రథమేపాదేనాత్రాథ్యోయశ్చభావ్యకారోక్తః | ఆర్యావృత్తైరమేతైః ప్రకాశితోభవభుసోయమనవద్యః || ౪౪౩ ||*

సాంఖ్యాదిత్వైవచనైర్విరోధశుకాచ్యుదస్యపూర్వత్ర | బ్రహ్మణివేదాంతానాంసమన్వయోసాష్ఠీరీకృత స్మృతైః || ౧ || సాంఖ్యాదిత్వైవచనాన్వాయాభాసోపబృహతీయైః | స్థిరయతుమపాస్మాణ్యోద్వితీయపాదః ప్రవర్తతేనవద్యః || ౨ || యద్యపివేదాంతానామైదంపర్యావధారణార్థమిదం | శాస్త్రప్రసాదేవలాభిర్యుక్తిభిరేవేహ కమపిసద్ధాంతం || ౩ || సాధయతుమప్రవృత్తిరదూపయతుంచాపితరూపాస్త్రమివ | సత్యంతథాపిలోకేవిఖ్యాతానిధ మహంతితంతాగ్నిః || ౪ || కపిలాదిభిన్నతానిహిమహాజనైశ్చాపిపరిగృహీతాని | ఉపలభ్యజడమతీనాంరేషాంచితాస్య దిహాపిత్రేష్టా || ౫ || తత్త్వావధారణాయతుభవంతేతానిసాధనాని | అతేభిహతదశారత్వంయావనైవోపవర్ణ్యతేతావత్ || ౬ || వేదాంతవాక్యనివయ్యేరుత్పన్నంజ్ఞానమాకులీభవతి | తస్మాదసాహాయతోయ్యుక్తికపిలాదిమతనిరాసే స్యాత్ || ౭ || అత్రస్వపక్షసాధనమభ్యహితమితీకృతాంతదాదాచ | సంప్రతిపరపక్షాయంనిరస్యతేహిస్వపక్షదా ధ్యాయ || ౮ || త్తిత్తిత్వాన్యధికరణేపాగపిసాంఖ్యాదిమతనిరాసోయం | పాక్రియఃకృతోహిపునరపిత్రచయతోవృద్ధే తిచెచ్చైవం || ౯ || పూర్వంప్రధానవాదశ్రుతిస్సహాయోననాస్తికశ్చిదితి | నిరసితమత్రచపాదేయత్తీసహాయోనిర స్యతేనవద్యః || ౧౦ || నన్యహకారణధర్మాబ్రహ్మజ్యేష్ఠోపపాదితాస్సర్వే | తదిదమయ్యుక్తంయస్మాదిహప్రథానేపిసం భవంత్యేతే || ౧౧ || ఘటకరకాదివికారామృదాత్తవాన్వయమానరూపాహి | తేవజ్జలమృద్వికారామృత్సామాన్యై స్కపూర్వికాదృష్టా || ౧౨ || అధ్యాత్మికాపీష్ఠంభదాస్త్రిబిరుదుఃఖమోహదూషేణ | అన్వయమానరూపాస్తాదృశసామాన్య పూర్వికాపవ || ౧౩ || సుఖదుఃఖమోహరూపంవ్యాచేతనంతత్ప్రధానమేవస్యాత్ | తదిదంప్రధానమేవవ్యాచేతనంభ వతిజగదుపాదానం || ౧౪ || పరిణామాద్యైలికంఘైరపిజగతఃకారణంతదేవస్యాత్ | ఇతిశంకామపనేతుంమునినారచితం తదేతదధికరణం || ౧౫ ||

శ్లోకి ౧ || రచనానుపవతైశ్చనానుమానం || క్రిందికి

నైవాభిలషితసిద్ధిర్బుద్ధాంతాదేవకేవలాన్భవతి | దృష్టాంతోయంలోకసులభోభవతీహసర్వపక్షేషు || ౧౬ || యదచేతనంహిలోకేనచేతనానధిష్ఠితంకిమపి | కార్యంరచయద్బృష్టంమృదాదికేషుచరభాదిషుహ్యవం || ౧౭ || లోకేమృదాదయోవారభాదయోవాకులాలవాహాద్యైః | అనిధిస్థితాఘటాదీకరచయంతోజగతివైవద్యశ్యంతే || ౧౮ || చేతనపురస్కృతైరిహమృష్టాత్స్వద్యైహివిరచితాదృష్టాః | గేహపాస్రిపాదాద్యాస్సుఖదుఃఖప్రాప్తిఃపుటనానలసాః || ౧౯ || జగదేతదభిలషితపిదేవమనుష్యాద్యధిష్ఠితంభవతి | కమలఫలభోగయోగ్యంభూవ్యస్తేజోనిలాదివర్యాత్తం || ౨౦ || ప్రజ్ఞావద్భిశ్శీర్షిభిరాలోచయతుంహిజాతుషనసాపి | యదశక్యంతత్రచయత్స్వతంత్రమేతత్ప్రధానమనభి జ్ఞం || ౨౧ || మృద్బృష్టాంతేరేవవ్యాసమేయంమూలకారణంజగతః | నతుబాహ్యకుంభకారప్రముఖైరితీయమకారణంకిమపి || ౨౨ || శ్రుతిరేవమనుగృహీతాచేతనదృష్టాంతసంగ్రహభవతి | యస్మాద్దైక్షితేతిశ్రుయఃకథయంతిచేత నాత్స్యస్థిం || ౨౩ || సర్వజ్ఞకారణత్వేతదేతదభిలంసమంజసంభవతి | యదిచెప్పిధానమేతత్స్వతంత్రమేవాభిలంజగజ్జన యేత్ || ౨౪ || స్థూలవలాస్యతంతాస్రిపాదాదీకతుతోహినన్యజంతి | ఇతిరచనానుపవతైఃస్మృతిదృష్టమిదంనకారణంజగతః || ౨౫ || సుఖదుఃఖమోహభావేనాన్వయరూపోయపవనిధిః || హేతుప్రసాగ్నిసిద్ధింసూచయతిచశబ్దపనూత్ర స్థః || ౨౬ || బాహ్యభ్యాత్మికభేదేష్విహనహిసుఖదుఃఖమోహరూపతయా | అన్వయఇహాప్రలోకేయతత్వతేషాంచిరు ద్ధభావోస్తి || ౨౭ || సుఖదుఃఖాదికమభిలంప్రతీయతేచాంతరత్వధర్మేణ | శబ్దాదయశ్చబాహ్యేఅనంతరత్వేనజగతిభా సంతే || ౨౮ || శబ్దాదయోహిభేదాస్సఖాదికానాంఘైభావేన | దృష్ట్యాంతఃకథంస్యాదన్వయేహేతుస్సచాయముచ వన్నః || ౨౯ || నతుభిన్నరూపయోరయభిన్నభావోహిదృశ్యతేక్వాపి | యశ్చాదీశబ్దలభ్యస్సూత్రేసావరిమితత్వ హేతురపి || ౩౦ || సంసర్గపూర్వకత్వప్రసాధనాయోపదిష్టఇహకార్యే | దేశపరిచ్ఛేదాత్పూర్వాగాసిద్ధోహిసోయమా

కాశ్చ ౩౧॥ కాలవరిచ్ఛేదేన్ద్రికహేతౌస్యాస్థిధసాధనందోషః । యోయమవిద్యోగుణయోగ్యసంసర్గస్తత్రభవతిదో
షోయం॥ ౩౨॥ పక్షద్యయేపిసోయంనకంవిభజనంసాసాధయశ్శేషః । వస్తువరిచ్ఛేదాత్తకమేతద్వదివరిమితత్వమత్రో
క్తం॥ ౩౩॥ సర్వరజస్తమసాపవతుల్యంతవతోహ్యసావనైకాంతః । తస్మాదసాధకోయంయశ్చోక్తఃపరిమితత్వహేతు
రపి ౩౪॥ లోకేహికార్యకారణవిభాగబుద్ధిఃప్రవేశకాలేయావత్ । తావదచేతనసూర్యకమృఖలంకార్యమతినాయ
మేకాంతః॥ ౩౫॥ యత్రచవిభాగబుద్ధిస్సమాప్యతేజగతికార్యకారణయోః । తదచేతనంప్రభానంతర్పూర్వకమేవస
క్షలమపికార్యం॥ ౩౬॥ ఇతిసాంఖ్యదర్శితంయల్లక్షణమేతత్పరాత్మనస్తుత్యై । తేనభసకలంకార్యంతేనపూర్వకమితి
హకింసస్యాత్॥ ౩౭॥ శ్లోకి ౨॥ ప్రవృత్తైశ్చ క్రిష్ణాలతాగ్రముపవైరితివదమనువృత్తంహిభవతిపూర్వస్యాత్ । తేనా
నుపవత్తిరసావిమాప్రవృత్తైఃప్రకర్షితాభవతీ ౩౮॥ అస్తామయంతురవనాతస్త్విధౌపియాప్రవృత్తిస్స్యాత్ । సాస
త్త్వరజస్తమసాంభవతిహ్యంగాంగీకూపతైవకీల ౩౯॥ ఏవంకార్యాభిముఖప్రవృత్తీతాసతితాంవకథయంతి । సాచప్ర
వృత్తిరహఖల్వచేతనస్త్వైవకేవలస్యభువి ౪౦॥ దృష్టానైవమృదాదేత్వేతస్సంయోగమంతరాక్వాపి । చేతనపురస్కృ
తస్యహిసాతుమృదాదేస్తథారథాదేశ్చ ౪౧॥ తస్మాత్తదమపవతైఃప్రధానమిహనైవజగదుపాదానం । సర్వహచేతన
యోగబద్ధచేతనస్యవయదాప్రవృత్తిస్స్యాత్ ౪౨॥ సిద్ధేవసాప్రధానతదనుపవత్తిశ్చనేతిచేన్నైవం । యద్యవ్యచేతనే
స్త్రికమృదాదికేసాప్రవృత్తిరుపలభా ౪౩॥ భవతుతథాపివసాఖల్వచేతనైభవతిచేతనాదేవ । దహనప్రకాశకూపా
క్రియావకాస్థాదిసంశ్రయాపియథా ౪౪॥ జ్వలనాధీనైవస్యాస్తతైవసాభవతిచేతనాధీనా । లోకాయతికమతేపిహి
జీవదేహస్యచేతనత్వేన ౪౫॥ అనుమతమహారథశకటప్రభృతీనాంతుప్రవతకత్వంస్యాత్ । తస్మాదచేతనానాంప్ర
వతకత్వంహిచేతనైయుక్తం ౪౬॥ ననువరమాత్మాసోయంచైతనైక్యకస్యహవపవోక్తః । తద్వ్యతిరేకాశ్చస్త్ర
వతకంనోఫలభ్యతేనుపి ౪౭॥ సకథంప్రవతకస్యాదితిశంకావ్యత్రనైవకర్తవ్యా । యస్మాద్భర్వజ్ఞోసావరమా
త్మాసర్వశక్తిసంపన్నః ౪౮॥ తస్యప్రవతకత్వేకంకేయంకథముచేతిషనసితవ । ఏకోసావరమాత్మాప్రవతకాక
థమితిహనాశంక్యం ౪౯॥ మాయోపాధివశేనహితచేతదఖిలంసమంజసంతస్య । తస్మాద్భూత్వానోస్యప్రవతకత్వం
యదేతదనవద్యం ౫౦॥ శ్లోకి ౩॥ పయోంబువచ్ఛేత్రతాగ్రపి । క్రిష్ణా వన్యతాగ్రేతనయోఃపయోంబువోరవరతం
త్రయోలోకే ౫౧॥ దృష్టాప్రవృత్తిరేవతథాప్రధానస్యసాకథంసస్యాత్ ౫౨॥ వత్సవృద్ధ్యథాంకిలయథాస్వతస్సం
దతేపయోలోకే । లోకానాముపకృతయేయథాజలంవాతథాప్రధానమపి ౫౩॥ ఘహదాద్యాకారేణస్వభావతోనై
వపరిణమేతతుతః । ఇతిచెన్నయేనకథయతిచేతనసాపేక్షకాంహితతాగ్రపి ౫౪॥ యోప్యితిమంతోయోసాతతైవచై
తస్యవేతిమంతోగ్రపి । అపివోత్సమావణిలయన్తాతుఃప్రేమానుబంధనంయద్య ౫౫॥ తదుభయసాపేక్షమిదంవయఃపరి
స్పందతేజలంయద్యత్రోన్నముభూవ్యపేక్షంసదావరిస్పందతేనచేతరథా ౫౬॥ అథభూద్భూతోయంపక్షసమోనై
వతద్భూహిద్భూతః । తస్మాత్పయోంబువచ్ఛేత్యనువన్యససీయమేతదిహాభవతి ౫౭॥

శ్లోకి ౪॥ వ్యతిరేకీనవస్థితైస్సనపేక్షత్వాత్ । క్రిష్ణా సత్త్వంరజస్తమశ్చత్రయోగుణాయదిసమానభావేన । అవ
త్యమానకూపాఃప్రధానమేతదివిద్యతేసాంభైః ౫౮॥ తద్వ్యతిరేకేణతథాప్రవతకంసహివర్తకంచాస్త్ర । త
దభావాదనపేక్షంహ్యసంపేక్షత్వాత్త్వైవతకాలేవకథం ౫౯॥ గుణైవమ్యుక్యతోయంసర్లోవాభవతితస్యతదభావే త
స్మాద్భూగ్రధానవాదః ప్రకారాన్ధానయుక్తిమూలస్స్యాత్ ౬౦॥ శ్లోకి ౫॥ అన్యతాగ్రభావాచ్చసత్కూదివత్ । క్రిష్ణా
త్యుపల్లవోదకాదిక్షీరాకృత్యాయథాహిపరిణమతేతద్వత్ప్రధానమేతత్సహదాద్యాకారపరిణతంతుతః ౬౧॥ ఇతిశం
కాత్రనయత్రయత్రయజ్ఞాద్యపిభవన్నరపేక్షం । యదిపిరపేక్షంహ్యతస్త్విరాకారేణపరిణమేతదా ౬౨॥ అన్యత్ర
భేదుకాయాత్మకాదికంక్షీరతాంతుతోనయాత్ । యదిచిదన్యత్రాపిక్షీరభూయాత్మకాదికంభోగ ౬౩॥ య
చ్ఛప్రసాగమేతద్వద్భువీవర్షచర్విరంవాపి । తదపిక్షీరాకృత్యాపరిణతిమేకాంహివోభేతతుతః ౬౪॥ మానుషసాధ్యం

కిందిద్వవతిచదేవాదికృత్యసపికిచిత్ । నచసర్వము త్రమేతస్తస్మాత్తదివహిదేవత్వాకృత్యం॥౬౪॥ మర్త్యాలపిత్రభూతం
క్షీరంబద్ధంప్రభూతమానుమహం । ధేనుంహిచారయంత్యపిత్రస్తాన్యకలంహితేనాయుక్తం ॥ ౬౫ ॥*

శ్లో॥ ౬॥ అభ్యుపగమేవ్యర్థాభావాత్ ॥ క్రిష్ణా స్వాభావికప్రవృత్తిరైకాన్యభవతీతదర్శితంపూర్వం । అభ్యుపగచ్ఛేమ
వయంభవతఃప్రధామహానురుద్యైత్యం॥ ౬౬॥ స్వాభావికీప్రవృత్తింతథాపిదోషానువజ్యతేసోయం । స్వాభావికీప్ర
వృత్తిస్సేయంనాపేక్షతేహికిందిది॥ ౬౭॥ యద్యుచ్యేతతదేయంయత్రైవభావేతతేహిసహకారీ । ఎవంనాపేక్షేతప్ర
యోజనమపీదోష్యహాభవతి ॥ ౬౮॥ సాధ్యయితచప్రధానంపురుషస్వార్థంసహప్రమితీయేయం । హియేతసాప్రతిజ్ఞా
నచప్రవృత్తిహిదృశ్యతేవిభలా॥ ౬౯॥ యదిచప్రవృత్తిరస్యప్రయోజనమపేక్షతేహిసహాయం । తదపిప్రయోజనం
వాతస్యానైవోపలభ్యతేకిమపి॥ ౭౦॥ భోగోవాస్యాదకవాప్యవవగోవాభ్యుతమభయ్యంవాపి । నైవప్రయోజనంస్వా
ద్యుత్తిహాపురుషోహినిషాలోభవతి॥ ౭౧॥ విషయకృతమభివేశేమాథానేనైవాన్యభోగఇహవాచ్యః । అధ్యాసఘంతరే
ణహిసహసహిపురుషేభవేదయంభోగః॥ ౭౨॥ అధ్యాసోయంసాంప్రైరైవవాభ్యుపగమ్యతేకిమతాత్రిపి । తస్మాదిహ
భోగాథాప్రమత్తిరితైవశక్యతేవత్తుం॥ ౭౩॥ తస్మాభోగాథాత్వేవ్యవిమోక్షాపత్తిరత్రమర్త్యరా । సాస్వాదవవ
గ్గాథేత్యయమపివత్సచేహాసంభవతి॥ ౭౪॥ అపవర్గోయంపుంసస్వాత్మావస్థాసలక్షణోవాన్యః । సోయఃపితృత్వ
ప్రవృత్తిఃపాత్రికిసిద్ధఃప్రయోజనంసభవేత్॥ ౭౫॥ అపవర్గాథత్వేవాశద్భావ్యపలభ్యిరనుపపన్నాస్యాత్ । ఉభయాథా
తాయదాస్వాదవిమోక్షోయంహితప్రమర్త్యరః॥ ౭౬॥ యస్మాదనంతతాస్యాదోఢీత్వానాంత్రిధానేకూతాత్రిణం ।
ఔత్సుక్యనిరసనాథాంక్రియానుయ్యత్ప్రవృత్తశేలోకః॥ ౭౭॥ పురుషస్యముక్తియేహిప్రవర్తతేతద్వదేత్వవన్య
క్తం । ఇత్యేత్సుక్యంసరాసప్రయోజనాథాప్రవృత్తిరిత్యపిస॥ ౭౮॥ ఇచ్ఛావిశేషవిహ్యాత్సుక్యంతద్దివేతనస్యైవ । నాచే
తనస్యలోకేక్వచిదపిదృష్టంతదేదాత్సుక్యం॥ ౭౯॥ యదిచేతనవృత్తకైర్వైయధ్యభయాన్యవేత్ప్రవృత్తిరియం । దృక్చ
క్షేరవియోగాత్ప్రధానగతసర్వశక్త్యవిభేదాత్॥౮౦॥ పురుషస్యచావిమోక్షఃప్రధానవాదేహిభవతిమర్త్యరః । తస్మా
త్ప్రధానవాదోనకథంచిదపిహాఘటయతుంశక్యః॥ ౮౧॥ శ్లో॥ ౭॥ పురుషాత్మనాదిచేత్రథాపి ॥ క్రిష్ణా లోకేయథా
హికశ్చిత్పురుషోదృక్చక్తిసంయుతోగతుం । శక్తిపహిసఃపంగుఃపురుషందృక్చక్తివిద్యుతంచాంధం॥ ౮౨॥ గతశక్తిసదివ
వపరంవాగ్వాపారేగతంప్రవర్తయతే । ఏవమయసాగంతోశ్చైప్రవృత్తిరహితోన్యయఃప్రవర్తయతి॥౮౩॥ తద్వ
దయంపురుషేపిప్రవర్తయిష్యతిపరంప్రధానమిదం । ఇతివృష్టాంతాలంబాత్పునరాశంకాసముద్ధితాసేయం॥౮౪॥ సా
తునయైయస్మాద్వృష్టాంతోయదోవిషమఇహభవతి । వాగ్వాద్యైఃపంగురసావంధమధిస్తాయతేనియోజయతి॥౮౫॥
తలేద్రముచితమేవహిపురుషఉదాసీనఇహచనిద్రాః । సోయంనిర్వాప్యపారఃకథంప్రధానంప్రవర్తయతుమహః॥
౮౬॥ ఎవంవిభస్యలోకేప్రవర్తకత్వంసహిక్వదిద్వృష్టం । యదిచప్రవర్తకత్వంతథావిభస్యాపికల్ప్యతేసాంప్రైః॥
౮౭॥ పురుషస్యాదాసీన్యంస్వాతంత్యంవాకథంప్రధానస్య । యదిచాయసాగంతేఇవప్రవర్తయేత్సన్నిధానమాత్రేణ॥
౮౮॥ పురుషఉదాసీనోపిప్రధానమేతస్తదాభవేదేవం । సన్నిధిసాతశ్యేనప్రవృత్తిసాతత్యమప్రతీకారం॥ ౮౯॥ పరి
మార్గనాద్యవతోహ్యనిత్యసన్నిధిరసావయసాగంతః । తస్మాద్వృష్టాంతోసావిషమోనప్రకృతస్థాయార్థస్సాన్యత్॥ ౯౦॥
పురుషఉదాసీనోసావచేతనంహిప్రధానమహాచతయోః । సంబంధయతాచాన్యస్త్పతియఇహవోపలభ్యతేక్వాపి॥౯౧॥
ఇహయోగ్యతానిమిత్తస్సంబంధోయదిశయోర్భవేత్తహి । యోగ్యత్వానుచ్ఛేదాత్ప్రవృత్తియన్నిధిరపరిహారై
వ॥ ౯౨॥ పూర్వవవధానాభావోదోషాయతుల్పవివచేహపి । చేతనకాలంపత్యేసోయంవోషవిదంసదిదధాతి॥ ౯౩॥
సక్వజ్జీవరమాత్మనామాయామూలంప్రవర్తకత్వంస్యాత్ । ఔదాసీన్యంయదిదంస్వలోస్యసిద్ధంసాధనాయత్తుం॥౯౪॥
శ్లో॥ ౮॥ అంగిత్వానుపవత్రైశ్చ ॥ క్రిష్ణా యదిసత్త్వరజప్రమసాంసమతానగుప్రధానభావస్సాన్యత్ । సేయంసా
మ్యుపస్థాప్రధానమితివర్ణయంతిబలుసాంఖ్యాః॥ ౯౫॥ సామూఖ్యేనిత్యాభవతియదానైవస్వగవాతాస్యాత్ ।

సగోమహదాదీనాం గుణవైషమ్యే హి భవతి నేతరథా ॥ ౯౬ ॥ కూటస్థా నాంకభమహబేషా మంగాం గిభావసంపత్తిః ।
అంగిత్యానువపతైరన్యైవీషప్రధానవాదోయం ॥ ౯౭ ॥ యది నైతే కూటస్థా గుణాననిత్యాప్తభావోదోషాయం ।
దుర్భావప్రవర్తయతోనియంతానచేహకన్పిదపి ॥ ౯౮ ॥ ... *
శ్లోకి ౯౬ అన్యథానుమితాచక్షతక్రీడియోగాత్ ॥ క్రింతి అనుమితైరేదం దోషోనయథాప్రధానవాదస్యాత్ ॥ ఏతేన
త్వాదిగుణావైషమ్యోపగమయోగ్యతాపన్నాః ॥ ౯౯ ॥ గుణసమతాయామపినహిరచనానువపత్తిదోషశంకేహ । సమతా
వన్నా అపి తేకార్యవశేనవభజంతివైషమ్యం ॥ ౧౦౦ ॥ కార్యంయథాయథాభ్యాప్తభాస్యభావోహికల్ప్యతేతేహంబలమ
హేగుణవృత్తిమితివ్యాభ్యవగచ్ఛంతికాపిలాభిచేత్ ॥ ౧౦౧ ॥ ఏవమపిమర్షిచారోరచనానువపత్తియావదోషస్యాత్ ॥ య
స్మాద్భూతక్రీడిభుభంత్రగుణమచేతనమిదంప్రధానంస్యాత్ ॥ ౧౦౨ ॥ యదివచ్ఛతక్రీయంత్రంభవేత్ప్రధానంతదానివృత్తం
స్యాత్ ॥ ప్రతివాదిత్వమథస్యాచ్యేతనకారణసమర్పణంతేన ॥ ౧౦౩ ॥ చేతనమేకక్షేత్రోజన్మస్థిత్యంతకారణంబ్రహ్మ ।
ఇతిచేతనకారణతావాదస్యాన్నప్రధానవాదోయం ॥ ౧౦౪ ॥ శ్లోకి ౧౦౧ విప్రతిషేధాచ్చాసమంజసం ॥ క్రింతి విప్రతి
షేధాదపిఖల్వసమంజసమేవకాపిలంతంత్రం ॥ విప్రతిషేధశ్చాయంబహుతరణుపలభ్యతేహితంప్రేక్షి ॥ ౧౦౫ ॥ క్వ
చిదింప్రియానిసత్త్వదిదేకాదశవచంతితాన్యేన । తన్నాప్రాణాంసగంమహతః క్వచిదహవదంశ్యహంకారాత్ ॥
౧౦౬ ॥ క్వచిదంత్యకరణాస్త్రిణితదేకత్వదిదృశకథయంతి ॥ ఇన్యవ్యన్యఃపరోధఃప్రసిద్ధవినాప్రకాపితతంత్రే ॥ ౧౦౭ ॥ చె
తనకారణవరయాశ్రుత్యాస్త్యుత్పాప్రసిద్ధవినాయం ॥ ఇన్యవ్యన్యఃపరోధావసమంజసమేవసాంఖ్యగంప్రమిదం ॥ ౧౦౮ ॥
నన్వేత్తద్దేశనమపిభవత్యయంత్రంయదోషపక్షవాదాం ॥ జాన్యంతరభావోయంవన్యతేత్రైహితప్యతాపకయోః ॥
౧౦౯ ॥ సంపాదీషోయస్సంసారప్రవృత్తాపకావేత్ ॥ అఖీచాన్యత్రభావస్థానస్థిచజాపిహివ్యాతా ॥ ౧౧౦ ॥ అథోప
తాపకస్యాస్సచాన్యత్రైతప్యలాభేన ॥ తాపయతిపురుషమస్మాదప్యఃపురుషశ్చతాపకోద్ధస్యాత్ ॥ ౧౧౧ ॥ స్వతపనా
నస్థాయంతాపకఇతిజగతిమప్రసిద్ధోహి ॥ సర్వాయోగవతాభ్యాంయస్సంయుజ్యేతభవతినహితవ్యః ॥ ౧౧౨ ॥ అభ్యవగతా
యదాస్యాదేకాత్మకతాసమప్రజాతోపిబుష్పేతలోకసిద్ధోభదోయోసాహితప్యతాపకయోః ॥ ౧౧౩ ॥ సహిలోకసుప్రసి
ద్ధంభారయమంజుశివేనదిదృశ్యం ॥ యద్యధినస్త్వతోవ్యోవస్యావద్ధప్రజేమధితత్వం ॥ ౧౧౪ ॥ కన్పికలుబిషయే
స్యాద్యవోయమాత్మాస్వరూపవభావః ॥ అభ్యధానాహిలోకేనచసిద్ధజగతస్సచిద్వస్తా ॥ ౧౧౫ ॥ అథిత్వస్యాసిద్ధా
నైవాభావత్వంచకస్యచిద్భవతి ॥ నన్వేకాత్మకయోరవ్యవ్యన్యంజగతిదృశ్యతేభేదః ॥ ౧౧౬ ॥ ఏకాగ్నాన్యత్కయోరపి
దృష్టాహ్యస్థ్యప్రకాశయోర్భేదః ॥ ఏకబ్రహ్మత్వకయోరనియోర్భేదస్తేలిచేన్ద్రేవం ॥ ౧౧౭ ॥ ఏవమపివర్మనైస్త్రిన్ధు
వతిదోషోదోషానదోషాస్త్రైః ॥ యోస్థ్యప్రకాశానాభ్యామవిమోక్షోగ్నైర్వభాహిలోకేన్ద్ర ॥ ౧౧౮ ॥ ఇహతప్యతాపకాభ్యా
మవిమోక్షస్త్రవ్యవస్థమర్హతః ॥ భక్త్యాపాయేనమకిలయదవస్థానంహిభక్తిలోమోక్షః ॥ ౧౧౯ ॥ ఫేనతరంగాపాయేజ
గతిబుస్సస్వరూపమాత్రేణ ॥ సమవస్థానందృష్టయథాతత్రైవేహసభవతీత్యపిన ॥ ౧౨౦ ॥ ఆవిచ్ఛాదవిరోధావాభ్యామ
నపాయినోహిష్టేవాభ్యాః ॥ త్రైవిధవిమోక్షవారాసతోబలస్యాతిదుర్లభాదృష్టా ॥ ౧౨౧ ॥ దాష్టాంతికేకథంవార
ద్వస్తాంతేనదోషపరిహరః ॥ భిన్నాత్మకతాయామహనదోషశంకాస్త్రైతప్యతాపకయోః ॥ ౧౨౨ ॥ తాభ్యాంభవతివి
మోక్షస్త్రయ్యయోగైకహేతుపరిహారాత్ ॥ ఇన్యభ్యధిశాంశంశాంపరిసతుకుప్రాభిసీయతేరదిదం ॥ ౧౨౩ ॥ సర్వస్త్వ
కాత్మకతాపిశుద్ధపిజ్ఞానపిసితాహియదా ॥ సావకమాభాదశ్చయంతదవస్థాయాంసతప్యతాపకతా ॥ ౧౨౪ ॥ ఔస్థ్య
ప్రకాశభేదసగ్యపిదహోనోయథాస్వరూప్తానం ॥ సత్యపరిణామిత్వేనదహతివైవప్రకాశయత్యేవం ॥ ౧౨౫ ॥ కూట
స్థోపరమాత్మాస్వనామైకాత్మ్యభావముయంతః ॥ ప్రవీనపిద్వైతేనదకంతాపయతితప్యతేదకథం ॥ ౧౨౬ ॥ తస్మా
చ్ఛైతప్యతాపకభావానువపత్తిరీనహిదోషః ॥ దృష్టశ్చైతప్యతాపకభావోవ్యవహారసమయవివాదా ॥ ౧౨౭ ॥ యగ్రయ
తాదృష్టస్యాస్సవభలుతస్త్వేదత్తతామతి ॥ క్వపురపిహితప్యతాపకభావస్యాస్థితునైవమాశంక్యం ॥ ౧౨౮ ॥ భవ

క్షేపాద్యస్యైతాసాతాపకః ప్రసిద్ధోహి । నన్యహానీ ప్రదుర్భంసాచేతయిత్తుర్నాస్యదేహస్య ॥ ౧౨౯ ॥ ఇతిచేద్యద
 సాదోపాభవతితవై వాయుమప్రతీకారః । సత్యపిదేహికేవలభేతయితుభావతినైవతప్రీతిసా ॥ ౧౩౦ ॥ చేతయితురేవ
 సాచేదశుద్ధతాదిప్రసక్తిరసవార్యా । కవదేహచేతయితోస్సంహతభావోనికాప్యతేసాంబై ॥ ౧౩౧ ॥ నవతప్తైస్త
 ప్రేస్సాన్యదతస్తవైవదుర్నివారస్యాత్ । సత్సంతప్యంహిరజస్తావకమితినైవవక్తుమహశక్యం ॥ ౧౩౨ ॥ తాభ్యాంకథ
 మస్పృష్టైచేతయితరితవ్యతావకాన్యకతా । ప్రతిబింబితత్వయోగాత్తప్యతిఇంచేతనోయమిత్యపిన్ ॥ ౧౩౩ ॥ తదిహవర
 మార్థతోశునతస్యతఇతిప్రపంచితంభవత్తా । నైవేవకారణోగాదతథాభూతస్తథావిదోభవతి ॥ ౧౩౪ ॥ స్వర్పకవదుర్
 దుభాసావిత్యక్త్యానిర్విషేనసవిషస్యాత్ । ఇతిఖలుయథోక్తధర్మానుపపత్తిరసాతవైవదుర్వారా ॥ ౧౩౫ ॥ ఆవిద్యకో
 హితస్తావహిరమాద్ధికఇతీహవత్తస్యం । భవతాతదిదంతయంమహాపితౄణీనూషణంఽముపి ॥ ౧౩౬ ॥ సిద్ధాంతభంగభీ
 తాహీమ్యేతత్తప్యతావకేనిత్యేస్వప్నామిభావమాసంయోగశ్చావివేకసంవతితః ॥ ౧౩౭ ॥ భవతింహదాతస్యవివంహ్య
 దశేనాభ్యంతమస్తదాపుంసః । సంపారబంధనంస్యాత్తస్యవిరామోదావివేకేన్ ॥ ౧౩౮ ॥ అపవర్గాస్తస్యస్యాదిత్య
 త్వాపినతోషనిస్తేరః । యస్తాదవశేనాభ్యంతమోహిత్యంప్రధానవాచేష్టిన్ ॥ ౧౩౯ ॥ నిత్యత్వేపిచేతమసోయితోగు
 ణాశ్చోద్భవాభిభవయోగాత్ । అనియతవృత్తాస్తస్మాత్తత్సంయోగోయమనియతోభవతి ॥ ౧౪౦ ॥ తేనవిశిష్టోషరమేయ
 క్తస్తస్యావవర్గాఇత్యపిన్ । యద్యనియతవవాయంసంయోగస్యాత్తథాపియోగోపి ॥ ౧౪౧ ॥ అనియతవసస్యాదిత్యవ
 వర్గకథాతిదుర్లభాభవతః । తస్మాదసంగతోయంప్రధానవాదోనికాకృతోభవతి ॥ ౧౪౨ ॥ నన్యహాచేతనకారణవాదోప్య
 యమనుషవన్నవసస్యాత్ । యస్తాచ్చేతనకారణవాదేహిదోషవిషమదుర్వారః ॥ ౧౪౩ ॥ సుఖదుఃఖమోహదుఃఖప్ర
 ధానధర్మైరన్యత్యతేజతి । ఇతికీలపూర్వంజగతఃకారణమేతన్నహీతినిదిప్తం ॥ ౧౪౪ ॥ తద్వదిహాపివవాదేమాషణమే
 తద్ధితుల్యమాభాతి । తంత్యాదికారణస్థంగుణజాతంశుక్లశీలపీతాది ॥ ౧౪౫ ॥ సమజాతీయగుణాంతరజనకంవృష్టంపటా
 దికేకార్థే । యదిచేచ్ఛేతనమేవహిజగతోజన్మానికారణంభవతి ॥ ౧౪౬ ॥ కారణగతతైతస్యంనైతన్యాంతరమహా
 ర్జయెన్నకుతః । కార్యంయజ్జగదభిలంబితచేతనమేవద్యత్యేలోకే ॥ ౧౪౭ ॥ తస్మాత్కథమిహజగతోజన్మస్థిత్యంతకార
 ణంబ్రహ్మ । ఇత్యాశంకానిరసితమిరమధికరణంకృతంమునీంద్రేణ ॥ ౧౪౮ ॥*

శ్లోకి ౧౧ । మహాద్వీక్షువద్వాప్రాస్వపరిమండలాభ్యాం ॥ కింహి కారణగతగుణజాతంయద్యత్కార్యేసమానజా
 తీయం । అర్థభేదేలతద్గుణాంతరమితిహనైవనియమోస్తే ॥ ౧౪౯ ॥ కాణభుజేకీలసమయెసోయంసృష్టిప్ర
 కారణపదిప్తః । వరమాణవఃకిలామీపూర్వనుమన్నకార్యసంరంభాః ॥ ౧౫౦ ॥ వత్పాదవృష్టసదివాస్తేఖలుసం
 యోగసహకృతాస్సంతః । ద్వ్యణుకాదికంహిసకలంబ్రవత్కింహంతంజగన్వృజంతీతి ॥ ౧౫౧ ॥ శుక్లాదిగుణవి
 శేషావరమాణుగుణాణుహేతుకేద్వ్యణుకే । అపర్వాశుక్లాదిగుణాసమజాతీయాసమారభంతేహి ॥ ౧౫౨ ॥ ప
 రమాణుగుణవిశేషాపరిమాణంయద్వపారిమాండల్యం । తత్కిలసమజాతీయంద్వ్యణుకేనైవారభేతపరిమాణం ॥ ౧౫౩ ॥
 పరిమాణేచాణుత్వహాస్యత్వేద్వ్యణుకవృత్తినిభవతః । ద్వ్యద్వ్యణుకేవతురణుకత్రీణిత్యగ్నికంయథాపిజనయంతి ॥
 ౧౫౪ ॥ ద్వ్యణుకగతంపరిమాణంనత్యగ్నికాదాసజావమారభతే । ద్వ్యణుకగతేచాణుత్వహాస్యత్వేవణయంతివ
 రిమాణే ॥ ౧౫౫ ॥ త్యగ్నికేవతురణుకేవామహత్వద్విక్షుత్వసంజ్ఞకేభవతః । కారణగుణతాయాంకిలతుల్యాయాం
 చాత్రభవతివైవద్యం ॥ ౧౫౬ ॥ శుక్లాదిగుణవిశేషావరమాణుగతాస్సమానజాతీయా ॥ ద్వ్యణుకాదికార్యకాలేశు
 క్లాదీనారభంతపివాన్యా ॥ ౧౫౭ ॥ నైవారభతేకిలత్పరమాణుగతంహిపారిమాండల్యం । ఇతికీలకాణాదనయైవ
 మ్యంభవతితద్వదత్రాపి ॥ ౧౫౮ ॥ చేతనకారణవాచేప్యవవన్నంభవతిసకలమేవేదరీ । కారణసమ్మాత్రితంకిలనైతస్యం
 జగతిహానువలేత ॥ ౧౫౯ ॥ అప్రిత్యంతునోసాకారణధర్మానుపపత్తేకార్థే । ఇతికీలసామ్యావతైతదిదంకథమత్ర
 దూషణంభవతి ॥ ౧౬౦ ॥ అథతస్యైవమేవత్పరిమాణేనవఃరోహితాక్రింతం । ద్వ్యణుకాదికార్యకారణేనాజనకం

కంహిపారిమాండల్యం॥ ౧౬౧॥ చెన్నకాచార్యేజగదేతచ్ఛేతనామరుద్దేన । నైవాత్మాంతందృష్టం తేనకుతోనారభేత
చైతన్యం॥ ౧౬౨॥ కార్యేచైతన్యంతరమితికంకావర్థరయమితితన్న । కారణగతమపిచైతన్నయథారభతేహిపారి
మాండల్యం॥ ౧౬౩॥ తద్వస్త్రైతన్యవసీత్యయమంశోభవతికుల్యఉభయత్ర॥ సహిసత్వాంశేసాన్యందృష్టంతేక్వా
పిన్యశ్యతేలోకే॥ ౧౬౪॥ కింఽపిరోధాత్మాంతంకార్యంపరిమాణజననతఃపశ్యాత్ । పాక్రిష్టిరిమాణారంభాత్పరిమండ
లతారభేతన్నకుత్స॥ ౧౬౫॥ పరిమాణాంతరజననెపరిమండలతేయమన్యథాసిద్ధా । యస్మాన్పరిమాణాంతరముపవి
ష్టంహ్యస్మహేతుకంమునిసా॥ ౧౬౬॥ కారణబహుత్వవపివారతైవకారణమహత్వమపివాప్యతే । ప్రవయపిశేషా
వ్యథవాకార్యమహత్వైకసాధనంనాన్యతే॥ ౧౬౭॥ త్రితయాయైదంబమహత్త్వస్థిపరితంహ్యణుత్వమిహభవతి । దీ
ర్ఘుత్వహ్రస్వత్వైతన్యహవరితేతథావిశ్లేభవతః॥ ౧౬౮॥ ఇతియత్సూక్తితమేతత్కారణమునిసాచతదపినిమూల
లం॥ కారణబహుభావోవాపరమాణుగతేచపారిమాండల్యే॥ ౧౬౯॥ కారణగుణతాపామ్యేమహత్త్వహేతుర్వము
త్వమేవేతి॥ ౧౭౦॥ మనాయాంబీజంవణయతుంసేహశక్యతేకిమపి॥ ౧౭౧॥ త్రవ్యగుణాంతరయోద్యారంభఃకార
ణస్థగుణజాతే । స్వాశ్రయసనువాయేనతునుణాంతరారంభకత్వమవిశిష్టం॥ ౧౭౨॥ తస్మాన్స్వతోశ్రవాచ్యానారం
భకతాహిపారిమాండల్యై । తద్వచ్ఛేతనతాయాలపీతవైవేషాదోపశంకాప్యాత్॥ ౧౭౩॥ కారణసమవేతోయోవిశే
షగుణవికార్యజాతేహి॥ స్వసజాతీయగుణాంతరమాపాదయతీతినాయమేకాంతః॥ ౧౭౪॥ చిత్రపటరూపకారణతం
కుగతెకుక్షిలపీతాదీ॥ స్వసజాతీయాక్షకతాభంగాద్యభిచారవివచుర్వారః॥ ౧౭౫॥ సంయోగాదపిలోకేకార్య
ప్రచ్యంబిలకుణందృష్టం । ఏవముదాహరణాన్ప్రతితాన్యేవహివిలక్షణారంభే॥ ౧౭౬॥ తస్మాచ్ఛేతనమేకంజగతోజన్మా
దికారణంనాన్యతే । తత్త్రచకణాదర్శితతర్కవిరోధఃపదంసదిదధాతి॥ ౧౭౭॥ నస్యిశ్వరానభిష్ఠితమిదంప్రధానంనకార
ణంజగతః॥ ఇత్యాదియుక్తిజాలైఃప్రచక్షవాదోహినిరసితఃపూర్వం॥ ౧౭౮॥ ఇహచపరమాణువాదేనతథావోహివ
శాశతేతోస్త్రై । యస్మాదీకసహాయాలింగవోత్తభవంతిజగదుపాదానం॥ ౧౭౯॥ ఇతిబలుపరమాణునాంకారణతావత్తమ
భిలమున్నట్లు॥ కాణాదానాంసమయంఽరసతుమధికరణమేతదాహముః॥ ౧౮౦॥

శ్లోకి ౧౦ । ఉభయథాపిసకమాతస్తదధావః । క్రిష్టా సహ్యణుకారణవాదఃప్రపంచితైవమత్రకాణాదైః ।
లోకేపటాదికార్యంసావయవంసకలమేవయద్దృష్టం॥ ౧౮౧॥ సంయోగకృతసహాయోస్త్వీనుగతైరవియతైస్తదారబ్ధంత
స్యామాన్యాద్యదిదంతితిజలతేజోనిలాఖ్యమభిలమపి॥ ౧౮౨॥ స్వానుగతైశ్చనైకైరారబ్ధంహ్యవయవైస్ససంయోగైః ।
అవయవ్యవయవభావస్సోయంయస్త్వాన్నివర్తతెసఖలు॥ ౧౮౩॥ అపకర్షావధిభూతఃపరమాణుస్సవచతుర్విధోభవతి॥ సకల
మపికార్యజాతంహ్యద్వీంథవదేవదృశ్యతేలోకే॥ ౧౮౪॥ కారణవిధురంచైతత్కార్యంనక్వాపిదృశ్యతేజగత్ । అతఇహజగ
తఃకారణమేగన్వోహితిప్రదర్శితంమునిసా॥ ౧౮౫॥ తేహమవకర్షావధిభూతానాంనపరతోవిభాగస్యాత్ । అన్యంతోహివి
భాగోభూన్యాదీనాంపిసశ్యతాంభవతి॥ ౧౮౬॥ సైవవిభాగావస్థాసప్తశయస్సకలభూతవగఽస్య । తతఇహస్పష్ట్యరం
భేవాయుపరాణుప్పదృష్టస్థాపేతుం॥ ౧౮౭॥ కర్మైత్సన్నమణుంతంస్వాశ్రయగన్యంతరేణయోజయతి । భవతితతో
ద్యుణుకాదిత్రమేణవాఘఃప్రజాయతేఘాలః॥ ౧౮౮॥ ఏవమయమగ్నిరాపఃపృథివీచకీరీరమింద్రియంసకలం । భవతిహి
పరమాణుభ్యస్త్రహ్రీపాద్యణుకరూపమపిచైవం॥ ౧౮౯॥ తంతుపటన్యాయేన్యేభిమన్యంతేహితేచకాణాదాః । త
త్తుక్షంసకుమిహతేదేదభిధీమతేహిమాత్రకృతా॥ ౧౯౦॥ తత్త్రవిభాగదశాయాంపరమాణునాంహికమాసా
పేతుః । సంయోగస్యాగ్నేకేకభూవరాందృశ్యతేహిసంయోగః॥ ౧౯౧॥ కమఽచకార్యంయస్మాత్త్రస్యనిమిత్తం
సాకిమపివత్త్వం । యదిదశమిత్తంసహ్యవ్యరమాణుమకమఽచాద్యమపినస్యాత్॥ ౧౯౨॥ యతోవాప్యభిహతోనిమి
త్తముపగమ్యతేయథాదృష్టం । తస్యేహానుపలంభాత్సరమాణుమన్వోపదద్యతేకర్మ॥ ౧౯౩॥ తస్మాంచావస్థాయాం
దేహవియోగాత్కరంభంవేద్యత్నుః । దేహప్రతిష్ఠితైర్మగ్నసంయదాచాత్మనామనోయోగః॥ ౧౯౪॥ అత్సగుణోయ

త్వోసాజాయేతదానచాన్యధాభవతి | అభిభూతాద్యభిదృష్టం ప్రత్యాభ్యాసతః సాధ్యమిహ భవతి || ౧౯౪ || సర్వోద్ధరకా
లంస్యాత్కమణిమి త్తంత దేతదభిలమపి | అథయద్వ్యవృష్టమేషినిమి త్తమాద్యస్యకమణోబ్రాహ్మే || ౧౯౫ || అత్త
సమవేతంస్యాదవృష్టమథవాణుమాత్ర సమవేతం | ఇదముభయథాపి నాణుమకమణిమి త్తంహ్యచేతనంయస్మాత్ ||
౧౯౬ || యచ్చైత నానభిప్రీతమచేతనం తత్కథం ప్రవర్తయతి | అత్తాతదవస్థాయామచేతనోజాతచేతనత్వేన || ౧౯౭ ||
అభ్యుపగతమేతద్వదృష్టమప్యాత్మమాత్ర సమవాయు | తేనాసంబంధేకథమణుమభవేత్కర్మణోనిమి త్తంతత్ || ౧౯౮ ||
యదిచాద్యవృష్టతాకిలసరిబంధోయంహికర్మమూలంస్యాత్ | సంబంధసతతథావాత్ప్రవృత్తిపాతత్యమపరిహార్యంస్యా
త్ || ౧౯౯ || తస్మాత్కర్మణిమి త్తంనియతం నైవోపలభ్యతేయస్మాత్ | కమణిబంధవత్సహకీలసంయోగోనాణుమాపజా
యేత || ౨౦౦ || సంయోగస్యాజననేనగోవాతన్నిబంధనశ్చకథం | అన్యంత్రేచాణోస్సంయోగస్సాన్యవృద్ధేకదేశే
న || ౨౦౧ || సావయవత్వావేత్త్యాహ్యత్యతా లేషుకుర్నివారైవ | సర్వాంశేనయదాస్యాత్ప్రతిమానువవత్తి రపరిహా
ర్యైవ || ౨౦౨ || కల్పితచేతనేనచేన్మయోగఃకథమకల్పితోభవతి | తస్మాపికల్పితత్వేన్యవృణుకాదేర్వాప్రకస్యకాన్య
స్య || ౨౦౩ || సంయోగోసావణ్యోర్భవేనసమవాయుకారణంహికథం | సద్దాదావణుమయథాసంయోగాగ్ధంనసం
భవేత్కమణ || ౨౦౪ || ఏవంప్రళయావసరేకమణిచిగార్థమనువవన్నయో | కమణిమిత్తాభావోయోసాత్రా
పితుల్యపవస్యాత్ || ౨౦౫ || యచ్చాద్యవృష్టంతదపిచభోగాగ్ధంనైవభవతివిలయాగ్ధం | తస్మాదణుకారణతాసమర్థనంనై
వభవతియ్యుక్తమం || ౨౦౬ || శ్లోకి ౧౩ || సమవాయాభ్యుపగమాచ్చసామ్యాదనవస్థితేః || శ్లోకి అణ్యోస్సమవైతి
దంద్వ్యణుకమణుభ్యాంసాభిన్నమన్యంతం | సమవాయులక్షణేనహిసంబంధేనైకకణభూభిమానః || ౨౦౭ || ద్వ్యణుక
మణుభ్యాంభిన్నంసమవాయుమపేక్షతేహిసంబంధం | స్వావస్థితయేచాణ్యోస్సమవాయోపిదతతైవకింనస్యాత్ || ౨౦౮
ద్వ్యణుకస్యైవాస్యాపిహిసమవాయుస్వాసిభేదసామ్యేన | యదిసమవాయోప్యేవంసంబంధాంతరమపేక్షతేతన్తి ||
౨౦౯ || తత్సంబంధోప్యేవంసంబంధాంతరమపేక్షతేనకుతః | ఏవంసత్యనవస్థితవక్రప్రయేహిభవతిమర్వారా || ౨౧౦ ||
సమవాయుస్సంబంధస్సంబంధాంతరమపేక్షతేనయతి | సంయోగశ్చతతైవహినాపేక్షతావరంహిసమవాయుం ||
౨౧౧ || సంయోగోహినుణత్వాన్సంబంధమపేక్షతేనసమవాయుః | ఇతిచమనోరథమాత్రంతుల్యమపేక్షానిమి త్తము
భయత్ర || ౨౧౨ || తస్మాదనవస్థేయంసమవాయాభ్యుపగమేహిమర్వారా | సత్యానునవస్థాయామేకానిద్దావనిక్షమి
హసకలం || ౨౧౩ || ద్వ్యణుకమణుభ్యాంద్వాభ్యాంనైవోత్పద్యేతచాప్రమాణత్వాత్ | అణుకారణతావాదస్తస్మాదయ
నునువవన్నపవేహ || ౨౧౪ || శ్లోకి ౧౪ || నిత్యమేవదధావాత్ || శ్లోకి అణవఃప్రవృత్తిభావానప్రవృత్తిభావాకిముభ
యథాభావాః | అనుభయభావావాప్యరైవదతుభోవపద్యతేచాయం || ౨౧౫ || నిత్యప్రవృత్తిభావాత్ప్రళయా
భావఃప్రవృత్తిభావత్వే | నిత్యనివృత్తిర్భావాత్ప్రళయాభావోనివృత్తిభావత్వే || ౨౧౬ || ఉభయస్వభావవైయంబో
కనైవోపపద్యతేక్వాపి | అనుభయభావత్వేపిప్రవృత్తిభావేప్రవృత్తిభావేనా || ౨౧౭ || అక్షీక్రియమాణేషిని
మి త్తవశతతథాపిదోషస్సాన్యత్ | తత్రయదాద్యవృష్టంస్యాన్నిమి త్తమేతస్యనిత్యసాన్నిధ్యాత్ || ౨౧౮ || నిత్యంప్రవృ
త్తిరేవస్యాదకతస్యాన్వతంప్రతాయాంస్యాత్ | నిత్యాప్రవృత్తిరేవస్యాదితిమాపణమశక్యవీరిహరం || ౨౧౯ ||*
శ్లోకి ౧౫ || యాపాదిమత్వాచ్చవివర్యయోదశానాత్ || శ్లోకి యాపాదిమచ్చస్కలంబటాదివృష్టంహిజగతిసావయ
వం | స్థూలమనిత్యందతథాస్యకారణాపేక్షయాహితద్వృష్టం || ౨౨౦ || తంయోనపేక్ష్యవాయంకలప్రభాతంత
వోనిజావయవా | ఇతిఖలుసకలంద్వృష్టంతతైవపరమాణవోపికింనన్యః || ౨౨౧ || యాపాదిమత్త్వహేతుః ప
రమాణువ్యపియతోవిశిష్టస్సాన్యత్ | పరమాణునాంహితనానిత్యత్వనిష్యయఃప్రసజ్యేత || ౨౨౨ || నిత్యత్వవా
దిప్రవపరమాణునామనిత్యతానుచితా | తస్మాదణువాదోయంసకథంవిదపీహాఘటయతుంశక్యః || ౨౨౩ || సద
కారణస్సన్నిగ్ధంత్వితియన్నిత్యత్వకారణంకథితం | తదపిదవరమాణునాంకారణవత్త్వాన్నిరాకృతంభవతి || ౨౨౪ ||

నిత్యత్వప్రతిషేధోలోకప్రతియోగినిములసాకాంతః । నిత్యత్వాకాంతీ సన్సేవవగమూలునిత్యతాకాంతీ ॥ ౨౨౫ ॥
 తస్మాదణవోనిత్యాభివ్యవస్థైవాణునిత్యతామానం । నిత్యేయప్రీతకస్త్రిన్నసత్యనిత్యమితిసో సమాసోయం ॥ ౨౨౬ ॥
 కహిభవతీహిసత్యంతావతైవాణునిత్యతాసిద్ధిః । సత్యంబ్రహ్మలంబైవేహసమాసోపసోయమువపన్నః ॥ ౨౨౭ ॥
 నిత్యత్వేకారణమిహయదపిద్యోతివ స్మృతీయమిహకథితం । సాచావిద్యాహియదాప్రశ్నయేనోహకారణాగ్రహణం ॥
 ౨౨౮ ॥ ద్వైయుకాదినిత్యతాపిస్యాదిహఘాషణమశక్యపరిహారం । యదివచిప్యేతాసమస్తైత్రవ్యాప్తకత్వయో
 గేన ॥ ౨౨౯ ॥ పూర్వేదైవగతాథాత్విహపునరుక్తనిరథకంతత్త్వాత్ । పూర్వప్రభిహితంస్యాతాగ్ర
 ణవత్వేనకూపణంతదిహ ॥ ౨౩౦ ॥ కారణనాశాత్కారణవిభాగతోన్యస్యనాశకస్యేహ । యోయమభావోఽవి
 ద్యావైవాణునోహినిత్యతాగ్నిమకం ॥ ౨౩౧ ॥ ఇతివచనశ్చద్వైత్వాభ్యామేవహియదావినిశ్యేత । భవత్థిదేయమ
 విద్యాపరమాణునాంహినిత్యతాగ్నిమకం ॥ ౨౩౨ ॥ సంయోగసంబంధమేవానేకమిహగ్రంథకంయదిత్రవ్యంభవతితదైవం
 హియదాసోమాన్యమపాస్తథేవమిహజనకం ॥ ౨౩౩ ॥ సమశేవావస్థాంతరమావద్యాంభకంయదాభవతి । ఘృతకథిన
 తాదిలయవన్నద్వావస్థాదిలయనేనాపి ॥ ౨౩౪ ॥ కార్యవినిశోత్పత్తేనుక్తావిద్యావినిశానంహివృథా । తస్మాత్సావయ
 వానామవయవతోపహివిభజ్యమానానాం ॥ ౨౩౫ ॥ యత్త్రవచోపభాగోనభవతిఖలుతేదమర్హిధామ్యాణః । నూపాది
 మంతవితేనిత్యాభ్యురంభకాహిణుతానాం ॥ ౨౩౬ ॥ ఇతివైశేషికవర్తిభవతినిగాలంబనోప్పైవాయం । నూపాదిమ
 త్రవ్యయోగాహినిత్యత్వవైచరిత్యేన ॥ ౨౩౭ ॥ శ్లోకి ౧౬ ॥ ఉభయభావవోమాత్ శ్లోకిగంధరసకూపసహితస్పృశా
 స్థూలైయమవగ్రహిచ్ఛిష్టా । రసకూపస్పృగునాస్సుత్పత్తిప్రవృత్తైవతేవోపి ॥ ౨౩౮ ॥ నూపస్పృశగుణంతత్సాత్త్వత
 రంభవతివాయురేవతథా । స్పృశగుణాస్సుత్పత్తిమోభూతాన్యేతాసంతవత్సారి ॥ ౨౩౯ ॥ ఉపదితగుణభేదేనహిత
 రతమభావేనజగతిత్వంతేఉపదితగుణాదిభేదాన్తరతమభావోయమణుమకత్వేత ॥ ౨౪౦ ॥ ఉపదితగుణతాయాంస్యాదై
 హింమూర్త్యుపవయోపిదుర్వారః । మూర్త్యుపవయోహ్యూనామనణుత్వాపత్తిరత్రదుర్వారా ॥ ౨౪౧ ॥ యత్తగు
 ణోపవయస్సాన్యత్పైకరపుపవయోపిత్రస్యాత్ । కార్యాత్పైకమభూతేష్యేవంధృష్టంయతోహిసర్వత్ర ॥ ౨౪౨ ॥
 యద్యేతద్దోషభయాన్వోపదితావకగుణత్వమిహసస్యాత్ । స్వత్వేచైకైకగుణాత్పైకగుణాత్పిసర్వవివస్యః ॥ ౨౪౩ ॥
 శ్లోకి ౧౭ ॥ అపరిగ్రహాత్పాశ్యంతమనంపయో ॥ శ్లోకి సతాగ్రతావలంబాత్పన్నాదైవరపివపరిగృహీతత్వాత్ । సా
 ఘఃప్రధానవాదస్సకథిత్వాన్మచాణువాదోయం ॥ ౨౪౪ ॥ నాసోపిష్టకృతఃతేనాన్యంశేనతేనచైతన్యే । అనంప
 యోకత్రవ్యాశ్రేయిపాగమైర్నచావరఃకార్యః ॥ ౨౪౫ ॥ కింవత్త్రవ్యగుణాదీపట్టిపదార్థావరస్పరంభిన్నా । అభి
 ధాయపునరిహోవట్టికమపరంకల్పయంతికాణాదా ॥ ౨౪౬ ॥ గుణాద్వాదీనాంహిప్రవ్యాసీనత్వమితిభవత్యయంతి । తచ్చా
 యుక్తంహ్యేతేయదిభిన్నానహివరస్పరాధీనా ॥ ౨౪౭ ॥ నహిశకకావలంబాభిన్నాస్సంతవరస్పరాధీనాః । త్రవ్యగు
 ణాదీనామేహభిన్నత్వేవానణుజ్యతేయస్తాత్ ॥ ౨౪౮ ॥ తాదాత్మ్యమేవశేహంపరస్పరంహిప్రతీయతేలోకే । త్రవ్య
 గుణాదీనాంపరమాత్మ్యద్వివయోరివాస్తేభదమతిః ॥ ౨౪౯ ॥ సన్యహవత్తుగ్రహ్యంయవంప్రకృప్త్యగింప్రియగాహ్యః ।
 ఉభయగ్రహ్యశ్చఘటకేభమిహ తాదాత్మ్యమేతయోరితీతే ॥ ౨౫౦ ॥ సత్యపితాదాత్మ్యేకలభేదమతిగ్రహ్యహూవ
 సాపయో । ఏకేపుమాన్విలోకేతావపుత్రప్రవృత్తవామాతా ॥ ౨౫౧ ॥ శ్వశురస్సాన్యభ్యభ్యపివభేదమతిగాగ్యతైవ
 భవతితథా । గాగ్రహాశేదాపయోభేదమతిస్సాన్యత్వరూపసాపేక్షం ॥ ౨౫౨ ॥ తాదాత్మ్యంచతుర్థయంహ్యభేదపయేప
 బాధకంభవేత్ । తస్మాద్ద్రవ్యగుణానాంప్రవ్యాసీనత్వమపిభిన్నత్వం ॥ ౨౫౩ ॥ సాపిప్రమాణగమ్యంతైవహియై
 కపాధసంభవతి । నమగుణార్వాదీనాంప్రవ్యాసీనత్వమత్రముక్తంహి ॥ ౨౫౪ ॥ త్రవ్యగుణోతువిభిన్నాతథాపితానయ
 తిస్థిగూహయత్ । త్రవ్యాసీనత్వంతస్థానాదీనాంషుయుక్తమేవస్యాత్ ॥ ౨౫౫ ॥ శకమకాకాదీనాంనామితిస్థిత్వ
 ముక్తికుతాపి । తేనశేహమేవపరస్పరాధీనతేతదైవం ॥ ౨౫౬ ॥ అపృథగైకత్వంచాన్యపుభాగలత్వమపుభా

క్షత్వం । తచ్చామతసద్ధత్వం ఛాచ్యంతదిదంత్రిధాపి నోభవతి ॥౨౫౬॥ అన్యథాక్షత్వంహి క్షత్వగుణానాంకథంచద
 పిసస్యాత్ । యాపాదిఃపటదేశఃపటప్రతంతప్రదేశీనివయతః ॥ ౨౫౭ ॥ అపృథక్కాలత్వంచైత్రదపివిరుద్ధంభవత్ప్ర
 త్నై । ఉక్తస్సేషుపటాదిషుపశ్యమన్వత్సత్వేహియాపాది ॥౨౫౮॥ కథమిద్యతేయో ప్రత్యాక్షిదపృథక్కాలత్వమయతసద్ధ
 త్వం । ధేనువిమాణకయోరపీతత్వస్యద్యుచ్చేదమయతసద్ధత్వం ॥౨౬౦॥ యచ్చాపృథక్కాలత్వంతత్వస్యభ్యుపగమవిరుద్ధ
 మేవస్యాత్ । నహ్యవేషువసంతియాగాదేవచకాగ్యంప్రజాయతేలోకే ॥ ౨౬౧ ॥ సంయోగమంతరాయద్దహిమకర
 కాదిద్యుచ్చేలోకే । తస్మాదేషువాదోయంత్రేయసాగ్రమైరుపేక్షణీయస్యాత్ ॥౨౬౨॥ వైశేషికసమయేకిలదేహియా
 యంచాశుతరవి నాశీస్యాత్ । పరిమాణాంతరజననాత్తమథవై నాశికంహికథయంతి ॥ ౨౬౩ ॥ తత్పక్షనిరసనాంతేన
 కలవై నాశికోపిబుద్ధిస్థః । ఇతిఖలుతత్వతోయంనిరస్యతేనపదినూత్రకార్యేణ ॥ ౨౬౪ ॥*
 షోడిశి ౧౮॥ సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రాప్తిః ॥ షోడిశి సచఖలుబహుప్రకారోబుద్ధివిభేదాద్వి నేయభేదాద్వా ।
 తత్రప్రయశ్చేత్యుక్తేదత్సర్వాస్త్రీతాంతుకథయంతి॥౨౬౫॥ కథయంతికేచిదత్రతువిజ్ఞానాస్త్రీత్వమాత్రమేవకిల । అ
 నేతువినిగయంతిహియదిదంసకలంచసూన్యమేదెతి॥౨౬౬ ॥ యేసర్వాస్త్రీత్వపరాభావ్యాంభూతంచభౌతికంచాపి । చ
 త్రంచైత్రంచాంతరమభ్యుపగచ్ఛంతితాన్నిరాచప్తే॥౨౬౭॥ షోడిశి॥ సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రాప్తిః ॥ షోడిశి
 పృథివీపటతేజోనిలచతుష్టయంభూతమితరుకథయంతిభౌతికమిహయాపాదికమపిదత్తుఃప్రముఖమంద్రియంచేతి॥౨౬౮॥
 భూతంభౌతికమేతత్సకలంహ్యుగవోత్రసంహతావస । చత్రంచైత్రంచతథాయాపంచజ్ఞానపేదనెనై నం ॥ ౨౬౯ ॥ సంజ్ఞా
 స్సంసార్-రాభ్యాఃపంచసంధాశ్చసంహతావస । తత్రేదమనుపపన్నంయచ్ఛోభయహేతుకశ్చసముదాయః॥౨౭౦॥
 అణుహేతుకశ్చయోసాయశ్చేసంధైకహేతుకోవాపి । అంగీకృతేపితన్వికసముదాయాపాస్తీత్రదుర్వారా ॥
 ౨౭౧॥ యస్మాదేషుసంధాంతరేనాపవకేవలంతేమ్యుః । యదిసంహంతాభోక్తాశ్చిచ్చేతనఇహియావపన్నస్యాత్ ॥
 ౨౭౨ ॥ భవతితదాసంఘాతస్సేచేతనస్తవచాస్త్రీసంహంతా । తస్మాదుభయవిభాసంసంఘాతోనోపపద్యతేయో
 యం ॥ ౨౭౩ ॥ షోడిశి ౧౯ ॥ ఇతరేతరప్రత్యయత్వాదితీచేన్నత్పత్తిమాత్రమితత్వాత్ ॥ షోడిశి ఇహసంగతీ
 యసమయేయాచావిద్యాభయశ్చసంసార్-రః । విజ్ఞానంనామతథాయాపంచయదిదంషడాయతనమపిచ ॥ ౨౭౪ ॥ స్ఫుర్వో
 పిదేదనేయంత్యష్టపాదానసంజ్ఞికేచతథా । యచ్చభవోజాతిరియఃజరాచపిదేవనాచమరణంచ ॥ ౨౭౫ ॥ దుఃఖంచ
 దుర్మనస్తేత్యేవయాపాదేమప్రసద్ధాని । తానీహచేతరేతరజనకానియతోభవంతిచైతస్య ॥ ౨౭౬ ॥ సంఘాతస్యనిత్రం
 తాన్వేపిస్మరితినైవమాశంక్యం । సంఘాతమనవలంబ్యహ్యత్వానయేచనోవగచ్ఛంతి ॥ ౨౭౭ ॥ తేచావిద్యాదయఇహ
 సంఘాతేనిమిత్రతాంకథంయాంతి । సంఘాతసిద్ధ్యంతరమిహాచావిద్యాదిసంతతిఃప్రభవేత్ ॥ ౨౭౮ ॥ చిత్రాభిజ్వలనమిదం
 నతుసంఘాతస్యకారణంభవతి । సంఘాతేసిద్ధేసతిచిత్రాభిజ్వలనమేతదుద్భవతి ॥ ౨౭౯ ॥ ఆశయసంజ్ఞంచాలయవిజ్ఞా
 నంనోనిమిత్రమస్యస్యాత్ । సముదాయభ్యావ్యాప్యత్వస్యత్వానస్యతాదిమర్శ్యం ॥ ౨౮౦ ॥ తస్మాన్సరమాణూనామ
 చేతనత్వాద్దిచేతనస్యేహ । సంహంతురవ్యభావాత్సంఘాతఃకథమిహియావపద్యతే ॥ ౨౮౧ ॥ సంఘాతస్యాభావేకథంతుత
 న్నాలలోకయాత్రాస్యాత్ । సంఘాతేవకేవలమిహసంఘాతస్యకారణంయదితు ॥ ౨౮౨ ॥ స్థూరస్థైర్యసంఘాతాత్సం
 ఘాతాంతరమపూర్వమిహయత్స్యాత్ । తత్కొంసద్వశంచాస్యాదసద్వశమథవాపివిస్మద్యశంచాస్యాత్ ॥ ౨౮౩ ॥ యదిస
 ద్యశంనియమేనస్యాచ్చతదామర్త్యపుగ్గలస్యేహ । కమణవిపాకవశాదిహనస్యాద్దేవాసురాదిసుయోగః ॥ ౨౮౪ ॥ చ
 సద్వశమద్యశమథవాయదిసంఘాతాంతరంప్రజాయేత । సచమమచపుగ్గలోసాక్షణీనహ్యుత్పత్తికేసలభేత్ ॥
 ౨౮౫ ॥ అపియద్భోగాఢోసాసంఘాతస్తేనసస్థిరోభూతా । భోగోభోగాభ్యాసాస్సాన్వితోమోక్షార్థాపవయదిచైవం ॥
 ౨౮౬ ॥ యద్యస్యఃప్రాగ్ధయతాఘాయాద్భోగావసగఃసమృద్ధిమేవ । తదవస్థానావత్కాక్షణభంగకథాసుకూరతోపా
 త్తః ॥ ౨౮౭ ॥ షోడిశి ౨౦ ॥ ఉత్తరోత్పాదేవపూర్వసరోభూత్ । షోడిశి ఉత్తమవిద్యాదిసాంఖ్యసరోస్పత్తిమాత్రహ

తుత్వం నైతాతాప్రిసోయం సంఘాతస్సద్భవతి తాత్పర్యం ౧౮౫ । అతాద్రీదద్యాదీనాం సంప్రతుత్వ త్రిమాత్రహేతుత్వం । నకథం వనసంభవతీయైతత్ప్రతిపాద్యతే త్వపుణతరం ॥ ౧౮౬ ॥ తుణభంగవాది నాబిత్వ సంవిదాశ్యతే వనర్వత్ । ఉత్తరవత్తాత్పాదేన దధ్యతే పూర్వమఖలమేవేతి ॥ ౧౯౦ ॥ అఖ్యవగద్భస్తే వంశూర్వోత్తరయోర్నిహేతు ఫలభావం । వై నాశికః కథం వనస సమకాయతుం హి శక్తుయా ద్రమమం ॥ ౧౯౧ ॥ యోయనుభావ గ్రస్తోయశ్చ సదుద్ధోని రుద్యమానోయః । సవకథముత్తర హేతుద్ద్యమృదాది ఘటాదిక స్వేవ ॥ ౧౯౨ ॥ అథ భావభూత్వపహివరినివృత్త తుణోస్తే యః పూర్వః । సభావత్యుత్తర హేతు ప్రత్యసపూర్వోత్తదోష ఇతి చెన్న ॥ ౧౯౩ ॥ భవతి తథాపి వదోషో యమ్యుత్తరకార్య హేతు తాసి దైవ్య వ్యాపారః పునరస్య జరిష్యన్న స్య భావభూతస్య ॥ ౧౯౪ ॥ తుణభంగవాదహానిం తుణాంతరస్థాయితా ప్రసంగేన । అథ భావపిచితాస్య వ్యాపారస్యైతద్భావదోషస్యైత్ ॥ ౧౯౫ ॥ హేతుస్య భావతూ వ్యాఖ్యలస్య చోద్వర్త్య సంభవో యస్మాత్ । హేతుస్య భావయోగ ఫలకాలస్థాయితా ప్రసంగేన ॥ ౧౯౬ ॥ తుణభంగవాదభంగః పూర్వోద్వేదియై వారపవత్రా । హేతుస్య భావయోగం విహాసి ఫల హేతు తాస్యక త్వేతి ॥ ౧౯౭ ॥ సర్వత్రైవహితార్యావత్వై హేతి ప్రసంగవపాస్యత్ । అపి చోత్పాద్యరోధాకిం చావస్తుస్య రూపరుధవాకిం ॥ ౧౯౮ ॥ తదవస్థాంతరమథవావత్త్వంతరమితి తువై వ సంభవతి । వస్తుస్య హేతవతాచేత్వత్త్వంతర్యావవతి యోగ్యతా ॥ ౧౯౯ ॥ తే నావాదిత్వం చాసంతర్విం వస్తునో త్రమర్హారం । ఆద్యంతావస్థైయమ్య త్వాదనిరోధ సంజ్ఞా కేధవతః ॥ ౩౦౦ ॥ ఆద్యంతమన్యమని తుణ త్రయస్థాయితాస్య దుర్వారాః । యది చోత్పాదనిరోధావ్యతిరక్తావేవ వస్తునో భవతః ॥ ౩౦౧ ॥ తాభ్యామస్మృత్యాద్వస్తునవివాస్య శాశ్వతత్వం పాస్యత్ । యది చాదర్శనదర్శనరూపాస్యా తాం సప్రసృగర్హేత్ ॥ ౩౦౨ ॥ త్రస్త్వగతాకిలతాభ్యామస్మృత్యుపవస్తుశాశ్వతం వతః । తస్మాత్స్వగతమేతత్తరమగ్రహ్యం నయ్య క్రిమిహయస్మాత్ ॥ ౩౦౩ ॥ ...

శ్లోకి ౨౧ । అసతి ప్రతిజ్ఞోపరోధా యోగవద్యమస్య భా । శ్లోకి హేతావసరియది ప్యాగ్యలం ప్రతిజ్ఞోపరోధవపాస్యత్ । విషయః కరణం యత్స్య త్సహ కారీయశ్చ భవతి సంపాదరః ॥ ౩౦౪ ॥ ఏతే చ తుర్విధాః కిల హేతవః పతాస్త్రితీయకాయంతే । తే చిత్తచైతన్యజ్ఞా ఇతి ప్రతిజ్ఞా హేతాభి తాభవతి ॥ ౩౦౫ ॥ అథ యది ఫలవ్యంతం పూర్వం వస్తు ప్రతిక్షతే కాలం । సంపాదరాస్య ర్వేపి తుణాభి త్యస్య భంగవపాస్యత్ ॥ ౩౦౬ ॥ ...

శ్లోకి ౨౨ । ప్రతివంఖ్య ప్రతిసంఖ్యా రోధా ప్రాప్తిరవిచ్ఛదాత్ । శ్లోకి అపి యచ్చ బుద్ధిబోధ్యం త్రయార్థవస్యచ్ఛ సంస్కృతం తుణికం । వై నాశికా ఇతి హేతుణికత్వం కల్పయంతి భావానాం ॥ ౩౦౭ ॥ ప్రతిసంఖ్యా ప్రతిసంఖ్యానిరోధ సంజ్ఞావయవపి చాకాశం । త్రయమిదమవస్తుభూతం నిరుప్రాయమభావమాత్రమేవేతి ॥ ౩౦౮ ॥ ప్రతిసంఖ్యా రోధా భావానాం బుద్ధిపూర్వకో నాశః । తద్వివరితశ్చావ్యోహ్యవరణాభావమాత్రమాకాశం ॥ ౩౦౯ ॥ సంస్కృతమిత్తేనైవ సంపాద్యత్ప్రమేయమేవేత బుద్ధిబోధ్యం పాస్యత్ । సవదినిరోధద్వితయం ప్రత్యావప్తే హి మాత్రకారోయం ॥ ౩౧౦ ॥ ప్రతిసంఖ్యా ప్రతిసంఖ్యానిరోధయో నైవాహ సంభవో ఘటతే । సంతానగోపరోవాప్యా తామథభావగోపరో వాతా ॥ ౩౧౧ ॥ సంతానైషు వసస్వేద్య భాపి సంశోధనామవిచ్ఛదాత్ । ఫల హేతుభావయోగే కథమిహ సంతానవిమ్యుతిభావతి ॥ ౩౧౨ ॥ అథ నిరోధావేత తత్త్రేవ సహిభావగోపరో భవతః సహిభావానాం లోకే రన్వయో వాత తైవ నిరుప్రాయః ॥ ౩౧౩ ॥ క్వాపి విహాకో యస్మాదన్వయ్యవియోగమేవ లోకోయం । ప్రత్యభిజా నాత్యరథవాభావానాం సహి రన్వయో నాశః ॥ ౩౧౪ ॥ తస్మాన్వర్వావస్థాస్వవ్యత్వయ్య నాంకదాప్యవిచ్ఛదాత్ । నరవరికర్మితమేతనిరోధయోగ్గం నచోపపద్యతే ॥ ౩౧౫ ॥ ...

శ్లోకి ౨౩ । ఉభయభాపి వదోషాత్ । శ్లోకి యోయమదిద్యాదీనాం వరికర్మితనిరోధభావభవతి । సవకిం సమ్యక్ త్వా నాదభవాస్యయమేవ తేజస్ క్రిత్యం ॥ ౩౧౬ ॥ నిహేతుక భావస్యాభ్యుదయభావస్త్విత్యుత్పాద్యక త్వేతి తాత్ । తుణోగోపితే కయత్వానర్థక్యం చోత్తర గ్రమర్హారం ॥ ౩౧౭ ॥ శ్లోకి ౨౪ । అతాదేవదితేజాత్ । శ్లోకి ప్రతిసంఖ్యానిరోధ ద్వయమిరుప్రాయతానిరైవ । సంత్రత్యాకాభ్యాపి హేతుభావస్యాభ్యుదయభావస్త్విత్యుత్పాద్యక త్వేతి తాత్ ॥ ౩౧౮ ॥ అన్వయభావభావ

శ్రుతివచనాదస్యవస్తుతాసిద్ధౌ, అవరణాభావతయానిరుపాఖ్యత్వంనయ్యక్తమేవాప్య ॥ ౩౧౯ ॥ అపిచావరణాభావో
యద్యాకాశశ్రేణాహిదోషస్సన్యత్ ॥ ఎకస్త్విన్దిసుపజ్ఞైషతతిప్తపల్లాంతరస్యచోష్టితస్య ॥ ౩౨౦ ॥ అవరణస్యచభావాద్రస్యా
కాశస్యమనుషన్నంప్యాత్ ॥ అపిచావరణాభావోయద్యాకాశశ్రేణాహిసుగతస్య ॥ ౩౨౧ ॥ వాయుశ్చవియస్సన్నిశ్ర
యభిసహ్యంభవేదనుపపన్నం ॥ అపిచావరణాభావతయానిరుపాఖ్యం ॥ ౩౨౨ ॥ నిత్యమవస్త్వితితై
తద్విప్రతిపిద్ధంహిసకలమప్యేతత్ ॥ యదిభమధర్మిభావప్రదాహివస్తుత్వమేవతస్యస్యాత్ ॥ ౩౨౩ ॥*

ఁగిని ౨౫ ॥ అనుష్ఠుతేష్వ ॥ ఁగిని అభ్యుపగచ్ఛయదసాక్షుణికత్వంసర్వవస్తువోజగతి ॥ ఉపలబ్ధురపికిలాయంతాక్షుణిక
త్వంకింతైవనోపేయాత్ ॥ ౩౨౪ ॥ ఇహచానుష్ఠృతియోగాదుపలభిరతత్త్వనైవసంభవతిఅనుభవముపలభిమనూగ్నిన్నం
ప్రరణంహ్యమన్యులిచ్ఛవతి ॥ ౩౨౫ ॥ అవ్యోపలబ్ధివిషయోహ్యస్యస్యానుష్ఠుతైర్నదృష్టత్వాత్ ॥ ఏకోపలబ్ధుతైవహిసాస్యా
గ్నహిభిన్నకర్తృభావతి ॥ ౩౨౬ ॥ అహమిదమద్రాక్షమిదంప్రరామిచైత్యవనుభవోలోకే ॥ అద్రాక్షీదిదమగ్యః
ప్రరాయ్యహంత్యితికుకస్యచిద్యాపి ॥ ౩౨౭ ॥ నైవానుభవోదృష్టోయదస్యనైవాశికస్యచాప్యేవం ॥ యద్యపలబ్ధిస్తుత్వో
లేకకర్తృభావతైవదానస్యాత్ ॥ ౩౨౮ ॥ తుణభంగవాదసిద్ధిర్యస్మాదేకఃతుణద్వయానుగతః ॥ ఉపలబ్ధిస్తుత్వోరహినైకః
కర్తృవచాపివిషయైక్యం ॥ ౩౨౯ ॥ యస్మాత్సైయమభిజ్ఞాసాదృశ్యాదేవకేవలాదిభిచేత్ ॥ తెనైకంసదృశమితిద్వితయా
న్దంహిభవతిసాధ్యత్వం ॥ ౩౩౦ ॥ ఇహసదృశయోర్యయోరపేక్ష్యహినులేకస్యదుగ్ధభత్వేన ॥ సాదృశ్యమూలమేతన్న
తీసంధానమితిమన్యుగ్రావస్యాత్ ॥ ౩౩౧ ॥ సాదృశ్యగ్రాహీకఃపూర్వోద్దరయోర్యదాభవైభిత్తదా ॥ సమయద్వ
యసంబంధాదేకస్యక్షుణికతాకళంఘటతే ॥ ౩౩౨ ॥ తెనైకంసదృశంసాద్విత్యేతన్నైత్యయాంతరంభవతి ॥ భిన్నపదార్థ
గ్రహణాన్నపూర్వపరబోధములమితిచేన్న ॥ ౩౩౩ ॥ భిన్నపదార్థగ్రహణాద్భవేదంప్రత్యయాంతరంహియద్వితేన
దంసదృశమితిప్రయోగఇహనైవసంభవేతిహంతు ॥ ౩౩౪ ॥ సాదృశ్యమాత్రగోచరవివస్యాన్మగ్యయోహినతదస్యః ॥ నై
వంహిభ్యశ్యతేసాప్రతిసంధానంభావపిసాదృశ్యాత్ ॥ ౩౩౫ ॥ బాహ్యేవస్తులోకేతద్వాతస్సకృతమేవవేత్సేవం ॥ స్యా
న్మందేహఃక్వాపహినయోపలబ్ధిర్నవేత్సందేహః ॥ ౩౩౬ ॥ ఁగిని ౨౬ ॥ వాసతోదృష్టత్వాత్ ॥ ఁగిని స్థిరమనుయాయ
చకాగణుహయవైవాశికాస్తునసహంతే ॥ ఇవంతిదైవమభావాద్భావస్యోత్పత్తిరితికుభుతిహంహి ॥ ౩౩౭ ॥ నైవాభా
వాద్భావక్యదికభ్యుత్పత్త్యమానభిహవ్యప్తః ॥ యదిచాభావాద్భావఃకారణసంపత్తిరనుపయుతాస్యాత్ ॥ ౩౩౮ ॥ నానువ
మ్యక్యప్రాచుర్యానాదితియోహిహియంత్యత్ర ॥ తత్రమ్యువమృదితానాంబీజాదీనాంహియోగ్యభావస్యాత్ ॥
౩౩౯ ॥ తస్యచశశ్చంగస్యచసేచాత్మకత్వేననిర్విశేషత్వాత్ ॥ క్షీరాదేవనిస్సాక్ష్యజాదేవాంకురకృతవతి ॥ ౩౪౦ ॥
కారణవిశేషవిషయోనిష్ఠంహిసాధ్యతైవతేహంసాస్యాత్ ॥ యదినిర్విశేషపవాభావోభావస్యకారణంచేత్సాస్యాత్ ॥ ౩౪౧ ॥
కళమంతుగాదికార్యంనైవోద్భవ్యేతకేచిదాణాద్యైః ॥ యదిచాభావస్యాపిహికోపివిశేషప్రతాసభావస్యాత్ ॥ ౩౪౨ ॥
యదిచాభావస్యైవహిభావోత్పత్త్యైకమేతుణాగ్ని ॥ కార్యంసకలమభావాన్వితమేవస్యాన్నకృత్యతేదైవం ॥ ౩౪౩ ॥
సకలంకార్యంయత్సాక్ష్యపాదాభావాన్వితంహితద్వప్తం ॥ తస్మాచ్ఛశశచిదాణాదసతస్సతాగ్నిజత్వోద్భవ్యైః ॥
౩౪౪ ॥ అసతస్సకారణత్వాభ్యుపగమవివాయమనుపపన్నస్యాత్ ॥ తస్మాకసంగతోయత్వైవాజ్ఞీసమయవిషన
గ్రాహ్యః ॥ ౩౪౫ ॥ ఁగిని ౨౭ ॥ ఉదాసేనానామపిదైవంసిద్ధిః ॥ ఁగిని యదిచాభావాదేహిభావస్యోత్పత్తిరత్రైక
త్వైక ॥ ఏవముదాసేనానామేభ్యధిమతేసిద్ధిరత్రకింసాస్యాత్ ॥ ౩౪౬ ॥ సర్వద్రాభావకిలమలభోయస్మాగ్నోపేవలస్యా
పి ॥ అకృతకృషికమణస్సాన్వికరమానస్యేవసస్యసిద్ధిః ॥ ౩౪౭ ॥ స్వద్రావవగయోర్యానైవహికత్వేజనస్సమేహ
తతస్మాత్సోయమభావాద్భావోత్పాదోయమత్రనహియ్యుక్తః ॥ ౩౪౮ ॥ ఁగిని ౨౮ ॥ సాభావఉపలబ్ధిః ॥ ఁగిని ఇహకలుచా
హ్యకణభామాత్రిత్యోద్భావితేషువోషేషు ॥ విజ్ఞానమాత్రవాదీబాక్తృభిరహింసాపూర్వపక్షయతి ॥ ౩౪౯ ॥ ఇహవి
హ్యభివేశాద్భావ్యకణప్రత్యయేయమారభా ॥ విజ్ఞానవాదవివహిసుగతాభిమతోనచేతరఃకల్పిత్ ॥ ౩౫౦ ॥ తస్మిన్న

ధ్యానాదేవాంశస్థానమానమేయభూతైః ॥ తయా ॥ పెరికలాయంవ్యవహారశ్చోపశ్చయతే సకలః ॥ ౩౫౧ ॥ స్యపిబా
హ్యభేత్రికాయధ్యాయోహంవి నై వకస్యాపి ॥ వ్యవహారోనహిద్యాయోస్సానంతస్థస్వపసకలోయం ॥ ౩౫౨ ॥ జాత్య
దయస్తతై వహ్యంతస్థాస్వపనాతరిక్తస్సుప్తిః ॥ జ్ఞానగతంహింశేషంవి నాపి శేషోనజాహ్యబుద్ధీనాం ॥ ౩౫౩ ॥ ఏష
యాకారస్సకలోజ్ఞానై నై వావరుభ్యతేయస్సాత్ ॥ నై వహిబాహ్యభావస్యైవపాథి కాబాహ్యకల్పవా సకలా ॥ ౩౫౪ ॥
చరితీసహజావలంభాద్విషయజ్ఞప్త్యైవభేదవివస్యాత్ ॥ ఏకస్యానుపలంభేనహ్యన్యస్యోపలబ్ధిరహిద్యస్తా ॥ ౩౫౫ ॥ బా
హ్యస్థమంతరేణస్వప్నాదిప్రత్యయాయథాలోకే ॥ జాగరితగోచరాలపితసాదమతయస్తథేవకరినన్యః ॥ ౩౫౬ ॥ స్యా
హ్యసనావిశేషాత్ప్రత్యయవైచిత్ర్యముసతిచావ్యక్తే ॥ సంసారేచానాహోబీజాంకురవచ్చవాసనానాంచ ॥ ౩౫౭ ॥ జ్ఞానా
నానాస్యోన్యంత్రతిషేధేత హేతుఫలభావః ॥ బాహ్యస్థస్యాభావాద్యక్తోజ్ఞానవాదఇతిచెన్న ॥ ౩౫౮ ॥ నహిబాహ్య
స్యాథస్యాభావోభ్యవసాతునప్రశక్యస్యాత్ ॥ బాహ్య్యాథ్యోయంసకలోయస్సాదుమలభ్యతేహింసర్వత్ర ॥ ౩౫౯ ॥
ఉపలభ్యమానమగ్ధంప్రతిషేధంనై వశక్నుయాతోగపి ॥ భంజానోభజిసాధ్యంత్యస్త్రీహ్యనుభూయమానవిదేహ ॥
౩౬౦ ॥ నాహంభుంజే నై వహిద్యప్యామీతివదెతాథంప్రాజ్ఞః ॥ స్వయముపలభమానోసాపింత్రియసంబద్ధవద్ధమసా
బాహ్యం ॥ ౩౬౧ ॥ నై వాహమపలభేదసోస్తీతివదాకథంజనోమాన్యః ॥ ననునోపలభేబాహ్యంత్రివై వాహంత్రివి
మకింశ్యత్ర ॥ ౩౬౨ ॥ ఉపలబ్ధిస్యతిక్రంతోపలభేతుపిబాహ్యమితిచెన్న ॥ ఉపలబ్ధివిషయబావాద్యాహ్యభేదుప్రతీయ
మానేషు ॥ ౩౬౩ ॥ ఉపలబ్ధివ్యతిరేకప్రతీయమానేపి కథమియంశంకా ॥ సన్తై వ్విరపిప్రమాదై ర్వాహ్యభేదోపలభ్యమా
నేషు ॥ ౩౬౪ ॥ వ్యతిరేకాదికవై వస్సనసంభవతీతకథమిహవాచ్యతే ॥ నజ్ఞానవిషయయోరీహసాదూప్యాద్విషయభాధ
నంభేవతి ॥ ౩౬౫ ॥ అనతిచవిషయతేనహిసాహ్యంకథమిహవాచ్యతే ॥ నై వచసహజావలంభాద్విజ్ఞప్త్యైవభేద
శంక్యః ॥ ౩౬౬ ॥ సాయముపాయోపేయాత్మకతాయోగైవభేదమాలస్యాత్ ॥ తస్మాదన్యజ్ఞప్త్యైవోహానప్రమాణ
తక్తేయః ॥ ౩౬౭ ॥ విజ్ఞానయోగ్యయోగపుష్పహతయోగాత్తవేదనేనైవ ॥ ఇతితరయోగ్యావ్యాక్రీహకభావోయ
మనుషవన్నస్యాత్ ॥ ౩౬౮ ॥ విజ్ఞానభేదవిషయాత్మకత్యాన్యస్థగోచరాపితథా ॥ యాచన్వలక్షణాద్ధాతవై వసామాన్యల
క్షణాద్ధాత ॥ ౩౬౯ ॥ యావాస్యవాసకత్యావ్యోవస్తవపకారతై వేయం ॥ సదసద్ధర్మాధాయాయాకిలబంభావస్థివిష
యాః ॥ ౩౭౦ ॥ సకలాఅపిప్రతిజ్ఞాహియోగయాస్వత్ప్రతిహితాస్తాః ॥ జ్ఞానమభ్యసేత్యహి నై వాభ్యవగన్యతేకు
తోదాహ్యః ॥ ౩౭౧ ॥ అనుభూయతేయథావావిజ్ఞానంతస్యతై వబాహ్యభావః ॥ స్వయంనుభూయతేవిషయవిజ్ఞానంస్వ
ప్రకాశరూపత్వాత్ ॥ ౩౭౨ ॥ సతథాబాహ్యభావోపిచేదాత్మసన్నిధమేతత్స్యాత్ ॥ స్వాత్మన్యసిద్ధేనహివిజ్ఞానై
నానుభూయతేయోసా ॥ ౩౭౩ ॥ అనుద్ధంతంబాహ్యంనేచ్ఛసిహంధిగ్యమన్యతంతదిదం ॥ స్వన్యసిద్ధిగ్రాహ్యంవి
జ్ఞానంయదితదానవస్థాస్యాత్ ॥ ౩౭౪ ॥ ఇతిఖలునై వాశంక్యంయదిదంవిజ్ఞానసాక్షిభాన్యంహి ॥ ఇహసాక్షిప్రత్యయ
యోగుఃపల్లవీపలభ్యదావేన ॥ ౩౭౫ ॥ నై లక్షణ్యంకృష్టంప్రత్యాభ్యాసుంనశక్నుయాతోగపి ॥ కింవయదిభాసకాం
చరితీపెతుమదంవిభావవిజ్ఞానం ॥ ౩౭౬ ॥ తహ్యప్రమాణగవ్యవిజ్ఞానమిప్రదర్శిగంహాభవేత్ ॥ చక్షుఃప్రసా
ధశేఖల్వవగంతరినేతియథాప్రదీపాదేః ॥ ౩౭౭ ॥ ప్రథనంవృష్టంతద్విజ్ఞానస్యాపిసాక్షిభాన్యత్వం ॥ ఇహసాక్షిగో
చరంనుస్వయంప్రసిద్ధగోమిచ్చరాభవతా ॥ ౩౭౮ ॥ విజ్ఞానవాదవిషయాయమాత్రితఇతిసంభ్రమికార్యః ॥ విజ్ఞాన
స్యస్వత్త్వంసాదికమూత్రితంయతోభవతా ॥ ౩౭౯ ॥ వ్యతిరేకగ్రాహ్యత్వంవిజ్ఞానస్యప్రసాధితంహితతి ॥*
శ్లోకి ౨౯ ॥ వైధమ్యోచ్చనస్యచ్ఛాదివత్ ॥ కింజీ బాహ్యస్థమంతరేణస్వప్నాదిప్రత్యయాయథాలోకే ॥ ౩౮౦ ॥
జాగరితగోచరాలపివై వచాధంభవేయిరితిచెన్నయన్యస్వప్నజాగరితయోరైవధమ్యంకృత్యతేహిలోకైర్జ్ఞ ॥ ౩౮౧ ॥
స్వప్నోపలబ్ధమథలిప్రబోధసహయనశ్యోత్యత్యోకే ॥ పవంమాయాదివ్యవేయథాయథాబాధ్యతేహివత్స్వభులం ॥
౩౮౨ ॥ జాగరితగోచరంయదైహప్రాదశయనధామ్యాః ॥ నహిబాధ్యతేదాదిత్వస్మాదైవధమ్యోమేరియోగ్యవతి ॥

౩౫౩॥ వైధిమ్యేనలితయోగ్యనాపిచార్థంయథాభవత్స్వప్నం॥ ఏమజాన్త్రాత్మ్యైశ్వర్యయథాత్యాలాపోవృథాప్రలాప
స్వ్యాత్॥ ౩౫౪॥ ప్రత్యక్షవైధిమ్యేనాధ్యక్షాంక్షధర్మాబ్జాపవర్ణైశ్చ॥ శ్లోకి ౩౦॥ నభావోనుపలభ్యైః॥ శ్లోకి
బాహ్యార్థమంతరేణాప్రవృత్త్యైవచాసనాబలతః॥ ౩౫౫॥ జ్ఞానగతంవైచిత్ర్యంసకలంయచ్ఛేదనేహశంకాస్యాత్॥
యస్మాచ్ఛవాసనానామపిభావోవోపద్యతేహితవ॥ ౩౫౬॥ అగ్నిఫలభియోగాన్నానారూపాహివాసనాలోకే॥ తే
వ్యనుఫలభ్యమానేష్యవేక్తింమూలోస్తువాసనాస్సృరిహ॥ ౩౫౭॥ యదిపూర్వవాసనాతఃపునరన్యద్వాసనాంతరంభవ
తి॥ అంధవరంపరయాకిలరదానవస్థాహిదుర్నిహారాస్యాత్॥ ౩౫౮॥ ఉపలబ్ధిమంతరేణహినవాసనాకావ్యపిజాయతేలో
కే॥ అపివాసనాంబినైవహ్యుపలబ్ధిర్వృత్త్యేహిసర్వత్ర॥ ౩౫౯॥ తస్మాదథానిమత్తేహ్యుపలబ్ధిరిహ్యవశ్యమిహ
వాద్యం॥ శ్లోకి ౩౧॥ క్షణికత్వాచ్ఛ॥ శ్లోకి అలయవిజ్ఞానంయత్కల్పితమహవాసనాశ్రయత్వేన॥ ౩౬౦॥ తదపి
క్షణికత్వేనహినవాసనానామిహాశ్రయోభవతి॥ కూటస్థకాలశ్రయసంబంధినిసకలదర్శినివ్యాసతి॥ ౩౬౧॥ సహివా
సనానిమత్తప్రతిసంధానాదిలక్షణంకార్యం॥ యదిచస్థిరస్వరూపంహ్యలయవిజ్ఞానమభిమతంభవతః॥ ౩౬౨॥ సిద్ధాంతహా
సరవోరోహాయందుర్నివారపవతవ॥ బాహ్యార్థవాదపక్షేక్షణికత్వనిబంధనానియానిన్యః॥ ౩౬౩॥ తానీహకూటకా
నిప్రతిసంధానైకిభావనాన్యైః॥ బాహ్యార్థవాదపక్షస్త్రైవఃజ్ఞానవాదపక్షశ్చ॥ ౩౬౪॥ తావేతావై నాశికపతౌద్వా
వివిధాకృతౌభవతః॥ సర్వప్రమాణవిప్రతిషేధోయంతోన్యవాదపక్షస్యాత్॥ ౩౬౫॥ తస్యనిరాకరణేభ్యుత్పత్తినిమ
త్తాదనాదర్శిత్రయతే॥ శ్లోకి ౩౨॥ సర్వభానుపపత్తేశ్చ॥ శ్లోకి వై నాశికసమయోయంయథాయథావాపరీక్ష్యతే
హితథా॥ ౩౬౬॥ సకతాకూపవదేహివిద్యతేనోప్తపద్యతేసోయం॥ బాహ్యార్థవాదపక్షంతత్రైవఃజ్ఞానవాదపక్షమ
పి॥ ౩౬౭॥ తోన్యార్థవాదపక్షంహ్యుపదితతైతత్ప్రయంవసుగతేన॥ స్పష్టీకృతంహికేవలమన్యతాసంబంధవిప్ర
లాపిత్యం॥ ౩౬౮॥ తస్మాత్సాగతసమయశ్చేయిసామైరుపేక్షణీయస్యాత్॥ భ్రమమూలకేనసాగతసిద్ధాంతేన
హభవతికాదిదిపి॥ ౩౬౯॥ వేదాంతసారథూలేసిద్ధాంతేనహిరోధశంకాస్యాత్॥ ఇతిముక్తకచ్ఛసమయేనిరాకృ
తేభవతిముక్తసనానాం॥ ౪౦౦॥ మతమహుభ్యురూఢంతస్మాత్తదిదంనిరస్యతేసది॥ *

శ్లోకి ౩౩॥ నైకస్త్రిన్నసంభవాత్॥ శ్లోకి వివసనసిద్ధాంతోయంప్రమాణమూలోయతశ్చతేనహ॥ ౪౦౧॥ వైదికసి
ద్ధాంతేష్టేతేనవిరోధాదుర్నివారణి॥ తత్పూర్వపక్షఫలమభిసంధామైతత్తతంప్రకరణయతి॥ ౪౦౨॥ ఇహభా
త్ప్రభౌగ్యరూపాజీవావక్షింతేత్ర॥ విషయేషుచేంద్రియాణాంప్రవృత్తిరాప్రతిభాపాదవ్యస్యాత్॥ ౪౦౩॥
తాంసంవృణోరియోసాయమయమాదిస్ససంవిరోధవతితప్రశ్నిలారోహాద్విరయతిమలమితినన్వరోభవతి॥ ౪౦౪॥ బంధః
ప్రసిద్ధవివహితోమోక్షసత్తతోధ్వంగమనమేవస్యాత్॥ ఇతికలసప్తపదాద్ధాస్తైష్ఠ్యవరమిమంప్రపంచయ్యైతే॥ ౪౦౫॥
చివాస్త్రికాయవికసదాథాఇహుర్గలాస్త్రికాయశ్చ॥ ధర్మాస్త్రికాయసంజ్ఞోప్యేవమధర్మాస్త్రికాయతకాశః॥ ౪౦౬॥ ఇతి
సత్వేహమేహంబహుప్రభేదాన్నికల్పయంత్యేతే॥ ఇహసప్తభంగియమితికమపిస్వామింహివర్ణయంత్యేతే॥ ౪౦౭॥
స్యాదస్త్రీస్యాన్నస్త్రీస్యాదస్త్రీచనాప్రధాప్యవక్ష్యః॥ స్యాదస్త్రీవాచ్యవస్త్రీనాస్త్రీసచాచ్యవభవతితథా॥ ౪౦౮॥
స్యాదస్త్రీచనాస్త్రీతథానవాచ్యఇతిసప్తధాహికథయంతి॥ వివసనపాశ్చిత్తమహయదేతదీఫలంవిరుద్ధమేవస్యాత్॥
౪౦౯॥ నహ్యేకేష్టాధర్మిణీసరస్థమౌత్వకల్పనాయుక్తా॥ ఇతిచేదేవంకూపాస్సప్తపదాద్ధాస్త్రపంచితాభవతా॥
౪౧౦॥ తేకింతత్రైవవాన్యఃకించాప్యతథేత్యుత్పత్తితంజ్ఞానం॥ సంశయవదప్రమాణంసముపదిశేత్కథమిహౌషధీక
కరః॥ ౪౧౧॥ ఇహచనిరంకుశమేవహియదిదమనైకాంత్యమభిలషస్తుషుచ॥ ప్రతిజానానస్యేవనిధానరణమపికథంప్ర
మాణంస్యాత్॥ ౪౧౨॥ ఏవంనిధానరయిత్యుప్రశ్నతేనస్త్రీనాస్త్రీతాద్యభిలం॥ సకథంప్రమాణభూతస్త్రీక
రోహ్యవముపదిశేద్విధ్యా॥ ౪౧౩॥ ఉపదిష్టమేతమథాంబుధ్యాప్యతేకథంప్రవర్తరే॥ ఏకాంతికతాయా
మిహుర్నితాయాంతజానుమాత్యేన॥ ౪౧౪॥ తత్సాధనాదిశ్యేప్రవర్తమానోత్పత్త్యేతలోకః॥ తస్మాదగ్ని

తార్థంశాస్త్రంప్రసయన్నపీహాదీభావః॥౪౧౫॥ ఈత్తోన్నతవధేవహ్యయమనుపాదేయవశవేకస్యాత్ । పంచాస్త్రే
కాయసంజ్ఞాయోనిదిప్రాప్తితేవ్యపిహ్యవం॥౪౧౬॥ పంచాస్త్రేస్థికింవావాస్త్రేత్యేవంశశక్యతేబోధుం । తేనమ్యానా
సంజ్ఞాస్యావశికావానవంచసంప్రైవ॥౪౧౭॥ యచ్చావక్తవ్యత్వంతదపివతేహంకథంసుసంభవతి । యదిచావక్తవ్యా
స్త్రేవోచ్యైర్వారతథానవృత్త్యంతే॥౪౧౮॥ తస్మిన్ధాతారణఫలమస్యస్త్రీత్వాదైక్యశక్యతేబోధ్యం॥స్వగ్నాపవగ్నయోరపివ
తేభావస్త్రైవచాభావః॥౪౧౯॥ ఇత్యవధారణాయాంత్రచలోకకథంప్రవర్తేతాదీతప్రభృతీనాంవాస్యసమయనిష్ఠి
తనిజాన్యభావానాం॥౪౨౦॥ ఉక్తానాంవికతైర్వరయథావధృతస్యభావతాపత్తిః । యదిదమణుభ్యోపులసంజ్ఞేభ్యఃకేవలం
హీసంఘతాః॥౪౨౧॥ ప్రభవేంతితతేతర్హుర్వత్రైవతునిరాకృతంభవతి॥శ్లోకి ౩౧॥ ఎవంచాన్యాకాన్యైక్యం॥శ్లోకి
కేంచాహతాహిజీవంతరీరపరిమాణమేవకథయంతి ॥ ౪౨౨ ॥ సోయమసర్వగతస్సేన్నకృత్సౌత్రాభవేత్పరిభిన్నః ।
స్యాచ్చేదేవమంత్యోఘటాదివత్స్యాసాహితారీరః ॥ ౪౨౩ ॥ మానుషజీవోవాఘంమనుష్యతమమాత్రపరిమితోభూ
త్వా । కేనాపికమణాయంసపివహస్త్యాదిజన్మలభమానః॥ ౪౨౪ ॥ హస్త్యాదివిపులదేహంకృత్సౌంవిందేతకథమసాజీవః ।
హస్తీశరీరోభూత్వాసూక్ష్మశరీరంసపివలభమానః॥ ౪౨౫ ॥ సూక్ష్మశరీరేతస్మిన్నహీసంమీయేతకృత్సౌంవివాసా । య
దిచానంతావయవోజీవస్యాస్త్రీస్యసూక్ష్మతనుయోగే ॥ ౪౨౬ ॥ కేదివ్యసంకుచేయవగహతివచికసేయవయవా
భవతే । యేచానంతావయవాజీవస్యాస్త్రీహితేవసర్వేపి॥ ౪౨౭ ॥ జీవాధిష్ఠితదేశేప్రతిహన్యంతేనదేవక్తవ్యం । య
దిచేన్నగ్రిహన్యంతేసంమీయంతేకథంశరీరేత్వే ॥ ౪౨౮ ॥ ఆప్రతిభూతేతేహంరస్యైకావయవదేశరాప్రాప్త్యా । ఇతరా
వయవానాంస్యాత్పత్తిమానుషపత్తిరత్రమత్వారా॥౪౨౯॥ ఎవంసతిజీవస్యహ్యణుమాత్రత్వప్రసంగఎవస్యాత్ ।...*
శ్లోకి ౩౨॥ నచపర్యాయావప్యవిరోధావికారాదిభ్యః॥ శ్లోకి ఉపగచ్ఛంతిహితేదిత్వర్యాయేణవభృహత్తనుప్రాప్తే ।
౪౩౦ ॥ కేదిత్సుక్ష్మశరీరేహ్యవగచ్ఛంతిసేదమపియంత్రం । పర్యాయేణావయవోపగమాపగమాదియోగబోధ్యస్య ॥
౪౩౧॥ నచజీవాపరిమితత్వంనిత్యత్వంచాస్యశక్యతేవత్తుం । యేనావయవోపగమాపగమాభ్యాంవిక్రియాదిమత్తైస ॥
౪౩౨॥ జీవస్యానిత్యత్వప్రసక్తీరేయమపరిహారైవ । జీవస్యానిత్యత్వేరస్యచభోగావగ్నసంయోగః॥ ౪౩౩ ॥
ఉపపాదయితుంశక్యోనకథంచీదపీహాకేనదిద్వాపి । అతఎవమాదివోపప్రసక్తియోగేనచాస్యజీవస్య ॥ ౪౩౪ ॥ పర్యా
యేణావయవోపగమాపగమానవాంభితుంశక్య ॥ శ్లోకి ౩౬ ॥ అంత్యావస్థితేశ్చేభ్యయనిత్యత్వాదపిశేషః ॥ శ్లోకి
మోక్షావస్థాసేయంహ్యంత్యావస్థేతివన్యంతేతైరైః॥ ౪౩౫ ॥ నిత్యమితచేవ్యతేభిశదవస్థాభావిజీవపరిమాణం । య
ద్యంత్యంపరిమాణంనిత్యంస్యాత్తస్మిన్పూర్వయోరపిచ ॥ ౪౩౬ ॥ పరిమాణయోక్షాస్యాన్నిత్యస్యంసహితయోర్విశేష
స్యాత్ । ఏకతనుమానశాస్యాన్నోపచితాపచితగాత్రయోగోస్య॥౪౩౭॥ అపిచాన్యంపరిమాణంజీవగతంయద్యవస్థితం
భవతి । పూర్వతాపితవైవాపధిపరిమాణంవజీవస్యాత్ ॥ ౪౩౮ ॥ ఎవంసతిచసదైవహ్యణుమహాస్యాభవేదపా
జీవః । సహితాసాతసుయోగాత్తత్త్వపరిమాణతామసాగచ్ఛేత్ ॥ ౪౩౯ ॥ తస్మాత్సేగతమతవచ్ఛాహతమపిమతమ
దంనయంత్రంస్యాత్ । కుచణసద్ధాంతేనహివేదాంతసమన్వయస్యసంబోధః॥౪౪౦॥ బుంతితేశమతేస్మిన్నరాకృతేజటిల
తైవమతమేకత్ । బుద్ధాధ్యాపాదంవేదాంతసమన్వయస్యపరిపంధి॥౪౪౧॥ ఇతిమత్వాస్తూక్రకృతాతిదంతైవంతు
తంనిగాక్రియతే॥ శ్లోకి ౩౭॥ పశ్యురసామంజస్యాత్ । శ్లోకి ఇహచాధిష్ఠితేహిసప్రకృతిసోమీశ్వరోదగతః॥
౪౪౨॥ ఆగమకృతావలంబఃపాశుపతాత్వైవమత్రకథయంతి । కేదిత్తుపాన్యయోగవ్యపాత్రయాత్వైవమత్రక
థయంతి॥౪౪౩॥ ఋగ్ఃప్రధానపుంసోర్నియంత్యభావాన్నమిత్రమాత్రంస్యాత్ । ఇతరేతరభిన్నాహిత్రధానపుంసే
శ్వరాభవంతి॥ ౪౪౪॥ మాహేశ్వరాస్త్రీహౌవంతున్యంతేవణయంతిచాప్యవం । మేకార్య రణయోగావిధిదుఃఖాం
తాశ్చవంచపశుపతీ ॥ ౪౪౫ ॥ ఇహపశుపాశేవిముక్తైర్హ్యుపదిష్టాఃపశుపతిర్నిమిత్తమితి । కార్యంమహదాదిమహక
రణంచస్యాత్ప్రధానమేవే॥ ౪౪౬ ॥ యోగస్సమాధిరేవమృదవణజలమణ్డనాదివిధిరత్ర । దుఃఖాంభోసామోక్షః

పంచపదాథా ప్రవితవేషా || ౪౪౭ || తత్రేదమనుషసన్మయశ్చహిమాహిన్వారోజ్జనద్విష్టం । ఈశస్యకారణత్వంతదివ
మధిష్ఠాత్మభావయోగేన || ౪౪౮ || తత్రాపామంజస్యాత్తతేతద్భానోపపద్యతేకిమపి । ఇహచాసామంజస్యంతదేతదిశస్య
దృశ్యతేలోకే || ౪౪౯ || యద్భీనమభ్యుపాత్తమభావేన ప్రాణివగ్గమఖలమపి । విదధతఈశస్యాపహిరాగద్వేషాదిదోష
భావైః || ౪౫౦ || రాగద్వేషాదులైహోన్నదాదివదనీశ్వరత్వంస్యాత్ । ప్రాణికృతకర్మపాధనసాపేక్షత్వాదదోషభి
చేన్న || ౪౫౧ || యద్భీనియన్యోనియామకభావఃకర్మైశ్చయోస్తదాచాయం । అన్యోన్యాశ్రయదోషప్రసంగభూమర్షి
వారపవస్యాత్ || ౪౫౨ || సోయమానాదత్వాద్విహనదోషభిచైవకక్యతేవత్తుం । సహివర్తమానకాలవదతీతకాలేషు
భ్యవేవస్యాత్ || ౪౫౩ || నయవిస్సముయస్సోయంప్రవర్తనాలక్షణోహిదోషభి । దోషేణచాప్రయుక్తోనస్యాత్థేవాతత్తే
వనపరాధైః || ౪౫౪ || లోకఃప్రవర్తమానోదృష్టస్సన్వికళప్రయుక్తవేవాసా । యైనప్రవర్తతేకలలోకప్రేసేహచాసమంజ
సతా || ౪౫౫ || ఈశస్సన్వికళవరశ్చేదనీతతస్సమర్షివారాస్యాత్ । అన్యకసామంజస్యంపురుషిశేష్యవరోహ్యుదా
నీనః || ౪౫౬ || శ్లోకి ౩౮ || సంబంధానుపపత్తైశ్చ । క్లిష్ఠియోసాప్రధానపురుషవ్యతిరక్తోహిశ్వరోవినిదికప్తః । సంబంధమం
తేజేప్రధానపుంసోస్స ఈశితాహికథం || ౪౫౭ || నవసంయోగోయేనప్రధానపురుషేశ్వరాహిసర్వగతాః । నరవయ
వాశ్చతథాతకథమసంయోగఈదృశాంభవతి || ౪౫౮ || ఇహచాశ్రయోశ్రయిత్యానరూపణాన్నాపిభవతిసమవా
యః । కాన్తైకసమధిగమ్యానావ్యవ్యక్తివత్ప్రసంబంధః || ౪౫౯ || అద్యాపికార్యకారణభావవైవాత్రచేప్రసిద్ధ
త్వాత్ । తాదాత్మ్యుత్పత్తిసంబంధోబ్రహ్మవాదిదోభవతి || ౪౬౦ || ఆగమబలావలంబిత్యేకబునిహవయతికా
రణాద్యభిం । ఆగమదృష్టంసకలంహ్యభ్యుపగంతవ్యమేవతేనహ || ౪౬౧ || ఇహకారణాదిహపంశృష్టాంతబలేనకేవతే
నైవ । వణాయతోహిపరస్యాభ్యుపగంతవ్యంయతైవదృష్టమిదం || ౪౬౨ || సర్వజ్ఞదశితాగమసద్భావాదిహభివేత్తు
రస్యాపి । ఆగమబలసాహాయ్యంసమానమితీచేత్తస్మరాశ్రయతా || ౪౬౩ || ఆగమవిశ్వాసాతిగలసర్వజ్ఞత్వస్యసిద్ధి
రిహవాచ్య । ప్రామాణ్యమాగమస్యస్యాదిహసర్వజ్ఞతాదిసిద్ధాహి || ౪౬౪ ||*

శ్లోకి ౩౯ || అధిస్తానానుపపత్తైశ్చ । క్లిష్ఠి ఇహచానుపపత్తిస్యాత్తారికపరికల్పితస్యచేశస్య । యద్యచ్ఛమంభకారో
యదాద్యధిస్తాయసంప్రవర్తయతి || ౪౬౫ || ఎవంప్రవర్తయేదయమిరోధిస్తాయహిప్రధానాది । ఇహచాధిష్ఠేయంయ
త్ప్రదాదిహపాదినుద్ధిగ్దృష్టం || ౪౬౬ || ఇహరూపాదివిహీనంప్రధానమీశస్యకథమధిష్ఠేయం । తస్మాకయుక్తమేతత్త్వ
దాదిదృష్టాంతవస్తువైభవ్యాత్ || ౪౬౭ || శ్లోకి ౪౦ || కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్యః । క్లిష్ఠి లోకేవచక్షురాదికమప్ర
త్యక్షంయథాహ్యధిస్తాయ । పురుషోయథానిముజ్జైతథాప్రధానంప్రవర్తయేతి || ౪౬౮ || నైవోపపన్నమేతన్నహి
రణగ్రామసాన్యమిహభవతి । భోగాదివాహికరణగ్రామస్యాధిష్ఠితత్వమిహదృష్టం || ౪౬౯ || నైవమిహవృత్తతేకీభో
గస్సంసారిణామివేశస్య । వ్యాఖ్యానైకేలేకంసూత్రవ్యయనుశ్యతైవపునరపిచ || ౪౭౦ ||*

శ్లోకి ౪౧ || *అధిస్తానానుపపత్తైశ్చ । క్లిష్ఠి సాధిస్తానోలోకేనశరీరోహితానురాజాదిః । నైవహినిరక్తిస్తానోదృష్టోరాష్ట్ర
స్యచేతాశ్వాపి || ౪౭౧ || కరణాయననంకించచ్చరీరమీశస్యతత్వవిహవాచ్యం । స్వప్రస్థైరంశరీరంభవేన్నస్మప్తైప్ర
పూర్వమపికించత్ || ౪౭౨ || ప్రయదినిరక్తిస్తానఃప్రవర్తకత్వంకథంభవేత్తస్య । నిరక్తిస్తానస్యాపిప్రవర్తకత్వనచేహదృ
ష్టాంతః || ౪౭౩ || శ్లోకి ౪౨ || *కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్యః । క్లిష్ఠి అభిచేతరణాయతనంశరీరమీశస్యకేమపికల్పేతానం
సారివపస్యాపహిభోగాదిరక్త్యవమపిచస్యాత్ || ౪౭౪ || శ్లోకి ౪౩ || అంతవన్యమసర్వజ్ఞతావా । క్లిష్ఠి అపిచేద
మనుపపన్నంతారికపరికల్పితస్యచేశస్య । సహిసర్వజ్ఞోనంతప్రవృద్ధనంతంప్రధానమథపురుషః || ౪౭౫ || అభ్యుపగ
మ్యంతేతైమిభోవిభిన్నాస్తతైవచానంతాః । సర్వజ్ఞనైశ్చప్రధానపురుషాత్తనామిహాయత్స || ౪౭౬ || సాహిపరిచ్ఛి
ద్యేతనవెక్కుభయప్రాపిభవతిదోషాయం । పూర్వత్రచాంతవత్త్వంప్రధానపురుషేశ్వరేషుదుర్వారం || ౪౭౭ || లో
కేతదంతవతిగలదృష్టంయదియస్తయాపరిచ్ఛిన్నం । తద్వత్ప్రధానపురుషేశ్వరత్రయంయదిభవేత్పరిచ్ఛిన్నం || ౪౭౮ || త

హ్యంతవదేశత్వస్యస్థాపనామపితరత్రత్యం । ఇహచపరిచ్ఛిన్నాసాంయముచ్యం తెజనాస్తుసంసారాత్ ॥
౪౭౯॥ సంసారికిలతేహంసంసారత్వంతదంతవద్వృత్తం । ఇతరేషాముచ్యమానేష్యపిసంసారస్యచాంతవత్సంసారాత్ ॥
౪౮౦॥ ఎవంప్రధానమపికింసవికారంచాంతవద్భవతి । సర్వస్యచాంతవత్వేకిమభిప్రేయంభవేదిహేశస్య ॥౪౮౧॥ స
ర్వజ్ఞతేవ్వరత్వేస్యాతామీశస్యకుక్రకింవిషయే । యద్యంతవత్త్వమేహంతదాదిమత్స్వంతభవతిదుర్వారం॥౪౮౨॥ య
దిచేదేవంతదాప్రసక్తతేహస్యవాదపవాత్ర । యదిచేయత్రాతేహంసపరిచ్ఛిద్యేతత్త్వోదోదోయం ॥౪౮౩॥ సర్వజ్ఞ
త్వాభ్యుపగమహానిరపేక్ష్యరస్యదుర్వారా । తస్మాదసంగతస్యాన్యైర్గోకపరికల్పితేవాదోదోయం ॥ ౪౮౪॥ పంచ
పదార్థానామకైవలమతేష్యన్నిరాకృతేనపది । వ్యూహచతుష్టయవాదోబుద్ధిస్థాసానరస్యతేనాపి॥౪౮౫॥.....*

— ౪౨॥ ఉత్పత్త్యసంభవత్ ॥ —

ప్రకృతిరథిస్తాతాసాపుభయాత్తకమేవకారణంహీశః । యేహమభిమతేవంతత్వోసానిరస్యతేనపది॥ ౪౮౬॥ ననుచ
శుక్రిమాంబ్యాప్యేవంబాహోవిచ్ఛితోహీశః । యాహిశుక్రిత్యనుమాలాత్ప్రతిఃప్రమాణమితివర్ణితంపురార్వం॥ ౪౮౭॥ త
ద్భుతస్యనిరాసస్మాత్ప్రకృతోనైవయత్తథితీచేన్న । ప్రకృతిత్వాద్యంతోయంనైవపిసంవాదగోచరోభవతి॥ ౪౮౮॥ అ
ప్రిత్యంతాంతరమహంతివిసంవాదపయతామేతి । ఎకోహివాసుదేవోభగవాన్చవతిబుధిరంజనానః ॥౪౮౯॥ ప్రవి
భక్త్యైవాత్మానంనచతుర్థాహిప్రతీతితోభవతి । ఆద్యోహివాసుదేవస్త్యాహస్యంకపణాదోద్వితీయస్యాత్ ॥ ౪౯౦॥
ప్రద్యుష్మత్ప్రకృతీయత్ప్రధానమిత్త్యనుభవసంజ్ఞాస్యాత్ । యోవాసుదేవసంజ్ఞోవ్యూహస్యపరోహికారణంభవతి ॥
౪౯౧॥ తేషామోహంకారాకార్యాంసంకపణాదయోవ్యూహః । ఇద్దంభూతంతంభుత్వభిగమనాదైశ్వర్యాసాధనైరి
ష్టాన్ ॥ ౪౯౨॥ క్షీణజ్ఞోమనుజస్త్ర్యంతేప్రతిపద్యతేహీభగవంతం । యదైవతద్భాగవతప్రపంచితంతిప్రభాగవతోయో
నః॥ ౪౯౩॥ బహుధాభావోయదపిహ్యసన్నిహితాధనంవినిదిప్తం । తత్కాలనిరాక్రియతేయస్సైతరచ్చుక్రిష్ట
తప్రధిరం॥ ౪౯౪॥ సంకపణాదికానాంయాదోవ్యక్తిప్రసక్తితాసాని । నైవోపపద్యతేకిలయస్సైతేహమనన్యతా
వత్తిః ॥ ౪౯౫॥ తదన్యత్వేమోదోభగవత్ప్రీతిర్నచాస్యసంభవతి ॥ శ్లోకి ౪౩ ॥ నచతుణఃకరణం ॥ క్లిష్టా
పతస్సపహితోరసంగతైవహికల్పనాసర్వా॥ ౪౯౬॥ యస్మాద్భివణయంతిహిసంకపణాసంజ్ఞాకావ్యకమరితం ।
ఉత్పత్త్యతేత్రకరణయచ్చప్రద్యుష్మసంజ్ఞకహిషనః ॥ ౪౯౭॥ ఉత్పత్త్యతేనకర్తృహంకారఃకర్తృవాచ్యమనసత్తః ।
తచ్ఛాయాత్కంకరణంనచతుర్థాయితేక్వదిద్వాపి ॥ ౪౯౮॥ తేహచకృష్టంతోవాశుక్రిరభవానోపలభ్యతేకాపి...*

శ్లోకి ౪౪॥ విజ్ఞానాదిభావేవాతవప్రతిషేధః । క్లిష్టా, అభయద్యేవంబ్రాహ్మయేనైసంకపణాదయోగదితాః॥ ౪౯౯॥
చేవాదయోనతేమ్యన్విజ్ఞానైశ్వర్యశక్తిబలవైర్యః । తేజోభిరత్రతైర్గృతైవ్వరధమైస్సమన్వతాస్సత్వే ॥ ౫౦౦॥ ని
దోహానిరవృద్ధ్యానరకతానాత్మవాసుదేవానైరస్మాద్యధోపవనితేజోమఃకథమపినచేహభవతి॥ ౫౦౧॥ ఎవమపిదుర్ని
చారోయోసాపుష్ట్యైస్సంభవోదోమః । యదిచవరస్పరభిన్నాప్రత్యాత్మానోహివాసుదేవాద్యాః॥ ౫౦౨॥ పతనకార్యసి
ద్ధానైరవరమైశ్శక్త్యానాపిఫలా । సిద్ధాంతహానిరపరోదోహయందుర్నివారవేవాత్ర ॥ ౫౦౩॥ అభ్యుపగతంహీభగవానై
వైదోవాసుదేవతీయస్సాత్ । ఎకస్యభగవతోయదిదత్తార్పణమైశ్చభావమాపన్నాః ॥ ౫౦౪॥ ఎవమపిదుర్నిచారోయధో
మంత్రాహివోపభిహవతి । ఇహవాసుదేవసంజ్ఞాతైర్భమహాసంకపణాస్యచోద్యత్తిః ॥ ౫౦౫॥ అసతివశేషేత్వాపిహి
నన్యత్వతేకావ్యకరణభావోదోయం । ఇహతరతమభావోయంసభ్యతేహంచరాత్రసిద్ధాంతే ॥ ౫౦౬॥ అపిచచతుస్సం
ఖ్యాయాంభావినూహ్యోహాశ్యనాపభిప్రేరణ । ప్రంబావసానమేతద్భ్రహ్మదిదయచ్చకృత్యతేనకలం ॥ ౫౦౭॥ భగవ
ద్యాహుతాతేనపతనతేజవగమ్యతేహిసర్వత్ర ॥ శ్లోకి ౪౫॥ విప్రతిషేధావ్యః । క్లిష్టావిప్రతిషేధశ్చాపిబహువిధ
ఉపలభ్యతేహికాదైర్విష్టా ॥ ౫౦౮॥ జ్ఞానైశ్వర్యప్రముఖాగుణాస్తాత్మానైవభగవంతః । ఇతిగుణభావంగుణితాంబు
ద్ధామేవోపవణాయంత్యేతే ॥ ౫౦౯॥ విప్రతిషేధవదస్యహిసందార్థపరత్వమపివసంభవతి । వేదేషుచతుర్నువరంశ్రీ

యోలభ్యాసపషశాండిల్యః॥ ౫౧౦॥ శాస్త్రంతదేతదధికతవానితిదృష్టహివేదాంతోపాతస్సాదసంగతైషావేదవిరుద్ధా
ర్థకల్పనాసకలా॥ ౫౧౧॥ శారీరకమీమాంసాముఖ్యానీనవిరచితాసేయం । చతురధ్యాయాతప్యోద్వితీయసంఖ్య
శ్చయోయనుధ్యాయః॥ ౫౧౨॥ తత్రద్వితీయపాదేసూత్రాన్యోయశ్చభావ్యకారోక్తః । ఆర్యావృత్తైరమతైఃప్రకాశ
తోభవతుసోయనువద్యః॥ ౫౧౩॥ ద్వితీయపాదస్సమాప్తః.

— శ్రీ తృతీయపాదప్రారంభః —

జీవస్యానుష్ఠితైవాకాశోవాకథంప్రజాయేత । ఇత్యేకదేశశంకాంధిరసేతుమిదమాహసూత్రకారోయం॥ ౧॥
శ్లోకి ౧॥ నవియదశుతైః శింఖైః శుక్రిః ప్రతిషేధాశ్చదివరపతానాముపేక్షణీయత్వం । తస్మిన్ శుక్రివివర్తాయంవిప్ర
తిషేధాద్దుషేక్షణీయస్సాన్యత్ ॥ ౨॥ ఇతిఖలుశంకోఢానైవాదారంభాహితస్మిన్వృత్త్యభః । ఇతాభూతభౌత్ప్రవచసాం
మిథోవిరోధానిరస్యతేపాదే॥ ౩॥ ఉష్ణత్రిశుక్రితయఃకలభిన్నప్రక్రమవరాహిలత్వంతే । ఆకాశస్యోత్పత్తింవదంతిఖలు
తైత్తిరీయకశుక్రితయః॥ ౪॥ ఛందోగ్యాఖలునైవంవియదుష్పత్తింసమామనంతియతః । జీవస్యపాగ్రానామపిక్రమాది
కృతవిరోధఇహద్భుజః॥ ౫॥ శుక్రిత్యంతరేషుతస్మాదయమపివర్తమాప్యపేక్షణీయఇతి । శంకానిరసనపూర్వకసకలశు
క్రిత్యధిమణలత్వాయ॥ ౬॥ ఆరభ్యతేచిచారస్తప్రప్రథమంహివియదుపాశ్రిత్య । నోద్భవ్యతేహితదిదంవియన్యతోభవ
తితద్భవిభుసంఖ్యం॥ ౭॥ కించోద్భుత్ప్రకరణవాక్యేనశూన్యితేక్వచిద్వాపి । ఛందోగ్యేహిసదేవేత్యాదౌవాక్యేతు
పంచభూతానాం॥ ౮॥ తేజోమధ్యమమాద్యంకృత్యాస్పృష్టిఃప్రపంచితాహిసతః । మానంశుక్రివివర్తాతీంద్రియ విజ్ఞానై
యానదృశ్యతేసేయం॥ ౯॥ శ్లోకే ౨॥ అస్తీతుఃశింఖైః అత్రతుశబ్దోయోసాసహిపతాంతరవశిక్రహేమానం । యద్య
పివియదుష్పత్తిశ్చందోగ్యేనైవదృశ్యతేథాపి॥ ౧౦॥ దృష్టాచతైత్తిరీయకవాక్యేతేఖలుసమామనంత్వేవం । సత్యం
జ్ఞానమంతంబ్రహ్మేత్యాదిశ్యేతదిదమిహపతితం॥ ౧౧॥ తస్మాద్వాచితస్మాదాత్మనఆకాశఇతివయద్వాక్యం । తత్రచవి
ప్రతిషేధశుక్రిత్యోరనయోద్భిద్భిర్నివారోసా॥ ౧౨॥ తేజఃప్రముఖాస్పృష్టిఃక్వచిదిహదృష్టాక్వచిద్భవియదాద్యా । నై
వాచగమ్యతేఖల్వనయోశ్చుక్రిత్యోరిచైకవాక్యత్వం॥ ౧౩॥ సక్రిష్ణుస్సకృచ్ఛుక్రితస్యహిససక్రిష్టద్యయేనసంబంధః । య
ద్యేవంతతైజోస్పృశతదాకాశమస్పృశతేతిస్యాత్ ॥ ౧౪॥ కర్తవ్యద్యయయోగోనన్యహకర్తుఃస్సకృచ్ఛుక్రితస్యాపి । దృ
ష్టమృసంపక్త్యాతథోదనంపచతివిప్రతిచెన్న॥ ౧౫॥ తత్రహిపార్వాపర్యామ్యక్తినాకాశతేజసోస్తుతథా । ఇహచాది
జత్వముభయోర్బుజంఛందోగ్యతైత్తిరీయకయోః॥ ౧౬॥ సక్రిష్ణుస్సకృచ్ఛుక్రితస్యహియుగపతాభ్యాంకథంనుసంబంధః॥
వాయోరగ్నిరితదంపుకగామాన్దంబిరుద్ధమిహపతి॥ ౧౭॥ శ్లోకి ౩॥ స్యాదసంభవత్ । శింఖైః ఎవంవిప్రతిషేధ
యాహివియజ్జనవరాశుక్రిస్సేయం । సోణీవాచ్యాయస్సాద్భవియదుత్పత్తికథందిదపిసభవేత్ ॥ ౧౮॥ ఇహకారణసా
మగ్నీవియదుత్పత్తినదృశ్యతేకాపి । సమవాయికారణంస్యాద్యదేకజాతీయమిహతథానేకం॥ ౧౯॥ ప్రవ్యోత్పత్తేసాధ
నమేతద్బుజంపటాదికైకాశ్యే । వియత్యకార్యత్వేకిలతదత్రనైవోపలభ్యతేకిమపి॥ ౨౦॥ ఏవంసతిచనిమ్నత్రయంచాస
మవాయికారణంతదిపి । గదనుక్రహప్రవృత్తంతదసత్వేసాధయేత్కథంకార్యం॥ ౨౧॥ ఉష్ణత్రిమతాంధృప్తఃపూర్వో
త్తరకాలయోర్విశేషస్సాన్యత్ । ఆకాశస్యోత్పత్తేసంభావయితుంసశక్యతేసోయం॥ ౨౨॥ కించవృద్ధివ్యాదిభ్యోవైధ
మ్యంచాస్యదృశ్యతేథూయే । తేనవిభుత్వముజత్వంసిధ్యతిసోత్పత్తిమత్వమేతస్య॥ ౨౩॥ ఘటకరకాకాశ్యహాకాశా
ఇతివియతపకరావస్థాభేదమ్యపదేశోయంహయపాధిమూలానవస్తుమూలస్సాన్యత్॥ ౨౪॥ ఆకాశోజాతఇతివ్యవదేశస్సాన్య
దుపాధిజగమూలః । సోణీవియదుత్పత్తిశుక్రితిపిసోణీతత్రైవకింసస్యాత్ ॥ ౨౫॥ శ్లోకి ౪॥ శబ్దాచ్చ॥ శింఖైః వా
య్యశ్చేత్యాద్యాయాశుక్రిర్నివాన్యంతరిక్షయోరేవం । అమృతస్వమువదిశంతీవియదుత్పత్తినివారయిత్వేషా॥ ౨౬॥
ఆకాశవదిహాన్యాశుక్రిరాకాశేననిర్వరంబ్రహ్మ । సర్వగతత్వేనతథానిత్యత్వేనాపిసదృశముఘోశతి॥ ౨౭॥ ఉపదిశ్య
సదృశమేతత్తాదృశస్యసూచయత్వేషా । సయథాసంతతిశుక్రిరాకాశస్యావ్యసంతతావక్తి॥ ౨౮॥ శుక్రిరాకాశశ
రీరంబ్రహ్మతత్రైవబోధయత్వపతాతస్మాద్నిధంబ్రహ్మవదాకాశంనిత్యమపిచసర్వగతం॥ ౨౯॥.....*

సామ్యేకస్యబ్రహ్మశబ్దవత్ ॥ ౩౦ ॥

శంఖోద్రవమాస్త్రమిదంశంకాచేయంహిభగతితత్రైవం సంభూతశబ్దవిషహిసకృచ్ఛుగ్రతస్తైర్నిరీయకవాక్యైః ॥ ౩౦ ॥ వి
యోచనసకథంకాచేయప్రశ్నోతిమకథంసముఖ్యితి నేయంశంకాకావ్యాదౌనాసాబ్రహ్మశబ్దవచ్ఛవతి ॥ ౩౧ ॥ త
ససాబ్రహ్మేవ్యప్త్యానన్వధికారతపసినైవమన్నాదా । స్యాద్భక్తిశబ్దవిషహిసానోముఖ్యస్తదైవచానంద ॥ ౩౨ ॥
సనుసభసోనున్నతశ్రుతిప్రతిజ్ఞాహివాధితాభవతి । ఎవంకలైకమేవాద్వితీయమిద్దృశ్యతేప్రతిజ్ఞేయం ॥ ౩౩ ॥ య
దిసభసోనోత్పత్త్యంత్రప్రసాదానద్వితీయమేవభవేత్ । అత్తేదితెసర్వప్రదితమతీయంతరేతిచైవ ॥ ౩౪ ॥ అత్ర
త్యసర్వశబ్దస్యకార్యంబివనైవసర్వవరః । కశ్చిత్కులాలగౌహమృతండాదీనిపూర్వమువలభ్య ॥ ౩౫ ॥ నానావిధాన్య
మత్రాణ్యుపలభ్యవశేష్యతేవసూచకే ॥ ఏకాకీన్యదేవ్యాసీత్పూర్వేద్యకేతనభలమితి ॥ ౩౬ ॥ సతున్యతాకార్యం
సకలంనాసీత్పూర్వేద్యగ్రిత్యభిప్రేయాత్ । నతుదంతాదికమేవంనాసీదగ్రస్యకార్యజాతమితి ॥ ౩౭ ॥ అథవేయమబ్ధ
తీయశ్రుతిరీహకర్తృంతరంనివారయతి । ఇహచామత్రప్రకృతేర్నృకృమలాలాలోయభాష్యస్థితా ॥ ౩౮ ॥ నైవమధి
స్థాతావ్యోభవతీహబ్రహ్మణోజగత్ప్రకృతేః । అథవాత్రనాద్వితీయశ్రుతిభంగోయంహిశంకతుంశక్యః ॥ ౩౯ ॥ ఇహస
ద్వితీయతాకిలలోకేన్వహిభిన్నలక్షణయోః । ప్రాగున్నైర్గతుణభవోనబ్రహ్మగగనయోగ్యవతి ॥ ౪౦ ॥ క్షీరోదక
యోరివకీలతయోశ్చసంస్పృష్టయోఃపురాస్పృష్టేః । వ్యాపిత్వామూర్తత్వాన్యభలంశుభ్యంహిభవజాతంశత ॥ ౪౧ ॥
తద్భక్తిసర్వకాలేయతేస్త్రిమితంవియద్యభాపూర్వం । తేనాన్యతాతయోస్సాన్యత్పృష్ట్యంతరమేవనైవతర్హ
ర్వ ॥ ౪౨ ॥ కీంనైవమేవసభ్యేష్ట్యాన్వజ్ఞానేససర్వజ్ఞానం । అపీకీలకార్యంసకలంవియతావ్యతిర్క్తదేశకాలంహి ॥ ౪౩ ॥
వియదవియదిదంహిసభాబ్రహ్మేవ్యతిర్క్తదేశకాలంస్యాత్ । తేనబ్రహ్మజీవివతేభవతిహివిదితంతదేవదాకాశం ॥ ౪౪ ॥
క్షీరకలోజలవిందుఃక్షీరగ్రహణేనగృహ్యతేహియథా । వివంబ్రహ్మజీవిదితేవియదవిదితదంగృహీతమేవస్యాత్ ॥ ౪౫ ॥
ఇకసకలశ్రుతివచసామవిరోధిమేతిచైకదేశిమతం । నిదిశ్యసప్రపంచంతదిదంమాషయసినాత్రకార్యం ॥ ౪౬ ॥
శ్లోకి ౬ ॥ ప్రతిజ్ఞాహానరద్యతేకాచ్ఛబైశ్యః ॥ శ్లోకి యేనాశ్రుతిమతీయాస్యాదాత్మనిఖితితత్రైవచాన్యపి । కష్టి
స్త్విద్యసరాయానదకాచసమదితైవమన్యపి ॥ ౪౭ ॥ ప్రతివేదాంతంనైవంకూపాయాద్యశ్యతేప్రతిజ్ఞాహి । తస్యావిషమ
హానిప్రదనువరోభాభవేన్నచేతరథా ॥ ౪౮ ॥ యద్యవ్యతిరేకస్యాద్విజ్ఞేయాన్వజ్ఞానోన్యకృత్సృజ్య । ఉపవశ్య
తేతదైవహ్యవ్యతిరేకస్సవిషనిదిశ్యః ॥ ౪౯ ॥ యద్యోస్త్వాన్వజ్ఞానాడన్వద్యతేదన్వబలమపివస్తు । శ్రుత్యాన్యవ్య
తిరేకాదియంప్రతిజ్ఞాప్రదర్శితాభవతి ॥ ౫౦ ॥ ఇహకార్యకారణాభిప్రేనిపాదనశరవ్యదాదివృష్టంతైః । యేనాశ్రు
తిమత్యాద్యాశ్రుతిప్రతిజ్ఞాసమధికతాశ్రుత్యాః ५౧ ॥ యేచోద్రవత్రవతితాస్సదేవసోమ్యదనుగ్రథితాద్యాః । తే
చర్చిత్తుణ్మూర్త్యకమభలంతేజఃపురస్సరంకార్యం ॥ ౫౨ ॥ బ్రహ్మణఉపదిశ్యతశ్చాన్యతేకంప్రకృయంతకిల । ఇహ
చైతదాత్మీయమికిలపాక్యమువత్ప్రత్యచాసమాప్తైః ॥ ౫౩ ॥ నబ్రహ్మకార్యమేవద్యద్యాకాశంభవేదయక్రమిదం । బ్ర
హ్మజీవాతేస్సరిసఖాజ్ఞాయేతతదిదమాకాశం ॥ ౫౪ ॥ ఎవంశత్రప్రతిజ్ఞాశ్రుతిస్సేయంహివాధితాభవతి హియేతచేన్య
తిజ్ఞావేదాహిమాన్యమప్రమర్షారం ॥ ౫౫ ॥ ప్రతివేదాంతంశబ్దాభిప్రేసర్వమితనైవచాన్యయోతేతత్తదైవవృష్టం
తైరిమాంప్రతిజ్ఞాంసమధికయంతిబలు ॥ ౫౬ ॥ తస్మాద్జ్వలనాదివదితమపిగగనంబ్రహ్మణోజ్జనంబలతే । నోన్యద్యతేతదే
తద్వియదక్రమణాదిరీహయద్భోక్తం ॥ ౫౭ ॥ తదయక్రమేవయస్త్వియమర్చ్యతేప్రవేశితాశ్రుత్యా । తస్మాద్వాప
తస్మాదాత్మనలకాశంవిమాదికయా ॥ ౫౮ ॥ సమతతైజోస్సబలైశ్యనేనాస్యాపిరోధితిచేన్న । సహిభిన్నవాక్యతాస్యా
చ్ఛ్రుతివచసాచిత్తిహైకవాక్యత్వం ॥ ౫౯ ॥ సస్యదిరుద్ధానామభవేతాదాదితదేకవాక్యత్వం । అదైకస్యప్ర
భుస్సప్రవ్యయగేనయగవచ్ఛ్రుత్యాత్ ॥ ౬౦ ॥ అకాశవైజసోర్వాప్రభమోన్యేతరసంభవాచ్ఛతథా । ఇహచవికల్ప
యోగాద్యాద్యైకత్వంకథంతయోరితిచేత్ ॥ ౬౧ ॥ ఇహతైర్నిరీయకీలతేనస్సగస్తృతియవివృత్తః । పరిణెతుమన్య

భాషాసకల్యతైత్తిరియకన్యస్తాః॥౬౨॥ ఛాందోగ్యశ్చైతేషాశక్యాపరిజేతుమస్యభావతః॥ సృష్ట్యాకాశంవాయుంతేజో
సృజతేతశ్చతైవత్తుం॥౬౩॥ తేజోజనిప్రధానవియధుత్పత్తింహిసాసవిరుణ్ణి॥ భవతిహ్యతైకత్యైనచాథనానాత్వ
కల్పనాయుక్తా॥౬౪॥ సహ్యోకస్యప్రజ్ఞుర్వ్యగవత్సృష్టవ్యయగళయోగోక్తః॥ సప్తవ్యాంతరమితరశ్చృత్యనుసారాద్ధి
పరిగృహీతంస్యాత్॥౬౫॥ యద్వగ్నర్వంభర్విశ్యవిశేషశ్రుతమపీహసర్వస్య॥ బ్రహ్మప్రభవత్వంయన్తదిదంఛాందో
గ్యవాక్యనిర్దిష్టం॥౬౬॥ ఉత్పత్తిశ్రుతమేతంతేజఃప్రముఖంసవారయతుమీష్టే॥ తద్వచ్చతేజసోపిబ్రహ్మప్రభవత్వమ
శ్రయద్వత్తుం॥౬౭॥ తపశ్చృత్యంతరగతమృత్పత్తిశ్రమమిదంసభఃప్రముఖం॥ ససవారయతుంశక్నోత్యేతహానత
యోర్విరోధశంకాస్యాత్॥౬౮॥ సనుసర్వంభర్విదమితివాక్యంభవతీహశమపిధానాథాం॥ యస్మాచ్ఛాన్తడహిసీతేత
శ్రుతమహాసృష్టివాక్యమిదం॥౬౯॥ తస్మాద్వియదుత్పత్తయథోక్తన్యస్తాంతస్పాధనాథానాత్॥ తతైజోసృజతేత్రుత్య
నుసారాత్సృష్ట్యానిభవేతిచేత్॥౭౦॥ తేజోజనిప్రధానశ్రుత్యనురోధాన్యడాక్రమోయంస్యాత్॥ శ్రుత్యంతరప్రసిద్ధోపి
యతస్సగోభవేగృత్యాజ్యః॥౭౧॥ వియతస్సగోభక్తిప్రాథమ్యంతర్వతంచయదపిస్యాత్॥ తేజఃప్రాథమ్యాత్థితచేతమ
భయంహిబాధితంభవతి॥౭౨॥ యోసాక్రచస్సచస్యాన్యదాథాధర్మోనచాయమిహాధక్తి॥ తత్రప్రధానధక్తిత్యాగాద్వివ
రంహిధన్యలోపస్యాత్॥౭౩॥ అపివచ్ఛాన్దోగ్యప్రమపశబ్దోనద్యత్యతేకోపిఅధికభావేనాసాక్రమోభవేనైవ
ముఖ్యభావేన॥౭౪॥ సచవాయోరగ్నిరితిశ్రుతిప్రసిద్ధక్రమేణవాచ్యేత॥ పాగ్నికమ్యేహివికల్పత్యాభావేదాత్సముచ్చయో
వాపి॥౭౫॥ ఇదథాంకురవత్స్యాదివివక్షాప్యేతేనపరీహితోభవతి॥ తస్మాద్విప్రతిషేధశ్చృత్యోతనమోర్నచాక్రికశ్చి
దపి॥౭౬॥ అపికిలయేనాశ్రుతమితివాక్యంసకలంసమర్థయితుమశ్ర॥ అసమామ్నాతమపీదంవియదుత్పత్తావపేక్షితం
చేత్స్యాత్॥౭౭॥ కస్మాన్సగృహ్యతేవావియదేతతైత్తిరియకామ్నాతం॥యచ్ఛోక్తంవియతఃకిలసత్వేతేనస్యదేశకాల
త్వాత్॥౭౮॥ తస్పర్శానాచకారైర్వియదపిసహవిదితమేవభవతి॥ నాప్యద్వితీయఃపయశ్రుతికోపోభవతిచేహ
కిచ్చిదపి॥౭౯॥ అవ్యతిరేకఃక్షీరోజకవచ్చృహ్మంతరిక్షయోగ్యస్తాత్॥ ఇతితునయక్తంయదిదేవజ్ఞానైససర్వవిజ్ఞానం॥
౮౦॥ క్షీరజలన్యాయేనస్యాచ్ఛేదదిదంవ్యాయుక్తమేవస్యాత్॥ ఇహవమృదాదిభిరేవసాదృష్టంనైఃప్రకృతివికృతిభావేన॥
౮౧॥ సర్వజ్ఞానంయదిదంనైతవ్యంతదిగమ్యతేనాస్యత్॥ తదిదంసర్వజ్ఞానంసమ్యక్జ్ఞానంసచాగ్యభావతః॥౮౨॥ క్షీరజ్ఞా
నగృహీతంజలంససగృహ్యగృహీతమిహాభవతి॥ భవతిసపురుషాణామివవేదస్యాధికవంచనాద్యభిలం॥౮౩॥ నాప్యేకదేశవి
షయంసర్వజ్ఞానంస్వకార్యసాపేక్షం॥ ఏకాద్వితీయతాదేవధారణమపితథేతిసోయుక్తం॥౮౪॥ సర్వప్రసంభవా
దికమపూర్వవిచ్ఛేదానోపదేష్టవ్యం॥ తస్మాదేవవిషయంసర్వజ్ఞానంతదశ్రుతినిర్దిష్టం॥౮౫॥ తమవన్యాసోయోసా
సర్వస్యబ్రహ్మకార్యతాపేక్షః॥ గోణీవత్సశ్చైతిరితియచ్ఛోక్తంతేనిర్వస్యతేసపి॥౮౬॥*
శ్లో॥ ౧॥ యావద్వికారంతువిభాగోలోకవత్॥ క్రిష్ణా నస్మాసంభవశంకానివతానాథాస్త్యైర్జితభావతః॥ యస్మా
ద్యావతిగ్రంధిద్వికారజాతంఘటాదికించ్యత్తుం॥౮౭॥ తావద్విభక్తమేవహిఘటపటకలకాదివృత్త్యేతోకే॥ సత్వవికృ
తంహికిందిద్విభక్తముపలభ్యతేతుతశ్చిదపి॥౮౮॥ అప్రవృత్తివ్యాధిభ్యోవిభాగఉపలభ్యతేహియతోపి॥ తస్మాద్విషయవ
సిదంభవతివికారఃకదాపినాక్రమం॥౮౯॥ ఏతేనవ్యాభ్యాతందిగాదికానామపీహకార్యత్వరి॥ నస్మాన్మోపివిభక్తవి
యదాదిభ్యోపగమ్యతేతోకే॥౯౦॥ తస్మాన్మోపివికారోఘటవత్స్యాదిరీహనాశంక్యం॥ యోగ్యస్సన్తయాకిలసమ
సమ్రాజోభవేద్విభాగోసా॥౯౧॥ హేతుస్సచాయమాత్మనిసంభవేద్యేనకన్వితోయంశ్యాత్॥ హేతావజ్ఞానాన్యప్రవృ
త్తనుపీహపూరిణీయంస్యాత్॥౯౨॥ ఏవంచెద్వ్యభిచారోనాజ్ఞానైవతదియసంబంధః॥ ఆత్మస్థకాశక్తిశ్చృత్యాకా
గదికారణత్యైవ॥౯౩॥ నిర్ధారితోయమాత్మైక్యభవికారోయథావికారస్యాత్॥ ఆకాశాద్విమేతతాగర్వంసక
లంకాత్మకంభవతి॥౯౪॥ ఎవంచశూన్యవాదస్యాద్వతఆత్మకదాపిసవివక్షారః॥ యోస్మాసర్వస్యాత్మాజగత్సర్వస్య
కారణీభూతః॥౯౫॥ సహ్యత్వైవృత్తయావశేనకథంహికవ్వానిరాక్రియతే॥ అనపేక్ష్యవప్రమాణంసోసావాత్మాభ

దెన్నయంసిద్ధః ॥ ౯౬ ॥ వియదాకజాపదాధాన్యకేనదిదపినైషమభ్యుపేయంతే । సర్వవ్యవహారాణామాశ్రయభూ
తోయతోయమాప్నోస్యాత్ ॥ ౯౭ ॥ ప్రాగ్భ్యవహారాన్నిధస్సచాయమాప్నోకిథంనిరాశ్రీయతే । జానామివతావా
నాహ్యతతమజ్ఞాసిపంతతైవాహం ॥ ౯౮ ॥ జ్ఞాస్యామ్యేవమనాగతమిత్యేవంజ్ఞాతురేవసర్వత్ర । ప్రత్యభిసంధేర్యోగా
నాప్నోతిత్వేనవైవమాకాశః ॥ ౯౯ ॥ సమజాతీయమనేకంవ్యోన్నతపాదానకారణంయస్మాత్ । నైవోపలభ్యతేఽహో
స్యంపియదిహియచ్చపూర్వోక్తం ॥ ౧౦౦ ॥ తదనువవన్నంయస్మాద్రవ్యారంభేనాస్తీనియమోసాఅరభతేకిలకా
ర్షంసమజాతీయంనచాగ్ధిత్యేవం ॥ ౧౦౧ ॥ యదినైవంనియమస్సాత్మహూదికార్యంకథంభక్తేనైత్రానంతోతస్యంయో
గైసమజాతీయత్వచుసలభంహియతః ॥ ౧౦౨ ॥ సమవాయకారణస్యాప్యేవంరూపోహినైషేయమస్సాస్యత్ । సూత్రై
ర్గోవాతైరివ్యకారజ్జన్మిస్సృజ్యతేయస్మాత్ ॥ ౧౦౩ ॥ ఆరభతేకిలకార్యంనైవైకంకింత్వనేకమేవేతి । నైవాయంనియ
మస్సాస్యత్యతచ్ఛబ్ధిశామవాదభిహవతి ॥ ౧౦౪ ॥ పరిణనుతేకిలలోకేకవిదేకమనేకమపిదపరిణనుతే । మృద్ధివాదిక
మేతస్మిన్నేకమహంకురాదిభావేన ॥ ౧౦౫ ॥ కీరాదితపరిణమతేహ్యేకందధ్యాదికార్యభావేన । నైవేకాననంస్యాక
నేకమత్వకంనవైకమితి ॥ ౧౦౬ ॥ తస్మాచ్చుక్త్యమపారాదేకస్మాచ్ఛ్రీహ్నోహిజగదభలం । బాల్యతత్త్వసిద్ధంత
క్షేపదిత్యుక్త్యుక్త్యతేమాత్రే ॥ ౧౦౭ ॥ ఆకాశస్యస్వైప్రూర్వావరకాలయోర్విశేషస్సాస్యత్ । ఇహిలనైవాశంస్యం
యస్యోహోహిపిశ్యతేసవతి ॥ ౧౦౮ ॥ వియతిష్ఠధిన్యాదిభ్యస్సహిపూర్వంనెగిగవ్యతేఽయతి । వృక్ష్యజ్ఞేవోచాయు
శ్చకాపిష్యకంయథాభావేన్మృగ్మృ ॥ ౧౦౯ ॥ పాత్రిత్యతేరేవంవియత్స్వభావేనవజరతంభవతి । తస్మాన్వియంపి
కార్యంయథాపృథివ్యాపితవ్యదేవస్యాత్ ॥ ౧౧౦ ॥ ఏవమగ్ర్యగుణాశ్రయభావేనాగ్ర్యతాభవేద్వియతః । అమృతస్వత్రుతి
పిహిహియతోనిత్యత్యబోధికాసాపి ॥ ౧౧౧ ॥ అమృతాదేవాఇతివద్భిరకాలావధితత్వసామేయా । ఆకాశస్యజన్మత్రు
తిపాశీత్రచ్ఛశబ్దవత్తవతి ॥ ౧౧౨ ॥ ఇతితనికాకృతమతఇహవియదేత్సృగ్మృకార్యమితిసిద్ధం ॥ *
-శ్శిశి ౧౧౩ ॥ ఏతేనమాతరిత్వావ్యాఖ్యాతః ॥ శిశి అతిదేశత్వాన్యథగిహసంగత్యంతరమపేక్షతేనది ॥ ౧౧౩ ॥ వ్యా
ఖ్యానైహిహియతోవ్యాఖ్యాతోభవతిమాతరిత్వాపి । ఛాందోగ్యస్సహిపూర్వంబలవత్తత్రైలిరీయకశ్రుత్యా ॥ ౧౧౪ ॥
వియనామత్తసృష్టిరిసమన్వయోపారదేకవాక్యతయా । ఏవంసత్యాకాశానంతరతాతేజసోస్యలజ్జైవ ॥ ౧౧౫ ॥ తుల్య
వవానంతర్యంభవతియదావాయుతేజసోరసయోః । వాయోరగ్నిరిహత్రుశ్రుతివ్యాహిబాధితాసాస్యాత్ ॥ ౧౧౬ ॥
సావ్యాపత్యేచపునదైజఃపాదమ్యథంగవివస్యాత్ । తద్భంగవశ్రుత్యోస్తదేకవాక్యేత్వమనువవన్నంస్యాత్ ॥ ౧౧౭ ॥
ఇతిగోణవాదవరతామాశ్రిత్యేహపిపూర్వపక్షస్సాస్యత్ । ఉన్నతిపలేవాద్యేఛాందోగ్యేసానన్యత్యతేవాయుః ॥ ౧౧౮ ॥
ఆకాశవాన్యాయురితిహ్యేమాత్రస్తైలిరీయకేచపునః । శ్రుత్యోర్విప్రతిషేధేవోత్పత్తిశ్రుతిరియంహిగోశీస్యాత్ ॥
౧౧౯ ॥ యస్మాత్సైషేత్యాదిశ్రుతిరస్తమయంసివారయత్యస్య । ఇత్యాతేపంధరిసతుమేతత్సూత్రంప్రదర్శితముం
నాః ॥ ౧౨౦ ॥ ఉత్తర్యతేహివాయుర్యతఃప్రతిజ్ఞానోధఇహాభవతి । అభ్యవగతంహియావద్వికారజాతంవిభక్తమహ
యస్మాత్ ॥ ౧౨౧ ॥ అస్తమయప్రతిషేధచ్ఛాపరపివ్యాపరోశముఖ్యస్సాస్యత్ । అన్యతత్వాదిశ్రవణంవ్యాఖ్యారాధంహి
భవతిప్రూర్వత్ర ॥ ౧౨౨ ॥ సన్యహపియతోవాయోరున్నతిప్రకరణేహితుల్యతయా । శ్రుతాదిదమధికరిణంభవేదహి
వేదవాదదేహియం ॥ ౧౨౩ ॥ ఇత్యచన్మందధియామిళాకదాదేహిహిశబ్దమాత్రకృతా । శ్లోకాస్యాదితిమత్వాహ్యుతిదేహో
యంప్రదర్శితోమునిషాః ॥ ౧౨౪ ॥ సేవగగవాక్యతేషేయదసంవాఙ్ముక్తిరోపహాభాగః ॥ *
-శ్శిశి ౧౨౫ ॥ అనుభవప్రసతోనువవత్తైః । శిశి సనుయదివియదాదీస్సాముత్పత్తిస్సావరాత్సవోపిస్యాత్ ॥ ౧౨౫ ॥ వియ
తోపికారణపాద్వికారయాపాయభావేవ్యాయుః । స్వాస్త్రిహ్నోపికారాద్వియదాదీనాంతతైవవోత్పత్తిః ।
౧౨౬ ॥ స్వాత్మ్యేనసేవ్యసంశ్యమహత్యపరమిహిగోశిమేగత్యాస్యత్ । అక్సేరన్యంహియథావాచాయ్యాదేస్సాస్యత్
తైవతేహపి ॥ ౧౨౭ ॥ త్వంజాతోభవసీతశ్చిహిగముఖ్యాభావోధికావాచా । తస్మాద్భూరాత్సవోపిస్యాదున్నతిః

కుతర్చిదిశంకాం || ౧౨౮ || నిరస్థితుమసంభవస్త్వితిమునిసారచరితదేతదధికశాఖాః | నబ్రహ్మణస్సతోగ్యస్యాదున్న
 త్రికుతర్చిదన్యస్తాత్ || ౧౨౯ || సమాప్తిపంబ్రహ్మయజ్ఞోనధివెత్సతవితస్యశ్శోభన్తిః | ప్రకృతివికారాత్తకతాత్యసతి
 పశేషేహినకృచ్చిద్భవై || ౧౩౦ || సాపివశేషాన్తతాసతానామన్యంహికంకితుంశక్యం | లోకేమ్యదోఘటాదిర్భుచ్చ
 ఘటాదెర్భుచ్చశ్యతేక్వాపి || ౧౩౧ || నాప్యసతోవాసత్సన్యవసద్యదేతన్నిరాత్మకంభవత్సం | శ్రుతిరేషాహినకారణమి
 త్యాద్యాయాచద్యశ్యతేక్వాపి || ౧౩౨ || అధివంచజనయితారంపరాత్మనోన్యంనచేతివారయతి | త్వంజాతోభవసీశుక్రితి
 రౌపాధికజప్రధానై || ౧౩౩ || సదనాద్యంతమేతన్ప్రహ్మనచేహశ్రుతేర్విరోధాపి ||*

శ్లోకం || తేజోతప్రధాన్యాహ || శ్లోకం || ఛాందోగ్యతలైజోస్యజతేతిశ్రూయితేహివాక్యమిదం || ౧౩౪ || తే
 నవసన్మూలన్యంప్రతీయతేచాగ్యతేజసప్రస్తాత్ | తస్యైవతైత్తిరియకవాక్యేదృష్టంహివాముమూలత్వం || ౧౩౫ || ఎ
 కంపిప్రతిపత్తేప్రాప్తంహిప్రహ్మయోనితేజఇతితలైజోస్యజతేజహ్యుపదేశోయంచతస్మిరోయేనగృహి || ఏవంచేదతం
 స్యాదేకజ్ఞానేనసర్వజ్ఞానం | వాయోరగ్నిరితిశ్రుతిరపివాయుగోక్త్యుక్తమాధికాభవతి || ౧౩౬ || ఏవంచప్రాప్తేజాప్రతే
 జోతోజాయతేహిమమతఇతిఅహశ్రుతిరేహితివాయోరగ్నిరితేమమేవాన్ధం || ౧౩౭ || ఇహచాపాదానాద్దానచక్ర
 మాన్ధాహివంచమాసేయం | అత్తనతకాశఇతిప్రథమమపాదానపంచమీదృష్టా || ౧౩౮ || సైవపురస్తాదగ్నికిలసాసంభవతి
 శ్రియామిదైవ | సంభవతేరధికారేతుల్యేకభవద్భేదఇహభవతి || ౧౩౯ || అపిచక్రమార్థకత్వేవాయోరూర్ధ్వమితికల్పసి
 యాస్యాత్ | ఉపపదయోగస్సేయంకారకయోగాధిమగ్నలోభవతి || ౧౪౦ || శ్రుతిరేషాతస్మాదీహగ్నయశ్శిఖలువాయు
 యోనితేజఇతితలైజోస్యజతేతిశ్రుతిరన్యబ్రహ్మయోనితేజఇతి || ౧౪౧ || గమయితియద్యపితస్యాఃపరోపరాజనిపరత్వమే
 వస్యాత్ | తస్యాశ్రుతిమామితాదధితస్యాఇతిహిదృష్టమన్యత్ర || ౧౪౨ || శుశక్తరణమపీదంభవంతిభావాఇతిహగమకం
 స్యాత్ | ఇహచాక్రమవచనానాంబలవత్క్రమపరతదేకవాక్యత్వాత్ || ౧౪౩ || వియదాదికారణేస్త్వబ్రహ్మణోతేహంస
 మన్వయస్సిద్ధః || శ్లోకం || అపః || శ్లోకం || ఇహశిఖలుముండకవాక్యేఖంవాయుజ్యోతిరాజఇత్యంతే || ౧౪౪ || బ్రహ్మప్రభవత్వ
 మపాంశుతమన్యత్రాగ్నిజత్వమపితాసాంతస్మాద్యయోగ్నిరోధేనైవాపామగ్నిజత్వసిద్ధిస్యాత్ || ౧౪౫ || యతఇ
 హదృష్టాలోకతాఅహోహ్యగ్నిదాహ్యభావేనపితస్మాదితత్రక్రమాధికాపంచమీతశంకాయాం || ౧౪౬ || తేజోన్యాయ
 ఇహపిస్యాదిత్యతిదిశతినూత్రకారోయం | ప్రత్యక్షతోఽరోధేకభమాసామగ్నిజత్వమితిచేన్న || ౧౪౭ || యేచత్రివృత్కృతే
 తెరయోగ్నిరోధాహిదృశ్యతేనేహి | శ్రుతివచనాదఃరోధోఽగ్నితోయేనచాత్రివృత్కృతయోః || ౧౪౮ || కేవలమితదేశో
 నశ్రుత్యవిరోధప్రదశనాథాస్సన్వితే | పంచమహాభూతానామత్వత్తక్రమనిరూపణార్థశ్చ || ౧౪౯ || తేజోభావాప
 న్నైవరేశుక్రితాంసమన్వయప్రస్తాత్ || శ్లోకం || ౧౫౦ || పృథివ్యధికారరూపశబ్దాంతరేభ్యః || శ్లోకం || ఇహకిలతాఅజఇతిఛాం
 దోగ్యేవాక్యమేతదుపలబ్ధం || ౧౫౧ || అదోఘ్యన్నసృష్టిరప్సిన్వాన్యతాఅన్నమిత్యనేనోక్తా | ఇహచాన్నశబ్దలభ్యావ్రీహ్యది
 ర్వాధవాపిపృథివీవా || ౧౫౨ || శబ్దప్రకరణయోగాదిహసందేహీసమన్వితేతత్ర | వ్రీహీయవాద్యేవాన్నంసత్యాంవృ
 ష్టాతదేవబహుభవతి || ౧౫౩ || ఇతిశంకామపనేతుంపృథివీంనిర్దేశతిసూత్రకారోయం | పృథివీయమన్నశబ్దాత్పత్రియతే
 నోదనాదికించదపి || ౧౫౪ || అధికారరూపశబ్దాంతరానిలింగానితత్పరానియతః | ప్రకరణవిధికారస్సోత్పజలుమహ
 యాగరోచరోద్యుష్టః || ౧౫౫ || పృథివీంక్రమాగ్నామహవిలంఘ్యనోదనపరిగ్రహవాన్యాయః | ఇహవాక్యశేషదృష్టం
 తదనుగుణందృశ్యతేహిహావమపి || ౧౫౬ || యత్రాన్యమిత్యనేనప్రదేశితంకృష్టరూపమేవస్యాః | వ్రీహీయవాదాతుపు
 నఃకృష్టత్వంనోపలభ్యతేనియతం || ౧౫౭ || కృచిదహపాండురవర్ణారోహితవర్ణాచదృశ్యతేపృథివీ | ఎవఘపినేహదో
 మోచాహుర్వాపేక్షయాహిక్యష్టత్వం || ౧౫౮ || పోరాణికాశ్చతద్వత్కృష్టంరూపంప్రదేశయిత్యస్యాః | తస్మాత్కృష్టం
 రూపంభవతిపృథివ్యానచితరస్యేదం || ౧౫౯ || శ్రుత్యంతరమప్యధ్యుపపత్తేపంహిదృశ్యతేయదపి | తదపిహ్యధ్యుస్సు
 ప్తాంపృథివీందృశ్యమిదోదనాదితథా || ౧౬౦ || పృథివీసృష్టేఃపశ్చాద్వీహ్యమ్యత్పత్తిరభిహితాయస్తాత్ | తస్మాదిహ

హిత్యేహకరణానాంభౌతికత్వమనన్వేష్యే ॥ ౧౯౨ ॥ అథచేదభౌతికకాహితరణాభౌతికాసేచాత్రనవిరోధః । భూతానంతర
మేవహికరణానిభవంతినైవతత్సూక్ష్మమ్ ॥ ౧౯౩ ॥ ఎవంపుణగామూతఃప్రభావితీర్వేతిమంత్రవాక్యేయః । భూతక్రమా
ద్వికరణక్రమస్సచాయంహివోవిరుద్ధస్సృజ్యత్ ॥ ౧౯౪ ॥ తస్మాత్సమంజసస్సామ్యద్భూతోద్భవైక్రమోయముపదిష్టః ॥ ...*
శ్లోకి ౧౬ ॥ చరాచరవ్యపాత్రయప్రస్థాత్తద్వ్యవదేశోభాక్తప్రధానభావిత్యాత్ ॥ కింశ్చ తత్పదవాచ్యాధస్యహి
కారణభూవస్యనిర్ణయోజ్యైవ ॥ ౧౯౫ ॥ భూతశ్రుతివాక్యానాంవిరోధశంకానిరాకృతాపూర్వం । ఇహచాపాదసమా
ప్తైస్త్యంపదవాచ్యాధస్థయేభూయః ॥ ౧౯౬ ॥ జీవశ్రుతివాక్యానాంవిరోధశంకానిరస్యతేననుది । జాతేష్టిదర్శనేనహి
నజాయతేమియితేవమాదీనాం ॥ ౧౯౭ ॥ శ్రుతివచసాంహివోధేజీవాజత్వశ్రుతేర్నిపాదస్సృజ్యత్ । తేనచజీవోత్ప
త్తికృమేణభూతకృమస్యపాదస్సృజ్యత్ ॥ ౧౯౮ ॥ ఇతిశంకాముద్ధతుంమునిభారదంతతచేతదధికరణం । చేతనముద్దిశ్యై
వహిజాతేష్ట్యాదిచవిధీయతేలోక ॥ ౧౯౯ ॥ ఉద్దేశ్యమిహవిధేయావిరోధతోనైయమితనయోదృష్టః । తేనచజాతేష్ట్యాది
కమఖిలందేహాదిజన్మమూలంప్ర్యాత్ ॥ ౨౦౦ ॥ నహిజీవస్యకదాచిజన్మలయోవాస్వతోస్యసంభవతి । యదిదేహానువిసా
శీజీవస్సృజ్యన్త్రమేతదఫలంప్ర్యాత్ ॥ ౨౦౧ ॥ ఇష్టప్రాప్తిఫలంయద్విధిశాస్త్రమనిష్టానసనార్థంయత్ । ప్రతిషేధ
శాస్త్రమసతివ్యాధికారిణీశ్రుతఫలమేతత్సృజ్యత్ ॥ ౨౦౨ ॥ తస్మాన్నజాయతేసానమియతేజీవవిషయస్సృజ్యత్ ।
శ్రుతిరపిజీవాపేతంవావెతికలతమర్థముపదిశతి ॥ ౨౦౩ ॥ జన్మమృతివ్యవదేశోలోకేదృష్టస్సభాక్తవసప్ర్యాత్ । ధౌవరజం
గమదేహవ్యపాత్రయాజన్మమరణశబ్దౌస్థః ॥ ౨౦౪ ॥ తత్రహిముఖ్యాసంతాపుపవర్యేతేతదోక్తితేజీవోదేహవాద్య
వాభిభవయోరేతాశబ్దాయతోహిదృశ్యేతే ॥ ౨౦౫ ॥ దర్శయతిశ్రుతిరేహసవాలయంపురుషవిమూహ్యాహి । తనుసం
యోగవియోగాయత్రావిభజిత్తిమరణశబ్దౌక్యా ॥ ౨౦౬ ॥ జాతేష్ట్యాదివిధానంసకలమపిశరీరజన్మసాపేక్షం । స్థూలాపు
న్నత్తిలయాతస్మాదేహవ్యపాత్రయావేవ ॥ ౨౦౭ ॥ నహిజీవేతావేతావితిహస్తాత్రేనిరాకృతాభవతః । తస్యపరస్మా
దుదయోమియదాదీనామివాప్రిసాస్తీతి ॥ ౨౦౮ ॥ శంకాంనిరసేతుమేతాముత్తరసూత్రంమునిఃప్రదర్శయతి ॥*
శ్లోకి ౧౭ ॥ నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః ॥ కింశ్చ దేహాంప్రియసంఘాతాధ్యక్షోజీవఃప్రసిద్ధఆత్మాసా ॥ ౨౦౯ ॥
దేహవాన్నత్తిలయాభ్యామస్సుప్తఇతీహదర్శితంపూర్వం । భవతుతథావ్యయమాత్మావియదాదివదాత్మనఃపరస్మాద్ధి ॥
౨౧౦ ॥ ఉన్నద్యతఇతివాచ్యంయతఃప్రతిజ్ఞాహి నోపదుర్ధ్వత । ఆత్మాత్రైవోన్నతిర్యథానుదీప్తావితీశ్రుతావపిచ ॥
౨౧౧ ॥ అవికృతవపరాత్మాప్రసిద్ధిఇహజీవభావమాపన్నః । ఎవంసతిప్రతిజ్ఞాసమంజసైవెతినేహాయక్తమం ॥ ౨౧౨ ॥ అ
వహతపాన్మత్సగుణ్యపరమాత్మాగ్నియైహిసర్వత్ర । తద్విపరీతోజీవోధమాధమాదిపాదనోయస్మాత్ ॥ ౨౧౩ ॥ ఎ
వంలక్షణభేదేజాత్రుతికథమైక్యమేతయోర్భవతి । వియదాదియద్విభక్తంతత్సర్వంవికృతమేవదృష్టమహి ॥ ౨౧౪ ॥ పర
మాత్మనోవిభక్తోజీవోసావపివికారవసప్ర్యాత్ । యచ్చత్రవేతచ్ఛాక్యంసంపద్యత్యాదిమంత్రపరిచితం ॥ ౨౧౫ ॥ తదపిచ
వికారభావావత్రాతస్యోపపాదనీయంప్ర్యాత్ । జీవోన్నతిస్థితిహవాక్యేయవ్యపినదృశ్యతేథాపి ॥ ౨౧౬ ॥ క్వతిదశ్రుత
వ్యస్యత్రశ్రుతంసవారయతుమహాతీతనయాత్ । ఉపసంహతావ్యేయంజీవోత్పత్తిర్నిభవతిసర్వత్ర ॥ ౨౧౭ ॥ ఉత్ప
ద్యతేసతస్మాత్తస్యవయోమైదృజత్వనిదేశః ॥ కల్పంతరాభజననప్రతిషేధాద్ధాహిసోయమితిచెన్న ॥ ౨౧౮ ॥ యోసా
వాత్మాజీవస్సవశీలునోత్పన్నతేకదాదిదపి । జీవోన్నతిరియంనశ్రుత్యంతేమావలభ్యతేక్యాపి ॥ ౨౧౯ ॥ ఉత్పత్తిరేవత
స్యహికథమపివియదాదివన్నసంభవతి । నిత్యత్వమేవతస్యశ్రుత్యంతేభ్యోవగవ్యతేయిస్మాత్ ॥ ౨౨౦ ॥ సూత్రస్థాచ్చవ
శబ్దాదజన్మమవగమ్యతేహితస్యైవ । అవికారత్వంచతథావరాత్మానోహ్యవికృతస్యజీవతయా ॥ ౨౨౧ ॥ ధమవస్థానంప్ర
హ్మస్సకూపతాలభ్యతేహితస్యైవ । ఉపవద్యతేహిపాకథమేవంకూపస్యతప్యచోత్పత్తిః ॥ ౨౨౨ ॥ దృశ్యంతేహిశ్రుత
యోనజాయతేమియితేవమాద్యాహి । విషమహానజత్రైత్యేవమజోనిత్యవేవమాద్యాశ్చ ॥ ౨౨౩ ॥ ఎవమనేనేత్యా
ద్యాప్రస్సృష్టేత్యేవమాదికాశ్చుక్రయః । తద్వ్యవసేత్యాద్యాపివతథాసంపద్యతీతిచైవమాద్యాశ్చ ॥ ౨౨౪ ॥ నిత్యత్వము

భిదధానాజీవోన్మర్త్యం సవారయంత్యేవోననుజీవోహవిభక్తివికారవేదేతియ క్రమిణాన్మ ॥ ౨౨౫ ॥ సాన్యస్వతోవి
భాగోభవతిహిమిభ్యాయపాధిమాలాసా ॥ ఎకోదేవభిశుక్తికేకత్వంయచదగ్ధయత్యస్య ॥ ౨౨౬ ॥ తస్యైకతైస్
వాత్సవణపాధిమయతాంప్రసర్యయత్యేహ ॥ అయమాత్మబ్రహ్మైతహ్యేదిశ్యప్రమ్మరూపతామస్య ॥ ౨౨౭ ॥ ఏ
జ్ఞానమయత్వాదికమస్యావికృతస్యదగ్ధయత్యేహ ॥ తత్త్వయతాహివివిక్తస్వరూపవిజ్ఞానవిభురతామూలా ॥ ౨౨౮ ॥
జాల్మఃస్త్రిమయభివత్త్వయతాతవపరత్తతాయాపా ॥ జీవస్యోత్పత్తిలభుశ్శ్రీణంయఃపీహగృక్యతేనడి ॥ ౨౨౯ ॥
తత్త్వయపాధ్యుగ్ధత్వలయప్రతిసంధిపరతయానేయం ॥ విజ్ఞానభునభిశుక్తితీరియమప్యేతవద్దమ్మపదిశతి ॥ ౨౩౦ ॥
ననుయావపరిణతేభ్యోకూతేభ్యోనాన్యంసమాంబు ॥ తాన్యేవతీయమానాన్యమస్యత్యాయంవివాశమువయోతి ॥ ౨౩౧ ॥
ఇత్యేపాధికమరణానంతరమేతస్య నాన్యసంక్షేతి ॥ ఎవముపాధిప్రళయానీనః ప్రలయోస్యనస్వతోస్తీతి ॥ ౨౩౨ ॥
శ్రుతిరైవైవేద్యాన్యప్రక్షురస్మరమిదంప్రవశయతి ॥ ఆత్మవిజ్ఞానభునఃశ్రేయచసంజ్ఞానతస్యభావిదితి ॥ ౨౩౩ ॥
ఆపాదితివాన్యోహంబ్రాహ్మణజానామితత్వమేత్యేవం ॥ సతిమైతేరియాప్రక్షేనవాతెలిహమిదాదిశయతి ॥ ౨౩౪ ॥
మనఃవివాశిత్యాన్యంమాత్రాసంసకమస్యయతపవం ॥ ఆత్మసాన్యస్యాదిహప్రతిజ్ఞానురోధపవసాన్యత్ ॥ ౨౩౫ ॥
అన్యభవవచనాన్యసజీవభావేనజీవాసంధ్యతి ॥ లక్షణభవ్యోస్యవయోరుపాధితంత్రినవప్రతంప్రస్యాత్ ॥ ౨౩౬ ॥
యస్మాదతత్త్వమితశ్శ్రుతేనాతస్యదగ్ధయత్యేవంవిజ్ఞానాదిమయస్యప్రకృతవైవాన్యసోహిసకలమనం ॥ ౨౩౭ ॥
సంసారకవచనాన్యప్రత్యాన్యాయోపదిశతితస్యైవ ॥ పరమాన్యభావమమలంసకభంమీయేతవాథజాయత ॥ ౨౩౮ ॥
తస్మాదాన్యోన్యేనోత్పద్యేతనప్రతీయేత ॥ శ్లోతి ౧౮ ॥ జ్ఞోతవ ॥ శ్లోతి సంప్రత్యాన్యేవాన్యజ్యోతిగ్ధవతీవే
దివాన్యానాం ॥ ౨౩౯ ॥ పశ్యంశ్చతుస్కృన్వణోన్మిమితశ్శ్రుతవచాభివన్యస్యం ॥ జ్ఞానాన్యస్యపరైర్యశ్చఃరోహానక
స్యతేనోయం ॥ ౨౪౦ ॥ జీవస్యానుత్పత్తావనానాన్యప్రకాశదిమాగ్రవః ॥ ఆనంతుకైతన్యఃకాగభుజానామివామయా
త్మస్యాత్ ॥ ౨౪౧ ॥ యదిన్యంకైతన్యంతస్యభవేత్సుప్తమూర్ఖితాదీనాం ॥ కైతన్యోన్యేనభవేత్సంసరనేయక్యమ
దివమర్త్యం ॥ ౨౪౨ ॥ ఆనంతుకైతన్యేప్రప్యేన్యంసంసృభవతికథమితీతే ॥ తస్యోన్యమేతత్సాన్యదాన్యానాభవతి
సన్యైన్యం ॥ ౨౪౩ ॥ నోన్యన్యతేయతోయంపరిమేనప్రమ్మయకపిచావికృతం ॥ బుధ్యాన్యపాధియోగాత్తదేవజీవాన్య
భావమాపన్నం ॥ ౨౪౪ ॥ యద్భివరంప్రమ్మస్యాత్తద్భిన్యస్వప్రకాశదిమాగ్రవః ॥ సన్యంజ్ఞానమనంతంప్రప్యేత్శ్రుతివ
చోధిరామాతం ॥ ౨౪౫ ॥ యదివరంప్రమ్మసాజీవస్యాత్తద్భిన్యస్వప్రకాశదిమాగ్రవః ॥ శ్రుతియోవిజ్ఞానమయప్రకరణపరితా
ప్తతైవద్యన్యం ॥ ౨౪౬ ॥ సోయమనుత్పన్నప్రసాదానభిలక్త్యవశ్యసన్యధా ॥ ప్వాన్యజ్యోతిఃపురుషస్యాపేభవతీబో
ధయన్యకా ॥ ౨౪౭ ॥ విజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్నవిలంభితీహబోధయన్యస్యా ॥ అథయోవేదేదమిప్రతికరణంవేదనానుసం
ధానాత్ ॥ ౨౪౮ ॥ జీవాన్యవోపభవతిహిన్యజ్ఞానస్వరూపతాసద్దా ॥ జీవస్యన్యకైతన్యభావమూర్త్యాన్యనన్యకంభూ
యాత్ ॥ ౨౪౯ ॥ ఇతితునహిమూర్త్యాదికమస్యచగంధాదివయవృత్తభవం ॥ గంధాయఘ్రిణమితశ్రుతికపుత్రాభావే
వబోధయతి ॥ ౨౫౦ ॥ సుప్తాదిమకైతన్యంస్యాదితీతంకాపినేహకరణవాన్య ॥ శ్రుత్యైవపరివ్యాతేయంవశ్యన్యైతన్నవశ్య
సన్యనయా ॥ ౨౫౧ ॥ యదచేతియమానత్వంసుప్తాదిమగృక్యతేహితధికిల ॥ నహిన్యైతన్యోభావాత్పరంతురద్విమయపు
న్యభావేన ॥ ౨౫౨ ॥ యదాశ్రయ్యప్రకాశోయధాప్రకాశ్యాగ్ధవిరహితత్వేన ॥ నైవాభిన్యత్తస్యాత్తద్భిదహిమితీస
గ్ధననచ్యుత ॥ ౨౫౩ ॥ తస్మాన్మన్యస్యస్వయంప్రభజ్ఞానరూపతైస్తిశ్లోతి ౧౯ ॥ ఉతాగ్రంథిత్యాగతీనాం శ్లోతి
సంప్రసించిరిహిజ్యోతిస్యాన్యదితీలచార్యత్యాయః ॥ ౨౫౪ ॥ ననుజీవేనీగతంత్యత్వంకైతన్యకైతన్యమపి ॥ అతథ
హవరమాత్మపాదీనభిలక్తరూపితుహిపూర్వప్ర ॥ ౨౫౫ ॥ ఆత్మాతాహివరస్యత్వసంతతాపాహిభవతీవస్య ॥ తేనచ
పరిమాణాంతరదింతానేహిదాదితీతేనైవం ॥ ౨౫౬ ॥ యతఉతాగ్రంథ్యాగ్ధినిహ్యస్యపరిచ్ఛేదమేవగమయంతి ॥ క్వ
చిదనుపరిమాణత్వంతస్యైవాత్మాయతేన్యకజ్ఞేన ॥ ౨౫౭ ॥ పరస్యానాకులతామపపాదయతుంకృతీయమారంభః ॥

ఉత్తాగ్రిత్యాదిత్రవణాదణురాన్యాపాభవెనృవిభిన్నః॥ ౨౫౦॥ ఉత్తాగ్రిత్యసంస్కారాదేతిశ్రుతివాక్యేనోపదర్శితాత
 స్య॥ గతిరపియైవేతేత్యనయాశ్రుత్యోపదర్శితాభవతి॥ ౨౫౧॥ ఆగతిరనిధిః పుతస్తానాకాదిశ్రుతౌతస్య॥ ఉ
 త్తాగ్రిత్యాదిత్రవణాత్పభవేదాత్పైయదాపిభిన్నః॥ ౨౫౨॥ తనుపరిమాణంసాదణురయమాత్మైతిగమ్యతేహిత
 దా॥ శ్లోకి ౨౦॥ స్వాత్మసాహోద్భవయోః॥ శ్లోకి గ్రామస్వామ్యనివృత్తివదియముత్తాగ్రింతర్భవేదచలతోపి॥ ౨౫౩॥
 నాచలతోహికదాచనగత్థ్యాగమతోతథోద్భవేత్యవతః॥ గమధాతురయంయస్తాత్తగ్త్యగతాంహిత్రీయాంప్రదర్శయతి॥
 ౨౫౪॥ గత్థ్యాగత్యవధ్యనుపరిమాణసాణుతాప్రయత్రేహి॥ ఎవంసత్యత్తాగ్రింతర్భవేదపసృష్టిరేవనాన్యా
 స్యాత్॥ ౨౫౫॥ చతుష్టావామూర్ధ్వోవేతిశ్రుతేవమేవదర్శయతి॥ ఆగతిమస్యసహితాప్రజ్ఞోమాతాగ్రిత్యశ్రుతిర్వ
 త్తి॥ ౨౫౬॥ శుక్రమితిశ్రుతిరేవగతిమపిసద్ధాంతతోణురాత్మైతి॥

శ్లోకి ౨౧॥ నాణురతమ్భుతేతిప్రేక్షేతరాభికారాత్॥ శ్లోకి నన్వయమాన్యానాణుర్యతోనాణుత్వంహితస్యనిధి
 స్తం॥ ౨౫౭॥ ఏవమహాబలత్పయోయంజ్ఞానమయఇతిశ్రుతిమి॥ తస్మాదణుపరిమాణకథమయమాత్మైతేనేహశం
 కాస్యాత్॥ ౨౫౮॥ యస్తాత్మకరణమేతస్మిన్ప్రపరంభవతివైవజీవవరం॥ విరజఃపరతాకాదిత్యపివాక్యంపరాత్మ
 పరమేవ॥ ౨౫౯॥ నన్వహాచారీయంనుహత్వయోగేనదర్శితోభవతి॥ యోయమితిశ్రుతివాక్యేజ్ఞానమయోయత
 శ్చశారీరః॥ ౨౬౦॥ ఇతినేహశంకీయంనిధేశోయంహితాప్రదృష్ట్యైవ॥ మనురహమభవమితియథానిధేశోవామ
 దేవసంజ్ఞస్య॥ ౨౬౧॥ తస్మాత్ప్రదృష్ట్యైవహిపరిమాణాంతరమతోణురాత్మాయం॥.....*
 శ్లోకి ౨౨॥ స్వశబ్దోన్యాసాభ్యాం॥ శ్లోకి అయమణురాన్యాయస్తాదణుత్వమస్యశ్రుతినిధికితేతి॥ ౨౬౨॥ ఎవో
 ణురితిశ్రుతిరిహజీవంహితాశ్రుతితత్వయోగేన॥ నిధిశ్చదర్శయతికిలతస్యవాణుత్వవేదితవ్యత్వై॥ ౨౬౩॥ ఉన్యాసం
 కిలయదిదంవాలాశ్రుతీహదర్శితంతపి॥ ఎవంహ్యన్యానాంతరమారాగేతిప్రదర్శితంతపి॥ ౨౬౪॥ తేహోన్యాసేపి
 భిల్వణుపరిమాణత్వమస్యదర్శయిత॥ ననుజీవస్యాణుత్వేనచైవదేశస్థమివదేహీస్యాత్॥ ౨౬౫॥ సకలశరీరగతాకథము
 పలద్ధిర్వశ్యతేహీసాలోకే॥ ఉపలభ్యతేహీగంగాజలమగ్నానంసమగ్రతమనైత్యం॥ ౨౬౬॥ పరితాపోపితతైవచని
 దాఘసమయేహిసకలదేహగతః॥ శ్లోకి ౨౩॥ అగోధత్వందనవత్॥ శ్లోకి ఇతిచేద్యథాహిలోకహరిచందనవిందు
 రేకదేశస్థః॥ ౨౬౭॥ సకలశరీరవ్యాపిసమాష్టాదంజనముతీహరదద్వదయం॥ దేహైకదేశసంస్థాజనయత్యుపలబ్ధిమభిలదే
 హగతాం॥ ౨౬౮॥ త్వక్సంబంధోచ్ఛాస్యహిసకలశరీరగతవేదనాభవతి॥

శ్లోకి ౨౪॥ అపస్థితివైశేష్యాదిత్యెహాభ్యుపగమాద్భవదిహి॥ శ్లోకి నన్వహాదృష్టాంతోయంవిషమోనెహాద్ధసాధకోభ
 వతి॥ ౨౬౯॥ హరిచందనవిందురసాపిహాభిలదేహైకదేశసంస్థాపి॥ ప్రత్యయేహిదృష్టాజనయన్వాష్టాదమణుపదేహగ
 తం॥ ౨౭౦॥ ఇహపునరుపలబ్ధిరియంసర్వాంగవ్యాపిపరందృష్టా॥ వైవైకదేశసంస్థాప్రత్యయేహోపలభ్యతేతస్య॥
 ౨౭౧॥ తస్మైకదేశసంస్థాసాధకమనుమానమపినచేహస్తే॥ ఉపలబ్ధిరియంకింవాకృత్సత్తనాస్థత్వగింత్రీయస్యై
 వ॥ ౨౭౨॥ కింవావియతఇవవిభాఃకింవాదేహైకదేశసంస్థస్య॥ ఇతిసంశయానివృత్తైర్దృష్టాంతోనేహయైక్తఇతి
 చెన్న॥ ౨౭౩॥ దేహైకదేశసంస్థావేదాంతేమాపలభ్యతేతస్య॥ యోయంజ్ఞానమయేఃపాగ్రేషీత్యాదివేదవా
 క్యేన॥ ౨౭౪॥ హృద్యంతర్జ్యోతిరితిశ్రుతివచసాహృదయదేశపృథిత్వం॥ యస్తాద్భస్మాభ్యుపగతమతఉపపన్నకిలైవ
 దృష్టాంతః॥ ౨౭౫॥ దృష్టాంతావైషమ్యాదగోధత్వభిహయైక్తమేవోక్తిం॥ శ్లోకి ౨౫॥ నుత్తాద్యాలోకవత్॥ శ్లోకి
 వైతస్యగుణవ్యాప్తరఃగోధాభవతిలోకవచ్చేహ॥ ౨౭౬॥ యద్వత్పరిప్రదీపప్రభృతీనామేకదేశసంస్థావాంయాచప్రభా
 తదీయాసాచాధికదేశసంగతాదృష్టా॥ ౨౭౭॥ నన్వహాచందనవిందోరపికిలదేహైకదేశసంస్థస్య॥ అవయవవిసృజనేన
 హ్యన్వాదయన్యత్వముచితమేవాస్య॥ ౨౭౮॥ ఇహాభిలజీవస్యాహోర్నిత్యస్యతైవసంఘినావయవాః॥ తైరవయవైఃక
 థంవాసకలందేహంసదిప్రవర్త్యేత॥ ౨౭౯॥ ఇతిశంకాంవారయతుంసూత్రంతేదిదంకృతంనుణాద్వేతి॥ నన్వహాకథంను

శ్లోకి ౨౬॥ అపస్థితివైశేష్యాదిత్యెహాభ్యుపగమాద్భవదిహి॥ శ్లోకి నన్వహాదృష్టాంతోయంవిషమోనెహాద్ధసాధకోభ
 వతి॥ ౨౮౦॥ హరిచందనవిందురసాపిహాభిలదేహైకదేశసంస్థాపి॥ ప్రత్యయేహిదృష్టాజనయన్వాష్టాదమణుపదేహగ
 తం॥ ౨౮౧॥ ఇహపునరుపలబ్ధిరియంసర్వాంగవ్యాపిపరందృష్టా॥ వైవైకదేశసంస్థాప్రత్యయేహోపలభ్యతేతస్య॥
 ౨౮౨॥ తస్మైకదేశసంస్థాసాధకమనుమానమపినచేహస్తే॥ ఉపలబ్ధిరియంకింవాకృత్సత్తనాస్థత్వగింత్రీయస్యై
 వ॥ ౨౮౩॥ కింవావియతఇవవిభాఃకింవాదేహైకదేశసంస్థస్య॥ ఇతిసంశయానివృత్తైర్దృష్టాంతోనేహయైక్తఇతి
 చెన్న॥ ౨౮౪॥ దేహైకదేశసంస్థావేదాంతేమాపలభ్యతేతస్య॥ యోయంజ్ఞానమయేఃపాగ్రేషీత్యాదివేదవా
 క్యేన॥ ౨౮౫॥ హృద్యంతర్జ్యోతిరితిశ్రుతివచసాహృదయదేశపృథిత్వం॥ యస్తాద్భస్మాభ్యుపగతమతఉపపన్నకిలైవ
 దృష్టాంతః॥ ౨౮౬॥ దృష్టాంతావైషమ్యాదగోధత్వభిహయైక్తమేవోక్తిం॥ శ్లోకి ౨౭॥ నుత్తాద్యాలోకవత్॥ శ్లోకి
 వైతస్యగుణవ్యాప్తరఃగోధాభవతిలోకవచ్చేహ॥ ౨౮౭॥ యద్వత్పరిప్రదీపప్రభృతీనామేకదేశసంస్థావాంయాచప్రభా
 తదీయాసాచాధికదేశసంగతాదృష్టా॥ ౨౮౮॥ నన్వహాచందనవిందోరపికిలదేహైకదేశసంస్థస్య॥ అవయవవిసృజనేన
 హ్యన్వాదయన్యత్వముచితమేవాస్య॥ ౨౮౯॥ ఇహాభిలజీవస్యాహోర్నిత్యస్యతైవసంఘినావయవాః॥ తైరవయవైఃక
 థంవాసకలందేహంసదిప్రవర్త్యేత॥ ౨౯౦॥ ఇతిశంకాంవారయతుంసూత్రంతేదిదంకృతంనుణాద్వేతి॥ నన్వహాకథంను

నోసాగునగుతిక్రమ్యవర్తితుంప్రభవేత్ ॥ ౨౮౮ ॥ ఎలగతశుక్లాదిగునోనపటాదన్యత్రద్యుశ్యతెలోకః । దీవప్రభాహి
నగునోత్రవ్యాంతరమేవకింతుసాభవతి ॥ ౨౮౯ ॥ నిభిధావయనంలేజోత్రవ్యంలభతేప్రదీపసంజ్ఞాంహి । విరభావయ
నంయదిదంలేజోత్రవ్యంహితత్సక్రిభాభవతి ॥ ౨౯౦ ॥ తస్మాదయ క్తవపహ్యయమపిద్యష్టాంతభత్యతఃవతతి ॥ ... ॥ *
-శ్లోణి ౨౬ ॥ వ్యతిరేకోగంధవత్ ॥ ౨౭ ॥ తథాచదర్శయతి ॥ కింశ్చిగంధవతోత్రవ్యస్యవ్యతిరేకేనాపివతాతెన్యత్ర ॥ ౨౯౧ ॥
గంధాగునోయథావాచైతన్యగునోపితద్వదేవస్యాత్ ॥ ఉపలభ్యతేహికుస్మమేవపాస్త్రేవ్యపిగంధగుణవిషః ॥ ౨౯౨ ॥
తేనగుణత్వామాప్రివచాత్త్రయైవైప్రతానయత్తస్య ॥ ఇత్యేతద్వ్యభివర్తతంవృష్టాగంధేయతశ్చవిశ్లేషః ॥ ౨౯౩ ॥ గంధ
హ్యపిసహావాత్రయోగవిశ్లేషఇతితుసహియ క్తం ॥ యస్మాన్మూలత్రవ్యాద్విశ్లేషాస్యోపవర్ణితతదిదం ॥ ౨౯౪ ॥ ఓయ
తపూర్వసంప్రదైగుణుబుధ్యాభిభవపీహహీయేత ॥ సూత్వాంకుసుమావయవావిప్రస్ఫుతాస్సర్వతోహిజనయ్యతి ॥ ౨౯౫ ॥
గంధంప్రవిశంతితథానాసాపుటమతినచేహయ క్తతమం ॥ సూత్వాహ్యలంఛ్రియాంస్తేస్ఫుటోహిగంధఃప్రతీయమానో
సా ॥ ౨౯౬ ॥ తస్మాన్నకిందిదేతన్యకైవదృష్టంతథాప్యపేతవ్యం ॥ దర్శయతిశుక్లరేషతతైవహృదయాభయత్వగుణ
తాంచ ॥ ౨౯౭ ॥ తస్యాభిధాయపునరవ్యాలోమభ్యస్తథానభాగేభ్యః ॥ చైతన్యేనగుణేనహిసర్వతనువ్యాపితాంశ్చ
ర్శయతి ॥ ౨౯౮ ॥ శుక్ల్యంతరావలంబితాద్వ్యపిత్వంతస్యదర్శయత్యధునా ॥ -శ్లోణి ౨౮ ॥ వృథనుపదేశాత్ ॥ కింశ్చి ప్ర
జ్ఞాంవృథనుపదతిశుక్లిరిహయాప్రజ్ఞయాశరీరమతి ॥ ౨౯౯ ॥ కృత్సృతనువ్యాపిత్వంతయైవతస్యోపవర్ణయత్యేవాస్వా
పాధికావపితాశ్చక్రిప్రదేతదిదర్శయత్యేవం ॥ ౩౦౦ ॥ అణురయమాత్మాహీశోఽనురతవికృంకభంతయోరిచేత్ ॥
-శ్లోణి ౨౯ ॥ తద్గుణసారత్వాత్తత్వపదేశః ప్రాజ్ఞవత్ ॥ కింశ్చి.సోయంహిపూర్వపక్షవ్యాప్తిఫలప్రశబ్దిభావవతి ॥
౩౦౧ ॥ ఉత్పత్తేరత్రవధాత్వప్రమాణివ ప్రవేశదృష్ట్యాచ ॥ తమాప్రితోవదేశాత్పరభవప్రమాణీవ ఇత్యుక్తం ॥
౩౦౨ ॥ యావద్భక్తిప్రసరంస్యాత్తావాదేవోపిభవతుమహతిహి ॥ ఇహదపరస్యవిభక్త్యంత్రుతమతలత్వాపిభవ
తివిభుతేవ ॥ ౩౦౩ ॥ పషమహానజలత్తాయోయంవిజ్ఞానమయఇతిప్రథితాః ॥ జీవరూపితావభుత్వవాదాస్సను
ధికతాస్తేన ॥ ౩౦౪ ॥ యదిచాణుజీవస్యాత్సకలతనువ్యాప్తవేదనానస్యాత్ ॥ త్వక్సంబంధాత్సాచేతనంబకతాదేపితద్వ
దేవస్యాత్ ॥ ౩౦౫ ॥ కంటకతునోల్లభతేపాదతలవేదనాంనచాన్యత్ర ॥ ఇహచైతన్యగుణస్యవ్యాప్తివాదకథనగోహి
జీవస్య ॥ ౩౦౬ ॥ యచ్ఛగుణస్యగుణత్వంనుజీనమవాత్రీగ్యతరగంధసిద్ధ్యేత్ ॥ గంధస్సాత్రయపవహిసంచరతీత్యేతదేవ
య క్తమతః ॥ ౩౦౭ ॥ ద్వైపాయనేనమునినాహ్యుపలభ్యాపిన్వితదేతదేవోక్తం ॥ సర్వశరీరవ్యాప్తంచైతన్యంస్వా
ద్యదాస్యజీవస్య ॥ ౩౦౮ ॥ నతదాణుజీవస్యాద్యతోహిచైతన్యకావపవాసా ॥ ఔష్ణ్యత్రకాశయాహాయథాహివహ్ని
ప్రధాయమాత్మాస్యాత్ ॥ ౩౦౯ ॥ గుణగుణభావాయోగాత్తమవరిమాణత్వనిరసనాత్ప్రేవ ॥ తస్మాదిహపరిశేషాద్విభు
రయమాత్మేభియ క్తమభిధాతుం ॥ ౩౧౦ ॥ తదణుత్వవ్యపదేశంసంగమయతిసవదిసూత్రకారోపా ॥ తద్గుణసారోజీవో
యతోఽనురయమితిహీగీయతేతేన ॥ ౩౧౧ ॥ ఇచ్ఛాద్వేషప్రముఖాయేవైబుద్ధిగుణాహివిభ్యాతాః ॥ లేషాచధ్యాసేనవ్యా
ణుత్వవాదోయమస్యసంస్పృహః ॥ ౩౧౨ ॥ కర్మకార్యభోక్తృతాత్మకసంసారిత్వంచభవతితన్మూలం ॥ స్వతఇహసోయమ
కర్తృతద్వదభోక్తృచనిత్యము క్తశ్చ ॥ ౩౧౩ ॥ అణుపరిమాణాధ్యాసోబుద్ధ్యధ్యాసప్రయుక్తమహాస్య ॥ ఉత్కాగ్రితివ్యవదే
శోబుద్ధ్యతాగ్రింత్యానవస్వతోస్యస్యాత్ ॥ ౩౧౪ ॥ శుక్లిరిహవాలాగ్రితిప్రథమమణుత్వంహితస్యోదిగత్య ॥ అంతే
సచేతివాక్యాదానంత్యంతస్యసవ్యగుపదశతి ॥ ౩౧౫ ॥ తస్మైవహంజఘంస్యాదృపచారికమణుత్వమహాభవతి ॥ ఆ
నంత్యమాపచారికమితిశాశంక్యంతశ్చసర్వత్ర ॥ ౩౧౬ ॥ బ్రహ్మర్షభావపవశుక్రియంలేమాపదిత్యేతతస్య ॥ యా
బుద్ధిరిత్యాద్యాశ్రుతిరస్యాతాత్రమాత్రతాంశాస్తే ॥ ౩౧౭ ॥ సాబుద్ధియోగమూలాంతమాచప్తేనహిస్వరూపేణ ॥
యాశ్రుతిరేషాబుద్ధిప్రథయత్యణుతాంసతత్పరాసాహి ॥ ౩౧౮ ॥ జ్ఞానప్రచోదగమ్యఃపరపవాత్తాయతోత్పరిదిగత్యః ॥
అణుపరిమాణత్వంకిలజీవస్యావ్యవవన్నమితాతః ॥ ౩౧౯ ॥ మజ్జాకాత్యతరాస్యామపాధిసంబంధవరతయావా

స్యాత్ । యచ్చాన్యద్భుత్రివాక్యం ప్రకర్షితం ప్రజ్ఞయా శరీరమితి ॥ ౩౨౦ ॥ బుద్ధేః ప్రజ్ఞైవస్యాదభవాన్యపదేశమాత్రమే
తత్సాధ్యత్ । వ్యపదేశో యమభిన్నేభావతితిలాభుక్రకప్యగోత్రమితి ॥ ౩౨౧ ॥ అత్ర చ న గుణాభివాదేనాస్తీత్యుక్తమే
వపూర్వత్ర । హృదయా యతః తస్మాద్విద్యుద్భవత్యయత్రైవచోతాః ॥ ౩౨౨ ॥ ఇమమర్థమేవకస్తిన్నహమిత్యే
షాశుక్రితిః ప్రకర్యయతి । యద్యుత్సాహిత్యస్యాత్సాహిత్యాగతీకథంతస్య ॥ ౩౨౩ ॥ తస్మాద్వ్యవదేశో సామప్తపాధి
గుణసారతాత్రయైక్యేన ॥ ౩౨౪ ॥ కరమాత్మనో యథావాప్రాజ్ఞస్యోపాసనేషుగుణజేషు ॥ ౩౨౫ ॥ స్యాద్వ్యవదేశో నీయా
స్య ॥ ౩౨౬ ॥ సహిత్యయమృతపాధియోగేన । సంసారిత్వమణుత్పత్తంతద్వజ్జేవేపుపాధియోగేన ॥ ౩౨౭ ॥ బుద్ధ్యాత్మయోగతోన
సుసంసారిత్వం యదాస్యకత్వేన । సంయోగస్యాపకమోభవత్యవశ్యమితతద్వియోగేన ॥ ౩౨౮ ॥ తస్మాదసంసారిత్వం
స్యాదితి శాంతానిరాకరోన్యథునా ॥ ౩౨౯ ॥ యావదాత్మభావిత్యాన్యదోపప్రవృత్తినాత్ ॥ ౩౩౦ ॥ నైవాశంకా
కారణాయస్మాద్బుద్ధ్యాన్యపాధియోగోనా ॥ ౩౩౧ ॥ సచయావదాత్మభావీనాకస్మాత్తదవసానమిహభవతి । యావత్త
త్వావగత్యన్యసంసారితానివైత ॥ ౩౩౨ ॥ రావన్యవోపావన్యతిబుద్ధ్యాయోగోనకేనవిద్వాపి । బుద్ధ్యాయోగో
యోసాసకథన్యాన్యవదాత్మభావితీ ॥ ౩౩౩ ॥ ఏవాశంకామునానిరన్యతేసవిదసూత్రశేషేణ । యోయమితశుక్రి
ద్బుద్ధాన్యమయోహిబుద్ధిమయవివ ॥ ౩౩౪ ॥ మనఃపరిసాహచర్యంవిజ్ఞానస్యోపలభ్యతేయేన । విజ్ఞానమయమనోమ
యపురస్సకాశుక్రివచోతతేవృద్ధాః ॥ ౩౩౫ ॥ అనుసంచరతీత్యంతాససమానస్సన్నితశుక్రిత్యాపి । లోకాంతరగమనే
పిహిబుద్ధ్యాన్యోగం ప్రకర్యయత్యేన ॥ ౩౩౬ ॥ మిథ్యాజ్ఞానపురస్సరపవాసావాన్మబుద్ధిసంయోగః । మిథ్యాజ్ఞానసృ
త్తిర్నిహిసమ్యక్జ్ఞానమంతరాభవతి ॥ ౩౩౭ ॥ తస్మాద్బుద్ధ్యాయోగేసమ్యక్జ్ఞానాద్యతేనామ్యేతత్ । శుక్రితపివేద్యాహ
మితిప్రథయతి తమిమంయథోపదిష్టాక్షణం ॥ ౩౩౮ ॥ అత్యేతితంవిదిత్వాన్యత్వంమాగోనాయనాన్యఇతి । నన్విహను
ప్రాప్త్రయేబుద్ధ్యాయోగోనకత్యతేజ్ఞానం ॥ ౩౩౯ ॥ కృత్సంవికారవిలయంస్యమవీతఇతి శుక్రిత్యోప ॥ ౩౪౦ ॥*
శ్లోకి ౩౧ ॥ పుంస్తేదివత్తస్యోసతోభివ్యక్తియోగాత్ ॥ శ్రితిసుప్ర్యాదానిలేపంబుద్ధేర్వోగోనవిలయముపయోగి
౩౪౧ ॥ సతపవాభివ్యక్తిలోకత్యవృద్ధానచాసతఃక్యాపి । పుంస్తేదివసోలోకేవాత్యేజీవాన్మనాన్విరాన్యేవ ॥ ౩౪౨ ॥ ఆ
విభవంతిపశ్చాద్భవనసమయేనవైపరీత్యేన । యదిచేన్నాయనియమష్టండాదీనాంకుతోనజాయంతే ॥ ౩౪౩ ॥ తస్మా
త్పుస్తావిలయబుద్ధ్యాయోగోహిస్మాత్కూపేణ । స్థితవివసంప్రబోధేవ్యక్తంగవ్యతభిహవత్తవ్యం ॥ ౩౪౪ ॥ దన్యయ
తిశుక్రితేహసతిసంసర్వేతిచేన్యమేవాక్షణం ॥ ౩౪౫ ॥ సత్వోపలబ్ధిసమలబ్ధిప్రసంగోన్యతరనిమోవాన్యథా ॥ శ్రితి
ఆత్మవేదపాధిభూతంహ్యంతఃకరణంకుసన్వబుద్ధితి ॥ ౩౪౬ ॥ విజ్ఞానంవిత్తమితిహ్యనేకధాగీయతేనావేదేషు । సత్వయ
న్వత్తిర్బుద్ధిస్థుంశయవృద్ధిమిదంమనోభవతి ॥ ౩౪౭ ॥ యన్యంతఃకరణమిదంనాభ్యవగమ్యేత్తతహివోమయితి । సత్వో
పలబ్ధిరథవానిత్యానుపలబ్ధిరేవతస్యస్యాత్ ॥ ౩౪౮ ॥ ఉపలబ్ధిపాధనానామాత్మేన్ద్రియవిషయపరికరాదీనాం । సతవో
పలబ్ధిరేహిసన్వదియోగేనవిస్యకాయాన ॥ ౩౪౯ ॥ సతిహేతుసమవధానెయదివిభలంనైవన్యత్యేతతహి ॥ అనన్య
తానుపలబ్ధిప్రసేయంభవతిమిర్నివాతైవ ॥ ౩౫౦ ॥ శక్తిప్రతిబంధోవాప్యాత్మేన్ద్రియయోరిహాభ్యప్తేయస్యాత్ ।
శక్తిప్రతిబంధోసావాన్మనోభావమ్రుమనుచిరోభవతి ॥ ౩౫౧ ॥ యస్మాదవిక్రియోసావాన్మతేనాయమనువీతప్రస్యనా
పేన్ద్రియస్యపూర్వోద్ధరక్షణాకుంతశక్తికన్యైవ ॥ ౩౫౨ ॥ మధ్యేహికథమకస్మాత్పక్షీయంతస్యవోమన్వత్వేన । త
స్మాన్యయవదానానవధానాభ్యముభేషమేభవతః ॥ ౩౫౩ ॥ తచ్చావశ్యకమేహిమనశ్చమన్థంప్రతిప్రకర్యయతి
మనసాహ్యేత్యాన్యక్రూతిరన్యతేరిచావరాపితథా ॥ ౩౫౪ ॥ తస్మాత్సూత్రకృత్వోక్తంతస్మాదసారస్వముచితమేవా
స్య ॥ శ్లోకి ౩౨ ॥ కర్తానాప్రీక్షణవత్సాత్ ॥ శ్రితి తన్మనసారత్వేనవ్యుత్తాధ్యాపాన్యత్యేనాహత్యమితి ॥ ౩౫౫ ॥
ఘాతమగన్యంప్రతికర్త్యాన్యాయానుభవకర్యయతి । అతాస్పంగత్వక్రూతివచనానానుపిదిక్రీతీవాంచ ॥ ౩౫౬ ॥ వి
ప్రతివత్తబుద్ధికర్త్యాత్వేనైవకాత్మకర్త్యాహత్ । సోయమకర్తృవచన్యాదిసాన్యవతంహినిరసితుంశకలం ॥ ౩౫౭ ॥

కర్తృత్వాన్యథాసాక్ష్యాసాధారణతయ్యతీవ సూత్రకార్యం | ఆత్మాసాక్ష్యాత్సాక్ష్యాద్విధిసామ్యమగ్ధవగ్ధవః || ౩౫౨ ||
కథమన్యథాన్యథాసాక్ష్యాద్విధిసామ్యజేతవశవేతి | ద్రష్టాశ్చ తామంతాబోధాక తేతశాస్త్రమఖిలమపి || ౩౫౩ ||
నైవానంతర్యప్రతిపదికాన్యవిద్యకంహికర్తృత్వం | యోగి ౩౫ || విహంగపదేశాత్ || యోగి తస్మాన్సహికర్తృత్వా
బోధికాత్వాభవేదసాక్ష్యాత్ || ౩౫౪ || యస్మాద్విహారమన్యప్రతిస్పృశ్యత్యయతఇతిప్రదర్శయతి ||*
యోగి ౩౫ || ఉపాదానాత్ || యోగి ఆత్మాసాక్ష్యాత్సాక్ష్యాద్విదేహమితిశ్రుతిస్తస్య || ౩౫౫ || జీవప్రకరణవివహికర
ణోపాదానమన్యకీర్తయతి || యోగి ౩౬ || వ్యవదేశావ్యక్తియాన్యాయాన్యచేన్నిదేశవివర్యయః || యోగి విజ్ఞానంయ
జ్ఞమితిశ్రుతిరేహసిక్రియానుకర్తృత్వం || ౩౫౬ || వ్యవదేశితస్యయస్మాద్బోధికాత్వాభవేదసాక్ష్యాత్ | నన్వహ
విజ్ఞానవదంబుద్ధివరంస్యాన్నచాత్మపరమితీతే || ౩౫౭ || బుద్ధివరంచేద్రవిదంబిదేశవివర్యయఃప్రసజ్యేగ్ విజ్ఞానెన
తస్మాద్విజ్ఞానమతీతాబోధకేనస్యేత్ || ౩౫౮ || బుద్ధివివక్షాయాంబుయకరణవిభక్తిర్నిత్యతేస్యత్ర | విజ్ఞానెనైవ
వంశ్రుతౌతదేహమితిప్రసిద్ధాయాం || ౩౫౯ || సమయదిబుద్ధ్యతిర్జీవకతాననవస్వతంత్రస్య | ప్రయమాత్మ
నోహియత్స్యైదేవసంపాదయేన్నవివరతం || ౩౬౦ || వివరతమపిచకార్యంపుర్వాబోధ్యతేహ్యసావాత్మావం
విభాత్రవ్యతిరేకసంశ్రయభవతియన్తరమా || ౩౬౧ || ఇత్యేతానాశంకాంసరిశతుమవరంహిసూత్రమహ
నంత || యోగి ౩౬ || ఉపలబ్ధివదయిమా || యోగి ఆత్మాయభోజలభింప్రతిస్వతంత్రీవ్యవప్రపంచః
౩౬౨ || ఉపలభ్యతేతద్విహారవ్యవప్రపంచమాజయేన్నకుతః | ఉపలబ్ధిసాధనాసహిభవంతిపేయప్రకల్పనాధా
న || ౩౬౩ || ఉపలబ్ధౌత్వసేతుస్సాక్ష్యవయమాత్మాసిచేతనత్వేన | సన్వయమాత్మకరణాన్యసేతుతేవిషయకల్పనాగ్ధం
చేత్ || ౩౬౪ || సచకథమహస్యసంశ్రయస్సాక్ష్యత్యేతద్వశుల్యముభయత్ర | కర్తృత్వపేతుతేకీదేశంకాలంబిమితిమహిం
వతి || ౩౬౫ || నైతావతాహికార్యకర్తృత్వాసంశ్రయమహితంభవతి | ఏకోదకసాపేతువక్తావాతేస్వతంత్రవ
స్యాత్ || ౩౬౬ || సహకారాంతరయోగాదిప్రాప్తప్రవృత్తికస్యస్యాత్ || యోగి ౩౭ || శక్తివివర్యయాత్ || యోగి విజ్ఞానస్యతి
ర్జీవకతాతేవప్రమిహయన్తం || ౩౬౭ || విజ్ఞానశబ్దవాచ్యబుద్ధికర్తృత్వభాగినిచేత్సాన్యత్ | బుద్ధిర్నికరణశక్తిప్రశ
తావ్యత్రసాచహియతి || ౩౬౮ || ఏవంనాకర్తృశక్తిస్తస్యాబుద్ధేవరంప్రసజ్యేత | సర్వాగ్ధకారికరణకల్పయితవ్యంత
దాన్యదేతస్యః || ౩౬౯ || శక్తిస్సేవక్రియాస్వహకరణాపేయోహివ్యత్యేత | కరణవ్యతిర్జీవహికరణసంజ్ఞాకృ
టోవివాదస్యాత్ || ౩౭౦ || యోగి ౩౭ || సమాధ్యధావాచ్యయోగి యోగి విషయవాచ్యభవప్రయోజనీయస్సమాధివచిప్తః |
ప్రప్త్యగ్ధోరవ్యమంతవ్యతిశ్రుతిప్రదేశేషు || ౩౭౧ || అసతిచకర్తృత్వేకథమువవన్నస్తస్యసోయమిహభవతి | తస్మా
దవ్యయమాత్మకతేత్యేతద్వయన్తమేవస్యాత్ || ౩౭౨ || యోగి ౪౦ || యథాచరతీభయథా || యోగి భాస్మాగ్ధవ
త్వసూత్రైర్జీవితేతస్యయచ్చకర్తృత్వం | మిమాంసకానుమత్యాస్వాభావికమేవతదిసంపాప్రై || ౩౭౩ || సస్వా
భావికాన్యచకర్తృత్వంస్యాదితహవద్యయతి | తచ్చేత్సాభావికమిహనవిమోక్షసాన్యతాగ్ధంవిదపితేన || ౩౭౪ || కర్తృ
త్వమువక్త్రపుమహింనాకథంభవేతోవా | ననుకర్తృత్వేసత్యవ్యస్యచకర్తృత్వకార్యవిహారాత్ || ౩౭౫ || పురు
షాచసాన్యోగ్యహితత్వరేహరోనిమిత్రపరిహారాత్ | అగ్నేశ్చక్తస్యాపిహికావ్యవయోగేధానకార్యంస్యాత్ || ౩౭౬ ||
తత్కవిహాపస్యాదితనెయంశంకాభిభవతియన్తరమా | యేననిమిత్తానామపిసంబంధశ్చక్తిల్లక్షణేనస్యాత్ || ౩౭౭ || తత్ప
రిహారయోగావపివేధానోపాతతోన్యమర్పారః | ననుమోక్షసాధనాల్పమోక్షసాన్యదిరునైవమాశంక్యం || ౩౭౮ ||
సాధనసాధనీయదిష్టాక్ ప్రహ్యాయమనిత్యవివస్యాత్ | సాధనసాధనంకిలంకేసకలంహిద్యత్యేనిత్యం || ౩౭౯ ||
ప్రప్త్యధావబోధాన్తీకృతిసంజ్ఞాపితంహిశాస్త్రీప్రీతిసహివాచకల్పతేకిలభాస్వాభావికహికర్తృత్వే || ౩౮౦ ||
తస్మాదుపాధర్పాగ్ధోనైవాన్యకర్తృతావాచ్యా | దర్శయతిచేమమగ్ధంశ్రుతిరేహధ్యాయితవజ్జముఖా || ౩౮౧ || సమ
దేశీనాంపరస్పాదవ్యోజనవివర్యతేత్రా | నాన్యోతోప్రప్త్యాధ్యాయగ్ధోరయోపిదర్శయంత్యేవం || ౩౮౨ || వగ్ధవతర్ని

కర్తాభోక్తచస్యాత్మైవసంసారిః । ఇతితునదోషభూస్యాద్యస్తాదావిద్యకానితాత్పర్యం ॥౩౮౩॥ ఆవిద్యకమేవేదంకర్తృ
 త్వాదికమితీత్రదశయతి । శ్రుతిరన్యాయత్రైతిహివిద్యావసరేతువారన్యత్యవశా ॥౩౮౪॥ యత్రత్వస్యేత్యాద్యా
 శ్రుతిరపితస్తాన్నకస్పిదిహదోషః । తస్యస్వపైజాగ్రత్యుపాధిసంవరజనితవవాసా ॥౩౮౫॥ శ్రమలకాశేవతతశ్చేన
 స్యైవేతిదశయన్వైవం । తదభావంచనుషుప్తైశ్రావయితిపాజ్ఞసంపరివృత్తే ॥౩౮౬॥ తద్వాలస్యత్యాద్యాశ్రుతిఃప
 రానందరూపతామస్యైదశయేతుమేతన్వర్థం ప్రాహాచార్యోయథాచరత్వైతి ॥౩౮౭॥ త్వథశ్చేహతుశబ్దఃపక్షవ్యా
 పృత్తిఫలకవవాసా । స్వాభావికమేవస్యాత్మత్వత్వాదికమితహనాశంక్యం ॥౩౮౮॥ లోకేత్యేహియథాగృహీత
 వాశ్యాదికరణహస్తస్థా । ముఖ్యభవతిసంపదస్వగృహంప్రాప్తోవిముక్తవాశ్యాదిః ॥౩౮౯॥ సస్థానికస్వత్వోనేనిర్వా
 పారస్పర్యభవత్యేవం । ద్వైతమవిద్యామూలకమాలంబ్యస్వపైజాగ్రతోర్థాత్మా ॥౩౯౦॥ కర్తాదుఃఖ్యభవతిహిసతద్భ
 మస్యావనుత్తయేహిపునః । ప్రవేశపరమాత్మానంప్రవిలాపితకార్యకరణసంఘాతః ॥౩౯౧॥ సహిభవతిసంప్రసాదా
 వసరేచనుభుతైవచాకర్తా । ఎవమవిద్యాధ్వంతంవిద్యాదీపెనముక్త్యవస్థాయాం ॥౩౯౨॥ ఆత్మావిధూయనకలంపర
 మ్మానందోహిశ్చేహిలోభవతి । తత్తాహితత్వతాహియథాహివాశ్యాద్యపెక్ష్యకర్తాస్యాత్ ॥౩౯౩॥ ఏవంమనఆదినహ్యపె
 త్యకర్తాస్వతత్త్వకర్తైవ । ఇత్యాదేదయతుంకిలవృష్టాంకోయంప్రదశితోభవతి ॥౩౯౪॥ బోధయాతుంకర్తృత్వం
 స్వాభావికమితినచేహాధికాస్త్రం । తదమాద్యావిద్యకమహాకర్తవ్యవిశేషబోధనాభావస్యాత్ ॥౩౯౫॥ నన్యహసం
 ధ్యైస్థానైత్రతీయతేకేవలస్యకర్తృత్వం । కామంపరివర్తతఇతివిజ్ఞానేనేతివాక్యయుగ్మేన ॥౩౯౬॥ ఇతిచేన్నాయందో
 షోయతశ్చైత్రాపికరణసంబంధః । శ్రుతివచనెనసద్భిరితిసంధ్యవరేణప్రతీయతేహియతః ॥౩౯౭॥ స్మృతిరపికీలేంత్రి
 యాణాముపమమి త్యేతమధికీమాచస్తే । తస్మాత్సమనాఎవహివిహరతిసంధ్యఇతియుక్తమభిధాతుం ॥౩౯౮॥ సోయంహి
 వాసనామయఎవహిలోనతత్యరూపస్యాత్ । శ్రుతిరియములేవశబ్దప్రముఖార్థమిమంవివరముపదితతి ॥౩౯౯॥ ఎవము
 పాదానెపిహికర్తాసమనానకేవలోభవతికరణవిభక్తిరయుక్తకరణవిశిష్టస్యకర్తాతాయాంస్యాత్ ॥౪౦౦॥ ఇతిశాస్త్ర
 శంకసీయంలొకవిమత్యాహిద్యశ్యతేబహుధా । యుక్యం తేయోధాఇతియోదైర్యధ్యతఇహైషరాజైతి ॥౪౦౧॥ తస్మాత్క
 రణవిభక్తిస్సహవిమత్యావశేనయుక్తైవ । అపిచోపాదానెత్త్వావ్యాపారోపరమివకరణానాం ॥౪౦౨॥ నస్యాతంత్య్రిం
 కస్యదిదబుద్ధిపూర్వస్పృశ్యతేస్వాపే । విజ్ఞానంయజ్ఞమితివ్యవదేశోయశ్చదశితఃపూర్వం ॥౪౦౩॥ సహిబుద్ధైరేవ
 స్యాత్కర్తృత్వవరోసాచ్చవోభవతి । మనసోసంతరపరితంవిజ్ఞానపదంతుబుద్ధిరూఢంహి ॥౪౦౪॥ శ్రద్ధాద్యవయవ
 త్వంబుద్ధైరేవోపదర్శయత్యేహ । తస్యశ్రద్ధేత్యాద్యాశ్రుతిరతిభూబుద్ధిరేవిజ్ఞానం ॥౪౦౫॥ ఎవంసంపదవాచస్పిద
 స్యైతిశ్రుతోహియజ్ఞస్య । వాన్బుద్ధిసాధ్యతోక్తతస్మాద్విజ్ఞానమత్రబుద్ధిస్యాత్ ॥౪౦౬॥ శక్తివివర్యయితకానహి
 బుద్ధైకర్తృతామతేభవతి । కరణానామపిలోకస్వస్వవ్యాపారకర్తృతాహియతః ॥౪౦౭॥ ఉపలబ్ధ్యపెక్షయాపిహి
 కరణానాంనైవకరణతాయుక్తా । నిత్యోపలబ్ధిరూపోహ్యత్నాయస్తావతోసతపతేతా ॥౪౦౮॥ ఎవమహంకృతిపూర్వకమ
 పికర్తృత్వంనచోపలబ్ధిరహిబుద్ధైకర్తృత్వేవాకరణాంతరకల్పనానచేహస్తి ॥౪౦౯॥ తస్యసమాధివిధానంచావిద్యకక
 ర్తృతామపాదాయతస్మాదైపాధికమహాకర్తృత్వంనైవతత్యమితిసిద్ధం ॥౪౧౦॥ ష్టిలి రంగిప్రరాతుతమ్య్రితేః ॥ ష్టిలి
 యదిదముపాధిసంబంధనమస్యపికర్తృత్వమభిహితంతత ॥౪౧౧॥ ఈశ్వరమనపెక్ష్యస్యాత్కాంతమపెక్ష్యభవతిచేత్యేవం ॥
 ౪౧౨॥ ఏవహ్యైత్యాదిశ్రుతివచనామపితత్వేవవిధివచనాంఅన్యోన్యంహివిరోధేశరికానయెంఘముద్ధితాభవతి ॥౪౧౩॥
 సత్యామేతస్యాభివ్యహమీమాంసకమతేనచాత్మేః । నాపెక్షతేహిజీవంపరమాత్మానంప్రయోజనాధావత్ ॥౪౧౪॥
 రాగద్వేషాదియతఃకారకసంపత్తిసహకృతోజీవః । అనుభవతుంకర్తృత్వంశక్తోతియతఃకిమేశ్వరేణాస్య ॥౪౧౫॥ కృష్ణా
 దికేషుకమస్వేకాపెక్షానద్యశ్యతేలోకేక్షేతదకర్తృత్వేనవజంతరాకాస్మజతోస్యసంఘాతంస్యాత్ ॥౪౧౬॥ విషమ
 ఫలంకర్తృత్వంవిభతఈశస్యవిషుతాపిస్యాత్ । సాపేక్షత్వాన్నాసాదోషస్యాదితిసేవాయుక్తమేవం ॥౪౧౭॥ సా

పెత్తతాతదాస్యార్థస్యైవదాహిజంతూనాం జీవస్యకర్తృతాయాంసత్త్వాంశద్భావవతయోగ్యవతి॥౪౦౬॥య
దిచేదీశాపేక్షంత్వోత్సంస్యాదదాహికి విషయంసాపేక్షత్వతస్యస్యాద్యతాభ్యాగమశ్చదుర్వారః॥౪౦౭॥ఇత్యే
తానాశంకామపనుదతిహిసూత్రకృత్తశబ్దేన జీవోఽవిద్యావసరేభవస్యవిద్యాతమోంధవికలి॥౪౦౮॥సహికార్యక
ణసంఘవివేకదర్శిభవేవరప్రస్యః శేతయితరీశ్వరాతిరలకర్తృభ్యయోచ్చసర్వభూతస్థాత్॥౪౦౯॥తదన్యుయాకిల
స్యాత్సంసారఃకర్తృభ్యోక్తృతానామః । తదనుగ్రహేకహేతుకవిజ్ఞానైస్సాస్యమోక్షసిద్ధిరపి॥౪౧౦॥ ఏవహ్యవెత్త్యా
ద్యామృతినిమగ్నకలయితఃప్రదర్శయతి । యావయతన్మత్తన్మితిశ్రుతిస్సాపిదశయత్యేవం॥౪౧౧॥ సన్వితఃకారయ
తాయదాభవేత్తస్యజీవమతాప్యేవం । నిఘ్నూణతాజీవస్యస్యాకృతాభ్యాగమోద్యసఃపరతి॥౪౧౨॥.....*

శ్లోకి ౪౨ ॥ శృతప్రయత్నాపేక్షస్తుఃసితప్రతిపిద్ధావైయ్యధ్యాపభ్యః ॥ కింఞ్చ ఉక్తపేక్షనివృత్తిప్రయోజనోసా
తుశబ్దభావవతి । జీవప్రయత్నసాధ్యోగర్తృధర్మైకలక్షణోయోసా॥౪౨౩॥ తదపేక్షనివహిశఃకారయితతోగ్రై
వదోపాయం । ధర్మాగ్యపేక్షయోపహివిషమంవిభజేన్మలాస్యసావీశః॥౪౨౪॥ తత్తద్విజాపేక్షావీహియదాదీయథా
సాపర్జన్యః । స్వజితరథాపరమాత్మధర్మధర్మపేక్ష్యకారయతి॥౪౨౫॥ అసంపదర్శస్యేష్టస్ససత్త్వవీజేమనోపహ
యతి । రసపుష్పఫలమలాకాద్యఖిలంయచ్ఛృణ్వశ్యలెత్థి॥౪౨౬॥ ఎవంపరమాత్మసాధర్మాధర్మపేక్ష్యజీవగతా
దీవానామేతేషాంశుభాశుభాత్మకఫలంహివిదధాతి॥౪౨౭॥ సన్వితరత్నకర్తృత్వంజీవస్యయదాభవేత్పరాయత్తం । క
థమిహకృతప్రయత్నాపేక్షత్వంస్యాదితీహనాశంక్యం॥౪౨౮॥ కారయతిహిపరమాత్మసుర్వంతంపూర్వచాసనావ
శతః । పూర్వతరంచాపేక్ష్యప్రయత్నమీశోహ్యకారయతూర్వం॥౪౨౯॥ పూర్వమపేక్ష్యేవానింకారయతీశోయ
తోహ్యనాదిరసా । సంస్తాతప్రస్తాదిహసూత్రకృతోక్తంహిసకలమనవద్యం॥౪౩౦॥ కథమగమ్యతక్షుశఃకృతప్రయ
త్నాగ్యపేక్షాభిచేత్స । సీతప్రతిపిద్ధావైయ్యధ్యాపభ్యోవగమ్యలెహ్యేవం॥౪౩౧॥ ఎవంచేదేవస్యాశ్చుర్గకామో
యజేతససాన్యాత్ । ఇతిహితంప్రతిపిద్ధంసఫలంనోచేత్తదేతదఫలంస్యాత్॥౪౩౨॥ ఈశ్వరఎవవిధోవాప్రతిపే
ధేవాసదాన్యయ్యైత । యస్తాస్మరంతోసాజీవస్యకథంనియుజ్యతేతత్ర॥౪౩౩॥ విధిహితకారిణంచానధ్దేనవిష్ట
కారిణంచతథా । అధ్దేనసంస్యజేదివేదోసావప్రమాణమేవస్యాత్॥౪౩౪॥ అసపేక్షస్వేదీశోకస్యాశ్చుర్గకకారవై
య్యధ్యం । ఏవంచేదేకకాలాదీనామకృతాగమాదిదోషస్యాత్॥౪౩౫॥ ఇతిఖిలుదూషణజాతంత్యాదిగ్రహణేనప
ర్యతంమునినా । తస్మాన్సార్వాపేక్ష్యకారయతీశఇతిహిపరవిరోధం॥౪౩౬॥*

శ్లోకి ౪౩ ॥ అంశోనానావ్యపదేకాద్యభావాపిదాశకిరనాదిన్యమసీయతవై కింఞ్చివోజీవోన్యోనానిరకర్తృత్వస్యం
ప్రకాశేత్తితి । వర్ణితమీతమూర్వంబ్రహ్మైక్యంతస్యసుగమమేవైతి॥౪౩౭॥ సంప్రసభేదాభేదశ్రుతివచపామిహురో
ధశంకాయా । తామపనియహిసకలాంబ్రహ్మైక్యమిదంద్యధీకరోతిమునిః॥౪౩౮॥ ఉపకార్యోజీవోసాపుపకారకఎవభ
వతిపరమాత్మ । ఇతితుపురానిదిష్టంసభవతిసంబంధివోరయంభవః॥౪౩౯॥ కింస్వామిభృగ్యయోరిపకిమసావగ్ని
స్సులింగయోద్భవా । ఇతిశంకాయాంసత్త్వాంయుక్తస్వీత్వాస్వామిభృత్యవచ్చాత్ర॥౪౪౦॥ తస్మైయోజ్యయో
జకభావోసామప్రసిద్ధభావోకే । తద్వదిహాపిస్యాదిత్యాతేహాసానిరస్యలెసపది॥౪౪౧॥ ఈశస్వాంశోజీవోయథా
స్సులింగోభవత్యసావగ్నేః । సన్వితోనిరవయవశఃఫలహితస్యాంశఎవజీవస్యాత్॥౪౪౨॥ తస్మాన్నాసావంశోనానా
వ్యపదేకదర్శనాదపిచ । నానావ్యపదేకసాసాన్వేష్టవ్యోయతర్జుత్యాదిః॥౪౪౩॥ శ్రుత్యంతరేషున్యజ్ఞోనాసతిభేదస
య్యజ్యతేత్వాపి । స్వస్త్వామిభృత్యపాప్యయుక్తస్వాదితిహిదేహశంకాస్యాత్॥౪౪౪॥ సహినానావ్యపదేకాదేకస్మా
దంతతాత్పర్యేన్దిష్టా । కింతస్యభాపితస్యవ్యపదేకాదంతోపపన్నాస్యాత్॥౪౪౫॥ వ్యపదేకోఽనానాత్వప్రతిపత్తివ
రోపిభవతితస్యేహ । దాశకిరనాదిభావంబ్రహ్మణమితేసమానుగంతయతః॥౪౪౬॥ ఇహదాధర్వణికాకిలసూత్రై
వ్యస్తతత్త్వబోధవరై । దాశాదాపాశిరవాల్మీకివైత్యకాముపదిశంత్యైతః॥౪౪౭॥ త్వంస్తీరిశ్రీతిరన్యవ్యవ

దిశతి బ్రహ్మతత్త్వమేవమితి । ప్రవచనమాంశ్చ కుమారస్తథా కుమారితదైవజీర్ణాప్తిః ॥౪౪౦॥ యశ్చ హి జాతో లోకైశ్చ
లోయం బ్రహ్మభవతి నాన్యథితి । సర్వాణీత్యాద్యా అపికథయంతి బ్రహ్మ సర్వరూపమితి ॥౪౪౧॥ చైతన్యంతస్విజ్ఞానభవ
తహి జీవేశయోర్యతస్తస్మాత్ । భేదాభేదావగమాభ్యామీశాంతత్వమన్యాయ క్తతమం ॥౪౪౨॥ ... *
... *
... *

శ్లోకి ౪౪॥ మంత్రవర్ణాచ్చ ॥ శ్లోకి తావానస్య త్యావ్యోమంత్రస్య ముగ్ధమేవదర్శయతి । మంత్రే చ భూత
శబ్దస్థానరజంగమసజీవేహవరః ॥౪౪౩॥ తస్య రతాహింసస్థితిమంత్రే దృష్టా హి భూతశబ్దస్య అత్ర చ చాదోంశస్య
త్వస్మాదంతత్వమన్యాయ క్తతమం ॥౪౪౪॥ శ్లోకి ౪౫॥ అపి వత్సర్యతే ॥ శ్లోకి ఈశ్వరగీతాశ్చ పిలజీవస్య శాంతతా
నిదిహి ॥ తత్ర మమైవాంశ ఇతి వ్యవదేశో యనజీవభూతస్య ॥౪౪౫॥ అత్ర నియోజ్యోయోజకభావో సాస్వామిభృత్య
యో రేవ ॥ లోకేయదృపిద్యప్తస్తథాపితాస్తే ॥ చాంశతాశ్చ ధితా ॥౪౪౬॥ హింసోపాధియ్యతాని జీవాన్మానూనానా
యసంపన్నః । పరమాత్మాసాశాస్త్రీశ్చ త్రన కాదిద్విరోధకంకాస్యాత్ ॥౪౪౭॥ నన్యశాంశో జీవో యదాతదీయనమః
భోగైః । అంశిన ఈశ్వాపిహిదుఃఖత్వం మర్షిచారమేవస్యాత్ ॥౪౪౮॥ హస్తాద్యవయవసంగతమః ఘనయథాంగీనోభ
వెష్టుఖం । నానాజీవాంశగతైర్దుఃఖైరీశస్య మఃఖమధికంస్యాత్ ॥౪౪౯॥ ముక్తాతత్త్వాప్రమాణాం మహత్తరం మఃఖమప
రీహార్యంస్యాత్ । సవ్యావృత్తానమఫలం పూర్వస్సంసారఎవవరమితిచేత్ ॥౪౫౦॥ ... *
... *
... *

శ్లోకి ౪౬॥ ప్రకాశాదివనైవంపరః ॥ శ్లోకి జీవో యథాహిదుఃఖం సంసారకృతం సదానుభవతి తథా నైవం
పరోహియస్తాజ్జీవోదేహోన్మదావమావన్నః ॥౪౫౧॥ తదుఃఖానావిద్యావశతోదుఃఖత్వమాత్మనోవిభుతే । దేహోన్మదావ
యోగోదుఃఖభిమానోపి నైవమీశస్య ॥౪౫౨॥ జీవస్యాపి వదేహోద్వేకభ్రమబంధనోభవతి । దుఃఖాభిమానవిషయాన
తు సదపరమాథతోస్తికశ్చిదపి ॥౪౫౩॥ ఇహపుత్రమిత్రగోచరమపిదుఃఖంతదభిమానతోద్భవం । అభినివిశమానపద
స్సహవశేనెహపుత్రమిత్రాదీ ॥౪౫౪॥ తత్రాభిమానయోగాదనుభవతి తదీయమఃఖవత్సమపి । మిథ్యాభిమానమూ
లోదుఃఖానుభవోహిభవతితేనానీ ॥౪౫౫॥ యేత్రమిత్రబంధువ్యభిమానవివర్జితాహియతినస్య ॥ తదుఃఖమూల
కంకిలదుఃఖంనైతేషుకృత్యతేకిమపి ॥౪౫౬॥ కిమత్రప్రజ్ఞానఘనాత్పరాత్మనోన్యన్నవశ్యతోవస్తు । దుఃఖత్వంనేతితతోనై
వాత్మజ్ఞానమఫలమితిశంక్యం ॥౪౫౭॥ అత్రనిదర్శనమేతత్త్రికాశవదితి ప్రదర్శితంమునినా । లోకేయథాప్రకాశస్సార
భ్యాం దోన్యనుండలవ్యాపి ॥౪౫౮॥ ఋజువక్రభావకలితేష్వంగుళిదార్యాద్యుపాధిషుప్తాయః । ఉపగతతద్భావ
ఇవప్రతిపన్నోనపరమాథతస్పోయిం ॥౪౫౯॥ తద్భావంప్రతిపద్యతవివంసర్వత్రగోపితాకాశః । గచ్ఛత్స్వపివఘటా
దిషుగచ్ఛన్నివభావ్యమానమాపి ॥౪౬౦॥ గచ్ఛతిసంపరమార్థతవంజలకంపసేనతత్రత్యే । సూర్యాదిప్రతిబింబైః
కంపమాసేనకంపతేసూర్యః ॥౪౬౧॥ ఎవమవిద్యోపస్థితబుద్ధ్యవహితజీవసంజ్ఞికేహ్యంతే । దుఃఖాయితేతత్త్రికతద్వ
ద్దుఃఖాయితేహిశోయం ॥౪౬౨॥ జీవస్యాపిహిదుఃఖప్రాప్తిరవిద్యాబంధనేత్యుక్తం । వివమవిద్యామూలకమేతంజీ
వాత్మభావమున్నట్ల ॥౪౬౩॥ బ్రహ్మత్వతాంవదంతిహితత్త్వమసీత్యాదిసకలవేదాంతాః । తస్మాన్నోస్తేవేశవదుఃఖ
నేశస్యదుఃఖతావస్తేః ॥౪౬౪॥ శ్లోకి ౪౭॥ పురంతః ॥ శ్లోకి వ్యాసాదయః కిలామీష్టరంభిపరమాత్మతత్త్వమఖిలమ
పిత్రచపరమాత్మాయం సహినితోనిగుణాశ్చభవతియతః ॥౪౬౫॥ సహికర్మణాఫలైర్వాసీభ్యతేపద్మేత్రమివవయ
పా । కర్మాత్మత్వవిరోధాసంయుజ్యతేమోక్షబంధనైరితిహి ॥౪౬౬॥ అత్రచశబ్దత్వవణాత్సమామనంతీతివాక్యశేష
స్యాత్ । నన్యత్రచాంతకాత్మభూతానామేకపదత్వేహి ॥౪౬౭॥ కథమత్రానుజ్ఞాపరిహారోతావర్థవత్తరోభవతః ।
నన్యశాంశోజీవస్తద్భేదాత్తైసవంజసోభవతః ॥౪౬౮॥ ఇతిచేదనంశతామపిజీవస్యాభేదబోధికాశ్చుక్తియః । మృత్యో
స్సమృద్ధ్యమాపౌతీత్యాద్యాహిత్రదర్శయంత్యేవం ॥౪౬౯॥ నాన్యోతోస్తీత్యాద్యాప్రేక్ష్యత్యేవమాదికాశ్చుక్తి
యః । నన్యహభేదాభేదావగమాభ్యామీశతాహినితా ॥౪౭౦॥ నత్యంతథాపిభేదాభేదానాన్రీచమబోధయిషితా
హి । భేదమనాద్యావిద్యకమభేదఇహాకలమబోధయిషిలోహి ॥౪౭౧॥ నిరవయవస్యబ్రహ్మణ ఇహముభ్యోంశఃకథంభవే

జ్జీవః । తస్మాత్పునఃపైత్రోభూతానాంభవతిచాంతరాత్మాయః॥౪౮౦॥ సోయంహిజీవభావేనావస్థితత్వవశ్యమిహవాచ్యం । ఏవంచానుజ్ఞాపరిహారానుపపత్తిరీద్యతోబ్రూతే॥౪౮౧॥ *

శ్లో॥ ౪౮౦॥ అనుజ్ఞాపరిహారోదేహసంబంధాజ్ఞోతిరావత్ ॥ టి॥ అగ్నిహోమీయంపశుమత్యాద్యాకిలభవేదిహానుజ్ఞా । పరిహారశ్చసహింస్యాదిత్యాదిప్రాపుభావపిప్రథితౌ ॥౪౮౧॥ ఏవమృతౌభార్యామితిగురువత్సంనైఃసంస్పృశేదితః । ఏతాచానుజ్ఞాపరిహారభవతోహిదేహసంబంధాత్ ॥౪౮౨॥ అప్సవకత్వేపిచదృష్ట్యాపావత్రదేహసంబంధః । దేహేంత్రియసంఘాతావివేకమూలభక్తిమాత్మకస్సేయం ॥౪౮౩॥ అప్సవంభోమాఘోహంగీచ్ఛామ్యహమేవచాగమిష్యామి । ఇతికిలసమ్యగ్జ్ఞానాత్పక్ష్విత్తతోసాహిసర్వజంతుషుచ ॥౪౮౪॥ తస్మాన్నేహానుజ్ఞాపరిహారాదౌనబాధకంకిమపి । తవ్యేనానర్థక్యంస్యాత్తవ్యర్థగ్నిభిహనాశంక్యం ॥౪౮౫॥ హేయేవోపాదేయేస్త్యవివేకినీయుజ్యతేసోయం । యస్త్యస్త్యవ్యతిక్రంతంహేయముపాదేయమపిచనేత్యైత ॥౪౮౬॥ బ్రహ్మశినిరూఢవిత్తోపద్వానకథంసీయుజ్యతేతత్ర । సమ్యగ్గర్హితభూయదినియోగస్సవ్యతేష్టచేష్టస్యాత్ ॥౪౮౭॥ ఇతితునసర్వత్రైవిద్యాభిమానోసాప్రవర్తకోయస్త్యత్ । అభిమానాభావేనహితత్వేదోసహియతేష్టచేష్టస్యాత్ ॥౪౮౮॥ తస్మాచ్ఛానుజ్ఞాపరిహారావిహదేహయోగజావేవ । ఇహచనిర్వహణతాజ్యోతిఃప్రముఖాభవంతిలోకేష్టిక ॥౪౮౯॥ జ్యోతిషవికత్వేపిహ్యగ్నిశ్చావాసగృహ్యతేలోకే । పరివర్జ్యతేహిసంతఃప్రకాశవికాప్యమేభ్యదేశస్థః ॥౪౯౦॥ తైమార్యాద్యాభౌమాగృహ్యంతేనరకలెబదానినకా । మూత్రపురీషంచగవాంపపిత్రమితిగృహ్యతేనచాన్యస్య ॥౪౯౧॥ *

శ్లో॥ ౪౮౧॥ అసంతతేశ్వావ్యతికరః ॥ టి॥ నన్వేవమభిచదోహభవతిహ్యేకాత్మతామతేసోయంస్వామ్యైకత్వాదిహాకిలమూలవ్యతికరోభవేదితేత్ ॥౪౯౨॥ నహికతురోభ్యుత్తర్యాసంబంధస్సర్వతనుభిహితభవతి । యోసాపువాధితంత్రికమూలవ్యతికరోసతేనాన్య ॥౪౯౩॥ శ్లో॥ ౪౮౨॥ అభాసపవచ ॥ టి॥ జీవస్యశాంత్యంఘ్రార్యమవచ్చేదపక్షమాశ్రిత్య । కరకాకాశస్యేవహివర్ణితమిహవైవకారయోగేన ॥౪౯౪॥ తత్తాత్రిచ్చేదమతేవ్యరుదింకాంచదపిసూచయన్నైవ । రూపంరూపమితశ్రుతిసిద్ధంప్రతిబింబపక్షమనుసరతి ॥౪౯౫॥ అభాసవిచిజీవపరాత్మవోచారిమాన్యవచ్ఛవతి । పాత్రాన్నసంపస్యాన్నాపిచవస్త్యంగరంహిజీవోహి ॥౪౯౬॥ యస్త్యాహప్రవిష్టఃపరస్సపిషత్తివాక్యనిర్దిష్టః । తస్మాదిహబుద్ధ్యాదిప్రతిబింబోజీవపవత్త్యుత్తం ॥౪౯౭॥ శుక్తరజనివదస్యహినవస్యరూపేణకల్పితత్వంస్యాత్ । నేదంరజతమితపహినేదంముఖమితస్యశ్యతేయస్త్యత్ ॥౪౯౮॥ ప్రతిబింబస్యవబాధోనదృశేముచమితహదృష్టస్స్యాత్ । తస్మాదుపాగిసక్తస్వరూపమాత్రేకస్త్విహేయంస్యాత్ ॥౪౯౯॥ ఏకస్త్రికలసూర్యేప్రకంపమానైకంపతేకాన్యః । ఏకస్త్రికాకిలజీవేకమూలేనతంసరస్యతద్యోగః ॥౫౦౦॥ అత్రవ్యతికరశంకాహ్యేకాత్వేనైవకమూలయోస్స్యాత్ । అభాసోయమవిద్యాకృతప్రదాలంబోపిసంపారః ॥౫౦౧॥ అవిద్యకత్వేనకంఘ్రగస్యకరమార్థరూపముపదిశతి । బహవోవిభవోయేహమాత్మావోవ్యతికరోహితేహంస్యాత్ ॥౫౦౨॥ నైతస్యమాత్రరూపాలహవోవిభవోభవంతిచాత్మనః । సాధారణంప్రధానతదృగ్మితత్వబంధనైవేహం ॥౫౦౩॥ భోగావపగంసద్ధిర్భవతీహివర్ణయంతీకిలసాంఖ్యః । బహవస్సర్వగతాలప్యత్పానస్వయమచేతనాపవ ॥౫౦౪॥ ఉపకరణానిబహూనిహిమనాంసితాన్యస్యచేతనాన్యైవ । ఆత్మమనోయోగేనహ్యస్వక్యంతేనానివేచ్ఛాద్యాః ॥౫౦౫॥ ప్రత్యేకమాత్మనుయదావ్యవ్యతిరేకేణసమవయంత్యేతి । భవతితదాసంపారప్రదుపరమోమోక్షఇతిహికాణాదా ॥౫౦౬॥ సాంఖ్యనయజీవానాంస్వతశ్చనైతస్యమాత్రయావత్సాత్ । ఏకస్త్రిక్షుపదేహిసర్వేహమాత్మనాంచపానిధ్యాత్ ॥౫౦౭॥ ఏకస్త్రికసుఖయోగేతత్త్వేహంతుతోనజ్జయేత । ఆభిశేషేపిచపుంసాంసర్వేహంప్రకృతిసన్నిధానస్య ॥౫౦౮॥ యమేనప్రకృతియంపుంసాంభోగావపగంసద్ధిర్ధం । ఉద్దిశ్యప్రతిపురుషంప్రపరతైనీతిద్వ్యవస్థాస్యాత్ ॥౫౦౯॥ భాగోపమయమిహస్విగవపగంసగుణలక్షణాత్మనుః । తత్సాధనభూతేయంనియతప్రకృతిప్రవృత్తిరేవస్యాత్ ॥౫౧౦॥ ఏ

తదనంగీకారే స్వమహత్త్వభ్యావభాధి కాసాస్యాత్ ఎవంచేదు ద్వైశ్యవ్యాఘాతాత్ త్రైవిమోక్షరూపస్యాత్ ॥ ౫౦౨ ॥ ఇతి
 చైవైవైశ్యవ్యాఘాతాత్ త్రివిధానస్యైవయోక్తతమః ॥ ౫౦౩ ॥ నా
 చైతనస్యలోకేనియామకత్వమపివ్యవస్థాత్ క్వాపి । తస్మాచ్ఛనస్యవస్థాన్యకరభవాదుర్నివారవివస్యాత్ ॥ ౫౦౪ ॥ కా
 నాదానాంచనయేయద్యేనేనాన్యనామనోయోగః । ఆత్మంతరైప్రధాయంసాన్నిధ్యస్యావిశేషతోహిభవేత్ ॥ ౫౦౫ ॥
 హేత్వవిశేషాత్తేహంస్మినుసుఖదుఃఖత్వమపివ్యవస్థాన్యకరభవాదుర్నివారవివస్యాత్ । ఇహచాద్వైప్రధాయంత్రోనియమస్యాదితమనెహయోక్తత
 మం ॥ ౫౦౬ ॥ యోగి ౨౦ ॥ అవ్యప్తానియమం ॥ యోగి యచ్ఛమనోవాకామైరవ్యప్తమువ్యవస్థితహితచ్ఛకల । స
 ర్వాన్తనాంవిభూనాంప్రతిదేహంసన్నిధానసామ్యేన ॥ ౫౦౭ ॥ ఎతస్యైవమద్యప్తః సాన్యస్యైతిహినశక్యతేజ్ఞాతుం ।
 సాంఖ్యావాంతునయేతత్ప్రధానసమవేతమేవవాన్త్యగతం ॥ ౫౦౮ ॥ తస్యైవసుఖాదిభ్యోగేనత్రత్యాన్యైనియామకత్వం
 స్యాత్ । నన్వైభంకరవాణీతీథంప్రయతఇతిచైవమాద్యాహి ॥ ౫౦౯ ॥ అభిసంధ్యాదయఇహయోప్రత్యాత్మనిశేప్రవర్త
 మానాస్మ్యుః । స్వస్యామిభావగమకాభాన్యవ్యప్తాన్తనామితిప్రాప్తై ॥ ౫౧౦ ॥ *

యోగి ౨౧ ॥ అభిసంధ్యాదివ్యపిచైవం ॥ యోగి అభిసంధ్యాదీనామపిహేత్వవిశేషాద్యథాక్రమోపస్యాత్ ॥ *

యోగి ౨౨ ॥ ప్రదేశాదిచెన్నాంతర్యావాత్ ॥ యోగి దేహప్రక్రిష్టితేనామనసాయోగప్రత్యవచ్చిన్నై ॥ ౫౧౧ ॥
 ఆత్మప్రదేశవివహితత్వతస్యాదిహవ్యవస్థేయం । ఇతిచేన్నైదంయోక్తంయతఇహసర్వాన్తనాంవిభుత్యేన ॥ ౫౧౨ ॥ స
 ర్వేష్వపివశరీరేష్వంతర్యావాయమప్రతీకారః । తేనవతదవచ్చిన్నస్సర్వేష్వాత్మసుసమోహిసరోన్మోగః ॥ ౫౧౩ ॥ నా
 పిచనిరవయవస్యప్రదేశపరికల్పనాపియోక్తతమా । యుగిన్విరఃప్రదేశఃకార్యంపరమాథఃతఃకథంజనయేత్ ॥ ౫౧౪ ॥ స
 ర్వాన్తసన్నిధానైశరీరముత్పన్నమనమన్యైవ । నాన్యస్యైనియంతుంనశక్యతే కేనచిత్కల్పిదావపి ॥ ౫౧౫ ॥ యత్ర
 త్వనోద్వయోరపిసమానసుఖదుఃఖభోగఇహదృష్టః । దేహినైకేనైవహితయోర్ద్వయోర్భోగసద్ధిరపిచస్యాత్ ॥ ౫౧౬ ॥
 తత్రహితయోర్ద్వయోరపిసమప్రదేశంహ్యవ్యప్తమితియోక్తం । సుఖదుఃఖమన్యభూతిగలయన్తినైశేహిదేవదత్తోసా ॥
 ౫౧౭ ॥ అవయాతేతన్మిక్కిలకాశీదత్తైతమేవసంపాప్రై । తస్యాపిచేతరేణహిసమసుఖదుఃఖానుభూతిరహదృష్టా ॥ ౫౧౮ ॥
 సానస్యాన్యదివతయోస్సమప్రదేశంత్వవ్యప్తమహనస్యాత్ । స్వదామ్యవభోగస్యానుపపత్తిరపిప్రదేశవాదివయో ॥ ౫౧౯ ॥
 బ్రాహ్మణశరీరదేశావచ్చిన్నేస్యావన్యప్తనివృత్తిః । స్వగోమ్యవభోగఃకిలదేవాదిశరీరదేశవివస్యాత్ ॥ ౫౨౦ ॥ లోక
 హికార్యకారణభావోనఃభిన్నదేయోద్వృష్టః । ఇహచాన్తనాంబహూనాంసర్వగతత్వంపివోపపన్నంస్యాత్ ॥ ౫౨౧ ॥
 సతివ్యప్తేతేతదిదంబద్ధ్యాకూఢంభవేన్నచైతరథా । వనతావన్యన్తేతేతహవోజీవాస్సమానదేశాశ్చ ॥ ౫౨౨ ॥ రూప
 రసాదయఇవతేసమానదేశాశ్చబహవఇతిచెన్న । తేహమపిభవ్యంశేనాభేదాత్తత్త్వరూపతాయుక్తా ॥ ౫౨౩ ॥ అథ
 వాలక్షణభేదాత్తేహంభేదోనచాన్తనాంసభవేత్ । నెహబహూనాంతేహంలక్షణభేదశ్చవత్త్వమపిశక్యః ॥ ౫౨౪ ॥ అం
 త్యవిశేషాదేహితేహంభేదోపపత్తిరిత్యసిస । సతిభేదేత్యవిశేషప్రస్థితాసతిభేదకల్పనాభవతి ॥ ౫౨౫ ॥ ఇతిచైతరేతరా
 త్రయతానోహస్యత్రుకుర్నివారస్యాత్ । ఆకాశాదీనామపివిభుత్వమన్తాకమనమతమేవ ॥ ౫౨౬ ॥ ఆత్మసఆకాశఇ
 తిమక్రితవాక్యేనాన్యకార్యతావగమాత్ । ఆత్మైకత్వేనోహవాదిభిరుద్భావితాశ్చయోసర్వే ॥ ౫౨౭ ॥ తేనసతాహిబు
 ద్ధ్యామ్యపాధియోగావలంబనైవ । తస్మాదన్మిక్కిలత్వేనదోషశంకావకాశఇతిసద్ధం ॥ ౫౨౮ ॥ శరీరకమీమాంసామునినా
 చ్యాసనవిరచితాసయం । చతురధ్యాయాత్సాన్యైతియసంజ్ఞాశ్చయోయమధ్యాయః ॥ ౫౨౯ ॥ తత్రతృతీయాపాద
 సూత్రార్థోన్యభాష్యకారోక్తః । ఆర్యావృత్తైరమతైఃప్రకాశిభోభవతుసోయమనవద్యః ॥ ౫౩౦ ॥ *

భాష్యార్థరత్నమాలాయాం ద్వితీయాధ్యాయే చతుర్థ పాదః.

పూర్వప్రసన్నాధికరణేచార్యకర్తృస్వరూపముఖలంఘి . భూపతయపకరణానాం ప్రాణానాం సాధయత్యథోత్పత్తిః ॥౧॥ పూర్వప్రభూతభోక్తృస్వరూపముఖలంఘిచార్యసమ్యగిహ . ప్రాణస్యభౌతికస్యసావిచారఇతిహేతుహేతురద్భావః ॥౨॥ పాదద్వయస్యసంగతిరేతేతత్పుటయతుంహివణయతి . వియదాదగోచరశ్శ్రుతివిప్రతిషేధస్తృతియపాదేన ॥౩॥ పరిహృతభూతుచతుర్థపాదే ప్రాణాదిగోచరయోసా శ్రుతివిప్రతిషేధస్సృత్యచాయమహాకిలనిరస్యతేనన్యక్ ॥౪॥ తదైజోస్యజతేతిహ్యేతనలకాశవపమాద్యేషు . శ్రుతివచనమాత్మప్రతిః ప్రాణానామోపలభ్యతేత్వాపి ॥౫॥ కించానున్మితికిన్విదేహమామూయతేహ్యసద్వేతి . అష్టిమంత్రే ప్రాణాయుషస్వరూపేణదగ్గితావైహం ॥౬॥ ప్రాణానాంసద్భావః ప్రాణుత్పత్తిఃప్రతీయతేన్యత్ర . తేహం ప్రాణానామప్యత్ప్రతిఃపర్యతేయకేత్యష్టిమ ॥౭॥ ఏతస్మాజ్జాయతేఇతిమంత్రేపితవృశ్యతేతమన్మత్తిః . పవంసప్తప్రాణాఃప్రభవంతీత్యేవమాదిమంత్రేషు ॥౮॥ పవంహిశ్రుతివచసాంవిప్రతిషేధాత్త్రభవతిమత్వారః . అత్రతదన్యతరస్యహినిధారణకారణంనకిందిదపి ॥౯॥ తస్మాదప్రతిపత్తిః శ్రుతివచనానామహప్రసజ్యేత . అథవా ప్రాణుత్పత్తేస్పద్భావత్రవణతోభవెక్లానే ॥౧౦॥ ప్రాణానామన్మత్తిశ్రుతిరితివత్సాంతరంప్రసజ్యేత . ఇతివిచిత్యాంయాశీలసత్యాంభగవాంప్రదేతదిహవతలి ॥౧౧॥ ... *
శ్లోకి ౧॥ తథాప్రాణాః ॥ శ్లోకి సన్వత్కరానులోమ్యంతరేతికథమహపునర్నిరూప్యేత . ప్రకృతోపమానమత్రహినవృశ్యతేతేతేతేతాంభవతి ॥౧౨॥ పూర్వమతీతానంతరపాదాంలేవణితంహిభూయోపి . సర్వగతాత్మబహుత్వప్రతిపాదకవాదిహపణంహివరం ॥౧౩॥ పాద్యశ్యాభావేనహితదిదంనైవోపమానమహభవతి . నాపిహ్యదృష్టసామ్యప్రతిపాదనపరమిదంభవతిస్యాత్ ॥౧౪॥ సర్వాత్మసన్నిధానెహ్యదృష్టమున్నమనియతంయద్వత్ . ఎవమనియతాఃప్రాణాస్సర్వేహ్యత్మస్వతీహవత్త్యం ॥౧౫॥ తతిలదేహనియమేనైవోక్తంభవతిచేహపునరుక్తం . అపసిద్ధాంతభయేనప్రాణజీవేనోపమీయేర ॥౧౬॥ ప్రాణానాంరూప్యత్తిర్విపక్షితాభవతిసానేవస్య . తస్మాదనుచితమేతత్తేతేనూతోక్తమితిహాశంక్యం ॥౧౭॥ ఎవస్మాదాత్మనభియత్పాగోత్పత్తివాక్యమువదిప్తం . తదిదముదాహరణంస్యాత్తత్తముపమానమత్రసంగాహ్యం ॥౧౮॥ ప్రాణాప్రభావరస్మాద్యథాహిలోకాదయోభవంత్యేస్యాత్ . ఇతికిలసూత్రార్థాస్యాత్తత్రేనపూర్వోక్తమాపణంకిమపి ॥౧౯॥ ఏతస్మాజ్జాయతేఇతిమంత్రాంతరమపిభవేనాహరణం . తేనచఖాదివదేవప్రాణానాయంతిభవతిఫలితంప్యాత్ ॥ ౨౦ ॥ అథవాన్యవహితమేహివియదాదగ్గతీయపాదనిధిప్తం . ఉపమానమత్రేభవతిన్యవహితయోగోపిద్యత్యేన్యత్ర ॥ ౨౧ ॥ పానన్యవచ్చేదిహిసూత్రేప్రకృత్యతేతతైవాసా . యజ్ఞేహిసోమీపావైత్రియమాజేసతిభవేద్యదావమనం ॥౨౨॥ సోమేన్ద్రదేవతాకంశ్యామాకచరుంసనిర్వపేతద్వత్ . ఇతిఽలుసూత్రార్థాస్యాత్త్రహితచ్చబియోగతోహియథా ॥ ౨౩ ॥ అన్యప్రగిగ్రహేష్టిన్యాయోపావ్యవహితఃపరావృత్తః . తద్వదిహాపిన్యవహితసంబంధేనైవబాధంకిమపి ॥౨౪॥ తస్మాదుత్పత్త్యంతేప్రాణవియదాదివదినిద్దమహ . అత్రశ్రుతిసత్వమేవప్రాణోత్పత్త్యాహిపాథకోహతుః ॥ ౨౫ ॥ ననుకేమచిన్మృదేశేప్వీయముత్పత్తిర్నిశశ్రుతేత్యుక్తం . తదయుక్తంకిలయస్మాత్పాగోత్పత్తిశ్శ్రుతివచన్యత్ర ॥౨౬॥ క్వచిదశ్రుతమపితదిదంనశ్రుతమన్యత్రవారయతుమీష్టేతస్మాచ్చశ్రుతినిదేశాత్ప్రాణానాయంతిభవతిమత్వారః ॥౨౭॥ *

శ్లోకి ౨॥ గోమ్యసంభవాత్ ॥ శ్లోకి ప్రాణానామన్మత్తిర్గోనీనినచహశంకిరుంశక్యం . గోమ్యాఅసంభవాదితత్పురుషసమాసేఇహాభేదిదాప్తః ॥ ౨౮ ॥ సేయంప్రాణోత్పత్తిర్గోనీభవమపినచేహసంభవతి . సేయంగోనీచిత్వాత్తదాప్రతిజ్ఞోపనర్తకపాత్యత్ ॥౨౯॥ కస్మిన్నభగవత్తత్కర్యమిక్వానెనసర్వవిజ్ఞానం . అదిగ్గతమవత్రయపతస్పాదిహివాక్యమామూరం ౩౦ ॥ యదిదప్రహ్లాదకారః ప్రాణాద్యఖలంతదాప్రతిజ్ఞేయం . ప్రకృతివికారాభేదన్యాయేనైవహిసమర్థతాభవతి ౩౧ ॥ బ్రహ్మైవేత్యేతస్మాదశ్రుతివాక్యపరమాత్మనోచేతి . శ్రుత్యంతరేపితేనన్యాయేనై

శ్లోకి ౩॥ గోమ్యసంభవాత్ ॥ శ్లోకి ప్రాణానామన్మత్తిర్గోనీనినచహశంకిరుంశక్యం . గోమ్యాఅసంభవాదితత్పురుషసమాసేఇహాభేదిదాప్తః ॥ ౨౮ ॥ సేయంప్రాణోత్పత్తిర్గోనీభవమపినచేహసంభవతి . సేయంగోనీచిత్వాత్తదాప్రతిజ్ఞోపనర్తకపాత్యత్ ॥౨౯॥ కస్మిన్నభగవత్తత్కర్యమిక్వానెనసర్వవిజ్ఞానం . అదిగ్గతమవత్రయపతస్పాదిహివాక్యమామూరం ౩౦ ॥ యదిదప్రహ్లాదకారః ప్రాణాద్యఖలంతదాప్రతిజ్ఞేయం . ప్రకృతివికారాభేదన్యాయేనైవహిసమర్థతాభవతి ౩౧ ॥ బ్రహ్మైవేత్యేతస్మాదశ్రుతివాక్యపరమాత్మనోచేతి . శ్రుత్యంతరేపితేనన్యాయేనై

మా సమర్థః స్యాహి॥ ౩౨॥ నన్వేషం ప్రాణా నామపుష్పత్తిర్యదాభవేత్తస్మిన్ ప్రాణానాం సద్భావః ప్రాసన్నతైశ్శ్రీ
తో విరుజ్యేగ్॥ ౩౩॥ ఇతిచేదేతద్వాక్యం సహిములప్రకృతిగోచరంభవతి॥ అన్వేషపాణిత్వం శ్రుతిరప్రాణిభిర్యద్య
తతస్యాః॥ ౩౪॥ తస్మాదేతద్వాక్యం హ్యనాంతరప్రకృతిగోచరంభవతి॥ హ్యన్వేషద్భావశ్రవణం స్వవికారాపేక్షమేవతే
మాంస్యాత్॥ ౩౫॥ వ్యాప్యతేషయాణాం హి ప్రకృతిత్వం సమీక్ష్యతే ప్రతిభాః యదధికరణేన దింసూత్రం కిల పూర్వ
వక్ష్యమాత్రమితి॥ ౩౬॥ తాణీజన్మశ్రుతిరియమసంభవాదిహివర్తితంత్రైత్యవభవేత్ప్రతిజ్ఞాహానిలోపాపుపేక్షితేష
తుః॥ ౩౭॥ ఇహపునరేతస్మాత్త్రంభవహిసాన్విధాంతమాత్రమితమత్వా॥ గాన్ధ్యాఅసంభవాదివర్తితమత్రచనతోపిదో
షస్యాత్॥ ౩౮॥ యోగి ౩॥ తత్త్వాక్రమ్యతే॥ కింజి ఎతస్మాదపి హతోర్వియదాదీనామివాత్రముద్రైః॥ ప్రా
ణా నామపిదైవాజన్మశ్రుతిరిహియోక్తమాభాతి॥ ౩౯॥ యదాదివ్యసవ్యజ్జంజాయశశిత్యేతదేకమేవవచం॥ ముఖ్యం
జ్ఞేత్వియదాదాప్రాణేషు ప్రాణిభ్యో శ్శతథాముఖ్యం॥ ౪౦॥ సప్రాణమస్మత్ప్రతిశ్రుతిగతేస్యజతేత్సద్భావమంగస్యాత్॥
ప్రాణేశుశ్రుతస్యతస్యత్రద్ధావప్యపివశేషసంబంధః॥ ౪౧॥ యోగి ౪॥ తత్త్వాద్వక్తత్వాద్వాచః॥ కింజి యద్యపి తేజోబ
ద్ధానామేవోత్పత్తిరభిహతాహ్యప్రే॥ ఇందోగ్యేప్రాణా నామస్మత్తిరోపబలభ్యతేభావః॥ ౪౨॥ బ్రహ్మప్రకృతికతే
జోబద్ధమయత్వం హి వశితంయేన॥ అన్నమయం హిత్యప్రేమంత్రేవాత్మాగ్రహణసానాంస్యాత్॥ ౪౩॥ తేనచతే
మాంబ్రహ్మప్రభవస్యనుపేహవర్తితప్రామిం॥ మయపిహపికారపాపీభవత్వతోబ్రహ్మకార్యతాతేషాం॥ ౪౪॥ యదమ
యదిహభావస్యాదైవాపికార్యస్వమనవవాచం॥ తదభీనస్థితకత్వేతత్కార్యత్వస్యసహజోద్భవత్వాత్॥ ౪౫॥ యేనా
శ్రుతిమిత్యస్తామపత్రమాదైవాదాప్యనిత్యస్తాత్॥ ఉపసంహారాచ్చతథాశ్రుతిం తిరదర్శనైవత్రైవేషాం॥ ౪౬॥ బ్ర
హ్మవికారత్వంస్యాత్తనతదీనామితిప్రదర్శయితుం॥ అన్నమయత్వామ్యక్తేనతదీనామితిస్సృటంభవతి॥ ౪౭॥ హ్యన్వే
షద్భావశ్రుతిగోచరోధాదపకారణేపరాత్మనిహి॥ తస్మాత్ప్రాణోత్పత్తిశ్రుతివచసామపిసమన్వయస్సిద్ధః॥ ౪౮॥*

యోగి ౫॥ సప్తకతేర్విశేషితత్వాచ్చ॥ కింజి లింగవిచారవరాణాం ఫలమహాలింగిత్యవర్తభేదమతి॥ ప్రా
ణా నాముపజీవ్యవజీవకత్వస్వరూపసంగత్యా॥ ౪౯॥ ఉన్నతైసిద్ధాయామపిశ్రుతివాంఛిరోధతోజాతే॥ సంఖ్యాసంబంధో
కిలతాంసద్భేతుంహిపూర్వవత్తయతి॥ ౫౦॥ ఉత్పత్తిగోచరః కిలవిప్రతిషేధమప్రతిహ్యతః పూర్వం॥ సంఖ్యావేషయశ్చ
సంవిప్రతిషేధోనరస్యతేహ్యత్ర॥ ౫౧॥ ముఖ్యప్రాణోయోనాసనోపరిష్టాన్నిరూప్యతేనపద॥ యేచతదితరప్రాణా
దైచకలితహిచారభవాభవతి॥ ౫౨॥ అత్రశ్రుతివచసాంకిలవిప్రతిషేధమహవిధావృష్టా॥ సప్తప్రాణాః ప్రభవంతీ
త్యత్రహిసప్తదర్శితాః ప్రాణాః॥ ౫౩॥ అస్తావతిగ్రహణిమంత్రేవాస్తాహిక్తితాదైవ్యుః॥ క్వదిదిహనవతేప్రాణా
స్సప్తైత్యప్రేత్రవర్తితామంత్రే॥ ౫౪॥ క్వదిదిహనశశేషాన్వనవేదైపురుషభిమంత్రభాగేహి॥ క్వదిదేకాదశకలితాద
శమేపురుషభిమంత్రవాత్వేన॥ ౫౫॥ క్వదిదుపదిష్టాద్వాదశసత్వేచామేవమాదివాత్వేన॥ ఏవంక్రయోదశౌపిక్వది
దుపదిష్టాహిచక్షురిత్యాకా॥ ౫౬॥ ఏవంవిప్రతిపత్తేప్రాణాస్సప్తైవత్రమిహముక్తిం॥ యస్మాత్తావంసప్తైవవ్యంతే
తేనవచసంపత్తేతి॥ ౫౭॥ యస్మాద్విశేషితాదైశీవకణ్యాభివచేనసప్తైవ॥ నన్వతిత్రైవప్రాణానుహాశయాస్సప్తసప్త
సదిష్టాః॥ ౫౮॥ అత్రచపీష్టాశ్రవణాతిథమహసప్తస్వసిద్ధిరిచ్చెన్న॥ ఏహిహిపురుషభదాభిప్రాయోవైవతత్వభ
దవరా॥ ౫౯॥ శ్రుతిగోచరోపదిష్టానన్వప్తత్వాదికాపిసంఖ్యమా॥ ఇతిచేన్నహమోధాదన్యతమాభవతిచేహనిశేయా॥
౬౦॥ స్థాకానికికల్పనయోక్త్యధ్యేహిస్తేకకల్పనాయుక్తా॥ ఇతిసప్తైవప్రాణాస్సంఖ్యాంతరమత్రవృద్ధిభేదేన॥ ౬౧॥ ... *

యోగి ౬॥ హస్తాదయస్థితేతోనైవం॥ కింజి సప్తైవప్రాణాభియదుక్తమేతన్నయ్యక్షమత్రయితః॥ హస్తా
దయోపిచాన్యేహస్తోవైగ్రహణిశ్రుతిప్రతిభాః॥ ౬౨॥ వికారతేప్రాణాహ్యుత్తరసంఖ్యామరోధతస్తస్యాత్॥ చశమే
పురుషేప్రాణాత్రైకాదశభిమంత్రాపుత్రాః॥ ౬౩॥ కరణాధికారతోనావాత్వాంతరిరథమేవనాన్యస్యాత్॥ నన్వేకా
దశతాయాలభికాసంఖ్యాపిదర్శితాపూర్వం॥ ౬౪॥ సత్యంతథాపికార్యంనాధికమేకాదశేభ్యభివాద్యప్రం॥ దూషరసగం

నశబ్దిస్సర్వాభ్యామంశబుద్ధిభేదాన్స్యన్యః ॥ ౧౫ ॥ బుద్ధీం ద్రియాణిచక్షుఃప్రముఖానితదర్థకానివంచన్యః । వచనాదానంహం
రోన్మగానంహంకముఖభేదాన్స్యన్యః ॥ ౧౬ ॥ పంచతదర్థభేదభావాగాదీనీంద్రియాణివంచైవ । సర్వాభ్యాంగోవరం
స్యాదనేవబుద్ధికమిదౌకమపిచవన్యః ॥ ౧౭ ॥ తద్వచనోబుద్ధిరహంకారశ్చైవమితిస్పృహభేదేన । ఉపదిశ్యతేచతుర్థా శ్రు
తిరేవానేకబుద్ధికంచ ॥ ౧౮ ॥ కామస్సంకల్పపిచికిత్సేతిశ్రుతిరనేకావతయా । ఎతిస్సన్యమనపవోయంతేనేవదర్శ
యః ॥ ౧౯ ॥ అపిచేమేనతైతహివచతత్ప్రత్యక్షతారవవతేవన్యః । స్థానవిభేదాతేవతత్సాధస్సప్తసంఖ్యయాగణ
తాః ॥ ౨౦ ॥ ద్వేనాసితైతైవద్వేనోత్తేరయపీతతైకావాత్ । ఇత్యునన్యతేమిమితేపాగ్రిణాహివ్యుత్తిభేదా
న్యః ॥ ౨౧ ॥ హస్తాదివృత్తయఃకీలవాగాదిభ్యోయతోవిజాలిన్యః । నాభిర్వశమీతిశ్రుతిరపిదేహద్భిర్రభేదమభిధై ॥
౨౨ ॥ నైతస్యతత్తదేవంసాగ్రిణికశ్చినన్ధినాభితి । ముఖ్యస్యపాగ్రిస్యహ్యయగనంనాభిరపిచభవతి ॥ ౨౩ ॥ నాభి
రేవమిత్యేవంప్రదర్శితమతోనేకశ్చిదిహవంశః । తత్రమ్యపాననాశంప్రదన్ధనాథంప్రపంచితాహ్యై ॥ ౨౪ ॥ తే
నావ్యజాతవశతఃపాగ్రిణాపకాదతైవనన్యనాః । సూత్రస్వయస్యపునరియవపాపిపార్థయోజనాభవతి ॥ ౨౫ ॥ సప్తా
నామేవగతిర్వతశ్శ్రుతాతేనతేహిసప్తైవ । ఇహచతముతాగ్రిమంతంపాగ్రిణానాతాగ్రిణాపకావాక్యాంతే ॥ ౨౬ ॥ పాగ్రి
ణమనూతాగ్రిణంసంసర్వేప్రాణాభిశ్రుతిద్వైతై । నన్యత్రసర్వశబ్దత్రైవిణాప్రాణాఃభంహిసప్తన్యః ॥ ౨౭ ॥ ఇతి
చేద్యతాత్పరీకాపిశేషతాశ్చయైకాదయస్సప్తై । తేహిసయత్రైవిణిశ్రుతిరేవశిష్యేవదర్శితాహివలు ॥ ౨౮ ॥ పాగ్రియణ
సమయేచాత్మపపురూషాచాప్యాంశంసముపయాలై । ఎకేభవంతిమనసిహిలంగాంశాశ్చయైకాదయస్సప్తై ॥ ౨౯ ॥ అతప
సంపార్వస్థానాయంవశ్యేనబిభృత్రిత్యపిచ । నవచరితనసయతేనచశృణోతి నాప్యేవమనుభిత్వేవం ॥ ౩౦ ॥ నన్యతే
వోదేహనాతిత్యాహుతిత్రైవిణాస్సప్తై । సర్వేద్విజాహిభాజ్యాభివాక్యగతోహిసర్వశబ్దోయం ॥ ౩౧ ॥ యస్యని
మంత్రితద్విజమాత్రపరస్త్విద్యైవచేహపి । ప్రకృతామపాగ్రిణాఃప్రతిపాద్యంతేహిసర్వశబ్దేన ॥ ౩౨ ॥ విజ్ఞానమప్త
మంసమద్యవంపాగ్రిణాకథంహిసప్తన్యః । ఇతితునచేహంకారాకార్యాభేదోయతోహనోబుద్ధ్యోః ॥ ౩౩ ॥ తస్మాన్సప్తై
తేపాగ్రిణాభిపక్షమత్రవారయతి । హస్తాద్యోపిచాన్యేహస్తైత్రైవిణాశ్రుతిశ్చైవ ॥ ౩౪ ॥ త్రైవిణసంఖ్యకాహి
తేన్యైతైత్రైవిమంయతత్త్వబక్షంతి । హస్తాదిభిహదేహైత్రైవిణైబద్ధతేయధాతద్వత్ ॥ ౩౫ ॥ దేహంతరేపిచ
ద్యతఇతిబంధనూపతాభవేదేహం । అవశ్యకాభిమేవస్వతిత్తావనైవసప్తన్యః ॥ ౩౬ ॥ పుర్యష్టదేనలింగేనెత్స్యతితే
వమేవదర్శయతి । పాగ్రిణైకాద్యోగోగ్రహసంజ్ఞేనాస్యదుప్రయోమితి ॥ ౩౭ ॥ త్వదభర్తృణవాక్యంశయైవశ్చేత్యా
విరోధిద్విత్వం । హస్తాచేతిహ్యంతేహస్తాదిన్యపిచనిశిత్యేవం ॥ ౩౮ ॥ ఏకంశచేపురుషేపాగ్రిణాఅత్తేనమంత్రఃస్థాపి
పాగ్రిణానామేకాదశసంఖ్యానామనుగతంప్రదర్శయతి ॥ ౩౯ ॥ పాగ్రిణేమసర్వశబ్దస్సర్వేపాగ్రిణాభిశ్రుతిద్వైతః । స
హిసర్వపాగ్రిణవరోనకేవలంసప్తమాత్రవచనం ॥ ౪౦ ॥ ప్రకరణమపేక్ష్యశబ్దోబలవాదేనాత్మసంబద్ధమేతేతత్ । సర్వే
విపాగ్రిణాజ్యోతిశ్చాతాసర్వభోజనాయోగాత్ ॥ ౪౧ ॥ ప్రకృతనిమంత్రితవతాత్రహియైతైవసర్వశబ్దస్య । ఇహను
భవన్యోచేనద్యతైకాద్యోగిహికించనపి ॥ ౪౨ ॥ అతఇహసర్వేగాగ్రిహ్యస్సప్తగ్రహంప్రదన్ధనాశంపాత్యత్ । తేతే
నశబ్దోదేహికార్యతపికాశేతిసంబద్ధమహ ॥ ౪౩ ॥ శ్లోకి ౭ । అగవశ్యః । కింజి అగవశ్యేతైప్రకృతాఃపాగ్రిణావకాద
తేవంత్వయః । శాశ్వతరీచేద్దాత్తకమణ్యమహనపరమాణుశ్చన్యః ॥ ౪౪ ॥ పరమాణుశ్చతాదేతత్సత్త్వతను
వాక్యేకాద్యమహనపాత్యత్ । సూత్త్వపతేపాగ్రిణానిగమసమయేయతోనద్యశ్యంతే ॥ ౪౫ ॥ ఉతాగ్రిత్యాదిత్రైవిణా
దేతేపాగ్రిణాత్తథాభిధిస్తాః । సర్వగతాశ్చైదేతేతద్గుణపారత్వమాత్మవోనపాత్యత్ ॥ ౪౬ ॥ సర్వగతానామపిలవృ
త్తదేహిభదెవరిధిస్తాః । భవతితేమైవహితద్గుణపారత్వమహితిస్తేవయత్కమచం ॥ ౪౭ ॥ యదిచవరిధిస్తేయం
వ్యుత్పన్నైతరగణపిచస్తేవపాత్యత్ । తతవిషకార్యసిద్ధికరణవాక్యపత్వకల్పనాహివృధా ॥ ౪౮ ॥ భవతిహ్యపాసనా
ధానపాగ్రిణాసంత్వశ్రుతిప్రయోతస్మాత్ । ప్రాణోతాగ్రిత్యాదిశ్రుతిపవసామపిరోధఇతిసుసంబద్ధమహ ॥ ౪౯ ॥ ...*

భాష్యార్థరత్నమాలాయాం ద్వితీయాధ్యాయే చతుర్థపాదః.

అంశ ౧॥ శ్రీకృష్ణః॥ ఐంశః ఇతరపాత్రించేమబ్రహ్మవికారభవేదసామ్యః॥ సన్యతత్వాగేవప్రథమేనాశ్రయే
పంచితంఘాయః॥౧౦౦॥ ఏతస్మాద్విత్యైతేప్రవృషదిష్టంవృధాతిదేశ్యం॥ స్వతంత్రసత్యంతథాపికించిన్నిమిత్తమహా
ద్వైష్టం॥౧౦౧॥ మంతోగ్రసమృత్వరాసీదిత్యాద్యోభవతిసాసదాసీయే॥ బ్రహ్మప్రధానమైతత్ప్రహ్యసీదవారమితీతి
తం॥౧౦౨॥ ఆసీదితజ్జైనప్రతీయతేపాగ్నికర్మతేనహ॥ పాగ్నిసృజైరస్యహిసత్త్వంపాగ్నిస్యసూచితంభవతి॥౧౦౩॥
పాగ్నిస్తస్మాదభిజ్ఞాయేతమహ్నికస్యచిత్తుంసం॥ మతిమేతాంధిరసేతుమయమతిదేశ్యంప్రదర్శిలోమనినా॥౧౦౪॥
పాగ్నిక్వాగ్నిస్యహిసత్త్వంనాసీచ్ఛజ్ఞోనిచ్ఛాయత్యత్ర॥ యస్మాదవారమితీకలపశేషణంతస్యగర్భితమంత్రే॥౧౦౫॥
అప్రాణోహేత్యాదిర్చంద్రఃపాగ్నిదిరహితతాంబూగ్నితేతస్మాదాసీచ్ఛజ్ఞఃకారణసద్భవగమకపవహా॥౧౦౬॥ ప్రా
ణోవాచేశ్వతంత్రబలాజ్ఞేష్టతాస్యయైవ॥ యస్మాచ్ఛజ్ఞసమేకప్రత్యుస్యపాలభ్యపృతికఃప్రాణః॥౧౦౭॥ శుక్రం
యైతనచేదమంత్రాదికరణజ్ఞాతస్య॥ స్థానవిభాగోత్తరసంతరంతస్యవృత్తిలాభేస్సన్యత॥౧౦౮॥ తస్మాచ్ఛా
త్రానామజ్యేష్ఠస్త్వంప్రసిద్ధమపిచాయం॥ ముఖ్యపాగ్నిఃశ్రీకృష్ణఃశ్రుతిప్రదర్శితగుణాకత్యైవ॥౧౦౯॥.....*

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః ॥ ౧౦౦ ॥ ఉపదిశతి శ్రుతిరేనం ప్రాణాయామస్తాత్సవనాయామితి । అథవాతం
ప్రాంతకత్తః ప్రాణాయామం సకలకరణవృత్తిరితి ॥ ౧౦౧ ॥ సామాన్యకరణవృత్తిః ప్రాణాపానాదివాయవఃపంచ । గోత్రం
తిరావలంబిస్తవం ప్రాణాన్నిరూపయంతియతః ॥ ౧౦౨ ॥ తస్మాద్వాయరయంస్యాదిత్యాశలకానిర్వస్య తేనపది । నానా
ప్రాణా వాయుస్సవహిససమస్తకరణవృత్తిర్వా ॥ ౧౦౩ ॥ పృథగుపదిశతి ప్రాణం వాయోర్యస్తాత్సవనాయామైత్యాద్యా ।
శ్రుతిరేనం సకలం వాపృథగుపదిశ్యేత వాయురూపశ్చేత్ ॥ ౧౦౪ ॥ తద్వచ్చకరణవృత్తిః పృథగుపదేశోస్యదృశ్యతేన్యత్రే । ఎ
తస్మాదితి మంత్రే ప్రాణమనః ప్రభృతయః పృథక్వృత్తిః ॥ ౧౦౫ ॥ నాప్యేకానర్వేహంకరణాన్సంవృత్తిరత్రసంభవతి । ఎ
కైకవృత్తికతయా వా గాదీనాం హికరణతాదృష్టా ॥ ౧౦౬ ॥ ప్రత్యేకం న్యూహస్యస్య కారకత్వాన్నవృత్తిరేకాస్యాత్ । న
న్యూహపంచరచాలననయేన సముదాయవృత్తిరేకాస్యాత్ ॥ ౧౦౭ ॥ ప్రతినియతవ్యాపారాపతగాస్సంభూయపంచరేనహి
తాః । ఎకాదశసంఖ్యాకాః పంచరమికంహిచాలయంతియథా ॥ ౧౦౮ ॥ ఏవంశరీరణహితాః ప్రాణాపానాదిశాపి సంభూయః ।
ప్రాణాః పృథక్వృత్తిమేకంభజంతేకైకవృత్తికాలపితే ॥ ౧౦౯ ॥ ఇతి తునయక్తః పంచరచాలనసమతానచేహసంభవతి । స
దృశవ్యాపారాః కిలపతగాస్సర్వేపంచరేనహితాః ॥ ౧౧౦ ॥ తస్మాచ్చచాలయేయః పంచరమేతచ్చదృష్టమపిహిత్ । శ్ర
వణాదివ్యాపారైరవాంతరైరస్వతాభిజాతీయైః ॥ ౧౧౧ ॥ ప్రాణాస్సంభూయకథం ప్రాణ్యుర్నేహప్రమాణమపి
కిందిత్ । తచ్చేష్ఠత్వాద్యుక్తిస్తంప్రతివాగాదికరణజాతస్య ॥ ౧౧౨ ॥ గుణభావోపగమోవానయజ్యభేకరణవృ
త్తిమాత్రేష్టిత్ । తస్మాదన్యః ప్రాణోభవత్యయం వాయుకరణవృత్తిభ్యాం ॥ ౧౧౩ ॥ నను తహిత్కథమియంయః ప్రాణఇ
తి శ్రుతిహిత్వాపపద్యేత ఇతిచెన్నవాయురేవ హ్యధ్యాత్మంలబ్ధపంచవృత్తిరసే ॥ ౧౧౪ ॥ ప్రాణఇతికథ్యతేనహితత్వాంతర
మిహనవాయుమాత్రంవా । తస్మాదుభేదమేవభేదాభేదశ్రుతీహినమిధై ॥ ౧౧౫ ॥ స్యాదేతన్నస్వేషప్రాణోజీవపది
హస్యతంత్రస్యాత్ । శ్రేష్ఠత్వాదిభిరన్యహ్యనేకధావర్యతేవిభూతిరపి ॥ ౧౧౬ ॥ సుప్తేషుహివాగాదీన్వైకోజాగ్రతి
మృత్యునానాజైః । వాగాదీనంవృత్తిపుత్రాస్తాతేవరక్షతిప్రాణా ॥ ౧౧౭ ॥ ఇత్యేవంకలతస్మాత్ప్రాణస్యాపీహ
భోక్తృతాదేహే । జీవపదేవస్యాదితీకంకామతానివారయత్యధునా ॥ ౧౧౮ ॥ *

శ్లోకం ౧౦॥ చతురాదివస్తుసహశిష్టాదిభ్యః॥ ఊహా ప్రాసస్యస్వారంత్యగ్రహ్యవర్తయితుంతుశబ్దభావ
తః॥ జీవస్యకర్తృతాంప్రతియథోపకరణానచతురాదీం॥ ౧౨॥ ధావామాత్మవదేహిభవంతివైతానస్వతం
తా॥ జీవోపకరణభూతఃపానినోపకరణసస్వతంప్రస్యత్॥ ౧౩॥ సహశిష్టతేయతోసాప్రాసైష్ట్యతురా
దిభిస్తైర్జ్ఞః॥ సహశాననంయథేతైర్జ్ఞానాదాదిమావలబ్ధంతే॥ ౧౩౧॥ సమభర్తృష్ట్యైతత్వ్యక్తంహిబృహత్తకం

భాష్యార్థమునామాయాం ద్వితీయాధ్యాయే శబుద్ధపాదః

తేషు యథా । అస్యానంత్యైకాగ్రనిమితేన త్యాదిమప్రసిద్ధం యత్ ॥ ౧౩౨ ॥ సూత్రేయమాదికల్పప్రదేతవఖలం ప్రస
 యాయతు మేవ । ననువతు రాదిసామ్యాన్యవజీవోపకరణతాత్పర్యమ్ ॥ ౧౩౩ ॥ తద్వద్విషయాంతరమపి నాపాదవదస్యక
 ిపివత్కన్యం । తత్ప్రసిద్ధికార్యజాతాన్యైకావశవణితాని పూర్వప్ర ॥ ౧౩౪ ॥ తానిచపరిగణితాని సామాన్యాలోకనపుర
 స్సర్యాన్యేవ । ద్వారశశమపరంకార్యంనన్యశ్యతేతోవృథాయమితీతేన ॥ ౧౩౫ ॥ ... *

శ్లోకే ౧౧ ॥ అకరణత్యాచ్యనబోషప్రధాపివగ్మయతి ॥ క్లిష్టి విషయపరిచ్ఛేదనస్సాన్విసృచకరణతానచేహ
 ప్రసతావతాన్యకార్యంకిమపిచనాప్రీతివప్తమహాశక్యం ॥ ౧౩౬ ॥ పాగ్రాణం । తేషువృత్తంవై శేషిషమన్యకార్యముపదిశం
 యప్తస్సతాగ్రంతిశ్చరంతరీరమిత్యాదికాశుగ్నిహ్యవం ॥ ౧౩౭ ॥ యప్తస్సతాగ్రంతిశ్చరంతరీరమేత
 త్స్యతే । సభవతిచత్రేయశ్చప్రజావతేగ్నాకృతమేతదాకన్య ॥ ౧౩౮ ॥ ఉతాగ్రంతిశ్చరంతరీరమేతదాకన్య
 ప్రలోపేతి । తేననేనాన్యకార్యపూర్వంజీవస్యకన్యయైవ ॥ ౧౩౯ ॥ పాగ్రాణం ద్విగ్రమిషాయాంవాగాదీనాంసాగ్రే
 తావత్త్రిం । తద్వచ్ఛరీరపాతప్రసంగనస్యోపనివృత్తయైవ ॥ ౧౪౦ ॥ పాగ్రాణమిత్థామేవహిదేహేంద్రియసంస్థితింప్ర
 దగ్మయతి । ప్రాణనేతిశ్రుతిరపిమప్తేవాగాదికరణజాతేహ ॥ ౧౪౧ ॥ ప్రాణమిత్థేవైయంతరీరమేతదాకన్యత్యేనం
 యప్తతాగ్రంతిశ్చరంతరీరమేతదాకన్యయైవ ॥ ౧౪౨ ॥ ప్రాణమిత్థామేవహిదేహేంద్రియసంస్థితింప్ర
 దగ్మయతి । ప్రాణమిత్థేవైయంతరీరమేతదాకన్యయైవ ॥ ౧౪౩ ॥ ... *

శ్లోకే ౧౨ ॥ వంచవృత్తీవోవద్వ్యవశ్యతే ॥ క్లిష్టి ఎతస్మాదపిహేతోవృత్తపాగ్రాన్యవృత్తమహకార్యం ।
 వ్యవశ్యతేహియస్సద్భుగ్నిమపాగ్రాణంహివంచవృత్తిరవా ॥ ౧౪౪ ॥ పాగ్రాణంపావత్త్రింవానఉదానస్సమానశ్చత్యే
 వం । పాగ్రాణంపాగ్రాన్యవృత్తీనాతత్త్వంపావోభవేనవాగ్నవృత్తిః ॥ ౧౪౫ ॥ వతేతత్త్వంవృత్తంవృత్తానోపాదీర్యకమహే
 త్స్యతే । ఉద్వయిభవృత్తిశేషపన్యదాఉతాగ్రంతిశ్చరంతరీరమేతదాకన్య ॥ ౧౪౬ ॥ ససమానోయోగ్నసంస
 త్యేవ్యవశ్యతేహియస్సద్భుగ్నిమపాగ్రాణంహివంచవృత్తిరవా ॥ ౧౪౭ ॥ ససమానోయోగ్నప్రసి
 ద్ధానోగ్రాగ్రాణమిత్థవృత్తయైవంచ । శబ్దాదిగోచరాస్తాస్తతేవచాస్యాపివృత్తయైవంచ ॥ ౧౪౮ ॥ కామాదయత్తనసో
 నమంచసంఖ్యారేకతోగ్రాహ్యః । నన్యహాభూతభవవ్యవహర్యాభవరాభవేనోవృత్తిః ॥ ౧౪౯ ॥ ఎంచంచంచసంఖ్యా
 దిరేకభూతానిచాకర్షితేన । పరమతమప్రతిషిద్ధంవ్యానుమతేనాదేనయముపాశ్రయ ॥ ౧౫౦ ॥ ఇహయోగితా
 త్రుప్తిదాహరిగ్నహ్యంతేహివృత్తయైవంచ । వృత్తవసానామనస్సప్రమదివ్యయవిల్పకప్రాభాన్ ॥ ౧౫౧ ॥ అథవాబ
 హువృత్తిత్వాత్పాగ్రాన్యనివర్తనంననోభవతి । వననభవపాగ్రాన్యవృత్తకరణత్వంహివంచవృత్తిత్వాత్ ॥ ౧౫౨ ॥

శ్లోకే ౧౩ ॥ అనుక్య ॥ క్లిష్టి ఇతరపాగ్రాణంజీవచముఖ్యవ్యయరేఖవంహిపాగ్రాణం । సాన్విపరిచ్ఛేదాకల్ప
 ప్రాయత్వంనచానుకుల్యత్వం ॥ ౧౫౩ ॥ కృష్ణసరీరవ్యాపియేనాసావంచవృత్తిభిః । ప్రాణసూత్యశ్చప్రాణోపాపు
 గాగ్రాంతావసేవలభ్యమానత్వాత్ ॥ ౧౫౪ ॥ భవతిపరిచ్ఛేదోపాపుతాగ్రంతితాగ్రంతిశ్చరంతరీరమేతదాకన్య
 మఃస్థాపితత్యాదిశ్రుతాని ॥ ౧౫౫ ॥ ఇతిచేదహాకైవకసవప్తీహాహిరణ్యగర్భయః । ప్రాణాన్వితత్యేనహివి
 భగ్ననామాన్యత్యేననేకీరథా ॥ ౧౫౬ ॥ శ్లోకే ౧౪ ॥ జ్యోతిరాకర్షణానంకుతరావననాత్ ॥ క్లిష్టి అధ్యాత్మికాధి
 వశవిభాగతోబత్వమపివిభవంచ । పాగ్రాన్యపూర్వముక్తంశేషమహాశక్తితన్వగ్నిసంగేన ॥ ౧౫౭ ॥ ఇదమాధివైవి
 ఛానత్వంచయతిసూత్రకార్యం । అత్రహివాచానామాన్యభివచితశ్రుతిప్రదేశేషు ॥ ౧౫౮ ॥ సరపేతసాధన
 త్వంచాగాదీనాంప్రతిభుతేహితయా । అగ్నిర్వాగిత్యాదిశ్రుతిర్నితోకేనముద్ధితేనయం ॥ ౧౫౯ ॥ సాధిష్టాత్వపరా
 గ్నప్రదుపాదానర్తభోధవాడ్ధేవ । తేనప్రాణాప్రకృతాస్యకార్యకతాయతఃప్రతీయంతే ॥ ౧౬౦ ॥ తస్మాత్స్వమహి
 మైవవ్యాతేపాగ్రాణాభావప్రకృతైరథా । అపిచాధిష్టాత్వత్యేదేవానాంభోజ్యతాపదుర్వారా ॥ ౧౬౧ ॥ భోక్తృత్వంచ
 త్రేహింకారసాన్యభోక్తృతానస్యాత్ । ఇతిశంతాంవారయతుంతేదేతదభిప్రాయే శేషిసూత్రకృతా ॥ ౧౬౨ ॥ ఇహపూ

ద్విత్వధిరసేధింకస్యైయంతుకస్త్విధిహనతిః । తాగాధికరణజాతంవ్యాగ్నాద్విత్వభిన్నభవేత్ । ౧౬౩ । రథమగ్ర
 తవలంబాద్వియోకాత్వేప్రవక్తతేనతతం । అగ్నిర్యాగిత్యాదిత్వీతిరవ్యభిన్నమథ మేవదన్యయతి । ౧౬౪ । అగ్నిర్యాగ్నా
 యంతుభిప్రవేశ్యనాన్యథాభవతి । కింత్విహతదధిష్ఠాత్వత్వధిష్ఠేయత్వరూపవాశా । ౧౬౫ । ఏవం వాయుః పౌ
 గ్గోభూత్వేత్యాదావసాధ్యవేదథః । వాగేవప్రప్నోతిభిముంత్రివాచోగ్నిభావకథనమపి । ౧౬౬ । తీత్రథాకంహేత
 ద్విత్వీత్యాసద్విప్రయ్యార్థవేదేవం । వాగర్యాష్టమిప్రసరితవదనైర్యాగ్నాధికరణజాతస్య । ౧౬౭ । అగ్నాద్విత్వధిష్ఠిత
 స్తేనస్ఫుటతదమేవప్రపాదితంభవతి । స్ఫుటమిమైవపౌగాన్యకార్యత్రాగ్నిహయవృక్షం । ౧౬౮ । త
 ద్వియోక్తం లోకాకృతేనామపిభవేన్నరాపేతే । అశ్వాద్యధిష్ఠితానామేవరథానాయతఃప్రవృత్తిస్సైన్యత్ । ౧౬౯ । అ
 గ్నాద్విత్వధిష్ఠితత్వం వృద్ధ్యాగాధికరణజాతస్య । యోక్తంరథాగమాదపితేహంభోక్ష్యత్వమిహానరాత్రియతి । ౧౭౦ ।

శ్లోకం ౧౫॥ ప్రాణవతాశ్చాత్మికాః॥ కింహిసస్వవాధిస్థాత్మవృద్ధిః సుఖదేవతాత్మమప్రథితః॥ ప్రాణవతా
శారీరైశ్చైహ్యంభవతిసత్వసంబంధః॥ ౧౬౧॥ అథయత్రైతదిశుశ్రితిరపిశారీరైశ్చసర్వకరణానాం॥ భోక్తవ్యభోక్తృ
తాదిస్వరూపసంబంధమత్రదర్శయతి॥ ౧౬౨॥ అపిచాధిస్థాత్మ్యాణామనేకభావాన్నచేహభోక్తృత్వం॥ అవకల్పితేతతో
హివేకశ్చారీరపవభాత్తాప్యాత్॥ ౧౬౩॥ ప్రతిసంధానాదిబలాదపిశారీర్యమత్రభోక్తాప్యాత్॥ భోక్తృత్వందేవా
నామిహనేకదాదిదిదర్శయత్యధునా॥ ౧౬౪॥ శ్లోకే ౧౬॥ తస్యచక్షత్యత్వాత్॥ కింహి శారీరస్యైవాప్రికానన్యత్వం
కవతిభోక్తృభావేన॥ పుణ్యాపుణ్యార్జనతస్తత్రైవసుఖమఃఖభాగయోగాచ్చ॥ ౧౬౫॥ యాదేవతాఃకృష్ణస్త్రైశ్చైశ్చర్యవదే
తిష్ఠమానాస్త్వయః॥ తాహిహిసేదేహీలబ్ధుంభోక్తృత్వమత్రవాహంతి॥ ౧౬౬॥ శ్రితిరపిచపుణ్యమేవామూనిత్యా
న్యానిరూపయత్యేవం॥ ప్రాణానాంసంబంధశ్చారీరేనైవభవతిసత్వతయా॥ ౧౬౭॥ యెనతమ్మతాగ్రమంతంప్రాణభి
శ్రితిరపీహదర్శయతి॥ శారీరైశ్చైహిముతాగ్రంతాతదనువృత్తితామేవ॥ ౧౬౮॥ తస్మాదనుసరీష్యపిసహశారీరస్య
భోక్తృతాహానిః॥ జేవాహికరణవత్కేదీవదేహీనభోక్తృవత్కేపి॥ ౧౬౯॥ తస్మాచ్చచక్షుషేతిశ్రితిరేహభవతిసా
వత్వవరా॥ తదధిస్థాత్వవరైవహ్యైర్వాగితితయోశ్చనవిరోధః॥ ౧౭౦॥

శ్రీశ్రీ ౧౭॥ తథాన్ద్రియానీతవ్యవదేశాదన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్ ॥ క్రిష్ణా పక్షముఖ్యస్త్వితరేప్రాణాపకాదశేషి
న్వం॥ ముఖ్యస్యవృత్తిభేదాభిరేప్రాణాభవంతికింవాతే॥ ౧౮౧॥ తత్త్వాంతగానితస్మాదితిసందేహాసముద్భిత
త్॥ ముఖ్యస్యవృత్తిభేదాభిరేప్రాణాభివహయై క్తతమం॥ ౧౮౨॥ హంతాన్యైవేత్వాద్యాపురితరపిముఖ్యాన్వతాం
బ్రవీత్యేదాం॥ ఎకత్రముఖ్యవృత్తిరితరత్రవలక్షణాతునహియతా॥ ౧౮౩॥ తస్మాదేకన్యైవప్రాణాద్యాఃపంచవృత్త
నిహియథా॥ ఏవంవాగాద్యాభిశంకామేతాంనివారయత్వత్॥ ౧౮౪॥ వాగాదీన్యేతాఃసహజవంతితత్త్వాంతరా
తానియతః॥ ఏకాదశేన్ద్రియానీత్యుద్యంతే శ్రేష్ఠమేకమత్రవినా॥ ౧౮౫॥ ఎతస్మాదితిమంత్రేప్రాణాఃపుకగేవమిం
న్ద్రియాణ్యపిద॥ వ్యవదిశ్యంతేహియతస్తస్మాత్తత్త్వాంతగానితాన్యః॥ ౧౮౬॥ ప్రాణస్యేవహిమనసోనస్త్వనంస
న్ద్రియత్వంస్యాత్॥ వ్యవదిశ్యంతేహియస్తస్మత్పుకజ్జనోపేన్ద్రియేభ్యభిచెన్న॥ ౧౮౭॥ వ్యవదేశోసాయద్యపి
స్యపుకగేవదృశ్యతేభాషి॥ మనసోపచేన్ద్రియత్వంప్రతిప్రసిద్ధంపురితప్రసిద్ధమపి॥ ౧౮౮॥ ప్రాణస్యచేన్ద్రి
యంవదిశ్యతాస్త్వైతాప్రసిద్ధంస్యాత్॥ వ్యవదిశ్యభేదపక్షహితత్వైకత్వేవ్యయై క్తపంచస్యాత్॥ ౧౮౯॥... .. *

శ్రీశ్రీ ౧౦॥ భేదశ్రుతేః॥ శ్రింశ్రీ భేదనవ్యవహారాదిభ్యోహిద్యతేచా॥ తేహేతిశ్రుతివాక్యచా
 దీనమరచాక్షవిధ్యస్తా॥ ౧౦౦॥ నిదాశ్యసకలమేతద్వాగాదిప్రకరణంచసంక్షిప్తం॥ శ్రుత్యాభిహేమమితిబిము
 ితావమరచాక్షవిధ్యసే॥ ౧౦౧॥ వ్యవధిఃప్రకగేవహితస్తాత్రత్యాంతరానికరణాని॥ తత్త్వాంతరతామేనామితి
 హేత్యంతరేణవర్ణయతి॥ ౧౦౨॥ శ్రీశ్రీ ౧౦॥ నైలకణ్యమ్॥ శ్రింశ్రీ నైలకణ్యంవృక్షంముఖ్యప్రాణవ్యవహార
 యోగః॥ సుప్రమహివాగాదిముఖ్యోగాగ్రనితతేచా॥ ౧౦౩॥ తస్యస్థిత్యాతాగ్రిత్యాతమధారణవచనాత్మకం॥

మహాభవతి । ఏతద్వ సేన్రియాణాంవివక్షవరిచ్ఛదహేతుతాతేహం ॥౧౯౪॥ తస్మాదప్యతేహంతత్వాంతరభావసిద్ధిః
 తియుక్తం । ఏతస్యైవహిసర్వేయవమతిశ్రుతిబలేనతస్యైక్యం ॥౧౯౫॥ సహివణాయతుశక్యంయస్మాత్తత్ప్రతీయతే
 భేః । ఇహదవనివ్యామ్యేవాహమతిశ్రుత్యాప్రతంవినిదిష్టం ॥౧౯౬॥ వాగాదీనామెవంకథితశ్రమమృత్యుకబరితస్య
 మపి । పశ్యన్భేమమదేత్యనయాశుత్యాహిమధ్యమఃపాణిః ॥౧౯౭॥ పృథగేవమృత్యువాసభిభూతోసంవణిత
 తైవాస్య । వాక్యేనాయంనైనశ్చేక్ష్మిణితేక్ష్మతాపినిదిష్టా ॥౧౯౮॥ తస్మాద్భవభలింకైవక్రమరోధనముద్ధితా
 మం । తదాప్రభవనమతత్తదధీనస్థితకతాన్యకంవాచ్యం ॥౧౯౯॥ ముక్తిప్రసాదేకైలాశుణికః ప్రాణశబ్దఇహభవతి ।
 స్వాద్వాగాదీనాంపాణిణా తత్త్వాంతరత్వమహసిద్ధం ॥ ౨౦౦ ॥ *

శ్లోకి ౨౦ ॥ సంజ్ఞామూర్తిప్రస్తుతివృత్తుర్యతఉపదేశాత్ । క్రింది తస్మాదుపాపభేదాత్పాగ్నిసాకరణ
 భిన్నత్వత్వత్వం । తస్మాదుపాపజ్ఞప్రీత్యవకహికింకర్తృకేతివింతేహ ॥౨౦౧॥ సత్ప్రకరణేహితేజోబన్నానాంసృష్టిస
 రణిమభిధాయ । ఏతై కాంకరవాణీత్యంతంవాక్యంహిసేయమిత్యాది ॥౨౦౨॥ ఏతత్సంతరవరితంతస్మాత్సంజేహపవసం
 భూతః । కింజీవకర్తృకమిదంకింవాపరమేశకర్తృకంవేతి ॥౨౦౩॥ తచ్ఛేహనామరూపవ్యాకరణంజీవకర్తృకంయత్వం
 యస్మాదనేనజీవేనోమిత్రరాత్మభావముపదిశ్య ॥౨౦౪॥ వ్యాకరవాణీశ్చస్వాద్వ్యాకర్తృత్వంహితస్యదశయతి । లో
 కేవాకేహాంవరస్యేనమప్రవిశ్యకలయాని ॥౨౦౫॥ ఏవంవిధప్రయోగేతత్కర్తృకమేవస్యసంకలనం । ఆధ్యారో
 పయతియథాస్వాద్వ్యాకరవాణీహేతుకర్తృకత్వాత్ ॥౨౦౬॥ సంకలయాన్త్యేవంతథేవమపిజీవకర్తృకంసదిహ । స్వా
 ద్వాద్వ్యాకర్తృకంయతివ్యాకరవాణీదేవతాప్యహ ॥౨౦౭॥ అపికిలద్విధాదిమనానామస్వేవంఘటాదిరూపేషుజీవస్యైవహి
 దృష్టంవ్యాకర్తృకత్వంసచేతస్యహ ॥౨౦౮॥ తస్మాద్జీవకర్తృకమిదమతిశంకాంసరాకరోత్యథునా । సూత్రప్రోహితుక
 బ్జఃప్రకృతాశంకానిద్రసంధాస్యైత్ ॥౨౦౯॥ యచ్ఛేహనామరూపవ్యాకరణంతస్మరేత్వరస్యైవ । తస్యేహనిరవవా
 దంకర్తృత్వంస్వాన్నచేతరస్యేహ ॥౨౧౦॥ యేయంసంజ్ఞామూర్తిప్రకల్పనాగ్నాఃపూపలభాహి । పాతేజోబన్నానాం
 సత్త్వత్వవతిక్యరిహేతస్య ॥౨౧౧॥ సేయమితిశ్రుతిరేహవ్యాకరవాణీతిచరమవాక్యేన । పరమాత్మసంవయతోవ్యా
 కర్తృకత్వంతదేతమపదిశతి ॥౨౧౨॥ నన్వహజీవేనోవ్యవదేశాజ్జీవకర్తృకంతస్యాత్ । ఇతినయతోజీవేనస్యమప్రవిశ్య
 త్యనేనసంబద్ధం ॥౨౧౩॥ అవ్యవధానాన్నేహవ్యాకరవాణీశ్చనేనసంబధ్యేత్ । స్వాకౌపచారికోపాపుప్రమపురుషశ్చ
 తేనసంబంధే ॥౨౧౪॥ అపినిరసదిసముద్రాదిమనానామరూపంహేతువ్యాకరణకర్తృకతాకథమనీశ్వరస్యాస్యభవ
 తిజీవస్య ॥౨౧౫॥ యేషప్రసామకర్తృకంస్వాతైషప్రసామదిధంధవేత్సరస్యైవ । రాజ్జగత్పరభవాయంసపరస్వాస్థిన్నపజీవ
 స్యాత్ ॥౨౧౬॥ యస్మాదిహస్త్వేనోపపశేషణంధ్యశ్యతేహిజీవస్య । తస్యోపాధినిబంధనంవాసాజీవభావత్వత్వత్వం ॥
 ౨౧౭॥ తేనదతత్త్వతమేతస్మరాత్మకృతమేవభవతిసర్వమపి । పరమేశ్వరపవాసావ్యాకర్తృకనామరూపయోరిహి ॥
 ౨౧౮॥ ఆకాశోహేత్యాద్యైశ్రుతివచనైర్వ్యక్తమేతమపదిశ్చం । ప్రత్యేకనామరూపవ్యాకరణంభూతసగరవాక్య
 న ॥౨౧౯॥ నిర్దిష్టమత్రపునర్వివత్వతేభౌతికేమతదిదంహి । తేజోబన్నానాంకిలభవేత్ప్రవృత్తరణపూర్వకం
 స్యాత్ ॥౨౨౦॥ తస్మాద్భగ్నాద్విష్యయముపదిశతిశ్రుతిదంత్రివృత్తరణం । శ్రుతిరేహహియదగ్నరిత్యావ్యాసక
 రమపదిశతి ॥౨౨౧॥ అగ్నాద్భగ్నాద్విష్యదీనాయదుదాహరణంశ్రుతానిర్దిష్టం । తేనైతేషుత్రిక్షపభామాంభసత్తై
 ముతత్త్వం ॥౨౨౨॥ యస్మాదవిశేషేషశ్రుతావిమాశ్చత్వప్రమోద్యుక్తః । యదురోహితమిత్యాదాపుసంహార
 కావశేషేష ॥౨౨౩॥ తాసాంబహిస్త్రిస్యాణాంత్రివృత్తతానామరూపదేవతానాంహి । ఆధ్యాత్మమపరమేహశ్రుతి
 స్త్రివృత్తరణమత్రదశయతి ॥౨౨౪॥ సాచేమాస్త్రప్రతిప్రతితాహితయేవదశయత్యేత్ । భగవానాచార్యో
 వావాశంతదోషమపహరిష్యహి ॥౨౨౫॥ *

శ్లోకి ౨౧ ॥ మాంసాదిభామంయథాశబ్దమితరయోశ్చ । క్రింది భూమిప్రవృత్తతాయాపురుషేతేజూనా

వభుజ్యమానాయాః। నిష్పర్యతేహికార్యమాంసాదిహిభవతితద్యథాశబ్దః॥౧౩౬॥ దశకాయతిచాన్నమశితం శ్రే ధేత్యా
ద్యాశ్రుతిర్యథోక్తార్థః। భూమేరువభుక్తాయాస్థస్థిప్రయావంపురీషభావేగ్॥౧౩౭॥ నిగణాచ్చతిబహిరేవహిమధ్యమమ
ధ్యాత్వ మేవమాంసాది । వధాయతీయధ్యణిత్వంభవతిమనోహ్యేవమితరయోరపిచ ॥౧౩౮॥ మూత్రంలూహితమైవం
పాశ్చిశ్చతథాభవేదపాంశకార్యం । అస్థిచమజ్జావాగపి తేజసపత త్ప్రియంభవేతాకార్యం॥౧౩౯॥ ననుభూతంభౌతికమవ్య
విశేషేణప్రివృత్త్యతఃప్రేక్ష్యాత్ । యోగ్యంవిశేషవాదస్తేజోబద్ధమసచన్విలుప్యత॥౧౪౦॥ ఇదమహాతేజఇమాఃఖల్వా
పత్రిదంచాన్నమేవమూదిరీసా । అధ్యాత్మమపిప్రేక్షేదంకార్యమాంసాదిచాశితాన్నస్య ॥ ౧౪౧ ॥ ఎవమపాంపీతానాంకా
ర్యంవైతద్దిలోహితాదీతి । అశితస్య తేజసోపిహ్యప్రేక్ష్యేవాస్యకార్యమితిచెన్న॥౧౪౨॥ *

శ్లోకే ౧౨॥ వై శేష్యాశ్రుతద్వాదస్తద్వాదః ॥ క్రింది చోదితమేతంధోవంతుశబ్దయోగససవ్యగవమదతి । అ
ప్రహివిశేషభావోవై శేష్యంతచ్చభవతిభూయస్తస్వం॥౧౪౩॥ యద్యపిసకలంచెదంత్రివృత్త్యతఃస్యాదధాపివై శేష్యం
ఎకస్యభూతథాతోహ్యుయస్తస్వంచోవలభ్యతేక్వాపి॥౧౪౪॥ తేజోభూయస్తస్వంఖల్వగ్నైర్వృత్తంతథోదకస్యాపి । అ
బ్ధూయస్తస్వయప్రంతథాపుథివ్యాఇహోన్నభూయస్తస్వం॥౧౪౫॥ వ్యవహారసిద్ధయేఖల్విదంత్రివృత్తరణమాశ్రితంభ
వతి । ఇహవపదాన్యాసోసావధ్యాయసమాప్తిమాశుబోధయతి॥౧౪౬॥ శరీరకమీమాంసామునినాన్వ్యాసేనవిచితా
సేయం । చతురధ్యాయాతస్యాంద్వితీయసంజ్ఞశ్చయోయనధ్యాయః॥౧౪౭॥ తత్రచచతుర్థపాదేసూత్రార్థోయ
శ్చభావ్యకారోక్తః । ఆధ్యాత్మతైరమలైఃప్రకృతితోభవతుసోయమనవద్యః ॥౧౪౮॥ భాష్యార్థరత్నమాలావై యాసకి
సూత్రజాలసంగ్రహితా । భగవతిపరమానందెసనుత్పితాజయతుజగతినిరవద్యా ॥ ౧౪౯ ॥ ,*

శ్రీశంకరాచార్యగురుచరణారవిందార్పణమస్తు.

ద్వితీయాధ్యాయస్సమాప్తః.
—❁❁❁—

శ్రీ గణేశాయనమః.

భాష్యార్థరత్నమాలాయాం-శృతియాధ్యాయే-ప్రథమపాదః

అథ తత్సంకల్పతత్వం ప్రతిపత్తిరూపాతిసంపరివృత్తిః ప్రశస్తానరూపణాభ్యాం ప్రకృత్యన్తర్యమేకపిలాదిప్రకృతిన
యైవిరోధోనా వేదాంతవాక్యవిహితప్రశస్త్యావగమేహిపరిహృతస్సకలః॥౧॥ అనపేక్షత్వం చ తథావరవత్తాణాం ప్రపం
చితంభవతిప్రతిషేధశ్చాయంశులివచసామపినిరాకృతస్సకలః॥౨॥ జీవవ్యతిరిక్తానిహియానిచజీవోపకరణభూతాని
తానివరస్తాద్భక్తిప్రకృత్యవ్యంతరీతిదర్శితంపూర్వం॥౩॥ ఎవం వేదాంతాద్ధేవరోధశంకానిరాసృతోవిమలే | లభ్యావసరా
సేయంజాతాతజ్జ్ఞానసాధనేదింతా॥౪॥ ఇతిహేతుహేతుమద్భావాత్సకసంగతేమహావలరీప్తేవ | తస్మాదన్యాయసంప్ర
త్యధ్యాయోపాత్మత్యుతరబ్ధిః॥౫॥ లింగోపాధేస్సిద్ధాభవతహితమవహితజీవసంసారే | చింతేతిపాదయోరపిసంగతిరిహ
హేతుహేతుమద్భావః॥౬॥ పతస్త్రిన్నధ్యాయేయోపాభవకరణపరివృత్తోజీవః | తస్యహిసంసారగతిస్తదవస్థాబ్రహ్మతత్వ
యాభాత్స్యం॥౭॥ విద్యాభేదాభేదాగుణోపసంహారతద్వివర్యాశాసమ్యద్దర్శనయోగాత్పుంసాంపురుషార్థసిద్ధిరప్యేవం
॥౮॥ సమ్యద్దర్శనసాధనవిధిప్రభేదోహిమక్త్యనియమశ్చ | పతస్త్రిన్నధ్యాయేవ్యతహాప్రసంగాగతంతథాన్యదపి॥౯॥ ప్రథ
మేతావత్పాదేవంచస్యస్థిత్యగోచరావిద్యాం | ఆత్మిత్యవిరతిహేతోస్సంసారగతేఃప్రదర్శ్యతేభేదః॥౧౦॥ తస్యజగుప్సే
తేతిహ్యంతేదృష్టావిరక్తిసాధనతాముఖ్యప్రాణసహాయోజీవోపాసేంద్రియశ్చసమనస్కః॥౧౧॥ విచ్యుక్తర్షపురస్కృత
పూర్వప్రజ్ఞాపరిక్రమహాపేతః | పూర్వంవిహాయకేహందేహంతరమభినవంహిలభతఇతి॥౧౨॥ ఇత్యేతదవగతంఖల్వ
తైనమిత్యాదివేదవాక్యేషుభక్త్యాభర్తృఫలానాముపభోక్తృత్వేనతస్యతద్యుక్తం॥౧౩॥ సప్రదేహవీజభూతైస్సత్త్వై
ర్భూతైరసంపరివృత్తిః | గచ్ఛత్వాహూస్వతి | ససంపరివృత్తివయాతీతి॥౧౪॥ చింతేదేమత్రీయైక్యాన్యసంపరి
వృత్తివయాతీతికరణోపాదానవదిహభూతోపాదానమత్రీసిహిదృష్టం॥౧౫॥ ఇహచసపతానైజోమాతా ఇత్యత్రీక
రణమాత్రవరః | తేజోమాతాశ్చబ్జః | త్రీయతేవివంసభూతవరశబ్జః॥౧౬॥ అపిచేహవాక్యశ్చేషేకదితానిహితమురాదికర
ణాని | సవంసభూతమాత్రీపాదానస్యేహకీరణసందృష్టం॥౧౭॥ సులభాశ్చభూతమాత్రీయస్తాత్తాసాంహినిష్ఫలంనయ
నంతస్తాదసంపరివృత్తియాతీత్యతఇదంపతత్యార్థః॥౧౮॥ వ్యవహారసిద్ధయేకీలవంచీకరణంప్రదర్శితంపూర్వం | సంప్ర
తిసవ్యవహారోనిరూప్యతఇతిహామోఽనుఫలభావః॥౧౯॥ దేహంతరసంపత్తౌసూక్ష్మైర్భూతైస్సహైవసంయాతి | జీవోత్తీభ
వతిహేతుఃప్రశస్తప్రతివచనరూపేవేతి॥౨౦॥ గాఢైఃప్రవాహాన్యప్రశోసాశ్వేతకేతుముద్దిశ్య | వేద్యేథావంచమ్యామి
త్యాదిస్తస్యచోద్రాజ్ఞానే॥౨౧॥ తస్మిగరంరాజాసాప్రవచ్ఛద్ధాతికంయథాపూర్వం | తేనాసావావేతిప్రతివచనంసీప్ర
దర్శితంరాజై॥౨౨॥ ఇహఖల్వగ్నావేతాఃశక్తిధాఖ్యాః | శ్రద్ధయామాతా ఆపః | ఆజ్యపయోదధిరూపాభవంతియజమానసంగ
తాస్తాభిః॥౨౩॥ సోమాఖ్యదివ్యదేహస్తాస్థితాఃస్వర్గలోకమాపాద్యక్తిక్లాంతేవర్ణస్యేహుతాస్తతోవృష్టిభావమృషయాం
తి॥౨౪॥ ఏవంహుతాఃవృధివ్యాంతాశ్చాన్నతేనసరిణతాస్తద్వత్ | పురుషేరేలోరూపాయోషిచహుతాహిపురుషవ
దవాచ్యాః॥౨౫॥ దశేయతీతిత్వాద్యాశుతిరేహసకలమేతమథగమిహ | తస్మాదప్యిజీవోప్రజతిపరివృత్తిఇతితయ్యుక్త
మిహ॥౨౬॥ సన్న్యస్తాపూర్వందేహంత్యక్తాజీవస్తదంతరంలభతే | ఇత్యత్రవగతంతత్ప్రకృతీహాలంకృణజలాయుకెత్యన్యాః
౨౭॥ పూర్వతమిత్యాగోపాతధంతరప్రాప్త్యనంతరంత్రీనిధిప్రజాతుపూర్వంతస్మాదేతద్విరుద్ధమితిచేన్న॥౨౮॥
భావనయైవగృహీత్యాకర్తాయైత్రంహిభావిదేహమసా | పూర్వందేహంత్యజతీత్యేవజటాకానిదశేనేనైహా॥౨౯॥ బోధ
యతిసూత్రదర్శితమథంశులిరితినకశ్చిదహదోషః | దేహంతరసంపత్తిప్రకారవిఫంశుక్రిస్త్వైకప్రతిఫితే॥౩౦॥ తత్ప్రా
ప్త్యనస్తత్రేవహికరణానాంవ్యాపిసాంభవేద్వృత్తిః | ఇతిసాంఖ్యకల్పనావార్యైవసుగతాదికల్పనాయాచ॥౩౧॥ కేవలమా
ర్త్యనవివహితదంతరేభవతివృత్తిలాభఇతి | ఏవంకాణాదానాంమనసా శ్రుత్యేతేతదిదం॥౩౨॥ ఉత్పద్యంతేదేహవదభిన

వరూపాణి చేందియాణీతి యాకల్ప సాతగోయంశుక భవవృక్షోన్మదంతరంహియథా॥ ౩౩॥ ఉత్ ప్లవ్యజీవపక స్తదంతరంలభ
తపవమాద్యాహి జై నానాంతాస్సకలాన వర్ణవ్యాయతత్త్వనిమూలం॥ ౩౪॥ శ్రుతివివ్రతిషేధా శ్చేద్యతప తామవ్యాసా
దరోయై క్తః॥ ప్రకృతవర్ణవననాభ్యాంనన్వద్భిః కేవలాభిరాకలితః॥ ౩౫॥ రంహతివర్ణాక మితివర్ణియ తే కథమహద్రతిజ్ఞా
నం॥ నై వ్విహిభూతసూత్తైస్సహవ్రీయాతీత్యత స్త్విదంవకతి॥ ౩౬॥ త్యాగ్యైకత్వాత్త్రుభూయస్త్యత్॥ ౩౭॥
అతీత్యశ్చతుశబ్దో యథోక్త శంకానవర్ణనాథాస్సాస్యత్ । ప్రకృతీహావణవాక్యప్రవేశితా స్త్రిస్వరూపకాహ్య
వః॥ ౩౮॥ యస్మాత్త్రిస్వరమితిశ్రుతిరిహతిస్రస్తా స్త్రిస్వరకృతాబ్రూతేతాసామారంభకతా సిద్ధాంతరద్యయస్య
సాసిద్ధా॥ ౩౯॥ తేజోఽబిన్నానామిహయస్తాత్యార్యంవద్యశ్యతేదేహే । తస్మాద్దేహస్త్యాగ్యకపటపునస్త్యాగ్యక స్త్రి
ధాతుత్వాత్॥ ౪౦॥ యస్మాద్వచ్చవారపితృజ్ఞేష్టభిరాకలితపదేహునాసానవకేవలాభిగద్భివి నై వభూతాంతరాణీనా
రబ్ధుం॥ ౪౧॥ నై వసిశక్యస్తస్మాద్భూయస్త్యపేక్షయేహచాప్నబ్ధిః॥ దృశ్యతపదహియస్త్యస్త్రిస్వరూప స్త్విదంహి సర్వదే
హేషు॥ ౪౨॥ ననుచార్థివోపిధాతుర్భూయిష్టోద్యశ్యతేశరీరేషు॥ మైవమహాంబాహుశ్యంత్వహేతరిస్తద్దిద్యశ్యతేలోకే॥
౪౩॥ యద్దేహవీజభూతంశుక్లంశో నీతమితిప్రసిద్ధంతత్ । ద్రవీవసూతమేవదృష్టంకర్తృపినిమిత్రకారణంయత్స్యత్॥ ౪౪॥
తదపిచసామాజ్యాదిద్రవబహుళద్రవ్యసంశ్రితంభవతి॥ తత్సమవేతాహ్యవఃశ్రద్ధాశబ్దాదితాభవంత్యేతాః॥ ౪౫॥ సహకర్తృ
భిద్యుఃసంజ్ఞేహ్యగ్నోపహాయంతిభివవత్కృతిహి॥ తస్మాద్భూహుశ్యమపామచ్ఛబ్దేనహదేహవీజానాం॥ ౪౬॥ యైక్తము
పాదానంకిలసర్వేహమేవభూతసూత్తైశ్చాం । యచ్ఛేహభూతసూత్తైస్సహగమనంతస్వతదపిగర్వవద్యం॥ ౪౭॥
—* ౩॥ ప్రాణక తేష్వ*—దేహంతరసంవత్ప్రప్రాణానామపిగతిశ్చుతాహ్యవంభూతతముజ్జాగ్రముంతంప్రాణోమా
తాగ్రముతీవాక్యేనసాహిగతిఃప్రాణానాంనైవాశ్రయమంతర్హేసంభవతి॥ అతభూత స్వత్యర్థంతదాశ్రయాణామపీహ
సావాచ్యా॥ ౪౮॥ సప్రాణానాంద్వష్టానిరాశ్రయాణాంక్వచిగ్గతి స్తస్మాత్ । భూతాంతరసహితానామపావపిగతి స్త్వివ
శ్యమిహవాచ్యా॥ ౪౯॥ అగ్నోద్దిగతిశ్చుతేరితిచేన్నభాక్తత్వాత్॥ ౫౦॥ ననుదేహంతరయోగేనై వప్రాణాస్స
హైవజీవేనగచ్ఛంత్యగ్నోద్దిగతిశ్చుతే ప్రభేయంశ్చుతిఃప్రదర్శయతి॥ ౫౧॥ దేహవసాగసమయేప్రాణావాగాదయోహి
గచ్ఛంతి॥ అగ్నోద్దిగైవానితయత్రాస్యేతిశ్చుతిహిదశాంయతి॥ ౫౨॥ ఇతిచెవ్యాగాదీనామగ్నోద్దిగతిశ్చుతిహిగౌ
ణీయం॥ లోమసుకేశేషుచసానద్యశ్యతేశ్చుతిరిహాన్యమువదితే॥ ౫౩॥ లోమానిచోషధీరితకేశాశ్చవనస్పర్శప్రయాంతి॥
నహిలోమానిచకేశాఉత్ ప్లుత్యోషధివనస్పర్శప్రయాంతి॥ ౫౪॥ నవజీవస్యప్రాణోపాధిత్యాగేనగమనమపియుక్తం । దే
హంతరేహిభాగోనాపిప్రాణైః పానోపపద్యతే॥ ౫౫॥ జీవేచసహగమనంప్రాణానామపిచద్యశ్యతేస్యత్ర॥ తస్మాద్గ్నో
దీనాంవాగాదుప్రకారిణాంహిదేవానాం॥ ౫౬॥ ఉత్తగ్రమసమయేకేవలమువకారణవృత్తిమాత్రీమాతృత్వ॥ వాగాదయః
ప్రయాంతిహ్యగ్నోద్దిగితిశ్చుతాక్రమేవస్యాత్॥ ౫౭॥ ప్రకృతమేతశ్చైవజాదిదిదెన్నతాపవహ్యుపవత్రే॥ ౫౮॥
సన్వేతత్యేకమావఃపంచేమ్యామామలహిపురుసాభ్యాః॥ యస్మాద్గ్నోద్విప్రకృతమేనైవాపాంశ్చైవగమస్తకించదపి॥ ౫౯॥
ఆహుశ్యాధారతయాపంచాధీతా స్త్విహగ్నయోద్యమభాః॥ తేహంత్రకమేత్వగ్నోత్తస్త్రిబిర్వేదమాదికా శ్చిద్ధాం॥
౬౦॥ హూవ్యద్రవ్యతయాహిశ్చుతిః ప్రదశాంయతి తేనతదయుక్తం । వర్ణన్యాదిమసోమప్రభృతీనాంబూహుకరణ
భూతాన్యా॥ ౬౧॥ ద్రవబాహుశ్యేనాపాంబూహుద్రవ్యత్వముదితమేవస్యాత్ । ప్రకమేత్వగ్నోత్త్రద్ధాంశ్చుతాం పరి
త్యజ్యచాక్రతాపః॥ ౬౨॥ కథమహాబూతవ్యాస్యఃపంచమ్యామిత్యయుక్తమితిచెన్న॥ యస్మాద్విప్రకృతమేత్వగ్నోత్తాపవా
పోభవంతి॥ బూతవ్యాః॥ ౬౩॥ శ్రద్ధాశబ్దేనాపిచతాపవాపోపివత్తీతాస్స్వరిహ । ఏవంభదేవస్యాత్తదాదిమధ్యావసాన
సంబంధాత్॥ ౬౪॥ ఏకేవాక్యమనామలముపవద్యతభిరథాహుతావస్యాం । పంచమ్యామేవాపాంపురుషవచస్త్యప్ర
కారభూవృష్టే॥ ౬౫॥ ప్రతివచభావసరేహిప్రకమేగ్నప్రథమమాహుతిస్థానే॥ అనపోబూహుద్రవ్యంశ్చిద్ధాం నామా
వతారయేత్తహి॥ ౬౬॥ వాతైశ్చిక్వాక్యతాస్యాత్ప్రకృతవచనవైవరీత్యేన॥ ఉపసంహారోపితివ్యాత్యాద్యానై కవా
క్యతాంవత్తి॥ ౬౭॥ అత్యంతపశుబ్ధహుశంత్రద్ధాకార్యంవసోమవృష్ట్యాది॥ తాగ్ర్యనురూపమేవచలోకదృష్టంహికారణంస

కలం॥౬౬॥ మనసోజీవస్యాయం శ్రద్ధాభ్యాః ప్రత్యయో త్రధర్మస్యః పశ్యద్విజ్ఞానోద్భవయానీవాయంధర్మణోసిక్యవ్య
కథం॥౬౭॥ హేమానుముసాదేయస్యాచ్చిద్ధాశబ్దాభిహాషణవారః శ్రద్ధాశబ్దాశ్చాపుశ్రద్ధావాఅపవినమాదిమచ ॥౬౮॥
వాక్యేషువైదికేష్వపిదృష్టస్తస్మాత్తనుత్వయోగేన శ్రద్ధాసమానరూపాశ్రద్ధాశబ్దాభిహాషణవారః ॥౬౯॥ అథవాశ్ర
ద్ధాశబ్దః శ్రద్ధాసంపత్తికర్తృసమవాయాత్ శ్రద్ధాహేతుత్వాద్వాశ్రద్ధాశబ్దోయమపుయుక్తస్యాత్ ॥ ౭౦ ॥ ఆ
పాహస్యైశ్రద్ధామిత్యాద్యాహిశ్చుతిః ప్రదర్శయతి శ్రద్ధాహేతుత్వేన శ్రద్ధాశబ్దోపపత్తిమపుయతః ॥ ౭౧ ॥

❀ ౬॥ అశ్రద్ధాత్వాదిచెన్నైష్టాదికారిణాం ప్రతీతిః ॥ ❀ ప్రశ్నప్రతిపదనాభ్యామాపః శ్రద్ధాదిభావ
మాపనామ్ ॥ ప్రతిపద్యేర్థపురుషాకారంతోశ్చాముతాహిపంచమ్యాం ॥ ౭౨ ॥ తాభిస్తోపపరిష్వక్రాజీవాశ్చేహనైవ
రంహాయః ॥ నహిజీవానాంకశ్చిచ్ఛాన్యాయితాపామివేహాశబ్దోస్తే ॥ ౭౩ ॥ తస్మాదయుక్తమవహ్యద్భిః పరివేష్టితస్యగమన
మిదం ॥ ఇతిచేన్ద్రేణీయతేత్రంహణమిష్టాదికారిణామత్ర ॥ ౭౪ ॥ అథయథామేగ్రామ ఇతిశ్రుతిరిహధూమాదివర్తనై
తేహం ॥ ఇష్టాదికారిణాంగమపిచంద్రపాప్రికృతదర్శయతి ॥ ౭౫ ॥ యాత్యాకాశాచ్ఛంద్రంబంద్రమసోభవతినో
మరాజఇతి ॥ ఏవమిహాపిహిశ్చిచ్ఛాన్యదావేతదేవనిర్దిష్టం ॥ ౭౬ ॥ తస్మిన్నగ్నాదేవాశ్రద్ధాంజహ్వతి తదాహుతేరే
షః ॥ సోమోరాజాభవతీన్యత్రశ్రుతివచనసామ్యతోలబ్ధం ॥ ౭౭ ॥ తేహంచకర్మసాధనభూతాపతేహిదధిపయః ప్రముఖాః
ద్రవిభూయస్తాదాపః ప్రత్యక్షైతేతాహిద్యశ్యంతే ॥ ౭౮ ॥ ఆహవనీయేచహుతాసున్నత్వైస్తానాశ్రయంతి యజమా
నాః ॥ తేహంశరీరమపిఖల్వంతేగ్నావృత్తిజోత్రజహ్వతిహి ॥ ౭౯ ॥ ఆవశ్యాముతిమయ్యస్మాత్కృత్యేష్టాదికారిణోజీ
వాః ॥ పరివేష్ట్యాముంలాకంఫలదానాయచనయంతితాఇతిహి ॥ ౮౦ ॥ అగ్నాదేవాశ్రద్ధామిత్యాద్యేనప్రతీయతేహ్య
వం ॥ శ్రుత్యంతరేగ్నాహూతప్రకరణపరితేనవాక్యేకేషేణ ॥ ౮౧ ॥ ఫలజననాయాహుతోల్లాకాంతరగమ్యమేభి
హితంభవతి ॥ జనకేనయాజ్ఞీవల్యంప్రతిపత్ ప్రశ్నాప్రదర్శితాస్తతః ॥ ౮౨ ॥ పురుషస్యోత్తాగ్రమతఇహతేపతేఆ
హుతీహుతేభవతః ॥ యశ్చాంతర్మిక్షలోకప్రద్వారాతేదివంహిగచ్ఛంత్యో ॥ ౮౩ ॥ దివమేవాహవనీయప్రతిష్ఠయోపేత
మాతసుతపతే ॥ తేహిదివంతర్వయితస్తావలోతేతతోహిపునరపిచ ॥ ౮౪ ॥ తేవప్యనివ్యాంపురుషేయోపితిచహుతే
హిపురుషరూపేణాదిపతివృత్తితేతతోత్తిమసర్వత్రదర్శయిత్యైవ ॥ ౮౫ ॥ త్వమనుతాగ్రంథింసగతింసచప్రతిష్ఠాంతత్య
ప్రిమపితైవం ॥ నచపునరావృత్తింవానచలోకంప్రత్యువస్థితంవెష్ఠ ॥ ౮౬ ॥ ఇతిపత్ ప్రశ్నైర్వివృతేనహిపునరావృత్తివజ్ఞ
తఃపంథాః ॥ తస్మాదద్భిశ్చాపూతిఫయ్యాభిరేవైవసంపరివృక్తః ॥ ౮౭ ॥ రంహతివరలోకమసోఫలభోగాయేతియుజ్య
తేతదిదం ॥ ఇష్టాదికారిణాంసమఫలోపభోగాయరంహణంయదిదం ॥ ౮౮ ॥ ధూమాదివర్తనోక్తంతదయుక్తమవప్రతీ
యతేయస్తాత్ ॥ ఇష్టాదికారిణాంకిలేశధరమండలముపాగతాశౌహి ॥ ౮౯ ॥ తద్దేవానావన్నంతందేవావినఘాదికా
తేహం ॥ శ్రుతిరన్నతాంహికథయతికథమేతేహంఫలోపభోగాస్యాత్ ॥ ౯౦ ॥ తేచంద్రంప్రాచ్యేన్నంభవంతితానేవమా
దికావ్యవరా ॥ శ్రుతిరిమమర్థంబూతేకథమిహతేహంస్వకర్మఫలభోగః ॥ ౯౧ ॥ తస్మాద్వాప్యూదిభిరవదేవైస్సర్వత్రభ
క్త్యమాణానాం ॥ ఉపభోగాశంసనమిహకథమిశంకాంధిరాకరోత్యధునా ॥ ౯౨ ॥

❀ ౯౩ ॥ భాక్తంవానాత్మవిత్త్వాత్తత్త్వాహిదర్శయతి ॥ ❀ ఆత్రచవాశబ్దోసాయథోక్తశంకాభిరాసఫలక
స్యాత్ ॥ ఏతేహున్నత్వంసహిముఖ్యంకింతుభాక్తమేవస్యాత్ ॥ ౯౩ ॥ ముఖ్యేకిలాన్నభావే విధివాక్యంస్వర్గకామవర
ముఖం ॥ అసమంజసముపభోగాయదితేహందందీమండలేనస్యాత్ ॥ ౯౪ ॥ అధికారిణఃకిమర్థంకమరాయదాయానబ
హుళమిహుత్యుః ॥ లోకేకిలాన్నశబ్దోనన్నప్రేషపర్యమాణఇహదృష్టః ॥ ౯౫ ॥ రాజ్ఞాంయథావిశేషంవిశామిహ
న్నంయథాహివశవతి ॥ తస్మాదిష్టతమస్త్రీపుత్రాదిభిరవగుణత్వముపయాత్యైః ॥ ౯౬ ॥ ఇష్టాదికాతిభిర్వత్సుభివహరణమే
తదేవదేవానాం ॥ భక్తుణమభిమతమేతన్నభర్తృణంనాపనిగరణేవాపి ॥ ౯౭ ॥ శ్రుతిరిహసేహవైదేవాశ్చిత్వాద్యాప్యేవమే
వదశ్చేయతి ॥ భాక్తంతేవదేవాఃపిసంతిదృష్ట్యాఽద్యుతంహిత్వయంతి ॥ ౯౮ ॥ ఇతితేహందేవానాంవారయతిహివర్త
నదశ్చేయతి ॥

శాదికంసకలం। ఇమాదికారిణాంపునరపభోగోయంహిభవతియ్య క్తతమః॥ ౯౯ ॥ రాజోపజీవినామిహజగతియత్రైవైష
 పరిజనానాంస్యాత్। యక్షోహ్యనాత్మవిచ్ఛేదేషాందేవోపభోగ్యభావోసా ॥ ౧౦౦ ॥ అథయోస్యామిత్యేషాశ్రుతిరపి
 దేవోపభోగ్యతాంబూశ్రే। సచనహివేదయథాసౌపశురేవంసఖలుదేవతానాంస్యాత్ ॥ ౧౦౧ ॥ సహియస్మిన్నపిలోక
 కర్మభిరిష్టాదిభిశ్చదేవాదీః। పరితోషయ్యహివశువదైవానాముపకరోతిచావిగతం॥౧౦౨॥ఎవముముష్మిన్లోకేఫలంతదా
 దిష్టమేవభుంజానః। వశువదసౌదేవానాముపకురుత ఇతిహాగమ్యతేహితతః॥ ౧౦౩ ॥ అర్హంతరపరమపిఖల్వనాత్మవిత్త్వా
 దితిహయవ్పొక్తం। ఇష్టాదికారిణఃఖల్వనాత్మవిదవీవకేవలంతెస్యః ॥ ౧౦౪ ॥ యస్మాత్సముచ్చయ్యానుష్ఠానవిహీనాహిక
 మ్మాత్రపరాః। తస్మాద్భువాదేనహితేషామన్నత్వమత్రనిర్దిష్టం ॥ ౧౦౫ ॥ వంచాగ్నిద్యయాఖలువిధురాస్త
 స్మాదనాత్మవిదవీతే। దర్శయతికర్తృభోగంససోమలోకేవిభాతిమనుభూయ ॥ ౧౦౬ ॥ పునరావర్తత ఇతిహితేషా
 చంద్రమండలేతేషాః। శ్రుత్యంతరమథయతమిత్యాదికమేవమేవదర్శయతి ॥ ౧౦౭ ॥ ఇష్టాదికారిణామిహాభాక్తత్వా
 దన్నభావవచనస్య। రంహతిఫలావభుక్త్యైససంపరిష్పక్త ఇతిహియ్య క్తమిదం॥ ౧౦౮ ॥ ... *

౧౦౯ ॥ కృతాత్యయేనుశయవాదృష్టస్తృతిభ్యాంయత్రైతమనెవం॥ ౧౧౦ ధూమాదివర్షహాకలశశధర
 మండలముపాగతానాంహి। ఇష్టాదికారిణామిహతత్రైవివభుక్తసకలభోగానాం ॥ ౧౦౯ ॥ ప్రత్యవరోహస్తస్త్రియా
 వత్సంపాతమిత్యనోక్తః। యేనాధ్వనాగతాస్తేపునస్తమభ్యాసమనునీవర్తంతే॥ ౧౧౦॥ యదిరమణీయాచరణారమణీ
 యాంయోనిమేవతేనుంతి। యదిచేతనప్రాయవరణాఃకప్రాయయోనింప్రయాంతీహిత్వ్యక్తం॥ ౧౧౧ ॥ లేకింనిగనుశ
 యావాసానుశయావాతతోవరోహంతి। ఇతిశంకాయాంప్రాప్తంనిగనుశయావీవకేవలంతథితి ॥ ౧౧౨ ॥ యావత్సం
 పాతముపి త్యేతివిశేషణమపీహనిర్దిష్టం। యేనైవసంపతత్యయమస్మాజ్ఞాకాదసోహిసంపాతః॥౧౧౩॥ సచకర్మానుశ
 యస్యాస్యద్యావత్సంపాతేమిత్యనోక్తః। కృత్సృష్టకర్మణోహిప్రతీయతేభుక్తతాహితత్రైవి॥ ౧౧౪ ॥ శ్రుత్యంతరే
 నతేషాంయదేత్యనేనప్రతీయతే హ్యేవంసన్విహయావదముష్మిలోకేకర్మోపభోగయోగ్యంస్యాత్ ॥ ౧౧౫ ॥ తావ
 త్యవభుక్త ఇతిశ్రుత్యర్థశ్చేహకల్పితామితిచేత్। యావత్పదసంకోచోవ్యనుదిత ఇహకల్పనీయఏవస్యాత్ ॥౧౧౬ ॥ య
 త్కాంచేహకరోత్యయమిత్యాదిశ్రుతిభిరపిరోధస్యాత్। అపిచానారబ్ధఫలంయతఃకర్మాభివ్యసక్తికృత్సృష్టంతే॥౧౧౭॥
 ప్రాయణమేతస్మాత్ప్రాగారబ్ధఫలేనకర్మణాతస్య ॥ ప్రతిబంధాదేవస్యాదనభివ్యక్తిరితితద్వియోగేతు ॥ ౧౧౮ ॥
 సావగ్ర్యాఅపిశేషాద్యదిదంప్రాయణమిహాపవన్నంతత్। యావదనారబ్ధఫలంతావదభివ్యంజకంభవత్యేవ॥ ౧౧౯॥
 సాధారణేనిమిత్రేనైమిత్రకమపితాదృశందృష్టం। ఘటపటయోరుపలభౌనతారతమ్యంహిదీపసాక్షిభ్యే॥౧౨౦॥ త
 స్మాన్నిగనుశయాధైర్యావిరోహంతీతపక్షమపనుదతి। యేనైవకర్మణాతేశశిషండలముపగతాహిభోగాయ॥ ౧౨౧॥ఉ
 పభోగేనక్షయితేతస్మిన్స్థిమాయదస్తుయంగాత్రం। ఉపభోగాయారబ్ధంతధ్యవభోగక్షయేహిసన్నధే॥౧౨౨॥ శోకా
 గ్నిజ్వాలాభిఃప్రత్యేయతేసవిత్పకిరణసంపకాత్। హిమకరకాదిరివేదంతగిష్టాదేఃకృతస్యసర్వస్య॥౧౨౩॥ కమణఃఉ
 పభోగేనక్షయేసముత్పన్నఏవసానుశయాః। అవరోహంత్యేత ఇతిశ్రుతిస్తృతిభ్యాంప్రతీయతేతదిదం ॥ ౧౨౪ ॥ తద్యథ
 హేతిశ్రుతినిహంతమేతమథ్కాంహిసకలముపదిశతి। యేరమణీయాచరణాస్తైవావశ్యంప్రయాంతిరమణీయాం॥౧౨౫॥ బ్రా
 హ్మణయోనింవాతేక్షత్రియయోనించవైశ్యయోనింవా। యేహికప్రాయాచరణాస్తైహికఘ్నాయానువశ్యముపయాం
 తి॥ ౧౨౬॥ సూకరయోనింవాత్యేశ్యయోనిమథవాంత్యజాతియోనింవా। అత్రత్యచరణశబ్దేనానుశయహ్సవ్యతేనచా
 న్యదిహ॥ ౧౨౭॥ దృష్టోపాజప్తనైవసాగ్నిమసర్వేషుచోపభోగోయం ॥ ప్రవిభజ్యమానవివహ్యానుశయసద్భావమేవ
 నూచయతి॥ ౧౨౮॥ఇత్యాదిత్యాదిపిస్తృతిరిమమేవప్రదర్శయత్యథం। ననుయోసావనుశయఇహసూతోక్తస్సఖ
 లుకింభోయమితి॥ ౧౨౯ ॥ స్వగృహధాకర్తృణోయంభుక్తఫలస్యావశేషప్రస్యాత్। భాండానుసారిలైలవదయమితిక
 చిత్తుపణాయంతేహ॥ ౧౩౦॥ భుక్తఫలకర్మణోపావస్తానంసనుశయ్య క్తమిహాభాతి ॥ యద్యచ్ఛకర్మణోకేతకలంభా

గనాశ్యమితిచెన్న || ౧౩౧ || సర్వాన్తనాహికర్మణ్యభూభక్తఫలత్వమనుపపన్నైస్యత్ | ఇష్టాదికర్మఫలమహాయద్యపి
భూక్తుంహిదంత్రమాయాః || ౧౩౨ || సర్వంతథాపిచాల్యానశేషమాప్రసంగక్యతేస్థాఖం | ఇహసేవకాహికశ్చిన్ని
మగ్రసేవోపకరణసంపన్నః || ౧౩౩ || రాజకులమనుస్మతౌసాచారప్రవానోచ్చిరప్రసాదాచ్చ | అపగతబహువశకరణః
కతివయసేవోపకరణమాత్రే || ౧౩౪ || రాజకులేహిస్థాతుంయథానశక్నోతితద్వదేవాయం | అనుశయమాత్రేణపు
నశక్నోతిసచంద్రమండలేస్థాతుం || ౧౩౫ || ఇతిపక్షోహనయ్యక్తియస్తేదిష్టాదికంహియతామ | భవతిహితస్యగౌ
భంభుక్తఫలంతతస్యేభవతికథం || ౧౩౬ || తేశానువృత్తిరేహస్యగౌరవస్యగ్రేఫలమసౌజన్యేత్ | శబ్దప్రమాణకానాంన
చేద్యశీకల్పసామ్యక్తతమా || ౧౩౭ || దృష్టాహితైలభాం దేతల్లెశస్యానువృత్తిరహలౌకే | సేవోపకరణలేశానువృత్తిరపి
సేవకస్యదృష్టేవ || ౧౩౮ || లేశానువృత్తిరేహస్యగౌరవస్యగౌరవస్యకర్మణోద్భవే | స్వగౌరవశాస్త్రబాధానాప్యేషాకల్ప
నాపియ్యక్తతమా || ౧౩౯ || స్వగౌరవస్యేష్టాదేలేశస్తస్మాన్నచానుశయపక్షః | యదితస్యేలేశపక్షహ్యనుశయఇతికల్ప
తేతదాచాయతి || ౧౪౦ || రమణీయపక్షపస్యానుశయఇహవనైవవిపరీతః | అనుశయసద్భావవరాతద్యఇహత్యాదికా
శ్రుతిశ్చేహ || ౧౪౧ || అనుశయముభయవిధంకిలరమణీయకపూయభేదతాబ్రూతేతస్మాత్తత్రాముష్మికమంభలే నిరవశే
వమువభుక్తై || ౧౪౨ || యచ్చేదమైహికఫలంకర్తాంతరజాతమనుశయస్తస్మాత్ | తద్వంతస్యేస్వగౌరవరోహంతీతియ
క్తమేవోక్తం || ౧౪౩ || సర్వస్యేహకృతస్యచకర్మణువభోగతోహమాసాద్యనిరనుశయావై తేహ్యవరోహంతీతియచ్చ
పూర్వోక్తం || ౧౪౪ || యతిఃచెతిశ్రుతిబలమాలంబ్యతమతరంహిభవతీదం | ఆముష్మికఫలమహాకృతమపియచ్చారబ్ధిభో
గమపికర్మ || ౧౪౫ || ఉపభోగేనచసకలంతస్త్వమ్యేతిగమ్యతేహితః | యచ్చానారబ్ధఫలంకర్తైతదభివ్యక్తికృత్స
మిదం || ౧౪౬ || ప్రాయణమిత్యనుశయసద్భావశ్రుత్యైవవరిహృతంతదపి | యచ్చానారబ్ధఫలకర్మప్రాక్యానియణాన్నత
స్యేహ || ౧౪౭ || వృత్తిఃప్రతిబంధాత్స్వాదారబ్ధఫలనకమణాతస్య | యగవదనారబ్ధఫలంకర్మమభివ్యజ్యతేహితమ
శమి || ౧౪౮ || ఇతియత్పూర్వంకథితంతదపిచద్యక్తికంహినిర్దులం | పాక్ప్రాయణాద్యతైవవర్గరబ్ధఫలనకర్మణాస్య
స్య || ౧౪౯ || ప్రతిబద్ధస్యహియగపిన్నవృత్తిలాభస్తతైవచేహపికర్తానేకవిధంతద్విరుద్ధఫలమపిచద్యక్యతేశాన్తై || ౧౫౦
తస్యచసర్వస్యైవహియగవదభివ్యక్తిరనువవనై || ౧౫౧ || ప్రబలనదుర్బలస్యప్రతిబద్ధస్యచవృత్తిరహదృష్టా || ౧౫౨ || తస్మా
త్ప్రాయణసమయోస్యదిదేవహిభవేదభివ్యక్తిః | జాత్యంతరోపభోగ్యంకర్తానారబ్ధఫలమనేకం || ౧౫౩ || ఏకస్మిన్నా
యగిహయగవదభివ్యజ్యతేకథంవారత | యస్మాత్సకలంకర్మప్రతినియతఫలంహిద్యక్యతేశాన్తై || ౧౫౪ || నాపిప్రాయణ
సమయోస్యదిదిహకర్మణోహ్యభివ్యక్తిః | కస్యదిమచ్చేదస్యాదితికిలవక్తుంనశక్యతేయస్మాత్ || ౧౫౫ || సకలమపికర్మ
భవతిస్యైకాంతికఫలమతోనకిందిద్ధం | ప్రాయశ్చిత్తాదికమహావిహాకథంకర్మణాంసముచ్చేదః || ౧౫౬ || ఇహచవిరుద్ధఫలే
నప్రతిబద్ధస్యాస్యదిరమవస్థానంకర్మణ్యహదర్మయతిస్త్వతిరేహాశీలుకదాచిదిత్యాద్యా || ౧౫౭ || యదిచప్రాయణసమయ
కృత్సమనారబ్ధఫలమిదంకమ | యగవదభివ్యక్తుంస్తవ్యైకాంతిమారభేతతః || ౧౫౮ || సారకతిగ్యగ్యోమదేవను
నుమ్యాదియోభేదేషు | అధికారాసంవత్సావిహూతరాజాతిరుద్ధవేచ్ఛకథం || ౧౫౯ || బ్రహ్మహననాదికర్మణపక్షస్యానేక
జన్మహేతుత్వంప్రతివాక్యవశితంయస్తదేతదఫలంవిరుద్ధమేవస్మాత్ || ౧౬౦ || దృష్టఫలంకారీప్రభృతిప్రాయణమ
భివ్యనక్తికథందీపోవన్యాసోపిహికర్మబలాబలతపవరిహార్య || ౧౬౧ || ఇహదీపసన్నిధానేస్థులమభివ్యజ్యతేనమాత్మమ
పి | ప్రాస్తావనరేకమణిక్యతేప్రాయణమభివ్యనక్త్యేవం || ౧౬౨ || కర్మయదేతద్భలవస్తదేవనైవేవాదుబలంకిమపి
తస్మాదశేషకమణిక్యతేకథాప్రమాణపరిభూతా || ౧౬౩ || యదిభవతికర్మశేషస్తదాకథంమోక్షఇతివృథాప్రశ్నః | బ్ర
హ్మత్వదశనేసగ్యశేషకమక్షయశ్చ్యతోయస్మాత్ || ౧౬౪ || తస్మాదనుశయవంతస్తతోవరోహంతిసోమలాకగతాః |
తేవయతైతమనేపహ్యవరోహంతస్తతోవరోహంతి || ౧౬౫ || అవరోహపిత్యయానెఘామాకాశాశ్రుతేయతైతమితి |
అభ్యాగ్యవసంభావనాద్యాత్మిదేరకథనాదనేవమితి || ౧౬౬ ||

అతి || ౧౬౭ || చరణాదిచేన్నవలక్షణాధైకాన్తాజివి || ౧౬౮ || సస్యనుశయసద్భావప్రదశనాయశ్రుతిఃపురాకథితాసాభ
మి || ౧౬౯ ||

స్త్రై॥౧౯౮॥ యథా॥౧॥ విద్యాకర్మణోరితుప్రకృతత్వాత్ యథాపంచాక్షిగోపాలాయాం విద్యాయా మేషదృశ్యతేప్ర
శ్మః॥ శైథ్యే ధాసాపితిలతస్యప్రవచనసమయత్తదముక్తం॥ ౧౯౯॥ యేనైతయోఃపభోగ్యద్యస్యతేతేనాపిసాధనాయ
తాః॥ తేజననమరణసంతతిసంకలిత్యాహిభవంతిభూతాః॥ ౨౦౦॥ తత్రైకయోఃపభోగిరివిద్యాకర్మప్రదర్శనార్థమిదం॥ దే
వపితృయాణయోస్తేప్రతిఫలత్తేముఖ్యపాధీనప్రకృతే॥ ౨౦౧॥ విద్యాహితద్యశ్శంధిదురితిగదితాతయోహిగంతవ్యః
సోయంహిదేవయాన్యపంథాపవార్తాదర్శితోభవతి॥ ౨౦౨॥ కర్మకర్తృప్తేషామేదత్తమితినిరూపితంహితేనాయం॥ ప్రతిప
త్తవ్యఃపంథాఃపితృయాన్యభిప్రదశితోభవతి॥ ౨౦౩॥*

తస్మిన్కరణవినైతచ్చిత్తంకిలాత్తేనయోఃపభోగిరితి॥ యేవిద్యాసాధనతోనదేవయాన్యేకర్మణాపివయే॥ ౨౦౪॥
పితృయాన్యభిక్యతాస్యస్తేహంపంథాస్తృతీయపవాసా॥ తుత్రతరజంతులక్షణభిత్తద్యయతిశ్రుతిహితానీతి॥ ౨౦౫॥
తస్మాదపిచేద్యైదికారిభిశ్చంద్రీవానలభ్యేత॥ ననుతేపిదంరమండలమారుహ్యేతతోపరహ్యపునరపివ॥ ౨౦౬॥ తు
త్రతరజంతుభావంప్రతిపత్త్యంతభిత్తయత్తమితిచేన్న॥ భోగాభావాదేవామూహానర్థకప్రవృత్త్యేత॥ ౨౦౭॥ అపి
చప్రయత్నుసర్వేవ్యపచంద్రంపాప్రీప్రవృత్తసాలోకః॥ సర్వైరపిప్రయద్భిస్సంపూర్వైతత్వతోనయత్తమిదం॥ ౨౦౮॥
ప్రశ్నవిరుద్ధంతేదవంప్రతిపచనంవప్రసజ్యతేతత్ర॥ అవరోహదేవేహసంపూర్ణమితితేనాయత్తతమం॥ ౨౦౯॥ య
స్తాచ్చుక్తిస్తృతీయస్థానోక్త్యపూరణంహిదర్శయతి॥ తస్మాచ్ఛానారోహదేవాసంపూర్ణంహియత్తమిహ॥ ౨౧౦॥ ఇష్టా
దికారిణామవ్యవరోహస్యాపిష్టతాయాంహి॥ ఇహచతృతీయస్థానప్రతిపాదనమేతదఫలమేవస్థాత్॥ ౨౧౧॥ యాభిప్ర
శేషగమనాశంకాశాఖాంతరీయవాక్యైశ్చ॥ తామేతామాశంకామున్నులయితుంతుశబ్దభావపరితః॥ ౨౧౨॥ శాఖాంత
రీయవాక్యైశ్చాభిక్యతవిషయోహిసర్వశబ్దస్థాత్॥ యేవప్రయాంత్యభిక్యతాలస్మాల్లాకాప్రవచంద్రమసం॥ ౨౧౩॥
సర్వేగచ్ఛంతితిశ్రుత్యేథేనావిరోధతేనోపదేహూచ్ఛవాయవంద్రోహాణమితియత్తత్రవరిహరతి॥ ౨౧౪॥ *

యథా॥ ౧౮॥ సత్యతీయతథోపలభ్యః॥ ఆహుతిసంఖ్యానియమోనత్యతీయేభవతిదేవాలాభాయ॥ యస్తాది
హచత్యతీయస్థానప్రాప్తిర్విదైవతస్మిన్యమం॥ ౨౧౫॥ ఉపలభ్యతేహిణాయస్వేతిశ్రుత్యంతరిథవాక్యేషు॥ అపిచేహ
హుతినంఖ్యాకథితామానుషశరీరహేతుతయా॥ ౨౧౬॥ నేతరహేతుతయాసాపురుషపదస్యాస్యమనుజవచనత్వాత్॥
అపిచేహపురుషభావఃపంచమ్యామాహుతావపాంకథిః॥ ౨౧౭॥ ప్రతిషిధ్యతేనచేహపంచమ్యామాహుతేహితద్భావః
ఉభయాభావకతాయాంకిలవాక్యస్యద్వ్యభాతాదిదోషస్థాత్॥ ౨౧౮॥ ఆహుతినంఖ్యాతేహంయేష్వారోహావరోహ
శేభవతః॥ అన్యేహంతువిదైవహిసంఖ్యానియమంశరీరముద్భవతి॥ ౨౧౯॥ యథా॥ ౧౯॥ స్మర్యతేపివలోకే॥
ధృష్టమ్యుష్మద్రోణప్రభృతీనాంజగతిసుప్రసిద్ధానాం॥ సీతాప్రభృతీనామవ్యయోనిజత్వంహివశ్రుతంలోకే॥ ౨౨౦॥
యథా॥ ౨౦॥ చక్షణాచ్చ॥ అపిచచతుర్విధభూతగ్రామేహిస్వేదజోద్భిదోరేవ॥ ఉత్పత్తింతరేణగ్రామ్యంధ
మంహిదృశ్యతేలోకే॥ ౨౨౧॥ తత్రాహుతిసంఖ్యాయాభవతియథానాదరప్రభాస్యత్ర॥ ననుతేహంభవైహంభూతా
నామేవమాదికేమంత్రే॥ ౨౨౨॥ అండజమిహజీవజమిత్తుద్భిజ్జమిత్రిదైవినిధిప్తః॥ భూతగ్రామస్సుకథంచతుర్విధభి
తీహాకథితమితిచేన్న॥ ౨౨౩॥ యథా॥ ౨౧॥ తృతీయశబ్దావరోధస్సంశోకజస్య॥ సంశోకజశబ్దేనస్వేదజపవాత్రగృ
హ్యతేతత్ర॥ ఇహవోద్భిజ్జపదేనశ్రుతివాక్యస్థేనసంగ్రహభావతి॥ ౨౨౪॥ యథా॥ ౨౨॥ తత్సాధ్యభావ్యేవత్తిరువ
చత్రైః॥ ఏవంహిపాపిశాంఖ్యేతేగత్యాగతివిచారైవ॥ ఇష్టాదికారిణామిహసంప్రత్యవరోహలక్షణంబూతే॥
౨౨౫॥ అవరోహలక్షణవచాశ్రుతిరత్రాతేతమేవమాచ్యాహిచంద్రీమసోహినివృత్తాస్తేపునరాకాశమేవగచ్ఛంతి॥ ౨౨౬॥
అకాశాదపివాయుంవాయుభూత్వాపిభవతి ధూమోసా॥ ధూమోభూత్వాచాభగ్నిహ్యభగ్నిభూత్వాహిభవతిమే
ఘోసా॥ ౨౨౭॥ మేఘోభూత్వాచాసౌప్రవహతీత్యేతమథముపదిశతి॥ అవరోహంతస్తేతేవ్యకాశాదిస్వరూపము
వయాంతి॥ ౨౨౮॥ కింవాప్యాకాశాద్యైస్సాన్యంయ్యాంతీతిసంశయోచ్యతే॥ తత్రైతద్వ్యక్తంశోకాకాశాద్యావృతాం

ప్రయాంతి॥ ౨౨॥ శ్రుతిరహముఖ్యా త్వాస్య దేవంబదస్య భాహిగోసీస్యాత్ । శ్రుతిలక్షణయోర్విశయన్యాయాశ్చ
 తిరేవలక్షణానతథా॥ ౨౩౦॥ ధూమోభ్యుత్పత్వాదీస్యవకల్పం లెక్షరాణిచ హైవ । తస్మాదాకాశాదిస్యయావ తావద్ది
 రత్రీయై కైతి॥ ౨౩౧॥ ఏవం ప్రాప్తైత్రయాతేయాం త్యాకాశాదిసాన్యమేవేతి । చగన్రహసిభోగఫలకంయదన్మయంగా
 త్రీమేతదారబ్ధం॥ ౨౩౨॥ ఉపభోగోపాయేహిప్రవిలిసంతదియన్మమంభవతి । వాయోర్వశమేతితతోధూమాదిభిరేవ
 భవతిసంప్యక్తః॥ ౨౩౩॥ ఇనుమర్థమేవకథయతియథైవమిత్యాదికాశ్చుత్తిర్యస్తాత్ । ఉపవస్థ్యలెయమభోగహ్యస్య
 స్యాన్యరూపతాయైక్తా॥ ౨౩౪॥ యదిచేదాకాశాదిస్యయావతావద్దిరహభవేన్దహిణా । వాయూదివస్థ్యానాహిక్రమావ
 రోమహంపినోపపద్యేత్॥ ౨౩౫॥ ఆకాశస్యవిభుత్వాతైవతస్యేహసగతీసంయోగాత్ । సంయోగేలక్షణాయాంభవతి
 శ్రుత్యానువాదఏవస్యాత్॥ ౨౩౬॥ తత్తస్యశ్చ్యాన్యస్యప్రస్సంబంధోహిసంఘటతెతస్యాత్ । యల్లక్షణానుసరణంతదపీహ
 శ్చుత్తిర్యసంభవేన్యాన్యం॥ ౨౩౭॥ తస్మాదాకాశాద్వైస్వాస్వాభావ్యావత్తిరేవతద్భావః । పాభావ్యంసమభావస్తప్తలు
 సాదృశ్యమేవనాన్యేస్వాన్యత్॥ ౨౩౮॥ ❀ ౨౩॥ నాతివిరేణవిశేషాత్॥ ❀ వీహ్యదిప్రతిపత్తైః ప్రాగ్దాకాశా
 దిసాన్యసంపత్తైః । కిందిఘంకాలమసామూర్వసమత్వేనవర్తమానస్సు॥ ౨౩౯॥ ఉత్తరసమతాంగచ్ఛత్యుత్తాల్పకా
 లమితిసంశయోభవతి । ఆత్మనియమోన్యాయోనచేహకిందిన్నియామకంయస్తాత్॥ ౨౪౦॥ ఏవంప్రాప్తైవతతిహీ
 నాతివిరేణేతిసూత్రకారోయం । అల్పంవ్యల్పంకాలంతచాకాశాదిసమతయాస్థిత్వా॥ ౨౪౧॥ భువమావరంతిపశ్చాదే
 తేహిసహౌషవమభాకాభిః । ఇత్యేతదేవయక్తంయస్తాద్వీహ్యదిభావతఃపశ్చాత్॥ ౨౪౨॥ శ్రుతిరేమాతోవైఖలు
 దుర్ణాన్ప్రవతరమితప్రదర్శయతి । ఛాందస్యాప్రక్రియయాతకారవకోహిలుప్రథమాభవతి॥ ౨౪౩॥ ఇహదుర్నిష్ప్ర
 వతతరందుర్నిష్క్రమణ్యరూపమేవస్యాత్ । వీహ్యదిభావవరతోదుర్నిస్సరణంప్రదర్శయంతీసా॥ ౨౪౪॥ పూర్వే
 వ్యాకాశాదిషుసఖిమక్రమణంహిసూచయత్యేవ । సుఖదుఃఖతావిశేషోమక్రమణ్యహిచిరాదిరత్వకృతః॥ ౨౪౫॥
 సహిభోగమూలకాసాతస్త్విన్నవభౌతనోరనిష్పత్తైః । వీహ్యదిభావతః ప్రాగ్విరేణైవానరోహఇహాభిస్తాత్॥ ౨౪౬॥ ❀

❀ ౨౪॥ అన్యధిష్ఠితేపూర్వవదభిలాపాత్ । ❀ తస్త్విన్నవరోహీహిప్రవమణానంతరంతువతితేయం
 తథావవీహియవాఇత్యాచ్యాశ్రుతిరత్రసంశయోయంస్యాత్॥ ౨౪౭॥ స్థావరజాత్యావన్నాస్తత్పుఖిదుఃఖానుశయినవి
 తేస్యః । అన్యస్వామికతనుమహికింవాసంక్షేపమేవయాంతి॥ ౨౪౮॥ అత్రకిలైతద్యక్తంస్థావరభావానుశయినపతథ
 తి । స్థావరజాత్యావత్తేజసేహిముఖ్యాథతోపపన్నాస్యాత్॥ ౨౪౯॥ ఉపభోగఃకేలద్యప్తఃస్థావరజాతావపిత్రుతిస్త్ర
 త్యోః । పశువిశసనాదియోగాదప్తఫలతాభవేదహిష్టాదేః॥ ౨౫౦॥ తస్మాదనుశయినామహాభవతివీహ్యదిజన్మము
 ఖ్యంహి । అనుశయనాంహియభావాముఖ్యస్యాచ్యావ్యదిజన్మతద్వదిహా॥ ౨౫౧॥ ఇతిశంకాయాంబ్రాతేహ్యన్వైజ్ఞా
 నైరధిష్ఠితేష్వేషుః । వీహ్యదిష్వనుశయినఃసంసర్గంకేవలంప్రవద్యంతే॥ ౨౫౨॥ సహితత్పుఖిదుఃఖభుజీయభాహ్య
 యంవాన్యుఘామభావస్వాన్యత్ । వీహ్యదిభావపవంభవతిహిసంక్షేపమాత్రమేవాత్ర॥ ౨౫౩॥ యస్తాచ్ఛగద్వదేవ
 హ్యభిలాపిత్యాద్వీద్యశ్యతేభూయః । సంకీర్తనంయదేతత్కర్తవ్యాపారమంతరేణైవ॥ ౨౫౪॥ తద్వద్భావస్సంయంవ్యా
 కాశాదిప్రవర్జణాంతేషుభవతిహితత్రనకిందితత్కర్తవ్యాపారకీర్తనంయస్తాత్॥ ౨౫౫॥ కర్తవ్యాపారాయంకపూ
 యచరణాఇతిప్రదేశేషు । సంకీర్తితోహితత్రత్యనుశయనాంముఖ్యమేవజన్మస్యాత్॥ ౨౫౬॥ అపియన్యనుశయినాంతే
 న్ముఖ్యంవీహ్యదిజన్మభవతదా । తేష్వేవలాయమానేవ్యపకిలతేష్వేవపవ్యమానేషు॥ ౨౫౭॥ వీహ్యదిష్వనుశయినః
 ప్రవసేయప్రదభిమానోమెస్యః । యచ్ఛాభిమన్యతేకిలదేవస్తస్త్రిగోహివీద్యమానేషు॥ ౨౫౮॥ ప్రవసతిసచేగృతఃఖల్వ
 నుశయినామేషవాభిలష్యేత్ । ఇహారేతస్సగ్భావోయోసావీహ్యదిభావతఃపశ్చాత్॥ ౨౫౯॥ తస్మాదనుశయినాంతేసం
 గోవీహ్యదిభావఇహాభవతి । స్థావరజన్మాన్యేహావపుణ్యయోగసభవతిరచ్ఛక్తిల॥ ౨౬౦॥ ఉపభోగస్థానంస్యాత్రేహమే
 వహిసచానుశయినాంస్యాత్ । తేష్వానుశయినస్తేస్థావరభావంపశేషాగచ్ఛంతి॥ ౨౬౧॥

అశుభమితిచేన్నశబ్దాత్ ॥ పశువిశసనాదియోగాదాధ్వరీకంకర్మశాశుభంస్యాత్ ॥ తస్యత్వఃప్రకటమపి
 యుక్తంప్రీహ్యదిజన్మముఖ్యమితి ॥ ౧౬౨ ॥ యదైతత్సూర్యోక్తం తదేతదప్రమాణంస్యతే ॥ నాధ్వరికంకర్మస్యా
 దశుభమేతస్యశాస్త్రములత్వాత్ ॥ ౧౬౩ ॥ యస్మాద్ధర్మాభర్తావలంబీయావేతయోశ్చవిజ్ఞానం ॥ సహితాస్త్రమ
 స్తరేణచకస్యదిదపికిలసుమేధసాభవతి ॥ ౧౬౪ ॥ యస్మాదేతేకాలేతథానిమితైచభవతియోధర్మః ॥ భవతిసపవాధమో
 యథోక్తదేశాదివైపరీత్యేన ॥ ౧౬౫ ॥ నహ్యవంవిధయోరిహవిజ్ఞానంశాస్త్రమంతరేణస్యాత్ ॥ హింసానుగ్రహయా
 పోద్యోతిష్టోమహిధమాభిభవ్యక్తః ॥ ౧౬౬ ॥ శాస్త్రేగ్రైవహితస్మాత్సకథమధమభిభవ్యక్తమేవ ॥ సనుచనహింసా
 స్సర్వాభూతానీత్యేవమాదికంశాస్త్రం ॥ అవగమయతిహింసామయ మధమభిభవ్యభూతేగోచరామితిచేత్ ॥ బాధంత
 దిదమథాపిహ్యస్సగోభవతినావేదస్యాత్ ॥ ౧౬౭ ॥ అగ్నిహోమీయంపశుమత్యాద్యంభవతిచాశవాదోహి ॥ అప
 వాదశాస్త్రేవిషయంహిత్యాహ్యుత్పన్నశాస్త్రేనుఫలమపి ॥ ౧౬౮ ॥ అవగమయఃకిలపురుషంప్రవృత్తయతి తద్వదేవ
 నాస్యత్ర ॥ సహేభిన్నవిషయయోరిహవిరోధశంకాప్రవృత్తయతేశాస్త్రే ॥ ౧౬౯ ॥ తస్మాదిదమాధ్వరికంకర్మశుభంహి
 శిష్టజనసేవ్యం ॥ శాస్త్రేగ్రనింద్యమానంస్థావరభావోనతస్యఫలమచింతం ॥ ౧౭౦ ॥ ప్రీహ్యదిజన్మయదిదంతటిలనశ్చాదిజ
 న్మవద్భవతి ॥ ఇహకిలకపూయచరణానధిభ్యశ్చాదిజన్మనిధిప్తం ॥ ౧౭౧ ॥ నైవమహకిందిదపివాక్యమపరామశే
 లింగమువలబ్ధం ॥ తస్మాద్విప్రీహ్యదివ్యసుశయినాంసంక్షేపమాత్రమేవస్యాత్ ॥ ౧౭౨ ॥ రేతస్సిగ్యోసౌభాగ ॥
 ప్రీహ్యదిభావఇహకిలతస్సంక్షేపసచాన్యదిహభవతి ॥ యస్మాత్తత్సుశయినాం రేతస్సిగ్భావపీచతిహ్యుత్పత్తిః ॥ ౧౭౩ ॥
 యోహ్యన్ననుత్తిరేతస్సంచరితహ్యయవభవతి ॥ రేతస్సిగ్భావోసాముఖ్యోనైవేహతస్సంభవతి ॥ ౧౭౪ ॥ సచరేత
 సిగ్భవతిహిచరణాఃప్రాప్తయోవనోయోసా ॥ కథమ్యమానభక్తాసుగతోనుశయ్యాహి ముఖ్యతచ్ఛావం ॥ ౧౭౫ ॥
 ప్రతిపద్యేతసతస్మాదేతస్సిగ్యోగపవతచ్ఛావః ॥ అత్వావశ్యంవాచ్యస్తద్విప్రీహ్యదిభావఇహభవతి ॥ ౧౭౬ ॥
 ౧౭౭ ॥ యోనేశ్వరీరం ॥ అథరేతస్సిగ్భావోద్దరమిహయోనాహిరేతసేనికై ॥ యోనేరధ్యసుశయినాంఫలభౌ
 గాయోవజాయతేదేహః ॥ ౧౭౮ ॥ ఇనుమథామేవసకలంతద్వృత్తహిత్యాదికాశ్రుతిబ్రూతే ॥ ప్రీహ్యదిభావసమయేత
 స్మాదచిరాన్మచావరోహత్యః ॥ ౧౭౯ ॥ యోనిజమేవశరీరంతత్సుఖమఃఖాన్వితంభవేన్నాస్యత్ ॥ ప్రీహ్యదిజన్మతస్మా
 ద్తత్సంక్షేపసచాన్యదితిస్థం ॥ ౧౮౦ ॥ గత్యాగతిసంసారోదుర్వారఃకమణామితీహస్యాత్ ॥ అనుసంధానాద్దత్త్వ
 జ్ఞానఫలంకర్మఫలపరాగిత్వం ॥ ౧౮౧ ॥ శారీరకమిహమాంసామునినావ్యాసేనవిచితాసేయం ॥ చతుర్థ్యానిత
 స్యాంశృతియసంజ్ఞాప్రయోయసాధ్యాయః ॥ ౧౮౨ ॥ తస్మిన్ప్రథమేపాదేనూత్తరార్థోయశ్చభావ్యకారోక్తః ॥ ఆర్యావృ
 త్తైరపతైఃప్రకాశితోభవతుసోయమనవద్యః ॥ ౧౮౩ ॥ శ్రీసాంబసదాశివార్చనమస్తు. *****

—ద్వితీయపాదప్రారంభః—

పూర్వోక్తవత్సనాకిలయాభవైరాగ్యవిములదితస్య ॥ యశ్చపదార్థవివేకావాక్యార్థజ్ఞానసాధనీభూతః ॥ ౧ ॥
 సోయంద్వితీయపాదేనూపవృత్తితీహపాదయోరుభయోః ॥ హేతుఫలభావరూపాసంగతిర్వైతదత్తదత్తయతి ॥ ౨ ॥
 గత్యాగతిప్రభేదోజీవస్యాస్యప్రపంచితఃపూర్వం ॥ తదవస్థాభేదోసావప్తిపాదేప్రపంచ్యతేసకలః ॥ ౩ ॥ అత్యైశ్వ
 రయాహిప్రథమంజ్ఞానతేప్రవృత్తాస్యాత్ ॥ తేనావస్థాద్వారాతమేవచాచావివేద్యయత్వాంతే ॥ ౪ ॥ ఆపాదవరిస
 మాప్రైవిచివ్యతేతైవితస్సదాభోనా ॥ పూర్వంజ్ఞానదవస్థాగత్యాగతిచింతయావినిదిస్తే ॥ ౫ ॥ సప్తదిస్వపాద
 స్థాంతదనంతరభావినంప్రదశయతి ॥ శ్రుతిరేహిసయస్త్రిస్వపితీత్యాద్యారభాదిస్మష్టిమీహ ॥ ౬ ॥ షష్ట్యైవచివం
 యతిసాప్రబోధఇవపారమాధిక్కింవా ॥ మాయామయ్యాహైవాసృష్టిరితిప్రభవతీహసందేహః ॥ ౭ ॥ తత్తచయత్తః
 వతుఃస్మష్టిసాపారమాధిక్కిత్యేతత్ ॥ ఇత్యేతమేవపక్షంభగవాన్తత్ప్రదశయత్యేదా ॥ ౮ ॥ ౧౦ ॥ సంధ్యేస్మష్టి
 రాహుహి ॥ సంధ్యమిహస్మష్టస్సాన్యతస్సకాగ్రతుషుప్తయోస్సంధౌభవతి తతేవాసావిహ పరయోరుభ

యోశ్చలోకయోస్సుః ॥౯॥ తస్మాన్సంధ్యేష్టానే సృష్టిరియంభవతి తథ్యరూప్రేవ । యస్మాన్సృమాణభూతా శుశ్రిరేవ
మాంసీసృష్టిమపదితతి ॥౧౦॥ సాధరథాగరథయోగావధస్సృజలేవమాదికాభవతి సహికైత్యాద్యాపిత్రుతిరిమ
మేవప్రదేశయత్యథాం ॥౧౧॥ అథైవైత్తాతారంపై కేపుత్రాదయశ్చ ॥౧౨॥ నిర్మాతారమహైకేశాఖన మాత్మా
నమామనంత్యపిచ । ప్రకటికృతోయమథోయపవత్తత్యాదికేనవాక్యేన ॥౧౩॥ కామవదేసానెనవపుత్రాదయపవత్ర
గృహ్యంతే । నైవేచ్ఛాకూచానైయతథహలేష్వవకామశబ్దోయం ॥౧౪॥ యస్మాత్కవల్యాంకేల కామానాం త్వేవ
మాదివాక్యేహి । పుత్రానిమప్రయుక్తః సార్వప్రకృతేషుకామశబ్దోయం ॥౧౫॥ అత్రచనిర్మాతారంపాజ్ఞం ప్రక
రణబలేనసృష్టమః । ఇహచప్రకరణమన్యతేత్యాద్యంప్రాజ్ఞవిషయకంబృష్టం ॥౧౬॥ తద్గోచరపవాసాంతరేవశుక్రిమితి
వాక్యశేషోపి । యాప్రాజ్ఞకత్వేనాస్యాసృష్టిస్సాపారమాధిక్షేర్యప్తా ॥౧౭॥ జాగరితసంత్రితాకిలభవతి స్వప్నాశ్రి
తాపితద్వదియం । శ్రుతినిపిచాథోఖ్యితితుల్యన్యాయత్వమేతయోవక్తి ॥౧౮॥ తస్మాన్సంధ్యేష్టానే యాసృష్టిదర్శ
తారథావీనాం । సాభవతితథ్యరూపేత్వేనంపాప్రైవైద్వదంపతతి ॥౧౯॥ అథైవైమాయామాత్రంతుకాత్మేన్యనానిభి
వ్యక్తస్వరూపత్వాత్ ॥౨౦॥ ఇహపూర్వపక్షమేనం వ్యావర్తయతుంతుశబ్దఇహపతితః । యేయంసంధ్యే సృష్టిస్సాకిల
మాయైవకేవలంభవతి ॥౨౧॥ తస్మాత్కాత్మేన్యనాసావనభివ్యక్తస్వరూపతోదృష్టా । కాత్మేన్యనాభివ్యక్త స్వ
రూపఇహనైవదృశ్యతేస్వప్నః ॥౨౨॥ ఇహదేశకాలసాధనసంపత్తిరబాధపవకాత్మేన్యనాస్యాత్ । పరమాధ్యక్షస్తు
గోచరదేశాద్దీహిగచాస్యవిద్యంతే ॥౨౩॥ స్వప్నైరథాదికానాముచితోదేశోనదేహసంభవతి । నహిసంవృతేహిదే
హేరథాదయస్తైలభేయశ్చకాశం ॥౨౪॥ ననుదేహోద్భవేవస్వప్నస్సాన్యదృశ్యవస్తుసాహాయ్యాత్ శ్రుతినిపిచహి
షులయాదిత్యాద్యాద్యేవమేవదేశయతి ॥౨౫॥ ఫిలిగతిభేదశ్చసానానిమాత్రం తేనమంజపోభవతి । ఇతితునయు
క్తంయస్మాజ్జంతోస్సుప్తస్యహితుణైవ ॥౨౬॥ అతిధూరవధందేశేపవర్తేతుంచారథాపవర్తేతుం । సామధ్యంకంథమ
పికిలసంపారయతుంనశక్యతేతస్య ॥౨౭॥ ప్రత్యాగతివజ్జితమపితంచస్వప్నంక్వచ్ఛిన్నకథయంతి । అహమిహకురుషు
శయానస్తతైవనిద్రాపరిప్లుతస్యప్నై ॥౨౮॥ పంచాలానభిగతవాంస్తతేత్యాహంప్రబుద్ధత్యేవం । యదిదేహాదప
యాతః పంచాలేషుహితదాప్రబుద్ధేత ॥౨౯॥ నైవంప్రబుద్ధతేసాకింత్యత్రైవప్రబుద్ధతేకురుషు । యేనచదేహా
నాయుదేశాంతరమశ్చువానఇతిమనుతే ॥౩౦॥ తంతయనదేశపవహివశ్యంత్యన్యేహి పాశ్వదేశస్థాః । దేశాంతరా
నిచాయంసుప్తస్వప్నయైవపశ్యంతిహి ॥౩౧॥ తాచనతథాభూతాన్యపితద్దేశేభవంతిసర్వేషాం । దేశయతిచాం
తతేవహిదేహీస్వప్నంశుశ్రితస్సయత్రేతి ॥౩౨॥ శుశ్రిత్యవపత్రివిరోధాద్భహిషుకలాయేశ్రుతిహిగాణేస్యాత్ । బహిరి
వశకులాయాదిత్యేషుతత్త్వేనవశబ్దయోగేన ॥౩౩॥ యోహిపసన్నపదేహానతేనకార్యంకరోతికిందిదపి । సోయంబహి
రివదేహోద్భవతీత్యేతచ్చయుక్తమేవాన్య ॥౩౪॥ ఫిలిగత్యాదిప్రత్యయభేదస్సకలాపివప్రలంభస్సాన్యత్ । కాలవిసంవా
దోపిస్వప్నోద్భవోనోప్రస్తుప్తస్య ॥౩౫॥ భారతవర్షేవాసరమేకంమనుతేకదాదిహమాత్యథా । పవంతుణీకేస్వ
ప్నైకదాదిదట్టానహితవాహియతి ॥౩౬॥ అత్రనిమిత్తాన్యపివానబుద్ధయేనముదితానివిద్యంతే । తత్రరథాదిగ్రహణేన
చతురాదీనీతస్యవిద్యంతే ॥౩౭॥ నైవతానరథాదేకుతోన్యశక్తినిగమేషమాత్రేణ । నాపిరథాదేస్సృష్టేతదాన్యదా
రూణివాకుతస్తస్య ॥౩౮॥ బాధ్యంతేభత్వేతేస్వప్నైర్నప్తాఃప్రబోధనయయహి । ఏతేహిసులభావాధాస్తత్రైవాద్యం
తయోహిగద్యత్యంతే ॥౩౯॥ స్వప్నైరథోయమికిలకేరసాన్యస్త్యైశ్చనమనుజోయం । మనుజోయమితిదత్రహినిర్ణీ
తసాన్యస్త్యైశ్చనవ్యక్తోయం ॥౪౦॥ స్వప్నైరథాద్యభావంకౌపయతిశుశ్రితిరియంనతత్రేతి । తస్మాన్మాయామాత్రంస్వ
ప్నైర్నప్తంహిసకలమభివస్తు ॥౪౧॥ ఇహయదిమాయామాత్రస్వప్నస్సాన్యత్రహికశ్చిదపిత్రు । నచపరమాద్భోస్తే
తివాప్రంతస్యేదమేత్రరంబూతే ॥౪౨॥

అథైవై సూచకశ్చహిశ్రుతేరావక్షతేదతద్విదః । స్వప్నోద్భవహిషుకసాన్యత్సభాదినోసాన్యత్సభాభా

నోరభయోః॥ అత్ర శ్రుతిరేవయదాకమకామేష్యితి ప్రదర్శయతి॥ ౪౧॥ శ్రుతియమిహ కామ్యేకమణ్యమకూలాం
యః ప్రపశ్యేన్నైవ స్వప్రాథంలాభయాపాంసమృద్ధిమప్రికాసపజానీయోత్॥ ౪౨॥ యశ్చస్వపైపురుషంపశ్యతి
కృష్ణంచకృష్ణదంతంచ॥ నచభిత్వనంహంతీత్వవగమయతిసాధ్వసాధుసూచకేతాం॥ ౪౩॥ స్వపూర్వాయవిదోపిస్వ
పూర్వ్యాచక్షుతేహిసూచకేతాం॥ స్వపైహికుంజరారోహణాదికానిచభవంతిధన్యేని॥ ౪౪॥ యానిచభరయానాదీ
న్యతాగ్రాహ్యనివర్ణయంత్యేవృ॥ మంత్రాదిమూలకాశ్చస్వపూర్వత్యాథగంధినమృద్ధిని॥ ౪౫॥ తతాగ్రీపిత్యతా
కిలసూచ్యాథాన్యైవస్థోచకస్యనహి॥ తస్మాత్స్వపూర్వస్యహిమాయామాత్రత్వమేతదుచ్యతే॥ ౪౬॥ యచ్ఛక్త
మాహాహీతివ్యాఖ్యేతవ్యంతదత్రభాక్తమితి॥ లింగలముద్వహతీదంయథాగవాదీనీహాభాక్తంస్యాత్॥ ౪౭॥ తత్ర
చగవాదిజీవననిమిత్తతాలాంగలన్యభవతియథా॥ కృషికమణ్డారైవహితైవచేహపిభవతిహిస్వపై॥ ౪౮॥ భౌ
త్వరదృష్టపూర్వాస్వాపిక్షకృష్టేనిమిత్తతామత్ర॥ రథకారస్యేవరథంప్రతిసాక్షాత్స్వపిక్షకృతాతానాస్య॥ ౪౯॥ రథ
తురగభానమూలకమోదతాగ్రీసాదిదర్శనాదస్యతథైతుమకృతమచ్యుతకర్తృత్వేనచనిమిత్తతాతన్య॥ ౫౦॥ అపిజాగరిత
తస్యహిపిషేయేంద్రియయోశ్చసతతసంయోగాత్॥ అదిత్యాదిజ్యోతిర్వ్యతికరతశ్చస్వయంప్రకాశతన్య॥ ౫౧॥ ఇహదుర్వి
వేచనంస్వాదితీనాత్వాతద్వివేచనాయైవస్వపూర్వవ్యస్తోయంశ్రుతిరియమిహయదిరథాదిసృష్టిపరా॥ ౫౨॥ తహిస్వయం
ప్రభత్వంయత్ప్రకృతంతచ్చనైవనిర్ణయతే॥ తస్మాద్ధాదిసృష్టిప్రతిపాదనమేతదఖిలమపిభాక్తం॥ ౫౩॥ యచ్ఛక్తం
పాగ్జ్ఞమిమంనిమాతారంసమామనంతీతి॥ తదపిచనసమీదినంయతశ్శ్రుతిశ్చైవమత్రదర్శయతి॥ ౫౪॥ జాగ్రద్దేహంహ
త్వానిర్జాయచవాసనామయందేహం॥ ఆత్మీయబుద్ధివృత్త్యైవైతస్యేనానుభవతిహిస్వపూర్వం॥ ౫౫॥ జీవవ్యాపారంహి
శ్రుతిస్వయమితి ప్రదశయతితత్ర॥ దర్శయతిచేమమర్థంశ్రుత్యంతరమపియపచిత్యాది॥ ౫౬॥ తస్యైవవాక్యశేష
తదేవశ్రుతంతదేవమాద్యేహి॥ వ్యావర్త్యజీవభావంచరంతసంబ్రహ్మభావఉపదిష్టః॥ ౫౭॥ తత్త్వమసీత్యాదివదిహాన
బ్రహ్మప్రకరణంవిరుద్ధేత॥ నపాగ్జ్ఞవ్యాపారశ్చస్వపిషేషిధ్యతేయతస్తన్య॥ ౫౮॥ సర్వేశత్వాగ్నిర్వాగ్నిస్థాతృత్వా
దివకలమువపన్నం॥ వియదాదిసర్గవదయంసతత్యరూపోహిసంధ్యసగతః॥ ౫౯॥ ప్రతిపాదితమేతావన్నవవియదా
దేరపీహసత్యత్వం॥ యతఃఆరంభణసూత్రేమిథ్యాత్వంవర్జితంహిసకలస్య॥ ౬౦॥ బ్రహ్మత్వతావబోధాత్పాగ్నియదా
దివ్యవస్థితాత్వాస్యాత్॥ సంధ్యాశ్రయప్రసతభేద్యతఇహమాయామయత్వముపదిష్టం॥ ౬౧॥ సామగ్రావ్యక్తప్రాయావి
రహిపిస్వాపి కేహిసృష్టిరియం॥ సాంకర్షికేహిసత్యాస్వాదితశంకాంనివారయత్యధునా॥ ౬౨॥

అథ ౫॥ పరాభిధ్యాసామృతీరోహితంతతోహ్యస్యబంధవివర్తయా॥ సన్వాత్సనఃపరస్యహ్యంశోజీవితద
ర్శితంపూర్వం॥ దహనప్రకాశతక్షీసమేయథాగ్నిస్ఫులింగయోగ్భవతః॥ ౬౩॥ జ్ఞానేశ్వరతాతక్షీలపీహజీవేతయోస్స
మేస్యాతాం॥ జీవస్యైశ్వర్యవశాత్స్వపైసాంకర్షికీరథాదీవాం॥ ౬౪॥ సృష్టిర్నితకృతరూపాస్వాదితశంకానశ్చేహకర్త
వ్యా॥ యద్యపిజీవేశ్వరయోరంశాంశిత్యంతథాపిజీవస్య॥ ౬౫॥ ప్రత్యక్షైవైవాపరాత్మవిపరీతధర్మతాదృష్టాక్షుశ్వర
సమధర్మత్వాభావేనైయంసచాస్యసంప్రాప్తా॥ ౬౬॥ కింత్యేశ్వరసాధర్మ్యంనిరంతరంతస్యవిద్యమానమపి॥ తదనాద్యవిద్య
యాకిలతిరోహితంత్రోహితంసదపి॥ ౬౭॥ ధ్యాయతక్షుశ్వరమనిశంయతమానస్యహివిధూతపాపస్య॥ తిమిరతిరస్మా
తదృష్టేర్దృశ్యధర్మీకీరవాపథాదివిర్యేణ॥ ౬౮॥ పరమేశ్వరప్రసాదాత్పిథస్వాపిర్భువేన్నచైతరథా॥ యస్మాత్తతఃపరేశాద
స్యచజీవస్యబంధమోత్యోప్రః॥ ౬౯॥ అపరిజ్ఞానాద్భంధోమోక్షస్తస్యస్వరూపవిజ్ఞానాత్॥ జ్ఞాత్వాదేవమితశ్రుతిరిమమే
వార్థంప్రదర్శయత్యత్ర॥ ౭౦॥ దేవంసాక్షాత్కృత్యాపిద్యాదిజ్ఞాతములనాశస్యాత్॥ జ్ఞాతౌహయేజ్ఞమృతిరూపోబం
ధస్యతోనివర్తేత॥ ౭౧॥ సమశేషాభిధ్యాసాద్విత్వైశ్వర్యంశృతీయమనమాది॥ సిద్ధతనాభవతితతస్త్యైవజ్ఞానేన
శేవలాయమితి॥ ౭౨॥ అథ ౬౧॥ దేహయోగాద్వాసోపి॥ జీవఃపరమాత్మంతస్తస్మాత్జ్ఞానేపారమేశ్వర్యం॥ ఇతి
తునయుక్తంయస్మాదతిరోభావప్రయోహియక్తస్యాత్॥ ౭౩॥ దహనప్రకాశయోరిహయథాస్ఫులింగస్యతద్విది

తదేన్న | నన్యంతభాషితస్యజ్ఞానేశ్వరభాషయోప్తిరోభావః॥౭౪॥ భవతీహదేహయోగాద్యతైవదహనప్రకాశయక్త
స్య | వహ్నిరరణిగతస్యహితావేతాద్వారస్యతాభవతః॥ ౭౫॥ భస్మచ్ఛస్తాగైస్తతైవదృష్టస్తయోప్తిరో
భావః | ఎవమవిద్యామూలకధేహమవోబుద్ధ్యపాథియోగేన॥ ౭౬॥ జీవస్యతదవిమేకభృమకృతపవహితయోప్తిరోభా
వః | వాశబ్దోజీవేశ్వరభేదాశంకానివారణాస్థస్యత్॥ ౭౭॥ నన్వన్యఎవజీవస్తిరస్మాతజ్ఞానపారమేశ్వర్యాత్ | కింజ
హయోగకల్పనయానన్యత్వోపపాదనాదితీతే॥ ౭౮॥ అన్యత్వంహిపరస్మాత్కథనశిబివస్యకోపపద్యేతయత్యేయమి
తశ్చుతిరిహసదాత్మభావేన్నజీవముపదితః॥ ౭౯॥ తత్త్వమసీతశ్చుతిరపిజీవస్యోపదితశ్చేత్వరాత్మత్వం | తస్మాద్యోసాజీవ
స్సుభవతిపరమేశ్వరాదనన్యోపి॥ ౮౦॥ సచభవతిదేహయోగాత్తిరస్మాతజ్ఞానపారమేశ్వర్యః | సాంకర్షికేనతస్మా
త్తస్యస్వపైరభాదిసృష్టిస్థాస్యత్॥ ౮౧॥ సాంకర్షికీయదిస్యాస్యప్తిరియంస్వాప్తికీతభాగిప్తం | స్వప్తంకథమహవశ్యే
త్సంకల్పయతీహాపి నానిప్తం॥ ౮౨॥ జాగరీతదేవవేద్యేహాశ్రుతేవసత్యతాంబ్రాతే | స్వప్తస్యేతియదుక్తంతశ్చు
తివచనంసత్యతాకూతం॥ ౮౩॥ యస్మాచ్ఛుద్వైవాయంరథాద్యభావఃప్రదర్శితఃస్వప్తయస్మాచ్ఛస్తాప్తంబ్రాతే
గరితప్రభవవాసనామూలః॥ ౮౪॥ జాగరీతశ్చుల్కభాసత్యాభిప్రాయమత్యేకంవచనం | తస్మాత్స్వప్తస్వప్త్యైవంమా
యాకూత్రత్వమేతదుపపన్నం॥ ౮౫॥ ఏవమవిద్యావిలసితమేనంస్వప్తంఽచాగ్యసమ్యగిహ | వణాయతితాంసుషుప్తిం
ప్రతియోగ్యసుయోగిభావసంగత్యా॥ ౮౬॥ ఇతి ౭॥ తదభావోనాడీమతశ్చుతేరాత్మజః॥ ౭౭॥ తత్రచతద్యత్రై
తత్సుప్తభిషేసుప్తవిషయాకాశ్చుతయః | తాభిఃప్రత్యవస్యత్యేగ్యపరాపిశ్చుతిరియంసుషుప్తవరా॥౮౭॥ తాసుతదాభ
వతీతశ్చుతిరస్యాపిహిసుషుప్తవిషయైవ | అన్యతాపియవహితస్త్విదయభిషేచుతిరస్త్విదయః॥౮౮॥ తద్విషయాన్యాపిసతా
సోవ్యతదేత్యాదికాశ్చుతిర్భవతి | తత్రచనాద్యాదిహినిరపేక్షాజ్యేవభిన్నభిన్నాః॥ ౮౯॥ సుప్తిస్థానాన్యఃపరస్పరా
పేక్షితాన్తాన్తాన్ | ఏకంసుప్తిస్థానంస్యాదితివాభవతిచాత్రిసంజేహః॥ ౯౦॥ సుప్తిస్థానాన్యఃస్థానానీత్యేతదత్రయ
త్తంస్యాత్ | యస్మాదేకార్థకతానాద్యాదీనాంప్రతీయతేహ్యత్ర॥ ౯౧॥ ఏకార్థానాంక్వదిదపిపరస్పరాపేక్షితాతున
హిదృష్టా | వీహియవాదీనాంసహ్యేకార్థానాంసముచ్చయోదృష్టః॥ ౯౨॥ సుప్తావేకార్థకతానాద్యాదీనానపహద్య
ప్తైవనాడీమసుప్తభిషేచుతిరతీత్యేవచత్రైవైకాత్॥ ౯౩॥ నాడీమసప్తమీయంతభాపురితచదృశ్యతేహిహ | నను
సప్తమీనదృష్టాసతింతుసతేతదృష్టమితిచేన్న॥౯౪॥ అతాపివాగ్యతేమాన్యైవవ్యభోజనమ్యతేయోహి | ఆయతనైషి
జీవస్సుదేతదుపసర్వతీతదృశ్యతీ॥ ౯౫॥ అన్యత్రాయతనమిశ్చుతిరియమాయతనభావమన్యసతిః | అత్రసదేహాగ్రో
హ్యయతనత్వంచసప్తమీవాచ్యం॥ ౯౬॥ దృష్టాచసప్తమీయంసతిసంపద్యేతేవవాగ్యతేహిహ | తస్మాదేకార్థకతానా
ద్యాదీనాంప్రతీయతేహ్యత్ర॥౯౭॥ ఏవంచసంవికల్పాన్యకదాదిత్రించదేహస్థానం | సుప్తయిడవసరతీతహిత్రైవిద్యా
వభిషేచుతీహి॥ ౯౮॥ తిరచతదభావపదంస్వప్తాభావంసుషుప్తమాచప్తే | భావచరభావాన్నాద్యాదీన్యాత్తానంస
ముచ్చయైవైవ॥ ౯౯॥ సస్వాపాయోపైతిహిసంవికల్పేనేతిదర్శితభవతి | యస్మాన్నాద్యాదీనాంసుప్తిస్థానత్వమభిహితం
శ్రుత్యా॥ ౧౦౦॥ వీహియవాదీనామివసన్వేకార్థత్వమత్రపూర్వోక్తం | తేనవికల్పాయుక్తేనసముచ్చయభిషేచుతీహివక్త
వ్యం॥౧౦౧॥ ఏకవిధక్రీతఃకానైకార్థత్వంభవేద్వికల్పశ్చ | నానార్థతాసముచ్చయయోరేకభక్తిరదృష్టాహి॥
౧౦౨॥ ప్రాకారేప్రాసాదేపర్యంకేతేతవిషమాదిమహి | తద్వన్నాడీమపురితచబ్రహ్మణీసముచ్చయోనాయం॥౧౦౩॥
స్వపితీత్యేతమ్యక్తంయస్మాచ్ఛుద్వైవిధాసముచ్చయంబ్రాతే | తాసుతదాభవతియదాసుత్తస్వప్తంనకంచసత్యాద్యా॥
౧౦౪॥ సాచైకవాగ్యభావాన్నాడీప్రాకారాదికస్యదర్శయతి | సుప్తిస్థానత్వమిదంప్రాసస్యబ్రహ్మతాతుపమధిక
తా॥ ౧౦౫॥ ననుసుప్తిస్థానత్వంనాడీనామేవదర్శయత్యేవ | తాసుతదాభవతీతశ్చుతిరితశంకానజేహకర్తవ్యా॥ ౧౦౬॥
శుక్ర్యంతరత్రస్థిబ్రహ్మప్రతిషేధుననువిత్తంయస్మాత్ | బ్రహ్మణీనాడీన్యాదాస్వపితీగ్యతత్త్వయక్తమభిభాతుం
౧౦౭॥ నాడీమసప్తమీయంకథమితశంకానజేహకర్తవ్యా | నాడీగరిపిబ్రహ్మణీసప్తానాడీమసుప్తవిషయాత్॥ ౧౦౮॥

యోగంగయా సముద్రంగచ్ఛత్రగంపవసకిలగంగాయాం । అపిచేహరశ్చినాడీశుజన్వతబ్రహ్మలోకమాగత్య ॥ ౧౦౯ ॥
 ప్రకృతత్వాదిహనాడీస్తుత్యథాంసుప్తికీర్తనంభవతి । ఏతద్భుతన్నకశ్చనపాపాప్తస్మృతతీర్థిదశాయంతీయం ॥ ౧౧౦ ॥ నా
 నాడీః ప్రశంసితథాపాపాప్తస్మృతేశ్వరకారణవత్తి । శుభిరేవాలేజపాహీత్యేవయాపాతృతశ్చ నవిరోధః ॥ ౧౧౧ ॥ ఇ
 హాలేజసేతినాడీగతంహిభిత్వాభ్యుమత్రసంధిశతి । అథవాగ్రతేజసేతిబ్రహ్మణపవైషభవోనిదేశః ॥ ౧౧౨ ॥ బ్రహ్మ
 ణితేజశ్చబ్దబృహ్మబ్రహ్మైవావతేజసవేతి । నాడీద్వారాచాపాసంపన్నోబ్రహ్మణాతదాభవతి ॥ ౧౧౩ ॥ తస్మాద్భుతన్నక
 శ్చనపాపాప్తస్మృతతీర్థిదశాయంతీభవతి । పాప్తస్మృతాభావేవరాన్యసంపత్తిరేవహతురితి ॥ ౧౧౪ ॥ సర్వేపాపానభితిత్ర
 తివదనేనైవదశాయంతీభవతి । ఏవంసతిప్రదేశాంతరసిద్ధేనవవరాన్యనానుగుణః ॥ ౧౧౫ ॥ నాడీనాథుపిసుప్తిస్థానత్వమిదం
 సమాశ్రితంభవతి । నాడీవరాన్యనోరిహ సముచ్చయోపాగుణప్రధానతయా ॥ ౧౧౬ ॥ తస్మాదుపురీతతోపిహిసుప్తిస్థా
 నత్వమేవమేవస్యాత్ । హృదయవర్తివేప్తనంకిలపురీతదేతన్నచాన్యదిహభవతి ॥ ౧౧౭ ॥ ఆకాశేహితృదంతర్వర్ణిణవరమే
 శయానపవాసా । శైతేపురీతతీర్థివ్యవదేష్టుంశక్యతేయథాలాకే ॥ ౧౧౮ ॥ నృపతిరిహవర్ణమానఃపరితఃప్రాకారవేష్టితే
 హిపురే । ప్రాకారేనృపతిరసావర్తతభివర్ణితేజనైస్సరైః ॥ ౧౧౯ ॥ బ్రహ్మత్వముక్తమేవహిహృదయాకాశస్య
 దహిరవాక్యేన । ఏవంతీరిశుభిభిస్సుప్తిస్థానాకీర్తితానీహ ॥ ౧౨౦ ॥ నాడ్యస్తథాపురీతద్భుత్త్వానాడీపురీతమ
 భయంహి । స్వాద్వారమాత్రమేతద్భుత్త్వానైకంతుసుప్త్యధిష్ఠానం ॥ ౧౨౧ ॥ నాడ్యుపురీతదపి వాతమపాధ్యాధారప
 వభవతిహ । యస్మాత్కరణాన్యభిలాన్యపిజీవస్వాస్యతత్రవర్తంతే ॥ ౧౨౨ ॥ నోపాధిసుంతరోహస్త్వత త్తతస్యాస్తికశ్చి
 దాధారః । బ్రహ్మధారత్వాత్తీర్థత్రాదాన్యప్రదేశానాత్రైవ ॥ ౧౨౩ ॥ స్వమహితాభవతీర్థాభితియముక్తాభావమేవవ
 శేయతి । అపిదనకదాదదపవాజీవస్యబ్రహ్మణాన్యసంపత్తిః ॥ ౧౨౪ ॥ కింతుస్వప్నేహగతియపాధిసంపత్తిశ్చోన్య
 సంప్రాప్తాం । పరమాపాపస్త్రియవావేక్ష్యశ్రుత్యానయాహితమఫశమాత్ ॥ ౧౨౫ ॥ సుప్తాహితస్యసేయం స్వరూపసం
 పత్తిరేవమవిష్టా । ఏవంచసతీకదాదన్యతాసంపత్త్యేకదాదన్యం ॥ ౧౨౬ ॥ సహిసంపద్యతభితియత్తదేతదభిలంబ్యా
 యుక్తమేవాస్తి । సతిసంపన్నస్తావన్నవిజానాతీహకించిదపియచ్చ ॥ ౧౨౭ ॥ సత్సంపత్తావనయోరేకత్వాత్తదపియ
 క్తమేవేహ । ఏతన్నాడీమపురీతతీర్థివయానస్యనైవయుక్తంస్యాత్ ॥ ౧౨౮ ॥ నాడ్యానెకారణమహాసతీభేదేహిదృశ్య
 తేకిమపి । తతాన్యోన్యస్వప్నేదితశ్చుత్తైవమేవదశేయతి ॥ ౧౨౯ ॥ కూరాదివశాదేవావిజ్ఞానంయద్యపిక్వచిత్స
 ష్టం । ఇహతుతథానైవస్వాగ్నహిజీవోసాస్వతఃపరిచ్ఛిన్నః ॥ ౧౩౦ ॥ తస్యపరిచ్ఛేదోసాపుపాధియోగేనసంప్రవృత్తో
 హి । ఉపశాంతేవోపాధోనసంపన్నస్యతదిదమహయుక్తం ॥ ౧౩౧ ॥ సహినాడ్యాదిసముచ్చయనాభిధాతుంసూత్ర
 మేతదాకర్ణం । నాడ్యున్నప్తిస్థానంభవతితతైతత్పురీతదకథేతి ॥ ౧౩౨ ॥ నహ్యేతద్విజ్ఞానాన్యోమోజనంకిమపివస్తుమి
 హాశక్యం । నైతదవిజ్ఞానప్రతిబద్ధంవాఫలమహాప్రీకించిదహ ॥ ౧౩౩ ॥ నహ్యేతద్విజ్ఞానంశక్యవిదంగంహిఫలవతోభవతి
 బ్రహ్మనపాయసుప్తిస్థానమితీదంవివక్షితంభవతి ॥ ౧౩౪ ॥ బ్రహ్మత్వతావబోధఃస్వపాద్యస్మృతతావబోధాన్య । తే
 నఫలంస్యాత్తస్మాత్సుప్తిస్థానంసపవత్యైవ ॥ ౧౩౫ ॥ అయితి ॥ అతఃప్రబోధాస్తాత్ ॥ యస్మాద్ధాత్తైవాయంసు
 ప్తిస్థానంనచాన్యదతపవ । ఆస్మాదాన్యనవప్రబోధఉచిదశ్యతేహిసర్వత్ర ॥ ౧౩౬ ॥ శుభిరేహిహియథాగ్నేః యదా
 భిత్వాదికాప్రదేశేయతి । అగ్నేర్యథాస్ఫులింగాస్తథాత్తనోవ్యుచ్చరంతిసర్వభితి ॥ ౧౩౭ ॥ ఏవంసతలగమ్యేత్యా
 ద్యాశుభిరేతమథాముచితి । అత్రవికల్పశ్రుతిశ్చేనాడీభ్యాపిక్వచిత్ప్రబుధ్యేతి ॥ ౧౩౮ ॥ సపవతుకర్మాను
 స్త్యుతిశబ్దాధిభ్యః ॥ అగ్రప్రబుధ్యమానఃసత్సంపన్నోయపవజీవస్యాత్ । ప్రతిబుధ్యతేసవివహికింవాన్యభిహాభవ
 తిదంతీయం ॥ ౧౩౯ ॥ తతాన్యమేనైవప్రబోధభితివస్తుత్రీయైవ ॥ ౧౪౦ ॥ లోకజలరాశౌహిప్రక్షిప్తాయశ్చ భవతి
 జలవిందుః ॥ ౧౪౧ ॥ జలరాశిరేవసభవతీనరుద్ధరణైసపివజలవిందుః । భవతీవిందువివేషనమిదమత్రీయథా తతైవచే
 హపి ॥ ౧౪౨ ॥ సుప్తాహిసంప్రసన్నంపరాన్యనైకాన్యేభావమావన్నః । యోసాభవతీకంవాపునకుష్ఠాతుంసపవతీక్వా

తి ॥౧౪౨॥ తస్మాత్ప్రవేశ్యోన్మోహాన్మృతప్రబుధ్యతేకశ్చిత్ । ఏవంహస్త్రామృతేపునరుత్తిష్ఠతిసవజీవతి॥౧౪౩॥
 ఏవంకర్మానుప్రవేశ్యోన్మోహాన్మృతప్రబుధ్యతేకశ్చిత్ । లోకైహికమణేమానుస్థానంకృత్యతేహిసర్వేషాం ॥ ౧౪౪ ॥
 ఉపదేశమంతరేణావ్యవస్థానేనయన్యతేతదిదం । నహ్యన్యేనచలోకేసామిక్యతంకమయన్యతేతత్త్రి॥ ౧౪౫ ॥ కథ
 మన్యస్వయమేవహికతుణ్శేషక్రియాంప్రవతేత । తస్మాదేకకథాపూర్వోద్ధరణాసర్వేష్యపైకస్య ॥౧౪౬॥
 ఏవమదోదాగ్నిమితిహాగ్నిమణుతస్యభవతియన్యశ్చాత్ । స్థరణంస్త్రరామితదిహ్యవ్యవస్థానమనోవపద్యేత ॥౧౪౭॥
 ప్రతియోగ్యావ్రతేతిదత్తవసర్వాఃప్రజాభిప్రథితాః । స్వాపవబ్రాధవాక్యవ్రదశితాయేభవంతిశబ్దాస్తే ॥ ౧౪౮ ॥
 అనమంజసాభవేయఃసవివతస్సత్ప్రబుధ్యతేనాన్యః । ఏవంకమవిభిన్నసవచోత్తిష్ఠతిభాతహ ॥ ౧౪౯ ॥ అన్య
 థానేతథయఃకమవరామైనిరదకాన్యస్యై । అపిచేపసుప్రమాతోముచ్యేతదహికమణాకింస్యాత్ ॥౧౫౦॥ అ
 వ్యాధానేయదికలజీవోదేహంఠిరియతిత్తిష్ఠత్ । తత్రైత్యవ్యవహారస్థుకలోనిరైవమేదులుప్యేత ॥ ౧౫౧ ॥ అన్యత్రేమ
 ప్రవపహ్యవ్యతోత్తిష్ఠతికల్పేత । నాప్యాంహికల్పనాయాంకశ్చనలాభోనిరథకైవైషా ॥౧౫౨॥ విధ్యస్తావిభిన్న
 చముక్తస్యోథానమీశ్వరస్యతథా । మాతాపేతంతస్మాదసంగతైషాహికల్పనానకలా ॥౧౫౩॥ అకృతాగమ్యతనా
 శావన్యోథానేతుమణవాకాహి । తస్మాద్యపవసుప్రస్థవీచతోత్తిష్ఠతియైక్రమహ ॥ ౧౫౪ ॥ జలరాశౌగిషిప్రాజలబం
 దురినైకతాంగతోయోసా । సలిసంపన్నోజీవోనాహత్యుజ్జాతుమిహియచ్చోక్తం ॥ ౧౫౫ ॥ తత్రచదృష్టంతో
 యంజలబిందువిభజ్యమపభాతీహ । జలబిందోరుద్ధరణేనహితవైకేకారణంకిమపి ॥౧౫౬॥ తదనుద్ధరణంతస్మాదన్త్ర
 చయైక్తంవచైవమత్రాపి । ఇహకిలవివేకకారణమస్తిహికమణవతతైవచావిద్యా ॥౧౫౭॥ కించేపామర్శివేచనయో
 రన్త్రైర్వరత్నదాదిభిజగత్త్విమలితక్షీరోదకయోహంసేనయథావివేచనంభవతి ॥౧౫౮॥ ప్రాణిక్యతమక్యతకమాద్య
 పేక్షయైవేత్వరఃకరోతదం । నహిజీవోత్త్రపరస్మాద్విభిన్నదుహోయవివక్షణిన్యః ॥ ౧౫౯ ॥ నహిజలబిందురిచాయంజల
 రాశేనహియథావృథగూతః । నతథాసౌజీవప్యాట్రంతుసబుధ్యామ్యపాధియోగేన ॥౧౬౦॥ పరమాత్మాసన్నవ్య
 యముపచర్యతేపవజీవతిలోకే । బంధానువృత్తిరేషాయద్వైకాపాధిసంగతాభవతి ॥౧౬౧॥ తమపాధికజీవన్యవ్యవహ
 రస్తావదేవభవతీహ । సాయదితదంతరగతావ్యవహారోయంతదంతరస్యైవ ॥ ౧౬౨॥ సోయముపాధిస్సాప్రబోధయో
 స్థానలసూక్ష్మభావేన । సతతానువృత్తవహిసవివతస్సత్ప్రబుధ్యతేనాన్యః ॥ ౧౬౩॥.....

౧౦౦ ॥ ముద్గేధానంపత్తిఃపరిశేషాత్ ॥ అస్తిహిముద్గేకశ్చిద్భ్యంమూర్ఖితభిజనాహికభయంతి । స
 చక్షుకిమవస్థాస్సాదితిచింతాయాంకయాప్యతేసేయం॥౧౬౪॥ శారీరస్యావస్థాభవంతిప్రప్రథాహిజాగరితం । స్వప్న
 స్మృషుత్తిరేవందేహావపస్మప్రీహవతుర్థిన్స్యాత్ ॥ ౧౬౫॥ ఇహపంచమీర్వవస్థాశ్చుత్తాస్త్రుతావాపిసప్రసాధాస్తే । త
 స్మాదేషావస్థాభవతిహితిస్థానంహికాదిదన్యతమా ॥ ౧౬౬॥ ఇత్యాశంకాసకలానిరస్యతేసపదిసూత్రాకరేణ । నహి
 జాగరితావస్థామగ్ధోయోసౌకదాదిదపిభవతి ॥ ౧౬౭॥ యస్మాత్సహీంద్రియైరిహవివయాన్నైవేక్షతేకదాదిదపి । నన్వ
 మకారన్యాన్యాజ్జగదవస్థోభవేదసాముద్గః ॥ ౧౬౮ ॥ ఇహాస్సక్తచనసోగయదేమకారోహిజాగ్రిదపిచాయం । నై
 వాన్యావ్యవేయానహాసమీక్షితేతద్వదేవముద్గోపి ॥ ౧౬౯ ॥ ముసలాభిఘాతజనప్రభూతదుఃఖానుభూతివికలమనః । జా
 గ్రిదపిచాయగన్యాన్విపయాన్త్యతభిజనాహియైక్తం॥౧౭౦॥ వ్యాపృతమనాబ్రవీతిహ్యయమకారస్సన్వృత్యమభ
 లమపి । ఇమముఖలభానోహ్యమామేతావతాగలమాసకుశ్రేతి ॥ ౧౭౧॥ ముద్గస్తలభసంక్షోబ్రవీతిసమయాత్రతేతితం
 కిమపి । ఏతావంతంకాబంధక్రిప్తాంధేతమస్యభూవమితి ॥ ౧౭౨॥ తస్మాన్నహిజాగర్వాయమపిచస్యస్తాన్నపశ్యతిహ్య
 వః ॥ నిస్సంక్షాత్వాదయమిహాసమీక్ష్యతపాస్వదిహూత్ససద్భావో ॥౧౭౩॥ ముద్గేజంతోహిమృతోనచామృతోయమి
 తిసంశయానాస్తుప్రాప్తాప్రసాప్తివేతిస్సృకంఠిహ్యదయంతదన్రసిగ్ధేతుం॥౧౭౪॥ హిగోస్తినాప్తివేతిహినిగ్ధేతుంనాసి
 కాప్రదేశమపి । హిగింతోస్తానంచాప్రతిదన్యంతేయదాహితత్రైవ ॥ ౧౭౫ ॥ నయంమృతభిమత్వాసంక్షాలాభా

యతఃభవజ్యంతి|నన్వహనిస్సంజ్ఞాత్వాత్సముప్రవివాన్ముగ్ధభవేన్న॥౧౭౬॥ ముగ్ధాయం చిరమపికిలనో చన్వసంసవేవభు
శ్చదేహియాన్యవిదనంభయానకంపాన్వేన్మైవిష్కారితేహిభవతోన్య॥౧౭౭॥ సప్తప్రసన్నవదనఃపునఃపునస్తుల్యకా
లముచన్వసతి|నేత్రేనిమిలితేకిలనశ్చదేహియావేపిమానభవాద్యుష్టే॥౧౭౮॥ సుప్తంహిపాశ్చపేషణమాత్రేణాత్థావయంతి
నతథేమంతుగ్ధరపాతేనాపిచనిమిన్వభేదశ్చభవతిచేహతయోః॥౧౭౯॥ ముసలాభిహతములామోహస్సాన్వవశ్య
మాదిములస్సాన్వత్|పరిశేషాభిహతదీదంముగ్ధత్వంభవతిచాధానంపత్తిః॥౧౮౦॥ యతఃభవనిస్సంజ్ఞోయంసంవన్న
స్సాన్వదభావ్యసంవన్నాభిరవిలక్షణభావాత్సాన్వద్యత్రైయమధానంపత్తిః॥౧౮౧॥ ననుముగ్ధతాకథంవాపునరిహభ
వతియమధానంపత్తిః|ఇహచసతాసోమ్యతీశ్రుత్వాసుప్తంప్రతీగ్ధమువదిప్తం॥౧౮౨॥ అస్యచసతిసంపత్తిస్సైన్వతత్వా
ద్యవిలధమరాహిత్యం|సుకృతాదీకమణంధనవియోగమపియత్సుఖత్వమభాదేః॥౧౮౩॥ అననుభవస్సకలాయంసు
ప్తైపురుషేప్రదర్శితోహితయా|సదఖలుముగ్ధతుల్యోహ్యవముపాధ్యవశేమోపితుల్యస్సాన్వత్॥౧౮౪॥ తస్మాత్సుప్తవ
దేవహిముగ్ధయైక్యాకృష్ణస్సంపత్తిః|ఇతిచేన్నవయంబ్రూమఃసంపత్తిరప్రాప్త్యాన్యభవతితి॥౧౮౫॥ కింత్వేతన్న
గ్ధత్వంసుప్తప్రథమాధానంధర్మయోగేన|భవతిత్యేతావతిలసూత్రాభిప్రేతమితితుల్యోగతం॥౧౮౬॥ దర్శితమేవహి
మూర్త్యంతైలక్షణ్యంహిసుప్తిముగ్ధతయోః|ద్వారమపిభవతిచైతన్యగ్ధత్వంమృత్యులోకసంక్రమణే॥౧౮౭॥ తస్మాద్భృ
హ్మవిదోత్రహివదంతిముగ్ధత్వమగ్ధసంపత్తిం|నైవేహవంచమికిలకాచిదవధేతియచ్చపూర్వోక్తం॥౧౮౮॥ నాసాదోహయ
స్సితావాచిత్తిభవేదవధేయం|తేనశ్రుతాస్తృతావాముగ్ధావస్థానహివసాన్వధాన్తి॥౧౮౯॥ యదముగ్ధతావసాన్వధాక
థంవిచారితనిహతంకాన్వత్|యస్మాదేహవస్థాలోకాయుర్వేదయోఃప్రసిద్ధేః॥౧౯౦॥ అత్రవసుషుప్తిస్సౌత్కర్ష
త్వానామగ్ధధర్మసంపత్తిః|ఇహముగ్ధతాహిలోకేనగణ్యతేవంచమితికేనాపి॥౧౯౧॥ సర్వావస్థాభిరపావంతిప్రవచ్యముగ్ధ
భిర్యవం|సమ్యగ్విచార్యసంప్రతినియావయంతిత్వద్ధామీశానం॥౧౯౨॥ ఇతి౧౦౦సప్తానతోపివరసోభయలింగంసర్వ
ప్రహి॥ అత్రత్వచగ్ధజ్ఞానోపరమానంతరంహితస్యేవ|అవసరసంగత్యాహిస్వరూపభూతంవిచార్యతేబ్రహ్మ॥
౧౯౩॥ సంత్యక్తోభయలింగఃశ్రుతియోబ్రహ్మస్వరూపబోధవరాః|అత్రకిలసర్వకత్తేత్యాద్యాస్సవిశేషగోచరాశ్చు
తయః॥౧౯౪॥ అఘాలమేవమాద్యాశ్చుతయఃకిలగర్విశేషబోధవరాః|శ్రుతిమసతీష్వతాసుబ్రహ్మభయలింగ
మేవకింవాస్యత్॥౧౯౫॥ అన్యతరలింగమభవాయదాపిచాన్యతరలింగమేతత్సాన్వత్|సవిశేషలింగమేతత్తింగవార
న్నిర్విశేషమేవేతి॥౧౯౬॥ సందేహాసతిత్రబ్రహ్మభయలింగమితితుయుక్తంపాన్వత్|పూర్వప్రస్తుతిమరణోభ
యరూపంవర్ణితంహిముగ్ధత్వం॥౧౯౭॥ తద్వచ్చుత్త్యనుపారాద్భృత్ప్రత్యేయముభయరూపంపాన్వత్|ఇతిదృష్టంతా
లంబాద్భృత్ప్రాణ్యభయాత్కత్వశంకాయాం॥౧౯౮॥ తామేతామాశంకాంధరిసతుమేతన్నైవత్తితంసూత్రం|అతో
భయలింగత్వంస్వతపవరస్యనోవపన్నంపాన్వత్॥౧౯౯॥ వస్త్రైకమేవలోకభవతిహిరూపాదిగుణగోపేతం|తద్వి
పరీతంచెతిహ్యవధారయితుంకథంహిశక్యేత॥౨౦౦॥ నోపాధియోగతోన్యాద్యశస్యచాన్యాద్యశస్వభావఃపాన్వత్|నన్వ
చ్చస్సపిటికాపావన్వచ్ఛలక్తకాదియోగేన॥౨౦౧॥ తత్రాస్వచ్ఛత్వవ్యవదేశోయంభ్రాంతిమూలకాదృష్టః|యేవోపాధ
యభవాతేభవంత్యవిద్యాసముత్థితాపవ॥౨౦౨॥ తన్నులకంహితదీదంభ్రాంత్యాయైతంసమీప్యన్మితః|అన్యతరా
శ్చయిణేపిప్రతిపాద్యంబ్రహ్మగర్విశేషమహ॥౨౦౩॥ బ్రహ్మప్రతిపత్తివరేవ్యశబ్దమస్సర్వమేవమాద్యేషు|యస్మాదపాస్త
సర్వోపాధివిశేషంప్రపంచితంబ్రహ్మ॥౨౦౪॥ ఇతి౧౦౧సప్తాదాదిచేన్నప్రత్యేకమేతద్వదనాత్॥ ఇతియన్నిర్విశే
షమేవబ్రహ్మప్రతిపాద్యుతితుపూర్వోక్తం|తన్నోపవద్యతేత్రబ్రహ్మకారాప్రభిన్నభిన్నాహి॥౨౦౫॥ ఉపదిశ్యంతే
తేహిప్రతివిద్యంసకలనిగమవాక్యేషు|బ్రహ్మచతుష్పదిత్యపిదాదేశకలబ్ధివర్ణితంబ్రహ్మ॥౨౦౬॥ తద్వచ్ఛవాదుని
త్వాదిలక్షణంబ్రహ్మసకలభవనతమ్|వైశ్యానరశబ్దితమపికథయంతిబ్రహ్మసర్వవేదాంతాః॥౨౦౭॥ తస్మాత్సవిశేష
త్వంపరాత్తనోవశ్యచుభ్యపేయమిహ॥ నోచన్నిర్విషయంపాన్వత్సకలవిదంభేదకాన్త్రుమితిచేన్న॥౨౦౮॥ యస్మాదభేద

మేవప్రత్యేకంబ్రహ్మణఃశుక్రిత్రాణ్యే యశ్చాయమేవమాద్యాశ్రుతిస్సౌభేకమేవముపదిశతి॥ ౨౦౯॥ తేజోమయో
ఽన్యతమయఃపురుషోయోస్సౌభవేత్సౌభవ్యాంసః॥ యశ్చాధ్యాత్మంపురుషశ్శరీరస్సోపితాద్యశోగదితః॥ ౨౧౦॥ తావే
వంధూపాద్విశ్వాభేదమేవయోబూతే॥ ఆయమేవసయోయమితీశ్రుతిరధ్యాత్మాదిభేదమపవార్య॥ ౨౧౧॥..... *

❧ ౧౩॥ అపిచైవమేకే॥ ❧ అపిచేహభేదదగ్ధననిందాపూర్వకమభేదస్పష్టిమిమాం । పకేహిశాఖనః
కిలమనసైవెత్యాదినాపతంతీహ॥ ౨౧౨॥ అన్యేపిభోక్తృభోగ్యపేరిత్యరూపస్యసకలజగతోపి । బ్రహ్మత్వతాంవదం
తహిభాక్తాభోగ్యమితివాక్యనివయేన॥ ౨౧౩॥ సవిశేషనిర్విశేషబ్రహ్మచరాసుచసతీవ్యపితృతీగు । ననునిర్విశేషమేవ
బ్రహ్మకథంస్యాదితీహనాశంకం॥ ౨౧౪॥ అత్రాతత్పరతత్పరవిప్రతిషేదేహితత్పరంబలవత్ । ఏతన్నాన్వయాశ్రయ
ణాన్నాసాదోపఖితివతతిస్థూత్రమిదం॥ ౨౧౫॥ ❧ ౧౪॥ అయాపవదేవహితత్పరీభానత్వాత్, ❧ రూపాదిరహిత
మేవబ్రహ్మపరంస్యాత్వతోనఃపీఠేతం । శ్రుతీవనానిచసర్వాణ్యపిదృశ్యం తేహితత్పరీభానాని॥ ౨౧౬॥ అస్థూలమేవమా
ద్యంహ్యశబ్దనస్పృశ్యమేవమాద్యపిచ॥ ఆకాశోహేత్యాదికమఃకిలవిద్యాహ్యమూర్తిత్యాద్యం॥ ౨౧౭॥ యచ్చాన్యదపిత
దేతద్భ్రీహ్మపూర్వమితినిగమవాక్యంస్యాత్ । పరతత్పరబోధకానిహ్యేతానిభవంతితత్పరీభానాని॥ ౨౧౮॥ తస్మాచ్ఛ
నిర్విశేషంశ్రుతీవవసేమహియథాశ్రుత్యగ్రాహ్యం । ఆకారవత్పరాణీశ్రుతివచనానితునతత్పరీభానాని॥ ౨౧౯॥ కిం తే
తానిభవంతీహిసవిశేషోపాసనాప్రధానాని॥ అసతివిరోధేతేహమాశ్రియితవ్యంయథాశ్రుతంభవతి॥ ౨౨౦॥ సతిచవి
రోధేకత్వితదిశేషసాంబలానితానిన్యః॥ సహినిర్విశేషవాక్యాన్యేవకుత్రాపిసావకాశాని॥ ౨౨౧॥ తస్మాద్భవంతితానిహి
వరాత్పరతత్వప్రధానవాక్యాని॥ ఇమమగ్ధమేవసకలంబోధయతుంసూత్రమేతదిహపఠతి॥ ౨౨౨॥..... *

❧ ౧౫॥ ప్రక్షాళనచ్చావైయథ్యాత్ । ❧ లోకేయథాప్రకాశస్సరశ్చాద్యోగభాస్థలవ్యాపి । ఋ
జుపక్రిభాంకలితేహ్యంగుళ్యాదావుపాధిసంబంధాత్॥ ౨౨౩॥ తద్భావంప్రాప్తభవప్రతివహ్నప్రపద్యతేహితథా॥ త
త్తదుపాధివశేనాయాతీతహితత్వదాకృతింబ్రహ్మ॥ ౨౨౪॥ ఏవముపాస్యంగతయాసాకారబ్రహ్మఃపయథాక్యానాం
సవవైయథ్యాశంకాభవతిహినైవేహపేదవాక్యానాం । ౨౨౫॥ కస్యదిదనర్థకత్వంకస్యవిదిహసార్థకత్వమిలియ
క్తం । సర్వస్యపేదరాశేఃప్రమాణభావేయతోహిసవిశేషః॥ ౨౨౬॥ నోపాధియోగతోపిబ్రహ్మభయేంగమితితు
యహ్నోక్తం । ఇహతద్విరుద్ధముక్తంభవతీత్యేవంశంకసియమిహ । ౨౨౭॥ యహ్నోపాధ్యాయైంతిదిదంనైవేహవ
స్తుభర్తృస్స్యాత్ । అవిద్యకాహ్యుపాధయశ్చైత్యేతస్మింకలమేవభూర్నోక్తం॥ ౨౨౮॥ ❧ ౧౬॥ ఆహవతస్మాత్రం॥ ❧
సయథానైంధవఘనశ్చైవేశుక్రితేవమన్తదగ్ధయతి॥ బ్రహ్మప్రక్షాళనఘనంకూపాంతరీహితమేకమవిశేషం॥ ౨౨౯॥
యద్వత్సైంధవఘనశ్చహితహితంతైచ్చకలవగరసపవదైతస్యమాత్రమేవబ్రహ్మనరంగరమిదంతతైవేతి॥ ౨౩౦॥... *

❧ ౧౭॥ దర్శయంతిచాభోఅపిష్రవ్యతే॥ ❧ దర్శయంతిశ్రుతిరేహిహ్యథాతతదేశవమాద్యాహి॥ ఇతరప్ర
తీషేధేనబ్రహ్మణసతస్యనిర్విశేషత్వం॥ ౨౩౧॥ శ్రుతిరన్యదేవతద్వదితాదిత్యాద్యాపిదగ్ధయత్యేవం । అన్యాయత్రయ
తోవాచఇతిశ్రుతిరపితతైవదర్శయతి॥ ౨౩౨॥ చామరలినాబాధ్రవ్యఃపుష్టస్సన్నేతమవచనేనైవ । బ్రహ్మబ్రోవాచేతి
శూక్రియతఇహానిగమవాక్యతీవకల॥ ౨౩౩॥ తత్రసహజావాచాకీహితప్రథమంసపవృష్టస్ఫుట॥ నోవాచకించదయమి
తితేనప్రశ్నద్వయోక్యతేవశ్చైవ॥ ౨౩౪॥ త్వంతునలానాన్యేవంభవతిహ్యవశాంతపషటతైతి॥ అత్తచాస్తదైవతోహ్య
వచనమతితీగ్ధరంభవేత్తస్య॥ ౨౩౫॥ సాత్రీశ్చాభోశబ్దప్రధాన్యకౌనాన్యార్థమాచక్షే॥ గోతాదిస్త్వతివచనైర్బ్రహ్మవ
రంనిర్విశేషముపదిష్టం॥ ౨౩౬॥ ఏతచ్చానాదివదితివాక్యేషుస్పష్టమేవనన్యగి॥ నారాయణోపదిష్టేనాయాహ్యేహ
మయేతివాక్యేహి॥ ౨౩౭॥ ❧ ౧౮॥ అగ్రపివచాపమానూన్యకాచివేత్ । ❧ యతవివాత్తాసోయం చైతన్యైకస్వ
రూపమస్యాత్ । వాత్తనసాత్రస్సాన్యదితరప్రతీషేధసముపేక్ష్యశ్చ॥ ౨౩౮॥ తస్యోపాధినిమిత్తమపారమార్థికవిశేష
వత్తంహి॥ ఆలంబ్యమోక్షకస్త్రోహ్యవమాజలసూర్యకాదిభిఃకథితా॥ ౨౩౯॥ దర్శయంతిశ్రుతిరేహియథాహ్యయఃజ్యో

తరేవమాద్యాహి । సూర్యాయథానుగచ్ఛన్నపొహిభిన్నాఉపాధియోగేన ॥౨౪౧॥భిన్నస్తథాయమాన్తాత్మేత్రేమా
పాధితోహిభిన్నాతి । శ్రుతిరేకవ్యవహితభూతేభ్యవస్థితోహ్యత్వా ॥౨౪౧॥ బహుధైకధాచద్యుశ్యతవకోఽల
చంద్రవదివణయతి । సూర్యకక్షతికప్రత్యయభవామాత్రేద్యోతనాథాభవతి ॥౨౪౨॥ ౧౦౮౧॥అంబువదస్త్ర
హణాత్తునతథాత్వః ॥౧౦౮౨॥సంజలసూర్యాద్యవమానచాత్మనఃకథమపిహసంభవతి । సూర్యాదిభ్యా భవతిహిజలమేత
ద్విప్రకృప్తదేశస్థం ॥౨౪౩॥ యావత్సూర్యస్యప్రతిబింబస్తత్రీయైక్తవిశ్వాత్ । అత్రీవమాయాబుద్ధ్యాద్యపాధ
యోనైవమారదేశస్థః ॥౨౪౪॥ బ్రహ్మత్యకూపమేవహిసర్వాత్మకమపిచంద్రదేశగత్వం । తస్మాద్దృష్టాంతోపావయ్య
క్తఇత్యస్యచోద్దరంపరతి ॥౨౪౫॥ ౧౦౮౩॥పృథిహస్రిసభాత్వమంతర్భావాదుభయసామంజస్యదేవం ॥౧౦౮౪॥శృష్టం
తోసాయోఽవక్షి తాంశోయతోత్త్రసంభవతి । దాష్టాంతికస్యలోకేదృష్టోతేనచనంద్రసామ్యంస్యాత్ ॥౨౪౬॥నై
తస్త్వమనీషితయాదృష్టాంతప్రణయనంకృతంకింతు । శాస్త్రోపదేశితస్యహిఫలమాత్రమిహాపదిష్ట్యతేతస్య ॥౨౪౭॥
తదిదంప్రయోజనంస్యాద్యదాత్తవోనివిశేషతారూపం । ఆత్రచవివక్షితంయత్సూర్యావ్యంతదిదమీదృశంభవతి ॥౨౪౮॥
జలగతమహాసూర్యాచిప్రతిబింబంయచ్ఛద్యుశ్యతేతదిదం । వధాతభవాజలవృద్ధాతథాస్మీహస్రితికించజలచలనై ॥౨౪౯॥
చలతిచజలభేదేకలభివ్యతఇతిచైతదేవమిహభవతి । జలధగ్ధానుధాయహితభాత్వంభవతిచాస్యసూర్యస్య ॥౨౫౦॥
ఏవంబ్రహ్మవికృతంవరమాథాతపికరూపమపిసదిహ । దేహాద్యపాధియోగాద్భజతత్త్వోపాధిదర్శనృద్ధ్యాదీ ॥౨౫౧॥
దాష్టాంతికదృష్టాంతోభయయోరేవంయథోక్తధర్మేణ । సాహస్యాద్దృష్టాంతస్సమంజస్యైతథావనవిరోధః ।
౨౫౨॥ ౧౦౮౫॥దశానాచ్ఛ ॥౧౦౮౬॥అత్రపురశ్చక్రతీతశ్రుతిఃపరస్యప్రవేశమభిధత్తైద్విపదాశిరాశితథావత్తుష్టదాని
చవప్రాంషిశృష్టాత్ ॥౨౫౩॥ పూర్వంహిచక్షురాదేఃపక్షిత్వేనావితత్సతానీతి । శ్రుతిరన్యైవనైతిప్రవేశమత్రచ
వరంద్రదేశయతి ॥౨౫౪॥తస్మాద్యుక్తస్సయంయోసాజలసూర్యకాదిదృష్టాంతః । బ్రహ్మనబోభయలింగంనాపిచసది
శేషలింగమిసిద్ధం ॥౨౫౫॥ఇహకల్పయంతేదిద్వైసాధికరణేహితత్వప్రథమంకింవాపాప్రవేశేషంసదిశేషంబ్రహ్మకిం
భవేదితిహి ॥౨౫౬॥ పూర్వస్మాదధికరణాన్పూర్వప్రమితప్రపంచతాసిద్ధా । కింసల్లక్షణమేతద్భ్రహ్మభవేద్బోధలక్ష
ణంవేతి ॥౨౫౭॥ అథవారదుభయలక్షణమితిశంకాయాంద్వితీయమధికరణం । ఇహసర్వధాప్యనర్థకమధికరణాంతర
మిదంమ్యానారంభం ॥౨౫౮॥ యద్యధికరణమిదంస్వాదనేకలింగత్వనిరసనాథాంహి । తేకాలపూర్వేనైవహిసప్తానతత్త్వ
త్యనేనవరీభూతం ॥౨౫౯॥ఉత్తరమధికరణమిదంప్రకాశవచ్చైతివిఫలమేవస్యాత్ । సల్లక్షణమేవేదంబోధలక్షణమిదం
భవేద్బ్రహ్మ ॥౨౬౦॥ ఇతిశంకీకుంసశక్యంవిజ్ఞానమనశ్రుతివేదోధేన । అవగతవైతన్యం తద్బ్రహ్మకథంవాపిచైతన
స్యాస్య ॥౨౬౧॥ జీవస్యశ్రుతివచనైస్తదాన్తభావేనబోధదిశ్యతే । నాన్యత్రబోధలక్షణమేవసంసల్లక్షణం తదేతదితి ॥
౨౬౨॥వస్తుంశక్యమహస్యాదస్త్రీత్యాదిశ్రుతివేదోధేన । తదుభయలక్షణమేవబ్రహ్మైత్యపినేహశంకీతుంశక్యం ॥౨౬౩॥
తస్యైకలింగతాయాఃపూర్వోక్తాయావిరోధవివస్యాత్ । సత్త్వాన్యవృత్తైవబోధేనతతైవసత్త్వయోపేతం ॥౨౬౪॥
తస్మిన్నిజానానస్యహిపూర్వప్రతిషిద్ధసప్రపంచత్వం । పునరపితస్యస్వావత్యసమంజసమేవ తదిద ముఖిల్పస్యాత్ ॥
౨౬౫॥సశ్రుతివత్సతతేనాప్యేకస్యానేకరూపతాభవతి । యదిబోధపవసత్త్వాబోధస్సత్తైవసహితయోభేదః ॥౨౬౬॥
భవతుతదానల్లక్షణమిత్యాదిపిల్పనానిరాలంబాః । గణితాన్యస్మాభిన్నాత్ప్రత్యేకాధికరణభావేన ॥౨౬౭॥ ఆపిచా
న్యోన్యంశ్రుతిమహిచిప్రతిపన్నానునివిశేషస్త్రీ ॥బ్రహ్మశివతత్త్వహితేగతితరాసామవశ్యమిహవాచ్యం ॥౨౬౮॥
తస్మిన్తయాథావంతిప్రకాశవస్తైవమాదిమాత్మాణి । ఇహకేదిదేవమాహుస్సాకాశపరాభవంతి యాశ్శ్రుతయః ॥
౨౬౯॥ ప్రవిలయముఖనతాలపిభవంత్యభాకారతత్పరాఇతిహి । తదపిచసంసమీచనంయూః పరవిద్యోప్రపంచితాశ్శ్రుత
యః ॥౨౭౦॥ యక్తాహ్యస్యేత్యాద్యాఃప్రవిలయఫలకాభవంతి తాపవ । యస్మాత్తదేతదిత్యయముపసంహారోత్త్రీనివి
శేషవరః ॥౨౭౧॥ యేచశ్రుతేఃప్రపంచాఉపాసనాప్రక్రియానుద్యుశ్యంతే । చాన్ధందోగ్యేహిషన్మోమయిత్యాద్యాస్తే

కథం ప్రబలయాథాః || ౨౬౨ || సక్రమమిత్యేతేనన్యూపాసనానన్మరేణపథి నైవః యగపహంసంబంధేతత్తైవ
యన్మరేణపథి దంబస్య || ౨౬౩ || తమపాసనాథాకత్యైవప్రతీయమానేనలక్షణావృత్త్యా | తస్మాదపిచప్రపంచ ప్రవలయ
సరతాకథంహియైత్వాస్యాత్ || ౨౬౪ || యన్మోవదిష్టమేతద్వినిగమకారణమహుపవదీహ | తస్మైదమనవకాశం సర్వస్య
ప్రవలయాథాకత్యైవస్యాత్ || ౨౬౫ || ఫలమప్యపాసనానాభిన్నంభిన్నంప్రతీయతేశాస్త్రే | మరితక్షయః క్వచిత్సా
త్వాదితైశ్వర్యంక్వచిత్సామాన్యత్వైః || ౨౬౬ || తస్మాత్ప్రథగథాకతా జ్ఞాయోపాస్యప్రధానేవాక్యానాం | నన్యక
నాక్యతాకిలయైవచాంగప్రధానవాక్యానాం || ౨౬౭ || భవతియోగ్యైక్యాత్పరమాపూర్వస్యతన్వదేవేహ | ప్రవల
యవిపయకవకోయోగిఅన్యైవబోధకామస్య || ౨౬౮ || అవిలాపితేప్రపంచకథమఫినబిహ్నతన్వబోధస్యాత్ | యో
గోనుస్థాతన్వోభవతియథాస్యగలోకకామస్య || ౨౬౯ || పవంప్రపంచవిలయోవిమోక్షకామస్యభవతిసంపాద్యః | తను
సేయథాఘటతత్వంబుభుక్తునాకాపిలాప్యతేహితిహః || ౨౭౦ || పవంప్రపంచవిలయః కతాన్వోబ్రహ్మతన్వవిపదిమతా
అత్రేదంప్రప్తవ్యంప్రపంచవిలయోహికింపిహ్నయమితి || ౨౭౧ || యదిపావకసంపరాస్థైరకాతన్వస్యవివేచనానన్య
ప్రవలయశ్చవచేదయహపిపిలయస్తస్యైవదీప్యమానస్య || ౨౭౨ || వ్యథాస్తవోపదేశస్యః | యనశక్యోహిపురుషమాత్రేణ
యదిముక్తైవకేనప్రపంచవిలయశ్చ్యోతస్తదేదానిం || ౨౭౩ || ప్రస్యక్షదృష్టమేతజ్జగన్మృధివాదితూన్యమేవస్యాత్ | య
దిచావిద్యాన్యస్తస్యగలోయవిద్యయావిలాప్యశ్చ || ౨౭౪ || తతపితదేవలబ్ధంతత్సర్వజ్ఞానలక్షణంబ్రహ్మ | ఆవిద్యకప్ర
పంచవ్రత్యాభ్యానేనవేదన్యమితి || ౨౭౫ || ఆవేదితేహిసన్నిహిద్యాన్యయమేవజాయతేతస్య | పులియతేతయాచా
విద్యాన్యస్తాహిసకలపవాన్యం || ౨౭౬ || సన్నివృప్రపంచభవతిలపైవశీత్యేహిజాయతేవిద్యా | రజ్జుప్రదేశనైవేవనిభ
వతిహితన్వరూపవిజ్ఞానం || ౨౭౭ || తేనావిద్యారోపితసర్వాదిప్రపిలయశ్చభవతియథా | భవతితతైవేవపిబ్రహ్మజ్ఞా
వేదితేస్యయంపిద్యా || ౨౭౮ || నాపియోగశ్చతేనచవిద్యానావేదితేభవేత్రస్త్రి | అపిచప్రపంచపక్షేదేవకింబ్రహ్మ
వకపవస్యాత్ || ౨౭౯ || ప్రథమేహినివృప్రపంచప్రహ్మప్రతిపాదనేనజేవేపి | ప్రవిలాపితేజగద్వత్సాన్యనియోగః కు
తోన్యమోగోవా || ౨౮౦ || జీవోద్వితీయపక్షేహ్యయోజ్యబ్రహ్మరూపపవస్యాత్ | జీవత్వంచావిద్యాకన్వితమేవేహ
యాన్వితేత్రస్త్రి || ౨౮౧ || ఇహచన్యాయోజ్యాభావాన్నియోగిస్థానకస్యచిత్తవతి | ద్రష్టవ్యాద్యాశ్చజ్ఞాస్తత్త్వభిముఖ
కృతిప్రధానాన్యైః || ౨౮౨ || యదిచామూల్యస్యకలఃపర్యవసన్నోయోగిస్థితయా | జీవస్యయదిన్యాయోజ్యబ్రహ్మ
నిర్వంతదప్రమాణంస్యాత్ || ౨౮౩ || కృన్నస్యామాన్యస్యహియోగవరతాయదోపవశ్యేత | శుభహానిరగుతా
నిప్రకల్పనాచాత్మియన్వాతైవ || ౨౮౪ || మోక్షహ్యచిత్తత్వంహ్యదృష్టఫలతాపకమఫలవత్స్యాత్ | తస్మాద్బ్ర
హ్మవక్యాన్యవిగతిస్థానీనకలవాక్యాని || ౨౮౫ || తస్మాదైచ్ఛికనియోగప్రతీతైచ్ఛికవాక్యతేత్యేతత్ | అనుదితమే
తన్వరూపయదిచాభ్యుపగమ్యతేయోగోయం || ౨౮౬ || బ్రహ్మపక్షేష్టపివాన్యేష్టసిద్ధమేవహితదాతడకత్వం | సవిశే
షస్థానశేవప్రతిపాదనతన్వతేషుతేషుస్యాత్ || ౨౮౭ || శబ్దాంతైఃప్రమాణైర్నియోగభేదవగమ్యమానేపిసర్వత్రాపి
హ్యేకాన్యైర్నిగేతైవవశ్యమాశ్రయితుం || ౨౮౮ || దేశప్రయాజవాన్యేవ్యధికాగాభేదతద్రదేకత్వం | సాంగేప్ర
ధానియాగేహ్యేకస్యన్యేగలోకకామస్య || ౨౮౯ || అధికారాత్పరమాపూర్వైక్యాత్తత్రోకవాక్యతా యతా | సత్వ
త్రాసేనానిగంబావాన్యేష్టేత్వేసాధకంశోస్త్ర || ౩౦౦ || భారూపత్వాదిగతాసహిప్రతియోపకారిహోద్యప్తః | నా
పిప్రపంచవిలయోభాద్యపత్వాదిసహచరోద్యప్తః || ౩౦౧ || యస్మాద్విరస్పేరంతేదృశ్యంతేలపిరుద్ధరూపతయా | ముక్త్య
భ్యుదయానిగంబాభవంతివిద్యాధికారిహోభిన్నాః || ౩౦౨ || నైవాంగంత్యంవామిథోవిరుద్ధాథాదిద్యయోభావ
తి | కృన్నప్రపంచవిలయస్తదేకదేశాద్యపేక్షణంచాపి | సహ్యేకస్త్రిధర్మజాతచ్యసమావేశయతుమశక్యంహి | సా
న్యోపవాక్యానామిహనభవత్యకారవిలయసద్వారా || ౩౦౩ || నిరీణావాన్యైకత్వంతస్మాదప్రత్యుపపంచితంయత్తం ||

౨౯౦౨ || ప్రకృతేతావత్త్వంహిప్రతిషేధితతోబ్రహ్మపథాయః | తదిదంబ్రహ్మశ్రుతినిర్దిష్టం

నిర్వశేషవిన్నాశం ॥ ౩౦౫ ॥ సకలప్రతిషేధావధిని స్త్రాపంతదివ్యజ్ఞాతేనపది । మూర్తామూర్తంచైతిద్వైరూపే
 బ్రహ్మణోవిద్దిశ్య ॥ ౩౦౬ ॥ పంచనహాభూతాబిద్వైరాశ్యేనభవిభజ్యతగడద్వైరం । తస్యామూర్తానసస్యహిపురు
 షస్యవయాసకలరూపాణి ॥ ౩౦౭ ॥ తానిమహారజనాదీన్యప్యేగస్యైవవణాయత్వాంతే । వాక్యంతద్రువతితంహ్య
 ధాతతదేశవమాదికల ॥ ౩౦౮ ॥ తత్రచవాక్యేనేతీత్యేతద్వాక్యంబ్జివారముపదిష్టం । నహ్యతస్మాదిత్యపివాక్యంతతో
 పలభ్యతేకించ ॥ ౩౦౯ ॥ ఐత్యన్యత్వరమస్తీత్యేవంవాక్యానితత్రదృశ్యంతే ॥ అత్రప్రతిషేధ్యంకిలవిశేషతోనోపలభ్యతే
 కిమపి ॥ ౩౧౦ ॥ అత్రోపనిషత్తత్వోసావితశబ్దపరస్పృశాయమితశబ్దః । సన్నిహితకృష్ణపక్షప్రదర్శనార్థఃప్రతీయతేలోకే ॥
 ౩౧౧ ॥ ప్రకరణసామర్థ్యాదిహరూపద్వయమత్రభవతిసన్నిహితం । తస్యైవసప్రపంచలక్షణాపతర్థ్యయంయదుపది
 స్తం ॥ ౩౧౨ ॥ గత్రచసంధేహాకింప్రతిషేధతిరూపరూపవద్యుగళం । కింపరూపంయదీదంకింవాప్యేతద్భూతపవన్ప్ర
 ప్న ॥ ౩౧౩ ॥ తత్రచరూపంయపవద్యుభయంప్రతిషేధ్యతీతియ్యుక్తంస్యాత్ । నభోశబ్దద్వయయోగాదీధవాత్ప్రహైవరూ
 పవద్యుదివం ॥ ౩౧౪ ॥ తద్వాజ్ఞససాతీతంకించాసంభావ్యమానసద్భావం । తేనప్రతిషేధాహంప్రతిషేధాహూయాన
 హిప్రపంచోనో ॥ ౩౧౫ ॥ ప్రగృహ్యగోచరత్వాదభ్యాసస్త్వైదరాధాభిహాభవతిప్రపంచాప్రైబ్రూమఃప్రతిషేధోనోభయ
 స్యభవతిహ ॥ ౩౧౬ ॥ ప్రతిషేధస్కలోయఃకించిన్నరమార్థతత్త్వమాలంబ్య । యశ్చైవరమార్థస్యాత్సఖలుప్రతిషేధ్యతే
 నసర్వమపి ॥ ౩౧౭ ॥ సర్వస్యప్రతిషేధేభవేదపాశూన్యవాదపవతదా । రజ్జ్వాదోసర్వాద్యాఃప్రతిషేధ్యంతేవశిష్య
 మాణేస్త్రిణ ॥ ౩౧౮ ॥ కృత్స్నప్రతిషేధేకిలాన్యస్తత్రావశిష్యతేభావః । అన్యస్యానవశేషేకృత్స్నస్యైవాన్యకూన్య
 తాప్రాప్త్యా ॥ ౩౧౯ ॥ ప్రతిషేధరవ్యభావేప్రతిషేధఃకథమిహాంపవద్యేత । బ్రహ్మప్రతిషేధోవాకథమపి నైవేహశ
 క్యతేవస్తుం ॥ ౩౨౦ ॥ యనోపక్రమవాక్యేబ్రహ్మప్రతిపాదనంప్రతిజ్ఞాతం । కించాసన్నైవేతిశ్రుతిరసద్వాత్వమన్యస్యం
 దతిచ ॥ ౩౨౧ ॥ అస్తీత్యేవేత్యపరాశ్రుతిరస్తీత్యేవక్షీర్ణిన్నా । శ్రుతివచసాంవాకాబోబ్రహ్మసత్త్వేహిదుర్నివారః
 స్యాత్ ॥ ౩౨౨ ॥ వాజ్ఞససాతీతత్వంయచ్ఛాంతంబ్రహ్మణస్తదేతదపి । నాభావాభిప్రాయంకింతుప్రతిపాదనప్రకారో
 యః ॥ ౩౨౩ ॥ తద్వాజ్ఞససాతీతంసర్వేషాంప్రత్యగాత్మహితంపి । నిత్యంశుద్ధంబుద్ధంబ్రహ్మైతన్నిత్యముక్తరూపమితి
 ౩౨౪ ॥ ప్రతిపాదయంతిసర్వేవేదాంతాఃకథమభావశంకాన్య । తస్మాద్బ్రహ్మణవీతత్వేప్రతిషేధతిరూపమేవనబ్రహ్మ ॥ ౩౨౫ ॥
 వ్రతిషేధావధిభూతంయనవతద్బ్రహ్మపరిశిస్తీతతః । ప్రకృతంయచ్చైతావన్నూర్తామూర్తేకలక్షణంరూపం ॥ ౩౨౬ ॥
 తద్వప్రతిషేధతికలక్షణబద్ధియంనరూపవన్బ్రహ్మ । రూపంతదిదంప్రకృతంపూర్వగ్రంథేప్రపంచితంచైతత్ ॥ ౩౨౭ ॥ అధి
 ధైవతమధ్యాత్మంతదధీనంవాసనామయంత్యపరం । రూపమమూర్తానసాత్మకమపిలింగాన్యవ్యాశ్రయంయచ్చ ॥ ౩౨౮ ॥
 జగితమత్రమహారజనాదుపమాభిర్యతేతవాక్యేన । తచ్ఛోపనిషత్తేభిర్విశిష్టేనానభావత్రతీత్యేవం ॥ ౩౨౯ ॥ అవ
 గమ్యతేయతోత్రహిరూపవిశేషగతియైవతద్బ్రహ్మ । పశ్యాకలనిర్దిష్టంరూపేతేతుప్రధానభావేన ॥ ౩౩౦ ॥ భూపనతోజిజ్ఞా
 సాయామేవైతస్మదర్శితంవాక్యం । కల్పితరూపప్రత్యాభ్యాసేనబ్రహ్మణాస్యరూపమిహ ॥ ౩౩౧ ॥ నిర్ణయతేతదా
 స్పదమఖిలంనేతిహిపిష్యతేతస్మాత్ । వాచారంభణశబ్దాదిభ్యఃకార్యన్యచాస్యతేన ॥ ౩౩౨ ॥ యుక్తఃప్రతిషే
 ధోయంనబ్రహ్మణభిహావేదపాయుక్తః । తస్యకథంవాసభవేద్బ్రహ్మయతస్సర్వకల్పనామాలం ॥ ౩౩౩ ॥ స్వయమే
 వశాస్త్రమేతద్రూపద్వయహాస్యదర్శయిత్వాదా । వ్రతిషేధతివాకథమితివైమాశంకాత్రభవతియ్యుక్తతమా ॥ ౩౩౪ ॥ రూ
 పద్వయమిహశాస్త్రంప్రతిపాన్యత్వేనవైవనిర్దిశతి । రూపద్వయంప్రసిద్ధంబ్రహ్మణికల్పితమిదంవేరామృతతి ॥ ౩౩౫ ॥ ప్రతి
 షేధ్యత్వాయతభాశుద్ధబ్రహ్మస్వరూపబోధాయాద్వావేతాప్రతిషేధోమూర్తామూర్తైవపిష్యతేనతి ॥ ౩౩౬ ॥ ఏకాహి
 భూతరాశింప్రతిషేధతివాసనాత్మకంత్వత్తరః । అధవాపినేతిసీతీత్యేమావీప్సాహికిమవీనేతీతి ॥ ౩౩౭ ॥ పరిగణితవ్రతిషే
 థేకించైతద్బ్రహ్మకీమథవాన్యదితి । స్యాదేషజిజ్ఞాసావీప్సాయాంసకలవిషయజాతస్య ॥ ౩౩౮ ॥ ప్రతిషేధాచ్ఛావిష
 యఃప్రత్యగ్బ్రహ్మైతసానసేతత్ । తస్మాత్కల్పితమేతత్ప్రతిషేధతిపరిశిస్తీతదన్బ్రహ్మ ॥ ౩౩౯ ॥ అన్యత్వరమస్తీతిబ్రహ్మ

తిథూయోయత ప్రదిహసత్యం | ఆదిత్య నేతి నేతి త్యాదేశంకిలపునశ్చనర్వక్తి || ౩౪౦ || బ్రహ్మపతస్సాద్భివ్యతి కృం నహకిం
 చిదస్తీతి | ఉక్తార్థబోధనాయహినేతి త్యక్తతదేవదర్శయతి || ౩౪౧ || అన్యవచిత్రపిన్ధంబ్రహ్మవరంయత్రదేవదస్తీ
 తి | నహ్యతస్సాద్భియమ్యవదేశాశ్చరణపేదనార్థంస్యాత్ || ౩౪౨ || సూత్రేతతోబ్రహ్మేత్యేతత్సాన్యనామభేయవర
 మేవ | అథనామధేయమిహిబ్రహ్మేతి సత్యమితత్పురంతత్సాన్యత్ || ౩౪౩ || ప్రతిషేధోయంసఫలోయదివబ్రహ్మ
 వసానపవస్యాత్ | యదిచాభావావధికఃకథమహసత్యస్యసత్యముచ్యత || ౩౪౪ || తస్మాత్ప్రతిషేధోయంభవతిబ్రహ్మ
 వసానభిసన్ధం || ౩౪౫ || తదవ్యక్తమాహహి || అన్యత్ప్రతిపక్షాతాత్ప్రతిపక్షాద్భవవేత్సరంబ్రహ్మ ||
 ౩౪౬ || తద్భవతోనహిగృహ్యత్యత్యతవసత్యచోక్షరంబ్రాతే | తదిదంబ్రహ్మవ్యక్తభవతిహితస్సర్వసత్యసాత్వపిచ ||
 ౩౪౭ || తేనేంద్రియైర్మగ్నహ్యత్యత్యేతత్స్ఫురితహప్రదర్శయతి | సాహిత్రుఃకిలైవానవతుషేత్యాదిదాబ్రహ్మే
 వం || ౩౪౮ || అన్యపిత్రుతిరేవంసవివసేత్యాదికాప్రదర్శయతి | ఇయమవరాపియదాహ్యవైషణ్యిత్రుతిదిప్రదర్శయతి ||
 ౩౪౯ || అవ్యక్తాయమచింత్యయమిత్స్ఫురితపిత్రైవదర్శయతి || ౩౫౦ || అపిసంరాధసేప్రత్యయోనునానాభ్యాం || అపి
 అపిదేహయోగినస్తంసంరాధససమయపవశ్యంతి || ౩౫౧ || సంరాధసంహితాభక్తిభ్యానానుష్ఠానమేవనతదన్యత్ | తద్భేద
 మేవయస్మాచ్ఛ్రుతిప్రతిపక్షమేవదర్శయతః || ౩౫౨ || శ్రుతినిహవరాచిభానివ్యవృత్తిత్యేవమగ్రదర్శయతి | బహిరర్థమే
 వసర్వేవశ్యంతిశ్చిదంతరాత్మానం || ౩౫౩ || యోధీమామోక్షాధీసహితంవశ్యతినిర్గుణతమరిత | అపరాపిశుద్ధస
 త్వస్తత్యత్యాద్యాపీదర్శయత్యేవం || ౩౫౪ || స్మృతికప్రయంవిద్రాశ్యాద్యాద్యోగినస్తమిత్యాద్యా | వరమాన్యచోన్య
 కేవలయోగిభ్యానాభిగమ్యతాంబ్రాతే || ౩౫౫ || నమసంరాధ్యస్మరరాధకృతిభిన్నత్వమేతయోరితిచేత్ |

౩౫౬ || ప్రకాశవచ్చావై శేష్యంప్రకాశశ్చకర్మణ్యభ్యాసాత్ || అత్యంతప్రకాశరూపాయేనచిత్త
 ప్రభృతయోహివతః || ౩౫౭ || తేజలుసపిశేషాభవభాసంతేవరముపాధియోగేనవివధ్యానోపాధిమకర్మమభిద్య
 త్యహైవపరమాత్మ || ౩౫౮ || పరమార్థతోయనాత్మానభిద్యతేనాపిసపిశేషః | భేదముపాధిక్యతోసాన్యతస్త్యభేదభి
 తివణయంత్యేతే || ౩౫౯ || అభ్యాసేనాసక్యదహజీవపాహిసర్వవేదాంతాః || అత్యంతసంలేనతథాహిలిం
 గం || యేనావిద్యామూలాభేదస్సకలోపితేనజీవాసా || ౩౬౦ || సకలమపిద్యాధ్యాంతంపిద్యాదీపేనసన్నిరస్యేవ |
 ప్రాజ్ఞానానంలేనహివరాత్మానాసోయమేకతాంయూ || ౩౬౧ || శ్రుతిలింగమేవమేవహిసయోహవైతదివణయత్యత్ర |

౩౬౨ || ఉభయవ్యవదేశాత్త్వపిన్ధంబ్రహ్మే || స్వవత్తత్తద్భవభవతిలమతాంతరంకిమపిదర్శయ
 త్యత్ర || ౩౬౩ || క్వదిదిహజీవేశ్వరయోధ్యాత్మభ్యాతవ్యభావమాలంబ్య | వ్యపదిత్యేతిభేదస్తతస్తతంపశ్యతేహ
 క్వేన || ౩౬౪ || వ్యపదిత్యేతేక్వదిదిహజీవతాత్పరంపురుషమేవమాద్యేనవాక్యేనగంత్యగంతవ్యత్యేనాపిచతయోరసాభేదః ||
 ౩౬౫ || ఏవంభయంత్యయమనకర్మత్యేనాపిభేదఉపదిష్టయస్సర్వాణీత్యాద్యైర్వార్వాక్యైర్వద్భిదిహతయోరభేదోప
 ౩౬౬ || తత్త్వమసేబ్రహ్మస్త్యత్యాద్యైర్వార్వాక్యైర్వప్రభేదతైరపిచ | ఏవతలత్వాంతర్యామ్యమృతభిప్రథితవేదవాక్యై
 శ్చ || ౩౬౭ || అతఃఉభయవ్యవదేశాదహికుండలవద్భవేదిదంతత్వం || ప్రకాశత్రయవచ్చావైతస్త్యత్ || అథ
 వాత్రయప్రకాశస్సవిశుర్యోపాతదాశ్చీయస్సవితా || ౩౬౮ || తేజస్త్యేనాభిన్నాభేదవ్యవదేశేనాతభేదమి ||

౩౬౯ || పూర్వవచ్చా || పూర్వప్రకాశవచ్చావై శేష్యమితప్రదర్శయంత్యత్ || ౩౭౦ || భవతితదేవహిత
 త్వంయేనావిద్యాక్యతోహిబంధోయం | బ్రహ్మత్వవిద్యయాతీలబంధాపాయేత్రభవతిమోక్షాహి || ౩౭౧ || అహికుండల
 వద్భంధఃపరస్యసంస్థానేభూతపవయది | కింవాసహిప్రకాశశ్చీయవద్యద్యేకదేశభూతస్యాత్ || ౩౭౨ || భవతితదావ
 రమాధోబంధస్తస్యవతిరస్మాదిర్నభవేత్ | ఏవంచేద్యయధ్యండుర్వారంభవతిమోక్షాశ్రుత్య || ౩౭౩ || భేదాభే
 దాతుల్యవదిహనవ్యవదిశంకింత్వభేదమహ | ప్రతిపాద్యత్యేనశ్రుతిరేమాద్భిశ్చితత్త్వమస్యాద్య || ౩౭౪ || భేదంత్యను
 వదతతతప్రకాశవచ్చతిభవతిసన్ధాంతః || ౩౭౫ || ప్రతిషేధాద్భ || సాన్యతోస్త్యత్యాద్యావ్యభాతలదేశ

ఏవమాద్యాపి॥ ౩౭౦॥ ప్రతిషేధతి ప్రపంచం బ్రహ్మవ్యతిరిక్తమఖిమేవయతః । తద్భ్రష్టపరిశిస్టహియదిదం సన్నిర్విశే
వదిన్యాత॥ ౩౭౧॥ తస్మాత్ప్రగితాశవచ్చేత్సువదిష్టభవతిచాత్రసంధాంతః॥ ౩౭౨॥ పరమతస్సేతూన్యానసంబంధభేద
వ్యవదేశేభ్యః॥ ౩౭౩॥ యదిదం నిరస్తసకలప్రపంచమతోపవనోతంబ్రహ్మ॥ ౩౭౪॥ తస్మాదన్యత్రత్వంకిమస్మినాస్తీతిభవతి
సందేహః॥ తస్మాదన్యత్రత్వంస్యాదితియక్తమాభాతి॥ ౩౭౫॥ సేత్వాదివ్యవదేశాత్సాత్తత్సాధకాహిద్యత్వంతే
ఆత్మాససేతురితిహిత్రుతిసరస్యాస్యసేతుతాంబూతే ॥ ౩౭౬॥ పృథ్వీరాద్విప్రవయజలగతివిచ్ఛేదసాధనసాయం ।
రూఢాహిసేతుశబ్దఃప్రయుక్తఆత్మనియతోభవేదేవః॥ ౩౭౭॥ తాకికసేతురిహకిలగమయతివస్తంతరాస్తితామస్య । ఉ
న్యానవ్యవదేశోవ్యత్రతథాద్యశ్యతేతదెతదితి॥ ౩౭౮॥ బ్రహ్మచతుష్పదస్తాశఫంచబోదశకలంచతతోక్తం । కామాపణాది
లోకేయదున్విరంస్యాత్తతోన్యదస్తీతి ॥ ౩౭౯॥ భవతిప్రసిద్ధమతేషాభవితవ్యమితిప్రతీయతేన్యేన । సోమ్యతేదాసంప
న్నోభవతీత్యాద్యేషునిగమవాక్యేషు ॥ ౩౮౦॥ సంబంధవ్యవదేశోవ్యయముక్తాక్షస్యభోధకోభవతి । సంబంధఃకిలలో
కభవతిమితానాంమితేనయతపసం॥ ౩౮౧॥ సోయంసుప్తాద్భ్రష్టస్తాత్పరమస్తీకిందితిభాతి । వ్యత్రదిశ్యతేపరాత్పాభి
న్నత్వేనైవసోతరాదిత్యే ॥ ౩౮౨॥ ఏవంసచాంతరక్షిణసావధికంచేశ్వరత్వముపదిష్టం । భవతితయోరిహాతస్మాత్ప్ర
వన్యద్భ్రష్టాతోస్తీకిందితి ॥ ౩౮౩॥ ఇత్యేతామాశంకానిరసితుమేతత్ప్రదర్శితంసూత్రం॥ ౩౮౪॥ సామాన్యా
న్యః॥ ౩౮౫॥ ఆత్రుశబ్దేనహిఖల్వాత్మబోయంనిరస్యతేసకలః ॥ ౩౮౬॥ నబ్రహ్మణఃపరస్తాదన్యత్రత్వంకదాపిసంభవతి ।
నవ్యాన్యస్యాస్తీత్యేప్రమాణముపలభ్యతేత్రకిందితి॥ ౩౮౭॥ సర్వస్యజనితుతఃకిలజతోజన్మాదికారణంబ్రహ్మ । నిర్భాగ
తంహితస్యానన్యత్వంచప్రదర్శితంభవతి ॥ ౩౮౮॥ నవ్యాతద్వ్యతిరక్తంకిదిదజంతత్వమత్రసంభవతి । యస్మాత్సదే
వసోమ్యేత్యస్తాదవధారితంహిసద్భ్రష్టా ॥ ౩౮౯॥ యెనాతురీమతివాక్యాదేకజ్ఞానసర్వజ్ఞానం । దర్శితమిహాతే
నకథంబ్రహ్మవ్యతిరక్తవస్తుసత్త్వస్యాత్ ॥ ౩౯౦॥ సేత్వాదివ్యవదేశాత్సాత్తత్వమితితుయచ్ఛక్తం । తేదయు
క్తమేవయస్మాచ్ఛ్రుతిరేవావక్తీసేతురాత్మైతి ॥ ౩౯౧॥ సతతఃపరమస్తీతిత్రుత్యానైవోపదిష్టమేవాత్రి । సేత్వాదివ్య
వదేశాదన్యాస్తీత్వప్రతీతిరిత్యపి ॥ ౩౯౨॥ లింగనచాద్వితీయశ్రుతిపాథాయంయతోసహిన్యాన్యః । తాకికసేతునిదశ
నమాత్రేణాన్యాస్తీతాయదోఽప్యత ॥ ౩౯౩॥ తద్భ్రష్టంతేనతదామృతౌదౌయమయత్వమస్యకల్పేత్వత । నైతన్యాన్యంయ
స్తాదజన్యముపదిశతిచాత్రమేతస్య ॥ ౩౯౪॥ ఇహసేతుశబ్దఆత్మసతత్సామాన్యాప్రియుక్తఇతియుక్తం । జగతస్తద్ధ
ర్మాణాంవిధానకన్యమిహసేతుసామాన్యం ॥ ౩౯౫॥ సేతుంతీత్వేత్వప్రచరతి నాత్మకమాక్షణభవతి । ఆత్మాయ
తోవిభుస్సాన్యతిరంతుప్రాప్త్యర్థేవతరతిరసా ॥ ౩౯౬॥ ప్రాప్త్యర్థేదృష్టాయం వ్యాకరణంతీర్ణపమాదౌహి ॥
౩౯౭॥ బుద్ధ్యర్థః పాదవత్॥ ౩౯౮॥ ఉన్యానవ్యవదేశాదపిన్యాన్యాస్తీత్వకల్పనాయుక్తా ॥ ౩౯౯॥ సభవతీలబుద్ధ్య
ర్థఃసాబుద్ధిర్భూతనైవనాన్యాస్యాత్ । బ్రహ్మణ్యవరిచ్ఛిన్నైస్థావయతుంబుద్ధియమశక్యేతి॥ ౪౦౦॥ బ్రహ్మచతుష్ప
ద్బోదశకలమితున్యానకల్పనాత్రిక్పతా । పాదవదిత్యేతత్కలదశశంస్యాద్యభోపదిష్టా ॥ ౪౦౧॥ బ్రహ్మప్రతీక
యోరిహమసలకాశస్వరూపయోహియథా । వాగాదయశ్చపాదాశ్చత్వారైచమసతపదిష్టాః ॥ ౪౦౨॥ ఆకాశ
స్యాగ్న్యదయఆభ్యానయైవతేహినిదిష్టాః । తద్వదిహాపిస్యాదియమథవాప్యన్యాక్షణకంహిపాదవదృ ॥ ౪౦౩॥ కా
మాపణేయథావాపాదవిభాగప్రకల్ప్యతేలోకే । వ్యవహారప్రాచుర్యంసభవతికామాపణేనీకతేన ॥ ౪౦౪॥ తస్మా
త్కరియాదిసిద్ధ్యేపాదవిభాగోయథాతథేహపి॥ ౪౦౫॥ స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్ ౪౦౬॥ సంబంధవ్యవదేశాద్భేద
వ్యవదేశదశనావృతథా ॥ ౪౦౭॥ పరమస్యత్రత్వంస్యాదితియచ్ఛక్తంనిరస్యతేతదీదం । వ్యవదేశావేతేహిస్థానైశే
షావలంబనోభవతి ॥ ౪౦౮॥ బుద్ధ్యాద్యుపాధియోగాదుమ్భూతంయద్విశేషవిజ్ఞానం । బుద్ధ్యవశమేహితస్యావశమో
యస్సహిపరేణసంబంధః ॥ ౪౦౯॥ సోయముపాధ్యాయతోభాక్తీనహిపరిమితత్వసామేతః । భేదవ్యవదేశోపివ్యుపా
ధిభేదప్రయుక్తపవాస్య ॥ ౪౧౦॥ నహివస్తుభేదమూల్యోభావకాశాదిమావలబ్ధీయం । లోకేయథాప్రకాశాకాశ

ప్రభృతాపుపాధియోగేన || ౪౦౩ || సంబంధవ్యవధేశో భేదవ్యవధేశపవ పేవాత్ || **అథ** ౩౫ ఉపపత్త్యైశ్చ ఇహైతాదృశవివచి-సంబంధోయ్యత్యేనాన్యోధః || ౪౦౪ || స్వమపీతోభవతిస్వరూపసంబంధమామనంత్యేనం । తస్య స్వరూపమస్యత్వసపాయితశ్చుత్రిష్టప్రవృత్తతం || ౪౦౫ || తస్మాద్విదుపాధికృతంస్వరూపమాగతుకంభవేదస్య । తస్యైవోభావేహిస్వమపీతభిహయక్రముపదిష్టం || ౪౦౬ || భేదవ్యవధేశఉపాధికృతీనాన్య్యాదృశోత్రిసంభవతి । అన్య్యాదృశోయదిస్యాద్భుత్రిపిత్తైకత్వరత్వబాధస్యైవ || ౪౦౭ || అకాశేదృష్టోసాపుపాధియోగేనభేదనిదేశః || **అథ** ౩౬ సభాన్యప్రతిషేధాత్ || **అథ** సేత్వాదివ్యవధేశాహితూనుత్పత్త్యవక్తమాత్మీయం || ౪౦౮ || హేత్వంతరేణసంప్రీత్యుపసంహరతిహ్యసేనమాత్రేణ । అతాన్యవృత్తిషేధాదన్యన్నాస్తీతిగమ్యతేగస్తాత్ || ౪౦౯ || యస్మాద్గమమేవాధస్తాదాత్మైవేతివేదవాక్యేన । అన్యైశ్చనహనానెత్వాన్యైకైకైగనన్యవరవాక్యైః || ౪౧౦ || బ్రహ్మవ్యతిరక్తంకిలకిందిన్నాస్తీతినిష్ఠితంభవతి || **అథ** ౩౭ అనేకసర్వగతత్వమాయామశబ్దాదిభ్యః || **అథ** పరపక్ష హేతునిరసనమన్యప్రతిషేధవర్ణనంచకృతం || ౪౧౧ || సర్వగతత్వననేవవ్యక్తసమతస్యసిద్ధమహభవతి । సేత్వాదివ్యవధేశోయదిముఖ్యాస్వప్రదాపరిచ్ఛేదః || ౪౧౨ || అత్తనవతస్యస్యాత్సేత్వాద్యావపమాన్యకాహియత । అన్యప్రతిషేధేపిహ్యసతిపరిచ్ఛేదవివతస్యస్యాత్ || ౪౧౩ || ఆయానుశబ్దతఃకిలసర్వగతత్వంప్రతీయతేతస్య । ఆయానుశబ్దాభికీలసర్వవ్యాపిస్వరూపవచనస్యైవ || ౪౧౪ || యావాన్వేతిశ్చుత్రిపిహతతైవచాకాశవదిచాన్యాపి । జ్యాయాదివత్సవరాశ్చుత్రితరప్యాయామనుస్యదశాయతి || ౪౧౫ || నిత్యసర్వగతస్థానిరిత్పుత్రితపితమన్యదశాయతి || **అథ** ౩౮ ఫలనతఉపపత్త్యైః || **అథ** పూర్వోపదిర్భుతస్యహివరాజ్ఞోవాన్వవహారకయేయం || ౪౧౬ || ఈశేశితవ్యభావావస్థాతస్యాంసిరువ్యతేతదిదం । ఇష్టానిష్టవ్యామిత్రలక్షణంకర్మఫలమిదంతిసిద్ధం || ౪౧౭ || సంపారగోదరంశబ్దంతుమశక్త్యేషునుప్రసిద్ధంపి । తతఃకర్మాణఃకిమిదాన్యదితి సంపారగరసనాశ్చమహా || ౪౧౮ || పూర్వోపదిశీతస్యహివరాజ్ఞోవాన్వవహారకేషభావేన । ఫలచాత్వత్వంకథమితశంకాయానిరసనాశ్చమపికింద || ౪౧౯ || ఫలచాత్వత్వంకర్మాణవివేత్వాత్మేవనభలమున్నట్లయి । లక్ష్యార్థబోధసాధనవాచ్యార్థసతత్వనిర్ణయాశ్చాంత || ౪౨౦ || సర్వంహిసంకమయితుంఫలమతఇత్యాదిమోద్రిమాంబ్ధిర । అస్తాత్పరాజ్ఞానకిలభవతిఫలంతదితీయక్రమాశ్రయతుం || ౪౨౧ || యస్మాదసావరాజ్ఞాసర్వాభ్యక్తప్రత్యేవసర్వజ్ఞః । సహిదేశకాలశేచాధిజ్ఞస్పృహ్యైదిచిత్రమారచయత్ || ౪౨౨ || కర్మానురూపఫలమహదాతుంతస్మాత్సవశక్తోతి । కర్మావిసాశీకణికంజనయితకాలాంతరేఫలంతదితి || ౪౨౩ || ఇదమనువపన్నమేవహినాభావాద్భావసంభవోయేన । ననుకర్మహవిసశ్యశ్చలనమరూపహికిందిదుర్వాద్య || ౪౨౪ || నశ్యతీకాలాంతరితంతచ్చఫలంభోక్త్యతేహిభోత్తీతి । ఇదమపిసయక్రమేవహియతఃఫలత్వేనచాన్యసంభవతి || ౪౨౫ || లోకేయధానుఖంవాచుఃఖంవాయదువభుజ్యతేపుంసా । తదిదంపిశ్చమర్మాణఃఫలమితరతచావర్ణయంతినహిపూర్వం || ౪౨౬ || యదికర్మాణాదపూర్వాగ్భలమున్నస్యతత్ఫలభావోన్వేత । తదివేయక్రమంతఇదమచేతనంకావ్యలోప్తసమమేవ || ౪౨౭ || తచ్చైతనాప్రవర్ణతమచేతనంకథమహవ్రీవలేత । ఇహచాపూర్వాస్తీత్యేప్రమాణముపలభ్యతేనకిందిదపి || ౪౨౮ || అథానవత్త్రిర్యాప్యావీశ్వరసిద్ధ్యేవసాన్యథాసిద్ధా || **అథ** ౩౯ ప్రతాత్వాత్ || **అథ** ఉపపత్త్యైవసచాసావీశ్వరఇహభవతికర్మఫలహేతుః || ౪౨౯ || శ్చుత్రిపిలసమాశ్రయాదభవతివరాజ్ఞైవకర్మఫలహేతుః । యాహిసవావిషమహానజాన్యాన్నాదపవమామ్నాత్ || ౪౩౦ || అన్నాదంపనుచానంపకమేశ్వరమేనమేపదిశింతిసా । శ్చుత్రివేదేశ్వరమేనంఫలస్యదాతారముపదిశగ్యశ్చ || ౪౩౧ || **అథ** ౪౦ ధర్మాణామైవనిరతపి || **అథ** ఇహైమినిరాచార్యఃఫలదాతారంసిధర్మమాచక్షే । శ్చుత్రిమపప్రయస్మాదిహధర్మపరత్వసాధకేద్యుష్ట || ౪౩౨ || యత్స్వగ్గణామచార్యంతరీచవిధ్యుక్తభావనావిషయః । యాగస్పర్శగ్గోతాదకఇతిఖిల్యథాఃప్రతీయతేతస్మాత్ || ౪౩౩ || నోచేదేవంమాగోహ్యననుష్ఠాత్మకఇహప్రసజ్యేత । తత్రీయజేతత్యేహముపదిశస్సకలపవనిఫలస్యైవ || ౪౩౪ || క్షణికస్యకర్మాణఃకిలఫలంకేదిదిమనసుస్థిత్యై పూర్వంసరాత్కృతసావక్షఃకథవత్రీయక్ర

ఇతిచేన్న॥ ౪౩౫ ॥ శ్రుతిరిహయదిప్రమాణింఫలసంబంధోపకల్పనీయోస్య॥ నానుత్పాద్యపూర్వంకమయదేతద్విస
 శ్వదస్యతుం॥ ౪౩౬ ॥ ఫలమహాకాలంతరితందాతుంతర్కమనైవశక్నోతిగీ యహిఫలస్యచపూర్వారాతతో త్రరాక
 ర్మణోహ్యవస్థాయా॥ ౪౩౭ ॥ నైవాపూర్వం తేనచఫలసంబంధోస్యనిరవస్థాదస్యత్ ॥ శుశఃఫలందదాతీత్యేతన్నా
 త్రోపవద్యతేహియతః॥ ౪౩౮ ॥ అవిదిత్రఃపరమాత్మాకార్యంసకలంవిదిత్రమాభాతి॥ తదనుష్ఠానంవిఫలంవైషమ్యాద్య
 పితతస్యదుర్వారం॥ ౪౩౯ ॥ ౪౪౦ ॥ పూర్వంతుబాదరాయణోహతువ్యవదేశాత్ ॥ ఫలహేతుమీశమే
 వహిమన్యతఇహబాదకాయణాచార్యః ॥ కర్మణివ ఫలంస్యాదితితు తుశబ్దేనపరిహృతంభవతి ॥ ౪౪౦ ॥ యస్మాదసౌ
 పరాత్మాహేతువ్యవదేశ్యతేహిశాస్త్రేషు॥ కర్మణిహకారయితాఫలస్యదాతావభవతిపరమాత్మా॥ ౪౪౧ ॥ ఏషహ్య
 వెత్యాద్యాశ్చుతిరిమమథంహిసకలముపదిశతి ॥ స్మృతిరపియోయోయాంయామిత్యాద్యపైతమథమాచప్తే ॥
 ౪౪౨ ॥ స్మృత్యాదికారణత్వంతస్యోపదిశంతిసర్వవేదాంతాః॥ తేనచఫలదాతృత్వంపరమాత్మనవసన్నితీంభవతి॥ ౪౪౩ ॥
 స్మృతిహిపరమాత్మాసౌప్రజాస్త్వకమానురూపణోయస్మాత్ ॥ తస్యచసాపేక్షత్వాద్విదిత్రస్మజ్జ్ఞేనబాధకంకిమపి ॥
 ౪౪౪ ॥ శాద్ధికమీమాంసామనాన్యాసేనవిచితాసేయం ॥ చతురధ్యానితస్యాంత్యతీయసంజ్ఞశ్చయోయమధ్యా
 యః॥ ౪౪౫ ॥ పత్రద్విశీయపాదేనాత్రాధోయశ్చభాష్యకారోక్తః ॥ అర్యావృత్తైరమలైఃప్రకాశితోభవతుసో
 మనవద్యః ॥ ౪౪౬ ॥ శ్రీశంకరాచార్యగురుచరణార్చనమస్తు॥ *****

—శ్లోకతీయపాదప్రారంభః—

పూర్వస్తికాకిలపాదేబ్రహ్మవరంనిర్విశేషచిన్తారే॥ శుక్తుశ్చపపత్తిభ్యాంగన్మన్తీతంకిలశ్చతీయపాదేత్ర ॥ ౧ ॥
 నదుపాసనాస్వరూపంతజ్ఞానెముఖ్యసాధనంయత్స్యాత్ ॥ చిత్రైకాన్యద్వారాతదేతదత్రోపవర్ణ్యతేసకలం ॥ ౨ ॥ త
 స్మాన్సంగతిమేనాంఫలభిభావాన్వికామిహాలంబ్య॥ సమీపవిషయణీయంవిద్యాదింతాహిసవిదినంతా॥ ౩ ॥ ... *
 ౪౪౧ ॥ సర్వవేదాంతవిత్రయంవోదనాద్యవిశేషాత్ ॥ శాఖాంతరేదితానిశాతద్విజ్ఞానానిచైకరూపా
 ని॥ కింవాతానిభిన్నానిప్రథమంవిచార్యతేత్ర ॥ ౪ ॥ ననుగణితంపూర్వంపూర్వపరభేదహితమేకగతం॥ విజ్ఞా
 నఘనంతర్కాలవిజ్ఞేయంబ్రహ్మభవతినాన్యదితి॥ ౫ ॥ తద్విజ్ఞానైకాథంభదాభేదైకవిషయణీయంతా ॥ కమబహుత్వవ
 దేవబ్రహ్మబహుత్వంనదేహసంభవతి॥ ౬ ॥ కథమేకప్రబ్రహ్మణివిజ్ఞానానిహ్యనేకరూపాని ॥ అన్యవిధేపిహ్యథైకథమ
 న్యఃథంభవేదకంజ్ఞానం॥ ౭ ॥ బ్రహ్మణ్యేకస్మిన్నపితానిబహూన్యప్రపాదయిషితాని॥ తేషాంతరైకమేవాభ్యాసంతంభ్యాం
 తానిచేతరాణి॥ ౮ ॥ ఇదాంతేష్విహసర్వేస్వపిమర్వారోభవేదనాశ్వాసః ॥ తస్మాత్కర్తుమశక్యబ్రహ్మణివిజ్ఞాన
 భేదశంకేయం॥ ౯ ॥ నైవేహహదగూర్ధ్వశేషాస్తదభేదవర్ణనాయుక్తం॥ బ్రహ్మజ్ఞానంయస్మాదవోదనాలతుణంవినిది
 ప్తం॥ ౧౦ ॥ ఆపిప్రధానవాక్యైస్తజ్జ్యోతిశ్చితిసమన్వయేతస్మాత్ ॥ విజ్ఞానభేదచింతానకర్తుమత్రోపితేతిచేన్తైవం॥ ౧౧ ॥
 సమీపేషవిషయకేయంచింతాప్రాణాదివిషయకాచతథా॥ తద్విషయేజ్ఞానేదింతాసేయోభవతియుక్తతమా॥ ౧౨ ॥ క
 స్మిన్మమపాసనానాంభేదాభేదాయతోక్రసంభవతఃదృష్టాదృష్టఫలానికామవదేతాన్యపాసనాన్యపేష॥ ౧౩ ॥ క్రమము
 క్రిపాథనాన్యప్రపాసనానిహకానిచిత్సంతాసమ్యక్జ్ఞానద్వారాసాత్మాస్తక్రిప్రయోజనానిరథా॥ ౧౪ ॥ తేష్వేషాఖలుచిం
 తాతస్తద్వేదాంతవాక్యనిర్దిష్టం॥ బ్రహ్మజ్ఞానంయదిదంకింభిన్నమభిన్నమేవవేత్యేవం॥ ౧౫ ॥ యదిభిన్నంవిజ్ఞానంసుఖోప
 సంహారకారణంసేహ॥ తత్రైతద్విజ్ఞానంప్రతివేదంభిన్నమితితుయుక్తతమం ॥ ౧౬ ॥ యస్మాదైవికాకిలశాఖాభేదేనక
 మాభేదేహి॥ నామాదిహేతవఃకిలయేనిదిష్టాస్తేవేవవేహపి॥ ౧౭ ॥ నామచరూపంథమావిశేషఃప్రసక్తీరపివనిదాచ॥
 ప్రాయశ్చిత్తమశక్తిస్సమాప్తీరన్యార్థదర్శనంచేతి॥ ౧౮ ॥ తత్రచనామ్నస్తావజ్ఞేనవ్రతేష త్రిహేతుతాదృష్టాజ్యోతిష్టామ
 వరేస్తన్నతైషత్యాదివేదవాక్యేహి ॥ ౧౯ ॥ జ్యోతిఃపరంస్వవారంపరితంతర్కమూభేదమావత్త్వే ॥ వెదాంతాంతరవి
 హిత్యపివిజ్ఞానేనుభిన్నభిన్నహి॥ ౨౦ ॥ నామేమాత్రైతిరియకముపవాజననైయకంచకాధుమకం ॥ శాఖాయనకంచే

తిహితేనచవిజ్ఞానభేదభిహితః ॥ ౨౧ ॥ యశ్చాపిరూపభేదస్యకర్మభేదస్యబోధకోదృష్టః ॥ అత్రైవవైశ్వదేవ్యామితౌ
వాచిభ్యపవమాదహి ॥ ౨౨ ॥ పంచాగ్నిగోచరాయాంవిద్యాయామపివదృశ్యతేసఖి ॥ కేచిత్తుషష్ఠమగ్నిహ్యస్యేత్వ
గ్నివతంతివంచైవ ॥ ౨౩ ॥ ప్రాణానాంసంవాదేప్యేవంకేచిన్వతంతివాగదీ ॥ ఊనానధికాకేచిత్తైనచవిజ్ఞానభేదభిహ
యతః ॥ ౨౪ ॥ యోసౌధమచవిశేషస్యకర్మభేదస్యసాధకాదృష్టః ॥ కారీర్యభ్యయనేకేల యేవస్యనైత్తిరీయకానైహం
౨౫ ॥ భూమాభోజనరూపోధర్మస్సేయంహిభవతిన్యాస్యేహంత్రాధర్మణికానాంశిరోవ్రతంధర్మభిహిన్విష్టం ॥ ౨౬ ॥ అ
స్యేహంతదభావాద్విద్యాభేదఃప్రతీయతేతేన ॥ పునరుక్త్యాదయవంవిద్యాభేదప్రదర్శనాథాస్యన్యః ॥ ౨౭ ॥ తస్మాత్ప్రతి
వేదాంతంవిజ్ఞానంభిన్నభిన్నమేవేతి ॥ ఏవంప్రాప్తేబ్రాతేవిజ్ఞానమభిన్నమైవనత్రైతి ॥ ౨౮ ॥ సకలైరపివేదాంతైర్విజ్ఞా
నానిప్రతీయమానాని ॥ తత్తద్వేదాంతేష్యపితానిభిన్నానకింత్యభిన్నాని ॥ ౨౯ ॥ యస్మాచ్ఛబ్దాదనాదేవశేషోక్తప్ర
తీయతేతస్మాత్ ॥ భిహితాదనాసాధాయకశబ్దపురుషప్రయత్నరూపోవా ॥ ౩౦ ॥ సూత్రేచాదిగ్రహణాంతరస్థాభాషిక
రణసిద్ధాంతే ॥ సూత్రప్రపంచితాయేవ్యభేదహేతవభిహితకృత్యంతే ॥ ౩౧ ॥ ధాత్వభావచ్ఛిన్నోయగ్నోసాచీదనా
న్రనిర్దిష్టా ॥ సాఖిత్వహాగ్నిహేతౌకాభాభేదేపితుల్యరూపైవ ॥ ౩౨ ॥ జుహుయాదితీప్రతీయతేపంచ ప్రాణాద్యపా
ప్తివాక్యేపి ॥ జ్యేష్ఠంచత్రేష్ఠంచత్యాహంధోగవాచికాభాయాం ॥ ౩౩ ॥ సాచీదనైకరూపాద్భూతాంతేచనభేదశంకా
త్రా ॥ జ్యేష్ఠశ్చత్రేష్ఠశ్చస్వానాంభవతీతివాక్యేన్దిష్టం ॥ ౩౪ ॥ ఫలమపితుల్యంతద్విజ్ఞానస్యాస్యరూపమపితుల్యం ॥ జ్యే
ష్ఠ్యైర్గ్రహ్యేదిగుణైర్భదస్థితంప్రాగితత్వమిహరూపం ॥ ౩౫ ॥ విజ్ఞానస్యచరూపవిజ్ఞేయంప్రవృత్తేవతేహియథా ॥ యా
గస్యయాసమాఖ్యాసాపిసమాప్రాణవిద్యేతి ॥ ౩౬ ॥ తస్మాద్విజ్ఞానమదంకాభాభేదేష్యభిన్నమేవస్యాత్ ॥ విద్యాంతరే
షువంశాగ్నిప్రభృతీష్యేష్యమఖిలమపియోద్యం ॥ ౩౭ ॥ యేభేవేషాతవఃకిలనామాద్యాదర్శితాహిఘోర్వత్ ॥ తేవరిహృ
తాననామ్మిత్యాద్యేనప్రధానవచకాంఢేహి ॥ ౩౮ ॥ అతాగ్నివరిహరివ్యతిభేదాన్నేత్యేవమాదసూత్రేణ ॥ *

అథ ౨ ॥ భేదాన్నేతిచేన్నైకస్యామపి ॥ తస్మాత్ ననుసకలగమగమ్యంవిజ్ఞానమభిన్నమితిహియచ్ఛాక్తం ॥
౩౯ ॥ పంచాగ్నిపాసనాదానుభవేదానోపపద్యతేతదిదం ॥ విద్యాయామేతస్యాంకేచిన్వత్సంసమామసంస్థాగ్నిం ॥ ౪౦ ॥ పంచ
వైవాగ్నినపరేధంధోగాఃకిలపరంతినచవత్సం ॥ కథముభయేషామేషామేకాద్యోపపద్యతేతత్ర ॥ ౪౧ ॥ నాప్యత్రశక్యతేహి
ప్రత్యేతుమసానుశోచసంహారః ॥ అపిచతథాప్రాణానాంసంవాదేశేష్టవజ్జితాంశ్చయతః ॥ ౪౨ ॥ ధంధోగాఃప్రా
ణానాచంచతుశ్శ్రోత్రమామనంతిమనః ॥ వాచనభిహితోవైప్రజావంతిరీహపంచమంత్యన్యం ॥ ౪౩ ॥ వేద్యమపి
భిన్నమేవవ్యవహారోద్వాపభేదతోభావః ॥ వేద్యస్వరూపభేదేవిద్యాభేదోత్రైయైర్తత్తత్తేన ॥ ౪౪ ॥ విద్యాయామేకస్యా
మేవంతాతీయకాహిగుణభేదః ॥ యత్రైయద్వపిపత్తస్యాగ్నిరుపసంహృతిగ్నచేపాస్యాత్ ॥ ౪౫ ॥ భవతుతథాపిసవిద్యా
భేదోపాత్రశంకితుంశక్యః ॥ ద్యుప్రముఖాఃపంచాగ్నియథభయత్రప్రత్యభిజ్ఞయాహిసమాః ॥ ౪౬ ॥ నపిహేదశివోగ్ని
హణాగ్రరూఢాభ్యాంభివ్యతేతీరాతోగ్నిసా ॥ అగ్నియపవహరంతీత్యేవంపత్తాగ్నిమపివతంత్యేతే ॥ ౪౭ ॥ వాచసనేయినభిహ
బిల్వగ్నిచేసాంపాదీకేషుపంచమదా ॥ సమిదాదికల్పనాయాఅనువృత్త్యానివృత్తయైవ ॥ ౪౮ ॥ అగ్నిగ్నవహిసమి
త్యమిదిత్యంతంభాక్యమామనంతిహితే ॥ తస్మాచ్ఛబ్దోగైరపుష్పసంహస్తంహిశక్యతేసగుణః ॥ ౪౯ ॥ నహ్యత్రైవంచసం
భ్యాంరొధశంకాపిభవతియైక్తతమా ॥ సాంపాదికాగ్నిభిప్రాప్తేవైషాభవతిపంచసంఖ్యాత్ ॥ ౫౦ ॥ ప్రాణాద్యపా
సనేవ్యపుష్పసంహారోధికస్యభవిగుణః ॥ రేతసజవాహాయంచాంధోగ్యేనైవదృశ్యతేకింతు ॥ ౫౧ ॥ పాచసనేమకపివ
చ్ఛాంధోగ్యభవతితస్మాదావాపః ॥ నైతావన్నాత్రింహివిద్యాభేదోగ్రశంకితుంశక్యః ॥ ౫౨ ॥ వేద్యాంశస్యచకస్యది
దావాహోద్వాపయోక్తతేవహ ॥ ప్రాచుర్యేణాభేదావగమానైష్టేహేహాభిద్యతేవిద్యా ॥ ౫౩ ॥ *

అథ ౩ ॥ స్వాభ్యయస్యతథాత్వేనహిసమాచారేధికారాచ్ఛసవచ్యత్యయమః ॥ యచ్ఛాధర్మణికానాం
విద్యాంత్రకిలశిరోవ్రతంపహిగం ॥ అస్యేహంసగభేతిహివిద్యాభేదోగ్రయైక్తత్యయత్తం ॥ ౫౪ ॥ గర్భనయైక్తయస్మా

శ్వాస్యాధ్యాయస్యైవభవతిధర్మోఽయం । నాసావిద్యాధర్మోయత ప్రకృతవాచకమన్యత్రైవిధం ॥౫౫॥ ఆధర్మసికాభవమపి వేదవ్రతరూపముపదిశంత్యత్ర । తేహిసమాచారాభ్యస్తంభేస్వాధ్యాయసమకూచితయా ॥౫౬॥ నైతదవీణావ్రతభివాక్యంయద్యోపదశితంశత్రు । అధ్యైతవిషయాదేతచ్ఛబ్దాఽధ్యయనశబ్దేభిశ్చాపి ॥౫౭॥ నిర్ధార్యతేతదేతత్స్వపివదనీతిధర్మపవేతి । ననులేషామితివాక్యేవ్రతమహవిద్యాంగమేవనిర్దిష్టం ॥౫౮॥ అధ్యయనధర్మపతత్యైకభవతినైవేహశాశ్చికుంశక్యంతత్రైతామిన్యస్తాన్మృక్యతస్యైవహిభవేత్పరావర్తకః ॥౫౯॥ ఇహవప్రకృతోగ్రంథప్రసంగయోగ్యేవభవతిధర్మోయం । తత్రనసవచ్చేహినిదర్శనంస్వాధ్యధానవాస్సప్త ॥౬౦॥ సార్యాదయశ్చతోదనవర్గంతావిశుశ్రాహితేచకిల । వేదాంతరోపదిష్టతేతాగ్నిభిరనుపదిష్టసంబంధాః ॥౬౧॥ కింత్యాభర్మసిన్దైకాగ్నిభిసంబంధాఃశ్చతేనియన్యంతే । ఆధర్మసికానామేవేత్యేవమహాపియస్త్యయంధర్మః ॥౬౨॥ అధ్యయనశబ్దయోగాదత్రైవినియమ్యతేనవిద్యామాం । తస్మాద్దిదమనన్తద్యంవిద్యైకత్వంయదేతదుపదిష్టం ॥౬౩॥ యత్రోదర్శయతివ ॥౬౪॥ వేదైక్యత్యాదేవవిద్యైకత్వంహిదర్శయతివేదః । సర్వేవేదాభిశ్చలతత్రమేవేతివేదభాగోపి ॥౬౫॥ ఏవంకతవల్భ్యామపిమహద్భయంవజ్రమేవమాద్యేన । వాక్యేనచేత్వరస్యహిభయహేతుత్వంయదేతదుపదిష్టం ॥౬౬॥ తస్యైవత్రైవిరీయవ్యభతస్యేత్యాదినాపరామర్శః । ఏవంవాజసనేయకవాక్యేవైశ్వానరోయత్యైవోక్తః ॥౬౭॥ పౌడేకమాత్రరూపశ్చాదోగ్యేపితతత్రైవినిర్దిష్టః । యస్యైవమేవమాద్యైప్రస్తావనర్వత్రభవతివిద్యైకా ॥౬౮॥ యత్రోదర్శయతివ ॥౬౯॥ ఉపసంహారోద్ధాభేదాద్విధిశేషవత్సమానేవ ॥౭౦॥ వేదాంతేవ్యభివేష్యపివిజ్ఞానంత్వైకరూపముపదిష్టం । విజ్ఞానైక్యైవ్యయన్మృయోజనంతదిహవర్ణ్యతేనూత్రై ॥౭౧॥ విజ్ఞానైక్యైవ్యకిలయేచాన్యతోవిదర్శితాహిగుణాః । ఉపసంహారవాగ్యైస్సర్వత్రైవిచసమానవిజ్ఞానే ॥౭౨॥ అథాభేదాద్విధ్యయముక్తాథస్యైవసాధకాహేతుః । యస్యైవగ్రగుణానాం విశిష్టవిద్యోపకారకత్వంస్యాత్ ॥౭౩॥ అన్యత్రాపిచతత్స్వాధ్యయనఉభయత్రైవమేవవిజ్ఞానం । తస్మాదుపసంహారోయ్యైవిధిశేషవద్భవేదేవః ॥౭౪॥ యేచాగ్నితూత్రధర్మావిధిశేషాత్పురిషుదర్శితాస్తేషాం । తత్రాగ్నిపేహాత్రికర్మశ్చేకస్మిన్స్వాధ్యయోపసంహారః ॥౭౫॥ అన్యథాత్వంశబ్దాదిశేషాపిశేషాత్ ॥౭౬॥ వాజసనేయబ్రాహ్మణవాక్యంతేహేతిదృశ్యతేతత్ర । సత్వైక్యవృత్తిరూపాదేవాఅనురాగరజస్తమోరూపా ॥౭౭॥ ఉద్గీర్ణకర్మణాతానతీత్యదేవత్వమాశుగచ్ఛామః । ఇతినిశ్చిన్యహిదేవాఙ్మేమస్త్యంనఇతివాచమాదాహి ॥౭౮॥ తతపితేదేవాఃకిలవాగాద్యాఅనురూపాస్తనావిధాః । ఇతినిదేశాన్ముఖ్యంపాగ్నింత్యంనఇతితత్రైతానూచుః ॥౭౯॥ తచ్చుశ్రీత్వాతతపపపాగ్నిదైభ్యస్త్రోతగాయదితి । ఛాందోగ్యేసతత్రైవప్రకీర్ణ్యతతప్రదేతదుపదిష్టం ॥౮౦॥ ఉద్గీర్ణముపాసాంచక్రీ ఇత్యవసానమథహిత్యాది । ఉభయత్రాపిపాగ్నిప్రశంసనంతుల్యమేవభాతియతః ॥౮౧॥ తేనప్రాణస్యేయంవిద్యాస్యాద్యత్రైవిద్యోపసంహారోజ్యవతి । కింవావిద్యాభేదఃకింవిద్యైకత్వమిహభవేదితివా ॥౮౨॥ తత్రవిద్యైకత్వంపూర్వన్యాయేనయ్యక్తమాభాతి । ప్రకృమభదాన్నస్యహవిద్యైకత్వంకథంభవేచ్యుక్తం ॥౮౩॥ వాజభిరుపదిష్టోపాపాగ్నిశోష్ణీకకర్మభావేన ఉద్గీర్ణిత్యేవైవచ్ఛందోగ్యైఃపాగ్నిపనిర్దిష్టః ॥౮౪॥ కథమియమేకావిద్యాస్యాదితీచేన్నైషదోషఇహభవతి । ఏతావన్తాత్రేణచనహింవిద్యైకత్వమవగతంభవతి ॥౮౫॥ యస్మాద్విదేవేహాపిహింహుతరఉపలభ్యతేయముభయత్రైవదేవానురసంక్రామావక్రమణంహ్యనురవిడియతాత్పర్యం ॥౮౬॥ ఉద్గీర్ణోపన్యాసస్తత్రైవవాగాదికీర్తనంచాపి । తస్మిందేయాచముఖ్యపాగ్నిస్వాస్యపాశ్రయస్తద్వత్ ॥౮౭॥ తద్యైక్యాదనురలయశ్చాత్మనిదర్శనెనచేత్యేవం । అహవోధాఉభయత్రాప్యవిశిష్టా ఏవచోపలభ్యంతే ॥౮౮॥ సామానాధికరణ్యంత్రుతముద్గీర్ణేనవాజివాక్యేపి । పాగ్నిస్యైవఉపేక్షిచ్ఛందోగానాం తథోపనిషదీహ ॥౮౯॥ అసోద్గీర్ణవదస్యచలక్షయితవ్యంహిభవతికర్మత్వం । తస్మాద్విద్యైకత్వంవాజిచ్ఛందోగ్యశాఖయోరితిచేత్ ॥౯౦॥ సనాప్రకరణభేదాత్పరోవరీయస్త్యాదివత్ ॥౯౧॥ ఇహవిద్యాభేదస్వాద్విద్యైక్యత్వంహిభవతినన్యాయ్యం । హేతుఃప్రకరణభేదఃప్రకృమభేదాన్మహాహిభవతీహ ॥౯౨॥ ఛాందోగ్యఖల్వాదావోమిత్యేతదితివాక్య

మఃపల్లవం । అక్షరముద్గీతముపాసీతేన్ద్రాంకారమతర్నిధిశ్య ॥౮౮॥ రసతమతాదిగుణ్ణోపవ్యాఖ్యానంచాపితశ్చి కృత్యై
 ౯౧ । అక్షరత్వేనసోపవ్యాఖ్యానమితహపునరపి హ్యసం ॥ ౮౯ ॥ ఉద్గీతావయవాత్మక మ్మాంకారంతంకిలానువృత్త్యైవ । దే
 వానువృత్తంతద్వారాతంప్రాణమితహిధిశ్య ॥ ౯౦ ॥ యదిదంవాక్యంత్రైత్యధ్యుద్గీతహిసకలభక్తిస్సన్యత్ ।
 తస్యాఃకీతోన్ద్రాతాపువరుభ్యేనహ్యుపక్రమీసోయం ॥ ౯౧ ॥ స్యాద్విత్తతాతదాత్రిహ్యుసంహారోపుపక్రమాయత్తః
 తేనోద్గీతావయవేమెవ్యాంకారేప్రాగ్విష్టిరిహవాచ్యా ॥ ౯౨ ॥ వాచసనేయోచోద్గీతావయవగ్రిహణకారణాభావాత్ ।
 సకలైవసామభక్తిహ్యుద్గీతపదేనబోధ్యతేతత్ర ॥ ౯౩ ॥ ఉద్గాయత్యపితస్యాకీర్త్యాహ్యుద్గీత్యేన్ద్రాయముద్గాతా । స
 నలుప్రాణత్వేనహినిరూప్యతత్కలిహభిన్నగతిరేవా ॥ ౯౪ ॥ సామానాధికరణ్యంయచోద్గీతేనత్రైవిధిశ్య ॥ తదపిప్రాణ
 సోద్గీతాత్మత్వేనదిదర్శయపితరూపస్య ॥ ౯౫ ॥ సర్వాన్తత్వప్రతిపత్త్యర్థమతోనహభవతిదైక్యం । ఉద్గీతభావభివపున
 రుద్గాత్యన్తంహ్యుపాసనాభవేతయా ॥ ౯౬ ॥ ఉపదిశ్యతేయతోసాపుద్గాతాప్రాగ్విష్టిమాలంబ్య । ఔన్మాగికమఃకురు
 తేతస్మిన్నేవస్త్వసంభవాశంకా ॥ ౯౭ ॥ వాచాప్రాణిసాసాపుద్గాయేదిహివర్ణితంనైతత్ । భేదేనహ్యమానేవా
 క్యచ్చాయానుకారమాత్రే ॥ ౯౮ ॥ నైవసమానాధికత్వాధ్యవసానసోద్గీతభావభివయవాక్యై ॥ తేభిరేవాక్యము
 త్తంతరైవవశుకామవాక్యముపదిష్టం ॥ ౯౯ ॥ త్రేధారండులకరణంతతైవనైతన్యదేవతావసయః । ఉభయగీతుల్యమే
 తత్త్రాసీయాగోభివ్యతేతత్ర ॥ ౧౦౦ ॥ పూర్వగ్రదేవతాంతరవినియోగేనైవకమభేదస్సన్యత్ । ఉద్గీతవాక్యేతు
 పునర్యాగాంతరమేవవినింతత్ర ॥ ౧౦౧ ॥ ప్రథమేకలాభ్యుదతితేభేత్యేవహ్యుపక్రమోద్భవః । ఉద్గీతవాక్యయఃవ
 శుకామస్సోదిత్యుపక్రమోభవతి ॥ ౧౦౨ ॥ సోమావాస్యామిష్టేత్యసేనయాగాంతరంచతతోత్తం । ఏవమువక్రమభే
 వాత్త్రైత్రయథాయాగభేదఉపదిష్టః ॥ ౧౦౩ ॥ తద్వదుపక్రమభేదోద్విద్యాభేదోత్త్రభవతియత్తతరః । అత్రచవరోపరి
 యస్త్యాదిపదిదశితోహిదృష్టాంతః ॥ ౧౦౪ ॥ ఉద్గీతేవరమేశ్వరవృత్త్యధ్యాసేనమానరూపేపి । అకాశోహ్యైభ్యా
 బ్యాయానత్యాదివాక్యవిధిశ్య ॥ ౧౦౫ ॥ తత్తద్గుణసంపత్తితోద్గీతోపాసనమితప్రసిద్ధంయత్ । అత్యుద్గీతహిరణ్య
 ప్రసోత్వహిరణ్యకేశతాదిగుణైః ॥ ౧౦౬ ॥ అభయభివాక్యవృత్తమద్గీతోపాసనాద్యభాభిన్నం । కాభాయామేక
 స్యాంసేవాయథాస్యాన్తతోవసంహారః ॥ ౧౦౭ ॥ కాభాంతరస్థితేవపుపాసనేష్టేవమనుపసంహారః ॥ ౧౦౮ ॥ సంజ్ఞా
 సత్వేత్తదుత్తమస్తేతుతదపి ॥ ౧౦౯ ॥ సన్నిహసంజ్ఞైకత్వాద్విద్యోత్వంహియత్తమాశ్రయేతుం ॥ ౧౧౦ ॥ ఉభయత్రాప్యే
 కైవహ్యుద్గీతోపాసనేసంజ్ఞేయం । ఇతచేదెతస్యోద్గరముక్తింప్రాకిలనవేతనూప్రే ॥ ౧౧౧ ॥ శ్రుత్యనుగతంహితత్వస్య
 త్పూజైకత్వంశ్రుతేర్వహిరూపుతం । తచ్చప్రసిద్ధభేదానూపాస్తేమహాప్రదర్శితంపూర్వం ॥ ౧౧౨ ॥ ఇహచాగ్నిమూత్రద
 ర్శప్రభృతీనాంహిప్రసిద్ధభేదానాం । కారకవరితానాంకీకారకసంజ్ఞాభవత్యసావేకా ॥ ౧౧౩ ॥ తద్విదహిభవవ్యతిసంజ్ఞా
 యత్రేతుసభేదహతుస్సన్యత్ । సంవర్గోపాస్త్యాదిమపిద్యోత్వంహితత్త్రతేనస్యత్ ॥ ౧౧౪ ॥ ౧౧౫ ॥ వ్యాప్తేష్వస
 మంజసంజ్ఞాఅభిచాన్దోగ్యేకత్వామిత్యేతదివాక్యముపదిష్టం । అక్షరముద్గీతముపాసీతేతవగ్రద్యశ్యతేవాక్యం ॥
 ౧౧౬ ॥ సామానాధికరణ్యంత్విహుత్తరోద్గీతశబ్దయోద్భవం । తేనాత్రాధ్యాసోవాకింవాప్యవవాదఉపదిశ్యతే ॥ ౧౧౭ ॥
 కింవాచిశేషాంసోపదిసంజ్ఞాదేహిచార్యతేతదిదం । అధ్యాసోనామాయంయత్తవప్రద్యయేహిబుద్ధిభే ॥ ౧౧౮ ॥ అనవ
 తతాత్మబుద్ధావేత్తప్రవృత్త్యబుద్ధితేనస్యత్ । నామప్రతినాదోవాయథాభవేచ్ఛ్రీహ్మఃప్లుబుద్ధిరియం ॥ ౧౧౯ ॥ ఏవవి
 హాక్షరబుద్ధిస్సోమద్గీతభేదానుకరేవాస్యత్ । ఉద్గీతబుద్ధిరితిపునరపవాదోయగ్రిపూర్వనిధిశ్యే ॥ ౧౨౦ ॥ పూర్వని
 ష్టాయాంబుబుద్ధామిత్యేతిశ్చతాయాంయా । పశ్చాదుపవాతాకిలయథాభవబుద్ధిర్నిపూర్వసిద్ధాయా ॥ ౧౨౧ ॥ వి
 ధ్యాబుద్ధిభావతిహిమఃకానైవచాయముపవాదః । దేహేంద్రియసంభూతేచాత్మకులికిలినగతేయాస్యత్ ॥ ౧౨౨ ॥
 సాచాత్మమాత్రగోకరయథాభావిధ్యావత్యతేహియథా । ఏవవిహాక్షరబుద్ధ్యాచోద్గీతమతిప్రతేవతద్బుద్ధ్యా ॥
 ౧౨౩ ॥ అక్షరబుద్ధిచేయంభవత్యతభివ్యవశ్యమహవాక్యం । ఉద్గీతాక్షరపదద్వారేకత్వంహ్యసతిత్తవృత్తిత్వం ॥

౧౭౧॥ భూదేవో నా బ్రాహ్మణ ఇత్యాదో దృష్ట మేత దేకత్వం । సామాన్యవాచకస్య సమశేషవరతా విశేషణం ప్రకృతే ॥౧౭౨॥
యస్య స్వవేదసాధారణమోమిత్యుత్తరం హితస్యేహ । గ్రహణాపత్తా తాదాత్మే వివేచితత్వమున్నయదిదం ॥౧౭౩॥
నీలం యదున్మలంస్యాత్తదానయేత్యుత్తరదృష్ట మేతత్సన్యత్ । యథాహువాద్భీంకారస్తముపాసీతేతియోజనేహస్యాత్
౧౭౪॥ సామానాధికరణ్యే విన్యూత్యమానేతపతత్తవాధాంతి । తతాగ్నిస్యరరావద్యతాశారణవిరహాదన్యయేపరతి ॥౧౭౫॥
వ్యాప్తిశ్చేతివశజ్జన్తుశబ్దతుల్యాత్కాణాభవేదతగ్నిసహిపక్షప్రయనిరసనఫలోయతస్తేత్రయోనిరస్యం తే ॥ ౧౭౬॥ తత్ర
పశేషణవత్సానిరవద్యతాహిహృహ్యతేనాన్యః । అథ్యాసేకలతావద్యద్యుద్ధిర్యదేవరత్రచాద్యస్తా ॥౧౭౭॥ తచ్ఛబ్దలక్షణాపి
చఫలమపికేత్యేతయదువితంతత్ర । అవయవేతిసీతమపిఫలంతదాప్యాదిదృష్టిఫలమేవ ॥ ౧౭౮॥ అథ్యాసేతు యథావా
నఫలంకించిత్తథాపవాదేపి । మిథ్యాజ్ఞానాపాయోనచేహపురుషార్థసాధకాభవతి ॥౧౭౯॥ సాన్యత్వవస్తుతత్వప్రతి
పాదకపరమిదంభవేద్వాక్యం । కింఞ్మాపాసనవిధిపరమేతద్వాక్యంతతోనయేత్తయం ॥౧౮౦॥ ఏకత్వపక్షభవాయదిప
దద్యయోచ్యాగంవృత్తైవస్యాత్ । ఏకతైవపదేనహిపక్షితార్థస్యమన్యతేయస్తాత్ ॥ ౧౮౧॥ నచభూత్రవిష
యభూతాంతకర్తృహ్యుద్ధిర్యభవదృష్టా । నైవేహసకలభక్తావంకారస్యప్రసిద్ధిరపిదృష్టా ॥ ౧౮౨॥ తేనపశేషణపక్షః
పరిశేషాదేవగృహ్యతేనాన్యః । ఇహసర్వవేదసాధారణమత్తరమేతదివిచిత్రైవ ॥ ౧౮౩॥ ఉద్గీతేనాత్తరమిహపశేష్యతే
తేనసకలముపపన్నం । నన్వేతప్రికవయేపున్దికపదస్యలక్షణాతుల్యా ॥౧౮౪॥ యస్తాదుద్గీతపదం హ్యవయవలక్షకమితి
హవత్తవ్యం । సత్యంహిలక్షణాయామపికిలదృష్టోహిసన్నికర్తృత్ ॥౧౮౫॥ అథ్యాసేచాథాంతరబుద్ధిత్వాథాంతరే
వినిశ్చిస్తా । తేనహవిప్రకృష్టాభవతీయంలక్షణాహితత్వే ॥ ౧౮౬॥ అత్రవిశేషణపక్షేహ్యుద్ధిర్యవసనేసగృహ్యతేవ
యవః । ఇతిభవతిసన్నికర్తృమోక్షలోకేసముదాయవాచకాశ్చబ్దాః ॥౧౮౭॥ అవయవమాత్రవరాస్త్రపటనగదాదిమత్రైవద్య
శ్యంతే । తస్మాద్వాక్యై హేతూరోమన్యస్యాత్తరస్యభవతీదం ॥౧౮౮॥ ఉద్గీతమితివిశేషణమతత్తహసకలంసమంజసం
భవతి ॥౧౮౯॥ సర్వాభేదాద్యత్త్రమేత్త్రైవప్రాణానాంసంవాదేచ్ఛందోగానాంచవాజినాంచతథా ॥ ౧౯౦॥
త్రైస్త్వాదిగుణవిశిష్టప్రాణిసోపాన్యతావినిదిష్టా । వాగాదయోవసిష్టత్వాదిగుణైరన్యతాహితత్వోక్తాః ॥ ౧౯౧॥
తేవవసిష్టత్వాద్యాఃప్రాణైవత్వేపితాహిపునరపిచ । యద్వాహమిహవసిష్టత్వమిహవసిష్టోస్యథాపితేనేతి ॥౧౯౨॥
అన్యేహంకాపీతకిముఖ్యానాంప్రాణికరణంసంవాదే । ప్రాణిత్రైస్త్వంకథితంనవసిష్టత్వాదయోగుణాస్త్రై ॥౧౯౩॥
క్వచిదుక్తాహివసిష్టత్వాదయపితేగుణాఃకిమన్యత్ర । అన్యేరన్నుతనాన్యేరన్నితసందేహపదభవతీయతః ॥౧౯౪॥ ఏవం
ఏద్వాప్రాణేషేష్యేయసమితివతంతివాక్యంతే । ఏవంశబ్దైవచఖలువేద్యంవస్త్విహనివేద్యతేకిమపి ॥ ౧౯౫॥ ఏవంశ
బ్దస్సన్నిహితాలంబోద్యత్యేతేహిసర్వత్ర । శాఖాంతరపతితంగుణజాతంనాహాతికవేదయతుమేషః ॥ ౧౯౬॥ యస్తా
స్త్వివాక్యదర్శితగుణైనిరాకాంతమేవతద్బృష్టం । ఇత్యాదేపేప్రాప్తప్రణివచనంతస్యచైవమాచక్షే ॥ ౧౯౭॥ అ
న్యేరకక్వచిదుక్తవసిష్టతాప్రభృతయోగుణావితే । అన్యతాప్రిచసర్వాభేదాదేవంప్రతీయతేద్వాత్ ॥ ౧౯౮॥
సర్వత్రైవాభిన్నంప్రతీయతేప్రాణివిషయవిజ్ఞానం । సంవాదవాక్యమేతస్త్విహావముపలభ్యతేహిసర్వత్ర ॥౧౯౯॥
యదివిజ్ఞానమభిన్నంతదాకుతోన్యత్రతేహినాన్యేరక । నన్వేవంశబ్దోయంస్త్వివాక్యనిర్దిష్టమేవగుణజాతం ॥ ౨౦౦॥
వేద్యత్వాద్యసమర్పయతీత్యుక్తంకథమిహైవమితిచేన్న । కాపీతకివాక్యగతేనైవంశబ్దైవవాచివాక్యగతం ॥ ౨౦౧॥ త
ద్గుణజాతమసంశబ్దితమేవాసన్నికృష్టభావేన । ఏవమపివాచిశాఖయైవంశబ్దైవవిద్యుహితంతే ॥ ౨౦౨॥ సహిపర
శాఖాగతమప్యభిన్నవిజ్ఞానసక్తగుణజాతం । తత్రైవచస్వశాఖాగతాద్విశేష్యేతకథమిదశ్చైస్త్రి ॥ ౨౦౩॥ త్రుతహాని
రతుతాథాప్రకల్పనావానచేహసంభవతి । ఏకత్రివశ్చుతాయతేసర్వత్రిశుతాభవంత్యేవ ॥ ౨౦౪॥ సహిదేవ
స్తపఃశౌర్యాదికైస్త్విదేశవిఖ్యాతైః । దేశాంతరేదేవిభావితశౌర్యాదిగుణోప్యతద్గుణోభవతి ॥ ౨౦౫॥ పరిచయవ
శతోదేశాంతరేగుణాస్త్రైయథావిభాన్యంతే । అభియోగాదేవైతేగుణాశ్చశాఖాంతరేతథాన్యేరక ॥ ౨౦౬॥ తస్మాదే

కర్తృత్వానుజాయపకప్రధానసంబంధాః । ఉపసంహత్యవ్యాప్తైసర్వత్రైవేతినిశ్చితంధవతి ॥౧౫౬॥ అనందాద
యఃప్రధానస్య ॥ ౧౫౭॥ బ్రహ్మప్రతిపాదనమరవేదాంతేషుప్రదర్శితాహ్యతే । ఆనందయావతావిజ్ఞానఘనత్వంచసర్వ
గత్వమపి ॥ ౧౫౮॥ సర్వాన్విత్వమితద్విగ్నిహాఃకృచ్ఛిప్తాన్విగ్నిశాస్త్రే । యత్రోక్తాయంతేతేప్రతిపాద్యాఃకిం
భవంతితత్త్రేవ ॥ ౧౫౯॥ కింవాసర్వత్రైవేప్రతిపాద్యాఇతితుభవతిసందేహః । ప్రాణస్యసశేషోపావితియుక్తఃపా
గ్నుఃసంహారః ॥ ౧౬౦॥ బ్రహ్మపాస్తవిశేషంతదద్వితీయమితిదర్శితంశుశ్రీత్యా । తత్రచకౌభాంతరగతవద్వేషసం
హారకారణంసభవేత్ ॥ ౧౬౧॥ ఇత్యాశంకాంఘరసితుమిదమధికరణంప్రదర్శితంమునినా । ఆనందత్వాదీని బ్రహ్మస్యే
తానికల్పితాన్యైవ ॥ ౧౬౨॥ తదభివ్యంజకవృత్తిప్రభేదతప్తానభాంకిభిన్నాని । తేషాముచసంహారస్తనభాకానందివద
కదంబస్య ॥౧౬౩॥ ఉచ్చారణయదేతస్సర్వత్రైవైకవాక్యభావేన । తేనచనర్థత్వానాంవిరోధశంకానవతితాభవతి
౧౬౪॥ ఉచసంహ్యాతానితానిచవదాన్యఖండంహిలక్షయంతివరం । ఏకస్త్రిహిపదేనహివిరోధశంకానలక్షణావతరః ॥
౧౬౫॥ ధర్మాఆనందాయఇహయేతేబ్రహ్మణఃప్రధానస్య । ధర్మాస్తస్మాదేతేప్రతిపత్తవ్యాభవంతిసర్వత్రై ॥౧౬౬॥
పూర్వాధికరణదర్శితదర్శనాద్భవంతిత్వవసంహారః । బ్రహ్మైక్యాదానందత్వాదీనాం ననుయథోపసంహారః ॥ ౧౬౭॥
సర్వత్రసగుణవిద్యాగతధర్మాణాంతథానుకింసప్యత్ । యత్రైత్తిరీయకేహిప్రయశీషతాద్వయోవినిర్దిష్టాః ॥౧౬౮॥
ఉచసంహారస్తేషామపియక్తైబ్రహ్మణీత్యతఃపరతి ॥౧౬౯॥ ప్రయశిరిస్తాద్వపాప్తిరువచయావచయాహిభేదే ॥
ప్రియశీషతాద్వీనాంధర్మాణాంతైత్తిరీయకాత్వాం ॥౧౭౦॥ నాన్యత్రపాప్తిస్తాన్విద్యతపితేహ్యుచితితావదితయా
పాః । ఇహచోపచయావచయాసతిభేదేసగుణవివసంభవతః ॥౧౭౧॥ బ్రహ్మగుణస్తభేదం శుచితావ్యైకేమితువ
స్యవ్రేం । తరతమభావోపేక్షాభేదేపాప్తియుఃకథంహిమే ॥౧౭౨॥ బ్రహ్మైక్యానంతేబ్రహ్మజ్ఞానోపయోగివో
నాపి । ఎతేహికోశధర్మాఎవేత్యేతన్నీపంచితంపూర్వం ॥ ౧౭౩॥ ఆపిచపరస్త్రిబ్రహ్మణిచైవతరణమిద్రూపత
యా । పరికల్పితాస్తపితేతస్మాన్సన్యత్రభవతితత్పాప్తిః ॥౧౭౪॥ ఆలంబ్యైతాభర్తానిహసూత్రేన్యాయమాత్ర
ముపదిష్టం । సచసన్న్వితేతథత్తేషాపాస్తయిఇహకిలాపదిష్టేషు ॥౧౭౫॥ సంయద్యామత్వాదిమనెతవ్యస్సృకామతా
దిషుచ । సత్యేవోపాన్యైక్యప్రత్రమభేదాదుపాసనాభేదః ॥౧౭౬॥ తేనెతరధర్మాణాంసభవేదితరత్రైకభవపిపా
ప్తిః । ఇతేతైకానానిన్యవమేకముపాసనేయథాలోకే ॥౧౭౭॥ అపరాదుదానరేణాత్రోపాన్యైక్యాభిన్నరూపే
పి । భవతిహ్యపాసనాయాభేదోధర్మవ్యవస్థితత్వేపి ॥౧౭౮॥ ఏవమిహూపదితావేదిగగుణస్యసగుణవసంభవతి ।
కృచిమక్త్రసత్యకామత్వాదీనాంపాప్తిరపిసర్వత్ర ॥౧౭౯॥ ఇతరేత్వభాసామాన్యత్ ॥ ఆనందాద
యఇతరేప్రతిపాద్యప్రహిపరస్యచైకత్వాత్ । సర్వత్రేవవతేస్య బ్రహ్మజ్ఞానప్రయోజనాహియతః ॥ ౧౮౦॥
అథాన్యనాయప్రయోజనాభావాత్ ॥ ఇహచేంద్రియేభ్యఇతికిలకాతకవాక్యంహిదృశ్యతేతగ్ని । ఆథా
దయోహిపురుషంతాహిపరత్వేనవనితాశ్శుశ్రీత్యా ॥ ౧౮౧॥ తత్రచసందేహూయంకింయేహ్యథాదయోవినిర్ది
ష్టాః । తేనర్వేపితతస్తతఇహతుపరత్వేనవేదనీయాస్యైః ॥ ౧౮౨॥ కింవాపరమాత్మాసాసర్వపరత్వేనవేదనీయఇతి
తత్రేవసర్వేయావప్యథాదీనాంపరత్వమిహవేద్యం ॥౧౮౩॥ తస్మాత్తస్మాద్ధివరంయస్మాన్పుష్కరేవబోధయత్యేషా । అగ్ర
పరత్వేనాథాదిమబహుషుప్రతిపిష్టాదయపితేషు ॥౧౮౪॥ సిద్ధహివాక్యభేదేనచైకవాక్యగ్నిధంశంకాస్యాత్ । త
స్మాదధాదీనాంప్రత్యేకపరత్వకథనమిహయ్యుక్తం ॥౧౮౫॥ ఇతశంకాసంప్రాప్తావేత్యోస్త్రప్రదర్శితంధవతి । ఇహన
ర్వేభ్యాపిపరఃపురుషఃప్రతిపాద్యతఇతియుక్తంస్యాత్ ॥౧౮౬॥ ప్రతివన్నేమపరత్వేనాన్యేషుఫలంసంబిదిపిదృష్టం । స
ర్వేభ్యాపిపరస్త్రిప్రతిపన్నేపురుషఇహాఫలంమోక్షః ॥౧౮౭॥ శుశ్రీతరపిచాయితమిజ్ఞానఫలంమోక్షమేవదర్శయతి ।
ఆపిచేహపురుషపిషయోహ్యనల్పమాదరమియంప్రదర్శయతి ॥౧౮౮॥ పురుషాన్మపరమితిశుచి రితరప్రతిపేదభావ్యతా
భ్యాంపురుషప్రతిపత్త్యత్రైవేషాపూర్వైత్తిరిహిదర్శయతి ॥౧౮౯॥ ఆథ్యాసాయేతిషడంతత్రాధ్యాసంహిదర్శితంధవతి

అధ్యనపూర్వకం కేలసమ్యగ్దర్శనమ్ - సుఖాపదిష్టంస్యత్ ॥౧౮౮॥ అథాశ్చ బ్రాహ్మణ్యే శ్రీమదాచార్యునాం ప్రతిపత్తిరేత్యుః ॥౧౮౯॥ నిర్దిశ్యతే తేషామనాత్మతామేవసూచయత్యేషాః ॥ తస్యవదుర్బోధత్వంసంసృతమతిగమ్యతాంచదర్శయతి ॥౧౯౦॥ తజ్జ్ఞానాయాధ్యానంయచ్చేదిత్యాదిసావినిర్దిష్టం ॥ అపిచేహసోధ్యనఃపారమితిచనిర్దిశ్యవరమవదమేతత్ ॥౧౯౧॥ తద్బోధనాయదేహేంద్రియాద్యనుక్రమణమాద్యతంతంభవతి ॥ తస్మాదాత్మప్రతిపత్తిర్యోగ్యామాయపషణ్ణిసిద్ధం ॥౧౯౨॥ ౧౯౩॥ అన్యకృపీతీతరవదుత్తరాత్ ॥ శ్రీమదాచార్యునాం తేరేయకెఖిల్వాత్మావేత్వాదివాక్యముపబ్బం ॥ అంభఃప్రభృతీనామిహలోకానాంసృష్టిరాత్మవోభిహితా ॥౧౯౩॥ అతాత్మశబ్దబోధ్యఃపరపవాత్మాభవేతరఃకశ్చిత్ ॥ ఇతీనందేహేనాసాపరమాత్మైత్యేవయుక్తమిహవత్తుం ॥౧౯౪॥ యద్యపిచేక్షణపూర్వసృష్ట్యాత్వాదికమిహాస్యనిర్దిష్టం ॥ ఏవమపిలోకసృష్టిస్త్వాదావేవేహదర్శితాయస్మాత్ ॥౧౯౫॥ తస్మాదపరఃకశ్చిత్సృష్ట్యాసాభవతినైషపరమాత్మా ॥ సృష్టాపరమాత్మాచెత్త్వంచమహాభూతసృష్టిరిహవాచ్యా ॥౧౯౬॥ నైవేహభూతసృష్టిఃప్రదర్శితాకింతులోకసృష్టిరిహ ॥ తేసన్నివేశయాపాలోకాస్సర్వేపంచభూతానాం ॥౧౯౭॥ బూతేచాంభఃప్రభృతీనాం తేనహ్యదోంభిత్యాద్యాః ॥ స్యాల్లోకసృష్టిరేహపరమేశాధిష్ఠితేనపురుషేణ ॥౧౯౮॥ ఆత్మైవేదమితిశ్రుతిరపిపురుషవిధంతమేతమాచక్షే ॥ స్మృతిరపిసవైశరీరిప్రథమశ్చిహ్యతమథామాచక్షే ॥౧౯౯॥ ఇహచైతేరేయోగోపేయభూతశ్చిత్వాదికేనకథయంతి ॥ దేవాదిసృష్టిమఖిలాంరేతోమూలాంప్రజాపతిప్రసృతాం ॥౨౦౦॥ ఆత్మైవేదమితిశ్రుతిగన్యైవాన్యత్వమవేదదర్శయతి ॥ జగతఃప్రాగుత్పత్తైరాత్మైకత్వావధారణంయదపి ॥౨౦౧॥ తత్సర్వవికారాపేక్షంహీక్షణమపితస్యకేసిత్యేన ॥ ఉపపన్నమపిచతాభ్యోగామానయదేవమాదికాభూయాత్ ॥౨౦౨॥ వ్యాపారోపచలోకేవిశేషవత్సుప్రసిద్ధఇహభాతి ॥ తస్మాదాత్మేహస్యాద్విశేషవాక్యశ్చేదిత్యతోబూతే ॥౨౦౩॥ అత్రోపదిశ్యతేకలపరమాత్మాసోయమాత్మశబ్దేన ॥ తస్మాద్వాపతస్తాదాత్మనలకాశవివమాద్యేషు ॥౨౦౪॥ సృష్టిశ్రవణేష్యతేరేవ్యాత్మాహిపరోయథాతథేహపి ॥ లోకేచాత్మశబ్దాత్పూర్వక్రూపోహిముఖ్యత్యైవ ॥౨౦౫॥ పరికృప్యతేయథావాతతైవచేహపిభవితుమర్హతిహ ॥ యత్రవపురుషవిధశ్చిహివిశేషణంకమపిద్యత్యేతత్త్రీ ॥౨౦౬॥ భవతువిశేషవదాత్మగ్రహణంనాత్రతుతథాస్తికిందిదపి ॥ ఈక్షణపూర్వకసృష్ట్యుపదేశాదపికృప్యతేత్రీపరమాత్మా ॥౨౦౭॥ అన్వయాదిచేత్స్యాదవధారణాత్ ॥ సన్యేతస్మిన్వాక్యేనిర్దిష్టాలోకసృష్టిరాహి ॥ సాచితరేతఃపూర్వాకథితాసేయంప్రజాపతిప్రభవా ॥౨౦౮॥ వాక్యన్యైతస్యస్యాత్మత్వర్యంహిప్రజాపతౌయుక్తం ॥ పూర్వత్రపురుషవాక్యాదథాదిపరస్యవాక్యజాతస్య ॥౨౦౯॥ భేదాపత్తిభయేనహ్యతదథాకతైవతస్యనిర్దిష్టా ॥ తద్వదేతోదేవాశ్చిత్పూర్వస్యాదిహాస్యవాక్యస్య ॥౨౧౦॥ భేదాపత్తిరస్యతతాత్మత్వంస్యాస్పృశావతౌయుక్తం ॥ ఇతిచేనైవంయస్మాదవధారణమేతదత్త్రీనిర్దిష్టం ॥౨౧౧॥ ఆదావిహాత్మశబ్దఃప్రాగేకత్వావధారణంవతథా ॥ బ్రహ్మపదంప్రజ్ఞానంబ్రహ్మత్వంపసంహృతౌచదృష్టమతః ॥౨౧౨॥ ఏతైరత్యైలింగైరేకస్యచలోకసృష్టిలింగస్య ॥ బాధేనాప్తిన్వాక్యేప్రత్యక్షగ్రహేవకృత్యతేనాస్యః ॥౨౧౩॥ యల్లోకసృష్టివచనంతదపిశ్రుత్యంతరానుగుణ్యేన ॥ పంచమమహాభూతానాంసృష్ట్యుత్తరభావిసృష్టిపరమేవ ॥౨౧౪॥ ఛాయోగ్యతైత్తిరియేకవాక్యేషుచసృష్టివచనభేదేపి ॥ యోజనయైకార్థత్వంయథోపపన్నంతదైవచేహపి ॥౨౧౫॥ వ్యాపారోపచయోసౌతాభ్యోగామానయదితివిభావతః ॥ సోపచివివక్షితార్థానుగుణ్యేనైవసంగ్రహీతవ్యః ॥౨౧౬॥ సకలఃకథాప్రబంధోనవివక్షితవిషయపషణ్ణవతియతః ॥ తత్ప్రతిపత్తావిహఖిలుపురుషార్థోనోపలభ్యతేకశ్చిత్ ॥౨౧౭॥ ఇహశబ్దప్రత్యక్షత్వంవివక్షితమితిప్రతీయతేయేన ॥ అంభఃప్రభృతీనాంకలలోకానాంలోకపాలకానాంచ ॥౨౧౮॥ త్నిగ్నాదీనాంసృష్టింశిష్ట్యాకరణానిచాయతనమేహం ॥ ఉపదిశ్యదేహమేతత్సృష్ట్యాహిసంపకభవిదంమద్యతే ॥౨౧౯॥ స్యాదితిపేక్ష్యశరీరంప్రవివేశేతిశ్రుతిఃప్రదర్శయతి ॥ నైహససతమేవేత్వాద్యాహీధంప్రవేశముపదిశతి ॥౨౨౦॥ పునరపియదివాచాభివ్యాహృతిమిత్యా

దినాచకరణానాం తత్తద్వ్యాపారానాం వేదముత్పాదకాహమితివ్యుత్పత్తిః ॥౨౨౧॥ ఏతంత్యమథామేవప్రకృత్యాప్తతమ
 మయజావశ్యతి ॥ శృంగీరిహసమీతమేత్యాద్యాబ్రహ్మత్వతాం ప్రదర్శయతి ॥ ౨౨౨ ॥ ఉత్తరవాక్యం యదిదం హ్యపబ్ర
 హ్మైవశంకృత్యాది ॥ తేననహాభూతైస్సహసమస్తకపితృజాతమనుకీర్త్య ॥౨౨౩॥ సర్వంతస్మిన్జ్ఞానేత్రం ప్రజ్ఞా
 నేతతిషీతంహీతి ॥ వ్రజ్ఞానంబ్రహ్మైకేహ్యంతేబ్రహ్మత్వతామయంబ్రాతే ॥౨౨౪॥ తస్మాదహాయమాత్మభవతిపరా
 త్తేవనాన్యత్వతానిధిం వితస్మిన్వాక్యాన్తేనహిస్ఫుటస్సాన్యధ్యుగోవసంహారః ॥౨౨౫॥ సహిపాదసంగతిస్సాదిహివా
 క్యాంతరంప్రదర్శయతి ॥ అన్యగృహీతితరవమస్తరాత్ ॥ వాజసనేయకవితద్వాక్యం దృష్టంహితకనమతత్తేతి ॥ ౨౨౬ ॥
 యాయదవిజ్ఞానమయః పాత్రేక్ష్యత్యాది నాచతత్రైవ ॥ హృద్యంత్యోతిరసాపురుషోనిధానితశ్చతస్త్రివ ॥ ౨౨౭ ॥
 ఉపదిశ్య సర్వసంగతిముత్తత్యంబ్రహ్మరూపతాంబ్రాతే ॥ ఉపసంహారోపసవావివక్షాహానజిత్వదృష్టయం ॥౨౨౮॥
 ఛాందోగ్యేతుసదేవేత్యేతద్వాక్యం హ్యవక్త్రమేదృష్టం ॥ తత్రహినచాత్మశబ్దస్సఖిలుసతత్తేత్యదకవివాస్త ॥౨౨౯॥
 తస్యైవసీత్యాద్యేరపితాదాత్మ్యంబోపదిశతితత్రైవ ॥ తుల్యాభావ్యంవాస్యాత్మ-మతుల్యాభావ్యమేతయోరితిహి ॥
 ౨౩౦॥ సందేహీసత్యనయోః పాత్రమతుల్యాభావకత్వముచితమితి ॥ అమానయోద్వయోరప్య తుభ్యస్తేవప్రీతియ
 తేయస్తాత్ ॥౨౩౧॥ సహ్యమానైవిషమేయైర్తంస్యాదధసామ్యమహవస్తం ॥ వాజసనేయక వాక్యం హ్యవక్త్రమహా
 త్మశబ్దయోగేన ॥౨౩౨॥ సకలముపిచాత్మతత్వప్రతిపత్తివరంబ్రతీయతేవాక్యం ॥ ఛాందోగ్యేరూపకృమ వివర్తయాత్
 ద్వివర్తయోభవతి ॥౨౩౩॥ యద్యపువసంహారేతత్రాప్యవిదిష్టమేవతాదాత్మ్యం ॥ సత్యంతేభాప్యవక్త్రమంతోయం
 స్యాద్విజ్ఞానాపపంహరకీ ॥౨౩౪॥ తస్మాత్తస్యైవసీతీస్యాత్వంవదుపాస్తీవరమిదంవాక్యం ॥ ఇత్యాదేవపాత్రావస్యప్ర
 తివచనమత్రనిధిశతి ॥౨౩౫॥ ఛాందోగ్యపిసదేవేత్యత్రైవరాత్రేవగృహ్యతేనాన్యః ॥ అన్యగృహీతియంస్యాద్యభేదే
 హంహివానినాంతద్వత్ ॥ ౨౩౬ ॥ యస్మాద్విజ్ఞానరత్రవతాదాత్మ్యం సముపదిశ్యతేభూయః ॥ అన్యయాదితి
 చేత్స్యైవవధారణాత్ ॥ ఇహచోబక్తమవాక్యేనచాత్మశబ్దోహిదృశ్యతేనోయం ॥ ౨౩౭ ॥ ఉపసంహృతివాక్యంయ
 త్తదిదంభవతిహ్యవక్త్రమాయస్తం ॥ తస్మాదాత్మగృహీతికథమన్యస్యోత్తరంహిభవతీదం ॥౨౩౮॥ అన్యగృహీతిహాపి
 స్యాదత్రైయతోవధారణందృష్టం ॥ యేనాత్మీయమితివాక్యాదేకజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానం ॥౨౩౯॥ అవధార్యేహసదేవేత్యేత
 త్తత్సంపాదయవయోత్తం ॥ అన్యగృహీతౌసత్యాంతరేతదకలంసమంజసంవోచేత్ ॥ ౨౪౦ ॥ ముఖ్యోయోపావా
 త్మసనవిజ్ఞాతశ్చితికథమిదంయస్తం ॥ ఏవంపాగృహ్యతేస్సతపకత్వావధారణంయచ్చ ॥ ౨౪౧ ॥ ఉపస్యచాత్మశబ్దేనవ
 రామకాస్మిన్మత్త్యవస్థాయాం సత్సంవద్యమకీర్తనమపిచవరివశ్చఫలార్వకంచపునః ॥౨౪౨॥ తస్యైవసీత్యవధా
 రణమేతత్తదాత్మ్యబోధనేయైర్తం ॥ తాదాత్మ్యసంపదీదంపూర్వోత్తంసకలమువవస్థంస్యాత్ ॥౨౪౩॥ నెచాచావ
 క్రిమతంత్రోత్పాదన్యాసోపిభవతియైర్తతరః ॥ అన్యత్వకీర్తనంవాప్యనాత్మతాకీర్తనంచసహస్త ॥౨౪౪॥ సామాన్యో
 వక్త్రమతీహసవాక్యేశేషగవశేషాకాంక్షః ॥ సచ్చబ్దాధోపితభావిమృశ్యమానస్తుముఖ్యపవాత్మ ॥౨౪౫॥ సచ్చబ్దో
 సాదృశ్యోభావాననిభూతవేస్తువరవేవ ॥ వాచారంభగతబ్దాదిభ్యస్సర్వస్యచాస్మతత్వేన ॥౨౪౬॥ సచ్చబ్దాధోముఖ్యః పర
 మాత్మ్యాన్యన్నచాన్యదిభోజస్త ॥ అమానవివక్షాపాపహినచార్థవైషమ్యమావహత్యత్ర ॥౨౪౭॥ అహరపాశ్రింతది
 దఃపాత్రమపిహారతదేధిదివాక్యే ॥ అమానవివక్షాపాపహినచార్థవైషమ్యమావహత్యత్ర ॥౨౪౮॥ కథితోహివా
 క్తివాక్యేస్వమథావేతుతదభావర్యంతః ॥ ఛాందోగ్యేతుతదభావస్త్యవభావర్యంతరీవనిధిశ్చ ॥౨౪౯॥ వ్రీతిపాదస
 క్రితాశేభిన్నేతదభావస్త్యేభేదేన ॥ ఏతేవేయంవిద్యాయైర్హ్యగ్నిచగుగోవసంహారః ॥ ౨౫౦ ॥

అథ ౧౦౧. తాత్పర్యాన్తానాదపూర్వం ॥ ఛాందోగోపివాజసనీహిప్రాణకరణసంవాదే ॥ అమాయ
 పాగ్నిస్యశ్శక్తిమమర్థాదప్యన్నహదేహి ॥౨౫౧॥ తస్యైవప్రాణస్యశక్యోపాసస్సమామనంత్యేతే ॥ ఛాందోగోస్త
 స్యాద్వాసపదితిపునస్సమామనంతీహ ॥౨౫౨॥ ప్రాణుపరిష్టాదభ్యుపరిదధతీత్యవక్ష్యాదిత్రోత్తం ॥ వాజసనేయసత్వక

[illegible]

నుపసంహారశ్చేతిభవతిసందేహః। తత్త్రసవిద్యాభేదోగుణవ్యవస్థేతియక్తమాఖాతి॥ ౨౮౭॥ యద్యేకావిద్యేయంభవతిత
దాపానరుక్త్యమనివార్యం। భిన్నానువశాఖానుహివేదిత్ర ధ్యేతృభేదమాలంబ్య॥ ౨౮౮॥ పరిహృత్యపానరుక్త్యంపిద్యైక
త్వంచతత్త్రసభావ్య॥ ఉపసంప్రియంతః। తేనాణాభిహ్వత్రయేతిరిక్తాస్సయః॥ ౨౮౯॥ ప్రాణేంద్రియాదిసంవా
దాదిష్యేవంపీదశితంపూర్వంశుకస్యాంశాఖాయాంవేదిత్ర ధ్యేతృభేదబాధేన॥ ౨౯౦॥ తా గ్రతిచపానరుక్త్యైకభ
మహవిద్యాభవేదసావేకా। ఏకవిద్యావిధిపరమవరంస్వాదత్రగుణవిధానాభావం॥ ౨౯౧॥ ఇత్యామ్నానవిభాగాద్విద్యై
కత్వంనవక్తమిహయక్తం। తహ్యైతిరిక్తాపవహ్యమ్నాయైర్గుణాభిహ్వోన్యం॥ ౨౯౨॥ ఇహాపసమానాలపితహ్య
మ్నాయాతేననోమయత్వాద్యః। తస్మాదిహనాన్యోన్యంగుణోపసంహారభివ్యవస్థాతే॥ ౨౯౩॥ శాఖానుభిన్నా
స్సపివిద్యైకత్వంగుణోపసంహారః। భవతియత్రైవైకస్యాంశాఖాయామపితతైవభవతీదం॥ ౨౯౪॥ యస్మాదుపాస్య
మేతత్తనోమయత్వాదిగుణకముభయత్ర। ప్రవక్తృభిన్నంప్రత్యభిజ్ఞానీమోతోనభిద్యతేవిద్యా॥ ౨౯౫॥ యపాభేదేన
త్యపివిద్యాభేదోనశంకితుంశక్యః। యస్మాదుపాసనాయాయాపముపాస్యంనచాన్యదిహాకించిత॥ ౨౯౬॥ సనుపానరుక్త్య
భిత్వావిద్యాభేదోత్రయక్తభిచేన్న। అభావభాగేనోభయమప్యామ్నానంహిభవతియక్తమిహ॥ ౨౯౭॥ విద్యావిధి
పరమేకంత్వవరంగుణవిధిపరంభవేదితిహి నన్వేవంసత్యవతితమగ్నిహస్యేనవివక్షిత్యాది॥ ౨౯౮॥ పరితవ్యమేతదేవ
హిబృహదారణ్యేతుయచ్చతత్రాన్యత్। పరితంమనోవయోయంపురుషభాగితతునైవపరితవ్యం॥ ౨౯౯॥ ఇతీన్నా
యందోషవిద్యాయావిప్రకృప్తదేశస్థా। అత్రసమానుగుణామ్నానబలాత్తాంప్రత్యభిజ్ఞాప్య॥ ౩౦౦॥ తస్మానుశానత్వామ్యవ
దిత్యతభిహిసకలజనవస్యం। త్రాయంతేయత్రగుణాబహవప్రత్యప్రధానవిధిరేవ॥ ౩౦౧॥ అన్యత్రతదనువాదాద్యుప
దిరేవహిసవప్రధానవిధిః। బృహదారణ్యేగుణవిధిర్గ్నిహస్యేప్రధానవిధిరేవ॥ ౩౦౨॥ అప్రాప్తాంశార్థతయావా
క్యంయత్రార్థవత్తరంతత్ర। ప్రాప్తపరామర్శఃకలభవతిహిత్వాన్యవాదభిరేన॥ ౩౦౩॥ తస్మాన్నాపోదితుమిహశ
క్యాప్యాప్రీత్యభిజ్ఞేహావికస్యాంశాఖాయాంవిద్యైకత్వంగుణోపసంహారః॥ ౩౦౪॥..... *

అథా॥ సంబంధాదేవమన్యత్రాపి॥ అత్రచబృహదారణ్యేనత్యం బ్రహ్మేతిచావదిత్యాదౌ। తద్యత్తత్స
త్యమపాపిత్యాద్యంవాక్యమేతదామ్నాతం॥ ౩౦౫॥ తస్యవసత్యస్యాస్యబ్రహ్మణపవాదిదేవవధ్యాత్వం। ఆయతనభేద
ముపదిత్యవ్యాప్యతిదేహతాంచసంపాద్య॥ ౩౦౬॥ ద్వేషిషణ్షదావాదిశ్యేతేతస్యోపకషడహహృతః। అధివైవంహిత
తైవాధ్యాత్వంతస్యోపకషడహహమితః॥ ౩౦౭॥ తత్త్రవసందేహాపాపుఃకషడాయత్రదశిత్వేభవతః। అవిభాగేనై
వైతేకిముభేదభయత్రచానుసంధేయః॥ ౩౦౮॥ ఏకాధిదైవమవరాత్వధ్యాత్వమితిహాకించితాగేన। ఇతిసంబంధాతదదం
నూత్రైవైవహిసహ్యతేసేవది॥ ౩౦౯॥ శాండిల్యసంజ్ఞికాయాంవిద్యాయాంకిలగుణోపసంహారః। యద్వత్తద్విహ
పిచగుణోపసంహారవిషయక్తతమః॥ ౩౧౦॥ ఏకాహిసత్యవిద్యాకిలాధిదైవంతైవచాధ్యాత్వం। అత్రాగ్నితాయస్మా
దువక్త్రుశ్చాప్యభిన్నభిహ్వత్వః॥ ౩౧౧॥ పారశ్చవ్యతివక్త్రద్వప్తస్తస్మాత్కథంహ్యాయంధమః। తస్మాముదితస్సన్న
పినస్యాత్తస్యామితిదమువిరంస్యాత్॥ ౩౧౨॥ యోప్యాచారశ్చోద్ధితభిహ్వోనుగమనాదిహాపలచాలైః। గ్రాసుగతే
రణ్యగతేనోతుల్యవదేవభివతిసంభిన్నః॥ ౩౧౩॥ తస్మాదుభయోరపుష్పవిదోరుభయత్రభవతిసంబంధః। ఏవంప్రా
ప్తేతిమమంపతుంసంప్రతిగ్రాకర్తోహిహ॥ ౩౧౪॥ అథా॥ సవావిశేషాత్॥ నైవోభయోప్రయోయముభ
యత్రప్రాప్తిరత్రయైకాస్యాత్। స్థానవిశేషబంధోయతపరస్యాముపాసనాయాంస్యాత్॥ ౩౧౫॥ ఏతస్మిన్తంబలభి
త్యద్దిత్యహ్యధిదైవికపురుషం। ఉపకషడహారిత్యేవం ప్రావయతిహిదక్షిణేతిపురుషంహి॥ ౩౧౬॥ అధ్యాత్మికంప్రకృ
త్యాహమితిచతస్యోపకషడమవస్యస్థా। తస్యేతిసర్వనామచస్సహితోలంబనంహిసర్వత్ర॥ ౩౧౭॥ తస్మాదాయతనవి
శేషాలంబనేహచోపదిత్యేతే। ఏతేషణ్షదావితితుతఉభయత్రేతయోర్భవేత్వాప్రిప్తిః॥ ౩౧౮॥ సన్యకపవపురుషోభ
వతిహ్యధిదైవమేవమధ్యాత్వం। బ్రహ్మణపకన్యేవచసత్యస్యాత్తరసన్యుక్తమవిద్యుత్తం॥ ౩౧౯॥ ఇతీదేకస్యాప్రీతి

నియంతానామేషాంరహస్యవరితానాం సన్నిధిమాత్రేణైవహివిద్యాశేషత్వమ్మనునన్మమహా ॥౩౮౫॥ శ్రుత్యాదిభ్యస్తు
 నిధికార్యల్యంప్రథమతంత్రేవవోక్తం శ్రుతిరిహలింగంవాక్యంప్రకరణమేతానియానిచాన్యాని॥౩౮౬॥ స్థానసమాఖ్యా
 రూపాణ్యేతేహంస్యాద్యదాహిసమవాయః । తత్తాత్పర్యప్రకరణాత్సూక్ష్మక్రొత్తానాంహిషారదౌర్బల్యం॥ ౩౮౭ ॥ సూ
 త్రే సమవాయవదంసమానవిషయత్వముద్ధమావప్తే । యత్రద్వయోర్విరోధస్సమానేవిషయత్వములకాదృష్టే॥ ౩౮౮॥
 పూర్వేణవ్యవధానాత్సూక్ష్మభక్తమితోపరస్యదౌర్బల్యంఇతిసన్నిధికార్యల్యంశ్రుత్యాదిభ్యఃప్రదర్శితంసూత్రే॥ ౩౮౯॥
 తస్మాత్సన్నిధిమాత్రాన్విద్యాంగత్వంప్రచేహమంతాశాం ఇహకర్మణాంప్రవగ్యాదీనామస్యత్రసన్నియంతానాం
 ౩౯౦॥ సహివిద్యాశేషత్వంనోవాతత్రప్రమాణిమపికిందిత్ । యద్భూత్సవర్పసాఖ్యఃఫలింబృహస్పతిసవస్యవిధిదృష్టం॥
 ౩౯౧॥ తత్త్రనియంతస్యాస్యచయభానియోగోహివాజపేయేస్యాత్ । యత్రకర్మణాంప్రవగ్యాదీనాంవిద్యాంగతా
 తథేత్యక్తం॥ ౩౯౨॥ నైతత్వక్తంఘ్రియతోబృహస్పతిసవస్యవాజపేయేహి । విధినైవవాజపేయేనేష్టేత్వపదర్శితౌ
 హివియోగః॥ ౩౯౩॥ ఏకాహ్యాయంప్రవగ్యాఃసకృదుత్పన్నోబలీయసాస్యత్ర । వినియంతస్సకళమహాపునర్నియం
 జ్యేతమర్చ్యతేన్మాహా ॥ ౩౯౪॥ ఏవంవిధిమంతాశాంతథాప్రవగ్యాదికర్మణాంతస్మాత్ । సన్నిధిమాత్రేణైవచవిద్యాశే
 షత్వమత్రనాశంక్యం॥ ౩౯౫॥ సన్నిధిపాఠోయంతస్త్రరణ్యవచనత్వధర్మపామ్యేన॥ *

అథ ౨౬॥ హనౌతూపాయనశబ్దశేషత్వాత్సూక్ష్మాచ్యోదన్తస్యపరానవత్తధుక్తం॥ ఇతి అస్తికితాండి
 నాంశ్రుతిరశ్యవైత్యాదికాహితత్వం॥ ౩౯౬॥ అశ్వోరోమాణియథాపాపంసకలంవిధూయత్కృదహం॥ రాజునా
 ముఖాత్ప్రముచ్యస్పష్టశ్చంద్రోయథాతత్రైవేహ॥ ౩౯౭॥ ధూత్యాశరీరమేతన్నక్తోదేహంశ్రీయాదిసంఘాతాత్ ।
 కృతకృత్యస్సన్నకృతంలూకంప్రహృత్తకంప్రపద్యఇతి॥ ౩౯౮॥ అత్రాధర్వణికానాంశ్రుతిర్యథానద్యఇతిసమామూర్తా ।
 యేకిలశాట్యానిసనైహంపాతేపిశేషఇహకశ్చిత్ ॥ ౩౯౯॥ తేహికిలతస్యపుత్రాదాయమితశ్రీమిమాంపతంత్యత్ర ।
 తద్వతాగ్రీతకినప్రత్యుకృతేతిశ్రుతింపతంత్యత్ర ॥ ౪౦౦॥ క్వచిదస్త్రసుకృతమహ్నతయోహానంశూక్రియతేక్వచిచ్ఛత
 యోః॥ స్థానవిభాగేనోపాయసంప్రయైరపియైశ్చనిర్దిష్టం ॥ ౪౦౧ ॥ హనముపాయనముభయంక్వచిచ్ఛుతంయత్రచో
 భయత్రవణం తత్రావిశిష్టమవరంవక్తవ్యంనావశివ్యతేకిమపి ॥ ౪౦౨॥ యత్రోపాయనమేవతుకేవలమువలభ్యతేహి
 నోహానం తత్రావ్యధాదేవహిసన్నిపతతితదిదమేతయోహానం॥ ౪౦౩ ॥ అన్యపరిగ్రాహీయద్యాత్మయైసుకృతమ
 మ్నాతేభవతః॥ తత్సన్నిధనభూతమిదంహానమువశ్యంతదాభ్యుపేయంస్యాత్ ॥ ౪౦౪॥ యత్రతుహానంకేవలముపదిష్టము
 పాయనంతునైవోక్తం తత్రోపాయనమేతత్సన్నిపతేద్యానవేతిసంజేహ॥ ౪౦౫॥ అశ్రవణాదేతస్యహ్యసన్నిపాతో
 త్రయంత్యతిభాతి శాఖాంతంశ్రుతిర్యావిద్యాంతరగోవరాభవేదేహ॥ ౪౦౬॥ అపిచాత్మకర్తృకంస్యాధానముపాయ
 నమిదంతువరకృత్యం అసతితయోస్సంబంధేహనేనోపాయనంకథంసద్ధ్యేత్ ॥ ౪౦౭॥ తస్మాదసన్నిపాతోహానావస్యే
 త్యతస్త్విదంపతతిహానోహికెవలాయామపిశ్రుతాయాముపాయనంతిదిదం॥ ౪౦౮॥ సన్నిపతేదేహయస్తాత్తచ్ఛబ్దోహ
 నశబ్దశేషస్సాస్యత్ తదపేక్షితార్థకత్వంతచ్ఛేషత్వంహిదృష్టమన్యత్ర॥ ౪౦౯॥ తస్మాత్తేవలహానశ్రుతాపుపాయనమిహ
 నువృత్తంస్యాత్ విద్యాంతరవిషయత్వాదస్త్రవణాత్సన్నిధసన్నిపాతఇతి॥ ౪౧౦॥ యచ్ఛోక్తంతదయంత్రైవానుష్ఠే
 యమతీనిర్దిష్టరి హానముపాయనమపివానుష్ఠేయత్వేనకీర్త్యతేనైహ ॥ ౪౧౧॥ విద్యాస్త్రత్యర్థంకిలహానముపాయన
 మిహాపదిష్టంహి యైసుకృతేయమ్నాతేకిలవిదుషస్సంసారకారిణీభూతే ॥ ౪౧౨॥ చిరకాలస్యప్రవృత్తేవిద్యాబలతో
 హితేవిధూయేతే వినివేశ్యతేతేకిలసంపృద్ధిప్రవృత్తేవతద్భవేనైవ ॥ ౪౧౩॥ నైహవిద్యాహిమహాభాగేతిస్తూయతే
 త్రవిద్యేహ స్తత్యర్థేచైతత్సన్నిపాయనస్యకవ్విచ్ఛురస్యాపి ॥ ౪౧౪॥ హానశ్రుతిసామాన్యేభ్యనువృత్తికథాస్తతిత్ర
 కమాంయ యేనార్థవాదవాక్యప్రవృత్తిరభిలాతదంతరాపేయై ॥ ౪౧౫॥ ఏకపింగళితాసావిత్యాదివ్యర్థవాదవా
 క్యేషు దృష్టాద్వాదశమాసాఃపంభర్తవఇతితదంతరాపేయై ॥ ౪౧౬ ॥ యేనోపయోపాయనవాదోవిద్యాస్తతిత్రక

పాదభాగః। తేనై తప్తీన్నధేనాభినివేక్షన్యనస్థతమేతది॥ ౪౧౭॥ సూత్రైశ్చైత్రహంస్తుత్యథత్వప్రదన్యనాథంస్యాత్।
 సూత్రేవివక్షితాయదిగుణోపసంహారపవచేత్తహి॥ ౪౧౮॥ హితౌపాయనశబ్దంహ్యుపాయనస్యైవశేషతాంబ్రా
 యాత్। తస్మాద్గుణోపసంహృతివిచారథాగ్రాప్రసంగయోగేన॥ ౪౧౯॥ స్తుత్యవసంహారవిధిప్రదన్యనాథంహిసూ
 త్రమేతత్స్యాత్। అత్రకుశా వృందీస్తుత్తువగానవదినిదర్శనకథితం॥ ౪౨౦॥ భాల్ల విసాంహికుశా వానస్థత్వాస్థైతిమం
 త్రీభాగేన। అవిశేషేణకుశానాంవనస్థునిప్రభవతాశ్రుతౌనత్వాం॥ ౪౨౧॥ శాట్వాఘ్నినామాదుంబరాఃకుశాఇవిశే
 షవచనేన। ఔదుంబర్యశ్చకుశాఅగ్నియ్యం తెయథాతథై వేహ॥ ౪౨౨॥ అవిశేషేణచ దేహాచరసంజ్ఞచ్ఛందసాంప్ర
 ఘంశేహి। ప్రేగ్యామ్నానాదైఃచ్ఛందాంస్యవిధారయంతిపూర్వ్యాః॥ ౪౨౩॥ కేహంచిజ్జోడశినస్తోత్రైకాలావిశేషసం
 ప్రాప్తా। సమయాంపి తేసూర్యేషోడశినస్తోత్రేమేవమాదికయా॥ ౪౨౪॥ ఆర్షభృత్త్యాతత్ర చకాలవిశేషప్రతీతిరు
 ద్భవతి। కేది త్వవిశేషేణహ్యుపగానమిదంసమావనంత్యత్ర॥ ౪౨౫॥ భాల్ల విసంప్రదతేషేణై వేతియథాకుశప్రముఖ్య
 ము। శుగ్ర్యంతరోపదర్శితవిశేషయోగోభవేత్తథై వేహ॥ ౪౨౬॥ హానాపుపాయనాన్వయఇతసూత్రాశ్శోభోత్రనిశ్చి
 తోభవతి। ద్వాదశలక్షణ్యమపిలై మినినాసూత్రితాయమివాధ్యః॥ ౪౨౭॥ సూత్రైతదేతదేవాపికువాస్యైత్యాదికంహి
 తతోక్తం। జ్యోతిష్టోమప్రకరణపతద్వాక్యద్వయంనమామ్నాతం॥ ౪౨౮॥ యావద్దేవంజుహుయాదిత్యపివచనీక్షితో
 జుహువాతీతి। ప్రత్యేషధార్థత్వేకిలభోవికల్పభవేత్సచాయుక్తః॥ ౪౨౯॥ నభోవర్యదాసమృత్యాసహియాంజ్ఞేవవా
 క్యశేషఇతి। ఆకవై జ్ఞాత్వవిధూననశ్చుతిష్వేతదత్ర సూత్రేణ॥ ౪౩౦॥ చింతయితవ్యమనేవిధూననవచనేనసుకృత
 మమృతయోః। అభిప్రాయైవేహిహాసంకించాధాంశరమిహవిడికిత్యా॥ ౪౩౧॥ తత్రవిధూననశబ్దాన్నహాననభిప్రీ
 తేవరత్వస్యత్। ధూఞ్శివపనఇతిథాతొద్దోహాయంతేభ్యజాంశుకాశీతి॥ ౪౩౨॥ లోకప్రయోగవిధూననశ్చుతమిహవి
 ధూననంయుక్తం। ఇహచాలనంతుకించి తాగలంహి నయోఃఫలోపరోభిత్॥ ౪౩౩॥ ఏవంప్రాప్తై బ్రూతేవిధూననంహాన
 మేవనాన్యదితి। ఇహచోపాయనశబ్దశ్చేషత్వేనప్రతీయతేయస్తాత్॥ ౪౩౪॥ నసుకృతమమృతయోరప్రహేణయోః
 క్వాప్యుపాయసంహివతైః। తేనోపాయనకథనాత్తేనసుకృతమిదంవిధూననహానం॥ ౪౩౫॥ ఏతచ్ఛ సన్నిధానేవిధూనన
 స్యుక్తవిచ్ఛిత్తంసవది। భవతికుశా వృందీస్తుత్తువగానవదిహవిధూననత్ర త్య॥ ౪౩౬॥ సర్వత్రకృతసహాయంసార్వత్రి
 కేర్థయేహిసపుణతమం। అత్రవ్యత్వాదేవతునచాలన-స్యాద్విధూననంహితియోః॥ ౪౩౭॥ అశ్వత్థవేణుశ్చివదిర్భిర
 దృష్టాంతభూతరోమాదేః। ప్రవృత్త్యానైత్రేవిహివిధూననంచాలనంనచేహస్యాత్॥ ౪౩౮॥ అత్రనేకాభిత్వధాతూ
 నాంసత్ప్రతేర్విరోహం॥ ౪౩౯॥ సాంపరామేతత్తవ్యాభావాత్తథాహ్యస్యే॥ ౪౪౦॥ పర్యంసంజ్ఞాకాయాంప
 ద్యాయాంకిలసమానుసంత్యేతే॥ ౪౪౧॥ కాషీతినై ప్రతీచనవిరమిత్యాదివాక్యమూడిష్టం। తత్రచదేవయానంసంధానం
 ప్రాప్యచాగ్నిలోకహి॥ ౪౪౨॥ ఆగచ్ఛత్యాగత్యాగచ్ఛతివరణాంసదీంతతప్తాంచ। మనసైవాత్యేతితతోపధూనుతేమకృ
 తమమృతేవోభే॥ ౪౪౩॥ ఇతివస్తిగంతీనత్రచయథాశ్రుగంయధ్వనీదమఃపదిష్టం। యత్తద్వియోగవచనంప్రతిపత్తివ్యం
 భవేత్తమభవాద౯॥ ౪౪౪॥ దేహాదవసర్పణఇతివిచారణాయాంశ్రుతేఃప్రమాణత్వాత్। శుగ్ర్యనుసారేణైవప్రతిపత్తి
 రితిప్రసజీనేపతతే॥ ౪౪౫॥ ఇహసాంపరాయశబ్దాదేహాదవసర్పణంహినిదిష్టం। ఏతచ్ఛసుకృతమమృతసహాసంతత్వాం
 పరాయపవస్యాత్॥ ౪౪౬॥ విద్యాసానుధ్యాదిహపంచవ్యంతోపదర్శితోహతుః। ఏమమహిసంపదేతస్యాస్యవరంవి
 ద్యజైవసంప్రబోధి॥ ౪౪౭॥ నవసుకృతమమృతాభ్యాంకిలత్వాప్రత్యగంగారోహేత్। ప్యాచ్ఛేషీతేతేభ్యేయా
 తాంశ్రాణాంశ్చకలిదివిహి॥ ౪౪౮॥ విద్యావిరుద్ధఫలయోప్తయోశ్చవిద్యాబలాత్తయోభిహితః। విద్యాఫలాన్తుభిస్యా
 ద్యదాతేదై వేషభవతుమర్హతి॥ ౪౪౯॥ తస్మాత్ప్రాగేవాసానన్నపవశ్చాన్తయోఃకుయఃపతితః। అన్యేపితాభినోయే
 శాట్వాఘ్నినశ్చతేండినత్వేతే॥ ౪౫౦॥ ప్రాగేవసుకృతమమృతయోరుభయోద్వానమావనంతిహ।..... *

౪౫౧॥ భందరతథయావిరోధాత్। దేహాదవస్సుప్తస్యాద్విరాడినా ప్రస్థితస్యతస్యయది॥ ౪౫౨॥

అభ్యుపగమ్యేతాద్ధేవశ్చిత్తయోసాహిసుకృతమహ్యతయోః । పతేతేదేహితేద్యం త్తయహితోర్యమాదిరూపస్య ।
 ౪౫౦ ॥ ఇచ్చాతోనుస్తానానువపత్తావనువపత్తిరేతస్య । తద్ధేతుకసుకృతాద్ధేయస్యభవతీయమపరిహార్యైవ ॥ ౪౫౧ ॥
 తస్మాచ్ఛూర్యమేవానుస్తానంభందతోభవేదస్య । తత్పూర్వకమేవేదంహానంస్యాద్రతసుకృతమహ్యతయోః ॥ ౪౫౨ ॥
 ఇతికిలనిమిత్తనైమిత్తికయోరుపపత్తిరిహనిరాబాధా । తద్వచ్ఛతాదిశాట్యానిశ్రుతియుగస్యసంగతిశ్చాపి ॥ ౪౫౩ ॥
 విద్యాస్తుతయోహానావృష్టాయనస్యోపసంహృతిస్సిద్ధా ॥ ౪౫౪ ॥ గతేరథవాత్త్యముభయథాన్యథాహివిరోధః ॥ ౪౫౫ ॥
 క్వదిదపితసుకృతమహ్యతయోనసమీపేహిదేవయానోసా ॥ ౪౫౬ ॥ పంథాశ్చూయితపవంక్వదిచ్చనశూయితేహి
 త్తాయం । సందేహఃకింహానాపిశేషేణైవదేవయానోసా ॥ ౪౫౭ ॥ సన్నివతేదథవాసోక్వదిద్యథాగనకుశ్రచిన్నేతి
 తత్రీయథాహానాపిశేషేణోపాయనానువృత్తిస్సాన్యతే ॥ ౪౫౮ ॥ ఏవమిహదేవయానానువృత్తిలోద్భుతేత్యతఃపతతి ।
 ఇహాపిభాగేనైవహివభోక్తావత్త్యేతుదేవయానస్య ॥ ౪౫౯ ॥ యద్యవిశేషేణగతిస్సర్వత్రస్యాత్తదావిరోధస్సాన్యతే
 పరసంసామ్యముప్రేతీత్యేవాశ్రుతిరేవమత్రదర్శయతి ॥ ౪౬౦ ॥ ఏవమీనిరంజనస్యచగతవ్యంపరమసామ్యమేవేతి । గం
 త్యారంజనోసేషాప్రవ్యంపరమసామ్యమేవేహ ॥ ౪౬౧ ॥ దేశాంతరాప్తిసాధనభూతాచగత్విరుధ్యతేనకథం । ...
 ౪౬౨ ॥ ఉపపన్నస్తల్లక్షణాథోపలభైలోకవత్ ॥ ౪౬౩ ॥ క్వదిదథావతీహిగతిఃక్వదిచ్చనేత్యేవముభయథాభావః ॥
 ౪౬౪ ॥ ఉపపన్నవివసోయంయస్తాత్తల్లక్షణాథాఇవాద్యుత్తః । గతిసాధనభూతోధావర్యంకప్రభృతిసగుణవిద్యోసు ॥
 ౪౬౫ ॥ ఉపలభ్యతేహితత్రతువర్యంకారోహణంచసంవదనం । పర్యంకస్థేనసమంవిశిష్టగంధాప్తిరహమాద్యంహి ॥ ౪౬౬ ॥
 దేశాంతరసంపాప్త్యాయత్తంహిశూయితేఫలంయదిదం । తత్రాథావతీహిగతిసంతుమ్యుత్తేశభవేదేవం ॥ ౪౬౭ ॥
 ఆత్మైక్యదశేనాంహిధ్వస్తాభిద్యాదిసకలబంధానాం । ఆరభ్యభోగకర్మవ్యతిరేకేణదనకించితస్త్యవరం ॥ ౪౬౮ ॥ తత్రచ
 కథంగతిస్సాన్యత్ప్రియోజనంవానకించితసాన్యః । లోకవదేవవిభాగోయదైవలోకేహినగరసంపాప్తి ॥ ౪౬౯ ॥ పం
 థాఃకశ్చిదపేక్ష్యోసానోగ్యాస్తాత్రైవచేహపి ॥ ౪౭౦ ॥ అనియమస్సద్వేషానువిరోధశ్చబ్ధానుమానాభ్యాం ॥ ౪౭౧ ॥
 గతిరథావతీసగుణాస్యేవహివిద్యాసునిగుణాయాంతు ॥ ౪౭౨ ॥ పరిమాత్మగోచరాయాంవిద్యాయాం నేతిపూర్వము
 పదిప్తం । సగుణాస్యవిద్యాసుహిగతిఃక్వదిచ్చాన్యత్యేక్వచిన్నైవ ॥ ౪౭౩ ॥ ఉపకాసలవిద్యాయాంతత్రైవవర్యంకసం
 జ్ఞవిద్యాయాం । పంచాగ్నివిషయవిద్యాయానుపిదహరాత్పరిషయవిద్యాయాం ॥ ౪౭౪ ॥ గతిరియముపదిష్టానతుమధువి
 ద్యాయాంతత్రైవచాన్యత్ర । షోడశకలవిద్యాయాంతత్రైవశాండిల్యసంజ్ఞవిద్యాయాం ॥ ౪౭౫ ॥ వైశ్వానరవిద్యాయాం
 తత్రైవసందేహవిషయాగతిః । యానుశూయితవిషాకింతాస్యేవహిగతిఃకాయమ్యేత ॥ ౪౭౬ ॥ ఏవంవిధవిద్యాభిస్సం
 బధ్యేతేయమనియమేనేతి । తత్రచనియమోన్యాయోయత్రైవశూయితేగతిఃకాయమా ॥ ౪౭౭ ॥ తత్రైవసేతీయస్తా
 త్ప్రకరణమత్రచనియమకంద్యుత్తం । అన్యత్రోక్తాపిగతిఃకేచ్చిద్విద్యాంతరంయదాహితదా ॥ ౪౭౮ ॥ సర్వసంస్కారాన్వితం
 స్వాచ్ఛృతిప్రమాణత్వమపిచహీయత । ఏకతోక్తాయాఅవ్యన్యత్రీగతేర్యచాభవేత్ప్రీతిః ॥ ౪౭౯ ॥ ఉపకాసలవిద్యా
 యాంతత్రైవపంచాగ్నివిషయవిద్యాయాం । యత్త్యవికారాదికాయాగతేపునర్వచనమనుపపన్నంస్యాత్ ॥ ౪౮౦ ॥ త
 స్మాన్నియమోయ్యక్తస్సాన్యదిత్యతవితమత్రరంపతతి । సర్వాసానుభ్యుదయప్రాప్తిఫలానాంచసగుణవిద్యానాం ॥ ౪౮౧ ॥
 అవిశేషేణైవైషాభావతుంయుక్తాహిదేవయానగతిః । అవిశేషావగమేకథమత్రీప్రకరణావిరోధభిహారః ॥ ౪౮౨ ॥ ఇతి
 నాశంక్యంభవతిశ్రుతిస్తృతిభ్యాంవిరోధపరిహారః । శ్రుతితత్రైవతన్యఇథంవిమరితిపంచాగ్నుప్యాసకానాంహి ॥ ౪౮౩ ॥ పం
 థానమర్పరాదికమవతార్యతథోపదిశతీచాన్యేమాం । యెచమేన్యఇతిప్రకృప్తవిద్యాంతరావలంబీనాం ॥ ౪౮౪ ॥ పం
 చాగ్నివిషయవిద్యావద్భిస్సమమాగతాన్ప్రదశయతి । సన్వేషావిద్యాంతరసత్యాగతిశ్రుతిరితిహానహియత్తం ॥
 ౪౮౫ ॥ శ్రద్ధాతపఃపరాణాంగతిరేవహితత్రదశేతాయస్తాత్ । ఇతిచేన్నాసాదోషోవిద్యాబలమంతరేణకథమపిచ ॥ ౪౮౬ ॥
 సశక్తియాపితపసాశేవలయాగతిరియంహిలభ్యేత । యస్తాచ్ఛవిద్యయేతిశ్రుతిమమథాంప్రదశయత్యత్ర ॥ ౪౮౭ ॥

తద్వ్యాంతవిద్యయైవహియగ్రచకామౌదయేవరోవృత్తః । నోయాంతిదక్షిణావాసాపిత్వాంసస్తవస్వినోవేతి ॥ ౪౮౨ ॥
విద్యాంతరోపలక్షకపవశ్రీధాతవఃపదేతస్మాత్ । శ్రీధాంతసత్యముపాసతఇతివాచననేయినఃవరంత్యత్ర ॥ ౪౮౩ ॥ స
త్యంత్రాపిత్వాపాసతఇతియత్రద్వాశబ్దోహ్యరగ్యతి । వ్యాఖ్యేయంతద్వాక్యేయతశ్చసర్వత్రసత్యశబ్దస్య ॥ ౪౮౪ ॥
అపకృద్భ్రష్టాణ్యేవప్రయోగఉపలభ్యతేహితాస్రైస్త్వి ॥ అత్రచపంచాగ్నివిధామిథం దిత్వైవపరిశృషీతత్వాత్ ॥
౪౮౫ ॥ ఇహపరిశేషాద్విద్యాంతరాశ్రయీణాంపరిగ్రహేనాన్యాయ్యః । అగ్రయశ్శ్రుతిరవర్తాపింథానాదక్షిణోస్తరౌ
యైవై ॥ ౪౮౬ ॥ నవిదుప్రేక్షీతాస్సస్యస్తథావతంగావితేశయావేతిమాగధ్వయమృతానాదభోగిణిహ్యవముపదిశంతీ
సా ॥ ౪౮౭ ॥ దేవవిద్యయాగయోరైవైతానంతఃప్రవేశయత్యేవం । తత్ప్రవేశదేవయానప్రాప్తివిద్యావిశేషతప్రేమాం ॥
౪౮౮ ॥ స్మృతిరపిచశుక్లశ్శుష్ణగతీభిరహ్యైశ్చమథామమదిశతి । తస్మాదుపకౌసలవిద్యామాంపంచాగ్నిపాసనాయాం
చ ॥ ౪౮౯ ॥ ఉభయత్రదేవయానామ్నానంత్యనుదంతనాథామేవస్యాత్ । మాగానమంతనస్యచవిద్యాంఽత్యంతంశ్రీ
తస్మిన్నిత్యతం ॥ ౪౯౦ ॥ యేమాంమాగధ్వయేనానచాప్రేతేమాంవిదైవతద్ధ్యానం । విద్యాసామధ్యేనహిమాగధ్వప్రాప్తి
రితిబోధనాథామయం ॥ ౪౯౧ ॥ పునరుక్తిరనియమేనాన్విరాదిపంప్రాప్తిరపిచసద్దేవ ॥ ౪౯౨ ॥ యావత్తథాకానమవస్థితి
రాధికారికాణాంఽగతిరత్రసగుణవిద్యాస్యర్థపరిబ్రహ్మలోకఫలకత్వాత్ ॥ ౪౯౩ ॥ నిగుణవిద్యాయాంఽగతిరనిగుణ
కాముక్తిఫలతయత్కుత్తం । ఏమదోహిదేహపాతోస్తరంతదేహంతరంభవేన్నే ॥ ౪౯౪ ॥ ఇహదింశ్యతేహినస్వహనే
యందింతాశ్రభవతీయక్తితమా । సహివిద్యాసంపత్తైముక్తిపిలంబైప్రకారణంకిమపి ॥ ౪౯౫ ॥ నైవేహపాకపాధనసం
పత్తావోదనోభవేన్నేతి । భంజానస్తృప్యేతింసవేచింతాతుకుత్యేచిద్విస్తా ॥ ౪౯౬ ॥ ఇతిచేమపన్నేయందింతాయ
స్తాదిహేతిహాసాదా । బ్రహ్మవిదాంకేమాందిదైహంతరిజన్మదర్శితంభూయః ॥ ౪౯౭ ॥ స్మృతిఇహవేదాచార్యోనామ్నా
పాంతరితమాఇతిభ్యుతః । విష్ణుయోగాచ్చకలేగావౌద్వపాయనోబభూవేతి ॥ ౪౯౮ ॥ ఇహవసంప్రేషితథాబ్రహ్మణ
పవైషమానసఃపుత్రః । సన్నపినిమికాపదపరపూర్వతమశ్చతుర్ముఖాదేకాత్ ॥ ౪౯౯ ॥ మిత్రాపరుణాభ్యాంపునర
సౌబభూవేతిచస్తృతోభవతి । భృగవాదీనాంచగథాపునరున్విప్రస్తువాదుజేయజ్ఞై ॥ ౫౦౦ ॥ స్వర్యతపవతదైవబ్రహ్మ
ణవివైషమానసఃపుత్రః । నోయంసనతుమాంసంధత్యేనస్వయంబభూవేతి ॥ ౫౦౧ ॥ ఇహదక్షిణారదాదీనామపిద్య
ప్రాతదంతరోత్పత్తిః । స్మృతమశ్రుతిమచపంతాగ్రథావాదయోరపిచవృత్తతేనయం ॥ ౫౦౨ ॥ పరితేహిపూర్వదే
హాకేచిదైహంతరంసమాదదతే । స్థితపవాన్వికేచిద్వ్యైశ్చక్వానసఃమాదదతే ॥ ౫౦౩ ॥ పుర్యంతేసర్వేతేనవ్య
స్నిరీతసకలవేదాధానః । తస్మాద్భ్రష్టావిదామపిదేహంతరదశనాదిహపాప్తిభిః ॥ ౫౦౪ ॥ అస్యాఃపరవిద్యాయాః
పాక్షికమేవహివిమోక్షసోతుత్వం । తదహేతుత్వంవాస్యాదేవంప్రాప్తాహిహాతరంబూతే ॥ ౫౦౫ ॥ వేదప్రవర్త
నాదిష్టానికారేష్వేవసన్నియుక్తానాం । తేహేమపాంతరతమఃప్రభృతీనామాధికారికాణాంహి ॥ ౫౦౬ ॥ తావదవస్థా
నంస్యాదధికారోయావదేవతేమాంస్యాత్ । భగవాన్యథాహిసవితాసహస్రియుగమాధికారికాభూత్వా ॥ ౫౦౭ ॥
ఉదయాస్తమభుధివజితమంతేకైవల్యవనుభవత్యేవః । అభతతడిద్వ్యమితశ్రుతిరిమమేవాథాంప్రదశయత్యేస్య ॥
౫౦౮ ॥ యేచేహవతామానాబ్రహ్మవిదైయతైవకైవల్యం । ఆరణ్యభోగనాశేసంజాతేసవ్యగనుభవంతిరథా ॥ ౫౦౯ ॥
ఇహతస్యతావదేవత్యేమాశ్రుతిగేతమథామమదిశతివిపంబ్రహ్మవిదఇమేయేచాపాంతరతమఃప్రముఖ్యేస్స ॥ ౫౧౦ ॥
పరమేశ్వరేగతేష్వభికారేమచసయోజితాస్సంసః । కైవల్యహేతుభూతేసవ్యగ్ధృష్టేహివిద్యమానపి ॥ ౫౧౧ ॥ అక్షిణ
భూరిత్యత్యలపతిత్వంతేహియావదధికారం । అధికారాంతేతుపునమగ్ధ్యంతభిహసకలమవిరుద్ధం ॥ ౫౧౨ ॥ జన్మాం
తరంయదేతస్తత్వజ్ఞానామపీహచేత్తహి । జ్ఞానాన్తుక్తిభవతిశంకావదమాదధాతనైవేహ ॥ ౫౧౩ ॥ యస్మాత్సకృ
త్సృష్టృత్వంప్రాగ్రిద్ధంతేఫలప్రదానాయ । అతివాహణంతపహిగృహ్యగ్ధృష్టేహింతరిమవాన్యమగ్యంహి ॥ ౫౧౪ ॥ దేహ
శ్రమేణయగపన్నిమాణయస్వాధికారసిద్ధ్యథాం । తానధిభవంతోపరిముషితస్తృతియోహిసంవరంతికిల ॥ ౫౧౫ ॥

యన్మూర్త్యజన్మ హేతుప్రారబ్ధంజ్ఞాననాంతరేదేవేనా జన్మాంతర హేతుస్సృజ్యతేసృజ్యతదవసానవిలేపం || ౫౧౫ ||
 పూర్వప్రారబ్ధభరకమణవజన్మాంతరేయదాహేతుతత్రైసముఖ్యభావోనచైవమత్రాప్యతోనదోహేయం || ౫౧౬ ||
 జాతిప్రరాసచైతేతవితత్కలిహియతఃప్రసిద్ధాస్తై యేపూర్వదేహనామాభిసంధిహీనాభవంతిపరతంత్రాః || ౫౧౭ ||
 యేచాపిసాభిమానాస్తేవైజాతిప్రరాసచైతస్మ్యః | పలేహినిరభిమానాస్తథాస్యతంత్రాశ్చపూర్వనామానః || ౫౧౮ ||
 తివైషమ్యానైతేభవేతిజాతిన్యైరాఃకథంధిదపి | సులభావివదితుకామాజనకైసప్రహ్లావాదిసికాపి || ౫౧౯ ||
 దస్యదేహంతతస్తుసాజినకదేహమావిశ్య | తేస్ససమంపూర్వద్యపునస్సమేవదేహంసమావివేశేతి || ౫౨౦ ||
 శాదేవస్యాతంత్ర్యంలేషుదర్శితంభవతి | యద్యవయంకైకమణిదేహంతరకారణంహికేమాన్యత్ || ౫౨౧ ||
 వైత్రతోన్యత్రమణతోన్యత్రథాప్రసజ్యేత | పాక్షికమేవతదాస్యాప్సరవిభాగ్యాయావిమోక్షహేతుత్వం || ౫౨౨ ||
 మాశంకాప్రకృతేజ్ఞానాతాన్మక్షయస్యనిర్దేశాత్ | శ్రుతిరత్రభిద్యతేహృదయగ్రంధిరితిమమర్థముపదిశతి || ౫౨౩ ||
 యతిచస్త్వేతిప్రతిబంధభిక్షుతిరపిమమేవార్థం | స్త్వేతిరపిద్యుతియితైధాంససమిద్ధోగ్నిరేవమాద్యాహి || ౫౨౪ ||
 జ్యోతిస్సూక్ష్మవద్ధానీత్యన్యాపిస్త్వేతిర్యతోక్తాథం | నావిద్యాదికైశ్చేదగ్ధపికైశ్చకార్యయావస్య || ౫౨౫ ||
 కాంశేదహాన్యైకతఃప్రరోహతి | ఉపపద్యతేకథంచననచాక్లిదగ్ధస్యశాలిబీజస్య || ౫౨౬ ||
 కేకేనాపికుప్రవిద్యుప్తఃకమాశయస్యచాస్యగర్భఫలస్యతుప్రవృత్తిరేవంస్యాత్ || ౫౨౭ ||
 చశరీరపాలేన | దిర్ఘయతిచేమనుగ్ధంశ్రుతిరేవహితస్యతావదేవేతి || ౫౨౮ ||
 కారం | జ్ఞానఫలస్యానైకాంతికతాపినచేహశంకితుంశక్యా || ౫౨౯ ||
 శ్రుతిరపిశేషేనైవజ్ఞానాన్మోక్షంహిసర్వజీవానాం | తద్యోయాదేవానామిత్యాద్యాకిలయతఃప్రదర్శయతి || ౫౩౦ ||
 సగుణోపాసనయాత్యైశ్వర్యోదిమఫలేషుసంతాప్తే | వశ్యుదైశ్వర్యక్షయదర్శనమాత్రేణతత్రనిర్విణ్ణః || ౫౩౧ ||
 దర్శయతిచేమనుగ్ధరిశ్రుతిరేమాత్రిప్రకాశసహిత్యాద్యా || ౫౩౨ ||
 యదిదంజ్ఞానఫలంస్యాగ్భవతిహితచ్చేదమనుభవాదూధం | ఫలవిరహాశంకేయంతత్రనయంత్రాపరాత్మవిజ్ఞానే || ౫౩౩ ||
 అననుభవారూఢైకలకమణలేయుజ్యతేహిశంకేయం | యత్సత్తాదవరోక్షాదిశ్రుతిప్రదవరోక్షముపదిశతి || ౫౩౪ ||
 శ్రుతిరపితత్త్వసంపత్తిస్సాన్యైక్యోనోపదిశతిఫలమేతత్ | శ్రుతిరియమన్యార్థతయావరిణేతుంనైవశక్యతేయస్మాత్ || ౫౩౫ ||
 తద్దైత్యశ్యన్నిత్యమాహ్యత్వావరోక్షసమకాలం | సర్వాత్మాభావతోపవరాత్మదర్శనఫలంప్రదర్శయతి || ౫౩౬ ||
 ఐకాంతికహితస్సాద్విదుషఃకైవల్యసిద్ధిరిసిద్ధం ||

అక్షరధియాత్మ్యవరోధస్సమాన్యతద్భూత్వాభ్యామావసనవత్తదుక్తం || ౩౩ || ఇహఖలువాజసనే
 యకపతదైస్థిదితివాక్యమామూతం || ౫౩౭ || అభర్వణికేకపరాయయాతదక్షరమితీదముపదిష్టం | అన్యత్రాపివిశేష
 ప్రతిషేధేనాక్షరంపరంబ్రహ్మ || ౫౩౮ || ఉపదిష్టంతత్రపునఃప్రతిషిద్ధ్యంతేహికేదివతిరిక్తః | తత్రచవిశేషనిరసనబుద్ధి
 నాంతత్రతత్రదృష్టానాం || ౫౩౯ || సర్వాసాంసర్వత్రపాప్రీతికింవాభవెద్వ్యవధేతి | సందేహోక్తుతిభేదోదహవ్య
 వక్షాభవేదితిప్రాప్తే || ౫౪౦ || అక్షరధియామిహాసాంసర్వత్రప్రాప్తిమేవదర్శయతి | యత్త్వేతరేహిధర్మిణిషేధధీహ
 తవోహిశబ్దాస్సన్య || ౫౪౧ || అక్షరధియోత్రతేఖల్వవరోధావ్యత్రతమవసంహారః | అక్షరబుద్ధియతాస్సర్వోస్సర్వత్ర
 చావరోధవ్యాః || ౫౪౨ || యస్మాత్సర్వత్రైవబ్రహ్మప్రతిపాదనప్రకారోయం | సర్వభిశేషనిస్తాత్మకస్సమావోహిద్య
 శ్యతేకించ || ౫౪౩ || సర్వత్రప్రతిపాద్యబ్రహ్మభిన్నంప్రతీయతేతస్మాత్ | అన్యత్రచశ్రుతాపిసర్వత్రైతాధీయః
 కుతోనస్యః || ౫౪౪ || తదిదంహ్యసందాదియతిస్సోత్రవ్యాకృతోపురాకథితః | తత్రవవిధిరూపాణిహివిశేషణాన్యేవ
 చింతితానిపరం || ౫౪౫ || అత్రప్రతిషేధాత్మకవిశేషణాన్యేవచింతితానిపునః | అస్తానందాదీనాముపసంహారః స్వకూపభూ
 తత్వాత్ || ౫౪౬ || సనిషేధానామేవంస్యాదానంత్యాదనాత్తథావాచ్ఛ | ఇత్యధికాశంకాయాంప్రతిషేధానామనాత్మ
 భావే || ౫౪౭ || లేహంహినిర్విశేషబ్రహ్మప్రతిపత్తిపాదనత్వేన | ఉపసంహారోయోక్తేనిషేధవాక్యేకవాక్యభావేన ||

౫౪౮॥ ఇత్యేతద్దర్శయితుం సేయంబం తాత్ర భవతియ క్తమా । అత్రోపసదవదియన్నిదర్శనంతన్నిరూప్యతే సేవది ॥
 ౫౪౯॥ జనుదగ్నినాకృతోసావహీనసంజ్ఞాకృతుశ్చయూతాత్ర ॥ సుతుజామదగ్న్యఇతికలఃఖ్యాతస్త్రుచోపసత్సం
 జ్ఞాః ॥ ౫౫౦ ॥ ఇష్టయతితాత్పురుషోదాశిన్యస్తైతీరియకవిహితాః । అగ్నేర్వేద్యోత్రంవేదితపురోదాశదానమంత్రా
 నాం ॥ ౫౫౧॥ ఉద్ధాతృవేదజానామధ్వర్యుభిరేవభవతిసంబంధః । తత్రపురోదాశస్యప్రదానమధ్వర్యుకర్తృకంయస్తా
 త్ ॥ ౫౫౨॥ తదిహవ్రథానతంత్రంహ్యంగంనిర్దిష్టమేవమత్రాపి । అక్షరతంత్రత్వాదిహవిశేషణోనాంహియత్రకుత్రా
 పి ॥ ౫౫౩॥ ఉత్పన్నానామేమాంసర్వత్రైవాత్మరేణసంబంధః । ఉక్తంప్రథమేకాంజెగుణముఖ్యత్యాదిహాహితేన ॥
 ౫౫౪॥ ఉత్పన్నస్యఫలదేనియోగవిధిర్ముఖ్యపక్షభవతిగుణః । ఉత్పత్తివిధిర్నితయోర్వ్యతిక్రమశ్చేదదాతుముఖ్యత ॥
 ౫౫౫॥ మంత్రాత్మకవేదస్యచభవతిహ్యధ్వర్యుజైవసంయోగః । ఉత్పత్తివిధిర్నితాధానర్వత్రైవోపలభ్యతేభాకే ॥ ౫౫౬
 తస్మాద్భువిధినైవహీగుణస్యనయనమిభవతినూతాగ్ధిః ॥ ౫౫౭॥ ఇయదానననాత్ ॥ అథర్వణికాశ్వే
 తాశ్వతరాశ్చన్వాసువల్లెతి ॥ ౫౫౮॥ ఏవంహ్యుతంపిబంతౌసుకృతస్యేత్యాదికంపఠంతిః తాః । అత్రచంద్రైకత్వంవి
 ద్యానానాత్వమితకుసందేహః ॥ ౫౫౯॥ ఇహవిద్యానానాత్వంయూక్తంయస్తద్విశేషకహవృష్టః । అథోక్తర్వణికాశ్వే
 హ్యేకస్యచభాక్తృతానిర్దిష్టా ॥ ౫౬౦॥ కథవల్లివాశ్వేహిద్వయోశ్చభాక్తృత్వమభిహితంభవతి । వేద్యంహిభిద్యమా
 నంవిద్యాంభిద్యాదిహాత్మతోబూతే ॥ ౫౬౧॥ విద్యైకత్వమహస్యావ్యతీతతథయోర్మంత్రయోరభిన్నంహి । ద్విత్వో
 పేతంవేద్యంవృష్టయోర్మంత్రయావతిభిన్నం ॥ ౫౬౨॥ ఇహవేద్యరూపభేదోనాశంక్యభవతిమంత్రయోరుభయోః । య
 స్మాదేతాజీవద్వితీయమేతేశ్వరంప్రదర్శయతః ॥ ౫౬౩॥ అన్యోభిచాకశీతీత్యనోశనాయాద్యతీతీవవాయం । ప్రతిపాద్యతే
 వరాత్పైసపవపునరపివచాక్యతేషేషి ॥ ౫౬౪॥ కతవల్లివాంకలుబేవేపిబంతితానూచర్యధాత్రేణ । వరమాత్మపిబతీతి
 చ్చుత్రిన్యాయాదిదంభవెద్భాక్తం ॥ ౫౬౫॥ ప్రకరణతోపపరాత్పాప్రతీయతేవాక్యశేషతోఽప్యేవం । తస్మాన్నవేద్యభే
 దాద్విద్యాభేదోత్రశంకితుంశక్యః ॥ ౫౬౬॥ తాదాత్మ్యభోగస్థాంజీవోపాదానమహాభవత్సఫలం । భదాభేదవిచారా
 వసోనైవహివరాత్పవిద్యాయాం ॥ ౫౬౭॥ ఇత్యుక్తంతస్మాదత్రాగ్ధికధర్మోపసంహృతిర్యుక్తా ॥ *

౫౬౮॥ అంతరాభూతగ్రామవత్సన్వత్సనః ॥ యత్నాత్మాదపరోత్పాద్భిర్వైతిద్విస్సమావసంత్య
 త్ర ॥ ౫౬౯॥ నైరంతర్యేణోపస్తకఃకూూపప్రశ్నయోరిదంవాక్యం । వాజసనేయిసపితత్రచవిద్యాభవేతిమైత్రేవ ॥
 ౫౭౦॥ కింవానానేత్యేవంసందేహసాతుభవతినానేతి । యుక్తంవస్తుంయస్తాభ్యావశ్యేహద్యశ్యేతీతిస్యాః ॥ ౫౭౧॥ వి
 ద్యైకత్వేతుల్యాధికంద్విగామానమఫలమేవస్యాత్ । తస్మాదభ్యాసాత్కలభవతియథాకర్మభేదపమహః ॥ ౫౭౨॥ వి
 ద్యాభేదోభ్యాసాత్సృగ్ధితంకాంక్షితాకరోతీహ । అతోపస్తకఃకూూపబ్రాహ్మణయోస్సన్వత్సవోహిభిద్యైకత్వం ॥
 ౫౭౩॥ యస్మాదిహంతరాత్మానానామవిశేషతీతతథయోర్వృష్టః । సర్వాంతరంతరాత్మాహ్యవిశేషఃపృథ్వీతేనఉభయ
 త్ర ॥ ౫౭౪॥ ప్రత్యుచ్యతేచనద్వావాత్మానావాంతరేహిసంభవతః । యదిచాంతరత్వముభయోర్భూతగ్రామవిదం
 ప్రసజ్యేత ॥ ౫౭౫॥ ఇహపాంచభాకేస్తేదేహాచాపోంతిరాఃపృథివ్యాస్సుయః । అప్యస్తైజోంతరమితియథాతలై
 నేహచాంతరత్వంస్యాత్ ॥ ౫౭౬॥ సర్వాంతరత్వమేతచ్ఛాపేక్షికమేవనైవముఃస్యాత్ । అథవాభూతగ్రామవిద్య
 స్వాథాంతరంభవేదేతత్ ॥ ౫౭౭॥ యాతగ్రామేహ్యస్తాహ్యోదేవఇతిమంత్రనిర్దిష్టః । సర్వాంతరస్తుతైతద్బ్రాహ్మ
 ణయోరపిభవేదసాపితిహ ॥ ౫౭౮॥ తస్మాద్వైద్యకత్వాద్విద్యైకత్వంభవేదేరాబాధం । అభ్యాసాదిహవిద్యాభేదో
 యశ్చేహశంతిసానివి ॥ ౫౭౯॥ నైవారభిభవతియత్రగునిర్ధకస్యాస్మృతాయముఖ్యాసః । తత్రేవభేదకాసాహితూప
 స్తప్రవిద్యితస్యాస్మృత ॥ ౫౮౦॥ అశనామూర్ధ్వరాసాధృతయాసఫలఇతిసవిదవర్తయతి ॥ అథృతాభేదానువవత్రింతి
 తేహ్యోపదేశాంతరవత్ ॥ అథయదివిద్యాభేదోనైవాభ్యుపగమ్యతేతేయోరుభయోః ॥ ౫౮౧॥ ఆత్మానభేదవి
 వత్ప్రాప్తయోఃకథమిహానుపపద్యేత । ఇతిదేకువదేశాంతరవదేషఅత్మానభేదతీతపన్నః ॥ ౫౮౨॥ తాంధ్యవగ

దిహిష్యే ప్రపాదకెద్యశ్యతేహిసేదాసా । తద్వ్యవసీక్యపదేశోవిద్యాభద్రసతత్రసంభవతి ॥ ౫౮౧ ॥ యదుపత్ర
మోవసంహారాభ్యామైకాభ్యమువగతంతత్ర । అపిభూయవికమాభగవాన్మతివాక్యేనగమ్యతేహ్యతత్ ॥ ౫౮౨ ॥ అథ
ప్రైకస్యైహిపునఃపునఃప్రతిపపాదయితేతత్సం । తత్రాసక్యమవదేశస్తత్తద్భుక్తానివారణాథోహి ॥ ౫౮౩ ॥ భవతి
తత్రేవేహపప్రశ్నసమాప్త్యస్సమానకూపత్వాత్ । ఏకాథగోవరావిహద్యస్తాచోపత్రమోవసంహారా ॥ ౫౮౪ ॥ త
త్రేవయదేవసాత్మాదిద్వితీయేకహూళకప్రశ్నై । అవిశ్యవైవకారంపూర్వప్రశ్నస్థముత్తరత్రపునః ॥ ౫౮౫ ॥ ఆకృష్ట
మాణమథాదదర్శయతిపరంశుపూర్వవాక్యే । కథితోహికార్యకరణవ్యతిరిక్తస్యాత్తవ్యోహిసద్భవః ॥ ౫౮౬ ॥ ఉపది
శ్యతేతనాయాద్యసంసారతస్యచోత్తరత్రేతి ॥ ౫౮౭ ॥ వ్యతిహారోవిశింషంతిహితరవత్ ॥ తద్వ్యహంసోసావితి
యోసాసోహమితిచామనంతీదం ॥ ౫౮౮ ॥ తత్రేతరేయిహోహిప్రకృత్యగరవిమండలస్థితంపురుషం । త్వంవాఅహమస్తీతి
త్వమత్వహ్మవాఇతిహకథయంతి ॥ ౫౮౯ ॥ జాబాలావాక్యమిదంతత్రచసందేహపక్షసంభవతి । కిమహ్వతిహారే
హోభయయాపానుతిరియంహికథావ్యా ॥ ౫౯౦ ॥ అథవాకిమేకరూపేత్యత్రైయంస్యాదిహైకరూపేతి । సహ్యతాత్మై
శ్వరయోరైక్యముక్త్యాన్యదప్రకిందిహ ॥ ౫౯౧ ॥ చింతయితవ్యంయదిచెచ్చింతయితవ్యంహికిమపికత్వేత । జీవస్యే
శాస్త్రత్వంసంసార్యాస్తత్వమీశ్వరస్యేతి ॥ ౫౯౨ ॥ జీవస్యేశాస్త్రత్వతస్యైతాదోభవేద్యదీశస్య । సంసార్యాస్తత్వం
స్యాత్తదేశ్వరస్యహినికర్షపవస్యాత్ ॥ ౫౯౩ ॥ తస్మాదిహైకరూపామతిరేవస్యాన్నహిద్విరూపేయం । వ్యతిహారా
మామయప్రైకత్వదృఢీకృతిఫలాభాఇత్యేవం ॥ ౫౯౪ ॥ ప్రాప్తేబ్రూతేహ్యభ్యానాయవ్యతిహారేపిఅహ్మతః । ఇతరవది
తివనిదశానమత్రభవిష్యతియథేతరేహిగుణాః ॥ ౫౯౫ ॥ సర్వాస్తత్వప్రభృతయఅహ్మాయంతేతత్రేవవేదహపి । ఇహ
చసమాహ్నతారస్తథోభయోచ్చారణాద్విశింషంతి ॥ ౫౯౬ ॥ త్వంవాఅహమస్త్యహంవత్వమసీతిహితతిగిరిద్విరూ
పాయాం । కథావ్యాయాంహిమతావథావదేతన్నచాన్యథాభవతి ॥ ౫౯౭ ॥ ననేయద్యయాభమానస్యాథావిశేషో
త్రకల్ప్యతేతహి । ఈశస్యచసంసారిత్వావత్ప్రస్యాన్నైకమగత్యుక్తం ॥ ౫౯౮ ॥ నాసాదోవఇహస్యాదైకత్వ
స్యానుదింత్యమానత్వాత్ । నన్వైకత్వదృఢీకారోసావిహదుర్నివారణితేన్న ॥ ౫౯౯ ॥ అత్రైకత్వదృఢీకారోసానని
వార్యతేపరంతత్ర । వచనప్రామాణ్యాద్వ్యతిహారేహేహగుమతిద్విరూపైవ ॥ ౬౦౦ ॥ కథావ్యాసత్వస్యామతిరిత్యై
తావదేవవత్ప్రాయః । తస్యాంనుత్యేకతాయాంఫలతత్వైకత్వమపిదృఢీభవతి ॥ ౬౦౧ ॥ ఆధ్యానాథాంహియథాసత్వా
దిగుణేషుచోపదిష్టేషు । తత్తద్గుణావరాత్ప్రాప్తసిద్ధ్యతిహాపితద్వదేవస్యాత్ ॥ ౬౦౨ ॥ తస్మాద్వ్యతిహారోసావాధ్యాత
వ్యస్తథోవసంహార్యః ॥ ౬౦౩ ॥ నైవహిసత్వాదయః ॥ ఇహాకీలవాజసనేయత్రతాసయోహైతమితిసమాహ్నతం ॥
౬౦౪ ॥ యోయంసుమహద్యత్సంప్రథమజమేతంహిరణ్యగర్భాఖ్యం । సత్యంబ్రహ్మత్యేవంవేదభవేత్రస్యలోకవిజయ
ఇతి ॥ ౬౦౫ ॥ ఎహహిసత్వవిద్యానామాత్మరవిద్యయాసమాకలితా । తత్రాహ్మతాహిపునస్తద్వత్తత్సత్వమితి సమా
హ్నతం ॥ ౬౦౬ ॥ వాక్యంతత్రాదిత్యాజ్యోతిమండలగతాహిపురుషాయః । యోక్షాత్యాజ్యసంస్థః పురుషస్తాసత్వమి
తిసమాహ్నతౌ ॥ ౬౦౭ ॥ కింద్యేహిసత్వవిద్యేకింవాప్యేతేతితత్రసందేహః । తత్రతుభిన్నాయుక్తాఫలసంయోగోయ
తోత్రేభేదేన ॥ ౬౦౮ ॥ జయతీమాలోకానితిభవతిహిపూర్వత్రహంతిపాచ్ఛానం । జయతీచోపరిష్టాత్ఫలసంయోగోహి
భిద్యతేవపునః ॥ ౬౦౯ ॥ ప్రకృతాక్షమణమత్రాహిస్యైకత్వేనభవతియ్యుక్తమితి । ఏసంప్రాప్తేబ్రూతేహ్యైకైవైహ
త్రాసత్వవిద్యేతి ॥ ౬౧౦ ॥ తద్వత్తత్సత్వమితిప్రకృతాకర్షణమిదంయతోత్రాప్తి । ననువిద్యాభేదేపిప్రకృతాకర్షణము
పాస్యయాప్రైక్యాత్ ॥ ౬౧౧ ॥ ఉపవద్యతేఇత్యుక్తంకథమిహవిద్యైక్యమితితునాశంక్యం । యత్రభిగిష్టమిత్తాద్విద్యాభే
దఃప్రతీయతేతత్ర ॥ ౬౧౨ ॥ ఏవంతత్సాద్విహతూభయథావాక్యేప్రతీయమానేహి । పూర్వోపదిష్టవిద్యాసంబంధంస
త్వముత్తరత్రాపి ॥ ౬౧౩ ॥ పునరాక్యత్తద్వత్ప్రైకత్వంహినిశ్చితంభవతి । ఫలభేదత్రవేదాదిహవిద్యాభేదఇతియద్య
పూర్వోక్తం ॥ ౬౧౪ ॥ తదమాదలకువయితఃఫలభేదశ్చిరిహాథావాదస్యాత్ । అదిత్యుండలేక్షిణపురుషస్యోపాస

నాహి ఫూర్వోక్తా ॥౬౦౩॥ అహరథామిత్యేవంకల్పం గాంతరవపిచ పూర్వమువదిక్షరః అంగఫలశ్రుతిరేషా స్తుతియాచా
 నహి వివక్షితా భావాన్యత్ ॥౬౦౪॥ యస్మిన్ తృతీయాధ్యాయే నా ఫలశ్రుతితా వియం నిరాకారా త్వా తస్మాదా ఫలభేదాన్ధా
 విద్యై క్రియదనవదంస్యాత్ ॥ ౬౦౫ ॥ యద్వాప్త భావవాక్యకామపదాదశా సాభ్యలాసిద్ధా తస్మిన్ స్తుతాత్రిసంప్ర
 న్యాయేన ఫలేన రూపణేయేహి ॥ ౬౦౬ ॥ అంగేపిచ ప్రభావే శ్రుతవపితదిదం ఫలం సముద్భవత్య భవతి ప్రభావఫలమితి ఫ
 లభేదోపావసిద్ధివేదా ॥ ౬౦౭ ॥ తస్మాదైతే వేయం విద్యాత తద్విశేషణోపేతా అమూల్యభక్త్యభివృద్ధిసత్త్వాదు
 నోపసంపూర్ణత్యక్తా ॥౬౦౮॥ తేదిత్యస్త్రినామ శ్రేయచ్చాత్యుద్భవత్యఫలపదవయంహి వాజసనేయకవాక్యం ఛాం
 దోగ్యేవ్యథయపవత్తత్యాది ॥౬౦౯॥ తత్రైవచాంతరక్షిణపురుషదృశ్యతత్త్వప్రసిద్ధంయత్ వాక్యముదాహృత్యైత
 త్రైవచాత్యుద్భవపురుషపదవయం ॥౬౧౦॥ ఉభయత్రైకావిద్యే త్యేవంశ్చిత్త్యత్ర సత్త్వాదిక వాజసనేయభ్యో
 హిత్వం దోగా నాభివృద్ధిపసంహార్యా ॥౬౧౧॥ మన్యం లేహితదేతత్తమంజననై వకథవపీహాస్యాత్ ఛాందోగ్య
 చోక్తికవ్యపాశ్రయాయం ప్రతీయతే విద్యా ॥౬౧౨॥ తత్రాదివ్యయోరపితభావసానేచకమూర్తివ్యక్తిత్యయమేవ
 గాగ్నిసామేత్యేవమువక్రమేహి విద్యం ॥ ౬౧౩ ॥ తస్య రాస్యముచగేష్టాదినిధ్యేసానగాయిత్యేవతే నైవేహ
 వాజవాక్యేమపిచకత్వాంగవిహ్నముస్త్యక్త ॥ ౬౧౪ ॥ ప్రక్షణభేదాద్విద్యాభేదేయైర్గుణవ్యవస్థైః
 ౬౧౫ ॥ కామాదీత్రత్రత్రచాయతనాదిభ్యః అభయభదమిత్యధీతం ఛాందోగ్యేదృశ్యతేహి వాక్యమిదం ॥౬౧౬॥
 తత్రబ్రహ్మపురస్కేంద్రాదీలక్షణపుండరీకవేత్సేక్షం తస్యాంతస్థాకాశంజవారం ప్రస్తుత్యచాయమువదిష్టః ॥౬౧౭॥ అ
 వహనపాప్తాదిజరోవిమృత్యురయమహవిశోకదూత్య ॥ విజిఘ్రోహ్యపిపాససృశ్యకామశ్చ సత్యసంకల్పః ॥౬౧౮॥
 ఇహాలవాజసనేయకవాక్యంతదిదంసనేతిచాధీతం పవమహానజలత్తాయాయంఽజ్ఞానమయభిప్రథితః ॥ ౬౧౯ ॥
 యోసాచంతహృదయాకాశోత్పల్వాస్తీతత్రోశేతేసా సర్వస్యవశీసర్వస్యేతానస్సయమిహితత్రోక్షం ॥౬౨౦॥
 తత్రోపవిద్యైకత్వంపరస్పరకలిగుణోపసంహారః ॥ విద్యానానాత్వంవాతేమిత్రయుక్తమితిసంశయేమూర్తితే ॥౬౨౧॥ అ
 త్రైవిదియైకత్వంయుక్తమతస్సాన్యన్తనోపసంహారః ॥ ఛాందోగ్యవాక్యద్వయైవైకసత్యకామతాదిగుణాః ॥౬౨౨॥
 తేహిసవాపవమహానజలత్తేత్యాదివాజవాక్యేహి ॥ సంబధ్యంలేయద్విహవాజ్యవదశితమిదంవశిత్యాది ॥౬౨౩॥
 ఛాందోగ్యపవత్రైత్యత్రతుసంబధ్యతేతదేతదిపి ॥ యస్మాదాయతనాదికమభయత్రైవోపలభ్యతేహిసమం ॥ ౬౨౪ ॥
 హృదయాయతనంహిసమంవేద్యఃపరమేశ్వరస్సమావోత్ర సేతుత్వంచసమాసంకాశాసంభేదకాలేణంయదిదం ॥౬౨౫॥
 నస్యహవిద్యైకత్వంసచోధయతామిశంకతుంశక్యః హృదయాకాశస్త్రివచాన్చాందోగ్యేదృశ్యతేహిగుణయోగః ॥౬౨౬॥
 తత్రతయానస్త్రివచనాన్తాదివిద్యతేహిగుణయోగః ॥ వాజసనేయకవాక్యేవేద్యభిన్నైకతంహివిద్యేతా ॥ ౬౨౭॥
 ఇతిచేన్నానాధోమకథవపివైవాత్రవేద్యభేదోస్తే ఛాందోగ్యదహరవాక్యేలప్తైవాకాశశబ్దమువదిష్టం ॥౬౨౮॥
 యద్యప్యత్రవిశేషశాన్దోగ్యలప్తానగుణమువదిష్టం ॥ వాజసనేయకవాక్యేనిగుణమువదిశ్యతేవరంప్రప్త ॥౬౨౯॥
 విద్యాభేదమేతాగుణోపసంహారభహాకీలాభాపి ॥ గుణవతపికత్వేనాయతనాదీనాంనమానరూపతయా ॥ ౬౩౦ ॥
 బుద్ధిస్థానాంతేహముపసంహారోహిగుణగణానే ॥ స్తుత్యభోసాపుపసంహారోవోపాసనాయథవశేహ ॥౬౩౧॥ యత్ర
 క్షుద్దిపిదృష్టేగుణైస్త్రైవేకతామత్రశక్యత్యాత్ ॥.....

౬౩౨ ॥ అదీరాధలోపః ॥ ఛాందోగ్యేవైశ్వనరవిద్యాయాంవాక్యమేతదువదిష్టం ॥౬౩౩॥ తద్యధ్య
 క్తమితిసయాంప్రథమామాహుతిమితదమువదిష్టం ॥ తత్రచవంఽప్రాణామయయోఽహితాస్తతత్త్వకాశ్యేవ ॥౬౩౪॥ స
 యపితదేవమిత్యాదివోవదిష్టాగ్నితూర్వాత్రకబ్ధిపి ॥ తత్రచచార్యతపితతిమిహప్రాణాగ్నితూర్వాత్రసంజ్ఞస్య ॥౬౩౫॥
 భోజనలోపలోపోధవేత్తామత్రభావతస్యలోపేతితి ॥ తద్యధ్యక్షమితిశుభభాగ్నామసస్యభోజనార్థత్వాత్ ॥౬౩౬॥ భో
 జనలోపేయవ్యతపపాగ్నితూర్వాత్రమేతదితి ॥ పవంప్రాప్తయోగేనలభ్యతేతిదిదమగ్నితూర్వాత్రభి ॥ ౬౩౭॥

సునిత్యవదేతానితేషుతద్వైష్ణవైః॥ ౬౩౭॥ ఏవంబాతీయానాసునియతభావంహిదశాయత్యేషాః । తేనోభావరుతభిశు
తిరిహసానైతసర్థముపదిశతి॥ ౬౩౮॥ యచ్చైవంవెదనయోవేదోభావోహికమగురుతభి । ఉపదిశ్యావిదుహిపహిక
మానుజ్ఞాంప్రదర్శయత్యేషాః॥ ౬౩౯॥ ప్రస్తావదేవతావిజ్ఞానావిప్లవితథైవతశ్చయతి । విజ్ఞానానామయతభావంప్ర
స్తోతరేవమాద్యాహి॥ ౬౪౦॥ అపినైవంబాతీయకవిజ్ఞానస్యచఫలంహిపృథగేవ । కమణంఉపలభ్యతభిహికమగుఫలాతి
శయదూపమేవైతత్॥ ౬౪౧॥ శృణీరేతసర్థమేవహిదర్శయతియదేవవిద్యయైత్యాద్యాః । తత్రక్షతరపశ్యేవకాద్విద్యా
హీనమపీవీర్యవత్కర్మ॥ ౬౪౨॥ భవతీతిగమ్యతేతద్విద్యానిత్యత్వఎవసంభవతి । నిత్యత్వే విద్యాయాఃకథమహవిద్యావిహీన
మపీతదిదం॥ ౬౪౩॥ సర్వాంగోపస్కరణాత్క్రియమాణంవీర్యవద్భవేతగమ ॥ ఎవంహిలాకపామాదిషునియతా
నిహిఫలానిశివ్యంతే॥ ౬౪౪॥ శబ్దంతేవశిష్టాత్కాద్యైష్టిప్రత్యుపాసనంతాని । నేహోర్థవాదమాత్రంప్రతివస్తుంయు
జ్యతేఫలశ్రేణం॥ ౬౪౫॥ ప్రతిలక్షకతావత్ప్రకారాధికతాభవేత్తదైవంచేత్ । సంభవతిముఖ్యవృత్త్యా సుఫలార్థత్వ
హిసాతునన్యాయ్యా॥ ౬౪౬॥ ప్రకరణబలాత్ప్రియాబాధీనాందగ్నాదికాంగతాలాభాత్ । తేషుఫలత్వవిశిష్టార్థవాద
మాత్రత్వకల్పనంయుక్తం॥ ౬౪౭॥ పరణమయిత్యాదివ్యపిఫలశ్రేతరథవాదతాయుక్తానైవాక్రియాత్మకానాంఫ
లసంబంధోవివాక్రియాయోగం॥ ౬౪౮॥ అత్యహుఫలార్థమేహాంక్రియోగాపేక్షితత్వముదితంస్యాత్ । క్రితురపిచ
జహూప్రకృతిప్రవ్యాకాంక్షీభవేచ్ఛతర్జ్వయం॥ ౬౪౯॥ పరణమయితీత్రత్యాప్రకృతిప్రవ్యాకృత్యేకగిర్జిప్తం । తేనజ
హూద్యైవేవాంక్షీత్వగత్యేహినిశ్చితేవశ్శాత్॥ ౬౫౦॥ తత్రఫలశ్రేణస్యార్థవాదమాత్రత్వనిశ్చయోభవతి । గోదో
హనాదికానాశ్రత్యాకాంతౌవివక్షితత్వేన॥ ౬౫౧॥ చమసేనైవప్రకృతాప్సగియనభూపాశ్రయస్యలాభేన । ఉపప
న్నోహిఫలేదిశేవంబైల్పాదిషూపవన్నయం॥ ౬౫౨॥ సతుపరణమయిత్యాదిష్టేవంప్రకృతోస్తికశ్చిదాకారః॥ క
త్వాకాంతౌనియతోజహ్మదాద్యశ్యతేయమాధారః॥ ౬౫౩॥ క్రత్యాకాంతౌరహితోహ్యభారోద్భవ్యతేహిబైల్వా
దాః । పరణమయిత్యాదౌయదిఫలేదిశకల్ప్యతేహివాశ్యేన॥ ౬౫౪॥ జహ్మఃఫలసంబంధఃప్రకృతిప్రవ్యాకాపిసంబం
ధః॥ వాక్యేనకల్పనీయప్రదాతవేద్యాకృతభేదవచనం॥ ౬౫౫॥ కమాంగసంశ్రితానాముపాసనానాంస్వరః । క్రియా
త్వేన । యాగాదివదేతేహంఫలేపభాసంవిరుద్యతేనేహ॥ ౬౫౬॥ క్రత్యాశ్రయాణిగోదోహనాదికానివషతేనసంబం
ధాత్ । యద్వదనిత్యానితైవోద్గీతాదివ్యపాత్రయాణీహ॥ ౬౫౭॥ శ్రుతివాక్యచరణతానిమ్యుపాసనాన్యపిభవంత్యని
త్యాని॥ ౬౫౮॥ ౩౩॥ ప్రదానవదేవతయక్తం॥ ౩౩॥ వాజసనేయేహివదిష్యావ్యేవేత్యాదివాక్యేహామన్నతం॥ ౬౫౯॥
తత్త్రిదవాగాదీనాంపాశ్చిశ్చేష్టేవధారితోధ్యాత్వం॥ అధిదైవతమగ్నాదేవ్యాఘోశ్చాంధోగ్యకౌపనివదితథా॥ ౬౬౦॥
వాయుర్వావేత్యత్రత్వగ్నాదీనాంహివాయురధిదైవంసంవర్ణనాతోవాగాదీనాంశ్రేవసంవర్ణనాః॥ ౬౬౧॥ పా
నోధ్యాత్వంతత్రచవాయుపాశ్రాపిమాహిపృథగేవ । ఉపగంతవ్యాప్యతామవృథగ్వతీహభవతిసందేహాః॥ ౬౬౨॥ త
క్రావృథగితియుక్తంయతప్రయోరేహుతత్వభేదోష్టి । నేహభిన్నేతత్వేవృథగనుదితనమిదంభవేన్నన్యాయ్యం॥ ౬౬౩॥
అధిదైవతమగ్నాధ్యాత్వంతత్వాభేదంశ్రుతిఃప్రదర్శయతి । అగ్నిర్వాగిత్వాద్యతథాతపతభిదైవమాద్యాహి॥ ౬౬౪॥ ప్రాణ
నామేతేహంవిభూతిమగ్నాధిదైవకింబుతే । ఉపలభ్యతేహిబహుధాతత్వాభేదప్రత్యగగ్రీతయోః॥ ౬౬౫॥ నిర్దిశతి
చయఃప్రాణస్సవాయురితిహిశ్రుతిప్రయోరైక్యం । వాజసనేయేహియతశ్చేదేత్యాదిగమవాక్యేహి॥ ౬౬౬॥ పా
నాద్యానిభూతేదేతీపాశ్చేనచోపసంహారాత్ । ఏకత్వమేవహితయోదగర్భయతియథోక్తవాజివాక్యమపి॥ ౬౬౭॥ పా
నాద్యైవవాహాన్యాశ్చేతిప్రాణప్రతేనదైకేన । ఉపసంహారోపితయోఃకేవలమేకత్వమేవబోధయతి॥ ౬౬౮॥ భాందో
గ్యేపమహత్వానశ్యతురోదేవపకత్తివాక్యంసంవర్ణ మేకమేవహిగమయతిస్థితయోఃకథందిదపిభేదం॥ ౬౬౯॥ తస్మా
ద్యాయుపాశ్రావత్రావృథగేవచోపగంతవ్యా । ఏవంపాశ్రేయతేవృథగేవమాదితావగంతవ్యా॥ ౬౭౦॥ యస్మా
త్పృథగగతైతవాయుపాశ్రావితావాపదిశ్యతే । అధ్యానాద్ధోహ్యభ్యాత్పిరాధిదైవతభాగఉపదిష్టః॥ ౬౭౧॥ సోయమ

సత్యాధ్యనపుకత్వైవసర్వకః ప్రసజ్యేతానస్విహతత్వాభేదానుచితసంహ్యభృత్సవయ్యుక్తమితి ॥ ౨౧౧ ॥ ప్రాగుక్తిం
కథమేతత్పుకగ్నవెదితనశంకితుంశక్యంతత్వాభేదప్యత్రావస్థాభేదేనచోపదేశస్య ॥ ౨౧౨ ॥ భేదవశేనతయోరనుచితసభే
దోభవేదసాయుక్తః తత్వాభేదాభిప్రాయేణైవాస్యోపపద్యమానేస్య ॥ ౨౧౩ ॥ ఆత్రయతశ్చేదేత్యస్యతునభ్యేయభేదమ
ఘటకతా । సయైవేషాంపాతానాంమధ్యమభిత్వాదివాక్యమపివాచ్యోః ॥ ౨౧౪ ॥ ప్రాణేనసామ్యముక్త్యయిహోక్త
మాధ్యానభేదముపదిశతి । యోసావిహేకమేవప్రతమిత్యత్రైవకారణైః సా ॥ ౨౧౫ ॥ ప్రాణప్రతాభిసంధ్యావాగాది
ప్రతనివతానాథస్యైవ । భగ్నప్రతానివాగాదిసీతతానిమృత్యురిత్యాద్య ॥ ౨౧౬ ॥ భగ్నప్రతత్వకథనాద్వాగా
దివ్రతనివతానాథైవ । ప్రతమిమాంసేతిప్రస్తుత్యాభగ్నప్రతత్వముపదిష్టం ॥ ౨౧౭ ॥ వాయుప్రాణోభయయోప్రణ
తఫలమపివాయులోకసంప్రాప్తిః । నైషానప్రమితేతిశ్చైతద్భ్రష్టయశ్చదేవతాశబ్దః ॥ ౨౧౮ ॥ అవరిచ్చిన్నాన్యత్యాద్యా
యావత్ప్రీతసంజనోభవతి । వేదేషుచవాయురసాపాతానిః ప్రాణేషుభవతినంవగః ॥ ౨౧౯ ॥ ఇతిభిన్నత్యేనైతాతా
వాపతావిశ్రాంతిమూర్తితే । దశసంప్రత్యుత్తమిత్యుపసంహారోపిభేదవరసవ ॥ ౨౨౦ ॥ తస్మాన్నిత్యగేదేమావాధ్యాత
ప్యానచైకయాభేదయా । అత్రనిదర్శనమేతస్మిదానవదితప్రదిర్భితంసాయధా ॥ ౨౨౧ ॥ త్రిపురోదాశిన్యాంఃత్విష్టావిం
చాయీరాజ్యిత్యాద్యా । తత్రపురోదాశయేపాథామంత్రాస్త్రయోహ్యోదిష్టాః ॥ ౨౨౨ ॥ సర్వేషానుభిగమయన్నితి
శ్చుతిరపిచదేవతైశ్చాప్య । తత్రపురోదాశానాంసహప్రదానప్రసంజనేహిక్యతే ॥ ౨౨౩ ॥ యాజ్ఞపురోశువాక్యా
వ్యత్యాసవిధానతత్త్వగుణభేదాత్ । తద్దేవతాపుకత్వైవప్రదానపాథకృమపియథాభవతి ॥ ౨౨౪ ॥ సంతాత్వాభేదేపా
ధ్యానపుకత్వైవమత్రయ్యుక్తంస్యాత్ । ఆభ్యేయాంశపుకత్వైవమత్రంసంకర్షణేననానేతి ॥ ౨౨౫ ॥ తత్రకీలయాగభేదోభ
వతివరంప్రవృద్ధేవతాభేదాత్ । ఇహవనవిద్యాభేదోవిద్యైకత్వంప్రతీయతేహియతః ॥ ౨౨౬ ॥ ఆధ్యాత్మికాధితేవోప
దేశవాక్యేష్యవక్రమాద్యోహి । విద్యైక్యేష్యధ్యాత్మికిదేవభేదాత్ప్రవృద్ధిభేదస్యైవ ॥ ౨౨౭ ॥ సాయంప్రాతః
కాలప్రభేదతత్త్వాన్నిహూత్రతాసభవత్ । ౪౪ ౪౪ ॥ లింగభూయస్త్యైరధిబలియస్తదపి ॥ ౪౪ ॥ వాజసనేయ
నఇహఃకల్పగ్నిరహస్యేహినైవవేత్యాది ॥ ౨౨౮ ॥ వాక్యంపతంతిత్రచస్మష్టేఃపూర్వంససచ్చనాసదిదం । ఇత్యాదిశ్య
చమనసస్సుష్టింశిష్టామనోధిక్యత్యైవ ॥ ౨౨౯ ॥ తదవశ్యస్తత్త్రింశత్సహస్రసంఖ్యాకమనోమయానగ్నిః । ఆరా
ప్తనశ్చితభిహ్యత్తనభిత్వాదివానిరుచ్యేతా ॥ ౨౩౦ ॥ వాక్ష్మితభిత్వాదీనపిపుకగ్నినామసంతిత్రైవ । తేషుషావిది
కత్యామనశ్చిదదయశ్చమూపదిష్టయే ॥ ౨౩౧ ॥ తేకమశేషభూతాఃకింకర్మానుప్రవేషోత్తమ్యః । కింవాపితేస్వతం
త్రాఃకేవలవిద్యాత్వకాభవంకృతి ॥ ౨౩౨ ॥ తత్రప్రకరణబలతఃక్రియానుషంగేహితేషుసంప్రాప్తే । తేషాంస్వాతంత్ర్య
మహప్రతాన్తీతేహిసూత్రకారోయం ॥ ౨౩౩ ॥ భూయాంస్యస్త్రాప్తాన్వావాక్యేలింగానిచోపబంధం । తేవిద్యాత్మక
త్వమేవోపాద్భలయంత్యేషుతానిసకలాని ॥ ౨౩౪ ॥ యత్కించేమానీతిశ్చుతివాక్యేలింగమేతమపదిష్టం । సర్వప్రాణేషు
నోపాద్భిర్భుమసదాగ్నయోహిచీయంతే ॥ ౨౩౫ ॥ ఇత్యాధ్యానేహిదృశ్యేసర్వాణ్యపియచ్చకిమపిభూతాని । సంకల్ప
యంతికునసాసాచాగ్నినాంకృతిర్భవేదితిహి ॥ ౨౩౬ ॥ ఏతద్విద్యాత్వత్యేభవతిహిలింగంసచక్రియాంగత్యే । యత్కించి
త్యైవతేపిసానిధిర్భూతచక్రియాంగస్య ॥ ౨౩౭ ॥ తాహైతానేవవిదభిశ్చుతిలింగమేతమపదిష్టం । స్వీపతేపిజా
గ్రతేపిచతస్యేహిగ్నిసర్వభూతాని ॥ ౨౩౮ ॥ దిన్వంతిసర్వదైవేత్యేతద్విద్యాత్మకత్వలింగంస్యాత్ । కర్మాంగముదిత
కాలానుష్ఠేయంసార్వకాలికంచేదం ॥ ౨౩౯ ॥ యచ్చాన్యస్తత్త్రింశత్సహస్రసంఖ్యాత్వమపిచకర్మాంగం । స్మృతిలింగసూ
త్రకృష్టంలింగంతుప్రకరణాద్భలియభితి ॥ ౨౪౦ ॥ విద్యాత్మకత్వమేషాంతస్మాద్యుక్తంహిలింగిభూయస్త్యైవ ॥ ॥

౪౪ ౪౪ ॥ పూర్వకల్పఃత్రకరణాత్స్యైవక్రియామానసవత్ ॥ ౪౪ ॥ యచ్చాగ్నయస్త్వతంత్రాహ్యనవ్య
శేషాభిహారిష్టం ॥ ౨౪౧ ॥ నైతమ్యుక్తంయస్తాత్ప్రకరణమేతత్క్రియామయస్యాగ్నేః । తద్విషయోహిచికల్పవిశేష
దేశోనహిస్వతంత్రయం ॥ ౨౪౨ ॥ పూర్వస్యచేష్టకాగ్నేస్సగ్నిహితస్యహిచికల్పబోధార్థం । ఇహసంకల్పకుయత్వ

ప్రకారభేదోపదేశవచాయం॥ ౨౪౩॥ సేన్యప్రపూర్వముక్తంలింగంహి ప్రకరణాద్భవీయశ్చి॥ సత్యంహిలింగమీదృశ్య
హిప్రకరణాద్భవీయశ్చహభవతి॥ ౨౪౪॥ విధివాక్యకృత్యంయత్సత్తేజేహిప్రకరణాద్భవీయస్యాత్॥ విధివాక్యసహిం
గంకేవపివద్యప్తంపరంత్యిహోవై తత్॥ ౨౪౫॥ సాంపాదికాగ్నివిషయప్రశంసనాత్మకమిదంభవేద్యాకృం॥ తచ్ఛార్థవాద
నాపంతత్ ఫలంలింగంసంబాధకంభవతి॥ ౨౪౬॥ ప్రాప్తైహ్యన్యార్థైగుణవాదేనోపపద్యమానంఫలత్॥ ప్రకరణమేతద్భాగిత
ముత్సహాతేలింగమీదృశంహికథం॥ ౨౪౭॥ సాంపాదికాలపీమేగ్నయఃక్రియాను ప్రవేశితస్తస్మాత్ క్రియాసంపదినిదర్శనమ
త్రయధాద్వాదశాహసత్రేహి॥ ౨౪౮॥ త్యక్త్వాంత్యాహద్వితయందశర్వాప్రస్యావశేషితస్యాంతేదశమేహస్యవివాద్య
మానసవగ్రహణావిద్దిష్టః॥ ౨౪౯॥ తత్త్రవపుధివీపాత్రంసోమరసోసోసముద్రవివోక్తః॥ స్యాద్దేవతాప్రజాపతిరస్తేత
న్యైవగృహ్యమాణస్య॥ ౨౫౦॥ గ్రహణాస్థాదనహవనాహారణోపహృన్సభక్షణాణ్యథా॥ తత్త్రవతాన్యేతాన్తాన్మాన్
యంతేహిమానసాన్యేవ॥ ౨౫౧॥ గ్రహకల్పహియథావాక్రియాప్రకరణాత్క్రియాపశేషస్యాత్॥ విషయనాగ్నిక
ల్పఃక్రియాపశేషాసహిస్యతంత్రస్యాత్॥ ౨౫౨॥ అథ౪౬॥ అథదేశాచ్చ॥ అథదేశాచ్చాగ్నినాంక్రియాత్మకత్వాను
మాపకృద్భుజః॥ ఏకైకవతావాన్యవాన్యేపూర్వమభిహితోగ్నిరితి॥ ౨౫౩॥ సామాన్యసత్యేవగృహ్యేషోయంత్రవర్త
తేశాప్రేః॥ ౨౫౪॥ అథ౪౭॥ ఏదైవతుగ్ధారణాత్॥ ఉక్తాయేషరాసప్రయోజనోపాకుశల్బభావరితః॥
ఏతేమనశ్చేదాద్యాః కేవలవిద్యాత్మకా స్మృతంత్రాస్మయః॥ ౨౫౫॥ ఏద్యాదిరివివేకసాధనాధారయతహయనతాగ్ని
అన్యాపివిద్యయాహౌత్యతేతత్త్రవీతరీతీమేవై తా॥ ౨౫౬॥ అథ౪౮॥ దగ్ధనాచ్చ॥ ఏతేహంస్వాతంత్ర్య
లింగంయత్పూర్వమేవతచ్ఛాక్తం॥ ననులింగమీదృశంసంపక్తిరణతోబలవిద్యతోబ్రూతే॥ ౨౫౭॥

అథ౪౯॥ శుక్రిత్యాదిబలీయస్తాచ్చనబాధః॥ నైవంప్రకరణసామన్య్యాదేహంహిక్రియాపశేషశ్చం॥
అభ్యవసాయతతోహిస్యతంత్రతాపత్వబాధనంయుక్తం॥ ౨౫౮॥ శుక్రిత్యాదీన్యత్రయతోభవంతిహిప్రకరణాద్భవీయాం
సే॥ తానిరమనశ్చేదాదీసాంస్వాతంత్ర్యంహిసాధయంత్యేవ॥ ౨౫౯॥ తేనైతేవిద్యాదిరివివేకశ్రుతిరియంహిభవతేహ
లింగంహిసర్వదాసర్వాణీత్యాదికముదాహృతంపూర్వం॥ ౨౬౦॥ వాక్యవిషయవిద్యయాహౌత్యతేతత్త్రవీతరీతీమేవై తాధికంభ
వతి॥ ఏద్యాదిరివివేకశ్రుతిరేహిసావధారణై తేహం॥ ౨౬౧॥ అభ్యవసాయతేక్రియానుప్రవేశవయేహిపీడితైవస్యాత్॥ నా
బాహ్యసాధనత్వాధిపాత్రయంతడవధారణంతర్ని॥ ౨౬౨॥ అవిధారణవఫలంస్యాద్విద్యాదిరితత్వనేనతల్లాభాత్॥ గ్ర
హకల్పవదేతేహంతుత్యేనాబాహ్యసాధనత్యేన॥ ౨౬౩॥ ప్రాప్తక్రియాంగతాయోనివర్తనాజ్ఞానవధారణంసఫలం
పవంపదేహిభూతాన్యగ్నిశ్చిన్వంతసక్తవై వే॥ ౨౬౪॥ సాతత్యదర్శనమిదంతేహంస్వాతంత్ర్యసిద్ధపవస్యాత్॥ వాక్పా
ణమయాగ్నిశ్చపిసాతత్యంభృత్యతేహిసతతమితి॥ ౨౬౫॥ సాతత్యదర్శనేనక్రియాప్రయోగస్యచాల్పకాలత్వాత్॥
స్వాతంత్ర్యైగ్నిహిలేహంవిద్యాయావత్వనవశ్యతంభవతి॥ ౨౬౬॥ ఇదమగ్ధవాదయావంసంకీర్తనమాత్రమితితునన్యాయ్యం॥
యత్రచేదధాయకాన్యోలిజాదిరుపలభ్యతేహిపిస్మప్తం॥ ౨౬౭॥ తత్రైవయుక్తమేతత్సంకీర్తనమగ్ధవాదమాత్రమితి॥
అత్రకుచేదధాయకాంతరమన్యనైవోపలభ్యతేకేమపి॥ ౨౬౮॥ సంకీర్తనమాత్రాదిహివిజ్ఞానవిధానముదితమేతేహంసా
గత్యదర్శనోదిరిలేహంస్వాతంత్ర్యసిద్ధిహవాచ్యా॥ ౨౬౯॥ పవంవిద్యతాత్మకపురుషవిశేషానుబద్ధమహవాక్యంసత్కమ
తేక్రియాయోగంతస్మాత్స్వాతంత్ర్యపక్షభూయత్తః॥ ౨౭౦॥ అథ౫౦॥ అనుబంధాధిభ్యఃప్రజ్ఞాంతరపుకత్త్వవ
ర్తప్రశ్నరథుక్తం॥ ప్రకరణముపస్మత్యాపిస్వాతంత్ర్యస్యాత్పూర్వదాదీగో॥ యేనమనోవాచారేద్యమ
ధాత్రిక్రియావయవయోగం॥ ౨౭౧॥ మనసైవాధీయంతేమనసైవైష్ణుగ్రహశ్చగృహ్యంతే॥ మనసాశంసామనసా
ప్రవిగ్రహదేతద్భక్తమకీయశ్చేయం॥ ౨౭౨॥ తద్భుమనశ్చిత్తుమనోమయమేవక్రియతవివమమబంధః॥ సంపత్సంభవా
ద్యుప్తఃప్రత్యక్షాపిసేవక్రియావయవాః॥ ౨౭౩॥ ఇథాసంపదాదీపతేలిప్పరుతవాగ్నిహిభవితుమహం॥ ఉద్గీతోపా
స్త్యదివిదహక్రియాంగవ్యపాశ్రియైదేహం॥ ౨౭౪॥ తదనుప్రవేశితేయంసంకీర్తనమాత్రోలేశ్వరైరూహ్యత్॥ అగ్ర

తునహిక్రిమాః గెవ్యాధ్యసతవ్యృతుకిందిదపద్యజ్ఞం || ౨౨౫ || కింతవ్రహ్మక్షత్రిశేత్సహస్రసంఖ్యాభిమానోవృత్తిః |
 అదాయకల్పయంతిహ్యగ్నిత్వంచగ్రహదికాంస్తాసు || ౨౨౬ || పురుషాయుషోవ్యహస్సపఞ్ఖ్యాదృష్టాసతీహతత్ ఫాసు |
 మనసోవృత్తిమృరోవ్యతభివైరూప్యమత్రమంతవ్యం || ౨౨౭ || తస్మాదనుగ్రహాదిభ్యస్వాతంత్య్రంమనశ్చిదాదీనాం |
 ఆదిగ్రహణాదతిదేశాదప్యేవగోహియోజనీయమిహ || ౨౨౮ || యావానసాహిపూర్వస్తైహమైకైకపవతాద్యగతి | య
 చ్చక్రియామయాగేర్థాహాన్యంతచ్చభావనాగ్నినాం || ౨౨౯ || ఏకైకస్యాతిదిశఃస్ఫురితిఃక్రియానాదరంహిద
 శణయతి | అతిదేశోహితికల్పార్థఎవనానాదరాధాభివ్యపిన || ౨౩౦ || యత్రైకస్త్రిసాధ్యేదిరశేతుంసాధనవ్యయంభ
 వతి | భవతిహితత్రవికల్పోప్రీహియవాద్యోగ్యథాహియాగేస్యాత్ || ౨౩౧ || ఆహవోయోగ్ధరణాదితక్షణసాధనం
 త్వనైకంస్యాత్ | సాధ్యంక్రియామయాగ్నిధ్యానాగ్నిశ్చేతిభిన్నమిహదృష్టం || ౨౩౨ || ఏకస్యసాధనస్యతునసాధ్యయ
 దైభవేద్వికల్పోసా | యద్వస్త్రపూర్వపక్షాపాద్బలకల్పాదేశభిత్వంతం || ౨౩౩ || తేన్వత్క్రియక్తిమహాపిహ్యగ్నిత్వే
 నాతిదేశసాధ్యత్ || శ్రుత్యాదీన్యగ్నిత్వంధ్యానాగ్నినాంప్రసక్తితాన్వేవ || ౨౩౪ || ప్రజ్ఞాంతరపాథకృంసిద్ధర్మమిదశ్చేతం
 హినుగ్రక్త్యతప్రజ్ఞాంతరాణిశాండిల్యాంకితవిద్యాపురస్సరాణియథా || ౨౩౫ || కర్మాభ్యసృథగవప్రజ్ఞాంతరతో
 పిహిస్వతంత్రాణి | తద్వచ్చభావనాగ్నియభిహాకర్మాభ్యాభవంతివృథగేవ || ౨౩౬ || యాచేహరాజసూయప్రకరణపతి
 తావ్యవేష్టిసామేష్టిః | దృష్టస్తస్యాభిష్టైరుత్రవణాచ్రకరణాచ్ఛన్త్రైవ || ౨౩౭ || వణాశ్రయానుబంధాద్రాజనవత్త్వా
 చ్చరాజసూయస్య | క్రత్వధాయామితిచేదిత్యత్రప్రథమతంత్రభిదముక్తం || ౨౩౮ ||*

౫౧ || ససామాన్యాదప్యవలభ్యమృత్యువన్నహిలోకావతిః || మానసవదిత్యదుత్తంతచ్ఛేదానిని
 రాకరోతిహ | నైవేహమానసగ్రహసామాన్యాత్స్వప్నశ్చిదాదీనాం || ౨౩౯ || కల్పయితుమత్రశక్యంపూర్వప్రకృ
 తక్రియామిశేషత్వం | పూర్వోక్తభ్యఃశ్రుత్యాదిభ్యఃకేవలపునర్థతాసిద్ధేః || ౨౪౦ || సహికిందితగ్రాన్యదిదపి కేనదిదంశేన
 సావ్యమిహనేతి | ఏతావతాయథాన్వంభవతేకేంస్సభావనైవవ్యం || ౨౪౧ || వృత్త్యవదితదృష్టాంతోయథాసపవ
 ఇతిమంత్రవాక్యేషు | మండలపరీకపురుషస్తభాయమగ్నిరపిమృత్యురిత్యుక్తం || ౨౪౨ || ఇహమృత్యుశబ్దసామ్యేహ్యది
 త్యాగోర్మ్యుర్మసర్వసావ్యంస్యాత్ | ఏవమసావావేతిశ్రుతౌద్యలోకేగ్నిశబ్దసామ్యేపి || ౨౪౩ || ఆదిత్యఏవనమిదత్యా
 దిత్యేతన్నదేసమానేపి | లోకాదిత్యాదీనాంసచాగ్నిసమిదాదిరూపతావతైః || ౨౪౪ || ౫౨ || పరేణశబ్దస్యతా
 ద్విధ్యభూయస్తాత్త్వనుబంధః || తాద్విధ్యంతర్జన్యప్రయోజనంలత్యతేపరస్తాచ్ఛపహాగ్నిశ్చిత్తేతస్మైహి
 బ్రాహ్మణాంతరేచైతత్ || ౨౪౫ || యత్రచకామక్రొధాఃపరాగతాస్తంచలోకమేతేహి | ఆరోహంతిహివిద్యాసంప
 న్నాపిద్యయైవకేవలయా || ౨౪౬ || సోపిద్యాంసంకర్మణవివంకేవలతపస్యినోవేతివిద్యాంచసంవిశ్రంసతికర్మవినిలద
 తిహివిద్యయైత్యాద్యా || ౨౪౭ || అన్యత్రాపియదేతన్నండలమిత్యత్రదృశ్యశేచైతత్ | ఆన్యతోభవతిహిమృత్యుహ్యుక్త
 స్యాత్తైత్యాదికేనవాక్యేన || ౨౪౮ || విద్యాఫలోపసంహారాదేవాన్యతునకర్మశేషత్వం | యస్మాదిహాగ్నియవా
 స్సంసాద్యాఃఖలుభవంతిభూయాంసః || ౨౪౯ || తస్మాదిహాగ్నినైయవిద్యాకేవలమిహనుబంధ్యేత | తస్మాత్కేవలవిద్యావైక
 త్వమేవహిమనశ్చిదాదీనాం || ౨౫౦ || ౫౩ || ఏకఆత్మనశ్శరీరేభావాత్ || ఇహతేహవ్యతిరిక్త్యాత్మాస్తీతి
 తుసహధ్యతేనేపిది | దేహవ్యతిరిక్తాత్మస్యసతిచవరలోకచాదనాస్సకలాః || ౨౫౧ || ఉపరుక్యేరణబంధోమోక్షోపిచ
 కస్యవాపదిశ్యేత | నన్విహాశాస్త్రముఖప్రభమిహాదేహివనితంహ్యతత్ || ౨౫౨ || దేహవ్యతిరిక్తస్యహిశాస్త్ర
 క్తఫలోపభాగయోగ్యస్య | ఆత్మనభిదమస్తత్వంస్మ్యంతదిదంహితత్రభాష్యకృతా || ౨౫౩ || త్రివిధాదితంత్రవ్యక్త్యా
 స్తిత్వేస్తికిందిదపిమాత్రం | అత్రాయేవపురస్సరమాత్మాస్తిత్వంహిమాత్రకారేణ || ౨౫౪ || వనితమితివివాక్యమ్య
 చార్థేణాపిచరసంజ్ఞేన | తదిదంత్రమాణాక్షణఉపదిష్టంభగవతోవవష్టేణ || ౨౫౫ || అతపవాత్తాస్తిత్వాత్మేపిశాశి
 రకేహివిద్యామః | ఇత్యుద్ధారోహిత్వతఃప్రథమేతంత్రసమంభవసంస్థాయం || ౨౫౬ || కించాన్యరూప్యస్తిన్నధికరణేకి

భాష్యార్థరత్నమాలాయాం-తృతీయాధ్యాయే-శృతీయపాదః.

మనశ్చిహదీనాం ప్రకరణతత్త్వే తస్మాద్వివేకమేనపుమథ తాహివిధిస్తాం ॥ ౧౦౨ ॥ తత్ప్రచో సాపురుషామనశ్చిహదయ
ఇమేయవర్థాస్సుః ॥ ఇతి శ్లోకాయాం దేహస్య తిక్తాత్వాస్థితో చ్ఛతేనపది ॥ ౧౦౩ ॥ ఆత్మాస్తిత్వాత్మేపార్థం చేదంసూత్ర
మాదివంభవతి ॥ ఆత్మేవపూర్వ కాశిలపరిహారోక్తిర్వివక్షితాత్థహి ॥ ౧౦౪ ॥ ప్రభవత్పుత్రాదయతుంష్ఠాణానిభవనయేనదృ
ఘబుద్ధింప కెలోకాయతి కాయేకిల దేహత్వవాదినస్తేవై ॥ ౧౦౫ ॥ దేహస్య తిక్త స్సాస్థితోస్యచాభావమేవమన్వానాః ॥ వ్య
స్తసమస్తవృత్తివ్యాపిషు దేహాకారపరిణతేష్టేవ ॥ ౧౦౬ ॥ చైతన్యమదశ్చీవదికేలసంభావయంతేవతేహి ॥ విజ్ఞానం
చైతన్యంవిశిష్టకాయశ్చపురుషఇత్యాచూః ॥ ౧౦౭ ॥ స్వగూఢవవగగమనాయాన్యోదేహాతిక్తభూనాస్తి ॥ తస్మాచ్ఛ
చైతనశ్చాప్యత్వాభవతీహదేహపవాసా ॥ ౧౦౮ ॥ అత్ర శరీరేభావాదితిహతుర్యధిసతచయస్త్రిహి ॥ భవతిహ్యసతి
చనభవతితత్తద్ధర్మఇతిచాభ్యుపసంహి ॥ ౧౦౯ ॥ ఔష్ణ్యప్రకాశరూపావిహగ్నిధర్మైతత్తద్వస్తాహి ॥ చైతన్యస్త్వ
త్వాద్యాయేచాభిభుతాస్స్వరూప్తద్ధర్మతమా ॥ ౧౧౦ ॥ సహిబహిరుపలభ్యంతేహ్యపలభ్యంతేంతరేవదేహతే ॥ ఆ
తిక్తాత్వాసిద్ధ్యాతద్ధర్మాపవభవతుమహంతి ॥ ౧౧౧ ॥ ౫౪ ॥ న్యతిరేకస్తద్భూనాభావిత్వాన్నరూపలభివత్ ॥ ౧౧౨ ॥
అన్యతిరేకాదేహదాత్తనభియచ్చపూర్వమాక్షిప్తం ॥ తచ్చనయక్తందేహానస్యన్యతేకపయ్యక్తస్సాస్థిత ॥ ౧౧౩ ॥ త
ద్భూనాభావిత్వాదితయతోక్తార్థసాధకాహేతుః ॥ యద్యత్రదేహభావేభావాత్తద్ధర్మతాభవేదేహం ॥ ౧౧౪ ॥ స
తదేహాపికదాచిద్భూనాదీనాంహితత్రచాభావాత్ ॥ స్యాచ్ఛాతద్ధర్మత్వంతథాత్మనర్హత్వమపిభవేదేహం ॥ ౧౧౫ ॥ య
పాదయోహియస్యైవదేహంభవంతిలేకర్తాః ॥ చైతన్యస్త్వత్వాద్యపుత్యపిదేహమృతాహినభవంతి ॥ ౧౧౬ ॥
యేదేహధర్మభూతాహపాద్యాప్రవైశ్చదృశ్యంతే ॥ చైతన్యస్త్వత్వాద్యపుత్యపిదేహవైశ్చదృశ్యంతే ॥ ౧౧౭ ॥ య
దైహేచైతన్యంయస్యోన్నతశ్చభవతిభూతేభ్యః ॥ కింబువంతచ్చస్యాన్నహిభూతచతుస్తయూతిక్తంతత్ ॥ ౧౧౮ ॥ లో
కాయతికనయేనహిభూతచతుస్తయవిలక్షణంతత్వం ॥ యచ్ఛాతభౌతికానామనుభవనంస్యాత్తదేవచైతన్యం ॥ ౧౧౯ ॥ ఇతి
తేత్తవ్యాయేహంవిషయత్వాన్నాస్యవిషయధర్మత్వం ॥ ఏకస్యక్తృకమోఢయాత్మకత్వంనదృశ్యతేలోకే ॥ ౧౨౦ ॥
ఇహభూతధర్మచైతన్యేనైవహిభూతభౌతికానికథం ॥ విషయాక్రీయంతేఇహనహిరూపాద్యైస్సంపరస్యరూపంవా ॥
౧౨౧ ॥ విషయాక్రీయతేనైతన్యేనసుభూతంచభౌతికంసకలం ॥ విషయాక్రీయతేతేహమపలభిరియంయథాభ్యుపేతా
స్యాత్ ॥ ౧౨౨ ॥ ఉపలభేద్భూతేభ్యోన్యతిరేకపితథాభ్యుపేయాస్యాత్ ॥ ఉపలభిరూపవవహ్యన్తానగతోతిక్తభూత
శ్చిత్ ॥ ౧౨౩ ॥ దేహస్య తిక్త స్వంత్యన్యంచాభ్యుపేయమేవాన్య ॥ అహమిదమప్రాకుమతిప్రత్యభిసంధిర్నచాన్య
థాసిద్ధ్యేత్ ॥ ౧౨౪ ॥ అపిహపలభిరేహసత్పురుషీపాదిమావకరణేషు ॥ భవతిహ్యసత్పురుషవసేతినైతావతోపలభి
రియం ॥ ౧౨౫ ॥ సభవతియథాప్రసీపాదీనాంధర్మస్తత్తేవదేహస్త్రిహి ॥ సతిభవసహపలభిత్వాసతిభవతితి తావతాహి
యం ॥ ౧౨౬ ॥ సహదేహధర్మపస్యాదైహస్యోవకరణతామాత్రాత్ ॥ దీపాదివచువయోగః కథంవిషయవద్యతేనచాన్యం
తం ॥ ౧౨౭ ॥ ఉపలభ్యాదేహస్యోపయోగఇహదృశ్యతేయథాన్యమే ॥ తస్మాదేహస్య తిక్తాత్వాస్థిత్యన్యదేతదనవద్యం
౧౨౮ ॥ ౫౫ ॥ అంగవబద్ధాస్తునశాభావహిద్రవ్యేదేదం ॥ ౫౬ ॥ ప్రాసంగికీంసమావృతకృతామేవామవత్తీరేహ
కథాం ॥ ఏమీత్యేతదిత్యక్రియాభీతాఉపాసనాశ్రుతిషు ॥ ౫౭ ॥ ఉగ్రీకసామవిషయాస్తతేవచాత్మాదిశత్రువిషయా
న్మ ॥ కమాంగసంక్రిత్యాప్రతిఫేదంశాభాంతరేమదృశ్యంతే ॥ ౫౮ ॥ తత్తద్భూనాభ్యుగ్రీకాదిష్టేవతాభవేయం
తం ॥ కింవాపిసర్వశాఖాగతేషుతేష్టేతిహిభవతిసందేహః ॥ ౫౯ ॥ తత్రప్రాప్తరేతావత్స్వకీయశాఖాగతేషుతేష్టే
వ ॥ ఏతాఉపాసనాస్యర్థతస్త్వశాఖాతాస్తుసన్నిహితాః ॥ ౬౦ ॥ ఇహతూగ్రీకముపాసితేతిరసామాన్యగోహవిహి
తానాం తత్తదుపాస్తేనాంస్యాద్విశేషవిషయేహినిత్యమాకాంతా ॥ ౬౧ ॥ సాసన్నికృతశాఖాదృష్టేనవత్తతేవశేషేణ
తాభాంతరవిహితవిశేషపాద్యానేవకారణంకిమసి ॥ ౬౨ ॥ తస్మాదుపాసనాశాఖాభేదాద్భవేద్యవత్ఫేరి ॥ ఇత్యా
శంకాంధరినకుమేతత్ప్రాప్తంప్రదర్శితంమునివా ॥ ౬౩ ॥ ఉత్తామేవనిరాసప్రయోజనోపాకుశ్యఇహసూత్రే ॥ ఏతా

ఉపాసనా స్త్విహానప్రతిశాఖంవ్యవస్థితాః కింతు ॥౮౨౦॥ శ్రుత్యంతేషామస్తాః శ్రీమన్వేదానాం హివర్తమాభానుః శ్రీమన్
 రుద్రీభముపాసేతేతిహిసామాన్యతః ప్రవృత్తయం ॥౮౨౧॥ సన్నిధివశాద్విశేషేయదివ్యవస్థాపితాభవేత్తహి ॥ శ్రీమన్
 రత్రపీఠీతాస్యానై ౨తస్మాద్యయంహిసన్నిధానాద్ధి ॥౮౨౨॥ శ్రుతిరహితీయసేవసామాన్యప్రత్యయోపరోహాస్తే ।
 తస్మాద్విరాదిభేదేభ్యర్థితత్వాద్యుపాస్యధర్మాణాం ॥౮౨౩॥ సర్వత్రచావశేషాత్సమస్తశాఖాగతేషుతేష్యేవ ।
 ఉద్గీర్ణాదిష్యేవంజాతీయాః ప్రత్యయాః కుత్సినస్యః ॥ ౮౨౪॥ ౨౨౫॥ మంత్రాదివద్యావిరోధః ॥ శాఖాంతరో
 దితేషాద్గీర్ణాదిషుకథమహాన్యతోవిహితాః । స్వ్యఃప్రత్యయాశ్చతీయవిరోధశంకానచిహ్నకతవాన్యా ॥౮౨౫॥ శాఖాంత
 రోదితానామంత్రాణాంకమణాంగుణానాంచ । ఉపసంగ్రహస్తశాఖాంతరేభవేచ్ఛాఖి నాం యథైకేషాం ॥౮౨౬॥
 అశ్వేదానైమంత్రీకుటరురసీత్యాదికాహినామూతః । కుటరురసకుక్కుటోస్థితచవినియోగోహిద్యత్యతేతేషాం ॥౮౨౭॥
 యేషామపివ్రోహాజాస్సమిదాద్యానస్ఫుటంసమామూతాః । ఋతవోవాత్థితేషాంగుణవిధిరామ్నాయతేహితేష్యే
 వ ॥౮౨౮॥ యేషామపిపాతేజోగ్నిహుమియత్థితాతినిదేశః । నైవాస్తీభవతితేషామపితద్వివయోహి మూత్రవర్ణ
 సా ॥౮౨౯॥ ఛాత్యస్యవపాయామేదసత్త్వాదికిలైవమన్యత్ర । వేదాంతరోదితానామగ్నైర్వేదమాదిమంత్రాణాం
 ౮౫౦॥ వేదాంతరేహిదృష్టఃపరిగ్రహేబహ్వచోక్తసూక్తస్య । యోజితత్త్వధీతస్యాధ్వర్యవత్త్వతోహినిదేశ్యే ॥
 ౮౫౧॥ అధ్వర్యుకర్తృకేస్త్యేవప్రయోగపవహిపరిగ్రహేనాదృష్టః । తస్మాద్యధాశ్రీయాణాంకమాంగానాంహిభవతిన
 ర్వత్ర ॥౮౫౨॥ అనువృత్తిరేవమేవహితదాశ్రీతానాముపాసనానాంస్యాత్ । పాగ్నికహివిరోధాంత్రాదివదేవపరి
 హ్యతోభవతి ॥౮౫౩॥ ౨౫౪॥ భూమ్యంక్రితువజ్జ్ఞాయ స్త్వంతథాహిదర్శయతి ॥ ౨౫౫॥ వైశ్వానరవిద్యాయాంధృష్టప్రా
 చీనశాలిత్యాద్యా । ఆభ్యాసేకాహితస్యాంవ్యప్రస్యాపితతథాసమస్తస్య ॥౮౫౬॥ వైశ్వానరస్యతస్యహ్యపాసనం
 శ్రీయతేద్విరూపమిదం । వ్యస్తోపాసనమభిహితమేవంతతోపమస్యవేత్త్యాది ॥౮౫౭॥ ఏవంతత్రసమస్తోపాసనమపిత
 స్యవేత్త్యనెవోక్తం । తత్రవసందేశాయంకిమిహాభయథాప్యపాసనంన్యాయం ॥౮౫౮॥ వ్యస్తసమస్తాభయ
 యోరథతుసమస్తస్యతస్యవాతదితి । తతోపాసేతిప్రత్యవయవమపిచక్రియాపదశ్రవణాత్ ॥ ౮౫౯॥ తవసుతమా
 సుతమితిఫలభేదశ్రవణాచ్యతత్రయక్తాని । వ్యస్తాస్యపాసనానిస్యతిపాప్రభిధీయతేహితతః ॥౮౬౦॥ యచ్ఛనమ
 స్తోపాసనమస్యహివైశ్వానరస్యతస్యైవ । భూమోజ్ఞాయ స్త్వంఖల్వప్రేవాక్యేవపక్షితంభవతి ॥౮౬౧॥ దర్శాది
 క్రితుషుయథాసాన్యైవప్రధానయాగస్య । ఏకఃప్రయోగపవహిసామస్త్యైవచపక్షితోభవతి ॥౮౬౨॥ సవ్యస్తాంగా
 నామపినైకదేశాంగయక్ప్రధానస్య । తద్వదిహాపవభూమోజ్ఞాయ స్త్వంహిత్రుతిఃపరిదేశయతి ॥౮౬౩॥ ఉద్దా
 లకావసానాఋమయష్టద్యేభవంభిభ్యతాః । వైశ్వానరవిద్యాయాంపరినిష్ఠాంలబ్ధమక్షమాస్థేహి ॥ ౮౬౪॥ ఆభ్యాజ
 న్ముఃకేకయరాజానమితహదశయైవ । ఏకైకస్యోపాస్యంధ్యవభృతీనాంహిదర్శయత్యైవ । ౮౬౫॥ మూర్ధాది
 భావమేషాంమూర్ధాత్వేవత్థితగ్రీవదధాతి । మూర్ధాత్వేవ్యవతివ్యద్యన్తామిత్యాదినాహితత్రైవి ॥ ౮౬౬॥ వ్యస్తా
 పాసనవత్తుంవ్యావర్త్యసమస్తపక్షమనువృత్త్య । భూమాక్రయమేవఫలంసర్వేష్యత్యాదినాప్రదర్శయతి ॥౮౬౭॥ ప్రి
 త్యేకంహిమతేజఃప్రభృతిమఫలభేదకీతకానయచ్ఛ । తదపిహ్యంగఫలానాంప్రధానఫలతావ్రదక్కినాభాంహి ॥౮౬౮॥
 ఏవముపాసేతిప్రత్యవయవమూఖ్యాతదశానయదపి । తదపివరాభిపాత్రీయంసవ్యస్తాపాసనవిధానాభాం ॥ ౮౬౯॥
 తస్మాదగ్రసమస్తాస్త్యవలంబాభావేదసాశ్రీయాన్ । కేదిత్యమప్యపాసనవత్తుంజ్యాయాంసమస్తనిదిశ్య ॥౮౭౦॥
 జ్యాయ స్త్వకీతనాదేవవ్యస్తాస్తపక్షమవ్యత్ర । శ్రూతకృదనుమస్యతత్త్వనిదూపయంత్వేతదిత్రోహియక్తం ॥౮౭౧॥
 అత్రసమస్తాస్తాసత్యాంఖల్వేకవాక్యతావగతౌ । ఉభయవిధానైకభంయక్తాతద్వేదకల్పనాప్రకృతే ॥ ౮౭౨॥
 మూర్ధాత్వాద్యవదిష్టానిచావ్యత్రుభవేద్వీరుద్ధైవయద్యభయథాప్యపాసనమహానిష్ఠాంతోభవేత్తదాతత్ర ॥౮౭౩॥
 వ్యస్తాపాసనమేవేత్యేవంవాచ్యోహిత్రార్థవత్సాన్యత్ । ఉపసంహారేణసమప్యపాసనమ్యవగతేపిపస్పష్టం ॥౮౭౪॥

శ్రీగణేశాయనమః.

భాష్యార్థరీగ్నమాంసాం శృతియాధ్యాయే చతుర్థపాదః.

పాదేతేహివరావగవిద్యానాంగుల్లోపనంహారం । నిర్దిశ్యతత్త్వరూపనిశ్చితమిహకీలవతుథాపాదేహి ॥ ౧ ॥
 పురుషార్థహేతుతాకమానంగతయానిజ్యతేతాసాం । యజ్ఞాదీనివబహిరంశానికమాదీనిచాంతరంగాని ॥ ౨ ॥ వి
 ద్యాత్వత్తేసాధనభూతాన్యపిచేహదశయివ్యంతే । భవతీహవైకవిద్యావిషయత్వంసంగతిద్వయోరనయోః ॥ ౩ ॥
 యజ్ఞి౧॥పురుషార్థోతత్త్వబాదిబాదరాయణః ॥ ౪ ॥ తత్త్వజ్ఞానేబహుధావిప్రతిపత్తితదేవభావహి । నీలయతేకి
 మాత్మజ్ఞానంయచ్చౌషనిమదముపదిష్టం ॥ ౫ ॥ తత్కామజ్యేవానుప్రవిశ్యతికారసాధనవ్యారా । క్రిందాస్యతంత్రమేత
 త్పురుషార్థంసాధయిస్యతీత్యసాం ॥ ౬ ॥ మిమాంసాయాంసత్యాంసిద్ధాంతేనైవతదిదమారభతే । వెదాంతవాక్యజ
 నితాదాత్మజ్ఞానోదతోహిపురుషార్థః ॥ ౭ ॥ భవతీబాదరాయణచార్యోమన్యతేతదెతదిహ । అవగన్యతేశుగిభ్యో
 బ్రహ్మవిదాప్నోతితరగిశోకమితి ॥ ౮ ॥ ఏతావతకెళిమృతత్వమితిశ్రుతిపిప్రకన్యయతి । నిరపేక్షామూస్తస్యావి
 ద్యాయాభిహుపురుషార్థహేతుత్వం ॥ ౯ ॥ యజ్ఞి౨॥శేషత్వాత్పురుషార్థవాదోయథాన్యేష్యతిజైమిని ॥ ౧౦ ॥ స్వతపవ
 జ్ఞానమిదంపురుషార్థసాధనమీతిహయద్వోక్తం । తత్త్వనయ్యుక్తియస్తాత్జ్ఞానంతవిద్యుభవతీకమాదేశం ॥ ౧౧ ॥ యేనా
 త్పాసోకతాతేనాసాభవతీకమాదేశమభిహు । భవతీహితిద్విజ్ఞానంవిషయద్వా రేణకమానంబుధిః ॥ ౧౨ ॥ పోతీక్షణసం
 సారాదీవదేవఫలశ్రుతిరహార్థవాదస్యైవ । ఇతిమన్యతేహిజైమినిచార్యోన్యేషాభవతీసాహియథా ॥ ౧౩ ॥ శ్రుతి
 రథవాదజ్ఞానైవాన్యేష్యత్రవ్యసంసక్రియాస్యేహ । దృష్టాహియస్యవణమయిత్యాద్యాతత్రచైవ ముపదిష్టం ॥
 ౧౪ ॥ యస్యజ్ఞాపాపాఃపణమయీసనైవపాపశృణోతిహిగ్లోకం । అజననస్యయదెతద్భాగ్యవ్యసాస్యచతురవ
 హరతి ॥ ౧౫ ॥ ఏవమితియన్ప్రియాజానూయాజాశ్చపివమ్యగిజ్యంతే । యజ్ఞస్యవమతత్త్వస్యజమానస్యాపి భవతి
 వమేతి ॥ ౧౬ ॥ ఏవంజాతీయశ్రుతివననానామథావాదరూపత్వం । దృష్టంతద్విదాపివఫలశ్రుతీరథవాదతాయు
 క్తా ॥ ౧౭ ॥ ప్రకరణమన్యతి౧౦దిద్వినైవతస్యక్రతుప్రవేశోయం । అత్తిజ్ఞానస్యానారభ్యాగీతస్యనకమితిశంక్యం ॥ ౧౮ ॥
 తద్విజ్ఞానస్యాపిహితత్వద్వారాక్రతుప్రవేశభావ । అత్తాన్ప్రవ్యతిశ్రుతివాక్యబలేనయ్యుక్తపవస్యాత్ ॥ ౧౯ ॥ నను
 వినియోగః క్రతుషశ్రుతివాక్యస్యాస్యవోపపన్నస్యాత్ । తత్తానారభ్యాగీతానాం వాక్యాత్కాశ్చక్రతుప్రవేశస్యాత్
 త్ ॥ ౨౦ ॥ యత్రీశ్వర్యభిచారిద్వారంలభ్యతేతివిదిషతేన । లోకికవైదికకమానుకతాసాధారణోనతద్వ్యవస్థాః ॥
 ౨౧ ॥ తస్మాన్నహితద్వైవారతద్విజ్ఞానస్యకమానంబుధిః । ఇతిచేదవవనోయంతద్విజ్ఞానస్యకమానంబుధిః ॥ ౨౨ ॥
 ఇహకీలదేహవ్యతిరేకత్వజ్ఞానంవిషయతంతవ్య । సహితోకేకమానస్యపేక్షితంతద్విజ్ఞానపితౌదత్ ॥ ౨౩ ॥ దృశ్యతేవ
 హితోకీకమాతత్రదిదమాత్మజ్ఞానం । తనుపాతోద్భవకాలఫలేష్వపిహితేదేమానకంస్యాత్ ॥ ౨౪ ॥ నన్వవిహ
 తపాస్త్రయ్యవేదాంతేషాపదిశ్యతేహ్యేచ్ఛా । యదిదంతద్విజ్ఞానంతదసంసాగ్యాత్పవచయమేవస్యాత్ ॥ ౨౫ ॥ తద్విక
 థరమాంసంసాగీతిశంకానచేహకతవాన్య । యస్తాత్సంసార్యాత్తాస్త్రియాదిసంసూచితోక్రదిశ్యః ॥ ౨౬ ॥ అప
 హతపాస్త్రత్వాదిశుస్యస్తత్యథామేవవిధిష్టం । ననుపూర్వమేగదుక్తంబ్రహ్మసంసారిజగదుపాదానం ॥ ౨౭ ॥ సం
 సారిణస్యటావంతదేవఫరీమాథానవాన్యదిశ్యః । ఉపదిశ్యతేహివేదాంతేష్యిరవేద్యమేవపూర్వోక్తం ॥ ౨౮ ॥ పూ
 ర్వోక్తవైష్ణవపురుషాణానినననమనవాధ్యాయ । ఉపదిశ్యతేహ్యేచ్ఛాపసమాధానేశుభఫలద్వారా ॥ ౨౯ ॥*
 యజ్ఞి౩॥అచారదశనాత్ ॥ ౩౦ ॥ జనకోహేతిప్రభృతీనియన్యమాణఇతివైవమాదేశః । బ్రహ్మవిదామపివిద్యావిధిపరవా
 క్యేష్యమానివాక్యానియోదృశ్యంతేతానిబ్రహ్మవిదాంకథయంతిన్మీసంబంధంఉద్దాలకాదిమతథాపుత్రాద్యమశా
 నసనగ్యాత్తస్య ॥ ౩౧ ॥ అవగన్యతేయదాత్మజ్ఞానాచ్చతేహివలాత్పురథస్యాత్ । బహుళాయాసాంపునఃకన్యాన్య
 రాతేరథంకుర్యుః ॥ ౩౨ ॥ మధుపిదేవమిపేక్షిమధువలంప్రజేతీతన్యాయాత్ ॥ ౩౩ ॥ తత్పురీతేః ॥ ఇహకత్తశే
 వనైవహివిద్యాయాసస్వతఃపురుషార్థత్వం ॥ ౩౪ ॥ ఇత్యేతద్భయంతిశ్రుతిరక్రయదేవవిద్యయేత్యాద్యా ॥ ౩౫ ॥ సమ

అవిభాగేనావ్యక్తసమన్వయరంభేనభాష్యకరిణిమహి || ౬౪ || **అథైకాభ్యయసమాశ్రయః ||** యత్తద్వహోవిధానా
దిత్యహోక్తంనిరస్యతేతదిహ || ఆచార్యకుల్యాజ్యేదమధీత్యేత్యభ్యయసమాశ్రయేవైతత్ || ౬౫ || శ్రుతమహాతేనచకమ
న్యధికారోభ్యయసమాశ్రయతదివ || నిరసయోగిహ్యవిద్యాకాకథమహాకర్తృస్వధిక్రియైతత్ || ౬౬ || నైషాశంకాకార్యా
నియమిహాభ్యయసమాశ్రయసంభూతం || కర్తృవహోధనంయతఃకమన్యధికారకారణంనేతి || ౬౭ || ప్రకృతేనివారయా
నుఃకింత్యాత్మజ్ఞానమావనివదంయత్ || స్వతవివఫలవదేతన్నపునఃకర్తృధికారహేతురితి || ౬౮ || ప్రతిపాదయామచిత
ద్యత్రైవహిక్రతువిశేషవిజ్ఞానంక్రత్వంతరాధికారేకథమపినాపేత్యతేతత్తైవైతత్ || ౬౯ || **అథైకాభ్యయసమాశ్రయః ||**
నియమాశ్చేతియదుక్తంనూనమమమసానిరస్యతేతదివ || కుర్వన్నైవైత్యాదిమనియమకృతేమనివదపవతి || ౭౦ ||
నాస్తివిశేషోస్మాదవిశేషానోపదిశ్యతేన్యమః || **అథైకాభ్యయసమాశ్రయః ||** కుర్వన్నైవైత్యత్రైవహో
హ్యభ్యయతేవిశేషాహి || ౭౧ || యద్యపివిద్యానేవప్రకరణబలతఃప్రతీయతేభాషి || విద్యాప్రతయేతదిద్యోమజ్ఞాన
మితీతువిజ్ఞేయం || ౭౨ || తదభిప్రాయేనైవహినకర్తృనివ్యతత్తత్ప్రదర్శయతి || యావజ్జీవంకుర్వత్యపివిదుషిశకమభవతి
తేపాయ || ౭౩ || విద్యాపానుభూతివిద్యాప్రతిరేవగమ్యతేతన్నైత్ **అథైకాభ్యయసమాశ్రయః ||** అపిచాత్రై
తేప్రత్యక్షీకృతవిద్యాఫలాహివిద్యాంసః || ౭౪ || స్వగూఢిపాథనేమప్రకాషమహితద్భలావలంబేన || నివృత్తతామే
వైతేన్విన్నంతీతిదర్శయత్యేహ || ౭౫ || శ్రుతిరియమేతద్ధైత్యాద్యాప్రజయాఫలకినస్మాకం || పరమాన్తైవాత్మా
నఃపాప్రప్యలోకోభగ్నోరూత్తేతి || ౭౬ || తస్మాదపివిద్యాయానకర్తృశేషత్వముచితమాశ్రయితుం || నాపితద్యుపయా
యాః ఫలశ్రుతేరథానాదతాయుక్తా || ౭౭ || **అథైకాభ్యయసమాశ్రయః ||** ఉపమదగ్ధంవత్ **అథైకాభ్యయసమాశ్రయః ||** కర్తృధికారహేతోఃకారకఫలతత్త్వై
యాదిహావన్య || అవిద్యకస్యవిద్యావీర్యాదువనర్తమామనంత్యపివ || ౭౮ || యత్తత్తస్యత్యాద్యాః శ్రుతయఃకించహ
వైవరిత్యమపి || పరివదాత్మవిద్యాపూర్వ్యాంకర్తృధికారసిద్ధిమహ || ౭౯ || ఆశాసనస్యవరంకర్తృధికారభంగవిక
స్యాత్ || తస్మాదపివిద్యాయాఃస్వాతంత్ర్యంస్వాన్నకర్తృశేషత్వం || ౮౦ || **అథైకాభ్యయసమాశ్రయః ||** ఉపమదగ్ధంవత్ **అథైకాభ్యయసమాశ్రయః ||**
విద్యయమూర్ధ్వరేతస్సుచక్రప్రాపాభవేన్నకర్తృంగం || నహిలేమద్యత్యేతద్యదస్మిన్మహాశ్రీవిలక్షణంకర్తృ || ౮౧ ||
తేవోర్ధ్వరేతసఃకిలనశ్రీయంతేహివేదత్యత్యపివ || యోర్ధ్వరేతసస్త్రీయంతేవైదిశ్మకర్తృ || ౮౨ || త్రయశ్చ
హధర్మసంభావశ్రద్ధాంతపత్తిమృతానతేయేవ || యోవోవసంతితపశ్చిద్ధేవలవరన్యకృతచాసః || ౮౩ || ప్రవా
జనోహిలోకంకాంక్షతఃప్రప్రజంతీతేహి || కింవపునస్పృహ్నిత్యాదిశ్రుతివాక్యేతమూర్ధ్వరేతస్తస్యం || ౮౪ || శ్రీ
యతేవివప్రతిపన్నాప్రతిపన్నాశ్రీమాంతరాణాంవ || తస్మాదపివిద్యాయాఃస్వాతంత్ర్యంస్వాన్నకర్తృశేషత్వం || ౮౫ ||
అథైకాభ్యయసమాశ్రయః || పరామర్శంజైమినిరచోదనాచావవదహి || **అథైకాభ్యయసమాశ్రయః ||** యోర్ధ్వరేతసమహాసద్భావాయప్రదర్శితాశ్చ
జ్ఞాః || త్రయశ్చత్యాద్యాత్రైతాస్తైతత్ప్రతిపాదనక్షమానన్యః || ౮౬ || యతఃశ్రీమాంతరాణాం శబ్దేష్వేతమకిలపరా
వర్తం || శేవలమహాజైమినిరాచార్యోపావన్యతేనతత్త్రిధిం || ౮౭ || యేనలిదాదీనామన్యతమోనేహాప్రచోదనాశబ్దః
అథాంతరవరతేనసాద్యప్రాప్త్యేకమేమశబ్దేమ || ౮౮ || త్రయశ్చత్యాద్యోర్ధ్వభ్యయనంబానమివర్తితఃప్రథమః || స
భవతికృపాస్థితహరవతిత్తేనస్థాద్వితియశ్చహాధితః || ౮౯ || ఆచార్యకుల్యాజ్యేదమహాకర్తృస్వధిక్రియైతత్ || ఉ
పమన్యగూఢైష్టికత్తితిసద్వివిధస్థుతీయశ్చహాధవతి || ౯౦ || పలేహిపున్యలోకాత్తితితువరాశ్చర్యపూర్వకంతేహం || సం
కీర్త్యనాగ్యంతి || ఫలతామన్యంతఫలతయాహీయం || ౯౧ || ప్రస్తావనైపునస్పృహన్తేనంతాప్రప్రసంభృత్యాద్యైః ||
సన్వాశ్రీమాంపరామర్శేపహిగమ్యంతపవతైత్రితే || ౯౨ || సత్యమథాపిక్షుత్యాచారాభ్యాంతర్వసిద్ధిరిహాప్యప్రా
ప్రత్యక్షశ్రుత్యాద్యప్రాపాదహరద్విరోధేతు || ౯౩ || నాదరశీయేవాసధికృతవివయాపవతేభవివ్యంతి || ననుగార్హస్థ్య
మపిదంసమూర్ధ్వరేతోభిరిహవరామ్యప్ర || ౯౪ || సత్యమథాపిక్షుత్యాచారాభ్యాంతర్వసిద్ధిరిహాప్యప్రా
ప్రసంగేగార్హస్థ్యమితిప్రతీయతేవ్యక్తం || ౯౫ || ఇహావవరామర్శాయంప్రగర్థసాన్యత్వచోదనాశబ్దః || అపిచవత్త్యక్త

శృతిరపవదతికిలాశ్రమాంతరంహీయం॥ ౯౬॥ ఆచార్యాదుప్రియశ్చత్యాధ్యాపితృతైచవీరహిత్యాద్యా॥ యేచేమేరణ్య
 తిశృతిరపవదతిహదేవయానపరా॥ ౯౭॥ సేహశ్రమాంతరస్యప్రదర్శనాధ్యాయతృప్తసందిగ్ధం॥ తథ్యాశ్రమాంతరంత
 వమతేత్యాదౌతథైతమేవే॥ ౯౮॥ సహితారిప్రాజ్యవిధిర్భవతసచాయంహిత్యాకసంస్తావః॥ తదిదంతుపునర్న్యస్త్యాత్యా
 దౌవాక్యేప్రదర్శితంహినః॥ ౯౯॥ పారిప్రాజ్యవిధానంకథమిహదూషణమిదంభాతితిచేత్॥ సత్యమథాపిశ్చేతాం
 తాబాలశ్రుతిమహానపేక్ష్యైవ॥ ౧౦౦॥ శ్రుత్యంతరావలంబాద్విచారభూచాలితోహిమాన్యకృతా॥
 ౧౦౧॥ అనుష్ఠితంబాదరాయణస్సామ్యశ్రుతిః॥ తదిదంపారిప్రాజ్యనవశ్యననుష్ఠేయమేవభవతిహ॥ ౧౦౧
 గార్హస్థ్యవదేవేతిహిమన్యతభూబాదరాయణోచార్యః॥ అనధికృతానుష్ఠేయంతదాశ్రమాంతరమిహనాశంక్యం॥
 ౧౦౨॥ శృతిసామ్యమేవదృష్టంగార్హస్థ్యవాశ్రమాంతరస్యయతః॥ సూంధశ్రుత్యైవశ్రుత్యంతరవిచితమేవగా
 ర్హస్థ్యం॥ ౧౦౩॥ భవతిహిరామృత్యంతద్వదేవఖల్వాశ్రమాంతరంతదిదం॥ భవతియేతైవపివేప్రాచీనావీతయోఃప
 రామగ్నః॥ ౧౦౪॥ కాస్తాంతరావగతయోరుపవీతవిధిప్రధానకేవాక్యే॥ తస్మాదిహాశ్రమాంతరమవిగార్హస్థ్యేనతుల్య
 మేవస్యాత్॥ ౧౦౫॥ కింవప్రవాగిజనభిర్యస్యచవాక్యస్యదృశ్యతేత్రపునః॥ సమభివ్యాహరశ్చశ్రుత్యనువచనాద్యైస్త
 తైవచేహపి॥ ౧౦౬॥ యేచేమేరణ్యతిశ్రుతేహివంచాగ్నివిద్యయాభవతి॥ తవపవేత్యాదిమకిలసందిగ్ధంతదితియచ్చ
 పూర్వోక్తం॥ ౧౦౭॥ తదిదమయ్యుక్తంభిశ్చయకారణమతోపలభ్యతేయస్యాత్॥ ధర్మసూంధాశ్రుత్యభియదిదం
 సూంధశ్రుత్యంప్రతిజ్ఞాతం॥ ౧౦౮॥ యజ్ఞాదయోహిధర్మఃపుణగుప్తస్నాభవంతిభూయాంసః॥ హిత్యాశ్రమసంబం
 ధంత్రైత్యేవాంతర్భవంతితవేతే॥ ౧౦౯॥ భవతిగృహస్థాశ్రమపవైకాయజ్ఞాదిలింగకస్సూంధః॥ విస్మయమేవచాన్యోన్య
 ష్టేప్రస్తుచారిశబ్దేన॥ ౧౧౦॥ తవభిర్యత్రాపితవఃప్రధానపవాత్రమోవనస్థాసా॥ యేచేమేరణ్యతి శృతివాక్యేభిర్వ
 రణ్యలింగేన॥ ౧౧౧॥ సోయంతురీయపవస్యాన్నసూంధశ్రుత్యప్రవిష్టాయం॥ ప్రధానఃపరాణామేవయతోహ్యశ్ర
 మాంతరగ్రహణం॥ ౧౧౨॥ విధిరాధారణవత్॥ అనువాదకత్వవత్సూంధశ్రుతేర్విధి
 త్వమిహ॥ పరికల్ప్యతేహితశ్రవలానువమేతేదిద్యయత్యధునా॥ ౧౧౩॥ విధిరాశ్రమాంతరస్యస్యాన్నపరామర్శమా
 త్రమేవాత్ర॥ అవిరక్తవిషయకత్వాద్యావజ్జీవశ్రుతిర్నబాధకతా॥ ౧౧౪॥ ననుయదివిధిత్వమస్యాప్రదైకవాక్యత్వమను
 వపన్నంస్యాత్॥ అత్రైకవాక్యతాహిత్రతీయతేప్రస్తుసంస్థతాస్తుత్యా॥ ౧౧౫॥ అల్పఫలత్వేననీనిందిత్యాల్ప
 స్తుసంస్థతాచేహాత్రిమూతత్వఫలతేయవస్తుతాహిసాల్పస్తుసంస్థత్యేవం॥ ౧౧౬॥ ఇతిచేత్సత్యమథాపిత్వత్వాప్రత్యేక
 వాక్యతామశ్ర॥ విధిరేవాపూర్వత్వాదభ్యుపగంతవ్యభితితుయ్యుక్తమిహ॥ ౧౧౭॥ విధ్యంతరస్యచానువలంబాదత్రచ
 విధిప్రతీతేశ్చ॥ సంభవతిహిముఖ్యాధైస్తుతిలక్షణయాశ్రవణాపాదత్వం॥ ౧౧౮॥ ఆశ్రిత్యయోజనానహియ్యుక్తాస్తు
 త్రైకవాక్యభావేనాధారణవదినిదర్శనముపదిష్టంతర్హితైవమశ్రుత్యాత్॥ ౧౧౯॥ ఇహవమహాపితృయజ్ఞైభవతిప్రే
 తాగ్నిహూత్రమశ్రవణి॥ ప్రక్షిప్తంప్రచ్యాహవశీయంప్రతీనీయతేయదాతర్హి॥ ౧౨౦॥ హవిశస్త్రస్యధస్తాత్సమి
 ధంధృత్వాహ్యనుప్రజేత్సపునః॥ ఇత్యుక్త్వపరిచేవేభ్యోధారయతీదిదర్శితంశ్రుత్యా॥ ౧౨౧॥ అనయాధస్తాదిత్యాదిక
 యాఽధోధారణస్యవిచితప్ర॥ ప్రావకతయోపరిగృహీతస్యచతేనైకవాక్యతాభావే॥ ౧౨౨॥ సత్యపితేతేచాపరిధార
 ణవిధిహయథాతీతేహపి॥ తుల్యత్వాచ్చాపూర్వత్వస్యోక్తంశేవలక్షణేపిదం॥ ౧౨౩॥ యద్యపిశేవలమత్రాశ్రమాం
 తరస్యాస్తికిలపరామర్శః॥ తదపిపితేమాసంప్రవసామథ్యాగ్భిస్తాసంస్థతావశ్యం॥ ౧౨౪॥ యాల్పస్తుసంస్థతా
 సాస్యాదాశ్రమచతుష్టయేకింవా॥ భవతిహయస్యశ్రస్యవిదభతుపరివాజకస్యవేత్తేతత్॥ ౧౨౫॥ అత్రపితేక్తవ్యంయది
 భవేత్పరివాగిజకఃపరామృష్టః॥ సర్వేహనుపిశేషితేవగృహస్థాదివస్తురామృత్యాత్॥ ౧౨౬॥ యోల్పస్తుసంస్థపకత్వ
 తుర్జుకలకశ్చిదాశ్రమేమస్యాత్॥ యదితుసేనభరామృష్టస్తతస్తుపరిశివ్యమాణభూయోషా॥ ౧౨౭॥ సఖలుపరివాగిదే
 వస్యాదత్రల్పస్తుసంస్థభియ్యుక్తం॥ తత్రతవశ్యజ్ఞేహాభవేత్పరివాగిజకఃపరామృష్టః॥ ౧౨౮॥ ఇతికేదిత్రదయ్యుక్తంస

దీక్షమపాసీ తాహముక్తమస్తీతి విద్యాదితినశ్రూయంతేవిస్పష్టావిధానకావ్యద్వైః ॥ ౧౬౨ ॥ తేన సుతివరతాయాం
 వ్యాహస్యైర్నాస్తి ప్రథేయమపి । కుర్యాత్ప్రయోగకతావ్యంవభవేత్సాధ్యక్షాదిహపంచవిధం ॥ ౧౬౩ ॥ పరవృత్త
 వేదేష్యపినియతంబుగంబిధేరితసిం । ఏవంస్తరంతిహిజాన్యభావంబిధిమప్రమన్యమానాస్తే ॥ ౧౬౪ ॥ ఇహతుశ్చ
 యంతేహిప్రతిప్రకరణంభలానిభిన్నాని । ఆవయతావై కామానామితకల్పంతపవమాదీని ॥ ౧౬౫ ॥ తస్మాదుద్గ్రహాదిశ్రు
 తయశ్చాహూపాససానిధానాథాః । అగాశ్రితవిద్యాఅప్యేతాదృష్టాఇహాస్వతంత్రఫలాః ॥ ౧౬౬ ॥ కిమువత్తవ్యం
 స్వాతంత్ర్యమితవర్త్యైద్రధానవిద్యానాం । పురవిద్యాస్వాతంత్ర్యవర్యవసానాస్వనంజనంభుకళం ॥ ౧౬౭ ॥
 ౧౬౮ ॥ పారిష్లవాధాఇతిచేన్నవిశేషితత్వాత్ ॥ పుత్రాదిపరివృతాయహిరాక్షైవిహితోత్పమేధయాగేహిం ।
 పారిష్లవప్రయోగోనానాఖ్యానాభిధానమాపోసా ॥ ౧౬౯ ॥ ఏవమిహయ్యాజ్ఞవల్క్యస్యద్వైధాన్యైశ్చిత్రివిధైః । వే
 దాంతవాక్యైర్నితనానాఖ్యానేమనంశయోయంస్యాత్ ॥ ౧౭౦ ॥ పారిష్లవప్రయోగాధానో కిమేతానికపతై తా
 ని । తత్తద్విద్యాప్రతిపత్త్యధాన్యేవేతత్రవిహితత్వాత్ ॥ ౧౭౧ ॥ పారిష్లవప్రధానావై తాశ్చుత్తయశ్చిత్రియదో
 శ్చ్యుత । బుద్ధ్యాదిహివాదేదాంతానాంవిద్యాప్రధానతాత్పర్యం ॥ ౧౭౨ ॥ మంత్రవేదేహితేహంప్రయోగశేషస్వ సం
 భవాదితేత్ ॥ పారిష్లవమాదక్షితేత్యగ్రవిశేషితానితాన్యైః ॥ ౧౭౩ ॥ యాన్యాఖ్యానానిపునఃసంసరిత్యాగభ్యదర్శి
 తానిన్యః । ఆఖ్యానత్వేనయదాసర్వగృహీతి ప్రదేశవఫలంస్యాత్ ॥ ౧౭౪ ॥ మనురిత్యాదివిశేషణమతానపారిష్లవాద్ధ
 తైలేషు ॥ ౧౭౫ ॥ తథావైకవాక్యతోపబంధాత్ ॥ ఆఖ్యానానామేహంయదిదశపారిష్లవైర్భావోతహి ॥ ౧౭౬ ॥
 తత్తద్విద్యాప్రతిపాదనోపయోగిత్వమేకవాక్యత్వాత్ । దృశ్యతపహిసన్నిహితాభిర్విద్యాభిరేకపాక్యత్వం ॥ ౧౭౭ ॥
 తేనవిధివేష్యంప్రరోపనాద్వప్రవృత్తిసాకర్యాత్ । ఇహమైత్రేయాప్రాప్త్యావాక్యేత్రప్రవృత్తివాక్యదశిలోతయా ॥
 ౧౭౮ ॥ శుద్ధాత్మపద్యయాతద్వప్రంతాతదనసేపవాక్యేహి । పారిణోష్ఠిప్రక్షాప్త్యేత్యనయాసంవగ విద్యయాపిత
 థా ॥ ౧౭౯ ॥ జానశ్చుతిరితివాక్యేతదేకవాక్యత్వమవగతంభవతి । పారిజాపత్యమజయూపరమితివిధివేషతాయతైలేహం
 ౧౮౦ ॥ భవతిసత్యత్యాఖ్యానానాంతతైవచేహపి । తస్మాద్వేదాంతాఖ్యానానాంపారిష్లవాథానేహ ॥
 ౧౮౧ ॥ ౧౮౨ ॥ అతపవచాగ్నింధనాద్యసపేతాః । అధికరణాభిరయేనవవిద్యాస్వాతంత్ర్యమేవవభిధాయ । ప్రథ
 మాధికరణఫలముపసంహియతేపురందంహిసూత్రకృతా ॥ ౧౮౩ ॥ అతపవేద్యతఆదిమసూతోత్తంగ్యమ్యతేనచా
 న్యదిహ । తస్మాద్విద్యామూఃస్వతశ్చపురుషార్థసాధనత్వేన ॥ ౧౮౪ ॥ అగ్నింధనాదిసాధ్యాన్యాత్రమకమాణి
 యానిచాన్యాని । విద్యామూఃఫలసంక్లాహపేక్ష్యంతేహితానిసర్వస్వే ॥ ౧౮౫ ॥ ౧౮౬ ॥ సర్వాపేతాచయజ్ఞాదిశ్రుతే
 రశ్వవత్ ॥ ౧౮౭ ॥ దింత్యతపతదిదానీమక్రకిమత్యంతమేవవిద్యాయాః । అనపేతావిధివిహితేష్వాక్రమేకమనాస్యధాన్తికా
 చిదితి ॥ ౧౮౮ ॥ అగ్నింధనాదికానిహ్యోక్తమకమాణితానఫలసిద్ధే । నాపేక్షతేహివిద్యేత్యుక్తంపూర్వత్రతేనచాత్యం
 తం ॥ ౧౮౯ ॥ అనపేతాయాంప్రాప్తాయామేతదిహాభిధియతేనూతై । యజ్ఞాదీన్యాశ్రిమకమాణిహిసర్వాన్యాపే
 క్షతేనేతి ॥ ౧౯౦ ॥ సర్వహవిరుద్ధమేతాన్యపేక్షతేనహ్యపేక్షతేనేతి । నవిరుద్ధమక్రకించిత్యమన్యన్నాయదాభవే
 ద్విద్యా ॥ ౧౯౧ ॥ నాపేక్షతేతదేయంఫలసిద్ధిప్రతితుసాధనంకిమపి । స్వోత్పత్తింప్రతివిద్యాన్యాపేక్షతేనాధనాంతరం
 తదిదం ॥ ౧౯౨ ॥ ఇమమథాముపదిశితిహిశ్చుతిరేహయాతమేతమత్యాద్యా । జ్ఞానేపివేష్యమాణేకించాపునశ్చిదిదిహ
 యాంవా ॥ ౧౯౩ ॥ లేహంవిధియతేకిలహితుత్వయరితనిరసనద్వారా । పారంపర్యజతాయామత్రత్యవీయాశ్చుతి
 భావేమ్యుక్తా ॥ ౧౯౪ ॥ కాష్ఠ్యేవవతిత్యాదౌజ్ఞానాద్విద్యారాయథాభవేహపి । ఉన్నత్తిహితుత్వేహింప్రతియతేహ్యత్ర
 వివిదిహయోగాత్ ॥ ౧౯౫ ॥ అథయద్యజ్ఞశ్చుతిశ్చుతివాక్యేహిస్సాచర్యయావస్య । విద్యాహితోఽస్యమభివ్యాహరోద్వ
 శ్యతేవయజ్ఞాద్యైః ॥ ౧౯౬ ॥ విద్యాసాధనభావోయజ్ఞాదీనాంహిసూచ్యతేనేన । సర్వేవేదాయత్వమత్యాది శ్చుతివ
 బోధిరశ్యేవం ॥ ౧౯౭ ॥ సూర్యవేదహివిద్యాసాధనభావోత్రికమకాణామేహం । స్మృతిరపిచకమయేత్యాదికాయ

కోక్తకావచనకాయతి ॥౧౯౩॥ ఆశ్వవిదితవనిదకనన గ్రయభాశ్వోహియోగ్యతావతతః । రథవర్త్యమాయు
క్తైసలంకారకమణియైత్యేత ॥ ౧౯౪ ॥ వివమహశ్రయికమూర్త్యపిచిద్యాయాఃఫలస్యసంసిద్ధే । నాపేక్ష్యం తేత
స్యాశ్చిన్తైపునరిమాన్యపేక్ష్యంతే ॥ ౧౯౫ ॥ యజ్ఞాదిహివాసాధనభావోయననుదితోయన్త్యో ॥ విభవశ్రేవకశ్చిద్వ్యవస్థ
యదితుమన్యతేకశ్చిత్ ॥ ౧౯౬ ॥ యజ్ఞైసవివిధవంత్యేహ కేవలవిహనుగాదస్స్యోత్ ॥ సాక్షిపిద్యాభిప్రవసరానయ
జ్ఞాదివిధివరాభవతి ॥ ౧౯౭ ॥ విద్యాసేయంహివహభాగాయజ్ఞాదిసాధనైరేతాం ॥ వాంఛంత్యేమిద్యేవనుభావ
శమాద్యుపేతస్స్యోత్ ॥ ౧౯౮ ॥ విద్యాధిగంహిపురుషంతమేతవభాగశ్చుతిః ప్రదక్షయతివివంః చ్ఛాంతోవాంతభతి
హిచిద్యైకసాధనత్వేన ॥ ౧౯౯ ॥ యేనమాదీనామహిధానమవలభ్యతేతత్యైవవిహితానాంవాత్యానుప్తేయత్వా
న్నైవవత్రాపి ॥ ౨౦౦ ॥ ఆత్మస్యేవాత్మానంవశ్యతిభాగ్యాశమాద్యుపేతభతి ॥ స్యాద్వత్తమానాదేనానానవిధిరిపు
ననహాశంక్యం ॥ ౨౦౧ ॥ తస్మాదితిమప్రకృతవశింసనాద్యధిభావేతత్ర ॥ మాద్యుపేతామప్రవశ్యేతివివస్థాంత్యేతి
విధిః ॥ ౨౦౨ ॥ యజ్ఞాద్యనపేతాయానవివశమాదీన్యపేక్షితవ్యానయజ్ఞే నేతిశ్రుత్యాన్యజ్ఞాదీన్యపేక్షితవ్యాన ॥ ౨౦౩
ననువలభ్యతేవిభవత్రేత్యుక్తంహివివిధివాత్యే ॥ సభ్యంసంయోగస్యాపూర్వత్వేనవివిధిమహాయుక్త ॥ ౨౦౪ ॥
యదిపూర్వప్రాప్తస్సాన్యజ్ఞాదీనాంహివివిధివాత్యోగః ॥ తస్మాద్యయమనువాదస్సాన్యజ్ఞాన్యజ్ఞాదీన్యపేక్షితవ్యానసంప్రా
ప్తః ॥ ౨౦౫ ॥ పూర్వప్రాప్తభాగోదంతకభాగ్యాదికేమవాత్యేషు ॥ అత్రవివిధికేవలపిచాపూర్వత్వేనవివిధిహివశిక
ల్ప్య ॥ ౨౦౬ ॥ పోష్టంపేవమేతత్ప్రకమేతంతేవిధారితంపిచిత్ ॥ భావక్లితాద్యాసప్రకృతిషు ఫలాసంగవదకా
నపునః ॥ ౨౦౭ ॥ యజ్ఞాదీనముముతోరుక్తహిజ్ఞానసాధనాసతి ॥ తస్మాద్యజ్ఞాదీన్యపేక్షమాదీనాన్యపేక్షితా శ్రుగంకాన ॥
౨౦౮ ॥ విద్యోక్త్యత్యైకేవలమపేక్షితవ్యానిసాధనత్వేన ॥ తత్రాప్యేవవిదితహివిద్యానంయోగతశ్చమాదీన ॥ ౨౦౯ ॥ వి
త్యానస్సాన్యహియజ్ఞాదీన్యత్రవివిధివాత్యోగాత్ ॥ భాష్యతరాభవంత్యేవంతేహింపరస్పరంభేదః ॥ ౨౧౦ ॥ ...
యజ్ఞాదిహివాసాధనభావోయననుదితోయన్త్యో ॥ విభవశ్రేవకశ్చిద్వ్యవస్థ
యదితుమన్యతేకశ్చిత్ ॥ ౨౧౧ ॥ యజ్ఞైసవివిధవంత్యేహ కేవలవిహనుగాదస్స్యోత్ ॥ సాక్షిపిద్యాభిప్రవసరానయ
జ్ఞాదివిధివరాభవతి ॥ ౨౧౨ ॥ విద్యాసేయంహివహభాగాయజ్ఞాదిసాధనైరేతాం ॥ వాంఛంత్యేమిద్యేవనుభావ
శమాద్యుపేతస్స్యోత్ ॥ ౨౧౩ ॥ విద్యాధిగంహిపురుషంతమేతవభాగశ్చుతిః ప్రదక్షయతివివంః చ్ఛాంతోవాంతభతి
హిచిద్యైకసాధనత్వేన ॥ ౨౧౪ ॥ యేనమాదీనామహిధానమవలభ్యతేతత్యైవవిహితానాంవాత్యానుప్తేయత్వా
న్నైవవత్రాపి ॥ ౨౧౫ ॥ ఆత్మస్యేవాత్మానంవశ్యతిభాగ్యాశమాద్యుపేతభతి ॥ స్యాద్వత్తమానాదేనానానవిధిరిపు
ననహాశంక్యం ॥ ౨౧౬ ॥ తస్మాదితిమప్రకృతవశింసనాద్యధిభావేతత్ర ॥ మాద్యుపేతామప్రవశ్యేతివివస్థాంత్యేతి
విధిః ॥ ౨౧౭ ॥ యజ్ఞాదీనముముతోరుక్తహిజ్ఞానసాధనాసతి ॥ తస్మాద్యజ్ఞాదీన్యపేక్షమాదీనాన్యపేక్షితా శ్రుగంకాన ॥
౨౧౮ ॥ విద్యోక్త్యత్యైకేవలమపేక్షితవ్యానిసాధనత్వేన ॥ తత్రాప్యేవవిదితహివిద్యానంయోగతశ్చమాదీన ॥ ౨౧౯ ॥ వి
త్యానస్సాన్యహియజ్ఞాదీన్యత్రవివిధివాత్యోగాత్ ॥ భాష్యతరాభవంత్యేవంతేహింపరస్పరంభేదః ॥ ౨౨౦ ॥ ...
యజ్ఞాదిహివాసాధనభావోయననుదితోయన్త్యో ॥ విభవశ్రేవకశ్చిద్వ్యవస్థ
యదితుమన్యతేకశ్చిత్ ॥ ౨౨౧ ॥ యజ్ఞైసవివిధవంత్యేహ కేవలవిహనుగాదస్స్యోత్ ॥ సాక్షిపిద్యాభిప్రవసరానయ
జ్ఞాదివిధివరాభవతి ॥ ౨౨౨ ॥ విద్యాసేయంహివహభాగాయజ్ఞాదిసాధనైరేతాం ॥ వాంఛంత్యేమిద్యేవనుభావ
శమాద్యుపేతస్స్యోత్ ॥ ౨౨౩ ॥ విద్యాధిగంహిపురుషంతమేతవభాగశ్చుతిః ప్రదక్షయతివివంః చ్ఛాంతోవాంతభతి
హిచిద్యైకసాధనత్వేన ॥ ౨౨౪ ॥ యేనమాదీనామహిధానమవలభ్యతేతత్యైవవిహితానాంవాత్యానుప్తేయత్వా
న్నైవవత్రాపి ॥ ౨౨౫ ॥ ఆత్మస్యేవాత్మానంవశ్యతిభాగ్యాశమాద్యుపేతభతి ॥ స్యాద్వత్తమానాదేనానానవిధిరిపు
ననహాశంక్యం ॥ ౨౨౬ ॥ తస్మాదితిమప్రకృతవశింసనాద్యధిభావేతత్ర ॥ మాద్యుపేతామప్రవశ్యేతివివస్థాంత్యేతి
విధిః ॥ ౨౨౭ ॥ యజ్ఞాదీనముముతోరుక్తహిజ్ఞానసాధనాసతి ॥ తస్మాద్యజ్ఞాదీన్యపేక్షమాదీనాన్యపేక్షితా శ్రుగంకాన ॥
౨౨౮ ॥ విద్యోక్త్యత్యైకేవలమపేక్షితవ్యానిసాధనత్వేన ॥ తత్రాప్యేవవిదితహివిద్యానంయోగతశ్చమాదీన ॥ ౨౨౯ ॥ వి
త్యానస్సాన్యహియజ్ఞాదీన్యత్రవివిధివాత్యోగాత్ ॥ భాష్యతరాభవంత్యేవంతేహింపరస్పరంభేదః ॥ ౨౩౦ ॥ ...

శుక్రిస్త్రాత్రా ఆవృతాహిదాక్రామణమునిభ్యస్యగరిమాగత్య॥ ౨౦౨ ॥ ఇభ్యేససామిభాదితకుల్పామాప్తార్థయం
 శ్చభాదాసా ప్రత్యావతతువతధ్యద్భిష్టమితిహితద్వీయమనుపానం ॥ ౨౦౩ ॥ కారణమిహానభాదన్నాహమజేవివ్యమి
 తహితత్క్రితం । అనుపానస్యప్రత్యాఖ్యానే కామోమభిహితత్కృతీ ॥ ౨౦౪ ॥ స్వవరోద్భిష్టానపివర్యుపితానే
 తాపరేమ్యుగపివపునః । సహితక్షయ్యాంభూవెత్త్యపదిష్టంగవ్యతేహితేనైతత్ ॥ ౨౦౫ ॥ ప్రాణాత్యయప్రసంగే
 సన్నద్ధేప్రాణధారణాయపునః । యచ్ఛాభత్యంతపిచభక్షయితవ్యంతథానహిస్వాస్యే ॥ ౨౦౬ ॥ విద్యావతాపికా
 ర్యంతదితహ్యనుపాననిరదయాసద్భ్యే । తస్మాన్నహవెత్త్యాదిర్భవేత్పరమిహార్థవాదపివాయం ॥ అథాభాద్య ॥
 ఏవంసత్యాహారేశుద్ధేప్యాసత్వశుద్ధిర్నిర్వర్తం । భక్ష్యభక్ష్యభాగంప్రదక్షయచ్ఛాస్త్రమథావద్భవతి ॥ ౨౦౭ ॥

౩౦॥ అపిచస్త్ర్యతే ॥ అపిచాపదిసర్వాన్నాభ్యవవహోపిప్రవర్తితోహ్యనయా । ప్రవృత్త్యవశేవి
 తాత్యయమాహోన్నయోన్ననైయభితితి ॥ ౨౦౮ ॥ అపిచసదైవహిమద్యంవిప్రఃఖలువక్షయోన్మురావస్య । విప్ర
 సోష్టామాప్యేహ్యసంజెయుస్సుగంసురాహాశ్చ ॥ ౨౦౯ ॥ శ్రీమయోజాయంతభిహ్యనన్నవక్షానమహత్తరంత్యస్త్యే
 . ౩౧॥ శిశుశబ్దశ్చతోకామకారే ॥ శబ్దశ్చకామకారనివృత్తిఫలశ్చాస్మియతేకతానాంహి ॥ ౨౧౦ ॥ అప్యాంహి
 సహితాయంతస్సన్నపివేత్తురాంహివిప్రభితి । తస్మాన్నహవెత్త్యాద్యాభవంతి కేవలమహాభవాదై ॥ ౨౧౧ ॥
 ౩౨॥ విహితత్వాచ్ఛాశ్రమకమాంహి ॥ సర్వాపేక్ష్యేత్రత్వాశ్రమకమాణియానివిహితాని । తానివవి
 ద్యాపాధనభూతానీత్యవశ్యతంహిపూర్వత్ర ॥ ౨౧౨ ॥ అముముతోకింకేవలమాశ్రమస్వస్యశ్రమకమాణి । అనమస్తే
 యాన్యభావమస్థేయాగ్నిదింత్యతేనపది ॥ ౨౧౩ ॥ తత్రతమేతమిత్రుతివాక్యేయజ్ఞాదికమణామేహం । విద్యేక
 పాధనియవిహితత్వాజ్ఞామనిచ్ఛతోవిద్యాం ॥ ౨౧౪ ॥ నిత్యాన్యసమస్తేయాన్యవఫలాంతరమపేక్షతస్త్రస్య । అథత
 ప్యానుస్తేయాన్యేతాన్యస్యదాతదై తేహం ॥ ౨౧౫ ॥ సహివిద్యాపాధనతాస్యాన్నిత్యాన్యయోగబాధేన । ఏవంప్రా
 త్తవతహ్యత్రానమాత్రైకసంస్థితప్యాపి ॥ ౨౧౬ ॥ అముముతోరేతానిహితేవాన్యస్యేనిత్యకర్మాణి । యావజ్జీవమితి
 త్రుతివాక్యేనయతశ్చతానిహితాని ॥ ౨౧౭ ॥ జ్ఞానాథారయమస్తానెనానిత్యత్వమపిచనిత్యత్వం । యావజ్జీవశ్చత్యేక్య
 భయవిధానేనశ్చిదిహదోమః ॥ ౨౧౮ ॥ ననుయదినిత్యత్వమహస్యాదాశ్రమకమణాంతదై తేహం । కథమహవిద్యాపాధ
 నతాతేమమిత్యతఃపత్యేతత్ ॥ ౨౧౯ ॥ ౩౩॥ సహకారిత్వేనపది ॥ విద్యాసహకారిణిహ్యశ్రమకమాణి
 తత్రవిహితత్వాత్ ॥ శ్రుత్యాతమేతమిత్యనయాసర్వేత్యాదికేనమాత్రేణ ॥ ౨౨౦ ॥ తదపిచసహకారిత్వంయదిహాశ్రమ
 కమణాంహిసూతోక్తం । విద్యాఫలపివయంతన్నహిప్రయాజ్ఞాదివద్భవేద్యస్తాత్ ॥ ౨౨౧ ॥ విధిలక్షణానవిద్యావి
 ద్యాఫలపివసేవతత్పాధ్యం । భిక్షుణంహిదర్శాద్యేవస్వగౌడిపాధనాభాంహి ॥ ౨౨౨ ॥ సహకారిపాధనాంతర
 మపేక్షతేనైవమత్రవిద్యాపి । అతపిచసూత్రేతదేతమపదిష్టమేవపూర్వత్ర ॥ ౨౨౩ ॥ ఉత్పత్తిహేతుతైవహిసహ
 కారిత్వంభవేదహితేహం । ఇహావవిరోధానభవతపిత్యానిత్యాన్యకేనయోగేన ॥ ౨౨౪ ॥ కమాభేదేసన్యపిభేదిహిసం
 యోగీభేదపక్త్రా । నిత్యస్సంయోగోయంయావజ్జీవాదివాక్యనిర్దిష్టః ॥ ౨౨౫ ॥ సంయోగోయమనిత్యస్తమేతమిత్యాది
 వాక్యనిర్దిష్టః । విద్యావరమన్యైవహిఫలంనిత్యస్యభవతికథమపిచ ॥ ౨౨౬ ॥ క్రత్యభిక్షేత్సంనిత్యేనైవహియోగేన
 భాదిరవ్యయథా । సంయోగేనానిత్యేనపునస్త్రస్యచపునథాతాతద్యత్ ॥ ౨౨౭ ॥

౩౪॥ సర్వభాపితమహాభయలింగాత్ ॥ అశ్రమకమణత్వమతేవిద్యాసహకారితామితేవాపిఉభయత్రైవ
 తపితేమ్యురగ్నిత్యాప్రాదయోహ్యనుష్ఠేయః ॥ ౨౨౮ ॥ వారయతికమణభద్రాశంకాంసూత్రస్థపవితారోసా । నిత్యా
 గ్నిత్యాత్రభిన్నంయతైవమాసాగ్నిత్యాత్రమన్యత్ర ॥ ౨౨౯ ॥ నైమత్రకృతేయస్తాచ్ఛక్తిలింగమయోవలభ్య
 తేతమితి । యజ్ఞాదిస్యస్వన్నాన్యేవయత్రైవవిధిదేహ్యాంహి ॥ ౨౩౦ ॥ ఏహమపూర్వరూపంజుహ్వరీతపదిత్యా
 వపాదయతి । ప్రృతిలింగమప్యనాశ్రేతత్త్యాదికమేవమేవదర్శయతి ॥ ౨౩౧ ॥ యన్యైతేవత్వారింశదిత్పురీతపిత్వము

వదిశతి తస్మాత్తా మా భేదావధారణంతదిదమత్ర సాధ్యేన ॥ ౨౫౭ ॥ య ౩౫ ॥ అనభిభవంచదర్శయతి ॥ య
విద్యాసహకారిత్యనైవోపాద్యులక మేతదిహలింగంశుభిరత్రదర్శయతిఖల్వనభిభవంబిహ్వచర్యయంత్రస్య ॥ ౨౫౮ ॥ రా
గాదిభిరేతేహిక్షైతై రాత్మాననశ్యతీత్యేవంశస్తాదాశ్రమకమాణ్యపివిద్యాసాధనానితాస్యేన ॥ ౨౫౯ ॥
య ౩౬ ॥ అంతరాచాపితత్వస్థైః ॥ య ౩౬ ॥ విధురాదీనాంసంపద్రహితానాంచాశ్రమాంతరేణపునః ॥ సంబంధవిర
హితానాంతదంతరాత్రైకవర్తనామేషాం ॥ ౨౬౦ ॥ విద్యాయామధికారఃకింఘాస్తీకింఘాస్తీవేతిసంజేహా ॥ నాస్తీత్యేతద్ద్యు
క్తంయతథాచావిద్యైకసాధనత్వేన ॥ ౨౬౧ ॥ విహితాన్యాశ్రమకమాణ్యతానిభుతేషునైవదృశ్యంతే ॥ ఎవంప్రాప్తై
త్రూతేతేవిద్యాయామధిక్రియంతతథా ॥ ౨౬౨ ॥ యస్తాదైక్యాదీనాంవిధురాణామపివద్యశ్యతేవిద్యా ॥
య ౩౭ ॥ అపిచప్తర్యచే ॥ య ౩౭ ॥ సంవత్సరప్రభృతీనామనగ్నిచర్యాదిసంప్రవృత్తానాం ॥ ౨౬౩ ॥ ప్రగృతపవనమహాయో
గిత్యమనాశ్రమచిప్రవృత్తానాం ॥ నన్వత్రానాశ్రమిణాంవిద్యాంగంకర్తృకింతదితావేన్న ॥ ౨౬౪ ॥ య ౩౮ ॥ విశేషా
నుగ్రహశ్చ ॥ య ౩౮ ॥ తేషామవ్యవిరుద్ధైర్దమవిశేషైర్జబాపవాసాద్యైః ॥ భవతిహివిద్యానుగ్రహశ్చిఖిల్వేషాస్త్యుతిఃప్ర
దర్శయతి ॥ ౨౬౫ ॥ జప్యేనైవతుశుభ్యేద్భాగ్నిహ్వయభవానాస్తీనంశయఃకశ్చిత్ ॥ కుర్యాదన్యహ్నవామైతాశ్రాబాగ్నిహ్వ
నోనచాన్యతథా ॥ ౨౬౬ ॥ జప్యాది నైవతేషామపివిద్యాయామనుగ్రహస్తస్మాత్ ॥ జన్మాంతరకృతకర్మభిరపివిద్యాయామ
నుగ్రహేషాభవతి ॥ ౨౬౭ ॥ స్మరితీయమనేకజన్మైత్యాద్యదర్శయతితైవతేషాం ॥ దృష్టాభేయంవిద్యాప్రకషేధా
భావమాత్రమాలంబ్య ॥ ౨౬౮ ॥ జప్యాదిసాధనేనశ్రావోపురుషమధికరోతికల ॥ తస్మాద్విధురాదీనామధికారేనేహ
బాధకంకిమపి ॥ ౨౬౯ ॥ య ౩౯ ॥ అతస్తీతరజ్జ్యాయోలింగాచ్చ ॥ య ౪౦ ॥ అతాంతరాశ్వత్రిత్యాదితరచ్చాశ్రమై
కనిష్ఠత్వం ॥ జ్యాయోవిద్యాసాధనమేతద్భూత్యాదిభిశ్చసంబృద్ధం ॥ ౪౦ ॥ శుశ్రులింగంచతరైతైవైత్యవిద్యుపిదివాన్యై
హి ॥ స్మరిలింగమపిచదృష్టంధిసమేకమనాశ్రమీనతిస్థైః ॥ ౪౦ ॥ యదిచేదనాశ్రమీనాంసంవత్సరమధివసన్తదాచాయం
కృచ్ఛ్రింద్యాదశరాత్రంచరేద్యథాశాస్త్రమపిహితావేతి ॥ ౪౦ ॥ య ౪౦ ॥ తస్మాత్తస్యకునాతద్భావోదైమినేర
పినియమాత్తక్రూపాభావేద్యః ॥ య ౪౦ ॥ యేదోద్వరేతసఃఖిల్వహాశ్రమాదగ్నితాహిపూర్వత్ర ॥ ప్రాప్తస్యతాతతః
కింప్రచ్యుతిరప్యతనవేతిసంజేహా ॥ ౪౦ ॥ రాగేషూర్వకత్వానుష్ఠానదిక్ష్వియాఃచాదిత్యాన్యత్ ॥ ప్రచ్యుతిరజ్యాయం
కాంవరిహస్తంమాత్రమేతదిహవతి ॥ ౪౦ ॥ యోసావిహూర్ధ్వరేతోభావస్తస్మాగపివత్సాభావత్తాప్యాదిభ్య
వేస్తీప్రచ్యుతిరేవహితతోనసాయత్తా ॥ ౪౦ ॥ నియమాత్తమాపాభావేభ్యహితైవప్రతీయతేనైవం ॥ నియమభావా
ర్యకులేవసాదయస్సతితతోహ్యరణ్యమయాత్ ॥ ౪౦ ॥ సతతోహిగపునరేయాదిభ్యేవనివదితహద్భ్యశ్యతేకించ ॥ అచా
ర్యేనేత్యాదిప్రచ్యుతిరపిసీయమంతమేతమువదిశతి ॥ ౪౦ ॥ అపిచవ్రథమాశ్రమమహాసేమావ్యసంసహభవేవ్రతశ్చనగ్ని
త్యాదీనాంహవిధానహ్యుపలభ్యంతేవచాంసినాన్యాం ॥ ౪౦ ॥ నహ్యవంశిష్టానామాచారాంస్విదితపిత్రదృశ్యంతే ॥ య
ప్యేహాపూర్వకత్వానుష్ఠానదిక్ష్వియాఃచాదిత్యాన్యత్ ॥ ౪౦ ॥ శ్రేయాన్యదత్తత్యజహిష్టేరణాన్యాన్యావయంతమే
తత్సాన్యత్ ॥ యోయంప్రతివిహితస్యాత్సతస్యధర్మోభవేద్ధరంన్యాయ్యః ॥ ౪౦ ॥ కస్తుంయస్తీసీనియంధర్మస్యహి
దోదనాప్రమాణత్వాత్ ॥ నచరాగాదివశేనప్రచ్యుతిరహనియమశాస్త్రతోబాధాత్ ॥ ౪౦ ॥ జైషినిసంప్రతివస్త్ర
విద్యుతాపునరిహాత్రదాధ్యానం ॥ య ౪౦ ॥ నచాధికారికమపిపతనానుమానాద్యయోగాత్ ॥ య ౪౦ ॥ యది నైష్ఠి
కవ్రమాదావకీలేపాస్త్రాహికింతస్య ॥ ౪౦ ॥ ప్యాదవకీలేపత్వంప్రాయశ్చిత్తంసంజేహా ॥ తత్రహి
వేతితయక్తంయదేతదధికారలక్షణేకధితం ॥ ౪౦ ॥ ప్రాయశ్చిత్త్యవకీలేపశురితదపిచనైష్ఠికస్యప్యాత్ ॥ య
స్తాదాహుతోనైష్ఠికమిత్యేవాస్త్రులక్ష్యపునః ॥ ౪౦ ॥ పాతకమనమాభ్యయంబూతితస్సవర్తిక్రియాంచపునః ॥
వారయతియేనశుభ్యైతస్సఅస్తాహిత్వేవమంతవాన్యేన ॥ ౪౦ ॥ ఉపేక్షుర్వాగస్యపునఃపరినత్తరణంసతాదృశంకాస్తిపి ॥ త
స్మాద్ప్రాయశ్చిత్తంతదేతదుపవద్యతేహితస్యైవ ॥ ౪౦ ॥ య ౪౦ ॥ ఉపేక్షుర్వాగస్యపునఃపరినత్తరణంసతాదృశంకాస్తిపి ॥

ఆచార్యాచిత్రైకమ్యావపాతకమేవతదిమన్యంతే । యన్వైష్టికస్య గురుదారాధిభ్యాన్యత్రతవకీర్యత ॥ ౨౮౭ ॥
 తన్నమహత్పాతకమహగురుత్వాదిశుభయతోనసరిష్యతే । ఉపకుర్వాణశ్చేవహిభవేదదంతస్యవైష్టికస్యాపి ॥ ౨౮౮ ॥
 పాపియస్మిన్తయేనద్వయోరపినద్యత్యైవశేషాత్ । అతనవదితితు నిదేశనమత్త్ర యథాబ్రహ్మచారిణోద్దీవాత్ ॥
 ౨౮౯ ॥ మధుమాంసాశనయోగప్రత్యభోవస్యాత్మసత్వసంసారః । తద్వదిహపిస్యాద్యేవ్రాయస్మిన్తనచేహవాంఛం
 తి ॥ ౨౯౦ ॥ తేషాంతుస్థోపలభ్యశిభహమూలంకిమపియచవాంఛంతి । తేషాంతుపునర్భక్తిహ్యత్మక్తంహ్యవిశేషవచనమ
 హమూలం ॥ ౨౯౧ ॥ తేస్మాన్తస్యాపికిలపాపియస్మిన్తస్యభావభహయత్తః । ప్రాయస్చిత్తాభావేతద్భావేవప్రసిద్ధిసామ్యే
 పి ॥ ౨౯౨ ॥ శ్రుతిమూలతయోదత్తుంయత్తాభావప్రసిద్ధిరేవాత్ । భహపూర్వతంత్రనమ్మతిమాపిమగుతుంతమక్తమి
 తతత్త ॥ ౨౯౩ ॥ యవమయచరువాక్యేకిలయవశబ్దోదీఘశ్శూకభావ్యేపి । ఉదేశవశేషవత్తథాప్రసిద్ధిభృతికస్యచరురిహ
 న్నాయ్యైః ॥ ౨౯౪ ॥ ఇతిసంక్షేపావృత్తప్రయోగసామ్యాద్వికల్పతఃప్రాప్తా । సూత్రంపమేతి తత్ప్రగ్రాహ్యశాస్త్రప్ర
 సిద్ధిరహయేస్త్యత్ ॥ ౨౯౫ ॥ ధర్మజ్ఞానంశాస్త్రైర్ద్యతాన్యభిస్ఫుటంతస్యత్ । భాన్యవిశేషత్రయవశ్యం రిహ
 తేనైవకార్యభిప్రాయం ॥ ౨౯౬ ॥ పాపియస్మిన్తాభావస్వరణంస్యాన్యత్పరవాపేతుం । తద్విచ్ఛభితువైభాససయో
 రపితద్భవేద్యవస్థాతః ॥ ౨౯౭ ॥ వానప్రస్థాదీయాభద్యవచ్ఛింపరేద్యధాశాస్త్రం । ద్వాదశరాగ్గింసతతఃప్రవర్ణ
 యేతిలమహంతమపికుం ॥ ౨౯౮ ॥ భియుస్తుసోమవృద్ధివజితమేతవ్చరేద్యధాశాస్త్రం । యశ్చస్యశాస్త్రవిహిత
 స్సంసారస్సోపితనకతవ్యః ॥ ౨౯౯ ॥ యథా ౩ ॥ బహిస్తాభయథాపిస్త్వైతరాచారాచ్చక్రియద్విచ్ఛరేతపాం
 హీప్రత్యక్షంసాస్త్రమేభ్యభహతవ్చ । యదిచమహాపాతకముపపాతకమథవాభవేత్తథాప్యేతే ॥ ౩౦౦ ॥ ఆర్యాభో
 నైష్టికమిత్యాదిస్త్వైతిందితాబహిషార్యాః । శిష్టేనహిశిష్టానామావరణంతైస్సహవ్యదిదృష్టం ॥ ౩౦౧ ॥*
 యథా ౪ ॥ స్వామినఃఫలశ్రుతిత్యాత్రయైః చరితపాపియస్మిన్తఃసంవ్యవహార్యభినియమశాస్త్రస్య । నైష్టికమ
 యేందితాతీయస్త్వైత్యాత్రయైవేవభావస్యత్ ॥ ౩౦౨ ॥ యస్త్విహయదంగకతానవభవతితదాశ్రితస్యకతేతితి
 త్సగ్గస్యహికతుఃఫలశ్రవణోభవేత్తథాబాధః ॥ ౩౦౩ ॥ ఇహపునరుపాసనానిహియాన్యేవాంగాశ్రితానికింతాని ।
 ఋత్వికగ్రమాణ్యభవాయజమానస్యైవతానికగ్రమాణి ॥ ౩౦౪ ॥ తత్రచయజమానస్యైవైతానిత్యేతదేవయత్తంస్యా
 త్ ॥ యస్మాద్వర్షాతిహాస్యైవవర్షయతీత్యాదికం ఫలశ్రవణం ॥ ౩౦౫ ॥ యజమానగామిదృష్టంన్యాయ్యం సాంగప్రయో
 గవితస్య । అధిక్యతభావాదపిచైతస్యాధిక్యతాధికారభావాద్య ॥ ౩౦౬ ॥ వర్షాతిహాస్యైయతిపాస్త్రభిఫలంకర్తృగ
 మిదృష్టమహ । నస్త్వైత్విజోపవృష్టయదాస్త్రనేవేతివాక్యభిచేన్న ॥ ౩౦౭ ॥ తస్యచవాచనికత్వాశ్చలవత్సూపాసన
 మకర్తృత్వం । స్వామినపపిస్యాదిత్యాత్రైయోమన్యతేకిలాచార్యః ॥ ౩౦౮ ॥ యథా ౫ ॥ ఆస్తిజ్యమిత్యేమలోమ
 స్తస్యైహిపరిక్రియతేనస్వామికర్తృకాణిహ్యపాసనానిహకింతుతానిస్యః । ఋత్వికగ్రమాణి వర్షంసమన్యతే
 హ్యేదులోమరాచార్యః ॥ ౩౦౯ ॥ సాంగాయకమణేభిల్పత్విక్తస్తైయతఃపరిక్రియతే । ఏతానితస్మైయోగైరతః
 పాతీన్యధిక్యతాధికారత్వాత్ ॥ ౩౧౦ ॥ గోదోహనాదియవదృష్టిస్తైస్యపాసనానిహ । నిర్వత్యేతర్థ తదిదంప
 జ్ఞానస్యశ్రుతిప్రదేశయతి ॥ ౩౧౧ ॥ ఉద్గాతృకర్తృకత్వంతంహబకోదాల్భ్యవీవమాద్యాహి కర్తృకైరియమేవఫలం
 శ్రాపియతేఇతియచ్చేదశితంప్రార్థనం ॥ ౩౧౨ ॥ తదపిచనవరాధాత్వాదృత్విజభాభవేనస్యసంప్రత్యే ॥ భహసంబం
 ధస్తస్యచవచనాదస్యప్రవైవసంఘటితే ॥ ౩౧౩ ॥ యథా ౬ ॥ శ్రుతేష్వయం యాంవైకాంచనయజ్ఞేఋత్వికాశిషమితి
 శ్రుతిశ్చాపి । యదిదముపాసనసాధ్యంఫలమిహయజ్ఞమానగామినతయతి ॥ ౩౧౪ ॥ కంతేకామేతుగోయాసిత్యాద్యేనైవ
 వాక్యతాతేన । తస్మాదంగోపాస్త్రీనామృత్వికకర్తృకత్వమితిసిద్ధం ॥ ౩౧౫ ॥ యథా ౭ ॥ సహకార్యతరవిధిఃపరిణత్యేతి
 యంతద్యతోవిధ్యాదివత్ ఆత్మనమహాపిదిత్వాపూర్వతనాప్రాప్త్యానాహిసన్నయన్య । భిత్తోచర్యంయస్తాచ్యరం
 తిలేద్రాప్త్యానోధునారస్త్యత్ ॥ ౩౧౬ ॥ పాంశిశ్చేనిర్విద్యచనయతంబాత్యేనస్థఖలిస్తానేత్ । బాల్యంపాండిత్యం

[illegible]

స్వశుహింసాదిష్టివహిదోషపర్యంతాత్ । ఏవంప్రాప్తైర్బ్రూతేబోధ్యంవై వేదాదిలవరితమితి ॥ ౩౫౦ ॥ ఇహచాల్యశ
 ఋతఃఖల్వవిగుణాభేదప్రతీయమానేపి । తస్మింశ్చలభ్యమానేగత్యంతరసంభవేపవనస్య ॥ ౩౫౧ ॥ ఆపాతప్రపత్త్య
 విధ్యంతరభంగకల్పనానుచితా । యచ్చప్రధానసహకారిస్వాదంకంబిధ్యంతేతద్ధి ॥ ౩౫౨ ॥ సన్నాప్తసాంప్రధానశ్రీ
 వణావృత్తివివరమనుష్టేయ్యుః । అంగీక్రియమాణైస్సాసకలేపచరాలచేష్టితేతేహంతె ॥ ౩౫౩ ॥ సప్రవణాదేరభ్యాసప్రస్తా
 ద్భ్యుచాంతరోభావాః । ఆశ్రయతేప్రకాశేత్రియతాదికమహతదేవబాల్యమితి ॥ ౩౫౪ ॥ ఇహచానావిముగ్ధస్థితిమా
 త్రేమాత్రకృత్ప్రకృత్యంతి । అధ్యయనకామికాన్వాదిభిరపరిభాషయ్యాస్వమాన్వానం ॥ ౩౫౫ ॥ దంభాదిరహితపవహి
 యతిగ్భవేదితియథాహ్యసాచాలః । నాన్వాననాప్రకాశేంద్రియఆపిమగ్ధమహతేస్యత్ర ॥ ౩౫౬ ॥ ఏవమసావిద్యానభి
 భవ్యేదైవంతదాస్యవాక్యభ్యుః । ఉపవిద్యతేప్రధానోపకారకాంగప్రదగ్ధనాథకత్యం ॥ ౩౫౭ ॥ ఉక్తంహిస్తుతికారై
 ర్యంచనాస్థితైరచాప్యసంతయం । ధాన్యశ్రమపిణబహుశ్చైతమపిసమవృత్తీంసచాపిమన్వీత్యం ॥ ౩౫౮ ॥ వెదనకశ్యపని
 ద్వాననవశభహూకథమమాశ్రయ్య । తదిదమవిజ్ఞాతప్రతమంధజదాదివదసాచదేదితిహి ॥ ౩౫౯ ॥

విధి ౩౬౦ ॥ విహికనప్రప్రతప్రతిబంధేతద్దగ్ధనాత్ ॥ విద్యాసాధనమేతత్సర్వాపేక్షేతిహాశ్రీమార

భ్యుః । ఉచ్చావచమవధారితమప్రపునస్తస్థలాత్తికావిద్యా ॥ ౩౬౦ ॥ సిద్ధ్యంతీమిహైవహిజన్మసిద్ధ్యత్యముత్రవాసిద్ధ్యే
 తే । ఇతిదింత్యతేహితప్రతిహైవసాసిద్ధ్యతీతియక్తంస్యాత్ ॥ ౩౬౧ ॥ శ్రీవణాదిపూర్వకాయావిద్యాతామిహానకశ్చేద
 పిపురుషః । సాచాయతామయత్రైత్యభిసంధాయప్రవర్తతేకింతు ॥ ౩౬౨ ॥ అస్త్యస్తేవహిజన్మనాభిసంధాయతుప్ర
 వలేహిమత్రవణాదిమతత్సాధనయజ్ఞాదివృత్తపిణస్థయేతస్యాత్ ॥ ౩౬౩ ॥ తస్మాదైహికమేవ హివిద్యాజన్మైత్యతస్త్రిదం
 బూతే । అసతప్రతిబంధేస్యాద్విద్యాజన్మైహికంనచేతరథా ॥ ౩౬౪ ॥ శ్రీవణాదిసాధనస్యప్రతిబంధాయదిభవేదేనసమ
 న ॥ పూర్ణికమణానంజాతపపాకేనత్రనహిసాస్యాత్ ॥ ౩౬౫ ॥ యదికమణానతేనప్రతిబంధస్యభవేదిహై
 వైహి । భవతిహదేశకాలనిమిత్తేనసాతవశతపతస్య ॥ ౩౬౬ ॥ ప్రారబ్ధస్యావస్థితిపాకతాకమణానచాన్యస్త్యాత్ ।
 ఏకస్యకమణానీలిపపాచకానిహిభవంతియాన్యత్ర ॥ ౩౬౭ ॥ తాన్యేవాన్యస్యాపిహిపపాచకానీనియమేకాంతః ।
 యస్మాద్విరుద్ధఫలదాన్యపిచానేకానితానకమాణః ॥ ౩౬౮ ॥ శాస్త్రమపికమణాన్యహిఫలమిదమేవేతితుప్రదగ్ధయతి
 నహిదేశంకాలంవామిత్తభేదమపితస్యకీర్తయతి ॥ ౩౬౯ ॥ సాధనవీర్యపిశేషదేవావిర్భవతికస్యచిచ్ఛిః । తత్ప్రతిబం
 ధాతకస్యచిదంతీయోసాహికుంతితాభవతి ॥ ౩౭౦ ॥ ననువిద్యాయామస్యామపిశేషేణాభిసంధిరహనభవేత్ । ఇహ
 వాప్యముత్రవామేవిద్యాస్యాదితికథంతదితచేన్న ॥ ౩౭౧ ॥ అభిసంధిరియమకిందితకాహితస్యానిరంకుశతేన । శ్రీవ
 ణాదిసాధనైరిహవిద్యాయేయంజన్మేయమాణాస్యాత్ ॥ ౩౭౨ ॥ సావిద్యాపునరస్తప్రతిబంధక్షయమపిశ్చజాయేత్ । శ్రీవ
 ణాయాపిశ్చశ్రుతిరపిదుర్బోధత్యమాత్మనోబ్రూతే ॥ ౩౭౩ ॥ మునిరేవవామదేవఃప్రతిబంధకేత్రహ్నభావమహగర్భే ।
 ఇతికథయంతిశ్రుతయస్తస్మాజ్జన్మాంతరియసాధనః ॥ ౩౭౪ ॥ జన్మాంతరేపివిద్యోన్మిత్తిరియంభవతిసేప్రమాదైవ ।
 నహిర్భృష్టస్యహికమపివిధ్యాసాధనంభవేత్ ॥ ౩౭౫ ॥ భగవద్గీతాద్వాసుప్తృతిమయథోక్తంప్రపంచితోబహు
 థా । అస్రాప్యయోగసంపిద్ధిమిహసఖల్వజ్జనేనపృష్టస్య ॥ ౩౭౬ ॥ భగవాన్సవామదేహానహికల్యాణశృతిదిదమార
 భ్యుః । తస్యైవపుణ్యలోకప్రాప్తిమతస్సతులప్రసూతింవ ॥ ౩౭౭ ॥ అభిధాయతత్రతమితిప్రక్రీయ్యానేకజన్మసంసిద్ధః ।
 యాతితతోసాపరిమాంగతిమిత్త్యుక్తాథామేవదగ్ధిరవా ॥ ౩౭౮ ॥ తస్మాద్విద్యాయేయంసాచేహముత్రసాపిజాయేత్ । సే
 యంహిజాయమానాప్రతిబంధక్షయమపిశ్చజాయేత్ ॥ ౩౭౯ ॥ విధి ౩౮౦ ॥ ఏవంముక్తిఫలాగ్నియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవ
 స్థావధృతే ॥ ఇహచయథాహిముమూర్ఖోర్విద్యాసాధనకృతావలంబస్య । సాధనవీర్యపిశేషాద్విద్యాయాపిభలేహిపూ
 ర్యోక్తే ॥ ౩౮౦ ॥ విహికచారిత్రీఫలభావ్యతఃకిలభవేద్విశేషోయం । ఏవంముక్తిఫలేప్యతకమణాకమప్రయంక్షఇహ
 కర్షిత్ ॥ ౩౮౧ ॥ సవిశేషవీరినింతయోస్తాద్యోహిముక్త్యవస్థయం । ఆవధార్యతేకిలేయంవేదాంతేష్వేవమేవన

త్రింపిచూచయన్యస్త్ర॥౧౪॥ నన్నిహయావచ్ఛబ్దంబ్రీన్యయనావర్తయేదితీహాస్త్రం । మైవందర్శనవర్తవసా నానికైవ
 గమనసూత్రాణి॥ ౧౫॥ స్వసానిధనానిదృష్టాధానిభవంతిహివరంతదావృత్తిస్థితంబునిష్పత్త్యవసానాన్యవహుతాది
 సాధనానియథా॥౧౬॥ అపిచోపాసనమపియద్యత్వనిధిధ్యాసంభవేతదపి । నియతావృత్తిగుణైవక్రియాభవేన్మానసిహి
 యాంతస్థా॥ ౧౭॥ లోకేహిగురుముపాస్తైరాజానముపాస్తవివచనాదహి । సహ్యావమువ్యతయోగుర్యాదీ తన్న
 రోసువతేత ॥౧౮॥ ప్రాప్తినాభాభ్యాయతివతిమిత్యానానిరంతరప్రగణా । యాసాత్కంతాహిపతింప్రత్యవంసాభి
 ధీయతేలోకే ॥౧౯॥ శ్చక్షశ్చపిద్యపాస్త్యైరవ్యతిరేకేణచప్రయోగోహి । వేదాంతేష్విహవిదినోపక్రమోపాస్తినో
 పసంహరతి॥ ౨౦॥ యస్తద్వేదేత్యాదాదితైవోపక్రమాయమువలబ్ధః । యాందేవత్యాముపాస్త్యైశ్చతస్యూపసంహృతిరు
 పాస్తినాదృష్టః ॥ ౨౧॥ ఎతద్వతాంసవాక్యంయస్తద్వేదేతిదశితంతత్ర । యద్వేదసఖలురైక్వైరైక్వాదవ్యోపియ
 శ్చైతద్వేదః॥ ౨౨॥ తత్సానితత్వవిద్యాఫలేహిసర్వమపిచాంతరేవస్యాత్ ॥ ఏవంయూసరైక్వైహ్యుత్పాస్త్యైవనక
 థితభివదన్తం॥ ౨౩॥ హంసంప్రతీహంసాంతరవచనజానశ్రుతిప్రదాకణ్యం । గత్వారైక్వంధాజాబోవాదానుమ
 త్తదమిహవాక్యం ॥ ౨౪॥ ఏతాంహిరైక్వవిదతాంహాభగవోమేనుశానిహిత్యేవం । ఏవమువక్రమోపాస్తినాహివి
 దినోపసంహృతంత్ర ॥ ౨౫॥ శ్రుత్యంతరేమనోబ్రహ్మత్యాదౌపునరిహూపసంహారః । ఏవంవేదేతితథోపాసితేతస్యూ
 పక్రమోదృష్టః ॥ ౨౬॥ నగుణస్యగుణస్యనసాత్మాత్మారేఖవేదహవ్యతిః । సిద్ధాశ్రోతీదృష్టాధావతథాశ్రవణము
 ననయోరేవం॥ ౨౭॥ సకృదువదేతేవపిచదావృత్తిస్సేయసుసకృదువదేతే । ఇహానసంభ్యేతాస్తాస్తాదావృత్తిరత్ర
 యుక్తేవ ॥ ౨౮॥ అతిలింగాచ్చ ॥ లింగమపిదశయతితామావృత్తింతదిదమత్రవిజ్ఞానీర్ ॥ ఉద్గీర్ణవిషయకం
 ప్రస్తోత్యాదిత్యాయమేషఉద్గీర్ణః ॥ ౨౯॥ ఇత్యేతదేకమత్రత్వాత్తదోషేణఖిల్వహాబోధ్యః । తేష్టంప్రస్థావ్యావరణయే
 తికోషితీస్సపుత్రమిదం ॥ ౩౦॥ విదధద్భముపుత్రత్వాయచరశ్శిలహుత్వవిషయః ॥ ౩౧॥ సిద్ధవదేవావృత్తింసర్వే
 షుప్రత్యయేషుదశయతి ॥ ౩౨॥ తత్సామాన్యత్వస్యయసామాన్యేసిద్ధతీయమావృత్తిః । నన్వావృత్తిస్సాన్యఫలే
 ష్వేవప్రత్యయేషుయక్తాస్యాత్ ॥ ౩౩॥ తత్సాన్యంహిఫలంకితత్రైవిస్యాన్నచేహసంభవతి । యస్మిన్యముక్తరూపం
 బ్రహ్మవరంతస్సనవాయత్యేవః ॥ ౩౪॥ యస్త్యయమాత్మప్రత్యయఇహాతుకినుధాహిసేయమావృత్తిః । యదిచసకృ
 ద్భవినైసప్రవృత్త్యన్యప్రతీతిహసస్యాత్ ॥ ౩౫॥ క్రియమాణాయామప్యావృత్తైదుర్వారపవదాహాయం । ననుకేవ
 లంహివాక్యంసాత్మాత్మారేససాధ్యంకింతు ॥ ౩౬॥ తదిదంహియ్యక్త్యపేక్షంబ్రహ్మత్వత్వావరోక్షజనకంస్యాత్ । ఇతి
 నేత్రహ్యైవృత్త్యావరోక్ష్యాంకింపసాపియక్తిరిహ ॥ ౩౭॥ సకృదేవహిప్రయక్తాస్యమథామనుభావయతునలంభవతి
 ఆభయక్త్యావాక్యేనజ్ఞానంసామాన్యవిషయమేవస్యాత్ ॥ ౩౮॥ నపితేవవిషయకంతద్యథాప్రిహృదిమేగహావృత్తాల
 మితి । వాక్యాచ్చగాత్రకంపనలింగాదపిశూలమారోసద్యావం ॥ ౩౯॥ ప్రతిపద్యతేకిలాన్యోగవిశేషకమపిచానుభవతి
 యథా । శూలేసరద్యిశేమానుభవోవిద్యావరణకోభవతి ॥ ౪౦॥ ఆవృత్తిరేతదధానాస్యాదిచైదేవమపిచదోషస్యా
 త్ । తావన్నాత్రక్రియమాణోపిజ్ఞానోదయోయతోసభవేత్ ॥ ౪౧॥ యోసాసకృత్ప్రియక్తాభ్యామేతాభ్యాంహిశోప్తస్య
 క్తీభ్యాంనైవావగవ్యతేసావతకృత్వోపిప్రయుజ్యమానాభ్యాం ॥ ౪౨॥ నహికక్యతేవగంతుంతస్సాన్యవ్యత్రశాస్త్రయ
 క్తీభ్యాం । ప్రతిపాద్యతేవిశేషోయదివాసామాన్యముభయథాపిపునః ॥ ౪౩॥ ఏతేసకృత్ప్రియక్తైస్సఫలంకునతోనకించి
 దావృత్త్యా । ఏతేహిశాస్త్రయక్తీసకృత్ప్రియక్తేహికస్యచిత్తుంసః ॥ ౪౪॥ నోత్పాదయతోనుభవంకదాపిచేతితున
 శక్యతేవస్తుం । యేదిదిత్రప్రజ్ఞాఃప్రతిపత్తాదోభవంతిలోకేష్టా ॥ ౪౫॥ అపిచానేకాంశయోరేసామాన్యవిశేషవతివ
 దాకేహి । అవధానైకేనైకమత్యమస్యేనన్యాయంతమపి ॥ ౪౬॥ అవధారయత్సాలోకయత్తేవిదిఘ్నం । ప్రపాతక
 గ్రహణే । తత్రాభ్యాసస్సఫలస్యానైవవంశర్విశేషచిన్మాత్రే ॥ ౪౭॥ బ్రహ్మణ్యనుభూత్యుద్ధయేతస్సాదావృత్తిరనువి
 దైవాత్ర । ఇతిచేదావృత్త్యానధాక్యంతంప్రతిభవేద్భూతాదృక్స్యాత్ ॥ ౪౮॥ సకృదుక్తమేతత్వమసీతిబ్రహ్మనుభవి

మమహాశక్తః । యస్తస్యకొంతిపునఃస్థాప్రసియైః హీయమాన్యైః ॥ ౧౮ ॥ తత్రచాపిదోగ్యేతత్త్వవసీతత్వేతకేతు
ముపదిశ్య । సహిభూయవినమాభగదానితిఫలిహేద్యమానవివపుః ॥ ౧౯ ॥ ఉద్దాలకాహితత్వచ్ఛంకాయాఃకారణనిరా
కృత్య । నవకృత్యప్రత్యక్షమసీత్యవంహిత్యేతత్కృతమాచభ్యో ॥ ౨౦ ॥ ననుసక్తుడు క్తంతత్త్వమసీతినకొంతవననుభావయి
తుం । యదితస్మిన్వైవశక్యతీతదేవచావశ్యమానమపివాక్యం ॥ ౨౧ ॥ ఇతిచేన్నాసోదోషాద్యప్రేన హ్యనుపపన్న మహ
కండిత్ । దృశ్యతపవసక్యచ్ఛృతవాక్యాత్కందప్రతీకషభాంహి ॥ ౨౨ ॥ అవతరయం ప్రమేహిసమ్యక్ప్రకపద్యమా
నభవాలోకే । అపివయదేతత్త్వమసీతతదేతత్త్వమభగదావస్య ॥ ౨౩ ॥ ఇహతస్పదోకభాష్యబ్రూతేతీలతత్వదేనద
త్రక్యతం । సద్భృష్ట్యాతీతృజగతఃకారణనిభియతేహితద్భువునః ॥ ౨౪ ॥ సత్యజ్ఞానవిశంతంబ్రహ్మత్యాదిప్రతిప్ర
సిద్ధంహి । తత్రాచాదిపదైజాన్మాదివికారానవర్తితావినం ॥ ౨౫ ॥ అస్థూలాదిపదైర్నిష్కల్యాద్యాఅపినివర్తితావినం ।
విజ్ఞానాదిపదైర్నివర్తితన్యాద్యాన్యేకత్వమస్య క్తం ॥ ౨౬ ॥ వ్యావృత్తసర్వసంసారధర్మకొనుభవమావభవామాయం
నోయంః । తస్మాదాభిజేదాంతాభిజ్ఞసుప్రసిద్ధోహి ॥ ౨౭ ॥ ఎవఃత్వవభావినః శ్రోతుదేహప్రదేశగూర్భ్యో । ప్ర
స్థిత్యయాచీతేతగమావతయాచావభావితోభవతి ॥ ౨౮ ॥ ప్రతిబద్ధావేతాద్వయేమాదుజ్ఞానసంకయాద్యేప్రసిద్ధః । తే
హంతత్త్వమసీతిప్రమాంజనయతుంసక్తుఃకొంతి ॥ ౨౯ ॥ యేనపదాభగజ్ఞానాయత్తంవాక్యాభగోభావోజ్ఞానం । తేన
పదాభావవేతామైవవతాప్రస్థవశ్యమేష్టవ్యః ॥ ౩౦ ॥ సోయంహితాస్త్రియైర్వ్యాసోయద్యపిరంశవివాత్సా । స
గ్యంతభావేత్స్మాదేస్సోద్రియఃషయవేదనాదూపం ॥ ౩౧ ॥ అభ్యారోపితమేతస్పహ్యంతస్యంహితప్రచైకేన । అవభా
నేనైకాంశంతభావరేణావరంత్యపోహాహి ॥ ౩౨ ॥ ఇతితుక్రమవత్వేహప్రతిపత్తిఃపాపసాధనహ్యస్యాఃస్యాదాత్మప్ర
తిపత్తేరిత్యావృత్తిర్నితత్రనఫలైవ ॥ ౩౩ ॥ యేహంశపుగుమతీనాంనప్రతిబంధస్తీసంకయాజ్ఞానైః । తేనకుహావిభక్తుడు
త్వమపిదేవాక్యాభగమేతవనుభవతుం ॥ ౩౪ ॥ స్వాదేవానభాగ్యంతాస్త్రితత్రచనకయముపదిష్టా । సక్తుడుత్వన్నా
త్మప్రతిపత్తనవిద్యాంవర్తయైవేహం ॥ ౩౫ ॥ ననుయదికస్యవిదేహప్రపత్తప్రహీయైర్క్రమిదమథలం । దృష్టాదుఃఖ
త్వాదిప్రతిపత్తర్థలవతీహిసర్వస్య ॥ ౩౬ ॥ ప్రతిపద్యేతఃఫలవాదుఃఖత్వాదేభావమనచెన్న । దుఃఖత్వాద్యభిమానో
యోసోదేహభిమానఃప్రధ్యా ॥ ౩౭ ॥ ప్రత్యక్షమేవతదిదందేహికేనాపిపీడ్యమానేహి । అహమేవపిపీడిస్తేత్యేవం
మిథ్యాభిమానభవాద్యప్తః ॥ ౩౮ ॥ బాహ్యోవ్యపిపుత్రాదిష్టేవంసంతవ్యమానగాత్రైషు । సంభిప్రాప్త్యహమేతేత్యధ్యా
రోపోయమిహయథావృష్టః ॥ ౩౯ ॥ స్వాత్మనిదుఃఖత్వాద్యభిమానోమిథ్యాప్రతీతిరేవతథా । బహిరుపలభ్యతపితప్రేత
న్యాప్తఃఖతాదినైవాంతః ॥ ౪౦ ॥ దుఃఖత్వాద్యస్వాదనువృత్తిర్దృశ్యతేహిమమై । చైతన్యస్యసమప్రావర్తనమృత్తిం
సమామనంతీహ ॥ ౪౧ ॥ బృహదారణ్యకవాక్యేవశ్యన్యైరన్నవశ్యతీత్యాదౌ । తస్మాచ్ఛసకందుఃఖఃవజాతచైతన్యరూప
వినాహం ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యయిమాన్మానుభవోభవేన్నచాత్మానమేవనుభవతః । అవశేష్యతేహిమపివశ్యగ్యమతీయంశు
ర్నిప్రదర్శయతి ॥ ౪౩ ॥ కింప్రజయేత్యాద్యాసాపిదుఃఖకత్వవ్యవహముపదిశతి । యస్త్యాత్మరతిరిత్యృతరపిక్యత్యాభా
వహస్మదర్శయతి ॥ ౪౪ ॥ యస్యత్వాత్మానుభవోనైవంజాయేతరుచితితంప్రతీహి । ఉక్తానుభవాయావృత్త్యభ్యవగ
మపవభావంతసఖాత్త ॥ ౪౫ ॥ వాక్యాభాగ్యవ్యావృత్తనైవావృత్తాప్రవర్తయదేనం । నైవాద్వహంతికన్యాంకర
మాతానైవకేవలంవృద్ధాః ॥ ౪౬ ॥ యఃపునరస్రసియైర్క్తఃకతాకరండున్యతేస్యమాత్మానం । తస్యప్రహృత్ప్రస్థయవివరీ
తప్రత్యయోభవేన్నయతః ॥ ౪౭ ॥ యోవాక్యాభగమతత్ప్రతీభానాత్మహింద్యబోధసోపేత్తు । తస్యైతిప్రన్నభై
యైవమనసోభవేత్కీర్తికారః ॥ ౪౮ ॥ అవృత్త్యాదౌవాచ్యయైర్వ్యవస్థంప్రవతాయేత్తస్మాత్ । అవృత్తిర్దుశ్చైవహి
వరవిషయప్రత్యక్షమపిరేమమ ॥ ౪౯ ॥ యస్మిన్ ॥ అత్తేతరూపవచ్ఛృతిగాహయంతిచక్రైర్వ్యావృత్తిర్నివశేమగ ఇ
హావరమాత్మానరూపితస్సహికింఅహమిత్యేవకాగ్రహ్యఃకింభాగ్రాహ్యమాదన్యపవేతి ॥ ౫౦ ॥ సంప్రతివిచార్యతేనస్వత
రీభంసంకయోయముపదిశతి । అయమాత్మబ్రహ్మైతిత్రుతివాక్యైర్వికృతమేతరూపిహి ॥ ౫౧ ॥ నిరోధమేవపూర్వంశ

జ్ఞానేపేతిసూత్రశ్చిచేన్నముఖ్యాయమాన్తేశబ్దవలీలప్రత్యగత్వవరతాన్తః ॥౧౨॥ జీవేశయోరభేదేనైవతా
స్యాన్నైవతయోర్భేదే ఉపలభ్యతేహిభేదశ్శ్రుత్యాప్రత్యక్షతప్రయోగత్వ ॥౧౩॥ తస్మాదయమాత్మైతిశ్రుతేహిగా
ణార్థతాపరంయత్తా అతశహాశంకాయుక్తతత్తవయుక్తస్సపదమక్షస్సాన్త ॥౧౪॥ మత్స్వామీతిగ్రాహ్యఃపరమా
త్మనాహుతియితత్పాశా అవహతపాపత్వాభవతిహివిపరీతగుణాయతత్త్వశారీరః ॥౧౫॥ యదిచేతస్సంసారినిరీతతా
తత్తభవతిదుర్వారా శాస్త్రాన్తర్థక్యమపిస్యాన్నంసార్యేవయదివపరమాత్మా ॥౧౬॥ తహ్యేదికారివిలాపాదనర్థకం
శాస్త్రముఖయదైవస్యాత్ తస్మాదిహభేదస్యప్రత్యక్షాదిప్రమాణసద్ధత్వాత్ ॥౧౭॥ ప్రతిమాదివ్యవస్థావ్యాపీనాం
తాదాత్మ్యభావనేయంస్యాత్ సంసారిణఃపరాత్మాకదాచిదపినేహభవతిముఖ్యాత్మా ॥౧౮॥ ఏవంప్రాప్తేయైతే
హ్యైతిగ్రాహ్యశ్చపరాత్మైతియస్మాదిహజాబాలావరమాత్మప్రకరణేతమాత్మానం ॥౧౯॥ తస్మాదలహమస్తీతి
హ్యుపగచ్ఛంత్యేనమాత్మభావేన అన్యేతతైవచాహంబ్రహ్మస్తీత్యాదిసాధారణ్యత్వ ॥౨౦॥ ఇత్యత్వత్వోపగమా
ద్యశ్యంతేగ్రాహ్యాయంతిచాప్యేనం అత్త్యేనైవపరాత్మానంవేదాంతవాక్యజాలాని ॥౨౧॥ ఏవతతత్త్వసర్వాంతరభ
త్యాదీనిచైవమన్యాః ఏవతతత్త్వతర్యావ్యమృతశ్చిత్రేభేదమపిసత్యేతి ॥౨౨॥ తత్త్వమసీత్యాదిచవాక్యానిగ్రా
హ్యాయంతిచాన్తేతియా ప్రతిమాన్యాయేనేదంప్రతీకదర్శనమతీహయచ్ఛక్తం ॥౨౩॥ తచ్ఛనవాక్యస్యాస్యవైరూప్యా
క్షణతాప్రసంగాచ్చ యత్రప్రతీకదృష్టిస్సకృదేహితత్తవనమేతత్త్వాత్ ॥౨౪॥ తచ్ఛమనోబ్రహ్మైతివ్యాప్తి
హ్యైత్యాదిదృశ్యతేవాక్యం తస్మాదలహమస్తీతివ్యవస్థామతీహదృశ్యతేతైత్ ॥౨౫॥ తస్మాదిహవ్రీతికశ్రుతి
వైరూప్యాదభేదవివస్యాత్ కించేహభేదదృష్ట్యవవాదపరశ్శ్రుతయపవద్యశ్యంతే ॥౨౬॥ ఆఖ్యాయాన్యమిదేహ
హ్యన్యోసావన్యశ్చిత్రతైవెయంవ్యాప్త్యస్సమృత్యమాపింతీత్యాద్యాభేదమపవదంత్యేతా ॥౨౭॥ సాన్యోన్యాత్వత్వం
స్యాద్విరుద్ధగుణయోరీతిహయచ్ఛక్తం నాసాదోమమిథ్యాక్షాణమితివిరుద్ధగుణతేయం ॥౨౮॥ యచ్ఛక్తిమీశ్వ
రాభావస్యాదితీమాపణంనైతత్త్వాత్ శాస్త్రప్రామాణ్యాదివ్యవస్థామమాప్తినేహతత్త్వవత్ ॥౨౯॥ పరిపా
ద్యతేనసంసార్యాత్తత్వంకిలపరాత్మానఃకింతు సంసారిణాపిసంసారిత్వాపిహేనచేత్వరాత్తత్వం ౧౦౦ ఏతావ
దేవనాన్యత్వాదీత్రపరిపాదయపితంహి ఏవంసత్యద్యైతేత్వరన్యచావహతపాత్మతాదిగుణః ౧౦౧ సభ్యేచ్ఛా
దీరస్యతువిపరీతగుణత్వమగ్రమిథ్యేతి ఉభయంవ్యవస్థితంస్యాద్యవపిహ్యక్షారభావభక్త్యుక్తం ౧౦౨ ప్రత్యక్షాదివి
రోధశ్చేతిచతదపిహవిహితంభవతి ప్రాగత్తత్వబోధాన్యంసారిత్వంభవేదిహైతన్య ౧౦౩ ప్రత్యక్షాదివ్యవహ
రోపచసంసారిణియపివస్యాత్ దర్శయత ప్రత్యక్షాద్యభావమన్యప్రబోధసమయేహి ౧౦౪ యత్రత్వస్యేత్యాద్యా
శ్రుతిరేహానమయాదావ్రీతిహేహి ప్రత్యక్షాభావశ్చేచ్ఛుచేతేభావోపనకుతశ్చిత్రే ౧౦౫ ఇత్యత్వాదప్రపితాపితే
యవక్రీన్యద్భీతశ్రుత్యావేదావేదాభ్యాదినాశ్రుతేరన్యభావశ్చాయస్యైత్ ౧౦౬ క్తస్యానుమప్రబోధోయపవ
సంసారమూలమితీచ్ఛు యత్త్వంవృచ్ఛసితస్యేవేతదామఃపునర్యదాత్వేవం ౧౦౭ అహమీశ్వరపవోక్తశ్రుత్యా
స్యాత్కాభిహాప్రబోధశ్చితి యద్యేవంప్రతిబుద్ధత్వమసినకస్యదిహప్రబోధస్సాన్త ౧౦౮ యదపిహ్యేవిద్యయా
ఖల్వాత్సనపరస్యసద్వీతియత్వాత్ అద్యైతానుపవత్త్యోషశ్చేహప్రజన్వితంనైశ్చిత్ ౧౦౯ తదపిచసర్వస్యానర్వ
చనీయత్యేనపరివృత్తంభవతి తస్మాన్పరమాత్మన్యాత్మైత్యేవమనోదధీతనైతరథా ౧౧౦ ప్రత్యక్షాద్యైత్యేనకస్యేవరో
ధపరిహారశ్చవాక్యోయోసా అవిరోధాధ్యాయసహాయక్తస్సాన్తేహయజ్యతేహాపి ౧౧౧ అత్యేకవరత్తత్వ
విరోధావధ్యుతిర్యతస్సమాధాహిస్యాతేవహంతరంగంతస్మాత్తస్సంగతిర్నవేదత్ర ౧౧౨

౧౧౩ సప్రతీకేహిసః ౧౧౪ ఇహవమనోబ్రహ్మైత్యాకాశోబ్రహ్మైతిచైవమాదీని అదిత్యోబ్రహ్మైతి
చనామబ్రహ్మైతిచైవమాదీని ౧౧౫ అధ్యాత్మీయత్యధిదైవంప్రతీకఃషయ్యాన్యపాసనాసహాశ్రయంతేతత్రాయం
సందేహస్సాన్తమపాసనాపివస్య ౧౧౬ తత్త్వమిహాత్మరూపానవేదాభవతియక్తయం తేహ్యత్తరూప

న బ్రహ్మచరంశుశ్రమిషుచాత్మభావేన॥ ౧౧౫॥ యేనప్రసిద్ధమేవహికించమనఃప్రభుతయఃప్రతీకాత్మ॥ బ్రహ్మవికారానై
నబ్రహ్మత్వచాత్మతాపితేహంస్యాత్॥ ౧౧౬॥ ఏవంప్రాప్తైబ్రూతేప్రతీకవగ్దానచాత్మమతిరిలిహి॥ న్యత్యస్యాత్తత్వేనా
కలయెత్సఉపాసనోనచేమాని॥ ౧౧౭॥ బ్రహ్మవికారత్వేనబ్రహ్మత్వాదాత్మతేలియద్వ్యక్తం॥ తదిదమయ్యక్తంయస్మా
త్ప్రతీకవిలయప్రసంగభవాభవతి॥ ౧౧౮॥ యద్బ్రహ్మకాస్వరూపైక్యమిహవికారస్యనఖలురద్యుక్తం॥ యదితద్వాదే
నైక్యంప్రతీకభాధామపాస్తివిధిభాధః॥ ౧౧౯॥ స్యాదేవంచైతస్యచతుఃప్రతీకత్వమాత్మమతిరపివా॥ కర్తృత్వాదేర
నిరాకరణేనోపాసనావిధిర్భవతి॥ ౧౨౦॥ తద్వాదేనబ్రహ్మణబ్రహ్మత్వందర్శితంహిపూర్వత్రైలికైర్బ్రాహ్మణమాలబ్ధైక్య
జ్ఞానమేతదాలంబ్య॥ ౧౨౧॥ ఎతేషుచప్రతీకత్వహంకరణాపాస్తికల్పనానుదితా॥ యస్మాదుపాసనోయం సమవృ
తీతైర్మతత్రచాత్మమతిః॥ ౧౨౨॥ నహిరుచకస్వస్తికయోగితరేతరూపతాకదాపిస్యాత్॥ తస్మాదిహప్రతీకేష్వాత్మ
మతింసంకదాదిపేకుర్యాత్॥ ౧౨౩॥ యథా॥ బ్రహ్మవృష్టిరునుమాత్॥ తేస్సైవోదాహరణేష్వయమవ
గస్సుంశయోభవత్యేవం॥ బ్రహ్మణ్యత్యసితవ్యాఃకిమిహాదిత్యాదిదృష్టయఃకింవా॥ ౧౨౪॥ ఆదిత్యాదిష్టేవత్యసితవ్యాబ్ర
హ్మదృష్టిరియమితిహి॥ ఆదిత్యోబ్రహ్మచనోబ్రహ్మత్వాదాహిదృశ్యతేచైతత్॥ ౧౨౫॥ సామానాధికరణ్యంహ్యదిత్య
బ్రహ్మశబ్దయోస్తత్ర॥ తదిదంసామానాధికరణ్యంనైవాంజసంభవేనయోః॥ ౧౨౬॥ బ్రహ్మదిత్యాదేవదానానుష్ఠాం
తరవరత్వమహయస్మాత్॥ కారకృత్తినసామానాధికరణ్యంకదాదిపేభవతి॥ ౧౨౭॥ బ్రహ్మదిత్యాదిమనమదృష్టేహి
వక్రృతివికృతిభావోయం॥ తేనచసామానాధికరణ్యంస్యాత్ప్రభుగావవత్రైహం॥ ౧౨౮॥ ఇతిచిద్వికారవిలయేప్రకృతిన
మానాధికరణతాయుక్త॥ స్యాదిహతఃప్రతీకాభావఃపరమాత్మవాక్యమేతత్స్యాత్॥ ౧౨౯॥ ఏవంచైత్రపునర్వాద్యే
తోపాసనాధికారోయం॥ వ్యర్థమిహపరిమితకారోపాదానంయదేవ్యతంస్మాత్॥ ౧౩౦॥ వటురయమిహనైశ్వాన
రభిత్వాదిమకలియత్రైవచాన్యత్ర॥ సంభావితేనదృష్ట్యధ్యాసేన్యాన్యస్యతేహికిందృష్టిః॥ ౧౩౧॥ ఇతిసందేహిత్రానియ
మోన్యాయుఃప్రతీయతేయస్మాత్॥ శాస్త్రంహికిందివేవానియామకంవోపలభ్యతేచాత్ర॥ ౧౩౨॥ అథవాబ్రహ్మణ్య
దిత్యాదీనాందృష్టయోభవేయిరిహ॥ బ్రహ్మచాసితమేవంసత్యాదిత్యాదిదృష్టిభిన్నవతి॥ ౧౩౩॥ ఫలవద్బ్రహ్మ
పాననమికిందృష్టేహిశాస్త్రమర్యాదా॥ తస్మాదాదిత్యాదిమనయంబ్యతేబ్రహ్మవృష్టిరిత్యేవం॥ ౧౩౪॥ ప్రాప్తేవ్య
దిత్యాదిమయ్యైహబ్రహ్మవృష్టిరితివత్తి॥ ఉక్తౌపేక్షాదిత్యాదియోహిదృష్టాభవంతియద్యేవం॥ ౧౩౫॥ ఉక్తౌప్ర
దృష్టిరధ్యసితవ్యాహినికృష్టవస్తుసిత్యేవం॥ లోకన్యాయోదృష్టిఃకుద్రీదృష్టేహిరాజదృష్టిరియం॥ ౧౩౬॥ అనుగంతవ్య
స్సేయంచివర్యయేప్రత్యవాయవసాస్యత్॥ నైవహినికృష్టదృష్ట్యధ్యాసేననికృష్టతాంగతస్యాస్య॥ ౧౩౭॥ శ్రేయస్స
ధనతాస్యాదుత్కృష్టస్యాప్రసాస్యమానస్య॥ శాస్త్రప్రామాణ్యాన్ననుసహ్యక్రూపగ్గత్యవాయశంకాస్యత్॥ ౧౩౮॥
న్యాయేనలోకేనచనదృష్టిరేహనియంతుమిహయుక్త॥ యస్మాదేహదృష్టిశ్చస్త్రీయాతోనదోషభవచ్ఛే॥ ౧౩౯॥ ని
శేనతేశాస్త్రాగ్నేయదుక్తమేతత్తదేవమేవస్యాత్॥ సందిగ్ధేతిరత్నీతంనైతుంహితాకిన్యాయః॥ ౧౪౦॥ ఆశ్రయణ
యోభవతిహినివోధస్యాతు॥ తస్మదన్యత్రఉత్కృష్టేషయదృష్ట్యధ్యాసేతేనావధార్యమాణేహి॥ ౧౪౧॥ ననికృష్టదృ
ష్టిచక్యస్యాత్కృపునఃప్రగృహ్యముమవచ్ఛేత్॥ ఇతియంబ్యతేహికించాదిత్యునోవిద్యుదాదికద్వానాం॥ ౧౪౨॥ ప్రాశ్నాన్యా
చ్ఛస్యాదిహముఖ్యాభావత్వంయతోభవేదేవం॥ నైస్సాన్యకృత్తైరవరుద్ధాయాంప్రథమతోభియామహస్యాం॥ ౧౪౩॥ వ
శ్చేదవరగతోహిబ్రహ్మచదన్యవశముఖ్యయావృత్త్యాసామానాధికరణ్యంస్యాదితదృష్టిరేవపిహితాత్ర॥ ౧౪౪॥ కించ
బ్రహ్మచదన్యేతివరత్వేనైవపేదయ్యైకభా॥ బ్రహ్మత్వపాస్త్రఇతిచబ్రహ్మత్వాదేపవమాదాహి॥ ౧౪౫॥ ఉక్తా
రయంతిసర్వత్రైతేవరంబ్రహ్మశబ్దమహాశుద్ధా॥ ఆదిత్యాదికర్తృభూత్యైయథాశుక్తికాంహిరజరమితి॥ ౧౪౬॥ ప్రత్యే
తిత్యాదాకింశుక్తివోభావతశుక్తికాశబ్దః॥ రజరప్రతితిలకుకపవాసాత్రరజరశబ్దస్యాత్॥ ౧౪౭॥ అత్రాపితాన్య
తీయాద్యోహ్యతిరుగన్యతేహిశాన్యాధ్యక్షించేహివాన్యతేహిహ్యోత్వాదిపహిస్యమానాహి॥ ౧౪౮॥ ఏవంవిద్యా

నతస్యసిద్ధంఫలవత్త్వంనప్రయత్నసాధ్యంతత్ । కింభోద్ధీధాదీనామాదిత్యాద్యాన్యసాహిద్యుష్టానాం ॥ ౧౮౨ ॥ సిద్ధేక
 ర్నాత్మత్వేతదపూర్వవదేవనేహవత్త్వం । గురీప్యాన్యద్యధ్యానం సామెత్యత్రభవతిలాక్షణికః ॥ ౧౮౩ ॥ యశ్చపృథివ్య
 గ్నోర్వాయస్యకృషుపవదప్రయోగభవాద్యత్త్వః । క్వచిదపిచీస్యకృష్టేనతుసంబంధోపిలక్షణావీజం ॥ ౧౮౪ ॥ క్వచిదపి
 చవిద్యుష్టేనాపిస్యాదేవలక్షణావీజం । గంగావదస్యతీరేభవతిహిసాసన్నికృష్టయోగేన ॥ ౧౮౫ ॥ అగ్నిర్వటురిత్యా
 దావగ్నిగతోయశ్చుచిత్వయావగుః । తద్వత్త్వయావవరంపరాధయోగేనభవతిసూత్ర ॥ ౧౮౬ ॥ ఏతస్యాన్యద్యధ్యా
 నంసామెత్యత్రేతద్వదేవైహ । తత్రైర్వానువదాభ్యాంస్వాధాత్రప్రవృత్తాదీయోగేన ॥ ౧౮౭ ॥ స్యాల్లక్షణాపృథివ్య
 గ్నోర్వతేనర్వానువశద్వయోరనయోః । తస్మాన్యద్యధ్యానంసామెతిదమఖ్యయోపుక్ష్యమాణాత్ ॥ ౧౮౮ ॥ ఏతస్యా
 న్యద్యధ్యానంసామెతిహిపునస్తయోర్గ్రహణే । స్యాత్సేననుక్త్యమతభిహతద్వప్రవృత్త్యలంబనత్వయోగేన ॥ ౧౮౯ ॥ స
 న్నుహితయోఃపృథివ్యగ్నోర్వతేహితత్వదప్రయోగస్యాత్ । ధ్యేయాధాతలక్షణాపిప్రతీకవాచకపదస్యస్థాప్తేషు౧౯౦ ॥
 ఈశ్శక్తిర్వ్యవసంపదప్రయుజ్యతేకారణాన్యచశ్చిదపి । ఇయమేవగగ్నిరిహిహ్యచోవధారయతి తదిహాన్యధివత్త్వం ॥
 ౧౯౧ ॥ అత్రపృథివ్యాఽయుక్త్యేవధార్యమాణేష్యయంవ్యాగేవేతి । స్యాత్తక్షరంనాన్యసంకీర్తయ ఏవమృతివాన్యశేషేషి ॥
 ౧౯౨ ॥ ఉపసంహృతవంగాశ్రిమమానసృథివ్యాత్రయంహివిజ్ఞానం । లోకేషుపంచవిధమత్యుపిలోకేషు సప్రమీ
 ద్యుష్ట ॥ ౧౯౩ ॥ సాహస్యేవహిలోకాత్యస్యేరంస్తథాపితేద్యాకృసామోపాసీతేచిద్విరీయయాచావగవ్యాతేసామ్నః
 ౧౯౪ ॥ యేనోపాస్యతీవచిదంయదిహాకానాముపాస్యతాతత్ర । సామాన్యనాహిలోకాసడిపాసీతేతియోజనాకా
 ర్యా ॥ ౧౯౫ ॥ తథోక్తుతద్విరీయాసప్రమోదభంగకల్పనాకార్యా । తదేక్షయాహి కేవలసప్రమోదవభంగభిహ
 యత్తః ॥ ౧౯౬ ॥ లోకాస్తనాహిసామోపాసీతేహయోజనాకార్యా । ఇహచర్యతేమైవై కావరికల్పాభవతిస
 ప్రమీధానే ॥ ౧౯౭ ॥ పూర్వతోభయభంగస్తథోభయంకల్పనీయమేవపునః । ఏవిద్యాయత్రప్రాణమపొరిమతిచైవ
 మేవేహ ॥ ౧౯౮ ॥ వ్యాప్యేయంయత్రేతప్రవ్యాన్యధ్యానయత్రచిద్విరీయైవ । అభిఖల్వముచాదిగ్యంసప్రవిధమితిశ్రుతి
 ప్రదేశేషు ॥ ౧౯౯ ॥ తత్రాపిఖలుసమస్తస్యవసామ్నఃఉపాసనంతుసాస్యతిహి । సామ్నఃపంచవిధస్యచసప్రవిధస్యా
 ప్యుపాస్యతావగమాత్ ॥ ౨౦౦ ॥ సామ్నోవాదిత్యాదేరధ్యానస్యాన్నవైవరీత్యైవ । పృథివీహింకాంశువిప్రథితంయ
 చోష్ణపరిభ్యతేవాక్యం ॥ ౨౦౧ ॥ హింకారోద్దేశేనచయదిపృథివీత్వంపేక్షియతేతత్ర । ఉద్దేశ్యవాచకస్య ప్రాథమ్యావధి
 రితనశంక్యవిహ ॥ ౨౦౨ ॥ పంచవిధస్యవసామ్నోహింకారాదేవుపాస్యతాకథనాత్ । ఉద్దేశ్యవ్యేసిధేయోజనయా
 పూర్వభావతేహస్యాత్ ॥ ౨౦౩ ॥ తస్మాదుద్ధీధాదిష్వేవాదిత్యాదివతయభిసంధం ॥ ౨౦౪ ॥ అసీనస్సంభవాత్ ॥
 తమాంకంసంతేతానాముపాసనానాంహికమతంత్రత్యాత్ ॥ ౨౦౫ ॥ నైవాససాదిదంతానతత్వబోధేపివస్తు తంత్ర
 త్యాత్ । కింత్వేషాదింతాభిర్విరతేషాపాసనేషుభవతివరం ॥ ౨౦౬ ॥ తిథ్నాసీనోవాకవాళయానోపవాప్రవతేత
 త్రయేషానానోవాాయంతేష్విరీవరంభవేదేహ ॥ ౨౦౭ ॥ తతోపాసననాభిలంభవతియతోమాననంతతశ్చేహ । దేహ
 స్థితేనయమేప్రాప్తేరస్యేత్రత్రాప్రవీరీదం ॥ ౨౦౮ ॥ అసీనవివసంతముపాసీతయతశ్చభవతితత్త్వ । యేననమానప్రత్య
 యసంతరితాభిలంభస్యసాసక్తంతదిదం ॥ ౨౦౯ ॥ ఏతత్తథంవిదపివానగచ్ఛతోధావతోపివాభవతి । గత్యాదయోహిమ
 నసాభవంతియేవకారిణోయస్మాత్ ॥ ౨౧౦ ॥ ఏవంహితిత్వోపచయతోభవేదైహధారణవ్యక్రం । తేననమాన్యైరిక్షణస
 వభావమేతత్తథాశయానస్య ॥ ౨౧౧ ॥ నిద్రాసమాగమనాభిభూయతేకిలమనోయతత్ప్రస్థాత్ । అసీనస్యవరంస్యా
 దేవంబాటియదోషపరిహరణః ॥ ౨౧౨ ॥ తేనోపాసనమేతస్యాదాసీనస్యసహితస్యస్య ॥ ౨౧౩ ॥ భ్యానాద్వ
 ధ్యానయత్యభోహిసవప్రత్యయసంకారదాపవేహ ॥ ౨౧౪ ॥ సత్త్వేష్టేష్వేకాథాసత్తమనోపైతిమావనోన్మ
 యంఏవమవంబల్యష్టేషుదృష్టేనైమావదగ్యమానోయం ॥ ౨౧౫ ॥ భ్యానయతిక్షుప్తతైవప్రాపితంబంధురితివహదాహి ॥
 ౨౧౬ ॥ అచలత్వంచాపేక్ష్య ॥ ౨౧౭ ॥ అచలభ్యానయివాదోయోసాహిత్యాదయితవృథివీతి ॥ ౨౧౮ ॥ సభ

లుపుతివ్యాధివ్యవలత్యమపేత్స్యవకవలంభవః। అపేకమకరద్వీకముపాస్యమ్యావ్యలింగమేగత్సాన్యత్ ॥౧౦౫॥...
 ౧౦౫ ప్రకరితః। అపేచస్తరంతిష్ఠితేనన్యత్రహ్యపాస్యసంగతీయా। భగవద్గీతాద్యాపస్త్యుతిముకు
 చాదేశభిసమారభ్య ॥ ౧౦౬ ॥ అపవేచస్తకాద్యసభేదాయోగకాన్త్యురిష్ఠః। ౧౦౭ ॥ యత్రైకాగ్రతా
 తత్రాపిశేషాత్। యద్యదిహాపేనియమస్తతైవదిద్వైకకాలభేదేషు ॥ ౧౦౮ ॥ అస్తిహికశ్చిన్నియఃకేంవానాస్తీ
 తిభవతిసందేహః। పూయోగవైదికేష్వరభేషుదిగాదియమదగ్గీసరః ॥ ౧౦౯ ॥ అభాగ్విస్వాన్నియఃకశ్చిదితిభగిమ
 మిమంసరాకురుత్యుస్త్విందిశిశేవాకాలేనైకాగ్రతాభవేత్ససః ॥ ౧౧౦ ॥ సాకర్యేగసచాయంత్రాపాసీతరయ
 తభావేన। పూచ్యంవిశేషాగ్వాహ్నేపాగ్విప్రవిణవమాదీనాం ॥ ౧౧౧ ॥ అశ్రవణాదత్రపునవకససత్వైకాగ్రతా
 విశేషాదన్య। నన్వామనంతిశేదివ్యశేషమపికిలసమేశుచాః తిహి ॥ ౧౧౨ ॥ తత్రచతుదిప్రదేశేసమేతభాగగూరాగ్నిసక
 తాద్యైశ్శబ్దలభాదైతపివివర్జితేకించదిద్వైరవశీయ ॥ ౧౧౩ ॥ చతుఃపీఠారహితేగుహానివాతాశ్రయేప్రయం
 జితభిర్యువద్యంతేనచవిరుద్ధమేతదితచెన్నదోషాయం ॥ ౧౧౪ ॥ దిద్వైకాదివిశేషఃశ్రుత్యావ్యవహితాప్రదపితేషున
 నియమశ్చక్షురీకరేవబ్రూతేమనోనేకులభతి ॥ ౧౧౫ ॥ దశకయితుమిహసుహృద్భావేనాచార్యేగకృతమిదంసూత్రం ॥

౧౦౬ అప్రాయణాస్తతాపిహిదృష్టం ॥ అవ్యతిస్సరోపాస్తీముకతావ్యతివర్ణితంపూర్వం ॥
 ౧౦౭ తత్రవయాహిసవ్యద్దర్శనఫలకాన్యపాసనాన్యఃతానవఫలవర్యవసానాన్యవహతాదివద్యతస్తేహం ॥ ౧౦౮ ॥
 అవ్యతికాలయమోక్షాతోహితత్వదగ్గనేకార్యే నివృత్తేసతియత్నాంతరమహాకించదిహాసేతుంశక్యం ॥ ౧౦౯ ॥ అని
 యోజ్యబివృత్త్యప్రవర్తిశాన్త్రవిషయతాబాధాత్ ॥ కింత్వభ్యుదయాధాన్యహియానీహేమాపాసనానితేష్టేహ ॥
 ౧౧౦ భవతహిదింతాకింధితాల్మమిదంప్రత్యయంకిమావర్య ॥ నిస్సజ్జేంద్రియావాన్జీవమహావరణంత్తమేత
 మితి ॥ ౧౧౧ ॥ తత్రేదయ క్రింకంధితాల్మమిదంప్రత్యయంసమభ్యుదయ ॥ విస్మజేదిత్యుత్తాదావృత్తివిశిష్టవ్యభవతికృత
 పవ ॥ ౧౧౨ ॥ ఏవంప్రాప్తేహ్యప్రాయణాస్తమావరణయేతిబ్రూతే ॥ యదిచాప్రాయణమేతంప్రత్యయమావరణ
 యేస్తదాతస్య ॥ ౧౧౩ ॥ అంగ్యప్రత్యయవతోనివృత్త్యావ్యవద్యప్రమాపఫలం ॥ జన్మాంతరఫలజనకాన్యపికమానేహ
 యానితాన్యపిచ ॥ ౧౧౪ ॥ పూయిణకాలేప్రాప్తవ్యఫలస్ఫులింగంసమాక్షిమతికిల ॥ శ్రుతిరపిచేహసంక్షానోభవతితిప్ర
 దశకయిత్యేవం ॥ ౧౧౫ ॥ యదిహఫలస్ఫులింగావనామయస్యాస్తదేవజ్ఞానం ॥ విజ్ఞానస్ఫులితతస్ఫలంసంజ్ఞానపవ
 యాత్యేవం ॥ ౧౧౬ ॥ అన్యహితస్యఫలస్ఫులింగంతరంబీయతేనసఃపాగ్నే ॥ ప్రాగశ్నోదానాత్తకజేవయతస్సగస
 హైవవనసాతం ॥ ౧౧౭ ॥ సత్యత్వంహిలోకనయతితిహాపితంకిలశ్రుత్యా ॥ కించేహత్యుజలూకానిదశనాన్యపిచ
 దగ్గయంత్యేవం ॥ ౧౧౮ ॥ యదిహంహిభావనామయమేవహిజ్ఞానమభిహితంశ్రుత్యా ॥ తుల్యప్రత్యయసంతత్యాత్మకమా
 వృత్తిరూపమేతత్సాన్యత్ ॥ ౧౧౯ ॥ ప్రతివత్తవ్యఫలస్ఫులింగాత్తనప్రత్యయాహియేదేహ ॥ అప్రాయణాస్తపితేవరమా
 వత్యాన్యస్ఫులితిసంస్థంసాన్యత్ ॥ ౧౨౦ ॥ కింవసయావత్రాతుంస్తాదిత్యాద్యాశ్రుతిశ్చయోచేహ ॥ సాహిప్రాయణ
 కాలేదగ్గయతిప్రత్యయానువృత్తిమహం ॥ ౧౨౧ ॥ యంయంవాపిత్యాద్యాప్యతిరపుక్తాభావమేదగ్గయతియోచేహ
 సాంతవలాయామితిదేహంసానసమయే ॥ ౧౨౨ ॥ అతీతమస్యచ్యుతమసితతైవహిపాగ్నిసమ్మితేవసీతి ॥ మంత్రత్ర
 యసంస్తరణంబాదిశ్యోపాసకస్యసమ్యగిహ ॥ ౧౨౩ ॥ కర్తవ్యశేషమేవకానియతిశ్రుతియంతదావ్యస్య ॥

౧౦౭ తదభిగమత్యైతరపూర్వాభియోగైవవిశాశౌతద్వ్యవదేశాత్ ॥ అశ్రహ్యపాసకానాం
 యథాంతసమయేపిచాస్తకరవ్యం ॥ ౧౨౪ ॥ సతభావ్యదామేహమితిజేవన్ముక్తివత్తదగ్గయతి ॥ ఏవంత్యేయశేషంవి
 చార్యసమ్యక్సమాపితేతత్ప్ర ॥ ౧౨౫ ॥ నచత్రిశారవ్యవద్యాఫలంప్రతికిలోపహయచేదింతా ॥ అవృద్ధిగమేసతద్వి
 వరీతఫలంహియచ్చమరితమహ ॥ ౧౨౬ ॥ తత్త్వీయైతనవేతిహిసందేహాత్రయైక్యమేతత్సాన్యత్ ॥ యస్తేతరకాకభ
 లార్థంఫలంహ్యదత్వానవమయోస్యసాన్యత్ ॥ ౧౨౭ ॥ ఫలదాయనీహితక్రిత్యైవసాన్యవగమ్యతేసాహ ॥ తివభాగ

మంతరేణచయద్యవప్యజ్వేతకమణశ్చక్రః॥౧౮౬॥ శ్రుతిరిహకథితాస్యాత్ స్మృతిరపినాభుక్తమేవమాద్యాపి॥నప్యే
వంచేత్ప్రియశ్చిత్తాదీనామగర్భకత్వంస్యాత్॥ ౧౮౭ ॥ ఇతిచేత్ప్రియశ్చిత్తాదీనాంనైమిత్తికత్వమేవస్యాత్॥ గృహ
దాహేష్ట్యాదివదిహయథాహితాగ్నేగృహేగ్నినాదధి॥ ౧౮౮॥ దాహేష్ట్యేకేమిత్తేనగృహయతిఇతిలేప్తిరుపదిష్టా ।
దోహాన్త్యేకేమిత్తేప్రాయశ్చిత్తంబ్రవేదిహాపితథా॥౧౮౯॥ కించేహదోషసంయోగేనవిధానానాథంవిదేతేహం । ప్రా
యశ్చిత్తాదీనాందోషకుపణాథాతాథవేన్నహ॥౧౯౦॥ నహివరఃద్యాయామిహదోషకుఃసాధకతాఃఫిక్తశ్చిత్॥ న
సుయదివిమక్షకమణతయోయమహనాభ్యుపేయతేతర్హి॥ ౧౯౧॥ కర్మఫలస్యావశ్యంభోక్తవ్యజ్ఞాన్యవేనోక్తః॥
ఇతిచేన్నాపాదోహేమోక్షస్వాత్తేకాలసాపేక్షః॥ ౧౯౨॥ నక్షియ్యతేస్మదురితఃఫలంపదాత్మేవకమణిరహిపి । వి
వంప్రాప్తేయైతేదధికమేభవతిదురితఃలయతి॥ ౧౯౩ ॥ బ్రహ్మేధికమేనత్యనుయోరుత్తరపూర్వయోరిమాభవ
తః॥ అక్షేవశ్చవినాశస్త్రస్తస్యాభుత్తరస్యచాక్షేపః॥ ౧౯౪॥ పూర్వస్యాస్యవివాశస్త్రస్యైకాదృశేదాన్యవేదాసావేవం॥ సం
భావ్యమానమరితానభిసంబంధంతిలాస్యవిదుషాహి॥ ౧౯౫॥ వ్యవదితతిపుష్కరవలశలవత్త్యాదికాకుఃప్రశ్నేహుత్తత
కిలవత్ప్రత్యేనగ్నివ్యంలేయథాశమాఅపః॥ ౧౯౬॥ నగ్నివ్యతేనదైవవిపకాన్త్యవిదికమపాపమిత్యక్తిం॥ వ్యవదితతినా
శమన్యావిదుషఃపూర్వాద్భిత్తస్యదురితస్య॥ ౧౯౭॥ అగ్నిపౌగమషీకామూలంయద్యప్రేరూయలేనేకలం॥ ఏవమిదః
ప్రకూయంలేపాన్త్యనతితద్యతేత్యాద్యా॥ ౧౯౮॥ వ్యవదితశ్శ్రుతిరన్యాభ్యుత్తరఇతికిలయభోక్తమేవాథం॥ యచ్ఛిక్త
మనువభుక్తఫలస్యాస్యచార్థణఃకుయోకథితే॥ ౧౯౯॥ శాస్త్రంకదధిశంస్యాదిత్యేతన్నేహమాపగంభవతి॥ నైవేవక
ర్మణోన్యవశక్తిఃఫలభాయినీరాక్రియతే॥ ౨౦౦ ॥ కింవిహసావరవిద్యాబలేనరుద్ధాకిందిదార్జయతి॥ ఇతికువదామ
శ్చాస్త్రంవ్యాప్రియతేక్తిసన్త్యమాత్రే॥౨౦౧॥ నప్రసింధాప్రసింధయోపేతీహానకలమననద్యం॥ నహిక్త్యక్ష
యతఇత్యేతత్ప్రరంభవేదిహ్యాన్యః॥ ౨౦౨॥ యత్రభునాపవాదస్త్రోన్మోగనవైవరీప్యేన॥ ఇత్యతఏవప్రా
యశ్చిత్తాదిభిరన్యకర్మణోనాశః॥ ౨౦౩॥ సర్వంపాన్త్యసంతరతీతశ్రుతిరిపిక్తివేదముపదిశతి॥ యచ్ఛుప్రా
యశ్చిత్తాదీని
చనైమిత్తికాసహిత్యక్తిం॥ ౧౬౪॥ తదనలేహదోషవప్రఫలత్వేనవిధియక్తత్వాత్॥ సంభవతిహిమువ్యసలేగాణ
ఫలాగ్ధశ్చకల్పనానువితా॥ ౨౦౪॥ యచ్ఛునరుక్తంపక్షయమద్భివ్యవయథావిధానమహ॥ ప్రాయశ్చిత్తాదీనాంత
థావిద్యావిధానమహనేతి॥ ౨౦౫ ॥ నైరద్వైత్యరిపఃపివిధానమహాసగుణవయవిద్యాసు॥ తత్త్రేవ్యర్థప్రాప్తిః
పాప్తనివృత్తిఃఫలంహినిధిస్తం॥ ౨౦౬॥ ఇహవిరియోరపివయోకారలవిరహావశ్యమేతత్స్యాత్ప్రాప్త్యప్రేరూపాన్య
కవైశ్వర్యప్రాప్తిరూపఫలమాసాం॥ ౨౦౭॥ యన్యపిచావిద్యాయానన్యవ్యతేతద్విధానమేవహపి॥ స్యావశాఃప్రా
ప్త్యప్రబోధాదురితకర్మవిలయోహా॥ ౨౦౮॥ అక్షేవఇతికర్మస్వాగామిమూల్యకాణాంసయాతీతి॥ ర్మయతియన్యపిస్యా
దతీతకర్మప్రహాన్యకర్మగ్ధ్యం॥ ౨౦౯॥ మిథ్యాజ్ఞానలలేనహితథాపిఃకుషోన్యవిద్యయావరయా॥ మిథ్యాజ్ఞానావగమే
కారణనాశోచ్యతానిత్యాని॥ ౨౧౦॥ నశ్యంత్యేవహితేహంవివాశాథనంయదస్త్రతమ్యక్తిం॥ బ్రహ్మవిదిహాకిలయన్త
న్యజ్ఞాన్యకర్మక్రిభోక్తవిద్యార్థం॥ ౨౧౧ ॥ అవగచ్ఛతితదహమితస్వాత్తావంకర్మభోక్తృతారహితం॥ జానా
తిపూర్వపరిపాథకమ్యతిచక్తమానసమయేపి॥ ౨౧౨॥ దోషవిశంజానాన్యజ్ఞోన్యమోగ్రవదేకడువనన్మః॥ కథమన్య
థావివాశోద్భిరసందితకర్మాంభవేనస్య॥ ౨౧౩॥ నాపిహదేశకాలనిమిత్తాభివేదసామోక్షః॥ యదికమణఫలవ
దేవస్యాన్త్యక్తహ్యణత్యపవస్యాత్॥ ౨౧౪॥ కమణఫలేహివోత్యేయత్తాదేశాద్యపేక్షతానేహ॥ అపరోక్షత్వాత్
స్వాద్భిప్రవృద్ధిగమేహిభవతిదురితలయః॥ ౨౧౫॥

౧౮౬ ఇతగస్యావ్యవహాపంక్షేపఃపాతేకు॥ ౧౮౭ పూర్వప్రసంగికతేశాస్త్రవ్యవదేశోన్యనిధిస్తా ।
జ్ఞానమిత్తవక్షేపనిస్తాశాస్త్రేవలన్యనిధిస్తా॥ ౨౧౭ ॥ ఇహాశాస్త్రీయోధర్మోలక్ష్మజ్ఞానంపథవశాస్త్రీయం । తే
నవవిధపరహాన్యతద్వివాశఇతిపునరిహాన్యం॥ ౨౧౮॥ తామవక్షేపంపూర్వాధికరణనయమేవకాతిదిగతహ॥ నశ్యత

స్యకమణోపిజ్ఞాననిమిత్తాదిమాన్యుభావవరః॥౨౬॥ దురితస్యైవాగ్రేపరిణాశేఫలజనకతాసమాయస్యత్ । కించజ్ఞానఫలప్రతిబంధిత్యాతమణోస్యతాయుక్తః ॥ ౨౭॥ శుక్తిరియముభేదహైవత్యాద్యానుకృతస్యదుష్కృతస్యవినాశంస్యపదితమిహించాకర్తృత్వప్రతోధభూవస్య ॥ ౨౮॥ ఇహనుకృతదురితయోర్భూయోరపిలయకారణస్యతుల్యత్వాత్ । క్షీయంతేచాస్యేతిశ్రువాక్యస్యాపిశేషతశ్చివణాత్ ॥ ౨౯॥ యత్రాపపాప్తశబ్దకేవలతపలభ్యతేహితత్యాపి । తేనైవపుణ్యనుప్యాకలతమతోహృహ్యముభయమేవస్యాత్ ॥ ౩౦॥ కించజ్ఞానఫలాపేక్షయానికృష్టంఫలంభవేనస్యనైసంసృతుమహురాతేరతత్యతిశయతశ్చయిం॥౩౧॥ దృష్టోహిపాప్తశబ్దస్సర్వేపాప్తావత్యతితునుకృతేపి । తస్మాద్దురితస్యదుష్కృతస్యాపిచవివాదాశభవాయుక్తః ॥ ౩౨॥ పాతేత్విత్వప్రతుశబ్దోసావవధారణార్థకోభవః । నివంచనుకృతమహురయోర్భూంధకయోహివిద్యయావరయ్య ॥ ౩౩॥ యద్యన్లెపవివాశోతనుపాతానంతరంతదామన్యభవతీత్యవధారయ్యతుంసూత్రకృతాకలకుశబ్దభవావరణః ॥ ౩౪॥

శ్లోకి ౧౫॥ అనారబ్ధకార్యేవవతుపూర్వేనవవధేః । క్లిప్తా అధికరణద్వితయేపిచపూర్వస్త్వేననుకృతదురితయోర్భూయోర్భూభావనిమిత్తోనాశోభవతీత్యవధారితంహిమివహా ॥ ౩౫॥ అవిశేషేణారబ్ధానారబ్ధఫలస్యతదుభయస్యాపి । కించానారబ్ధఫలస్యేవవిశేషేణభవతివాత్యతి ॥ ౩౬॥ సందేహేనైతత్త్విన్నభేదహైవత్యతికలశుక్తిషు । అవిశేషేణాశ్రవణాదవిశేషేణకుయోత్రయ్యుక్తత్యతి ॥ ౩౭॥ ఎవంప్రాప్తైర్బ్రూతేసోయమనానభికార్యయోపిహి । యత్వప్రస్థితకార్యేనాంతరసందితేనైవాప్తికా ॥ ౩౮॥ జన్మన్యపిచజ్ఞానోత్పత్తిఃపాస్యందితేహిమిభవవరః । తేనుకృతముష్కృతేలపూర్వేప్రవర్త్యధిగమయతేనహ ॥ ౩౯॥ క్షీయంతేనైవతేహ్యారబ్ధఫలహిసానిభక్తఫలే । యాథ్యామేతద్భక్తిజ్ఞానాయతనయనిమిత్తంబన్ధ ॥ ౪౦॥ ఇహతస్యతావదేవేత్యేహశుక్తిరపియతోత్తమసావతం । యేహపాప్రైరవధించద్యయితతప్రయోహినినాశః ॥ ౪౧॥ నోచేదేవంజ్ఞానాదశేషకమణుమశరీరస్య । స్థితికారణస్యవిరహాచ్ఛేదయోజ్ఞానకుశేసందిత ॥ ౪౨॥ తత్రచశరీరపాతప్రతీక్షణంయమృతిరైతద్యూప్రియాత్ । నన్యైకతత్వబోధఃకమణుమణప్రశస్తత్యయతః ॥ ౪౩॥ కర్మాణికాదివృక్షపయేతానిచకథంసహితుపయేత్ । నహ్యగ్నిపీడియోహిసంపరేసతిసమానమాపస్యాత్ ॥ ౪౪॥ కేహందిద్ధర్మిలయోనాన్యేహంసభిర్యతేవత్తుం । ఇతిచేదారభిఫలంకమపిచకమణాయంహ్యనాస్తిశ్య ॥ ౪౫॥ నైవోపపద్యతేహిజ్ఞానోత్పత్తిస్సమాప్రితేతప్తికా । సోయంకులాంధక్రవదేహిప్రంధిభూరివేస్సియత్ ॥ ౪౬॥ వెక్షయఃకుతశ్చిన్నచాంతరాభేదవేదతస్తస్య । వెక్షయప్రతీక్షణమావశ్యకమాన్యతస్తవోధేపి ॥ ౪౭॥ యద్యపిమిథ్యాజ్ఞానంతత్వజ్ఞానేనవాధితంతదపి । బాధితమపితరంచితాల్లాసంసాగరతోనువతేతత ॥ ౪౮॥ చంద్రేన్యష్టేపియథాకరిదితాగలంబ్యచంత్రతాభాంతిః । అపిచేహబ్రహ్మవిదఃకందితాగలంశరీరమేతద్ది ॥ ౪౯॥ ప్రియతేనప్రియతేవేత్యేహశంకాత్రనఖిలకర్తవ్యాస్యమనోగమ్యంప్రమాజ్ఞాననివందేహధారణంచాపి ॥ ౫౦॥ కథమవ్యోధిగతర్గభగ్నోత్పత్తిరస్మింత్తేత్తుం । ఇమమద్ధముపిచశృణోతిస్థితప్రజ్ఞలకుణత్వైతయః ॥ ౫౧॥ తస్మాదిహప్రవృత్తస్యకార్యయోరేవనుకృతదుష్కృతయోః । విద్యాపాపాభ్యవక్షయోభవేన్నప్రవృత్తఫలయోశ్చ ॥ ౫౨॥ శ్లోకి ౧౬॥ అగ్నిసూత్రాదితరత్యాధ్యాయేవేత్యనాత్ ॥ క్లిప్తా అగ్రేనాశయోరతిదేశేపుణ్యస్యవర్మిఃపూర్వం । సవసర్వపుణ్యపయస్స్విదితేశంకాంసీరాశిరోత్యభనా ॥ ౫౩॥ ఉత్తరంకాపరిహారాద్భావతీహితుశబ్దభవాద్యుత్పత్తినిశ్చయచావేదఃహితంయదగ్నిసూత్రాద్విలక్షణంకర్త ॥ ౫౪॥ నస్యయద్యకార్యంతతాగ్రాధ్యాయేవభవతీత్రమణాయస్త్వమేరమత్యాదిశుక్తివాక్యేనుతేత్రభాద్యస్తరి ॥ ౫౫॥ నన్విహకారైక్యత్వంనయ్యబ్యతేజ్ఞానకమణోపిజ్ఞానయోనివిలక్షణకార్యోత్పాదకతాద్యైతయోరితిచేత్ ॥ ౫౬॥ జ్వరమరణకార్యయోరపిచధివిచయోశ్చర్మరాదిధూగేన । తృప్త్యాదిజీనేకతావత్స్యదేవహిమిమణుప్రస్య ॥ ౫౭॥ జ్ఞానేనసహకృతస్యచమోక్షఫలత్వంయదేతదవిద్యుం । ననుమోక్షోయదినిత్యప్రదాకథంతస్యకమణకార్యత్వం ॥ ౫౮॥

ఇతిచెన్నాసాదోమనస్సపత్యోవకార్యకంక్షమః కింత్యా రాదువకారక మేజ్జానస్యకారకంసదిదం || ౩౧౨ || మోక్షస్య
కారకమిదం మేజ్జానవచర్యతేతదేవేహ అతఏవచేహయదిదంకాత్రైక్యత్వానుకీర్తనంతదః || ౩౧౩ || నాగామికార్యవిక
యంపరంత్వలికాగ్రింతేషయమేదస్సాలో భవతిబ్రహ్మవిదఃకిలయదగ్నిశూలాత్రాదితన్నచాగామి || ౩౧౪ || విధిశాస్త్ర
విషయతానన్యాయోజ్యబ్రహ్మభావబోధేస్యాత్ | తత్త్వత్వాద్యనన్యత్వాభావతిహిపానగుణవిదయవిద్యాను || ౩౧౫ ||
ఆగామితద్విదస్సాన్యనగ్నిశూలాత్రాదిలక్షణంకమః | ద్యోవజాయతెకిలతస్యాపిఫలాభిస్సంభవితస్య || ౩౧౬ || నను
యదిద్యాంకంతస్యనగ్నిశూలాత్రాదిలక్షణంకమః | తహ్యోజైషవిన్దాశానుకీర్తనంకదిదమక్రీడివిషయం || ౩౧౭ ||
వినియోగవచనమపిమహ్యదాద్యుచ్చోపవర్తితంపూర్వం | శుక్రిత్యాతస్యేత్యనన్యాయేనవిపింకింవిషయమిన్యతోబ్రూ
తే || ౩౧౮ || శ్లోకి ౧౭ | అతోన్యాసహ్యోకేషముభయోః || శ్లోకి ౧౮ | త్యాగోగ్నిశూలాత్రాదిదేవ్యావ్యప్తిసాధుక్యత్యే
భా | యాభలపభిసంభావత్రీయతేవినియోగవిషయతద్విషయః || ౩౧౯ || తస్యాపదాదైషవినిశాశ్రుతిషాదనఃభవేదభ
వతః | ఏవవిభంహికాన్యంకమఃనద్యోవకారకంభవతి || ౩౨౦ || అత్రవసంప్రసవత్రైవనిసర్వజ్ఞభావచాయణ
యోః || శ్లోకి ౧౯ || యదేవిద్యయేతిహి || శ్లోకి ౨౦ || యన్నిగ్యనగ్నిశూలాత్రాదిమమయోగమథాపిమోక్షోన్యం ||
౩౨౧ || తనుపాద్రచుతితనాశద్వారాదతోపేక్షాద్వికారణత్వాంప్రతిపద్యమోక్షఫలకప్రప్త్యర్థిమైకసాధనత్వేన || ౩౨౨ || వి
ద్యానమఫలమేతద్భవత్యేకత్వేపిసంభితంపూర్వం | ద్యాసంయుక్తంతద్విచరితంశాశ్రియతేగ్నిశూలాత్రాది || ౩౨౩ ||
ద్యాంయజతేగ్నోజాశూలాత్రంసతిదగాయతీత్యేవ | తస్మాదేవః కమేవప్రప్త్యణుతిరద్యదేవమపి || ౩౨౪ || తే
నాశ్చర్యతోయత్ప్రసంవేదేహయశ్చనోవేదాఇతిచాత్యభ్యోవిద్యాసంయుక్తంకేవలంవనిష్ఠిం || ౩౨౫ || ఇహవిద్యాతే
యతేతద్విద్యాసంయుక్తమగ్నిశూలాత్రాదికింవిద్యాహతుతయతయసహాకిలైకకార్యతాంబుధై || ౩౨౬ || కింవావి
ద్యాయుక్తంకేవలమపిచాపిశేషతోలభతే | ఇతిసందేహోవిద్యాయుతమేవయదేతదగ్నిశూలాత్రాది || ౩౨౭ || ప్రతిప
ద్యతేతదేవమివిద్యాసహకారిరాంనచాన్యదపి | విద్యాయుతస్యవిద్యాహినావనిగవ్యతేపశేషోయం || ౩౨౮ || శుక్రిత
ప్రయశ్చాతేవజాశూలాత్రాద్యాకిలైవముపదితే | అపమృశ్యుజయకూచంవిద్యాయుతరమణఃఫలంకిం || ౩౨౯ ||
ద్వాయుక్తశ్చిక్ష్యుతిరపివిద్యాయోగతఃఫలంబ్రూతేఇతికంకాంచారయరుంబ్రూతేప్రయదేవవిద్యయేత్యేవం || ౩౩౦ ||
సంస్యంవిద్యాయుక్తంయదగ్నిశూలాత్రాదిలక్షణంకమః | తతోలపివిద్యాహినాద్విశిష్యతేబ్రాహ్మణోయథావిద్యా ||
౩౩౧ || ఏవమపికమవిద్యాహినంయచ్చేదమగ్నిశూలాత్రాది || తచ్చేదంవిద్యాయాంసహ్యగ్యంతానామేరుహభవతి ||
౩౩౨ || యస్మాత్తమేతమత్యాదిశుక్రిభింకమఃగోగ్నిశూలాత్రాదిః | విద్యాహేతుత్వంబలంపశేషేనప్రదర్శితం
స్మాత్ || ౩౩౩ || సన్వహాన్విద్యాయుక్తంవిద్యాహినాద్యదావిశిష్టంస్యాత్ | ద్యాసాధనమేతద్విద్యాహిసంరగాకభం
భవతి || ౩౩౪ || ఇత్యచేదైవంవిద్యాసహితస్యచకమఃగోగ్నిశూలాత్రాదిః | సామథ్యాగతియేవవిద్యాంప్రతిశిష్టితి
శ్చేద్యవతి || ౩౩౫ || దైతావతాహివిద్యాహినస్యేతస్యవిఫలత్వంస్యాత్ | యజ్ఞేనవిపిదమంత్యాదిశుక్రిత్యాది
తేజసః || ౩౩౬ || అస్తజ్ఞానాంగతయాప్రకర్షితస్యాన్యచాగ్నిశూలాత్రాదిః | నహివిద్యానంగత్వంశక్యంకేనాపిచక్రయ
నిమత్త || ౩౩౭ || యతఃకూటవిద్యయాకిలారోతతద్విద్యవత్తరంభవతి | ఉపదితచేమమర్థంశుక్రితప్రయదేవవిద్యయే
త్యాద్యా || ౩౩౮ || ద్యాహినమఫలంవిద్యవదిరగమ్యతేతయాశుక్రిత్యా | తస్యేహవిద్యవత్త్వంస్యకార్యసాధనసదృ
శాదువం || ౩౩౯ || తస్మాద్విద్యాయుక్తంవిద్యాహితంయదగ్నిశూలాత్రాది | మోక్షోద్దేశక్యగంతదుభయమపికిల
మముక్షుణాసన్యత్ || ౩౪౦ || ఇహజన్మేపూర్వంవాన్యత్రయోగేనమరితమువచ్చుల్య | బ్రహ్మసరోకసాధనభావం
ప్రవిద్యాహనమేతి || ౩౪౧ || ప్రవణశ్రద్ధాభక్తిభ్యానాన్యంతరంగసాపేక్షం | బ్రహ్మద్వివిద్యయాసహకమః
స్యాదేకకార్యయతిపి || ౩౪౨ || శ్లోకి ౧౯ | భోగేనన్యతరేకవన్యత్వానలవద్యతే || శ్లోకి ౨౦ || యమకృతమహ్యుతేచా
నాన్యతరేతయోఃకయోభిహితః | విద్యాబలేనయేపునరార్థభరణిశ్చైత్యభోగే || ౩౪౩ || కమయత్వానంతరమ

హువిన్వాసంపన్న్యతేవరంబ్రహ్మణ ఇహతస్యతావదేత్యాద్యశుత్రయేషాశయంత్యేవం ॥ ౩౪౪ ॥ ననుసహస
 మ్యజ్ఞానైః పరియథాతనుపస్థితః పూర్వం । దైవతప్రపంచభానంద్యచంద్రస్వనసయేనతద్వదిదం ॥ ౩౪౫ ॥ పశ్చాదపి
 కుతోవానువర్తతేతిహానపునరాశంక్యం । ఉపభోగమణిలభవతిదైవతానువృత్తిమూలమహా ॥ ౩౪౬ ॥ నహ్యనయో
 రుపభోగేపునరస్యత్యాద్యగ్నేపింబిదపి । అవరణాశయవివారభౌతేభోగమవరమితిచెన్న ॥ ౩౪౭ ॥ నారభతేసహిభో
 గంజ్ఞానెనవతస్సంబ్రహ్మణ్యం । మిథ్యాజ్ఞానబలేనదతనుపాలేకమభోగమారభతే ॥ ౩౪౮ ॥ మిథ్యాజ్ఞానతస్మిన్త
 త్వాజ్ఞానెనమూలతోదధే । అబద్ధకార్యవిగమేదుమః కైవల్యమప్రతిద్యంధ్యం ॥ ౩౪౯ ॥ శారీరకమీమాంసామునినావ్రా
 సేనపరదితాసేయం చతుర్థాధ్యాయాతస్యాం చతుర్థసంజ్ఞావృత్తియోయమధ్యాయః ॥ ౩౫౦ ॥ తత్రప్రథమేపాదేసూత్ర
 యోక్త్యాభాష్యకారోక్తః । ఆధ్యాత్మకైవల్యైః ప్రకాశితోభవతుసోయభినవకః ॥ ౩౫౧ ॥

ఇతిచతుర్థాధ్యాయే ప్రథమపాదః

అభిద్వితీయపాదః

పూర్వప్రకటితపాదేజ్ఞానఫలంసకలమెవర్వణ్యం । అప్రకటితపాదేయచ్ఛపాస్త్రీఫలంబ్రహ్మలోకసంభూత్యం ॥
 తద్వత్కం గత్తులుసంపాప్యంమ్యర్చిరాదిమాగ్నేః । సాచార్పరాదిమాగ్నప్రాప్తిరోతాగ్రితిమంతరేణ
 స్యాత్ ॥ ౧ ॥ తేనోపాస్త్రీఫలనాక్షిప్తస్యతాగ్రితివిషయపాదస్య । అధ్యాయసంగతిస్సాగ్నిహస్తేత్యంభపూర్వపాదే
 న ౩ ॥ శ్లోకే ౧ ॥ వాక్యసంక్షేపాద్భూత్వా । క్లిష్టా అగ్రావరాసుపిద్యాహుహిఫలభోగాయదేవతానాశ్యంపంథా
 నమర్చిరాదికమధికస్యోక్తప్రథమవిషయధాత్వం ॥ ౪ ॥ ఉతాగ్రితిక్రమమేవావష్టేభవతీహయేయమతాగ్రి
 తేః । సాఖివిద్యదామహేప్రత్యానశేపకహాభివేరిశ్చిత్ ॥ ౫ ॥ ప్రాయశఃపయాశుభిరియమామ్నాతాఖిల్వహ
 స్యసోపేతి । తత్రాదౌపునరస్యప్రయతోవాక్యసంతేక్షసంపాదే ॥ ౬ ॥ ప్రాణస్తేజసితేజస్తద్వివరస్యాంహిదేవతా
 యాంచ । సంవృతతస్యోక్తంకేవలవాచస్పృత్తికాయాస్సాత్ ॥ ౭ ॥ మనసీయంసంపత్తిర్యాగ్యతైరేవవాభివ
 త్సాగ్నిః । తత్రచస్పృత్తికాయావాచస్సంపత్తిరేవయత్రాస్సాత్ ॥ ౮ ॥ వృత్తిమదగ్ధవరాయాశుభిర్యదావృత్తిమాత్రప
 రతాస్సాత్ । స్వాత్మకణానచేయంయత్రామభ్యాంసంభవేపిస్సాత్ ॥ ౯ ॥ తస్మాచ్ఛవాచవిహిసవృత్తికాయాలయో
 త్రయైకతా । పుంశ్చాప్రేమాగ్నేశ్వరైరేవహిలయోత్రయైకతా ॥ ౧౦ ॥ నన్వాచాగ్నేశ్వరాత్రవవాక్యసంత్యాదిసూ
 త్రముపదిష్టం । వాక్యప్రవర్తయతద్వాగ్భ్యాతుంయత్రమత్రకథమితిచేత్ ॥ ౧౧ ॥ అవిభాగోపదనాదితవత్కృతియో
 నోద్దరత్ర్యుత్పన్నలయం । తస్మాద్విహవృత్తిలయోవివక్షితోనైకవృత్తిమద్విలయః ॥ ౧౨ ॥ ఇహతత్త్వలయవివక్షాయాం
 పూర్వప్రాసభాగపాప్యేన । అభాగభాగపరాస్తాదభాగమనంకురోపింహ్యశ్చః ॥ ౧౩ ॥ తస్మాన్వృత్త్యపసంహరవివ
 క్షేయంతతోహివాగ్యవృత్తిః ఉపసంహ్రియతేపూర్వంసవృత్తికేమనవిద్యమానేపి ॥ ౧౪ ॥ ఉపలభ్యతేమన్వోవృత్తాన
 త్యాంపూర్వమేవవాగ్యవృత్తిః । ఉపసంహరోలోకస్యపైనకువాచవివక్షసంలయః ॥ ౧౫ ॥ కేనదిదపిద్యుష్టేయంనను
 వాక్యసంతేహిస్మృతిబాగ్నితే । వాగ్యయోహిమనసప్రతీయతేనతేనకుతఇతిచేన్న ॥ ౧౬ ॥ కనసోవాక్పృశ్యతిత్వాభా
 వాన్నహివాగ్నయోభవేన్నేనసి । యస్యయతశ్చోన్నతిస్త్రలయస్తస్యశృత్యతేలోకే ॥ ౧౭ ॥ మృదికరతాదెరివనవమ
 నసోవాగుభువిఃకృదిద్యుష్టః । శృత్త్యుత్పత్తిస్త్రలయానత్రకృతసమాత్రయావపీహస్తేః ॥ ౧౮ ॥ అగ్నేర్నితేజసస్యచవృ
 త్తిఃకిలపాథివేంభవేభ్యస్సాత్ । అపునదతీదువశేమోయంతతైవచేహపిభవతినస్వత్ర ॥ ౧౯ ॥ వాక్యసంతేకధంవాసా
 భుస్సాగ్నిదిత్యతోత్రపరితమదం । శబ్దాచ్ఛేతిసంజ్ఞాభేదవరోభవతివృత్తివృత్తిమతోః ॥ ౨౦ ॥

శ్లోక ౨ । అతపవదసర్వాణ్యను । క్లిష్టా ఇహదోపహంతతేహోపునరభవతిప్రశంభితాశుత్యా । యాచే
 మామనసంసంపత్తిస్సాగ్నిద్యావదిద్రయాణాంచ ॥ ౧ ॥ తత్రావచభవతయురాదికానాంసవృత్తికేమనసి । సమవ

స్థితేహిలేహంవత్ప్రవశమవనస్వయంబుధః ॥౨౨॥ వృత్తిద్వారాసర్వాణ్యపింప్రయోగహిమనోనువర్తంతే । సర్వే
మాంకరణానాముపసంహారేహిమనశుత్యపి ॥౨౩॥ ఆత్మవృద్ధిగ్రహణంబుద్ధావత్ప్రవృత్తినిదేశమాలంబ్య । శ్రుతిని
నేహోయంవాక్కునసీదంచరతపురస్థేన ॥౨౪॥ శ్లోక ౩ ॥ నిత్యనః ప్రాణఉద్ధారత్ ॥ శ్లోక ౪ ॥ సమధిగతేయంవాక్కు
నసీత్యత్రచమనసీవృత్తిసంపత్తిః ॥ యచ్చానంతరవాక్యంతదిహమనఃప్రాణిభిఃసమామూలం ॥౨౫॥ కిమహంపివృత్తిమన్య
వత్త్వేకింవాత్మవృత్తిసంపత్తిః । ఇతివిదిత్యానాంబుద్ధిమతస్సంపత్తిరత్రయైతి ॥౨౬॥ శ్రుతిస్యమస్తాతాత్ప్రదంత
శ్రుతికృతిస్యస్యదర్శనాచ్చాత్మ ॥ ఇహచాన్యమయంసీతిశ్రుతిరన్నమయంననఃప్రద్యోయతి ॥౨౭॥ అభ్యోనించప్రా
ణంతతైవచాపామిహంనయోనస్త్వం । ఆపశ్చాన్యమితిత్రుతింపితయ్యతేహతేనయశ్చనః ॥౨౮॥ ప్రాణప్రతీయతే
ప్రకృతదన్నమేవాపునీయతేనాన్యత్ ॥ అన్నంహిమనశ్చైవఃప్రాణోసాప్రకృతిఃకృతిభ్యవోయం ॥౨౯॥ భవంతియో
రత్యేహప్రాణైర్బుధైరత్రవృత్తిసంపత్తిం । తదిహగృహీతచాహ్యేంప్రియవృత్తిమనఃప్రతీయతేప్రాణైః ॥౩౦॥ వృ
త్తిద్వారేజైవహితీభావరస్తాత్ప్రకీయతేవాక్యాత్ ॥ కించమమహంశ్చముమూర్షోశ్చప్రాణేసవృత్తికేనజహి ॥౩౧॥
దృశ్యతవపహిమనసోవృత్తిలయోనఖలువృత్తిమద్విలయః ॥ సహిమనసఃప్రాణేప్రకృత్యుపాపవిలయః ॥ కదాచిదపిభవేత్సా
యేనాతన్వక్రతిరసాప్రాణోననుకర్మతాహిమనసోస్యప్రాణప్రకృతికతానహ్యోతానరంసవత్సానానే ॥౩౩॥ ప్రా
ణప్రకృతిత్యేనప్రాణేసంసక్తుమర్హహమనః । ఇహచాన్యమనవిహితీయేతథాన్యచాన్యమ్యేతత్ ॥౩౪॥ అ
ప్సేవచప్రాణోఽభ్యంతీయతపునర్నవైవతీత్యేవ । ఎతావతాపిల్యభ్యంతీప్రాణత్యేనపరిణతాభ్యోహి ॥౩౫॥ జాయ
తమనశ్చతీహప్రనూణముపలభ్యతేనకించిదిపి । తస్మాన్మనసఃప్రాణేవృత్తిలయస్సాన్యస్యవృత్తిమద్విలయః ॥౩౬॥ . . . *

శ్లోక ౪ ॥ సోఽధ్యక్షైరమవగమాదిభ్యః ॥ శ్లోక ౫ ॥ యస్యయతోసోఽపివృత్తిస్తస్యచితప్రకృతిహిమ్నావృత్తిలయవన । నతువృ
త్తిమల్లయస్సాన్యచితసమధిగతంహిమూర్ష్యమత్రపునః ॥౩౭॥ సందివ్యాతేకేదనంబుత్సాగ్రైవైవసీవాక్యమిహ । త
త్రప్రాణస్యయథాత్మతేజసీవృత్తిలయవనస్యాత్ ॥౩౮॥ దేహంప్రియాధినాభేజేవేవాతస్యభవంతిలయభి । త
త్రానంత్యత్వాచ్చురైస్తవమపారతోభవేదేవం ॥౩౯॥ తేజస్యవైతత్త్వప్రాణివైతస్యలయఉచితభిః । య
ద్యకురీతాథపరికల్పనాభవేత్సాభవేహంన్యాయా ॥౪౦॥ ఇతిశంకాంచారయితుంప్రాణిస్యాన్యకుగమితాం
బూరై ॥ సోయంప్రకృతః ప్రాణోపిద్వాకర్తృమృతాభిరైవభ్యుత్ ॥౪౧॥ విజ్ఞానాన్యైస్యేవావశిష్టతేతమపగమితాది
భ్యః । శ్రుతిరియమిహావమేదేత్వాద్వాద్యయంతితమపగమితం ॥౪౨॥ హత్వర్థోఽప్యమానుసేవంతతవస్థితశ్రుతిభ్య
ఇతియాత్రేచ్ఛానంతకిలరాజానంసేవకాయతైవేహ ॥౪౩॥ ఉపగచ్ఛంతిగతైవహిపరలోకంజగముమంచజీవమపి ॥ స
ర్వేప్రాణాఅభిముఖతోఽగ్రాంతీయవగమశ్చక్రైవృత్తిః ॥౪౪॥ సర్వేహంప్రాణానామశేషేజైవచాయముపదిష్టః । ఇ
హచతముతాగ్రామంతంప్రాణోనూతాగ్రామంతీతివాక్యమపి ॥౪౫॥ ప్రాణస్యపంచవృత్తిరనుగమనంకిలవిశేషతో
యైతే । అంతర్విజ్ఞానంకిలయచ్చాన్యకుస్యచిత్తంత్రత్యా ॥౪౬॥ తచ్చాంతర్విజ్ఞానంజేవప్రాణింకిలంపినానభవేత్ ।
ఇత్యుపదిశేత్సందిజ్ఞానభిశ్రుతిరిహతతోభవేజ్జేవ ॥౪౭॥ ప్రాణిస్యావస్థానంలేనాస్యాన్యకుఎవసంపత్తిః । నన్యహలేజ
స్యేవప్రాణిలయశ్చక్రైవైతేవరంసూత్రై ॥౪౮॥ సోఽధ్యక్షుఇతిహ్యధికాలాపకునివిషభిఃసశంక్యమిహ । యస్మాకు
తాగ్రమణాదివ్యవహారోఽధ్యక్షమూలకస్తస్మాత్ ॥౪౯॥ అపిత్రుస్యంతరగతపశేషసాపేక్షతాభవేదస్య । నన్వేరచ్చురై
తవచనంబుత్సాగ్రైవైవసీతకథమిదేవేత్ ॥౫౦॥ శ్లోక ౫ ॥ సూత్రేమతస్సురైః ॥ శ్లోక ౬ ॥ తేజస్యహదరితేమదభూతే
మప్రాణిసహకృతోఽధ్యక్షః । సూత్రేసుదేహపీజేవవతిష్ఠతభవంతిలకురీతరథః ॥౫౧॥ దర్శయంతిశ్రుతిరేహప్రాణస్యచతే
జసీఘ్రింహిసను । సప్రాణసహకృతస్యాన్యకుస్యేతిచెక్కువోదేయం ॥౫౨॥ శ్రుత్యాహిమూర్ష్యసూతోదాహృత
యాన్యకుగమితావరయా । ఆన్యకుపీతిలాయంతదంతరాదేనిభ్యోయస్తాత్ ॥౫౩॥ యశ్చసుగ్రహుర్ననురాంగ
త్వాహిప్రతిపాటిపుత్రం । సప్రతిపాటిపుత్రమిమంసుగ్రహుర్నిత్యభవతిహ ॥౫౪॥ తస్మాదధ్యక్షస్యచరదంతరాభ

88

త్యంతికిణ్వేదస్యాం ॥౨౭॥ అవిభాగావత్స్వీరిచాక్రిప్తప్రూతేవిభాగమివాత్రిభూతాంధరసహితంతలైజ్యోక్తిప్రాది
 రణసంస్కృతం ॥ ౨౮॥ అసంపారవివేచితేరాత్మవేదనాయత్తాత్ ॥ అవిద్యతేహితావచ్చుక్తివ్యవధివ్యత
 స్యసంపారః ॥౨౯॥ ఇహయోనిమన్యత్తద్విదిక్యాశుక్తిప్రపంచితశ్చాయం ॥ తానాశరీరయోగాగ్నంపారోప్యాన్య
 దాహినర్యోపి ॥ సంవద్యేతేప్రప్తప్రాయణసమయేపుపాధివిలయేన ॥ తత్రచవిధిశాస్త్రమిదంవిద్యాశాస్త్రంవ
 ఃఫలమేవస్యాత్ ॥౩౦॥ విద్యాజ్ఞానసమిత్తబంధజ్ఞానాద్యతేనసశ్యేత ॥ తస్మాత్సుమస్తలయవత్సంవత్స్వీరియంహిభీదతే
 మేన ॥౩౧॥ శ్లోకి ౧॥ సూక్ష్మంప్రమాణతత్త్వతథోపలభేః క్లిష్టా భూతాంతరసహితంయాలైజ్యపూర్వోక్తమన్యజేవన్య
 అస్మద్దేహాత్మ్యేనసతత్రయభుతంప్రమాణతత్త్వ ॥ ౩౩ ॥ సూక్ష్మంనాదీమగ్రమణాదిభ్యోప్యావగమ్యతేసా
 త్వ్యంతత్రతమత్వాదేవహిసంగారస్యచ్చతాదియోగేన ॥౩౪॥ అప్రతిఘాతోదేహస్థిర్గచ్ఛన్మోవలభ్యతేచారః॥
 శ్లోకి ౧౦॥ వోవమదేనాతః॥ క్లిష్టా సూక్ష్మత్వాదేవపునస్థూలశరీరస్యవోవమదేన ॥౩౫॥ దాహాదిమూలకనెతర
 దహాసూక్ష్మంతువోవమ్యద్యేత ॥ శ్లోకి ౧౧ ॥ అన్యైవచోవవతైరేవదేహా ॥ క్లిష్టా సూక్ష్మప్యాన్యశరీరస్యైవభోవ
 త్యేవయోయమూహ్యైర్ ॥౩౬॥ యంచోహ్యందేహసంస్థశేనహిజనావిజానంతిచరమదకాయాంస్థానాన్ ॥ తస్మాత్
 చతత్రసన్యసివ ॥౩౭॥ నైవోవలభ్యతేసాజేవదవసరేవగమ్యతేసోయం ॥ తస్మాద్విద్యశరీరవ్యతిరక్తసమాప్రితోయమి
 తిసిద్ధం ॥౩౮॥ శుక్తిరుష్ణవిచేదివ్యన్నిత్యాద్యాపివశేయత్యేవం ॥ శ్లోకి ౧౨ ॥ ప్రతిఘేధాదితెన్నశరీరాత్ ॥ క్లిష్టా
 అత్యంతకెమృతత్వైగత్వ్యతోగ్రంథ్యోరభావఉపదిష్టః ॥౩౯॥ పూర్వప్రచామహోప్యేత్యనెకేనాపిహేతునాన్త్రపునః ॥ ఆ
 శంక్యప్రతిఘేధతేమతాముత్తరత్రమాత్రేణ ॥౪౦॥ ఇహచాథాకామయమావోయోకామభిద్యశ్యతేవాక్యం
 కాన్యశుక్తిహితత్రవయతత్తకామస్సతప్రకామస్సోత్ ॥౪౦౧॥ యదిభవతిచాప్రణమోహాగ్రహపాన్యైవతతో
 హ్యకామస్సోత్ ॥ తుద్యగకామయమానస్తస్యేతాగ్రంథంతినైవహిపాగ్రిణాః ॥౪౦౨॥ అప్రహేషోగసదిద్వా ॥ అ
 మ్నైవ్యేతిచోపదిష్టః ॥ పూణాగనందాత్మయస్సచాత్మకామోయమాప్రకామస్త ॥౪౦౩॥ ప్రాప్తవరానందోయోని
 మాగ్రమో ౨వ్యక్తవాసనారహితః ॥ సోయమాగ్రమోయశ్చవ్యక్తబహిఃకామవిరహితోభవతి ॥౪౦౪॥ ఇహపరవిద్యావిద
 యాత్మగ్రఘేధాన్నపరమాత్మతత్త్వవిదః ॥ ప్రాణానాముతాగ్రంథిదేహావత్ప్రీతచెన్నచైవంస్యాత్ ॥౪౦౫॥ ప్రతిఘే
 ధోయంయస్మాన్నశరీరాద్భవతికింతుశరీరాత్ ॥ అవగమ్యతేనతస్మాత్ప్రాణాభివంశమీప్రయోగేన ॥౪౦౬॥ కాన్య
 శుక్తిహితాద్యష్టపక్షీసంబంధమాత్రవిదయేన ॥ శాఖాంతరగతయాపంచమ్యాసాభవతితద్విశేషుర్ ॥౪౦౭॥ తస్మాదితి
 తచ్ఛబ్దేనాభ్యుదయాద్యధిక్యతోహియోదేహిసంబధ్యతేనపంచాగ్రాన్యాన్నరుకదాదిదపదేహః ॥౪౦౮॥ నోతాగ్ర
 మంతిప్రాణాప్రస్మాద్భద్భక్రమితఇహజీవాత్ ॥ తేనసహైవభవంతీత్యథాప్రస్మాత్ప్రీతియతేవాక్యాత్ ॥ ౪౦౯ ॥
 భవతిహిసప్రాణస్యప్రవసతివశ్యసేయమతాగ్రంథః ॥ దేహాదేతస్మాదిత్యామేవమిదునిరాకరోరహః ॥౪౧౦॥
 శ్లోకి ౧౩॥ స్పష్టోహ్యకేహం ॥ క్లిష్టా యచ్ఛోక్తమహవరలప్తవిదోపుతాగ్రంథిరియమతోదేహాత్ ॥ ప్రతిఘేధో
 యశ్చాయంసదేహ్యపాదానవభవతి ॥౪౧౧॥ తదిదమయత్తంవత్తుందేహాపాదానపవయతపక్షః ॥ ఉతాగ్రంథిప్రతిఘే
 ధస్తతైవకిలశేభనామిహైవేహం ॥౪౧౨॥ ఉపలభ్యతేహిసభ్యక్తనీవమల్యాతగధాగ్రంథప్రశ్నయత్రాయంపురుషభి
 రిప్రకాగ్రంథేపురుషపక్షదేహాస్సోత్ ॥౪౧౩॥ అస్మాదేహాత్ప్రాణాఉతాగ్రంథంయ్యురసవేతితత్ప్రశ్నైవత్యాహయా
 జ్ఞానలగ్యాభిరహానుతాగ్రంథివక్షమాంబు ॥౪౧౪॥ చాగ్రేమతహ్యగనుతాగ్రంథేమగ్రవ్యవోయమితిపునఃప్రశ్నై
 లత్రైవ్యసమవేయంతభిహితస్త్రివిలయంప్రతిజ్ఞాయ ॥ ౪౧౫॥ తస్మిన్దయోగఉచ్ఛ్వాసంతిచారభ్యదగితంశ్రుత్యా
 ఉచ్ఛ్వాసయత్యాత్మయోగోచ్ఛ్వాసస్థగమ్యురస్సితేతథి ॥ ౪౧౬॥ ఇహేవాహ్యవామపూరణుతేనదేహాధివ్యతిరక్తవ్య
 యసంలభ్యావమాత్త్రాభేవదేవదేహస్యోజ్యగారివ్యం ॥౪౧౭॥ శుభివరాత్మ్యస్యేతాగ్రంథ్యవధిః ॥ పురుషోజ్యవా
 చ్యస్యదేహాన్యోవ్యవయవాదినిస్యదేహివోనైతా ॥౪౧౮॥ తస్మాదత్రనతస్మాత్ప్రాణాభివంశమీప్రయోగేన

తత్సామాన్యజ్ఞేహోమోరథేదోమూలమేతి ॥౧౧౧॥ దేహపాదానసౌత్రమునైవహితవేన్నిషేధాయం । య
 ద్యపిదేహినేవ ప్రాధాన్యంభావపంచమీహ ॥౧౧౨॥ ౧౧౩ ॥ వక్ష్యతేతుపునర్విద్యసంబంధీయముతా ॥౧౧౪॥ ప్రతిపి
 ధ్యత ఇత్యేతత్ప్రతీయతేతావతాక్షరేహ ॥౧౧౫॥ పాప్రతా ॥౧౧౬॥ ప్రతిపిధాత్వత్వదస్యనిగమవాక్యస్య । దేహ
 పాదానైవప్రతిపిధాన్యన్నదేహ్యపాదానా ॥౧౧౭॥ ఇహదేహస్థుతా ॥౧౧౮॥ పాప్రతానతుదేహినఃక్వచిద్వాపి । అపి
 దేహచతురుదేహమున్నవేత్యోదనేకముతా ॥౧౧౯॥ ౧౨౦ ॥ అదిత్యసప్రపంచమవిద్యద్విషయంప్రపంచగమనంచ ।
 ఇతికాసున్యమానఇతిహ్యపసంకృత్యవకథామిహావిదుషః ॥౧౨౧॥ విద్యాంసంపునరత్రాధాకామయమానఇతిపరా
 మ్యశ్య । ఉతా ॥౧౨౨॥ మేవయవిరద్విషయేపాప్రపంచమవిద్యదేహినఃక్వచిద్వాపి । అసమంజసేవపాద్యద్విషయదేశస్సకలవత
 త్రత్యః । తేనావిద్యద్విషయేగతుతా ॥౧౨౩॥ ప్రసక్తయారత్ర ॥౧౨౪॥ విద్యద్విషయప్రతిషేధఇతివ్యవదేశసార్థక
 త్వాత్ । వ్యాఖ్యేయమహనవబ్రహ్మవిదస్సర్వాత్తతాంప్రపన్నస్య ॥౧౨౫॥ ప్రతీణకామకమగ్నతా ॥౧౨౬॥ మిగతా
 పీయముపపన్న । ఉతా ॥౧౨౭॥ తాచగతావాననిమిత్తతస్యవిద్యతేకించిత ॥౧౨౮॥ అత్రప్రహ్మసమశ్చురీత్యాద్యా
 విద్యవిరద్విషయైతయః । తాఃకిలగతుతా ॥౧౨౯॥ భావముపదర్శయంతిచాత్మవిదః ॥౧౩౦॥ ... *

శ్లోకి ౧౪ ॥ ప్రత్యతేచ ॥ క్రింతా ఇహభారతేవివిదుషాగతుతా ॥౧౩౧॥ తోయభావవేతి । అపకస్యవదైవిణ్యత్యే
 వహిత్ప్రత్యతేయమేవాధ్యః ॥౧౩౨॥ బ్రహ్మవిదేపగతిరన్యత్రకిలప్రత్యతేశుకాచార్యః । వైయాకీర్త్యముత్సర్భాసూ
 రమండలమభిప్రకృతి ॥౧౩౩॥ మైవంసశరీరస్యైవాయంకిలయోగబలసహాయేన । భాసూరమంత్రసంపాప్రేపుర
 స్సరమస్యతమవిసర్గఇతి ॥౧౩౪॥ వత్సవస్యస్యస్యాద్విత్తమిహసర్వభూతదృశ్యత్వం । నవ్యాశరీరంయంతంరక్షు
 మిమంశక్తువంతిహతాని ॥౧౩౫॥ ఉపసంహృతమేవంకిలత్రైవిశుకప్రమాదుతాచ్ఛిహ్నిగతిమంతరిక్షగోసోకృత్వా
 సతతశ్చరణ్యుత్తైవం ॥౧౩౬॥ ఆత్మప్రభావమభిలంబగామసర్వాత్తభావమయమితిహి । తస్మాద్గతిశ్రీతాంవిష
 యోగేపిత్యమానపపాత్య ॥౧౩౭॥ శ్లోకి ౧౫ ॥ తాపరేతభాష్యహ ॥ క్రింతాయానిప్రాణవదేనప్రదర్శితానిద్రియా
 నీభూతాని । తానివరప్రహ్మవిదస్తస్త్రివరమాత్మనిప్రతీయంతే ॥౧౩౮॥ శ్రుతిరత్రైవమేవాస్యపరిరక్షుతిబోధయ
 త్యేవం । నన్వహగతాఃకలాఃపంచశేత్యాద్యాశ్రుతిఃపరాయేయం ॥౧౩౯॥ సాహిపరస్తాదన్యత్రాపికలానాంలయం
 ప్రదర్శయతి । మైవంసాన్యవహారపేక్షాఃకలాపాధివాదికాహికలాః ॥౧౪౦॥ స్వప్రకృతీరేవపుణివ్యాదీరపీయంతిహితి
 దర్శయతి । ఏమమమార్థాభిప్రాయాప్రహ్మసికలాలయంబూతే ॥౧౪౧॥ శ్లోకి ౧౬ ॥ అపిభాగోవచనాత్ ॥ క్రింతా
 విమమేయోసాహికలాప్రలయఃప్రతిపాదితస్సచాయమహ । కింసావశేషఇతరేమామివకింవానిరవశేషఇతి ॥౧౪౨॥
 సందేహాలయసామ్యాదిహతక్త్యవశేషతాప్రసక్తాహి । అవిభాగోవచనాదిలయమేతంధర్మవశేషముపదశితి ॥౧౪౩॥
 బ్రహ్మవిదోస్యకలానామవిభాగావద్ధిరేవయత్రాప్యత్ । యతఇహవచనాదస్తాత్పరమవిభాగఃప్రతీయతేతాసాం ॥
 ౧౪౪॥ ఇహవకలాలయముత్వాభిద్యేతేవమాదిసామూతే । ఆసాంహినామయాపేభిద్యేతేప్రభ్యతేహిపురుషత్వేతి ॥
 ౧౪౫॥ ఏషాకలామ్యతోభవతీతవపురుషాకలామయతోక్తః । అత్రావిద్యాజనితానాంవకలానాంసంవిద్యయాజనితే ॥
 ౧౪౬॥ ప్రకటేపునరేత్పిపాప్రవృత్త్యవశేషతాకథంబిదపి । తస్మాదత్రకలానామవిభాగవద్ధిరేవయత్రాప్యత్ ॥
 శ్లోకి ౧౭ ॥ తదోగోగ్రజ్వలంరతస్త్రిగతిరద్వారోవిద్యాపామధ్యాత్మచేద్యవగత్యనుప్రతియోగాచ్చహారానుగృహీతశ్చ
 తాధికయా ॥ క్రింతాఇహవరవిద్యావిద్యాతాంసమృప్యత్రప్రసంగతఃప్రాప్తాందింతామిధునావరవిద్యావిషయాంపునరిహ
 నువర్తయతి ॥౧౪౭॥ విద్యదవిమమేరాశ్చతుర్వక్రమాతిరంసమితిహతా ॥౧౪౮॥ పాప్రభిహితతమేదాదేమాచ్యుత్య
 వక్రమంబూతే ॥౧౪౯॥ ఉపసంహృతవాగాదికావసోద్విక్రమివతవతస్య । విజ్ఞానాత్మనీకోహ్యయతనంవృద్ధయమే
 వవాన్యతి ॥౧౫౦॥ దర్శయతీహనవిరాజితోనూత్యాఇతిశ్రుతిస్సేయయతస్యవహ్యదయస్యాన్తప్రకటంప్రద్యోతతే
 తతశ్చామం ॥౧౫౧॥ చతుఃప్రభృతిద్వారామగ్నిమితిత్పరిగతిరద్వారః ॥ ఇతిచతురాద్యపాదానాముతా ॥౧౫౨॥

హీదం । ఆవశ్యకమితకంకామూత్రేణనిరస్యతేహిసూత్రకృతా ॥ ౧౮౨ ॥ యోవోత్తరాయణస్మృతిప్రాశస్త్యస్య
 ప్రసిద్ధిరహాభితా । సాచాదిద్వద్విషయాభీప్తస్యవయస్త్వీతీతనంతదపి ॥ ౧౮౩ ॥ ఆచారప్రతిపాలకహువభలాభం
 పితృప్రసాదేన । లబ్ధిస్వేచ్ఛావృత్త్యంతప్రభావయేతుంకథవసీనాన్యాభం ॥ ౧౮౪ ॥ యవోత్తరాయణేప్యాస్మరణంత
 చ్చప్రశస్తమజ్ఞానం । ఇత్యభివదనంపాక్షానామాచారోక్తభవతినతదన్యః ॥ ౧౮౫ ॥ శ్రుతిరపివదేవతాభిప్రాయా
 సానేహకాలమాత్రపరా । ఇత్యాదివాహికాఇతిసూత్రవత్కృతివసూత్రకారోయం ॥ ౧౮౬ ॥ ననుయత్రకాలఇత్యా
 దిస్త్యుతివాక్యేషామపిహియం । ఆహరాదికఃప్రధానత్వేనానావృత్తయోనిదిష్టః ॥ ౧౮౭ ॥ కథమహదిద్వాప్రా
 తాకించాసాదక్షిణాయనేవా ॥ ప్రతోనాస్త్రితిమిమాంసాయాదిత్యతదంతత్యత్ర ॥ ౧౮౮ ॥ ~~అపరాధి~~ అపరాధి
 నఃప్రతిత్త్యతేస్తాత్రైవేతే ॥ ఆహరాదికాలనియమాయోయమనావృత్తయేస్త్యుతాద్భుతః । సచయోగినఃప్రతి
 ప్యాతస్తాత్రైవేతేహియోగసాంఖ్యద్వే ॥ ౧౮౯ ॥ సశ్రోతేతేనాత్రప్రమాణభేదాద్విషయభేదాద్భు ॥ విజ్ఞానము
 శ్రోతవత్సత్యోనాన్యభవతికథమపిచ ॥ ౧౯౦ ॥ నన్వగ్నిజ్యోతిరహధూమోరాత్రిరితివేదముద్వేషః । ఇహాదేవ
 యావత్సూక్ష్మశ్రోతేపివహిప్రతీయేతే ॥ ౧౯౧ ॥ స్మృతివాక్యేపీత్యవంనాశంక్యంయేనతత్రితంకాలం । వత్సామితివ
 కాలప్రతిభియాకిలవిరోధమాశంక్య ॥ ౧౯౨ ॥ పరిహారోయంకథితోయదాపునఃస్మృతిమదేవతాపవ । అగ్న్యాయభి
 మానోగ్యవృత్త్యంతేనహిరోధభవాకశ్చేత్ ॥ ౧౯౩ ॥ శారీరకమీమాంసామునాన్యాసేనపరదితాసేయం । చతురధ్యా
 యాతస్యాంచతుర్థాసంక్షేపయోయమధ్యాయః ॥ ౧౯౪ ॥ తత్రవ్యతియపాదేసూత్రాభోయేశ్వరావ్యకారోక్తః ।
 ఆర్యావృత్తైరమతైఃప్రకాశితోభవతుసోయమనవద్యః ॥ ౧౯౫ ॥ శ్రీగురుచరణారవిందార్పణమస్తు ॥.....*

చతుర్థాధ్యాయే శ్లోకపాద ప్రారంభః.

అర్చిరాదినాతన్న శ్రితేః ॥ ఎవంహిపూర్వపాదేనిహుపితోత్తాగ్నింతితృతత్యాధ్యం । గంతవ్యం
 కిలమాగంధకళయేతుంపాదమేతమారభతే ॥ ౧ ॥ అస్మత్కుపక్రమాదియముతాగ్నింతిర్విద్వదవిమహేస్త్రుత్య । ఇత్యు
 త్రమాస్మరేన్నాన్యనేభాక్ష్రూయతేశ్శ్రుతిహ్విసు ॥ ౨ ॥ నాడిరక్షియతైకాతైతైకేవేతివాక్యనిదిష్టా । అపరాధి
 రాదికాపిహిలెదిగమత్యాదివాక్యఃఖ్యాతా ॥ ౩ ॥ భవతీహదేవయానంపంథానమితశ్శ్రుతివస్త్రిదైకా । అన్యాత్వస్తా
 న్నోకాత్వేత్రిసవాయుమివాక్యతోద్భవ ॥ ౪ ॥ ఆపరామార్యద్వారణేత్యాదిశ్శ్రుతియాపితాతత్ర । కిమహ పరస్మ
 రభిన్నావితాస్మృతయోభవంతిన్వాత్ర ॥ ౫ ॥ ఏకైవానేకవిశేషణాస్మృతిరితీహసంతయోభవతి । తత్రైతత్సాస్మృ
 తయోభిన్నాపవేతియతఇమాఃస్మృతయః ॥ ౬ ॥ భిన్నపాసనశేషాభిన్నప్రకరణగతాశ్చలత్వంతే । అపిచాతైతైకేవేత్య
 వధారణమర్పిరాద్యపేక్షాయాం ॥ ౭ ॥ ఉపమృద్యతత్రైవత్వరావదనమేతదపివపీద్యేత । ఇహావసయావతీకీప్యే
 త్తనఇత్యాదిత్వరావదోద్భవం ॥ ౮ ॥ తస్మాదేతాస్మృతయోభిన్నాపవేత్యతస్త్విదంవతతి । బ్రహ్మపేర్ణుస్మర్వది
 రాదినైవాధ్వవోధ్వమాత్రమతే ॥ ౯ ॥ ఇతియప్రతిజానీతేతన్నశ్రితేరితిభవతిహతురిహ । సర్వేహమపివపీద్యే
 తిలోసావర్పిరాదికొమాగః ॥ ౧౦ ॥ యేచమేరణ్యఇతిశ్శ్రోతావిద్యాంతరావలంబానాం । పంచాగ్న్యపాసకానా
 మవాదికేరాద్యాగతిస్సమామాతా ॥ ౧౧ ॥ స్యాదేతదత్రయాసువవిద్యాసనకావదపిగతిఃపీతితా । తాస్యేదిగరాది
 తైవహిగతిరియముపతిష్ఠతాంహియాసుపునః ॥ ౧౨ ॥ శూన్యితేవవాన్యవిధాతాసుకిమగ్న్యర్పిరాదికాశ్రియణం । ఇతిచే
 ద్భవేదహైవంస్మృతయఇమామదిపరస్మరంభిన్నాః ॥ ౧౩ ॥ ఏకైవానేకవిశేషణాస్మృతేబ్రహ్మలోకవదవీయే ॥ క్వదిది
 హానేపిదేవహివిశేషణోపలక్షితాభాతి ॥ ౧౪ ॥ సర్వత్రచైకదేశాభిజ్ఞానాద్భూమిపిశేషణోసేయం । భవతీయమే
 కహాపాస్మృతిర్విశేషణవిశేష్యభావేన ॥ ౧౫ ॥ ప్రకరణభేదేపియథావితైస్త్విత్యాక్షణోపసంహారః । భవతిహితద్వై
 క్యతస్యాదేవపిశేషణోపసంహారః ॥ ౧౬ ॥ స్యాద్యాభేదేయతోద్భిజ్ఞానసర్వత్రచైకదేశస్య । గంతవ్యాభేదావపిభవతివ
 రంగత్యభేదవితాత్ర ॥ ౧౭ ॥ యాబ్రహ్మణోపతియాగవృష్టిప్రాంతిమితశ్శ్రుతిశ్చపివిద్యాఫలంతదేకంబ్రహ్మపాదీస్య

అథైతే తటితోధివరుణస్సంబంధాత్ అథైత్యాత్పంచమస్సంబంధాత్ సోద్యతంవనిధిశ్య | పశ్యాద్భివృత్త
 ప్రాప్తింవ్రతయత్యేమాత్మసప్తకాన్యతుః || ౫౨ || వరుణాధిప్రాప్తింపిప్రసాదాత్తతదనుపారణ | విద్యతఉపరి
 ప్తాతిలబదగుస్సంబంధయేతత్సత్తయోః || ౫౩ || స్యాన్నియతస్సంబంధాయైవహివిశాలవిద్యతోమేఘాః | సప్తని
 రగణితాలపిసమ్యక్స్యంతిదేవలోకేషు || ౫౪ || అపఃప్రపతంతితజేత్యేతస్సగ్యానూతానిధంహి | విద్యోతతేప్రస
 యతీత్యేమాశ్శుంఠపితజైవదర్శయతి || ౫౫ || వరుణశ్చాపామధివతితిశుక్తిస్త్వత్తమసుప్రసిద్ధంహి | ఇంద్రప్రజాపతీల
 వరుణామాధ్యక్షాన్వేష్యేత్ || ౫౬ || స్థానాంతరవిరహాపిపారస్యతజైవదర్శనాదపిచ | ఆగంతుకభావాదపితరు
 నాద్యంతేహస్సోకేత్యేతా || ౫౭ ||

అథైతే అతివాహికా ప్రశ్నాంతాత్ అథైత్యేవచార్చిరాదిమసంజేహఃపునరిహివమనతరతికిమిమానిమాగ్గచిహ్న
 న్యామూస్సద్భృగభూమయఃకింవా || ౫౮ || నేతారోగంహి నామిత్యేవంతస్యైక్తమేతస్యైక్తప్రేమామాగ్గలక్ష
 నభూతావార్చిరాదయస్మరితి || ౫౯ || యస్మాదుపదేశోయింద్యశ్యశిశహతస్వయావపరవిచ | ప్రస్థాతుకానశ్చహకిలతా
 ప్రాప్తింకర్తవ్యంకర్తవ్యం || ౬౦ || అనుశిష్యతేత్వమేతంగవృత్తమహావర్తతంపురస్తస్యన్యగ్రాధమపిమహంతంతతోనదీ
 నికటవివరస్మరితః || ౬౧ || గ్రామంచగరిమపివాస్వాభిసతంప్రాప్త్యసీతద్యదిహ | తేర్పిషమితిహితోహస్తతఃకిలా
 పూర్వమాగపతుమితి || ౬౨ || అథవాత్రభృగభూమయపవైతేస్యరితియైక్తమాభాతి | యస్మాచ్ఛలోకశబ్దేనైతేహ్య
 గ్నాదయోనుబధ్యంతే || ౬౩ || అత్యాగ్నీలోకమాగచ్ఛతీతివాక్యేహిలోకశబ్దోయం | భౌగోయతతేష్వేవప్రాగ్ని
 కాయస్యభావ్యతేహివరం || ౬౪ || వెదేమనుష్యలోకఃపితృలోకాదేవలోకఇత్యాదౌ | అన్యత్రామూతాతేష్విత్యాదౌదృ
 శ్యతేతజైవాయం || ౬౫ || తస్మాదిహార్చిరాదయపతేనైవాలివాహికాఃకిం || తేమామచేతనత్వాదపినైవత్యాగ్నిహాహిక
 త్వంస్యాత్ || ౬౬ || లోకపితృనాకిలరాజనియైక్తాభవంతయేతూరాః | మాగ్గేషమగ్గమేవతివాహ్యనతివాహ
 యంతిలేనాన్యే || ౬౭ || ఏవంప్రప్రైక్షాతేతేభ్యత్యాగ్నివాహికాస్స్యరితః | అత్రవతస్లింగాదితియథోపదిష్టాథసాధ
 గాహతుః || ౬౮ || ఇహవంద్రమసోవిద్యతమిత్యేతదనంతరంసమామూతం | తత్పురుషోమానశ్చతివాక్యంహిప్రమ్న
 గమయతీత్యంతం || ౬౯ || తేనప్రతీయతేభ్యమానవసోగ్నిత్రైగవయితృతా | గవయితృతానిదేశాత్పిధంతస్యాతి
 వాహికత్వంపి || ౭౦ || తత్సమాన్యాదగ్నాదయోభవంత్యాగ్నివాహికాఃపూర్వం | ససుతపురుషోమానవశ్చతివశ
 వమమానవస్యపురుషస్య || ౭౧ || గవయితృతావరమేవహినాగ్నాదీనాంతేతజేనైవంసంప్రాప్తమానవత్సనిపుత్తి
 వరత్వాద్విశేషసాధ్యస్య || ౭౨ || యద్యర్చిరాదివర్తసుపురుషపతేషుగమయితారిస్స్యుః | తేమానవాస్తజైవవశ్యక
 మేతద్దిరిన్నివృత్త్యథం || ౭౩ || యదిదమమానవశ్చతిలపురుషపతేషణమిహూపదిష్టంహి | ససుసోలింగంగభుకంన్యా
 యాభావాదతస్త్విదంవతః || ౭౪ || అథైతే ౫ | ఉభయవ్యామోహాన్తస్యిధేః || ౫౬ || యెత్వర్చిరాదిమాగ్గవగతాస్తై
 కిలకరీవిగమేష | ముకురితకరణగ్రామానవస్యతంత్రాభవంతిగత్యాకా || ౫౭ || యెత్వర్చిరాదయస్తేష్వచేతనావన
 స్సత్తాస్సస్యః | తస్మాదిహార్చిరాద్యభిమానపతేహిచేతనాదేవాః || ౫౮ || అతియాత్రాయానస్యాగ్నయోజితా
 ఇతిభవద్వ్యవధేమా | ఇహానుత్తిమూర్చితాద్యాఅపిలోకేవికలకరణపరివారాః || ౫౯ || కేకిలవరప్రయత్తేభ్యానోదృ
 హ్వావరక్రమితే | సహిమాగ్గలక్షణత్వంభవ్యత్యాగ్నిరాదికానాస్యాత్ || ౬౦ || అనవస్థితాయతస్తైరాత్రాప్ర
 తస్యనాకభంబదపి | భవతిహ్యహస్త్వయావప్రాప్తిర్వతస్పృశితగుంవాస్తే || ౬౧ || ఇత్యేతత్తక్తమేవసోహయంభ
 వతిదేవతావయే | యస్మాద్భ్రావాహితేవాస్తవచేహార్చిరాదిపదవాచ్యా || ౬౨ || తేహంవతదభిమానాన్విభజ్జాభవత్వము
 చితమేదేహ | కించార్చిహోహరితిదేశఃఖల్వాగ్నిహికత్యేపి || ౬౩ || నడుగుత్యేతేకభంబిస్తేచ్యజ్జాతరభిమానిగ్రహ
 నేలోకేవిద్యత్యేతేహిప్రఖ్యాతేహ్యధివాహికేషుపుష్క || ౬౪ || ఏవంవిధఉపదేశోగచ్ఛాన్విమిత్యేష్వగ్నప్రభృతిగచ్ఛతతో
 యుసంహంబలవత్సంబంధతత్త్వగచ్ఛేతి || ౬౫ || అపిచోవద్రమవాక్యేతేర్పిషమిత్యాదిసాసమామూతం | సంబంధమాత్ర

మేవహినతద్విశేషోక్తశ్చిదువదిష్టః ౮౬. ఉచ్యసంహారేతుసపితానిత్యాదావశేషభూద్యుష్టః గతయ్యశ్చబలనవనవా
తివాచ్యునివహనమావస్థాత్. ౮౭. భూభూమ్యుపక్రమేషసపితానిత్యాదావశేషభూద్యుష్టః గతయ్యశ్చబలనవనవా
తత్రభాగభావెతిత్రేమాం ౮౮. త్రానువచనంబానేవ్యుగంశ్యమగమయతుంభవేచ్ఛక్యః. సోయంహిలాకశ
బ్దస్త్రాన్యేమాంయతశ్చభోగస్యాత్. ౮౯. పవంచాగ్నిస్వామికలాకంకత్యాగ్నిసాతివాహ్యత. వాయుస్వామిక
లాకంకత్యైవంచాయునేతియోజ్యమిహ ॥ ౯౦. సన్వాతివాహికత్వంయద్యేతేమాంతదాహివరుణాదా. తతాభమువవ
న్ననిస్యాద్యరుణాదవ్యయ్యతాత్త్రదిష్టః ౯౧. అబ్రహ్మప్రాప్తైకిలవిమృదసంతరముమానవేషుకా. తస్యైవగమ
యశ్చవ్యంశుశిమిత్వతపతకుక్తరంవతతి. ౯౨. య ౬. నైమ్యతేనవతతప్రచ్ఛుతైః. ౯౩. మ్యత్ప్రాప్తియా
భ్యుంవిద్యుదనంతరమవస్థితేనపునః. కేనావ్యమానవేనాతివాహ్యమానాహివరుణలాకాత్. ౯౪. తేప్రచ్ఛులా. మే
తంగభృంతీత్యేవేష్యత్రకమావహిః. ఏద్యుల్లోకంప్రాప్తవైద్యుతత్తగ్యహ్యతేహిస్మాత్రప్రే. ౯౫. తావైద్యుతాది
తిక్రతివాక్యవైద్యుతవదంహిలాకవరం. తావైద్యుతాద్దిలాకాదమానవోభ్యేత్యగమయతిప్రచ్ఛు. ౯౬. శ్చైత్యత
శ్చుశివాక్యాదమానవస్యైవగమయిత్వమిహ. వరుణాదయస్తతస్యైవానువరోధేనవాసహయేన. ౯౭. తేనాపి
హేతునాతేభవంశ్యనుగ్రాహకాత్తతజ్ఞేయం. తస్మాదిహర్పిరాదయపితేఖిలావహిలాకపవ. ౯౮.

౯౯. ౧. కార్యంబాధిరస్యగమ్యవవత్తైః. ౧౦౦. ఏవంబూద్యమాగంకంతవ్యంప్రచ్ఛుదింతయ్యేషునా.
శుశివాక్యేనస్యతాత్ప్రచ్ఛుగమయతీదిదర్శితంత్ర. ౧౦౧. కింకార్యమవరమేవప్రచ్ఛుగమయతీహకింవరంప్రచ్ఛు.
యచ్ఛాపిక్యతంసోప్యవినివత్త్రిపాద్యమితితుసంజేహః. ౧౦౨. స్వాద్భిష్టశబ్దయోగాగ్నిత్రైద్యగ్ననా. ద్యుత్రక్తి
ల. కార్యంసగుణంప్రచ్ఛైవైనాగమయత్వమానవఃపురుషః. ౧౦౩. ఇతిమస్యలేహిబాధిరాచార్యోయ్యుక్తమేతదేవ
యతః. గంతవ్యత్వమిహూక్తంతదిదంకార్యస్యనేతరస్యస్యాత్. ౧౦౪. తస్యప్రతేకవత్తైస్త్వైశ్చత్యావృతాన్వనో
నేయంగంతవ్యతాగతిర్వాగంతూణాంప్రశ్నగాన్తరూపత్వాత్. ౧౦౫. య ౭. కేషికత్వాచ్చ. ౧౦౬. ప్రచ్ఛాదిష్టిత
లోకాగమయత్యేతానమానవఃపురుషః. ఇతినిర్దిశ్యవలోకాంఘ్రిరవరాప్రచ్ఛానోస్యలోకేషు. ౧౦౭. తేకాశ్వ
తీస్సుమానవసంతీతియతోఏకేషమపదిశతి. అతఇహయాగతరుత్రాసాకార్యప్రచ్ఛానోచరైవస్యాత్. ౧౦౮. బహువ
చనలోకశబ్దప్రతైవచాధారసప్తమీశ్రవణం. నైవవరప్రే. ౧౦౯. ప్రచ్ఛానోకభమ్యవకల్పతేహికార్యేషు. ౧౧౦. తదవస్థా
భేదేవభేదాత్సంభవతిసర్వమేవైతత్. యాదేహసన్నివేశేశిష్టాసవికారభాగభూమిస్యాత్. ౧౧౧. లోకశుశిర
ప్యేహతస్యామేవాంజసీనచాన్యత్ర. అప్రావలోకభికిలగానేహ్యస్యత్రతదిదమవ్యాయ్యం. ౧౧౨. కించవరప్రే. ౧౧౩. ప్ర
చ్ఛాన్యాధారాధేయభావోదేశః. అవహంజసవీవాలోగమనమదంకార్యవిషయమేవస్యాత్. ౧౧౪. సమనాయంకా
ర్యవరోసపుంసకప్రచ్ఛానోకభూభావతి. కారణవరపవయతస్సుచన్యయేదర్శితోయమితిచేన్న. ౧౧౫. య ౮. పాటు
ప్రచ్ఛానోకత్వపదేశః. ౧౧౬. అత్రతుశబ్దోయోపాపుత్రాంకానవర్రనాభస్యాత్. కార్యస్యాప్రచ్ఛానోకభూదవర
ప్రచ్ఛానోకధానేన. ౧౧౭. స్వాద్భిష్టశబ్దయోగేనాగ్నివరోభావేతుకతస్యేదం. గంతవ్యత్వస్యాయాదాభా. రాధే
యభావనిర్దేశాత్. ౧౧౮. లోకబహుత్వశ్చుక్త్యాల్పత్వయాసఖలుకార్యవరపవ. ప్రచ్ఛానోకయ్యుద్ధంతదిహకిలాపాధి
యోగమాత్రే. ౧౧౯. ధర్మైచ్చనోమయత్వప్రభృతిభిరువదిశ్యమానమైతి. ౧౨౦. అవరంప్రచ్ఛానమిత్వపదిశ్యతపవతే
వలంకాత్ప్రే. ౧౨౧. సన్యక్తకార్యమేవప్రచ్ఛాప్రాయంయదాభవేత్రేమాం. యదసోవ్యత్రిశ్రవణంతతాభమేమామి
హూహవద్యత. ౧౨౨. సోహ్యత్వత్రవరప్రచ్ఛాన్యసంహంభవేదన్యావ్యతిః. శుశివయోక్తదర్శయంత్యర్పిరాదివాగై
నిగతానాంహి. ౧౨౩. ఏతేనేతివతేషామితిచరయోధ్యుగమితిచాప్యనాన్యతి. తస్మాద్భిష్టవదేసాకార్యత్ర
హంసయ్యుమితిచేన్న. ౧౨౪. య ౯. కార్యస్యయేతదర్శయోగిహంసవరపభావత్. ౧౨౫. కార్యప్రచ్ఛ
వదేష్టాలయోన్యభావత్వదంకతాపతే. తస్మాద్భిష్టవదేసాకార్యగర్భితదర్శనాభేన. ౧౨౬. ప్రతిపద్యంలేఖద్ధంధి

స్థోఃపరమంపదంహి తేనసహస్రవంక్రమము క్రిరన్తావృత్తిశ్చివాక్యదర్శితాభివ్యక్తిః ॥౧౧౧॥ స్మృతేష్వ ॥ ౧౧౨॥
యాప్రహ్మణాసహేతిత్వైతిరీహాప్యేతమథామేవదశతి । తస్మాత్తాత్పర్యప్రకృతాప్రపరైవహిగతిశ్చిత్తస్సర్వా ॥
౧౧౩॥ ఆశంక్యపూర్వపక్షంయమృతసిద్ధాంతపక్షిర్దిష్టః । కార్యంబాదరిత్యేర్ముత్రేణప్రదన్యతేనపది ॥౧౧౪॥
౧౧౫॥ పరంజైమిన్ముఖ్యత్వాత్ ॥ ఇహజైమినిరాచార్యఃపరమేవబ్రహ్మగ్రాహయతిత్వేనం । బ్రహ్మపదస్యపర
స్మిన్ముఖ్యత్వాత్తస్యతేహిసిద్ధాంతం ॥౧౧౬॥ బ్రహ్మపదస్యచముఖ్యాలుంబనమేతద్భవేన్నరంబ్రహ్మ । అపరంగౌణంత
త్రచముఖ్యేనప్రత్యక్షాభివేన్వాన్యాయః ॥౧౧౭॥ ౧౧౮॥ దర్శనాచ్చితిగతిపూర్వకమమృతత్వంతయోధ్వ
మాయనిర్వహేతిత్రాతే । అన్యతత్వంచపాప్తిబ్రహ్మణ్యుచపద్యతేనకార్యేష్టి ॥౧౧౯॥ కార్యస్యభవతిజ్ఞానో
తత్కుశ్చిత్తస్యకల్పముపదిశతి । పరవిషయైవైతేహంకతవనీమూపదిశ్యతేహిగతిః ॥౧౨౦॥ సహివిద్యాంతరపరతాకత
వనీమూపదిశ్యతేక్వాపి । అన్యత్రైతివత్రప్రకాశితంబ్రహ్మభవతిపరమేవ ॥౧౨౧॥ బ్రహ్మశ్చితిః ప్రకరణాదపి
ద్వైపాకృత్యులింగాత్ప । గతిరేహిపరవిషయాస్యాన్నాపరగౌణతాకథంచపి ॥౧౨౨॥ ౧౨౩॥ సేవకార్యేత్రై
వత్వభిసరిశిః ॥ అపివప్రకాశితేరిదమహంసభావేత్తతత్ప్రవద్యతి । చాగ్నియోగావసరేసంకల్పస్యాదు
మేవకార్యేతి ॥౧౨౪॥ కార్యపాప్త్యభిసంశిత్రుతేనగత్యవృత్తపరమితిచేత్ । ఆకాశోహేత్యాదౌపక్ష్యకత్వాచ్చ
హ్మణాపరస్యైవ ॥౧౨౫॥ తద్వద్యోహమిత్యాదిభిశ్చసర్వాత్పరత్వదేశాత్ । యస్యవనానమహద్భవతిహియోగోనా
మతాప్రసంధేశ్చ ॥౧౨౬॥ వేత్తప్రాప్తిశ్చేయంభవతిప్రాప్తితత్వైవాత్ర । వేత్తప్రతిపత్తియింకభవహేతిపూ
ర్వికాభవేతిచేత్ ॥౧౨౭॥ అపరబ్రహ్మణవేత్తప్రతిపత్తియింహిహంకతపద్యానం । శ్రుత్వైవస్థిమపదిష్టాసేయం
ఓంతపరాజితేత్వేనం ॥౧౨౮॥ తత్రవిషయాహేన్ద్రోహ్మణపమావరాజితాహిపురీ । ప్రభుణాహిరణ్యగభావైవ
చరదితంహిరణ్యయంవేత్త ॥౧౨౯॥ ఇత్యాదిదర్శితంతత్వాప్తిరియందర్శితాహిగతిపూర్వా । పరవిషయేపివ వేత్తప్ర
తిపత్తీశ్రుతియింసమానాహి ॥౧౩౦॥ తస్మాదహంకతస్యాగతిసంకార్యకతైవభవతియంతతమా । కించాత్రపదగతావిద్య
స్మాదపిభాతుచాతసామధ్యాత్ ॥౧౩౧॥ మూర్గాపేతౌవేత్తప్రతిపత్తావత్రభవతియంతైవ । తస్మాదగతిశ్రుతయ
స్సర్వాఅపిభవంతిపరవిషయాః ॥౧౩౨॥ కలిపత్యంతరమేతద్వానాచార్యేణసూత్రితోపత్యౌ । ఏకాగత్యుచపత్త్యాదిభి
రవరోముఖ్యతాదిభిశ్చేహ ॥౧౩౩॥ ముఖ్యత్వాదీనాభాసయితుంగత్యాదయస్సమర్థాస్సన్యః । నకుగత్యాదీముఖ్య
త్వాదయఇత్యాద్యవిసంధాంతః ॥౧౩౪॥ వ్యాఖ్యాతోహ్మభిరసాద్వితీయఇహపూర్వపక్షవివస్యాత్ । ముఖ్యస్యాభా
వ్యైవగ్రహణమోత్యపిచసంభవేకతుం ॥౧౩౫॥ ఉచితమితిశ్చిదాక్షాపయితానేహహాపలభ్యతేక్వాపి । ఉపపద్యతే
తదేతత్పరవిద్యాప్రకరణోపదిష్టము ॥౧౩౬॥ విద్యాంతరానుకూలత్యాభిధానంస్తుతిప్రకారాధం । విద్యాసంబధ్దమ
మహ్నాస్తుత్యథాంయతైవవిద్యతి ॥౧౩౭॥ నాడ్యంతరసంకీర్తనమిహపరవిద్యాస్తుతిప్రకారాధం । తత్ప్రకరణేపి
చాపరవిద్యాశ్చియగతకథేయమిదైవ ॥౧౩౮॥ నిరతిశయఫలాహియంచపరవిద్యాగతిమహంకతేణాపి । గతిసాధ్యమ
పరవిద్యాఫలమస్యాశ్వాంతరేవభవతి ॥౧౩౯॥ స్తుతిలాభాధంతత్వాన్మతుపరవిద్యావలంబితస్థవతి । గుర్వీ
స్యతభావమువచనాంతస్యలోకశబ్దస్య ॥౧౪౦॥ అపివిద్యంగంభూగశ్చితేత్వసంకల్పతోపిపరవిషయే । ముఖ్యాభా
వ్యైవస్యామోగాద్గతిపరతావతైవస్యాత్ ॥౧౪౧॥ యావసభావేత్తప్రతిపద్యఇతిశ్రుతిరేమూపదిష్టాసా । కార్యప
రాశ్చశ్చిత్వావాక్యేనపరప్రకరణమిహాధ్యం ॥౧౪౨॥ సార్వాత్మ్యమపియదుక్తంయోగోహమిత్యాదినాహితదపి
హ । బ్రహ్మణ్యుపరస్సన్నప్రయోగాసనాథాంహియంతమేవస్యాత్ ॥౧౪౩॥ యద్యచ్ఛరన్వకర్తృత్వానిచేశాభవేయర
స్యత్ర । తస్మాదగతిశ్రుతయస్సర్వాఅపరగౌణతావప ॥౧౪౪॥ కేదిస్తుపూర్వసూత్రానేస్యఃకలిపూర్వపక్షసూ
త్రాని । ఉత్తరసూత్రానిపునర్భవంతిసంధాంతవిషయసూత్రాని ॥౧౪౫॥ ఇతిభిర్విహవ్యవస్థామమరుద్భవతి శ్రుతిహి
పరవిషయాః । సర్వాఅపిప్రతిష్ఠాపయంతివేత్తేదమనీషపన్నమి ॥౧౪౬॥ సర్వగతయర్వాంతరమపియత్సర్వాత్

మధ్యమపరిమాణో వాయుదాభవే ద్వావ్యసీ । ఆకాశాదీనామవగమనమసంభావితదాతస్య ॥ ౧౮౨ ॥ యదిమధ్యమవ
రిమాణస్తస్యా నిత్యత్వమపరిహార్యమాత్ । యదిచాణ్దురీవస్యా త్కృత్యవేదనానస్యాత్ ॥ ౧౮౩ ॥ తస్యచ
మధ్యమపరిమాణత్వమనిత్యం వపరిపూతం పూర్వతాతస్య పతస్సానస్య త్వేత త్వమసీతా త్రువాధస్య ॥ ౧౮౪ ॥ యోసా
దోపస్తల్యస్సవికారావయవమయోరపచ । తద్వదనస్యోహివికారావయవోలేనైవ్యోషస్యాత్ ॥ ౧౮౫ ॥ ఇతిచైత్ర
భాపిముత్తైకత్యానువవత్తీకృదుత్వారా । లిప్యపివత్తేవస్యానిమోతౌపత్తిరపిచదుర్వారా ॥ ౧౮౬ ॥ సంపా
ర్యాన్యత్వాపరిమాణాన్యనిహృతాచతస్యేపునః । స్యాచ్ఛస్యరూపనాస్తాత్త్వికజీవాన్యభావనాశేన ॥ ౧౮౭ ॥ బ్రహ్మత్వ
త్వంతాత్త్వికమస్తాభిరవత్వమహిజీవస్య ॥ బ్రహ్మవకతంభవేద్యదిసంస్కృతినాశేవోవిసశ్యేగ్వి ॥ ౧౮౮ ॥ ననుక్తిబ్రహ్మ
త్వతయాసంపారాభావపమానస్యాత్ । సచక్షుకర్తృభావాత్సేన్యైకమనేనతస్యబోధేన ॥ ౧౮౯ ॥ ఇతికిలకమ
కదానామాశంకాసానిరస్యతేనపది । కమాణోహనుష్ఠీయంతేనైమిత్తిశానిత్యాని ॥ ౧౯౦ ॥ దురితక్షయాయకామ్య
సమీక్షానిదమహియంతేహి । స్వీకరస్యచనరకస్యానవాప్తయైత్రకృతదేహభోగ్యాని ॥ ౧౯౧ ॥ కర్తృజ్ఞువజ్జే
తుస్యంతేత్తిన్యతాంపనైవాస్య । ప్రకృతేనేహిపతితేదేహంతరయోగకారిణాభావాత్ ॥ ౧౯౨ ॥ స్వాత్మావస్థితి
హినివల్యంశేన్యైకకృతస్యేతి । యజ్ఞస్థితిహితేత్త్వేదీదసద్యస్తాన్మహిణమహనాన్తి ॥ ౧౯౩ ॥ నవ్యోతలేనాపి
చకాన్త్రైగిణరూపితంహిమోతౌభి ॥ ఇన్ధంసమావరేదిబుద్ధ్యేపిహితిగితంభవేదేతత్ ॥ ౧౯౪ ॥ యేనచకమనిమిత్ర
స్సంపారోతోనమిత్తరహణి । నభోవ్యతీతైతత్తిరయితుంశక్యతేహికేనాపి ॥ ౧౯౫ ॥ యస్తాన్మమిత్రపరహేహానశ
శ్యతేన్మానుష్యకేనాపి । ఇన్ధాన్త్రైగిణసహిత్యంతరసంచితానకమాణి ॥ ౧౯౬ ॥ ఏకైకస్యచక్రంతోస్సంభావ్యం
తేపిమవ్రీకరాణి । ఇహచమిద్ధఫలానాంతేహియూపస్థలపభాగస్య ॥ ౧౯౭ ॥ అన్యంతరుభక్త్యాల్లభ్యావసరా
నికానిచ్చేదం ॥ ముఖినిమిత్తేపరాణికాలాంతరంప్రతీక్షంతే ॥ ౧౯౮ ॥ తేహమవశిష్టానాంసంప్రతభోగేయావనా
యోగాత్ । నయభావనితరదితస్యాపిశరీరేహిసంప్రతేపతితే ॥ ౧౯౯ ॥ దేహంతరయోగనిమిత్రభావశ్యక్యతేనిశ్చే
తుః । తద్యత్తేహిత్రుతయైప్రభయంతిహిమకశేవసద్భావ ॥ ౨౦౦ ॥ పృథివీయోపితతశ్చేషేణేత్యాద్యాప్రద్యదేవన
స్వత్ర । తత్త్వేవకానిత్యాన్యపికిలనైమిత్తికానిరవాణి ॥ ౨౦౧ ॥ మైవంఃరోధరహస్యతచరోధేవస్మరంతేహం ।
తేవ్యయైకభావోభవేన్నచేహస్తిసచిరోహిత్ర ॥ ౨౦౨ ॥ సహిసచిరమకృతానాన్త్రైగిణైవమిత్తైర్విరోహిస్తే ।
తేహంవరస్మరంకిలమిద్ధుద్ధిరూపత్వమవతంతాస్త్రాత్ ॥ ౨౦౩ ॥ దురితానాంక్షవగంస్యాదపిశుద్ధితయాతతోవరోధేన ।
దేహంతరయోగేనిమిత్రభావస్తాతకథంపిభ్యేత్ ॥ ౨౦౪ ॥ దేహంతరస్యసంచితమకృతనిమిత్తస్యసంభవాత్త్ర । ని
శ్చేవతశ్చదురితస్యాపిక్షవగంహితువగమమేవ ॥ ౨౦౫ ॥ సుందితపుణ్యాపుణ్యాభ్యాంపునరేతస్యజప్తదుర్వారం । నచ
నిత్యానుష్ఠానాదురితానుగృహ్యేమేవస్యాత్ ॥ ౨౦౬ ॥ సపునఃకాలాంతరఫలమపిశ్చేత్తుంప్రమాణమహంకిచిత్ ।
దురితక్షవనాథేపిచనిత్యేవశ్చాస్థిలాంతరంభవతి ॥ ౨౦౭ ॥ ఇతితుష్టరతయథామేనమిత్రత్యాదినైత్యమేవాథాం । ఆ
వస్త్రంబస్త్రదీపలంఘనాదోపితేయైవప్రే ॥ ౨౦౮ ॥ భాయాగంధానుష్పద్యతేహ్యనుతద్యదేవధర్మమమం ॥ ౨౦౯ ॥
మాణిమర్థకామానుష్పద్యతేకిలాన్వదివ్రీక్షం ॥ ౨౧౦ ॥ అనితవసన్యజ్ఞానకామ్యప్రతిష్ఠిధ్వజనయతిద్యు । సర్వాన్య
నాభవేదితకేనదివ్యకృతేప్రతిక్షాతుం ॥ ౨౧౧ ॥ యస్తావతికుశలానానపిసూక్ష్మద్యుశ్యతేవరాకోత్ర । కామ్యాదిక
ర్మణాంస్యాన్నిశ్చయవిరవాప్తిసంశయస్త్ర ॥ ౨౧౨ ॥ తేనైమిత్రభావోనకేచిద్భక్త్యతేత్రాశ్చేతుం । శుక్రిగ్భిగ
మ్యంబ్రహ్మత్వత్వంయదినాభ్యుపేయతేహి ॥ ౨౧౩ ॥ కర్మకర్తృభోక్తృతాదిస్యభావకస్యాన్యోన్యత్రైవ్యం । క
థమహయథోక్తచరితస్యాభ్యాకాంక్షితుమదంశ్యచక్రం ॥ ౨౧౪ ॥ అగ్నిస్యేహస్యభావభారిహర్తృశక్యతేనకేనాపి ।
కర్మకర్తృభోక్తృతాదీకార్యమన్యోనశక్తిమాస్రంస్యాత్ ॥ ౨౧౫ ॥ ఇహాక్తిమాస్రసద్భావేచకార్యస్యతస్యపరిహ
రాత్ । ఉపసంహితాసావిగ్ధంనైవేహశక్తిమిశ్యం ॥ ౨౧౬ ॥ కర్తృవశేషకార్యప్రసవోలేకయతశ్చదుర్వా

రః | నమశ్చక్రిహనిమిత్రాంతరగ్రహణార్థమార్యమారభతే || ౨౦౬ || అతపిణాకిన్యేహస్థితాపినై వాపరాధ్యతీత్యపిస | శక్త్యాత్మనానిత్రానామపిసర్వప్రసిద్ధిః || ౨౦౭ || తస్మాదాత్మనికత్వత్వాదాస్వాభావికేసతివ్యాసతి | దిత్వైకసమధిగమ్యేత్తన్నత్వేత్వైకదాధవ్యస్య || ౨౦౮ || మాకుంప్రత్యాశాపిహిభవతివరండుగ్గతై వసహిసులభా | శ్రుతిరపినాన్యఃపంథావిద్యతత్త్వాదాహిదర్శయతి || ౨౦౯ || జ్ఞానాద్యస్తవరోపమాకుమాగోనః శ్చిదిత్యేవం | నమశ్చవస్యవరస్తాదనన్యతాయదితదాఽబుప్యేత || ౨౧౦ || వ్యవహారోయంప్రత్యక్షాదీనానప్రవృత్తిరితితేన్మ | ప్రాగన్యతత్వబోధాత్వవ్యవహారవద్భవేదేవ || ౨౧౧ || శాస్త్రసుపియగ్రహిద్వైతమిత్యాన్యప్రబుద్ధవద్భవహి | ప్రాయఃప్రత్యక్షాదివ్యవహారంసకలమేతదనువన్య || ౨౧౨ || యత్రత్వస్యేతిభిఃప్రబుద్ధవివక్షయైవక్రితకథావత్ | తస్మాదత్రవరప్రస్తువిదోగంతవ్యతామిచ్ఛానం || ౨౧౩ || బాధితమేవేత్యతత్త్వానకేనదిగ్గతిరియంస్మత్కేతతిహిగతిశ్చక్రియత్తమాఃకించివయాత్తతిసశంసీయమిహ || ౨౧౪ || యాసనుబ్రహ్మవరావిద్యాగతిరపిచభవతితిద్వివయా | క్వదివిహంతుగ్వివరంవిద్యాంప్రక్రమ్యగతిరవన్యస్తే || ౨౧౫ || క్వదిదేవర్యంకవరాంవైశ్వనరగౌరరాంక్వదిద్విద్వాలయత్రపునబ్రహ్మేవక్రక్రమ్యగతిరియముదాహృతావాక్యే || ౨౧౬ || ప్రాణోబ్రహ్మత్యావతథాభయగమితదహరవాక్యేపితప్రాపివామనీత్యాదిభిస్తథాసన్యతామతాద్యైశ్చ || ౨౧౭ || తేస్తేరుదైర్నిసగుద్యైవోపాస్యగ్గమితిగతిర్బ్రహ్మేవంసవరబ్రహ్మసీగతిరేమాప్రన్యతేక్వదిచ్ఛాపి || ౨౧౮ || కింతుగతిప్రతిషేధఃప్రామతత్త్వాకేవలంసతీస్యతి | బ్రహ్మవిదాబోధీత్యత్రాబోధిర్యవపీహగత్యథా || ౨౧౯ || ఎవమపివర్ణితేనన్యాయేనగతేరసంభవాదత్ర | యదాద్యదిద్వయావరికల్పితమేతద్దీనామరూపాది || ౨౨౦ || తస్మిదిలయాత్వస్యూపప్రతిపత్తిత్వాభవేహబోధితః | బ్రహ్మవస్థితిశ్చుతివాక్యత్వవాబోధిరీదృశీభవతి || ౨౨౧ || అపిచగతిఃపరవిషయానిరూప్యమాణాప్రరోపనాయస్యాత్ | అనువింశతీయవాస్యాన్నబ్రహ్మవిషఃప్రరోధసంసేదకః || ౨౨౨ || గతివాక్యేనాభిహితంయస్తాన్విద్యాసహస్వితేజైస్సన్యతేనైవస్వాస్థ్యేనావ్యవధానేసత్యసంపిదేః || ౨౨౩ || ఇహాన్యోన్యోన్యేయసంస్మరణాన్యవిషయైః | అత్తావగమస్త్రచగత్యనుదింతాఫలంసేందిదమి || ౨౨౪ || తేనావరవిషయైవహిగతిఃపరావరవిషేదనాభావాత్ | అరోవ్యతేవరస్త్రిగతిరేమానిర్విశేషవిస్తాత్రే || ౨౨౫ || ద్వైబ్రహ్మసీకేమితేవమవరందేతిబాధమేవంహి | శ్రుత్యైవకర్మిణంత్వేతిద్వైసత్యకావత్త్యత్ర || ౨౨౬ || ఉపదిశ్యతేహియచ్ఛావిద్యాకృతనానరూపాన్త్రుక్తంసద్ధివరంబ్రహ్మస్యాగ్రదేవతీలనామయావభేదేన || ౨౨౭ || ఉపదిశ్యతేయదాపునరుపాసనాయహిమనోమయాదివదైః | తద్వ్యవంబ్రహ్మస్యాత్మదాద్విరీయశ్రుతేర్విరోధత్వాత్ || ౨౨౮ || యేనావిద్యాకల్పితనానోపాధిభిహవ్రీసక్రమివంఅపరప్రహ్మోపాసనమిత్యవిరోధఃప్రపంచితఃప్రార్యం || ౨౨౯ || తత్సన్నిభాశ్రుతంయజ్జగదైశ్వర్యాదిలక్షణంచఫలం | సంపారగోచరైగద్యేనావిద్యాహితక్రస్థివృత్తా || ౨౩౦ || దేశవిశేషకృతంగత్తాప్రప్రస్థంహిగమనమిరుద్ధం | నర్వగతత్వేహ్యన్యైకకాశస్యేవరకగమనేన || ౨౩౧ || బుద్ధ్యామ్యుపాగమనేనాస్యచగమనోపపత్తిరుత్తైవ | తద్గుణసారత్వాదిత్యాదిమూలేష్యతోక్రస్థివిరోధః || ౨౩౨ || శాస్త్రేహ్యార్థంబాదరిత్యయమివేహభవతిస్థాంతః | పక్షాంతరంవరంజైవినిర్దిమేధావిశాసనానైవ || ౨౩౩ || ... || ౨౩౪ || అప్రసీకాలంబునాన్నయతితిబాదరాయఃఉభయథాఽవోపగ్రహక్రిశ్చత్తి | భవతీయకవచివయాగతిర్నదైవోకదాపివరవిషయా | తావదక్రస్థిరమహిలసందివ్యాతేహిపునరవరం || ౨౩౪ || ప్రాయశఃకేమిహసర్వాకార్యాలంబానమానవాపురుషః | సోబ్రహ్మలోకమపిశేషేతాభసకాంశ్చిదేవనయతి || ౨౩౫ || అత్రైతరదేవయత్తంవిమవామపిశేషతోహిసర్వేమాప్ర్యాదన్యక్రవరస్తాగ్గతిరియస్తాత్ప్రవించితరేపూర్వం || ౨౩౬ || అనియమమూలేవిద్యాంతరేద్యపీయంగతిస్సమానేత్యత్యాశంకాంసరసితుమగ్రవిశేషంగమేతన్నవిగతి || ౨౩౭ || యేత్రతీకద్వ్యయత్తమాతాహిత్యాగ్గమనవాపురుషః | అన్యానేభిదికారాలంబాసర్వాసమకలోకమిహ || ౨౩౮ || నయతితిబాదరాయఃఅచార్యోమ్యతేనదైవమహి | మాన్యోయమప్రతిగాహసకంకమోససర్వంపీయత్తి || ౨౩౯ || దోషయతిభాభావాస్యాన్యోనియ

మనూక్రతివాచ్యం । అనియమనయః ప్రతీకవ్యతిరిక్తోపాసనేషుభవతివరం ॥ ౨౪౦ ॥ యోయద్ధ్యాయతి సహిఖలుత
 త్పాప్రిహీతీతతక్రమీకున్యాయః । వ్యూహప్రభయథాభావస్యచ హతుస్థమర్చకభవతి ॥ ౨౪౧ ॥ బ్రహ్మక్రతురా
 సీదత్యైశ్వర్యం బ్రాహ్మమతిహియ్యుత్తమిదం । ద్భూయతిచక్రతిస్థంయథాభ్యుక్తిపాసతతతైవేతి ॥ ౨౪౨ ॥ బ్రహ్మక్ర
 తుత్వచహనప్రతీకవిషయేప్రపాసనేత్వాపి । నన్యబ్రహ్మక్రతురపియతిత్వేత్తేతిదన్యాయత్యేషా ॥ ౨౪౩ ॥ పంచా
 గ్భ్యుపాసనాయాంశుగ్రీరేనాబ్రహ్మగవయతీత్యాద్య । ఇతితేత్రథాపితక్రప్రగ్భ్యక్షుశ్రితిబలేనబాధోస్య ॥ ౨౪౪
 యక్రప్రత్యక్షశ్చుతిరేకంనైవోపలభ్యతేతక్ర । బేత్సగి-కెవతక్రగ్రీకుప్తయెనని-యతేహితత్పాప్రిక్తి ॥ ౨౪౫ ॥
 యేవబ్రహ్మక్రతవప్రేషామివేతేతీచాన్యేషామి-విశేషంచదన్యాయే-ద్భూ-ద్భూయతీకించనామాద్యప్రాసనేషు
 ప్రతీకవిషయేషు ॥ ౨౪౬ ॥ పురస్కారాద్యవరప్రీన్ముపాసనేఫలపితేషమపిహి । యాహనామోగతమిత్యాద్యాశ్చుగ్రీతి
 రక్రఫలవిశేషోయం ॥ ౨౪౭ ॥ ఉపపద్యతేకిలోపాప్రీనామాసాంప్రతీకతంత్రైత్యాత్ । వబ్రహ్మగంత్రతాయాం ఫలభే
 దోబ్రహ్మగోభుశిష్టత్వాత్ ॥ ౨౪౮ ॥ తస్మాద్విహప్రతీకా లంబానాంనెతరైఃఫలంతుల్యం । గవ్యమపిభవతితేహం-పి
 ద్యుల్లోకావసానమిసిద్ధం ॥ ౨౪౯ ॥ శారీరకమిమాంసామనినావ్యాసేనవిరచితాసేయం । చతురధ్యాయారస్యాంచతు
 రధ్యాధ్యాయోన్యాయాధ్యాయః ॥ ౨౫౦ ॥ తత్రత్యోయేపాదేమాత్రాధో-యశ్చభాష్యకారోక్తః । ఇర్యాచ్యతైరమ
 త్రైవ్రకాశిభవతుసోయనునవన్యః ॥ ౨౫౧ ॥ శ్రీవరమేశ్వరార్చనమస్తు.....*

చతుర్థాధ్యాయేచతుర్థపాదప్రారంభః,

బ్రహ్మపాస్తిపరాణాంకార్యబ్రహ్మప్రీతిభిహితాపూర్వం । సంప్రత్యైశ్వర్యవిశేషంతేహంబ్రహ్మలోకసంభూ
 తం ॥ ౧ ॥ పాహ్-ప్రభాగేనవదన్యాయవ్యం ప్రమేతమాదోహి । అభ్యసితపరవిద్యాఫలభూతం బ్రహ్మభావముపదిశతి
 ౨ ॥ ౧ ॥ సంపద్యాబర్థావస్థస్యనశబ్దాత్ ॥ శ్రుతిరియమామా-యతత్తహకి-వమేనైవసంప్రసాదఇతి । తత్ర
 కిలసంప్రసాదోజీవస్సంసారకలుషితఃపూర్వం ॥ ౩ ॥ దేహంద్రియసంఘాతాదిస్తాన్మృతిమివ్యమిమమాత్మానం సా
 యోత్యైత్యానంతరహపాప్రసంసారదుఃఖవిరతావః ॥ ౪ ॥ ప్రద్యోతమానపూర్ణానందాత్తైవావతిష్ఠతేసత్త్వః । ఉపని
 ష్టకుక్రచస్వచక్రస్యస్వస్వీయబోధకత్వేన ॥ ౫ ॥ కింవాక్రదేవలోకాదిష్యయమాగంతుకేనకేనాపి । దూషపితేషణపు
 నర్యధాభిషష్ట్యైతతత్త్వాకింవా ॥ ౬ ॥ ఆత్మీయరూపమాక్రైజైవాయమితీహాభవతిసందేహః । యుక్తంతక్రస్థానాంతరే
 ష్యివాగంతుకేనకేనాపి ॥ ౭ ॥ యాపేష్యాదిభిషష్ట్యైతితీతంయతోస్యమోక్షస్య । ఫలతాప్రస్థితభిషష్ట్యైతిరపీయం
 భవేదిమోక్షాగ్నిః ॥ ౮ ॥ యదిచేష్ట్యరూపమాక్రైజైవైష్ట్యాస్యాదిహాభిషష్ట్యైః । నవిభావ్యతేకుతస్తత్సూర్వదశా
 సుస్వరూపపబ్ధవాత్ ॥ ౯ ॥ తస్మాదభిషష్ట్యద్యతభిషా-శినదిపిపితేపయాపేణ । ఏవంప్రాప్తేమూర్తేసకేవతేనస్వ
 రూపమాక్రైజ ॥ ౧౦ ॥ ఆవిర్భవతీతియతస్వీనేతిహిద్భ్యతేస్వశబ్దోక్త । అంతుకేనచేదభిషష్ట్యైస్తత్రహిస్తత
 ధైవ ॥ ౧౧ ॥ రూపపితేషణమేతద్భవేదయ్యుక్తంననుస్వకీయవరః । సోయంస్వశబ్దఇతిచేన్నతస్వవచనాభిధేయతావిరోహో
 త్ ॥ ౧౨ ॥ యేనచరూపేణసావభిషష్ట్యైతభవతితస్యైవ । ఆత్మీయత్వంతక్రస్వీనేతివిశేషణంభవేద్వేషణం ॥ ౧౩ ॥
 స్వాదాత్మీవచనత్రాయామి-కేవదేతద్విశేషణంతేన । స్వేనాత్మనాఃభావ్యతేవిషణచాగంతుకేనరూపేణ ॥ ౧౪ ॥ అభి
 షష్ట్యతత్త్వతీననుపితేషణహనోపలభ్యతేకాపి । పూర్వావస్థాస్వహవస్వరూపసామాన్యదేతోబ్రీహీతీదం ॥ ౧౫ ॥*

౨ ॥ ముక్తఃప్రతిజ్ఞానాత్ ॥ యోసావభిషష్ట్యతత్త్వస్యక్తస్సస్వబంధనిర్మక్తః । సచక్షుశుద్ధేనైవాన్యనావతి
 ప్తతత్త్వోహాది-క్షం ॥ ౧౬ ॥ పూర్వానుభవవస్థాస్సంధోభవతీతిరోదితీవేతి । ఏవం-చాశ-మేవాపీతోభవతీతిసోయమా
 త్మాహి-౧౭ ॥ తత్తదవస్థాకలుషితరూపేజ్యైవేతిక్షిలుపితేషణమా । ననుముక్తాయమిదాసీమీతితుకభంపాత్వయా-వో-తమితచే
 త్ ॥ ౧౮ ॥ ౨వాద్యుతీయమాత్మాను-త్తదా-మి-ప్ర-జ్ఞానాత్ ॥ యోసావత్యైవాత్యేహ్యే-త్యైవనశతిప్రతిజ్ఞాయ-౧౯

చైతన్యమాత్రమేవేతి ॥౫౨॥ అభినివృత్తిస్థేయంవిధిమాత్రేదైవతస్యయుక్తతనూ । ఇత్యేషులోమిరాచార్యోమన్య
 తఇహాభవేచ్ఛుగ్రిహాపి ॥౫౩॥ తేషామన్యనంశరీత్యాద్యాప్రజ్ఞానఘనమృదూతే । ఇహసత్యకామతాద్యాయ
 ద్యపివస్తుస్వరూపమాత్రేణ ॥౫౪॥ నిరశ్యంలేపత్యాఃకామాతస్యేత్యధాపితేభమాం । కేవలముపాధిసంబంధాధీనా
 పవనహిభవేదేహం ॥౫౫॥ చైతన్యవత్స్వరూపాంతర్భావతేపాధిమూలతేనసత్యత్వాయోగేనానెకాకారత్వనిరస
 నాదపివ ॥౫౬॥ సహసత్వానస్థానతత్వతిమాత్రేతదిదంభలముపదిష్టం । జక్షుక్తీదస్మిత్వాదిత్రుత్వాజ్ఞానాదికథనమపి ॥౫౭॥
 దుఃఖాత్యంతాయోగ్యభిప్రాయంపాదహోత్తరతిరివత్ । అత్తనిమిత్తానిరతీకీదామధునానినేహముఖ్యాని ॥౫౮॥
 శక్యంలేవణయితంస్వరూపాపేక్షాయుక్తమైహం । తస్మాద్విరత్యేష్యప్రపంచజ్ఞాలేననుప్రసన్నేన ॥౫౯॥ పరి
 పూర్ణానన్యరూపప్రజ్ఞానఘనోనిర్విశేషేణ । బోధాత్మనాభినివృద్ధ్యతత్వతిభిత్వాదుభయోమినుతమేతత్ ॥౬౦॥

❧ ౭౧. ఎకమపువన్యానూత్పూర్వభావాదఃరోధంబాదరాయణః ॥ ❧ చైతన్యమాత్రమన్యస్వరూపమన్యవ
 త్తేషామన్యత్వస్య । అన్యవశతేపితేషాన్యవహారాపేక్షయాహిపూర్వస్య ॥౬౧॥ ప్రాప్త్యప్రేక్ష్యస్యోపన్యాసా
 ద్యవశత్వపునఃప్రతి । అనిషేధాదవరోధంసమన్యతేవాదరాయణాచార్యః ॥౬౨॥ ❧ ౮౧. సంకల్పాదేవతుతచ్ఛు
 తే ॥ ❧ సముద్భవత్వలోకా మోభవతీత్యాన్యహిహోదవద్యాయాం । వ్యాక్యంతదిదంభృష్టం సంక్షేపప్రత్యచాయ
 మవతరతి ॥౬౩॥ ఇహపితాగ్రీహసముత్థానేకేవలపవభవతిసంతప్తః । హేతుఃకింవాసనిమిత్తాంతరసాపేక్షపవహేతురితి ॥
 ౬౪॥ సంకల్పాదేవేతిప్రవేశేనన్యపిదలోకవస్త్రత్ । యుక్తేవశిల్పనిమిత్తాంతరసాపేక్షాయభావేల్లోకే ॥౬౫॥ సంక
 ల్పాదపిదశభాగమునాదిభ్యోస్తువాదికానాంపి । భవతితుపితాగ్రీహాంసంపత్తిప్రద్యదేవముక్తస్య ॥౬౬॥ స్యాదేవంచే
 త్రప్రతనన్యప్రపవితకల్పభావతి । సంకల్పాదేవేత్యపిరాజ్ఞాన్యకల్పితాభావస్థితికరిం ॥౬౭॥ సాధవసామగ్రీంకిలను
 లభాంధృష్ట్యయజాతశేషమి । సంకల్పితసముత్థానాపితాగ్రీహానపుమలంభోగం ॥౬౮॥ అర్చయతుహిసమథాన
 మహారథస్థువదంచలత్వేనవిన్యంప్రాప్తేభూతేనంకల్పాదేవకేవలాదత్త ॥౬౯॥ స్యాత్ప్రతాదిసముత్థానమితథా
 వ్యత్యతేశుగీతర్యచ్ఛేత్ । నంకల్పాదేవేతిశ్రుతినిమిత్తాంతరప్రత్యాయాం ॥౭౦॥ పీడ్యతయదిదనంకల్పానువిధాన్య
 వతనిమిత్తమపి । భవతుతదాతనైవహియతాంతరమన్యవతిసంపాద్యం ॥౭౧॥ స్యాదేవంచన్యసంకల్పతాన్య
 యదికిందిత్రవేంపాద్యం । ప్రాక్సంపత్తేశ్చుత్త్యం మ్యేభేదలోకవిదితయచ్ఛాత్రం ॥౭౨॥ సామాన్యతాహిదృష్టం
 తదిదంప్రత్యతేనిదన్యస్థునభవేత్ । సంకల్పాన్యవతిహంప్రయోజనస్థైర్యమభిలముద్భవతి ॥౭౩॥ ప్రాక్సంకల్పవిలక్ష
 గపవహిభవతిమిక్తసంకల్పః । విద్యాబలేనకేవలసంకల్పభాగసాధనంలేహం ॥౭౪॥

❧ ౮౧. అతవివచానన్యాభివతిః ॥ ❧ యతపవహివిద్యానయమవచ్ఛన్యసంకల్పవభవతిహ । అతపవాన్యోధి
 వతిరాన్యాన్యాభివతిరసాభవేతి ॥౭౫॥ సత్యాంగతావిహాన్యస్వామికతామాన్యనోనః శ్చిత్పి । సంకల్పయితహిలోకే
 తమేతమథాంశుగ్రిహప్రదర్శయతి ॥౭౬॥ అనువిద్యాత్పానమనంసత్యాకామాంశ్చయేనజంతీతః । తేహంతుసర్వలో
 కేవ్యపిభవతిహికామచారిత్యేవం ॥౭౭॥ ❧ ౮౧. అభావంబాదరిరాహహ్యవం ॥ ❧ సంకల్పాదేవేతిప్రత్యా
 సంకల్పమాత్రకథనేపి । సంకల్పముఖ్యసాధనభూతంయన్తప్తనోతస్సిద్ధంస్యాత్ ॥౭౮॥ ధిమమః ప్రాప్తేభ్యర్థస్యాన్య
 తరీరేంద్రియాగ్నిసంతప్తః । కింవానసంతితస్యేత్యేవచింతాసముద్ధితేహపునః ॥౭౯॥ ఇహామన్యతేహిబాదరిరాచార్యో
 సామహియమానస్య । విదుష్టస్యతదేహేంద్రియవిరహమహశ్చగీతర్యతోబుగ్రితే ౮౦ ॥ మనసైతాకామానిత్యా
 ద్యారత్రవయదాత్వసావిద్యాకామసహితభాగీరీంద్రియైశ్చవిహరేత్రదాహిమనసేత్ ౮౧ ॥ యచ్ఛుచిశేషగమిహము
 సనైతాకామానిశ్చుగ్రిహప్రధిరం । తదయుక్తంస్వాత్సాన్యోదేహేంద్రియాగ్నిసమ్యుతి ౮౨ ॥ ❧ ౮౧. భావం
 చైవినిర్వికల్పమననాత్ ॥ ❧ దేహాయోహిమిత్తాసదాసంతితబాదశ్చేవత్ ॥ దేహేదన్యస్సదైవహిమిత్తాసం
 తితిత్తమనేవత్ ॥౮౩॥ బాదరివత్వోక్తేదేహిభావంప్రదర్శయత్యధీనా । చైవిరాచార్యప్రవహముక్తంప్రతిసం

ద్వియస్యదేహస్య ౮౪॥ భావంహిమస్య తేకిలమనోవచగ్రశురీశ్వభవతీయం । సాఖలుపవికభాభవతీత్యాద్యావ్యావ్యానే
కవిధతేయః ౮౫॥ సేంద్రియశరీరభేదంహిమస్యేదాంజనీః ధంవిదపి । ఇహయన్యపిసగుణవరవిద్యాయాంభూనా విష
యకాయాంహి ౮౬॥ సవఖల్పనేకభాభావవికల్పఃపర్యతేతథాపీదం । ఇహసగుణావస్థాయామైశ్వర్యంవిద్యమానమే
వపునః ౮౭॥ పరమాత్మభూనువిద్యాస్తుతయోనంతీర్థ్యతేతతత్త్వాయం । సగుణపరమాత్మవిద్యాఫలభావోపపాదో
భవతి ౮౮॥ ఇచ్ఛామాతేనేతేసంతికదాదితదాదిహనేతి । దన్యయతిబాదరాయణపక్షకుసావేవభవతిసిద్ధాంతః ॥
౮౯॥ యో ౧౦॥ ద్వాదశాహవమభయః ధంబాదరాయణోరః ॥ ఇహబాదరాయణాచార్యోపావసవమన్యతే
తదిదం । ఉభయవిధత్వంసాధ్యుక్త్యభయ శ్రిలింగదర్శనాదేవ ॥ ౯౦॥ సంకల్పయతియదానాసశరీరగ్యభవేన్న
సశరీరః । ఆశరీరతాయదానావశరీరోయసశ్యసంకల్పః ॥ ౯౧॥ ఇతసంకల్పః శేషదుభయవిధత్వంతేతదిహయ
త్వం । భవతీదర్శనమేతేన్యచ్చకిలద్వాదశాహవదిహి ౯౨॥ తత్తీయపవంఃద్వాంసస్పృశ్యమహూపయంతిహిత్వేవం
పవంహిసత్రమా సతత్తీవాఖలుబాదనాభావిద్యత్ర ॥ ౯౩॥ తద్భవతీసత్రసంజ్ఞాయత్రపునర్వాదశాహసంజ్ఞేన । త్ర
తునానేవమేతంయభూనంయజయేస్పృజాకానః ॥ ౯౪॥ ఇతియజతిబాదనావతథాభవేన్నయతతత్త్వకత్వవపి
తస్యత్వహితకాప్యద్యధాన్విరహ్నధ్వరాదికానానా ॥ ౯౫॥ యో ౧౩॥ తస్యభావేసంస్యవచుపవతైః ॥ యో సేంద్రి
యదేహస్యగన్ధోస్వాస్యగచ్ఛిరహస్తరాయభాసంజ్ఞే । దేహేంద్రియవిచయాదివ్యవిద్యమానేషుతేహిహిత్యాద్యాః ౯౬॥
ఉపబద్ధిమాత్రహాపావపహికామాభవంతీసత్వేపివివంఃసూయేషమ్యః కానా ఇతి నకలమేదమపవన్నం ౯౭

యో ౧౮॥ భావేహస్తస్యత్ ॥ యో అభ్యుపామ్యగఇహయదిభావఃకిలసేంద్రియస్యదేహస్య । గహియథాజాగ
రితేభవంతీకానూనైవమోయేపి ౯౮॥ యో ౧౫॥ ప్రదీపదావేతస్తథాహిదగ్ధయతి ॥ యో భావంజైమిరిరికి
లముక్తాసశరీరతానీదీప్తాతత్రత్రిధాపికల్పదిష్టుబహుభాస్యర్యదాశరీరాణి ౯౯॥ కింతానదాయంతానీవభవం
తిహినిరాత్మకాన్యేవ । కింవేహసాత్మకాన్యేవహిస్థిజ్యం తేదస్త్రదాదివదితహి ॥ ౧౦౦॥ జిజ్ఞాసాస్యాత్తత్రాత్మమనోభేదో
యతోనసంభవతి । ఏకశరీరేగతయోర్యోగేనరాత్మకానరాన్యసి ॥ ౧౦౧॥ నిరసితమాతేవమీహంపరతిహిసూత్రి
ప్రదీపవదితహి । ఏకాయథాప్రదీపోయోపదనేకప్రదీపభావమహి ॥ ౧౦౨॥ ప్రతిపద్ధతేహిలోకస్సయమేవచితారిత
క్తియోగేన । ఏకాపసకతైవహివిద్యావైశ్వర్యయోగమాత్రేణ ॥ ౧౦౩॥ ఆలంబ్యబహుతమత్వం గాత్రాణ్యాపితితా
నివక్యాణిదర్శయతిచైవవేవహ్యోస్యానేకదేహానంవత్రి ॥ ౧౦౪॥ శాస్త్రంసపికభాభవంతీతథావంశేతీనంధేతినై
తద్ధిదాయయంత్రోమాభ్యుపగమేసహంజసంభవతి ॥ ౧౦౫॥ నాపిస్వేతరజేవావేశసస్యాస్పృశ్యద్రవిహితేహం । య
చ్ఛాత్మాత్మమనసోభేదాభావాదనేకతనుయోగః ॥ ౧౦౬॥ విదుషానసంభవేతిస్వాదోహోయలోహ్యసావిద్యా
సమనసాస్వేవనానుకతాస్యవరాణికిలశరీరాణి ॥ ౧౦౭॥ స్రక్యరహిసన్యసంకల్పశ్వాస్యస్పృశ్యహ్యసానియోగ
న । తత్రాత్మనోపభేదేనాన్విర్యగ్యముదితమేవాస్య ॥ ౧౦౮॥ అయమేవయోగిస్యాభ్యుపాసశరీరయోగప్రకారఉపదిప్యః ।
శాస్త్రేనుయోగపిపయేవ్యత్రచిభంభవేహస్యముక్తస్య ॥ ౧౦౯॥ అంగీత్రయతేతదీనేకశరీరావేదహవమైశ్వర్యం । గ
తేనకంఃకానీయాదితనతుతద్వితీయమస్తీతి ॥ ౧౧౦॥ పవంహిసలిలపకాప్రప్తేత్యాకీయానవాక్యాః । తానవిశేష
జ్ఞాన్యవారయంతీత్యతస్త్రదంపవతి ౧౧౧॥ యో ౧౬॥ స్వాప్యయసంపన్వీరన్యతరాపేక్షవాఃపూర్వ హి ॥ యో
స్వాప్యయేఇహవసుషుత్తంభవమీతిభిశ్శుతేస్తథాన్యత్ర । తస్మాదేసంస్యపీతీత్యాదత్తతత్తీరదంతరాపిచ ॥ ౧౧౨॥
ప్రప్తేవసన్వీరశ్శుతీవాక్యత్వంపత్తిరప్రతీపల్యం । ఉత్తన్యతరావస్థామపేక్ష్యచాత్రోపదిశ్యతేవిదరం ॥ ౧౧౩॥ య
చ్ఛాపిశేషజ్ఞానాభావప్రతిపాదితాభావంవార్థం । యేవల్యవస్థానపిమమత్త్యవస్థామపేక్ష్యతభిరవిభి ॥ ౧౧౪॥ త
త్తస్యకరణబలతోపగన్యతేతేమేతేషువాన్యేషు । అపిపూర్వమేతేభ్యభూతేభ్యభిశ్శుతేస్తథాన్యస్తాత్ ॥ ౧౧౫॥
యత్రత్వస్యేత్యాదిత్యుభయదవాన్యకీతిగంభవేదేగత । క్వదిదపిచదుత్తమేస్తాఃకంపసేత్యాదితేదవాన్యేభ్యః ॥ ౧౧౬॥ ప
రద్వసగుణద్యాఫలభాగ్యోపపాదసాయుజ్యం । స్వగూణదవత్తీభూత్వైశ్వర్యంప్రపంచితఃకదపి ॥ ౧౧౭॥
యో ౧౭॥ జగద్వాన్యసోరణంప్రకరణాదసన్నిహిత్యాచ్చ ॥ సన్నిహిత్యాచాననయామోదికపి । ప్రయా
తసహమనసా । పరమేశ్వరసాయుజ్యంతేహమనసామోదితయైశ్వర్యం ॥ ౧౧౮॥ తతిగంభవగ్రహమురసాచగ్రహ

ఐతిహాసా ౨౦॥ దర్శయతతైవనం ప్రగృహ్యమామహ నే॥ ఐతిహాసా దర్శయతత్ప్రవికారావర్తిన్యం హి శుక్రిప్త్యుత్తరభ్యః
 యానానతత్రైత్యాద్యానాదనతద్దాసయతత్తత్ప్రథితా ౧౮౨॥ ఐతిహాసా ౨౧॥ భోగమాత్రసామ్యులం గాదృప్తి
 నివగ్రహమైశ్వర్యం నైషాంసవశేషదన్యకాణాంస్యాత్ ॥ పరమేశ్వరేణయస్తాతైహంబిభృగమాత్రమేవసమం ॥
 ౧౮౩॥ దర్శయతీహతమాభావైబివ్విత్వాదికాశుక్రిత్యేయం ॥ తంబ్రహ్మలోకమాగతముపాసకమిహంహిరణ్యగర్భ
 యం ౧౮౪॥ ఇత్యాహమ్యుగూఢాభావభుజ్యంతతృహమయాకించ ॥ లోకోసావమ్యుతోడకలత్రహవివమతిసానిరూపయ
 తి ౧౮౫॥ అన్యపికిలయతైతామిత్యామూతాశుక్రిత్యదేతదిహ ॥ పరమేశ్వరేణస్యవసాయ్యజ్యసలోకతాదిదర్శయ
 తి ౧౮౬॥ నన్యహసాతిశయత్వాదైశ్వర్యస్యాగీతవత్త్వంపిచస్యాత్ ॥ ఎవంచేదావృత్తిక్రమంపునరత్రదుర్నివాదై
 వ ॥ ౧౮౭॥ ఇత్యామౌనంసకలంనిరస్యతాత్మంహివనిసమావయతుం ॥ సూత్రంశతతరదేవేభ్యగవాశ్రీభాదరాయ
 నాచార్యః ॥ ౧౮౮॥ ఐతిహాసా ౨౨॥ అసావృత్తిశ్చబ్దానావృత్తిశ్చబ్దాత్ ॥ ఐతిహాసా సర్వజ్ఞత్వాదస్యచభగవత్త్వంయ
 త్రమేవసూత్రకృతం ॥ సూత్రద్వాహిశిష్యాణామాచారేప్రవతనాదస్య ॥ ౧౮౯॥ అచార్యత్వంయత్రంతతైవకిలవా

దరాయస్యోపహారోఽప్రకరస్యబహుకాశ్రమనాపోక్త్యేతి సత్కర్తవ్యం ॥౧౫౪॥ నారాయణస్యపరమేశ్వరలోకగు
 రోఃప్రసాదమాచనతః । తాత్ప్రస్థతస్సగోతస్యచమాదితవిహతిల సవద్యత్వం ॥ ౧౫౫ ॥ నాడిః శ్చ్యవ్యవస్థామహాపం
 థానంహ్యస్మిరాదవద్వాం । అనుదింత్యదేవయానంప్రసంతయే తేనదేవయానేన ॥ ౧౫౬ ॥ తాప్రొపదిష్టనానావిశేషణం
 బ్రహ్మలోకసంజ్ఞామిమంయశ్చత్యలీయస్యాందివివృధిలోకాత్ప్రక్రియితస్మృత్యా ॥౧౫౭॥ తస్మిన్లోకేరథిణ్యశ్చైత్య
 వ్యాఖ్యాయాదివిఖ్యాతాః । ఆర్థవతుల్యాభవతస్సుచాప్రకౌత్వాతతైవచాన్వయః ॥ ౧౫౮ ॥ ఘంతుమీయమిద్యపిసర
 త్పతన్మకరింతభాన్వయం । కించాశ్వధేస్తతాగ్నిమృతపీఠముక్తలోకసంసేద్యః ॥౧౫౯॥ తతాగ్నితాత్పరీభల్య
 ప్రాప్త్యాబ్రహ్మణఃపురీకాపి । శ్రభుడైవతేనపరవిణమపివేత్సహిరణ్యయంచతతాగ్ని ॥౧౬౦॥ మంతాగ్నివచనాన్వైః
 పురాణనాన్వైఃప్రపంచితోబహుభా । తమమంతాంసాగ్నివచనస్యచక్రస్యచంపభాగ్యతక్యత్యాః ॥ ౧౬౧ ॥ తేచం
 మండలాదివనాంతంతేపునకోదాదివపి । యస్మాద్వియోగ్యనూయన్నిత్యాదిశ్రీయఉపపదంత్వేవం ॥౧౬౨॥ యేచ
 శతాధికనాద్యాప్రజంతియాంత్యేవతేమృతత్వమితి । శుభిరన్యాతేహమహానహిపునరావృత్తిరికింబూత్తే ॥౧౬౩॥ ఏ
 తేనదేవయానేనభానుబ్రహ్మలోకముపయాతాః । మానవమౌవతంతేనావతంతథిరదర్శయత్వస్య ॥౧౬౪॥ ఇద
 పునరావర్తతత్వన్యాపిబ్రహ్మలోకసంస్థానాం । పునరావృత్తివివర్జితమేవపదంభావ్యతంప్రకర్యయితి ॥ ౧౬౫ ॥ అంశవ
 శేవహియశ్చత్యైశ్చక్యమిదంప్రతీయతేభాపి । భవతియథానావృత్తిప్రథోవనాంతమహాపూర్వత్ర ॥ ౧౬౬ ॥ తా
 ర్యాత్యయథామృతేవార్యచరస్యశలయేనమున్నన్నై । ఉత్పన్నతస్వసాక్షాత్తాతానాన్వైఃప్రకరణానాభేన ॥౧౬౭॥ స
 హతైవల్యంప్రభుభూతాన్యగచ్ఛేదతేప్రయాంతితి । సాధనీయాన్వైపునరతైవోన్మిన్నుత్యంజ్ఞానాః ॥ ౧౬౮ ॥ విద్య
 ప్రానాదృజ్ఞానాపరణాన్వసద్ధవనిస్తాః । తేహంచానావృత్తిస్త్వైవావృత్తికారణభావాత్ ॥ ౧౬౯ ॥ సవిశేషబ్రహ్మవ
 రాణామపివిమహంతిచాత్రయేజ్ఞైః । సేయమనావృత్తిస్సాన్వచాన్యభావంతిరతాగ్నిసన్యామో ॥౧౭౦॥ పంచా
 గ్న్యూపాసకానాయశ్చపిసవిశేషన్యతానాన్వైః । శ్రుత్యాచానావృత్తిర్మగ్నప్రాప్త్యుత్పత్తితారేహం ॥ ౧౭౧ ॥ స
 త్యంతభావిత్రవతేహమహాపునరితసమామానంతం । తేనన్వష్టికతేతేహమావృత్త్యభావబోధేన ॥ ౧౭౨ ॥ కల్పాం
 తరేహితేహమావృత్తియంపునర్భవత్యేవ । చరాచర్యుతాసకానామేవానావృత్తివిమహంసూత్రం ॥ ౧౭౩ ॥ సూత్ర
 వదాభ్యాసఃఖల్యధ్యాయసమాప్తిమేవసూచయతి । తాత్ప్రస్థపరిసమాప్తీంసూతాగ్నియాసోయమత్రసూచయితి ॥
 ౧౭౪ ॥ శారీరకమీమాంసాముఃసావ్యాసేనరదితాసేయం । చతురధ్యానాంతస్యాంచతుర్థసంజ్ఞాశ్చయాయమన్యా
 యః ॥ ౧౭౫ ॥ తత్రచతుర్థేపాదేసూతాగ్నియశ్చభావ్యకారోక్తః । ఆర్యావృత్తిర్భవ్యతైప్రకాశిలోభవనసోయమనవ
 ద్యః ॥ ౧౭౬ ॥ భాష్యార్థరత్నమాలాతైయాసకిసూత్రకాలసంక్రధితా । భగవతీరుణాసింధౌసమర్పితాజయతుజగతి
 నరవద్యా ॥ ౧౭౭ ॥ సజయతిమనికులమాన్వోభగవాన్శ్రీబాదరాయణాచార్యః । యత్యాతాంబనగోలోకస్సంసార
 సాగరంతరతి ॥ ౧౭౮ ॥ శ్రీబాదరాయణోదితసూత్రార్థంభావ్యరత్నదీపేన । ప్రకటచకాదయోపాసహిభగవాణాదయ
 తిశంకరాచార్యః ॥ ౧౭౯ ॥ భగవత్పాదీయమిదంభావ్యంమేనానశ్చదుర్బోధం । బోధాయతేనతేహంకథితాభాష్యార్థ
 రత్నమాలేయం ॥ ౧౮౦ ॥ తేతాంబలోక్యసుధియస్తప్యంతుహసంతువాత్రనవిహదః । సర్వజ్ఞవిరచితేష్వమహానలం
 ధమయేనతాదృష్టాః ॥ ౧౮౧ ॥ తుప్యంతువాననాన్యేభక్త్యాపరయాసమర్పితామేతాం । మాంబంబిలోక్యవయాతుప్య
 తిభక్తైర్నిభంజనోభగవాణ ॥ ౧౮౨ ॥ భాష్యోపదిష్టమగ్నంసంకృత్యాన్యతాపిభవతిరత్యేయం । ఉపసగతరుసమువదితై
 గ్గ్రధికాకుమమైప్రసూనమాంస ॥ ౧౮౩ ॥ సేయంహిరత్నమాలాసుబ్రహ్మజ్యేనవిరచితాన్యత్యాగ్ని । నాయకమణిస
 హకారాద్విదిశివిశదంప్రకాశమన్యయాతు ॥ ౧౮౪ ॥ శ్రీపరమేశ్వరాశ్రమమస్తు

భాష్యార్థరత్నమాలా సంపూర్ణా

19 JUN 1914

SHIYALI

